प्राक्कथन

नपालमा जहाननयाँ राणा शासनको अवसानपनि 2007 सालमा प्रजातन्त्रको उदय भयो।प्रजातन्त्र े स्थापनापनि 2046 सालसम्म 22 वटा सरकार बन।2047 सालमा प्रजातन्त्रको पे नस्थाापना, ु 2052 सालमा माओवादी सशस्त्र नबद्रोह र 2062/2063 सालमा भएको वहत जनआन्दोलनबाट ृ २३८ वर्ा परानो राजवु ंशको अन्त्ृय समेत भई देशले संघीय लोकतान्त्त्रक गणतन्त्रात्मक शासन व्यवस्था अंनगकार गयो।2046 सालदेन्त्ि हालसम्म आइपग्दा ु ३५ बर्मा 30 वटा सरकार बन।े यस अवनिमा आनथका ववकासले केही गनत नलएको देन्त्िन्त्ि तर आशानतत सफलता प्राप्त गन ा सकेन।राज्य सत्तामा बारम्बार एउटै अनहार ु रहन ु तर ववकासका लानग दीघकाालीन योजना कायाान्त्वयनमा न्त्शनथलता हनु , भ्रष् टा ु चारको व्यापकता ददनप्रनतददन झांनगदै जान, श्रोतको ववतरणमा ु असमानता कायम हनु जस्ता वियाकलापलु े देश नभर रोजगारीका अवसर कम भई पनिल्लो समय यवाहरुको वु ैदेन्त्शक पलायनमा बढोत्तरी हन पु गु को अवस्थाका कारण दे ेशमा ववकास र सशासन भन्दा ु पनन सत्ता संघर् ार सरकार पररवतनाको िेल बढी भएको देन्त्िन्त्ि।ननवााचनमा उनै व्यन्त्िहरुको पनरावु न्त्त रहनृ लु े कुशल शासकलाई देशको भववष्यको न्त्चन्ता हन्त्ि भनु के ुवटल राजनीनतज्ञलाई आगामी चनावको न्त्चन्ता हु न्त्िु भन्ने भनाइको चररताथ ाभएको देन्त्ियो।

यस अवनिमा ववश्व मानन्त्चरमा नपाल अववकनसत दे ेशको रुपमा दज ाभइरहन, सबु ै क्षेरमा राजनैनतक हस्तक्षेप रहन, सावजा ु ननक सेवा प्रवाहको अप्रभावकाररता, व्यापक भ्रष् टाचार हनु , शु ैन्त्क्षक बरोजगारी े बढ्न, ु हनु े र नहनु े (Haves and Have nots) बीचको ठूलो िाडल हनु , ु सीनमत व्यन्त्िहरुको अस्वाभाववक जीवनशैली जस्ता ववर्यबाट जनताहरु आिोन्त्शत र आन्त्जत भएको अवस्था नथयो। पनिल्लो समयमा प्रववनिको ववकास र सामान्त्जक सञ्जाल प्लेटफमलाई यवा पु स्तालु े रोजगारीको माध्यमका रुपमा प्रयोग गरररहेको साथै संचार माध्यमको रुपमा व्यापक प्रयोग भइरहेको अवस्थामा नपाल सरकारको नमनत े २०८२।५।१९ मा सामान्त्जक सञ्जालमानथ प्रनतबन्त्ि लगाउन ननणयाे र उपरोि उल्लेन्त्ित ववकृनत ववसंगनतको ववरोिमा समेत न्त्जयनजड पे स्ताद्वारा नमनत 2082 साल भाद्र ु

23 गते आन्दोलन आव्हान गरेरएको नथयो। भाद्र 23 गते काठमाडौंको माइतीघरबाट सरु भएको प्रदाशन एभरु े ष्ट होटल अगानडको प्रहरी ब्याररकेट तोडेर बानश्वरन्त्स्थत से ंसद भवनमा पग्ु अगावु ै प्रहरीले पानीको फोहोरा प्रहार गरेपनि भीड उत्तेन्त्जत हाँदु ै प्रहरीमानथ ढुङ्गामढा प्रहार गन ाु थाले। केही प्रदशनाकारीहरु संसद भवन पररसरनभर प्रवश गन ाे िोज्दा प्रहरीले बल प्रयोग गयो जसका कारण ्यस ददन १७ जना र ्यसै ददन भएका घाइतेहरु मध्ये १२ जना प्रदशनाकारीहरुको केही ददनपनि म्यृ भयो। यस घटनामा ठु ूलो संख्यामा प्रदाशनकारीहरु र प्रहरीहरु घाइते भए। सो घटनाको ववर्यलाई नलएर सरकारको िेरै नै आलोचना भयो जन स्वाभाववक ु पनन नथयो।भाद्र 24 गते प्रदाशनकारीहरुले वहंसा्मक तररकाबाट संसद भवन हाँदु ै समानान्तर रुपमा नसंहदरबार, सवोच्च अदालत, राष्ट्रपनत भवन शीतल ननवास, प्रिानमन्त्री

SAMAYA SUTRA MEDIA | TV CHANNEL

ननवास बालवाटार, काठमाडौ ु उप्यका लगायत देशका ववनभन्न स्थानहरुमा सरकारी, सावजा ननक ननकायहरु, पानलकाहरु, प्रहरी, ननजी सम्पन्त्त, राजनीनतक पाटीका कायाालयहरुका साथै व्यावसावयक प्रनतष्ठानहरुमा समेत आगजनी, तोडफोड, चोरी र लटपाट समु ेत भयो। यी घटनाको पररणाम स्वरुप सरकारको ववघटन मार नभई प्रनतननन सभा न भै ंग हन गई असामान्य ु न्त्स्थनत नसजाना हन पु ग्यो ।भाद्र 23 र 24 गतु े घटेका उल्लेन्त्ि त घटनाको स्यतथ्य िानववन गरी प्रनतवदन पे ेश गन ानपाल सरकारको नमनत 2082/06/05 को ननणया े ानसार जाँचबु झ आयोगको ु गठन भई नमनत 2082/06/09 गते देन्त्ि काय ाप्रारम्भ गररयो।यस आयोगलाई आफ्नो काय ा सम्पादन गन ासरुमा तीन ु मवहनाको काय ाअवनि तोवकएकोमा कायबोझ र समय अभावले गदाा नमनत 2082/09/03 गते प्रथम पटक एक मवहनाको लानग र ्यसपनि िमिश दोस्रो र तेस्रो पटक नमनत 2082/10/08 गते बीस ददन र नमनत 2082/10/26 गते पच्चीस ददनको लानग काय ा अवनि थप गररएको नथयो। यस आयोगको गठन पश्चात तोवकएको कायाादेश बमोन्त्जम काम गन ासाववकको प्रिानमन्त्री तथा मन्त्न्त्ररर्दको कायाालयमा कायाालय स्थापना गरी काय ा प्रारम्भ गररयो।घटनाको स्यतथ्य पत्ता लगाउन आयोगले क्षनतको वववरण एकीन गन ासावजाननक ववज्ञनप्त माफात आव्हान गरेको नथयो।साथै पराचार माफात सरकारी र ननजी ननकायहरुसाँग वववरण माग गररएको नथयो। भाद्र 23 र 24 गतेको घटनाहरुमा के कस्तो भएको हो भनी स्य तथ्य पत्ता लगाउन र उि ददनहरुमा भएको मानवीय र भौनतक क्षनतको जाँचबझ ु तथा तथ्याङ्क सकंलन गने काय ा सरु ु गररयो।यस िममा िेरै क्षनत भएका १३ वटा न्त्जल्लाहरुमा आयोगका अध्यक्ष र सदस्यहरुको नते ृ्वमा स्थलगत अवलोकन र अन्तरविया कायाि ृ म गररयो। १८ वटा न्त्जल्लाका त्कालीन प्रमि ु न्त्जल्ला अनिकारीहरुबाट घटना वववरण कागज माग गररयो। घाइते व्यन्त्ि र मतक पररवारका ृ आफन्तहरुबाट घटना वववरण कागज गराइएको, सरकारी कायाालयका कमचा ारीहरु अदालतका पदानिकारी र कमचाारीहरुसाँग िलफल र अन्तरविया गररएको, घटनामा संलग्न व्यन्त्िहरुसाँग समेत घटना वववरण कागज गराइएको, आगामी ददनमा लगानी प्रो्साहनका लानग गनपने ाि ु वर्यमा FNCCI,CNI लगायतका ननजी प्रनतष्ठान र व्यावसावयक घरानाका व्यन्त्िहरुसाँग िलफल गररनका ु साथै त्कालीन न्त्जम्मेवारीमा रहेका पदानिकारीहरुसाँग बयान/ सोिपूि समेत गररएको नथयो। सबै पक्षसाँगको िलफल र तथ्याङ्कको ववश्लर्णबाट भाद्र 23 गते े भएको प्रदाशनको त्कालीन कारण सरकारले सामान्त्जक सञ्जालमानथ लगाएको प्रनतबन्त्ि साथै मूल कारण भ्रष् टाचार र कुशासन जड रुपमा रहनको कारण नु ै नथयो।२४ गतेको वहंसा्मक वियाकलाप न्त्जयनजड पे स्तालु े नगरेको तर 23 गतेको घटनाको ववरोिमा स्वत:स्फूत ारुपमा यवासु ाँगै अन्य उमेर समूहका व्यन्त्िहरु पनन सडकमा ननन्त्स्कए। तर केही समयपनि अपरानिक प्रवनतका व्यन्त्िहरु तथा शान्त्त सृ रक्षाको कमजोरीको ु फाइदा उठाउदै अन्य लटु ेरा समूहहरु पनन प्रदशनाकारीहरुसाँगै सहयोगी भई लटपाट, आगजनी, ु तोडफोड र प्रहरीलाई कुटवपट, ह्या जस्ता कायमाा संलग्न भई न्त्स्थनतलाई अराजक बनाए।संकनलत तथ्याङ्कका आिारमा भाद्र 23 र 24 को घटनामा ७६ जनाको

SS SAMAYA SUTRA MEDIA | TV CHANNEL

म्यृ ु (जसमध्ये 42 जना सरक्षाकमीको गो‍ु ली प्रहारबाट, प्रदशनाकारीको आिमणबाट 3 जना प्रहरीको र बााँकी लटपाटको ु िममा) भएको देन्त्िन्त्ि। यी घटनामा 2522 जना (सरक्षाकमी सवहत) घाइतु े भएका नथए।साथै करीब रु. 85 अब ाबराबरको भौनतक क्षनत भएको देन्त्िन्त्ि। यस आयोगबाट गररएको िानववनमा भाद्र 23 गतेको घटनाका सम्बन्त्िमा केही ठोस ननष्कर् ाननकाली आवश्यक कारबाहीको लानग नसफाररस गररएको ि।भाद्र 24 गतेका घटनाहरु काठमाडौंमा मारै सीनमत नभई पूरा देश नै प्रभाववत हन पु गु को र घटे ेका आगजनी, तोडफोड र लटपाटका घटनाहरु ु व्यापक रहेको र आयोगको ननन्श्चत नसमाहरुका कारण सम्पूण ाक्षेर िानववनको दायरामा समेट्न नसवकएको अवस्था ि। तथावप, आयोगले भाद्र 24 गतेको वहंसा्मक वियाकलापमा संलग्न व्यन्त्िहरुलाई िानववनको दायरामा ल्याउन सहज हनु गरी तथ्याङ्क से ंकलनको वववरण BTS REPORT लगायतका अनसन्त्िाना्मक सामग्रीहरु प्रनतवु दनमा से ंलग्न गररएको ि। आयोगले भाद्र 23 र 24 गतेको न्त्जम्मेवारीको सन्दभ ार आगामी ददनमा यस्ता घटना हन नददन ु सिार गनु पने क्षेरगत समस्या र सा‍ु झावहरुका साथु ै कायाान्त्वयन काययोजना समेत प्रस्तत गरु ेको ि। आयोगले जाचाँबझ आयोग ऐन, ु 2026, प्रचनलत कानूनका साथै नैनतकताको कसीमा रही ननष्पक्ष ढङ्गले िानववन गरी यो प्रनतवदन तयार गरे ेको ि। यो प्रनतवदन तयार गन ाे आयोगलाई भाद्र 23 र 24 गतेको घटनासाँग सम्बन्त्ित फुटेज तथा नडन्त्जटल सामाग्रीहरु उपलब्ि गराई सहयोग गने सावजाननक ननकाय, ववनभन्न संघ संस्थाहरु, नपाल े टेनलनभजन लगायत ववनभन्न ननजी टेनलनभजन संस्थाहरु, व्यन्त्िहरुप्रनत आभार प्रकट गदािौ।साथै राष्ट्रसेवक कमचाारीहरु र ववनभन्न क्षेरका ववज्ञ व्यन्त्ि्वहरुले ददन भएको सु झावको लानग पनन आभारी ु िौ।

अन्तमा आयोग गठन पश्चात ववर्म पररन्त्स्थनतमा पनन कायाालय स्थापनाकालदेन्त्ि प्रनतवदन तयार े पादासम्म अहोरार िवटने आयोग सन्त्ववालयका समस्त कमचा ारीहरुलाई आयोग िन्यवाद ज्ञापन गदाि।

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

ववर्यसूची

भाग 1 प्रारन्त्म्भक .... 1 पररच्िेद - 1 :

पररचय 1

१.१. आयोग गठनको पष्ठभृ नमू (Background) 1

१.२. न्त्जयनजडे आन्दोलनको ववकासिम र नपालमा े प्रभाव 2

पररच्िेद - २ : जाचाँबझु आयोगको गठन, काम, कतव्ा य, अनिकार र कायवावनि: 16

2.1. जाँचबझु आयोगको गठन: .... 16 2.2. जाँचबझु आयोगको संरचना: .... 16 2.3. आयोगको क्षेरानिकार र न्तजम्मेवारी : .... 16 2.4.जाँचबझु आयोगको कायप्रा णाली : 17
2.5.जाँचबझु आयोगको समयावनि र जनशन्त्ि : 17
2.6.आयोगको कायवावनि: .... 17 पररच्ि्िेद - ३: तथ्य तथा तथ्याङ्क संकलनमा प्रयोग गरएका ववनिहरु: 18
३.१. स्थलगत अवलोकन तथा ननरीक्षण ववनि :.. 18 3.2. प्रश्न ोत्तर ववनि (बयान, सोिपुि तथा घटना वववरण कागज): .... 19 3.3. िलफल ववनि (सरोकारवाला तथा ववज्ञहरुसाँगको िलफल) : 19
3.4. अन्तवाातान ववनि (बयान तथा घटना वववरण): 19
3.5. प्रमाण संकलन (अनडयो, नभनडयो, नस.नस. वटनभ, नस.नड.आर र नब.वट.एस.): 20
३.६. संकनलत प्रमाणहरुको परीक्षण तथा मूल्याङ्कन: 20
3.७. सूचना संकलनमा सावजा ननक आव्ह ान: 20
३.८. पराचार माफात वववरण संकलन 20
३.९. अन्तरविया (प्रयक्षदशी, पीनडत तथा मतकका ृ आफन्त) 20
३.१०. आयोगका सीमाहरु .... 21 भाग-२ .... 22 जाचाँबझको ु िममा संकनलत तथ्य\तथ्याङकहरुको वववरण: .... 22 पररच्ि्िेद ४: आन्दोलनको िममा भएको मानवीय र भौनतक क्षनत सम्बन्त्िमा: .... 22 ४.१. मानवीय क्षनतको वववरण : 22

४.२. भौनतक क्षनत .... 27 पररच्ि्िेद - ५: बयान तथा घटना वववरण कागज र सरोकारवालाबाट प्राप्त सझाव ु : 28

५.१ सावजा ननक न्तजम्मेवारीमा रहेका अनिकारीहरुको कागज व्यहोरा बयान तथा घटना ववववरण

कागजहरुः- 28 ५.१.१

राजनैनतककमी 28

५.१.२. ननजामती कमचा ारीहरुको बयान तथा घटना नबबरण कागज ब्यहोराः 47

५.१.३ नपालीे सेनाको बयान कागज ब्यहोराः 74

५.१.४ नपाले प्रहरीको बयान तथा घटना नबबरण कागज ब्यहोराः 85

५.१.५ सशस्त्र प्रहरी बल नपालकोे बयान तथा घटना नबबरण कागज ब्यहोराः 243 ५.१.६

सशस्त्र प्रहरी बल नपालकोे बयान तथा घटना नबबरण कागज ब्यहोराः .... 270 ५.२. प्रदशना का

आयोजकहरुको वयान तथा घटना ववववरण कागज ब्यहोराः 278

५.३. उपचारमा संलग्न न्तववक्सकहरुका घटना ववववरण कागज ब्यहोराः 301

५.४. प्रयक्षदशीहरुका घटना ववववरण कागज ब्यहोराः 306

५.५. घाईतेहरुको घटना ववववरण कागज ब्यहोरा 319

५.६. मतकृ पररवारको तफाबाट घटना नबबरण कागजः- .... 335 पररच्िेद

- ६: प्रदशना को िममा िेरै क्षनत भएका न्तजल्लाका प्रमिु न्तजल्ला अनिकारीहरुबाट प्राप्त

घटना ववववरण व्यहोरा 358

६.१. कोशी प्रदेश .... 358 ६.१.१. न्तजल्ला

प्रशासन मोरङ 358

६.१.२. न्तजल्ला प्रशासन कायाालय मकवानपरु 360

६.१.३. न्तजल्ला प्रशासन कायाालय सनसरीु : 367

६.१.४. न्तजल्ला प्रशासन कायाालय, झापा : 374

६.२. मिश प्रदेश .... 378 ६.२.१. न्तजल्ला

प्रशासन कायाालय पसाा : .... 378 ६.२.२. न्तजल्ला प्रशासन

कायाालय िनर्ाु : 382

६.२.३. न्तजल्ला प्रशासन कायाालय रौतहट : 382

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

६.३. बाग्मती प्रदेश .... 384 ६.३.१. न्जल्ला प्रशासन कायाालय काभ्रपलाञ्चोके : .... 384 ६.३.२. न्जल्ला प्रशासन कायाालय न्त्चतवन :..387

६.४. गण्डकी प्रदेश .... 392 ६.४.१. न्जल्ला प्रशासन कायाालय तनहाँु : 392

६.४.२. न्जल्ला प्रशासन कायाालय कास्की : 394

६.४.३. न्जल्ला प्रशासन कायाालय पवता : 396

६.५. लन्त्म्बनीु प्रदेश .... 397 ६.५.१. न्जल्ला प्रशासन कायाालय, रुपन्त्देही 397

६.५.१ न्जल्ला प्रशासन कायाालय बाँके : 405

६.५.२. न्जल्ला प्रशासन कायाालय (बदाघाट सस्ताु पूवा) : 413

६.६. कणााली प्रदेश 415

६.६.१. न्जल्ला प्रशासन कायाालय सितु : .... 415 ६.७. सदु ूरपन्त्श् चम प्रदेश .... 420 ६.७.१. न्जल्ला प्रशासन कायाालय कञ्चनपरु : 420

६.७.२. न्जल्ला प्रशासन कैलाली .... 422 पररच्िेद -७ : स्थलगत अनगमनकोु िममा संकनलत ववरण 426

७.१. कोशी प्रदेश 426

७.२. मिश प्रदेश 438

७.३. बाग्मती प्रदेश 446

७.४. गण्डकी प्रदेश 454

७.५. लन्त्म्बनीु प्रदेश 461

७.६. सदु रपन्त्श् चु म प्रदेश 481

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

७.७. स्थलगत अनगमनका‌ु िममा सहभागीहरुले रा िको ि िरणाको ननचोड 485

पररच्िेद-८ : आयोगबाट भएका पराचार तथा ववनभन्न ननकायहरुबाट प्राप्त जवाफ वववरण 489

पररच्िेद-९ : सरकारी ननकाय, पररर्द तथा सनमनतका ननणया हरु 490

९.१. प्रिानमन्त्री तथा मन्त्त्रपररर्द्को ननणया हरु 490

९.२. रान्ष्ट्िय सरक्षा‌ु पररर्द्का ननणया हरु 490

९.३. केन्न्द्रीय सरक्षा‌ु सनमनतका ननणया हरु 491

९.४. न्जल्ला सरक्षा‌ु सनमनतका ननणया हरू 491

पररच्िेद -१०: आयोगबाट गररएका भौनतक प्रमाण संकलनको सम्बन्त्िमा 544

१०.१. CCTV, AUDIO\VIDEO र सञ्चार माध्यम र सामान्जक सञ्जालमा प्रकान्शत सामग्रीहरुको सम्बन्त्िी वववरण 544

१०.२. टेनलफोन सेवा प्रदायकहरुबाट प्राप्त वववरण (CDR/BTS DATA) .... 546 पररच्िेद-११ : आयोगमा प्राप्त उजरी‌ु तथा गनासोहरु‌ु .... 557 भाग-३ .... 561 जाचाँबझको‌ु िममा सकनलताँ तथ्य\तथ्याङ्कहरुको ववश्ल ेर्ण तथा ननष्क र्ा .... 561 पररच्िेद-१२ संकनलत तथ्य\तथ्याङ्कहरुको ववश्ल ेर् 561

१२.१. मानवीय क्षनतको ववश् लेर्ण तथा ननष्क र्ा .... 561 १२.१.१. म्यृ‌ु सम्बन्त्िी वववरणको ववश् लेर्ण 561

१२.१.२. म्यृ को‌ु कारण अनसारु म्यृ को‌ु वववरणको ववश् लेर्ण 561

१२.१.३. घटना घटेको स्थान अनसारु म्यृ को‌ु वववरणको ववश् लेर्ण 562

१२.१.४. उमेर समूह अनसारु म्यृ को‌ु वववरणको ववश् लेर्ण 563

१२.१.५. घाइते भएका व्यन्त्िहरुको वववरण एवं ववश् लेर्ण 563

१२.१.६. उमेर समूह अनसारु घाइतेको वववरणको ववश् लेर्ण 564

१२.१.७. प्रदेश अनसारु घाइतेको वववरणको ववश् लेर्ण 564

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

१२.२ प्रदाशनको िमिमा देशभरर भएको भौनतक क्षनतको वववरणको ववश् लेर्ण 565
१२.२.१. समग्र भौनतक क्षनतको वववरणको ववश् लेर्ण 566
१२.२.२. क्षेरगत रुपमा भौनतक क्षनतको वववरणको ववश् लेर्ण 566
१२.२.३. संघीय, प्रदेश कायाालयहरु र स्थानीय तहको भौनतक क्षनतको वववरणको ववश् लेर्ण
.... 568
१२.२.४. प्रदेश कायाालयहरुको क्षनतको वववरणको ववश् लेर्ण 569 १२.३
हातहनतयारको नोक्सानी तथा लटपाटको ववश्लेर्ण तथा ननष् कर्ा 570
१२.४. प्राप् त उजरी /गनासोहरुको ववश् लेर्ण तथा ननष् कर्ा 572
१२.५. संकनलत CCTV, Audio\Video र सञ् चार माध्यम र सामान्जक सञ् जालमा प्रकान्शत
सामग्रीहरुको परीक्षण, ववश्लेर्ण तथा ननष् कर्ा 573
१२.६. CDR/BTS Data को ववश् लेर्ण तथा ननष् कर्ा .... 597 १२.६.१.
CDR ववश् लेर्ण .... 597 १२.६.२. BTS Data ववश्ल
ेर्ण 606
१२.७. Autopsy/ Ballistic Report को ववश् लेर्ण तथा ननष्कर्ा 614
१२.८. प्रिानमन्त्री तथा मन्त्रिपररर्दका कायाालयको ननणायहरुको ववश् लेर्ण 615
१२.९. राविष्ट्रय सरक्षा पररर्दका ननणायहरुको ववश् लेर्ण तथा ननष्कर्ा 615
१२.१०. केन्द्रीय सरक्षा सनमनतका ननणायहरुको ववश्लेर्ण तथा ननष् कर्ा 615
१२.११. न्जल्ला सरक्षा सनमनतका ननणायहरुको ववश् लेर्ण तथा ननष्कर्ा 616
१२.१२. कैदी\बन्दी\थनु वा फरारबाट उपन्न सरक्षा चनौतीको ववश् लेर्ण तथा प्रभाव 618
१२.१३. वहंसात्मक आन्दोलनमा नडसकडका ो भनमका बारे संक्षेप .... 619 ५.
नमथ्या सूचना र घसपु ठकोै जोन्त्िम .... 620 घटना िम
(Analytical Flowchart) .... 621 नडस्कडा
(DISCORD) .... 625 नडन्जटल यगमा एल्गोररदम
प्रभाव .... 630 भाग-
४ .... 635 ननष्क र्ा (CONCLUSION)

तथा राय नसफाररस .... 635 पररच्िेद-१३ जाचाँबझु आयोगको ननष्कर्ा, ठहर र नसफाररस 635

१३.१. २०८२ साल भाद्र २३ गतेको घटनाका सम्बन्त्मिा 635

१३.२. २०८२ भदौ २३ र २४ गतेको घटनाको सम्बन्त्मिा ववनभन्न पदानिकारीहरुको दावयत्वको ववश्लर्णे र परस्कारु नसफाररस .... 700 पररच्िेद – १४: शासकीय सिुारका लानग आयोगको सझावु /नसफाररस 734

१४.१. राजनीनतक दल र ननवााचन प्रणाली: 734

१४.२. संसद र संसदीय सनमनत: .... 740 १४.३. न्यायालय र न्याय क्षेर : 743

१४.४. संवैिाननक आयोगहरुको स्वतन्त्रता र प्रभावकारीता: 748

१४.५. सावजा ननक सेवा प्रवाह: .... 750 १४.६. ननजी क्षेरः 760

१४.७ बैवकङ्ग क्षेरः .... 762 १४.८. नागरीक समाज: 766

१४.९. सहकारी क्षेरः .... 767 १४.१०. परकार र सञ् चार जगत: 768

१४.११. गैरसरकारी संस्था (NGO/INGO) व्यवस्थापन: .... 777 १४.१२. आयोजना व्यवस्थापन 783

१४.१३. सरक्षा संयन्त्रहरुतफाको समस्या र सिुारका लानग सझाव:ु 786

१४.१४. भ्रष् टाचार ननयन्त्रणको लानग गनपनो अन्त्य सझावहरु 837

१४.१५. कारागारका समस्या र गनपनो सिुारु 849

१४.१६. सशासनु कायम गनका ा लानग अन्त्य सझावु 864

१४.१७. स्य ननरुपण तथा मेलनमलाप सम्बन्त्िी व्यवस्थाः 889
भाग – ५

सझावु कायान्त्ा वयनको कायया ोजना 892

उपसंहार 896

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

भाग 1 प्रारन्म्भक

पररच्िेद - 1 : पररचय

१.१. आयोग गठनको पष्ठभृ नमू (**Background**)

लामो समयदेन्त्ि पटक पटक एउटै राजनैनतक नते ृवको ृ पनरावु न्त्तृ , अहंता र जनउपेन्त्क्षत वियाकलापका साथै भ्रष् टाचार, वनथनते , कुशासन आददका कारण सरकार तथा प्रशासननक संयन्त् रप्रनत अववश्व ास र आिोश फैंनलदै गएको नथयो।साथै, सामान्त्जक अनभयन्ताहरुको सरकार तथा व्यवस्था ववरोिी वियाकलाप र अनभयानहरुउपर जनसमथना बवढरहेको अवस्था नथयो। त्कालीन सरकारले नपालमा प्रयोग हे ाँदु ै आइरहेका तर आनिकाररकरुपमा दताा नभएका केही सामान्त्जक सञ् जालहरुमा हनु अवाञ् िे नीय गनतववनि ननयन्त्रण गने र करको दायरामा ल्याउने सन्त्दभमा ा नमनत २०८२ भाद्र १९ गते उि सञ्ज ालहरुमा रोक लगाउन ननणया े गरेको नथयो। सामान्त्जक सञ् जालहरुको प्लेटफमहारुमा ववशर्गरी े यवाहरुको ु बढ्दो आकर्णा एवं आम्दानीका श्रोतहरु रहेकोले यवा पु स्ताहरु सरकारको सो ननणया ु र ृयससाँगै भ्रष्ट ाचार, वनथनते , कुशासन लगायतका ववर्यलाई समत जोड्दे ै २०८२ साल भाद्र २३ र २४ गते प्रदशनाको घोर्णा गरेका नथए। प्रदशना को घोर्णा पश्च ात भाद्र ृ २३ गते माइतीघरबाट शान्त्तपूण ारुपमा शरु भएको जु लु स ु बानश् वे र संसद भवनमा आइपग्दा ववध्वु ंसकारी मोड नलई काठमाडौं उप्यकानभर १७ जना र उप्यका बावहर २ जना गरी जम्मा १९ जनाको म्यृ हु न पु गु को नथयो। यस घटनािमबाट े नसन्त्जता आिोशले आन्त्दोलनकारीहरुले भाद्र २४ गते सरकारले कफ्यू आदा ेश जारी गदाा गदै पनन सरकारी सम्पन्त्त, राजनीनतक दलहरुका पाटी कायाला य, राजनीनतक दल सम्बद्ध व्यन्त्िहरुको ननजी सम्पन्त्तमानथ तोडफोड, आगजनी तथा लटपाट समु ेत गरेको र उि घटनाले अकल्पनीय रुपमा भौनतक तथा मानवीय क्षनत हन गएको नथयो। ु अत: 2082 साल भदौ २३ र २४ गते नपालको राष्ट्रवहते , सशासन तथा भ्रष्टाचार ननयन्त्रण ु लगायतका माग रािी न्त्जयनजड ये वा पु स्ताद्वारा ु गररएको प्रदाशनको िममा काठमाडौं लगायत ववनभन्त् न भागमा भएका भौनतक तथा मानवीय क्षनतको यथाथ ािानववन गरी प्रनतवदन पे ेश गने प्रयोजनाथ ानपाल सरकारे , मन्त्त्रपररर्द्को नमनत 2082।06।०5 को ननणया बाट

जाँचबझ आयोग ु ऐन 2026 को दफा 3 को उपदफा (2) ले ददएको अनिकार प्रयोग गरी यस जाँचबझ ु आयोगको गठन गरेको नथयो।

१.२. न्तजयनजड आन्तदोलनको ववकासिम र ने पालमा प्रभावे

कुनै पनन देशमा नागररकको अनिकार ्यहााँको संववविान र सो अन्तगताको शासन व्यवस्थाले प्र्याभत ू गरेको हुन्त्ि। ु नपाली े जनताद्वारा जनचाहना अनरुप ु शासन व्यवस्था सञ् चालन गरी सामान्तजक समानता ल्याउन र आनथका ववकास गने उद्देश्य रािी समय समयमा जनआन्तदोलन भएका िन। यसको स् रुवात जहाननयााँु राणा शासन ववरुद्धको 2007 सालको िान्न्तबाट भएको हो। जसले राणा शासनको अन्त््य गरी प्रजातन्त्रको अभ्यास सरुु गयो। त्पश् चात 2017 सालमा राजा महेन्द्रले ननदालीय शासन व्यवस्था लाग गरु े। यस केन्द्रीकृत व्यवस्थाका ववरुद्ध नपाली जनताले े समय समयमा ववद्रोह गरे। फलस्वरुप वव.सं. २०४७ सालपनि बहुदलमा आिाररत प्रजातन्त्र ु स्थापना भयो र नयााँ संववविान लाग भयो। यो व्यवस्था बाु मे सन ामार लागेको नथयो, ्यसै समयमा वव.सं. २०५१ फागन ु 1 गते दश वर्े माओवादी यद्ध शु रु भयो। जसका कारण प्रजातान्त्त्रक ु अभ्यास र ववकासको गनत नराम्रोसाँग प्रभाववत हुन पु ग्यो। ्यसबीचमा सु ंवैिाननक राजाले २०६१ साल माघ १९ गते शासन व्यवस्था आफ्नो हातमा नलई प्रजातान्त्त्रक अभ्यासलाई अवमूल्यन गरे। फलस्वरुप २०६२/६३ सालको जनआन्तदोलनको बलबाट समावशीे सवहतको पूण ागणतन्त्रा्मक शासन व्यवस्था अपनाइएको सववावददतै ि। लामो समयदेन्त्ि माग गररएको संववविानसभाबाट नननमता हालको संववविानले नपालमा े संघीय लोकतान्त्त्रक गणतन्त्र सवहतको शासन व्यवस्था अङ्गीकार गरेको ि। यसले ददगो शान्न्त, सशासनु , ववकास र समवद्धको आृ काक्षा पं ूरा गने लक्ष्य रािेको ि। जनताको सावभौम अनिकार, स्वायत्तता र स्वशासनको अनिकारको प्र्याभत गने सू ंवैिाननक व्यवस्था ि। नपालको से ंववविानको िारा १८ ले समानताको हक बमोन्तजम सबै नागररक कानूनको द्वष्टमा समान हुनु िने भनी स्पष्ट रुपमा उल्ल् ेि गरेको ि। ्यसैगरी िारा २७ ले सूचनाको हकमा प्र्येक नागररकलाई आफ्नो वा सावजाननक सरोकारको कुनै पनन ववर्यको सूचना माग्न र पाउने हक से ननन्श्चत गरु ेको ि। िारा ३३ को रोजगारीको हक लगायतका ३१ वटा हकहरु व्यन्त्ि तथा नपाली े नागररकलाई प्रदान गने संवैिाननक व्यवस्था रहेको ि। संववविानको भाग ४ मा राज्यका ननदेशक

नसद्धान्त नीनत तथा दावय्वको व्यवस्था गरेको ि। ्यसैगरी संववविानको ििारा ५१ मा राज्यका नीनत अन्तगता उपिारा ४ मा सावजा ननक प्रशासनलाई स्वच्ि, सक्षम, ननष्पक्ष, पारदशी, भ्रष्टाचारमक्तु , जनउत्तरदायी र सहभानगतामूलक बनाउँदै राज्यबाट प्राप् त हनु से ेवा सवविामा जनताको समान र सहज पहु ाँच सु ननन्श्चत गरी सु शासनको प्र्याभु नत गने ू व्यवस्था रहेको ि। ववगतमा अनिकारको केन्द्रीकरणको कारणले अपेन्क्षत ववकास र श्रोतको समान ववननयोजन नभएको कारणबाट नागररक असन्तवष्ट बढी जनआन्दोलनको माध्यमबाट स्थावपत हालको शासन व्यवस्थामा ु संघ, प्रदेश र स्थानीय सरकार गरी तीन तहको सरकारको गठनबाट 7 वटा प्रदेश र 753 वटा स्थानीय सरकारको गठन र सञ् चालन भइरहेको ि। तलना्मक रुपमा दस्ताबु जको वहसाबले े नपालको हालको से ंववविान समावशी र जनप्रनतननिहरुे द्वारा नननमता संववविान हो। वतमाान संववविानले समानपानतक नसद्धान्त अङ्गीकार गरु ेको ि।यस प्रकारको ननवााचन प्रणाली लाग ु गनकाो मूल उद्देश्य नपाली समाजको बनोटको आिारमा प्रनतननि्व होसे ् भन्त् न हो तर से ंववविान लाग ु भई कायाान्वयनमा आउँदा कुनै एउटै राजनैनतक दलले पूण ाबहमतको आिारमा शासन सञ् चा ु लन गन ासवकन अवस्था भने रहे ेको देन्त्िदैन। यसका कारण शासन सञ् चालनमा राजनैनतक गठजोड अननवाय ाजस्तै देन्त्िन्त्ि। यस प्रकारको गठजोडका कारण नीनतगत रुपमा जनचाहना र ववकास केन्ल्द्रत भन्दा पनन संवैिाननक ननयन्त्ि ु लगायत राज्यका स्रोत दोहन दलीय भागबण्डामा हनु गरे ेको

ि। पनिल्लो शासन व्यवस्थासम्म आइपग्दा ु जनजागरणमा बढोत्तरी भई नागररक आवाजहरु मिररत ु हन थालु ेका िन। ् ववगतको जहाननयाँ राणा शासन र ्यसपनिको ननरंकुश राजतन्त्रा्मक शासन व्यवस्था हटाएको जनसंघर्काा वहमायती र शासनसत्ताको बागडोर सम्हालेर बसेका नते ्वलृ े ववगतका गल्ती कमजोरीबाट पाठ नसक्नपने जरुरी नथयो ु , शासनमा सिार गनु पने नथयो। ा ु ३० वर् ा अगानडका दन्क्षण कोररया, नसंगापर मलु ेन्शया आददको हाराहारीमा रहेको नपाल वकन पिानड परे ेको हो भन्नेनतर सोन्चएन। वतमाानमा अङ्गीकार गरेको शासन प्रणाली र राजनीनतक दलहरुमा समेत आम जनताले चाहेबमोन्जमको शासकीय प्रवन्त्ि, रोजगारी सेवा सववि ु , समानताको प्र्याभनत गराउन वतमा ू ान शासक वग ाअसमथ ारहे।फलस्वरुप सरकारप्रनत नागररकको असन्तवष्ु चनलदु ै गएको पाइन्त्ि। सूचना प्रववनिको बढ्दो ववकास र हस्तान्तरणले ववश् व एक पररवार जस्तो भएको ि। अझ पनिल्लो समयमा

ववकनसत भएका सामान्जक सञ् जालहरुले त माननसलाई सूचनाको आदानप्रदानमा तीव्रतर रुपमा सहज तल्याएको ि। जसका कारण आजको यु वा पु स्ता नवजागरुक समाज ननमााण साथु ै ववश्व परस्रवशे साँग पूणताया जानकार ि। आजको पस्ता राज्य प्रणाली र सावजा ु ननक गनतववनिको ववर्यमा अ्यन्तै जागरुक ि। तसथा, राज्य संयन्त्रमा रहेका सावजाननक उत्तरदावय्व बहन गने पदानिकारीहरुको काम कतव्ायको ववर्यमा ननगरानी गरररहेको हन्त्ि। ववश् वु पररवशको अध्ययन े गदाा पनिल्लो पस्तालु े त्काल ननतजाको अपेक्षा गने र असन्तवष्टहरुलाई सहु ेर नबस्न माननसकता े रहेको देन्त्िन्त्ि। वव.सं. 2082 साल भाद्र २३ र २४ गतेको प्रदाशनको उपज पनन यवा पु स्ताको ु राज्य संयन्त्रप्रनतको आिोश नै रहेको देन्त्िन्त्ि। <u>न्त्जएनजडे **(Generation Z)** के हो **?**</u>

समाज ववनभन्त् न यगहरूमा अगानड बढ्दु ै जााँदा, प्र्येक पस्तालु े संस्कृनत, अथता न्त्र र प्रववनिमा गवहरो प्रभाव पािा। हामीले अवहले न्त्जएनजड (े Generation Z) भनर न्त्चन्त् ने े पस्ता मानवजानतको इनतहासमा ु सबैभन्दा निटो बढ्दो र सबैभन्दा प्रववनि-मैरी जनसांन्त्ख्यकीय समूहहरू मध्य एक हो। े शान्त्व्दक रुपमा न्त्जएनजडे भन्त् नाले लगभग १९९७ र २०१२ को बीचमा जन्त्मेका यवा ु हरूको पस्तालाई बु झाउ ा ँि। जसलाई इन्त्टरनट र स्माटाफोने साँग हवका ु एको पवहलो वास्तववक "नडन्त्जटल नवटभ" को रूपमा पररभाववत गरेरएको ि। नतनीहरू नमले ेननयल र अन्त्यल्लो जने रे ेसन अल्फापनिका जनसांन्त्ख्यकीय समूह हनु । ् इन्त्टरनटे , सामान्जक सञ् जाल र प्रववनिको उदीयमान प्रयाभत भएको सू ंसारमा जन्त्मएको न्त्जएनजडले े माननसहरूले कसरी अन्तरविया गिान, ् नसक्िन, ् काम गिान र उपभोग गिान् भन् र पे न: पररभाववत ु गरररहेको ि। यो पस्ता सिैं यस्तो सु ंसारमा बसेको ि, जहााँ स्माटाफोन, सामान्जक सञ् जाल र ज्ञानमा त्काल पहाँच यसका मानकहरू हु नु । यस ज् ने रे ेशनका लानग मोबाइल फोन र इन्त्टरनट े अन्त्स्त्वको लानग न्त्यूनतम आवश्यकताहरू हनु । ्यसकारण नडन्त्जटल ढााँचामा सञ् चा् र, नसकाइ र मनोरञ्जनका ववनभन्त् न उद्देश्यहरू सञ् चालन गन उनीहरूका लानग अननवाय ा ा ु भएको ि। <u>ववश्व का ववनभन्न देशमा भएको न्त्जएनजड पे स्ताको आन्त्दोलनु **:**</u>

श्रीलंका

श्रीलंकामा न्तजएनजड आन्दोलनले े सन ् २०२२ मा भएको अरगालय (संघर्)ा ववरोि प्रदशनालाई जनाउाँि। जन आनथका ु कदठनाई, भ्रष्टाचार र सरकारी कुप्रबन्त्िले प्रररत ये वा नु ते ्वको प्रमृ ि ववद्रोह ु नथयो। ववदेशी ऋण र "सेतो हात्ती" पूवााििार पररयोजनाहरू जस्तै बन्दरगाह, ववमानस्थल र राजमागहारूमा वर्ौंको ननभराताले देशलाई गवहरो ऋणमा डुबायो जसले थोरै राजस्व उ्पन्त् न गर् यो। सन ् २०१९ मा नवननवाान्त्चत राष्ट्रपनत गोटाबायाँ राजपक्षले कर घटाए। जसले गदाा राज्यले वाविका १.४ अब ा डलर राजस्व गमायो। ववदु ेशी मद्रा सन्त्चनत घट्यो ु । इन्त्िन र और्िी आयात ठप्प भयो। सन ् २०२२ मा मद्रास्फीनत ु ६९ प्रनतशतभन्दा मानथ बढ्यो। रासायननक मलमा अचानक प्रनतबन्त्िले बाली ४० प्रनतशतसम्म घटायो, जसले गदाा वकसानहरू ननराश बनका नथए। यी सबे ै कारणले ्यहा ाँ ववरोि आनथका संकटबाट सरु भएको नथयो तर चााँडु ै प्रणालीगत पररवतनाको आह्वानमा पग्यो। ु न्तजएनजड सहभागीहरूले े सरकारको रान्तजनामा, भ्रष्टाचार र अनभजात वगकाो अन्त््यको माग गरे। अरागालयले वटकटक र इन्स्टाग्राम जस्ता सामान्तजक सञ् जाल प्लेटफमहारूलाई व्यवन्तस्थत गना, जानकारी साझा गन ा र गनत ननमााण गन ा प्रयोग गर् यो। ववरोि प्रदशनाहरू आफैमा यो अनलाइन पररचालनको एक ववशाल, वास्तववक-ववश्व प्रदशना नथयो। अरागालयले राष्ट्रपनतलाई रान्तजनामाको लानग बाध्य पान ामहत्त्वपूण ाभनमका िू ेलेको नथयो। जसले गदाा न्तजएनजडले े स्थावपत राजनीनतक संरचनाहरूलाई कसरी चनौती ददन सक्ि भन्त् नु े कुराको एक शन्त्िशाली उदाहरण बनको नथयो। े

बंगलादेश

सन ् २०२४ जलाई -अगस्टमा बंगलादेशको राजनीनतक इनतहासको महत्त्वपूण ा भाग ववद्याथी कायकातााहरूले ठूलो प्रदशना गरे। बंगलादेशले वर्ौंसम्म ववश् वको सबैभन्दा निटो बढ्दो अथतान्त्र मध्ये एकको रूपमा आफ्नो न्तस्थनत बनाएको नथयो। जन ु तयारी पोशाक ननयाता र ववदेशी कामदारहरूबाट प्राप् त रेनमट्यान्सद्वारा लाभान्त्त्वत नथयो। तैपनन, २०२३-२४ सम्ममा, बवृद्धको चमक ृ वफक्का भएको नथयो। मद्रास्फीनत ु ९ प्रनतशत पगु को नथयो े । बरोजगारी बढ्यो र भ्रष्टाचारको आरोप े ववस्फोट भयो। सरकारले नडन्तजटल सरक्षा ु कानून अन्तगता असहमत पक्षमानथ कारवाही गदाा सावजाननक असन्तवष्ट बढ्यो। अगस्ट ु २०२४ मा प्रिानमन्त्री शि हनसनाको सरकारबाट से ेनाले समथना वफताा नलएपनि उनलाई ननवाासनमा िकेनलयो। जनववद्रोहको सामना गदै उनी देश िोड्न बाध्य भइन,् फलस्वरुप राजनीनत बदनलयो। अन्त्य राजनीनतक दलहरूको सहमनतमा, प्रमि ु सल्लाहकार महम्मद ु यनु सलु े जलाई ु घोर्णापर जारी गरे। जसले जलाई ु िान्त्त्तलाई अको अनिनायकवादी सरकारको उदय रोक्नको लानग सिर

गन ाु ननदेन्शत गने मूल नसद्धान्तहरूलाई समावश गयो र बे ंगलादेशमा अवहले चनावपश् चाु त न्स्थर सरकार बनको ि।े

केन्त्या

केन्त्याको ववत्त ववियकको ववरोि प्रदशना, जसलाई व्यापक रूपमा #Reject Finance Bill 2024, वा न्जएनजड ववरोिको रूपमा न्चननन्त्िे । केन्त्या सरकारले ववत्त ववियक सन ् २०२४ मा प्रस्ताव गरेको कर ववद्धको ववरुद्धमा कृ ेन्त्यामा ववकेन्द्रीकृत सामूवहक ववरोि प्रदशनाहरूको एक श्रंृिला सरु भयो। ु प्रदशनाकारीहरूले X, TikTok, Instagram, ChatGPT SMS र WhatsApp जस्ता सामान्जक सञ् जाल प्लेटफमहारू प्रयोग गरेर यवा पररचालन गयो। ु १८ जनमाु केन्त्याली संसदले केही वववादास्पद िण्डहरू हटाउँदै ववियकमा संशोिन गयो। ववियक भोनलपल्टै पाररत भयो। २५ जनमा ु प्रदशनाकारीहरूले संसद भवनहरूमा आिमण गरे। जसको पररणामस्वरूप प्रहरीसँग झडप भयो, कन्त्मा २२ जनाको म्यृ भयो ु भन े िेरै घाइते भए। राष्ट्रपनत रुटोले २८ जनमा ववि ु ेयकलाई अस्वीकार गरेको बताइएको ि। अस्वीकृनतको कारणले भएको बजट कमीलाई सम्बोिन गन ाे "ववननयोजन ववियक सन ् २०२४" मा हस्ताक्षर गरे। तैपनन, जलाई ु २ मा प्रदशनाकारीहरूले रुटोको रान्जनामाको माग गरेपनि ववरोि प्रदशना दंगामा पररणत भयो। ववरोि प्रदशना को प्रनतवियामा राष्ट्रपनत रुटोले ११ जलाईमा आफ्नो लगभग सम्पु ूणा मन्त्त्रपररर्दका सदस्यहरुलाई बिाास्त गरे। पूव ा उपराष्ट्रपनत ररगाथी गचागआलाई ु महानभयोग लगाए। २४ जलाईमाु , रुटोले रैला ओनडंगाको नते ृवमा रह ेको ववपक्षी ओरेन्त्ज डेमोिे वटक मभमु ेन्त्टका चार सदस्यहरूलाई आफ्नो मन्त्त्रपररर्द मा ननयि गरु े। इन्त्डोननसयाे

सन ् २०२५ अगस्टको अन्त्् यनतर इन्त्डोननसयामा े भएको न्जएनजड े प्रदशना आनथका असमानता, भ्रष्टाचार र सरकारी ननन्ष्ियतामानथको ननराशाले प्रररत े नथयो। जसमा उच्च संसदीय भत्ता र राजनीनतज्ञहरूको जीवनयापनको लागत लगायतका प्रमि गु नासोहरू ु नथए। केन्त्याको यवा ु बरोजगारीे र गररबीको कारण अनभजात वगकाा ववशर्ानिकारहरूप्रनत े आिोन्शत नथए। यी यवा कायकाु ताहरूले फेसबकु , एक्स र वटकटक जस्ता नडन्जटल प्लेटफमहारू प्रयोग गरेर यवालाई ु संगदठत गरे। प्रायः अनभजात वगकाा ववशर्ानिकार र सरकारको असफलताको मे द्दाहरूको ववरोि गन ाु यी

प्लेटफमहारुमा पोष्ट गरे र ववरोिका िममा प्रहरीसाँग झडप भयो। प्रहरीसाँगको झडपमा कन्न्तमा दश जनाको म्यृ र हजारौंलाई नजरबन्दमा रान्त्ियो। राष्ट्रपनत प्रबोवो सु नबयान्तोको प्रशासनलु े दवावको प्रयक्ष पररणामस्वरूप राजनीनतज्ञहरूको ववशर्ानिकार कटौती गरे े र अन्य अनिकारीहरू लगायत अथमा न्त्रीलाई फेरबदल गरे। मोरक्को

मोरक्कोमा यवा नु ते ्वमा जारी प्रदशना ृ हरूको श्रंृिला सन ् २०२५ सेप्टेम्बर २७ मा सरु भयो। ु मोरक्कोमा न्त्जएनजड आन्दोलने , जसलाई न्त्जएनजड े २१२ (२१२ मोरक्कोको अन्तरााविष्ट्रय डायनलङ कोडको सन्दभ ाहो) भनर न्त्चननन्त्ि। यो एक ववरोि आन्दोलन हो जे न अपयाा ु प्त स्वास्थ्य सेवा, न्त्शक्षा, यवा बु रोजगारी र सरकारी भ्रष्टाचार जस्ता मे द्दाहरूका ववरुद्ध सु रु भयो। यो आन्दोलन अगाददर ु शहरमा दिद मातु मृ ्यृ को श्रु ंृिलाबाट सरु भएको ु नथयो। यस आन्दोलनले स्वास्थ्य प्रणालीमा भएका कमीहरूलाई हाइलाइट गयो। आन्दोलनले सामान्त्जक र आनथका सिारको ु माग गदै राष्ट्रव्यापी ववरोि प्रदशना गयो। सावजाननक सेवाहरू लगानी गरी २०३० वफफा ववश्व कपको सहआयोजक भई गने लगानीमा सरकारी प्राथनमकताहरू के हनु पने हो भन्न ु े प्रश्न उठायो। ठूलो मारामा सामान्त्जक सञ् जाल, ववशर् गरी नडस्कड ाे सभरा माफात ववरोि आयोजना गररयो। मोरक्कोका प्रमि शहरहरूमा ठु ूला स्तरका शान्न्तपूण ाप्रदशनाहरू भए। ववरोि प्रदशनापनि, सरकारले राजनीनतक सहभानगता बढाउन र सामान्त्जक सेवाहरू सिार गने उद्देश्यलु े सिारहरूको एक सु ेट प्रस्तत गयो। ु यसमा ३५ वर् ामननका नागररकहरूलाई राजनीनतक ु जीवनमा संलग्न हन प्रो्सावहत गनु समावा ु श े ि। ववत्त वर्ियकले स्वास्थ्य र न्त्शक्षाको लानग लगभग १५ अब ाअमेररकी डलर ववननयोजन प्रस्ताव गरेको ि, जन अन्घल्लो वर्का ु ो तलनामा ु १६ प्रनतशतले ववद्ध हो। ृ परुे

सन ् २०२५ अक्टोबर १० मा राष्ट्रपनत ददना बोलआटेलाई पदबाट हु टाइयो। कांग्रसी जोसे े जेरीलाई दश वर्मा पेरुको आठौं राष्ट्रपनतको रूपमा सपथ गराइयो। ्यसपनिका ददनहरूमा, पेरुनभयनहरू सडकमा उनरए, जन ववगत पााँच वर्मा ु ा देशको सबैभन्दा ठूलो ववरोि प्रदशना बन्यो। ववगत तीन वर्मा ा, पेरुले संगदठत आपरानिक गनतववनिमा अभतपू ूव ाववद्धृ अनभव गरु ेको नथयो। सन ् २०१९ र २०२४ को बीचमा जबरजस्ती रकम असलीमा ु ६ गणा वु वद्ध भृ यो। यस अवनिमा जबरजस्ती रकम असलु गने, व्यन्त्ि

ह्या गने जस्ता कायहा रु सामान्य भए। फलस्वरुप सरकार ववरुद्ध हडताल र सडक ववरोि प्रदशना हरू हन थालु े। यस आन्दोलनमा प्रहरीसगकोाँ झडपमा कन्न्तमा एक जनाको म्यृ भएको ु र दजनौं घाइते भए। प्रदशनाकारीहरूले भ्रष्टाचार र यौन दव्यवा ु हारको आरोप लागका े नयााँ राष्ट्रपनतको ववरोि मार गरररहेका नथएनन यो्पेरुको भ्रष्टाचार र कुशासनको ववरुद्ध समेत नथयो । यो कानूनको शासनको आिारभत अन्स्त्वको ू लडाई नथयो।

मडागास्करे

मडागास्कर लामो समयदेन्त्ि ववश् वको सबैभन्दा गररब देशहरू मध्ये एक रहेको ि। ववश् व बैङ्कका अनसार सनु ् २०२२ मा, ३ करोड जनसंख्या भएको देशमध्ये ७५% देश गररबीको रेिामनन ु बसोबास गथे। वतमा ान राष्ट्रपनत एन्री राजोनलना (२००९ देन्त्ि) र हालै २०२३ मा ववपक्षीबाट उल्लेिनीय बवहष्कारको सामना गनपरा ु ेको मतदानमा पन: ननवाान्त्वत भएका उनलाई दु ेशको हालैको आनथका समस्याको लानग दोर्ी ठहराइएको ि। फ्रान्सेली नागररकता पनन राख्र राष्ट्रपनत एन्री े राजोनलना आफ्नो पररवारको देन्त्िन े सम्पन्त्त र ववशर्ानिकारका े कारण सावजाननक आिोशको केन्द्रनबन्द बनु का े नथए। सन ् २०२५ सेप्टेम्बर देन्त्ि मेडागास्करभरर ववरोि प्रदशनाहरू भइरहे। जन ु शहरमा बारम्बार पानी र नबजली कटौतीको कारणलु े भएको नथयो। यस आन्दोलनमा उच्चओहदाका राजनीनतज्ञहरूको घर-ननवासलाई लन्क्षत गररएको नथयो।

‘जनरल जड माडागास्करे ’ नामक फेसबक पु ेज आन्दोलनको लानग प्राथनमक आयोजक केन्द्रको रूपमा देिा पर् यो। सेप्टेम्बर २५ देन्त्ि, सरक्षा बलको प्रयोग र लु टपाटका कारण प्रदशना ु कारी र नागररकहरू सवहत २२ जनाको म्यृ भएको ु नथयो। प्रमि शहरहरूका व्यावसावयक क्षेरहरू र ु सावजाननक सवविाहरूमा ु लटपाट र ु तोडफोड भएको नथयो। सेप्टेम्बर २६ मा आफ्नो ऊजाा मन्त्रीलाई हटाएपनि, मालागासी राष्ट्रपनत एन्री राजोएनलनाले सेप्टेम्बर २९ मा प्रिानमन्त्री विन्श्चयन न्त्सेको सरकार ववघटनको घोर्णा गरे। ६ अक्टोबर २०२५ मा उनले सैन्त्य जनरल रुवफन जावफसाम्बोलाई नयााँ प्रिानमन्त्री ननयि गरु े। अक्टोबर ११ मा, माडागास्कर सशस्त्र बलका एकाइहरूले ववरोि प्रदशनाको समथनामा एक सैननक ववद्रोह गरे। मेन्त्सको

सन ् २०२५ नोभेम्बर १५ मा, हजारौंले मेन्त्क्सकोभरर "जने रे ेसन जड" को ब्यानरमा ववरोि प्रदशनाे गरे। नोभेम्बर मवहनाको सरुमा ु अपराि ववरोिी उरुपान मेयर कालोस मान्त्जोको सावजाननक ह्यापनि बद्दो वहंसाको ननन्दा गदै मेन्त्क्सको नसटीमा, हड लगाएका प्रदशना ु कारीहरूको सानो समूहले राष्ट्रपनत क्लाउनडया शनबाउम बस्ने रावष्ट्रय दरबार वररपररको बार भ्काएे । जसले गदाा दंगा प्रहरीसग झडप भयो। यस ववरोिमा कररब ाँ १०० प्रहरी अनिकारी घाइते भए र २० जना नागररक पनन घाइते भए। मेन्त्क्सकोका ववनभन्त् न शहरहरूमा अन्त्य जलु सहरू भए। मु ेन्त्क्सको नसटीका केही प्रदशनाकारीहरूले "बावहर, मोरेना" नारा लगाउँदै शनबाउमको पाटीमानथ आफ्नो आिोश ननशाना े बनाए। कनतपयले अपराि र वहंसा रोक्न राज्यको बनलयो प्रयासको लानग पनन आह्वान गरे।

"जने रे ेसन जड मे ेन्त्क्सको" भनर न्त्चनननने एउटा समे ूहले सामान्त्जक सञ् जालमा सञ् चार "घोर्णापर" मा भनको ि वक यो ननष्पक्ष ि र वहे ंसा, भ्रष्टाचार र शन्त्िको दरुपयोगबाट वाक्क भएका मु ेन्त्क्सकन यवाहरूको प्रनतननन्त्नि गदाि। यु वाद्वारा पररचानलु त यो आन्त्दोलन शान्त्तपूण ारूपमा अगानड बढ्यो तर पनि केही व्यन्त्िहरूले वहंसाम्क कायहारू गन ाथाले। राष्ट्रपनत क्लाउनडया शनबाउमले े भननन वक माचका् ो आह्वान उनको ववरुद्धमा सशल्क नडन्त्जटल ु अनभयानद्वारा समनथता ि। जन ववपक्षी राजनीनतक र व्यावसावयक व्यन्त्िहरुको समु थना मा भएको हो भन्त् न आरोप लगाइन। े

वफनलवपन्त्स

वफनलवपन्त्समा न्त्जएनजड आन्त्दोलन ये वा नु ते ्वको ववरोि प्रदशनाृ को एक श्रंृिला हो। यो मख्यतया ु व्यापक सरकारी भ्रष्टाचार, आनथका असमानता र अवसरको अभावको िोिबाट प्रररत भएको पाइन्त्ि। े यो आन्त्दोलन नक्कली बाढी-राहत पररयोजनाहरू समावश गने कनथत बहे -ु अरब डलरको भ्रष्टाचार काण्डबाट सरु ु भएको नथयो। प्रदशनाकारीहरूले सावजाननक कोर्को प्रयोगमा जवाफदेवहता र पारदन्त्शताको माग गरररहेका नथए। आन्त्दोलनको अको मख्य पाटो बु रोजगारीे , बढ्दो आनथका असमानता र आम माननसहरूले सामना गरररहेको महंगी आदद नथए। आन्त्दोलनको माग राजनीनतक जवाफदेवहता, नातावाद र शन्त्िको दरुपयोगको अन्त््यु रहेको नथयो। न्त्जएनजडका कायकाे ताहरूले रेनडट, थ्रड र नडस्कड ाे जस्ता सामान्त्जक नमनडया फोरमहरू प्रयोग गरेको पाइन्त्ि। वफनलवपन्त्समा नीनत सिारहरूमा दीघका ु ालीन प्रभाव देख्न बाँकी नै ि। हङकङ

प्रस्तावित सपु दागी वविु ेयकले, हङकङवासीहरूलाई चीनको अपारदशी काननी प्रणाली र राजनीनतक ु उत्पीडनमा पान ासक्ि भन्त् ने कुराले आन्दोलन गन ायवाहरुलाई उत्प्रे रररत गयो। यस आन्दोलनमा े सपु दागी वविु ेयक प्रहरी ि ू रताको स्वतन्त्र अनसन्त्ि ानु , पिाउ परेका प्रदशना कारीहरूमानथको आरोप वफताा नलन र हङकङका कायका े ारी प्रमिको लानग प्रत्यक्ष चु नाव गने माग रान्त्िएका नथए। ु यो आन्दोलन ववशाल शान्त्तपूण ामाचकाो रूपमा सरु भयो तर सरकारी हठ र प्रहरी दमनका कारण ु वहंसात्मक बन्यो जसका कारण प्रहरीसँग टकराव, सरकारी भवनहरूको घेरावन्दी र ववमानस्थल अवरोि ननम्ृ्यायो। यस आन्दोलनले अनलाइन समन्वय, हडताल र भौनतक अवरोिहरू जस्ता मख्य ु प्रदशनाका कायहारु गररएका नथए। यस प्रदशनामा प्रदशनाकारीहरूले प्रदाशनका लानग समन्वय गन ार ववश्व व्यापी समथना जटाउन सामान्त्जक सञ् जाु लको व्यापक प्रयोग गरेका नथए। यस आन्दोलनले सरकारप्रनतको गवहरो अववश्वास उजागर गर् यो। गम्भीर राज्य दमन ननम्ृ्यायो। जसको पररणाम स्वरुप सन ् २०२० मा ति नबियक कानूनमा पाररत भयो जसले आन्दोलन समाप् त गररददयो। मानथ उन्त्ल्लन्त्ित ववनभन्न देशहरुमा घवटत न्त्जएनजड आन्दोलनको ननचोडले े के देिाउँि भन के ुनै पनन जनआन्दोलन र संघर्को मूल कारण राजनैनतक कुसस्कार, प्रशासननक वढलासस्तीु , बढ्दो भ्रष् टाचार, ननरन्तरको मूल्य ववद्धृ , शैन्त्क्षक बरोजगारीे , श्रोतको कुशल ववननयोजन हन नसक्नु , ु वगीय रुपमा असमानता कायम रहन साथु ै राज्यशन्त्िको मूलिारमा सीनमत वगका ो आनिप्य कायम रहन ु नै हो। ववशर् गरी शासनसत्ताको वागडोर सम्हाले ेका नते ृवपन्ततृ तटस्थ, व्यवसावयक, ननष्ठावान, पारदशी र उत्तरदायी हनु अपररहाय ाु हन्त्ि। शासनपद्धनत जस्तोसु कु ै नामाकरणको भएतापनन यसका सञ्चाकलकताहरुको सक्षमता र जनउत्तरदावयत्वले यसको सफलता र असफलताको मापन गदाि। ववश्व पररवशको े अध्ययन गदाा समेत ववनभन्त् न देशमा राजनीनतक नते ृव ृ दीघकाालसम्म एकै व्यन्त्ि/समूह शासन सञ्चालनमा रवहरहदाँ जनमानसमा असन्तवष्ट बढ्ु ेको पाइन्त्ि। <u>नपालमा न्त्जएनजे ड (े **Generation Z)** आन्दोलन:</u>

िासगरी परानो ु डेट एक्स्पाएड ाअथाात म्याद सवक् एको पस्ताको राजनीनतक एकानिकारु , यवा पु स्तामा ु राजनीनत हस्तान्तरण गन ानसक्न जस्ता शासनशु लीै , र सामान्त्जक संरचनाबाट असन्तष्ट यु वाहरूलु े वैकन्त्ल्पक सोच र कायशाैली अपनाएका िन।यो ् पस्ता ु राज्यप्रनत आलोचनात्मक मार होइन, समािानमी र नवप्रवतनाु शील पनन देन्त्िन्त्ि। यो पस्ता नु पालमासमे ेत नयाँ सोच, नया ाँ प्रववनि, र पररवतनाको चेतनासग उदाएको ि। नाँ पालमाे न्त्जयनजडे भननन पे स्ता अवहलु े देशको सामान्त्जक, सांस्कृनतक, आनथका र राजनीनतक जीवनका सविय अंग बननरहेका िन। ्

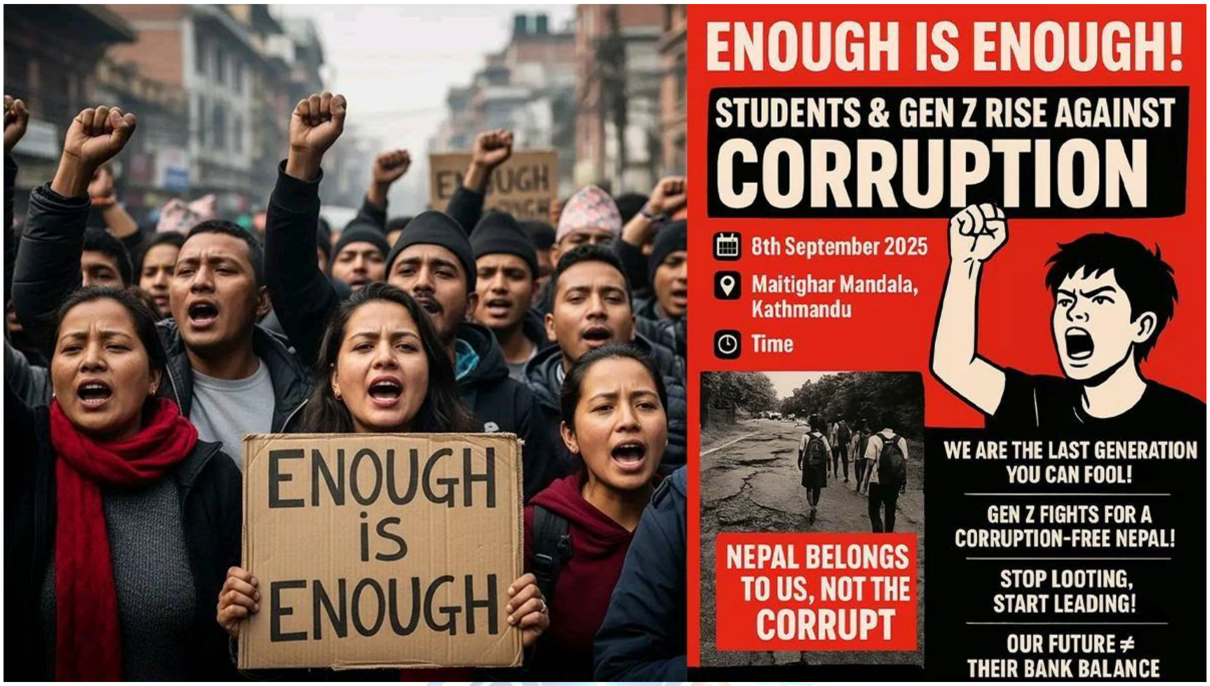

सूचना प्रववनिको तीव्र ववस्तार, इन्टरनटको से लभता ु , र मोबाइल प्रववनिको सहज पहाँचलु े नपाली े न्जएनजडलाई े ववश् व समदायसु ाँग प्रयक्ष रूपमा जोड्न े माध्यम उपलब्ि गराएको ि। ृयसकै पररणामस्वरूप उनीहरू ववश्व का समकक्षी यवाहरू जस्तु ै स्वतन्त्र ववचार, स्वतन्त्र अनभव्यन्त्ि, र समान अवसरको माग गदै अन्त्य बवढरहेका िन। राजनीनतक क्षेरमा प् नन यो पस्तालु े परानो सोचप्रनत प्रश्न ु उठाउँदै नयाँ प्रकारको राजनीनतक चेतना फैलाएको ि। जन ु पारदन्त्शताा, जवाफदेवहता र पररणाममुखी नु ते ृवमा आिाररत ि। सामान्त्जक सञ् जा ृ लमाफात उनीहरूले नागररक आन्दोलनहरूमा ननणाायक भनमका िू ेलेको पाइन्त्ि। आन्दोलन हनु भन्दा कु ेही समय अन्त्य देन्त्ि नै ववनभन्त् न सामान्त्जक सञ् जालमाफात Nepo Kids, Nepobaby, Enough is enough, No not again, Anti-corruption जस्ता अनभयानहरु सञ् चालन भएको देन्त्िन्त्ि।

SAMAYA SUTRA MEDIA | TV CHANNEL

यसरी हेदाा, नपालमा े न्तजयनजडे को उदय केवल एक पस्ताको पररवतना ु होइन, यो सोच, प्रववनि, र मूल्य प्रणालीको पनजाागरण पनन हो। यस पु स्तालु े शासन व्यवस्थामा सिारु , सामान्तजक समानता र ददगो भववष्य ननमााणको लानग नयााँ दृवष्टकोण र व्यवहार प्रस्तत गरु ेको ि। भाद्र २३ र २४ गतेको आन्दोलन वयनै प्रवनत प्रनतको ववरोिका रुपमा द ेन्त्िएको ि तथावप, यसको सरुवात भनु सरकारले े गरेको सामान्तजक सञ् जालको बन्दको ननणया प्रारन्तम्भक कारकका रुपमा रहेको पाइन्त्ि। जसले यवाहरुलाई आन्दोलन गन ाु उप्रररत गरी े उजाा प्रवाह गयो।

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

<u>सामान्जक सञ्ज ाल बन्द उपरको सनु वाईमा ु सवोच्च अदालतको आदेश पश्च ात ् ववकनसत घटनाक्रमः</u>

पनिल्लो आन्दोलनको ववजारोपण नपाल सरकारे द्वारा नमनत २०८२।५।९ मा नपालमा दताा नगरे ेका २६ वटा सामान्जक सञ् जाल प्लेटफमहारु बन्द गने ननणया ववरुद्ध यवा जमात ववशु र् गरी े न्तजयनजडे पस्ताको आिोश र आपन्त्त रहु ेको देन्त्िन्त्ि। नपाल सरकारे सञ् चार तथा सूचना प्रववनि मन्त्रालयले तोकेको सामान्जक सञ् जाल दताा गने सम्बन्त्िी ननयमहरूको पालना गन ाअसफल भएको भन्दै ववनभन्त् न २६ वटा प्लेटफमहारूलाई प्रनतबन्त्ि लगाउन ननणया े गरेको नथयो। जस अन्तगता Facebook - Social Media, Facebook Messenger - Messaging, Instagram - Social Media, WhatsApp - Messaging, YouTube - Video Sharing, X (Twitter) - Microblogging, LinkedIn - Professional Network, Snapchat - Social Media, Reddit - Community Forum, Discord - Messaging / Community, Pinterest - Visual Discovery, Signal - Messaging, Threads - Microblogging, WeChat - Messaging / Social, Quora - Q&A Community, Tumblr - Blogging / Social, Clubhouse - Audio Chat, Mastodon - Microblogging, Rumble - Video Sharing, MeWe - Social Media, VK (VKontakte) - Social Media, Line - Messaging, IMO - Messaging, Zalo - Messaging, Soul - Social Networking, Hamro Patro - Local Nepali App जस्ता सामान्जक सञ् जालहरु रहेका नथए। त्कालीन सरकारका प्रविासमेत रहेका सञ् चार तथा सूचना प्रववनि मन्त्री पथ्वीसृ ब्बा गु रुङलु े प्रनतबन्त्िलाई "कानूनी" भनर े औन्त्व्य ददन तीन कारणहरू प्रस्तत ु गरे। पवहलो, "सामान्जक सञ् जालको प्रयोगलाई ननयमन गने

ननदेन्त्शका २०८०", दोस्रो नमनत २०८२। ५। १९ मा बसेको मन्त्त्रपररर्द् बैठकको ननणया र तेस्रो सवोच्च अदालतको नमनत २०८१। ०६। १३ को फैसला। मन्त्रालयद्वारा जारी प्रस ववज्ञन्त्प् ते मा भननएको ि:

"अदालतको अवहेलना मद्दा (मु द्दा नु ं. ०८०-CF००१२) मा सम्माननत सवोच्च अदालतको पूण ाइजलासले नपाल सरकारलाई ववदे ेशी र स्वदेशी मूलका अनलाइन र सामान्त्जक सञ् जाल प्लेटफमहारूलाई सञ् चालन गन अन्त्घ सक्षम अनिकारी समक्ष ाु दताा अननवाय ागन ाननदेशना्मक आदेश ददएको ि, तावक अवान्त्त्ित सामग्रीको मूल्याङ्कन र अनगमन ु गन ासवकयोस। ् " सवोच्च अदालतको सो आदेशमा सीिाकुरा डट कमद्वारा प्रकान्त्शत डाका फाइल ररपोटा सम्बन्त्िी अदालतको अवहेलनाको मद्दासु ााँग सम्बन्त्ित ि। यस मद्दामाु सवोच्च अदालतका ९ जना न्यायािीशहरूको पूण ाइजलासले उि फैसलाले स्वदेशी तथा ववदेशी उ्पन्त्तका अनलाइन तथा सामान्त्जक सञ् जाल प्लेटफमहारुलाई सञ् चालन पूवा अननवाय ारुपमा सानिकार ननकायमा सूचीकरण गन ागराउन नपाल सरकारको नाममा ननदेशना्मक आदे ेश जारी गरेको नथयो।

अदालतको उि फैसलामा मख्यतः ननम्न तीन कु ुरा उल्लेि गररएको पाइन्त्ि:

१.स्वदेशी तथा ववदेशी दवु ै अनलाइन र सामान्त्जक सञ् जाल प्लेटफमहारूले देशमा सञ् चालन गन ाु अन्त्घ सम्बन्त्ित ननकायमा दताा गनपिा। ाु

2. सरकारले यी प्लेटफमहारूको ननरीक्षण र ननयमन गन ाप्रस काउन्त्न्सल ने पाल जस्ते ै ननयामक ननकाय नसजनाा गन ाकानून बनाउनपिा। ु

3.नयााँ ननयमहरूमा सामान्त्जक सञ् जालमा अवाञ् िनीय सामग्रीको मूल्याङ्कन र ननगरानी गने संयन्त्रहरू समावश हे नु पिा। ु भाद्र ९ गतेको मन्त्त्रपररर्द्को ननणया र भाद्र १९ गतेको सञ्चारमन्त्रीस्तरीय ननणयाअनसारु नपालमा े सूचीकरण नभएका सामान्त्जक सञ्जाल ननन्त्ष्िय बनाउन दूरसञ्चार प्रानिकरणले सोही दिन मोबाइल तथा इन्त्टरनट से ेवा प्रदायकहरूलाई पराचार गरेको नथयो ।भदौ २० गते देन्त्ि २६ वटा सामान्त्जक सञ् जाल ननष्कृय गररएका नथए। सरकारले सवोच्चको व्याख्याकै अपव्याख्या गरेर सामान्त्जक सञ्जाल बन्द नै गररददएको थियो । सवोच्च अदालतको ननदेशन उल्लेि गदै, सरकारले दताा नगररएका सामान्त्जक सञ् जाल प्लेटफमहारूलाई प्रनतबन्त्ि लगाउन े सरकारको ननणया ववरुद्ध अनिवि डा. सननलरु ंजन नसंह लगायतका ररट ननवदनहरु दायर गररएका े नथए। ती ननवदे नहरु दताा नै नगरी सवोच्च अदालत प्रशासनले दरपीठ गरी ददएको नथयो। सवोच्च प्रशासनले पनन फैसलाको अपव्याख्या गरेर

सरकारको ननणया लाई समथना गरेको नथयो । सवोच्च अदालतका रन्तजष्ट्रार मानबहादरु काकीले गरेको सो दरपीठ उपर परेको ननवदनमाे आन्दोलनको दोस्रो ददन भदौ २४ गते दताा हनुे गरी इजलासबाट आदेश भएको नथयो।

िासमा वव.सं.२०८२ साल भदौ २३ र २४ गते भएको न्तजएनजड पे स्ताको आन्दोलनको सु रुवाु त,

Social Media मानथ सरकारको सामान्तजक सञ् जाल बन्दद गने ननणयाको ववरोिमा भएको देन्त्िएता पनन यस संघर्कों मूल जड भन ये वा पु स्ताको राजनीनतक ववसु ंगनत प्रनतको ववद्रोह नथयो। राजनीनतक नते ृवमा ृ एकै थरी र समूहको बारम्वार हनु े हस्तक्षेप, प्रशासनको स्वच्ितामानथको प्रश्न , न्यायालयमानथको घट्दो ववश्व ास, अपारदशी उत्तरदावय्वववहन ननजी क्षेर, संगठनको रुपमा ववकास भएको नागररक समाज, सावजा ननक श्रोतमानथ सीनमत व्यन्त्िको दोहन, नकरा्मकताको सन्त्देश फैलाउन के ेही परकार पनन यसका कारकको रुपमा देन्त्िएका िन। ृ हरेक सफल कहनलएका मलु कहरुमा ननष्ठावान राजनु ैनतक प्रणाली, प्रभावकारी स्वतन्त्र प्रशासन उत्तरदायी ननजी क्षेर र तटस्थ नागररक समाजको नसद्धान्त अवलम्बन गरेको हन्त्ि। परम्परागत ु कायशाैली र प्रणालीलाई सहज, प्रभावकारी र नमतव्ययी बनाउन सूचना प्रववनिको ववस्तार र ्यसको प्रयोगबाट नै सम्भव हन्त्ि।अझ पनिल्लो समयमा त ु Digital Platform को प्रयोग आम यवा ु जमातको व्यवसावयकताको आिार बनको े ि। प्रववनिको तीव्र ववकाससाँगै सञ् चारको सरल माध्यमको रुपमा बनाइएका सामान्तजक सञ् जालहरु त Digital Job Creator को रुपमा स्थावपत भएका िन। प्रववनिको ववकास ननरन्तर प्र् विया हो। यसले हाम्रो जीवनमा प्रयक्ष अथवा परोक्ष रुपमा प्रभाव पारररहेको हन्त्ि। तसथा ु , हामीले वहजो नबताएको जीवनशैली र आजको पस्ताको जीवनशु ैलीबीच ननकै अन्तर ि। भाद्र २३ र २४ गते न्तजएनजड पे स्ता ु द्वारा भएको आन्दोलनको िममा भएका घटनाहरुको प्राप् त कायाादेश बमोन्तजम यस आयोगले ननष्पक्षता, जवाफदेवहता, पारदन्त्शता ा, ववश्व सनीयता र नैनतकताको कसीमा रही ननददाष्ट ढााँचामा प्रनतवदन तयार गरे ेको ि।

पररच्िेद - २ : जाचाँबझ आयोगको गठनु , काम, कतव्ा य, अनिकार र कायवावनिः

2.1. जाचाँबझ आयोगको गठनु :

नपाल सरकाे र, मन्त्त्रपररर्दले जााँचबझ आयोग ऐनु 2026 को दफा 3 को उपदफा (2) ले ददएको अनिकार प्रयोग गरी नपालको राष्ट्रवहते , सशासन तथा भ्रष्टाचार ननयन्त्रण लगायतका माग राि्ी ु न्त्जयनजड ये वा पु स्ताद्वारा सु ंवत 2082 साल भदौ ् २३ र २४ गते गरेको प्रदाशनको िममा काठमाडौं लगायत ववनभन्न भागमा भएका भौनतक तथा मानवीय क्षनतको यथाथ ा िानववन गरी प्रनतवदन पे ेश गन ाजााँचबझ आयोगु गठन गरेकोले सोही दफाको उपदफा (3) बमोन्त्जम यो सूचना जारी गररएको ि भनी नमनत 2082। 06। 05 को राजपरको भाग 5 िण्ड 75 अनतररत्ताङ्क 28 मा सूचना प्रकान्त्शत गरी आयोगको गठन भएको हो। उि राजपरमा आयोग गठन सम्बन्त्िमा भएको व्यहोरा देहाय बमोन्त्जम रहेको ि।

2.2. जाचाँबझ आयोगको सु ंरचनाः

(क) श्री गौरीबहादरु काकी, पूवा अध्यक्ष ववशर्े अदालत - अध्यक्ष

(ि) श्री ववज्ञान राज शमाा, पूवा प्रहरी अनतररि महाननरीक्षक - सदस्य

(ग) श्री ववश्वश्वरे प्रसाद भण्डारी, अनिवि अन्तरावष्ट्रय अपराि अनसन्त्िानु ववज्ञ - सदस्य

2.3. आयोगको क्षरोनिकार र न्त्जम्मवारीे :

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

(क) वव.सं. २०८२ साल भदौ २३ र २४ गते काठमाडौं लगायतका मलु ककाु ववनभन्त् न भागमा प्रदशना का िममा भएको भौनतक एवं मानवीय क्षनतको यथाथा िानववन गने,

(ि) घटना घट्नकोु कारणका सम्बन्त्िमा जााँचबझु गरी सोको यकीन राय सझावु सवहतको प्रनतवदने पेश गने,

(ग) भौनतक एवं मानवीय क्षनतसाँग सम्वन्त्त्ित सूचना वा ननवदने ग्रहण गरी ववश् लेर्ण गने र कारबाहीको सम्बन्त्िमा आवश्यक राय ददने,

(घ) भववष्यमा यस्ता घटना दोहोररन नददन अपनाउनपनु े उपाय तथा सझावहरुु पेश गने,

(ङ) प्रनतवदनमा े उल्लेि भएका सझावहरु ु कायाान्वयनका लानग स्पष्ट कायया ोजना प्रस्ततु गने।

2.4.जाचाँबझ ु आयोगको कायप्रा णाली:

(क) आयोगलाई जााँचबझ्ु आयोग ऐन, २०२६ बमोन्जम आफ्नो काया सम्पादन गनेि।

(ि) आयोगले स्वतन्त्र र ननष् पक्ष ढंगले काया गनेि र कसैको दवाव वा प्रभावमा पने ि ैन।

2.5.जाचाँबझ ु आयोगको समयावनि र जनशन्त्ि:

(क) आयोगले काया प्रारम्भ भएको नमनतले ३ मवहनानभर राय सवहतको प्रनतवदने नपाले सरकार समक्ष पेश गनेि।

(ि) आयोगको कायाालयमा आवश्यक पने कमचा ारी सहसन्त्चव-1, उपसन्त्चव-1, शाि ा अनिकृत -1 नायब सब्बा ु -1, कम्प्यटरु अपरेटर-१, हलका ु सवारी चालक-1 र कायाालय सहयोगी-1 गहृ मन्त्रालयले उपलब्ि गराउन। े

(ग) नपाले सरकार मन्त्त्रपररर्द् को नमनत 2082।07।25 गतेको ननणया बमोन्जम आयोगमा कमचा ारी थप गने स्वीकृनत भई ननजामती र नपाले प्रहरी समेत गरी 15 जनाले काया गरररहेको।

(घ) यस आयोगलाई आफ्नो काय ासम्पादन गन ासरुमा तीन मवहनाको काय ा ु अवनि तोकीएकोमा कायबोझ र समय अभावले गदाा नमनत 2082/09/03 गते प्रथम पटक एक मवहनाको लागी र ्यसपनि िमश दोस्रो र तेस्रो पटक नमनत 2082/10/08 गते बीस ददन र नमनत
2082/10/26 गते पच्चीस ददनको लागी काय ाअवनि थप गरीएको नथयो।

2.6.आयोगको कायवावनि:

जााँचबझ्ु आयोग ऐन, 2026 को दफा 8 ले ऐन र ऐन अन्त्तगता बनका े ननयमको अिीनमा रही आयोगले काम कारबाहीको लानग कायाववनि आफैँ बनाउन सक्ने भन्त् न े व्यवस्था गरेबमोन्जम आन्त्तररक काया सम्पादनको लानग आयोगले आवश्यकता बमोन्जम ननणया गरी प्रनतवदने तयारीको काया गररयो।

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

पररच्िेद - ३: तथ्य तथा तथ्याङ्क संकलनमा प्रयोग गररएका ववनिहरुः

तोवकएको कायाादेश अनसार काय ाा ु सम्पादन गन ासूचना संकलनको लानग आयोगका अध्यक्ष र सदस्यहरुको नते ृवमा उप्यका र द्द ेशका बढी क्षनतग्रस्त न्तजल्लाहरु कास्की, न्त्चतवन, कैलाली, कञ्चनपरु , सितु , झापा, बारा, पसाा, सनसरी ु , रुपन्तदेही लगायतकासाँग (प्र्येक न्तजल्लामा गएको सदस्यको नाम र नमनत सवहत उल्लेि गने) सरकारका तफाबाट र प्रदाशनकारीको तफाबाट भएका मानवअनिकार उलङ्घनका घटनाहरुको सन्तदभामा ववर्य ववज्ञ मानवअनिकार आयोग नागररक समाजका प्रनतनननि सञ्चारकमी र कानूनका वत्ताहरुसे ाँग समेत िलफल र अन्तरविया गरेको नथयो। ववनभन्त् न राजनैनतक दल र व्यन्त्िगत रुपमा ननजी सम्पन्त्त क्षनत भएका व्यन्त्िहरु आयोगमा आई घटनाको सन्तदभमाा जानकारी समेत ददएका नथए। यस्तै आयोगले जााँचबझ आयोग ऐनलु े तोकेको सीमानभर रही ववनभन्त् न सरकारी सावजाननक ननकायहरुबाट रेकडहारु न्तझकाई अध्ययन र ववश् लेर्ण समेत गरेको नथयो। प्राप् त तथ्य र तथ्याङ्कको आिारमा प्रदाशनको िममा उत्तरदायी रहेका सरकारी पदानिकारीका साथै अन्त्य सम्बद्ध व्यन्त्िहरुलाई सोिपि र िलफल गरी प्राकु ृनतक न्त्यायको नसद्धान्तत बमोन्तजम बयान काय ासमेत गररएको ि। साथै उद्योगी व्यवसायी ननजी प्रनतष्ठानहरुका व्यन्त्िहरु र संस्थागत रुपमा समेत अन्तरविया गररएको ि। प्रनतवदन तयार पानको े ो लानग आवश्यक तथ्याङ्क संकलनमा प्रयोग गररएका ववनिहरु देहायबमोन्तजम रहेका िन। ृ

३.१. स्थलगत अवलोकन तथा ननरीक्षण ववनि :

आयोगका अध्यक्ष र सदस्यहरुको नते ृवमा भाद्र ृ २३ र २४ गते भएको प्रदाशनको िममा िैरै क्षनत भएका काठमाडौं उप्यका लगायत न्तजल्लाहरुको प्र्क्षय अवलोकन र ननरीक्षण गरी घटनाको कारणहरु साथै क्षनतको अवस्था र वववरण संकलन गररएको नथयो।अवलोकनको लानग आयोगका अध्यक्ष र सदस्य सवहतको टोली मकवानपरु , बारा, पसाा, सितु , कैलाली, कञ्चनपरु , कास्की, न्त्चतवन, रुपन्तदेही, बााँके , झापा, मोरङ र सनसरी ु लगायतका न्तजल्लाहरुमा पगु को े नथयो। अवलोकनका िममा स्थानीय व्यन्त्िहरुसाँग समेत सोिपि गररएको नथयो।अनु सन्त्िान र जााँचबु झको ु लानग प्राथनमक तथ्याङ्क संकलनको महत्वपूण ाववनिको रुपमा अवलोकन ननरीक्षण ववनि अवलम्बन गररएको ि।

3.2. प्रश्न ोत्तर ववनि (बयान, सोिपि तथा घटना वववरण कागज)ु :

तथ्याङ्क संकलनमा प्रयोग भएको अको ववनि पश्नोत्तर ववनि हो। यस ववनिको प्रयोग गरी आन्दोलनको िममा म्यृ भएका मु तक पररवारको तफाबाट तोवकएको ढाँचामा ननन्श्चत प्रश् नृ हरु समावश गरी घटना वववरण कागज गरएको नथयो। यसे ैगरी घाइतेहरुलाई समेत नलन्त्ित रुपमा घटनाको सम्बन्त्िमा आवश्यक र वस्तननष्ठ जानकारी र सु ूचना प्राप् त हनु गरी े semi structural questions सोनिएको नथयो। ववनभन्त् न ननकायको न्तजम्मेवारीमा रहेका व्यन्त्िहरुलाई आयोगको कायाालयमा नै उपन्स्थत गराई आयोगका पदानिकारीहरुको रोहवरमा न्तजम्मेवारी बमोन्तजमका Full structure questions, semi structural questions समावश गरी तथ्याङ्क से ंकलन गररएको नथयो। यसरी पश्नोत्तर गदाा सही र तथ्यपरक सूचनाको प्रानप्तको लानग थप cross questions साथै पश्नहरुमा उन्त्ब्जएका समस्याको ववर्यमा Follow up questions हरु समेत समावश गररएको हो। घटना ि े ेरै स्थानहरुमा भएको साथै सम्पूण ाव्यन्त्िहरुलाई प्रश्नोत्तर गन ासम्भव नहनु हे ाँदा मानथ उल्लु ेि भए बमोन्तजम Responsible person list तयार गरी Sampling Method बाट व्यन्त्ि िनोट गररएको नथयो भन बयानका आिारमा के ुनै अको व्यन्त्िलाई सोिपूि गनपने दाु ेन्त्िएकोमा Snowball Sampling Method को आिारमा प्रश्नोत्तर गररएको नथयो।

3.3. िलफल ववनि (सरोकारवाला तथा ववज्ञहरुसगको िलफल) ाँ :

- लन्क्षत समूह िलफलः- आयोगका पदानिकारीहरुको नते ृवमा ृ ववनभन्न स्थानहरुका सरोकारवाला र लन्क्षत वगहारुसाँग घटनाको सम्बन्त्िमा अन्तरविया र िलफल गरी तथ्याङ्क संकलन गररएको नथयो।
- ववज्ञसग िलफलःाँ आयोगको कायला ाई थप प्रभावकारी बनाउन ववनभन्त् न ववर्यका ववज्ञ जस्तै; सरक्षा क्षेरकाु , सावजा ननक प्रशासनतफाका, कानूनका ववद्धान, अनिवि साथै सञ् चार जगत र अन्य वविाका ववशर्ज्ञहरुसे ाँग िलफल गरी घटनाको दौरान भएका तथ्याङ्क तथा घटना सम्बन्त्िमा राय समेत नलइएको नथयो।

SAMAYA SUTRA MEDIA | TV CHANNEL

3.4. अन्तवाता ा ा ववनि (बयान तथा घटना वववरण):

घटनाको सम्बन्त्िमा प्रयक्ष तथा अप्रयक्ष रुपमा सम्बन्ल्त्ित रहेका व्यन्त्िहरु तथा संस्थाका प्रनतननिनिहरुसाँग औपचाररक र अनौपचाररक ढाँचामा आयोग तथा सम्बन्ल्त्ित संस्थामा नै पगी ु अन्तवाातााा गरी घटनाको सम्बन्त्िमा जानकारी प्राप् त गने काय ा भएको नथयो।

3.5. प्रमाण संकलन (अनडयो, नभनडयो, नस.नस. वटनभ, नस.नड.आर र नब.वट.एस.):

आयोगले ववनभन्त् न ननकायहरुलाई पराचार गरेर साथै सावजाननक ववज्ञन्त्प् तमाफात घटनाको दौरान भएका अनडयो नभनडयो सामग्रीहरु न्झकाई सोको प्राववनिक अध्ययन र ववश् लेर्णको आिारमा वास्तववकता पत्ता लगाउन े काय ागरेको नथयो। यसरी प्राप् त भएका अनडयो नभनडयो तथा परपनरका र सञ् चार माध्यममा प्रसाररत सामग्री र घटनासाँग सम्बन्ल्त्ित ववर्यवस्तहरुलाई समु ेत दद्वतीय तथ्याङ्कको रुपमा नलइएको ि।

३.६. संकनलत प्रमाणहरुको परीक्षण तथा मूल्याङ्कनः

३.७. सूचना संकलनमा सावजाननक आव्ह ान :

यस आयोग र नपाल सरकार गे ह मन्त्रालयका साथ ै अन्त्य ननकायहरुबाट समेत सावजाननक रुपमा ववज्ञन्त्प् त र पराचारमाफात क्षनतको वववरण र अन्त्य घटना सम्वद्ध ववर्यबस्तहरुको सु ंकलन र सझावको लानग प्रचार प्रसार गरी यथासम्भव तथ्यपरक तथ्याङ्क र वास्तववक क्षनतको ववव ु रण प्राप्त गरी प्राथनमक तथ्याङ्कको रुपमा नलई सोको ववश्ल ेर्ण गरी वस्तननष्ठ सु ूचना तयार पारी प्रनतवदन े तयार गररएको ि।

३.८. पराचार माफात वववरण संकलन

आयोग गठन पश्च ात तोवकएको कायाादेश बमोन्त्जम ववनभन्त् न सरकारी तथा गैरसरकारी ननकायहरुमा पराचार गरी प्रदशना को िममा भएको क्षनतको वववरणका साथै घटनाका कारण सम्बन्त्िमा वववरण माग गररएको नथयो। ्यस्ता ननकायहरुबाट प्राप्त वववरणलाई तथ्य र तथ्याङ्कको रुपमा प्रयोग गररएको ि।

३.९. अन्तरविया (प्रयक्षदशी, पीनडत तथा मतकका आफन्त)ृ

घटनाका सम्बन्त्िमा बझ्न प्रदशनाु का िममा भएका घाइते, मतकका आफन्तका साथृ ै आन्दोलनका अगवाहरुसु ाँग ननजहरु रहेको अस्पताल, सम्बन्त्ित व्यन्त्िहरुको वासस्थान र आयोगमै अन्तरविया/ िलफल गरररएको नथयो। सम्बन्त्ित पक्षबाट प्राप् त सूचना/जानकारीको अध्ययन, ववश् लेर्ण गरी प्रनतवदन तयार गरररएको ि। े

३.१०. आयोगका सीमाहरु

आयोग गठन पश्च ात ् तोवकएको कायाादेश बमोन्जम यस जााँचबझ आयोगलु े नमनत २०८२।६।९ गतेदेन्त्ि काय ाप्रारम्भ गरेको नथयो। जााँचबझ तथा ि्ानववनको िममा आयोगका कु ेही सीमाहरु ननम्नानसार रहु ेका िन। ्

1. देशैभररको भौनतक क्षनतको वववरण संकलन गन ासबै न्जल्लाहरुमा स्थलगत रुपमा पग्न ु सवकन अवस्था नरहे ेको। साथै, सो कायका लानग प्राववनिक जनशन्त्िको अभाव रहेको नथयो। तसथ ा रान्ष् िय योजना आयोगले गरेको ववस्तत अध्ययनलाई क्षनतको एकीन वववरण मानी ृ प्रस्तत गरररएको ि। ु
2. भाद्र २४ गते देशभरर ववनभन्त् न क्षेरहरुमा व्यापकरुपमा घटना भएकोमा सोको सक्ष्म र ु समवष्टगत अनसन्त्ि्ानु , ववश् लेर्ण गन ा समयसीमा, जनशन्त्ि र श्रोतसाि्न समेत पयााप्त नभएको।
3. यस आयोगले गरेको अनसन्त्ि्ानको िममा ववनभन्न वकनसमका नडन्त्जटल सामग्री प्राप्त भएका ु िन, ् जसमा CCTV फुटेज, पीनडत तथा सवसाि्ारणले बझाएका नभनडयोहरूु , र सामान्त्जक सञ्जालबाट डाउनलोड गरररएका सामग्रीहरू समावश िने । यी सामग्रीहरू ् Pen Drive, इमेल, म्यासेन्त्जङ एपहरू माफात आएका िन। यसका प्रम् ि सीनमतताहरु तपन्त्शल बमोन्त्जम रहु ेको ि।
4. प्राथनमक तथ्याङ्क नलन नसवकएको र प्रारन्त्भक तथ्याङ्क भण्डारण उपकरण नभेवटन सम्भावना े रहन भएको। अनिकांशे तथ्याङ्कहरु संकलनको लानग दद्वतीय र िला श्रोतमा ननभराु रहन ु परेको।
5. यस्तै आयोगलाई प्राप् त फाइलहरु सामान्त्जक सञ् जाल र इमेल माफात प्राप् त भएकोले मूल मेटाडाटा गम्न सक्नु अवस्था रहे ेको।

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

6. सामान्जक सञ् जालमा देन्त्िएको नभनडयो AI Tools, Deepfake वा अन्य Editing प्रकृया प्रयोग गरेर पररवतना गररएको हो की होइन भनर यकीन गन ाे नसवकएको।

साथै, नडन्जटल सामग्री सम्बन्त्िी अन्तराावष्ट्रय मान्यता प्राप् त Berkeley Protocol को व्यवस्था र सो सम्बन्त्िमा आयोगको सीमा ववस्तत वववरण अनृ सु ूची ९ मा समावश े गररएको ि।

भाग-२

जाचाँबझको ु िममा संकनलत तथ्य\तथ्याङकहरुको वववरण: पररच्िेद

४: आन्दोलनको िममा भएको मानवीय र भौनतक क्षनत सम्बन्त्िमा:

<u>४.१. मानवीय क्षनतको वववरण:</u>

४.१.१. आन्दोलनको िममा मृ्यु भएका व्यन्त्िहरुको वववरण								
ि.सं.	नाम/थर	उमरे	ठेगाना	घटना भएको न्जल्ला	मृ्यु भएको न्जल्ला	मृ्यु भएको नमनत	मतक पवहचान	संख्या
१	अमतृ गरुङ	३१	रुपा-५ कास्की	काठमाडौं	काठमाडौं	०५/२४/२०८२	प्रहरी कमचा ारी	३
२	नमलन राय	२९	दीलीु -८ नसन्त्िलीु	काठमाडौं	काठमाडौं	०५/२४/२०८२		
३	उत्तम थापा	३२	लेकाम-३ दाचलाु	काठमाडौं	काठमाडौं	०५/२४/२०८२		
४	असहाव आलम ठकुराई	२४	ववरगंज-१२ पसाा	काठमाडौं	काठमाडौं	०५/२३/२०८२	गोली लागी मृ्यु	४२
५	आयरु थापा	१९	नपालगन्जे -१ बाँके	काठमाडौं	काठमाडौं	०५/२३/२०८२		
६	सलभु राज श्रेष्ठ	२३	नपालगञ्जे -१ बाँके	काठमाडौं	काठमाडौं	०५/२३/२०८२		
७	माबिव सारू मगर	२०	भनमकास्थानू -४ अघाािाँची	काठमाडौं	काठमाडौं	०५/२३/२०८२		

SS SAMAYA SUTRA MEDIA | TV CHANNEL

८	संन्तोर् नबश्वकमाा	३०	बेलका-४ उदयपरु	काठमाडौं	काठमाडौं	०५/२३/२०८२		
९	ईस्वत बहादरु अनिकारी	२७	का.म.पा ११ काठमाण्डौं	काठमाडौं	काठमाडौं	०५/२३/२०८२		
१०	ददल नारायण तामाङ	४३	नतमाल-७ काभ्र े	काठमाडौं	काठमाडौं	०५/२३/२०८२		
११	रनसक िनतवडा िरी	२२	पनौनत-१० काभ्र े	काठमाडौं	काठमाडौं	०५/२३/२०८२		
१२	गौरब जोशी	२२	िनगढी-५ कैलाली	काठमाडौं	काठमाडौं	०५/२३/२०८२		
१३	नबमल बाब ु भट्ट	२२	बारपाक सनलकोटु -५ गोरिा	काठमाडौं	काठमाडौं	०५/२३/२०८२		
१४	िरमान कुथमी ु	६३	पान्त्िबास-२ िनकुटा	काठमाडौं	काठमाडौं	०५/२३/२०८२		
१५	सभार् ु कुमार बोहरा	२१	िप्तडिान्रा-७ बझाङ	काठमाडौं	काठमाडौं	०५/२३/२०८२		
१६	सौरन वकशोर श्रेष्ठ	३८	बाग्लङ ु -४ बाग्लङ ु	काठमाडौं	काठमाडौं	०५/२३/२०८२		
१७	श्रीयम चौलागाई	१६	बेलबारी-११ मोरङ	काठमाडौं	काठमाडौं	०५/२३/२०८२		
१८	नबनोद महजना	३४	लनलतपरु -७ लनलतपरु	काठमाडौं	काठमाडौं	०५/२३/२०८२		
१९	योगन्द्रे न्यौपान े	२५	गोलान्जोर-१ नसन्त्िली ु	काठमाडौं	काठमाडौं	०५/२३/२०८२		
२०	चंिि े भन्रे मोहन सरदार	४०	इटहरी-१४ सनसरी ु	सनसरी ु	सनसरी ु	०५/२३/२०८२		
२१	अनभर्के श्रेष्ठ	२२	इनरुवा न.पा-६ सनसरी ु	सनसरी ु	सनसरी ु	०५/२३/२०८२		
२२	योग ब. श्रेष्ठ	२२	बारववसे-६ नसन्त्िपाल्चोकु	काठमाडौं	काठमाडौं	०५/२३/२०८२		

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

२३	बवद्धबहादु रु तामाङ	४१	वकनतपारु -२ काठमाण्डौं	काठमाडौं	काठमाडौं	०५/२३/२०८२		
२४	प्रववण कुलङु	२२	नसनलचङु -३ संिवासभाु	काठमाडौं	काठमाडौं	०५/२४/२०८२		
२५	सन्तोर् भन्रे सारकुमार राई	४८	चौदन्डीगढी-३ उदयपरु	काठमाडौं	काठमाडौं	०५/२४/२०८२		
२६	अजनाु भट्ट	२७	गण्डकी-४ गोरिा	काठमाडौं	काठमाडौं	०५/२४/२०८२		
२७	ननन्त्िता गौतम	१९	कानलका-८ न्त्वतवन	काठमाडौं	काठमाडौं	०५/२४/२०८२		
२८	ज्ञाननन्द्र सेढाई	३९	अजनिरााु -११ झापा	झापा	झापा	०५/२४/२०८२		

२९	महेश बढाथोकीु	२२	ववग-ु३ दोलिा	काठमाडौं	काठमाडौं	०५/२४/२०८२		
३०	अनभर्के चौलागाई	२२	शैलङ् -४ दोलिा	काठमाडौं	काठमाडौं	०५/२४/२०८२		
३१	निरज श्रेष्ठ	२५	तादी -३ नवाकोटु	काठमाडौं	काठमाडौं	०५/२४/२०८२		
३२	शभराजु बलामी श्रेष्ठ	३२	ककनी-१ नवाकोटु	काठमाडौं	काठमाडौं	०५/२४/२०८२		
३३	कमल भण्डारी	३०	वहनलहाङ-२ पाँचथर	झापा	झापा	०५/२४/२०८२		
३४	नभम राज िािमी	२८	दगाथलीु-१ बझाङ	काठमाडौं	काठमाडौं	०५/२४/२०८२		
३५	ननरज पन्त	४८	दशरथचन्द - ६ बैतडी	काठमाडौं	काठमाडौं	०५/२४/२०८२		
३६	नबजय चौिरी	२६	लहान-१५ नसरहा	काठमाडौं	काठमाडौं	०५/२४/२०८२		
३७	साजन राई	४२	िरान-२२ सनसरीु	काठमाडौं	भिपरु	०५/२४/२०८२		
३८	उमेश महत	२०	चौ. साँगाचोकगढी-८ नसन्त्िपाल्चोक	काठमाडौं	काठमाडौं	०५/२४/२०८२		
३९	अननश पराजलीु	४२	पालङटारु -३ गोरिा	काठमाडौं	काठमाडौं	०५/२४/२०८२		

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

४०	देव कुमार सवु दीे	३१	लालवन्दी-५ सलााही	काठमाडौं	काठमाडौं	०५/२५/२०८२		
४१	ददपशे सनु वारु	१९	नतनपाटन-६ नसन्त्िली ु	काठमाडौं	काठमाडौं	०५/२५/२०८२		
४२	ओजन बढा ु	२१	स्वानमकानतका िापर-२ बाजरा ु	काठमाडौं	लनलतपरु	०५/२५/२०८२		
४३	ददपक नसंह साउद	२०	न्शवनाथ-२ बैतडी	काठमाडौं	काठमाडौं	०५/२७/२०८२		
४४	ददनशे राजवंशी	३२	अजनिराा ु-४ झापा	झापा	झापा	०५/२७/२०८२		
४५	लच्ि ुमान राई	३९	पञ्चकन्या- २ नवाकोट ु	काठमाडौं	काठमाडौं	०६/१३/२०८२		
४६	शोनसला देवी दसाददनु	४३	सिवा ु प्रसौनी-२ पसाा	पसाा	काठमाडौं	०६/०६/२०८२	ननजी प्रनतष्ठानमा	३
४७	कान्त्िी नगरकोटी	५०	का.म.न.पा-३ काठमाण्डौ	कास्की	कास्की	०५/२५/२०८२	आगजनीमा माररएका सवसा ाििारण	
४८	स्वथानी ि्ड्का	२६	बैतेश्वर-८ दोलिा	कास्की	कास्की	०५/२५/२०८२		
४९	महेन्द्र दमाई पररयार	४१	चन्द्रानगरी-५ काठमाण्डौ	काठमाडौं	काठमाडौं	०५/२४/२०८२	ननजी/व्यापाररक प्रनतष्ठानमा आगजनी गने िममा म्यृ ुभएका	५
५०	सरोज िरी	२५	भम्लु -ु४ काभ्र े	लनलतपरु	लनलतपरु	०५/२५/२०८२		
५१	नबजय कुमार तामाङ (लामा)	४६	भरतपरु -१० न्त्वतवन	कास्की	कास्की	०५/२८/२०८२		
५२	ववकास रसाइली	२२	िााँडादेवी-६ रामेिाप	काठमाडौं	काठमाडौं	०६/०१/२०८२		
५३	सरोज गरुङ	१९	नसरानचोक-२ गोरिा	न्त्वतवन	न्त्वतवन	०५/२७/२०८२		
जम्मा ५३								

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

म्यृ ु भएका बाल वन्दी/कैदीहरुको नामा ली

ि.सं.	नाम/थर	उमरे	ठेगाना	घटना भएको स्थान	१०

१	उमेश नबष्ट	२१	रामारोशन-४ अिाम	कारागार बाँके
२	ददनशे घनतमा गर	२०	घोराही-१३ दाङ	कारागार बाँके
३	सनमर थापा	२०	िजराु -१ बाँके	कारागार बाँके
४	जगत देउवा	१९	लन्म्कचहाु -६ कैलाली	कारागार बाँके
५	भपु न्द्रे िरी	२१	महाब-ु २ दैलेि	कारागार बाँके
६	राजवकशोर यादब	५१	ववराटनगर-६ मोरङ	कारागार रामेिाप
७	नबकरु िोवी	५८	गणेशमान चारनाथ-३ िनर्ाु	कारागार रामेिाप
८	मनोज महतो	४०	जलेश्वर-४ महोत्तरी	कारागार रामेिाप
९	न्जत बहादरु घले	६१	बेननघाट रोराङ-४ िाददङ	कारागार िाददङ
१०	ईन्द्र ब. डाला	३६	सनवलु -१२ पूवी नवलपरासी	कारागार िाददङ

६४-७५	शवको पवहचान निलु ेका
७६	भारतीय नागररक
जम्मा मतकृ संख्या	७६

संन्तक्षप्त
ववववरण:

ि.सं	म्यृ कोु कारण	संख्या
१	कुटवपटबाट ननिन भएका प्रहरी कमचा ारी	३
२	गोली लागी म्यृ ु भएका आन्दोलनकारी	४२
३	व्यापाररक/ननजी भवनमा जलेको अवस्थामा प्राप्त शव	५

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

४	ननजी प्रनतष्ठानमा काम गने कमचा ारी/आन्दोलनकारीको आगलागीमा परेका सवसा ाि िरण	३
५	वालवन्दी र कैदी	१०
६	पवहचान निलु ेका शवहरु	१२
७	ववदेशी	१
	जम्मा	७६

<u>४.१.२ भाद्र २३ र २४ को प्रदशना को िममा घाइते भएका व्यन्त्िहरुको वववरण</u> भाद्र २३ र २४ गते प्रदशनाको िममा जम्मा २५२२ जना व्यन्त्िहरु घाइते भएको वववरण २०८२।१०।२९ सम्म (श्रोत: गह मन्त्रालयृ) प्राप् त भएको नथयो। घाइते व्यन्त्िहरुको ववस्तत ृ वववरण अनसु ूची ४ मा संलग् न गररएको ि।

<u>४.२. भौनतक क्षनत</u> यस आयोगको गठनको कायाादेश मध्येको मख्यु काया नै भाद्र 23 र 24 गते न्तजयनजडे पस्ता ु द्वारा आन्दोलनको िममा भएको क्षनतको वववरण यकीन गरी ववश्लर्णे समेत गने भन्ने रहेको नथयो।सोही बमोन्तजम देशैभररबाट क्षनतको वववरण माग गना ढााँचा तोकी सावजा ननक रुपमा ववज्ञनप्त जारी गररएको नथयो।ििरै क्षनत भएका न्तजल्लाहरुमा आयोगका अध्यक्ष र सदस्यहरुको नते ृवमा ृ अन्तरविया कायिा म गररएको साथै क्षनत पनन संकलन गररएको हो। यस अनतररि ववनभन्न ननकायमा िुट्टाििुट्टै पराचार समेत गरी क्षनतको स्यतथ्य वववरण माग गररएको नथयो। यस आयोगमा प्राप्त वववरण बमोन्तजम जम्मा भौनतक क्षनत कररब रु. ४१ अब ा८९ लाि १८ हजार ७०९ मार रहेको ि। भाद्र 23 र 24 गतेको प्रदाशनको िममा भएको भौनतक क्षनतको यकीन सम्बन्त्िमा नपाले सरकारको नमनत 2082/06/05 को ननणया बमोन्तजम राविष्ट्रय योजना आयोगका सन्त्ववको संयोजकमा क्षनत मूल्याङ्कन तथा सावजा ननक संरचनाको पुन: ििमााण योजना तयार गना सनमनत गठन गररएकोमा उि सनमनतले सबै

न्जल्ला र क्षनत भएका स्थानहरुको स्थलगत ननरीक्षण अवलोकन, ववश्लर्णे र क्षनत यकीन गरी नपाले सरकारलाई नमनत 2082/08/24 गते प्रनतवदने बझ्ााु ई सकेको ि।जसमा क्षनतको अनमाननतु रकम रु.84 अबा 45 करोड 77 लाि रहेको ि। यस आयोगको कायाादेश र कायप्राकृनतको कारणले देशभररका सबै न्जल्लामा भौनतक रुपमा गई क्षनत संकलन गना नसवकएको, जनशन्त्ि र समयको अभावका साथै पराचार गरएका ननकायहरुबाट तोवकएको ढााँचामा तोवकएको समयसीमानभर ववरण उपलब्ि नगराएको कारण पूणा क्षनत यकीन हनु सकेन। तसथा, प्रदशना मा भएको क्षनत सम्बन्त्िमा यस प्रनतवदनमाे उल्लेि भएको ववरण साथै रावष्ट्रय योजना आयोगको प्रनतवदनलाई समेत आिार मान्नुपने हन्त्िु । उन्ल्लन्त्ित क्षनतको ववस्तत ववरण अनु सु ूची ४ मा संलग् न गरएको ि।

पररच्ि ेद - ५: बयान तथा घटना ववरण कागज र सरोकारवालाबाट प्राप्त सझाव ु :

५.१ सावजाननक न्जम्मवारीमा रहे ेका अनिकारीहरुको कागज व्यहोरा बयान तथा घटना ववरण कागजहरुः-

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

<u>५.१.१ राजननतककमीाे</u> १ (क). <u>सम्माननीय राष्ट्रपनत रामचन्द्र पौडेलको तफाबाट राष्ट्रपनत कायालायका सन्त्चव डा.ददपक काकीको कागज ब्यहोराः</u> नमनत २०८२ भाद्र २३ र २४ गते भएको प्रदशना र ्यसबाट भएको क्षनतको सम्बन्त्िमा राज्य सञ्चालन र व्यवस्थापनका क्षेरमा उठेका ववर्यहरुको समयमै उन्चत व्यवस्थापन हन सकु ेको भए सायद क्षनत कम हन सक्थ्यो भन्ने व्यहोरा रहु ेको ि। नसहदरवार, सवोच्च अदालत, संसद भवन लगायतका प्रनतष्ठान तथा नपाल प्रहरीका इकाइहरु ननशानामा पररहे ेको सूचना आइरहेका नथए । नपाली से ेनाले राष्ट्रपनत समक्ष सरक्षा सम्बन्त्िी निवफङ गरु ेको नथयो।त्कालीन प्रिानमन्त्री केपी शमाा ओलीले ददएको रान्जनामा स्वीकृनतका लानग ददउसो कररव २:४५ बजको समयमा पर आएको र े कररब २:५० बज प्रिानमन्त्रीको रान्जनामा स्वीके ृत भएपनि कररब ३:०० बज हामी राष्ट्रपनत े ननवासबाट नपाली से ेनाको सरन्क्षत स्थानमा गएका नथयौं।्यसपनि राष्ट्रपनत कायालाु य भवन र पररसरमा रहेका भौनतक सामग्री, सरकारी अनभलेिहरुमा आगजनी तोडफोड

आदद भएको सूचना आएको नथयो । नपालको नयाँ सवविान र से ंघीयता आएपनि देशमा भ्रष्टाचार र आनथका अननयनमतता बढेको कारण न्तजयनजड पे स्तालु े उठाएका प्रश्न सम्बन्त्िमा तपाईको ििरणा के ि भन्ने प्रश्नका सन्दभमाा नपालको े संववविान र ्यसमा गरतरएको शासकीय प्रबन्त्िबाट नपालको स्वतन्त्रता े , सावभा ौनमकता, भौगोनलक अिण्डता, रावष्ट्रय एकता, स्वाििनता, स्वानभमान, लोकतान्त्त्रक मूल्य प्रणाली, सामान्तजक सांस्कृनतक ऐक्यवद् ता, समानपानतक सहभानगतामु ूलक प्रबन्त्ि, मानव अनिकारको संरक्षण लगायत लोकतान्त्त्रक शासन व्यवस्थाको दरिलो संवैििाननक व्यवस्था भएकोले संववविानका कारण मलु कमा समस्या आएको ु होइन । संववविानको पररपालनाका साथ राज्यको कायाकारी भनमकामा रहनू पदानिकारी मानथ उठे ेको प्रश्नहरुको समयमा व्यवस्थापन गरी मलु कमा दु ेन्त्िएको क्षेरगत कमी कमजोरी तरुन्त सु ििार गने ु

दावय्व न्तजम्मेबार र अनिकार प्राप्त व्यन्त्ि तथा संस्थाले पूरा गन ानसकेको कारणले आएको हन ु सक्दि। ।

नपालको से ंववविान बमोन्तजम राष्ट्रपनत नपालको राष्ट्राध्यक्षे , रावष्ट्रय एकताको प्रविका, सववविानको पालक र संरक्षक रहन्त्ि। राष्ट्रपनतबाट सम्पादन हनु कायहा े रु, नपालको से ंववविान र संघीय कानून बमोन्तजम हनु व्यबस्था ि । से ंवैििाननक व्यवस्था बमोन्तजम मलु कमा भएका समसामावयक ववर्यहरु ु , वैदेन्त्शक सम्बन्त्िका ववर्यहरु, नपाल सरकारका ननणया े हरु, तथा संघीय संसदमा पेश हनु वविे ेयक लगायतका ववर्यमा राष्ट्रपनतले प्रिानमन्त्रीसँग जानकारी नलन ववर्यहरु े , ननयनमत भई नै रहेका हन्त्िनु ।क् ुनै ववशर् ववर्यमा अनौपचा े ररक िलफल हनु बाहे ेक राष्ट्रपनतबाट सम्पादन हनु कायहा े रु संवैििाननक र कानूनी व्यवस्था अनसार हु नु भएकोले े सोवह बमोन्तजमको कायसाम्पादन गरिएको हन्त्ि।ु

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

भाद्र २३ गतेको घटना सम्बन्त्िमा के कसो भएको हो ननरन्तर सूचना प्राप्त गरी सरकारका सम्बन्त्न्त्ित न्तजम्मेवार व्यन्त्िलाई जीवन रक्षा र न्त्स्थनतको त्काल सामान्त्यीकरणका लानग पहल गन ा ध्यानाकर्ण गराउन काय ा े सवैििानीक न्तजम्मेवारी अनसार नु ै सम्पादन गरिएको नथयो । भाद्र २४ गते मानवीय क्षनत, तोडफोड, लटपाट र आगजनी लगायतका घटना अवप्रय ििनु । समयम् ै राजनीनतक ननकास ननकाल्न सकेको भए सायद ्यस ददन कम क्षनत हन्त्थ्योकी भन्ने पररकल्पना गन ा ु सवकन्त्ि तथावप, पररन्त्स्थनत ननकै जवटल, असामान्त्य र असाििारण प्रकृनतको भएकोले सरक्षा ननकाय लगायत ु राज्य सञ्चालनका अन्त्य न्तजम्मेबार ननकायहरुले त्काल व्यवस्थापन गने अवस्थामा जवटलता भन प्रष्ट े रुपमा देन्त्िन्त्थ्यो । मलु कमा ु उ्पन्न भएको ववर्म तथा असाििारण पररन्त्स्थनतलाई संवैििाननक व्यवस्थाको

मम ार भावना अनसार त्काल सम्बोिन गन ाु र अ्यन्त कदठन अवस्थामा रहेको सरक्षा ु व्यवस्थाको सामान्यीकरण गन ाजरुरी भएकोले ्यसको प्रवन्त्ि नमलाउन पहल गररएको नथयो । अ्यन्त जवटल र अवप्रय अवस्था भएकाले ननरन्तर परामश ार प्रयास गरी शान्ल्त सरक्षाको अवस्था ु सामान्य तल्याउन ति ददनभर ननरन्तर कोन्शस भइरहु ेको नथयो ।[1] १. त्कालीन प्रिानमन्त्री के पी. शमा ाओलीको बयान कागज ब्यहोराः

२०८२ साल चैरमा काठमाडौंको तीनकुनको े घटनापनि सबै सरक्षा ु ननकायहरुलाई ्यस्ता घटनाहरुको सन्दभमाा कमभन्दा कम िनजनको क्षनत होस र अवान्ल्त्ित त्वको घ् सपु ैठ नहोस ् भन्त् नतफा से रक्षा ननकायलाई ननदेशन ददनु गरे ेको नथए। केन्द्रीय सरक्षा सनमनतको अध्यक्ष गु हमन्त्री ृ रहन हे ाँदा सु रक्षा सु ंवदनशीलता र सो से ाँग सम्बन्ल्त्ित सूचनाहरु गहमन्त्रीसृ ाँग हनुे हाँदा त्कालीन ु गहमन्त्रीलाई जवाफको लानग आयोगमा जान भनृ को हो। िे ेरै ववर्य गहमन्त्रीको जवाफबाट िृ लु ेकै होला। वास्तवमा भाद्र २३ र २४ गते देशमा हालसम्म नभएको अकल्पनीय र बबरातापूण ाघटना घट्यो। भाद्र २३ गते न्जयनजड पे स्ताद्वारा भएको आन्दोलनको दौरान भएका त्कालु र तरुन्त हु नु े घटनाको सन्दभमाा प्रिानमन्त्रीलाई सोझै जानकारी गराउन ववर्य होइन। प्रिानमन्त्रीले े प्रहरीलाई आदेश ददन होइने , यसको लानग गह मन्त्रालय ववभागीय मन्त्रालयको रुपमा नृ ै रहन्त्ि। तकापूण ा ढङ्गले प्रिानमन्त्री यो ववर्यमा जवाफदेही हाँदु ैन। सरक्षाकमीमानथु नैं आिमण गने, सरक्षाकमीहरुका ु रेस, बन्दक िोसी लगाई सु ेल्फी न्त्िन्न जस्ता उच्ि ृङ्खल वियाकलाप गने काय ापक् कै पनन आन्दोलनको घोर्णा गरेका न्जयनजडले े होइन आन्दोलनको फाइदा उठाएर घूसपैठ समूहबाट भएको हो। न्जयनजड हरुले े आफ्ना मागहरु hijacked भयो हाम्रो उद्धेश्य यस्तो नथएन शान्ल्तपूण ाआन्दोलन नथयो भनके ै िन। संसद भवन जलाउन प्रयास े २३ गते भएकै हो। सो ददन आन्दोलनमा यवाहरुलाई अगानड लगाएर ु आफ्नो उद्धेश्य पूरा गने समूहले सननयोन्जत रुपमा यु वाहरुमा उत्तु ेजना नसन्जता गरी ज्यान नै हताहती हनु सम्मको न्स्थनत नसजना े ा गराएको हो। सरकारका तीनवटै ननकायहरुमानथ आगजनी र आिमण सननयोन्जत घटना हो। सावभाु ौम जनताको प्रनतननन्ि्व गने थलो संसद भवन, देशको प्रशासननक केन्द्र नसंहदरबार र न्याय ननरुपणको थलो सवोच्च अदालतमा िोजी िोजी नमनसल हेरी हेरी िानर डाटा े िोजर जलाइयो ्यसमा से ंलग्नहरुको नभनडयो सावजा ननक भएको ि उनीहरुको बयान आयोगद्वारा नलइएको ि ?

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

---

[1] बयान कागज सक्कल प्रति पाना- ५, अनसु चीु -५ को सस.न.१(क) अन्ि्गिग रहेको ।

रावष्ट्रय सरक्षा पररर्दको अध्यक्षको हु ैनसयतले बैठक बसी ननदेशन ददन सवकन अवस्था रहे ेको तर सरकारको तफाबाट कम भन्दा कम हनतयारको प्रयोग र मानवीय क्षनत नहोस भन्त् न् े नै नथयो। सेना पररचालन गने मनसाय सरकारको नभएकोले ्यस्तो गररएन। नपाली से ेनाको सझाव पनन सोही ु बमोन्त्जम नथयो। २२ गते रानत नै सरक्षा ु ननकायका प्रमिसु ाँग िलफल गररएकोमा सरक्षा ु ननकायबाट ६-७ हजार जनत न्त्जयनजड आई शान्त्तपे ूण ाहनु भने को े हो। हताहती हन नददन ु प्रिानमन्त्रीको वहसाबले ननदेशन ददइएको हो। मेरो सबै सम्पन्त्त जलाइयो र मलाई बस्र ददए वापतको अरुको ननजी सम्पन्त्त जन ु २३ वर्ा अन्घ नै बचे ेको हो सो पनन जलाइयो। तेह्रथम ु न्त्जल्लामा एकमार आगलानग भएको घर मेरो रहेको। यो सबै गनेहरुलाई सोिीिोजी र बयान नलन े काम आयोगबाट भयो भएन ?

उद्योग जलाउन दु ेशको अथता न्त्र जलाएको होइन ? सामान्त्जक प्रबन्त्िमानथको आिमण, आनथका प्रबन्त्िमानथको आिमण र हाम्रो संस्कृनत ध्वस्त गरी देशलाई तहसनहस बनाउन काम भयो े । यसरी लगानी प्रविना गन ा सवकन्त्ि र ? भाद्र २३ गतेको घटनामा प्रिानमन्त्रीले प्रहरीलाई गोली हान्त् न आदेश ददन अनिकार े हाँदु ैन। यो भन्त् न पनन होइने । यस्ता प्राववनिक प्रश्न हरु सम्बन्त्न्त्ित व्यन्त्िहरुले जवाफ ददनभएकु ै होला। भाद्र २३ गतेको घटनापनि बले का सरकारको बु ैठक बसी घटनाको ननष्पक्ष िानवबन सम्बन्त्िमा न्त्यावयक आयोग गठन गने, घाइतेको प्रभावकारी उपचार साथै मतक ृ पररवारलाई राहत ददन े र न्त्जयनजड पे स्ताको माग बमोन्त्जमको सामान्त्जक सञ् जा ु लमा लगाएको प्रनतबन्त्ि िोल्न ननणया े गररएको हो। भाद्र २४ गते मैले रान्त्जनामा ददएको ह। मु बािक भएको कारणले ्यो आन्दोलन भएको भए मेरो रान्त्जनामापनि सबै ठीक हनु पने तर भएन ु त?

सामान्त्जम सञ् जालको ननयमनको ववर्यमा सरकारले ननणया गयो, सामान्त्जक संञ्जाल ननयमन त हनु पयो ु नन ! जवाफदेही हनु पदैनु ? पिा नन! हो ्यसै कारणले ननणया गरेको हो। त्कालीन न्त्जम्मेवारीमा रहेका राज्यका पदानिकारीहरुले घटना सम्बन्त्िमा आयोगमा बयान ददइसकेका, यस ववर्यमा सावजा ननक रुपमा आफ्ना िारणा पटक पटक ददइसकेको िु। [2]

[2] बयानको सक्कल प्रनत पाना- ४, अनसु ची ु -५ को नस.न.१ अन्तगता रहेको ।

२. पव ा ू प्रिानमन्त्री शर बहादे र दु ेउवाको वयान कागज व्यहोराः

२०८२ भाद्र २३ गतेको ददन म बढाननलकण्ठ वडा नु ं २ बासकी माग ा ु न्त्स्थत मेरो ननजी ननवासमा नथए र सो ददन बले का बालु वाटारमा पनन उपन्त्स्थत भई मु ैले सामान्त्जक संजालमानथको प्रनतबन्त्ि हटाउन आग्रह गरेर त्कालीन प्रिानमन्त्रीले हटाउन ु भएको नथयो तर म कुनै औपचाररक बैठकमा सहभागी नथईन। भदौ २४ गते नबहान १० बज प्रदशना ेकारीहरु मेरो ननजी ननवासमा भेला भई नाराबाजी गदाा सरक्षाकमीलु े रोक्दा रोक्दै हामी मानथ हातपात भयो र केही न्त्जयनजडका ये वाहरुलु े बचाए। हामी रानत २२:०० बजनतर से रन्त्क्षत स्थान पु ग्यौँ ु । नपाल प्रहरीले े वडा अध्यक्षको रोहबरमा गरेको मचु ल्कामा मु ेरो ननवासमा भेवटएको रकमबारे उल्लेि ि, ठूलो पररमाण नथएन। सामान्त्जक संजालको वववरण AI generated हनु पि। सो सम्बन्त्िमा कु ुनै प्रहरी कायाालयमा ररपोटा गरेको नथएन। यो ननतान्त षड्यन्त्र हो तर कस्ले गयो थाहा भएन। मेरो ननवासमा भएको तोडफोड, आगजनी र लटपाट सम्बन्त्िमा नु पाल प्रहरीले े मचु ल्का लगायतका वववरण ु लगको हो र कारबाही सम्बन्त्िमा जानकारी िे ैन। मैले राजनीनतक हस्तक्षेप, पक्षपात गरेको िैन र २३-२४ गतेको घटनामा प्रहरीले आकलन गन ां नसकेकोमा राजनीनतक हस्तक्षेप भएको भन्नेमा म सहमत िैन। लोकतन्त्रमा िेड यननयन अनिकार हो र व्यवहाररक हकवहतको लानगु प्रयोग गन ा पाउनपि ु । वव्याथी संगठन पनन बहत्तर वहतका लानगृ वियाशील हनु पि ु । मलु कमा गु ैर-राजनीनतक संस्था वा संयन्त्रमा राजनीनतकीकरण गररन ु हदु ैन। तोडफोड, लटपाटु , आगजनी गने जो कोहीलाई कारबाही गनपिा ु । देशमा यवाको भावना समु ेटेर नीनतगत, कानूनी र संस्थागत सिार गनु पिा ु ।[3]

SS
SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

३. पव ा ू प्रिानमन्त्री पष्पकमल दाहाल ु "प्रचण्ड"को वयान कागज व्यहोराः भदौ २३ गतेका ददन भएको दमनको भ्सना ा गदै सहादत प्राप्त प्रदशना कारीलाई सवहद घोर्णा गन ा तथा अवस्था साम्य बनाउन सावजा ननक अपील गरेको नथए र भोनलपल्ट सवदााँ लीय बैठक आह्वान गरेको नथए। भदौ ा ँ २४ गते नबहान नसंहदरबारमा सवदालीय बैठकमा सहभागी भए र पररन्त्स्थनत ा ँ जवटल बन्दै गएपनि अपराह्नपनि सरक्षा

[3] बयानको सक्कल प्रनत पाना- ५, अनसु ची ु -५ को नस.न.२ अन्तगता रहेको ।

ननकायको सु रक्षामा बसेँु । मेरो बझाइमा ति आन्दोलनको ु पष्ठभृ नम सरकारको कायशाू ैली प्रनत बढ्दो जन असन्तवष्ट र आिोश हो। सामान्जक सञ्जालमा ु लगाइएको प्रनतबन्त्ि ्यसको ता्कानलक कारण बनको दे ेन्त्िन्त्ि। भदौ २३ गते यवाहरूको आिोश ु प्रदशनाका रूपमा देन्त्ियो भन े २४ गते ति आन्दोलनको स्वरूप बदनलएको र गलत तत्त्वहरूले

्यसलाई उपयोग गरेको ननष्कमार्ा म पगु को िे ु। भदौ २४ गते काठमाडौंमा म बस्दै आएको भाडाको ननवास तथा न्त्वतवन न्त्स्थत घरमा तोडफोड, आगजनी र लटपाट भएको नथयो। काठमाडौंमा मु ेरो आफ्नै घर िैन। मरो से पु री गु ंगा दाहालको घरमा अवैि नगद भेवटएको भन्ने प्रचार ननरािार हो। न त ्यस्तो नगद भेवटएको ि, न त हामीले कुनै अवैि आयस्रोतबाट आम्दानी गरेका िोंं। भदौ २४ गते नसंहदरबार, शीतल ननवास, संसद भवन, सवोच्च अदालत, ववनभन्न सरकारी तथा ननजी भवनहरूमा भएको तोडफोड, आगजनी र लटपाट कु ेवल सरकार ववरुद्धको आिोश मार नभई व्यवस्था मानथ नै प्रहार गने ननयोन्जत प्रयास नथयो भन्ने मेरो िारणा ि। मेरो पाटीले न्त्जयनजड आन्दोलनको भावनालाई समथनाे गरे पनन वहंसा्मक गनतववनिमा संलग्नता िैन। यदद हाम्रो पाटीसाँग सम्बन्त्न्त्ित कोही व्यन्त्ि कानून ववपरीत वियाकलापमा संलग्न भएको प्रमान्त्णत भए, उसले कानूनी कारबाही भोग्नपि भन्ने हाम्रो स्पष्ट िारणा ि। भदौ ु २४ को घटनामा आन्तरररक तथा बाह्य घसपु ैठको सम्भावना देन्त्िन्त्ि। यवाहरूलु े भदौ २३ गते न ै आन्दोलनमा घसपु ैठ भएको भन्दै घर फवकान आग्रह गरेका नथए। ्यसपनि देन्त्िएको घटनािमले गलत तत्त्वहरूले यवाहरूको ु भावनालाई प्रयोग गरेको संकेत गदाि। प्रिानमन्त्रीका रूपमा मेरो कायकाालमा ननयन्त्िु , सरुवा-बढुवा प्रवियामा मेररटोिे सीलाई प्राथनमकता ददन प्रयास गरे ेको नथए। ाँ नरभवन ववश्वववद्यालय लगायतका सु ंस्थामा अवलम्बन गररएको अभ्यास उदाहरणीय रहेको ि। राजनीनतक हस्तक्षेपले प्रहरी, ननजामती, न्याय सेवा र संवैिाननक ननकायहरूको व्यावसावयकता तथा सेवा प्रवाहमा नकारा्मक असर पादै आएको ि, यद्यवप यो मार एक कारण होइन: राजनीनतक प्रणाली, आनथका संरचना र भ-ू राजनीनतक अवन्त्स्थनत लगायतका पक्षहरू पनन न्त्जम्मेवार िन। म् ेरो नते ्वमा सृ शासनु , सामान्जक न्याय र अथतान्त्र सिरका लानग ववनभन्न प्रयास र कायिाु म अन्त्य बढाइएका नथए। ती नीनत, कायिम र बजटहरूको वस्ते गत मु ूल्याङ्कनबाट सरकार ढल्नका कारण र ु ्यसपनि उ्पन्न जनआिोशको वास्तववकता बझ्न सवकन्त्ि भन्ने मु ेरो ववश्वास ि। िेड यननयन ु अनिकार संवविान प्रदत्त

अनिकार हो, तर राज्य संयन्त्रलाई राजनीनतक थलोका रूपमा प्रयोग गन ा ु हाँदु ैन भन्ने मेरो िारणा ि। ननजामती सेवा तथा अन्य ननकायमा योग्यता, क्षमता र अनभवका ु आिारमा ननयन्ु त्ि र बढु ुवा हनु पिा। ववद्याथी सु ंगठनहरूले शैन्क्षक सिरमा भु नमका िू ेल्नपि ु , न वक पठन-पाठन अवरुद्ध गने वा अभद्र गनतववनिमा संलग्न हनु । भववष्यमा यस्ता घटना नदोहोररन े आनथका, सामान्जक, सांस्कृनतक तथा भौनतक ववकासका जनमी कायिा ु म सञ्चालन गनपिा। ववशा ु र्े गरी यवा ु केन्ल्द्रत अवसर, रोजगारी र सहभानगता सनुनन्श्चत गने नीनत अवलम्बन गन ा ु आवश्यक ि। आयोगले पूवााग्रह नरािी वस्तनुनष्ठ रूपमा मु ूल्याङ्कन गरोस भन्ने म् ेरो अपेक्षा ि।[4]

<u>४. संघीय संसद प्रनतननि सभाको सभामि दु ेवराज न्घनमरेको वयान कागज व्यहोराः</u> म नमनत २०७९ साल माघ ५ गतेदेन्ि संघीय संसद प्रनतननि सभाको सभामि पदमा कायरा ु त ि ु। संघीय संसद सन्चवालयसम्बन्िी ऐन २०६४ र प्रनतननिसभा ननयमावली २०७९ ले तोके अनसार ु सभाको बैठक सञ्चालन, कायसा ूची ननिारण, वविेयक प्रमाणीकरण तथा संसद सन्चवालयलाई मागदाशना गने मेरो प्रमि कतव्ा ु य हो।

२०८२ साल भदौ २३ गते म संघीय संसद सन्चवालय, नसंहदरबारमा संसदीय सनु वाइु सनमनतका सभापनतको सपथ तथा वविेयक प्रमाणीकरणका काममा व्यस्त नथए। ाँ भदौ २४ गते म मेरो ननवास बालवाटारमा ु नथए। ाँ संघीय संसद भवनको भवनको सरक्षा ु गहृ मन्त्रालय अन्तगता का सरक्षा ु ननकायको न्जम्मेवारी हो, सभामिको ु कुनै कानूनी अनिकार िैन। अनिवशने सरु ु हनु ुअन्घ सामान्य िलफल हनु ेगरे पनन न्जयनजडे आन्दोलनको यस स्तरको जोन्िम आउने अनमानु कसैले गरेको नथएन, र मलाई पनन कुनै ववशर्े सूचना प्राप्त भएको नथएन।

्यसैले यस्तो अवस्थाका लानग Contingency Plan, Evacuation Protocol वा नलन्ित आपतकालीन योजना तयार गरराएको नथएन। भदौ २३ गते केही प्रदशानकारी संसद भवन पररसरनभर प्रवशे गना सफल हनु को ु कारण सरक्षाकमीको ु अनमानभन्दा ु िेरै संख्यामा र फरक स्वरूपमा आन्दोलनकारी उनरन, ु सरक्षा ु तयारी पयााप्त नहनु ुर सरक्षा ु ननकायबीच प्रभावकारी समन्वय नहनु ुहो भन्ने मेरो बझाइु ि।

[4] बयानको सक्कल प्रनत पाना- ७, अनसु ची ु -५ को नस.न.३ अन्तगता रहेको ।

संसद भवनको पिाल, गटे तथा संरचनात्मक कमजोरीका कारण पनन सरक्षाु चनौतीु बढेको देन्त्िन्त्ि। तर यस्ता संरचनागत सिारु र सरक्षाु पूवाािारको न्तजम्मेवारी कायपा ानलका र गहृ मन्त्रालय अन्तगता पने भएकाले मैले सभामिकोु हैनसयतमा यसअन्घ ववशर्े पहल गरराएको नथएन। भदौ २३ गते संसद भवन पररसरमा गोली चलेको जानकारी मलाई अपराह्ननतर प्राप्त भएको नथयो। ्यसपनि मैले संसद सन्त्ववालयका महासन्त्ववमाफात सरक्षाु ननकायसाँग आवश्यक समन्त्वय गना ननदेशन ददएको नथए। ाँ भदौ २४ गते संसद भवनमा भएको तोडफोड र आगजनीमा केही सामान्त्य चोटपटक बाहेक ठूलो मानवीय क्षनत भएको वववरण िैन। बल प्रयोगको नसद्धान्त र िमिबद्धताबारे प्रश्न उठ्न ु बाहेक सरक्षाकमीहरूलु े जोन्त्िमपूणा अवस्थामा पनन राज्यको सम्पन्त्त, संसद भवन तथा ्यहााँ रहेका जनिनको सरक्षाु गना भरमग्दरु प्रयास गरेको मेरो मूल्याङ्कन ि। बल प्रयोगको नसद्धान्त, गोली प्रहारको आवश्यकता र औन्त्व्य जस्ता ववर्य सरक्षाु नीनत, कानून र त्कालीन पररन्त्स्थनतको आिारमा सम्बन्त्न्त्ित ववज्ञ र ननकायहरूले मूल्याङ्कन गनपनेु ववर्य हो भन्ने मेरो िारणा ि। यो ववर्य सभामिकोु प्रयक्ष क्षेरानिकारनभर पदैन। सभामिलु े प्रिानमन्त्री, गहमन्त्रीृ वा सरक्षाु ननकायलाई गोली प्रहार रोक्न प्रयक्ष आदेश ददन सक्न ेकानूनी व्यवस्था िैन। आगामी ददनमा यस्ता घटना दोहोररन नददन संघीय संसद भवनको सरक्षाकाु लानग Single Command प्रणालीमा आिाररत, Threat Analysis अनसारु स्पष्ट प्रोटोकल सवहत आवश्यक संख्यामा सरक्षाकमीु पररचालन गने व्यवस्था हनु पनेु मेरो सझावु ि। [5]

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

<u>५. संघीय सासं द राष्ट्रीय सभाका अध्यक्ष नारायण दाहालको वयान कागज व्यहोराः</u> मैले राविष्ट्रय सभाको अध्यक्षको हैनसयतले २०८० साल फागन ु २९ गतेदेन्त्ि यो न्तजम्मेवारी सम्हाल्दै आएको िु। संवविान र राविष्ट्रय सभा ननयमावली, २०७५ (संशोिनसवहत) अनसार सभाकोु बैठक सञ्चालन गने, बैठकलाई मयाााददत र व्यवन्त्स्थत बनाउन तथा सभानभरको कायसाे ूची र प्रवियालाई सव्यवन्त्स्थत ु ढंगले अन्घ बढाउन े दावय्व मेरो कायक्षाेरनभर पदाि। संघीय संसद भवन तथा सन्त्ववालयको समग्र सरक्षा नु पाल सरकारको न्तजम्मे ेवारीनभर पने ववर्य हो। २०८२ साल भाद्र २३ गते ददउाँसो म नसंहदरबारन्त्स्थत संघीय संसद सन्त्ववालय भवन नं. २ मा रहेको आफ्नै कायकाक्षमा नथए र सोही ददन ददउाँ ाँसो १ बजे र १५

---

[5] बयानको सक्कल प्रनत पाना- १२, अनसु चीु -५ को नस.न.४ अन्तगता रहेको ।

नमनटमा बोलाइएको रावष्ट्रय सभाको बे ैठकका लानग तयारी गदै नथए। ाँ पररन्स्थनत अनकु ूल नभएपनि मैले संघीय संसदका महासन्त्वव र रावष्ट्रय सभाका सन्त्ववमाफात ददउँसो ३ बजर े १५ नमनटका लानग बे ैठक बोलाउन से ूचना जारी गराए र अवस्था झनाँ ् जवटल बन्दै गएपनि अको सूचना नआएसम्मका लानग बैठक स्थनगत गररएको जानकारी सावजाननक गन ाननदेशन ददएको नथए। भाद्र ाँ २४ गते ददउँसो कररब १ बजर े ३० नमनटसम्म पनन ननवासमे ै बसेको नथए। ्यसपनि ददउँ ाँसो कररब २ बजर े ३० नमनटपनि प्रहरी प्रिान कायाालये , नक्सालतफा गएको नथए। यसअन्घ साँ ंघीय संसद भवनलाई केन्द्रमा रािेर हनु प्रदशनाे का ववर्यमा कुनै औपचाररक पूव ािलफल वा ननदेशन हनु प्रचलन नथएन। भाद्र े २३ र २४ गतेको घटनाको समयमा कुन-कुन सरक्षा ननकायु , कसको कमाण्डमा र कनत संख्यामा िवटएका नथए भन्ने ववर्य सरकारको कायक्षारनभर े पने भएकाले ्यसको ववस्तत जानकारी मसृ ाँग नथएन। संसद भवन नपाल सरकारले े ननर्नित क्षेर े घोर्णा गरेको संवदनशील क्षेर भएकाले े यस्तो अवस्था उ्पन्न हन्त्ि भन्ने कल्पना नु ै गररएको नथएन। समग्र सरक्षा व्यवस्थापन सरकारको नीनतगत र कायाान्त्वयन तहको न्जम्मु ेवारीनभर पदाि। संसद सरक्षा ननकाय गु ह मन्त्रालय मातहतकृ ै इकाई भएकाले समन्त्वय भइरहेको ि भन्ने ववश्वासमा म रहेको नथए। साँ रक्षाकमीहरूलु े आफ्नो Chain of Command अनसार प्राप्त ननदेु शन पालना गरेको हनु पिा भन्ने मु ेरो बझाइ ि। ु २३ र २४ को घटनाबाट पाठ नसक्दै संघीय संसदको सरक्षाका लानग ु िुट्टै कानूनी व्यवस्था आवश्यक भएको महसस गरु ेको िु। भाद्र २३ गते म बानश्वरन्स्थत से ंसद भवनमा नभई नसंहदरबारन्स्थत आफ्नै कायकाक्षमा रहेको नथए। ाँ भाद्र २४ गते प्रदशनाकारीहरूले संसद भवननभर प्रवश गरी तोडफोड र आगजनी गरे ेको जानकारी मलाई सरक्षा ननकायबाट प्राप्त ु भएको नथयो। भाद्र २४ गते प्रनतकूल पररन्स्थनत नसजनाा भएपनि म पररवारका सदस्यसवहत सरक्षा ु ननकायकै घेरानभर रहेको नथए। ाँ मेरो काठमाडौंन्स्थत सरकारी वा ननजी ननवासमा कुनै तोडफोड नभए

SAMAYA SUTRA MEDIA | TV CHANNEL

पनन न्त्वतवन न्त्स्थत ननजी ननवासमा आगजनी भएको नथयो। शान्न्त र अमनचयन कायम राख्न ु कायपाानलकाको क्षेरानिकारनभर पदाि। यस्ता घटना भववष्यमा दोहोररन नददन कानूनी तथा संरचनागत सिार आवश्यक ि। ु [6]

६. त्कालीन गह मन्त्री रमृ ेश लेिकको वयान कागज व्यहोराः भाद्र २३ र २४ गते देशका ववनभन्न भाग, ववशर्तः काठमाडौं उप्यकामा दे ेन्त्िएको असहज सरक्षागत अवस्थाबारु े म, गहमन्त्रीको हृ ैनसयतमा, समग्र शान्न्त-सरक्षा कायम गने सु ंवैिाननक र कानूनी दावयमा नथए। घटनािम साँ रु हु नु अन्त्घ नु े सामान्त्जक सञ्जाल र अन्त्य माध्यमबाट असन्तवष्ट तथा ु आिोश बवढरहेको जानकारी सरक्षा ननकायमाफात मलाई प्राप्त भएको नथयो ु , र सोही आिारमा गह ृ मन्त्रालयले नपाल प्रहरी े , सशस्त्र प्रहरी बल र रावष्ट्रय अनसन्त्िान ववभागसु ाँग ननरन्तर समन्त्वय गदै न्त्स्थनत अनगमन गरररहु ेको नथयो। मैले वफल्डमा प्रयक्ष आदेश नददने, तर नीनतगत ननदेशन, समन्त्वय र राजनीनतक तहबाट आवश्यक सहजीकरणगने न्त्जम्मेवारी ननवााह गरेको स्पष्ट पािु ा। नपाल सरकार े कायवावभाजन ननयमावलीले गह मन्त्रालयलाई आन्तररक सृ रक्षा तथा शान्न्तु -सव्यवस्थाु सम्बन्त्िी नीनत,

मापदण्ड, कानून, योजना कायाान्वयन र ननयमनको काय ा तोकेको ि, र यसको कायसा म्पादन सम्बन्त्नित कानून अनसार मन्त्रालय मातहतका ननकायमाफात हु ाँदु ै आएको ि। गहमन्त्रीृ , मन्त्रालयको प्रशासननक ननकाय र प्रहरी प्रशासनबीचको ररपोवटाङ र ननदेशन पनन ववर्यगत कानून बमोन्त्जम नै चल्न े गथ्यो, आवश्यकता अनसार ु कवहलेकाही ीँ सोझै सम्पका पनन हन्त्थ्योु । नपाल े सरकार मन्त्त्रपररर्दमा सामान्त्जक सञ्जालसम्बन्त्िी ननणया गने प्रस्ताव गह मन्त्रालयको तफाबाट नभएकालृ े यस ववर्यमा सरक्षा ननकायसु ाँग िुट्टै राय-सझाव नलनु प्रविया भएको नथएने । भाद्र २२ गते साँझ बालवाटारमा रावष्ट्रय सु रक्षा पररर्दको बु ैठक बसेको नथयो, जहााँ रावष्ट्रय अनसन्त्िान ववभागु , नपाल े प्रहरीलगायत सबै सरक्षा ननकायबाट भाद्र ु २३ गते न्त्जयनजड ये वाहरूलु े शान्न्तपूवका प्रदशना गने जानकारी ददइएको नथयो र सम्भाववत वहंसाबारे कुनै ठोस सूचना प्राप्त भएको नथएन। गहमन्त्रीको ृ हैनसयतले मैले भाद्र २३ गतेको प्रदशनाका सन्दभमाा गह सन्त्चव र सृ रक्षा ननकायका प्रमु िहरूलाई ु बल प्रयोग गदाा हताहती नहोस, ् कुनै व्यन्त्िको म्यृ हु नु अवस्था नआओसे , ् समन्त्वया्मक रूपमा शान्न्त-

[6] बयानको सक्कल प्रनत पाना- ११, अनसु चीु -५ को नस.न.५ अन्तगता रहको ।

सरक्षाको उन्त्वत व्यवस्था नमलाउनु , राजनीनतक समूहको प्रदशना नभएकाले नते ्ववववहीन ह्न ु सक्न जोन्त्िे म र सम्भाववत घसपु ैठप्रनत सतका रहन ननदेशन ददएको नथए। ाँ

भाद्र २३ गते प्रदशनाकारी र प्रहरीबीच संसद भवन पररसरनभर-बावहर नभडन्त भइरहाँदा संघीय संसद भवनलाई कुनै पनन हालतमा सरन्क्षत राख्नु पि भन्ने मु ेरो िारणा नथयो, तर अन्त्तम बल प्रयोग अथाात ् गोली प्रहार गना भनी मैले कुनै आदेश ददएको नथइन। बल प्रयोग स्थलगत पररन्स्थनतको आिारमा ाँ िवटएका अनिकारीले ननणया गने वर्वय हो, र यस्ता वर्वयमा गहमन्त्रीलृ े प्रयक्ष आदेश ददन अभ्यास े पनन िैन। प्रहरी महाननरीक्षकले गहमन्त्रीसृ ाँग अन्त्तम बल प्रयोगका लानग नलन्त्ित वा मौन्त्िक आदेश नलन े कानूनी व्यवस्था र व्यवहाररक अभ्यास नभएकाले सो नगररएको कुरा मैले बयानमा स्पष्ट गरेको िु। बानश्वरतफा प्रदशनाे उग्र र वहंसा्मक हाँदु ै गएको जानकारी पाउनासाथ मैले सम्माननीय प्रिानमन्त्री, माननीय रक्षामन्त्री र नपाली से ेनाका प्रिान सेनापनतलाई जानकारी गराए। ाँ गोली चलेर व्यन्त्ि हताहत भएको िबर पाएपनि नागररकको जीउ-ज्यानको सरक्षा ु व्यवस्था नमलाउन, हताहती रोक्न गह मन्त्रालयका पदानिकारी र सृ रक्षा ननकायहरूसु ाँग त्काल िलफल गररयो र घाइतेहरूको उपचारका लानग प्रशासनलाई सहजीकरण गन ाननदेशन ददइयो। भाद्र २३ गतेको दःिद र अकल्पु नीय घटनाको कारण म अ्यन्त दःिी र ममााहत भु ई ठूलो पीडाबोिका कारण मैले त्काल ननतक न्तजम्मै ेवारी नलाँदै गह मन्त्रीको पदबाट ृ राजीनामा ददए। ाँ भाद्र २३ मा न्तजयनजड पे स्तालु े उठाएका मागहरू मूलतः ठीक नथए भन्ने कुरा मैले सावजाननक रूपमा नै भनको े िु, तर ्यस पववर मनोभावनामा घसपु ैठ भएर भएका दःिद घटना र राज्यका ऐनतहानसक तथा ु अमूल्य संरचनामानथ भएका आिमणलाई केवल आवगको पररणाम भने र सीनमत गन ाे नमल्दैन भन्ने मेरो ठम्याइ ि। “हाम्रो आन्दोलन सफल भएको ि, यसलाई हाइज्याक गरेर वहंसा्मक बनाइँदैि, साथीहरू आ-आफ्नो घर फवकानसु ”् भन्ने न्तजयनजडे अगवाहरूको ु अनभव्यन्त्िले प्रदशना मा घसपु ैठ भएको तथ्य पवष्ट भएको मु ैले देििेँ। भाद्र २४ का घटनालाई यवाको मागभन्दा पु थक ढृ ंगले हेनपिा ाु र आपरानिक कायमाा संलग्न जो-कोहीलाई कानूनबमोन्तजम कारबाही हनु पि भन्नेमा म दृढ िु ु। काठमाडौंन्स्थत नकाप र कञ्चनै पर महु ेन्द्रनगरमा रहेका मेरा ननजी घरमा प्रदशनाकारीहरू प्रवश गरी े तोडफोड, आगजनी र लटपाट ु भयो। नपाल प्रहरी र सशस्त्र प्रहरी बलसम्बन्त्िी नयाँ प्रहरी ववि ेयक संसदमा दताा भई राज्य व्यवस्था सनमनतमा िलफलमा नथयो। मैले राज्यको सरक्षा प्रणालीमा ु देन्त्िएका कमजोरी, सूचना संकलन र ववश्लर्णको अभावे , यवापु स्तासु ाँग राज्यको संवाद कमजोर हनु र ु पूवतायारी पयााप्त नहनु जस्ता पक्ष आ्मालोचनासवहत स्वीकार गरु ेको

े

िु। दीघका ालीन रूपमा शान्न्तसरक्षाको सु ननन्श्चतताका लानग कानु ूनी सिारु , सरक्षा ननकायको क्षमता अनभवु वद्धृ , मानव अनिकारमैरी भीड व्यवस्थापन, अन्तर-ननकाय समन्वय, प्रववनिको प्रयोग र राजनीनतक-प्रशासननक उत्तरदावयत्व स्पष्ट गनपने आवश्यकता माु ैले औल्याएको िं ु। 7

<u>७. त्कालीन संचार मन्त्री पथ्वी सृ ब्बा गु रुङको बयान कागज ब्यहोराःु</u> म सञ्चार तथा सूचना प्रववनि मन्त्रीको हैनसयतमा रहाँदा सामान्जक सञ्जालको ववर्य सरकारका लानग केवल प्राववनिक प्रश्न मार नभई कानूनी, नीनतगत र सावजाननक वहतसाँग जोनडएको गम्भीर ववर्य नथयो भन्ने ठान्थेँ। नपाल सरकारले े पटक-पटक सावजाननक सूचना प्रकान्शत गरी सामान्जक सञ्जाल प्लेटफमहारूलाई मन्त्रालयमा सूचीकरण हनु , नपालनभरे सम्पका नबन्द र सम्पका व्यन्त्ि तोक्न र ु सरकारको ननयमनको दायरामा आउन आग्रह गरेको नथयो। यसैबीच सम्माननत सवोच्च अदालतबाट सामान्जक सञ्जाल ननयमन गन ापरमादेश जारी भइसकेको नथयो र “सामान्जक सञ्जालको प्रयोगलाई व्यवन्स्थत गने ननदेन्शका, २०८०” ले पनन सूचीकरण र सम्पका नबन्दकोु व्यवस्था अननवाया गरेको नथयो। ्यसैले त्कालीन सरकारले यी कानूनी र नीनतगत प्राविानको कायाान्वयन गन ासामान्जक सञ्जाल ननयमनको प्रविया अन्घ बढाएको हो, र सोही िममा नमनत २०८२/०५/०९ को मन्त्रीपररर्द् को ननणयाअनसार आवश्यक कदम चानलयो। ु भाद्र २३ गतेको ददन म नसंहदरबार न्स्थत मन्त्रालयकै कायकाक्षमा नथए र पनि सम्माननीय ाँ प्रिानमन्त्रीज्यू सवहतको बैठकमा सहभागी भए। सामान्जक सञ्जाल ननयमन सम्बन्त्िी ववाँ ेयक म मन्त्री हनु अन्घ नु ै तयार भइसकेको रहेि, ्यसमा आवश्यक पररमाजना गरी मेरो कायकाालमै संसदमा पठाइएको हो। सो ववियेक माफात सामान्जक सञ्जाल प्लेटफमलााई अनमनत परको व्यवस्थामा ु ल्याउन, े सूचीकरण, सम्पका नबन्द, ु गनासो सु नु वाइु , सामाग्री ननयमन, प्रयोगकतााको सरक्षा र कानु ूनी उत्तरदावयत्व सनननन्श्चत गने जस्ता व्यवस्था गन ाु िोन्जएको नथयो। यसको मूल उद्देश्य नडन्जटल अपराि, व्यन्त्िगत चररर ह्या, गलत सूचना र भ्रामक सूचनाको ननयन्त्रण गदै सामान्जक सञ्जाललाई व्यवन्स्थत र उत्तरदायी बनाउन नथयो। मन्त्रीको हु ैनसयतले मैले मन्त्रालयका सन्चव, सहसन्चव, ननयामक ननकायका ववज्ञ नते ्व र आफ्ना सम्पकाका सृ रक्षा सु ंयन्त्रसाँग परामश ागरेको नथए र ाँ अन्ततः मन्त्रीपररर्द् को ननणया कायाान्वयन

---

[7] बयानको सक्कल प्रनत पाना- २०, अनसु चीु -५ को नस.न.६ अन्तगता रहको ।

SS
SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

गरएको नथयो। सामान्जक सञ्जाल रोक्न ननणयाे कुनै व्यन्त्िगत आवगमा होइने , अदालतको आदेश, ननदेन्शकाको व्यवस्था र मन्त्रीपररर्द् को ननणया को पालना गने दावय्वका रूपमा नलइएको नथयो। Reddit, Discord जस्ता प्लेटफमला ाई उच्च जोन्त्िमका रूपमा िुट्टै पवहचान गरेर प्राथनमकता ददईको नथएन। भाद्र २३ गतेका घटनापनि प्रिानमन्त्री कायाालयमै बसेर गहमन्त्री लगायतसृ ाँग ननरन्तर िलफल र परामशमाा म सहभागी नथए। ाँ घटनािमको ववश्लर्णपनि ननणयाे अनसार सोही रानत नु ै सामान्जक सञ्जाल पनः िोल्नु े प्रविया अन्त्घ बढाइएको हो र यसमा प्रिानमन्त्री, मख्य सन्त्चव लगायतको सामु ूवहक ननणया संलग्न नथयो। [8]

८. रनब लानमिानकोे बयान कागज ब्यहोराः नमनत २०८२ भाद्र २३ गतेसम्म कारागारको अवस्था सामान्य नै नथयो। तर भदौ २४ गते कररब ददउँसो १२:३० बज े कारागारका नाइकेहरूले मलाई कायाालयमा बोलाई सरक्षा ु ननकायका प्रनतननिहरूले कारागार बावहर असामान्य अवस्था नसजनाा भएको, ठूलो भीड जम्मा भएको र मलाई पररवार तथा पाटीको न्त्जम्मा लगाई बावहर पठाउनपने अवस्था आएको जानकारी गराए। मु ैले अदालतको आदेश नबना कारागारबाट बावहर ननस्कन अस्वीकार गरेँ। तथावप, जल े प्रशासनले भीडलाई म स्वयंले सम्झाउन सक्न भन्दे ै पटक पटक आग्रह गरेपनि म कारागार प्राङ्गणमै रहेर भीडलाई सम्बोिन गन ातयार भए र माइकको व्यवस्था गन ाँ भनेँ। प्रहरी आन्त्तएको अवस्थामा भीडले मलाई िकेल्दै बावहर पर् या ु यो। ्यसपनि म कारागार िउको रेस्टुरेन्टको बादालीमा चढी भीडलाई शान्त्त, संयमता अपनाउन र सावजाननक सम्पन्त्तको संरक्षण गन ाअवपल गदै सम्बोिन गरेँ। कारागार प्रशासनले मलाई औपचाररक रूपमा थनामु ि गने पर ददनु तयारी गरे ेको रहेि, तर पर तयार नहाँदु ै भीडले मलाई कारागार बावहर लग। पनि मे ैले कारागारबाट पर आएको जानकारी पाए, ाँ तर ्यसमा हस्ताक्षर गने वा लेिन प्रवियामा मेरो कुन सहभानगता नथएनै , ्यसैले सो परको सम्बन्त्िमा जल े प्रशासन स्वयं जवाफदेही हनु पिा भन्ने मु ेरो िारणा हो। वास्तवमा मलाई कारागार प्रशासनकै ननदेशनमा भीडको न्त्जम्मा लगाइयो र म ननन्त्स्कन नचाहाँदा-नचाहाँदै जबरजस्ती बावहर पठाइयो। भदौ २४ को घटनामा मेरो र मेरो पाटीको

[8] बयानको सक्कल प्रनत पाना- ८, अनसु चीु -५ को नस.न.७ अन्तगता रहेको ।

े

संलग्नता नरहेको स्पष्ट पादै मैले र “रावष्ट्रय स्वतन्त्र पाटी” ले कुनै पनन वहंसात्मक वियाकलापमा प्रयक्ष वा अप्रयक्ष भनमका ू निलेको जनाएका िोैँ, र यदद कोही संलग्न भेवटए कडा कारबाही गररनि भन्ने प्रनतबद्धता व्यि गररएको ि। कारागारबाट े बावहररएपनि शभु ेच्ि ुकहरूको सहयोगमा कलाकार रामकृष्ण ढकालको गाडीमाफात म सरन्क्षत ु स्थानमा पगेँ र त्क्षण नु पाल प्रहरीे , सशस्त्र प्रहरी तथा नपाली से ेनाका प्रमिहरूलाई आफ्नो ु अवस्थाबारे जानकारी गराए। सोही साँझ माँ ैले नभनडयो सन्देशमाफात पनन जनतालाई “म सरन्क्षतु ि ु र अदालतमा पनः ु उपन्स्थत हनु िे ु” भन्ने जानकारी ददए। नमनताँ भदौ २८ गते सरक्षाको प्र्याभु नत ू पाएपनि म पनः नख्ि ु कारागार फवकाए । यस घटनाि मबाट नसक्दाँ ै कारागार सिरका लानग ि ु ला ु कारागार नीनत अवलम्बन गनपनो ु , कैदीबन्दीको माननसक स्वास्थ्य तथा कानूनी परामश ाप्रणाली सदृढ ु गनपने र का ु ैदी पनसमा ु ीक्षा संयन्त्र स्थापना गनपने सा ु झाव म राख्दिु ु। [9]

९. काठमाण्डौ म.न.पा.का त्कालीन मेयर वालेन्द्र साह बालेनको वयान कागज व्यहोराः

२०८२ साल भाद्र २३ र २४ गते म सरकारी ननवास लैनचौरमा नथए। २३ गतेको शान्त्तपूणा रैलीमा मेरो समथना नथयो तर आन्दोलनमा नथएन। व्यवसायी र रेष्टुरेन्टहरुले आग्रह गरेपिी महानगर प्रहरी बलले पानी ववतरण गरेको हो। २३ गते न्स्थनत तनावपूणा हाँदु ै गएको बले का ु संचार माध्यमबाट थाहा पाए। मेरो सामान्जक संजालको अनभव्यन्ति ले अननयन्न्त्रत आन्दोलनलाई शान्त पाना मद्दत गयो। जनिनको रक्षाको लागी सामान्जक संजाल माफात संयमता अपनाउन अवपल गरेको नथए। घटनापश्चात महानगर प्रहरी बल लगायत अन्य ववभागहरुसाँग समन्वय गरी घाइते र मतकहरुको ृ पररवारलाई त्काल आवश्यक सहयोग प्रदान गररएको हो। २४ गतेको घटना दिदु नथयो र २३ गते सरकारको अ्यानिक बल प्रयोग र आतंकवादी शैलीको ननतजा हनसक्ि ु । २४ गते का.म.न.पा ले समयमै दमकल पठाएको नथयो र महानगरनभरका संरचना महानगरकै दमकलले ननयन्त्रण गरेको हो। सम्माननीय राष्ट्रपनत र सेनापनतको आग्रहमा मेरो आन्दोलनलाई शान्त पाने भनमका ू रहेको नथयो। त्कालीन सरकारले अपराि र आतंकवादी वियाकलाप गरेको हो र सम्पूणा क्षनतको न्जम्मा त्कालीन सरकार र सहभागी दलले नलनपिा ु । काठमाँडौ महानगरको

[9] बयानको सक्कल प्रनत पाना- १०, अनसु ची ु -५ को नस.न.८ अन्तगता रहको ।

फोहोर बोक्ने गाडी बन्त्वरेडाँडा जाँदैगदाा अनावश्यक रोकेपपी ववरोिस्वरुप Metaphor को रुपमा फेसबकमाु अनभव्यन्त्ि ददएकोमा “जलाई ददन्त्िु” शब्द प्रयोग भएको नथएन। [10]

<u>१०. पव ाू प्रिानमन्त्री झलनाथ िनालको घटना ववववरण कागज ब्यहोराः</u> हाम्रो देशमा ०६२-०६३ को जनिान्त्तपपी संववविान सभाबाट हानमले संववविान बनाको कुरा इनतहासकै सबभन्दा ठूलो उपलब्िी हन जु न अवहलु ेसम्म ववश्वमा ४०-४२ देशहरुमा मारै भएको ि। संववविान बननसकेपपी पवहलो ननवााचन भयो र कररबन २ वटा पाटीहरुको दई नतहाई बहु मत ु प्राप्त भयो, उननहरुलेबनाएको सरकारले देशको रुपान्तरणका ननन्त्म्त र अन्तराष्ट्रीय सम्बन्त्ि ससु ंचालनका ननन्त्म्त काम गन ासकेन। देशलाई आवश्यक भनमसू िार भएन। यो दु ेशको कृवर्लाई आिननवककरण भएनन। ्यसरी नु ै देशलाई औिौनगकरणको ददशातफा लैजान पने आवश्यकता नथयोु , केही पनन गरराएन। भएका उिोगलाई समेत जो समाजवादी चीन र समाजवादी पवहलेको सोनभयत संघले अनदान ददएर सहयोग ददएरु , नपाललाई उपहार ददएरे , यहााँ केही उिोग िन्दाहरु िलु े, ती समेत कौडीको मोलमा बचनबिन गरे ेर केही त्वहरुले िाए तर देशमा नया ााँउिोगहरु आउन सकेन जसले गदाा देशका रोजगारी कही पनन ववकनसत हन सकु ेन र अथतान्त्र न्त्जम्लाएको अवस्थामा दलालहरुले मार देशको अथतान्त्रको टुप्पी समातेर बस्न िालकोे न्त्स्थनत बन्यो। समाजमा भ्रष्टाचार व्याप्त भएर, ननयन्त्रण गने ऐन कानून आदी पनन बनाउन सकेन, न्त्शक्षा स्वास्थमा कुनै सिारु ै गन ा सकेन। देशका यवाहरु ठु ूलो संख्यामा ववदेश जान बाध्य भए। यो प्रकारको अवस्था आउन थालेपपी जनतामा व्यापक असन्तवष्टु , ववरोि सजना हृ नु , ु आिोश सजना हृ नु स्वाभाववक नथयो। ु अन्तरनबरोि बवढरहेको र सरकारहरुले असन्तोर्लाई टेकेर सम्बोिन गन ासवकरहेका नथएनन। यस्लाई बढो सक्षम ढु ंगले प्रयोग गदै अब देशलाई आफ्नो ननयन्त्रणमा कसरी नलन सवकन्त्ि भनर े केही ववदेशी शन्त्िहरु लाग र तीनले े िेरै लामो समयदेिी तयारी गरररहे, ्यो तयारी गने िममा िेरै संस्थाहरु यस्मा संलग्न िन। अमेररकामा एउटा “ग्र े जोन” पनरका ननस्केको ि जस्ले नपालमाे भएको यो

[10] बयानको सक्कल प्रनत पाना- ३, अनसु चीु -५ को नस.न.९ अन्तगता रहेको ।
े

घटनाि‍मलाई सववस्तार व्याख्या गदै नपालमाे भएका सम्पूणा घटनाहरुको गोप्य ररपोटा चाही ्यहा नलक गरेका िन। कस्ता- संस्थाहरु २४ गतेको ववध्वंशका पिाडी लागका िने , ती कुराहरु ्यसबाट पनन थाह पाउन सवकन्त्ि। अनन नपानल जनतानभर आन्तररक रुपले े ववकनसत भईरहेको असन्तवष्ट्ु लाई कसरी ववदेशीहरुले प्रयोग गनसाक्दा रहेिन भन्ने कुराको न्त्जऊाँदो जाग्दो उदाहरण, २३ र २४ गतेको घटना हो। २३ गते न्त्जयनजड भाई बवहनीहरुले आन्दोलन गदैिन र ३ वटा माग रािेका िन रे- भ्रष्टाचारको अन्त््य, सशासन स्थापना गनु पयो ाु २६ वटा सामान्त्जक संजाल िोल्नपने भन्ने सु नु । े वटभीमा हेदाा सरुमा शान्त्तपु ूण ानै जम्मा भएका नथए। तर यननफममाु ा भएका केटाकेटीहरु पनन आन्दोलनमा आएकोमा चवकत परे, तर शान्त्तपूण ागरररािन। शान्त्तपूण ाबढदै गरेको आन्दोलनमा ववद्याथीहरु जादाजादै एभेरेष्ट होटल अगाडी पग्ुे नबन्त्तकै TOB लेिेकाहरु ्यहााँ प्रवश गिाने ् र न्त्ववहलनबवहल जस्तो भयो। ्यसपनि त बानश्वर चोकमा चारे ैनतरबाट भेला जम्मा भएका मान्त्िेहरुले, शन्त्डमशन्डहु रुले नभड कब्जा गरेरसकेका नथए। ्यसपनि संसद भवनतफा अगाडी बढेर प्रवश गन ाे थालेिन, तोडफोड गन ाथाले र झडप भयो। ्यसपिी पानीको फोहोरा प्रहार हन थाल्योु , अश्रग्याँश ु

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

िोनडन थाल्यो, साथसाथै ्यहा गोली चल्न थाल्यो। ती सम्भवत रबरका गोनल होलान, गोली िल्न ्यहा न्त्चवहलनबवहल भागाभाग भयो। ्यो जलु श त अगाडी पट्टी िु , प्रहरी पनन अगाडी पट्टी ि, बीचमा झडप जस्तो भइरहेको ि। तर, झरुम्म मान्त्िु े भएको बीचमा गोली लाग्यो बीचमा गोली लाग्यो भन े हानको पनन दे ेन्त्िदैन तर ढलेपनि त गोली लागेर ढल्यो होला। कसरी ्यहााँ गोली चल्यो? तर ्यसको ६-७ ददनपनिको जने -न्त्ज भाईको एउटा अन्तरबाताा मैले पढ्न पाए जस्मा उनले आफ्न ै अगाडी गोली चलेर १ जना भाई ढलेर सानथहरुले लानभयो र फु ेरी अको चल्यो, ्यो गोली चै परको एउटा टावरको झ्यालबाट हाननएको गोली हो उस्ले भन्त्ि। सो अन्तरवाताामा उनले झ्यालबाट गोनल हाननदै बन्द्द गररदै हाननन्त्ि भनको िन जे न महत्त्वपु ूण ाप्रमाण हन सक्ि। ु

२४ गते प्रहरीले नताहरुको घर जलाए रर भन्ने के ुरा सनाएतापनन हामी कतु ै गएनौ। हामी ११:३० बजनतर घरको ते ेस्रो तलामा बनसरहााँदा तल हानम हजरलाई रु ेस्क्य गन ाु नमटनलटरीको भ्यान आयो। हमला हनसक्ि हजु र गु ैहालौ भनेपिी मैले मेरो िोरा र मेडम पनन िन भन्त्दा उननहरुले मलाई वढला हन्त्ि भनु र तान्दे ै लगे। ४५ नमनटको अन्तरालमा मे ेरो घर र गाडी जलाए, मेरो पररवारजन तेस्रो तलाबाट पनन माथी गएर हारगहार रोई कराई गरु े तर कसैले वास्ता गने कुरा भएन। मैले ्यसबीच मेरो िोरा नननबकालाई फोन गदाा बा हामीलाई जलाए भनर भन्त्यो र फोन बन्द्द भयो। मे ेरो श्रीमनत बहोस भइसके ेको रवहिन। श्वास नली तलैसम्म जलेको रहेि। अढाई मवहना सम्म उनको बोली नथएन। श्रीमनत बहोस हे ााँदा घोप्टो परु ेरे बहोस भएकाले े मानथल्लो भाग जलेनि। मेरो मेडमको देिे हात चावह चौथो नडग्री सम्म जलेको रहेि, उनी अवहलेको कथाकनथत सरकारको लागी घाइते समेत भईनन। अगाडी भएको भयााङ नलएर निमेकीको िानाबाट मेरो घरको तेस्रो तलासम्म जोडेर प्रहरी भाई हरु पसेर िोरा र १ जना प्रहरी भाईलाई ननकालेपनि पाचौँ पटक बल्ल तल्ल प्रहरीले मेरो श्रीमतीलाई लनडरहेको अवस्थामा फेला पारी बोकेर ल्याएिन। ्यहााँबाट भयााङमा रािेर भयााङ तानर फे ेरी अको घरमा लगिन। निमे ेकीको गाडीमा अस्पताल लैजान िोज्दा पनन बचाउन समेत नददन जल्लादहरुलाई यो सरकारले े पिाउ गरेर कारबाही गनपदैन ाु ? मरो म्याडमलाई मानै पने े कारण के रहेि? मैले उपचारको िममा िेरै कदठनाईहरु देिेपिी हानमले थप उपचारका लागी एपोलो लग्यौ। उनको हात िैन, देिे हात काट्नपयो। दावहनु हात े amputate नगरेपनन चल्न अवस्था े िैन। चानलस वर् ाउननले physics को लेक्चर गरेर बनसन। यो दौरानमा उनले कुन चै दलाली, अपराि ी या ववदेशीको के िाईददइन वयनले र वकन यो प्रकारको हमला भयो?

२४ गतेको घटना देशमा भएको सबैभन्दा ठूलो महाववध्वंश हो। २००७ सालमा देिी १०४ बर् ा सम्म सम्पूण ाजनताहरुलाई लटपाट गरु ेर राणाहरुले महल बनाएका नथए र ती महलमा २००७ सालका िान्ल्तकारीले एउटा ढूंगा समेत हाननन। े २०४६ सालमा आन्दोलन भयो, ३० बर् ालटपाट ु गरेर यो देशमा तानाशाही शासन गने पन्चहरुले बनाएका महलहरु ववरुद्द एउटा पनन ढंुगा हाननन। े ्यसपनि २०६२-०६३ मा ठूलो आन्दोलन भयो, २०५२ देिी सरु भएको माओवादी सु ंघर् ा१० वर् ासम्म चल्यो। सो िममा उहााँहरुले तोडफोड आदी गरे तर ६२-६३ को आन्दोलन जस्लाई हामी िन्ल्त भन्िौ, जस्ले देशमा ३ वटा महत्त्वपूण ापरररवतना गयो। पवहलो कुरो यो देशमा आनथका क्षेरमा रहेको सामन्तवादको अन्त्ृय, राजनीनतक क्षेरमा रहेको राजतन्त्रलाई समाप्त पारेर गणतन्त्र स्थापना गयो र राज्य नेपाललाई एउटा democratic state बनाईयो। यो लामो समयदेन्ि जनताको बीचमा राष्ट्र परररवतनाका ननन्म्त काम गररररहेको राजनीनतक पाटीहरुले हो र ्यो परररवतनाको श्रंृिला आउदा पनन कसैलाई एउटा ढंुगा प्रहार समेत गररएन। २४ गते नसंहदरबारलाई ध्वस्त पाररन्ि, सवोच्च अदालतलाई ध्वस्त पाररन्ि, महत्तवपूण ादस्ताबजे लाई िानर जलाइन्ि। सावजा े ननक संस्थाहरु जलाईन्ि, सावजा ननक भवन जलाईन्ि, ५०० बढी प्रहरीका भवनहरु जलाईन्ि, ९० हजार भन्दा बढी प्रहरीकै बाट गोली कब्जा गररन्ि, हजारौ एस एल आर राईफल कब्ज गररन्ि। अनन १० हजार भन्दा बढी कैदी बन्दीहरु जसमध्ये संगीन अपराि गरेका समेत िन, तीनलाई ददनदहाडै िोनडन्ि। ती अझैसम्म पनन सरकारको हातमा आइसकेका िैनन र ठूलै संख्यामा पनन बावहरै िन। तर यो ववध्वशं हााँदा वकन र कसरी यो दु ेशका राजावादीहरुलाई, राजावादीका घरहरु कतै पनन िोइएन। रा.प्र.पा का कसैको घर िोइएन, कनत पववर रैिन नतनीहरु। अनन रा.स्व.पा भन्ने पाटीका कसैको केही भएन, ती पनन िेरै न पववर रहै ेिन। अनन अरु सबै क्षेरका पानलकाका भवनहरु जले तर काठमाण्डौ महानगरपानलकाको उपमेयरको घर चाही तोडफोड हनु तर मे ेयरको घरचै चोिै रहने, कस्ता भाग्यशाली मेयर? िानी िानन िास िास चै कसरी संरन्क्षत भए? कम्रड े पष्पलालको ु नाममा बनाईएको चम्पादेवीको शानलक र लाईिरी जलाउनपने कारण कु े पयो? केही individual leader हरु जस्का घरहरु समेत जलाइयो, वकन ्यस्तो गररयो होला? ्यस्का साथसाथै यो नडस्कड ा भन्ने गनमङ्का े लागी २०१४-१५ नतर बनको े एन्प्लकेशनको प्रयोग राजनीनतक स्बाथाका लागी पवहलो पटक यिु े नमा गरराएको नथयो। ्यसपनि अरब न्स्प्रङ भनर अरब दे ेशहरुमा गरराएका so called “color revolution” गररयो र हााँदु ै ववनभन्न तेस्रो ववश्वका देशहरुमा सत्ता परररवतनाका लागी गररयो। केही समयअगाडी श्रीलंकामा गररयो, ्यसपनि बंगलादेशमा गररयो र अन्तयमा हाम्रो नपालमा े गररयो। ्यो एपले ननन्श्चत प्राईभेट स्कुलका बालबानलकालाई प्रयोग गयो सरकारीलाई गरेन। न्जयनजड आन्दोलन ने

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

पालीले े कुनै गव ागने ववर्य होइन। नपालीलाई दे रुप्रयोग गरु ेर ध्वस्त पारेको तर टेक्नोलोजीलाई हामीले गाली गन ानमल्दैन, प्रयोगमा भरपिा। अपरािाीहरुलाई तथ्य प्रमाण परा ु एर पिाउ गरी न्यायको कठघरामा ल्याएर आवश्यक सजाय ददन े कामहरु गनपनेहा ु न्त्ि ु , तब मार नपाली जनताले े शान्न्त पाउँान। नर यो देशमा यस वकनसमका घटनाहरु घटन जे न क्म सु रु भएको ि ु , यो भयानक अननष्ठको सरुवात हो। रोक्नका ननन्त्म्त यस्को ु फेददेिाीको सम्पूण ाचीज पत्ता लगाएर यस्का ववरुद्द काउण्टर गने उपायहरु अपनाउनपने हु न्त्ि। ु ्यो हर क्षेरमा प्याकेज बनाउन सवकएन भन यस्लाई प्रनतकार गन ाे सवकदैन। ्यसैले यस्को लागी ववद्वानहरुको वटम बनाएर हानमले प्रनतकार गने प्याकेज बनाउनपने शु र बहादे र दु ेउवा र आज ा ु देउवामानथको प्रहार ्यो कुसस्कृनतको उपज हो। कायसामपादनको िममा शरबहादे र जीबाट कु ेही गन्त्ल्तहरु भएको भए मलाई थाह भएन तर भएको भए ्यसको सजाय कानूनले ददनपनेमा जबरजस्त ु अमानवीय ढंगले ददन काम हो न्त्जयनजे ड आन्दोलने ? यो त अमानवीयताको पराकाष्ठा हो।[11]

[11] बयानको सक्कल प्रनत पाना- ५, अनसु ची ु -५ को नस.न.१० अन्तगता रहेको ।

११. राज्यलक्ष्मी न्त्चरकार (पव ा ू प्रिानमन्त्री झलनाथ िनालको श्रीमती)को कागज ब्यहोराः भदौ २४ गते घरमा ढं ुगामडा भइरहु ेको अवस्थामा को आयो थाह भएन, हामी ढं ुगा नलाग्न ठाउमा े बसेका नथयौँ। उनीहरु मान ाआएकै हनु पिा ु , म कराउन नपाएर बहोस भए। आगोले े ि ुन नबन्त्तके ै मेरो हात जनलहाल्यो र श्वास फेन ानसकेर बहोस भए। मलाई ि ोग्न प्रहरी भाईहरुलाई े १ घण्टा जनत लाग्यो होला। प्रयक्षदशीअनसारु , एकजना नपाल प्रहरीको सई साब सन्तोर् रुपा ि ेनत, सरोज िडका र सशस्त्रको नबमल पन्त लगायत प्रहरीले मलाई ि ोजर फे ेला पारे। अवहले पनन मेरो शरीर पोल्ि र आफ्नो काम आफै गन ासन्त्क्दन। दावहन हात राम्ररी चल्दे ैन। नसंहदरबारजस्तो ठाँउमा महत्त्वपूण ाकागजात, सन्त्त्ि कहाँ ि भन्ने थाह भएको मान्त्ि ि संलग्न नभई, यो कम्प्यटरमा कु ेि भन्ने थाह नभई कसरी ्यही कम्प्यटर फु ुटाएर हाड ानडस्क लान्त्ि, आगजनी गिा? अपरा ि ीलाई बावहर रा ि ेर सरकारले कसरी चनाव गराउि र कस्लाई न्त्जताउ ु ाँ ि? अपरा ि ी लाई ठाउँमा ल्याउन सरकार सचेत हनपिा। अपरा िका नायक नननभका ु रुपमा वहनडरहाँदा सरकारले वकन पिाउ गन ासकेको ि ैन? उस्को घर र नगरपानलका मार वकन बच्यो? अरु सबैजल्न तर उस्को वकन नजले ेको, उ प्रिानमन्त्री भएपनि सबै जलाऊि। [12]

१२. पव ा ू सासंद राम नारायण ववडारीको घटना वववरण कागजः- म कानून व्यवसायी भई हाल बररष्ठ अनिबिाको रुपमा ववगत ४३ वर्दा िन्त्ि सेवा गदै आईरहेको ि ु। नमनत २०८२ भाद्र २३ गते म नयाँ बानश्वर न्त्स्थत े NRI. मा रगत जाँच गन ा गए को नथए। म ा ँ जन्त्जी आन्त्दो े लनको मागको समथका हैं तर संलग्न होईन। रगत जाँच पश्चात म नसै ढुङ्गेअड डा न्त्स्थत मेरो ननजी ननवासमा गए। ददनभर भए गरेको घटनाको ववर्यमा म अवगत नै भएकाले मैले कनलला ववद्याथीहरुको ननममा ह्या भएकोमा आफ्नो फेस्बकमा स्टाटसमाफात भनाई रा ि े ं। शवहद ु भएकाहरुलाई सम्मान, क्षनतपूनत ार ि नववन गन ान्त्यावयक आयोग गठन गरी दोर् ीलाई कारबाही गरररयोस भनर मे ैले ले ि ेको नथए। ्यसपनि ददनभरीको थकान पश्चात म आफ्न परमा से तें। नमनत ु २०८२ भाद्र २४ गतेको ददन नबहानै मैले समाचार हरे र समाचार हेदाा ननकै न्त्चन्त्ता लाग्यो। देशको राजनीनत दठक अवस्थामा नलागकोले े देश नै फसादमा परेको कुरा मैले मेरा निमेकीहरुसंग गरे। अन्त्दाजी १०:३० बजको समयमा मे ैले परका सबै सदस्यसवहत आफ्नै घरमा ि ाना ि ाए। ररंगरोड भीर कफ्र्य लागु काले े घरै बस्न ननिो गरी कोठामा बनसरहे ेको अवस्थामा मेरो घरको

[12] बयानको सक्कल प्रनत पाना- ५, अनसु ची ु -५ को नस.न.११ अन्तगता रहेको ।

मलगु टमा आवाज आएपिी तल के ेही संख्यामा माननसहरु भेलाजम्मा भएको देिोः उनीहरु नाराबाजी गरररहेका नथए। म उनीहरुसंग संवाद गने हेतलु े तल झरे तर पररवारजनले ती व्यन्त्िहरुमाझ जान रोक लगाए। ति माननसहरुको समूहले ननरन्तर नारबाजी गरी नै रहेको नथयो। नाराको बोल नथयो, "के.पी चोर देश िोड, गहमन्त्री ृ मदााबादु , प्रचण्डको दलाल मदााबाद। ्यसपश्चात म बावहर ु नननस्केर घरनभरै नै बनसरहे। एकजना माननस मेरो घरनभर पसेर मलाई बावहर हातमा समातेर "तपाईलाई कसैले केही गदैन, बावहर जानहोस" भनु र बावहर ल्याए भने अन्त्य के ेही माननसहरु घर चोटा कोठानतर लागका नथए। मलाई बाे वहर ननकाल्न माननस सोही टोलमा बालमा बस्ने थापा थरका े व्यन्त्ि हनु । म बावहर ननन्त्स्कसक् ेपिी मेरो पररवारका अन्त्य सदस्यसमेतलाई बावहर ननकानलयो र हामी सरक्षाको दृवष्टकोणलु े अन्त्यरै जान बाध्य भयौं। ्यसपश्चात, मेरो मोबाईल फोन, ल्यापटप, श्रीमनतको मोबाईल फोन, िोरा र बहारीको ल्यापटपु , िोरीको ल्यापटप, गरगहना र दराज नभर भए का नगद, सन चाँदी लगायतका गरगहनाहरु लु टु ेिन र घरमा आगो सम् ेत लगाई ददएिन। म् ेरो नाममा भएको साढे दई तलु े घर, श्रीमनत नाननमैया नबडारीको नाममा भएको तीन कोठे घर गरी दवु ै घरमानि आगजनी गरी ध्वस्त पारेर िरानी मार बाँकी रह्यो। अब मेरो देशभर कही पनन घर िैन। सो घरको कम्पाउण्डमा रहेको मोटरसाइकल थान-१. ईलेन्त्क्िक स्कुटर थान-१, सरकारी नम्बर प्लेटको स्कुटर थान-१ र पूव ारा.प.स रुपचन्त्द्र ववष्टको नाममा रहेको Toyota जीप थान-१, BYD

कार थान-१ गरी ५ थान सवारीसािन समेत ती अपरानिक व्यन्त्िहरुको समूहले जलाए। यो न्त्जयनजडहरुले े गरेको होईन, यस्को प्रमाण youtube, tiktok लगायतका सामान्त्जक संजालमा प्रष्ट देख्न सवकन्त्ि। ती सबै फोटो, नभनडयो मैले थानकोट प्रहरी र यस आयोगमा समेत email माफात र whatsapp माफात पठाएको िु। यही व्यवहोराको ननवदने यस आयोगमा र प्रहरी बत्त थानकोटमा ृ समेत ददएको िु जस्मा अपरानिहरुको तस्वीर प्रष्ट रुपमा देन्त्िन्त्ि। ददउँसै घरमा आगो लगाउन आउने, लटपाट गनेु , ददनभरी सोही ठाउँमा बसेर घर िवस्त नहन्त्जु ल बस्ने कामबाट म अ्यन्त े न्त्चन्त्ततत िु। ढुक्क संग गफ गरी गरी हाँसी मजाक गदै नागररकको घर आगो लगाउँदा राज्यका कुनै पनन ननकाय ्यहाँ नपग्नु के ुरामा ती अपरािी ढुक्क नथए। यो नै यस आयोगको महत्त्वपूण ाध्यान जानपने कु ुरा हो। मेरो कररब नपाली रु.े ५ करोड बराबरको सम्पत्ती लटपाट र आगजनी भयो ु जस्को वववरण मैले ननवदनहरुमा समे ेत उल्लेि गरेको िु। ननदोर् नागररक म, चार वदिन्त्ि राज्यको कुनै पनन अंगमा कायरात िैन, न्त्जवन भर कायकाारणी पदमा बसेको पनन िैन। ४२ बर्का ो वकालत, ५० बर्को मेहेनत, श्रीमनतको पेशा, पैनरक

सम्पन्त्त, न्त्जवन नबमा, नागररक लगानी कोर् समेतबाट आजना गरेको मेरो र पररवारको सम्पन्त्त वकन र के कनत कारणले नष्ट गराए? यो राज्यको िाननबनको ववर्य हो। राज्यले मेरो सम्पन्त्त संरक्षण गनपने दावयव र कतव्ािा ु य हो। नसकेमा पररपूण ा क्षनतपती गनु पने हो। मा ु ैले वतमाान संववविान मस्यौदा गरेको र यही संववविानअनसार वतमा ु ान सरकार सपथ गरेर चलेको ि, यस्को मतलब मैले संववविान मस्यौदा गदाा गरेको गल्ती होईन रहेिा मैले देशका भ्रष्ट दलका नता े , भ्रष्टाचारी, ठग लगायतका अपरािी नताहरुको आलोचनासम्म गने गरे ेको नथए। के यही बोले बापत म मानथ यो अपराि गरेका हनु ? अन्त्यथा मेरो केही दोर् िैन न त मेरो पररवारको सदस्य को नै कुनै दोर् ि। िोरा िोरीको िुट्टै पेशा-व्यवसाय ि, उनीहरुमानथ वकन यनत ठूलो अपराि गररयो? राज्यले यस्मा ध्यान पयााउनु पिा वक पदैनु ? जााँचबझ आयोगको यस ववर्यमा ु ध्यान जाओस। देशमा कायपाानलका, न्त्यायपानलका र व्यवस्थावपका तीनै अंग समाप्त पाने राष्ट्र प्रमि ु सवहत नपाल प्रहे रीसमेतलाई ध्वस्त पाने र माने काम कनलला बालबानलकाले (न्त्जयनजड) कदावप े गदैन। राष्ट्रप्रमीले े पनन तो वकनसमको गनतववी गदैन। तसथ ासरक्षाकमीहरुको मनोबल उच्च गने ु शवहद भएका प्रहरीलाई सम्मान, पररपरण गनु पने राज्यको दावयव हो। भदौ ा ु २३ गते ननदोर् कनलला बालबनलकाको ननममा ह्या कुनै पनन राष्ट्र सेवकले गदैन, यस्मा पनन कस्ले गरे र के कनत उद्देश्यले गरे भन्ने ववर्यमा आयोगले ध्यान ददओसा नपालमा चले ेका केही राजनीनतक दलहरुलाई कुनै पनन प्रकारको तलदेिी माथी सम्म प्रहार नहनु , ु अरु दललाई नतासवहत कायका े ताामा पनन प्रहार हनु र म ु जस्ताले आलोचना गरेबापत सामान्त्य नागररक वा राजनीनतकमी वा राष्ट्रसेवकको घर ताकी ताकी ध्वस्त पान कस्को हात हो ु ? िलङ्गा ै ि। तसथ ायस सम्बन्त्िमा पनन आयोगको ध्यान जाओस। ठूला नताले े देश नबगारे, जनतालाई दःिी बनाए। उनीहरुप्रनत जनता आिोन्त्शत नथु ए । म जस्ता समान्त्य नागररक चार बर् ा अगाडी सांसद नथए, ्यसबाहेक कुनै पदमा िैन। मैलेसै जनमी कु ुरा र सत्ताको बदठक के ुराको ववरोि गरररहे। १४ बर्को उमेर देिी आजको ददनसम्म कवहले पनन सत्तानसनको बदठक के ुरा िपेर बनसना, यही नै आज मलाई दभााग्य भए। ु [13]

<u>५.१.२. ननजामती कमचा ारीहरुको बयान तथा घटना नबबरण कागज ब्यहोराः</u>

<u>१३. त्कालीन मख्य सन्त्चव एकनारायण अयाला ु :</u>

२०८२ भाद्र २२ गतेको अनौपचाररक बैठकमा भोनलपल्ट जन्त्जी (े Gen-Z) पस्तालु े आह्वान गरेको प्रदशनाको सरक्षा्मक ववश्लु ण गदै जनिनको क्षनत नहोसे भनी समन्त्वया्मक ढ ंगले सरक्षा व्यवस्था ु

[13] बयानको सक्कल प्रनत पाना- ३, अनसु ची ु -५ को नस.न.१२ अन्त्तगता रहेको ।

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

नमलाउन योजना बनाइएको नथयो। सोही ददन प्रदशनाे भइरहाँदा म नसंहदरबारन्त्स्थत आफ्नै कायकाक्षमै नथए। ्यही रात कररब ाँ १० बज बाले वाटारमा प्रिानमन्त्रीको अध्यक्षतामा रावष्ट्रय सु रक्षा पररर्दको ु ३९औ ीँ बैठक बस्यो, जहाँ सरक्षा ु ननकायका प्रमिहरूलु े मौन्त्िक प्रस्ततीकरण ु गरे। बैठकमा प्रिानमन्त्रीबाट सरक्षाको ु व्यवस्था सरक्षा ु ननकायको समन्त्वयमा नमलाउनू, राजनीनतक समन्त्वय सरकारको तहबाट गरररनि भन्ने ननदेशन प्राप्त भयो। हामीले े घटनाको प्रभाव कम पाने र जनिनको न्त्यूनतम क्षनत हनु गरी गे ह मन्त्रालयमाफात सम्पू ूण ासरक्षाु संयन्त्रलाई प्रभावकारी रूपमा पररचालन गने ववर्यमा िलफल गयौं। ्यस बैठकमा नडस्कोडा, रेनडट लगायत सामान्त्जक सञ्जालबाट व्यापक वहंसा, आगजनी वा ठूलो स्तरको तोडफोड हनु ठोस गे प्तचर सु ूचना प्रस्तत भएन। व्यन्त्िगत रूपमा ु सामान्त्जक सञ्जालमा गनतववनि बढेको सनु पनन ये नत ठूलो वहंसा्मक अवस्था आउाँि भन्ने स्पष्ट आकलन सरक्षा ननकायबाट प्राप्त भएन। माइतीघरदु ेन्त्ि बानश्वरसम्म जे लु स जानु अने मान भए पनन ु

्यसले यनत ठूलो क्षनत ननम््याउाँि भन्ने मूल्याङ्कन आएको नथएन। भदौ २४ गते नबहान कररब १० बज प्रिानमन्त्रीले े राजीनामा ददनअन्त्घ गु ह्ृ सन्त्चव, प्रिान सेनापनत लगायत सबै सरक्षा ननकायका प्रमु िहरूलु े बालवाटारमा भु ेटेर वस्तन्त्स्थनतबारु े जानकारी गराएका नथए। प्रिानमन्त्रीको राजीनामापनि पररन्त्स्थनत झन गम्भीर बन्त्द् ै गएको र न्त्स्थनत ननयन्त्रण बावहर जान थालेको प्रनतवदन आएपनि साँझनतर मे , गहसन्त्चवृ , प्रिान सेनापनत, प्रहरी महाननरीक्षक, सशस्त्र प्रहरी महाननरीक्षक र रावष्ट्रय अनसन्त्िान ववभागका प्रमु िसवहत सु ंयि रूपमा नागररकलाई सरकारको ु उपन्त्स्थनत अनभु त गराउनू उद्देश्यले े सावजाननक अवपलमा सहभागी भयौं। अनौपचाररक रूपमा सरक्षा ु ननकायका प्रमिहरूलु े आन्त्दोलनकारीका केही अगवाु साँग िलफल गरी राष्ट्र रहे मार हामी रहन हो े भन्ने सन्त्देश ददई सम्झाउन प्रयास पनन गरे े। मैले प्रिान सेनापनतसाँग नमलेर सम्माननीय राष्ट्रपनतलाई सरकार गठन प्रविया निटो सरु गन ाु आग्रह गरें। ्यसअगानड नै न्त्जल्ला प्रहरी पररसर काठमाडौं, ववदेशी दूतावास, दूरसञ्चार, नपाल े ववद्यत ु प्रानिकरण, ववद्यत ु तथा िानपानीका े कायालायजस्ता संवदनशील ननकायमा क्षनत हे न नददनु गरी से रक्षा प्रबन्त्ि नमलाइएको नथयो। शीर् ाु नताहरू र े बहालवाला मन्त्रीसवहत उच्च पदस्थ व्यन्त्िहरूको सरक्षा ु व्यवस्था गररयो, पशपनतनाथ ु मन्त्ल्दर तोडफोड हनबाट जोगाइयो।ु संकटकाल लगाएर सेना पररचालन गने ननणया सरक्षा पररर्दको अध्यक्ष ु सम्माननीय प्रिानमन्त्रीले गने संवैिाननक व्यवस्था भएकाले, म पदेन सदस्य मार भएको नाताले पररर्द बैठक बोलाउन नसक्न न्त्स्थनत रहे ेको नथयो।

भाद्र २३ र २४ का घटनापनि नसंहदरबार लगायत देशभरका सरक्षा ु ननकाय र सरकारी कायाालयहरू सचारु गन ा ु आवश्यक समन्त्वय गदै भाद्र २५ गते भचअल बा ु ैठक रान्त्ियो। ्यस बैठकमा दैननक काय ासञ्चालन, सरक्षा प्रबन्त्ि ु , लाइफलाइन सेवा र आिारभत सू ेवाको व्यवस्थाबारे ननदेशन र जानकारी ददइयो। मैले गहसन्त्चवलाई ृ ७७ वटै न्त्जल्लाका प्रमि न्त्जु ल्ला अनिकारी तथा न्त्जल्ला सरक्षा प्रमु िहरूलाई समु ेटेर भचअल बा ु ैठक गन ापनन भनेँ। आगलागी भएका नसंहदरबार, सम्माननीय सवोच्च अदालत र संसद भवनलगायत ननकायको स्थलगत अनगमन समु ेत गररयो। राजनीनतक दल र सरकारको औपचाररक उपन्त्स्थनत कमजोर रहेको अवस्थामासमेत ववमानस्थल सञ्चालन, अन्त्य आिारभत सू ेवा र दैननक कामलाई ननरन्तरता ददन सन्त्जलो नथएनु , तर सरक्षा ु ननकायको समन्त्वयमा यी सबै काम सम्पन्न गररयो। पनि सशीला काकी सम्माननीय प्रिानमन्त्रीको ु रूपमा ननयि भई पदभार ग्रहण गरु ेपनि शान्त्न्त सरक्षाको व्यवस्था नमलाउन सु रक्षा बु ैठक, क्षनतको प्रारन्त्म्भक तथ्याङ्क संकलन र आगामी ददनमा सरकारले गनपने कायका ु ो सञ्चालन तथा सहजीकरणमा पनन काम भयो। रावष्ट्रय स्वतन्त्र पाटीका अध्यक्ष रवव लानमिानलाई नख्ि े कारागारबाट पर ददई सु रन्त्क्षत रूपमा ु बावहर ननकाल्न मेरो भनमका रहू ेको भन्ने सामान्त्जक सञ्जालका दाबीमा कुनै स्यता ि ैन। यस्तो काम मख्य सन्त्चवको दावयत्वनभर पदैनु , यो मलाई व्यन्त्िगत रूपमा बदनाम गने र्ड्यन्त्र मार हो भन्ने मेरो ठम्याइ ि। सरक्षा ननकायबीच दु ेन्त्िएको समन्त्वयको अभावका लानग कुनै एक संस्थालाई मार दोर् ददन नमल्दैन। कफ्य लागा ु भएपनि सु ेना फ्रन्त्टलाइनमा हनु पने भए पनन प्रहरीसु ा ँग पयााप्त उपकरण, ब्याररकेड र मनोबलको कमी देन्त्ि ि समग्र सु रक्षा व्यवस्थापनको कमजोरीको सु ंकेत हो। सरक्षा ु ननकाय मजबत र प्रु ररत नभएसम्म राज्य बनलयो हे ा ँदु ैन र नागररकले सरक्षाको अनु भु नत गन ा ू अन्त् ्यमा, यस्ता घटना दोहोररन नददन प्रशासननक तथा नीनतगत सिार अपररहाय ा ु रहेको मेरो ननष्कर् ा ि। ननजामती र सरक्षाकमीको मनोबल उच्च राख्नु , े राजनीनतक हस्तक्षेप अन्त् ्य गने, वन्त्त ववकास ृ सननन्त्श्चत गनेु , पयााप्त तानलम, उपकरण र सामान्त्जक सरक्षाको प्रयाभु नत ददनू तथा से शासन कायम गने ु काममा जोड ददनपिा। सु ेवा प्रवाह कमजोर हनु , ु भ्रष्टाचारप्रनत जनववश्वास नजाग्र, ु कमचा ारीतन्त्रमा राजनीनतकरण र प्रववनिको अपयााप्त प्रयोगजस्ता कारणले जनआिोश बढेर भाद्र २३ र २४ का घटना घटेका हनु भन्ने म् ेरो बझाइ ि। ्यसु ैले भावी सरकारले पारदशी, उत्तरदायी र सिरमु ि ी ु कायशा ैली अपनाए मार यस्ता संकट फेरर दोहोररन नददन आिार तयार हे न्त्ि भन्ने मु ेरो ठोस ननष्कर् ा हो।[14]

[14] बयानको सक्कल प्रनत पाना- ३, अनसु ची ु -५ को नस.न.१३ अन्तगता रहेको ।

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

१४. संघीय संसद सन्त्ववालयका महासन्त्वव पद्मप्रसाद पाण्डेय : म वव.सं. २०८० सालदेन्त्ि प्रनतननननसभाको सन्त्वव र सोही वर्को माघ मवहनादेन्त्ि संघीय संसदको महासन्त्ववको भनमकामा काू यरात रहेको िु। महासन्त्ववका रूपमा मेरो मख्य न्त्जम्मु ेवारी सन्त्ववालयको प्रशासननक प्रमिको हु ैनसयतले संरचनागत तथा व्यवस्थापकीय काम सञ्चालन गन र दाु वु ै सभासवहत सनमनतहरूका काम-कारबाही सचारु राख्न आवश्यक ननदेशनु , समन्त्वय तथा अनगमन गनु हो। साु रक्षा ु व्यवस्थाका सन्त्दभमाा मलाई कानूनी रूपमा प्रयक्ष अनिकार ददइएको िैन, तर कायाालय प्रमिको ु हैनसयतले मयाादापालक सरक्षाप्रमु िु , वानश्वर प्रहरी वे त्त प्रमृ ि र प्रहरी महाननरीक्षकसवहत सम्बन्त्न्त्ित ु सरक्षा ननकायहरूसु ाँग आवश्यकताअनसार ननरन्त्तर समन्त्वय गदै सहजीकरणा्मक भु नमका ननवााू ह गदै आएको िु।

भदौ २३ गते रावष्ट्रय सभाको बैठक डावकएको हाँदा म नबहान ु ८ बज नयााँ बाने श्वरन्त्स्थत से ंसद भवन पगेँ। सो ददन न्त्जयनजु ड (े Gen-Z) यवा पु स्ताद्वारा भएको आन्त्दोलनका कारण त्कालीन सु रक्षा ु अवस्थाको मूल्यांकन गदै रावष्ट्रय सभाका अध्यक्ष र सन्त्ववसाँग िलफलपनि बैठक स्थनगत गने ननणया गररयो। ददउाँसो संसद भवन बावहर प्रदशना उग्र बन्त्दै गएर ढुङ्गामढा र अवरोि नसजनाु ा भयो। संसद सन्त्ववालय नसंहदरबार जान नसक्न अवस्था बने को र यदद प्रदशनाे कारीहरू संसद भवननभर प्रवश गरे े भन के े गने भन्ने स्पष्ट योजना नभएकाले सरक्षाकमीु ले सके रोक्न र नसके े उनीहरूले ज गलाान े गलाान भन्ने अननन्त्श्चत अवस्थामै म बले कासम्म ्यहीु बसेँ। सााँझ कररब ीँ १९:०० बजनतर न्त्स्थनत े केही सामान्त्य भएपनि मार घर फवकाए। ाँ भदौ २३ का ददन संसद भवन वरपरको अवस्था िमशः तनावपूण ाबन्त्दै गयो। प्रदशनाकारीहरूले पिाल र बार भ्काउाँदै नभर प्रवश गरे े, जसलाई सरक्षाकमीलु े त्काल बावहर ननकाले। बावहर गोली चलेको घटना पनन भयो। घाइते प्रहरी तथा प्रदशनाकारीको उपचार संसद भवनमै डा. पष्प ु ररजालबाट गराइयो र केही घाइतेलाई एम्बलु ेन्त्समाफात अस्पताल पठाइयो। तर बावहर एम्बलु ेन्त्स जलाइएपनि थप घाइतेहरूलाई अस्पताल लैजान ननकाससमे ेत बन्त्द जस्तै भयो। सरक्षाकमीलु े बावहर सरक्षा व्यवस्था कडा नपारु ेको भए भदौ २३ कै ददन संसद भवन जल्न अवस्था आउन सक्थ्यो भन्ने े मेरो अनभु नत नथयो। ू

भदौ २४ गते काठमाडौँ र ललितपुरमा कर्फ्यु जारी भएकाले म घरमै बसेर प्रहरी उपरीक्षक वविमल बस्नेत , प्रहरी नायव उपरीक्षक हरर िनतवडा तथा सन्चिवालयका कमचाारीहरूसँग ननरन्तर सम्पकामा नथए। तर सो ददन साँ रक्षाकमीहरू कु ेही हतास देन्त्िएको महसस मु ैले गरेँ। संसद भवन क्षनतको न्यूननकरणका लानग पूवनानयोन्जत Contingency Plan नभएको कुरा म स्वीकार गिु। घटनाअन्घ संसद भवन “उच्च जोन्त्िम” मा पिा भन्ने सम्भावना स्वतः कल्पना गररएको नथएन र सरक्षा ु ननकायबाट गम्भीर वकनसमको Threat Label वा पूवसा ूचना नआएकै कारण उच्च पिाल, बनलयो गटे , बम ब्याररयरु , इलेन्त्क्िक फेन्त्स जस्ता पूवााििार मजबतीकरणका पहल पनन भएनन ु । सा ्थै सरक्षा ु ननकायमा ROE (Rule of Engagement) जस्ता औपचाररक संरचनाहरू व्यवन्स्थत रूपमा नहनु पनन ु समस्याको एउटा पाटो रह्यो। नभरैबाट सरक्षाकमी र सु ंसद सन्चिवालयबीच ननरन्तर समन्वय भइरहे पनन जोन्त्िमको स्तर पवहल्यै पवहचान गन ानसक्न, ु भदौ २४ का ददन सरक्षामा कमजो ु री देन्त्िन र सु ंसदीय पररसरमा प्रवश े ननयन्त्रण असफल हनु नु घटनाका प्रमै ि कारण बनु । सो ददनको आगजनी र तोडफोडबाट से ंसद सन्चिवालय, संसदीय दलका कायाालयहरू तथा सन्चिवालयका भौनतक संरचनामा ठूलो क्षनत पग्यो। ु १८ वटा सरकारी तथा ननजी सवारीसािन पूण ारूपमा जलेर नष्ट भए, ७ वटामा आन्शक क्षनत भयों , ३७ वटा मोटरसाइकल/स्कुटर पूण ारूपमा जले, फननचा र, कायाालय सामग्री, कम्प्यटरु , अनडयो-भीनडयो उपकरण, एसी, सीसीटीभी लगायतका सामग्री नष्ट भए र ववनभन्न दलका संसदीय दल कायाालयहरू पनन क्षनतग्रस्त भए। यद्यवप, यस घटनामा मानवीय क्षनत अथात ् म्यृ नभएको पक्षलाई सकारा्मक ु रूपमा नलन सवकन्त्ि। यी ददनका प्रदशनाबाट भएको ठूलो क्षनत रोक्न पवहलो न्जम्मेवारी प्रदशनाकारीहरूको नै हन्त्िु , वकनवक आगजनी र तोडफोड उनीहरूबाटै सरु भएको नथयो। दोस्रो न्जम्मु ेवारी सरक्षाकमीहरूको ठहररन्त्िु , जसले अ्यन्त संवदनशील क्षेे र पयााप्त रूपमा सरन्क्षत गन ाु सकेनन। त ्ेस्रो, नागररक राष्ट्रसेवकहरूले समयमै आन्दोलनकारीलाई सम्झाई बझाई हस्तक्षेप गन ाु नसक्न पनन कमजोरीकु ै रूपमा देन्त्िन्त्ि। भववष्यमा संसद भवन नसंहदरबार पररसरनभर स्थानान्तरण हनु भएकाले े सरकारले नसंहदरबारकै समग्र सरक्षा ु योजनानभर संसद सरक्षा प्रणाली समावहत गनु पने मा ु ेरो सझाव ि। सु रक्षाको स्तर उकास्न ु पूवाानमान प्रणाली ु , पयााप्त उपकरण, बनलयो पूवााििार, स्पष्ट ROE, अन्तर-ननकाय समन्वयको सदृढीकरण ु र ननयनमत जोन्त्िम मूल्यांकन अ्यावश्यक िन। स् ंसद

भवनमा घटेका यी घटनाले सरक्षा ु प्रणालीको कमजोरी, पूवतायारीको अभाव र आकन्स्मक योजनाको कमी स्पष्ट रूपमा दे ि ाएका ि न। घटनाको ् व्यवस्थापनमा म संयोजक तथा सम्पकाकताा भनमकामा रहू े पनन जोन्त् ि मको स्तर पवहल्यै अनमान गन ा ु नसवकएको कुरा म आ्मालोचनासवहत स्वीकार गि्ा। भौनतक क्षनत अ्यन्त व्यापक भए पनन मानवीय क्षनत नहनु भनु सकारा्मक पक्षका रूपमा नलन सवकन्त् ि । े 15

१५. ्तालीन गह सन्त्चव गोकणमा ृ न्तण दवाडी ु : घटनापूव ाभाद्र २२ गते साँझ गह मन्त्रालय नसृ ंहदरबारमा केन्द्रीय सरक्षा सनमनतको बु ैठक बसेको नथयो। ति बैठकमा सरक्षा ननकायका प्रमु ि हरू र प्रमु ि न्तजल्ला ु अनिकारीबाट यवा पु स्तालु े प्रदशना आयोजना गरेको र आयोजकले ्यसलाई शान्न्तपूण ाहनु बताएका ि ने भन्ने निवफङ प्राप्त भएको ् नथयो। ्यस अवसरमा प्रदशनालाई उत्तेन्त्जत हन नददनु र से ंयमता अपनाउन मन्त्रालयको नीनत रहे ेको भए पनन कुन नलन्त् ि त ननणया ै गररएको नथएन। जन्त्जी े यवापु स्तालु े प्रयोग गरररहेका Reddit, Discord जस्ता नडन्त्जटल प्लेटफमबाारे मलाई ्यसबला जानकारी नथएन। सामान्त्जक सञ्जाल बन्द गने अन्त्य ा ु ्यसबाट उ्पन्न हन सक्नु अवस्थाको व्यवस्थापनसम्बन्त् ि ी ननणया े मा गह मन्त्रालयको कायक्षा ृ र े नरहेको र सो ववर्यमा मलाई कुनै जानकारी नभएको कुरा मैले स्पष्ट गरेको ि ु । भाद्र २३ गते नबहान म प्रनतननिसभाअन्त्तगताको राज्य व्यवस्था तथा सशासन ु सनमनतको नसंहदरबारन्त्स्थत बैठकमा उपन्त्स्थत नथए। ा ँ आन्दोलनलगायत गनतववनिको ररपोवटाङ सामान्यतया मन्त्रालयको कन्त् ि ोलमा वटपाएर हनु र कनतपय अवस्थामा प्रमे ि ु न्तजल्ला अनिकारी तथा सरक्षा ु ननकायका प्रमिहरूबाट पनन सु ूचना आउन चलन नथयो। सोही ददन कररब े ११:३०-१२:०० बजनतर प्रदशना े कारीहरूले सरक्षा घु ेरा तोडी संसद भवननभर प्रवश गदै ि ने भन्ने जानकारी राविष्ट्रय ् अनसन्त् ि ान ववभागका प्रमु ि बाट पाएपनि म बु ैठक ि ोडेर मन्त्रालय पगेँ। स्थानीय प्रशासन ऐनु , २०२८ को दफा ६(क) बमोन्त्जम प्रमि न्त्जल्ला अनिकारीलाई कफ्यु लगाउना ु अनिकार रहे ेकाले काठमाडौंका ्तालीन प्रमि न्त्जल्ला अनिकारीलु े कफ्य लगाएको जानकारी मलाई फोनमाफात ा ु ददइयो, र कफ्य कायाान्वयनका ि ममा सा ु रक्षा ननकायहरूबीच सु ंयनमत र कानूनी ढंगले काम गन

[15] बयानको सक्कल प्रनत पाना- ११, अनसु ची ु -५ को नस.न.१४ अन्तगता रहेको ।

ा ननदेशन ददइयो। कफ्यआदा ु ेशपनि काठमाडौंका प्रमि न्तजल्ला अनिकारीलु े नपाली से ेनाको सहयोग माग गदै समन्त्वयका लानग अनरोि गरु ेकाले मैले त्काले प्रिन सेनापनतलाई दईपटक फोन गरी ु आवश्यक सहयोग र समन्त्वयका लानग आग्रह गरेँ। प्रदशनाका िममा िेरै संख्यामा प्रदशना कारी र सरक्षाकमी घाइतु े भएको मौन्त्िक ररपोटा सरक्षा ननकायका प्रमु िहरूबाट पाएु र ती सम्पाँ ूण ाववववरण त्काले गहमन्त्रीलाई जानकारी गराए । ाँ संसद भवन पररसरमा भएको दिद घटनामा िु ेरै हताहती भएको अवस्थामा मेरो र सबै सरक्षा ु ननकायका प्रमिहरूको ध्या ु न घाइतेहरूको उपचार र सहजीकरणमा केन्त्ल्द्रत रह्यो। सो ददन देशभर प्रदशना भएका र िेरै स्थानमा घटनाहरू घटेका ररपोटा प्राप्त भए। साँझ प्रिनमन्त्री ननवास बालवाटारमा भएको सु रक्षा निवफङमा सु ंसद भवन क्षेरको न्त्स्थनत ननयन्त्रणमा आएको जानकारी पाइयो। प्रदशना का िममा दिद घटना भएको थाहा पाएु , ाँ तर क-कसलाई गोली लागको भन्ने े ववस्तत वववरण भनृ मलाई ्यनतबे ला थाहा नथएन। े भाद्र २३ गते साँझ बालवाटारमा घटनाबारु े समीक्षा भयो। ्यस िममा सम्भाववत सरक्षा चु नौती ु सामना गन ा र Vital Installations को समन्त्वत सु रक्षा व्यवस्था गना ु नपाली से ेना लगायत सबै सरक्षा ु ननकायले प्रभावकारी समन्त्वय गरी काम गने ववर्यमा िलफल गररयो। भाद्र २३ को जन्त्जी े आन्त्दोलनमा भएको मानवीय क्षनतका कारण उ्पन्न नबर्म पररन्त्स्थनतमा न्त्स्थनत पूण ारूपमा ननयन्त्रणमा नआउँदै गहमन्त्रीलृ े पदबाट राजीनामा ददएपनि मैले सरक्षा ररु पोवटाङ मख्य सन्त्चवलाई गन ाु थालेँ।

नमनत २०८२ भाद्र २४ गते नबहान कररब ८ बज म गे ह मन्त्रालय नसृ ंहदरबार र ्यसपनि प्रिनमन्त्री ननवास बालवाटार पु गेँ। सो ददन काठमाडौं उप्यकालगायत दु ेशका ववनभन्न स्थानमा पाटी नताहरूका ननजी ननवासे , पाटी कायाालय, प्रहरी कायाालय, सरकारी कायाालय र व्यावसावयक प्रनतष्ठानहरूमा आगजनी, तोडफोड र लटपाट ु भएको जानकारी सरक्षा ु ननकायका प्रमिहरूबाट ु पाएपनि मैले मख्य सन्त्चवलाई ररपोटा गरेँ। मु ख्य सन्त्चवलु े त्कालीन प्रिनमन्त्रीलाई जाहेर गने बताए, तर ्यस सम्बन्त्िमा कुनै ठोस ननदेशन प्राप्त हन सकु ेन। नख्िु कारागार लनलतपरमा ु बन्त्दी रहेका रावष्ट्रय स्वतन्त्र पाटीका अध्यक्ष रवव लानमिानलाई े सरक्षाको दृवष्टकोणलु े कारागार पररसरबाट परसवहत बावहर ननकाल्न ददन ववर्यमा गे हसन्त्चवसृ ाँग क्षेरानिकार नरहेको हाँदा मु ैले कुनै आदेश वा ननदेशन ददएको िैन। ्यसैगरी भाद्र २४ गते नपाल े प्रहरीको प्रिन कायाालय वा उप्यका प्रहरी कायालायको सञ्चार सेटबाट थनु वाको सु ूची

तयार पाने, ्यस्तो अवस्था आएमा थनु वा िोड्नु े, आफ्नो हनतयार, सञ्चार सेट र सवारी सािन सरन्क्षत राख्नु तथा े अश्रग्यास बाहु ेक अन्त्य बल प्रयोग नगने भन्ने आदेश मैले ददएको होइन र सो ववर्यमा मलाई कुनै जानकारी पनन नथएन।

भाद्र २४ गते अपरान्ह प्रिानमन्त्रीको राजीनामापनि मलु कको असहज परररन्स्थनतमा शान्न्त सु रक्षा ु व्यवस्थापन सहज बनाउन सबै सरक्षा ननकायका प्रमु िहरू एकु ै ठाउँमा बसेर समन्त्वयात्मक रूपमा काम गनपने दा ु ेन्त्िएकाले हामी सबै सैननक मख्यालय भद्रकालीमा बसु ेर समन्त्वयमा जट्यौं। ्यसु ै िममा वाताा र संवादमाफात समस्या समाििान गन ासावजाननक आह्वान पनन गररयो। भाद्र २३ र २४ का प्रदशनाका िममा म्यृ भएका र घाइतु े भएका व्यन्त्िहरूका लानग राहत तथा क्षनतपूनत ा उपलब्ि गराउन े ववर्यमा म बहाल रहेकै अवस्थामा गहमन्त्रालयको ृ प्रस्तावमा मन्त्त्रपररर्दबाट ननणया भएको नथयो। सो ननणयाअनसार प्रदशना ु का िममा म्यृ भएका व्यन्त्िलाई ु सवहद घोर्णा गने, प्र्येक मतकको ृ पररवारलाई १५ लाि रुपैयाँ राहत उपलब्ि गराउने, घाइतेहरूको ननःशल्क उपचार स्वा ु स्थ्य मन्त्रालयले नमलाउन र शहरी ववकास मन्त्रालयले े उपयि ु स्थानमा स्मारक ननमााण गने व्यवस्था गररयो। ती ददनहरूमा मतकहरूको शव व्यवस्थापन र ृ घाइतेहरूको उपचारमा गह मन्त्रालयलृ े प्रभावकारी रूपमा समन्त्वय र सहजीकरण गर् यो। ्यही ददन अपरान्ह म शान्न्त सरक्षा ु व्यवस्थापनमा िवटइरहँदा काठमाडौं न्जल्ला नागाजन नगरपानलका वडा ना ु ं. २ न्स्थत मेरो ननजी ननवासमा अज्ञात समूह प्रवश गरी तोडफोडे , आगजनी र लटपाट गरु ेको कुरा पनि थाहा पाए। ाँ भाद्र २३ र २४ का घटनाका मख्य कारणमध्यु े सरकारले सामान्त्जक सञ्जालमा लगाएको ननयन्त्रण र भ्रष्टाचार ननयन्त्रण गरी सशासन कायम गनु पने माग दा ु ेन्त्िए पनन यसलाई मलु कको समग्र शासकीय ु व्यवस्था, आनथका-सामान्त्जक अवस्था र सेवा प्रवाहको प्रभावकाररतासँग जोडेर हेनपिा भन्ने मा ु ेरो िारणा ि। भववष्यमा यस्ता घटना नदोहोररन सावजाननक सेवा प्रवाहलाई प्रववनिमैरी, निटोिररतो, प्रभावकारी र गणस्तरीय बनाउनु पनु , सेवा प्रवाहमा देन्त्िन वढलासे स्ती ु , झन्झट र नबचौनलयाको ननयन्त्रण गनपनो ु , राजनीनतक ननयन्त्ि ु योग्यता, दक्षता र कायक्षामताका आिारमा हनु पनु , रोजगारी र लगानीको वातावरण बनाउन पनु , सरकारी कायसा म्पादन पारदशी र जवाफदेही बनाउन पनु , ववकास ननमााणका काम समयमै सम्पन्न गनपने र राज्यका सािना ु -स्रोतमा सबैको समान पहाँच तथा समन्त्यावयक ववतरण ु सनननन्श्चत गनु पनेमा मा ु ैले

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

जोड ददएको ि◌ु। गहमन्त्रालय मातहतका ननकायलाई कृ ◌ुशल र नागररकमैरी बनाउन भौनतक पूवाा◌िार, प्रणाली ववकास र प्रन्तशक्षणमाफात ससन्त्ज्जत गनु पने दा◌ु ◌ेन्त्◌िन्त्◌ि। न्त्जल्ला प्रशासन कायाालय समग्र न्त्जल्लाको नते ◌्वकता ◌ा◌ृ र समन्त्वयकताा ननकाय भएकाले यसलाई नमूना कायाालयका रूपमा ववकास गनपिा। प्रमा◌ु ◌ि न्त्जल्ला ◌ु अनिकारीले अिन्त्◌ायावयक कामसमेत गनपने र शान्त्न्त सा◌ु रक्षाको ववर्य गम्भी◌ु र तथा संवदनशील ◌े भएकाले गह मन्त्रालय र मातहत ननकायमा ◌ृ Ministerial Cadre का रूपमा जनशन्त्◌ि व्यवस्थापन आवश्यक ◌ि भन्ने मेरो बझाइ ◌ि। साथु◌ै सेवा प्रवाह सरलीकरण, प्रववनिको ववकास र प्रयोग, तथा संघ, प्रदेश र स्थानीय तहबीच समन्त्वय र सहजीकरण गने कानूनी सिार गदै थप न्त्जम्मेवारी र अनिकार प्रदान गनपने आवश्यकता मा◌ु◌ैले औल्याएको ◌िी◌ँ◌ु। वफल्डमा ◌िवटएका सरक्षा टोलीहरूलु ◌े ◌्यहााँको अवस्था र पररन्त्स्थनतको ववश्लर्णका आिारमा बल ◌े प्रयोग गने भएकाले गहसन्त्ववका तफाबाट ◌ृ 'Cease Fire' जस्ता प्रयक्ष आदेश ददन मु ◌ेरो कानूनी अनिकार क्षेरनभर पदैन। जन्त्जी आन्त्दोलन शान्त्न्तपे ◌ूण ◌ाहनु जानकारी प्राप्त भएकाले ◌े यनत ठूलो स्तरको वहंसा, आगजनी र तोडफोड हनु अवस्था पे ◌ूवाानमान गन ◌ा◌ु नसकेको कुरा म स्वीकार गिा। सरक्षा ◌ु ननकायहरूबीच केन्त्रीय सरक्षा सनमनतु , न्त्जल्ला सरक्षा सनमनत जस्ता सु ◌ंरचनामाफात अन्त्तर-एजन्त्सी ◌े समन्त्वयको व्यवस्था रहेको र कायाान्त्वयन हाँदु◌ै आएको भए पनन भाद्र २३ र २४ का घटनामा ◌्यसको प्रभावकाररता कनत रह्यो भन्ने ववर्य आयोगले समग्र रूपमा ववश्लर्ण गने ववर्य हो भन्ने मे ◌ेरो ◌िारणा ◌ि। संसद भवन पररसर, बफर जोन, एस्केप रुट, सेफ्टी कोररडोर, लेयड ◌ानडफेन्त्स, न्त्जरोइङ (Zeroing) जस्ता प्राववनिक पक्ष वफल्डमा ◌िवटएका सरक्षा ननकाय र न्त्जल्ला सु रक्षा सनमनतको ◌ु कायक्षा◌ेरनभर पने भएकाले ती ववर्यमा मलाई प्रयक्ष जानकारी नहनु ◌ु स्वाभाववक हो, साथै प्रदशनाकारी र रनमते नागररक ◌ि◌ुट्याउन मापदण्डे , भीड ननयन्त्रण SOP र ववशर् तानलमसम्बन्त्◌िी ◌े ववर्य पनन सरक्षा ननकायको प्राववनिक न्त्जम्मु ◌ेवारीनभर पिान। ◌् समग्रमा, म आफ्नो भनमकालाई कानू ◌ूनी सीमानभर रही समन्त्वय गने ननकायको रूपमा व्याख्या गिा। बल प्रयोग, पररचालन र प्राववनिक ननणयाहरू वफल्ड र कानूनद्वारा ननदेन्त्शत हनु भएकाले ◌े मैले

अनिकार नाघेर कुनै आदेश नददएको दाबी गदै, घटनाको समग्र स्यतथ्य र न्तजम्मेवारी ननिाारण आयोगको ननष्पक्ष ववश्लर्णबाट हे नु ि भन्ने ववश्वास व्यि गदाि े ु।[16]

१६. सञ्च ार तथा सूचना प्रववनि मन्त्रालयका सन्त्वव श्रीमती रानिका अयालाः- म २१ वर्दिन्त् ि ननजामती सेवामा कायारत रही ववगत १७ मवहनादेन्त् ि सञ्चार तथा सूचना प्रववनि मन्त्रालयको सन्त्ववको न्तजम्मेवारी सम्हाल्दै आएको िु। भाद्र २३ र २४ गते २०८२ मा न्तजयनजडे (Gen-Z) यवा ु पस्ताद्वारा ु गरेरएको प्रदशना तथा ्यससाँग सम्बन्त्ित सामान्तजक सञ्जाल ननयमन सम्बन्त्िी ननणयाबारे म जाँचबझु आयोगसमक्ष उपन्त्स्थत भई आफ्नो िारणा प्रस्ततु गरेको हाँ। ु मेरो बयान ननयामक ननणया को पष्ठभृ नमू , कानूनी आिार, कायाान्त्वयन प्रविया तथा ्यसबाट उपन्न प्रभावहरूको स्पवष्टकरणमा केन्त्न्द्रत रहेको ि।

मेरो बझाइु अनसारु ती घटनाहरूको मूल कारण भ्रष्टाचार ववरुद्ध आवाज उठाउन, े सशासनको ु माग गने, Nepo-Kids/Nepo-Babies ववरुद्धको असन्तोर् तथा सामान्तजक सञ्जालको सचारु ु सञ्चालन सम्बन्त्िी मागहरू नथए। प्रारम्भमा शान्त्तपूणा रहने घोर्णा गरेरएको आन्दोलन आकन्त्स्मक रूपमा वहंसा्मक हनु पगु को े र पवहलो ददनको दःिदु घटनाबाट नसन्तजता पररन्त्स्थनतले दोस्रो ददनको अवस्था थप जवटल बनको े मैले अनभवु गरेको हाँ। ु सामान्तजक सञ्जालमानथ "प्रनतबन्त्ि" लगाइएको भन्ने आम बझाइप्रनतु म स्पष्ट पाना चाहन्त्िु वक मन्त्रालयबाट कुनै प्रयक्ष प्रनतबन्त्ि लगाइएको नथएन। सामान्तजक सञ्जालको प्रयोगलाई व्यवन्त्स्थत गने ननदेन्त्शका, २०८० तथा सवोच्च अदालतको आदेशअनसारु सामान्तजक सञ्जाल प्लेटफमलााई नपालमा े सूचीकरण गना र आनिकाररक सम्पका नबन्द ुस्थापना गना बाध्य बनाउन ेननयामक ननणया मार गरेरएको नथयो। तोवकएको ७ ददननभर सूचीकरण नगने प्लेटफमलााई अस्थायी रूपमा ननन्त्ष्िय गने र सूचीकरण गरेकै क्षण पनः ु सविय गराउन ेव्यवस्था गरेरएको नथयो। यस ननणया को कानूनी आिार सवोच्च अदालतको अदालतको अवहेलना सम्बन्त्िी आदेश तथा मन्त्त्रपररर्दको नमनत २०८२।०५।०९ को ननणया नथयो।

[16] बयानको सक्कल प्रनत पाना- २५, अनसु ची ु -५ को नस.न.१५ अन्तगता रहेको ।

Risk Assessment को सन्दभमा ा, सामान्जक सञ्जाल नपालमा े सूचना, न्शक्षा, स्वास्थ्य, व्यवसाय र रोजगारीसाँग प्रयक्ष रूपमा जोनडएको ववर्य भएकाले यसबाट पना सक्ने आनथका, सामान्जक र कूटनीनतक असरबारे मन्त्रालय, नपाले दूरसञ्चार प्रानिकरण र अन्त्य सम्बद्ध ननकायबीच िलफल गररएको नथयो। तथावप, प्रहरी, गह मन्त्रालय वा अन्त्य सरक्षा ु ननकायबाट कुनै नलन्त्ि त सरक्षा ु जोन्त्ि म मूल्याङ्कन वा सझाव ु प्राप्त भएको नथएन। यवा ु वगला गायत आम नागररकलाई जानकारी ददन रावष्ट्रय दैननक पनरका, मन्त्रालयको वबसाइटे तथा अन्त्य सञ्चार माध्यममाफात पटक-पटक सावजा ननक सूचना जारी गररएको नथयो। सामान्जक सञ्जाललाई वहंसा बढाउन े माध्यम ठहर गरेर ननन्ष्ि य गररएको होइन: गलत सूचना, साइबर अपरा ि र ि ि पवहचानबाट हनु े दरुपयोगु ननयन्त्रण गने उद्देश्यले ननयमनको प्रयास गररएको नथयो।

Specific Content Removal, Flagging वा Algorithm-based Regulation जस्ता वैकन्त्ल्पक उपाय त्काल लागू गना नसक्नको ु कारण सम्बन्त्ि त सामान्जक सञ्जाल प्लेटफमहारूको नपालमा े औपचाररक उपन्त्स्थनत र न्त्जम्मेवार सम्पका नबन्त्दको ु अभाव नै नथयो। सूचीकरण र आनिकाररक सम्पका नबन्त्द ु स्थापना भएपनि मार

्यस्ता उपाय प्रभावकारी रूपमा कायाान्त्वयन गना सवकन े अवस्था बन्ने मेरो ि ारणा हो। संवविानको ि ारा १७ अन्तगता को अनभव्यन्त्ि स्वतन्त्रता उल्लङ्घन भएको आरोपलाई म अस्वीकार गदा ि ु। हाम्रो उद्देश्य अनभव्यन्त्ि ननयन्त्रण गन ा ु होइन, सामान्जक सञ्जाललाई कानूनी दायरानभर ल्याई न्त्जम्मेवार र सही सूचना प्रवाह सननन्त्श्चत ु गन ा ु हो। Human Rights Commission लाई पूवा सूचना ददइएको नथए न। ननन्ष्ि यता अवनि सीनमत, झण्डै चार ददनको मार रहेको नथयो। सम्पूणा सामान्जक सञ्जाल पूणा रूपमा बन्द गररएको नथएन: भाइबर तथा वटकटक जस्ता प्लेटफमहारू सञ्चालनमै रहेकाले नागररक सेवामा प्रयक्ष अवरो ि परेको नथएन। भववष्यका लानग म सामान्जक सञ्जाल ननयमनसम्बन्त्ि ी स्पष्ट कानूनी आिार ननमााण गनपनो ु , बहरावष्ट्रय ु प्लेटफमहारूसाँग कूटनीनतक संवाद सदृढ ु गनपनो ु , स्वदेशी सामान्जक सञ्जालको ववकासमा प्रोसाहन गनपनो ु तथा संघीय संसदमा दताा भएको सम्बन्त्ि त वविेयकलाई आवश्यक पररमाजना सवहत शीघ्र पाररत गनपनो ु आवश्यकता औल्यााँ उन चाहन्त्ि ु।

समग्रमा, सामान्त्जक सञ्जालसम्बन्त्िी कदम “प्रनतबन्त्ि” नभई ननयमन र व्यवस्थापनको प्रयासका रूपमा गररएको हो भन्ने मेरो स्पष्ट िारणा रहेको ि। [17]

<u>१७. गह मन्त्रालयको सृ रक्षा तथा समन्त्वय महाशाििा प्रमु ि सहु -सन्त्चव आनन्त्द काफ्लःे</u> म सरक्षा तथा समन्त्वय महाशािाअन्त्तु गता शान्त्न्त सरक्षा तथा अपराि ननयन्त्रणु , स्थानीय प्रशासन, सीमा तथा अध्यागमन प्रशासन शािा गरी तीन वटा शािाको न्त्जम्मेवारी सम्हाल्दै आएको िु। यसका अनतररि मैले गह मन्त्रालयको प्रविाको न्त्जम्मृ ेवारीसमेत ननवााह गदै आएको िु। मेरो काय ा क्षेरअनसार सु रक्षासम्बु न्त्िी बैठकहरू आयोजना गन ासरक्षा ननकायहरूसु ाँग समन्त्वय गने, अपराििसाँग सम्बन्त्न्त्ित ववर्यमा कही कतीँ ैबाट गनासो आएमा ्यसबारु े सोिपि गने तथा माननीय मन्त्रीज्यु ू र सन्त्चवज्यूबाट आदेश भएबमोन्त्जम मेरो महाशािासाँग सम्बन्त्न्त्ित सरक्षा ननकायका ववर्यमा आवश्यक ु समन्त्वय गने काम गदै आएको िु। म स्वयंले सरक्षा फोसला ु ाई प्रयक्ष आदेश ददन न्त्जम्मे ेवारीमा िैन। प्रमि ु न्त्जल्ला अनिकारीमाफात प्राप्त हनु े सूचनाहरू माननीय मन्त्रीज्यू र सन्त्चवज्यूलाई जानकारी गराउन तथा आवश्यक समन्त्वय गने काय ाे मैले गदै आएको िु।

भाद्र २३ गते म मन्त्रालयमै उपन्त्स्थत नथए र साँ रक्षा ननकायका प्रमु िहरूसु ाँग बैठकमा समन्त्वय गरेको नथए। प्रमाँ ि न्त्जल्ला अनिकारीमाफात प्राप्त भएका सु ूचनाहरू सन्त्चवज्यू र मन्त्रीज्यूसाँग साझा गरेको नथए। सोही ददन काठमाडौंका प्रमाँ ि न्त्जल्ला अनिकारीमाफात कफ्यु लागा ु को तथा ने पाली े सेनालाई शीघ्र पठाउन व्यवस्था गने पने जानकारी प्राप्त भएपनि मा ु ैले त्काल उि सूचना मन्त्रीज्यू र सन्त्चवज्यूलाई ररले गरेको नथए। भाद्र ाँ २४ गते म बालवाटार पु गु र मे ख्य सन्त्चव तथा सु रक्षा ु ननकायका प्रमिहरूसु ाँग समन्त्वय गरी ववज्ञनप्त तयार पाने र सावजाननक गने प्रविया सम्पादन गरेको नथए। भाद्र ाँ २४ गते प्रदशनाकारीहरू नसंहदरबारनभर प्रवश गरी गे ह मन्त्रालयमा आगजनी गर्ऱे तापनन मेरो महाशािासाँग सम्बन्त्न्त्ित अनिकांश कागजातहरू सरन्त्क्षत रहु ेको ि। भाद्र २३ गते दजनौं माननसमानथ एउटैजस्तो समयमा जथाभाबी रूपमा गोली प्रहार हाँदा भएको ु मानवीय क्षनतको न्त्जम्मेवारी त्कालीन सरकारका

[17] बयानको सक्कल प्रनत पाना- ५, अनसु ची ु -५ को नस.न.१६ अन्त्तगता रहेको ।

न्जम्मेवार व्यन्त्िहरू, प्रहरीका वफल्डमा िविटएका कमाण्डरदेन्त्ि तहगत रूपमा ववनभन्न कमाण्डमा बसेका प्रहरी अनिकृतहरूसम्मको हनु भएकाले े उनीहरूलाई अववलम्ब कारबाही गररनपने सम्बन्त्िमा ननणया ु गदाा आगामी ददनमा सरक्षामा पन ाा ु सक्ने सम्भाववत प्रभावका बारेमा समेत ध्यान ददन आवश्यक रहेको ि। घटनासाँग सम्बन्त्त्ित सरक्षा कमजोरीका ववर्यमा पयााप्त सु ूचना र ववश्लर्णको अभाव रहे ेको मेरो ठहर ि। रनब लानमिानलाई नख्िे कारागारबाट बावहर ननकाल्नु प्रयाससम्बन्त्िी ववर्यमा जे लरबाट फोन े प्राप्त भएको र सो ववर्यको जानकारी मैले सन्त्चवज्यूलाई ददएको नथए। ाँ प्रशासननक सिरका लानग सरकारलु े सूचना संकलन, ववश्लर्ण तथा स्रोते -साािन व्यवस्थापनमा लगानी गनपने ठहरमा म पा ु गु को िे ु। यवापु स्तासु ाँगको सम्बन्त्ि सिर गन ाा ु ननयनमत संवाद, प्रववनिमैरी सेवा तथा पूवाानमानयोग्य (ु Predictable) सेवा उपलब्ि गराउन वकनसमको से ंस्थागत सिर आवश्यक ु रहेको मेरो िारणा ि।

अन्ततः मैले गह मन्त्रालयलृ े Civil Supremacy को नाममा सरक्षा ननकायहरूमानथ अनावश्यक दबाब ु ददन प्रवे न्त्त घटाउनृ पने ु, देश र जनतालाई केन्द्रमा राििेर काय ागनपने तथा आगामी ददनमा यस्ता ाा ु आन्दोलनहरू दोहोररन नददन आवश्यक कदम चाल्नपने आवश्यकता रहु ेको ि।[18]

<u>१८. त्कालीन काठमाडौं न्त्जल्लाका प्रमि न्त्जल्ला अनिकारी सह   -सन्त्चव िववलाल ररजालको बयान ब्यहोरा</u>: म ननजामती सेवामा ित्तीस वर्ा अनभवसवहत काठमाडौं न्त्जल्लाको प्रमु ि न्त्जल्ला अनिकारीको ु न्त्जम्मेवारी सम्हाल्दै आएको िु। यसअन्त्घ न्त्जल्ला प्रशासन कायाालय सितु , झापा र तनहाँमा प्रमु ि ु न्त्जल्ला अनिकारीका रूपमा सफलतापूवका काम गररसकेको िु। नमनत २०८२। ५। २३ गते माइतीघर मण्डला क्षेरमा शान्त्न्तपूण ाप्रदशना गन ापाउँ भनी ‘हामी नपाले ’ नामक संस्थाका सदन ु गरुङको नामबाटु , अंवकत मल्ल र िेमराज साउदको नामबाट, तथा सबल गौतम र परुर्ोत्तम ु यादवको नामबाट संयि रूपमा तीनवटा ननवु दन प्राप्त भएका नथए। ननवे ेदन नलई आउनहरूसे ाँग िलफल हाँदा ननर्ु नित क्षेरबाहे ेकका स्थानमा मार प्रदशना गने र आयोजकबाट शान्त्न्तपूण ारूपमा कायिा म सञ्चालन गने मौन्त्िक सहमनत भएको नथयो। न्त्जयनजड आन्दोलनको घोर्णा भएपनि न्त्जल्ला से

[18] बयानको सक्कल प्रनत पाना- ८, अनसु चीु -५ को नस.न.१७ अन्तगता रहेको ।

रक्षा सनमनत (ु DSC) को बठकमाफात गत चै ैत १५ गते तीनकुनमा घटे ेको जस्तो सरक्षा रु वट नदोहोररयोसु भन्ने उद्देश्यल् े सरक्षा व्यवस्था थप मजबु त ु बनाउन र आवश्यक परे थप फौज पररचालनका लानग आ-आफ्ना तालक ननकायसु ाँग समयमै समन्त्वय गन ाननदेशन ददएको नथए। प्रहरी प्रशासनाँ , गप्तचर सु ंयन्त्र र न्त्जल्ला सरक्षा ननकायबाट प्राप्त ु सूचनाका आिारमा उि आन्त्दोलन सामान्त्जक सञ्जालसम्बन्त्िी ववर्यमा असन्त्तवष्ट ु प्रकट गने कायिामका रूपमा बन्त्झएको नथयो र प्रारन्त्म्भक चरणमा शान्त्न्त्तपु ूण ारहन अने मान गदै सम्भाववत रुटु , समय, सहभागीको अनमानन त सु ंख्या र संवदनशील क्षेर पवहचान गरी े २०८२ को एकीकृत ववशर् े सरक्षा योजना स्वीकु ृत गरी सोहीअनसार सु रक्षाकमी पररचालन गरर एको नथयो। भदौ ु २३ गते राजिानीको अवस्था शान्त्न्त्तपूण ारहन मान्त्यताके ै कारण सोही ददन संघीय संसद भवनमा रावष्ट्रय सभाको बैठक बस्न कायसा े ूची नथयो र रावष्ट्रय सभागहको कायिा ृ ममा सम्माननीय राष्ट्रपनत ज्यूको उपन्त्स्थनत पनन तय भएको नथयो। नमनत २०८२। ५। २२ गते म र न्त्जल्ला प्रहरी प्रमि ु साँझ कररब ६:०० बजनतर े गह ृ मन्त्रालयमा बसेको केन्त्द्रीय सरक्षा ु सनमनतको बैठकमा उपन्त्स्थत भई प्रदशनाको ववर्यमा निवफङ गरेका नथयौँ। नपालमा दताा नभएका सामान्त्जक सञ्जाल बन्त्द गने ननणया े वफताा नलन सझाव ददइएको ु नपाल प्रहरीका महाननरीक्षकले े भोनलको प्रदशनामा कथंकदान्त्चत बल प्रयोग गनपने न्त्स्थनत आयो भना ु े के गने भन्नेबारे Line of Action स्पष्ट हनु पिा भनी ननदेशन माग्दा ु , बल प्रयोगको नसद्धान्त्तअनसार ु नसलनसलेवार रूपमा न्त्यूनतम बल प्रयोग गदै न्त्स्थनत ननयन्त्रणमा नलन, ु तर ्यसबाट पनन न्त्स्थनत ननयन्त्रणमा नआएर ननर्नित क्षेर उल्लङ्घने , हलदु ंगा, तोडफोड र आगजनी जस्ता उच्िृ ंिल गनतववनि भएमा साविानीपूवका आवश्यक बल प्रयोग गरी न्त्स्थनत ननयन्त्रणमा नलन भन्ने ननदेशन प्राप्त भएको ु नथयो। भाद्र २३ गते नबहान ७:०० बजदे ेन्त्ि मैले आफ्न कायका ै क्षमा न्त्जल्ला सरक्षा सनमनतको कमाण्ड ु सेन्त्टर िडा गरी पदानिकारीहरूसाँगै बसेर अवस्था अनगमन गरररहु ेको नथए। नबहाँ न कररब १०:१५ बजसम्म न्त्स्थनत सामान्त्य ने ै नथयो। माइतीघरबाट शान्त्न्त्तपूण ारूपमा सरु भएको प्रदशना ु नबजलीबजार ु पल हु ाँदु ै एभरेष्ट होटल अगानड रहेको प्रहरी ब्यारकेट तोडी अन्त्घ बढेपनि न्त्स्थनत ननयन्त्रणबावहर जान सक्न दे ेिेर मैले गहसन्त्चवज्यू ूलाई फोन गरी जानकारी गराए र उहाँ ाँ बाट “नसलनसलेवार रूपमा न्त्यूनतम बल प्रयोग गरी न्त्स्थनत ननयन्त्रण गन” ा ु भन्ने ननदेशन

प्राप्त भयो। प्रदशनाकारीहरू संघीय संसद भवनतफा बढ्दै शान्न्त भंग हनु अवस्था दे ेन्त्िएपनि मैले माननीय गहमन्त्रीज्यृ ू, श्रीमान म् ख्य सन्त्चवज्यु ू र श्रीमान ग् हसन्त्चवज्यृ ूलाई समेत फोन गरी कफ्य लगाउनाु पने अवस्था रहु ेको जानकारी गराए। ाँ सबैबाट कफ्य लगाएर भए पनन न्त्स्थनत ननयन्त्रणमा नलनाु भन्ने ननदेशन आएपनि न्त्जल्ला सु रक्षा ु सनमनतको नसफाररसका आिारमा १२:३० बजदे ेन्त्ि लागू हनु गरी कफ्ये आदाु ेश जारी गररयो। नयाँ बानश्वर क्षेरमा तनाव बढ्दे ै गएको थाहा पाएपनि ददउँसो कररब १२:१५ बज शान्न्त कायम गराउने े उद्देश्यले सशस्त्र प्रहरी उपरीक्षक जीवन के.सी. लाई पनन ्यतै पठाएको नथए। ाँ कररब १२ बजनतर से ंसद भवन वररपरर चारैनतरबाट प्रदशनाकारीहरूले तोडफोड र आगजनी गदै दन्त्क्षण-पूवा, पूव ार पन्त्श्चम-दन्त्क्षणतफाका गेटबाट नभर प्रवश गरे ेको सूचना पाए। वहाँ ंसा फैनलँदै जाँदा नागररकको जीउ-िन तथा सावजा ननक-ननजी सम्पन्त्तमा गम्भीर जोन्त्िम देन्त्िएपनि अन्न्तम ववकल्पका रूपमा कफ्य आदाु ेश जारी गनपराु ेको हो। न्त्जल्ला सरक्षा सनमनतु , प्रहरी, सशस्त्र प्रहरी र नपाली े सेनासाँग िलफल गरी पररन्त्स्थनतको गम्भीर समीक्षा पश्चात स्थानीय प्रशासन ऐन, २०२८ को दफा ६ क बमोन्त्जम समय र क्षेर सीनमत गरी चरणबद्ध रूपमा कफ्य आदाु ेश जारी गररएको नथयो। कफ्य ाु जारी भएपनि पनन सरक्षाकमीलाई िु ैयताा निोड्न, सेना लगायत थप सरक्षाकमी आउु ाँदैिन भनी ् हतास नहन ननदेशन ददु ाँदै, भीड हटाउँदा न्यूनतम बल प्रयोग गने, बालअनिकार र मानवअनिकारको ख्याल गने र सझबु झ निोड्नु ननदेशन ननरन्तर ददइरहे ेको नथए। माँ ैले घडाभन्दा तल लन्त्क्षत गरी ाँु रबरको गोली चलाउन मौन्त्िक आदे ेश ददएको भए पनन अन्न्तम बल अथाात नस्ि ै गोली चलाउन े आदेश ददएको नथएन। तर सोही तनावपूण ा अवस्थामा प्रहरीको रेनडयो सेटबाट पवहले प्रहरी महाननरीक्षक र ्यसपनि काठमाडौं उप्यका प्रहरी कायाालयका नननमत्त प्रमिलु े "आवश्यकता अनसारु अवस्था ननयन्त्रणमा नलन फायर िोल्न"ु भन्ने आदेश ददएको मैले सनु कोे नथए। ाँ वफल्डको अ्यन्त तनावपूण ापररन्त्स्थनतका कारण संसद भवन वररपरर कनत संख्यामा प्रदशनाकारी नथए, कनत बल प्रयोग भयो र कनत घाइते वा हताहत भए भन्ने यवकन वववरण समयमै प्राप्त हन सकु ेन। आिमणकारीहरू हेलमेट लगाएर ढुङ्गा, ईँटा, ह्यामर, घन, रड, निनो र गलु ेली जस्ता सामग्री नलएर सरक्षाकमीमानथ जाइलागु ेको ररपोटाहरू प्राप्त भए। प्रदशनाकारीहरूले पिााल तोडेर वा नाघेर संसद भवननभर पस्न िोज्दा ्यहाँ

रहेका सांसद, कमचाारी र संरचनाको सरक्षाका लानग सु ंसद भवन पररसरनभर मार गोली प्रहार भएको र बावहर अन्त्यर गोली नचलेको जानकारी न्त्जल्ला प्रहरी प्रमि र ु अन्त्य सरक्षा ु ननकायका प्रमिबाट मु ैले पाएको नथए। कफ्याँ को प्रभावकारी कायाान्त्वयनका लानग ा ु नपाली से ेनाको सहयोग माग गररएको नथयो तर प्रदशनाकारीहरूको अवरोिका कारण सेना समयमै संसद भवन पग्न सकु ेन। कररब २:१५ बजनतर से ंसद भवन अगानड एक जना प्रदशनाकारीको म्यृ ु भएको जानकारी मैले पाए। ाँ सरक्षाकमीका अनु सार प्रदशना ु कारीहरू आिामक हाँदु ै चारैनतरबाट आगजनी र तोडफोडमा उनरए र प्रहरीमानथ जाइलाग। बल प्रयोगको नसद्धान्तअने सार लाठीचाजा ु , अश्रग्यासु , हवाई फायर र रबरको गोली प्रयोग गदाा पनन न्त्स्थनत ननयन्त्रणमा नआएपनि संसद भवन, ्यहाँ रहेका सांसद-कमचा ारी, रावष्ट्रय वान्त्णज्य बैंक, नपाल काने ून आयोग, लगानी बोडाको कायाालय र कररब चालीस हजार नलटर क्षमताको नडजल ररजभकाे ो सरक्षालाई समु ेत ध्यानमा रािी ववशर् से रक्षा दस्ता र एकीकु ृत ववशर् े सरक्षा योजनाअनु सार िविटएका सु रक्षाकमीलु े त्काल पररन्त्स्थनतको सामना गन ाबल प्रयोग गरेको देन्त्िन्त्ि। मैले संसद भवनलाई जोगाउन र प्रदशनाे मा उनरएका यवाहरूको ज्यानको पनन सु रक्षा गने ु Dual Objective Doctrine अनसार सु झबु झका साथ न्त्यु ूनतम बल प्रयोग गन ाननदेशन ददएको र अन्त्न्तम ववकल्पका रूपमा मार घडाभन्दा तल लन्त्क्षत गरीाँ ु रबरको गोलीसम्म चलाउन आदे ेश ददएको हो। नमनत २०८२ भाद्र २३ गतेको घटनापनि रानत १०:३० बज न्त्जल्ला से रक्षा सनमनतको बु ैठक बसी २४ गतेको अवस्था ननबनग्रयोस भन्ने उद्देश्यल् े सोही रानत १२:०० बजदे ेन्त्ि नबहान ५:०० बजसम्म े कफ्य लगाउना ु ननणयाे गररयो र सावजाननक तथा ननजी सम्पन्त्तमा लटपाटु , तोडफोड र आगजनी रोक्न उच्च सतकाता अपनाउन सरक्षा ननकायलाई ननदेशन ददइयो। भदौ ु २४ गते नबहान ७:३० बज पे नः ु बैठक बसी नबहान ८:३० बजदे ेन्त्ि अको आदेश नभएसम्मका लानग कफ्य जारी गररयो। सोही ददन ा ु मलाई लन्त्क्षत गरी सामान्त्जक सञ्जालमा आिोश पोन्त्िाँदै मेरो म्यृ भएको अफवाह फु ैलाइयो र ज्यान माने िम्कीसमेत आउन फोनहरू आएे , तर म कम्तीमा Vital Installation को सरक्षा गन ा ु सवकन्त्ि वक भन्ने सोचका साथ काममै केन्त्न्द्रत रहें। गह मन्त्रालयमा िलफलका िममा नसृ ंहदरबारमै सरन्त्क्षत िु ैन भन्ने सूचना पाएपनि कररब १:४५ बजनते र म नपाली से ेनाको नरनसंहदल गणमा गई बसें। प्रिानमन्त्रीको राजीनामापनि राज्यको कायकाारी नते ृ्वमा ृ देन्त्िएको

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

ररिताले जनमानसमा थप अन्त्योल र आिोश नसजना ा गर् यो र कफ्य हा ु ाँदाहु ाँदु ै पनन ववनभन्न स्थानमा आगजनी, लटपाटु , सरकारी कायाालय र ननजी व्यवसायमानथ आिमण भयो। भीड अ्यनिक र बहकु ेन्द्रीत आिमण लगभग एउटै समयमा भएकाले सबै स्थानमा एकैचोवट प्रभावकारी सरक्षा ददन सम्भव भएन। सु रक्षाकमीको ु थकान, उपकरणको कमी, लामो समयको ननरन्तर ड्युटी र मनोबलमा परेको असरले पनन चनौती ु थवपयो। भदौ २४ गते नपाली से ेनाले समयमै कारागारको ड्युटी ननलाँदा नपाल प्रहरीले े मार सरक्षा ु ददन नसकेर नडल्लीबजार कारागारबाट २० जना र केन्द्रीय कारागार सन्त्िाराबाट ु ३५०० भन्दा बढी कैदी भाग्न अवस्था आयो। े संघीय राजिानी काठमाडौंमा संवैिाननक ननकाय, अनत ववन्शष्ट पदानिकारीका कायाालय-ननवास, अन्तरााववष्ट्रय ववमानस्थल, मन्त्रालय र महत्वपूण ा संरचनाको सरक्षा ु तथा सरक्षा ु ननकायका मख्यालयसमु ेत रहेकाले कनतपय अवस्थामा वररष्ठ सरक्षा अनिकारी र उच्च पदस्थ अनिकारीका ु ननदेशन सरक्षाकमीलाई नसिु ै प्राप्त हनु अवस्था रहन्त्िे , जसले न्त्जल्लामा शान्न्त सरक्षा कायम गने ु सन्दभमा ा प्रमि न्त्जल्ला अनिकारीको भु नमका मार ननणाायक नहू नु यथाथ ाे देन्त्िन्त्ि। मैले पदीय हैनसयतले गनपने सबा ु ै न्त्जम्मेवारी असल मनसाय र सक्षमताका साथ ननवााह गदाागदै पनन राज्य संयन्त्रले आकलन गराँ ेभन्दा बाबहरको पररन्त्स्थनत नसजनाा भई प्रदशनामा सहभागी यवाहरूको ज्या ु न गएको र दजनौं घाइते भएको िबरले म अ्यन्त ममााहत भएको िु। एउटा प्रमि न्त्जल्ला ु अनिकारीका रूपमा आफ्नो भनमका पू ूरा गरेकै हाँ, ु तर राज्य संयन्त्रले आकलन गराँ ेभन्दा बाबहरको पररन्त्स्थनत नसजनाा भई सरकार प्रमिु े राजीनामा ददनपने ु र प्रिानमन्त्री तथा मन्त्रीहरूको जीवनरक्षाका लानग हेनलकोप्टरबाट उद्धार गनपने अवस्था आयो भन्ने कारणला ु े मार मलाई न्त्जम्मेवार ठहर गन न्त्यायोन्त्चत हा ु ाँदु ैन। नागररकले ववद्रोह नगरी नहनु पररन्त्स्थनत कसे -कसका कारणले नसजनाा भयो भन्ने कुरा गवहरो अध्ययन नगरी एक-दई जना सरकारी अनिकृ ृतको कमजोरीले मार यनत ठूलो घटना भयो भन्न नमल्दैन: यो मलु कमा ु लामो समयदेन्त्ि रहेका ववकृनत, ववसंगनत, अन्त्याय र

असमानताको पररणाम हो। वफल्डमा िवटएको सशस्त्र प्रहरी बल र अन्त्य सरक्षाकमीबाट अपु ेन्क्षत सहयोग िलु ेर नपाएको गनासो पनन नु पाल प्रहरीका अनिके ृतहरूबाट मैले सनु को िे ु। अन्त्ृयमा, भदौ २३ र २४ का घटनालाई असामान्त्य, अप्रयान्शत र राज्य संयन्त्रका लानग गम्भीर परीक्षाका रूपमा नलनपा। मु ैले प्राप्त सूचना, कानूनी अनिकार र त्कालीन पररन्स्थनतको मूल्याङ्कनका आिारमा सावजा ननक वहत, शान्न्त सरक्षा र नागररकको जीउ -िनको संरक्षणलाई प्राथनमकतामा रािी ननणया नलएको हाँ। भववष्यमा यस्ता घटना दोहोररन नददन पु ूवसा ूचना प्रणाली सदृढ गनु , भीड व्यवस्थापनसम्बन्त्िी तानलम र उपकरण बढाउने, अन्तर-एजन्सी े समन्त्वय मजबत ु बनाउन े र राजनीनतक-प्रशासननक स्पष्टता कायम गनपने नसफाररस गदािाु ु।[19]

१९. कारागार व्यवस्थापन ववभागका महाननदेशक सह सन्त्चव लीला प्रसाद शमााको बयान ब्यहोरा : भदौ २३ गते बले कीसम्मु देशका सबै कारागारबाट प्राप्त ननयनमत ररपोवटाङअनसारु अवस्था सामान्त्य नै नथयो। तर २४ गते ददउँसो नख्ि ुकारागारबाट कारागार वररपरर भीड बढ्दै गएको, आन्त्दोलनकारीहरू नन्जवकाँदै गरेका र कारागार लन्क्षत हनु सक्ने संकेतहरू रहेको सूचना प्राप्त भएपनि म सतका बनेँ। मैले त्काल गहृ मन्त्रालय र लनलतपरका ु प्रमिु न्जल्ला अनिकारीसाँग समन्त्वय गरी सरक्षा ु सदृढु गना ननदेशन ददएको नथए। ाँ तर देशैभर फैनलएको अव्यवन्स्थत आन्त्दोलन, सामान्जक सञ्जालमाफात फैनलएको उत्तेजना र स्थानीय सरक्षा्मकु संयन्त्रको सीनमतताबीच केही घण्टामै नख्ि ुकारागारमा ठूलो भीड प्रवेश गना सफल भयो, जसले ववभागका सरक्षा ु योजनाहरू असार बनाउँदै न्स्थनत काबबावहरु पग्यो ु ।

नख्ि ु कारागारमा सरु ु भएको आिमण, तोडफोड र आगजनी केही घण्टामै देशभर फैनलयो। बाह्य समूहहरूको आिामक प्रवेश र नभरैका बन्त्दीहरूको स्वतःस्फूता आवगे दवु ै कारणले अवस्था ननयन्त्रणबावहर गयो। यद्यवप ववभागले प्रमिु न्जल्ला अनिकारी, प्रहरी, सशस्त्र प्रहरी र मन्त्रालयबीच ननरन्तर सम्पका राख्दै प्राथनमकताका आिारमा सतकाता ननदेशन ददइरहेको नथयो, तर आन्त्दोलनको स्वरूप र तीव्रताले स्थानीय सरक्षाकमीमानथु अ्यनिक दबाव परेको जस्तो लाग्ि। यसैबीच ववनभन्न कारागारमा बन्त्दीहरूले स्वयं तोडफोड र अनभलेि नष्ट गना थाले, जसले पररन्स्थनत झनै जवटल बनायो।

घटनाको तीन ददननभर देशका ३४ कारागारमा समान प्रकृनतका घटना भए। २८ कारागारबाट १४, ५५४ जना कैदी-बन्दी फरार भए, जसमा १३, ५८५ वयस्क र ९६९ बाल नबज्याईँकताहरु नथए। नौबस्ता,

19 ५०, अनसु चीु -५ को नस.न.१८ अन्तगता रहेको ।

िाददङ र रामेिापमा सरक्षाु कारवाहीका िममा १० जना बन्दीको म्यृ ु भयो। नख्ि, ु नडल्लीबजार, मकवानपरु , तनहाँ, ु कास्की लगायतका कारागारमा आगजनी, सवारी सािन नष्ट, अनभलेि जलाइएको, CCTV पूणा रूपमा भ्काइएको, कायाालय भवन क्षनतग्रस्त र कैदी गहकाृ ब्लकसमेत जले। कैद कट्टा, अनभलेि, कायाालय संयन्त्र र सम्पन्त्त जलेका कारण देशभरको कारागार प्रणाली त्कालीन रूपमा स्तब्ि बन्न पग्योु । सावजा ननक चासोको ववर्य बनकोे रवव लानमिाने प्रकरणबारे म स्पष्ट पाना चाहन्त्िु वक २४ गते नबहान नख्ि ु कारागारबाट आन्दोलनकारीहरूको जोन्त्िमबारे प्राप्त सूचना ववभाग र मन्त्रालयबीच समन्त्वयका लानग मार नथयो। ववभाग वा मन्त्रालयबाट उहाँलाई कारागारबाट ननकाल्ने आदेश वा संकेत कुनै पनन चरणमा ददइएको नथएन। ववभागका सम्पूणा गनतववनि सरक्षाु सदृढीकरणमु ै केन्त्द्रत नथए। आन्दोलनका िममा भीडले कारागार भ्काउँदा उहाँ भीडबाटै बावहर ननकानलएको जानकारी मैले पनि मार पाएको हुँ। ु आन्दोलनपनि सावजा ननक भएको िोड्ने परबारे जलरले े िम्कीमा दस्तित गरेको जानकारी मार ववभागलाई प्राप्त भयो: ्यो कुनै पनन रूपमा प्रवियागत, कानूनी वा ववभागीय रूपमा जारी भएको पर नथएन। मेरो भनमकाबारूे उठेका प्रश्नहरूको सन्त्दभमा ा म स्पष्ट भन्न चाहन्त्िु वक ववभागले उपलब्ि स्रोत-सािनको सीमानभर रही जोन्त्िम न्त्यूनीकरण, सरक्षाु समन्त्वय, सूचना प्रवाह र ननदेशनका काया ननरन्त्तर रूपमा गरररहेको नथयो। म आफूलाई क्षनतको प्रयक्ष न्त्जम्मेवार मान्त्दन, ाँ तथावप कारागार प्रणालीका संरचनागत कमजोरी र असंगदठत सरक्षाु व्यवस्थापन दीघकाालदेन्त्ि ववद्यमान समस्या रहेको ि। घटनापनि ववभागले त्काल पनस्थाापनाु काया प्रारम्भ गर् यो। फरार कैदी वफताा आउन सावजा ननक सूचना जारी गने, अध्यागमन माफात ननगरानी गने, CRS अनभलेि अद्यावनिक गने, क्षनत मूल्याङ्कन र बजटे अनमानु तयार गने, सरक्षाबलकोु संरचनागत

बयानको

सक्कल प्रनत पाना-

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

समीक्षा गने तथा प्र्येक न्जल्लामा िोजी कायदा ल गठन गने कायला ाई प्राथनमकता ददइएको ि। िरै बन्दीहरु कारागारमा वफताा आएका िन, ् केही पिाउ परेका िन, ् तर अझै ४, ८४१ जना कैदी-बन्दी फरार िन। ् अनभलेि व्यवस्थापन कमजोर रहेकाले अब सबै कैदी-बन्दीको तीन पस्तु े ववववरण अननवाया प्रववष्ट गने र सूचना प्रणाली ववस्तार गने ननणया गररएको ि। बालसिारु गह सम्बन्त्िी सन्त्दभमा ा नौबस्ता सिारु केन्द्रमा ५ जनाको म्यृ ु भएको हो। १८ वर्भा न्त्दा मानथका बाल नबज्ञायकहरू एकै स्थानमा बस्न ु नै प्रमिु चनौती ु भएकाले मन्त्रालयहरूबीच समन्त्वय गरी स्थानान्त्तरण कायिा म अन्त्घ बढाइएको ि। कारागार सिारका ु प्रनतबद्धता संरचनागत रूपान्त्तरणनबना सम्भव िैनन ् भन्ने मेरो ननष्कर् ा ि। नयााँ ऐन-ननयमावली, आिननकु अनभलेि प्रणाली, बनलयो पूवाािार, आकन्त्स्मक व्यवस्थापन योजना र सरक्षा ु संयन्त्रमा एकीकृत कमाण्ड प्रणाली अननवाया िन। ् समग्र संरचनामा सिारु नगरी वैकन्त्ल्पक उपाय िोज्न ुव्यवहाररक हाँदु ैन। अन्त्् यमा, भदौ २४ को घटना ननयन्त्रणभन्त्दा बावहर पगु ेको रावष्ट्रय अराजकताको अवस्थासम्म ववस्तार हाँदा ु पनन ववभागले सकेसम्म समन्त्वय, ननदेशन र पनस्थाापना ु प्रयास गररररहेको नथयो। आयोगले वास्तववक तथ्य पवहचान गरी भववष्यमा कारागार प्रशासनलाई ववश्वसनीय र सक्षम बनाउन आवश्यक नीनत तथा संरचनागत सिारतफा ु मागनानदेशन गने अपेक्षा व्यि गदाि ु। [20]

<u>२०. समाज कल्याण पररर्द् का सदस्य सन्त्चव सरोज कुमार शमााको बयान ब्यहोराः</u> समाज कल्याण पररर्द् का सदस्य सन्त्चव सरोज कुमार शमाा ले २०८२ भदौ २३ र २४ गते न्त्जयनजड े Gen-Z) यवापु स्ताद्वारा ु आह्वान गररएको प्रदशनासाँग सम्बन्त्न्ित घटनाका सन्त्दभमाा जााँचबझ ु आयोग समक्ष ददएको बयानमा पररर्द् को संस्थागत अवस्था, NGO/INGO ननयमनको ववद्यमान संरचना, कमजोरी, अभ्यास र नीनतगत चनौतीहरूलाई ववस्तु त रूपमा स्पष्ट गर्न्ु ेका िन। उनल् े २०८२ साल कानतका २९ गतेदेन्त्ि समाज कल्याण पररर्द् को सदस्य सन्त्चवको हैनसयतमा कायरात रहेको उल्लेि गदै पररर्द् मा हाल कररब ५८ हजारभन्त्दा बढी रावष्ट्रय गैरसरकारी संस्था र १३४ वटा अन्त्तरााववष्ट्रय गैरसरकारी संस्था दताा भई आवद्ध रहेको जानकारी ददएका िन। ् बयानमा उनले पररर्द् साँग हालसम्म सविय NGO/INGO को पूण ारूपमा एकीकृत रावष्ट्रय नडन्त्जटल डाटाबस नरहे ेको स्वीकार गरेका िन। स् ंववानको िारा ५१ बमोन्त्जम

एकद्वार नीनत अवलम्बन गनपने स्पष्ट व्यवस्था र समाज कल्याण ऐन ा ु २०४९ का ववनभन्त् न दफाहरूले मन्त्रालय माफात सीि ा प्रवश गन ा े नपाउन काने ूनी प्राविान गरे तापनन व्यवहारमा ती प्राविानहरू पूण ारूपमा कायाान्वयन हन नसकु ेको अवस्थालाई उनले िलस्त रूपमा स्वीकार गरु ेका िन। पररर्द ् ले यस ववर्यमा ननरन्तर पहल गररररहेको भए पनन ववनभन्त् न लाइन मन्त्रालयहरूले पररर्द लाई बाइपास गरी NGO/INGO माफात पररयोजना सञ् चालन गने अभ्यास कायमै रहेको उनको भनाइ ि।

अनगमन तथा मु ूल्याङ्कनका सन्दभमाा पररर्द ले ववर्यगत ववज्ञ, आनथका ववज्ञ, सम्बन्त्ि त मन्त्रालय र पररर्द का प्रनतननि सन्त्मनलत संयि टोलीमाफात पररयोजनागत रूपमा स्थलगत अनु गमन गने गरु ेको जानकारी ददइएका िन। गत आनथका् वर्माा मार सयौँ पररयोजनाको मूल्याङ्कन गररएको भए पनन

20 १६, अनसु ची ु -५ को नस.न.१९ अन्तगता रहेको ।

पररर्द साँग आवश्यक जनशन्त्ि, प्राववनिक क्षमता, बजट र से ंरचना पयााप्त नरहेको यथाथ ापनन उनले औल्याएका िनं । ्

NGO/INGO को ववत्तीय पारदन्त्शता ा सम्बन्त्िी प्रश्न मा उनले अन्तरााविष्ट्रय गैरसरकारी संस्थाहरूको हकमा प्रायः शत प्रनतशत अनडट तथा प्रगनत प्रनतवदन प्राप् ते हनु गरे ेको तर रावष्ट्रय गैरसरकारी संस्थाहरूको हकमा वैदेन्त्शक सहायता नलन कररब सीनमत से ंख्याका संस्थाबाट मार ननयनमत ररपोटा प्राप् त हनु अवस्था रहे ेको बताएका िन। पररर्द ् को स्वीकृनत र सम्झौता नबना नभनरन ववदे ेशी फण्डको पूण ाववववरण पररर्द को पहाँचमा नआउनु बताए। अनडट ररपोटाका आिारमा पररर्द े को जानकारी नबना ववनभन्त् न स्रोतबाट रकम िच ाभइरहेको अवस्था देन्त्िएको उनले बताएका िन, ् जसले ननयमन प्रणालीमा गम्भीर िाडल रहेको संकेत गरेका िन। ् स्थानीय तहमा हनु िचका े ो अनगमन सामान्त्जक लु े ि ापरीक्षण, सावजाननक सनु वाई , समीक्षा बैठक, सूचना बोडा, वबसाइट तथा स्थानीय तहको पे ूवसाहमनतको प्रणालीमाफात गने गररएको भए पनन पररर्द लाई बाइपास गरी सेवा सञ् चालन गने NGO/INGO को यकीन तथ्याङ्क पररर्द साँग नरहेको स्पष्ट पारिएका िन। यस्तो अवस्थामा पररर्द ् साँग कारबाही गने पयााप्त कानूनी आिार समेत नरहेको स्वीकार गररएका िन। ् नीनत ननमााण,

बयानको

सक्कल प्रनत पाना-

एड्भोकेसी तथा सफ्टवयरमे िी ु गनतववनिमा संलग्न NGO/INGO को अनगमन पनन पररयोजना प्रस्तावु , उद्देश्य र सूचकका आिारमा गररन भए पनन सवेे , म्यावपङ वा डेटा संकलन अननवाय ारूपमा पररर्द् सग साझा गने अभ्यास नरहाँ ेको र ्यसबाट उ्पन्न जोन्त्िमको समेत यकीन मूल्याङ्कन हन नसकु ेको अवस्था बयानमा झन्ल्कन्त्ि। ववदेशी ववज्ञ, कन्सल्टेन्ट तथा एक्सप्याटको प्रवशका सन्दभमाे ा पररर्द् ले कायसाहमनत, श्रम स्वीकृनत र गैरपयटाकीय नभसाका लानग नसफाररस गने प्रवियामा भनमका िू ेले पनन सीमा, सरक्षाु , ऊजाा वा अ्यावश्यक पूवाािारजस्ता संवदनशील े क्षेरहरू पररर्द् को प्र्यक्ष कायक्षारनभर े नपने उल्लेि गररएको ि। िनमका, सामदावयक तथा सामान्जक सु ंस्थामा हनु िचकाे ो ननगरानी पनन पररयोजनागत मूल्याङ्कनकै िममा ववर्यगत ववज्ञमाफात गररन अभ्यास रहे ेको बयानमा उल्लेि ि। प्रभावकारी ननयमनका लानग समाज कल्याण पररर्द् लाई थप कानूनी अनिकारहरु जस्तै लाइसेन्ल्सङ, ननलम्बन, आनथका रोक्का र अनसन्त्िान अनिकारहरु आवश्यक रहु ेको स्पष्ट माग उनले रािेका िन। ् समाज कल्याण ऐन २०४९ को पूण ाकायाान्वयन नहनु नु ै हालको प्रणालीको सबैभन्दा ठूलो कमजोरी भएको उनले ननष्कर्ाा रूपमा औल्याएका ं िन। ् NGO/INGO को प्रभाव सामान्जक क्षेरमा सबैभन्दा संवदनशील दे ेन्त्िएको र ववत्तीय, नीनत, सरक्षा तथा राजनीनतक प्रभावसम्बन्त्िी जोन्त्िमको ु समग्र मूल्याङ्कन अझै प्रवियामा रहेको कुरा उनले बताएका िन। ्

अन्त्यमा, २०८२ भदौ २३ र २४ गतेको न्जयनजडे िममा आन्दोलनका NGO/INGO का सफ्टवयर शीर्ाि अन्तगताको बजट दे रुपयोग भएको कु ुनै ठोस सूचना पररर्द् लाई प्राप् त नभएको बताएका िन। ्21

<u>२१. कारागार कायालाय नख्ि ललतपु रको कारागार प्रशासक (जु लर) उप सन्चव स्यराज जोशीे को बयान ब्यहोरा</u> : नमनत २०८२ साल भदौ २३ र २४ गते म ननयनमत रूपमा आफ्नो कायाालयमा उपन्स्थत नथए। ाँ भदौ २३ गते अवस्था सामान्य नथयो। भदौ २४ गते नबहानैदेन्त्ि सामान्जक सञ्जालमा भड्काउने सामग्रीहरू देन्त्िन थाले र कारागार वररपरर अननिकृत ननगरानी बढ्न थालेपनि मैले प्रमिु न्जल्ला अनिकारी, गहृ मन्त्रालय, शान्त्त सरक्षाु महाशािा तथा कारागार व्यवस्थापन ववभागलाई जानकारी गराई आकन्स्मक सरक्षाु बैठक बोलाए। ाँ ति बैठकमा भीड ननयन्त्रण रणनीनत, वैकन्ल्पक ननकास योजना

र समग्र सरक्षाृमकु तयारीका ववर्यमा िलफल गररयो। ददउाँसो कररब १३:४० बज ेहजारौंको संख्यामा प्रदशनाकारीहरूले “रवव लानमिमानलाई िोड” भन्ने नारासवहत कारागारको मख्यु गेटमा ढंुगामढाु र तोडफोड गदै आिमण सरुु गरे। भीडको अवस्था ननयन्त्रणबावहर जााँदै गएको देिेपनि मैले पनःु प्रमिु न्तजल्ला अनिकारी र गहृ मन्त्रालयलाई सेना पररचालन गना नलन्त्ित तथा मौन्त्िक अनरोिु गरेँ, तर त्काल थप सरक्षाु बल उपलब्ि हनु सकेन। कररब १३:५० बजे भीडले मख्यु गटे तोड्दै जबजस्ित प्रवशे गरी कारागार आफ्नो ननयन्त्रणमा नलयो।

्यस समयमा कारागारमा १२८१ जना कैदीवन्त्दीहरू नथए। भीडले रवव लानमिमानलाई लन्त्क्षत गदै आिमण गना थालेपनि अन्त्य कैदीहरूको सरक्षालाई ध्यानमा राख्दै मैले उहााँलाई अस्थायी रूपमा कारागारनभरकै मनोसामान्त्जक अपाङ्ग वन्त्दी अस्पतालमा साने ननणया गरेँ। पनि उहााँले “भीडलाई सम्झाउन े प्रयास गिु" भन्त्दै माइक माग्नभयोु । ्यसपनि सरक्षाकमीहरूलु े उहााँलाई भीड समक्ष पठाए, तर भीडले उहााँलाई कारागारबाट बावहर लग्यो। उि घटनाबारे मैले तरुन्त्तु ै गहृ मन्त्रालय र प्रमिु न्तजल्ला अनिकारीलाई जानकारी गराए। ाँ

21 ६, अनसु चीु -५ को नस.न.२० अन्त्तगता रहेको ।

उहााँलाई बावहर लनगएपनि भीड झन ्उिोन्त्शत भयो। कारागार प्रशासनको अनभलेि कोठा र प्रहरी भवनमा आगजनी गररयो र प्रहरी तथा सशस्त्र प्रहरी दवु ै पिानड हट्न बाध्य भए। म र प्रशासननक कमचा ारीहरू मनोसामान्त्जक अपाङ्ग वन्त्दी अस्पताल भवननभर लकु ेर ज्यान जोगाउने प्रयासमा नथयौँ। सो िममा भीडले मलाई ज्यनिक डरिम्की ददई जीवन-मरणको रासमा पारी एक अज्ञात परमा हस्ताक्षर गना बाध्य बनायो। परको ववर्यवस्तबारु े मलाई कुनै पूवा जानकारी नथएन। उि हस्ताक्षर करकाप र आतंकपूणा अवस्थामै गररएको हााँदाु ्यसको कुनै वैिाननक हैनसयत िैन।

्यसपनि भीडले कैदीवन्त्दी ब्लकहरूमा आगजनी र तोडफोड गरी १२८० जना सम्पूणा कैदीवन्त्दीहरूलाई बावहर ननकाल्यो। घटनाको केही ददनपनि ७४९ जना कैदीवन्त्दीहरू कारागारमा फवकाए, ७० जनालाई अन्त्य कारागारमा स्थानान्त्तरण गररयो र ४५९ जना अझै फरार िन। ् उि ददन मानवीय क्षनतका रूपमा

बयानको

सक्कल प्रनत पाना-

केही प्रहरीहरू सामान्य घाइते मार भएका नथए। कारागारमा कायरा त सरक्षाकमीहरूलु े उच्च संयमता, ववववके र ने त्वृ प्रदशना गरेकै कारण ठूलो नरसंहार हनबाटु कारागार जोनगयो भन्ने मेरो ठहर ि। मेरो दृवष्टमा भदौ २४ को घटना कुनै प्रशासननक लापरबाही नभई ननयन्त्रणबावहरको संकटपूणा अवस्था (Inevitable circumstance beyond control) नथयो। कारागार सरक्षाको ु दीघका ालीन सिारका ु लानग मैले ननम्न सझावहरू ु प्रस्ततु गरेको िु।

- "Contingency Plan" र "Emergency Response Protocol" तरुन्तु लागू गने,
- संवदनशीले थनु वाहरूका ु लानग High-Security Zone वा Isolated Unit ननमााण गने,
- नपाले प्रहरी, सशस्त्र प्रहरी, कारागार प्रशासन र स्थानीय प्रशासनबीच Real-time Coordination System स्थापना गने,
- कारागारको भौनतक संरचना, ननगरानी प्रणाली तथा आपतकालीन ननकास मागा सिारु गने,
- कमचा ारीहरूलाई संकट-व्यवस्थापन सम्बन्त्िी तानलम प्रदान गने,
- कारागार प्रशासनका लानग Standard Operating Procedure (SOP) अद्यावनिक गरी सबै कारागारमा लागू गने। अन्त् यमा, भदौ २४ को घटना देशव्यापी रूपमा फैनलएको वहंसक आन्दोलनको पररणामस्वरूप नखि ु कारागारमा परेको अवस्था हो भन्ने मेरो ननष्कर् ा ि। यस्तो पररन्त्स्थनतलाई कुनै पनन कारागार प्रशासनले एक्लै ननयन्त्रण गना सम्भव नथएन। [19]

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

---

[19] बयानको सक्कल प्रनत पाना- १२, अनसु ची ु -५ को नस.न.२१ अन्तगता रहेको ।

२२. न्तजल्ला प्रशासन कायालाय काठमाडौंका सहायक प्र.न्तज.अ. मन्त्िराम ररजालु को कागज ब्यहोराः

नपाल सरकारबाट के ेही सामान्तजक संजालहरुमा प्रनतवन्त्ि लगाएको लगायतका ववर्यहरुका ववरुद्ध शान्त्तपूण ाप्रदशना गने भनी सदन गु रुङ , परुर्ोत्तम यादव रु अंवकत मल्ल ले नमनत २०८२ भाद्र २२ गते न्तजल्ला प्रशासन कायाालय काठमाडौंमा ननवदन े ददएको र यसरी ननवदनहरु े नलई आउन े ननवदकहरुलाई कायाालयबाट शान्त्तपे ूण ाप्रदशना गनहा ु न र काठमाडौंका कु ेही संवदनशील स्थानहरुमा े ननर्नित क्षेर तोवकएको भनी कायाालयबाट जानकारी गराएको मलाई सम्झना ि। े उपयिा ु ननवदनहरु प्राप्त भए पश्चात ति प्रदशना े लाई शान्त्तपूण ाबनाई प्रदशना कारी तथा सावजा ननक सम्पन्त्तको संरक्षण गन ानमनत २०८२। ५। २२ गते न्तजल्ला सरक्षा सनमनतको बु ैठक बसी नबस्तत ृ रुपमा िलफल गरी प्रदशनालाई शान्त्तपूण ाबनाउन सबै सरक्षा ननकायहरुलु े आपसी समन्त्वयमा रटीरवहत सु रक्षा ब्यवस्था नमलाउनु भनी ननणया े गनका साथा ु ै एकीकृत ववशर् से रक्षा योजना ु , २०८२ न्त्स्वकृत गरेको नथयो। भोलीपल्ट भाद्र २३ गते ववहान ७ बजे कायाालय आउन प्रमि न्तजल्ला अनिकारीबाट ननदेशन भए ु अनसार ववहान ु ७ बज कायाालयमा उपन्त्स्थत भई न्तजल्ला से रक्षा ु सनमनतको बैठक बसी अवस्थाको सनमक्षा गरी प्रदशना मा ववद्याथी तथा बालबानलकाहरुको समेत उल्लेख्य उपन्त्स्थती हन सक्नु भएकोले े नभड ननयन्त्रणको लानग बल प्रयोग गदाा पूण ासाविानी अपनाउन भनी ननणया े गररएको नथयो। त्पश्चात न्तजल्ला प्रशासन कायाालयमा न्तजल्ला सरक्षा सु नमनतका पदानिकारी रही Command Post समेत प्र:9 र नथयो भएको स्थापना कायका क्षमा कै .अ.न्तज.०० बज पे नु बैठकमा सनमनत सरक्षा ु न्तजल्ला : व्यवस सरक्षा ु ्् था सद्दढ पारी कु ुनै वकनसमको अवान्त्ञ्ित गनतनबनि हन नददन सु रक्षा ननकायहरुका ु नबचमा समन्त्वय सद्दढ गरी रु वटरवहत तवरलु े सरक्षा ु प्रवन्त्ि नमलाउन भनी ननणया े गररएको नथयो। ववहान कररब १० बज नतरबाट माईनतघर मण्डला क्षेरमा प्रदशना े कारीहरु भेला हन थालु ेका नथए। ती प्रदशनाकारीहरु शरुमा माईतीघर मण्डला क्षेरमा भु ेला भएतापनन पनि संख्या बढ्दै गएपनि सब ै प्रदशनाकारीहरु वानश्वर तफा बढ्दे ै गरेको दृश्यहरु Command Post मा जडान भएको CCTV Display मा देिेको नथए। ति ददन कायालायको दैननक सेवा समेत चाल रहु ेकोले न्तजल्ला सरक्षा ु सनमनतको सदस्य कायाला यको अनतरिि गनकाा ु तयार ननणया हरु सनमनतबाट सरक्षा ु हैनसयतले

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

सन्त्ववकोसमय पूणा म परेकोले गन ा ुकामसमेत Command Post मा रही सबै दृश्यहरु हेन ापाएको नथईन। वानश्वरतफा अगाडी बढे ेको नभडले ददनको कररब ११ बजनतर एभरे ेष्ट होटल अगानड रान्त्िएको व्याररकेट तोडी अगाडी बढ्दै गरेको दृश्य मैले CCTV Display मा देि ेको नथए भन नभडको अगाडी े केही स्कुलअनिकारीबाट न्त्जल्ला प्रमिु रहेकोले यवतीहरु ु यवा ु उमेरका पढ्ने कलेज/ Command Post मा रहेका सरक्षा पदानिकारीहरुलाई सु ंयमता अपनाउन भनको समे ेत मैले सनु को नथए। े प्रहरी व्याररकेड तोडी अगाडी बढेका प्रदशनाकारीहरुले नयाँ बानश्वरन्त्स्थ से ंसद भवनमा पगी ड्युटीमा ु िवटएका सरक्षाकमी तथा सावजा ु ननक सम्पन्त्तमा आिमण, तोडफोड तथा आगजनी गन ाथालेकोले Command Post मै १२:०० बज न्त्जल्ला े सरक्षा सनमनतको ु आकन्त्स्मक बैठक बसी बानश्वर क्षेरमा े अपरान्ह १२३०: बजदे ेन्त्ि लागू हनु गरी े कफ्यू आदा ेश जारी गदै उि आदेश कायाान्त्वयनको लानग नरनसंहदल गण, नसंहदरवार, न्त्जल्ला प्रहरी पररसर, भद्रकाली, सशस्त्र प्रहरी बल नपाल ने ं२० . गण (उद्धार ववपद्) नसनामंगल र सशस्त्र प्रहरी बल नपाल ने ं१८ . गण ननलवाराहीलाई ननदेशन ददइएको। उि समयमा ववनभन्न संचार माध्यमका परकारहरुले घटनाको ववर्यमा म साँग समेत बारम्बार सम्पका गरीरहेका नथए। मैले १२ कफ्या बजदे ेन्त्ि ३०:१२ र भएको ननणया कफ्यकोु नै देन्त्ि बजे ००: नथए गराएको जानकारी संचारमाध्यममा सबै भनी लाग्र। े करफ्य् लगाउनु ननणया े हनासाथ नयाँ बानु श्वर े क्षेरमा कफ्यको बारा ु ेमा जानकारी ददन सरक्षाकमीलाई माइवकङ गन ा ु ननदेशन ददइएको नथयो भन े ्यसलाई थप प्रभावकारी बनाउन Command Post मा रहेका सशस्त्र पहरी उपरीक्षक जीवन के .सी. क् बानश्वरे अनिकारीले न्त्जल्ला प्रमिु लाईर्मा पठाउने समु ेत भएको नथयो। प्रदशना ननयन्त्रण गन ा सरक्षाकमी ु अपग ु भएकाले नपाली े सेनाबाट थप सहयोग माग गररएको। कफ्य ा ु लगाएपनि प्रदशानकारी नततरववतर हनु अपे ेक्षा नलईएकोमा सोको ववास्ता गदै प्रदशना े कारीले नसंहदरवारबाट बानश्वरतफा कफ्ये कायाान्त्वयनको लानग जाँदा ु ै गरेका नपाली से ेनाका सरक्षाकमी सवार िकहरु नबच ु सडकमै रोकेर अवरोि पर् या ु उँदा थप मद्दत अन्तररावष्ट्रय सम्मेलन केन्त्द्र क्षेरमा पग्र सकु ेको नथएन। कफ्य लगायपनि पनन प्रदशनाा ु कारीहरुले ननरन्तर संसद भवन वरपर तोडफोड गरीरहेका नथए। त्पश्चात प्रमि न्त्जल्ला अनिकारीलु े बल प्रयोगको नसद्धान्त अनरुप िमशु भवन संसद गरी प्रयोग बल : संचार मैले

हैनसयतले प्रविाको व्यहोरा सोही भएकोले गराउन ुजानकारी भन्ने ददएको ननदेशन गना सरक्षा ु नथए गराएको जानकारी माध्यमहरुलाई। प्रहार गोली िातको ु अनिकारीबाट न्त्जल्ला प्रमिु गन भन्ने आदा ु ेश नभई आवश्यक परे रबर बलु ेट सम्म प्रयोग गन भना ु को जानकारी गराउने भएकोलु े मैले सोही व्यहोरा संचारमाध्यमलाई जानकारी गराएको नथए।

न्त्जल्ला सरक्षा सनमनतलु े ववद्याथी र बालबानलकाको सहभानगतालाई समेत मध्यनजर गरी न्त्यनतम बल ु मार प्रयोग गरेर न्त्स्थनतलाई ननयन्त्रणमा नलन सरक्षाकमीलाई ु स्पष्ट ननदेशन ददएको नथयो। राजनीनतक दलको आयोजनामा नबरोि प्रदशनामा सहभागी हनु प्रदशना े कारीको संख्या सामान्त्यतया आकलन गन ाा ँ सवकन भए तापनन ति ददन जे न जी पे स्ताको आह्वानमा भएको प्रदशना ु मा सहभागी हन ु सक्न प्रदशना े कारीहरुको संख्या राज्य संयन्त्रले आकलन गरा ँ ेभन्त्दा ननकै ठूलो नथयो। सभ्य र शालीन तररकाले प्रदशना हनु आ े कलन ववपररत एक्कासी ध्वाँ ंसा्मक गनतनबनि हाँदा ु सरक्षाकमीलाई न्त्स्थती ु ननयन्त्रणमा नलन ननकै कदठन परेको नथयो। नमनत २०८२। ५। २४ गते थप क्षनत नहोस भन्ने अनभप्रायले २४ गते नबहान ८:३० बजदे ेन्त्ि लागू हनु गरी अको आदे ेश नभएसम्मको लानग काठमाण्डौ महानगरपानलका क्षेरनभर कफ्र्यको ा ु आदेश जारी गररएको तर प्रदशनाकारीहरुबाट सो आदेशको पालना नहाँदा न्त्स्थती ननयन्त्रण बावहर गई ु ननकै ठूलो क्षनत हन पु गु को नथयो। े न्त्जल्लाको ववनभन्न स्थानमा तोडफोडका घटनाहरु भईरहेको र सरक्षाकमीहरुबाट न्त्स्थती ननयन्त्रणमा ु नलन नसकेको देन्त्िएकोले ददनको कररब १00. बजे नतर न्त्जल्ला प्रशासनको Command Post मा रहेका पदानिकारी सवहत म पनन गह मन्त्रालय पृ गु को नथए। गे ह मन्त्रालयमा कररब ृ १५ नमनट बसे े पनि प्रमि न्त्जल्ला अनिकारीको ननदेशानु सार सबु ै जना नेपाली सेनाको नसंहदरबार न्त्स्थत ननलबाराही गण मा पगी ति ददन पु रुै समय सोही गणमा बसेका नथयौ। न्त्स्थती ववस्तारै सामान्त्य हदु ै गएपनि भाद्र २६ गते देन्त्ि ननयनमत रुपमा कायाालयको सेवामा पन ु संलग्न भईरहेको िु।[20]

<u>२३. कारागार कायालाय नडल्लीबजारका प्रमि कारागार प्रशासक बाबु राम अयाला ु ाः-</u> कारागार कायाालय नडल्लीबजार दरवन्त्दी भई नमनत २०८२ साल बैशाि मवहना देन्त्ि म सोही कायाालयमा कायाालय प्रमि

[20] बयानको सक्कल प्रनत पाना- ४, अनसु ची ु -५ को नस.न.२२ अन्त्तगता रहेको ।

पदमा कायरा ु त रहेको ि ु। नमनत २०८२/०५/२३ गते र २४ गते नपालको राष्ट्र वहते , सशासनु , तथा भ्रष्टाचार ननयन्त्रणको माँग रािी न्जयनजड (े Zen-Z) यवा पु स्ताद्वारा ु काठमाण्डौ लगायत मलु कको ववनभन्न भागमा प्रदशना ु गरराँदा म सोही कायाालयमा कायरात रहेको नथए। उाँ ि आन्दोलन पूव ाकायाालय जल्न सम्मको े Risk अनमान नथएन। सु रक्षा र गु प्तचार ु ननकायहरुबाट जलमा े Unrest वा Breakout Risk सम्बन्त्िी कुनै Early Warning आएको नथएन। आन्दोलन पूव ाकारागारमा CCTV, Watch Tower, Parameter Fencing लगायत दरुस्त हालतमा नथए ु तर Alarm System भन नथएन। नमनत े २०८२ भाद्र २३ गते कारागारको अबस्था सामान्त्य नथयो। २४ गते भएको देशै भरीको आन्दोलन र कारागार समेतमा भएको आिमणबारे म जानकार नै नथए। सोही नसलनसलामा म कायराँ त कारागारमा समेत सरक्षा थ्रु ट बढे ेकोले मैले थप सरक्षाकमी ु पठाई ददन भनी प्रमूि न्जल्ला अनिकारीलाई नलन्त्ित पर तथा पटक पटक एसएमएस गरी ररपोटा गरेको नथए। उि समयको वस्ताँ न्स्थनतको बारु ेमा कारागार व्यवस्थापन ववभागमा समेत ररपोटा गरेको नथए। कारागारको साँ रक्षामा िवटएको नु पाल प्रहरीको कमाण्डर प्रहरी ननरीक्षकसे ाँग म ननरन्तर िलफलमै नथए। ददनभरी अबस्थाँ सामान्त्य नै नथयो। साँझको अन्दाजी १७०० बजको समयमा े कररव ४००/५०० को संख्यामा आएका प्रदशनाकारीहरु कारागारको मेन गेट अगानड आई प्रदशना गदै नाराबाजी तथा तोडफोडमा सविय भए, उि प्रदशनालाई सरक्षाकमीहरुलु े सम्हाली रहेकोमा अन्दाजी १८०० बजको समयमा प्रदशा े नकारीहरु एउटा बस (पिी थाहा भएको अन्त्ख्तयार दरुपयोग ु अनसन्त्िान आयोगको रहु ेको) लाई नलई आई मन गे टमा प्रहार गरी नभर निराई सोही बसमा े आगजनी गरे, ्यसपिी ननजहरुले नन्जकै रहेको प्रहरी ब्यारेक, नसनसवटनभको अप्रशन रुमे , ग्यारेज लगायतमा समेत आगो लगाएर सम्पूणमाा पूण ाक्षनत हन पु ग्यो। पनि सु रक्षाकमीको हवाई फायरको ु कारवाहीबाट प्रदशनाकारीहरु भागी गए। उि ददन कारागार नभरबाट कैदी बन्त्दीहरुबाट ि ासै प्रनतविया भएन। भोनलपल्ट २५ गते नबहानै देन्त्ि कैदी बन्त्दीहरुले अन्त्यर कारागारहरुबाट कैदी बन्त्दीहरु बावहर ननस्केको र हाम्रो कारागारमा मार हामीहरुलाई निाडेको भन्त्दै जलर र से रक्षाकमी ु लन्त्क्षत नबनभन्न नाराबाजी गन ाशरु गरु े। हामीलाई समेत कागज गरी ि ाड्नपाि भनी माग रािु े। प्रहरी तथा हाम्रो प्रशासनबाट पटक पटक सम्झाई बझाई गदाा समु ेत नमानी कैदी बन्त्दीहरु कोठा नभर

नबसी बावहर ननस्की नाराजलु स गदै कारागार नभरको च्यानल गु ट तोडी बावहर ननस्कन थाले े, प्रहरीले हवाई फायर गदै न्स्थनत ननयन्त्रणमा नलन प्रयास गररे रहे। सोही िममा मैले नपाली से ेनालाई थप मद्धतको आग्रहपनि सेनाको एउटा टुकडी कारागारमा आईपग्यो। कु ैदी बन्दीहरुले सरक्षाको ु लानग भएका २ वटा गटहरु तोड्दे ै बावहर ननस्कन उद्धत भै रहे। ननजहरुले आफू बस्न स्थानमा े आगजनी समेत गरे। सोही िममा पेररनमटरमा रहेको पिाल नाघ्दै र केही मेन गट हे ाँदु ै २० जना कैदी बन्दीहरु भागी फरार भए। अन्य कैदी बन्दीहरुलाई ननयन्त्रणमा राख्न सफल भईयो। उि ददन कारागारमा जम्मा ६६९ जना कैदी बन्दीहरु रहेका नथए। पिी कारागारमा रहेका ४५७ जान कैदी बन्दीहरुलाई सोही ददन केन्द्रीय कारागार कायाालय जगन्नाथदेवलमा स्थानान्तरण गरर्यो, बाँकी सोही कारागारमा रहेका िन। हालसम्म भाग् का मध्ये े ९ जना कारागारमा वफताा भएका ११ जना हालसम्म भागी फरार नै रहेका िन। उि ददन स् रक्षा कमाण्डर र म ननरन्तर सम्पकामा रहु ेका नथयौँ। कारागारको व्यवस्थापन सम्बन्त्िमा SOP (Standard Operating System) िैन तर कायवाविी रहेको ि। सोही कायवाविी अनसार आन्तररक र वाह्य प्रशासन चली आएको ि। उि ददन दु ेशै भरी आन्दोलन भई कारागारबाट कैदी बन्दीहरु भागका र से रक्षा ददन नसवकनु अबस्था से जना ृ भएकोले कैदी बन्दीहरु भागका े हनु । ् आन्दोलनको िममा आन्तररक प्रशासन (भाई नाइके लगायत) बाट सकारात्मक सहयोग रह यो। कारागारलाई सरन्क्षत गन ाु सरक्षाफौज दरवन्दी वु द्धी गनेृ , कारागारको भौनतक संरचना मजबत र बनलयो बनाउनु े, अपराििको वनगकारण मतावक अलग अलग ु बन्दीगह बनाई कृ ैदी बन्दीहरुलाई अलग अलग राख्न सझाव ददन्त्िु ु।[21]

२४. केन्द्रीय कारागार जगन्नाथ देवलका ननममत्त कारागार प्रशासक बकै ुण्ठराज रेग्मीको कागज ब्यहोराः केन्द्रीय कारागार कायाालय जगन्नाथदेवल दरबन्दीको शािा अनिकृत ह।ु २०८२ भाद्र २३ र २४ गते Gen-Z आन्दोलनको िममा म कारागार कायाालय जगन्नाथदेवल काठमाडौंको ननममत्त कारागार प्रशासक नथए। Gen-Z आन्दोलनमा सहभागी प्रदशनाकारीहरुले कारागारमा आिमण, तोडफोड, आगजनी जस्ता

[21] बयानको सक्कल प्रनत पाना- ३, अनसु चीु -५ को नस.न.२३ अन्तगता रहेको ।

कय ागलाना भन्ने अनमान नथएनु , सरक्षा ु र गप्तचार ननकायहरुबाट जु लमा े Unrest वा Breakout Risk सम्बन्त्िी कुनै Early Warning आएको नथएन। कारागारमा CCTV Watch System

ि, Tower Parameter Fencing Alarm System िैन। नमनत २०८२ भाद्र २४ गते प्रदशनाकारीहरुले नबनभन्न सरकारी भवनहरु, संघीय संसद भवन समेतमा तोडफोड आगजनी गरी रहेका भन्ने सननएको ु नथयो, सोही िमिमा सांझ १९.३० बज नतर प्रदशना े कारीको ठुलो समह आई बन्दी गु हका तीनवटृ ै गटहरुमा ढे ंुगामढा गदै तोडफोड प्रयास गन ाु थाले सो िमिमा कारागार कायाालयको तीनवटा झ्याल फुट्यो, मलगु टको े CCTV तोडफोड भयो। सो पश्चात कैदीबन्दीहरुले बन्दीगहको तीनवटृ ै ढोकाहरु फोडी बावहर ननन्स्कए र मलगु ट तफा अगाडी बढे े, मलगु टमा कारागार से रक्षामा िवटएका नु पाल े प्रहरीले रोक्न प्रयास गरे े, बावहरी भागबाट प्रदशनाकारीहरु र नभर तफाबाट कैदीबन्दीहरुको दबाबले गदाा प्रहरीले पनन रोक्न सक्न अबस्था े रहेन जसको कारण कैदीबन्दीहरु भाग्न सफल भए तथावप कारागारसाँगै जोनडएर रहेको नपाली से ेनाको रावष्ट्रय सेवा दलको कायाालय कारागारसाँगै रहेको हंदा ु कायाालयको सवारी सािनहरु र कायाालयमा आगजनी गन ासैननकहरुको आवतजावतले गदाा कारगार

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

र सरक्षा तफाको सवारी सािनहरुमा ु आगजनी, तोडफोड नहनु अबस्था रह् योे । कारागारको आन्तररक सरक्षा अबस्था राम्र्र नथयोै , मैले नआन्त्तन, ु तोडफोड, आगजनी जस्ता ऱ्िङ्खल कायहारु नगन ार सिार ु गह नभर शान्त्तपृ ूण ातवरले बस्न अनरोि गनु को साथा ु ै थनु वाबन्तदीहरुलु े कानून बमोन्तजम पाउन से ेवा सवविाको लागी ु पहल गने आश्वासन समेत ददएं। चौतफी तोडफोड आगजनी भई रहेको हंदा थप ु सरक्षाकमीको व्यवस्था हु नु अबस्था नथएन। कारागारको व्यवस्थापन सम्बन्त्िमा े SOP (Standard Operating System) िैन, कारागार संचालन कायवाववन ि। म नननमत्त कारागार प्रशासक भएको हैनसयतले कैदी\बन्तदी भाग्नमा मु ेरो न्तजम्मेवारी रह् यो नै तर सो ददन मैले मेरो पददय हैनसयत र काय ा क्षमताले भ्याए सम्म उपलव्ि सरक्षाकमीको सहयोगमा अन्त्तम सम्म प्रयास गरी रहु े। जसको कारण कुल जम्मा कैदीबन्तदी ३८८० मध्ये ३६३ जना कैदीबन्तदीलाई कारागारमा राख्न सफल भएं। बांकी ३५१७ जना भागे, भागका मध्ये े २३१७ जना कैदीबन्तदीलाई वफताा ल्याउन सफल भएका िौ, बांकी १२०० जना कैदीबन्तदी अझै फरार िन, ् िोजतलास काय ाजारी रहेको ि। आन्तररक प्रशासनका चौकीदार, बैदार, मल ु नाईके , भाई नाइके लगायतले सन्त्तोर्जनक सहयोग गरे। कारागारलाई सरन्त्क्षत गन ा ु त्कालको लागी सरक्षा दरबन्तदी बु द्दी गनृ , मध्यम तफा भौनतक पूबिाार मजबतु प्रकृनतका बन्तदीगहरु बनाउनृ र दीे घका ालीन रुपमा अपराि को बगीकरण अनसारको बन्तदीगु ह ृ नननमााण गन पिा। कारागारको क्षमता अना ु सारको कु ैदीबन्तदी राख्न पिा। ु [25]

<u>५.१.३ नपाली से नाको बयान कागज ब्यहोराःे</u>

<u>२५. प्रिान सेनापनत महारथी अशोकराज नसग्देलको बयान कागज ब्यहोराः</u> म २०४३ साल फागनु ३ गते नपालीे सेनामा प्रवशे गरी २०८१ भदौ २४ गतेदेन्त्ि प्रिान सेनापनतको न्तजम्मेवारी सम्हाल्दै आएको िु। राविष्ट्रय सरक्षा ु पररर्दको सदस्यको हैनसयतमा भदौ २३ र २४, २०८२ मा न्तजयनजडे (Gen-Z) यवा ु पस्ताद्वारा ु गररएको प्रदशना का िममा उपन्न जवटल र ववर्म पररन्त्स्थनतमा मैले संववविान र कानूनको ममअ ानसारु आफ्नो दावय्व ननवााह गरेको िु। भदौ २२ गते बसेको केन्त्द्रीय सरक्षा ु सनमनतको बैठकमा राविष्ट्रय अनसन्त्िानु ववभाग तथा अन्त्य सरक्षा ु ननकायबाट आन्तदोलन व्यापक हनु सक्ने जानकारी प्राप्त भएको नथयो। तथावप सो नमनतसम्म राविष्ट्रय सरक्षा ु पररर्दको औपचाररक बैठक

नबसेकाले ववशर्े रणनीनतक िलफल हनु सकेको नथएन। भदौ २३ गते संसद भवन क्षेरको सरक्षाु अवस्था जवटल बन्दै गएपनि अन्त्यल्लो ननणयाअनसारु अन्य सरक्षाु ननकायसाँग समन्वय

25 ३, अनसु चीु -५ को नस.न.२४ अन्तगता रहेको ।

गदै आवश्यक सरक्षाु तयारी गना ननदेशन ददएको नथए ाँर स्थानीय प्रशासनको अनरोिमाु कफ्य ाुकायाान्वयनका लानग तयार रहन मातहतलाई सचेत गराएको नथए। ाँ उि ददन नपालीे सेना पररचालन नभएको र गह मन्त्रालयको नते ृवमाृ सरक्षाु व्यवस्था कायाान्वयन भएको नथयो। भदौ २३ गते अन्दाजी २०:०० बजे प्रिानमन्त्री ननवास, बालवाटारमाु रावष्ट्रय सरक्षाु पररर्दको ३९ औ ाँ बैठक बस्यो। नपालीे सेना स्वतः सडकमा उरने संस्था होइन: संवैिाननक तथा कानूनी प्रविया पूरा भई नपाले सरकार मन्त्रिपररर्दको नसफाररस र राष्ट्रपनतको ननणया बाट मार पररचालन हनु ेव्यवस्था रहेको ि। बैठक बस्दासम्म गहमन्त्रीकोृ राजीनामा भइसकेको, बन्द गरेरएको सामान्जक सञ्जालमानथको प्रनतबन्ि हटाइ सवकएको र आन्दोलनकारीका माग सम्बोिन हनु े आकलनाँ गररएको अवस्थामा २४ गते ववर्म पररन्स्थनत उ्पन्न हनु सक्ने ठोस अनमानु नगररएको हाँदाु सेना पररचालनबारे कुनै ननणया वा िलफल भएन। भदौ २४ गते नबहान प्रिानमन्त्री ननवासमा भएको िलफलमा प्रिानमन्त्रीले मसाँग सझावु माग्नभयोु । मैले दईु ववकल्प प्रस्ततु गरें—पवहलो, उहााँकै राजनीनतक दलका केही वररष्ठ पदानिकारीले राजीनामा ददन सझावु ददइरहेको बन्झएकोु हाँदाु थप मानवीय क्षनत रोक्न राजनीनतक समािानतफा जान राजीनामा उपयिु हनु सक्ने: दोस्रो, संवैिाननक रूपमा नसफाररस भएमा नपालीे सेना पररन्स्थनत ननयन्त्रणका लानग पूणा रूपमा तयार रहेको। तर प्रिानमन्त्रीले राजीनामा ददएपनि सरक्षाु अवस्था झन ् अराजक बन्दै गयो र नपालीे सेनाले िमशः ववज्ञनप्त जारी गदै अवपल गर् यो तथा रानत २२:०० बजदे ेन्ति पूणा रूपमा तैनाथ भई शान्न्त-सव्यवस्थाु बहाल गना सविय भनमकाू ननवााह गर् यो। सरक्षाु ननकायहरूबीच समन्वयको अभाव रहेको आरोपलाई म अस्वीकार गदािु। तीनै सरक्षाु ननकायका प्रमिहरूु ननरन्तर सम्पका र संयिु िलफलमा नथयौं, र जोन्तिमपूणा अवस्थामा समेत नपालीे सेनाले

बयानको

सक्कल प्रनत पाना-

अन्त्य सरक्षाु ननकायका सदस्यहरूको सरक्षाु तथा उद्धार गरेको ि। नसंहदरबार, राष्ट्रपनत ननवास, प्रिानमन्त्री ननवास, नरभवनु अन्तराावष्ट्रय ववमानस्थल, इन्त्िन नडपो, कारागार तथा अन्त्य संवदनशीले संरचनाहरू जोगाउन नपालीे सेनाले अग्रसर भनमकाू िेलेको ि, जहााँ मानवीय क्षनत न्त्यून राख्न अ्यन्त संयमता अपनाइएको नथयो। नपालीे सेना स्पष्ट कायाादेश र संवैिाननक प्राविाननबना पररचानलत हाँदु ैन भन्ने ववर्यमा सबै स्पष्ट हनु आवश्यक ि। नपालकोे संवविानको िारा २६६(१), २६७(६) र २७३(१) बमोन्त्जम मार सेना पररचालन हनु सक्ने संवैिाननक व्यवस्था रहेको ि। भदौ २४ गते नपालीे सेनालाई सहयोगका लानग अनरोिु गदाा समयमा सम्बोिन नभएको भन्ने गनासोु सन्नमाु आएको भए पनन ्यो यथाथा होइन। नपालीे सेनाले दमकल प्रयोग गरी नसंहदरबारन्त्स्थत रावष्ट्रय डाटा सेन्त्टर तथा अथा मन्त्रालयको डाटा सेन्त्टरमा लागकोे आगलागी ननयन्त्रण गरेको हो। साथै राष्ट्रपनत ननवास, प्रिानमन्त्री ननवासका मख्यु संरचना, नरभवनु अन्तराावष्ट्रय ववमानस्थल तथा देशभरका ववमानस्थल, इन्त्िन नडपो, कारागार लगायतका Vital Installation हरू नपालीे सेनाको पहलमा जोगाइएको हो। नसंहदरबार र राष्ट्रपनत कायाला य पररसरबावहर जम्मा भएका उत्तेन्त्जत भीडलाई मौन्त्िक चेतावनी, कररब ४६ राउन्त्डभन्दा बढी हवाई फायर र मूल गटबाटे पटक-पटक भौनतक रूपमा िकेली सम्झाइबझाइु गरी बावहर पठाइएको नथयो। भदौ २४ गते नबहान ०५:०० बजदे ेन्त्ि कफ्य ाु लगाउन नपालीे सेनाले सझावु ददएको भए पनन काठमाडौंमा नबहान ०८:३० बजबाटे मार कफ्य ाु घोर्णा भयो, जनतबलाे प्रदशना कारीहरूको उल्लेख्य उपन्त्स्थनत भइसकेकोले ति कफ्य ाुप्रभावकारी हनु सकेन। मैले भौनतक संरचनाभन्दा पनन मानवीय सरक्षालाईु प्राथनमकता ददएको िु। सेना पररचालनसम्बन्त्िी आलोचनालाई त्कालीन संवैिाननक बाध्यता र पररन्त्स्थनतसापेक्ष मूल्याङ्कनका आिारमा हेनपााु भन्ने मेरो िारणा ि। लवटएकाु हनतयार तथा फरार कैदी-बन्दी वफताा ल्याउन संयिु अपरेशन सञ्चालन गररएको, हनतयार वफताा बझाउनु सावजा ननक आग्रह गररएको र समन्त्वया्मक सरक्षाु संयन्त्र सविय रान्त्िएको नथयो। अन्त््यमा, भववष्यमा यस्ता घटना दोहोररन नददन राज्यका प्रशासननक तथा सरक्षाु संयन्त्रलाई राजनीनतक हस्तक्षेपबाट मिु रािी कानूनी आिारमा सदृढु र प्रभावकारी बनाउनपनेु , रावष्ट्रय सरक्षाु

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

पररर्दलाई अझ सविय र न्तजम्मेवार बनाउनपनु तथा सरक्षा ु ननकायहरूबीच गवहरो समन्त्वय र दीघका ालीन संरचनागत सिारु आवश्यक रहेको मेरो ननष्कर् ा रहेको ि। 26

<u>२६. राष्ट्रपनत कायाला य, शीतल ननवास सरक्षाको कमाण्डर सहायक रथी मनोज वु दवारै</u> म राष्ट्रपनत कायाालयमा नमनत २०८१/०४/१८ गतेबाट िवट्टएको हाँ ुर भदौ २३ गते म शीतल ननवासमै नथए। ाँ सो ददन न्तजयनजडे (Gen-Z) यवा ु पस्ताद्वारा ु ववनभन्न स्थानमा प्रदशना भए पनन शीतल ननवास क्षेरमा कुनै असामान्त्य सरक्षा ु समस्या उपन्न भएन। भदौ २४ गते कररब ११:०० बजनतरे ववनभन्न स्थानमा प्रदशना कारीहरू जम्मा हाँदु ै गएको सूचना प्राप्त भयो।

ती समूहहरूको लक्ष्य कुनै पनन संवदनशीले स्थान हनु सक्ने सम्भावनालाई मध्यनजर गदै, मेरो न्तजम्मेवारीमा रहेको शीतल ननवासको सरक्षालाई ु उच्च प्राथनमकतामा रािी फौज पनःव्यवस्थापनु गररयो। शीतल ननवासको नम्बर २ गटकोे दन्त्क्षणतफा तथा महाराजगञ्ज कान्न्त बाल अस्पताल नन्तजकको सडकमा Blocking

26 १६, अनसु ची ु -५ को नस.न.२५ अन्तगता रहेको।

Position का रूपमा नडउटी तैनाथ गररयो। बाँकी फौजहरु शीतल ननवास पररसर वररपरर पोस्ट, स्ट्यान्डबाइ र स्टप-एण्ड-गो अवस्थामै रान्तिएको नथयो। नम्बर १, नम्बर २ तथा पन्श्चमतफाका गटहरूे Strong Hold गरी सरक्षा ु घेरा मजबतु बनाइएको नथयो। मैले स्थलगत ननरीक्षण तथा रेनडयो सेटमाफात शीतल ननवास र सम्माननीय राष्ट्रपनतज्यूको सरक्षाको ु ननरन्तर एवकन गरररहेको नथए। ाँ कररब १२:३० बजे सम्माननीय राष्ट्रपनतज्यूले सबै सल्लाहकार सवहत मलाई बोलाई समग्र पररन्स्थनतबारे िलफल गनभयो ु । ्यनतबलाे सम्म अवस्था ननयन्त्रणमै रहेको र तैनाथ फौजले सडकमा जम्मा भएका प्रदशना कारीहरूलाई समझाइ-बझाइु गदै रोवकराििको जानकारी मैले प्रस्ततु गरें। ववनभन्न माध्यमबाट प्रदशना कारीहरूको गनतववनि सम्बन्त्िी सूचना ननरन्तर प्राप्त भइरहेकाले सोही अनसारु सतकाता कायम रान्तिएको नथयो। कररब १४:०० बजे पनः ु सम्माननीय राष्ट्रपनतज्यूले मलाई बोलाई पररन्स्थनतबारे

बयानको

सक्कल प्रनत पाना-

जानकारी नलनभयो‍ु । उहााँले अन्त्तम समयसम्म पनन शीतल ननवासमै सरन्त्क्षतु बस्न ेइच्ि‍ा व्यि गनभयो‍ु । मैले पनन हालसम्म शीतल ननवास सरन्त्क्षतु रहेको र अन्त्तम अवस्थामा मार वैकन्त्ल्पक सरन्त्क्षतु स्थानमा लैजाने तयारी रहेको व्यहोरा स्पष्ट गरें। कररब १५:०० बजनतरे प्रदशना कारीहरूको संख्या उल्लेख्य रूपमा बढ्दै गएको र ठूलो समूह पूवा बालवाटारु तफाबाट शीतल ननवासतफा बवढरहेको सूचना प्राप्त भएपनि सबै प्रदशना कारीको सम्भाववत लक्ष्य शीतल ननवास नै हनु सक्ने स्पष्ट भयो। ्यस अवस्थालाई मध्यनजर गदै पवहलो प्राथनमकता सम्माननीय राष्ट्रपनतज्यूको सरक्षा‍ु रहेकोले, उहााँलाई त्काल सरन्त्क्षतु स्थानमा सानपनो‍ु सझावु मैले प्रस्ततु गरें। ADC टोली तथा अनत ववन्त्शष्ट सरक्षा‍ु ननदेशनालयको सहयोगमा कररब १५:१५ बजे सम्माननीय राष्ट्रपनतज्यू र पररवारलाई सवारीमाफात सरन्त्क्षतु स्थानमा सकुशल पर् या‍ु इयो। यसपनि पनन म रेनडयो सेट र मोबाइल माफात शीतल ननवासमा तैनाथ फौजका कमाण्डर, राष्ट्रपनत सन्त्चवालयका सैननक अनिकृत तथा अनत ववन्त्शष्ट सरक्षा‍ु ननदेशनालयका कमाण्डरसाँग ननरन्तर सम्पकामा रही पररन्त्स्थनत बन्झरहु ेको नथए ा ँर सकेसम्म समझाइ-बझाइु तथा न्यूनतम बल प्रयोग गरी शीतल ननवासमा क्षनत हनु नददन ननदेशन ददइरहेको नथए। ा ँ कररब १५:२० बजेनतर ठूलो संख्यामा प्रदशनाकारीहरूले नम्बर १ र नम्बर २ गटबाटे नभर पस्ने प्रयास गरे। नम्बर २ गटबाटे प्रवशको े प्रयास फौजले रोकेको भए पनन, नम्बर १ गटको े दायााँ-बायााँ रहेको होचो परानो‍ु पिाालबाट ठूलो संख्यामा प्रदशना कारीहरू शीतल ननवासनभर प्रवशे गरे।

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

्यस ि‍मिमा तैनाथ फौजले नभर पस्न नददन ननरन्तर समझाइ-बझाइु गर् यो तर अ्यन्त आिोन्त्शत नभडमानथ गोली प्रहार गदााठूलो मानवीयक्षनत हनु सक्ने देन्त्ि‍एकाले हनतयारबाट फायर ि‍ोनलएन। फौज केही पिानड हट्दै शीतल ननवासको दन्त्क्षणतफाको कायाालय क्षेर र पन्त्श्चमतफाको राष्ट्रपनतको ननवास जोगाउन केन्त्ल्द्रत भयो। आिोन्त्शत नभडले वररपरर तोडफोड तथा आगजनी सरु‍ु गर् यो र कररब १६:०० बजनतरे आगलागी व्यापक बन्त्यो। तथावप, अन्त्तम समयसम्म पनन फौज भौनतक रूपमा उपन्त्स्थत भई सम्झाइ-बझाइु गदै अन्त्य क्षेरमा क्षनत फैनलन नददएकाले दन्त्क्षणतफाका सम्पूणा कायाालय, पावकाङमा रहेका सवारी साि‍न तथा पन्त्श्चमतफाको राष्ट्रपनतको ननवास भवन पूणा रूपमा सरन्त्क्षतु राख्न सफल भयौं। परानो‍ु संरचना, कापेट, पदाा र फननचा रका कारण आगो निटो फैनलाँदा शीतल ननवासको

पूवी र उत्तरी भाग तथा वप्र-फ्याब घरहरूमा क्षनत पग्यो ु । शीतल ननवासनभर नपाले प्रहरीको ९ जना सानो टुकडी समन्त्वयका लानग मार तैनाथ नथयो र सशस्त्र प्रहरी बल नभरी पररसरमा नथएन। नपालीे सेनाको तफाबाट २२४ जना फौज तैनाथ नथए। प्रदशना कारीको आिोन्त्शत नभडमानथ हवाई फायर वा अश्रग्यासु प्रयोग गररएन, वकनवक वररपरर आवासीय तथा व्यवसावयक भवनहरू रहेको अवस्थामा ्यसले गम्भीर मानवीय क्षनत ननम्् याउने जोन्त्िम देन्त्िएको नथयो। मेरो बझाइमा ु , शीतल ननवासमा आन्त्शकं क्षनत हनु जानको ु मख्यु कारण मानवीय क्षनत नहोस ् भन्ने उच्च प्राथनमकताका साथ न्त्यूनतम बल प्रयोग गन ाु र ववन्त्शष्ट व्यन्त्ि सरक्षा ु कायवावनि २०८१ अनसारु सम्माननीय राष्ट्रपनतज्यू तथा पररवारको सरक्षा ु पवहलो प्राथनमकतामा रान्त्िन ुहो। हनतयारहरू कुनै पनन हराएका िैनन। ् सम्पूणा घटनािममा मैले चेन अफ कमाण्डअनसारु यद्धकाया ु ववभागसाँग सम्पका गरी प्राप्त ननदेशन बमोन्त्जम सरक्षा ु कायवावनि पालन गरेको हाँ। ु

अन्त् ्यमा, यस घटनाको अनभवका ु आिारमा भववष्यमा यस्ता पररन्त्स्थनतमा नबना हनतयार आएका प्रदशना कारीहरूबाट पनन ठूलो क्षनत हनु सक्न े देन्त्िएकाले, प्रहरी पररचालन तहगत र योजनाबद्ध हनु पनेु , Graduated Response को अविारणा अनसारु नपाले प्रहरी र सशस्त्र प्रहरीको भनमका ू प्राथनमक र अन्त्न्तम ववकल्पका रूपमा मार नपालीे सेनाको पररचालन हनु पनेु , साथै VVIP/VIP बसोबास तथा कायाालय क्षेरको पिाल, तारजाली र बह-ुतहको सरक्षा ु संरचना सदृ ु ढ बनाइनपनु मेरो ननष्कर् ा ि।[27]

<u>२७. प्रिानमन्त्री ननवास, बालवाटारको सु रक्षा कमाण्डर प्रमु ि सु ेनानी ददवाकर िड काको बयान कागज ब्यहोराः</u>

27 ८, अनसु ची ु -५ को नस.न.२६ अन्त्तगता रहेको ।

भदौ२३ गते मप्रिानमन्त्री ननवासमै उपन्त्स्थतनथए ाँ र ति ददन सोस्थानको सरक्षा ु न्त्स्थनतमा कुनै असमान्त्य समस्या उपन्न भएन। भदौ २४ गते नबहानसम्म प्रिानमन्त्री ननवास क्षेरको अवस्था सामान्त्य नै नथयो। यद्यवप, बावहरी क्षेरमा अननयन्त्न्त्रत प्रदशना भइरहेका िबरहरू प्राप्त भइरहेका नथए। कररब

बयानको

सक्कल प्रनत पाना-

१४:०० बजनतरे प्रदशना कारीहरू बालवाटारतफा ु अगानड बढ्दै आएको सूचना प्राप्त भयो। कररब १४:३० बजसे म्म प्रिानमन्त्री ननवासको बावहरी घेरामा तैनाथ नपाले प्रहरी र सशस्त्र प्रहरी बलले आन्दोलन कारीहरूलाई रोक्न े प्रयास गरररहेका नथए, तर भीडको आकार र आिेश बढ्दै गएकाले न्स्थनत थप संवदनशीले बन्दै गएको जानकारी प्राप्त भयो। यसैबीच, चेन अफ कमाण्डमाफात सरक्षा ु जोन्त्िमको मूल्याङ्कन गदै १४:५५ बजे प्रिानमन्त्रीज्यूको जीवन र सरक्षालाई ु उच्च प्राथनमकतामा रािी उहााँलाई नपाली े सेनाको हवाई साधन प्रयोग गरी सरन्क्षतु स्थानतफा उद्दार गने ननणया कायाान्वयन गररयो। यो ननणया पूणा रूपमा SOP, सरक्षा ु कायवावनि र मानथल्लो ननकायसगकोाँ समन्वयमा गररएको नथयो। प्रिानमन्त्री ननवासको सरक्षामा ु नपाले प्रहरी, सशस्त्र प्रहरी बल र नपाली े सेनाबीच आ-आफ्नो कायवावनि अनसारु ननरन्तर समन्वय र सहकाया हाँदु ै आएको नथयो। २४ गते पनन सबै सरक्षा ु ननकायले आफ्नो न्जम्मेवारी अनसारु प्रिानमन्त्री ननवासको मख्यु गटे , वरपरका सडक र सरक्षाघु रामा े ड्युटी सम्हानलरहेका नथए। प्रिानमन्त्री ननवासमा प्रिानमन्त्रीज्यू रहन्जु ले सम्म सम्बन्न्ित ननकायहरूले भीडलाई नततर ववतर पाना र न्स्थनत ननयन्त्रणमा राख्न प्रयास गरेका नथए। प्रिानमन्त्री ननवास क्षेरमा नपाली े सेनाबाट न अश्रग्यासु प्रयोग गररएको नथयो न त हवाई फायर नै। सेनाको भनमकालू े मख्यतः ु समझाइ-बझाइु , संयमता र नभरी घेराको सरक्षामा ु केन्न्द्रत रही काम गरेको नथयो। बावहरी घेरामा िवटएका नपाले प्रहरी र सशस्त्र प्रहरी बल अ्यनिक अननयन्न्त्रत भीडका कारण केही पिानड हट्नपरु ेको अवस्थामा प्रिानमन्त्री ननवासको बावहरी घेराको केही भागमा क्षनत पगु को े हो। तथावप, प्रिानमन्त्री ननवासको मख्यु संरचना, ननवास भवन, नयााँ सन्चवालय भवन, सवारी साधन तथा अन्य महत्वपूणा भौनतक संरचनाहरू पूणा रूपमा सरन्क्षतु रहेका नथए। नपाले प्रहरी र सशस्त्र प्रहरी बल कररब १४:४५ बजनतरे बावहरी घेराबाट पिानड हटेको देन्िए पनन, नपाली े सेनाको टोली भने प्रिानमन्त्रीज्यूको उद्दारमा संलग्न टोली बाहेक सबै आफ्नो-आफ्नो कायस्थलमै तैनाथ रहेको नथयो र कसैले पनन ड्युटी िोडेर अन्यर गएको अवस्था नथएन। यस ववर्यमा कुनै पनन प्रकारको अनशासनहीनु तावा ड्युटी ्याग भएको िैन।

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

प्रिानमन्त्रीज्यूको उद्दारपनि पनन नपालीे सेनाले नभरी घेरामा रहेका ववन्त्शष्ट व्यन्त्ि, भवन, सवारी सािन र अन्त्य भौनतक सािनहरूको सरक्षाु ननरन्तर रूपमा कायम राििेको नथयो। सम्पूणा कारबाही चेन अफ कमाण्ड अनसारु यद्धकायाु ववभागसाँग समन्त्वय गरी, प्राप्त ननदेशन र SOP बमोन्त्जम सम्पन्न गररएको हो। भदौ २४ गतेको घटनाििममा तीनवटै सरक्षाु ननकायबीच पूणा समन्त्वय नभएको भन्ने आरोप सन्त्दभमा ा मेरो बझाइु फरक ि, सामान्त्य अवस्थामा सरक्षाु ननकायहरूबीच समन्त्वय हाँदु ै आएको नथयो तर अ्यन्त ठूलो र अननयन्त्न्त्रत भीड बावहरी घेराबाट नभर निरेपनि पररन्त्स्थनत आकन्त्स्मक रूपमा जवटल बनकोे हो, जसलाई नपालीे सेनाको टोलीले नभरी घेरामा ननयन्त्रणमा नलएको नथयो। अन्त्् यमा, भववष्यमा प्रिानमन्त्री ननवास जस्तो अनत संवदनशीले VVIP क्षेरको सरक्षाु अझ प्रभावकारी बनाउन, एउटै सरक्षाु ननकायलाई समग्र न्त्जम्मेवारी ददने स्पष्ट व्यवस्था उपयिु हनु ेमेरो ननष्कर् ा ि। ववनभन्न सरक्षाु ननकायका फरक-फरक SOP, हातहनतयार, उपकरण र चेन अफ कमाण्डका कारण संयिु रूपमा काया सञ्चालन गदाा व्यवहाररक कदठनाइ देन्त्िएको अनभवकाु आिारमा, एकल कमाण्ड प्रणालीले सरक्षाु व्यवस्था अझ सदृढु र प्रभावकारी हनु ेववश्वास मैले व्यि गरेको ििु।[28]

२८. प्रमि सु ेनानी गणश िड े काको (न्त्जल्ला सरक्षा सनमनत काठमाडौंको सदस्य) बयान कागजु ब्यहोरा

भाद्र २३ गते माईनतघर मण्डलामा शान्तीपूण ाआन्त्दोलन गने जानकारी सवहतको पर हामी नपाल े नामक संस्थाका अध्यक्ष सदन ु गरुङ्ग ु तथा अंवकत मल्ल, सवल गौतम र परुर्ोत्तम ु यादव लगायतकाले न्त्जल्ला प्रशासन कायाालयमा पठाएका नथए भन आन्त्दोलन ्कालीन सरकारलाई दवाव े ददनको लानग हनु र पे ूण ारुपमा शान्त्न्तपूण ाहनु लगायतका से ूचना न्त्जल्ला सरक्षा सनमनतमा आएका ु नथए। कररब ८ हजार जनासम्म सहभागी हन सक्नु अने मान न्त्जल्ला सु रक्षा सनमनतमा प्रस्तु त ु गररएको नथयो। आन्त्दोलनको नते ्व स्पष्ट नद्द ेन्त्िन, ु संवादहरू नडस्कोड ाजस्ता सामान्त्जक सञ्जाल माफात मार हनु र सम्बन्त्न्त्ित ननकायलु े ती सूचनाहरू समयमै प्रभावकारी रूपमा ववश्लर्ण गन ाे नसक्नका कारण

बयानको
सक्कल प्रनत पाना-

प्रारन्म्भु क अनमान वास्तववकतासु ग माँ ेल िान सकेन भन्ने मेरो बझाइ ि। ु प्राप्त सूचनाका आिारमा न्तजल्ला सरक्षा ु सनमनतले सरक्षा ु योजना तजमा ु गरी लागू गने, बालबानलकाको प्रयोग

28 ६, अनसु ची ु -५ को नस.न.२७ अन्तगता रहेको ।

हनु सक्न े सम्भावनालाई मध्यनजर गदै ववशर् े सतकाता अपनाउने र समन्त्वया्मक रूपमा सरक्षा ु व्यवस्था नमलाउन े ननणया गरेको नथयो। भदौ २३ गते कफ्यू ा लागू भएपनि स्थानीय प्रशासन ऐन, २०२८ अनसारु नपाली े सेनाको सहयोग माग्ने ननणया न्तजल्ला सरक्षा ु सनमनतबाट भई प्रमिु न्तजल्ला अनिकारीले कररब १२:३० बज ेसो ननणया गरेका नथए। ्यसलगत्तै मैले सेनानी सन्तोर् ढं ु गलको े नते ्वृ मा गणबाट फौज िटाएको हाँ। ु कफ्यू ा घोर्णा र लागू हनु े समय एकैसाथ भएको तथा ्यस अगावै हजारौँ आिोन्दशत प्रदशना कारी जम्मा भइसकेको अवस्था नथयो। कफ्यू ा पूवा सूचना नपगु को े र बानश्वरतफा े जाने अनिकांश मागहा रू प्रदशनाकारीहरूले अवरुद्ध गरेका कारण फौजको मभमु ेन्त्टमा कदठनाइ आएको नथयो। यद्यवप, माइवकङ र समझाइ-बझाइु गदै बाटो िलाइु ाँदा फौज संसद भवन पररसरमा पगु रे तैनाथ हनु सफल भएको हो। भदौ २३ गते संसद भवन आसपास गोली चलेर प्रदशना कारीहरूको म्यृ ु भएको जानकारी प्राप्त भएपनि न्तजल्ला प्रशासन कायाला यमा संयिु सरक्षा ु कमाण्ड पोष्ट स्थापना गररयो। ्यसपनि न्तजल्ला सरक्षा ु सनमनतको बैठक बसेर वानश्वरे क्षेर केन्त्न्द्रत कफ्यू ा आदेश रानत १० बजसम्मे लागू गना प्रमिु न्तजल्ला अनिकारी समक्ष नसफाररस गने र आवश्यक सहयोगका लानग नपाली े सेनालाई अनरोि ु गने ननणया गरर एको नथयो। सेनानी सन्तोर् ढं ु गलको े नते ्वमा ृ कररब १२:४५ बज ेनसंहदरबार न्तस्थत गणबाट संसद भवनतफा फौज मभु गराइएको नथयो। BICC तफा बढ्दा प्रदशनाकारीहरूले िकको चक्का मनी ु सन्ते , सवारी अवरोि गने जस्ता गनतववनि गरेकाले कररब दईु घण्टा फौज रोवकएको अवस्था नथयो। नपाली े सेनाले ननरन्तर माइवकङ गदै, सवारी सािन सरन्त्क्षतु राख्दै र प्रदशना कारीलाई समझाइ-बझाइु गरी कररब १४:५० बजे संघीय संसद भवन कम्पाउण्डमा प्रवशे गरेको हो। यस िममा फौज फवकाएको भन्ने कुरा स्य होइन: केवल बाटो िलाउ ाँदै अगानड बढ्दा समय बढी लागको े मार हो। भदौ २४ गते संसद भवन, नसंहदरबार, सवोच्च अदालत, राष्ट्रपनत भवन, ननजी घर

तथा व्यवसावयक संरचनामा भएको आगजनी, लटपाटु र तोडफोडलाई म कुनै एक पक्षको कमजोरी मारका रूपमा हेददान। ाँ त्कालीन समयमा सवसा ाििरणमा व्याप्त गवहरो असन्तोर् र सरक्षा ु ननकायहरूले मानवीय क्षनत न्यूननकरण गने उद्देश्यले अपनाएको संयनमत कायशालीबाटै नसन्त्जता अवस्था यसको प्रमिु कारण जस्तो लाग्दि। अन्त्ुयमा, भववष्यमा यस्ता घटना दोहोररन नददन काठमाडौं उप्यकाको ववशर्े सरक्षा ु संवदनशीलतालाई ध्यानमा राििी िुट्टै संरचना सवहतको सरक्षा ु सनमनत गठन आवश्यक ठान्दिु। साथै, भीड ठूलो मारामा एकनरत भइसकेपनि पयााप्त पूवा सूचना र तयारी नबना कफ्यू ालागू गदाा पररन्त्स्थनत ननयन्त्रणमा नलन कदठन हनु े

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

अनभवका ु आिारमा, यस्ता ननणया मा समय, सूचना र समन्त्वयलाई अझ सद्दढु बनाइनपनु मेरो ननष्कर् ा ि। २८(क). प्रमि सु ेनानी गणश िड े का (नरनसंहदल गण नसंहदरबारका गणपनतको रुपमा)- भदौ २३ र २४ गते काठमाडौंमा घटेका घटनाका िममा म नरनसंहदल गण, नसंहदरबार व्यारेकमा गणपनतको न्त्जम्मेवारीमा कायरा त नथए ाँर न्त्जल्ला प्रशासन कायाालय काठमाडौँको न्त्जल्ला कमाण्ड पोष्ट तथा आवश्यकता अनसारु नसंहदरबार पररसरमा समेत उपन्त्स्थत नथए। ाँ भाद्र २३ गते काठमाण्डौमा कफ्यू ाआदेश जारी गरी नपालीे सेनाको सहायता माग गरे पश्चात संन्त्घय संसद भवन तफा फौज मभु गराउदा प्रदशना कारीहरु िकको चक्का मनीु सत्रु ेलगायतका गनतववनिहरु गरी फौजको मभमु ेण्टमा गन्त्म्भर असर पारेका नथए। भदौ २४ गते न्त्जल्ला प्रशासन कायाालयले कफ्यू ा आदेश जारी गरी नपालीे सेनाको सहायता माग गरेपनि नसंहदरबार सन्त्चवालयका सबै ि वटा गटहरूे -माइतीघर मण्डला, पद्मोदय मोड, हनमानस्थानु लगायतका नाकाहरुमा नपालीे सेनाको फौज तैनाथ गररएको नथयो। नबहानैदेन्त्ि प्रदशना कारीहरू मख्यु चोकहरूमा टायर बाल्दै जम्मा हनु थालेका नथए र ददउँसो कररब १२:४५ बजनतरे पन्त्श्चम, दन्त्क्षण र पूवी गटमाे हजारौँको संख्यामा भीड पगु कोे अवस्था नथयो। उनीहरूले ढुंगामढाु प्रहार गनकाु साथै गेटमा आगजनी गने प्रयास गरेका नथए।

१३:२५ बजनतरे पन्त्श्चम गेटअगानड नपाले प्रहरी र सशस्त्र प्रहरीको टोली अ्यनिक नभडको कारणले पनि हट्दै गटनभरे प्रवशे गदाा ठूलो संख्यामा प्रदशना कारीहरू समेत नभर पसे। ्यसपनि प्रहरीले लाठीचाजा र अश्रग्यासु प्रयोग गर् यो भने नपालीे सेनाले हवाई फायर गरी नभडलाई बावहर ननकालेर पनःु गटे बन्त्द गररयो। भीडलाई नसंहदरबार जस्तो संवदनशीले क्षेरमा जम्मा नहनु चेतावनी समेत ददइएको नथयो। १३:४२ बज े पन्त्श्चम गटमाे आगजनी भएपनि नपालीे सेनाको दमकल प्रयोग गरी तरुन्त्तु आगो ननयन्त्रण गररएको नथयो।

१३:५३ बजे मवहला, बालबानलका र स्िेचर बोकेका व्यन्त्िहरू अगानड राि ी हजारौँको संख्यामा प्रदशना कारीहरू पनःु पन्त्श्चम गटबाटे नभर निरे। सो िममा नपालीे सेनाले हवाई फायर र प्रहरीले अश्रग्यासु प्रयोग गरी नभडलाई पनःु बावहर ननकानलयो। दन्त्क्षण गटे हाँदु ै रावष्ट्रय अनसन्त्िानु

मख्यालयको‌ु गेटबाट पनन ठूलो संख्यामा प्रदशना कारीहरू नभर निरे, जसले न्त्स्थनतलाई अ्यन्त संवदनशीले बनायो। मख्यु गटे तथा दायाँबायाँका फलामे जन्त्ञ्जर फोडेर कररब १५:०३ बजे भीड नभर प्रवशे गरेपनि ग्थमगु ्था‌ु र अराजक अवस्था नसजना ा भयो। यस्तो अवस्थामा नसिा गोली प्रहार गदाा ठूलो मानवीय क्षनत हनु ेसम्भावना देन्त्िएकाले संयमता अपनाइयो र हवाई फायर माफात भीड ननयन्त्रण गने प्रयास गररयो।

नभर प्रवशे गरेको भीडले एक्कासी आगजनी सरु‌ु गरेपनि दमकल अगानड बढाउँदा पटक-पटक अवरोि गररयो। रक्षा मन्त्रालय नन्त्जक रहेको ववस्फोटक भण्डारण स्थल (बंकर) आसपास आगजनी सरु‌ु भएको सूचना पाएपनि, यदद ्यहाँ आगो फैनलएको िण्डमा कररब एक वकलोनमटर क्षेरनभर गम्भीर मानवीय तथा भौनतक क्षनत हनु सक्न े जोन्त्िमको मूल्याङ्कन गरी त्काल दमकल पठाई आगो ननयन्त्रण गररयो। कररब १६:२० बजे थप फौज आइपगु पनि सम्पूणा प्रदशना कारीहरू नसंहदरबार क्षेरबाट बावहर ननकालेर दमकलमाफात आगलागी ननयन्त्रण काया तीव्र पाररयो। जंगी अड्डाबाट पानी ररवफल गदै नपालीे सेना, काठमाडौं महानगरपानलका लगायतका दमकल प्रयोग गरी आगो ननयन्त्रणमा नलइयो। भदौ २४ गते नपाले प्रहरी र सशस्त्र प्रहरीले माइवकङ, सम्झाइ बझाइु , अश्रग्यासु र हवाई फायर प्रयोग गदै न्त्स्थनत ननयन्त्रणमा राख्न ेप्रयास गरेका नथए। न्त्जल्ला सरक्षा‌ु सनमनतद्वारा अनमोददतु एकीकृत सरक्षा‌ु योजना अनसारु सबै सरक्षा‌ु ननकायबीच समन्त्वय र सहकाया गररएको नथयो। सो ददन नसंहदरबार सन्त्चवालयमा सीनमत प्रहरी संख्या र सशस्त्र प्रहरीको स्थायी उपन्त्स्थनत नभएको अवस्था नथयो तर नपालीे सेना, नपाले प्रहरी र सशस्त्र प्रहरीले संयिु रूपमा बारम्बार नभडलाई बावहर ननकाल्ने प्रयास गरेका नथए। सरक्षा‌ु कायवावनि बमोन्त्जम असल ननयत र संयमता अपनाउँदै काया गदाा पनन सबै गटबाटे एकैचोवट उत्तेन्त्जत भीड नभर निरेपनि न्त्स्थनत असामान्त्य बनकोे नथयो। ्यस अवस्थामा गणपनतको हैनसयतले मैले नभर र बावहर तैनाथ फौजलाई एकनरत गरी नसंहदरबारको Data Centre, नवनननमता संघीय संसद भवन, रक्षा मन्त्रालय, उद्योग तथा वान्त्णज्य मन्त्रालय, रेनडयो नपाले , नपाले टेनलनभजन लगायतका मह्वपूणा संरचनाहरू प्राथनमकता ददएर जोगाएको समेत हो। सम्पूणा घटनािमको प्रनतवदने मैले नपालीे सेनाको चेन अफ

कमाण्ड अनसारु ननरन्तर रूपमा मानथल्लो ननकायमा पशे गदै आएको नथए, ाँ जहााँबाट न्यूनतम मानवीय क्षनत हनु े गरी संयमता अपनाउन ननदेशन प्राप्त भएको नथयो। यस्ता ववर्म पररन्स्थनतमा संयिु सरक्षा ु फौजलाई प्रभावकारी रूपमा पररचालन गना एकल कमाण्ड प्रणाली सम्बन्ि ी स्पष्ट कानूनी व्यवस्था आवश्यक देन्ि एको ि। भववष्यमा नसंहदरबार सरक्षा ु तथा समन्वय सनमनतलाई थप सविय बनाउने, संयिु सरक्षा ु अभ्यासहरू सञ्चालन गने र संकटको बला े स्पष्ट कमाण्ड संरचना तय गने व्यवस्था भए व्यवहारमा सरक्षा ु व्यवस्थापन अझ प्रभावकारी हनु े मेरो ननष्कर् ा ि। [22] <u>२९. सेनानी सन्तोर् ढ ु गल (से ंसद भवन थप सरक्षाथ ा ु िवटएको टोली कमाण्डर)</u>

भदौ २३ गते नबहान म टाँ ुनडिल परेडमा सहभागी भइरहेको अवस्थामा कररब १२:१५ बजे नरनसंहदल गण नसंहदरबारका गणपनत प्रमिु सेनानी गणेश ि ड्काबाट गण मख्यालयु आउन आदेश प्राप्त भयो। कररब १२:३५ बजे परेड टोलीसवहत गण मख्यालयु पगु ेपनि १२:४५ बजे दईवटा ु सवारी साि न सवहत BICC तफा प्रस्थान गरें। नसंहदरबार-हनमानस्थानु -थापागाउँ हाँदु ै BICC जाने ि मममा प्रदशनाकारीहरूले सवारीसाि न रोक्दा कररब ४५ नमनटे वढलाइ भयो। पनि थप फौजसाँग Link Up भए पनन प्रदशनाकारीहरूले िकको चक्कामननु सत्रु े जस्ता गनतववनि गदाा कररब दई ु घण्टासम्म फौजको मभमु ेन्न्ट गम्भीर रूपमा प्रभाववत भयो। यसबारे मैले चेन अफ कमाण्डमा जानकारी गराएको नथए। ाँ कररब १४:४० बजे स्थानीय प्रहरीको सहयोगमा माइवकङ र समझाइ-बझाइ ु गदै, सवारी साि नबाट नडस्माउन्ट भई फौजलाई सरक्षा ु ददाँदै १४:५० बजे संघीय संसद भवनको कम्पाउण्डनभर प्रवशे गरररयो। सो ि मममा मेरो टोली फ्रन्न्ट लाइनमा रही नभड ननयन्त्रणमा िवटएको नथयो। कररब १७:०५ बजे पन्श्चम गटे हाँदु ै पूणा रूपमा नभर प्रवशे गरी दन्क्षण-पन्श्चमतफा भन्त् ्कएको पिाालमा बररके ेड लगाएर क्षेर सरन्क्षतु गरररयो। ्यसपनि सेक्टर ववभाजन गरी ड्युटी तोवकयो र रानत २०:०० बजदे ेन्ि भोनलपल्ट नबहान ०६:०० बजसम्मे नाइट पेि ोलसमेत सञ्चालन गरररएको नथयो। भदौ २३ गते मेरो टोलीबाट कुनै पनन हवाई फायर वा गोली प्रहार गरररएको नथएन। भदौ २४ गते नबहान कररब ०७:०० बजदे ेन्ि प्रदशना कारीहरू

[22] बयानको सक्कल प्रनत पाना- १३, अनसु ची ु -५ को नस.न.२८ अन्तगता रहेको ।

BICC को दन्क्षण मूलगटमा े जम्मा हनु थाले। प्रारन्म्भक रूपमा बररके ेड थप्दै, ववनभन्न समूह ववभाजन गरी ०८:३५ बजे सम्पूणा टोलीलाई सरक्षा ु र पररन्त्स्थनतको निवफङ गरें। कररब ११:३० बजनतरे कररब दश हजारको हाराहारीमा पगु को े भीडले ढं ुगा, इाँटा, नससाका बोतल र Molotov Cocktail प्रयोग गरी दन्क्षण र पन्श्चम पेररनमटरमा आिमण गना थाल्यो। ददनभरर कररब चार पटकसम्म भीडले संसद भवनमा प्रवशे गने प्रयास गर् यो, जसलाई प्रहरीले अश्रग्यासु प्रयोग गरी बावहर ि केल्न ेप्रयास गरररहेको नथयो। कररब १३:५७ बजे ठूलो हलसवहतु प्रदशनाकारीहरूले नपाले प्रहरी र सशस्त्र प्रहरीको घेरा तोड्दै संसद भवनतफा आिमण गरे। सो ि ममा नपाली े सेनाले माइवकङ गदै अगानड नबढ्न, रावष्ट्रय सम्पन्त्तमा क्षनत नगना, आगजनी नगना र संयनमत रहन आग्रह गर् यो तर चेतावनीको अवहेलना गदै अ्यन्त आिोन्त्शत भीड संसद भवननभर प्रवशे गरी ढं ुगामढा ु , रड र Molotov Cocktail प्रयोग गना थाल्यो। "ि नको ु बदला ि नु " जस्ता नारा लगाउाँदै सेनाका तथा प्रहरीका सवारीसाि नमा आगजनी गररयो। Molotov Cocktail को प्रहारबाट संसद भवनकोल्होसे सभाहलमा ठूलो आगलागी हाँदा ु बावहर ि वटएका सरक्षाकमीसमु ेत जोन्त्ि ममा परेका नथए। मानवीय क्षनत हनु नददन नपाले प्रहरीले १४:०० बजे प्रवशद्वारे ि ोडी पन्श्चम सेक्टरतफा सरन्क्षतु घेरा बनायो। ्यसपनि १४:३० बजे उत्तरी सेक्टरमा Safe Passage बनाएर प्रहरीको उद्धार गररयो। मैले पनः ु भवननभर पेि ोल गरी फसेका प्रहरी तथा प्रदशना कारीहरूको उद्धार गरें र थप क्षनत तथा आगजनी रोक्न ननरन्तर माइवकङ माफात आग्रह गरें। सो ददन नपाले प्रहरी र सशस्त्र प्रहरी उत्तर र पन्श्चम गटमा े बररके ेड सवहत तैनाथ रही अश्रग्यासु प्रयोग गरेर नभड ननयन्त्रणको प्रयास गरररहेका नथए।

्यो ददन मेरो कमाण्डमा जम्मा १४० जनाको नपाली े सेनाको नफ्री नथयो। जनपद प्रहरी र सशस्त्र प्रहरीको यवकन नफ्रीबारे जानकारी भएन। अननयन्त्रत नभडले गटे फोरेर प्रवशे गरेपनि प्रारन्म्भक घेरामा रहेका प्रहरीले अश्रग्यासु र लाठीचाजा प्रयोग गरेको नथयो भने मेरो टोलीले मख्यतः ु समझाइ-बझाइु र ि केल्दै पिानड हटाउन ेप्रयास मार गर् यो। संसद भवन पूणा रूपमा सरन्क्षतु हनु नसक्नको ु मख्यु कारण नभड

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

ननयन्त्रणका लानग आवश्यक Non-lethal उपकरणको अभाव र यस्ता पररन्त्स्थनतका लानग सरक्षा ु ननकायबीच पयााप्त संयिु अभ्यास नहनु ु रहेको मेरो ननष्कर्ा ि। भदौ २४ गते कररब १६:०० बजसम्मे मेरो टोली संसद भवन पररसरमै रही ्यसपनि नसंहदरबार न्त्स्थत गणमा वफताा भयो। सबै फौज र हातहनतयार सकुशल नथए। सम्पूणा घटनाििममा मैले चेन अफ कमाण्ड अनसारु गणपनत र बावहनीपनतसाँग समन्त्वय गरेको नथए। ाँ मानथल्लो ननकायबाट संयम अपनाउन, नभडलाई उत्तेन्त्जत नबनाउन र मानवीय क्षनत हनु नददन माइवकङ माफात आग्रह गना ननदेशन प्राप्त भएको नथयो। भववष्यमा यस्ता मह्वपूणा स्थानको सरक्षा ु प्रभावकारी बनाउन, सेनाले नभड ननयन्त्रणभन्त्दा deterrence posture कायम राख्न, े सबै सरक्षा ु ननकाय पयााप्त संख्यामा तैनाथ भई Access Control कडा बनाउने, ननयनमत संयिु अभ्यास (Simulation Exercise) गने र सूचना संकलनका सािन तथा स्रोतहरू सदृढु बनाउने आवश्यकता रहेको मेरो ठम्याइ ि।[23]

<u>५.१.४ नपाल प्रहरीको बयान तथा घटना नबबरण कागज ब्यहोराः े</u> <u>३०. त्कालीन प्रहरी महाननरीक्षक चन्त्द्र कुबर ििापे ङको बयान ब्यहोरा ुः</u> कुनै पनन आन्त्दोलन वा भीड-ननयन्त्रणसम्बन्त्िी वास्तववक न्त्स्थनतको जानकारी नलनका लानग प्रहरी प्रिान कायाालय नक्सालमा स्थावपत ररपोवटाङ प्रणाली नै मूल आिार हनु े गरेको ि। सम्बन्त्न्त्ित एररया तथा प्रदेशबाट प्र.प्र.का. अपरेसन माफात ररपोवटाङ भई AIGP, DIGP, SSP, SP लगायतका अनिकृतहरूसाँग Chain of Command अनसारु सूचनाको आदान-प्रदान र ननदेशनको िम सञ्चालन हन्त्िु । ववशर्े अवस्थाहरूमा भने आवश्यकताअनसारु सम्बन्त्न्त्ित ववभाग वा कायाालय प्रमिहरूमाफातु प्रयक्ष रूपमा सामान्त्य जानकारी नलन सवकने अभ्यास पनन रहेको ि। भाद्र २३ गते Gen-Z यवा ु पस्ताद्वारा ु आयोन्त्जत प्रदशना शान्त्न्त्तपूणा कायािमको स्वीकृनत नलएर गरेको भन्ने प्रारन्त्म्भक जानकारी नथयो। यद्यवप केही उश्रृंिल व्यन्त्िहरूको घसपु ैठ भई न्त्स्थनत उत्तेजक बन्न सक्ने आकलनाँ गररएको नथयो, तर संघीय संसद भवनमा तोडफोड र आगजनी नै हनु सक्ने स्तरको ववश्लर्ण प्रारम्भमा गररएको नथएन। प्रहरी प्रिान कायाालय काया

---

[23] बयानको सक्कल प्रनत पाना- ६, अनसु ची ु -५ को नस.न.२९ अन्त्तगता रहेको ।

ववभाग तथा साइबर ब्यूरोबाट Discord जस्ता प्लेटफममाा िलफल र तयारी भइरहेको सूचना प्राप्त भएको नथयो, र सो ववर्य सरक्षा ु ननकाय प्रमिहरूको ु बैठकमा प्रस्ततु गररएको नथयो। नपा े ल सरकारले सामान्जक सञ्जाल बन्द गने ननणया नलनअन्घु ्यसबाट उ्पन्न हनु सक्ने सरक्षा ु चनौतीबारु े नपाले प्रहरीसाँग औपचाररक राय-सल्लाह गररएको नथएन: तर बन्द भइसकेपनि सम्भाववत चनौतीप्रनतु सजगता अपनाइएको नथयो।

सोही ददन ननर्निते क्षेर तोडी संघीय संसद भवनतफा जलु सु अन्घ बवढरहेको ररपोटा प्राप्त भएपनि प्रमिु न्जल्ला अनिकारीसाँग समन्वय गरी आवश्यक व्यवस्थापन गना ननदेशन ददएको नथए। ा ँ जलु सलाई भेन्ल्टलेट गना र न्स्थनत ननयन्त्रणमा राख्न भनको े नथए। ा ँ सरक्षाकमीको ु घेरा तोड्दै प्रदशना कारी संसद पररसरनभर प्रवशे गरेको जानकारी पाएपनि स्थानीय प्रशासन ऐनअनसारु संयमतापूवका प्रहरी पररचालन गना ननदेशन ददएको हाँ। ु न्जल्ला प्रशासन कायाालय काठमाडौंले कफ्य ा ु आदेश जारी गरेपनि कफ्य ा ु कायाान्वयनको आफ्नै ववनि र प्रविया हनु े भएकाले ्यसमा प्रहरी महाननरीक्षकको प्रयक्ष भनमका ू नहनु े तथ्य उल्ले ि गना चाहन्त् ि ु। वफल्डमा िवटएका प्रहरी कमचाारीहरूले पररन्स्थनतले माग गरेमा कानूनबमोन्जम गोली चलाउन सक्न े अनिकार राख्ि न ्र प्रयेक अवस्थामा केन्द्रबाट पूवा स्वीकृनत नलनपनु कानूनी बाध्यता ि ैन। सबै प्रकारका फायर प्रयोगअन्घ केन्द्रीय स्वीकृनत अननवाया गररएको भए फरक पररणाम आउन सक्थ्यो भन्ने अनमानु गना सवकएला, तर व्यवहाररक र कानूनी रूपमा प्रयेक अवस्थालाई ्यसरी ननयन्त्त्रत गना सम्भव हाँदु ैन। Live fire पूणा रूपमा प्रनतबन्न्त् ि त गने वा cease fire को ववशेर् आदेश ददन ेअनिकार प्रहरी महाननरीक्षकलाई ि ैन: नीनतगत रूपमा न्यूनतम बल प्रयोग गना ननदेशन ददएको नथए। ा ँ मह्वपूणा प्रनतष्ठानको सरक्षा ु , आ्मरक्षा तथा कफ्य ा ु कायाान्वयनको सन्दभमा ा वफल्डको अवस्थाअनसारु स्थानीय प्रशासन ऐनको दायरानभर रही live ammunition प्रयोग हनु सक्ने प्राविान रहेको ि।

जब संसद भवनको पिाल भ्काइयो, पन्श्चम र दन्क्षणतफाका गटमा े आगजनी भयो, ववनभन्न ददशाबाट पिाल नाघी पररसरनभर प्रवशे गररयो, सरक्षा ु पोस्टमा तैनाथ कमचा ारीहरूको हनतयार िोस्न ेप्रयास भयो, पोस्टहरूमा आगजनी र सरक्षाकमीमानथु ढं ुगामढा ु भयो, ्यसबेला सरक्षा ु ननयन्त्रण गम्नु सक्ने जोन्त्िम वफल्डका अनिकृतहरूले महससु गरेका हनु पि ु भन्ने मेरो बझाइु ि। भाद्र २३ गतेको घटनामा कररब २१ जनाको म्यृ ुभएको जानकारी पाएको ि ु। प्रदशना कारी तथा प्रहरी कमचा ारीहरू घाइते भएको वववरण ननयनमत ररपोवटाङमाफात प्राप्त भएको नथयो। लाइभ राउण्ड प्रयोग सामान्त्य अवस्था होइन: भीडको दौडिपु , हजारौं राउण्ड फायर, सयौं घाइते भएको जवटल पररन्स्थनतमा दभााग्यवश ु केही प्रदशना कारीलाई िाती, टाउको, अनहारु , घाँटी, पेटजस्ता संवदनशीले भागमा गोली लागरे म्यृ ुभएको हनु सक्ि। संसद पररसरमा अन्त्तम बल प्रयोग भइसकेपनि त्काल न्स्थनत ननयन्त्रणमा आए पनन अको ददन थप आिामक बनको े जानकारी आएको नथयो। मेरो ववश्वासमा कप्य ा ुआदेशपनि मार गोली चलेको हो। संसद भवनको कम्पाउण्ड वाल भन्त्् कसकेको, गटे तथा सरक्षा ु पोस्टमा आगजनी भइसकेको र पररसरनभर तोडफोड सरु ु भइसकेको अवस्थामा अन्त्तम बल प्रयोग नगरेको भए संसद भवनमा थप क्षनत हनु े ननन्श्चत नथयो भन्ने ठान्त्दि ु।

मानवीय क्षनत कुनै एक व्यन्त्िको एकददनको ननणया को पररणाम मार हो भन्ने मलाई लाग्दैन। Gen-Z यवाहरूको ु शान्त्तपूणा प्रदशना कसरी वहंसा्मक स्तरमा पग्यो ु , कुन त्वहरूको घसपु ैठ वा कुन कारकहरूले आिोश बढायो भन्ने ववर्य गहन अनसन्त्िानबाटु मार स्पष्ट हनु सक्ि। त्काल वफल्डमा िवटएका सरक्षाकमी ु अन्त्य ननकायहरूप्रनतको आिोशको ननशाना मार बनका े हनु ् भन्ने मेरो िारणा ि। सूचना संकलन, ववश्लर्णे र सम्प्रर्णमा े संलग्न राज्य ननकायहरू िरथोर न्जम्मेवार रहेको देन्त्िन्त्ि। घटना अ्यन्त्त दिदु भएकाले ्यसको प्रभाव देशभर पना सक्ने अनमानु सवहत सबै प्रदेश प्रहरी प्रमिहरूलाई साँझ निवफङ गरी संयमतापूवका सरक्षा ु व्यवस्थापन गना ननदेशन ददएको नथए। ाँ सम्भाववत आिमण, सावजा ननक सम्पन्त्त र राजनीनतक नते ्वृ वगमा ानथ ितरा हनु सक्न े आकलनाँ गरी स्थानीय सरक्षा ु मूल्याङ्कन गना भनीएको नथयो। भाद्र २४ गते नबहान सरक्षा ु प्रमिहरू ु सवहत प्रिानमन्त्रीलाई बालवाटारमा ु निवफङ गररएको नथयो, जहाँ ठूलो मानवीय क्षनतप्रनत दःि ु व्यि गदै िाननबन सनमनत

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

गठन गने कुरा भएको नथयो। नख्ि ु कारागारमा रहेका रावष्ट्रय स्वतन्त्र पाटीका अध्यक्ष रवव लानमिान े कसरी बावहर आउनभयो् ु भन्ने जानकारी मलाई नथएन: बावहर आइसकेपनि नड.पी. अयाालको WhatsApp नम्बर माफात सम्पका गररएको नथयो।

मैले ददएको वा नददएको आदेशका कारण प्रयक्ष रूपमा पररणाम ननिाारण भयो भन्ने आरोप अस्वीकार गदाि्ु। कानून कायाान्वयनमा पररन्स्थनतको भनमका ू ननणाायक हन्ि्ु । घाइते तथा मतकको ृ शरीरबाट प्राप्त गोलीहरू परीक्षणका लानग पठाइएको जानकारी ि: िोका संकलनबारे भने मसाँग स्पष्ट जानकारी नथएन। सेवा ननवत्तृ हाँदासम्मु १२ जनाको सनाित बााँकी नथयो, DNA परीक्षणको प्रयास भए पनन सबै अवस्थामा सम्भव नभएको ररपोटा प्राप्त भएको नथयो। प्रहरी ऐन, २०१२ अनसारु हातहनतयार वा सरकारी सम्पन्त्त आिमणकारीलाई सम्पनु ुगम्भीर अपराि हो: ्यसैले वफल्डको जोन्ििम र प्रहरीको जीवनरक्षालाई ध्यानमा राि्ी मूल्याङ्कन गनपिाु । मैले जानाजानी कुनै गैरकानूनी आदेश ददएको िैन। नपालीे सेनाको पररचालनबारे नीनत-ववनि स्पष्ट जानकारी नभएकाले िारणा राख्न ु उपयिु ठान्ल्दन। अन्तर-एजन्सीे समन्वय न्जल्ला सरक्षा ु सनमनतदेन्ि केन्द्रीय सरक्षा ु सनमनतसम्म सविय नथयो, यद्यवप प्रभावकाररता पररन्स्थनत अनसारु फरक देन्ियो।

भाद्र २४ गते प्रहरीका अनिकांश कायाालयहरुमा आिमण, तोडफोड, आगजनी र प्रहरीको समेत ह्या हन शुरु भएपनि त्काल कायाालयमा रहु ेका जनशन्िले मार अवस्था ननयन्त्रण गन ानसक्ने, सबै कायाालयहरुमा आिमण भएको हनालु े त्काल थप मद्दत पररचालन गन ासम्भव नभएको र ्यहााँ ववद्यमान जनशन्िले गोली फायर गन ाशरु गरु े ठूलो मानवीय क्षनतको ववकल्प नदेन्िएको, थनवाहरुलाई बन्द नु ै राि्ी रहन हो भने आगजनी हे ाँदा ठु ूलो अपय अवस्था आउन सक्नृ दे ेन्िएको कारण न्यूनतम बल प्रयोगको मार आदेश ददइएको हो। गोली चलाउन प्रररत े गरेको भए अकल्पनीय नरसंहार हन जानु े ननन्श्चत नथयो। त्कालीन पररन्स्थनतमा उि आदेश उपयि नथयो। ु कतव्ा य पालनाका िममा सहादत प्राप्त ३ जना अमर प्रहरी पररवारलाई १०-१० लाि रुपैयााँ उपलब्ि गराइएको, २ जना प्रहरी कमचा ारीलाई एक तह पदोन्नत गररएको तथा अन्यलाई नगद परस्कारु प्रदान गररएको

SS SAMAYA SUTRA MEDIA | TV CHANNEL

नथयो। दावय्वबाट ववमिु देन्त्िएका कमचा ारीमानथ ववभागीय िाननबन सनमनत गठन भएको र सोही सनमनतको नसफाररस अनसारु कारबाही हनु े नै ि। टेनलनभजन अन्तवाातामा प्रहरी जवानलाई लाइन लगाएर बयान नलाँदा मनोबलमा असर पना सक्ने न्त्वन्ता व्यि गरेको नथए:ा ँ ्यो जाँचबझ्ु आयोगको भावना ववपरीत नथएन। प्रहरी अन्त्य ननकायहरू प्रनतको आिोशको केन्द्र बन्नु उन्त्चत होइन भन्ने आशय नथयो। भववष्यमा यस्ता अवस्थादोहोररन नददन जोन्त्िम मूल्याङ्कन, सूचना आदान-प्रदान, तानलम तथा अन्तर-ननकाय समन्त्वयलाई अझ प्रभावकारी बनाउनपनेु आवश्यकता मैले औल्याएकों ि।ु समग्रमा उि घटनाम व्यन्त्िगत ननणया को पररणाम नभई अ्यन्त जवटल, तीव्र र बहआयानमकु सरक्षागतु पररन्त्स्थनतको उपज नथयो, जहााँ कानूनी सीमा, वफल्डको यथाथा र मानवीय संवेदनशीलतालाई सन्तलनमाु राख्दै ननणया नलनपरु ेको नथयो। [24]

३१. प्रहरी महाननरीक्षक (त्कालीन उप्यका प्रहरी कायाालय प्रमि) दान बहादु र काकीको बयानु ब्यहोराः

नपाले प्रहरीको राष्ट्रसेवक अनिकृतको हैनसयतले नमनत २०८२ साल भदौ २३ र २४ गते जन्त्जी े यवाु आन्दोलनका िममा उपन्न असामान्त्य र अ्यन्त संवदनशीले पररन्त्स्थनतबारे आफूले देिे-बझ्ु ेका तथ्यहरू स्पष्ट पाना चाहन्त्ि।ु वफादार राष्ट्रसेवक हनु कोु नाताले सरकारले गरेको ननणया को सम्मान र ्यसको कायाान्त्वयनमा सघाउनपनेु दावय्वलाई मनन ्गदै प्रहरीको भनमकाू प्रनत उठेका कनतपय आशंकाहरुलाइ थाहा भएसम्म स्पष्ट पाने अवसर समेत ठानरे म स्यतथ्य उजागर गने उद्देश्यले वयान ददन उपन्त्स्थत भएको हाँ। ु कुनै पनन प्रदशना, िनाा, ववरोि, आन्दोलनको बास्तनबक न्त्स्थनतको जानकारी नलन ददनका लानग सांगठननक संरचना अनरुपु प्रहरी प्रिान कायाालयमा रहेको काया नबभागले नपालभरको े शान्त्न्त सरक्षाु सम्बन्त्िमा योजना बनाउन, monitoring े गने, बस्तन्त्स्थतीकोु जानकारी नलई भएका घटना सम्बन्त्िमा प्रहरी महाननरीक्षकलाई ररपोवटाङ गने र प्रहरी महाननरीक्षकबाट भएको सझावु ननदेशन वमोन्त्जम Chain Of Command अनरुपु न ै ररपोवटाङ गने प्राविान रहेको ि। भदौ २३

[24] बयानको सक्कल प्रनत पाना- ३०, अनसु चीु -५ को नस.न.३० अन्तगता रहेको ।

गते म नपाले प्रहरी प्रिान कायाालयको मानवश्रोत ववकास ववभागमा कायरा त नथए। ाँ ति आन्दोलन पूवा ननिाररत भएकाले ्यसअन्घ नै न्तजल्ला सरक्षा ु सनमनतबाट ितरा मूल्यांकन गरी सरक्षा ु योजना स्वीकृत भइसकेको नथयो र सोही अनसारु हजारौँ प्रहरी कमचा ारी पररचानलत नथए। काठमाडौं उप्यका प्रहरी कायाालयको नते ्वृ भाद्र १८ गते देन्त्ि नै ररि रहेको अवस्थामा सहकमी प्र.अ.म.नन.हरु मध्ये कोहीले अननच्िा र कोही ववरामी भएको वहानावाजी गरेर दावय्व ववमिु भएपनि संवदनशीले अवस्थामा मलु कको ु संवदनशीले पररन्तस्थनतमा राष्ट्रसेवकले आफ्नो भनमका ू ननश्वाथा ढंगले ननवााह गन ा ुपि भन्ने आ्मसाथ गरी नमनत २०८२ भाद्र २४ गते नबहान कररब ०९:०० बजको े समयमा म उप्यका प्रहरी कायाालयको प्रमिको ु रूपमा मौन्त्िक आदेश अनसारु (मलाई भाद्र २८ गतेको पर ददईएको) न्तजम्मेवारी सम्हाल्न पगु को े हाँ। ु न्तजम्मेवारी सम्हालेको केही क्षणमै मन्त्रालयबाट बोलावट भएपनि म नसनननयर अनिकृतहरूलाई संन्तक्षप्त ननदेशन ददएर गह्र मन्त्रालय पगेंँ ु । ्यसपनि प्रिानमन्त्री ननवास, सैननक मख्यालयलगायतु ववनभन्न उच्चस्तरीय सरक्षा ु बैठकहरूमा सहभागी हाँदु ै म ननरन्तर ररपोवटाङ, समन्त्वय र ननदेशनको भनमकामा ू सविय रहेँ। उप्यकाभर एकैसाथ वहंसा, आगजनी, तोडफोड र आिमण फैनलाँदै गएको अवस्थामा ननणया हरू समयको अभाव र अ्यनिक दबाबबीच नलन ुपरेको नथयो।

भाद्र २३/२४ गतेको न्तजयनजडे आन्दोलन पूबा ननिाररत कायिा म भएकोले जन्तजीहरुले े प्रयोग गरेका Reddit, Discord, X लगायतका सामान्तजक साँजालहरुको सचना ु अनगमनु गरी न्तजल्ला सरक्षा ु सनमनतको वैठकबाट सरक्षा ु योजना पाररत गरी ४, ३९६ जना नपाले प्रहरीका कमचा ारी पररचानलत भैसकेका नथए। मेरो न्तजम्मेवारी प्रहरी प्रिान कायाालय, मानवश्रोत ववकास ववभागमा भएकोले कायप्राकृनत अनसारु घटना बारेमा ववश्लर्णे गने नभएतापनन मैले रावष्ट्रय / अन्तरावष्ट्रय घटनाहरूको नबष्लेर्ण गरेर Gen-z आन्दोलनको समयिममै नपालमा े सामान्तजक सञ्जाल बन्दद गने ननणया गरेको समाचार थाहा पाउना साथ त्कालीन सूचना तथा सञ्चार मन्त्री पथ्वीृ सब्बा ु गरूङु लाई फोन गरी सामान्तजक सञ्जालको बन्ददले अनलाईन सञ्चार, ब्यापार, पढाई प्रभाववत भएकोले नागररक नबन्त्वकएको अवस्थामा जनतासाँग माफी मागरे िोल्न/ ु िलाउनु ुराम्रो हन्त्ि ु भनी सझावु समेत ददएको नथए। ाँ भाद्र २३ गते घटना पश्चात

अन्दाजी १५:०० बज ेमानवीय क्षनत भएको अब के गने भनी पथ्वीृ सब्बा ु गरूङज्यु ूले मलाई सोध्न ुपनन भएको नथयो, मैले अपरणीयु मानवीय क्षनतको कारण र संभाववत क्षनत रोक्नको लानग राजीनामा लगायतका कुरा उपयिु हनु ेसझाईु जाहेर गरेको नथए। ाँ भदौ २३ गते भएको दःिद मानवीय क्षनतपनि दु ेश अको ठूलो द्वन्द्वतफा जान सक्न जोन्त्िम स्पष्ट े देन्त्िन्थ्यो। ्यसैले भदौ २४ गते सरक्षाको सवोच्च ु प्राथनमकता मानव जीवनको रक्षा बनाइएको नथयो। भाद्र २३ गतेको घटनाको सबरा नबरोि भएको, ह्या, नरसंहार, मानवता नबरूद्धको अपराि भनर भनीरहे ेको (र गहमन्त्रीलृ े राजीनामा ददईसकेको) पष्ठभृ नममा मानबीय सू रक्षा र भौनतक सु रक्षाको ु प्राथनमकता बीच सावजाननक शान्त्त र सरक्षाको प्राथनमकीकरण गनु पने अवस्थामा सा ु रक्षा ननकाय ु रहेको नथयो। संसद भवनजस्ता संरचनामा क्षनत पग्नु दु ःिद भए पननु , बल प्रयोग गदाा हजारौँ ननदोर् नागररकको ज्यान जान सक्न सम्भावना दे ेन्त्िएकाले संयम अपनाउन अपररहाय ाु नथयो। मेरो दृवष्टमा Life over Property को नसद्धान्त यही सन्दभमाा लागू भयो। नख्ि कारागार लनलतपु रमा कु ैदी/वन्दीको रुपमा रहेका राविय स्वतन्त्र पावटाका अध्यक्ष रवव लानमिानलाई नख्िे कारागारबाट बावहर ल्याउन उप्यका प्रमु िको हु ैनसयतले नबनभन्न प्रयास गरेक भनी सामान्त्जक संजाल र यस आयोगमा प्राप्त हन आएको उजु री भ्रमपु ूणा, काल्पननक, ननराििर र गलत मनशायले आएका हन। त्कालीन अवस्थामा प्रहरी महाननरीक्षक बन्ने दौडमा अस्वस्थ प्रनतस्पिाका ु सबै मानक माथ गने प्रनतस्पिी मध्येका कोही एकजनाले ि उजरी सु ननयोन्त्जत रुपमा प्रु नसत गरे ेको प्रमाणहरुले देिाउँदै लगको ि। के ुनै पनन कानूनले उप्यका प्रहरी प्रमिलाई कु ैदी/वन्दी िुटाउन े अनिकार प्रदान नगरेको हाँदा कानु ून बावहर गएर कुनै पनन प्रयास गरेको िैन। अदालतले गरेको ननणया/आदेश पनन न्त्जल्ला अदालत हाँदु ै सम्बन्त्त्ित ननकायबाट मार कायाान्वयन हनु हे न्त्ि। ु वहंसा्मक आिमणको िममा केही प्रहरी कायाालयमा आगजनी भई वहरासतमा रहेका थनु वाको ु ज्यान त्काल ितरामा परेको अवस्थामा, मानव अनिकारको न्त्यूनतम मापदण्ड पालना गदै अनभलेि राििी िोजका े बित उपन्त्स्थत हनु ेसतमा ा थनु वा ु िाड्ने ननदेशन सीनमत र ववशर्े अवस्थामा मार ददइयो। यो कुनै सामूवहक वा अन्त्िाािन्त्िु आदेश नथएन। साथै, अश्रग्यासु मार प्रयोग गने भन्ने आरोप तथ्यहीन हो: आवश्यकताअनसारु रबर बलु ेट, डमी राउन्ड र हवाई फायर समेत गरराएको नथयो। ि ववर्म पररन्त्स्थनतमा प्रहरी कायाालयहरूमा सीनमत जनशन्त्ि बााँकी रहाँदा र एकैसाथ आिमण हाँदाु

ठूलो मारामा हातहनतयार, गोलीगठ्ठा र सम्पन्त्त लवटनु पग्यो‍ु । यद्यवप, पनि व्यापक ि‍ोजतलास र कानूनी कारबाहीमाफात ठूलो संख्यामा हनतयार र गोली वफताा ल्याइएको ि र दोर्‍ीहरू कारबाहीको दायरामा ल्याइँदै िन। ् प्रहरी कमचाारीहरूले नागररकको सरक्षा‍ु गना आफ्नै ज्यानको प्रवाह नगरी कतव्‍ा य ननभाएका कारण ि‍ेरै ठूलो क्षनत हनबाटु जोनगएको मेरो ठम्याइ ि। यस घटना‍िममा ३ जना प्रहरी कमचा ‍ारीको ज्यान गएको, हजारौँ प्रहरी र प्रदशना कारी घाइते भएको तथ्य अ्यन्त पीडादायी ि। म ती सबै घटनाप्रनत गवहरो दःि‍ु व्यि गदा‍ि‍ु। कतव्‍ा य पालनाको िममा बहादरीपु ‍ूवका काम गने प्रहरी कमचा ‍ारी र सवहद पररवारप्रनत संगठन संवदनशीले रहँदै आएको ि र उन्त्चत सम्मान तथा सहयोग गररएको ि। आन्दोलनमा अनभब्यि भावना बझु ‍ेकोले त्कालीन उप्यका प्रहरी प्रमि र हाल नु पाल प्रहरी ‍े संगठनको संगठन प्रमिको वहसावलु ‍े कानून कायाान्त्वयनबाट कानूनी शासन स्थावपत गने, कानूनको शासनले सशासन कायम गनु , सशा‍ु सनले समवद्ध सवहतको सभ्यता स्थावपत गने कृ ‍ुरामा म नबश्वस्त ि‍ु र मेरा सम्पूण ‍ास्प्रयास ्यही स्थावपत गनेतफा पररलन्त्क्षत हनु िने , र मेरा प्रयासले मलु कमा फु ‍ेरी द्वन्द्वको न्त्स्थनत नबकनसत हन ददनु ि‍े ‍ैन। एउटा न्त्जम्मेवार ब्यबसावयक प्रहरी अनिकृतको नाताले कैयन लवटु एका हातहनतयार र फरार कैदीहरु ि‍ोजतलास गरी कानूनी दायरामा ल्याईसवकएको ि। सावजाननक सरक्षाका रणनीनतहरू अवलम्बन गरी प्रहरी कमचा‍ु ‍ारीहरूमा मलु कप्रनत बफादार भई ‍ु ब्यबसावयक रूपमा जनअपेक्षा अनरूप कताब्य पालन गन ‍ा‍ु प्रररत गरी शान्त्त से रक्षा‍ु , अमनचयन कायम गरी आम नपा‍े ली नागरीक, राष्ट्रसेवक कमचारी, न्यायकमीमा पैदा भएको डर-रासको वातावरणलाई अन्त्‍्य गन ‍ाम दृढ र प्रनतबद्ध ि‍ु। भाद्र २३ र २४ गते प्रदशनाको िममा बहादरी एवु ‍ं ईमान्दारीपूवका आफ्नो कताब्य पालना गने नसलनसलामा सहादत प्राप्त अमर प्रहरी सवहद प्रनत पररवार त्काल १०। १० लाि रुपैयाँ उपलब्ि गरायौँ, २ जना प्रहरी कमचारीहरुलाई एक एक तह पदोन्ननत ददइयो भन ‍े ठुलो संख्यालाई अनभले‍िमा जननने गरी नगद परस्कारद्वारा पु रस्कु ‍ृत गररएको ि। Violent Protest को नबर्म ् पररन्त्स्थनतमा भागेको, कतब्‍ायच्यूत भएका गैहन्त्जम्मेवार अनिकृतलाई केही नहनु ‍े अवपत मु लु क र ‍ु मलु कीको ‍ु वहतमा जीउज्यानको प्रवाह नगरी काम गरेका राष्ट्रसेवकलाई Grill गदाा फौजमा

नकारा्मक प्रभाव पने तफा सतका हन जरुरी दु ेख्िु। भाद्र २३ र २४ गतेको घटनाबाट काठमाडौं उप्यकाका ववनभन्न कायाालयमा कायरात १, ६१८ जना प्रहरी कमाचारीहरू घाइते र ३ (तीन) जना प्रहरी कमचाारीहरूको म्यृ भएको नथयो। ु घाइतेमध्ये १, ६१७ जना उपचार पश्चात नडस्चाज ाभईसकेका िन भने १ जना प्र.स.नन (नागेन्द्र प्रसाद पटेल) को रावष्ट्रय िमा सेन्टरमा उपचार भैरहेको ि। सरक्षाकमीको गोली लानग वा अन्त्य कारणबाट काु ठमाण्डौ उप्यकामा १, ०८४ जना (देशभर १, ३२३ जना घाईते भएकोमा उपचार पश्चात नडस्चाज ाभइसकेका तर ७ जना प्रकाश बहादर बोहोराु , अववशेक श्रेष्ठ र मकु ेश अवस्थीको रावष्ट्रय िमा सेन्टर, कमल न्त्यनमरे र दौलत थापाको KMC नसनामंगल, लक्ष्मण नेपाली र सन्तोर् बोहोराको नर.नब. न्त्शक्षण अस्पताल महाराजगंजमा उपचार भैरहेको) प्रदशनाकारीहरू घाइते र ३७ जना प्रदशनाकारीको म्यृ भएको नथयो। साथु ै चच्चु ेपाटी भाटभटेनीमा ७ जना, कोटेश्वर भाटभटेनीमा १ जना, ललतपर गु ंगा दाहालको घरमा १ जना, चन्द्रानगरी ५ हाइनभजन न्त्स्थत यनडयन गोदाम घरमा ु १ जना र हायात होटलमा १ जना गरी जम्मा ११ जनाको जली म्यृ भएको नथयो। ्यसु ैगरी उप्यका बावहर २५ जनाको म्यृ भएको नथयो। ु (भाद्र २३ गते- सनसरीमा ु २ जना र भाद्र २४ गते झापामा ३ समेत जम्मा ५ जना गोली लागी तथा भाद्र २४ गते मोरङमा १ जना, सनसरी भाटभटु ेनीमा ४ जना, कास्कीमा ३ जना, पसाामा १ जना र न्त्चतवनमा १ जना समेत जम्मा १० जना जली म्यृ एवमु िादददङमा ् २ जना, रामेिापमा ३ जना र बाँकेमा ५ जना गरी जम्मा १० जना कैदीबन्दी तथा बाल बन्दीहरु।) जलेको अवस्थामा फेला परी हालसम्म सनाित हन नसकु ेका १२ वटा शवहरु िन। ु भाद्र २३ र २४ गते जेन्जी आन्दोलन सम्बन्त्िमा घटनाको आन्तररक िानववन गन ा उप्यका प्रहरी कायाालयबाट प्र.ब.उ. प्रनबण नितालको अध्यक्षतामा अपराि अनसन्त्िानु , ववश्लर्ण तथा घटनास्थल े मचु ल्का सनमनतु , प्र.उ. अंश कु ुमार नसंहको अध्यक्षतामा फोटो तथा नभनडयो फुटेज संकलन तथा नबश्लर्ण सनमनते , प्र.ब.उ. प्रनबण नितालको अध्यक्षतामा न्त्जन्त्सी मूल्यांकन तथा ननरीक्षण सनमनत, र प्र.उ. शानलग्राम शमााको अध्यक्षतामा लटपाट भएका हातहनतयारु , गोलीगठ्ठा लगायतका सरसामानको िोजतलास र प्रानप्त लगायतका कायका ा लानग सनमनतहरु गठन भएको ि। नमनत २०८२ साल भाद्र २३ र २४ गतेको घटनाका सम्बन्त्िमा नेपाल प्रहरी प्रिान कायाालयबाट नमनत २०८२ कानताक

११ गते प्र.अ.म.नन.को संयोजकमा एक सनमनत गठन भएको ि।

समग्रमा, यो आन्दोलन राज्य, समाज र सरक्षा ु संयन्त्र सबैका लानग गम्भीर आ्मसमीक्षाको ववर्य हो। त्कालीन पररन्स्थनतमा नलइएका ननणया हरू सहज नथएनन, ् तर मेरो ननयत मानवीय क्षनत न्यूननकरण, सावजा नक शान्न्त कायम र मलु कलाई पनः ु द्वन्द्वतफा जान नददन केन्न्द्रत नथयो। नपाले प्रहरी संगठनको प्रमिको ु हैनसयतले म बााँकी रहेका हातहनतयार, फरार कैदी र दोर् ीहरूमानथ कानूनी कारबाही गरी नागररकमा पैदा भएको भय र असरक्षा ु अन्त् य गना पूणा प्रनतबद्ध ि ु।[25]

३२. प्रहरी अनतररि महाननरीक्षक नसन्ध्द नबिम शाह (त्कालीन काय ानबभाग प्रमि) को बयानु ब्यहोराः

म २०८२ साल भाद्र २३ र २४ गते राजिनीमा जने े रेशन-जडे समूहद्वारा आह्वान गररएको प्रदशना को व्यवस्थापन तथा ्यस िममा ववकनसत अवस्था सम्बन्न् ी आफ्नो भनमका ू र बझाइु स्पष्ट गना चाहन्न् ु। प्रदशना को सूचना केही ददनअगानड नै वटकटक, फेसबकु ररल्स तथा Discord जस्ता सामान्जक सञ्जाल माफात तीव्र रूपमा फैनलन थालेको दे ि पनि मैले त्कालीन प्रहरी महाननरीक्षकलाई समयमै जानकारी गराई आवश्यक अनगमनु र पूवतायारीबारे िलफल गरेको नथए। ा ँ प्राप्त सूचनाले प्रदशना ठूलो हनु सक्ने संकेत ददाँदै गएको भए पनन यसको सम्भाववत जोन्न्िमलाई सरकारले पयााप्त गम्भीरता पूवका ननलएको कारण प्रारन्म्भक सरक्षा ु तयारी अपेन्क्षत स्तरमा सदृढ ु हनु सकेन भन्ने मेरो बझाइु रह्यो। ननर्निते क्षेरमा प्रदशना भई प्रहरीसाँग मडभु े ड हनु सक्ने अनमानु गररए पनन ननर्निते क्षेर तोडेर अन्य बढ्दा रोक्न नसवकन े स्तरको दबाब नसजना ा हन्न् ु भन्ने आकलन गररएको नथएन। प्रारन्म्भक सरक्षा ु व्यवस्था मख्यतः ु न्जल्ला प्रहरी पररसर काठमाडौं र उप्यका प्रहरी कायाालयको योजना अनसारु अन्य बढाइएको नथयो। माइतीघर मण्डलादेन्न् नयााँबानश्वरे क्षेरसम्मको सरक्षा ु अवस्थाको ववर्यमा म स्वयं नबहानै वफल्डमा पगु रे अवलोकन गरेको नथए ा ँर कम जनशन्न् रहेका स्थानमा थप प्रहरी पठाउन े व्यवस्था नमलाएको नथए। ा ँ उप्यकाका सरक्षा ु प्रमिु , न्जल्ला प्रहरी प्रमिु तथा अन्य वररष्ठ अनिकृतहरूसाँग ननरन्तर सम्पकामा रहे पनन ि ैरै ननणया हरू प्रहरी महाननरीक्षकबाटै सोझै

[25] बयानको सक्कल प्रनत पाना- ३२, अनसु ची ु -५ को नस.न.३१ अन्तगता रहेको ।

वफल्ड कमाण्डरहरूलाई जान े व्यवस्था भएकाले मेरो भनमका ू प्रायः समन्त्वयमा सीनमत रह्यो। भाद्र २३ गते प्रदशना प्रारम्भ भएपनि अवस्था िमशः तनावपूणा बन्त्दै गयो। भीडले ननर्निते क्षेरतफा अ्यनिक दबाब नसजना ा गना थालेपनि संसद भवन पररसरमा जोन्त्िम बढेको र दन्त्क्षण गटतफा े आगजनी तथा तोडफोड सरु ु भएको जानकारी मैले सञ्चार माध्यम र सञ्चार सेटमाफात पाएको नथए। ाँ संसदको १ नम्बर गटमा े आगजनी, प्रहरीमानथ ढंुगा प्रहार, कम्पाउण्ड वाल फुटाएर पररसर प्रवशे गने प्रयास भएपनि गोली चलेको ररपोटा प्राप्त भएको नथयो। अगानड ढंुगा, लाठी, िकु ुरी, रड र अन्त्य सामाग्री सवहतका उग्र प्रदशना कारी र पिानड ननह्था सवसा ािािरणको नमन्त्श्रत भीड रहेको अनमानु नथयो, जसको संख्या कररब २५-३० हजार रहेको जानकारी आएको नथयो। गोली फायर गने ननणया स्थानीय प्रशासन र सम्बन्त्न्त्ित कमाण्ड पोस्टबाट हनु े कानूनी प्राविान भएकाले ्यसमा मेरो प्रयक्ष भनमका ू नथएन। सो ददन काठमाडौं सवहत कास्की, झापा, सनसरी ु , लनलतपरु , पसाा र रुपन्त्देहीबाट बल प्रयोग भएको ररपोटा प्राप्त भएको नथयो। प्रारन्त्म्भक वववरणअनसारु १७ जनाको म्यृ , ु ३२७ जना घाइते, प्रहरीतफा २११ सामान्त्य घाइते, सशस्त्र प्रहरीतफा ३३ जना घाइते र अन्त्य १ जना गरी कुल ५७२ जना घाइते भएको सूचना आएको नथयो। घटनापनि न्त्स्थनत शान्त्त नहनु े र भोनलपल्ट देशभर आन्त्दोलन फैनलन सक्न ेसंकेत देन्त्िएकाले रानत नै ववनभन्न न्त्जल्लाबाट काठमाडौं उप्यकामा थप जनशन्त्ि न्त्झकाउने पहल गरेको नथए। ाँ भाद्र २४ गते अवस्था थप जवटल बन्त्दै जाँदा सैन्त्य टोलीको ड्युटी बाँडफाँड र संयिु पररचालनबारे रातभर नपाली े सेनाको मख्ु यालयसु ाँग समन्त्वय गरेको नथए। ाँ तर नबहानैदेन्त्ि ववनभन्न प्रहरी कायाालय, पाटी कायाालय र सरकारी संरचनामा भीडले बलपूवका प्रवशे गना थालेपनि सरक्षाकमीहरू ु दबाबमा परेका नथए। उप्यका प्रहरी कायाालयबाट 'घातक गोली नचलाउन' े आदेश सञ्चार सेटमाफात गएको र प्रहरीलाई आफू सरन्त्क्षतु रहन ननदेशन ददइएको कुरा प्रदशनाकारीहरूले थाहा पाएपनि उनीहरूको गनतववनि थप वहंसा्मक बनको े मेरो आकलन ि। भाद्र २४ गते प्रहरी प्रिान कायाालय नै तोडफोडको लक्ष्य बन्न थालेपनि म अग्रपंन्त्िमा उनभएर कायाालयनभर रहेका प्रहरीहरूको मनोबल उच्च राख्न, गटे -गटमा े गठन गरेरएका साना टोलीलाई प्रनतरोिका लानग उ्सावहत गना तथा आवश्यकता अनसारु अश्रुग्याँसु र हवाई फायर प्रयोग गरी कायाालय जोगाउन ननदेशन ददन सविय रहें। कनतपय उच्च

अनिकारीहरू सादा पोशाकमा बावहररइ सकेको अवस्था भए पनन म अग्रभागमै रही कायाालय सरन्त्क्षतु राख्न सफल भएको ठान्दिु। यस प्रसंगमा २६ गतेको बैठकमा प्रहरी महाननरीक्षकबाट मेरो भनमकाको ू प्रशंसा गररएको नथयो।

भाद्र २३ र २४ गते देशभर नपाले प्रहरीले सटागनबाट २७७६ राउण्ड रबर बलु ेट, २९२० ब्ल्याङ्क राउण्ड, SLR, INSAS र .३०३ बाट ४०२३ राउण्ड तथा ८६५४ अश्रग्याँसु सेल प्रहार गरेको तथ्यांक प्राप्त भएको नथयो। भाद्र २४ गते देशभर १२८१ हातहनतयार, ९८, ४३२ गोली, १३१५ रबर बलु ेट, २२२० ब्याङ्क राउण्ड, २८४२ अश्रग्याँसु सेल, १६८७ म्यागन्त्जन र ५८३४ सञ्चार उपकरण लटपाटु तथा आगजनीमा परेको ररपोटा आएको नथयो। सोही ददन, अन्त्घल्लो ददन घाइते भएका समेत गरी कुल ४८ जना सवसा ाििरण तथा ३ जना प्रहरी कमचा ारीको म्यृ ुभएको र ८८३ सवसा ाििरण तथा १८०४ प्रहरी कमचा ारी घाइते भएको वववरण प्राप्त भएको नथयो।

Victor-1 को सञ्चार सेटमाफात थनु वाको सु ूची तयार गरी िोड्ने, घातक गोली नचलाउन तथा े प्रहरीलाई सरन्त्क्षत रहन ननदेशन गएपनि प्रहरीलु े प्रनतकार नगरेकोले प्रदशनाकारीहरूको मनोबल उच्च भई तोडफोड, आगजनी तथा लटपाट गरु ेको पाइन्त्ि। जने रे ेशन-Z समूहले सामान्त्जक सञ्जाल माफात प्रदशना वफताा नलन आह्वान गरे पनन उग्रता बढाउन र अगानड बढाउन अन्त्य उमेर समूहका व्यन्त्िहरू संलग्न भएको देन्त्िाँदा घसपु ैठ भएको अनमानु गना सवकन्त्ि। समग्रमा, जने रे ेशन-Z को वववर्यलाई समयमा सम्बोिन नगररन, ु प्रदशना लाई सामान्त्य रूपमा नलइन, ु घसपु ैठको सूचनालाई गम्भीरता पूवका ननलन ुर सरक्षा ु तयारी अपयााप्त रहन ुनै भाद्र २३ गतेको घटनाको मख्यु कारण भएको ननष्कर्मा ा पगु को े िु। [26]

<u>३३. प्रहरी नायव महाननरीक्षक ओमबहादर राना (भाद्र ु २३ गतेका उप्यका प्रहरी कायालायका ननमत्त प्रमि) को बयान ब्यहोराः ु</u> म नमनत २०८२ साल भदौ १९ गतेदेन्त्ि भदौ २३ गतेसम्म काठमाडौं

[26] बयानको सक्कल प्रनत पाना- २२, अनसु ची ु -५ को नस.न.३२ अन्त्तगात रहेको ।

उप्यका प्रहरी कायाालय, रानीपोिरीको ननमत्त कायाालय प्रमिको न्जम्मु ेवारीमा रहेको नथए। भदौ ाँ २४ गते त्कालीन प्र.अ.म.नन. दानबहादर काकी ु लाई कायालाय प्रमिको न्जम्मु ेवारी हस्तान्तरण गररसकेपनि ति ददन म सोही कायाालयमा 2-IC (Second-in-Command) को भनमकामा कायरा ू त नथए। ाँ

न्जल्ला प्रशासन कायाालयबाट कायिाम स्वीकृत भएको, आयोजकले नलन्त्ित प्रनतबद्धता ददएको तथा उपलब्ि सूचनाले कुनै शरतापु ूण ागनतववनिको संकेत नगरेकाले भदौ २३ गतेको कायिाम प्रारन्म्भक रूपमा शान्न्तपूण ारहन ववश्वासका साथ से रक्षा योजना सामान्य भीड व्यवस्थापनमा कु ेन्न्द्रत गररएको नथयो। तथावप सम्भाववत चनौतीको आकलन गदै काठमाडौं ु , लनलतपर र भिपु रका प्रहरीसवहत ु अनतररि प्रहरी पररचालनको तयारी गररएको नथयो। ति ददन उप्यकाभर प्रारम्भमा ३, ४४१ जना प्रहरी पररचालन गररएको र पररन्स्थनत असामान्य बन्दै जााँदा थप ५०५ जना प्रहरी िटाइएको नथयो। कायिामको वास्तववक अवस्था अपेक्षाभन्दा फरक ददशामा ववकनसत भयो। माइतीघर क्षेरमा भेला भएको भीड सरुमा शा ु न्न्तपूण ादेन्त्िए पनन िमशः नते ्ववहीन ृ , आवगये ि र आिामक बन्दु ै गयो। ववद्यालय पोशाकमा रहेका बालक-वकशोरहरूबाहेक बावहरी समूह, अज्ञात उत्तेजक त्व तथा उद्देश्यहीन वहंसा्मक प्रवन्त्तको नमश्रणलृ े वातावरण एकाएक नबनग्रयो। भीडले ननर्नित क्षेर उल्लङ्घन े गदै संसद भवनतफा अन्त्य बढ्यो र सावजाननक संरचना तथा प्रहरी तैनाथीमानथ आिमण गर् यो। ति ददनको अवस्था पूवाानमानभन्दा बावहर गई एक्कासी रूपान्तरण भएको वहु ंसा्मक उजााको रूपमा प्रकट भएको मैले अनभव गरेँ। ु ढंु गा, मढा ु , लाठी, साबेल, घनजस्ता सामग्री प्रयोग गदै संसद भवनतफा िकेनलनाका साथै सरक्षाकमीमानथ ननरन्तर प्रहार हु न थालु ेपनि सरक्षाकमीहरूको जीवन जोन्त्िममा परु ेको र सरक्षा ु ननयन्त्रण गम्न सक्नु वास्तववक अवस्था नसजना े ा भयो। यसबीच काठमाडौं प्रशासनले जारी गरेको कफ्य आदा ु ेशको जानकारी मैले सञ्चार सेटमाफात प्राप्त गरेँ। कफ्य आदा ु ेशपनि मैले मातहतका कमाण्डरहरूलाई रवटरवहत ढु ंगले आदेश पालना गना, अ्यनिक उत्तेजना नदेिाउन, सम्भाववत क्षनत न्यूनीकरण गन ातथा अराजक गनतववनिमा संलग्न व्यन्त्िहरूलाई मार ननयन्त्रण गन ाननदेशन ददए। ाँ तथावप, ्यसबला भीड पे ूण ारूपमा अननयन्न्त्रत भई हजारौँ संख्यामा फैनलसकेको नथयो। गोली

प्रहारसम्बन्त्िी प्रचनलत कानूनअनसार अन्त्तम बल प्रयोग (ु firearm use) को आदेश प्रमि ु न्त्जल्ला अनिकारीबाट हनु े व्यवस्था ि। गोली चलाउन ननणयाे न नपाल प्रहरी प्रिान कायाालयबाट े आएको नथयो, न त मेरो व्यन्त्िगत आदेश नथयो। वफल्डमा रहेका कमाण्डरहरूले त्कालीन पररन्त्स्थनतको मूल्याङ्कन गरी आवश्यक ननणया कायाान्त्वयन गरेका हनु भन्ने क् ुरा मैले बयानमा उल्लेि गरेको िु। प्रनतवदनअने

सार उि ददन उप्यकानभर िातु को गोली ु ५२ राउण्ड, रबर गोली ४१७ राउण्ड, ब्ल्याङ्क राउण्ड ११७ र अश्रग्यास ु सेल १, ०१७ राउण्ड प्रहार गररएको नथयो। माइवकङ,

पानीको फोहरा, अश्रग्यास तथा रबर बु लु ेटजस्ता non-lethal ववकल्पहरू सविय रूपमा प्रयोग गररएको नथयो। तर भीडको उग्रता, नते ृवको ृ अभाव, चारैनतरबाट संसद भवन लन्त्क्षत आिमण तथा सरक्षाकमीहरूको जीवनरक्षाको आवश्यकता जस्ताु कारणले बाध्यकारी अवस्था नसजनाा भयो र ती ववकल्प ननष्प्रभावी भएपनि मार अन्त्तम बल प्रयोग गररएको नथयो। प्रदशनाका िममा भएको म्यृ तथा घाइतु े घटनाप्रनत मैले गवहरो दःि व्यि गरु ेको िु। मानवीय क्षनत कुनै पनन सरक्षाकमीको ु चाहना हाँदु ैन भन्ने मेरो स्पष्ट िारणा ि। तर संसद भवनमा आगजनीको स्पष्ट जोन्त्िम, सरक्षाकमीलाई घु ेराबन्त्दी गरी ननहत्था बनाउन प्रयास तथा राज्य से ंयन्त्र कब्जा गने उद्देश्य देन्त्िन पररन्त्स्थनतले े त्कालीन ननणयाहरू ननिाारण गरेका नथए। मेरो मातहतका सरक्षाकमीहरूमा प्याननकु , डर वा मनोबल नगरावट व्यापक रूपमा देन्त्िएको नथएन। बरु कदठन पररन्त्स्थनतमा समेत उनीहरूले संयमता र ननरन्त्तर कारबाही गने क्षमता प्रदशना गरेका नथए भन्ने मेरो ननष्कर् ाि। उप्यकाभरका प्रहरी कायाालयहरूमा भएको लटपाटु , आगजनी, हनतयार तथा गोली गट्ठा हराउन, ु सवारी र सञ्चार सािन नष्ट हनु जस्ता घटनाबारु े मैले दई मु ख्य कारण उल्लु ेि गरेको िु। पवहलो, भीडको ववशाल आकार, घरेल हनतयारको प्रयोग र अराजक वहु ंसाको सामना गन ाउपलब्ि प्रहरी संख्या अपयााप्त नथयो। दोस्रो, अ्यनिक बल प्रयोग गदाा दवु ै पक्षमा म्यृ -ु घाइतेको संख्या अझ बढ्न सक्न भएकाले े सरक्षाु कमीहरूले आ्मरक्षा र सामूवहक क्षनतबीच संवदनशील ननणयाे गदै संयमता रोजका नथए। े भदौ २३ र २४ गतेको आगजनी तथा तोडफोडका कारण उप्यकानभर, रानीपोिरीन्त्स्थत उप्यका प्रहरी कायाालयसमेत गरी

२१९ वटा प्रहरी एकाइहरू क्षनतग्रस्त भए, जसको अनमाननत क्षनत कररब ु रु. १, ५९५, ६३०, ३३७ बराबर रहेको ि। ववनभन्न प्रकारका राइफल, SLR, शटगन, मल्टी ग्यास गन, ग्यास गन, हनेट, .२२ म्याग्रम, INSAS राइफल, ररभल्वर, पेस्तोल, SMG तथा Non-Lethal Multi Weapon हराएको, लवटएको वा जलु ेर नष्ट भएको वववरण प्राप्त भएको ि। ्यसैगरी हजारौँ संख्यामा लाइभ र ब्ल्याङ्क राउण्ड हराएको वा नष्ट भएको, हेनभ तथा लाइट सवारी साधन र मोटरसाइकलहरू जलेको तथा ररवपटर, बसे , मोबाइल सेट, ह्यान्डसेट लगायतका सञ्चार उपकरणहरू नष्ट वा लटपाट ु भएको तथ्यांक प्राप्त भएको ि। ढंुगा-मढा प्रहारलगायत घरु ेल हातहनतयार प्रयोगका कारण ु १,

६१६ जना प्रहरी कमचारी घाइते भएका नथए। नपाल प्रहरीलाई सबले , सक्षम र व्यावसावयक संगठनका रूपमा ववकास गन ामैले ननम्न सझावहरू ु प्रस्तत गरु ेको िु।

क) आवश्यक श्रोत-साधनको थप व्यवस्थापन,

ि) भीड ननयन्त्रणका लानग आिननक प्रववनिको उपलब्िता ु ,

ग) दक्ष जनशन्त् उ्पादनका लानग समयसापेक्ष तानलमको व्यवस्था,

घ) भनाा, िनोट र वन्त्त ववकासमा ववशृ र् सेिारु ,

ङ) सरुवा, बढुवा, सेवा र सवविामा पारदन्शता ु ा,

च) समयसापेक्ष ऐन-कानून पररमाजना गरी संस्थालाई पूण ाअनिकारसम्पन्न बनाउने,

ि) उप्यकामा २, ५०० तथा प्रयक प्रदे ेश प्रहरी कायाालयमा १, ००० जनासम्मको जनशन्त् भएको साधन-स्रोतसम्पन्न ववशर् भीड ननयन्त्रण गण स्थापना गने , जसको पररचालन आपतकालीन अवस्था बाहेक अन्त्यर नगररन। े अन्ततः, भदौ २४ गते फैनलएको वहंसा्मक आिमण केवल राज्य र प्रहरीववरुद्धको भावना्मक प्रनतविया मार नभई सामान्जक सञ्जालमाफात फैनलएको उत्तेजना, भ्रामक सूचना, आपरानिक समूहको घसपु ैठ तथा बन्दीकरणबाट प्रभाववत व्यन्त्हरूको प्रनतशोिा्मक मनोवन्त्त ृ जस्ता कारकहरूको संयि पररणाम नथयो भन्ने मु ेरो ननष्कर् ाि। [27]

[27] बयानको सक्कल प्रनत पाना- २९, अनसु ची ु -५ को नस.न.३३ अन्तगता रहेको ।

<u>३४. न्जल्ला प्रहरी पररसर काठमाडौंका त्कालीन कायाला य प्रमि प्रहरी नायव महाननरीक्षक ववश्व ु अनिकारीको बयान ब्यहोराः</u> त्कालीन समयमा म प्रहरी पररसर काठमाडौंको प्रमि (प्रहरी वररष्ठ उपरीक्षक) को रूपमा कायरा ु त नथए र हाल प्रहरी प्रिान कायाालयाँ , प्रशासन ववभागमा प्रहरी नायव महाननरीक्षक पदमा कायरात िु । आयोगसमक्ष ददएको मेरो वयान भाद्र २३ र २४ गते Gen-Z यवापु स्ताको प्रदशना ु का िममा संसद भवन र नया ाँबानश्वर क्षेरे वररपरर उ्पन्न अ्यन्त संवदनशील से रक्षागत अवस्थासम्बन््िी ववस्तु त ृ वववरण हो। त्कालीन नपाल सरकारले े सामान्जक सञ्जाल बन्द गरेको अवस्थामा ववरोिका गनतववनि हन सक्नु े अनमान गररएको भए पनन कु ुनै अप्रयानसत गनतववनि वा गम्भीर सरक्षा चु नौतीको स्पष्ट पु ूवसा ूचना प्राप्त भएको नथएन। भाद्र २२ गते न्जल्ला सरक्षा सनमनत र कु े न्द्रीय सरक्षा सनमनतको बु ैठकमा भएको ननष्कर्ानसार ु ३, ०००-५, ००० जनाको सहभानगता रहने, प्रदशना शान्न्तपूणा हनु , े माइतीघरमा भेला भई बानश्वरन्स्थत ननर्े नित क्षेरको वरसम्म रे ैली गरी पनः माइतीघरमु ै कोणसभा गने, ननर्नित क्षेरमा े प्रवश नगने र के ुनै वहंसा्मक गनतववनिमा संलग्न नहनु नलन््ित स्वघोर्णा गररएको नथयो। सोही े आकलनका आिारमा भाद्र २३ गते रावष्ट्रय सभा गहमा ृ सम्माननीय राष्ट्रपनतज्यूको कायिाम तथा ICC मा रावष्ट्रय सभाको बैठकसमेत तय गररएको नथयो। प्रदशनाका लानग ननवदन ददने प्रमे ि पक्ष —हामी नपाल समे ूहका सदन गु रुङ , अननल बाननयाँ, के.पी. िनाल, दीपक बोहरा, नभक्टर पौडेल तथा हालका माननीय मन्त्री बब्ल गु प्तालगायतसु ाँग समन्वय गरी कायिाम शान्न्तपूण ाहनु ववश्वासका साथ े "एकीकृत ववशर्े सरक्षा ु योजना, २०८२" स्वीकृत गररएको नथयो। न्जल्ला प्रशासन कायाालय, बबरमहलमा प्रमि न्जल्ला अनिकारीको मु ख्य कमाण्डमा कमाण्ड ु पोस्ट स्थापना गरी ड्युटी पररचालन गररएको नथयो। सरक्षा व्यवस्थापनका ु लानग नपाल प्रहरीबाट े १, ९६५ जना, सशस्त्र प्रहरीबाट ६३१ जना तथा रावष्ट्रय अनसन््िान ववभागबाट ु २३० जना सूचनासंकलनमा िटाइएको नथयो। अन्तरााावष्ट्रय सम्मेलन केन्द्र (संसद भवन) जस्तो अनत संवदनशील े संरचनाको सरक्षाका लानग नु पाल प्रहरी ववशे र् कायदा े लको स्थायी टोली पररचालनमा नथयो।

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

Discord, Reddit, X (न्ट्वटर) लगायत नडन्जटल प्लेटफमहारूमा भइरहेको िलफल वा सम्भाववत वहंसा्मक योजना सम्बन्त्िी कुनै अनग्रम चेतावनी न्जल्ला सरक्षा सनमनत समक्ष उपलब्ि नथएन। भाद्र ु २२ गते साँझ गह मन्त्रालयमा बसृ ेको केन्द्रीय सरक्षा सनमनतको बु ैठकमा प्रमि न्जल्ला अनिकारीज्यु ू र म सहभागी भई प्रदशना शान्त्तपूण ाहनु आे कलन गररएको नथयो। सहभागी याँ वापु स्ता र ववद्याथीहरू ु हनु े भएकाले संयम अपनाउन, सकभर बल प्रयोग नगन ा तथा जनशन्त्ि नन्त्जकै राििर ‘हेभी नडप्लोएमेन्त्ट’ नगने ननदेशन प्राप्त भएको नथयो। ननर्नित क्षेे र तोडफोड वा आगजनी भएमा मार कानूनी प्राविानअनसार िमशः बल प्रयोग गने नीनत तय गररएको नथयो। ु प्रदशना पूवस्ावीकृत कायािमअनसार माइतीघरबाट सु रु भई सोही स्थानमु ै कोणसभा गने तय नथयो। तर एक वहस्सा ननर्नित क्षेरतफा अन्त्घ बढ्दे ै उत्तेन्त्जत भई ढंुगामढा प्रु हार गन ाथालेपनि र कररब पौन े १२ बज ब्याररके ेड तोडी प्रवश गरे ेपनि शान्त्त कायम गन ापानीको फोहरा प्रयोग गररएको नथयो। संसद भवननभर कररब ६ सय कमचा ारी, संसद सदस्य तथा नडजेल भण्डारण ट्यांकीको जोन्त्िमसमेतलाई ध्यानमा राि्ी Layered Security Plan लागू गररएको नथयो—फलामे ब्याररकेड, मानव ब्याररकेड, ररजभ ाफोस ार ववशर् कायदाे ल पररचालन गररएको नथयो। तथावप चारैतफाबाट ननरन्त्तर आिमण भएपनि अवस्था ननयन्त्रणबावहर जान थालेको मैले अनभव गरेँ। ु प्रदशनाकारीहरूले ढंुगामढाु , पेिोल बम, मोलोटभ ककटेल तथा घरेल िाररलो हनतयार प्रयोगु गरे। पिाल भ्काउन प्रयासे , गटमा आगजनीे , सरक्षाकमी घाइतु े हनु , ु सञ्चार सेटमा “माना लाग्यो” भन्ने न्त्वच्याहट र सशस्त्र प्रहरीको एम्बलु ेन्त्समा आगजनीजस्ता घटनाले अवस्था अ्यन्त ववर्म बन्त्यो। गह ृ मन्त्रालयको सहमनतमा स्थानीय प्रशासन ऐन, २०२८ अनसार कफ्यु आदाु ेश जारी गररएको नथयो। गोली प्रहार अन्त्तम ववकल्प (Last Resort) को रूपमा मार Doctrine of Necessity अन्त्तगता गररएको हो भन्ने मेरो िारणा ि, र त्कालीन अवस्थामा िुट्टै नलन्त्ित आदेश पिना व्यवहाररक नथएन। ु

“Total Withdrawal” सम्भव नथएन, वकनवक ्यसो गदाा व्यापक जनिनको क्षनत र राज्य संरचनामानथ अपूरणीय आघात पग्न सक्थ्यो। ्यसु ैले वफल्ड कमाण्डरहरूलाई Non-lethal उपाय—पानीको फोहरा, लाठीचाजा, अश्रग्यास ु आदद प्रयोग गन ा ननदेशन ददइएको नथयो। कररब दई ु घण्टासम्म संयम अपनाउँदा पनन वहंसा्मक आिमण जारी रहेपनि अ्यन्त ववर्म अवस्थामा मार थप बल प्रयोग गररएको नथयो।

भाद्र २३ गते साँझ प्रिानमन्त्री ननवास बालवाटारमा प्रिानमन्त्रीु , गह मन्त्रीृ , रक्षा मन्त्री, परराष्ट्र मन्त्री, नपाली कांग्रे सका सभापनते , गह सन्त्चवृ , चारै सरक्षा ननकायका प्रमु िु , प्रमि न्जल्ला अनिकारी र ु म सहभागी

बैठकमा घटनाको समीक्षा गररएको नथयो। २४ गते न्स्थनत अझ जवटल हन सक्नु े आकलनसवहत Vital Installations मा नपाली से ेनालाई पररचालन गरी अन्य सरक्षाकमीलाई वफल्डमा ु िटाउन िलफल भएको नथयो। े

सामान्जक सञ्जाल ववश्लर्ण े गदाा netakhor.vercel.app जस्ता प्लेटफममाफात विआमण स्थलको म्यावपङ र "फेक न्त्यजु " फैलाएर भीडलाई वहंसात्मक बनाउने तयारी भएको तथ्य पनि िल्नु आयो। २४ गते कफ्य ाु अवज्ञा, शीर् ानताहरूको ननवासमा विआमण र शव प्रदशना े गने योजनाबारे सूचना प्राप्त भएको नथयो। भाद्र २४ गते नबहानदेन्त् ि कलंकी, साँाि, ु गोंगब, ु बालाज, ु बल् ि,ु कोटेश्वर, जनडबटी ु , बौद्ध, चाबवहल, नैकाप,

कीनतपारु , बढानीलकण्ठ तथा सु ंसद भवन आसपास एकसाथ सननयोन्जत विआमण सु रु भयो। स्थानीय ु तह, प्रहरी कायाालय र सरकारी प्रनतष्ठानहरूमा आगजनी र तोडफोड हन थाल्यो। हररनसवद्ध प्रहरी ु कायाालयमा विआमणपनि अन्य इकाइहरूमा पनन विआमण फैनलयो। साना यननट असु रन्क्षत भएपनि ु जनशन्त् ि वत्त र प्रभागमा कृ ेन्त्द्रत गररएको नथयो। कायाालयमा आगजनीको जोन्त् िम र वहरासतमा रहेका थनु वाहरू सामु ूवहक क्षनतमा पन ासक्न सम्भावनालाई ध्यानमा रा िी े Victor Control (काठमाडौं उपत्यका प्रहरी कायाालय, रानीपो िरी) बाट प्राप्त ननदेशनअनसार जोन्त् िम मु ूल्याङ्कन गरी ववनभन्न समयमा २०६ जना थनु वा ि ानडएको नथयो। ु

सशस्त्र प्रहरी र नपाल प्रहरीबीच े Tactical Movement मा कवहलेकाही समयान्तराल दीँ ेन्त् िएको र SOP तथा कमाण्ड न्त्क्लयरेन्त्स प्रवियाका कारण समन्त्वयमा चनौती आएको अनु भव भएको ि। नु पा े ली सेनाले स्ट्यावटक ड्युटी सम्हालेको भए नपाल प्रहरी पे ूण ारूपमा भीड ननयन्त्रणमा केन्त्द्रत हन ु सक्थ्यो भन्ने मेरो ि ारणा हो, तर नलथल हनतयार प्रयोगको जोन्त् िम र पररचालन मोडानलटीका व्यवहाररक जवटलताले अपेन्क्षत सहयोग सीनमत भएको हन सक् ि। ु

्यस समय सरक्षाकमीहरू ु लाई ब्यारेकमा पनः व्यवन्स्थत गनु , ा ु शव मचु ल्का उठाउनु वा घटनास्थल ु सरन्क्षत गरी गोलीका ि ोका सु ंकलन गन अ्यन्त चा ु नौतीपु ूण ानथयो, वकनवक दंगाग्रस्त भीडले चारैतफा घेराबन्त्दी गरी विआमण गरररहेको नथयो। मैले घूसपैठ र पूवसा ूचना ववश्लर्णको कमजोरी स्वीकार

गरे ेको ि ु। समयमै स्पष्ट सूचना प्राप्त भएको भए पररणाम कम भयावह हन सक्थ्यो भन्ने मु ेरो ि ारणा ि। संसद भवन वररपररका अग्ला

भवनहरूको सरक्षा न्क्लयरु ेन्स, CCTV ननगरानी र ननरन्तर सञ्चार समन्वय भइरहेको नथयो। अन्ततः, उि घटनालाई मैले राज्यको अ्यन्त संवदनशील से ंरचनामानथ भएको संगदठत वहंसा्मक आिमणका रूपमा ववश्लर्ण गरे ेको ि ु। कानूनी दायरा, Doctrine of Necessity र सामूवहक जीवन रक्षाको नसद्धान्तअनसार ननणया ु गनपरा ु ेको ननष्कर्मा पगु को ि े ु। भववष्यमा यस्ता घटना नदोहररन सूचना संकलन, जोन्ि्म ववश्लर्ण , ववशर् े तानलम तथा अन्तर-ननकाय समन्वय सदृढ ु गनपने ा ु आवश्यकता औल्याउं ाँदै आयोगलाई आवश्यक सहयोग गन ातयार रहेको उल्लेि गरेको ि ु। [28]

<u>३५. न्जल्ला प्रहरी पररसर लनलतपरु का त्कालीन कायालाय प्रमि प्रहरी बररष्ठ उपरीक्षक श्याम कु ृष्ण अनिकारीको बयान कागज ब्यहोरा</u> : प्रहरी वररष्ठ उपरीक्षक श्यामकृष्ण अनिकारीले भदौ २३ र २४ गते Gen-Z आन्दोलनका िममा लनलतपर क्षेरमा भएको घटनाबारु े आयोगसमक्ष आफूले देि ेका, भोगका र व्यवस्थापकीय रूपमा े सामना गनपरा ु ेका अवस्थाहरू ववस्तारमा प्रस्तत गरु ेका ि न। भदौ ् २३ गते राजिनीभर यवाहरुको ु प्रदशना रहेकाले लनलतपर पररसरबाट ु पनन सडक सरक्षाको ड्यूटी पररचालन गररएको नथयो। ु २३ गते लनलतपर क्षेरमा सामान्य अबस्था रह ु यो, कुनै अवप्रय घटना घटेन। उि ददनको घटनाहरूबारे कुनै तनाव नदेन्ि्ए पनन २३ गते काठमाडौं क्षेरका घटनाले भोनलपल्ट २४ गते सम्भाववत जोन्ि्म बढ्न आ े कलन गदै उनलाँ े आफ्ना मातहत सबैलाई नबहान ६ बजबाट े Standby रा ि ेका नथए। उनले टोलीलाई "संयत रहने, समूहमा चल्ने, आदेश प्राप् त गरी मार कारबाही गने" ननदेशन ददएको उल्लेि गिान। ्

[28] बयानको सक्कल प्रनत पाना- ६९, अनस ुची ु -५ को नस.न.३४ अन्तगता रहेको ।

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

२४ गते ववहानैदेन्त्ि वातावरण अस्वाभाववक बन्दै गयो। कररब ११:३० बजदे ेन्त्ि मन्त्री तथा मख्य ु मन्त्री ननवासहरू, नपाली काँग्रे स र ने कपा एमाले े पाटी कायाालयहरू, प्रहरी प्रभाग तथा वत्तहरूमा ृ एउम नख्ि कारागार समु ेतमा एकैसाथ अराजक आिमण सरू भयो। ललतपु रका चापागाउु ाँ, गोदावरी, हररनसवद्ध, बाडेगाउँ, भैसेपाटी, इमाडोल, सातदोबाटो, लभु , ु बालकुमारी लगायतका पररसर बाहेक सम्पूणा प्रहरी कायाला यहरूमा, ववलेन्त्स स्कुल, ननजी भवनमा प्रचन्ड ननवास, नबष्ण पौडु ेल, पन्त्थवसृ ब्वा ु गरुङ , पम्फा भसालु , वहतेन्द्र देव शाक्य, व्यवसायी वहरा महजनाको भवन र ज्ञानन्द्र काकीको घरहरुमा े समेत आगजनी तथा तोडफोडहरु भए। उि ददन भीड अ्यन्त ठूला नथए, भीडले बाटो अवरुद्ध गरेकाले अनतररि फोस ापठाउन सवकन अबस्था नरहे ेको तथा सशस्त्र प्रहरी र नपाली से ेनाबाट अपेन्त्क्षत सहयोग नआएकोले प्रहरी को एक्लो बलले भीडलाई थाम्न सकेन र ननयन्त्रण वावहर गयो। उि ददन कररयरकै सबैभन्दा अप्यारो अवस्थाको अनभव भयो। ु

अराजक भीड कायाालय पररसरनभरै निररसकेपनि उनले र उनकी टोलीले सम्भव भएसम्म हातहनतयार, सञ् चार सेट र अन्त्य संवदनशील सामग्री से रन्त्क्षत स्थानतफा लु ैजान प्रयास गरे े। तर १९ नाल .३०३ राइफल, हनेट राईफल २ नाल, म्यागनम ् ४ नाल, ग्याँसगन २ नाल, पेस्तोल ३ नाल लगायतका हातहनतयारहरु आगजनी तथा लटपाटबाट नष्ट वा हराएको नथयो। थु नु वाहरूको सु रक्षा ु गम्भीर जोन्त्िममा परेपनि चापागाउँ र सातदोबाटो वत्तका थृ नु वाहरूको नामावली अद्यावनिक गरी ु उनीहरूलाई क्षनत नहोस भनी िोनडएको नथयो। िोनडएका थ् नु वामा कु ेही पनः उपन्त्स्थत भए पनन ु केही फरार िन, ् जसले न्त्स्थनतको तनाव र असरक्षाको तीव्रता झनु ै प्रष्ट हन्त्ि। ु सोही ददन नख्ि कारागारमा ददउु ाँसो उ्पन्न भएको संवदनशील र अ्यन्त ितरनाक पररन्त्स्थनतको े ववस्तत न्त्चरण गर्नु ेका िन। लगभग ् ५००-६०० जनाको अराजक भीड ‘रनब लानमिानलाई िोडे ' भन्दै कारागार घेररन पगु पनि उनले े CDO, सेना, सशस्त्र प्रहरी प्रमिलगायतलाई त्काल सहयोग ु अनरोि गरु े, तर कुनै सकारा्मक सरक्षा सहयोग प्राप् तु हन सकु ेन। भीडले कारागारको मख्य गु ट े तोडेर नभर निररसकेपनि थप क्षनत हन्त्सक्नु दे ेन्त्िएको र प्रहरीको कम संख्याले न्त्स्थनत ननयन्त्रण गन ा नसक्न अवस्था हे ाँदाु , रनब लानमिानलाई कारागारमै रान्त्ि राख्न असम्भव बनको उनले े उल्लेि गरेका िन। कारागार प्रशासनल् े “पर ददएर िोड्यो” भन्न े प्रचारबारे भन े उनलाई त्काल कुन ै जानकारी नभएर पनि मार सामान्त्जक

सञ् जालबाट थाहा पाएको बताए। घटनापनि पीनडतहरू—मन्त्रीहरू, नताहरूे , व्यापारी तथा स्थानीय बानसन्दाबाट उजरी दताा भएको र ु अनसन्त्िान तथा कारबाही जारी रहु ेको उनले बताएका िन। प्रारन्म्भक ् २२ जना शंवकतमध्ये २० जना हान्जरी जमानतमा िुटेका नथए भन े २ जना थनामा नथए। ु अन्त्ियमा उनले भदौ २४ लाई आफ्नो सम्पूण ाप्रहरी जीवनकै सबैभन्दा कदठन, चनौतीपु ूण ार मानसक रूपमा दवाबपूण ाददनका रूपमा स्मरण गिन। प्रहरी पोसाकम्ै वहाँड्न नसक्ने, सवारी सािन प्रयोग गन ानसक्न, े हातहनतयार बोकेर वहाँड्दा उल्टै जोन्त्िम बढ्ने, िान-बस्त्र समेत सामान्य व्यवस्था नहाँदा ु जंगल तथा मन्त्न्दर पररसरमा प्रहरीले रात नबताउनपने अवस्था आएको नथयो। समग्रमा ु , उनका अनसार पररन्त्स्थनतको तीि उग्रता ु , सरक्षा ननकायबीच समन्त्वयको अभाव ु , भीडको अननयन्त्न्त्रत आकार, र आवश्यक फोस ानपगु को अवस्थाले े घटनालाई ननयन्त्त्रण बावहर पर् या ु एको नथयो। [29]

<u>३६. भाद्र २३ गते ससद भवनमा थप मद्दत िवटएका नरभाँ वन अन्तरावा ु ष्ट्रय ववमानस्थलमा कायरा त प्रहरी बररष्ठ उपरीक्षक सोमन्द्र नसे ंह राठौरको बयान कागज ब्यहोरा :</u>

भदौ २३ गते आफ्नै कायाालयमा कायरात रहेकोमा ददनको कररव १२:०० बजको समहयमा े त्कालीन प्रहरी महानरीक्षक चन्द्र कुवर िापे ङ्को फोन आदु ेशमा संसद भवनतफा ६५ जना थप मद्दतका लानग िवटएको, आफ्नो टोलीसाँग सशस्त्र तयारीसवहत SLR, नथ्रनटथ्री, शटगन, ग्याँसगन, पेस्तोल तथा आवश्यक राउण्डहरू नथए, जन िच ा ु नभई कायाालयमा वफताा गरेको, नतलगंगादेन्त्ि पैदल संसद भवन पग्दा ददनको कररव ु १५:०० बजी सकेको, बावहर हजारौँको संख्यामा प्रदशनाकारी नथए भन नभर िे ेरै प्रहरी घाइते भएर आराम गरररहेका, उि स्थानमा पवहलै िवटएका प्र.ब.उ. दीप संशर े राणा (Victor-4) साँग परामश ागरी नभरको सम्पूण ानपाल प्रहरी तथा सशस्त्र प्रहरीको टोलीलाई े १५:३० बज बावहर ननकाले ेर बानश्वर चोकनतर हे ्याइ , कररब १, ५००-२, ००० जनाको भडलाई ्यही कन्टी ेन गररएको, आिोन्त्शत भीडको दवाव बढ्दै गएको, तर आफ्नोतफाबाट लाठीचाज ाबाहेक गोली वा ग्याँस चलाउन परु ेको नथएन। आफू १५:०० देन्त्ि १८:१५ सम्म संसद भवनमा िवटएको अवस्थामा

[29] बयानको सक्कल प्रनत पाना- १२, अनसु ची ु -५ को नस.न.३५ अन्तगता रहेको ।

प्रदशनाकारीले संसद भवन निन ासफल नभएको, गट तोनडएको वा मोटरसाइकल प्रवे श े गरेको दृश्य आफैंले नदेि◌ेको स्पष्ट पारे। फकान िममा भीडबाट ढे ंुगा प्रहार हाँदा आफ्नु ै टोलीका जवान कमलेश लहार घाइतु े भएको र उनलाई KMC अस्पताल पयााइएको नथयो। ु संसद पररसरमा प्रदशनाकारीमानथ गोली कसले चलायो, वकन टाउको िातीमा लाग्यो, कनत घाइते-म्यृ ु भएका सम्बन्त्िमा आफू पगु को समयसम्मे फायररङ भइसकेकोले सो बारेमा केही जानकारी भएन। उग्र हाँदु ै गएको भीडलाई 'ननयन्त्रण बावहर पग्रु न्त्स्थनतमा भने आफे ूभन्दा मानथल्लो कमाण्डरहरू—

Victor-4, Kilo-4, Kilo-1, Victor-2, Peter-1—लगातार रेनडयो सेटबाट सूचना आदानप्रदान तथा ननदेशन भइरहेको नथयो।

२४ गते ववमानस्थलबाट शीर्स्ात नताहरु नबदे ेश भाग्न भन्त् ने े सामान्त्जक साँजालमा हल्ला फैनलएपनि सरक्षाका लानग गोल्डु ेनगेटमा प्र.ना.उ.को कमाण्डमा टोली िटाइएको नथयो। नागररक उड्यन प्रानिकरणले शहरमा भएको आगजनीका कारण नभन्त्जनबनलटी कमजोर भएको सूचना जारी गरेपनि अन्तराावष्ट्रय उडानहरु रोवकन पगु को र ्यसले े न्त्स्थनत सहज बनाइ ददएको। २४ गते आफ्नो कायाालयमा प्रदशनाकारीहरुले कुनै क्षनत नपर्यु ाएकोले आफ्नो टोलीले समेत कुनै फायररङ गन ाु नपरेको।

२४ गते राजिनी भर भएका आगजनी, प्रहरी कायाालयमा भएका आिमण, प्रहरी ह्या, लटपाटु , सवारी सािन जलाइएका दृश्य, प्रहरी मानथका भीडका व्यवहारले प्रहरीले मनोवल िन्त्स्कएको ि। भाद्र २३ गते संसद भवनको उत्तर र दन्त्क्षण गटमा सशस्त्र प्रहरीले े िासै प्रभावकारी भनमका ू निलेको, र १२:३० बज ने ै कफ्य आदाु ेश जारी हाँदा समु ेत संसद दन्त्क्षण गटमा से ेना देन्त्िए पनन सविय प्रनतरक्षा-प्रनतविया नदेन्त्िएको उनले उल्लेि गरे। दगाा प्रसाई नु ते ्वको अन्त्घल्लो आन्दोलनमा भएको गल्ती पृ नः दोहोररएको (लाठीचाज ाु नगरी नसैि गोली प्रयोग हनु रणनीनतक कमजोरी)े , बानश्वर क्षेरमा ननके ै कमजोर कडना हनु , ु संसद भवन नन्त्जकै ५-६ तहको सरक्षा घु ेरा हनु पनेमाु सो नहाँनु , ु प्रहरी-APF-ववशर् कायदाे लबीच समन्त्वय नहनु , ु सामान्त्जक सञ् जालमा पटक-पटक फैनलएको आिमण

योजनाहरू (Discord, Reddit) पवहल्याउन नसक्न, ु सूचना ववश् लेर्ण संयन्त्र कमजोर हनु , ु र भीड ननयन्त्रणका लानग अलग ववशर् ये ननट नहु नु लु े २३ र २४ को संकट गवहररएको उनको ननष्कर् ा ि। अन्त्ृयमा, उनले राज्य र सरक्षा ननकायलाई सु िारका लानग ठोस सल्लाहहरू ददए प्रहरी र सशस्त्र ु प्रहरीबीच दंगा ननयन्त्रण सम्बन्त्िी अनिकार र दावयत्व स्पष्ट पानपनेु , न्तजम्मेवारी, र कानूनी संरचना स्पष्ट हनु पनेु , सूचना संयन्त्रलाई बनलयो बनाउनपनेु , संसद नसंहदरबारजस्ता विवटकल जोनमा समन्त्वयात्मक कडना प्रणाली बनाइनपनेु , र भववष्यमा यस्ता आन्त्दोलनलाई वहंसात्मक मोडबाट जोगाउन दीघकाालीन तयारी आवश्यक रहेको उनको सझाव रहु ेको ि। [30]

<u>३७. भाद्र २३ गते ससद भवनमा थप मद्दत िवटएका काठमाडौं उप्यका प्रहरी कायालाँ यमा कायरा त प्रहरी वररष्ठ उपरीक्षक दीप शमशर ज.ब.रा. को बयान कागज ब्यहोरा</u>े : नमनत २०८२ भाद्र २३ गते जन्त्जी (े Gen-Z) यवा पु स्ताद्वारा गररएको प्रदशनाु को िममा आफू कायरात रहेको कायाालय प्रयक्षरुपमा वफल्डमा िवटन प्रके ृनतको कायाालय नभएको तर उप्यकाका तीनवटै न्तजल्लाको शान्न्त सरक्षाको पाटोमा समन्त्वय गने तथा सु रक्षा व्यवस्था आददको अनु गमन ु तथा सपररवु क्षण गने रहे ेकोले सो ददन समेत अनगमन गने उद्देश्यलु े नबहान कररव १०:०० बजनतर े कायाालयबाट ननन्त्स्कई माइनतघर मण्डला, नबजली बजारपु ल हु ाँदु ै बानश्वरन्त्स्थत से ंसद भवन सम्म पगु को बताए। े

प्रारन्म्भक रुपमा प्राप् त सूचनाले उि ददनको प्रदशना शान्न्तपूवका हनु आे कलन गररएकोाँ , शरुमा ु प्रदशना सोही मताववक रहु ेतापनन माइनतघरबाट जलु स बानु श्वरन्त्स्थत एभरे ेष्ट होटल पगु पनि भीडमा े पररणत भई बानश्वर न्तस्थत ननशे नित क्षेरमा प्रवे श गन ाे प्रदशनाकारीहरुले ननशनित क्षेरमा रान्त्िएका े मेटल ब्याररकेड तथा ह्यमु ेन ब्याररकेड तोडी प्रहरीलाई घेरामा पारी अगानड बढेको, सनभसा ियाकको दबु ैतफाबाट मो.सा.मा आएका प्रदशनाकारीहरुले भीडलाई अझ उत्तेन्त्जत पारेको भन्त् ने ररपोवटाङ प्राप्त भएको। केही समयमै नयााँ वानश्वरमा े चारैनतरबाट संसद भवननभर अनानिकृत प्रवश गने उद्देश्यले े संसद भवनका वाल बावहरबाट फोड्ने, रेलीङ भाच्न लगायतका कायहाे रु गदै चारैनतरबाट संसद भवनमा घेरा हाली प्रदशनाकारीहरुले तोडफोड तथा आगजनी गन ाथालेपनि आफू समेत सोही स्थानमा भएकोले वफल्ड कामण्डरहरुलाई नसलनसलेवार वल प्रयोगको नसद्वान्त बमोन्त्जम बल प्रयोग गरी

[30] बयानको सक्कल प्रनत पाना- १०, अनसु चीु -५ को नस.न.३६ अन्तगता रहेको ।

SS SAMAYA SUTRA MEDIA | TV CHANNEL

ववकपे ूण ाकाय ागन ाबारम्वार सन्त्चार सेटबाट भनीरहेको, संसद भवनको चारैनतर कन्त्टेन गने र पानी फोहरासवहत ग्याँससेल, हवाई फायर, समेत गरी सो भीडलाई ननर्नित क्षरे े बावहर पठाउन र सो े स्थान बावहर कन्त्टेन गने भनी सबै टुकनडलाई एकीकृत गन ालगाएको तर सरक्षाका सम्पु ूण ाउपायहरु अबलम्वनका वावजत कु ेही प्रदशनाकारीहरु उग्र व्यबहार प्रस्तत गदै सु ंसद भवननभर प्रवश गरे ेपनि केहीलाई ननयन्त्रणमा नलएको र केहीलाई नसलनसलेवार वल प्रयोग गरी संसद भवन वावहर िपाइएको नथयो। न्त्स्थनत तनावपूण ारहेपनि ददनको १२:३० बजको समयमा स्थानीय प्रशासनबाट कफ्ये आदा ु ेश जारी भयो। प्रहरीबाट ग्याँस सेल, डमी राउण्ड, रबर बलु ेट लगायत नन नलथल हनतयार प्रयोग गरी पररन्त्स्थनतलाई ननयन्त्रण गने प्रयास गररएको नथयो। तर पररन्त्स्थनत एक्कासी ननयन्त्रणभन्त्दा बावहर गएको र ननन्त्श्चत स्थानमा िवटएका प्रहरी टुकनडलाई ियापमा पारी आगलानग गने घरेल हातहनतयार ु पेि ोलबम आददले आिमण गदै माने सम्मको अवस्था नसजनाा भएपनि आ्मरक्षाको लानग प्रहरीले नसलनसलेवार रुपमा हवाई फायर समेतको बल प्रयोग गरेको नथयो। उि ददनको प्रदशनामा १९ जना प्रदशनाकारीहरुको म्यृ भएको र नडउटीमा िवटएका ि ु ेरै प्रहरी कमचाारीहरु समेत घाइते भएको ररपोवटाङ आएको नथयो। भोनलपल्ट भदौ २४ गते २३ गतेको घटना पश्च ात ववकनसत घटनािमको कारण २४ गते कुन ै वकनसमका घटनाहरु हन सक्िन सो सम्वन्त्िमा चनाि ो भएर सु ूचना संकलन गन ार रवटरवहत ु वकनसमले प्रहरी अह्निटन गन ान्त्जल्ला प्रहरी पररसरहरुलाई ननदेशन ददन काय ाे भएको नथयो। काठमाडौं उप्यकाको कररब ८५% भभाग उग्र भीडको प्रभावमा नथयो ू – पूव ासााँिदु ेन्त्ि पन्त्श्चम नागढं ुगा, उत्तर टोि ादेन्त्ि दन्त्क्षण हररनसद्धी र लभु क्षेरसम्म। भीड अ्यन्तु ै उत्तेन्त्जत, आिामक र नते ृववववहीन द ेन्त्िएको र साना-ठूला प्रनतष्ठान, ननजी सम्पन्त्त, प्रहरी कायाालयसम्ममा आिमण, आगजनी र तोडफोड भएको ररपोवटाङहरु आइरहेको नथयो।

ि ेरैजसो वफल्डमै िवटएकाले कायाालयमा ५-७% जनशन्त्ि मार भएको अबस्थामा घातक बलको प्रयोग गदाा ठूलो जनमानसको क्षनतहनु भएकोले े घातक बल प्रयोग नगने भन्त् ने ननदेशनको फाइदा उठाउँदै सामान्त्य बल प्रयोगबाट ननयन्त्रण गन ाअसम्भव भएकोले उग्र प्रदशनाकारीहरुले काठमाडौं उप्यका प्रहरी कायाालयमा समेत आगजनी गरी कायाालय जलाई हातहनतयार तथा गोलीगट्ठाहरु, सवारी साि नहरु जलाई नष्ट पारे। उि ददन उप्यकानभरका तीनवटै न्त्जल्लाका प्रायः सम्पूण ाप्रहरी कायाालयहरु, ववन्त्शष्ट व्यन्त्िका ननवासहरु, मह्वपूण ा प्रनतष्ठानहरु, ननजी व्यवसावयक प्रनतष्ठानहरु सवोच्च अदालत, संसद

भवन, नसंहदरवार, राष्ट्रपनत ननवास आददमा अननयन्त्त्रत रुपमा आिमण गरी लटपाट तथा आगजनी गने कायहा ु रु भएको ररपोवटाङ भएको नथयो। भीड अनत नै उत्तेन्जत आिामक र नते ्वनबवहन भएको पनन ररपोवटाङ भएको नथयो। ृ प्रहरी कमचाारीको संयमतालाई कमजोरी ठानी प्रदशनाकारीहरुले तीनजना प्रहरीलाई नबभ्स रुपमा मारे। टाउको फुटेको, ढाड भाँन्त्चएको अबस्थामा जीवनभरलाई अपाङ्ग हनु गरी के ैयौँ प्रहरीहरु ववनभन्त् न अस्पतालमा हालसम्म उपचाराथ ारहेका िन। उि ददन प्रहरी लन्क्षत न् ै आिमणहरु भए। महाराजगंज प्रहरी बतमा प्रहरी कमचा ृ ारीहरुलाईनभर थनी प्रदशना ु कारीहरुलाई भवनमा आगजनी गदाा कायाालयमा फसेका २४/२५ जना प्रहरी कमचाारीहरुको ददानाक म्यृ हु नु अवस्थामा रे ेस्क्यू गरी ननजहरुको न्त्जवन वचाइयो। थनु वाको नलष्ट तयार पाने र ्यस्तो अबस्था आएमा थु नु वाहरु िोडी ु ददने, आफ्नो हनतयार, सञ्च ार सेट, सवारी सािन र आफू सरन्क्षत रहनु े, अश्रग्याँस बाहु ेक अन्त्य बल प्रयोग नगने भन्त् न आदे ेश आएको र उि आदेश समयको सही मूल्याङ्कनबाट आएको जस्तो लाग्ि। भीड अ्यनिक असंगदठत, नते ्ववववहीन तथा उन्त्मादी स्वरूपमा ववकनसत भएको र ्यसमा ृ

‘घसपु ैठीय समूह सविय रूपमा संलग्न रहेको सम्भावना बनलयो देन्त्िन्त्ि। यीनै घसपु ैठीय समूह का कारण आन्त्दोलन वहंसा्मक, ध्वंसा्मक र समन्त्न्त्वत आिमणको स्वरूपमा पररणत भएको नथयो। असामान्त्य पररन्त्स्थनतमा संरचनाहरु भन्त् ्कन, ु हातहनतयार तथा असवाबहरु लवटनु , ु प्रहरी अनिकृत र जवानहरू घाइते बन्नु, यी घटना आफूले व्यन्त्िगत रूपमा चाहेर वा कुनै एक अनिकारीका रवटलु े नभई उपलब्ि स्रोत-सािन तथा जन्त्शन्त्िको कमी, अन्त्य सरक्षा फौजबाट उन्त्चत सहयोग प्राप् तु नहनु , ु अ्यनिक भीडको दवाब, सूचना तथा पूवाानमानमा कमजोरी ु , र अचानक भन्त्ड्कएको बहआयानमक ु

आिमणका कारण भएको उनको ननष्कर् ा ि। भववष्यका लानग उनले मख्यतया तीन कु ुरा जोड ददएर सझाएका िनु ् (१) सामान्जक सञ् जालआिाररत पूवसा ूचना प्रणालीको सदृढीकरणु , (२) पयाप्ता Non-Lethal बल तथा आिननक भीड ननयन्त्रण ु उपकरण उपलब्िता, (३) सरक्षा ननकायबीच स्पष्ट आदु ेश-श्रंृिला, संयि अभ्यास र सु ंरचनागत सिार। ु अन्त्ेयमा उनी भन्ि्न राज्य स् रक्षाको दावयत्व ननवाहाु मा प्रहरीहरूले उपलब्ि सािन, कानूनी संरचना र त्कालीन पररन्स्थनतमा सकेसम्म उन्त्चत भनमका िू ेलेका िन। तथावप् , भदौ २३-२४ ले देिाएको कमजोरीलाई गम्भीर रूपमा आ्मसात गदै, भववष्यमा यस्ता असािारण पररन्स्थनतलाई रोक्न संस्थागत सिार अननवाय ाु रहेको ि।[38]

३८. केन्द्रीय ववशर् े कायदा लका (STF) त्कालीन कायालाय प्रमि प्रहरी उपरीक्षक ऋवर्रामु काँडेलको बयान कागज ब्यहोरा: नपाल प्रहरी प्रिान कायाालये , काय ाववभागको आदेशले नमनत २०६५/०२/१३ गतेदेन्ि् काठमाडौं उप्यका प्रहरी कायाालय, रानीपोिरी मातहत रहन गरी से ंसद भवनको सरक्षाथ ाु कायदलबाट टोली िटाइएको ि। संसद भवनमा िवटन े केन्द्रीय नबशर् े कायदालको टोलीको नलन्ि्त रुपमा न ै

Mandate नभए पनन संसद भवन, सांसदहरु, कमचाारीदेन्ि् पररसर नभरका संवदनशील से ंरचनाको सरक्षा प्रमु ि दावयत्व रहु ेको। ववर्म पररन्स्थनत सजना भएमा त्काल सो स्थानमा िवटएका वफल्ड ृ कमाण्डको आदेश बमोन्जम काम गने र अपरेसनल नते ्व भनृ बाने श्वर वे त्ृ , पररसर काठमाडौं र उप्यका प्रहरी कायाालय माफात हाँदु ै आएको ि। संसद भवनमा िवटएका टोलीहरुले ५.५६ नम.नम.ईन्सास राईफल, ५.५६ नम.नम. LSW, ९ नम.नम. SMG, Type 54 पेस्तोल, ९ नम.नम. पेिो बरे ेटा र ग्याँस गन तथा ऐ.मा प्रयोग हनु गोलीहरुले े ससन्ज्जत रहु ेको ि। भदौ २३ गते म कपन फायररङ प्रन्शक्षणमा रहेको अबस्थामा प्रप्रका काय ानबभागको मौन्ि्क आदेश बमोन्जम कररब सवा १ बज मार े ICC को ३ नम्बर गट (रावष्ट्रय वान्णज्य बे ैङ्क नन्जक) मा पगी ु सोही समयदेन्ि् गट अगानडको चोकमाे भीडलाई नततरनबतर पान ा तथा ननयन्त्रण गन ा िवटएको। कररब १४:०० बज े भीड ननयन्त्रण गने िममा आन्दोलनकारीले तोडफोड गन ा लागको े

——————————— बयानको
सक्कल प्रनत पाना- , अनसु चीु -५ को नस.न.

38 २३ ३ अन्तगता रहेको ।

एम्बलु ेन्सलाई सकुशल उद्धार गरी ICC पररसरनभर सरन्क्षत रान्त्ियो। प्रदशना ुउग्र बन्दै गएपनन आफ्नो टोलीले उच्च व्यवसावयक कौशलता देिाउँदै कुनै पनन मानवीय तथा भौनतक क्षनत हन नददई ु पानी ट्याङ्की र रावष्ट्रय वान्णज्य बैङ्क क्षेरको सरक्षा गन ा ुसफल भई २१०० बज कायाालयमा वफता ाे भएको। भीडलाई सकेसम्म न्यून बल प्रयोग गरी ननयन्त्रण गन भन्त् ना ुे सो क्षरे मा कमान्डरको रूपमा रहन भएको प्रहरी वररष्ठु उपरीक्षक दीप शमशर जबराबाट आदे ेश आएको र भीड ननतरनबतर गराउन नसलनसलामा ग्याँस से ेल ९०, सटागन रबर कावटाज २२, SLR ब्ल्याङ्क राउन्ड १९ िच ा भएको तथा टोलीको ६ वटा न्शल्ड र ३ वटा हेल्मेट फुटेको पाइयो तर अन्न्तम बल (Live fire) प्रयोग नै गन परा ुेन।

२३ गतेका कारण २४ गते प्रदशना झन उग्र ह् न्सक्नु अने मानपनि आफ्नो कायाालयबाट पवहलो ु टुकडी देउबा ननवास पग्यो ु, दोस्रो प्रभाग बचाउन बढाननलकण्ठमु ै अनडनपर् यो ु, तेस्रो टोली समेत देउबा ननबासको लानग िवटएतापनन सो स्थानमा पग्न नसवक बाटोमु ै अवरोि भएर बसमे ै वफताा भयो। मेरो कमाण्डको ७३ जना प्रहरी प्रिान कायाालय, नक्साल सरक्षाथ ा ुिवटयो। प्रदशनाकारीहरूले उग्र रूप नलई प्रहरी प्रिान कायालायलाई चारै नतरबाट घेरा हालेको अबस्थामा STF र १ नम्बर गणले अन्न्तम बल प्रयोग नगरी अश्रग्याँसु , लाठी चाज ा र आवश्यक बमोन्जम हवाई फायर माफात भीडलाई प्र.प्र.का. कायाालय प्रवशमा रोक्न सफल भई प्रहरी प्रिान कायाालय पररसर नभर रहे ेका भौनतक संरचना, हातहनतयार, गोलीगठ्ठा, सञ् चार साािन, सवारी साािन, बन्दोबस्तीका सामानहरू लगायत प्रहरी कमचाारीहरूको जनिनको क्षनत हन्बाट जोगाइ महत्त्वपु ूण ासरक्षा प्रदान गर् यो ु ।

्यस ददन संसद भवननभर नभर्ण आगजनी, तोडफोड र लटपाट हु ाँदा ु STF तफा सम्पूण ाव्यारेकहरु, मेस, क्यान्न्टन, CCTV कक्ष, कायाालय भवन, Walk Through Gate र सवारी सािन लगाएत कायरा त सम्पूण ा प्र.क.हरूको व्यन्त्िगत लत्ता कपडा, काजपरहरू जली पूण ा रुपमा नष्ट भएको ररपोटा आफूलाई प्राप् त भएको नथयो। साथै आगजनीबाट हातहनतयारका म्यान्जनहरु, गोलीगट्टाहरु, ग्याँस सेलहरु, सरक्षा्मक नगयरहरु ु, बलु ेटप्रफ सामग्रीहरु ु, सञ् चार सेट पूणरूापमा जली नष्ट भएको रहेि। ती संरचनाहरू जोगाउन नसक्नको प्रमु ि कारण भीडको अ्यानिक उग्रता ु, भीडको ठूलो संख्यामा घूसपैठ भएको आशंका, STF लाई सामान्य भीड ननयन्त्रणमा िटाइन प्रचलने , अपयाप्त सञ् चार, िेरै वटमहरू ववभान्जत रूपमा िवटनपने बाध्यता उनको ननष्कर् ा ु रहेको ि। शसस्त्र प्रहरी २३ गते आफू नन्जकै

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

भए पनन अपेन्क्षत रूपमा सविय नभएको, २४ गते नपाली े सेनाको १०-१२ जनाको टुकडी प्रहरी महाननरीक्षकको गटबाट आिमण बढे ेपनि तटस्थ हन बाध्य ु भएको पष्ठभृ नमलू े सरक्षा सु ंयन्त्र बीचको समन्त्वय कमी स्पष्ट पािा। केन्द्रीय प्रहरी ववशर् कायदा े ल थप मद्दतको रुपमा िटाउँदा कायदालकै कमाण्डरको नते ृवमा हृ नु े गरी कन्त्म्तमा एक प्लाटुन टोली िटाउनपनु , कायदाललाई मेिो कन्त्िोलसाँग समन्त्वय हनु गरी सञ् चा े र सेटको पयााप्त व्यवस्था हनु पनु , कायदाललाई ववशर् प्रके ृनतको अवस्थामा मारै िटाउनपने सामान्त्य ु अवस्थामा िटाउन नहनु , े कायदाललाई आवश्यक पने सािन स्रोत पयााप्त हनु पनु , कायादलमा कायरा त प्रहरी कमचाारीहरू कायदालमा बस्न िेरै अनच्िु ुक रहन गनााले े तलबको कन्त्म्तमा २०% अनतररि भत्ताको व्यवस्था गररनपने उनको सु झाव रहु ेको ि। 39

३९. जिल्ला प्रहरी परिसर काठमाडौंमा कार्यरत प्रहरी उपरीक्षक अपीलराज बोहराको बयान कागज ब्यहोराः

म २०५४ सालदेन्त्ि नपाल प्रहरीमा आवद्ध भई े २०८१ माघ १५ देन्त्ि २०८२ असोज ४ सम्म न्त्जल्ला प्रहरी पररसर काठमाडौँमा सेकेन्ड-इन-कमाण्ड (Kilo-2) का रूपमा कायरात नथए। भदौ ा ँ २३ मा कायाालय प्रमि कायाला ु य बावहर Field मा रहन भएकोलु े म कायाालय नभरै नथए। उि ददन ा ँ सरक्षा योजनामा उु नलाई कुनै ननन्त्श्चत स्थान तोवकएको नथएन। तर कफ्य लागा ु पनि े "ICC (संसद भवन) मा त्काल जान" भनपनि उनी १२:५० बजे आफ्नो गाडीका ७ जना प्रहरीसवहत ICC पन्त्श्चम गटमा पे गु र ड्युटी नलएका नथए। उनको टोलीमा ग्याँसगने , SLR, इंसास र 9mm पेस्तोल नथए। उनी ICC पग्दा बानु श्वरे क्षेरमा प्रहरी-प्रदशनाकारीबीच बल प्रयोग भइसकेको र भीड नततरनबतर भइसके पनन पनः ववनभन्त्न ु ददशाबाट फेरर भेला हाँदु ै उग्र बन्त्दै ICC पररसरनतर िकेनलाँदै आएको अवस्था नथयो। उनले रेनडयो च्यानल-२ बाट प्रहरीको ब्यारेकेड ११:४७ बज भन्त्ृकएको े , पानीको फोहरा प्रयोग ११:४८ मा भएको, प्रहरी बल प्रयोग तथा फायररङ भइसकेको, अनन केही प्रदशनाकारी संसद भवनको पूवतााफाको पिाल नाघी नभर निरेको, दन्त्क्षण गटबाट ह्याम्मर र रड प्रयोग गरी े पिाल भ्काउन कोन्त्शस भैरािेको, र सरक्षा वलबाट गोली फायर

———————————— बयानको

सक्कल प्रनत पाना- , अनसु ची ु -५ को नस.न.

भई सकु ेको, संसद भवन निन ा नददन बल प्रयोग गने भनी तालक कायाालयबाट आदु ेश आएको” जस्ता संवादहरु सनु कोे बताए।

39 १४ ३८ अन्तगता रहेको।

उनी पन्श्चम गटमा पे ग्दा दृश्य अझ गम्भीर नथयोु , प्रदशनाकारीले पेिोल बम फ्याँक्ने, ICC भवननतर आगजनीको प्रयास गने, बानश्वरनतरको ठे ूलो भीड सदै पन्श्चम गटनतर सिाने , ् र बारम्बार गट भ्काउने े प्रयास हन्त्ि। उनीभन्दा मानथल्लो अनिकारीहरू (समग्र कमाण्डर ववश् वु अनिकारी (K1), दीप शम्सेर राणा (V4), र सोमेन्द्र नसहं राठौर U1 सर) ्यही उपन्स्थत भएकालेँ े आफूले अलग कमान्ड नलन ु परेन। APF र नपाली से ेना पनन पनिल्ला क्षणहरूमा आए तर दवु ै सरक्षा ननकायबाट अपु ेन्क्षत व्यवसावयक सहयोग, संयनरक प्रनतरक्षा वा सामूवहक समन्त्वय नदेन्त्िएको उनको ठम्याई ि। उनका अनसार पन्श्चम गु टमा आउने भीड अन्त्य स्थानको भीडभन्दा फरके -अ्यन्त उग्र, अराजक र ववध्वंसा्मक नथयो। भीडले गट तोड्ने े, प्रहरी बस्र से ंरचनामा आगो लगाउने, र नसैँ संसद भवन प्रवश गने उदे ेश्य झैँ देन्त्िन्थ्यो। यस्तो पररन्स्थनतमा आफ्नो टोलीसवहत न्यूनतम तथा समानपानतक ु बल प्रयोग गदै मख्यतः वटयर ग्याँस चलाउु ाँदै-गट भन्त््कन नददने प्रयास ननरन्तर गरे े। आफ्नो वटमबाट वटयर ग्याँस १३ राउन्ड चलाइएको, तर ्यो पनन Gen-Z भीड नततर नबतर भएपनि आएको राजावादी जलु सलाई रोक्न प्रयोग भएको नथयो। उनीहरूको टोलीबाट गोली प्रहार भनु नगरे ेको बताए। आफू ड्युटी नलाँदा गोली चलाइसवकएको कारणले ICC पररसरमा नभर निरेका प्रदशनाकारी कहाँबाट मरे, कसरी गोली लाग भन्त् ने ेबारे आफूलाई केही थाह िन। तर उनले मह्वपूण ासंरचनाको सरक्षामा ु िवटएको ववशर् कायदाे लले फायर गरेका हन्त्सक्नु े, पिालको बनावट र Zeroing (aim-alignment) नमल्न नसक्दा टाउको-िातीमा चोट पगु को हे न्त्सक्नु े, अनन अन्त्य सरक्षा ननकायको ु Firing Power पनन समान भएकाले सबै न्त्जम्मा प्रहरीमानथ थोपन अनाु न्त्चत हु नु वटप्पणी गरे े। भदौ २३ को साँझ कररव १८:३० बजको समयमा उनी पन्श्चम गे टबाट बाने श्वर चोक पे गु े, जहाँ १२०० जनाको राजावादी भीड संसद भवननतर िकेनलाँदै आएकाले ति भीडलाई दई पटक ु नततरनबतर गरेर ननयन्त्रण सम्भव भएको नथयो।

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

रानत नया ाँसडक असन क्षेरमा भएका आगजनी, तोडफोड, प्रहरी नबट जलाएको घटनालाई उनले सेटमाफात अनगमन गरु ेका नथए। भदौ २४ गते आफू कायाालय सरक्षाको नननमत्त िवटएका नथए । शाँ रुमा प्रहरी प्रभाग हररनसदद्दमा ु आगोलानग भएपनि अन्त्य Vital Installations मानथ आिमण भयो। ICC, नसंहदरवार, सवेच्च अदालत, स्वास्थ्य मन्त्रालयमा आगोलानग भएको रेनडयो सेटबाट थाहा पाएको हाँ। साँझ कररव ु ७:३० बज नतर शसस्त्र प्रहरी वलको िक आन्दोलनकारीको लटु ेरा समूहले लवट सु रक्षा फौजबाट लु टु ेको हनतयार समेत फायर गदै कररव २०० जना जनतको समूहले प्रहरीलाइ आ्मसमपणा गर भन्द् ै सो िकिलाई न्जल्ला प्रहरी पररसरको गटमा ठे ूला आवाजले िक्का ददएर फोड्न िोज्दा म समेतको टोलीले वटयर ग्याँस र फायर िोली सो भीडलाई लिटी गाडी ननयन्त्रणमा नलएको। रानत २२:३० बज सम्म े Drone प्रयोग गरी रेकी गने र वारम्बार झक्काएर आिमण गन ाु िोजको र शसस्त्र प्रहरीको े लवटएको अको िक भद्रकाली तफाबाट ल्याई फु ेरीआिमण गन ािोज्दा सो िकिलाई समेत भगाई लिटेको। करीव ३-४ घन्टासम्म प्रदशनाकारीहरुको आिमणक प्रयास हदा समु ेत म कमान्डरको हैनसयतले उि न्जल्ला प्रहरी पररसरलाई केही पनन क्षनत हन नददएको ु, आिमण गन ा आएको अराजक भीडलाई नतनतरववतर पारेको र कमान्डरको भनमका ू ननभाएको। २४ गतेको कायाालय सरक्षाको िममा कु ेही राउण्ड गोली फायर गररएको तर उि फाइररङबाट भीडपक्षिरहरु कसैलाई म्यृ वा घाइतु े हनु घटना पररसर क्षेरमा नभएको दाबी गिने । ्यस ददन काठमाडौँका ववनभन्त् न् इकाइमा भएका ितरा, तोडफोड, आगजनीका "अ्यनिक जोन्त्िम, असीनमत क्षनत, भवनमा आगो लाग्न े सम्भावना" को मूल्यांकनपनि थनु वाहरु ु िानडददन े भनी मानथल्लो तालकु कायाला यबाट रेनडयो सेटबाट आदेश आएपनि सरक्षा कारणवश ु १७:३० बज म्याद थप भई पररसरको अने सन्त्िानको नसलनसलामा ु वहरासतमा रहेका २०५ जना थनु वाहरु िानडएको हो। ु यो प्रदासनमा लटु ेरा, आपरानिक पष्टभृ नमका व्यन्त्िहरु ू, जल वसे ेर आएकाहरु, ददमागी रुपमा मनोरोगी र अनभयिहरु ु, प्रहरीको भगौडाहरु, समाजमा द:ुि ददन गे न्डाहरु र राजा आउ दु ेश वचाउ भनर े ४० वर् ाभन्दा वढी उमेर समूहका व्यन्त्िहरु समेत संलग्नता भएकोले फरक फरक उद्धेश्यप्रररत े समूहको संलग्नताले प्रदशनामा घूसपैठ भएको नबश्वास गदाि ु। उि

—————————— बयानको

सक्कल प्रनत पाना- , अनसु ची ु -५ को नस.न.

ददन Mis- information र Disinformation ले पनन आन्दोलनलाई अराजक बनाउन ठूलो भनमका िू ेलेको नथयो। अन्त्ृयमा उनले घटनाको मूल कारणहरू सूचना ववश् लेर्णमा कमजोरी, ितराको मूल्यांकनमा वढलाई, कफ्यपनिका ननदेशनमाा ु अस्पष्टता, संयि सु रक्षा सु ंयन्त्रको समन्त्वयहीनता, र राज्यको नते ृव तहमा ृ त्काल ननणया क्षमताको अभावहरु रहेको बताए। भववष्यमा यस्तो अवस्था रोक्न नपाल प्रहरीलाई े स्रोत-साि्न सम्पन्त् न बनाउने, फायररङ प्रन्त्शक्षण (Zeroing) प्रभावकारी बनाउन, े सरक्षा ननकायबीच ु स्पष्ट आदेश-शङ्खला स्थापना गनृे, प्रहरी कायाालयको fortification मजबत बनाउनु, े भीड ननयन्त्त्रणमा शसस्त्रको भमीका बारु ेमा स्पष्ट तोवकनपने आदी सु झाव ददए। ु [40]

40 १३ ३९ अन्तगता रहेको।

<u>४०. न्त्जल्ला प्रहरी पररसर काठमाडौंमा कायरात प्रहरी उपरीक्षक कुलदीप चन्त्दको बयान कागज ब्यहोरा</u>: नमनत २०८२ भाद्र २३ गते ददनभरी नै म सदाझैँ ददनभरर कायालायमै बसेर अपराि अनसन्त्ि्ान ु शाि्ाका ननयनमत काममा व्यस्त नथए, ृयसकारण प्रदशनाका घटनाबारे प्रयक्ष जानकारी वा व्यहोरामा उनी स्वयं संलग्न नथएनन। ृ २३ गते घटनास्थलमा निवटएकाले ृया ददनको वास्तववक भीड, बल प्रयोग, फायररङ वा उग्र घटनािमबारे म केही बताउन सन्त्क्दन।

२४ गते भन पररन्त्स्थनत नभन्न बन्त्यो। नबहाने ै देन्त्ि काठांण्डौको चौक चौकमा माननसहरुको उपन्त्स्थनत बढी नारा जलु स लागु को से ूचना सेटमाफात सनु को हे ाँ। ृयसपनि म कायाला ु य प्रमिको ननदेशनमा ु बढानीलकण्ठु -महाराजगन्त्ज क्षेरतफा ड्युटी अनगमनको ु लानग ननन्त्स्कए। ाँ हान्त्तगौडा-चपली हाँदु ै बढानीलकण्ठ पु ग्नु िममा सडकमा भे ेला जम्मा भइसकेको भीडले आफू चढेको वपकअप भ्यान अगानड बढ्न नददएको कारणले अवस्था जवटल भएपनि भ्यानलाई वैकन्त्ल्पक बाटोबाट ननकाल्न े प्रयास गरेको तर एकपनि अको बाटो अवरुद्ध भइरहेकाले अन्ततः मैले उि भ्यानलाई बाटोमै सरक्षीत ु राि्ी आफ्नो टोली पैदलै देउवा ननवासतफा गएको नथए। ाँ देउवा चोकमा िवटएको बढाननलकण्ठ प्रहरी प्रभाग र प्रहरी वु त महाराजगृ ंजका प्रहरी टोलीसाँग मेरो टोली समेत नमनसयो। ृयो बला कररब े ३००-४०० को उग्र भीडले प्रहरीले लगातार ढंुगा-इट्टा प्रहार गदै अग्रसर भइरहेका नथए। प्रहरीले माइवकङ, सम्झाई बझाई तथा अश्रु ग्याँस माफात भीडलाई थाम्नु प्रयास गरररहे ेको भए पनन ती चार घण्टामै अवस्था तनावपूण ाहाँदु ै गयो। गल्ली गल्लीबाट थप भीड नमनसएर ठूलो भीड एकै ठाउँमा केन्द्रीत भएपनि देउवा ननवासको कम्पाउण्ड

पिाल भन्त््कयो, नभरका साना संरचनामा तोडफोड र आगजनी सरु भयो र भीड ननयन्त्रण असम्भवजस्तु ै बन्त्दै गयो।

्यसपनि देउवा ननवासनभरै रहेको नपाली से ेनाको कररब ३० जनाको टोलीले बावहर ननस्की भीड रोक्ननतर प्रयास गरेको हो। तर भीडको साइज अननयन्त्ल्रत भएपनि आफ्नो टोली एकनरत गदै नडफेन्त्ल्सभ हदु ै न्त्शबपरर ननकु ुन्त्जको चेकप्वाइन्त्ट सबै टोली लगर से रन्त्क्षत स्थानमा रान्त्ियो , बाटोको अवस्था सामन्त्य हदु ै गएपनि रानत १ बज नतर टोली सवहत कायाालयमा वफता ाे भयौँ। भीड ननयन्त्रण गने िममा ति ददन ग्याँस सेलबाहेक अरु कुन घाै तक बल प्रयोग मेरो टोलीबाट भएको िैन। ति ददन सम्पूण ाएरीयाहरुबाट भीडहरु एकनरत भै रहन, ु मौजदा जनशन्त्िलु े भीडलाई थेग्न नसक्न ु र थप सरक्षा फौज समु ेत थप मद्दतको लानग आउन सक्न अबस्था नरहे ेकोले उत्तेन्त्जत भीड बाट

——————————— बयानको

सक्कल प्रनत पाना- , अनसु ची -५ को नस.न.

तोडफोड आगजनी ढुङ्गा इट्टा प्रहारको िम उग्र हदु ैजादा आफ्नो टोली, आफू , असवाव र हात हनतयारहरु समेत सरन्क्षत गन ाु मन्स्कल भयो। ु उनले देउवा ननवास क्षेरमा सशस्त्र प्रहरीको तैनाथी देिेनन, ् तर नपाली से ेनाको टोली भन नभनर े कम्पाउण्डमा रहेको र पररन्स्थनत असामान्य भएपनि बावहर आएर ननयन्त्रणमा सहयोग गरेको उल्लेि ि। आफ्नो व्यन्त्िगत अनभवमा उनी सु रक्षा साधनु , साधनस्रोत तथा संरचनात्मक तयारी अपयााप्त भएको महसस भएको बताउु ाँिन। आन्दोलनका अहन िटन पररचालन द् ेन्त्ि सरक्षा नमवटङ र सु ूचना संकलन एवं नबश्लर्णका के ुनै पनन प्रकृयामा आफ्नो सहभानगता नहाँदा तथ्यवहन तररकालु े अनमानका ु भरमा उि ददनको आन्दोलनमा घूसपैठ भए, नभएको केही बताउन सन्क्दन। [31]

<u>४१. न्जल्ला प्रहरी पररसर भिपरका कायालाु य प्रमि प्रहरी उपरीक्षक माधव प्रसाद बु ढाथोकीु को बयान कागज ब्यहोराः</u> भाद्र २३ गतेका भिपर न्जल्ला अन्तगताु कुनै पनन स्थानमा जन्जी यवा पे स्ताका कायिाु महरु नभएकोले न्जल्लाको शान्न्त सरक्षा सामान्य रहु ेको। तर सोही ददन संसद भवन बानश्वरमा भएको े घटनापनिको अन्स्थर वातावरणलाई मध्यनजर गदै २४ गतेका सम्भाववत जोन्त्िमबारे सम्पूण ा प्रहरीलाई निवफङ गररएको, सजगता बढाइएको र २४ गते ववशर् से रक्षा योजना तयार गरी ववनभन्न ु क्षेर तथा महत्त्वपूण ास्थानहरूमा प्रहरी पररचालन गररएको नथयो। नमनत २०८२ भाद्र २४ गते नबहान ०८:३० बजदे ेन्त्ि लाग हु नु गरी अको आदे ेश नभएसम्मको

लानग भिपर न्जल्ला न्स्थत नबनभन्न स्थानहरुमा कु ुनै पनन प्रकारको भेला, जलु सु , प्रदशना, सभा, बैठक, घेराउ गन ानपाउन े गरी कफ्य आदाु ेश जारी भएता पनन कफ्यको अवज्ञा गदै नबहानदाु ेन्त्ि मनोहरा, गठ्ठाघर, पेन्त्सकोला, पूरा नो दठमी, च्यामानसंह, दत्तारय, सल्लाघारी, सडालु , िररपाटी सवहत भिपरका ु िेरै स्थानमा ठूलो संख्यामा माननसहरु भेला हन थालु े। सरुमा नाराु -जलु सका रूपमा दु ेन्त्िएको भीड आिोशपूण ाहाँदु ै प्रहरीमानथ गालीगलौज, अपमानजनक नाराजस्ता व्यवहारका साथ ढंुगा, बोत्तल र अन्य वस्त प्रहार गन ाु उकट देन्त्ियो। प्रहरीले सम्झाई बझाई गदै शान्न्त पु ूवका कायिम गन ा आग्रह गरे पनन भीड बझ्नु अवस्थामा नथएन। भीड आिामक भएसे ाँगै स-साना प्रहरी

[31] बयानको सक्कल प्रनत पाना ८, अनसु ची ु -५ को नस.न.४० अन्तगता रहेको ।

इकाइहरू एकीकृत गने ननणया गररयो, वकनवक त्काल मद्धत पठाउन नसवकन अवस्था नथयो। मे ैले तालक ु कायाालयहरुसाँग ननरन्तर सञ् चारमा रहाँदै घटनाि‍म, जोन्त्िम र आवश्यकताको अद्यावनिक ररपोवटाङ गरररहेँ। भीड तीव्र रूपमा ववस्तार भएसाँगै नबहान ११ बजदे ेन्त्ि भिपर न्त्जल्ला ु पूण ारूपमा असामान्य अवस्थातफा िकेनलयो। एकै समयमा थप्रु स्थानमा आगजनीै , तोडफोड र आिमण सरु हु न थाल्यो। ु दठमी र जगातीका प्रहरी वत्तद ेन्त्ि दनिकोट, सानोदठमी, सडालु , िररपाटी, कटुञ्ज, े दवाकोटु , चााँगनारायणु , डोलेश्वर, गण्डु ु, नक कले ेज, ददव्यश्वरी, ताथली, िावफक एकाइहरू, पयटाक प्रहरी एकाइहरू समेत समग्रमा १८ भन्दा िेरै प्रहरी संरचना, साथै ९ सरकारी कायाालय, ५ स्थानीय तह, ११ ननजी आवास तथा व्यापाररक प्रनतष्ठानहरु प्रदशना कारीहरुको आिमणबाट क्षनतग्रस्त भए। भीड ननयन्त्रणका िममा ववनभन्त् न स्थानमा ग्याँसगनबाट अश्रग्याँु स ३९४ सेल, , SLR बाट ७२ blank Round, १४ live Round र shotgun बाट २० round, Insas राइफल र 303 राइफलबाट २०/२० राउण्ड गोली फायर भएको र पूरा नो दठमी क्षेरमा एक प्रदशनाकारी (साजन राई) गोली लागर घाइते े भई उपचारका िममा म्यृ भएको नथयो। आन्दोलनकारीको प्रु दशना को िममा २० भन्दा प्रहरी घाइते भए, जसमा एक प्रहरी जवानलाई िट्टामा गोली लागु को नथयो। दठमी र जगाती वे त्तबाट ृ २८ जना थनु वालाई पररन्त्स्थनतलाई मु ूल्यांकन गदै, जीवनरक्षालाई प्राथनमकता ददाँदै, सरक्षा जोन्त्िम बढु ेकाले

िोनडएको र बाल सिार ु गहबाट ृ पनन २६८ जना बालववज्याईकताहरु भागका े नथए। प्रदशनाकारीहरुले प्रहरीको ५७ नाल हातहनतयारहरु लटु ेका, ३२ नाल जलेर नष्ट भएको र लवटएको ु हातहनतयार मध्ये प्रहरी कारवाहीमा २४ नाल मार फेला पाररएको ि। उि ददनको प्रदशनाको िममा के.वप. ओली ननवास (आगजनी), महेश बस्नत ननवास (आगजनीे), वकरण थापा ननवास (आगजनी), गोकुल बस्तोला ननवास (आगजनी), आनन्द पोिरेल ननवास (आगजनी), अमरबहादर रायमाझी ननवास (आगजनी)ु , मोहन बहादर बस्नु त ननवास (आगजनी)े , सनमरा ु थापा ननवास (आगजनी), रनबन्द्र सापकोटा ननवास (आगजनन), अन्त्म्र सापकोटा ननवास (आगजनी), राज कुमार जोशी ननवास (आगजनी), न्त्जल्ला प्रशासन कायाालय भिपर (आगजनी)ु , सडक नडनभजन कायाालय (आगजनी), न्त्जल्ला समन्त्वय कायालाय भिपर(आगजनी)ु , न्त्जल्ला नगर ववकास आयि ु कायाालय (आगजनी), कोर् तथा लेिा ननयन्त्रण कायाालय (तोडफोड), पूवााञ्चल ववन्त्श्वववद्यालय परीक्षा ननयन्त्रण कायाला य (आगजनी), टंक प्रसाद आचाय ाबह प्राववनिक न्त्शक्षालय (आगजनी)ु , यातायात कायाालय रािेरािे (आगजनी), परात्व

बयानको

सक्कल प्रनत पाना-

कायाालय भिपु र (आगजनी)ु , मध्यपर दठनम नगरपानलका ु (आगजनी), सयवा ु वनायक न.पा. ७ नं. वडा कायाालय (आगजनी), सयना ु बनायक नगरपानलका (तोडफोड), सयवा ु वनायक न.पा. ४ वडा कायाला य (आगजनी), भिपर ु वडा नं. ३ सावजा ननक शौचालय (आगजनी), गण्डु ु िानपानी सरसफाई मे ल उपभोिा सनमनत (आगजनी)ु , नपाल स्काउट े शािा कायाालय (आगजनी), रािेरािे भाटभटेनी (तोडफोड) भएको। ती घटनाहरू रोक्न नसवकएको कारण उनी स्पष्ट रूपमा उल्लेि गिान ् घटनाहरू एकै समयमा, िेरै स्थानमा र अ्यन्त तीव्र रूपमा फैनलएको, शसस्त्र प्रहरी र नपाली से ेनाबाट अपेन्क्षत सहयोग समयमा प्राप् त नभएको, तथा प्रहरी जनशन्ति अ्यन्त न्यून भएकाले सम्हाल्न असम्भव जस्तै अवस्थाहरू नसजनाा भएको नथयो। [42]

४२. प्रहरी वत थानकोटका कायााृ लय प्रमि प्रहरी नायब उपरीक्षक एनलजा नगरीको बयान कागजु

ब्यहोराः भाद्र २३ गतेको Gen-Z प्रदशना का िममा म माइतीघर मण्डलामा िवटएको नथए। ाँ मेरो न्तजम्मेवारी प्रदशनाकारीहरूसाँग समन्वय गरी भीडलाई व्यवन्स्थत गदै Service लेन हाँदु ै ननर्निते क्षेरको सीमा (Border Line) सम्म शान्न्तपूणा रूपमा पर् या ु उने र प्रदशना पनि पनः ु माइतीघर फकााई कोणसभामा पररणत गरुन्तजले सरक्षा ु प्रदान गन ाुनथयो। प्रदशना को सरुआती ु अवस्था शान्त र व्यवन्स्थत नथयो। “Together for Reform, Against Corruption” जस्ता नारासवहत आन्दोलन शान्न्तपूणा गने, कुनै हलहु ज्जतु नगने, उच्िृङ्खल नहनु , े बोट ववरुवा नभाची शान्न्तपूणा गने भन्ने नारा लगाई १५-२० जनाबाट सरु ु भएको भेला िमशः बढ्दै गएको नथयो। ववद्यालयको पोशाकमा आएका ववद्याथीहरू प्रदशना मा नमनसाँदै गएकाले मैले सो ववर्य तालकु कन्तिोललाई जानकारी गराएको नथए। ाँ भीडको संख्या तीव्र रूपमा बढ्दै गएपनि ननिाररत समयभन्दा अगावै रैली माइतीघरबाट अगानड बढ्यो। कररब पााँच हजारभन्दा बढीको भीड तीनै लेन ओगट्दै अन्घ बढ्दा व्यवस्थापन चनौतीपु ूणा बन्दै गयो। दूरसञ्चार कायाालय आसपास पग्दा ु भीड उत्तेन्जत हनु थालेको, सरक्षाकमी ु मानथ पानीका बोतल प्रहार गने, होनडङ बोडा र पोस्टर च्याल ेगनतववनि देन्तिए। मैले माइवकङमाफात संयम अपनाउन आग्रह गदै टोलीलाई भीड वररपरर घेरा (cordon) बनाउन लगाए। ाँ ववद्यालयका ववद्याथीहरू झनै उत्तेन्जत देन्तिएका नथए र उच्िृंिल समूहले उनीहरूलाई उक्साइरहेको अवस्था नथयो। कररब ११:२५ बजनतरे

भीड ननर्निते क्षेरमा आइपग्दा ु स्थानीय प्रशासन ऐन अनसारु ननर्निते क्षेर नतोड्न र कानूनी कारबाही हनु ेचेतावनी ददइयो। भीड असंगदठत नथयो र स्पष्ट नते ृववहीन् देन्त्िन्थ्यो। पिानडबाट आएका उच्ि्ृ ंिल समूहले भीड भड्काउँदै ननर्निते क्षेर तोडेपनि सो जानकारी कन्त्िोललाई गराइयो। ्यसपनि पानीको फोहोरा र अश्रग्यासु प्रयोग गररएको नथयो। तत। पश्चात संसद भवनको पेररनमटर सरक्षामा ु िवटन आदेश पाएपनि म आफ्नो

42 ८, अनसु ची ु -५ को नस.न.४१ अन्तगता रहेको ।

टोलीसवहत संसदभवनको दन्त्क्षण गटमा े तैनाथभए। ा ँ दन्त्क्षण गटतफा े भीडले प्रवशको े प्रयास गदाा पटक-पटक सम्झाइ-बझाइु गररयो। भीड नमानपनि न्त्यूनतम बल प्रयोग गदै लाठीचाजा गररयो तर अवस्था झन ्उग्र बन्दै ढंुगामढा ु , नसमेन्टका डल्ला र फलामे रड प्रहार हनु थाल्यो। पेिोल बमसमेत प्रयोग गरराँदा न्त्स्थनत अ्यन्त जोन्त्िमपूणा बन्यो। ्यस अवस्थामा समेत गटनभरे कुनै हालतमा प्रवशे गना नददने आदेश भएकाले मैले मातहतका कमचा ारीलाई सरन्त्क्षतु रहाँदै भीडलाई कन्त्टेन गने, माइवकङ गने र नततर-नबतर पाने ननदेशन ददए। ा ँ प्रदशनाकारीहरूले गटको े दायााँ-बायााँ रहेका साना भवनका िितबाट ढंुगा र पेिोल बम प्रहार गररररहेका नथए र वाटर क्यानन सवारीसाििनमा आगजनी गने प्रयास समेत देन्त्ियो। म र मेरो टोली गटमे ै डटेर संसद भवननभर प्रवशे रोवकरहेकै ििममा भीडले उल्टै हामीतफा अश्रग्यासु सेल फ्याााँक्न, े ढंुगामढा ु र रड प्रहार गने गर् यो। सो आिमणबाट म स्वयं गम्भीर रूपमा घाइते भए—ा ँनाक र िमिमा ु चोट लागी रगत बग्यो। मैले त्काल Victor Control लाई ज्यानको गम्भीर जोन्त्िमबारे जानकारी गराए ा ँ र मेरो टोलीले मलाई संसद भवननभर सरन्त्क्षतु स्थानमा लग्यो। ्यसपनि कररब एक घण्टा ववश्राममा बसेँ र पनि पनःु आदेशअनसारु ड्युटीमा फवकाए। ा ँ

कफ्य ा ु आदेश जारी भइसकेपनि माइवकङ माफात भीडलाई जानकारी गराइयो। ्यसको अवज्ञा गदै प्रदशनाकारीहरूले ननरन्तर आिमण गरेपनि कानून बमोन्त्जम कारबाही गने आदेश प्रवाह भएको नथयो। कररब २१:३० बजे withdraw हनु ेआदेश आएपश्चात आफ्नो कायाालय फकेको हाँ। ु भाद्र २३ गते प्रहरी

बयानको

सक्कल प्रनत पाना-

वतृ थानकोटबाट िवटएका सम्पूणा टोलीबाट व्ल्याङ राउण्ड ५, ग्याँस सेल २५ र ११ रवर िराहरु िचा भयो। भाद्र २४ गतेको सम्भाववत वहंसा्मक अवस्थालाई ध्यानमा रा िी मानथल्लो ननकायबाट सवप्रा थम आफ्न ै कायाालय, थनु वा ु , हातहनतयार र प्रहरी कमचा ारीको सरक्षा ु गना आदेश प्राप्त भयो। थानकोट क्षेरमै भीड आिमक भई प्रहरी कायाला यमा तोडफोड र पेि ोल बम प्रहार गरेपनि, ददनको कररव १६३० बजको े समयमा मैले हातहनतयार, गोलीगठ्ठा र कमचा ारी सरन्त्क्षतु गदै नन्त्जकको नपाली े सेनाको न्त्शक्षालयमा अस्थायी रूपमा सरन्त्क्षतु बस्ने ननणया गरें। थनु वाहरूको ु ज्यान जोगाउन लगत िडा गरी ि ानडएको नथयो। केही कागजात र सामग्री नष्ट भए पनन अनिकांश सवारीसाि न र हातहनतयार सरन्त्क्षतु राख्न सफल भयौं। भीडहरुले प्रहरी वतृ थानकोट, प्रहरी प्रभाग बलम्ब ु र नागढं ुगा तथा पूवा उपराष्ट्रपनत ननवास, पूवा गहमन्त्री ृ रमेश लेि कको ननवास, CG Group, Chandragiri Hills लगायत ठाउँहरुमा आगजनी तोडफोड गरे।

मेरो ननष्कर्मा ा, सरुमा ु भ्रष्टाचार ववरोि ी र सशासनका ु नारासवहत सरु ु भएको Gen-Z आन्दोलन पनि उच्ि ृ ं ि ल, आपरानिक तथा गैरकानूनी समूहको घसपु ैठका कारण ववध्वंसा्मक रूपमा पररणत भयो। ववद्यालयका ववद्याथीहरूको भावना्मक प्रयोग, आगजनी, लटपाटु र वहंसा्मक गनतववनिले प्रहरीको मनोबलमा गम्भीर असर परेको ि। यस्ता घटनामा संलग्न समूह र तत्त्वहरूको गवहरो अनसन्त् ि ानु आवश्यक ि भन्ने मेरो ि ारणा हो। मैले उि ददन मेरो कायक्षा ेरमा सम्भव भएसम्म प्रहरी कायाला य, हातहनतयार, कमचा ारी र थनु वाको ु सरक्षा ु गना इमान्दारीपूवका प्रयास गरेको हाँ। ु [43]

<u>४३. प्रहरी वत्त कालीमाटीका कायाला ृ य प्रमि प्रहरी नायव उपरीक्षक मि ु कु ुमार थापाको बयान</u> <u>कागज ब्यहोरा</u>: म प्रहरी बतृ कालीमाटीमा कायरा त भई भदौ २३ गते Gen-Z समूहद्वारा आह्वान गररएको प्रदशना का िममा मलाई एकीकृत सरक्षा ु योजना अनसारु माइतीघर मण्डलामा भीड व्यवस्थापन, लाइन नमलाउने र कोणसभा सञ् चालनमा सहयोग भनमका ू सवहत ि टाइएको नथयो। प्रारन्त्म्भक अवस्थामा भीड अ्यन्त सामान्य, स्कुल तथा कलेजका ववद्याथी (यननफममा ु ै) तथा यवाहरूको ु उपन्त्स्थनत सवहत व्यवन्त्स्थत रूपमा देन्त् िएको नथयो। तर कररब १०:३० बजदे े न्त् ि तीव्र रूपमा बढ्दै कररब पाँच हजारजनत पगु पनि न्त्स्थनत िमशः जवटल हाँदु ै गयो। दरसञ् चा ु र कायाालय नन्त्जकैबाट बाटोमा रहेको पोस्टर च्यात्न, े पानीको बोतल हान्नेजस्ता गनतववनि सरु ु भएपनि माइकमाफात संयम अपनाउन र शान्त्न्तपूणा रूपमा

SAMAYA SUTRA MEDIA | TV CHANNEL

अन्त्घ बद्न थप्नु ै प्रयास गररए पनन भीड िमशः उग्र हाँदु ै ननर्निते क्षेरतफा अन्त्घ बढ्यो। ११:२५ बजनतरे भीडले भ्रष्टाचारववरुद्ध, नताहरूववरुद्धे तथा संसद भवन जलाउनजस्ताे उत्तेजनात्मक नाराहरू लगाउन थालेपनि अवस्था असामान्त्य हाँदु ै जाने संकेत प्रष्ट देन्त्िन थाल्यो। भीड नते ृववववहीनृ नथयो। भीडले ननर्निते क्षेर तोडेपनि मैले नभक्टर कन्त्िोलमा न्त्स्थनत जानकारी गराएको नथए, ाँ जहााँबाट भीडलाई कानूनी सूचना ददन, संयममा बस्न आग्रह गना तथा न्त्यूनतम बल प्रयोग गना ननदेशन आएको नथयो। प्रहरीतफाबाट हाते माइकमाफात लगातार जानकारी ददइए पनन भीड ठूलो र उग्र बनरे संसद भवनतफा िकेनलन थाल्यो। कफ्य ाु आदेश कररब १२:३० बजनतरे लागपनि पनन न्त्स्थनत शान्त हनु सकेन। ढंुगा, बोतल तथा अश्लील शब्द प्रयोग गदै भीडले प्रहरीमानथ आिमण गरररहेको नथयो। अश्रग्यााँसु समेत उल्टाएर प्रहरीतफा फकााइएको, अ्यनिक संख्याका प्रदशना कारी िेरैजसो ववद्याथी एकैपटक आिामक भएकाले सामान्त्य बल प्रयोग प्रभावहीन बनकोे नथयो। न्त्स्थनतको व्यवस्थापनका िममा मलाई भीडबाट दावहन े

43 ११, अनसु चीु -५ को नस.न.४२ अन्तगता रहेको ।

िट्टामाु फलामकोरडले दईु पटक प्रहार भएकोहाँदाु म घाइते समेत हनु पगु कोे नथए। ाँ मेरो मातहत िवटएको टोलीबाट भीड व्यवस्थापन गने िममा SLR बाट १४ ब्ल्याङ्क राउन्त्ड, ग्यासाँ गनबाट २१ सेल तथा सटागनबाट १५ रबर िरा प्रयोग भएको नथयो। संसद भवन पररसरमा भीड प्रवशकाे समयमा म दन्त्क्षण गटतफाे िवटएका नथए। ाँ भीडले मूल गटे , नभत्ताहरू तोडफोड गदै कक्षनभर समेत आगजनी गरेका हनु । भीडलाई उक्साउन ेउद्देश्यले कालो रेस र फूल हेलमटे लगाएका मोटरसाइकल समूहहरू योजनाबद्ध रूपमा उपन्त्स्थत भएका नथए। गोली प्रहार कसरी, कुन स्थानबाट सरुु भयो भन्त् ने ववर्यमा मलाई जानकारी िैन, तर आदेश Petre-1, Victor-2 र Kilo-1 बाट आएको नथयो। भदौ २४ गते भने अन्त्घल्लो ददनको घटनाका कारण सम्भाववत जोन्त्िम बढ्ने आकलनं लगायत कफ्य ाु आदेशको प्रचार-प्रसार, मख्यु चोकमा प्रहरी तैनाथी जस्ता तयारी गररनपनु े ननदेशन आएको नथयो। यद्यवप म अन्त्घल्लो ददनको चोटकै कारण घाइते अवस्थामै नथए। ाँ तर मेरो वडा एरीया मातहत कलंकी, बल्िु र कालीमाटी क्षेरमा आिोन्त्शत भीडले आगजनी, ढंुगामढाु र प्रहरीमानथ आिमण सरुु भएलगत्तै मैले औरिी र इन्त्जक्सने

बयानको

सक्कल प्रनत पाना-

नलएर ड्युटीमा पगु कोे नथए। ाँ कलंकी प्रहरी प्रभागमा ठूलो सतख्यामा भीड जम्मा भई आगजनी शरुु गरेपनि मैले कररब २५-३० जना प्रहरीसवहत लाठीचाजा र अश्रग्याँसु प्रयोग सवहत भीडलाई रोक्न प्रयास गरेको, तर असफल भएको हो। बल्ि, ु कलंकी, स्यचाटाचारु चौकी, कालीमाटीका ववनभन्त् न चौकी तथा नबटहरूमा आिमण, तोडफोड तथा आगजनी हाँदाु मैले िेरै हनतयार, सञ् चार सािन तथा प्रहरी जनशन्त्ि सरन्क्षतु राख्दै कालीमाटी बतकाृ प्रहरी कमचा ारीहरु हातहनतयार सवहत न्तजल्ला प्रहरी पररसर काठमाडौँसम्म मजा गना सफल भएको हाँ। ु १५:३० बजनतरे झन्डै दई्ु हजारभन्दा बढी भीडले काठमाडौं प्रहरी पररसरमा आिमण गदाा म समेतको १५३ जना प्रहरी र नगर प्रहरीको संयिु टोलीसवहत लाठीचाजा, अश्रग्याँसु तथा हवाई फायर गरी आगजनी र तोडफोड हनु नददई भवन जोगाउन सफल भएको हो।

सो ददन प्रहरीलाई "थनु वाु सूची तयारी", "आवश्यकतामा थनु वाु िोड्न सवकन"े , "अश्रग्याँसु बाहेक अ्यनिक बल प्रयोग नगन"ाु तथा "स्वयं र हनतयार-सञ् चार सरन्क्षतु राख् न"ु भन्त् ने ननदेशन Victor Control बाट आएको नथयो।

२३ र २४ दवु ै ददन शान्न्तपूणा प्रदशानमा बाह्य समूहले प्रवशे गरी तोडफोड, आगजनी, पेिोल-बम, ढंुगामढाु , संसद भवन जलाउने जस्ता गनतववनि गराएको हनु ुपदाि। ति कायका ो लानग राजनीनतक तथा आपरानिक मनोवन्त्तकाृ समूहहरू आिामक रूपमा लागकोे नथए। Gen-Z सम्बन्त्िी पीनडतका उजरीु कालीमाटी बतमाृ हालसम्मदताा नभएको।

२३ र२४ गतेको घटनाबाट आफूले ठूलो भीड, जोन्त्िमयिु पररन्स्थनत र भीड ननयन्त्रणका चनौतीबारु े गवहरो अनभवु पाएको, प्रहरी संरचना जलेर नष्ट हाँदाु पीडा भए पनन प्रहरी टोलीमा एकता र साहस कायम रहेकाले ठूलो मानवीय तथा भौनतक क्षनत हन्त्बाटु िेरैजसो भाग बचाउन सवकएको हो। [44]

४४. न्तजल्ला प्रहरी पररसर काठमाडौंका अप्रशन अनिके ृत प्रहरी नायव उपरीक्षक सन्दर नतवारीकोु बयान कागज ब्यहोरा: नमनत २०८२ माघ देन्त्ि २०८२ असोजसम्म मैले न्तजल्ला प्रहरी पररसर काठमाडौंको अप्रशने कमाण्डरको हैनसयतमा शान्न्त सरक्षाु कायम गने न्तजम्मेवारी सम्हालेको नथए। ाँ नमनत २०८२

साल भदौ २३ र २४ का ददन भएका Gen-Z आन्दोलनका िममा मैले सम्पूणा सरक्षा ु संयन्त्रको समन्त्वय, योजना ननमााण र कायाान्त्वयनमा प्रयक्ष भनमका ू ननवााह गरेको नथए। ा ँ भदौ २३ गते नबहान ८:३० बजे सरक्षा ु योजना मतावबकु सबै सरक्षा ु ड्युटी पररचालन गररएको नथयो। प्रदशना का लानग माइतीघर मण्डलामा जम्मा भएका प्रदशना कारीहरू प्रारम्भमा शान्न्ततपूणा रूपमा व्यवन्स्थत नथए। न्जल्ला सरक्षा ु सनमनतको ननणाया बमोन्जम नपाले प्रहरी, सशस्त्र प्रहरी बल, र िवफक प्रहरीबीच संवदनशीले , मानव अनिकारमैरी र संयनमत कायाया ोजना कायाान्त्वयन गरिएको नथयो। सरक्षा ु योजना बमोन्जम िवटएको नपाले प्रहरीको नडउटीको अनगमनु प्रहरी प्रिान कायाालय काया ववभागका प्रमिु प्रहरी अनतररि महाननरीक्षक न्शवद्ध नबिम शाह, उप्यका प्रहरी कायाालय काठमाडौंका प्रहरी वररष्ठ उपरीक्षक दीप सम्शेर ज.ब.रा. र न्जल्ला प्रहरी पररसर प्रमिु प्रहरी वररष्ठ उपरीक्षक ववश्व अनिकारीबाट समेत भएको नथयो।

तर ददउँसो ११:०० बजदे ेन्त्ि न्स्थनत िमशः नबग्रदाँ ै गयो। भीडहरु बढ्दै माइनतघर मण्डलाबाट नयाँ बानश्वरे तफा अगानड बढ्दै ननर्मित क्षेरतफा जबरजस्ती प्रवशे गना िोज्दा कररव १२००० भन्दा बढीको भीडले ढंुगा, इट्टा, पानीका बोतलहरु प्रहरी लन्क्षत गरी प्रहार गना थाले। प्रहरी र स्वयंसेवकहरूले पटक-पटक माइवकङ गरी सम्झाउन, े चेतावनी ददने नडस्केलेट गने प्रयास गरे पनन भीड झन ्उग्र बन्त्दै गयो।

ननर्मित क्षेर संसद भवन तफा जान नददनको लानग होटल एभरेष्ट अगानड सडकमा रान्त्िएको ब्याररकेट पार

44 १४, अनसु ची ु -५ को नस.न.४३ अन्त्तगता रहेको ।

गदै भीडहरु नयाँ वानश्वरे चौक पगी ु अन्त्दाजी ददनको १२०० बजको े समयमा भीडबाट संसद भवनमानथ आिमण सरु ु भयो, भीडले संसद भवनको पिाल र रेनलङ तोड्दै नभर निने प्रयास गरेको र केहीले गलु ेली, रड, मोलोटभ ककटेल, र घरेल ु हनतयार प्रयोग गरेको नथए। भीड ननयन्त्त्रणका लानग सरक्षाकमीहरूलु े बारम्बार चेतावनी ददएर पनन काम नगरेपनि स्थानीय प्रशासन ऐन, २०२८ बमोन्जम अन्त्दाजी ११:४८ बज, े भीड ननयन्त्त्रणका लानग प्रहरीबाट पानीको फोहरा र अश्रग्याँसु प्रयोग गनपरा ु ेको नथयो।

बयानको

सक्कल प्रनत पाना-

सरक्षाकमीको‌ु पटक पटकको मौन्त्िक चेतावनीलाई अवज्ञा गदै केही प्रदशना कारीहरू जबरजस्ती हलदु ंगा गदै, सरक्षाकमीलाई्ु आिमण गदै, मठभु ेड गदै संसद भवनको पिााल, रेनलङ भ्काई/चढी अनानिकृत रूपमा संसद भवन पररसर आगो लगाउन े भन्त्दै संसद भवन पररसरमा निरेका नथए। अनानिकृत रूपमा संसद भवन निरेका अन्त्दाजी १००-१५० प्रदशनाकारीमध्ये केहीलाई ननयन्त्रणमा नलईएको नथयो भन ेकेहीलाई पनः‌ु संसद भवन बावहर लिवटएको नथयो। तर सोही बीचमा रेनडयो सेटमा जानकारी आए अनसारु , कलंकी, गौशाला लगायतका ववनभन्त् न क्षेरबाट कररब १०० वटा मोटरसाइकलमा आएका (‌्यस मध्यका केही TOB लेन्त्िएको कालो TShirt लगाएका) यवाहरूलु े मोटरसाईकल पड्काउन, े हो-हल्ला गने गनतववनि गरी भीडलाई थप उत्तेन्त्जत बनाउन े काया गरेकोले संसद भवनमानथ आिमण गनेिम अझ नति बनकोे नथयो। प्रदशनाकारीहरूले सरक्षाकमीको‌ु ढाल, हेल्मेट, लाठी, ब्याटन लगायतका असभाव िोसेका नथए। यसरी असभावका सामान

िोसेर हौनसएका प्रदशनाकारीहरूले सरक्षाकमीको‌ु हनतयार समेत िोस्न ेप्रयास गरेका नथए। उि ददन संघीय संसद रावष्ट्रय सभाको अठारौं अनिवशनकोे ४५ औ ंबैठक बस्न ेकायसा ूची तय भए बमोन्त्जम रावष्ट्रय सभाका केही माननीय सदस्यहरूको संसद भवनमा आगमन समेत भएको, संसद सन्त्चवालयका कमचा ारी र मयाादा पालक लगायतका संसद सञ् चालनका लानग उपन्त्स्थत भएका व्यन्त्िहरूको सरक्षा‌ु र संसद भवन पररसरमा रहेको ४० हजार नलटर क्षमताको नडजल भण्डारण स्थल र सोको कारण हनु सक्न ेजोन्त्िम समेतलाई दृवष्टगत गदाा समग्र संसद भवन र नयााँ वानश्वरे क्षेरको सरक्षा‌ु अ्यन्त संवदनशीले रहेको नथयो। शान्त्त सरक्षा‌ु भङ्ग हनु ेर िमशः प्रदशना कारीहरूको संख्या बढ्दै जााँदा संसद भवनको सरक्षा‌ु जोन्त्िम बढ्न े देन्त्िएको र यसले रावष्ट्रय सरक्षामा‌ु समेत असर पने अवस्था देन्त्िएकोले शान्त्त सरक्षा‌ु कायम गनका ा लानग प्रदशनाकारीहरुले ननर्दित क्षेर तोड्दै ड्युटीमा िवटएका सरक्षाकमी‌ु तथा सावजा ननक सम्पन्त्तमा आिमण, तोडफोड तथा आगजनी गना थाले पश्च ात ददनको १२:०० बजे न्त्जल्ला सरक्षा‌ु सनमनत काठमाडौंको आकन्त्स्मक बैठक बसी बानश्वरे क्षेरमा अपरान्ह १२:३० बजदे ेन्त्ि लाग ुहनु े गरी कफ्य ा‌ुआदेश जारी गरी न्त्जल्ला प्रशासन कायाालय काठमाडौंको वभसाईटे , ववनभन्त् न सञ् चार माध्यमबाट आम नागररकलाई जानकारी गराउनका‌ु साथै नयााँ बानश्वरे क्षेरमा िवटएका सरक्षाकमीहरूलु े चारैतफा रहेका प्रदशना कारीहरूलाई

माइवकङ गरी जानकारर गराउने काया गररएको नथयो। कफ्य ाुलगाएपनि प्रदशना कारी नततरववतर हनु ेअपेक्षा नलईएकोमा सो को ववास्ताे गदै, कफ्य ाु आदेशको अवज्ञा गदै प्रदशनाकारीले नसंहदरवारबाट बानश्वरतफाे कफ्य ाुकायाान्त्वयनको लानग जाँदै गरेका नपालीे सेनाका दईवटाु िक र एउटा सशस्त्र प्रहरी बल नपालकोे िक बीच सडकमै रोकेर अवरोि पर् याु उँदा थप मद्धत समेत पग्नु नसकेको अवस्था रहेको नथयो। कफ्यकोाु आदेशको बारेमा माइवकङ गरी प्रदशना कारीलाई जानकारी गराउदै कफ्यकोाु आदेश अवज्ञा भएमा कानून बमोन्त्जम बल प्रयोग हनु े बारेमा चेतावनी ददंदै गदाा प्रहरीलाई ढंुगामढाु प्रहार गने, गल तथा रडको प्रयोग गरी संसद भवनको रेनलङ र पिाल भ्काउने, संसद भवनको गटमाे रहेको संरचना तोडफोड लगायतका गनतववनि थप उ्िृंिल, अराजक हाँदु ै संसद भवनको दन्त्क्षण गटमाे रहेको सरक्षाकमीकोु ननवास कोठाहरूमा पेिोल बम हान्त्दै अं १२:३५ मा आजगनी समेत गदै आन्त्दोलन ध्वंसा्मक हनु पगु ेको नथयो। संसद भवन पररसरमा रान्त्िएको दमकल प्रयोग गरी ति आगलानग ननयन्त्त्रणमा नलन ेप्रयास गदाा दमकल र प्रहरी कमचा ारी मानथ भारी ढुङ्गामढाु प्रहार गरेकाले प्रनतकार स्वरूप रबर बलु ेट समेतको प्रयोग गरी गटे आसपासमा भएको भीडलाई नततर ववतर गरी संसद भवनको संरचनामा भएको आगजनी ननयन्त्त्रणमा नलइएको नथयो।

यसै बीचमा जन्त्जीे नपालले े भीडमा स्वाथा प्रररते समूहले उत्तेन्त्जत बनाएको भन्त्दै सबैलाई त्काल घर फकान आह्वान गरेको नथयो। प्रदशनाकारीले प्रहार गरेका फलामका रड, फलामका पाईप, ढंुगा, इट्टा र गलु ेलीबाट गरेको प्रहारबाट नपाले प्रहरीका २११ जना प्रहरी कमचा ारीहरू र सशस्त्र प्रहरी बल नपालकाे ८४ जना सशस्त्र प्रहरी कमचा ारीहरू घाईते भएका नथए। ति ददन शान्त्न्त्तपूणा प्रदशना का नाममा केही समूहले राजनीनतक उद्देश्यमूलक घूसपैठ, नडसइन्त्फमेशन, र सामान्त्जक सञ् जालमाफात भड्काउने अनभयान चलाएका नथए, जसले आन्त्दोलनलाई वहंसा्मक बनाएको नथयो। पररन्त्स्थनतले ननयन्त्त्रणबावहर जाने र संसद भवन कब्जा हनु े अवस्था देन्त्िएपनि, कानूनी प्राविान अनसारु अन्त्न्त्तम बल प्रयोग (घडामाँु नीु गोली प्रहार) गनपनेाु बाध्या्मक अवस्था नसजना ा भएको नथयो। हाल आएर सामान्त्जक सञ्ञ ालमा प्राप् त सूचनाहरू ववश् लेर्ण गदाा २३ गते रानत ननकै िरै अफवाहहरू फैलाइएको (२४ गते रानत अन्त्दाजी १२ बजकोे समयमा समेत ग्लोबल कलेज नन्त्जकको होस्टल मध्य बानश्वरमाे

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

िाराहरूलाई जबरजस्ती करणी भइरहेको भन्त् ने वकनसमको सूचना प्राप् त हनासाथु म समेतको टोली पररचालनभई बझ्दा ु ति घटना नभएको पाईएको) तथा ध्वंसा्मक र वहंसा्मक गनतववनिकालानग ननकै ठूलो तयारी गररएको रहेि। netakhor.vercel.app मा िआमण गने स्थानहरूको बारेमा म्यावपङ गरेको, मोलोटभ कक्टेल सवहत िआमण गनका ो लानग Discord, Reddit जस्ता सामान्तजक सञ् जालहरूमा सूचना आदान प्रदान भएको, MALIKA_ALRT माफात ननदोर् बच्चाहरूको रगत बगाउने नताहरूकोे रगतले मार नपाले शान्त हनु सक्ि भन्त् ने वकनसमको Bulk Message पठाइएको, नपाले प्रहरीका कायाालय र कमचा ारीलाई िआमण गने भन्त् ने वकनसमका आह्वानहरू सामान्तजक सञ् जालमा प्रवाह भएको, नपाले प्रहरीले होस्टलमा गई िाराहरूलाई जबरजस्तीकरणी गरेको, टोिा लगायतका स्थानमा १५/१६ जना न्तजयनजडे हरूलाई ह्या गरेको भन्त् ने वकनसमको Disinformation फैलाइएको रहेि। यस वकनसमका म्यासेजहरू ववशर्े गरी क्लोज्ड ग्रपमा ु शयरे गरेको कारण त्कालको अवस्थामा यी सबै सूचनाहरू प्राप् त हनु सकेका नथएनन। ् नमनत २०८२ साल भाद्र २३ गतेको प्रदशना मा म्यृ ु र घाइते भएको घटनामा सरक्षाकमीबाहु ेक अन्त्य समूहबाट गोली चलेको भन्त् ने कुरा सामान्तजक सञ् जालमा सनु ेको भए पनन यस सम्बन्त्िमा मसगाँ कुनै वस्तननष्ठु प्रमाण िैन। भाद्र २४ गते काठमाडौं न्तजल्लाको काठमाडौं महानगरपानलका ररङरोड क्षेरनभर नबहान ०८३० बजदे ेन्त्ि अको आदेश नभएसम्मको लानग कफ्य ाु आदेश जारी भएतापनन कफ्य ाु कायाान्त्वयन हनु ेसमेतको अवस्था बनने । उग्र भएका प्रदशना कारीहरू चारैतफाबाट ठूलो संख्यामा घरेल ु हनतयार सवहत प्रदशानमा उरी काठमाडौं उप्याका नभरका अनिकांश प्रहरी कायाला यहरुमा आगजनी, तोडफोड भयो। त्कालको

पररन्त्स्थनतमा सानो-सानो यननटमा ु रहेका प्रहरी कमचा ारीहरूलाई वत्तृ र प्रभागस्तरमा केन्द्रीत गररएको नथयो। प्रदशना कारीहरूलाई नततर ववतर गनका ो लानग सकेसम्म अश्रग्याँ ु स प्रयोग गने, नलथल बल लास्ट ररजोटाको रूपमा र सेल्फ नडफेन्त्समा मार प्रयोग गने, अवस्था काबू बावहर गएको अवस्थामा कायाालयमा आगजनी भएर हताहती हनु े अवस्था आएको िण्डमा थनु वाहरू ु आगजनीमा परी हताहती हनु े अवस्था नहोस, ् थनु वाहरूको ु ववरण रान्त्ि थनु वाहरूलाई ु िाड्ने, हनतयार र असभावहरू सरन्त्क्षतु गने भन्त् न ेनभक्टर कन्त्िोल माफात ररले भएको ननदेशन बमोन्त्जम अ्यन्त

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

संयनमत भई न्तजम्मेवारी बहन गररएको नथयो। कफ्य ा ुआदेशको प्रभावकारी रूपमा कायाान्त्वयन नसकेको अवस्थामा एकै पटक स्थानीय तह, प्रहरी कायाालय, सरकारी कायाालय, महत्वपूणा प्रनतष्ठानहरूमा घरेल ुहनतयार र पेि◌ोल बम सवहत आएका प्रदशनाकारीहरूले सननयोन्तजतु रूपमा आिमण गरेकोले त्कालको अवस्थामा सरक्षाकमीको ु काबू भन्दा बावहरको अवस्था उ्पन्न भएको, प्रहरी कमचा ारीहरू नै असरन्क्षतु भएको अवस्थाले गदाा ्ति क्षनत हनु गएको हो।

सामान्तजक सञ् जालले ववश्व लाई नै ग्लोबल नभलेजको रूपमा ववकास गरेको वतामान अवस्थामा सामान्तजक सञ् जालमा ववनभन्त् न क्लोज्ड ग्रपु बनाई तथा ह्व ासट्याग प्रयोग गरी श्रीलंका, बंगलादेश, इन्त्डोनशीया े लगायतका देशमा भएका प्रदशना हरूबाट देि◌ानसिी भइरहेको प्रदशना को बारेमा प्रयाप् त सूचना संकलन नभई प्रदशना लाई नपालको े ववगतका परम्परागत आन्त्दोलनका अनभवको ु आिारमा प्रदशना को आकलनं गररन ुर प्रभावकारी सूचना संकलन नहनु ुसबैभन्दा ठूलो रवटु रहेको ि। सरक्षा ु योजनाको मेरूदण्डको रूपमा रहेको सूचना नै गलत हनु का ु कारण न्तजल्ला सरक्षा ु सनमनतबाट रणनीनत प्रभावकारी हनु नसकेको नथयो। अन्त् ्यमा, भदौ २३ र २४ का घटनाहरू ननयोन्तजत दंगाको रूप नलएका, सरक्षाकमीहरूलु े मानव अनिकार, कानून र संयम पालन गदै काया गरेको, र "राष्ट्रको संवैि◌ाननक संस्था र सावजा ननक सम्पन्त्तको रक्षा गना गररएको न्त्यूनतम बल प्रयोग नै अपररहाया नथयो" भन्त् न ेननष्कर् ा प्रस्ततु गरेका ि◌न। ् [32]

<u>४५. प्रहरी वत्त लृ ैनचौर, सोहिट्टु ेका कायालाय प्रमि प्रहरी नायब उपरीक्षक जागु श्वर भण्डारीको बयाने कागज ब्यहोरा</u> **:** नमनत २०८२ साल भदौ २३ गते म एकीकृत सरक्षा योजना अनु सार नयाँ बानु श्वर पन्श्चमतफा े अल्फानबटा कम्प्लेक्स अगानडको उत्तरी लेनमा कलसाइन C-56 सवहत भीड व्यवस्थापनमा ि◌वटएका नथए। माँ साँग प्रहरी बत्तको ् १५ जना र ररजभबा ाट ४० जना गरी ५५ जनाको टोली पररचालन गररएको नथयो, जसमा पवहलो लाइनमा ब्यारररकेड र लादठ सवहतको टोली, दोस्रो तहमा ढालसवहतको टोली र पिानडको तहमा हनतयार सवहतको टोली राि◌ी फमेशन तयार गररएको नथयो। हामीसाँग

[32] बयानको सक्कल प्रनत पाना- २७, अनसु ची ु -५ को नस.न.४४ अन्त्तगता रहेको ।

ग्याँसगन, ग्याँस-सेल, सटागन, रबर-कावटाज, SLR, ब्ल्याङ्क राउन्ड, लाईभ राउन्ड, चाइननज पेस्तोल, मेगाफोन सवहत हातहनतयार र उपकरण नथयो।

भीड सरुमा ब्याररकु ेड नन्त्जक शान्त देन्त्िए पनन पिानडबाट माननसहरू उत्तेन्त्जत हाँदु ै ब्याररकेड तोड्नपिा भन्त् नु नारा लगाएपनि अवस्था अन्त्स्थर बन्न थाल्यो। हामीले े मेगाफोनमाफात ननरन्तर सम्झाई-बझाई गरु े पनन आिन्त्शत भीडले ब्याररकेड तानातान गरी फलामका पोलसमेत भान्त्ाँचन े अवस्था आएकोले बाटर क्याननबाट पानी प्रहार गररएको नथयो। तर भीड चारै नतरबाट बढ्दै गरेको र ढुङ्गामढा गदै अराजक मोडतफा अन्त्घ बढ्दु ै ब्याररकेड समेत तोडेर ICC तफा अन्त्घ बढ्यो। ्यसपनि मलाई K4 सरले ICC को २ नम्बर (पन्त्िम) गटमा गएर सपोटा गन ाे भनकोले े म ति स्थानमा गई नडउटी नलएको हाँ। अन्त्य स्थानबाट तोडफोड र आगजनीको सु ूचना सञ् चार सेटमा ननरन्तर आउँदै रहेको र कन्त्िोल रुमबाट तोडफोड र आगजनी रोक्न नसलनसलेवार बल प्रयोग गन ा आदेश आएको नथयो। २ नं गटमा समे ेत तोडफोड र आगजनी हन थालु े पनि मेरो टोली बाट अश्र ु ग्याँस प्रहार भएको हो तर लाइभ राउण्ड हान्नु पने अबस्था आएन। न्त्स्थनत गम्भीर बन्दै गएपनि लाठी चाजा, अश्रग्याँस र अन्त्ियमा तीन राउन्ड रबर कावटाज हवाई फायर गररएको नथयो। सु ंसद भवनको अन्त्य गटहरूमा भीडको प्रवे श कसरी भयो थाहा भएन। शसस्त्र पे नलसको टोली ब्याररकु ेड क्षेरमा देन्त्िए तापनन भीड व्यवस्थापनमा नपाल े प्रहरीलाई समथना भनमकामा ू सविय भएन। प्रदशनाको िममा मोटरसाइकलमा समूहका आएका व्यन्त्िहरूले प्रदशनालाई थप उक्साउन सहयोग गरेका नथए। भदौ २३ गते रानत २३:०० बज कायाालय पे गु पनि ददनभर भएका गनतववनि र भोनलको नडउटी े सम्बन्त्िमा सनमक्षा भएको नथयो। भोनलपल्ट सबैजना प्रहरी कमचाारीहरु कायाालयमा भीड ननयन्त्रण पोशाकमा स्टयाण्डबाई रहन जानकारी गराएको नथएे । ाँ २४ गते नबहान ९:३० बजदे ेन्त्ि सोह्टिटु े चोक र वरपरका स्थानहरूमा भीड जम्मा हन थालु ेको, सडकमा टायर बाल्न, े नाराबाजी र दंगाप्रवन्त्तका सृ ंकेतहरू देन्त्िएको नथयो। १३:५५ बजनतर प्रहरी कायाालयमानथ ढे ुङ्गामढाु सरु भई ु कम्पाउन्ड बावहर पाका गररएको मोबाइल गाडीसवहत दईवटा गाडीमा आगजनी भयो। सीनमत ु जनशन्त्िका बाबजत ु प्रदशनाकारीहरूलाई स्थानीयवासीहरूको सहयोगमा कायाालय कम्पाउन्डबाट बावहर भगाइएको र कायाालयनभर प्रवश गन ाे वा थप तोडफोड हन रोकु ेको हो।

्यस ददन िरै प्रहरी कायाालयमानथ देशभर आिमण भइरहेकाले नभक्टर कन्त्िोलबाट "घातक हनतयार नचलाउने, सकभर अश्रग्याँस र ननु -लेथल हनतयार प्रयोग गने, हातहनतयार-सञ् चार-सवारी सािन सरन्त्क्षत राख्नु , े र आगजनीको कारण थनु वा कक्षमा मानवीय क्षनत हु न सक्नु अवस्था आएमा े

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

अनभलेि रािेर थनु वा िोडाददनु े” आदेश आएकोले अनभलेि रािी ४५ जना थनु वाु मिु गरेका नथयौँ। तर प्रदशना कारीको आिमणबाट नमनसल कागजातहरु, हनतयार, गोली-गठ्ठा र सञ् चार सेट सरन्क्षत राख्न सफल भएका नथयौँ। ु भीड नते ृवववव्हन ृ भएको, प्रदशनाकारीहरुले लगाएका नाराहरुमा समेत एकरुपता नहनु ु (कसैले सरकार नबरोनि नारा लगाउन भने कसे ैले ब्यबस्था नबरोिी नारा समे लगाउन भने कसे ैले सशासनु , भ्रष्टचार ननयन्त्रण तथा िानववन र सामान्जक सञ् जाल बन्दको ववरोिमा नाराबाजी गरेको) ले घटनामा घूसपैठ भएको अनमान गन ाु सवकन्ि। भदौ २३ र २४ का घटनाहरूबाट आफूले शहरी संरचना नभरका प्रहरी कायाालयहरूको भौनतक संरचना, सरक्षाको द्दवष्टु , भाग्न माग ा (escape route) अभाव, सवारी सािन सरन्क्षत राख्न नसक्नु जस्ता े चनौतीहरूको अनु भव भयो। ु[33]

४६. प्रहरी वत्त बौद्धका कायालाृ य प्रमि प्रहरी नायव उपरीक्षक जयश्वर ररमालको बयान कागजु ब्यहोरा : नमनत २०८२ साल भदौ २३ गते म एकीकृत सरक्षा योजना अनु सार नबहान ु ८:३० बजबाट नया ाँ बानश्वरे -अल्फानबटा कम्प्लेक्स अगानड ड्युटीमा िवटएको, मलाई माइतीघरतफाबाट नयाँ बानश् वे रतफा आउन प्रदशना कारीहरुलाई ननर्नित क्षेरतफा जान नददने न्जम्मे ेवारी नथयो। माइतीघरबाट कररब ११ बजनतर आएको कररब े १२ हजारको भीडलाई ननर्नित क्षेरमा प्रवे श हे न नददन माइवकङ , ब्याररकेट, सम्झाईबझाई ु तथा प्रारन्म्भक भीड व्यवस्थापनका सबै ववनि लाग ु गररएको नथयो। भीडको अग्रपंन्िमा रहेका केही व्यन्िहरू भन प्रारम्भमे ै उत्तेन्जत देन्िएको, व्याररकेड हल्लाउने, तोडफोड प्रयास, ढुङ्गा-इाँटा प्रहार तथा अमयाादत नाराबाजी बढ्दै गएको नथयो। भीड नते ृववव्हीन नथयो। ृ कररब १५-२० नमनटको घम्साघम्सीपनि उत्तरतफाको ले ेनमा व्याररकेड तोनडयो र भीड ननर्नित े क्षेरमा प्रवश गन ा सफल भयो। सशस्त्र प्रहरीको टोली ृयसबला पिानडतफा से रेको देन्िन, ु समन्वय कमजोर रहन र ब्यानर पिानडबाट पनन भीड घु मी आउनु प्रमु ि चु नौती नथयो। ु

ृयही ददनको मख्य घटनामा ु ICC (संसद भवन) मेन गट आसपास न्स्थनत अ्यन्त तनावपे ूण ारहेको नथयो। भीडले संसद भवनको रेनलङ भ्काउने, बाटर क्याननमानथ चढ्ने, ढुङ्गामढा तथा तोडफोडु गने गनतववनि गरेको भनी रेनडयो सेटबाट अपडेट भइरहेको नथयो। ृयसपनि मेरो टोलीलाई समेत ICC को मेन

[33] बयानको सक्कल प्रनत पाना- ८, अनसु चीु -५ को नस.न.४५ अन्तगता रहेको ।

SS SAMAYA SUTRA MEDIA | TV CHANNEL

गटमा सपोटा गन ाे िटाइयो। ICC को दन्त्क्षणतफा रहेको १ नं. गट नन्तजक पे ग्दा भीडलु े गट े बावहरको रेनलंग भााँन्त्वसकेको, कररव ४०/५० जना प्रदशना कारीहरु १ नं.गटको भवनको ितमाे देन्त्िएको र गटमा रहे ेको सशस्त्र प्रहरीको बाटर क्याननको ितमा २०/२५ जना चढी नारा जलु स ु गरररहेको देन्त्िएको नथयो। गट अगानड रहे ेका प्रहरीलाई ढुङ्गा, ईंटा, रड तथा फलामका टुििाहरुले आिमण गरररहेको हाँदा हामी ्यसतफा जान सकु ेनौं। कफ्य ददउाु ाँसो १२:३० देन्त्ि लाग भएकोु सूचना पाउन नबन्त्तकेै मैले ह्याण्ड माइकबाट पटक-पटक जनता समक्ष सूचना प्रसारण गरेको हाँ। ु भीडले कफ्य आदाु ेश पालना गन ाअस्वीकार गरेको, “आज एकददन संसद भवन नभर जान ददन”ु जस्ता चेतावनीसवहतका प्रनतविया प्राप् त भएको नथयो। प्रहरीले आदेशनबना बल प्रयोग नगने नीनत स्पष्ट रूपले अपनाएको र पवहलो चरणमा मौन्त्िक चेतावनी, ब्यारररकेड सरक्षाु , माइवकङ, संयमता प्रयोग गरे पनन जब भीडले प्रहरीमानथ सीिा प्रहार, लाठी, रड, इाँटा तथा पानीका बोतलले आिमण गन ाथाल्यो, ्यनतबला अश्रे ग्याँसु , रबर कावटाज र ब्ल्याङ्क फायर प्रयोग गरी भीडलाई नततरनबतर गरराएको हो। उि ददन आफ्नो टोलीबाट Lethal weapon प्रयोग नभएको र आफ्नो टोलीबाट एक जना पनन प्रदशनाकारी घाइते भएका नथएनन। तर आन्दोलनकारीको ढ् ाुँगा, गलु ेली र रड प्रहारबाट आफ्नो टोलीको ४ वटा हेल्मेट फुटेको, आन्दोलनकारीको घम्साघम्सीमा ६ वटा लाठी भााँन्त्वएको र ३ वटा न्त्शल्ड फुटेको ि। भदौ २४ गते, तालक कायाालयको सु रक्षा योजना बमोन्त्जम िवटनु प्रहरी कमचााे ारीको व्यवस्थापन नमलाई बााँकी सबैलाई नबहान ७ बजदे ेन्त्ि नै स्ट्याण्डवाई रहन गरी अह्रनिटनको व्यवस्था नमलाएको े र मलाई नबहान ८:३० बजबाट पे नः नयााँ बानु श्वरे -बकरी क्याे फे क्षेरमा िटाईएको नथयो। यस ददनको अवस्था भदौ २३ भन्दा पनन िेरै संवदनशील रहे ेको नथयो। गोकणा, जोरपाटी, चाववहल, बौद्ध, टुसाल, बत्तीसपतली सवहत काठमाडौंकाु २०-२५ स्थानमा एकैसाथ भीड जम्मा हन थालु ेको, कतैकतै प्रहरी चौकी, मन्त्री तथा राजनीनतक नताहरूका घरे , ननजी सम्पन्त्त र सरकारी भवनहरूमा तोडफोड र आगजनी सरु भएको सु ूचना ननरन्तर सञ् चार सेटबाट आएको नथयो। ्यसपनि मलाई आफ्नो एरीया तफा फकी सरक्षाु गन ा ननदेशन वमोन्त्जम म कायाालयतफा फकान े िममै केही प्रहरी चौकी, नगरपानलका लगायत केही सरकारी कायाालय र केही राजनीनतक दलका नताको घरमा तोडफोड े समेत भइसकेको नथयो। यस अवस्थामा स-साना ववटमा प्रहरी सरन्त्क्षत हु न नसक्नु हे नालु े नन्तजकको ठूलो कायाालयमा मज ाहनु , े सञ् चार सेट, हातहनतयार ठूलो कायाालयमा ल्याई जोगाउन आदे ेश नभक्टर कन्त्िोल माफात भएको नथयो। मेरो टोली कररब सााँढे दश बजनतर प्रहरी वे त्त बौद्धमा पृ ग्दाु ६०० भन्दा िेरै प्रदशनाकारीहरुले थली प्रभाग तोडफोड गरेका, १, ००० भन्दा िेरैले जोरपाटी चौकी घेरेका, १०० भन्दा िेरैले सांि प्रभागमा ढु ुङ्गामढा गरु ेको भनी जानकारी आएको नथयो। नबहानको कररव १०४५ बजको े समयनतर कररब ३-

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

४ हजारको भीड स्तपा ु , जोरपाटी, दन्क्षणढोका र मूलपानीतफाबाट एकैपटक वत्त बौद्धतफा िकृ ेनलाँदै वत्त बौद्धमा ढृ ुङ्गामडा हान्न शु रु गरु ेकोले मैले त्काल वडा अध्यक्ष, नगर प्रमिु , स्थानीय व्यन्त्िहरूलाई सहयोगका लानग सम्पका गरेका नथए र ाँ केही समय स्थानीय बासीले एकनिन हातेमालो गरी भीडलाई टुसालतफा पठाउन सहयोग गरेका तर पनि उनीहरू समेत आन्दोलनमा नमनसएपनि अन्य भीडले पनः कायाालय िआमणमा गयो। ु १२:३० बजसम्म दजना े ौं प्रहरी कायाालय, सरकारी भवनहरु, मन्त्री तथा राजनीनतक दलका नताहरुको घर े तोडफोड र आगजनी भइसकेको नथयो। मानवीय क्षनत कम गना अनत आवश्यक अवस्थामा बाहेक ग्याँस सेल र लाठी चाज ागरी भीडलाई ननयन्त्रण गने, सकेसम्म घातक बल प्रयोग नगने आदेश नथयो। ढुङ्गामढा ु , आगजनी प्रयास, पेि ोल बम तयारी, र प्रहरीमानथ प्रयक्ष लाठी-रड प्रहार भइरहेका हाँदा पररन्स्थनत ननयन्त्रणबावहर गएको र थप सु रक्षा ु ननकायबाट सहायता पाउन अवस्था समे ेत नरहेकोले न्स्थनतलाई मूल्यांकन गदाा थनु वा तथा प्रहरीको ज्यान जोन्त्िममा पने अवस्था दु ेन्त्िएपनि, (थनु वा नलष्ट तयार गरी ि ाड्नु आदे ेश नभक्टर कन्त्ि ोलबाट आएकोले) पररन्स्थनतगत मूल्यांकनपनि वहरासतमा रहेका सम्पूण ाथनु वाहरुलाई ि ाु नडएको नथयो।

्यसपनि आफ्नो टोली ८६ थान लामो हनतयार, १८ थान सानो हनतयार, मह्वपूण ासवारी साि न र सञ् चार उपकरण सरन्क्षत गदै ु Tactical Withdrawal माफात एयरपोटा क्षेरमा पगु को तर कायाालयमा े रहेका िेरै नमनसल तथा गोला-बारुद भन हामी ननस्के ेपनि भीडले आगजनी गदाा कायाालय लगायत उि न्जन्सी सामानहरु जली नष्ट भएको हो। भीडबाट पेि ोल बम, आगजनी प्रयास, हजारौंको सतख्या, घेरावन्दी, भीडको मनोववज्ञान र सशस्त्र प्रहरीको सहयोग नगन प्रमा ु ि चु नौती भएकोलु े ५ घण्टासम्म प्रनतरोि गरेपनि आफू मातहतका प्रहरीले शारीररक र माननसक दवु ै रूपमा अ्यनिक दवावका बीच कतव्ाय पालन गरेका नथयौँ। भदौ २३ र २४ का घटनामा भीडको नते ृव ववहीनता ृ , उत्तेजक व्यन्त्िहरूको सवियता, ववद्यालय पोशाक प्रयोग, मो.सा. चलाउन अपररन्त्वत समे ूहहरूको गनतववनि, र भीडका नारा एवं उद्देश्यमा एकरूपता नदेन्त्िन घु ूसपैठको मख्यु संकेत भएको नथयो। भदौ २४ मा राजिनीका थप्रु प्रहरी कायाालय र सरकारी सै ंरचनामा भएको व्यापक आगजनी तथा तोडफोड, ननजी सम्पन्त्तको क्षनत,

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

प्रहरी कमचाारीको व्यन्त्िगत सम्पन्त्त नष्ट हनु ,ु मनोबल नगरावट हनु रु भीडप्रनत अ्यन्त संयनमत भएर न्यूनतम बल प्रयोग गदाा समेत प्रहरी अ्यन्त जोन्त्िममा परेको अनभव रह्यो।ु [34]

<u>४७. प्रहरी वत वकनतपाु रका कायालाु य प्रमि प्रहरी नायब उपरीक्षक राजबाबु महजनाु को बयान कागज ब्यहोराः</u>

२०८२ भाद्र २३ गते न्त्जयनजडे (Gen-Z) प्रदशना को िममा नबहान कररब ०८:३० बजदे ेन्त्ि अल्फा हाउसको दन्त्क्षण लेनतफा ननर्निते क्षेरमा भीड प्रवशे गना नददने उद्देश्यले ब्यारेकेट नन्त्जक ड्युटीमा िवटएको नथए। ाँ अल्फा हाउसको दन्त्क्षण, बीच र उत्तर लेनमा फरक-फरक कल साइनका प्रहरी नायब उपरीक्षकहरूको कमाण्डमा टोलीहरू िवटएका नथए। माइनतघरबाट आएको ठूलो संख्याको भीड संसद भवनतफा अन्त्य बढ्दै कररब १५ हजार हाराहारीमा पगु को े देन्त्िन्त्थ्यो। प्रदशना कारीहरू अ्यन्त उत्तेन्त्जत अवस्थामा नारा-जलु सु गदै ब्यारेकेट नन्त्जक आइपगु पनि हामीले माइवकङ माफात संयनमत हनु , ननर्निते क्षेरमा प्रवशे नगना बारम्बार सम्झाइ-बझ्ााइु गर् यौं। तर भीडले ब्यारेकेट तोडेर अन्त्य बढ्न ििोज्दा सशस्त्र प्रहरीसाँग िकेलािकेल भयो र अवस्था िमशः असामान्त्य बन्त्दै गयो।

Victor Control बाट प्राप्त आदेश अनसारु नसलनसलेवार बल प्रयोगको नसद्धान्त अपनाउँदै सरुमाु लाठीचाजा, ्यसपनि अश्रग्यासु प्रयोग गररयो। कररब ११ बजदे ेन्त्ि भीड झन ् आिामक बन्त्दै संसद भवन अगानड पगु पनि ढंुगामढाु प्रहार तीव्र भयो। हामीले ढालको प्रयोग गरी आफू तथा टोलीलाई जोगाउँदै ननयन्त्रणको प्रयास गर्यौं। ददउँसो १२ बजे कफ्य ाु आदेश आएपनि मेघाफोन माफात पटक-पटक जानकारी गराइयो, तर भीड नहटेपनि आदेश बमोन्त्जम अश्रग्यासु , रबर बलु ेट र ब्ल्याङ राउण्ड प्रयोग गररयो। न्त्यूनतम बल प्रयोगको नसद्धान्तअनसारु चेतावनी, तसााउने र भीडलाई पर िकेल्ने प्रयास ननरन्तर गररयो।

भीड अ्यनिक आिामक भई ढंुगा हान्ने, तोडफोड तथा आगजनीमा उनरएपनि संसद भवननभर प्रवशे गनपर् योु । वफल्ड कमाण्ड Kilo-1 को नथयो र मभन्त्दा मानथल्ला अनिकारीहरू पनन वफल्डमै सविय हनु ह

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

[34] बयानको सक्कल प्रनत पाना- १३, अनसु चीु -५ को नस.न.४६ अन्तगता रहेको ।

न्थ्यो ु । प्रदशनाकारीहरूले संसद भवनको दन्त्क्षण गटे नन्त्जक रहेका सवारीसाि नमा तोडफोड तथा आगजनी गरी पिााल भ्काउँदै भवननभर प्रवशे गरेको मैले देि ेि ँ। हातमा ढं ुगा र औजार बोकेका भीडका कारण प्रहरीले रोक्न ि ोज्दा पनन अवस्था ननयन्त्रण बावहर गयो। ्यसपनि आदेश अनसारु चेतावनी सवहत हवाई फायर समेत गररएको नथयो। भीडको आिमकता, कर्फ्य ा ुउल्लङ्घन र व्यापक क्षनत रोक्न अन्न्त्तम बल प्रयोगको अवस्था नसजना ा भएको हो। पवहलो गोली कहााँबाट चल्यो भन्ने कुरा मलाई थाहा भएन। मैले व्यन्त्ि गत रूपमा फायर गरेको ि ैन र मेरो टोलीको फायरबाट क्षनत भएको जानकारी पनन मलाई प्राप्त भएन। घटनाका ि ममा घाइतेहरूलाई एम्बलु ेन्त्स माफात अस्पताल लनगएको देि ेि ँ। मानवीय क्षनतको यथाथा वववरण ्यही ददन थाहा भएन, पनि सञ्चार माध्यमबाट जानकारी भयो। मेरो टोलीतफा गम्भीर घाइते कोही भएनन, ् सामान्त्य चोट-पटक पनि ननको भएका नथए। प्रहरीको कतव् ा य अनसारु मह्वपूणा संरचना र सम्पन्त्त जोगाउन नसलनसलेवार बल प्रयोग गन ा ुआवश्यक हन्त्ि ु भन्ने मेरो बझाइु हो। भाद्र २३ को घटनापनि भोनलपल्ट पनन आन्त्दोलनको सम्भावना रहेकाले मेरो सम्पूणा टोली कायाालयमै स्ट्यान्त्डबाइ रान्त्ि एको नथयो। २४ गते नबहान नरभवनु ववश्वववद्यालय क्षेरमा प्रदशना कारी भेला भए, समन्त्वयको प्रयास गररयो। तर पनि प्रदशना कारीहरूको संख्या बढ्दै नगरपानलका कायाालय हाँदु ै संसद राजन के.नस. ननवासमा तोडफोड-आगजनी भयो। कररब १३ हजारको भीडले प्रहरी वतृ वकनतपारु घेराउ गरी तोडफोड गना थालेपनि नवारी े भार् ा समेत प्रयोग गरी सम्झाइ-बझाइु गदाा केही फवकाए। पनः ु ठूलो संख्यामा आएका भीडले प्रहरी कायाला यमा आगजनी गदाा कागजात नष्ट भए र १० नाल हनतयार लटपाटु भए। Victor Control बाट प्राप्त आदेश अनसारु थनु वा ु, हातहनतयार, सवारीसाि न, सञ्चार साि न तथा टोलीको सरक्षालाईु प्राथनमकता ददाँदै सम्भव भएसम्म जोगाउने काया गररयो। घटना ि ममा मास्क, हेल्मेट लगाएका, मोटरसाइकलको ठूलो आवाज ननकालेर भीड उक्साउने तथा घरेल ु हनतयार प्रयोग गने व्यन्त्ि हरू देन्त्ि एकाले आन्त्दोलनमा घसपु ैठ भएको आशंका लागको े ि । [35]

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

[35] बयानको सक्कल प्रनत पाना- ८, अनसु ची ु -५ को नस.न.४७ अन्त्तगता रहेको ।

४८. प्रहरी बत्त स्वयम्भृ का कायाला़ य प्रमि प्रहरी नायब उपरीक्षक उद्धब नसु ंह भाटको बयान कागज ब्यहोराः

म नमनत २०८२ भदौ २३ गते उनी रावष्ट्रय सभागह प्रदशना़ ीमागमाा राष्ट्रपनत प्रमि अनतथी रहु ेको कायिममा सरक्षा व्यवस्थापनका लानग िवटएको नथएु । माँ ेरो कल साइन “Circle-46” नथयो, र म २५ जना प्रहरीसवहत रोड प्रोटेक्सनको न्तजम्मेवारीमा नथए। सो ददनको ाँ Gen-Z आन्तदोलनको नडउटीमा म प्रयक्ष रूपमा िवटएको नथइन। नमनत २०८२ भदौ २४ गते न्तजल्ला प्रहरी पररसर काठमाडौंको सरक्षा योजनाअनु सार मु ेरो टोलीलाई नबहान ८:३० बजदे ेन्त्ि शंिमूल जान बाटोको जनता बे ैङ्क नन्तजक िटाइएको नथयो। उि ददन नभक्टर कन्त्िोलबाट वटयर ग्याँस र लाठी चाज ाबाहेक अन्त्य कुनै बल प्रयोग नगने आदेश आएको नथयो। ददउँसो कररब १४:०० देन्त्ि १५:०० बज बीच से ंसद भवन (नमनभवनपवट्ट) तफाबाट भीडले वाल तोडफोड गरी आगजनी र तोडफोड सरु गरु ेको मैले जनाकारी पाएको नथए। माँ ेरो टोली तोवकएको स्थानमै नथयो, र संसद पररसरमा उठेको िवाँ दु ेन्त्िएपनि मारै मैले आगलानग भएको थाहा पाएको हाँ। सु ंसद भवननभर नपाली से ेना र सशस्त्र प्रहरी दवु ै तैनाथ भए पनन नपाल प्रहरीले े मार आगजनी रोक्न प्रयास गरे ेको नथयो।

्यस ददन नभक्टर कन्त्िोलबाट थनु वा िोड्नु े, हनतयार र सञ् चार उपकरण जोगाउन, े अश्रग्याँस बाहु ेक बल प्रयोग नगने आदेश आएको नथयो। मैले आफ्नो मातहत प्रहरी ननरीक्षक सरज बाननयाँलाई ु फोनमाफात कायाालय जोगाउन ननदेशन ददएका नथए। तर प्रहरी प्रहरीको साँ ंख्यामा कमी, नबरामी र मवहला प्रहरी बढी भएकाले उि प्रदशनाको िममा कायाालय र सवारीसािनहरू आगजनीबाट जोगाउन नसवकएको, १२ जना प्रहरी घाइते भएका र सञ् चार उपकरण तथा हनतयारहरू नष्ट भएको नथयो। म िवटएको शंिमूल क्षरेमा भीडलाई रोक्न मेगाफोनबाट चेतावनी ददई लाठीचाज ार १८ राउन्तड अश्रग्याँस हाननएको नथयोु , जसले भीडलाई ननर्नित क्षेरमा प्रवे श गनबाे ाट रोकेको नथयो। पनि संसद भवनमा आगजनी भएपनि हाम्रो टोली पनन बानश्वर नतर गएको नथयो। ्यही िममा भीडले े अन्त्य स्थानको प्रहरीमानथ आिमण गरी प्रहरीबाट लटु ेको एसएलआर बोकेको व्यन्त्िबाट आफ्नो टोलीले प्रदशनाकारीको हातबाट हनतयार िोसेर सरन्तक्षत पारु ेका नथए। उि भीडबाट रड प्रहार हाँदा मु ेरो घडामा र काँिमा

चोट लागाँ ु को नथयो े , तर पनन मैले भीडलाई डराउन हवाइ फायर गन ाि िोज्दा गोली नै चलेन, उि हनतयार सशस्त्र प्रहरीको १८ नं गणको हनु पदाि। मु ैले सो घटना सम्बन्त्िमा तरुन्तु े नभक्टर कन्त्ि िोलमा रेनडयो सेटमाफात जानकारी गराएको नथए। ाँ

२४ गते कायाालयमा आगजनी भएको थाहा पाएपनि म आफ्नो टोलीसवहत कानलकास्थान न्त्स्थत नपाली से ेनाको बन्त्दोबस्ती गणमा बसेको हाँ। भोनलपल्ट (भदौ ु २५ गते) नगरप्रहरीको गाडीमा फकी प्रहरी वत्त स्वयम्भृ पू गैँ र स्थानीय जनताको सहयोगमा कायाालयको सरु -सफाइ र पनननमा ु ा ाण काय ा सरु गरु ेको हो। भदौ २३ र २४ का घटनाहरूमा Gen-Z आन्त्दोलनमा अन्त्य समूहहरूको घूसपैठ भई नते ्वहीन भीड नसजना ृ ा भएको नथयो, जसले लटपाटु , आगजनी र तोडफोडलाई प्रोत्साहन ददएको नथयो। मैले आफू र मातहतका प्रहरीहरूले कतव्ाय ननष्ठा, संयमता र जोन्त्िम मोल्दै आफ्नो दावयत्व पूरा गरेको हाँ। ु [36]

<u>४९.प्रहरी वत्त मालीगाउ ृ ाँका कायालाय प्रमि प्रहरी नायब उपरीक्षक सु ननल जु ंग शाहको बयान कागज ब्यहोराः</u>

नमनत २०८२ भदौ २३ गते म नबहान ९:०० बजबाट बाले बाटार क्षेरको सु रक्षा न्त्जम्मु ेवारीमा नथए ाँ र ददउँसो १:०० बजपनि थापागाउे ाँ तथा बानश्वर क्षेरतफा ड्युटीमा िविटए े , ाँ जहाँ अन्त्दाजी ७००८०० प्रदशनाकारीले दईवटा नु पाली से ेनाका िक घेरेको देन्त्िएपनि १२ राउन्त्ड डमी हवाई फायर गरी भीड नततर-नबतर गरी िक उद्धार गरेको हाँ, ु सो बाहेक मेरो नडउटीको अन्त्य अवस्था सामान्त्य रह यो। भदौ २४ गते नबहान ९:०० बज बाले वाटार क्षेरमा िविटएको अबस्थामा ददउु ाँसो १२:३० बज े पूवमान्त्री गगन थापाको घरमा ठूलो भीडद्वारा आगजनी तथा तोडफोड भइरहेको सूचना पाएर आफ्नो टोलीसवहत पग्दा ु १४००-१५०० जनाको भीडलाई िनमक बल प्रयोग, माइवकङ र लाठीचाज ा गरी गौशाला क्षेरतफा िपाएको हाँ। ु सोही िममा मालीगाउँतफाबाट अको ठूलो भीड प्रहरी वत्त ृ मालीगाउँको कायाालयतफा आिमण गन ाआएको जानकारी पाई कायाालय पग्दा भीडलु े कायाालय प्रवश गने े , हनतयार िोस्ने, आगजनी गने, मद्दा नमनसल नष्ट गने प्रु यास गरररहेको नथयो। उि भीडको व्यवस्थापन गने िममा ६२ डमी राउन्त्ड

[36] बयानको सक्कल प्रनत पाना- ८, अनसु ची ु -५ को नस.न.४८ अन्त्तगता रहेको ।

तथा ४० अश्रग्याँस प्रयोग गरी कायाालय पररसरु , हातहनतयार, मद्दा नमनसलु , सवारीसाि न, सञ् चार उपकरण र थनु वाहरूलाई आगजनी तथा लु टपाटबाट ु जोगाउन सफल भएको हाँ। भीडको सु ंख्याात्मक बल अपररनमत नथयो, र घरेल हनतयारसवहत आिमण ु गरररहेकाले प्रहरीका लानग न्स्थनत अ्यन्त चनौतीपु ूण ानथयो। भदौ २४ गते भीड अ्यन्त उग्र तथा संगदठत देन्त्ि न, ु घरेल हनतयारसवहत पटक पटक आिमण ु प्रयास हनु र सशस्त्र प्रहरी तथा अन्त्य सु रक्षा ननकायबाट अपु ेन्त्क्षत सहकाय ानपाइनलु े न्स्थनत जवटल बनको नथयो। भदौ े २३-२४ का घटनामा घूसपैठको सम्भावना शंकास्पद रहेको, समन्त्वय अभाव, पूरा नो हनतयार, गोला-बारुद र तानलमको कमीले चनौती थवपएको नथयो। आफु ूले आन्त्दोलनपनिको दताा भएका उजरीका आिारमा तोडफोड तथा आगजनीमा शु ंवकत व्यन्त्ि हरू पिाउ गरी मद्दा ु चलाएको, आफू कायारत रहाँदासम्म कुनै थनु वा हान्त्जरी ु -जमानतमा निानडएको बताए। भदौ २३-२४ का घटनाहरूमा आफू र आफ्नो टोलीले कतव्ायननष्ठा, संयमता र अ्यनिक जोन्त्िम मोल्दै दावय्व ननवााह गरेको ननष्कर् ाददएका ि न। उनल् े भववष्यमा यस्ता घटना नदोहोररन “सहकाया, समन्त्वय, आिननक उपकरणु , तानलम र तयारी” अ्यावश्यक रहेको सझाव पनन प्रस्तु त गरु ेका ि न। ्[37]

<u>५०. प्रहरी वत्त गौशालाका कायाला ् य प्रमि प्रहरी नायब उपरीक्षक शु कदु ेव ि नालको बयान कागज ब्यहोराः</u> म भदौ २३ गते प्रदशनाका ददन राष्ट्रपनत रामचन्त्द्र पौडेल प्रमि अनतनथ रहु ेको शहीद ि मभाि रावष्ट्रय प्रयारोपण केन्त्द्र सम्बन्त्ि ी कायािममा रावष्ट्रय सभागह , प्रदशनीमागमाा सरक्षाथ ाु ि वटएकोले ्यो ददनको प्रदशना, भीको अवस्था, बल प्रयोग, संसद पररसरको गनतववनि वा ्यहााँका फायररङ सम्बन्त्ि ी कुनै पनन प्र्यक्ष तथ्य आफूलाई थाहा ि ैन। भाद्र २४ गते मैले कायाालय (गौशाला वत्त) को सु रक्षाको न्त्जम्मा प्रहरी ननरीक्षक शु ि र साह र े उद्धव पोि रेललाई न्त्जम्मेवारी हस्तान्तरण गरी सरक्षा योजना अनु सार नबहान ु ८:३० बज नया ाँ े बानश्वर पानी ट्याङ्की क्षेर से रक्षाथ ाु १३ जनाको टोलीसवहत ि वटएको नथए। भीडलाई सम्माँ ेलन केन्त्द्र अथाात बान् श्वे र चोक तफा अगानड बढ्न नददने, ्यही पानी ट्याङकी सडक ि ण्डमा रोवक कडना गन ाु भन्त् न मलाई न्त्जम्मे ेवारी तोवकएको नथयो। प्रारम्भमा भीड पातलो र प्रहरी जनता भाई भाई नारा लगाउन स्वरूपको दे ेन्त्ि ए पनन १०:३० बजबाट भीड अचानक

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

[37] बयानको सक्कल प्रनत पाना- ९, अनसु ची ु -५ को नस.न.४९ अन्तगता रहेको ।

उग्र हे ाँदु ै गयो। दईजनालु े आफू कहाँ कमाण्डर हो भन्दै िन्त्मकपूण ाशैलीमा जवाफ माग्न थाले, भीड तलबाट १०/१५ जनाले िक्का मारेर ठूलो भीडलाई एकैसाथ अगानड हत्ताइददएपनि प्रहरीको ु ‘ह्यूमन बररके ेड भन्त्ुकयो र प्रयक्ष भीडन्तको अवस्था बन्यो। उनले भीडमा केही व्यन्त्िहरू मादक पदाथ ासेवन गरररहेजस्तो व्यवहार गरेको देििको बताए।

्यसलगत्तै मैले प्रारन्त्म्भक चेतावनी ददाँदै नसलनसलेवार बल प्रयोग हन सक्नु से ूचना ददए पनन कन्त्िोलबाट भन सम्झाई बे झाई मार गनु , बल प्रयोग नगने ननदेशन आएको नथयो। कररब १२ बज े नतर भीड बढ्दो िममा ८-१० हजारसम्म पगु पनि थप फोस ाे माग्दा कररब ४५ नमनेटपनि न्त्जल्ला प्रहरी पररसरबाट DSP को कमाण्डमा ४० जनाको थप टोली आयो, तर ती जनशन्त्ि पनन उग्र ब्याक-प्रसरका कारण भीड रोक्न पयााप्त भएन। बीचे ैमा आफूलाई ‘दनलत अनभयन्ता भनर न्त्चनाउने े िगन्द्र से नारसवहत कु ेही उग्र व्यन्त्िहरू घरनभरबाट चको आवाज ननकाल्दै सडकमा ननन्त्स्काँदा उनले त्काल उनीहरूलाई ननयन्त्रणमा नलएर पररसर पठाएका हाँ। यसबीचमा सशस्त्र प्रहरी (ु APF) को SP को कमाण्डमा जनशन्त्ि रहेको तर कमाण्डरले आफ्नो जवानहरू एक ठाउँमा भेला गन ाभनको से नु े पनन उि भद्रगोल न्त्स्थनतमा सशस्त्र प्रहरी कुनै ननणाायक कदम चालेन। भीडले टायर, फननचा र, डोरी र ढुङ्गा ननरन्तर प्रहरीनतर प्रहार गरररहेकाले मैले २ नं. गट (े ICC को साइड गट) वररपरर पोन्त्जसन े सम्हाल्न प्रयास गरेँ। तर भीडले े चारैनतरबाट २ नं. गटमे ै केन्द्रीत आिमण सरु गरु ेपनि प्रहरीको उि गटमा तयार गररएको ह्य ूमन बररके ेड कमजोर बन्दै गयो। यस िममा भीड संसद पररसरतफा २ नं. गटबाट प्रवे श गरे ेपनि संसद पररसरनभर रहेको नपाली े सेनाका जनशन्त्ि सवहतका चारवटा िक पाँच नमनटमे ै सम्पूण ाटोलीसवहत गटबाट बावहर ननन्त्स्कएको े दृश्य देििकोले यसलाई अ्यन्तै आश्चयजानक र मनोबल नगराउन घटना भएको अने भव भयो। सु ेना र APF नै भीड ननयन्त्रणको लानग पिानड हटेपनि प्रहरी मार गटमा बाँकी रहे ेकोले भीड संसद भवन नभर प्रवश गन ाे सफल भयो। ्यसपनि म समेतको टोली उि स्थानमा िैरै जोन्त्िम बढेपनि थापा गाउँ मोडनतर गयौँ, ्यहााँबाट चारैनतर िवााँको मु स्लो सवहत सु ंसद भवन बानलरहेको देन्त्ियो। कन्त्िोलबाट ‘ननकटतम सरन्त्क्षत यु ननटमा जान आदु ेश पाएपनि आफ्नै कायालाय जान िोज्दा ्यहाँ पनन आगजनी भइसकेको थाहा पाएर हामीहरु हनमानस्थान हु ाँदु ै न्त्जल्ला प्रहरी पररसर भद्रकाली पनगयो। भीडु साँग नभड्न िममा मे ेरो िट्टामा ढु ुङ्गा लागर ननलडाम भएको रहे ेि। रानत ९ बजे काठमाडौं पररसरको गटमा आन्दोलनकारीहरुले े िक हानर भ्काएको े , र तोडफोड हन लागु पनि े प्रहरीलाई ब्ल्याङ्क राउन्ड फायर गदै प्रदशना कारीहरुलाई उि

स्थानबाट भगाउन सफल भएको। सोही ददन रानत ०३३० बजपनि नरभे वन ववमानस्थल सु ेनाको ग्यारेजमा पगी सु रक्षणमा रहु ेकाले पररन्स्थनतको भयावहता उनले महसस गरु े।

्यसै ददन विोन्त्शत भीडले गौशाला प्रहरी बत्तमा व्यापक आगजनी ृ , तोडफोड र लटपाट हु ाँदा ु कायाालय भवन, पााँच वटा वप्रफ्याब संरचना, २० भन्दा बढी कम्प्यूटर, ३७० भन्दा बढी मोटरसाइकल, ९ वटा चारपांग्र सवारीे , मद्दा नमनसल ु (५२७ पेंनडङ, २६ चाल)ु सवहत िेरै सरकारी र ननजी सामग्री पूणरूापमा जलेर नष्ट भएको, साथै SLR, हनेट, ग्याँसगन, शटागन, ववनभन्त् न प्रकारका पेस्तोल तथा ह्कडीसवहत ठूलो मारामा हनतयार लवटएको नथयो। पनि गौशाला प्रहरीलु े ५ थान वपस्तोल, १ थान एस एम न्त्ज, १ थान सटा गन, १ थान ग्याँसगन गरर जम्मा ८ थान हनतयार र २०० राउण्ड भन्दा बवढ गोली बरामद भएको ि। सशस्त्र प्रहरी र नपाली से ेनाबाट २४ गते प्रभावकारी समथना नपाएको, दवु ै ननकायले समन्त्ववयत रूपमा साथ नददएको र कनतपय अवस्थामा प्रहरीभन्दा अगानड नै साइड लागकाले े न्त्स्थनत ननयन्त्रण हन नसकु ेको उनको बझाइ ि। भीडमा ु मादक पदाथ ासेवन गरेका र आपरानिक त्व नमनसएको देन्त्िएकाले Gen-Z मार होइन, घूसपैठ भएको सम्भावना ननकै उच्च रहेको उनको ननष्कर् ाि। “रासदीपूणा, हतास, मनोबल नगराउने, सरकारी संरचना र प्रहरीको प्रनतष्ठालाई ठूलो िक्का पग्नु ददने” तथा प्रहरी, APF र सेनाबीच समन्त्वय कमजोर, भीड अ्यनिक ठूलो, स्रोत-सािन अपयााप्त, रणनीनतक समथना अभाव र भीड उग्रताले गदाा राज्यको सरक्षा सु ंयन्त्र नै दवावमा परेको २४ गतेको मेरो ड्युटी अनभव रहु ेको ि। [38]

<u>५१. प्रहरी वत जनसृ ेवाका कायालाय प्रमि प्रहरी नायब उपरीक्षक कु ृष्ण कुमार चन्त्दको बयान कागज ब्यहोराः</u>

म नमनत २०८२ साल भदौ २३ गते आफू Striking Team Commander को रूपमा C-66 कल साइन सवहत ११ जनाको टोली नलएर नबहान ८:३० देन्त्ि नसंहदरबारको पेरीनमटर सरक्षामा ु िवटएको नथए। माँ ेरो टोलीसाँग SLR, Gas-gun, Shot-gun, नमनन चाइननज पेस्तोल तथा सम्बन्त्न्त्ित गोली-गठ्ठा रहेको। माइतीघर मण्डलामा प्रदशना सरुमा सामान्त्य नु ै नथयो, भीड हातमा प्लेकाड ानलएर मन्त्डलाबाट बानश्वरतफा जााँदै ै गरेको नथए तर केही समयमै बलु ेट मोटरसाइकलमा टाउकोमा रुमाल बााँिी आएकाहरूले भीडलाई उक्साउने, भीडलाई नसंहदरबारको पन्त्श्चम र दन्त्क्षण गटतफा िके ेल्न े प्रयास

[38] बयानको सक्कल प्रनत पाना- १३, अनसु ची ु -५ को नस.न.५० अन्त्तगता रहेको ।

गरेपनि सरक्षाको सु ंवदनशीलता बढे ेको नथयो। ्यसपनि मैले त्काल बररके ेट िडा गरी भीड प्रवश रोक्ने दे ई तहको सु ंरचना तयार पारे, अगानड लाठी-ढाल र मान्त्इवकङ टोली, पिानड हनतयार सवहतको टोली। न्त्स्थनत केही समय बलजफ्तीमा रूपान्तररत हन िोजु पनि मे ैले Victor Control लाई सून्त्चत गरेर थप मद्दत माग र प्राप् ते सशस्त्र प्रहरी तथा अन्त्य टोली आएपनि न्त्स्थनत ननयन्त्रणमै रहेको हो। उि ददन आफ्नो क्षेर (AOR) मा कुनै पनन प्रकारको बल प्रयोग गनपरा ु ेन, मातहतका जनशन्त्ि वा अरू कसैले पनन गोली वा अश्रग्याँस प्रयोग गररु हन परेन। कफ्य आदा ु ेश जारी भएपनि आफूले माइवकङ गरी सवसाािारणलाई जानकारी गराएको तर केही प्रदशनाकारीले आदेशलाई बवास्ता गरे ेका नथए। कफ्य जारी भएपनि ाु Victor Control को आदेशानसार मु ेरो टोली अन्त्दाजी १३:३० बजको े समयमा अनामनगर कोरीडोर हदु ै स्टील निजको बाटोबाट बानश् वे र जान टोली नलई वहडेकोमा उि स्थानमा भीडले प्रदाशन गरी रहेको हंदा जान सम्भव नभई फवकाएर वहडु ेर थापागाउंको बाटो हदु ै बानश्वर जाने िममा समे ेत ठाउँ ठाउँमा प्रदाशनकारीहरुले बाटो अवरुद्द गरी बसेकोले पैदलै नया ाँ बानश्वर पे गु पनि माइतीघर मण्डलामा रहे ेका प्रदाशनकारीहरु नरपरु ेश् वरबाट सन्त्िार हु दु ै रावष्ट्रय िमा सेन्त्टरतफा वहडेको Victor Control माफात जानकारी प्राप् त भएपनि मैले सम्भाववत लटपाटका घटना ु नघटोस भन्त् न उद्देश्य े ले फोन माफात त्कालै नयाँ सडक न्त्स्थत सनचाँदी व्यवसायीहरुलाई आु -आफ्नो पसल बन्त्द गन ा जानकारी गराएको नथए। साँझमा ददनभरको घटनाको समीक्षा र भोनलपल्टका लानग गररएको पूवाानमान सवहतको तयारी गदाा ु जन्त्जी (े Gen-Z) यवा पु स्तालु े गरेको प्रदशनाको िममा िमा सेन्त्टरमा उपचारको िममा म्यृ भएका ु ८ वटा शवहरु रहेको र झण्डै ८५ जना घाइते उपचारको िममा रहेकाले ननजहरुका आफन्त तथा शभन्त्चन्तकहरुलु े सरक्षाथ ाु िवटएका प्रहरीलाई आिोश पोिी हलहु ज्जत गन ाु िोजी सन्त्िारा न्त्स्थत ु नपाल टे ेनलकम कायालायमा ढंुगा प्रहार गरेका, नागस्थानमा २ थान प्राइभेट मोटरसाइकललाई जलाएका, प्रहरी नबट सन्त्िारामा समु ेत आगजनी गरेका। २३ गते रानत नै प्रहरी वत जनसृ ेवाको वहरासतको अवस्था जीण ारहेकोले थनु वाहरुलाई पररसर पठाई वहरासत कक्ष िाली गररएको र ु मातहतमा रहेका नबट तथा नसआरभी, QRT लाई समेत मज ागरर प्रहरी वत्त जनसृ ेवामा ल्याई सरन्त्क्षत ु साथ राख्र र े २४ गते नबहान देन्त्ि नै कायरात सम्पूण ाप्रहरी कमचारीहरुलाई फुल नगयरमा स्टेण्डबाई रािी कायाालय सरक्षाका साथु ै ठूलो टोली बनाएर बैक नबतीय

संस्था र सनचांदी पसलको ु सरक्षाथ ा ु िवटएका सरक्षागाडला ु ाई सजग बनाउदै नन्जकको इलाकामा गस्ती गराउनका साथु ै सनचाँदी ु व्यवसायीहरुलाई पसल नील्न अनरोि गने तथा िमा ु सेन्टरमा रहेका घाइतेहरुको सरक्षाथ ा ु बनलयो टोली िटाउन गरी वव्रवफङ गरी सो अने रुपको तयारी समु ेत गरेको नथए। भदौ २४ गते ववहानैदेन्त्ि म जनसेवा प्रहरी वत्त क्षेरको समग्र गनतववनि अनृ गमनमा नथए ु । ति ददन ाँ सशस्त्र प्रहरी समन्ल्त्वत रूपमा उपन्स्थत नथएन: सेना भन आएको दे ेन्त्िए पनन भीडको उग्रता अ्यनिक रहेकाले अपेन्क्षत सहयोग प्राप् त भएन। आिोन्शत भीडले कररब ११ बज परोपकार प्रहरी नबटमा े आगजनी भएपनि न्त्स्थनत तीव्र रूपमा नबग्रन थाल्यो। न्त्यूरोड क्षेर, वपपलबोट, भीट्ठा, असन, लगनमा उग्र भीडले ढं ुगा, पेिोल बम तथा तोडफोडका गनतववनि जारी राख्यो। प्रहरीले माइवकङ्द्वारा सम्झाउन, े लाठीचाजा, र अन्ततः ननयन्त्रण नटुटेपनि १९ सेल अश्रग्याँस प्रयोग गरु ेर भीड नततरववतर बनाइएको नथयो। उग्र भीडकै कारण जनसेवा वत्तको पृ ूरानो जीण ाभवन (मद्दा शािा र वहरासत कक्ष) पु ूण ारूपमा जलेर नष्ट भएको नथयो। ुयही भीडबाट ३ थान चाइननज पेस्तोल, ४ थान ररभल्वर र ५२१ राउण्ड गोली लवटएको ु , प्रहरी कारवाहीबाट ववनभन्त् न प्रहरी ईकाईबाट लटपाट भएका ु २ थान बरेटा पेस्तोल १ थान नमनन चाइननज पेस्तोल र १ थान नथ्रनट नथ्र राईफल सवहत १० थान गोली बरामद गरी वफताा ल्याउन सफल भएको तर प्रहरी वत जनसृ ेवाको ३ थान चाइननज पेस्तोल र ४ थान ररभल्भर वफताा हन बाँकी नु ै रहेको ि। ति ददन कायाालयमा आगजनी वा भौनतक आिमण भएको अवस्थामा कुनै मानवीय क्षनत हन नददन ु थनु वाको नलष्ट तयार गरी अनभलु ेि रािी थनु वाहरु िोडी ददनु े, आफ्नो हनतयार, सञ् चार सेट, भेइकल र आफू सरन्क्षत रहनु र सके ेसम्म Lethal Weapon को प्रयोग नगरी आवश्यकतानसार न्त्यु ूनतम क्षनत हनु गरी रबर बे लु ेटको प्रयोग गने भनी Victor Control बाट सम्प्रवर्त आदे ेश सनु को नथए े । ाँ आदेशअनसार थु नु वाहरूलाई जोन्त्िम क्षेरबाट हटाएर न्त्जल्ला प्रहरी पररसर भद्रकालीमा स्थाना ु न्तरण गररएको तथा संवेदनशील कायाालय सामग्री, हनतयार र सञ् चार सािन नपाली से ेनाको शादूालजंग गल्ममा सु रन्क्षत रूपमा रािु ेको हाँ। ु

उनले घटनामा ववनभन्त् न स्वाथसाम्बद्ध समूहको संभाववत घूसपैठको आशंका व्यि गदै ननष्पक्ष िानववन आवश्यक रहेको उल्लेि गरेका िन। भी्डको प्रदशना अवनिभर प्रहरी िेरै जोन्त्िममा नथयो, भवन जीण ातथा सरक्षा सु ंरचना कमजोर भएकोले प्रनतरक्षा कदठन भयो, कफ्यका कारण स्थानीय ा ु सहयोगी

SAMAYA SUTRA MEDIA | TV CHANNEL

माननसहरू बावहर ननस्कन सकेनन, ् सेना उपन्स्थत हाँदा पनन तोडफोड रोक्न नसवकएकालु े प्रहरी मनोबलमा असर पर् यो। उनले ननम्न बदामा साँु झावहरु ददएका िनु । ् राज्यको सूचना संयन्त्रलाई सदृढ बनाउन सम्बद्द सरोकारवाला ननकायलाई न्जम्मु ेवार बनाउन पने ु अ्यन्तै आवश् यक देन्त्ियो। जन्जी आन्दोलनको िमिमा दे ेशव्यापीरुपमा कारागारबाट हजारौ कैदी वन्दीहरु भागको हे दां यसलु े राज्यलाई ठूलो सरक्षा चु नौु ती िडा गरेको ि। तसथ ायस्ता घटनालाई पनरावु न्त्त हृ न नददई ु कारागारको सदृढीकरणका लानग आु न्त्शकरुपमा सशस्त्र प्रहरी बल नं पाललाई न्जम्मा ददए तापनन े नपाल अनिराज्य भरी रहे ेका कारागार कायाालयहरुमा सरक्षाको सम्पु ूण ान्जम्मेवारी अववलम्ब सशस्त्र प्रहरीलाई ददन पने। ु भीड ननयन्त्रणको िमिमा नपाल प्रहरीका अलावा सशस्त्र प्रहरीको पररचालन के े कुन अवस्थामा हनु ु पने हो सो कुराहरु यकीन गरेर मार सशस्त्र प्रहरीलाई पररचालन गन पने र सशस्त्र प्रहरी पररचालन ाु भएको अवस्थामा प्रहरी तथा सशस्त्रको काम कतव्ाय र अनिकारबारे स्पष्टरुपमा व्याख्या गरी न्जम्मेवारी तोक्दा प्रभावकारी हनु । े[39]

<u>५२. प्रहरी वत वालाजु का कायालाु य प्रमि प्रहरी नायब उपरीक्षक ज्ञान बहादु र ववष्टको ु बयान कागज ब्यहोराः</u>

२०८२ भदौ २३ गते ददउँसो कररब १५:०० बजदे ेन्त्ि मेरो कमाण्डमा १५ जनाको टोली राष्ट्रपनत कायाालयको २ नं. गटे सरक्षाथ ाु िवटएको नथयो। उि ददन मेरो एररया सामान्य नथयो र मेरो टोलीबाट कुनै बल प्रयोग गन ापरेन। कफ्य लागाु को जानकारी मे ैले कररब १२:३० बज रे ेनडयो सेट र समाचारबाट पाएको नथए। साँ ंसद भवन सरक्षामा नन्त्िटएको हु ाँदा ्यहााँ भएको गनतववनिबारु े प्रयक्ष जानकारी नथएन। नडउटी सकेर कररब २२:०० बज कायाालय फवकाएपनि घटनाबारे े नडनिवफङ गरी भोनलपल्टका लानग सबै जनशन्त्िलाई फुल नगयरमा स्ट्यान्डबाई बस्न ननदेशन ददएको नथए े । ाँ भदौ २४ गते नबहानैदेन्त्ि बनस्थली-िरीबोट क्षेरमा नभड जम्मा हाँदु ै गएको सूचना पाएपनि वफल्ड अनगमन गररयो। भाु द्र २३ गतेका ददन संसद भवनमा चलेको गोली लानग बनस्थली ननवासी १ जनाको म्यृ

[39] बयानको सक्कल प्रनत पाना- १०, अनसु चीु -५ को नस.न.५१ अन्तगता रहेको ।

भएको िविरलु े स्थानीयमा आिओसपन आईरहेको नथयो। भीड उग्र बन्दै टायर बाल्ने, ढंुगामढा गने अवस्था आयो। बोहोराटार न्स्थत सम्माननीय राष्ट्रपनत ज्युको ननजी ननवासतफा नभड ु बढ्दै गएको सूचना पाएपनि ्यहााँ कडना गरी रोक्न प्रयास गररयो। माइवकङे , सम्झाइबझाइु , वटयर ग्यास र हवाई फायर प्रयोग गररयो तर नभड बढ्दै गयो। सोही िममा हजारौँको नभड प्रहरी वत्त ृ बालाजतफा अन्घ बढु ेको सूचना आएपनि कायाालय सरक्षा गन ाु फवकाएको हााँ। प्रहरी वु त्त बालाजृ मा ु भीडले चारैनतरबाट घेराबन्दी गरी ढंुगामढाु , पेिोल बम प्रहार, आगजनी र तोडफोड गर् यो। कायाालयका कक्ष, ब्यारेक, वहरासत, सवारी सािन, संचार सामग्री तथा नमनसल कागजातहरूमा ठूलो क्षनत भयो। सो ददन हनेट १ नाल, सटागन २ नाल, िेटा ३ नाल र चाइननज पेस्तोल १ नाल गरी गरर कुल ७ नाल लवटएका नथएु , जसमा हालसम्म २ थान ररकभर भएको ि र कररब १७३१ राउण्ड गोली बपत्ता िने । साथ् ै संचार सेट १३, चाजरा ३३, ब्यािी ४९ नष्ट भए। मोटरसाइकल र गाडीहरू जलेर नष्ट भए। भीडले कायाालय जलाउन र वहरासतमा िे ााँवा पस्दु ै कैदीहरू सफोकेसनमा पने जोन्त्िम आएपनि कररब ७४ जना थनु वा ु अनभलेि रािी िोडीयो। ्यसपनि सकेसम्म

हातहनतयार सरन्क्षत गरी कररब ु १५:३० बज ने पाली से ेनाको १ नं. बावहनी नपालटारमा सरे ेको हाँ। ु ति ददनको आन्दोलनबाट प्रहरी वत बालाजृ , ु प्रहरी प्रभाग नपालटारे , प्रहरी चौकी न्जतपरफु ेदी र िमस्ा थली, प्रहरी ववट चमती, गम्बाु , सातला, अस्थायी प्रहरी पोष्ट बोहोराटार, िाफीक प्रहरी प्रभाग नपालटार लगायतमा आगजनी तथा तोड फोड गररयो। साथे ै वत एरीयाको मािापोिरी न्स्थत ृ भाटभटेनी सपर माकेट भवनु , बोहोराटार न्स्थत राष्टपनत ज्यूको ननन्ज ननवास, तारकेश्वर न.पा.को कायाालय तथा वडा कायाालयहरु, नपाल गे णस्तर तथा नापतौल ववभागको कायाालयु , केन्द्रीय मत्स्य प्रवद्धान तथा संरक्षण केन्द्र मािापोिरीको कायाालय लगायतमा आगजनी तथा तोडफोड भए। मलाई आन्दोलनमा ववनभन्न स्वाथ ा समूहहरूको घसपु ैठ भएको देन्त्िन्त्ि। मोटरसाइकल समूह, अराजक त्व र बाह्य पररचालनले आन्दोलनलाई वहंसा्मक बनाएको नथयो। सशस्त्र प्रहरीबाट अपेन्क्षत सहयोग पयााप्त आएन तर नपाली से ेनाबाट भन सहयोग प्राप्त भयो र भीड नततरनबतर े गररयो। यस घटनाबाट प्रहरी कायाालयमा अन्डरग्राउण्ड हनतयार भण्डारण, उच्च पिााल, Escape route, फोवटावफकेशन सिारु आवश्यक रहेको महसस भएको ि। हाल प्रहरी वु त्त बालाजृ को पु ननमाु ाणा स्थानीयको सहयोगमा भइरहेको ि। [53]

५३. प्रहरी वत्त नसृ ंहदरबारमा कायालाय प्रमि प्रहरी नायब उपरीक्षक जनादान न्द्यनमरु ेको बयान कागज ब्यहोराः

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

नमनत २०८२ भदौ २३ गते आफू Circle-71 कल साइनसवहत २० जनाको टोली नलएर माइनतघर मण्डलामा सरक्षाथ ाु िवटएको नथए। ति ददन प्रदशनााँ कारीहरू नबहान ९ बजदे ेन्त्ि सामान्य तर सङ्गदठत रूपमा भेला भएको, कररब १०:३० मा सरकार नबरोिी नारा लगाउँदै नयाँ बानश्वरतफा अघी े बढेपनि आफूले Victor Control लाई न्स्थनत ननयनमत रूपमा अपडेट गरेको तथा कन्त्िोलको ननदेशनअनसार मण्डलाको ननरु नित क्षेरमा बसे ेर ड्युटी पररचालन गरेको हाँ। मण्डला क्षेरमा रहु ेका प्रदशनाकारीबाट ढंुगा, आगजनी वा कुनै वहंसा्मक गनतववनि नभएकाले ‘न्यूनतम तथा समानपानतक ु बल प्रयोग’ को आवश्यकता नै आएन। कफ्य आदाु ेश १२:३० बज जारी भएको े सूचना मैले मेगाफोन माफात पटक-पटक सवसाािारणलाई जानकारी गराएको तर ठूलो संख्यामा प्रदशनाकारीले

आदेशको बवास्ता गरे ेका नथए। संसद भवन पररसरमा भएका घटना तथा ्यहााँ सञ्च ालन भएको बल प्रयोगका सम्बन्त्िमा आफू ्यो स्थानमा निवटएको हाँदा ति स्थानको घटना वववरण कु ेही जानकारी िैन।

२४ गते नबहान ९ बज फे ेरर म माईनतघर मण्डलामा िवटएको र कायाालयको सरक्षाको न्जम्मा ु 2IC लाई मौन्त्िक रूपमा ददएको नथए। कररब ाँ ३ बजनतर नसे ंहदरबार आसपास िेरै स्थानमा तोडफोड सरु भएको सु ूचना पाएपनि म नसंहदरबारको दन्त्क्षण गटतफा जााँदा प्रदशना ेकारीले मेरो सञ् चार सेट समेत लटु ेर लग। े

्यसै समयमा कायाालयमा ठूलो संख्यामा प्रदशनाकारी प्रवश गरी आगजनी र ले टपाट सु रू भएको ु िबर प्राप् त भएपनि कायाालयमा रहेका सीनमत जनशन्त्िले हातहनतयार र गोलीगठ्ठा वनटन िकमा लोड गरी सरन्त्क्षत स्थानको लानग नु पाली से ेनाको बन्दोबस्ती गणमा लैजााँदा गट नि लु ेपनि प्रिान कायाालय नक्सालसम्म पर्य ु ाएको नथयौँ। प्रदशना कारीहरुको आगजनी तथा तोडफोडबाट कायाालयका कम्प्यटरु , नमनसल, ववनभन्त् न प्राववनिक उपकरण, ननजी तथा ४ पातग्र सवारीसािन े २ वटा र २ वटा मोटरसाईकलमा आगजनी गरी गराई व्यापक क्षनत पगु को तथा े सटा गन को ४१२ राउण्ड लाईभ कावटाज, ७.६२ नमनम टाईप ५४ चाईननज पेस्तोल को ७ राउण्ड गोली सवहतको म्यागन्त्जन थान १, टाईप ७७ को १ वटा म्यान्त्जन र ब्यारेटाको १ थान म्यागन्त्जन प्रदशनाकारीले नै लटु ेर लगका े हन। प्रहरी कारवाहीबाट भु कृ ुवटमण्डप न्त्स्थत फोहर मैला संकलन केन्द्रमा बवाररसे े आवस्थामा लकाई राि ु ेको ९ एमएम नस एफ ९८ पेस्तोल १० थान, ऐ को एक्स्िा म्यागन्त्जन १० थान, ७.६२ नमनम टाइप ५४ चाइननज पेस्तोल थान ४, ऐ को एक्स्िा म्यागन्त्जन थान ६, एस एम न्त्ज थान १,

इन्त्सास राईफल थान १ र टेजर पेस्तोल थान १०, हतकडी थान ३१ र सञ् चार सेट १ थान फेलापारी न्त्जल्ला प्रहरी पररसर काठमाडौँमा बझाएको ि। ु

२४ गते नसंहदरवार पररसर नभर रहेको प्रिानमन्त्री कायाालय लगायतका ववनभन्त् न मन्त्रालयहरु, सवोच्च अदालत, न्त्जल्ला सरकारी ववकलको कायाालय, सडक ववभाग, स्वास्थ्य मन्त्रालय, महान्यायानिविाको कायाालय, कान्न्तपर पन्त्ब्लकु ेसनको भवन, के एण्द नस अटो मोवाईल प्राली को १३ वटा सवारी सािन,

बयानको

सक्कल प्रनत पाना-

नसप्रदद िेनडङ प्रा.नल. को ७ वटा सवारी सािान, होण्डा कठमाण्डौ प्रा.नल.को ७ वटा सवारी सािन, नस न्त्ज कम्पनन को ६ वटा सवारी सािन र समर जंग कम्पनीको १ वटा सवारी सािन तथा कायाालयहरुमा आगजनी तथा तोडफोड भई क्षनत भएको ि। िेरै ठाउँमा एकैपटकको आिमण, भीडको अ्यनिक सतख्या, न्त्यून जनशन्त्ि, र तालक कायाालयबाट थप फोस ा ु पठाउन नसवकएको अवस्थाका कारण उि क्षनत रोक्न असमथ ा भएको हो। भदौ २३ गते शसस्त्र प्रहरीबाट सहयोग भए पनन २४ गते क्षनत रोक्न अपेक्षाकृत पयााप्त सहकाय ा नभएको, दन्त्क्षण गटमा आिमण भइरहे ाँदा नपाली से ेनाले प्रहरीलाई प्रनतरक्षामा सहयोग गरेको नथयो। न्त्यून जनशन्त्ि, सीनमत सािनस्रोत र अ्यनिक उग्र भीडका बीचमा ड्युटी ननवााह गदाा सरक्षाकमीको ु मनोबलमा गम्भीर प्रभाव परेको उनको अनभु नत नथयो ू। भववष्यमा यस्ता घटनाको पनरावु न्त्त रोक्न पयााप्त अध्ययनृ , सरक्षा सु ंरचना सदृढीकरणु , प्राववनिक सािन अनभववदृ्ध , जनशन्त्ि ववस्तार र मनोबल ववद्ध राज्यलृ े प्राथनमकतामा राख् नपने उनलु े सझाव ु ददएका िन। ् 54

<u>५४. प्रहरी वत्त दरबारमागकाृ ा कायलााय प्रमि प्रहरी ना ु यब उपरीक्षक राज कुमार श्रेष्ठको बयान</u> <u>कागज ब्यहोराः</u> गरेको प्रदशनामा मलाई न्त्जल्ला प्रहरी पररसर काठमाडौंको सरक्षा योजना बमोन्त्जम ननर् ु नित क्षेर े हररत गह (उपराष्ट्रपनत ननवास) वरपर इलाकाको सृ रक्षाथ ा ु नबहान ८:३० बजदे ेन्त्ि C-61 कल साइनसवहत िटाइएको नथयो। उि ददन ्यस एरीयाको वस्तन्त्स्थनत सामान्त्य रहु ेको। भदौ २३ गतेको गम्भीर पररन्त्स्थनतका कारण २४ गते ववनभन्त् न स्थानमा फेरर प्रदशना हन सक्नु भने र े प्रहरी कमाण्डबाट ववशर् सतकाता ननदेश आएको नथयो। भीड एकर भएमा पवहले े सम्झाई बझाई , माइवकङ, र ननयन्त्रणका सबै सौम्य उपाय अपनाउने, अ्यावश्यक भएपनि मारै अश्रग्याँस प्रयोग गने ु र जसरी पनन Lethal Weapon (घातक हनतयार) प्रयोग नगने स्पष्ट ननदेशन आएको र भाद्र २४ गते प्रहरी पररसर काठमाडौंबाट प्राप् त सरक्षा योजना अनु सार म दरवार सु ंग्रहालयको दन्त्क्षण गटमा नबहान े ०८:३० बजबाट नडउटी े िवटएको नथए। ाँ तर ददन चढ्दै गएपनि पररन्त्स्थनतबाट असामान्त्यता बढ्दै जान थाल्यो। उपराष्ट्रपनत ननवासतफा प्रदशनाकारी ठूलो संख्यामा आउन लागको से ूचना आएपनि उनी तरुन्तु ै ्यही क्षेरमा िवटए। दूि डेरी अगानडको सडकमा नपाली से ेनाले कडना बनाएर सरक्षा व्यवस्था कडा गररु रहेको नथयो। हजारौँ प्रदशनाकारी नारा जलु ूस गदै ्यही क्षेरतफा आउँदै गदाा आफूले संग्रहालय उत्तर गट भएर जान े

54 ९, अनसु चीु -५ को नस.न.५३ अन्तगता रहेको ।
अनरोि गदै माइवकङ गदाा कु ेही हदसम्म भीडलाई रोकेको अनभु नत हू ाँदु ै नथयो। तर ्यहीबला अको े ठूलो समूह िानी ववभागतफाबाट आएको र नपाली से ेनाले समेत अचानक कडना िाडेपनि आफ्नो प्रहरी टोली बीचमै फसेकोले अ्यन्तै जोन्त्िमपूण ाअबस्था बन्यो। ्यसपनि आफ्नो टोली समत े पिानड हट्न बाध्य भएको र प्रदशनाकारीहरुले उपराष्ट्रपनत ननवास आगजनी गरररददए। सोही भीड ्यसपनि आफ्नो कायाालयतफा लन्क्षत भई आगजनी, तोडफोड र लटपाट ु गदाा हातहनतयार तफा कायाालयमा समान्त्य क्षनत (तर अपराि अनसन्त्िान शाि़ा पु ूण ारुपमा जली नष्ट भएको) हातहनतयार तफा बरे ेटा पेस्तोल थान -३, ३०३ राइफल थान -१ र सानो ग्याँसगन थान-१ गोलीगट्ठातफा इनसासको गोली ४५ राउण्ड, टाईप ५४ पेस्तोलको गोली २५ राउण्ड, S.L.R.ब्लेङक राउण्ड- १०, सटागनको रबरबलु ेट- ८ िरिा एवम न्त्जन्त्सी सामान तफा:् - कम्प्यटर थानु -१५, ल्यापटप थान- ४, फुल गयर से ेट थान-१७, पारदशी नसलढाल थान-६२, हेल्मेट थान-२४, मोटरसाइकल थान-२ जली नष्ट भएको। लवटएका सामग्रीमध्यु े .303 राइफल १ थान मार फेला पारी प्रहरी प्रिान कायाालयमा बझाइएकोु , बाँकी हातहनतयार अझै हराइरहेको उनले बताए। उि ददनको प्रदशनाबाट Aloft Hotel मा तोडफोड गरी आन्त्शक क्षतें ी, आगजनी गरी भाटभटेननको स्टोर पूण ारुपमा क्षनत, तोडफोडबाट गैरआवासीय संघमा आन्त्शक क्षनतं , नबनोद चौिरी, बसन्त चौिरी र अरुण चौिरीको स्वानम्वमा रहेको ननजी ननवासमा आगजनी भयो। कायलायमा आगजनी वा भौनतक आिमण भएको अवस्थामा कुनै मानवीय क्षनत नहोस भन्त् न े प्रयोजनाथ ाथनु वाको नलस्ट तयार गरी अनभलु ेन्त्िकरण गरी थनु वाहरू िोनडददनु े, आफ्नो हातहनतयार, सञ् चार सेट, सवारी सािन र आफू सरन्क्षत रहनु भन्त् ने े Victor Control बाट सम्प्रर्ण भएको से नु को। े पररन्स्थनत जवटल बन्दै गएपनि केही गोलीगट्ठा प्रिान कायाालय नक्साल पठाइएको, केही सवारीमा राििेर सरन्क्षत गररएकोु , र ३ जना थनु वालाई अनभलु ेन्त्िकरण पनि िोनडएको नथयो।

२४ गतेको असामान्त्य अवस्थालाई रोक्न नसक्नका कारणु – हजारौँको उग्र भीड प्रहरीको अ्यन्त न्त्यून संख्या एकै समयमा िेरै स्थानमा आिमण थप प्रहरी वा बारुण यन्त्र तरुन्त नपु ग्नु भीडलु े प्रहरी देख्न नबन्त्तके ै आिमण गन ासरु गनु माइवकङ गदाा उल्टाु ै प्रहरीमानथ पेिोल बम, रड, ईँट प्रहार हनु आदद रह ु बयानको

सक्कल प्रनत पाना-

यो। घूसपैठबारे उनले स्पष्ट रूपमा भन भीडको उग्र व्यवहारे , समन्त्वयनबनाको आिमण, हातहनतयारको प्रयोग, हजारौँको ननदेशनववहीन तर आिामक गनतववनिले स्वाथ ासमूहबाट घूसपैठ भएको अनमान ु नकान ासवकाँदैन। सामान्त्जक सञ् जालका ववनभन्त् न सामग्रीहरू प्रमाणका रूपमा उपयोग गन ासवकन े उनको िारणा ि।

उनी ि‍वटएको क्षेरमा सशस्त्र प्रहरी तैनाथ नभएको, तर उपराष्ट्रपनत ननवासको दन्क्षणतफा नपाली से ेना तैनाथ रहेको, तर ननणाायक क्षणमा सेना कडना िाडेपनि प्रहरी टोली बीचमै परेर दबु ै तफाबाट आिमणमा फाँसेको उनले बताए। अन्न्तममा, भदौ २४ को ददनको आफ्नो व्यन्त्िगत अनभव वणना ु गदै उनी भन्त्िन हजारौँ उग्र ् भीडसाँग न्यून संख्याका प्रहरीले सामना गदाा माननसक दवाव अ्यन्तै ठूलो नथयो। प्रहरीमानथ ढुङ्गामडाहरू ववर्दिँु ै गदाा उनीहरूले स्व-सरक्षा र जनसु रक्षाको बीच सन्तु लन नमलाउनु परु ेको, एकै साथ राजिनीका अनिकांश प्रहरी कायाालय आिमणमा परेका कारण सहयोग पग्न नसकु ेको, बारुण यन्त्र समयमै नआएको, र ननरन्तर जोन्त्िमले मनोबल नगराएको उनले उल्लेि गरे।[55]

<u>५५. प्रहरी वत नया ाँ ृ वानश्वरका कायालाे य प्रमि प्रहरी नायव उपरीक्षक हरर ितवडाको बयान कागजु ब्यहोराः</u>

नमनत २०८२ भाद्र २३ गते जन्जी (े Gen-Z) यवा पु स्ताद्वारा गररएको प्रदशना ु को िममा म एकीकृत सरक्षा योजना अनु सार नयाँ वानु श्वर क्षेरमा िवटएको नथएे । माँ ेरो न्जम्मेवारी (AOR) ववशर् गरी े संसद भवन बानश्वर े क्षेरको सरक्षा ु व्यवस्थापन नमलाउन े र समन्त्वय गने रहेको। माइतीघर मण्डलामा हनु प्रदशनाे को आह्वान गरेका पक्षहरूबाट शान्त्तपूण ाहनु भन्त् ने े स्वघोर्णा, न्जल्ला सरक्षा ु सनमनतको सूचना ववश् लेर्णदिन्त्ि केन्द्रीय सरक्षा सनमनतको सु ूचना ववश् लेर्णमा प्रदशना शान्त्तपूण ानै हनु े आकलन गररएको र प्रदशनां कारीहरूको संख्या अनमाननत ु ३०००-५००० सम्म हन सक्नु जानकारी े रहेको नथयो। तर घटनाहरू िमशः अपेक्षाभन्दा नबल्कुलै फरक ददशामा मोनडाँदै गए। नबहान प्रदशनाकारीहरूको भेल शान्त देन्त्िए पनन नबस्तारै संख्यामा तीव्र ववद्ध ह ाँदु ै गयो। ननर्नित क्षेर तोड्दे ै भीड संसद भवनतफा अगानड बढेपनि अपराह्नतर भीडको चररर नै बदनलन थाल्यो कनतपय व्यन्त्िहरू मादक पदाथ ासेवन गरेको जस्तो, अ्यनिक उत्तेन्जत, घरेल हातहनतयार (भाला ु , रड, झम्पल, िकु ुरी, घन, बल्चा आदद) सवहत से रक्षाकमीलाई लन्क्षत गरी ढु ंुगामढा गदै ठि घरु ेल हनतयार

सवहत प्रहार ु गन ाउद्धत रहे। भीड नते ्वनबहीन भृ ैरहाँदा अन्दाजी १०० जनाको सतख्यामा आएको स्वरुप पररवतना गरेका मोटरसाईकल चालकहरुको समूहले साईलेन्सर पड्काउँदै, गोली, पटका, बारुद

55 ११, अनसु ची ु -५ को नस.न.५४ अन्तगता रहेको ।

पड्केको जस्तै सनननु आवाज ननकाले ेर ध्वनन प्रदर्ण गदै र उत्तु ेजक रुपमा हो-हल्ला गदै भीडलाई झन अराजक बनाइरहेका नथए। संसद भवन पररसरमा भीडको प्रवश रोक्ने े उद्देश्यले प्रहरीले बल प्रयोगको न्यूनतम र समानपानतक बल प्रयोगको नसद्धान्तलाई अबलम्वन गदै बारम्बार माइवकङ , सम्झाइ-बझाइु , चेतावनी, लाठीचाज ार अश्रग्याँस जस्ता सबु ै उपाय प्रयोग गरे पनन भीडले बारम्बार प्रवशका प्रयासहरू दोहोयााइरह्यो। े ति ददन संघीय संसद राविष्ट्रय सभाको बैठक बस्न कायसा े ूची तय भएर केही माननीय सदस्यहरूको संसद भवनमा आगमन समेत भएको, संसद सन्त्चवालयका कमचाारी र मयाादापालक लगायतका संसद सञ् चालनका लानग उपन्स्थत भएका व्यन्त्िहरूको सरक्षा ु , लगानी बोड ानपाले , नपाल काने ून आयोग तथा संसद भवन पररसरमा रहेको ४० हजार नलटर क्षमताको नडजल भण्डारण स्थलमा आगजनन तोडफोड भएमा र सोको कारण हन सक्नु जोन्त्िम समे ेतलाई दृवष्टगत गदाा समग्र संसद भवन र नयाँ वानश्वर क्षेरको से रक्षा अ्यन्त सु ंवदनशील रहे ेको नथयो र िमशः ववध्वंसा्मक प्रदशनाकारीहरूको संख्या बढ्दै जाँदा संसद भवनको सरक्षा जोन्त्िम बढ्नु दे ेन्त्िएको न्स्थनत ननयन्त्रणमा नलन ददनको १२३० बज दे ेन्त्ि कफ्य आदा ु ेश जारी भइसकेपनि पनन अराजक समूहले प्रहरीको सञ् चार सेट िोस्ने, प्रहरीमानथ घेरेल हातहनतयार प्रहार गने जस्ता आिामक वियाकलाप बवढरहु

ेको नथयो। सो भीडले जसरी पनन संसद भवन कब्जा गने, आगजनी गने जस्ता भड्काउपूण ाअनभव्यन्त्िहरू ददएर भीडलाई उक्साई रहेका नथए। प्रदशनाकारीहरुले सशस्त्र प्रहरी बल नपालको वाटर क्याननेे तोडफोड ् गने तथा बाटर क्याननमानथ चढी प्रदशना गरररहेका र एम्बलु ेन्सलाई समेत तोडफोड गरे। ननजहरुले सननयोन्जत रु ु पमा आफूनसत ल्याएको पेिोल बम (Molotov cocktail) समेत प्रहार गरेका नथए। कफ्य आदा ु ेशको कायाान्वयनको लानग थप बलको रुपमा आउँदै गरेको नपाली से ेनाको टोली संसद भवन सम्म आउनै नसक्न गरी प्रदशना े कारीहरुले अवरोि सजना गरररददए। ृ प्रहरीले बल प्रयोगको न्यूनतम र समानपानतक बल प्रयोगको नसद्धान्तलाई अबलम्वन गरु ेको नथयो र

बयानको

सक्कल प्रनत पाना-

सो िमिमा सरुमा सम्झाई बु झाई गयौँ तर भीड मान्न तयार नथएनु , ्यसपश् चात लाठी चाज ा गदाा समेत भीड आिमक हनु िम रोवकएन। ्यसपश् चा े त भीडले संसद भवनको पिाल भ्काउन, े

फोड्न, े आगजनी गने समेतको गनतववनि नरोकेपनि हामीले अश्रग्याँस प्रहार गरु ेका नथयौँ। प्रहार गरेको अस्रग्याँस प्रदशना ु कारीले साथमा रहेका पानीका बोटलबाट पानी हाली ननभाउन तथा नभजे का े रूमालले त्काल ननस्तेज गने वा सरक्षाकमीतफा नु फकााउनै वकनसमका गनतववनि गरे ेका कारण अस्र ु ग्याँसको प्रभाव पनन अपेन्क्षत भन्दा कम हन गएको नथयो। अस्रु ग्याँसको प्रवाह नगरी जबरजस्ती ु

संसद भवन निन ाििोज्ञ प्रदशनाे कारीहरूलाई कन्त्टेन गनको लानग रोक्न ििोज्दा प्रदशनाकारीहरूले सरक्षाकमीको सञ् चाु र सेट, माईक, ढाल, हेल्मेट, लाठी, ब्याटन लगायतका असभाव ििोसेका नथए। यसरी असभावका सामान ििोसेर हौनसएका प्रदशनाकारीहरूले सरक्षाकमीको हनतयार समु ेत लट्नु े प्रयास गरेका नथए। उ्पन्न पररन्त्स्थनत ननयनरण हेत हाम्रो टोलीद्वारा कु ुनै पनन lethal weapon बाट बल प्रयोग (गोली प्रहार) भएको नथएन र हामीले non lethal weapon (अश्रग्याँस लगायत) ु को प्रयोग गरी न्त्यनतम बलको नसलनसलु ेवार प्रयोगद्वारा न्त्स्थनत ननयन्त्रणमा नलन प्रयास गरे ेका नथयौँ। पूव ातयाररका साथ उपन्त्स्थत भएका प्रदशनाकारीहरुले घरेल हररयारको प्रयोग गरी सु ंसद भवन पररसरको चारैतफाको पिाला फोडेर (संघीय संसद भवनको ३६ नमटरको पिाालमा क्षनत पर्यु ाएको र ४०१ भन्त्दा बढी स्थानमा पिााल फोडेको), पिााल र गट नाघे ेर, रेनलङ भ्काएर, सेन्त्ििी पोष्ट कब्जा गरी, १ नं. गट अगानड ने ै आगजनी गरेर, अनानिकृत रूपमा पटक पटक गरेर अन्त्दाजी ५०० को सतख्यामा प्रदशनाकारीहरू प्रवश गरे ेका नथए सो मध्ये दजनौलाई ननयन्त्रणमा नलईएको र केहीलाई पनः सु ंसद भवन बावहर लिवटएको नथयो। भाद्र २३ गते कफ्य आदाु ेश जारी भए पश् चातनै संसद भवनको सम्पूण ासरक्षाको न्त्जम्मु ेबारी नपाली े सेनाले नलई सेनाको एक टुकडी रात भर संसद भवनमा बसेको नथयो। म २३ गतेको घटनाबाट कायाालयको वडा एररया नभर पने ववन्त्शष्ट ब्यन्त्िहरुको घर, राजनैनतक दलका नताहरुको घरे , नमनडया हाउस, ववनभन्त् न पाटीका पाटी कायाालयका भवनहरु, सरकारी कायाालयहरु तथा अन्त्य ब्यापारी प्रनतष्ठानहरुमा समेतमा तोडफोड र आगजनी हनु सक्न े भएकाले सोही वकनसमको सरक्षा ु ब्यबस्थापनको योजना बनाई आफू भने भदौ २४ गते नबहान ०६:३० बजको समयदे ेन्त्ि नै तालक ु कायाालयको ननदेशन बमोन्त्जम संसद भवन क्षेरमा िवटएको नथए। साँ ंसद भवनको आसपासको क्षेरमा नबहान देििनै ठूलो संख्यामा प्रदाशनकारीहरु भेला जम्मा भई आिमक शैलीमा ववरोिको कायिमहरु गरी संसद भवन प्रबश गन ाे प्रयास गरररहेका नथए। यसै िममा सञ् चार सेट माफात काठमाडौं उप्यका अन्तगताका नबनभन्न प्रहरी कायाालय तोडफोड र आगजनी गदै गरेको भन्त् ने सूचना प्राप् त हन आएको नथयो। ददउ ाँसो कररव १५१५ बजको समयमा बाने ेश्वरन्त्स्थत प्रहरी बतलाई ृ चारैनतरबाट ववशाल भीडले घेरेर एकैसाथ तोडफोड, आगजनी र लटपाट गरु ेपनि ्यहाँ िवटएका प्रहरीहरू अ्यन्त जोन्त्िमपूण ापररन्त्स्थनतमा पगु । कायाालयनभर रहे ेका हातहनतयार, गोलीगठ्ठा, नमनसल, कागजात,

लत्ताकपडा, व्यन्त्िगत सवारी, मोबाइल-ववद्यतीय उपकरणदु ेन्त्ि दशीको रूपमा बरामद नगद र सनचााँदीसम्म जलु ेर नष्ट भयो, केही प्रहरी कमचाारीहरुलाई पदाशनाकारीहरुले ननयन्त्रणमा नलएर ज्यान माने सम्मको जोन्त्िम अबस्थामा परु याउ् ाँदा केही प्रहरीहरु नन्त्जकै रहेको बागमती िोलामा फाल हानी ज्यान जोगाए। तर यस्तो ववर्म पररन्स्थनतमा नन्त्जकै रहेको सशस्त्र प्रहरीले कुनै सहयोग नै गरेन, आफू संसद भवनबाट कायाालयसम्म पग्रु अबस्था ने ै नथएन। प्रदशनााकीहरुको आगजनी, तोडफोडर लटपाटबाट कायाालय पु ूण ारुपमा नष्ट भएको, प्रहरी कमचाारीका सम्पूण ाव्यन्त्िगत यननफम ाु लगायत िनमालहरु, सवारी सािनहरु, नमनसलहरु, हनतयार तथा गोलीगट्ठाहरु जली नष्ट भएको र केही हात हनतयारहरु लवटएको वववरण प्राप् तु भएको ि। साथै कायाालयको वडा एररया नभर पने ववन्शष्ट ब्यन्त्िहरुको घर, राजनैनतक दलका नताहरुको घरे , नमनडया हाउस, ववनभन्त् न पाटीका पाटी कायाालयका भवनहरु, सरकारी कायाला यहरु तथा अन्त्य ब्यापारी प्रनतष्ठानहरु लगायत तीन दजना भन्त्दा बढी स्थानहरुको तोडफोड र आगजनी भएको ि।

भदौ २३ र भदौ २४ गतेको दवु ै ददन सशस्त्र प्रहरी बल, नपाल द्वारा अपे न्क्षत सहयोग प्राप् ते भएको नथएन। बयानको उत्तराािमा डीएसपी िनतवडाले घटनाले सरक्षाकमीहरूको मनोवु ैज्ञाननक तथा भावनात्मक पक्षमा पारेको प्रभावबारे उल्लेिनीय अनभव्यन्त्ि ददएका िन। आफ्ना सहकमीहरू ननममा् ता पूवका कुवटएको, लवटएको ु , कनतपय माररएको दृश्य आाँ ै अगानड देख्र परु ेको, कायाालयका सामग्री, अनभलेि र मेहनतले तयार पारेका कागजात तथा उपकरणहरू क्षणभरमै जलेर नष्ट भएको देख्दा आफ्नो पेशाप्रनतको लगाव र कतव्ायननष्ठा नै प्रश्न मा परेको महसस भएको उनलु े व्यि गरेका िन। ् जनताको सरक्षा ु , जनिनको रक्षा र राज्य संरचनाको स्थावयत्वका लानग थप्रु कठोर ननणया ै हरू नलनपदा ाु "प्रहरीको सहनशीलता र संयमता जनताले बझ्दु ैनन"् भन्त् ने अनभु नत पनन बारम्बार उन्त्ब्जएको उनलू े उल्लेि गिान। ् उनको सम्पूण ाबयानले भदौ २३-२४ को घटना सतहमा देन्त्िनजनत सामान्त्य नभई गम्भीर से रक्षा ु चनौती ु , अप्रयान्त्शत अराजकता, अ्यनिक जनआमण, संरचनागत क्षनत, मानवीय जोन्त्िम र भावनात्मक दवावले भरएको जवटल पररन्स्थनतको ववस्तत न्त्चर िडा गदाि। प्रारन्त्म्भक आकलन ृ तथा अन्त्घ गररएको तयारी शान्त्तपूण ानथयो, तर भीडको संरचना, तयारी र आामकताका

कारण सरक्षा सु ंयन्त्रका सबै तहहरू कठोर पररक्षामा परे र घटनाको स्वरूप ननयन्त्रणभन्दा िरै पर चनलु ंदै गएको स्पष्ट रूपमा झन्ल्कन्त्ि। [40]

<u>५६. नगर प्रहरी कायालाय प्रमि प्रहरी नायब उपरीक्षक मन्ञ्जल मु कारुङको बयान कागज ब्यहोराः</u>ु भाद्र २३ गते सरक्षा ु योजना अनसारु ११:०० बजको े समय देन्त्ि "शवहद िमभा त्त रावष्ट्रय प्रयारोपन केन्द्र, भिपरु द्धारा १५०० मैगौला प्रयारोपण भएको उपलक्ष्यमा आयोन्त्जत" कायिममा सररक हनु रावष्ट्रय सभागह न्स्थत सम्माननीय राष्ट्रपनत (Nepal 5) को सरक्षाथा ु भ्रमणमा िवटएको र सवारी कारगडे सरन्क्षतु साथ सम्पन्न गरेको नथए। ाँ म सम्माननीय राष्ट्रपनत ज्यूको सवारी सरक्षाथा ु स्कवटाङ नडउटीमा िवटएको नथए। ाँ मेरो कायाालयबाट थप मद्धतको रुपमा प्रहरी ननररक्षकको कमाण्डमा माइतीघर मण्डलामा Oscar 2, Oscar
4 र वानश्वरे चोकका लानग Oscar 5 को टोली अहनिटन भएको नथयो। सो िममा प्रदशना शान्न्तपूणा रहने आकलन गररएको भए पनन िमशः भीड ठूलो संख्यामा जम्मा भई उग्र र वहंसा्मक बन्दै गएको एवम ् माइतीघर-वानश्वरे क्षेरमा व्याररकेड तोड्न, े ढंु गामढा ु गने, आगजनी गने, संसद भवनको पिाल भ्काउने तथा पेिोल बम प्रहार गने काया भएको, कफ्य ाु आदेश १२:३० बजे जारी भएपनि पनन भीड ननयन्त्रणमा आउन नसकेको, कफ्यकोा ु भीडले ननरन्तर अवज्ञा गदै संसद भवन प्रवशे गने प्रयास गरीरहेको जानकारी संचार सेटमाफात प्राप्त भइरहेको नथयो। अं १४३० बजको े समयमा टोली नलई थप मद्दतको रुपमा म आफ्नो टोलीसवहत वानश्वरे क्षेरमा िवटाँदा अवस्था पूणा रूपमा दंगा्मक भइसकेको नथयो। भीडमा मास्क, चस्मा, कम्ब्याट टोपी लगाएका अज्ञात व्यन्त्िहरु, पेिोल बम, गलु ेली, फलामका रड, घरेल ुहनतयार प्रयोग गनेहरु तथा सामान्त्जक सञ्जालमा लाइभ गने समूहहरू समेत सविय देन्त्िएका नथए। गोली लागकाे घाईतेहरु अस्पतालतफा लनगदाँ ै नथयो। मैले र मेरो कमाण्डमा िवटएको टोलीले न्यूनतम र समानपानतकु बल प्रयोगको नसद्धान्त (PLAN) (Proportionate, Legal, Accountable, Necessity) अनसारु माइवकङ, सम्झाइ-बझाइु , अश्रग्यासु , रबर गोली र डमी राउण्ड मार प्रयोग गरेका नथयौं। मेरो

[40] बयानको सक्कल प्रनत पाना- ३३, अनसु चीु -५ को नस.न.५५ अन्तगता रहेको ।

प्रयक्ष कमाण्डमा लाइभ राउण्ड फायर गररएको नथएन। भीड अ्यनिक आिामक भएका कारण संसद भवन पररसरमा प्रवशे रोक्न कदठन भएको नथयो। घाईतेलाई रेस्क्य ु गना आएको एम्बलु ेन्त्स समेत प्रदशना ाकारीबाटै अवरोि गने सम्मका दृश्यहरु देन्त्ियो। प्रदशनाका िममा केही प्रहरी कमचाारी घाइते भएका नथए, म स्वयं पनन घाइते भए। माँ ैले प्रयक्ष रूपमा एक जना प्रदशनाकारीलाई गोली लागको अवस्थामा दे ेििेको नथए, ाँ तर अन्त्तम बल (गोली प्रहार) कहााँ र कसले गर् यो भन्ने यवकन जानकारी मलाई नथएन। मेरो प्रयक्ष कमाण्डमा रहेको टोलीबाट उि ददन बल प्रयोगको िममा अश्रग्यास ु ७ राउण्ड, रबर कावटाज ३ राउण्ड, डमी राउण्ड १५ वटा हवाई फायर भएको नथयो। ्यसैगरी भाद्र २३ गते कायाालयबाट िवट गएको सम्पूण ासबै टोलीबाट भएको कुल जम्मा २१२ राउण्ड ग्यास सेल, ९० राउण्ड रबर गोली, ७४ राउण्ड डमी राउण्ड र लाईभ राउण्ड ४ वटा हवाई फायर गरी िच ा भएको नथयो।

भाद्र २४ गते सम्भाववत रुपमा वहंसा्मक प्रदशना हरु हनु सक्ने सचनाु बमोन्त्जम मेरो सम्पूणा टोलीहरु त्काल िवटन े गरी स्टेनबाईमा राििीएको। नबहान कररव १००० बजेको समयमा आदेशानसारु मेरो थप मद्धत सवहतको टोली संसद भवन क्षेर ्यसपनि ववमानस्थल हाँदु ै बालवाटारु तथा बढाननलकण्ठतफाु एरीयामा थप मद्धतको लानग िवट गएको नथए। ाँ बढाननलकण्ठु देउवा ननवास क्षेरतफा जाने िममा प्रदशनाकारीहरुले बाटोमा टायर बाली सडक अवरोि गदै गरेकोमा अवरोिहरु निचोल्दै पनगयोु । २ घण्टासम्म नभडलाई Contain राििी पिी महाराजगंज वतको ृ ितमा ४० जना प्रहरीहरु फसेकोले उद्धार गने जाने भन्ने आदेश प्राप्त भएपिी सो तफा अगानड बढ्दा बाटोमा पनःु नभडले हाम्रो बाटो अवरोि गर यो् । आिमण गरी हाम्रो गाडी तोडफोड गरेको, र Withdrawal हनु े िममा संचार सेट हराएको (हालसम्म फेला नपरेको) र प्रदशनाकारीले मेरो सहकमीको हनतयार िोसेर लगको े , तर उि हनतयार भने त्काल सरन्त्क्षतु रूपमा वफताा गना सवकयो। सो ददन लटपाटु तथा आगजनीमा म कायरा त नगर प्रहरी कायाालय भन ेसरन्त्क्षतु रह यो। मेरो बझाइमाु उि आन्त्दोलनमा व्यापक घसपु ैठ भएको नथयो। मोटरसाइकलमा आएका TOB समूह, लागऔर्िु तथा मादक पदाथा सेवन गरेका व्यन्त्िहरूको संलग्नताले प्रदशना लाई वहंसा्मक बनाएको नथयो। सरक्षाकमीहरूबीचु तथा अन्त्य सरक्षाु ननकायसाँग समन्त्वयको स्पष्टता कमजोर भएको अनभवु भयो। समग्रमा, मैले आफ्नो बवद्धववव ु के , तानलम र कानूनी मापदण्ड अनसारु

न्यूनतम बल प्रयोग गदै शान्न्त सरक्षा‍ु कायम गना इमान्न्दारीपूवका कतव्‍ा य ननवााह गरेको हाँ। ‍ु घटनाको ननष्पक्ष ‍िाननबन भई स्यतथ्य सावजा ननक हनु पि‍ु भन्ने मेरो ‍िारणा ‍ि। [41]

५७. प्रहरी वत महराजृ गंजका नननमत्त प्रमि प्रहरी ननरीक्षक सु दशना‍ु पन्थीको बयान कागज ब्यहोराः

प्रहरी वतृ महाराजगंजका कायाालय प्रमिु प्र.ना.उ. ननरञ्जन थापा तानलमको न्शलनसलामा संयिु राज्य अमेररकामा रहेकोले म ति समयमा नननमत्त कायाालय प्रमिको‍ु रुपमा ‍िवटएको नथए। ‍ाँ भाद्र २३ गते मलाई सम्माननीय राष्ट्रपती ज्यू शहीद ‍िमभा त्त रावष्ट्रय प्रयारोपण केन्द्र, भिपरद्वारा‍ु १५०० मगौला‍ृ प्रयारोपण भएको उपलक्ष्यमा आयोन्जत कायि ममा सहभागीहनु रावष्ट्रय सभागह्ृ जाने कायि मको भ्रमण मागा सरक्षाथा‍ु सरक्षा‍ु योजना अनसारु मेरो कमाण्डमा २५ जनाको प्रहरी टोली न्शतलननवाशदेन्त्‍ि सान्तग्रला होटल मोड सम्म ‍िवटएको र तत ‍् पश्च ‍ात पनः‍ु Gen-Z पस्तालु ‍े आह्वान गरेको प्रदशना लन्क्षत सरक्षा‍ु योजनानसारु राष्ट्रपनत कायाालय (न्शतल ननवास) आसपासको ननर्नित क्षेर सरक्षाथा‍ु ‍िवटएको नथए, ‍ाँ ति ददनको अवस्था सामान्य नथयो। भदौ २४ मा सम्भाववत तनावका पूवा सूचकका आिारमा मलाई पनः‍ु सरक्षा‍ु योजनानसारु राष्ट्रपनत कायाालय (न्शतल ननवास) आसपासको ननर्नित क्षेर सरक्षाथा‍ु ‍िटाइएको नथयो। नबहान ७:१५ बजे कपन, ननलोपलु न्स्थत वटकटकर नबबके थपनलयाको घर वरपर असामान्य गनतववनि देन्त्‍िएकोले सो स्थान तफा जाने भनी तालकु कायाालयबाट आदेश आएकोले म ति स्थानतफा ‍िटी गएको। सो ददन कायाालयको सरक्षाको‍ु नननमत्त नडउटीमा ‍िवटएका बाहेक अन्य प्रहरी जनशन्त्‍िलाई नभ.नी. पोशाकमा आवश्यक पेरको बित तरुन्तु ‍िवटन सक्ने गरी सवु दारे मेजर प्र.ब.ना.नन जय बहादरु नसंहको कमाण्डमा स्त्याण्डबाईमा नडउटी पररचालन गरेको नथए। ‍ाँ

‍्यसपनि अमेररकी दूतावासमा भएको वववाद समाि‍ान गरी Hotel 11 को आग्रहमा मलाई देउवा ननवासतफा थप मद्धतको लानग जाने भनी ननदेशन अनसारु म ति एरीयातफा ‍िटी गएको। ‍्यहााँ कररब ३-४ हजारको भीड रहेको र भीडको संख्या्मक र माननसक अवस्था (मादक पदाथा सेवन, उत्तेजना, घरेल

[41] बयानको सक्कल प्रनत पाना- १२, अनसु ची‍ु -५ को नस.न.५६ अन्तगता रहेको ।

ुहनतयार) अ्यन्त जोन्त्िमपूणा देन्त्ियो। ति भीडलाई मौजदाु जनशन्त्िले ननयन्त्रण गना नसक्न े भएपनि उनी तथा स्थानीय कमाण्डरहरूले Victor Control माफात बारम्बार थप मद्दत मागको े तर मद्दत वढलो आए भीडले ननरन्तर उग्र रूप नलाँदै पूवा मन्त्री दीपक िड्काको घरमा आगजनी समेत गयोन। ठूलो मानवीय क्षनत हन्सक्नु े जोन्त्िमका कारण ्यहाँ बल प्रयोग गना कदठन भयो। उता महाराजगञ्ज वत्तमाृ न्स्थनत झन ववकराल भइसकेको रहेि उत्तेन्जत भीडले कायाालयमा तोडफोड, आगजनी गदै प्रहरी कमचा ारी नमलन राई र उत्तम थापालाई ननममातापूवका कुटवपट गरी ह्या गररसकेको जानकारी पाए। ाँ २१ जना प्रहरी कमचा ारी भवनको मानथल्लो तल्लामा अन्त्ड्कएका नथए, आगोको मस्लोु ितसम्म पगु को े नथयो। उनीहरूले ववलौना गदै जीवन जीउनको लानग सहयोग मानगरहेका नथए। मैले ववनभन्त् न सैन्य संरचनासाँग नमलेर हेली-रेस्क्यकोु लानग पहल गदै नथए। ाँ तर ती प्रयासहरूको बीचमा आन्दोलनकारीहरूले सञ् चार सेट हाइज्याक गरेकाले सञ् चार अवरुद्ध भयो। यही संवदनशीले क्षणमा Victor Control बाट थनु वाु सूची तयार राख्न, आपत ्आउँदा थनु वाहरूु िोड्न, सरक्षाथाु हातहनतयार-सञ् चार सेट जोगाउन र अश्रग्याँसु बाहेक अन्त्य बल प्रयोगनगनू ाभन्त् ने आदेश प्रसारण भयो। सोही आदेश अनसारु कायाालयबाट वहरासतमा रहेका ९६ जना थनु वाहरुलाई िानडए। महाराजगञ्ज वत्तमाृ आगजनी र लटपाटलबाटु कायाला यको तीन तल्लाहरु जलेर नष्ट भएको, १७ वटा कायाालयको मो.सा. जलेको, ६ वटा ४ पातग्र ेसवाली साि न जली नष्ट भएको, ३७ वटा प्रहरी कमचा ारीका व्यन्त्िगत मो.सा.हरु जली नष्ट भएको, ३० भन्दा बढी कम्प्यटरहरुु , फननचा रहरु, तथा चाल ुर पेन्त्ण्डङ्ग सयौं नमनसलहरू नष्ट भए। सोही आगजनीबाट SLR, INSAS, Gas Gun, Revolver लगायतका १४८ नाल हनतयारहरू पनन जलेर नष्ट भए र १८ नलाहरु लवटएकाु नथए। प्रहरी वत्तृ महाराजगंजमा उत्तेन्जत भीडले वत्तमाृ कायरा त प्र.स.नन. नमलन राय (SOCO अनिकृत), र प्र.ज. उत्तम थापालाई ननममा ता पूवका हात, लात, मक्काु लाठी, तथा अन्त्य घरेल ु हनतयारले कुटवपट गरी मारी मररसकेको लाशलाई समेत घोची-घोची न्घसारेर मारेको लाशलाई समेत वपसाव फेरेको अवस्थाका नभनडयो फुटेजहरु य ुट्युव तथा वटक टक साइटहरुमा देख्न सवकन्त्ि। यसका साथै सोही ददनको आगजनीबाट महाराजगंज वतृ मातहत प्रहरी प्रभाग नया बसपाका (पूण)ा, सामदावयकु भवन दीप ज्योती (पूण)ा, प्रहरी प्रभाग बढाननलकण्ठ (आन्त्शक)ं , प्रहरी प्रभाग नतनलङ्गेटार (पूण)ा, प्रहरी प्रभाग टोिा (पूण)ा, प्रहरी नबट सकु ेिारा

(पण)ा्, प्रहरी प्रभाग मन्त्रिणेटार (आन्त्शक)ं , प्रहरी नबट गोल्फुटार (आन्त्शक)ं , प्रहरी नबट पञ्चकन्त्या (आन्त्शक)ं रुपमा क्षनत पगु कोे । साथै राष्ट्रपनत भवन न्त्शतल ननवास, टोिा नगरपानलकाको कायला य, टाईम्स नटवकाे िोडकान्त्स्टक प्राइम टेनलनभजन, यलु ेन्त्स स्कुल, भाटभटेनी सपरु माकेट, होटल होनलडे इन, ववष्ण ु कुमार श्रेष्ठको Bajaj Showroom, Sonam को कपडा Showroom, ल्होत्से मल लगायतका व्यापाररक प्रनतष्ठानहरुमा समेत क्षनत पगु कोे । यसै गरी पूवा राष्ट्रपनत ववद्यादेवी भण्डारीको ननजी घर, पूवा प्रिानमन्त्री शरे बहादरु देउवाको ननजी घर, पूवा रक्षा मन्त्री पूणा बहादरु िड्काको ननजी घर, पूवा उजाा मन्त्री दीपक िड्काको ननजी घर, पूबा गहृ मन्त्री कृष्ण नसटौलाको ननजी घर, पूवा मन्त्री अजना ु नरनसंह के.सी.को ननजी घर, पूवा मन्त्री शंकर भण्डारीको ननजी घर, पूवा मख्यु मन्त्री शरिने राईको ननजी घर, पूवा मन्त्री योगशे भट्टराईको ननजी घर, पूवा मख्यु सन्त्चव चडामणी ु शमााको ननजी घर, क्यापटेन रामेश्वर थापाको ननजी घर, अन्त्ख्तयार सह-आयिु तथा पूवा AIG जय बहादरु चन्त्दको ननजी घर, पूवा मानननय दीपक ननरौलाको ननजी घर, पूवा AIG मदन िड्काको ननजी घर, कैलाश नसरोवहयाको ननजी घर, नबना महत (प्रकाश शरण महतको श्रीमती)को ननजी घर, भाईकाजी नतवारीको ननजी घर, पूवा मन्त्री नभम रावलको ननजी घर, पूवा मन्त्री सशांक कोइरालाको ननजी घर, दीपक नगरीको ननजी घर, पूवा मन्त्री ईश्वर

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

पोिलको े ननजी घर, पूवा मन्त्री राम शरण महतको ननजी घर, पूवा प्रिानमन्त्री बाबरामु भट्टराईको ननजी घर, पूवा मन्त्री शंिर भण्डारीको ननजी घर, कृष्ण कुमार श्रेष्ठको ननजी घर, प्रकाश अनिकारी(नगरपानलका प्रमि)ु को ननजी घर, दीपक ननरौलाको ननजी घर, नमनादेवी नतवारी (ववमा प्रानिकरणको पूवा कमचा ारीको ननजी घर, प्रकाश अनिकारी (टोिा मेयर) को ननजी घर, पूवा स्वास्थ्य मन्त्री प्रदीप पौडेलको ननजी घर, ठाकुर प्रसाद लानमिानको े ननजी घर, पूवा संसद गोकणा ववष्टको ननजी घरहरुमा समेत जली क्षनत पगु को े नथयो। सदशना ु पन्थीले आफ्नो व्यन्त्िगत अनभवु अ्यन्त पीडादायी रूपमा व्यि गिन। ् सहयारी कमचा ारीहरुको ह्या, ितमा अन्त्ड्कएका प्रहरीहरूको नबलौना, आफ्नो म्यृ वरणु भएको भनी सामान्त्जक सञ् जालमा फैनलएको गलत सूचना, पररवारको रोदन र अन्ततः पैदल याराद्वारा टोलीलाई सरन्त्क्षतु स्थानतफा लैजानपरु ेको कदठन पररन्त्स्थनत यी सबैले उनलाई गवहरो माननसक चोट पर् या ु एको ि। उनी आजसम्म पनन ती दृश्य र आवाजहरू नबसना नसकेको बताउाँिन। ्[58]

५८. प्रहरी प्रभाग सािााँका कायाला ु य प्रमि प्रहरी ननरीक्षक रमु श थापाको बयान कागज ब्यहोराः े

नमनत २०८२ भदौ २३ गते जने जी (े Gen-Z) समूहद्वारा आह्वान गरएको प्रदशनाका ददन म आफ्नो प्रभागमै ननयनमत रूपमा तैनाथ नथए। सो ददनको अवस्था सामान्य रहेको। भदौ २४ गते समेत आन्दोलन जारी रहन सम्भावना भएकाले े तालक कायाालयबाट शान्त्तु -सरक्षा बनाएर कु ुन पनन े अवान्त्ञ्ित घटना नहन ददनु ननदेशन आएको नथयो। े भदौ २४ गते नबहान ९ बजे देन्त्ि आन्दोलनकारीहरु कायाालय अगानड आई नारा जलु स गरी ु कायाालयमा ढुङ्गा मढा गरी झ्याल ढोकाका नससा समु ेत फुटाई सााँझ १६:४० बजको समय सम्ममा े आन्दोलनकारीहरु अ्यानिक आई पेिोल बम समेत प्रयोग गरी कायाालयको मेन गट र पिााल े समेत भ्काई नभर आई हामी प्रहरी कमचाारीहरुलाई घाईते तथा नततर-ववतर पारी कायाालयमा मौज्जाद रहेका सानो-ठूलो गरी जम्मा ३० थान हनतयार गोली२६८७ राउण्ड लवटएको। ु कायाालयको चारपाङ्ग्रे २ वटा गाडी, मो.सा. ४ वटा, प्रहरी कमचा ारीहरुका १४ वटा मो.सा./ स्कुटर र अन्य कारवाहीको लानग ल्याई रान्त्िएका मो.सा.हरु, र प्रबन्त्ि शािामा रहेका ववपद व्यबस्थापनका सामाग्रीहरु, स्केलका सामानहरु लगाएतमा आगजनी गरी क्षनत पयााएका नथए। तीव्र भीड

बयानको

सक्कल प्रनत पाना-

ननयन्त्रण ु असम्भवजस्तै भएपनि नभक्टर कन्त्िोलबाट आफू तथा हातहनतयार सरन्क्षत राु ख्र, े अश्रग्याँस बाहु ेक अन्य बल प्रयोग नगने ननदेशन आएको नथयो।

58 १२, अनसु चीु -५ को नस.न.५७ अन्तगता रहेको ।

यही घटनाािममा कायालाय भवन पूणरूपमा आगजनी भई क्षनत भएको, कायाालयबाट लवटएको ु ३० थान हातहनतयार मध्ये २१ थान र गोली ५७७ राउण्ड वफताा हन सकु ेको। प्रदशनामा संलग्न १८ जनालाई कारबाहीका लानग न्जल्ला प्रहरी पररसर काठमाडौं पठाइएको र अन्य पवहचान तथा िोजतलास काय ाजारी रहेको ि। साँाि प्रभागको क्षेरमा अन्य कु ुनै सरकारी वा ननजी संरचनामा क्षनत नभएको, कायाालयमा थनु वा ु नरहेको तथा 'थनु वा िोड्नु े, बल प्रयोग नगने ननदेशनबारे सामान्जक सञ् जालमा आएको सूचनालाई सञ् चार सेटबाट प्राप् त आदेशसाँग मेल िाने बताएका िन। आन्दोलनमा ववनभन्त् न् अपररन्त्चत समूहको संलग्नता देन्त्िएकाले घूसपैठको सम्भावना रहेको उनले बताएका िन। अन्त्ि्यमा उनल् े भववष्यमा यस्ता घटना न्यूननकरणका लानग प्रहरी कायालायमा पयाप्त जनशन्त्ि, सस्पष्ट नीनतननु देशन तथा समयमै सहायक सरक्षा समथनाु आवश्यक रहेको ननष्कर् ाप्रस्तत गरु ेका िन। ्[42]

<u>५९. प्रहरी प्रभाग कपनका कायालाय प्रमि प्रहरी ननरीक्षक योगराज सु वु दीको बयान कागज ब्यहोराः े</u> नमनत २०८२ भदौ २३ गते आफू कायाालयमा न रहै ेको र सो ददनको अबस्था सामान्य रहेको। भदौ २३ गतेको प्रदशना पश् चात भोनलपल्ट सम्भाववत जोन्त्िमका कारण शान्त्त-सरक्षा मजबु त पारी ु जनिनको क्षनत हन नददनु गरी से रक्षा्मक व्यवस्था नमलाउनु भनी मानथल्लो कमाण्डरबाट आदे ेश आएको र ्यसैअनसार आफ्नो टोलीलाई पररचालन गररएको नथयो। भदौ ु २४ गते नबहानैदेन्त्ि Gen-Z प्रदशान तीव्र बन्दै गएको, काठमाण्डू उप्यकाका ववनभन्त् न स्थानमा प्रहरी कायाालयहरूमानथ आगजनी तथा तोडफोड भइरहेको सूचना सञ् चार सेटमाफात लगातार आइरहेकोमा कपन प्रहरी प्रभागमा समेत प्रदशनाकारीहरूले घेन ाथाले र भीड केही समय शान्त्तपूण ादेन्त्िए पनन भीड िमशः उग्र बन्दै

[42] बयानको सक्कल प्रनत पाना- ५, अनसु चीु -५ को नस.न.५८ अन्तगता रहेको ।
बयानको

सक्कल प्रनत पाना-

ददउँसो १:३० बजनतर भीड चारे ैतफाबाट बढ्दै गएर एकाएक प्रहरीमानथ ढं ुगामढा र पु ेिोल बम प्रहार गदै कायाालय पररसरमा आगजनी र तोडफोड हन थाल्यो। आफैँ तथा टोलीको सु रक्षालाई ु प्राथनमकता ददन, ु जनिनको क्षनत रोक्न सक्दो प्रयास गन र अश्रा ु ग्याँस बाहु ेक अन्त्य बल प्रयोग नगनू ा भन्त् न नभक्टोर कन्त्िोल बाट ननदेशन आएकोले े आफू र सम्पूण ाकमचाारीहरुलाई हातहनतयार सवहत सरन्त्क्षत राख्न कायाालय िाडु ेर सरन्त्क्षत स्थान तफा गई सकु ेपनि प्रदशनााकारीहरुले कायालायमा आगजनी र तोड फोड गदाा SLR राइफलका १५० राउण्ड गोलीहरु नष्ट भएको, कायाला यको भवन पूण ारूपमा जलेर नष्ट भएको, तीन वटा चारपातग्र र के ेही मो.सा.हरु, कम्प्यटर र ल्यापटप समु ेत ८ थान, तथा प्रहरी कमचा ारीहरूको व्यन्त्िगत िनमालहरु (शरररमा लगाएका लत्ता कपडा भएका बाँकी सबै) जलेर नष्ट भएको नथयो। साथै कपन प्रहरी प्रभाग मातहत वडाहरू १०, ११, १२ मा रहेको वडा कायाालय, मेयरको घर तथा अध्यक्षहरूको गाडी र आकाशिारामा रहे ेको प्रहरी नबटमा समेत तोडफोड-आगजनी भएको नथयो। आिमण तथा तोडफोडमा संलग्न देन्त्िएका व्यन्त्िहरु मध्ये पवन बाननया, ननशान िड्का, राजकुमार तामाङ, ननशा राई र आयर्ा ु कुमाललाई पवहचान गरी पिाउ गरी बौद्ध प्रहरी वत्तमा ृ थप अनसन्त्िानका लानग पठाइसकु ेको ि।

Gen-Z आन्त्दोलनमा बाह्य घूसपैठ भएको हो वा होइन भन्त् ने प्रश्न मा उनले पूण ाननन्त्श्चत त हन नसकु े पनन ववनभन्त् न हनलया र समु ूहका भीड देन्त्िएकाले केही प्रकारको घूसपैठ भएको आभास भन परे ेको बताएका िन। कपन क्षरे् मा सशस्त्र प्रहरी वा नपाली से ेना तैनाथ नभएकाले तीनबाट कुनै प्रयक्ष सहयोग नपाएको पनन उनले स्पष्ट पारे। [60]

<u>६०. नपाल प्रहरीे , केन्त्द्रीय ववशर् कायदाे लका तफाबाट संन्त्घय संसद भवन नया ाँवानश्वमा कमाण्डरकोे रुपमा कायरात प्रहरी ननरीक्षक समन्नत अनिकारी ु को बयान कागज ब्यहोरा</u>: म नमनत २०८१ साल चैर मवहनादेन्त्ि संसद भवनको सरक्षाथ ा ु ९६ प्रहरी कमचा ारी सवहतको STF टोली कमाण्डरको रुपमा िटी आएको िु। हाम्रो टोलीलाई नलन्त्ित Mandate नरहेको, तर संसद भवनको नभनर सरक्षा ु , सम्पूण ामाननीयहरू, कमचा ारीहरु, परकार, तथा आगन्तकहरुको प्रयक्ष सु रक्षा ु ददन हाम्रो प्रमु ि न्त्जम्मु ेवारी रहेको नथयो। ववर्म पररन्त्स्थनत सजना भएमा त्काल सो स्थानमा ृ िविएका वफल्ड कमाण्डको आदेश बमोन्त्जम काम गने र अपरेसनल नते ृव भनृ प्रहरी वे त्त बानृ श्वरे , पररसर काठमाडौं र उप्यका प्रहरी कायाालय माफात हाँदु ै आएको नथयो। हाम्रो टोलीसाँग ५.५६ नम.नम.ईन्त्सास

राइफलहरु, ५.५६ नम.नम. LSWहरु, ९ नम.नम SMG हरु, Type 54 पेस्तोलहरु ९ नम.नम. पेि◌ो बरे ◌ेटाहरु र ग्याँस गनहरु तथा ऐ.मा प्रयोग हनु गोलीहरुले ◌े ससन्त्ज्जत रहु ◌ेको ि◌। भाद्र २३ गतेको न्त्जयनजड ◌े समूहद्वारा माइनतघर मण्डलामा शान्त्न्तपूण ◌ाप्रदशना हनु ◌े प्रहरी वत्त ◌ृ नयाँबानश्वरबाट ऐ. ◌े २३ गते नबहान जानकरी आएको नथयो। ववगतका अन्त्य प्रदशनीहरु जस्तै भदौ २३ गतेको Gen-Z प्रदशना समेत माइतीघरसम्म नै सीनमत रहन र ननर्◌े नित क्षेरमा प्रवे श हे नु ◌े

60 ४, अनसु चीु -५ को नस.न.५९ अन्त्तगता रहेको ।

कल्पना गररएको नथएन सोही कारण उि ददनको रावष्ट्रय सभाको बैठक (१३:१५) का लानग हाम्रो टोली सरक्षा कु ◌ेन्द्रीत गररएको नथयो। संसद भवनको सरक्षाथ ◌ाु हाम्रो टोलीबाट ४ वटा गटहरुमा◌े , High-Points ९ वटा, पानी फोहरा, QRT, सरक्षा वु ◌ेश, Committees Gate, पावकाङ र पैदल गस्तीमा पररचानलत नथयो। भदौ २३ को घटना ददनको अन्त्दाजी १२:३५ बजदे ◌ेन्त्ि संसद भवन वररपरी हजारौँको संख्यामा उपन्त्स्थत भीड असामान्त्य र वहंसा्मक हन थालु ◌ेको नथयो। प्रदशनाकारीहरूले संसद भवन रेनलङ, पिाला चढ्ने, तोडफोड गने, प्रहरीमानथ ढंुगामढा प्रहार गनेु, रड-गलु ◌ेली तथा बञ्चरो जस्ता उपकरणले आिमण गने काय ◌ासरु ◌ु भयो। केहीले दन्त्क्षण गट नन्त्जके ◌ै रहेको मेरो ननवास कोठा लन्त्क्षत गरी पेि◌ोल बम फालेर आगजनी गरे। High-post हरूमा ि◌वटएका STF प्रहरीहरूलाई प्रदशनाकारीले हातहनतयार ि◌ोस्न ि◌ोजपनि सबे ◌ै पोस्ट ि◌ाली गरी ग्राउण्डमा झाररएको नथयो। न्त्स्थनत ननयन्त्रण बावहर गई संसद भवन प्रवेश गरी आगजनी तथा तोडफोड गन ◌ालागको दे ◌ेि◌े◌र मैले प्रयक्ष अप्रशन कमाण्डरे साँग सम्पका गरी बल प्रयोगको आदेश नलएर हाम्रो टोलीले अश्रग्याँस र हवाई फायर सम्म प्रयोग गरु ◌ेको हो। हाम्रो टोलीबाट सो ददन ९५ अश्रग्याँस सु ◌ेल, INSAS बाट १७६ राउण्ड र SMG बाट २६ राउण्ड हवाई फायर भएको नथयो। हाम्रो टोलीले कुनै भीडमानथ प्रयक्ष गोली चलाइएको नभइ संसद भवन बावहर ि◌वटन ने पाल प्रहरीको अन्त्य टोली वा सशस्त्र प्रहरीको टोलीबाट गोली प्रहार भएको हे न सक्नु । ◌े प्रदशना कारीहरुको टाउको, घाँटी, ि◌ातीमा गोली कसरी लाग्यो भन्त् न ववर्यमा आफे ◌ूलाई जानकारी नभएको र STF टोलीबाट ◌्यस्तो

बयानको

सक्कल प्रनत पाना-

काय ाभएको िैन। भदौ २३ को झडपमा मेरो दावहन आे िामा ढाँ ंुगाको प्रहारबाट चोट लागर चश्मा फे ुटेको र मेरो सह कमाण्डर समेत १२ जना प्र.क.हरु समेत घाइते भएका नथए। भदौ २४ को घटना भदौ २४ गते नबहानैदेन्त्ि थप अराजकता हनसक्नु आदे ेश नपाल प्रे हरी ववशर् कायदाे ल कपन र नयाँबानश्वर वे त्तबाट प्राप् तृ भयो। एकैपटक काठमाडौं उप्यकाभरी आिमण भएकोले थप मद्धतको लानग STF को मद्दत टुकडी संसद भवन आइपग्न सम्भव भएन। सु ंसद भवन नभरको High-post हरु

२३ गते नै भ्काइएकाले ड्युटी िटाउनै नसवकन अवस्था नथयो। े
अं. १३:४५ बजनतर प्रहरीबाटे ै लवटएका हातहनतयार बोकु ेको ठूलो भीड संसद भवनमा निरेर ४०, ००० नलटर नडजल ट्याङ्के , ब्यारेक, मेस, कोत, क्यान्ल्टन, CCTV कक्ष, Walk-through gate र सरक्षाकमीहरूको व्यन्त्िगत सामान जलाई नष्ट पारु े। उि जोन्त्िमपूण ाघडीमा मैले आफ्नो टोलीले बोक्न सक्न जनत हातहनतयारे , गोलीगठ्ठा र सञ् चार सािन प्रहरी वत नयाँ बानृ श्वरको टोलीे साँग मज ा भएर सरन्त्क्षत स्थान गई ज्यान जोगाइयो। हामी बावहररनु अगानड सु ंसद भवन नभर रहेको ४०, ००० नलटर क्षमताको नडजल कन्टे ेनरमा आगजनी गन ािोज्दा अश्रग्याँस ु २ सेल, सटागनको रबर कावटाज १ र 5.56 mm INSAS राईफलबाट ३ राउण्ड हवाई फायर गरी तेसलाई सरन्त्क्षत राख्न ु सवकयो।

्यस ददन संसद भवननभर भीर्ण आगजनी, तोडफोड र लटपाट हु ाँदा हाम्रो व्यारु ेकहरु, मेस, क्यान्ल्टन,

CCTV कक्ष, कायाला य भवन, Walk Through Gate र संसद भवन भीर वकाङ गररएका सवारी सािन लगाएत कायरात सम्पूण ाप्र.क.हरूको व्यन्त्िगत लत्ता कपडा, काजपरहरू जली पूण ारुपमा नष्ट भएको नथयो। साथै आगजनीबाट हातहनतयारका म्यान्त्जनहरु, गोलीगट्टाहरु, ग्याँस सेलहरु, सरक्षा्मक ु नगयरहरु, बलु ेटप्रफ सामग्रीहरु ु , सञ् चार सेट पूणरूापमा जली नष्ट भएको नथयो। उनका अनसारु , नपाली से ेना पवहलो ददन कफ्यपनि िवटएको र दोस्रो ददन भना ु रानतदे ेन्त्ि नै नभरै रहेको सेना संसद भवनमा प्रदशनाकारी घस्दा कु ुनै प्रनतकृया नददई १४:३० नतर हनतयार-सामग्री सवहत बावहररएका हन। ्यसु ैगरी सशस्त्र प्रहरीले समेत उि प्रदशनाको िममा उल्लेख्य भनमका ू िेल्न सकेन।

STF लाई अझ प्रभावकारी बनाउन ववशर् तानलमे , ववशर् भत्ताे , प्राववनिक उपकरण, वास्तववक समय

ितरा ववश् लेर्ण (Intelligence Cell) र प्रयेक प्रदेशमा स्याटेलाइट बस स्थापना आवश्यक रहे ेको ननष्कर् ापनन उनले राििे। अन्त्ृयमा उनले भन सम्पे ूणा व्यन्त्िगत सम्पन्त्त, लत्ताकपडा, कागजात, सवारी साििन नष्ट हाँदा टोलीको ु मनोबल ठूलो रूपमा प्रभाववत भएको ि र राज्यबाट उन्त्चत क्षनत पूनत ातथा मनोबल पनस्थाापनाको ु अपेक्षा रहेको ि। [61]

61 १८, अनसु ची ु -५ को नस.न.६० अन्तगता रहेको ।

<u>६१. प्रहरी प्रभाग बलम्बका कायाला ु य प्रमि प्रहरी ननरीक्षक लक्ष्मी िड्काको बया ु न कागज ब्यहोराः</u>

नमनत २०८२ भदौ २३ गते जने जी (े Gen-Z) समूहले आह्वान गरेको प्रदशनाका िममा म आफ्नो कायाालयमै नथए। सो ददनको अवस्था सामान्य रह ाँ यो। भदौ २४ गतेसमत सम्भाववत अप्रयान्त्शत े पररन्त्स्थनत पैदा हन सक्नु भन्दे ै मानथल्लो ननकायबाट सबै प्रहरीलाई वडाको सरु क्षा व्यवस्थापन कडा बनाउन र स्ट्यान्डबाइ रहन ननदेशन ददइए बमोन्त्जम म पि ददन समे ेत आफ्नै वडामा सरक्षा ु व्यवस्थापनमा सविय नथए। ाँ १२ बज े सम्म अबस्था सामान्य नै नथयो। ृयसपनि भन े प्रदशनाकारीहरूको भीड अ्यनिक बढ्दै जाँदा चन्द्रानगरी क्षेरमा एकैसाथ CG Digital Park, पूव ा उपराष्ट्रपनत नन्दबहादर पु नको ननवासु , चन्द्रानगरी नगरपानलका कायाालय, केही व्यवसावयक भवनहरुमा तोडफोड र आगजनी भयो। स्थानीयहरूसाँग समन्त्वय गरेर अवस्था ननयन्त्रण गन ागरेको प्रयास प्रदशनाकारीहरूको बढ्दो आिामकता र प्रहरीमानथ केन्द्रीत आिमणका कारण सफल भएन। पररन्त्स्थनतको तीव्रता बढ्दै जाँदा बलम्ब प्रभाग स्वयु ं प्रदशनाकारीहरूले घेन ापगु र सम्झाउने तथा े वफताा पठाउन प्रयास दे ई पटक असफल भएपनि साँझपि कायाालय तोडफोडु , ढुङ्गामढा तथा ु लटपाटको जोन्त्िम बीभ्स रूपमा बढु ेको नथयो। हातहनतयार, सञ् चार सेट, सवारी सािन तथा आफू सरन्त्क्षत रहनु , ु अश्रग्याँसबाहु ेक बल प्रयोग नगन ाु भन्त् न े ननदेशन भन े नभक्टर कन्त्ििोलबाट

बयानको

सक्कल प्रनत पाना-

आएकोले मानवीय क्षनत नहोस ् भन्त् ने उद्देश्यले र आदेशअनसार उनलु े हातहनतयार तथा सञ् चार सेट सरन्क्षत गदै सम्पु ूण ाप्रहरीकमीलाई सशस्त्र प्रहरी बल, ९ नं. बावहनी, बलम्बमा मज ाु भइयो। हामी कायाालयबाट बावहररएपनि प्रदशनााकारीहरुले कायाालयमा रहेका केही गोलीगठ्ठा, कम्प्यूटर, ल्यापटप, CCTV, कागजात, फननचा र, कायाला यका मोबाइल भ्यान १ थान, मोटरसाइकल ३ थान, ववनभन्त् न असबाब तथा ६३ जना प्रहरीका व्यन्त्िगत लत्ताकपडा तथा सामग्री लटपाट तथा आगजनीबाट नष्ट गराए। कायाालय भवन पु ूणरूपमा तोडफोड भई क्षनतग्रस्त भयो। उि तोडफोड तथा आगजनी घटनामा संलग्न व्यन्त्िहरूको नभनडयो तथा तन्त्स्बरका आिारमा पवहचान गदै ७ जनामानथ आपरानिक उपद्रव मद्दा दताा गररएको र अनु सन्त्िान चनलरहु ेको ि।

अस्वाभाववक वातावरण तीव्र बन्दै जााँदा अन्त्य सरक्षा ननकाय (सशस्त्र प्रहरी वा नु पाली से ेना) वडामा उपन्त्स्थत नरहेको र उि ननकायबाट आवश्यक सहयोग प्राप् त नभएको। उनका अनसारु , समयमै अन्त्य ननकायहरूको समन्त्ल्वत पररचालन भएको भए क्षनत न्त्यूननकरण गन ासवकन्त्थ्यो।

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

प्रहरीमानथ भएको आिमण, ननजी तथा कायाालयजन्य ठूलो क्षनत, पररवारसम्म पगु को रासे , हातहनतयार प्रयोग गन ानपाएको वहनताबोि जस्ता अनभु नत बयान गदै उनलू े आन्दोलनमा ववनभन्त् न स्वाथ ासमूह तथा केही कैदी-वन्दीहरूको घूसपैठले वहंसा्मक रूप नलएको हन्सक्नु अने मान प्रस्तु त गररनु , ् यद्यवप यसबारे ठोस प्रमाण आफूले नभेटेको बताइन। ्[62]

६२. प्रहरी प्रभाग कोटेश्वरका कायालाय प्रमि प्रहरी ननरीक्षक यज्ञराज भट्टको बयान कागज ब्यहोराः ु

भदौ २३ गते जन्जीे यवाद्वारा ु आह्वान गररएको आन्दोलनमा म कायाालयमै नथए। ाँ उि ददन मेरो वडा एरीयाहरुमा कुनै पनन असमान्य गनतववनिहरु भएन। प्रदशना तीव्र हाँदु ै गएका संकेतपनि २४ गते सम्भाववत जोन्त्िमबारे मानथल्लो कमाण्डबाट सतकाता ननदेशन आएको २४ गते सरक्षा ु योजना अनसारु मलाई कोटेश्वर चोकमा िवटन ुभनीए पनन त्कालीन K4 कमाण्डर सन्तदरु नतवारीबाट आएको आकन्स्मक आदेश अनसारु २४ गते नबहान ९ बजे मलाई एभरेष्ट अस्पतालमा २३ गतेको प्रदशना को िममा म्यृ ु भएका ३ वटा शवहरुलाई सरक्षा ु प्रदान गदै वटन्चङ अस्पताल आदेश आएपनि मैले उि शवहरु हस्तान्तरण गरी पनः ु एभरेष्ट अस्पताल पग्दा ु न्स्थनत तनावग्रस्त भएकोले मेरो टोली नबजली ु बजार पलु क्षेरमा ड्युटीमा रहेका प्रहरीसाँग नमनसएर न्स्थनत सम्हाल्ने प्रयासमा रह्यौं। यस्तैबलाे प्रभाग कोटेश्वरमा आगजनी, तोडफोड र व्यापक लटपाटु भएको सूचना आयो, जसबाट उि ददन कायाालयमा रहेका हेल्मेट थान २२, पारदशी नसल्ड थान ३३, लाठी थान ९०, राइट कन्त्िोल नगयर थान २३, चेष्ट गाडा ३, SLR नाल २, ऐ को गोली १६०, इन्सास नाल २, ऐ को गोली २००, ३०३ राइफल नाल ६, ऐ को गोली

५६२, SMG १ नाल, ऐ को गोली ४५, ग्याँस गन नाल ७, ऐ को सेल ५८, सटा गन नाल ८, ऐ को गोली २६८, म्याग्रम नाल २, ऐको गोली १००, CF98 पस्तोले १ नाल, ऐ को गोली २८, type 54 पेस्तोल नाल ३, ऐ को गोली १४, type 77 १ नाल ऐ को गोली १३ गरी जम्मा ३३ वटा हातहनतयार सवहत कायाालयको सम्पूणा कागजात लगायत न्जन्न्स सामग्रीहरु, कम्प्यटरु , सन्त्चार सािन, नसनसटभी, गाडी १ थान, मोटरसाईकल ६ थान, लगाएत कायाालयको सम्पूणा न्त्वजवस्त ुलटपाटु तथा आगजनन भयो। साथै व्यन्त्िगत रुपमा प्रहरी कमचा ारीहरुको कररब ६०, ००, ०००/- बराबर िनमालहरु क्षनत भएको नथयो। प्रदशना ाकारीहरुको

बयानको सक्कल प्रनत पाना- , अनसु ची ु -५ अन्तगता रहेको ।

आिमणबाट ११ प्रहरी घाइते तथा एक प्रहरीको म्यृ ुसमेत भयो। काठमाडौँ उप्यका प्रहरी कायाालयको कन्त्िोल रुमबाट “उग्र अवस्थामा थनु वा ु िोड्न, े हनतयार-सञ् चार सािन जोगाउन, े आफू सरन्क्षतु रहने र अश्रग्याँसु बाहेक कुनै शन्त्ि प्रयोग नगने” ननदेशन आएको र भीडको

62 ५ को नस.न.६१

आिमणले ननयन्त्रण असम्भव बन्दै गएको नथयो। त्कालीन क्षणमा शसस्त्र प्रहरी तैनाथ भए पनन भीड बढेसाँगै उनीहरू ड्युटी स्थानमा नरहेको तथा अपेन्क्षत सहयोग नपाएको गनासो ु रह यो। प्रहरी कायाालयमा आगजनी, तोडफोड, लटपाटु गने पवहचान गरी २२ जनालाई पिाउ गरर कानून बमोन्जम कारवाही प्रकृया अगानड बढाइएको ि। उि ददन कोटेश्वर, नरेफाँट, झोलङ्गेपु लु , िावफक प्रहरी प्रभागदेन्त्ि ३२ नं. वडा कायाालय, भाटभटेनी सपरमा ु केट, पूवा प्रिानमन्त्री माििवकुमार नपालको े घर, पूवा मन्त्री प्रमे बहादरु आलेको घर, माओवादी पाटी कायाालय लगायत िेरै स्थानमा तोडफोड र लटपाटु भयो। केही स्थानीयले रोक्न ेकोन्शश गरे पनन भीडको उग्रता र संख्याले थाम्न नसवकएको उनले वटप्पणी गिान। ् आन्दोलनमा घूसपैठ भएको पवष्टु त आफूले गना नसक्न े तर ििररलो हनतयार, पेिोल बम तथा योजनाबद्ध आिमणका शैलीका कारण यसबारे शंका भने जागको े ि।

२४ गते एभरेष्ट अस्पतालमा रहेका बला े उनीमानथ भएको आकन्स्मक आिमणलाई भट्ट अ्यन्त मानवीय पक्षबाट न्त्चरण गिान—्ढंुगा, लाठी र ििररलो वस्त ुप्रयोग गदै भीडले प्रहरीलाई घेरावन्दी गरी शारीररक रूपमा कमजोर बनाउन िोजको े , घाइते सहकमीको समेत उद्धार गना नसवकएको, सहायता वटम पग्नु नसकेको र चारैनतरबाट एकैसाथ भएको हमलाले प्रहरी पूणरूापमा असहाय न्स्थनतमा परेको बणनाले ्यस ददनको भयावह स्पष्ट न्त्चरण हन्त्िु । उनी भन्त्िन ्ती क्षणहरू केवल शारीररक आघात मार नथएनन:् ्यो माननसक, आन्त््मक र भावना्मक रूपमा समेत गवहरो चोट ददने अनभवु नथयो।[63]

बयानको सक्कल प्रनत पाना- , अनसु ची ु -५ अन्तगता रहेको ।

६३. इलाका प्रहरी कायालाय फवपङाका कायालाय प्रमि प्रहरी ननरीक्षक रमु श नबष्टको बयान कागजे ______ ब्यहोराः

नमनत २०८२ भदौ २३ का ददन म नबहानैदेन्त्ि फवपङा चेक पोस्टमा िवटएका नथए, ाँ जहााँ उनलाई ्यही नाकाबाट काठमाडौंनतर प्रवश े गने सम्भाववत प्रदशनाकारीहरूको संख्या बझ्ु ेर तालक ु कायाालयमा जानकारी गराउन न्तजम्मे ेवारी नथयो। २३ गते ईलाका प्रहरी कायाालय फवपङा मातहत न ै अस्वभाववक घटना घटेन। तर २३ गतेको तनावपूण ापररवशले े २४ गते िेरै बढी संवदनशील अवस्था आउन सक्ने भन्दे ै मानथल्लो कमाण्डरबाट मह्वपूण ासंरचना, ववन्त्शष्ट व्यन्त्िहरूका आवास, सरकारी तथा गैरसरकारी

63 ६ को नस.न.६२

कायाालयहरूमा अनतररि सरक्षा व्यवस्था नमलाउन ननदेशन आएको नथयो। ु २४ गते समेत म नबहानैदेन्त्ि फवपङा चोकमै ड्युटीमा तैनाथ रहेको नथए। ाँ

फवपङा को प्रहरी कायाालय ति ददनको प्रदशना कारीहरुको आिमणबाट जोनगन सफल रह्यो, तर इलाका प्रशासन कायाालय फवपङा, दन्त्क्षणकाली नगरपानलका वडा नं.७ को कायाालय, दन्त्क्षणकाली िानमका तथा सांस्कृनतक क्षेर ववकास सनमनतको भवन, नगर प्रमि मोहन बस्न्ु त तथा उनका िाराको े ननजी आवास, वडा नं.५ का अध्यक्ष श्यामबहादर िरी र ु वडा नं.७ का अध्यक्ष हररप्रसाद नतनमन्त्ल्सनाका घरहरूमा आगजनी र तोडफोड भयो। मानथल्लो ननकायबाट आफ्ना कमचा ारी, हातहनतयार, सञ् चार उपकरण र कायाालय भवनको सरक्षालाई पवहलो प्राथनमकता ददनपने ननदेशन ु भएकाले दावय्वको दायराभन्दा बावहर पगु का घटनाहरू रोक्न कदठन भएको नथयो। फवपङाे प्रहरी कायाालयका हातहनतयार, नमनसल, अनभलेि वा भवनमा कुनै क्षनत परेन। थनु वा नभएकालु े थनु वा ु िाेड्न आदे ेशको सम्बन्त्िमा मैले केही गरररहन परेन। राजनीनतक पूवााग्रही समूहहरू नमलेर आन्त्दोलनलाई वहंसा्मक बनाएको हन्त्सक्नु उनको ननष्कर् ाे रहेको ि। फवपङा चेकपोस्टमा सशस्त्र प्रहरी वा नपाली से ेनाको ड्युटी तैनाथ नभएकाले न्त्स्थनत नबग्रदाँ ै जााँदा राज्य संयन्त्रको तफादेन्त्ि तरुन्त सहयोग हु न सक्नु अवस्था नरहे ेकोले आफूले असरक्षा ु तथा एक्लोपनको गवहरो अनभु नत रगरू

बयानको सक्कल प्रनत पाना- , अनसु चीु -५ अन्तगता रहेको।

ेको नथए। ाँ २४ घण्टा लगातार जनिनको सरक्षामा जु ट्दा ु आफू र मातहतका कमचाारीहरू शारीररक मार होइन, माननसक रूपले पनन दवावमा परेका नथयौँ।

Gen-Z आन्दोलनबाट पीनडत उर्ा कुमारी के.सी. लगायतका व्यन्त्िहरूले दताा गराएका मद्दाु मा संलग्न व्यन्त्िहरूलाई पिाउ गरी न्जल्ला प्रहरी पररसर काठमाडौंमा बझाइएको िु ु। आफ्नो अनभवको सार वटप्पणी गदै भन्त्िनु वक प्रभावकारी स् ूचना संकलन, ्यसको समयमै प्रवाह र वफल्डदेन्त्ि कमाण्डसम्म एकरूप कायप्राणाली भई ददएको भए िेरै क्षनत न्यूनीकरण गन ासवकन्त्थ्यो।

64

६४. प्रहरी वत गौशालामा कायराृ त प्रहरी ननरीक्षक उद्धव पोिरेलको बयान कागज ब्यहोराः भदौ २३ गते म कायाालयमै रहेको र आफ्नो अपराि अनसन्त्िान शािाको न्जम्मु ेवारीको ननयनमत कायको लानग कायालायमै नथए, ाँ र ्यसददन कायाला यको अवस्था सामान्य रह यो। भाद्र २३ गतेको

64 ४ को नस.न.६३

बयानको सक्कल प्रनत पाना- , अनसु चीु -५ अन्तगता रहेको।

घटनाको कारण ऐ. २४ गते थप सम्भाववत घटनाहरु हन सक्नु कारणले े मलाई ऐ.२४ गते चाववहल चोकमा मेरो कमाण्डमा ७ (सात) जनाको नडउटी िटाएको नथयो।

२४ गते नबहानैदेन्त्ि चाववहल क्षेरमा भीड असामान्य रूपमा बढ्दै गइ उग्रपनामा भीडले अचानक ढंुगा-मढा प्रहार सु रु गरु ेपनि मेरो टोली रणनीनतक रूपमा गल्ली मागबााट सरन्क्षत हु नु िममा े हामीले प्रयोग गरेको बाटो एउटै घरमा गएर टुवङ्गन रहे ेकोले हाम्रो टोलीलाई भीडले लिट्दै तीननतरबाट घेरावन्दीमा पर् यो, र सो िममा हामी सबै प्रहरीहरु घाइते भयौँ। हामीले ज्यान जोगाउन घरको चेनगट तोडी नभर े पसेर ्यहाँबाट गणेश मन्ल्दरतफाबाट Tactically Evacuate हाँदु ै नसफल चौरमा पग्यौँ। ्यही िममा प्रहरी वु त गौशालामा भीर्ण आिमण भइरह्ृ ेको िबर ड्युटी अवफसर माफात आयो, अवहले कायालाय तफा नआउनू, कायालायमा ननरन्तर ढंुगा-मढा र आगजनी भइरहु ेको ि भनर जानकारी आएको रे कररव १ घण्टा पनि हामीलाई पशपनत मन्ल्दरतफाबाट कायाालयमा आउन ु सवकन्त्ि भन्त् न जानकारी आएपनि हामीहरु गौशाला वे त पृ ग्दा कररव दस हजार वढीको सु ंख्यामा प्रदशनाकारीहरुले कायालायको मख्य गु टदे ेन्त्ि क्यान्ल्टन, टहराहरू सबैमा आगजनी गरेका, पेिोल बमको दजनौं प्रहार र दईवटा ग्याँस नसनलन्डर ववस्फोट गराएको साक्षी मार बननयो। प्रहरीलाई ु न्जउँदै जलाएर माने उद्देश्य प्रस्ट देन्त्िन उग्र आिमणका कारण मे ैले कायाालयमा रहन भएका .नन. ु शिर के ुमार साहको टोली समेत मज ागदै कायालायको उत्तरतफाको फलामे बार प्रहरी भ्यानको सहायताले भ्काई सबै प्रहरीलाई ्यही बाटोबाट सरन्क्षत ननकास गराउनु पर् यो ु । प्रदशनाकारीहरुले गौशाला प्रहरी वतलाई पृ ूण ारूपमा जलाई नष्ट पारे। हामीहरूको साथमा रहेका हातहनतयार, गोलीगठ्ठा र सञ् चार सेट मार जोगाउन सवकयो। कायाालयमा रहेका बाँकी सबै-नक्सा, नमनसल, कायाालयका कागजात, भवन, सवारीसाािन, प्रहरीका ननजी मोटरसाइकल-सबै जलेर नष्ट भए। Victor Control (भीक्टर कन्त्िोल) बाट सञ् चार सेटमाफात “सके भीडलाई कन्त्टेन गने, अश्र ग्याँस ु मार प्रयोग गने, यनतबाट भीड ननयन्त्रण नभए ववरण राििी थनु वा िोड्नु े, कायाालय, हातहनतयार, सवारी सािान, सञ् चार सेट, नमनसल लगायत जोगाउन सक्न सामग्री जोगाउने े, र जोगाउन नसक्न भए े आफ्नो ज्यान जोगाउन हातहनतयारे , सञ् चार सेट, सवारी साािन नलई कायाालय िोड्ने” आदेश आएकोले ३२ जना थनु वालाई समेत िोडेर Tactically Evacuate हाँदु ै प्रहरीहरुको ज्यान सम्म जोगाउन सवकयो।

्यस ददन प्रदशनााकारीहरुको उग्र प्रदशनाबाट केवल प्रहरी वत गौशाला मार टागेट नरही प्रहरी ृ ववटहरु कालोपल र पु ूरा नो बानश्वरे , पशपनत िमशा ु ाला, चच्चु ेपाटी न्स्थतको भाटभटेनी, यातायात कायाालय चाववहल, सरक्षा कायाालय गौरीघाट लगायत ि ु ेरै संरचनामा आगजनी र लटपाट भयो। सो ु ददनको भीड केवल आिोन्शत नथएन: उनीहरू योजनाबद्ध रुपमा लटपाट तथा आगजनी गने उद्धेश्य ु नलएर हनतयार तथा ववस्फोटक पदाथ ासवहत उनरएका नथए। भीडको वहंसा्मक स्वरूप सामान्त्य आन्त्दोलन को दायराभन्त्दा ििरै बावहर नथयो, जसले आन्त्दोलनमा घूसपैठ भएको अ्यन्त्त बनलयो संकेत देिाउाँि। सरकारी कायाालय, सवारी सािन, बैङ्क-व्यवसावयक प्रनतष्ठान, प्रहरी संरचना, हातहनतयार लन्त्क्षत रूपमा नष्ट हनु –ुयस्ता वियाकलाप सामान्त्य जनआन्त्दोलनको शैली होइन, राजनीनतक वा आपरानिक उद्देश्यका समूहको प्रवशबाट मार सम्भव भएको उनको िारणा ि।

२४ गते सशस्त्र प्रहरीहरु तथा नपाली से ेना सो एरीया आसपास िवटएको नथएन। २४ गतेको घटनाले पोिरेल र उनका मातहत प्रहरीलाई गवहरो मनोवैज्ञाननक चोट पर् या ु एको पनन उनले उल्लेि गिान– ्अननयन्त्त्रत भीड, प्रहरी लन्त्क्षत आिमण, कायाला यमा ववस्फोट, आदीले Tactically Evacuate गन ा नसवकएको भए आफ्नो ज्यान सम्म जोगाउन पररन्त्स्थनत नरहे ेकोले आफू प्रहरी नभई नागररक मार बनजस्तो अने भव भएको उनी भन्त्िन्। तर ्यही क्षणलाई एक नसकाइका रूपमा नलएर आफ् ू अझै कतव्ायप्रनत अनडग रहेको वटप्पणी गदै उनले बयान समाप् त गरेका िन। ्[43]

<u>६५. प्रहरी प्रभाग नया ाँबसपाकाका कायालाय प्रमि प्रहरी ननरीक्षक शरण ववम शाहको बयान कागज ब्यहोराः</u>

भदौ २३ गते जन्त्जी ये वाद्वारा आह्वान गररएको आन्त्दोलनमा म कायाला ु यमै नथए। उि ददन माँ ेरो वडा एरीयाहरुमा कुनै पनन असमान्त्य गनतववनिहरु भएन। सम्भाववत जोन्त्िमका कारण मानथल्लो ननकायबाट सबै प्रभाग प्रमिलाई कायाालयमु ै स्ट्यान्त्डबाई रहन भन्त् ने े आदेशानसार भाद्र ु २४ गते समेत म सबै प्र.क. हरुलाई कायलायमा standby राि ी कायाालयमको सरक्षामा िवटएको। ददउ ाँसो कररब १ बजदे ेन्त्ि न्त्स्थनत असामान्त्य हाँदु ै गयो, भीड उग्र दंगामा पररणत हाँदु ै पेिोल बमजस्ता प्रज्वलनशील पदाथहारू प्रयोग हन ु थालेपनि आफूहरुले हातहनतयार र सञ् चार सेटहरू सवहत

[43] बयानको सक्कल प्रनत पाना- ६, अनसु ची ु -५ को नस.न.६४ अन्त्तगता रहेको ।

बयानको

सक्कल प्रनत पाना-

कायाालय िाडेपनि भीडले कायाालय भवन जलाई पूण ा रूपमा क्षनतग्रस्त पारेका नथए। प्रहरी कमचा ारीहरूको सामान, दैननक प्रयोगका सामग्री तथा कायाालय र गाडीमा भन आगजनी र तोडफोड े भएको कुरा उनी स्वीकाििान। ् उनका अनसार पररन्स्थनतलाई ननयन्त्रणमा राख्न उपलब्ि बलु , समथना र ब्याक अप नपाइन अवस्थाे , अन्य सरक्षा ननकायबाट सहयोग नआउनु तथा घातक हनतयार प्रयोग नगनु भन्त् नाु े ननदेशनका कारण असफल हन पु गु को नथयो। े भीड ननयन्त्रणको िमिमा सामान्जक सञ् चार माध्यममा आएको थनु वा िोड्नु वा हनतयार बचाउने े आदेश सम्बन्त्िी ववर्यमा उनले Vector control बाट सञ् चार सेटमै केही ननदेशन सनु को र आफे ूले आफ्ना जनशन्त्ि र हातहनतयार सरन्क्षत राििु ेको हो। उि ददन सशस्त्र प्रहरी तैनाथ भए पनन असामान्य अवस्थामा उनीहरूबाट कुनै सहयोग प्राप् त नहाँदा ु आफूहरू ननराश र असहाय महसस गरु ेका नथयौं। यनत ठूलो दंगाबीच प्रहरी स्वयं जोन्त्िममा परे पनन राज्य संयन्त्रबाट त्काल प्रनतशोििा्मक मद्दत नआएको उल्लेिसवहत उनले ्यो क्षणलाई प्रहरी भएर पनन ननरीह महसस भएको अनु भव रह ु यो। उनका अनभवमा हातहनतयार ु बोकेर बसेको प्रहरी आफ्नै अगानड कायाालय जल्दै गदाा, आफ्नै सरसामान लवटु ाँदा, प्रहरी कमचाारी माररँदा र उद्दारको सम्भावना न्यून देन्त्िाँदा िेरै गवहरो मनोवैज्ञाननक दवाव उ्पन्न भएको नथयो। प्रहरी स्वयंको मनोबल कमजोर बनाउन िालका आदे ेश, सशस्त्र प्रहरी र सेनाको मौनता यी सबै पररन्स्थनतले प्रहरी मार न ै आरोप प्रहारको ववन्त्दमा पने अवस्था बनाएको उनको ननष्कर् ाु ि।[66]

<u>६६. प्रहरी प्रभाग बढानीलकण्ठका कायालाु य प्रमि प्रहरी ननरीक्षक नारायण नसु ंह नबष्टको बयान कागज ब्यहोराः</u> नमनत २०८२ भाद्र २३ गते म नबहान सम्माननीय राष्ट्रपनत रामवरण यादव ज्यूको सवारी डुयटीु बालवाटारु देन्त्ि एकेडेनम मोडसम्म िवटएको नथए। ाँ उि ददनको मेरो नडउटी एरीया तथा कायाालयको वडा एरीयाको अवस्था सामान्य रह यो। भदौ २४ का सम्भाववत घटनाका कारण मानथल्लो ननकायबाट सबै प्रभाग प्रमिहरूलाई स्ट्यान्डबाइ रहनू, आफ्नो क्षेरका सरकारी कायाालय, सावजा ननक संरचना, VIP/VVIP ननवासमा ववशर्े सतकाता अपनाउनू र आवश्यक प्रहरी पररचालन गन ाुभन्त् ने ननदेशन आएको नथयो। भदौ २४ को नबहान पूवा राष्टपनत ववद्या देवव भण्डारी, पूवा प्रिानमन्त्री शरे बहादरु देउवा, उजाा मन्त्री दीपक िड्काको ननवास लगायतका संवदनशीले एरीयाहरुमा प्रहरी टोली पररचालन गरी सविय रूपमा िवटएको

66 ५, अनसु चीु -५ को नस.न.६५ अन्तगता रहेको ।

नथए। ाँ नबहान कररब ९:३० बजदे ेन्त्ि न्स्थनत असामान्य हनु थाल्यो। देउवा चोकमा ठूलो संख्यामा भीड जम्मा हाँदु ै गैर-ननयन्न्त्रत उग्रतामा रूपान्तरण हाँदु ै गयो। उनले प्रहरी तथा स्थानीयको संयुि प्रयासमा नगरपानलका, प्रहरी चौकी, वडा कायाालयहरू, जोगाउन सफल भएको तर पूवा राष्ट्रपनत, पूवा प्रिानमन्त्री, मन्त्री तथा अन्त्य उच्च पदस्थ व्यन्त्िहरूका ननवासमा भन ेपेिोल बम र प्रज्वलनशील पदाथहा रू प्रयोग गरी आगजनी तथा तोडफोड गरराँदै गएकाले रोकथाम पूणा रूपमा सम्भव भएन। उि ददनको प्रदशना कारीहरुको हकातबाट प्रहरी प्रभाग बढानीलकण्ठमा ु आगजनी नभए पनन, बावहर रान्त्िएका केही मो.सा.हरु मा आगजनी भएको, ढुङ्गा प्रहारबाट कायाालय र CRV गाडीका नससाहरु फुटेको, भवनमा सामान्य क्षनत पगु कोे तर कायाालय नभरका हातहनतयार, नमनसल, कागजात वा न्जन्सी सामग्री भन े सरन्क्षतु राख्न सवकयो। उनी भन्त्िन–्भीड पूणा रूपमा दंगामा पररणत भइसकेको अवस्था, अन्त्य सरक्षा ु ननकायबाट बनलयो समथना नपाइन, ु घातक हनतयार प्रयोग नगनू ाभन्त् ने ननदेशन र उग्र भीडको संगठनात्मक स्वरूपका कारण प्रहरी मारले ननयन्त्रणमा नलन नसक्ने अवस्था नसजना ा भएको नथयो।

"आफ्नो हनतयार, सञ् चार सेट, गाडी र आफू सरन्क्षतु रहन:े अश्रग्याँसु बाहेक कुनै बल नप्रयोग गने" ननदेशन भने Vector control बाट सञ् चार सेटमा सनु कोे उल्लेि गिान। ् आदेशपनि सवारी तथा सामग्री सरन्क्षतु राख्न उनले एक पनि अको रणनीनत अवलम्बन गरे–CRV गाडीलाई सरन्क्षतु क्षेरमा सान, ाु कायाालयका सबै सामग्री गाडीमा राख् न ुर प्रहरी कमचा ारीहरूलाई सामूवहक रूपमा सरन्क्षतु स्थानतफा लैजान। ु उनीहरू कररब साँझ ८ बज ेकायाालय िोडेर कायदा लतफा गएका नथए। सशस्त्र प्रहरी तैनाथ भए पनन असामान्य अवस्थामा कुनै सहयोग नपाएकोले सरक्षा ु ननकायबीच कुनै तालमले नै हनु सकेन।[67]

<u>६७. प्रहरी प्रभाग काडाँाघारीका कायालाय प्रमि प्रहरी ननरीक्षक राजन थापाको बयान कागज ब्यहोराःु</u>

______ भाद्र २३ गते जन्त्जी (े Gen-Z) पस्तालु े आह्वान गरेको प्रदशनामा म काठमाडौं नबजलीु बजार

[67] बयानको सक्कल प्रनत पाना-

न्त्स्थत रैली हनु रुटमा से रक्षा योजना अनु सार नबहान ु ०८:३० बजदे ेन्त्ि नडउटीमा िविटएको नथए। माँ ेरो कल साइन H२४ नथयो। नबजली बजार पु ल नन्त्जक सवारी सािन डाइभटा गनु परा ु ेमा गने गरी मलाई न्त्जम्मेवारी ददइएको नथयो। माइतीघरतफाबाट आएको भीड नमन्त्श्रत प्रवन्त्तको नथयो कृ ेही समूह सािारण नाराबाजी गदै नथए भन के ेही अ्यन्त उत्तेन्त्जत र उग्र व्यवहार प्रदन्त्शता गदै नथए। भीड

67 ५, अनसु ची ु -५ को नस.न.६६ अन्तगता रहेको ।

बढ्दै गएपनि ढं ुगा प्रहार, चकाचकी नाराबाजी र आिामक गनतववनि तफा ववद्ध भयो। कफ्यू आदा ु ेश ददउँसो १२:३० बज जारी भएपनि मे ैले माइवकङ माफात भीडलाई बारम्बार सून्त्चत गरे पनन भीडले यसलाई कुनै सनु वाई नु ै गरेन ववनभन्त् न समूह नमनसँदै आएपनि न्त्स्थनत झनै अननयन्त्न्त्रत हाँदु ै गयो। ्यि अवस्थामा मैले न्त्यूनतम र समानपानतक बल प्रयोगको नसद्धान्त अनु सार पवहलु े सम्झाई बझ्ााई , माइवकङ, बारम्बार चेतावनी चलाई ्यसले नचलेपनि बानश्वरतफा जााँ दै गरेका उग्र भीडलाई रोक्न लाठीचाजा, ८ सेल अश्रग्याँस र ु ८ राउण्ड ब्ल्याङ्क फायर गरेको नथए। ाँ

२३ गते बले की ु ८ बज ड्युटी सके ेर कायाालय फवकाएपनि उनले ददनभरको घटनाबारे नडनिवफङ गरे, आफ्नो AOR (area of responsibility) मा अको ददन सम्भाववत जोन्त्िमबारे प्रहरीहरूलाई सचेत गराए, मानवीय अनिकार र समानपानतक बल प्रयोगबारु े ननदेशन ददए। ाँ भदौ २४ गते समेत मलाई नबहान ८:३० बज दे ेन्त्ि नबजलीबजार पु लु -पन्त्श्चमनतर िटाइएको नथयो। म ड्युटीमै रहेका बला मे ेरो कायाालयमा प्रदशनाकारीहरुले तोडफोड र आजगनी गदाा कायाालय पूण ा रूपमा जलेको, SLR को जंगी राउण्ड ५०, ऐ.को ब्लाङ्क राउण्ड ४०, .३०३ राईफलको जंगी राउण्ड ५०, Type 54 Pistol को जंगी राउण्ड ७, सटा गनको रबर बलु ेट राउण्ड २०, ग्याँस सेल राउण्ड २५ नष्ट भएको नथयो तर हातहनतयार भन से रन्त्क्षत रहु ेको। सोही ददन आफ्नो प्रहरी प्रभाग मातहत िविफक कायाालय, अस्थायी प्रहरी नबट नबरेन्द्र चौक, वडा कायाालयहरू, ननजी घरहरू तथा सरकारी संरचनामा व्यापक आगजनी, लटपाट र तोडफोड भएको साथु ै संसद भवन एरीयामा आगजनी,

तोडफोड, लटपाट भएको रु ेनडयो सेटबाटै सनी थाहा पाएको हु ाँ। ्यि ददन थु नु वाको नलष्ट तयार पाने ु र ्यस्तो अबस्था आएमा थनु वाहरु िोडी ददनु े, आफ्नो हनतयार, सञ् चार सेट, भेईकल र आफू सरन्त्क्षत ु रहन भन्त् ने आदे ेश काठमाडौं उप्यका प्रहरी कायाालयको कन्त्िोलबाट सञ्च ार सेटको

माध्यमबाट आएको तर थनु वा भनु कायाालयमा कोही नभएकाले े उनीहरूको सरक्षा वा स्थानान्तरण आवश्यक ु परेन। [68]

६८. काठमाण्डौ उप्यका िािवफक प्रहरी कायाला य, रामशाहपथका कायालाय प्रमि प्रहरी वररष्ठु उपरीक्षक नवराज अनिकारीको कागज ब्यहोराः

68 १३, अनसु ची‌ु -५ को नस.न.६७ अन्तगता रहेको ।

नबगत ६ मवहना देन्त्ि काठमाण्डौं उप्यका िािवफक प्रहरी कायाालय, रामशाहपथ दरबन्दी भई कायाालय प्रमिको न्तजम्मु ेवारी बहन गदै आएको िु। सम्माननत जााँचबझ आयोगबाट मलाई सोिनी ु भएको प्रश्न सम्बन्त्िमा पढी बाची बझी पाएु मानथ उल्लाँ ेन्त्ित घटना सम्बन्त्िमा ननम्नानसार िु लाएको ु िु।

(क) नमनत २०८२ भाद्र २३ र २४ गते देशव्यापी रूपमा न्तजयनजड (े Gen- Z) हरुको प्रदशना तथा आन्दोलनको कायिाम देशैभरी भएको र काठमाण्डौ उप्यकाको नबनभन्न स्थानहरूमा समेत जलु स तथा प्रदशनाु हनु जानकारी पाए पश्चात काठमाण्डौ उप्यकाको िािवफक व्यवस्थापन लगायत े सम्भाववत हन सक्नु घटना र क्षने े तको आकन्त्स्मक अवस्थाको सामना गन ािािवफक सरक्षा योजना ु बनाई सम्पूण ािािवफक प्रहरी कमचारीहरूलाई प्रभावकारी रूपमा पररचालन गराएको नथए। म स्वयं कतव्ाय पालनाको िमा प्रयक्ष रूपमा न्तजम्मेवार इलाकामा िवटई ननदेशन र समन्त्वय समेत गरी रहेको नथए। ाँ

(ि)तालक कायालाु य (काठमाण्डौ उप्यका प्रहरी कायाालय रानीपोिरी) बाट प्राप्त आदेश ननदेशन अनसार यस काु याालय तथा मातहतमा कायरा त प्रहरी ननरीक्षकको कमाण्डमा ५० जना प्रहरी कमचाारीहरु नभड ननयन्त्त्रण पोशाकमा थप मद्दतका लानग न्तजल्ला प्रहरी पररसर लनलतपरमा ु िटाइएको नथए। िवटएका प्रहरी कमचारीहरुले ्यहााँ तोवकएको न्तजम्मवारी इमान्दाररता पे ूवका ननवााह गरेका नथए।

बयानको

सक्कल प्रनत पाना-

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

(ग) काठमाण्डौ उप्यका िावफक प्रहरी कायाालयको सरक्षाथ ाु १०० जना िावफक प्रहरी कमचा ारी र ५६ जना िावफक ननयन्त्रण तानलमका प्रन्शक्षाथी गरी जम्मा १५६ जना जनशन्त्ि पररचालन गररएको नथयो। यस कायाालयमा नभड ननयन्त्रण असभावको सामाग्री अभावका कारण २ वटा ग्यास गन र २ वटा SLR हनतयारको साथमा ५ जना कमचा ारीलाई मार नभड ननयन्त्रणको असभाव सवहत र अन्त्य प्रहरी कमचाारीहरु समेतलाई तैनाथ गररएको नथयो। ईटा, ढंुगामढा गरी रहु ेको उतेन्त्जत नभडलाई सम्झाई बझाई गदै ददउु ाँसो कररब १६:०० बज सम्म कायाालयको मे ख्यगु टमा नेै रोवक राि ेका नथयौं। ्यस पनि थवपदै आएको उत्तेन्त्जत नभडबाट जतातत्तैबाट पेिोल बम, ढंुगा, मढा ु , ईटा, िडा र ि ु कु ुरी प्रहार गदै कायाालयको मख्यगु ट ने ै तोडफोड गरी प्रबश भई आगजनी गने को साथा ु ै लटपाट तथा वहु ंसा्मक गनतववनिहरू गन ाथालेपनि कायाालयलाई सरन्त्क्षत राख्नु उद्देश्यले े बारम्बार संचार सेट माफात तालक कायाालय र सम्बन्त्ि त नन्त्जकको नसनभल प्रहरी इकाईहरूबाट थप सहयोग ु

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

मानगएता पनन ्यनतबला अ्यानिक नभड भएको र अन्त्य स्थानहरुमा समे ेत झडप भई रहेको कारण त्काल सहयोग प्राप्त हन सकु ेन।

(घ)नमनत २०८२ भाद्र २४ गते अं.१६:१० बज नतरको समयमाे नसंहदरबारतफा आगजनी गरी फवकाएको अको ठूलो समूहले यस कायाालयको मख्य ढोका तथा पिाल भ्काउ ाँदै जतातततैबाट पेिोल बम, ढंुगा, मढाु , ईटा, िडा र िु कु ुरी सवहत कायाालय पररसर नभर प्रवश गरी तोडफोड र े आगजनी गने समूहलाई िवटएका प्रहरी कमचाारीहरूले अ्यन्त संयमता अपनाई सरकारी सम्पत्तीको तोडफोड तथा आगजनी नगन ाअनरोि गदाा गदै पनन उल्लु ेन्त्ित प्रदाशनकारीहरुले हाम्रो कुरालाई बवास्था गरी उत्ते ेन्जत भई कायाालय तथा यस कायालाय पररसरमा रहेका सरकारी सवारी सािन तथा ननजी सवारी साििनहरुमा समेत तोडफोड गनका साथाु ै आगजनी गरी क्षनत पर्य ु ाएको हो।

(ङ)सो घटनाको िममा उत्तेन्जत प्रदशनाकारीहरूले जतातततैबाट पेिोल बम, ढंुगा, मढाु , ईटा, िडा र ु िकु ुरी लवटएका ु हनतयार द्वारा आिमण गदाा कायाालय सरक्षाथ ाु िवटएका २१ जना प्रहरी कमचाारीहरु घाईते भएको मध्ये ४ जना गन्त्भर घाईते समेत भएका नथए।

(च)उत्तेन्जत नभड कायालाय पररसर प्रबश गरे े पश्चात कायाालय जोगाउन अन्न्तम प्रयास स्वरूप नभड े ननयन्त्रणको लानग बल प्रयोगको नसद्धान्त अवलम्बन गदै नभडलाई नततरववतर पाने उद्देश्यले ७ वटा ग्यास सेल प्रयोग गरर प्रनतरक्षा्मक तवरबाट िमश पिाडी हट्दै जााँदा प्रदशनाकारीहरूले प्रहरीबाट लवटएका नबनभन्न राईफल तथा पु ेस्तोल समेत देिाएर वहंसा्मक बन्दै कायाालय पररसरमा रहेका सवारी सािनहरुमा आगजनी गरे पश्चात अनत प्रज्जवलनशील प्रदाथ ापेिोल र नडजल बल्न थाले े पनि आगोको मस्लो र िु ााँवालु े केही पनन देन्त्िन अवस्था नथएे न, तत पश्चात प्रदशना्कारीहरुबाट सांघानतक आिमण सरु ु भयो र पररन्स्थती ननयन्त्रण बावहर पगु े पनि आफ्ना कमचाारीहरूको ज्यानको सरक्षालाई प्राथनमकता ददु ाँदै कायाालयको पिानडको भाग टुकुचा िोलाको बाटो प्रयोग गरी सबै प्रहरी कमचाारीहरूलाई सरन्क्षत रूपमा बावहर पठाई ु कायाालयमा परुै आगजनी भई िााँवाको मु स्लोको कारण ु केही पनन नदेन्त्िन अवस्थामा म प्रहरी बररष्ठ उपरीक्षक नवराज अनिकारी अन्न्तममा ननन्स्कएको े नथए।

(ि) उि घटनामा संलग्न समूहले कायालाय तथा कायाालय पररसरमा रहेको मेिो िावफक एफ.एम., सरकारी र कारवाहीमा ल्याइएका सवारी सािनहरु तथा प्रहरी कमचा ारीहरुको ननजी सवारी साि‍न

लगायत बहमु ूल्य सर सामानहरु समेत आगजनी तथा लटपाट गरी सम्पु ूण ान्त्वजबस्त तथा ु भौनतक संरचनाहरु समेत जलेर पूणरूपमा नष्ट भएको। (ज)हातहनतयार, िरिजना, गोलीगठ्ठाहरु क्षतीको ववववरणः- SLR २ (दई)ु नाल, ऐ को म्यागन्त्जन थान १५ (पन्त्र), ऐ को गोली ७००(सात सय) राउण्ड, ऐ को ब्ल्यांक राउण्ड ६८(अरसठ्ठी), सट गन २ (दई)ु नाल, ऐ को लाईभ राउण्ड थान ३५० (नतन सय पचास), र रबर िरा थान १००(एक सय), ग्यासगन ९ (नौ) नाल, ऐ को सेल थान २१८ (दईसयु अठार), म्याग्रम ७ (सात) नाल, ऐ को राउण्ड थान ५०० (पाँच सय), ३८ बोर ररबल्भर १(एक) नाल, ऐ को राउण्ड थान ३६ (िन्त्तस), 7.62 MM Type 54 चाईननज पेस्तोल १७ (सर) नाल, ऐ को राउण्ड ३०० (नतनसय), 7.62 MM Type 77 चाईननज पेस्तोल ३(नतन) नाल, ऐ को राउण्ड २५०(दई सय पचास) क्षती भएको। ु (झ)सवारी सािन र अस्वभावका सामानहरुको क्षनतको ववववरणः- <u>अस्वभावका सामनहरुः-</u> लादठ थान २५० (दई सय पचास)ु , हेल्मेट थान १०० (एक सय), राईट कन्त्िोल नगयर थान ७०(सत्तरी), बडी नसल्ड ढाल थान ८० (असी), सप्ट बलु ेट प्रफ ज्याकु ेट थान

२०(नबस), हतकडी थान १३(तेह्र) लटपाट गरी लगु को। े <u>सरकारी सवारी सािन (चार पातग्र)े तफाः-</u> १९ थान (वपक अप, िक, ज नस नभे , वन टन, रयाकर ् समेत), मोटरसाईकल थान ३० थान। साथै यस कायाालयमा आवश्यक कारवाहीको नसलनसलामा ननयन्त्रणमा रहेको चार पातग्र तथा दे ई ु पातग्र ननन्त्ज/भाडाकार सवारी सािनहरु मध्ये े चार पातग्र े २८ (अठ्ठाईस) थान र दई पातग्रु े मोटरसाईकल, स्कुटर ३९२ (तीन सय बयानब्ब)े थान लटपाट तथा ु आगजनी गरेको। यस कायाालय तथा अन्त्य कायाालयहरुबाट आई यस कायाालयमा पावकाङ्ग गरी रािेको नम्बर िलाउन ु नसकेको सवारी सािन (मोटरसाईकल, स्कुटर) समेत आगजनी तथा लटपाट गरु ेको।[44] <u>६९. नपाल नसे ंहदरबार सरक्षा गणको कायाला ु य प्रमि प्रहरी नायब उपरीक्षक नसद्धराज न्त्यौपानु को</u>े <u>कागज ब्यहोराः</u> नमनत २०८२ भदौ २३ गते समेत मनसह दरबार पररसरमै ड्युटीमा िविएको तथा नबहानैदेन्त्ि जन्त्जीे प्रदशना र त्पश्चात बावहरको अवस्थाबारे सञ्चार सेट माफात जानकारी नलइरहेको नथए। उि ददन माइतीघर मण्डलाबाट सरुु

[44] बयानको सक्कल प्रनत पाना- २१, अनसु चीु -५ को नस.न.६८ अन्त्तगता रहेको ।

भएको प्रदशना का िममा प्रदशना कारीहरू नयाँ बानश्वरन्त्स्थते एभरेस्ट होटेल अगानडको ब्याररकेट तोडी ननर्निते क्षरे मा प्रवशे गरेको, नभड एकदमै उत्तेन्त्जत भई सरक्षाकमीहरूु मानथ र संघीय संसद भवन प्रवशे गरी तोडफोड र आगजनीको को संचार सेट तथा ववनभन्न संचार माध्यमबाट थाहा जानकारी पाएको नथए। २३ गतेको घटनाका कारण २४ गते आन्त्दोलनकारीहरू थप सतख्यामा प्रदशना मा आउन सक्ने र नसंहदरबारमा समेत प्रवशे गना सक्िन ्भन्ने सरक्षाु ववश्लर्णकाे आिारमा हाम्रो कायाालयमा कायरा त सम्पूणा प्रहरी कमचा ारीहरूलाई निवफङ गरी नबहानैदेन्त्ि ड्युटीमा िटाएको हाँ। ु नबहानैदेन्त्ि सञ्चार सेट तथा ववनभन्न संचार माध्यमहरूमा आन्त्दोलनकारीहरूले प्रहरीका ववनभन्न कायाालयमा आगजनी गरेको प्रहरीका सवारी सािन सरकारी सवारी सािन ववनभन्न राजनीनतक दलका नताे तथा सरकारी कमचा ारीहरूको घर तथा सवारी सािन आगजनी गरेको कुरा सञ्चार सेट तथा सञ्चार माध्यमबाट थाहा पाएको हाँ। ु नसंहदरबार पररसरको बावहरी पेररनमटरको सरक्षाु नपालीे सेनाको न्त्जम्मामा रहेकोले नसंहदरबार न्त्स्थत नरनसंह दलबाट नपालीे सेनाको टोली समेत िवटएको नथयो। ददउँसो कररब १२:४५ बजकोे समयमा भद्रकाली मन्त्न्दर अगानड सरक्षाु घेरा तोडी प्रदशना कारीहरू नसंहदरबारको पन्त्श्चम गटतफाे आएका नथए। पन्त्श्चम गटमाे नपाले प्रहरीको वाटर क्याननसवहत नपाले प्रहरी सशस्त्र प्रहरी र नपालीे सेनाको सरक्षाु घेरा बनाइएको नथयो। नपालीे सेना र सशस्त्र बलको तलनामाु नपाले प्रहरीसगाँ देन्त्िने आन्त्दोलनकारीहरू कररब १३२० बजकोे समयमा पन्त्श्चमतफाको गटबाटे प्रवशे गने प्रयास गरे। उि समयमा कुनै आन्त्दोलनकारीहरू सम्झाई बझ्नु े िालका देन्त्िन्त्थे भने कुनै आन्त्दोलनकारीहरू एकदमै आिोन्त्शत देन्त्िन्त्थे। जन्त्जीकोे आन्त्दोलन भनीए पनन प्रदशना मा ववनभन्न उमेर समूहका समेत संलग्नता रहेको देन्त्िन्त्थ्यो। कनतपय आन्त्दोलनकारीहरूले कााँिमा नपालकोे झण्डा ओडेर आएका नथए। केहीले एन९५ मास्क लगाएका पानीको बोतल हातमा नलएका पवहले हेल्मेट लगाएको समेत देन्त्िन्त्थ्यो। पन्त्श्चम गटकोे बावहरी पेररनमटरमा िवटएको रावष्ट्रय प्रहरी प्रन्त्शक्षण प्रनतष्ठानका प्रहरी नायब उपरीक्षक हेमराज न्त्घनमरे को टोली सशस्त्र प्रहरी बलका सशस्त्र प्रहरी

SAMAYA SUTRA

वररष्ठ उपरीक्षक राजशे उप्रतीको े टोली नपाली े सेनाको नरनसंह दल गणका गणपनत प्रमिु सेना िड्काको टोली समेतले प्रदशना कारीहरूलाई सम्झाई बझाइु तथा न्त्यूनतम बल प्रयोग गरी रोक्न ेप्रयास गरेको नथयो। उि नभडले नपाली े सेनाको समेत कक्षा घेरामा रहेको बावहरी पेररनमटर कररब ५\१० नमनटमे ै तोडेर नभर प्रवशे गयो। न्त्जल्ला प्रहरी पररसर काठमाडौँको अपरेसन कमान्त्डर प्रहरी नायब उपरीक्षक सन्त्दरु नतवारी नपाले प्रहरी प्रिान कायाला यको प्रहरी नायब उपरीक्षक वकरणजंग काँ ुवरको टोली रावष्ट्रय प्रहरी प्रन्त्शक्षण प्रनतष्ठानका प्रहरी नायब उपरीक्षक हेमराज न्त्घनमरेको टोली यस नसंहदरबार सरक्षा ु गणको प्रहरी टोली समेतले नभडलाई प्रवशे गनानददनका लानग गेटमा ताल्चा लगाउनेसम्झाई बझाइु गने गरेकोमा भीडझनिल गटमा े लगाएको ताल्चा फुटाउने गटमा े आगजनी गने जस्ता काया गना थाल्यो। त्काल ै म समेतको प्रहरी टोली र सबैसरक्षा ु ननकायको टोलीले असरु ग्यास सवहत सामान्त्य नभर प्रवशे गररसकेको नभडलाई नततरनबतर पारी बावहर ननकालेको हो। भीरमा पनः ु सतख्या थप भई प्रहरीप्रनत थप आिामक हाँदु ै ढं ुगा इटा प्रहार गदै फलामको रड लाठी एसएलआर लगायतका हनतयार समेत गटबाटे सरक्षाकमीप्रनतु लन्त्क्षत गरी ताक्दै प्रदशना कारीहरू पन्त्िम गटबाटे नभर प्रवशे गना थालेपनि थप असरु ग्यासको मद्दतले नभडलाई रोक्न िोजे पनन ददउँसो कररब १५०० बजको े समयमा ठूलो संख्यामा आएका प्रदशना कारीहरू दोस्रोपटक नसंहदरबारको पन्त्िम गटबाटे नभर प्रवशे गरेका हनु ्यसरी ठूलो संख्यामा आिोन्त्शत प्रदशना कारीहरू नसंहदरबार पररसरमा प्रवशे प्रहरीप्रनत थप आिोन्त्शत रूपमा प्रस्ततु हाँदु ै प्रहरीलाई देख्नासाथ आिमण गना िोज्ने नदेन्त्िन चेतावनी ददन े जस्ता थालेपनि नसंहदरबार न्त्स्थत नपाली े सेना नरनसंह दलगणका सेनाको सझावु र सहयोगमा म लगायतको प्रहरी टोली नरनसंह दलगणको कोतकारको बाटो हाँदु ै उत्तरतफा रहेको ब्यारेकको ग्राउन्त्डमा गई बसेको हो। उि गणको ग्राउन्त्डमा रहेको समयमा नपाले काठमाडौँ उप्यका िवफक प्रहरी कायाला य आग्जनी भएको देििको हाँ। ु उि समयमा हजारौँको सतख्यामा कायहा रू होहल्ला र नारा मोटरसाइकल तथा अन्त्य सवारी सािनमा चढी नसंहदरबार पररसर वररपरर घमु ेको देििको हाँ। ु आिोन्त्शत भीड नसंहदरबार पररसरमा निना यस नसंहदरबार सरक्षा ु गणको चारपातग्र ेसवारी सािन र हातहनतयार रावष्ट्रय सरक्षा ु

पररर्दको सन्त्ववालय साँगको समन्त्वयमा पररर्दकै सन्त्ववालयमा लगी सरन्क्षतु राख्न लगाइएको हो। गणमा कायरा त अन्त्य प्रहरी कमचा ारीहरू समेत नपालीे सेनाको नरनसंह दल गण राविष्ट्रय सरक्षाु पररर्दको कायाला यमा गई सरन्क्षतु बसेका हनु । ् उि ददन म लगायत हाम्रो गणको प्रहरी टोलीले नेपाली सेनाको गणमै रातको िाना िाएको हो। पनि रातको ११:३० बजकोे समयमा नपालीे सेनाको नरनसंह दल गणबाट बावहर ननन्स्क आउने िममा अनिकांश मन्त्रालय तथा कायाालयहरूमा आगो लानग िवाु उनडरहेको देिेको हाँ। । ु उि समयमा दमकलले प्रिानमन्त्री तथा को कायाालयको पन्श्चमतफा लानगरहेको ननभाइरहेको देिेको नथए। ्यसपनि कायाालयमा हेदाा कायाला यको बावहरी पेरर नमटर तथा कायाालय ब्यारेक सबै सरन्क्षतु नथयो। भवन ब्यारेक कायाालय सरन्क्षतु संचार सेट सम्पका ववच्िेद भएको नथयो भने बत्ती पानी समेत पूणरुपमा बन्द भएको नथयो। समग्र कायाालयको ननरीक्षण पश्चात त्कालै रानत नै उपलब्ि प्रहरी कमचा ारी राविष्ट्रय सरक्षाु पररर्दको सन्त्ववालयमा सरन्क्षतु रािेको हातहनतयारलाई हाम्रो कायाालयमै ल्याई राख्न लगाएको हाँ। ु भोनलपल्ट नबहानै नसंहदरबार पररसरको अवलोकन गने िममा प्रिानमन्त्री तथा मन्त्त्रपररर्दको कायाालयको पन्श्चमतफाको भाग आग्जनीबाट िेरै क्षनत भएको देिेको हाँ। ु ्यसैगरी पूवताफा अगानड रान्त्िएका सवारी सािनहरू पूणरूापमा जलेको अवस्थामा नथए। गहृ मन्त्रालयमा पूणरूापमा आगजनी गररएको नथयो भन े अगानड पावकाङमारान्त्िएका सवारी सािनहरू पूणा रुपमाजलेको अवस्थामा नथए। न्शक्षा मन्त्रालय राविष्ट्रय सतकाता केन्द्रको भवनमा समेत आगजनी गररएको नथयो भन े अगानड र अन्डरग्राउन्ड पावकाङमा रान्त्िएका सवारी सािनहरू पूणा रुपमा जलाइएको नथयो। नसंहदरबार न्स्थत िावफक प्रहरीको कायाालय नडनडसी तथा ्यहााँ अगानड पावकाङ गरेर रान्त्िएका ननजी तथा सरकारी सवारी सािनहरू पूणा रुपमा जलेको अवस्थामा रहेका नथए। संघीय संसद सन्त्ववालय तथा नपालीे कांग्रसे नकपाे एमाले राविष्ट्रय स्वतन्त्र पाटी राविष्ट्रय प्रजातन्त्र पाटी लगायतका राजनीनतक दलका संसदीय दलका कायाालयमा समेत पूणा रुपमा तोडफोड तथा आगजानी गररएको नथयो। सामान्त्य प्रशासन मन्त्रालयमा आग्जनी तथा

सवारी सािनहरू पूणरूपमा जलाइएका नथए। कानून मन्त्रालय भनमू सहकारी तथा गररबी ननवारण मन्त्रालय भौनतक मन्त्रालय सञ्चार मन्त्रालय यवाु तथा िेलकुद मन्त्रालय पयटा न मन्त्रालय श्रम रोजगार तथा सामान्जक लगायतका मन्त्रालयहरूमा सामान्त्य तोडफोड गररएको नथयो भन ेकुनै सवारी सािन जलाइएको तथा कुनै तोडफोड गरी आन्शकं क्षनत पर्य ु ाइएको अवस्थामा रहेको नथयो। ्यसपनि नसंहदरबार पररसरमा सवारी सािनको क्षनत भयो भने अवलोकन गदाा मन्त्रालयहरूको कम्पाउन्डमा पावकाङमा रान्त्िएका २१८ थान चारपातग्र े सवारी सािन पूणा रुपमा क्षनत २६५ थान चारपातग्र े सवारी सािन आन्शकं क्षनत भएको र ५७ वटा दईु पातग्र े सवारी सािन पूणा रुपमा जलेर क्षनत भएको पाइएको नथयो। पनि नसनसवटभीमा हेने िमा पन्श्चम गटबाटे प्रवशे गरेका प्रदशना कारीहरू केही समयमै प्रिानमन्त्री तथा मन्त्रिपररर्दको कायाालयको मख्यु भवनको दन्क्षण पन्श्चम र पूवताफाको भागबाट प्रवशे गरी सरसामान बावहर ननकाली तोडफोड गरेको देिेको हाँ। ु ्यसपश्चात पावकाङमा प्रवशे गरी सवारी सािनमा तोडफोड तथा पन्श्चमतफाको भागमा आगजनी गरेको देिेको हाँ ु त्पश्चात ् गहृ मन्त्रालयनभर प्रवशे गरेका आन्दोलनकारीहरूले आगजनी तथा तोडफोड गरेका नथए। ्यसपनि यरतर िररएका प्रदशनाकारीहरूले आफ्नो अगानड देन्त्िन े मन्त्रालय कायाालयका भवन सवारी सािनमा तोडफोड गरेका नथए। यसरी ववनभन्न मन्त्रालय तथा कायाालय अगानड रान्त्िएका सरकारी तथा व्यन्त्िगत चारपातग्र ेर दईपाु तग्र ेसवारी सािनमा आगजनी र तोडफोड गररएको नथयो भने अनिकांश मन्त्रालय कायाालयमा तोडफोड र आगजनी गररएको नथयो। ववनभन्न मन्त्रालय तथा कायाालय तथा सवारी सािनहरूमा आगजनी गने तोडफोड गने व्यन्त्िहरू अनिकांशले हेल्मेट मास्क लगाएको देन्त्िन्त्ि भन े कसैले मिमाु रुमाल बााँिेको देन्त्िन्त्ि कनतपय प्रदशनाकारीहरुले मोबाइलबाट नभनडयो बनाइ रहेका समेत देन्त्िन्त्ि। मन्त्रालयहरूमा रहेका फायर एक्सवटङको ववर्यलाई समेत िोलेर सबै केनमकल फालेको देन्त्िन्त्ि तोडफोडका लानग साबले फलामका रड लगायत नसंहदरबार पररसरमा जे भेवटन्त्ि ्यही सामान प्रयोग गरेर तोडफोड गरेको देन्त्िन्त्ि आगो लगाउनका लानग पेिोल ननकाली कपडाका टुिा नभजाएर आगजनी गरेको देन्त्िन्त्ि। अपरान्न १५३० बजपनि नसंहदरबार

पररसरको सम्पूणा नससी वटभी क्यामेरा को नटवकालाई नै प्रदशनाकारीहरुले तोडफोड गरी क्षनतपर्य ु ाइददएका हनु । ् उि समय पश्चातपूणरूपमा बन्त्द भएको नससी क्यामेराको नटवका े भदौ २९

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

गतेबाट सञ्चालनमा आएको नथयो। जनबु लाे नसंहदरबार पररसरका १९ वटा नससी सञ्चालन भएका नथए। नसंहदरबारको सञ्चार प्रणाली समेत २९ गतेबाट मार पूणा रुपमा सञ्चालनमा आएको हो। यसैगरी नसंहदरबार पररसरमा सवसा ािािरण प्रवशे गने मख्यु द्वार दन्क्षण गटमाे ददउँसो कररब १५०० बजकोे समयमा आिोन्त्शत हाँदु ै नारा जलु सु गदै आएको नभडले नसंहदरबार प्रवशे गने प्रयास गरेको नथयो उि गटमाे यस कायाालयबाट प्रहरी ननरीक्षक ज्ञानन्द्रबहादे रु िरी तथा थप मद्दतको रुपमा र अन्त्य सरक्षाु ननकायबाट आएको सरक्षाु टोलीले उि नभडलाई रोक्न िोज्दा भीड झन ्अराजक भई ढुङ्गामढाु र आगजनी गना थालेपनि नसंहदरबार पररसर नभर प्रवशे गरेको नथयो। पूवी गटकोे बावहरपवट्ट कररब २३०० को संख्यामा रहेका प्रदशनाकारीहरूले टायर बाल्ने त्कालीन सरकार ववरुद्ध नारा उि गटमाे यस कायाालयका प्रहरी ननरीक्षक बवद्धप्रसादु सवु दीे र नपालीे सेनाको टोली िवटएको नथयो। पन्श्चम गटबाटे प्रवेश गरेका आन्दोलनकारीहरूले गहृ न्त्शक्षा मन्त्रालयमा आगजनी गरेर अगानड बढ्न थालेपनि नपालीे सेनाको टोली र हाम्रो टोली समेत रावष्ट्रय सरक्षाु पररर्दको सन्त्चवालयमा गई सरन्त्क्षु त बसेको हो। प्रिानमन्त्री तथा मन्त्त्रपररर्दको कायाालयको पन्श्चम र उत्तर पन्श्चम पवट्टको मानथल्लो भागमा तीन चार ददनसम्म पनन पटकपटक आगो देन्त्िएपनि नपालीे सेनालाई जानकारी दमकलको प्रयोग गरी ननभाइएको नथयो यस नसंहदरबार पररसरमा भएको आगजनी तथा तोडफोडको घटनासाँग सम्बन्त्न्त्ित हामीसाँग उपलब्ि नसनसवटभी फुटेज र नसंहदरबार सरक्षाु गणले तयार पारेको नसंहदरबार पररसरमा भएको क्षनत सम्बन्त्िी प्रनतवदने समेत यसै कागज सवहत पेश गरेको िु। यसरी ठूलो संख्यामा ववनभन्न सरकारी तथा गैर सरकारी कायाालयहरूमा ननयोन्त्जत रुपमा हातहनतयार समेत नलई आई योजना बनाई प्रवशे गरी तोडफोड आगजनी तथा समेत गने कायमा ा संलग्न जोसकु ैलाई पनन कानून बमोन्त्जम हनु पिाु । मैले मानथ बताए अनसारु लेन्त्िएको व्यहोरा दठक साँचो ि। फरक पने िैन।[45]

<u>७०. रावष्ट्रय प्रहरी प्रन्त्शक्षण प्रनतष्ठानमा कायरा त प्रहरी नायब उपरीक्षक न्त्चनीमाया तामाङको कागज ब्यहोराः</u>

नमनत २०८२ सालको भाद्र २३ गते र २४ गतेको प्रदशना को िममा आफ्नो कायाालयको पररसरनभर सञ्चानलत तानलम OCM-II को तानलम संयोजकको रूपमा िवटएको नथए। ाँ भाद्र २३ गतेको ददन

[45] बयानको सक्कल प्रनत पाना ६ ६९

-, अनसु चीु -५ को नस.न. अन्तगता रहेको।

तानलम सदाझै ननयनमत रुपमा सञ्चानलत भएको नथयो। कायाालयनभर तानलम गनतववनिहरु सञ्चालन भइरहन े भएकोले वफल्डमा घटेका घटनाका बारेमा आपसी कुराकानी बाहेक अन्त्य चासो र वटका वटप्पणी हनु े कुरा भएन। २४ गते पनन प्रनतष्ठानमा सञ्चानलत तानलम सचारु ु नै भइरहेको नथयो। नबहान ८, ००बजे पश्चात कायाालयको दैननकी कायाालयको कामहरू र कक्षा सञ्चालन लगायतका कायाहरू भइरहेको नथयो प्रनतष्ठानबाट २०० को हाराहारीमा बावहर वफल्डमा ड्युटी िटाइएको नथयो भन े बाँकी कायरा त कमचा ारीहरूलाई गटे ड्युटी पेररनमटर ड्युटी एवं स्टेन बाइ ड्युटी तोवकएको नथयो। सो बमोन्त्जम हामी सम्पूणा कमचा ारीहरु स्टेनबाई रहने भयौँ। नबहान १० बजको े समयमा हाराहारीमा हनु पिा ु । बावहर आग्जनी हाँदु ैि भन्ने समाचार अनलाइन िबरहरूमा सनननु थाल्यो। प्रनतष्ठानको तीन नम्बर पूवी गटतफा े पनन केही व्यन्त्ि हरू ८० ९० जना जस्तो जम्मा भई नाराबाजी गदै नथए। ति सतख्यामा थपघट भई १०० देन्त्ि १५० वा ६०\७० जस्तो भइरहेको नथयो। सोही िममा महाराजगंज चोक िेउनतर ठूलो िवाँको ु मसो ु सवहत केही वस्त ु पड्केको जस्तो आवाजहरू लगातार आउन थाल्यो र मानथ उल्लेन्त्ित स्थानमा जम्मा भएका व्यन्त्िहरू राजगंज एररया नतर मोनडयो। तथावप ५०-७० जनाको जमात भने ्यही नै नाराबाजी गदै नथए। केही सानो सतख्यामा १०-१५ जना जनत नपाले प्रहरी अन्त्घल्लो लाइन र २०-२५ जना जनतको सतख्यामा apf का कमचा ारीहरू पनिल्लो लाइनमा बसी ति नभडलाई कन्त्टेन गरररहेका नथए। ्यनतबलासम्मे आमीको सवारी सािनहरु न्त्शतल ननवास र प्रनतष्ठान अगानड रहेको आमी गणमा ओहोरदोहोर गरररहेको नथयो। ति समयमा प्रनतष्ठानको मूल गटे गटे नम्बर १ अगानड आमीहरूको ब्याररकेट सवहत पनन नथयो। लगभग १५०० बजको े समय पश्चात हनु पिा ु । आमीको समूहले ति ब्याररकेट हटाए पश्चात उनीहरूको उपन्त्स्थनत पनन हनु िाड्यो। ्यनतबला े आमीको मभमु ेन्त्ट बन्त्द भएपश्चात ्यता प्रनतष्ठानको पूवी गटमा े रहेको भीड नबस्तारै अगानड बढ्न थाल्यो। ्यहाँ िवटएका प्रहरी कमचा ारीहरू पनन नबस्तारै पनि हट्दै गयो नभड उत्तेन्त्जत र आिोन्त्शत हाँदु ै अगानड बवढनै रह्यो। नभडको संख्या ति समयमा पनन उल्लेख्य ववद्धृ भएको नथएन। नभड अगानड बढ्ने िममा रवहरह प्रनतष्ठानको हातानभर वफल्डमा िवटएका थप्रु ैप्रहरी सशस्त्र प्रहरी समेत आउन थालेकाले प्रहरीको सतख्या ववद्धृ हाँदु ै गयो। तर अब भने हामी माझका एक प्रकारको रास बढ्दै गयो हनतयार त जसरी पनन जोगाउनपिा ु भन्ने लागरे मैले प्रनाउ गणराजु बढाथो ु र प्रभ ुअमरेन्द्र नसंह प्रनाउ गणराजु

बढाथो‍ु की म लगायत ्यहााँ रहेका कमचा ारीहरू तानलमरत प्रन्शक्षाथी हवलदार मेजर सबु दारे मेजर लगायत हामी हात हनतयारलाई हाल रहेको क्वाटरगाडबा ाट गाडीमा रा िी कमचा ारीहरू समेतलाई बोकाई ब्यारेक भवन ओसाना व्यस्त भयौँ। उि समयमा ४०० बजको े समयमा हाराहारीमा राष्ट्रपनत भवन कायाालयमा गना थानलसकेको नथयो। हाम्रो क्वाटारकाडसाँगै रहेको कायाालय चल्दै गदाा क्वाटरगाडा िेउको सानो भवनमा आगलागी भयो। म प्रसनी अनमर गौतम र अन्त्य कमचाारीहरूले ननभाउन ेप्रयास गयौ तर सम्भव भएन ्यसैबला े प्रनानी जनीलाई दौडाँदै गटे बावहर सबै जम्मा सर नभर गटमा े ड्युटी कोही िैन भन्दै बोलाउन आइपग्नु भयो‍ु । म नसै गटमा े गए। ाँकोही पनन प्रहरी कमचा ारीहरु ्यहााँ बस्न तयार नभएको अवस्था नथयो। म िटपटाउँदै सबैलाई बोलाउन थाले। प्रनन नरबहादरु साउद, प्रनी ववेक भट्टराई, प्रनानन जनी‍ु राई र एक दईजना‍ु कमचा ारीभन्दा कोही पनन नथएनन। ् हामीसाँग हेल्मेट बढी प्रोटेक्टर लाठी केही नथएन। प्रनतष्ठानको प्राङ्गणमा प्रनतष्ठानको मारै कमचा ारी ्यनतबेला बावहर िवटएका प्रहरी र सशस्त्र प्रहरीको समेत गरी ठूलै सतख्यामा जम्मा भएका भएपनन गटमा े अगानड बढेर कन्टेन गने मनन्त्स्थनतमा कोही नथएनन।् सबैजना पिानड हवटरहेका नथए। उि समयमा बावहरबाट राष्ट्रपनत भवन चलाइसके पश्चात पनलसको‍ु अवफस हो जलाउनपिा‍ु । भन्दै नभडले हामीतफा ढुङ्गा िावफक आइल्याण्ड भ्काएर ल्याएका फलामका रडहरू सडकका ब्लकहरूले समेत आिमण गदै गटे भ्काउन उद्दत नथए। अन्तत गटको े लक तोडेर ननजहरू नभर पस्न थाले सोही समयमा मैले हाम्र ै जमातबाट पनन ग्यासगन िोई फायर भन्ने हल्ला भयो। केही ग्यासहरू फायर गररयो। कनत भन े यवकन भएन उि समयमा बल्ल तल्ल ढाल बोकेका ि सात जना कमचा ारी बार लगाई अगानड बढ्ने िममा बावहरबाट दईचारजना‍ु व्यन्त्िहरू िाती थाप्दै अगानड बढे एकजना नभर आगनमाा निरी थचक्क बस्यो। सोही समयमा हामीले लाठी चाजा पनन गयौं। उि समयमा वफल्ड अनिकृत पनन मोनतलाल योन्जन हनु हु न्त्थ्यो‍ु । त्पश्चात प्रदशना काररााहरुहरूबावहर भागे। मैले केही प्रहरी कमचा ारी सवहत गटे बावहर रहेको फलामको बारलाई नभर तानरे गटे गटे लगाई गटलाई बन्द्द गर् यौँ। उि समयमा प्रभ ुवदववष्टले े पनन सघाउनभयो‍ु । तर उहााँसाँग सरक्षा‍ु त केही अस्वभाव नभएकाले उहााँलाई मैले पिानड तानरे लगेँ। र पनः‍ु पिानड भागी रहेका प्रकारहरूलाई अनरोि‍ु गरी एक समूह तयार पारी गटमा े रा िेँ। ्यस

-, अनसु ची‍ु -५ को नस.न. अन्तगता रहेको ।

कायमा ा प्रन्त्शक्षाथी को प्रनन नतलकबमले पनन सघाए। पनि सशस्त्र प्रहरीको पनन एक समूहलाई अनरोिु गरी गटकोे दावहनतफाे काठको ढोका िेउमा पनन नतलक बमको नौ जनाको समूह र बायााँतफा साइडमा नपाले प्रहरी र सशस्त्र प्रहरीको सानो समूह राेि। तर प्रदशना कारीहरू पनि पनु फकेर आिमण गरेनन। ्म पनन गटमाे ड्युटी नै बनसरहे हााँदु ै गयो राती ८:०० बजकोे समय वररपरर गटमाे रहेका ड्युटीलाई कालो िाना िवाउनु पठाएर ९:०० बजे पश्चात ्पनु आमीको चहलपहल बढ्दै गयो। अवस्था सामान्त्य नै रहेता पनन केही समूहसवहत गटमाे ड्युटी पनि पनु ड्युटीको अदली बदली नमलाई म कररब राती ११३० बजकोे समयमा घर फवकाए। उल्लेन्त्ित व्यहोरा सााँचो हो। अन्त्यथा ठहरेमा कानून बमोन्त्जम सहौँला बझाउ ाँला। [46]

<u>७१. नपाल प्रहरी अनान्त्श्रत गे ल्म जगन्नाथ दु ेवल काठमाडौँमा कयरात प्रहरी नायब उपरीक्षक जसीे शाहको कागज ब्यहोराः</u>

आन्त्दोलन सरुु हनु भन्त्दाु अगानड जलमाे ररस्क नथएन। सरक्षाु र गप्तचरु ननकायहरूबाट जलमाे ररस्क सम्बन्त्िी कुनै पनन अली वाननङ आएको नथएन। र जलकोे अवस्था पनन सामान्त्य अवस्था नै रहेको नथयो। नमनत २०८२ ५२४ गते जन्त्जीे यवाहरूलु े को िममा ववनभन्न सरकारी ननजी तथा ववनभन्न प्रहरी कायाालयहरूमा आग्जनी भएको जानकारीहरू प्राप्त भएको उि ददन अन्त्दाजी १५०० बजदे ेन्त्ि १५३० बजकोे समयमा यस कायाालय मातहत नपाले प्रहरी अनान्त्श्रत गलमलु नि ुलनलतपरकाु कायाालय प्रमिु प्रहरी ननरीक्षक नरबहादे रु काुँवरले मलाई फोन सम्पका गरी ४ ५०० आन्त्दोलनकारी यस कायाालयको मूल गटे वकनसमका नारा लगाएको भनी जानकारी गराए पश्चात ्मैले त्काल उि घटनाको बारेमा तालकु काठमाडौँ उप्यका प्रहरी रानीपोिरीको सञ्चार लगायत प्रहरी वररष्ठ उपरीक्षक प्रववण नताल र प्रहरी नायब महाननरीक्षक ओम राणा समेतलाई जानकारी गराएको नथए। । ाँ जानकारी गराए पश्चात प्रहरी नायब महाननरीक्षक थप मद्दतको लानग सशस्त्र प्रहरी १५० जना सरक्षाकमीु नख्ि ु कारागारको लानग आउाँि भनी जानकारी गराउनभएकोु नथयो। तर टोली आएन। अन्त्दाजी १५-३० देन्त्ि १६००

[46] बयानको सक्कल प्रनत पाना ३ ७०

बजसम्मको॑ समयमा आन्दोलनकारीले नि ुकारागारको मूल गटे तोडफोड आग्जनी गरी कैदीबन्दी भगाएको र कायाला यमा तैनाथ सरक्षाकमीबाटु आन्दोलनकारी तथा रोक्न नसक्न ेतथा ताल ुकायाला यको आदेश अनसारु कायाालयमा रहेको अस्वाभाव हात हनतयार नलई सरन्क्षतु स्थानतफा गई बसेको भनी ननज प्रहरी ननरीक्षकले मलाई जानकारी गराएको नक्ि ु कारागारबाट भागका॑ कैदीबन्दीहरूले अब केन्द्रीय कारागार पनन पिा भनी सन्त्िारातफा ु लागको॑ समेत प्रहरीले गरेको ति जानकारी पश्चात केन्द्रीय कारागारका कायाालयका त्कालीन कायाालय प्रमिु नननमत्त कारागार प्रशासक बैकुण्ठ राज रेग्मीलाई यस केन्द्रीय कारागार अन्तगता का तीनवटै सेन्टर भद्र र मवहला बन्दीगहको ृ मूल ढोका तथा सरकारको मूल गटे बन्द गरी सम्पूणा प्रहरी कमचा ारीहरूलाई घटनाको बारेमा निवफङ गरी यस कायाालयमा रहेका सम्पूणा र बााँकी हातहनतयार यसै कायाालय सााँगै रहेको नपाली॑ सेनाको रावष्ट्रय सेवा दलसगाँ समन्वय गररराान्त्िएको अन्दाजी १७० बजको॑ समयमा हजारौंको सतख्यामा पन्श्चमतफा भोटे बहाल दन्क्षणतफा नरपरु ेश्वर सन्त्िाराबाटु आएको भनी यस कायाला यको िबर सङ्कल जानकारी गराएको ति नभड काठमाडौँ महानगरपानलकाको हाल नगर प्रहरी बसेको कायाालयको गटमा॑ पानी िाएर नारा लगाई रहेको र सोही भीडमध्य जानकारीले केन्द्रीय कारागारतफा आई मूल गटमा॑ ढुङ्गा प्रहार गरी नसनसवटभी क्यामेरा लगायत कारागार कायाालयको झ्यालको नससा समेत तोडफोड गरेकोमा ति नभडलाई प्रनतकार गरी भीडलाई फकााइएको ति घटनाको बारेमा त्कालै तालकु कायाालयमा जानकारी ताल ु कायाालयबाट प्रनतकार गने लाइभ राउन्ड प्रयोग नगने थप मद्दत कही ीँकतैबाट पनन सञ्चारबाट जानकारी गराएको र ति नभडलाई प्रनतकार गनका ो लानग हामीसाँग पयाााप्त मारामा अस्वाभावका सामानहरू समेत नभएको समयमा जन्जी॑ आन्दोलनकारीहरू नि ुकारागारबाट भागका॑ यस कायाालयको मूल गटमा॑ तोडफोड गरी नभर प्रवशे गरेको र नभर कैदीबन्दीहरूले समेत अब यो देशमा केही पनन िैन संवविान िैन अदालत िैन प्रािनमन्त्री िैन सम्पूणा अनभलेिहरू ध्वस्त भए। अब यो कारागार पनन तोडफो लगाउन ु पिा भने नारा लगाएको भनी कारागारका चौकीदारले नननमत्त प्रशासकलाई जानकारी गराएपश्चात नननमत्त प्रशासकले मलाई जानकारी गराएको नभरको नभडलाई समेत रोक्न नसवकन ेअवस्था रहेको ्यसपनि नभरका कैदीबन्दी तथा आन्दोलनकारीहरूले कारागार कारागारको ढोका तोडफोड गरी कैदीबन्दीहरू

-, अनसु चीु -५ को नस.न. अन्तगता रहेको ।

बावहर ननन्त्स्क रोक्नका लानग चार पाँच राउण्ड रबर िाा फायररङ गरेको त्काल सो ददनका अपरेसन कमाण्डर तालकु काठमाडौँ उप्यका प्रहरी कायाला यका वररष्ठ उपरीक्षक दीप शमशरे राणा सरलाई उि घटनाको बारेमा जानकारी गराउँदा थप मद्दत आउँदैन रोक्न ुरोक्न सवकाँदैन भने हातहनतयार र आफू सरन्त्क्षतु भई बस्ने भनी ननदेशन भएको नथयो। केन्त्द्रीय कारागार अन्तगता सेन्त्टर भद्र र मवहला जलमाे परुर्ु ३४ ४१ र मवहला ४३७ गरी जम्मा ३८७८ जना कैदीबन्त्दी रहेकोमा परुर्ु ३१०५ र मवहला ४१२ गरी ३५१७ जना कैदीबन्त्दीहरू भागकोे र ३६१ जना कैदीबन्त्दी यस कायाालयको प्रहरी टोलीले सम्झाई बझाई गरी भाग्न नदीई राििेको। हालसम्म १८९९ जना यस कायाालयमा वफताा भएका र १६१८ जना म पनन फरार रहेका िन। ्उि समयमा आन्तररक प्रशासनका लगायतबाट सहयोग नमलेकै नथयो नावयकाहरूले भागकाे कैदीबन्त्दीहरूलाई कारागारमा वफताा आउन ुभनी फोन माफात जानकारी गराएका नथए। कारागारलाई सरन्त्क्षतु गनका ो लानग कारागारका जीणा पिाल ननमााण गनपनेु कारागारको क्षमता अनसारु कैदीबन्त्दी राख्नपनेु पयााप्त मारामा कन्त्सन्त्टना वायर नसनसवटभी क्यामेरा अभाव रहेको अपराािको प्रकृनत अनसारु बन्त्दीहरूलाई ििुट्टाििुट्टै राख्नपनेु बाह्य अस्पतालमा लैजाँदा नबरामीको सम्पूणा रेिदेि जस्तै और्नि िररद सरसफाई स्याहार प्रहरीले गनपनेु बाध्यता जसको कारणबाट चनौतीु व्यन्त्ि तथा सामान चेवकङको गना एक्सरे मेनसन गटे मेटल नडटेक्टरको अभाव दीघरा ोगी अपाङ्ग माननसक सन्तलनु गमाएकाु जष्ठे नागररकको हकमा कानूनको व्यवस्था अनसारु प्यारोलमा िािाड्नपनेु संिनमत नबरामीहरूको लानग ििुट्टै कक्षको व्यवस्था हनु पनेु कानूनमा भएको व्यवस्था अनसारु दीघरा ोगीलाई मेनडकल बोडका ो नसफाररसमा प्यारोलमा िािाड्नपनेु हाइटेरा सेटको ब्याििी ब्याकअपको समस्या रहेको मानथ लेन्त्िएको वववरण दठक ि। प्रस्ततु घटनामा वववरण कागज आयोगका पदानिकारी समक्ष स्वतन्त्र रूपमा िािोलाई देििाइददएको वववरण दठक साँचो हो। [47]

[47] बयानको सक्कल प्रनत पाना ३ ७१

७२. प्रहरी बत्तृ कानलमाटीका प्रहरी ननरीक्षक नबजय राज नतमन्त्त्सनाको कागज ब्यहोराः मैले नबशर्ि गरी अ.अ. शािा ठाडो उजरीु र बाह्य ड्युटीहरुमा कमाण्डरको रुपमा यस वत्तमाृ कामकाज गदै आई रहेको िु। नमनत २०८२। ०५। २३ गतेको ददन म नसहंदरवार दन्त्क्षण गटे अगाडी वपकेट ड्युटीको रुपमा िवटएको नथए। ाँ ति ददन मेरो न्त्जम्मेवारीमा कुनै पनन घटना भएको नथएन, सामान्त्य अवस्थामा ड्युटी सम्पन्न गरेको नथए। ाँ नमनत २०८२। ०५। २४ गते नबहान ०६:००बजकोि समय देन्त्ि पवहलोनसफ्टको ड्युटीको न्त्जम्मेवारी बझु ेको नथए। ाँ नमनत २०८२। ०५। २४ गते नबहान अ. ०८:०० बजकोि समयमा न्त्जल्ला काठमाण्डौ का.म.न.पा. वडा नं. १४ कंलकी चोकमा केही आन्त्दोलनकारीहरुले टायर बाली प्रदशना गना लागकोि भनी प्रहरी कन्त्ि्ोल रुमबाट संचार सेटमा जानकारी प्राप्त हनु आएकोले म समेतको प्रहरी टोली सो स्थानमा िवट गएका हौँ। यस वत्तकाृ प्रमिु प्र.ना.उ. मि ुकुमार थापा नमनत २०८२।०५।२३ गते बानश्वरमाि भएको जे एन जेड को अन्त्दोलनमा घाईते भएको र उपचार गरी यस कायाालमै भएकोले सरुमाु म प्रहरी टोली नलएर कलकी गएको हाँ। ु ति स्थानमा पग्दाु सरुमाु ५००/६०० जना प्रदशनाकारीहरुले कलंकी चोकमा जम्मा भइ बाटो अवरोि गरी टायर बालेर प्रदशना गरी रहेका नथए। त्काल म समेतको प्रहरी टोलीले सेट माफात प्रहरी कन्त्ि्ोलमा कल गरी थप मद्दत मागकोि नथयौँ। पनि प्रदशना कारीहरु उग्र बन्त्दै तोडफोड समेत गना लागकोि नथए। प्रहरी कन्त्ि्ोल रुमबाट ररले भएपनि प्रहरी बतृ कानलमाटीका प्र.ना.उ. मि ुकुमार थापा ज्य ुघाईते अवस्थामै और्िी सेवन गरी दिाई कम गने नसररन्त्ज लगाई त्काल थप टोली नलई कंलकी चोकमा आई कमाण्ड नलन ुभएको नथयो। प्र.ना.उ. मि ुकुमार थापाले सञ्चार सेट माफात प्रहरी कन्त्ि्ोलबाट थप मद्दत माग गरेपिी भकृ ुटीमण्ड न्त्स्थतमा रहेको नगर प्रहरी बाट २ जना प्रहरी ननरीक्षकको कमाण्डमा दईवटाु गाडीमा प्रहरी टोली, प्रहरी प्रभाग बलम्वबाटु प्र.नन.को कमाण्डमा प्रहरी टोली र केही समय पनि प्रहरी बतृ स्वयम्भबाटु समेत प्र.नन. को कमाण्डमा प्रहरी टोली िटी आएको नथयो। नमनत २०८२। ०५। ०२४ गते नबहान ०९:०० बजे पनि प्रदशना कारीहरु बढ्दै गई ५०००/७००० संख्या पगु कोि नथयो। ननजहरुले बाटोमा टायर बाली यातायातका सािनहरु तोडफोड गरी आवागमन अवरोि

- , अनसु चीु -५ को नस.न. अन्त्तगता रहेको।

गरेका नथए। पनि नभड उग्र बन्दै प्रहरीलाई आिमण सरुु गरेका हनु । ् प्रहरी प्रभाग बलम्वबाटु आएको सवारी साि न तोडफोड गरी प्रहरीलाई कुटवपट गरर घाइते बनाएका हनु । ् प्रहरीले २३ गते बानश्वरमाे गोली हानी मारेको हो, यीननहरुलाई पनन मानपाि ु , न्तजउँदै आगो लगाउन ुपि भन्दै घरेल ुहातहनतयार समेत बोकी आएका नथए। प्रहरी कन्त्िोल रुम भद्रकालीबाट सञ्चार सेटमा िे रै बल प्रयोग नगने, लाईभ राउण्ड गोली नहान्ने, थप मानववय क्षनत हनु नददन सम्यम भई काया गने ननदेशन भएकोले हामी रक्षा्मक तररकाले बनस नभडलाई शान्त रहन आग्रह गरी पटक पटक माईवकङ गरेता पनन कोही कसैले हाम्रो कुरा नसनीु लगातार रुपमा प्रहरीलाई आिमण सरुु गरेका नथए। अराजक नभडले प्रहरी प्रभाग कलंकीको भवनमा प्रहरी कमचा ारीहरुलाई नभरै थनीु बावहरबाट आगजनी गरेका हनु । ्कलकी नस. आर. नभ. गाडीमा आगजनी गनकाु साथै नन्तजकै रहेको िावफक प्रहरी प्रभाग कलंकीमा प्रहरी कमचा ारीलाई ढोका थनीु बावहर ननस्कन नददई आगजनी गरेका हनु । ् प्रहरी कमचा ारीहरु न्तजउँदै जल्ने अवस्था आएपश्चात प्रहरीले अश्रग्याँु स तथा लाठ्ठी चाजा गरेको हो। ्यसबाट प्रहरी कमचा ारीहरु घाईते भएको र घाईतेलाईत्कालअस्पताल लान समेत सवकएको

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

नथएन। कलंकी न्स्थतमा रहेको नापी कायाला य र मालपोत कायाला यमा समेत आगजनी गरेका हनु । ् उि समयमा कलंकीमा १० हजार बढीको संख्यामा प्रदशना कारीहरु आएका नथए। उनीहरुले घरेल ुहात हनतयार पेि्ोल बम बोकेका नथए। चारै तफा टायर बाली प्रदशना भएको नथयो। उि घटनाको बारेमा त्कालीन वफल्ड कमाण्डर प्र.ना.उ. मि ुकुमार थापा ज्यबाटु प्रहरी कन्त्ि्ोल माफात तालकु कायाालयमा सो अवस्था बारे जानकारी गराइएको नथयो। प्रहरी सञ्चार सेटमा प्रहरीका अन्त्य प्रहरी यननटहरुु , प्रहरीको गाडी, नताे तथा ब्यन्त्िगत घर, ब्यवसावयक भवनहरु, राष्ट्रपनत ननवास, संसद भवन र नसंहदरवार समेतका आगजनी गरेको भनी चारैतफाबाट अन्त्दोलनकारीहरु उग्र बन्त्दै गएकोले संयनमत भई आफ्नो र कायाालय, हातहनतयारको सरक्षाु गन ाुबल प्रयोग नगन ाुभन्ने आदेश भएकोले म समेतको प्रहरी टोली प्रहरी वत्तृ कानलमाटी तफा वफताा हनु लागकाे नथयौँ। सो िममा हजारौँ प्रदशनाकारीहरुले हानमहरुमाथी ढुङ्गा मढाु , पेि्ोल बम समेत प्रहार गरी केही प्रहरी कमचा ारीहरुलाई समेत घाईते बनाउनकाु साथै गाडीहरुमा तोडफोड समेत गरेका नथए। हामीहरुले थप प्रहरी टोली माग गरेता पनन कतैबाट थप मद्दत आउने सकेको नथएन। कलंकी चोकमा रहेको शसस्त्र प्रहरी बल चपचापु बसी गाडीबाट समेत नननस्कीई आफ्नो बसे तफा भागर्पीे हामीहरु नबस्तारै कानलमाटी वत्तकोृ सरक्षाकोु लागी फकेका हौँ। हामीलाई हजारौँ प्रदशनाकारीहरुले लिट्न थालेपीमार हाम्रो तफाबाट अश्रग्यासु प्रहार गदै कानलमाटी तफा फकेका हौँ। केही प्रदशना कारीहरु उद्योगपनत नबनोद चौिरीको घर तफा लागे भने केही प्रदशनाकारीहरुले हामीहरुलाई ढुङ्गामढाु गरी रहेका नथए। कानलमाटी प्रहरी वत्तृ अगाडी पग्दाु कायाालय गटे अगाडी ४०००/५००० को संख्यामा प्रदशनाकारीहरुले प्रहरी वत्तकोृ चारै तफाबाट घेरा हाली ढुङ्गा मढाु , ईटा पेि्ोल बम हानी रहेका नथए। हामीहरुले अश्रग्याँसु प्रहार गरी नभडलाई नततर नबतर पारी वत्तमाृ प्रवशे गरी नभर रहेका ३००/४०० जना प्रदशना कारीहरुलाई बावहर ननकालेका हौँ, हामीहरुलाई लिट्दै कलंकी तफाबाट आएका हजारौं प्रदशना कारीहरु र बल्ि ु तफाबाट आएका प्रदशना कारीहरु र कानलमाटीमा रहेका प्रदशना कारीहरुको भेट भएपनि न्स्थती ननयन्त्रण बावहर गएको नथयो। बाटोमा र प्रहरी कायाालयमा भएको आगजनीबाट चारै तफा िवाकोु मस्लोु ननन्त्स्कएको नथयो। बल्ि ु तफाबाट आएका प्रदशनाकारीहरुले सटागन, नथ्र नट थ्री र एल एल आर हनतयार समेत बोकी मोटरसाईलमा आएका नथए, केही प्रदशनाकारीहरुले प्रहरीको चस्ताु लगाई आएका नथए। प्रहरी वत्तृ कानलमाटी र नगर प्रहरीबाट

भएको टोली मजबतु भइ प्रदशना कारीहरुलाई गटमा े रोक्न लाग्दा गटबाटे प्रवशे गना नसकेपनि दायाँ वाया र पिाडी तफा रहेको घरमा पनस ितबाट पेि ोल बम प्रहार गरेका नथए। जसको कारणबाट प्रहरी वत्तको ृ अगाडी तफा मेनबाटो तफाको कोठाहरुमा आगलागी भएको नथयो। पिाडी तफा रहेको िावफक भवनमा आगलागी हनु का ु साथै साइडमा पाका गरेको िावफक प्रहरीको भ्यान र अन्त्य सवारी साि न तथा यस कायाालयको गटमा े रहेको िावफक प्रहरीको भ्यानमा समेत आगलागी सरु ु भएको नथयो। वत्तको ृ मेन गटबाटे हनतयार बोकेका प्रदशना कारीहरु नभर निरी प्रहरीको साथमा रहेको सटागन र गोली िोसी अन्त्य हनतयार समेत कब्जामा नलन िोजे पश्चात पटक पटक माईवकङ गरर प्रहरीबाट आ्मरक्षाको लानग केही डमी राउण्डबाट हवाई फाएर गररएको हो। बालाज ुस्वयम्भ ुतफाबाट मोटरसाईकल तथा नमनी भ्यानहरुमा हातहनतयार सवहत प्रदशनाकारीहरुले सबै प्रहरीलाई मानपिाा ु भनी नारावाजी गरी वत्तमा ृ प्रवशे गना थालेको र प्रहरी वत्तृ जल्न थालेपनि हानमहरुले माईवकङ गदाा समेत नमानकोले े हवाई फाएर गरेपश्चात प्रदशना कारीहरु केही पिाडी हटेको मौका िोपी यस वत्तको ृ वहरसतमा रहेका थनु वाहरु ु कायाालय प्रमिको ु आदेशमा तालकु कायाालयमा जानकारी गराई पनि उपन्स्थत हनु आउन ु भनी त्कालका लागी न्जवनरक्षाको लागी वहरासतमिु गररएको नथयो। प्रहरी कन्ि्ोल पररसर भद्रकालीबाट थप मानववय क्षनत नहोस भनी प्रहरी कमचारीले कायाला य िोडी अन्त्य सरन्क्षतु स्थानमा हनतयार, संचार सेट र गाडीहरु सरन्क्षतु गरी लान ुभन्ने जानकारी पश्चात सम्पूणा हात हनतयार, संचार सेट प्रहरी भ्यानमा लोड गरी प्रहरी कमचा ारीहरु कानलमाटी चोक, टेकु , शवहदगटे हाँदु ै पररसर भद्रकाली गएका हौँ। म समेतको प्रहरी टोलीलाई बाटोमा चारै तफाबाट ढुङ्गामढा ु समेत भएको नथयो। हामीहरुले पटक पटक थप मद्दत माग्दा समेत आफू सरन्क्षु त रहन ु अन्त्य सरक्षा ु ननकायहरुबाट थप मद्दत आउन सक्दैन भनी जानकारी पाएका नथयौं। पिी पररसर भद्रकालीमा समेत हजारौको संख्यामा प्रदशना कारीहरु हात हनतयार नलई आिमण गना लागकोले े माईवकङ गदाा कोही कसैले नसनु पिीे केही राउण्ड अश्रग्याँसु हान्नुका साथै डमी राउण्ड गोलीबाट हवाई फाएर समेत गररएको हो, जसको कारण पररसर भद्रकालीमा आगजनी तथा लटपाटु हनबाटु जोनगएको हो। न्जल्ला प्रहरी पररसरमा सो कायाालयको सरक्षामा ु िविटएका कमाण्डरको आदेश बमोन्जम हामीहरुले काम गरेका हौँ। दजना ौँ पटक न्जल्ला प्रहरी पररसरमा आिमणको प्रयास भएको नथयो। राती ०७:३० बजको े समयमा १०० भन्दा बढी मोटरसाईल र सशस्त्र प्रहरीको िकमा चढी

आएका प्रदशनाकारीहरुले गटमा े सो िक ठोक्काई गटे भ्काउन े प्रयास गदाा हामीहरुले अश्रग्यासु तथा लाठी चाजा गरर रोकेका हौँ। उि ददनको आिमण गदाा हरेक प्रकारका ब्यन्त्िहरु सलग्न नथए। प्राय: गरी लाग ु और्ि सेवनकताा, कलकी बल्ि ु क्षेरमा यातायात काउन्टरमा काम गने, भररयाको रुपमा काम गने ब्यन्त्िहरु, सकु ुम्वासी बन्स्तका ब्यन्त्िहरु, कवाडीमा काम गने भारनतय मलका ु ब्यन्त्िहरु र प्रहरी वहरासतबाट भागका े थनु वाहरु ु हनु सक्न े अनमानु गरेको ि ु, नतनीहरुबारे एवकनका साथ को-को नमली गरेका हनु ् भन्ने एवकन गना सवकँदैन। म समेतको प्रहरी टोनलले वत्तृ िानड गएपश्चात यस कानलमाटी वत्तमा ृ आगजनी तथा लटपाटु गरर सम्पूणा शािाहरुमा रहेका सम्पूणा सामाग्री, फननचा र र प्रहरी कमचा ारीका ब्यन्त्िगत सवारी सािनहरु र अन्त्य सामाग्रीहरु पूणा रुपमा क्षनत भएको नथयो। यस कायाालय पररसरमा रहेका सवै सवारी सािनहरुमा आगजनीबाट पूणा रुपमा क्षनत भएको नथयो। यस कायाालबाट सटागन र गोलीहरु लवटएको ु नथयो। सटागन पनिफेला पाररसवकएको ि। गोनलहरु भने हालसम्म फेला परेको िैन। उि घटनामा यस कायाालयका ६०। ६५ जना प्रहरी कमचा ारीहरु घाइते भएका नथए भने लाठी चाजबा ाट केही प्रदशना कारीहरु घाईते भएका नथए। ननजहरुको एवकन संख्या भन े मलाई जानकारी िैन। प्रदशना कारीबाट भएको आिमण तथा कुटवपटबाट प्रहरी कमचा ारी घाईते भएका हनु भने प्रहरीको लाठी चाजा र भागदौडमा प्रदशना कारीहरु घाईते भएका हनु । हामीले तालकु कायाालयबाट आदेश भए बमोन्त्जम कम भन्दा कम बल प्रयोग गरर आफ्नो ज्यान दाउमा रान्त्ि हातहनतयार, साँचार सेट र प्रहरी भ्यानहरु जोगाएका हौ। उि घटनामा म लगायत यस वत्तमा ृ कायरा त प्रहरी कमचा ारीहरुको ब्यन्त्िगत सवारी सािन र सम्पूणा सामानहरु जनल नष्ट भएको ि। म समेतको प्रहरी टोलीको सवियताले प्रहरी पररसर भद्रकाली जोनगएको हो। [48]

<u>७३. नपाल पे नलस हु ेल्थ क्लव भकृ ुटीमण्डप, काठमाण्डौमा कायरात प्रहरी ननरीक्षक नरप्रसाद पौडे ेलको</u> <u>कागज ब्यहोरा:</u> नमनत २०८२असोज २३ गतेको जन्जी आन्दोलन घे टना सम्बन्बन्त्िमा पवहलो ददन राव्रिय प्रहरी प्रन्शक्षण प्रनतष्ठान महारागंजबाट िवटई आउन भएको प्रहरी ु नायब उपरीक्षक भाष्कर िनतवडा कमान्डमा को(९८५१२८९८२६.नं फोन कमान्डार) म सहायक कमान्डर भई नपाले प्रहरी प्रिान कायाालय अप्रशनबाट नबहान े ७००बजको े समयमा टेनलफोनबाट नपाले : शसस्त्र प्रहरी गण नं १. ४०

[48] बयानको सक्कल प्रनत पाना- ४, अनसु ची ु -५ को नस.न.७२ अन्तगता रहेको ।

नक्सालको टोली (चानलस) जना नलएर जान भन्नेु जानकारी आएको तर जाद पदैन भनी फकााईएको हदा पुन नबहान ु १०:३० बजको समयमा फे ेरी नपाल प्रहरी प्रिान कायाालय अप्रे शनबाट नडउटीमा े िवटई जान भन्नेे टेनलफोनबाट आदेश आएकोले प्रहरी प्रिान कायाालयमा ववनभन्न शाििमा कायरा त रहेका टोलीलाई प्रभाष्कर.उ.ना. िनतवडाको कमान्डमा म लगाएत ५०(पचास) जनाको टोलीलाई नभण्डारे .का.प्र.प्र. शाििबाट हातहनतयार बझ्ु ेर नडउटी िवटई जान आदे ेश आई भन्डार शाििमा नभड ननयन्त्रणको समाग्री बझ्नु भन्डार शाििमा जााँदा नसल्ड समेत अन्घल्ला टोलीले नलई गई सकेको जानकारी भन्डार शाििले ददएको हनालु े संचारबाट (२) दईु वटा संचार सेट कमान्डर र सहायक कमान्डरले बन्झ्ु नलई फुल नगयर र लाठी हेलमेट सवहत थप मदतको लागी भनी संसद भवन तफा जााँदा बाटोमा नभडभाड भएकोले संसद भवनमा कररब ११:३० बजकोे समयमा पग्दाु परुै प्रदशनाकारीहरूले ति संसद भवन चारै नतरबाट घेराउ गरेर ढुगांमढाु समेत गरेको अबस्थामा नभडलाई सम्झाई बझ्ाईु गदै संसद भवन नभर पग्दाु पररर्रबाट नडउवटमा िवटन ुभएको प्रहरी उपरीक्षक अवपल राज बोहराले आफ्नो लगाएत अरु टोलीलाई समेत कमान्ड गरर रहेको अबस्थामा हाम्रो टोलीलाई पनन संसद भवनको उत्तर पट्टीको गटमाे (पानी टंङ्की) नन्जक िटाईएको र परुैददन भरी ्यस स्थानको गटमाे नडउटीमा िवटई रहेको ्यस पश्चात १४:३०बजकोे समयमा दन्क्षण र पूव ापट्टीको गटमाे िेरै अश्र ुग्यााँस हवाई फायर चलेको हदााँु संसद भवन बावहरको अवस्था तनावग्रस्त न्स्थनत संचार सेटमा समेत बारम्बार सननु रहेकोले मदतको लागी भनी नपाले आमीको टोली संसद भवन तफा सरक्षाु ददन आउाँदै गदाा बाटोमा नै प्रदशनाकारीहरूले रोवक रहेको भन्नेसंचार सेटमा आएको हदांु १४:४५ बजकोे समयमा रानीपोिरीबाट िवटई आउन ुभएको प्रहरी बररष्ठ उपरीक्षक ददप शम्सेरबाट संसद भवन नभरको अवस्था बन्झ्ुई कमान्ड गन ाुभएको हदााँु ्यस पस्चात पनन संसद भवनमा चारैनतरबाट प्रदशना कारी उग्ररुपमा रहेको र नभर समेत निरेर प्रदाशन लगाएत तोडफोड गना थालेको भनी संचारको सेट माफात जानकारी गराई रहेको र अन्दाजी १५:०० बजकोे समयमा नभडलाई ननयन्त्रण नलन भनी स्थानीय प्रशासन ऐन २०२८अनसारु प्रमिु न्जल्ला अनिकारी र नभक्टोरसंगै रहेर संचार सेटबाट घडाु मननु गोनल चलाउने स्पष्ट आदेश ददईएको संचार सेट माफात सननएकोु र केवह समय पश्चात नभडभाड झन उग्र नै भई रहेको हदांु संचार सेटमा कफ्य ाुसमेत जारी गररएको ि भन्ने सेटमा माफात थाहा भएको हदांु कररब १७:३०

बजको े समयमा संसद भवनमा नपाले आनमा समेत आएर कफ्यजारी ु भई सकेको भन्दै नभडभाडलाई माईवकङबाट सम्झाई बझाई गदै नभडलाई नततर-नबतर गरेको र कररब १८:३० बजे पनि बावहर बानश्वरे चोकको अबस्था समान्त्य भए पश्चात संसद भवनको पेररनमटर नभर रहेको प्रहरीहरूलाई बानश्वरे वत्तृ नतर पढाईएको हदां ु अन्दाजी २०:०० बजको े समयमा प्र.ना.उ.भाष्कार िनतवडाको कमान्त्डमा रहेको टोली थप मदतको लागी भनरे फेरी बानश्वरे बत्तमा ृ िटाई पठाईएको हदां ु न्त्स्थनत समान्त्य नभएसम्म ्यवह रहने आदेश भएकोले ्यवह बसेको र बावहर चोकको अवस्था समान्त्य भए पश्चात कररब २१:४५ बजको े समयमा हाम्रो टोलीलाई समेत न.प्र.प्र.का े नक्सालमा वफताा भई कमान्त्डारलाई समेत जानकारी गरा ई आफ्नो-आफ्नो स्थानमा पठाईएको नथयो। नमनत २०८२ असोज २४ गतेको घटनामा म न.प्र.प्र.का.नक्सालको े आदेशमा स्टेन्त्डबाई नडउटी रहेकोले आफ्नो कायाायल नपाले पनलसु हेल्थ क्लव भकृ ुटीमण्डपमा नै रहेको र सम्पूणा सरकारी कायाालय लगाएत सबै कायाालय बन्त्द रहने सचना ु आएपी कायाालयमा रहदा प्रदशना कारीहरु सबैनतरबाट हो- हल्ला गदै रानीपो िरीबाट मे ि ोको कायाालय नसंहदरबार आसपासमा समेत रहेको सरकारी कायाालयहरू तोडफोड आगजनी भई रहेको दे ि ेर नपाले पनलसु हेल्थ क्लव भकृ ुटीमण्डमा पनन तोडफोड आगजनी हनु सक्ने सम्भावना भएको हदां ु सरक्षाको ु वहसाबले नपाले पनलसु हेल्थ क्लवको पेररनमटरमा रहेको मलु गटे समेत बन्त्द गरी यस हेल्थ क्लव र गष्टबाटे ददने सेवा सनबा ु समेत बन्त्द रहने सचना ु सेवाग्राहीहरूलाई जानकारी गराएको ्यस प्रश्चात नगर प्रहरीमा (city police)एउटै पेररनमटर नभर पने भएकोले कायाालय सरक्षा ु कसरी गने भनी समन्त्वय गना जााँदा ्यहााँ पनन सबै प्रहरी कमचा ारीहरू बावहर नडउटीमा िवटई कायाालयमा फवकान नसक्ने नथयो र भएको प्रहरी कमचा ारी पनन सादा पोशकमा बावहर गई सकेकोहदां ु बले का ु ४:०० बजे पनि प्रश्चात गष्टे हाउस लगाएतहेल्थ क्लव बन्त्द गरीबले का ु ९:०० बजसम्मे यही क्लवमा रहेको्यसपनि बावहरको न्त्स्थनत सामान्त्य देन्त्ि िए पनि कोठामा बस्ने प्रहरी कमचा ारीलाई कोठामा पठाईएको र ब्यारेकमा बस्ने प्रहरी कमचा ारी यही बसेको जानकारी गदाि ु। [49]

[49] बयानको सक्कल प्रनत पाना- २, अनसु ची ु -५ को नस.न.७३ अन्त्तगता रहेको ।

७४. प्रहरी बत कानलमाटीका प्रहरी वररष्ठ नायव ननरीक्षक ववर्क्रेन्द्र कुमार चौिरीको कागज ब्यहोराः

नमनत २०८२।०५।२३ गतेको ददन म कायाालय ड्युटीको रुपमा िविटएको नथए। ाँ उि ददन मेरो न्जम्मेवारीमा कुनै पनन घटना भएको नथएन, सामान्य अवस्थामा ड्युटी सम्पन्न गरेको नथए। ाँ नमनत २०८२।०५।२४ गते नबहान ०८:०० बजको समय देन्ि पवहलो नसफ्टको मोबाइल ड्युटीको न्जम्मेवारी बझु ेको नथए। ाँ सोही समयमा न्जल्ला काठमाण्डौ का.म.न.पा. वडा नं. १४ कंलकी चोकमा केही आन्दोलनकारीहरुले टायर बाली प्रदशना गना लागको भनी प्रहरी कन्ि्ोल रुमबाट संचार सेटमा जानकारी प्राप्त हनु आएकोले प्र.नन. नबजयराज नतमन्ल्सनाको कमाण्डमा म समेतको प्रहरी टोली सो स्थानमा िविट गएका हौँ। यस वत्तका ृ प्रमिु प्र.ना.उ. मि ुकुमार थापा नमनत २०८२।०५।२३ गते बानश्वरमा भएको जे एन जडे को अन्दोलनमा घाईते भएको र उपचार गरी यस कायाालमै भएकोले सरुमा ु प्र.नन. नबजयराज नतमन्ल्सनाले प्रहरी टोली नलएर कलकी जान ुभएको हो। उि स्थानमा पग्दा ु सरुमा ु ५००/६०० जना प्रदशनाकारीहरुले कलंकी चोकमा जम्मा भइ बाटो अवरोि गरी टायर बालेर प्रदशना गरी रहेका नथए। प्र.नन. नबजयराज नतमन्ल्सना समेतको प्रहरी टोलीले सेट माफात प्रहरी कन्ि्ोलमा कल गरी थप मद्दत माग गन ा ु भएको नथयो। पनि प्रदशना कारीहरु उग्र बन्दै तोडफोड समेत गना लागका नथए। प्रहरी कन्ि्ोल रुमबाट ररले भएपनि प्रहरी बतृ कानलमाटीका प्र.ना.उ. मि ुकुमार थापा ज्य ुघाईते अवस्थामै और्िी सेवन गरी दिाइु कम गने नसररन्ज लगाई त्काल थप टोली नलई कंलकी चोकमा आई कमाण्ड नलन ुभएको नथयो। प्र.ना.उ. मि ुकुमार थापाले सञ्चार सेट माफात प्रहरी कन्ि्ोलबाट थप मद्दत माग गरेपिी भकृ ुटीमण्ड न्स्थतमा रहेको नगर प्रहरी बाट २ जना प्रहरी ननरीक्षकको कमाण्डमा दईवटा ु गाडीमा प्रहरी टोली, प्रहरी प्रभाग बलम्वबाटु प्र.नन.को कमाण्डमा प्रहरी टोली र केही समय पनि प्रहरी बतृ स्वयम्भबाटु समेत प्र.नन. को कमाण्डमा प्रहरी टोली िटी आएको नथयो। नमनत २०८२।०५।२४ गते नबहान ०९:०० बजे पनि प्रदशना कारीहरु बढ्दै गई ५०००/७००० संख्या पगु को नथयो। ननजहरुले बाटोमा टायर बाली यातायातका सािनहरु तोडफोड गरी आवागमन अवरोि गरेका नथए। पनि नभड उग्र बन्दै प्रहरीलाई आिमण सरु ु गरेका हनु ।् प्रहरी प्रभाग बलम्वबाटु आएको सवारी सािन तोडफोड गरी प्रहरीलाई कुटवपट गरर घाइते बनाएका हनु ।् प्रहरीले २३ गतेबानश्वरमा गोली हानी मारेको हो,

यीननहरुलाई पनन मानपिाा ु , न्तजउँदै आगोलगाउन ुपि भन्दै घरेल ुहातहनतयार समेत बोकी आएका नथए। प्रहरी कन्त्िोल रुम भद्रकालीबाट सञ्चार सेटमा िेरै बल प्रयोग नगने, लाईभ राउण्ड गोली नहान्ने, थप मानववय क्षनत हनु नददन सम्यम भई काया गने ननदेशन भएकोले हामी रक्षा्मक तररकाले बनस नभडलाई शान्त रहन आग्रह गरी पटक पटक माईवकङ गरेता पनन कोही कसैले हाम्रो कुरा नसनी ु लगातार रुपमा प्रहरीलाई आिमण सरु ु गरेका नथए। अराजक नभडले प्रहरी प्रभाग कलंकीको भवनमा प्रहरी कमचा ारीहरुलाई नभरै थनी ु बावहरबाट आगजनी गरेका हनु । ् कलकी नस. आर. नभ. गाडीमा आगजनी गनका ु साथै नन्तजकै रहेको िावफक प्रहरी प्रभाग कलंकीमा प्रहरी कमचा ारीलाई ढोका थनी ु बावहर ननस्कन नददई आगजनी गरेका हनु । ् प्रहरी कमचा ारीहरु न्तजउँदै जल्ने अवस्था आएपश्चात प्रहरीले अश्रग्याँसु तथा लाठ्ठी चाजा गरेको हो। ्यसबाट प्रहरी कमचा ारीहरु घाईते भएको र घाईतेलाई त्काल अस्पताल लान समेत सवकएको नथएन। कलंकी न्तस्थतमा रहेको नापी कायाालय र मालपोत कायाालयमा समेत आगजनी गरेका हनु । ् उि समयमा कलंकीमा १० हजार बढीको संख्यामा प्रदशना कारीहरु आएका नथए। उनीहरुले घरेल ुहात हनतयार पेिोल बम बोकेका नथए। चारै तफा टायर बाली प्रदशना भएको नथयो। उि घटनाको बारेमा त्कालीन वफल्ड कमाण्डर प्र.ना.उ. मि ु कुमार थापा ज्यबाटु प्रहरी कन्त्िोल माफात तालकु कायाालयमा सो अवस्था बारे जानकारी गराइएको नथयो। प्रहरी सञ्चार सेटमा प्रहरीका अन्त्य प्रहरी यननटहरु ु , प्रहरीको गाडी, नता े तथा ब्यन्त्िगत घर, ब्यवसावयक भवनहरु, राष्ट्रपनत ननवास, संसद भवन र नसंहदरवार समेतका आगजनी गरेको भनी चारैतफाबाट अन्दोलनकारीहरु उग्र बन्दै गएकोले संयनमत भई आफ्नो र कायाालय, हातहनतयारको सरक्षा ु गन ा ुबल प्रयोग नगन ा ुभन्ने आदेश भएकोले म समेतको प्रहरी टोली प्रहरी वत्तृ कानलमाटी तफा वफताा हनु लागका े नथयौँ। सो िममा हजारौँ प्रदशनाकारीहरुले हानमहरुमाथी ढुङ्गा मढा ु , पेिोल बम समेत प्रहार गरी केही प्रहरी कमचा ारीहरुलाई समेत घाईते बनाउनका ु साथै गाडीहरुमा तोडफोड समेत गरेका नथए। हामीहरुले थप प्रहरी टोली माग गरेता पनन कतैबाट थप मद्दत आउने सकेको नथएन। कलंकी चोकमा रहेको शसस्त्र प्रहरी बल चपचापु बसी गाडीबाट समेत नननस्कीई आफ्नो बसे तफा भागपीे हामीहरु नबस्तारै कानलमाटी वत्तको ृ सरक्षाको ु लागी फकेका हौँ। हामीलाई हजारौँ प्रदशनाकारीहरुले लिट्न थालेपीमार हाम्रो तफाबाट अश्रग्यासु प्रहार गदै कानलमाटी तफा फकेका हौँ। केही प्रदशना कारीहरु उद्योगपनत नबनोद चौिरीको घर तफा लागे भने केही

SAMAYA SUTRA MEDIA | TV CHANNEL

प्रदशनाकारीहरुले हामीहरुलाई ढुङ्गामढा‌ु गरी रहेका नथए। कानलमाटी प्रहरी वत्तृ अगाडी पग्दा‌ु कायाालय गटे अगाडी ४०००/५००० को संख्यामा प्रदशनाकारीहरुले प्रहरी वत्तको‌ृ चारै तफाबाट घेरा हाली ढुङ्गा मढा‌ु , ईटा पेि‍ोल बम हानी रहेका नथए।

हामीहरुले अश्रग्याँसु प्रहार गरी नभडलाई नततर नबतर पारी वत्तमा‌ृ प्रवशे गरी नभर रहेका ३००/४०० जना प्रदशना कारीहरुलाई बावहर ननकालेका हौँ, हामीहरुलाई लिट्दै कलंकी तफाबाट आएका हजारौं प्रदशना कारीहरु र बल्ि ‌ु तफाबाट आएका प्रदशना कारीहरु र कानलमाटीमा रहेका प्रदशना कारीहरुको भेट भएपनि न्त्स्थती ननयन्त्रण बावहर गएको नथयो। बाटोमा र प्रहरी कायाालयमा भएको आगजनीबाट चारै तफा िवाको‌ु मस्लो‌ु ननन्त्स्कएको नथयो। बल्ि ‌ुतफाबाट आएका प्रदशनाकारीहरुले सटागन, नथ्र नट थ्री र एल एल आर हनतयार समेत बोकी मोटरसाईलमा आएका नथए, केही प्रदशनाकारीहरुले प्रहरीको चस्ता‌ु लगाई आएका नथए। प्रहरी वत्तृ कानलमाटी र नगर प्रहरीबाट भएको टोली मजबतु भइ प्रदशना कारीहरुलाई गटमा‌े रोक्न लाग्दा गटबाटे प्रवशे गना नसकेपनि दायाँ वाया र पिाडी तफा रहेको घरमा पनस ितबाट पेि‍ोल बम प्रहार गरेका नथए। जसको कारणबाट प्रहरी वत्तको‌ृ अगाडी तफा मेनबाटो तफाको कोठाहरुमा आगलागी भएको नथयो। पिाडी तफा रहेको ि‍ावफक भवनमा आगलागी हनु का‌ु साथै साइडमा पाका गरेको ि‍ावफक प्रहरीको भ्यान र अन्त्य सवारी साि‍न तथा यस कायाालयको गटमा‌े रहेको ि‍ावफक प्रहरीको भ्यानमा समेत आगलागी सरु‌ु भएको नथयो। वत्तको‌ृ मेन गटबाटे हनतयार बोकेका प्रदशना कारीहरु नभर निरी प्रहरीको साथमा रहेको सटागन र गोली ि‍ोसी अन्त्य हनतयार समेत कब्जामा नलन ि‍ोजे पश्चात पटक पटक माईवकङ गरर प्रहरीबाट आ्मरक्षाको लानग केही डमी राउण्डबाट हवाई फाएर गररएको हो। बालाज ‌ु स्वयम्भ ‌ु तफाबाट मोटरसाईकल तथा नमनी भ्यानहरुमा हातहनतयार सवहत प्रदशनाकारीहरुले सबै प्रहरीलाई मानपिाा‌ु भनी नारावाजी गरी वत्तमा‌ृ प्रवेश गना थालेको र प्रहरी वत्तृ जल्न थालेपनि हानमहरुले माईवकङ गदाा समेत नमानकोले ‌े हवाई फाएर गरेपश्चात प्रदशना कारीहरु केही पिाडी हटेको मौका ि‍ोपी यस वत्तको‌ृ वहरसतमा रहेका थनु वाहरु‌ु कायाालय प्रमिको‌ु आदेशमा तालकु कायाालयमा जानकारी गराई पनि उपन्त्स्थत हनु आउन ‌ु भनी त्कालका लागी न्त्जवनरक्षाको लागी वहरासतमिु गररएको नथयो। प्रहरी कन्त्ि‍ोल पररसर भद्रकालीबाट थप मानववय क्षनत नहोस भनी प्रहरी

कमचाारीले कायाालय िोडी अन्त्य सरन्त्क्षतु स्थानमा हनतयार, संचार सेट र गाडीहरु सरन्त्क्षतु गरी लान ुभन्ने जानकारी पश्चात सम्पूणा हात हनतयार, संचार सेट प्रहरी भ्यानमा लोड गरी प्रहरी कमचा ारीहरु कानलमाटी चोक, टेकु , शवहदगटे हाँदु ै परररसर भद्रकाली गएका हौँ। म समेतको प्रहरी टोलीलाई बाटोमा चारै तफाबाट ढुङ्गामढा ु समेत भएको नथयो। हामीहरुले पटक पटक थप मद्दत माग्दा समेत आफू सरन्त्क्षतु रहन ुअन्त्य सरक्षा ु ननकायहरुबाट थप मद्दत आउन सक्दैन भनी जानकारी पाएका नथयौँ। पिी परररसर भद्रकालीमा समेत हजारौको संख्यामा प्रदशना कारीहरु हात हनतयार नलई आिमण गना लागकोले े माईवकङ गदाा कोही कसैले नसनु पिीे केही राउण्ड अश्रग्याँसु हान्नुका साथै डमी राउण्ड गोलीबाट हवाई फाएर समेत गरएको हो, जसको कारण परररसर भद्रकालीमा आगजनी तथा लटपाटु हनबाटु जोनगएको हो। न्त्जल्ला प्रहरी परररसरमा सो कायाालयको सरक्षामा ु िवटएका कमाण्डरको आदेश बमोन्त्जम हामीहरुले काम गरेका हौँ। दजना ौँ पटक न्त्जल्ला प्रहरी परररसरमा आिमणको प्रयास भएको नथयो। राती ०७:३० बजकोे समयमा १०० भन्त्दा बढी मोटरसाईल र सशस्त्र प्रहरीको िकमा चढी आएका प्रदशनाकारीहरुले गटमाे सो िक ठोक्काई गटे भ्काउने प्रयास गदाा हामीहरुले अश्रग्यासु तथा लाठी चाजा गरर रोकेकाहौँ। उि ददनको आिमण गदाा हरेक प्रकारका ब्यन्त्त्िहरु सलग्न नथए। प्राय: गरी लाग ुऔषि सेवनकताा, कलकी बल्िु

क्षेरमा यातायात काउन्त्टरमा काम गने, भररयाको रुपमा काम गने ब्यन्त्त्िहरु, सकु ुम्वासी बन्त्स्तका ब्यन्त्त्िहरु, कवाडीमा काम गने भारनतय मलका ु ब्यन्त्त्िहरु र प्रहरी वहरासतबाट भागकाे थनु वाहरु ु हनु सक्न े अनमानु गरेको िु, नतनीहरुबारे एवकनका साथ को-को नमली गरेका हनु ्भन्ने एवकन गना सवकँदैन। म समेतको प्रहरी टोलीले वत्तृ िाडी गएपश्चात यस कानलमाटी वत्तमा ृ आगजनी तथा लटपाटु गरर सम्पूणा शािाहरुमा रहेका सम्पूणा सामाग्री, फननचा र र प्रहरी कमचा ारीका ब्यन्त्त्िगत सवारी सािनहरु र अन्त्य सामाग्रीहरु पूणा रुपमा क्षनत भएको नथयो। यस कायाला य परररसरमा रहेका सवै सवारी सािनहरुमा आगजनीबाट पूणा रुपमा क्षनत भएको नथयो। यस कायाालबाट सटागन र गोलीहरु लवटएको ु नथयो। सटागन पनि फेला पारी सवकएको ि। गोनलहरु भने हालसम्म फेला परेको िैन। उि घटनामा यस कायाालयका ६०। ६५ जना प्रहरी कमचा ारीहरु घाइते भएका नथए भने लाठी चाजबा ाट केही प्रदशना कारीहरु घाईते भएका नथए। ननजहरुको एवकन संख्या भने मलाई जानकारी िैन। प्रदशना कारीबाट भएको आिमण तथा कुटवपटबाट प्रहरी कमचा ारी घाईते भएका हनु ्भने प्रहरीको लाठी चाजा र भागदौडमा प्रदशना कारीहरु घाईते भएका हनु । हामीले तालकु कायाालयबाट आदेश भए बमोन्त्जम कम

भन्दा कम बल प्रयोग गरर आफ्नो ज्यान दाउमा रा िी हातहनतयार, सञ्चार सेट र प्रहरी भ्यानहरु जोगाएका हौँ। ति घटनामा म समेतका प्रहरी कमचा ारीहरुको ब्यन्त् िगत सवारी सा िन र सम्पूणा सामानहरु जनल नष्ट भएको ि। 50

<u>७५. प्रहरी बत्त बौद्धमा कायरा ृ त प्रहरी बररष्ठ नायव ननरीक्षक शरदप्रसाद पाण्डेको कागज ब्यहोराः</u> नमनत २०८२ भाद्र २३ गते प्रनाउज्यको कमाण्डमा नयाँ बानु श् वे रको अल्फा नबटा कम्प्लेक्स अगाडीको सडकको नबच लेनमा ०८:३० बजदे े न्त् ि ड्युटीमा नथए। कमाण्डरले सबै टोनललाई सामेल गरी नडउटीको सम्बन्त् िमा सम्झाई बझाई आदु े स नबन कोवह कसैले केवह नगने र कसैसंग पनन वववाद समेत नगने भनी निवफङ पश्चात न्तजम्मेवारी बाडफाड गरी पररचानलत भएको ह। यसु ै िममा िवटएको स्थानमा फलामको बररके े ड लगाई नबचको बररे केडमा "ननर्नित क्षेर" लेन्त् िएको ब्यानर लगाई सबै तयारी गना काया पश्चात म समेतको केही प्रहरी बररके े ड सरक्षाथा ु , न्तशल्ड टोनल हाम्रो पिाडी र हनतयार टोनल तेश्रो लाईनमा फमेशन नमलाई तयारी अवस्थामा रहेको हौ। केवह समय पनि प्रदशनाकारी हरुको ठुलो समह बु ररके े ड नन्तजक पगी बु ररके े डमा िट्रालु े हानन बररके े ड तान्नुका साथै नबनभन्न वकनसमका नाराबान्तजका साथै गानलगलौज समेत गरीरहेका नथए। हाम्रो कमाण्डरले प्रदशनाकारीहरुको समहलाई शु रु दु े न्त् ि नै माईवकङ गरी सम्झाई बझाई रहनु भएको नथयो र कु ुनै समह सु ंयनमत देन्त् िन्त्थ्यो भन के ुन समै ह उग्रु र उ्श्रं ृ िल देन्त् िन्त्थे र भीड नते ृ वनबहीन ि जस्तो पनन ृ महसस भएको नथयो। कु े वह समयमै प्रदशनाकारीहरुले पाननका बोत्तल, ढं ुगाले समेत प्रहरी माथी प्रहार गरररहेका नथए र केवह समयको संघर् ापनि प्रदशनाकारीहरुले ननर्नित क्षेर तोडे े का हन। ददनभरीको ु प्रदशना कारीहरुको आिमण भयावह र ददानाक नथयो। प्रदशनाकारीहरुको आिमणबाट मेरो शरीरको नभनभन्न भागमा चोटपटक लाग्दा बाया हातको कुमको हाड जोनन ासमेत चकेको नथयो। सो ददन बले का सम्म म समु े तको टोनल हाम्रो कमाण्डरको साथमा रही काय ासम्पादन गरेको ह र म ु तथा हाम्रो टोनलबाट कमाण्डरको आदेशानसार नभड ननयन्त्रणमा प्रयोग हु नु अश्रे ग्यास सु े ल र सटानगको रबर कावटाज मार प्रयोग भएको ि कुनै पनन घातक हनतयारबाट फायर भएको िैन र कुनै पनन माननसको म्य वा घाईतृ े समेत भएका िैनन।

50 बयानको सक्कल प्रनत पाना- ४, अनसु ची ु -५ को नस.न.७४ अन्तगता रहेको ।

नडउटी समाप्त भए पश्चात हाम्रो कमाण्डर प्रनाउ ज्यलु े िवटएको टोनललाई सामेल गरी नड-निवफङ समेत गन भएको हो। ाु नमनत २०८२ भाद्र २४ गते प्रनाउज्य को कमाण्डमा नयाँ वानु श् वे रको अल्फा नबटा कम्प्लेक्स अगाडीको सडकको नबच लेनमा ०८:३० बजदे ेन्त्ि ड्युटी नलएको र नडउटी नलएको केवह समय पनि कमाण्डरको आदेशअनसार कायाालयको सु रक्षाको लागी ु कमाण्डरकै साथमा कायाालय तफा फकेका हौं। प्रहरी बत्त बौद्धमा अन्दाजी ृ १०:४५ बजको समयमा पे गु को हौे , प्रदशनाकारीहरु बौद्ध स्तपा तफा ु र टुसाल चोक तफा जम्मा भएका देििका हौं। कायाालयको सरक्षाका लागी कायाालय प्रमु ि प्रनाउ ु ज्य ु तथा प्रनन ज्यहरुको ु कमाण्डमा रही फ्रन्टलाईनमा बनस िवटएको टोनलको साथमा रही आवश्यकतानसार नभड ब्यवस्थापनमा लागु को हे । प्रदशनाु कारीहरु शरुवाती समयमा ु ५/६ हजारको संख्या र पनि गएर अन्दान्ज १०/१२ हजारको संख्या रहेको नथयो। शरुमा कु ेवह पातलो नभड आएर प्रहरी मानथ ढंुगा मडा प्रहार गरी आिमण गु रेको समयमा केवह स्थानीयहरुले पनन कायालाय जोगाउन र प्रहरी माथी आिमणको प्रयास गरेका हनु , नबस्तारै प्रदशनाकारीहरुको समह बढ्दु ै गयो र न्स्थनत झन आिामक र भयावह बन्दै गएको नथयो सो मध्ये केवह ब्यिीहरुले िकु ुरी बोकेका,

केवहले लाठी, ढंुगा, मडाु , पेिोल भरेका बोतल समेत बोवक वहडेका देन्त्िन्थे। प्रनाउ ज्य तथा प्रनन ु ज्यहरुलु े पटक पटक माईवकङ गरर प्रदशनाकारीहरुलाई सम्झाईबझाई अनु रोि गरर रहनु भएको ु नथयो र सो अनरोिको बु वास्ता गरी प्रदशनाे कारीहरु ननरन्तर आिमण गररररहेका नथए। प्रहरी कायाालय तथा प्रहरी माथी आिमण हदु ै गदाा कानून बमोन्त्जम ददएको कमाण्डरको आदेस बमोन्त्जम आवश्यकतानसार नसलनसलु ेवार लाठी चाजा, अश्रु ग्यासु , सटागनको रबर कावटाज समेत फायर गरी कायाालयको सरक्षा गरु ेका हौ। प्रदशनाकारीहरुको समहबाट ननरन्तर भएको आिमणलाई ननयन्त्रण ु गन ा हर प्रयास गरररएको हो। अन्दान्ज १४:३० बजको समयमा प्रनाउ ज्ये तथा प्रनन ज्यु हरुलाई ु लाई अश्रु ग्यासका सु ेल सवकन लागकोले े लाईभ राउण्ड फायर नगरी भीडलाई कन्टेन गन ानसवकन े ररपोटा गरेको ह र सो सम्बन्त्िमा प्रनाउ ज्यु लु े लाईभ राउण्ड हान्नु हदु ैन माननसको ज्यान भन्दा कायाालय ठुलो होईन भन्न ेआदेश आएपनि मानवीय क्षनत नहोस भन्ने उद्देश्यले कायाालयमा रहेका हातहनतयार र महत्वपूण ासामग्रीहरु सन्त्क्षतसाथ साथमा लगी सु रन्त्क्षत स्थान तफा जानु सल्लाह गरे ेका हौ। कायाालयमा भएका हातहनतयारहरु साथमा बोवक अन्दाजी १५:०० बज कायाालय नन्त्जके ैको सानो गल्लीको बाटो हदु ै सरन्त्क्षत साथ एयरपोटा गएका हौ। सो ददन पनन हाम्रो टोनलबाट कानु ून बमोन्त्जमको आदेशानसार

नभड ननयन्त्रणमा प्रयोग हु नु अश्रे ग्यास सु ेल र सटानगको रबर कावटाज मार प्रयोग भएको र सो बाट कुनै पनन प्रदशनाकाररहरु गन्त्भर घाईते पनन नभएको र मानवीय क्षनत समेत नभएको दठक साचो हो। [51]

<u>७६. प्रहरी वत महारा्ृ जगंज, काठमाण्डौमा कायरात प्रहरी वररष्ठ नायव ननरीक्षक ज्ञान प्रसाद पराजलीको् कागज ब्यहोराः</u> म प्रहरी चौकी वटकाभैरव ललतपरबाटु नमनत २०८२-०५-२० गते प्रहरी वतृ महाराजगंजमा हान्त्जर भई हालसम्म सोही कायाालयमा कायरा त रहेको ि्। नमनत २०८२-०५-२२ गते १८०० बजे देन्त्ि ऐ. २३ गते ०६०० बजे सम्म मोवाईल अवफसरको रुमा िवटई ऐ. २३ गते म पूणा रुपमा रेस्टमा आफ्नै घर कोठामा नथए। ाँ २३ गतेको जन्त्जीे (Gen-Z) पस्तालु े आह्वान गरेको प्रदशना मा म घरमै रहाँदा टेनललनभजन, मोवाईलबाट आएका घटनाहरुको जानकारी भएको हो, वफल्डमा म नथईन। ऐ. २४ गते ववहान ०६०० बजे देन्त्ि ऐ. १८०० बजे सम्म म पनः् कायाालयले िटाएको मोवाईल अवफसरको रुपमा िवटएको नथए। ाँ मेरो कमाण्डमा चालक १ जना र अन्त्य ३ जना समेत ५ जना नथयौं। मेरो कल साईन सकाल माईक १११ नथयो। मसाँग नडउटीमा रहाँदा मसाँग मोटोरोला हैण्ड सेट थान १, टाईप ५४ पेस्तोल थान १ र सो मा प्रयोग हनु े ७ राउण्ड गोली सवहतको म्यागजीन थान १, नसयजी् मोवाईल थान १, िवटएको सहकमी मध्ये १ जनासाँग १ नाल एसएलआर, र ऐ. मा प्रयोग हनु े२७ राण्ड गोली (१० राउण्ड ब्ल्यांक समेत) नथयो। सबै प्रहरी कमचाारीले फुल नगयर लगाएका नथयौं। नडउटी िटीए पश्चात अं. ०७३० बजे नतर काठमाण्डौ ररंगरोड नभर नबहान ०८३० बजबाटे लाग ्हनु े गरी न्त्जल्ला प्रशासन कायाालयबाट कफ्य ा्आदेश जारी हनु े जानकारी पाएकोले सोही कफ्यका् सम्बन्त्िमा आफ्नो वडा एरीयाहरुमा माईवकङ गदै सो आदेशको बारेमा स्थाननयबासीहरुमा जानकारी गराएको हाँ। ् ऐ. अं. ०९०० बजेको समयमा मख्यु सन्त्चव ज्यूलाई स्कवटाङ गरी वाहााँको ननन्त्ज ननवास हेपाली हाईट देन्त्ि प्रिानमन्त्री ननवास बालवाटारु सम्म िाडेर पनः् आफ्नै एरीया तफा गएको नथए। ाँ ्यसपनि प्रहरी प्रभाग हररनसवद्ध ललतपरमा् प्रदशनाकारीहरुले आगजनी तोडफोड गरेको सन्त्चार सेटबाट जानकारी हनु आएको र त्पश्चात उप्यका प्रहरी कन्त्िोल रुमबाट सन्त्चार सेटमा स-साना टुकडीमा रहेका नबट र प्रभागहरु वतमा्ृ मजा गराउन ेआदेश

[51] बयानको सक्कल प्रनत पाना- २, अनसु ची् -५ को नस.न. ७५ अन्त्तगता रहेको ।

आएकोले मैले वतृ महाराजगंजको मातहत रहेका प्रहरी ववट सकु ेिारा, प्रहरी ववट मन्ण्डिाटार र प्रहरी प्रभाग गोल्फुटारमा गई उि प्रहरी कायाला यबाट हात हनतयार र सम्पूणा प्रहरी जनशन्त्िलाई नलई प्रहरी वतृ महाराजगंजमा लगी आफू समेत सोही स्थानमा बसे बनाई बसेको नथए। ाँ उप्यका प्रहरी कन्त्िोल रुमबाट सन्त्चार सेटबाट हामीलाई सम्पूणा प्रहरी कमचा ारी सवहत कायाालयमा सरन्क्षतु रहने भनी आदेश अनसारु कायाालयमा नथए। ाँ वतकोृ प्र.ना.उ. ज्य ु तालीमको नसलनसलामा अमेररकामा रहन ुभएको, र १ जना प्र.नन.को कमाण्डमा १० जना बढाननलकण्ठु एरीयामा र अको १ जना प्र.नन.को कमाण्डमा १० जना नसतल ननवासमा िवट जान ु भएको नथयो। वााँकी कररव ४५/५० जना हामी कायाालयमा नथयौँ। हामीलाई लन्क्षत गरी नबहानको कररव ११३० बजकोे समयमा हाम्रो कायाालय बावहर कररव २०० जना प्रदशनाकारीहरुले प्रदशना नारावाजी गरी हामीलाई ढंुगामढाु गरर रहेका नथए। ्यसिममा हामीले नभडलाई सम्झाई बझाईु गदै बसेका नथयौँ, नभड थवपदैँ अननयन्न्त्रत हनु थाले पनि हामीले लादठ चाजा गदै अश्रु ग्याँस समेत प्रहार गदै नभडलाई पटक पटक नततरनबतर गरेको हो। ्यसिममा उप्यका प्रहरी कन्त्िोल रुमबाट सन्त्चार सेटबाट वहरासतमा रहेका सम्पूणा थनु वाहरुलाई अनभलेि रािेर िानडददने तथा सबै प्रहरी यननटलाई आफू र आफ्नो हात हनतयार जोगाई सरन्क्षतु स्थानतफा जाने भन्ने आदेश (तर सरन्क्षतु स्थान कता भन्ने स्पष्ट नभएको) भएपश्चात न्स्थनत असमान्य हाँदु ै गएको महशशु भयो। सो आदेश पश्चात कायाालयको वहरासतमा रहेका सम्पूणा थनु वाहरुु िानडयो। थनु वाहरुु िाड्नासाथ हाम्रो प्रहरी कायाालयबाट िानडएका थनु वाहु रु सवहतको आिोनसत नभडले कायाला य, सवारी सािन लन्क्षत गरी आगजनी गना थाले, हामीले कायाालय सरक्षाथाु ग्यासाँ सेलहरु फायर गररयो, ब्लांक राउण्ड समेत फायर गररयो, (तर मैले आफ्नो साथमा रहेको पेस्तोलबाट कुनै राउण्ड गोली फायर गरेको िैन) सो िममा केही प्रहरी साथीहरु कायाालयबाट बावहर ननस्की सरक्षीतु स्थानतफा गई सकेका रहेिन। ् हामी कररव ३० जना प्रहरी कमचा ारीहरु कायाालको पिानडतफा नथयौँ। सोही िममा हामीसाँगै रहेका प्र.स.नन. नमलन राय र प्र.ज. उत्तम थापालाई नभडले गटबाटे न्घसारी सडकमा लगी फलामका रड, िारीलो हनतयार प्रयोग गरी कुटवपट गरी मारेर लाश सडकमै िाडेका नथए। ्यसपिी हाम्रो कायाालयमा आगजनी हाँदाु हामी बावहर ननस्कन नसकेकोले हामी कायाालयको ितमा गई न्जवन

मरणको दोसाााँिमा रही उद्धारको लानग मैले सन्त्चार सेटबाट उप्यका प्रहरी कायाालय कन्त्िोल रुममा बस्तन्त्स्थनतको ु बारेमा पटक पटक ररपोटीङ गरेको हाँ। ु

प्रदशनाकारीहरुले समेत प्रहरीको संचार सेट लटी ु सेटमा जथाभावी अश्लील शब्दहरु बोल्न थालेपीी मैले मोवाईल नं. ९८५१०८४४२७ र ९८५१२९६८३० बाट कायाला य प्रमिु प्र.नन. सदशना ु पन्त्थी, प्र.अ.म.नन. दान बहादरु काकी सर, प्र.ब.उ. नबश्व अनिकारी (फोन नउठेको) लाई पटक पटक उद्धारको लानग ररपोवटाङ गदाा प्र.नन. ज्यबाटु आमीको नडएमओ शािामा सम्पका गना भन्नु भएको र प्र.अ.म.नन.ज्यबाटु आनमसाँग समन्त्वय गदैि ु भन्नु भएको नथयो। हामीलाई उद्धार नहाँदा ु सम्म हामी िितमा रहेका कायाालयको तेश्रो तलासम्मा पूणा आगलागी भएको र आगोको मश्लो ु चाही ीँ िितसम्म आई हानमलाई श्वास फेना समेत मश्कीलु भै रहेको नथयो। नपाली े सेनाको नडएमओ शािामा कररव १५/२० पटक फोन गरी हारगहारु गरेपनि ददनको कररव १६३० बजको े समयमा नपाली े सेनाको हेलीकप्टर आई हामीलाई कायाालयको िितबाट ४ पटकमा िितमा रहेका जम्मा २२ जनालाई उद्धार काया गरेको हो। ्यसपीी हामीलाई उद्धार गरी सो ददन नपाली े सेनाको भैरवनाथ गणमा लगी सरन्त्क्षतु राििेका हनु । ् साँझको समयमा सोही भैरवनाथ गणमा नपाली े सेनाले एउटा लाश नलई आएको र नमनडयामा नडएसवपको लाश रहेको भन्ने अफवाह फैनलएको रहेि, म समेत अन्त्य प्रहरी कमचा ारीहरु गई लाश हेदाा क्षत ववक्षत भई अनहारको ु कुनै भाग नन्त्चनननन े अवस्थामा रहेको र लाशसाँगै रहेको मोवाईल फोनबाट उि मतकृ प्र.स.नन. नमलन रायको लाश रहेको भनी सनािित हनु आई मैले नै उि लाश बझी ु नलई रातको कररव १०३० बजको े समयमा नपाले प्रहरी अस्पतालको लाश घरमा लगी रान्त्ि फवकाएको हाँ। ु रातको समयमा म भैरवनाथ गण मै रहेको अवस्थामा मसाँग िविटएका २ जना प्रहरी कमचा ारीहरु सरन्त्क्षतु रहन ेिमिमा चाईननज कल्चरल सेन्त्टर भवनमा हनतयार सवहत लवकनिपी ु बसेका िििीँ उद्धार गन ाुपयो भनपनि मैले कन्त्िोल शािामा वपनडत प्र.क.को नम्वर सवहत जानकारी गराउाँदा रातमा उद्धारको काया हनु नसवक भोनलपल्ट ववहान कररव ०६०० बजको े समयमा प्र.ब.उ. ददप शमशरे ज.व.रा. सरलाई पनः ु ररपोवटाङ गरी ननजहरुलाई कररव ०८०० बजको े समयमा हात हनतयार सवहत सरन्त्क्षतु रुपमा उद्धार समेत गराएको हाँ। ु भोनलपल्ट २५ गते हामीलाई हाम्रो कायाालयबाट िििोन्त्जनननत भएन, नपाली े सेनाले

ददनको कररव १७०० बजको े समयमा हामीलाई प्रहरी प्रिन कायाला य नक्शालमा लगी बझाईददएको ु हो। ्यसपिी मैले मेरो न्तजम्ममा रहेको हनतयार गोलीगट्ठा तथा संचार सेट समेत प्रबन्त्ि र संचार शाििामा बझाई उपचारको लानग नपाले प्रहरी अस्पतालमा गएको हो। म सामान्त्य चेकजाँच पश्चात सोही ददन नडस्चाजा भई घरमा गएको हाँ। ु घटना वारदात पश्चात मैले आफू र आफ्नो मातहतका कमचा ारीहरु समेत सरन्त्क्षतु राििी हात हनतयार समेत सरन्त्क्षतु जोगाई जोन्त्िममा रहेका अन्त्य प्रहरी कमचा ारीहरुलाई समेत सन्त्क्षतु रुपमा उद्धार गराउँदा समेत आजको ददनसम्म मलाई मेरोत्कालीन कमाण्डर तथाववभागका अन्त्य कमाण्डरहरुबाट समेतकुनै सोिपुि सम्म नगरी कुनै चासो नददएकोले मेरो काया क्षमताको मल्यांकनु नगरेको मलाई महशूस भएको ि।[52] <u>७७. प्रहरी बत्त थानकोटमा कायरा ृत प्रहरी बरीष्ठ नायव ननरीक्षक ओमकार चन्त्दको कागज ब्यहोराः</u>

नमनत २०८२। ०५। २३ र २४ गतेका ददन म आफू कायरा त प्रहरी वत्तृ थानकोटको कायाालयमा स्टेण्डवाई सरक्षाु तथा म कायरा त प्रहरी कायाला यको सवु ेदार मेजर भएको हाँदाु कायाालय सरक्षामाु िवटएको नथए, २३ गतेका ददन म प्र.नन. वकरण सापकोटाको कमाण्डमा रहेको २५ जनाको प्रहरी टोली कायाला य सरक्षामाु िवटएकोमा सो ददन न्तजयनजडे पस्तालु े गरेको आन्त्दोलनमा काठमाण्डौको माईतीघर मण्डलामा नबहानै देििी सो पस्ताकाु पदाशनकारीले पदाशन सरुु गरेपनि उि पदाशनमा िवटएका प्रहरी कमचा ारीका साथ साथै प्रहरी कायाालयमा सरक्षाथाु िवटएका प्रहरी कमचा ारी र स्टेण्डवाई बसेका प्रहरी कमचा ारी समेत आ- आफ्नो कायाालयमा हाई अलटाका साथ बस्ने भन्ने तालकु प्रहरी कन्त्ििोल बाट भएको ननदेशन अनसारु म कायाालयमा नै नथए सो ददन पदाशन नबस्तारै माईतीघर मण्डला बाट नयाँ बानश्वरे संसद भवन तफा अगाडी बढेको र एभरेष्ट होटल नन्त्जकै रहेको प्रहरी ब्याररकेट समेत तोडी संसद भवन तफा गई पदाशनमा रहेको भीडबाट केही उच्िृङ्खल व्यिीले संसद भवनको पिाल भ्काई मेन गटे माथी चढी संसद भवन भीर प्रवशे गदाा प्रहरीले नसलनसलेवार वल प्रयोग गने िममा प्रहरीले गोली समेत चलाउनपरु ेको लगायतका घटनािम कायाालय सरक्षामाु बसेको म समेतको प्रहरी टोलीले प्रहरी रेनडयो सेट बाट थाहा पाउँदा म समेतको प्रहरी टोली आफ्नो कायाला यमा हाई अलटाका साथ

[52] बयानको सक्कल प्रनत पाना- ४, अनसु चीु -५ को नस.न.७६ अन्त्तगता रहेको ।

नडउटीमा िविटएको नथए सो ददन प्रहरी वत्तृ थानकोट तथा कायाालयको वडा एरीयामा कुनै अवप्रय घटना घट्न पाएन, घटेन अको ददन २४ गतेका ददन नबहानै देन्त्ि म आफू कायरा त प्रहरी कायाला यमा कायाला य प्रमिु प्र.ना.उ. एनलजा नगरीको कमाण्डमा ३५ जनाको प्रहरी टोली कायाालयमा स्टेण्डवाई तथा कायाालयको सरक्षामाु िविटएको नथए, म कायरा त प्रहरी कायाालयका २ जना प्रहरी ननरीक्षकको कमाण्डमा दईु वटा प्रहरी टोली कायाला य भन्दा बाहीर कलंकी र वाणभन्त्ज्याङ िविटएको र अन्त्य प्रहरी टोली ननयमनतत मोबाईल, CRV मा िविटएकोमा म समेतको प्रहरी टोली कायाालयमा रहाँदा नबहानै १० बजे देन्त्ि नै प्रहरी वत्तृ थानकोटको कायाालय अगाडीको मूख्य सडकिण्डमा मेन गटे अगाडी कररव २ हजार देिी २५०० सम्म नबनभन्न उमेर समहकाु नमन्श्रत पदाशनकारी भेला जम्मा भई नाराबाजी सहीत मूख्य सडकिण्डमा यातायात अबरुद्ध गदै नागढुङ्गा देन्त्ि कलंकीको सडकिण्डमा ठाउँ ठाउँमा चोक चोकमा जम्मा भई नाराबाजी गदै चोक चोकमा टायर बाली पदाशन गरीरहेको अबस्थामा म आफू कायरा त कायाालयमा नैनथए म समेतको प्र.ना.उ.को कमाण्डको प्रहरी टोली ले ऐ.ऐ. ११ :००बजकोे समयमा मेन गटे अगाडी जम्मा भएको भीडलाई शान्त रुपमा रािीराख्न र शान्ती सरक्षाु कायम गरी राख्न िविटएकोमा सो भीडले सो समयदेिी नै प्रहरी कायाालयमा ढुङ्गामढाु गदै बावहरै बाट तरल पदाथा भरराएका प्लाष्टीकको बोतल प्रहार गदाा म समेतको प्रहरी टोली कायाालयमा नै नथयो सो समयमा म कायरा त प्रहरी कायाालयका २ जना प्र.नन. को कमाण्डमा रहेको प्रहरी टोली कायाालय बाहीर कलंकी र वाणभन्त्ज्याङ िविटएकोमा सो प्रहरी टोली समेत पनि ददउँसोको समयमा कायाालयमा वफताा हनु नसकी कायाालय बाहीरै रहेको र ददउँसो कररव १२, १ बजे नतर पदाशन उग्र भई संसद भवन देन्त्ि नबस्तारै नसंहदरवार, सवोच्च अदालत लगायतका मह्वपूणा स्थानमा आगजनी भई काठमाण्डौ उप्यकाका प्रहरी यननटहरुमाु समेत आगजनी तोडफोड तथा चोरी भएका भनी प्रहरी रेडीयो सेटमा जानकारी आईरहेको र सोही प्रकारका फोटो नभनडयो समेत सामाजीक सञ्जालमा प्रसाररत भईराख्दा म िविटएको कायरा त प्रहरी कायाालयको कायाालय सरक्षामाु रहेको प्रहरी टोली आफ्नो कायाालयको सरक्षाकाु नननमत्त आफ्नै कायाला यमा रहेको अबस्थामा नबस्तारै अं. २ देिी ३ बजे सम्ममा पनन यस प्रहरी कायाालय अगाडी रहेको पदाशनको भीडले प्रहरी कायाालयमा ढुङ्गामढाु प्रहार गने, प्लाष्टीकका बोतलमा तरल पदाथा रािी पेिोल बम बनाई प्रहार गदै कायाालय अगाडीको मूल सडकिण्ड बाहेक अन्त्य वरीपरर स्थाननयका घर रहेको र कायाालयको पिाल

बाउण्री पिाडी बाट समेत ढुङ्गा मढाु प्रहार गदाा म समेतको प्र.ना.उ.को प्रहरी टोलीले कायाालयको सरक्षाु , कायाालयमा रहेका हातहनतयार गोलीगठ्ठाको सरक्षाु , वहरासतमा रहेका थनु वाकोु सरक्षाु गरीरहेको अबस्थामा सो समय सम्म काठमाण्डौका िेरै स्थानमा रहेका प्रहरी यननटमाु आगजनी गरी कायाालयका हातहनतयार लटु ेको, प्रहरी कमचा ारीहरुलाई समेत मारेको भन्ने रेडीयो सेटमा जानाकरी आएको र सो समय सम्म यस प्रहरी कायाालयमा बाहीर बाटै ढुङ्गा मढाु प्रहार भई रहेकोमा हामीले कन्टेन गरी रािी राििेकोमा पनि नबस्तारै पदाशनमा उच्िृङ्खल व्यन्त्िले हात हातमा रड िकु ुरी डण्डा नलई प्रहरी कायाालयमा समेत आगजनी गनपिााु भन्दै कायाालयको गटे अगाडी आगोबाली प्रहरी कायाालय परीसर बाहीरका नबनभन्न सामान आगोल लगाई पदाशन गरेको र ढुङ्गामढाु गदै प्रहरी कायाालयमा रहेका सवारी सािनमा क्षनत गरेको अबस्थामा काठमाण्डौ उप्यका प्रहरी कायाालय (प्रहरी कन्त्िोल) को रेडीयो सेटमा समेत सकेसम्म आफ्नो कायाालय बचाउन े कन्टेन गने बल प्रयोग नगने, सम्झाई बझाईु गने गोली नचलाउने, थनु वाकोु नलष्ट तयार पारी थनु वाु िोडीददन, े गोली गठ्ठा, संचार सेट र हातहनतयार बचाउने, प्रहरी कमचा ारी आफू सरक्षीतु हनु े भन्ने आदेशानसारु प्रहरी वत्तृ थानकोटको वररपरी बाट कररव ५ हजार माननसको भीड जम्मा भई आगोबाली नाराबाजी केही उच्िृङ्खल व्यन्त्िले पेिोल बम प्रहार गने, ढुङ्गामढाु गने िम जारीरहँदा सकभर सम्झाई बझाईु गदै बचाउदै आएकोमा अं. १६:३० बजकोे समयमा पदाशनमा रहेका केही माननसहरु हलु बनाई हातमा रड िकु ुरी तथा नबभीन्न घरेल ु हातहनतयार नलई प्रवशे गना मेन गटे तोडफोड तथा आगजनी गरी कायाालयको वहरासतमा रहेका थनु वालाई िोली िोडी कायाालको पररसर नभरै आगजनी तोडफोड र लटपाटु गना थालेपनि प्रहरी वत्तृ थानकोटको थनु वाु बोक्ने वानटन गाडीमा प्रहरी हातहनतयार, गोली गठ्ठा र संचार सािन रािी प्रहरी कमचा ारी समेत सोही गाडीमा बसी कायाालयको नन्जकै रहेको नपालीे सेनाको व्यारेकमा जादै गदाा पदाशनकारीका भीडमा रहेका केही व्यिीले प्रहरीको चार पातग्र ेगाडीमा र प्रहरी कमचा ारीलाई ढुङ्गामढाु गदाा गाडीमा क्षनत भएको र प्रहरी कमचा ारीलाई समेत सामान्त्य चोटपटक लागी घाईते भएका नथयौ कररव ५ बजकोे आसपासमा म कायरा त प्रहरी कायाला यमा पूणा रुपमा आगजनी गरेका नथए।[53]

[53] बयानको सक्कल प्रनत पाना- ३, अनसु चीु -५ को नस.न.७७ अन्त्तगता रहेको ।

७८. संन्घय सासंद सरक्षा वु श नया ाॅॅ बानश्वरमा कायराे त प्रहरी वररष्ठ नायव ननरीक्षक राज्कुमार के.नस.को कागज ब्यहोराः हामीहरु प्रहरी ननरीक्षकको कमाण्डमा ९६ जना प्रहरीहरु संसद भवन सरक्षाथाु िवटएका िौँ। म सवु दारे मेजर पदमा कायरा त नथए। ाँ यही िममा नमनत २०८२ भाद्र २३ र २४ गते Gen-Z पस्तालु े गरेको प्रदशना मा समेत म सोही स्थानमा कायरा त नथए। ाँ नमनत २०८२/०५/२३ गते संसदमा रावष्ट्रय सभाको बैठक नथयो, ति ददन Gen-Z पस्तालु े गना लागकोे प्रदशना माईतीघर मण्डलामा ि भन ेजानकारी नथयो। रावष्ट्रय सभाको बैठकलाई दृष्टीगत गरी कायाालयमा सम्पूणा कायरा त प्रहरी कमचा ारीहरुको नडउटी िटाई म नडउटीको अनगमनमु ै नथए। ाँ नबहानको कररव ११३० बजकोे समयमा संसद भवनको चारैनतरबाट प्रदशना कारीहरु संसद भवन तफा लन्त्क्षत गरी आएको देिी नडउटी चेकजाँच गने िममा म संसद भवनको १ नं. गटमाे पग्दाु भवन बावहर सडकमा कररव ४/५ हजारको भीड देिेको हाँ। ु सोही िममा नभडले प्रहरी लन्त्क्षत ढंुगामढाु , गलु ेली प्रहार गदै संसदको भवनको पिाालमा समेत तोडफोड गरररहेका नथए। म गटमाे पग्नाु साथ प्रदशनाकारीहरुले ढंुगा प्रहार गदाा मेरो वायाँ आािमाँ लाग्न पग्दाु आािमाँ गन्त्म्भर चोट लाग्न पगीु रगताम्य (आािकोँ भागमा) भई म एकजना प्रहरी कमचा ारीको सहायताले संसद भवन भीर रहेको मेनडकल कक्षमा पगीु उपचार गदाा ्याँहा उपचार सम्भव नभएकोले प्र.नन. सरको आदेश नलई म थप उपचारको लानग नसनभल अस्पताल नयाँ वानश्वरे गएको नथए। ाँ उपचारको िममा चेकजाँच गदाा मेरो आािकोँ अप्रशने नै गन ाुपने भनी सो स्थानमा समेत मेरो उपचार हनु नसकी नतलगंगा अस्पताल जान ुभनकोले े म ५ बजे पनि कायाालय फकेको हाँ। ु ददनमा आन्दोलनको िममा के-कसो भयो मलाई कुनै जानकारी भएन। अस्पतालमै रहाँदा गोली चलेको आवाज सनु कोे नथए, ाँ सो बाट के कनत क्षनत भए, मलाई कुनै जानकारी भएन। भोनलपल्ट २४ गते पनःु प्रहरर ननरीक्षक ज्यकोु आदेश नलएर म आिाँ उपचारको लानग नबहान ०७०० वजे नतलगंगा तफा गएको

हाँ। ु सो ददन अस्पताल पगु पनि ददनको समयमा मेरो आिाकोँ अप्रशनमाे व्यस्त रहेँ। आन्दोलनको िममा प्रदशनाकारीहरुले के-कसो गरे, मलाई कुनै जानकारी भएन। मेरो आिाकोँ समस्याको कारणले मैले मोवाईल समेत चलाएको नथईन। सोही ददन हाम्रो सम्पूणा प्रहरी टोली संन्घय सांसद सरक्षा ु वशे नयाँ बानश्वरबाटे एअरपोटा न्स्थत शसस्त्र प्रहरी कायाला यमा मजा भई बसेको रहेि, म समेत सो ददन अं. १८०० बजकोे समयमा सोही स्थानमा सम्पकामा गएको हाँ। ु पनि रहाँदा बस्दा आन्दोलनको िममा २३ गते केही प्रदशना कारीहरुको म्यृ ुभएको र २४ गते प्रहरी कमचा ारीहरुको समेत म्यृ ुभएको साथै प्रदशनाकारीहरुले संसद भवन, नसंह दरवार, नसतल ननवास लगायत सरकारी कायाालयहरु समेत जलाएको भनी सनी ु थाहा पाएको हाँ। ु सो ददन देिी हाम्रो सम्पूणा प्रहरी कमचा ारीहरु नपाले प्रहरी ववशर्े कायदा ल कपन काठमाण्डौमा रही बसी आफ्नो नडउटी गरी आएका िोँ। मेरो आिाँ हालसम्म पूणा दठक भएको िैन, म डक्टरको ननयनमत फलो अपमा रहेको िु। प्रदशनाकारीहरुले संन्घय सांसद सरक्षा ु वशे नयाँ बानश्वरे न्स्थत सम्पूणा ब्यारेक जलाई हामी सम्पूणा प्रहरी कमचा ारीहरुको ब्यन्त्िगत सर सामान, पोशाक, सवारी सािनहरु जलाई नष्ट गरेका हनु । ् [79]

<u>७९. प्रहरी बत्त दरवारमागमा ृ ा कायरात प्रहरी बररष्ठ नायव ननरीक्षक दीप बहादर रानाको कागजु ब्यहोराः</u>

नमनत २०८२ साल भदौ २३ गते र २४ न्जयनजडे (Zen-Z) यवा ु पस्ताद्वारा ु काठमाण्डौ लगायत मलु कका ु ववनभन्न भागमा प्रदशना गररदा भदौ २३ गतेको हकमा म प्रहरी वत्तृ दरवारमागमा ा सवु दारे मेजरको न्जम्मेवारीमा रहेको हाँदा ु प्रहरी नायब उपरीक्षक राज कुमार श्रेष्ठको कमाण्डमा म लगायत ४० जना प्रहरीको टोली कायाालय सरक्षामा ु िवटएका नथयौं। सो ददन न्जयनजडे (Zen-Z) पस्तालु े गरेको आन्दोलनमा काठमाडौं माइनतघर मण्डलामा नबहानै देन्त्ि प्रदशनाकारीहरुले प्रदशना सरु ु गरेपनि कायाालयमा सरक्षाथा ु िवटएका प्रहरी कमचा ारीहरु आ-आफ्नो कायाला यमा हाई अलटामा बस्न े भन्ने तालकु प्रहरी कन्त्िोलबाट भएको ननदेशन ड्युटी अवफसरले जानकारी गराए पश्चात म सवहतको टोली कायाला यमा हाई अलटामा नथयौं। उि न्जयनजडे (Zen-Z) को प्रदशना माईनतघर मण्डलाबाट नयाँ बानश्वरे संसद भवन तफा अगाडी बढेको र प्रहरीका ब्याररकेट समेत तोडी संसद भवन तफा गई प्रदशना मा रहेको नभड उन्त्िङ्खल भई संसद भवनको पिाल भ्काई संसद भवन नभर प्रवशे गदाा प्रहरीले नसलनसलेवार बल प्रयोग गने िममा प्रहरीले गोली समेत चलाउन ु परेको लगायतका घटनािम प्रहरीको संचार सेट

बयानको सक्कल प्रनत पाना- , अनसु ची ु -५ को नस.न. अन्तगता रहेको ।

माफात ् थाहा पाए। ्यसपिी हामी कायाालय सरक्षाथा ु िवटइएका टोलीलाई समेत थप हाई अलटामा बस्न कायाालय प्रमिु प्रहरी नायव उपरीक्षक राज

79 २ ७८

कुमार श्रेष्ठकोआदेशानसारु सो ददन बत्तमा ृ रहेका सबै प्रहरी कमचा ारीहरु उच्च सतकाताका साथ बस्यौँ। सो ददन यस कायाला यमा कुनै पनन अवप्रय घटना घटेन। भदौ २४ गतेको हकमा भने म यस कायाालयका कायाालय प्रमिु प्रहरी नायव उपरीक्षक राज कुमार श्रेष्ठको कमाण्डमा अं. ४० जनाको टोली सवहत कायाालय सरक्षाथा ु नबहान अं. ०६:०० बजको े समय देन्त् ि नै िवटएको नथए। अन्त्य नडउटीहरु केशरमहलचोक, जमल, शान्तीबावटकामा वपकेट नडउटी िटाईएको नथयो र महेन्द्र शानलकचोक र लान्जम्पाट ननलसरस्वतीस्थानमा CRV बसे रान्त् िएको नथयो। सो ददन हामी कायाालयलाई नबहानै देन्त् ि कडना गने पोन्तजशनमा बसेका नथयौ। सोही िममा संचार सेट मननटर गदाा सरुमा ु मैले बल् िमा ु भेला जम्मा भएका प्रदशनाकारीहरुले प्रहरी प्रभाग कलंकीमा आिमण गरेको सनन ु थाहा पाए, ्यस पश्चात ्काठमाडौं उप्यकामा रहेका नबनभन्न बत्त ृ तथा प्रभागहरुमा आिमण गरेको कुरा थाहा पाए। प्रदशनाकारीले प्रहरी कायाला यहरुमा आिमण गदै जाने िम बढ्दै गएपिी यस कायाालयका कायाालय प्रमिलु े यस कायाला यमा पनन आिमण हनु सक्न े सम्भावना भएकोले हामीलाई हाई अलटा नडउटीमा राख्न ु भयो र संचार सेटमा आदेश भएपश्चात कायाालय बावहर रहेका सम्पूण वपकेट तथा मोबाईल लगायतका सी.आर.भी नडउटीमा िवटएका सम्पूणा प्रहरी कमचा ारीहरु कायाालयमै वफताा भए। ददनको अं. १४:०० बजको े समयमा अं.२ सयजनाको संख्यामा प्रदशना कारीहरु मोटरसाईकलमा तथा पैदलमा केशरमहल चोक तफाबाट आई प्रहरी कायाालय अगाडी भेला जम्मा भई सरकारका नबरुद्ध नाराबाजी गने िम सरु ु भयो। ्यसपिी कायाालय अगाडी उपन्स्थत रहेको नभडमा थप माननसहरु जोनडन थाले, सोही िममा प्र.ना.उ. राज कुमार श्रेष्ठले माननसहरुको आवागमन रोक्नको लागी केशरमहलचोक अगाडी कडना गने प्रयास समेत गन ाु भए तापनन नभडको संख्या बढ्ने िम रोवकएन, संचार सेट मननटर गरी रहदा काठमाडौं उप्यका प्रहरी कायाालय रानीपोिरीमा आिमण भएको थाहा पाएको नथए। ्यस पश्चात अं. १६:०० बजको े समयमा अं. २/३ हजारको समूह यस कायाालयको अगाडी भेला जम्मा भई सके पश्चात सरुमा ु ढुङ्गा, बोतल समेतले

बयानको सक्कल प्रनत पाना- , अनसु ची ु -५ को नस.न. अन्तगता रहेको ।

तोडफोड गने िममा कायाला य प्रमिलु े प्रदशना कारीहरुलाई संयनमत हनु र आिमण नगनका ो लागी पटकपटक आग्रह गन ाुभयो। तर प्रदशनाकारीहरुले पटक-पटकको आग्रहलाई पनन बवास्ता े गरी झन उत्तेन्त्जत भई प्रहरी कायाालय तोडफोड र आगजनी गने प्रयास गरे। सो समयमा माथीबाट गोली नचलाउन र आफ्नो र हातहनतयारको सरक्षाु गना ननदेशन रहेकाले हामीले जवाफी कारवाहीमा सम्झाई बझाइु बाहेक अन्त्य बल प्रयोग गरेनौ। हामीले रोक्ने कोसीस गदाा गदै पनन प्रदशना कारीहरु यस कायाालयको गटे तोडफोड गरी नभर प्रवशे गरी सके पश्चात नड.अ. कक्षमा तोडफोड र आगजनी गरी वहरासत कक्ष पनन तोडफोड गना थालेपीि साईबर व्यूरो भोटावहटीबाट राख्न पठाईएका थनु वाहरुु वहरासत कक्षबाट ननस्केर गएका हनु । ् ्यसपीि हामीले कायाालयको गाडीहरु, हातहनतयार तथा केवह हेण्ड संचार सेटहरु सवहत आफ्नो ज्यानको सरक्षाकोु लागी नन्त्जकै रहेको नारायणवहटी गल्ममाु गएका हौ। सो िममा हामीले कायाालयको एउटा मोटरसाईकल बाहेकका सम्पूणा सवारी सािनहरु र िेरै जसो हातहनतयार गोलीगठ्ठा जोगाउन सफल भए तापनन िुटपटु भएका केवह हातहनतयार तथा गोलीगठ्ठाहरु भने प्रदशनाकारीहरुले लटीु लगको े कुरा पीि रुज ुगने िममा थाहा भयो। सोही िममा प्रदशना कारीको आिमणबाट हाम्रो कायाालयमा रहेका कम्प्यटरु , नमनसल, प्रहरी असभाव, प्रहरी कमचा ारीका प्रहरी पोशाक र व्यन्त्िगत सरसामानहरु पनन लटपाटु एवं आगजनी भएको कुरा थाहा भयो। सो ददन राती अं. २०:०० बजको े समयमा प्रदशना कारीहरु गई सकेपीि हामी कायाालयमा आउदा कायाालय पूणा रुपमा क्षनत भएको र बस्न िान सक्ने अवस्था नभएकोले हामी पनःु फकेर सो रात नपाली े सेना रहेको नारायणवहटी नभर बस्यौ। २३ र २४ गतेको सम्पूणा घटनािममा हाम्रो तफाबाट समझाई बझाइु र लाठीचाजा सम्मको बल प्रयोग बाहेक अन्त्य कुनै वकनसमको बल प्रयोग भएन र यस कायाालयका कायाालय प्रमिकाु साथै केवह प्रहरी कमचा ारीहरु सामान्त्य रुपमा घाईते भने हनु पगेौंु ।[80] <u>८०. प्रहरी बत्त बालाजृ मा कायराु त प्रहरी बररष्ठ नायव ननरीक्षक रणनिर जैसीको कागज ब्यहोराः</u>

नमनत २०८२ साल अर्ाढ मवहना देन्त्ि प्रहरी बत्तृ बालाज ुकाठमाण्डौको अपराि अनसन्त्िानु शािामा कायरा त िु। नमनत २०८२। ०५। २३ गते का ददन म कायाालयमा अपराि अनसन्त्िानु

शाििमको आन्तररक कामकाजमा नै व्यस्थ नथए। सो ददन न्त्जयनजडे समहका ु माननसहरुले नपालको े राष्ट्र वहत, सशासन ु , तथा भ्रष्टाचार ननयन्त्रण सम्बन्त्िमा माग रान्त्ि माईनतघर मण्डला क्षेरमा प्रदशना एवम ् आन्दोलन गरर रहेको कुरा मैले सनु को े नथए। सरक्षा ु योजना बमोन्जम प्रहरी बत्तृ बालाजमा ु समेत प्रहरी टोली कायाालय सरक्षाथा ु स्टेण्डवाई रहनका ु साथै बाह्य नडयटी ु समेत िवटएको नथयो। तर के कुन स्थानमा के कनत जनशन्त्ि नडयटी ु िवटइयो, सो बारेमा मलाई थाहा जानकारी भएन। ददनभर अपराि अनसन्त्िान ु शाििमा आफ्नै शाििको आन्तररक कामकाजमा नै व्यस्त भएकाले सामान्त्जक संजाल एवम ् अन्त्य माननसहरुबाट न्त्जयनजडे समहका ु माननसहरुले प्रदशना गने िममा अननयन्त्न्त्रत भई एभरेष्ट होटलमा रान्त्िएको प्रहरी ब्याररकेट तोडी ननर्नित क्षेरमा प्रबशे गरी संन्त्घय संसद भवनमा ढुङगा मडा ु तोडफोड, वाल भ्काउन, े आगजनन जस्ता काया गरेको र उल्लेन्त्ित काया रोक्न प्रहरीले गोली चलाउदा थप्रु ै प्रदशना कारीहरुको म्यृ ु भएको कुरा सामान्त्जक संजाल माफात सनन ु थाहा पाएको हाँ। ु के कनत जनाको म्यृ ु भयो सो बारेमा मलाई एवकन जानकारी भएन। भोली पल्ट २४ गतेका नबहानै देन्त्ि कायाालयमा कायरा त सम्पूणा कमचा ारीहरु चस्तामा ु स्टेण्डवाई बस्ने भनी ननदेशन

४० ३ ७९

भएकोजानकारी पाई सो ददन मपनन चस्तामा ु स्टेण्डवाई कायाालय सरक्षाथा ु िवटएको नथए। सो २४ गतेका नबहान देन्त्ि नै कायाालय प्रमिु लगायत अन्त्य नसननयर प्रहरी अनिकृत ज्य ु लगायत मातहतका प्रहरी यननटहरु ु समेत स्टेण्डवाई रहनका ु साथै नबनभन्न कमाण्डको कमाण्डमा बावहर वफल्डमा नडयटी ु िवटएको नथयो। नबहान पि अं ७/८ बजे नतर म लगायत सव ु ेदार मेजर समेतका १५/१६ जना प्रहरी कमचा ारीहरु कायाालय सरक्षाथा ु िवटईएका नथयौं। सो समयमा बालाज ु बत्तृ वरपर प्रदशना कारीहरु कोही पनन नबिलयको पोशाकमा नथएनन। अन्दाजी दई/नतन ु हजारको समह ु मा प्रदशना कारीहरु कायाालयको गटमा े भेला जम्मा भई नारा जल ु स ु गनका ु साथै गटमा े टायर बाली प्रदशना गना थाले। नभडभाडबाट कोही कसैले ढंुगामडा ु गना थाले पिी हामीले सम्झाई बझाई ु गरेका नथयौं। प्रदशना कारीको नभड नबनभन्न स्थान, गल्लीबाट आउन े िममा जारी नथयो। पन ु नभड जम्मा हन ु का ु साथै उग्र

बयानको सक्कल प्रनत पाना- , अनस ु ची ु -५ को नस.न. अन्तगता रहेको ।

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

भई ढंुगामडाु , बोतल, ईयादी प्रहार गना थाले। सोही समयमा प्रहरी ननरीक्षक ददनलप कुमार हमगााँई सरको टोली पनन कायाालयमा आई सकेको नथयो। नभडले नमानी हाम्रो कायाालयमा आगजनी, तोडफोड गना थाल्यो। नभडलाई सम्झाई बझाई गदाा नमानी झनै उग्र भई कायाालय सम्पूणा तोडफोड भई सकेको नथयो। प्रदशनाकारीले पटक पटक पेिोल बम हान्नुका साथै कोही कसैले लामो लाठीको टुप्पोमा आगोको झोरो बनाई पिाल बावहर बाटै कायाालय नभर आगो लगाउन थाले। कैयौं पटक हामीले जारमा रहेको पानी र fire extinguisher को सहायताले आगो ननभाउएका नथयौं। प्रदशना कारीहरु ढंुगामडाु गनकााु साथै पनःु कम्पाउण्ड बावहर बाटै पेिोल बम बनाई आगो प्रहार गना थाले पिी जम्मा गरेको फोहोर पानीले समेत आगो ननभाएको नथयो। प्रदशनाकारीहरुले बावहर पावकाङ गरर राििेका गाडीहरु माथी पनन बावहर बाटै आगो फाल्न थाले पिी कैयौं पटक आगो ननभाएका नथयौं। हामीले नभडलाई अश्रग्यासु प्रहार गरी पटक पटक नततर नबतर पारेका नथयौं भने नभड थप अराजक हनु थाले पिी बल्याङ्क राउण्ड बाट साथै हवाई फायर समेत गरेका नथयौं। गोली हान्ने आदेश नथएन। म भने टाउकोमा हेल्मेट, हातमा लाठी र नसल्ड नलई नडयटीमाु िवटएको नथए। यसरी प्रदशनाकारीहरुले ढंुगामडाु , आगजनी गदै गदाा बावहर वफल्डमा िवटएका कायाला य प्रमिु ज्यकोु टोली पनन कायाालय मै आई पगु कोे नथयो। कायाालय प्रमिु ज्यकोु टोली लगायत अन्य बावहर िवटईएका प्रहरी कमचा ारीहरु समेत कायाालयमा आई पगु काे नथए। ्यसपिी राष्ट्रपनत भवन, राष्ट्रपनत ज्यकोु ननजी ननवास लगायत अन्य कायाालय लगायत व्यन्त्िहरुको घरमा प्रदशनाकारीले आगजनन तोडफोड गरेको कुरा सामान्जक संजाल माफात थाहा पाएको हुँ। ु कायाालय प्रमिु ज्यकोु टोली कायाालयमा आई सके पश्चात समेत प्रदशना कारीहरुबाट ढंुगामडाु गने, पेिोल बम्म हान्ने कृयाकलाप भई रहेको नथयो। केही बेर प्रदशना कारी गटमाे आई ढंुगामडाु गना थालेपिी सम्झाई बझाई गदाा समेत माननने भने ननजहरुले ढंुगामडाु प्रहार गदाा मेरो समेत िट्टामाु चोट लागकोे नथयो। ्यसपिी हवाई फायर एवम ्अश्रग्यासु प्रहार गरी प्रदशना कारीहरुलाई नततरनबतर पारी कायाालय तोडफोड भएतापनन आगजनी हनु बाट जोगाई रहेका नथयौं। कयौं पटक यसरी कायाालय जोगाउने प्रकृया चनलरहेको नथयो। कायाालयको चारै नतरबाट प्रदशनाकारीहरुले ढंुगामडाु आगजनी गना थाले। प्रदशनाकारीले प्रहार गरेको पेिोल बमले कायाालय प्रमिु ज्यकोु शरररमा लाग्नकाु

साथै ढंुगा लागी सख्त घाईते हनु ु भयो। प्रदशना कारीहरुको जमात बढ्दै गई रहेको नथयो भने हामीहरु हवाई फायर र बल्याङ्क राउण्ड फायर गदै नततर नबतर पाने प्रयास गरी रहेका नथयो। पटक पटक यो काया दोहोररदै गदाा पनन पररन्त्स्थत काब ुभन्दा बावहर जान थाल्यो। हजारौंको संख्यामा प्रदशनाकारीले ढंुगामडाु गरी पिाडीबाट ब्यारेकको दोस्रो तलामा आगजनी गरे, ि‍मश बाटो नतरबाट थनु वाु कोठाको भेन्त्ण्टलेटर झ्यालबाट आगो लगाएका रहेि‍न। थनु वाु कोठाबाट ि‍वाु ननस्कन ुसाथै कायाालयमा नबनभन्न स्थानबाट आगजनी गना थाले। संचार सेटमा आफू प्रहरी कमचा ारी सरन्त्क्षतु हनु काु साथै हातहनतयार तथा अस्वभावका सामानहरु जोगाउने र थनु वाहरुलाु ई ि‍ाडी ददन े भन्ने आदेश आएको कुरा पनन थाह पाएको नथए। ्यसपिी थनु वाु कक्षमा म्याद थप आएका ६९ जना र म्याद थप नभएका ५ जनाको अनभलेि‍ रान्त्ि‍ थनु वाहरुु पनन ि‍ानडएको नथयो। प्रदशना कारीहरु कायाला य नभर प्रबशे गरी सामानहरु लटपाटु गने प्रयास गना थाले। हामीहरुले रोक्न े प्रयास गदै नथयौं। प्रदशना कारीहरु नबध्वसंक कृयाकलाप गना थाले भने हामीले अन्त्न्तम बल प्रयोग गन ाुपने अबस्था आएता पनन ठुलो मानववय क्षनत हनु े सम्भावना भएकोमा अन्ततःप्रहरी कमचा ारी र हातहनतयार तथा असवभावका सामानहरु जोगाउने आदेश आएपिी हामीहरुले सके सम्मका हात हनतयार तथा अस्वभावका सामानहरु बोकी बाटोमा बल्याङ राउण्डबाट हवाई फायर गरी, अश्रुाँग्यासु हान्त्दै नभडलाई नततर नबतर पादै घाईते अबस्थामा रहेका कायाालय प्रमिु ज्य ुसमेतलाई साथमा नलई नपालटारे न्त्स्थत नपालीे सेनाको ब्यारेकमा गई बसेका हौं। प्रहरी बत्तृ बालाजमाु ढंुगामडाु एवम ्आगजनन हाँदाु दईु जना प्रदशना कारी घाईते भई उपचारको लागी नलई गएकोमा उपचारको ि‍ममा म्यृ ुभएको कुरा सामान्त्जक संजाल माफात सननु थाहा पाएको हाँ। ु के कसरी म्यृ ुभयो सो बारेमा मलाई थाहा भएन। मानथ लेन्त्ि‍एको नबबरण ठीक ि‍।

81

<u>८१. प्रहरी वत महाराजगृ ंजमा कायरात प्रहरी वररष्ठ नायव ननरीक्षक जय बहादर नसु ंहको कागज ब्यहोराः</u>

मैले प्रहरी वतृ महाराजगजमाँ सवु दारे मेजरको न्त्जम्मेवारी सम्हाली आएको िु, जस अन्तगता जननयरु प्रहरी अनिकृत देन्त्ि‍ तलका प्रहरी कमचा ारीहरुको अरनिटन गने हन्त्िु । नमनत २०८२ भाद्र २३ र २४ गते GenZ पस्तालु े गरेको प्रदशानको ि‍ममा म प्रहरी वतृ महाराजगजाँ काठमाडौंमाको कायाालयमा नथएं,

बयानको सक्कल प्रनत पाना- , अनसु चीु -५ को नस.न.   अन्तगता रहेको ।

अन्त्यर नडउटी िविटएको नथईन। २३ गतेको जन्त्जीे (Gen-Z) पस्तालु े आह्वान गरेको प्रदशना को िममा केही

81 ३ ८०

प्रदशना कारीहरुको म्यृ ु भएको भन्ने नबनभन्न साँचार माध्यामबाट जानकारी भएको नथयो। उक्लेन्त्ित आन्त्दोलनको िममा कायाालय प्रमिु प्र.ना.उ. नबभानगय तानलमको नसलनसलामा अमेररका जान ु भएको नथयो। भोनलपल्ट ऐ. २४ गते ववहान देिी बतृ महाराजगजकाँ दई्ु जना प्रहरी ननरीक्षकहरुलाई तालकु न्त्जल्ला प्रहरी पररसर काठमाडौबाट अन्त्यर नडउटी िटाईएको नथयो। २४ गतेका पनन नबहान देन्त्ि प्रदशान भई रहेको नथयो। नबहान ९/१० बजे नतर प्रदशनाकारीहरुले लनलतपरको ु हररनसद्धी प्रहरी प्रभाग जलाएको, अन्त्य प्रहरी कायाालयहरुमा पनन तोडफोड आगजनी गरी रहेका भन्ने प्रहरी संचार सेटमा सननएको ु नथयो। सोही अनसारु प्रहरी बतृ महाराजगजकोँ साना-साना यननटहरुलाई्ु वतमाृ मजा गरी लगभग ४०/४५ जनाको जनशन्त्िले कायाालय सरक्षा ु गना तफा लाग्यौ। लगभग ११.३० बजकोे समयमा हाम्रो कायाालय बावहर कररव २००+ को सख्यामा प्रदशना कारीहरु आई प्रदशना गदै प्रहरी कायाालय तफा ढंुगामढा ु गना थाले। ढंुगामढाबाटु कायाालयको झ्यालको नससाहरु फुट्न थाले। सो पश्चात प्रदशना कारीहरुको सख्या थप हदु ै गयो र प्रहरीको कायाालय तथा प्रहरी मानथ ढंुगामढा ु पेिोल बम जस्ता पज्वलनन्त्शल पदाथा प्रहार गना थाले। प्रदशना कारीहरुलाई शान्त्तपणूा तवरले प्रदशना गरी ददन पटक पटक अनरोिु गर् यौ, सम्झायौ, बझाउनु े प्रयास गर् यौ, नभड हाम्रो कुरा सन्त्दु ै नसननु अन्त्घल्लो ददन भएको घटनाको बदला नलएरै िाड्न ेभन्त्दै एकहोर ढंुगामढा ु , पेिोलबम जस्ता प्रज्वलनन्त्शल पदाथा प्रहारी गरी रहेका नथए। प्रहरी संचार सेटमा प्रहरी बतृ बालाज, ु प्रहरी प्रभाग नयाबसपाका, र प्रहरी प्रभाग नतनलङ्गेटारमा आगजनी गरी प्रदाशना कारी प्रहरी बतृ महाराजगगाँ तफा गएको भन्ने सनननु थाल्यो। सबै तफाका प्रहरी कायाालयहरु तोडफोड भई रहेको सन्त्देश आई रहेको नथयो, कवह कतैबाट थप मद्दत माग्न/आउनम सक्ने अबस्था नथएन। नभड बढ्दै गए पनि केही अश्रग्यासु र लाठी सहायतले प्रयोग गरी नभड ननयन्त्त्रण गरी रहेका नथयौ। लगभग ददनको १/२ जनत बजकोे नथयो होला, बालाज, ु बसपाका र नतनलङ्गेटार तफाबाट प्रदशना कारीको ठुलो जमात थप भई अन्त्िािन्त्दा ु तवरले ढंुगामढा ु गना थाले,

प्रहरीहरु ि◌ि◌रै घाईते भए, प्रहरी घाईते भएको मौका पारी कायाालय पररसर नभर प्रबशे गरी आगजनी गना थाले। हानम प्रहरीहरु केही आगो ननयन्त्रण गना लाग्यौ र केही प्रहरीहरु प्रदशना कारीहरुलाई कायाालयहाता नभर प्रबशे गना नददन ि◌े◌क्दै नथयो। सोही अबस्थामा आगो ननयन्त्रण गना लागका◌े प्रहरीहरु कायाालय नभर र प्रदशना कारी ि◌े◌क्न लागका◌े प्रहरीहरु कायाालय बावहर भयौं। सोही ि◌ममा नभक्ि◌ोर कन्त्ि◌ोलबाट थनु वा◌ु ि◌ाडी आफू र हनतयार सरन्क्षतु हनु ◌े आदेश भयो। कायाालयमा लागको◌े आगो ननयन्त्रणमा आएन र झन सन्त्ल्कदै गयो। कायाालय नभर रहेका प्रहरी कमचा ◌ारीहरु बावहर ननस्कन पाएनन, ◌् मानथ ि◌त नभर गए। पि◌ी ि◌तमा गएका प्रहरी कमचा ◌ारीहरुलाई सेनाको हेनलकप्टरमाफात उद्धार भयो। प्र.स.नन. नमलन राय र प्रहरी जवान उत्तम थापाको नबभ्सव तवरले ह्या गरर्यो। २१ जना प्रहरी कमचा ◌ारीहरु गन्त्भर घाईते भए। जसमध्ये ४ जना हाल सम्म उपचारको ि◌ममा ि◌न। ◌् कायाालय, कागजात, अनभलेि◌ जली नष्ट भयो। हातहनतयार

बयानको सक्कल प्रनत पाना- , अनसु ची◌ु -५ को नस.न.   अन्त्तगता रहेको ।

जल्यो लवटयो‍ु। 54

<u>८२. पशपनत मन्ल्त्दर सु रक्षा पोष्टमा कायरा‍ु त प्रहरी बररष्ठ नायब ननरीक्षक शकर प्रसाद न्त्चदी मगरकों कागज ब्यहोराः</u>

उि पोष्टको काम कतव्‍ा य पशपनतु मन्ल्त्दरको सरक्षा‍ु गन ा‍ुहो, मन्ल्त्दर बावहरको पशपनतु क्षेरको सरक्षा‍ु सशस् र प्रहरी बल नपालबाटे गने गरेका िन। ् २०८२ भाद्र २३ गते पशपनतु मन्ल्त्दर सरक्षा‍ु पोष्टका प्रहरी कमचा ारीहरुलाई अन्त्यर कवहकतै नडउटी िटाईएको नथएन। २०८२ भाद्र २३ गतेका ददन Gen-Z प्रदशना को िममा क्षनत भए पनि भोनलपल्ट २४ गतेका ददन संसदभवन, नसंहदरबार, नबनभन्न सरकारी कायाालयहरु, नभ.आई.वप.हरुको ननन्त्ज ननवासहरु, व्यपाररक केन्त्द्रहरु लगायतमा तोडफोड आगजनीको साथ प्रदशना हनु थाल्यो। सो पश्चात पशपनतु क्षेरमा समेत प्रदशना कारीहरुबाट क्षनत गना सक्ने संभावनलाई आकलन गरी शसस् र प्रहरी र नपाले प्रहरी बीच समन्त्वय भई सशस् र प्रहरीले पशपनतु मन्ल्त्दरको बावहरी क्षेर र नपाले प्रहरीले मन्ल्त्दर क्षेरको सरक्षा‍ु गरी बसेका नथयौ। पशपनतु मन्ल्त्दर क्षेर बावहर व्यापक प्रदशना भई रहेको देन्त्ििन्त्थ्यो। पशपनतु मन्ल्त्दर तफा पनन प्रदशना कारीहरु बढी रहेको भन्ने सूचनाहरु आएका नथए। सोही िममा पशपनतु नबकाश क्षरे को गौशला तफा चिपथ सडकसाँग रहेको पशपनतु नबकास कोर्को कायाालय प्रदशनाकारीहरुले आगजनी गरे, सो िममा उि कोर्को पावकाङमा राििेको नपाले प्रहरी तफाका प्रहरी जवान सरजु साउद र सशस् र प्रहरी तफाको दईु जना प्रहरीको मोटर साईकल जली क्षती भयो। अन्त्य कुन ै जनिनको हानन क्षनत भएन, पशपनतु मन्ल्त्दर, प्रहरीको हातहनतयार गोलीगठ्ठा, असवावका समग्रीहरु, भनव, कागजात तथा प्रहरी कमचा ारीहरुको अबस्था दठक ि। 83

<u>८३. प्रहरी वत महाराजगृ ंजमा कायरात प्रहरी नायव ननररक्षक वहम बहादर वव.क.को कागज ब्यहोराः‍ु</u>

यसमा मेरो सही स्य व्यहोरा यस प्रकार रहेको ि, की म लगायत सम्पूणा प्रहरी कमचा ारीहरु ददनहाँ ‍ु झै प्रहरीको नडउटीमा तैनाती नथयो। सोही ददन म न्त्जन्त्सी शािाको कायभा ार सम्हालदै आएकोमा मलाई पनन सोही कायाालयका स.मु े.सरबाट तपाई कायाालय सरक्षा‍ु गन ा‍ुभनी आदेश आदेको हदााँ‍ु म कायाालयको मख्यु प्रवशद्धारमा े नडउटी तैनाती मै नथए। भदौ २४ गतेका ददन ववहानै देिी सबै प्रहरी कमचा ारीहरु अ-आफनो िटाईएको नडउटीमा िवटएको नथयो। अं. १०:०० बजको े समयबाट नारायण

54 बयानको सक्कल प्रनत पाना- २, अनसु ची‍ु -५ को नस.न.८१ अन्तगता रहेको ।
बयानको सक्कल प्रनत पाना- , अनसु ची‍ु -५ को नस.न. अन्तगता रहेको ।

गोपालचोक र िम्बाराही ु चोक तफा तथा चनदु ेवी जाने गल्ली सडकबाट जेन्त्जी आन्दोलनहरुको चहल पहल शरु ु हनु थाल्यो।

83 २ ८२

आन्दोलनकारीहरुले नाराजलु शु हो हल्ला गरररहेको नथयो। ्यनतबला े सम्म हामीले शान्त्त आन्दोलन हो भनी सम्झेका नथयौं र प्रहरीको तफाबाट कुनै वकनसमको आदोलन्त्मा बा िा पयााउने जस्ता कुराहरु नथएन हामीले आन्दोलन हेरी रहेकै अवस्था नथयो। कररब १०:४५ बजको े समय दे िी आन्दोलनकारीहरुको हातहातमा िकु ुरी तरबार ह्याम्पर हथौडी फलामको रड काठको न्त्चरपट बाँसको लठ्ठीहरु र एस.एल.आर राईफल देन्त्िन थाल्यो। प्रहरी वतृ महाराजगञ्ज कायाालय अगाडीको चिपथ सडक िण्ड ननमाानानिन रहेको र सोही ननमााणका लागी सोही सडकको दन्त्क्षण तफा चनदु ेवी जाने सडक पेटी िेउमा ढुङगाहरु रान्त्िएको नथयो। अं. ११:०० बजनतरे जन्त्जी े आन्दोलनका प्रदशनाकारीहरुले एक्कासी प्रहरी तथा प्रहरी कायाालयलाई ननशाना बनाई ढुङगा मढा ु र पे िोल बम प्रहार गना थाल्यो। आन्दोलकारीबाट प्रहार गररएको ढुङगा मढा ु पे िोल बम िेक्दै प्रहरी आफू सरन्त्क्षतु हदु ै कायाला यको सरक्षा ु गरर रहेको नथयो। सोही िममा आन्दोलनकारीहरु पे िोलबम नतिरुपले प्रहार गना थाल्यो र सोही कारण प्रहरी कायाालयको प्राङगणमा पाका गरी रान्त्िएको सरकारी तथा व्यन्त्िगत मोटरसाईकलहरु, प्रहरीको न्त्जप, तथा भ्यानहरुमा आगो लाग्यो हामी प्रहरीको तफाबाट आन्दोलनकारीहरुलाई पिी हट्न आश्रग्यासु प्रयोग गरे तपानन आन्दोलनकारीको ठुलो संख्या भएकोले उननहरु पिी नहट्दै प्रहरी माथी ढुङगा मढा ु लगायत अन्त्य हात हनतयारले प्रहार गरी रहेको नथयो। ्यपिी जन्त्जी े आन्दोलनकारीहरुले कायाालय अगाडीको तार बारहरु र मख्यु प्रवशद्वारा े तोडी नभर प्रवशे गरी अन्त्िािन्त्ि ु ववनभन्न िाररलो हात हनतयारले नडउटीमा िवटएको प्रहरी उपर प्रहार गरी म लगायत अन्त्य प्रहरी कमचा ारीहरुलाई कुटवपटी काटकुट गरी बहोसे बनाई आगजनी तोडफोर गदै प्रहरीको हातहनतयार समेत लटपाटु गरी कायाालयमा रहेको नमनसल कागजपर फाईलहरु अन्त्य फननचा रका सामान झ्यालढोकामा समेत तोडफोड आगजनी गरी रहेको नथयो सोही बला े प्र.स.नन. नमलन राय र

बयानको सक्कल प्रनत पाना- , अनसु

ची ु -५ को नस.न.अन्त्तगता रहेको ।

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

प्रहरी जवान उत्तम थापालाई न्त्घसारी न्त्घसारी लिारपिार गदै बावहर सडकमा लगी ननममा ता पूव ाक िारिरलो हनतयार प्रहार गरी रहेको नथयो। मलाई टाउको ननिार िट्टा ु मेरु दण्डमा गन्त्भर चोट लागकोे कारण बहोसकोे अवस्थामा नथए ाँ र अन्त्य प्रहरी कमचा ारीहरुलाई पनन कुटवपट गरी रहेको नथयो। पिी मलाई कुनै प्रहरी साथीहरुले कायाालयको ितमा बोकी लगकोे नथयो भन्ने पिी जानकारी पाए पिी नपालीे सेनाको हेनलकप्टर आई उद्धार गरी नपाले प्रहरी अस्पताल पयााईएको ु नथयो। भदौ २४ गतेका ददन प्रहरीको तफाबाट आन्त्दोलनकारीहरुलाई कुनै रोकिक/ बािा नगदाा पनन आन्त्दोलकारीहरुले ननशाना बनाई प्रहरी कायाालयमा आगजनी गनकााु साथै प्रहरी कमचा ारीहरु प्र.स.नन. नमलन राय र प्र.ज. उत्तम थापालाई कुटवपट गरी घाईते बनाउने प्रहरीलाई कतव्ा य गरी मारेको हो। यसरीनडउटीमा िवटएको प्रहरीलाई कुटवपट तथा ननममा ता पूव ाक ह्यस गरेको हदााँु आन्त्दोलनकारीहरुलाई कानून बमोन्त्जम हदै सम्मको कारबाही हनु पिा ु ।

84

<u>८४. प्रहरी वत स्यम्भृ मा कायराु त प्रहरी नायव ननरीक्षक रोशन चन्त्दको कागज ब्यहोरा:</u> यसमा मेरो सवह स्य मैले देििे जानकोे ब्यहोरा यो िि म नपाले प्रहरीको प्रहरी नायब ननरीक्षक रोशन चन्त्द श्री न्त्जल्ला प्रहरी पररसर काठमाण्डौं दरबन्त्दी भई नमनत २०८१।०८।०३ गते देन्त्ि प्रहरी बत्तृ स्वयम्भमा ू कायरा त कायरा त रहेको िु। नमनत २०८२ भाद्र २३ गते अ.अ. शाििामा कायरा त भएकोले सो ददन कायाालयमा स्टेण्डबाई नथए। उि ददन भएको घटना सम्बन्त्िामा नडउटी अनिकृतले जानकारी गराए पिी र समान्त्जक संञ्जालमा समाचारहरु आए पश्च ात घटनाको बारेमा थाहा पाएको हाँ। ु नमनत २०८२ भाद्र २४ गते प्रनाउ ज्य ुको कमाण्डमा नयााँ वानश् वे र, प्र.नन. जनक ढुगांना ज्यको ु कमाण्डमा कलकी चोक र प्र.नन. ददनशे थापा ज्यको ु कमाण्डमा नसनडयो कायाालय मोडमा नबहान देििी यस कायाालयबाट प्रहरी टोली िटी गएको नथयो। कायाालय सरक्षामाु प्र.नन. सरजु बाननयााँ ज्यको ु कमाण्डमा कायाालयको शाििामा कायरा त कमचा ारी गरी ३०/३५ जना कमचा ारी नथयो। उि ददनको अन्त्दाजी ११:३० बजकोे समयमा

यस कायाालयको वडा एरीयामा रहेका नभआइपीहरुको घरमा तोडफोड तथा आगजनी भयो भन्ने सचना ु आएकोले ज.प्र.अ. ु को कमाण्डमा १० जनाको टोली नसतापाईला चोकमा िवट गएको नथयो। मानथल्लो कायाालयको आदेशले नबटको प्रहरी समेत अ. १२:०० बजको े समयमा यस कायाालयमा वफताा भएका नथए। अ.१२:१५ बजको े समयमा यस कायाालयमा शरुमा ु केवह माननसको नभड आएर प्रहरी मानथ ढं ु गा मडा ु प्रहार गरी आिमण गरेको सो समयमा प्रहरी र केवह स्थानीयहरुले सम्झाई बझाई ु आिमण रोक्न लागाएको नथयो। नबस्तारै प्रदशना कारीहरुको समहु बढ्दै गएको र न्स्थनत झन आिामक र भयावह बन्दै गएको नथयो, सो मध्ये केवह ब्यिीहरुले रड िकु ुरी बोकेका, केवहले लाठी, ढं ु गा, मडा ु , पेिोल भरेका बोतल समेत बोकी वहडेका देन्त्िन्थे। प्र.नन. ज्यलु े पटक पटक माईवकङ गरी प्रदशना कारीहरुलाई सम्झाई बझाई ु अनरोि ु गरी रहन ु भएको नथयो र सो अनरोिको ु बवास्ता े गरी प्रदशना कारीहरु ननरन्तर आिमण गरररहेका नथए। प्रहरी कायाालय तथा प्रहरी माथी आिमण हदु ै गदाा कानून बमोन्जम ददएको कमाण्डरको आदेस बमोन्जम आवश्यकतानसारु नसलनसलेवार लाठी चाजा, अश्र ु ग्यास, सटागनको रबर कावटाज, हवाई फायर गरी कायाालयको सरक्षा ु गरेका हौ। प्रदशना कारीहरुको समहबाटु ननरन्तर भएको आिमणलाई ननयन्त्रण गना हर प्रयास गररएको हो। प्रदशनाकारीहरुले चारै तफाबाट ढुगां मडा ु गरी पिााल तथा गटे समेत भ्काई ढुगां मडा ु गदाा १०/१५ जना प्रहरी समेत घाईते भएको र दक्षीण तफाको ददशा तफाबाट नभर पसी सवारी सािन

84 २ ८३

बयानको सक्कल प्रनत पाना- , अनसु
चीु -५ को नस.न.अन्तगता रहेको ।

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

तथा व्यारेकमा तोडफोड तथा आगजनी गना थालेको हदााँ ु , अन्त्दान्त्ज १४:३० बजको े समयमा अश्र ु ग्यासका सेल सवकन लागकोले े लाईभ राउण्ड फायर नगरी भीडलाई कन्त्टेन गना नसवकन े अवस्था रहेकोले प्र.नन. ज्य ु ले लाईभ राउण्ड हान्नु हद ु ैन माननसको ज्यान भन्त्दा कायाालय ठुलो होईन भन्ने आदेश आएपनि मानवीय क्षनत नहोस भन्ने उद्देश्यले कायाालयमा रहेका हातहनतयार र महत्वपूणा सामग्रीहरु सन्त्क्षतसाथु साथमा लगी सरन्त्क्षतु स्थान तफा जाने सल्लाह गरेका हौ। कायाालयमा भएका हातहनतयारहरु र मद्धाका ु नमन्त्शल वन टन गाडीमा रा िी लैजान ि ोज्दा गटबाटे ननस्कन सक्ने अवस्था नरहेकोले सके जतीको हातहनतयार साँगै बोकी नन्त्जकै रहेको सैननक अस्पताल ि ाउनी गएका हौ। सो ददन पनन हाम्रो टोनलबाट कानून बमोन्त्जमको आदेशानसारु नभड ननयन्त्रणमा प्रयोग हनु े अश्र ु ग्यास सेल र सटानगको रबर कावटाज, हवाई फयार गना लाईभ बलु ेट मार प्रयोग भएको र सो बाट कुनै पनन प्रदशना कारीहरु घाईते पनन नभएको र मानवीय क्षनत समेत नभएको दठक साँाचो हो। प्रदशना कारीको अिमणबाट प्रहरी कमचा ारीहरु घाईते भएको र हाल पनन उपचार भइरहेको ि।

प्रदशनाकारीहरुले गरेको तोडफोड तथा आगजनीबाट यस कायाालयको भवन, सवारी सा ि न, हातहनतयार, नमन्त्शल लगायतका न्त्जन्त्सी समान र कमचा ारीका व्यिीगत लगा ु न्त्जन्त्ल्स समान जली पूणा रुपपमा नष्ट भएको दठक साँाचो हो। [55]

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

<u>८५. प्रहरी बत्त मानलगाउ ा ँमा कायरात प्रहरी नायब ननरीक्षक ददनश राउतको कागज ब्यहोरा ः े</u> नमनत २०८२ भाद्र २३ गते अ.अ. शा ि ामा कायरा त भएकोले सो ददन कायाालयमा स्टेण्डबाई नथए। उि ददन भएको घटना सम्बन्त् ि ामा नडउटी अनिकृतले जानकारी गराए पि ी र समान्त्जक संञ्जालमा समाचारहरु आए पश्च ात घटनाको बारेमा थाहा पाएको हाँ। ु नमनत २०८२ भाद्र २४ गते प्रनाउ ज्य ु को कमाण्डमा

[55] बयानको सक्कल प्रनत पाना २ ८४

- , अनसु ची ु -५ को नस.न. अन्त्तगता रहेको ।

बालवाटारु र प्र.नन.दावा तेन्जी शपाे कमाण्डमा बानश्वे र चोक र कायाालय सरक्षामा ु प्र.नन. अजय जंग थापा ज्यको ु कमाण्डमा कायाालयको शाििमा कायरा त कमचा ारी गरी २०/२५ जना कमचा ारी नथयो। ति ददनको अन्दाजी ११:३० बजको े समयमा यस कायाालयको वडा एरीयामा रहेका प्रहरी ववटहरु र नभआइपीहरुको घरमा तोडफोड तथा आगजनी भयो भन्ने सचना ु आए पश्चात मानथल्लो कायाालयको आदेशले नबटको प्रहरी समेत अ. १२:०० बजको े समयमा यस कायाालयमा वफताा भएका नथए। अ.०१:१५ बजको े समय तीर कायाालय प्रमि ु ज्य ुपनी कायाालयमा नै आई कायाला य सरक्षामा ु िवट बसेका नथए, ्यस पश्चात ्यसको केही समय पिी २/३ सय माननसहरुको नभड नबस्तारै प्रदशना कारीहरुको समहु बढ्दै गएको र न्स्थनत झन आिामक र भयावह बन्दै गएको नथयो, सो मध्ये केवह ब्यिीहरुले रड िकु ुरी बोकेका, केवहले लाठी, ढंुगा, मडा ु , पेिोल भरेका बोतल समेत बोकी आएर प्रहरी मानथ ढंुगा मडा ु प्रहार गरी आिमण गना थाले पश्चात कमाण्डर सरहरु कायाालय बाहीर रोडको दईपट्टी ु कडना गरी माईवकङ गरी प्रदशना कारीहरुलाई सम्झाई बझाई ु अनरोि ु गरी रहन ु भएको नथयो र सो अनरोिको ु बवास्ता े गरी प्रदशना कारीहरु ननरन्तर आिमण गरररहेका नथए। प्रहरी कायाालय तथा प्रहरी माथी आिमण हदु ै गदाा कानून बमोन्जम ददएको कमाण्डरको आदेश बमोन्जम आवश्यकतानसारु नसलनसलेवार सम्झाई बझाई ु गरी लाठी चाजा, अश्र ुग्यास, सटागनको रबर काविाज, हवाई फायर गरी ति नभडलाई ३/४ पटक सम्म भगाए पश्चात, यस कायाालयमा कुनै पनी क्षती नभएको हाम्रो टोनलबाट कानून बमोन्जमको आदेशानसारु नभड ननयन्त्रणमा प्रयोग हनु े अश्र ु ग्यास सेल र सटानगको रबर काविाज, हवाई फयार गना लाईभ बलु ेट मार प्रयोग भएको र सो बाट कुन ै पनन प्रदशना कारीहरु घाईते पनन नभएको र मानवीय क्षनत समेत नभएको दठक साँचो हो। [56] <u>८६. प्रहरी वत गौशालामा कायरा् त प्रहरी सहायक ननररक्षक राजन काकीको कागज ब्यहोराः</u> म प्रहरी सहायक ननररक्षक राजन काकी हाँ। ु म रहेको िु। मनत २०८२ भदौ २३ गते कायाला यको ननयनमत ड्युटीमा रहेको नथए। ाँ ऐ. २४ गते म प्रहरी ननररक्षक उद्दव पोिरेलको को

[56] बयानको सक्कल प्रनत पाना १

- , अनसु ची ु -५ को नस.न. अन्तगता रहेको ।

कमाण्डमा कायाला य सरक्षा ुड्युवटमा रहेको नथए। भदौ २४ गतेका ददन ववहानै देिि सबै प्रहरी कमचा ारीहरु अ-आफनो िटाईएको नडउटीमा िवटएको नथयो। अं. १०:०० बजको े समयबाट चाबवहल चोक, गौशाला चोक र रुन्त्वे डाँडा न्त्स्थत सडकबाट जेन्त्जी आन्त्दोलनहरुको चहल पहल शरु ु हनु थाल्यो। आन्त्दोलनकारीहरुले नाराजलु शु हो हल्ला गरररहेको नथयो। ्यनतबला े सम्म हामीले शान्त्न्त्तपूणा आन्त्दोलन हो भनी सम्झेका नथयौं र प्रहरीको तफाबाट कुनै वकनसमको आदोलन्त्मा बािा पयााउने जस्ता कुराहरु नथएन हामीले आन्त्दोलन हेरी रहेकै अवस्था नथयो। कररब ११:०० बजको े समय देिि ६/७ हजार जना आन्त्दोलनकारीहरुले हातहातमा िकु ुरी, नबनभन्न फलामका रडहरु र गलु ेली, काठको न्त्चरपट, बाँसको लठ्ठीहरु र पेििोल बम समेत ले प्रहरी कायाालयलाई ननशाना बनाई ढुङ्गा मढा ुर गना थाल्यो। आन्त्दोलकारीबाट प्रहार गरराएको ढुङ्गा मढा ुपेििोल बम िेक्दै प्रहरी आफू सरुन्त्क्षतु हदु ै कायाला यको सरक्षा ुगरर रहेको नथयो। सोही िममा आन्त्दोलनकारीहरु पेििोलबम नतिरुपले प्रहार गना थाल्यो र सोही कारण प्रहरी कायाालयको प्राङगणमा रान्त्िएको सरकारी तथा व्यन्त्िगत मोटरसाईकलहरु, प्रहरीको न्त्जप, तथा भ्यानहरुमा आगो लगाईए। हामी प्रहरीको तफाबाट आन्त्दोलनकारीहरुलाई पिी हट्न आश्रग्यासु प्रयोग गरेता पनन आन्त्दोलनकारीको ठुलो संख्या भएकोले उननहरु पिी नहट्दै प्रहरी माथी ढुङ्गा मढा ुलगायत अन्त्य हात हनतयारले प्रहार गरी रहेको नथयो। ्यपिी जन्त्जी े आन्त्दोलनकारीहरुले कायाालय अगाडीको तार बारहरु र मख्यु प्रवशद्वारे लगायत पिानडको वाल समेत तोडी कायाालय पररसर नभर प्रवशे गरी कायाालय नभर रहेका सवारी सािन तथा कायाालय भवनमा आगजनी तोडफोड गनको ुसाथै कायाालयमा रहेका प्रहरीको १३ नाल हातहनतयार तथा गोली गट्ठाहरु समेत लटपाटु गरी कायाालयमा रहेको नमनसल कागजपर फाईलहरु अन्त्य फननचा रका सामान झ्यालढोकामा समेत तोडफोड आगजनी गरी रहेका नथए र म लगायत अन्त्य म संग ड्युटीमा िवटएका प्रहरी कमचाारीहरुले उि नभडलाई कन्त्िोल गना सक्न ेअवस्था नदेन्त्िए पिी कायाालयको पिाडीको वाल भ्काई पशपनतु मन्त्न्त्दर तफा लग्यौ र उि स्थानमा समेत सरुन्त्क्षतु महशसु नभए पश्चात पूनः का.न्त्ज.नसनामंगल न्त्स्थत एयरपोटामा रहेको

-, अनसु चीू -५ को नस.न. अन्तगता रहेको।

नपाले आनमका ो सरक्षा ु घेरा नभर प्रबशे गरेका नथयौ। ति घटनामा म लगायत ५ जना अली बढी घाईते भएका नथयौ भने अन्त्य सानथहरु सामान्त्य घाईते भएका नथए। भदौ २४ गतेका ददन प्रहरीको तफाबाट आन्त्दोलनकारीहरुलाई कुनै रोकिक/बाि ि नगदाा पनन आन्त्दोलकारीहरुले ननशाना बनाई प्रहरी कायाालयमा आगजनी गनकाा ु साथै यसरी ड्युवटमा िवटएको प्रहरीलाई ढंुगा मडा ु गरी घाईते बनाएको हदाुँ आन्त्दोलनकारीहरुलाई कानून बमोन्त्जम हदै सम्मको कारबाही हनु पिा ु ।[57]

<u>८७. संघीय संसद भवन सरक्षा वु श बाने श्वरमा कायरा े त प्रहरी सहायक ननरीक्षक प्रमोद कुमार यादवको कागजः</u> संघीय संसद भवन सरक्षा ु वशे प्र.नन.को कमाण्डमा रहको ि। संघीय संसद भवनको चारै नतर हाई प्वाईन्त्ट पोष्ट िन, ् उल्लेन्त्ि त पोष्टहरुमा चौनबसै घण्टा ईन्त्सास राईफल सवहत आलोपालो नडउटी िटाईएको हन्त्ि ु । ति क्षेर िनाा, प्रदशना जस्ता काया गना नपाईने ननर्नित क्षेर हो। संघीय संसद भवनमा संसद बैठक चलेका ददन तथा अन्त्य आन्त्दोलन तथा प्रदशना जस्ता कायिा म भएका ददन नपाले प्रहरी र सशस् र प्रहरी बलबाट समेत थप सरक्षाकमी ु िटाईएको हन्त्ि ु । नमनत २०८२ भाद्र २३ गतेका ददन Gen-Z पस्ताबाटु राष्ट्रवहत, सशासनु , तथा भ्रष्टाचार ननयन्त्रणको माग सवहतको प्रदशना कायिा म र रावष्ट्रय सभाको बैठक पनन रहेको नथयो। सोही अनसारु नपाले प्रहरी र सशस् र प्रहरी बलबाट समेतथप सरक्षाकमी ु िटाईएको नथयो।

[57] बयानको सक्कल प्रनत पाना १ ८६

- , अनसु चीु -५ को नस.न. अन्त्तगता रहेको ।

म नभआईवप प्रबशे गने दन्त्क्षणगटमा े STF को फुल नगयर रेसमा नथए, हनतयार नथएन, सो गेटमा नपाले प्रहरी र सशस् र प्रहरीको टोनल पनन नथयो। लगभग ११.०० जनत बजको े हनु ुपि ननर्नित क्षेर तोडी चारै तफाबाट हजारौको सख्यामा प्रदशना कारीहरु उत्तेन्त्जत हदु ै संसद भवन घेरी भवनको वाल तथा ढोकाहरु तोडफोड गदै संसद भवन नभर प्रवशे गना िोजे, सरक्षाकमीहरुलु े प्रदशना कारीहरुलाई सम्झाउन बझाउनु थाले। प्रदशना कारीहरु सरक्षाकमीहरुको ु कुरा नसनी ु झन अराजक हदु ै संसद भवन तोडफोड गने तथा संसद भवन नभर प्रबशे गने प्रयास गरी रहे। सोही िममा संसद भवनका सरक्षाकमी ु नडउटी बस्न े High Post हरुमा ढं ुगामढा ु प्रहार गदै संसद भवन प्रबशे गटे , प्रहरी पोष्टहरु तोडफोड गना थाले। प्रदशना कारीहरु नभड हलदु ंगामा पररणत आगजनी समेत गना थाले। सशसस् र प्रहरी र नपाले प्रहरीसाँग लाठी, ग्यासगन, इन्त्सास, एसएलआर समेतका हनतयार नथए। नभड हलदु ंगामा पररणत भए पिी सशसस्र प्रहरीले हलदु ंगा ननयन्त्रण गना ग्यासगन प्रहार गना थाले, ग्यसगनले ननयन्त्रणमा नआएपिी हवाई फायर लगायतका फायर गना थाले। यो प्रकृया ददन भरी बलाबे लामा े चनल रहेको नथयो। प्रहरीहरु ढं ुगामढा ु लागी िेरै घाइते भएका नथए। बले का ु पि नभड ननयन्त्रणमा आए पश्चात फेसबकु तथा नबनभन्न सामान्त्जक संजालहरुबाट प्रदशना कारीहरु घाईते तथा म्यृ ु भएको जानकारी भयो। सोही संघीय संसद भवनको सरक्षाको ु लागी सेनाको टोली पनन आयो। भोलीपल्ट २४ गतेका ददन नबहान देिी नपाली े सेना, सशस् र प्रहरी बल र नपाले प्रहरी समेत भई संघीय संसद भवनको सरक्षा ु ददई रहेका नथयौ। सो ददन पनन Gen-Z पस्ताबाटु चौतफी आन्त्दोलन भई रहेको नथयो। प्रदशना कारीहरुको ठुलो समहलु े संसद भवन चारै नतरबाट घेरी प्रदशना गरी रहेको नथए। प्रदशना गदाा गदै लगभग १३.०० बजे नतर थेग्नै नसक्ने गरी संसद भवन वरपर ठुलो संख्यामा जम्मा भई संसद भवनलाई केन्त्द्रीत गरी ढं ुगामढा ु , गलु ेली, पेिोल बम जस्ता प्रज्वलनन्त्शल पदाथा प्रहार गदै, गैटी लगायतका औजारहरुले संसद भवन पररसरमा लगाएको पिाालहरु फोडी िकु ुरी भाला सवहत संसद भवन पररसर नभर िकु ुरी देिाउदै हलु हज्जतको ु साथ प्रबशे गरी संसद भवन जलाए। सो पश्चात हानमले आफ्नो हातहनतयार गोनलगठ्ठा सरन्त्क्षतु राख्यौ। २४ गतेका ददन प्रदशनाकारीले संघीय संसद भवनमा आगजनी गदाा नपाली े सेनाबाट कुन ै सरक्षा्मकु भनमका ु ननवााह भएन। [88]

बयानको सक्कल प्रनत पाना- , अनसु ची ु -५ को नस.न. अन्त्तगता रहेको ।

८८. उप्यका प्रहरी कायालाय राननपोिरी काठमाडौंमा कायरात प्रहरी सहायक ननरीक्षक प्रददप नसंह िामीको कागज ब्यहोराः

४४ २ ८७

म काठमाडौ उप्यका कायाालय राननपोिरी को प्रबन्त्ि तथा न्त्जन्सी शािाको न्त्जम्मेवारीमा काम गरी आएको िु। २०८२ भाद्र २३ र २४ गतेको Gen-Z आन्दोलनको िममा म बावहर वफल्डमा नडउटी िटेको नथईन। काठमाडौं उप्यका प्रहरी कायाालयले िास गरी काठमाडौं, भिपरु र ललतपरकोु कमाण्ड गने उल्लेन्त्ित कायाालयहरुको अनभलेिीकरण गने ननदेशन ददने गदाि। २०८२ भाद्र २३ गते सम्म काठमाडौं उप्यका प्रहरी कायाालयमा ननमत्त कायाालय प्रमिु प्रहरी नायब महाननरीक्षक ओम बहादरु राना हनु हु न्त्थ्योु । २४ गते देिी हालका प्रहारी महाननरीक्षक त्कालीन प्रहरी अनतरीि महाननरीक्षक दान बहादरु काकी िवटन े भन्ने थाहा पाएको नथएं। सो कायाालयका प्रहरी कमचा ारीहरु प्राय वफल्डमा िवटदैनन, ् कायाालय तफाको कामकाजमा व्यस्त हन्त्िनु । ् Gen-Z आन्दोलनको िममा नमनत २०८२ भाद्र २३ गते प्रदशना कारी तफा क्षनत भए पनि भोनलपल्ट २४ गते नबहान देिी चारै तफा आन्दोलनकारीहरुले उग्र रुपमा तोडफोड आगजनीको साथ प्रदशना गरी रहेका नथए। प्रहरी कायाालयहरुमा तोडफोड आगजानी तथा हातहनतयार समेत लटपाटु गना थालेको जानकारी आउन थाल्यो। अन्य कायाालयबाट थप मद्दत आउन सक्न ेअबस्था नथएन। सो पश्चात कायाला य तफाको काममा व्यस्त रहेका प्रहरी कमचा ारीहरुबाट कायाालय सरक्षाकोु व्यवस्था नमलाईएको नथयो। नभआईवपहरुको ननन्त्ज ननवास, प्रहरी कायाालयहरु, नसंदरबार, संघीय संसद भवन समेत चारै तफा तोडफोड आगजनी भई रहेको नथयो। मैले त्कालका प्रहरी बररष्ठ उपरीक्षक हालको प्रहरी नायब महाननरीक्षक शिरे िनाल सरलाई प्रबन्त्ि शािामा रहेका हातहनतयार व्यवस्थापन सम्बन्त्िमा के गरौ भनी सोिेको नथए, सरले ननमत्त कायाालय प्रमिु प्रहरी नायब महाननरीक्षक ओम बहादरु राना सरलाई जाहेर गन ाुभई अवहले नआन्त्तन ुभन्ने आदेश आयो। अन्दाजी ददनको लगभग २/३ जनत बजकोे नथयो होला ठुलो समहकाु प्रदशना कारीहरु लाठी, भाला, गैटी, सावले , गलु ेली, िकु ुरी जस्ता हनतयार, औजार नलई काठमाडौ

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

बयानको सक्कल प्रनत पाना- , अनसु चीु -५ को नस.न. अन्तगता रहे

उप्यका प्रहरी कायाालयमा ढं्गामढा् गदै कायाालय तोडफोड गना थाले। प्रहरी कमचा ारीहरुको आफ्न ै सरक्षा् , हातहनतयार सरक्षा् , कायाालय सरक्षा् र प्रदशना कारी तफाको क्षनत हनु नपाउन े गरी सरक्षा् प्रणाली अपनाउन ् पने दोहोरो सरक्षा् चनौनतु नथयो। प्रहरीले प्रदशना कारीहरुलाई सम्झाउन बझाउनु थाल्यौ, प्रदशना कारीहरु कसैको कुरा नसनी् हो-हल्ला कोलाहाल गदे एकोहोरो ढं्गामढा् तोडफोड गदै कायाला य नभर प्रवशे गरे, हो-हल्ला कोलाहलले गदाा कसैले कसैको कुरा सन्नु अबस्था नथएन, कमाण्डरहरुले कस्तो कस्तो आदेश ननदेशन ददए मलाई जानकारी भएन। प्रहरी कमचा ारीहरु प्रहरी बररष्ठ हवल्दार अमतृ कुमार श्रेष्ठको िट्टामा् चोट लाग्यो, प्रहरी हवल्दार राम कृष्ण ढं्गानाको िट्टा् भन्त्वयो, प्रहरीहरु घाईत हनु थाले पश्चात नततरनबतर भई आ-आफ्नो व्यन्त्िगत सरक्षा् रणनननत अपनाउन थाले, कायाला य भनव, हातहनतयार गोनलगट्ठाको सरक्षा् तफा कसैले ध्यान ददने मौका पाएनन। ् प्रदशनाकारीहरुले सोही मौकामा सवारी सािनमा तोडफोड आगजनी गदै कायाालय भवन समेत तोडफोड आगजनी गरी हातहनतयार समेत लगे। हाल सम्म ननम्न अनसारको् हताहनतयर फेला परेको िैन। 89 ननम्न

नस.नं.	हनतयारको प्रकार	संख्या	जंगी राउण्ड	व्लयाङ राउण्ड	कैवफयत
१	३०३ राईफल	२	५५९	७५	
२	7.62 mm SLR राईफल	८	२१७७	१९६	
३	फोन्ल्डङ / ननफोन्ल्डङ सटागन	२	६७ कावटाज	५३७ रबर बलु ेट	
४	मल्टी ग्यास गन	१			२ थान जलेको
५	ग्यास गन(सटा रेन्त्ज)	१	६६० सेल		
६	ग्यास हेण्ड नग्रनटे		२३ थान		
७	३८ स्पसले ररभल्वर	७	८७		
८	४.४२ (३८) नमनन ररभल्वर	१	१०		
९	9mm (mouser) जमना ी पस्तोले	१	५		
१०	9mm (CF 98) चाईननज पस्तोले	२७	१३५८		
११	9mmp7m8 जमना ी पस्तोले	१	१२		
१२	7.62 type54 चाईननज पस्तोले	९५	८७७		४ थान जलेको

१३	7.62 type 77 चाईननज पस्तोले	४	३८२		
१४	वेरेटा पस्तोले	३	११६		
१५	9mm Auto Indian पस्तोले	३	७२		
१६	NoN Lethal Multi Weapon	१५	Pipir carties(Red) ६०		
१७	न्स्टल हतकडी	८			
१८	INSAS राईफल	२	८०५		१ थान जलेको
१९	SMG	२	२५०		

<u>८९. प्रहरी प्रभाग कोटेश्वरमा कायरात प्रहरी सहायक ननरीक्षक हरेराम कुमालको कागज ब्यहोराः</u> नमनत २०८२ भदौ २३ गते र २४ गते जन्त्जी ये वा पु स्ताद्वारा काठमाडौँ लगायत मु लु कका ववनभन्न ु भागमा प्रदशना गरराँदा २३ गते म कायाला यमा स्टेण्डबाई नडउटीमा नथए। ाँ ऐ २४ गते म प्रहरी प्रभाग कोटेश्वमा नडउटी अनिकृतको नडउटीमा िवटएको नथए। ाँ उि ददन नबहान अन्दाजी १०:३० बजको े म

89 ३ ८८ को।

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

बयानको सक्कल प्रनत पाना- , अनसु ची ु -५ को नस.न. अन्तगता रहे

नडउटी अनिकृको कक्षमा रहेको वलामा े ४००/५०० जनाको समूह आई कायाालय र हामीलाई आिमण गना िोज्दा कोटेश्वर चोकबाट नै स्थानीयहरू नमली हातेमालो गरी प्रहरी कायला ायमा आगजनी र प्रहरीलाई कुटवपट गन ाुहाँदु ैन भनरे सम्झाई बझाई गरी तीनकुन े बानश्वरतफा े पठाए पश्चात फेरर अं. ११:०० बजको े समयमा कोटेश्वर आकाशे पलु तफाबाट आउँदै गरेको हलु कोटेश्वर िावफक कायाालयमा गई तोडफोड र उि कायाालयमा आगो लगाए पश्चात केही समयमा उि हलु हलु प्रहरी प्रभाग कोटेश्वरको गटमा े आई ढंुगामढाु र बावहरबाट पेिोल बमनभर फाले पश्चात हामीले दईचोवटु ननभायौं। कररव १२:३० बजको े समयमा बजको े समयमा अन्दाजी ३ हजार ४ हजार हलु प्रहरी प्रभाग कोटेश्वरको कायाालय बावहर गटमा े आई ढंुगामढाु गरी बावहरबाट हामीलाई नतमीहरु वक अवफसबाट ननस्क होइन भने नतमीहरुलाई नन नभरै जलाएर माररददन्ििौं भन्दै िम्काएर आिमण गना थालेपनि, हामीहरु भाग्न ववस भई चारै नतरबाट एकै चोटी प्रहरीलाई आिमण गना थालेपनि प्रनतकार र आ्मरक्षा गना नसक्ने अवस्था आए पनि प्रहरी सानथहरु ज्यान जोगाउन दाँयाबाया भाग्न थाले र म पनन भाग्दै प्रहरी प्रभाग कोटेश्वरको उत्तर तफाको गन्त्ल्ल नभर प्रवशे गरी एक स्थानीयको घरमा प्रवशे गरी स्टोर रुम जस्तो सानो कोठामा लकु ेर बसेँ। उि ददन आन्दोलनकारीहरुले आिमण गदाा मेरो शरररको केही भागमा ढंुगा लाठी, ईटा, लात्ती र मक्काु लागको े नथयो तर गन्म्भर चोटपटक लागको े िैन। हाल
मेरो स्वास्थ्य अवस्था सामान्य ि। उि समयमा आिमण गने माननसहरू कोको नथए म कोही न्त्चन्त्दन। माँैले जान बे झु ेसम्मको व्यहोरा िलाइ लुेिइ ददएको ठीक साँचो ि। [90]

<u>९०. प्रहरी बत कीनतपाृ र काठु माण्डौं कायरात प्रहरी सहायक ननररक्षक िमराज अनिकारीको कागजे ब्यहोराः</u> नमनत २०८१। १२। ०६ गते देन्त्ि प्रहरी बत्त कीनतपाृ रमा कायराु त रहेको िु। नमनत २०८२ भाद्र २३ गते म आफ्नै कायालायको अपराि अनसन्ििान शाििामा ननयनमत काम कारवाही गरी रहु ेको नथए। शाििामा कायरात रहेता पनन अन्दोलनको ्कालीन अवस्था बारे जानकारी नै नथयो सोही कारणले समेत भोनलको ददनको कुरा र शान्त्त सरक्षाु , स-ुव्यबस्था समेतको अवस्था बारे सोचले समेत म नबचन्त्लत नथए। सोही नबर्यलाई नलई मलाई रात िममा ननन्द्रा समेत परेको नथएन। राती अभेर सम्म नसतु ेता पनन ऐ २४ गते नबहानन सवरे ै उठी आफ्नो दैननक नन्य कमकाो काम गरी ्कालीन अवस्था

बयानको सक्कल प्रनत पाना- २, अनसु चीु -५ को नस.न. अन्तगता रहेको ।

बारे बन्झ म समु ेत नभड ननयन्त्रणका समान र हातहनतयार समेत बन्झ आफ्नो ु त्कालीन कमाण्डर प्र.ना.उ राज बाब महजना ु को आदेश नलई शाि ामा ऐ २३ गतेको ददन लानग और्ि सम्बन्त्ि कसरमा सु ंलग्न व्यन्त्ि हरुलाई ननयन्त्रण नलई वहरासतमा रान्त्िएकोमा उि मद्दा ु

90 ८९

सम्बन्त्िी काम कारवाही गदै नथए। यतीकैमा नबहननको कररव ११:०० बजको समयमा कररवे १। २ हजारको संख्मा प्रद्राशनकारीहरुको समह ु आई कायाालयमा ढूङ्गा मडा ु गन ा िोग्न े िममा त्कालीन कमाण्डर प्र.ना.उ राज बाब महजना ु ले अन्दोलनमा आएका अन्दोलनकारीको समहलाई ु सम्झाई बझाई गरी पठाईएको नथयो ु , केही बर समान्त्या अवस्था भएता पनन कीनतपा े रका नबनभन्न ु स्थानमा कागजनी तथा तोडफोड भएको भन्ने समेत िबर प्राप्त नथयो। कररव ददनकोन १२:०० बजको समयमा पे :ुन ३। ४ हजार संख्यामा आन्दोलनकारीहरुको समह ु आई कायाालय नभर प्रवश े गरी ढुड्गा मडा तथा आगजनन लु टपाट समु ेत गन ाि ोज्दा कमाण्डर प्र.ना.उ राज बाब महजना ु को आदेशले उि अन्दोलनकारीको समहलाई सम्झाई बु झाई गरी नभड ननयन्त्रणको सम्भव भए सम्म ु न्त्शलन्त्शलेवार चरणसमेतको अवलम्बन गरी गोली चलाउन सम्मको अवस्थामा आई पे ग्दा तालु क ु कायाालयको आदेश बमोन्त्जम न्त्यनतम मानववय क्षेतीको त्कालीन अवस्थालाई मध्यु ेनजर गरी गोली चलाउदा अ्यानिक मानववय क्षेनत हनु भएकाले े हामी कायाालय र आफ्नो कायाालयका सम्भव भए सम्मका सामानग्रहरुको सरक्षमा ु िवटएका नथयौ ्यनतकैमा नभड उग्र ननरत्तो े नबवहन अराजक माननसहरुको समह कायाला ु ा हाता नभर चारै नतर बाट कायाालयमा प्रवश गरी तोडफोड ले टपाट र ु आगजनन समेत गरी कायाालय र प्रहरी व्यारेक समेतमा पूणरुपमा क्षेती पराए पढी हानमलु े आफू संग बोकेको हातहनतयार सवहत कायाालय बाट आगजनन नगन ाअनरोि गदाा गदै सरन्त्क्षु त स्थानमा गई सन्त्क्षात साथ बसु ेका नथयौ। उि ददन डर रासको अवस्थामा नै बस्दै नब्यो। ्यस्तो अवस्थाम समेत कमाण्डर प्र.ना.उ राज बाब महजना ु को कुशल कमाण्डनसप, पररनथनातको आकलन गन ासक्न े क्षेमता समेतले गदाा कुन मानववय क्षेती समै ेत नभएको र सोही कारणले ्यस पनिका ददनहरुमा प्रहरीको दैननक काम कारवाहीमा समेत सहजता पैदा भई प्रहरीको मनोबल समेतमा सकारा्मत प्रवाह परेको व्यहोरा दठक साँचो हो। [91]

<u>९१. नपाल प्रहरी अनान्त्श्रत गे ल्म नडल्लीबजार मा कायरा ु त प्रहरी सहायक ननरीक्षक वीरेन्द्रनसंह नबष्टको कागज ब्यहोरा:</u> नमनत २०८२ साल भाद्र २३ र २४ गते जने रे ेसन जी समूहले गरेको आन्दोलनको िममा

बयानको सक्कल प्रनत पाना- २, अनसु ची ु -५ को नस.न. अन्तगता रहेको ।

नमनत २०८२। ५। २४ गते सो समूहले नडल्लीबजार कारागारमा कररब १६:३० बजको समयमा े ४००\५०० जनाको समूहले आिमण गरी यस नपाल प्रहरी अनान्श्रत गे ल्म नडल्ली बजारको मु ेन गट तोडफोड गरी नभर प्रवे श गरी लाइने ब्यारेकमा आगजनी गनका साथा ु ै नडअ कक्षमा प्रवश गरी े

91 ९०

सञ्चार सािन नससवटभी क्यामेरा मोननटर समेत तोडफोड गरी क्षनत पर्य ु ाएको प्रहरी टोलीले माइवकङ गरी सम्झाई बझाई गदाा समु ेत नमानको कारण आवश्यक बल प्रयोग गरी उि टोलीलाई कारागार े पेररनमटरबाट बावहर पठाए पश्चात सोही समूहका व्यन्त्िहरूले बावहरबाट बसमा आगजनी गदै लाइन ब्यारेकमा पन आग्जनी गरी क्षनत पु र् या ु एको कररब २०:३० बज आन्दोलनकारीलाई पिानड हटाई े कारागारमा रहेका ववनभन्न का कैदीबन्दी सतख्या ६६९ लाई सरन्क्षत राख्न सफल भएका नथयौं। ु सोही िममा नमनत २०८२। ५। २५ गते नबहान अन्दाजी आठ ३० बजको समयमा एस े ददल्लीबजार कारागारमा रहेका कैदीबन्दी हरूले अन्त्यर कारागारका कैदीबन्दी हरू मि ु भइसकेकोले हामीहरू पनन मि हु नु पिा भनी यस कारागारमा रहु ेका कैदीबन्दी मि हु न पाउनु पिा ु भनी माग राििी आठ ३० बजदे ेन्त्ि ववरोि तथा नाराबाजी सरु ु गरेको। त्कालै तालक नु पाल प्रहरी े अनान्श्रत देवल तथा काठमाडौँ उप्यका प्रहरी नभक्टर कन्त्ििोलमा ररपोटा गरी थप मद्दत माग गरी बन्दीलाई माइवकङ गररएको नथयो। सोही िममा कैदी अन्त्त कारागारको नभरी मूल गेट तोडफोड गरी बावहर ननन्स्कन प्रयास गरे ेको नपाल प्रहरी अनान्श्रे त गोल्मोठ नडल्लीबजारका प्रहनी दगाा राईको ु कमाण्डमा र नपाली से ेनाको टोलीले सम्झाई बझाई न्स्थनत सम्पु ूण ाकैदीबन्दीहरूलाई कारागारनभर पठाउन सफल भएका हौँ। ्यसपश्चात ् कैदीबन्दीहरूले कारागारनभरै तोडफोड तथा आगजनी गरेपश्चात कैदीबन्दीहरू कारागारको चारै तफाबाट बावहर ननन्स्कन िोज्दा िवटएको टोलीले ४५८ जना कैदीबन्दीहरूलाई त्कालै केन्द्रीय कारागार स्थानान्तरण गररएको र मूल नायके नाइके समेतका १९२ जना कैदीबन्दीहरूलाई नडल्लीबजार कारागारमै व्यवस्थापन गरररान्त्िएको हो। सोमध्ये २० जना ववनभन्न मद्दाका कु ैदीबन्दी भागी फरार रहेकोमा हालसम्म १० जना कैदी आएका र १० जना फरार नै ननजहरूको ताल कायाालयहरूबाट िोजतलास भइरहु ेको व्यहोरा दठक ि। [92] <u>९२. प्रहरी बत्त लृ ैनचौरमा कायरात प्रहरी सहायक ननरीक्षक प्रकाश रायको</u>

बयानको सक्कल प्रनत पाना- २, अनसु ची ु -५ को नस.न. अन्तगता रहेको ।

कागज ब्यहोराः नमनत २०८२ साल भदौ २३ गते र २४ न्त्जयनजडे (Zen-Z) यवा‌ु पस्ताद्वा‌ु रा काठमाण्डौ लगायत मलु कका‌ु ववनभन्न भागमा प्रदशना गररदा भदौ २३ गतेको हकमा म प्रहरी वत्त लैनचौरका कायाालय प्रमिु प्रहरी नायव उपरीक्षक जागश्वरे भण्डारीको सरको कमाण्डमा १५ जनाको टोलीसवहत अं. ०८:३० बजको‌े समयमा बानश्वरे न्त्स्थत अल्फा बटाको‌े उत्तरतफाको लेनमा ‌िवटएको नथए भने भदौ २४ गतेको हकमा भने म नबहान अ. ०९:०० बजको‌े समयदे‌ि‌ी नै लैनचौर न्त्स्थत अस्कल क्याम्पस अगाडी कडना ड्यटु ‌ीमा ‌िवटएको नथए।

92 ९१

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

बयानको सक्कल प्रनत पाना- २, अनसु ची‌ु -५ को नस.न. अन्तगता रहेको ।

भदौ २३ गतेको हकमा म प्रहरी वत्तृ लैनचौरका कायाला य प्रमिु प्रहरी नायव उपरीक्षक जागश्वरे भण्डारीको सरको कमाण्डमा १५ जनाको टोलीसवहत अं. ०८:३० बजको े समयमा बानश्वरे न्स्थत अल्फा बटाको े उत्तरतफाको लेनमा मख्यु ब्याररकेड ड्युटीमा िवटएको नथए। अन्दाजी १०:०० बजको े समय देिी न ै माननसहरु भेला जम्मा हनु थानलसकेका नथए। भेलाजम्मा भएका मध्ये अनिकांश स्कुल र कलेजको जस्तो देन्त्िने पोशाक लगाएका यवा ु र यवतीहरु नथए। उनीहरुले सरकारववरुद्द ववनभन्न वकनसमको नाराबाजी गरररहेका नथए। ्यसपीी अ. ११:०० बजको े समयमा माईनतघर मण्डला तफाबाट अं ७-८ हजार जनाको भीड पवहल्यै उपन्स्थत भीडसाँग नमन्त्सने गरी आईपगु े। भीड ब्याररकेड अगाडी आईपनगसकु ेपश्चात संख्यामा बढौनत भएकाले उत्तेन्जत र आिमक हाँदु ै गयो। भीडले कही समयसम्म नाराबाजी गयो भने केही समयपीी ब्याररकेडलाई ननशाना बनाई ब्याररकेडमा िकेलािकेल र लाता प्रहार गने लगायतका कायहा रु गना थाले। म सवहतको टोली ब्याररकेडको पवहलो पन्ततमै िवटएकाले हानमले ननकै समयसम्म ब्याररकेड भन्त््कन नददन अथक प्रयास गयौ। सो िममा मेरो टोलीको कमाण्डरले िेरै बरसम्मे माईवकङ गरेर शान्न्तपूणा प्रदशना गरददन आग्रह गरेतापनन भीड उत्तेन्जत र आिमक हनु े िम रोवकएन। लगभग ४० नमनटदे े िी १ घण्टासम्म ब्याररकेड िाननसकेपश्चात पनन असतख्य भीडको जोरले ब्याररकेड हानमतफा िसाल्यो र ब्याररकेड ढनलसकेपश्चात पनन म सवहतको टोनलले आफूसाँग रहेको लाठीको ब्याररकेड बनाएर रोक्न िोज्यौ। अथक प्रयास गदाा समेत सो भीड संसद भवननतर अगाडी बढ्यो र म सवहतको टोली ब्याक हाँदु ै नथयौँ। ब्याक हनु े िममै भीड हानम प्रनत थप आिमक भई हानममाथी ढुङ्गा, ईट्टा, पाननको बोत्तल र हेल्मेट लगायतका वस्तहरु ु प्रहार गना थाले, नपाले प्रहरीको वाटर क्याननबाट पानीको फोहोरा प्रहार गदाा समेत भीड पनि हटेन। हाम्रो टोली भन ेआफूसाँग भएको ढालले टोलीलाई सरन्क्षतु पादै संघीय संसद भवनको २ नं गटे तफा ड्युटी नलयौ। संघीय संसद भवनको २ नं गटे तफा ड्युटी नलइसकेपश्चात पनन हामी मानथ ननरन्तर ढुङ्गा, ईट्टा, पाननको बोत्तल र हेल्मेट लगायतका वस्तहरु ु प्रहार भै नै रहयो। यनतबलासम्मे कवह कतैबाट पनन गोली चलेको आवाज सनननु । अन्दाजी १ घण्टासम्म पनन हामी मानथ ननरन्तर ढुङ्गा, ईट्टा, पाननको बोत्तल र हेल्मेट लगायतका वस्तहरु ु प्रहार भईरहेपीी हाम्रो सतख्या कम भएका कारणले हामी संघीय संसद भवनको २ नं गटे बाट नभरतफा लाग्यौ। हानमले नभर गईसकेपीी फलामको नसीीले संघीय संसद भवनको २ नं गटे पूणा रुपमा बन्द गयौ।

केवह समयपश्चात आिोन्त्शत भीडले नागररक लगानी कोर्पट्टीको गटे तफाको पिाालमा प्वाल पारेर अन्त्दान्त्ज ८-१० जना जनत प्रदशना कारीहरु नभर समेत प्रवशे गरेकोमा म सवहतको टोलीले लाठी चाजा गने पोन्त्जसनमा नीज प्रवशकताहरुलाई बावहरतफा लिेट्यौ।

्यसको केही समयपश्चात भीड थप आिमक भई २ नं गटे नन्त्जकैको १ तल्ले भवन आगजनी गयो। आगजनन गरेरसकेपश्चात मेरो कमाण्डर सवहतको टोलीले केही राऊण्ड अश्रग्याँसु भीडतफा प्रहार गयौ, बालवाको ु प्रयोग गरेर आगोलाई केवह म्थर पारर पनः ु गटे बावहर गएर भीडलाई नततर नबतर गयौ। ननकै बरसम्मे पनन भीड गटे अगाडी जम्मा हनु े र हनमले भीडलाइ नततर नबतर पाने िम चनल नै रहयो। २ नं गटे न्त्क्लयर गदै मेरो कमाण्डर सवहतको टोली बानश्वरे चोक सम्म पग्यौ ु । समय यवकन याद भएन, अन्त्दाजी २:३० बजको े समयमा हनु पिा ु , केही सतख्यामा मोटरसाईकलमा हो-हल्ला गदै मोटरसाईकलको साईलेन्त्सर ठूलो आवाज ननकालेर अन्त्दाजी २०-३० जनाको समूह संिमूलनतर बाट बानश्वरे चोकतफा आईपगु को े मैले देिेें। ्यसपिी केवह समयसम्म प्रदशना कारीहरु संसद भवनलाई ननशाना बनाई भेला हनु े र जवाफमा हानमले भीडलाई अश्रग्याँसु प्रहार गदै नतत्तर नबत्तर गने िम चनलरहयो। सो िममा मेरो कमाण्डर सवहतको टोलीको १४ राउण्ड ग्याँस सेल र ३ राउण्ड रबर बलु ेट िचा भएकोमा हानमले लाईभ राउण्ड भने प्रहार गरेनौ। सोवह िममा मैले अन्त्दाजी ०४:०० बजको े समयमा गोली चलेको आवाज सनु पनने कतातफाबाट केकनत राउण्ड प्रहार भयो र के कनत प्रदशना कारी घाईते अथवा म्यृ ुभएको ववर्यमा भन्ने ठम्याउन सवकएन। सो नसलनसलामा मेरो कमाण्डर र म सवहत ३ जना घाईते हनु पग्यौं ु । यो िम रानतको अ. १०:०० बजको े समयसम्म पनन चनल नै रहयो। ्यशपश्चात अ.११:०० बजको े समयमा हामी एभेरेष्ट हन्त्स्पटलमा प्राथनमक उपचारपश्चात कायाला य वफता भयौं। राती कायाला य आईसकेपिी पनन मलाई कही कतै केवह नबाथीको गोली लागरे म्यृ ुभएको सम्बन्त्िमा केवह थाह जानकारी भएन। भदौ २४ गतेको हकमा भने मेरो कमाणडमा ४ जनाको टोली नबहान अ.०९:०० बजको े समयदेिी न ै लैनचौर न्त्स्थत अस्कल क्याम्पस अगाडी कडना ड्युटीमा िवटएको नथयौं। म िवटएको स्थानमा गोल्िपाििा ु चोकमा केही प्रदशना कारीहरु भेलाजम्मा भई टायर बालेकोमा म सवहतको टोलीले सो बालेको टायरको

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

बयानको सक्कल प्रनत पाना- , अनसु ची ु -५ को नस.न. अन्त्तगता रहेको ।

आगो ननभायौँ। म िवट्टएको स्थानमा ्यसपिी भने गाडीको आवतजावत एकदमै न्त्यून नथयो भने माननसहरुको आवतजावत पनन िासै नथएन। अन्त्दान्त्ज ११:०० बजकोे समयमा म साँग रहेको साँचार सेटमा आफ्नो कायाालय सरक्षाथाु वफताा हनु े आदेश आएपिी म सवहतको टोली कायाालय वफताा भयौ। हामी वफताा हदाुँकोु समयसम्म कायाालयमानथ आिमण भएको नथएन तर सोह्रिट्टु े चोकमा भन े अ. १५०० जनाको समूहले नाराबाजी भने गररररहेका नथए। कायाालय सरक्षामाु प्रहरी नायव उपरीक्षक जागश्वरे भण्डारीको सरको कमाण्डमा अन्त्दान्त्ज २५ जनाको टोली नबहान देिी िवटएको नै नथयो। कररब ११:२० बजकोे समयमा अं.१५०० जना प्रदशना कारीहरु आिोन्त्शत भई नाराबाजी गदै कायाालय तफा अगाडी बढ्दै हाम्रो टोली मानथ र कायाालय भवनमा ईट्टा, ढुङ्गा, पानीका बोतल, पेिोलका बोतलले प्रहार गयो। सोवह िममा हाम्रो कमाण्डरले पटक पटक माईवकङ गरी नभडलाई संयनमत हनु र ढुङ्गा मढाु नगना अनरोिु गन ाु भयो तर प्रदशनाकारीले ्यसको बवास्ताे गरी हामी माथी आिमण गररनै रहे। केवह स्थानीयहरुले समेत नभडलाई संयनमत हनु आग्रह गदाा सो को समेत बवास्ताे गरीनै रहे। प्रदशना कारीहरु उग्ररुप नलदैं प्रदशना कारीहरुको संख्या बढ्दै गयो। कररब १३:५५ बजकोे समयमा कररब २५००/३००० को संख्यामा रहेका प्रदशनाकारीहरुले कायाला य गटे अगाडी रहेको मोबाइल गाडीमा तोडफोड गरी िकेली वद्धाश्रमृ अगाडी लनग आगजनी गरे सो पश्चात कायाालयको गटमाे तोडफोड गरी कायाालय हाता नभर प्रवशे गरी पावकाङ गरी रािेको गाडी र मोटरसाइकलहरु समेतमा आगजानी गरे पनि आगोको िाँवालु े वहरासत कक्षमा रहेका थनु वाहरुु ननस्सानसन थालेपनि थनु वाहरुलु े हो-हल्ला तथा तोडफोड गना थालेपनि वहरासत कक्षमा रहेका थनु वाहरुलाई सम्पकामा रहन ुभनी सकुशल बावहर पठायौँ। ्यसपनि स्थानीय व्यिीहरुको सहयोग समेतमा कायाालय हातानभर आगजानी भएको गाडी र मोटरसाईकलहरुको आगो ननभायौँ जसले गदाा थप क्षती हनु पाएन। कायाालय हातानभर रहेका प्रदशना कारीहरुलाई स्थानीयहरुको सहयोगमा सोह्रिट्टु े चोक तफा पठायौँ। जसले गदाा कायाालय, कायाालयनभर रहेको हातहनतयार, गोली गठ्ठा, संचार सेट, नमनसल फाइल लगायत असभावका सम्पूणा सामानहरु सरन्त्क्षतु रहन गएको नथयो। हानमले कुनै बलाे पनन कायाला य िोडेनौ। मानथ लेन्त्िएको नबबरण ठीक ि। [93]

९३. प्रहरी बत बौद्धमा कायरा ृ त प्रहरी वररष्ठ हवलदार ओमलाल पाण्डेको कागज ब्यहोराः म नबगत ३ बर्दान्त्ि प्रबन्त्ि शािामा काम काज गदै आईरहेको नथए, नमनत २०८२। ०५। २४ गतेको ददन अन्दाजी नबहान ८:४५ बजको समयदे ेन्त्ि प्रहरी बत्त बौद्धको द बु ै तफा (टुसाल चोक र बौद्ध गट) बाट प्रदशना े कारीहरु भेलाजम्मा भई प्रहरी बत्तको अगाडी सम्म आई ढ ुंगामढा तथा ु नाराबाजी समेत गरररहेका नथए। ्यसै समयमा म आफ्नो नडउटीको िममा प्रबन्त्ि शािामा कामकाज गदै प्र.क.हरुलाई हातहनतयार गो.ग.तथा असोवावको सामानहरु समेत नबतरण गरररहेको नथए एक्कासी प्रदशनाकारीहरुको संख्या बढ्दै जादा अन्दाजी १०:१५ बजको े समयदेन्त्ि प्रदशनाकारीहरुले पानीका बोतलहरु नडउटीमा रहेका प्र.क.हरुलाई लन्क्षत गरर प्रहरी तफा फानलरहेका नथए ्यनतबलासम्म प्रहरीले े संयमता अपनाइ रहेका नथए। अन्दाजी १०:३५ बजको े समयमा प्रदशनाकारीको संख्या बढदै गयो र दोहोरो झडप हनु िम शे रु भएको नथयो। ु सोही प्रदशनाकारी हरुमध्ये कनतपय माननसहरुले प्रदशनाकारीहरुलाई समेत सम्झाई बझ्ाई गदै नथए। ु कायाालयमा रहेको जनशिी तालक न्त्जल्ला प्रहरी पररसर काठमाण्डौको सु रक्षा योजना बमोन्त्जम ु

93 ४ ९२

बयानको सक्कल प्रनत पाना- , अनसु ची ु -५ को नस.न. अन्तगता रहेको ।

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

नयाबानश्वरमा िवटएको टोली समे ेत अन्दाजी १०:४५ बजको समयमा कायाालयमा वफताा भएको े र उि टोलीलाई समेत िमशः हातहनतयार गो.ग. तथा असवावको सामानहरु नबतरण गदै नथए। सोही िममा प्रदशनाकारीहरुको संख्या िमश बढदै गईरहेको नथयो यसै िममा अन्दाजी ११:३५ बजको समयमा प्रदशनाे कारीहरुको संख्या जोरपाटीबाट र टुसाल चोकनतरबाट आएको र उि टोली समेत नमनसएर अवफसको बावहर रहेका ब्याररकेट, कोणहरु समेत लनग नबच सडकमा जलाउनको लानग एकै ठाउमा जम्मा गदै गदाा अन्दाजी १२:२५ को समयमा पवहलो पटक प्रहरीको तफाबाट अश्र ग्यास प्रहार भएको नथयो। आिमणमा आएका माननसहरु मध्यु कनतपय कायालाे यमा क्षनत पयााउनु हु दु ैन भन्ने नथए भन िेेरै जनशन्त्ि अराजक रुपमा प्रस्तत भएका नथए। प्रदशनाु कारीहरुको संख्या अन्दाजी १५ देन्त्ि २० हजार सम्म आएका नथए। प्रदशना कारीहरुको तफाबाट अवफसमा भएका सम्पूण ाफननचार, कम्प्यटर लगायत सम्पु ूण ानबिनतय उपकरणहरुु , नस.नस.क्यामरा, सभरा, मोननटर लगायत सम्पूण ासरसामानहरु क्षनत भएका िन। हातहनतयारहरु मध्ये (१) .३०३ राईफल नाल नस.नं. (३००८५, २२७९८ जलाईएकामा हाल फेला पररसकेको), (२४१३१ लवटएको) जम्मा ु नाल-३ क्षनत, ऐ.को गोली राउण्ड (जंगी १९०९ र ब्ल्यांक २९ राउण्ड लवटएकोु , (२) एस.एल.आर.को जंगी राउण्ड २१३७ र ब्ल्यांक राउण्ड ५९ लवटएकोु , सटागनको रबर कावटाज १९४, िात िराा ु ३८५ राउण्ड लवटएकोु , (३) T-54 पेस्तोल नाल एक (५५०११३८१) लवटएको ु हाल फेला पररसकेको, ऐ.को राउण्ड १७२ लवटएकोु , (४) मल्टी ग्यासगन ११००६१६३ नाल १ लवटएको हाल जलु ेको अबस्थामा फेला परेको, (५) एस.एम.जी.को गोली राउण्ड २२ लवटएकोु , (६) CF 9mm पेस्तोलको गोली १४८-राउण्ड, (७) हनेट राईफलको गोली ९७५-राउण्ड, (८) म्याग्नम राईफलको गोली १९९-राउण्ड, (९) ३८ बोर ररभल्बर नाल ११ लवटएकोमा हाल ु (२ नाल नस.नं.४७१६ र ३६३८ फेला पररसकेको) ९ नाल अझै हराईरहेको, (१०) T-77 पेस्तोलको गोली राउण्ड १२ लवटएको। प्रदशनाु कारीहरुको तफाबाट कुनै वकनसमको हातहनतयार प्रयोग भएको थाहा भएन, प्रदशना कारीहरु तफा क्षनत भएको नबबरण थाहा नभएको, प्रहरीतफा ८, ९ जना घाईते भएको र कसैको पनन म्यृ नभएको ब्यहोरा सादर जाहु ेर गन ाचाहन्त्िु। [94]

९४. प्रहरी वत्त मानलगाृ उँमा कायरात प्रहरी बररष्ठ हवलदार ददपश लामाको कागज ब्यहोराः े नमनत

२०८२ भाद्र २३ गते हवल्दार मेजरको रुपमा कायरात भएकोले सो ददन काठमाडौं न्त्जल्ला

बयानको सक्कल प्रनत पाना- , अनसु चीु -५ को नस.न. अन्त्तगता रहेको ।

काठमाडौं महानगरपानलका वडा नं. ११ माईतीघर मण्डला न्त्स्थत जन जी समे हको शान्तीपु ूण ा कायिाम रहेको कारण उि ददन आवश्यक सरक्षा योजना अनु सार नडउटी िटाई म आफ्नु ै कायाालयको स्टेण्डबाई नथए। उि ददन भएको घटना सम्बन्त्िमा नडउटी अनिकृतले जानकारी गराए पिी र सामान्जक संञ्जालमा समाचारहरु आए पश् चात घटनाको बारेमा थाहा पाएको हाँ। नमनत ु २०८२ भाद्र २४ गते प्र.ना.उ. ज्य को कमाण्डमा बा ु लवाटारु , प्र.नन. दावा तेन्जी शपााको कमाण्डमा े बानश्वर चोक र कायाालय से रक्षामा प्र.नन. अजय जु ंग थापा ज्यको कमाण्डमा कायाालयको शाििमा ु कायरा त कमचा ारी गरी २०/२५ जना कमचा ारी नथयो। उि ददनको अन्दाजी ११:३० बजको े समयमा यस कायाालयको वडा एरीयामा रहेका प्रहरी ववटहरु र नभआइपीहरुको घरमा तोडफोड तथा आगजनी भयो भन्न ेसचना आए पश्चात मानथल्लो कायाालयको आदु ेशले नबटको प्रहरी समेत अ. १२:०० बजको समयमा यस कायाालयमा वफताा भएका नथए। अ.े ०१:१५ बजको समय तीर े कायाालय प्रमि ज्यु पनी कायाालयमा नु ै आई कायाालय सरक्षामा िवट ु बसेका नथए, ्यस पश्चात ्यसको केही समय पिी २/३ सय माननसहरुको नभड नबस्तारै प्रदशनाकारीहरुको समह बढ्दु ै गएको र न्त्स्थनत झन आिामक र भयावह बन्दै गएको नथयो, सो मध्ये केवह ब्यिीहरुले रड िकु ुरी बोकेका, केवहले लाठी, ढंुगा, मडा ु , पेिोल भरेका बोतल समेत बोकी आएर प्रहरी मानथ ढंुगा मडा प्रहार ु गरी आिमण गन ाथाले पश्चात कमाण्डर सरहरु कायाालय बाहीर रोडको दईपट्टी कडन गरी ु माईवकङ गरी प्रदशनाकारीहरुलाई सम्झाई बझाई अनु रोि गरी रहनु भएको नथयो र सो अनु रोिको ु बवास्ता गरी प्रदशनाे कारीहरु ननरन्तर आिमण गरररहेका नथए। प्रहरी कायाालय तथा प्रहरी माथी आिमण हदु ै गदाा कानून बमोन्जम ददएको कमाण्डरको आदेश बमोन्जम आवश्यकतानसार ु नसलनसलेवार सम्झाई बझाई लाठी चाजा ु , अश्रु ग्यासु , सटागनको रबर कावटाज, हवाई फायर गरी उि नभडलाई ३/४ पटक सम्म भगाए पश्चात, यस कायाालयमा कुनै पनी क्षती नभएको हाम्रो टोनलबाट कानून बमोन्जमको आदेशानसार नभड ननयन्त्रणमा प्रयोग हु नु अश्रु ग्यास सु ेल र सटानगको रबर कावटाज, हवाई फयार गन ालाईभ बलु ेट मार प्रयोग भएको र सो बाट कुनै पनन प्रदशनाकारीहरु घाईते पनन नभएको र मानवीय क्षनत समेत नभएको दठक साँचो हो। [95]

बयानको सक्कल प्रनत पाना- , अनसु ची ु -५ को नस.न. अन्तगता रहेको ।

९५. प्रहरी वत गौशालामा कायरा् त प्रहरी वररष्ठ हवलदार झोलै थारु चौिरीको कागज ब्यहोराः नमनत २०८२ भदौ २३ गते कायाालयको ननयनमत ड्युटीमा रहेको नथए। ाँ ऐ. २४ गते म प्रहरी ननररक्षक उद्दव

95 १ ९४

पोिरेलको को कमाण्डमा कायाालय सरक्षा् ड्युवटमा रहेको नथए। भदौ २४ गतेका ददन ववहानै देिी सबै प्रहरी कमचारीहरु अ-आफनो िटाईएको नडउटीमा िवटएको नथयो। अं. १०:०० बजको े समयबाट चाबवहल चोक, गौशाला चोक र रुन्त्वे डाँडा न्त्स्थत सडकबाट जन्त्जी े आन्त्दोलनहरुको चहल पहल शरु् हनु थाल्यो। आन्त्दोलनकारीहरुले नाराजलु शु हो हल्ला गररररहेको नथयो। ्यनतबला े सम्म हामीले शान्त्तपूणा आन्त्दोलन हो भनी सम्झेका नथयौं र प्रहरीको तफाबाट कुनै वकनसमको आदोलन्त्मा बािा पयााउन े जस्ता कुराहरु नथएन हामीले आन्त्दोलन हेरी रहेकै अवस्था नथयो। कररब ११:०० बजको े समय देिी ६/७ हजार जना आन्त्दोलनकारीहरुले हात-हातमा िकु ुरी, नबनभन्न फलामका रडहरु र गलु ेली, काठको न्त्चरपट, बाँसको लठ्ठीहरु र पेिोल बम समेत ले प्रहरी कायाालयलाई ननशाना बनाई ढुङगा मढा् र गना थाल्यो। आन्त्दोलकारीबाट प्रहार गररएको ढुङगा मढा् पेिोल बम िेक्दै प्रहरी आफू सरन्त्क्षतु हदु ै कायाालयको सरक्षा् गरर रहेको नथयो। सोही िममा आन्त्दोलनकारीहरु पेिोलबम नतिरुपले प्रहार गना थाल्यो र सोही कारण प्रहरी कायाालयको प्राङगणमा रान्त्िएको सरकारी तथा व्यन्त्िगत मोटरसाईकलहरु, प्रहरीको न्त्जप, तथा भ्यानहरुमा आगो लगाईए। हामी प्रहरीको तफाबाट आन्त्दोलनकारीहरुलाई पिी हट्न आश्रग्यासु प्रयोग गरेता पनन आन्त्दोलनकारीको ठुलो संख्या भएकोले उननहरु पिी नहट्दै प्रहरी माथी ढुङगा मढा् लगायत अन्त्य हात हनतयारले प्रहार गरी रहेको नथयो। ्यपिी जन्त्जी े आन्त्दोलनकारीहरुले कायाालय अगाडीको तार बारहरु र मख्यु प्रवशद्वारे लगायत पिानडको वाल समेत तोडी कायाालय पररसर नभर प्रवशे गरी कायाालय नभर रहेका सवारी सािन तथा कायाालय भवनमा आगजनी तोडफोड गनकोा् साथै कायाालयमा रहेका प्रहरीको १३ नाल हातहनतयार तथा गोली गठ्ठाहरु समेत लटपाटु गरी कायाालयमा रहेको नमनसल कागजपर फाईलहरु अन्त्य फननचा रका सामान झ्यालढोकामा समेत तोडफोड आगजनी गरी रहेका नथए र म लगायत अन्त्य म संग ड्युटीमा िवटएका प्रहरी कमचाारीहरुले उि नभडलाई कन्त्िोल गना सक्न ेअवस्था नदेन्त्िए पिी कायाालयको पिाडीको वाल भ्काई पशपनतु मन्त्ददर तफा लग्यौ र उि स्थानमा समेत सरन्त्क्षतु महशसु नभए पश्चात पूनः का.न्त्ज.नसनामंगल न्त्स्थत एयरपोटामा रहेको नपाले आनमका ो सरक्षा् घेरा नभर प्रबशे गरेका नथयौ। उि

बयानको सक्कल प्रनत पाना- , अनसु ची् -५ को नस.न. अन्त्तगता रहेको ।

घटनामा म लगायत ५ जना अली बढी घाईते भएका नथयौ भने अन्त्य सानथहरु सामान्त्य घाईते भएका नथए। भदौ २४ गतेका ददन प्रहरीको तफाबाट आन्दोलनकारीहरुलाई कुनै रोकिक/बािा नगदाा पनन आन्दोलकारीहरुले ननशाना बनाई प्रहरी कायाालयमा आगजनी गनकााु साथै यसरी ड्युवटमा िवटएको प्रहरीलाई ढंुगा मडाु गरी घाईते बनाएको हदाुँ आन्दोलनकारीहरुलाई कानून बमोन्त्जम हदै सम्मको कारबाही हनु पिाु । यसमा मेरो यन्त्तन ैव्यहोरा ि फरक िैन। 96

96 १ ९५

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

बयानको सक्कल प्रनत पाना- , अनसु चीु -५ को नस.न. अन्तगता रहेको ।

९६. प्रहरी बत्त नसृ ंहदरबारमा कायरात प्रहरी बरीष्ठ हवल्दार रामचन्द्र यादवको कागज ब्यहोराः देशका ववनभन्न भागमा प्रदशना भई रहदा भदौ २३ गतेको हकमा म नसहंदरबार प्रहरी वत्तृ हवल्दार मेजरको भनमकामा ु नथए र(Zen-Z) यवा ु पस्ताद्वारा ु गररएको आन्दोलनको सरक्षाथा ु प्रहरी टोली अह्रन िटन गरेको नथए। ददउँसोको अन्दाजी ०२:०० बजको े समय हनु पिा ु , नड.अ. माफात मलाई थाह जानकारी भयो वक माईतघर मण्डलामा भेला जम्मा भएको भीडले ननर्निते क्षेर तोडेर बानश्वरे न्त्स्थत संघीय संसद भवनमा आिमण गयो। ्यसपश्चात म कायाालयमा रहेको म सवहतको टोली सवहत उच्च सतकाताका साथ तयार अवस्थामा बसे। संघीय संसद भवनमा आिमण गने िममा प्रहरीको गोली लागेको कुरा भने मैले सामान्त्जक संजालको वटकटक लाईभ माफात देिेर थाह पाए। सो ददन म ददनभरी म सवहतको टोली साँगै कायाालयमै बसे र सो म िवटएको स्थानमा कुनै अवप्रय घटना घटेन। नमनत २०८२। ०५। २४ गतेको (Zen-Z) यवा ु पस्ताद्वारा ु गररएको अन्दोलनमा प्रहरी टोली अहना िटन गरी म प्र.नन सननलु काकीको कमाण्डमा २५ जनाको टोलीसवहत कायाला य सरक्षारथु िवटएको नथए। नमनडया र संचार सेटमा सनु े अनसारु नबनभन्न प्रहरी कायाालयमा आगजनी तथा तोडफोड र लटपाटु भएको भन्ने जानकारी पाएपिी मैले सेटमा पाएको आदेशानसारु यस कायाला यमा रहेका हातहनतयार तथा असभावका सामाग्री नपाले प्रहरी प्रिान कायाालय नक्साल काठमाडौंमा पग्रु े गरी यस कायाालयमा रहेको वनटनमा पठाए। यस कायाालयमा रहेका सवारी सािन मध्ये कायाालय प्रमिको ु गाडी, वानटन, CM716 को गाडी जगाउन सफल भईयो र मोबाईल गाडी CM713 र QRT, र C719, C70 को मोटरसाईकल भन े

बाचउन े प्रयास गदाा गदै पनन प्रदशनाकारीहरुले लगाएको आगोले गदाा जली नष्ट भयो। मैले नमनडया तथा कन्त्िोलरुम माफात अनिकाशं सरकारी कायाालय तथा प्रहरी कायाालय समेत तोडफोड अगजनन गरेको भनी जानकारी पाएपिी मैले सबै टोली हाई अलटामा रािी कायाालयमा स्टेण्डवाईमा बसेका नथयौ। तत्त पश्चात अं.४ हजारको संख्यामा प्रदशना कारीहरु रानतको अं.१९:०० बजे गटमा े आए पिी मैले यननफमा ु िोली सादा पोशाकमा बसी आन्दोलनकारीसंगै नमनसएर नीजहरुले म प्रहरी कमचा ारी हो भन्ने कुरा थाह नपाउन ेगरी यस कायाालयको व्यारेक तथा मद्दा ु शािामा आगजनी गना लाग्दा आगजनी गना नददई कायाालयका मह्रपूणा कगजात जोगाए भने मद्दा ु शािामा रहेका बैंवकङ कसरु मद्दाका ु २७

बटा मद्दाका ु फाईलहरु भन े प्रदशनाकारीहरुले च्याती जलाए। हजारौको संख्यामा आएका आन्दोलनकारीलाई ननयन्त्रण गना नसक्दा प्र.नन कक्ष, प्रशासन शाि ा, मद्दा ु शाि ाको नं.९ कोठा र CRS, CFD शाि ाको कोठा जली नष्ठ भएको हो। नीजहरु आगजनी गरेर वफताा हाँदा ु समेत पनन म कायाालय पररसरमै नथए। मेरै अगाडी मेरो समानको बाकस तोडफोड गदाा समेत मैले आफ्नो पररचय नददएर सम्झाई बझाई बाहेक केवह गना सवकन। तैपनन मैले प्रहरी कायाालय हाम्र ैसम्पन्त्त हो भन्दै आन्दोलनकारीहरुलाई थप हानी नोक्सानी पयााउनु बाट रोके , अझै पनन केवह जोगाउन सवकन्त् ि वक भन्ने मेरो मनमा नथयो। रानतको समयमा म र प्र.स.ह ददनशे चौ िरी ब्यारेकमै सतु ेउ। ्यसपिी प्रदशना कारीहरु फकेनन भने रानत अन्दाजी ०२:०० बजको े समयमा यस कायाालयका कायाालय प्रमि ु आएर कायाला यमा भएको क्षनतको ननरीक्षण गरी हानमलाई यही ीँ बस्न ेआदेश जानभयो ु । [58] <u>९७. प्रहरी बत्त लृ ैनचौरमा कायरात प्रहरी वररष्ठ हवल्दार कुमार राउतको कागज ब्यहोराः</u> नमनत २०८२ साल भदौ २३ गते र २४ न्त्जयनजडे (Zen-Z) यवा ु पस्ताद्वारा ु काठमाडौं लगायत मलु कका ु ववनभन्न भागमा प्रदशना गररदा भदौ २३ गते प्रहरी वत्तृ लैनचौरमा प्रहरी ननरीक्षक प्रददप सबु दीको े कमाण्डमा म लगायत ४० जना प्रहरीको टोली कायाालय सरक्षामा ु िवटएका नथयौँ। सो ददन न्त्जयनजडे (Zen-Z) पस्तालु े गरेको आन्दोलनमा काठमाडौं माइनतघर मण्डलामा नबहानै देन्त् ि प्रदशनाकारीहरुले प्रदशना सरु ु गरेपनि कायाालयमा सरक्षाथा ु िवटएका प्रहरी कमचा ारीहरु आ-आफ्नो कायाालयमा हाई अलटामा बस्ने भन्ने तालकु प्रहरी कन्त् िोलबाट भएको ननदेशन ड्युटी अवफसरले जानकारी गराए पश्चात म कायाालयमा नथए। ा ँ उि न्त्जयनजडे (Zen-Z) को प्रदशना माईनतघर मण्डलाबाट नयाँ बानश्वरे संसद भवन तफा अगाडी बढेको र प्रहरीका ब्याररकेट समेत तोडी संसद भवन तफा गई प्रदशना मा रहेको नभड उन्त्व् िङ्खल भई संसद भवनको पिााल भ्काई समसद भवन नभर प्रवशे गदाा प्रहरीले नसलनसलेवार बल प्रयोग गने िममा प्रहरीले गोली समेत चलाउन ु परेको लगायतका घटना िम ड्युटी अवफसर र प्रहरी ननरीक्षक प्रददप सबु दीले े हामी कायाालयमा सरक्षाथा ु िवटइएका टोलीलाई सामेल गराई हाई अलटामा बस्न आदेशानसारु ड्युटी अवफसर अगाडी सबै जना हाई अलटाका साथ बस्यौँ। सो ददन यस कायाालयमा कुनै पनन अवप्रय घटना घटेन। २४ गतेका ददन नबहानै दन्त् ि म कायाालय प्रमि ु प्र.ना.उ.जागश् वे र भण्डारीको कमाण्डमा ३०

[58] बयानको सक्कल प्रनत पाना- २, अनसु ची ु -५ को नस.न.९६ अन्तगता रहेको ।

जनाको प्रहरी टोली कायाालयमा कायाालयको सरक्षामा ु िवटएका नथयौँ। अन्दाजी १०:०० बजे, कररब २०० जना प्रदशना कारीहरु सोहिट्टु े चोकमा भेला जम्मा भई सरकार नबरुद्द नाराबाजी गदै चोकमा टायर बाली प्रदशना गरररहेको अवस्थामा कमाण्डर सवहतको हाम्रो टोली कायाालय गटे अगाडी कायाालयको सरक्षाथा ु िवटएका नथयौँ। कररब ११:०० बजको े समयमा अं.१५०० जना प्रदशना कारीहरु आिोन्त्शत भई नाराबाजी गदै कायाालय तफा अगाडी बढ्दै हाम्रो टोली मानथ र कायाालय भवनमा ईट्टा, ढुङ्गा, पानीका बोतल, पेिोलका बोतलले प्रहार गयो। सोवह िममा हाम्रो कमाण्डरले पटक पटक माईवकङ गरी नभडलाई संयनमत हनु र ढुङ्गा मढाु नगना अनरोिु गन ाु भयो तर प्रदशनाकारीले ्यसको बवास्ता े गरी हामी माथी आिमण गररनै रहे। केवह स्थानीयहरुले समेत नभडलाई संयनमत हनु आग्रह गदाा सो को समेत बवास्ता े गरीनै रहे। प्रदशना कारीहरु उग्ररुप नलदैं प्रदशना कारीहरुको संख्या बडढ्दै गयो। कररब १३:५५ बजको े समयमा कररब २५००/३००० को संख्यामा रहेका प्रदशनाकारीहरुले कायालाय गटे अगाडी रहेको मोबाइल गाडीमा तोडफोड गरी िकेली वद्दाश्रमृ अगाडी लनग आगजनी गरे सो पश्चात कायाालयको गटमा े तोडफोड गरी कायाालय हाता नभर प्रवशे गरी पावकाङ गरी रािेको गाडी र मोटरसाइकलहरु समेतमा आगजानी गरे पनि आगोको िाँवालु े वहरासत कक्षमा रहेका थनु वाहरुु ननस्सानसन थालेपनि थनु वाहरुलु े हो-हल्ला तथा तोडफोड गना थालेपनि वहरासत कक्षमा रहेका थनु वाहरुलाई सम्पकामा रहन ु भनी सकुशल बावहर पठायौँ। ्यसपनि स्थानीय व्यिीहरुको सहयोग समेतमा कायाालय हातानभर आगजानी भएको गाडी र मोटरसाईकलहरुको आगो ननभायौँ जसले गदाा थप क्षती हनु पाएन। कायाालय हातानभर रहेका प्रदशना कारीहरुलाई स्थानीयहरुको सहयोगमा सोहिट्टु े चोक तफा पठायौँ। जसले गदाा कायाालय, कायाालयनभर रहेको हातहनतयार, गोली गठ्ठा, संचार सेट, नमनसल फाइल लगायत असभावका सम्पूणा सामानहरु सरन्त्क्षतु रहन गएको नथयो। हानमले कुनै वला े पनन कायाला य िोडेका नथएनौँ। [59]

<u>९८. प्रहरी वत्त नया बानृ श्व े र काठमाण्डौमा कायरात प्रहरी हवल्दार मान बहादर चन्दको कागजु ब्यहोराः</u>

देशका ववनभन्न भागमा प्रदशना भई रहदा भदौ २३ गते म नयाँ बानश्वरे चोकमा वपकेट ड्युटी िवटएको

[59] बयानको सक्कल प्रनत पाना- २, अनसु चीु -५ को नस.न.९७ अन्तगता रहेको ।

नथए भने ऐ.२४ गते कायाालय सरक्षाको ु लागी कायाालयमा नै नडउटीमा नै नथए। नमनत २०८२। ०५। २३ गतेका ददन नबहान अन्त्दाजी ९:०० बजको समयमा प्र.स.नन सरको कमाण्डमा नयााँ बाने श्वर चोकमा े म सवहत चार जनाको टोलीले ड्युटी नलएका नथयौ। सो समयमा प्रदशनाकारीहरु भेला जम्मा हाँदु ै नथए। माननसहरु भेलाजम्मा हनु िम बढ्दे ै जााँदा माईनतघर मण्डला बाट हजारौको संख्यामा रहेको प्रदशनाकाररहरुको भीड नयााँबानश्वर चोक अगाडी नाराबाजी गदै नथए। के ेही बरमे ै सो भीडले ब्याररकेड तोड्न प्रयास गदै से रक्षाकमी मानथ ढु ंुगामढा ु , बोतल, ईट्टा प्रहार गन ा थाल्यो। सो समयमा ्यहा उपन्त्स्थत कमाण्डर सरहरुले बारम्बार ननर्नित क्षेर नतोड्न आग्रह गरररहने भएको नथयो तर ु भीडले सो सम्झाई बझाइको बु वास्ता गदै अन्त्दाजी े ११:३०बजको समयमा ब्याररके ेड तोडेर संसद भवन तफा प्रहरी उपर आिमण गदै अगाडी बढ्यो। ्यसपश्चात वपकेट ड्यटुी उपर नै ितरा उ्पन्न भएको नथयो र म संग कुनै हनतयार पनन नथएन। ्यसैले अन्त्य प्रहरी टोनल संगै म पनन संसद भवन नभर प्रवश े गरे। संसद भवन प्रवश े गररसकेपिी पनन नभड आिमक हनु े िम रोवकएन।

प्रदशनाकाररका हातमा घरेल हनतयारसमु ेत नथयो। नीजहरुले संसद भवनको नभत्ता फोड्ने, प्वाल पाने, सरक्षा पोष्ट मानथ चढ्नु लगायतका गनतववनिहरु गरररहे ेको नथए। ्यसो गरररहाँदा, संसद भवन नभर रहेको टोलीले पटक पटक नभर प्रवश गरे ेको प्रदशनाकरीहरुको समहलाई लादठ चाजला ु गरी बावहर तफा लिेटेको नथयो। तर, बावहर गएपिी फेरी सो नभडले हामी मानथ ढंुगामढा ु , बोतल, ईट्टा प्रहार गने गथ्यो। उनीहरुसंग नससामा पेिोल भररएको प्रज्जवलनन्त्शल पदाथ ापनन रहेि जन उनीहरुलु े गट े बावहर रहेको वाटर क्यानन मानथ प्रहार गरेका नथए। पररन्त्स्थनत जवटल बन्त्दै जााँदा कमाण्डर सरहरुले माईवकङ, सम्झाई बझाई , लादठ चाज ार अश्रग्यााँस सम्म प्रहार गदाा ु पनन न्त्स्थनत सामान्त्य हन ु सकेको नथएन। केही बरमे ै नभडले पोष्ट मानत चढेर हनतयार िोस्न से ेट िोस्न प्रयास समे ेत गन ा थाल्यो। केही क्षणमा गोली चलेको आवाज सननएतापनन कु े कहााँ बाट कस्ले गोनल चलाएको थाह भएन। बले कासम्म यस्तु ै चनलरहाँदा बले का अन्त्दान्त्ज ु २१:०० बजको समयमा े प्रदशना कारीहरु फवकापनि म पनन टोनल सवहत प्रहरी बत्त बानृ श्वर फवकाए। े भदौ २४ गतेको सामान्त्जक संजाल िोल्दा वहजोको प्रदशनामा मान्त्ििेहरु घाईते भएको र केही नबाथीहरुको म्यृ समु ेत भएको रहेि भन्ने कुरा थाह पाए। भदौ २४ गतेको हकमा भन म नबहाने ै देिी प्र.नन रमेश राई सरको कमान्त्डमा कायाालय सरक्षाथ ा ु िवटएइको नथए। समय यवकन याद भएन अन्त्यर रहेका प्रहरी कायाालय, सरकारी संरचना, नताहरुका

घरमा आिमण भईरहे ेको कुरा संचार सेटमा सनी थाह पाएको नथए। ्यसपनि प्र.नन सरलु े यहाँ समेत प्रदशनाकारीहरुको भीड आउन सक्न भएकाले े हामीलाई हाई अलटामा रहन ननदेशन ददन भयो। कु ेही बरमे ै अन्दाजी २-३ हजारको संख्यामा रहेको भीड कायाालय भवनमा आएर वावहरवाट ढुङ्गा, ईट्टा प्रहार गनथााल्यो। हामीहरुले नभडलाई रोक्न पटक पटक अश्र ग्यास तथा हवाई फायर गदाा समु ेत उत्तेन्जत नभड कायाालय नभर प्रवश गयोे । कायालाय मानथ आिमण सरु भएपी कायाालय नन्जकु ै रहेको सशस्त्र प्रहरीको टोली समेत सो स्थानवाट अन्त्यर गएको हदा प्रदशना ु कारीहरु कायाालयको मल गु ट फोडी कायाालय नभर े प्रवश गरे े। सो िममा शंचार सेटमा मानवीय क्षनत हन नददनु भन्ने आदे ेशानसार हामीलु े जनताको ज्यानको सरक्षाका लागी बल प्रयोग नगने बाध्यात्मक पररन्स्थनत नसजना ु ा भयो। ्यस्तो पररन्स्थनत नसजनाा हाँदा हजारौको सु ंख्यामा रहेको प्रदशनाकारीहरुको भीडले चारैतफाबाट घेरेर प्रहरी कायाालय नभर प्रवश गरी ननजहरुले े साथमा बोकी ल्याएका घरेल हातहनतयारु , रड हामी मानथ प्रहार गरी नससामा भररएको प्रज्वलनशील पदाथ ाकिी पेिोल बम प्रहार गरर कायाालय पावकाङमा रहेका सवारी सािन तथा कायाालय भवनमा आगो लगाई जलाई पूण ारुपमा ध्वस्त पारेको सो पश् चात हामी कायाालय सरक्षाको लागी नडउटीमा िवटएका प्रहरी टोलीलु े उत्तेन्जत नभडलाई रोक्न सक्न अवस्था े नभएकोले हामी सरन्क्षत स्थानको लागी कायाालय नन्जक रहु ेको V.S ननकेतन स्कुलमा गएका नथयौ। सो स्कुलमा समेत आन्दोलनकारीहरु आई म लगायतका प्रहरी कमचाारीहरुको जवरजस्ती बदी िोल्न लगाई लाईनमा लगाई फलामे रड, िाररला हनतयार, ईट्टा डुङ्गा मढा ु , हात मक्का लात्ता ु लगायतका नबनभन्न हात हनतयारले प्रहार गरर लेिेटी लिैटी कुटवपट गदै कायाालय भन्दा १०० नमटर अगाडी बागमती िोला पलमु नी लगी ज्यानु ै माने ननयतले शारररक यातना ददै जवरजस्ती िकल्दै बागमती िोलामा हाली वाररपाररबाट ननमताा पूव ाक ईट्टा ढुङ्गा मढा ु प्रहार गरर ननघाात कुटवपट गरर मरणासन्न पारी गन्त्भ घाईते बनाएको हो। सो घटनाबाट म लगायत अन्त्य प्रहरी कमचाारीहरु घाईते भएका हौ। सो घटनामा म घाईते भई १ ददन बानश्वर न्स्थत ननजामती अस्पताल े र ९ ददन महाराजगंज न्स्थत नपाल प्रहरी अस्पतालमा भनाा भई उपचार गराएको हो। ेसो घटनामा मेरो टाउको लगायत शरररको नबनभन्न भागमा गवहरो चोट लागको नथयो। मे ेरो टाउकोमा ३ ठाँउमा टाका समेत लागको ि र दावहने के ुमको हड्डी समेत चवकाएर काम काज गन ानसक्न न्स्थनतमा े नथयो। प्रदशनाकारीहरुले प्रहरी कायाालय तोडफोड गरी कायाालयमा

रहेको हातहनतयार, गोली गठ्ठा तथा अन्त्य नगद तथा न्त्जन्त्सी माल सामान आगजनी लटपाट गरु ेको रहेिन। हाल उपचार पश्चात प्रहरी बत्त बानृ श्वरमे ै कायरात ि ु। [60]

९९. प्रहरी वत महाराजगञ्जमा कायरा ृ त प्रहरी हवलदार ननरज कुमार नसंहको कागज ब्यहोराः म न्त्जन्त्सी शािाको कायभा ार सम्हालदै आएकोमा मलाई पनन सोही कायाला यका स.मु े.सरबाट तपाई कायाालय सरक्षा ु गन ा ु भनी आदेश आदेको हदाँ ु म कायाालयको मख्यु प्रवशद्धारमा े नडउटी तैनाती मै नथए। भदौ २४ गतेका ददन ववहानै देि ी सबै प्रहरी कमचा ारीहरु अ-आफनो िटाईएको नडउटीमा िवटएको नथयो। अं. १०:०० बजको े समयबाट नारायण गोपालचोक र िम्बाराही ु चोक तफा तथा चनदु ेवी जाने गल्ली सडकबाट जन्त्जी े आन्त्दोलनहरुको चहल पहल शरु ु हनु थाल्यो। आन्त्दोलनकारीहरुले नाराजलु शु हो हल्ला गरररहेको नथयो। ्यनतबला े सम्म हामीले शान्न्त्त आन्त्दोलन हो भनी सम्झेका नथयौं र प्रहरीको तफाबाट कुनै वकनसमको आदोलन्त्मा बाि ा पयााउने जस्ता कुराहरु नथएन हामीले आन्त्दोलन हेरी रहेकै अवस्था नथयो। कररब १०:४५ बजको े समय देि ी आन्त्दोलनकारीहरुको हात-हातमा िकु ुरी तरबार ह्याम्पर हथौडी फलामको रड काठको न्त्चरपट बाँसको लठ्ठीहरु र एस.एल.आर राईफल देन्न्त्िन थाल्यो। प्रहरी वतृ महाराजगञ्ज कायाालय अगाडीको चिपथ सडक िण्ड ननमाानानिन रहेको र सोही ननमााणका लागी सोही सडकको दन्त्क्षण तफा चनदु ेवी जाने सडक पेटी ि ेउमा ढुङगाहरु रान्न्त्िएको नथयो। अं. ११:०० बजनतरे जन्त्जी े आन्त्दोलनका प्रदशनाकारीहरुले एक्कासी प्रहरी तथा प्रहरी कायाालयलाई ननशाना बनाई ढुङगा मढा ु र पेि ोल बम प्रहार गना थाल्यो। आन्त्दोलकारीबाट प्रहार गरररएको ढुङगा मढा ु पेि ोल बम िेक्दै प्रहरी आफू सरन्त्क्षतु हदु ै कायाालयको सरक्षा ु गरर रहेको नथयो। सोही िममा आन्त्दोलनकारीहरु पेि ोलबम नतिरुपले प्रहार गना थाल्यो र सोही कारण प्रहरी कायाालयको प्राङगणमा पाका गरी रान्न्त्िएको सरकारी तथा व्यन्न्त्िगत मोटरसाईकलहरु, प्रहरीको न्त्जप, तथा भ्यानहरुमा आगो लाग्यो हामी प्रहरीको तफाबाट आन्त्दोलनकारीहरुलाई पिी हट्न आश्रग्यासु प्रयोग गरे तपानन आन्त्दोलनकारीको ठुलो संख्या भएकोले उननहरु पिी नहट्दै प्रहरी माथी ढुङगा मढा ु लगायत अन्त्य हात

[60] बयानको सक्कल प्रनत पाना- ३, अनसु ची ु -५ को नस.न.९८ अन्त्तगता रहेको ।

हनतयारले प्रहार गरी रहेको नथयो। ्यपिी जन्तजीे आन्तदोलनकारीहरुले कायाालय अगाडीको तार बारहरु र मख्यु प्रवशद्धाराे तोडी नभर प्रवशे गरी अन्त्िािन्त्ि ु ववनभन्न िाररलो हात हनतयारले नडउटीमा िवटएको प्रहरी उपर प्रहार गरीरहेको नथयो। भदौ २४ गते मेरो नडउटी मख्यु प्रवेशद्धारमै नथयो, म लगायत अन्त्य प्रहरी कमचा ारीहरुलाई कुटवपटी काटकुट गरी बहोसे बनाई आगजनी तोडफोड गदै प्रहरीको हातहनतयार समेत लटपाटु गरी कायाालयमा रहेको नमनसल कागजपर फाईलहरु अन्त्य फननचा रका सामान झ्यालढोकामा समेत तोडफोड आगजनी गरी रहेको नथयो सोही बलाे प्र.स.नन. नमलन राय र प्रहरी जवान उत्तम थापालाई न्त्घसारी न्त्घसारी लिारपिार गदै बावहर सडकमा लगी ननममा ता पूव ाक िाररलो हनतयार प्रहार गरी रहेको नथयो। मलाई टाउको िट्टा ु मेरु दण्ड र आन्त्दोलनकारीले बोकेको हथौडीले मेरो मिको ु अगाडी पट्टी तलनतरको ६ वटा दााँत समेतमा प्रहरी गरी दााँत तोडेको नथयो, मलाई शरररको ववनभन्न भागहरुमा गन्त्म्भर चोट लागकोे कारण बहोसकोे अवस्थामा नथए ाँर अन्त्य प्रहरी कमचा ारीहरुलाई पनन कुटवपट गरी रहेको नथयो। पिी मलाई कुनै प्रहरी साथीहरुले कायाला यको ितमा बोकी लगकोे नथयो भन्ने पिी जानकारी पाए पिी नपालीे सेनाको हेनलकप्टर आई उद्धार गरी नपाले प्रहरी अस्पताल पयााईएको ु नथयो। भदौ २४ गतेका ददन प्रहरीको तफाबाट आन्त्दोलनकारीहरुलाई कुनै रोकिक/ बािा नगदाा पनन आन्त्दोलकारीहरुले ननशाना बनाई प्रहरी कायाालयमा आगजनी गनकाा ु साथै प्रहरी कमचा ारीहरु प्र.स.नन. नमलन राय र प्र.ज. उत्तम थापालाई कुटवपट गरी घाईते बनाउने प्रहरीलाई कतव्ा य गरी मारेको हो। यसरी नडउटीमा िवटएको प्रहरीलाई कुटवपट तथा ननममा ता पूव ाक ह्रास गरेको हदााँ ु आन्त्दोलनकारीहरुलाई कानून बमोन्त्जम हदै सम्मको

कारबाही हनु पिा ु । [61]

<u>९९(क). प्रहरी बत्त जनसृ वामा कायराे त प्रहरी हवल्दार ददपक प्रसाद न्त्घनमरेको कागज ब्यहोरा</u> नमनत २०८२/०५/२३ गतेका ददन म आफू कायरा त प्रहरी वत्तृ जनसेवाका कायाालय प्रमिु C-66 सरको कमाण्डमा नसहदरबारको सरक्षाथा ु प्रनन. C-663 सर सवहतको ११ जनाको टोली स्ि िाईवकगको रुपमा ववहान ८:३० बज े देन्त्ि नसहदरबार पेरानमटरमा पररचालन भएको नथए। अन्त्दाजी ११:३० बजकोे समयमा प्ले काडा बोकेको प्रदाशनकारीहरुको भीड नाराजलु सु सवहत माईनतघर मण्डलाबाट बानश्वरे तफा जादै गरेको अवस्थामा सोही भीडमा नमनसदै बलु ेट मोटरसाईकलमा नेपालको झण्डा बोकी नाराबाजी गदै आएको समहु एक्कासी नसहदरबार पन्श्चम र दन्त्क्षण गटे तफा प्रवशे गना िोज्दा स्वास्थ्य मन्त्रालय अगाडी रहेको बेरीकेट िडा गरी बररकेटेलाई सपोटा हनुे मैले Gas Gun थान-१ ऐ को सेल थान िान-३० सवहत म बरीकेेडलाई सपोट हनु े गरी दोश्रो पन्त्िमा Gas Gun सवहतको हनतयार टोलीसंग भीडलाई नसहदरबार तफा जान ननमल्न े गरी िवटएको नथए, पनि Victor Control को समन्त्वयमा त्कालै नसहदरवार वत्तृ र सशस्त्र प्रहरी बलबाट आएको थप मद्दतले सपोंवटभ काया गरर रहेको अवस्थामा बानेश्वरमा प्रदाशनकारीहरु आिमक देन्त्िए पनि कफ्यू ा आदेश जारी भएको र सो कफ्यू ाबारे सबैलाई जानकारी गराई आ-आफ्नो बास स्थान तफा जान ेअनरोि ु गने भनी Victor Control माफता अन्त्दाजी १२:३० बजकोे समयमा जानकारी प्राप्त भएको नथयो। पनि थप मद्दत स्वरुप बानश्वरे जाने भनी पनः ु Victor Control माफात आदेश प्राप्त भए पनि अनामनगर कोरीडोर हदु ै स्टील निजको बाटोबाट बानश्वरे जान टोली नलई वहडेकोमा उि स्थानमा भीडले प्रदाशन गरी रहेको हंदा ु जान सम्भव नभई फवकाएर वहडेर थापागाउंको बाटो हदु ै बानश्वरे पग्दा ु सेनाको टोलीले नडउटी नलई सकेकोले अवस्था केही सामान्त्य भई प्रदाशनकारीहरु समेत िररएर नततर ववतर भई सकेको अवस्था नथयो। भदौ २४ गते पनन प्रदाशनले

[61] बयानको सक्कल प्रनत पाना २ ९९ अन्त्तगता रहेको ।

SS
SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

ननरन्तरता पाउन सक्ि तसथा त्काल ै पररचालन हनु े गरी सबै जनशन्त्िलाई भीड ननयन्त्रण असवावमा तयारी अवस्थामा रान्त्ि आफ्नो कायाालयको सरक्षालाई सद्दढु बनाई प्रदाशन तथा जलु सको ु लागी एकनरत हनु े अनावश्यक भीडलाई सम्झाई बझाईु नततर ववतर बनाउन ेर एकनरत हनु नददने भीड ननयन्त्रण असभाव सवहत कायाालय तथा मातहत ईलाका सरक्षाथा ु पररचालन हनु ेगरी C-66 सरले निवफग गन ाु भएको नथयो सोही अनरुपु म भाद्र २४ गते ववहान ७:३० बजे देन्त्ि नै C-66 सरको कमाण्डमा प्रहरी वत्तृ जनसेवा, काठमाण्डौको कायाालय सरक्षाथा ु िवटएको नथए। हामी सो स्थानमा िवटरहेकै समयमा अं.०९:०० देन्त्ि १०:०० बजको े समय सम्म कायाालय अगाडी रहेको जद्धु शानलक वररपरर कररब १ देन्त्ि २ हजार प्रदशना कारीहरुको समूहले प्लेकाडा देि ाई प्रदशना गरी रहेका नथए। ाँ ्यसै िममा नसवद्धचरण चोकमा कररब ५/६ वटा बलु ेट मोटरसाईकलमा TOB र हामी नपाले लेि ेको वटसटा लगाई आएका व्यन्त्िहरु उि नभडमा प्रवशे उच्ि ृङ्खल गनतनबनिहरु गदै जद्दु शानलक तफा आई प्रहरी कायाालयमा ढुङ्गामढा ु प्रहार गने, प्लाष्टीकका बोतलमा तरल पदाथा राि ी पेि ोल बम बनाई प्रहार गदै कायाालय अगाडीको सडकिण्ड बाहेक अन्त्य वररपररका व्यापाररक प्रनतष्ठान र कायाालयको पिाालबाट समेत ढुङ्गा मढा ु प्रहार गदाा म समेतको प्र.ना.उ. सरको प्रहरी टोलीले कायाला यको सरक्षा ु , कायाला यमा रहेका हातहनतयार गोलीगठ्ठाको सरक्षा ु , वहरासतमा रहेका थनु वाको ु सरक्षा ु गरररहेको अबस्थामा सो समय सम्म काठमाण्डौको ि ेरै स्थानमारहेको प्रहरी यननटमा ु आगजनी गरी कायाालयका हातहनतयार लटु ेको, प्रहरी कमचा ारीहरुलाई समेत मारेको िबर जानाकरी आएको र सो समय सम्म यस प्रहरी कायाालयमा बावहराबाटै ढुङ्गा मढा ु प्रहार भई रहेकोमा हामीले कन्त्टेन गरी राि ी राि ेकोमा पनि नबस्तारै प्रदाशनमा उच्ि ृङ्खल व्यन्त्िले हात हातमा रड िकु ुरी डण्डा नलई प्रहरी कायाालयमा समेत आगजनी गन ाु पिा भन्त्दै कायाालयको गटे अगाडी आगोबाली प्रहरी कायाालय पररसर बावहराका नबनभन्न सावजा ननक सम्पत्तीमा आगो लगाई प्रदाशन गरेको र ढुङ्गामढा ु गदै प्रहरी कायाालयमा रहेका सवारी सािनमा क्षनत गरेको अवस्थामा काठमाण्डौ उप्यका प्रहरी कायाालय (प्रहरी कन्त्िोल) को रेडीयो सेटमा समेत सकेसम्म आफ्नो कायाालय बचाउने कन्त्टेन गने बल प्रयोग नगने, सम्झाई बझाईु गने गोली नचलाउन, े थनु वाको ु नलष्ट तयार पारी थनु वा ु िोडी ददने, गोली गठ्ठा, संचार सेट र हातहनतयार बचाउने, प्रहरी कमचा ारी आफू सरक्षीतु हनु ेभन्ने आदेशानसारु प्रहरी वत्तृ जनसेवाको

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

वररपररबाट कररव ५ हजार प्रदशना कारीको भीड जम्मा भई आगोबाली नाराबाजी, केही उच्ि्ृङ्खल व्यन्त्िले पेि्ोल बम प्रहार गने, ढुङ्गामढा् गने िम जारी रहाँदा सकभर सम्झाई बझाई गदै बचाउदै आएकोमा अं. १६:३० बजको् समयमा प्रदाशनमा रहेका केही प्रदशना कारीहरु हलु बनाई हातमा रड िकु ्री तथा नबनभन्न घरेल ्हातहनतयार नलई प्रवेश गना प्रहरी ववत्त जनसेवा प्रबशे गने नबशाल बजार कम्पनीको गटे तोडफोड तथा आगजनी गरी कायाालयको वहरासतमा रहेका थनु वाला् ई ि्ोली ि्ोडी कायाालयको पररसर नभरै आगजनी तोडफोड र लटपाटु गना थालेपनि प्रहरी वत्तृ जनसेवाका प्रहरी कमचाारीहरुले प्रहरी हातहनतयार, गोली गङ्ठ्ठा र संचार साि्न बोरा, झोलामा राि्ी बोकी प्रहरी कमचा ारी समेत बसन्तपरु दरबारमा रहेको नपाली् सेना हाम्रो कायाालयमा आई हामीहरुलाई चारै नतरबाट कबर गरी नपाली् सेना व्यारेकमा लगको् नथयो। ्यस पश्चात प्रदशनाकारीहरुले प्रहरी वत्तृ जनसेवामा रहेका चार पातग्र ेगाडी, कायाालयको मोटरसाईकल, प्रहरी कमचा ारीको व्यन्त्िगत सवारी साि्नहरुमा आगजनी गदाा जली नष्ट भएको र प्रहरी कमचा ारीलाई ढुङ्गामढा् प्रहरी कमचा ारीलाई समेत सामान्त्य चोटपटक लागी घाईते भएका नथयौ कररव ५ बजको् आसपासमा म कायरा त प्रहरी कायाला यमा प्रदशनाकारीहरुले पूणा रुपमा आगजनी गरेका नथए। [62]

<u>९९(ि). प्रहरी बत्त जनस् वामा कायरा् त प्रहरी हवल्दार ददपक प्रसाद न्त्यनमरेको कागज ब्यहोरा</u> नमनत २०८२।०५।२३ गतेका ददन म आफू कायरा त प्रहरी वत्तृ जनसेवाका कायाालय प्रमिु C-66 सरको कमाण्डमा नसंहदरबारको सरक्षाथा् प्रनन. C-663 सर सवहतको ११ जनाको टोली स्ि्ाईवकगको रुपमा ववहान ८:३० बजे देन्त्ि नसहदरबार पेरानमटरमा पररचालन भएको नथए। मैले मेगाफोन थान-१ र हतकडी थान-२ बोकेको नथए। अन्त्दाजी ११:३० बजको् समयमा प्ले काडा बोकेको प्रदाशनकारीहरुको भीड नाराजलु सु सवहत माईनतघर मण्डलाबाट बानश्वरे तफा जादै गरेको अवस्थामा सोही भीडमा नमनसदै बलु ेट मोटरसाईकलमा नपालको् झण्डा बोकी नाराबाजी गदै आएको समहु एक्कासी नसहदरबार पन्श्चम र

---

[62] बयानको सक्कल प्रनत पाना ३ ९९(क) अन्त्तगता रहेको ।

- , अनसु ची् -५ को नस.न.

दन्त्क्षण गटे तफा प्रवशे गना ििोज्दा स्वास्थ्य मन्त्रालय अगाडी रहेको बरीके िेट िडा गरी बररके िेटलाई सपोटा हनु े गरी माईक र लाठी-ढाल भएको टोलीसंगै बेरीकेडलाई सपॉट हनु े गरी पवहलो पन्त्िमा भीडलाई नसहदरबार तफा जान ननमल्न े गरी िवटएको नथए। माईतीघर मण्डलामा रहेका प्रदाशनकारीहरु नरपरुेश्वरबाट सन्त्िारु हदु ै राष्ट्रीय िमा सेन्टर तफा वहडेको उि भीडले वीर अस्पताल-िमा सेन्टर तफा आउने िममा सन्त्िाराु न्स्थत नपाले टेनलकममा ढंुगा हानी उि कायाालयका केही नससा फुटाएको र सडकमा गडीु रहेका २ थान सावजा ननक मोटरसाईकल र सन्त्िाराु न्स्थत प्रहरी बीटमा समेत आगजनी गरी न्यूरोड िमा सेन्टर तफा बढेको जानकारी Victor Control माफात प्राप्त भए पनि म C-66 सरको कमाण्डमा आफ्नो टोली सवहत न्यूरोड पग्दाु उि भीडलाई नततर नबतर हनु े िममा रहेको र अवस्था सामान्य भई सकेको अवस्था नथयो। नमनत २०८२ भाद्र २३ गते जन्जीे (Gen-Z) यबाु पस्तालु े गरेको प्रदशना को िममा घाईते भएकाहरुलाई उपचाराथा रावष्ट्रय िमा सेन्टस्मा भनाा गरेकोमा सो मध्ये उपचारको िममा म्यृ ुभएका ८ जनाको शव समेत सोही राष्ट्रीय िमा सेन्टरमा रान्त्िकोमा ननज मतकृ तथा घाईतेहरुलाई भेटन आउने आफन्त तथा आगन्तकहरुलु े ताहां सरक्षाथाु िवटएका प्रहरीलाई आिेश पोन्त्ि हलहु ज्जतु गना ििोन्ज रहेका नथए जसको पररणाम स्वरुप २४ गते अझै सरक्षाु चनौनतु बढने र प्रदाशनले ननरन्तरता हंदाु मातहतमा रहेका नबट तथा नसआरभी, QRT लाई समेत मजा गरर ताहां रहेका सवारी सािनहरुलाई समेत प्रहरी वत्तृ जनसेवामा ल्याई सरन्क्षतु साथ राख्र ेर २४ गते ववहान देन्त्ि नै कायरा त सम्पूणा प्रहरी कमचा ारीहरुलाई फुल नगयरमा स्टेण्डबाई रही कायाालय सरक्षाकोु साथै ठुलो टोली बनाएर बैंक नबनतय संस्था र सनचांदीु पसलको सरक्षाथाु िवटएका सरक्षाु गाडला ाई सजग बनाउन नन्जकको ईलाकामा गस्ती गराउने तथा घाईतेहरुको सरक्षाथाु बनलयो टोली िटाउन। े नमनत २४ गते पनन प्रदाशनले ननरन्तरता पाउन सक्ि तसथा त्काल पररचालन हनु े गरी सबै जनशन्त्िलाई भीड ननयन्त्रण असवावमा तयारी अवस्थामा रान्त्ि आफ्नो कायाालयको सरक्षालाईु सदृढु बनाई प्रदाशन तथा जलु सकोु लागी एकनरत हनु ेअनावश्यक भीडलाई सम्झाई बझाईु नततर नबतर बनाउन ेर एकनरत हनु नददन ेभीड ननयन्त्रण असभाव सवहत कायाालय तथा मातहत ईलाकाको सरक्षाथाु पररचालन हनु ेगरी C-66 सरले निवफग गन ाुभएको नथयो सोही अनरुपु म भाद्र २४ गते नबहान ७:३० बजे देन्त्ि नै C-66 सरको कमाण्डमा प्रहरी वत्तृ जनसेवा,

काठमाण्डौको कायाालय सरक्षाथा ु िवटएको नथए। हामी सो स्थानमा िवटरहेकै समयमा अं.०९:०० देन्त्ि १०:०० बजको े समय सम्म कायाालय अगाडी रहेको जद्धु शानलक वररपरर कररब १ देन्त्ि २ हजार प्रदशना कारीहरुको समूहले प्लेकाडा देिाई प्रदशना गरी रहेका नथए। ाँ ्यसै िममा नसवद्धचरण चोकमा कररब ५/६ वटा बलु ेट मोटरसाईकलमा TOB र हामी नपाले लेिेको वटसटा लगाई आएका व्यन्त्िहरु उि नभडमा प्रवशे उच्िृङ्खल गनतनबनिहरु गदै जद्दु शानलक तफा आई प्रहरी कायाालयमा ढुङ्गामडा ु प्रहार गने, प्लाष्टीकका बोतलमा तरल पदाथा रािी पेिोल बम बनाई प्रहार गदै कायाालय अगाडीको सडकिण्ड बाहेक अन्त्य वररपररका व्यपाररक प्रनतष्ठान र कायाालयको पिाालबाट समेत ढुङ्गा मढा ु प्रहार गदाा म समेतको प्र.ना.उ. सरको प्रहरी टोलीले कायाला यको सरक्षा ु , कायाला यमा रहेका हातहनतयार गोलीगठ्ठाको सरक्षा ु , वहरासतमा रहेका िनु वाको ु सरक्षा ु गरररहेको अबस्थामा सो समय सम्म काठमाण्डौका िेरै स्थानमा रहेका प्रहरी यननटमा ु आगजनी गरी कायाालयका हातहनतयार लटु ेको, प्रहरी कमचा ारीहरुलाई समेत मारेको िबर जानाकरी आएको र सो समय सम्म यस प्रहरी कायाालयमा बावहराबाटै ढुङ्गा मढा ु प्रहार भई रहेकोमा हामीले कन्त्टेन गरी रािी रािेकोमा पनि नबस्तारै प्रदाशनमा उच्िृङ्खल व्यन्त्िले हात हातमा रड िकु ुरी डण्डा नलई प्रहरी कायाालयमा समेत आगजनी गन ाुपि भन्त्दै कायाालयको गटे अगाडी आगोबाली प्रहरी कायाालय पररसर बावहराका नबनभन्न सावजा ननक सम्पत्तीमा आगो लगाई प्रदाशन गरेको र ढुङ्गामढा ु गदै प्रहरी कायाालयमा रहेका सवारी सािनमा क्षनत गरेको अवस्थामा काठमाण्डौ उप्यका प्रहरी कायाालय (प्रहरी कन्त्िोल) को रेडीयो सेटमा समेत सकेसम्म आफ्नो कायाालय बचाउने कन्त्टेन गने बल प्रयोग नगने, सम्झाई बझाईु गने गोली नचलाउन, े थनु वाको ु नलष्ट तयार पारी थनु वा ु िोडी ददने, गोली गठ्ठा, संचार सेट र हातहनतयार बचाउने, प्रहरी कमचा ारी आफू सरक्षीतु हनु े भन्ने आदेशानसारु प्रहरी वत्तृ जनसेवाको वररपररबाट कररव ५. हजार प्रदशना कारीको भीड जम्मा भई आगोबाली नाराबाजी, केही उच्िृङ्खल व्यन्त्िले पेिोल बम प्रहार गने, ढुङ्गामढा ु गने िम जारी रहाँदा सकभर सम्झाई बझाईु गदै बचाउदै आएकोमा अं. १६:३० बजको े समयमा प्रदाशनमा रहेका केही प्रदशना कारीहरु हलु बनाई हातमा रड िकु ुरी तथा नबनभन्न घरेल ु हातहनतयार नलई प्रवेश गना प्रहरी ववत्त जनसेवा प्रबशे गने नबशाल बजार कम्पनीको

- , अनसु ची ु -५ को नस.न.

गटे तोडफोड तथा आगजनी गरी कायाालयको वहरासतमा रहेका थनु वालाई ि◌◌ोली ि◌◌ोडी कायाालयको परररसर नभरै आगजनी तोडफोड र लटपाटु गना थालेपनि प्रहरी वत्तृ

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

जनसेवाका प्रहरी कमचाारीहरुले प्रहरी हातहनतयार, गोली गड्ढा र संचार सा िन बोरा, झोलामा रा ि ी बोकी प्रहरी कमचा ारी समेत बसन्तपरु दरबारमा रहेको नपाली े सेना हाम्रो कायाालयमा आई हामीहरुलाई चारै नतरबाट कबर गरी नपाली े सेना व्यारेकमालगरेको नथयो। ्यस पश्चात प्रदशनाकारीहरुले प्रहरी वत्तृ जनसेवामा रहेका चार पातग्र े गाडी, कायाालयको मोटरसाईकल, प्रहरी कमचा ारीको व्यन्त् िगत सवारी सा िनहरुमा आगजनी गदाा जली नष्ट भएको र प्रहरी कमचा ारीलाई ढुङ्गामढा ु प्रहरी कमचा ारीलाई समेत सामान्त्य चोटपटक लागी घाईते भएका नथयौ कररव ५ बजको े आसपासमा म कायरा त प्रहरी कायाला यमा प्रदिनाकारीहरुले पूणा रुपमा आगजनी गरेका नथए।[102]

<u>१००. प्रहरी वत्त नया बानृ श्व े र काठमाण्डौमा कायरात प्रहरी सहायक हवल्दार लक्ष्मण राज जसीको ै कागज ब्यहोराः</u> देशका ववनभन्न भागमा प्रदशना भई रहदा भदौ २३ गते र ऐ.२४ गते कायाालय सरक्षाको ु लागी कायाालयमा न ै

नडउटीमा नै नथए। ऐ. गते समेत प्रदशनाकारीहरुले कायाालयमा ढुङगा मडा ु प्रहार गरेका नथए। नमनत २०८२। ०५। २४ गतेका ददन ववहान ०७:०० वज दे े ि ी प्र.नन रमेश राई सरको कमाण्डमा म लगायत अन्त्य २५-३० जना प्रहरी कमचारीहरु कायाालय सरक्षाथ ा ु नडउटीमा िवटएका नथयौ। ववहानको समयमा १०००-दे ि ी १२०० सम्ममा आएका प्रदशनाकारीहरुले पटक पटक कायाालयमा ढुङ्गा

मडा ु प्रहार गदै आएकोमा ददउँसोको समयमा ४ दे ि ी ५ हजार सम्मको नभडमा आएका प्रदशनाकारीहरुको समहलु े अन्त्यन्त्तवाट लटी नलएका हात हनतयारु , मवट्टतेल, नडजले , पे ि ोल लगायतका प्रज्वलननसल पदाथा भरेका प्लावष्टकका बोत्तलहरु, ि ारररला हनतयार, फलामका रडहरु, ईट्टा ढुङ्गा लाठी समेत बोकी म कायरात रवह नडउटीमा िवटएको प्रहरी वत्त नयाँ बानृ श्वरको कायाालय भवनमा े वावहरवाट ढुङ्गा, ईट्टा प्रहार गदाा हामीहरुले नभडलाई रोक्न पटक पटक अश्र ग्यास तथा हवाई फायर ु गदाा समेत उत्तेन्त्जत नभड कायाालय नभर प्रवश गरी रहे ाँदा कायाालय नन्त्जकै रहेको सशस्त्र प्रहरी समेत सो स्थानवाट अनर गएको हे दा प्रदशना ु कारीहरु कायाालयको मल गु ट फोडी कायाालय नभर प्रवे श े गरे। सो िममा मानवीय क्षनत हन नददनु भन्ने आदे ेशानसार हामीलु े जनताको ज्यानको सरक्षाका ु लागी बल प्रयोग नगन ाहनु बाध्या्मक पररन्त्स्थनत नसजना े ा भयो। सोको ननतजा स्वरुप प्रहरी कायाालय अगाडी भेला भएका प्रदशनाकारीहरुले प्रहरीले बल प्रयोग नगरेको फाईदा उठाई प्रदशनाकारीहरु प्रहरी

——————————— बयानको
सक्कल प्रनत पाना- , अनसु ची ु -५ को नस.न.

कायाालय नभर प्रवश गरी ननजहरुले े साथमा बोकी ल्याएका मट्टीतेल नडजल े पिोल लगायतका प्रज्वलननसल पदाथ ाकिी पेिोल बम प्रहार गरर कायाालय पावकाङमा रहेका सवारी

102 ३ ९९(ि) अन्तगता रहेको ।

सािन तथा कायाालय भवनमा आगो लगाई जलाई पूण ारुपमा ध्वस्त पारेको सो पश् चात हामी कायाालय सरक्षाको लागी नडउटीमा िवटएका प्रहरी टोलीलु े उत्तेन्जत नभडलाई रोक्न सक्न अवस्था े नभएकोले हामी सरन्क्षत स्थानको लागी कायाालय नन्जक रहु ेको V.S ननकेतन स्कुलमा गएका नथयौ। सो स्कुलमा समेत आन्दोलनकारीहरु आई म लगायतका प्रहरी कमचारीहरुको जवरजस्ती बदी िोल्न लगाई लाईनमा लगाई फलामे रड, िाररला हनतयार, ईट्टा डुङ्गा मढाु , हात मक्का लात्ता ु लगायतका नबनभन्न हात हनतयारले प्रहार गरर लेििटी लिटी कुटवपट गदै कायाालय भन्दा १०० नमटर अगाडी बागमती िोला पलमु नी लगी ज्यानु ै माने ननयतले शाररररक यातना ददैदै जवरजस्ती िकल्दै बागमती िोलामा हाली वाररपाररबाट ननमताा पूव ाक ईट्टा ढुङ्गा मढाु प्रहार गरर ननघाात कुटवपट गरर मरणासन्न पारी गन्म्भ घाईते बनाएको हो। सो घटनाबाट म लगायत अन्य प्रहरी कमचाचारीहरु घाईते भएका हौ। सो घटनामा म घाईते भई १ ददन बानश्वर न्स्थत ननजामती े अस्पताल र ६ ददन महाराजगंज न्स्थत नपाल प्रहरी अस्पतालमा भनाा भई उपचार गराएको होे । सो घटनामा मेरो टाउको लगायत शररको नबनभन्न भागमा गवहरो चोट लागको नथयो। प्रदशनाे कारीहरुले प्रहरी कायाालय तोडफोड गरी कायाालयमा रहेको हातहनतयार, गोली गट्ठा तथा अन्य नगद तथा न्जन्सी माल सामान आगजनी लटपाट गरु ेको हो मानथ लेन्त्िएको नबबरण ठीक ि।[103]

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

<u>१०१. प्रहरी प्रभाग कोटेश्वरमा कायरात प्रहरी सहायक हवल्दार गणश िड्काको कागज ब्यहोराःे</u> मेरो नाम गणेश िड्का हो। म हाल ३४ वर्को भए मेरो बाजको नाम हररबहादे र िड्काु , बबाको ु नाम चिबहादर िड्का हो। न्जल्ला दोलि गौरीशु ंकर गाउँपानलका वडा नम्बर ५ हो। हाल म पररवार सवहत सानपा ले नलतपरमा डु ेरा कोठामा बस्दै आएको िु। म २०६९ साल चैर २५ गते प्रहरी सेवामा प्रवश गरी हाल प्रहरी प्रभाग कोटे ेश्वरमा ववगत ि मवहनादेन्त्ि कायरात रहेको िु। नमनत २०८२ भदौ २३ गते र २४ गते जन्जी ये वा पु स्ताद्वारा काठमाडौँ लगायत मु लु कका ववनभन्न ु भागमा प्रदशना गरराँदा म प्रहरी प्रभाग कोटेश्वर

103 बयानको सक्कल प्रनत पाना- २, अनसु चीु -५ को नस.न. को ।

वडा एररयामा ड्युटीमा िविटएको नथए। नमनत ाँ २०८२ भदौ २३ गते कायाालय सरक्षाथ ाु प्रहरी नायब ननरीक्षक इन्द्र बहादर बस्नु तको कमाण्डमा प्रहरी े प्रभाग कोटेश्वर काठमाडौँमा ड्युटीमा िविटएको नथए। ाँ भदौ २४ गते प्रहरी नायब ननरीक्षक

103 १०० अन्तगता रहे

इन्द्रबहादर ु बस्नतको े कमाण्डमा कोटेश्वर चोक र प्रहरी प्रभाग कोटेश्वरको सरक्षाथ ाु ड्युटीमा िविटएकोमा अन्दाजी नबहान ११:०० बजको समयमा आन्दोलनकारीहरूले े चारैनतरबाट प्रहरीलाई लन्क्षत गरी ढुङ्गा ईटा पेििोल बम लाठी समेतले प्रहार गन ाथालेपनि हामी पनि सदै कायाालयको कम्पाउन्ड नभर प्रवश गयौ। ्यसपनि कायाालय जलाउने प्रयास गन ाे थालेपनि नभडलाई केही परसम्म जान आग्रह गदै बावहर ननस्की सम्झाई बझाई गने िमिमा उत्तु ेन्जत समूहले चारैनतरबाट म समेतलाई ढुङ्गामढा ईटा िु कु ुरी भाला समेत प्रहार गरी आिमण गदाा शरीरमा लगाएको बडी प्रोटेक्टर हेल्मेट नसल समेत टुटफुट हन गई मु ेरो दावहन हातको कान्त्िी औलामा चोट लागे को े नथयो। भीडले आिमण गरी प्रनतकार र आ्मरक्षा गन ानसक्न े अवस्था भएपनि सबै प्रहरी कमचाारीहरु आआफ्नो ज्यान जोगाउनका लानग भाग्न थाले सो िमिमा म पनन भागी प्रहरी प्रभागसाँगै रहेको भकृ ुटी भवननभर प्रवश गरी ज्यान जोगाएको हे ाँ। अन्त्य साथीहरू को कता गए थाहा भएन ु मसाँग भकृ ुटी भवननभर अन्दाजी १५-१६ जना साथीहरु नथए जसमा केहीलाई चोटपटक लागको े नथयो भन के ेही सामान्त्य नथए। मेरो हालको अवस्था सामान्त्य ि। ति समयमा आिमण गने माननसहरू कोको नथए म कोही न्त्चन्ल्त्दन। माँ ैले जान बे झु ेसम्मको व्यहोरा िलाइ लु ेििाइददएको ठीक साँचो ि। 104

<u>१०२. प्रहरी प्रभाग कोटेश्वरमा कायरात प्रहरी सहायक हवल्दार रुद्र प्रसाद गौतमको कागज ब्यहोराः</u> नमनत २०८२ भदौ २३ गते र २४ गते जन्त्जी ये वा पु स्ताद्वारा काठमाडौँ लगायत मु लु कका ववनभन्न ु भागमा प्रदशना गरराँदा म प्रहरी प्रभाग कोटेश्वमा नडउटी अनिकृतको सहायकको नडउटीमा िविटएको नथए। नमनत ाँ २०८२ भदौ २३ गते कायाालय सरक्षाथ ाु प्रहरी नायब ननरीक्षक इन्द्र बहादर बस्नु तको े कमाण्डमा प्रहरी प्रभाग कोटेश्वर काठमाडौँमा ड्युटीमा िविटएको नथए। भदौ ाँ २४ गते प्रहरी सहायक ननरीक्षक हररराम कुमालको कमाण्डमा नडउटी अनिकृतको सहायकको नडउटीमा िविटएकोमा नबहान अन्दाजी १०:३०

बयानको सक्कल प्रनत पाना- २, अनसु चीु -५ को नस.न. को ।

बजको े समयमा ४००/५०० जनाको समूह आई कायाालय र हामीलाई आिमण गना िोज्दा कोटेश्वर चोकबाट नै स्थानीयहरू नमली हातेमालो गरी प्रहरी कायला ायमा आगजनी र प्रहरीलाई कुटवपट गन ा ुहाँदु ैन भनरे सम्झाई बझाई ु गरी तीनकुन े बानश्वरतफा े पठाए पश्चात फेरर अं. ११:०० बजको े समयमा कोटेश्वर आकाशे पलु तफाबाट आउँदै गरेको हलु कोटेश्वर िवफक कायाालयमा गई तोडफोड र उि कायाालयमा आगो लगाए पश्चात केही समयमा उि हलु हलु प्रहरी प्रभाग कोटेश्वरको गटमा े आई ढं ुगामढा ु र

बावहरबाट पेिोल बमनभर फाले पश्चात हामीले दईचोवटु ननभायौं। र कररव १२:३० बजको े समयमा बजको े समयमा अन्दाजी ३ हजार ४ हजार हलु प्रहरी प्रभाग कोटेश्वरको कायाालय बावहर गटमा े आई ढं ुगामढा ु गरी बावहरबाट हामीलाई नतमीहरु वक अवफसबाट ननस्क होइन भने नतमीहरुलाई नन नभरै जलाएर माररददन्त्ौं भन्दै िम्काएर आिमण गना थालेपनि, हामीहरु भाग्न ववस भई म र ५/६/ जना साथीहरु हाम्रो कायाालयको बायाँपवट्ट सडकपेटीबाट भाग्दै एउटा स्थानीयको घरमा नियौ। निरेर मानथ ४/५ तला मानथ कोठामा नभरबाट चकु ुल लगाएर बसेका नथयौ। उि हललु े कायाालय जलाए पश्चात हामी बसेको ठाउँमा गई बावहरबाट ढोका फोडी नभर प्रवशे गयो। नभर प्रवशे गदाासाथ म उि कोठाको झ्यालको नससाको फुटाई बावहर ननस्के उि घरबाट अको घरमा हाम फालेर फूल रोपेको ठाउँमा पगु रे बसेको नथए ाँर उि कोठाबाट भागको े १०-१५ नमनटमे ै फेरर २५/३० जनाको समूहमा आएका माननसले मलाई समाई अब यसलाई मानपिाा ु भनी र मलाई उि घरको ितबाट लतादै नसढीबाटाँ िट्टमा ु समाई न्त्घसादै, तल झादाा बाटैमा इट्टा, लाठी, लान्त्त र मक्कालु े टाउकोमा प्रहार गरेपश्चात म अिवा ेहोस भएुि र मलाई उि घरको ितबाट तल सडक पेटीको वकनारामा फानलएको अवस्थामा मलाई केहीले यसलाई मानपिाा ु र केहीले यो मर्य ो िोड्दे, केहीले अस्पतालमा लगरे फ्याँवकददउँ भनको े अनलअनल याद ि र मलाई सडक पेटीमा ल्याएर कुटवपट गरे पश्चात म बहोसे अवस्थामा पगु िे ु र एकजना स्थानीय मवहलाले यो त कोटेश्वरको भाइ हो। यसलाई मैले न्त्चनको े ि ु भनरे उि मवहलाले मलाई केएमसी अस्पताल नसनामंगल पठाउनभएको ु रहेि। २५ गते होस िल्दा ु म काठमाडौं मेनडकल कलेज नसनामंगलको बडमा े रहेि ु।

मेरो हालको अवस्था सामान्य ि। उि समयमा आिमण गने माननसहरू कोको नथए म कोही न्त्चन्त्न्दन। ाँ 105

१०३. प्रहरी बत कानलमाटीका प्रहरी सहायक हवल्दार योगृ न्द्र बहादेर चन्दको कागज ब्यहोराः ु

नमनत २०८२।०५।२३ गतेको ददन म कायाालय नभर अपराि अनसन्त्िानु शाििामा ड्युटीको रुपमा िवटएको नथए। ाँ उि ददन मेरो न्त्जम्मेवारीमा कुनै पनन घटना भएको नथएन, सामान्य अवस्थामा ड्युटी सम्पन्न गरेको नथए। ाँ नमनत २०८२।०५।२४ गते नबहान ०७:०० बजको े समय देन्त्ि पनन म सोही शाििामा नडयटी ु गरी रहेको नथए। ाँ सोही नबहान अं. ०८:०० बजको े समयमा न्त्जल्ला काठमाण्डौ का.म.न.पा. वडा नं. १४ कंलकी चोकमा केही आन्दोलनकारीहरुले टायर बाली प्रदशना गना लागको े भन्ने िबर प्रहरी कन्त्िोल रुमबाट संचार सेटमा जानकारी प्राप्त हनु आएको भन्ने कुरा सनी ु थाहा पाएको नथए, ाँ सो समयमा यसै कायाालयका प्र.नन. नबजयराज नतमन्त्ल्सनाको कमाण्डमा प्रहरी टोली सो स्थानमा िटी जान ुभएको नथयो भने म

105 १०२ अन्तगता रहे

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

समेतका कायाालयमा रहेका प्रहरी कमचा ारीहरु कायाालय सरक्षाको ु ननमत्त प्रहरी वत्तृ कानलमाटीको मूल गटमा े नडयटी ु िवटई बसेका नथयौं, केही समयपिी ऐ. २३ गते बानश्वरमा े भएको न्तजएनजडे को अन्दोलनमा घाईते भई उपचार गरी यस कायाालमै रहन ुभएका प्र.ना.उ. मि ुकुमार थापा ज्य ुघाईते अवस्थामै और्िी सेवन गरी दिाइु कम गने नसरररन्त लगाई त्काल थप टोली नलई कंलकी चोकतफा जान ुभएको नथयो। सो नबहान अं. १०:०० बजको े समयमा यस प्रहरी वत्तृ अगाडीको सडक हाँदु ै कररव १०० जना जनत प्रदशना कारीहरु नाराबाजी गदै कानलमाटी चोकतफा गएकोमा कररव ३० नमनटपिी े कायाालय गटे अगाडी ४०००/५००० को संख्यामा प्रदशना कारीहरु हातहनतयार समेत बोकी आई प्रहरीले २३ गते बानश्वरमा े गोली हानी मारेको हो, यीननहरुलाई पनन मानपिाउ , न्तजउँदै आगो लगाउन ुपिा भन्दै नाराबाजी गदै नथए। प्रहरी कन्त्िोल रुम भद्रकालीबाट सञ्चार सेटमा िेरै बल प्रयोग नगने, लाईभ राउण्ड गोली नहान्ने, थप मानववय क्षनत हनु नददन सम्यम भई काया गने ननदेशन भएकोले हामी रक्षा्मक तररकाले बनस नभडलाई शान्त रहन आग्रह गरी पटक पटक माईवकङ गरेता पनन कोही कसैले हाम्रो कुरा नसनीु लगातार रुपमा प्रहरीलाई आिमण सरुु गरेका नथए। ननज प्रदशनाकारीहरुले यस प्रहरी वत्तको ृ चारै तफाबाट घेरा हाली ढुङ्गा मढाु , ईटा पेिोल बम हान्दै गदाा प्र.ना.उ. मि ु कुमार थापा सवहतको प्रहरी टोली यस कायाालयमा आई पग्र ु ु भएको नथयो, सो टोलीसाँगै नगर प्रहरी कायाालय भकृ ुटीमण्डप बाट िवटएको २ जना प्र.नन. को कमाण्डमा रहेको प्रहरी टोली समेत आई पगु का े नथए। ्यस पश्चात हामीहरुले अश्रग्याँसु प्रहार गरी नभडलाई नततर नबतर पारी वत्तमा ृ प्रवशे गरी नभर रहेका ३००/४०० जना प्रदशना कारीहरुलाई बावहर ननकालेका हौं, कलंकी तफाबाट आएका हजारौं प्रदशना कारीहरु र बल्ि ुतफाबाट आएका प्रदशना कारीहरु र कानलमाटीमा रहेका प्रदशना कारीहरुको भेट भएपनि न्तस्थती ननयन्त्रण बावहर गएको नथयो। बाटोमा र प्रहरी कायाालयमा भएको आगजनीबाट चारै तफा िवाको ु मस्लो ु ननन्त्स्कएको नथयो। बल्ि ुतफाबाट आएका प्रदशनाकारीहरुले सटागन, नथ्र नट थ्री र एल एल आर हनतयार समेत बोकी मोटरसाईलमा आएका नथए, केही प्रदशनाकारीहरुले प्रहरीको चस्ताु लगाई आएका नथए। प्रहरी वत्तृ कानलमाटी र नगर प्रहरीबाट भएको टोली मजबतु भइ प्रदशना कारीहरुलाई गटमा े रोक्न लाग्दा गटबाटे प्रवशे गना नसकेपनि दायाँ वाया र पिाडी तफा रहेको घरमा पनस ितबाट पेिोल बम प्रहार गरेका नथए। जसको कारणबाट प्रहरी वत्तको ृ अगाडी तफा मेनबाटो तफाको कोठाहरुमा आगलागी भएको नथयो। पिाडी

तफा रहेको िावफक भवनमा आगलागी हनु का ु साथै साइडमा पाका गरेको िावफक प्रहरीको भ्यान र अन्त्य सवारी सािन तथा यस कायाालयको गटमा े रहेको िावफक प्रहरीको भ्यानमा समेत आगलागी सरुु भएको नथयो। वत्तको ृ मेन गटबाटे हनतयार बोकेका प्रदशना कारीहरु नभर निरी प्रहरीको साथमा रहेको सटागन र गोली िोसी अन्त्य हनतयार समेत कब्जामा नलन िोजे पश्चात पटक पटक माईवकङ गरर प्रहरीबाट आ्मरक्षाको लानग केही डमी राउण्डबाट हवाई फाएर गररएको हो। बालाज ु स्वयम्भ ु तफाबाट मोटरसाईकल तथा नमनी भ्यानहरुमा हातहनतयार सवहत प्रदशनाकारीहरुले सबै प्रहरीलाई मानपिाा ु भनी नारावाजी गरी वत्तमा ृ प्रवशे गना थालेको र प्रहरी वत्तृ जल्न थालेपनि हानमहरुले माईवकङ गदाा समेत नमानकोले े हवाई फाएर गरेपश्चात प्रदशना कारीहरु केही पिाडी हटेको मौका िोपी यस वत्तको ृ वहरसतमा रहेका थनु वाहरु ु कायाालय प्रमिको ु आदेशमा तालकु कायाालयमा जानकारी गराई पनि उपन्त्स्थत हनु आउनु भनी त्कालका लागी न्त्जवनरक्षाको लागी वहरासतमिु गररएको नथयो। प्रहरी कन्त्िोल पररसर भद्रकालीबाट थप मानववय क्षनत नहोस भनी प्रहरी कमचाारीले कायाालय िोडी अन्त्य सरन्त्क्षतु स्थानमा हनतयार, संचार सेट र गाडीहरु सरन्त्क्षतु गरी लान ुभन्ने जानकारी पश्चात सम्पूणा हात हनतयार, संचार सेट प्रहरी भ्यानमा लोड गरी प्रहरी कमचा ारीहरु कानलमाटी चोक, टेकु , शवहदगटे हाँदु ै पररसर भद्रकाली गएका हौँ। म समेतको प्रहरी टोलीलाई बाटोमा चारै तफाबाट ढुङ्गामढा ु समेत भएको नथयो। हामीहरुले पटक पटक थप मद्दत माग्दा समेत आफू सरन्त्क्षतु रहन ुअन्त्य सरक्षा ु ननकायहरुबाट थप मद्दत आउन सक्दैन भनी जानकारी पाएका नथयौँ। पिी पररसर भद्रकालीमा समेत हजारौको संख्यामा प्रदशना कारीहरु हात हनतयार नलई आिमण गना लागकोले े माईवकङ गदाा कोही कसैले नसनु पिीे केही राउण्ड अश्रग्याँसु हान्नुका साथै डमी राउण्ड गोलीबाट हवाई फाएर समेत गररएको हो, जसको कारण पररसर भद्रकालीमा आगजनी तथा लटपाटु हनबाटु जोनगएको हो। न्त्जल्ला प्रहरी पररसरमा सो कायाालयको सरक्षामा ु िवटएका कमाण्डरको आदेश बमोन्त्जम हामीहरुले काम गरेका हौँ। दजना ोँ पटक न्त्जल्ला प्रहरी पररसरमा आिमणको प्रयास भएको नथयो। राती ०७:३० बजको े समयमा १०० भन्त्दा बढी मोटरसाईल र सशस्त्र प्रहरीको िकमा चढी आएका प्रदशनाकारीहरुले गटमा े सो िक ठोक्काई गटे भ्काउने प्रयास गदाा हामीहरुले अश्रग्यासु तथा लाठी चाजा गरर रोकेका हौँ। ति ददनको आिमण गदाा हरेक प्रकारका

ब्यन्त्िहरु सलग्न नथए। प्राय: गरी लाग ुऔर्ि सेवनकताा, कलकी बल्ि ु क्षेरमा यातायात काउन्टरमा काम गने, भररयाको रुपमा काम गने ब्यन्त्िहरु, सकु ुम्वासी बन्स्तका ब्यन्त्िहरु, कवाडीमा काम गने भारनतय मलका ु ब्यन्त्िहरु र प्रहरी वहरासतबाट भागका े थनु वाहरु ु हनु सक्न े अनमानु गरेको ि ु, नतनीहरुबारे एवकनका साथ को-को नमली गरेका हनु ् भन्न एवकन गना सवकाँदैन। म समेतको प्रहरी टोलीले वत्तृ ििाडी गएपश्चात यस कानलमाटी वत्तमा ृ आगजनी तथा लटपाटु गरर सम्पूणा शाििाहरुमा रहेका सम्पूणा सामाग्री, फननचा र र प्रहरी कमचा ारीका ब्यन्त्िगत सवारी साििनहरु र अन्त्य सामाग्रीहरु पूणा रुपमा क्षनत भएको नथयो। यस कायाला य पररसरमा रहेका सवै सवारी साििनहरुमा आगजनीबाट पूणा रुपमा क्षनत भएको नथयो। यस कायाालबाट सटागन र गोलीहरु लवटएको ु नथयो। सटागन पनि फेला पारी सवकएको ि। गोनलहरु भने हालसम्म फेला परेको ििैन। उि घटनामा यस कायाालयका ६०। ६५ जना प्रहरी कमचा ारीहरु घाइते भएका नथए भने लाठी चाजबा ाट केही प्रदशना कारीहरु घाईते भएका नथए। ननजहरुको एवकन संख्या भने मलाई जानकारी ििैन। प्रदशानकारीबाट भएको आिमण तथा कुटवपटबाट प्रहरी कमचा ारी घाईते भएका हनु ् भने प्रहरीको लाठी चाजा र भागदौडमा प्रदशना कारीहरु घाईते भएका हनु । हामीले तालकु कायाालयबाट आदेश भए बमोन्जम कम भन्दा कम बल प्रयोग गरर आफ्नो ज्यान दाउमा राििी हातहनतयार, सञ्चार सेट र प्रहरी भ्यानहरु जोगाएका हौँ। उि घटनामा म समेतका प्रहरी कमचा ारीहरुको ब्यन्त्िगत सवारी साििन र सम्पूणा सामानहरु जनल नष्ट भएको ि। [106]

१०४. प्रहरी बत्त कीनतपा ृ रमा कायरा ु त प्रहरी जवान अशोक कुमार अवस्थीको कागज ब्यहोराः नमनत २०८२ भाद्र २३ गते म आफ्नै कायाालयको अपराि अनसन्त्िान शाििामा ननयनमत काम ु कारवाही गरी रहेको नथए। शाििामा कायरात रहेता पनन अन्दोलनको त्कालीन अवस्था बारे जानकारी नै नथयो सोही कारणले समेत भोनलको ददनको कुरा र देशको शान्न्त सरक्षा ु , स-ु व्यबस्था समेतको अवस्था बारे सोचले समेत म नबचन्ल्लत नथए। सोही नबर्यलाई नलई राती अभेर सम्म नबनभन्न मनमा आई रहेका कुराहरुले मनमा अशान्त भइता पनन ऐ २४ गतेको सरक्षाको नबर्यलाई ु नलई भोनलका ददन के हनु भन्ने आफे ै सोन्न्च सतु ेको थााँहा नै नरहेकोमा नबहानन सवरे ै उठी आफ्नो दैननक नन्य कमकाो काम गरी त्कालीन अवस्था बारे बन्झ मु ेशमा िाना िान भनी जान िममा े आकस्मक सबै जनाले असोभावको सामानग्र समेत नलई आफ्नो त्कालीन कमाण्डर प्र.ना.उ राज बाब महजना ु को आदेश नलई यतीकैमा नबहननको कररव ११:०० बजको समयमा कररवे १। २ हजारको संख्मा प्रद्राशनकारीहरुको समह आई कायाालयमा ढु ृङ्गा मडा

गन ाु ि ोन्न ि मिमा त्कालीन े कमाण्डर प्र.ना.उ राज बाब महजनाु ले अन्दोलनमा आएका अन्दोलनकारीको समहलाई सम्झाई बु झाई ु गरी पठाईएको नथयो, केही बर समान्त्या अवस्था भएता पनन कीनतपाे रका नबनभन्न स्थानमा कागजनी ु तथा तोडफोड भएको भन्ने समेत िबर प्राप्त नथयो। कररव ददनकोन १२:०० बजको समयमा पे :ुन ३। ४ हजार संख्यामा आन्दोलनकारीहरुको समह आई कायालाु य नभर प्रवश गरी ढे ुड्गा मडा तथा ु आगजनन लटपाट ु समेत गन ा ि ोज्दा कमाण्डर प्र.ना.उ राज बाब ु महजनाको आदेशले ति अन्दोलनकारीको समहलाई सम्झाई बु झाई गरी नभड ननयन्त्रणको सम्भव भए सम्म न्त्शलन्त्शलु ेवार चरणसमेतको अवलम्बन गरी गोली चलाउन सम्मको अवस्थामा आई पे ग्दा तालु क कायाालयको ु आदेश बमोन्त्जम न्त्यनतम मानववय क्षतेु ीको त्कालीन अवस्थालाई मध्यनजर गरी गोली चलाउदा े अ्यानिक मानववय क्षेनत हनु भएकाले े हामी कायालाय र आफ्नो कायालायका सम्भव भए सम्मका सामानग्रहरुको सरक्षमा िवटएका नथयौु ्यनतकैमा नभड उग्र ननरत्तो नबवहन अराजक माननसहरुको े

106 ३ को नस.न.१०३

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

बयानको सक्कल प्रनत पाना- , अनसु चीु -५ अन्तगता रहेको ।

समह कायााला हाता नभर चारु ै नतर बाट कायाालयमा प्रवश गरी तोडफोड ले टपाट र आगजनन समु ेत गरी कायाालय र प्रहरी व्यारेक समेतमा पूणरुपमा क्षेती पराए पढी हानमलु े आफू संग बोकेको हातहनतयार सवहत कायाालय बाट आगजनन नगन ाअनरोि गदाा गदै सरन्क्षत स्थानमा गई सु न्क्षात साथ ु बसेका नथयौ। उि ददन डर रासको अवस्थामा नै बस्दै नब्यो। ्यस्तो अवस्थाम समेत कमाण्डर प्र.ना.उ राज बाब महजना ु को कुशल कमाण्डनसप, पररनथनातको आकलन गन ासक्न क्षेमता समे ेतले गदाा कुनै मानववय क्षेती समेत नभएको र सोही कारणले ्यस पनिका ददनहरुमा प्रहरीको दैननक काम कारवाहीमा समेत सहजता पैदा भई प्रहरीको मनोबल समेतमा सकारा्मत प्रवाह परेको व्यहोरा दठक

साँचो हो। [107]

<u>१०५. संसद भवन सरक्षा वु श बाने श्वरमा कायरा े त प्रहरी जवान मनोज ज्ञवालीको कागज ब्यहोराः</u> संघीय संसद भवनको चारै नतर हाई प्वाईन्न्ट पोष्ट रहेको ि, उल्लेन्त्ित पोष्टहरुमा चौनबसै घण्टा ईन्तास राईफल सवहत आलोपालो नडउटी िटाईएको हन्ति। उि क्षेर िनाा ु , प्रदशना जस्ता काय ा गन ानपाईन ननर्े नित क्षेर हो। से ंघीय संसद भवनमा संसद बैठक चलेका ददन नपाल प्रहरी रे शसस्त्र प्रहरी पनन थप सरक्षाको लागी आउनु गरे ेका िन। नमनत ् २०८२ भाद्र २३ गते संघीय संसद भवनको बानश्वर चोक तफाको े High Post 14 नम्बरमा नबहान १०.०० बज दे ेिी ददउसो १४.०० बज सम्म ईन्तास राईफल र े ३६ राउण्ड गोली सवहत मेरो नडउटी नथयो। सो ददन रावष्ट्रय सभाको बैठक पनन भएको हाँदा नु पाल प्रहरी र शसस्त्र प्रहरी तफाको थप से रक्षा पनन आएको नथयो। म ु आफ्नै नडउटीमा नथए, लगभग ११.०० वा ११.३० जनत बजको हे नु पिा चारु ै तफाबाट हजारौको सख्यामा प्रदशनाकारीहरु उत्तेन्जत हदु ै संसद भवन घेरी भवनको वाल तथा ढोकाहरु तोडफोड गदै संसद भवन नभर प्रवश गन ाे िोजे, त्कालै नपाल प्रहरी र शसस्त्र प्रहरीको थप मद्दतहरु आई े प्रदशनाकारीहरुलाई सम्झाउन बझाउन थालु े। प्रदशनाकारीहरु प्रहरीको कुरा नसनी झन अराजक हु दु ै संसद भवन तोडफोड गने तथा संसद भवन नभर प्रबश गने प्रयास गरी रहे े। सोही िममा मेरो पोष्ट नन्जक आई मार मार भन्दै मलाई ढंुगामढा प्रहार गन ाु थाले। ढंुगामढा प्रहार गन ाु थालेपिी म आफ्नो हातहनतयार सवहत पोष्टबाट बावहर आई पिाडी हटे। प्रदशनाकारीहरुले संसद भवन प्रबश े गटे , प्रहरी पोष्टहरु तोडफोड गन ाथाले। बावहर ग्यासगन, गोली

बयानको सक्कल प्रनत पाना- , अनसु ची ु -५ अन्तगता रहेको ।

प्रहार भएको आवाजहरु सननन ु थाल्यो। मैले आफ्नो हनतयार फायर गन ाप्रयोग गररन। बले का पि नभड आु -आफ्नो गन्तव्य नतर

107 २ को नस.न.१०४

लाग े र शान्त भयो। शान्त भए पश्चात फेसबक ु तथा नबनभन्न सामान्जक संजालहरुबाट प्रदशनाकारीहरु घाईते तथा म्यृ भएको भन्ने जानकारी भयो। सो ददन बु ले का नु पाली से ेनाको टोली समेत आई संघीय संसद भवनको सरक्षा गन ाु थाल्यो। भोलीपल्ट २४ गतेका ददन नबहान देिि नपाली े सेना, शसस्त्र प्रहरी, नपाल े प्रहरी र संघीय संसद भवन सरक्षा ु वश े बानश्वरका े प्रहरी कचमाारीहरु समेत संघीय संसद भवनको सरक्षा ददई रहु ेका नथयौ, ति ददन मेरो साथमा हनतयार नथएन, लाठी सवहत नभड ननयन्त्रण पोशाकमा नथएं। ति ददन पनन Gen-Z पस्ताबाट चौतफी ु आन्दोलन भई रहेको नथयो। प्रदशनाकारीहरुको ठुलो समहलु े संसद भवन चारै नतरबाट घेरी प्रदशना गरी रहेको नथए। प्रदशना गदाा गदै लगभग १३.०० बज नतर थे ेग्नै नसक्न गरी से ंसद भवन वरपर ठुलो संख्यामा जम्मा भई संसद भवनलाई केन्द्रीत गरी ढंुगामढाु , गलु ेली, पेिोल बम जस्ता प्रज्वलनन्शल पदाथ ा प्रहार गदै, गैटी लगायतका औजारहरुले संसद भवन पररसरमा लगाएको पिाालहरु फोडी संसद भवन पररसर नभर िकु ुरी देिाउदै हल हु ज्जतको साथ प्रबु श गरी से ंसद भवन जलाए। सो पश्चात हानमले आफ्नो हातहनतयार गोनलगठ्ठा सरन्क्षत राख्यौ। ु २३ र २४ गतेको आन्दोलन ननयन्त्रण गने िममा हाम्रो संघीय संसद भवन सरक्षा वु श बाने श्वर बाट के ेही गोली, कावटाज र ग्यासगन िच ाभयो भन्ने सनु को िे ु, कसले कनत कनत िच ागरे मलाई थाहा िैन। 108

<u>१०६. प्रहरी बत्त बालाजृ मा कायराु त प्रहरी जवान न्जतेन्द्र महतको कागज ब्यहोरा:</u> नमनत २०८२। ०५। २३ गतेका ददन ददउसो दई बजु दे ेन्त्ि म प्रहरी बत्त बालाजृ का प्रमु िु प्र.ना.उ ज्ञान बहादर नबष्ट सरको कमाण्डमा राष्ट्रपनत भवन बावहर नसत्तल ननवास गु टमा थप मदत े नडयटी िवटइएको नथए। म िु वटएको स्थानमा सो ददन अबस्था समान्य नथयो भन बे ले की पि ु न्जयनजड आन्दोलनका माननसहरु मोटरसाईकलमा सवार भई प्रहरी नतर थेक्नु र गाली गलौच गने े जस्ता कृयाकलाप भन गने गरे ेका नथए। सो ददन न्जयनजड समे हका माननसहरुलु े नपालको राष्ट्र े वहत, सशासनु , तथा भ्रष्टाचार ननयन्त्रण सम्बन्त्िमा माग रान्त्ि माईनतघर मण्डला क्षेरमा प्रदशना एवम ् आन्दोलन गरर रहेको र बले की नतर सु

बयानको सक्कल प्रनत पाना- , अनसु चीु -५ अन्तगता रहेको ।

ंसद भवनमा तोडफोड गनका साथाु ै आगजनन गन ाििोज्दा गोली चलेको र केही प्रदशनाकारीहरुको म्यृ भएको कु ुरा सामान्त्जक संजालमा सनन थाह पाएको नथए। ु भोली पल्ट पनन म प्र.ना.उ ज्ञान बहादर नबष्ट सरको कमाण्डमा गाडीमा नडयु टी िवटएको नथए। ु हामीहरु प्रहरी बत्त बालाजृ का वडा एरररयामा नडयु टी गरेरएका नथयौं। सवप्राु थम िररबोटमा पगु को े

108 २ को नस.न.१०५

बला िे ेरै माननसहरुलाई भेला जम्मा भइ रहेको देििेको नथए। नबिालय पोशाकमा कोही पनन प्रदशनाकारीहरु नथएनन। उल्लेन्त्ित भेला जम्मा भएका माननसहरु बनस्थली चोकमा आई टायर बाली प्रदशना गरीरहेका नथए। माननसहरुको अ्यानिक नभडभाड नथयो। नभडले बनस्थली प्रहरी पोष्टमा, ढंुगामडा आगजनी गन ाु थाले। हामीहरु जनशन्त्ि थोरै भएकाले सम्झाई बझाई गने बाहु ेक अन्त्य बल प्रयोग गन ा सवकएन। ्यसपिी उल्लेन्त्ित नभडले राष्ट्रपनतको बोहोटार न्त्स्थत ननजी ननवासमा आगो लगाउने हल्ला सनु पिी हाम्रो टोली राष्ट्रपनत ज्ये को ननजी ननवास नतर गयो। ु प्रदशना कारीहरु हातमा बासको लाठी, बोत्तल, ढंुगामडाु , पेिोल बम समेत हातमा नलई राष्ट्रपनतको ननजी ननवास नतर आए। हामीहरु संग गाडी टोली बाहेक अन्त्य जनशन्त्ि नथएन। हामीहरुले प्रदशनाकारीलाई सम्झाई बझाई गन ाु िोज्दा नभड उल्टै उग्र भई अराजक भयो। प्रदशनाकारीलाई सम्झाई बझाई गदाा नमानु पिी अश्रे ग्यास र रबर बु लु ेट प्रहार गरर नततर नबतर पान ाििोजका नथयौं। े नभडले मानन। माननसहरुको नभड अ्यानिक े भएकाले नभड पनःप्रहरी माथी नु ै जाईलागी राष्ट्रपनतको ननजी ननवासमा आगलागी, लटपाट ु तोडफोड गन ा थाले। गोली प्रहार गरेका ठुलो संख्यामा प्रदशनाकारी हातहत हनु सम्भावना नथयो। ्यसपिी से ंचार सेटमा आफू र कायाालय सरक्षा गने भन्न ेु आदेश आएपिी हामीहरु स्थाननयको सहयोगमा कायाालय तफा पैदल फवकायौं। गाडी तोडफोड हन ु सक्ि भनी प्र.ना.उ सरले सरु मु ै कायाालयमा पठाइ सक्न भएको नथयो। कायाालयमा पु ग्रु समयमा े बालाज बु त्त वरपर प्रदशनाृ कारीहरु कोही पनन नबिालयको पोशाकमा नथएनन। अन्त्दाजी दई/नतन ु हजारको समहमा प्रदशनाु कारीहरु कायाालयको गटमा भे ेला जम्मा भई नारा जलु स गनु का साथाु ै गटमा े टायर बाली प्रदशना गन ाथाले। नभडभाडबाट कोही कसैले ढंुगामडा गन ाु थाले पिी हामीले सम्झाई बझाई गरु ेका नथयौं। प्रदशनाकारीको नभड नबनभन्न स्थान, गल्लीबाट आउन िममा जारी नथयो। हाम्रो े कायाालयमा पग्दा प्रु दशनाकारीले कायाालय तोडफोड गरी रहेका नथए। कमाण्डर सरहरुले नभडलाई सम्झाई बझाई ु गदाा नमानी झनै उग्र भई कायाालय सम्पूण ा तोडफोड भई सकेको नथयो। प्रदशनाकारीले पटक पटक पेिोल बम हान्नुका साथै

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

कोही कसैले लामो लाठीको टुप्पोमा आगोको झोरो बनाई पिाल बावहर बाटै कायाालय नभर आगो लगाउन थाले। कैयौं पटक हामीले जारमा रहेको पानी र fire extinguisher को सहायताले आगो ननभाउएका नथयौं। गाडीहरु माथी पनन बावहर बाटै आगो फाल्न थाले पिी कैयौं पटक आगो ननभाएका नथयौं। ्यसपिी हवाई फायर एवम ् अश्रग्यास प्रहार गरी प्रदशना ु कारीहरुलाई नततरनबतर पारी कायाालय तोडफोड भएतापनन आगजनी हन ु बाट जोगाई रहेका नथयौं। कयौं पटक यसरी कायाालय जोगाउन े प्रकृया चनलरहेको नथयो। कायाालयको चारै नतरबाट प्रदशनाकारीहरुले ढं ुगामडा आगजनी गन ा ु थाले। प्रदशनाकारीले प्रहार

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

गरेको पेि्ोल बमले कायाालय प्रमि ज्यु को शरररमा लाग्नु का साथु ै ढंुगा लागी सख्त घाईते हनु ु भयो। प्रदशनाकारीहरुको जमात बढ्दै गई रहेको नथयो भन हामीहरु हवाई फायर र बल्याङ्क राउण्ड े फायर गदै नततर नबतर पाने प्रयास गरी रहेका नथयो। पटक पटक यो काय ादोहोररदै गदाा पनन पररन्स्थत काब ु भन्दा बावहर जान थाल्यो। हजारौंको संख्यामा प्रदशनाकारीले ढंुगामडा ु गरी पिाडीबाट ब्यारेकको दोस्रो तलामा आगजनी गरे, िमश बाटो नतरबाट थनु वा कोठाको भु ेन्ण्टलेटर झ्यालबाट आगो लगाएका रहेिन। थनु वा ु कोठाबाट िवा ु ननस्कन ु साथै कायाालयमा नबनभन्न स्थानबाट आगजनी गन ाथाले। प्रदशनाकारीहरु कायाालय नभर प्रबश गरी सामानहरु ले टपाट गने ु प्रयास गन ाथाले। हामीहरुले रोक्न प्रयास गदै नथयौं। अन्ततः सके े सम्मका हात हनतयार तथा अस्वभावका सामानहरु बोकी बाटोमा बल्याङ राउण्डबाट हवाई फायर गरी, अश्राँग्यास हान्दु ै नभडलाई नततर नबतर पादै नपालटाे र न्स्थत नपाली से ेनाको ब्यारेकमा गई बसेका हौं। प्रहरी बत्त बालाजृ मा ु ढंुगामडा एवमु आगजनन ह् ाँदा दु ई जना प्रदशनाु कारी घाईते भई उपचारको लागी नलई गएकोमा उपचारको िममा म्यृ भएको कु ुरा सामान्जक संजाल माफात सनन थाहा पाएको हु ाँ। कु े कसरी म्यृ भयो सो बारु ेमा मलाई थाहा भएन।

<u>१०७. प्रहरी बत्त स्वयम्भृ मा कायराृ त प्रहरी जवान क्षरेराज नतनमल्सेनाको कागज ब्यहोराः</u> नमनत २०८२ भाद्र २३ गते न्जन्सी शािामा कायरात भएकोले सो ददन कायाालयमा स्टेण्डबाई नथए। उि ददन भएको घटना सम्बन्ििामा नडउटी अनिकृतले जानकारी गराए पिी र समान्जक संञ्जालमा समाचारहरु आए पश्च ात घटनाको बारेमा थाहा पाएको हाँ। नमनत ु २०८२ भाद्र २४ गते प्र.ना.उ. ज्य को कमाण्डमा नयाँ वानु श् वे र, प्र.नन. जनक ढुगांना ज्यको कमाण्डमा कलकीचोक र प्र.नन. ददनु श े थापा ज्यको कमाण्डमा नसनडयो कायालाु य मोडमा नबहान देिी यस कायाालयबाट प्रहरी टोली िटी गएको नथयो। कायाालय सरक्षामा प्र.नन. सु रज बाननयाँ ज्यु को कमाण्डमा कायाालयको शािामा ु कायरा त कमचा ारी गरी ३०/३५ जना कमचा ारी नथयो। उि ददनको अन्दाजी ११:३० बजको े समयमा यस कायाालयको वडा एरीयामा रहेका नभआइपीहरुको घरमा तोडफोड तथा आगजनी भयो भन्ने सचना आएकोलु े ज.प्र.अ. को कमाण्डमा ु १० जनाको टोली नसतापाईला चोकमा िटी गएको नथयो। मानथल्लो कायाालयको आदेशले नबटको प्रहरी समेत अ. १२:०० बजको समयमा यस े कायाालयमा वफताा भएका नथए। अ.१२:१५ बजको समयमा यस कायाालयमा शे रुमा कु ेवह माननसको नभड आएर प्रहरी मानथ ढंुगा मडा प्रहार गरी आिमण गरु ेको सो समयमा हामी प्रहरी र केवह स्थानीयहरुले सम्झाई बझाई आिमण रोक्न लागाएका नथयौ।

नबस्तारु ै प्रदशनाकारीहरुको समह ु बढ्दै गएको र न्त्स्थनत झन आिामक र भयावह बन्दै गएको नथयो, सो मध्ये केवह ब्यिीहरुले रड िकु ुरी बोकेका, केवहले लाठी, ढंुगा, मडा ु , पेिोल भरेका बोतल समेत बोकी वहडेका देन्त्िन्थे। प्र.नन. ज्यलु े पटक पटक माईवकङ गरी प्रदशनाकारीहरुलाई सम्झाई बझाई अनु रोि गरी रहनु भएको नथयो ु र सो अनरोिको बु वास्ता गरी प्रदशनाे कारीहरु ननरन्तर आिमण गरररहेका नथए। प्रहरी कायाालय तथा प्रहरी माथी आिमण हदु ै गदाा कानून बमोन्त्जम ददएको कमाण्डरको आदेस बमोन्त्जम आवश्यकतानसार नसलनसलु ेवार लाठी चाजा, अश्र ग्यासु , सटागनको रबर कावटाज, हवाई फायर गरी कायाालयको सरक्षा गरु ेका हौ। प्रदशनाकारीहरुको समहबाट ननरन्तर भएको आिमणलाई ननयन्त्रण ु गन ा हर प्रयास गररएको हो। प्रदशनाकारीहरुले चारै तफाबाट ढुगां मडा गरी पिाल तथा गु ट समे ेत भ्काई ढुगां मडा गदाा ु १०/१५ जना प्रहरी समेत घाईते भएको र दक्षीण तफाको ददशा तफाबाट नभर पसी सवारी सािन तथा ब्यारेकमा तोडफोड तथा आगजनी गन ाथालेको हदााँ ु , अन्त्दान्त्ज १४:३० बजको समये मा अश्र ग्यासका सु ेल सवकन लागकोले े लाईभ राउण्ड फायर नगरी भीडलाई कन्त्टेन गन ानसवकन अवस्था रहे ेकोले प्र.नन. ज्य लु े लाईभ राउण्ड हान्नु हदु ैन माननसको ज्यान भन्दा कायाालय ठुलो होईन भन्न ेआदेश आएपनि मानवीय क्षनत नहोस भन्ने उद्देश्यले कायाालयमा रहेका हातहनतयार र महत्वपूण ासामग्रीहरु सन्त्क्षतसाथ साथमा लगी सु रन्त्क्षत स्थान तफा जानु सल्लाह गरे ेका हौ। कायाालयमा भएका हातहनतयारहरु र मद्धाका नमन्त्शल वन टन गाडीमा रािी लु ैजान िोज्दा गटबाट ननस्कन सक्ने अवस्था नरहे ेकोले सके जतीको हातहनतयार साँगै बोकी नन्त्जकै रहेको सैननक अस्पताल िाउनी गएका हौ। सो ददन पनन हाम्रो टोनलबाट कानून बमोन्त्जमको आदेशानसार नभड ु ननयन्त्रणमा प्रयोग हनु अश्रे ग्यास सु ेल र सटानगको रबर कावटाज, हवाई फयार गन ालाईभ बलु ेट मार प्रयोग भएको र सो बाट कुनै पनन प्रदशनाकारीहरु घाईते पनन नभएको र मानवीय क्षनत समत े नभएको दठक सााँचो हो। प्रदशनाकारीको अिमणबाट प्रहरी कमचाारीहरु घाईते भएको र हाल पनन उपचार भइरहेको ि। प्रदशनाकारीहरुले गरेको तोडफोड तथा आगजनीबाट यस कायालायको भवन,

सवारी सािन, हातहनतयार, नमन्त्शल लगायतका न्त्जन्त्सी समान र कमचाारीका ब्यिीगत लगा न्त्जन्त्ल्स ु समान जली पूणा रुपपमा नष् ट भएको दठक सााँचो हो।[63]

[63] बयानको सक्कल प्रनत पाना- २, अनसु ची ु -५ को नस.न.१०७ अन्तगता रहेको ।

१०८. संघीय संसद भवन सरक्षा ु वशे बानश्वरमा े कायरा त प्रहरी जवान वहक्मत नब.क.को कागज ब्यहोराः

संघीय संसद भवनको चारै नतर हाई प्वाईन्ट पोष्ट रा िी उल्लेन्त् ित पोष्टहरुमा चौनबसै घण्टा ईन्सास राईफल सवहत आलोपालो नडउटी िटाईएको हन्त् ि ु । ति क्षेर िनाा, जलु सु , प्रदशना लगायतका गनतववनि गन ानपाईन ननर् े नित क्षेर हो। से ंघीय संसद भवनमा संसद बैठक चनलरहन्त् ि, संसद बैठक चल्दा थप सरक्षा कमीहरु पनन िटाउनु गरे ेका िन। नमनत ् २०८२ भाद्र २३ गते संघीय संसद भवनको दन्क्षण तफाको High Post 22 नम्बरमा नबहान १०.०० बज दे े िी ददउसो १४.०० बज े सम्म ईन्सास राईफल र ३६ राउण्ड गोली सवहत मेरो नडउटी नथयो। सो ददन रावष्ट्रय सभाको बैठक बस्न कायिा े म रहेको हाँदा नु पाल प्रहरी र शसस्त्र प्रहरी तफाको थप से रक्षा पनन िवटएका नथए। म ु आफ्नै नडउटीमा नथए, लगभग ११.०० दे िी १२.०० बज जनत बजे को हे नु पि ु , चारै तफाबाट हजारौको सख्यामा प्रदशनाकारीहरु उत्तेन्जत हदु ै संसद भवन घेरी प्रदशना गरी रहेका नथए। प्रदशना गदाा गदै प्रदशनाकारीहरु एकाएक उत्तेन्ज भई अराजक तवरले संसद भवनको पररसरमा लगाएको पिाल भ्काउन र प्रहरी पोष्टहरुमा तोडफो े ड आगजनी गन ाथाले। त्काले आएका नपाल प्रहरी र े शसस्त्र प्रहरीको थप मद्दतहरुले प्रदशनाकारीहरुलाई तोडफोड, आगजनी जस्ता ध्ि्ड्सि काय ानगरी शान्न्त पूण ातवरले प्रदशना गरी ददनहोस भनी सम्झाउन बु झाउन थालु े। प्रदशनाकारीहरु प्रहरीको कुरा नसनी झन अराजक हु दु ै ढंुगामढा गदै प्रहरीहरुलाई घाईतु े बनाई संसद भवन तोडफोड गने तथा संसद भवन नभर प्रबश गने प्रयास गदै े , संसद भवन प्रबश गन ा े थाली मेरो पोष्ट नन्जक आई मलाई समेत ढंुगामढा गन ाु शरु गरु े। म आफ्नो हातहनतयार सवहत पोष्टबाट बावहर ननन्स्कई केही पिाडी गएं। प्रदशनाकारी झनै उग्र रुपले प्रस्तत हु दु ै जान थाले सो पश्चात ग्यासगन, गोली प्रहार भएको आवाजहरु सननन थाल्यो। मु ैले आफ्नो हनतयारबाट फायर गररन। बले

का नतर नभड आु आफ्नो गन्तव्य नतर लागिपी शान्त वातावरण भयो। फे ेसबक तथा नबनभन्न सामान्जक सु ंजालहरुबाट प्रदशनाकारीहरु घाईते हनु को साथु ै म्यृ समु ेत भएको भन्ने जानकारी भयो। सो ददन बले का नु पाली े सेनाको टोली समेत आई संघीय संसद भवनको सरक्षा गन ाु थाल्यो। भोलीपल्ट २४ गते नबहान देििी नपाली े सेना, शसस्त्र प्रहरी, नपाल े प्रहरी र संघीय संसद भवन सरक्षा ु वश े बानश्वरका े प्रहरी कचमाारीहरु समेत संघीय संसद भवनको सरक्षा ददई रहु ेका नथयौ। उि ददन म नभड ननयन्त्रण पोशाकमा नथएं र मेरो साथमा लाठी नथयो। सो ददन पनन Gen-Z पस्ताबाट चौतफी आन्दोलन भई ु रहेको नथयो। प्रदशनाकारीहरुको ठुलो समहलु े संसद भवन चारै नतरबाट घेरी प्रदशना गरी रहेको नथए। प्रदशना कारीहरुलाई प्रहरी सरक्षाकमीहरुलु े सम्झाउने, बझाउनु े गरी रहेका अबस्थामा प्रदशना कारीहरु प्रदशना गदाा गदै लगभग १३.०० बज नतर थे ेग्रै नसक्न गरी से ंसद भवन वरपर ठुलो संख्यामा जम्मा भई संसद भवनलाई केन्द्रीत गरी ढंुगामढाु , गलु ेली, पेिोल बम लगायतका प्रज्वलनन्शल पदाथ ाप्रहार गदै िेरै प्रहरीहरुलाई घाईते बनाई, गैटी, साँवाल लगायतका अन्त्य नबनभन्न औजारहरुले संसद भवन पररसरमा लगाएको पिाालहरु फोडी संसद भवन पररसर नभर िकु ुरी, भाला, लाठी देिाउदै हल हु ज्जतको साथ प्रबु श गरी से ंसद भवन जलाए, सो अबस्थामा नपाली से ेनाबाट कुनै सरु क्षा्मक प्रनतविया भएन/गररएन। सो पश्चात हानमले आफ्नो हातहनतयार गोनलगठ्ठा सरन्न्क्षत ु राख्यौ।

<u>१०९. प्रहरी बत्त थानकोटमा कायराृ त प्रहरी जवान चमान नसु ंह िामीको कागज ब्यहोराः</u> नमनत २०८२ साल भदौ २३ गते र २४ न्त्जयनजड (े Zen-Z) यवा पु स्ताद्वारा काठमाण्डौ लगायत ु मलु कका ववनभन्न भागमा प्रदशना गररदा भदौ ु २३ गतेको हकमा म थानकोट प्रहरी वत्तका प्रहरी ृ नायव उपरीक्षक एनलजा नगरीको कमाण्डमा १५ जनाको टोलीसवहत अं.१० बजको े समयमा माईनतघर मण्डलामा िवटएको नथए भन भदौ े २४ गतेको हकमा भन म प्रहरी बे त्त थानकोट सृ रक्षाथ ाु प्रहरी नायव उपरीक्षक एनलजा

नगरीको कमाण्डमा ३५ जनाको टोलीसवहत नबहान ४ बजदे ेिि कायाालय सरक्षामु ै िवटएको नथए, अन्य कायाालयका प्रहरी कमचा ारी ननयनमत मोबाईल, CRV लगायत नडउवटमा र २ जना प्र.नन. सरको प्रहरी टोली कायाालय भन्दा बावहर थप मद्धतमा िवटएको नथयो, भदौ २३ गतेको हकमा म प्रहरी नायव उपरीक्षक एनलजा नगरीको कमाण्डमा १५ जनाको टोलीसवहत अं.१० बजको समयमा माईनतघर मण्डलामा फे ुल गयरमा डये टी नलइसकु ेको नथए। सो समयमा माईनतघरमा अ.१००० जना जनत भेला जम्मा भएका नथए र भेला जम्मा भएका मध्य े कनतपयले स्कुल र कलेजको पोशाक समेत लगाएका नथए, भेला जम्मा भएका व्यन्त्िहरुले पदाशन शान्तीपूण ागने उच्िृङ्खल नगने भनर नारा लगारहे ेका नथए, ्यसपश्चात माननसहरु माईनतघर मण्डलामा भेला जम्मा हनु िम बढ्दे ै गयो र अ.१०-१२ हजार माननसहरु भेला जम्मा भएको हनु पिा। भु ेला जम्मा हनु िममा ववनभन्न व्यन्त्िहरुले े भार्ण गने काम गररहेका नथए र हानम भन सो नभडलाई े कडना गने पोन्जसनमा ड्युटी नलएका नथयौ। अ. ११:३० देिि १२:०० बजको नबचको समयमा े माईनतघर मण्डलामा भेला जम्मा भएको भीड पैदल वहडेँर नया बानेँ श्वरतफा अगाडी बढे ेको नथयो र सो अगाडी बढेको भीडमा एउटा ढाला भएको वपकअप गाडीमा पनन केवह माननसहरु चढेर माईवकङ गदै नथए। अगाडी बढेको भीड उत्तेन्जत हाँदु ै नथयो र म सवहतको टोलीलाई सो भीडलाई कडना गदै लैजान समेत हम्मे हम्मे परेको नथयो। सो भीडमा उपन्स्थत मान्त्िेहरु अनिकांश यवा उमु ेर समूहकै नथए र उनीहरु हाम्रो आग्रहलाई सन्न ु तयार नथएनन।् अगाडी बढ्न े िममा सडक ववभाग आईपगु पिा भने सो भीडले े अिान्न्शत हाँदु ै परुै बाटो ओगटेर सवारी आवगमन समेत नहन ददनु गरी े अगाडी बढ्न थाल्यो। अगाडी बढ्न िममा े थापागाउँको पल आईपु गु पिा म सवहतको टोलीले े उि भीडलाई कडना गरेर बाँयानतरको बाटो मार प्रयोग गने गरी लैजान िोज्दा सो भीड थप अिान्न्शत भई प्रहरीलाई पनन अन्श्लल शब्दहरुको प्रयोग गरेर गालीगलोज गदै परुै बाटो नै ओगटेर अगाडी बढ्दै गयो। ्यसपश्चात सो भीड आविन्न्शत हाँदु ै एभेरेष्ट होटल अगाडी रहेको ब्याररकेड सम्म पग्यो जहाँ थप प्रहरी टोली पनन नथयो र ्यहाँ पु ग्दा ु सम्म पनन म सवहतको टोलीले सो भीडलाई अगाडी तफाबाट कडना न गरै ेको नथयौ। ्यसपिा म सवहतको टोली ब्याररकेड पिाडी नथयो र भीड भन थप उत्ते ेन्जत हाँदु ै गालीगलौज गदै नाराबाजी गररहेको नथयो। सो समयमा अ. १५ हजार माननसहरु भेला जम्मा भइसकेको हनु पिा। ्यसपिा ु सो भीडले ब्याररकेड भ्काउने, बोतल हान्ने, ननर्नित क्षेर ले ेन्त्िएको ब्यानर समेत च्यात्न

काम से रु ु गररसकेको नथयो। सो िममा म सवहतको प्रहरी टोलीले सम्झाई बझाई गदाा समु ेत उि भीड केवह मान्न तयार नथएन र ्यहा उपन्स्थत स्वयंसेवकहरुले सम्झाई बझाई गदाा पनन सो भीड उत्तु ेन्त्जत र आिमक हनु िम झने ै बढ्दै गयो। केवह समयपिी बद्दनगर जानु ओरालो बाटोतफाबाट अ.े ५०१०० जना जनत मोटरसाईकल रैली गदै भीडसंग नमन्त्सए। ्यसपश्चात भीड झन उत्तै ेन्त्जत र आिमक हन थाल्यो। सोही िममा हामीलु े ननकै समयसम्म भीडलाई ब्याररकेड तोड्नबाट रोक्ने प्रयास गदाा समेत सो भीडले ब्याररकेड तोडी संसद भवनतफा अगाडी बढ्यो। उि भीडलाई रोक्नका लागी नपाल प्रहरीको वाटर क्याननबाट पानीको फोहोरा समे ेत प्रयोग गररएको नथयो। भीडले ब्याररकेड तोडी संसद भवनतफा अगाडी बवढसकेपश्चात हामीले कमाण्डरको आदेश बमोन्त्जम संसद भवनको सरक्षाथा ु संसद भवनको नागररक लगानी कोर्तफाको गटको बावहर ड्युटी नलयौं। ्यसपिी े उि भीडले प्रहरीमाथी ढुङ्गामडा हान्ने र सु ंसद भवनका नभत्ताहरु फोने लगायतका गनतववनि हरु सरु ु गयो। सो िममा म सवहतको टोलीमानथ उि भीडले अ्यानिक ढुङ्गामडा प्रहार गरी मु , मेरो कमाण्डर सवहत िेरै प्रहरी सानथहरु घाईते भईसकेका नथयौं। ननजहरुले हामीले ड्युटी नलएको गटतफाबाट से ंसद भवन प्रवश गन ाे िोज्दा हानमले घडामु नन लाठी प्रहार गरु ेर भीडलाई नततरनबतर पाने प्रयास गयौ। म सवहतको िेरै जना प्रहरी सानथहरु बढी मारामा घाईते भईसकेपश्चात हामी प्राथनमक उपचारको लागी ४५ नमनटजनत से ंसद भवननभर गयौ र उपचार पशचात पन: सोवह ु पोन्त्जशनमा डयटी नलयौं। ननजहरुलु े टायर बाल्न समे ेत गरररहेका नथए र सो िममा घाईते प्रहरीकमचारीको उद्दार गन ाहामी िवटएको गट अगाडी आईपे गु को सशस्त्र प्रहरी बलको एम्बे लु ेन्त्स समेत सो भीडका केवह ब्यन्त्िहरुले आगजनन गरे। ्यसपश्चात केवह समयसम्म आन्दोलनकारी र हामीबीच दोहोरो नभडन्त भयो जस्मा हानमले लादठ चाजा, गयास गन, र रबर बलु ेट सम्मको प्रयोग गयौ। सो िममा कमाण्डरको आदेश बमोन्त्जम ५ राउण्ड डमी गोली प्रयोगह भएतापनन हानमले लाईभ राउण्डको प्रयोग भने गरेनौ। ्यसपिी अन्त्य टोलीको हकमा कहााँबाट के कनत राउण्ड प्रहार भयो को कनत घाईते भए भन्ने सम्बन्त्िमा मैले केवह ठम्याउन सवकन। ्यसपिी उि भीड संसद भवनको नभत्ता फोडन, े वालमाथी चढने, प्रहरीमानथ ढुङ्गामडा गने काम गररनु ै रहेको नथयो। सो िममा संसद भवन तफाको भीड कम भई एभेरेष्ट हन्त्स्पटल तफा भीडभाड बढी हन थालु ेपिी म सवहतको टोलो एभेरेष्ट हन्त्स्पटल तफा ड्युटी नलयौं। सो स्थानमा पनन केवह समयसम्म आन्दोलनकारीले हामीलाई ढुङ्गामडा गने

काम गररनु ै रहे। अन्दाजी २१:३० सम्म सो स्थानमा िविटएपश्चात हामी आदेशअनसार आफ्नु ै कायाालय वफताा भयौ र फवकान िममा हानमले े ऐभेरेष्ट हन्स्पटलमा उपचार पनन गरायौ। भदौ २४ गतेको हकमा भन म प्रहरी बे त्त थानकोट सृ रक्षाथ ाु प्रहरी नायव उपरीक्षक एनलजा नगरीको कमाण्डमा ८९ जनाको टोलीसवहत नबहान ४ बजदे ेिि कायाालय सरक्षामु ै िविटएको नथए। अन्दाजो ११:०० बजको े समयमा हाम्रो कायाालय भवन अगाडी अ. ३ देिि ४ हजार मान्त्िे भेलाजम्मा भईसकेका नथए। ्यसपिी ति भीडले केवह समयसम्म नाराबाजी गने, टायर बाल्न सम्मका े गनतववनि मार गरररहेका नथए। ्यसपश्चात सो भीड सतङगलतफा लाग्यो। अन्दाजो ु १५:०० बजको े समयमा हाम्रो कायाालय भवन अगाडी अ. ४ देिि ५ हजार मान्त्िे पन: भु ेलाजम्मा भई नाराबाजी गन ासरु गरु े। ्यसपश्चात सो भीडले हामी मानथ र हाम्रो कायलाय भवन मानथ केही उच्ृिङ्खल व्यन्त्िहरुले ढुङ्गामडा गनु , पेिोल बम प्रहार गने िम जारीरहाँदा सकभर सम्झाई बझाई गदै बचाउदु ै आएकोमा सम्झाई बझाई गदाा समु ेत नामाननसकेपिी सकभर कन्त्टेन गने रोक्न काम गयौ अ. े १६:३० बजको े समयमा ननजहरुले कायाालयनभर प्रबश े गने अवस्था आईसकेपिी हानमले ननजहरुलाई बावहर लिटन े काम गयौ। ्यसपश्चात कमाण्डरको आदेश बमोन्त्जम हानमले सो भीडलाई पार गदै २ वटा qrt मोटरसाइकल बाहेकका कायाालयको सवारी सािन, हातहनतयार र गोनलगठ्ठा समेत सरन्त्क्षत बोकु ेर गोदाममा अवन्त्स्थत नपाली से ेनाको न्त्शक्षालयमा पगी बस्यौ। सो ददन ु पनन हाम्रो केवह प्रहरी कमचारीहरु घाईते भएका नथए।[64]

<u>११०. प्रहरी वत्त नसृ ंहदरवार काठमाडौंमा कायरात प्रहरी जवान बित नगरीको कागज ब्यहोराः</u>
देशका ववनभन्न भागमा प्रदशना भई रहदा भदौ २३ गतेको हकमा म यस कायाालयका कायाालय प्रमि प्र.ना.उ जनािनाु न्त्घनमरेको कमाण्डमा माईनतघर मण्डलामा नबहान अन्दाजी ०९:३० बजको े समयदेिि नै ड्युटीमा िविटएका नथयौ। सो समयमा अन्दाजी ४००० जना जनत यवायु बतीहरु उपन्त्स्थत भई त्कालीन सरकार ववरुद्द ववनभन्न ु वकनसमका नाराबाजी गरररहेका नथए। केही समय पिी सो भीड बानश्वरतफा अगाडी बढ्यो भने हामी े भन बाने श्वर तफा नगएर माईनतघरमे ै ड्युटी नलएर बस्यौ। अनिकांश माननसहरु बानश्वरतफा अगाडी े बढेको भएतापनन माईनतघरमा पनन उल्लेिनीय संख्यामा प्रदशनाकारीहरुको

[64] बयानको सक्कल प्रनत पाना- ३, अनसु चीु -५ को नस.न.१०९ अन्तगता रहेको ।

उपन्स्थनत नथयो। सो िममा एम्बलु ेन्सहरुको आवतजावत देि िर र मेरो कमाण्डरमाफात पनन जानकारी भएपश्चात बानश्वरतफा प्रहरीको गोली लागे र के ेही प्रदशनाकारीहरु घाईते भएको कुरा थाह जानकारी भयो। माईनतघर मण्डलामा रहाँदा मेरो कमाण्डरले ताहा अवन्स्थत न्जल्ला सरकारी ववकल कायाालयमा समेत आिमण हन सक्नु भने पिी हानम सवहतको टोली न्जल्ला सरकारी ववकल कायाालयको े सरक्षाथ ाु िवटएका नथयौँ। सो िममा साझनतर हानमलाँ े लाठीचाज ासम्मको बल प्रयोग गरेरे भेला जम्मा भएको भीडलाई नतत्तर नबतर पायौ। सो िममा म सवहतको टोलीले अश्रग्याँसु , रबर बलु ेट र लाईभ राउण्डको प्रयोग गरेन। अं २०:३० बजको समयमा भीड जम्मा हे नु र आन्दोलन हे नु े िममा रोवकएपनि हानम कमाण्डरको आदेश बमोन्जम कायाालय फकेर ब्यारेकमा स्यौँ। ु नमनत २०८२ भदौ २४ गते भन म नबहान अं. े ०८:०० बजको समयमा मे ेरो कमाण्डर प्रनाउ जनादान न्घनमरेको टोली सवहत माईनतघर मण्डला पगु । सो समयमा माईनतघरमा के ेही माननसहरु उपन्स्थत भएतापनन िैरै माननसहरु नथएनन। आदेशबमोन्जम प्रनाउ सर सवहतको टोली भद्रकालीतफा जाँदा म भन प्रनाउ सरको गाडीको से रक्षाथ ाु गाडीमै िुटेर गाडी संगै नसंहदरबारको पन्श्चम गट नभर े गई बसे। ्यहाँ रहाँदा अन्दाजी १०:३० बजको समयमा अन्दाजी े ७००० जनाको भीडले हातमा भाला, बल्चा े , रड लगायतका हातहनतयार बोकी नसंहदरबारको पन्श्चम गट तोडफोड गरे ेर नसंहदरबार नभर प्रवश गरे े। ्यहाबाँ ाट पन: हामी(म र गानडको राईभर) आफु ू बसेको गाडीको सरक्षाथ ाु नसहंदरबारभीर रहेको प्रहरीको सरक्षा गणमा गई गाडीलाई ्याहा सु रन्क्षत राख्यौँ। ु नसहंदरबारभीर रहेको प्रहरीको सरक्षा ु गणमा रहेका हातहनतयार नपाली े सेनाको कायाालयमा साररररहेको अवस्थामा मैले मसाँग रहेको SLR र गोनल समेत नपाली से ेनाको कायाालयमा बझाए। ु ्यसपश्चात हामी नपाली से ेनाको पवी गु टमा रहे ेको ब्यारेकमा गई सरन्क्षत भई बसु ेम। अन्दाजी रानतको १०:०० बजको समयमा मे ेरो कमाण्डर नसत पन: भु ेट भएपश्चात म गाडीमै बसेर मेरो कायाालय नसंहदरबार आईपगु । कायाालय आईपे गदा को समयमा हाम्रो कायाालय भवन जनलरहु ेको अवस्थामा नथयो र केही ब्यन्त्िहरुले हाम्रो कायालायमा रहेका सरसामान चोने प्रयास गरररहेका नथए। ती मध्ये ४ जना परुर्लाई हानमलु े ननयन्त्रणमा नलई न्जल्ला प्रहरी पररसर काठमाण्डौ लागी बझायौँ। ु

्यसपनि हामी अं. ०१:०० बजको समयनतर हामी प्रनाउ सरसवहत ने पाली से ेनाको जंगी अड्डा नभर गई स्यौं। ु [65]

<u>५.१.५ सशस्त्र प्रहरी बल नपालको बयान तथा घटना नबबरण कागज ब्यहोराःे</u>	<u>१११. सशस्त्र प्रहरी महाननरीक्षक राज अयाला ु को बयान कागज ब्यहोराः</u> कुनै पनन आन्दोलनको वास्तववक न्स्थनतको जानकारी नलन ददनका लानग संगठन प्रमिलाई हु नु े ररपोवटाङ्ग ननयनमत रुपमा सशस्त्र प्रहरी बल प्रिान कायाालय काय ानबभाग प्रमिबाट हु नु गदाि। े Chain of Command अनसार नु ै कायरात AIGP, DIGP, SSP, SP हरुबीच ररपोवटाङ र ननदेशनको श्रृङ्खिला रही आएको ि।

२०८२ साल भाद्र २३ गतेको आन्दोलनअन्घ जन्जी ये ूवा पस्ताहरुलु े प्रयोग गररहेको Reddit, Discord, X लगायतका सामान्जक सञ् जालहरुको बारेमा सशस्त्र प्रहरी बलको सूचना संकलन प्रणाली र संगठना्मक संरचनाबाट कुनै ररपोवटाङ्ग भएको नथएन। आन्दोलनबाट संघीय साँसद भवनमा आिमण गने बारे कुनै ठोस पूब ासूचना प्राप् त नभएको भएतापनन नबश्लर्णको आिारमा गत े चैत १५ गते तीनकुनमा भएको आन्दोलन र घटना पश्चान से ंघीय संसद भएको बानश्वर क्षेरलाई उच्च से रक्षा ु चनौती भएको क्षेरको रुपमा रान्त्िएको नथयो। सशस्त्र प्रहरी बल नु पालका कमाण्डरहरुलाई से रक्षा ु चनौतीको नबश्लु र्ण गरी से रक्षा सतकाता अपनाउन र सबु ै न्जल्ला सरक्षा सनमु नतबाट एकीकृत सरक्षा ु योजना बनाई अन्य सरक्षा ु ननकायहरुसाँग प्रभावकारी समन्वयमा रही सरक्षा ु पररचालन हन ु संगठना्मक संरचना अनरुप काय ाु नबभाग माफात ननदेशन ददएको नथयो। नपाल सरकारले े सामान्जक सन्जाल बन्द गने ननणया नलनपु ूब ायसबाट उ्पन्न हनु से रक्षा चु नौती ु सम्बन्त्िमा सशस्त्र प्रहरी बल नपालसे ाँग कुनै राय-सल्लाह नलएको नथएन। भाद्र २३ गतेको आन्दोलनको िममा ननर्नित क्षरे े तोडी संघीय साँसद भवनतफा आन्दोलनकारीहरु आइरहेको सूचना काय ानबभाग माफात उनी गह मन्त्रालयमा रह ाँदा पाएका नथए। सो अवस्थाको मूल्याङ्कन गरी प्रभावकारी र समन्वया्मक सरक्षा ब्यवथाको लानग काय ाु नबभागका नबभाग प्रमि ु माफात ननदेशन ददएका नथए। गह मन्त्रालयमृ े रहाँदा सरक्षाकमीको घु ेरालाई तोड्दै

[65] बयानको सक्कल प्रनत पाना- ३, अनसु ची ु -५ को नस.न.११० अन्तगता रहेको ।

प्रदशनाकारीहरु साँघीय साँसद भवन परररसर नभर प्रबश गरे ेको जानकारी पाएको र सबै सरक्षा ननकाय प्रमु िहरुलु े आफ्नो आफ्नो सरक्षा ननकायलाई प्रभावकारी र समन्त्वयाि्मक रुपमा काय ाु गन ाननदेशन गरेका नथयौँ। अस्था असमान्त्य हाँदु ै गएपनि न्त्जल्ला प्रशासन कायाालय, काठमाडौं्लं े जारी गरेको कफ्य ाु आदेशपनि संगठनाि्मक संरचना अनशार प्रभावकारी रुपमा न्त्जल्ला सु रक्षा सनमनत / प्रमु ि न्त्जल्ला ु अनिकारी एंव सबै सरक्षा ननकायसु ाँग समन्त्वयाि्मक ढंगले स्थानीय प्रशासन ऐनमा भएको ब्यवस्था बमोन्त्जम काय ागन ाननदेशन ददएको नथए। ाँ प्रदशनाकारीहरूले सरक्षाकमीमानथ ढु ंुगामढाु , हातपात र आिमण गरी घाइते बनाएको अवस्थामा पनन आफूले मातहतका अनिकृतहरूलाई संयनमत तर प्रभावकारी ढंगले न्त्जम्मेवारी पूरा गन ाननदेशन ददएका नथए। नाँ पाली से ेनासाँग को समन्त्वय सन्त्दभमाा उनले प्रिानमन्त्री, गहमन्त्री र गृ हसन्त्चवको ृ तहमा समन्त्वय भइरहेको र आफूले आफ्नो हैनसयतमा आवश्यक सूचना र समन्त्वय कायम गरेको बताएका िन। गोली चलाउन् ननणयाे व्यन्त्ि्गत रूपमा आफूले नगरेको र वफल्डमा िवटएका सरक्षाकमीहरूलु े कानून, SOP र परर्न्त्स्थनतको मूल्याङ्कनका आिारमा आवश्यक ननणया नलएको स्पष्ट पादै, सशस्त्र प्रहरी बलका तफाबाट अन्त्तरााविष्ट्रय प्रहरी मानक र मानव अनिकार मापदण्ड उल्लङ्घन हनु े गरी भीडमानथ घातक गोली प्रहार भएको कुनै आनिकाररक ररपोटा आफूले नपाएको तर हवाई फायररङ भएको दाबी गरेका िन। स् ंसद भवन परररसरमा िवटएका सबै सशस्त्र प्रहरी कमचाारीहरू Crowd Control सम्बन्त्ि्ी SOP बारे जानकार रहेको र Layered Defense Plan समेत कायाान्त्वयनमा रहेको उनको भनाइ ि।

सशस्त्र प्रहरी बल नपाे ल न्त्जल्ला सरक्षा सनमनतको ननणयाु बमोन्त्जम एकीकृत सरक्षा योजनाअन्त्तगताु परर्चानलत भएको र संघीय संसद भवनको सरक्षाथ ाु Dedicated Security Force का रूपमा नभई त्कालीन परर्न्त्स्थनतको सामना गन ापरर्चालन गरर्एको स्पष्ट पारेका िन। उनका अन् सार वफल्ड ु कमाण्डरहरूले “life over property” को नसद्धान्त्तलाई केन्त्द्रमा रा्ी अनिकतम संयमता अपनाएका नथए। भाद्र २३ गतेको संघीय संसद भवन घटनापश् चात प्रिानमन्त्रीज्य समक्ष सु रक्षा प्रमु िहरुको निवफङ्ग ु भएको नथयो। दोस्रो ददनदेन्त्ि काठमाडौं र देशभरर उ्पन्न हन सक्नु सम्भाववत से रक्षा चु नौतीबारु े िलफल गदै मातहत इकाइहरूलाई उच्च सतकाता, आवश्यक फौज परर्चालन, मानवअनिकारको संरक्षण

तथा सम्बदान, थप मानबीय क्षनत हन ु नददन, Life over property को अवलम्बन र contingency योजना तयार राख्न ननदेशन ददइएको नथयो। साथै, बल प्रयोगमा संयमता अपनाउने, मानवअनिकारको संरक्षण सननन्श्चत गने र न्यु ूनतम बल प्रयोगको नसद्धान्त पालन गने ननदेशन समेत ददइएको नथयो। भाद्र २४ गते नबहान हामी प्रिानमन्त्री ननवास बालवाटार पु गु को नथयौ। भीड ननयन्त्रण र से रक्षा ु चनौतीहरू ु , सावजा ननक स्थलमा आगजनी, तोडफोड र लटपाटको न्स्थनतका वारु ेमा अवगत गराएपनि प्रिानमन्त्रीले घटनाको गन्म्भरता स्वीकार गदै सरक्षा ननकायहरु बीचको समन्वयमा थप प्रभावकारीता ु ल्याउन ननदेशन ददएका बताए। भाद्र २४ गते ववनभन्त् न स्थानमा सरक्षाकमीहरूमानथ भएको सांघानतक आिमण र ह्या घटनालाई ु उनले अ्यन्त ननन्दनीय र राज्यको सरक्षा ु संरचनामानथको गम्भीर चनौतीका रूपमा व्याख्या गरु ेका

िन। ् सरक्षा व्यवस्थापनका िममा भएको क्षनतु , हातहनतयार तथा गोलीगठ्ठा लटपाटको सन्दभमा ु ा उनले सशस्त्र प्रहरी बल नपाले , नपाल े प्रहरी, नपाली े सेना र न्जल्ला प्रशासनबीच संयि ु समन्त्वत काययोजना त्काल लाग गररएको र लु वटएका हातहनतयारु , गोलीगठ्ठा तथा कारागारबाट फरार भएका कैदी-वन्दीहरूको िोजी तथा बरामद काय ा ननरन्तर सञ् चालनमा रहेको बताएका िन। ् भाद्र २४ गते बालवाटारमा सम्पन्त् नु सरक्षा निवफङपनि आफु ू अन्य सरक्षा ननकायका प्रमु िहरूसु ाँग नपाली से ेनाको हेनलकोप्टरमाफात जंगी अड्डा पगु को र ्यहाँ से रक्षा व्यवस्थापन तथा समन्वयका ु ववर्यमा िलफल गरी सोही साँझ सशस्त्र प्रहरी बल नपाल प्रिान कायाालय फवकाएको तथ्य सही े भएको उनले पवष्ट गरु ेका िन। ् अन्न्तम बल प्रयोग गन ाआदेश ददन सक्न अनिकार स्थानीय प्रशासन ऐन बमोन्जम आफ्नो अनि कार क्षेर नभर नरहेको र आफूले कुनै ्यस्तो आदेश नददएको बताउाँिन। ् भाद्र २३ र २४ गतेको आन्दोलनमा परी कुनै सशस्त्र प्रहरीको म्यृ भएको िु ैन तर केही संख्यामा घाइते भएका साथै सशस्त्र प्रहरी कमचाारीका व्यन्त्िगत सवारी सािन, कायाालयमा प्रयोग हनु न्जन्सीे , सरक्षासम्बन्त्िी उपकरणहरू समु ेत क्षनत वा लटपाट भएका नथए। ति आन्दोलनमा सशस्त्र प्रहरी ु बल नं. १ बराह बावहनी मख्यालय सु नसरीबाट ु SLR १० नाल, ग्याँस गन ४ नाल तथा ऐ. मा प्रयोग हनु गोलीहरु समे ेत हराएको एवम सशस्त्र प्रहरी बल न् ं. ९ पशपनत बावहनी मु ख्यालय ु काठमाडौंबाट SLR ११ नाल, ग्याँस

गन २ नाल, SMG १ नाल तथा ऐ. मा प्रयोग हनु गोलीहरु े समेत हराएको प्रनतवदेन प्राप् ते भएको ि। बहादरीपु ूवका कतव्ाय पालन गने सरक्षाकमीको नामावली तयार पारी सशस्त्र प्रहरी ददवसमा पु रस्कार ु ददन व्यवस्था गरररएको ि। दावय्बबाट नबमे ि र कमजोरी ु देि◌ाउनहरूको लानग आन्तररक ि◌ानववन े सनमती गठन भई ि◌ानववन को प्रकृयामा रहेकोले प्रनतवदेन े आएपनि आवश्यक कानूनी/अनशासनाम्क कारबाही गररनु । े सशस्त्र प्रहरी बल नपालका से रक्षाकमीहरुलु े सीमीत श्रोत साि◌ान र न्यून जनशन्त्िका बावजद पनन ु व्यावसावयक रुपमा कारबाही गरेको बताए। व्यावसावयकता ननवााह गनेिममा प्रनतकूल पररन्स्थतीको नसजनाा भएको अवस्थामा। सशस्त्र प्रहरी बल व्यावसावयकतामा कही कतै नचकु ैको बताएका िन। ् वयानको उत्तरािमाा उनले भववष्यमा यस्ता घटना पनः नदोहोररन प्रशासननक सु ि◌ारु , मानव संसािनको क्षमता ववकास, ननयनमत तानलम, Non-lethal उपायको पयााप्त अभ्यास, मानवअनिकार संरक्षणप्रनतको संवदेनशीलता तथा पे ूव ◌ातयारीमा जोड ददएका िन। स् रक्षाकमीको मनोबल उच्च राख्न कररयर ु सरक्षा ु , क्षनतपूनता, बीमा र सामान्जक सरक्षाको प्रयाभु नत आवश्यक रहू ेको उल्लेि गदै, राजनीनतक हस्तक्षेपववनाको तटस्थ र पेशागत सरक्षा सु ंयन्त्र नै दीघकाालीन समाि◌ान भएको ननष्कर् ◌ाउनले प्रस्तत गरु ेका िन। समग्रमा्, राज अयाालको वयानलु े ति घटनािम सशस्त्र प्रहरी बलको ननयतवश वा मापदण्डववपरीतको काय ◌ानभई अ्यन्त जवटल र दवाबयि पररन्स्थनतमा कानु ूनी दायरानभर रहेर गरेरएको सरक्षा व्यवस्थापनको पररणाम भएको द्दवष्टकोण अन्त्य सारु ेको देन्त्िन्त्ि। 66

<u>११२. सशस्त्र प्रहरी अनतररि महाननरीक्षक नारायणदत्त पौडेलको बयान कागज ब्यहोराः</u> न्जयनजड समे ूहले आयोजना गरेको प्रदशनाबारे मातहत बावहनीले ददएको प्रारन्म्भक सूचना शान्न्तपूण ◌ा रुपमा मण्डला-नयाँबानश्वर पररनिनभर सीनमत रहने अने मान नथयो। सु रक्षा योजना पनन यही अनु मान ु अनरूप न्जल्ला सु रक्षा सनमनतबाट बनु को एकीके ृत सरक्षा योजनामु ै आिाररत रहेर मातहत बावहनीले नडउटी पररचालन गरेको नथयो। सशस्त्र प्रहरी तफाबाट कुनै अनतररि पूवसा ूचना वा सामान्जक सञ् जाल (Reddit,

66 बयानको सक्कल प्रनत पाना- ४४, अनसु ची ु -५ को नस.न.१११ अन्तगता रहेको ।

Discord, X आदद) ववश् लेर्ण प्राप् त नभएकैले िितरा उच्च हनु से ंकेत आफूलाई अन्त्यल्लो ददनसम्म प्राप् त भएको नथएन। भदौ २३ को नबहानदेन्त्ि नै उप्यकामा भीड तीव्रतापूवका बढ्दै जााँदा, उनी ववभागीय प्रमिको ु हैनसयतमा 'व्यवस्थापकीय समन्त्वयमा सीनमत रहेको उल्लेि गिान। सशस्त्र प्रहरी बल न् पालको े एम्बलु ेन्त्समा आगजनी भएको तथा काठमाडौंमा कफ्यय जारी भएपनि बावहनीको ररपोवटाङबाट जानकारी ाु भएको नथयो। वफल्डमा िवटएका सशस्त्र प्रहरी अनिकृतहरूलाई उनले पवहलेदेन्त्ि नै न्त्यूनतम बल प्रयोग, मानव अनिकारको संरक्षण, र स्थानीय प्रशासनसाँग ननरन्त्तर समन्त्वय गने ननदेशन ददइएको उल्लेि गरेका िन। एम्ब् लु ेन्त्समा आगजनी, सरक्षाकमीहरूलाई ढु ंुगामढा र हातपातु , तथा नभनर सरक्षा घु ेरातफा िकेल्न गनतववनि से रु भएपनि पनन सशस्त्र प्रहरी तफाबाट हवाई फायर मारु

ै भएको ररपोटा आफूले पाएको दाबी गररएका िन। ृ मतकहरुको प्रदशनाृ कारीहरुको पोस्टमाटाम ररपोटामा देन्त्िएका िाती, मिु , टाउको वा घााँटीमा चोट परेका घातक गोलीकाण्डबारे सशस्त्र प्रहरीबाट १९ राउन्त्ड हवाई फायर मार भएको ररपोटाले ननजहरुको म्यृ हु नु मा सशस्त्र प्रहरीको कु ुनै भनमका नरहू ेको। भोनलपल्ट भदौ २४ मा न्त्स्थनत देशभर असामान्त्य बन्त्दै जााँदा, उनी प्रिान कायाालयमै रही देशभरका इकाई प्रमिहरूसु ाँग नडनिवफङ, सतकाता आदेश र contingency planning मा केन्त्द्रीत भएको बताउाँिन। उप्यका सवहत द् ेशका थप्रु ठाउँ ाँमा प्रहरी कायाालयहरु, पाटी कायाालय, सरकारी संरचना र व्यापाररक प्रनतष्ठानमा आगजनी, तोडफोड र लटपाट सु रु हु ाँदा उनलु े मातहतलाई उच्च सतकाता, अन्त्य सरक्षा ननकायसु ाँग सहकाया, मख्य सु ंरचनाको प्राथनमक सरक्षाु , घाइतेलाई त्काल अस्पताल पठाउन, े र न्त्यूनतम-तर प्रभावकारी-बल प्रयोग गन ाननदेशन ददएको जनाएका िन। ृ भाद्र २४ गते उप्यकामा सशस्त्र प्रहरी बल नपाले , सरक्षा बु श नमनभवन काठमाडौं र झापा े न्त्जल्लामा भटानी शरणाथी सु रक्षा बु श बे लडागी बाट हनतयार र असवाव आगजनी र ले टपाट भई ु क्षनत हन पु गु को नथयो। े 'अस्वाभाववक रूपमा ठूलो नते ृववववहीन र वह ंसा्मक भीड तथा अचानक सरु भएका आिमणका कारणु ले ति ददनको घटना घटेको उनको अनमान रहु ेको ि। उनका अनसार उप्यकामा सु रक्षाकमीको न्त्यु ून संख्या, भौनतक संरचना कमजोर हनु , ु तथा वफल्डमा िवटएका अनिकांश जनशन्त्ि अन्त्य महत्त्वपूण ा स्थानमा व्यस्त हनु को ु कारणले लटपाट ु तथा आगजनी ननयन्त्त्रणमा चनौती पु ैदा गरायो।

तर भदौ २४ मा देशभर सशस्त्र प्रहरी तफाबाट कसैको म्यृ ु भएको जानकारी नभएको उल्लेि गरेका िन। ् आन्दोलनमा घूसपैठका ववर्यमा भन उनले े स्पष्ट रूपमा शान्न्तपूण ाभीडमा बाह्य समूह प्रवश गरी े उन्माद फैलाएको ननष्कर् ाप्रस्तत गरु ेका िन। वयन् ै घसपु ैठीय समूहको आिामक वियाकलापकै कारण आन्दोलन वहंसा्मक र ध्वंसा्मक बनको उनको मे ूल्याङ्कन रहेको ि। भाद्र २३-२४ गतेको घटनाको मख्य कारण ववनभन्त् नु कारणले ठूलो संख्यामा अंसदठत र नते ्ववववहन ृ भीडको सजना ृ, असन्तष्ट पक्षहरुको समयमा सम्बोिन नहु नु, ु भीडको संख्या र हन सक्नु सम्भाववत े घटनाको पूवसा ूचनामा कमी, Reddit, Discord, X लगायतका समान्जक सञ् जालमा भइरहेका गनतववनिहरु ननगरानीको कमी, संवदनशील से ंरचनाप्रनत जोन्त्िम, आिामक ध्वंशा्मक शैली र घूसपैठ समूहको सहभानगता नथयो। भववष्यमा यस्ता घटना रोक्न पूवतायारी, सूचना संयन्त्र र प्रणालीको सद्दढीकरणु, समयमै एकीकृत Layered Security Plan को ननमााण, प्रन्शन्क्षत सरक्षाकमी ु, पयााप्त NonLethal उपाय, सामान्जक सञ् जाल अनगमनु, सरक्षा ननकायबीच सु ंयि तानलमु, अभ्यास र समन्वयलाई अझै बढाउन तथा भववष्यमा यस्ता घटनाबाट से रक्षा सु ननन्श्चत गन ाु सशस्त्र प्रहरी र नपा े ल प्रहरीले अपनाउन पररचालन नीनतमा स्पष्टता ल्याउन नीनतगत से िार पनन आवश्यक ि। साथु ै, Non-Lethal उपकरण, भीड ननयन्त्रण सम्बन्त्िी प्रववनि र उपकरणको पयााप्तता, हातहनतयार, सरक्षासम्बन्त्िी ु आवश्यक सामाग्रीको पयााप्त उपलब्िता सननन्श्चत गन ाु तथा सरक्षा अभ्यासु, Layered Defense योजना, सामान्जक सञ् जाल अनगमनु, र समन्वय तथा सूचना प्रणाली सिार गन ाु उपयि राय र सु झाव को ु आवश्यकता रहेको बताएका िन। ् सशस्त्र प्रहरी बल नपाललाई सबल र व्यावसावयक बनाउन काने ूनप्रदत्त भनमका ननवााह गन ाू थप जनशन्त्िको उपलब्िता, श्रोत सािनको प्रचरता ु, काठमाडौं उप्यका लगायत प्रमि शहरहरुमा थप ु पररचालन, सीमा सरक्षामा सबलीकरणु, सूचना प्रनबनिको उपयोगमा राज्यको प्राथनमकता, ननयनमत आिननक तानलमु, कानूनी र पररचालन नीनतमा स्पष्टता, अन्त्य सरक्षा ननकायसु ग प्रभावकारी समन्वयाँ, ननयनमत तानलम र एकीकृत अभ्यास र मूल्याङ्कन आवश्यक देििेको। भववष्यमा यस्तो आन्दोलन दोहोररन नददन यवा ववकाशप्रनत समु दि नीनतृ, नीनत ववनि र प्रणालीको आिारमा राज्यको Institution हरुलाई बनलयो बनाउदै लैजान पनेु, सहभागी लोकतन्त्र, पारदशी ननणया प्रविया,

प्रभावकारी गनासो व्यवस्थापनु , स्थानीय तहमा यवाको प्रनतननन्वि ु , भ्रष्टाचार ननयन्त्रण र सशासनु , प्रनबनिमैरी निटो सेवा प्रवाह र न्त्शक्षा तथा रोजगारी अवसर ववद्ध गने जस्ता सृ ंस्थागत

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

सिारहरुलाई प्राथना ुमकतामा राख्न आवश्यक रहेको उनको ननष्कर् ारहेको ि। [113]

<u>११३. सशस्त्र प्रहरी नायव महाननरीक्षक सरु ेश कुमार श्रेष्ठको बयान कागज ब्यहोराः</u> भदौ २३ गतेको जने - जेड आन्दोलनका आयोजकहरूले न्जल्ला प्रशासन कायाालयमा ननवदन ददे ाँदै प्रदशना शान्न्तपूण ारहन सशस्त्र प्रहरी बल ने पाले , नं. १८ गण, हे.क्का. नीलबाराही माफात बताएको सूचना पाएपनि, न्जल्ला न्स्थत गणहरूलाई एकीकृत सरक्षा योजना तयार गराई प्रभावकारी रुपमा ु सशस्त्र प्रहरी पररचालनको व्यबस्था गररएको नथयो। जन्जी े (Gen-Z) पस्तालु े आह्वान गरेको प्रदशनाको समयमा मातहत यननटहरूको ु सरक्षा ु पररचालन प्रभावकारी हन ु र अन्त्य सरक्षा ु ननकायहरूसाँग समन्त्वयको लानग उप्यका प्रहरी कायाालयको प्रमिु , रावष्ट्रय अनसन्त्ान ि ि वभागको ु प्रमि सवहत उप्यका प्रहरी कायाालय रानी पोि रीमा नथए । तीनाँ ै न्जल्ला सरक्षा सनमनतमा रहु ेका सशस्त्र प्रहरी बलका कमाण्डरहरूलाई न्जल्ला सरक्षा ु सनमनतको ननणयाअनसारु , अन्त्य सरक्षा ु ननकायहरूसाँग प्रभावकारी समन्त्वय गदै, सशस्त्र प्रहरी बलको कायाादेश अनरूप पररचालन काय ा ु गन ा सझाव ददइएको। सु रक्षाकमीको घु ेरालाई तोड्दै प्रदशनाकारीहरूले संघीय संसद भवन पररसरनभर प्रवश गरे ेको तथा अन्त्य सम्पूण ाघटना ववववरणहरुको जानकारी सशस्त्र प्रहरी बल नपाल ने ं. २० गण हे.क्का. का गणपनत, र सशस्त्र प्रहरी उपरीक्षक जीवन कुमार के.सी. माफात प्राप् त भएको नथयो। न्स्थनत ननयन्त्रण बावहर र अराजक हाँदु ै गएपनि कफ्य आदा ु ेश जारी गररएको र ्यसपनि बल प्रयोगको नसद्धान्तअनसार आवश्यकतानु सार अनिकतम बल प्रयोगको चरणमा पु गु को तथा सशस्त्र े प्रहरी बलको तफाबाट केही अश्रु ग्याँ ु स प्रयोग र हवाई फायर भएको जानकारी मलाई वावहनी सञ् चारमाफात प्राप्त भएको नथयो। ्यसपनि सशस्त्र प्रहरी बलको वफल्डमा ि वटएका मेनडकल वटम र एम्बलु ेन्त्स पयााप्त नभएपनि, पररन्स्थनतको मूल्याङ्कन गदै मैले नपाल ए.वप.एफ. अस्पतालसे ाँग समन्त्वय गरी संसद भवनमा मेनडकल वटमसवहतको एम्बलु ेन्त्स ि टाउन व्यवस्था गराएको नथए े । ाँ

२३ गते काठमाडौं न्जल्ला प्रशासन कायाालयबाट कफ्य आदा ु ेश जारी भई सकेको अवस्थामा ि वटएका कमाण्डरले स्थानीय प्रशासन ऐनले तोवक ददएको अनिकार प्रयोग गरी अन्न्तम बल स्वरुप इन्त्सास राइफलबाट 10 राउण्ड र SLR राइफलबाट ९ राउण्ड गरी जम्मा १९ राउण्ड हवाई फायर गरेको भन्त् न

जानकारी वावहनीको कन्त्िोल माफात मलाई ररपोवटाङ्ग भएको नथयो। बल प्रयोग गने र े परररन्स्थनतको अनगमन गने िमिमा मलाई तालु क कायाालयबाट कु ुनै प्रयक्ष ननदेशन आएको नथएन।

113 १७ ११२

आदेश र ननदेशनहरू प्रचनलत कानून, सशस्त्र प्रहरी बल ऐन तथा ननयमावली र मातहत यननटहरूको ु ननयनमत तानलम र अभ्यासमा आिाररत नथए। ्यसैले, बल प्रयोग सम्बन्त्िी ननणया व्यन्त्िगत न्जम्मेवारी र वफल्डमा भएको वास्तववक परररन्स्थनतको मूल्याङ्कन अनसार नलन सवकनु प्रके ृया अनसार ु नै अगानड बढाइएको नथयो। न्यूनतम बल प्रयोग र अन्य ववकल्पहरूले न्स्थनत ननयन्त्रणमा नलन सक्न सम्भावना समाप् ते भइसकेको अबस्थामा ठूलो आकारको र आिामक भीडलाई ननयन्त्रण गन ा अन्न्तम उपायका रूपमा गोली प्रहार गन अपरररहायताा ु ा नथयो। casualty थाहा पाएका क्षणदेन्त्ि नै मेरो प्राथनमकता घाइतेको ज्यान बचाउन,े क्षनत न्यूनीकरण गने, मेनडकल आपतकालीन प्रनतविया सविय गने, र न्स्थनतलाई संयमता तथा समन्त्वयमाफात ननयन्त्रणमा राख्न मेरो पहलता नथयो।

२४ गते सम्भाववत प्रदशना वा आन्दोलनको समयमा प्रभावकारी सरक्षा व्यवस्थापनका लानग मातहत ु यननटहरुलाई आवश्यक ननदेशन ददए । साँ रक्षा योजना ु , यननट परररचालनु , न्यूनतम बल प्रयोगको नसद्धान्त, आपतकालीन मेनडकल व्यवस्थापन, र अन्य सरक्षा उपायहरुमा तयारी सु ननन्श्चत गररयो। ु एवककृत सरक्षा योजना अनु रुप भाद्र ु २४ गते नबहान ०८:०० बज दे ेन्त्ि उप्यका नभर नसंहदरवार, संसद भवन, वालबाटारु , नसतल ननवास लगायतका मह्वपूण ा२७ स्थानहरुमा हात हनतयार सवहतको सशस्त्र प्रहरीको नडउटी परररचालन भएको नथयो।

२४ गते नबहानैदेन्त्ि भीड आकारले ठूलो हाँदु ै वहंसा्मक प्रवन्त्तहरू द ेिा पदै परररन्स्थनत तीव्र गनतमा नबनग्रएको, प्रशासन, प्रहरी तथा सशस्त्र प्रहरीका संयोजनमा नपगु , िेरै ठाउाँमा भीड संख्या असामान्य रूपमा बढेको, र एकैसाथ िेरै संवदनशील नबन्दे हरूमा आिमण हु न थालु ेपनि बल ववभाजन र

प्राथनमकता ननिाारण कदठन बनको न्स्थनतको वणना े गिान। न्स्थनत अ्यन्त जोन्त्िमप् ूण ाबन्दै जाँदा,

बयानको सक्कल प्रनत पाना- , अनसु ची ु -५ को नस.न. अन्तगता रहेको ।

आफ्नै गाडी तथा मद्दतका लानग प्रयोगमा आएका दई वटा ि◌ु कमा समेत वहंस्रक भीडले आगजनी गररददयो। उप्यका प्रहरी कायाालयमानथ प्रदशनाकारीहरुले आिमण गदाा ◌्यहााँ ि◌वटएका नपाल ◌े प्रहरीका केही सरक्षाकमी कायाालय ि◌ोडु ◌ेर अन्त्यरै गए। तर पनन आफूले व्यन्त्ि◌गत सरक्षा भन्दा ◌ु पनन मातहतका अनिकारी, नपाल ◌े प्रहरी, रावष्ट्रय अनसन्त्ि◌ानका ◌ु कमचाारीहरूलाई सरन्त्क्षत ◌ु राख्नमा कोशीश गरेँ।

२४ गते समेत सशस्त्र प्रहरीबाट शान्त्त सरक्षा गने गराउनु नसलनसलामा ग्याँस से ◌ेलहरु ६०० राउण्ड, ब्ल्याङ्क राउण्ड २१० र लाईभ राउण्ड १४० प्रहार गररयो तर ति प्रहारहरुबाट मानवीय क्षनत भएको ि◌ैन। भाद्र २३ र २४ गतेको प्रदशनाको िममा सशस्त्र प्रहरी बल नपाल से रक्षा बु स नमनभवनबाट ◌े◌् आगजनी तथा तोडफोड गरी SLR- १० नाल, SMG- १ नाल, Gas Gun- नाल र ऐ. मा प्रयोग हनु ◌े गोलीहरु प्रदशनाकारीहरुले लटु ◌ेको तथा प्रदशनाको िममा स.प्र.बल, नपाल ने ◌ं. ९ पशपनतनाथ वावहनी ◌ु अन्तगात एम्बलु ◌ेन्त्स थान १, वानटन ि◌क २ थान, महेन्त्द्र स्कावपयो ६ थान, Riot Control २ थान, Water Cannon १ थान, अन्त्य ि◌किहरु ३ थान, तथा मो.सा.हरु थान ३ समेत जली पूण ◌ाक्षनत भएको ररपोटा प्राप् त हन आएको। साथु ◌ै नडउटीमा ि◌वटएका १४१ जना सशस्त्र प्रहरी कमचा ◌ारीहरु घाईते भएका ि◌न। ◌् उनका अनसारु , दंगा ननयन्त्रणका क्षमताभन्त्दा बावहररएका ती घटनाििमबीच पनन आफैंले ननरन्त्तर रेनडयो कमाण्ड, प्रयक्ष अनगमनु , तथ्य संकलन र पररन्त्स्थनत मूल्यांकन गदै गए। उनका मातहतका अनिकृतहरूलाई भावनाम्क प्रनतविया ददन नददने, अननिकृत वहंसा-बल नचलाउन, ◌े कानूनभन्त्दा बावहर नजाने, र असहज अवस्थामा पनन संयनमत रहन ननदेशन उनले ◌े पटक-पटक दोहोयााएका नथए। उनका कथनमा—सरक्षा ननकायको भु नमका कू ◌ेवल दंगा ननयन्त्रणमा मार सीनमत नथएन: जनजीवन जोगाउन, ◌े सावजाननक संरचना बचाउने, सरक्षाकमीको ◌ु मनोबल कायम राख्न, ◌े र अ्यन्त जवटल वातावरणमा संयनमत कानूनी प्रवतना गने जस्ता दावय्वहरु एकै समयमा ननभाउनपरु ◌ेको नथयो। व्यन्त्ि◌गत भावनाबारे सोध्दा उनले भन्त्ि◌न—◌् यस्तो कदठन पररन्त्स्थनतमा व्यन्त्ि◌गत राय वा भावनाम्क प्रनतविया व्यि गन उपया◌ु ि हु ◌ाँदु ◌ैन: आफू एक अनिकारीका रूपमा मानव जीवन रक्षा, सावजा ननक सरक्षा◌ु , कानूनी कायाान्त्वयन र बल-संसाि◌नको समन्त्चत उपयोगमु ◌ै केन्त्द्रीत भएको बताए।[114]

<u>११४. नसहदरबार सरक्षाथ ◌ा◌ु ि◌वटएका सशस्त्र प्रहरी बररष्ठ उपरीक्षक राजश उप्रे नतको बयान कागजे ब्यहोराः</u>

म भाद्र २४ गते नसंहदरबारको सरक्षाथ ◌ा◌ु ि◌वटएको टोलीको समन्त्वयकारी भनमकामा पररचानलत नथए◌ु । ◌ाँ प्रिान कायालायबाट पशपनतनाथ ◌ु बावहनी मख्यालयको ◌ु सम्पकामा रही आवश्यक समन्त्वय गने

न्तजम्मेवारी सवहत म नबहान कररब ८:४५ बज नसे ंहदरबार पगेँ र मु ेरो कलसाइन K-7 नथयो। सरक्षा ु योजना अनसार सशस्त्र प्रहरी बल र नु पाल प्रहरी से ंयि रूपमाु पररचानलत नथयौँ। प्रारन्त्म्भक चरणमा

114 ४४ ११३

कररब ४-५ हजारको संख्यामा भद्रकालीतफाबाट आएका प्रदशनाकारीहरूलाई मख्य प्रवु शद्वार बावहरे ै आिा घण्टासम्म सम्झाइ-बझाइ गदै रोक्नु प्रयास गररयो। तर समयसे ाँगै नभडको मनोववज्ञान एकाएक पररवतना भयो, शान्त देन्त्िएको नभड िमशः आिामक बन्दै हामीमानथ िकेल्दै पिालसम्म आइपग्यो। हामीलु े ग्यास सेल प्रयोग गरी नभडलाई पनि हटायौँ, तर पनः नभड अझ उग्र बनु पनि े टोलीलाई साइडको सानो ढोकाबाट नभर प्रवश गराउने ननणयाे गनपर् योाु । यस िममा मैले नभड ननयन्त्रण कनत जवटल र जोन्त्िमपूण ाहन्त्ि भन्ने गवहु रो रूपमा महसस गरेँ। ु अन्धल्लो ददनका घटनाका कारण सरक्षाकमीहरूमा कु ेही वहचवकचाहट पनन देन्त्िन्त्थ्यो र रेनडयो सेटबाट अन्त्य स्थानमा भइरहेको तोडफोड र आगजनीका िबरले माननसक दबाब थप बढेको नथयो। जब नभड कुन पररणामको परवाह नगरीै, आफ्नो ज्यानको समेत वास्ता नगने अवस्थामा पगु्िु, ्यस्तो नभड झनै घातक हनु रहे ेि भन्ने अनभव भयो। नभडनभर ु “आज सरक्षाकमीलु े गोली चलाउँदैनन, ् अगानड बढौँ” भन्ने जस्ता उत्तेजक कुरा सननन्त्थु े, जसले अवस्था झन स् ंवदनशील बनाइरहे ेको नथयो।

्यो ददन मेरो कमाण्डमा रहेको टोलीबाट कुनै पनन Lethal Weapon प्रयोग गरी फायर गररएको नथएन। कररब ददउँसो ३:१० बजसम्म सशस्त्र प्रहरी बल र ने पाल प्रहरीको से ंयि टोलीलु े ग्यासगन र लाठीचाजको प्रयोग गरी प्रदशनाकारीहरूलाई नभर प्रवश गन ाे नददन प्रयास गर् योे र दई पटक त ु नभर पसेका प्रदशनाकारीहरूलाई समेत सोही माध्यमबाट िपाइयो। तर पन्त्श्चम गटतफा े केही व्यन्त्िहरूले एस.एल.आर. हनतयार हामीतफा तेस्याउान थालेपनि अवस्था अ्यन्तै गम्भीर बन्यो। ्यनतबला हामीसे ाँग दई ववकल्प नथए —हनतयारिरीमानथ गोली चलाउन वा पनि हट्ने । गोली चलाउे ाँदा ठूलो मानवीय क्षनत हनु सम्भावना दे ेििेँ र स्ववववक प्रयोे ग गदै गोली नचलाउन ननणयाे गरेँ। ्यसका लानग कुनै आदेश माग्न अवस्था पनन रहे ेन। यसै िममा म एक जना मवहला प्रहरीलाई नभडले तानको दे ेििर उनलाई

बयानको सक्कल प्रनत पाना- , अनसु चीु -५ को नस.न. अन्तगता रहेको ।

उद्धार गन ाअगानड बढैं र ्यसपनि नन्जकैबाट टाउकोमा ईँटा प्रहार भई म सामान्य घाइते भए। मसाँ ाँगै रहेका केही सशस्त्र प्रहरी कमचाारीहरू पनन सामान्य रूपमा घाइते भए, तर कसैलाई गम्भीर चोटपटक लागको नथएन। े नपाली से ेनाको उपन्स्थनत पनन ्यहााँ नथयो र नभडलाई पिानड हटाउन हवाई फायर समेत गररएको नथयो, तर सेनाको आन्तररक ड्युटी र ननणया प्रवियाबारे म प्रयक्ष जानकारी रान्ख्दन। ाँ आन्दोलनको स्वरूप हेदाा, सरुमा दु ेन्त्िएका न्जयनजड ये वाहरू पनि हराउ ाँदै गए र नसंहदरबार जलाउन ननयत रािे ेका, हनतयार कक गरेका व्यन्त्िहरू अगानड आए। ्यसैले यो आन्दोलनमा योजनाबद्ध घसपु ैठ भएको जस्तो मलाई लाग्ि। न्जयनजड ये वाहरू आफैं पनन ु "नसंहदरबारनभर प्रवशे गन ाु हााँदु ैन" भनीरहेका नथए, तर पनि देन्त्िएको वहंस्रक गनतववनि पूवयाोजनानबना भएको जस्तो लाग्दैन।

समग्र घटनािमले मलाई हाम्रो Crowd Control क्षमता, उपकरण र तयारी अझै अपयााप्त रहेको अनभु नत गरायो। ू Body camera, drone, water cannon जस्ता Non-lethal उपकरणको कमी महसस ु भयो र Command तथा Control प्रणाली अझ सदृढ हु नु पने दु ेन्त्ियो। दवु ै प्रहरी संगठनबीच ननयनमत संयि अभ्यासु , Simulation Training र स्पष्ट Operational SOP आवश्यक ि भन्ने ननष्कमाा पगेँ। ु साथै, कुन अवस्थामा नपाल प्रहरी र के ुन अवस्थामा सशस्त्र प्रहरी बल पररचालन हनु भन्नेे स्पष्ट कानूनी र संस्थागत सीमा ननिाारण नभएसम्म "सबैको न्जम्मेवारी, कसैको न्जम्मेवारी होइन" भन्ने अवस्था दोहोररन सक्ि भन्ने मेरो बझाइु ि। भववष्यमा यस्ता घटना दोहोररन नददन, मैले यसलाई केवल व्यन्त्िको कमजोरीको रूपमा होइन, प्रणालीगत सिारको आवश्यकता भएको ववर्यु का रूपमा हेनपिा भन्ने ठानाु ेको िु। Early Warning System, Unified SOP, सामान्जक सञ्जालबाट फैनलन े अफवाह ननयन्त्रण गने संयन्त्र, सरक्षा ु ननकायबीच Crisis Coordination, यवासु ाँग संवाद र Community Policing जस्ता उपायहरू अपररहाय ा देख्िु। जााँचबझ आयोगलु े पनन घटनालाई ननष्पक्ष रूपमा मूल्याङ्कन गरी आदेश-श्रंृिला, ननणया प्रविया र दवु ै पक्षबाट भएका सम्भाववत मानवअनिकार उल्लङ्घनको समीक्षा गदै कायाान्वयनयोग्य नसफाररस गने हो भन मार यस्ता दे ःिद घटना भववष्यमा रोक्न सवकन्त्ि भन्ने मु ेरो िारणा ि। [115]

११५. सशस्त्र प्रहरी बल, नपाल ने . ं २१ गण दन्क्षणकाली, लनलतपरका गणपनत सशस्त्र प्रहरी उपरीक्षकु राजश लानमिाने को बयान कागज ब्यहोराःे मलाई २०८२ भदौ २३ गते Gen-Z प्रदशनाको लनलतपर न्तजल्लामा कु ुनै औपचाररक कायिाम ननिाारत नभएतापनन काठमाडौंमा प्रदशना हनु सक्ने जानकारी रहेको। सोही अनसार काठमाडौं ु काठमाडौं न्तजल्लाको तीनकुन र लनलतपे र न्तजल्लाको वालकु ुमारीमा जनशन्ति पररचालन गररएको र आफू उि ददन लनलतपर न्तजल्लामा न्तजल्ला कमाण्डरको भु नमकामा न्तजल्ला सू रक्षा सनमनतको कमाण्ड ु पोस्टमा तैनाथ भई कायरात रहेको उल्लेि गरेका िन। ु

115 १४ ११४

उनका अनसार भदौ ु २३ गते लनलतपरमा कु ुनै ववशर् गनतववनि वा भीड नदे ेन्तिएको। तीनकुनमा थप े मद्दतको रुपमा िविएको जनशन्तिले काठमाडौंमा कफ्य आदा ु ेश जारी पश् चात नयाँ बानश्वन्तस्थत से ंन्घय संसद भवनको नं. २ गट नन्तजक िविे ाँदा ६४ वटा ग्याँस सेल र ३ राउण्ड ७.६२ नम. नम. राउण्ड हवाई फायर गरेको सञ् चार माफात प्राप् त हन ु आएको। काठमाडौंमा मानवीय क्षनत भएको समाचारपनि नमनत २०८२ भाद्र २३ गते काठमाडौंको घटनािमलाई मध्येनजर राििी लनलपर ु न्तजल्लामा साँझ ६ बजदे ेन्ति लाग हु नु गरी अको से ूचना जारी नभएसम्मका लानग लनलतपर न्तजल्लाभरी ु ननर्नित क्षेर घोवर्त गररएको र भोे नलपल्ट नबहान ०७:०० बजदे ेन्ति लाग हु नु गरी रानत े १२:०० बजसम्मका लानग कफ्ये आदा ु ेश जारी गररएको नथयो। भाद्र २४ गते लनलतपर ु न्तजल्ला लगायत देशैभरका न्तजल्लाहरुमा सरकारी/ ननजी तथा अन्य सम्पन्त्तहरु लगायतको तोडफोड, आगजनी, लटपाटको घटना रोक्नु नसलनसलामा ने पाली कांग्रे स े केन्द्रीय कायाालय, नकपा एमाले े केन्द्रीय कायाालय, प्रचण्ड ननवास िमलटारु , नख्ि कारागारु , मन्त्री क्वाटार जस्ता स्थानहरू तनावग्रस्त हाँदु ै गएपनि पररचानलत शसस्त्र प्रहरी टोलीले १३९ सेल अश्रग्याँसु , ५३ थान ७.६२ नम.नम. ब्ल्याङ्क राउण्ड र ३३ राउण्ड हवाई फायर गरी न्यूनतम बल प्रयोग नसद्धान्त अनसार भीड ननयन्त्रण काय ा ु गरेको बताए। उि ददन लनलतपरमा हातहनतयारको ु प्रयोगबाट कुनै प्रदशनाकारी घाइते वा म्यृ नभएको। ु उि ददन भएको प्रदशना को िममा

बयानको सक्कल प्रनत पाना- , अनसु ची ु -५ को नस.न. अन्तगता रहेको ।

१० जना सशस्त्र प्रहरी कमचाारी घाइते भएको, मन्त्री क्वाटार क्षेरमा िवटएको राइट कन्त्िोल भेइकल, एक स्कोवपया ो गाडी तथा सशस्त्र प्रहरीको ननजी मोटरसाइकल थान २ जलेर नष्ट भएको नथयो। घटनाको तीव्रताबाट उ्पन्न चनौतीका बीच पनन ु नपाल प्रहरीे , सशस्त्र प्रहरी र नपाली से ेनाबीच आवश्यक समन्त्वय कायम गररएको र नख्ि कारागार ु क्षेरबाट नपाली से ेनाले उल्लेिनीय सहयोग प्रदान गरेको उनले बताएका िन। ् आन्त्दोलनमा रड तथा घरेल हनतयार बोकु ेका अपररन्त्वत समूहको उपन्त्स्थनत भएकाले घूसपैठ भएको अनमान गन ाु सवकन भए पनन प्रमाण भने आफे ूसाँग नरहेको व्यहोरा उनले रािेका िन। अनिक बल ् प्रयोगका उजरी र मु ्यृ बीचको सम्बन्त्िु मा उनी भन्त्िन—्अन्त्तम बल केवल अपररहाय ाअवस्थामा मार गनपने होु , ्यसैले िानववन तथ्य-प्रमाणका आिारमा सन्त्तनलत ढङ्गलु े हनु पिाु , अन्त्यथा वफल्डमा िवटन े सरक्षाकमीको मनोबलमा नकारा्मक असर पन ाु सक्ि।

अन्त््यमा, २३ र २४ गतेका घटनाको मूल कारण जनआकांक्षा, सशासनु , सेवा-प्रवाह र रोजगारीसम्बन्त्िी असन्त्तवष्टबाट उ्पन्न सामान्त्जक अवस्था भएको उल्लु ेि गदै, भववष्यमा यस्ता घटना रोक्न नागररक-सेवा सिारु , प्रववनिमूलक प्रणाली ववकास, सरक्षा ु संयन्त्रबीच स्पष्ट अनिकारको सीमांकन, Non-Lethal Weapon को पयााप्त उपलब्िता तथा राजिानी जस्तो स्थानमा भीड व्यवस्थापन क्षमताको नीनत स्तरमै सिार आवश्यक रहु ेको सझाव उनी प्रस्तु त गिानु । ्[116]

<u>११६. सशस्त्र प्रहरी बल नं. १८ गण हे.क्वा. नीलबाराही, काठमाडौंका गणपनत सशस्त्र प्रहरी उपरीक्षक रोशन न्त्घनमरेको बयान कागज ब्यहोराः</u> नमनत २०८२ साल भदौ २२ गते न्त्जल्ला सरक्षा सनमनतको बु ैठकमाफात भदौ २३ गतेको Gen-Z प्रदशनामा राविष्य अनसन्त्िान ु ववभागले सम्भाववत १५००-२५०० संख्यामा ववध्याथी सवहतको प्रदशनाकारी भेला भई शान्त्तपूण ारूपमा कायिाम सञ् चालन गने जानकारी ददएको नथयो। सोही आिारमा एकीकृत सरक्षा योजना तु यार गरी पूवााभ्यास, निवफङ तथा समन्त्वयका साथ म न्त्जल्लाको कमाण्ड पोष्टमा र मेरो कायाालयबाट मजकर सशस्त्र प्रहरी बलु , नपाल ने ं. ९ पशपनतनाथ बावहनी ु मख्यालय काठमाडौंबाट प्राप् तु सरक्षा योजना मु ताववक न्त्जल्ला प्रशासन कायाालय काठमाडौं मोडु , भद्रकाली र वट.यू.गटमाे सशस्त्र प्रहरी पररचालन गररएको नथयो। उि स्थानहरुमा Gen-Z प्रदशनाले कुनै पनन झडपको न्त्स्थनत सजना नभई अबस्था शान्त्तपृ ूण ारहेको। भदौ २३ गते न्त्जल्ला

कमाण्ड पोष्टमै रही रेनडयो सेटमाफात प्राप्त सूचना अनसार ु माइतीघर मण्डलाबाट सरु भएको भु ेला शरुमा शान्न्तपु ूणा भए पनन बानश्वर क्षेर प्रवे श गरे ेपनि भीडको आिामकता बढ्दै गएकोले ददउँसो १२:३० बजेदेन्त्ि जारी भएको कफ्य आदा ु ेश ठूलो संख्यामा रहेका अराजक भीडबाट आदेशको अवज्ञा भएको नथयो। वफल्ड कमाण्डरहरूले पटक-पटक माइवकङ तथा चेतावनी ददाँदै न्यूनतम बल प्रयोगको नसद्धान्तअनरू ु प काय ागरेकाले संसद भवन नन्तजक हवाई फायर गररएको नथयो। उि प्रदशना बाट १०३ जना सशस्त्र प्रहरी घाइते भएका र शसस्त्र प्रहरीको प्रदशनाकारीले एउटा एम्बलु ेन्त्स समेत तोडफोड समेत गरेका नथए।

२४ गते हन सक्नु घटनाको बारे ेमा सशस्त्र प्रहरी बल, नपाल ने ं. ९ पशपतीनाथ ु बावहनी मख्यालय ु काठमाडौंबाट सरक्षा योजना तयार गरी सोही अनु रुप नबनभन्न ु १७ स्थानमा स.प्र.ना.उ./ स.प्र.नन.को कमाण्डमा कन्न्तमा प्लाटुन स्तर (सशस्त्र प्रहरी ननरीक्षकको कमाण्डमा ३५ जना) मा जनशन्त्ि पररचालन गररएकोमा काठमाडौँमा तोड़फोड, आगजनी र ढुङ्गामढा तीव्र भएपु नि अनतररि जनशन्त्ि र

116 १० ११५

बयानको सक्कल प्रनत पाना- , अनसु ची ु -५ को नस.न. अन्तगता रहेको ।

उपकरण समेत पठाइएको नथयो। ति ददन २४ गते सशस्त्र प्रहरीले ७९ थान अश्रग्याँसु , २८ ब्ल्याङ्क र १९ हवाई फायर प्रयोग गरी भीड ननयन्त्रणको प्रयास गरेको नथयो। यद्यवप हवाई फायरबाट कसैलाई चोट लागको े जानकारी प्राप् त नभएको उनले बताए। ति ददन भीडको आिमणबाट ICC मेनगेट नयााँबानश्वरमा िवटएको एक जवान गम्भीर घाइते े भई बहोस हे ाँदा उनको ु SLR राइफल समेत लवटएको नथयो ु , ्यस ददन ६१ जना सशस्त्र प्रहरी घाइते भएका नथए।

न्घनमरेका अनसार द वु ै ददनको पररन्स्थनतमा ववनभन्त् न अपररन्त्चत समूहको घूसपैठ देन्त्िन्थ्यो भन्त् ने लाग्ि,

तर आफूसाँग प्रयक्ष प्रमाण भन िे ैन। संसद भवन वररपरर नपाली से ेनाको तैनाथी रहे पनन अपेक्षाकृत प्रभाव नपरेको बझाई ु रहेको ि। कतव्ायपालनका िममा सरक्षाकमीलु े जोन्त्िमपूण ा अवस्थाका बीच संवदनशील से ंरचना तथा जनसरक्षा जोगाउन गरु ेको प्रयासका बाबजद ठु ूलो क्षनत हन पु गु कोमा िे ेद व्यि गदै, भववष्यमा यस्ता घटना रोक्न Non-Lethal उपकरणको अभाव पूरा गना, सरक्षा ननकायबीच स्पष्ट समन्त्वय सु ंरचना ववकास गना, प्रववनिमूलक सूचना प्रणाली मजबत बनाउन ु तथा भीड-व्यवहार मनोववज्ञान सम्बन्त्िी तानलम थप आवश्यक रहेको सझाव उनलु े आयोग समक्ष प्रस्तत गरु ेका िन। ्[117]

<u>११७. सशस्त्र प्रहरी बल नपाल ने . ं २० गण हे.क्वा. (ववपद उद्धार) नसनामंगलको गणपनत तथा न्त्जल्ला सरक्षा सनमनतु सदस्य सशस्त्र प्रहरी उपरीक्षक न्त्जवन के.नस.को बयान कागज ब्यहोराः</u> नमनत २०८२ भाद्र २३ गते जन्त्जी ये वा पु स्तालु े प्रदशनाका लानग पूव ाअनमनत नलएको बारु ेमा जानकारी मलाई नथएन तर भाद्र २२ गते न्त्जल्ला सरक्षा सनमनतको बु ैठकबाट चारवटै सरक्षा ननकाय ु सहभागी एकीकृत सरक्षा योजना बनाई समन्त्वयाम्क रूपमा सु रक्षा व्यवस्था नमलाउनु ननणया े भएको नथयो। सोही योजना अनसार तथा सशस्त्र प्रहरी वल नु पाल ने ं. ९ पशपनतनाथ वाहीनीको सु रक्षा ु योजना मताववक काठमाण्डौ न्त्जलाका ु २० र १८ नं. गणहरु, २४ नं. गल्म जमलु , २१ नं. गण लनलतपरु , १५ नं. गण काभ्र, े २२ नं. गण भिपरु , APF Academy मातानतथ ासमेतबाट भाद्र २३ गते नबहानदेन्त्ि माईनतघर, ननर्नित क्षेर तथा से

117 बयानको सक्कल प्रनत पाना-

ंवदनशील स्थानहरूमाे फौज पररचालन गररएको नथयो। न्जल्ला तथा वफल्ड तहमा नपाल प्रहरीसे ाँग आवश्यक समन्त्वय भएको नथयो।

म भाद्र २३ गते न्जल्ला प्रशासन कायाालय बबरमहलन्स्थत कमाण्ड पोष्टमा Call Sign “Kilo

117 १०, अनसु चीु -५ को नस.न.११६ अन्तगता रहेको ।

Charlie-1” सवहत Overall Command मा नथए। माँ ेरो कमाण्डमा ६३८ जना सशस् र प्रहरी िवटएका नथए। माईनतघर मण्डला, सवोच्च अदालत, एभरेष्ट होटल अगानड, न्जल्ला प्रशासन कायाला य मोड, तीनकुन, े भद्रकाली, बागमती पललगायत स्थानमा न्त्यु ूनतम Platoon Level मा फौज तैनाथ गररएको नथयो। साथै Field Reserve, Unit Reserve, Water Cannon र Ambulance तयारी अवस्थामा रान्त्िएको नथयो। नबहान ९:३० बजनतर े ३००/३५० जनाको शान्त्तपूण ाभीड देन्त्िए पनन एभरेष्ट होटल अगानड पग्दा ु संख्या बढ्दै कररब ३००० भन्दा मानथ पग्यो र िमशः आिामक बन्दु ै गयो। ११:३० बजनतर े भीड २०/२५ हजारसम्म पगु पनि ननरे नित क्षेरको े Barricade तोड्न प्रयास गररयो। े Barricade तोडेर भीड संसद भवन वररपरर घेराबन्दी गदै मोटरसाइकल सवहत प्रवश गन ाे िोजको नथयो। माइवकङ्ग , सम्झाइ-बझाइु , Water Cannon, लाठीचाज ार अश्रग्यास प्रयोग गररए पनन भीड ननयन्त्रणमा आउन ु कदठन भयो। नयाँ बानश्वरन्त्स्थत े BICC क्षेरमा ढंुगामढाु , तोडफोड र आगजनी हन थालु ेपनि संसद भवन प्रवश रोक्न न्त्ये ूनतम बल प्रयोगको नसद्धान्त अनसार अश्रु ग्यास र हवाई फायर गनु पर् योु । न्जल्ला सरक्षा सनमनतको ननणयाु अनसार अपरान्ह ु १२:३० बजदे ेन्त्ि कफ्य आदाु ेश जारी गररयो। माइवकङ्ग गरेर कफ्यको जानकारी गराइए पनन उिाु ृङ्खल भीडले अवज्ञा गरररहे। म स्वयं कमाण्ड पोष्टबाट संसद भवन प्रवश गरी े Field Command Control सम्हालेँ। Water Cannon सरन्त्क्षत ल्याउनु , े लाठीचाजा, अश्रग्यास र अन्ततः हवाई फायरको प्रयोग न्त्यु ूनतम नसद्धान्त अनसार गराइएको नथयो। ु घटनापनि १७ जनाको म्यृ , ु सयौँ प्रदशनाकारी घाइते तथा नपाल प्रहरी र सशस् रे प्रहरीका ठूलो संख्यामा कमचाारी घाइते भएको जानकारी आयो। म्यृ र घाइतु े सबै बल प्रयोगबाट नै भएको भन्ने यवकन तथ्य मेरो जानकारीमा नथएन। APF तफाबाट INSAS बाट १० राउण्ड र SLR बाट ९ राउण्ड हवाई फायर तथा २६६

सेल अश्रुग्यास प्रयोग भएको ु नथयो। एम्बलु ेन्ससमा समेत आगजनी हाँदा कु ेही कमचाारी तिओान्त्शत भए पनन मैले Command Control गदै संयमता अपनाउन ननदेशन ददएको नथए। ाँ भाद्र २४ गते हन सक्नु चे नौतीको मु ूल्याङ्कन गदै पनः ववहान ु ०८३० बज दे ेन्त्ि कफ्य जारी भयो र ाु मेरो Overall Command मा कररब ९५८ जनशन्त्ि पररचालन गररयो। प्रिान कायाालयबाट ३ जना SSP र ७ जना SP सवहत थप फौज पररचालन भएको नथयो। १७ भन्दा बढी स्थानमा फौज िटाइयो, Field Reserve, Unit Reserve, Water Cannon र Ambulance तयारी अवस्थामा रान्त्ियो। तर भीडमा घसपु ैठ भएका ध्वंसा्मक समूहका कारण सीनमत साि‌न र जनशन्त्िले सबै भौनतक क्षनत रोक्न कदठन भयो। ववनभन्न सरकारी कायाालय, संवैिाननक आयोग, पाटी कायाालय, VIP ननवास र सरक्षा बु समा आगजनी तथा तोडफोड भयो। मीनभवन से रक्षा बु स पे ूण ारूपमा क्षनत भयो र हातहनतयार तथा सामग्री लटपाट भयो। काठमाण्डौको न्त्स्थनत ननयन्त्रु णमा नलन ४०७ अश्रुग्यास ु सेल, १४३ ब्ल्याङ्क राउण्ड तथा SLR बाट १०० राउण्ड हवाई फायर गररएको ि।

२४ गते राजिानी र देशभर देन्त्िएको अराजकतामा मानववय क्षनत थप नहोस भन्ने उद्देश्यले न्त्यूनतम बल प्रयोगको नीनत अपनाइएको नथयो। तर Non-Lethal Weapon को अभावले कनतपय अवस्थामा Lethal Weapon प्रयोग गनपदाा क्षनत बढाु ेको अनभु नत भयो। प्रदशना ू मा ववनभन्न समूहको योजनाबद्ध घसपु ैठ भएको जस्तो लाग्यो, यद्यवप ्यसको ठोस प्रमाण मेरो हातमा नथएन।

सशस् र प्रहरी बल नपालको काठमाडौं न्त्जल्लाको े Overall Commander को हैनसयतले सम्पूण ाअवस्था ननयन्त्रणमा राख्न नसवकएकोमा केही कमी-कमजोरी महसस गदै सीनमत साि‌नु , जनशन्त्ि र ववर्म पररन्त्स्थनतमा थप मानववय क्षनत रोक्न न्त्यूनतम बल प्रयोगको नसद्धान्तअनसार नु ै Field Commander हरु पररचानलत भएको देख्िु। भववष्यमा यस्ता घटना हन नददन तानलमु , पररचालन नीनत, Non-Lethal

Weapon, Logistics, Morale ववद्धृ , Intelligence सिारु , नपाल प्रहरीसे ाँग Clear Demarcation तथा Vital

बयानको सक्कल प्रनत पाना-

Installation Security Unit थप आवश्यक देन्त्िन्त्ि। जााँचबझ्ा आयोगबाट स्यतथ्य िाननबन भई बल प्रयोगु , सरक्षाकमीको भु नमका ू , उपलब्ि सािन र पररन्त्स्थनतबीच न्त्यायोन्त्चत ननष्कर्् ाआउन ववश्वास व्यि गदाि े ु। भाद्र २३ र २४ को घटना यवामा ु बढ्दो ननराशा, भ्रष्टाचार र सेवा प्रवाहको कमजोरीसाँग जोनडएको देन्त्िन्त्ि। ्यसलाई क्यास गदै केही त्वहरूले राज्य अन्त्स्थर बनाउन प्रयास गरे ेको बझ्ाइ मु ेरो ि। आउाँदा ददनमा सरक्षाकमीको क्षमता ु, नीनत, बन्त्दोबस्ती र मनोबल मजबत बनाइनु आवश्यक ठान्त्दिु ु।[118]

<u>११८. सशस्त्र प्रहरी बल नपाल ने . ं २० गण हे.क्वा. (ववपद् उद्धार), काठमाडौंका प्रमि सशस्त्र प्रहरी ु नायब उपरीक्षक समन चानलसु ेको बयान कागज ब्यहोराः</u>

२०८२ साल भदौ २३ गते म न्त्जल्ला सरक्षा सनमनतका ननणया ु र काय ाशािाद्वारा तयार पाररएको सरक्षा योजनाअनु सार नया ाँ ु बानश्वर न्त्स्थत एभरे ेष्ट होटल अगानड प्लाटुन-कमाण्डरका रूपमा १०५

118 ८, अनसु ची ु -५ को नस.न.११७ अन्तगता रहेको ।

जना सशस्त्र प्रहरीको कमाण्डरको रुपमा िवटएको नथए। माँ ैले Use of Force सम्बन्त्िी तानलम प्राप्त गरेको िु। प्रदशना शान्त्न्तपूण ाहनु प्रारन्त्म्भक अने मान रहु ेकाले सरक्षा योजना पनन सोही आिारमा ु तयार गररएको नथयो। ति ददनको ड्युटीमा िवटाँदा मैले सशस्त्र प्रहरी नं. २० गणबाट १८ थान SLR, १८०० राउन्त्ड गोली, ९ वटा ग्याँसगन तथा १८० ग्याँस-सेल बझ्ु ेर KC-6 कल साइन सवहत नडउटीमा िवटएको हाँ। प्रदशना ु पश् चात ६ राउन्त्ड हवाई फायर तथा ५० ग्याँस-सेल िच ाभई बााँकी सामग्री सोही कायाालयमा पनः बु झाएको िु ु। प्रदशना सरुमा शान्त्न्तपु ूण ाभए पनन अनमान भन्त्दा ु १०-१२ गणा ु बढी भीड जम्मा भएको, नेपाल प्रहरी तैनाथ स्थान भन्त्दा १०० नमटर पिानड रहेका आफू सवहतका टोलीले भीडको ब्याररकेड तोड्न काय ाे देिेको हाँ। म िवटएको स्थानमा भीड नबजु ली बजारतफाबाट ु मार आउन अने मान भएकोलु े ति स्थानमा अन्त्य मागमाा ब्याररकेड नभएको अवस्थामा एकाएक चारैनतरबाट प्रवश े भएपनि व्यवस्था जवटल बन्त्दै गएको, र प्रहरीहरू नै भीडको बीचमा पने जोन्त्िमपूण ान्त्स्थनत नसजनाा भएको नथयो। भदौ २३ गते ददउाँसो १२:३० बज कफ्र्यू आदा ु ेश जारी भएपनि नपाल प्रहरी र सशस्त्र प्रहरीले े संयि माइवकङ माफात जानकारी गराए पनन भीडलु े आदेशको कायाान्त्वयन गरेन।

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

पनि संसद भवनको पन्श्चम गटतफाबाट भीडले े तीव्ररूपमा गट िके ेल्दै प्रवशको प्रयास गरे ेपनि प्रारन्म्भक रूपमा माइवकङ, सम्झाई-बझाई र लाठीचाज ा ु तथा अश्रग्याँस प्रयोग गररएको नथयो। तर हजारौँको सु ंख्यामा प्रदशनाकारीले संवदनशील से ंरचनामा प्रवश गने अवस्था दे ेन्त्िएपनि कमाण्डरका हैनसयतले ्यही स्थानमा िवटन आएका स.प्र.उ. जीवन के.सी.साँग प्रयक्ष अनमनत नलएर ु ६ राउन्ड SLR बाट हवाई फायर गररएको नथयो। हामीहरूलाई नबहानै अन्न्तम बल (गोली प्रहार) नगन, ा ु सक्दो कन्टेन गनेतफा प्रयास गन भन्त् ना ु ननदेशन ददइएकोले े हवाई फायर बाहेक कुनै नलथल-फायर प्रयोग गररएन। संसद भवन पररसर बावहर प्रदशनाकारीलाई लाग्नगरी आफ्नो वटमबाट गोली प्रहार गररएने । बल प्रयोगपनि प्रहरी तथा प्रदशनाकारी दवु ै पक्षका घाइतेलाई उद्धार गरी अस्पताल पर्य ु ाउन आफूले प्रयास गरे पनन भीडले एपीएफ अस्पतालको एम्बलु ेन्स समेत जलाई ददएपनि वैकन्ल्पक व्यवस्था िोज्नुपने अवस्था आएको नथयो। सो ददन ु १०३ जना सशस्त्र प्रहरी घाइते भएका मध्ये २७ जना गम्भीर घाइते नथए भन े २ जना (सप्रसह गीता िरी तथा सप्रह कुमार लामा) लाई त्काल अस्पताल पयााइएको नथयो। म उि ददन साँझ ु २३:५५ बज मार ड्युटीबाट फवकाएका नथए े । ा ँ

२४ गतेका सम्बन्त्िमा आफू घाइते भएकाले वफल्ड ड्युटीमा नभई यननटु -स्ट्याण्डबाइमा रहेको नथए। ा ँ २४ गते सशस्त्र प्रहरी उपन्स्थत भए पनन सहयोग गरेन भन्त् ने बयानबारे देशव्यापी तनाव, ववशाल भीड र आकन्स्मक जोन्त्िमका कारण पररन्स्थनतको असामान्य बहाव रहाँदा समेत नपाल े प्रहरीलाई सम्भव सहयोग गररएको नथयो।

२३ र २४ गतेको प्रदशनामा आन्दोलनमा स्पष्ट रूपमा घूसपैठ भएको आकलन गन ा सवकन्त्ि। प्रदशनाकारी घरेल हनतयारु , गल, गैँती बोकेर आएका नथए, वाटर क्यानन जलाउन दजना् ौँ पेि ोल बम प्रहार गररएको नथयो तथा मानवीय सहायता पर् या ु उन आएको एम्बलु ेन्स समेत जलाइएको नथयो, जसले ‘शान्न्तपूण ाआन्दोलनलाई वहंसक मोड तफा िकेलेको देि ाउँि। सैननक तैनाथी अपेन्क्षत भए पनन ठोस हस्तक्षपे नभएकाले सरक्षा दावय्वको ठु ूलो भार प्रहरी र सशस्त्र प्रहरीमै परेको नथयो।

उनले पेशवरे , कतव् ायननष्ठ र जोन्त्िम स्वरूप िवटन से रक्षाकमीको मनोबल नघटाउनु ढङ्गले े न्यायोन्त्वत मल्यांकन हु न आग्रह गरु ेका िन। घटनाको म् ूल कारण सूचनाको कमी, सरक्षा उपकरणको

बयानको सक्कल प्रनत पाना-

चरम ु अभाव, नीनतगत अस्पष्टता र जन असन्तवष्टको पु ष्ठभृ नम रहू ेको ननष्कर् ाउनले प्रस्तत गरु ेका िन। ् भववष्यका लानग नीनतगत स्पष्टता, सरक्षा सु ंयन्त्रमा लगानी, नागररकमैरी ननणया, समयमै सूचना-संयन्त्र र गनासो व्यवस्थापन प्रणाली सु दृढ गनु पने सल्लाह ददन चाहान्त्िाु ु। साथै, कतव्ायपालनमा िवटन े प्रहरीहरूलाई सरन्त्क्षत वातावरण र मनोबल प्रदान गरु ेमा यस्ता चनौतीपु ूण ाअवस्थामा अझ प्रभावकारी सेवा प्रवाह गन ासवकन्त्ि। [119]

<u>११९. सशस्त्र प्रहरी बल, नपाल ने .ं२२ गण हे.क्वा. गहु ेश्वरी भिपरका ननननमत्त गणपनत ु सशस्त्र प्रहरी नायव उपरीक्षक प्रमोद रायको बयान कागज ब्यहोराः</u>

२०८२ भदौ २३ गते भिपर न्त्जल्लामा कु ुनै औपचाररक कायिम ननिाररत नभएतापनन काठमाडौँमा Gen-Z प्रदशना हन सक्नु े जानकारी रहेको। सोही अनसार काठमाडौं तीनकु ुनमा मे ेरो कायाालयबाट सप्रनन सरुेन्त्द्र कुमार श्रेष्ठको कमाण्डमा र संघीय संसद भवन नयाँ बानश्वरमा स.प्र.नन. हरे ेराम शमाा दाहालको कमाण्डमा थप मद्धत नडउटी पररचालन भएको र आफू ति ददन वफल्ड ड्युटीमा निवटएको। िवटएको टोलीबाट ति ददन १५ जना शसस्त्र प्रहरीहरु घाइते भएको र ७३ ग्याँससेल फायर भएको नथयो।

119 ९, अनसु ची ु -५ को नस.न.११८ अन्तगता रहेको ।

भाद्र २३ गते काठमाडौंमा घटेको घटनाको कारण ऐ. २४ गते सम्भानबत घटनाहरु हन्त्सक्नु बारे े मानथल्लो ननकाय तथा कमाण्डरबाट आफ्नो न्त्जम्मेवारी ईलाकामा सरकार ववरोिी वहतृ जनप्रदशना् हन्त्सक्नु भएको हे ाँदा सो सम्वन्त्िमा सु रक्षा योजना बनाई पररचालनको लानग तयारी रहन आदु ेश नथयो। न्त्जल्ला सरक्षा सनमनत तथा मजकु ुर कायाालयबाट नसलनसलेवार बल प्रयोगको चरण अनसार ु न्त्यनतम बल मार प्रयोग गने आदु ेश नथयो। सोही आदेशबमोन्त्जम भिपर न्त्जल्लामा ु ६ वटा टोली बनाई न्त्जल्ला भर शान्त्न्त सरक्षा कायम गन ाु टोली पररचालन गरररएको नथयो। ददनको अन्त्दाजी ११:३५ बजको से मयमा न्त्जल्ला प्रशासन कायाालय भिपरमा आएका अन्त्दाजी ु १०००/१२०० जना जन जे ड (े Gen Z) समूहका प्रदशनाकारीहरुले कायाालय घेराउ गरी नारावाजी शरु गरररएकोमा ु १२:०० बजदे ेिी न्त्जल्ला समन्त्वय सनमनत र न्त्जल्ला प्रशासन कायाालय तोडफोड तथा आगजनी गरेका हन। ्यसु ैगरी त्कालीन प्रिानमन्त्री के.पी. शमाा ओलीज्यूको ननजी ननवास बालकोट वरपरर प्रदशनाकारीहरु नारावाजी चारैतफाबाट पररचानलत सरक्षाकमीहरु तथा ननवासमा ु ढुङ्गामढा ु , तोडफोड गदै अराजक भई

सरक्षाकमीलाई समु ेत जलाउन प्रयास गदै भवनमा आगजनी े गरेका हन। ्यसु ैगरी सोही ददन बाल अदालत, न्तजल्ला आयिको कायाालयु , न्तजल्ला प्रहरी पररसर, पूव ा मन्त्रीहरु मोहन बस्नते , गोकूल बास्कोटा र महेश बस्नते , पूव ासांसद/एमाले पोनलटव्यरो सदस्य ु आनन्द प्रसाद पोिरेल, वडा अध्यक्ष रनबन्द्र सापकोटा (सयवा ु वनायक न.पा.-७) र सयवा ु वनायक नगरपानलकाका नगरप्रमिु बासदु ेव थापाकी िोरीको ननजी ननवास तथा अन्त्य प्रहरी लगायतका सरकारी कायाालयहरु समेत ३२ वटामा आगजनी, तोडफोड तथा लटपाट ु भएको नथयो भन े बालसिार गु ह सानोदठमी भिपृ रमा रहु ेका मध्ये ७९ जना बालववज्याइकतााहरु फरार भएका नथए। सो ददन म कायरा त सशस्त्र प्रहरी बल, नपाले नं. २२ गण हे.क्वा. गहु ेश्वरी भिपरमा समु ेत प्रदशना कारीहरुद्वारा तोडफोड भएको नथयो र ति अवस्थालाई ननयन्त्रणमा नलन ९ गोटा ग्याँस सेल फायर गररएको नथयो।

२४ गते मार आफ्नो मातहतबाट ५४ ग्याँससेल र २५ ब्ल्याङ्क/बालराउन्ड फायर भएको, भीड ननयन्त्रणका िममा ३९ जना प्रदशनाकारी सामान्त्य घाइते भएको र कायाालय तथा सरक्षामा ु िवटएका टोलीबाट SMG म्यान्त्जन, गोली, केही असबाब, सवारीसाि न र सञ् चार साि नसवहत ठूलो मारामा क्षनत तथा लटपाट भएको नथयो। ति ददन कु ेही प्रहरी कमचारी घाइते भई रेडिस तथा नपाल प्रहरीको समन्त्वयमा े अस्पताल पठाइएको तथा नपाली से ेनाको एक प्लाटुनबाट सहयोग प्राप् त भएको पनन उल्लेि गरे।

घटनाको कारणका रूपमा उनले भीडमा घूसपैठ, घरेल हनतयार बोकु ेका समूह, जनववश्वासको अभाव, प्रशासन-आन्त्दोलनबीच संवाद नहनु , ु सूचनाको कमजोर ववश् लेर्ण र आकन्त्स्मक पररन्त्स्थनतमा स्रोतसाि न अभावलाई देिाए।

िानववन आयोगले भववष्यमा यस्ता घटना हन नददन स्पष्ट पररचालन नीनतु, सरक्षाकमीलाई प्रववनियु ि ु
(Non-Lethal Weapon) तथा स्रोत साि नको उपलव्िता, भरपदो सूचना संयन्त्रको ववकासको लानग Technology Based Intelligence को व्यवस्था सवहत सरकारलाई नसफाररस गदाा उपयि हु नु बताए।[120]

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

[120] बयानको सक्कल प्रनत पाना-

120 १३, अनसु ची ु -५ को नस.न.११९ अन्तगता रहेको ।

<u>१२०. नख्ि कारागार सु रक्षाथ ा ु िवटएका कमाण्डर सशस्त्र प्रहरी नायव उपरीक्षक सगम श्रीँ ेष्ठको बयान कागज ब्यहोराः</u> म नख्ि कारागारमा कमाण्डरको रुपमा नमनत ु २०८२/०४/०१ गते देन्त्ि नमनत २०८२/०७/०२ गते सम्म कायरात नथए। २०८२ भाद्र २४ गते नख्ि ु कारागारमा नबहानको समयमा अरु ददनहरुको जस्तै सामान्य नथयो। भाद्र २३ गतेको घटनाको कारण भीड जम्मा भई नख्ि ु कारागारमा समेत आउन सक्न पे ूवाानमान गरी उपलव्ि कन्त्सन्त्ल्टना र फलामको पोलहरुबाट ु मलगु टमा राख्नको लागी व्याररगे ट बनाएको नथए। नबहान कररब े १०:०० बजको समे यमा नख्ि ु कारागारको सम्बन्न्त्ि त ननकायहरु कारागार प्रशासन, नपाल प्रहरी र सशस् रे प्रहरी बल लगातार रुपमा हन सक्नु से ंभाववत भीडको घटनामा के कसरी व्यवस्थापन एवं ननयन्त्रण गने भन्ने ववर्यमा गहन रुपमा िलफल तथा उपाएहरुमा न्त्जल्ला सरक्षा सनमनतलाई अनु रोि गरी थप सु रु क्षाकमी कारागार बावहर िटाउन आबश्यक ननष्कर्मा पनग कारागार प्रशासक ज्यु ू ले सरक्षा सनमनतलाई ु अनरोि गरीरहनु भएको नथयो। ्यसपनि कारगारमा रहु ेका तीन वटा व्लकमा ताला लगाउन काय ाे गरएको र प्रयक व्लकका नाईके भाईनाईके समत कारागार प्रशासनको कायाालयमा डाकी से रन्त्क्षत ु रहन भनीएको नथयो। कारागार बावहर प्रदशनाकारीहरुको आवागमन भई रहेको नथयो भन ती े प्रदशनाकारीहरु भैसेपाटी मन्त्री क्वाटार तफा गई रहेका नथए। अन्दाजी १०.३०/११.०० बजको े समयमा नख्ि कारगारको उत्तर अन्दाजी ु ७००/८०० नमटर भीड भेला जम्मा भएको, नारा जलु स ु एवं टायर बालेर नारा लगाई रहेको िबर समेत NID का असई साब रमेश चौिरीले जानकारी गराई रहन भएको नथयो। ्यसु ै गरी ललनतपरको हररनसद्धी लगायत ु BICC भवन जली सकेको र सरक्षाकमीहरु हताहत भएको एवु ं हातहनतयार समेत लटु ेको Social Media बाट जानकारी प्राप्त भई रहेको नथयो। कारागार प्रशासक ज्य लु े पटक पटक सम्बन्न्त्ि त ननकायमा थप सरक्षाकमीको लागी ु ररपोटा गरीरहन भएको नथयो। उि ददन नबहानु ै सशस् र प्रहरी बल कारागार सरक्षा बु सबाट असईको े कमाण्डमा मोवाईलमा १० जनाको नवफ्र मन्त्री क्वाटारमा िटाईएको नथयो। ्यसै गरी कारागारको सरक्षाथ ा ु ज. ुप्र.अ. को कमाण्डमा मेनगटमा े १५ जना, प्रयक व्लकमा ७/७ जना र पेररनमटरमा Light Point मा ननयनमत ५ जनाको टोली िटाएको नथए। कररब १३.०० बज नतर भीड कारागारको मे ेनगटमा भे ेला हन शु रु गरु ेका नथए। ३०००/४००० को संख्यामा जम्मा भेला भएका भीडले

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

रनब लानमिानलाई े १० नमनट े नभर बावहर ननकाल भनी तोडफोड, आगजनी र अािमणको चेतवानी ददई रहेका नथए। सो नबर्यमा मलाई मेनगटमा िवटएका े

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

बयानको सक्कल प्रनत पाना-

स.प्र.स.नन.ले ररपोटा गरेपनि मैले सरक्षाकमीहरुलाई नबवफ्रङ गनका ु ो लागी सामेल गरेर न्त्यनतम बल ु प्रयोग गनकाो लागी ननदेशन ददई रहेको अबस्थामा नपाल प्रहरीको े कमाण्डर र कारागार प्रशासकले आदेश आयो रनबलाई ननकाल्न भन्ने ववर्य जानकारी गराएपनि े CRC ब्लकबाट रनब लानमिानलाई े उहांको पररवारलाई सम्म भेट्न ददन भनी कारागार नभर रहे ेको मनोसामान्त्जक अस्पताल म नपाल े प्रहरीको इन्त्सपेक्टर र कारागार प्रशासकले मनोसामान्त्जक अस्पताल सम्म पर्य ु ाका नथयौ। कररब १४.०० बज नतर मे ेनगटे तोडफोड गरी ञिान्त्शत भीड कारागार पररसर नभर आएको नथयो भन े सरक्षाकमीलु े कररब १ घण्टा सम्म सम्झाई बझाई गनु , लाठी चाज ागने गरी भीड सम्हाली रहेको नथयो। ्यही िममा रनब लानमिान अस्पतालबाट भीडलाई सम्झाउि ु भनी भीड भएको मेनगटमा े जान भयो। उहांको सु रक्षा हाम्रो न्त्जम्मु ेवारी भएको हंदा भीडबाट अलग गरी उहालाई कु ेही नमटर पिाडी कारागार नभर रहेको वपपलबोट चौतारीमा पर् या ु ईएको नथयो। उहांले भीडलाई सम्झाउि भनी माईक समेत िोजी रहन भएको नथयो भनु म काने ूनी रुपमा कारागार नभर िु, पर नाईकन म बावहर जान्न भन्नु भएको नथयो। भीडको हल्लाका कारण भीडले सरक्षाकमीहरुलाई हम्मु े हम्मे बनाएको अबस्था नथयो। ्यही भीडले कररब १५.०० बज नतर रनब लानमिाने लाई कारागारबाट े बावहर नलएर गएको नथयो। फेरी पनः भीड ु १५.३० बज नतर कारागारमा आई ढे ंुगामढा ु , तोडफोड र आगजनी गरेको अबस्थामा सम्झाई बझाई गनु , संयनमत अपनाउन तथा न्त्ये नतम बल प्रयोग गने गरी म स्वमु ं वफल्डमा उनरई भीडलाई नततरववतर गने काय ागदाा भीड केहीबत नततरनबतर समे ेत भएको नथयो। ्यसपनि नपाल े प्रहरीको टोली कारागार पररसर िाडी गएको नथयो। अब वफल्डमा हामी सशस् र प्रहरी वसना े िवटएको जम्मा नवफ्र ४६ जना मार नथयौ। नपाल प्रहरीको े ५२ जनाको नवफ्र नथयो। कारागार प्रशासनको कायाालय तोडफोड, आगजनी, सवारी साििनहरुमा आगजनी गदै कारगारमा रहेका ३ वटै व्लक भीडले ताला तोडी कैदीबन्त्दीहरुलाई भगाएको नथयो। कनतपय कैदीबन्त्दीहरु सरक्षाकमी रहु ेको स्थानमा सरन्त्क्षत हु न समु ेत आएका नथए भन भीडले े हानमलाई हनतयार फाल, चस्ता िोलु ेर भागर े जाउ भनीरहदा उननहरु पनन भागी रहेको नथए। अझ नख्ि कारागारबाट कु ैदीबन्त्दीहरुलाई भीडले भगाएका नथए। यो घटना कररब १६.०० बज दे ेन्त्ि १६.१५ बजको समयमा भएको नथे यो। नपाल े प्रहरीको एक जवान समेत सशस् र प्रहरीको सरक्षा बु समा से रन्त्क्षत हु न आएका नथए। उहांसु ाँग १ नाल ३०३ राईफल नथयो। उहालाई APF को चस्ता लगाई उहाको हनतयार समु ेत सरन्त्क्षत गन ाु सफल भएका नथयौ।

उि सशस् र प्रहरी बलले २१ ग्यास सेल, ६ राउण्ड व्ल्याङ्क र ५ राउण्ड हवाई फायर गरेको नथयो। हानम सशस् र प्रहरी बलका कमचाारीले भीडलाई संयनमत भई सम्झाई बझाई गरी तथा ु कारागार नभर रहेको मनोसामान्त्जक अस्पताल, ववपासना ध्यान केन्द्र, कारगार प्रशासनको १ बलेरो वपकअप गाडी, १ पानी

ट्याङ्कर १, मनोसामान्जक अस्पतालो सवारी सािन १, CRC ब्लक जोगाउन सफल भयौ। ति ददन भीडले गरेको आिोनसत, तोडफोड, आगजनीको अबस्था र भीडको संख्या समेत अनिक हंदा भीडमा घातक हनतयार प्रयोग गने अबस्था मार रहु ेको अबस्थामा मानववय क्षनतलाई मध्यनजर गरी काय ा गररएको हो। सशस् र प्रहरी बलले आबश्यक पहलता नलई ति अराजक न्त्स्थनतलाई कम र ननयन्त्रण गन ा आफ्नो क्षमता, सािन एवं परीन्त्स्थनतमा भरपर प्रयास गने काय ाु गरेको नथयो। ति ददन नबहानै देिी सामान्जक साँजालमा सरक्षाकमीको हातहनतयार समु ेत लटी लगु को भन्ने ववर्यले े भीडबाट समेत गोली चल्न सक्न परीन्त्स्थनतलाई हरदम से ंयनमत भई काय ागरेको हो।

२०८२ भाद्र २४ गते कारागारमा १२८१ जना कैदीबन्दीहरु नथए। कैदीबन्दीहरु लगभग १५.५० देिी १६.१५ सम्म कारगारबाट बावहर भगाईएको नथयो। CRC ब्लकको चौकीदार रनबन शाही, मल ु नाईके अशोक िड्की, DRC ब्लकको चौकीदार नबशाल ध्वज काकी, मल नाईकु े उज्वल िरी र New Block को चौकीदार नप साउद ्, मल नाईकु े सजल काकी नथए। मलभु त रुपमा आन्तररक ु प्रशासनको न्त्जम्मेवारी पाएका कैदीबन्दीहरुले कारागार प्रशासन एवं सरक्षाकमीलाई ु आ-आफ्नो तहबाट सहयोग गने काय ागरेका नथए। रावष्ट्रय स्वतन्त्र पाटीका अध्यक्ष रनब लानमिनलाई काे रागार नभर पनन बावहरबाट आएको आिोन्त्शत भीडका कारण सरक्षा चु नौती नथयो। उहांलई ददईएको परको सम्बन्त्िमा मलाई कु ेही जानकारी नथएन। म वफल्डमा भीड व्यवस्थापन कायमाा िवटएको नथए। म आफै पनन घाईते भएको अबस्था नथयो। ति ददन मेरो इन्सपेक्टर समेत घाईते भएका नथए। रनब लानमिनलाई े रुपन्देही कारागारबाट नख्ि कारागारमा नमनत ु २०८२/०४/३१ गते ल्याउदा नख्ि कारागार बावहर सु रक्षाथ ाु नपाल प्रहरी ठे ूलो सख्यामा पररचालन भएको नथयो भन े २०८२ भाद्र २४ गते घटनामा कवहकतैबाट थप सरक्षाकमी आएको नथएन। घटनालाई ववश्लु र्ण गदाा े २०८२ भाद्र २४ गतेको घटना अझ बढी वहंसक अराजक एंव ठूलो सख्या नथयो।

APF ले कारागार परररसर रानत २२.३० बज सम्म पनन निाडी ते ैनाथनै हरेको नथयो। नपाली े सेनाको टोली आएपनि मार हानम गणमा वफताा भएका नथयौ। राज्यजा कायाालयहरुको तोडफोड, आगजनी र

हनतयार लटपाटको िबरलु े समेत हामी सरु क्षाकमीलाई प्रभाववत गरेको अबस्था नथयो। ्यससाँगै कारागारमा िवटएको नपाल प्रहरीको टोलीले े आफ्नो यननट ु िाडी गएपनि सशस् र प्रहरी बलका कमचाारीहरुलाई संयनमत नडउटीमा तैनाथी गन ाअझ चनौतीपु ूण ा अबस्था सजना भएको नथयो। ृ सरक्षाकमीलु े कारागरको मलगु ट े २/३ पटक सम्म तोडफोड हाँदा ु सम्म पनन डटेर भीडसाँग व्यवस्थापन कायमाा लानगरहेको नथयौ। उि ददन भएको आगजनीलाई समेत APF ले ननभाउन काय ाे गरेको नथयो। मैले मेरो बवद्धववव ु कले े भ्याए सम्म व्यवसावयक रुपमा काय ासम्पादन गरेको नथए। मैले कोही पनन कैदैबन्दीलाई भाउन/भगाउन सहयोग गने े कुनै काय ागरेको िैन भनी आयोग समक्ष जाहेर गदाि ु। 121

१२१. सशस्त्र प्रहरी बल, नपाल ने ं २४ गल्म हु े.क्ा काठमाण्डौमा कायरा त सशस्त्र प्रहरी नायब ननरीक्षक सबोि कु ुमार बढाथोकी ु को कागज ब्यहोरा: नमनत २०८२ भाद्र २३ र २४ गते gen z पस्तालु े गरेको प्रदशनाको िममा २३ गते मेरो नडउटी बानश्वरको े Everest Hotel अगाडी रोडमा नथयो। मेरो platoon commander स.प्र.नन सन्तोर् थापा हनु हु न्थ्यो। म ्यसददन न ु २० गणबाट िवटएको नं१ र नं २ platoon मध्ये नं १ platoon मा नथए। मसाँग ह्यान्डसेट कलसाइन वकलो चालीन३६ र एउटा मेगाफोन नथयो। ड्युटी पररचालन हनु ु अन्द्य नम्बरबीचमा ड्युटीको पष्ठभृ नमको बारू ेमा स प्रनामनन सरले नबहानको ३७ बजको समयमा े सरुेश कुमार श्रेष्ठ सर र सप्रअमनी नारायण दत्त पौडेल सरले नबहानको ७:३० बजको सामे ेलीमा निफ भएको नथयो वक यो केवल सामान्त्य बच्चाबच्चीको दई घण्टा जनतको हो कु ेवल नसचएसनलाई ु सामान्त्य डील गर बल प्रयोग गनपने अवस्था हा ु ाँदु ैन। यी सबै हाम्रा भाइबवहनी िोराििोरी सरहका प्रदशनाकारी हन्त्िनु क् ेवल कन्त्टेन मार गने भन्ने मार निवफङ भयो। हाम्रो माननसकता पनन ्यही बन्त्यो। नम्बर २० गणबाट नम्बर १ र नम्बर २ प्लाटुन ३५ ३५ जनाको दठक ९-१५ बजनतर े बानश्वरमा े २३ गते िवटयो। प्रयेक प्लाटुनले ि राइफल एसएलआर र तीन ग्यासगन १ मेगाफोन १ गोप्रो क्यामेरा र २६ जना फुल राइट कन्त्िोल नगयर सेटमा िवटयौ। एभरेस्ट होटेल अगानड िवटएपनि अन्त्दाजी १०-१५ बजनतर प्रहरीको एकजना नडएसपी सरले े एपीएफको हाम्रो ओभरअल

121 ६ १२०

नसनडआर नडएसपी समन चानलसु े सरसाँग पररचानलत जनशन्त्िको सतख्याको लानग समन्त्वय गन ा आउनभयो एपीएफको ु १०५, ३ प्लाटुन र नपाल प्रहरीको े १५० १६० यस्तै कनत नथयो यनत हो भन्ने मैले प्रहरी र एपीएफको दोहोरो कुराकानी देिेको अन्त्दाजी १० ३० बजदे ेन्त्ि नै बानश्वरमा े प्रदशनाकारीहरू जम्मा हाँदु ै गए र ठूलो मास भयो। हामीले सामान्त्य आवतजावतका मान्त्िे भनर े बानश्वर े पनलस ु ब्याररकेटबाट मान्त्िेलाई हटाएनौं। कसैको चासो नै भएन तर अनरोि ु चावहाँ सामान्त्यतवरले गदै नथयौं। अनावश्यक रुपमा नवहनडददनहोला पनि अन्त्दाजी ु ११:३० बजनतर बाने श्वर े ब्याररकेटमा ठूलो मास जम्मा भयो। र नाराबाजी गन ाथाल्यो। प्रहरीको र एपीएफको बीचमा पनन िेरै माननसहरू नथए। उनीहरूले एकाएक प्रहरीको ब्याररकेटलाई तानर लडाई। ्यसपनि भीडले े एकाएक नपाल पे नलस वटमलाई पिानड िकु ेल्यो सगाँ ै एपीएफ पनन पिानड िकेनलाँदै संसद भवनको २ नम्बर गट पे र् या ु यो। भीडले िेरै सतख्यामा नथयो हामी संसद भवन िकेनलएपनि भीडले एकाएक ढुङ्गा ईटापानीको बोतलले प्रहार गयो। मसाँग मेघाफोन नथयो मैले शान्त रुपमा प्रदशना संयमता अपनाउन हु न तीव्र उत्तु ेन्त्जत नहन कानु ूनववपरीत काय ानगन ािेरै अनरोिका माइवकङ गरु े। ्यसपनि भीडले हाम्रो अनरोिको कु ुनै वास्ता नगरी व्यापक इटा ढुङ्गा फलामकोरड पानीको बोतल र ववनभन्न साइजका नससीमा पेिोल भरेर हामी एपीएफ र नपाल पे नलसको ु २ नम्बर गटमा जम्मा ननरन्त्तर े प्रहारगरे मैले यो कानून ववपरीतको उश्रृङ्खल उत्तेन्त्जत काय ानगन ाअनरोिका साथ माइवकङ गरु े। माइवकङमा यसो भन भनेर आदेश ददनमेरो कमान्त्डर अनत िेरै प्रहार भएपनि हाम्रो एपीएफको एक नम्बर प्लाटुनले ग्यास सेल फायर गयो र ि राउन्त्ड एसएलआर बाटहवाई फायर गयो। नभड केही पर गयो फेरर हामीले अगानड बढेर होल्ड गन ानसक्दा नभड फेरर गटमा ने ै आइपग्यो। प्रहरीको ु नडअमाआगो लगायो गेटमानथ उन्त्क्लएरगटमानथ उन्त्क्लएर नभर आउन िोज्यो। से ंसद भवनको कम्पाउन्त्ड फलाम व्यापक भ्काउन थाल्यो। पिााल ठूलो पान ाथाल्यो। सबै एपीएफ र पनलस वटम ु एक वकनसमले डरको घेरामा रहेको जस्तो भयो पनि गोलीफायरको आदेशआइसक्यो भनर गोली े चलाउ भनको ड्युटी नभडमा से नु । ्ये सैसाँग गोली फायर भएको पनन आवाज आएको नथयो। तर कसले आदेशददयो चलायो यो मैले देन्त्िन। गोली चलेपनि घाइते भएको भनर एपीएफबाट नलन े एउटा एम्बलु ेन्त्स पनन आएको नथयो। प्रदशनाकारीले ्यो पनन आगो लगाए गोली चलाउँदैि भन्ने कुरा मलाई थाहा भएन र मैले ्यसको माइवकङ पनन हामीले बारम्बार२३ गते कफ्य लागा ु पनि े कफ्यको आदा ु ेश भइसकेको ि कफ्य लानगसका ु ेको ि। सरन्त्क्षत साथ घर जान सक्नु हु न्त्ि भनु र े माइवकङ गरेकोहो। ्यसको पनन प्रदशनाकारीले कुनै वास्ता गरेनन ् तीव्र उत्तेन्त्जत भई सरक्षाकमीमानथ हमलाको शु ैलीमा अनक न्त्वजवस्ते लु े प्रहारगररहे २३ गते अन्त्दाजी ७-

बयानको सक्कल प्रनत पाना- , अनसु ची ु -५ को नस.न.   अन्त्तगता रहेको ।

१५ बजनतर े बल्ल नभडले स्थान िाड्यो हामी कररब १० १५ बज बाने श्वर से ंसद भवनबाट आफ्नोकायाालय वफताा भयौँ। २४ गते मेरो ड्युटी गण पररसरमै एम्बलु ेन्स स्टेन्ड बाइ रहेकोले ्यस ददनको बावहरी अवस्था भएको लाइभराउन्ड साथै एक नम्बर प्लाटुनबाट ि राउन्ड एसएलआर फायर गने एक नम्बर प्लाटुनका सप्रह कृष्ण ठाकुर हनु हु न्थ्यो। ु [122]

<u>१२२. न ं २० गण हेक्ा (ववपद उद्दार) नसनामङ्गलमा कायरात सशस्त्र प्रहरी जवान सनबना लामा ु को कागज ब्यहोराः</u> नमनत २०८२ भाद्र २३ र २४ गते भएको Gen-Z पस्ताको आन्दोलनको ददन म पनन डी.एस.पी ु सरको कमाण्डमा आन्दोलन स्थानमा िवटएको नथए। भाद्र २३ गते हामी नबहानदेिी नै नडउटीमा िवटएको नथयौँ। हाम्रो नडउटीमा िटाइएको स्थान बानश्वर न्स्थत एभरे ेष्ट होटल अगाडी नथयो। डी.एस.पी सरको कमाण्डमा ग्यास गन, एस.एल.आर र राईट कन्त्िोलको सामान सवहत ३५ जना र अन्त्य ३-४ प्लाटुन पनन नथयो APF को। हामी ्यही बानश्वरको एभरे ेष्ट होटल अगाडी(नसमा घेरा) बररगे ड पिाडी ने पाल प्रहरी भन्त्दा पिाडी बसे ेको नथयो। म जवान भएकाले मसाँग फुल नगयर सेट, लादठ र ढाला नथयो। न्त्जयनजड आन्त्दोलनका पे स्ताहरुको भीड माईनतघर मण्डलाबाट बानु श्वरतफा े बढ्दै आईरहेको नथयो। सरुमा ु भीड थोरै नथयो पनि बढ्दै बढ्दै गयो। म १ नं प्लाटुनमा िवटएको भएकाले म नपाल प्रहरीहरु से ाँग साँगैको लाईनमा नथए। नभड बढ्दै गएपिी नसमा घेरा तोड्दै आन्त्दोलनकारी प्रहरीलाई पेल्दै बानश्वर पवट बढ्न िोज्दा प्रहरीलाई पनन भीड ननयन्त्रण गन ाे गाहो भयो। APF को हाम्रो टोलीलाई पनन ढं ुगामढा गरु े। भीड ननयन्त्रण गन ाहामी APF को हाम्रो टोलीले पनन सामान्त्य लाठी चाज ागयो। मैले पनन लाठी चाज ागरे कमान्त्डरको आदेशानसार। नभडलु े फेरी पेल्दै ढुङ्गा हान्त्दै प्रहरीलाई बानश्वर हे ाँदु ै संसद भवन सम्म पयााए। ्यसु ै बला मे ेरो टोलीको मेरो सानथहरुलाई ढुङ्गाले लागर िे ेरै घाइते भए। एकजना भाईको टाउकोमा ढुङ्गाले लागर ढले ेको र मेरो संगै भएको साथीको हातमा ढुङ्गाले लागर म पनन साथी से ंगै संसदभवन भीर पसे।

्यसपिी आन्त्दोलनकारीहरुले संसद भवनको गटमा तोडफोड गरी गे ट मानथबाट ने पालको झण्डा े हल्लाउँदै पिी आदेशानसार फायरहरु भयो ु , मान्त्िेहरु पनन माररए। केही समयपिी आदेशानसार ु कफ्य लाग्यो भीडलाई ववस्तारा ु ै ननयन्त्रणमा नलइदै हाम्रो टोली बानश्वरसम्म पे ग्यो। बानु श्वर चोकबाट े म संगै भएको टोली शंिमल तफाको बाटो ननयन्त्रण गदै कु ेही अगाडी पग्यौ। कफायु लागु को नथयो े

रानत पिी हाम्रो टोलीलाई िाना िान पालो आएपिी मे ेरो टोली १०-११ बजनतर नसनामे ंगल अवफस फवकायौँ। २०८२ भाद्र २४ गते पनन म नबहानै नडउटीमा िवटएको नथए। हाम्रो नडउटीमा िटाइएको स्थान बानश्वर चोक नथयो। डी.एस.पी सरको कमाण्डमा ग्यास गने , एस.एल.आर र राईट कन्त्िोलको सामान सवहत ३५ जना र अन्त्य ४-५ प्लाटुन पनन नथयो हाम्रो गणको। सरुमा सानो ु सानो भीड आउदै चारै नतर चोकबाटी हामी प्रहरी मानथ ढुङ्गा, नससाको बोतलहरु हान्दै गरे। आन्दोलनकारुहरुको सानो सानो भीड हटाउदै, लिटदै गदाा पिी भीड बढ्दै गयो। २४ गते पनन मसंग राईटकन्त्िोलको फुल गेयर सेट, ढाला र लाठी नथयो। प्रहरीलाई पेल्दै पेल्दै गए। आदेशानसार मु ैले पनन लाठीचाज ागरे, पिी अश्रग्याँस भयोु , ्यनत हाँदा हु ाँदु ै पनन आन्दोलनकारीहरु अिोन्त्शत हदु ै केही समयपिी संसद भवनको १ नं र २ नं गटबाट प्रहरीलाई नमच्दे ै नभर पसे आन्दोलनकारीहरु। म साँगै भएको मेरो सानथलाई ढंुगाले लागर घाईते े भयो। नपालको माननीय व्यन्त्िहरुको नाम नलई जथाभावी बोल्दे ै प्रहरीलाई समेत नराम्रो बोली गाली समेत गदै सशस्त्र प्रहरी नपाल ने ं २० गण हेक्काको संसद भवन अगाडी २ नं गटमा रहे ेको पानीको फोहरा हान्ने गाडी मानथ ढुङ्गा प्रहार गरे। हाम्रो overall commander को रुपमा िवटन भएको नु ं २० गणको SP सरले सरको कमान्डमा हामी संसद भवनको गट नभर बसे ेको टोलीमा म पनन गएर हामीले पानीको फोहोरा हान्ने गाडी गट नभर ल्याउन आन्दोलनकारीको भीडलाई ननयन्त्रण गदै गाडी े भीर ल्यायो अनन गट नभर पस्यौँ। ्ये नतबला प्रहरीले े अश्रग्याँस प्रहार गदा ाु पनन उल्टै ग्यास सेल प्रहररीहरुको भीडमा फकाउान काम गरे े। हामी प्रहरीहरु घाइते हाँदाु , आन्दोलनकारीहरु घाईते हदा ु सहयोगका लागी आएको सशस्त्र प्रहरी अस्पतालको एम्बलु ेन्त्सलाई २ नं गट अगाडी ने ै ढुङ्गा मडा ु गरी सेवाकमीलाई लिटी एम्बलु ेन्त्स जलाईददए। ्यसबला गे टे ैमा म पनन सरक्षामा िवटएको र ु एम्बलु ेन्त्स जलेको पनन गटबाटे ै देिेको नथए। सरक्षाकमीलु े गरेको अश्रग्यास प्रहारु , हवाई फायर, पानीको फोहोराबाट gen-z आन्दोलनका पस्ताहरु घाईतु े भएको, अस्पताल लगकोे , कनत जना मरेको कमाण्डरको सेटबाट पनन सननरहु ेको नथयो। आन्दोलनकारीले सरुमु ै संसद भवन जस्तो सावजाननक महत्त्वपूण ाभवनमा तोडफोड गरी आगो लगाईददए। ्यनतबला म े १ न गट पारीपट्टी नथए। भवन जलाईददएपीिे ,

बयानको सक्कल प्रनत पाना- , अनसु चीु -५ को नस.न. अन्तगता रहेको ।

आन्दोलनकारीले प्रहरीलाई फेरी िैदै ढुङ्गा हान्न थाले ्यनतबला ने ै म आफैलाई ढंुगाले लागर े घाईते भए। हाम्रो नमनभवनमा रहेको बश पनन तोडफोड गरी हातहनतयार ले टु ेर जलाईददए भन्ने कुरा मैले कमान्डरको सेटबाट सनु । लगत्ते ै आन्दोलनकारीले लिाटेर नभडलाई थाम्न नसकेपिी हाम्रो टोली नबस्तारै नबस्तारै पिी हट्दै नसंहदरबारको पनिल्लो गटमा आइपे ग्यो। म घाईतु े नै नथए तर म कमान्डर र आफ्नो टोली संगै बसे। हामी लगायत हाम्रो टोली नसंहदरबारमा आमी ब्यारेक नभरै सरन्क्षत भएर बस्यौं। ु सरकारी तथा ननजी सम्पन्त्तहरुमा आगजनी र क्षनत भएको भन्ने कुरा मैले पनन सनु । े [123]

<u>५.१.६ सशस्त्र प्रहरी बल नपालको बयान तथा घटना नबबरण कागज ब्यहोराः े</u>

<u>१२३. रावष्ट्रय अनसन्त्िान ववभागका त्कालीन प्रमु ि हु तराज थापा ु को बयान कागज ब्यहोराः</u> रावष्ट्रय अनसन्त्िान ववभाग मु लु कको एक मार इन्टु ेनलजन्स से ंस्था रहेको र यसको मूल कायप्राकृनत मलु कको रावष्ट्रय सु रक्षामा प्रभाव पाने ववनभन्न ु ववर्यका सूचना संकलन गने दावय्व एवं न्तजम्मेवारी रहेको। केन्द्रीय कायाालयमा स्थावपत ववनभन्त् न शािा प्रमुि , प्रदेश एवं न्तजल्ला प्रमुिहरु ु , ववनभन्न क्षेरमा िवटएका सूर एवं कभर कमचाारी र िुला कमचा ु ारीबाट समेतबाट सूचना प्राप् त गररन्त्ि। रावष्ट्रय अनसन्त्िान ववभाग प्रिानमन्त्री कायाालय अन्तु गता रहेता पनन मलु कको दु ैननक शान्न्त सरक्षा ु कायम गने ववर्यसाँग सम्बन्न्त्ित सूचनाहरु गह मन्त्रालयमा ननयनमत रुपमा प्रयु ेक ददन प्रनतवदन गने े गररएको नथयो। यसैगरी ववभागबाट ननयनमत रुपमा तयार गररन जाहे ेरी िामवन्दी गरी सम्माननीय प्रिामन्त्रीज्यू र श्रीमान ् मख्यु सन्त्ववज्यूलाई दैननक ननयनमत रुपमा पठाउन े गररएको नथयो। उप्यकामा हनु सम्पे ूण ागनतववनिका ववर्यमा ववभागको पररसरमै रहेको अनभयान महाशािाबाट अनगमन गने गररन्त्ि। ु सेप्टेम्बरको शरुदु ेन्त्ि वटकटक र रेनडट लगायतका समान्जक सञ् जालमा ह्यासट्याग अनभयान अन्तगता राजनीनतज्ञका सन्तानले भ्रष्टाचारबाट कमाएको िनमा ववलासी जीवनशैली अपनाएको आरोप लगाइएका नभनडयो र नममहरुको व्यापक रुपमा प्रचार प्रसार भएका नथए। यसै सन्त्दभमाा सेप्टेप्बर ४ मा दताा ननयमहरु पालना नगररएको भन्दै फेसवक इन्त्स्टािाग्राम लगायत ु २६ वटा सामान्जक सञ् जाल सरकारले बन्द गने ननणया गरेको नथयो। सेप्टेम्बर ६ देन्त्ि रेनडट वटकटकमा नपो वे वीे , नपोे वकडको अनभयानमा संसदभवन अगानड सडकमा उरन आव्हान गरेको नथयो। सामान्जक

SAMAYA SUTRA

सञ् जाल प्रनतबन्त्िले सामान्तजक सञ् जालमा आिाररत नडन्तजटल व्यवसाय, Online Marketing, Digital content creation को क्षेरलाई प्रयक्ष रूपमा प्रभाववत गने र नन्तजवकदै गरेको दशैं/ नतहारजस्ता पवहारुमा ्यस्ता व्यन्त्ि समूहलाई प्रयक्ष असर पग्नुे भएकोले Content creators र digital influencers हरूले आफ्ना followers लाई भावना्मक वा आनथका कारणले आन्तदोलनमा सहभागी हन ु

123 ५ १२२

उक्साउन सम्भाे वनसाँगै चनौती दु ेन्त्िएको आकलन गररएको नथयो। ाँ नातावाद, भ्रष्टाचार तथा सामान्तजक सञ् जाल प्रनतबन्त्िका ववरोिमा ववनभन्त् न माग रािी आन्तदोलनरत पक्ष आयोजक भनीएको न्तजयनजड समे ूहले आफ्नो आन्तदोलन शान्त्तपूण ाहनु भनी घोर्णा गरर न्तजल्ला े प्रशासन कायाालय काठमाडौंमा अंवकत मल्ल र िेमराज साउदले संयि रुपमा ु , परुर्ोत्तमु यादव र सबल गौतमले संयिु रुपमा र सदनु गरुङ्ग हामी नपालकोे तफाबाट गरी तीनवटा िुट्टािुट्टै ननवदने ददएको जानकारीमा आएको नथयो। न्तजयनजडको नामबाट भाद्र े २३ गते हनु भनीएको प्रदशनाे मा कररव ३५ भन्दा बढी व्यन्त्ि तथा समूहहरुले प्रदशनामा एक्यवद्धता जनाएका नथए भन ववनभन्न े कलाकार, ववनभन्त् न वटकटक, यट्यूबु कन्त्टेन्त्ट वियटरहरुले समेत सहभानगता रहन े जनाएका नथए। यसका अलावा प्रदशनाबाट आफ्नो स्वाथ ापूरा गन ाउद्धत रहन व्यन्त्ि समे ूह र पाटीहरुको समेत सहयोग र समथना रहेको नथयो। वास्तववक न्तजयनजडको े संख्या ३५००-५००० रहेता पनन ऐक्यवद्धता तथा स्वाथ ासमूहको उपन्त्स्थनत रहदााँ १०। १५ हजार सम्म प्रदशनामा सहभागी रहन े आकलन गररएको नथयो। ं

ववश्व व्यापी रूपमा नडन्तजटल र साइबर माध्यमबाट सरक्षा ितराहरू उ्पन्न हु नु प्रवे न्त्त बढ्ृ ेको ि, तर नपालमा ववभागको साे इबर तथा टेन्त्क्नकल इन्त्टेनलजन्त्स से ंरचना समय अनसार अद्यावनिक हु न ु सकेको िैन। यही कारणले भदौ २३-२४ का घटनामा सामान्तजक सञ् जालमाफात जारी संकेतहरूको गवहरो ट्र्यावकङ, स्रोत प्रमाणीकरण र गवहरो पूवाानमान गन ाु ववभाग सफल हन सकु ेन। ववशर् गरी े

TikTok, Discord, Reddit, X लगायत प्लेटफममाा फैनलएका नभनडयो, 'विगर' सामग्री, उक्साहटपूण ा सन्देश तथा ववदेशी समूहहरूको प्रभाव ववश् लेर्ण गन ा ववभागसाँग आवश्यक उपकरण र दक्ष जनशन्त्ि

बयानको सक्कल प्रनत पाना- , अनसु चीु -५ को नस.न. अन्तगता रहेको ।

अभाव रहेको उनले स्वीकािान। वकनभन् हालसम्म ववभागमा े Cyber Unit नै स्थापना समेत भएको िैन।

भाद्र २३ गते पूव ानै भ्रष्टाचार र सामान्जक सञ् जालववरूद्ध प्रदशना गदै न्जयनजड आन्दोलन े आह्वानकतााले “श्रीलङ्काले गर् यो, इन्डोननसयाले े गर् यो, वफनलवपन्सले गर् यो, बंगलादेशले गर् यो अब नपालको पालो ! हामी गोिााली उठ्ने समय आएको ि। आवाज उठाउने समय आएको िे ” जस्ता पोष्टहरु एवम ् संसद भवन, नसंहदरबार लगायत सावजाननक संरचना जलाईएको वा ववध्वंस गररएको AI-generated फोटो/नभनडयोहरूको सामान्जक सञ् जालमा गररएका पोष्टहरुको ववर्यमा ववभागलाई पूव ा जानकारी नथयो। तर भाद्र २३ गतेको घटनापश् चात Netakhor.vercel.app मा शीर् ानताहरूको घर े

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

म्यावपङ गरी आिमणको योजना बनाएको बारेमा जानकारी नथएन। मलाई उप्यका अनभयान महाशाििको कन्त्िोल रुमबाट ११:५० बजनतर प्रदशनाे कारीहरुले नया ाँ बानश्वर न्त्स्थत ननर्े नित क्षेरमा राििेको ब्याररकेट तोडी संसद भवनतफा अगानड बढेको र केही प्रदशनाकारी संसद भवनको १ नं. गटे मा पगी नाराबाजी सु रु गरु ेको, १२:०० बजनतरे प्रदशनाकारीले सरक्षाकमीु मानथ ढंुगामढा गरु ेपश् चात प्रहरीबाट लाठ्ठी चाजा,अश्र ु ग्याँस र पाननको फोहोरा प्रयोग गरर भीड ननयन्त्रणको प्रयास भएको र १२:२० बजनतर प्रदशनाे कारीहरु संसद भवन प्रवश गन ाे ििोजकोमा े प्रहरीले केही राउन्ड हवाई फायर र रबरको गोली चलाएको भन्त् ने जानकारी प्राप् त भएको नथयो। भदौ २३ गतेको प्रदशना पश् चात सोही ददन साझ सम्माननीय प्रिानमन्त्रीज्यूको समपन्त्स्थनतमा ु गहसन्त्त्ववृ , सरक्षाु ननकायको प्रमिु सवहतको सरक्षाु बैठक बसेको नथयो। गहमन्त्रीज्यृ ूले रान्त्जनामा ददईसकेको अवस्था नथयो। बैठकमा सरक्षा ननकायका प्रमु िहरुबाट ददनभरर प्रदशनाु कारीहरुबाट भएको घटनािमको ववर्यमा आ-आफ्नो न्त्जम्मेवारी क्षेर अनरुप ववस्तु त रुपमा ररपोवटाङ गने काय ाृ भएको नथयो। बैठकमा घटनाको ववर्यमा Casualty बढी भएकोले सो के कनत कारणबाट भएको हो िानववन को लानग सनमनत गठन गररएको भन्त् ने जानकारी ददईएको नथयो। यसैगरी सो बैठकमा मैले ददउँसोको घटनािमको ववर्यमा जानकारी गराउनका साथु ै प्रदशनाकारीहरुले आजको प्रदशनामा िेरै प्रदशनाकारीको म्यृ ू भएकोले आन्त्दोलनलाई देशभर ननरन्तरता ददने, कुनकुन ठाँउमा प्रदशना गने भन्त् ने ववर्य रेनडट एप्स माफात Spot Map प्रचारप्रसारमा ल्याएको र प्रदशनामा सहभानग हन मु तकका ृ अनभभावक र आफन्तलाई अनरोि गररएको साथु ै काठमाडौं उप्यकाको हकमा सबैले आआफ्ना क्षेरमा ववहानै देन्त्ि प्रदशना गरी संसद भवन अगानड आई प्रदशना गने योजनामा रहेकोले सरक्षा ु अवस्था थप संवदनन्त्शल हे नु ववर्यमा जानकारी गराएको नथए। े भाद्र २४ गते नबहान ०७:३० बज े हामी सबै सरक्षा ु ननकायका प्रमिहरु ु गहसन्त्त्ववज्यृ ूको कायकाक्षमा भेला भई सरक्षा वस्तु न्त्स्थनतको नबर्यमा िलफल पश् चाु त गहसन्त्त्ववज्यृ को नु ते ृवमा हामी ृ सबै प्रिानमन्त्रीज्यूको ननवास बालवाटार ु गएका नथयौ। घटनाको ताजा ववर्यमा सम्माननीय प्रिानमन्त्रीज्यूलाई जानकारी गराउन िममा प्रम ज्ये ूले केही पक्षले आफ्नो रान्त्जनामा माग गरेको, रान्त्जनामा संवविान र कानून सम्मत ढंगले हनु पने साथु ै घटनाको ववर्यलाई नलएर सवदानलय बैठक आव्हान गररएको समेत जानकारी

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

ददएका नथयो। भदौ २३ गतेका घटनाबारे थापाको ववश् लेर्णमा सरक्षा सु ंरचना 'अन्डर-एस्टीमेसन' को मख्य ु समस्या देन्त्िन्त्ि। पवहलो ददनको भीड, प्रारन्म्भक व्यहार, प्रहरीद्वारा प्रयोग गररएको भीड ननयमन ववनि, ब्यारकेड नन्जकको तनाव, तथा भीडनभर केही उक्साउन समे ूहहरूको गनतववनिले दोस्रो ददन ठूलो जोन्त्िम ननम््याउन गरे ेको उनले बताउँिन। ् थापाले संसदभवन क्षेर अ्यन्त संवदनशील े "रेड-जोन" भएकाले यहाँ भीड प्रवश हे न पाउनु , ु ब्यारकेड निचोनलन र सु रक्षाकमीहरू दवावमा पनु सा ु रक्षा सु ंयन्त्रको ठूलो कमजोरी भएको बताएका िन। आन्दोलन न् ते ्वववहीन भए तापननृ , भीडमा असन्तष्ट राजनीनतक समु ूह, अराजकतावादी तत्त्व तथा 'opportunistic' समूहको सम्भाववत घूसपैठबारे प्रारन्म्भक सूचनाहरू ववभागले उठाएको तर ्यसअनसार रोकथाम सु ंयन्त्र पयाप्त सविय नदेन्त्िएको उनी बताउँिन। ् आगामी ददनहरुमा यस्ता घटना हन नददु न मलु कको एकमार इन्टु ेनलजन्स से ंस्था लगायत सबै सरक्षा ु ननकायहरुमा प्रयाप्त श्रोतसािन, उच्च मनोबल र सदृवढकरणको ु आवश्यकता रहेको ि। रावष्ट्रय सरक्षा ु सग सम्बन्त्ित सबैँ ै सरक्षा ननकायहरुलाई प्रववनिमु ैरी बनाई सोबाट प्राप् त हनु से ूचनालाई सब ै सरक्षा ु ननकायको पहाँचमा ु पर् या ु उनका लानग कायकारी प्रमिको ु मातहतमा रहन े गरी एक उच्चस्तरको Inter-Agency Information Sharing Center को ननमााण गररन पने दु ेन्त्िन्त्ि।[67]

<u>१२४. रावष्ट्रय अनसन्त्िान नबभागको ु उप्यका अनभयान महाशािा प्रमि कृ ष्णप्रसाद िनालको बयान कागज ब्यहोरा:</u> कुनै पनन आन्दोलन वा ववरोि प्रदशना को समयमा वास्तववक न्स्थनतको जानकारी नलनको लानग उप्यका न्स्थत नबनभन्न ३२ वटा सेक्टरहरुबाट वफल्डमा िटाइएका कमचाारीहरुबाट अनभयान महाशािाको ननयन्त्रण कक्ष(कन्त्िोल रुम)माफात र महाशािाले िटाएका कमचाारीहरु माफात नबभागीय प्रमि र मु हाशािा प्रमिलु े रनडयो सेट र मोबाइल फोनको माध्यमले बास्तन्स्थनत जानकारी ु प्राप् त गने गररन्त्ि। उप्यका हेने चारवटै सरक्षा ननकायका प्रमु िहरुवीच सु ूचना आदानप्रदान तथा समन्वय ननयनमत रुपमा फोन माफात र आवश्यकता अनसार प्रयक्ष रुपमा भु ेटघाट

[67] बयानको सक्कल प्रनत पाना- ३०, अनसु ची ु -५ को नस.न.१२३ अन्तगता रहेको ।

गरी समन्त्वय गने गररएको। नपाल सरकारबाट सामान्त्जक सञ् जाे ल बन्त्द गन अन्त्घ सो बाट आइपन ाािु सक्न से रक्षा जोन्त्िम ु मल्याङकन गररएको नथएन तर सामान्त्जक सञ् जाु ल बन्त्दले ववनभन्त् न क्षेरमा पारेको असर र ्यसबाट उ्पन्न असन्त्तवष्ट बारुे मा ररपोवटाङ भएको नथयो। Discord, Telegram, Reddit, bitchat, TikTok, Instagram, Facebook लगायत सामान्त्जक सञ् जालमा IF INDONESIA CAN, NEPAL CAN TOO ! नपो बे नबज िे े ण्ड (Nepo Baby) उच्च पदस्थ व्यन्त्िका िोरािोरीको ववलासी जीवनशैली, वा ठूला भ्रष्टाचार काण्डको अनसन्त्िान गनु पने ववर्यमा नबनभन्न फाु े क अकाउण्टबाट पोष्ट गररएको र ्यस वकनसमका फेक अकाउण्ट ट्र्याक गने प्रनबनि नबभागमा नरहेको। भाद्र २३ गतेको प्रदशनामा वकशोर वकशोरी नबशर् गरी कले े ज स्तरका ववद्याथीहरु र व्यवस्था तथा सरकार नबरुद्ध नबगतदेन्त्ि नै नबनभन्न स्वरुपमा ववरोि प्रदशना गदै आएका कररव ८००० को समूहहरु रहन से ूचना ववभागलाई रहेको नथयो। रेनडट, नडस्कडा, एक्स जस्ता वैकन्त्ल्पक सामान्त्जक सञ् जालमाफात चलाइको नपोबे बी िे े न्त्ड स्वतःस्फूत ासामान्त्जक प्रनतविया नथयो तर केही राजनीनतक स्वाथ ासमूहले आफ्नो स्वाथ ापूनत ागने उद्देश्यले ननयोन्त्जत रुपमा यो अवसरको दरुपयोग गनसाु क्िन भन्त् न नबश्ले र्ण नथयो। े

प्रदशनाकारीहरुले संसदको १ नं. गटमा आगजनी गदै नभर पस्ने प्रयास गरे े पनि अन्त्न्तम बल प्रयोग भएको देन्त्िन्त्ि। ्यही आसपासमा रहेका सरक्षाकमीबाट ु १२.१० बज पवहलो पटक फायर भएको े सननएको नथयो। मह्वपु ूण ाप्रनतष्ठान बचाउन र आ्मरक्षा दबु ै को लानग Live गोली प्रहार गन ाु उपयि भएपनन ्ि समयको सो आबश्यकता नथएन वक भन्त्न ु े लाग्दि।

२४ गते नबहान नपाली से े नाको उप्यका पतनामा बसृ े को सरक्षा ननकायका उप्यका प्रमु िहरुको ु अनौपचाररक नमवटङमा पावटाका नताहरुका े ननजी ननवास, पाटी कायाालय, प्रहरीका कायाालयहरु, सरकारी कायाालयहरु, ब्यापाररक प्रनतष्ठानहरु, लगायतका स्थानहरुमा आगजनी, तोडफोड, लटपाट हु न ु सक्न िलफल भएको नथयो। े साँचार माध्यममा पूब ाप्रिानमन्त्री के.पी. शमाा वलीले प्रहरीले गोली नचलाएको तर बावहरबाट योजनाबध्द ढाँगले आपरानिक त्वले चलाएको हो भन्त् ने सम्बन्त्िमा ्यो हैनसयतको व्यन्त्िबाट गररएको ििारवहन र गैह्र न्त्जम्मेवारीपूण ावटप्पणीको रुपमा नलन्त्ि ु।

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

न्जम्मेवार व्यन्त्िबाट भएको यस प्रकारका वटप्पणीले भ्रम र अफबाह मार बढाउाँि। व्यवस्था र सरकारको नबरुद्धमा असन्तष्ट समु ूहहरु मारै नभई मख्य दल नभरका असन्तु ष्ट समु ूहको समेत घूसपैठ भएको लाग्ि। उप्यकामा भाद्र २४ गते नडउटीमा िवटएका सशस्त्र प्रहरी बलले प्रनतकाराि्मक काय ानगरेको भन्त् ने ररपोटा प्राप्त नभएको। सम्बन्त्िीत ननकायहरुबाट हाम्रो ववभागले उपलब्ि गराएको सूचनाहरुलाई गन्त्भरतापूवका ननलएकोले यस्ता दघटाु नाहरु घटेको हो। भाद्र २४ गतेको असमान्त्य पररन्त्स्थनतमा उप्यकाका कारागारहरुको सरक्षा ब्यबस्था बारु े पहाँच नहु नु े भएको कारण NID को प्रयक्ष भनमका रहू ाँदैन। कारागारबाट कैदीहरू भाग्न भगाउने घटनाे साँग प्रदशना वा आन्त्दोलनकारीहरूको गनतववनिबीच घटना पूव ाननयोन्त्जत हनु सम्भाे वना कम देन्त्िन्त्ि। २४ गते नख्ि बाहु ेक अन्त्य कारागारमा प्रदशनाकारीको दबाव नभएकोले कैदीवन्त्दी ननस्कनमा ु कारागार सरक्षा प्रशासन नु ै जबाफदेही बन्नुपने देन्त्िन्त्ि। रा. अ. नब. र अन्त्य तीनवटै सरक्षा ननकायका इन्त्टु ेनलजन्त्स हे ेने उच्च तहका अनिकारीहरुबीच सूचना आदाप्रदान र ववश् लेर्ण गने एकीकृत संयन्त्त्रको नबकास गन ाजरुरी देन्त्िन्त्ि। यसका साथै Digital platform को माध्यमबाट उपन्न भइरहेका New emerging security challenges सामना गन ा नतनीहरुको ियाक गने प्रणाली मजबूत बनाउनपनेु , प्रदशना वा आन्त्दोलनको समयमा सबै सरक्षा ु ननकायका सूचना प्रनबनिका ऊच्च अनिकृतहरुको एवककृत कमान्त्ड पोष्ट बसी यसको व्यवस्थापन गन ा सवकन्त्ि।

२३ गतेको घटना सम्बन्त्िमा NID ले आबश्यक इण्टेनलजन्त्स उपकरणे , दक्ष जनशन्त्िको अभावमा जन स्तरको सवटक नबश्लु र्ण सवहतको ररपोवटाङ सरकारलाई गने पदाथ्यो ्यो नभएकाु ै जस्तो लाग्ि।

२३ गतेको घटनाले सरक्षा ननकाय प्रनतरक्षाि्मक अवस्थामा रहु ेकोले साँघीय साँसद भवनमा आिमण अवश्यमभावी नथयो भन्त् न नबश्ले र्ण गरराएको नथयो। े २३ गतेको घटनाबाट नसन्त्जता आिोशको जगमा रातारात बननएको योजनालु े व्यवस्थावपका, कायपाानलका र न्त्यायपानलकाको तीनवटै केन्त्द्र आगजनी गरी ध्वस्त पाररएको हो। पूरा तनबादी सोचसाँग नयााँ पस्ता सहमत हु न सक्दु ैन, तसथ ाराज्य संयन्त्त्रले नयााँ पस्तालाई समु ेत राज्यको हरेक नीनत ननमाणा तहदेन्त्ि राज्य सञ् चालनका अवसरहरुमा सहभागी गरानपने दु ेन्त्िन्त्ि। साथै राज्यमा पारदन्त्शताा र सशासनलाई मु ख्य प्राथु नमकतामा राख् नपनेु ,

नबगतमा जरा गाडेर बसेको नबचौनलया प्रणालीलाई ननमूल गरी प्रणालीलाई ना ै संस्थागत गन ासकेको िण्डमा यवा पु स्ता ु साँग को सम्बन्त्ि सिरका साथु ै हरेक क्षेरमा संस्थागत सिार हु न्त्सक्नु दे ेन्त्िन्त्ि।

NID ले संगठनलाइ मजबत र व्यवसावयक बनाउन रावष्ट्रयु गप्तचर सञ् चा ु लन सम्बन्त्िी नबियकमा आवश्यक संशोिन गरी कानूनी रुप ददन सकेको िण्डमा यो संगठन मजबूत, व्यवसावयक र अन्त्य देशका संगठनहरुसाँग प्रनतस्पिी बन्न सक्ि। त्कालको लानग गप्तचरी ु संयन्त्रको गठन र सञ् चालनको लानग कानूनी सपोटाका साथै दक्ष जनशन्त्ि ननमााण र लन्त्जन्त्स्टकल सपोटाको लानगआवश्यक बजटको व्यवस्था हे न सकु ेको िण्डमा यस समगठनले आफ्नो प्रभावकाररता पष्टी गने ु अवसर पाउन नथयो। यसका साथे ै ठूलो रकम िचेर ल्याइएको टेनलफोन टेवपङ सम्बन्त्िी आननक ु उपकरण समेत कानूनको अभावमा सञ् चालन हन नसकी थन्त्त्कएको अबस्था ि। यसला ु ई सञ् चालन गन ासकेमा मारै पनन रावष्ट्रय सरक्षाका क्षेरमा आबश्यक सु ूचना प्राप्त गन ासवकन नथयो। े [68]

<u>१२५. रावष्ट्रय अनसन्त्िान नबभागको ु काठमाडौं न्त्जल्ला प्रमि ररबु न के ुमार गच्िदारको बयान कागज ब्यहोराः</u>

ववभागले सामान्त्यतया ओपन सोसा, आफ्ना कमचा ारी, मानवीय स्रोत (Human Intelligence) र सूर पररचालन माफात सूचना सङ्कलन गदै आएको ि। सामान्त्जक सञ् जाल बन्द गने सरकारी ननणया अन्त्य न्त्जल्ला स्तरमा ववशर् से रक्षा जोन्त्िम मु ूल्याङ्कन नगररए पनन, सामान्त्जक सञ् जालमा ननभरा व्यवसाय तथा ववद्याथीहरूमा असन्तवष्ट बढ्नु ववर्यमा अने मान गररएको नथयो तर यसबाट व्यापक आन्त्दोलनमा ु नै उरेलान भन्त् न् ठोस आे कलन भनाँ गररएको नथएन। े भदौ १९-२० गतेदेन्त्ि न सामान्त्जक सञ् जाै ल माफात आन्त्दोलनका संकेतहरू देन्त्िन थालेका नथए। ववनभन्त् न अनभयन्ता तथा समूहले आन्त्दोलनको आह्वान गदै न्त्जल्ला प्रशासन कायाालयमा तीनवटा ननवदन पनन दताा गराएका नथए सबे ैले आन्त्दोलन शान्त्तपूण ाहनु आश्वासन ददएका नथए। तर े TikTok, X, Instagram, Reddit, Discord जस्ता नडन्त्जटल प्लेटफमहारूमा अ्यनिक गनतववनि हाँदाहु ाँदु ै पनन, प्राववनिक दक्षता र साइबर ननगरानी सािनको अभावले NID ले गवहरो ट्र्यावकङ गन ासवकएन। तर ििरै एकाउन्त्टहरू फलो गररएका र तीनका पोस्टहरू ननयनमत ननगरानी गररएको नथयो। ्यसैगरी

[68] बयानको सक्कल प्रनत पाना- १२, अनसु ची ु -५ को नस.न.१२४ अन्त्तगता रहेको ।

#NepoBaby िेन्ड, "If Indonesia can, Nepal can too" जस्ता संदेशहरू, उच्च पदस्थ व्यन्त्िहरूका िोरािोरीसाँग सम्बन्त्ित सामग्री, AI-generated तस्वीर तथा र् यानडकल सामग्रीहरूको प्रसारले यवाहरूमा असन्तु वष्ट बढ्दु ै गएका, ववपक्षी दल, राजावादी समूह, स्वतन्त्र अनभयन्ता तथा ववनभन्त् न असन्तष्ट पक्षका माननसहरू यस िु ेन्डलाई उपयोग गदै आन्दोलनतफा ढन्त्कएको अनभव नथयो। ु आन्दोलन नते ृववववहीन भएकालृ े ववनभन्त् न स्वाथ ासमूहले ननदेशन िोज्ने ददन होडवाजीका कारण भीड े अराजक हनु जोन्त्िम समे ेत अनमान नथयो र यसबारु ेमा सरक्षा सनमनतमा यसबारु े िलफल भएको नथयो। सामान्जक सञ् जालमा केही ववद्याथीलाई "यननफमाु लगाएर आए प्रहरी हस्तक्षेप गदैन", "Molotov cocktail नलएर तयार हनु ू"जस्ता सूचनाहरू पनन फैनलएको नथयो। यद्यवप तीमध्ये िेरै सामग्री NID ले ट्र्याक गन ानसकेको तर ृयसले आन्दोलन वहंसा्मक हन सक्नु चे ेतावनी ददएको नथयो। यसैबीच नताहरूका घर र से ंवदनशील कायाालयहरूका म्यावपङ सम्बन्त्िी योजनाहरूको पे ूण ाप्रमाण नभए पनन सोशल नमनडयामा ृयस सम्बन्त्िी संकेतहरू देन्त्िएका र सरक्षा सनमनतमा यसबारु े िलफल भएको नथयो। भदौ २३ गतेको आन्दोलनमा प्रारन्त्म्भक ५-८ हजार अनमान गररए पननु, व्याररकेड नन्त्जक ३ हजारका हाराहारी रहेको र पररन्त्स्थती नबग्रदाँ ै जााँदा संख्या १० हजारसम्म पगु को नथयो। ववववि े समूहहरु राजावादी, असन्तष्ट दलहरूु , रा.स्व.पा.का समथका, स्वतन्त्र अनभयानकतााहरू र "TOB" जस्ता समूहहरूको समेत उपन्त्स्थनत हन सक्नु प्रारन्त्म्भक मे ूल्याङ्कन रहेको उनको भनाइ ि। ननर्नित क्षेर तोनडन सक्ने से ूचना NID ले आन्दोलनपूव ानै सम्बन्त्ित ननकायलाई ददएको नथयो। संसद भवनमा आिमण हन सक्नु सम्भावना े, व्याररकेड निचोनलन जोन्त्िमे , चैर १५ को तीनकुन े घटनाबाट नसकाइएका वहंसा्मक त्वहरूको पनः घु ूसपैठ हन सक्नु े, तथा २४ गते न्त्स्थनत झन ृ भयावह हनु जोन्त्िम े NID ले पवहल्यै सम्वन्त्ित ननकायसाँग (सरक्षा सनमनतमा यसबारु े िलफल भएको नथयो) साझेदारी गररएको नथयो। भाद्र २३ गते प्रहरी र सशस्त्र प्रहरीले भीड ननयन्त्रत गन ासकेसम्म अश्रग्यााँस र रबर बु लु ेट प्रयोग गररहेका नथए तर आन्दोलनकारीहरूको संख्या र आिमकता दवु ै बढ्दै गइरहेपनि पवहलो गोली कफ्य जारी ाु (१२:३०) पनि संसदभवन पररसर नभरै िवटएका सरक्षाकमीबाट चलु ेको बन्त्झएको होु , तर कनत बज े कसले चलायो भन्त् ने ठोस प्रमाण NID सग िाँ

ैन। प्रदशना कारीहरु मध्य १ जनाको अस्पतालमा म्यृ भएको िबर सामान्जक सञ् जा ु लमाफात १२:४५१३:०० बजनतर े सावजाननक भएपनि वातावरणमा थप तनाव चनलएको ु बताउँदै, घाइतेहरूलाई आन्दोलनकारी स्वयं र एम्बलु ेन्समाफात अस्पताल लैजान े िम बढेको उनले बताए। केही एम्बलु ेन्समा पनन भीडबाट आगजनी गररन अवस्थाको गम्भीरता प्रस्ट पा िा। ु

सांझ १६:३० पनि सेनाको एक िक संसदभवन नभर प्रवश गरे ेपनि सरक्षा ननकायहरूलु े संयि ु कारबाही सरु गरु ेको जानकारी प्राप् त भएको उनले उल्ले ि गरे। ्यसपनि कमाण्ड पोष्ट न्जल्ला प्रशासन कायाालयबाट नसंहदरवारन्त्स्थत नरनसंहदल गणमा साररएको नथयो, जहााँ २५ गते नबहानसम्म सरक्षा समन्त्वय चनलरह्यो। ु

NID र अन्त्य सरक्षा ननकायको कमजोरीबारु े सोध्दा, गच् िदारले प्राववनिक क्षमता, नडन्त्जटल ननगरानी अभाव, सीनमत जनशन्त् ि र संसा िनका कारण गवहरो कोर-सूचना संकलनमा चनौती ु भएको स्वीका िान। तर सतही स्तरका स् ूचनाहरू भन जे टाई ववश् लु ेर्ण गरी सरक्षा सनमनतमा प्रस्तु त गररएको ु दाबी गिान। ् भदौ २४ गते समेत सासंद, सरकार प्रमिु , ववनभन्त् न दलका नताहरूका ननवासे , सरकारी तथा ननजी संरचना, प्रहरी कायाालयहरूमा आगजनी-तोडफोड हनु े सम्भावना पवहल्यै आकलन ाँ गररएको र संवदनशील स्थानहरूमा े NID जनशन्त् ि पररचालन गररएको जानकारी उनले ददएका िन। ् भववष्यमा यस्ता आन्दोलन रोक्न—NID मा टेन्त्क्नकल इन्त्टेनलजन्त्स (े Cyber, OSINT, SIGINT) को सदृढीकरणु , सामान्जक सञ् जाल ननगरानीको कानूनी व्यवस्था, तानलम, बजेट, जनशन्त् ि, Counterintelligence ववनि, ववदेशन्त्स्थत ननयोगहरूमा आवरणनभर NID अनिकारी तैनाथी जस्ता संरचनागत तथा नीनतगत सिार आवश्यक रहु ेको सझाव ददन चाहन्त् ि ु ु।[69]

[69] बयानको सक्कल प्रनत पाना- १५, अनसु ची ु -५ को नस.न.१२५ अन्तगता रहेको ।

५.२. प्रदशना का आयोजकहरुको वयान तथा घटना वववरण कागज ब्यहोराः

१२६. सदन गु रुङ्ग को बयान कागज ब्यहोराः

म अपाटामेन्न्ट नबजनसे लगायत IT Company र Adventures Coach को काम गिा र हामी नपाल े यूवासंस्थामा समेत आबद्ध िु। हामी नपाल भन्ने से ंस्था कम्पनी रन्जष्ट्रारको कायाालय नरपरुेश्वर काठमाडौंमा दताा नं गना कायहा रु सामान्न्जक ववनभन्न भई दताा गते २३ भाद्र साल २०७७ नमनत २४१११७९. भएको स्थापनामा नपालमा बाढी पवहरोको बे लामा र े २०७२ सालमा आएको महाभकम्पको समयमा ु राहत उद्दार लगायत नपालको िमा से ेन्न्टरमा परुै अस्पतालको व्यवस्थापन र संचालन गरेको ि। कोनभड महामारीमा गरेर समन्वय व्यवस्थापकसंग (महाराजगंजमा अस्पताल न्शक्षण) plasma Bank स्थापना गरी संचालन गरेको, दोश्रो कोनभडको ,गरेको नबतरण रुपमा शल्कु :नन सामाग्री स्वास्थ्य देशभरर पहलमा संस्थाको बडहरुे नयााँ वटा २७० लहरमा COVID Unified Hospital मा (अस्पताल नबर) ICU Bed राि ी ३ ददन नभर संचालनमा ल्याएको। नपाल िमा से ेन्न्टरमा Portable x-Ray machine लगायतका स्वास्थ्य सामाग्रीहरु नबतरण गरेको, Star Hospital मा High flow oxygen मा रहेका ५७ जना नबरामीहरुलाई बचाएको र टकीमा आएको भकम्पको बु ला े १४ टन राहत सामाग्री नपाल े सरकारसाँगको सहकाय ामा पठाएका नथयौ। म भई अध्यक्ष सम्म हाल देि ी दताा को"नपाले हामी" समप् ूणाकायहा र ु गदै आईरहेको िु। संस्थाको प्रबन्न्ि परको दफा ४ तथा पारदन्शता ा (ठ) काठमाडौंमा कायाालय प्रशासन न्जल्ला गते २२ भाद्र २०८२ अनभप्रायले गने वकालत लानग जवाफदेवहताको मद्दाहरुको ु लगायतका भ्रष्टाचार चरम भईरहेको देशमा मण्डलामा माईतीघर गते २३ भाद्र ददई ननबदने नबरुद्ध प्रदशना गन ाकानूनी रुपमा शान्न्तपूवका कायिाम गने गरी अनमती नलएका नथयौ। म लगायत ु संस्थाका स्वयंसेवकहरु भाद्र २३ गते नबहान ७:०० बज दे ेन्न्ि माईती घर मण्डलामा जम्मा भई

Aid Kit-Box, YOUTH AGAINST CORRUPTION लेन्न्िएको Flax Banner ननमााण, नभडलाई बनाई नलडर समूहको जना १ मध्येबाट ्यस बनाई समूह जनाको २० प्रदशना कारीहरुलाई राख्न ननयन्त्रणमा नथयौ गरेका प्रयास गने व्यवन्स्थत उद्देश्यले लगाउने न्जम्मा प्रहरीलाई गरी पवहचान भएमा अराजक नभडमा। भा हनालु े संस्था नाफामलकु गैर एउटा "नपाले हामी"द्र २३ गतेको न्जयनजड ये वाहरुको प्रदशनाु को ददन हाम्रो संस्था मानथ नबश्वास गरी प्रदशना स्थल हामीलाई संस्थाले व्यापारीक एउटा

भन्ने ”चल्हो‍ु दाउरा“ ९ नबहान अन्दाजी माईतीघरमा:१५ बजको समयमा गाडीमा े ८०.अ वाटर नमनरल ”नामक चल्हो‍ु दाउरा“ “ ब्यवस्था िानपानीको‍े केसहामी नपाले र गरेको हस्तान्तरण बाननयालाई अननल प्रमिु कायिा म संस्थाको ” हौं गरेका नबतरण पानी सोही। गते २२ भाद्र साल २०८२ ददन अन्त्यल्लो प्रदशना को Discord को अको

िुट्टै समूहले अराजक गनतनबिी (Molotov Cocktail ननमााण गने, गना (आगजनी र लटपाटु ,तोडफोड भन्ने सक्न े सूचना ददई आवश्यक तयारीको लानग काठमाडौं पररसरका त्कालीन प्रहरी प्रमि प्रु उ.ब. न्त्स्थत भोटावहटी प्रहरीको र गराएको जानकारी गरी कुरा फोनमा बाननयाले अननल र मैले अनिकारीलाई ववश्व नथयौ ददएका जानकारी भेटी उपरीक्षकलाई प्रहरी व्यूरोको साईबर गई स्वयं म ब्यूरोमा साईबर। हामीहरु माईतीघर मण्डलामा भेला जम्मा भईरहेको अवस्थामा अन्दाजी नबहान ९:०० बज नतर रक्षा बम े सवहत ४“ आई पटक समूहपवहलो जनाको ५\यो आन्दोलन तपाईहरुको होईन, भनी नबोल्नसु तपाईहरु ददयौं गरर हस्तान्तरण समूहलाई बमको रक्षा समेत माईक ,स्पीकर ल्याएको िचमा ा हाम्रो भन्दा। सो पश्चात माईतीघर मण्डलामा नभडको चाप बढ्दै गई हाम्रा स्वयंसेवकहरुले नभडलाई शान्त पूवका बस्न भनी पटक पटक अनरोि गयौं। हामीलु े नभडलाई थप उतेन्त्जत हन नददन ब्यानर सवहत नभडको अगाडी ु गई बस्यौं सो पश्चात गाडीमा चढ्दै आन्दोलनकारीहरुलाई साँयनमत हन भनु र बोलायौं े र रक्षा बमलाई गानडमा चढाई भार्ण समेत ददन थाल्यौं, फूल ,हान्दैनौ ढुङ्गा हामी आज ,गदैनौ केही हामी आज भार्णमा

रािेको हामीले उठी जरुक्कु नभड बनसरहेको भनपनि लाग्िौ तफा होटल एभरेष्ट हामी अब भन्दै वटप्दैनौं Flex उचाल्न थाल्यो, हामीले थालेपनि उचाल्न Flex पिाडी रहेको गाडीलाई थोरै अगाडी बढाएर नभडलाई िल्ला ठाउु ाँ बनाई नभडलाई अगाडी नबढ्न अनरोि गयौ। अनु रोि गदाा पनन नभडलु े ्यो Flex लाई उचालेर नयााँ बानश्वर तफा वहड्न थाले े पनि हामीले गाडी अगाडी बढाई नभडलाई ननयन्त्रण गन ा प्रयास गयौ ्यती िेर म गाडीमा नै बसी नभडलाई ननयन्त्रण गन ाप्रयास गरेको त नभड बानश्वर तफा े अगाडी बढ्यो। गाडीमा म, मन्त्री िेलकुद तथा यवा‍ु हालका र िनाल.पी.के ,बम रक्षा ,यादव परुर्ोतमु

एभरेष्ट नभडसंगसंगै गाडी र थाल्यो ददन भार्ण गाडीबाट गनडरहु ेको िनालले .पी.के र नथयौ संगसंगै गप्ता‍ु बब्लु थाल बढ्न अगाडी नतर होटल््यो। नबजलीको पोलमा रहु ेको त्कालीन प्रिानमन्त्रीको फोटो नभडले च्यात्न थाले पश्चात हामीले पोलमा चढ्नलाई ताने र तल झारे े तैपनी ्ि फोटो प्रदशनाकारीहरुले च्याती िाडे। ्यसपनि नभडलाई उतेन्त्जत नभई ्यही बस्न आग्रह गरी नभड सोही स्थानमा एकनिन अडेर नाराबाजी गन ाथाल्यो र पिाडीको नभडले अगाडीको नभडलाई ठेलेर अगाडी बढन थालेपनि हामी चढेको

गाडी गयौ प्रयास रोक्न नभडलाई लगरे अगाडी नभड स्वयंसेवकहरुले संस्थाका ”नपाले हामी“। भन्दा नभड गाडी चढेको हामी पग्दा ु सम्म ब्यारीकेड राििेको प्रहरीले अगाडी होटल एभरेष्ट बढी अगाडी नभड पिाडी रहन गएको नथयो। नभड प्रहरीको ब्यारीकेडमा पगु रे , ओनलए र गाडीबाट म थालेपनि हनु अशान्त पिाडी नभडको र थाल्यो हल्लाउन ब्यारीकेडलाई प्रहरीको नमानी नभडले गदाा आग्रह नबन्न अशान्त नभडलाई था गना प्रहार बोतलले पानीको प्रहरीलाई ििउँबाट गल्लीको होटलको एभरेष्ट रल्दा नभडमा स स्कुल साना भन े भनरे गिा चाजा लाठ्ठी पवहला प्रहरीले भ्केमा ब्यारीकेड ,नगन ाु यसो िन पनन बैनीहरु भाई पढ्ने अगाडी हो क्षेर ननर्निते यो नभडलाई बसी प्रहरीसंगै हामी बढ्दा अगाडी तोडेर ब्यारीकेडलाई नभडले त्पश्चात भन्दा जोडेर हात बारम्बार भनी नजाउ समेत आग्रह गदाागदै नभड बानश्वर तफा अगाडी बढ्यो। भाद्र े २३ र २४ गतेका ददन मैले व्यन्त्िगत रुपमा प्रदशनारत यवाहरुलाई सु ंसद भवन तफा नजान भनी ु बारम्बार Youth Against Corruption लेन्त्िएको ठुलो Flex सवहतले रोकी संसद भवन ननर्नित क्षेर े हो सो तफा नजान अनरोि गरु ेको नथए। २३ गते सरन्क्षत ढु ंगले प्रदशनालाई शान्त्तपूण ागन ा अपनाउन पने साविनीहरु सवहत मु ेरो आफ्नै सामान्जक संजाल प्लेटफमवााट वविाथी एवं यवा भाई ु बैनीहरुलाई नभनडयो बनाएर ससु न्त्वत गरु ेकोमा नभनडयोको पेनराईभ यसै सोिपि कागज साथ पु ेश गरेको िु। भाद्र २३ गतेको प्रदशनाको िममा कफ्य घोर्णा भएको बारा ु े म मेरो वटम लगायत अनिकांश प्रदशनामा आएका व्यन्त्िहरुलाई त्काल जानकारी भएन वकन भन कफ्ये अगाडी ना ु ै संघीय संसद भवनमा िवटएका सरक्षाकमीहरुवाट प्रदशना ु कारीहरु मानथ लाठी चाजा, पानीको ,अश्रग्यासु ,ढुङ्गा प फोहोरा ्रयोग भई सकेको र प्रदशनाकारीहरु घाईते हन थाली सकु ेको नथए। म लगायत स्वयंसेवकहरुले घाईतेहरुलाई उपचारको लानग नसनभल अस्पताल र माईती घरमा रहेको मेनडकल क्याम्पमा लैजान Rescue operation मा मार केन्त्द्रत नथयौ। म घाईतेको उद्धार गरररहेको नथए, लाग कफ्य ाु प्रहरील्ेको जानकारी माईकले ददईरहेको भए पनन नभड यनत ििरै नथयो वक ्याहा सरक्षाकमीहरुसु ंग भएको कुनै पनन माईकबाट प्रदशनाकारीहरुले सन्ने अवस्था नथएन। माईती घरमा ु रहेको हामी नपाल से ंस्थाको मेनडकल क्याम्पमा घाईतेहरुको उपचार गराईरहेको अवस्थामा संसद भवन पररसरमा सरक्षाकमीहरुवाट प्रदशना ु कारीहरु मानथ गोली प्रहार भई प्रदशनाकारीहरुको म्यृ ु समेत भएको भन्ने कुरा मेरो वटमले मलाई जानकारी गराउँदा मार थाहा पाएको हाँ। ु म नसनभल अस्पतालमा गई घाईतेहरु संग भेटघाट गने िममा एक जना प्रहरी अनिकृत सवहतको टोली िवट आई अस्पताल नभर रहेका प्रदशना कारीहरु मानथ ताकी लामो बन्दकलु े गोली प्रहार गदाा त्कालीन संसद

डाहनु हु न्त्थ्यो ु उपन्त्स्थत पनन काकी तोवर्मा.। डाक्टरहरु अस्तपतालका नसनभल र काकी तोवर्मा.डा ,म स्वयंसेवकहरुले संस्थाका”नपाले हामी“ पठाई सरक्षाकमीहरुलाईवावहरु गरी आग्रह समेतले सरकु

ुुर्ाकमीहरुलाई अस्पताल नभर आउन नददन र प्रदशनाे कारीले पनन सरक्षाकमीहरु लाई ढु ुङ्गा प्रहार नगने उदेश्यले अस्पतालको मल गु टमा हामी ने पाल से ंस्थाका १५ स्वयंसेवकहरु जना २०\ नथयौ िटेका। १५:०० बज नतर से ंसद भवन अगाडी १ जना कलेज रेसमा रहेको अ १९\१८. आिामाँ ननजको पानीले गई स्थानमा सो देिी अवस्थामा ननस्सीरहेको िवालु े अश्रग्यासकोु बैनीलाई बर्ाको जना १ रहेको रेसमा कलेज अगाडी गटे मलु तफाको दन्क्षण भवनको संसद रहदा गरर उद्वार छ्यापी रि टाउँकोमाम्य भई घाईते अवस्थामा रहेको प्रदशनाकारीलाई ४ अस्पताल नसनभल बोकेर जनाले ५\ हाँ ुदेिेको लनगरहेको तफा।

“हामी नपाले संस्थाको ” Discord वाट ध्वंशा्मक िलफल गरेको थाहा जानकारी हन आएमा प्रहरीलाई जानकारी गराई स्थायी रुपलु े नै Discord वाट हटाई ददन स्पष्ट े रुपमा घोर्णा)Announcement) गरेका नथयौ र मेरो ब्यन्त्िगत र हामी नपालको े अवफनसयल ईन्ष्टाग्राममा अनाउन्त्समेन्ट पोष्ट गरेरे कुनैपनन वहंसा, गरेमा िलफल बारेमा तोडफोडको अगजानन Discord मा Permanently Band गने र प्रहरीलाई कारबावहको लानग न्जम्मा लगाउन भने का नथयौ। े भाद्र २३ र २४ गतेको प्रदशनाको लानग संस्थाहरुबाट पनन कुनै लाई ”नपाले हामी“ Funding, Logistic Support, Transportation को सहयोग नथएन। मेरो व्यन्त्िगत रुपमा रु ५०, ०००। पचास

िु गरेको पेश सट न्त्स्िन हजारको ५० र नबबरण आनथका सम्पूणा र नथयो भएको िचा हजार।
भाद्र २४ गते म घाईतेहरुलाई हेनको लानग नबहान अ.७:०० बजको समयमा नसनभल अस्पताले बानश्वरमा े गएको नथए र ४५ नमनट पनि फकी हामी ने पाल से ंस्थाको कायाालय रानीबारीमा फकी हामी नपालका स्वये ंसेवकहरुलाई घाईतेहरुको उपचार भईरहेको अस्पतालमा गई उपचारको कायमाा सहयोग गन भनी कायाालयमा बसाु ेर नबरामीहरुलाई आवश्यक पने रगतहरुको संकलन गरी पररचालन गरेको नथए। सो ददन त्कालीन प्रिानमन्त्री ले राजीनामा ददई सके पश्चात म लगायतका स्वयंसेवकहरु संसद भवनमा पग्यौ तर सु ंसद भवनमा प्रदशनाकारीहरुले आगजनी गरी सकेकोले रोक्न सवकएन र थप आगजनी गन ा नददन प्रदशना कारीहरुलाई सम्झाई सो स्थानबाट माईतीघरमा पग्दा ु नसंहदरबारमा आगजनी गन ा लागको े ि भन्ने जानकारी पाए पश्चात नसंहदरबार पग्दा ु प्रदशनाकारीहरु नभर प्रबश गरी सके ेका नथए र आगो लानग सकेको नथए। बालवाटार नन्त्जकको ु एउटा होटलमा आगजनी हाँदा ु २ जना व्यन्त्िहरु फसेका िन भनी जानकारी प्राप्त हन आएकोमा ु हामी नसंहदरबारबाट बालवाटार नु न्जक रहेको होटलमा पग्दा तल्लो तल्लाको कु ुसी टेबलहरु बावहर ल्याएर बाटोमा फालीरहेका नथए। नजलाउ होटलमा माननसहरु िन भनी प्रदशनाकारीहरुलाई सम्झाउँदा प्रदशनाकारीहरुलाई एक निन शान्त पारी सो स्थानबाट ननस्की, ननवास प्रिानमन्त्री सकेको गरी आगजनी प्रदशनाकारीले भागमा केही लगायत गटे मलु ननवासको प्रिानमन्त्री पग्दाु

बालवाटरमा ु नथयो। तपाई आई फोन मोबाईलमा मेरो कायाालयबाट प्रिान सेनाको नपालीे िममा ननन्त्स्कने ्यहाबाट कार ्प्रिान सेनाको नपालीे न्त्स्थत भद्रकालीयालयमा प्रिान सेनापनत ज्यूले बोलाउन भएको ि भनी ु जानकारी आएकोले भाद्र २४ गते साँझ पि म नपाली से ेनाको प्रिान कायालायमा गएको नथए। देश भररनै घटना घवट रहनको पिाडी भाद्र ु २३ गते संसद भवन पररसरमा त्कालीन सरकारले गोली हानी ननह्था ववाथी भाई बैनीहरु लगायत प्रदशनामा सहभागी यवाहरुको ह्या एवु ं घाईते भएको घटनाको प्रनतशोि सवहत स्वस्फुत ानागररक आिोस नथयो भन्ने मलाई लाग्ि। भाद्र २४ गते म समेत हामी“ नपाले ” का स्वयंसेवकहरु त्कालीन प्रिानमन्त्री के.पी.शमाा ओलीले राजीनामा ददएको िशीु मान्त्दै रमाउदै रामशाहपथ न्त्स्थत उप्यका ििवफक प्रहरी कायाला य अगाडी पग्दाु ्याहा प्रदशना कारीहरुलाई आगजनी नगना आग्रह गरी सम्झाई पतलीु सडकको बाटो हदु ै बालवाटार तफा जानु े िममा िि फोटो नभनडयोमा देन्त्िएको हो। भाद्र २४ गतेको घटनाहरुमा म र मेरो वटमको कुनै पनन भनमका नथएन। प्रहरी महाननरीक्षक चन्त्द्र कू ुबर ििपे ङ्गलु े र सप्रअमनन नारायणदत पौडेलले समेत मलाई फोन गरी प्रिान कायाालय जोगाई ददन पयो भनु काले े म र मेरो वटम discord प्लेटफमकाो Announcement माफात जम्मा भई स्वयंसेवकहरुले हातेमालो गरी आफ्नो ज्यानको बाजी लगाई दबु ै प्रहरी प्रिान कायाालयहरु जोगायौ। नपाली से ेनाको अनिकृत भोला थापासंग सहकाय ागरी नपाली े सेना र हामी नपालको स्वये ंसेवकहरु मार नमली discord र नपालमा प्रहरीहरुको से न्त्य उपन्त्स्थती ु रहेको अवस्थामा हेल्पलाईनमा नागररकको सेवाको लानग हामी नपाल से ंस्थाको स्वयंसेवकहरुको नम्बरहरु राििी सूचना नलई नपाली े सेनालाई ददई संयि ु रुपमा लानग रात भरर काठमाडौं उप्यकामा ििटेका नथयौ।

COVID को दोस्रो लहरमा हाम्रो सवियतालाई नमनडयाहरुले प्रचारप्रसार गरी रहेको िममा आिा ाँ रोग नबशई डाे र भयो भन्नु भने चावहन्त्ि सहयोग र गनभयोाु फोन मलाई रुईतले सन्त्दकु . मैले हामीलाई ननःशल्क अवफसको लानग ु Space ददन हु न्त्ि वक अनु रोि गरु ेपश्चात उहााँले बालवाटारमा बारबरा ु फाउण्डेसनको अवफसमा िाली कोठा ि, थाल्यौं गना काम रुपले ब्यबन्त्स्थत गई ्यहााँ हामी भनकाले े। िैन सम्बन्त्ि कुनैपनन फाउण्डेसनसाँग बारबरा हाम्रो। क लगायत फाउण्डेसन िुनपनन बै ैदेन्त्शक साँस्थाबाट कुनैपनन प्रकारको आनथका सहयोग िैन नलएको हालसम्म ”नपालले े हामी“। प्रमाण को सो िु गरेको पेश यसैसाथ ररपोटा अनडट र स्टेटमेन्त्ट बैक मवहनाको तीन नबगत स्वरुप। प्रकारका यस्ता र जबाफदेवहता सञ्चालनमा राज्य ,सरकार न्त्स्थर नददन दोहोररन घटनाहरु कानूनको शासन हनपिाु ।[70]

[70] घटना नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना- १०, अनसु चीु -५ को नस.न.१२७ अन्त्तगता रहेको ।

<u>१२७. रक्षा बमको कागज ब्यहोरा:</u> म के.एण्ड के कलेज नयाँबानश्वरमा े मास्टर अध्ययन गदै ि ु र उज्जवल थाला फाउण्डेशन पानीपोिरीमा काम गने गरेको नथए। सशासनु , राष्ट्रवहत कायम गने र भष्ट्राचार ननयन्त्रणको माग रा िी सामान्तजक साँजालहरुमा २०८२ भाद्र २३ गते प्रदशना गने भन्ने नबनभन्न सामान्तजक साँजालहरुमा प्रचार प्रसार भई रहेका नथए। सामान्तजक साँजाल माफात नबनभन्न ग्रपहरुलु े प्रदशना लाई समथना गरी रहेका नथए। म पनन Gen-Z पस्तामा ु पने प्रदशना लाई सहभानगता जनाउनको ु साथै प्रदशना मा सहभानगता जनाउने ननणया गरें। सो पश्चात नबनभन्न Gen-Z समहहरुसु ा ँग म समेतका मेरा न्त्चनजानका अन्त्य व्यन्त्िहरुले िलफल गदै आयौ। अन्त्तम पटक काठमाडौं माईनतघरको िल्लास्थानमा ु बसी िलफल गर्य ौ। जस मध्ये नमराज ढं ुगानाको समहलु े केवह नबचार फरक पना गयो भनी अन्त्य Gen-Z समहलु े प्रदशना गरी सकेपिी बले का ु १८.०० बज े मार प्रदशना गने भने। िलफलको िममा काठमाडौं माईनतघरमा नबहान ०९.०० बजे जम्मा भेला भई न्त्जल्ला प्रशासन कायाालय काठमाडौंबाट अनमनतु प्राप्त भएको बमोन्त्जम बानश्वरे एभरेष्ट होटल सम्म प्रदशना गदै जान े र पनः ु प्रदशना गदै माईनतघर फकी कायाि म समापन गने, कायाि म शान्त्तपूणा तवरले गने ननणया भएको नथयो। सोही बमोन्त्जम नमनत २०८२ भाद्र २३ गतेका नबहान अन्त्दाजी ०८.०० बजे नतर म माईनतघर काठमाडौंमा गएं। म जान ुभन्त्दा अगाडी सदनु गरुङको ु समहु गई व्यवस्थापनको काया गरी रहेका नथए। प्रदशना कारी जम्मा भेला हनु े िम जारी नथयो। प्रदशना मा सहभागीको संख्या माईनतघर मण्डलाले थेग्न नसक्न े अबस्था ननकै ठूलो भई सकेको नथयो। नबहान अन्त्दाजी १०.३० बजे नतर माईतीघरबाट राष्ट्रवहत, सशासनु र भष्टाचारको माग सवहत प्रदशना शरु ु भयो। प्रदशना कारीहरु मईनतघरबाट बानश्वरे एभरेष्ट होटल तफा अगाडी बढ्न थाल्यो। लगभग ११.३० बजे नतर बानश्वरे पग्यौ ु । म केही पिाडी नथए, अगाडीका प्रदशना कारी र संघीय संसद भवन नन्त्जक सरक्षाकमीलु े ननर्निते क्षर जनाउन रा िेको व्याररकेटमा पगी ु सकेका नथए। सो स्थानबाट पनः ु माईतघर तफा प्रदशना गदै फकाने भनीएकोमा अगाडीका प्रदशना कारी र व्याररकेटमा रहेका सरक्षाकमीहरु ु नबच िकेला िकेल भयो भन्ने सनीनु थाल्यो, केही समयपनि प्रदशनाकारीहरुले व्याररकेट तोडे भन्ने सननयो ु । पिी बझ्दा ु प्रदशना कारी व्याररकेट नन्त्जक पगु पनि प्रदशना मा सहभागी प्रदशनाकारीहरुले आिोश व्यि गदै प्रदशना गने िममा व्याररकेट िकेल्ने िममा

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

सरक्षाकमीलु े हनतयार ताक्न ेजास्त काया गना थालेपिी सरक्षाकमी ु र प्रदशना कारीहरु बीच िकेलािकेल भएको सो िममा ठूलो संख्यामा रहेका प्रदशनाकारीहरुले व्याररकेट तोडेका तथा केही प्रदशनाकारीहरुले प्रदशना कारीहरुलाई व्यररकेट निकेल्न तथा सरक्षाकमीहरुलाई व्याररकेट लगाउन समेत अनरोिु गरेका रहेिन। ् केही समय पनि प्रदशना कारीहरु ननर्निते क्षेरबाट अगाडीबढी बानेश्वर चोक सम्म पगीु संसद भवन नभर निने प्रयाद गरी रहेको भन्ने िबर आयो। सरक्षाकमीहरुलु े फायर गरेको आवाज आउन थाल्यो। अबस्था झन जवटल बन्दै जान थाल्यो। सोवह समयमा एक जना पदाशना कारी घाईत भई दगदै आए। मैले अब, अबस्था िेरै नबग्रन े महशसु गरी स्कूल पोशाकमा रहेका ववद्याथी प्रदशना कारीहरुलाई बैकन्ल्पक बाटोको प्रयोग गरी घरजान अनरोिु गरर रहेको नथएं। केही ववद्यानथहा रु घर फकान थाले भने केही ववद्याथीहरु आन्दोलनमा सरक्र भई रहे। अगाडी प्रदशना कारीबाट ढंुगामढाु र सरक्षाकमीबाटु अन्दािन्त्िाु गोली चलाई रहेका नथए। सो पश्चात लगभग १-२ बजे नतरको समय हनु ुपिा म लगायत केही साथीहरु अनामनगरमा गई सरन्क्षतु भयौ। नमनत २०८२ भाद्र २३ गते बले काु सम्म बानश्वरे क्षेर रणभनमू जस्तै भयो। सांझ शान्त भए पिी मैले सरक्षाकमीलु े चलाएको गोलीबाट ठूलो सख्यामा प्रदशना कारीहरु माररनकोु साथै घाईते भएका जानकारी पाएं। २०८२ भाद्र २३ गते राज्यबाट ह्या गने सम्मको दमन भएकोमा सम्पूणा जनताहरु अनत आिोनसत नथए। मलाई लाग्ि भोली कनतिर उज्यालो हन्त्िु भनरे जनताहरु िटपटाई रहेका नथए। २०८२ भाद्र २३ गतेको घटनाले भोनलपल्ट भाद्र २४ गते नबहानी देििी मलु कु भर आन्दोलन शरुु हनु थाल्यो। सो ददन म काठमाडौं बानश्वरे संघीय संसद भवन वरपर प्रदशना मा सहभागी भएको नथए। प्रदशना कारीहरु ननकै आिोन्त्शत नथए, संसद भवन निना प्रयास गरी रहेका नथए, ्यस ददन पनन संसद भवन नभरबाट सरक्षाकमीलु े गोली चलाउन थाले, मेरै अगाडी एकजना ननह्था प्रदशना कारी गोली लागी माररए। मान्त्िे माररन थालेपनि प्रदशना कारीहरु अनत आिोनसत भएका नथए। संसद भवन तोडफोड गरी नभर प्रबेश गने प्रयास गरी रहेका नथए, सरक्षाकमीलु े उन्त्तकै मारमा बल प्रयोग गरी रहेका नथए। म लगायतका केही व्यन्त्िहरुले तोडफोड आगजनी जस्ता काया नगरौ भनी सम्झाई बझाईु रहेका नथयौ। प्रदशना कारीहरु कसैको कुरा नसन्नेु अबस्थामा पनगु सकेका नथए। अन्तत संसंद भवन तोडफोड तथा आगजनी गरे। एंव बतलृ े सो ददन नसंहदरबार न्त्स्थत राज्यका

मख्यु प्रशासननक ननकाय, अदालत लगातका न्यावयक ननकाय, सरकारी कायाालयहरु, यसअन्घ पटक पटक सरकारमा सहभागी भएका राजनीनतक दलका उच्च पदस्थ, व्यापाररक प्रनतष्ठन लगायतमा तोडफोड आगजनी गरी क्षनत पर् या ु ए। २०८२ भाद्र २३ गतेको शान्ल्त पूणा आन्दोलनलाई राज्यले व्यवस्थापन नगरी ठूलो संख्यामा यूवाहरुको ह्या गरको कारणको आिशको पररणाम स्वरुप २०८२ भाद्र २४ गतेको तोडफोड, आगजनी जस्ता घटना भएका हनु । ् प्रदशना मा मादक पदाथा सेवन गरेका व्यन्त्िहरु पनन प्रशस्त भेवटन्थे उहााँहारुलाई हानमले पटकपटक सम्झाई बझाइु गदाा हानम मानथनै जाई लाग्ने गरेका नथए। प्रदशना को िममा राजवादी भनरे पररचए ददई वहड्न े व्यन्त्िहरु समेत देन्त्िन्थे। मलाई लाग्ि प्रदशना मा सबै राजनीनतक दलहरुको तफाबाट सहभानगता नथयो। २०८२ भाद्र २४ गते त बानश्वरमा े एज जना मादक पदाथा सेवन गरेका व्यन्त्ि हातमा बन्दकु नलएर उिृङ्खल प्रवनतलृ े प्रस्तत भई रहेका नथए। प्रदशना मा कोही समह वा व्यन्त्ि घसपु ैठ गरी प्रदशना भडएको सम्बन्त्िमा प्रस्ततु िानवन आयोबाट िाननबन गरी कानून बमोन्जम कारबाही हनु ेमा आशावादी िु। २०८२ भाद्र २३ र २४ गते सवहद भएका सवहद पररवार र घाईतेहरुलाई राज्यले उच्च सम्मान, न्जववकोपाजना को उन्त्चत व्यवस्थापन गरी ददन ु पिा। ्यस्तै राज्यले दमन गरी गोली हानी ह्या गरेका सवहदहरुको न्यायको लागी दमन पक्षका न्जम्मेवार व्यन्त्िलाई कानून बमोन्जम सजााँय र तोडफोड आगजनी जस्ता ववध्वसां ्म कायमा ा संलग्न व्यन्त्िहरुलाई समेत कानून बमोन्जम कारबाही माग गदाि ु।[71]

१२८. िमराज साउदको कागजे ब्यहोराः म पशपनत बहु मु िी क्याम्पस चाववहलामा स्नातक अध्ययनरत रही हाल बनडमानलका कु ृवर् कम्पनन प्रा.नल. नामको व्यवसाय समेत गरी आएको िु। मैले 'देशभि यवा नु पाले ' नामको गैर नाफा मलक सु ंस्थाको संस्थापक अध्ययक्षको रुपमा समेत काम गरी आएको िु। उि संस्थाले समाजमा रहेका कुररतीका ववरुद्ध, सामान्त्जक क्षेरमा गारो सारो परेका व्यन्त्ि तथा समदायमा सु ेवा गरी आएको ि। उि संस्थाबाट ननमलाा पन्तको न्यायको लानग आवाज उठाएको, सहकारी वपनडतको लानग, एमनसनसको ववरुद्ध, एसवपवपको ववरुद्ध, नागररा वविेयक ववरुद्ध, वववपन

[71] घटना नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना- ३, अनसु ची ु -५ को नस.न.१२७ अन्तगता रहेको ।

जोशीको ररहाईको लानग समेत पहल तथा आन्दोलन गरेका नथयौँ। उि संस्थामा आवद्ध सदस्यहरुको व्यन्त्िगत सहयोगले संस्था चलाई आएका िौँ। यही िममा सामान्जक संजाल Facebook, Tik tok लगायतमा देशमा व्याप्त भ्रष्टाचार तथा Nepo Baby लगायतका िेन्डहरु चनलरहेको नथयो। म समेत उि आवाजहरुमा ऐक्यवद्धता जनाउँदै आएकोमा नब.सं. २०८२ भाद्र २० गते रानत सामान्जक संजाल Discord को एउटा ग्रपमा जोनडएको हु ाँ। ववनभन्न सामान्जक सन्जालहरुमा सु ंसद भवनमा भाद। र २३ गते ददनको १२०० बज े संसद भवन अगानड उपन्स्थत भएर ववरोि प्रदशना गने भनी सचनाहरु ु आईरहेकोमा हामीहरुले ववरोि त गने तर संसद भवन ननर्नित क्षेर रहे ेकोले राज्यले तोवकददएको स्थान माईतीघर मण्डलामा उपन्स्थत भएर ववरोि प्रदशना गने सहमनत भएपनी उि ववरोि प्रदशनाको लानग म र अंवकत मल्लले न्जल्ला प्रशाशन कायाालय काठमाण्डौबाट नलन्त्ित अनमनत माग ु गरेका नथयौँ। उि ददनको प्रदशनाको नसलनसलामा अनमनत माग गरु ेका भनीएका सिन गु रुङ , परुर््ोतम यादव लगायतसु ग माँ ेरो पूव ान्त्वनजान र सो वव्र्यमा कुनै सर-सल्लाह भएको नथएन। नमनत २०८२ भाद्र २३ गते नबहान अन्दाजी ०९०० बजको समयमा म माईतीघरमा पे गु को हे ाँ। उि आन्दोलनमा हामीहरुको Discord ग्रपको अन्दाजी ु ४००/५०० जनाको उपन्स्थनत भएको हनु पदाि ु , तर हामीहरुको ग्रपका सदस्यहरुको व्यन्त्िगत न्त्चनजान हु ाँदु ैन। हामीहरुका सदस्यहरुको कालो मास्क लगायर उपन्स्थत हनु सल्लाह भएको नथयो। े "भ्रष्टाचारको अन्त््य गर, सामान्जक सन्जाल बन्द गन ापाईँदैन, नातावाद कृपावाद अन्त््य गर" लगायतका नारा भएको व्यानर सवहत हामीहरु सहभागी भएका नथयौँ। हामीहरु जस्तै ववनभन्न ग्रपमा ु आवद्ध भई साथीहरुको उि ददन आन्दोलनमा सहभानगता भएको नथयो। माईनतघर मण्डलमा माननसहरुको नभडभाड बढेपनी म समेत माईवकङ सवहत भएको गानडमा चढी 'जन्जी पे स्ता बौवद्धक पु स्ता हो ु , क्षमतावान समेत ि, सचेत नागररकका सरह बोट नबरुवाहरु भाँच्दैनौँ, फोहोर गदैनौ, व्यन्त्िगत ववशर्लाई लन्क्षत गरी लाञ्िना लगाउने ु हाँदु ैन, देशमा भएका अननयनमतता र भ्रष्टाचार ववरुद्ध संयनमत भएर ववरोि प्रदशना गदाि ौँ भनी माईवकङ गरी स-ुसन्त्वत गरीरहु ेका नथयौँ। पनि हामीहरुको रैली ननर्नित क्षेर सम्म जाने र उि े स्थानमा कोणसभा गरी पनः माईतीघर मण्डलामु ै फकीन

सामान्य सल्लाह भई सोही अने सार ु माईकबाट आह्वान गदै हामीहरु माईतीघर मण्डलाबाट अगानड बढेका हौँ। म गानडमै रही नारा लगाउँदै नथए। ा ँ रैली माईतीघर देन्त् ि नबजली बजार पु लसम्मको सम्पु ूण ासडक भरी माननसहरुले भररभराउ नथयो। एभरेष्ट होटल अगानड प्रहरीले व्याररकेड रा ि ेको रहे ि, तर ति क्षेरमा मैले देख्दा ननर्नित क्षेरमा से रक्षाकमीको सु रक्षाघु ेरा बनलयो नथएन। सरक्षाकमीको सु ंख्या न्त्यन नथयो ु , ब्याररकेड पनन एउटै लाईनमा मार नथयो। साथै सरक्षाकमीको कमाण्डरबाट नभडलाई सहज रुपलु े सम्बो ि न गन ाचकु ेको जस्तो लाग् ि, ननजको सम्बो ि न समेत केही रु ि ो न नथयो। नभडमा नबनभन्न उद्धेश्य नलई ै उपन्स्थत हनु हे नालु े प्रहरी र प्रदशनाकारीहरुसाँग सामान्य ठेलाठेल हाँदु ै प्रहरीले सो स्थान ि ा डेर ब्याक भए। हामीले पटक पटक नभडलाई अगानड नबद्न आग्रह गदै केही समय सोही स्थानमा होल्ड समेत गरेउँ। तर प्रहरी तफाबाट लगातार रुपमा पानीको फोहोरा, लाठी चाज ार अश्र ग्यास ु प्रहार भएपिी हामीहरुले गरेको आग्रहलाई ववास्ता गरी आन्दोलनकारी अगानड े बढे, प्रहरीहरु पनन ति स्थानबाट एकै पटक संसद भवन भीरै गए। सडक परु ै ि ा ली नथयो, सरक्षाकमीबाट सु ंसद भवनसम्म कुनै अवरो ि भएन। संसद भवनको चारै तफा प्रदशनाकारीहरुको नभडभाड नथयो। संसद भवन भीरबाट लगातार अश्र ग्यास प्रहार भएपिी नभड झनु आिोन्त्शत भएर भीडक् ै केही माननसहरु संसद भवन प्रवश गन ा े भनी संसद भवनको मल गु ेट तथा पिालमा चढ्न थाले। कफ्य कनतवा ु ला े लाग्यो मैले थाहा पाईन। हामीले नभडलाई पटक पटक उन्त्् ि ङ्खल गनतववी नगन ाआग्रह गरररह्यौँ। सो घटनाको बारेमा प्र.न्त्ज.अ.लाई फोन गरी जानकारी गराउन ि ोज्दा फोन सम्प्रक नै हन सकु ेन। एकाएक गोलीहरु चल्न थाले, म संसद भवनको दन्त्क्षण तफाको गट नन्त्जके ै नथए, ा ँ मसाँगै रहेका एकजना प्रदशनाकारीको गोली लानग भईँमा ु ढले। ननजलाई उद्धार गने ि ममा दाई मलाई बचाउनहोसु भन्त्द् ै सन्त्दा म सारु ै भाव ववव्हल समेत भए। ननजलाई हामीहरु ा ँ ३ जनाले बोक्दै उचाल्दै नन्त्जकै रहेको नसनभल अस्पतालमा परु याउ ् ा ँदा डाक्टरले ननजको म्यृ भु ै सकेको जानकारी ददए। म अस्पतालमा रहँदै घाईतेहरुलाई अस्पतालमा ल्याउन ि म झने बढ्न थाल्यो। ्यसपनि म प् नः ु संसद भवन तफा नै गए। म पाँ ग्दा अको एकजना प्रदशना ु कारी नै गोली लानग ढलेको दे ि ी ननजलाई समेत उद्धार गरी अस्पताल लनगयो। एवम

ररतमा म् ैले ३ जनालाई उद्धार गरेको नथए। अन्न्तम ाँ पटक म संसद भवनको दन्क्षण गटमा पे ग्दा एकजना गोली लानग ढलीरहु ेको र ननजलाई देिाउँदै अको एकजनाले हात जोडी गोली नहान भनीरहेको अबस्थामै ननजलाई समेत गोली हानीयो। ति ददन प्रहरीले प्रदशनाकारीलाई ताकी ताकी गोली हानीरहेको नथयो। तेस्तो व्यन्त्िलाई उद्धार गरी म अस्पतालमा पगु पिी प्रहरीले े हामीलाई बावहर ननस्कन समेत ददएन। अस्पतालको गटमा समे ेत प्रहरीको तैनाती नथयो, ननजहरुले नबरामीको आफन्त तथा कुरुवालाई समेत नभर जान ददन रोक लगाईरहेको नथयो। अस्पताल नभरै रहेका प्रहरीहरुले म समेतलाई अभद्र व्यबहार गरेको हो। र कररव रातको ०९०० बज नतर म अस्पतालबाट बावहर ननस्की िमा से ेन्टरमा मतक र घाईतृ े िन ् भन्ने सनी भु ेट्न गए। तर हामीलाई अस्पताल भीर निन ाा ँ प्रहरीले ददएन। ्यसपनि म ललतपर ु भैँसेपाटीमा रहेको साथीको डेरा कोठामा गई सतु ेको हाँ। ु २३ गते राती Discord ग्रपमा कु ेही कुराकानी भएन। भोनलपल्ट ददनको १६०० बज सम्म म साथीको सोही कोठामा बसेँ। े २४ गते भएका आगजनी तथा तोडफोडको घटना सामान्जक सन्जालबाटै हेरी थाहा पाएको हाँ। मु ैले संसद भवन, नसंहदरवार लगायतका िरोहरहरुमा आगजनी गन ाहाँदु ैन भनी सामान्जक सन्जालबाटै आह्वान गरेँ। ददनको १६०० बजपनि मे , जनाल गदालु , पवन गौतम लगायतका साथीहरु के कसो भए भनी सहरमा प्रवश े गदाा सवोच्च अदालत, नसंहदरवारमा आगो लानगरहेको देिी सन्त्िारा ु पगी ु साथीभाईहरुसाँग न्त्यायपानलका, कायपा ानलका, संसद, नसंहदरवार लगायत जलेर नष्ट भयो, प्रिानमन्त्रीले रान्जनामा ददए, अब के होला ? कसरी अगानड बढ्न भनी सर सल्लाह गन ाे थाल्यौँ। साँझमा सामान्जक सन्जालमै पशपनतनाथको ु मन्न्दरमा आगो लगाउँदैिन ् भन्ने सनु पनि े हामी साथीहरु पशपनतनाथ जोगाउनु पिा भन्दु ै तेतै नतर गईयो तर ति स्थानमा केही नथएन, अवस्था सामान्य देिेपनि नपाली से ेनालाई िवर गरी फवकायो। हामी आन्दोलनकारीहरुलाई नपाली से ेनाबाट वातााको लानग बोलाईएको िवर पाएपनि हामी साथीभाईहरु सर सल्लाह गरी “हामी नपालीे ” संस्थाको कायाालय रानीबारीमा भेला भई बाताा गना भनी केही साथीहरु भद्रकाली तफा गए। २४ गते राती उप्यकाका ववनभन्न गल्सा होस्टलहरुबाट अपररन्चत व्यन्त्िहरु ढोकामा आईरहेका िन, ् आई ददन ु परयो भन्द ् ै कलहरु समेत आए। हामीले नपाली से

ेनालाई सो बारेमा िवर गरेउाँ। रातमा अब प्रिानमन्त्री कसलाई बनाउन भन्दे ै िलफलहरु भैरहे। बालेन शाहलाई बनाउनपिा भन्ने पवहलो मत ु आएपनन वाहााँले िासै चासो देिाउन भएनु , ्यसपिी त्कालीन ववर्म पररन्स्थनतमा कानूनका ज्ञाता समेत रहेको भनी शशीला काकीलाई एप्रोच गररयो र ननजलु े समेत सहमती देिाएपिी वाहााँको नाममा एकमष्ट ु सहमनत जनाई नपाली े सेनाको प्रमूि समक्ष न्जयनजड े साथीहरुबाट नसफाररस गररयो। भाद्र २३ गतेको आन्दोलनमा कुनै घसपु ैठ नथएन, तर शान्न्तपूण ारुपमा गररएको आन्दोलनमा सरकारी पक्षबाट बबरातापबका ु दमन गरी गोली चलाई ३ घण्टाको अन्तरालमा १९ जना माननसहरुलाई मारेपनि सोही कारणले माननसहरुमा आिोसको कारण भाद्र २४ गते माननसहरु सडकमा आएका हनु । राज्य स् ाँचालन गन ामहत्वपूण ाप्रशासननक ननकायहरु, सवोच्च अदालत, ननन्ज सम्पन्त्तहरु तथा प्रहरी कायाालयहरुमा तोडफोड, आगजनी गरी ठूलो क्षनत पर् या ु उनको ु साथै, प्रहरीहरुको ननममा ह्या, हातहनतयार लटपाट गने जस्ता ववध्वु ंसा्मक कायमाा भने स्वाथ ासमह राख्नु े मनसायका व्यन्त्िहरुको घसपु ैठले िि घटना घटाएका जस्तो लाग्ि। [72]

१२९. रोनश प्रिानको कागजे कागज ब्यहोराः म काठमाडौं ठुलो भर्य ाङ चक्लेट सम्बन्त्िी रानिका सप्लायस ासाँचालन गिु। नबपतका बित सहयोग गने "हामी नपाले " नामको साँस्थालाई आबश्यक परेका बित पवहले देन्त्िनै Volunteer को काम गरी आएका नथए। २०८२ भाद्र २३ गते नपालको े राष्ट्रवहत, सशासनु , तथा भ्रष्टाचार ननयन्त्रणको माग रािी न्जयनजड (े Zen-Z) यवा पु स्ताबाट आन्दोलन हु नु सम्बन्त्िमा सामान्जक े साँजालहरु माफात व्यापक प्रचार प्रसार भई रहेको नथयो, ्यसको नते ्व सम्बन्त्िमा थाहा नथएन। ृ २०८२ भाद्र २३ गते नबहान न्जयनजड े (Zen-Z) यवा ु पस्ताहरु ु प्रदशनाको लागी माईनतघर मण्डलामा जम्मा हनु कायिाे म रहेि। सोवह अनसार ु "हामी नपाले " संस्था माफात डाक्टर, और्नि लगायतको उपचार सामग्रीहरु, एम्बलु ेन्स सवहतको वटम नबहान लगभग ९/१० बज नतर माईनतघर े मण्डलामा गएको नथयो, हानमहरु सो संस्थाको Volunteer को रुपमा उपन्स्थत भएका नथयौ। १०/११ जनत बजको नथयो होला माईनतघर मण्डलामा माईतीघर मण्डलाले े थेग्न नसक्न अबस्थामा

[72] घटना नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना- ४, अनसु चीु -५ को नस.न.१२८ अन्तगता रहेको ।

े प्रदशनाकारीहरु ठूलो सख्यामा जम्मा भई सकेका नथए। माईतीघर मण्डलाबाट जम्मा भेला भएका व्यन्त्िहरु प्रदशना गदै बानश्वर तफा अगाडी बढे े। हानम पनन प्रदशनासाँगै अगाडी बढ्यौ। अगाडी बढ्दै जांदा हानमहरु बानश्वर एभरे ेष्ट होटल अगाडी पनगयो। ्यहा सु ंघीय संसद भवन वरपरलाई ननर्नित क्षेर जनाउन े वररके ेट रान्त्िएको नथयो। बररके ेट नन्तजक सरक्षाकमीहरु तु ैनाथ नथए। प्रदशनाकारीहरुको भीडले बरीके ेट तोड्न प्रयास गन ाे थाल्यो, सरक्षाकमीलु े ननर्नित क्षेरको जानकारी े गराउदै सम्झाउन बझाउन थालु े। प्रदशनाकारीहरु सरक्षाकमीको कु ुरा नसनी व्यररकु ेट िेल्न थाले। प्रदशनाकारीहरु र सरक्षाकमी बीच ननकु ै बर सम्म बे रीके ेट िकेलािकेल भयो। हानमले समेत प्रदशनाकारीहरुलाई वररके ेट नतोड्नहोसु , फवकादनहोस ु भन्दै अनरोि ु गरी रहेका नथयौ। प्रदशनाकारीहरु हाम्रो कुरा समेत सन्दु ैन्थ्ये, हानम मानथ जाई लाग्न िोज्थ्ये। मादक पदाथ ासेवन गरेका प्रदशनाकारीहरुले भीडलाई िकेल हान भन्दै उस्काई रहेका नथए। उस्कावटमा आएका भीडले वरीके ेट िकाली रहे, सरक्षाकमी माथी पाननको बोतल प्रहार गन ाु थाले, सरक्षाकमीहरुलु े पाननको फोहोरा, अश्रग्यासु , लाठीचाज ाजस्ता प्रकृयाबाट भीड ननयन्त्रण गने प्रयास गरे। ठूलो सख्यामा रहेको भीड ननयन्त्रण भएन र ननर्नित क्षेरे जनाउन रािेको व्याररकेट तोडेर संघीय संसद भवन तफा अगाडी बढ्न थाल्यो। सो पश्वात प्रदशनाकारीहरु झन हौनसदै, संघीय संसद भवन प्रबश गने लन्क्षत े गरी सरक्षाकमीहरु माथी ढु ंुगामढा प्रहार गदै आिमक शु ैलीमा उनरए। सरक्षाकमीहरुलु े पाननको फोहोरा, अश्रग्यास प्रु हार गनको साथाु ै लाठी चाज ागन ाथाले। सो पश्चात पनन भीड ननयन्त्रणमा आएन, पिी फयार चल्न थाल्यो। फायर चल्न थालेपिी प्रदशनाकारीहरु गोली लागी घाईते हन थालु े भन े कनत प्रदशनाकारीहरु माररए पनन। एक जना ग्लोबल कलेजको यननफम ाु लगाएको ववद्याथीको टाउकोमा गोली लागी नगदी समेत बावहन ननस्केको अबस्थामा, अन्त्य दई जना गोली लागी घाईतु े भएकालाई त मैले एम्बलु ेन्त्स रािी रावष्ट्रय िमा सेन्त्टर महाबौद्ध काठमाडौमा लग। ननजहरु मध्ये े ग्लोबल कलेजको ववद्याथी अस्पताल लादा लादै बाटैमा मेरेका नथए। भोनलपल्ट २०८२ भाद्र २४ गते नबहान नतर रावष्ट्रय िमा सेन्त्टरमा गई घाईतेहरुको उपचार गन ासहयोग गरे। नसंहदरबारमा आगजनी भएको भन्ने िबर सनी गएु , आगो ननयन्त्रणमा नलन सक्न अबस्था नथएन। बाले वाटारको ु होटल म्यन्त्जयममा आगोलागी भएको स्थानमा ु २ जना फेसेको भन्ने सन्यौु , ्याहापनन माननसहरुको भीड नथयो। माननस फसेको सम्बन्त्िमा बझ्दा ननकाली सकु ेको भन्ने जानकारी भयो। होटलबाट केही व्यन्त्िहरु सामान ननकाली लगी रहेको देन्त्िन्थ्यो। बले का नतर

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

वहल्टन होटलमा माननसहरु फसु ेको भन्ने जानकारी पाई जादा उद्धार भई सकेका रहेिन उद्धारमा लाग्दा लाग्द ै ति ददन पनन सवकयो।

२०८२ भाद्र २३ र २४ गतेको आन्दोलन सम्बन्त्िमा २३ गते मादक पदाथ ालगायतको नसाल ु पदथ ा सेवन गरेका व्यन्त्िहरुको सहभानगतामा ्यस्ता व्यन्त्िहरुले ििरै आिोन्शत हनु े, अन्त्य प्रदशनाकारीहरुलाई समेत उसउन् काय ाे गरी रहेका देििका नथयौ। ्यस्तै भाद्र २४ गते संघीय संसद भवन, नसंहदरबार न्स्थत राज्यका प्रमि प्रशासननक ननकायु , सरकारी कायाालयहरु, व्यपाररक प्रनतष्ठान, ननन्ज ननवास समेतमा तोडफोड, आगजनी हनु मा न्जयनजु ड (े Zen-Z) यवाको प्रदशना ु को मौका परी अराजक समहको घु सपु ैठ वा ्यस्ता समहलु े घसपु ैठ गराएको कारण ठूलो मारमा जनिनको क्षनत भएको जस्तो लाग्दि। [73]

<u>१३०. आन्दोलनमा संलग्न सहयोगी नबशाल श्रेष्ठको कागज कागज ब्यहोरा:</u> म ललतपुर कु ुपण्डोलमा डे.जी. ििभल्स एण्ड एडभेन्त्चर संचालन गिा। नबपतका बित सहयोग गने “हामी नपाले ” नामको साँस्थालाई आबश्यक परेका बित पवहले देन्त्िनै Volunteer को काम गरी आएका नथए। २०८२ भाद्र २३ गते नपालको राष्ट्रवहते , सशासनु , तथा भ्रष्टाचार ननयन्त्रणको माग रािी न्जयनजड (े Zen-Z) यवा पु स्ताबाट आन्दोलन हु नु सम्बन्त्िमा सामान्जक से ाँजालहरु माफात व्यापक प्रचार प्रसार भई रहेको नथयो, ्यसको नेत्व सम्बन्त्िमा थाहा नथएन। ृ २०८२ भाद्र २३ गते नबहान न्जयनजड (े Zen-Z) यवा पु स्ताहरु प्रदशना ु को लागी माईनतघर मण्डलामा जम्मा हनु े कायिाम रहेि। सोवह अनसार ु “हामी नपाले ” संस्था माफात डाक्टर, और्नि लगायतको उपचार सामग्रीहरु, एम्बलु ेन्त्स सवहतको वटम नबहान लगभग ९/१० बज नतर माईनतघर मण्डलामा गएको े नथयो, हानमहरु सो संस्थाको Volunteer को रुपमा उपन्स्थत भएका नथयौ। १०/११ जनत बजको े नथयो होला माईनतघर मण्डलामा माईतीघर मण्डलाले थेग्न नसक्न अबस्थामा प्रदशनाे कारीहरु ठूलो सख्यामा जम्मा भई सकेका नथए। माईतीघर मण्डलाबाट जम्मा भेला भएका व्यन्त्िहरु प्रदशना गदै बानश्वर तफा अगाडी बे ढे। हानम पनन प्रदशनासाँग अगाडी बढ्यौ। अगाडी बढ्दै ै

[73] घटना नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना- ३, अनसु ची ु -५ को नस.न.१२९ अन्तगता रहेको ।

जांदा हानमहरु बानश्वर एभरे ेष्ट होटल अगाडी पनगयो। ्यहा सु ंघीय संसद भवन वरपरलाई ननर्नित क्षेर जनाउन े वररके ेट रान्त्िएको नथयो। बररके ेट नन्तजक सरक्षाकमीहरु तु ैनाथ नथए। प्रदशनाकारीहरुको भीडले बरीके ेट तोड्न प्रे यास गन ा थाल्यो, सरक्षाकमीलु े ननर्नित क्षेरको जानकारी गराउदे ै सम्झाउन बझाउन ु थाले। प्रदशनाकारीहरु सरक्षाकमीको ु कुरा नसनी ु व्यररकेट िकेल्न थाले। प्रदशनाकारीहरु र सरक्षाकमी बीच ननकु ै बेर सम्म बरीके ेट िकेलािकेल भयो। हानमले समेत प्रदशनाकारीहरुलाई वररे केट नतोड्नहोसु , फवकादनहोस भन्दु ै अनरोि गरी रहु ेका नथयौ। प्रदशनाकारीहरु हाम्रो कुरा समेत सन्दु ैन्थ्ये, हानम मानथ जाई लाग्न िोज्थ्ये। मादक पदाथ ासेवन गरेका प्रदशनाकारीहरुले भीडलाई िकेल हान भन्दै उस्काई रहेका नथए। उस्कावटमा आएका भीडले वरीके ेट िकाली रहे, सरक्षाकमी ु माथी पाननको बोतल प्रहार गन ाथाले, सरक्षाकमीहरुलु े पाननको फोहोरा, अश्रग्यासु , लाठीचाज ा जस्ता प्रकृयाबाट भीड ननयन्त्रण गने प्रयास गरे। ठूलो सख्यामा रहेको भीड ननयन्त्रण भएन र ननर्नित क्षेर े जनाउन राििेको व्याररकेट तोडेर संघीय संसद भवन तफा अगाडी बढ्न थाल्यो। सो पश्चात प्रदशनाकारीहरु झन हौनसदै, संघीय संसद भवन प्रबेश गने लन्क्षत गरी सरक्षाकमीहरु माथी ढु ंुगामढा ु प्रहार गदै आिमक शैलीमा उनरए। सरक्षाकमीहरुलु े पाननको फोहोरा, अश्रग्यास प्रहार गनु को साथाु ै लाठी चाज ागन ाथाले। सो पश्चात पनन भीड ननयन्त्रणमा आएन, पिी फयार चल्न थाल्यो। फायर चल्न थालेपिी प्रदशनाकारीहरु गोली लागी घाईते हन थालु े भन कनत प्रदशनाे कारीहरु माररए पनन। मैले घाईतेहरुला नसनभल अस्पताल, नर.नब. न्शक्षण अस्पताल मसेत लागन सयहोग गरे। भोनलपल्ट २०८२ भाद्र २४ गते नबहान नतर रावष्ट्रय िमा सेन्टरमा गई घाईतेहरुको उपचार गन ासहयोग गरे। नसंहदरबारमा आगजनी भएको भन्ने िबर सनी गएु , आगो ननयन्त्रणमा नलन सक्न अबस्था नथएन। े बालवाटारको होटल म्यु न्तजयममा आगोलागी भएको स्थानमा ु २ जना फेसेको भन्ने सन्त्यौु , ्याहापनन माननसहरुको भीड नथयो। माननस फसेको सम्बन्त्िमा बझ्दा ननकाली सकु ेको भन्ने जानकारी भयो। होटलबाट केही व्यन्त्िहरु सामान ननकाली लगी रहेको देन्त्िन्थ्यो। बले का नतर वहल्टन होटलमा ु माननसहरु फसेको भन्ने जानकारी पाई जादा उद्धार भई सकेका रहेिन, ् बौद्धको भाटभेटनीमा उद्धारमा संलग्न हनु िममा

मादक पदाथा े सेवन गरी बसेका व्यन्त्िहरु टाउकोमा प्रहार गरी घाईते बनाए, सो भाटभटेनीमा फसेका व्यन्त्िहरुलाई उद्धार गररयो। उद्धारमा लाग्दा लाग्दै ति ददन पनन सवकयो।

२०८२ भाद्र २३ र २४ गतेको आन्दोलन सम्बन्त्िमा २३ गते मादक पदाथ ालगायतको नसाल ु पदथ ा सेवन गरेका व्यन्त्िहरुको सहभानगतामा ्यस्ता व्यन्त्िहरुले िैरै अिोन्स्शत हनु े, अन्त्य प्रदशनाकारीहरुलाई समेत उसउन् काय ाे गरी रहेका देििेका नथयौ। ्यस्तै भाद्र २४ गते संघीय संसद भवन, नसंहदरबार न्स्थत राज्यका प्रमि प्रशासननक ननकायु , सरकारी कायाालयहरु, व्यपाररक प्रनतष्ठान, ननन्त्ज ननवास समेतमा तोडफोड, आगजनी हनु मा न्त्जयनजु ड (े Zen-Z) यवाको प्रदशना ु को मौका परी अराजक समहको घु सपु ैठ वा ्यस्ता समहलु े घसपु ैठ गराएको कारण ठूलो मारमा जनिनको क्षनत भएको जस्तो लाग्दि। [74]

<u>१३१. आन्दोलनमा संलग्न सहयोगी ऋर्ी थापाको कागज ब्यहोराः</u> नपाल े सरकारले सामान्त्जक सन्त्जालहरुमा प्रनतवन्त्ि गरेपनि न्त्जयनजड े (Gen-Z) यवा ु समूहबाट राज्यमा भएको भष्ट्राचारको नबरुद्धमा २०८२ भाद्र २३ गते आन्दोलन गने भनी सामान्त्जक साँजालहरुमा व्यापक प्रसार भई रहेको नथयो। म पनन न्त्जयनजड (े Gen-Z) पस्तामा पने हु ाँदा ु आन्दोलनलाई समथना गन ा रक्षा बमको समूहमा आबद्ध भई सामान्त्जक संजालहरु माफात आन्दोलनको आह्वान गरी रहेको नथए। सोही िममा आन्दोलनको लानग माँ ैले "पथ्वी ृ सब्बा ु गरुङ कनमसनको बाटो, जनताको भनबष्य कवहले िोल्न गााँठो े ", "रमेश लेिक मान्त्िे बच्ने कामे , जनताको अनिकार भयो बदनाम" "यवा ु अन्त्य बद्ि, देश अन्त्य सि भष्ट्राचार ढल्ि" "साहस नभए स्वतन्त्र आउँदैन, संघर् ानगरे ववजय पाउँदैन" जनताको पनसना देउवाको िानामा, जयनबर हवकायो लु टको ु दानामा" जस्ता नाराहरु तयार गरी २०८२ भाद्र २२ गते रानत भाइबर माफात आदद्य कणा नामको साथीलाई पठाए। ाँ सोही अनसारु २०८२ भाद्र २३ गते म आन्दोलनमा सहभागी हन अन्दाजी ु ११:३० बज े तीर बानश्वरे चोकमा पगु को े नथए। ाँ ्यहााँ मलाई कुरी बसेका निरीङ्ग तामाङ र म माइतीघर तफा बनश्वरे सडकको बायाँ लेन हदु ै अगानड बढ्यौँ। एभरेष्ट अस्पताल पगु पनि माइनतघर तफाबाट अन्त्य प्रदशनाकारीहरुले ननर्निते क्षेर जनाउन सरक्षाकमी ु ले रािेको व्याररकेट तोडी अगानड

[74] घटना नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना- ३, अनसु ची ु -५ को नस.न.१३० अन्तगता रहेको ।

बढी सकेका रहेिन। सोही प्रदशना्कारीहरुको समूहमा हामी पनन नमनसयो। सोही भीडमा सहभागी भई प्रदशना गदै संघीय संसद भवन बनश्वरको दन्त्क्षणगे टमा आई पे ग्यौँ। ्यो समयमा ि स्थानमा ु सरक्षाकमी कम सु ंख्यामा नथयो। प्रदशनाकारीहरुलाई म आफैले This is not our Motive, Please Sitdown भन्दै संसद भवनको गट अगानड बसाली अगानड े Youth against Corruption को व्यानर रािी “रातो र चन्द्र सया ु ” बोलको राष्ट्रवहतको नगत गाउन थाल्यौँ। सो पश्च ात भीड बढ्दै गयो, सोही िममा एक जना यादव थर भएका प्रदशना कारी साथी दन्त्क्षण गटको दावहने तफा चढे े। ननजलाई पछ्याउदै अन्त्य १०/१५ जना साथीहरु पनन चढे। प्रहरी सरक्षाकमीलु े गटमानथ े चढेका साथीहरुलाई लन्त्क्षत गरी अश्रग्याँस प्रहार गरु े। हामी अन्त्य प्रदशनाकारीहरुलाई पनन अश्रग्याँस र ु लाठीको प्रयोग गरी लिट्न थाले। गटमानथ उक्ले ेका साथीहरु झन ाथाले। प्रदशनाकारीहरुले दन्त्क्षणगटको बायाँ तफा लगाएको नससा समे ेत फुटाई ददए। सरक्षाकमीबाट अश्रु ग्याँसका साथु ै रबरका गोलीहरु समेत फायरहरु हन थाल्यो। लगतु ै सरक्षाकमीबाट कफ्यु लानग सक्यो गोली हान्ने ा ु आदेश ि भन्दै माइवकङ गदै हामीहरुलाई लाठी र नसठ्ठीको सहायताले लिटी रहेका नथए। लगत्तै फायररङ हन थालु ेपनि साथीहरु घाइते हन थालु े, घाइतेको सख्या बढ्न थाल्यो। सरक्षाकमीहरुलु े प्रहार गरेको अश्रग्याँस प्रदशना ु कारीहरुले वटपेर सरक्षाकमीतफा नु ै फाल्न थाले। ्यसपनि सडकबाट सरक्षाकमीहरु सु ंघीय संसद पररसर नभरै निरे। नभरबाट गोली चल्न शरु भयो। प्रदशना ु कारीहरु कम्मर भन्दामानथ टाउको सम्मको भागमा गोली लाग्न थाल्यो। रिपात अ्यानिक भयो। घाइतेहरुको घाउमा म लगायतका प्रदशकारीहरुले बोकेको रावष्ट्रय झण्डाले बाँिी उद्धार गरी एम्बलु ेन्त्सको सहयोग नलई अस्पताल पठायौँ। एउटा एम्बलु ेन्त्समा ५ देिी १० जनालाई रािी अस्पताल पठाउन पने अबस्था नथयो। गोली लागु का के ेही प्रदशनाकारीहरुको म्य सम्म भई सकृ ेको देन्त्िन्त्थ्यो। म साँगै भएको सलभराज श्रु ेष्ठ नाम गरेका साथीको टाउकोमा गोली लानग नगदी समेत बावहर ननस्कीई म्यृ भई सकु ेको अबस्थामा नथयो। ननजको शव संघीय संसद भवन अगानड लगी राख्न िममा अको े १ जनालाई समेत गोली लानग ढल्यो। सो पश् चात पनन घाइतेको संख्या बढी रहेको नथयो। सरक्षाकमीलु े हामीलाई लिटी संसद भवन दन्त्क्षणगट अगानड नसि तफा रहे ेको गल्लीमा पर् या ु ए, गल्ली नभर पनन अश्रग्याँस र गोली चलाए ु , ्याहाँपनन केही प्रदशनाकारीहरु घाइते भए, म लगाएतका केही सथीहरु कसैको घरनभर गई पानी वपयौ। हामीलाई ्यहाँबाट ननस्कन नददन प्रहरीले बन्त्दक ताकी बसी रहु ेका नथए। लगभग आनिघण्टा पनि हाम हात उठाउदै ननन्त्स्कई, संसद भवन अगानड जम्मा भयौ। ्यहाँ संसद भवन

नभरबाट चलाएको गोली एकजना प्रदशना कारीको िात्तीमा लानग ढले, ननजलाई नसनभल अस्पताल लग्यौँ, ननजको म्य भई सकृ ेको रहेि। ्यसपनि मैले आफूसाँग रहेको हाते माइकबाट प्रहरीलाई लन्क्षत गरी “गोली कनत हान्नु हन्त्ि ु , कनतलाई मान ाु हन्त्ि ु , अब त बन्द गरौँ” भन े ्यसपनि प्रदशना कारीहरुतफा लन्क्षत गरी “ढं ुगामढा ु नगरौँ, संयमता अपनाऔं”ीँ भनी माहोल सहज बनाउन कोन्शश जारी नै राि ीरहेँ। घटनास्थलमा मैले गोलीले हातबाट मास ु नै ि ुट्टीई हवङ्कुमार देन्त्िएको, गोली लानग पेट प्वाल भई करङ समेत देन्त्िएको, घाउलाई रावष्ट्रय झण्डाले बाँाि ेर उपचारको लानग पठाइएको, कसैको िट्टाको ु तल्लो भागमा मास ु नै ि ुवट्टएको, एकजनाको दाँावहन आे िामा गोली लानग िाँ ेडेर गएको, कसैको घडामा गोली लानग तल्लो भाग ाँ ु लनरएको, एकजनाको पिानड चाकको भागमा गोली लागर घाइते े भएको, एकजनाको टाउकोकोबीच भागमा गोली लानग टाउको नै फुटेको, २ जनाको घाँटीमा गोली ि ेडेर गएको लगायतका प्रकृनतका कररव २०/२२ जना घाइतेहरुलाई आफैँ ले उद्धार गरी अस्पतालतफा पठाएको नथए। घाइताँ ेहरु बहोशी अबस्थामा रहे ाँदा साँगै रहेका साथीहरुले “घाइतेलाई तेरो रगत ि ेर जाँदैन, बालेन आएपनि सबै ठीक हन्त्ि ु , तेरो रगत बगाउनलाई े िाड्नवाला े िैनौँ” भनरे उ्प्ररणाे जगाउँदै नथयौँ। घटनास्थलमा घाइते भई भईँमा ु लडेको व्यन्त्िलाई उद्धार गना िवटएका व्यन्त्िहरुलाई समेत लन्क्षत गरी प्रहरीले अन्त्िािन्धु गोली फायर गरी उद्धार गना िवटएकै व्यन्त्ि समेत घाईते हनु पगु ेका नथए। प्रहरीले ग्रपमा रहु ेका प्रदशनाकारीहरुलाई संसद भवनतफा सडकबाट चारैनतर गल्ली गल्लीमा लिटेर लान पर पे गु पनि प्रदशनाे कारीहरुले प्रहरी लन्क्षत गरी ढं ुगा हान्ने र प्रहरी तफाबाट अन्त्िािन्द गोली ु हान्ने प्रकृया समेत चनलरहेको नथयो। हामीले संसद भवन एररया िाली नहोस भन् र पे नः सोही तफा ु अगानड बढीरहन र प्रे हरीले भन हामीलाई सो एररयाबाट गल्ली तफा लि ेट्न िीयाे -प्रनतविया चनलन ै रह्यो। आन्दोलनको ववचमै मेरा साथीहरु सरु ेश मगर र अमत थापालृ े मलाई नलन आउँदा समेत आफूले भीमसेन थापा, अमरनसंह थापा, भन्त्ि थापा लगायतका पिााका गाथा सम्झदैँ सु ाँगै आएका साथीहरु मररसके , केही अंगभंग भए, म कायर भएर भान्दन बाँचे घर आउँाि ु, मरे पशपनतमा ु सेलाइदेउ भन्दै आन्दोलनमा सहभागी भैरहेँ। कररव १७:३० बजकोे समयनतर नयाँ वानश्वरे शंिमिलु सडक िण्डमा घाँटीमा गोली लानग रगताम्मे अबस्थाको घाइते देिी ननजलाई उद्धार गरी एकजनाको मोटरसाइकलमा रािी गल्ली गल्ली हाँदु ै नसववल अस्पतालमा नलई गएको नथए। अस्पताल पाँ ग्दा ु अस्पताल पररसर घाइतेहरुले भररभराउ नथयो, नसररयस घाइतेले मार वड पाएका नथएे ,

घाइतेहरु भईँमाु , मेचमा राि ी उपचार भैरहेको नथयो, स्वास्थ्यकमीको अभाव नथयो। घाइतेलाई िाडेर म बावहर ननस्काँदा गटमे ै आन्त्दोलनकारीको समूह नथयो, प्रहरीको एउटा समूह नपाल कमश ाे क्याम्पस जाने मोडमा नथए, प्रहरीलाई प्रदशनाकारीले ढंुगा हान्त्ल्त्दए, ्यसपनि प्रहरीले समेत गोली चलायो, गोली लागर े

२ जना घाइते हन पु गु । ्यसपनि ननजहरुलाई समे ेत उद्धार गरी घाइतेलाई अस्पताल नभर लैजाँदा प्रहरीले हामीलाई अश्रग्यासाँ ु प्रहार गदाा अस्पताल तफा पगु को नथयो। उद्धारको िममा मे ेरो शरीर समेत रगतले ल्पनतएको, लगाको सम्पु ूण ाभागहरु रगतले नभजको र आफे ू समेत थवकत्त भै सकेको, आवाज समेत सकु ेको नथयो। पनि अबस्था सामान्त्य हन थालु ेपनि कररब साँझको १८:०० बजको े समयमा मेरो दाई नाताका रोशन थापाँग भेट भएपनि ननजकै मो.सा.मा चढी म घर तफा गएको हाँ। ु ददउँसोको घटना सम्झी रातभरी ननदाउन सवकन, अब भोनल के हन्त्ि भनु र ने ै रात नब्यो। भोनलपल्ट भाद्र २४ गते पनौनत बजारमा ननस्केर आन्त्दोलनमा 'ह्यारा पनलस मु दाावादको प्लु ेकाड ाबोकेर सहभागी भइयो, नारावाजी गदै पनौती बजार पररिमा गररयो। सोहीबला सम्म काठमाण्डौमा राज्य े सन्त्चालन गन ामहत्वपूण ाप्रशासननक ननकायहरु नबनभन्न मन्त्रालय, सवोच्च अदालत समेतका न्त्यावयक ननकायहरु, ननजी सम्पन्त्तहरु तथा प्रहरी कायाालयहरुमा तोडफोड, आगजनी गरी ठूलो क्षनत पर् या ु उनको साथु ै, रवव लानमिनलाई जे लबाट बावहर ननकाले ेको, प्रिानमन्त्रीले रान्त्जनामा ददएको जस्ता घटनाहरु घटी सकेको भनी सामान्त्जक सन्त्जालबाट थाहा पाएको हाँ। ु

उल्लेन्त्िित भाद्र २३ र २४ गतेको घटनाका योजनाकार कोही नथएनन, Nepo Baby ् ववरुद्धको आिोश, देशमा ब्याप्त भ्रष्टाचारको कारणले गदाा स्वत स्फुत ा रुपमा न्त्जयनजड े (Gen-Z) यवा ु पस्ताद्वारा गररएको आन्त्दोलन नथयो। नु ते ्वकताहरुको रुपमा हामी नृ पालका से िन गु रुङको ग्रु पु , रक्षा वमको ग्रप मु ख्य रुपमा नथएु , अन्त्य न्त्जयनजड (े Gen-Z) ग्रपहरु आन्त्दोलन पनि िडा भएका ु ग्रपहरु हु न। ु

भाद्र २३ गते संसद भवन वररपरी रहेका सडकहरुमा एकाएक TOB लेन्त्िएका ज्याकेट लगाएका, मकु ाट्टा भएको कालो झण्डाहरु बोकी बु लु ेट बाईकमा आएका प्रदशनाकारीहरुको उपन्त्स्थनतले भीडमा उत्तेजना थप्न मद्धत गरेको जस्तो लाग्ि। ननजहरुको उपन्त्स्थनतले भीडमा घूसपैठको आशंका जन्त्माएको जस्तो लाग्ि। भाद्र २४ गतेको आन्त्दोलनमा भन े २३ गतेको घटनाको ववरोिको आडमा यो व्यवस्था (लोकतन्त्त्र) ववरोिी समूहहरुले देशमा अराजकता फैलाउन घूसपैठ गरी गलत अवसर
िोपेको जस्तो लाग्ि। [132]

132 घटना नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना- ४ १३१

१३२. परर्ोत्तम सु भप्रभात यादवु को कागज ब्यहोराः परकाररतामा स्नातक अध्ययन गरी हाल बरोजगार रेहेको िु। नपालमा भे ैरहेको भ्रष्टाचार तथा राजनीनतक ननयन्त्िको ववरुद्ध हामी सचु ेत नपालीको हकमा ववरोि गरी आएका नथयौं। हामीहरुको े कुनै संगठन नथएन। Reddit TikTok लगायतका सामान्जक सन्जालहरुमा ववरोिहरु भै रहेको नथयो। Nepo Baby लगायतका िेन्डहरु चलेको नथयो। यही िममा नपाल सरकारबाट सामान्जक े संजाल बन्द गने घोर्णा भएपनि हामीहरुले सोही ववरोिको नसलनसला जारी रािेका नथयौं। भाद्र २३ गते नपालमा भे ैरहेको भ्रष्टाचार ववरुद्ध शान्न्तपूण ाप्रदशना गन ाभनी म र सबल गौतमले सचेत नागररकको रुपमा न्जल्ला प्रशाशन कायाालय काठमाण्डौबाट नलन्त्ित अनमनत माग गरु ेका नथयौं। उि ददनको प्रदशनाको नसलनसलामा अनमनत माग गरु ेका भनीएका सिन गु रुङ , िेमराज साउद लगायतसग माँ ेरो पूव ान्त्चनजान र सो ववर्यमा कुनै सर-सल्लाह भएको नथएन। नमनत २०८२ भाद्र २३ गते नबहान अन्दाजी ०८:०० बजको समयमा म माइतीघरमा पे गु को हे ाँ। म पु ग्दा कररव ु ४०/५० जना को उपन्स्थनत रहेको नथयो। सोही कायिममा पवहले उपन्स्थत रहेका सिन गु रुङ र बब्लु गु प्ता ु लगायतसाँग न्चनाजानी भई सामान्य कुराकानी भई सहभागी भएको हाँ। कायिु म कसरी गने, के गने केही योजना नथएन। प्रदशनामा Wake Up Nepal, Stop Corruption, Say no to Corruption लगायतका प्ले काड ाबोकी प्रदशना भै रहेको र “वली तेरो पाराले दि पाए साराले” नारा लगाउँदै शान्न्तपूण ा आन्दोलन भैरहेको नथयो। उि कायिममा न्जयनजड (े Gen-Z) पस्ताको सहाभाु नगताको संख्या बढ्दै गैरहेको नथयो। ्यसपनि भीडबाट सामान्य सर सल्लाह हाँदा जु लु स ननकाल्दु ै नयााँ वानश्वर ननर्े नित े क्षेर पगु र फे ेरर कायिम स्थल माइतीघरमा फवकान र अने शन बस्न भनी सल्लाह गरी हामी अगानड े बढ्यौं। भ्रष्टाचार ववरुद्ध र प्रिानमन्त्री ववरुद्ध नारावाजी हाँदु ै हामी एभरेष्ट होटल अगानड पग्दा ु ननर्नित क्षेर जनाउने गरी सडकमा प्रहरीले े बरीके ेड रािेको नथयो। सोही स्थानमा अको लेनबाट आएका बाजागाजा सवहतको टोली र मोटरसाइकलमा आएका टोली समेत हाम्रो रैलीमा नमनसयो। म लगायतका केही साथीहरु रैलीको पिानड गाडीमा बसेर गैरहेका नथयौं, गानडबाट रैलीलाई सम्बोिन गरी नाराबाजी गदै नथयौं। मैले देख्दा ननर्नित क्षेरमा से रक्षाकमीको सु रक्षाघु ेरा बनलयो नथएन। सरक्षाकमीको सु ंख्या न्यून नथयो। ब्याररकेड पनन एउटै मार नथयो। ननर्नित क्षेरमा पे गु पनि े प्रदशना कारीहरुसाँग सामान्य ठेलाठेल हाँदु ै प्रहरीले सो स्थान िाडेर ब्याक भए। ्यसपनि हाम्रो रैली नयााँवानश्वर

, अनसु चीु -५ को नस.न.   अन्तगता रहेको ।

से ंसद भवनतफा बढ्यो। सो िममा प्रहरीले वाटर केनल समेत एउटै रहेकोले पानीको फोहोरा सामान्त्य प्रहार गदाा भीडलाई रोक्न सकेन। ्यसपनि भीड झन अगानड बढ्न लाग् पनि े हामीले भीडलाई माइवकङ गदै पटक पटक अगानड जान हु ाँदु ैन। भीड झन आिामक भई संसद भवन तफा बढेपनि अब भीड ननयन्त्रण वावहर गयो भन्ने सोचेर म र के.वप. िनाल रैलीबाट पिानड हटी नन्त्जकै रहेको एउटा कलेजको भवननभर प्रवश गरी बसे ेको हो। केही बरमे ै जथाभावी गोलीहरु चलेको आवाज सनु पनि मे ैले नै प्रश ववज्ञे नप्त जारी गरी शान्त्तपूण ाप्रदशनामा घूसपैठ भयो। अब आन्त्दोलन िाडेर सबैजना घर फकानहोसु भनी सामान्त्जक ् संजाल तथा पनरकाबाट आह्वान गरेको हाँ। ु संसद भवनको सम्पूण ाघटनाहरुको बारेमा कुनै जानकारी भएन। हामी बसेको एररयाका गल्ली गल्लीहरुमा प्रहरीले जसलाई भेट्यो उसैलाई कुटवपट गरेको देिी हामीहरु सरन्त्क्षत रहन ददनभरी र ु रातभरी हामी दईजना सोही कलु ेजमा बनसयो। भोनलपल्ट ददनको अन्त्दाजी १२/१ बजनतर हामी े दबु ैजना उि स्थानबाट एकजना दाईको थापागाउँमा रहेको डेराकोठा गई बसेका हौँ। उि ददनको आन्त्दोलनमा समेत हामीहरुको कुनै सहभानगता भएको होइन। भाद्र २३ र २४ गतेको हामीहरुको शान्त्तपूण ाआन्त्दोलन नै नथयो तर स्वाथ ासमूह राख्न मनसायका व्यन्त्िहरुको घे ूसपैठले उि घटना घटेको जस्तो लाग्ि। [75]

<u>१३३. नपाल ल क्याम्पसका पे व ा ू स्ववव्य ु सभापनत ववष्ण ढु ंुगलको े कागज ब्यहोराः</u> नमनत २०८२ भदौ २३ र २४ गते नपालमा भएको जे न्त्जी आन्त्दोलनमा सञ्चालमा म ननवे दकले े ववरुद्ध बोलेको नभनडयोको अंशलाई ट्युबरहरूले प्रसारण गरेको नभनडयोलाई आिार बनाई अनतरन्त्ञ्जत र भ्रामक रुपमा प्रचार गने काय ाभएको ि। सोही नभनडयोको आिारमा म ननवदकलाई े २०८२ मन्त्तसर १० गते मा पिाउ गरी अनसन्त्िान प्रविया अगानड बढाई ु १८ ददनसम्म वहरासतमा रािी नमनत २०८२ मन्त्तसर २८ मा हान्त्जर जमानीमा िाडेका नथए। यसरी जन्त्जी आन्त्दोलनमा सहभागी े हनु े िममा म ननवदकले े न्त्यायालयमा रहेको भ्रष्टाचारको सन्त्दभमाा वि गरेको ववचारलाई अदालतमा भएको आग्जनीसाँग जोडी प्रचार गररयो। आन्त्दोलनमा मेरो समथना स्वरूपको उपन्त्स्थनतलाई आपरानिक उपन्त्स्थनतको रुपमा न्त्चनरत गने प्रयास भएको रहेको अवस्था ि। म एक कानून व्यवसायी नपालको से ंववान ववनिको शासन

[75] घटना नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना- २ १३२

र स्वतन्त्र न्यायपानलकाप्रनत प्रनतबद्ध एक नागररक हाँ। मु ैले नपालको न्यायपानलकाको से िार र न्यायपानलकामा दु ेन्त्िएका ववकृनत ववसंगनत ववरुद्ध सिैँ आवाज उठाउँदै आइरहेको िु। मैले सवोच्च अदालतलाई न्यायको मन्न्दर सरह पञ्ु े अदालत जस्तो न्यायालयमा लटपाट आगजनी गने कु ुरा मेरो कल्पनाको ववर्य समेत होइन। म सिैँ न्यायपानलकानभर भएको भ्रष्टाचार अन्त्् य हनु पिा यसका लानग सिैँ आफु ूले रचनात्मक भनमका ू िेल्नपिा भन्ने राय व्यि गदै आइरहु ेको िु। न्यायपानलकामा भ्रष्टाचार ि भनर न्यायपानलकाके ै ववगत २०६४ सालदेन्त्िको प्रनतवदनले े प्रष्ट रुपमा स्वीकार गररसकेको अवस्थामा यसको न्त्यूनीकरणका लानग यवा ु र नवोददत कानून व्यवसायी हनु को ु नाताले नपाल े बारको ववनभन्न कायिममा म ननवदकले े ननरन्तर आवाज उठाउँदै आइरहेको नथए। न्यायपानलकामा हन्सक्नु ववके ृनत ववसंगनत अननयनमतता वा भ्रष्टाचार एवं नबचौनलयाबाट हन ु सक्न े वियाकलापहरु र ्यसको रोकथामका लानग कानूनी संरचनागत लगायत उपायहरू सवहतको प्रनतवदन पे ेश गने सम्माननत सवोच्च अदालतका माननीय न्यायािीश हररकृष्ण काकीको संयोजकत्मा गदठत सनमनतले नमनत २०७८ साउन १४ मा पेश गरेको प्रनतवदन ने पाल बार एसोनसएसनद्वारा प्रकान्त्शत समे ेत ि। जसले २९ प्रकारका नबचौनलयाहरू पवहचान गरी न्यायालयमा भ्रष्टाचार भएको ववर्य उजागर भएको अवस्था ि। भन ने पाल बारले े १०४ ददनसम्म भ्रष्टाचारको ववरोिमा आन्दोलन गरेको नथयो। हालसम्म पनन प्रनतवदन कायाान्त्वयनको लानग पहल र आन्दोलन गदै आइरहे ेको िु। तसथ ा सवोच्च अदालत अन्त्य स्थान र कायालायमा समेत म ननवदकले े आपरानिक गनतववनिमा संलग्न भई कुनै वकनसमको तोडफोड लटपाट र आगजनी गने जस्ता वियाकलापहरू गरु ेको िैन। नमनत २०८२।४।२४ गतेका ददन म सवोच्च अदालत पररसरमा समेत भएको अवस्था िैन। अदालतमा आगो लगाउन े व्यन्त्िहरूलाई मैले न्त्चन्दा पनन न्त्चन्न्दन। मैले न्यायपानलकाको भ्रष्टाचारीहरुलाई कारबाहीको दायरामा ल्याउनपिा अनन मार दु ेशमा सशासन कायम हु न्त्ि भन्ने उद्देश्यलु े बोलेको हाँ। नमनतु २०८२।५।२३ को घटना मख्य गरी सामान्त्जक सञ्जाल ववरुद्धमा आवाज उठाउ ाँदै आन्दोलन भएको जग जाहेरै ि। नमनत २०८२ ५२३ का ददन जएनजी भाइबवहनीहरू े को ददानाक रुपमा िाती र टाउकोमा गोली प्रहार गरी ह्या गररयो। साथै घाइते बनाइयो सो अवस्थाले सन्त्जत माहोलमा म ननवृ दकले े सवोच्च अदालत वा राज्यका जनसु कु ै ननकायमा हनु भ्रष्टाचार र के ुशासन ववरुद्ध आफ्नो अट्याक हनु पिा भन्ने भावमा उि अनभव्यन्त्ि ददएको ु नथए।

, अनसु ची ु -५ को नस.न. अन्तगता रहेको ।

ा ँ म ननवदकले े नमनत २०८२। ५। २४ गते भ्रष्टाचार ववरुद्ध सामान्जक सञ्जाल प्रनतबन्त् ि ववरुद्ध बोल्न िममा मे ेरो सम्पूण ाअनभव्यन्त् ि नरा ि ी केवल पााँच/ ि सेकेन्डको नभनडयो सामान्जक सञ्जालमा पोस्ट भएको कुरा मैले एकाएक भाइरल भएपनि मार थाहा पाए। ा ँ वास्तववक रुपमा सवोच्च अदालत जलाउन े कायमाा संलग्नहरुलाई उन्त्मन्त् ि ददनु र म ननवे दकलाई आन्दोलनमा सहभागी भएको आिारमा रूपमा पे ेश गने काय ाववनभन्न काम नमनडया र सामान्जक सञ्जालहरूमा भयो। ति नभनडयो कुन सन्दभ ार के उद्देश्यले न्त् िन्त्वएको हो र सो नभनडयोमा बोल्न माननसले े कुन मनसाय र दृवष्टकोणले ववर्य रा ि ेको हो सो समेत स्पष्ट

मलाई नसोिी मलाई नमनडया िायल गरी योजनाबद्ध प्रचारप्रसार गरेको अवस्था ि। भन सोही े नभनडयोको आिारमा म ननवदकलाई पिाउ गने तथा अनभयोजन गने सम्भावना अझे ै रहेको ि। वकनवक मलाई अवहले न्तजम्मा जमानीमा मार िाडेको अवस्था ि। यसै सन्तदभमाा म ननवदकलाई े नमनत २०८२ मंनसर १० गते आपरानिक उपद्रव कसर सम्बन्त्िी मु द्दामा पिाउ गरी काठमाडौं ु न्तजल्ला पररसर भद्रकालीमा मंनसर २८ गतेसम्म वहरासतमा राखी अनसन्त्िान गररएकोमा हाल न्तजम्मा ु जमानीमा रहन गरी िानडएको अवस्था ि। मलाई वहरासतमा प्रहरीले े अनसन्त्िान गदाा कु ेवल सामान्तजक सञ्जाल ५-७ सेकेन्तडको अनभव्यन्त्िको अंशबाहेक अन्त्य प्रमाण नरहेको साथै अनभव्यन्त्ि ददएकै आिारमा आपरानिक उपद्रव जस्तो मद्दाको कसु र लगाई मलाई थु नामा राख्नु लु े मलाई अन्त्याय भएको ि र यो घटनाले म र मेरो पररवार समेत ववन्तक्षप्त िौँ।[76]

<u>१३४. **TOB** समूहका अध्यक्ष तेन्त्जन दावा लामाको कागज ब्यहोराः</u> म ट्याटु आवटास्टको काम गदै कपन, पैयाँटारमा डु ेरा गरी बसोबास गदाु। भाद्र २३ को ददन म नबजलीबजार नथए , ाँ जि आन्त्दोलनमा म कररव आिा घण्टा जनत सहभागी भइ आफ्नै डेरामा गई बसेको हाँ। बु वाु -आमाले सानै देन्त्ि िाडन भएकोलु े नतबतीयन मूलका तासी रेप्चेन(हजरबु वा ु भन्त्दिु)ले पालनपोर्न गन भएकोलाु े नतबतीयन संस्कारलाई अनसरण गरी आएकोलु े मेरो वंशजातलाई प्रनतनननिव गरी Tibetan original blood (TOB) भन्ने शब्द मैले Create गरेको हाँ जसको ु कुनै संगठन िैन। तर जन्त्जी आन्त्दोलन पश्चात म नतबतीयन से ंस्कारबाट परुै अलग भएको िु। म संस्थापक अध्यक्ष रहेको (The Original Brother) नामको “मोटर साईकल क्लब” रहेकोमा शरुमाु ४५/५० जना सदस्यहरु रहेकोमा हाल १२ जना मार रहेका िौँ। Tibetan original blood रन्तजष्टडा संस्था होईन। तर The Original Brother “मोटर साईकल क्लब” लाई औपचाररक रुपमा दताा गने िममा िु। The Original Brother मा सदस्यता नलन एउटा फम ा भने गररन्त्ि, शल्क ु लाग्दैन र तलव भत्ता समेत ददँईदैन। Tibetan original blood को Uniform/jacket insignia प्रयोग गने कुनै नलन्त्ित ननयम िैन तरकायिाम हाँदा क्लबको वटसटा लगाउनु े गररएको हो।

[76] घटना नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना ३ १३३ -, अनसु चीु -५ को नस.न. अन्तगता रहेको ।

SAMAYA SUTRA MEDIA | TV CHANNEL

Tibetan original blood को नाम, logo, symbol मैले बनाएको र २ वटा ज्याकेटमा Tibetan original blood नडजाईन गरी वप्रन्त्ट गराएको नथए। हाल हामी ाँ TOB (The Original Brother) मा सम्वद्ध रहेको कायिममा सहभागी हाँदा सदस्यहरुलाई ु The Original Brother लेन्त्िएको वट-सटाहरु लगाउने गररन्त्ि। The Original Brother लाई नसनडयो अवफसमा दताा गने नसलनसलामा रहेको हाँदा ु ६ सदस्यको कनमवट तयार गररएको र अध्ययक्ष पदमा म िु। न्त्चनजानका भाईहरुको सहभानगता हाँदु ैि भनेकाले म सहभानग भएको हाँ। ु Tibetan original blood कुनै संगठन िैन तर The Original Brother को सदस्य हनको लानग मोटरसाईकल हु नु पनु, सवारी चालक अनमनत पर हु नु पनु, सवारी दताा वकताव र नागररकता प्रमाण पर हनु पनु, नबनभन्न टुरमा अननवाय ाउपन्त्स्थत हनु पने र नमवटङमा ु उपन्त्स्थत हनु ु पने जस्ता शताहरु रहेका िन। ् The Original Brother को कुनै political manifesto\statement िैन। यो ववशद्ध सु ेवा गने भावना नलएर स्थापना भएको संगठन हो। The Original Brother को कुनै ववदेशी political movement संग सम्बन्त्ि िैन। भाद्र २३ गते जेन्त्जी यवा समु ूहले आन्दोलन गदैिन भन्ने सामान्त्जक सन्त्जालहरुबाट थाहा भएको ् नथयो। हामीहरुको TOB ग्रपमा समु ेत जेन्त्जी समहकु ै साथीभाईहरु रहेका हनालु े ति आन्दोलनमा सहभागी हनु े भनी साम कुराकानी नथयो। भाद्र २३ गते ववहान कररव ०९:०० बजे मलाई सोनाम शेपााले फोन गरी साथीभाईहरु आन्दोलनमा जाने तयारी गदैिन भन् ेपनि आन्दोलनमा म पनन जान्त्िु भन्ने ववचार गरी डेरा कोठाबाट १०:४० ननस्केको हाँ। हामीहरुको चाववहल चौकमा भु ेलाजम्मा हनु े सल्लाह भई हाम्रा साथीहरुकै कररव १०/१२ वटा मोटरसाईकलहरुमा सबैमा २/२ जना बसी हामीहरु िोववविलाको बाटो हाँदु ै नबजलीबजार पु लमा अन्दाजी ु ११:४० बजे पगु ेका नथयौं। हामी पग्दा प्रदशनाु कारीहरु र प्रहरी ववचमा ढंुगा हानाहान तथा अश्र ग्याँस हानी सकु ेको रहेि। नयाँ बानेश्वर चोक पगु ेर आकाशेपल ु कट्न नसकेपनि मोटरसाईकल साईडमा राििी एकीन म प्रदशनामा सहभागी भएको हाँ। मु ैले नभडमा एकजनाबाट हैण्ड माईक मागर े "के.वप. मोरो रन्त्ण्डको िोरो" "मेरो देश मेरो शान" जस्ता नारा लगाएको नथए। ाँ मैले प्रदशानकारीहरुलाई तोडफोड नगन ा समेत सम्झाउदा एक्कासी मेरो टाउकोमा २ वटा ढंुगा लाग्न पगी मु ेरो टाउकोमा चोट लागी फुटेर रगत बग्न

थालेपनि मैले साथीभाईहरुलाई घर फर्कौँ भन्दै सबैलाई नलएर पनः िोनब िोला हु ाँदु ै फामेसीमा सामान्य उपचार गराई घर गएको हाँ। सामान्जक सन्जालहरुमा ु Tibetan original blood लेन्त्िएको ज्याकेट लगाई प्रदशनामा सहभागी भएका दृश्यहरु देिेँ, उि ज्याकेट लगाउने माननस मै हाँ। कु ुनै ववशेर् प्रयोजन नथएन, आफूसाँग रहेका कपडाहरु मध्ये लगाउने िममा ्यो संयोग मार नमलेको होला। सबै िचहारु व्यन्त्िगत रुपमा गरेका नथयौँ। प्रदशनामा सहभागी हनु े वारेमा NGO/INGO/foreign entity संग मेरो कुनै समन्त्वय भएको नथएन, हाल पनन िैन। नेपालमा वसेर "एक न्त्चन ननती" को ववरोि गना पाईदैन भन्ने कुरा मलाई थाहा ि र कुनै राष्ट्रको बारेमा ववरोि गरेको िैन। नेपालको संववान, सावभौमसत्ता र अिण्डता वारे मेरो कुनै नबरोि िैन। उि ददन भ्रष्टाचार ववरुद्धको आण्दोलन भएको कारण म समेत सो मागलाई समथना गदै आन्दोलनमा सहभागी भएको हाँ। ु भाद्र २३ गते प्रदशना स्थलमा मैले Hate speech /separatist slogan पथकतावादी नारा लगाएको नथएन। कानृ ून सबैलाई वरावर हन्त्ि भन्ने मलाई थाहा िु , कानून वमोन्त्जम कारवाही हनु े कायमाा हाम्रो कुनै ववरोि िैन। मलाई मेरो देश मलाई वफताा चावहयो, मेरो देश मेरो शान" भन्ने नारा मैले लगाएको हो। मैले भ्रष्टाचारबाट मिु हनु े गरी आफ्नै देश नेपाल चावहयो भन्ने सन्दभमा ा उि नारा लगाएको हाँ। ु अन्य देशलाई लन्क्षत गरी उि नारा लगाएको होईन। हामी संसद भवन सम्म पग्नु े सकेनौ र सामान्जक सन्जालमा देन्त्िएका संसद भवन आसपास ठूलो आवाज ननकाल्दै शान्न्तपूवका प्रदशनामा बलु ेट बाईकहरु चलाएका व्यन्त्िहरु हामी तथा हाम्रो समूह होईन। हामीहरुले नभडलाईउत्तेन्त्जत पारेका नथएनौ। म, मेरो बवाु , तथा मेरो आमाले न्त्जल्ला प्रशासन कायाालय काठमाण्डौबाट जारी भएको वंशजको आिारमा नागररकता प्रमाण पर प्राप्त गरेका िौँ। मेरो नागररकता प्रमाण पर अनसन्त्िानको ु नसलनसलामा हाल न्त्जल्ला अदालत काठमाण्डौमा रहेको कारणले आफूसाँग कुनै प्रनतनलपी समेत नभएकोले नम्वर वताउन सन्त्क्दन। गायन क्षेरमा चन्त्चता रहेका सरुेन्द्र गरुङ ु 'HAKIM' लाई आदश ामानेको कारणले वहााँलाई Role Model को रुपमा सम्मान स्वरुप उि फममाा राििेको हो। उि आन्दोलनमा जान पु ूव ाम सामान्य नागररक न्त्जवन ववताई आएकोमा हाल सामान्जक

-, अनसु ची ु -५ को नस.न.   अन्तगता रहेको ।

सन्जालमा कोही कसैले मेरा ववरुद्ध भ्रमपूण ाव्यहोराको िवर प्रस्तत गररददएको कारण ु मैले नेपाली नागरीक भएर पनन शरणाथी जस्तो न्जवन ववताई रहेको िु। मलाई डेरा कोठाबाट समेत ननकानलएको अवस्था ि, बौद्ध फुलवारी कम्प्लेक्समा रहेको ट्याटु पसल समेत िाडेर अन्तै जान भनु ेका िन। मलाई न् ेपाली नागररक भएर नै आफ्नो सामान्य न्जवन ननवााह गने अबस्थाबाट वन्त्त्वत नगररयोस। ्[77]

५.३. उपचारमा संलग्न न्त्चवक्सकहरुका घटना वववरण कागज ब्यहोराः

१३५. रावष्ट्रय िमा सन्टर महाबौद्धका डा. रुपे श यादवे को कागज ब्यहोराः

भाद्र २३ गते ननयनमत रुवटनमा काम कारवाही चनलरहेको नथयो। म एनस्थे ेनसयोलोन्जस्टको रुपमा काम गदाु। हाम्रो काम ३ वटा वटममा वाँनडएर गने गरेका िौँ। पवहलो वटमले आईनसय, ु पोस्ट अप र ईमजेन्त्सी हेने गदाि, अको वटमले वप्र एनस्थे ेवटक केयर यननट र वाडहाु रुको ननयनमत काम गदाि भन ते ेस्रो यननटलु े अप्रशन नथएटरमा काम गदाि। भाद्र े २३ गते मेरो नडउटी ‘आईनसय’ ु मा नथयो। उि ददनको आन्दोलन बच्चाहरुको भएकोले राज्य कठोर रुपमा प्रस्तत नहोलाु , ठुलो सरक्षा ु थ्रट नहोला सामान्य लाठी चाज ाे सम्म होला भन्ने आकलन नथयो। िमा अस्पतालमा यस्ता आन्दोलन ाँ हनु िममा पे ूव ातयारी (मोक नरल लगायत) साथ नडउटी स्टेनबाई रहेको हन्त्ि। तर नमनडयाबाट ु गोलीहरु चलेको भन्ने जानकारी पाएपिी हाम्रो अप्रशन ये ननटको ननयनमत अप्रु शनहरु निटो सकाई े अप्रशन नथएटर सके ेसम्म िाली राख्न तयारी थाले ेका नथयौँ, ताकी कुनै घाईतेहरु आईहालेमा निटो रेस्पन्त्स गन ासवकयोस। ्यस् ैगरी आईनसय तथा पोष्ट वाडमाु ा भएका ननयनमत ववरामीहरुलाई पनन सकेसम्म निटो वाडमाा नसफ्ट गराई ती यननटहरु पनन िाली गररयो। मु ेरो एचनडय यु ननटमा भएका ु ४ जना स्टाफहरु तथा अन्त्य ररजव ारहेका स्टाफहरु समेतलाई आईनसय तफा कु ेन्त्द्रीत राख्यौँ। अस्पतालमा नडजास्टर कन्त्ल्डसन्त्सको नते ्व सृ ाँिै एनस्थे ेनसयोलोन्जस्ट यननटलु े गने गदाि। तर राष्ट्रीय िमा सेन्त्िरमा यो यननटमा काम गने थोरु ै जनशन्त्ि जम्मा ११ जना मार िौँ। लगभग ददनको १३०० बज नतर गोली लागे का घाईते े बच्चाहरु अस्पतालमा आउन थाले। िाा सम्म लागर े घाईतेहरु आउलान भन्ने अप् ेक्षा ववपरीत ठुलो संख्यामा Gun Shot का घाईतेहरु(जोनी, थाई, वहप,

[77] घटना नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना ६

स्पनाईनल कडमाा गोली लागका) े अस्पतालमा ओईररन थाले। ्यसपिी अस्पतालमा स्वास्थ्य ईमजेरन्सी घोर्णा गरी सबै यननटका डक्टर तथा नसहा ु रु आई घाईतेको उपचारमा संलग्न रह यौँ।

्यसपिी घाईतेको अबस्था अनसार ु Yellow, Green, Black, Red Zone मा ववभान्जत गरी उपचार प्रकृया अगानड बढाईयो। ददनको कररव १४.०० बजनतर घाईते ेहरुलाई अप्रशन नथएटरमा ररनसव े गरी आन्द्रामा गोली लागेको, जोनीमा गोली लागको े , मेन भेसलमा गोली लागको, टाउकोमा गोली लागको जस्ता के ेसहरुको कररव ७ वटा केशहरुको अप्रशन गदाा रातको कररव े २३.०० बजको े नथयो। भाद्र २४ गते पनः अस्पु ताल पगी अन्त्घल्लो ददनका अप्रु शनका घाईते ेहरुको फलो अपमा व्यस्त भईयो। २३ गतेको एकजना घाईतेको िट्टा समु ेत काट्न परु ेको नथयो। २४ गते कोटेश्वर लगायतका स्थानहरुबाट घाईतेहरु आउन थाले, ववशर् गरी अन्त्य अस्पतालमा उपचार हे न नसकी ु थप उपचारको लानग समेत ३ जना ववरामीहरु आएका नथए। तर थप उपचारको लानग आएका ववरामीहरु मध्ये केही त आन्दोलनमा सहभागी नभएका तर कफी वपउँदै गरेको अबस्थामा सभााईकल

-, अनसु ची ु -५ को नस.न. अन्तगता रहेको।

स्पाईनल कडमाा गोली लागी गन्म्भर अबस्थामा पगु का रहे ेिन। तर दोश्रो ददनको घाईत् ेहरु भन े पवहलो ददनको भन्दा फरक ववशर् गरी गोली नभई शरीर भरी िराे हरु लागी उपचाराथ ा आएका नथए। िेरै पनि सम्म लगभग नतहार सम्म देशैभरीबाट रेफर भई अस्पतालमा उपचाराथ ाआएका िन। यो घटनामा ववश् ेर् गरी १७/१८ वर्ि वच्चा उमेरकै घाईतेहरु बढी नथए। उपचारको लानग आएका मध्ये २३ गते ३ जना घाईतेहरु तथा २४ गते १ जना घाईतेको म्यृ भएको होु । भाद्र २३ र २४ गते उपचार नपाई कुनै घाईतेले फकान परु ेको नथएन। जन्जी आन्दोलनको िममा े यस अस्पतालमा उपचार गररएका घाइतेहरुको ववववरण समेत संलग्न राििेको िु। [78]

<u>१३६. के.एम.नस. अस्पताल नसनामंगलका डा. ववननता प्रिनको कागज ब्यहोराः</u> काठमाण्डौ मेनडकल कलेज न्शक्षण अस्पताल नसनामंगलमा कायरात रहेको िु। हाम्रो केएमनस अस्पतालमा नडजास्टर मेनजमे ेन्ट कनमवट रहेको ि, ति कनमवटमा चेअरमेन, डाईरेक्टर, नसएमनस, वप्रन्न्सपल, एचओनडहरु तथा ननसङ वविभागबाट मेििन ईन्वाजहारु र सपरभाईजरहरु हु नु हु न्त्ि ु । भाद्र २३ गते ददनको कररव १३.४५ बजनते र घटना भएको भन्ने ववर्यमा मैले फोनमा कुराकानी गरररहेको अबस्थामै हाम्रो अस्पतालमा घाईतेहरु ल्याउन िम शे रु हु न थाल्यो। हामीलु े ईमजेन्सी ववभागको सबै १५ वटा बडलाई े Red Area मा पररणत गरी घाईतेहरुको उपचार शरु गरु ेका नथयौं। डाइरेक्टर नमना थापाको को-अनडनासनमाे सन्जका ल, अथोपेनडक, एनस्थे ेनसया, ननसङ वटम लगायतका यननटहरु समु ेतलाई संलग्न गराई सो ददनको उपचार ववनि अगानड बढाईएको नथयो। अरु बलाको े आन्दोलनमा घाईतेहरु हात िट्टामा चोट लानग आउनु तर ति ददनका घाईते ेहरुको अवस्थामा िानत र टाउकोमा गोली लागको नथयो। उपचार समे य बचाउन फामेसीको सबै मेनडनसन नभरै नसफ्ट गरेर उपचार गररएको नथयो। ४/५ जना मध्ये १ जना डेथ हनु भयो र अको ु १ जनालाई तरुन्त आईनसयु ु अपरेशमा नसफ्ट गररयो। १५ वटा बड े एकैनिनमा प्याक भयो। ्यसपनि आएका अन्त्य ववरामीहरुलाई Yellow, Green Area िुट्याई उपचार गराईयो। साँझ १९.३० बज सम्म घाईते ेहरु आए। ्यसपीी भन अन्त्य अस्तालबाट रे ेफर भएका घाईतेहरु मार आए। रातको कररव २२.०० बजसम्म डे े नसफ्टका डाक्टरहरु र नसहारू उपचारमा संलग्न भईयो। २३ गते जम्मा ३७ जना घाईतेहरुलाई ररनसव गररए को नथयो, सो मध्ये २ जनाको (सौरभ कृष्ण श्रेष्ठ र सबास बोहोरा) सोवह

[78] घटना नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना ३ -५ १३५ - , अनसु चीु को नस.न. अन्तगता रहेको ।

ु ददन म्यृ भएको नथयो। भोनलपल्ट ु २४ गते भन िानत र टाउकोमा चोट लागे का घाईते ेहरु देन्त्िएन, पेट नतर िाा लागकाे , Burn केसहरु आएका नथए। भाद्र २३ र २४ गते जम्मा ८३ जना घाईतेहरु हाम्रो अस्पतालमा ररनसभ भएको, हाल सबैजना नडस्चाज ाभएको तर अन्त्य अस्पतालबाट रेफर भई आए का १ जना (दौलत थापा -नसन्त्िपाल्चोकु , गोली लागी अचेत अबस्थामा) भन हालसम्म े हाईकवरमा उपचाराथ ारहेका िन। सब् ै घाईतहरुको ननशल्क उपचार गररयो। हामीलु े उपचार िचकाो सम्पूण ाववल स्वास्थ्य मन्त्रालय तथा नगरपानलकामा पेश गरेका िाैँ, हालसम्म हामीलाई रकम प्राप्त भएको िैन। आन्त्दोलनको ददन भाद्र २३ गते डाक्टरहरु लगायतलाई ररनसव गन ा अस्पतालबाट गएको एउटा एम्बलु ेन्त्सलाई प्रदशनाकारीबाट ईमाडोलमा तोडफोड समेत गररयो। राज्यले यस्ता नडजास्टर अबस्थामा अस्पतालहरूलाई समेत सकालर गरी स्टु ेन्त्वाई रािी घाईतेहरुको उपचार िचाको ग्यारेण्टी गन ासक्न पदाि ु , जसले िच ाअभावमा घाईतले म्यृ को मु िमा जानु ु नपरोस। अस्पतालमा प् ूव ामन्त्री मो. आफताव आलमको उपचार गररएकोले प्रदशनाकारीहरुबाट अस्पताललाई समेत Target गररएको सचना आईरहु ेको, ननजलाई बावहर ननकाल्नहोसु नर दठक ह् ाँदु ैन भनी िम्की आएकोले अको माननसक तनाव िेप्न परेको नथयो। [137]

<u>१३७. नसनभल अस्पताल नया ाँवानश्वका डा. रमेेश पन्तको कागज ब्यहोराः</u>

मेरो NMC नम्बर 6928 हो। २०१२ नडसेम्वरमा नसनभल अस्पताल ज्वाईन गर् ेपनि Disaster Plan गरेको हं। ु Disaster Plan को Nepal Emergency Operation Centre (NEOC) गह मन्त्रालयमा रहृ ेको ि, सो सेन्त्टरमा स्वास्थ्यतफा स्वास्थ्य मन्त्रालयमा रहेको Health Emergency Operation Centre (HEOC) ले हेदाि, जन मन्त्रालय निने नबु न्त्तकै दावहन पट्टी कन्त्टे ेनरबाट सन्त्चालन हन्त्ि। ्यस ु अन्त्तगता देशभरीमा २५ वटा हब हन्त्स्पटल र हब हन्त्स्पटल वरीपरर नटवकामा से ेटलाईट हन्त्स्पटलहरु रहेको िन, ् जसलाई हब सेटलाईट नटवका भनीन्त्ि। काठमाण्डौ उप्यकानभर वटन्त्चडे , आमी, ववर,

पाटन र नसनभल अस्पताललाई हब'अस्पताल तोवकएकोि। नसनभल अस्पतालको सेटलाईट अस्पतालहरु भिपरका सबु ै, काठमाडौंका के एम नस, भेनस, नतलगंगा, एभरेष्ट अस्पतालहरु हनु । ् सेटलाईट

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

अस्पतालहरुको नटवकाको बीचमा नमवटङहरु र को े -अनडनाशन भे ै रहेको हन्त् ि। ववपद ु अबस्थामा काम गनकाो लानग हब र सेटलाईट अस्पतालहरुको भाईवर ग्रप ि। ु Zen-G आन्दोलन हन सक्नु से ंभाववत घटना मेनज गन ाे भाद्र २२ गते अलटा बस्नको लागी जानकारी गराएको नथए। ाँ ववपद अबस्थाको लानग Red, Yellow, Green Zone ि ुट याईएको हन्त् ि। ु Red अबस्थाको एउटा

137 .न.१३६

नबरामी आउाँदा Yellow अबस्थाको २, Green अबस्थाको ३ वटाको रेनसयोका ववरामीहरु अनमान ु गरएको हन्त् ि। सोही अनु सार थप सामानहरु (लजु स्टीक) ि े ुट्याएर रान्त् िन्त् ि। Red Zone लाई Emergency हेड, Yellow Zone लाई Orthopaedic हेड र Green Zone लाई Genealogy हेडले कमाण्ड गिा। भाद्र २३ गते ददनको कररव १२.१५ बजबाट घाईते े आउन थाले। घाईतेको चापले Green Zone Yellow मा र Yellow जोन Red मा पररणत भयो, Green Area भन सबे ै लनबहरुलाई तोवकयो। ्यसपिी सेटलाईट केएमनस अस्पतालमा डा ववननता जोशी र भिपर अस्पताल समु ेतमा सम्पका गरेर अबस्थाको बारेमा बझ्ु े। हाम्रो अस्पतालमा Neuro Surgery को उपचार नहनु भएको कारणले े ्यस्ता नबरामीहरुलाई राविष्ट्रय िमा सेन्टर र वटन्त्वङ अस्पताल रेफर गररयो, रेफर गररएका नबरामीहरुलाई एम्बलु ेन्त्समा रान्त् ि मभ गन ाु ि ेरै बाि ा, अवरो िहरु भयो, बल्ल बल्ल लनगयो, एम्बलु ेन्त्स तोडफोड गररएको अबस्थामा वफताा भयो। लन्तजन्त्स्टक सामानहरुको अभाव भयो, अस्पताल बावहर आगो लानगरहेकोले अस्पतालमै समेत तोडफोड वा आगजनी हनु रास हे न थाल्यो ु , अस्पताल नभरै पनन अश्रग्याँ ु सले िाा पोली रहाँ ेकोले माननसक समस्या समेत ि ेप्र पर्य ु ो। यस भन्दा अगाडीका आन्दोलनहरुमा लाठी लागका े , लडेका, हात-ि ट्टा मकेका ु , भााँन्त्च्चएका घाईतेहरु आउन गरे ेकोमा िि ददन भन अनिकांश गोली लागे के ै घाईतेहरु ररनसभ आए। भाद्र २३ गते २५२ जना घाईतेहरु उपचारको लागी आएकामा ३ जनाको म्यृ भयो। ु Dead Body मचरीमा लैजान प्रदशनाकारीहरुबाट थ्रट नथयो। भाद्र े २४ गते ववहानै हालका प्र.म. शशीला काकी ु , माननीय डा. तोनसमा काकी समेत अस्पतालआउन भएको नथयो। ददनको ु १२.३० देन्त् ि गोली लागका प्रदशना े कारीहरु र बदीमा रहेका घाईते प्रहरीहरु समेत ल्याईयो। प्रदशनाकारी र प्रहरीलाई एकैस्थानमा रा ि ी उपचार गदाा झन थ्रट े हनु अबस्था रहे ेकोले प्रहरीको बदी ि ोली अलगै डाइरेक्ट वाडमाा नसफ्ट गररयो। भाद्र २४ गते २१० जना घाईतेहरु उपचारको लागी आएकामा ३ जनाको म्यृ भयो। नबरामीको चाप र अन्त्य ु व्यन्त् िहरुको अ्यानिक नभडको कारणले सबै नबरामीहरुको अनभले ि राख्न

SAMAYA SUTRA

घटना नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना- २, अनसु ची ु -५ को नस अन्तगता रहेको ।

सवकएन। ४६२ घाईते मध्ये बड भनाा गराई े ५० जनाको अपरेशन गररयो, कररव ४०। ४२ जना िमा, वटन्त्वङ र पाटन अस्पतालमा रेफर गररयो केही घाईतहरु समान्त्य उपचार पश्चात तरुन्तु ै बावहर गएर प्रदशनामा सहभागी समेत हन थालु े। सम्पूण ाउपचार ननशल्क उपचार गराईयो ु । [79]

५.४. प्रयक्षदशीहरुका घटना ववरण कागज ब्यहोराः

१३८. सवास िरी ु को कागज ब्यहोराः म न्त्ज.वप.कोईराला कलेज चाबवहल काठमाडौंमा नब.नब.एस. अध्ययन गदै ि ु। ि ाददङ घर भई काठमाडौ चाबवहलमा पररवार सवहत डेरा गरी बस् ि ु। काठमाडौं चाबवहलमा नबगत ि रै बर् ा अगानडदेन्त् ि मेरो पररवारले पजा ु सामग्रीको पसल संचालन गरी आएका िन, ् हाम्रो पसल अगाडी फुटपाथमा उमेश महतको बबाआमालु े सागको व्यापार गने गन ा ुभएको तथा हाम्रो र उमेश महतको डेराकोठा समेत नन्त्जक नन्त्जक रहेको हंदा ु म र उमेश महतको पवहले देन्त् ि न्त्चनजान नथयो। मैले काठमाडौ चाबवहल चोकमा "सवणा ु स्नोकर हाउस" संचालन गरी आएको ि ु, घटना हनु ुभन्त्दा एक मवहना अगाडी दे ि ी उमेश महत मेरै स्नोकर हाउसमा काम गरी आएका नथए। नमनत २०८२। ०५। २३ गतेका ददन म र उमेश महत प्रदशना मा सहभागी भएका नथएनौ, स्नोकरको काममा व्यस्त नथयौं। उि ददन के कनत कारणले प्रदशना भन्त्ड्कन पगी ु सरक्षाकमीहरुबाटु गोली चालाउने अबस्था आयो मलाई थाहा ि ैन। नमनत २०८२। ०५। २३ गतेका ददन प्रदशना कारीहरुतफा भएको क्षनतको कारण राज्यसाँग आिोनसत जनताले नमनत २०८२। ०५। २४ गतेका ददन नबहान दे ि ी चौतफी आन्त्दोलन गरी रहेका नथए। आन्त्दोलनको िममा प्रहरी कायाालयहरु, अन्त्य सरकारी कायाालयहरु, संघीय संसद भवन, उच्च तहका व्यन्त् िहरुको ननजी ननवासहरु समेतमा तोडफोड आगजनी भई रहेको नथयो। गौशाला प्रहरी कायाालयमा तोडफोड भई रहेको भन्ने सनी ु हेनकाो लागी म र उमेश महत गयौ। म, उमेश महत लगायतका व्यन्त् िहरु गौशाला प्रहरी कायाालयको दठक नबपररत तफा बस काउन्त्टरमा नथयौ, ्यनतबला े एकजना हामीले नन्त्चनको े व्यन्त् िलाई गोली लागी सकेको नथयो। लगभग ददनको १/२ बजको े नथयो होला प्रदशनाकारीहरुले ढं ुगामढा ु , तोडफोड गरी आगजनी गने र प्रहरीहरुले फायररङगने िम चनलरहेको

---

[79] घटना नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना- ४, अनसु ची ु -५ को नस.न.१३७ अन्त्तगता रहेको ।

नथयो, सोही िममा उमेश महतको दावहने तफा िान्त्तमा गोली लागी ढले। त्कालै अपररन्त्वत व्यन्त्िले ल्याएको स्कुटरमा बानश्वरे को फ्रन्त्टलाईन अस्पताल लग्यौं। उपचारको िममा लगभग ४/५ बजे नतर न्त्चवक्सकद्वारा म्यृ ुघोर्णा गरी ददए। २४ गतेको नबरोि कायिा ममा तोडफोड आगजनी जस्ता नबध्वंसा्मक काया हनु मा ्अन्त्य कुनै समहको ्घसपु ैठमा भएको शंका लाग्ि ि। [139]

139 .न.१३८

१३९. आयर्ु भट्टराईको कागज ब्यहोरा:

म पन्त्ब्लक यथु क्याम्पस क्षरे पाटीमा BBS Second Year मा अध्ययन गदै आएको ि।ु नमनत २०८२ भाद्र २३ गतेका ददन नबहान अ. ११:०० बजको े समयमा काठमाडौं न्त्स्थत माईतीघर मण्डलमा जन्त्जी े यवा ुपस्ताको ्नभड जम्मा भई सम्बोिन गदै गरेको दृश्य वटकटक लाईभ (सामान्त्जक संजाल) मा देिी म माईतीघर मण्डलामा पगी ्प्रदशनाकारीहरुले भ्रष्टाचार नबरुद्धको नारा लगाएको एक निन हेरी सनी ्सो पश्चात म पैदल वहडी नयााँ बानश्वरे जाने बाटोमा पने बबरमहल पलु नन्त्जक पग्दा ्प्रहरीको टोलीलाई प्रदशनाकारीहरुले अगाडी बढ्न नददईएको अवस्थामा प्रदशना कारीहरुको नभडले प्रहरीहरुलाई हटाई जबरजस्ती पूवका नयााँ बानश्वरे तफा जान लाग्दा म पनन सोही नभडको पनि पनि नयााँ बानश्वरे चौकमा पगु को े हााँ। ुसो चौकमा पग्दा ्माईतीघर, तीनकुने, परानो ्बानश्वरे , शंिमलु लगायतका स्थानहरुबाट प्रदशना कारीहरुको नभड भेला जम्मा हाँदु ै गरेको नथयो। प्रदशना कारीहरुको नभड संसद भवन प्रबशे गना िोज्दा नेपाल प्रहरी र APF का सरक्षाकमीहरुलु े नभडलाई अगाडी जान ददई रािेको नथएन। प्रहरीले अगाडी जान नददए पनि नभडले प्रहरी मानथ ढुङ्गा मढा ्गना थाले। ढुङ्गामढा ्गना थाले पनि प्रहरीले अश्र ुग्यास प्रहार गदै गरेको अवस्थामा नभडले सो अश्र ुग्यासलाई हातले वटपेर प्रहरी तफा फाल्दै गरेको म प्रयक्ष रुपमा देिेको हााँ। ुसो पश्चात मलाई डर लानग घरतफा जानपिा ्भनी सोची सोही बाटो फकी पनःनया ्बानश्वरे चौक ननर पग्दा ्ननस्टप अश्रग्यां ्स सरक्षाकमीहरुलु े हान्त्दै गरेको र

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

घटना नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना- २, अनसु ची ु-५ को नस अन्त्तगता रहेको ।

प्रदशनाकारीहरुले सो अश्रग्यासु वटपी प्रहरीतफा फाल्दै ढुङ्गामढा‌ु गदै गरेको नथयो। प्रदशना कारीहरु मानथ सरक्षाकमीहरुलु े अश्र ु ग्यास प्रहार गदा़ पनन नभड नहटे पश्चात सरक्षाकमीहरुको‌ु तफाबाट डयाङ्ग ड्याङ्ग गोली फायर गदै गरेको आवाज मैले सनी‌ु अगाडी नभडमा रहेका केही प्रदशना कारीहरुलाई गोली लागी घाईते भई ननजहरुलाई उपचारको लानग एम्बलु ेन्समा रा िी अस्पतालतफा लगको े कुरा सोही नभडमा हल्ला िल्ला हाँदा‌ु सनु को े हाँ। ु सो पश्चात मेरो घरबाट मेरो बवालु े मेरो मोबाईलमा फोन गरी नतमी आन्दोलनमा ि ौ भने घर फकी हाल कफ्य ा‌ु लागी सक्यो भनी मलाई जानकारी गराउँदा म सो स्थानबाट पैदल वहडी घर जाने िममा एभरेष्ट होटल अगाडी रहको आकाशे पलननरु माननसहरुको नभड पनि बसी म अझ एक निन प्रदशना हेरौ भनी सोच बनाई हेरररहेको अवस्थामा मेरो अगाडी आकाशे पलु ननर उनभ प्रदशना हेरीरहेका त्काल मैले नन्त्चनेका हाल नाम थर वतन थाहा पाएका ईश्वत अनिकारीलाई ि ातीमा गोली लागी ननज सोही आकाशे पलननरु ढली िपटाउन थालेको अवस्थामा मैले प्रयक्ष दे ि ेको हाँ।‌ु सो पश्चात म एकदम रनसत भई सो स्थानबाट भागी पसलतफा वहडेको हाँ। ु ननजले टाउँकोमा कालो हेलमेट, मिमा‌ु ननलो रंगको माक्स, कालो ज्याकेट, कालो पाईन्त्ट लगाएका नथए। नमनत २०८२ साल भाद्र २४ गतेको घटना नमनत २०८२ साल भाद्र २३ गतेको मानवीय क्षनत पनिको आिोसमा अन्त्य ववनभन्न अपरानिक समहको‌ु घसपु ैठले ति सरकारी, ननजी लगायतका भौनतक सम्पनतहरुमा तोडफोड, आगजनी र लटपाटु समेत गरी घटना घटाएको हनु पदा ि‌ु ।[140]

<u>१४०. थाहा िबर डटकमको नयाँ बानश्वरे का सरक्षा गाड ा‌ु वकशोर न्त्घनमरेको कागज ब्यहोरा:</u> म २०८२ जष्ठे २७ गते दे ि ी नभश्व सेक्यररटी प्रा.नल नक्सालमाफात थाहा िबर डटकमको नयाँ बानश्वरे न्त्स्थत भवनको सरक्षा‌ु गाडका ो काम गरी सोही कायाालयमा बस् ि‌ु । मेरो ड्युटी सिै नबहानको ०६.०० बज े दे ि ी बले काको‌ु १८.०० बजसम्मे ननयनमत पिा। नमनत २०८२ भाद्र २३ र २४ गते दवु ै ददन म नबहान ०६.०० बजदे े ि ी बले का‌ु १८.०० बजे सम्म थाहा िबर डटकमको नयाँ बानश्वरे न्त्स्थत कायाालयमा ननयनमत ड्युटी मै नथए। भदौ २३ गते नबहान ०६.०० बजे मैले ड्युटी नलन े िममा नै आज नबाथीको शान्त्तपूणा आन्दोलन ि र अनल सतका भएर ड्युटी गन ा‌ु भनरे नक्साल न्त्स्थत नभश्व सेक्यररटी प्रा.नल

को अवफस र थाहािबर डटकमको अवफसबाट ननदेशन प्राप्त भएको नथयो। अन्दाजी ११.३० बजको े समयमा माईनतघर तफाबाट आन्दोलन गदै हजारौको संख्यामा माननसहरु नयाँ बानश्वरतफा े आउँदै गरेको दे िेको नथए। ्यो समयमा चोकमा नपाले प्रहरीको बाक्लो उपन्स्थनत नथयो, परकारहरुको पनन बाक्लो उपन्स्थनत नथयो भन े सशस्त्र प्रहररको संख्या भने केही कम नथयो। अन्दाजी १२.३० बजको े समयमा हनु पि ु नयाँबानश्वरमा े भेलाजम्मा भएका आन्दोलनकारीहरु ननर्निते क्षेर तोडेर ढुङ्गामढा ु गदै आिमक तवरले ननर्निते क्षेर तोडेर संसद भवन तफा अगाडी बवढरहेको नथए। सो समयमा सरक्षाकमीको ु तफाबाट अश्रग्याँसु प्रहार भईसकेको नथयो। अन्दाजीको १३.०० बजको े समयमा चारै तफाबाट प्रदशना कारीहरु भेलाजम्मा भएपश्चात भीड झन-झन आिमक हाँदु ै गयो। ्यसपनि मैले दे िेसम्म संसद भवन भीरैबाट सरक्षाकमीद्वारा ु गोली प्रहार सरु ु भयो। सो िममा ४-५ जना गोली लागरे ढलेको मैले आफ्नै आिालाँ े दे िेको नथए। गोली लागरे ढलेकालाई प्रदशनाकारीहरुले नै उद्दार गररहेका नथए। सो समयमा नभड आिमक हाँदु ै गइसकेपश्चात सरक्षाकमीको ु टोली भन ेब्याक हाँदु ै संसद भवननभर प्रबेश गरे। ्यसपश्चात प्रदशना कारीहरु संसद भवन तारवार भ्काई, नभत्ता फोडी, पोष्टमा चढेर, गटे भ्काएर संसद भवन कब्जा गरौ भन्दै हो-हल्ला गरररहेका नथए। प्रदशनाकारीले संसद भवनको गटे फोड्ने प्रयास गने, नभत्तामा प्वाल पाने, आगो लगाउन, े नभर प्रवशे गने र प्रदशना कारीहरु नभर प्रवशे गररसकेपनि सरक्षाकमीलु े अश्रग्याँसु र गोली प्रहार गने, ्यसपनि नभड पिाडी सने र फेरी संसद भवनमानथ आिमण गने िम चनलरहेको नथयो। प्रदशना कारीहरुको हातमा मैले पेि ोल

140 .न.१३९

भररएको नससाको बोत्तल समेत दे िैको नथए। सो िममा संसद भवन तफाबाट प्रहार गररएको अश्रग्याँसु आकाशतफा गएर मननु झने हाँदा ु प्रदशानकारीहरुले सरक्षाकमीलु े हाम्रो अवफसको ितमानथबाट गोली प्रहार गरररहेको हनसक्ि ु भनरे शंका पनन गरे। शंकाको ननक्यौल गना पटक पटक गरी ४ चोटी ८-१० जनाको समूहमा रहेका प्रदशनाकारीले हाम्रो अवफस भवनको ितमा गएर समेत हेरे तर ्यहाँ एकजना पनन सरक्षाकमी ु रहेको पाईएन। सोही ददन भागदौडको िममा ननजहरु हाम्रो अवफसको ताला तोडेर नभर प्रवशे गने, लक्नु ेर फेरी ननन्स्कन ेगरररहेका नथए। ढं ुगामढाको ु िममा हाम्रो अवफसको

घटना नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना- २, अनसु ची ु -५ को नस अन्तगता रहेको ।

नससाहरु समते फुटयो र हाम्रो अवफस प्राङ्गणसम्म पनन अश्रग्याँसु आएको नथयो। साँझसम्म कररब १५-१६ जना घाईते भएको देिे। आन्दोलनकारीहरुले पटक-पटक हाम्रो अवफस नन्तजक आएर, यो प्रचण्डेको हो, भोली यस्को पालो हो आगो लाग्ने पनन भनकाे नथए। यो घटनािम साझ अन्दाजी १९.३० बजकोे समयसम्म चल्यो र २०:०० बजनतरे आन्दोलनकारीहरु घरतफा गएपश्चात सरक्षाकमीु पनन ्यहाबाट फवकाए। भदौ २३ गते रानत पनन म ड्युटी मै नथए। भदौ २४ गते नबहान ०६.०० बजनतरे अन्यल्लो ददनका मतकका ृ पररवार, केही आन्दोलनकारीहरु लगायतका व्यन्त्िहरु संसद भवनको १ नं गटतफाे भेला जम्मा हाँदु ै नथए। अन्दाजी ०८.०० बजकोे समयसम्म न्त्स्थनत सामान्य नै नथयो। अं ०८.३० बजकोे समयमा हनु पिाु , १ वटा िकमा नपालीे सेनाको टोली आएर हवाई फायर गरेर, ्यहाँ उपन्त्स्थत भीड ्यहाबाटँ थापाथली, माईनतघर र तीनकुने तफा भगाए। ्यसपनि सशस् र प्रहरी बल नपाले र नपाले प्रहरीको सरक्षाकमीलु े नयाँ बानश्वरे चोक र नतनकुनतफाे ब्याररकेड लगाए। पौन ेघण्टा जनत गटकोे एररया शान्त भएपश्चात नपलीे सेनाको टोली वफताा भयो। फेरी अन्दाजी ०९.३० बजकोे समयमा प्रदशका ारीहरु कोटेश्वर, शंिमलु , थापाथली र परानोु बानश्वरतफाबाटे भेला जम्मा हनु थाले। अन्दाजी ११.०० बजकोे समयमा प्रदशनाकारीले संसद भवन जलाउन िोज्ने र प्रहरीले अश्रग्याँसु र गोली प्रहार गने िम चनलरहाँदा अन्दाजी ६-७ जना घाईते भएको मैले देिे। सोही िममा १ वटा एम्बलु ेन्त्स र १ वटा मो.सा जनलरहेको नथयो। आन्दोलनकारी र सरक्षाकमीनबचु मठभु ेड भईरहाँदा हाम्रो अवफसमा पनन १ वटा गोली गटे िेडेर हाम्रो चेन्त्जङ रुममा गई हाम्रो नभत्तामा टंगाएको रेसमा समेत प्वाल पारेको नथयो। अन्दाजी ०१.०० बजकोे समयमा नपाले प्रहरी र सशस् र प्रहरी बल नपालकाे प्रहरीहरुले हनतयार मानथ रािेर हार मानरे बावहर ननस्केपनि प्रदशनाकारीहरुले संसद भवन पूणा रुपमा आगजनी गरेको देिे। ्यनतबलाे नपालीे सेनाको उपन्त्स्थनत ्यहा नथएन। ्यसपनि बले काु सम्म सामान चोने ओसाने, मो.सा सवहत नभर पस्ने गरररहेको देिे। बले काु १८.०० बजसम्मे पनन प्रदशनाकाररहरुले हो-हल्ला गने, आगो लगाउन, े लटपाटु गने गरररहेको नथए। अन्दाजी १७.४५ बजकोे समयमा प्रदशना कारीहरु आएर हामीलाई हजरहरुु जानसु हामी आफ्नो काम गौ भन्दै यो प्रचण्डेको हो जलाउनपिाु भन्दै आगजनी गरे।

्यसो हनु ु भन्दा १ घण्टा अगानड नै अवफसको मेन स्वीच अफ गरेकोले िेरै क्षनत हनु पाएन। ननजहरुले हाम्रो अवफसमा

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

घटना नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना- २, अनसु चीु -५ को नस अन्तगता रहेको ।

रहेको मो.सा बाट पेिोल समेत ननकालेर लग। े 141

<u>१४१. थाहािबर डटकमको नयााँ बानश्वरे का सरक्षा गाड ाु नरप्रसाद चौिरीे को कागज ब्यहोरा:</u> म नभश्व सेक्यररटी प्रा.नल नक्सालमाफात थाहिबर डटकमको नयााँ बानश्वरन्त्स्थते भवनको सरक्षाु गाडका ो काम गिा। मेरो ड्युटी सिै नबहानको ०६.०० बजदे ेिी बले काकोु ०६.०० बजेसम्म ननयनमत पिा। नमनत २०८२ भाद्र २३ र २४ गते दवु ै ददन म नबहान ०६.०० बजदे ेिी बले काु १८.०० बजे सम्म थाहािबर डटकमको नयााँ बानश्वरे न्त्स्थत कायाालयमा ननयनमत ड्युटी मै नथए। भदौ २३ गते नबहान ०६.०० बजे मैले ड्युटी नलन ेिमिमा नै आज नबाथीको शान्त्न्तपूणा न्त्जयनजडे आन्त्दोलन ि र अनल सतका भएर ड्युटी गन ाुभनरे नक्साल न्त्स्थत नभश्व सेक्यररटी प्रा.नल को अवफस र थाहािबर डटकमको अवफसबाट ननदेशन प्राप्त भएको नथयो। अन्त्दाजी ०९ ०० बजकोे समयमा म थाहािबरको गेटमा ड्युटी गरररहेको अवस्थाममा ठूलो संख्यामा नबाथीहरु र यवाु उमेरका व्यन्त्ििहरु नयााँ बानश्वरमाे भेला जम्मा भएर माईनतघर तफा गईरहेको देिेको नथए। अन्त्दाजी ११.३० बजकोे समयमा माईनतघर तफाबाट आन्त्दोलन गदै हजारौको संख्यामा माननसहरु नयााँ बानश्वरे तफा आउाँदै गरेको देिेको नथए। अन्त्दाजी १२.३० बजकोे समयमा हनु पिाु नयााँबानश्वरमाे भेलाजम्मा भएका आन्त्दोलनकारीहरु ननर्निते क्षेर तोडेर ढुङ्गामढाु गदै आिमक तवरले ननर्निते क्षेर तोडेर संसद भवन तफा अगाडी बवढरहेको नथए। अन्त्दाजी १३.०० बजकोे समयमा चारैतफाबाट प्रदशना कारीहरु भेलाजम्मा भएपश्चात भीड झन-झन आिमक हााँदु ै गयो। त्यसपिी मैले देिेसम्म संसद भवन भीरैबाट सरक्षाकमीद्वाराु गोली प्रहार सरुु भयो। सो िममा ४-५ जना गोली लागेर ढलेको मैले आफ्नै आिालााँ े देिेको नथए। गोली लागेर ढलेकालाई प्रदशनाकारीहरुले नै उद्दार गरररहेका नथए। सो समयमा नभड आिमक हााँदु ै गइसकेपश्चात सरक्षाकमीकोु टोली भन े ब्याक हााँदु ै संसद भवनभीर प्रबशे गरे। सााँझसम्म प्रदशना कारीहरुले आिमण गने, घाईते हनु , े सरक्षाकमीलु े फायर गरररसकेपिी ब्याक हनु े र फेरी आिमणगने िम चनल नै रहेको नथयो। सो िममा संसद भवन तफाबाट प्रहार गरेरएको अश्रुग्यााँसु आकाशतफा गएर मननु झने हााँदाु प्रदशनाकारीहरुले सरक्षाकमीलु े हाम्रो अवफसको िेतमानथबाट गोली प्रहार गरररहेको हनसक्िु भनरे शंका पनन गरे।

घटना नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना- , अनसु चीु -५ को नस अन्त्तगता रहेको ।

शंकाको ननक्यौल गना पटक पटक गरी ४ चोटी ८१० जनाको समूहमा रहेका प्रदशनाकारीले हाम्रो अवफस भवनको ितमा गएर समेत हेरे तर ्यहााँ एकजना पनन सरक्षाकमीु रहेको पाईएन। सोही ददन भागदौडको िममा ननजहरु हाम्रो अवफसको ताला तोडेर नभर प्रवशे गने, लक्नु े र फेरी ननन्स्कने गरररहेका नथए। सााँझसम्म कररब १५-१६ जना घाईते भएको देिे।

141 ३ .न.१४०

आन्दोलनकारीहरुले पटक-पटक हाम्रो अवफस नन्जक आएर, यो प्रचण्डेको हो, भोली यस्को पालो हो आगो लाग्ने पनन भनकोे नथए। यो घटनािम साझ अन्दाजी १९.३० बजकोे समयसम्म चल्यो र २०:०० बजनतरे आन्दोलनकारीहरु घरतफा गएपश्चात सरक्षाकमीु पनन ्यहाबाट फवकाए। भदौ २३ गते रानत पनन म ड्युटी मै नथए। भदौ २४ गते नबहान ०६.०० बजनतरे अन्घल्लो ददनका मतकका ृ पररवार, केही आन्दोलनकारीहरु लगायतका व्यन्त्िहरु संसद भवनको १ नं गटतफाे भेला जम्मा हाँदु ै नथए। चारै तफा बाट भीड जम्मा हाँदु ै त्कालीन सरकारको प्रिानमन्त्री र गहमन्त्रीृ ववरुद्द नाराबाजी गरररहेका नथए। अन्दाजी ०८.०० बजकोे समयसम्म न्स्थनत सामान्य नै नथयो। अं ०८.३० बजकोे समयमा हनु पिाु , १ वटा िकमा नपालीे सेनाको टोली आएर हवाई फायर गरेर, ्यहााँ उपन्स्थत भीड ्यहाबाटाँ थापाथली, माईनतघर र नतनकुने तफा भगाए। ्यसपिी सशस् र प्रहरी बल नपाले र नपाले प्रहरीको सरक्षाकमीलु े नयााँ बानश्वरे चोक र नतनकुनतफाे ब्याररकेड लगाए। पौन ेघण्टा जनत गटकोे एररया शान्त भएपश्चात नपलीे सेनाको टोली वफताा भयो। फेरी अन्दाजी ०९.३० बजकोे समयमा प्रदशका ारीहरु कोटेश्वर, शंिमलु , थापाथली र परानोु बानश्वरतफाबाटे भेला जम्मा हनु थाले। ननर्निते क्षेर भएकाले प्रहरीले १ न गटे तफा भेला जम्मा हनु नददएपनन हजारौको संख्यामा भेला जम्मा भएको भीडले ब्याररकेड तोडेर संसद भवनलाई चारै नतर बाट घेरे। ्यो लगत्तै प्रदशनाकारीले ढुङ्गामढाु , गैटी लगायतका घरेल ु हातहनतयारहरु, फलामको रडहरु, नससाको बोटल सवहत संसद भवन र ्यहा रहेका सरक्षाकमीमानथु आिमण गना थाले। अन्दाजी ११.०० बजकोे समयमा प्रदशनाकारीले संसद भवन जलाउन िोज्ने र प्रहरीले अश्रग्यााँु स र गोली प्रहार गने िम चनलरहाँदा अन्दाजी ६-७ जना घाईते भएको मैले देिे। सोही िममा १ वटा एम्बलु ेन्स र १ वटा मो.सा जनलरहेको नथयो। प्रदशनाकारीहरुले हाम्रो अवफसमा पनन ढुङगामढाु

घटना नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना- २, अनसु चीु -५ को नस अन्तगता रहेको ।

गने र नससा फोड्न ेगरररहेको नथए भने सरक्षाकमीलु े प्रहार गरेको अश्रग्याँु स पनन हाम्रो अवफसमा आईरहेको नथयो। प्रदशनाकारीहरुले प्रहरी हाम्रो भवनको ितमा लकु ेको ि की भनरे शंका गदै जबरजस्ती प्रवशे गरेर आठौ तलामा गई हेने र कोही नदेिेपनि हो-हल्ला गदै हाम्रो ४ वटा फायर एक्सवटन्गइसरु नबनाकारण आकाशतफा प्रहार गरी सके। आन्दोलनकारी र सरक्षाकमीनबचु मठभु ेड भईरहाँदा हाम्रो अवफसमा पनन १ वटा गोली गेट िेडेर हाम्रो चेन्ल्त्जङ रुममा गई हाम्रो नभत्तामा टंगाएको रेसमा समेत प्वाल पारेको नथयो। अन्दाजी ०१.०० बजकोे समयमा नपाले प्रहरी र सशस् र प्रहरी बल नपालकाे प्रहरीहरुले हनतयार मानथ रािेर हार माने बावहर ननस्केपिी प्रदशनाकारीहरुले संसद भवन पूणा रुपमा आगजनी गरेको देिे। ्यनतबलाे नपालीे सेनाको उपन्त्स्थनत ्यहा नथएन। ्यसपनि बले काु सम्म सामान चोने ओसाने, मो.सा सवहत नभर पस्ने गरररहेको देिे। बले काु १८.०० बजसम्मे पनन प्रदशनाकाररहरुले होहल्ला गने, आगो लगाउने, लटपाटु गने गरररहेको नथए। सोही समयमा प्रदशनाकारीहरुले प्रहरीको पोशाक लगाएर प्रहरीको बन्दकु बोकेर वहनडरहेको नथए। ननजहरु ववजय रैली ननकालेर हो-हल्ला गरररहको नथए। अन्दाजी १७.४५ बजकोे समयमा १००औ को संख्यामा प्रदशना कारीहरु आएर हानमलाई हजरहरुु जानसु हामी आफ्नो काम गिौ भन्दै यो प्रचण्डेको जलाउनपिाु भन्दै आगजनी गरे। [80]

१४२. महेश कुमार श्रेष्ठको कागज ब्यहोराः

म २० बर् ादेन्त्ि नयाँ वानश्वरमा " े HARDFORD EDUCATION " संचालन गरी जापाननज भार्ाको प्रन्त्शक्षण ददई जापान लगायतका अन्त्य देशमा वविाथीहरु पठाउन ले गायतका कायहा रु गदै आएको िु। मेरो कायाालय संसद भवनको पन्त्श्चम-दन्त्क्षण कुनाको नयाँ वानश्वर े चोकको शंिमिल ु र बबरमहलतफा जान बाटोको उत्ते र पूव ामोहडा भएको घरमा ि। भाद्र २३ गते नबहान ०७:०० आफ्नो कायकाक्षमा काम गदै आईरहेको नथए। ११:०० बज चोकमा माननसहरुको नभडे बाक्लो हाँदु ै एभरेष्ट होटल अगानडको व्याररकेड तोडेर प्रदशनाकारीहरु चोकमा जम्मा हाँदु ै गए। प्रहरीले पानीको फोहोरा हानरे , लाठी हान्दै नभडलाई ननयन्त्रण नलंदै नथयो। प्रदशनाकारीहरु संसद भवनको पिााल भ्काउँदै नथए, संसद भवनको १ नं.

[80] घटना नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना- ३, अनसु चीु -५ को नस.न.१४१ अन्तगात रहेको ।

गट े नाघर े नभर प्रवश े गदै नथए। प्रहरीले नभर निने प्रदशनाकारीहरुलाई लिटी अश्रग्याँस समु ेत हानी रहेको नथयो। अन्दाजी १४:१८ बजको समयमा े मेरो कायकाक्षको पूव ापट्टीको झ्यालको नससामा एक्कासी गोली पडकेको आवाज आई नससाहरु समेत फुटी कायक्षामा झरी हामी सवै जना सो कोठाबाट वावहर ननस्की भानग अको कोठामा गई १० नमनट े पनि म आफ्नो कायकाक्षमा गई हेदाा सो गोली पूव ापट्टीको नससाको झ्याल फुटाई सोही कोठाको दन्क्षणतफा फकेको काठमा िण्ड बनाई नससा लगाईएको कायाालयको रयाक (दराज) को नससा समेत फुटी सो यााक (दराज) मा रािेको ईन्डेक्स फायलमा प्वाल पारी सोही कोठाको पन्श्चम तफा रहेको नसमेन्टेड बोडकाो नभत्तानभर निन ागएको हो। कोठा जान िोज्दा ननन्स्कन नसक्न भएकोले े मैले १ जना स.प्र.बल नपालका नडएसपी सावलाई फोन गदाा अवहले े ननन्स्कन अवस्था िे ैन तपाईहरु जन ठाउु ााँमा हनु हु न्त्ि सु रन्क्षत भएर बस्नु भनी भनु काले े हामीहरु पिाडीको कौशीमा बसी लवकनिपी ु सोही ददन अ.१८:३० बज हामी सवे ै ननस्की घर कोठा गएका हौ। भाद्र २४ गतेको घटना २३ गतेको मानवीय क्षनतको आिसमा घटाएको हनु पिा ु । [81]

[81] .न.१४२
घटना नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना- २, अनसु ची ु -५ को नस अन्तगता रहेको ।

१४३. न्त्शवराम बाडाँ ाको कागज ब्यहोराः नमनत २०८२/०५/२४ गते म होलटमै बनसरहेको अवस्थामा कोटेश्वर चोकमा जन्जी समे ूहले आयोजना गरेको आन्दोलनमा सहभागी आन्दोलनकारीहरु नाराबाजी गदै प्रहरी प्रभाग कोटेश् वरमा तोडफोड आगजनी गरी प्रहरी कमचाारीहरुलाई अिामण गरेपनि केही प्रहरी ज्यान जोगाउनको लानग भाग्दै मेरो होटलको िितबाट नभर प्रवश गरे ेका नथए। सो बलामा प्रहरीहरुको े लगा च्यानतएको ु , चोटपटक लागको े , जत्ता ु चप्पल नभएको अवस्थामा प्रहरीहरु आएका नथए। प्रहरीहरुलाई आन्दोलनकारीहरुले लिट्दै इटा ढुगा, लाठी, िाररलो हनतयार समेतले प्रहार गरी कुटवपट गरेको हाँदा ु ननजहरुलाई बावहर जाँदा ज्यानको िितरा हन सक्नु भएकोले े मैले होटलको ववनभन्न कोठाहरुमा लकाई बावहर बाट चावी लगाई सु रन्क्षत गरु ेको हाँ। ्यसपनि कु ेही आन्दोलकारीहरु होटलको गटबाट नभर प्रवे श गरी प्रहरी के ाँहा गयो भन्दै आएका नथए। ननजहरुलाई मैले मेरो होटलमा नबदेशी गष्टहरु आएका िने य् हा कोही प्रहरीहरु िााँ ैन। तपाईहरु नभर प्रवश नगने होसा ु भ् नी सम्झाई बझाई ु पठाएको हाँ। सो बु लामा मे ेरो होटलको गटमा रान्त्िएको नसनसवटभी समे ेत आन्दोलनकारीहरुले फुटाई ददए र ढं ुगा हानर कौन्त्शमा रहे ेको सोलार तथा झ्यालको नससा समेत फुटाई ददए। मेरो कररव १, ००, ०००/- जनतको क्षनत भएको ि। आन्दोलनकारीहरु गएपनि र बावहर केही शान्त भएपनि मेरो होटलमा बसेका प्रहरीहरुलाई मैले आफ्नो कपडा र जत्ता चप्पल समु ेत ददएर िाना िवाएर ु पठाएको हाँ। कु ेही प्रहरी सोही रानत अं. १०:०० बजको समयमा गए भने के ेही प्रहरी भोनलपल्ट ववहान गए। प्रहरीलाई िोज्दै मेरो होटलमा आउन माननहरु मे ेरो नसनसवटनभ फुटाउने, सोलार र नससा फुटाउन माननसहरु म न्त्चन्त्दने । माँ ैले जान बे झु ेसम्मको व्यहोरा िलाई लु ेिाइददएको ठीक साँचो ि। [144]

१४४. लक्ष्मण श्रेष्ठको कागज ब्यहोराः मेरो घर नयाँ बानश्वर रत्नराज्य लक्ष्मी कले ेज सडक िण्डमा आइप्लेक्स मलको ववपरीत सडकको पन्श्चमतफा संसद भवनतफा रहेको ि। म आफ्नै घरको भइतलामा मोबाइल पसल व्यवसाय गरी ु आएको ि ु। नमनत २०८२ भाद्र २३ गते करीब १२:०० बज े सम्म न्त्स्थनत सामान्त्य नथयो। कररब ददनको १३:०० बजनतर पे रानो बानु श्वरतफाबाट े स्कुल कलेजको रेसमै ववद्याथीको भीड नारा लगाउँदै संसद भवनतफा अगानड बढेको नथयो। भीड अराजक नथयो र जथाभावी ढं ुगामढा गदै नथए ु । भीडले

144 -५ को नस.न.१४३

मैरै पसल अगानड एउटा एम्बलु ेन्सलाई तोडफोड गररददए। भीड एक नम्बर गटमा े पगु पनि आगजनी समेत गरेिन। ् एकजना प्रदशना कारीलाई गोली लानग ल्पनतएको अवस्थामा मोटरसाइकलमा रा िी यस कलेजको बाटो हाँदु ै उपचारको लानग लगको दे ेिेको हाँ। ु ददनभरर संसद भवनको वररपरर तनावपूण ाअवस्था बन्यो। सडकमा आवतजावत गने अवस्था समेत नथएन। साँझ १९ बज मार नयाँ े बानश्वर एररयाको सडकमा सामान्त्य अवस्था बने को नथयो े । रानत सामान्त्जक सञ्जालबाट उि ददनको प्रदशनाको कयौँ माननसहरूको म्यृ भएको र कु ैयौँ घाइते भएको थाहा पाए। ाँ [82]

१४५. सरज पराजु ली ु को कागज ब्यहोराः नमनत २०८२। ०५। २३ गते जन्त्जी ये वा पु स्ताबाट गररएको आन्त्दोलनको ददन म पसलमु ै नथए। नबहान ८:३० बज पसल पे ग्दा सडकमा मोटरसाइकल र ननजी सवारी सा िन चलु ेको नथयो। कररब ११.०० बजदे ेन्त्ि ११:३० बजनतर अकस्मात से ंसद भवन अगानड ठूलो भीड आइपग्यो ु । भीडमा स्कुल रेस कलेज रेसमा ववद्याथीहरु समेत नथए। भीड गटनभर प्रवे श गन ा े िोजपनि प्रहरीले े रोक्न िोज्दा िकेलाि केल भयो। नभडबाट प्रहरीतफा तथा स्थानीय घरहरुमा समेत ढंु गामढा गदै नथए । भीडका माननसहरु तोडफोडमा संलग्न रहेका र संसद भवन निने माननसकतामै नथए। यो िममा गोली चलेको आवाज आइरहेको नथयो। चोकमा रहेको आकाशे पलमु ननु एकजना ढलेको देिेको हाँ। ु नभडले नै उि घाइतेलाई एम्बलु ेन्त्समा हाली उपचारको लानग लगका हे न। ु कररब ४:३० बजनतर म नमनभवनमा रहे ेको घरतफा गएको हाँ। ु सामान्त्जक सञ्जालबाट रानत उि ददन १९ जनाको म्यृ भएको र िु ेरै प्रदशनाकारीहरू घाइते भएको थाहा पाएको हाँ। ु प्रहरीले महत्त्वपूण ाप्रनतष्ठान जोगाउन गोली चलाएको हो जस्तो लाग्ि। [83]

१४६. सरोज टन्त्डनको कागज ब्यहोराः म रोवहत श्रेष्ठको घरको पवहलो तलामा रहेको अनमको क्याफेमा दई वर्दा ु ेन्त्ि क्यानसयरको काम गरररहेको िु। सदाझैं म भाद्र २३ गते पनन सोही क्याफेमा नबहान ८.०० बज पे गु को हे ाँ। ु हाम्रो क्याफे रहेको घर संसद भवनको पन्त्श्चम दन्त्क्षण कुनाको पाररपवट्ट चोकमा रहेको र यार ु प्रनतक्षालयसंगै रहेको ि। अन्त्दाजी ११:३० बजनतर हो े -हल्ला सनु पनि म बावहर ननस्की हे ेदाा संसद भवनको पन्त्श्चमतफा र दन्त्क्षणतफाको सडकभरर माननसहरू नथए। भीडमा स्कुल कलेज

[82] .न.१४४ घटना नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना- २, अनसु ची ु -५ को नस अन्त्तगता रहे घटना को।

[83] .न.१४५ नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना- २, अनसु ची ु -५ को नस अन्त्तगता रहे को।

यूननफममाा समेत ववद्याथीहरू नथए। भीडका माननसहरूले सडकमा बार रेनलङ नबजलीका पोल नससी क्यामु ेरा तोडफोड गदै नथए। प्रहरीले पनन पानीको फोहरा र लाठी चाज ागदै नथयो। केही माननसहरु हातमा बोकी ल्याएका वपक फलामे रड हम्मर समेतले संसद भवनको पिाल समेत भ्काउँदै नथए, केही माननसहरू पिाल नाग्दै संसद भवन पररसरनभर निदै समेत नथए। यसबीचमा प्रहरीले माइवकङ गदै कफ्य लागाु को जानकारी समे ेत गराएको नथयो। करीब ददनको २ बजनतर गोली लानग हाम्रो क्याफे े अगानड सडकमा एकजना र चोकमा एकजना समेत दईजना ढलु ेको देििेको हाँ। ु उनीहरू ढलेपनि भीडकै माननसहरूले उनीहरूलाई उठाउँदै मोटरसाइकलमा रािी अस्पतालतफा लगको दे ेििेको हाँ। ु ददनभरर नै प्रहरीसाँग भीडपक्षको दोहोरो हानाहान जस्तै भइरह्यो। साँझ भएपनि मार अवस्था सामान्य भएको हो। [147]

<u>१४७. अन्तरावाष्ट्रय सम्मलन के ेन्द्र पररसरमा रहेको रावष्ट्रय वान्णज्य बैङ्कको सरक्षागाड ाु हरराम थापा मगरको कागज ब्यहोराः</u> जी-फोस ासेक्यररटी फोस ाु कम्पनीबाट रावष्ट्रय वान्णज्य बैंक बानश्वर शािामा ड्युटी गदैे आएको िु। भाद्र २३ गते नबहानको अवस्था सामान्य नै नथयो। नबहानको कररब ९:०० बजदे ेन्त्ि भन से ंसद भवन वररपरर माननसहरूको चहलपहल बढेको नथयो। कररब ११:०० बजदे ेन्त्ि भीड र प्रहरी बीचमा घम्साघम्सी भएको नथयो। हाम्रो कायाालय लगभग ददनको १५:३० बजेसम्म चनलरहेको नथयो। बावहर अश्र ग्याँस लाठी चाज ाु तथा गोलीफायर भएको नथयो भीडले हाम्रो कायाालयको उत्तरतफाको नससाहरू ढुङ्गा प्रहार गरी फुटाइददए। २३ गते प्रदशनाको िममा आन्दोलनकारीहरूको गोली लानग म्यृ भएको सामान्जक सञ्जालबाट सु नी थाहा पाएको हु ाँ। ु २४ गते पनः डु े ड्युटीको लानग नबहान ९:०० बज कायाालय पे गु को नथएे । ाँ २३ गतेको प्रदशान पश्च ात हामीलाई २४ गते नसनभलमा ड्युटी बस्न र आप्कालीन अवस्था आइलागु आफ्नो ज्यान जोगाउने भन्ने आदु ेश नथयो। संसद भवनको ३ नम्बर गट प्रदशनाे कारीहरूले नबहानको कररब ११:३० बजनतर तोडे ेर संसद भवन प्रवश गरे े। प्रदशनाकारीहरु संसद भवन लगायतबाट टेवल, कुसी पानीको जार, ग्याँस नसनलन्डर, ल्यापटप लगायत ज भे ेट्यो ओसारी रहेका नथए। २४ गते साँझ कररब १९.३० बजको समयमा प्रदशनाे कारीहरूले आगजनी गरी कायाालयको भल्ट समेत फुटाई कररब ५ करोड नगद १८ केजी सन तथा चाँदी ु

घटना नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना- २, अनसु ची ु -५ को नस अन्तगता रहेको ।

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

घटना नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना- २, अनसु चीु -५ को नस अन्तगता रहे घटना
नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना- २, अनसु चीु -५ को नस अन्तगता रहे

समेत लटी लगु का े हन। ु [84]

<u>१४८. अनिबा पावती के.सी.को कागज ब्यहोराः</u> म कानून व्यवसायी भएकोले २०८२ भाद्र २४ गते बानश्वर न्स्थत मे ेरो पववर लक्ष्मी ल-फममा ा आई पेशी मद्दाको तयारी गरी रा ि ु ेको नथए। ति ददन चौतफी आगजनी तोडफोड भएकोले कफ्य ा ु लागको भन्ने जानकारी भयो। भाद्र े २३ गतेको Gen-Z यूवा पस्ताको कायिा ु म रहेको मौका पारी राज्य नबरो ि ी, अराजक, वहंसा्मक समूह र सो समूहमा आबद्ध व्यन्त् िहरुले Gen-Z यूवा पस्ताको ु शान्न्तपूण ाकायिाममा घूसपैठ भई आन्दोलन भड्काई संघीय संसद भवन र भवनको सरक्षाथ ा ु िवटएका राष्ट्रसेवक सरक्षाकमीहरुमानथ आिमण गरु ेको कारण सरक्षाकमीहरु वाध्या ु ्मक अबस्थामा परी संसद भवनको सरक्षा र आफ्नो आ्मरक्षाको लानग गोली चलाएको ु हो भन्ने मेरो बझाई ि। ु सोही समूहका व्यन्त् िहरु तोडफोड, आगजनी, लटपाटु , सरक्षाकमीहरुको ह्या जस्ता कायमा ु ा संलग्न भएका हन। ्यस्ता समु ूह, समूहको योजनाकार र ्यस्ता समूहमा आबद्ध व्यन्त् िहरुको पवहचान गरी प्रचनलत कानून बमोन्जम सजाँय हनु पिा। ु [85]

<u>१४९. सननल दासु को कागज ब्यहोराः</u> नमनत २०८२। ५। २३ गते अन्दाजी ११.०० बजनतर नयाँ बाने श्वर चोकमा माननसहरूको भीड े बढ्दै गएर अराजक हाँदु ै गई संसद भवन, प्रहरी र स्थानीय घरहरूमा समेत ढं ु गामढा गन ा ु थाले कोही माननसहरु हात हातमा वपक, कुटो, फलामे रडले संसद भवनको गट पिााल भ्काइरहे ेका नथए। कोही प्रहरीतफा ढुङ्गामढा प्रहार गरररहु ेका नथए प्रहरीले समेत लाठी चाजा गदै नथयो। भीडका केही व्यन्त् िहरू प्रहरीको ड्युटी पोस्टमा चढी प्रहरीको हनतयार तान्न िोज्दै नथए। यही बीचमा प्रहरीले कफ्य लागा ु को माइवकङ गरे ेको नथयो। तर भीडले कफ्यको प्रवाह नगरी आिोन्न्शत हा ु ाँदु ै तोडफोड गदै नथए। संसद भवनको दन्क्षण गटमा आगो समे ेत लाग्दै नथयो। यस ििमा मैले १०/१५ वटा जनत गोली चलेको आवाज सनु े। अन्दाजी १५:३० बजनतर सडकमा के ेही शान्त अवस्था रहेको यवकन गरी म बावहर ननस्की थापा गाउँमा रहेको डेरा कोठातफा जाँदा संसद भवनको पन्श्चम गट े नन्जक दईजना सडकमु ै ढलेको समेत दे ि ेको नथए। [86]

---

[84] घटना नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना- ३, अनसु ची ु -५ को नस.न.१४७ अन्तगता रहेको ।

[85] घटना नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना .न.१४८ को ।

[86] .न.१४९

- २, अनसु ची ु -५ को नस अन्तगता रहे घटना

नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना- २, अनसु ची ु -५ को नस अन्तगता रहेको ।

१५०. राम श्रेष्ठको कागज ब्यहोराः म बानश्वरन्स्थत से ंघीय संसद भवनको पन्श्चम गट अगानड मोबाइल पसल सञ्चालन गरी बस्िे ु। २०८२ भाद्र २३ नबहान १०-११ बजदे ेन्त्ि चारै तफाबाट प्रदशनाकारीहरु भेला जम्मा भई प्रदशना गरररहेका नथए। नपाल प्रहरी सशस्त्र प्रहरी बलका से रक्षाकमीहरूलु े प्रदशनाकारीहरूलाई सम्झाउने बझाउनु शान्तपे ूवका प्रदशना गररददन अनरोि गने सम्बन्त्िमा जानकारी गराउनु े गरररहेका नथए। सोही िममा प्रदशनाकारीहरूको एक समूहले संसद भवननभर प्रवशगन ाे उक्साउने, केही बलु ेट मोटरसाइकलहरु ठूलो ठूलो आवाजमा कुदाई नभडलाई उत्तेन्जत बनाउन गन ाे थाले। सो पश्चात प्रदशना कारीहरुले ढुङ्गामढा प्रहार गदै सु रक्षाकमीको ननन्श्चत क्षेरमा राि ु ेको ब्याररकेट तोडी अगानड बढे। नभडलाई ननयन्त्रण गन ाप्रहरीले पानीको फोहरा प्रयोग गने, लाठी चाज ा गने, अश्रग्याँ ु स प्रहार गने जस्ता कारबाही गरे। प्रदशनाकारीहरूले सरक्षाकमीलाई ु गोली चलाउनसम्मको े बाध्या्मक अवस्थामा पयााए ु को हो। भोनलपल्ट २४ गतेका ददन नबहानदेन्त्ि जन्तजीे लगायतका अन्य व्यन्त्िहरु समेत आिामक शैलीमा ठूलो संख्यामा चारै तफाबाट भेला जम्मा भई ववनभन्न घरेल हनतयारु , पेिोल बम, प्रज्वलनशील पदाथ ा सवहत एकाएक सरक्षाकमीहरुलाई ु आिमण गने कुटवपट गने सरक्षाकमीहरूको सवारी सािन तोडफोड गनु , संघीय संसद भवनको पिाल भ्काउने, नभर प्रवश े गने, प्रहरीको ब्यारेक संघीय संसद भवनमा आगजनी तथा सङ्घीय संसद भवनमा लटपाट गने गरु ेका हन। ु [151]

१५१. नववन बस्नेत को कागज ब्यहोराः भदौ २३ गते संसद भवनको उत्तरपूवकाो एक होटलमा सानथहरुको साथमा नथए। समय यकीन भएन बावहर होहल्ला सनी बावहर ननस्की हु ेदाा भीडले ढं ुगामढा गु लु ेली प्रहार गरररहेका नथए। केही माननसहरु संसद भवनको पिाल भ्काई रहेका नथए। प्रहरीले पनन अश्रग्याँस लाठी हाननरहु ेका नथए। TOB लेिेका ज्याकेट लगाएका माननसहरुले अस्वाभाववक रुपमा बाइकहरु कुदाउँदा भीड झन आिोन्शत भएको नथयो। संसद भवननभर रहेका सांसदहरु एम्बलु ेन्स चढी बावहर ननस्कन िोज्दा झन तनाब बढेको नथयो। सो वीचमा एक जना ससस्त्र प्रहरीको यननफम ा ु लगाएका सरक्षाकमीलु े गोली चलाउदा २ नं गट अगानड एक जना ढले ेको देिेको हाँ। माननस ढल्नु ववन्त्तके ै माननसहरुले अस्पतालतफा लगका हे नु । ् ११:०० बजदे ेन्त्ि नै आन्दोलनकारीहरुको भीड बाक्लो हन ु

151 ५ .न.१५०
, अनसु ची ु -५ को नस अन्तगता रहे घटना
नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना- , अनसु ची ु -५ को नस अन्तगता रहेको ।

थाल्यो। अनिकांश मिेशी समदायका माननसहरुको उपन्स्थनत रहु ेको भीडले संसद भवननभर प्रवश े गरी आगजनी तथा तोडफोड गरी सरसामन लटपाट समु ेत गरेको देि िेको हाँ। मु ेरै घरको अगानड एकजना प्रदशनाकारी ढलेको देि िेको नथए। गोाँ ली कस्ले हान्यो देन्त् िन। २४ गते नपाली से ेना समेत नथयो तर उनीहरुकै उपन्स्थनतमा आगजनी भयो। सेना मूकदशका बननरह्यो। ग्याँस नसनलण्डर पड्केको आवाजले मेरो घरमा समेत कम्पन महसस गररयो। ु २५ गते मार दमकलले आगो

ननभाएको हो।[152]

<u>१५२. ववलजस काकी े को कागज ब्यहोरा:</u> भदौ २३ गते कररव ११:०० बजनतर से ंसद भवनको चारैनतर अनत ठूलो सतख्यामा प्रदशनाकारीहरु जम्मा भई आिामक शैलीमा प्रदशना गन ाथाले। ववनभन्न ववचारिरामा रहेका प्रदशनाकारीहरूले अन्त् िाि न्दा ढु ुङ्गामढा प्रहार गन ाु थाले। प्रहरीले पानीको फोहरा, वटयर ग्याँस, लाठी चाज ा लगायतका कारबाही गन ा थाल्यो। सो ददन प्रहरी कारबाहीमा ठूलो संख्यामा प्रदशनाकारीहरु माररनको साथु ै घाइते भएको भन्ने ववनभन्न संचार माध्यमबाट जानकारी पाए। ा ँ भोनलपल्ट २४ गते संसद भवनको सरक्षामा नु पाली से ेना, नपाल प्रहरी र सशस्त्र प्रहरी बल समे ेत तैनाथ नथए। करीब ११.०० बजनतर े प्रदशनाकारीहरुले संसद भवनको पिााल फुटाई फलामे रेनलङ तोडी नभर प्रवश गन ा े थाले, सेनाले आफ्नो स्थान िाडी फवकायो। संसद भवननभर प्रवश गरे ेपनि प्रदशनाकारीहरूले सरक्षा पोष्टु , ब्यारेक र संसद भवनमा आगजनी गनको साथाु ै संसद भवन नन्जकैको सडक ववभागमा बसेको सशस्त्र प्रहरी बल नपालको ब्यारे ेक समेत तोडफोड आगजनी गरेको नथयो।[153]

<u>१५३. सन्त्वन भण्डारीको कागज ब्यहोरा:</u> नमनत २०८२।५।२३ गते ददउसोनतर बानश्वर े चोकमा होहल्ला नाराबाजी पढेपनि सम्पूण ा पसलहरू बन्द भए। उि समयमा स्कुल कलेजका रेसमा िेरै व्यन्त् िहरूको उपन्स्थनत रहेको नथयो। प्रदशनाकारीहरुले जतातत ै ढुङ्गामढा ु गदै नथए। केही व्यन्त् िले संसद भवनको पिााल भ्काउाँदै नथए। प्रदशनाकारीहरूले संसद भवनको पिाालमानथको फलामको रडहरू भााँचेका र पिाालका केही भागहरू भ्काएका नथए। प्रहरीले समेत लाठी चाज ागरी अश्रग्याँसु प्रहार गरेको नथयो। केवह समयमा गोलीहरू चलेको आवाज पनन सननयो। ु भीडले एकजना प्रहरीको िाा फाँ ुटाए

152 घटना नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना- ३ .न.१५१ को ।

153 ४ .न.१५२

घटना नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना- , अनसु चीु -५ को नस अन्तगता रहेको ।

भन्ने पनन सनु को होे । वटओबी लेन्त्िएका ज्याकेट लगाएका कालो झण्डा बोकेका मोटरसाइकलमा चढी आएका माननसहरुले प्रभोक गरी रहेका नथए। भोनलपल्ट भाद्र २४ गते १० बजनतर पे न ु आफ्नो ननयनमत कामको लानग सस्तो माकेटमा पगु ेको हाँ। ु ११.०० बजनतर माननसहरु चारे ैनतरबाट आउन थाले ति ददन जन्जी समे ूहको िासै उपन्स्थत नथएन। अन्दाजी १४:३० बजको समयमा े संसद भवनमा आगो लगाइ ददए भन्ने सनु पनि म समे ेत संसद भवनतफा गए। ाँ म पग्दा सडकभरर ु माननसहरू नथए संसद भवन दन्दनी जनलरहेको नथयो। प्रदशनाकारीहरूले प्रहरीलाई कुटवपट लिारपिार गदै नथए। संसद भवननभर प्रहरीहरूको उपन्स्थनत नथएन, आमी नथयो तर मूकदशका नथए। आन्दोलनकारीहरु केहीले गमला, केहीले फननचार जस्ता ज भे ेटे आफूसाँग नलई भाग्दै नथए। केही प्रदशनाकारीहरू पावकाङ गररएका सवारी सािनहरूमा आगो लगाउँदै नथए।[87]

<u>१५४. दलराम श्रेष्ठको कागज ब्यहोराः</u> नमनत २०८२। ५। २३ गते बानश्वर े चोकमा स्कुल कलेजका रेसमा िेरै व्यन्त्िहरूको उपन्स्थनत रहेको नथयो। प्रदशनाकारीहरुले जतातत‍ै ढुङ्गामढा गदै सु ंसद भवनको पिाल भ्काउँदै नथए। प्रहरीले समेत लाठी चाज ार अश्रुग्याँसु प्रहार गरेको नथयो। गोलीहरू चलेको आवाज पनन सननयो। ु वटओबी लेन्त्िएका ज्याकेट लगाएका कालो झण्डा बोकेका मोटरसाइकलमा चढी आएका माननसहरुले उत्तेन्जत गरी रहेका नथए। भोनलपल्ट भाद्र २४ गते ११.०० बजनतर माननसहरु े चारैनतरबाट आउन थाले। अन्दाजी १४:३० बजको समयमा से ंसद भवनमा आगो लगाइ ददएका नथए। संसद भवननभर प्रहरीहरूको उपन्स्थनत नथएन, आमी नथयो तर मूकदशका नथए। आन्दोलनकारीहरुले सवारी सािनहरूमा आगो लगाउँदै अन्त्य सामानहरु समेत ओसादै नथए।[155] ५.५. घाईतेहरुको घटना

ववबरण कागज ब्यहोरा

<u>१५५. लोकराज उपाध्यायको कागज ब्यहोराः</u> नमनत २०८२ भाद्र २३ गतेका ददनको प्रदशना मा मेरो सहभानगता नथयो। प्रदशनाको िममा म घाइते भई उपचारको लानग अस्पताल भनाा भई उपचाराथ

[87] घटना नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना- ३, अनसु ची ु -५ को नस.न.१५३ अन्तगता रहेको ।
घटना नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना- , अनसु ची ु -५ को नस.न. अन्तगता रहेको ।

ारहेकोले २४ गतेको प्रदशनामा मेरो सहभानगता रहेन। भ्रष्टाचार ननयन्त्रण गरी राष्ट्रवहत र सशासन ु कायम गन ा सहयोग गनपा ाु भन्ने लागर े

155 ३ १५४

स्वत:स्फूत ारुपमा २३ गतेको आन्दोलनमा सहभागी भएको हाँ। उि ददनु नबहान कररब १०:०० बजनतर म प्रदशनाे मा सहभागी हन माइतीघर मण्डलामा पु गु को नथएे । लगभग ११:०० बज म े समेतका प्रदशनाकारीहरु भ्रष्टाचार ननयन्त्रण, राष्ट्रवहत र सशासन कायम गनाु माग राििी प्रदशना गदै अगानड बढ्न थाल्यौ र करीब १२:०० बजनतर से ंघीय संसद भवन बानश्वरको दन्त्क्षण गे टअगानड े सडकमा पगु को नथएे । ाँ म पग्दा प्रहरीलु े ननर्नित क्षरेे भनी जनाउ स्वरुप सडकमा रािेको व्याररकेट प्रदशनाकारीहरुले तोडी संघीय संसद भवन वरपर पगी सकु ेका नथए। प्रहरीले संघीय संसद भवन वरपरका प्रदशनाकारीहरुलाई हटाउन प्रयास गरी रहेको नथए। सोहीबीच सरक्षा ु कमीहरुबाट अश्रग्याँसु , रवरवलु ेट प्रयोग गरी प्रदशनाकारीहरुलाई संघीय संसद भवन वरपरबाट हटाउन प्रयास गरे र प्रदशनाकारीहरुबाट ढंुगामढा प्रहार हु न थाल्योु । यसै िममा संघीय संसद भवनको दन्त्क्षणतफाबाट गरेको फायरले मेरो बायाँ कोिामा घाउ बनायो। त्कालै सोही तफाबाट फायर हाँदा मु ेरो बायाँ गोडाभन्दा हल्का तल गोली लानग म घाइते भए। मेरो रु.३२, ०००। - मूल्यको एउटा मोवाईल पनन हराएको ि। प्रदशनामा सहभागी अन्त्य साथीहरुले मलाई नसनभल अस्पताल बानश्वरमा लान े सहयोग गरे। सो पश्च ात के , के भयो मलाई थाहा भएन। भोनलपल्ट अस्पतालले मेरो गोडामा अप्रशन गरी िाते को गोली ननकाली ददयोु । लगभग ५ ददनको उपचारपनि नडस्चाज ा भई हाल सम्म अस्पतालको फ्लोअपमा िु। नपाल सरकारबाट मे ेरो उपचार हन्तको साथु ै थप रु.२०, ०००। - पनन उपलव्ि भएको ि। २३ गतेको घटना सम्बन्त्िमा राज्यसाँग आिोन्त्शत जनताले २४ गतेका ददन गरेको ववरोि कायिममा अन्त्य कुनै व्यन्त्ि वा समूहले प्रदशना भड्काउन उद्देश्यले े घूसपैठ गरी तोडफोड आगजनी गने कायमाा समावश े भई ववध्वंसा्मक काय ा गरेको जस्तो लाग्ि। प्रदशनाकारीहरुमानथ गोली चलाउन आदेश ददन त्कालीन प्रिानमन्त्रीे , गहमन्त्रीृ , प्रमि ु न्त्जल्ला अनिकारी, प्रहरी प्रमि तथा वफल्ड कमाण्डरहरु तथा ु २०८२ भाद्र २४ गते तोडफोड आगजनी जस्ता ववध्वंसा्मक कायमाा संलग्न व्यन्त्िहरुको सम्बन्त्िमा िानववन गरी कानून बमोन्त्जम कारबाहीको लानग अनरोि गदाि ु ु। [156]

घटना नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना- , अनसु ची ु -५ को नस.न. अन्तगता रहेको ।

१५६. आयना अनिकारीको कागज ब्यहोराः नमनत २०८२ भाद्र २३ गते जन्त्जी (े Gen-Z) पस्तालु े आह्वान गरेको प्रदशनाको ददन पाटन औद्योनगक क्षेरमा नथए। ाँ भाद्र २३ गते के-कसो भयो म प्रयक्षदशी नभएको कारणले मलाई अन्त्य केही थाहा

156 २ १५५

िैन। भ्रष्टाचार ववरोिको आन्त्दोलन चकादाँ राज्यले गोली प्रहार गरी बच्चाहरु मारेको सनी अब त ु हामी पनन आन्त्दोलनमा जान पदाि भन्ने लागु र भाद्र े २४ गते नबहान िाना िाएर अन्त्दाजी १०:३० बज नतर म कोठाबाट बावहर ननस्के ेको हाँ। ु नख्ि कारागारबाट रनब लानमिानु िे ुट्दै िन भन्ने स् नु र े म समेत सोही एररया नतर गएको हाँ। ु कररव ददनको १५:०० बजको समयमा रनब लानमिाने दाई े गाडीमा चढेर अगानड बढेपनि सम्पूण ा भीड पनन गाडीको पनिपनि लानगयो। नख्ि ु दोबाटो ररंगरोडसम्म गाडी र भीड साँगसाँगै गयो, ्यसपनि गाडीले भीडलाई िाडेर अगानड बढ्यो र म सोही भीडको पनि लागर जावलाे िेल चोकसम्म पगेँु । ति स्थानमा आन्त्दोलनकारीहरु २/३ जना प्रहरीको अश्रुग्याँस लागु र ढले ेको देन्त्ि म समेत भई ननजहरुलाई उद्धार गरी साइडमा ल्याई पानी िम्की होसमा ल्याएको हो। साँझको समयमा म स्थानीय होटलमा िाजा िाई जावलाििेल चोकतफा अगानड बढ्दा लगनिेल चोकतफाबाट प्रदशनाकारीहरुले शसस्त्र प्रहरीको वन टन भ्यान ननयन्त्रणमा नलई ति भ्यानको सबै ढालाहरु तोडी सो भ्यानमा अट्न सम्मको माननसहरु चढी अब जाउलाििे ेल प्रहरीलाई आिमण गन ाआएको थाहा पाई म समतको े २०/२५ जना यवाहरुलु े प्रहरीमा आिमण गन हाु ाँदु ैन भनी ति भ्यानलाई िेक्दै अगानड बढ्दै गदाा कररव १९:००-१९:३० बजनतर अचानक े बन्त्त गयो र अन्त्िकार भयो सोही िममा प्रहरीले गोली चलायो। मलाई अचानक दाँावहन िे ट्राको ु नतघ्रा र कम्मरको वीचमा अनन दाँावहन हातको नानडमा गोली लाग्योे । मैले सामान्त्य न्त्चनको तर े यकीन नाम थर ठेगाना थाहा नभएको सन्त्जय न्त्घनसङ समेत सोही भीडमा उपन्त्स्थत रहेिन। ननजल् े मलाई उद्धार गरी सडकको िेउमा एउटा घरको गटमा पे र् याु एपनि हामीलाई फलो गरी प्रहरी समत े आएको देन्त्ि पनः सो स्थानबाट हामी दु बु ै जना अगानड बढ्न िममा म भे इमा लडेँु । पनः गोली ु चलेको आवाज सनी हु ेदाा ननज संजय तामाङको हातमा समेत गोली लाग्न गयो। पनः उठी अल्का ु अस्पतालतफा बढ्दै गदाा प्रहरीको गोली लानग अको १ जना साथी पनन भाँईमा ढलू ेको देन्त्ि हामी आन्त्तएर अको गल्लीनतर गई स्थानीय व्यन्त्िको घरमा केही समय लकीनिपी बसी पनि अको गल्ली ु हाँदु ै उपचारको लानग पाटन अस्पतालतफा जान िमे मा संजयको दाई समेत

घटना नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना- , अनसु चीु -५ को नस.न. अन्त्तगता रहेको ।

मोटरसाइकल नलई सो स्थानमा पगु पनि हामी तीनजना मोटरसाइकल चढी अस्पताल पे गु का हौँ । मेरो शरीरमा लाइभ राउण्ड लागको रहे ेि। ्यसपनि म उि अस्पतालमा बड भनाा भई े ८ ददन उपचार गराई नडस्चाज ा भएको हो। मेरो और्िी उपचारको सम्पूण ाचि ानपाल सरकाे रले व्यहोरेको ि। 157

१५७. स्मनत राई को कागज ब्यहोराः

157 ३ १५६

नमनत २०८२ भाद्र २३ गते जन्जी (े Gen-Z) पस्तालु े आह्वान गरेको प्रदशनामा मेरो पूण ासहभानगता रहेको नथयो। नबहान कररव १०:३० बजको समयमा शान्त्तपे ूण ारुपमा नाराबाजी गदै रैली नया ाँ बानश्वरतफा अगानड बढीरहे ेको नथयो र म भीडको पिानडको भागमा नथए। ाँ प्रदशना को िममा हामीहरु संसद भवनको दन्क्षणतफाको गटमा े पर्यौं। ु हामीहरुले शान्त्तपूण ारुपमा िनाा बस्िाैँ स्थान िुट्याई ददनहोसु भन्दा प्रशासनबाट स् नु वाइ भएनु , उल्टो प्रहरीतफाबाट लाठी चाजा, अश्र ग्याँसहरु ु प्रहार भै रहे। पानीको फोहोरा समेत प्रहार भएको कारणले भीडको आिोश समेत बढ्दै गयो। यही िममा संसद भवनको दन्क्षण ढोकासाँगै रहेको नभरपवट्टको सानो घरमा कररव १०/१५ जना आन्त्दोलनकारीहरु चढेर नारा जलु स गरररहु ेको देिेैँ। उि भवनको िानोमा चढेका १ जान परुर् ु व्यन्त्िको शरररबाट रगत बनगरहेको देिी मैले ननजलाई उद्धार गनकाो लानग सो स्थानमा पगी ु २/३ जना माननसहरुको सहयोगमा घाइतेलाई ितबाट तल झारे। उहाँको टाउको तथा िट्टामा घाउचोट ु लानग रगत बनगरहेको र उि रगत मेरो ज्याकेटमा समेत लागको रगत दे ेिी प्रहरीलाई लन्क्षत गरी "सरकार नतमीहरुलाई जनताको िोरा िोरीलाई गोली चलाउन े आदेश कसले ददयो?" भन्दै गदा ा अचानक मेरो अगानडबाट आएको गोली मेरो दाँवहन िे ट्टाको घु डामाँु नी ु २ ठाउँमा लागपनि म आन्त्तदैँ े मलाई गोली लाग्यो भनी हारगहार गदाा उपन्स्थत साथीहरुलु े मलाई उद्धार गरी एम्बलु ेन्त्समा राििी मलाई नन्त्जकै रहेको नसनभल अस्पतालमा पर् याु एका हन। ु मेरो िट्टामा रबरको गोली लागु को रहे ेि। ्यसपनि म उि अस्पतालमा बड भनाा भई े ३ ददन उपचार गराई नडस्चाज ाभएको िु। हाल मेरो स्वास्थ्य अबस्था सामान्त्य रहेको ि। मेरो और्िी उपचारको सम्पूण ाचि ानपाल सरकारबाट े व्यहोररएको ि। 158

१५८. आयर् ववु .क.को कागज ब्यहोराः नमनत २०८२ भाद्र २३ गते जन्जी (े Gen-Z) पस्तालु े आह्वान गरेको प्रदशनामा मेरो स्वत:स्फूता सहभानगता रहेको नथयो। सो ददन प्रदशनाको िममा म घाइते भई

घटना नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना- , अनसु चीु -५ को नस.न. अन्त्तगता रहेको ।

उपचाराथ ाअस्पतालमा रहेको हाँदा ु २४ गतेको प्रदशनामा मेरो कही कर्तीँ ै सहभानगता रहेन। हामी बानश्वर े एभरेष्ट होटल नन्जक प्रहरीको व्याररकेटमा पगु पनि प्रहरीले अगानड बढन ददएन। म रैलीको अगानड व्याररकेट नन्जकै नथए। पिानडका प्रदशनाकारीहरुले पिानडबाट नारा लगाउदै अगानड बढ्न दवाव ददई िकेल्न थाले जसको कारण अगानडका प्रदशनाकारीहरु प्रहरी व्याररकेटतफा अगानड बढ्न पग्यो ु र व्याररकेट िकेनलन

158 ३ १५७

थाल्यो। केही समय व्याररकेट िकेलािकेल भई व्याररकेट तोनडन लागपनि व्याररके ेट अगानड रहेका नपाल प्रहरी र सशस् रे प्रहरी बल नपालको टोलीले े प्रदशनाकारीहरुमानथ पानीको फोहोरा, अश्रग्याँस ु प्रहार गन ाथाले। पिानडतफाका प्रदशनाकारीहरुले प्रहरीले प्रहार गरेको अश्र ग्याँसको सु ेल वटपी प्रहरी तफा न फाल्न थालै े। सो प्रश्चात प्रहरीहरुसाँग िकेलािकेल भई प्रदशनाकारीहरुले व्याररकेट तोडे। व्याररकेट तोडेपनि प्रहरीहरु पानीको फोहोरा अश्रग्याँस प्रहार गदै पिानड हट्न थालु ेपनि प्रदशनाकारीहरु झन उत्तेन्जत भई ढंुगामढा प्रहरा गन ाु थाले र प्रहरीले प्रहार गरेको रवर बलु ेटहरु प्रदशकाारीहरुलाई लानग घाइते भई रहेका नथए। करीब ददनको १२:३५ बजनतर मे ेरो कम्मर मनी ु पिानड बायाँतफा रबर बलु ेट लानग म घाइते भए र सहभागी कोही साथीहरुले मलाई नसनभल अस्पताल बानश्वर लगे । े अस्पताल पगु पनि मलाई े ९ वटा रवर बलु ेट लागको जानकारी भयोे । नसनभल अस्पताल एरयामा प्रहरीहरुको हस्तक्षेप बढेपनि मेरो पररवारले मलाई नसनभल अस्पतालबाट ररफर गराई नर. नब. न्शक्षण अस्पताल महाराजगज लगी उपचार गराएँ । मेरो शरीरबाट हाल सम्म तीन वटा रबर बलु ेट ननकाल्न बाँकी ि। हाल सम्म अस्पतालको फ्लोअपमा िु। मेरो उपचार नपाल सरकारबाट भई रहे ेको ि। २३ गतेका घटना सम्बन्ि्मा राज्यसाँग आिोन्शत जनताले गन ा लागको े २४ गतेको ववरोि कायिममा अन्त्य कुन व्यन्त्ि वा समै ूहको घूसपैठमा तोडफोड आगजनी गने कायमाा समावश भएको मे ेरो अनमान िु । हाल ववनभन्न व्यन्त्ि र समूहले घाइतेहरुको नाम प्रयोग गरी रावष्ट्रय तथा अन्तराावष्ट्रय क्षेरबाट आनथका संकलन गरी आफू िशी गने गरु ेको सवरा जानकारी भएको ि। सो को ननयन्त्रण गरी ददन समेत अनरोि गदाि ु ु। [159]

<u>१५९. कृष्ण सनारु को कागज ब्यहोराः</u> नमनत २०८२ भाद्र २३ गते जेन्जी (Gen-Z) पस्तालु े आह्वान गरेको प्रदशनामा मेरो स्वत:स्फूता सहभानगता रहेको नथयो। सो ददन प्रदशनाको िममा म घाइते भई उपचाराथ

घटना नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना- , अनसु ची ु -५ को नस.न. अन्तगता रहेको ।

ाअस्पतालमा रहेको हाँदा ु २४ गतेको प्रदशनामा मेरो कही कर्तीँ ै सहभानगता रहेन। उि ददन १०:०० बजपनि े आन्दोलनमा सहभागी हन गोंगबु बाट रा ु मशाहपथ हदु ै लगभग अन्दाजी ददनको १२:०० बज नतर से ंघीय संसद भवन बानश्वरको दन्त्क्षण गे ट अगानड सडकमा पे गु को नथए े । ाँ म पग्दा आन्दोलन भड्की सकु ेको नथयो। कसरी आन्दोलन भड्कन पग्यो मलाई थाहा भएनु । अन्दाजी ददनको १-२ बजको नथयो े होला के कताबाट फायर भएको गोली मेरो शरीरमा लानग म ढली व्यहोस भए र मलाई नन्त्जकै

159 २ १५८

रहेको नसनभल अस्पताल लगिने । करीब् ददनको ३:३० बजनतर े मेरो होस ् आउाँदा नसनभल अस्पतालमा उपचार भई रहेको नथयो। मेरो शरीरको बायाँ ि ातीमानथ कुमको हातको जोनी नन्त्जक गोली लागको रहे ेि। सोही ददन मेरो शरीरको गोली लागको स्थानमा अप्रे शन गे री एउटा ि ातको ु गोली र दई ददन पनि ु २५ गतेका ददन पन अप्रु शन गरी े ४ वटा ि रिा ननकानलयो। न्त्चवक्सकले मेरो शरीरमा थप २ वटा ि रिा रहेको ि, पनि ननकाल्न पिा भन्न ुु भएको ि। हाल सम्म मेरो बाया ाँ हात राम्रोसाँग चल्दैन। नसनभल अस्पतालले नशामा असर परेको कारणले दिु ेको हो भनी थप उपचारको लानग नर.नब. न्त्शक्षण अस्पताल महाराजगज काठमाडौंमा ररफर गरी ददएको ि ाँ । हाल म अस्पतालको फ्लोअपमा िु। हाल सम्म मेरो उपचार ि च ानपाल सरकारबाट भएको िे । मलाई नपाल सरकारबाट थप रु.े २०, ०००। - उपलव्ि भएको ि, और्ि ी भन व्यन्त्ि गत रुपमा ि ररद े गन परा ु ेको ि। हाल सम्म मेरो रु.८, ०००। - ि च ाभई सकेको ि, थप ि च ापनन लाग्नि । २३ गतेका घटना सम्बन्त्ि मा राज्यसाँग आिोन्त्शत जनताले गन ालागको े २४ गतेको ववरोि कायिममा अन्त्य कुन व्यन्त्ि वा समै ूहले प्रदशना भड्काउन उद्देश्यले े घूसपैठ गरी तोडफोड आगजनी गने कायमाा समावश भे ई ववध्वंसा्मक काय ागरेको जस्तो लाग्ि। प्रदशना कारीहरुमानथ गोली चलाउन आदेश ददन त्कालीन प्रिानमन्त्री े , गहमन्त्री ृ , प्रमि न्त्जल्ला अनिकारी ु , प्रहरी प्रमि तथा वफल्ड ु कमाण्डरहरु तथा २०८२ भाद्र २४ गते तोडफोड आगजनी जस्ता नबध्वसां्मक कायमाा संलग्न व्यन्त्िहरुको सम्बन्त्ि मा ि ानववन गरी कानून बमोन्त्जम कारबाहीको लानग अनरोि गदाि ु ु। 160

<u>१६०. मनोज बहादर बोहरा ु को कागज ब्यहोराः</u> आन्दोलन शरुमा शान्त र ्यसपनि आिामक भएको नथयो ु । मलाई याद भएसम्म सरक्षाकमीलु े पूव ा चेतावनी ददएको नथएन। कुनै वाताा र अपील समेत

घटना नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना- , अनसु ची ु -५ को नस.न. अन्तगता रहेको ।

गरेन। हातिट्टा रु टाउकोमा गोली लागको िे । सरक्षाकमी र आन्दोलनकारीहरुु बीचको दरी ु १०/१२ नमटर जनत नथयो होला। म बहोसीमा रहे ेको कारण उपचार कसरी भयो थाहा भएन तर अस्पतालमा प्रहरी ननग्रानी देन्त्िन। मेरो मोबाइल हराएको कारण मेरो मोबाइलमा रहेको नभनडयो उपलब्ि गराउन असक्षम िु। राज्य गैह्र न्तजम्मेवार भएर अनतशन्त्िको प्रयोग गयो। घटनाको सम्बन्त्िमा मैले अन्त्य कसैलाई जानकारी गराएको िैन। आन्दोलनमा व्यापक घूसपैठ भएको जस्तो लाग्ि, न्तजयनजड ले े नसंहदरवार अदालत जलाउन जस्तो े काय ागदैनन। ्नतनीहरुलाई पत्ता लगाई कडा कारवाही होस। राज्य सत्तामा बस्न् हे रु ननस्वाथ ा

160 २ १५९

SS
SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

घटना नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना- , अनसु चीु -५ को नस.न. अन्तगता रहेको ।

भावनाले देशप्रनत न्जम्मेवार भई काय ागने र आन्दोलनमा दमन गनेलाई कारवाही, भ्रष्टाचारीलाई कारवाही होस। ् घटनाको सम्पूण ान्जम्मेवारी त्कालीन सरकारले नलनपदाि ु । [88]

१६१. संन्जत यादवको कागज ब्यहोराः म बानश्वर न्स्थत से ंसद भवन अगानड स्वःस्फूत ाआन्दोलनमा सहभागी नथए। शाँ रुमा आन्दोलन ु शान्न्तपूण ा नथयो, प्रहरीले अश्रग्याँस ु प्रहार गन ा थालेपनि माहोल अशान्त भयो। सो एररयामा सरक्षाकमीको उपन्स्थनत राम्रु नथयोै तर उनीहरुले बल प्रयोग गन भन्दा पवहला का ु ुनै चेतावनी ददएनन, ् कुनै वाताा भएन। १० नमटरजनत दूरीबाट ि्ट्रामा गोली र पानीको फोसका ु ो कारणले चोट लागको े ि। मेरो उपचार गने काय ावढला भयो। राज्यको दमनको कारण ठूलो घटना भयो। भ्रष्टाचार ननयन्त्रण र जनतामा जागरुकता भएमा यस्ता घटना नदोहोररन सक्िन। ् २४ गते आन्दोलनमा घूसपैठ भएको ि। दोर्ी पत्ता लगाई कारवाही होस। ् [89]

१६२. कृष्ण थापाको कागज ब्यहोराः म भदौ २३ गते बानश्वरन्स्थत से ंसद भवनअगानड र २४ गते िोवीघाट, कानलमाटी एररयामा बालेन साहको आव्हानमा भ्रष्टाचार, करको दरुपयोगको ववरुद्धमा र सु शासनको पक्षमा स्वःस्फु ूत ारुपमा आन्दोलनमा सहभागी भएको नथए। आन्दोलन अशान्त नथयो। साँ रक्षा ु कमीले अश्रग्याँस प्रहार गरु ेका नथए। वाताको अवपल नगररएको र ननर्नित क्षेरको बारे ेमा समेत जानकारी नददएको। सरक्षाकमीको ु उपन्स्थनत बाक्लै नथयो। प्रहरीलाई सहयोग गरी बचाउन जाँदा भीडले ह्यायर प्रहरी नबटमा करु ेन्ट लागर हातमा चोट लागे को ि। प्रहरी र से रक्षा ु कमीवीचको दरी ु १२ नमटर नथयो। मलाई के-कसरी उपचार भयो जानकारी भएन। उपचार समेत प्रहरी ननग्रानी मै भयो। केही फोटो नभनडयो िन। ् राज्यबाट दमन भयो, भ्रष्टाचारीलाई कारवाही होस, ् पीनडतलाई न्शक्षा, स्वास्थ्य र रोजगारीको व्यवस्था होस। ् [90]

[88] घटना नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना- ५, अनसु ची ु -५ को नस.न.१६० अन्तगता रहेको ।

[89] घटना नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना -५ को नस.न.१६१ को ।

[90] को नस.न.१६२ को ।

- ५, अनसु ची ु अन्तगता रहे घटना नबबरण

कागजको सक्कल प्रनत पाना- ५, अनसु ची ु -५ अन्तगता रहे

SAMAYA SUTRA MEDIA | TV CHANNEL

१६३. यवराज थापा ु को कागज ब्यहोराः

म स्वःस्फूत ाजनतालाई लटु ेको ववरोिमा बानश्वर एरररयामा े १२:०० बजनतर आन्दोलनमा अग्रपे ंनतमा सहभागी भएको नथए। भीड आिामक नथयो। साँ रक्षाकमीलु े ननर्नित क्षेरको बारे ेमा जानकरी ददएका नथए। वातााको अवपल गरेनन। म् ेरो चाक र िातीमा लाठी प्रहार भएको ि। उपचार पनन पाइयो। मसाँग फोटो नभनडयो केही पनन िैन। सरकारले दमन गयो। आयोगबाट क्षनतपूनता, नीनत सिारु , न्त्यावयक कारवाही होस। दमनकारी सब् ैलाई फाँसी ददन पिा। पाटीहरुबाट घु ूसपैठ भएको ि। 164

१६४. सरुेन्द्रजंग थापाको कागज ब्यहोराः म स्वःस्फूत ारुपमा भ्रष्टाचारको ववरोिमा बानश्वर से ंसद भवनअगानड १२:३० बज आन्दोलनमा े सहभागी भएको नथए। आन्दोलन शान्त नथयो। पाँ नलस र ु APF दठकै नथए बल प्रयोग गनअन्त्य ा ु ननर्नित क्षेर बारे े जानकारी ददएको थाहा भएन। सो क्षेर तोडी सकेका नथए। िट्टा ु , कुवहनो र नतघ्रामा गोली लागको ि। उपचार स्वतन्त्र रुपमा े भयो। मसाँग फोटो नभनडयो ि। हानहान भनको े सनु को नथए े । दजाा जानकारी भएन। सरकारले दमन गयो। आयोगबाट क्षनतपूनता, नीनत सिारु , न्त्यावयक कारवाही र माफी चाहन्त्िु। पाटीहरुबाट घूसपैठ भएको ि। 165

१६५. ददपन गे रुङ्ग को कागज ब्यहोराः देशमा सशासन र भ्रष्टाचारीलाई कारवाही ु गन ास्वःस्फूतरुपमा नडल्लीबजारमा आन्दोलनमा सहभागी भएको नथए। माँ ैले आमी देन्त्िन सरक्षाकमीलु े कुनै चेतावनी ददएनन। म् ेरो िातीमा गोली लागको े ि। मसाँग फोटो नभनडयो िैन। उपचार स्वतन्त्र रुपमा भयो। हानहान भनको से नु को नथए दजा ा े जानकारी भएन। सरकारले दमन गयो आयोगबाट क्षनतपूनता, नीनत सिारु , न्त्यावयक कारवाही र माफी चाहन्त्िु। पाटीहरुबाट घूसपैठ भएको ि। 166

१६६. अशोक राईको कागज ब्यहोराः म भदौ २४ गते नबद्यानथहारुलाई गोली हानी मारेको ववरोिमा स्वःस्फूत ा१०:०० बजनतर गौशालामा े आन्दोलनमा सहभागी भएको नथए। भीड शान्त नथयो, सरक्षाकमीलु े बल प्रयोग गदाा कुनै चेतावनी ददएनन। ् मेरो २ वटा घडामा गोली लागाँु को ि। स्वतन्त्र रुपमा उपचार गरे ेको हो। घटनाको फोटो नभनडयो िैन। हानहान भनको से नु को नथए े । ाँ सरकारले दमन गयो आयोगबाट क्षनतपूनता, नीनत

- ५, अनसु ची ु -५ को नस.न. अन्तगता रहेको ।

- ५, अनसु ची ु -५ को नस.न. अन्तगता रहेको ।

घटना नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना- ५, अनसु ची ु -५ को नस.न. अन्तगता रहेको ।

164 घटना नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना १६२
165 घटना नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना १६४
166 १६५

सिारु , न्त्यावयक कारवाही चाहन्त्ि ु। पाटीहरुबाट घूसपैठ भएको ि। [91]

१६७. सन्तोर् चौलागाईको कागज ब्यहोरा म देशमा सशासन ु र भ्रष्टाचारीलाई कारवाही गन ा स्वःस्फूतरुपमा माइतीघरदेन्त्ि बानश्वरसम्म े आन्दोलनमा सहभागी भएको नथए। साँ रक्षाकमीलु े कुनै चेतावनी ददएनन। म् रो टाउकोमा लाठी वटयर े ग्याँस लागको ि। नाम दजाा थाहा े ि ैन। न्त्चन्न सक्ि ु फोटो नभनडयो ि। उपचार स्वतन्त्र रुपमा भयो। हानहान भनको से नु को नथए े दजाा जानकारी भएन। पाटीहरुबाट घाँ ूसपैठ भएको ि। [92]

१६८. सयसा ु न प्रजापनतको कागज ब्यहोराः म भदौ २४ गते सशासनको ु पक्षमा स्वःस्फूत ा रुपमा न्त्जल्ला प्रशासन कायाालय भिपरमा ु आन्दोलनमा सहभागी भएको नथए। ा ँ २३ गते बानश्वरमा नथए। से रक्षाकमीहरु नु पाली से ेना, प्रहरीहरु नथए। सरक्षाकमीलु े कुनै चेतावनी ददएनन। म् ेरो टाउकोमा ग्याँस लागको ि। फोटो नभनडयो ि े ैन। उपचार स्वतन्त्र रुपमा भयो आयोगबाट क्षनतपूनता, नीनत सिार र न्त्यावयक कारवाही चाहु न्त्ि ु। [169]

१६९. रनमन्द्र पासवानको कागज ब्यहोराः म २४ गते मार भ्रष्टाचार ववरुद्ध स्वःस्फूता गौशाला चोकमा आन्दोलनमा सहभागी हाँदा ु औलामा गोली लागको े ि। आन्दोलन अशान्त रहेको नथयो। सरक्षाकमी ु पनन ि ेरै नथए। कररव १२ नमटरको दरीबाटु फायर भएको नथयो। उपचारमा वढलाई भयो तर प्रहरी ननगरानीमा होइन। मैले कुनै सरक्षा ु कमाण्डरलाई न्त्चननन, फोटो नभनडयो ि ैन। आन्दोलनमा घूसपैठ भएको ि। ऐन कानूनमा सिार ु होस, ् न्त्जयनजडका मागहरु पे ूरा होस। ् [170]

---

[91] घटना नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना- ५, अनसु ची ु -५ को नस.न.१६६ अन्तगता रहेको ।

[92] घटना नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना १६७
- ५, अनसु ची ु -५ को नस.न. अन्तगता रहेको ।

घटना नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना- ५, अनसु ची ु -५ को नस.न. अन्तगता रहेको ।

घटना नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना- ५, अनसु ची ु -५ को नस.न. अन्तगता रहेको ।

१७०. यवराज उपाध्यायु को कागज ब्यहोराः म स्वःस्फूत ◌ारुपमा बानश्वरचोकमा दे ◌ेश पररवतना र भ्रष्टाचारको ववरो◌िमा आन्दोलनमा सहभागी भएको नथए। प्रदशनाँ शान्त नथयो। सरक्षाकमीलु ◌े कुनै पूव ◌ाचेतावनी तथा वाताा अवपल समेत नगरी गोली प्रहार गदाा मलाई लागको ◌ि। से रक्षाकमी र हामीवीचको दुरी कररव ◌ु ३० नमटर जनत नथयो होला।

169 १६८

170 १६९

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

- ५, अनसु ची◌ु -५ को नस.न. अन्तगता रहेको।

- ५, अनसु ची◌ु -५ को नस.न. अन्तगता रहेको।

घटना नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना- ५, अनसु ची◌ु -५ को नस.न. अन्तगता रहेको।

उपचार स्वतन्त्ररुपमा समयमै पाइयो। आदेश ददने कमाण्डरको अनहार न्त्वन्न सवकन्त्ि। फोटो ु नभनडयो िैन। आयोगबाट क्षनतपूनता, नीनत सिार र न्त्यावयक कारवाही चाहन्त्िु ु। यस्ता घटना नदोररउन भनी भ्रष्टाचारीलाई कारवाही र जल चलान हे नु पिा। आन्त्दोलनमा घु ूसपैठ भएको हो।[93]

१७१. राम चमाका ारको कागज ब्यहोराः म सशासनको पक्ष र ु भ्रष्टाचारको ववरोिमा स्वःस्फूतरुपमा कलंकीमा आन्त्दोलनमा सहभागी भएको नथए। साँ रक्षाकमीको उपन्स्थनत बाक्लो नथयो। भीड शान्त नथयो। सु रक्षाकमीलाई बल प्रयोग भन्त्दा ु अगानड कुनै चेतावनीनबना गोली प्रहार गदाा मेरो िािामा लागाँ को ि। से रक्षाकमी र हामीवीचको ु दरी ु १५/२० नमटर जनत नथयो। घटनाको नभनडयो ि। राज्यबाट अनत बल प्रयोग भएको ि। राज्यबाट क्षनतपूनता, न्त्यावयक कारवाही, नीनत सिार सबु ै चावहन्त्ि। यस्ता घटना नदोररउन भन्नलाई भ्रष्टाचारीलाई कारवाही हनु पिा। पाटीहरुबाट घु ूसपैठ भएको ि। दोर्ीहरु पत्ता लगाई कारवाही गररन पदाि ु ।[172]

१७२. समन बोहराु को कागज ब्यहोराः म भ्रष्टाचारको अन्त्् य र सशासनको पक्षमा स्वत:स्फु ूतरुपमा नरपरुेश्वरमा आन्त्दोलनमा सहभागी भएको नथए। भीड िािामक र साँ रक्षाकमीको उपन्स्थनत ितरा नथयो। सु रक्षाकमीलु े नबना चेतावनी ववना वाताा लाठी प्रहार गदाा मेरो िट्टामाु लागको ि। स्वतन्त्ररुपमा समयमे ै उपचार पाइएको नथयो। मसाँग फोटो नभनडयो िैन। राज्यले अनत बल प्रयोग गयो। राज्यबाट क्षनतपूनता, न्त्यावयक कारवाही, नीनत सिार सवु ै चावहन्त्ि। यस्ता घटना नदोररउन भन्नलाई भ्रष्टाचारीलाई कारवाही हनु पिा। ु घूसपैठ भएको ि। दोर्ीहरु पत्ता लगाई कारवाही गररन पदाि ु ।[173]

१७३. नप रोकाया ृ को कागज ब्यहोराः म भ्रष्टाचारको अन्त्् य र सशासनको पक्षमा स्वत:स्फु ूत ारुपमा बानश्वरमा आन्त्दोलनमा सहभागी भएको े नथए। भीड िािामक र साँ रक्षाकमीको उपन्स्थनत िरा नथयो।

---

[93] घटना नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना १७० - ५, अनसु चीु -५ को नस.न. अन्तगता रहेको ।

घटना नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना- ५, अनसु चीु -५ को नस.न. अन्तगता रहेको ।

घटना नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना- ५, अनसु चीु -५ को नस.न. अन्तगता रहेको ।

सु रक्षाकमीलु े चेतावनीववना गोली प्रहार गदाा मेरो ननिारमा लागको ि। स्वतन्त्ररुपमा समयमे ै उपचार पाइएको नथयो। मसाँग फोटो

172 १७१

173 १७२

नभनडयो िैन। राज्यले अनत बल प्रयोग गयो। राज्यबाट क्षनतपूनता, न्यावयक कारवाही, नीनत सिार सवु ै चावहन्त्ि। यस्ता घटना नदोररउन भन्नलाई भ्रष्टाचारीलाई कारवाही हनु पिा। ु २४ गते घूसपैठ भएको ि। दोर्ीहरु पत्ता लगाई कारवाही गररन पदाि। ु [174]

१७४. ववजश तामाङ्ग को कागज ब्यहोराः म भ्रष्टाचारको अन्त्् य र सशासनको पक्षमा स्वतु ःस्फूतरुपमा माइतीघरदेन्त्ि बानश्वरमा आन्दोलनमा े सहभागी भएको नथए। भीड शाँ रुमा शान्त र सु ंसद भवनमा पगु पनि आिमक भएको नथयो। पे नलस ु र APF िवटएका नथए। चेतावनी सम्बन्त्िमा जानकरी भएन। मलाई िट्टामा गोली लागु को ि। े स्वतन्त्ररुपमा समयमै उपचार पाइएको नथयो। मसाँग फोटो नभनडयो िैन। राज्यले अनत बल प्रयोग गयो। राज्यबाट क्षनतपूनता, न्यावयक कारवाही, नीनत सिार सवु ै चावहन्त्ि। यस्ता घटना नदोररउन भन्नलाई भ्रष्टाचारीलाई कारवाही हनु पिा। घु ूसपैठ भएको ि। दोर्ीहरु पत्ता लगाई कारवाही गररन ु पदाि। [175]

१७५. कुमार उपाध्यायको कागज ब्यहोराः म कुमारी आयल स्टोसमाा लेिापालको रुपमा काम गिा। भदौ २३ गते भ्रष्टाचारको ववरुद्ध र सामान्त्जक संजालमा लगाइएको प्रनतवन्त्िको ववरोिमा भएको आन्दोलनमा सहभागी भइन। तर २४ गते पनन कुनै आन्दोलनमा सहभागी भएको नथइन। म मेरो घरको ितमा गएको बला गौशाला े प्रहरी कायाालयमा प्रदशनाकारीहरुले आगजनी गरररहेका नथए। प्रहरीले अश्रग्याँस र गोली प्रहार ु गरररहेका अवस्थामा प्रहरीले प्रहार गरेको गोली मेरो पािरामा ला ु गको ि। पाि े रामा लागु को गोली े फोक्सो र ढाडसम्म पगु को ि। डाक्टरको ननयनमत उपचारमा रहे ेको िु। सबै उपचार िच ाराज्यले व्यहोरेको ि। राज्यले मेरो पररवारको भरणपोर्ण र दोर्ीहरुलाई कारवाही होस। ् [176]

घटना नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना- , अनसु चीु -५ को नस.न. अन्तगता रह

घटना नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना- , अनसु चीु -५ को नस.न. अन्तगता रहेको।

१७६. बादल राईको कागज ब्यहोराः म आफै आन्दोलनमा सहभागी भएको हो सरुमा मा ु इतीघरदेन्त् ि बानश्वर सम्मको भीड शान्त नथयो। े तर जब गोली चल्यो अनन भीड आिामक भयो। प्रहरी र APF पवहला देन्त् िनै ड्युवटमा नथए

174 घटना नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना ५ १७३
175 ३ १७४
176 ३ १७५

आमीपनि आएको नथयो। बल प्रयोग भन्दा पवहला अनलअनल ननशनित क्षेर बारे े जानकारी ददएका नथए। भीड ननयन्त्रणको प्रयास गरेको नथयो। मलाई ढं ुगामढा बाट टाउकोमा चोट ि। प्रहरीसु ा ँग को दरी ु ४-५ नमटर मार नथयो। अन्त्य माननसहरुद्वारा मलाई अस्पताल लनगयो। उपचार राम्रो पाई रहेको ि ु। घटना सम्बन्त् िी फोटो नभनडयो साथमा ि ैन। राज्य बाट गलत शन्त् िको प्रयोग भयो। घूसपैठ पनन भयो। मैले घटना सम्बन्त् िमा अनलाइन िबरमा अन्तरवाताा ददएको ि ु। शान्त्तपूण ा आन्दोलनमा ्यसरी दमन गन भएन आन्दोलनको मम ा ा ु अनसार पररवतना ु होस। [177]

१७७. एकता शाहको कागज ब्यहोराः

मेरो बाब ुशन्त्शलु चन्त्द शाह, आमा बनु शाही ु , ठेगाना चाँगनारायण नगरपानलका वडा नु ं४ . D टोल उमेर १७ वर् ाशैन्त्क्षक योग्यता १२ कक्षा पास गरी न्त्चकुसा न्त्शक्षा आयोग बाट MBBS मा नाम ननकाली हाल घरमै आराम गरर रहेको ि ु। नमनत २०८२ भदौ २३ गते भएको प्रदशनामा स्वस्फुतः ा बानश्वर े न्त्स्थत संसद भवनको दन्त्क्षण गटमा सहभानग भएको नथए े । नाँ ते ्वको बार्क्र ेमा जानकारी भएन मलाई प्रदशनाको ि ममा प्रहरीले पवहला लादठले दावहन नतघ्रामा हान्त्यो े , केही समय पनि मेरो हातको पा ि रामा रबर बु लु ेट समेत लाग्यो मैले स्कुल यननफममा ु ा भएकोले प्रहरीले हान्त्दैन भन्ने बझी अन्त्य ु सहभानगहरु भाग्दा समेत नभानग नाराबान्त्ज गररररहेँ सो ि ममा सरक्षाकनमला ु े हानको गोनल लानग मे ेरो वायाँ घडामा लानग घाइताँ ु े भए। माँ ेरो उपचार ननशल्क रुपमा ु KMC नसनामंगल र B&B ग्वाकोमा भएको हो हाल घरमै फन्त्जयोथेरापी गराई रहेको ि ु। अवहले दैननक उपचारमा आनथका समस्या समेत ि। मेरो शाररररीक कारणले अन्त्यर गई अध्ययन गन ाअसरमथ ारहेकोले मेरो घर नन्त्जकको KMC मेनडकल कलेजमा अध्ययनको व्यवस्था गराई ददनकोलानग माग गन ा चाहन्त् ि ु। मेरो आनभभावकलाई रोजगारी समेतको ब्यवस्था होस। [178]

- , अनसु ची ु -५ को नस.न. अन्तगता रहेको ।
घटना नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना- , अनसु ची ु -५ को नस.न. अन्तगता रहेको ।
घटना नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना- , अनसु ची ु -५ को नस.न. अन्तगता रहेको ।

१७८. शम्भ दु ंगालको कागज ब्यहोराः म काठमाडौं जोरपाटीमा रहेको Nayapost.com को संचालक तथा कायकाारी सम्पादक हाँ। ु २०८२ भाद्र २३ गते नबहान १० बज चाबवहलमा रहे ेका मनास्ल कलु ेज र सेन्ट लरेन्त्स कलेजबाट ननन्त्स्कएका नबद्याथीहरुको जलु सको नभनडयो न्त्िच्दु ै हामी पूरानो बानश्वर चोकसम्म पे ग्यौंु । हामी बानश्वर माइतीघर सडकको नबजे लीबजार पु ल िु ेउ पग्दा ु ११, ३० बजनतर जे लु सलु े एभरेष्ट होटल

177 ३ १७६ ेको।

178 ३ १७७

SS
SS
SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

घटना नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना- , अनसु चीु -५ को नस.न. अन्तगता रह

घटना नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना- , अनसु चीु -५ को नस.न. अन्तगता रहेको ।

अगानड सरक्षाकमीलु े रा िेको बररके ेडमानथ िकेल्न सरु गरु े। सरक्षा ु कमीले पानीको फोहोरा हान्त्यो, यवाहरुलु े बररके ेड ढालेर नबजलीबजारको ु पलतफा ु गडाएर ु लगे। अन्दाजी १२ बजदे ेन्त् ि आन्दोलनकारी पक्षले ढं ुगा हान्ने र सरक्षाकमीको तफाबाट अश्रु ग्याँस हान्ने िम सु रु भएको नथयो ु । १२.३० सम्म ृयहााँको पररन्त्स्थनत भड्की सकेको नथयो। सडकमा तैनाथ दंगा प्रहरीको संख्या थौरै नथयो भन से ंसद भवन नभर अ्या िननक हनतयार बोकु ेका सरक्षाकमीको बाक्लो उपन्त्स्थनत नथयो ु । नयााँ बानश्वर े क्षेर अश्रग्याँसलु े आिा ाँ हेन ा र श्वास फेन ा नसवकन े अवस्थामा पगु को े नथयो। सरक्षाकमीलु े अन्त् िा िन्त् ि हानु को गोलीबाट घाइते े हनु र माररने हरुको से ंख्या बवढरहेको नथयो। यस्ता दृश्यहरु क्यामेराबाट ि ियााँकंन गररहेको बला े १४.३० बज आसपास नयााँ बाने श्वर से ंसद भवनको गट िे ेउमा संसद भवन नभरबाट सरक्षाकमीलु े हानको ि ते को गोलीलु े मेरो बायााँ िट्टामा लानग ु गोलीगााँठो ि ेडेर वारपार भयो। सो पश्चात म िमा सेन्त्टरमा भना भई १६ ददन उपचार गरेपनि मलाई हप्तामा दई पटक फलोअपमा आउु ाँन गरी नडस्चाज ा े गररयो। मेरो िट्टाको हड्डी पु ूणरुपमा ननको हन अझु ै १ बर् ालाग्न डाक्टरको भनाई ि े । २०८२ भाद्र २३ गतेका ददन घटना हनु को मु ख्य ु कारक र न्त्जम्मेवार त्कालीन सरकार, त्कालीन प्रिानमन्त्री, त्कालीन गहमन्त्री र त्कालीन ृ सूचना तथा संचारमन्त्री हनु । सरकारले ननःशल्क उपचार गने भनु पनन घाइते ेले ि ान और् ि ी े ननःशल्क गरु ेको तर अस्पताल जान आउने िचा े , नबरामीका लानग आवश्यक पने अन्त्य आवश्यक सामग्रीको िच ाभन सरकारले े व्यहोरेको ि ैन।[179]

१७९. प्रकाशवहादर बोहरा ु को कागज ब्यहोराः म माइतीघर मण्डलामा १:४५ बजनतर े सहभागी भएको नथए। ाँ बानश्वर चोके न्त्स्थत एक नम्बर गटनतर पे ग्दा नपु ग्दु ै एक्कानस मेरो दे ि े िट्टाको घु डाभन्त्दा मानथ थाईमा गोली लागाँ ु को नथयो े । म आन्दोलनमा सररक हनु को उद्देश्य राजनीनतक भ्रु ष्टाचारको नबरो ि गन, ा ु न्त्स्थर सरकार, मजबत अथता ु न्त्र, यवा ववदु ेश पलायन हन नपरोसु भन् र हो े । म माइतीघरबाट स्वत:स्फूत ारुपमा आन्दोलनमा सहभागी भएको नथए। पवहला भीड शान्त नै नथयो। बानश्वरमा मलाई गोली लागे पनि भीड आिमक भएको े नथयो। मैले सरक्षाकमीलाई भीडमा कु ही पनन देन्त् िन। कुन पनन चै ेतावनी नबना ननन्त्श्चत क्षेरको कुन ै जानकारी नबना प्रहरीले गोली हान्त्यो। मेरो दे ि े िट्टाको घु ृ ु ाँडाभन्त्दा मानथ गोली लागको ि। े साथीहरुले एम्बलु ेन्त्समा हालेर नसनल े िमा सेन्त्टरमा पर् या ु ए। मैले कुनै सरक्षा ु कमाण्डरलाई

घटना नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना- , अनसु ची ु -५ को नस.न. अन्त्तगता रहेको ।

आन्दोलनस्थलमा देिन्त््न, मलाई गोली लागको नभनडयो उपलब्ि ि। चावहने भन्दा िेे ेरै नै अराजक तररकाले शन्त्िको दरुपयोग ु भएको देख्िु। मैले कुनै मानव अनिकार आयोग एनजीओ वा आइएनजीओ चलाएको िैन। आन्दोलन शरु ु हाँदा कु ुनै घूसपैठ नथएन, जब आन्दोलनले उग्ररूप नलन थाल्यो ्यसपनि िेरै नै घूसपैठ भएको नथयो। [94]

१८०. भीमबहादर दमाई को कागज ब्यहोराः भाद्र २३ गते कररब ११:३० बजनतर एभरे ेस्ट होटेलतफाको सडक हजारौँको भीड संसदभवनतफा आयो। ्यसपनि शङ्खमूल तफाबाट समेत एक हल आएर चौकको हु लमा नमनसयो भीडका मान्त्िु ेले ढुङ्गामढाु हानपनि े प्रहरीले समेत पानीको फोहोरा, लाठी चाजा र अश्रग्याँस हानु ्ेको हो। प्रहरीले माइकबाट कफ्य लागाु को भन्दे ै नथयो। म बरण्डामै नथए, बावहरबाट मेन गट िके ेल्दै नभर प्रवश गन ाे िोजपनि म पनन नभरबाट गे ट िके ेल्दै नथए सोही िममा गोली चलाँ ेको आवाज आयो, आफ्नो दावहन े हातमा करेन्टको झट्का लाग जस्तो भयो यसोे हेिुा त पािराबाट रगत बग्दु ै नथयो। सो पािराको ु केही तल दावहन कोिाबाट समे ेत रगत बनगरहेको नथयो। गोली मेन गेट िेडेर उनिवट्टएर मेरो पािरा र कोिमा लागु िे । ्यसपनि म डरले नभरै बनसरहेँ। बावहर ननस्कन अवस्था नथएने । मलाई गोली लागको थाहा पाएर घरपे ेटी ददवीले मलाई भोनलपल्ट नसनभल अस्पताल लगी उपचार गराएका हनु । १५ ददनसम्म उि घाउचोटले गदाा मैले ननयनमत काम गन ासवकन हाल मेरो अवस्था सामान्य रहेको ि। मेरो उपचार िचमाा कुनै पैसा लागन र राज्यबाट हालसम्म पाउने सहयोग रकम प्राप्त े गरेको पनन िैन। न्जल्ला प्रशासन कायाालय काठमाडौँबाट घाइते काड ाबनाउन प्रवियामा िे ु। [95]

१८१. सन्तकुमार मेहताको कागज ब्यहोराः नमनत २०८२ भाद्र २३ गते जन्जी (े Gen-Z) पस्तालु े आह्वान गरेको प्रदशनाको ददन नयाँ वानश्वरे न्स्थत म आफै सन्चालक रहेको वहमालयन जाभा कफी सपमा नथए। ददनको कररव ११:०० बजपनि चोकमा मानने सहरुको भीडभाड बाक्लो हाँदु ै गयो, एभरेष्ट होटल अगानडको ब्याररकेड तोडेर प्रदशनाकारीहरु चोकमा जम्मा हाँदु ै गए। प्रहरीले पानीको फोहोरा हानरे ,

[94] घटना नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना- ५, अनसु ची ु -५ को नस.न.१७९ अन्तगता रहेको ।

[95] घटना नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना १८० - २, अनसु ची ु -५ को नस.न. अन्तगता रहेको ।

लाठी हान्दै भीडलाई ननयन्त्रण नलाँदै नथयो। भीडकै केही माननहहरु संसद भवनको १ नं. गट नाघे ेर नभर प्रवश गदै े नथए। अश्रग्याँ ु स हानपनि भीडका माननसहरु नततरनबतर भई मे ेरो पसल िेिउाउ आएर पानी मागर े आिा सफा गदै नथएँ । सोही िममा साँसद भवन कम्पाउण्ड नभरबाट हानको गोली लानग े सडकमा प्रदशना गरररहेका २ जना ढलेको देििेर म पसलको नससाबाला ढोका बन्द गरी नभर बसेर बावहर सडकमा हेदै नथए। ाँ कररब ददनको १३:३० बज म एक्कासी भे ईँमा ढलु े। मेरो घाँटीमा गोली लागको े रहेि। मलाई एभरेष्ट अस्पतालको एम्बलु ेन्सले उपचारको लानग िमा सेन्टर महाबौद्धमा लगी मलाई ८ ददन बड भनाा (आईनसये तथा भु ेन्टीलेटरमा राििी) गराई उपचार गराएपनि नडस्चाज ाभएर हाल म घरमै आराम गरी डाक्टरको ननयनमत फलो अपमा रहेको िु। सो ददन गोलीले मेरो घाँटीको दावहनतफा जे गलर भु ेन काट्दै घाँटीको पिानडको मसलको भागमा गोली अन्त्ड्कएको रहेि। भाद्र २४ गतेको आन्दोलनको िममा राज्य संचालन गन ामहत्वपूण ाप्रशासननक ननकायहरु नबनभन्न मन्त्रालय, सवोच्च अदालत समेतका न्यावयक ननकायहरु, ननजी सम्पन्त्तहरु तथा प्रहरी कायाालयहरुमा तोडफोड, आगजनी गरी ठूलो क्षनत पर् याु उनको साथु ै, प्रहरीहरुको ननममा ह्या, हातहनतयार लटपाट ु गने जस्ता ववध्वंसा्मक काय ाम अस्पतालमा उपचाराथ ारहेको अबस्थामा सामान्त्जक संजालबाट थाहा पाएको हाँ।ु उि ददनको घटना २३ गतेको मानवीय क्षनत पनिको आिोशमा उि घटना घटाएको हनु पदाु । [96]

<u>१८२. आन्दोलनकारीहरुद्वारा आगो लगाई घाइते बनाइएकी गीता कुमारी शाहको कागज ब्यहोराः</u> नमनत २०८२।०५।२४ गते म कोटेश्वर चोक न्त्स्थत घडी पसलबाट फवकादै नथए। ाँ प्रहरी हवल्दार न्त्वज कुमार कुमाललाई आन्दोलनकारीहरुले चारैनतरबाट घेरा हाली िाररलो हनतयार, इटा ढंुगा, लाठी, लात्ती मक्का समु ेतले प्रहार गरी मान ाििजको दे ेििं। ननजलाई बचाउनको लानग िेउमा गई िेक्न िोज्दा मलाई समेत कुटवपट गरे। सो आन्दोलकारीको समूहमा १ जना अं. २२/२३ बर्की केटी पनन नथइन। ् मैले नवहकााउन, ु नहान्नु भन्दै गदाा न्त्वज कुमार कुमालले मलाई बचाउन ु भनी मेरो िेउमा आई लक्न िोजु । आन्दोलनकारीहरुले े यसलाई जसरी भए पनन मानपिाु , िाड्न ु हाँदु ैन भन्दै कुटवपट गरररहेका

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

[96] घटना नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना १८१ - २, अनसु चीु -५ को नस.न. अन्तगता रहेको ।

नथए। मैले ननज न्त्वज कुमार कुमाललाई बचाउ प्रयास गदाा गदै पनन आन्दोलकारीहरुले आगो पेिोल जस्तो तरल पदाथ ान्त्वज कुमार कुमाल र मलाई लाग्न गरी े फ्याााँवकददए। उि तरल पदाथ ाफ्याााँक्न ववन्त्तके ै आगो सन्त्ल्कयो, ्यसपनि मेरो शररररमा परुै आगो बल्यो। सो आगोबाट मेरो शरररको कपडा जलेकोले म अत्तानलएर हार गहार गदै कपडा ििोलेँु । ्यसपनि मलाई कान्त्तपर अस्पताल लगु को थाहा िे , ्यसपनि बहोस भएिे ु, कान्त्तपर अस्पतालबाट ु

SS
SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

- २, अनसु चीु -५ को नस.न. अन्तगता रहेको ।

मलाई काठमाण्डौ मेनडकल कलेजमा लनग उपचार गररएि। उि आिमणबाट मेरो शरररको कररव ४०% जलेको ि। मेरो दावहनतफाको हाते , कुमदेन्त्ि तल पैतलासम्मै जलेको ि। हालसम्म पनन उपचार गराई रहेकी िु, आफै उठेर वहड्न सन्त्क्दन। ाँ अरुको सहयोगमा उठ्न बस्ने वहडडे ुल गन पने ाु अबस्था ि।[183]

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

घटना नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना- २, अनसु ची ु -५ को नस.न. अन्तगता रहेको ।

५.६. मतक पररवारको तफाबाट घटना नबबरण कागजः ृ-

<u>१८३. मतक ववनोद महजना ृ का दाज काजी रत्न महजना ु को कागज ब्यहोराः</u> मेरो भाई बर् ा३४ को ववनोद महजना न्त्चरकला र हस्तकला सम्बन्त्िी काम गथे। न्त्जयनजड े पस्ताद्वारा त्कालीन सरकारववरुद्ध आयोन्त्जत आन्दोलनमा साथीहरुसु ाँग स्वत:स्फूत ासहभागी भएका नथए। घटनाको ददन ववनोद कहााँ नथए जानकारी भएन तर अन्त्तम पटक ववनोदलाई अन्दाजी १२:०० बजको समयमा निमे ेकीले शंिमलमा पानी ववतरण गदै गरु ेको देिेका रहेिन। ् सोही ददन भाद्र २३ गते गोली लागपनि प्रदशना े कारीहरुले न अस्पताल पै यााएको रहु ेिन। अस्पतालमा ् १:५८ बजको समयमा ने ै म्यृ भइसकु ेको रहेि। सामान्त्जक संजालमा उपलब्ि नभनडयो अनसार ववनोदको ु म्यृ घटनास्थलमु ै भएको हनु पिा ु । घटना सम्बन्त्िमा अस्पताल र प्रहरी प्रशासनले नलन्त्ित बयान नलनभए ु को ि। प्रयक्षदशीले बताएअनसार सु रक्षाकमीलु े दमनकारी रुपमा नबना चेतावनी नै मिमा ु २ वटा गोली प्रहार गरेका रहेिन ज् न गोली टाउकोको पिनडबाट बावहर ननस्कु ेको देन्त्िन्त्ि। राहत स्वरुप नपाल सरकारबाट रु. े १५ लाि र लनलतपर महानगरपानलकाबाट रु. ु ५ लाि पाएका िौाँ। जााँचबझु आयोगले दोर्ीलाई न्त्यावयक कारबाही गनपिा ु ।[97]

<u>१८४. मतक सृ ंतोर् ववश्वकमाकी श्रीमती अन्त्म्बका वव.क.को कागज ब्यहोराः</u> मेरो श्रीमान संतोर् ववश्वकमाा कक्षा १० सम्मको अध्ययन गरेर मजदरी काम गनु हा ु न्त्थ्यो ु । न्त्जयनजड े पस्ताद्वारा त्कालीन सरकारववरुद्ध आयोन्त्जत आन्दोलनमा ु व्यन्त्िगत तबरले स्वत:स्फूत ासहभागी हनु भएको नथयो ु । घटनाको ददन उहााँ कहााँ हनु हु न्त्थ्यो जानकारी भएन तर अन्त्तम पटक उहााँसु ाँग मेरो भदौ २३ गतेको ददन नबहान अन्दाजी १०:३० बजको समयमा सम्पका भएको नथयो े । सोही ददन गोली लागपनि आन्दोलनरत नमरहरुले े नै अस्पताल पयााएको ु रहेिन। ् २३ गते अस्पतालमा नै उपचार हन नपाउु ाँदै म्यृ घोर्णा भएको हो ु । पोष्टमाटाम ररपोटा प्राप्त भएको िैन। उपचारको िममा वढलाई वा लापरवाही

[97] घटना नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना

घटना नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना- ५, अनसु ची ु -५ को नस.न. अन्तगता रहेको ।
घटना नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना- ५, अनसु ची ु -५ को नस.न. अन्तगता रहेको ।

भएको िैन। सरक्षाकमीलु े आिमक र दमनकारी रुपमा नबना चेतावनी न ै गोली प्रहार गरेका हनु । राहत स्वरुप नपाल सरकारबाट रु े .१५ लाि पाएका िौँ। जाँचबझ ु आयोगले दोर्ीलाई न्त्यावयक कारबाही गनपि भन्ने अपा ु ेक्षा ि। घटनाको न्तजम्मेवार त्कालीन नीनतस्तरका सबै, त्कालीन प्रिानमन्त्री, गहमन्त्रीृ , प्रमि ु न्तजल्ला अनिकारी, प्रहरी महाननरीक्षक, सरक्षाकमी र तीनका कमाण्डर लगायत हु नु । यस्ता घटना दोहोररन नददन मख्य दु ेशमा सशासन ु कायम गरी भ्रष्टाचारको ननवारण र रोजगारीको उपलब्िता हनु पिा। दोर्ीलाई कारबाही गनु पिाु ।[185]

१८५. मतक ववमल बावृ भट्टका दाजु अननल भट्टु को कागज ब्यहोराः मेरो भाई ववमल बाव भट्ट कक्षा ु १२ मा अध्ययनरत नथए। न्तजयनजड पे स्ताद्वारा त्का ु लीन सरकार ववरुद्ध आयोन्तजत आन्दोलनमा साथीहरुसाँग स्वत:स्फूत ासहभागी भएका नथए। घटनाको ददन ववमल बानश्वर न्तस्थत आन्दोलनमा सहभागी हे न पु गु का रहे ेिन। ् अन्त्तम पटक भदौ २३ गते ववमलको मसाँग भाइबरमा कुरा भएको नथयो। सोही ददन बानश्वर चोकमा गोली लागे पनि को कस्ले े अस्पताल पयााएको रहु ेिन थाहा् भएन र १२:४५ बजको समयमा नसनभल अस्पताले मा नै म्यृ घोर्णा भएको ु रहेि। उपचारको िममा पक्कै पनन लापरवाही भएको ि। घटना सम्बन्त्िमा अस्पताल र प्रहरी प्रशासनले नलन्त्ित बयान नलन ु भएको िैन। सरक्षाकमीलु े आिमक र दमनकारी रुपमा नबना चेतावनी नै िानतमा गोली प्रहार गरेका रहेिन। ् राहत स्वरुप नपाल सरकारबाट रु.े १५ लाि पाएका िौँ। जाँचबझ आयोगलु े दोर्ीलाई हदैसम्मको न्त्यावयक कारबाही गनपि तर सरकारला ु े अवहलेसम्म हामी पीनडतको लानग केही गन ासकेजस्तो लाग्दैन। घटनाको न्तजम्मेवार त्कालीन नीनतस्तरका सबै, त्कालीन प्रिानमन्त्री, गहमन्त्रीृ , प्रमि न्तजल्ला अनिकारीु , प्रहरी महाननरीक्षक, प्रहरी अनतरिर महाननरीक्षक, प्रहरी नायब महाननरीक्षक, वफल्ड कमाण्डर लगायतका सरक्षा सु ंयन्त्रका व्यन्त्िहरु हनु । भाद्र २३ र २४ गतेको घटनाहरुको सन्त्दभमाा कुनै पनन शासन र नते ्व गन ाृ आएका प्रनतननिले भववष्यमा भ्रष्टाचार र वनथनत नहोस ताकी यसरी नागररकहरुले े आवाज उठाउँदा म्यृ वरण गनु परोसा ु । ्[186]

१८६. मतक अनभरृ् क चौलागाईका बे वा ददनु श चौलागा े ईको कघझ भ्जअओः मेरो िोरा अनभसेक चौलागाई कक्षा १२ मा अध्ययनरत नथए। घटनाको ददन भदौ २४ गते अनभसेक ठमेल न्तस्थत आफ्नो अवफसबाट घरतफा आउँदै गदाा नयाँ बानश्वरमा गोली लागे को रहे ेि। अन्त्तम पटक भदौ २४ गते कुरा

- ५, अनसु चीु -५ को नस.न. अन्तगता रहेको ।

भएको नथयो। भाद्र २४ गते नैं म्यृ भएको रहु ेि भनर े २५ गते बले का ु ०६:३० बजको समाचार से नु र थाहाे पाए। घटनास्थलमै म्यृ भएको ु रहेि। सरक्षाकमीलु े िेरै नै आिमक र दमनकारी रुपमा नबना चेतावनी नै ताकेर टाउकोमा गोली प्रहार गरेका रहेिन। ्

185 १८४

186 १८५

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

घटना नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना- ५, अनसु चीु -५ को नस.न. अन्तगता रहेको ।

घटना नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना- ५, अनसु चीु -५ को नस.न. अन्तगता रहेको ।

राहत स्वरुप नपाल सरकारबाट रु.े १५ लाि पाएका िोँ। जाँचबझ आयोगलु े दोर्ीलाई निटो न्त्यावयक कारबाही गरोस भन्ने अपेक्षा ि। घटनाको न्त्जम्मेवार त्कालीन प्रिानमन्त्री, मख्यसन्त्ववु, गहमन्त्रीृ, प्रमि न्त्जल्लाु अनिकारी, प्रहरी महाननरीक्षक, सरक्षाकमी र वफल्ड कमाण्डर लगायतका ु व्यन्त्िहरु हनु । 187

१८७. मतक द ेव कुमार सवु दीकी श्रीमती पावताे ी अनिकारीको कागज ब्यहोराः मेरो श्रीमान देव कुमार सवु दी े ज्यालादारी गाड ा हनु हु न्त्थ्योु । न्त्जयनजडे पस्ताद्वारा ु त्कालीन सरकारववरुद्ध आयोन्त्जत आन्दोलनमा व्यन्त्िगत रुपमा स्वत:स्फूत ासहभागी हनु भएको नथयोु । भदौ २३ गते उँाहा बानश्वरमा हे नु हु न्त्थ्यो बनु भाद्र े २४ गते कानलमावटमा हनु हु न्त्थ्यो। अन्त्तम पटक भदौ ु २४ गते मसाँग कुरा भएको नथयो। अवहले आन्दोलनमा गए निट्टै घर आउाँिु भन्नु भएको नथयो। घटना सम्बन्त्िमा गोली लागर साथीहरुले े सहयोग गदै गरेको फोटो ि। भाद्र २४ गते कालीमाटी चोकमा गोली लागपनि ददउसो े ०१:२० बजको समयमा से ंगै भएका साथीहरुले अस्पताल पयााएका ु नथए। भाद्र २५ गते अस्पतालले मत घोवर्त गयोृ । पोष्टमाटाम ररपोटा हेरेको िैन। उपचारको िममा वढलाई वा लापरवाही भएको िैन। सरक्षाकमीलु े आिमक र दमनकारी रुपमा नबना चेतावनी गोली प्रहार गरेका हनु । राहत स्वरुप नपाल सरकारबाट रु.े १५ लाि पाएका िोँ। जाँचबझ आयोगलु े दोर्ीलाई न्त्यावयक कारबाही गरोस। ् घटनाको न्त्जम्मेवार त्कालीन नीनत स्तरका सबै, त्कालीन प्रिानमन्त्री, गहमन्त्रीृ, प्रमि ु न्त्जल्ला अनिकारी, प्रहरी महाननरीक्षक लगायतका व्यन्त्िहरु हनु । यस्ता घटना नदोहोररन दोर्ीलाई कडा भन्दा कडा कारबाही हनु पिाु । 188

१८८. मतक अजृ न भट्टका दाजाु अनभलाि भट्टु को कागज ब्यहोराः मेरो भाई अजन भट्ट ाु अध्ययनका लानग ववदेश जान तयारीमा नथए े । न्त्जयनजड पे स्ताद्वारा त्कालीन ु सरकारववरुद्ध आयोन्त्जत आन्दोलनमा साथीहरुसाँग स्वत:स्फूत ासहभागी भएका नथए। भदौ २३ गते बानश्वरन्त्स्थत आन्दोलनमा सहभागी नथए र भाद्र े २४ गते कानलमाटीमा नथए, अन्त्तम पटक भदौ २४ गते अजन मसाु ाँगै आन्दोलनमा नथए। भाद्र २४ गते कानलमाटी प्रहरी बत्तका प्रहरीलृ े अन्त्िान्त्ि ु गोली चलाएर गोली

घटना नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना- ५, अनसु चीु -५ को नस.न. अन्त्तगता रहेको ।
घटना नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना- ५, अनसु चीु -५ को नस.न. अन्त्तगता रहेको ।

लागेपनि साथीभाईले अस्पताल पयााएका ु नथए। वयो ि ा अस्पतालमा नै म्यृ ु घोर्णा भएको हो। उपचारको िममा वढलाई वा लापरवाही भएन वकनभन भाईको त्काल मे ्यृ ु

187 १८६

188 १८७

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

घटना नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना- ५, अनसु ची ु -५ को नस.न. अन्तगता रहेको ।

घटना नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना- ५, अनसु ची ु -५ को नस.न. अन्तगता रहेको ।

भएको हो। सरक्षाकमीलु े दमनकारी रुपमा नबना चेतावनी नै अन्त्िािन्त्िु गोली प्रहार गरेका हनु । राहत स्वरुप नपाल सरकारबाट रु.े १५ लाि पाएका िोँ। जाँचबझ आयोगलु े दोर्ीलाई न्यावयक कारबाही गनपिाु । यस्ता घटना दोहोररन नददन सबै दोर्ीलाई कडा भन्दा कडा कारबाही हनु पदाि। ु [189]

१८९. मतक दीपक नसृ ंह साउदका दाज ववरु ेन्द्र नसंह साउदको कलागज ब्यहोराः मेरो भाई दीपक नसंह साउद ववद्याथी नथए। न्जयनजड पे स्ताद्वारा त्कालीन सरकारववरुद्ध आयोन्जत ु आन्दोलनमा स्वत :स्फूत ासहभागी भएका नथए। भदौ २३ गते मेरो भाइ बानश्वर न्स्थत आन्दोलनमा े साँगै अद्ययनरत साथीहरुसग सहभागी नथएँ । भाद्र २४ गते १२-१ बजनतर कानलमाटी चोे कमा गोली लागपनि एम्बे लु ेन्ससले नै वयोिा अस्पताल पयााएको रहु ेि। थप उपचारको लानग वीर अस्पताल लनगएको रहेि। असोज २६ गते अस्पतालमा नै म्यृ घोर्णा भएको होु । पोष्टमाटाम ररपोटामा एउटा गोली टाउकोमा र अको गोली घाँटीमा लागको दे ेन्त्िन्त्ि। उपचारको िममा वढलाई वा लापरवाही भएन। कानलमावटमा सरक्षाकमीलु े दमनकारी रुपमा नबना चेतावनी नै अन्त्िािन्त्ि गोली ु प्रहार गरेका हनु । राहत स्वरुप नपाल सरकारबाट रु.े १५ लाि पाएका िोँ। जाँचबझ आयोगलु े दोर्ीलाई कारबाही गरी न्याय प्रदान गनपिाु । घटनाको न्जम्मेवार त्कालीन सरकार प्रमिु , सरक्षाकमीु र नतनका कमाण्डर हनु । यस्ता घटना दोहोररन नददन नागररकको स्वतन्त्रतालाई सम्मान गदै हरेक व्यन्त्िलाई अनभव्यन्त्िको स्वतन्त्रता ददनपिाु । सशासनु , भ्रष्टाचारमि समाज र रोजगारीको ु ग्यारेन्टी होस र मौनलक हकको हनन नहोस् । ् [190]

१९०. मतक सार कृ ुमार राईकी श्रीमती सननता राई को कागज ब्यहोराः मेरो श्रीमान सार कुमार राई कक्षा ८ सम्मको पढाई गरेर पेन्टर काम गथे। न्जयनजड पे स्ताद्वारा ु त्कालीन सरकारववरुद्ध आयोन्जत आन्दोलनमा एक्लै र स्वतःस्फूत ासहभागी भएका नथए। मेरो भाइ भदौ २३ र २४ गते दवु ै ददन आन्दोलनमा सररक नथए। भदौ २४ गते गोली लागपनि े आन्दोलनकारीहरुले नै अस्पताल पयाएु का नथए। भाद्र २४ गते असपतालमा नै म्यृ घोर्णा भएको ु नथयो। उपचारको िममा वढलाई वा लापरवाही भएको िैन वकनभन उपचार हे न नपाई मु ्यृ ु भइसकेको नथयो। सरक्षाकमीलु े आिमक र दमनकारी रुपमा नबना चेतावनी नै गोली प्रहार गरेका

घटना नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना- ५, अनसु चीु -५ को नस.न. अन्तगता रहेको ।

घटना नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना- ५, अनसु चीु -५ को नस.न. अन्तगता रहेको ।

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

212	१८८
213	१८९

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

घटना नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना- ५, अनसु चीु -५ को नस.न. अन्तगता रहेको ।
घटना नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना- ५, अनसु चीु -५ को नस.न. अन्तगता रहेको ।

रहेिन। ् राहत स्वरुप नपाल सरकारबाट रु.े १५ लाि पाएका िोँ। जाँचबझ आयोगलु े दोर्ीलाई न्त्यावयक कारबाही गरोस। घटनाको न्त्जम्मेवार त्कालीन प्रिानमन्त्री, गहमन्त्रीृ , प्रमि ु न्त्जल्ला अनिकारी, प्रहरी महाननरररक्षक लगायत हनु । ् यस्ता घटना दोहोररन नददन देशमा सशासनका ु साथै भ्रष्टाचारमि दु ेश बनाएर रोजगाररको उपलब्िता हनु पिा ु । देशमा सशासन कायम भई दोर्ीलाई ु कडाभन्दा कडा कारबाही हनु पिा। ु [191]

<u>१९१. मतक निरज श्रृ ेष्ठका बवा नारायण श्रु ेष्ठको कागज ब्यहोराः</u> मेरो कान्त्िो िोरा निरज श्रेष्ठ स्नातक तहको पढाई सकेर व्यवसाय पनन गदै ववदेश जान तयाररमा े नथयो। न्त्जयनजड पे स्ताद्वारा त्कालीन सरकारववरुद्ध आयोन्त्जत आन्दोलनमा भदौ ु २३ गतेको ददन बानश्वर न्त्स्थत आन्दोलनमा स्वत:स्फे ूत ारुपमा सहभागी भएका नथए। अन्त्तम पटक भदौ २४ गते घरबाट ननन्त्स्कन बे लामा दे ेशको वहतको लानग जाँदैिोँ भनको नथयोे । सोही ददन गोली लागपनि आन्दोलनकारीले नै अस्पताल पयाएु को रहेिन। ् भाद्र २४ गते ताकेश्वर अस्पतालले नै म्यृ घोवर्त ु गरेको नथयो। उपचारको िममा वढलाई वा लापरवाही भएको थाहा भएन। मेरो ववचारमा घटनास्थलमै म्यृ भएको हु नु पिा ु । सरक्षाकमीलु े दमनकारी रुपमा नबना चेतावनी नै गोली प्रहार गरेका हनु । राहत स्वरुप नपाल सरकारबाट रु.े १५ लाि पाएका िोँ। जाँचबझ आयोगलु े दोर्ीलाई न्त्यावयक कारबाही गनपिा ु । घटनाको न्त्जम्मेवार त्कालीन मानथल्लो पदमा बस्न सबे ै हनु । यस्ता घटना दोहोररन नददन देशमा सशासन कायम गरु ेर भ्रष्टाचारको अन्त््य र रोजगारीको उपलब्िता गनपिा ु । ति घटनाको सबै दोर्ीलाई पवहचान गरेर कारबाही होस। ् [192]

<u>१९२. मतक योगृ न्त्द्र न्त्यौपाने का भाई से जन न्त्यौपानु को कागज ब्यहोराःे</u> मेरो दाज ु योगन्त्द्र े न्त्यौपान े स्नातकोत्तर तहमा अध्ययनरत ववद्याथी नथए। न्त्जयनजड े पस्ताद्वारा ु त्कालीन सरकारववरुद्ध आयोन्त्जत आन्दोलनमा स्वत:स्फूत ासहभागी भएका नथए। भदौ २३ गते योगन्त्द्र बाने श्वरन्त्स्थत आन्दोलनमा सहभागी नथएे । अन्त्तम पटक मसाँग गोली चल्न सरु भयो म ु फवकान लाग भन्नु भएको नथयोे । घटना सम्बन्त्िी आन्दोलनमा वहडेको नभनडयो फुटेज प्राप्त गरेका िोँ। बानश्वर चोकमा टाउकोमा गोली लागे ेपनि न्त्जयनजड साथीहरुले े नै एभरेष्ट अस्पताल पयााएको ु रहेिन। ् सोही ददन अस्पतालमा नै म्यृ घोर्णा ु गरेको हो। उपचारको िममा वढलाई वा लापरवाही

घटना नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना- ५, अनसु चीु -५ को नस.न. अन्तगता रहेको ।

घटना नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना- ५, अनसु चीु -५ को नस.न. अन्तगता रहेको ।

191 १९०

192 १९१

घटना नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना- ५, अनसु चीु -५ को नस.न. अन्तगता रहेको ।

घटना नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना- ५, अनसु चीु -५ को नस.न. अन्तगता रहेको ।

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

भएन तर पोष्टमाटाम वढला भयो। सरक्षाकमीलु े दमनकारी रुपमा नबना चेतावनी नै टाउकोमा गोली प्रहार गरेका हनु । राहत स्वरुप नेपाल सरकारबाट रु.१५ लाि पाएका िोँ। घटनाको न्तजम्मेवार त्कालीन नीनत ननमााण स्तरका सबै, सरक्षाकमी र नतनका कमाण्डर हु नु । ् यस्ता घटना दोहोररन नददन दोर्ीलाई कारबाही गनपिाु । हाम्रा दाजभाई दु ेशमा सशासन र भ्रष्टाचारको ववरुद्द शान्न्तपु ूण ा आन्दोलनमा गएकोमा सरकारको दमन र आिमक शैलीले गदाा हामीले हाम्रो पररवारको सदस्य गमाउनु पयो ु ।[193]

<u>१९३. मतक योग श्र ेष्ठ को दाज राम कु ृष्ण श्रेष्ठको कागज ब्यहोराः</u> मेरो भाइले भदौ २३ गते आन्दोलनमा सहभागी हनु बारे े कसैलाई जानकारी ददएका नथएनन। ् सिजसो न्तजम गएर ३:०० बज िाना िाने मान्त्िे े भाद्र २३ गते नबहान १०:०० बजको समयमा े दददी िाना हान्ल्दन बावहर जानु ि भनु र घरबाट ननस्के ेका नथए। घटना सम्बन्त्िी आन्दोलनमा योगकै मोबाइलबाट न्त्िन्त्वएको नभनडयो हामीसाँग सरन्न्क्षत िु । बानश्वर चोकमा नभनडयो बनाउे ाँदै गदाा कोिामा गोली लागपनि को े -कस्ले अस्पताल पयााएको रु हेिन थाहा् जानकारी भएन। भाद्र २३ गतेको ददन नै अस्पतालमा नै डा.मननर् ववम शाहले म्यृ घोर्णा गरु ेका हनु । उपचारको िममा वढलाई कै कारण मेरो भाईले कनललो उमेरमा ज्यान गमाउनु पयो ु । सरक्षाकमीलु े अहंकारी र दमनकारी रुपमा नबना चेतावनी नै गोली प्रहार गरेका हनु । राहत स्वरुप नपाल सरकारबाट पाउने े रकम पाएका िोँ। यस्ता घटना दोहोररन नददन संवदनशील अंगमा गोली प्रहार गने त्कालीन नीनते ननमााण स्तरका सबै सरक्षाकमी र नतु नका कमाण्डरलाई कडा भन्दा कडा सजाय गनपिाु ।[194]

<u>१९४. मतक प्रववन कृ ुलङको भाई मौसम कु ुलङु को कागज ब्यहोराः</u> भाद्र २३ गते जन्त्जी पे स्तालु े आह्वान गरेको प्रदशनामा गररन कायिे मको पूव ायोजनाको बारेमा मलाई केही जानकारी नथएन। २४ गते मसाँगै रहन भएका मु ेरो सहोदर माइलो दाज अननल कु ुलङ ु र पासाङ दावा शपाा समे ेत पााँच जना आन्दोलनमा जानपिा भनी िाजा िाई अन्दाजी ु १२ बजनते र कोठाबाट ननस्केका नथयौं। सडकमा पग्दा हजारौं माननसहरुलु े प्रदशना गरररहेका नथए। ्यसपनि हामी पााँचै जना भीडमा नमनसएर गोपीकृष्ण पल हु ाँदु ै चानबलतफा गयौं। हामी अगानड बढ्न सल्लाह े गरी गौशाला चोकतफा गयौं चाबल चोकबाट हामीसे ाँग आएका अननल कुलङ र पासाङ दावा शु पाा े के

घटना नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना- ५, अनसु ची ु -५ को नस.न. अन्तगता रह

घटना नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना- ५, अनसु ची ु -५ को नस.न. अन्तगता रहेको ।

193 १९२ ेको।

194 १९३

कता ि ुटे थाहा भएन। हामी तीनजना चोकमा पग्दा सडकभरर माननसहरु भु ेला भएर होहल्ला गदै प्रहरी लन्त्क्षत ढुङ्गामढा गररररहु ेका नथए। प्रहरीहरू भन आफ्नो चौकीनभरे ै रहेर ितबाट समेत भीडलाई अश्रग्याँस र गोली फायर गदै नथए । सोही बला े बत्तीसपतली तफाबाट सु ेनाको गाडी आयो ्यसपनि हामीहरु गौशाला चोकबाट अश्रग्याँस पु छदु ै सेनाको गाडीतफा नै बढ्यौं। मेरो दाई प्रववण कुलङ्लु े कसैसाँग फोनमा कुराकानी गदै अगानड बढ्दै हनु हु न्त्थ्यो ु । सोही बला एक्कासी प्रहरीले े चौकी नभरैबाट चलाएको गोली लानग दाइ प्रववण कुलङ सडकमा ढल्नु भयो ु । म हारगहार गदै दाइलाई आफ्नो ु काि मा रािी हेदाा दाइको िातीको दावहन भागमा गोली िोडे ेर ढाडबाट वारपार भएको र दाइको शरीरबाट रगत बनगरहेको देि े। एकजनाको मोटरसाइकलमा दाइलाई राि ी नन्त्जकै रहेको फ्रन्त्ट लाइन अस्पतालमा लैजाँदा डाक्टरले केही समयपनि दाइलाई मत घोर्णा गर्र ेको हो। राज्यबाट पाइन क्षनतपे ूनत ारकम रु १५ लाि पाइसकेका िौं। मेरो दाजलाई मु ्यृ को अवस्थामा पु याउनु े कायमाा संलग्न रहेका त्कालीन प्रिानमन्त्री, गहमन्त्री र गोली फायर गने प्रहरीसवहतलाई कारबाही ृ होस। ्[195]

१९५. मतक श्रीयम चौलागाइको बृ बा गणु श प्रसाद चौलागाईँ को कागज ब्यहोराः मेरो िोरा श्रीयम चौलागाँई ववद्याथी हनु । श्रीयम व्यन्त्िगत रुपमा स्वत:स्फूत ाआन्त्दोलनमा सहभागी भएका नथए। घटनाको ददन श्रीयम कलेज गएको ववद्याथी भएकाले कलेजमा नै ि होला भन्ने आशा नथयो। सो ददन अन्त्तम पटक ददउँसो १:०० बजको समयमा उे सको दाइसाँग कुरा भएको नथयो। सोही ददन बानश्वर चोकमा श्रीयमको टाउकोमा गोली लागे पनि प्रदशना े कारीहरुले नै अस्पताल पयााउ ाँदा अस्पताल पयााउनु अगावु ै नै म्यृ भइसकु ेको भनी सोही ददन ३:१५ बजको समयमा े अस्पतालले मत घोवर्त गर्र ेको रहेि। सरक्षाकमीलु े आिमक र दमनकारी रुपमा नबना चेतावनी न ै गोली प्रहार गरेका रहेिन। ् राहत स्वरुप नपाल सरकारबाट रु.े १५ लाि पाएका िौँ। जाँचबझ ु आयोगले त्काल िानववन गरी त्कालीन सरकार प्रमख़ जस्तु ै प्रिानमन्त्री, गहमन्त्री ृ , प्रमि न्त्जल्ला ु अनिकारी, प्रहरी महाननरीक्षकका साथै सरक्षाकमी ु र कमाण्डर लगायतलाई न्त्यावयक कारबाही हनु पिा ु । यस्ता घटना दोहोररन नददन देशमा सशासन कायम भई भ्रष्टाचारमु ि दु ेश बनाई हरेक नपालीले े रोजगारीको अवसर पाउनपिा ु भन्ने

- ५, अनसु ची ु -५ को नस.न. अन्त्तगता रहेको ।

- ५, अनसु ची ु -५ को नस.न. अन्त्तगता रहेको ।

लाग्ि, ननदोर् जनतामानथ त्कालीन सरकारले ननममाताका साथ गोली हानी मारेको घटनामा सो घटनाको दोर्ीलाई चाडो भन्दा भन्दा कारबाही

195 २ १९४

हनु पिा। ु[98]

<u>१९६. मतक शौरन वकसोर श्रृ ेष्ठका बवा वसन्त वकशोर श्रु ेष्ठको कागज ब्यहोराः</u> मेरो ििोरा शौरन वकसोर श्रेष्ठ १२ कक्षा पास गरेर घर गहन्स्थ हृ ेने गथे। न्तजयनजड पे स्ताद्वारा ु आयोन्जत आन्दोलनमा एक्लै र स्वतःस्फूत ारुपमा सहभागी भएका नथए। घटनाको ददन अन्न्तम पटक नबहानको समयमा म र बवहनीसाँग कुरा भएको नथयो, शौरनले शान्न्तपूण ाआन्दोलनमा जान े कुरा गरेको नथयो। घटनासम्बन्त्िमा आन्दोलनमा सहभागी भएको प्रदशना कारीलाई गोली लाग्दा उठाउन सहयोग गदैगदाा शौरनको दावहन ििनतमा े २ वटा गोलीका साथै हात र घााँटीमा ििाा समेत लागको फोटोे , नभनडयो ि। सोही ददन बानश्वर चोकमा गोली लागे पनि आन्दोलनकारीहरुले े नै पवहला नसनभल अस्पताल लगकोमा ्यहााँबाट े KMC अस्पताल नसनामंगलमा लगकोमा सोही ददन े ०२:५३ बजको समयमा अस्पतालले े मत घोवर्त गऱ् ेको रहेि। सरक्षाकमीलु े आिमक र दमनकारी रुपमा नबना चेतावनी नै गोली प्रहार गरेका रहेिनि। ् राहत स्वरुप नपाल सरकारबाट रु.े १५ लाि पाएका ििौं। जााँचबझ आयोगलु े त्काल ििनववन गरी त्कालीन सरकारको प्रिानमन्त्री, गहमन्त्री ृ , गहसन्त्चवृ , राष्ट्रीय अनसन्त्ििान ु प्रमिु , प्रमि ु न्तजल्ला अनिकारी, प्रहरी महाननरीक्षकका साथै सरक्षाकमीहरु ु लगायतलाई न्त्यावयक कारबाही हनु पिा ु । यस्ता घटना दोहोररन नददन देशमा कुशासनको अन्त्् य गरी सशासनको सु रुवात गनु पिा। ा ु[99]

<u>१९७. मतक ईश्वतबहाद्द र अनिकारीका बु वा ईश्वर बहादु र अनिकारी ु को कागज ब्यहोराः</u> मेरो घरको कान्त्िा ििोरा ईश्वतबहादर अनिकारी ववद्याथी हु नु , डबल माष्टस ागरेका नथए। न्तजयनजड े पस्ताद्वारा त्कालीन सरकारु ववरुद्द आयोन्जत आन्दोलनमा एक्लै र स्वत:स्फूत ासहभागी भएका नथए। घटनाको ददन अन्न्तम पटक भदौ २३ गते ददउसो २:१२ बजको समयमा मसे ााँग कुरा भएको नथयो। ईश्वतले उसको

[98] घटना नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना १९५

[99] घटना नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना १९६

घटना नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना- , अनसु ची ु -५ को नस.न. अन्तगता रहेको ।

अगानड ६, ७ जनाको लाश ि, नगद्दी ननस्केको ि भन्ने कुरा गरेको नथयो। मैले ईश्वतलाई सजग गराएको नथए। ाँ सोही ददन बानश्वर चोकमा गोली लागे पनि प्रदशनाे कारीहरुले न ै अस्पताल लगकोमा मे ैले ईश्वतको नम्बरमा फोन गदाा अकै मान्त्िेले फोन ररनसभ गरेर मलाई निटो वीर अस्पतालको िमा सेन्टरमा आउनपयो भनु का नथए। से रक्षाकमीलु े आिमक र दमनकारी रुपमा नबना चेतावनी नै िातीमा गोली प्रहार गरेका रहेिन। ् राहत स्वरुप नपाल सरकारबाट रु.े १५ लाि

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

- ५, अनसु ची ु -५ को नस.न. अन्तगता रहेको ।
- ५, अनसु ची ु -५ को नस.न. अन्तगता रहेको ।

पाएका िोँ। जाँचबझ आयोगलु े न्त्यावयक कारबाही गरोस। ् घटनाको न्त्जम्मेवार त्कालीन सरकारको नीनत ननमााण स्तरका प्रिानमन्त्री, गहमन्त्रीृ , रावष्ट्रय अनसन्त्िाु न प्रमिु , प्रमि न्त्जल्ला अनिकारी लगायत ु हनु । यस्ता घटना दोहोररन नददन देशका त्कालीन प्रिानमन्त्री, गहमन्त्री लगायत अन्त्य ओहदामा ृ रहेका व्यन्त्क्तहरुलाई कारबाहीको दायरामा ल्याई भ्रष्टाचारको अन्त्् य गरी देशमा सशासन कायम गरी ु रोजगारीको अवसर प्रदान गनपिा ु ।[100]

१९८. मतक गौरब जोशीका बृ वा ईश्वर बासु दु ेव जोशीको कागज ब्यहोराः मेरो िोरा गौरब जोशी ववद्याथी हनु , ् १२ कक्षा पास गरेका नथए। न्त्जयनजेड पस्ताद्वारा त्कालीन ु सरकारववरुद्द आयोन्त्जत आन्त्दोलनमा एक्लै र स्वतःस्फूत ासहभागी भएका नथए। घटनाको ददन गौरब पतलीसडकन्त्स्थत ु कन्त्सल्टेन्त्सीमा पढेर बानश्वरन्त्स्थत े आन्त्दोलनमा सहभागी हन ु पगु का े रहेिन। ् अन्त्न्तम पटक भदौ २३ गते ददउसोको समयमा गौरबको ददददीसाँग कुरा भएको नथयो, गौरबले आन्त्दोलनमा िु, कफ्य लागा ु को िे , एकनिनमा घर आउि भन्ने कुरा गरेको नथयो। सोही ददन बानश्वर चोकमा गोली लागे पनि अन्त्जान व्यन्त्क्त े हरुले नै अस्पताल पयााएको हु नु पिा। भाद्र ु २४ गते नबहान िमा सेन्त्टरमा बझ्दा मु तकहरुलाई वटन्त्चङ अस्पतालमा लनगएको ि भनृ काले े ्यहाँ पगु र े बझ्दा मु ्यृ भइसकु ेको कुरा थाहा पाए। सरक्षाकमीलु े दमनकारी रुपमा नबना चेतावनी नै टाउकोमा गोली प्रहार गरेका रहेिन। ् राहत स्वरुप नपाल सरकारबाट रु.े १५ लाि पाएका िोँ। जाँचबझ ु आयोगले दोर्ीलाई हदैसम्मको न्त्यावयक कारबाही गरोस। ् यस्ता घटना दोहोररन नददन दोर्ीलाई कारबाही भई, भ्रष्टाचारमि दु ेश, सशासन र रोजगारीको उपलब्िता होसु । ् [199]

१९९. मतक रनसक िनतवडा िरीकी आमा रचना िनतवडा िरीृ को कागज ब्यहोराः मेरो एक मार िोरा रनसक िनतवडा िरी कक्षा १२ का ववद्याथी नथए। न्त्जयनजड पे स्ताद्वारा ु त्कालीन सरकारववरुद्द आयोन्त्जत आन्त्दोलनमा साथीहरुसाँग स्वतःस्फूत ासहभागी भएका नथए। घटनाको ददन रनसक बानश्वरमा रहे ेिन। ् अन्त्न्तम पटक भदौ २३ गते घरबाट जाँदा मलाई न्त्जयनजड आन्त्दोलनमा जान्त्िे ु भनर गएको नथयोे । सोही ददन बानश्वर चोकमा गोली लागे पनि े आन्त्दोलनकारीले नै अस्पताल पयााएको रहु

[100] घटना नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना १९७ - ५, अनसु ची ु -५ को नस.न. अन्त्तगता रहेको ।

घटना नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना- ५, अनसु ची ु -५ को नस.न. अन्त्तगता रहेको ।

ेिन। भाद्र ् २३ गते अस्पतालमा नै म्यृ भइसकु ेको कुरा थाहा पाए। ाँ सरक्षाकमीलु े दमनकारी रुपमा नबना चेतावनी नै िानतमा र कोिामा गोली प्रहार गरेका

199 १९८

रहेिन। ् राहत स्वरुप नपाल सरकारबाट रु.े १५ लाि पाएका िौँ। जाँचबझ आयोगलु े दोर्ीलाई हदैसम्मको न्त्यावयक कारबाही गरोस। ् घटनाको न्त्जम्मेवार त्कालीन नीनत ननमााण स्तरका सबै, त्कालीन सरकार र सरकार मातहतको ननकाय एवं सम्बन्त्ित वफल्डको कमाण्डर लगायत हनु । यस्ता घटना दोहोररन नददन दोर्ीलाई कारबाही हनु पिु । देशमा कुशासन र भ्रष्टाचारको अन्त्य हनु पिु । ति घटनाको मख्र्य कारण दु ेशमा भएको भ्रष्टाचार, कुशासन र नातावाद भएकाले सविय संरचनामा पररवतना गरी देशमा भएको कुशासन र भ्रष्टाचारको अन्त्य गनपिाु ।[200]

<u>२००. मतक साजन राई डकमीृ का भनतज भरत राईको कागज ब्यहोरा:</u> मेरो काका साजन राई शैन्त्क्षक रुपमा साक्षर पनन नथएनन, ् डकमी काम गथे। व्यन्त्िगत कारणले न्त्जयनजड पे स्ताद्वारा त्कालीन सरकार ववरुद्द आयोन्त्जत आन्त्दोलनमा एक्लु ै र स्वत:स्फूत ासहभागी भएका नथए। घटनाको ददन काका बानश्वरमा रहे ेिन। ् अन्त्तम पटक भदौ २३ गते घरबाट जाँदा म र काका भिपरन्त्स्थत डु ेरा कोठामा साँगै बसेका नथयौँ। सोही ददन बानश्वर चोकमा गोली े लागपनि हामीले े न अस्पताल पै यााएका नथयौँु । भाद्र २३ गते बले का ु ७:४९ बजको समयमा े कोररयन असपतालमा नै म्यृ घोर्णा भएको नथयोु । सरक्षाकमीलु े दमनकारी रुपमा नबना चेतावनी नै िातीमा गोली प्रहार गरेका हनु । जाँचबझ आयोगलु े दोर्ीलाई हदैसम्मको न्त्यावयक कारबाही गरोस। ्

201

<u>२०१. मतक बृ न्त्ध्दबहादु र तामाङका बाबु ववष्णु बहादु र तामाङ को कागज ब्यहोरा:</u> मेरो जठो िोरा बे वद्धबहादु र तामाङ कक्षा ु १२ सम्मको अध्ययन गरी व्यापार गथे। न्त्जयनजड े पस्ताद्वारा त्कालीन सरकारववरुद्द आयोन्त्जत आन्त्दोलनमा एक्लु ै र स्वत:स्फूत ासहभागी भएका नथए। घटनाको ददन िोरा बानश्वरमा रहे ेिन। ् अन्त्तम पटक भदौ २३ गते घरबाट जाँदा बवद्धलु े देशको वहतको लानग जाँदैिु भनेका नथए। सोही ददन बानश्वर चोकमा गोली लागे ेपनि आन्त्दोलनमा गएका साथीहरुले नै

- ५, अनसु चीु -५ को नस.न. अन्त्तगता रहेको ।

घटना नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना- ५, अनसु चीु -५ को नस.न. अन्त्तगता रहेको ।

अस्पताल पयााएका रहु ेिन। भाद्र ् २३ गते िमा सेन्टरमा नै म्यृ घोर्णा भएको ु नथयो। सरक्षाकमीलु े दमनकारी रुपमा नबना चेतावनी नै गोली प्रहार गरेका रहेिन। ् राहत स्वरुप नपाल सरकारबाट रु.े १५ लाि पाएका िोँ। जाँचबझ आयोगलु े दोर्ीलाई हदैसम्मको न्यावयक

200 घटना नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना १९९
201 २००

कारबाही गरोस। ् [101]

<u>२०२. मतक नीरज पन्तका बृ वा कीनतबाु ल्लभ पन्तको कागज ब्यहोराः</u> मेरो िोरा सामान्य और्िी व्यवसायी हनु । न्जयनजड पे स्ताद्वारा त्कालीन सरकारववरुद्द आयोन्जत ु आन्दोलनमा एक्लै र स्वतःस्फूत ासामान्जक सेवा गने हेतलु े सहभागी भएका नथए। घटनाको ददन भदौ २४ गते िोरा महाराजगंजमा रहेिन। ् सोही ददन महाराजगंजमा गोली लागपनि े प्रदशनाकारीहरुले नै अस्पताल पयााएका रहु ेिन। भाद्र ् २४ गते वटन्त्वङ अस्पतालमा नै म्यृ घोर्णा ु भएको नथयो। सरक्षाकमीलु े राम्रो व्यबहार नगरेर नबना चेतावनी नै गोली प्रहार गरेका रहेिन। ् राहत स्वरुप नपाल सरकारबाट रु.े १५ लाि पाएका िोँ। आयोगले दोर्ीलाई हदैसम्मको न्यावयक कारबाही गरोस। ् यस्ता घटना दोहोररन नददन सरकार र सरक्षाकमी सु ंयम हनु पिाु । [102]

<u>२०३. मतक ननन्त्िता गौतमका बृ वा लोकनाथ गौतमु को कागज ब्यहोराः</u> मेरी िोरी ननन्त्िता गौतम ववद्याथी हनु । न्जयनजड पे स्ताद्वारा त्कालीन सरकारववरुद्द आयोन्जत ु आन्दोलनमा चासो रािेतापनन घटनाको ददन भदौ २४ गते िोरी गौशाला चोकन्त्स्थत आफ्नै घरको ितमा आफन्तसाँग बनसरहेकी नथइन। गोली लागपनि एक जना अपररन्त्चत व्यन्त्िले े आमाको काि‍मा रािेर मोटरसाइकलमा नै िोरीलाई फ्रन्टलाईन अस्पतालमा पयााएपनि अस्पताललु े म्यृ ु भइसकेको घोर्णा गयो। सरक्षाकमीलु े आिमक र दमनकारी व्यवहार गरेर नबना चेतावनी नै अन्त्िािन्त्ि गोली प्रहार गरु ेका हनु । ् राहत स्वरुप नपाल सरकारबाट रु.े १५ लाि पाएका िोँ। जाँचबझ आयोगलु े दोर्ीलाई हदैसम्मको

[101] घटना नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना- ५, अनसु चीु -५ को नस.न.२०१ अन्तगता रहेको ।

[102] घटना नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना २०२
- ५, अनसु चीु -५ को नस.न. अन्तगता रहेको ।

घटना नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना- ५, अनसु चीु -५ को नस.न. अन्तगता रहेको ।

न्त्यावयक कारबाही गरोस। ् यस्ता घटना दोहोररन नददन घटना घटाउन े त्कालीन सरकार, सरकारको संरचना र न्त्जम्मेवार व्यन्त्िहरुलाई हदैसम्मको कारबाही हनु पिा ु । [204]

२०४. मतक अननर् पराजृ लीका बु वा भीम बहादु र पराजु ली ु को कागज ब्यहोराः मेरो एक मार िोरा अननश पराजली कक्षा ु १० पास गरेर सानो नतनो व्यवसाय गरररहेको नथयो। न्त्जयनजड े पस्ताद्वारा ु त्कालीन सरकारववरुद्ध आयोन्त्जत आन्त्दोलनमा भदौ २३ गतेको प्रहरी

204 २०३

ज्यादनतले उत्तेन्त्जत भई साथीहरुसाँग स्वत:स्फूत ारुपमा भदौ २४ गतेको आन्त्दोलनमा सहभागी भएका नथए। घटनाको ददन अननश महाराजगंजमा रहेिन, ् अन्त्ल्तम पटक भदौ २४ गते गााँउको एकजना आफन्तसाँग कुरा भएको रहेि, सोही ददन महाराजगंजमा गोली लागपनि े आन्त्दोलनकारीले न ै अस्पताल पयााएको रहु ेिन ् अस्पताल लगको के ेही बरमा ने ै म्यृ भइसकु ेको कुरा थाहा पाए। सरक्षाकमीलु े दमनकारी रुपमा नबना चेतावनी नै अन्त्ािान्त्ि िातीमा गोली प्रहार गरु ेका रहेिन। ् राहत स्वरुप नपाल सरकारबाट रु.े १५ लाि पाएका िौं । घटनाको न्त्जम्मेवार त्कालीन नीनत ननमााणस्तरका सबै एवं सरक्षाकमीको कमाण्डर लगायत हु नु । ् यस्ता घटना दोहोररन नददन देशमा नीनतगत सिार गरु ेर नातावाद, कुशासन र भ्रष्टाचारको अन्त्् य हनु पिा ु । [103]

२०५. मतक ववजय चौिरीका दाजृ अजय ु कुमार चौिरीको कागज ब्यहोराः मेरो भाई ववजय चौिरी कक्षा १२ सम्मको अध्ययन सकेर ठेकापट्टा गरररहेको नथयो। न्त्जयनजड े पस्ताद्वारा त्कालीन सरकारववरुद्ध आयोन्त्जत आन्त्दोलनमा भदौ ु २४ गतेको ददन स्वत:स्फूत ारुपमा सहभागी भएका नथए। घटनाको ददन भाई संसद भवनपिानड रहेिन, ् अन्त्ल्तम पटक भदौ २४ गते दददीसाँग कुरा भएको रहेि, सोही ददन संसद भवन पिानड गोली लागपनि आन्त्दोलनकारीले े नै मोटरसाइकलमा अस्पताल पयााएको कु ेही बरमा ने ै म्यृ भइसकु ेको कुरा थाहा पाए। सरक्षाकमीलु े आिमक रुपमा नबना चेतावनी नै गोली प्रहार गरेका हनु । ्

[103] घटना नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना २०४ - ५, अनसु ची ु -५ को नस.न. अन्त्तगता रहेको ।

घटना नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना- ५, अनसु ची ु -५ को नस.न. अन्त्तगता रहेको ।

राहत स्वरुप नपाल े सरकारबाट रु.१५ ला ि पाएका ि ोँ। यस्ता घटना दोहोररन नददन देशमा रोजगारीको उपलब्ि िता, भ्रष्टाचारको अन्त््य र सशासन हु नु पिा ु । [206]

<u>२०६. मतक मह ेश बढाथोकीका बु वा कु ेशब बढाथोकी ु को कागज ब्यहोराः</u> मेरो जठो े ि ोरा महेश बढाथोकी ु ववद्याथी हनु । ् न्त्जयनजड े पस्ताद्वारा ु त्कालीन सरकारववरुद्ध आयोन्त्जत आन्दोलनमा साथीहरुसाँग स्वतःस्फूत ासहभागी भएका नथए। अन्त्तम पटक महेशको आफ्नी आमासाँग कुरा भएको नथयो। सोही ददन कोटेश्वर चोकमा गोली लागपनि प्रदशना े कारीहरुले न ै अस्पताल पयााएको ु मा अगानड नैं म्यृ भइसकु ेको रहे ि। पोष्टमाटाम ररपोटामा गोली लानग म्यृ ु भएको कुरा उल्ले ि ि। प्रयक्षदशीले बताएअनसार सु रक्षाकमीलु े आिमक र दमनकारी रुपमा नबना चेतावनी नै गोली प्रहार गरेका रहे िन। ् राहत स्वरुप नपाल सरकारबाट रु. े १५ ला ि पाएका

206 २०५

SS
SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

- ५, अनसु ची ु -५ को नस.न. अन्तगता रहेको ।

घटना नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना- ५, अनसु ची ु -५ को नस.न. अन्तगता रहेको ।

िौँ। जाँचबझ आयोगलु े दोर्ीलाई हदैसम्मको न्यावयक कारबाही गनपिा र नीनतगताु सिार पनन ु गनपिााु । [104]

२०७. मतक उमृ ेश महतकी ददवी सनमरा महतु को कागज ब्यहोराः मेरो भाई स्नातक तहका ववद्याथी नथए। न्जयनजड पे स्ताद्वारा त्कालीन सरकारववरुद्ध आयोन्जत ु आन्दोलनमा साथीहरुसाँग स्वत:स्फूत ासहभागी भएका नथए। भदौ २३ गतेको ददन उमेश बानश्वर े आन्दोलनमा सहभागी नथए भने भदौ २४ गते गौशाला नथए। अन्ल्तम पटक मसाँग कुरा हाँदा ु भाई घरमा नै नथयो। भदौ २४ गतेको ददन गौशालामा वहाँडदै गदाा गोली लागपनि को कस्ले े अस्पताल पयााएको रहु ेिन थाहा् भएन। ति ददन नैं फ्रन्ल्टलाईन अस्पतालमा उमेशलाई मत घोर्णा गररयोृ । सरक्षाकमीलु े आिमक र दमनकारी रुपमा िातीमा गोली प्रहार गरेको रहेि। राहत स्वरुप नपाल े सरकारबाट रु.१५ लाि पाएका िौँ। आयोगले दोर्ीलाई न्यावयक कारबाही गनपिाु । घटनाको न्जम्मेवार त्कालीन नीनतस्तरका सबै र त्कालीन सरकारका प्रिानमन्त्री, गहमन्त्रीृ , प्रमि न्जल्ला ु अनिकारी, प्रहरी महानरीक्षक लगायत हनु । ृ [105]

२०८. ग्लोबल कलेज काठमाण्डौंका सूचना अनिकारी िमरा ाज ओझाको कागज ब्यहोराः म काठमाण्डौ ग्लोबल कलेजमा स्थापना काल देिी नै कायरत िु। नमनत २०८२ भदौ २३ गते पवहलो नसफ्टमा रहेका ववद्यानथहारुको ववहान ११:०० बज िे ुट्टी भए पश्चात केही ववद्यानथहारु कलेजले भाडामा नलई चलाएको बसमा आफ्नो घर तफा जान िममा े श्रीयम चौलागाई र सम्राट जङग काकीले चालक कणबाहादर पु लामी लाई आफूहरु यतै झने भनी कन्ल्भन्स गरी भरोसा अस्पताल नन्जक झरी व्यन्त्िगत रुपमा प्रदशना मा सहभागी हनु गएका रहेिन। सो कुरा हामी व्यवस्थापनका कुनै पनन व्यन्त्िलाई जानकारी नथएन। सोवह ददन कररव साँझ १७०० बजनतर मार हानमलाई े बानश्वरमा गोनलबारी भएको जानकारी भएको नथयो े । सोको केही समयमा संचार माध्यमहरुमा ववद्यानथहारु समेत हताहनत भएको समाचार आउन थाले। बावहरको वातावरण नबग्रको भन्ने जानकारी े पाए पश्चात हानमले ददवा नसफ्टका ववद्यानथहारुलाई समेत ननजहरुको अनभभावकको न्जम्मा लगाई पठाएका नथयौं। संचार माध्यममा मतकको फोटोृ आएपिी संचार माध्यम बाटै हाम्रो कलेजका ववद्यानथा समेतको हताहनत भएको जानकारी भएको नथयो। घटनाको ७ ददन पनि हामी ननज श्रीयम चौलागाईको घरमा गई बझ्दा ननजलु े आफ्नो जमनानमा रहेकी ददवी र घरमा रहेकी

[104] घटना नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना- ५, अनसु चीु -५ को नस.न.२०६ अन्तगता रहेको ।

[105] घटना नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना- ५, अनसु चीु -५ को नस.न.२०७ अन्तगता रहेको ।

आमालाई समेत प्रदशनामा जान के ुरा जानकारी गराएका रहेिन। ् २३ गते सांझ हाम्रो कलेजमा कुनै घटना भएको नथएन तर सो ददन सामान्तजक संजालमा ग्लोबल कलेजको होस्टेलमा िाराहरुमाथी दव्यवा ु हार भएको भनी अफवाह फैनलएकोसम्म जानकारी प्रहरीले गराएको नथयो। हामीले कुनै होस्टेल संचालन नगरेको र कुनै घटना नभएको समेत प्रहरी लाई जानकारी गराएका नथयौं। भदौ २४ गते प्रदशनाकारीहरु कलेजमा पनस तोडफोड आगजनी गरी ठुलो क्षनत भएको ि। कलेजको क्षनत सम्बन्त्िमा प्रहरी लगायत यस आयोगमा समेत ननवेदन ददएका िौं। कलेजको भवन, सभरा, कम्प्यटरु , स्माटा बोड ा लगायत शैन्त्क्षक सामाग्रीहरुको साननमा न्त्जआईसी ईन्त्स्योरेन्त्स कम्पननमा ववमा रहेको ि तर हाल सम्म क्षनत अनसारको ु पनःननमााण गदाा लाग्नु रकम ववमा वापत प्राप्त हे न नसकु ेको र ददन समेत आनाकानन गरर रहेकोले पनः ु ननमााणमा समस्या भएको ि र ननयनमत शैन्त्क्षक कायिाम समेत प्रभाववत हनु अवस्था िे । 106

<u>२०९. ओरररयण्ट कलेज बसन्त्िारा ु का कायिाम ननदेशक तलसीराम भण्डारी ु को कागज ब्यहोराः</u> म बसन्त्िारा ु न्त्स्थत ओरररयण्ट कलेजमा कायरात िु। नमनत २०८२ भदौ २३ गते पवहलो नसफ्टको कक्षा सम्पन्न भएपिी सम्पूण ाववध्याथीहरुलाई ननयनमत रुपमै सवारी सािनबाट आ-आफ्नो घर तफा पठाईएको नथयो। दोश्रो नसफ्ट ददनको ११०० बजबाट शे रु हु नु गरे ेकोमा सो ददन समेत ननयनमत रुपमा अध्यापन सचारु रहु ेकोमा ददनको कररव १२०० बज नयाँ वाने श्वर एरीयामा तनावग्रस्त भएको े समाचारहरु सन्नमा आएपिी सम्पु ूणा बच्चाहरुलाई ननजहरुको अनभभावकलाई जानकारी गराई अन्त्दाजी १२३० बज क्लास बन्त्द गराई वच्चाहरुलाई घरतफा पठाईएको नथयो। उि ददनको न्त्जयनजे डे (Gen-Z) यवा पु स्ताद्वारा गरराएका प्रदशना ु मा हाम्रो कलेजबाट ४ जना ववध्याथीहरु कलेज रेसमै सहभागी भए को कुरा पिी थाहा पाएका हौं। उि प्रदशनामा हाम्रो कलेजबाट व्यवस्थापवकय वहसावमा कुनै सहभागीता रहेको नथएन। उि आन्त्दोलनमा सहभागी भएका वच्चाहरु नबहानको नसफ्टमा कक्षा १२ मा अध्ययनरत रहेका र ननजहरु उि ददन कलेजमा अनपन्त्स्थत रही घरबाटु ै आन्त्दोलनमा सहभागी हन गएका ु भन्ने बन्त्झएको िु । ननजहरु आन्त्दोलनमा सहभागी हाँदा कु ुनै घाईते वा मानववय क्षनत भएको िैन। हाम्रो कलेजमा कुनै भौनतक क्षनत समेत भएको िैन। 210

---

106 घटना नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना- ३, अनसु ची ु -५ को नस.न.२०८ अन्त्तगता रहेको । 210 घटना नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना- ३, अनसु ची ु -५ को नस.नं.२०९ अन्त्तगता रहेको ।

२१०. डा. तोवर्मा काकीको कागज ब्यहोरा: भदौ २३ गते म संसदीय सनमनतको बैठकमा सहभागी नथए। कररव १०:३० बज नबहाननतर बाने श्वर े क्षेरमा आन्दोलन चवकाएको थाहा पाएपनि म गाडी चढेर बानश्वरतफा ननन्स्के ंदा बबरमहलको पल ु पग्न भन्दा अगानड नु ै गाडी रोवकयो र मलाई अगानड नजान भननयो तर मैले म जसरी पनन जानपा ु भनी ्यहााँबाट एक जना माननसको बाइकमा नलफ्ट नलएर अगानड बढे । केही अगानड बढेपनि बाइकपनन जान सक्न अवस्था भएन र ्यहााँबाट नमनभवनको पिानडको बाटो वहडे ेर नसनभल हन्स्पटल पगु ।म नसनभल हन्स्पटल जााँदा ्यता नभरतफाको गल्ली बाटोमा ने ै प्रहरीहरु फाइररङ गररररहेका नथए भन े प्रदशनाकारीहरु ढुङ्गा प्रहार गररररहेका नथए। दब ुै पक्षको भीडन्त भैरहेको नथयो। मैले प्रदशानकारी भाईबवहनीहरुलाई सम्झाए र सरक्षाकमीलाई पनन सम्झाए। तरु , ्यहााँ कसैले पनन सन्न ेु मान्ने अवस्था नथएन। म आन्दोलनको बीच बाटो हदु ै नसनभल हन्स्पटल पगु । ्यहा घाइते ेहरु आउन शरु भई सकु ेको नथयो। ्यनतबला सायद े १२ बन्तजसकेको नथयो जस्तो लाग्ि। म हन्स्पटलको बावहर बसेर घाइतेहरुको उपचारमा सहजीकरण गररररहेको नथय। लगातार घाइतेहरु हन्स्पटलमा आई रहेका नथए। कनतपय प्रदशनाकारीहरु सामान्य उपचार गराउदै फेरी आन्दोलनमा गईहाल्थे, मैले नजाउ भनर सम्झाउदा पनन उनीहरुले े हामीलाई नरोक्नहोस हामी जानु पिा भन्थु े। म ििरै पटक अस्पतालबाट बावहर ननस्केर सरक्षाकमीहरुलाई पनन यस्तो नगनु होस भनाु र सम्झाउने कोन्शस गरे े, उनीहरुले पनन मैले भनको से नु नने । प्रहरील् े हानको गोली अश्रे ग्यााँस अस्पतालनभरसम्मु ै आई पगु को े नथयो। अस्पतालको अवस्था ननकै ददानाक नथयो। म ्यो रात घाइतेहरुको उपचारमा संलग्न भई अस्पतालमानै बसे। अस्पतालमा सबै स्वास्थ्यकमीहरु उपचारमा िवटनै रहन भएको नथयो।ु

२४ गते नबहानैदेन्त्ि बानश्वरक्षेर तनावग्रस्त नथयो। कररव े १० बजनतर घाइते ेहरु अस्पताल ल्याउन शरु भु ैसकेको नथयो। म सब हेरेर बनसरहन सवकन र बावहर ननस्केर संसदभवन नभर पसेको नथए। मलाई नभर नजान सबैले भनननै रहेका नथए। मैले संसद भवन पररसर नभर एउटा माननस लनडरहेको देििको नथए। उसको नाडी ििाम्दा चाल नपाएपनि मैले अस्पताल लैजान लगाए।मैले प्रदशनाकारीहरुलाई तोडफोड नगन ाभनर आग्रह गररररहे ेको नथए। म ्यहााँबाट ननन्स्कएर फेरर नसनभल अस्पतालमानै गए। घाइतेहरुको सामान्य उपचारमा म पनन संलग्न भए। रानतसम्म पनन अस्पतालमा घाइतेहरु आई नै रहेका नथए। ्यहााँ उपचार हन नसकु ेकाहरुको अन्त्य अस्पतालमा पठाउनको लानग पनन मैले सहजीकरण

गरेको नथए।म ्यो रातपनन अस्पतालमानै बसे। भदौ २५ गते नबहान नसनभल अस्पतालबाट ननन्स्कएको हो। यो घटना एकदमै दिदायी भयो। मु ैले प्रहरीले संयमता अपनाएको देन्त्िन ।[107]

२११. ददल भर्ण पाठकु ले यस आयोगमा ब्यि गरेको भनाइको ब्यहोराः

२०८२ साल भाद्र २३ र २४ गते Gen-Z पस्ताहरुबाट भएको प्रदशना ु को िममा संघीय संसद भवन, नसहंदरबार, सबोच्च अदालत, Hilton Hotel लगायतका स्थानमा आगजनी तथा तोडफोड हनु का साथु ै ठूलो सख्यामा माननसहरुको म्यृ समु ेत भएको सन्त्दभमाा Hilton Hotel मा आगजनी हनु को ु पिानड तपाईंले सञ्चालन गरेको ‘टफ टक ववथ ददलभर्ण ू पाठक’ नामको यत्यु ु ब च्यानलमाफात वहलटन होटलबारे नभनडओ ररपोटा प्रसारण गरेको कारण मख्य हो भननन्त्ि नन? ु तपाईंले उि प्रशारण कायिा ममा Hilton Hotel सम्बन्त्िी नबर्य उठाउनको पिानडको कारण कु े नथयो? उि कायिामको सामग्रीलाई प्रशारणपूब ातथ्य जाँच (Fact Check) कसरी गरएको नथयो? कायिा म प्रशारणपनि सामान्त्जक सन्त्जालमा के कस्ता प्रनतवियाहरु आए? तपाईंले आफ्नो कायिाममा वहल्टन होटलबारे उि ररपोटा प्रशारणगदाा परकार आचारसंवहता पालना गनभयोा ु \भएन? तपाईंले वहल्टन होटलमा आगजनी भएपनि कुनै Clarification जारी गन भयोा ु ? भन्ने प्रश्नहरुमा ननजले आफ्नो भनाई तपनसल बमोन्त्जम ब्यि गरेको । परकाररता लोकतन्त्रको मेरुदण्ड हो । आजको लोकतान्त्न्त्रक समाजमा व्यावसावयक परकाररता केवल सूचना प्रवाह गने माध्यम होइन, राष्ट्रको नैनतक ददशाननदेशक हो । िराब शासन र भ्रष्टाचारका ववरुद्ध परकाररता मौन बस्न सक्दैन । िोजमूलक परकाररतामाफात शन्त्ि दरुपयोगु ,

घोटाला र अननयनमतता उजागर गन र सबा ु ैलाई जवाफदेही एवं उत्तरदायी बनाउन परकाररताको ु प्रमि न्त्जम्मु ेवारी हो । नपालको से ंववविनले प्रस तथा अनभव्यन्त्ि स्वतन्त्रता से ननन्श्चत गरु ेको ि । यसले परकारलाई ननभीक भएर स्य लेख्न र बोल्न काननी आिार ददएको िु । तर स्वतन्त्रता साँगै न्त्जम्मेवारी पनन आउाँि । स्यता, ननष्पक्षता र सन्त्तलन कायम गनु ना ु ै व्यावसावयकताको मूल आिार हो । परकाररता भनको अन्त्िो समथना े होइन, राष्ट्रको दीघकाालीन वहतलाई केन्त्द्रमा राि ेर स्य बोल्न ु हो । स्य बोल्न साहसे , गलतको ववरोि गने दृढता र जनताको पक्षमा उनभन प्रनतबद्धता ने ै मेरो परकाररताप्रनतको वास्तववक ववश्वास हो । परकाररताले राजनीनतक दल र सरकारलाई जवाफदेही बनाउाँि । यसले

[107] घटना नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना- २, अनसु ची ु -५ को नस.न.२११अन्त्तगता रहेको ।

शन्त्िशाली व्यन्त्िहरूलाई प्रश्न गने, नागररकका आवाज र गनासालाई रावष्ट्रय ु बहसमा ल्याउन, े पारदन्र्शताा र सशासनको मागलाई बनलयो बनाउनु े, तथा काननी ननकाय र ननगरानी ु संस्थालाई कारबाहीतफा घ्यानाकर्णा गने काम गदाि। यवह ववश्वासले म ववगत ३३ वर्दान्त्ि परकाररताको माध्यमबाट देश र जनताको हक र वहतका लानग वियान्शल रहेको िु र अन्न्तम सास रवहन्जलसम्म वियान्शल रहन प्रनतवद्धता ि ।े [108]

२१२. गर आवानसय नै पाली सङघका पे ब ाू अध्यक्ष राजन्द्र के ुमार शमाको भनाई ब्यहोराः भदौ २३ र २४ गते भएको जनजी आन्दोलनलाई केेवल एउटा राजनीनतक घटनाका रुपमा मार बझ्नु ठु ूलो भल हू नु ि। यो आन्दोलन गरीे बी, बरोजगारीे , बढ्दो आनथका असमानता र राज्यको कमजोर सेवा प्रवाहको पररणाम स्वरुप उपन्न भएको सामान्जक नबष्फोट हो । नबदेशमा रहेका कररब ८० लाि नपालीहरु दे ेशको अबस्था देिेर न्त्चन्न्तत िन । राज्यको उत्तरदावयत्व श् ून्य हनु ु नैं यो आन्दोलनको मूल जड हो
।[109][110]

२१३. उध्योग बान्णज्य महासघ, नाँ पाे लको कागज ब्यहोरा राज्य सञ्चालन प्रणाली र राज्य सञ्चालकको भनमका र वियाकलापको ववरोिमा गत भदौमा भएको ू यवापु स्ताको आन्दोलनलु े राजनीनतक पररवतनासँगै स्वच्ि र मयाददत काम र रोजगारी, आनथका समवद्ध ृ र आनथका तथा सामान्जक ववकासको माग गरेको स्पष्ट देन्त्िन्त्ि । यवा पु स्तालु े नतन प्रववनिमा ु आिाररत व्यवसायको ववकास माफात उद्यमशीलता र रोजगारीको सननन्श्चतताको अपु ेक्षा गरेका िन ् । यवा पु स्ताको उद्यमशीु लता, रोजगारी र बहक्षेरगत आनथका ु एवम सामान्जक ववकासको अप् ेक्षाले साकार रुप नलन ननजी क्षरेको सवलताको उपयोग अननवाय ाहन्त्ि ।ु पजीँु , उद्यमशीलता र प्रववनिको उपयोगमा ननजी क्षेरको सम्भावनालाई पूण ापररचालन नगरेसम्म अथतान्त्रको ववकासको आिार तयार हाँदु ैन । ्यसैले, यवापु स्ताको ु अपेक्षा बमोन्जमको शासकीय सिारु , आनथका तथा सामान्जक रुपान्तरणका लानग ननजी क्षेरलाई प्रो्साहन र प्रबिना गन जरुरी हाु न्त्ि । तरु , पनिल्लो यवा ु आन्दोलनको िममा ननजी क्षेरमानथ गरएको

---

[108] घटना नबबरण कागजको सक्कल प्रनत पाना- २, अनसु चीु -५ को नस.न.२१२ अन्तगता रहेको ।

[109] प्राप्त कागजको सक्कल प्रनत पाना- ६, अनसु चीु -५ को नस.न. अन्तगता रहेको ।

[110] प्राप्त कागजको सक्कल प्रनत पाना- ५, अनसु चीु -५ को नस.न. अन्तगता रहेको ।

प्रहार, रोजगारीको आिारका रुपमा रहेका उद्योग तथा व्यावसावयक प्रनतष्ठान र उद्यमीको ननजी सम्पन्त्तमा गररएको श्रृङ्खलावद्ध आिमण र आगजनीबाट ननजी क्षेरको मनोबल कमजोर हाँदा यु वा पु स्ताु ले रािेको अपक्षा अने सार रोजगारी नसजनाु ा गने क्षेरमा ठूलो लगानी गने साहस र चाहना अझै पूण ारुपमा जागत हृ न सक्नु अवस्था देेन्त्िदैंन। ननजी क्षेरको सहभानगता र संलग्नता ववना कुनै पनन देशको ववकास सम्भव िैन भन्ने तथ्य स्थावपत भइसकेको ि। यसथा, आन्त्दोलनको कारण ननजी क्षेरलाई परेको पीडा र हानीको कुनै मौदद्रक मूल्य नभएता पनन आगामी ददनमा यस प्रकारको घटनाको पनरावु न्त्त हृ न नददनु प्रनतबद्धता एवमे ् सोही अनसारको आवश्यक प्रबन्त्ि गरी कमजोर रहु ेको मनोबललाई मानथ उठाउन यस्तै प्रकारका आन्त्दोलनबाट प्रभाववत देशहरुले ननजी क्षेरको सरक्षा र प्रवु िािनका लानग गरेको प्रयासलाई पनन अनभवको रुपमा ग्रहण गदै नु पाल सरकारे, मन्त्त्रपररर्द्ले "ननजी क्षेरको सरु क्षा र प्रविान रणनीनतक योजना स्वीकृत गरी लाग गनु आवश्यक ि।।ु [214]

उन्त्ल्लन्त्ित बयान र घटना ववरण सम्बन्त्िी ववस्तत कागज अनुसु ूची ५ मा संलग् न गररएको ि।

नस.नं.	नाम थर	पाना	फाईल नम्बर	समह	नबबरण
१(क)	राष्ट्रपनत रामचन्द्र पौडेल	६			
१.	पूब ाप्रिानमन्त्री के.पी शमाा ओली	४			
२.	पूब ाप्रिानमन्त्री शर बहादेर दु ेउवा	५			
३.	पूब ाप्रिानमन्त्री पष्पकमल दाहाल (प्रचण्ड)ु	७			
४.	सभामि दुेवराज न्त्घनमरे	१२			
५.	राष्ट्रीय सभा अध्यक्ष नारायण प्रसाद दाहाल	११			
६.	पूब ागहमन्त्री रमृेश लेिक	२०	फाईल-१		
७.	पूब ासंचारमन्त्री पथ्वी सृ ब्बा गुरुङ	८			
८.	पूब ागहमन्त्री रवव लानमृिाने	१०		राजनीनतकमी	बयान कागज
९.	पूब ामेयर बालेन्द्र शाह (बालेन)	३			
१०.	पूब ाप्रिानमन्त्री झलनाथ िनाल				
११.	रववलक्ष्मी न्त्चरकार				घटना नबबरण कागज
१२.	पूव ासांसद राम नारायण नबडारी	३	फाईल-१ (क)		
१३.	पव ाु मख्यसन्त्चव एक नारायण अयालाु	१३			
१४.	संघीय संसद महासन्त्चव पद्म प्रसाद पाण्डेय	११			

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

१५.	पूब ागहसन्त्वव गोकणमा ृणी दवाडी ु	२५	फाईल-२	ननजामनत कमचा ारी	बयान कागज
१६.	संचार सन्त्वव रानिका अयााल	१२			
१७.	सहसन्त्वब आनन्द काफ्ले	८			
१८.	त्कालीन काठमाण्डौ न्जल्ला प्र.न्त्ज.अ. सह सन्त्वव िववलाल ररजाल	५०			
१९.	सह सन्त्वव नलला प्रसाद शमाा	१६			
२०.	समाज कल्याण पररर्दको सदस्य सन्त्वव सरोज कुमार शमाा	६			
२१.	उपसन्त्वव स्यराज जोशी	१२			
२२.	काठमाण्डौ न्जल्ला सहायक प्र.न्त्ज.अ मन्त्िराम ु ररजाल	४			घटना नबबरण
२३.	नडल्लीबजार कारागार प्रशासक बाबराम अयाालु	३			

२४.	जगन्नाथदेवल नन.कारागार प्रशासक वैकुण्ठ राज रेग्मी	३	फाईल-२ (क)		कागज
२५.	प्रिन सेनापनत अशोक राज नसग्देल	१६	फाईल-३	नपाली से ेना	बयान कागज
२६.	सहायक रथी मनोज वैदवार	८			
२७.	प्रमि सु ेनानी ददवाकर िड्का	६			
२८.	प्रमि सु ेनानी गणेश िड्का	१३			
२९.	सेनानी सन्तोर् ढंगु ले	६			
३०.	अ.प्रा प्र.म.नन चन्द्र कुबेर िापङ्ु	३०	फाईल-४	नपाल प्रहरी े	बयान कागज
३१.	प्र.म.नन दान बहादर काकी ु	३२			
३२.	प्र.अ.म.नन न्शद्दी नबिम शाह	२२			
३३.	प्र.ना.म.नन ओम ब.राना	२९			
३४.	प्र.ना.म.नन ववश्व अनिकारी	६९			
३५.	प्र.व.उ श्याम कृष्ण अनिकारी	१२	फाईल-४ (१)		
३६.	प्र.व.उ सोमेन्द्र नसंह राठोर	१०			
३७.	प्र.व.उ दीप सम्सेर ज.ब.रा	२३			
३८.	प्र.उ ऋवर्राम काँडेल	१४	फाईल-४ (२)	नपाल प्रहरी े	बयान कागज
३९.	प्र.उ अवपल राज बोहरा	१३			
४०.	प्र.उ कुलदीप चन्द	८			
४१.	प्र.उ माि व बढाथोकी ु	८			

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

४२.	प्र.ना.उ एनलजा नगरी	११			
४३.	प्र.ना.उ मि कु ुमार थापा	१४			
४४.	प्र.ना.उ सन्दर नतवारीु	२७			
४५.	प्र.ना.उ जागश्वर भण्डारीे	८			
४६.	प्र.ना.उ जयश्वर ररमाल	२३			
४७.	प्र.ना.उ राज बाब महजनाु	८			
४८.	प्र.ना.उ उद्दव नसंह भाट	८			
४९.	प्र.ना.उ सननल जंग शाहु	९			
५०.	प्र.ना.उ सकदु ेब िनाल	१३			
५१.	प्र.ना.उ कृष्ण कु. चन्द	१०			
५२.	प्र.ना.उ ज्ञान बहादर ववष्टु	१०	फाईल-४ (३)		
५३.	प्र.ना.उ जनादान न्धनमरे	९			
५४.	प्र.ना.उ राज कु. श्रेष्ठ	११			
५५.	प्र.ना.उ हरर िनतवडा	३३			
५६.	प्र.ना.उ मन्ल्जल मकारुङ	१२			
५७.	प्र.नन. सदशनाु पन्थी	१२			
५८.	प्र.नन रमेश थापा	५			
५९.	प्र.नन योगराज सवु दीे	४			
६०.	प्र.नन सम्मनत अनिकारीु	१८			
६१.	प्र.नन लक्ष्मी िड्का	५			
६२.	प्र.नन यज्ञराज भट्ट	६	फाईल-४ (४)		

६३.	प्र.नन रमेश ववष्ट	४			
६४.	प्र.नन उद्दव पोिरेल	६			
६५.	प्र.नन शरण नबिम शाह	५			
६६.	प्र.नन नारायण नसहं नबष्ट	५			
६७.	प्र.नन राजन थापा	१३			
६८.	प्र.ब.उ. नवराज अनिकारी	२१			
६९	प्र.ना.उ न्शद्दराज न्यौपान े	६			
७०.	प्र.ना.उ न्चननमाया तामाङ	३			
७१.	प्र.ना.उ जेशी शाह	३			
७२.	प्र.नन ववजय राज नतमन्ल्सना	४			
७३.	प्र.नन नर प्र. पौडेेल	२			
७४.	प्र.व.ना.नन ववरेन्द्र कु. चौिरी	४			
७५.	प्र.व.ना.नन शरद प्र. पाण्डेय	२			घटना नबबरण कागज
७६.	प्र.व.ना.नन ज्ञान प्र. पराजलीु	४		नपाल प्रहरीे	
७७.	प्र.व.ना.नन ओमकार चन्द	३	फाईल-४ (क)		
७८.	प्र.व.ना.नन राज कु. के.सी	२			
७९.	प्र.व.ना.नन दीप बहादर रानाु	३			

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

८०.	प्र.व.ना.नन रणनिर जैशी	३			
८१.	प्र.व.ना.नन जय बहादर नसंहु	२			
८२.	प्र.व.ना.नन शंकर प्र. न्त्वदी मगर	२			
८३.	प्र.ना.नन वहम ब. वव.क.	२			
८४.	प्र.ना.नन रोशन चन्द	२			
८५.	प्र.ना.नन. ददनश राउते	१			
८६.	प्र.स.नन राजन काकी	१			
८७.	प्र.स.नन प्रमोद कु. यादव	२			
८८.	प्र.स.नन प्रददप नसंह िामी	३			
८९.	प्र.स.नन हरेराम कुमाल	२			
९०.	प्र.स.नन िेम राज अनिकारी	२			
९१.	प्र.स.नन नबरेन्द्र नसंह ववष्ट	२			
९२.	प्र.स.नन प्रकाश राय	४			
९३.	प्र.ब.ह ओमलाल पाण्डे	२		नपाल प्रहरीे	घटना नबबरण कागज
९४.	प्र.ब.ह ददपश लामाे	१			
९५.	प्र.ब.ह झेलै थारु चौिरी	१			
९६.	प्र.ब.ह राम चन्द्र यादव	२			
९७.	प्र.ब.ह कुमार राउत	२			
९८.	प्र.ह मान ब.चन्द	३			
९९.	प्र.ह ननरज कु. नसंह	२			
९९(क)	प्र.ह. ददपक प्र.न्त्घनमरे	३			
९९(ि)	प्र.ह. नबनोद थापा	३			
१००.	प्र.स.ह लक्ष्मण राज जैशी	२			
१०१.	प्र.स.ह गणेश िड्का	२			

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

१०२.	प्र.स.ह रुद्र प्र. गौतम	२		नपाल प्रहरीे	घटना नबबरण कागज
१०३.	प्र.स.ह योगन्द्र ब. चन्दे	३			
१०४.	प्र.ज अशोक कु. अवस्थी	२			
१०५.	प्र.ज मनोज ज्ञवाली	२			
१०६.	प्र.ज न्त्जतेन्द्र महत	३			
१०७.	प्र.ज क्षेर राज नतमन्त्ल्सना	२			
१०८.	प्र.ज. वहक्मत नब.क.	२			
१०९.	प्र.ज चमान नसंह िामीु	३			
११०.	प्र.ज बित नगरी	३			
१११.	स.प्र.म.नन राज अयाालु	४४	फाईल-५		
११२.	स.प्र.अ.म.नन नारायणदत्त पौडेल	१७			

११३.	स.प्र.ना.म.नन सरुेश कु. श्रेष्ठ	४४			
११४.	स.प्र.व.उ राजेश उप्रतीे	१४			
११५.	स.प्र.उ राजेश लानमिन े	१०			
११६.	स.प्र.उ रोशन न्धनमरे	१०			
११७.	स.प्र.उ न्जबन के.सी	८	फाईल-५ (१)	सशस्त्र प्रहरी बल	बयान कागज
११८.	स.प्र.ना.उ समन चानलसुे	९			
११९.	स.प्र.ना.उ प्रमोद राय	१३			
१२०.	स.प्र.ना.उ संगम श्रेष्ठ	६			
१२१.	स.प्र.ना.नन सवोि कुु. बढाथोकीु	५	फाईल-५ (क)	सशस्त्र प्रहरी बल	घटना नबबरण कागज
१२२.	स.प्र.ज सनबना लामाु	५			
१२३.	अ.प्रा. रा.अ प्रमि हु तराज थापाु	३०			
१२४.	रा.अ उप्यका अनभयान महाशाििा प्रमि कु ृष्ण प्र. िनाल	१२	फाईल-६	राष्ट्रीय अनसन्ि्ािन ु ववभाग	बयान कागज
१२५.	रा.अ काठमाण्डौ न्जल्ला प्रमि ररबु ेन गच्िेदार	१५			
१२६.	सदन गुरुङु	१०			
१२७.	रक्षा बम	३			
१२८.	िेमराज साउद	४			
१२९.	रोनश प्रिने	३			
१३०.	ववशाल श्रेष्ठ	३			
१३१.	ऋवर् थापा	४	फाईल-७	आयोजक तथा अन्य	बयान तथा घटना नबबरण कागज
१३२.	पर्ोत्तम सुभप्रभात यादवु	२			
१३३.	ववष्ण ढु ुङ्गेल	३			
१३४.	तेनन्जङ दावा लामा	६			
१३५.	डा. रुपश यादवे	३			
१३६.	डा. ववननता प्रिन	२			
१३७.	डा. रमेश पन्त	४	फाईल-८	अस्पताल प्रशासन	घटना नबबरण कागज
१३८.	सवास िरीु	२			
१३९.	आयर् भट्टराईु	२			
१४०.	वकशोर न्धनमरे	३			

१४१.	नर प्रसाद चौिरीे	३	फाईल-९		
१४२.	महेश कु. श्रेष्ठ	२			
१४३.	न्शवराम बाँडा	२			
१४४.	लक्ष्मण श्रेष्ठ	२			
१४५.	सरज पराजुलीु	२			
१४६.	सरोज टन्डन	२		प्रयक्षदशी	

SAMAYA SUTRA MEDIA | TV CHANNEL

१४७.	हररराम थापा मगर	३			घटना नबबरण कागज
१४८.	पावती के.सी	२			
१४९.	सननल दाशु	२			
१५०.	राम श्रेष्ठ	५			
१५१.	नववन बस्नते	३			
१५२.	ववजलेश काकी	४			
१५३.	सन्चन भण्डारी	३			
१५४.	दलराम श्रेष्ठ	२			
१५५.	लोकराज उपाध्याय	२	फाईल-१०	घाईते	घटना नबबरण कागज
१५६.	आयना अनिकारी	३			
१५७.	स्मनत राई	३			
१५८.	आयर् नब.क.ु	२			
१५९.	कृष्ण सनारु	२			
१६०.	मनोज ब. बोहरा	५			
१६१.	संजीत यादव	५			
१६२.	कृष्ण थापा	५			
१६३.	यवराज थापा ु	५			
१६४.	सरुेन्द्र जंग थापा	५			
१६५.	ददपन गेरुङ	५			
१६६.	अशोक राई	५			
१६७.	सन्तोर् चौलागाई	५			
१६८.	सयसा ु न प्रजापनत	५			
१६९.	रववन्द्र पासवान	५			
१७०.	यवराज उपाध्यायु	५			
१७१.	राम चमाका ार	५			
१७२.	समन बोहरा ु	५			
१७३.	नप रोकाया ृ	५			
१७४.	नबजेश तामाङ	३			
१७५.	कुमार उपाध्याय	३			
१७६.	बादल राई	३			
१७७.	एकता शाह	३			
१७८.	शम्भ दंगालु	४			
१७९.	प्रकाश ब. बोहरा	५			
१८०.	भीम ब. दमाई	२			
१८१.	सन्त कु. मेहता	२			
१८२.	नगता कु. शाह	२			
१८३.	काजी रत्न महजना	५			
१८४.	अन्म्बका नब.क	५			
१८५.	अननल भट्ट	५			

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

१८६.	ददनश चौलागाई	५			
१८७.	पावता ी अिकारी	५		मतक पररवार्क्र	घटना नबबरण कागज
१८८.	अनभलाि भट्ट	५			
१८९.	ववरेन्द्र नसंह साउद	५			
१९०.	सननता राई	५	फाईल-११		
१९१.	नारायण श्रेष्ठ	५			
१९२.	सजन न्यौपानु े	५			
१९३.	रामकृष्ण श्रेष्ठ	५			
१९४.	मौसम कुलङु	२			
१९५.	गणेश प्रचौलागाई.	५			
१९६.	बसन्त वकशोर श्रेष्ठ	५			
१९७.	ईश्वर बहादर अनिकारीु	५			
१९८.	वासदु ेव जोशी	५			
१९९.	रचना िनतवडा	५			
२००.	भरत राई	५			
२०१.	ववष्ण बहादुर तामाङु	५			
२०२.	वकनतबा ल्लभ पन्त	५			
२०३.	लोकनाथ गौतम	५			
२०४.	नभम बपराजलीु .	५			
२०५.	अजय कुमार चौिरी	५			
२०६.	केशव बढाथोकीु	५			
२०७.	सनमरा महतु	५			
२०८	िमरा ाज ओझा	३			
२०९	तलसीराम भण्डारीु	३	फाईल-१२	स्कूल\कलेज र अन्त्य	घटना नबबरण कागज
२१०	डा. तोवर्मा काकी	२			
२११	ददल भर्ण पाठकु	२			
२१२	राजेन्द्र कुमार शमाा (गैरआवानसय)	६			
२१३	उद्योग बान्णज्य साँघ	५			

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

पररच्िेद - ६: प्रदशनाको िममा िैरै क्षनत भएका न्त्जल्लाका प्रमि न्त्जल्ला ु अनिकारीहरुबाट प्राप्त घटना वववरण व्यहोरा

आयोगबाट ववनभन्त् न न्त्जल्लामा न्त्जयनजड पे स्ताद्वारा गररएको आन्त्दोलन पु ूवा, आन्त्दोलनको समयमा र आन्त्दोलन पश्च ातको अवस्थाको ववर्यमा यकीन गन ाआन्त्दोलनको िैरै प्रभाव परेको न्त्जल्लाका त्कालीन प्रमि न्त्जल्ला अनिकारीहरुलाई घटना वववरण कागज माग गररएको नथयो। न्त्जल्लाबाट ु प्राप् त घटना वववरणलाई समेत प्रारन्त्म्भक तथ्याङ्कको रुपमा नलई अनसन्त्िान र िानववन गररएको ु नथयो। आयोगबाट माग भएका न्त्जल्लाका त्कालीन प्रमि न्त्जल्ला अनिकारीहरुलु े गरेको घटना वववरण कागजको संन्त्क्षप् त व्यहोरा र वववरणलाई घटना देहायबमोन्त्जम प्रस्तत गररएको ि। ु

६.१. कोशी प्रदेश

<u>६.१.१. न्त्जल्ला प्रशासन मोरङ</u>

म नमनतः २०८१।०९।२४ देिी २०८२।०७।१४ सम्म प्र.न्त्ज.अ.को भनमकामा ू न्त्जल्ला प्रशासन कायाालय, मोरङ्गमा कायरा त नथए। तत ् पश्चात हाल २०८२।०७।१७ देिी म महोत्तरी न्त्जल्लाको प्र.न्त्ज.अ.को भनमकामा ू कायरा त रहेको िु। नपालको े राष्ट्रवहत, सशासनु तथा भ्रष्टाचार ननयन्त्त्रण लगायतका माग रािी न्त्जयनजडे (न्त्जयनजडे) यवा ु पस्ताद्वारा ु नमनत-२०८२ भदौ २४ गतेको घटना र २४ गते रानत नपाली े सेनाको पररचालन पश्चात पनन ववहानसम्म व्यन्त्िगत ररनसइबीका कारण सावजा नक तथा व्यन्त्िगत सम्पन्त्त्तमानथको आिमण भएको देन्त्िन्त्ि र उि प्रदशना का िममा म कायरा त न्त्जल्लामा घटेका मूख्य घटनाहरू, घटनाका कारण, घटनामा संलग्न मूख्य व्यन्त्ि वा समूह साथै सरक्षा ु ननकायहरुको पररचालन र समन्त्वय कस्तो रहेको भन्ने सन्त्दभमा ा यथाथा वववरण यथान्त्शघ्र उपलब्ि गराइददन भनी पर प्राप्त भए अनसारु म ननम्न बमोन्त्जमको वववरण उपलब्ि गराइएको व्यहोरा सादर अनरोिु गदािु। ननम्नः- <u>भाद्र २३ गतेको अवस्था</u>- ववहान ६:०० देिी ददउसो १२:३० सम्म अववरल। ननरन्त्तर वर्ाा भइरहेको वर्ाात को समय मा ववहान ११ वजे कायाालयमा आई शान्त्न्त्तपूणा कायाि म आयोजनको लानग अनमनतु माग गररएको (कायाि म स्थल वहमालयन रोड ववराटनगरमा कररव ७००-१००० को उपन्त्स्थनत रहने र पूणा शान्त्न्त्तपूणा रहने र सशासनु तथा सामान्त्जक सञ्जाल िल्ला ु गराउन माग गने उल्लेि गरेको),

कायिा ममा कररव ८०० जनाको सहभानगता रहेको, मालपोत कायाालय र महानगरपानलकाको कायाालय लन्क्षत गरर ददउसो सामान्य प्रदशना भए पनन अरु सामान्य रहेको, कावह कतै कोवह घाइते हनु े गरर कुनै घटना र बलको प्रयोग नभएको, इटहरीमा २ जना र काठमान्डौमा िेरै आन्दोलनकारीको म्यृ ुभएको सामाचार आए पश्चात आन्दोलनकारी आिोन्शत भएको, PABSON/N-PABSON लगायत संग समन्वय बैठक गरर ३ ददनको लानग स्थानीय तहवाट ववद्यालय ववदाको लानग समन्वय गररएको, बले का ु ६ बजे प्रदेश सरक्षा ु समन्वय सनमनतको बैठक बनस घटनाको िलफल निफंग गररएको, सो ददन मोरंगमा कुनै अवप्रय घटना नघटेको। <u>भाद्र २४ को अवस्था</u>- ववहान ६ बजे देिी कमान्ड पोष्टको बैठक न्जल्ला प्रशासन कायाालयमा वनसएको, न्जल्लामा कुनै जन र िनको क्षनत हनु नददन व्यपक ववमशा गररएको, घटना पूवना ै कफायू आदेश जारी गरेर न्स्थनत लाई सामन्न्यकरण गने तफा श्री गहृ मन्त्रालय र प्रदेशको आन्तररक मानमला मन्त्रालय वाट मौन्ि्क समन्वय गररएको र ववहान ११ बजे वाट कफायू आदेश जारर गररएको, आन्दोलानकारीको मूख्य ननशानाको केन्द्रववन्द ु रहेको प्रदेश सभा भवन जोगाउन हर सम्भव प्रयास गररएको र ददउसो २ बजे सम्म जोगाइएको, सोवह समयमा िावफक चौकमा रहेको आन्तररक राजस्व कायाालयको भवनमा आगजनी गरी आन्दोलानकारी हाम्रो ननयन्त्रणबाट बावहर देन्ि्न थानलएको, सामान्जक सञ्जाल र समाचार बाट प्रिानमन्त्री ज्यूको रान्जनामा आएको र नसंहदरवारमा समेत आगजनी गररएको समाचार सावजा ननक गररएपी सबैनतरको अवस्था ननयन्त्रण बावहर गएको होवक भन्ने सबै पररचानलत सरक्षाकमी ु लाई आभर् भएर मनोवल कमजोर भएको अवस्था देन्ि्एको र प्रदेश सभा भवन वाट आगजननको शरुवातु भई कोइराला ननवास र तत ् पश्चात नन्जकै रहेको न्जल्ला प्रसासन कायाालयमा समेत कररव ३ बजनतरे आन्दोलनकारीको प्रवशे भएको र न्जल्लामा अन्त्य कायाालय तथा ननजी सम्पन्त्त र पाटी कायाालयहरूमा आगजननको प्रारम्भ भएको, यी सम्पूणा घटना अगाडी न्जल्ला न्स्थत राजनननतक दलको बैठक १० वजे वसी न्जल्लामा शान्न्त व्यवस्था कायम गना सावजा ननक अवपल गररएको, ववद्याथी संघ/सङ्गठन लाई समन्वय गरी कुनै अशान्न्त नहोस भनी समन्वय र सचेतना गररएको, न्जल्लामा सबैनतर अशान्न्त र आगजनन भएको अवस्था सम्म हानम न्जल्ला सरक्षा ु सनमनतको सबै टोनल संगै बले का ु ७ बजे सम्म रहेका नथयौ, न्जल्ला न्स्थत १५५ सरकारी कायाालय, ननजी प्रनतष्ठान, ननजी घर र राजनननतक दलको कायाला य नतर क्षनत भएको अवस्था ववध्यमान भएको। <u>घटनाका कारणः</u>-

मूख्य रूपमा राज्य प्रनतको आिोश देन्त्िएको र काठमान्डौ तथा इटहरीको मत्तकृ प्रनतको बदलाको भावना देन्त्िएको। र घ. घटनामा संलग्न मूख्य व्यन्त्ि/समूहः-
आिरभतू रूपमा न्त्जयनजडे आन्दोलनकारीकै अगवाइु रहेको तर सामान्त्जक रूपमा अनभयन्ता भनी कृयान्त्शल, राजनननतक दलहरूको संस्थापन पक्ष इत्तर पक्ष, सामान्त्जक संजाल मा परकाररताको रूपमा देन्त्िएका पारहरू आन्दोलनकारीलाई अव यता उता जाऔ ंभनी उक्साएर ल्याएका तर व्यन्त्िगत रूपमा मैले नन्त्चनकाे पारहरू रहेको भनी आन्दोलन पश्चातको समयमा अपष्टु रूपमा सामान्त्जक रूपमा सननएकोु । <u>सरक्षाु ननकायहरूको पररचालन र समन्वयको अवस्था</u>:- न्त्जल्लामा भाद्र २३ गते केवह पनन बल प्रयोग नभएकोले यहा थप केवह नहोला भन्ने हाम्रो सरक्षाु ववश्लर्णे नथयो। हामी सरक्षाु ननकायको ववचमा समन्वयको कुनै कमी नथएन, भाद्र २४ गते रानत १० बजबाटे नपालीे सेनाको पररचालन पश्चात नपाले आयल ननगमको प्रादेन्त्शक इन्त्िन नडपोमा आगो लगाउने र कारागार कायाालय वाट कैदद वन्न्द भगाउने प्रयास गररएको नथयो तर हाम्रो स्थानीय समन्वय र सरक्षाु पररचालनले ्यो सम्भव नभएको,

समग्रमा यो न्त्जल्लामा वल प्रयोग वाट कोवह घाइते अंग भंग नभएको तर नपाले राज्यभरी आगोजनी भएको सन्देश प्रवाह भए पश्चात हामीले बल प्रयोग नगरर आगजनी वाट यो न्त्जल्लालाई जोगाउन सकेनौ, नपलीे सेनाको पररचालन पश्चात कुनै सावजा नक सम्पन्त्त तथा ननजी सम्पन्त्तमा कावह कतै कुनै क्षनत नभएको अवस्था रहेको व्यहोरा सादर अनरोिु गदािु भन्ने ब्यहोराको मोरङ्ग न्त्जल्लाका त्कालीन प्रमिु न्त्जल्ला अनिकारी इन्द्रदेव यादवले गरेको घटना ववववरण कागज। सक्कल अनसु ूची ६ मा रहेको

<u>६.१.२. न्त्जल्ला प्रशासन कायालाय मकवानपरु</u> नपालकोे राष्ट्रवहत, सशासनु तथा भ्रष् टाचार ननयन्त्रण लगायतका माग रािी न्त्जयनजडे यवाु पस्ताद्वाराु नमनत २०८२ भाद्र २४ गतेको घटना र २४ गते राती नपालीे सेनाको पररचालन पश्चात पनन नबहानसम्म व्यन्त्िगत ररनसइबीका कारण सावजा नक तथा व्यन्त्िगत सम्पन्त्तमानथको आिमण सम्बन्त्िमा उि प्रदशना को िममा मकवानपरु न्त्जल्लामा भएको घट ना सम्बन्त्िी ववववरण साथै सरक्षाु ननकायको पररचालन र समन्वय देहाय बमोन्त्जम रहेको व्यहोरा आदेशानसारु अनरोिु ि। देहायः <u>नमनत २०८२ भाद्र २३ गतेको मख्यु घटनािमः</u>- नमनत २०८२। ०५।

२३ गते १०:०० बजको‍े समयमा न्तजल्ला मकवानपरु हेटौडा उपमहानगरपानलका बडा नं.२ न्त्स्थत हेटौडा उपमहानगरपानलकाको कायाालय अगाडी न्तजयनजडे Youth Against Corruption का अन्त्दाजी १२००/१३०० जना यवा/ववद्याथीहरु‍ु भेला जम्मा भई भ्रष्टाचार ववरुद्ध तथा सामान्त्जक संजाल ननर्िे गरेको नबरोिमा ववनभन्न नाराहरु गदै प्रदशना शरु‍ु भएको, प्रदशना कारीहरु हेटौडा उपमहानगरपानलकाको कायाालयबाट वपप्ले, बद्धचोकु , सीमाचोक, TCN रोड हाँदु ै प्रदेश सभा कायाला य अगानड पगी‍ु नाराबाजी गरर पनः‍ु राम मन्त्ल्दर, बाइपास रोड, TCN रोड, सीमाचोक हाँदु ै बद्धु चोकमा पगी‍ु नाराबाजी गरर ऐ.नमनतको १५:१५ बजको‍े समयमा शान्त्न्तपूणा रुपमा नततरववतर भएको, उि स्थानमा नपाले सशस्त्र प्रहरी बल र नपाले प्रहरीको टोली संयिु रुपमा पररचालन भएको। <u>नमनत २०८२ भाद्र २४ गतेको मख्यु घटनािम</u> -

- अन्त्दाजी ०९:०० बजको समयमा न्तजल्ला मकवानपे र हु ेटौडा उपमहानगरपानलका वडा नं. ४ नसमा चोकमा न्तजयनजडे Youth Against Corruption आवद्द अन्त्दाजी १००/२०० जनाको संख्यामा यवाहरु भु ेला जम्मा भई भ्रष्टाचार ववरुद्ध तथा सामान्त्जक संजाल ननर्ि े गरेको नबरोिमा प्रदशना शरु गरु ेकोमा पिी यवाहरु थवपदु ै अ.१५००/२००० जनाको संख्यामा भेलाजम्मा भई सरकारी कायाालयहरु तोडफोड तथा आगजनी गदै अगाडी बढेको।
- नमनत २०८२। ०५। २४ गते अन्त्दाजी १०:४५ बजको समयमा न्तजल्ला मकवानपे र ु हेटौडा उपमहानगरपानलका बडा नं. २ मनकामना चोक नन्तजकै रहेको मकवानपर बहु मु ििी ु क्याम्पस नभर लगाईएको ववद्याथी संगठनको व्यानर अन्त्दाजी १००/२०० जानको संख्यामा रहेका न्तजयनजडे समथकाहरुले नबद्याथीहरुले तोडफोड गरी वावहर ननन्त्स्कएको।
- अन्त्दाजी ११:३० बजको े समयमा हेटौडा उपमहानगरपानलका वडा नं. १० न्त्स्थत यद्धचोकमा रहु ेको हेटौडा उपमहानगरपानलकाको बोड ातोडफोड गरेको।
- अन्त्दाजी ११:५० बजको े समयमा अ.२००/२५० जनाको संख्यामा रहेका न्तजयनजडे समथकाहरुले मनहरी गाउँपानलका वडा नं. ७ मनहरी बजारमा ईलाका प्रहरी कायाालय नन्तजकै रहेको नपाली काग्रंे से , न.क.पा. एमाले े र न.क.े पा. माओबादद पाटी कायाालयको ताल्चा फोडी कायाालय नभर रहेको टेबल कुसी बावहर ननकाली जलाएको।
- १२:१० बजको समयमा न्तजल्ला मकवानपे र हु ेटौडा उपमहानगरपानलका बडा नं.४ पष्पलाल ु पाका न्त्स्थत रहेको न.क.पा. े एमालेको पाटी कायाालयमा प्रदशनाकारीहरुले आगजनी गरेको।

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

- अन्दाजी १२:४५ बजको समयमा न्जल्ला मकवानपे र हु ेटौंडा उपमहानगरपानलका वडा नं. २ न्स्थत न्जल्ला समन्वय सनमनत मकवानपरको ु ३ तले भवनमा प्रदशनाकारीहरुले तोडफोड तथा आगजनी गरी पूण ारुपमा क्षनत भएको र उद्योग तथा बान्णज्य कायाालयमा तोडफोड गरर २ वटा बाइक र बा १ झ ९४३० नं. को हाइलक्स गाडीमा आगजनी गरेको।
- अन्दाजी १२:५५ बजको समयमा न्जल्ला मकवानपे र हु ेटौडा उपमहानगरपानलका वडा नं. २ न्स्थत न्जल्ला मालपोत कायाालयमा प्रदशनाकारीहरुले तोडफोड तथा आगजनी गरी पूण ा रुपमा क्षनत गरेको।
- अन्दाजी १३:३० बजको समयमा न्जल्ला मकवानपे र हु ेटौडा उ.म.न.पा. १ चौवकटोल न्स्थत वागमती प्रदेशको कृवर् तथा पशपन्त्िी ववकास मन्त्रालयु , भौनतक पवाािार ववकास मन्त्रालयु , श्रम रोजगार तथा यातायात मन्त्रालय, िानपानीे , ऊजाा तथा नसंचाई मन्त्रालय रहेको ६ तले भवन तोडफोड तथा आगजनी गरी पूण ारुपमा क्षनत भएको। पावकाङमा रहेको स्कारवपयो-

  २. कार-१, मो.सा.-१२. स्कुटर-४ यान जली पूण ारुपमा क्षनत भएको 1
- अन्दाजी १३:४० बजको समयमा न्जल्ला मकवानपे र हु ेटौडा उ.म.न.पा. २ न्स्थत वागमती प्रदेश आनथका मानमला तथा योजना मन्त्रालयमा तोडफोड गरी फननचारका सामानहरु ननकाली आगजानी गरी सरकारी मोटरसाईकलमा समेत आगो लगाएको।
- अन्दाजी १३:५५ बजको समयमा न्जल्ला मकवानपे र हु ेटौडा उ.म.न.पा. १ चौवकटोल न्स्थत अन्ख्तयार दरुपयोग ु अनसन्त्िान ु कायाालयमा तोडफोड गरी सवारी सािनहरुमा समेत आगजनी गरेको।
- हेटौडा - अन्दाजी १४:०० बजको समयमा हे ेटौडा उपमहानगरपानलका वडा नं. २ न्स्थत रहेको आन्तरीक राजश्व कायाालय तोडफोड तथा आगजनी गरेको। तोडफोड तथा आगजनीबाट क्यान्ल्टन भवन-१ तोडफोड गरी क्षनत भएको, कायाालयको २ तले भवन पूण ा रुपमा जलेको, मो.सा.-६, गाडी-२ वटा जलेर पूण ारुपमा क्षनत भएको
- अन्दाजी १४:१० बजको समयमा हे ेटौडा उपमहानगरपानलका वडा नं. २ न्स्थत रहेको उच्च अदालत पाटनको हेटौडा ईजलास तोडफोड तथा आगजनी गरेको। तोडफोड तथा आगजनीबाट ३ तले भवन पूण ारुपमा क्षनत भएको, कायाालय संचालनको फननचार, नससाहरु, टेबल, कुसी फुटाई तोडफोड गरेको, ५ वटा मो.सा.र २ बढा ट्याक्सी पूण ारुपमा जलेको ४ वटा कार तोडफोड गरी क्षनत पन्र्याएको। ु

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

- अन्दाजी १४ २० बजकाे समयमा हे ेटौडा उपमहानगरपानलका वडा नं. २ न्स्थत रहेको उच्च सरकारी ववकल कायाालय र न्जल्ला सरकारी ववकल कायाालयमा प्रदशनाकारीहरुले तोडफोड तथा आगजनी गरेको। न्जल्ला सरकारी ववकल कायालायको ३ तले भवनको पवहलो तला आगलागी भई पूणा रुपमा क्षनत भएको, दोश्यो र तेश्रो तलामा तोडफोड गरी क्षनत भएको। पावकाङ गरेको कार-२, मो.सा. ६. साईकल-४ पूण ारुपमा जली नष्ट भए को। उच्च सरकारी ववकल कायाला यको ४ तले भवनको पवहलो तला आगजनीबाट पूण ा रुपमा क्षनत भएको र दोश्रो, तेस्रो तलामा तोडफोड गरी क्षनत पर्याएको। ु
- अन्दाजी १४ ३५ बजकाे समयमा न्जल्ला मकवानपे र हु ेटौंडा उपमहानगरपानलका बडा नं.१० न्स्थत बागमती प्रदेशको प्रदेश सभा भवनमा प्रदशनाकारीहरु प्रवश गरी आगजनी े गरी पूण ारुपमा क्षनत भएको। संत्तददय दलको ३ तल्ले र २ तले १/१ बटा पन्त्ि भवन पूण ारुपमा क्षनत भएको, क्यान्ल्टन/लाईबरीमा े तोडफोड तथा आगजनी गरेको, राविष्ट्रय वान्णज्य बैंकको ATM तोडफोड गरी क्षनत पर्याएक ु ो, मो.सा.-५, स्कुटर-१ जली पूण ारुपमा ििनत भएको।
- अन्दाजी १४:४५ बजकाे समयमा न्जल्ला मकवानपे र हु ेटौडा उपमहानगरपानलका वडा नं. २ न्स्थत रहेको स्वास्थ्य मन्त्रालय र सामान्जक ववकाश मन्त्रालयको ४ तले भवन प्रदशनाकारीहरुले तोडफोड तथा आगजनी गरी पूण ारुपमा क्षनत भएको। जस्ताको ििानो भएको क्यान्ल्टन र गोदाम घर जली पूण ारुपमा क्षनत भएको। पावकाङमा रहेको गाडी-२५, मो.सा.-१५. स्कुटर-७ वटा जलेर पूण ारुपमा क्षनत भएको।
- अन्दाजी १४:५५ बजकाे समयमा न्जल्ला मकवानपे र मनहरी गाउ ाँपानलकाका वडा नं. ९ मा रहेको मनहरी गाउँपानलकाको कायाालयमा प्रदशनाकारीहरुले आगजनी गरेको।
- अन्दाजी १५४५ बजकाे समयमा न्जल्ला मकवानपे र हु ेटौडा उपमहानगरपानलका बडा नं. १९ नवारपानीमा रहे ेको ईलाका प्रहरी कायाालय नवारपानीे मा प्रदशनाकारीहरु प्रवश गरी े आगजनी गरेको।
- अन्दाजी १५.५५ बजकाे समयमा न्जल्ला मकवानपे र हु ेटौडा उपमहानगरपानलका वडा नं. १९ नतनताप्के न्स्थत बाननया ननमााण सेवाको १० कोठाको भईतलु े याड ाप्रदशनाकारीहरु प्रवश गरी तोडफोड तथा आगजनी गरी पे ूण ारुपमा क्षनत भएको। पावकाङमा रहेको वटपर१९, नसमेन्ट बल्कर-२, JCB-१ तोडफोड, नसमेन्ट वल्कर-१, बलेरो-१ र वटपर-१ आगजनी भई पूण ारुपमा क्षनत भएको।

- अन्दाजी १६:१० बजको समयमा न्जल्ला मकवानपे र हु ेटौडा उपमहानगरपानलका वडा नं.
  १ चाईनाक्काटार न्स्थत २ तले बड़ा कायालाय भवनमा रहेको नडन्जटल बोडा, CCTV क्यामरा प्रदशनाकारीहरूले तोडफोड गरेको
- अन्दाजी १६:२० बजको समयमा न्जल्ला मकवानपे र हु ेटौडा उपमहानगरपानलका वडा नं. ११ थानाभयााड न्स्थत सवारी पररक्षण कायाालयमा रहेको स्कारवपयो १, वपकअप-१.
  मो.सा.२ आगजनी गरी पूण ारुपमा रनतः गरेको।
- अन्दाजी १६:२५ बजको े समयमा न्जल्ला मकवानपर हु ेटौडा उपमहानगरपानलका वडा नं. ११ थानाभयााड न्स्थत रहेको यातायात व्यवस्था कायाालयमा प्रदशनाकारीहरुले तोडफोड तथा आगजनी गरी पूण ारुपमा क्षनत गरेको। पावकाङमा रहेको मो.सा. २. स्कुटर-१ समेत जली पूण ारुपमा क्षनत भएको।
- अन्दाजी १६:३० बजेको समयमा न्जल्ला मकवानपर हु ेटौडा उपमहानगरपानलका वडा नं. ११ थानाभयााङ न्स्थत रहेको नारायणी यातायात व्यवसाय कम्पनी प्रा.नल. मा तोडफोड तथा आगजनी गरेको।
- अन्दाजी १६ ३५ बजको समयमा न्जल्ला मकवानपे र हु ेटौडा उपमहानगरपानलका वडा नं. ३ बसामाडी न्स्थत रहेको प्रहरी चौकी बसामाडीमा प्रदशनाकारीहरुले तोडफोड तथा आगजनी गरी पूण ारुपमा क्षनत भए को। आगजनीबाट ८ जना प्रहरी कमचाारीहरुको सम्पूण ा सामानहरु, असोभावका सामानहरु, िाद्यान्न, भाँडाकुडाहरु जली पूण ारुपमा क्षनत भएको। पावकाङमा रहेको मो.सा.१९. स्कुटर-१. एम्बलु ेन्स १ जली पूणा रुपमा शनत भएको।
- अन्दाजी १६:४० बजको समयमा न्जल्ला मकवानपे र हु ेटौडा उपमहानगरपानलका वडा नं. २ न्स्थत रहेको २ तले सहरी ववकाश तथा भवन कायालाय प्रदशनाकारीहरुले तोडफोड तथा आगजनी गरी पूण ारुपमा क्षनत भएको
- अन्दाजी १७:०० बजको समयमा न्जल्ला मकवानपे र हु ेटौडा उपमहानगरपानलका बडा नं. २ न्स्थत रहेको न्जल्ला अदालत मकवानपरमा प्रदशना ु कारीहरु प्रवश गरी कायाालयमा े तोडफोड गरी आगजनी गरेको। तोडफोड तथा आगलागीबाट ६ तले भवन जली पूण ा रुपमा क्षनत भएको, टाटा समो ु -१, बोलेरो-१, वपकअप-१. मोटर-४६, साईकल-७ पूण ारुपमा जलेको, न्ल्टन भवन-१ तोडफोड गरी क्षनत भएको।

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

- अन्दाजी १७:०५ बजको समयमा न्जल्ला मकवानपे र हु ेटौडा उपमहानगरपानलका वडा नं. २ न्स्थत रहेको कोर् तथा लेिा ननयन्त्रक कायाालयमा प्रदशनाकारीहरु प्रवश े गरी कायाालयमा तोडफोड तथा आगजनी गरेको। तोडफोड तथा आगजनीबाट भवनको झ्याल, ढोकामा क्षनत भएको, कम्प्यटर ु ३ थान तोडफोड, कोप ननयन्त्रकको कायका क्षको फायलहरु िरपस्ट गरेको, जने रे ेटरमा आगजनी गरेको, टाटासमो ु -१. मो.सा.-३ जली पूण ारुपमा नष्ट भएको।
- अन्दाजी १७१० बजको समयमा न्जल्ला मकवानपे र हु ेटौडा उपमहानगरपानलका बडा नं. २ न्स्थत रहेको बागमती प्रदेश प्रमि ु सन्त्ववको ३ तले पक्की ननवास प्रदशनाकारीहरुले तोडफोड गरी आगजनी गरी पूण ारुपमा क्षनत भएको।
- अन्दाजी १७:२० बजको समयमा न्जल्ला मकवानपे र हु ेटौडा उपमहानगरपानलका वडा नं. २ न्स्थत रहेको बागमती प्रदेश आन्तररक मानमला तथा कानून मन्त्रालय प्रदशनाकारीहरूले तोडफोड गरेको। TV, ल्यापटप र नगद रु.३०, ००० चोरी लगको े , मो.सा. २, स्कुटर-५ जली नष्ट भएको।
- अन्दाजी १७:३० बजको समयमा न्जल्ला मकवानपे र हु ेटौडा उपमहानगरपानलका वडा नं. २ न्स्थत रहेको नावप कायाालयको ३ तले भवनमा प्रदशनाकारीहरुले तोडफोड तथा आगजनी गरी पूण ारुपमा क्षनत भएको। पावकाङमा रहेको गाडी-२. मो.सा.-१ जली पूण ा रुपमा नष्ट भएको।
- अन्दाजी १७:४० बजको समयमा न्जल्ला मकवानपे र हु ेटौडा उपमहानगरपानलका वडा नं. २. न्स्थत रहेको लोकसेवा आयोग प्रदशनाकारीहरुले तोडफोड गरेको। पावकाङमा रहेको गाडी-१. मो.सा.-१ जली पूण ारुपमा नष्ट भएको।
- बन्दाजी १७:५५ बजको समयमा न्जल्ला मकवानपे र हु ेटौडा उपमहानगरपानलका वडा नं. २ न्स्थत रहेको उद्योग, वान्णज्य, भनी तथा प्रशासन मन्त्रालयको भवनको झ्यालु , ढोका तथा मलगु ट े प्रदशनाकारीहरुले तोडफोड गरेको। पावकाङमा रहेको मो.सा.-२. स्कुटर-१ आगजनी गरी पूण ारुपमा क्षनत भएको।
- अन्दाजी १८:१० बजको समयमा न्जल्ला मकवानपे र हु ेटौडा उपमहानगरपानलका वडा नं. ४ न्स्थत रहेको हेटौडा उपमहानगरपानलकाको ४ नं. वडा कायाालय र न्जल्ला िेलकुद ववकास सनमनतको कायाालयमा प्रदशनाकारीहरुले आगजनी गरेको।
- अन्दाजी १८:१५ बजको समयमा न्जल्ला मकवानपे र हु ेटौडा उपमहानगरपानलका वडा नं. ५ न्स्थत रहेको ववश्वकान्ती कलावती समागी (अजय सु मागी) को घरमा प्रदशना ु कारीहरुले गस्ट े

रुमको झ्यालको नससा फोडेको, ३ वटा गाडी जलाएको, फननचा रको सामान, टेनलनभजन-१, घरमा रहेको १३ वटा कोठाहरु शौचालय सवहत जली नष्ट भएको।

- बन्त्दाजी १८:२० बजको े समयमा न्त्जल्ला मकवानपर हु ेटौडा उपमहानगरपानलका वडा नं. ११ थानाभन्त्याङ्गमा न्त्स्थत रहेको हेटौडा उपमहानगरपानलकाको कृवर् भवनमा प्रदशनाकारीहरुले ढुङ्गामढा तथा तोडफोड गरी ु ३ तले भवनको सम्पूण ाझ्याल, ढोकामा अनत पन्त्याएको। ु

- अन्त्दाजी १८:३५ बजको समयमा न्त्जल्ला मकवानपे र ु हेटौडा उपमहानगरपानलका वडा नं. ११ यानाभयाङ्गमा रहेको प्रदेश आपतकालीन संचालन केन्त्द्र (PEOC), न्त्जल्ला िावफक कायाालय मकवानपरमा प्रदशना ु कारीहरुले तोडफोड तथा आगजनी गरेको।
- अन्त्दाजी १८:३५ बजको समयमा न्त्जल्ला मकवानपे र हु ेटौडा उपमहानगरपानलका वडा नं. ११ थानाभन्त्याङ्गमा रहेको वागमती प्रदेश सहकारी तथा गररवी ननवारण मन्त्रालय प्रदशनाकारीहरुले तोडफोड तथा आगजनी गरेको। पवहलो तला आगलागीवाट पूण ारुपमा क्षनत भएको र दोश्रो तलाको झ्याल, ढोका, फननचा र सामानहरु तोडफोड गरी क्षनत भएको।
- अन्त्दाजी १८:४० बजको समयमा न्त्जल्ला मकवानपे र हु ेटौडा उपमहानगरपानलका वडा नं. ११ थानाभन्त्याङ्गमा रहेको बागमती प्रदेश प्रहरी ववपद् व्यवस्थापन गल्म मकवानपु र ु प्रदशनाकारीहरुले तोडफोड तथा आगजनी गरेको। तोडफोड तथा आगजनीबाट ब्यारेक तथा मेशको ढोका तथा झ्यालहरु क्षनत भएको, मेसमा रहेको TV, फननचा र, भाडाकुडा वानटन-१ तोडफोड गरेको, मो.सा. ४ वटा पूण ारुपमा जली क्षनत भएको।
- अन्त्दाजी १८:४५ बजको समयमा न्त्जल्ला मकवानपे र हु ेटौडा उपमहानगरपानलका वडा नं. ११ न्त्स्थत रहेको ३ तले बडा कायाालय भवन तोडफोड तथा आगजनी गरेको।
- अन्त्दाजी १८:५० बजको समयमा न्त्जल्ला मकवानपे र हु ेटौडा उपमहानगरपानलका वडा नं. १० न्त्स्थत रहेको मदन भण्डारी स्वास्थ्य ववज्ञान प्रनतष्ठानमा प्रदशनाकारीहरुले तोडफोड तथा आगजनी गरेको। तोडफोड तथा आगजनीबाट १२ बटा कोठा भएको २ तले भवन

  जली पूण ारुपमा क्षनत भएको। पावकाङमा रहेको प्राडो गाडी-१. स्कारवपयो-१. EV गाडी-१, कार-१. स्कुटर-१ पूण ा रुपमा क्षनत भएको।
- अन्त्दाजी १९:०० बजको समयमा न्त्जल्ला मकवानपे र हु ेटौडा उपमहानगरपानलका वडा नं. २ न्त्स्थत रहेको ७तले भाटभटेनी सपर माकेटमा प्रदशना ु कारीहरुले तोडफोड/लटपाट र ु आगजनी गरी पूण ारुपमा क्षनत भएको।

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

- अन्दाजी १९.२० बजको समयमा न्तजल्ला मकवानपे र हु े.उ.म.न.पा. ४ न्तस्थत रहेको नकपा े एमालेका नता/से ंववान सभा सदस्य/मकवानपर बहु मु िी क्याम्पसको सु ंचालन सनमनतको अध्यक्ष अनन्त प्रसाद पौडेलकी साढे २ तले घरमा प्रदशनाकारीहरुले तोडफोड तथा आगजनी गरेको। TV, ५ तोला गहना, प्रोजक्टर चोरी लगे को घरको नसनलङमा आगो े लगाई आन्त्शक क्षनत भएको।
- अन्दाजी १९:२५ बजको े समयमा न्तजल्ला मकवानपर ु हे.उ.म.न.पा. ४ न्तस्थत रहेको नभमफेदी गाउँपानलकाका अध्यक्ष वहदम लामाको २ तले घरमा प्रदशनाकारीहरुले तोडफोड तथा आगजनी गरी पूण ारुपमा क्षनत गरेको
- अन्दाजी १९:३० बजको े समयमा न्तजल्ला मकवानपर ु हे.उ.म.न.पा. ४ न्तस्थत रहेको संचयकोर् कायाालयको ३ वटा भवनमा प्रदशनाकारीहरुले तोडफोड तथा आगजनी गरेको। पावकाङमा रहेको स्कारवपयो १. टोयोटा-१. मो.सा.-२. स्कुटर-१ पूण ारुपमा जली नष्ट भएको।
- अन्दाजी १९ ३५ बजको समयमा न्तजल्ला मकवानपे र हु े.उ.म.न.पा. ४ न्तस्थत रहेको वागमती प्रदेशका पूवा मख्यमन्त्री डोरमणी पौडु ेलको ४ तले घरमा प्रदशनाकारीहरुले तोडफोड गरी बावहरी भागमा क्षनत पर्याएको। ु
- अन्दाजी १९:४० बजको े समयमा न्तजल्ला मकवानपर ु हे.उ.म.न.पा. ५ न्तस्थत रहेको बागमती प्रदेशका मख्यमन्त्री माननीय इन्द्रबहादु र बाननयाँको ु३ तले घर प्रदशनाकारीहरुले तोडफोड तथा आगजनी गरी पूण ारुपमा क्षनत पगु को। े उि ववरोिका कायिा महरु सरक्षाथा ु सरक्षा ु योजना अनसारु सरक्षा ु ननकायको टोली िवट गएको। नमनत २०८२ भाद्र २५ गतेको मख्यु घटनािमः

- अन्दाजी १२:५५ बजको समयमा कारागार कायाालय नभमफे ेदी, मकवानपरको ब्लक ु 'क' मा रहेका कैदीबन्दीहरुले उि ब्लक तफाको ३ वटा फलामे गट तोडी नारा जे लु श र ु ढुङ्गामढा गरी सु रक्षा घु ेरा तोडेर बावहर ननस्की मेनगटमा भे ेला जम्मा भई कारागार प्रशासनको भवन, मेनगटे , सशस्त्र प्रहरी बल, नपाल कारागार से रक्षा वु श नभमफे ेदीको

  ज.अ. व्यारु ेक, चेकजाँच कक्ष, कारागार प्रशासनको यसमा तोडफोड/आगजनी गरेको, सो िममा सशस्त्र प्रहरी बल, नपाल कारागार से रक्षा वु ेश नभमफेदीको टोलीले SLR.वाट २ राउण्ड हवाई फायर, ६ राउण्ड अश्रग्याँस फा ु यर गरेको र नपाली से ेना काली प्रसाद गणबाट िवट आए को ७० जनाको टोलीले अन्दाजी २०० राउण्ड हवाई फायर गरेको, उि ब्लकमा रहेका

५५४ जना कैदीबन्दीहरु मध्ये २५९ जना कैदीहरु कारागार कायाालयको पन्श्चम तफाको पिाल भ्काई भागेको, अन्त्य २९५ जना कैदीबन्दीलाई ऐ.०३:३० बजको समयमा ननयन्त्रणमा नलई सम्बन्त्ित ब्लकमा वफताा गररएको र े न्तजल्ला प्यूठान गौमन्त्ि गा.पा.ु -४ घर भएका वर् ा२५ को ददपक सनार (चोरी मु द्दा) र ु न्तजल्ला कवपलवस्त नसद्धाथ ाु न.पा. १० घर भएका वर् ा३३ को नरेश मराउ (कतव्ाु य ज्यान मद्दा) कु ैदीलाई िट्टामा गोली लानग घाइतु े भएको हाँदा उपचारका लानग नु पाल े प्रहरीको टोलीले हेटौडा अस्पताल ल्याईएकोमा उपचार पश्चात वफताा् भएको।

- नमनत २०८२।०५।२५ गते १०:१५ बजको समयमा न्तजल्ला मकवानपे र नभमफु ेदी गापा ६ न्त्स्थत कारागार कायाालय नभमफेदीको ि ब्लकमा रहेको कैदीबन्दीहरु पिाल फुटाई भाग्न े िममा स.प्र.बल, नपाल े कारागार सरक्षा ु बशमा े िवटएको स.प्र.बल, नपालको े टोलीले ननयन्त्रणमा नलन ५ वटा ग्याँस सेल फायर गरी २९६ जना ननयन्त्रणमा नलईएको, १८१ जना कैदी बन्दी फरार भएको।

सरक्षाु ननकायको पररचालन र समन्त्वय

- २०८२ भाद्र २३ र २४ गते भएको घटनामा सरक्षा ननकायहरूबीचको आपसी समन्त्वयकाु लानग प्र.न्तज.अ.को कायकाक्षमा न्तजल्ला न्त्स्थत सरक्षा ु ननकायका प्रमिहरू ु सबै बसी अवस्थाको ववश्लर्ण गररएको नथयो। बल प्रयोग गररएको नथएन। ति से रक्षा सनमनतको ु ननणयाानसार सु रक्षा ननकायको पररचालन र समन्त्वय गररएको ु भन्ने ब्यहोराको मकवानपर ु न्तजल्लाका तत्कालीन प्रमि न्तजल्ला अनिकारी न्त्स्कम श्रु ेष् ठले गरेको घटना वववरण कागज। सक्कल अनसु ूची ६ मा रहेको ि।

<u>६.१.३. न्तजल्ला प्रशासन कायालाय सनसरी :ु</u>

नमनत २०८२।०५।२३ गते अं. १०:४० बजेको समयमा जन्तजी पे स्ता अनभयान इटहरी नगर ु संयोजक सवष्टृ भट्टराई र स्थानीय जन्तजी े नते ृवकताा ृ ववकल रेग्मीको नते ृवमा ृ इटहरीन्त्स्थत गोलचोकमा ववद्याथी र यवाहरु गरी अं. ु १, ००० हजार जनाको संख्यामा भेला जम्मा भई नारा जलु स गदै नगर पररिमा गन ाु शरु गरु ेको, सोही ववरोि प्रदशनाप्रनत ऐक्यबद्धता जनाउदै समावहत भए। पश्च ात सो जलु समा सहभागीहरुको अनु माननत सु ंख्या ४०००/४५०० सय जना रहेको देन्त्िन्त्ि। त्पश्चात नारा जलु सकु ै िममा घूसपैठ गरेका केही व्यन्त्िहरुले उत्तेन्तजत शैलीमा सरकार ववरोिी नाराहरु लगाउन थाले। ति ववरोि जलु स नु ते ृवकतााको काबृ बावहर गई इटहरी उपु महानगरपानलकाको गटमा रहे ेको नडन्तजटल

सूचना बोड ाफुटाई मख्य गु ट भ्काउन िोज्ञे िममा े सोही स्थानमा सरक्षाथ ा ु िवटएका सरक्षाकमीहु रुले रोक्न िोज्दा सरक्षाकमी उपर नु ै प्रदशनाकारीहरुले ढं ुगामढा ु , पेिोल भरेको बोतल, गलु ेली लगायतले प्रहार गरे। सरक्षाकमीहरु ु साँग झडपकै िममा केही प्रदशना कारीहरु उप- महानगरपानलका कायाालयनभर प्रवश गरी ति कायाालयमा रहे ेका थान-२ दमकल, थान-१ पानन ट्याङ्कर लगायत अन्त्य सवारीसािनहरुमा तोडफोड गरी क्षनत पयााउनु का साथु ै नगर प्रमिको कायका ु क्ष, न्त्जन्त्सी शािा, सामान्त्जक ववकास शािा, घर नक्सा तथा भवन ननमााण अनमनतु शािा लगायतमा आगजनी गरेको, ववरोि प्रदशनाको सम्बन्त्िमा जन्त्जी े पस्ताका ु प्रनतननिहरुलाई न्त्जल्ला प्रशासन कायाालय सनसरीबाट ववरोि प्रदशना ु को अनमनत ल्याउन अनु रोि ु गरेको। आन्त्दोलनमा अन्त्य व्यन्त्िहरुको घूसपैठ हन सक्नु भएकोले े सचेत रहन अनरोि गरु ेको।

प्रदशनाकारीहरुको संख्या थवपदै जान िममा उत्ते ेन्त्जत नारा जलु स एवु ं भार्ण, पन्त्ब्लक सेन्त्ल्टमेन्त्ट लगायतको कारणले आन्त्दोलन नेतववववहन बन्न सक्नृ हे ा ँदा आफ्नो वटमलाई निवफङ गन ा ु जन्त्जीे पस्तालाई ु अनरोि ु गरेको, आन्त्दोलनरत नबद्याथीहरु/जन्त्जी े पस्तालाई ु कायिाम स्थलको मख्य ु नबन्त्दबाटु ै सरक्षा गदै स्कवटङ गरी सु रक्षा प्रदान गरु ेको, आन्त्दोलनरत जन्त्जी पे स्ता ववद्याथीहरुसु साँग कायिाम गनका ो लानग माइक तथा साउण्ड नसष्टम नभएको हाँदा दु गाा पाटी प्यालु ेससाँग समन्त्वय गरी आन्त्दोलनरत पक्षका प्रनतननि र प्रहरी कमचा ारी िटी गई साउण्ड नसष्टम ल्याई कायि म व्यवस्थापनमा सहजजीकरण गरी ददएको, सनसरी न्त्जल्लाका प्रमु ि न्त्जल्ला अनिकारी र न्त्जल्ला प्रहरी ु कायाालय सनसरीका प्रमु िलु े नकपा माओवादी के ेन्त्द्रका मदन चडालु साँग समन्त्वय गरी आफ्ना कायकातालााई जन्त्जी प्रदशनाे मा घूसपैठ नगराउन अनरोि गरु ेको, आन्त्दोलनकारी / प्रदशना कारीहरुलाई आफ्ना गनतववनिहरु शान्त्न्त्तपूवका तथा कानूनी दायरामा रहेर सम्पन्त् न गन ा पटकपटक सम्झाई बझाई ु गरेको। ननजहरुले उप-महानगरपानलकामा रहेका दमकलहरु, पानी ट्याङ्करहरु, सवारी सािनहरु लगायतमा तोडफोड गन ाथालेको र कायाालयहरु आगजनी समेत गन ाथाले पश् चात ढं ुगामडा ु , तोडफोड तथा आगजनी नगन ा अनरोि ु गररएको। न्त्जल्ला सरक्षा ु सनमनतका पदानिकारीबाट आन्त्दोलनरत पक्ष/प्रदशना कारीहरुसाँग समन्त्वय गरी कम भन्त्दा कम क्षनत गराई ननजहरुलाई उपमहानगरपानलका एररयाबाट बावहर जानको लानग पटकपटक फोन सम्पका गरी अनरोि गनु का साथा ु ै सो सम्बन्त्िमा उप-महानगरपानलका एररयामा माइवकङ समेत गरेको। न्त्जल्ला प्रशासन कायाालय सनसरीबाट स्थानीय

प्रशासन ु ऐन २०२८ बमोन्जम जारी भएको ननर्िाज्ञा े र ऐ. ऐन बमोन्जम ऐ. कायाालयबाट ददनको १५:३० बजको समयमा जारी भएको कफ्ये ू आदा ेशको सम्बन्त्िमा ववनभन्त् न सञ् चार माध्यमहरुबाट प्रचार प्रसार गररएको, प्रदशना स्थलमा माइवकङ गररएको। नागररक समाज, राजनीनतक दल, प्रदशना कारीका प्रनतननिहरु माफात प्रचारप्रसार गनका साथा ुै समाचार सम्प्रर्ण गररएको। े इटहरी उप-महानगरपानलका तोडफोड र आगजनी गने समूह वा व्यन्त्िमानथ थप मानवीय क्षनत र भौनतक संरचना क्षनत नहोस्/् नबढोस ् भनी आिमण र आगजनीमा संलग्न फ्रन्ट लाइनका माननसहरूलाई न्यूनतम बल प्रयोग गरी ननयन्त्रणमा नलन मारको आदेश पटक पटक ददइएको। तोडफोड तथा आगजनीमा संलग्न १३ जना प्रदशनाकारीहरुलाई सरक्षाकमीलु े ननयन्त्रणमा नलई इलाका प्रहरी इटहरीमा ल्याइएको। उप-महानगरपानलकामा तोडफोड तथा आगजनी पश्च ात प्रदशनाकारीहरुलाई सरक्षाकमीहरुलु े बल प्रयोगको नसद्दान्त मताववक ु नसलनसलेवार रुपमा शन्त्िको प्रयोग गरी उप-महानगरपानलकको कम्पाउण्ड एररयाबाट बावहर ननकाले पश् चात ऐ. २३ गते अ. १७:०० बज ाि भीड इलाका प्रहरी े कायाालय ईटहरीको मेन गट तफा अगानड बढी मे ेन गटमा ढे ंुगा मडा गरु ेको। सोही ददन अ.१७:०० बजको े समयमा ननयन्त्रणमा नलइएका आन्दोलनकारीहरुलाई िुटाउन इलाका प्रहरी कायाालय ईटहरीमा कररव ५, ००० जनाको संख्यामा आएका प्रदशनाकारीहरुको भीडले प्रहरी लन्क्षत आिमण गरे पश् चात प्रहरी कायाालय, हातहनतयार, सवारी सािनहरु, कागजात तथा थनु वाहरु ु समेतको सरक्षाथका ु ो लानग िवटएका नपाल े प्रहरी र सशस्त्र प्रहरी बल नपालको से ंयि सु रक्षा फौजबाट वटयर ु ग्याँस, व्लाङक राउण्ड र लाइभ राउण्डबाट हवाइफायर गरी भीडलाई नततरववतर बनाएको। हवाई फायर पश्च ात नततर ववतर भएको भीडले केही घाइतेहरुलाई आफूसाँग लगको र े २ (दई) जना ु घाइतेहरुलाई सो स्थानमा फेला पारी त्काल प्रहरीले उद्धार गरी िरानन्स्थत वव.वप. कोइराला स्वास्थ्य ववज्ञान प्रनतष्ठानमा उपचाराथ ा पठाइएको। गोली चलाउन आदे ेश प्रमि न्जल्ला अनिकारी वा प्रहरी उपरीक्षक वा सशस्त्र प्रहरी उपरीक्षक वा ु कसैको नलन्त्ित वा मौन्त्िक आदेश नभई कानूनतः नसलनसलेवार बल प्रयोगको नसद्धान्तको आिार र न्जल्ला सरक्षा सनमनतबाट सोही ददन ददनको ु १५:३० देन्त्ि कफ्यू आदा ेश जारी गररएको अवस्थालाई मध्यनजर गरी उप-महानगरपानलका जलाउन सफल उच्ृिङ्िल समूह ननयन्त्रणमा नलएका प्रदशनाकारीहरूलाई वहरासतमि गने आु शयले समेत अन्दाजी ५, ००० को संख्यामा रहेका समूहले

हातहातमा ढुंगा, ग्यावटस, फलामे रड, घरेल हातहनतयारु , पेिोल भररएको बोटल नलई इलाका प्रहरी कायाालय इटहरीमानथ आिमण गरेको अवस्थामा त्काल न्यूनतम बल प्रयोग नगने हो भन थप े क्षनत हन ु सक्न, े प्रहरी कमचारी मन ा सक्न े अवस्थालाई मध्यनजर गरी स्वतःस्फूत ा रूपमा आ्मरक्षाका लानग गोली चलाइएको अवस्था नथयो। इलाका प्रहरी कायाालयमा रहेको नडन्त्जटल नडस्प्ले तोडफोड गरेको, ववनभन्त् न मद्धामा पिाउ गरी ु इलाका प्रहरी कायालायको अगानड सरन्त्क्षत साथ पावकाङ गरी ु रान्त्िएका सवारी सािनहरुमा तोडफोड गरेको, ि िममा केही प्रहरी कमाचारीहरु समत घा े इते भएको, उप-महानगरपानलका पररसरमा तोडफोड तथा आगजनी गने िममा पिाउ गरी इलाका प्रहरी कायाालयको वहरासत कक्षमा रहेका माननसहरुलाई वहरासतमि गराउन भनी प्रहरी कायाालयमा जबरजस्ती प्रवु श गन ा े पटक पटक प्रयास गरेको। सो िममा इलाका प्रहरी कायाालय इटहरी पररसरमा रहेका नपाल प्रहरीले े प्रयोग गने सवारी सािनहरु, इलाका प्रहरी कायाालयका ववनभन्त् न शािाहरु तथा सो स्थानमा रहेका मह्वपूण ा कागजातहरु, हातहनतयारहरु, सञ् चार सािनहरु, वहरासत कक्ष समेतमा ढुंगामढा ु , तोडफोड तथा आगजनीको प्रयास समेत गरी क्षनत पर् या ु उन िोजको। े राजश्व अनसन्त्िान कायाालय ु इटहरीमा न्त्जल्ला सरक्षा सनमनतको कमाण्डपोष्टबाट ु इटहरी चोक र आसपास क्षेरमा भगवतीदल गण इटहरीमा थप मद्दत माग गने ननणया भएको, नमनत २०८२। ०५। २३ गते, पर संख्या ०८२/०८३.चलानी नं.३४ बाट भगवती दल गणको इमेल bhagawatidalgbn@gmail.comमा १६:०३ बज पर पठा े एएको, नपाली से ेनाको टोली १७:२४ बजको े समयमा इटहरी चोकमा पररचालन भएको, सोहीबीच "अननयन्त्न्त्रत भीडले इलाका प्रहरीकायाालय इटहरीमानथ आिमण पश्च ात आ्मरक्षामा गोली चलाउन परेको, नपाली से ेनाको टोली सोही रात फकेको र भोनलपल्ट अथाात भाद्र ् २४ गते रानत १०:०० बज पश् चा े त मार िवटएको। नमनत २०८२/०५/२३ गते भएको जन्त्जी समे ूहको देशव्यापी आन्दोलनको िममा इलाका प्रहरी कायाालय इटहरी अगानड आन्दोलनरत जन्त्जी समे ूहका घरेल हनतयार सवहतको उत्तु ेन्त्जत हल नु पाल े प्रहरी, सशस्र प्रहरी बल नपालका से रु क्षाकमीमानथ ढुंगा-मढा ु , गलु ेली, इटा, नसमेन्त्टका टुका, नससाका बोतल, नससाको बोतलमा पेिोल हाली आगो सल्काई सरक्षाकमीमानथ प्रहार गरी कु ेही सरक्षाकमी ु घाइते बनाई कायाालयको LED Display तथा अनसन्त्िानको िममा कायाालय कम्पाउण्ड बावहर चार ु पांग्र े तथा दई ु पातग्र े सबद ु प्रमाणका सवारी सािन तोडफोड गदाा ि ददन सरक्षाकमीलु े

नसलनसलेवार भीड ननयन्त्रणको नसलनसलेवार नसद्दान्त बमोन्त्जम सम्झाई बझाई अश्रु ग्याँस प्रहार गरीु ,

डमी राउण्ड हवाइफायर गरेको। उि इटहरी उप-महानगरपानलका र इलाका प्रहरी कायाालय इटहरीको झडपमा नपाे ल प्रहरीका प्रनाउ लक्ष्मी भण्डारी, प्रनन कोमल ठाकुर, प्रनन मेघराज अयाला प्र.ना.नन. सोमनाथ ढंुगाना, प्र.स.नन. महेन्द्र प्र. यादव, प्रह कमला थापा, प्रसह परुर्ोत्तम थानदारु , प्र.ज. ननतेश कु मण्डल, प्र.ज. रनबन दजी, ववनकुमार िरी सवहत १० (दश) जना, सशस्त्र प्रहरी बल नपालका से .प्र.ज. संजय थोकर, स.प्र.ज. कुसाङनसत, संजय थारु, सप्रज शन्त्रु ल थारु समेत ४ (चार) जना र इटहरी उमनपा र इप्रका इटहरीमा गरी जम्मा प्रदशानकारी-१५ (पन्त्र) घाइते भएको उि उत्तेन्त्जत जन्त्जी समे ूहले प्रयोग गरेको तपनसलमा उल्लेन्त्ित सीमाको इटाको टुिा गलु ेली समेत बरामद भएको। उि अन्त्दोलनमा प्रदशानकारीहरूले सरक्षालाई प्रहार गरु ेको नगरपानलका गटबावहर े र नभर यरतर िररएको अवस्थामा पेिोलको गन्त्ि आएको आगोले जलेको जस्तो कपडाको सलेवव संवहतको फुटेको नससाको ववयरको बोतल थान २ (दई)ु , पेिोलको गन्त्ि आएको आगोले जलेको जस्तो को बोतल २ (दई) गु लु ेली थान १ (एक) ववनभन्त् न फुटेको नससाको टुिाहरू फेला परेको। इलाका प्रहरी कायाालय इटहरी र इटहरी उप-महानगरपानलकामा जन्त्जी समे ूहले ढंुगा-मढा तथा ु आगजनी गदाा एन्त्शयन राजमाग ा ववस्तारको लानग भ्काइएका घर टहराहरूबाट ननन्त्स्कएका रड इटा, ढंुगा, वटना अनिकांश रूपमा प्रयोग गरी प्रहरी कायाालय तथा उप-महानगरपानलकाको कायाला यमा िआमण गरेको।

घटनाका कारणहरुतफा ववचार गदाा जन्त्जी ने ते ृवकताामा सृ झबु झ पु ूण ानते ृव क्षमता (ृ Leadership Quality) को कमी, आन्त्दोलनमा अन्त्य ववनभन्त्न व्यन्त्ि तथा स्वाथा समूहहरुको घूसपैठ, जन्त्जी े नते ृवकताालृ े जलु समा ु सहभागीहरुको भीडलाई आफ्नो ननयन्त्रणमा राि्न नसक्न, ु जन्त्जी े आन्त्दोलनलाई अझ उत्तेन्त्जत हन सघाउ प्रकु ृनतका ववनभन्त् न भ्रामक र तथ्यहीन फोटो तथा नभनडयोहरु (जस्तैः संसद भवन नयाँ बानश्वरनभर े माननसहरुको लास रहेको आदद) ववनभन्त् न सामान्त्जक सञ् जालहरुमा व्यापक रुपमा पोष्ट तथा शयर गरी सवसाे ाििारणहरुलाई ददग्भ्रनमत बनाउन प्रवे नतृ , जलु समा घु ूसपैठ भएका व्यन्त्िहरुले ददएको उत्तेन्त्जत अनभव्यन्त्िको कारणले जलु समा सहभागी अन्त्य ु व्यन्त्िहरु पनन उत्तेन्त्जत बन्त्दै जान। ु सरकारको कायसा म्पादनप्रनत नागरकहरुको चरम असन्त्तवष्ट र ु ननराशा, प्रदशनाकारीहरुको अनपातमा न्त्यु ून सरक्षाकमीहरुको सु

ंख्या, रातको समय भएकोले पयााप्त प्रकाशको अभाव। साथै न्जल्ला सरक्षा सनमनतमा सशस्त्र प्रहरी उपरीक्षक भएकु ै अवस्थामा समान दजााका सशस्त्र प्रहरी उपरीक्षक ववम हमागाईको ु कमाण्डमा सशस्त्र प्रहरी िवटएको र न्जल्ला सरक्षा ु सनमनत वा कमाण्ड पोष्टमा रहेका सशस्त्र प्रहरी उपरीक्षकसाँग कुनै समन्त्वय गरेको नदेन्त्िएकोले Unity of Command 'भएको नदेन्त्िएको। तोडफोड, लटपाट र आगजनीमा रास्वपा ु , नकपा माओवादी के ेन्द्र लगायतका प्रमि राजनु ैनतक दलहरुमा आवद्ध व्यन्त्िहरु, ववनभन्न वहन्द ु िानमका अनतवादी सोच रहेका व्यन्त्ि तथा दगाा प्रसाई लगायतका स्वाथ ाु समूहहरुको संलग्नता रहेको। ववनभन्त् न सामान्त्जक सञ् जालहरुमा पोष्ट गररएका फोटो तथा नभनडयोहरुको संकलन समेत गरी तोडफोड, लटपाट र आगजनीमा सु ंलग्न व्यन्त्िहरुको पवहचान गने काय ाजारी रहेको। सरक्षा ननकायहरुको पररचालन र समन्त्वय :ु नमनत २०८२। ०५। २३ गते १०:०० बजदे ेन्त्ि नै जन्त्जी प्रदशनाे को सरक्षा व्यवस्थापनको लानग ु इटहरीको गोल चोकमा प्रनाउको कमाण्डमा ३० जना स्थानीय प्रहरी र थप मद्दत स्वरुप नप्रववसे ु गण दहवीबाट प्रननको कु माण्डमा ५० जना सवहत जम्मा ८० जना नपाल प्रहरी र सप्रनाउको े कमाण्डमा ५५ जना सशस्त्र प्रहरी सवहत कूल १३५ जना सरक्षाकमी पररचालन गररएको। ु प्रदशनाकारीहरुको संख्या अनपेन्त्क्षत रुपमा बढ्न थालेपनि सो क्षेरमा थप सरक्षाकमीहरु पररचालन ु गदै गएकोमा उि भीड नते ृवको काबृ भन्दा बावहर गई हु लमा पररणत भए पश् चाु त सो भीडले सरकारी सम्पन्त्तहरुको तोडफोड र आगजनी जस्ता उच्िृङिल र कानून ववपरीतका गनतववनिहरु गन ा थालेपनि सरक्षाकमीहरुको सु ंख्या थप गरी इटहरी क्षेरमा नपाल प्रहरी तफा प्रे .उ. समन कु ुमार नतन्त्मसनाको कमाण्डमा २२२ जना र सशस्त्र प्रहरी बल तफा स.प्र.उ. ननमला कुमार थापाको कमाण्डमा १४१ जना सशस्त्र प्रहरी गरी कूल जम्मा ३६३ जना सरक्षाकमी पररचालन गररएको। ु प्रदशना स्थलको त्कालीन वस्तन्त्स्थनतु को सम्बन्त्िमा तालक ु कायाालयमा जाहेर गरी तालक ु कायाालयबाट भए गरेको ननदेशन मताववक सु ंयमता अपनाई न्त्यूनतम बल प्रयोग गरी क्षनत गराउन उन्त्मि भीडलाई व्यवस्थापन गने प्रयास गरीएको। तथावपु , उि भीड उत्तेन्त्जत र अराजक भई अं. १५:२० बजको समयमा सो भीडले े इटहरी उप-महानगरपानलकाको कायाला यमा आगजनी, तोडफोड, कायाालय प्रयोजनका सामाग्री लटपाटु , चोरी तथा अनत आवश्यक सवारी सािन दमकल समेतमा तोडफोड गरे पश् चात बल प्रयोगको नसद्दान्त मताववक नसलनसलु ेवार रुपमा न्त्यूनतम बल प्रयोग गरी उि भीडलाई उप. महानगरपानलका बावहर ननकानलएको सो स्थानबाट केही प्रदशनाकारीहरुलाई ननयन्त्रणमा नलई इलाका प्रहरी कायाालय इटहरीको वहरासत कक्षमा लनग रान्त्िएको।

इटहरी उप-महानगरपानलकाको कायाालय तोडफोड, लटपाट ु तथा आगजनीमा संलग्न रहेका माननसहरुलाई ननयन्त्रणमा नलई वहरासतमा राििेको ववर्यलाई नलएर प्रदशनाकारीहरुले ननर्िाज्ञा े

आदेशको उलङ्घन गरी अं. १६:५० बजको समयमा इलाका प्रहरी कायाला‍े य इटहरीमा ढं‍ुगामडा‍ु , तोडफोड, गलु ‍ेली प्रहार जस्ता अराजक गनतववनिहरु गन ‍ाथाले पश् चात सरक्षाकमीहरुलु ‍े न्त्यूनतम बल प्रयोगको नसद्धान्त अनरुप कानु ‍ून बमोन्त्जम नसलनसलेवार रुपमा वटयर ग्याँस प्रहार, ब्लाङ्क राउण्ड हवाई फायर र लाइभ राउण्ड हवाई फायर गररएको। सरक्षाकमीलु ‍े हदै सम्मको संयमता अपनाई न्त्यूनतम बल प्रयोग गरी भीड ननयन्त्रण एवं व्यवस्थापनको प्रयास गरेकोमा उत्तेन्त्जत भीडले कानून ववपरीतका गनतववनिहरु गदै सरक्षाकमीमानथ नु ‍ै आिमण गन ‍ाथालेपनि सरक्षाकमीहरु‍ु साँग भएको मडभु ‍ेडमा प्रदशनाकारीहरु घाइते भई उपचारको

‍िममा २ जनाको म्यृ समु ‍ेत भएको। कफ्यू ‍ा तथा ननर्‍िाज्ञा ‍े आदेशको अवज्ञा गरी ‍ि ददन नबहान १०:०० बजको ‍े समयबाट नै प्रदशनाकारीहरुले ववनभन्न सहरी तथा ग्रानमण भेगका चोकहरुमा भेला जम्मा भई प्रदशना गन ‍ाशरु ‍ु गरेको, अं. ५००/६०० सय जनाको संख्यामा रहेको जन्त्जी प्रदशना‍े कारीहरुको उच्‍िृङ्खल समूह अं. २२:३० बजको समयमा झे म्का कारागारमा पु गी कारागारमा रहु ‍ेका १, ७९६ जना कैदी वन्दीहरु जबरजस्ती भगाएको। १२:३० बजको समयबाट प्रदशना‍े कारीहरुले कानून ववपरीतका उच्‍िृङिल तथा अराजक गनतववनिहरु गदै इलाका प्रहरी कायाालय इटहरी, पकली लगायतका ववनभन्त् न प्रहरी कायाालयहरु, इटहरी उप-महानगरपानलका, इनरुवा नगरपानलका, आन्तररक राजस्व कायाालय इटहरी, राजस्व अनसन्त्‍िान कायाालय ईटहरी‍ु , यातयात व्यवस्था कायाालय सवारी तथा लाइसेन्त्स कायाालय लगायतका सरकारी कायाालयहरु, ववनभन्न गैह्र सरकारी कायाालयहरु र ननजी सम्पन्त्तहरुमा तोडफोड, लटपाट तथा आगजनी‍ु को कारणले भएको क्षनतको वववरण प्रवर्त गररने ने ‍ै ‍ि। अन्त्घल्लो ददन बसेको न्त्जल्ला सरक्षा सनमनतको बु ‍ैठकले संयि रुपमा सु रक्षाकमी पररचालन गने ‍ु ननणया गरे बमोन्त्जम नमनत २०८२। ०५। २४ गते नबहानैदेन्त्‍ि नै जन्त्जी प्रदशना‍े को सरक्षा ‍ु व्यवस्थापनको लानग सनसरी न्त्जल्लामा कायरा‍ु त सबै प्रहरी र सशस्त्र प्रहरीका सरक्षाकमी पररचालन ‍ु गररएको। राजिानी लगायतका अन्त्य ववनभन्त् न स्थानहरुमा घटेका अन्त्घल्लो ददनका घटनाहरुलाई दृवष्टगत गरी मानवीय क्षनत हन नददन भरमग्दु र प्रयास गरु ‍ेको कारणले मानवीय क्षनत नभएको। प्रदशानकारीहरुको संख्या थवपदै जान ‍िममा उत्ते ‍ेन्त्जत नारा जलु स एवु ‍ं भार्ण, पन्त्ब्लक सेन्त्ल्टमेन्त्ट लगायतको कारणले आन्दोलन नते ‍्व वववहन बन्न सक्नृ हे ‍ाँदा आफ्नो वटमलाई निवफङ गन ‍ा‍ु जन्त्जी‍े पस्तालाई अनु रो‍ि गरु ‍ेको,

आन्दोलनरत नबद्याथीहरु/जन्त्जी पे स्तालाई कायिा ु म स्थलको मख्य ववन्दु ु वाटै सरक्षा गदै स्कवटङ गरी सु रक्षा प्रदान गररएको भाद्र ु २४गतेका ददन सरक्षाकमीलु े हदै सम्मको संयमता अपनाई न्त्यूनतम बल प्रयोग गरी भीड ननयन्त्रण एवं व्यवस्थापनको प्रयास गरेको एवं मानवीय क्षनत हन नददनु उद्देश्य नलएके ै कारणले सरक्षाकमीहरु ु साँग भएको मडभु ेडमा कुनै पनन प्रदशना कारीहरु गम्भीर घाइते तथा म्यृ नभएको भन्त् नु े व्यहोराको सनसरी न्त्जल्लाका त्कालीन ु प्रमि न्त्जल्ला अनिकारी िमेन्द्रकु ुमार नमश्रले गरेको घटना वववरण कागज सक्कल अनसु ूची ६ मा रहेको

<u>६.१.४. न्त्जल्ला प्रशासन कायाला य, झापा :</u>

- २०८२ भाद्र २२ गतेका ददन केही यवा ु ववद्याथीहरुले न्त्जल्ला प्रशासन कायाालयबाट भाद्र २३ गते आफूहरुले भद्रपरबाट नबताामोडसम्म शान्त्तपु ूण ारैली ननकाल्न भनी अने मती माग ु भएको। सरक्षा सनमनतको बु ैठक बसी सो सम्बन्त्िमा िलफल गररएको सोही बमोन्त्जम नमनत २०८२। ०५। २३ गते अन्त्दाजी १०:३५ बजको समयबाट न्त्जल्ला झापा दमक ने .पा.-५ न्त्स्थत आकाश े पल ु ििेउमा सरकारले ननयमन गने उद्देश्यले बन्द गराएको सामान्त्जक सञ् जालको ववरोिमा यथ अफ दमकु , झापाको आयोजनामा न्त्जयनजडे PROTEST AGAIN CORRUPTION CORRUPT POLTICIANS SOCIAL MEDIA लेन्त्िएको ब्यानर सवहत अन्त्दाजी २०० जनाको संख्यामा राजमागकाो दईतफा बाटो अवरोि नहु नु गरी प्ले ेकाडहारु बोकी ववरोि कायिाम गरेको।
- आयोजकले कायिाम समापनको घोर्णा गरे पनन उि समूह नाराबाजी गदै रैली ननकाली बजार पररिमा गदै दमक नगरपानलकाअगानड आई नारावाजी गनका ाु साथै दमक नगरपानलकाको गट ते था गटमा रहे ेको नस.सी. वटभी तोडफोड गरी कायाालय पररसरमा रहेका केही सवारीसािनहरु गटबावहर ननकाली आगजानी गरी क्षनत े पर् या ु उन थालेको। प्रहरीले सामान्त्य बल प्रयोग गरी थप क्षनत हन नददएको। ु
- ्यसैगरी सोही ददन (भाद्र २३ गते) अंदाजी ११:३० बजको समयमा न्त्जल्ला झापा नबताा े मोड न.पा. -५ मन्त्िचौक नन्त्जक वन स्टप मल ु बावहर कररव ५५० जना स्वत:स्फूत ारुपमा भेला जम्मा भई नपालको े झण्डा तथा ववनभन्त् न प्ले काडहारु बोकी ववरोि रैली गरेकोमा आन्दोलनकारी थवपदै अन्त्दाजी संख्या ५, ००० को हाराहारीमा पगु को े , त्पश्चात रैली पनः ु मन्त्ि चोकबाट नबु ताामोड नगरपानलका बावहर पगी नाराबाजी गरी कु ेही उग्र व्यन्त्िहरुले नगरपानलकाको कायालायतफा ढुङ्गा हानी नगरपानलकाको अगानडपट्टीको झ्यालका नससा फुटाउनका साथु ै उपमेयर तथा

कमचाारीहरुलाई बावहर ननन्स्कन समेत नददएको। उल्लेन्त्ित घटनाको सम्बन्त्िमा सरक्षा ु सनमनतको बैठकमा िलफल हाँदा ु ती दवु ै स्थानीय तहका आन्तररक समस्या (नबतामाोड नगरपानलकामा उपमेयर र रा.प्र.पा.बाट ननवाान्चत वडा नं. ८ का वडाध्यक्षबीचको वववाद तथा दमक नगरपानलका नभरको राजनैनतक न्त्िचातानी) का कारण यी घटना भएको ववश् लेर्ण गररएको।

- भाद्र २३ गते काठमाडौंको घटना तथा सोही ददन साँाझ त्कालीन गहमन्त्रीज्यू ूले रान्जनामा ददनभए पश् चाु त न्जल्लाबाट मन्त्रालयमा सम्पका गन ार ननदेशन माग गन ासमेत केही कदठनाई भएको। उन्त्ल्लन्त्ित अवस्थालाई मध्यनजर गरी भाद्र २३ गते साँाझ बसेको सरक्षा ु सनमनतको पवहलो बैठकले रानतको समयमा उच्िृङ्खल गनतववनि नहोस ् भन्त् न अनभप्रायले े सोही ददन बले की ु ०८:३० बजबाट े २४ गते नबहान ०५:०० बजसम्म नबताामोड नगरपानलका े क्षेरमा कफ्यू आदा ेश जारी गरेको। ्यसैगरी सोही ददन बले की पु नः बसु ेको बैठकको ननणया बाट भाद्र २३ गते बले की ु १०:०० बाट २४ गते नबहान ०५:०० बजसम्म दमक े नगरपानलका क्षेरमा कफ्यू आदा ेश जारी गरी सूचना प्रवाह गररएको।
- भाद्र २४ गते नबहान बसेको बैठकले सो ददन नबहान १०:३० बजबा े ट साँाझ ०७:०० बजसम्म नबताामोड र दमक क्षेरमा कफ्ये ू आदा ेश जारी गरेको। सोही ददन बसेको अको बैठकले भद्रपर नगरपानलका क्षेरमा ननर्ु िाज्ञा लगा े उन ननणया े गरेको। भाद्र २४ गते नबहान ०७:०० बजबाट नबताामोड र दमक क्षेरमा भीडे बढ दै गएको र १०:३० बाट लाग भएको ु कफ्यू ा अवज्ञा गदै नबताामोड र दमकमा भीड जम्मा भई नाराबाजी गन ाशरु गरु ेका।
- उि िममा नबताामोड न्स्थत मन्त्िचोकमा ठु ूलो संख्यामा जम्मा भएको भीडले शरुमा ु नबताामोड चोकमा रहेको िावफक प्रहरीको पूरा नो कायाालयमा रहेका कागजात तथा फननचार बावहर ल्याएर आगजानी गरी क्षनत पर् याु एको। मन्त्िचोकबाट ु ५/६ हजारको संख्यामा आएको उत्तेजक भीडले नबताामोड नगरपानलका भवनमा पनन नाराबाजी र तोडफोड गन ा थालेको। साथै, नबताामोड न्स्थत राजनीनतक दलका पाटी कायाालयहरुमा तोडफोड तथा आगजनी गरेको।
- दमकमा पनन नगर पररिमा पश्च ात उत्तेजक भीडले नगरपानलका कायालायमा ढंुगामडा र ु आगजनी गन ाशरु गरु ेको। दमक तथा नबताामोडको घटना पश् चात अराजक समूहले गौरादह, कन्काई, अजनिराा ु , मेची, भद्रपर नगरपानलका तथा बाह्रदशीु , बिशान्त्तु , कचनाकवल तथा झापा गाउँपानलकाका प्रशासननक भवन तथा वडा कायाालयहरु, मेची भन्सार कायाालय, भद्रपर

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

ु भन्सार कायाालय लगायत केही सरकारी कायाालय र केही राजनैनतक दलका पाटी कायाालयहरुमा समेत तोडफोड र आगजनी गरेको।

- ददउँसो २ बज पश् चाे त मोटरसाइकलहरुमा सवार समूहको अगवाईमा उत्तु ेजक समूहले ववनभन् न राजनैनतक दल सम्बद्ध जनप्रनतननिि तथा नताहरुका ननजीे घरहरुमा समेत आगजनी र तोडफोड गरेको। सरन्क्षत हु नु भनी प्रहरी कायाालयमा रान्ि्एका जनप्रनतननिहरु चढ्ने े सवारीसािन समेत अराजक समूहले बावहर ननकालेर आगो लगाएको।
- प्रहरी अन्त्यर व्यस्त भएको मौकािोपी इलाका प्रहरी कायाालय, दमकमा आएको अराजक समूहले प्रहरीमानथ ननघाात आिमण गरी प्रहरीका हनतयार, गोलीगठ्ठा र बन्दोबस्तीका सामान तथा पोशाक समेत लटु ेर लगको। िावफक प्रहरी कायाालये , नबताामोडमा आगजनी गराउनका साथै ग्याँस नसनलण्डरहरु समेत ववष् फोट गराएको तथा िावफक प्रहरीका पोशाक तथा सरसामान सबै लटु ेर लगको। ्यसे ैगरी इलाका प्रहरी कायाालय, नबताामोडबाट पनन प्रहरीका हनतयार, गोलीगठ्ठा र बन्दोबस्तीका सामान तथा पोशाक समेत लटु ेर लगको। ले वटएका ु हनतयारबाट आन्दोलनकारीबाट फायररगं समेत गरेएको। अ्यनिक भीडका कारण थप सरक्षाकमी तथा अश्रु ग्याँु स सेल पठाउन सक्न अवस्था समे ेत नभएको।
- प्रहरीबाट प्राप् त जानकारी अनसार ु उ् श्रंृिल समूहले न्जल्ला िावफक प्रहरी कायाालय परररसरनभर कायाालयको भवनमा िाना पकाउन ग्याँस े नसनलण्डर ववष्फोट गराउन िममा े ति समूहका केही सख्त घाइते भई उपचारत रहेको, मतकमध्यृ े कोवह ति घटनामा परेका पनन हन्सक्नु े, साथै हनतयार लटु ेर लगको समे ूहबाट गोली प्रहार समेत भएको हन्सक्नु । े नबताामोडमा उपचार रहेका घाइतेहरुमध्ये ३ जनाको म्यृ भएको ु ि। ती कहाँको घटनामा घाइते भएका नथए भन्न े स्पष्ट नभएको। साथै गोली लागकाहरुलाईपनन कस्ले े गोली हानको े नथयो भन् ने यकीन गन ाभन नसवकएको। आन्दोलनकारीहरुले े दमक र नबताामोडमा गरेको तोडफोड पश्च ात ग्रानमण क्षेरमा रहेका वा अन्त्यर रहेका प्रहरी यननटहरुमा रानत ु २१:०० बजसे म्म आगजानी तथा तोडफोड गरेको। "
- यसिममा भाद्र २३ र २४ गते न्जल्लाभर नपाल प्रहरीको तफाबाट े ४९६ राउण्ड हवाई फायर, २५४ सेल अश्रग्याँस प्रहार भएको ि भनु सशस्त्र प्रहरीवलका तफाबाट े १२ राउण्ड हवाई फायर, १६६ सेल अश्रग्याँस प्रहार भएको सम्बन्न्ि्त कायाालय प्रमु िबाु ट जानकारी प्राप् त भएको ि।
- घटनाका कारण र संलग्न व्यन्ि्हरुको ववर्यमा ववश् लेर्ण गदाा २३ गते दमक र नबताामोड नगरपानलका परररसर र भवनमा भएको ढंुगामडाको ु मख्य ु कारण ्यहाँका

जनप्रनतनननिहरुबीचको समस्या, स्रोत सािनमा पहाँच नपाएका दलका कायकाु ताहारुको समथना र संलग्नता रहेको देन्त्िन्त्ि। सामान्त्जक सञ् जाल बन्द गररनाले ररसाएको समूहलाई जलु सु मा सहभागी गराउन र उत्तेन्त्जत बनाउन सम्भव भएको।

- २४ गतेका घटनाहरु हनु मा भनु े २३ गते काठमाडौंमा भएको झडपमा परी घाइते तथा म्यृ ु हनु हरुका फोटाहरु से ंलग्न रािी सामान्त्जक सञ् जालहरुमा गरएका आह्वानको प्रभाव २४ गते काठमाडौंमा भएका आगजनी, तोडफोड र आिमण लगायतका घटनाहरुले भीडलाई उत्तेन्त्जत बन्त् न मद्दत गरेको देन्त्िन्त्ि।
- स्थानीय तहका जनप्रनतनननिहरुको व्यवहार तथा स्रोत सािनको दरुपयोग गरु ेको भन्त् ने महशस गरु ेकाहरुले पनन समथना गरेको देन्त्िन्त्ि। प्रहरी नभए ढुक्कले अपरािकम ागन ापाइन े नथयो भन्त् ने ठान्त् नेहरु, प्रहरीले कारवाही गरेकाहरु लगायतको सहभानगताले पनन भीडलाई उत्तेजक बनाउन मद्दत गरेको देन्त्िन्त्ि। एकैसाथ सबैनतर आिमण हन थालु ेपनि ववशर् गरे ेर २४ गते २ बजपनि प्रहरी ये ननटहरुमाु नथ नै आिमण हन थालु ेपनि प्रहरी आफ्ना हनतयारको सरक्षामा व्यस्त हु नु पदाा पनन ु उ् श्रंृिलता अझ बढ्न पगु को। े
- लाग ु और्ि सेवनकताा, सहचालक, पहाडनतरबाट झरेर सानोनतनो काममा, जानगरमा संलग्न/बरोजगार व्यन्त्िे , प्रहरी िावफक प्रहरी कारवाहीमा परेका व्यन्त्ि तथा अन्त्य सरकारी कायाालयहरु असन्तष्ट ु ववचौनलयाहरु, केन्द्रीय सरकार तथा स्थानीय सरकारमा सहभागी नभएका/अवसर नपाएका राजनीनतक दलका कायकातााहरु पनन संलग्न भएको देन्त्िन्त्ि।

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

सरक्षा ु ननकायहरुको पररचालन र समन्वयः

- भाद्र २२ गतेबाट नै सरक्षा ु सनमनतका सदस्यहरुवीच पटक पटक अनौपचाररक तथा औपचाररक बैठक तथा िलफलहरु भएका।
- भाद्र २३ गते नबहान ११ बजेबाटनै प्रमि न्तजल्ला अनिकारीको कक्षमा नु पाल प्रहरीे , सशस्त्र प्रहरी बल, नपाल र रावष्ट्रय अने सन्त्िान कायाालयका प्रमु ि ु बसी मातहतबाट सूचना संकलन तथा िलफल गरी सम्बन्त्ित सरक्षा प्रमु िबाट मातहतलाई आवश्यक ननदेशन ददनु कायहाे रु भएका। थप जनशन्त्ि पररचालन समेत गरररएको। भाद्र २४ गते नबहान १० बजबाट न्तजल्ला े प्रशासन कायाालयमा सरक्षा ु सनमनतका पदानिकारी सन्त्मनलत कमाण्डपोष्ट िडा गरी वस्तन्त्स्थनत बु झ्नु े, िलफल गने तथा मातहतको मनोवल उकास्न ननरन्तर प्रयास भएको। भाद्र २३ र २४ गते नपाल प्रहरी र सशस्त्रे प्रहरी बल, नपाले को टोली पररचालन भएको नथयो। २४ गते रानत ११ बज पश् चाे त भन ने पाली से ेनाले समेत जन्त्य सरक्षा ननकायसु ाँग ै सामूवहक गस्ती पेिोनलङ गरेको। समग्रमा भन्त् नपदाा ु सरक्षा ु ननकायहरुबीचको समन्वय सन्तोर्जनक रहेको भन्त् ने व्यहोराको झापा न्तजल्लाका त्कालीन प्रमि न्तजल्ला अनिकारी ु गोपालकुमार अनिकारीले गरेको घटना वववरण कागज। सक् कल अनसु ूची ६ मा रहेको ि।

६.२. मिैश प्रदेश

<u>६.२.१. न्तजल्ला प्रशासन कायाला य पसा ा :</u> जन्त्जी (न्तजयनजे डे) यवा पु स्ताहरुका राष्ट्रवहु त सशासन र भ्रष्टाचार ननयन्त्रण लगायतका माग रािी ु देशभर जस्तै पसाा न्तजल्लाको सदरमकाम ववरगु ंजमा भाद्र २३ गते ददनको ११.०० बजदे ेन्त्ि कररब एक घण्टाजनत घण्टाघरमा उपन्त्स्थत भै बजार पररिममा गरी रैली सवहत सचेतनामूलक कायिाम गने गरी कायिाम तय गरी सो बमोन्त्जम शान्त्तपूण ारुपमा कायिाम सञ् चालन गरी सम्पन्त् न भएको। सो ददन देशभर भएको आन्दोलन ववरोि समेतका कायिामहरु मध्य े काठमाडौंमा सरक्षा ु ननकायहरुमा भएको बल प्रयोगबाट आन्दोलनकारी यवाहरुको मु ृयु (हताहत) भएको िबरबाट ु न्तजल्लामा आन्दोलनकारीहरु पनः जम्मा भु ै ववरोिका कायिाम गन ाशरु भएको नथयो। सोही ददन ु भाद्र २३ गते अन्त्दाजी ददनको ५:०० बजपनि आन्दोलनकारीहरु घण्टाघरमा जम्मा भई से रक्षा ु ननकायबाट गरररएको बल प्रयोगबाट काठमाडौंमा म्यृ भएका आन्दोलनका ववरोिमा कायिा ु म शरु ु गरररएको, साझ कररव ६-७ बजदे ेन्त्ि भीड उत्तेन्त्जत भई िावफक नडभाइडर तोडफोड गने, आगजनी गने समेतका कायिाम शरु गरररएपु नि सरक्षाकमीबाट सम्झाइ बु झाइ गदाा समु ेत भीड ननयन्त्रण गन ा नसवकएपनि रानत ९:०० बजदे ेन्त्ि भोनल पल्ट भाद्र २४ गते नबहान ९:०० बजसम्म े वीरगंज

बजारको ननन्श्चत क्षेर तोवक कफ्यू आदा ेश जारी गरी भीड नततरववतर साम्य गररएको। भोनलपल्ट भाद्र २४ गते नबहान ८:०० बज न्तजल्लाे प्रशासन कायाालयको बैठक कक्षमा न्तजल्ला न्त्स्थत राजनीनतक दल, सरक्षा ननकायका प्रमु ि सवहत सवदा ु लीय सवपा क्षीय बैठक राि ी आन्त्दोलनको अवस्था हन सक्नु सम्भाववत क्षनतको आे कलनाँ , कफ्यू आदा ेशलाई ननरन्तरता ददन नददने र न्तजल्लामा े शान्त्त स- ुव्यवस्था कायम गन ासरक्षा ननु कायले गनपने काम समा ु ेतका ववर्यमा िलफल गरी सझाब ु संकलन गररएको नथयो। सवदालीय सवपा क्षीय बैठक समापन भएपनि बैठकमा प्राप् त सझावु , शान्त्त सरक्षाको अवस्थालाई मध्यनजर गरी भाद्र ु २४ गते ददनको ११:०० बजदे ेन्त्ि पनःकफ्यु ू आदा ेश जारी गरी शान्त्त सरक्षा कायम गन ा ु प्रयत्न गररएको नथयो। भाद्र २४ गते सरक्षाका मु लतः दु ईवटा ननकाय ु नपाल प्रहरी र सशस्त्र प्रहरी बल ने पाल शान्त्त से रक्षा कायम गन ा ु वफल्डमा िवटएको नथयो। यो पररन्त्स्थनतको आकलन गरी नं पाली से ेनाले समेत कफ्यू आदा ेश तोवकएको क्षेरमा पररचालन गन ा अनरोि गररएकोमा नु पाली े सेनाले सेना वफल्डमा िवटदा बल प्रयोग गने न्त्स्थनतमा मानवीय क्षनत हन्त्सक्नु आे कलन गरी आफ्नो तालं क ननकायको ननदेशन पन्त्िदा ु ै समन्त्वय गदै गरेको अवस्था नथयो। ववरगंजमा सो ददन आन्त्दोलनकारी र अन्त्य समूह एकीकृत भै नाराजलु स गनेु , भीडभाड हनु िम े बढेको, मूलतःभीड घण्टाघरहरुको अगानड जम्मा भै नाराजलु स गररएको अवस्था रहु ेको नथयो। सामान्त्जक सञ् जालमा ददनको कररव १-२ बजनतर काठमाडौंमा नसे ंहदरबार, व्यवस्थावपका संसद रहेको अन्तरावष्ट्रय सम्मेलन केन्द्र भवन, सवोच्च अदालत, राष्ट्रपनत कायाालय लगायतका महत्वपूण ा ननकायका संरचनामा भएको क्षनतको समाचार एवं प्रमि राजनीनतक दलका नु ताहरुको ननजी घर े आवासमा क्षनत भएको समाचार सामान्त्जक सञ् जालमा नभनडयो समेत आएपनि न्तजल्लामा भीड उत्तेन्त्जत भै घण्टाघर नन्तजकको प्रहरी बीट, नपाल टे ेनलकम कायाालय र सवारी सािनमा तोडफोड आगजनी गने गरेको र तत पश् चा् त नबरगंज महानगरपानलका लगायत व्यन्त्िका घरमा समेत तोडफोड, लटपाट ु र आगजनी गने गरेको अवस्था रह् यो। सोही ददन रानत १०:०० बजपनि ने पाली से ेनाको प्रिान सेनापनतको मन्तव्य पश् चातको ववज्ञनप्त र आदेश बमोन्त्जम नपाली से ेना समेत वफल्डमा िटी तीन वटै सरक्षा ननकायको समन्त्वयात्मक ु पहलबाट रानत १०:०० बज पश् चाे त थप क्षनत हन पाएन। ु भाद्र २३ गते बालसिार गु हबाट कृ ेही बालबानलका गट तोडी भागे को र कारागारको गे ेट समेत तोड्न िोज्दा सरक्षाकमीबाट रोवकएको र ु २५ गते नबहान कारागारको कम्पाउण्ड वालमा प्वाल िनी कैदी माग्न िोज्दा माइवकङ्ग गरी सम्झाई बझाई गररएको र ततु पश् चा् त अश्रग्याँसु , हवाइ फायर गरी कैदीवन्दीलाई भाग्नबाट रोवकएको नथयो। त्पश्चात न्तजल्लामा ल् टपाटु , तोडफोड र आगजनीका घटना घटेको र शान्त्त सरक्षाको अवस्था सु ंयनमत बन्त्दै गएको नथयो। भाद्र २३ गतेदेन्त्ि भाद्र मसान्तसम्मको अवनिमा कफ्यू, ा

ननर्िाज्ञाे , दंगाग्रस्त क्षेर घोर्णा गरी तीनवटै सरक्षा ु ननकायको समन्वयात्मक रुपमा पररचालन गरी गस्ती तथा पेिनलङ्ग गरी न्स्थनतलाई ननयन्त्रणमा नलई सामान्यीकरण गररएको नथयो। आन्दोलनकारीबाट आिमण गरी वीरगंज महानगरपानलका, नगर कायपाानलकाको कायाालयमा रहेका प्रायः सबैजसो कायाालय भवन र सवारी सािनहरु, प्रदीप यादव, पूव ामन्त्री एवं पूव ाप्रनतननि सभा सदस्य, अजय चौरनसया, पूव ामन्त्री एंव प्रनतननि सभा सदस्य राजकुमार गप्ताु , पूव ामन्त्री एवं प्रनतननि सभा सदस्य लाल बाब राउतु , पूव ामन्त्री, मिश प्रदेशको घरसाँगै रहेको २ बटा चारपांग्र सवारी सािन े समेत आगजनी भएका। अननल रुगंटा, संवविानसभा सदस्य, ननजको घर कम्पाउण्डमा रहेका ४ घर मध्ये ३ घर पूण ारुपले क्षनत भएको र सवारी सािनमा समेत आगजनी र तोडफोड भएको। यसै घटनामा आगजनीका िममा घर नभर परी एक जना कामदार न्शलादेवी दसाररन जनलु घाइते भएको र उपचारका िममा काठमाडौंमा ननिन भएको। राजशमान े नसंह, नगर प्रमि ु वीरगञ्ज महानगरपानलका, ननजको दईवटा घरमध्यु े एउटा घर पूणरुापले क्षनत भएको अकै घरमा भइू तला र पवहलो तलामा आगजनी र मानथल्लो तलामा तोडफोड भएको।

्यसैगरी नपाल टे ेनलकम, घण्टाघर कायाालयमा आगजनी गदाा भाँइु तला पूण ारुपमा क्षनत मानथल्लो तलामा व्याििमा आगजनी र तोडफोड, कायाालय नभर र पररसरमा रहेकै सवारी सािन र चार पांग्र े गाडी, अटोररक्सा, मोटरसाइकल समेत ६ वटा सािन जली पूण ानष्ट भएको, आन्तररक राजश्व कायाालयः मोटरसाइकलमा आगजनी, भइतल्लाू का अनभलेि लगायतका कागजात जली नष्ट भएको, मानथल्लो तलामा तोडफोड, लटपाटु , उच्च अदालत, जनकपर वीु रगंज इजलाशः अदालतको गटमा े तोडफोड गदै तीनवटा मोटरसाइकलमा तोडफोड र आगजनी, यातायात व्यवस्था कायाालय, वीरगंज तोडफोड र आगजनी, वीरगंज महानगरपानलकाका वडा नं. ९, १०, ११, १४, २१. २६ र ३१ का वड कायाालयहरुमा, न्जल्ला प्रहरी कायाालय अन्तगता का इलाका प्रहरी, प्रहरी चौकी र प्रहरीनबट समेतका भवनमा, कारागार कायाालय, पसाा कारागारको गट तोडफोड गररएकोे , बाल सिर गु हमा ृ तोडफोड गरी बालवन्दीहरु सिर गु हबाट भागृ को। े आन्दोलनका कारणहरु ववचार गदाा भाद्र २३ गते काठमाडौंमा आन्दोलनकारी न्जयनजडे यवा ु पस्ताका बालबानलकाहरुको मु ्यृ भएकोु , घाइते भएको घटना सामान्जक सञ् जाल एवं समाचारमा व्यापक भएपनि बले कीपि आन्दोलनकारीहरु सु ंगदठत भै आन्दोलनमा होनमएको, भदौ २४ गते काठमाडौँमा नसंहदरबार व्यवस्थावपका संसद रहेको अन्तरराविष्ट्रय सम्मेलन केन्द्र, सवोच्च अदालत, ववशर्

अदालते , राष्ट्रपनत ननवास लगायतका सरकारी भवन एवं राष्ट्रपनत रामचन्द्र पौडेल, त्कालीन प्रिानमन्त्री केपी शमाा ओली, पूव ाप्रिानमन्त्री शरबहादे र दु ेउवा, पष्पकमल दाहाल ु 'प्रचण्ड" को ननजी ननवास आन्दोलनकारीहरुले जलाएको समाचार व्याप्त भएको एवं सामान्जक सञ् जालमा Live प्रसारण भएपनि सोको प्रभाव परी भीड उत्तेन्जत भै आगजनीमा उरेको साथै शासन व्यवस्था एवं शानसत व्यवस्था सञ् चालन गने उच्च नते ृवप्रनत सवसा ृ ाि िारणको नकारा्मक सोच। आन्दोलन न्जयनजडे यवा पु स्ता ु हरुद्वारा गररएको भनीएता पनन भाद्र २४ गतेको सरकारी भवन एवम ् व्यन्त् िको ननजी घरमा सवारी साि निमा आगजनी, तोडफोड, लटपाट गनमा ु ा घूसपैठ भै अन्त्य उमेर समूहका व्यन्त् ि, समाजका उदण्ड र नकारा्मक सोच भएका व्यन्त् ि एवं सवारी चालक, सहचालक, कलकारा ि िानाहरुमा कायरात मजदर रु कामदारहरु रहेको अनमान गररएको ि। ु सरक्षा ु ननकायहरुको पररचालन र समन्त्वयः भाद्र २३ र २४ गते र ृयसपनिका घटनाहरु ननयन्त्रण नलन न्जल्लामा न्जल्लान्स्थत सरक्षा ु ननकायहरु नपाली से ेना, नपाल प्रहरी े , सशस्त्र प्रहरी बल नपाले , रावष्ट्रय अनसन्त् ि िान न्जल्ला कायाालयबीच ु राम्रो एवं समिु र सम्बन्त् ि रहु ेको नथयो। भाद्र २४ गते अवप्रय घटना घट्न सक्न पे ूवाानमान गरी ु कफ्यू आदा ेश जारी गररएको नथयो। नपाल प्रहरी र सशस्त्र प्रहरी बलबाट मार शान्न्त से रक्षा कायम ु गन ाअसम्भव प्राय भएकोले नपाली से ेना पररचालन गन ानलन्त् ित एवं मौन्त् िक अनरो ि गररु एकोमा नपाली से ेनाको केन्द्रीय कमाण्डको आदेशानसार भाद्र ु २४ गते रानत १०:०० बजपनि मार नपाली े सेना पररचालन भएको, सो ददनको ११:०० वजदे ेन्त् ि कफ्यूको आदा ेशसाँगै नपाली से ेना, नपाल प्रहरी े , सशस्त्र प्रहरी बल नपालको फौज से ंयि रुपमा पररचालन गन ा ु सवकएको भए सो ददनको घटना घट्न नददनगरी ननयन्त्रण गन ा े सवकन अने मान गररएको ि। ु पसाा न्जल्लामा भाद्र २४ गते रानत १०:०० बज े नपाली े सेना पररचालन भएपनि न्जल्ला सदरमकामबाट टाढा रहु ेको केही स्थानीय तह र बडा कायाालयमा भएको तोडफोड एवं आगजनी वाहेक ि िासै उल्लेख्य घटना भएका ि िैनन। म हाल् सम्बन्त्त् ित कायाालयमा नरहेको र सरक्षा सम्बद्ध ु पदानिकारी र कायाालयका कमचाारीहरुबीच ि लफल गन ानपाएको एबम अनभल् े ि हेन ानपाएको कारण ननतान्त स्मरणका आिारमा तयार गरी पेश गरेको व्यहोरा समेत सम्माननत आयोग समक्ष ननवदन गदा ि े ु भन्त् न व्यहोराको पसाा न्जल्लाका त्का े लीन

SS
SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

प्रमि न्तजल्ला अनिकारी तोयनारायण ु सवु दीले े गरेको घटना ववववरण कागज। सक्कल अनसु ूची ६ मा रहेको ि।

<u>६.२.२. न्तजल्ला प्रशासन कायालाय िनर् ा :ु</u>

स्थानीय प्रशासन ऐन, २०२८ अनसार न्तजल्लामा न्तजल्ला सु रक्षा सनमनत रहनु र ति सनमनतको े अध्यक्ष प्रमि न्तजल्ला अनिकारी रहनु व्ये वस्था ि। ति सनमनतमा नपाली से ेना, नपाल प्रहरीे , सशस्त्र प्रहरी बल, नपाले , रावष्ट्रय अनसन्त्ािनको न्तजल्लान्तस्थत कायाालयका प्रमु िहरु सदस्य र सहायक प्रमु ि ु न्तजल्ला अनिकारी सदस्य-सन्तचव रहन व्यवस्था ि। ति सनमनतले े न्तजल्लाको समग्र शान्त्त सरक्षाको ु ववश् लेर्ण गने, सूचना संकलन गने, आवश्यकता अनरुप ु सरक्षा ु योजना बनाई सोही अनरूप ु पररचालनका लानग ननणयाहरु नलन गदाि। सोही बमोन्तजम गररएको। े

२०८२ भाद्र २३ र २४ गते भएको घटनामा सरक्षा ननकायहरुबीचको आपसी समन्त्वयका लानग ु प्र.न्तज.अ.को कायकाक्षमा न्तजल्लान्तस्थत सरक्षा ननकायका प्र्ु मिहरु सबु ै बसी अवस्थाको ववश् लेर्ण गररएको नथयो। बल प्रयोग गररएको नथएन। बल प्रयोग नभएको कारण िनर् ा न्तजल्लामा कु ुनै पनन व्यन्त्ि घाइते नभएको अवस्था नथयो। ववनभन्त् न समूहबाट व्यन्त्िका ननजी सम्पन्त्त मानथ आिमण भएको, घरहरु जलाइएको नथयो। ति ववर्यका सम्पूण ाववववरणका मचु ल्काहरु न्तजल्ला प्रहरी कायाालय र कायाला ु य मातहतका ननकायहरुबाट गररएको हाँदा तहााँ सु रन्त्क्षत नु ै ि। सन्त्चवालयलाई चावहएको अवस्थामा न्तजल्ला प्रहरी कायाालय,
िनर् ाबाट प्राप् तु गन ासवकन ि। े सरक्षा ु ननकायहरुको पररचालन र समन्त्वय न्तजल्ला सरक्षा ु सनमनतका अध्यक्ष तथा सदस्यहरुबीचको आपसी सम्बन्त्ि समन्त्वयकारी र एक आपसमा अ्यन्त सदृढ अनन सहयोगी नथयो। फलस्वरुप ननजी र सावजा ु ननक सम्पन्त्तमा क्षनत पगु तापनन के ुनै वकनसमको मानवीय क्षनत हन पाएनु भन्त् ने व्यहोराको िनर् ा न्तजल्लाका त्कालीन ु प्रमि न्तजल्ला अनिकारी शु ंकरहरी आचायला े गरेको घटना ववववरण कागज सक्कल अनसु ूची ६ मा रहेको ि।

<u>६.२.३. न्तजल्ला प्रशासन कायाला य रौतहट :</u>

न्तजल्लास्तरीय नभई देशभरको प्रदशना र २३ गते काठमाडौंमा भएको आन्त्दोलनका कारण म्यृ ु तथा घाइते भएको घटनाबाट आिोन्त्शत भएको, सशासन ु प्रनतको नैराश्यता कारण प्रदशना भएको देन्त्िन्त्ि।

सदरमकामबाट अनिक दु ूरीमा रहेको पानलकाहरु चन्द्रपरु , फतवा ववजयपु रु , कटहररया, गरुडा न.पा. भवन आन्दोलनकारीद्वारा आगजनी गरी क्षनत पर् या ु एको। ्यसैगरी मौलापरु , बोि ीमाई, गौर, परोहा न.पा. मा आगजनी गरेको र सी कारणबाट कायालाय भवनमा आन्शंक क्षनत भएको तथा मौलापरु , बन्द्रपरु , गरुडा न.पा. को केही सवारी साि न समेत जलाएको। सरकारी कायाालयहरुमा चन्द्रपरमा ु इलाका प्रहरी कायाालय भवन, सडक नडनभजन कायाला य, न्जल्ला ि ावफक प्रहरी कायाालय, न्जल्ला वन नडनभजन कायाला य, प्रदेश कोलेननकामा आगजनी गरी भवन र सवारी साि न क्षनत भएको। वन्दा ृ वन, गढीमाई, मा िवनारायण न.पा. को केही वडा कायाालयहरुमा सामान्य क्षनत भएको। व्यन्त् िगत भवनतफा स.प्र.न्ज.अ. वकरणननी नतवारी र पूव ाप्र.म मा िव कुमार नपालको घरमा क्षनते , गरुड़ाको मेयर कन्थमनीको घरबाट सरसमान लटी लगु को। े २३ गते न्जल्ला प्रशासन कायाालय गौर, न्जल्ला अदालत लगायतका कायालायमा आन्दोलनकारी सैयौंको संख्यामा आई आगजनी र तोडफोडको प्रयास गरेको भएतापनन स.प्र.बल, नपाल ने ं. ११ गण हे. क्वा र नपाल प्रहरीको टोली पररचालन गरी क्षनत े हन नददएको सामान्य रुपमा भवन र सवारी साि नको नससा फु ुट न गएको। २४ गते रानत सेना पररचालन भए पश्च ात यस न्जल्लामा कुनै ववशर् क्षनत नभएको। े सरक्षा ु ननकायहरुको पररचालन र समन्वय सरक्षा ननकायको पररचालन उ्कु ृष्ट रहेको, सावजाननक सरक्षा अमनचयन कायम राख् नु समन्वया्मक तवरले व्यापकरुपमा सरक्षाकमी पररचालन गररएको (सशस्त्र प्रहरी बल नु पाल/न्जल्ला प्रे हरी)। सदरमकाम गौरमा निटपु ट बाहु ेक ठूलो क्षनत नभएको। सदरमकामबाट टाढा रहु ेको न.पा.मा सरक्षा ु फौजको प्रयासका बाबजद प्रदशना ु कारीहरुबाट क्षनत पर् या ु इएको।

२४ गते ददनभर न्जल्ला प्रशासन कायाालयको भवनमा सरक्षाको कमाण्ड पोष्ट िडा गरी समन्वय ु गरी शान्न्त सरक्षाको ु प्रवन्त् ि नमलाइएको। कायालायमानै प्र.न्ज.अ.बसी कमाण्ड पोष्ट िडा गरी सशस्त्र प्रहरी बल र नपाल े प्रहरी पररचालन गररएको। ददउँसो १:३० बजेबाट ४:४५ बज े सम्म प्रदशनाकारीले पटक-पटक न्जल्ला प्रशासन कायाालय पररसर नभर पसी तोडफोड गने प्रयास गरेता पनन न्यूनतम बल प्रयोग माफात सदरमकाममा कु ुनै क्षनत नभएको। २४ गते रानत करीब १०:३० बज के ेही कैदीवन्दी न्जल्ला कारागार कायाालयबाट भागको र त्काल से रक्षा फौजलु े ननयन्त्रणमा नलएको। यद्यपी करीव १:३१मा (२९१

मध्ये) कैदी फरार रहेको भन्त् ने व्यहोराको रौतहट न्तजल्लाका त्कालीन प्रमि न्तजल्ला ु अनिकारी ववनोद कुमार िड्काले गरेको घटना वववरण कागज सक्कल अनसु ूची ६ मा रहेको ि। ६.३. बाग्मती प्रदेश

<u>६.३.१. न्तजल्ला प्रशासन कायालाय काभ्रपलाञ्चोक :</u>े नमनत २०८२/०५/२३ गते काठमाडौंमा शरु भएको घटना भन्दा अन्घ न्तजल्लाको न्तस्थनत सामान्य ु रहेको नथयो। उि समयमा गत वर्का ो वर् ा ातबाट वव.पी. राजमागगमा भएको क्षनतका कारण यारहरुको आवागमन कसरी सु रन्तक्षत बनाउनु र वडा दशैं े , नतहार जस्ता चाडपव ानन्तजक आइरहेको सन्तदभमा ा राजमागका ो स्तरोन्नती, िावफक व्यवस्थापन, पवहरो र बाढीबाट कसरी सरन्तक्षत बनउनु े भन्त् नमा न्तजल्ला से रक्षा सनमनतु केन्द्रीत रहेको नथयो। उि ददन ददउँसो १:०० बजदे ेन्त्ि काठमाडौंमा अवप्रय घटना हन पु ग्यो र कफ्यु ू लाग्यो भन्त् ना े सूचना प्राप् त भएपनि त्काल अन्त्य कायिाम िोडेर न्तजल्ला सरक्षा सनमनतको बु ैठक बोलाइयो। उि बैठकमा न्तजल्लाको सरक्षा न्तस्थनत र काठमाडौंमा ु घटेको घटनाबाट पन ासक्न प्रभावको ववश् ले ेर्ण भयो। सोही ददन बले का न्तजयनजु डे यवाहरुको ु तफाबाट बनपा बजारमा शान्न्तपे ूण ारुपमा कायिाम गने भनी श्री आयर् नतवारी मोवाइल नु ं. ९८६०४२८६१४ बाट मौन्त्िक स्वीकृनत मानगएको ववर्यमा समेत िलफल भयो। उि बैठकको ननणया नं.१. मा न्तजल्ला प्रहरी कायाालय र सशस्त्र प्रहरी बलबाट सरक्षाकमी पररचालन गरी सु रक्षा ु व्यवस्था नमलाउन ननणयाे भै सरक्षाकमीहरु बनु पा बजार े र न्तजल्लाको संवदनशील स्थानहरुमा े पररचालन गररयो। न्तजयनजडे यवाहरुको भीडमा बावहररया व्यन्त्िहरुको घु ूसपैठ रोक्न ववशर् सतकाता े अपनाइयो। बले का कररब ु ५० जना न्तजयनजडे यवाहरुको प्लु ेकाड ासवहत शान्न्तपूण ाकायिाम शरु ु भयो। उि भीडमा २-३ सयको संख्यामा अन्त्य व्यन्त्िहरु नमनसन िोज पनि दे वु ै समूहलाई अलग अलग सरक्षा ु घेरामा रािी कायिाम सञ् चालन गन ा लगाइयो। घूसपैठ गन ा िोजको े समूहले आिामक र भड काउ भार्ण गरेको कारण सरक्षाकमी सु ंख्या थप गरी मजबद सु रक्षा घु ेरा नभर रािी कायिाम शान्न्तपूण ारुपमा कररब बले का ु ८:३० नतर सम्पन्त् न भएको नथयो। नमनत २०८२/०५/२४ गते न्तजल्ला सरक्षा सनमनतको कमाण्ड पोष्ट नबहानदु ेन्त्ि नै शरु भयो। ु बैठकले सरक्षाकमीहरु उच्च सतका ु ताका साथ पररचालन गने र नपाली से ेना िनलिु ेलको श्रीमेहर गणलाई तयारी अवस्थामा रहन अनरोि र ननदेशन गररयो। साथु ै अ्यावश्यक सेवाहरु तयारी अवस्थामा रहन सम्वन्न्त्ित ननकायहरुलाई अनरोि ु गररयो। नबहान कररव ९:३० बजनतर े काठमाडौंको घटनाको प्रभाव स्वरुप

बनपा र पनौती े बजारमा ववरोि र प्रदशनाका कायकाम हनु े जानकारी आउन थालेको र कायिममा अवप्रय घटना घटाउन कोनसस भइरहे ेको ि भन्त् ने सूचना प्राप् त हनासाथ न्त्जल्ला सु रक्षा सनमनतको बु ैठक त्काल राि ी सूचनाहरु ववश् लेर्ण एवम िलफल ् गररयो। उि बैठकमा िलफलको िममा माननसहरु ववस्तारै असंगदठत रुपमा बजारमा जम्मा हन थालु ेको र ववरोि प्रदशना र जलु स ु ननकाल्न े भन्त् न े सूचना ववनभन्त् न स्रोतबाट प्राप् त भएकोले काठमाडौं उप्यकामा समेत कफ्यू लागा को सन्त्दभला े ाई ववचार गरी ददउँसो १२:१५ बजदे ेन्त्ि लाग हु नु गरी े बनपा े , पनौती, िनलिु ेल, पाचाँ िाल क्षेरमा स्थानीय प्रशासन ऐन, २०२८ बमोन्त्जम कफ्यू आदा ेश जारी गने ननणया भएको र नपाली से ेनाको िनलिु ेलमा रहेको श्रीमेहर गणलाई पररचालनको लानग अनरोि ु गने ननणया भै त्काल पराचार र अनरोि गरी नु पाली से ेना पररचालन भएको। कफ्यूको सा ूचना जारी गदै समयमै सञ् चार माध्यमहरु, सामान्त्जक सञ् जालहरुमा प्रचार प्रसार गररएको नथयो। नपाल प्रहरी े र सशस्त्र प्रहरी बलको साथै नपाली से ेनाको पररचानलत टोलीले माइवकङ्ग गदै सम्झाउँन कामहरु े भएको नथयो। कफ्यू तोडा ेर ध्वंसा्मक रुपमा अगानड बढेको उि कररव ८-१० हजारको भीडलाई सीनमत सरक्षाकमीु र उपकरणका बाबजत सु ंयमताका साथ न्त्यूनतम बल प्रयोग गदै रोक्न अनिकतम प्रयास सरक्षाकमीहरुबाट भएको नथयो। काठमाडौंको प्रभावबाट झन भीड उत्तु ेन्त्जत, आिमक हन ु पगु को अवस्था रहे ेको नथयो। सरकारी संरचना, सम्पन्त्त एवम व्यन्त्िगत सम्पन्त्त क्षनत ह् न्त्बाट ु जोगाउन सरक्षाु कमीबाट स्थानीय प्रशासन ऐन, २०२८ एवम प्रहरी ऐन र ग् ह मन्त्रालयको ननदेशन ृ बमोन्त्जम अश्रग्याँसु , लाठीचाजा, हवाईफायर जस्ता न्त्यूनत बल प्रयोग गरी रोक्न प्रयास गररयो। े कररब १:०० बजनतर बने पा बजार र पनौती बजारमा ववरोि प्रदशना े , जलश र सभाहरु हु न थाल्यो। ु सरक्षाु कमीको संख्याले ननयन्त्रण गने भन्त्दा पनन ठूलो संख्यामा भीडहरु जम्मा भै वहसां्मक गनतववनि हन थाल्यो। सु रक्षा प्रमु िहरुलाई न्त्जल्ला सु रक्षा सनमनतको बु ैठक र कमाण्ड पोष्टमा राि ी Line of action को रुपमा स्थानीय प्रशासन ऐनको पररननभर रही न्त्यूनतम बल प्रयोग गरी शान्त्न्त सरक्षा ु एवम स् व्यवस्था कायम गन ा ु र आफू अन्त्तगताका सरक्षाकमी पररचालन गन ा ु ननदेशन ददइएको नथयो। ्यसरी ननदेशन ददाँदा अन्त्घल्लो ददनको काठमाडौंको अवप्रय घटना र ववगतका आन्त्दोलनहरु र न्त्यूनतम बल प्रयोगको ववर्यमा ववस्तत िलफल गदै मानव अनिकार एवमृ न्त्जल्ला्को न्त्स्थनत समत े ववचार गन ा ननदेशन गररएको नथयो। साथै सरक्षा ननकायहरुवीच समन्त्वयका साथ प्रस्तु त हु न ननदेशन ु गररएको नथयो। बनपा े र पनौती बजारमा भीड अननयन्त्न्त्रत रुपमा ध्वंसा्मक

प्रवनतलृ े वहंडी रहेको जानकारी आइरहेकोले सरक्षा कमाण्ड पोष्ट ननरन्तर रािी बु ला े बलामा आवश्यक ननदेशन गरएको नथयो। े साथै मोवाइलमा प्राप् त सूचना र गनासो आउन साथ सु रक्षा प्रमु िहरुलाई जानकारी गराउु ाँदै शान्न्त सरक्षा कायम गन ाु ननरन्तर ननदेशन गररएको नथयो। उि अराजक भीडले बनपा नगरपानलकाको े कायाालय, इलाका प्रहरी कायाालय बनपा े , नपाली का े ग्रसको पाटी कायाालये , नकपा एमाले ेको पाटी कायाालय, न्जल्ला िावफक प्रहरी कायाालय, बनपा बजारमा रहे ेका प्रहरी पोष्टहरु आगजनी र तोडफोड गरेको, बनपाका मे ेयर र उपमेयरको घरमा आगजनी र तोडफोड गरेको। ्यस्तै पनौती नगरपानलका कायाालय तथा नगरपानलकाका वडा कायाालय, प्रहरी चौकी, पााँचिाल प्रहरी चौकी, प्रहरी चौकी वहंगवा ु पाटी समेत आगजनी र तोडफोड गरेको। िनलिु ेल नगरपानलकाका मेयर, पनौती नगरपानलकाका मेयर, उपमेयर, पूव ामेयर र ्यस्तै संववान सभा सदस्य न्शव हमागाई र समाजसु ेवी रामेश्वर थापाको घरमा तोडफोड, आगजनी सवारी सािन तोडफोड गरेको। क्षनत सम्बन्न्िी यकीन वववरण न्जल्ला

प्रशासन कायाालय र न्जल्ला प्रहरी कायाालय, काभ्रबाट प्राप् ते हनु ने ैि। भाद्र २५ गते िनलिु ेल कारागारमा रहेका सागर मैनाली भन्त् ने राम कृष्ण मैनालीको नते ्वमा हृ न ु िोजको े आगजनी र तोडफोड गरी कारागारबाट कैदीवन्दी भगाउन े प्रयासलाई त्काल थप सरक्षाकमी पररचालन गरी सामान्य बल प्रयोग गरी सु रन्क्षत पाररएको। सामान्य आगजनी र क्षनत ु भए पनन कारागार र कैदीवन्दीहरु सरन्क्षत पाररएको साथु ै ्यसरी कारागार तोडफोड र आगजनी गरी भाग्र भगाउने प्रयास गने े ४ जनालाई न्जल्ला प्रहरी कायाालयको वहरासतमा त्काल सारी केन्द्रीय कारागार काठमाडौंमा स्थानान्तरण गररएको नथयो।

िनलिु ेल बजार र सदरमकाम आिमण गन ाु आएको भीडलाई िनलिु ेलको बाघचोकमा ब्लकेज गरी सरक्षाकमीको रणनीनतक पररचालन र न्यु ूनतम बल प्रयोग गरी सदरमकाममा रहु ेका सरकारी कायाालय र संरचनाहरुलाई सरन्क्षु त पान ासफल भएको नथयो। ्यसको लानग सरक्षाकमीको सु ंयम, िैयताा र साहस उदाहरणीय नथयो। कररव ५ घण्टाको झडप पनि न्स्थनत ननयन्त्रणमा आई रानत १० बज पनि ने पाली से ेनाले सरक्षान्स्थनत ननयन्त्रणमा नलइएको नथयो। कफ्यु ूको समय बढाउा ाँदै लनग भाद्र २८ गते रानतबाट कफ्यू हटाइएको नथयो। ा समग्रमा काभ्र न्जल्लामा उि आन्दोलनको िममा कोही व्यन्त्ि सामान्य घाइते ेसम्म नभएको र कोही कसैको म्यृ नभएको न्स्थनत रहु ेको नथयो। साथै, सरक्षा

ननकायहरुका हातहनतयारहरु लु वटन ु नपाएको र इलाका प्रहरी कायाालय, बनपाबाट के ेही गोलीहरु हराएको भनी जानकारी आएको। सरक्षा ननकायको पररचालन र समन्वयः ु सरक्षा ननकायहरुबीच समन्वय र पररचालन राम्रो रहु ेको कारण बनपा र पनौतीमा के ेही क्षनत भएपनन सदरमकामन्स्थत ि ु नलिु ेलका सम्पूण ाकायालायहरु, कारागार, अदालत लगायत सम्पूण ासंरचनाहरु सरन्क्षत रहु ेको र कुनै मानवीय क्षनत नभएको। बनपा र पनौतीमा क्षनत रोक्न न्ये ूनतम बल प्रयोगको नसद्धान्त अनरुप स्थानीय प्रशासन ऐनु , २०२८ र प्रहरी ऐन बमोन्जम अश्रग्याँसु , लाठी चाज ाएवम ् हवाई फायर लगायतका बल प्रयोग गरी ननयन्त्रणका प्रयााप्त प्रयासहरु भएको नथयो। समग्रमा स्थानीय प्रशासन ऐन, २०२८ को दायरामा रही उच्चतम रुपमा सरक्षा ननकायहरु पररचालन र ु ननदेशन गररएको एवम ् न्यूनतम बल प्रयोगको नसद्धान्त अवलम्बन गररएको तथा काठमाडौँ उप्यकाको देि ानसन्त् ि र सरक्षाकमीको मनोवल घट्दा कु ेही सावजाननक तथा व्यन्त्िगत सम्पन्त क्षनत रोक्न नसवकए पनन मानवीय क्षनत नपगोसु भन्त् न् उद्देश्यले े काम गदाा र सही सरक्षा रणनीनत ु अपनाउँदा िनलिु ेल सदरमकामन्स्थत ु सबै सरकारी एवम ् गैरसरकारी कायाालयहरु एवम ् अन्य संस्थाहरु सरन्क्षत रहु ेको भन्त् ने व्यहोराको काभ्रपलाञ्चोक न्जल्लाका त्कालीन प्रमे ि न्जल्ला अनिकारी ु उमेशकुमार ढकालले गरेको घटना वववरण कागज सक्कल अनसु ूची ६ मा रहेको ि।

<u>६.३.२. न्जल्ला प्रशासन कायाला य न्त्वतवन :</u>

भ्रष्टाचारको अन्त् ्य, सशासन कायमु , नपालमा दता ाे नभएका र हन नमानु का सामान्जक सञ् जाे लमा लगाएको प्रनतबन्त् ि हटाउन पनेु , सरकारी कायाालयहरुबाट सेवा प्रवाहमा हनु वढलासे स्तीु को अन्त् ्य लगायतका माग रा ि ी न्जयनजड पे स्ताहरु भचु अल माध्यमबाट सरकारववरुद्ध सा ु ंगदठत भई सेप्टेम्बर ०८ मा सडकमा आउन र सरकारनबरुद्ध बनलयो उपन्स्थनत दे े ि ाउन गरी तयारी गरे ेका नथए। सेप्टेम्बर ०८ को नबद्रोहलाई सफल बनाउन ववनभन्त् न अनलाइन नमनडया, िापा नमनडया, सामान्जक सञ् जाल (Tik Tok, DISCORD, Reddit) लगायतबाट व्यापक प्रचार-प्रसार गररएको नथयो। सेप्टेम्बर ०८(भदौ २३ गते) नबहान १०:०० बजदे ेन्त् ि ११:३० बजसम्मको नबद्रोहलाई शान्न्तपे ूण ाबनाउनका लानग अन्यर न्जल्ला जस्तै यस न्जल्लामा पनन नमनत २०८२। ०५। २२ गते (Sept 07) का ददन न्जयनजड पे स्ताका अगु वाहरु आभार् सापकोटा ु , रनबन केसी, सन्न्दप न्यौपान, े नमलन काँडेल, अनमत नगरी लगायतले हस्ताक्षर गरेको पर न्जल्ला प्रशासन कायाालय, न्जल्ला प्रहरी कायाालयमा बझाएका नथए। ु तोवकएको समयमै भ्रष्टाचार नबरुद्धको यवा प्रनतकार कायाि ु म गनकाा लानग नमनत २०८२। ०५। २३ गते (Sept. 08) ०९:५५ बज आभार् सापकोटा े , रववन केसी, सन्दीप न्यौपान, े नमलन काँडेल, अनमत नगरी, सागर काकी

लगायतको नते ्वमा न्जल्ला प्रशासन कायाालयको गृ ट अगानड से रुमा कररब ु २०० को संख्यामा यवाहरु जम्मा भएका नथए। ति समु ूहले ११:४० बज न्जल्ला प्रशाे सन कायाालय न्त्चतवनमा प्रमि न्जल्ला अनिकारी समक्ष ज्ञापन पर बु झाई भ्रष्टाचारु नबरुद्धका नाराबाजी सवहत रैली ननकालेर भरतपर ु महानगरपानलका १० चौनबस कोटीचोक, भरतपर ु महानगरपानलका गट े हदु ै पल्चोकसम्म ु पगी ु पनः अन्त्दाजी ु १४:२० बजनतर े भरतपर ु महानगरपानलका गट े अगानड पगु र े नाराबाजी सवहत महानगरपानलकाको गटनतर ढे ुङ्गामढासम्म गरु ेका नथए। भरतपर महानगरपानलका ु अगानड उग्र बननरहेका आन्त्दोलनकारीहरुलाई ननयन्त्रणमा नलन प्रहरीले अश्रग्याँसु , लाठी चाज ा तथा हवाई फायर समेत गन परा ु ेको नथयो। सो िममा १८ जना आन्त्दोलनकारीहरु र १४ जना प्रहरी कमचा ारीहरु घाइते भएका नथए। ति ददन न्जयनजड पे स्ताको यस न्जल्लामा भएको भ्रष्टाचार नबरुद्वको ु यवा ु प्रनतकार कायािममा दवु ै पक्ष (आन्त्दोलनकारी र प्रहरी)का व्यन्त्िहरु घाइते भएपनन हताहतको अवस्था भन े नरहेको। न्जल्लामा केही निटफुट घटना भएपनन देशका ववनभन्त् न स्थानमा (ववशर्गरी काठमाडौंमा भएको) े १९ जनाको म्यृ ु भएपनि न्जयनजड े पस्ता ु लगायत अन्त्य माननसहरु समेत सरकारप्रनत रुष्ट भई त्कालीन सरकार तथा नबगत लामो समय देिी सरकारमा रहेका न्त्शर् ानते ्वप्रनत आिामक ृ बनका। े सम्भाववत क्षनत न्त्यूननकरणका लानग भाद्र २४ गते नबहान ७:०० बज े न्जल्लान्त्स्थत PABSON, HISSAN, भरतपर ु महानगर न्त्शक्षा शािा प्रमि ु , बजार क्षेरका मख्य ु ववद्यालयका प्रनतननिहरुको उपन्त्स्थनतमा न्जल्ला प्रशासन कायाालयमा बैठक बसी आफ्ना ववद्याथीहरुको सरक्षामा ु ध्यान ददन भनीएको, सोही ददनको नबहान ८:०० बज न्जल्लान्त्स्थत सविय रा े जनीनतक दल र नतनका प्रनतननिहरुको उपन्त्स्थनतमा बैठक बसी राजिनीमा घटेको घटनाको कारण न्जल्लामा शान्त्त सरक्षाको न्त्स्थनत नबनग्रन नददन सु ंयनमत रहन, पररन्त्स्थनतलाई सामान्त्यीकरण गन ार शान्त्त स-ु व्यवस्था कायम राि आग्रह गररएको। साथै क्षनतलाई न्त्यूनीकरण गनका ा लानग न्जल्ला सरक्षा सनमनत ु न्त्चतवनले भदौ २४ गते १२:०० बजदे ेन्त्ि कफ्यू समा ेत लगाएको। प्रशासनको सवियतामा न्त्स्थनत शान्त राख्न प्रयास जारी रहेको भएपनन भदौ २३ गते भएको दमनबाट िेरै आन्त्दोलनकारीको म्यृ ु पश्च ात उग्र बनका न्जयनजे ड समे ूह एवं अन्त्य व्यन्त्िहरु दोश्रो ददन २०८२ भदौ २४ गते हजारौंको संख्यामा जम्मा भएर सरकार तथा नताहरु नबरुद्ध चकाा नाराबाजी गदै सरकारी तथा ने ताहरुका े ननजी घरहरुमा तोडफोड आगजनीमा उनरएका। सो िममा यस न्जल्लामा रहेका सरकारी कायाालय, माडी नगरपानलका बाहेकका स्थानीय तहका कायाालय तथा वडा कायाालय, मख्य राजु नीनतक दलका कायाालय, केही नमनडया हाउस तथा परकारको घर न्जल्लामा राजनीनतमा सविय रहेका संघ/प्रदेश/स्थानीय राजनीनत दलका नताहरुका घर तथा सवारी सािनहरुमा तोडफोड तथा आगजनी े गरेको। २०८२। ०५। २३ गते

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

न्जयनजड समे ूहका प्रनतननननिहरूलाई प्रदशना शान्न्तपूण ाबनाउन र प्रदशनाका िममा घूसपैठ हन नददन सचु ेत गराएको।

२०८२।०५।२३ गते ११:३० बज न्जयनजे ड समे ूहको मागपर बझ्ु ेको र न्जयनजड समे ूहलाई िन्यवाद ददएर नबदाई गरेको। २०८२।०५।२३ गते साँझ प्रदशनामा घाइते भएकाहरूलाई अस्पतालमा गएर न्जल्ला सरक्षा सनमनतका पदानिकारीहरुलु े भेट गरेको। अस्पताल प्रशासनलाई उपचारमा कमी हन नददन ननदेशन गररएको। साँझ ु १९:०० बजको समयमा ददनभरको घटनाको े सनमक्षा गरी न्जल्लामा रहेको PABSON, HISSAN का प्रनतननिि साथै राजनीनतक दलका प्रमि एवमु ् प्रनतननिलाई २४ गते नबहान िलफलको लानग बोलाउन ननणयाे गरेको। यस न्जल्लामा भाद्र २३ गतेको प्रदशनाका िममा भरतपर महानगरपानलकाको भवनमा सामान्य ढु ुङ्गा प्रहार भएको भएतापनन सावजाननक तथा व्यन्त्िगत सम्पन्त्तमा कुनै तोडफोड आगजनी इ्यादद भएको नथएन। २४ गतेका ददन उत्तेन्जत भीडबाट ५३ वटा सरकारी कायाालय ७४ वटा पानलका र वडा कायाालय भवन ६ वटा राजनीनतक दलका कायाालय ५१ वटा ननजी भवनमा तोडफोड आगजनी ८६ वटा चार पातग्र सवारी सािन े १०६ वटा दई पातग्र्ु सवारी सािन े १ वटा सञ् चार गहमा तोडफोड् , भाटभटेनी सपरमाकेटको भवन पु ूण ारुपमा नष्ट हनु गरी तोडफोड भएकोे , समग्रमा न्जल्लामा गदठत क्षनत मूल्यांकन सनमनतले पेश गरेको प्रनतवदन कररब े १, ६१८, ४२१, ८४०।५० (अक्षरुपी एक अरब एकसट्ठी करोड चौरासी लाि एक्काइस हजार आठ सय चानलस पैसा पचास मार) बराबरको क्षनत पगु को अवस्था ि। क्षनतको यो अं े कमा भाटभटेनी स्टोरको मूल्य समावश गररएको िे ैन। प्रदशनाकारीहरुले न्जल्लाका ववनभन्त् न स्थानहरुमा एकै पटक तोडफोड एवं आगजनी सरु गरु ेका। सो िममा एकजना भारतीय मूलका व्यन्त्िसवहत जम्मा २ जना प्रदशनाकारीहरुको आगजनी भइरहेको भवननभर सामान नलन जाँदा जलेर म्यृ हु न पु गु को। े

घटनाको कारणतफा ववचार गदाा मख्य रुपमा दु ेशव्यापी रुपमा न्जयनजड समे ूहले गरेको प्रदशनाको िममा काठमाडौंमा भएको घटना (२३ गतेको) पश् चात ् प्रदशनाकारीहरु थप उत्तेन्जत बनी तोडफोडमा उनरएको देन्त्िन्त्ि। भाद्र २४ गतेको प्रदशना न्जयनजड समे ूहको भनीएतापनन सो ददन सबै ििलको व्यन्त्ि/समूहको संलग्नता रहेको नथयो। सरूमा न्जयनजु ड समे ूहका नामले गरेतापनन ्यसमा आपरानिक समूह, ज्याला मजदरी गने समु ूह कवाडी संकलन गने समूह सवसाििारण सबैको सहभानगता रहेको। न्जल्लामा वियाशील राविष्ट्रय स्वतन्त्र पाटी, नकपा एमाले े नपाली काँग्रे स ने कपा े माओवादी केन्द्र,

राप्रपा, नकपा(ववप्लव े समूह), नकपा(बहे मत)का ु न्त्जल्ला/नगर तहका नता/कायकाे ताको प्रयक्ष संलग्नता देन्त्िएको र कनतपय कायाालय तोडफोड र आगजनीमा सरूमा ु भीडलाई नते ्व गनेमा मृ ख्य दलका नु ता/कायकाे ता संलग्नता रहेको देन्त्िन्त्ि। सरकारी कायाालय

लन्क्षत गनेमा रास्वपा, नकपा ववप्लवकाे, बढी देन्त्िन्त्थे भन व्यन्त्ि के ेन्द्रीत एमाले माके , नके पा, राप्रपा,

ववप्लव समूहकाले ववगतदेन्त्ि आफूलाई ररस उठेका व्यन्त्ि लन्क्षत आिमण गरेको देन्त्िन्त्ि। सरूमा घरमा ढु ंुगा हान्त् न, े नससा फोड न र नबस्तारे ै कायाालय/घरनभरै गएर तोडफोड/आगजनी गने गरेको पाइयो। न्त्जल्ला अदालत, सरकारी ववकल कायाालयहरुमा आपरानिक व्यन्त्ि र तीनका आफन्तले समेत नमनसल जलाउन गरे ेको पाइयो भन न्त्जल्ला प्रशासन कायाालयजस्ता कायाालयमा े सरकारप्रनतको असन्तवष्ट र अन्त्यल्लो ददन (भाद्र ु २३ गते) को घटनाको प्रनतकाराृमक बदलाजस्तो देन्त्िन्त्थ्यो। न्त्जल्लामा वियाशील राजनीनतक दल, तीनका भात सृ ंगठनले नै ववशर्तः तोडफोड े आगजनीमा भाग नलएको बन्झन्त्थ्यो। ु सरक्षा ननकायको पररचालन र समन्त्ययःु न्त्जल्ला सरक्षा सनमनतको ु २०८२/०५/२३ र २४ गतेको बैठकबाट भएको ननणयाानसार चारवटु ै सरक्षा ननकायलाई समन्त्वयाृमक ढु ंग रुपमा पररचालन गररएको नथयो। नपाल प्रहरीको जनशन्त्ि े आफ्नो यननट रहु ेका ७३ स्थानहरुका अलावा महानगर क्षेर लगायत मख्य शहर र चोकहरुमा तथा ु सशस्त्र प्रहरी वल, नपालको जनशन्त्ि महानगर क्षेरे , पूवी न्त्चतवन, दन्क्षण न्त्चतवन गरी मख्यतः ु ४ क्षेरमा ववभाजन गरी तदनरुप िवटइएकोु , कर्फ्यू आदा ेश जारी भएपश् चात नपाली से ेनालाई समेत पररचालन गररएको नथयो।

२०८२। ०५। २४ गते मध्यान्त्ह १२:०० बजबाट भरतपे र महानगरको बजार क्षेर र सरकारी ु कायाालय रहेका स्थानहरू लन्क्षत गरी कर्फ्यू आदा ेश जारी गरेको। २०८२। ०५। २५ गते साँझ १७:०० बजदे ेन्त्ि न्त्जल्लाभर कर्फ्यू आदा ेश जारी गरी न्त्स्थनत सामान्त्यीकरण गने प्रयास गररएको। २०८२। ०५। २६ गते कर्फ्यू हटाई ननर्ा िाज्ञा लगाइएको र न्त्जल्लान्त्स्थत कायाालयहरूलाई आे आफ्नो कायाालय पररसर सरसफाई गन ा लगाइएको। एकैपटक िैरै स्थानबाट प्रदशना भएको अन्त्य न्त्जल्लाबाट थप मदतको सम्भावना नरहेको, आ-आफ्नो यननट सु रक्षामा सु रक्षाकमीहरु िवटइएका तु था ठूलो संख्यामा प्रदशनाकारीहरु रहेको हाँदा अनपु ेन्क्षत क्षनत हन पु गु को अवस्था हो। े

२४ गते रानत नपाली से ेना पररचालन पश् चात न्त्स्थनत िमशः सामान्यीकरण उन्मूि रहेको भएतापनन ति समयमा बैङ्क/ववन्त्तय संस्था, सन पसल इयादीको सु रक्षामा ववशु र् ध्यान के ेन्द्रीत गररएकै समयमा कारागार कायाालयबाट कैदी वन्दीहरुले प्रदशना सरु गरु ेका, नपाल प्रहरी र सशस्त्र प्रहरी े वल, नपालको टोलीले े न्त्स्थनत ननयन्त्रणमा नलन बल प्रयोग गरेको, हवाई फायर समेत भएको भएतापनन न्त्स्थनत ननयन्त्रणमा आउन नसकेको। न्त्जल्ला सरक्षा सनमनतु , न्त्चतवनले नमनत २०८२। ०७। ११ पाररत गरेको प्रनतवदन समे ेतका आिारमा २५ गते नबहान नपाली से ेनाको टोलीले ति कारागारमा Duty नलन अगावु ै सबै कैदीवन्दीहरु कारागारबाट बावहर ननन्त्स्कसकेको अवस्था रहेको। ति कारागारका ७५० कैदीवन्दीहरु मध्य हालसम्म ६१४ (ि सय चौि) जनालाई वफता ा ल्याईसवकएको ि। राजिनीमा प्रिानमन्त्रीको रान्त्जनामा पश्च ात पनन घटना साम्य नभएपनि ्यसले ठूलो क्षनत पयाएको ु नथयो। साँझ पदै गएपनि ववस्तारै सवसाािारण घर फकान थाले भन े आपरानिक पष्ठभृ नमका ू व्यन्त्ि/माननसहरू अझै बाँकी रहेका कायाालयमा तोडफोड/आगजनी गन ार लटपाट गन ाु तन्त्ल्लन रहेका नथए। ववस्तारै भीड कम हाँदु ै जान सु रक्षाकमीहरू पनन अनल सजग हु न थालु ेपनि भाद्र २४ गते रानत २२:०० बजबाट न्त्स्थनत िनमक रूपमा से िार हु न थाल्यो। नु पाली से ेनाले न्त्जल्ला प्रहरी कायाालयको सरक्षा र नु पाल प्रहरी े , सशस्त्र प्रहरीले मोटरसाइकलमा वहड्नलाई लि ेट्ने र केही उग्र समूहलाई ननयन्त्रणमा नलन, ु सडकमा नपाली े सेनाको उपन्त्स्थनत बान्त्क्लाँदै गएपनि न्त्स्थनत सामान्यीकरणतफा गएको नथयो। ्यसिममा प्रमि न्त्जल्ला अनिकारी र न्त्जल्ला सु रक्षा सनमनतलु े ििलेको भनमकालू े महत्वपूण ाभनमका ननवााह गरू ेको नथयो। भन्त् ने व्यहोराको न्त्चतवन न्त्जल्लाका तत्कालीन प्रमि न्त्जल्ला अनिकारी गणु ेश अयाालले गरेको घटना वववरण कागज सक्कल अनसु ूची ६ मा रहेको ि।

६.४. गण्डकी प्रदेश

६.४.१. न्त्जल्ला प्रशासन कायालाय तनह :ाँु

२०८२ भाद्र २३ गते काठमाडौं लगायतका स्थानमा न्त्जयनजड प्रदशना े मा भएको घटनािमहरुको कारण यस न्त्जल्लामा पनन हन सक्नु प्रदशना े लाई मध्यनजर गरी नमनत २०८२ भाद्र २४ गते नबहान वसेको न्त्जल्ला सरक्षा सनमनत बु ैठकको ननणाायानसार न्त्जल्ला सदरमु काममा रहु ेका सरकारी ननकायहरु रहेको स्थानहरुको चारवकल्ला तोकी नबहान १०:०० बज दे ेन्त्ि ननशिाज्ञा आदे ेश जारी गररएको। सोही

घटनालाई मध्यनजर गरी प्रमि न्तजल्ला अनिकारीको कायका ु क्षमा रहेको सरक्षा कमाण्ड पोष्टमा ु नपाल प्रहरीे , सशस्त्र प्रहरी बल नपाले , रावष्ट्रय अनसन्त्िान ववभाग लगायतका ननकायका न्तजल्ला प्रमु ि ु बसी आवश्यक समन्त्वय, ननयमन र ननदेशन गररएको। नबहान कररव ११:०० बजनतर न्तजल्ला सदरमे काम दु मौलीन्त्स्थत अनसन चौतारीमा कररव ४०-५० जनाको हाराहारीमा प्रदशनाकारी जम्मा भई शान्त्न्तपूण ानारा जलु स सवहत प्रदशना ु भएको। मध्यान्ह कररव १२:०० बजनतर प्रदशनाे कारीको भीड बढ न गएको र प्रदशनाकारीहरु न्तजल्ला न्त्स्थत राजनैनतक दलहरु नकपा एमाले े, नपाली कांग्रे स तथा ने के पा माओबादी केन्त्द्रका पाटी कायाालय, ददउसो कररव १:०० बजदे ेन्त्ि ३:०० बजसम्म सम्माननीय राष्ट्रपनतज्ये ूको व्यास-२ को ननवासमा ढुङ्गा प्रहार, व्यास नगरपानलकामा तोडफोड र सवारी सािनमा आगजनी, ददउसो ३:०० बज दे ेन्त्ि साँझ ७:०० बजे सम्म प्रदशनाकारीहरुबाट न्तजल्ला सदरमकामु न्त्स्थत सरकारी कायाालयहरु मध्ये नडनभजन वन कायाालय, आन्तररक राजस्व कायाालय, जलस्रोत तथा नसंचाई ववकास नडनभजन कायाालय, मालपोत कायाालय, िानपानी तथा सरसफाई नडनभजन कायाालये , न्तजल्ला सरकारी ववकलको कायाालय, तनहाँ ु न्तजल्ला अदालत, न्तजल्ला समन्त्वय सनमनतको कायाला यमा तोडफोड र आगजनी तथा सवारी सािनमा समेत तोडफोड र आगजनी भएको।

प्रदशनाकारीद्वारा न्तजल्ला प्रशासन कायाालयमा मध्यान्हनतर ढुङ्गा मढा भएकोमा सु रक्षाकमीबाट सामान्त्य ु तवरबाट भीड नततरववतर गरएकोमा पनः साझ ु ५ बजदे ेन्त्ि न्तजल्ला प्रशासन कायाालयको पररसरमा रहेका सवारी सािनमा आगजनी, प्रशासकीय भवनमा तोडफोड र आगजनी हाँदा ु कायाालयमा आगलानग भएको, प्रमि न्तजल्ला अनिकारी ननवास साथु ै कायाालयको सरक्षाथ ाु िवटएका प्रहरी ननवासमा लटपाटु , आगजनी गररएको साथै कमचाारी ननवासहरुमा समेत लटपाटु , तोडफोड र आगजनी गररएको।

साझ ७:०० बजनतर के ेही प्रदशनाकारीहरु कारागार कायाालय तनहाँमा गई ढु ुङ्गामडा गरु े पश् चात कारागार नभरका कैदीवन्त्दीहरु पनन तोडफोड र आगजनीमा उनरई कारागार नभर रहेका सम्पूण ा
३२७ जना कैदीवन्त्दीहरु कारागार तोडफोड गरी भागको। े प्रदशनाकारीबाट न्तजल्लाको शक्लागण्डकी नगरपानलका तथा वडा ु कायाालयहरुमा समेत तोडफोड र आगजनी भएको।

२०८२ भाद्र २४ गतेको रानत देन्त्ि नपाली से ेनाको पररचालन पश् चात पनन सो रात सरकारी कायाालयहरुमा लटपाटु , कमचाारी ननवासहरुमा लटपाट जस्ता घटना भएकोमा कायाालय तथा ननवास ु वरपरका नस.सी.क्यामेराहरु समेत प्रदशनाको िममा तोडफोड गरी क्षनत पगु को हे ाँदा उि घटनामा ु संलग्न व्यन्त्ि तथा समूहको पवहचान गन ाकदठन भएको।

२०८२ भाद्र २५ गते व्यास नगरपानलका, ऋवर्ङ गाउाँपानलका, न्त्घररङ गाउाँपानलका एवं शक्लागण्डकी नगरपानलकाका ववनभन्त् नु वडा कायाालयहरुमा आिमण गरी आगजनी गने तयारी रहेको भनी गना ु सो प्राप् त भएकाले ती स्थानहरुमा नपाली से ेना सवहतको सरक्षाकमीको टोलीलु े गन्त्स्त गरी गराई सम्भाववत जोन्त्िम व्यवस्थापन गरररएको। नमनत २०८२।०५।२६ गते वसेको न्त्जल्ला सरक्षा सनमनतको बु ैठकबाट नपाली से ेनाको नबज्ञनप्त नं. १३. नमनत २०८२।०५।२५ गतेको ववज्ञन्त्प् तमाफात भएको ननर्ि ािज्ञा र कफ्ये ू आदा ेश प्रभावकारी कायाान्त्वयन गन ा न्त्जल्लान्त्स्थत सरक्षा ु ननकायहरु समन्त्वयात्मक रुपमा पररचानलत गरररएको। नमनत २०८२।०५।२८ गते वसेको न्त्जल्ला सरक्षा सनमनतको बु ैठकबाट न्त्जयनजड प्रदशना े को िममा आगजनी तथा तोडफोड भएका सवारी सािन, संरचना तथा सामग्रीको क्षनतको मल्यांकन र ु व्यवस्थापनका लानग अवरोि व्यवस्थापन सनमनत गठन गरी सावजाननक स्थलको सरक्षा ु , यातायातको अवरोि काय ा सञ् चालन जोन्त्िम तथा अवरोि भएमा व्यवस्थापन गरी सेवा प्रवाह सूचारु गने वातावरण तयार पारेएको।

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

सरक्षा ननकायको पररचालन र समन्त्वयः ु न्त्जल्लान्त्स्थत सरक्षा ननकायको पररचालनको अवस्था प्रभावकारी रहु ेको नथयो। सरक्षा ननकायहरु ु , सरकारी कायाालयका प्रमि तथा स्थानीय जनप्रनतननि सवहतको बु ैठक बसी प्रदशनाको िममा क्षनत भएका कायाालयहरुको सेवा प्रवाह सूचारुका लानग आवश्यक मेनसनरी औजार तथा फननचारको आवश्यकता तथा व्यवस्थापनका लानग सहायक प्रमि न्त्जल्ला अनिकारीको सु ंयोजकत्मा सनमनत गठन गरी त्काल सेवा सचा ु रु गने वातावरण बनाई सेवा सचारु गरररएको। ु लटपाटको िममा न्त्जल्ला प्रशासन कायाालयबाट व्यन्त्िको ननजी घरमा ु

पर् या‌ु एको केही थान राहदानी तथा रावष्ट्रय पररचयपर सरन्क्षत ु रुपमा ननयन्त्रणमा नलइएको भन्त् न े व्यहोराको तनहाँ ु न्त्जल्लाका त्कालीन प्रमि न्त्जल्ला अनिकारी रामकु ृष्ण अनिकारीले गरेको घटना ववववरण कागज सक्कल अनसु ूची ६ मा रहेको ि।

६.४.२. न्त्जल्ला प्रशासन कायाला य कास्की :

नमनत २०८२। ०५। २२ गते भाद्र २३ गते देन्त्ि हनु जे ैनजी यवा पु स्तालु े गने ववरोि प्रदशनाका अनमनत माग पक्षात सोही ददन ववरोि कायिा‌ु मको सरक्षा व्यवस्थापनका लानग न्त्जल्ला प्रहरी ु कायाालय, कास्की र सशस्त्र प्रहरी बल नपाल ने ं २४ गण.हे.क्वा. कानलका कास्कीलाई लेिी पठाइएको। नमनत २०८२/०५/२३ देन्त्ि घोवर्त न्त्जयनजडको े ववरोि प्रदशनाको सरक्षा व्यवस्थापनका लानग ु नमनत २०८२/०५/२२ गते न्त्जल्ला सरक्षा सनमनतको बु ैठकबाट ननणया गरी न्त्जल्लान्त्स्थत सरक्षा ु ननकायहरुले सरक्षा योजना र जनशन्त्ि पररचालन योजना तजु मा गरी सोही बमोन्त्जम सा‌ु रक्षा जनशन्त्ि ु पररचालन गरिएको। २०८२/०५/२३ गते न्त्जयनजड ये वापु स्ताद्वारा न्त्जल्लाका ववनभन्त् नु स्थानहरुमा प्रदशना पश्च ात आन्दोलनको भीड न्त्जल्ला प्रशासन कायाालय, कास्की र अन्य सरकारी कायाालय केन्द्रीत भएपश् चात न्त्जल्ला सरक्षा ु सनमनतको ननणयाानसार ु ननन्श्चत क्षेर तोकी ननर्िाज्ञा े जारी गरिएको। सोही ददन प्रदशनाकारीले मख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपररर्द् ु को कायाालयमा तोडफोड गरी क्षनत पर् या‌ु उन िोज पश् चा े त सरक्षाकमी र प्रदशना‌ु कारी बीच झडप भई सरक्षाकमी र आन्दोलनकारी घाइतु े भएका। नमनत २०८२/०५/२४ गते नबहान १०:०० बज दे ेन्त्ि लाग हु नु गरी े २०८२/०५/२४ गते रानत १०:०० बजसम्मका लनग कर्फ्यू आदा ेश जारी गरिएको। जारी गरिएको कर्फ्यू आदा ेशको अवज्ञा गरी प्रदशनाकारीहरुले सरकारी तथा सावजाननक ननकाय, ननजी सम्पन्त्तमा तोडफोड आगजनी लगायतका ध्वंशा्मक कायहारुमा संलग्न हनु सम्भावना बढ े दै गए पश् चात नमनत २०८२/०५/२४ गते कररब ददनको १२:०० बज न्त्जल्ला े सरक्षा सनमनतको बु ठकका ननणया ै ानसार न्त्जल्लामा शान्न्त सु व्यवस्था ु कायम गन ाजारी गरिएको कर्फ्यू आदा ेश कायाान्वयनका लानग न्त्जल्लान्त्स्थत नपाली से ेनाको कृष्णदल गण फूलबारी व्यारेकलाई पराचार गरी पठाइएको। नमनत २०८२। ०५। २४ गते नबहान १०:०० बजदे ेन्त्ि रानत १०:०० बजसम्मे का लानग लगाइएको कर्फ्यूको उल्ला ंघन भई ववध्वंशा्मक वियाकलाप बढ्न थालेपनि नमनत २०८२। ०५। २४

गते ददउँसो कररब १२:०० बज न्तजल्ला से रक्षा सनमनतक बु ैठकको ननणयाानसार सबु ै सरक्षा ु ननकायहरुको समन्त्वयात्मक पररचालन माफात कफ्यू आदा ेश कायाान्त्वयन गरी न्तजल्लामा शान्त्त सरक्षा ु कायम राख्न न्तजल्लामा तैनाथ रहेको श्री कृष्णदल गण फूलबारी व्यारेकलाई अनरोि गरेरएको। ु नमनत २०८२/०५/२४ गते २२:४० बजका समयमा सजनाचोकन्त्स्थत सृ जना नमननृ माकेटमा लागको आगो तथा ले टपा ु ट ननयन्त्रण गरी नन्तजकै रहेको नपाल रे ेडिस सोसाइटी न्तजल्ला शािा कास्कीको ब्लड बैङ्कलाई सरक्षा ददएको। ु

पोिरा िेड मलमा भएको तोडफोड तथा आगजनी, पन्श्चमाञ्चल क्षेरीय अस्पताल अगानड फामेसी तथा URL Building मा भएको आगजनी र ववजी मलमा भएको आगजनी ननयन्त्रणको लानग काय ा गररएको। नमनत २०८२/०५/२५ गते नबहान ०८:३० बजको े समयमा न्तजल्ला कास्की पोिरा महानगरपानलका वडा नं.९ शान्त्तवन न्तस्थत कृवर् बजारमा न्तजयनजडे को नाम नलई सोही बजारमा कृवर् उपज व्यवसाय तथा काम गने केही उच्िृङ्िल व्यन्त्िहरुले ववगतमा कृवर् बजार व्यवस्थापन सनमनतको टेण्डर प्रकृयामा व्यन्त्िगत रररसईवी राि्ी आगजनी तथा तोडफाड गन ािोजको भनी े प्राप्त सूचना अनसार त्कालु ै नपाली से ेनाको कृष्ण दल गण फूलवारी व्यारेकबाट टोली िवटई गई अराजक गनतववनि गनेहरुलाई तरकारी बजारबाट हटाएकोमा कृवर् बजार व्यवस्थापन सनमनतका अध्यक्ष नवराज दवाडीलु े प्रशासन शािा, लेिा शािा, योजना शािा, अध्यक्षको कायका क्ष, ववर्ादी अवशर् द्रे त ववश् लू ेर्ण प्रयोगशाला इकाईमा तोडफोड गनका साथा ु ै भाडा वापत उठेको रु. ३, ६०, ०००। -(तीन लाि साठी हजार) रुपैयााँ समेत हराएको भनी आपरानिक प्रवश तथा आपरानिक े उपद्रव सम्बन्त्िी कसूरमा न्तजल्ला प्रहरी कायालाय कास्कीमा जाहेरी ददई आवश्यक अनसन्त्िान ु भइरहेको। सरु क्षा ननकायको पररचालन र समन्त्वयः नमनत २०८२/०५/२२ गते देन्त्ि न तोडफोडै , आगजनीको घटना पश्च ात पनन न्तजल्ला सरक्षा ु सनमनतका पदानिकारीहरु एकै ठाउाँमा कमाण्डपोष्ट िडा गरी आवश्यकतानसार सु रक्षा सनमनतको ु बैठक बस्न, े न्तजल्लामा मानवीय तथा थप क्षनत नहोस, ् शान्त्त सरक्षा भु ंग नहोस भन् अनभप्रायका साथ े न्तजल्लामा गान्त्त सरक्षा र स ु द्भाव कायम गनेतफा सबै सरक्षा ननकायबाट समन्त्वय गरी काम कारबाही ु गररएको। सरक्षा ननकायको पररचालन र समन्त्वयका लानग गररएका सु रक्षा सनमनतका बु ैठकका ननणयाहरुको ियाान्त्वनत, समन्त्वय बैठकका उपन्त्स्थनत र ननणया र जनशन्त्ि पररचालनमाफात

ववरोि प्रदशनाका सरक्षा ु व्यवस्थापनका लानग सरक्षा ननकायहरुबाट तयार गररएको सु रक्षा योजना र जनशन्त्ि पररचालन ु योजना यसैसाथ संलग्न ि। भाद्र २४ गते देशव्यापी एकसाथ नपाली से ेनाको पररचालन पश् चात न्जल्ला प्रहरी कायाालय कास्कीबाट प्रहरी नायव उपरीक्षक हरर बहादर बस्नु तको कमाण्डमा टोली े पररचानलत भई पोिरा महानगरपानलकाको दमकलको सहायताले न्जल्ला प्रहरी कायाालय, कास्की र भाटभटेनी सपर माकेटको कास्की पोिरान्त्स्थत भवनमा लागु को आगो ननयन्त्रणमा नलइएको। े

२०८२ भाद्र २४ गते बले का ु ९:४५ बजदे ेन्त्ि नपाली से ेना पररचालन भएको। पररचालन पनि माइवकङ्ग माफात कफ्यू सम्बन्त्िी सा ूचना प्रचारप्रसार, पैदल गस्ती मोबाइल गस्ती पिोनलङ भेवहकल पिोल तथा चेकप्वाइन्ट माफात चेकजाँच गरी पोिरा महानगरपानलका क्षेरका ववनभन्न स्थानमा लागको आगलानग ननयन्त्रणे , चोरी लटपाट ननयन्त्रणु , लटु पाट भएका हातहनतयार सामग्री उपकरण बरामद लगायतका काम कारबाही भएका भन्त् ने व्यहोराको कास्की न्जल्लाका त्कालीन प्रमि ु न्जल्ला अनिकारी रुद्रादेवी शमााले गरेको घटना वववरण कागज सक्कल अनसु ूची ६ मा रहेको ि।

<u>६.४.३. न्जल्ला प्रशासन कायाला य पवता :</u> नपालको राष्ट्रवहते , सशासन तथा भ्रष् टा ु चार ननयन्त्रण लगायतका माग रािी न्जयनजड (न्जयनजे डे) यवा ु पस्ताद्वारा नमनत ु २०८२ भाद्र २३ र २४ गते यस न्जल्लामा पनन आन्दोलन भएको नथयो। आन्दोलनका िममा भएको घटनाको यथाथ ावववरण यसै साथ संलग्न गररएको साथै उि ददन नपाल प्रहरी तथा सशस्त्र प्रे हरी बलको संयि सु रक्षा फौजद्वारा शान्त्तु , सरक्षाु , अमनचयन कायम गन ा समन्त्वयात्मक रुपमा पररचालन गररएको व्यहोरा अनरोि ि। ु आन्दोलनबाट न्जल्ला पवता कुश्मा नगरपानलका वडा नं. ६ मैरीचोक न्त्स्थतमा रहेको ने.क.पा एमालेको न्जल्ला पाटी कायाालय, न्जल्ला पवता कुश्मा नगरपानलका वडा नं. ४ ववनिमाग ा न्त्स्थतमा रहेको नपाली काङग्रे सको न्जल्ला पाटी कायाालये , न्जल्ला पवता कुश्मा न.पा वडा नं. ५ दशना टोल न्त्स्थतमा रहेको माओवादी केन्द्रको न्जल्ला पाटी कायाालय, न्जल्ला पवता मोदी गाउँपानलका वडा नं. २ न्त्स्थतमा गोदी गाउँपानलका गाउँ कायपा ानलकाको कायाालय, न्जल्ला पवता कुश्मा न पा वडा नं. ४ शान्तीटोल न्त्स्थत यबराज जोशीको घरु , न्जल्ला पवता कुश्मा नगरपानलका वडा नं. ७ फुलबारी न्त्स्थत पूव ामाननीय पदम नगरीको घर तोड फोड तथा आगजनी भएको। न्जल्ला पवता कुश्मा नगरपानलका वडा नं. ५ लोकन्त्तान्त्रक चोकन्त्स्थतमा रहेको शहीद गोनबन्दनाथ शमाा र अमत प्रसाद जोशीको ृ शानलकमा समेत क्षनत पर्य ु ाएको। सरक्षाु ननकायहरुको पररचालन र समन्त्वय

२४ गते रानत नपाली से ेना पररचालन पश् चात यस न्तजल्लामा व्यन्त्िगत ररनसबीका कारण कुनै पनन सावजा ननक तथा व्यन्त्िगत सम्पन्ततमानथ आिमण नभएको र न्तजल्लान्तस्थत सबै सरक्षा ननकायहरु ु समन्तवयात्मक रुपमा पररचानलत भई न्तजल्लाको समग्र सरक्षा व्यवस्थालाई सामान्यीकरण गरएको ु भन्त् न व्यहोराको पवता ै न्तजल्लाका तत्कालीन प्रमि न्तजल्ला अनिकारी हरी प्रसाद न्तघनमरु ेले गरेको घटना वववरण कागज सक्कल अनसु ूची ६ मा रहेको ि।

६.५. लन्तम्बनी प्रदु ेश

६.५.१. न्तजल्ला प्रशासन कायाला य, रुपन्तदेही

नमनत २०८२/०५/२३ गते ११:४० बजको े समयमा नसद्धाथनागर न.पा.-३ अिा ाँ अस्पताल चोकबाट स्वतन्त्र ववद्याथी ववक भण्डारीको ने त ृवमा अ. ृ ५०/६० वटा मो.सा. र पैदल अ. १००० जनाको सख्यामा रहेको समूह सामान्तजक सञ् जाल बन्द भएको र भ्रष्टाचारको ववरुद्धमा ववरोि स्वरुप याोली सरु भएको ति ु रैलीले बजार पररिमा गने भन्त् ने बन्तझु एको ति स्थानमा न्तज.प्र.का. रुपन्तदेहीबाट प्र.ना.उ. गणेश सापकोटाको कमाण्डरमा ५५ जनाको टोली िटी गएको। ऐ १३:५० बजको समयमा बे टवलतफाबाट आएको अको ु टोली समेत थप जम्मा भई २०००/२५०० जना न्तजल्ला रुपन्तदेही नसद्धाथनागर न.पा.-५ न्तस्थत न्तजल्ला प्रशासन कायालाय अगानड पगु को े, ऐ, १४:१५ बज ति रे ैली ऐ. ऐ. ५ न्तस्थत रहेको नपाली कांग्रे सको पाटी कायाालयमा गई ढे ुङ्गामढा गदाा ु २ वटा झ्यालको नससा फुटेको, ४ वटा गाडी, ३ वटा स्कुटी र १ वटा मो.सा. मा क्षनत पगु को े, ति भीडलाई प्रहरीले सम्झाई बझाई नततरनबतर गराएको। ु नमनत २०८२/०५/२३ गते १७:३५ बजको समयमा से ैनामैना न.पा.५ बद्धनगरमा न्तजयनजु डे समूहका अ. ५००/६०० जनाको संख्यामा भेलाजम्मा भई कोणसभा गरी टायर समेत बाली ववरोि कायिम गरेको ति स्थानमा इ.प्र.का. सालझण्डी रुपन्तदेही प्र. नन. िगन्द्र अनिकारीको कमाण्डमा े १७ जनाको टोली िवटई गई टायर ननभाई न्तस्थनत सामान्य बनाएको, ऐ, १७:५० बजको समयमा ऐ े सैनामैना न.पा. १० सालझण्डी चोकमा न्तजयनजडे का अ. ३००/४०० जना भेला जम्माभई ववरोि कायिम शरु गरु ेको ति समूहले रैली ननकाली सालझन्तडी बजार पररिमा गरी पन सालझ ु ण्डी चोकमा गई कोणसभा गरेको। ति स्थानमा इ.प्र.का. सालझण्डीबाट प्र.ना.नन. को कमाण्डमा १० जनाको टोली िटी गई न्तस्थनत सामान्य बनाएको। नमनत २०८२/०५/२३ गते १९:४५ बजको े समयमा न्तजल्ला रुपन्तदेही सद्धोिन ु गा.पा.-४ फसाावटकट चोकन्तस्थत न्तजयनजडे समूहका अ. ५०० जनाको समूह भेला जम्मा भई ववरोि रैली गरेको ति रैली फसाावटकट बजार पररिमा गरी फसाावटकट

चोकमा पनग कोणसभा गरु ेको, ति स्थानमा इ.प्र.का. िवपयाबाट प्र.नन. शैलेन्द्र पाण्डेको कमाण्डमा १३ जनाको टोली िटी गएको, ऐ,

२०:३० बज कायिाे म समाप् त भएको। नमनत २०८२/०५/२३ गते २०:३० बज े कफ्यू ा लागको े समयमा न्ज. रुपन्देही नतलोतमा नगरपानलका ५ मन्तणग्राम चोकमा जएन.जी समे ूहका अ.२५०/३०० जनाको संख्यामा सामान्जक सञ् जालको माध्यमबाट भेलाजम्मा भई सरकारको ववरुद्धमा नारावाजी तथा व्यन्त्िको घरमा ढुङ्गामढा ु गरी ववरोि कायिाम शरु भएको जानकारी पश् चा ु त ति स्थानमा इ.प्र.का. मंगलापर रुपन्दु ेहीबाट प्र.नन. सननल थापा नु पालीको कमाण्डमा े ५ जनाको टोली िवटई सम्झाइ बझाइ गन ा ु िोज्दा प्रहरीमानथ नै हातपात गरे पश् चात न्स्थनत ननयन्त्रणमा नलनको लानग नम्र माननसहरुलाई ननयन्त्रणमा नलई न्ज.प्र.का रूपन्देहीमा रान्त्िएको १) न्जल्ला रूपन्देही नतलोत्तमा ५ मन्तणग्राम बस्न वर् ाे ३२ को सवास पण्डारी ु २) ऐ, ऐ, बस्न वर् ाे २४ को सागर ढकाल ३) ऐ. ऐ. बस्न वर् ाे २० को सन्देश भण्डारी ४) वर् ा२३ को ददपेन्द्र भसाल ठु ेगाना निलु ेको ५) बर् ा२९ को पदम गैरे ठेगाना निलु ेको ननजहरुलाई कायाालयमा ल्याए पश् चात आफन्तको न्जम्मा लगाई िोनडएको। नमनत २०८२/०५/२३ गते २२:२० बजको समयमा कञ्चन गा.पा. वडा ने ं. ४ थकालीचोकमा काठमाडौंमा न्जयनजडे को ववरोि कायिामको िममा म्यृ ु भएकाप्रनत हाददाक श्रद्धाञ्जली र घाइतेहरुप्रनत शीघ्र स्वास्थ्य लाभको कामनाको लानग अ. ४००/५०० जनाको संख्यामा उपन्स्थनत भई शान्न्तपूण ादीप प्रज्वलन काय ासरु भएको ति स्थानमा इ.प्र.का. रुद्रपु रबाट प्र.ना.नन. जगत ु बहादर सु नारको कमाण्डमा ु ५ जनाको प्रहरी टोली िटी गएको ति कायािम ऐ, २२:४० बजको े समयमा समाप् त भएको। नमनत २०८२। ०५। २३ गते १६:०० बज दे ेन्त्ि २२:०० बज सम्म पे ूवमाा पेिोल पम्प, िागो कारिना पल ु सम्म, पन्श्चममा बलवास े चोक सम्म, उत्तरमा ववनडया िोलासम्म र दन्क्षणमा मंगलापरसम्म कफ्यु ू आदा ेश जारी भएको। नमनत २०८२/०५/२३ गते १६:०० बजदे ेन्त्ि ऐ. २२:०० बजसम्म पे ूवमा ा रोवहणी िोलासम्म, पन्श्चममा बथरी पे ल सम्मु , उत्तरमा बद्ध चोकसम्म र दन्क्षणमा वपपरासम्म बु टवल बु लवहया सडक े

िण्डको १०० नमटरसम्म कफ्यू आदा ेश जारी भएको। नमनत २०८२/०५/२४ गते ११:०० बज ननर्े िाज्ञा जारी भएको समयमा न्ज. रुपन्दे ेही बटवल ु उप-महानगरपानलका वडा नं. १० चौराहा चोकन्स्थत जन न्ज समे ूहको आयोजनामा सामान्जक सञ् जाल बन्द भएको, भ्रष्ट ाचार ववरुद्ध र काठमाडौंमा ऐ. २३ गते

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

प्रदशनाको िमिमा म्यृ भएका ु व्यन्त्िहरुको ववर्यलाई नलएर ऐ. समूहका यवा गौरव आचायका ु ो नते ्वमा ववरोि क्र ैली कायािम शरु ु भएको अं. ५००० जनाको संख्यामा उपन्त्स्थनत रहेको। उि रैली चौराहाबाट सरु भई हाइवु े, बटवल उपमहानगरपानलकाको कायाालय पु गी पु नः कानलकानगर रुट हु दु ै वफताा भएको नथयो। चौराहाको नभरी रुट हाँदु ै ऐ. १४:३० बजको समयमा बे टबलु - ८ सख्िानगर न्त्स्थत रहु ेको एमाले पाटी कायाालयमा पगी ु तोडफोड तथा आगजनी गरेको, उि स्थानमा ई.प्र.का. बटवलबाट ु प्र.ना.उ.को कमाण्डमा ७० जनाको टोली िवटइ गएको। सोही समूह ऐ. १५:०० बजको समयमा े बटवल ु -७ दीप नगरन्त्स्थत न्त्जवराज आन्श्रत भवनमा पगु र तोडफोड गरे ेको सोही समूहले ऐ १५:३५ बजको समयमा ऐ . बटवलु -८ सख्िानगरन्त्स्थत रहु ेको लन्त्म्बनी प्रदु ेश सभा सदस्य माननीय भोज प्रसाद श्रेष्ठको घरमा तोडफोड तथा आगजनी गरेको, ऐ. १५:४० बजको समयमा ऐ . बटवल ु -७ दीप नगर न्त्स्थत रहेको नब.पी. स्माररकामा समेत आगजनी तथा तोडफोड गरेको, ऐ १६:१५ बजे नतलोत्तमा -४ राईभरटोलन्त्स्थत रहेको टुनलप होटेलमा तोडफोड गरेको, ऐ १६:३५ बज बे टवल ु -९ बसपाका न्त्स्थत रहेको आन्तररक राजश्वर कायाालयमा तोडफोड तथा आगजनी गरी अन्तररक राजस्व कायाालयमा भएको सामानहरु लटपाट गरु ेको, उि समयमा आन्दोलनकारी संख्या थप हन गई अं. ु ७/८ हजार पगु को ऐ . १६:४३ बज बे टवल ु -९ बसपाका न्त्स्थत प्रहरी नबट बसपाका र रावष्ट्रय अनसन्त्िान कायाालय तोडफोड दु ंुगा मढा गरु ेको, ऐ. १७:२० बज नतलोत्तमा े -४ शान्त्तकुञ्जस चोक न्त्स्थत प्रनतननि सभाका सदस्य माननीय बासदु ेव न्त्घनमरेको घरमा तोडफोड तथा आगजनी गरेको, ऐ. १७:३० बन बे टवल ु -८ न्त्स्थतमा अन्त्ख्तयार दरुपयोु ग अनसन्त्िान प्रदु ेश कायाालय, ईलाका प्रशासन कायाालय र मख्य मन्त्रीको ननवासमा आगजनी तथा तोडफोड गरु ेको, ऐ १७:५० बज ऐ . बटवल ु -८ मा रहेको नडनभजन वन कायाालयमा समेत आगजनी गरेको, ऐ १७:५५ बज बे टवल ु -८ न्त्स्थत ववद्यतचोक न्त्स्थत लु न्त्म्बनी प्रदु ेश प्रमिको कायाालय तथा ु ननवास ऐ. स्थानमा रहेको उच्च अदालत बटवलको कायाालयमा तोडफोड तथा आगजनी गरु ेको, ऐ, १८:०० बन हाटबजारन्त्स्थत रहे ेको बटवल ु उपमहानगरपानलकाको कायाालयमा, ऐ.ऐ. -१३ न्त्स्थत रहेको मालपोत कायाालय, ऐ.ऐ.-१३ न्त्स्थत रहेको यातायात कायालाय मा तोडफोड तथा आगजनी गरेको, प्रदशना को िमिमा तोडफोड तथा आगजनीबाट बटवल ु -३ गोलपाका न्त्स्थत रहेको बहमु िी ु क्याम्पसमा तोडफोड, बटवल ु उपमहानगरपानलका बटवलन्त्स्थत ु सपरमाकेट ु (भाटभटेनी)

समेत तोडफोड गरी सामान लटपाट ु भएको, बटवल र मु ैनाबगरन्त्स्थत रहेको नपाली काग्रं े सको पाटी कायाालय तोडफोड भएको े , प्रहरी नबट अमरपथ तोडफोड तथा आगजनी गरेको ऐ १८:३० बजको समयमा नतलोत्तमा े १ बन वावटका न्त्स्थत रहेको प्रदेश सभा सदस्य नलला नगरीको घरमा तोडफोड गरेको, भीड नततरनबतर पान ा मानथ उल्लेन्त्ि त स्थानहरूमा नसलनसलेवार बल प्रयोग गदाा इ.प्र.का. मंगलापर र ई.प्र.का. बु टवलको लाठी ु ८० थान, हेलमेट २२ थान, नसल्ड ३५थान क्षनत भएको, SLR को Blank राउण्ड ९, अश्रग्याँस सु े ल १९ थान, बरे े टा पेस्तोलको राउण्ड ३ र सटगन रबर बलु े ट ३ राउण्ड समेत फायर भएको र थान ३ हतकनड उि भीडमा हराएको, ऐ २१:३० बजको समयमा बजार एरररया सामान्त्य भए पश् चा े त प्रहरी टोली आ-आफ्नो कायाालयतफा वफताा भएको। नमनत २०८२/०५/२४ गते ११:३० बजको समयमा न्त्ज. रुपन्त्दे े ही सैनामैना न.पा.-३ झारवरा े न्त्स्थतमा रहेको सैनामैना नगर प्रमि फन्त्णन्त्द्र शमााको घरमा न्त्जयनजु ड समे ूहका अं. ४०० जनाको संख्यामा भेला जम्मा भई ववरोि स्वरूप नारा जलु स गरु े को। उि स्थानमा न्त्ज.प्र.का. रुपन्त्देहीबाट प्र.ना.उ. गणेश सापकोटाको कमाण्डमा र इ.प्र.का. रन्त्यौराबाट प्र.नन को कमाण्डमा २० जनाको टोली िवटगएको। भीडलाई नततरववतर गराउन प्रयास भईरहे े को संख्या बद् दो िममा रहेको। उि भीडलाई नततर ववतर गने िममा प्रहरी द्वारा २२ सेल अश्र ग्याँ ु स र SLR को १८ डमी राउण्ड फायर भएकोह र ई.प्र.का रन्त्यौराको नाममा रहेको बा.प्र.०१-००२ झ ७३३२ नं. को स्करवपयो गाडीको साइटको नससा फुटेको पिानडको भाग क्षनत भएको नगर प्रमिको ु घरको नससाहरु फुटेको। मानवीय क्षनत नभएको माननसहरु नततरववतर भए पश्च ात प्रहरी टोली कायाालयतफा वफता ा भएको। नमनत २०८२/०५/२४ गते ११:४० बजको समयमा न्त्ज. रुपन्त्दे े ही नतलोत्तमा न.पा.-१२ विहर न्त्स्थत रहेको ऐ. वडा कायाालयमा अं. ३०० जना न्त्जयनजडका कायका े ताा आई तालावन्त्दी गरी नततरववतर भएको भन्त् न िबर प्राप्ता हे नासाथ उि स्थानमा इ.प्र.का मु ंगलापर स्पु न्त्देहीबाट प्र.नन को कमाण्डमा १२ जनाको टोली िटी गएको अवस्था सामान्त्य पश्च ात वफताा भएको। नमनत २०७२/०५/२४ गते १२:०० बजको े समयमा न्त्ज. रुपन्त्देही शद्धोिन ु गा.पा.-४ फसाावटकरबाट न्त्जयनजडे समूहका अं. ६००/७०० जनाको संख्या जम्मा भई रैली शरु गरु े को शद्धोिन ु गा.पा. को कायाालयको गटबावहर े आई नारा जलु स ु गरेको, उि स्थानमा इ.प्र.का. िवपयाबाट प्र.ना.नन. को कमाण्डमा ५ जनाको टोली िवट गएको, ऐ.१२:३० बज े रैली शद्धोिन ु गा.पा. को कायाालयबाट इलाका प्रशासन कायाालय मानपकडीतफा लागको े , ऐ.१२:४० बज इलाका े

प्रशासन कायाालय मानपकडीबाट शद्धोिन गा.पा. वडा नु ं. ७ बस्न प्रदे ेश सभा सदस्य तलसी चौिरी ु को घरतफा लागको ऐ. े १३:०० बज शे द्धोिन गा.पा.ु -७ मंगलापरन्त्स्थत तु ल्सी चौिरीको घरबाट ु रैली शद्धोिन गा.पा. वडा नु ं.२ शद्धोिन गा.पा. को अध्यक्ष ववष्णु प्रसाद बस्यालको घरतफा गई ु सोही स्थानबाट नततरववतर भएको। नमनत २०८२/०५/२४ गते १२:०० बजको समयमा न्त्ज.रुपन्दे ेही सैनामैना न.पा.५ बद्धनगरन्त्स्थत ु नगरपानलकामा न्त्जयनजडे को ववरोि कायिा मको लानग ४००/५०० जनाको सरुवामा माननसहरु भेला जम्मा भएको। उि स्थानमा इ.प्र.का. सालझण्डीबाट प्र.नन.को कमाण्डमा १३ जनाको टोली िटी गई भीडलाई नततरववतर गराएको, ऐ. १२:३० बजको समयमा ऐ. न.पा.े -१० सालझण्डी चोकन्त्स्थत वडा कायाालयमा न्त्जयनजडे को ववरोि कायिा ममा अं.२५०/३०० जनाको संख्यामा माननसहरु भेला जम्मा भई तालावन्दी गरेको भन्त् ने बन्त्झएकोु , उि स्थानमा ई.प्र.का. सालझण्डीबाट प्र.स.नन. को कमाण्डमा ६ जनाको टोली िवट गएको उि स्थानमा तालावन्दी गने समूह कोही नभएको। ऐ, १३:१० बज से ैनामैना न.पा. ११ को वडा कायाालयमा तालावन्दी गरी ववरोिकतााहरु पन सालझण्डी तफा गई सोही स्थानबाट नततरववतर भएको। ु नमनत २०८२/०५/२४ गते १२:१० बजको समयमा न्त्ज. रुपन्दे ेही देवदह न.पा. ६ िैरेनी चोकन्त्स्थत देवदह न.पा. नभर रहेको ननजी तथा सरकारी ववद्यालयहरुका ववद्याथीहरु लगायत अन्त्य माननसहरु अं. ५०० जनाको संख्यामा न्त्जयनजडे समूह जम्मा भई िैरेनी चोकबाट नारा जलु स ु लगाउँदै नगरपानलका तफा लागको े, उि स्थानमा प्र.नन. को कमाण्डमा २९ जनाको टोली िटी गएको। ऐ, १३:३५ बज नगरपानलकाबाट एमाले े पाटी कायाालय तफा गएकोप, ऐ १४:३० बज े पाटी कायाालयमा आई नाराबाजी तोडफोड गरी ऐ १४:५५ बज दे ेवदह नगरपानलकाको उपमेयरको घर तफा गएको, ऐ १५:४५ बज दे ेवदह नगरपानलका प्रमिको घरमा पु नग नाराबाजी गरी घरमा ु आगजनी समेत गरेको, ऐ १५:५५ बजको समयमा दे ेवदहको एमाले पाटी कायाालय तोडफोड गदाा कायाालयमा रहेका सम्पूण ाझ्याल ढोका, टेबलु , कुची, A/C लगायतका सामान क्षनत भएको ऐ, १८:३० बजको समयमा उि समे ूह नततर ववतर भए पश् चात प्रहरी टोली कायाालयतफा वफताा भएको। नमनत२०८२/०५/२४गते १२:३० बजको े समयमा न्त्ज. रुपन्देही नतलोत्तमा न.पा.-८ शान्त्न्ततनगरन्त्स्थत रहेको ऐ वडा कायालायमा अं.२००/२५० जना न्त्जयनजडका कायकाे ताा आई तालावन्दी गरी गएको भन्त् ने िबर प्राप् त हन साथ उि स्थान इ.प्र.का. मु ंगलापरबाट प्र.नन.को ु कमाण्डमा १२ को टोली िटी गएको उि स्थानमा तालावन्दी गने

SS
SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

समूह कोही नभएको हाँदा प्रहरी ु टोली कायाालयमा वफताा भएको। नमनत २०८२/०५/२४ गते १२:४० बजको समयमा न्त्ज. रूपन्त्दे ेही नसद्धाथनागर न.पा.-४ गौतम बद्ध अन्त्तराावष्ट्रय ववमानस्थलको गु ट बावहर अं. े ५००/६०० जनाको संख्यामा न्त्जयनजडे समूह भेला जम्मा भई ववरोि रैली सरु ु गरेको। उि स्थानमा न्त्ज.प्र.का. रुपन्त्देहीबाट प्र.ना.उ.को को कमाण्डमा-१२० जनाको टोली िवटएकोा, सोही समूहमा अन्त्य थप भई अं. २००० जनाको समूह ऐ. १५:२५ बजको समयमा न्त्ज. रुपन्त्दे ेही नसद्धाथनागर न.पा.-५ न्त्स्थत रहेको न्त्जल्ला प्रशासन कायाालयमा आई नाराबाजी गरेको, एयरपोटा गट बावहर अं. े ५०० जना भेला जम्मा यथावत रहेको, ऐ १५:३० बज न्त्जल्ला प्रशासन कायाालयबाट ऐ.ऐ.े -५ हाट बजार न्त्स्थत रहेको नपाली काग्रे सको पाटी े कायाालयमा तोडफोड तथा प्रहरी मानथ ढंुगामढा हु ाँदा प्रहरीद्वारा भीडलाई नततर नबतर गने िममा ु डमी राउण्ड ३ र अश्र ग्याँस सु ेल ५ फायर भएको। मानवीय क्षनत नभएको, पाटी कायाालयको नससाहरु फुटेर क्षनत भएको। सोही भीड ऐ, १५:४० बजको समयमा दे ेवकोटा चोकमा टायर बाली चक्काजाम गरेको, उि भीड पनःएयरपोटा तफा लागु को े , ऐ १७:०० बज एयरपोटाको डोमे ेन्त्स्टक गटबाट अं.े १००० जनाको संख्या नभर निरी ४ वटा सरकारी नं. प्लेटको गाडीमा आगजनी गरेको। सोही भीड २/३ समूहमा ववचनलत भई ऐ. १८:०० बजको समयमा ऐे . ७ न्त्स्थत रहेको नसद्धाथनागर न.पा.को को उमपेपर उमा अनिकारीको घरमा आगजनी गरेको, ऐ. १८:२० बज े नस.न.पा.-९ गोनलगढ न्त्स्थत रहेको न्त्जल्ला िावफक प्रहरी कायाालय तथा न्त्जल्ला सरकारी ववकल कायाालय भवनमा तोडफोड गरेकोमा न्त्जल्ला िावफक प्रहरी कायाालयको पररसरनमर कारवाहीको लानग ल्याइएका सवसाािरण तथा प्रहरी कमचाारीहरुका सवारी सािनहरु जलेर नष्ट भएको, सोही समूहले ऐ, १९:०० बजको समयमा मौय ाे होटल एण्ड सपरमाकेट (भाटभटु ेनी) समेत तोडफोड गरी लटपाट समु ेत गरेको, ऐ. १९:३० बजको समयमा उि समे ूह नततरववतर भए पश् चात प्रहरी टोली कायाालयमा वफताा भएको। नमनत २०८२/०५/२४ गते १५:०० बजको समयमा न्त्ज. रुपन्त्दे ेही नतलोत्तमा न.पा.-५ मन्त्णग्राम न्त्स्थत रहेको ऐ. ५ नं. वडा कायाालयमा अं. २००/३०० जना न्त्जयनजडका कायकाे ताा आई कायाालयको गटको ताला फोनड तीन वटा झ्यालको नससा फे ुटाएको, भन्त् नेप िबर प्राप् तत हन साथ ु उि स्थानमा मंगलापरबाट ु १२ जनाको टोली िटी गएको, उि स्थानमा वाल तोडफोड गने समूह कोही नभएको हाँदा प्रहरी टोली कायाालयतफाु वफताा भएको। नमनत २०८२/०५/२४ गते १५:३० बजको समयमा से ैनामैना न.पा.- ६ कलौनी न्त्स्थत लन्त्म्बनी ु प्रदेशका

भौनतक पवाा िार ु ववकास मन्त्री भनमश्वर ु ढकालको घरमा न्त्जयनजड े समूहका अं. ३००/४०० जनाको संख्यामा माननसहरु भेलाजम्मा भई घर तथा कम्पाउण्ड आगजनी तथा तोडफोड गरेको, उि स्थानमा इ.प्र.का सालझण्डीबाट प्र.स. नन. गोनबन्द श्रेष्ठको कमाण्डमा ८ जनाको टोली िटी गएको, ऐ. १५:४५ बन उि समे ूह सैनामैना न.पा. ६ कलौनीन्त्स्थत नपाली े काग्रसको पाटी कायाालयमा गई अं. े ४००/५०० जनाको संख्याले तोडफोड तथा आगजनी गरी पनु , सालझण्डीतफा आएको उि स्थानमा इ.प्र.का. सालझण्डीबाट प्र.नन. को कमाण्डमा १० जनाको टोली िटी गएको। नमनत २०८२/०५/२४ गते १६:०० बजको समयमा न्त्जएन न्त्ज समे ूहका अं. २००/३०० जनाको संख्यामा जम्मा भएका समूहले न्त्जल्ला रुपन्त्देही नतलोत्तमा न.पा. वडा नं. ३ न्त्स्थत रहेको एमाले नगर कनमटीको कायाालयमा तोडफोड गरेको र ऐ. १६:०५ बजको समयमा ऐ. े ५००/६०० जना न्त्जयनजडे समूहका कायकाताा भेला जम्मा भई नतलोत्तमा न.पा. ५ नम्बर न्त्स्थत रहेको पूव ागहमन्त्री ृ बालकृष्ण िाणको घरमा आई एउटा एकतले र एउटा दईतलु े दवु ै घरमा आगजनी तथा तोडफोड गरेको। आगजनी गन ा लाग्दा प्रहरीले दई राउन्त्ड वटयर ग्याँस फायर गरु ेको उि स्थानमा इ.प्र.का. मंगलापर रुपन्त्दु ेहीबाट प्र.नन. को कमाण्डमा २६ जनाको टोली िटी गएको घरमा आगजनी पश्च ात उि समूह नततर ववतर भएको हाँदा प्रहरी टोली कायाालय तफा वफताा भएको। ु नमनत २०८२/०५/२४ गते १६:४३ बजको समयमा न्त्जे . रुपन्त्देही बटवल उ.म.न.पा.ु -९ बसपाका न्त्स्थत रहेको अस्थायी प्रहरी नबट बसपाकामा अं. ५००/६०० जना प्रदशनाकारीहरुले तोडफोड गने िममा हथकडी थान-१ प्रदाशनकारीहरूले लगको े , प्रहरी टोली सरन्त्क्षत रहु ेकोमा उि टोली ई.प्र.का. बटवलमा आई बसु ेको। नमनत २०८२/०५/२४ गते १६:४५ बजको समयमा नतलोत्तमा नगरपानलका चार ने ंबर न्त्स्थत रहेको नतलोत्तमा नगरपानलकाको नगर प्रमि ु रामकृष्ण िा ाँणको घरमा अं ३००/३५० जना जनन्त्जका कायका े ता ाआई घरमा भएको सबै समान बावहर ननकाली आगो लगाएको र घरको नससाको झ्याल सबै तोडफोड गरेको उि स्थानमा इ.प्र.का. मंगलापरबाट प्र.स.नन.को कमाण्डमा ु ५ जनाको टोली िवटई गएको घरमा आगो लगाए पश्च ात उि समूह नततर नबतर भएको। नमनत २०८२/०५/२४ गते १७:१० बजको समयमा न्त्ज. रुपन्त्दे ेही नसद्धाथनागर न.पा.-१, बलवहया े गाउँमा रहेको नसद्धाथनागर न.पा. का मेयर इन्त्स्तयाक अहमद िानको घरमा जएनजी े का अं.१००/१५० मा आएका कायकाताहरुले तोडफोड तथा आगजनी गरी भैरहवातफा लागको े मानवीय क्षनत नभएको, ऐ, १८:२० बजको े समयमा अं. २०० जनाको संख्यामा

आएका प्रदाशनकारीहकले ऐ, नसद्धाथना गर न.पा. १ न्त्स्थत भैरहवा भन्त्सार कायाालयमा आगजनी गरी गएकोम।

नमनत २०८२/०५/२४ गते १८:३० बज न्त्जल्ला रुपन्त्दे ेही नसदाथनागर न.पा.-४ उद्योगपरी न्त्स्थत ु रहेको लन्त्म्बनी प्रदु ेशका यवा तथा िु ेलकुद मन्त्री सन्त्तोर् पाण्डेको घरमा तोडफोड तथा आगजनी गरेको मन्त्रीज्यको ु PSO प्र.ह. गणेश प्र.यादवको ल ु ८१ प १७३२ नं. को मो.सा. प्रहरी पोशाक, प्रहरीको प्रमाणपर, बडनबस्तारा े , XIR को मोटोरोला हेण्ड सेटको व्याि ी थान-१ र चाजरा एडप्टर थान-१ जनल क्षेनत भएको, प्र.स.ह.रमेश यादवको प्रहरी पोशाक, प्रहरीको प्रमाणपर, बडनबस्तारा जले ेर नष्ट भएको। सरक्षा ननकायहरुको पररचालन र समन्त्वय :ु न्त्जल्लामा न्त्जयनजड प्रदाशन को दौरान से रक्षा ननकायहरुको समन्त्वय प्रभावकारी रहु ेको। सोबमोन्त्जम घटनालाई ननयन्त्रण र व्यवस्थापन गन ा नमनत २०८२/०५/२४ गते नबहान ०९:३० बज दे ेन्त्ि अको आदेश नभए सम्मको लानग रुपन्त्देही न्त्जल्लाभर ५ जना भन्त्दा बढी व्यन्त्ि भेला जम्मा भई अनशन, िना, घेराउ, जलु सु , प्रदशना तथा सभा ववरोि कायिाम गन ानहनु भनी ननर्े िाज्ञा जारी े गररएको। नमनत २०८२/०५/२४ गते बेलका ु २०:३० बजे देन्त्ि अको आदेश नभए सम्मको लानग रुपन्त्देही न्त्जल्लाभर कर्फ्यू आदा ेश जारी भएको। न्त्जल्लामा भौनतक क्षनत भएपनन मानवीय क्षनत नभएको भन्त् ने व्यहोराको रुपन्त्देही न्त्जल्लाका त्कालीन प्रमि न्त्जल्ला अनिकारी टोकराज पाण्डु ेले गरेको घटना वववरण कागज सक्कल अनसु ूची ६ मा रहेको ि।

<u>६.५.१ न्त्जल्ला प्रशासन कायालाय बाकाँ े :</u> सरकारले सामान्त्जक सञ् जाल बन्त्द गरेको ववर्य भ्रष्टाचार नबरुद्धको ववर्यलाई नलएर भाद्र २३ गते नबहान अन्त्दाजी ९:४५ बजको समयमा ने पालगन्त्जे उपमहानगरपानलका वडा नं. -११ न्त्स्थत नब.पी. चोकमा अन्त्दाजी ५००/६०० जनाको संख्यामा न्त्जयनजडे पस्ताका यु वाहरु समु ेतको समूह भेला जम्मा भई रैली जलु स ननकाली नगर पररिमा गरर कररव ु ११:५५ बजको समयमा ने पालगन्त्ज े उपमहानगरपानलकाको कायाालय गटअगानडे िना ददएको र िनााका िममा ददउँसो कररब १५:०० बजको समयमा ढे ंुगा र बोतल प्रहार गरी जबरजस्ती नगरपानलकानभर प्रवश गन ा े िोज्दा प्रहरीले ननयन्त्रणमा नलन िममा िकलपकल हे ाँदा न्त्जल्ला बाँकु े िजरा गाउ ाँपानलका बडा नं. ३ पल चोक ु बस्ने नबनय ने पाली र न्त्जल्ला दे ैलेि आठववसकोट नगरपानलका वडा नं.- १ घर भई हाल नपालगे ंज उपमहानगरपानलका वडा नं. - ६ प्रगनतटोल बस्ने जय प्रकाश बापा सामान्त्य घाइते े भई ननजहरुलाई त्काल उपचारका लानग भेरी अस्पताल लनगएको। सामान्त्य उपचार पश्च ात सोही ददन दवु ै जना अस्पतालबाट नडस्चाज ा भएको भनी जानकारी प्राप्त भएको। उपमहानगरपानलकाको

िनाा पश्च ात ति जलु सु न्तजल्ला प्रशासन तयालय यवककी मूल गट सम्म पे गी कु ेही बर े िनाा ददए पश्च ात शान्त्तपूण ारुपमा सम्पन्त् न भएको।

सोही ददन कोहलपर नगरपानलका बाल ु नं. ११ न्त्स्थत कोहलपर चौराहमा ववज्ञान अन्त्दाजी ु १०.२५ बजको समयमा न्तजयनजे डे पस्ताका यु वाहरु समु ेतका अन्त्दाजी ३०० जनाको संख्यामा भेला जम्मा भई रैली ननकाली नगर पररिमा पश् चात मध्यान्ह कररब १२:२५ बजको े समयमा कोहलपर ु नगरपानलकाको गट अगानड ने ता जम्मा भइ नारा जे लु स गरु ेको र कररब १४:४५ बजको समसमा े ति प्रदशना शान्त्तपूण ारूपमा समाप् त भएको। यस प्रकार भाद्र २३ गते भएका मानथ उन्त्ल्लन्त्ि त दइवटा प्रदशना ु मा जम्मा २ जना प्रदशना कारीलाई सामान्त्य चोटपटक लानग त्काल उपचार भएको। भाद्र २३ गते कररब ददउँसो ३ बजपनि बसे ेको न्तजल्ला सरक्षा सनमनतलु े "काठमाडौं लगायत देशका ववनभन्त् न भागहरूमा न्तजयनजडे का नामबाट प्रदशनाहरू भइरहेको वतमाान संवदनशील अवस्था र यस े न्तजल्लाको नपालगे ंज, कोहलपर लगायतका स्थानहरुमा आज भएको प्रदशना ु समेतलाई दृवष्टगत गदै संभाववत सरक्षा चु नौतीको सु ूक्ष्म ववश् लेर्ण र प्रभावकारी सूचना, समन्त्वय, गस्ती, पेि ोनलंग, माइवकंग माफात न्त्स्थनतलाई सामान्त्य बनाइराि सबै सरक्षा ु ननकाय पूण ा सतकाताको अवस्थामा रहने, समन्त्वया्मक रुपमा पररचानलत हनु र एके आपसमा भरपदो सूचना आदान-प्रदान गने ननणया गरेको। भाद्र २४ गते नबहान करीब १० बज आसपासको समयमा प्रदशना े कारीले न.क.पा. एमाले े पाटी कायाालयमा तोडफोड र आगजनी शरु गरु ेको। सो स्थानमा पवहले देन्त्ि नै िवटरहेको सरक्षाकमीलु े न्त्स्थनत ननयन्त्रणमा नलन नसकेको र समयमै आगो ननभाउन नसकेमा नन्तजकका घरहरुमा समेत आगजनी फैनलन सक्न भएकोले े त्काल दमकल पठाउनका लानग न.क.पा. एमाले े बाँकेका अध्यक्ष लगायत ववनभन्त् न व्यन्त्िबाट प्रमि ु न्तजल्ला अनिकारीलाई फोन माफात िबर आएको उपमहानगरपानलकाका नगर प्रमिज्यु ूसग फोन सम्पका गरी दमकल पठाँ इएको भएतापनन प्रदशनाकारीबाट आगलानगको सूचना प्राप् त हनासाथ नु पालगे ंज भएको अवरोिका कारण दमकल सम्बन्त्न्त्ि त स्थलमा पग्न नपाएको। नु .क.पा. एमाले ेको पाटी कायाालयमा आगजनी भएको केही समय पनि नपाली कांग्रे से , बाँकेको पाटी कायाालयमा पनन आगजनी भएको िबर प्राप् त भएको। ्यसपनि आन्तररक राजश्व कायाालय, राजश्व अनसन्त्ि ान कायाालयु , कोहलपर नगरपानलका ु , कोहलपर न्त्स्थत नापी ु कायाालय, मालपोत कायाालय कोहलपरु , इलाका प्रशासन

कायाालय कोहलपरु , नपालगे ंज उपमहानगरपानलका कायाला य न्जल्ला प्रशासन कायाालय, न्जल्ला अदालत, उच्च अदालत. उच्च सरकारी ववकलको कायाालय, न्जल्ला न्स्थत नापी कायाालय, मालपोत कायाालय, न्जल्ला हलाक ु कायाालय, कृवर् ज्ञान केन्द्र, भन्सार कायाालय लगायतका दजना ौ सरकारी कायाालयका भवन, सवारी सानि, कायाालय भवन नभरका फननचा र, कम्प्यटरु , कागजात लगायतका सरकारी सम्पन्त्तमा व्यापक तोडफोड, आगजनी र लटपाट समु ेत भएको। नपालगे ंज बजार न्स्थत ववनभन्त् न चोकहरुमा रहेका ववपी कोइराला, पष्पलाल लगायतका सानलकहरुमा तोडफोडु भएको। नपालगे ंज बजार क्षेरमा रहेको िावफक प्रहरी पोष्ट सवहत केही प्रहरी पोष्टहरु भ्काउन काय ाे भएको। ननजी सम्पन्त्तमानथको तोडफोड, आगजनी र लटपाटको घटना हु ेदाा यस न्जल्लामा कोहलपर नगरपानलकाका नगर प्रमु िु , उप-प्रमि र कु ेही वडा अध्यक्षहरुको घरमा क्षनत पगु को बाहे ेक अन्त्य कुनै पनन ननजी सम्पनतको नोक्सानी भएको भनी प्रमि न्जल्ला अनिकारीलाई जानकारी प्राप् तु भएको अवस्था नरहेको। नबहान कररब १०:०० बजपनि शे रु भएको तोडफोडु , आगजनी र लटपाटको काय ाु ददउँसो २ बजपनि झने झन आिामक बन्दै गएको र ददउँसो २ बजपनि न्स्थनते ननयन्त्रण बावहर गएको महसस भएको। ु नबहान ठीक १०:०० बजदे ेन्त्ि नै प्रमि न्जल्ला अनिकारीको कायका ु क्षमा न्जल्ला सरक्षा सनमनतका ु सबै पदानिकारी सन्त्मनलत कमाण्ड पोष्ट बनसरहेको। वफल्डमा भैरहेको तोडफोड, आगजनी र लटपाटको ु सूचना/जानकारी ववनभन्त् न राजनैनतक दलका नता े तथा कायकतााा, स्थानीय तहका जनप्रनतननि, न्जल्लान्स्थत ववनभन्त् न कायाालयका प्रमि एवमु कमचा् ारीबाट प्रमि न्जल्ला अनिकारीलाई ु फोन सम्पका माफात प्राप्त हनासाथ आफ्नु ै कायकाक्षमा उपन्स्थत रहेका बाँकि न्जल्लान्स्थत सरक्षा ु ननकायका प्रमिहरु ु (िासगरी नपाल े प्रहरी प्रमि ु र सशस्त्र प्रहरी बल, नपालका े प्रमिलाई ु प्रदशनाकारीहरुबाट भैरहेको ववध्वंसा्मक गनतववनिलाई त्काल ननयन्त्रणमा नलन माइवकंग, पानीको फोहोरा, लाठी चाजा, अश्र ग्याँस र हवाई फायर सम्म (मानवीय क्षनत नहु नु गरी। नसलनसले ेवार बल प्रयोगको नसद्धान्त बमोन्जम स्थानीय प्रशासन ऐन, २०२८ बमोन्जम प्रदशना कारीको भीडलाई ननयन्त्रणमा नलनको लानग आवश्यक कारवाही अगानड बढाउन प्रमि न्जल्ला अनिकारीबाट पटकु पटक अनरोि र आदु ेश समेत भएको। नपालगे ंज उपमहानगरपानलकामा भएको तोडफोड, आगजनी र लटपाट पश् चा ु त प्रदशनाकारीको समूह न्जल्ला प्रशासन कायाालयतफा अगानड बवढसकेको र न्जल्ला

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

सरक्षा सनमनतका सदस्य रहु ेका नपालीे सेनाका प्रमि सु ेनानीबाट प्रमि न्त्जल्ला अनिकारीको सु रक्षाका ु लानग अब न्त्जल्ला प्रशासन कायालायबाट नन्त्जकै (अन्त्दाजी २५० नमटर) रहेको नपाली से ेनाको पोष्टमा सन उपया ु ि हु नु भनी े २/३ पटक सझाव प्राप् तु भएपनि गह मन्त्रालयमा समृ ेत अवस्था जाहेर गदाा सोही आशयको मागदाशना प्राप् त भएपनि कररब ददउँसो ३:३० बजपनि ने पाली से ेनाका प्रमि सु ेनानी सगाँ ै प्रमि न्त्जल्ला अनिकारी ु ४ वावहनी पोष्टमा गएको र न्त्जल्ला प्रशासन कायाालयको प्र.न्त्ज.अ. र स.प्र.न्त्ज.अ. चढ्न गाडी से रक्षाथ ा ु नपाली से ेनाको सोही पोष्टमा लनगएकोले क्षनत हन ु नपाएको। मैले नपाली से ेनाको पोष्टमा पगु को कररब े १०-१५ नमनट ननब्दे ै प्रदशनाकारीको समूहले न्त्जल्ला प्रशासन कायाला य चोकमा आिमण गरी तोडफोड, आगजनी र लटपाट गरु ेको। प्रमि ु न्त्जल्ला अनिकारी आफू स्वयम आफ्नो कायाालयमा बस्दा स् रन्त्क्षत नह नु अवस्थाका कारण ने पाली े सेनाको पोष्टमा गई बस्न परु ेपनिको अवस्थामा समेत फोन माफात प्राप् त सूचना जानकारी र सरक्षा ु माग तथा आगो ननभाउनका लानग दमकल माग भएका ववर्यमा ननरन्त्तर फोन सम्पका माफात आफ्नो पदीय न्त्जम्मेवारी ननवााह गन ाहरसम्भव प्रयास गरेको। नबहानदेन्त्ि रानत अबरसम्मका हरे ेक घटना र पररन्त्स्थनतका बारेमा गह मन्त्रालयमा ननरन्त्तर जाहृ ेर/समन्त्वय गरेको। रानत कररव ९:०० बजपनि े नपालगे ंज उपमहानगरपानलका न्त्स्थत ववनभन्त् न व्यन्त्िबाट चोरी र लटपाटका घटना बढ्न थालु ेको पनन फोनमाफात सूचना प्राप् त हनासाथ नु पाली से ेनाको ४ वावहनी पोष्टमा रानत ९:३० बज न्त्जल्ला े सरक्षा सनमनतको ु आपतकालीन बैठक बसेको र रानर १०:०० बजदे ेन्त्ि सयि सु रक्षा गस्ती ु पररचालन गरेएको। भाद्र २४ गते बले की ु ९:३० बजको समयमा न्त्जल्लाको े ४ बावहनी चोकन्त्स्थत नपाली से ेनाको सरक्षा ु पोष्टमा न्त्जल्ला सरक्षा सनमनतको आपतकालीन बु ैटक बसी २४ गते नबहान ९:०० बज पनि ववनभन्न े व्यन्त्िहरु सन्त्म्मनलत प्रदशनाका िममा भएको सरकारी सम्पन्त्त र ननजी सम्पनत समेतमा आिमण,

तोडफोड, आगजनी, लटपाट ु लगायतको अराजक वियाकलापबाट उत्पन्न ववर्म पररन्त्स्थनतलाई ननयन्त्रणमा नलन एवं सवसाािारणको जीउिनको सरक्षाका साथु ै न्त्जल्लाको शान्त्न्त सव्यवस्था कायम ु राख् न अनत आवश्यक देन्त्िएकोले स्थानीय प्रशासन ऐन २०२८ बमोन्त्जम आजै रानत १० बजदे ेन्त्ि अको आदेश नभए सम्मका लानग ननर्िाज्ञा जारी गनकाे ो लानग क्षेर समत तोकी प्रमे ि न्त्जल्ला ु

अनिकारी समक्ष नसफाररस गने ननणया गरेको। न्जल्ला सरक्षा सनमनतको सोही बु ैठकको नसफाररस बमोन्जम प्रमि न्जल्ला अनिकारीबाट तोवकएका स्थान/क्षेर िु लाई नमनत ु २०८२/०५/२४ गते रानत १०:०० बज दे ेन्त् िअको आदेश नभएसम्मका लानग ननर्नित क्षेर तोकी ननर् े िाज्ञाको आदे ेश जारर गररएको। साथै न्जल्ला सरक्षा सनमनतको भाद्र ु २६ गतेको बैठकको नसफाररस बमोन्जम बाँकि न्जल्ला भर ननन्श्च त समय तोकी ननर् िाे ज्ञाको आदेश जारी गररएको। साथै भाद्र २४ गतेकै न्जल्ला सरक्षा सनमनतको बु ैठकले न्जल्लामा उ्पन्त् न ववर्म पररन्स्थनत, हलदु ंगा एवम अशान्न्तको अवस्थाबाट सवसा् ाि िारण नागररकको जीउिनको सरक्षा एवमु ववद्यमान ल् टपाटु , आगजनी जस्ता अराजक गनतववनि ननयन्त्रण गरी शान्न्त सव्यवस्था ु कायम गन ान्जल्लान्स्थत सबै सरक्षा ननकाय सु ंयि रुपमा पररचालन हु नु ननणयाे समेत गरेको। त्पश्चात सोही रानत १०:०० बजदे ेन्त् ि प्रमि न्जल्ला अनिकारी समु ेतको सहभानगतामा नपाली से ेना, नपाल प्रहरीे , सशस्त्र प्रहरी बल, नपाल र रावष्ट्रय अने सन्त् िान समु ेतका न्जल्ला सरक्षा सनमनतका पदानिकारी सवहत सु ंयि गस्ती ु पररचालन भएको। भाद्र २४ गते रानत १० बजपनि ने पालगे ंज उपमहानगरपानलका नभरका ववनभन्त् न स्थानबाट चोरीका घटना बढ्न थालेको भनी फोन माफात सूचना प्राप् त भएपश्च ात न्जल्ला सरक्षा सनमनतका सबु ै पदानिकारी सन्म्मनलत सरक्षा टोली रानत ु १०:०० बज बाट पररचानलत भयो। भवन जल्दे ै गरेको नपालगे ंज उपमहानगरपानलका कायाालयबाट अवहले पनन सामान चोरी भैरहेको भनी उि पानलकाका मेयर र कमचाारीबाट प्राप् त सूचना बमोन्जम उि स्थानमा पग्दा कु ेही व्यन्त् िहरु हामी पग्नासाथ ु भागको े देन्त् ियो। ्यसपनि बजारको मख्य ु मख्य ु चोकहरुको अवस्था ननयाल्दै गस्ती अगानड बढीरहेको समयमा नपालगे ंज भन्सार कायाालयमा अवहले पनन सामान चोरी हाँदु ै ि भनी उि कायाालयका प्रमिबाट फोनमाफात जानकारी प्राप् तु भएकोले हाम्रो टोली नसै नपाल भारत सीमानाका े जमनाहमा रहु ेको भन्सार कायाालय पग्यो। हामी भन्सार नाका पररसरमु ै रहेका बित मलाई एकजना अपररन्चत व्यन्त् िको एउटा अज्ञात नम्बर (मेरो मोबाइलमा सेभ नभएको नम्बर) बाट फोन आयो र फोनमा उताबाट बोल्न व्यन्त् िले े तपाई नस.नड.ओ. हो वक भन्त् ने प्रश्न सोि िे पश् चात मैले हो भन्त् ने जवाफ ददएपनि बाल सिार गु हमा भिरा ृ ै गोली चलेको र ्यसबाट आफ्नो केही साथीहरु घाइते भएको सूचना ददयो। रानत कररव १०:३० देन्त् ि ११:०० बजको समयमा उि फोन माफात से ूचना पाउन ववन्त्तके ै मैले ्कालीन समयमा आफूसाँगै रहेका नपाल प्रहरी र

सशर प्रहरी बले , नपालका े प्रहरी उपरीक्षकद्वयलाई बालसिार गु ह वा कारगारमा गोली चलृ ेको हो र कोही घाइते भएको अवस्था हो? भनर प्रश् ने गदाा दबु ै जनाले त्काल आफ्नो च्यानलमा सोिनी पश् चात गोली नचलेको र केही राउण्ड हवाई फायर मार भएको भनी मलाई जानकारी ददए। रानत कररब १२:०० बजे आसपासको समयमा नौबस्ता कारागार र बालसिार गु हको स्थलगत अवस्था बृ इन दु वु ै जना प्रहरी उपरीक्षकहरू सवहतको टोली सम्बन्त्ित स्थलतफा प्रस्थान गरेको नथयो। नौबस्ता कारागार र साँगै जोनडएको नौबस्ता बालसिार गु हमा भाद्र ृ २४ गते रानत १० बज पनि (अन्दाजी े १०:१५ बजदे ेन्त्ि ११:०० बज नभरको समयमा हे नु पिाु)भएको भनीएको घटनाका सम्बन्त्िमा मैले सो रानत प्राप् त गरेको जानकारी ्यनत मारै रहेकोले सो घटनाका सम्बन्त्िमा सम्बन्त्ित कायाालय/अनिकारीबाट न ै ववस्तत ववववरण प्राप् तृ हनु ि होला। साथै े २४ गते रानत नौवास्ता बालसिार गु ह र नौबस्ता कारगार ृ कायाालयबाट फरार भएका कैदी वन्दी सम्बन्त्िी जानकारी समेत सम्बन्त्ित कायाालयबाट प्राप्त हनु ि। े

भाद्र २४ गते रानत १०:०० बजबाट शे रु भएको सु ंयि गस्तीबाट भाद्र ु २५ गते नबहान कररव १:३० बज ने पालगे ंजन्त्स्थत राँझा व्यारेक प्रमि सु ेनानीको कायाालयमा आइपगु पनि म र रावष्ट्रय े अनसन्त्िानका बाँकु े न्त्जल्ला प्रमि ्यस रानत र भोनलपल्ट ु २५ गतेको रानत समेत गरी २ रात सोही व्यारेकमा बसेको अवस्था नथयो। भाद्र २४ गते रानत १० बजपनि ने पाली से ेनाको पररचालन पश् चात भाद्र २५ गते ददउँसो कररव १ बजनतर जयन्त्दे ु बाल सिार गु हबाट ृ १२३ जना बाल ववज्याईकताा भागको िबर प्राप् ते हनासाथ ु प्र.न्त्ज.अ.को नते ्वमा न्त्जल्ला सृ रक्षा सनमनत उि स्थानमा पु गी माइवकु ंग गरी भागका व्यन्त्िहरूलाई े त्काल वफताा हन अनु रोि गदाा ु ३ जना बाल ववज्याईकताा वफताा आएको। भाद्र २६ गते ददउँसो अन्दाजी ३:३० बजको समयमा न्त्जल्ला कारागार कायाालय बाँके ेको "B" ब्लकमा रहेका कैदीवन्दीले आगजनी गरी भाग्न प्रयास गरेको िबर प्राप् त हनासाथ सु ंयि फौजको ु सरक्षा कारवाहीमा न्त्स्थनत ननयन्त्रणमा नलइएको। सो िममा कु ेही राउण्ड हवाई फायर भएको र एक जना कैदी घाइते भई उपचारका लानग अस्पताल लनगएको।

घटनाका कारणहरू हेदाा बाँकि न्त्जल्लाको सन्त्दभमा ा भाद्र २३ गतेको प्रदशना समग्रमा शान्त्तपूण ान ै रहेको भएतापनन भाद्र २४ गते यस न्त्जल्लामा पनन सरकारी/सावजाननक सम्पनतमा ठुलै क्षनत पग्नु का ु

साथै केही व्यन्त्ि (मानथ उल्लेि भैसकेको) को ननजी सम्पनतमानथ समेत क्षनत पगु को नथयो। मे ेरो नबचारमा बाँकि न्त्जल्लामा भएको उि घटना घट्नका ु सम्भाववत कारणहरू ननम्नानसार ु हन ु सक्दिनः्- भार २३ गते काठमाडौंमा भएको प्रदशनाको िममा बाँकि न्त्जल्ला ननवासी २ जना ववद्याथीको पनन दःिद ननिन भएकोलु े गदाा यसबाट बाँकि न्त्जल्लाका प्रदशनाकारीहरूमा बढी आिोश उ्पन्न हनु , ु आमसञ् चार माध्ययम सवहत ववनभन्त् न सामान्त्जक सञ् जालमा भाद्र २३ गते काठमाडौँमा भएको प्रदशनामा ठूलो संख्यामा प्रदशनाकारीको ननिन भएको घटनामा सरक्षाकमीबाट भएको बल प्रयोगको ु तीव्र आलोचना हनु का ु साथै प्रहरीप्रनत व्यि चौतफी आिोशका कारण भाद्र २४ गते प्रदशना कारीबाट नोडफोड, आगजनी र लटपाट हु ाँदा समु ेत सरक्षाकमी अपु ेन्त्क्षत रुपमा पररचानलत हन ु नसक्न, ु भाद्र २३ गतेको काठमाडौंको घटना र भाद्र २४ गते ववनभन्त् न सामान्त्जक सञ् जालमा आएका पोष्ट सूचना, काठमाडौंमा भएको प्रहरी चौकी मानथको आिमण र प्रहरीका हातहनतयार लवटएका ु समाचार लगायतका कारण बाँकि न्त्जल्लामा कायरात सरक्षाकमीको मनोबलमा समु ेत प्रनतकूल प्रभाव पन, ाु गह मन्त्रालय र सृ रक्षा ननकायको नु ते त्त्व तहबाट समृ ेत स्पष्ट ननदेशन/मागदाशनाको अभाव महसस हु नु , ु मानव शरीरमा मन्त्स्तष्कघात (Brain Hemorrhage) हाँदा शरीरका अन्त्य अंगलु े ठीकसाँग आफ्नो काय ागन ानसक्न अवस्था से जना हृ नु गरे ेझै राज्य सञ् चालनको मख्य कु ेन्त्द्रीय ननकाय नसंहदरवार नै आगजनीमा पनका साथाु ै राज्यका महत्वपूण ाननकाय ववध्वंस भएको िबर देश भर फैनलएको अवस्थाले गदाा न्त्जल्लान्त्स्थत सरक्षा ननकायमा पनन प्रनतकु ूल प्रभाव परेको, कतव्ा यपालनाका लानग मरी मेटेर काम गदै गदाा भोनल उल्टै कारवाहीमा पररन हो वक भनी से रक्षाकमीमा व्याप्त ु आशंका, सरक्षाकमीु साँग प्रयाप्त स्रोत, सािन अभाव हनु । ु स्थानीय प्रशासन ऐन, २०२८ बमोन्त्जम शान्त्न्त सरक्षा कायम गने सवालमा बल प्रयोगको आदु ेश ददन अनिकार प्रमे ि न्त्जल्ला अनि ुकारीसाँग रहेतापनन व्यहारमा हेदाा न्त्जल्लान्त्स्थत सरक्षा ननकायका प्रमु िहरू आफ्नो मानथल्लो ननकायबाट स्पष्ट ु आदेश प्राप् त नहाँदासम्म बल प्रयोगको सवालमा दद्वु ववि महसस गने ववद्यमानु ता हनु , ु नबगतदेन्त्ि सरक्षा ननकाय अभावु , दवाव र प्रभावबाट मि हु न नसक्नु , ु सरकारी ननकायबाट प्रदान गरराएका सेवाहरुले नागररको मन न्त्ज् न नसकेको तथा सरकारी ननकायप्रनत नागररकको चरम अववश्वास र आिोश हनु । ु सरकारी सेवा प्रदायकहरुमा सेवाग्राहीमैरी व्यवहारको कमी हनु । ु हरेक आन्त्दोलनमा कुनै न कुनै रूपमा सरकारी सम्पन्त्तमानथ नोक्सानी हनु गरे ेको नबगत

SS
SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

देन्त्िको परम्परा र ्यसरी सरकारी सम्पन्त्त नोक्सानी गनेलाई ि◌ासै कारबाही नहनु गरे ेको। गत नबगतदेन्त्िको प्रचलनका कारण प्रदशनाकारीहरुमा सरकारी सम्पन्त्त मानथ नोक्सानी गदाा कुनै डर/रास नहनु , ु हरेक नागररकलाई सरकारी/सावजा ननक सम्पन्त्तप्रनत अपनत्त्व र माया जगाउन नसवकएको अवस्था रहन। ु सै अनिकारमिी ु सोचबाट आन्दोलन हनु े तर नागररकलाई आफ्नो कतव्ायप्रनत न्तजम्मेबार बनाउन े ि◌ालका वियाकलापमा सरोकारवाला पक्षबाट प्रयाप्त ध्यान नपग्न्ु । ु न्तशक्षा प्रणालीकै माध्यमबाट प्र्येक व्यन्त्िमा नैनतकता, अनशासनु , असल आचरण, न्तजम्मेवार नागररक बन्न सघाउन गे णहरू प्रवद्धान ु गन ा नसवकएको अवस्था हनु । ु समाजमा व्याप्त दण्डहीनता, कानून कायाान्त्वयनमा वफतलोपना, सशासनको अभाव अु दद।

बाँकि न्तजल्लाको सन्दभमाा ववचार गदाा भाद्र २३ गतेको प्रदशनामा न्तजयनजडे पस्ताका यु वाु समूह समेतको संलग्नतामा केही अन्त्य व्यन्त्ि/समूह समेतको संलग्नता रहेको आभास हन्त्थ्यो भनु भाद्र े २४ गतेको तोडफोड, आगजनी र लटपाट लगायतका कायमाु ा ववनभन्न आपरानिक प्रवन्त्त र पृ ष्ठभृ नम ू भएका व्यन्त्िहरू बढी संलग्नता रहेको आशंका गन ासवकन्त्थ्यो। भाद्र २४ गतेको घटना पश् चात न्तजल्ला प्रशासन कायाालय बाँकि र न्तजल्ला प्रहरी कायाालय बाँकिबाट समेत भाद्र २४ गतेको घटनामा संलग्न व्यन्त्ि/समूहका सम्बन्त्िमा सूचना/जानकारी उपलब्ि गराइददन हन सावजाु ननक रुपमा अवपल गरे पश् चात न्तजल्ला प्रहरी कायाालय, बाँकिमा भाद्र २४ गतेको तोडफोड आगजनी र लटपाटु साँग सम्बन्त्न्त्ित नभनडयोहरु, CCTV फुटेज फोटोहरु र अन्त्य महत्त्वपूण ासूचनाहरु संकलन काय ाभएको नथयो। तसथ ाबाँकि न्तजल्लाको भाद्र २४ गतेको घटनासग सम्बन्त्न्त्ित व्यन्त्ि/समाँ ूहका सम्बन्त्िमा न्तजल्ला प्रहरी कायाालय बाँकिबाट ववस्तत सृ ूचना/वववरण प्राप् त हन सक्नु ि। यसका साथै ववनभन्न सरकारी कायाालयका CCTV फुटेजको संकलन र ननजी सम्पनत नोक्सानी भएका व्यन्त्िबाट समेत थप सान्त्दनभका सूचना संकलन हन सकु ेको ि्ण्डमा भाद्र २४ गतेको घटनामा संलग्न व्यन्त्ि/समूह सम्बन्त्िी भरपदो वववरण प्राप् त हन सक्नु सम्भावना दे ेन्त्ि्न्त्ि। सरक्षाु ननकायहरूको पररचालन र समन्त्वयः बाँकि न्तजल्लाको हकमा भाद्र २३ गते यस न्तजल्लान्त्स्थत नपालगे ंज उपमहानगरपानलका र कोहलपर ु नगरपानलकामा भएका दवु प्रदशनाै मा सरक्षा ननकायहरुको प्रभावकारी पररचालन र समन्त्वयका कारण ु कुनै अवप्रय घटना घटेको नथएन। भाद्र २३ गते काठमाडौंमा घटेको घटनाबाट पन ासक्न सम्भाववत े प्रभाव र भाद्र २४ गतेका लानग न्तजल्लान्त्स्थत सरक्षा ननकायको प्रभावकारी पररचालन र भरपदो ु समन्त्वय हन सकोसु ् भन्त् न हे ेतलु े भाद्र २३ गते ददउँसो ३ बजेद ेन्त्ि बले की ु ६ बजसम्म झन्त्डे ै ३ घण्टा लामो अवनिसम्म

न्तजल्ला सरक्षा सनमनतको बु ैठक बसी ववनभन्त् न ननणया सवहत भाद्र २४ गतेका लानग आवश्यक तयारी गरेकै अवस्था नथयो। ्यसका साथै भाद्र २४ गते नबहान १० बजदे ेन्त्ि न ै न्तजल्ला प्रशासन कायाालय, बााँकेमा प्रमि न्तजल्ला अनिकारीको कायका ु क्षमा कमाण्ड पोष्ट िडा गरी न्तजल्लाभररको शान्त्त सरक्षा र सु व्यवस्था कायम राख् नु े प्रयास गरररएको नथयो। यी सबै प्रयासका बाबजद ु पनन जब वफल्डमा एकपनि अको स्थानमा प्रदशनाकारीहरूबाट तोडफोड, आगजनी र लटपाटका घटना हु न थालु े त्पश्चात वफल्डमा िवटएको सरक्षाकमीलु े अपेन्त्क्षत रुपमा भीड ननयन्त्रण गन ासकेको देन्त्िएन। वफल्डमा भैरहेको तोडफोड, आगजनी र लटपाटको सु ूचना/जानकारी ववनभन्त् न राजनैनतक दलका नता तथा कायका े ताा, स्थानीय तहका जनप्रनतननिनि, न्तजल्लान्त्स्थत ववनभन्त् न कायाला यका प्रमि एवमु कमचा् ारीबाट प्रमि न्तजल्ला अनिकारीलाई फोन सम्पका माफात प्राप् तु हनासाथ आफ्नु ै कायकाक्षमा उपन्त्स्थत रहेका बााँकि न्तजल्लान्त्स्थत सरक्षा ननकायका प्रमु िहरु (िासगरी ु नपाल प्रहरी े प्रमि ु र सशस्त्र प्रहरी बल, नपालका े प्रमिलाई ु प्रदशनाकारीहरुबाट भैरहेको ववध्वंसा्मक गनतववनिलाई त्काल ननयन्त्रणमा नलन माइवकंग, पानीको फोहोरा, लाठी चाजा, अश्रु ग्यााँस र हवाई ु फायर सम्म (मानवीय क्षनत नहनु गरी। नसलनसले ेवार बल प्रयोगको नसद्धान्त बमोन्त्जम स्थानीय प्रशासन ऐन, २०२८ बमोन्त्जम प्रदशना कारीको भीडलाई ननयन्त्रणमा नलनको लानग आवश्यक कारबाही अगानड बढाउन प्रमि न्तजल्ला अनिकारीबाट पटकु -पटक अनरोि र आदु ेश समेत भएको भएतापनन न्तजल्लाभर दजना ौ सरकारी कायाालय तोडफोड, आगजनी र लटपाट हु नु का साथु ै सयौंको संख्यामा सरकारी सवारी सािनमा तोडफोड, आगजनी र लटपाट सवहत कु ेही व्यन्त्िको ननजी सम्पन्त्तमानथ समेत नोक्सानी पगु को अवस्था हे ाँदासम्म एकजना पनन प्रदशना ु कारी ननयन्त्रणमा आएको वा घाइते भएको अवस्था नदेन्त्िनका साथु ै वफल्डमा िवटएको कुनै पनन सरक्षाकमी समु ेत कहीकतं ै घाइते भएको वा चोटपटक लागको े नदेन्त्िएको अवस्थालाई समेत ववचार गरी प्रमि ु न्तजल्ला अनिकारीको नजरबाट हेदाा भाद्र २४ गतेका ददन बााँके न्तजल्लामा सरक्षा ननकायको पररचालन र ु समन्त्वय प्रमि न्तजल्ला अनिकारीलु े अपेक्षा गरे अनरुप सन्तोर्जनक वा प्रभावकारी नथयो भनु र भन्न े सवकन अवस्था े देन्त्िदैन भन्त् ने व्यहोराको बााँके न्तजल्लाका त्कालीन प्रमि न्तजल्ला अनिकारी िमरा ु ाज जोशीले गरेको घटना वववरण कागज सक्कल अनसु ूची ६ मा रहेको ि।

<u>६.५.२. न्तजल्ला प्रशासन कायालाय (बदाघाट सस्ता पु ूव)ा :</u>

नमनत २०८२ भाद्र २३ र २४ गतेको न्तजयनजड े समूहको प्रदशनाको अनमनतु का लानग यस कायाालयमा कुनै पनन व्यन्त्ि वा समूहबाट ननवदन प्राप् ते नभएको। आन्त्दोलनका िममा न्तजल्ला प्रशासन कायाालय घेराउमा आएका प्रदशनाकारीहरुका प्रनतननिनिहरुसग िलफल गरी आन्त्दोलनलाई ाँ शान्त्तपूण

SS
SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

ाबनाउन अनरोि गररएको। आन्दोलन अवनिभर न्त्जल्लाको सु रक्षा प्रवन्त्िको ु लानग न्त्जल्ला सरक्षा सनमनतका सबु ै पदानिकारीहरु सन्त्म्मनलत सरक्षा कमाण्डपोष्ट िडा गरी न्त्जल्ला प्रशासन ु कायाालयमा बसी आवश्यक ननदेशन गने गररएको। २४ गतेको सरक्षा प्रवन्त्िको लानग न्त्जल्ला प्रहरी ु कायाालयको मातहतबाट ३२२ जना, सशस्त्र प्रहरी बल, नपालको न्त्जल्ला इकाे ईहरुबाट २०० जना र राविष्ट्रय अनसन्त्िान ु ववभागबाट १५ जना समन्त्वयात्मक रुपमा पररचालन भएको यस िममा न्त्जल्लाभरबाट ६ सेल अश्रुग्याँस हाननएको। नु पाली से ेनाको नं २ वन तथा पयाावरण सरक्षा गणबाट ु रातको १०:०० बजपनि ने पाली से ेना पररचालन भएको। न्त्जयनजड ये वा पु स्ताद्वारा आयोु जना गररएको भनीएको प्रदशना र मोटरसाइकल रैलीमा १५-४० वर् ा उमेर समूहका व्यन्त्िहरु सहभागी भएका नथए। २४ गते नबहान १०:३० बजको समयमा कररे ब २५००-३००० जनाको समूह सवप्राथम नारा जलु ससवहत न्त्जल्ला प्रशासन कायाालय रहु ेको स्थान (कावासोती न.पा.-३, संगम चोक) आई घेरा हालेका नथए। ति समयमा न्त्जल्ला सरक्षा सनमनतका ु सबै पदानिकारीहरु न्त्जल्ला प्रशासन कायाालयमै कमाण्ड पोष्ट िडा गरी िलफलमा रहेका नथए। न्त्जल्ला प्रशासन वरीपरी जम्मा भएका आन्दोलनकारीका माग र गनासोहरुका सम्बन्त्िमा िलफल ु गन ाभनी केही प्रनतनननिहरुलाई प्र.न्त्ज.अ.को कायकाक्षमा बोलाइ िलफल गदाा प्रशासनको सेवा प्रवाह बन्द गरी आन्दोलनलाई साथ ददनपने माग भएकोमा सम्झाु ई बझाु ई गरी फकााइएको। त्पश् चात ति समूह कावासोती नगरपानलका रहेको स्थानतफा गई नगरपानलका भवनमा तोडफोड र आगजानीमा उरेका देन्त्िन्त्िन। स् रक्षा व्यवस्थापनका लानग पररचाु नलत सरक्षा टोलीलु े ्यहााँबाट हटाएको ति समूह र सी समूहमा न्त्जल्लाका गैडाकोट, देवचली लगायत क्षेरबाट जोनडन आएका ु अन्त्य व्यन्त्िहरु सवहतको नवलपरासी (बदाघाट सस्ता पु ूव)ा समूह न्त्जल्लाका ववनभन्त् न स्थानहरुमा गई नगरपानलका वडा कायाालय, राजनीनतक दलका कायाालयहरु, नगरप्रमि र अन्त्य नु ताका नने जी ननवास, व्यवसावयक प्रनतष्ठान सवहतका ५३ वटा संरचनाहरुमा तथा ननजी र सरकारी गरी ४० वटा सवारी सािनहरुमा तोडफोड, आगजनी गरी सम्पन्त्तमा क्षनत पर्य ु ाएका नथए।

२०८२ भाद्र २३ गते काठमाडौंमा भएको प्रदशना तोडफोड र ्यसै िममा भएको प्रदशानकारीको म्यृ को कारण उत्तु ेन्त्जत भएको भीडले सोको प्रनतविया स्वरुप काठमाडौं लगायत मलु कका ववनभन्न ु स्थान जस्तै कास्की, न्त्चतवन लगायतका ठााँउमा भएको तोडफोड र ववध्वंशका घटनाहरु सामान्त्जक सञ्

जालमाफात निटो रुपमा प्रचार प्रसार हनु र ्यसको प्रभावस्वरुप यहााँपनन ववु ध्वंसका घटना घट्न गएका नथए। सरक्षाकमीलु े एक स्थानमा तोडफोड आगजनीमा उनरएको समूहलाई रोक्दा अको समूहले अको ठाउाँमा गई तोडफोड र आगजनीमा गने गरेका। २४ गतेको प्रदशनामा अनिक बल प्रयोग नगने भनी केन्द्रीय सरक्षा ननकायका नु ते ्वबाट अनौपचाररक सन्द्ट ेश प्रवाह भएको भन्त् न े कारणले आन्दोलनकारीलाई ववध्वंसमा उरन मनोवैज्ञाननक बल पगु को े नथयो। न्तजल्ला नभरको सरक्षा ु व्यवस्थाका सम्बन्त्िमा न्तजल्लाका सरक्षा ननकायका प्रमु िहरुलाई ददइनु आदे ेशमा एका्मकता नहनु । ु प्र.न्तज.अ.को आदेश र न्तजल्ला सरक्षा सनमनतको ननणया ु पश् चात पनन आ-आफ्नो तालक ननकायको ु आदेश पिना े िालको व्यवहार प्रचलनमा हनु । ु सरक्षा ु ननकायहरुको पररचालन र समन्त्वयः

नमनत २०८२ भाद्र २३ र २४ गतेको न्तजयनजड े समूहको प्रदशनाको अनमनतका ु लानग यस कायाालयमा कुनै पनन व्यन्त्ि वा समूहबाट ननवदन प्राप् ते नभएको। आन्दोलनका िममा न्तजल्ला प्रशासन कायाालय घेराउमा आएका प्रदशनाकारीहरुका प्रनतननिहरुसग िलफल गरी आन्दोलनलाई ााँ शान्त्तपूण ाबनाउन अनरोि गररएको। आन्दोलन अवनिभर न्तजल्लाको सु रक्षा प्रवन्त्िको लानग न्तजल्ला ु सरक्षा सनमनतका सबु ै पदानिकारीहरु सन्त्म्मनलत सरक्षा कमाण्डपोष्ट िडा गरी न्तजल्ला प्रशा ु सन कायाालयमा बसी आवश्यक ननदेशन गने गररएको। २४ गतेको सरक्षा प्रवन्त्िको लानग न्तजल्ला प्रहरी ु कायाालयको मातहतबाट ३२२ जना, सशस्त्र प्रहरी बल नपालको न्तजल्ला इकाइहरुबाट े २०० जना र रावष्ट्रय अनसन्त्िान ु ववभागबाट १५ जना समन्त्वया्मक रुपमा पररचालन भएको यस िममा न्तजल्लाभरबाट ६ सेल अश्रग्याााँस हाननएको। नु पाली से ेनाको नं. २ वन तथा पयाावरण सरक्षा ु गाणबाट रातको १०:०० बजपनि ने पाली से ेना पररचालन भएको। आन्दोलनले उग्ररुप नलदै गएपनि २४ गते ददउसो २:३० बजदे ेन्त्ि कफ्यू आदा ेश जारी गररएको तत पश् चा्त पनन आफ्नो ववभागीय मानथल्लो ननकायबाट आदेश नआएको भनी नपाली से ेना पररचालन नभएको। न्तजयनजड समे ूहको प्रदशना को समयमा र प्रदशना पश्च ात न्तजल्ला सरक्षा सनमनतको बु ैठक बसी स्थानीय प्रशासन ऐन,

२०२८ को दफा ६क, ६ि बमोन्तजमका आदेश र सूचना जारी गररएको। न्तजयनजड समे ूहको प्रदशनाबाट यस न्तजल्लामा हन सक्नु क्षे नत रोकथामका लानग न्तजल्ला न्त्स्थत राजनीनतक दलका प्रमि/प्रनतननिहरु ु , सरकारी कायाालयहरु, शन्त्क्षक सै ंस्थाहरु लगायत सरोकारवाला पक्षहरुसााँग ननयनमत सम्पका/समन्त्वय

गररएको। साथै २४ गतेको घटना पश् चात न्त्जल्लाको न्त्स्थनतलाई सामान्यीकरण गदै सेवाप्रवाहलाई पूवावत ् रुपमा सूचारु गन ा न्त्जल्लान्त्स्थत कायाालय प्रमिहरुको बु ैठक बसी समन्त्वय गररएको।

१५ देन्त्ि ४० वर् ाउमेर समूहका ववनभन्त् न व्यन्त्िहरु सन्त्मनलत भएको पाइएको। कुनै ववशर् समे ूह भनी हालसम्म यकीन नभएको। हप्सु ेकोट गाउँपानलका वडा नं. १ मा रहेको प्रहरी चौकी र चौकी पररसरमा रहेका हप्सु ेकोट गा.पा.को स्वानम्वका लगायत सवारी सािन तोडफोड र आगजनीमा संलग्न ववनभन्त् न ७ जना व्यन्त्िहरुलाई पिाउ गरी अनसन्त्िानको काय ाु भइरहेको। सावजाननक तथा ननजी सम्पन्त्त तोडफोड आगजनीमा संलग्न अन्त्य व्यन्त्िहरुको समेत िोजी काय ार प्रमाण संकलनको काय ा न्त्जल्ला प्रहरी कायालायबाट भइरहेको भन्त् ने व्यहोराको नवलपरासी बदाघाट सस्ता पु ूव ान्त्जल्लाका त्कालीन प्रमि न्त्जल्ला अनिकारी भववश् वु र पाण्डेले गरेको घटना वववरण कागज सक्कल अनसु ूची ६ मा रहेको ि।

६.६. कणालाी प्रदेश

६.६.१. न्त्जल्ला प्रशासन कायालाय सित :ु

नमनत २०८२ भाद्र २३ गते आन्त्दोलनरत पक्षको सामान्त्य जमघट घण्टाघर चोकमा भएको नथयो। ववरेन्त्द्रनगर ७ न्त्स्थत घण्टाघर चोकमा अन्त्दाजी १५००/२००० जन्त्जी ये वाहरु भु ेला जम्मा भई कोणसभा गरी प्रदेशसभा, मख्यमन्त्री ु तथा मन्त्त्रपररर्दको कायाालय हाँदु ै वीरेन्त्द्रनगर बजारक्षेर पररिमा गरी शान्त्न्तपूवका समापन भएको नथयो। न्त्जल्लान्त्स्थत नपाल प्रहरी र सशस्त्र प्रहरी बले , नपाल पररचालन भएको नथयो। े २३ गतेको गनतववनिबाट न्त्जल्लामा कुनै क्षनत नोक्सानी भएको नथएन। नमनत २०८२ भाद्र २३ गते न्त्जल्ला सरक्षा सनमनतको बु ैठकबाट नपालमा पनिल्लो समय न्त्जयनजे डे पस्तालु े उठान गरेका ववर्य लगायत समसामवयक अन्त्य घटना र नबर्यका सन्त्दभमाा न्त्जल्लामा हन ु सक्न सम्भाववत गनतववनिहरु र से रक्षा चु नौतीलाई आु ंकलन गरी न्त्जल्लान्त्स्थत सबै सरक्षा ननकायहरु ु उच्च सतकातामा रही तयारी अवस्थामा रहन ननणया े गररएको नथयो। नमनत २०८२ भाद्र २४ गते मंगलबार नबहान ११:०० बज न्त्जल्ला से रक्षा सनमनतको बु ैठकबाट नपालमा पनिल्लो समय न्त्जयनजे डे पस्तालु े उठान गरेका ववर्यलाई नलएर नमनत २०८२/०५/२४ गते ववरोि तथा आन्त्दोलनको कायिाम गररन भनी जानकारी े प्राप् त हन आएको। सो सम्बन्त्िमा ु हालसम्म उपलब्ि सूचनाको ववश् लेर्ण गदाा क्षनत हन नददन उच्च

सतका ु ता अपनाउन आवश्यक देन्त्ियो। ठूलो संख्याको भीडलाई उत्तेन्जत, वहंसा्मक वा ध्वंसा्मक हन नददन सु रक्षाकमीबाट ु माइवकङ्ग गरी शान्त्तपूवका रहन अनरोि गनु का साथा ु ै क्षनत हन नददनु गरी न्जल्लान्स्थत सबे ै सरक्षाकमी पररचानलत हु नु ननणयाे भएको नथयो। नमनत २०८२ भाद्र २४ गते मंगलबार ददनको ३:०० बज न्जल्ला से रक्षा सनमनतको बु ैठकबाट सित ु न्जल्लाको वीरेन्द्रनगर नगरपानलका क्षेरनभर ननरन्तर उत्तेन्जत अराजक भीडबाट तोडफोड, आगजनीका साथै िनजनको क्षनत गने प्रयास गररररहेको, प्रहरीमानथ ढुङ्गा मढा ु , नससा, बोतल प्रहार गररररहेको र यसबाट थप क्षनत हन सक्नु भएकोले े सरक्षा न्स्थनतलाई ननयन्त्रणमा नलनको लानग नमनत ु २०८२/०५/२४ गते बले का ु ४:३० बजदे ेन्त्ि अको आदेश जारी नभएसम्मको लानग सब्बाकु ुनादेन्त्ि पन्श्च म वाङ्गेनसमलसम्म रत्नराजमागकाो उत्तर क्षेर सबै र दन्क्षणतफा र्न राजमागका ो ३०० नमटरनभर कसैले आवात जावत गना, भेला जम्मा हन र अन्य कु ुनैपनन काम कुरा गन ानपाउन गरी स्थानीय े प्रशासन ऐन (संशोिन सवहत) २०२८ को दफा ६ (क) बमोन्जम कर्फ्यू आदा ेश जारी गने ननणया भएको नथयो।

२४ गते ददउँसोबाट राजिानी लगायतका न्जल्लाहरुमा भएको क्षनतको समाचारका कारण सितु सदरमकाममा भु ैरहेको आन्दोलन पनन उग्र हाँदु ै गएको नथयो। सोही ददन ददउसो वीरेन्द्रनगर ६ हवटयालाइनमा रहेका नकपा एमाले े, नपाली कांग्रे से , नकपा माओवादीे , रा.प्र.पा., रावष्ट्रय जनमोचााका पाटी कायाालयहरु आगजानी गरी कागजात, फाइल, फननचा र लगायत आगजनी गररएको नथयो। प्रहरीले न्स्थनतलाई सामान्य बनाउन सामान्य बल प्रयोग गरेको नथयो। उि आगजनीको िममा नकपा माओवादी पाटी कायाालयको ितमा रहे ेका ६ जना आन्दोलनकारीहरुलाई सरक्षाकमीद्वारा ु उद्दार गररएको नथयो। सोही बित नै दमकल पठाई पाटी कायाालयको आगो ननभाइएको नथयो।

आन्दोलनरत पक्षले दमकलमा ढुङ्गा मडा प्रहार गरी क्षनत ु पर् या ु एको नथए। भीड उग्र भई सरक्षाकमीको आग्रहलाई बु वास्ता गरी बीरे ेन्द्रनगर नगरपानलका, अन्ख्तयार दरुपयोग ु अनसन्त्िान आयोगको कायाालयु , मख्यमन्त्री तथा मन्त्त्रपरर्दको कायाालयु , उच्च सरकारी ववकल कायाालय, प्रदेश प्रमिको कायाालय तथा ननवासु , सीटी हल, न्जल्ला समन्वय सनमनतको कायाालय, लगायत संघीय तथा प्रदेश मन्त्रालय तथा कायाालयहरुमा तोडफोड भएको नथयो। आन्दोलनकारीको भीडलाई मख्यमन्त्रीको ु कायाालयमा सरक्षाकमीहरुलु े तोडफोड गन ा नददई रोवकरािेपनि ्यहााँबाट उत्तेन्जत भएको र क्षनत

पर्य ु ाउन नसकेको भीड अको साइडमा रहेका नापी कायाालय, प्रदेश लेिा ननयन्त्रक कायालायमा तोडफोड आगजनी र लटपाट ु तथा मख्यु न्यायानिवािको कायाालयका सवारी सािनमा आगजनी गरेका नथए। आन्दोलन र भीड उग्र हाँदु ै गएपश् चात न्स्थनतलाई ननयन्त्रणमा नलन २४ गते १६:३० बजबाट कर्फ्ये ू ा जारी भएको नथयो। उि कर्फ्यूपनि प्रदा ेश सभा, वीरेन्द्रनगर नगरपानलकाका उप्यकामा रहेका १२ वटा वडा कायाालय, मख्यमन्त्री तथा मन्त्न्त्रपररर्द ु को ननवास लगायतमा आगजनी तोडफोड र लटपाट ु भएको नथयो।

उि कर्फ्यू पश् चाा त नै सितन्त्स्थत नु पाली काँग्रस उपसभापनत एवमे प् ूव ारक्षामन्त्री पूणबाहादर ु िड का, ननजका भाई डा.डम्बर िड्का, ननजका भाई ववष्ण िड ु काको घर तथा सवारी सािन आगजनी तथा लटपाट भएको नथयो। ्यसु ै गरी ववष्ण िड ु काको फामेसीमा आगजनी तथा तोडफोड भएको नथयो। उि कर्फ्यू पश् चाा त नै मख्यमन्त्रीु मा. यामलाल कंडेल, वीरेन्द्रनगर नगरपानलका प्रमि मोहनमाया ु ढकाल र उपप्रमि नीु लकण्ठ िनालको ननजी घरमा आगजनी तोडफोड र लटपाट भएको नथयो। ु उि आिोन्त्शत भीडले शभ होटलु , NIC ASIA Bank को ATM लगायत ननजी तथा व्यन्त्िगत सम्पन्त्तमा समेत तोडफोड तथा लटपाट गरु ेका नथए। आन्दोलनरत पक्ष उत्तेजक हाँदु ै गएको अवस्थामा वफल्डमा पररचानलत सरक्षा फौजबाट सरकारीु , व्यन्त्िगत तथा सावजाननक घर संरचना तथा कायाालयहरु जोगाउन स्थानीय प्रशासन ऐन २०२८, अ्यावश्यक सेवा सञ् चालन ऐन, २०१६ बमोन्त्जम न्यूनतम बल प्रयोगको नसद्धान्त तथा प्राविान अनसाु र हरसम्भव प्रयास भएको नथयो। उि भीड ननयन्त्रण गने िममा िवटएका सरक्षाकमीतफा ु नपाल प्रहरीका े २६ जना, सशस्त्र प्रहरी बल, नपालका े १४ जना र आन्दोलनकारी तफाका १३ जना घाइते भएका नथए। १ जना सन्तोर् बोहोरा गम्भीर घाइते भई हालसम्म उपचाररत रहेका र अन्य सामान्य घाइतेहरुको उपचार पश् चात घर फकी सकेका िन। ् भीड ननयन्त्रणभन्दा बावहर गई उग्र भएकाले बल प्रयोग गरी ननयन्त्रण तथा क्षनत न्यूनीकरण गन ा सरक्षा कारबाही गनु पराु ेको नथयो। आगजानी तोडफोड नगन ाअनरोिु , लाठी चाजा, अश्र ग्याँस फायरु , हवाई फायर गरी न्स्थनतलाई सामान्य बनाउन प्रयास गरराएको नथयो। यस िममा नपाल प्रहरीबाट े सटा गन १३६ राउण्ड, श्री नट थ्री ब्ल्याङ्क राउण्ड १२२, ग्याँस सेल ४५२ वटा, एस एल आर २३२ ब्ल्याङ्ग राउन्ड र २ वटा लाइभ राउन्ड फायर भएको नथयो। सोही

ददन दंगा ब्यवस्थापनको िममा सशस्त्र प्रहरी बल, नपाे लको तफाबाट जम्मा ९३ सेल अश्रुग्याँस तथा ु ११ वटा लाइभ राउण्ड प्रयोग गरेरएको नथयो। भीड ननयन्त्रणका िममा नपाल प्रहरीको ढाला े ३० वटा, हेल्मेट २५, लाठी ११८, राइट कन्त्िोल गयर े ५ वटा, बलु ेट प्रफ सफ्ट जकु ेट ७, ग्याँस गन २ क्षनत भएको र सशस्त्र प्रहरी बल, नपालकोे लाठी १३, बडी प्रोटेक्टर इक्वीपमेन्ट ५, ढाला ३२, हेल्मेट ३ र मेघा फोन ४ वटा क्षनत भएका नथए। कुनैपनन पक्षमा कुनै वकनसमको क्षनत नहोस ् भनर पे ूण ासंयमताका साथ सरक्षा फौज ड्युटीमा ु पररचालन भएको। आन्दोलनलाई थप उग्र र अराजक हन नददन सु रक्षा फौजतफाबाट न्त्यु ूनतम बल प्रयोगको नसद्धान्त अपनाइएको नथयो।

२०८२ भाद्र २४ गते १७:०० बजदे ेन्त्ि रानत २२:०० बजसम्मको अवनिमा न्त्जल्ला से रक्षा ु सनमनतको ननणयाानसार ु कफ्यू ा आदेश जारी भएको नथयो। वीरेन्द्रनगर नगरपानलकाका वडा कायाालयहरु, जनप्रनतननिका ननजी ननवास लगायतमा आगजनी तथा लटपाट भु एको नथयो। नपाल े प्रहरी र सशस्त्र प्रहरी बल, नपालले े ननयन्त्रणको प्रयास गरेको नथयो। कफ्यू लागा पश् चा ु त २४ गते २२:०० बजसम्म ने पाली से ेना पररचालन हन नसक्दा सोही समयमा आगजनी तथा लु टपाटबाट िु ेरै क्षनत भएको नथयो। रानत नपाली से ेना पररचालन पश्च ात अवस्था सामान्त्य रहेको नथयो। घटनाको कारण र यसमा संलग्न व्यन्त्ितफा ववश् लेर्ण गदाा नपालको राष्ट्रवहते , सशासन तथा भ्रष्टाचार ु ननयन्त्रण लगायका ववववि माग रािी न्त्जयनजड े पस्तालु े आन्दोलन गरेका नथए। शासकीय व्यवस्थाका असन्तवष्टको प्रनतविया स्वरुप ठु ूलो न्त्जयनजड सवहतको अननयन्त्ले त ठूलो भीड सवहत आन्दोलनमा आएका र आन्दोलनमा व्यन्त्िगत र राजनीनतक प्रनतशोि रािेका व्यन्त्ि तथा आपरानिक मनोवन्त्त भएका समृ ूहको समेत घूसपैठ भै ्यस्ता व्यन्त्ि तथा समूहहरु व्यन्त्िगत, राजनीनतक दल र सरकारी कायाालयका घर संरचना तथा सम्पन्त्तहरुमा आिमण, आगजनी र लटपाट लगायतका घटना गराउन सु ंलग्न भएको देन्त्िन्त्ि। न्त्जयनजड समे ूहहरु, पवहचान नभएका अन्त्य माननसहरु त्कालीन सरकार बावहर रहेका राजनीनतक दल र सरकारमा रहेका पनन एक अका ा पाटीका ववरुद्ध लाग्न व्यन्त्िहरु नेै घटनामा संलग्न भएका नथए। सरक्षाु ननकायहरुको पररचालन र समन्त्वय आन्दोलन हनु भन्त्दा अगानडदु ेन्त्ि नै प्रमि न्त्जल्ला अनिकारी र न्त्जल्लाका सबुै सरक्षा ननकायका ु प्रमिहरुको न्त्जल्ला प्रशासन कायाालय सु िेतमा कमाण्ड पोष्ट िडा गरी आन्दोलनको िममा आउन ु सक्न से रक्षा चु नौतीलाई सामना गन ाु सूचना आदान प्रदान, िलफल र समन्त्वय सवहत संयि रुपु मा सरक्षा फौज पररचालन गरेरएको नथयो। ु

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

२०८२ भाद्र २४ गते ददउँसो सरक्षाका लानग सरकारी गाडीहरु कालीदल गण र कणााली प्रदु ेश प्रहरी कायाालयको कम्पाउण्डमा राि ी सरन्क्षत गररएको नथयो। ु २०८२ साल भाद्र २४ गते २२:०० बज से ि ेत न्जल्ला वीरु ेन्द्रनगर नगरपानलका उप्यका क्षेरका मंगलगढी घण्टाघर चोक, इराम चोक, टेनलकम चोक, सब्बाकु ुना, बांगनसमल लगायतका ववनभन्त् ने मख्य चोक तथा नाकाहरुमा ु नपाली से ेनाको फौज िवटएको नथयो। संवदनशील मह्वपे ूण ास्थानहरु न्जल्ला कारागार र सित ु ववमानस्थलमा फौज िवटई सरक्षा गरु ेको नथयो। नपाली से ेनाका ववनभन्त् न यननटहरु श्री काली बहादु र ु गणको २५० जना, श्री नं. १ राजदल गणको १०५ जना, श्री नबनायक दल गणको १०५ जना, श्री कानलदल गण (इ) १०५ जना गरी जम्मा ५६५ जना फौज पररचालन गररएको नथयो। २४ गते २२:०० बजपनि र े २५ गते कफ्यू उला ंघनका निटफुट घटना बाहेक कुनै अवप्रय घटनाहरु भएको नथएन। नपाली से ेनाको कुनै कमचाारी घाइते भएको ि ैन। २०८२ भाद्र २४ गते कणााली प्रदेश सरकारका मख्य ु सेनाको तफाबाट कसैलाई कारबाही गररएको नथएन। मख्यु मन्त्री यामलाल कंडेललाई १३:१५ बज से रक्षाका लानग कालीदल गण कपासु े व्यारेकमा रान्त्िएको नथयो।

२०८२ भाद्र २३ गते सशस्त्र प्रहरी बल, नपालको तफाबाट के ूल दरवन्दी ४४९ मध्ये ४५ जना पररचालन गररएको नथयो। न्जल्लामा २३ गते कुनै अप्रीय घटना भएको नथएन। २०८२ भाद्र २४ गते नबहान ६:०० बजदे ेन्त्ि सित न्जल्लामा जम्मा ु २४७ जना सशस्त्र प्रहरी पररचालन गररएको नथयो। सोही ददन दंगा व्यवस्थापनको िममा जम्मा ९३ सेल अश्र ग्याँस तथा ु ११ वटा लाइभ राउण्ड प्रयोग गररएको नथयो। सो िममा १४ जना सशस्त्र प्रहरी कमचाारीहरु सामान्त्य घाइते भएका नथए। दंगा ननयन्त्त्रणका िममा कुनै व्यन्त्िलाई कारवाही गररएको नथएन। सो िममा लाठी १३, वडी प्रोटेक्टर इक्वीपमेन्त्ट ५, ढाला ३२, हेल्मेट ३ र मेघा फोन ४ वटा पण ा रुपमा क्षनत भएको ू नथयो। सरक्षा चु नौतीको अवस्थालाई मु ूल्याङ्कन गरी अन्त्य सरक्षा ननकाय तथा तालु क कायाालय र गणबाट ु थप प्रहरी जनशन्त्ि पररचालन हनु गरे ेको। न्जल्लाको दरवन्दी ५४३ रहेकोमा प्रहरी पररचालन गन ा आवश्यक जनशन्त्ि पगु को नथएन। कणााली प्रदे ेशमा रहनपने नु पाल प्रहरीको कणााली प्रदे ेश प्रहरी तानलम केन्द्र र नपाल प्रहरी ववशे र् से रक्षा गणु , सित बाँकु े न्जल्लाको नपालगे ंजमा रहेकोले सितमा ु सरक्षाकमीको सु ंख्या न्त्यून भएको नथयो। आन्त्दोलनलाई थप उग्र र आराजक हनु नददन सरक्षा ु फौजतफाबाट न्त्यनतम बल प्रयोगको नसद्धान्त अपनाइएको। सो िममा सटागन ु १३६ राउण्ड, ३०३ राइफल १२२, ब्ल्याङ्क राउण्ड, ग्याँस गन ४५२ ग्याँस सेल र SLR २३४ राउण्ड मध्ये २३२ राउण्ड ब्ल्याङ्क र २ राउण्ड लाइभ फायर भएको भन्त् ने व्यहोराको सित

न्तजल्लाका ु त्कालीन प्रमि ु न्तजल्ला अनिकारी जगदीश्वर उपाध्यायले गरेको घटना वववरण कागज सक्कल अनसु ूची ६ मा रहेको ि।

६.७. सदु ूरपन्तश्च म प्रदेश

६.७.१. न्तजल्ला प्रशासन कायालाय कञ्चनपर :ु

नमनत २०८२ भाद्र २३ गते न्तजयनजड े आन्दोलनमा सरक्षाकमीको ु गोली लागी म्यृ ु भएको ववर्यलाई नलएर ववद्याथी संगठनले साँझ १९:०० बजनतर भीमदत्त नगरपानलका वडा ने ं. ४ न्तस्थत बजारमा मसाल जलु स ननकाली कोणसभा गरु ेको। भाद्र २४ गत नबहान े ०७:३० बज यातायात े व्यवसायी, चालक, सह-चालकहरुले सडक बन्द गरी आन्दोलनमा एक्यवद्धता जनाउन े िममा स्वतःस्फूत ारुपमा राजनैनतक दलका ववद्याथी नता े तथा राजनैनतक दलका प्रनतननननिहरु, उद्योग वान्तणज्य संघका प्रनतननिनि तथा बजारमा व्यवसाय गने व्यापारी, पावर अफ बचका पदानिकारी तथा ु सदस्यहरु, स्थानीय वानसन्दा, भारतीय मजदरु , व्यापारीहरु, चम्मन चोकमा जम्मा भई रैली ननकाली नपाली कांग्रे स र ने के पा एमाले पाटी कायाालयमा केही व्यन्त्ि गई आगजनी तथा तोडफोड गरेको। सो पश्च ात पूव ागहमन्त्री रमृ ेश लेिकको बजारमा रहेको घर, नगरपानलका कायाालयको गटे , अन्तख्तयार दरुपयोग अनु सन्त्िान कायाालयको गु टमा ढे ुङ्गामढाु , न्तजल्ला प्रशासन कायाालयमा तोडफोड तथा आगजनी, शक्लाु फाँटा न.पा.को कायाालय एवं वडा कायाालयहरुमा तोडफोड तथा आगजनी, कृष्णपर न.पा.ु , पनवाास न.पा.ु , दोिारा चाँदनी न.पा.मा तोडफोड तथा आगजनी गनको साथाु ै सवारी सािनहरुमा समेत क्षनत पर् याु एको नथयो। न्तजल्ला प्रशासन कायाला यमा सामान्य बल प्रयोग पश्च ात भीड केही हदसम्म ननयन्त्रण भई उि समूह पूव ागहमन्त्री रमृ ेश लेिकको बदकोट न.पा.े ८ न्तस्थत रहेको घरमा आगजनी गरेको, पूव ामख्यमन्त्री राजु न्द्र रावले , प्रदेश सभा सदस्य प्रकाश रावल, प्रदेश मन्त्रीहरु वहरा साकी, बहादर थापाु , सरुेन्द्र पाल, नकपा एमाले े न्तजल्ला इन्त्चाज ाननरुदेवी पाल, न्तजल्ला समन्वय सनमनत प्रमिु , भीमदत्त न.पा. नगर प्रमि/उपु -प्रमिु , बदकोट न.पा. प्रमे िु , कृष्णपर न.पा. ु प्रमिु , शक्लाफाँटा न.पा. प्रमु ि लगायत ु ७७ स्थानमा आगजनी तथा तोडफोड भएको नथयो। घटनाका कारणहरुः- सरकारले गरेको सामान्तजक सञ् जाल प्रनतवन्त्ि तथा भ्रष्टाचार ववरुद्ध सशासन ु कायम लगायतका ववर्यमा यवाहरुमा दु ेन्त्िएको असन्तवष्टको साथु ै अननयन्त्न्त्रत सामान्तजक सञ् जालको कारण देशमा उि घटना घटाउनलाई बल पगु को दे ेन्त्िन्त्ि। घटनामा संलग्न व्यन्त्ि समूहको पवहचान र ववश् लेर्ण गदाा २४ गतेको तोडफोड तथा आगजनीमा संलग्न सामान्तजक सञ् जालमा तस्वीर तथा नभनडयो अपलोड भएकै िन। उि तोडफोड तथा ्

आगजनीमा नकपा एमालेे, नपाली कााँग्रेस र ने कपा माओवादी के ेन्द्र, रा.प्र.पा., रा.स्व.पा, नकपा ववप्लवे ,

बहमत लगायत तथा तीनका भातु सृ ंगठनका यवा तथा ववद्याथी नु ता कायकाे ताा संलग्न रहेको पाइन्त्ि। साथै काम तथा व्यापाररक नसलनसलामा रहेका यस न्तजल्लामा भारतीय नागररकहरु, यातायात व्यवसायीका पदानिकारी, चालक, सह-चालक, मेकाननक्स, होटल व्यवसायी, होटलमा काम गने कमचाारीहरुले ववर्श गरी िनमाल ले टपाट गने मनसायबाट घटना घटाएको दु ेन्त्िन्त्ि। सरक्षा ु ननकायको पररचालनः काठमाडौंमा भएको आन्दोलनको प्रभाव देशैभरर पन ासक्न आे ंकलन गरी थप क्षनत र झडप हन नददन प्रमु ि न्तजल्ला अनिकारीको कमाण्डमा न्तजल्ला सु रक्षा सनमनतको बु ैठक बसी त्कालै न्तजल्लामा हन सक्नु घटनाहरु मध्यनजर गदै ने पाल प्रहरीे , सशस्त्र प्रहरी बल नपाले , राविष्ट्रय अनसन्त्िान ववभाग ु लगायत सरक्षा ननकायहरुलाु ई पररचालन गररएको नथयो। मख्य गरीु न्तजल्लामा रहेका राजनैनतक पाटीका पाटी कायाालयहरु, पूव ामन्त्रीहरुका घरहरु, स्थानीय ननकायका न.पा. कायाालय, न्तजल्ला प्रशासन कायाालय र सरकारी कायाालयहरुमा सरक्षाकमी पररचालन गररएको नथयो। ु सरक्षाु ननकायहरुको पररचालन र समन्त्वय यस न्तजल्लामा रहेका सबै सरक्षा ननकायबीच एक आपसमा समन्त्वयमा रही पररचालन भएको। ु सरक्षाकमीहरु न्तजल्लामा ववनभन्त् नु स्थानहरुमा िररएर पररचालन हाँदा सु रक्षाकमीहरुको कम सु ंख्यामा उपन्तस्थनत भएको तर आन्दोलनकारीहरुको भीड ठूलो संख्यामा एकै स्थानमा रहेकोले सरक्षाकमीहरुलु े न्तजल्लामा ननजी तथा सरकारी कायाालयहरुमा क्षनत हनबाु ट रोक्न नसवकएको। सरक्षाकमीहरुलु े न्तजल्ला प्रशासन कायाालयको सरक्षाथ ाु केही अश्रग्यााँस र हवाइ फायर गरु े पश्च ात आन्दोलनकारी ववनभन्त् न समूह समूहमा िररएर राजनीनतक दलका नताे , मन्त्रीहरु, स्थानीय ननकायका कायाालय, स्थानीय ननकायका प्रमि/उप प्रमु िहरुको घरहरुलाु ई लन्तक्षत गरी आगजनी तथा तोडफोड गने काय ा तीव्ररुपमा गरेको हाँदा समयमा नु ै सबै स्थानमा सक्षाकमीहरु उपन्तस्थत नहु ााँदा उि घटनाहरुलु े उग्र रुपनलएको देन्त्िन्त्ि। ्यसकारण आगामी ददनहरु हनु यस्ता आन्दोलनहरुलाे ई लन्तक्षत गरी सरक्षा ु ननकायहरुको पररचालनमा आफ्नो मानथल्लो ननकायको आदेश नलन भन्दा प्रमु ि न्तजल्ला अनिकारीको ु नते ्वमा प्र्यक्ष रुपमा आश्यकता अनृ सार पररचालन हु नु पने र सो अवनिको सम्पु ूण ान्तजम्मेवारी समेत प्रमि न्तजल्ला अनिकारीको हु नु े कानूनी व्यवस्था गन पने दाु ेन्त्िन्त्ि भन्त् ने व्यहोराको कञ्चनपर ु न्तजल्लाका त्कालीन प्रमि न्तजल्ला अनिकारी लक्ष्मण ढकाललु े गरेको घटना ववववरण कागज। सक्कल अनसु ूची ६ मा रहेको ि।

६.७.२. न्तजल्ला प्रशासन कैलाली मानथ उन्तल्लन्त्ित ववर्यबस्तहरु समावु श गरी के ैलाली न्तजल्लामा समेत भाद्र २३ गतेबाट गन ा लानगएको प्रदशना वा ववरोिका सम्बन्त्िमा स्थानीय जनजी े समूहका सररता

जोशी लगायत अगवाहरुबाट न्तजल्ला प्रशासन कायाालय तथा सु रक्षा ननकायलाई जानकारी गराइएको तथा उि ु प्रदशना शान्न्तपूण ाहनु मौन्त्िक प्रनतबद्धता आयोजकहरुबाट गररएको नथयो। सोही अे नसार प्रदशना ु लाई शान्न्तपूण ारुपले संचालन गन ाप्रशासनबाट मौन्त्िक सझाव र ननदेशन ददइएको नथयो। ु २३ गतेको ददन उि समूहबाट कैलाली न्तजल्लामा भए गरेका गनतववनि एवं सरक्षा ननकायबाट भए गरु ेका प्रयास देहाय बमोन्जम रहेको सम्बन्न्त्ित ननकायहरुवाट प्राप्त भएको ि। नमनत २०८२। ०५। २३ गते Gen-Z द्वारा काठमाण्डौको संसद भवनमा भएको द:ु िद (मानवीय क्षनत) घटनालाई नलएर नमनत २०८२। ०५। २४ गते Gen-Z को आन्दोलन देशभरी नै सशि रुपमा हन सक्नु भनी न्तजल्ला े सरक्षा सनमनत र सु रक्षा ननकायहरुका प्रमु िहरुलु े ितराको नबश्लर्ण गरी यस न्तजल्लाको प्रदे ेशका मन्त्रालयहरु, प्रदेश सभा, न्तजल्ला प्रशासन कायाला य, केही सरकारी कायाालयहरु लगायत केही राजनीनतक तहमा रहेका उच्च ओहदामा रहेका व्यन्त्िहरुको नीन्ज ननवास र ब्यापाररक केन्द्रहरुमा तोडफोड र आगजनी हन सक्नु सम्भावनालाई मध्ये ेनजर गरी न्तजल्ला सरक्षा सनमनतलु े प्राप्त सूचनालाई सक्ष्म ु नबश्लर्ण े गरी सरक्षा ु ददन पने भनीएका मख्य ु मख्य ु कायाालयहरु: मख्यमन्त्री ु तथा मन्त्रीपररर्दको कायाालय, सदु ूरपन्श्चम प्रदेश सभा, न्तजल्ला प्रशासन कायाालय, नबन्शष्ट ब्यन्त्िहरुको नीन्ज ननवास लगायतका स्थानमा स.प्र.बल नपाल ने ं. ३४ गण हे.क्वा.कैलालीले भदौ २३ गते तयार पाररएको सरक्षा योजना अनु सार भदौ ु २४ गते नबहान ०८:०० बज दे ेन्त्ि नै नडउटी पररचालन गररएको नथयो। साथै नबनभन्न राजनैनतक दलका प्रनतनननिहरु, न्तजल्ला सरक्षा सनमनत एवु ं अन्त्य सरक्षा ननकायहरुसु ंग ननरन्तर समन्वय र ११ बज भएको बे ैठक माफात आन्दोलनमा हन सक्नु जोन्त्िम नबश्ले र्ण गरी े सरक्षामा िवटएका कमाण्डरहरुलाई सु चना सम्प्रु र्ण गररएको नथयो। े ववनभन्न ववर्यलाइ नलएर नमनत २०८२। ०५। २४ गते ववहान ववनभन्न समयमा कैलाली बहमु िी ु क्याम्पस र ऐश्वय ाबहमु न्त्ि क्याम्पस लगायत ववनभन्न व्यन्त्िहरु भु ेला जम्मा भई भ्रष्टाचार र सामान्जक सञ्जाल प्रनतबन्त्िको नबरोि रैली ननकाली बजार पररिमा गरी मख्यमन्त्री कायाालय गु ट अगानड र े न्तजल्ला प्रशासन कायाालय कैलालीको गट अगानड भे ेला जम्मा भई कोणसभा गरेको। न्तजल्ला अन्त्य ववनभन्न स्थानहरुमा समेत भ्रष्टाचार ववरुद्ध ब्यानर सवहतको रैली ननकाली नारा जलु स सवहत ववरोिका ु कायिमहरु गररएका नथए। सोही दौरानमा न्तजल्लामा रहेका सदु ूरपन्श्चम प्रदेश सरकारका मन्त्रालयहरु, स्थानीय तहका कायाालय भवन लगायत ववनभन्न वडा कायाालयहरु, अन्त्य नबनभन्न सरकारी कायाालयहरु, नबनभन्न पाटीका पाटी कायाालहरु, नपाल प्रहरीका ईका े ई तथा पूव ाप्रिानमन्त्री शर े बहादर दु ेउवाज्यूको ननवास, पूव ामन्त्री लेिराज भट्टज्यूको घर, मेयर, वडा सदस्य लगायतका ननन्ज ननवास, होटल व्यापारीक

स्थल लगायतका ननजी प्रनतष्ठान, उल्लेन्त्ित स्थानहरुमा रान्त्िएका ववनभन्न चार पांग्र र े २ पांग्र सवारी साािनहरुमा समे ेत आगजनी तथा तोडफोड भएको नथयो।

सोही ददन ०८:०५ बज दे ेन्त्ि जने -जी समहका अन्दाजी ु ९००/१०००० (नौ सय हजार)जना नबद्याथीहरु लगायत जने -जी समह समथका ु हरुले भ्रष्टाचार नबरुद्ध तथा सामान्जक संजाल प्रनतबन्त्ि गरेको नबर्यलाई नलएर नबरोि रैली ननकाली बजार पररिमा गरी कैलाली न्त्जल्लामा रहेका सदु ूरपन्श्चम प्रदेश सरकारका मन्त्रालयहरु, नबनभन्न सरकारी कायाालयहरु, नबनभन्न पाटीका पाटी कायाालहरु, नपाल प्रहरीका ईकाई तथा नभ.आई.वप.हरुका ननन्त्ज ननवासहरुमा तोडफोड तथा आगजनी े भएको र उि आगजनी तथा प्रदशना ननयन्त्रण गने िममा प्रदशना कारी र सरक्षाकमीनबच भएको ु झडपमा ऐ. १२:४० बज न्त्जल्ला के ैलाली िनगढी उमनपा-४ न्त्स्थत मख्यमन्त्री तथा मन्त्रीपररर्दको ु कायाालयमा मजकुर स.प्र.बल, नपाल ने ं. ७ बैद्यनाथ वावहनी मख्यालय कु ैलालीबाट स.प्र.ना.उ. दगाादत्त भट्टको कमाण्डमा िवटएको ु ३५ जनाको टोलीद्वारा २० वटा ग्याँस सेल, १० वटा ७.६२ नम.नम. वाल राउण्ड, स.प्र.बल, नपाल ने ं. ३४ गण हे.क्वा. कैलालीबाट स.प्र.ना.उ. समन रानाभाटको ु कमाण्डमा िवटएको ८५ जनाको टोलीद्वारा १७ वटा ग्याँस सेल फायर र २ वटा ७.६२ नम.नम. वाल राउण्ड हवाई फायर, ऐ. १ न्त्स्थत सदु ूरपन्श्चम प्रदेश सभा भवनमा स.प्र.बल, नपाल ने ं. ३४ गण हे.क्वा. कैलालीबाट स.प्र.नन. नरेन्द्र बहादर नबष्टको कमाण्डमा िवटएको ु ३५ जनाको टोलीद्वारा २४ वटा ग्याँस सेल र ६ वटा ७.६२ नम.नम. बाल राउण्ड हवाई फायर, मजकुर स.प्र.बल, नपाल े बनडमानलका जवान तानलम न्त्शक्षालय बनबहडाबाट स.प्र.नन. वकसन नसे ंह टेरको कमाण्डमा िवटएको ३५ जनाको टोलीद्वारा ४ वटा ग्याँस सेल फायर र ऐ. १ न्त्स्थत न्त्जल्ला प्रशासन कायाला य कैलालीमा स.प्र.उ. सरुेन्द्र राज रन्त्ञ्जतको कमाण्डमा िवटएको ७० जनाको टोलीद्वारा २९ वटा ग्याँस सेल र ७ वटा ७.६२ नम.नम. वाल राउण्ड हवाई फायर गनका साथा ु ै उि समहलु े प्रदशना गरेको स्थानहरुमा स.प्र.बल, नपाल ने ं. ३४ गण हे.क्वा. कैलालीबाट स.प्र.उ. सरुेन्द्र राज रन्त्ञ्जतको कमाण्डमा मजकुर स.प्र.बल, नपाल ने ं. ७ बैद्यनाथ वावहनी मख्यालयु , मजकुर स.प्र.बल, नपाल े बनडमानलका जवान तानलम न्त्शक्षालय बनबहडाे , नं. ४३ ररजभ ागण हे.क्वा. बनबहडा तथा यस गण े मातहत कायाालयहरुबाट समेत गरी ५०३ जनाको टोली पररचालन भएको। नमनत २०८२ भाद्र २४ गते Gen-Z समहद्वारा गरु ेको आन्दोलनमा पररन्त्स्थनतको अनन्त्चत फाइदा ु उठाई केही समूहहरूले सवसााािारण नागररक तथा सावजाननक सम्पन्त्त समेतमा अ्यनिक क्षनत पगाएको ु , लटपाट एवु ं आगजनी लगायतका घटना भएको भन्ने ववर्यलाई समेत मध्यनजर गरी सोही ददनको राती २२:०० बजबाट ने पाली से ेना पररचालन पश्चात नपाली से ेनाले न्त्जल्लाको शान्त्त सरक्षाको सम्पु ूण ान्त्जम्मेवारी नलई न्त्जल्लाका मख्य मु ख्य स्थानहरुमा ु ३ वटै सरक्षा ननकायहरुबाट ु संयि रुपमा ु मोवाईल गन्त्स्त, पैदल गन्त्स्त, वपकेट लगायतका नडउटी पररचालन

गरररएको नथयो। नमनत २०८२। ०५। २४ गते Gen-Z आन्दोलनकारी समहद्वारा कु ैलाली न्त्जल्ला न्त्स्थत प्रदेश सरकारका मन्त्रालयहरु, सरकारी कायाालयहरु, सरकारी कायाला यका सवारी साि़नहरु, केही मन्त्री र राजननननतक दलका नताहरुे को ननन्त्ज घर तथा सवारी साि़नहरु आगजनी, भाटभटेनी लगायत केही व्यापारीक केन्द्रहरुमा तोडफोड तथा आगजनी गरेकोमा उि घटना पश्चात २४ गते राती १० वज दे ेन्त्ि २५ गते नबहान सम्म कैलाली न्त्जल्लामा व्यन्त्िगत ररनसईबीका कारण सावजाननक तथा व्यन्त्िगत सम्पन्त्त मानथ आगजनी, तोडफोड तथा ढुङ्गामडा लगायत कु ुनै पनन वकनसमको क्षनत नभएको। सरक्षा ननकायको पररचालनु र समन्वय काठमाण्डौमा भएको आन्दोलनको प्रभाव देशव्यापी रूपमा फैनलन सक्न आकलन गदै सम्भाववत थप े क्षनत, झडप तथा संवदनशील घटनाहरू हे न नददन न्त्जल्ला प्रशासन कायाालयमा प्र.न्त्ज.अ.को कमाण्डु मा न्त्जल्ला सरक्षा सनमनतको आपतकालीन बु ैठक बसेर जोन्त्िम मूल्यांकन तथा सरक्षा रणनीनत तय ु गरररएको नथयो। सो बैठकको ननणया अनसार नु पाल प्रहरीे , सशस्त्र प्रहरी बल नेपाल, रावष्ट्रय अनसन्त्िान ु ववभाग लगायतका सरक्षा ननकायहरूलाई प्रचनलत कानु ूनी व्यवस्था तथा सरक्षा काया ु ववनिअनसार ु सविय रूपमा पररचालन गरररएको नथयो। ववशेर्तः न्त्जल्लानभरका राजनैनतक दलहरूको पाटी कायाालय, पूव ाप्रिानमन्त्री/मन्त्री तथा स्थानीय जनप्रनतनननिहरूका आवासीय क्षेर, स्थानीय ननकायका ववनभन्न कायाालयहरु लगायत ववनभन्न कायाालय तथा स्थानहरुमा आवश्यक सरक्षाकमी पररचालन गरी ु ननगरानी, भीड ननयन्त्रण, आकन्त्स्मक घटना रोकथाम तथा शान्त्त सरक्षा व्यवस्था कायम हु नु गरी े ववनभन्न सरक्षाकमी पररचालन गरररएको नथयो। प्र.न्त्ज.अ. वाट न्त्ज.सु .स. को बैंठकमा प्रस्ताव राि़ी ु ननर्िाइा र कफ्ये ू आदा ेश समेत जारी भएको नथयो भन्ने ब्यहोराको कैलाली न्त्जल्लाका त्कालीन प्रमि न्त्जल्ला अनिकारी कु ृष्णप्रसाद लम्सालले गरेको घटना ववववरण कागज। सक्कल अनसु ूची ६ मा रहेको ि।

पररच्िेद -७ : स्थलगत अनगमनको िममा सुंकनलत ववववरण

आयोगका अध्यक्ष र सदस्यहरुको नते ृवमा भाद्र ृ २३ र २४ गतेको प्रदशनाबाट िेरै क्षनत पगु का े न्त्जल्लाहरुमा गई क्षनत भएका संरचनाहरुको स्थलगत ननरीक्षण, राजनीनतक दलका प्रनतनननिहरु सरकारी कमचा ारी, सरक्षाकमी ननजी क्षेरका प्रनतनननिहरुसमु ेतका सबै सरोकारवालाहरुसाँग िलफल

र अन्तरविया गरिरएका ववनभन्त् न न्जल्लाका व्यन्त्िहरुले घटनाका सम्बन्त्िमा ददन ु भएको िारणा र वववरणलाई तथ्याङ्कको रुपमा नलएर जााँचबझ र िानवन गरिरएको नथयो। उि वववरणको सारांश ु देहायबमोन्जम प्रस्तत गरिरएको ि। ु आयोगका पदानिकारीबाट स्थलगत अनगमन गरिरएका न्जल्ला ु हरुमा भएको अन्तरवियाको िममा प्राप्त सझावहरु ु स्थलगत अनगमनको िममा क्षनत भु एका संरचनाहरुको स्थलगत अनगमनु , न्जल्ला सरक्षा सनमनतु का पदानिकारीहरुसंग िलफल र सरोकारवालाहरुसंग अन्तरविया समेत गरी राय सझाव सु ंकलन गरिरएको नथयो। सो िममा संकनलत सझावु हरुको संस्लेर्ण यस पररच्िेदको अन्तमा गरिरएको ि। न्जल्लामा भएका िलफलमा ब्यि िारणा र सझावहरु ु प्रदेश अन्तगता न्जल्ला गत रुपमा प्रस्तत गरिरएको ि। ु

७.१. कोशी प्रदेश

कोशी प्रदेश अन्तगता मोरङ, झापा र सनसरी न्जल्लाको स्थलगत अनु गमन गरिरएको नथयो। ती ु न्जल्ला हरुमा भएका िलफल अन्तरविया तथा स्थलगत ननरीक्षणको िममा प्राप्त सझावहरु ननम्न ु िन। ् <u>७.१.१. झापा</u> नमनत २०८२।०७।११ गते झापा न्जल्लामा क्षनत भएका संरचनाहरुको स्थलगत ननरीक्षणपनि सरोकारवालासाँग गरिरएको अन्तवि याबाट प्राप् त रायः प्रदेश सभा सदस्यः भाद्र २४ गते २:३० बजे मेरो घरमा जलु स आयो। प्रदु ेश सभाबाट रान्जनामा ददन नभए मारी ददने े भनी िम्की ददए। १५०/२०० सय माननस नथए। फेरी रानत १०/११ बज आए। ढे ुङ्गा प्रहार गरे। ७ वटा मोटरसाइकलमा २१ जना आएका नथए। मोववल नलएर आएका नथए नतनीहरु गाउाँ बावहरको केटाहरु नथए। गोपाल तामाङ्गः

आपरानिक वियाकलापमा संलग्न १३२ जनाको पवहचान गरिरएको ि। १७ जना उपर थानामा वकटानी जाहेरी ददएकोमा ननजहरुलाई हाजीर जमानीमा िाडेको ि। देश रहेन भन सम्पन्त्त को के ेही Value हदु ैन। घर पूण ारुपमा जल्यो। ५ नमनट नभर े ३ वटा कोठा आगो लगाएका िन। ् २ सकेन्डमा गट भ्काए (े Iron को Remote gate)मैले प्रनतकार गन पने भन्त् ना ु े पनि Feel गरे। ्यो घटना ननयोन्जत प्रायोन्जत घटना हो। अपराि मा संलग्न सवैलाई कानूनी दायरामा ल्याउन पि। सु न ु चोरेर गएको मान्त्िे समेत पनन प्रहरीबाट िुट्यो। Iphone चोनेहरुको Location देन्त्िन्त्ि। वहालवाला प्रहरीले मेरो घरमा आगो लगाएको ि। CCTV Footage फोटो Album बनाई प्रहरी कहााँ ददएको िु कारबाही होस। ् नपालरत्न न्शवाकोटी पे ूव ामयरको िोराः े

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

मेरो जन्तको क्षनत कसैकोमा िैन। CCTV Footage photo मा सबै ि। २००/३०० जना नबहान ८:०० बज आई गाडी जलाए। मे ेरो निमेकीको घरमा राख्िु भन्दा निमेकीहरु पनन माननने । ् १५ नमनटमा मे ेरो पैसा सामान सबै लटी सकु ेको ि। मेरो वच्चा अझैसम्म िमामा ि। फेरर सोही ददन रानत आगो लगाउन समूह आयो। फेरी भोनल पल्ट फुटाउन चोन ा आए। भाटभटेनी जलाए

Insurance वालाको कनमशनको िेल शरु भयो। ु नबष्ण

प्रसाई :

मेचीनगरमा आगो लगाए पनि नबष्ण प्रसाई कहााँ ि भनु । िे ुरी तरवार ल्याएर आए ५०/६० जना रनमते बन। रा.स्व.पाटीे /रा.प्र.पा./माओवादीका मान्त्िे अग्रपंन्त्िमा नथए। सवैले हात जोडेर भन्दा पनन नमानी पेिोल लगाएर घरमा सवै लगाफाटा सवहत आगजनी गरु े। वकन केही नभएको ठाउाँमा ल्याएको भन्त् नहरु पनन नथए। हामी अवहले े वेसाहारा झै भएका िोाँ। अब सरक्षा आफु ुले आफैलाई गन पने अवस्था आएकोु ि। प्रहरीले जाहेरी दताा त गदैनौ Notice मा मार राख्िौ भन्त्िन। ् प्रम नगरी ने .क.पा.एमाले े अध्यक्ष: यो आयोगको ववश्व सननयताप्रनत हाम्रो प्रश्न ि। हामी एमाले, कााँग्रसहरुको घर नभन्त्जट गदाा एउटे ै Model बाट तोडफोड भएको ि। राम्रो ववध्वंसकारीहरु प्रयोग भएका िन। हामी् सग ननयन्त्त्रत ाँ आगो ि, नतम्रो िाडा आगोलाई सतका गराउाँिौ। हामीले CDO सावले भनको के ुरा मान्यौ। पनलसलु े पिाउ गरेकालाई िोडेको ि हामी पीनडत मारै हैन लोकतन्त्त्रका वहमायती पनन हौँ। रास्वपाका पदानिकारीले अगवाई गरु ेको ि। हाम्रो सम्पनतको क्षनतमा हामी चप ला ू ग्दैनौ। राजनीनतक आस्थाका सवै अवफसहरु डढाईएको ि। ननजी सम्पन्त्त क्षनत सम्बन्त्िमा सम्बोिन गन पिा। यो क्षेरमा ाु राहतको प्याकेज राज्यले हेनपिा। साु रक्षा राज्यकु ै न्त्जम्मेवारी हो। यी अपराििहरु िल्लम िु ल्ला ु वहाँनडरहेका िन। ् Druggist, ट्यापेहरुलाई अगानड लगाएर काम गरेका िन। लोकतान्त्त्रक दलल् े अलोकतान्त्त्रत ननणया गन ानपरोस। कन्त्काई नगरपानलकाको म् ेयर (नगर प्रमि) को घरबाट ु ८० वकलो सन समानतयो भनी (भाग्य न्त्यौपानु)े You tuber ले भनका िने । ि् ै त ८० वकलो सन ु ? सरकार संयम भयो भन न्त्स्थनत सम्हानलन्त्ि नर अवस्था अकै हे न्त्िु । वकटानी जाहेरी आउाँि,प्रहरीको मनोबल समेत बढाउन पिा। ु

देउमान थवे , े नपाली काग्रााँेसः े

आन्दोलनको श्रृंिला भोग्दै आएको ४०/५० बर् ा भयो। तर २३/२४ गतेको आन्दोलन अकल्पनीय ि। म काठमाडौंमा नै नथए। नाँ पाल प्रहरीलाई यो े २ ददनले ववचरा नै बनाई ददयो। रेस,भवन केही िैन,प्रहरीकै हनतयार नलएर प्रहरीलाई हाननयो। यहाँ दबु ै दलका तोडफोड, आगजनी, लटपाटको ु pattern एउटै िालको ि। वपकअप गाडीमा पेिोल ,िकु ुरी भाला, गैती बोकी सस्तो िाले रक्सी ख्वाँउदै माननसहरुलाई बोकेर ल्याईरहेका िन। घर आगजनी गर् ेपनि २ वटा गाडी अन्तै ठाउँमा रािेको नथयो ्यही गई आगो लगाई ददएका िन। कन्काईमा म् ेरो उपमेयर, मेयर, वडाअध्यक्षको घरमा आगोलानग भयो। पवहला CCTV फुटाउन अनन मानथ गई पानी ट्यांकी तोड्ने े र सबैलाई आओ भनी आव्हान गने यस्तो पनन आन्दोलन हन्ि। लु टु ेको सामान कहाँ कहाँ िन ् भन्न हामीले े प्रहरीलाई भन्यौ,प्रहरीले काम गन ासकेन।आफै िोज्दा सामान ्यहाँ रहेि र व्यन्िगत वहसाबले सामान वफताा समेत ल्यायौँ। प्रहरी र CDO लाई भन्दा काम नहनु अवस्था ि। जे न्जीको े नामबाट लटपाट गराउनु े नते ्वलाई यो आयोगलृ े कारवाही गिा की,गदैन? आयोगले दिको दु ि ु पानीको पानी िुट्टयाई ददन्ि? आगो लगाउनहरुको े अब सामान्जक बवहष्कार हन थाल्यो वयनीहरुलाई ु यस्ले मार पग्दु ैन कानूनी उपचार चावहन्ि। काकडनभट्टा देन्ि दमकसम्म प्रहरी भवनको दराअवस्था ु ि। हामी भन्दा पनन नपाल प्रहरी/सशस्त्र प्रहरीलाई ननरीह वनाे इयो।

प्रसाई यवा व्यवसायीु:

म एउटा यवा व्यवसायी हु । मु ेरो ८० बर्को बवाु , र िोरीलाई ननकाली घरमा आगलानग गररयो। एमालेको झोले भनर आगो लगाईयो।यदद अपरािीलाई कारवाही नहे नु हो भने हामीे साँग पनन List ि/हामीहरुसाँग पनन यवा ि।तोडफोड गने हनतयार सवहत लु टनु े Lock फुटाउन पनि आगो लगाउने े ३ वटा ग्रप पु ेिोल बोतलमा बोकेर वहड्न। प्रहरीको नबजोग दे ेन्ियो प्रहरी अवफसरले म त असरन्क्षत ु िु भन्न े कुरा सन्दा ु दःि ु लाग्यो।प्रहरी प्रशासनले संमयता अपनाएको ि। नबताामोडमा काँग्रस/एमाले े नमलेर प्रहरी कायाालय बनायौ। दमक राजस्व प्रमिःु कायाालय भाडाको घरमा नथयो। ददउँसो आए सकाएर गए रानत हामी बावहर ननस्केका नथयौ। शरुमा ु File ननकालेर आगो लगाए,अको टोलीले बोतलमा बोकेर ल्याएको पेिोल रािी आगजनी गरे। मेचीनगर प्रमिु ,गोपल बढाथोकीःु अिोन्शतहरुले नबहान ८ बजे देन्ि नै जलाउन े काम शरुु गरे। सावजा ननक सम्पनत तोडफोड गदैनौ भनी िलावारी कोणसभामा भनु े। ्यसपनि िलावारी मोडबाट ननस्कु ेकाले िेरै ठाउँमा आगजनी गदै आए। वव.वप. सानलक र नबश्व प्रकाशको घर रहेको नगरपानलकाका अन्त्र

ननयन्त्रकलाई िकु ुरी देिाई आगो नननभाउन भन। पे ेशवर मान्त्िे ेहरु संलग्न िन। हनतयार् ,ज्वलनशील पदाथ ा सवहत, दराज, ढोका फुटाउन े समेतको सामाग्री सवहत यो ववध्वंश मच्चाईएको ि। ननममातापूवका राज्यले ननयन्त्रण नगरे ऊद्यमी,व्यवसायी र नागररक कोही सरन्त्क्षत नहु नु दे ेन्त्िन्त्ि। पेशवर लागे और्ि प्रयोग ु गने, ररसईवी साध्न आएका अपराििहरु सवहत आएका िन। ् Bullet मोटरसाईकल ि,मख्य ु मान्त्ििेहरुबाट Indian (भारतीय) गाडीहरुको Jeep को प्रयोग भएको ि। त्काल आवश भन्दा पे ूव ा योजना सवहत नथए। मेची नगरमा प्र्यक्ष रा.स्व.पाटीका मान्त्ििेहरु प्रयोग भईरहेका िन ् Leading नै गरररहेको िन। म् ेरो घर ध्वस्त ि,म डेरामा वसीरहेको िु,मेरो अवफस पनन ध्वस्त ि। हामी समाजमा डेरा नपाउन अवस्थामा आयौंै । हामी डेरामा बस्दा घर िनीले पनन सरन्त्क्षत रहन नसक्नु े भन। प्रहरीहरु नेै असरन्त्क्षत िनु ,्प्रहरीको मनोबल कमजोर बनाईएको ि। मलु कको यही अवस्थालु े राम्रो ददशाननदेश गदैन।

पववरा महतरा नबतामाोड मयरःे नगरपानलकामा ८ नं. १० नं. वडा कायाालयहरु ध्वस्त िन ् जलेका िन ् केही कागजपर िाँदैिैनन। नगरपानलकामा समेत काम गने अवस्था िैन। पवहला जााँदा साथ CC camera बन्त्द गने,र ध्वस्त गने फोडफाड गरी चोने डकैती गने नसनलण्डरहरु पनन प्रयोग गरी जान्ने मान्त्ििेले आगो लगाउन गरे ेको ि। हेल्मेट/माक्स/चश्मा लगाएर आएका िन। नगर रक्षक् १५ जना ि नतननहरुले रक्षा गन ासक्न न्त्स्थनत भएने । २३ गते नबतामाोड नगरपानलका र दमक नगरपानलका ध्वस्त गर् यो। (ढुङ्गामढाु ,तोडफोड,लटपाटपनन भयो ददउु ाँसो १ बज)े २३ गते ५ बज मे ेरो घरमा नै २/४ जना भाई आई तपाई ननस्की हाल्नसु भन् कसे ैले घरबाट ननन्त्स्कन ददन हु ाँदु ैन पेिोल िकेर माििुा भनी आएका नथए। दमक नगरपानलकाको मयर(नगर प्रमे ि) को श्रीमतीः ु हाम्रो घरमा घटना हन्त्ि भनु र नबश्वास नथएन। दमक थाना आगजनी भएपनि हाम्रो घरे मा आए तोडफोड गरी तल्लो तल्लामा भएको सहकारीमा तोडफोड गरे। ्यसपनि पेिोल िदै आगजनी गरे। आफूलाई परेको बला कोही भएन। न्त्चने के ै मान्त्ििेहरु नथए। दोर्ीलाई कडा कारवाही होस। ् भद्रपर उपमु यर राि शमाःाे आजभोनल त रावष्ट्रय झण्डा िड्के रुपमा लगाई कोही मानेनस आउाँदा पनन डर लाग्न थाल्ि। २४ गते ४:३० बज नतर मे ेरो घरमा आईपगु े १ जना न्त्चनके ै मान्त्िे आए। मोटरसाईकल नलएर आएका नथए।

न्त्चनके ैले ए ्यसलाई थन भनु माक्स लगाएर र रक्सी िाएका नथए। गे ैटीले पिाल फोडे, CC Camera ननकाले र एउटाले मानथ ट्याङ्की फोडे। दमकल आउँदा आउदै जलाए,पनि दमकलको पाईप काटे एकनिनमा Spray गयो र आगो दन्त्दन्ती बल्यो अ्याचारको पराकाष्ठा भयो। २०/२५ वटा Bullet (२० बर्ा देन्त्ि २८ बर् ाउमेरको)डाकेर आएका नथए। मेरो घर काम नलाग्न भएको े

ि। घरको नबमा गरेको िैन, घर सहकारीमा नितोमा रािेको िु। अजनिारा

नगरपानलकाको उपप्रमाु ि ु ,िड्गमाया पराजलीःु

11 वटा कायाालयमा २ वटा ममता गन ानसक्ने अवस्थामा िन। नगरपानलकामा तल्लो तल्लामा ् आगजनी भएको ि। सवै सवारी सािन नष्ट भएका िन। ् १५ करोड मानथ क्षनत भएको अनमान ु

ि। सेवा ददन सामाग्री नै िैन। सीनमत ठाउँबाट सेवा ददईरहेका िौ।
झापा गाउँपानलकाः सवै वडा कायाालय, गाडी,मोटरसाईकल डढाएक्ा िन। गाउ् ाँपानलकाका भवनहरु ध्वस्त िन काम ् गने वातावरण िैन। २३ गते केही भएको नथएन। २४ गते काठमाडौंको अवस्था हेरी सतकाता अपनाउदा पनन १० बज पनि आउन थाले े। आन्दोलनकारीहरुले नगरपानलकाको गट तोडे े अनी आगजनी गरे। ्यहा आगजनी हाँदा दमकल पठाउदा जान ददएननु रावष्ट्रय झण्डा ओढ् ेर आई पवहला पानी ट्यांकी फोडे दराजबाट सनु , लगाफाटा लु टु े र आगजनी गरे। उपमेयर कहााँ गएर आगजनी गरे। ६०/७० को हल नथयो र अरु रनमतु े बन। हामीे साँग नभनडयो ि। प्रहरी मचु ल्का पनन ि। ु जाहेरी नलन पिनास भनी रहु ेका िन। ल् टपाटको जाहु ेरी ३ मवहना नभर ददनपि तर राज्यलु े कारवाही गरेको िैन अब हामीले नै कारवाही गिौ। उपमयर गौराे दहः सबै पररवार संगै बसी वट.भी. हेरीरहेका नथयौ, मेयरको २:३० बज नतर फोन आयो ते रुन्तु ै सरन्त्क्षत ु ठाउँमा गएर बस्न भन्नु भयो। नयााँ नम्बरबाट रान्त्जनामा ददनु भन्त् नु े फोन आयो, तपाई कहााँ त आन्दोलनकारीहरु आउँदैिन भन्यो। पररचय मांग्दा फोन काटी ददयो। श् रुमा पानी टयांकीु फोडे अनन सबै कोठा जलाए। निमेकीहरुले पानी ननभाउन िोज्दा पनन कुटवपट गरे। मान्त्िे सबै न्त्चनका े

िन। ् ८०% रा.स्व.पा. र बााँकी माओवादीका हन। ु केशव काकडनभत्ताः मेरो घरमा आई मलाई घर िाडेर भाग भन। काकडनभट्टा प्रहरी चौकी आगजनी भएपनि मलाई े सूचना आएको नथयो। म घर नभरै हाँदा द्ध ुङ्गा मढा भयो। एउटालु े माईकमा ननजी सम्पनत नाश नगरौ भन्यो। ४०० मान्त्िे नथए, आिी

जनत गए। हातमा पेिोल बोकेका नथए। बले का ु ६ बज े नतर आई ढुङ्गामढा गन ाु थाले न्शन्शर चौलागाई भन्त् ने परकारको संलग्नता ि। मेचीनगर सञ्च ार प्रनतष्ठानको अध्यक्षः

मेरो घरमा आउन को मान्त्िे े हो भनी पता लगाउन थालेको िु ९/१० जना पत्ता लाग। े इ.प्र.का.मा वकटानी जाहेरी ददएको िु। झण्डा बोकेर मास्क लगाउन मान्त्िे ेहरु िन। ननजी सम्पनत ् मानथ तोडफोड हाँदा गु हमन्त्रीलृ े वकन काम नगरेको। आयोग प्रनत नबश्वसननयता राम्रो िैन। िला ु अथता न्त्रमा ववश्वास गने हामीलाई यो चोट वदनाले े र सरकारको व्यवहारले गदाा हाम्रो लगानी भारत लगायत ठाउँमा हन सक्ि। प्रहरीलाई वदी िोलु ेर भाग, हनतयार िोड,थनु वा िोड्नु भनी वकन ु भननरहेका िन ् ? प्रहरी प्रशासनको अवस्था साह्रै दयननय ि। चोर,लटाहाु ,गण्डाु , फटाहाले ज गदा ाे पनन प्रशासनले िुट ददएको देन्त्िन्त्ि। मान्त्िेले ठूलो ररस रािेको ि। आज हामी मानथ अपमान हाँदा पनन राज्य चु प लागु को ि। हाम्रो आमा पोले ेको ि। प्रहरी पनन पीनडत ि दोर्ी मान्त्िेहरु िलु ेआम वहडेका िन, ् यसले उल्टो मन भ्तती पोल्न रहे ेि। आफ्न दै ेशमा अनागररक झैँ लागको े गनासो ि। ु

इन्त्द बु ढाथोकीु, नपाे ली काग्रँास क्षने ेरय सभापनतः

मेची नगरपानलकामा आगजनी गन ापगु को समे ूहले नपाली काँग्रे सको क्षरे े ्ीय कायाालय,नगररजा प्रनतष्ठानमा क्षनत गरे। आयोग प्रनत भन्त्दा पनन ब्यन्त्ि प्रनत नबश्वास िैन। नतहार पनि अझ सशि आन्त्दोलन हन्त्ि भन्त् नु ि। गे ैटी,बल्चा बोके ेका मान्त्िेलाई कस्ले पररचानलत गरे। सामान्त्जक सञ् जाल र ्यसमा पनन You tuber ले प्रचार प्रसार गरेर अरुलाई यस्ता काय ागन ाहौसला बढाए। हनतयार नै वफताा नहाँदा प्रहरी र नागररक कसरी सु रन्त्क्षत हु नु । नसे ंहदरवार त सरन्त्क्षत भएन भनु दे ेशमा कसरी सरक्षा हु न्त्ि। राु जनीनतक पाटीका सवै भ्रष्टचारी हनु भन्त् ने भाष्य ननमााण गररयो। आतंक मन्त्च्चएको अवस्था ि। राजनैननतक चेतना कम भएको ि। नगररजाप्रसाद कोईरालाको सानलकको टाउको नलएर के.पी वली मदाावाद भन्त् नु नारा लगाउे ाँथे। सञ् चारको क्षेरमा काम गरेका न्शशर चौलागाईको उक्साहटमा तोडफोड भयो। वकन समाज सेवामा लाग्न भन्त् ने े भावना बढ्यो। घर राम्रो हाँदा राम्रो ु गाडी चढ्दा भ्रष्टाचारी हनु े ? दमक नपाली काग्राँे स सभापनत के.पी.शमाा ओलीको घर शान्त्त माग ामा आगजनी गन ाजान भनी वहडे ेका व्यन्त्िहरुले इलाका प्रहरी कायाालयमा पवहला हान। मे ेयर पनि उपमेयरको घरमा हान। यी अपरािीहरुलाई घरबाट ननकाली े राम्ररी वदला नलन सक्न क्षमता िे , हामी

सक्िौ तैपनन हामी संयनमत िौ ,कानूनी उपचारका लानग अन्त्घ बद्िौ। भद्रपर नगर प्रमु िः ु भद्रपरमा ु २३ गते केही भएन। आगजनी लटपाट होला भन्त् नु े सोचेको नै नथईएन। कृष्ण नसटौलाको घर आगलनग पनि मेरो र उपमेयर लगायतको घरमा आगजनी गरे। ्यसपनि नगरपानलका र पनि सवै वडा ध्वस्त पाररएको ि। स्थानीय मान्त्िेहरु नै िन। क् ेही राजनैनतक दलका नताहरुले े न ै पररचालन गरेको देन्त्िन्त्ि। ३ वटै पाटीका नताहरु पररचानलत िने । चौकी बनाउन सहकाय ा् गन ा नतनै प्रवनतका मान्त्ि ृ ेहरु आए तर पनः ननमााणमा सहभागी गराईएन। ु २००८ सालको नगरपानलका (पूरा नो) ध्वस्त पाररएको ि।अवहले ननवााचनको कुरा गरे पनन प्रहरीको मनोबल ननकै कमजोर ि। वास्तवमा यी अपराििहरुलाई कारवाही भएन भन दे ेश द्वन्द्द तफा पनःजान सक्ि। ु न्त्शव सताक्षीः यूवा ववदेश जान हु ाँदु ैन भननन्त्ि तर नतनै यूवालाई नसफाररस ददइन्त्ि। घटनाका अपराििहरु सबैलाई कानूनी कारवाही हनु पिा। ु कन्त्काई नगरपानलका राजन्त्द्र पोिरे ेलः नगरपानलका र व्यन्त्िगत घरनभर पस्न मान्त्िे े २०/२५ जना प्रायः चोने िालका नै िन। म् ेरो घरमा ९० बर्को वद्ध ववरामी आमालाई ननकाल्न गाह्रो ृ भयो। एकदमै अमानवीय व्यवहार देिाए। GEN-Z पस्ताका पिनड वदला नलनु समे ूह िेरै ि। ९ वटै वडा कायाालयमा मा क्षनत भएको ि। वकन हामीले काम गने भन्त् ने भावना ववकास भएको ि। २४ गते कतै क्षनत गदैनन भन्त् ने सोच नथयो। मजदरी गने मान्त्ि ु ेलाई उचालेर ल्याईएको ि, उकास्नहरुलाई कारवाही गने पिा। ाे ु Routine

of Nepal Banda भाग्य न्त्यौपाने, हरुले उकासेर मेरो घर जलाए। केही मान्त्िेले अन्त्घल्लो ददन बसैरै plan गरेका िन। प्रहरीको मनो्बल एकदमै कमजोर भएको ि। पनलस दु ेख्दा भाग्न अपराििहरु े अब प्रहरी नै अपरानिहरु देख्दा भाग्न पनु न्त्स्थती देिीन्त्ि। ४ घण्टा घर जलाएर एउटा मान्त्िे मोटरसाईकलमा आएर बसेर काम सकेर गएको ि। साँझ परे पनि ६/७ जना मान्त्िे लट्न ु आउँदा प्रनतकार गरे पनि कोही आउन सकेन। हामीले त बदला नलन सक्िौ तर कानून नमच्न चाहदैनौ अपराििलाई कारवाही भएन भन के े हन्त्ि थाहा िु ैन। आसा नै जीवनको ठूलो न्त्वज रहेि। वद्धीमान थापा दमकः ु

के.पी.ओलीलाई भोट हालेको भनी १/२ घण्टा सम्म के के गरे भन्त् न े CCTV Camera मा ि। व्यन्त्िगत २ वटा गाडी जलाए। पवहला ट्यांकी फोड्न पानीको े ,हनतयार सवहत नथए, बच्चा घरमा ि आगो लगाएको ि,ववनभन्त् न ननकायलाई फोन गदाा कोही पनन आएन, हामी कुन देशमा बनसरहेका िौँ? मेरो ६ बर्को िोरीले बाबा हामी मन ालागको हो भनी सोिे ेको ि। न सरकार न निमेकी ,शन्त्य ु समय हामीले

भोग्यौ। मेरो घर र मेरो पररवार िोजी िोजी वकन ध्वस्त पाररयो ? गाडी त कमाएर ल्याएर वकनर चढे ेको हो। मैले APF साँग पनन आस गरेको नथए। जलाउनहरु े सबै दगाा प्रसाईको ु मान्त्िे भन्त्ि। यस्तो अवस्था फेरी नदोहोररयोस। ्

७.१.२. सनसरीः ु नमनत २०८२। ०८। १७ गते सनसरी न्त्जल्लामा क्षनत भएका सु ंरचनाहरुको स्थलगत ननरीक्षणपनि सरोकारवालासाँग गररएको अन्तविा याबाट प्राप् त रायः प्रमि न्त्जल्ला अनिकारी सु नसरी :ु अवहले एक त राम्ररी सरक्षा ददन सकु ेको िैनौ,क्षनतको वववरण माग्न िेरै गाह्रो ि, स्थानीय जनताहरु आिोन्त्शत िन। ननजी घर पनन जलाइएको ि।अपरानिहरुलाई ् कानूनी कारबाही गिौ। प्रशासनको संयमताले ठूलो दघटा ु ना टयो ईटहरी नगरपानलका जलाउन आउन से बै न्त्वन्त्िौं भन्त् ने जानकारी आएको ि। चनावु का लानग राजनीनतक दल नभर न्त्यूनतम सहमती ननमााण गनपिा। दलहरुला ु े पनन लचकता देिाउँदै यही संवविान नभरबाट सहमती िोज्न पिा। ु २३ गते ईटहरी चौकी आिमण गन ा आउन े २ जनाको प्रहरीको गोलीबाट मृ्यु भयो। ु ५० जना नबद्याथी र उनीहरुका पिानड मास्क लगाएकाहरु नथए, नगरपानलकाको गटमा। े २३ गते सबै नससा फुटाईयो। भोनलपल्ट २४ गते जलाए।

झम्का कारागारः ु भागका े १७९६ कैदीवन्दीहरु मध्ये वफताा १२०० भन्दा बढी, वफताा हनु बाँकी े ६00। पनि ईटहरीमा १५० जनत माननस नथए। २३ गते १० बजे नतर चोकमा आई पग्दा ु ५००/६०० जनत भए। तर िरान नतर जाँदा फकादा १५००/२००० जनत जम्मा भए जन्त्जी वाहे ेक अरु पनन नथए। ईटहरी सशस्त्र वावहनीपती कुमार न्त्यौपानः े

सशस्त्रबाट S.P. को कमाण्डमा िवटएको नथयो। भीड ननयन्त्रणमा UNITY ले COMMAND पनन देन्त्िएन। कसैको क्षनत नहोस भनी सव् ैले सरन्त्क्षत रहन भनु (गे ह लगायत सवृ ै UNIT ले)। घटनामा आन्दोलनकारीबाट पेिोल बम पनन प्रहार भएको ि। सावजा ननक पदमा भएका कारण घर असरन्त्क्षत हु नु ,ेपररवार असरन्त्क्षत हु नु अवस्था आउन हे ाँदु ैन। भ्रष्टाचार, ह्यारा भन्त् ने बात लाग्न े अवस्थामा हामीले कसरी काम गने ?

७.१.३. मोरङ्गः

नमनत २०८२। ०८। ०७ गते मोरङ्ग न्तजल्लामा क्षनत भएका संरचनाहरुको स्थलगत ननरीक्षणपनि सरोकारवालासाँग गररएको अन्तवि याबाट प्राप् त रायः उद्योग संगठन, वररष्ठ उपाध्यक्ष भोलेश्वर दलालःु

हाम्रो आ्मसम्मानमा ठूलो चोट ि। Nepali Rika hotel चलेको २ बर् ा भएको नथयो क्षनत भयो। हाम्रो नपाली समाजमा यस्तो े हन्त्ि भन्ने कवहल्यु ै सोचेनौ। पवहचान गरेको अपराििहरु ३०० जना जती िन। होटलमा ववद् ेशी १५ जना नथयो Guest हरुलाई झ्यालबाट नसाँढी लगाएर उद्धार (Rescue) गयौ। हाम्रो देशप्रनत िारणा कस्तो रहेको होला। हामीसाँग सबै Footage हरु ि। प्रहरी प्रशासनको मनोबल ह्वातै घटेको ि। हामी व्यसायी हौ ,हाम्रो सरक्षा कसलु े गने,सवै सरकारी ननकाय दवलाु अवस्थामा ि।

सन्दर हरु ैचा नगर प्रमिःु ननजी सावजा ननक र औद्योनगक सम्पन्त्त सबै ध्वस्त भएको ि। आयोगको काम कसरी हन्त्िु पीनडतले न्याय पाउन े पीडकले सजाय पाउन े अवस्थामा हन्त्िु वक हाँदु ैन ववश्व स्त पानपयो। ाु अध्यक्षकै अनभव्यन्त्ि हामीले सनु का िौँ। अवहले े प्रिानमन्त्रीको अनभव्यन्त्िले पनन थप्रु शै ंका उ्पन्न गरायो। एउटा हाफ पेन्टमा, कट्टमा हामी गाउु ाँमा वहड्न परेको ि। हामी पनन हातमा दवहं जमाएर बस्दैनौ। हामी लट्नका लानग नगरपानलकामा आएका होईनौ। राज्य िु , हामीले अनभु नत गरू ेका िैनौ। हामी िरानीको बीचमा वसेर २९ गते देन्त्ि ननयनमत सेवा ददईरहेको िौ। गहमन्त्रीृ ,प्रिानमन्त्रीको अनभव्यन्त्ि आपन्त्तजनक ि। हाम्रा कायाालयहरुको ममता र कम्प्यटर लगायत िररद गन ाु सरकारले त्काल सहयोग गनपाि। ाु ८ करोड मानथको क्षनत भएको ि। मेरो घरमा मारै २५/३० लाििको क्षनत भएको ि। कारी बहादर बस्नु त वडा ने ं.१ को वडा अध्यक्ष: मेरो घरमा २४ गते ४:३० मा नभर गई आगजनी गरेको प्रमाण सवहत प्रहरीमा ननबदन ददए पनन े कारवाही भएको िैन। आयोगबाट तपाईहरु हामीलाई अल्मलाउन आउन भएको हो की ु ? भन्त् न े शंका ि। दोर्ी िलु ेआम वहनडरहेका िन। ृ ६०/६५ बर् ामानथको मान्त्िेले ईशारा ददएर यवाहरुलु े आगो लगाई रहेका िन। प्रशासनल् े कारवाही नगदाा हामी कहाँ जान े ? तपाईले क्षनत पयााउनु े र अपराििलाई कारवाही गन ासक्न हु न्त्ि ु ? ज.स.पा.अध्यक्ष:

गण्डाहरुलु े सवै आगजनी, लटपाट गरु ेको ि, भाटभटेनी हाम्रो सान नथयो सबै जलाय अपराििहरुले। घटना घटाउन व्यन्त्िहरुको पवहचान र कारे बाही गररनपाि। ु सागर थापा न.क.पा.एमाले े अध्यक्ष:

५० लाि भन्दा वढी क्षनत एमालेको पाटी कायाालयमा भएको ि। सक्कली जन्जीले े, वीरेन्द्र सभागह ृ वचाएका िन। कस् ैले प्रनतशोि सानिरहेका िन। ज् न्त्जीको नाममा ववध्वे ंश गनेहरुलाई कारवाही गनपिा। वहजो हामी जा ु न्त्जीको आन्दोलन प्रनत समथना े मा नथयौ। सरकारले संयमता नअपनाए वाद प्रनतवाद हन्त्ि ु ,ववष्फोटन हन्त्ि। साथका ु रुपमा आयोग लागोस। ् भन्त्िनाथ माझी नपाली काग्राँे स का.वा.सभापनते :

२४ घण्टाको पररवतान सान्त्व्कै अकल्पनीय रहयो। सबैलाई आन्दोलनकारीहरुलाई समेत। मोरङ्ग न्त्जल्लालाई अशान्त हन नददन वियान्त्शल नथयौ। आयोगको उद ु ेश्य के हो ? आन्दोलनकारीलाई कारवाही कसरी हन्त्ि जु न्त्जी आन्दोलनको नाममा कारवाही नगने भन्त् ना ु े हो यो सरकारले। आयोगले ननष्पक्ष ढङ्गले काम गनपिा। कोईराला ननवास कहााँ ि भनी सोध्दा ु ै आगजनी भएको ि। सरकारको स्वाथपा ूनत ागने हो भन आयोगको के ुनै काम िैन।हामीले मडभु ेड नचाहेकै हो। हामीले आन्दोलनलाई सहजता गरेका नथयौ। अध्यक्षको भनाईले यो आयोगको ववश् वसनीयता देन्त्िदैन। ७० लाि पाटी कायाालयमा क्षनत २ करोड भन्दा बढी कोइराला ननवासमा क्षनत भएको ि। राज्यको दावव्व िै ? सेवा प्रवाह गने कायाालयहरुलाई तरुन्त सािन उपलव्ि गराउनु पयो। ु पवन सारडा:

२३ गते ददउँसोसम्म शान्त नथयो। २ बज पनि टायर े बाल्न थाले। केही जन्त्जीहरु पनन नथए े तर लटपाटमा अन्त्य त्व नथए। हाम्रो ु भौनतक र माननसक रुपमा ठूलो क्षनत भएको ि। व्यापार व्यवसाय चलेको िैन बैङ्कको ऋण ब्याज नतन पनेि। सरकारा ु ले यवाहरुको आवाज सु ंवोिन गन ा सक्न हे नु पिा। आगामी ददनमा हामी कसरी ववश् वु स्त हनु । भोनलको ददन यस्तो नहोसे । ् आगजनी र अपरािमा लाग्नलाई कारे बाही हनु े पिा। नागश कोईराला मे यर ववराटनगरे :

जन्त्जी आन्दोलनमा े ७१ जना कसरी शहीद भए भन्त् ने कुरा स्पष्ट रुपमा आयोगको प्रनतवदनमा े आउन ु पिा। मेरो ३५/४० लािको ् कर्तन्त् भएको ि। न्त्जयनजडको नाममा बा े वहरका मान्त्िे आई घूसपैठ गराइ आगजनी लटपाट ु भयो। पाटी कायाालय ध्वस्त भयो क्षनत करीब ७० लाि ि। महानगरपानलका भवन समेत ध्वस्त भई सक्यो एउटा पनन सािन श्रोत िैन। आयोग मानथ प्रश् न न्त्चन्त्ह िडा भएको ि। घरको सामान लटपाट तोडफोडु भयो। यस्तो पररन्त्स्थनत आउाँि भन्त् ने थाहा भए हामी संगदठत हन्त्थ्यौ। मु ैले नाम ददंदा पनन अपरानिहरुलाई सरकारले कारबाही गरेन भन े भववष्यमा अप्ठयारो पिा। वकशोर पाण्डे माओवादी केन्द्र:

अध्यक्षले सामान्त्जक सञ् जालमा व्यि गरेका घटनाले आयोगप्रनत प्रश्न न्त्चन्त्ह िडा भयो। २०४६ साल देन्त्ि दल र कमचाारीको शाशनको दम्भ र आदेशले यो अवस्था आयो। शाशकीय स्वरुप लगायत सवैमा सिर ु

आवश्यक ि। आन्दोलनमा Vested Interest सवहत पररचानलत भयो। अप्ठयारो फेरी भोनल पनन नआउला भन्त् ने िैन। सामान्तजक अवस्था न्त्वरण होस प्रनतव् दनमा। े ननयोन्तजत कुरा र घूसपैठका कुरा स्पष्ट हनु पिा। दोर्ीु लाई कारवाहीको दायरामा ल्याउन पिा। ु कृष्ण ननरौला, रा.स्व.पाः

२३ गते स्कुल रेसका बच्चाहरु १९ जना म्यृ हु न्त्िनु भन्त् न् े कसले अनमान गरु ेको नथए। घटनाको सम्बन्त्िमा मैले िेद प्रकट गरेको िु। रा.स्व.पा.सदस्य कायकातालााई पनन अपरािमा संलग्न भएको भए कारवाही गनपिा। अवहलाु ेको अवस्था आउनका लानग सवै दलहरुको कायशैली प्रमि कारणु देन्त्िन्त्ि। व्यन्त्िगत घर, सम्पनत, तोडफोड, आगजनी, लटपाट गने सबु ैलाई कानूनी दायरामा ल्याउन ु पिा।

न.क.पा.एस.े,चन्त्दववर राई:

अवप्रय असामवयक घटना घटेको ि। जन्त्जीले े उठाएका मद्धा ु जायज नै िन। ्
भोनलपल्टको न्त्जम्मेवारी जन्त्जीले े पनन नलनपिा। राजनु ैनतक पाटी एकदम संवदनशील हे नु पिा। ु

आन्तररक राजस्व कायालाय न्त्शव उप्रती े :

२४ गते २००/३०० जना समूह आए। हाम्रो सबैको सम्पनत हो तोडफोड नगरौँ भन्त्दा मानने न। ् घर (३ वटा) ध्वस्त भए। सरकारी मचु ल्का मु ूल्यांकन पनन भईरहेको ि। सरकारी कमचारीलाई हटाउन,े कठालो समाउन काम पनन भयो कमचा े ारी ननरुसावहत भएका िन मनोबल् बढाउनपयो। ु कोलेननका प्रमिु, मोरङ्ग:

भाद्र २३ र २४ गतेको आन्त्दोलनमा हाम्रा भवन सवै क्षनत भएका िन। क्षनत म् ूल्यांकन सनमनतले तयार गरेको क्षनतको वववरण नसनडयो अवफसमा Detail सवहत ि। सबै आए पनि नमन्त्हा सनमनतको बैठक बस्ि। यो सनमनतले नमन्त्हा ददाँदैन तर नमन्त्हाको लानग नसफाररस गिा। मालपोत प्रमिु :

मालपोत कायाला यमा क्षनत भएको ि। अस्ती २६ गतेबाट कायाालय सञ्च ालन भएको ि। अनभलेि (तामेली व्यवस्थापन) मा क्षनत भएको ि। १९७९ देिी २०३० सम्मका सवै प्रमाण िरानी भएका िन। दताा वकताब क् ुन पनन वााँकी रहैेनन। भनम सूिार कायाालयको सु वै कागजात क्षनत भएको ि।

समग्रमा भ्रमण गररएका न्त्जल्लाहरुको शान्न्त सरक्षाको न्स्थनत अ्यन्त तरल अवस्थामा भएको ु पाईयो। सरक्षा ननकाय िास गरी प्रहरीको मनोबल अनत कमजोर भएको ि। साथु ै आयोगले देशलाई ननकास ददन औजार बनोस तर प्रनतसोिको हनतयार नबनोस भन्ने भावना समे ेत पाईयो।

७.२. मिैश प्रदेश

मिैश प्रदेश अन्तगता बारा र पसाा न्त्जल्लाको अनगमन गररएको नथयो। ती न्त्जल्ला हरुमा भएका ु िलफल अन्तरविया तथा स्थलगत ननरीक्षणको िममा प्राप्त सझाव हरु ननम्न िन। ु

<u>७.२.१.पसा</u> ा नमनत २०८२।०७।११ गते पसाा न्त्जल्लामा क्षनत भएका संरचनाहरुको स्थलगत ननरीक्षणपनि सरोकारवालासाँग गररएको अन्तविा या बाट प्राप् त रायः

प्रमि न्त्जल्ला अनिकारी तोय नारायण सु वु दीे : भदौ २३ गतेको जन्त्जी आन्दोलनको लानग सामान्य तथा शान्त तवरले े आन्दोलन गनेगरी अनमनत ु नलएका नथए। काठमाडौंमा भएको आन्दोलनको सूचना पश् चात यहााँ आन्दोलन थप बढेको देन्त्िन्त्ि। वीरगंज म.न.पा. र वडाहरु आन्तररक राजश्व कायाालय, नपाल टे ेनलकम, उच्च अदालत, यातायात कायाालयमा क्षनत, कारागारमा कायाालयमा तोडफोड भएको ि। व्यन्त्क्तगत घरहरुमा, प्रदीप यादव, राजकुमार गप्ता ु , अजय चौरानसया, लालवाव रावतु , अननल रुङ्गटाको घरमा क्षनत भएको। २३ गतेको घटना सामान्य भयो। २४ गते क्षनतको घटना भएको नथयो।

२४ गते कफ्यू आदा ेश जारी भएको। सबै सरकारी कायाालयका सवारीसािन एकीकृत गरेर जोगाउन े प्रयास गररयो। बाल सिार गु हमा पिाल तोड् ेर केही बालवन्दी भागका िने । भाद्र ् २९ गतेदेन्त्ि सेवा प्रवाह सचा ु रु भयो। दमकलहरु सरक्षा ननकायमा राख्दा थप सु रन्त्क्षत हु न सक्नु दे ेन्त्ियो। आपरानिक घटनामा संलग्नलाई कारवाही हनु पयो भन्त् नु े पीनडत पक्षको माग रहेको ि। राम नारायण कुमीः (नपाली कातग्रे स पसा ाे उपसभापनत) वीरगञ्ज मिैश आन्दोलन लगायतका ववनभन्त् न आन्दोलनको उद्गम स्थल हो। जन्त्जी आन्दोलनका े नाममा जन्त्जी नभएका व्यन्त्िहरुले े आपरानिक गनतववनि बढाए। सरक्षा ननकायलाई आगो लगाइ ाँदै ि सरुक्षा पठाइददनु होस भनु र अने रोि गररयो तर सु ंख्या कम भएर होला पठाइएन, दमकल पानी समयमा आएन। अवका ददनमा दमकल सरक्षा ननकायमा राख् नु पिा। ु

डा. ववश्व मणी शमाा: (न.क.पा.एमाले े न्तजल्ला अध्यक्ष) मान्त्िे मनभन्दा पनन काल पन्त्ल्कना ु दु :ुिद हो भनजस्ते ै भयो। अनपेन्त्क्षत घटना भयो यस्तो होला भन्त् न पे ूवाानमान नथए। काठमाडौंको घटनाको सु ूचनापनि मारै वीरगञ्जमा क्षनत पर्य ु ाइयो। यसमा ररस रागको गन्त्ि देन्त्ियो। यदद एमालेले गरेको भएपनन हामी कारवाही भोग्न तयार िौ। अन्त्य दलका अथाात जो भएपनन कान् ून बमोन्त्जम कारबाही होस। टागेट पाटी कायाालय र नताका घर े वकन भयो ? शन्त्िको प्रदशनाको आिारमा सरकार चलाउन हो भने यो सरकारको अवनि कवहले ेसम्म हो ? सरक्षाकमीलाई सु रक्षा कमाण्डरलु े हनतयारको सरक्षा गरु ेर भाग भन्त् ने ननदेशन प्राप् त भयो भनीयो। अवस्था यस्तै हनु हो भने राष्ट्रसे ेवकले, सरक्षाकमीु ले कसरी देशको सेवा गने? ्यसकारण दोर्ीलाई कानून बमोन्त्जम कारवाही होस। ्

अजय कुमार चौरानसया: (पूव ाकानून मन्त्री) नपालमा सोसल नमनडया बन्द गने ननणया े भएपनि जन वकनसमको घटना भयो ्यसमा मु ्यृ वरण गने ु मतकप्रनत श्रद्धाञ्जली र घाइतृ ेप्रनत समवदना प्रकट गदाि ेु। सरकारी ननजी सम्पनतमा आगो लगाउन े जन ननन्त्दनीय काय ाु गररयो यो रेकडमाा रहन ि। यो आन्त्दोलनले े लोकतन्त्रलाई नै नसध्याउन िोन्त्जयो यस्तो आपरानिक वियाकलाप गनेलाई काननू बमोन्त्जम कारबाही होस। घटनाको समयमा ् म नपाल सरकारको कामको न्त्शलनसलामा ये गाण्डा गएको नथए। घरमा चारु -चार पटकको प्रयासमा आगजनी र लटपाट गररयो। रातको ु ३ बजे मारै आगो ननभाउन सफल भएिन यसका लानग स् रक्षा ु ननकायलाई िन्त्यवाद। यो घटना ननयोन्त्जत नथयो यस्तो घटनाका दोर्ीलाई कसैले ढाकिोप गने िैनौ। यो लोकतान्त्न्त्रक व्यवस्थामा दोर्ीलाई कारवाही होस भन्त् न् े तवरले आयोगले प्रनतवदन ददने ि े भन्त् न ववश्वास नलएको िे ु। राजशमान नसे ंह : (प्रमि वीरगु ंज महानगरपानलका) ररसरागले आन्त्दोलन गररयो, पवहले घर जलाइयो ्यसपनि लटपाट गररयोु । जन्त्जीे हरुको नाममा सामान्त्जक सञ् जालमा हाम्रा मतक बा अमालाई गाली गनृ सही हो त ाु ? भोनलका ददनमा यस्ता दोर्ीमानथ कानूनी कारवाही भएन भन हामी प्रनतवाद गन ाे बाध्य हनु िौे । महानगरपानलकाले २१ ट्याक्टर लवटएको सामान वफताा ल्यायो। वफताा नभएको सामान कनत होला ु ? परकारको भनमका ू ननष्पक्ष भएन समाज भड्काउन िोन्त्जयो सामान्त्जक सद् भाव ववगान ाििोन्त्जयो प्रशासनले यो ववर्यमा आवश्यक कदम चलाउन आवश्यक सहयोग गन ा महानगर तयार ि। शन्त्श कपरननया ु : (ज.स.पा.नपाल)े भदौ २३ गते साँझ जन्त्जीको नाममा राजनीनतक दलहरुले ेनै आन्त्दोलन गरे। २४ गते आपरानिक शैलीमा आगजनी र लटपाटु गने काम भयो। नपालमा िानववन सम्बन्त्िी ववनभन्त् ने

नमनतमा िैरै आयोग बन तर िे ेरै प्रनतवदन सावजा े ननक भएका िैनन। ् प्रहरीले जाहेरी दताा गन ावकन माननरहेको

िैन ? दताा गरी कानून बमोन्तजम कारवाही होस। ् उद्योग वान्तणज्य संघ वीरगंजका: (प्रनतननति) आयोग

उद्योग व्यावसाय सम्म पनन पगोसु आयोगको प्रनतव् दनले े व्यावसाय राम्रोसाँग सञ् चालन होस। ् जन्तजीको नाममा स्टे ेकहोल्डर फरक िन राम्रो् साँग िानववन गरी दोर्ीउपर कारवाही होस। ् अशोककुमार गप्ता ु : (नपाली काग्रं े स) े यो आन्तदोलनको न्तजम्मा अवहलेसम्म कसैले पनन

नलएको िैन। वक राज्यले क्षनतपूनत ानतनपयो नर ा ु भन दोर्ी को हो े ? उसलाई क्षनतपूनत

ानतराउनपयो। उि ददनमा सु रक्षा ननकायको सवियता कस्तो ु नथयो ? लोकतन्त्र मास्न िोज्नलाई ते

रुन्तु ै जाहेरी दताा गरी कारवाही प्रकृया अगानड बढाइयोस। ् प्रमि कर अनिकु ृत: (आन्तररक राजश्व कायाालय) क्षनतको वववरण न्तजल्ला प्रशासन कायाालय र मानथल्लो ननकायमा पेश गररएको ि। नपाल प्रहरी र े सरक्षा ननकायलाई मनोबल उच्च पारु ेर काममा फकााउनपने आवश्यकता रहु ेको ि। यस ववर्यमा आवश्यक समन्तवय होस। ् प्रमि प्रशासकीय अनिकु ृत: (पसागा ढी न.पा) घटना घटाउन नभनडयो े फुटेजमा ग्यारेजमा काम गने भारतीय र वंगलादेशी व्यान्ति देन्तिएका िन। ् कबाडमा काम गने व्यान्तिहरु पनन देन्तिएका िन। ननष्पि िानववन होस् । अन्त्य कमचा ारी ्यसमा पनन स्थानीय तहका कमचाारी बढी टागेटमा िन आवश्यक स् रक्षा प्रदान गररयोसु । ् कान्तशराम वली: (नपाल आयले ननगम) भारतीय मूलका केही माननसले आयल ननगम अगानड आएर टायर बालेर आन्तदोलन गरेका नथए। जन्तजीको नाममा अदृश्य शन्ति रहे ेको देन्तिन्ति ननष्पक्ष िानववन होस। ् प्रमि प्रशासकीय अनिकु ृत: (वीरगंज महानगरपानलका) क्षनतको वववरण सबै सम्बन्तन्तित ननकायमा पेश गररएको ि। लटपाट गररएको ु िैरै सामान कबाड व्यवसायीबाट वफताा ल्याइयो। २३ ट्याकटर भन्तदा बढी सामान व्यान्तिहरुको घरबाट वफता ा ल्याइयो। दोर्ीहरु िलु ेआम वहडेका िन। प्रहरील् े जाहेरी दताा गन ामानको िे ैन। ध्यानाकर्णा होस। वीरग् ंज महानगरपानलकामा ४० वटा शािा िन। सामाग्री माग् र अवफस चलाउे न सवकन े अवस्था िैन। नयााँ िररदमा अनमनत प्राप् तु होस कमचा ारीको मनोवल बढ्न गरी काम गररयोसे । ् अननश कुमार गप्ता ु : (नपाल टे ेनलकम) कायाालयनभर ६ वटा गाडी जले। देशभर सूचना प्रवाह गने ननकाय नपाल टे ेनलकममानथ आिमण गररयो। कमचाारीका सामान लवटएका

िनु । वफताा् कवहले हन्तिनु ् ? आगामी ददनमा यस्ता घटना नहनु तवरले े काम गररयोस। ्

७.२.२. बारा नमनत २०८२। ०७। ११ गते बारा न्जल्लामा क्षनत भएका संरचनाहरुको स्थलगत ननरीक्षणपनि सरोकारवालासाँग गररएको अन्तवि याबाट प्राप् त रायः कृष्णकुमार श्रेष्ठः (वकसान) (ववघवटत प्रनतनननि सभा सदस्य) भाद्र २३ मा सहादत प्राप् त (मतकप्रनत भावपृ ूण ाश्रद्धाञ्जली र २४ गते घटेका घटनाका दोर्ीलाई कारवाही होस। ् २२ गते म काशी गएको नथए। माँ ेरो अनरोि सु रक्षा ननकायलाई ु २४ गते कुनै बल प्रयोग नगन ाअनरोि गरु े। २४ गते सरुमा ववरोि प्रदशना ु स्वभाववक नथयो। तर ्यस पश्च ात ् घूसपैठ भयो र न्जतपर नगरपानलकाको भवन जलाइयो जसमा नगरपानलकाको कमचा ु ारी समेत संलग्न नथए। जन्जीले े आन्दोलन स्थनगत गरेपनि कररव ५ बज के ेही दलालहरुले उकासेर मेरो घर लगायत गाडी जलाइयो। जलाएपनि ्यहााँ भएका उद्योगिन्दा बन्द्द गन ासवकन्त्ि भन्त् न ननयत नथयो।े प्रहरीले जाहेरी दताा गन ामानको िे ैन। परकारले लाइटर ददएर घर जलाएको ि। यो सबै परकारलाई भनको होइन। निटोभन्द्दा निटो हाम्रो मे द्दा ु दताा गररयोस र दोर्ीलाई कारवाहीको प्रविया अगानड ् बढाइयोस। ् अच्यत मु ैनाली: (ववघवटत प्रनतनननिसभा सदस्य) म ववगत १४ बर्दि न्त्ि सामान्जक सेवामा सविय िु। पेिोल वकनर घर जलाइएको िे । यस िानववन आयोगको अध्यक्ष सवोच्च अदालतको न्त्यायािीश बन्त् नपथ्यो ु । आयोगको भनमका ननष्पक्ष ू होस। ् ननजगढका १३ मध्य ११ वटा वडा आगो लगाउन राजनु ैनतक कारण हो। हाम्रो कामहरु प्रकृयामिी हु ाँदा जु न्जीका नाममा से शा ु सनको मद्दा नलएर आन्दोलन भयो कु े सशासन प्राप् तु गयो त ?

ज्वाला साहः (ववघवटत प्रनतनननि सभा सदस्य) भदौ २३ गते बच्चाहरुलाई तावक तावक गोली हान्ने को हो ?

अवहलेसम्म कारबाही वकन भएन? सरकारी र ननजी सम्पन्त्तमा आगो लगाउन े अपराि ीलाई कारबाही

हन वकन वढला भएको िु ? के.पी शमाा वलीको पासपोटा र उप्यका बावहर जान रोक्का वकन गनपयो

ा ु ? नपाली काङग्रे स र एमाले ेको सरकार बन्द्दा अन्त्य पक्षले यो अवस्था ननम््याएको हन सक्ि। मु

ेरो घर जलाउन लाग भने र से रक्षा ु ननकायलाई फोसा पठाउनसु भन् तर से रक्षा ननकायलु े टेरेन। सशस्त्र प्रहरीले सहयोग गरेन सशस्त्र प्रहरी जनपथमा मज ाहनु पि। आयोगलु े दोर्ीलाई कारवाही गरेन भन हामी आफे ैले कारवाही गनेवाला िौ। जन्जीका नाममा बच्चा माररए दे ेश सही ियाकमा िैन घटनाको प्रकृनत अदृश्य ि। अध्यक्षज्यू यो दबाव तपाइले थेग्न सक्नहु न्त्ि वक नाईं ? तरुन्तु ै मद्दा दताा ु गरेर दोर्ीमानथ कारवाही होस। ् अमत शमा ा ृ बजगाई: जन्जीको नाममा अरुले े आतंक मच्चाएको ि। सामान्जक सञ् जालमा जसले बढी गाली गयो उ हाइलाइट हनु िलको पररन्स्थनत बने को ि। अब

दोर्ीलाई के े कसरी कारबाही हन्त्ि ु ? आयोगबाट निटो भन्दा निटो कारबाही होस। प्रहरीको मनोबल

् नगरेको ि। २३ गतेको घटना नै शंकास्पद ि। बच्चाको टाउको ताकेर प्रहरीले गोली हानको हो े ?

आयोगको भनाई र गह मन्त्रीको आद्द ेशमा ववरोिािभार् भयो वक ? सदन गु रुङको भु नमका कू े हो ?

आयोगले ननष्पक्ष िानववन गरोस। ् ववनोदप्रसाद साहः (प्रमिु , कलैया उ.म.न.पा) आयोगका अध्यक्ष

कसैको दवावमा नगइकन ननष्पक्ष हनु पिा। भदौ ु २४ गतेको डकैती शैलीमा लटपाट गनेलाई कारबाही गन

ाु ननदेशन ददनहोसु । ननष्पक्ष रुपमा दोर्ीलाई कारबाही होस् । ् नरेन्द्र साह (न्त्जल्ला समन्त्वय सनमनत अध्यक्ष)

आन्दोलनकारीले ७ करोडको भ्रष्टाचारी भनर कररब े ३० लािको क्षनत गरे दोर्ीलाई कारबाही होस। ्

अशोक कुमार जयसवालैः (अध्यक्ष, बारागढी गा.पा) भदौ २५ गते घरको स्वीच समेत बाँकी नरािी पूण

ारुपमा ध्वस्त पाररयो। जाहेरी दताा गन ाप्रहरी मानको िे ैन जाहेरी दताा गरेर यथाशीघ्र कारबाही होस।

्

जन्त्ल्फकर अनलुः (अध्यक्ष ववश्रामगढी गा.पा.)

अवफसमा गएर तोडफोड र जलाउन काम गयो यो पाटीके ै मान्त्िेले गरेको हो जन्त्जीले े होइन।

दोर्ीलाई यथाशीघ्र कारवाही होस। ् राजन पौडेलः (प्रमिु , न्त्जतपर नसमरा उ.म.न.पा)ु

कररली गने ननयतले समेत आगलानग भएको हन्त्सक्ि। ्यो ु कोणबाट पनन अनसन्त्िान होसु । ् नपाल प्रहरीलाई े Actively काम गने वातावरण बनाउन प्रिानमन्त्री र गह मन्त्रीलाई भन्नुहोसृ । ् त्कालीन घटना घटेको समयमा गह सन्त्चवृ , मख्य सन्त्चवको भु नमका कू े नथयो ? उनीहरुको पनन

िानववन होस। ् सरथ पु रीु ः (प्रमिु , ननजगढ नगरपानलका) जन्त्जीलाई तडकभडक गराएर

आन्दोलनमा ल्याउने त्व को नथयो े ? वयनीहरुलाई अनसन्त्िानमा ु ल्याउन पिा। लोकतान्त्न्त्रक

व्यवस्थामा सावभाु ौमसत्तामानथ प्रहार भयो। राजनीनतमा लाग्न मान्त्िे ेप्रनत वकन गलत भाष्य

ननमाणा गररयो ? सामान्त्जक सञ् जालको दरुपयोग गरी ु अपरािीकरण गररयो। अवहलेको सरकारको

भनमका शू ंकास्पद देन्त्ियो। सरक्षा ननकायलु े प्रभावकारी रुपमा भनमका ननवााह ू गरेन। दोर्ीलाई

कारबाही होस। ् नमनत २०८३।०७।१३ गते कारागार कायाालय भीमफेदीमा गररएको स्थलगत ननरीक्षण र अन्तविा याको साराशः सबास पौडु ेल: (कारागार प्रमि)ु

नमनत २०८२। ०५। २४ गतेको ददनसम्म जम्मा कैदीवन्दी १०६६ जना नथए। ती मध्ये २५ गते नबहान ४ बजे कारागारको दन्क्षणतफाको पिाालबाट काँडेतारमा नसरक डसना रािी ४४० जना भाग। ्यो मध्ये े हालका ददनसम्म २८६ जना वफताा भए र अझै १५४ जना वफताहन बाँकी िनु । ् कैदीले नभरैको टेनलनभजनमा हेरेर अन्त्यर जतातत‍ै कैदीलाई भाग्न ददइयो। यहााँ वकन थनी ु राख् नहु न्त्िु ? भन्दै आन्दोलन र तोडफोड सरु गरु े। अन्त्यर सबैठााँउमा ननन्त्स्कन ददइयो भन हामीले े पनन ननस्कन ददउाँला नर भागमा तपाे ईहरुलाई थप कारबाही हन्त्ि भन्यौ। सााँझ ु ८ बज थप से रक्षा ु व्यवस्था मगाइयो। ९ बज से रक्षा आइपु ग्यो रानत ु १२ बज दे ेन्त्ि ४ बजसम्म दोहोरो भीडन्त े चल्यो। कारागारकै गाडी जबरजस्ती सााँचो नबनै तार जोडेर चलाइयो र सरक्षाकमीलाई वकच्न ु िोन्त्जयो। उि अवस्थामा भीडन्त हाँदा ु २ जनालाई घडामाु नी गोली लाग्यो र घाइतु े भए। भागका े कैदीवन्दी घरको सम्पकामा पनन िैनन भन्न ् े कुरा आएको ि। भागका के ैदीमध्ये २७ जना भारतीय िन र् कैद अवनि लामो भएका कैदीहरु वफताा भएका िैनन। नवलप् र अदालतलु े ददएको कैद भिानको सु वविालु े थप चनौती ददएको ि। यो वववर्यमा सबु ै डकुमेन्त्ट अध्यक्षज्यलाई उपलब्ि ु गराउाँिौ। आयोगबाट थप समन्त्वय होस। ् ददनश शमाा े : (**DSP, APF**) यहााँ बाह्य भन्दा पनन आन्तररक रुपमै कैदीवन्दीले आन्दोलन तोडफोड गरेर ननन्त्स्कए। समयमा थप सरक्षाकमी आइपु ग्दा तु लनात्मक रुपम कम क्षनत भयो। ववपद् व्यवस्थापनको टोलीलु े आगो ननभाउन उपकरणको सहायताले े थप क्षनत हन पाएन। ु स्थानीय बानसन्दाको रायको साराशं :

राजिानी काठमाडौंमा नसंहदरबार, संसदद भवन, ववनभन्त् न व्यान्त्िहरुको घर लगायतमा आगजनी तोडफोडको िबर वटकटक फेसबक यु टु ुब आदद लगायतका सामान्त्जक सञ् जालबाट फैनलएपनि न्त्जल्ला न्त्जल्लामा सरकारी कायाालयहरु र नताका घरहरुमा आगो लगाउन ले टपाट गन ाु सरु गररए। ु २३ गते रानत सामान्त्जक सञ् जाल िला गरु ेको कारणले राजिानी बावहरका न्त्जल्लाहरुमा तथा देशै भरी आगजानी तथा तोडफोड गररयो भन्त् ने स्थानीयहरुको राय पाइयो। ननरीक्षणको िममा देन्त्िएका केही सकारात्मक पक्षहरु:

१. पसा ा न्त्जल्लामा :

प्र.न्त्ज.अ.र सरक्षा ननकायको प्रभावकारी सु रक्षा समन्त्वय तथा व्यवस्थापनका कारण दु ेहायका क्षेरमा क्षनत हन पाएन। ु

- कैदीवन्दी कसैलाई पनन भाग्न नददइएको।
- भन्सार कायाालय बचाउन सवकएको।
- अदालतहरु बचाउन सवकएको।
- मानवीय क्षनत नभएको।

२.कारागार कायालाय भीमफेदीमा:

जलरे , सबास पौडु ेलको सवियतामा नपाल प्रहरीे , सशस्त्र प्रहरी बल नपाल र ने ेपाली सेनालाई प्र.न्त्ज.अ. ले समन्त्वय गरी भदौ २४ गते रानत देन्त्ि २५ गते नबहानसम्म सरक्षा ननकाय पररचालन गरु ेर बढी तोडफोड, आगजनी हन ु र िैरै कैदी थनु वा ु भाग्नबाट बचाएको पाइयो। प्रभावकारी सरक्षा ु व्यवस्थापनका कारण तलनात्मक रुपमा कम क्षनत भएको दु ेन्त्ियो। सझाव:ु

१.देशकै ठूलो मध्यको कारागार वीरगञ्ज कारागारमा नपाल प्रहरीे , सशस्त्र प्रहरी बल नपाल र ने पाली े सेनाको सरक्षा बललु े तोडफोड, आगजनी हन र थु नु वा कु ैदी भगाउनबाट रोवकए। ति कायकाो लानग त्कालीन प्र.न्त्ज.अ. तोयनारायण सबु दीलाई सरकारिारा पे रस्कु ृत गररनपा। ु

२. कारागार कायाालय नभमफेदीमा जलरे , सबास पौडु ेलको सवियतामा नपाल प्रहरी सशस्त्र प्रहरी बल े नपाल र ने पाली से ेनालाई प्र.न्त्ज.अ. माफात समन्त्वय गरी २४ गते रानतदेन्त्ि २५ गते नबहानसम्म सरक्षा ननकाय पररचालन गरु ेर बढी तोडफोड, आगजनी हन र िु ैरै कैदी थनु वा भाग्नबाट बचाएको ु पाइयो। ननडर भएर कायसाम्पादन गरेकोमा जलरे , सबास पौडु ेललाई सरकारले परस्कु ृत गररनपा। ु

७.३. बाग्मती प्रदेश

बागमती प्रदेश अरन्तरगत न्त्चतवन, मकवानपर र उपत्यकाका नतन न्त्जल्लाको अनु गमन गररएको ु नथयो ती न्त्जल्ला हरुमा भएका िलफल अन्तरविया तथा स्थलगत ननरीक्षणको िमम प्राप्त सझाव ु हरु ननम्न िन। बागमनत प्रदेश अन्तगता काठमाण्डौ उपत्यकाका नतन न्त्जल्लाहरुमा क्षनत भएका संरचनाहरुको नमवहन अध्ययन, तथा ववश्लर्ण े सरक्षा ु प्रमिहरुको ु बयान तथा आवश्यक कमचाारीहरुको घटना वववरण कागज समेत गररएको नथयो सो को वववरण िण्डिण्डमा संिेिपकरण समेत गररएको ि। मकवानपर र न्त्चतवन न्त्जल्लामा भएु का अनगमनको िमम प्राप्त सु झावहरु यसु ै िण्डमा रािीएको ि।

७.३.१. न्त्चतवन नमनत २०८२। ०७। ११ गते न्त्चतवन न्त्जल्लामा क्षनत भएका संरचनाहरुको स्थलगत ननरीक्षणपनि सरोकारवालासाँग गररएको अन्तविा याबाट प्राप् त रायः

प्रमि न्त्जल्ला अनिकारीः ु

२१ गते साँाँझ न्त्चतवनमा हान्त्जर भए। ज्ञापनपर २३ गते ११ बज ज्ञापनपर आयो जे ने -जी यवाहरुको। िनाा र शान्त्तपु ूण ाकायिाम गन भनी िन्त्यवाद समाु ेत ददयौ। संभव भएसम्म प्रहरीलाई संयनमत रहन ननदेशन ददाँदै पनि वल प्रयोग गररयो। ग्याँास सेल, हवाई फायर,रबर बलु ेट नसलनसलेबार प्रयोग भयो। बल प्रयोग नसद्धान्त बावहर गएन। ननणयाहरु न्त्जल्ला सरक्षा सनमनतलु े आयोगमा पठाइएको ि। एकै प्रकृनतको घटनामा एउटालाई फौजदारी अपराि र अकोलाई शहीद घोर्णा गन ानमल्दैन। सेवा सचारु गन ाु सरोकारवाला र व्यवसाय क्षेरका साथीहरुसाँग अन्तरविया गरी एकद्वार प्रणालीबाट ववतरण गररएको ि। हामीसाँग सूचना ि तोडफोड,आगजनीको तथ्य प्रमाण िन आन्दोलन गने र आत् ंक सजना गने द्द बु ैका। सवैको मनोववज्ञान, मनोभावना नगरेको ि। तर

Hope (आसा) गमाएका िु ैनौ। Hope जगाउन काम आयोग र सरकारले े गररदेओस। ्

रा.स्व.पा.सभापनत कृष्ण भर्ालःु प्रमाण िताििुल्ल, स्पष्ट ि। िाती ताकेर गोली हाननएको ि। वयनीहरुका ववरुद्ध के ि गोली हान्नेलाई कारवाही। जन्त्जी े भाईहरुको सझाव ु संकलन आवश्यक ि। हाम्रा सरकारी ननजी कायाालयहरु सहज सववि प्रदान र नागररकको सु ेवामा समवपता वकन भएनौ ? हामी सवै दोर्ी हौ,हामी सवैलाई ह्कडी लाग्नपिा। न्त्यायालयमा ु न्त्याय पाउन न्त्यायािीश आफ्नै पाटीको हनु पनेु , प्रहरी Party कै हनु पने अवस्था ि। ु प्रकाश पाण्डे **Hotel** संघ अध्यक्षः

यननतर व्याज/सामा पनन नतन ासवकएन। ववदेशी पयटाकहरुले भ्रमण रद्ध गरेका िन। ् Hotel booking Entry िैन। पयटान उद्योग ठूलो मारमा ि/कमचाारी पाल्न सक्न अवस्था िे ैन। कमचाारीको मनोबल घटेको ि। लगानी याक्कै बन्द भएको ि। केशव पोिरेल, समाजवादी पाटीः

२०४६ साल र २०६२/६३ का प्रनतवदन सावजाे ननक नहाँदा दोर्ीमानथ कारवाही भएन। दण्डहीनता ु बढ्यो। ईनतहास कै डरलाग्दो भौनतक क्षनत भयो। आयोगले वकटान भएका शंवकतमानथ कारवाही गनपिा।

मानवीय र भौनतक क्षनतको यो अवस्थामा पा ु याउनु दलहरु पनन अपराि ी हे नु , भ्रष्टाचार चारैनतर फैनलएको ि। पोि रा ववमानस्थलको भ्रष्टाचारवारे केही काम भएन।

हरर प्रसाद पौडेल,रेडिस अध्यक्षः

२३ गते रेडिसले पनन एम्बलु ेन्स र स्यंसेवक Stand by राि ेको नथएन। तर, सोही ददन आन्दोलनकारी र सरक्षाकमीको सु ेवामा िटायौ। न्तजल्ला प्रशासन अगानड २/३ जना मान्त्ि ेले एम्बलु ेन्स तोडफोड गरेपनि हामीले सेवा रोक्यौ। केही एम्बलु ेन्स, राहत सामग्रीहरु पनन जलेका

िन। ्

समन श्रे ष्ठ न्त्चतवन उद्योग बान्तणज्य अध्यक्षः

जन्त्जी घटना पनि सजग हनु पि भन्त् नु े हामीलाई लाग्यो। ननजी क्षेरलाई ठूलो क्षनत भएको ि। आयोगले दोर् ीमानथ कारवाही नगरेमा यस्ले दष्पररणाम ददन्त्ि। ु वसन्त पराजली ु , परकार महासंघ न्त्चतवनः

Media कमीमानथ िम्की भयो। माननसक तनावहरु पनन रह्यो। िरपक्कड र िम्कीका व्यवहार दवु ैतफाबाट आयो। परकारमा Self-censorship का कारण स्वतन्त्र रुपमा समाचार लेख्न नपाउँदा अवस्था भयावह हन सक्ि। ु श्यामलाल नब.क. पीनडतः

न.क.पा. एमाले ेमा आबद्ध िु। राप्ती नगरपानलकामा १९ जना व्यन्त्िको िानी िानी एमालेको घर तोडफोड भएको ि। जन्त्जी आन्दोलनमा घरमा आगजनी गरी ले टु पाट ध्वस्त पाने काम भएको ि। २३ गतेको आन्दोलन सही नथयो तर २४ गते घूसपैठ भयो। आज देश ५० औ बर् ा पिनड िकेनलएको ि। देश कानूनी दायरा भन्दा बावहर ि। एकले अको पाटीको ररस गने,तोडफोड गने अनन देश कसरी बन्त्ि ? सजन अनिकारी ु , नभजन डेरीः

मसाँग भएका घटनाका Video हरु मैले प्रहरीलाई ददएको िु। कारवाही होस,् क्षनतपूनत ासमेत पाउाँ।

बार अध्यक्ष न्त्चतवनः

हाम्रो भवन पनन जलाइएको ि (३७ लाि करीव क्षनत)। मानवताहीन भएका मान्त्ि ेहरुलाई िाड्न ु हाँदु ैन। श्रब्य दृष्य हामीसग ि। ाँ मालपोत अनिकृत न्त्शव शमा ापौडेलः मालपोतमा ५ वटा सवारी सािन

िरानी भयो। राज्यले हाम्रो व्यन्त्िगत क्षनतलाई पनन राहत ददनपिा। ु कुलप्रसाद भर्ालु ,वडा अध्यक्षः

३ वटै कायाालय ध्वस्त भएको ि। आयोगका अध्यक्षले आफ्नो िारणा राख् नलु े प्रश् न न्त्चन्ह िडा भएको ि। अब म ननष्पक्ष िु भन्त् ने Statement आउन पिा। घटनाको ु Video हरु सबै सावजाननक ि। िैरेनी मेयर, उपमेयरको घर लट्न जानु लाई प्रशासनले े कारवाही गरोस। आयोगल् े हामीलाई काम गरेर ववश्वास ददलाउन पिा। ु १७००० कैदीहरुलाई िुटाउन काम गनेलाई कारवाही गनपयो। ाु रमेश गौतमः ध्वस्त भएका Office (कायाालय) हरुको अवस्था र पनःननमााणका काु मलाई पनन आयोगबाट नसफाररस होस। ् आन्तररक राजस्व कायालाय प्रमिः ु हावा िैरेनीबाट बग्दै आयो। आयोगले कर िुटका लानग नसफाररस गरोस। ननजी क्षेरल् े हामी कहा ाँ ननबदन ददने पिा। ु पूण ाप्रसाद आचाया, वडाअध्यक्षः नपाल बच्ने पयोु , संनबिान, रावष्ट्रय सम्पदा बच्न पयोु । सरक्षा ननकाय पु ूण ारुपमा सविय नहाँदा जन ु प्रनतननि, पनलसु , प्रशासन भाग्न पयो। सवु ै पाटीका कायकतााहरु तोडफोडमा सविय िन। पाटील् े कारवाहीको दायरामा ल्याउन पयो। वडाअध्यक्ष दु ेिी भ्रष्टाचारको कारवाही शरु गनु पिा। ाु CDOदेन्त्ि सवै सरक्षा प्रमु िलु े अपराि़ीहरुलाई कारवाही गिा भन्त् ने प्रनतबद्धता चावहयो। लक्ष्मण पौडेल कानलका न.पा.वडा अध्यक्षः तोडफोड, आगजनी गनेहरुको Footage प्रहरीमा ददएका िौ। आयोगले कारवाही गन ा िट्टा ु नकमाओस। अराजक त्वहरुल् े समाजलाई Manipulate गरेको ि यो कुरामा समेत ध्यान जाओस। ् प्रभा बराल राप्ती नगरपालीकाका पूव ानगर प्रमिः ु भाई बवहनीहरुले मलु कलाई ववनि सम्मत चलाउनका लानग प्रववनि चलाउनु पिा भनी सु झ बु झका ु साथ शरु गरु ेको आन्दोलनमा घूसपैठ गरेको ववनभन्त् न तथ्यले देिाइसकेको ि। इनतहासले सम्मान गने वकनसमको िानववन आयोगले गरोस। नभरी् योजनाकार पनन आयोगले पत्ता लगाओस। । नरनसंह भण्डारी रेडिसः कम क्षनत रेडिस हो तर हाम्रो १ वटा एम्बलु ेन्त्स जलाइएको ि। अवफस पनन जलेको ि। सावजाननक सेवा प्रदायक संस्था (रेडिस लगायत) लाई क्षनतपूनत ानिटो निटो ददइन पने। ु अजन सापकोटाु , न्त्वतवन उद्योग संघः काठमाडौंको सरक्षा ववग्रु पनि जे न्त्जीको नाममा े १०० जना आपरानिक व्यन्त्िले ध्वंस गदाा हामीले केही गन ासकेनौ। प्रमि न्त्जल्ला अनिकारी सवहत सबु ै सरक्षा ननकायलु े आ्म आलोचना गन ा आवश्यक ि। हामी उद्योगी

व्यवसायीले पनन न्त्शक्षा नलनपि अब हामीलु े व्यवसाय रोज्नकी े राजनीनत रोज्न भन्त् ने के ुरामा ध्यान ददइन पनेि। हामी सवु ै सरोकारवालाले आफूलाई सिाने हो भनी ु हामीलाई देशमा काम गने वातावरण बन्त्ि की भन्त् ने कुरामा म नबश्वस्त िु। बद्री नतनमन्त्ल्सना न.क.पा.माओवादी के ेन्द्र न्त्वतवनः

हामीले िेरै आयोग देख्यौ,आयोग कुरा सन्न आयोु ,तर आयोगको कुरा बावहर आएन। मेरो केही न्त्झनो आशा ि आयोगप्रनत। २३ गतेको घटनामा को को दोर्ी नथयो ्यसलाई कारवाही गनपि। ाु २४ गतेको घटनाका सन्त्दभमाा सरकारले पूव ामूल्यांकन गयो गरेन ? नपालको मे टु ु संसद, नसंहदरबार, सवोच्च जल्यो न्त्वतवनमा प्रशासनप्रनत केही गनासोु िैन। जन्त्जीले े यस्ता अपराि गदैन।

रामचन्द्र अनिकारी माओवादी न्त्जल्ला संयोजकः

२३/२४ गते फरक ढंगले अनसन्त्िान गरोसु । जनताको अनभभावक ह् नु पने गरु ेन सरकारले। आयोगले िट्टा नकमाओसु । प्रनतव् दन बे झाउनु े Duty मार पूरा नगरोस। ्

रुद्र प्रसाद ढकाल रा.प्र.पाः

बनका े आयोगका प्रनतवदन वावहर कवहल्ये ै आएन। २३ गतेको घटनाले २४ गते घटना घटेको हो। भ्रष्टाचार सशासनु , नबरुद्धका ज्वालामिी ववष्फोट ु २४ गते हो। आन्त्दोलन र अपराििलाई िुट्याउन पिा। ु कमलराज पाठक एमाले

अध्यक्ष न्त्वतवनः

२३/२४ गतेको घटनाले िेरै न्त्शक्षा ददएको ि। हामी नागररक, राजनैनतक दल, राज्यका सब ै ननकाय सचेत हनु पिा। ु २३ गते घटनाको उन्त्चत िानवबन होस। ् २४ गते योजनाबद्ध काम भएको ि। ननयोन्त्जत घटना सम्बन्त्िमा पनन िानववन हनु पिाु । राज्यको सावभा ौमसत्ता मानथ आिमण भएको घटना हो। मलु क बाच्नु पयो पवहला। बु ढी मरी भन्त्दा पनन काल पन्त्ल्कयोु भन्त् न डर े मान्नुपि। स-साना कुराहरुमा ददमागको उपयोग भईरहेको ि। आयोगका अध्यक्ष मानथ प्रश्न उठेको ि ? तटस्थ िानववन हन्त्ि की हु ाँदु ैन ? यस्तै कारणले अको आन्त्दोलन शरु भयो भनु े न्त्जम्मेवारी कसको हनु हो े ?

<u>७.३.२. मकवानपरु</u> नमनत २०८२।०७।११ गते मकवानपर न्त्जल्लामा ु क्षनत भएका संरचनाहरुको स्थलगत ननरीक्षणपनि सरोकारवालासाँग गररएको अन्त्तवाि याबाट प्राप् त रायः बागमती प्रदेश भौनतक मन्त्रालयका सन्त्चवज्यू :

बागमती मा 5 वटा न्तजल्लामा क्षनत भएको ८ न्तजल्लामा क्षनत नभएको, ३६ वटा कायाालयमा क्षनत भएको, बाग्मती प्रदेश सरकारको अनमाननु त १ अब ा ४ करोड बराबरको क्षनत भएको ि। पननननमाु ा ाणको लानग १ अब ा३० करोड लाग्न अने मान ि। ु

वहदम लामा : (अध्यक्ष, भीमफेदी गा.पा.) क्षनतको वववरण न्तजल्ला प्रशासन कायाालयमा बझाइसकु ेको िौ। न्तजल्ला प्रहरी कायाालयले दोर्ी उपर जाहेरी दददााँ जाहेरी दताा गन ाआलटाल गरेको ि। अपरािीलाई जनत सक्दो निटो कानूनी कारवाही हनु पदाि। गु हमन्त्रीको ननदेशन बमोन्तजम जाहृ ेरी दताा भएनन। स् दन गु रुङको भु नमका कू े हो स्पष्ट पाररयोस। माननीय अध्यक्षज्य् ूप्रनत जनताले िेरै अपक्षा गरे ेका िन सोही बमोन्तजम काम गन् होला। ाु अंगत प्रसाद पौडेलः (पूव ा माननीय) घर जलेको ि। प्रहरीले मद्धा/जाहु ेरी दताा गदैन वकन ? संववविान अनसार फौजदारी मु द्धा अनु सार ु मद्धा दताा हु नु पयो। फौजदारी अपराििका मु द्धा र जाहु ेरी भोनलका ददनमा दताा होस। ् अरुण समागीःु दोर्ीहरु िलु ेआम वहड्न थाले, उनीहरुलाई जाहेरी दददााँ समेत दताा गररएन, ् कारवाही गररएन, (् आमाको नाममा भएको घर जल्यो) कानून बमोन्तजम प्रविया अगानड बढाइयोस। ् वीरबहादर घलान ज्वालाु : (न.क.पा. माओवादीको नन. न्तजल्ला सन्त्वव)े जन्त्जीको नाममा जे न िालको आतु ंक भयो यस्तै भइराख्र हो भने दे ेश यगाण्डातफा जाादु ै ि। न्त्यायोन्त्वत ढंगले िानववन भयो भनमार चे नावको वातावरण बन्त्ि। ु बद्रीबहादर पनु रुे : (रावष्ट्रय परीक्षा बोड)ा जन्त्जीको नाममा ठे ूलो आन्त्दोलन भयो। असरन्त्क्षत अवस्थामा चु नाव सम्पन्त् नु हन सक्दु ैन। उच्च मनोबलका साथ चनाव गराउन सवकनु अवस्था िे ैन। ् मा. एकलाल श्रेष्ठः (प्रदेश मा.) जन्त्जीको े नाममा जन वकनसमको ववध्वु ंश भयो यो कल्पना भएको भन्त्दा फरक भयो। घर बचाउन प्रयास गररयो तेस्रोपटक सम्मको घर जलाउन प्रयासले े घर जलाइयो। यो क्षनतको क्षनतपूनत ाकसरी हन्त्ि ु ? वकटानी जाहेरी ददएका व्यन्त्िलाई त्काल पिाउ गरी कारवाही चलाउनपिा। यस ववर्यमा ु गम्भीरतापूवाक ध्यान ददइयोस। हर् ेक मान्त्िेलाई राज्यले सरक्षा ददन्त्ि

भन्त् नु ेल ववर्यको ग्यारेन्टी गररयोस। हाम्रो सम्पन्त्तको स् रक्षा वकन गररएन ु ? मीना कुमारी लामा : (प्रमि हु ेटौडा उ.म.न.पा) न्त्वनजाने के ै देन्त्िरािेकै मान्त्िेबाट ननजी घरहरु र सरकारी कायाालयहरु जलाइयो। यस्तो आतंकलाई गम्भीरतापूवका नलइएन भन भावी अवस्था के े हनु े ? भोनल कंगो रुवान्डा जस्तो न्त्स्थनत आउन सक्ि। जन्त्जीे साँग अन्त्घल्लो ददन बस्दा भदौ २३ गते आन्दोलन शान्त हनु ठे ूलो आन्दोलन नहनु पररन्त्स्थनत े नथयो। भोनलपल्ट २४ गते भन जे न्त्जीको नाममा ववध्वे ंस मच्याइयो। अब आउन ददनमा चे ना ु वमा को उठ्ि ? उयो वक घर जलाउाँि भन्त् नेस डर हन्त्ि। सबु ैलाई सरक्षाको महशु स भएन भनु अवस्था के े होला ? अपराीहरु िलु ेआम वहनडरहेका िन। हामी ् डराउनपने अवस्था आएको ि। सु रक्षा ननकायु , राजनीनतकमी, समाजसेवी सबैको मनोबल उच्चा हनु े गरी Action ले काम गररयोस। ् डोरमणी पौडेल : (पव ा ू मख्यमन्त्री ु , बागमती प्रदेश) आन्त्शक र पं ूण ाक्षनतको ववर्यमा मा पदण्ड के हो ? कसरी िुट्याउन हो। सबे ैको आशा र भरोर्ा आयोगका अध्यक्ष हनु हु न्त्ि। उहााँलु े िेल्नभएको ु भनमकाको ू आिारमा सरक्षाको ु प्रयाभनत ू होला। आन्दोलनकारीको नाममा बोक्न सक्नजनत चोे री डकैती गरेर लग। बोक्न नसक्ने न्त्वज सबे ै आगलानग गरे। २३ गते आन्दोलन शान्त्तपूण ानथयो। २४ गतेको आन्दोलन जन्त्जीको नाममा ववध्वे ंस मचाइयो। यो घूसपैठ लटपाटको ु आन्दोलन हो। दोर्ीहरु हाम्र अगानड िै लु ेआम वहनडरहेका िन। तर आजसम्म कारवाही स् रु ु गररएको िैन। चनाव हु न चु नौ ु तीपूण ाअवस्था ि। स्थानीय प्रशासनले उच्च मनोबलका साथ काम गन ासकेको िैन। हामी प्रजातन्त्र मान्त् न् े मान्त्िे हौ। ्यसैले कानूनी राज्यमा कानून बमोन्त्जम होस ् भनर प्रनतक्षामा िौ। अन्त्यथा प्रनतशोि गने सामथ्य ाे हामीसाँग पनन नथयो। सदन गु रुङको हालीमु हाली ु चल्न अरु से बै ननरीह बन्नु पने अवस्था वकन आयो ?

SS SAMAYA SUTRA MEDIA | TV CHANNEL

परकार हरर हमागाई : संकलन गरेको र अनगमन गरु ेको वववरण के गनहा ु न्त्ि ु ? पीनडतलाई आश्वस्त पाने आिार के ि? आश्वस्त पानपिा। ा ु

रव अनिकारी परकार महासु ंघ मकवानपरुः आयोग र सरकारवीच TOR मा अलमल भएको हो की ? यस वववर्यमा न्त्क्लयर होस। राज्यल् े २३ गतेको घटनामा मारै केन्त्रीत भएको होकी ? यस्ता वववर्यमा आयोगको जवाफ के ि ?

प्रमि न्त्जल्ला अनिकारी न्त्स्कम श्रु ेष्ठ : यहााँ उठेका वववर्यवस्त अध्यक्षज्यु ू समक्ष पगु को ि। यसमा यथाथता े ा र ननष्पक्ष तवरले सम्बन्त्न्त्ित ननकायसम्म पगोसु । आन्त्दोलनका नाममा् क्षनत गराउन वगहा े रु जन्त्जी होइनने भन्त् न् ेस देन्त्िन्त्ि। सरकार गठन हदैं ु नथयो, आयोग गठन हााँदु ै नथयो मानथबाट TOR प्राप् त हन बााँकी भएर जाहु ेरी दताा गन ा केही ववलम्व भएको हन्त्सक्ि। मानथबाट पनि फौजदारी अनभयोग सम्बन्त्िमा कानु ून बमोन्त्जम गने भन्त् न ननदेशन प्राप् ते भएको ि। मनोबल थोरै कमजोर भएपनन राज्यले ददएको न्त्जम्मेवारी सरक्षा ु प्रयाभनतमा हामी दृढ िौ। शान्त्न्त सू रक्षा सु व्यवस्था कायम गनमा ु ा यहााँहरुले देिाएको भनमका प्रनत ू सबैलाई िन्त्यवाद ददन चाहन्त्ि ु। ७.४.

गण्डकी प्रदेश

गण्डकी प्रदेश अन्त्तगता कास्की न्त्जल्लाको अनगमन गु ररएको नथयो ती न्त्जल्लामा भएका िलफल अन्त्तरविया तथा स्थलगत ननरीक्षणको िममा प्राप्त सझाव हरु ननम्न िन। ु

७.४.१. कास्की नमनत २०८२। ०७। ११ गते कास्की न्त्जल्लामा क्षनत भएका संरचनाहरुको स्थलगत ननरीक्षणपनि सरोकारवालासाँग गरराएको अन्त्तवि याबाट प्राप् त रायः नगर प्रमि पोिरा महानगरपानलकाः ु संरचनाहरु जलाउन हाईरोजन ग्याााँसको प्रयोग भएको ि। पेिोल बम प्रयोग गररएको ि। गण्डकी िड्केका अवपल नरपाठीले समेत समूहलाई उत्तेन्त्जत बनाउन काम गरे े। न्त्जल्ला प्रहरी कायालाय कास्कीको पनन मद्दा शािामा आगो लगाए ,सबै फााँट सोध्दै आगजनी गरे जहााँ रवव लामीिानको े फाईल नथयो। यस वववर्यमा सरज िड्कालाई सोध्नु पिा उनी रा.स्व.पा.का न्त्चननएकु ै मान्त्िे हन। ु आन्त्दोलन गने मान्त्िे माओवादीको पनन देन्त्िन्त्िन अनभयन्त्ता र रनमत् े पनन नथए। भाग्य न्त्यौपानले

े उत्तेजना गराए। २३ र २४ गतेका घटनाको स्यतथ्य िानववन हनु पदाि। ु न्जल्ला प्रहरी कास्कीका कायालाय प्रमि प्रहरी उपरीक्षक श्यामबाबु ओलीयाःु

िोरीको गहना/लगा सवुै नष्ट भयो। इन्टरनल क्षनत त कनत-कनत हो। जलाउनमा ट्याक्सी चालक े (Taxi Driver) संलग्न ि, जल बसे ेर आएको। गाडी ल्याएर चम्चा पनन िैन सबै लटु ेर लग। न्ज.प्र.का. े ६ बज ने ै िोनडयो प्रहरी उपरीक्षक (S.P.) को रेस एउटा केटीले लगाएको पनि देन्त्ियो। पवहला मोटरसाइकलमा आएर न्त्वनाउाँि कोही मान्त्िे आउाँिन द् ुङ्गा हान्त्िन अनी अको ग्र् पलु े आएर उत्तेन्जत गिा। ्यसपनि तोवकएको मान्त्िे मोटरसाइकलमा आई सरकारी ववकल कायाालय कास्की, अदालतमा पनन सहकारीमा आगो लगाउाँिन। सब्ै तानलम प्राप्त िन। ् पूव ामख्यमन्त्री गण्डकी प्रदु ेशः गहको ववज्ञन्त्प् तृ ले दद्वववि उ्पन्न गरायो। अपराािीको मनोबल बढ्यो। माननस आन्दोलनको नाममा ज गरे े हन्त्ि नु ै भन्त् न भावनाे , आन्दोलनको नाममा लटपाट भयो। राजनीनतक र वहु ााँसा्मक पाटो वग्ले ै हन्त्ि। वहु ााँसा्मकलाई कारवाही आज नभए भोनल (Rule of law) चावहन्त्ि। हण्डरीलु े देश वन्दैन। ४० बर् ापनिका सवैमा नैनतकता Social Structure िेरै ि पनिकामा कम ि। Gen-z ले िरातलीय यथाथ ावझु ेका िैनन। मान्त्ि् ेले कसरी हेिान भनी स् -साना कुराहरु हामीले हेरेनौ। Education model ठीक नै भएन। दश्मन ु party नभर कै मान्त्िे हन। ु िाएको भन्दा वढी प्रचार भएको ि।

शासकहरुको वोली न े ठीक भएन। स-साना कुराहरु comment गने वानी ठीक भएन।

२४ गते सवै party का असन्तवष्टहरु सु ंलग्न नथए। पोिरामा आन्दोलनमा रा.स्व.पा./माओवादी/ रा.प्र.पा.लागका नथए प्रदे ेश सरकारका मातहत करीब २ अरब क्षनत। कास्कीपनि तनहााँमा क्षनत ु CDO Office,ववकल कायाालय,मालपोत क्षनत भयो। तनहााँमा जलु ेको ४४ वटा ४ पातग्र ्काल े maintenance गरी बस्न नमल्न। के ुनै ठाउाँमा भेला हनु भनी भन्त् ने े तर अन्त्य ठाउाँमा भेला भै तोडफोड गन ाथाले। Social media ननयमन हनु पिा। भागबण्डाको सरकारलु े नराम्रो Message गएको ि। । न्शक्षामा आमूल पररवतना आवश्यक। स्थायी कमचारीले काम नै गदैनन। ननजामती लगायत शाािा ् अनिकृतबाट उपसन्त्चव, सहसन्त्चव जााँच ददनै प्रणालीका कारण काम नहनु अवस्थाि। े प्रमि न्जल्ला ु अनिकारी कास्कीः

संघ, प्रदेश र स्थानीयमा सबैमा क्षनत। ११६ वटा (आवास सवहत) क्षनत सरकारी संयन्त्रमा। ननजीमा २७ वटा घर, होटेल आदद। सरकारी कायाालयमा क़रीब २ अब ा१८ करोड (प्रारन्त्म्भक) क्षनत भएको। Detail सभे

गन ाबाँकी नै ि। केन्द्रबाट श्रोत सािन पयााप्त आएको िैन। न्ज.प्र.का. सवहत २७ वटा स्थान क्षनत। ७७३ जना कैदी/वन्दी कारागारबाट भागको जस मध्ये े ५१६ वफता ा भैसकेको। ववदेशी सवहत २२१ फरार िन ्

रामबहादर पौडु ेल नागररक समाज कास्कीः आयोगमाफात हनु िानवन दस्तावे जीकरण हे नु ि भन्त् ने े ववश्वास नलन्त्िौ। देशलाई माया गने संस्था हो हाम्रो। २३ गतेको नरसंहार गने र २४ गतेको आगजनी तोडफोड, लटपाट गनेलाई सख्त ु कारवाही गन ाअनरोि ि। जु नकु ुनै प्रकारको सहयोग गन ाहामी तयार िौ। गोकण ाकाकी पोिरा बान्णज्य संघ अध्यक्षः ननजी क्षेर मटु ुमानथ ढुङ्गा रािी हास्न परु ेको ि। ननजी क्षेरमा ३ अब ा५२ करोड क्षनत। शान्न्त सरक्षा अमन चयन भएन भनु ननजी क्षेरले े काम गन ासक्दैन। ननजी क्षेरले नै अग्रसरता नलएर आनथका पलायन शरु गयो। जीवनयापन र सु शासन कायम गने काम गनु पिा। सरकारी कायाालय ाु कसरी सञ् चालन गने भनी केन्द्रीय सरकारको पवहलो भनमू का हनु पिा। हामीलु े व्यवसायीहरुलाई ढाडस ददइरहेका िौ। ववदेशी संस्था आएर Tax नतनपने काु ुरा सवैलाई बझाउन सकु ेनौ। सबै भन्दा बढी क्षनत ननजी क्षेरको नै ि। जसले क्षनत गरेको ि आगजनी गरेको ि सबैलाई पिाउ गरी क्षनतपूनत ाभराउन पिा। ररसु इवीले पनन जलाएका िन स् म्पनतहरु।

CHAMBER Of COMMERCE का अध्यक्ष कास्कीः

साहहरुको मु ूल आिार नै ननजी क्षेर हो। यस वहसाबले ननजी क्षेरले लगानी गन ाआट नगन ाा ँ सक्ि। CCTV र अन्य प्रमाणबाट देन्त्िएका कुराका आिारमा कडा कारवाही होस। ् नबमा प्रानिकरण प्रमिः ु क्षनतपूनत ासम्बन्त्िमा ववमाले काम गरी जानकारी ददन्त्ि। सालीकराम सापकोटा माओवादी केन्द्रः हाम्रो पाटीमा क्षनत भएको ि। राज्यमा दण्डीनताका कारण समस्या बढ्दै गएको ि। कानून हातमा नलनलाई ते रुन्त कारवाही हु नु पिा। नर भयावह न्स्थनत पनन आउन सक्ि। यो दु ेश सञ् चालन गने भववष्यमा पनन राजनैनतक पाटीले नै हो। वयनीहरुलाई सिाने काम सवु ै पक्षबाट हनु पिा। सही ढङ्गलु े िानवन होस। ्

नबमल अनिकारी राविष्ट्रय िलाडीः े

हामीलाई मनोवैज्ञाननक रुपमा क्षनत बढी भएको ि। सरक्षा ननकायलु े Actively काम गरररहेको देन्त्िन्न। ९ बजदे ेन्त्ि भट्टी बन्द गरी ददनसु भन्दा पनन कस् ैले आट गदैन। माँ रा िोरािोरी समे ेतलाई सरन्क्षत िु ु भन्त् न भावना से जना गनृ पने अवस्था ि। ाु रमेश पौडेल, परकार महासंघ अध्यक्षः स्य

तथ्य साथ प्रनतवदन आओस। प्रहरी प्रशासनको मनोबल उच्च गन् पने ि। ा ु Media सामान्जक सञ् जालका कारण Dominate भएका िन। भारतमा ् Youtuber ले ध्वस्त पायो भनी समाचारले भनको े ि। राजनैनतक दललाई Bypass गरेर ननवााचन सम्भव िैन आयोगले पनन न्तजम्मा नलनपि ु , ननवााचन भएन भन के े हन्तिु ? अब हामीले नैनतक न्तशक्षालाई नबशर् ध्यान ददे इनपि ध्वु ंश गने न्तशक्षालाई प्राथनमकता ददईन हु ाँदु ैन। गौरी भट्टराई ,पयटा न ठिमी कास्कीः

२३ गते अकल्पनीय भयो २४ गते त झन भयानक भयो। पयटान एउटा यस्तो क्षेर हो जसले िेरै क्षेरमा असर पाररएको हन्ति। बगुैचा ररसोटा, अंशबमाु , Event Centre, रान्तजव पहारीको घर लगायतका व्यवसायमा गरी साढे २ अबकाो क्षनत भएको प्रारन्तम्भक अनमान ि। ु व्यन्तिगत ररसइवी, घूसपैठ भयो। अझैपनन अनभव्यन्ति नकाराम्क आइरहेको ि। सरकार अनभभावक हो राहतका Package अनत प्रभाववत भएको क्षेरमा ववशर् ध्यान ददे इन पि। ु Tourism व्यवसायमा अन्त्यौल भइरहेको ि। यातायात व्यवस्था कायाला य, मालपोत कायालायहरुले अझै राम्रो Delivery भएको िैन। ATM निट्टै पाइन्ति तर License वकन वढला हन्ति। ु Short Term Loan वकस्ता पिनड घकेल्नपने नबर्यमा सरकारलु े अझ बढी प्राथनमकता ददनपि। साना व्यवसायलाई ु १५,२० लाि ऋण उपलब्ि गराए व्यवसाय चलायमान हन्ति। ु

मख्यमन्त्री कायाला ुयका कमचारीः

९ वटै मन्त्रालयले नमनत २०८२/७/२ मा क्षनतको वववरण आयोगमा पठाई सवकएको ि। License (सवारी चालक अनमनत पर) को काम शु रु ु हन सकु ेको िैन। प्रदेशले काम गदाा संघीय ऐन बािक हन सक्ि कु ेन्त्द्रले सहजीकरण गनपने। ा ु
तारानाथ पहारी पोिरा पयटा न अध्यक्षः

Tourism Revival मा निटो काम गररन पने। सु ंघ सरकारले ववश् वभरी नपाल जान े Ambassador हरुलाई भन्नु पने। नबशर् े Indian Tourism मा केन्त्द्रले पहल गनपने। ा ु न्तजत गु रुङ्ग वरवपपल ररसोटाः ु

SAMAYA SUTRA

सरकारले पीनडतहरुलाई कसरी हेरेको ि, अपरानिहरु िलु ेआम वहनडरहेका िन ् ? व्यवसायलाई कसरी संरक्षण गने ? कडा भन्दा कडा कारवाही अपराि◌ीहरुलाई गन पयो। वकटानी जाहा◌ु ेरी ददएको ि अपरानिहरु पिाउ परेपनि वकन ि◌ुट्िन?् न्त्िमलाल न्त्शवाकोटी रावष्ट्रय मानव अनिकार आयोगः

Multiple Human Right Vacation भएको ि। कारागारबाट थनु वा वन्दी भागु का कारण से रक्षा प्रभाववत ◌ु भएको ि। राष्ट्रसेवक कमचाारीहरुको मनोबल िस्केको अवस्था ि। आयोगले ननजहरुसाँग बसी िलफल गरररहेको ि◌ैन। हामीले न्त्जल्लाको Fact analysis गरेर पठाएका ि◌ौँ केन्त्द्रमा। पीनडतले न्त्याय पाउन पीडकले कानून बमोन्त्जम सजाय पाओस। ् रमन जंग राणाः प्रहरीले ननबदन नले ◌ाँदैन मानथका आद ेश ि◌ैन भन्त्ि। अपराि◌ीहरुलाई कारवाही हनु पयो। ◌ु रामेश्वर अयाला, उपसन्त्चव प्रदेश प्रमि कायाला◌ु यः आवास पूण ◌ारुपमा क्षनत/Office पनन केही वाहेक सबै क्षनत। ४ करोड ३२ लाि क्षनत प्रारन्त्म्भक अनमान। ◌ु लोकनाथ अयाला न्त्शक्षा कायाला यः

ि◌ेरै आगलानग भएको। SLC Copy जाँचको िममा नथए तपाई हाम्रा भाई बैनीको उत्तर पन्त्स्तका ◌ु जलाउँदा उनीहरुलाई समस्या हन्त्ि भनु पनि प्रदाशनकारीहरु गए। े ६०० भन्दा बढी ववद्यालय/३ हजार भन्दा बढी सरकारी न्त्शक्षकको अनभलेि नष्ट भयो।

नारायण प्रसाद आचाया, हलाकः◌ु आम नागररकका Post Box मा क्षनत पयाए◌ु का िन। ननयनमत डाँक द् ◌ुवानी मग्लीन पोिरा गन ◌ा◌ु शरुमा ◌ु अप्ठयारो भयो। २४ गते रानत चोरी (Computer,पासला डकुमेन्त्टहरु) भएको ि। ६ करोड ६५ लािको मोटामोटी क्षनत भएको ि। प्राप् त Footage हरु सवहत प्रहरीमा ननबदन ददएको ि◌े ◌ु। अमत सृ बु दी े **ONLINE** िबरः भदौ २३ गतेको आिोसको फाइदा उठाउदै २४ गते भएको आगजनी, लटपाटु , तोडफोडले समाज झन भयावह हाँदु ैि। जलाउने, फुटाउने, सवै व्यन्त्ि पवहचान गरी कारवाही गनपिा। अपराि◌ीलाई ◌ा◌ु कारवाही हन्त्ि ◌ु भन्त् न े कुरा नभएसम्म दण्डहीनता हन्त्ि। ◌ु २४ गतेको ध्वंसको चरम ननराशा भ्रष् टाचारको व्यापकता र यी पूरा ना मान्त्ि◌ेबाट शानसत हाँदा◌ु आिोश नै हो। कस कसको घर/सम्पनत जलाउन भनी योजना सवहत काम भएको ि। वकटानी जाहे ेरी ददंदा पनन प्रहरीले नलदैन। प्रमि प्रशासकीय अनिकृ ृत पोिरा महानगरपानलकाः

२५ वटा वडा कायाालयहरु पूण ारुपमा क्षनत भएका िन। पानलका भवन प् ूण ाध्वस्त भएको ि। सभा गहबाट सृ ेवा प्रवाह भइरहेको ि। सेवा प्रवाहलाई सहज बनाउन प्रयास हाँदु ैि। सूयप्रासाद भण्डारी व्यवसायी नमनी सजना माकेटः ृ स्य ननरुपण आयोगले भरपर रुपमा राम्ररी काम गररददएको भए यो अवस्था नआउन सक्थ्यो। ु अपराििी र राजनैनतक वियाकलापलाई िुट्टा िुट्टै गनपने। ाु ३३ ब्यवसायले ८० Stall मा काम गरररहेको। वले का साँझ ु Market को चारैनतरबाट पेिोल, नडजल िन्याएर आगजनी गररयो। न्यूनतम ५ करोड क्षनत भयो। कारागारबाट भागका के ैदीहरुले अपराि गरेका भन्त् ने समाचर (८०%) ले पनन झन भड्कायो। प्र्येक आन्दोलनमा ननजी व्यवसायी प्रभाववत वकन भइरहन े ? सामान्तजक साँजालमा आएका Footage हेरी प्रहरीले कारवाही गरे हामीले सहयोग गिौ। बास नरपाठी ननजी क्षरेु को पीनडतः भदो २३ गतेको घटनालाई देिाएर स्वाथ ानसद्धी गन ा२४ गतेको घटना भएको देन्त्िन्त्ि। ३ वटा राजनैनतक दलका मानन्त््स अगानड वसी ध्वंस गन ालागका। े ११ िव ा भन्दा वढी राजस्व उठाउन नसक्न सरकारले े अब राजस्व कसरी सञ् चालन गिा। को मान्त्िे आए भन्दा पनन को को वसी कहााँ List बनाए भन्त् न बे इ्नु पिा। यो आम समस्या भएका हु ााँदा ु Video, Photo उपलब्ि गराएका हाँदा ब्यन्त्ि ु ब्यन्त्िले ननबदन ददे ंदा भोनल अको ददाशा होला भन्न ु े व्यवसायीहरुमा भय ि। Insurance Company ले पनन काम सहजीकरण गनपिा। प्रभाववत भएका व्यवसायीको मनोबल बढाउना ु पिा। यो आयोगलु े नपालीको मन न्तजत्न सकोस र आनथका े अवस्था सद्धीकरण गन ाु सहयोग गरोस। ृ सरकारी कमचा ारीका प्रनतननिि:

सरक्षा अङ्गलु े सािन श्रोत सम्पन्त् न सवहत उच्च मनोवलका साथ काम गनपिा। सरकारी कमचााु ारीले ननयम, कानूनका कारणले गदाा सहज काम गन ानसक्न अवस्थामा िौ। कमचाे ारी आफ्नो Chair मा ढुक्कसाँग बसेर काम गन ासवकरहेको िैनौ। अबको २ बर् ासंस्कार यि ताु नलम, न्तशक्षा ददइन पिा। ु Fake News प्रशारण, प्रकाशन गरी भ्रम फैलाउनहरुप्रनत कडा रुपमा सरकार प्रस्ते त हु नु पने दु ेन्त्िन्त्ि। नारायण गरुङ्ग रा.प्र.पाःु

राजनैनतक दलहरुका कारण यो अवस्था आएको हो। भ्रष्ट नता र कायका े तााका कारण यो अवस्था आएको ि। Public िैरे मनकारी ि,पैसा उठाएर प्रहरी र वडा बनाइरहेका िन। पीनडतहरुको माग ृ सनु वाु ई

गरी कारवाहीका लानग नसफारीस गरररनपिा। सु रक्षा ननकाय (प्रहरी) को मनोबल बढाउन ु हामी सवै लाग्न पिा। ु ननता गरुङ्ग होटु ेल Good Will पोिराः

िक ल्याएर साँझ समान चोरे। कररब १४ करोडको क्षनत भयो। क्षनतको वडा कायाालयमा Report गरेको

िोैँ। मालपोत कायाला य, सभार्ु पोिरेलः प्रशासनको भवनको अनमाननत ु २० करोड क्षनत (भवन

१० करोड, Computer समेत १० करोड) भएको ि। अ्यावश्यक रोक्का फुकुवा/रन्जष्ट्रेशन काम शरु गरररसकु

ेका िोै। सन ् १९८० भन्दा अगानड देन्त्िका नमनसलहरु सबै ध्वस्त भए। पूव ामन्त्री यज्ञबहादर थापाःु

ननदोर्, ननश्चल न्जयनजड आन्दोलन हो तर आन्दोलन े Hijack भयो घूसपैठ द्वारा वहंसक भयो। आयोगले आग्रह र पूवााग्रह नरािी काम गरोस। ् इनतहासमा कवहल्यै नभएको घटना पोिरामा पनन भएको ि। मेरो घरको आडमा पेिोल पम्प र ARMY BARRACK हाँदा पनन सामान्य क्षनत भयो। ु मनोवैज्ञाननक, भौनतक क्षनत प्रशस्तै भएको ि। आयोगले तस्बीर मार देििेको ि, सतहमा बसेर नसफाररस नगन ाु

होला। कुशल भएर यसको शल्यविया गनसाु \/ध्यान ददनसु । कमी कमजोरी पाटीका ् तफाहरुबाट पनन भएको ि यसलाई सिानै पने हु न्त्ि। ु प्र.ना.उ. हरी बस्नतःे

हनतयार बचाउन पिा भनी ु Army लाई भन्दा पनन आएन, अनन हनतयार र Running मद्दाको नमनसलहरु

ु गानडमा रान्त्ियो। आनि हनतयार सशस्त्रको कानलका गण र बाँकी नपाल प्रहरीको गणमा रान्त्ियो। े थनु वा ु ८१ जना पनन िोडेर वहड्यौ। बाल सिर गु हका ृ २ जना भागकाबाट े ७ नाल पेस्तोल ८ गोली बरामद भयो (२३ गते रानत)। एकैचोटी िेरै ठाउमा तोडफोड आगजनी गरे। सबै रक्सी

िाएका माननस नथए, Gen-z कोही नथएन। Police Force स-साना Unit मा राख्न हाँदु ैन भन्त् न पाठ

नसकायो। े नमनत २०८२। ०७। ११ गते रुपन्देही न्जल्लामा क्षनत भएका संरचनाहरुको स्थलगत

ननरीक्षणपनि सरोकारवालासाँग गररएको अन्तविा याबाट प्राप् त रायः

<u>शंकर िरी, रा.प्र.पा.</u> :
२३ गते शान्न्तपूण ाअवस्था नथयो। २४ गते न्जयनजडको नाममा भएको आपरानिक कायला े ाई नपाल े प्रहरी, सशस्त्र प्रहरी बल नपाल र ने पाली से ेनाले रोक्न प्रयास गरे ेन भन्त् ने गनासो ि। ु

महेन्द्र, रा.स्व.पा.:

जन्त्जीका सही मागको ववर्यमा े २३ गतेको आन्दोलनमा समथना गरे। २३ गतेको आन्दोलनमा गएको ववद्याथी हरुलाई कस्ले गोली हान्यो ? पवहचान हनु पयो। हदु ैसम्मको कारवाही हनु पयौ। ु प्रहरीको पोशाक, हनतयार कस्ले लटयो ? न्त्जयनजु डले े लटु ेको िैन, पवहचान भएको ि िैन? लटपाटमा कमचाु ारीहरुको संलग्नताको भएको भन्त् न े कुरा आएका ि। न्त्जल्ला प्रहरी कायाालयले मद्दा ु नचलाई िोडेको ि भन्त् न गे नासो ि। यसतफा ध्यान जावसु । ्

७.५. लन्त्म्बनी प्रदुेश

लन्त्म्बनी प्रदरश अन्तगताु बाँके र रुपन्त्देही न्त्जल्लाको स्थलगत अनगमन गररएको नथयो। ती न्त्जल्ला ु हरुमा भएका िलफल अन्तरविया तथा स्थलगत ननरीक्षणको िममा प्राप्त सझाव हरु ननम्न िन। ु

७.५.१. रुपन्त्देही

नारायण महत, माओवादी, सैनामैना: मेरो घरमा पनन क्षनत भएको ि। आन्दोलनको समीक्षा राम्रोसाँग हनु पिा। एकु ै ददन ननर्नित क्षेर े तोड्न र से ंसदनभर निने काम कसरी भयो ? चनाव मारु ै नाम नलएर हदु ैन। अपराििलाई कारवाही हनु पयो। ु प्रहरी प्रशासनले आफ्नै सरक्षा ु गन ा सकेन भन े अपराििलाई कसरी कारबाही गिा ?समाजबाट ववहष्कृत गनपिा। ाु २० लाि वरावर क्षनत भएको ि। अपराििी न्त्चननन्त्ि तर कारवाही हाँदु ैन वकन? भौनतक रुपमा हामीमानथ वकन आिमण भयो ? हाम्रो िैयािारण गन ासक्न े अवस्था िैन, हामी प्रनतकार गिौ। प्रशासनले गलाा भनर चे प लागु का िोंे , नर हामी आफै उठ्नौ। जनताले े आफै जीवन रक्षा गने अवस्था नआओस। लाग् और्ि दु व्यसाु न गनेले समाजका ननकम्मा व्यन्त्िहरुले, पूवााग्रही भई मेयर, उपमेयर, माननीयज्यूहरुको घर जलाएका िन। ्

पष्पु ढकाल न.क.पा.े : शहीद स्मनत प्रनतष्ठान ध्वस्तृ , भयो। सरकार सामान्त्जक न्यायका पक्षमा हनु पिा। पवहलो ददन नु ै संसद भवननभर निने कस्तो सरक्षा योजना वन्यो ु ? टाउँकोमा गोली हाननएको बावहरबाट नै हो भन्त् ने ि। िासमा भएको के हो ? जनता अझै सरन्त्क्षत िु ैनन भन् ननवाा े चन कसरी होला? जन्त्जीका े नाममा व्यन्त्िगत ररसइवी नलनहरुलाई काने ूनी दायरामा ल्याउन पिा नर गन्त्ल्त गने प्रवु न्त्त बढ्द ै जान्त्ि। आन्दोलनका नाममा ज पनन गन ाे हन्त्ि भन्त् नु े भाष्य नबनोस। फ ेरर दोहोररन सवकन्त्ि क्षनत गने पनन पवहचान भएका िन तर प्रहरील् े वकटानी ददनहोु स भन्त्ि।

प्रहरीलाई काम गन ा् वकन गाह्रो भयो? अवहले राजनैनतक अन्त्स्थरता बढ्दै गएको ि। लगानीको वातावरण सजना नह ाँदा यु वाहरु झन ु ननरास भएका िन। ् जीवराज आन्श्रत प्रनतष्ठान:

आयोगको ववश्व सनीयतामा नै प्रश् न ि, तटस्थता कायम गन ासक्ि भन्त् ने िैन। भाद्र २३ गते साँझ ५ बजदे ेन्त्ि २४ गतेसम्मका सवै घटना आपरानिक हनु । ्यहााँ प्रनतशोि ि ववगतमा आपरानिक ् कायमाा मनिएकाहरुको सु ंलग्नता र ररसइवी गनेको सहभानगता देन्त्िन्त्ि गहमन्त्रीलृ े आयोगको ररपोटापनि कारवाही गन हा ु न्त्ि की हु न्न ्यसको सु ननन्श्चत गनु पयो दण्डहीनतालाई प्रश्रय ददए ु को देन्त्ियो।

हाम्रा प्रनतष्ठानमा करीब ३२ लाि को क्षनत भएको ि। अनिकांशको वीमा पनन नथएन। प्रहरी भन्त्ि तपाई सरन्त्क्षत रहनु सु हामी अवहल् े अनौपचारीक रुपमा ननवदन नलन्त्िौ े , मानथको आदेश स्पष्ट िैन।

बासदु ेव न्त्घनमरे, पव ाू सासंद एमाले:

घरको प्र्यक कोठा िरानी भएको ि। समा े जमा रहेका अराजक त्व अनभभावकलाई नटेने यवा ु , लाग औरि सु ेवनकताहरुले आगो लगाएका हनु । सरकारववववहन अवस्थामा हामी प् गु का िौ। े वकटानी जाहेरी साथ नभनडयो ददाँदा पनन प्रहरी प्रशासनले काम गरेको िैन। सरक्षा सु ंयन्त्त्रको लाचारीपन देन्त्िन्त्ि। दमकल पनन रोवकएको ि। दमकल जलाइन्त्ि भनर प्रहरीले े रोकेको नथयो। जनप्रनतननिको त यस्तो अवस्था ि सवसाािारणको के हालत होला ? नपाल प्रहरीमा यस्तो कमजोर े मनन्त्स्थनत यस अन्त्घ कवहल्यै नथएन। समयमै आवश्यक कानूनी कारवाही भएन भन लामो समय े सम्म दण्डहीनता रहन जान्त्ि। मेरो ३ करोड २० लाि बराबरको क्षनत भएको ि। पशराम नगरी ु , वडा अध्यक्ष :

सवसाािारण मान्त्िेलाई ठूलो भौनतक माननसक क्षनत भएको ि। अब हामी बाच्न कसरी? कहााँ जाने े आयोगले पवहचान गरी कारवाही गरोस। आफ् ै सरन्त्क्षत वस्नु सु भन्न ् े सरक्षा ननकायहरुबाट कु े आस गने ? सरन्त्क्षत वातावरण कवहलु े वन्त्ि? आयोगले गल्ती गने व्यन्त्िलाई कारवाही गनपिा। सरकार ा ु जनमिी हु नु पिा ु , नर अन्त्स्थरता र अराजकता बढाउि। सरक्षा ननकायलाई मनोबल बढाउनु काम े गनपिा। ा ु २४ गते साँझ ७ वज अराजकत्वले े नलला नगरीको घर आगजनी गरी मेरो घर लटपाट र ु आगजनी गरेका िन। ् ३२ तोला सन र नगद लु टु ेर लगका िने ।् हाम्रा मनमा लागको दे ःिका ु कुरा राख्न वातावरण आयोगले े बनाएकोमा िन्त्यवाद्। शान्त्त सरक्षा आफु ैले नगरे बााँच्न सक्न े अवस्था रहेन जस्तो ि। सरक्षा सु ंयन्त्त्रसाँग को ववश्वास घट्यो।

वविष्ण प्रसाद बस्यालु, शद्धोिन गाउुाँपानलका अध्यक्ष :

भागर ले कु ेर ज्यान वचाइयो। घरमा पेिोल बम हाननएको ि। माननसक तनावले ग्रस्त िु।

रव िरु ेल, देवदह नगरपानलका प्रमुि :

म प्रयक्ष पीनडत िु। २३ गते देवदहमा केही भएन २४ गते अराजक भीडले २ वज दे ेवदह नगरपानलका गएर कमचाारीलाई उत्तेन्जत गराउन ढे ुङ्गा हान्ने हान्न लगाउन काय ागरेको देन्त्ियो। मेरो घरमा हल आउदा नु पाल प्रहरी र सशस्त्र प्रहरी पनन घर िे ेउाँमा नथयो तर बचाउन आएन। कम्पाउण्ड नभर २०/२५ जना प्रदशनाकारीहरु निरे र सवै ध्वस्त भयो। ५/६ तोला जती सन ु वफताा भयो १६ तोला अझै फेला परेन। लान नमल्न जनत गड्यौलाको मे ल पनन लगु े, भााँडाकाँुडा चामल सवै लग। ला े न ननमल्न सवे ै आगो लगाए। अ.७५/८० लाि सम्पनत क्षनत भयो। प्रयेक व्यन्त्ि सवै न्त्चनका िौ। नभर बसे ेका भए नलकु ेको भए माररददन्थे हामीलाई। प्रहरीले मचु ल्का ु उठायो, ननवदन प्रहरीले े नलयो तर दताा गरेन, अपराििी िलु ेआम वहडेको ि। पिाउ परेकालाई पनन मानथको आदेश ि भनी िोड्न काम भइरहे ेको ि। हामी अन्याय अ्याचारमा परेका िौ। नभनडयो सवै ि। जनप्रनतननिि भए वापत हामीलाई वकन यस्तो वपडा ददइयो ? हामीले भ्रष्टाचार गरेको भए िानवन गरोस अवहल् े सरकारले राज्यको नागररकको सरक्षा भन्दा अपराििीलाई सु ंरक्षण गरेको जस्तो देन्त्िन्त्ि। हामी घरवार ववहन भएका िौ। हामीले आयोग माफात न्त्यायको याचना गिौ। वहतराज पन्थी, न.क.पा.एमाले :े आयोगको ववश्व सनीयता मानथ प्रश्न न्त्चन्ह िडा भएको ि। नपाल राष्ट्रको स्वभीमान वचाउने बे ला े आयो जन्त्जी आन्दोलन पववर भावनासवहत आएको नथयो तर ववध्वे ंसमा रुपान्तरण गररयोस गल्ती ग् ने जो भए पनन कारवाही होस। दोर्ीलाई न् .क.पा. एमाले ेले संरक्षण गदैन। राज्य ववहनको अवस्थाले अको ववध्वंश ननम्याउन सक्ि। नागररक र सेवाग्राहीले हाम्रा कमजोरीले के कनत असर गयो भनी हामीले समीक्षा गनपिा सवाु ै दलहरु हामी राज्य ववहनको अवस्थामा िौ। सरकारका अंगहरु यस्तो नबर्यमा वकन ननन्ष्िय देिीए ? सबैतहका पाटी कायाालयहरु तोडफोड भएका िन आन्दोलनकारील् े पेिोल बम, रसायनहरु कसरी प्रयोग गरे ? योजनावद्ध ढंगले व्यन्त्िगत घरहरु जलाइएको ि, राम्ररी िानवन होस। ् मान्त्िेलाई भड्काएर आफ्नो स्वाथ ानसद्ध गने समूह ववरुद्ध पाटीहरुले न्त्जम्मेवारी पूवका भनमका ननवााह गन ा्‌ प्रयास गरेका िन। सव् ै अनडयो नभनडयो हामी उपलव्ि गराउाँिौ दोर्ीलाई कारबाही होस। राज्यका स् रक्षा ननकायको भु नमका सन्दू ेहपूण ाि। सवै पाटी ननवााचनबाट भाग्दैनन ् तर लवटएका ु हात हनतयार गोली वफताा सवहत उन्त्चत वातावरण वेगर ननवााचनमा जानको कु ुनै अथ ाहाँदु ैन। हामी फेरी एक दलले अकोलाई दोर्ारोपण हैन एकता, सहष्णताका भावना साथ दु ेश

ननमााणमा लाग्न पिा। ु नलला नगरी: हामीले तपाइमानथ ववश् वास गिौ। गलत कुरामा साथ ददन हु ाँदु ैन भन्त् ने ववश्वास ि। काम गने िममा हामीले चाहे जस्तो पररणाम नआएको होला तर वफल्मी शैलीमा मलुकको सत्ता पररवतना ु गन ा ु रहस्यमय हन सक्ि। राज्यलु े ननष्पक्षसाँग िानववन गनपिा। सरकार सा ु रक्षा ननकायु , नता सवे ैका ववर्यमा कुरा उठेका िन। न्त्जम्म् ेवार सवै पक्षले यथोन्त्चत सजाय पाउन पिा। पाटी कायाालय ु जलेका िन।् घरवास जलेको ि। व्यवसायी प्रनतष्ठानमा आगजनी भएको ि। सरकारी संयन्त्रलाई ननरुसावहत र Dominate गने काम भएको ि। सरकारी कायाालय िेरै जलेका िन। दोर्ी ववरुद्ध ् कारवाही हनु पिा। वकटानी ददन प्रमाण सवहत जाहु ेरी ल्याउिौ। कारवाही नगन िोडी ददना ु भनु र े वतमा ान सरकारले भन्न पाइदैन। हामी सवै पीनडत हौ। मेरो घरान सम्पूण ाआगजनी भयो अन्नपात, सम्पनत केही बचेको िैन। वकटानी जाहेरी दताा गन पिा। आयोगला ु े ननष्पक्ष रुपमा काम गरोस। ् गलत वहसावले आजना गरेको सम्पनत नष्ट भएको ि भन ठीक ि नर राज्यले े उन्त्चत क्षनतपूनत ाददन ु पिा।

राज गु रुङ्गु , न.क.पा. एमाले :े अध्यक्ष गौरीबहादर काकीमानथ प्रश् नु न्त्वन्ह ि। ववगतका आयोग झै यो प्रनतवदन थन्कने त हे ैन। ननष्पक्षतापूवका िानववन गरी दोर्ीलाई कारवाही होस। ् २४ गते देशभरर Militant professional मान्त्िेहरुले लटपाटु , तोडफोड योजनावद्ध ढंगले आगजनी गरे। गहमन्त्रीलृ े आदेशले िोड्न आदेश ददए। यस्तो अवस्था ि। दमकल आन्त्दोलनकारीले हैन प्रहरीले रोकेको बन्त्झयो ? सु रक्षा ननकायमा ु पनन घूसपैठ भएको ि आयोगले िानववन गरोस। रनसत मनन्त्स्थतीमा नागररकहरु िन् । यो ् अवस्थामा कसरी ननवााचन हन्त्ि ? जनतालु े अको ववद्रोह गिान यदद दोर्ीहरुलाई कारवाही भएन भन े नभनडयो फुटेज ि। सरकारले गरेन भन हामीले े कारवाही गन ाबाध्य हन्त्िौ। ु

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

ईन्त्स्तयाकाँ अहमद, नसद्धाथ ानगर (मयर) े : न्त्जयनजड शहीद प्रनत श्रद्धासे मन अपणा ु गन ाचाहन्त्िु। मेरो घर जलेको ि,मलाई पनन िेरै पीडा ि। मेरो घर आगो लाग्दा हाम्रा समदायु ले प्रनतकार गरेको भए अको घटना घटदथ्यो साढे तीन वकलो सनको ववस्कु ुट हराएको ि। डेढ वकलो गहना, रुपैया १ करोड पााँच लाि नगद नथयो। केही देन्त्िएन। हामी नपालीहरु सोमानलया जस्तो हे दु ैिौ।

माननीय भोजराज श्रेष्ठ, प्रदेश सभा सदस्य न.क.पा. एमालेे: आज जन्त्जी प्रनतननिि पनने उपन्त्स्थनत हनु पथ्यो। मु ेरो घरमा १५ जना जेन्त्जी िन। उनीहरुलाई ् हनतयार बोकाउन की बे द्धको उपदु ेश पढाउन े ? राजनीनतमा लाग्न भनु को अपराि हो े ? भन्त् न े जन्त्जीलाई सोध्न चाहन्त्िे ु। डेढ मवहना भयो

अपरािी समानतएको िैन। आयोग ननममा रुपमा प्रस्तत ु होस। ज् न्त्जी आन्त्दोलन कस्ले े आयोजना गयो ? आयोजकहरुले न्त्जम्मेवारी नलन पिा की पदैन ? ु सच्चा राम्रो कामको जस र गलतको गलत भन्न सक्न् पिा। म भ्रष्टाचारी हु ाँ ? आतु ंककारी ह ? ु भन्त् न प्रमान्त्णत होसे । म अपरािी कहा ननर भए ? म् ेरो ७६ लाि क्षनत भएको ि। समाजसेवा, राजनीनत गन अपराि हो र ? आा ु न्त्दोलन र अपराि वग्ला नबर्य हो हामी त व्यवसायी पररवार हौ। े गल्ती गरेको भए कानून बमोन्त्जम सजाय भोग्न तयार िु यदद कुनै गलत काम गरेको रहेिु भन े हाम्रो सम्पनतमानथ िानववन होस। हाम्रो स् रक्षा त िु ैन, हजरको कसरी सु रन्त्क्षत गन ाु सक्िौ भनी प्रहरी प्रशासन प्रमि न्त्जल्ला अु निकारीबाट समेत वकन भनाई आउि? हाम्रा फायल दताा भएको िैन मेरो गाडी क्षनत भएको ि, कुनै संस्थासाँग आबद्ध भएको गाडी र झण्डै ७६ लाि बराबरको क्षनत भएको ि। ऋण नलएर घर ममता गदैिु। हामीले राज्यलाई कर नतरीरहेका िौ सरक्षा पाउिौ ु भनर अब न्त्याय िोज्न कहााँ जाने ? े

सावरी अयाला, उपमयर वे टवल नया ु :ाँ ठूलो क्षनत वटवल नगरपानलका काया्ालयमा भएको ि। मु ैले जन्त्जीको आन्त्दोलनमा जान मे ेरा िोरा िोरीलाई रोक्न सवकन। २४ गते वटवल नगरपानलका जसरी पनन जोगाउनु पिा भनी योजना ु बनायौ तर काम प्रभावकारी भएन। करीब ७०% घर ध्वस्त भयो। टोलवासीले आगजनी हन ु ददएनन तर पनन ् २४ गते साँझ पि मेरो घर पनन ध्वस्त भयो। हामी भोनल नपाली हे न पाउि ु की पाइदैन भन्त् न शे ंका उ्पन्न भयो। प्रहरी प्रशासनले पनन प्रनतकार गनस भना ु नने । सव् ै राजनैनतक दल अवहले एक ठाउाँमा आउन पिा। हामीलु े न्त्याय पाउन पिा ु , अपराधीले सजाय पाउन ु पिा। ददपन्त्द्र न्त्ज.सी. े नरमल्याण्ड ररसोटा :

वटवलमा पनन अको ु dream land Hotel १५ बर् ादेन्त्ि सञ् चालनमा ि। २४ गते ३:३० बजबाट े तोडफोड लटपाट शु रु भयो। पाहु नाहरु भएको होटलका रुमबाट अमानवीय ढु ंगले आगो लगाउन शरु भयो ु । मन्त्णग्राममा रहेको होटलमा वढी क्षनत भएको ि। मन्त्णग्राममा १०० जना कमचा ारी नथएन। ्यहााँका Restaurants, cabins, Reception Hall सवै जलाइयो। मेरो होटल रुपन्त्देहीको पवहलो चार तारे होटल हो। होटलमा रहेको नपालको झण्डा पनन जलाइएको ि 1500 जना े अट्न ठे ूलो हल र बााँकी ६ वटै हलमा आगजनी गरी पूण ारुपमा ध्वस्त िों। हामी प्रनतकार गन ा सक्न अवस्था नथएनौ। े ६०/७० जना अन्त्तम सम्म नथए। होटल हाम्रो कब्जामा हो भनी वावहर जान ददइएन। T.V., फननचा र, रक्सी लगायत सवै जलाइयो र िेरै लटु ेर लग जााँचबे झ आयोगलु े न्त्याय देओस। ्

वना राना, सैनामैना उपमयरे : भाग भाग भन्त्दा भन्त्दै पनन घरमा नै वसी रहे, कोहीले रान्त्जनामा ददनसु भन्

हाम्रो मे ेयरको त झन ३ पटक फकी घेरी आई आगजनी तोडफोड गरेका िन। सावजा् ननक स्थलमा मलाई जताको माला ु लगाएर लान भन्त्दे ै नथए। अपरािीहरु िल्लु े आम वहनडरहेका िन। पिन मानथल्लोको आद् ेश नै आएको िैन भन्त्ि प्रहरीले दोर्ीमानथ कारबाही होस मनका पीडा पोख् न अवसर ददने भएकोमा ु

िन्त्यवाद। रा.स्व.पा. :

प्रहरीले केही गदैन र सेना आउन चाहाँदैन भन्त् ने भावनाले जन्त्जी र अपरािीहरु आन्त्दोलन गन ाे उद्दत भए। नभनडयो फुटेज आयोगले पनन िोज्न पिा र िानववन गनु पिा। ाु

नवराज ढकाल, केचन गाउँपानलका प्रमिु : मेरो घरको सामान सवै जलाइएको र तोडफोड गरेएको ि। प्रहरीले उजरी दताा गन ाु मानको िे ैन। सल्लाह गरेर उजरी प्रहरीमा लगु नौे नभनडयो सवै हामीसँग सरन्त्क्षत ि। हाम्रो अपु ेच्िा पूरा होस। ् न्त्याय पाइयोस। ्

प्रमिु, सैनामैना नगरपानलका: यस्तो वकनसमको आन्त्दोलन कवहल्यै देन्त्िएन? यो आन्त्दोलन मानवताहीन आन्त्दोलन देन्त्ियो २४ गते ११:०० बज नगरपानलकामा आन्त्दोलनकारीहरु गए। सशस्त्र प्रहरीे , नपाल प्रहरीलाई ्यहााँ थाहा े नथयो। ्यो ठाउाँ बच्यो। सरक्षाकमीलाई िन्त्यवाद ददन चाहन्त्िु ु। ्यसपनि केही अराजक व्यन्त्िहरु राजनैनतक नताहरुको घरमा मोटरसाइकलमा े ३ जना बसी बल्चाे, गैती बोकेर वडा नं.१ देन्त्ि १० सम्म दौनडरहेका नथए। मान्त्िेहरु रनसत नथए। तेश्रो पटक फकी आई घरका कोठामा गई आगजनी गरे। न्त्शन्त्क्षका (मेरो पत्नी) अझै पनन ववन्त्क्षप्त अवस्थामा निन। जस्ले गल्ती गिा कारवाही गनसाु भन् का िौ। क्षनतको मे ूल्यांकन न्त्जल्ला मूल्यांकन सनमनतले गरेको ि। यो घटनामा प्रन्त्शन्त्क्षत मान्त्िे ठूल ठूला पािरा भएका स्काउटु, रेडिसका मान्त्िेहरु प्रयोग भएका िन। एक जनालाई ् मेसेज गदाा सयौ मान्त्िेमा जान प्रणालीबाट काम गरे ेका िन। रावष्ट्रय झण्डा ओढ् ेर अपराि गने, रेडिसको ज्याकेट लगाएर तोडफोड गन ानमल्ि ? हामीले पनन यी अपरािीहरुलाई ठेगान लगाउन सक्िौ। जल बसे ेका, लाग और्ि कारोवारीु, सेवन गने र अपरािमा संलग्न भएका मान्त्िेहरु प्रयोग भएका िन ्

उमाकान्त चपाई, न्तजल्ला समन्वय अध्यक्ष :
राजनीनतक दललाई ननवाचानमा जान वातावरण िि ैन। गहमन्त्रीलृ े प्रहरीलाई कारवाही गन ारोक वकन लगाएको? तपाइको सरक्षा तपाइलु े नै गनसा ु भन् र प्रहरी प्रशासनले े वकन भनको ? जलाउन उप्रे र्णा े गनेलाई कारवाही गररनपिा। हाम्रा पनन यु वा िनु प्रयोग गन ा् सक्िौ तर आतंवकत गने काम हन्त्ि ु भन्त् न ठान्त्िौ। हामी न्तजम्मे ेवार िौँ। सञ् चारकमीहरुबाट पनन मेयरको घर बनलरहेको सामाचार प्रशारण गरेको कारण भैरहवा एअपोटामा पूव ाप्रिानमन्त्री आउँदै िन भन्त् न् े जस्ता गलत भ्रामक सामाचार संप्रर्ण गने परकारमानथ पनन कारवाही गने पिा। अवहला ु े दण्ड गन ासवकएन भन आगामी े ददन अझ ववकराल अवस्था आउन सक्ि।

क) बाँके न्तजल्ला

नमनत २०८२। ०७। ११ गते बाँके न्तजल्लामा क्षनत भएका संरचनाहरुको स्थलगत ननरीक्षणपनि सरोकारवालासाँग गररएको अन्तवाि याबाट प्राप् त रायः

प्रशासवकय अनिकृत, नपालगे ंज उपमहानगर पानलका: जन्त्जीहरु हाम्रो आन्दोलन सफल भने र वहनडसके ेपनि यो लटपाटु , तोडफोड, आगजनी भएको हो। यसमा जन्त्जी े को संलग्नता िैन। हामी िरानीवाटै उठेर ३/४ ददनदेन्त्ि सेवा प्रवाह शरु गरु ेका िौ। लटपाटमा ु Videos लगायत तमाम Evidence ले माननसको पवहचान सहजै हन्त्ि। ु २ जनालाई वकटानी सवहत जाहेरी ददंदा प्रहरीले पि र िोडी ददएको ि। राष्ट्रसेवक कमचारीहरु पनन भयनभत िन। ् अपरािीलाई कारवाही होस। क्षनतग्रस्त कायाालयको प् न:ा ु ननमााणका लानग केन्द्र र प्रदेश सरकारको सहयोग निटो पाइयोस। ्

उदय के.सी. आन्तररक राजस्व कायालाय:
जन्त्जी भन्त्दा कायाालयसे ाँग ररसइवी भएका मान्त्िेले िनमलो पानीमा माि माने त्वहरु सामेल गराई। थारै समूह मार संलग्न नथए। भंसार प्रमिु :
जस्को जन कायाालयसु ाँग ररस उठेको ि ्यही मान्त्िेले ्यो कायाालयहरु नष्ट गराएको ि। काठमाडौं कै प्रभाव बावहर न्तजल्लामा पयो मोटरसाइकल ग्यारेजहरुबाट टुल्स नलएर आएर सामानहरु नलएका िन हाम्रोमा कररब पौनौ ् ७ करोडको क्षनत भएको ि। आगजनी भन्त्दा लटपाट बढी भएको ु ि। अपराििमा संलग्नलाई कारवाही हनु पिा। भवन नबभागलु े द्रत गनतमा पु ननननमााण गनु पिा। ा ु प्रहरी कायाालयले पनन क्षनतको मचु ल्का उठाएको ि। गोदामबाट सामानहरु नबहानदु ेन्त्ि बले का ु सम्म लटु ेर लगका िने । कमचा् ारीहरुको आवास र सम्पनतमा क्षनत भएको ि। भंसारमा िटेका सशस्त्र

प्रहरीको लगाफाटा आगो लगाएको तथा उनीहरुसु ा ँग भएको हनतयारहरुमा आगो लगाएका िन। हामीस् ा ँग नभनडयो न्त्क्लपहरु िन उनीहरुलाई द् िको दु ि पानीको पानी पु ूवााग्रही नभै आयोगले दोर् ी उपर कारवाही गनपिा। ा ु

ईन्द्र वहादर काकी उच्च अदालत बाकाँ ु े:

भाद्र २४ गतेको आन्त्दोलन मैरे अगानड घटेको र म ्यही पररसरमा न्त्जल्ला अदालतमा नथए। ३:३० बज ददउे ा ँसोमा न्त्जल्ला अदालतमा आगजनी भयो। प्रहरी प्रशासनसाँग सम्पका हन सकु ेन अदालतका सरक्षाकमीहरुलु े हात उठाई ददन भयो। सवु ै कमचारीहरु रनसत नथए। न्त्जल्ला प्रशासन कायाालय जलाई सके पनि अदालत ध्वंश पान ाआएका नथए। प्रशासन जलाउन जाँदा अदालत हैन भनर गए पनि फे ेरर आएर जलाए। जन्त्जी भन्त्दा पनन ले टपाट गने समु ूह िेरै नथए सवारी सािन सवै जलेर नष्ट बनाए। ७३ थान मोटरसाइकल,कारहरु जले २ जना न्त्यायािीशको २ वटा नयाँ सवहत ५ गाडी जले। उच्च अदालतमा पनन सवै जले न्त्जयनजड भन्त्दा अरु त्वले े जलाए। चाल र फु ैसला कायाान्त्वयन (लगायत ६०००) मद्दाका कररब ु ४००० चाल नमनसल जलु ेका िन। भौनतक स् ंरचना सवै ध्वस्त भए। अनभलेि फााँटको तलबाट आगो लगाएिन। क् ुसी,टेबलु , वप्रन्त्टर ,कम्प्यटरु , AC केही वााँकी िेन। न्त्जल्ला अदालत र उच्च अदालत पूणा रुपमा ध्वस्त भएको ि। उच्च अदालतमा

७ करोड जनत क्षनत र न्त्जल्ला अदालतमा ९ करोड २९ लािको क्षनत भएको ि।

सववन चौिरी मालपोत कायाला य:

यो समाजमा कानून िेन दण्ड हदु ैन ज गरे ेपनन हन्त्ि भन्त् नु े दृष्य भाद्र २४ गते २ बज पनि दे ेन्त्ियो। अब ज्यान जोगाउन होला भनु र प्रशासनकाे कमचारीहरुले भन चोन ाे सक्न सामान चोरे े र आगजनी गरे। २५ गते घूसपैठ भई केही फायलहरु पनन जलाएको ि। हाम्रो कायाालयमा ५ करोड ९१ लािको क्षनत भएको ि। हामीसाँग Digitized Record ि तर ्यहा कवहले काही Data entry गदाा रवट भएका सु ेवाग्राहीलाई अनल समस्या आउन सक्ि। Data tally नहाँदा सजनाु मन मचु ल्का वडा ु कायाालयको नसफाररशसम्म पग्न पने हु न्त्ि। कायाालयमा ु Red sticker लागको ि। हामी भाडा े प्रवियामा िेाँ र फननचार लगायत अन्त्य पूवाािारहरु आवश्यक पने हाँदा ु सरोकार ननकायबाट सहयोगको अपेक्षा गरेका िेा। भनमसू िार सम्बन्त्िीु काम गन ाभन समय लाग्ने अवस्था ि। मोही े फााँटको २ वटा कोठामा आगलगी हाँदा यो समस्या आयो सायद अको हप्ताबाट काम शु रु गिे। ु

नापी कायालाय प्रमिु :

हाम्रो कायाालयमा कागजात १०% जलेको ि अरु सरन्क्षत ि। अब ममता ु गरी Server जडान गरेर हामी काम शरु गिौ। ु

ववनोद न्धनमरे, कृवर् ज्ञान केन्द्रः
हाम्रो कायाालय पनन जलेको अवस्थामा ि। फायल कहााँ ि भनर िोजी िोजी जलाएको ि े सरकारी कमचाारीको मोटरसाइकलहरु जलेका िन र पनन हाम्रो प्राववनिक स् ेवा शरु भई सकु ेको ि।

न्जल्ला हलाक कायाला ु य: चौनबस गते कररब ५ बज हाम्रो कायाालयमा निरे ेर पूण ारुपमा क्षनत गरेका िन। काउन्टर स्टोर ् लगायतमा पूण ाआगजनी भएको भयो। सेवा प्रवाह शरु भएको ि। डााँक ढु ुवानीमा सवारी साि न माफात सेवा शरु गररसक्यौ। कोहल्पु र बााँकु े न्जल्ला हलाकमा ु ८८ लाि भन्दा बढीको क्षनत भएको ि। हलाक वटकट लु टपाट र राजस्व लु टपाट भएको ि। ु

नरैनापरपु र गाउु ाँपानलका:
२४ गते कायालाय समय सकेपनि रानत ९/१० बज भारत नतरबाट आई पानलकामा आगजनी र े लटपाट भएको ि। अनभलु ेि पनन ध्वस्त भएको ि। २५ गते नबहान आई अन्त्य वडा कायाालय जलाउन आउनलाई ने पाली से ेनाले पिाउ गरेको ि।

राजस्व अनसन्त्िान कोहल्पु रुः
लटपाटु , आगजनीमा संलग्न राजस्व अनसन्त्िानमा ववगतमा कारवाही परु ेका र आउाँदा ददनहरुमा पन ा सक्न मान्त्िे ेहरु संलग्न हन सक्नु आशे ंका ि। सरक्षा ननकायलु े हात उठाए पनि यो अवस्था सजना ृ भएको ि। ४ वज े १००/२०० जनाको समूहले कायाालयनभर पवहला बावहरका सवारी साि न अनसन्त्िानका िममा भएका ु प्रमाण, अनभलेिमा क्षनत गरे। अनसन्त्िान भइरहु ेको र हन सक्नु े कागजात जलाइएको ि। अनसन्त्िानको िममा गाडी र मोटरसाइकल नष्ट गररएको ि। यसमा ु संलग्न सवैलाई कानूनी दायरामा ल्याइएन भन दण्डवहनताको अवस्था आउे ाँि।

जलस्रोत तथा ववकास नडनभजन: सरकारी मोटरसाइकल ४ वटा ध्वस्त भएको िन। चोन ा् पाइन्त्ि नलन पाइन्त्ि भन्त् ने िलका आपरानिक माननसकता भएका मान्त्िेहरु िैरै देन्त्िए। यहााँ पनि भंसार लटन जानु पिा भन्दु ै नथए ती व्यन्त्िहरु। बालसिार गु ह नौवस्ता बाकाँ ृ े:

चौनबस गते भरर पनन केही भएन। २३ गते ६ बज ने ै २५ वटा CC Camera तोडफोड गरर सकेका नथए। यस बाल सिरमा ु ५ जनाको ननिन २ जना घाइते भए। १७६ मध्य ७८ भाग े ३५ सम्पकामा आए ४३ आउन बााँकी सवै बानलक १७ देन्ति २५ बर् ासम्मका िन। ्

नौवस्ता कारागार:
२५ जना भारतीय वााँकी नपाली गरी जम्मा 147 जना भागे का िने। ् ९८ आउन बााँकी रहेको यस कारागारमा जम्मा ५८५ नथए।

जयन्त वालसुिार गु हः्
२५ गते ११५ जना फरार भए/४९ आए ६६ अझै फरार िन। ् Civil मा मार प्रहरी रहनपने ु हनतयार बोक्न नपाइन प्राविान रहे ेकामा हाल Civil मा १० जना कायरात िन। ् नपालगे ंज कारागार: भाद्र २३ र २४ गते television वन्त्द गरेका कारण केही जानकारी पाएनन। ् २४ गते वले का ु वावहरका मान्तिे आई सम्पूण ाररहा गर भनी २ वटा CCTV फुटाए। सशस्त्र प्रहरीले Tear gas हानपनि े भाग्यो। २५ गते वले का हामीलु े Counseling पनन गयौ। नभरको CC Camera तोडफोड भएपनि सेना,प्रहरीले बल प्रयोग गयो १० जना घाइते भएका िन। भ् ेटघाट कक्ष क्षनत भए पनन कारागार पूण ारुपमा भन क्षनत भएने । ् ४ बाट High Quality का cc camera पनन Install गयौ)क्षनत गने मान्तिेबाट नै गरायौ(

कृष्ण श्रेष्ठ (व्यवसाय पूव ाअध्यक्ष उद्योग बान्तणज्य संघ) : ननजी क्षेरका व्यवसायीहरु रासपूण ावातावरणमा िन। काम गर् ेर िान वातावरणे कसरी बन्ति? घटनामा संलग्न लटु ेराहरुलाई कारवाही भएन भन दण्डहीनता बढ्ि। सख्त कारवाही हे नु पिा। ु भवन ध्वस्त भएकाले सेवाग्राहीले सेवा नपाइरहेको अवस्था ि। फेरर यस्तो घटना घटेमा त कहााँ पगुिौाँ होला हामी ? यो घटनामा ु ५% जन्तजी र े ९५% लटु ेरा िन। घटना कसरी घटाएर ल् टु न पाइन्ति भनी पिर बस्न जमात ि। यस्ता घटना दोहररन नददन सवे ै पक्ष सविय हनु पिा। ु

मयर पे ूण ाआचाय ा(कोहल्पर)ु : क्षनत भएका सवै ठाउाँको प्रकृनत एउटै िाले ि। जन्तजीलाई ढाल बनाएर ले टु ेराले ध्वस्त पारे मेरो पैतक सम्पनत र ननजी घरमा ठ ूलो क्षनत भएको ि। ९६ लाि वरावरको क्षनत भएको ि। कोहलपर नगरपानलमा कु ेही बाहेक पूण ारुपमा नष्ट भएको ि। नगर ववकास सनमनत पनन पूण ारुपमा नष्ट भएको ि। कोहलपर नगरपानलकामा कररब ु १३५ थररका सामानहरुर भौनतक संरचनासवहत कररब ९ करोड क्षनत भएको ि। २८ गतेबाट पन:ाु ननमााण थालेर व्यवन्तस्थत रुपले केही सेवाहरु ददन शरु गयौ। तर पु ूण ारुपमा सेवा प्रवाह गन ाकेही ददन नभरै सक्षम हन्तिौ। ्यो उदण्डता

प्रदशना ु गनेलाई आयोगले कारवाही गन ासक्ि ? यो सरकारले दण्डवहनता अन्त गन ा सक्ि?सक्दैन/ मेरो सम्पन्त्त िानवन गरोस भन्त् न् े चाहन्त्ि ु। नागररक एकदम भयनभत भएका िन सामान्त्जक सञ् जा् लले चनौती ददएको ि। उदण्डता मच्चाउनु हरु िे ल्ला रुपमा समाजमा वहु ाँनडरहेका िन। नस् ंगो सरकारले यस्ता अपराि ीलाई कारवाही नगन भन्नु आपनतजनक ि। ा ु

उच्च अदालत वार एशोनसएसन:
भाद्र २३/२४ गतेको घटनामा संलग्न व्यन्त्िलाई कारवाही हन्त्ि की हु ाँदु ैन ? आयोगको प्रनतवदन े कायाान्त्वयनमा हामीलाई आशंका ि। म पनन प्रयक्षदशी ि ु। सरक्षा प्रमु िहरुलाई सम्पका गदाा ु फोन नै लाग्दैन। वार एशोनसएसनको घर पनन ध्वस्त भएको ि। वार एशोनसएसनको भइतला ु ममता सम्भार गरी न्त्जल्ला अदालतलाई काम गन ाददएका िौ। अझै केही सामान वफताा गना पनन सवकन्त्ि यदद सरक्षाकमीलु े सवियता नलन हो भने । अपराि ीलाई कारवाही नभए दण्डहीनता बढ्ि। े ईन्त्सक प्रदे ेश संयोजक:
भौनतक संरचनाको क्षनत र मानवीय क्षनत भएको हाँदा प्रभावकारी रुपमा अनु सन्त्िान हु नु पिा। कु े कारण र कम्जोरीले घटना घट्यो पत्ता लगाउन आवश्यक ि। न्त्जल्लामा उदण्ड मच्चाउन े १००/१५० जना जनत मारै हन। सु ंलग्न भएका व्यन्त्िहरुलाई पत्ता लगाई कानूनी कारवाही गन ा आवश्यक ि। निटो भन्दा निटो आयोगले काम टं ुग्याउन पिा। ु २३ गते यहाँ केही भएन २४ गते दोहोरो झडप को न्त्स्थनत बन्यो।

परकार महासंघ नववन नगरी न्त्जल्ला शाि ा अध्यक्ष: भाद्र २३ र २४ लाई एउटै डालोमा हालेर हेन हा ु दु ैन। मलाई शंका ि, प्रनतवदन दे िको दु ि ु पानीको पानी हनु मा। गे हमन्त्रीका ववज्ञन्त्प् तृ ले संशय बढायो। सरकार बावहरबाट ववरोि गन ासन्त्जलो र सत्तामा आई काम गन ा गाहो ि। सामान्त्जक सञ् जाल माफात उक्साउनहरुलाई कारवाहीे हनु पिा। ु घटनामा राज्यको उपन्त्स्थनत देन्त्िएन। यदी देन्त्िएको भए क्षनत न्त्यून हनु नथयो। से रक्षा सु ंयन्त्रले अन्त्घल्लो ददन नै गाडी जोगाउनस डाटा बचाउनु होसु वकन भन्त्यो? ्

सघाशं ु कोईराला नुपाली काग्रााँेसे :
नपाली काँग्रे सको पाटी कायाालय आगजनी र तोडफोड भएको ि। कररब े ८८ लाि बराबरको क्षनतको मूल्यांकन ि। वास्तववक जन्त्जीहरुको े आन्दोलन शान्त्ल्तपूण ा नथयो, अराजक समूहको घूसपैठले देश ध्वंस भएको ि। बाँकीको हकमा प्रशासन परुै चकु ेकै हो। म मेरो बढो वावा ु ,आमा नलएर काहााँ जान ? जस काहााँ जादा पनन उनीहरु असे रन्त्क्षत हु नु सम्भावना वढी नथयो। मे ैले एस.पी सावलाई नताहरुको घर से रन्त्क्षत रान्त्िददनु सु भन्दा प्रहरी आउन त आयो। तर प्रहरीलाई द् ेख् न े ववन्त्तकै

प्रदशनाकारीहरुले लिटे। ववि.वप. पष्पलालु , गणेशमानका सानलक ढानलयो। हामी मडभु ेड चाहदैनौ र हामीले पनस्थाावपत गन ाु सक्दथ्यौ, तर अवहल्यै गरेका िैनौ। बाँकिका नागररकमा यस्तो रास ि।

घनानाथ िनाल न.क.पा.एमालेे :
बाँकि तहस नहस भएको ि। कायालायहरुले सहज रुपमा काम गन ासक्न अवस्था िे ैन। २४ गतेको घटनाको कस्ले न्तजम्मेवारी नलन? सरकार बन्न े २ ददन अगानड आयोगका अध्यक्षको पूवााग्राही सवहतको स्टाटसले आयोगले ननष्पक्ष िानववन गिा ? सवै जलेका सावजाननक कायाालय बारे केन्द्रीय सरकारले ववशर् ध्यान ददएको िे ैन। २४ गतेका घटनाका दोर्ीहरुलाई कारवाही वकन गररदैन? ननष्पक्ष िानववन होस। पासपोटा रोक्का् , काठमाडौं वावहर जान नपाउन व्यवस्था वकन गररयो ? े २४ गतेको आन्दोलन कस्ले गरायो भन्त् ने कुरा पवहला यवकन हनु पिा। ननष्पक्ष िानववनको प्रनतबद्धताको ु आवश्यकता ि। हामी केही ददन नभरै पाटी कायाालयबाट कायिाम सञ् चालन गिौ। मख्य ु राजनीनतज्ञहरुको सानलक हामीले पन:ाु स्थापना गन ानपरोस सरकारल् े गरोस। ्

यातायात कायालाय प्रमिु :
कायाालय ध्वस्त भएको ि। जाँचपास र रुट परनमटका काम शरु गरी कु ेही ददनमा अनलाइन सेवा प्रवाह गिौ। सवारी दताा अनभलेि लगायत सवै ध्वस्त भएका िन। ्

बाकाँे न्तजल्ला समन्त्वय प्रमिु :
उपमहानगरबाट सरु भएको लु टपाट भु ंसार कायालाय, नापी कायाला य, मालपोत कायाालय, न्तजल्ला अदालत, उच्च अदालत लगायतमा आगजनी र लटपाट शु रु भयो। जु न्तजीको नाममा अरुबाटे ै लटपाट भएको ि। गणु ेशमानको सानलक फोड्नलाई कारवाही गने पयो भन्त्दा प्रहरीलाु े र प्रमि ु न्तजल्ला अनिकारीले मानथबाट आदेश आएको िैन भन्नुभयो। राष्ट्रसेवक कमचाारीले पनन आफ्नो कायशाैलीमा व्यापक पररवतना गन ाु आवश्यक ि। यहाँकि एउटा टोलमा अवहले प्रहरी गएर िानतलासी गरे भन ले वटएको ु ५०% माल सामान बरामद हन्त्सक्ि। प्रहरी प्रशासन ननन्त्ष्िय हु ैन सवियता भएर काम गन ाआवश्यक ि। अन्त्यथा दण्डहीनता बढ्न दे ेन्त्िन्त्ि। न्तजल्ला न्तस्थत सरक्षाु सनमनतको िलफलका िममा बन्त्झएकाु कुराहरुः नमनत २०८२ भदौ २३ गते कुनै वकनसमको अवप्रय घटनाहरु भएनन, ् सामान्त्य प्रदशना भएको नथयो। काठमाण्डौ मा भएको २३ गतेको प्रदशनाकारीहरुमानथको हताहतीले सितमा पनन असर गन ाु सक्ि भन्त् न अने मान गरी न्तजल्ला सु रक्षा सनमनतमा िलफल गरी ु २४ गते ववहान दै ेिी प्रहरी र ससश्र प्रहरीको तैनाथी वढाईएको नथयो। नबहान कररव ९ वज नतर हवटया चोक ने ता चोके , बीच बजार लगायत स्थानबाट प्रदशनाकारीहरु जम्मा हनु िम बढे े पनि प्रहरीलाई बजार क्षेरमा

केन्द्रीत गररएको नथयो। न्जल्ला न्स्थत जन न्ज प्रनतनननिहरुे सग समन्त्वय गरी प्रदशना लाई ब्यवस्थापन गदैँ आइएकोमा कररव १२;३० बजनतर े काठमाडौं लगायत देशभरी भएका घटनाहरुको ररपोवटाङ भएकोले प्रदशनाकारीहरुको संख्या बढी रहेको नथयो सोही िममा सवै भन्दा पवहला हवटया लाईनमा रहेका राजनैनतक दलका कायालायहरुमा तोडफोड र आगजनी भएको नथयो। सो पश् चात प्रदशना् कारीहरु ववनभन्त् न समूहरुमा बाँनडएर न्जल्ला न्स्थत सरकारी कायाालयहरु प्रहरी कायालायहरुमा आिमण गन ा लाग पश् चाे त फौजलाई पनन सोही अनसार िटाु इएको नथयो। कररव ४;३० बज ने पाली से ेनाले प्रमि न्जल्ला अनिकारीलाई सु रन्क्षत स्थानमा जानु भन्दे ै आफ्नो साथमा नलएर गएपनि सशस्त्र प्रहरी समेत ड्युटीबाट हटेकोले प्रहरी एक्लैले िररएर रहेका प्रदशनाकारीहरुलाई ननयन्त्रण गन ा नसकेकोलेमानथ उल्लेन्त्ित क्षनत भएको देन्त्िन्त्ि। ३;४० मा कफ्यू आदा ेश लाग भएतापनन नु पाली े सेना वफल्डमा आएन र प्रहरीको सािन स्रोत गोनलगठ्ठा, अस्रग्याँस समु ेत सवकएकोले थप क्षनत रोक्न नसकेको।

७.६ कणाली प्रदेश

कणााली प्रदेश अन्तगता सित न्जल्लाको अनु गमन गररएको नथयोु सो िममा बन्झएका कु ुराहरु ननम्नानसार िनु ्

७.५.२. सित:ु नमनत २०८२। ०७। ११ गते सित न्जल्लामा क्षनत भएका सु ंरचनाहरुको स्थलगत ननरीक्षणपनि सरोकारवालासाँग गररएको अन्तविा याबाट प्राप् त राय। जगददश्वर उपाध्याय प्रन्तजअ सित:ु क्षनतको वववरण क्षनत भएका कायाालयहरुको क्षनतको मूल्यको आिारमा वगीकरण गररएको ि। नगरपानलका, गाउँपानलका र तीनका वडा कायाालयहरुमा क्षनत भएको अवास्था रहेको ि। नगर प्रमिु , उप प्रमिु , वडा अध्यक्ष र सवसाािारण समेतको ननजी सम्पन्त्त मा आगलानग चोरी लटपाट ु भएको अवस्था रहेको ि। न्जवराज वढाथोकी सन्त्चव:ु प्रदेश सभाको भवन पूण ारुपमा क्षनत भएको ि। सन्त्चवालयको प्रसासननक भवन, सनमनत बैठक कक्ष र १४ सवारी सािन बचेको अवस्था ि। पस्तकालयु , जने रे ेटर, सभामिु , उपसभामिको ननु वास तोडफोड भएको ि। आगलानग भएको िैन। सबै गरेर अनमाननत क्षनत ु ३.७७ करोड भएको ि। देव कुमार सवु दीे , न्जल्ला सन्त्चव नपाली काग्रे स से िेत:ु पाटीको न्जल्ला कायाालयपूण ाक्षनत भएको ि। दोर्ीलाई कारवाही र पूण ाशान्ती सरक्षाको ग्यारु ेन्टी गररन ु आवश्यक रहेको ि। पन:ु घटना नदोयााउन भनर े दीघकाालीन समािान नै आजको आवश्यकता हो। अनमाननत कु ूल १.२८ करोड बराबरको क्षनत भएको ि।

ववनपा ७ न वडाका वडा अध्यक्षःं कायाालय तोडफोड भएको ि न्त्चनजानका माननसहरुले नै कायालाय तोडफोड गरेको ि। राजमो ववशण प्रसाद शमा ाु न्त्जल्ला अध्यक्षः

कायाालय तोडफोड, आगजनी भएको ि। घटनाको स्यतथ्य िानववन र दोर्ीलाई ननममा कारवाही गरे मार पनः ु शान्त्त सरक्षा बहाली गन ाु सवकन्त्ि। अनमाननत कु ूल १९ लाि बराबरको क्षनत भएको ि।

न्त्जत बहाददर राना नु कपा माओवादी के ेन्द्रः देशको ब्यवस्था र संनबिान मानथ प्रहार भएको ि। पाटी कायाालय पूण ाक्षनत भएको ि। पनः ु प्रयोग गन ासवकन अवस्था िे ैन। अनमाननत कु ूल १.१७ करोडको क्षनत भएको ि। आन्दोलनले पररवतना माग गरेको ि तर दोर्ीलाई कारवाही नगरी हाँदु ैन। हर् ानबिम िड्का अध्यक्ष नउवा सितः ु कायाालयमा आगलानग भई ि कररव ५/६ लाखको क्षनत भएको ि। भदौ २३ र २४ गतेको ध्वंस वकन भयो? आगामी ददनमा यस्ता अकल्पननय घटना दोहररन नददन गन्त्भर अध्ययन आवश्यक रहेको ि। २३ र २४ गतेको घटना लाई दई पाटामा हु ेन पदाि। व्यवसावयक वातावरण नबग्राु को िे ववश्वासको वातावरण बनाउन सवकएन भन जनशन्त्ि पलायन रोक्न सवके न अवस्था िे ैन। वडा नं. ९ वडा अध्यक्षः वडा कायालिय पूण ाक्षनत भएको ि। दैननक काम कायवााही नगरपानलका कायाालयबाट संचानलत

ि।

न्त्िमलाल देवकोटा ११ न. वडा:ं आन्दोलनका ववनभन्त् न पाटालाई फरक दृन्ष् टकोणले हेन पने अवस्था ि। स्थावय्वलाई प्राथनमकता ाु ददन ननष्पक्ष अनसन्त्िान आवश्यक ि। ु

६ न वडा कायालां यः कायाालय पूणा क्षनत भएको अवस्था ि आन्दोलनलाई फरक दृवष्टकोणबाट हेररन आवश्यक ि। ु दोर्ीलाई कडा काननी कारवाही हु न आवश्यक ि। ु

२ नं. वडा कायालाय: कायाालयका २ वटा कोठा पूण ाक्षनत भएको ि। कायाालयमा क्षनत पर् या ु उनहरु न्त्वनजानका मान्त्ि े ेनै रहेका िन। ् १० वडा कायाला य: नयााँ भवन जलेर नष्ट भएको ि। अनभलेिहरु जलेर नस्ट भएको ि। सभाहल, अध्यक्षको कायका क्ष जलेको ि, पूरा नो भवनबाट काम गररररहेको ि। काम गने वातावरण िैन, सरक्षा ि ु ैन। सरकारका माननसहरुलेनै िम्कीको भार् ा बोनलरहेको अवस्थामा देश कसको हो भन्त् ने प्रश्न पनन उठेको ि।

१ न वडा कायालां यः आन्त्दोलनमा घूसपैठ भई ब्यन्त्ि केन्त्द्रीत आिमण भएको अवस्था ि व्यवसायीहरु आतंवकत िन। ् सरकार अनभभावकको भनमकामा दू ेन्त्िएको िैन। लटपाटमा सु ंलग्न ब्यन्त्िहरुलाई कारवाही नगन ा सरकारको हस्तक्षेप ि। वास्तववक आन्त्दोलनलाई आपरानिक व्यन्त्िहरुबाट दरुपयोग भएको ि। ु काननी राज्यमा कानु नी राजको महसु स हु नु पदाि। ु ववष्ण िड्का व्यवसाई उपु -सभापती नका से िेतः ु आयोगले राजनीनतक, आग्रह पूवााग्रह बाट बच्दै स्यको िोन्त्ज गरी ननष्पक्ष अनसन्त्िान गरी दु ेशलाई नयााँ ददशा ददन सफल होस। आयोगका अध्यक्षको ननष्पक्षतामा प्रश्न ि उहाले काम माफात ्यो आरोपलाई गलत साववत गन हा ु नु ि भन्त् ने े ववस्वास नलएको ि ु। भदौ २३ गतेको आन्त्दोलन ववशद्ध ु जन जी को आन्त्दोलन नथयो तर े २४ गतेको ववध्वंस ननयोन्त्जत प्रायोन्त्जत नथयो। २४ गते सितमा ु ११:३० बज मे ेरो ईराम न्त्स्थत घर नन्त्जक ३०-४० जना माननसहरु जम्मा भएका नथए। १२:४५ मा नकपा एमाले े न्त्जल्ला कायाालयमा स-सानो जमातले आगजनी गरेको नथयो। मोटर साईकलमा चढेर भीडमा भड्काउन केही माननसहरु प्रायोन्त्जत भीडले आगजनी गरेको अवस्था ि। १३:३०१४:०० बजको समयमा मे ेरो घरमा आगजनी भएको नथयो। यो आन्त्दोलन नभई अराजकता हो। यसको दीघकाालीन समािान गन ासिवकएन भन आज भन्त्दा भयावह हे नु अवस्था हे न्त्ि। दु ेशमा सरक्षा ु वववहन राज्य वववहन अवस्था नसजना ा भएको ि। पवहचान वववहन अवस्थाको नसजना ा भएको ि। यसको ननराकरण कानूनको राज र कानूनको सही र ननष्पक्ष प्रयोगबाट मार हन्त्ि। गु हमन्त्री ृ नै राजनीनतक दलका ववरुद्ध विव्यबान्त्ज गदै वहड्न सोभनीय ि ु ैन। राज्यका वैि ननकायहरुलाई आफ्नो काय ा गन ा स्वतन्त्र िोडी ददन हो भने मार पनन न्त्ये नतम शान्त्ती सु रक्षा कायम हु नु अवस्था े रहेको ि। लटु ेराहरु िलु ेआम िम्काउदै वहनडरहेका िन। आयोगल् े ननष्पक्ष िानववन गरी कानूनको राज कायम हन आवश्यक ि। अनु माननत ु ३५-४० लाि बराबरको क्षनत भएको ि। नागररकका सम्पन्त्त को क्षनतपूनता ददन आवश्यक ि। नागररक अनभभावक नबवहन भएको अवस्था ि। क्षनतपूनतकाो व्यवस्था हनु पदाि। जु न जीका नाममा अराजकता फे ैनलएको ि। व्यन्त्िगत

फाइदाको लानग अफवाह फैलाइएको ि। आन्दोलनकारी भन्दा समयको फाइदा उठाउन भड्काउन प्रववनिको प्रयोग भएको ि।

वडा अध्यक्ष वडा न ं ४ नबनपाः वहमाली पस्तकालयमा सञ्चानलत वडा कायाालय ध्वस्त भएको ि। वहमाली पु स्तकालय र रु ेडिस उप शाििाको कायाालय समेत आगजनी भएको अवस्था ि। कूलमणी देवकोटा अध्यक्ष नकपा एमाले े सितः ु घटनामा डर्यन्त्र तथा घूसपैठ भएको ि। आन्दोलनलाई फाइदा नलन प्रायोन्जत भीडले े नलएको ि। प्रायोन्जत पूवनानयोन्जत र हस्तक्षेपयि ध्वु ंस भयो। यो घटनाको िानववन गने आयोगको ववज्ञता के हो? ववश्वासयोग्य वातावरण कसरी कायम हन्त्ि। राज्यका ब्यवस्थाका अङ्गहरुमा ु नथ गन्म्भर प्रहार भएको ि। नपालको रावष्ट्रय अन्स्मतामा े नथ प्रहार भएको ि। नपाल प्रहरीलाई आफ्नो काम गन ाे वकन नददन े ? त्काल राहत कसरी गने व्यवस्था वकन नगने। माननसको साँिै डरमा बाँच्न परु ेको अवस्थामा राज्यनै पक्षपाती भएको अवस्था ि। असरक्षा ु , अव्यवस्थाको कहाली लाग्दो अवस्था नसजनाा भएको ि। मलु क सु ंकटतफा नै गएको ि राज्यनै पक्षपाती भएपनि हनु पे नः ध्वु ंस नै हो। राज्यनै आफ्नो भन्त् न अवस्था नभएको महसे स भएको ि। ु ६ जना नताको घर सम्पन्त्त आगजनी े गरेको अवस्था ि। प्रनतशोिको माननसकताबाट यो भयावह अवस्थाबाट बावहर ननन्स्कन सक्न न्स्थनते िैन। सम्हानलन पने अवस्थामा सु बै जना सह अन्स्त्वबाट मार सम्भव ि। पदम बाहादर शाही उबासु घ काणालाँ ी प्रदेशः भदौ २३ गतेको आन्दोलन जायज नथयो। मागहरु पनन जायज नथए। राजनीनतक माग नथएनन। ् आन्दोलनबाट दण्डहीनता मौलाएको ि। व्यवसायीहरु हतोत्साही भएका िन। रोजगारी र राजस्व ् सम्बन्त्िमा संकुचन आउन अवस्था रहे ेको ि। संस्थागत रुपमा सित उवासु ंघमा क्षनत भएको ि। ब्यन्त्िगत सम्पन्त्त ६ वटामा आगजनी भएको ि। वातावरण िनमल भएको ि। ु २४ गतेको घटनमा संलग्नहरु आपरानिक माननसहरु हन। ु यो वास्तव मा आन्दोलन नथएन। लगानीको वातावरण ननरुत्सावहत भएको ि प्रयक्ष वैदेन्शक लगानीको वातावरण पून ा रुपमा नष्ट भएको ि। २४ गतेको ध्वंसबाट ब्यवसाइक घरानाहरु प्रतानडत र असरन्क्षत िनु । मनोव् ैज्ञाननक क्षनत ठूलो भएको ि। देशको कन्न्फडेन्स कमजोर भएको ि। रव शाही नु कपा एमाले े कणाली प्रदेशः अवहलेको अवस्था सवैले आ-आफ्नो स्थानबाट सिार गन ाु आवश्यक ि। आवहलको नते ्वलृ े यो दण्डहीनतालाई मार प्रस्रय ददएको ि। गहमन्त्री नृ ै अराजक िन। आयोगका पदानिकारीहरु वायस ् िन ब्यन्त्िगत त् स पालु ेकाहरु आयोगमा गएका िन। थप वह् ंसाको वातावरण तयार गन ालागको हो े ? सरकार कसको हो सबैको होइन? सरकार अनभभावक

हनु पदैन ु ? आयोगको ननष्पक्षतामा ठूलो प्रश् न ि। तीनको योग्यतामा प्रश्न ि। सवस्ा वीकायताा न कायम है न नसकु ेको यो अवस्थामा आयोगबाट के ररपोटा आउि भन्त् न े पूवनानिाररत नै ि। ववश्व नीय कायबााट देशलाई थप संकटबाट बावहर ननकाल्न सबैसाँग सहकाय ार सहअन्स्त्व आवश्यक ि। राजनीनतक दललाई केही पनन होइनन भन्त् न् े माननसकताबाट लोकतन्त्रको जगनाा हन सक्दु ैन।

१२ नं. वडा अध्यक्षः शान्न्त सरक्षाको अवस्था अ्यन्त ु चनौतीु पूण ाि। आगो लगाउन संलग्नहरु अटो चालकहरु हन। ु ननवत्त राष्ट्रसृ ेवकहरु पनन संलग्न िन। सरकारको ववश्वास न् ै िैन। सरकारले कसैलाई राहत ददन होइन मान्त्िे उचालेर व्यवस्थाववरोि काय ागरी रहेको ि। संववविानको सपथ िाएका सरकारले बन्त्दक र भीड दु ेिाएर हामीलाई तसााउन मार ध्यान केन्न्द्रीत ि। रास्वपाका कायका तााहरु आज हामीलाई िम्की ददइरहेका िन। स्वा् नभमानी नपालीहरु अव वााँच्न नपाउने े ?

८ न वडाः ं वडा कायाालय र ब्यन्त्िगत सम्पन्त्त पनन क्षनत भएको ि। १ करोड ३६ लाि क्षनत भएको ि। ३४ लाि जानत मेरो ब्यन्त्िगत सम्पन्त्त क्षनत भएको ि। सरक्षाु ननकाय लाई स्वतन्त्र रुपमा काम गन ाददएन भन दे ेश गम्भीर गह यृ द्धमा जानु अवस्था ि। से रक्षाको अवस्था अ्यन्त गन्म्भर ि। ु बारम्बार िम्कीको सामना गन ापररररहेको ि। २४ गतेको सरक्षाु ननकायको लापरवाही गम्भीर मूल्याङ्कनको ववर्य बनको ि। सरकार गम्भीर िे ैन भीडबाट ननदेशत सरकार सबैको बनोस। मख्य न्त्यायानिविाको कायालाु यः

२ वटा गाडी जलेको िन। कायाालयको नससा फ ुटेको ि। ११४६००० को क्षनत भएको ि। ददनश भण्डारी नाे पी कायाला यः भइू तलाको प्राववनिक फाटाँसवहत कायाालय जलेर नष्ट भएको ि सभरा नष्ट भएको ि। सेवा प्रवाह गन ासवकएको िैन। बजटे िैन। कानूनी व्यवस्था िैन। ३ घण्टा जनत आगो लागाएको ि। १ करोड ६५ लाि को भवन ५० लाि ६५ हजार समेत कूल २६३००००० को क्षनत भएको ि। अपराििमा संलग्न सवैलाई कडा कारवाही होस। काय ागने वातावरण िैन। अन्त्ख्तयार अनसन्त्िान दु रुपयोग कायालाु यः

१३ लाि जनतको क्षनत भएको ि आगलानग भएको िैन। लेिा ननयन्त्रण कायालायः जनताका दैननक कायासाँग प्रयक्ष सम्बन्त्ि नभएको यो कायाालय समेत आगलानगबाट १७७ लाि क्षनत भएको ि।

मख्य मन्त्रीको कायाला ु यः लटपाट तथा तोडफोड भएको ि। मु ख्यमन्त्री कायाालय र मन्त्री आवासमा

क्षनत भएको अन्दाजी रु ु

६३०००।

भेरी बबई डाईभसनाः कम्पाउण्ड
बावहरबाट ढं ुगामढा। ु लक्षमी
प्रसाद वासकोटाः
न.पा. कायाालय नसवटहल लगायत स्थानमा आगजनी भएको ि। मघनाथ सापकोटाः े नससा
टुटफुट फननचार तोडफोड भएको ि ४००००० जनतको क्षनत भएको ि। ननलकण्ठ ढकाल उप मयर
नबनपाः े मेरो घरजलाइएको ि। सवै कपडा समेत जलाइएको ि। समाज ववनस्रङ्गिनलत ि। थेत्तरो ि
प्रिानमन्त्री अराजक िन। प्रनतशोिबाट ग्रनसत िन्। अव न् पाली भन्त् ने े अवस्था ििैन। सरकारमा गएका
माननसहरु पररचानलत हन। सवु ै संलग्नलाई कारवाही होस। न् पालको राविष्ट्रय िवी ननमााणमा े सवैको
ध्यान जान ु आबश्यक ि। एक्लै वहड्न नसक्न अवस्था िे ैन। शान्न्त सरक्षाको अवस्था ु दयनीय ि।

national confidence नगरेको अवस्था ि। देश ननराशामा ि।

नगर प्रमि मोहनमाया ढकालः ु नबरेन्द्रनगर नपा ५९१०००० जना बस्िन। सहर लाई ननमााणको ददशामा गएको यो अवस्थामा २४ गते भएको ववध्वंसा्मक घटनाले यो अनभयानलाई ठूलो ििोका भएको ि र ववकासको गनत अनत नै पिानड िकेनलएको ि। नगरपानलकाका सवै वडा कायाालय नगरपानलका भवन अनभलेि सािन स्रोत सवैमा क्षनत भएको ि। ववकासको गनतमा ििेक लागको ि से रन्क्षत सहर ननमााणमा ु ददएको योगदानले आज हामी र हाम्रो पररवारलाई पनः एकपटक दोका ददएको ि। ननमााणको गनत ु रोवकएको ि। जन जी भन्त् ने े यो पस्ता ननमााणको बािक हो ु इन हन सक्दु ैन। यसमा पररचानलत ब्यन्ति समूहहरु संलग्न िन। ् पूव ान्यायानिसहरु समेतले आन्दोलनमा ववर् भने काम गरेका िन। ् ववध्वंसको यो ताण्डवलाई सणनडत गरेमार पूण ाशान्न्त सम्भव ि। गैती बल्चा लगे र घर तोडफोड े गरेका िन। म् ेरो घरमा आगजनी गरररएको ि। सनमनतले ननष्पक्ष ििनववन गरोस। पीनडतले न्याय पाउन वातावरण ननमााणमा आयोगले े भनमका िू ेलोस। प्रनतसोिको भावनाल् े देशलाई गनत ददन सवकदैन भन्त् न सबे ैले मनन गरुन। राज्य अनभभावक बनोस्। लोक् तन्त्रको उपयोग सबैले गन ा आवश्यक ि लोकतन्त्रको ववकल्प उन्नत लोकतन्त्र नै हो। राज्य सवैको कुरा सन्ने र ववबु क सम्मत े ननणया गने अनभभावक बनोस। प्रनतसोिको गत ाबाट ननस्कन सकोस। ्

३१ सदस्य नबपी भण्डारी दण्डहीनताको अन्त्ॣय तथा क्षनतपूनतकाो सम्बन्त्िमा ररपोटामा गम्भीरताका साथ अध्ययन गरी सामेल गररन ि ननष्पक्षता कायम गररने ि। सहभागीहरुबाट उठे ेका सरोकारका ववर्यलाई कायाादेशको अिीनमा रही पूण ापालना गररन ि। े

७.६. सदु रपन्श्च ु म प्रदेश   सदु र पन्श्चम प्रदु ेश अन्तगता कैलाली र कञ्चनपर

न्तजल्लाको अनु गमन गररएको नथयो। ु

७.६.१. कञ्चनपरः ु नमनत: २०८२।०७।११ गते कञ्चनपर न्तजल्लामा क्षनत भएका सु ंरचनाहरुको स्थलगत ननरीक्षणपनि सरोकारवालासाँग गररएको अन्तवाि या बाट प्राप् त रायः सवसाािारण टेलररङ गने सरुेन्दर न्शलाािः मेरो व्यवसाय मा ठूलो क्षनत भएको ि। न्यू रोयल टेलररङ िाण्ड नामको होन्तजयारी उद्योग सञ् चालन गदै आई रहेको िु। २४ गते मेरो सवै तयारी लगा कच्चा कपडा मु ेनसन आदद जलाई नष्ट पारी ददएका िन। राज्यल् े के कसरी क्षनतपूनत ाददन्त्ि। सामान्य काम गने माननसलाई अब कसरी काम गने र जीनबका चलाउन भन्त् ने े ठूलो प्रश् न भएको ि। मेलौली होन्तजयारी उद्योग हो कररव ४० लाि जनतको क्षनत भएको ि। सरकारी ववकल कायाला यः   फननचार र इलेन्त्क्िक सामानहरु जलेर नष्ट भएको ि। केही बाहेक नमनसल फायलहरु सरन्क्षत ु रहेका िन। ृ नतलक प्रसाद ररजाल पनवासाु नगरपानलकाः गाडी फायल भवन सवै जलेका िन साढ् े पााँच करोड जनत क्षनत भएको ि। िुट्टै रहेको यौटा हलबाट सेवा प्रवाहको काम भई रहेको ि।

भीमदत्त नगरपानलका क्षनत भएको ि ररपोटा भएको ि, दैननक िम्की ददन कामहरु भएका िने। ृ

घरेल तथा साना उद्योग कायालाु   यः   दईवटा उद्योगमा क्षनत भएको ि।
सो को वववरण पठाु   इसवकएको ि।   बदकोट नगरपानलका प्रे
मिः ु
२३ गतेको र २४ गतेको आन्दोलन फरकफरक हन। ु २३ गतेको आन्दोलन प्रमि ु ३ मागमा सीनमत नथयो। भ्रष्टाचारको ननयन्त्रण, सामान्तजक सञ् जालमानथको प्रनतबन्त्ि फुकुवा र प्रदेश संरचनामा भएको

महंगोपनाको ववरुद्धमा भएको नथयो। सो आन्दोलनमा हामी जस्ता राजनीनतक प्रनतनननिहरुले पनन पटकपटक उठाएकै ववर्य हन। ु २३ गते के कसो भयो सबैले देिेकै ववर्य हो। २४ गते संसद भवन, सबोच्च अदालत नसाँहदरवार, राष्ट्रपनतको कायाालय समत जलाउँदा ती बन्दकहरु कु हााँ नथए नपाली जनताले े प्रश् न गरर रहेका िन। सहादत भएका सम्प् ूणप्रानत श्रद्दा व्यि गन ाचाहन्त्ि। अपरािी र आन्दोलनकारी को हन िु ुत्याउन पिा। मु ेरो घर जलाइएको ि। राप्रपाका कायका ताहरु र रास्वपा र माओवादीका कायकाताहरु समेत भई मेरो घरमा रहेका वकताव कापी गरगहना लवटए ु प्रशासन ले टुलटु ुल हरु ेरे बस्यो। ६;३० बज मे ेरो घरमा आगलानग भयो। यो आन्दोलन नथएन यो त पूण ाआपरानिक काय ाहो।

<u>७.६.२. कैलाली:</u> नमनत: २०८२। ०७। ११ गते कैलाली न्त्जल्लामा क्षनत भएका संरचनाहरुको स्थलगत ननरीक्षणपनि सरोकारवालासाँग गररएको अन्तविा या बाट प्राप् त रायः ववनभन्न स्थानीय ननकायका अनिकारीहरुः स्थानीय ननकायका कायाला यहरु, वडा कायाला यहरु सेवा केन्द्रहरुमा आगजनी तोडफोड भएको ि लवटएको ि। नबहान कररव ु ९;०० बजदे ेन्त्ि पटकपटक आएका प्रदशनाकारीहरुले चोरी लटपाट र ु आगजनी गरेक िन, ् रास्वपाका कायकाताहरु घोवर्तरुपमै आगजनन तोडफोडमा संलग्न देन्त्िएका िन। ् िासगरी काग्रस े एमालेले प्रनतननिव गने पानलकाहरुमा क्षनत पयााइएको ु ि। जानवक वटकापरु , भजनी जस्ता पानलकाहरुमा िास क्षनत िैन। माओवादीका कायकाताहरु समेत आगजनीमा संलग्न िन। आगजनी तथा ल् टपाटबाट भएको क्षनतको वववरण स्थानीय प्रशासन तथा सु ंघ्ीय मानमला मान्त्रालयमा पठाई सवकएको ि। प्रहरीबाट मचु ल्का समु ेत भई सकेको ि। कनतपय पानलकाहरुको शहरी ववकास शािाबाट क्षनतको यकीन वववरण ननकाल्न काम समे ेत भएको ि। अन्य ननकायको समेत शरु ु भएको ि। २३ गते काठमाडौंमा भएको आन्दोलनको कारण पानलकाहरुमा समेत तोडफोड भयो। कायाालयमा कमचाारीहरु काम गरररहेकै अवस्थामा एक्कासी आगजनी गरेकोले कमाचारीहरु समेत बल्लबल्ल बााँच्न सकेका नथए।

िेडयननयन अध्यक्षः ु कमचाारीलाई कावााही र तीनको कामको मूल्याङ्कन गने देशको कानून ि कमााचारीहरु सबै चोर हन ु भन्त् न भावना के ुनै अथमाा पनन ठीक होइन। कायाालयमा क्वाटरमा वस्न कमचाे ारीहरुको सवै न्त्चज जलेको ि तीनको बासको समेत व्यवस्था िेन। कमााचारीहरुलाई ननरीह बनाएर राज्यको सेवा प्रवाह ठीक हनु होे इन। कमााचारीहरु समेत यो देशका नागररक हरु हन। सु ेवा

प्रवाहमा लागका े कमचाारीहरुलाई आिमण गदाा समेत कुनै सरक्षा ननकायको सहयोग पाईएन। दमकललु े राम्रो काम गन ासकेन पररचानलत भएन। राजनैनतक आन्दोलनको टागेटमा सरकारी कायाालयहरु पन सबा ु ैका लानग गलत अभ्यास हो। यसले द्वन्दलाई ननराकरण गदैन। यसले त िराव नन्तजर मार प्रस्तत ु गयो। अको आन्दोलन हाँदा घरघर टागेट हु न सक्िनु । आज जसल् े आगजनीको अगवाई गरु े नतनीहरु समेत सरन्क्षत हु न सु क्दैननन। ् टेक राज पनरु श्रे ेष्तेदार न्तजल्ला अदालतः अदालत ननमिाको न्यायको मन्न्दर हो। यो कु ुनै ववकासे कायाालय होइन। अदालत राज्यको समत े होइन यो त जनताको आस्थाको केन्द्र हो। अदालतमा आगजनी गन आन्दोलन होईन ाु इनतहासले यसको िराव मूल्याङकन गनेि। अदालतमा जवहले पनन यौटा पक्ष न्तजत्न र अको पक्ष हाने ने हो। ै ्यसैले कानूनी हारको िोस अदालतमा आगजनी गरेर साम्य हाँदु ैन। आगजनीमा कुनै समय सरकारमा रहेकै पाटीका न्त्चनजाने का माननसहरु से ंलग्न िन। यो द् ेशद्रोह हो। अदालतको क्षनतको ववरण आफ्नो च्यानलबाट पठाई सवकएको ि। यहााँ समेत प्रस्तत गरेरएको ि। ु ३:३० बजनतर े कारागार बाट कैदीहरु भागपनि अदालतमा आगजनी गररएको ि। े २००७ साल देन्त्िका सक्कल नमनसल जलेका िन। कम्पप्य् टरहरु चोररएका िनु । आन्दोलन र आपराि लाई फरक दृवष्टकोण ् बाट हेररन पदाि। ु कारागार प्रमिः ु कारागारबाट कैदी र थनु वाहरु बु ले का ु कररव ७ बजनतर वावहर ठे ूलो भीड आई आगजनी गने ढं ुगामढा गने काय ाु गन ाथालेपनिनभर समेत नाराबाजी गन ालाग रवव लानमिाने वावहर जान हे नु हामी े वकन जान नहनु भन्दे ै िोनसत हनु लाग। न्तजल्ला प्रहरी कायाालयमा समे ेत ठूलो समूहले आगजनी तोडफोड गने काय ा गरररहेको हाँदा ु थप सरक्षाकमी ु समेत आउन सक्न े अवस्थसा नथएन। काठमाडौंमा जल बाट के ैदी थनु वा भागु को भन्त् ने े सूचना वटनभ लगायतमा फैनलएको नथयो। रवव लानमिान जे ल वटडे ेर भागपनि अन्त्य जे लका के ैदी थनु वाहरु समु ेत भाग्न भगाउन थानलयो। ६६७ जना भागका िने । जस मध्य ् ४०९ जना पनः आु इसकेका िन। ् ४५ लाि जनत क्षनत भएको ि। यातायात कायाला यः

Online नसस्टम जलेको िैन। हामी कायाालयमा काम गरररहेकै अवस्थामा बावहर बाट आगजनी गररयो। कमााचारी र सेवाग्राहीका समेत मोसाहरु जलेका िन। राज्य वववहनता ि। अवहल् े पनन जन े न्तज को नाममा थकााउन िन्त्म्क ददने का े यहारु गरर रहेका िन। स् ंरक्षण िैन सरक्षा िु ैन। अन्तररक राजश्व कायाला यः

कररव ३;४५ बजनतर आगजनी गरे े क्राटरमा रहेका बालबच्चाहरुमानथ रहेकै अवस्थामा आगजनी गररयो। सेवाप्रवाह प्रभाववत बनको ि। े

िड्ग जोशी मानवअनिकारकमीः

२४ गतेको आन्दोलन आन्दोलन नथएन यसलाई दई प्रमु ि आिारमा हु ेररन पिा। पवहलो राज्यको ु शन्त्िको सीमा र नागररक अनिकारको सीमा यी दई पक्षहरुलाई ििाड्दा हु नु के ुन पनन अनै सन्त्ििान ु पूण ाहन सक्दु ैन। राज्यबाट गदठत कुनै पनन आयोगले स्य ननरुपण गने जााँगर देििाएका िैनन। देशलाई ठीक ददशा ददन यो आयोगले स्पष्ट ददशा ननदेश गन ासक्न पदाि। यो टालटु ुले वकनसमले सबै कुरा वन्तजदु ैन। अध्ययनको नबनि भएन। सराकरवालाहरु बोल्न सक्न अवस्था िे ैन। मानव अनिकार एलाइन्त्सले पनन रावष्ट्रय मानव अनिकार आयोगसाँग नमलेर काय ागदैि। रावष्ट्रय सभा सदस्य नारायण दत्त भट्टः देशले अक्लपनीय क्षनत भोग्न पयो यो आफु ैमा अनत दःिद क्षण हो। राज्यका सवु ै ननकायहरु कुन ै न कुनै रुपले सेवा प्रवाहमा कमजोर सावबत भए। मेरो घर समेत टागेट भयो। हामी २३ गते पनन रावष्ट्रय सभाको सनमनतमा बैठकमा सशासन सम्बन्त्िी िलफल मु ै नथयौ। हामी संसद भवन मै रहेको अवस्थामा बावहरबाट आगजनी गने काम गररयो। प्रनतसोिको भावनाले देशलाई वहत गदैन सबैको हातेमालो गररयो भन मार हामीले े देशलाई अगानड लैजान सक्िौ। आज देश डराई रहेको ि ७२ सालको भकम्पपनि ऋण अनु दान गरु ेर पनः बना ु इएको नसाँहदरवार जलाइएको ि। राजनैनतक दलका कायाला यहरु जलाइएको ि। व्यापाररक प्रनतष्ठान जलाइएको ि। यो त नपाली भन्न समे त े नसहाउनु काय ाे भयो। २३ र २४ गतेको घटना लाई फरकफरक दृवष्टकोण बाट हेररन पदाि। ु आपरानिक कायको सही अनसन्त्िान होसु । आयोगलाई द ेशलाई ददशा ननदेश गने आभतपू ूव ाअवसर प्राप् त भएको ि यसलाई सदपयोग गरोसु । ्

७.७. स्थलगत अनगमनुका िममा सहभागीहरुले राििका िारणाको ननचोड

भाद्र २३ र २४ गतेको प्रदशकाो िममा प्रदेशगत प्रनतननन्ि हनु गरी िे ेरै क्षनत भएका १३ वटा न्त्जल्लाहरुमा आयोगका अध्यक्ष र सदस्यहरुको नते ृवमा भएको अवलोकन् , अन्तविा या र िलफल कायिमहरुमा ववनभन्त् न व्यन्त्िहरुले राििका िारणा र ववर्यवस्तको ननष्कर् ा ु ननम्न बमोन्त्जम रहेको ि।

- आयोगको तफाबाट अध्यक्ष र सदस्यको नते ृवमा भएको अवलोकन् , अन्तविा या र िलफल कायिममा उपन्त्स्थनतको सन्त्दभलााई नलएर स्थानीयबासीहरु तथा सरोकारवालाहरुले िसी ु

प्रकट गरेका नथए। तर ति कायिममा उपन्स्थत अनिकांश व्यन्त्िहरु प्रदशना को िममा भएको भौनतक क्षनत र सरक्षाको अभावका ववर्यउपर न्त्चन्त्त् तु त एवं आिोन्त्शत नथए।

- केही न्त्जल्लाहरुका जनप्रनतननि एवं स्थानीयबासीहरु र प्रशासननक अनिकारीहरुले सरक्षा ु ननकायहरुबीच अपेन्त्क्षतरुपमा समन्त्वय हन नसकी सु रक्षाको ु गन्त्भर समस्य सजना भएको ृ भन्त् ने गनासो प्रकट गनु भयो। गा ु नासो ववशु गरी ने पाली से ेना र केही स्थानहरुमा सशस्त्र प्रहरी बलबाट अपेन्त्क्षत सहयोग नभएको भन्त् ने नथयो।
- राजनीनतक दल समथका व्यन्त्िहरु र जनप्रनतननिहरुले घटनाको दोर्ीका सम्बन्त्िमा केही ननन्त्श्च त पाटीका कायाकताहा रुलाई आरोप लगाएका नथए।
- भाद्र २३ र २४ गतेको घटनाको सम्बन्त्िमा ववनभन्त् न व्यन्त्िहरुको िुट्टािुटै िारण रहेको नथयो। आमरुपमा बन्त्झए जस्तु ै भाद्र २३ गतेको घटना घट्नमा त्काल न्त्जम्मु ेवारीमा रहेका पदानिकारीहरुको कमजोर व्यवस्थापन, आन्त्दोलनप्रनतको नजर अन्त्दाजका साथै ववशर् गरी े काठमाडौंमा शान्त्न्त्तपूण ाजन्त्जी प्रदशना े मा गलत मनसाय राििेका व्यन्त्िहरुको घसपु ेठ भएको भन्त् ने ििारणा प्रकट भएको नथयो।
- सबै न्त्जल्लाहरुमा सरक्षा ननकायु , प्रशासन(प्रमि न्त्जल्ला अनिकारीहरु) को मनोवल नगरु ेको कारणले दैननक प्रशासन र शान्त्न्त्त सरक्षालाई ु सामान्त्यीकरणतफा लग् दै मजबत ु सरक्षा ु व्यवस्थापनको माध्यमद्वारा भववष् यमा यस्ता घटना दोहोररन नददन सरक्षा ु ननकाय र प्रशासनको मनोवल उच्च बनाउनपने माग रहु ेको नथयो।
- भ्रमण गररएका सबै न्त्जल्लाहरुमा उपन्त्स्थत भएका राजनीनतक दल सम्बद्ध व्यन्त्िहरु, जनप्रनतननि, स्थानीयबासीहरु, न्त्जयनजड ये वाका प्रनतननिहरु लगायत सरोकारवाला सबु ैजनाले भाद्र २४ गतेको प्रदशनाको िममा न्त्चनजाने का े व्यन्त्िहरुले व्यन्त्िगत एवं सांगठननक रिसइबीका कारणले पेिोल, रसायननक पदाथ ा आददको प्रयोग गरी घरसम्पनत जलाउने, लटपाट गनेु , िन्त्म्क ददन जस्ता अपरानिक वियाके लापहरु गरेको, सरक्षा ननकायहरुलु े ्यस्ता व्यन्त्िहरुलाई हालसम्म पनन कारवाहीको दायरामा नल्याएकोले भववष् यमा अपरानिक वियाकलापहरुमा बढोत्तरी हनु आशे ंका व्यि गदै त्काल कानूनी कारवाहीको दायरमा ल्याउन सम्बद्ध ननकाय समक्ष पहल गरिददन समेत माग गरेको नथए।
- न्त्जल्लान्त्स्थत राविष्ट्रय अनसन्त्िान कायाालयहरुलु े समयमानै सूचनाको प्रवाह गन ानसकेकोले ििरै क्षनत व्यहोन परा ु ेको गनासो समु ेत रािििेका नथए।

- केही अनभयन्ताहरुले सामान्तजक सञ् जालमाफात गलत र भ्रामक सूचना प्रसार गरेको कारणबाट ववशर्गरी भाद्र े २४ गते सावजाननक ननकाय र व्यन्त्िगत सम्पन्त्तमा व्यापकरुपमा क्षनत हन पु गु को भन्त् ने े सहभागीहरुले िारणा व्यि गरेका नथए।
- भौनतक क्षनतको मूल्याङ्कन गरी राज्यद्वारा क्षनतपनतकाु ो व्यवस्था गनपने ाु माग समेत सहभागीहरुले राििेका नथए।
- आयोगका पदानिकारीहरु समक्ष आयोगले भाद्र २३ र २४ गतेको घटनाको सन्त्दभमा ा ननष्पक्ष तवरबाट िानववन गरी जोसकु ै भएपनन दोर्ी उपर कारवाही गन ामाग गरेका नथए। केही सहभागीहरुले आयोगको गठन र यसको कायसाम्पादनको ववर्यलाई नलएर शंका समेत व्यि गरेका नथए।
- समग्रमा भववष् यमा यस्ता वकनसमका घटना दोहोररन नददन आयोगबाट वस्तननष्ठ आिारु मा संलग् न तथ्य/प्रमाणको ववश् लेर्ण गरी सझाव प्रु वर्त गने अपे ेक्षा समेत राििेका नथए।

स्थलगत अनगमनको िममा नलइएका कु ेही तन्त्स्वरहरु

सरोकारवालासँग छलफल कार्यक्रम

पररच्िेद-८ : आयोगबाट भएका पराचार तथा ववनभन्न ननकायहरुबाट प्राप्त जवाफ वववरण

नपाले सरकार मन्त्त्रपरर्दले जाँचबझु आयोग ऐन, २०२६ को दफा ३ को उपदफा (२) ले ददएको अनिकार प्रयोग गरी नपालको राष्ट्रवहत, सशासनु तथा भ्रष् टाचार ननयन्त्रण लगायतका माग रािी न्त्जयनजडे (Gen-Z) यवा पस्ताद्धारा २०८२ भाद्र २३ र २४ गतेको प्रदशना का िममा भएका मानवीय तथा भौनतक क्षनतको यथाथा िानववन गरी प्रनतवदने पेश गना जाँचबझु आयोगको गठन भएको हो। आयोगलाई ददइएको कायाादेश अनसारु ववनभन्न ननकायबाट प्रदशना का िममा भएका मानवीय तथा भौनतक क्षनत लगायत सरक्षा ननकायसाँग सम्बन्त्न्त्ित वववरण माग गन ापने भएकाले सोही बमोन्त्जम ववनभन्त् न ननकायमा 270 वटा परहरु प्रवर्त गररएको नथयो।ती परहरु मध्ये ननयनमत काया संचालनसाँग सम्बन्त्न्त्ित, ववनभन्न ननणया हरु कायाान्त्वयनका परहरु, जानकारी सम्बन्त्िी परहरु, गनासो/उजु री तथा जाहेरी परहरु लगायतका परहरु बाहेक सम्बद्ध ननकायहरुलाई 199 वटा पर माफात ववरण माग गररएको नथयो। माग भएको मध्ये १६४ वटा परको जवाफ प्राप् त भएकोमा 35 वटा परहरुको जवाफ प्राप् त भएन र बाँकी परहरुको जवाफ तथा ववरण प्राप्त भई प्रनतवदनमा समावशे गररएको ि। साथै, पराचारको पूणा ववरण अनसु ूची (१०) मा समावशे ि।

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

पररच्िेद-९ : सरकारी ननकाय, परर्द तथा सनमनतका ननणया हरु

९.१. प्रिानमन्त्री तथा मन्त्त्रपरर्दको ननणया हरु

नमनत २०८२/०५/२३ गते न्त्जयनजड पे स्ताद्धारा गररएको सामान्त्जक सञ्जालमा रोक साथु ै भ्रष् टाचार ववरोिी आन्त्दोलनको समयमा नमनत २०८२/०५/२३ मा मन्त्त्रपरर्दले देहायबमोन्त्जमका दई वटा ु ननणया गरेको रहेि।

- कृर्ी मन्त्रालयका प्राववनिक सहसन्त्चवको बढुवा गरी अवकाश ददने,

- नपाल े प्रहरी प्रिान कायाालय, मानवस्रोत ववकास ववभागमा कायरा त प्रहरी अनतररि महाननरीक्षक श्री दानबहादर काकीलाई काठमाण्डौ उप्यका प्रहरी कायाालय रानीपोिरीमा ु सरुवा गने।

९.२. रान्ष्ि य सरक्षा पररर्द्का ननणया ुहरु

नमनत २०८२ साल भाद्र २३ गते सोमबारको ददन नपालको से ंववविानको भाग २८ को ििारा २६६ को उपिारा (१) अनसार रावष्ट्रय सु रक्षा पररर्द्को ु ३९ औ बैठक बसी देहाय बमोन्जम ननणया गरेको रहेि।

- मलु कको सु रक्षाका वतमा ु ान अवस्थाको बारेमा समीक्षा गरययो। ववद्यमान सरक्षा चु नौतीलाई ु सम्बोिन गरी मलु कमा शान्न्त सु रक्षा र अमनचयन कायम गन ा ु सबै सरक्षा ननकायलाई ु प्रभावकारी र समन्त्वयात्मक रुपमा पररचालन गने।
- सैननक ऐन, २०६३ को दफा १३३ को उपदफा (२) को व्यवस्था बमोन्जम नपाली े सेनालाई आ.व.०८२/०८३ को लानग आवश्यक रहेका पररन्त्शष्ट क मा उन्ल्लन्त्ित हातहनतयार, िररजाना तथा अन्त्य सैन्त्य सर सामग्रीहरु िररद गन ानीनतगत स्वीकृनतका लानग नपाल सरकार े ,मन्त्त्रपररर्द् समक्ष नसफाररस गने।

रावष्ट्रय सरक्षा ु पररर्द्को आठौ वाववर्क प्रनतवदनको े मस्यौदामा िलफल गरययो। साथै, उि मस्यौदालाई केही संशोिनसवहत स्वीकृत गरी नपालको े संवविानको भाग २८ को ििारा २६६ को उपिारा (३) बमोन्जम सम्माननीय राष्ट्रपनतज्यू समक्ष पेश गने ननणया गरययो।

९.३. केन्त्द्रीय सरक्षा सनमनतका ननणया ुहरु

यस आयोगबाट नमनत २०८२ साल भाद्र २० देन्ि २५ गतेसम्म केन्त्द्रीय सरक्षा सनमनतको बु ैठकको ननणयाहरु माग गररएकोमा गह मन्त्त्रालयबाट प्र ृ वर्त परमा दे ेहायबमोन्जमको व्यहोरा उल्लेि भएको

- नमनत २०८२ साल भाद्र २२ मा मार केन्त्द्रीय सरक्षा सनमनतको बु ैठक बसेको तर सो बैठकबाट कुनै नलन्ित ननणया अनभलेिबद्ध भएको नदेन्िएको भनी उपन्त्स्थनत मार पठाइएको।

९.४. न्त्जल्ला सरक्षा सनमनतका ुननणया हरू

ववनभन्न न्त्जल्लाबाट प्राप्त भएका न्त्जल्ला सरक्षा सनमनतका ननणया ु हरु यस आयोगबाट भाद्र २३ र २४ गते देशैभरीका सबै न्त्जल्लामा न्त्जयनजड प्रदाशनको दौरान भएका े न्त्जल्ला सरक्षा सनमनतको बु ैठकका ननणयाहरु माग गरेरएको नथयो। केही न्त्जल्लाहरुबाट घटना वववरण कागज उपलब्ि भएको नथयो भन के ेही न्त्जल्लाहरुबाट न्त्जल्ला सरक्षा सनमनतका ननणया ु हरुसमेत प्राप्त भएको नथयो। तलना्मक रुपमा ि ु ेरै प्रभाव परेका न्त्जल्लाका न्त्जल्ला सरक्षा सनमनतका ननणया ु हरुलाई देहायहरु बमोन्त्जम उल्लेि गरी ववश्लर्ण गरेरएको ि। े कोशी प्रदेश न्त्जल्ला प्रशासन कायाला य मोरङ

<u>२०८२/५/२३ का ननणया हरु</u>

1. यस अन्घ न्त्जल्ला सरक्षा ु सनमनतले गरेका ननणया हरु एवं कायाान्त्वयनको अवस्था वारे बैठकमा िलफल/समीक्षा भयो, कायसा म्पादन प्रभावकारी भएको पाइयो।
2. फेसबक ु लगायतका सामान्त्जक सञ्जाल मानथ लगाइएको प्रनतवन्त्ि, भ्रष् टाचार, बनथनतको े ववरोिमा न्त्जयनजड पे स्ताद्वारा आह्वान गरेरएको शान्त्न्तपु ूण ाववरोिका कायिमलाई मध्यनजर राि ी न्त्जल्लामा कुनैपनन वकनसमको अवान्त्ि्ित/गैरकानूनी गनतववनि हन नददन सबु ै सरक्षा ु ननकायले समन्त्वया्मक रुपमा सक्ष्म ननगरानी गरी शान्त्न्त सु व्यवस्था कायम राख्न प्रभावकारी ु काय ा सम्पादन गने।
3. ववपद् को समयमा उद्धार, राहत, सहजीकरण लगायतका वियाकलापको व्यावहारिक अभ्यास कायिम आउँदो २०८२ असोज १ गते ववहान ८:०० बज नसे ंनिया ि ोलामा सवै सरक्षा ु ननकायले समन्त्वय गरी सञ्चालन गने।
4. हालसम्म न्त्जल्लाको शान्त्न्त सरक्षाको अवस्था सामान्त्य रहु ेको ववश्लर्ण गरेरयो। े

<u>२०८२/५/२४ का ननणया हरु</u>

1. यस अन्घ न्त्जल्ला सरक्षा सनमनतलु े गरेका ननणयाहरु एवं कायाान्त्वयनको अवस्था बारे बैठकमा िलफल / समीक्षा भयो, कायसा म्पादन प्रभाबकारी भएको पाइयो।
2. ववनभन्न समूह र पक्षहरुवाट आ-आफ्ना माग राि ी ववराटनगर महानगर लगायत न्त्जल्लाका ववनभन्न स्थानमा प्रदशना भएको र सो िममा वहंसा्मक गनतववनि लगायत हलदु ंगा वा अशान्त्न्त

हनसक्नु र सावजा े ननक शान्त्त सरक्षामा असर पन ा ु सक्न भएकोले े स्थानीय प्रशासन ऐन, २०२८ को दफा ६ (क) वमोन्त्जम देहायका स्थानहरुमा नमनत २०८२।०५।२४ गते ववहान ११:०० बजदे ेन्त्ि बले की ु १०:०० बजसम्मका लानग सवसा े ा िरण तथा सवारी सा िन आवतजावत बाहेक कुनै पनन वकनसमको सभा, जलु सु , भेला, िनाा जस्ता कायहारु गन ाननर्ि े गने।

देहाय

क) प्रदेश सभा पूवमाा नपाल राष्ट्र बैंके , पन्त्श्चममा कोशी अस्पताल चोक।

ि) मख्यमन्त्री कायाालय उत्तरमा रोडशु र् चोके , दन्त्क्षणमा जतवा चोक (कोभीड अस्पताल नन्त्जक)ु

ग) मख्यमन्त्री ननवास ु - उत्तरमा रोडशर् े, दन्त्क्षणमा नसचाई मन्त्रालय जान बाटो। े

घ) न्त्जल्ला प्रशासन कायाला य उत्तरमा शननहाट, दन्त्क्षणमा टेनलकम जान मोड पन्त्श्चममा गोल्ि ा आ े ि ा ा ँ अस्पताल।

ङ) ववराटनगर महानगरपानलका पूवमाा शननहाट चोक, उत्तरमा ववराटेश्वर मन्त्न्दर, दन्त्क्षणमा गोल्ि ाचोक।

च) प्रदेश प्रमि कायाालय पु ूवमाा नहर, पन्त्श्चममा कोशी राजमाग।ा

ि) प्रदेश प्रमि ननवासु- उत्तर मदननगर आवव, दन्त्क्षण मानगढ ि ानपानी े, पन्त्श्चममा नहर वरपरको ३०० नमटर क्षेर

ज) Integrated Check Post (ICP) को ३०० नमटर क्षेर।

३. हालसम्म न्त्जल्लाको शान्त्त सरक्षाको अवस्था सामान्त्य रहु ेको ववश्लर्ण गररयो। े

२०८२/५/२५ का ननणया हरु

1. यस अन्त्घ न्त्जल्ला सरक्षा सनमनतलु े गरेका ननणयाहरु एवं कायाान्त्वयनको अवस्था बारे बैठकमा िलफल / समीक्षा भयो, कायसा म्पादन प्रभावकारी भएको पाइयो।
2. ववनभन्न समूह र पक्षहरुबाट आ-आफ्ना माग राि ी ववराटनगर महानगर लगायत न्त्जल्लाका ववनभन्न स्थानमा प्रदशना भएको र सो िममा वहंसा्मक गनतववनि लगायत हलदु ंगा वा अशान्ती हनसक्नु र सावजा े ननक शान्त्त सरक्षामा असर पन ा ु सक्न भएकोले े स्थानीय प्रशासन ऐन,

२०२८ को दफा ६ (क) बमोन्त्जम नमनत २०८२।०५।२५ गते ददनको १७:०० बजदे ेिि ी नमनत २०८२/०५/२६ गते नबहान ६:०० बजसम्मका लानग अनत आवश्यक े सवारी सािन (दमकल, एम्बलु ेन्स, शववाहन, स्वास्थ्यकमी) आवतजावत बाहेक कुनै पनन वकनसमको सभा, जलु सु , भेला िनाा जस्ता कायहारु गन ानपाउन गरी मोरङ न्त्जल्लाभरी कफ्ये ू ा आदेश जारी गररएको, ि। यो आदेशको उल्लघंन गरी उल्लेन्त्ित कायहारु गरेको पाईएमा प्रचनलत कानून बमोन्त्जम कारवाही पररन व्यहोरा जानकारी गराईन्त्ि। े

न्त्जल्ला प्रशासन कायालाय िनकुटा

<u>२०८२/५/२३ का ननणया हरु</u>

1. न्त्जल्लाको हाल सम्मको शान्त्त सरक्षाको अवस्था समीक्षा गदाा सन्तो ु र्जनक रहेको महशस ु गररयो।
2. आ.व. २०८२/०८३ को ववन्त्शष्ट व्यन्त्िको सरक्षा योजना ु , प्रदेश पनः नामाङ्कन सु ंयि सु ंघर् ा सनमनतले गन ासक्न ववनभन्न कायाि मको सरक्षा योजना ु , होली पवकाो सरक्षा योजना ु , चाडपवका ो सरक्षा योजना ु , महत्वपूण ास्थानहरुको सरक्षा योजना ु , स्रोतसािनको अनन्त्चत दोहन ननयन्त्रण ु कायया ोजना, मेलापवकाो सरक्षा योजना र िानमका ु भेदभाव तथा िुवािुत ननयन्त्रण सम्बन्त्िी कायय ाोजना न्त्स्वकृत गररयो।
3. िनकुटा न्त्जल्लाको सबै स्थानीय तह समेवटन गरी उपलब्ि उपकरण सवहतको े QRT/IRT पररचालन २०८२ न्त्स्वकृत गररयो।
4. हाल ववद्यमान देशमा बढ्दै गइरहेको सरक्षा चु नौतीलाई मध्यनजर गरी सम्पु ूण ासरक्षा ु ननकायहरुले आ-आफ्नो सूचना संयरलाई अझ प्रभावकारी बनाई भए गरेका तथ्यगत कुराहरुलाई यथाशीघ्र प्रवाह गने र सरक्षा व्यवस्था भरपदो बनाउन आवश्यकता अनु सार ु त्काल पररचालन हनु गरी तयारी अवस्थाि मा रहन। े

<u>२०८२/५/२५ का ननणया हरु</u>

1. नमनत २०८२/०५/२३ गते काठमाडौ उप्यका लगायत देश भरका ववनभन्न स्थानहरुमा भएको न्त्जयनजडकोि प्रदशना पश्चात ् उपन्न पररन्त्स्थनत र न्त्जल्लाको शान्त्त सरक्षाको अवस्थाको ु ववश्लर्ण गदाा से ंभाववत हनसक्नु घटनालाई रोक्न नमनत े २०८२ भाद्र २५ गते बले की ु ५ बजे (१७.०० वज)े देन्त्ि २०८२ भाद्र २६ गते ववहान ६ वज सम्म अको आदे ेश नभएसम्म स्थानीय

प्रशासन ऐन, २०२८ को दफा ६(क) बमोन्जम िनकुटा न्जल्लाको िनकुटा नगरपानलकाका तपनसल बमोन्जमको स्थानमा लाग हु नु गरी कफ्ये ू आदा ेश जारी गने।

तपसीलः-

- उत्तरमा- कागते
- पूवामा- िननया वास
- पन्श्चममा- औद्योनगकग्राम
- दन्क्षणमा - चनलवनु

1. न्जल्लाको हाल सम्मको शान्न्त सरक्षाको अवस्था समीक्षा गदाा सन्तोर्जनक रहु ेको महशस ु गरर्यो।

२०८२/५/२६ का ननणया हरु

1. नमनत २०८२/०५/२३ गते काठमाडौ उप्यका लगायत देश भरका ववनभन्न स्थानहरुमा भएको न्जयनजडको प्रदे शना पश्चात उपन्न परर्रन्स्थनत र न्जल्लाको शान्न्त स् रक्षाको अवस्थाको ु ववश्लर्ण गदै े २०८२।०५।२६ गते ववहान ११ बज दे ेन्त्ि अको आदेश नभएसम्म स्थानीय प्रशासन ऐन, २०२८ को दफा ६ को उपदफा (३क) बमोन्जम िनकुटा न्जल्लाभर कुनै पनन प्रकारको भेला, जलु सु , प्रदशना, सभा, बैठक, घेराउ गन ानपाउन गरी ननर्् े िाज्ञा जारर गने। े
2. न्जल्लाको शान्न्त सरक्षाको अवस्थाको ववश्लु र्ण गदै से ंभाववत हनसक्नु घटनालाई रोक्न नमनत े २०८२ भाद्र २६ गते बले की ु ८ बज े (२०.०० बज) े देन्त्ि २०८२ भाद्र २७ गते ववहान ४ बज सम्म स्थानीय प्रशासन ऐने , २०२८ को दफा ६ (क) बमोन्जम िनकुटा न्जल्लाको िनकुटा नगरपानलकाका तपनसल बमोन्जमको स्थानमा लाग हु नु गरी कफ्ये ू आदा ेश जारी गने। तपसीलः-

- उत्तरमा- कागते
- पूवमाा- िननया बास
- पन्श्चममा- औद्योनगकग्राम
- दन्क्षणमा- चनलवनु

3. न्जल्लाको हाल सम्मको शान्न्त सरक्षाको अवस्था समीक्षा गदाा सु ंवदनन्शल रहे ेको महशस ु गरर्यो।

न्जल्ला प्रशासन कायालाय उदयपरु
<u>२०८२/५/२४ का ननणया हरु</u>

1. Gen-z को नमनत २०८२। ०५। २३ गतेको आन्दोलन शान्न्तपूवका रहेको भए तापनन नमनत २०८२। ०५। २४ गते ददउँसोबाट सरु भएको आन्दोलन तथा नाराजु लु स उश्रु ृङ्खिल बन्दै गएको। सरकारी कायाालयहरुमा समेत तोडफोड भएको, राजनीनतक दलका पाटी कायाालयहरु, जन प्रनतनननिहरुका घरहरुमा समेत आिमण, तोडफोड तथा आजगनी समेत हन थालु ेको। एकै पटक न्जल्ला सदरमकाम लगायत अन्य पानलका र शहरी क्षेरहरुमा ु शान्न्त सरक्षामा िलल पु ग्नु गनतववनि हे न थालु ेको। न्जल्लामा रहेका नपाल प्रहरी र े सशस्त्र प्रहरी बल नपालका ये ूननटहरुबाट मार न्स्थनत ननयन्त्रणमा नलन नसवकन दे ेन्त्िएको हाँदा थप ु क्षनत हन ु नददन र शान्न्त व्यवस्था ननयन्त्रणमा नलन त्काल आवश्यक भएकोले मद्दतकालानग नपाली से ेना, पशपनत प्रसाद गणलाई अनु रोि गने ननणया ु गररयो।
2. पशपनत प्रसाद गणको नु ते ृवमा नृ पाल प्रहरी र सशस्त्र प्रहरी बल न्जल्ला भर पररचालन हे नु े ननणया गररयो।
3. आवश्यकता अनसार न्जल्लामा ननशु नित क्षेरे , ननर्ििाज्ञा र कफ्ये ूको आदा ेश जारी गने ननणया गररयो।
4. सरक्षा काबााही गदाा न्यु ूनतम बलको प्रयोग गरी न्स्थनत ननयन्त्रणमा नलन ननणया े गररयो।

<u>२०८२/५/२५ का ननणया हरु</u>

1. Gen-z को नमनत २०८२। ०५। २४ गते भएको आन्दोलनका िममा यस न्जल्ला नभरका सरकारी कायाालयहरुमा तोडफोड भएको, नगरपानलकामा आगजनी भएको, पाटी कायाालहरुमा आगजनी भएको र जनप्रनतनननि तथा पूव ाजनप्रनतनननिका घरहरुमा तोडफोड र आगजनी भएको र यसबाट ठूली िन, भौनतक संरचना तथा मह्वपूण ाकागजातहरु समेतमा क्षनत पगु को मे ल्यांकन गररयो। ु
2. हाल न्जल्लाको शान्न्त सरक्षाको अवस्थाको मु ल्याकन गदाा न्जल्लामा शान्न्त सु व्यवस्था ु कायम गन ा देहायको क्षेरहरुमा कफ्यू ा लगाउन आवश्यक देन्त्िएकोले प्रमि ु न्जल्ला अनिकारीलाई कफ्यूको आदा ेश जारी गन ानसफाररस गने ननणया गररयो।

१.न्जल्ला सदरमकामु, नरयगा नगरपानलका क्षेरःु

- पूवमाा- नरयगा नगरपानलका वडा नु ं. १३, फूलजोर
- पन्श्चममा- नरयगा नगरपानलका वडा नु ं. ७, चहाडु े
- उत्तरमा- नरयगा नगरपानलका वडा नु ं. १०, चपन वरुवा पल ु
- दन्क्षणमा - नरयगा नगरपानलका वडा नु ं. ६, जलजले २.कटारी नगरपानलका क्षरे ः
- पूवमाा- कटारी नगरपानलका वडा नं. ५, डाङडुङ िोला पल ु
- पन्श्चममा कटारी नगरपानलका वडा नं. ४, ककुर िोला पल ु
- उत्तरमा कटारी नगरपानलका वडा नं. ४, मरुवा िोला पल ु
- दन्क्षणमा कटारी नगरपानलका वडा नं. ३, तारािोरी

३.चौदण्डीगढी नगरपानलका क्षेरः

- पूवमाा- चौदण्डीगढी नगरपानलका वडा नं. ४, बसाहा
- पन्श्चममा चौदण्डीगढी नगरपानलका वडा नं. ६, सात िोरे
- उत्तरमा चौदण्डीगढी नगरपानलका वडा नं. ८, ववरेन्द्र बजार
- दन्क्षणमा चौदण्डीगढी नगरपानलका वडा नं. ६, मदन भण्डारी हाइवे

1. न्जल्लामा शान्न्त सरक्षा र सु व्यवस्था कायम गन ाु राजनीनतक दल, नागररक समाज, बवद्धन्जवव ु, परकार र सरोकारवाला सबैमा अनरोि गने ननणयाु गररयो।
2. न्जल्लामा सरक्षा व्यवस्था कायम गन ाु नपाली से ेना, पशपनत प्रसाद गणको नु ते ृ्वमा न्जल्ला ृ प्रहरी र सशस्त्र प्रहरी बल नपाल ने ं.५ गण हे.क्वा. नरयगा उदयपु र पररचालन हु नु ननणयाे गररयो।
3. न्जल्लाको समग्र सरक्षा अवस्थाको सु क्ष्म मु ल्यांकन गरी न्जल्ला सु रक्षा कमाण्ड पोष्ट र ु JOC माफात सरक्षा व्यवस्था नमलाउनु ननणयाे गररयो।

<u>२०८२/५/२६ का ननणया हरु</u>

1. Gen-z को नमनत २०८२/०५/२४ गते भएको आन्दोलनको कारण न्जल्लाको शान्न्त सरक्षाको ु अवस्थाको मल्याङ्कन ु गदाा न्जल्लामा शान्न्त स-ु व्यवस्था कायम गन ा नमनत २०८२/०५/२६ गते नबहान ०६:०० बज े देन्ि साझ ०६:०० बजसम्म े उदयपर ु न्जल्लाभर लाग हु नु गरी प्रमे ि न्जल्ला अनिकारीलाई ननर्ु िाज्ञाको आदे ेश जारी गन ानसफाररस गने ननणया गररयो।
2. न्जल्लाको शान्न्त सरक्षाको अवस्थाको मु ल्यांकन गरी शान्न्त सु व्यवस्था कायम गन ाु नमनत २०८२/०५/२५ गते देहायको क्षेरहरुमा जारी गररएको कफ्यूको आदा ेशलाई आज नमनत

२०८२/०५/२६ गते साझ ०७:०० बज दे ेन्त्ि भोली ववहानको ०५:०० बज सम्म लागे ू हनु े गरी प्रमि न्त्जल्ला अनिकारीलाई पु नः कफ्यु ूको आदा ेश जारी गन ानसफाररस गने ननणया गररयो।

देहायः

- न्त्जल्ला सदरमका ु म, नरयगा नगर क्षेरु,

- पूवमाा- नरयगा नगरपानलका वडा नु ं. १३ फुलजोर
- पन्त्श्चममा - नरयगा नगरपानलका वडा नु ं. ७ चहाडु े
- उत्तरमा - नरयगा नगरपानलका ु वडा नं. १० चप्पन बरुवा पलु
- दन्त्क्षणमा - नरयगा नगरपानलका वडा नु ं. ६ जलजले

- कटारी नगरपानलका क्षेर

- पूवमाा- कटारी नगरपानलका वडा नं. ५ डाङडुङ िोला पलु
- पन्त्श्चममा कटारी नगरपानलका वडा नं. ४ ककुर िोला पलु
- उत्तरमा- कटारी नगरपानलका वडा नं. ४ मरुवा िोला पलु
- दन्त्क्षणमा कटारी नगरपानलका वडा नं. ३ ताराघारी

- चौदण्डीगढी नगरपानलका क्षेर

  - पूवमाा- चौदण्डीगढी नगरपानलका वडा नं. ४ बसाहा
  - पन्त्श्चममा- चौदण्डीगढी नगरपानलका वडा नं. ६ सातिरे
  - उत्तरमा चौदण्डीगढी नगरपानलका वडा नं. ८ नबरेन्द्र बजार
  - दन्त्क्षणमा - चौदण्डीगढी नगरपानलका वडा नं. ६ मदन भण्डारी हाईवे देहाय

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

3. यस न्त्जल्ला नभरको शान्त्त सरक्षाको अवस्था मु ूल्याङ्कन गदाा देहायको क्षेरहरु थप गरी आज साझको ०७:०० बज दे ेन्त्ि भोली नबहान ०५:०० बजेसम्म कायम रहन े गरी प्रमिु न्त्जल्ला अनिकारीलाई कफ्यूकोा आदेश जारी गना नसफाररस गने ननणया गररयो।

- बले की ु नगरपानलका क्षेर

- पूवमाा- वलका नगरपानलका वडा ने ं. ९ िारिेला
- पन्त्श्चममा बलका नगरपानलका वडा ने ं. ४ लालबजार
- उत्तरमा- वलका नगरपानलका वडा ने ं. ९ भचवा पानी ट्याङ्की ु
- दन्त्क्षणमा- वलका नगरपानलका वडा ने ं. ३ नगदेरी िोला

4. न्त्जल्लामा शान्त्त सरक्षा र सु व्यवस्था कायम गन ाु राजनीनतक दल, नागररक समाज, बवद्धन्त्जववु , परकार र सरोकारवाला सबैमा अनरोि गने ननणयाु गररयो।

5. न्जल्लामा सरक्षा व्यवस्था कायम गन ा ु नपाली से ेना, नपाल प्रहरी र सशस्त्र प्रहरी बल े पररचालन हनु ननणया े गररयो।
6. न्जल्लाको समग्र सरक्षा अवस्थाको सु क्ष्म मु ूल्याङ्कन गरी न्जल्ला सरक्षा कमाण्ड पोष्ट र ु JOC माफात सरक्षा व्यवस्था नमलाउनु ननणया े गररयो।

न्जल्ला प्रशासन कायालाय ओिलढुङ्गा

२०८२/५/२३ का ननणया हरु

१. सामान्जक संजाल बन्द, भ्रष्टाचार लगायतको ववर्य समेटी सरकारको ववरोिमा काठमाडौं सवहत देशका अनिकांश न्जल्लाहरुमा भईरहेको जने -जीहरुको प्रदशनाले ननम्ृयाउन सक्न े सरक्षा चुनौती ु , आवश्यक सरक्षा व्यवस्थापन लगायतका ववर्यमा िलफल भयो। अन्त्य ु स्थानको प्रदशनाको प्रभावबाट यस न्जल्लामा पनन जने -जीहरुको प्रदशना हन ु सक्न े सम्भावनालाई द्दवष्टगत गरी प्रदशनालाई शान्न्तपूण ार व्यवन्स्थत बनाउन, कुनै अवप्रय घटना हन नददनु , सरक्षा ननकायहरुलु े एक आपसमा समन्त्वय गरी सरक्षा योजना बनाई भरपदो ु सरक्षा व्यवस्था नमलाउनु । े
२. नन्जवकाँदै गरेको नपालीहरुको माहान चाड दशैं े , नतहार, िठ जस्ता पवहा रु मध्यनजर गरी तीनवटै सरक्षा ु ननकायहरुले चाडपव ा केन्न्द्रत एकीकृत सूरक्षा कायया ोजना तयार गरी प्रभावकारी रुपमा कायाान्त्वयन गने र सरक्षा व्यवस्था मजबु त बनाउनु । े
३. न्जल्ला प्रहरी कायाालय र सशस्त्र प्रहरी बल आश्रीत गल्मलु े न्जल्ला न्स्थत सबै आ-आफ्नो ईकाईहरुवाट दैननक रुपमा ननयनमत गन्स्त पेिोनलड बढाउन। े
४. न्जल्ला सरक्षा सनमनतद्वारा चालु आ.व.को लानग तयार गररएको एकीकु ृत न्जल्ला सरक्षा ु योजना अनरुपको क्षेरगत रणनीनतक सु रक्षा योजना सबु ै सरक्षा ननकायहरुको समन्त्वयमा ु तयार गरी आगामी बैठकमा पेश गने।

२०८२/५/२४ का ननणया हरु

1. न्जयनजडको े देशव्यापी प्रदशना, ओिलढंुगा न्जल्लामा ृयसको प्रभाव र आगामी सरक्षा ु रणनीनतको ववर्यमा बैठकमा िलफल भयो। हालसम्मको सरक्षा व्यवस्था सामान्त्य नु ै रहेको पाईयो।

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

2. वहजो देिी काठमाडौं लगायत मलु कका ववनभन्न भागमा भएको प्रदशनाु को िममा ज्यान गमाउनु व्यन्त्िहरु प्रनत भावपे ूण ाश्रद्धाञ्जली एवं सम्बद्ध पररवारजनमा गवहरो समवदना व्यि गने र घाइतेको न्त्शघ्र स्वास्थ्य लाभको कामना गने।
3. सामान्त्जक संजाल बन्द, भ्रष्टाचार लगायतको ववर्य समेटी सरकारको ववरोिमा काठमाडौं सवहत देशका अनिकांश न्त्जल्लाहरुमा वहजो नमनत २०८२/०५/२३ गतेबाट शरु भएको ु जने -जीहरुको प्रदशना मा ऐक्यवद्धता जनाई यस न्त्जल्लामा पनन प्रदशना हनु जानकारी प्राप्त े भएकोले उि प्रदशनामा नागररक जीउ िनको सरक्षालाई उच्च प्राथानमकता ददई सावजाु ननक सम्पन्त्त (सरकारी कायाालय, सवारी सािन, स्थानीय तह, उच्च पदानिकारीहरुको ननवास, संवदनशील भौनतक से ंरचनाहरु र पेिोल पम्प) को सरक्षालाई ववशु र् ध्यान ददे ई भरपदो र मजबत सु रक्षा प्रवन्त्ि सु रक्षा ननकायहरुलु े नमलाउन। े
4. न्त्जयनजडहरुको प्रदशनाे बाट यस न्त्जल्लामा परेको प्रभावलाई सामान्त्ल्यकरण गन ाकुनै अवप्रय घटना हन ु नददन न्त्जल्लाका राजनीनतक दल प्रमि/प्रनतननिु , नागररक समाज, स्थानीय बवद्धन्त्जवीु , लब्ि प्रनतवष्ठत व्यन्त्िहरु र आन्दोलनरत पक्षहरुसाँग समन्त्वय गने। सरक्षा ु ननकायहरुले पूण ाियता अपनाउन। े
5. प्रदशनालाई शान्त्तपूण ार मयाददत बनाउन, प्रदशनामा स्वाथप्रापररत घे सपु ैठ रोक्न, सावजा ननक सम्पन्त्तको संरक्षण गन ासम्पूण ान्त्जल्लाबासीहरु समक्ष हाददाक अवपल गने।

<u>२०८२/५/२५ का ननणया हरु</u> नमनत २०८२।०५।२५ साँझ ५:०० बज दे ेन्त्ि नमनत २०८२।०५।२६ गते ववहान ६:०० बज े सम्म देहायका क्षेर नभर लाग हु नु गरी स्थानीय प्रशासन ऐने , २०२८ को दफा ६ "क" बमोन्त्जम जिोलढंुगा न्त्जल्लाभर कसैले आवतजावत गना, कुनैपनन प्रकारको भेला, जलु सु , प्रदशना, सभा, बैठक, घेराउ गन ानपाउन गरी कफ्ये ू आदा ेश जारी गने देहाय

- पूवमाा नसवद्धचरण नगरपानलका वडा नं. ४ र ५ रुम्जाटारका सम्पूण ाक्षेरहरु
- पन्त्श्चममा मोलङ गाउु ाँपानलका वडा नं. २ र १ रामपर र नसवद्धचरण नगरपानलका वडा नु ं. ९, ११ र १२ का सम्पूण ाक्षेरेहरु
- उत्तरमा नसवद्धचरण नगरपानलका वडा नं. ६ र ७ का सम्पूण ाक्षेरहरु
- दन्त्क्षणमा नसवद्धचरण नगरपानलका नगरपानलका वडा नं. ३, ८ र १० का सम्पूण ाक्षेरहरु

२०८२/५/२५ का ननणया हरु

1. नमनत २०८२/०५/२३ गते काठमाडौं उप्यका लगायत देश भरका ववनभन्न स्थानहरुमा भएको ववरोि प्रदशना र देशका ववनभन्न स्थानहरुमा सावजा ननक तथा व्यन्त्िगत सम्पनतहरुमा आगजनी, तोडफोड, लटपाट ु तथा ववनभन्न न्त्जल्लाका कारागार कायलायहरुबाट कैदीबन्दी भाग्न/फरार हे नु जस्ता घटनाबाट उपन्न ववर्म पररन्त्स्थतीमा न्त्जल्लाको से रक्षा अवस्था ु ववश्लर्ण गदाा यस न्त्जल्लामा समे ेत उि प्रकृनतका घटना हनसक्नु सम्भावना रहे ेको देन्त्ििाँदा ्यस्ता घटनाहरु भएमा उपन्न हनु पररन्त्स्थनतलाई ने पाल प्रहरी र सशस्त्र प्रहरीबाट मार े न्त्स्थनत ननयन्त्रणमा नलन कदठन भई व्यन्त्िगत, सरकारी तथा सावजा ननक सम्पनतहरुमा क्षनत पग्नु े, चोरी, डकैती, लटपाट जस्ता अपरानिक घटना हु न सक्नु े प्रवल सम्भावना भएकाले स्थानीय प्रशासन ऐन, २०२८ को दफा ६ (२) बमोन्त्जम नागररकको जीउिनको रक्षा एवं सावजाननक सम्पनतको संरक्षणका लानग यस न्त्जल्लामा अवन्त्स्थत नपाली से ेनाको दगााबक्स ु गणलाई थप मद्दतका लानग अनरोि गने। ु
2. हालसम्मको न्त्जल्लाको शान्त्त सरक्षाको अवस्था सा ु मान्य रहेको पाइयो। मिश प्रदेश

न्त्जल्ला प्रशासन कायाला य बारा

२०८२/५/२२ का ननणया हरु

1. सरक्षा सनमनतबाट नमनत ु २०८२ भाद्र १३ गते सम्म भएका ननणयाहरुको कायाान्वयनको अवस्था बारे सनमक्षा गररयो।
2. न्त्जल्ला प्रहरी कायाालय, बाराको च.नं. ८२६ नमनत २०८२। ०५। १८ गतेको परबाट लेिी आए बमोन्त्जम नसमरा ववमानस्थलमा हाल ववमानस्थल सरुक्षा गाड ा ु नसमरा बाराबाट प्रहरी नायब ननरीक्षकको कमाण्डमा १५ जना प्रहरी जनशन्त्िद्वारा सरक्षा ु प्रदान गदै आएकोमा ववमानस्थलको भौनतक संरचना एवम यार् हरुको चापमा भएको वु दद्धलाई मध्यनजर ृ गरी ववमानस्थल हातानभर सरक्षाको प्रयाभु नत कायम गन ा ू अन्तरावष्ट्रय मापदण्डलाई समेत आिार मान्दा मौजदा प्रहरी जनशन्त्ि अपयााप्त हु न गएको दु ेन्त्िएकोले थप १२ जना प्रहरी जनशन्त्िको व्यवस्था गन ा न्त्जल्ला प्रहरी कायाालय, बारालाई ननदेशन ददन ननणया े गररयो।
3. न्त्जल्लाको हाल सम्मको शान्त्त सरक्षाको न्त्स्थनत सामान्य रहु ेको महशस गररयो। ु

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

२०८२/५/२४ का ननणया हरु

1. सरक्षा सनमनतबाट नमनत ु २०८२ भाद्र २२ गते सम्म भएका ननणयाहरुको कायाान्त्वयनको अवस्था बारे सनमक्षा गरर यो।
2. Zen Z यवाहरुको प्रदशना ु तथा अन्त्दोलनका नाममा सरकारी सम्पन्त्त, पदानिकारी, कमाचारी, सरकारी कायाालय लगायत ननजी सम्पन्त्त मानथ आिमणको प्रयास भई जनजीवन अस्तव्यस्त भएकोले आज नमनत २०८२। ०५। २४ गते ददउँसो २:०० बजे देन्त्ि बले का ु ८:०० बजसम्म स्थानीय प्रशासन ऐने , २०२८ को दफा ६(क) बमोन्त्जम बारा न्त्जल्लाको कलैया उपमहानगरपानलका नभर पने देहायका चार वकल्ला तोकी सो नसमाना नभर र जीतपरनसमरा ु उ.म.न.पा. नभर तोवकएको क्षेरमा कसैले आवत जावत गना, कुनै पनन प्रकारको भेला, जलु सु , प्रदशना, सभा, बैठक, घेराउ गन ानपाउन गरी कफ्ये ू आदा ेश जारी गने ननणया गरर यो।

तपनसलः-

१. पूवः ा- पासाहा िोला

२. पन्त्श्चमः- गण्डक नहर नन

३. उत्तरः- बडहवाा चोक

४. दन्त्क्षणः- दगाा माध्यनमक ववद्यालय सम्मु

५. गण्डक नहर देन्त्ि पथलैया सडक िण्ड राजमागाको दायाँ बायाँ २०० नमटरसम्म

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

२०८२/५/२४ का ननणया हरु

1. सरक्षा सनमनतबाट नमनत ु २०८२ भाद्र २४ ववहान भएका ननणया हरुको कायाान्त्वयनको अवस्था बारे सनमक्षा गरर यो।
2. Gen-Z यवाहरुको प्रदशना ु तथा अन्त्दोलनका नाममा सरकारी सम्पन्त्त, पदानिकारी, कमचा ारी, सरकारी कायाालय लगायत ननजी सम्पन्त्त मानथ आिमण हनसक्नु भएकोले े आज नमनत २०८२। ०५। २४ गते रानत १०:०० बज दे ेन्त्ि नमनत २०८२। ०५। २५ गते नबहान ६:०० बजसम्म स्थानी े य प्रशासन ऐन, २०२८ को दफा ६ (क) र ६ि (झ) बमोन्त्जम बारा न्त्जल्लाभर कसैले आवत जावत

गना, कुनै पनन प्रकारको भेला, जलु सु , प्रदशना, सभा, बैठक, घेराउ गन ानपाउन गरी कफ्ये ू आदा ेश जारी गने साथै हालको शान्न्त सरक्षाको अवस्था ु मूल्याङकन गदाा न्स्थनत ननयन्त्रणमा नलन कदठनाई भएको हाँदा नु पाली से ेना पररचालन गन ा श्री ररपमदान गणु , िहम्परी ब्यारु ेक बारालाई अनरोि गने ननणया ु गररयो।

<u>२०८२/५/२५ का ननणया हरु</u>

1. सरक्षा सनमनतबाट नमनत ु २०८२ भाद्र २४ गतेसम्म भएका ननणयाहरुको कायाान्वयनको अवस्था बारे सनमक्षा गररयो।
2. Zen Z यवाहरु ु को प्रदशना तथा अन्दोलनका नाममा सरकारी सम्पन्त्त, पदानिकारी, कमचा ारी, सरकारी कायाालय लगायत ननजी सम्पन्त्त मानथ आिमण हनसक्नु भएकोले े पनः आज नमनत ु २०८२। ०५। २५ गते ववहान ठीक ६:०० बज दे ेन्त्ि नमनत २०८२। ०५। २६ गते नबहान ६:०० बजसम्म स्थानीय प्रशासन ऐने , २०२८ को दफा ६ (क) र (ि) बमोन्जम बारा न्जल्लाभर कसैले आवत जावत गना, कुनै पनन प्रकारको भेला, जलु सु , प्रदशना, सभा, बैठक, घेराउ गन ानपाउन गरी कफ्ये ू आदा ेश जारी गने ननणया गररयो।
3. देशको ववर्म पररन्स्थनतलाई मध्यनजर गरी प्रम् ि न्जल्ला अनिकारीको सु ंयोजकमा सबै सरक्षा ु ननकायका प्रमि रहु ेको संयि सु रक्षा पररचालन कनमवट (ु JOC) गठन गरी न्जल्लाभर सबै सरक्षाकमी एकीकु ृत रुपमा पररचालन गने ननणया गररयो।

<u>२०८२/५/२६ का ननणया हरु</u>

1. सरक्षा सनमनतबाट नमनत ु २०८२ भाद्र २५ गतेसम्म भएका ननणयाहरुको कायाान्वयनको अवस्था वारे सनमक्षा गररयो।
2. सरक्षा न्स्थनतमा कु ुनै ितरा उत्पन्न भएको अवस्थामा त्काल ननशनित क्षेर तोकी एकीके ृत रुपमा सरक्षाकमी िटाउनु ननणयाे गररयो।
3. हालको ववर्म पररन्स्थनतको अन् न्त्चत फाइदा उठाउनु उदे ेश्यले सवसााििारण नागररक तथा सावजाननक सम्पन्त्त समेतमा क्षनत पया ाु उने, लटपाट ए ु वम आगजनी गने् , व्यन्त्ि लन्क्षत वहंस्रक आिमण, बलात्कारका प्रयास जस्ता वियाकलाप गनसाक्न सम्भावना रहे ेको हाँदा ्यस्तो ु गनतववनिमा संलग्न व्यन्त्िलाई पिाउ गरी ननयमानसार कारवाही गने साथु ै आवश्यकता अनसार कु ेही ददनसम्म रातभर कफ्यू आदा ेश जारी गने ननणया गररयो। 4. सरक्षा न्स्थनतको मु ूल्याङ्कन गरी थप सूचना जारी गने ननणया गररयो।

२०८२। ५। २६ का ननणया हरु

1. सरक्षा सनमनतबाट नमनत ु २०८२ भाद्र २६ गते ववहान भएका ननणयाहरुको कायाान्त्वयनको अवस्था बारे सनमक्षा गररयो।
2. हालको ववर्म पररन्त्स्थनतको अन् न्त्चत फाइदा उठाउनु उदे ेश्यले सवसाा ािरण नागररक तथा सावजाननक सम्पन्त्त समेतमा क्षनत पर्‍याउनु े, लटपाट एवमु आगजनी गने् , व्यन्त्ि लन्त्क्षत वहंस्रक आिमण लगायत अवान्त्त्ित गनतववि तथा वियाकलाप हन नददन नमनत ु २०८२/०५/२६ गते साँझ ठीक ८:०० वज दे ेन्त्ि नमनत २०८२। ०५। २७ गते नबहान ६:०० बजसम्म े स्थानीय प्रशासन ऐन, २०२८ को दफा ६ (क) र (ि) बमोन्त्जम वारा न्त्जल्लाभर कसैले आवत-जावत गना, कुनै पनन प्रकारको भेला, जलु सु , प्रदशना, सभा, बैठक तथा घेराउ गन ा नपाउन गरी कफ्ये ू आदा ेश जारी गने ननणया गररयो।
3. सरक्षा न्त्स्थनतको मु ूल्याङ्कन गरी थप सूचना जारी गने ननणाय गररयो।

२०८२/५/२७ का ननणया हरु

1. सरक्षा सनमनतबाट नमनत ु २०८२ भाद्र २६ गते ददउँसो २:३० बज भएका ननणया े हरुको कायाान्त्वयनको अवस्था बारे सनमक्षा गररयो।
2. नमनत २०८२/०५/२७ गते ददनको दठक ११:०० बज दे ेन्त्ि साँझ ०६:०० बजसम्म े कलैया उपमहानगरपानलका भरी कुनै वकनसमको भेला गना, सभाजलु स तथा प्रदशना ु गन ा नपाउन गरी स्थानीय प्रशासन ऐने , २०२८ को दफा ६ (३क) बमोन्त्जम ननरि ाज्ञाको आदे ेश जारी गन ा ननणया गररयो।
3. हालको ववर्म पररन्त्स्थनतको अन् न्त्चत फाइदा उठाउनु उदे ेश्यले सवसाा ािरण नागररक तथा, सावजाननक सम्पन्त्त समेतमा क्षनत पयााउनु े, लटपा ु ट एवम आगजनी गने् , व्यन्त्ि लन्त्क्षत वहंस्रक आिमण लगायत अवान्त्त्ित गनतववी तथा वियाकलाप हन नददन नमनत ु २०८२/०५/२७ गते साँझ ठीक ८:०० बज दे ेन्त्ि नमनत २०८२। ०५। २८ गते नबहान ६:०० बजसम्म े स्थानीय प्रशासन ऐन, २०२८ को दफा ६ (क) र ६ि (झ) बमोन्त्जम बारा न्त्जल्लाभर कसैले आवत-जावत गना, कुनै पनन प्रकारको भेला, जलु सु , प्रदशना, सभा, बैठक तथा घेराउ गन ा नपाउन गरी कफ्ये ू आदा ेश जारी गने साथै हालको शान्त्त सरक्षाको अवस्था मु ूल्याङकन गदाा न्त्स्थनत ननयन्त्त्रणमा नलन कदठनाई भएको हाँदा नु पाली से ेना पररचालन गन ाश्री ररपमदान गणु , िहम्परी ब्यारु ेक बारालाई अनरोि गने ननणया ु गररयो।

4. सरक्षा न्त्स्थनतको मु ूल्याङ्कन गरी थप सूचना जारी गने ननणया गररयो।

<u>२०८२/५/२८ का ननणया हरु</u>

१. सरक्षा ु सनमनतवाट नमनत २०८२ भाद्र २८ गते ववहान ०६:०० बज े भएका ननणयाहरुको कायाान्वयनको अवस्था बारे सनमक्षा गररयो।

२. नमनत २०८२। ०५। २३ २०२४ गते देशभरका ववनभन्न स्थानहरूमा भएका आन्दोलनका कारण असामान्य अवस्था नसजनाा भई वारा न्त्जल्लाभर ननर्िाज्ञा तथा े कफ्यू आदा ेश जारी भएकोमा हाल न्त्स्थनत सामान्य भइसकेको तथा जनजीवन सहजै रूपले सञ्चालन हन थालु ेको हाँदा नमनत ु २०८२/०५/२९ ववहान ०६:०० बजे पश्चात ननपेिाज्ञा तथा कफ्यू हटाउना ननणया े गररयो।

३. सरक्षा न्त्स्थनतको मु ूल्याङ्कन गरी थप सूचना जारी गने ननणया गररयो।

<u>२०८२/५/२८ का ननणया हरु</u>

१. सरक्षा ु सनमनतबाट नमनत २०८२ भाद्र २७ गते ददनको १०:०० बज े भएका ननणयाहरुको कायाान्वयनको अवस्था बारे सनमक्षा गररयो।

२. सम्माननीय राष्ट्रपनतज्यूबाट नमनत २०८२/०५/२७ गते शिवार वतमा ु ान प्रनतननि सभाको ववघटन भएपश्चात बारा न्त्जल्लामा शान्न्त्त स् रक्षाको अवस्था ववग्रन नददनु , ववनभन्न व्यन्त्ि तथा समूहले गैरकाननी रूपमा भु ेला, जलु सु , प्रदशना वा वहंसात्मक गनतववनि गन ासक्न सम्भावना े लाई मध्यनजर गदै, स्थानीय प्रशासन ऐन, २०२८ को दफा ६(३क) बमोन्त्जम नमनत २०८२/०५/२८ गते नबहान १०:०० बजदे ेन्त्ि साँझ ५:०० बजसम्म न्त्जल्ला भरर के ुनै पनन भेला, जलु स वा प्रदशना ु गन ानपाउन गरी े ननर्िाज्ञा जारी गने तथा सोही ऐनको दफा े ६(क) र ६ि(झ) बमोन्त्जम नमनत २०८२/०५/२८ गते रानत ८:०० बजदे ेन्त्ि नमनत २०८२/०५/२९ गते नबहान ६:०० बजसम्म सम्पे ूण ान्त्जल्ला भरर आवागमनमा रोक लगाउँदै कफ्यू आदा ेश जारी गने साथै हालको शान्न्त्त सरक्षाको अवस्था मु ूल्याङकन गदाा न्त्स्थनत ननयन्त्रणमा नलन कदठनाई भएको हाँदा सोही ऐनको दफा ु ६(२) र ६ि (झ) अनसार आु वश्यक मदतको लानग श्री ररपमदान गणु , िहम्परी व्यारु ेक बारालाई अनरोि गने ननणया ु गररयो।

३. सरक्षा न्त्स्थनतको मु ूल्याङ्कन गरी थप सूचना जारी गने ननणया गररयो।

न्त्जल्ला प्रशासन कायाला य पसाा

२०८२।५।२३ का ननणया हरु

पनिल्लो ववकनसत घटनािमको सन्दभमा ा न्तजल्लान्तस्थत सरक्षा ननकायहरुलु े सरक्षा सु ंवदनशीलता े ववश्लर्ण गदाा आज नमनत े २०८२-०५-२३ गते बेलकी ु ९:०० बजदे ेन्त्ि नमनत २०८२-०५-२४ गते ववहान ९:०० बजसम्म स्थानीय प्रशासन ऐने , २०२८ को दफा ६ (क) बमोन्तजम पसाा न्तजल्लाको वीरगंज महानगरपानलका क्षेर नभरका तपनसल बमोन्तजमका स्थानहरुमा आवत जावत गना, कुन पनन ै प्रकारको भेला, जलु सु , प्रदशना, सभा, बैठक, घेराउ गन ानपाउन गरी कफ्ये ू आदा ेश जारी गने ननणया गररयो। सोही बमोन्तजम सबै सरक्षा ननकायलु े ति आदेश कायाान्वयन गने गराउन ननणयाे समेत गररयो।

देहायः

१. पूवः ा बाईपास रोड

२. पन्श्चम : नसनसयाा पलु

३. उत्तरः गण्डक चौक

४. दन्क्षणः शंकराचाय ागटे

२०८२।५।२३ का ननणया हरु

1. यस अन्घ बसेको न्तजल्ला सरक्षा सनमनतको बु ैठकको ननणया कायाान्वयनको न्तस्थनत सनमक्षा गररयो। न्तजल्लाको समग्र शान्न्त सरक्षाको अवस्थाु -सामान्य रहेको ववश्लर्ण गररयो। े
2. पनिल्लो ववकनसत घटनािमको सन्दभमाा न्तजल्लान्तस्थत सरक्षा ु ननकायहरुले सरक्षा ु संवदनशीलता ववश्ले र्ण गरी समन्वयात्मक रुपमा से ूचनाको आदानप्रदान गने र रटीरवहत ु रुपमा न्तजल्लाको समग्र शान्न्त सरक्षाको प्रभावकारी व्यवस्था नमलाउनु ननणयाे गररयो।
3. न्तजल्लान्तस्थत सरकारी कायाालयहरुलाई अननवाय ारुपले पालोपहराको व्यवस्था नमलाउन र े जरुरी परेकोमा बाहेक सरकारी सवारी साािनको प्रयोग नगने, साथै सावजाननक सम्पन्त्त र कायाालयको सरक्षा प्रबन्त्ि नमलाउन जानकारी गराउनु ननणयाे गररयो।
4. सरक्षा सु ंवदनशीलतालाई ध्यानमा ददई बजारमाे , सावजा ननक ननकायमा, राजनैनतक दलको पाटी कायाालयमा, ववन्तशष्ट महानभावहरुको ननवासमा र सावजाु ननक प्रनतष्ठानमा

सरक्षाको भरपदो ु व्यवस्था नमलाउन। ने पाल प्रहरी र सशस्त्र प्रहरी बल ने पालले े संयि तथा समन्वयात्मक ु रुपमा सरक्षा फौज पररचालन गरी गस्ती ु , पेि ि ोनलङ्ग गने।

5. भीड भई सरक्षा ु ननकाय वा व्यन्त्िको जीउ िन वा सावजाननक सम्पन्त्तमा क्षनत हन सक्नु े सम्भावना भएमा सरक्षा फौजलु े सम्झाई बझाई गनु , नभएमा िमशः लाठी चाजा, पानीको फोहोरा, हवाई फायर गरी भीड ननयन्त्रण गने यनत गदाा पनन भीड संयनमत नभएमा नसलनसलेवार, (िमशः) सरक्षा बल प्रु योग गने।

<u>२०८२।५।२४ का ननणया हरु</u>

१. वहजो नमनत २०८२/०५/२३ गते बले की ु ९:०० बजदे ेन्त्ि नमनत २०८२/०५/२४ गते ववहान ९:०० बजसम्म स्थानीय प्रशासन ऐने , २०२८ को दफा ६ (क) बमोन्त्जम पसाा न्त्जल्लाको वीरगंज महानगरपानलका क्षेर नभरका केही स्थानहरुमा आवत जावत गना, कुन ै पनन प्रकारको भेला, जलु सु , प्रदशना, सभा, बैठक, घेराउ गन ानपाउन गरी कफ्ये ू आदा ेश जारी गने ननणया गररएकोमा देहाय बमोन्त्जमको चार वकल्ला तोकी आज नमनत २०८२/०५/२४ गते ववहानको ११:०० बज दे ेन्त्ि साँझ ६:०० बजसम्मका लानग ेि कफ्ये ू आदा ेशको समयावनि थप गने ननणया गररयो। सोही बमोन्त्जम सबै सरक्षा ननकायलु े ेि आदेश कायाान्त्वयन गने गराउन ननणया े समेत गररयो।

देहायः

१. पूवः ा बाईपास रोड

२. पन्त्श्चम : नसनसयाा पलु

३. उत्तरः गण्डक चौक

४. दन्त्क्षणः शंकराचाय ागटे

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

<u>२०८२।५।२४ का ननणया हरु</u>

१. नमनत २०८२/०५/२४ गते ववहानको ११:०० बज दे ेन्त्ि साँझ ६:०० बजसम्मका लानग े स्थानीय प्रशासन ऐन, २०२८ को दफा ६ बमोन्त्जम पसाा न्त्जल्लाको वीरगंज महानगरपानलका क्षेर नभरका केही स्थानहरुमा आवत जावत गना, कुनै पनन प्रकारको भेला, जलु सु , प्रदशना, सभा, बैठक, घेराउ गन ानपाउन गरी कफ्ये ू आदा ेश जारी गने ननणया गररएकोमा देहाय बमोन्त्जमको चार वकल्ला

तोकी अको आदेश नभएसम्म कफ्यू आदा ेशको समयावनि थप गने ननणया गररयो। सोही वमोन्जम सबै सरक्षा ननकायलु े ति आदेश कायाान्वयन गने गराउन े ननणया समेत गररयो।

देहायः

१. पूवः ा बाईपास रोड

२. पन्श्चम : नसनसयाा पलु

३. उत्तरः गण्डक चौक

४. दन्क्षणः शंकराचाय ागटे

<u>२०८२/५/२४ का ननणया हरु</u>

1. न्जल्लाको समग्र शान्न्त सरक्षा तथा समसामवयक सु रक्षा ववर्यहरुको सनमक्षा ु गनका साथा ु ै सरक्षा सु ंवदनशीलतालाई मध्यनजर गदै से रक्षा ननकायहरुबीच ु आवश्यक सूचना आदानप्रदान गरी आपसी समन्वयको माध्यमबाट सरक्षा ु व्यवस्थालाई थप सदृढ बनाउनु । े
2. न्जयनजड प्रदशना े को िममा मख्यतः बीरगु ंज महानगरपानलका क्षेर नभरका कायाालय, ननजी तथा सावजा ननक सम्पन्त्तमा भएको आगजनी, ढंु गामढा प्रहारु , ट्टिड्गिल गनतववनि लगायतका ववरोि प्रदशनाका कारण ननजी तथा सावजाननक सम्पन्त्तमा क्षनत पगु को े र शान्न्त भंग हन जान सक्नु न्स्थनत े देन्त्िएकोले शान्न्त सरक्षा ु कायम गन ा र सावजाननक सम्पन्त्तको संरक्षण समेतका लानग स्थानीय प्रशासन ऐन, २०२८ को दफा ६ (क) बमोन्जम वीरगंज महानगरपानलकाको केही क्षेरमा अको आदेश नभए सम्म कफ्यू जारी ा भएकोमा सोही ऐनको दफा ६ि (झ) बमोन्जम हालको शान्न्त सरक्षाको ु अवस्था हेदाा नपाल प्रहरी र सशस्त्र प्रहरी बल ने पालबाट न्स्थनत ननयन्त्रण े गन ाकठीनाई भएकोले नपाली से ेना पररचालन गन ाश्रीजंग गण, पसाालाई अनरोि गने ननणया ु गररयो।

बागमती प्रदेश न्जल्ला प्रशासन

कायाला य दोलि

२०८२/५/२३ का ननणायहरु

1. सामान्जक संजालमा प्रनतबन्त्ि लगायत ववर्यको ववरोिमा Gen Z समूहका यवाहरुद्वारा ु काठमाडौ लगायत देशका ववनभन्न स्थानहरुमा भइरहेको प्रदशनाका सन्त्दभमाा यस न्त्जल्लामा पनन ्यस्ता समूहद्वारा हन सक्नु अवान्त्त्ित गनतववनि समे ेतलाई मध्येनजर गदै सबै सरक्षा ु ननकायहरुले सूक्ष्म ननगरानी गरी उच्च सरक्षा सतकाता अपनाउनु । े 2. न्त्जल्लाको समग्र शान्त्त सरक्षाको अवस्था सामान्य रहु ेको पाइयो।

२०८२/५/२४ का ननणया हरु

1. यस अन्त्घ भएका ननणया को सनमक्षा गरइयो।
2. नमनत २०८२/५/२३ गते काठमाडौ उप्यका लगायतका स्थानहरुमा भएको न्त्जयनजडको े प्रदशना पश्चात उपन्न पररन्त्स्थनत र न्त्जल्लाको शान्त्त स् रक्षाको अवस्थाको सम्बन्त्िमा बु ैठकमा िलफल गररयो।
3. नमनत २०८२/५/२३ गते काठमाडौ उप्यका लगायतका स्थानहरुमा भएको न्त्जयनजडको े प्रदशना पश्चात उपन्न पररन्त्स्थनत र न्त्जल्लाको शान्त्त स् रक्षाको अवस्थाको ववश्लु र्ण गदाा े न्त्जल्ला प्रशासन कायाालय, न्त्जल्ला न्त्स्थत सरकारी कायाालयहरु, स्थानीय पानलकाहरु, रेनडयो स्टेशन, केबलकार, हाइरोपावर लगायतका स्थानहरुमा अशान्त्त हन नददन नु पाल प्रहरीे , सशस्त्र प्रहरी बल, नपालले े मार सम्भव नदेन्त्िएको हाँदा स्थानीय प्रशासन ऐन ु २०२८ को दफा ६ को उपदफा (२) बमोन्त्जम नपाली से ेना श्री गरुडदल गण चररकोटको सहयोग माग गने।
4. ननणया नं. ३ मा उल्लेन्त्ित सरकारी संरचनाहरुमा स्थानीय प्रशासन ऐन २०२८ को दफा ६ को उपदफा १ (क) बमोन्त्जम बल प्रयोग गरी शान्त्त कायम हन नसकु ेमा शान्त्त कायम गन ा सोही ऐनको दफा ६ को उपदफा १ (ि) बमोन्त्जम घडा माँु नीु पारी गोली चलाउनको नननमत्त प्रमि न्त्जल्ला अनिकारीको आदु ेश माग गने।
5. न्त्जल्लाको समग्र शान्त्त सरक्षाको अवस्था सामान्य रहु ेको पाइयो।

२०८२।५।२५ का ननणया हरु

1. नमनत २०८२/५/२३ गते काठमाडौं उप्यका लगायत देश भरका ववनभन्न स्थानहरुमा भएको न्त्जयनजडको े प्रदशना पश्चातत उपन्न पररन्त्स्थनत र न्त्जल्लाको शान्त्त सरक्षाको ु अवस्थाको ववश्लर्ण गदाा नमनत े २०८२/५/२५ गते ववहान ९:०० बज दे ेन्त्ि अको आदेश नभएसम्म

स्थानीय प्रशासन ऐन, २०२८ को दफा ६ को उपदफा (३क) बमोन्तजम दोलिा न्तजल्ला भर कुन पनन प्रकारको भे ेला, जलु सु , प्रदशना, सभा, बैठक, घेराउ गन ानपाउनगरी े ननर्ि ािज्ञा जारी गने। े

2. न्तजल्लाको समग्र शान्त्त सरक्षाको अवस्था सामान्त्य रहु ेको पाइयो।

२०८२।५।२५ का ननणया हरु

1. नमनत २०८२/५/२३ गते काठमाडौं उप्यका लगायत देश भरका ववनभन्त् न स्थानहरुमा भएको न्तजयनजडको प्रदशनाे पश्चात उपन्न ह् न सक्नु से रक्षा चु नौु तीलाई ववश्लर्ण गरी े समन्त्वया्मक ढंगले न्तजल्लाको शान्त्त सरक्षाको व्यवस्था गन ाु तथा सो अवस्थाको तरुन्त ु जानकारी गराउनका लानग देहाय बमोन्तजम संयि काय ाु संचालन केन्त्द्र (Joint Operation Center) गठन गने। देहाय:
   - सेनानी श्री कृष्ण काजी थापा, संयोजक, गरुडदल गण
   - प्रशासकीय अनिकृत श्री ददल कृष्ण श्रेष्ठ, सदस्य, न्तजल्ला प्रशासन कायाला य
   - प्रहरी ननरीक्षक श्री श्रीराम नतमन्त्ल्सना, सदस्य, न्तजल्ला प्रहरी कायाालय
   - सशस्त्र प्रहरी ननरीक्षक श्री जयन्त्त के.सी. सदस्य, सशस्त्र प्रहरी बल, नपाल ने ं १८ गल्म हु े.क्का.
   - वररष्ठ अनसन्त्िानु सहायक श्री प्रशान्त्त डोटेल, सदस्य, राववष्ट्रय अनसन्त्िान न्तजल्ला ु कायाालय
2. देश भरीका ववनभन्त् न कारागारहरुवाट कैदी बन्त्दीहरु कारागारबाट भानगरहेको अवस्थालाई मध्यनजर गदै दोलिा न्तजल्ला चररकोट न्त्स्थत कारागारमा नपाली से ेना गरुडदल गण चररकोट ब्यारेक समेतले भरपदो सरक्षाु व्यबस्था नमलाउन। े

२०८२/५/२५ का ननणया हरु

• नमनत २०८२/५/२३ गते काठमाडौ उप्यका लगायत देश भरका ववनभन्त् न स्थानहरुमा भएको न्तजयनजडको प्रदशनाे पश्चात उपन्न पररन्त्स्थनत र न्तजल्लाको शान्त्त स् रक्षाको अवस्थाको ु ववश्लर्ण गदाा नमनत े २०८२/५/२५ गते बले का ु ५:०० बज दे ेन्त्ि अको आदेश नभएसम्म स्थानीय प्रशासन ऐन, २०२८ को दफा ६ को (क) बमोन्तजम दोलिा न्तजल्ला भर कुनै पनन प्रकारको भेला, जलु सु , प्रदशना, सभा, बैठक, घेराउ गन ानपाउन े गरी देहाय बमोन्तजमका चारवकल्ला नभर कफ्यू आदा ेश जारी गने। देहायः-

- पूवा- भीमेश्वर मन्ल्दर जानबाटो े तीनिारा सम्म
- पन्श्चम-नसमपानी
- उत्तर-पा िटोल जानबाटो े भीमेश्वर नगरपानलका सम्म
- दन्क्षण-परानो ु बजारसम्म

• उलेन्ि ित चारवकल्ला वाहेक दोलि ा न्जल्लाको अन्त्य क्षेरमा अको आदेश नभएसम्म स्थानीय प्रशासन ऐन, २०२८ को दफा ६ को उपदफा (३) क) बमोन्जम कुनै पनन प्रकारको भेला, जलु सु , प्रदशना, सभा, बैठक, घेराउ गन ानपाउन गरी ननर् े िाज्ञा जारी गने। े

न्जल्ला प्रशासन कायाला य ि ाददङ

<u>२०८२/५/२३ का ननणया हरु</u>

1. न्जल्ला सरक्षा ु सनमनतबाट ववनभन्न नमनतमा भएका बैठकका ननणयाहरुको प्रभावकारी कायाान्वयन भैरहेको र न्जल्लाको समग्र शान्न्त सरक्षाको ु अवस्था सामान्य रहेको पाइयो।
2. राजिानी लगायत देशका ववनभन्न स्थानहरुमा आज भाद्र २३ गते भएको आन्दोलन तथा प्रदशना लाई मध्यनजर गदै यस न्जल्लाको अवस्थाको सनमक्षा गररयो। हाल (२०:०० वज) े सम्म ि ाददङ न्जल्ला िननबु शी नगरपानलका वडा ने ं. ६ ि ाकेन्न्स्थत पथ्वी लोकमाग ाृ र ननलकण्ठ नगरपानलका वडा नं. ३, एमालेचोकमा दीप प्रज्वलन बाहेक अन्त्य अवस्था सामान्य रह्यो। न्जल्ला नभर पनन आन्दोलन तथा प्रदशनाका कायिम हन सक्नु सम्भावना रहे ेको हाँदा ु सवै सरक्षा ननकायहरुलु े सूचना आदान प्रदान गदै सरक्षा व्यवस्थालाई मजवु त बनाउनु । े
3. न्जल्लाको समग्र शान्न्त सरक्षा ु संवदनशी े लतालाई ध्यान ददइ न्जल्ला न्स्थत सरकारी कायाालयहरु समेतको सरक्षा व्यबस्थापन नमलाउनका लानग दु ेहायका स्थानहरुमा ननम्न बमोन्जमको सरक्षा जनशन्ि परररचालन गने। ु

देहायः-

क) Cordon १: पश ुसेवा कायाालय र उद्योग वान्णज्य संघ ववचको सडक

न्जम्मेवारी :- सशस्त्र प्रहरी बल आन्श्रत गल्मु ि ाददङ, नवफ्र १ सेक्सन

ि) Cordon २: क्याम्पस चोक (ि ाददङ अस्पताल अगाडी)

न्तजम्मेवारी :- सशस्त्र प्रहरी बल आन्श्रत गल्मु िाददङ, नवफ्र १ सेक्सन

ग) Cordon ३: उद्योग तथा वान्तणज्य कायाालय अगाडीको नभरी सडक

न्तजम्मेवारी :- न्तजल्ला प्रहरी कायाालय िाददङ, ज.प्र.अ.को ु

कमाण्डमा ७ जना।

घ) Cordon ४: सशस्त्र वन रक्षक सरक्षा ु क्याम्प र टुनडिैलको ववचको नभरी सडक (हेलीप्याड समेतको सरक्षाथ)ा ु

न्तजम्मेवारी :- न्तजल्ला प्रहरी कायाालय िाददङ, ज.प्र.अ.को ु कमाण्डमा ७ जना।

ङ) उन्तल्लन्त्ित तोवकएका Cordon हरुको ननयनमत गस्ती शसस्त्र प्रहरी बलबाट र तोवकएका Cordon वाहेकका संवदनन्त्शले क्षेरहरुको गस्ती नपाले प्रहरीबाट गने।

- शान्त्त सरक्षामा प्रनतकु ुल अवस्था उपन्न भएमा स्थानीय प्रशासन ऐन, २०२८ बमोन्तजम प्रमि न्तजल्ला अनिकारीको आदु ेशानसार नु पाली से ेना (श्री भैरव गण) पररचालन हनु । े

<u>२०८२/५/२४ का ननणया हरु</u>

1. नमनत २०८२। ०५। २३ गते देन्त्ि काठमाडौं उप्यका लगायत देशका ववनभन्न शहरहरुमा जने न्तज समूहको प्रदशना बाट जनिनको क्षनत भएको, ति समूहले आज यस न्तजल्लामा पनन शान्त्तपूण ाप्रदशना, ददप प्रज्वलन लगायतका गनतववनिहरु गरेको र आगामी समयमा यस न्तजल्लामा हन सक्नु ववरोि वा प्रदशना े लाई केन्त्द्रत गरी सरक्षा ननकायहरु ववच ु आपसी समन्तवयमा ववश्वसनीय सरक्षा व्यवस्था नमलाउनु । े
2. न्तजल्ला सदरमकाम िाददङवु शी साथै े पथ्वी राजमागका ृ ा ववनभन्न वजार क्षेरमा जन न्तज समे ूहले ववनभन्न वकनसमका नाराहरु लगाउदै गरेका प्रदशनामा हाल सम्म (१९:३० बज)े कुनै पनन जनिनको क्षनत नभई शान्त्तपूवका रहेको पाइयो।

२०८२/५/२५ का ननणया हरु

१. कारागार, कायाालय, िाददङको पररुर्वन्त्दी ु गहमा ृ रहेका कैददवन्त्दी तथा थनु वाहरुलु े स्वतः थनु वामु ि ु हनु पाउन ु पने भनी माग राि ी वन्त्दी गह नभर आगजनी तथा तोडफोड गने अवस्था देन्त्िएको

तथा प्राय यसै न्तजल्लाका स्थायी घर ठेगाना भएका कैदद वन्दीहरुले न्तजल्ला सदरमकामु िादददङबसीमाे रहेका आ-आफ्ना आफन्तहरुलाई फोन गरी कारागार कायाालय, नख्िमाु जस्तै िरपकडबाट थनामु िु गराईददन अनरोिु गने गरेको पाईएको र ववच बजार क्षेरमा केही यूवाहरु िडाु िकु ुरी जस्ता िाररला हनतयार नलई वहडडुल गरेको पाईएकोले यस ववर्म पररन्तस्थनतको आकलनाँ गरी नीलकण्ठ नगरपानलका वडा नं. ०३ को िादददङबशीे क्षेर मध्ये पूवमाा नसरान बजार चोक देिी विक ररसोटा सम्म, पन्श्चममा' हन्तस्पटल चोक, उत्तरमा न्तजल्ला प्रशासन जाने सडक र दन्क्षणमा अरुण िोला चारवकल्ला नभरको क्षेरमा स्थानीय प्रशासन ऐन २०२८ को दफा ६ि. (१) बमोन्तजम दंगाग्रस्त क्षेर घोर्णा गरी ऐ.ऐ. दफा ६ (ि) १ को देहाय (झ) बमोन्तजम कारवाही गना नपालीे सेना श्री भैरव गण, गजरीु ब्यारेक िादददङलाई अनरोिु गने। आजै २:१० बजेको बैठकबाट िादददङबशीे बजार क्षेरमा बले काु ५:०० बजे देन्त्ि कफ्यू ाआदेश जारी गने गरी ननणया भएकोमा मानथ उन्तल्लन्त्ित दंगा ग्रस्त क्षेरको सरक्षाु संवदनन्त्शलतालाई मध्येनजर गरी २:२० बाट ५:०० सम्म ऐ.ऐ. दफा ६ क (१) बमोन्तजम कफ्यू ा आदेश जारी गरी ऐ.ऐ. ६ क. (३) (४) बमोन्तजम कारवाही गना सरक्षाु ननकायहरुलाई ननदेशन ददन। े

२०८२/५/२६ का ननणया हरु

१. नमनत २०८२/०५/२३ र २४ गते काठमाडौ लगायत देशका ववनभन्न शहरहरुमा भएको जने -जीको प्रदशना बाट उ्पन्न पररन्तस्थनतका कारण यस न्तजल्लामा भएका घटनाको अवस्थाको बारेमा िलफल एवम ् समीक्षा गरर्यो र हाल न्तजल्लाको अवस्था सामान्य हाँदु ै गएको।

२. यसै बीच देशको ववर्म पररन्तस्थनत र रातको समयमा हनु सक्न ेअवान्त्ित वियाकलाप/गनतववनि मख्यु चनौतीकोु रुपमा कायमै रहेको सन्त्दभमा ा नमनत २०८२/०५/२६ गते साझ ७:०० बजे देिी नमनत २०८२/०५/२७ गते ववहान ६:०० बजे सम्म स्थानीय प्रशासन ऐन, २०२८ को दफा ६ क बमोन्तजम िादददङ न्तजल्लाको नीलकण्ठ नगरपानलकानभर देहायका क्षेरमा कसैले आवत जावत गना, कुनै पनन प्रकारको भेला, जलु सु , प्रदशना, सभा, बैठक, घेराउ गना नपाउने गरी कफ्यू ाआदेश जारी गने।

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

देहायः

न्जल्ला सदरमकामु ि◌ाददङवशी◌े नीलकण्ठ नगरपानलका मध्य ◌े पूवमाा इजारा चौतारा, पन्श्चममा ि◌ाददङबशी◌े -सल्यानटार सडक, उत्तरमा थोपलिलोला र दन्क्षणमा अरुङ ि◌ोला।

१. नमनत २०८२/०५/२३ र २४ गते काठमाडौ लगायत देशका ववनभन्न शहरहरुमा भएको जने -जीको प्रदशना बाट उपन्न पररन्स्थनतका कारण यस न्जल्लामा कारागार सरक्षा◌ु एवं न्जल्लाको समग्र शान्न्त सरक्षामा◌ु ि◌लल पग्न ◌ु ◌े अवस्था देन्त्ि◌एकाले नमनत २०८२/०५/२५ गते अपरान्ह ५:०० बजदे ◌ेन्त्ि◌ लागू हनु ◌े गरी कफ्यू ◌ा आदेश जारी भएकोमा हाल, नबस्तारै शान्न्त सरक्षाको◌ु अवस्था सामान्नीरण तफा उन्मिु देन्त्ि◌एकोले सवसा ◌ाि◌ारणका सहजताका लानग आज नमनत २०८२/०५/२६ गते बले का◌ु ५:०० बजे दे◌ि◌ी ७:०० बज ◌े सम्म कफ्यू ◌ाआदेश हटाईएको। साथै उि अवनिमा न्जल्लाभर ननर्ि◌ाज्ञा◌े जारी रहन। ◌े

२. उल्लेन्त्ि◌त ननर्ि◌ाज्ञाको◌े समय अवनिमा अ्यावश्यक बस्त ◌ुजस्तैः दिु , फलफुल, तरकारी, अण्डा तथा मासजन्त्यु वस्त ◌ु र कृवर् उपाददत सामाग्री, और्नि जस्ता सामानग्र ननर्ि◌ाज्ञाको◌े समयमा सरक्षा◌ु ननकायको समन्त्वयमा ननवाा◌ि रुपमा ढुवानी एवम ◌्आवतजावत गने व्यबस्था नमलाउन। ◌े
न्जल्ला प्रशासन कायाला य काठमाडौं

२०८२/५/२२ का ननणया हरु

१. काठमाडौं न्जल्लाको समग्र शान्न्त सरक्षाको◌ु अवस्थाको सनमक्षा गररयो। हाल शान्न्त सरक्षाको◌ु अवस्था सामान्त्य रहेको र आगामी ददनहरुमा पनन समन्त्वया्मक रुपमा सरक्षा◌ु व्यवस्था चस्तु राख्न। ◌े

२. नमनत २०८२/०५/२३ गते ववनभन्न व्यन्त्ि◌ वा संस्थाबाट काठमाडौंमा हनु सक्न ◌ेसंवदनन्शले गनतववनि सम्बन्त्ि◌मा ि◌लफल गररयो। सरक्षा◌ु संवदनन्शलतालाई मध्यनजर गरी सम्भाववत गनतववनिको सक्ष्मु ननगरानी गदै कुनै वकनसमको अवान्न्छ्ि◌त गनतववनि हनु नददन समन्त्वया्मक रुपमा सरक्षा◌ु व्यवस्था नमलाउन। ◌े

२०८२/५/२३ का ननणया हरु

1. आज Gen Z समह लगायत ववनभन्न पक्षबाट हु नु प्रदशना े लाई वहंसा्मक हन नददनको लानग ु नमनत २०८२/०५/२२ गतेको न्जल्ला सरक्षा सनमनतको बु ैठकले एवककृत सरक्षा योजना न्स्वकु ृत गरररसकेको ि। ति सरक्षा योजनाको प्रभावकारी कायाान्वयनका लानग नडयु वटमा िवटनु अनिके ृत तथा जवानहरु सबैलाई संचार गने।

2. Gen z समहको आयोजनामा हु नु आजको प्रदशना े मा बालबानलकाको पनन उल्लेख्य उपन्स्थनत हन सक्नु भएकोले े भीड ननयन्त्रणका लानग बल प्रयोग गदाा अ्यन्त साविानी अपनाउन। े

२०८२/५/२३ का ननणया हरु

१. काठमाडौँ न्जल्लाको समग्र शान्न्त सरक्षाको ु अवस्थाको सनमक्षा गरिरयो। हाल शान्न्त सरक्षाको ु अवस्था सामान्य रहेको तर पनिल्ला ददनहरुमा सामान्जक सञ्जाल बन्द भएको ववर्यमा यवा ु पस्ताका ु ववनभन्न समहहरुबाटु काठमाडौमा हनु सक्ने संवदनन्शले गनतववनिलाई मध्यनजर गदै कुनै वकनसमको अवान्ञ्ितत गनतववनि हनु नददन सरक्षा ु ननकायहरुका बीचमा समन्वय सदृढु गरी रवटरवहतु सरक्षा ु प्रबन्ि नमलाउन। े

२०८२/५/२३ का ननणया हरु

१. नमनत २०८२/०५/२३ गते सामान्जक सञ्जाल बन्द भएको ववर्यमा यवा ु पस्ताका ु ववनभन्न समहहरुबाटु काठमाडौंमा भएको आन्दोलनमा आन्दोलनकारीहरु अराजक भई आपसी मठभु ेड, भीडन्त एवम ् हलदङ्गा ु वा अशान्न्त भईसकेको अवस्था समेतलाई मध्यनजर गरी न्जल्ला सरक्षा ु सनमनत काठमाडौंको नसफारररस समेतका आिारमा स्थानीय प्रशासन ऐन, २०२८ को दफा ६क बमोन्जम देहायको क्षेरमा नमनत २०८२/०५/२३ गते अपरान्ह १२:३० बजदे ेन्ि लाग ुहनु े गरी नमनत २०८२/०५/२३ गते रातको १० बजसम्मे कफ्यू ाआदेश जारी गनका ो लानग श्रीमान ्प्रमिु न्जल्ला अनिकारी समक्ष नसफारररस गने। देहायः

क) बानश्वर क्षेे रः-

- बानश्वर चोकदे ेिी पन्श्चम एभरेष्ट होटल हाँदु ै नबजलीबजार पु लसम्मु ,
- बानश्वर चोकदे ेिी पूव ानमन भवन, शान्न्तनगर हाँदु ै तीनकुन चोकसम्मे ,
- बानश्वर चोकदे ेिी उत्तर आइप्लेक्स मल हाँदु ै रत्नराज्य माध्यनमक ववद्यालयसम्म,

- बानश्वर चोकदे ेिी दन्क्षण शिमल ओरालो हु ाँदु ै शंिमल पु लसम्मु ,

२. नमनत २०८२/०५/२३ गते यस न्तजल्लाको बानश्वरे क्षेरमा केन्ल्द्रत प्रदशनाको िममा उश्रृङ्खल र अवान्छ्ित गनतववनि भई न्तजल्लाको शान्ल्त सरक्षामाु िलल पने अवस्था देन्त्िएकोले सो को ननयन्त्रणको लानग प्रमिु न्तजल्ला अनिकारीज्यूबाट जारी भएको कफ्यू ाआदेशको स्थानीय प्रशासन ऐन, २०२८ को दफा ६ को उपदफा (२) वमोन्तजम कायाान्त्वयन गना नपालीे सेना, नरनसंहदल गण नसंहदरबार व्यारेकलाई आवश्यक सहयोग गना अनरोिु गने।

२०८२/५/२३ का ननणया हरु

१. नमनत २०८२/०५/२३ गते सामान्तजक सञ्जाल बन्द भएको वववर्यमा यवाु पस्ताकाु ववनभन्न समहहरुु वाट काठमाडौंमा भएको आन्दोलनमा आन्दोलनकारीहरु अराजक भई आपसी मठभु ेड, भीडन्त एवंम ्हलदङ्गाु वा अशान्ल्त भईसकेको अवस्था समेतलाई मध्यनजर गरी न्तजल्ला सरक्षाु सनमनत काठमाडौको नसफाररस समेतका आिारमा स्थानीय प्रशासन ऐन, २०२८ को दफा ६क बमोन्तजम देहायको क्षेरमा नमनत २०८२/०५/२३ गते अपरान्ह १:०० बजदे ेन्त्ि लाग ुहनु े गरी नमनत २०८२/०५/२३ गते रातको १० बजेसम्म कफ्यू ाआदेश जारी गनका ो लानग श्रीमान ्प्रमिु न्तजल्ला अनिकारी समक्ष नसफाररस गने। देहायः

क) न्शतल ननवास (राष्ट्रपनत कायाालय) महाराजगंज क्षेरः

- उत्तर पूवतााफा रावष्ट्रय प्रहरी प्रन्शक्षण प्रनतष्ठान अगानडको चोकसम्म,
- पूव ादन्क्षणतफा सामाििशी जानु मोडदे ेन्त्ि १०० नमटर दन्क्षणसम्म,
- दन्क्षण पन्श्चमतफा सामाििशी जानु मोडदे ेन्त्ि सामाििशी िोलासम्म।ु

ि) हररत गह (उपराष्ट्रपनत कायाालय) लृ ैनचौर क्षेरः

- केशरमहल चोकदेन्त्ि लैनचौर मोड हाँदु ै मल्ल होटलको नसमानासम्म।

ग) नारायणवहटी दरवार संग्रहालय क्षेरः

- केशरमहल चोकदेिी नारायणवहटी दरबार संग्रहालय दन्क्षण गट हे ाँदु ै जयनपाल मोडसम्मे ,
- नारायणवहटी दरवार संग्रहालय दन्क्षण गटदे ेिी महेन्द्र सानलकसम्म

घ) नसंहदरबार क्षेरः

- भद्रकाली मन्ल्त्दर (नतनकुन आइल्याड) को पै ृवी कुनादेन्त्ि पूवताफा नसंहदरबारै मूल गटसम्मे ,
- नसंहदरवार मूलगट अगानडदे ेन्त्ि उत्तरतफा पद्मोदय मा.वव.को मोडसम्म,
- पद्मोदय मोडदेन्त्ि पूवताफा महालेिाा परीक्षक कायाालय अगानड हाँदु ै अनामनगरतफा जान े नसंहदरवारको उत्तरपूवी मोड र सो मोडदेन्त्ि नसंहदरनार पूवी गट े हाँदु ै हनमानस्थान ु मन्ल्त्दरसम्म,
- नसंहदरवार मूलगट अगानडदे ेन्त्ि दन्त्क्षणतफा सवोच्च अदालत अगानड हाँदु ै परात्व ववभागको ु चोकसम्म,
- परात्व ववभागको चोकदु ेन्त्ि नसंहदरवार दन्त्क्षण गट हे ाँदु ै हनमानस्थान मन्ल्त्दरसम्मु ,
- न्त्जल्ला अदालतको पूवी मोडको प्रवश मागदाे ेन्त्ि न्त्जल्ला प्रशासन कायाालय उत्तरतफाको मोडसम्म।

ङ) प्रिानमन्त्री ननवास वालवाटार क्षेरःु

- बालवाटार पववर बकाशप चोकदु ेन्त्ि नपाल राष्ट्रबैंक हे ाँदु ै इटानलया चोक, न्त्चननया ाँ दतावास हु दु ै भाटभटेनी तफाको लक्ष्मी बैंक अगाडी ढंुगिारा सम्मे ,
- इटानलया चोकदेन्त्ि पन्त्श्चमतफा रावष्ट्रय सभा अध्यक्षको ननवाससम्म र सो ननवासदेन्त्ि गैहीिारा जान सडकतफा े १०० नमटरसम्म,
- प्रिानमन्त्री ननवासको उत्तरपूवी सोडदेन्त्ि प्रिान न्त्यायािीश ननवासको मोडसम्म र सो मोडदेन्त्ि पन्त्श्चमतफा १०० नमटरसम्म,
- प्रिान न्त्यायािीश ननवासको मोडदेन्त्ि पूव ादन्त्क्षणतफा रावष्ट्रय सभा अध्यक्षको ननवासको मोडसम्म,
- राष्ट्रबैंक चोकदेन्त्ि पूवताफा जान सडकको े १०० नमटरसम्म।

च) संसद भवन नयाँ बानश्वर क्षेरःे

- बानश्वर चोकदे ेिी पन्त्श्चम एभरेष्ट होटल हाँदु ै माइतीघर मण्डलासम्म,
- वानश्वर चोकदे ेिी पूव ानमन भवन, शान्त्न्तनगर हाँदु ै तीनकुन चोकसम्मे ,
- बानश्वर चोकदे ेिी उत्तर आइप्लेक्स मल हाँदु ै रत्नराज्य माध्यनमक ववद्यालयसम्म,

- बानश्वर चोकदे ेिी दन्क्षण शंिमल ओरालो हु ाँदु ै शंिमल पुलसम्मु ,

२. नमनत २०८२/०५/२३ गते यस न्जल्लाको बानश्वरे माइतीघर तथा नसंहदरवार क्षेरमा केन्न्त्द्रत प्रदशना को िममा उश्रृङ्खल र अवान्न्र्ित गनतववनि भई न्जल्लाको शान्न्त सरक्षामाु िलल पने अवस्था देन्त्िएकोले सो को ननयन्त्रणको लानग प्रमिु न्जल्ला अनिकारीज्यूबाट जारी भएको कफ्यू ा आदेशको स्थानीय प्रशासन ऐन, २०२८ को दफा ६ को उपदफा (२) बमोन्जम कायाान्वयन गना नपालीे सेना, नरनसंहदल गण नसंहदरवार व्यारेकलाई आवश्यक सहयोग गना अनरोिु गने।

<u>२०८२/५/२३ का ननणया हरु</u>

१. नमनत २०८२/०५/२३ गते ववनभन्न समहहरुबाटु काठमाडौमा भएको आन्दोलनमा आन्दोलनकारीहरु अराजक भई मठभु ेड, भीडन्त एवम ्हलदङ्गाु वा अशान्न्त भईसकेको अवस्था समेतलाई मध्यनजर गरी न्जल्ला सरक्षाु सनमनत काठमाडौको नसफाररस समेतका आिारमा स्थानीय प्रशासन ऐन, २०२८ को दफा ६क बमोन्जम देहायको क्षेरमा नमनत २०८२/०५/२३ गते रातको १२,०० बजदे ेन्त्ि लाग ुहनु ेगरी नमनत २०८२/०५/२४ गते ववहान ५:०० बजसम्मे कफ्यू ाआदेश जारी गनका ो लानग श्रीमान ् प्रमिु न्जल्ला अनिकारी समक्ष नसफाररस गने। देहायः

क) न्शतल ननवास (राष्ट्रपनत कायाालय) महाराजगंज क्षेर

- उत्तर पूवताफा रावष्ट्रय प्रहरी प्रन्शक्षण प्रनतष्ठान अगानडको चोकसम्म,
- पूव ादन्क्षणतफा सामाििशी जानु मोडदे ेन्त्ि १०० नमटर दन्क्षणसम्म,
- दन्क्षण पन्श्चमतफा सामाििशी जानु मोडदे ेन्त्ि सामाििशी िोलासम्म। ु

ि) हररत गह (उपराष्ट्ृ पनत कायाालय) लैनचौर क्षेरः

- केशरमहल चोकदेन्त्ि लैनचौर मोड हाँदु ै मल्ल होटलको नसमानासम्म।

ग) नारायणवहटी दरवार संग्रहालय क्षेर • केशरमहल चोकदेिी नारायणवहटी दरवार संग्रहालय दन्क्षण गट े हाँदु ै जयनपाल े मोडसम्म,

- नारायणवहटी दरवार संग्रहालय दन्क्षण गटदे ेिी महेन्द्र सानलकसम्म।

घ) नसंहदरबार क्षेरः

- भद्रकाली मन्ल्दर (नतनकुन आइल्याड) को पे ूवी कुनादेन्त्ि पूवताफा नसंहदरवार मूल गटसम्मे ,
- नसंहदरवार मूलगट अगानडदे ेन्त्ि उत्तरतफा पद्मोदय मा.वव.को मोडसम्म,
- पद्मोदय मोडदेन्त्ि पूवताफा महालेिा परीक्षक कायाालय अगानड हाँदु ै अनामनगरतफा जान े नसंहदरवारको उत्तरपूवी मोड र सो मोडदेन्त्ि नसंहदरवार पूवी गट े हाँदु ै हनमानस्थान मन्ल्दरसम्मु ,
- नसंहदरवार मूलगट अगानडदे ेन्त्ि दन्ल्क्षणतफा सवोच्च अदालत अगानड हाँदु ै परात्व ु ववभागको चोकसम्म,
- माइतीघर मण्डलादेन्त्ि पन्श्चमतफा थापाथली चोकसम्म,
- परात्व ववभागको ु चोकदेन्त्ि नसंहदरवार दन्क्षण गट हे ाँदु ै हनमानस्थान मन्ल्दरसम्मु ,
- न्त्जल्ला अदालतको पूवी भोडको प्रवश े मारददन्त्ि न्त्जल्ला प्रशासन कायाालय उत्तरतफाको मोडसम्म।

ङ) प्रिानमन्त्री ननवास वालवाटार क्षेरः ु

- वालवाटार पववर वकाशप चोकदु ेन्त्ि नपाल राष्ट्रबैंक हे ाँदु ै इटानलया चोक, न्त्चननया ाँ दतावास हु दु ै भाटभटेनी तफाको लक्ष्मी बैंक अगाडी ढं ु गिारा सम्मे ,
- इटानलया चोकदेन्त्ि पन्श्चमतफा रावष्ट्रय सभा अध्यक्षको ननवाससम्म र सो ननवासदेन्त्ि गैह्रीिारा जान सडकतफा े १०० नमटरसम्म,
- प्रिानमन्त्री ननवासको उत्तरपूवी मोडदेन्त्ि प्रिान न्त्यायािीश ननवासको मोडसम्म र सो मोडदेन्त्ि पन्श्चमतफा १०० नमटरसम्म,
- प्रिान न्त्यायािीश ननवासको मोडदेन्त्ि पूव ादन्ल्क्षणतफा रावष्ट्रय सभा अध्यक्षको ननवासको मोडसम्म,
- राष्ट्रबैंक चोकदेन्त्ि पूवताफा जान सडकको े १०० नमटरसम्म।

च) संसद भवन नयााँ बानश्वर क्षेरःे

- वानश्वर चोकदे ेिी पन्श्चम एभरेष्ट होटल हाँदु ै माइतीघर मण्डलासम्म,
- बानश्वर चोकदे ेिी पूव ानमन भवन, शान्ल्तनगर हाँदु ै तीनकुन चोकसम्मे ,
- बानश्वर चोकदे ेिी उत्तर आइप्लेक्स मल हाँदु ै रत्नराज्य माध्यनमक वविालयसम्म,

SS SAMAYA SUTRA MEDIA | TV CHANNEL

• बानश्वर चोकदे ेिाी दन्क्षण शंिमल ओरालो हु ाँदु ै शंिमल पु लसम्म। ु

२. नमनत २०८२/०५/२३ गते यस न्जल्लाको वानश्वरे माइतीघर तथा नसंहदरवार क्षेरमा केन्न्द्रत प्रदशना को िममा उश्रृङ्गल र अवान्न्र्ित गनतववनि भई न्जल्लाको शान्न्त सरक्षामा ु िलल पने अवस्था देन्त्िएकोले सो को ननयन्त्रणको लानग प्रमिु न्जल्ला अनिकारीज्यूबाट जारी भएको कर्फ्यू ाआदेशको स्थानीय प्रशासन ऐन, २०२८ को दफा ६ को उपदफा (२) बमोन्जम कायाान्वयन गना नपालीे सेना, नरनसंहदल गण नसंहदरवार व्यारेकलाई आवश्यक सहयोग गना अनरोिु गने।

२०८२/५/२४ का ननणया हरु

1. नमनत २०८२/०५/२३ गते ववनभन्न समहहरुबाट ु काठमाडौंमा भएको आन्दोलनमा आन्दोलनकारीहरु अराजक भई मठभु ेड, भीडन्त एवम ह् लदङ्गा वा अशान्न्त भईसकु ेको अवस्था समेतलाई मध्यनजर गरी न्जल्ला सरक्षा सनमनत काठमाडौंको नसफाररस समु ेतका आिारमा स्थानीय प्रशासन ऐन, २०२८ को दफा ६क अमोन्जम देहायको क्षेरमा नमनत २०८२/०५/२४ गते ववहान ८:३० बजदे ेन्त्ि लाग हु नु गरी अको आदे ेश नभएसम्म कर्फ्यू आदा ेश जारी गनका लानग श्रीमान ् प्रमि न्जल्ला अनिकारी समक्ष नसफाररस गने। ु देहायः

क) काठमाडौ महानगरपानलका चिपथ क्षेरनभर काठमाडौं महानगरपानलकाको वालकुमारी पलदु ेन्त्ि कोटेश्वर चोक, नसनामंगल, गौशाला, चाववहल, नारायणगोपाल चोक, गोङ्गब, ु बालाज, ु स्वयम्भ, ू कलंकी, बल्ि हु ाँदु ै बागमनत नदी पलसम्मको चिपथ ु नभरको सम्पूण ाभभाग। ू

२. नमनत २०८२/०५/२३ गते यस न्जल्लाको बानश्वरे माइतीघर तथा नसंहदरबार क्षेरमा केन्न्द्रत प्रदशना को िममा उश्रृङ्खल र अवान्न्र्ित गनतववनि भई न्जल्लाको शान्न्त सरक्षामा ु िलल पने अवस्था देन्त्िएकोले सो को ननयन्त्रणको लानग प्रमिु न्जल्ला अनिकारीज्यूबाट जारी भएको कर्फ्यू ाआदेशको स्थानीय प्रशासन ऐन, २०२८ को दफा ६ को उपदफा (२) बमोन्जम कायाान्वयन गना नपालीे सेना,

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

नरनसंहदल गण नसंहदरवार व्यारेकलाई आवश्यक सहयोग गना अनरोिु गने। न्जल्ला प्रशासन कायालाय ललतपरु

<u>२०८२/५/२३ का ननणया हरु</u>

1. नमनत २०८२/०५/२३ मा ववनभन्न समूह र पक्षहरुबाट आ-आफ्ना माग रािी उप्यका क्षेरमा प्रदशना भएको र सो िममा वहंसा्मक गनतनबनि लगायत. हलदु ंगा वा अशान्न्त हनसक्नु रे सावजाननक शान्न्त सरक्षामा असर पन ाु सक्न भएकोले े स्थानीय प्रशासन ऐन, २०२८ को व्यवस्था बमोन्जम सबै स्कुल/कलेज र न्शक्षण संस्थाहरु भाद्र २४ र २५ गते २ (दई) ददन बन्द गन ाु ललतपर महानगरपानलकाु , महालक्ष्मी नगरपानलका र गोदावरी नगरपानलकालाई अनरोि गने। साथु ै, न्जल्ला प्रशासन कायालायले उपयिानाु सार सु ूचना प्रकाशन गने। <u>२०८२/५/२३ का ननणया हरु</u>

1. २०८२ भाद्र २३ गतेदेन्ि Gen-Z लगायतका यवा सन्म्मनलत समु ूहहरुले ववनभन्न माग रािी काठमाण्डौं उप्यकामा प्रदशना गने तयारी गरेको सूचना ववनभन्न माध्यमहरुबाट प्राप्त भएको हाँदा यसबाट न्जल्लामा हु नसक्नु सम्भाववत से रक्षा जोन्िम अु कलनाँ गरी सबै सरक्षा ननकायलु े आवश्यक तयारी सवहत भरपदो सरक्षा व्यवस्था नमलाउनु तथा ननयनमत रुपमा से ूचना आदान प्रदान गने।
2. उि प्रदशनालाई मध्यनजर गरी सावजाननक सम्पन्त्त र जनिनको सरक्षाथ ाु भैसेपाटीन्स्थत मन्त्री ननवास, पल्चोक न्स्थत न्यायािीश ननवासु , नपाली काँे ग्रस पाटीको के ेन्द्रीय कायाालय, नकपा (एमाले े) पाटीको केन्द्रीय कायाालय, बाल कुमारी पलु , न्जल्लान्स्थत दरसञ्चार सु ेवा प्रदायक ननकाय तथा सोमा जनडत प्रववनि र अन्य महत्वपूण ाप्रनतष्ठान तथा सरकारी कायाालय लगायतका जोन्िमयि क्षरेु (VA/VP) मा ववशर् सतकाे ता अपनाउन र न्जल्ला न्स्थत से रक्षा ु ननकायहरुले एकीकृत सरक्षा योजना सवहत एकापसमा समन्वय गरी सु रक्षाकमी पररचालन ु गने।
3. यस अन्घको न्जल्ला सरक्षा सनमनतका ननणयाु हरु कायाान्वयनको प्रगनत समीक्षा गररयो। साथै, यस न्जल्लाको हालसम्मको शान्न्त सरक्षाको न्स्थनत सामान्यु रहेको पाईयो।

<u>२०८२/५/२३ का ननणया हरु</u>

1. नमनत २०८२/०५/२३ मा ववनभन्न समूह र पक्षहरुबाट आ-आफ्ना माग रािी उप्यका क्षेरम प्रदशना भएको र सो िममा वहंसा्मक गनतनबनि लगायत हलदु ंगा वा अशान्न्त हनसक्नु र सावजाे ननक शान्न्त

सरक्षामा असर पन ाु सक्न भएकोले े देहायको क्षेरमा लानग ननर्नित क्षेर घोर्णा गन ाे नसफाररस गने:-

देहायः

क) पल्चोकन्त्स्थत यु एन हाउस र न्त्यायाििीश ननवासको ु २०० नमटर क्षेरः

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

-
-
-
  पूवताफा इनारमोड जान मे ूलबाटो,
  पन्श्चम रावष्ट्रय वकताबिना (ननजामती),
  उत्तरतफा आन्तररक राजस्व कायाालय,
- दन्क्षणतफा रावष्ट्रय मानव अनिकार आयोग, रावष्ट्रय सहकारी ववकास बोडका ो चौहद्दीनभर।

ि) भैंसेपाटीमा न्स्थत नया ाँमन्त्री ननवास क्षेर: •

पूवमाा भैंसेपाटीबाट बंगमती जानु सडके ,

- पन्श्चमतफा नसजी हाउन्जङ्ग,
- उत्तर भैसेपाटी आवास गटे ,
- दन्क्षणतफा इटनी जान ओह्रालो सीमा कायम गरी सो नभे र।

ग) सानपा न्स्थत ने पाली काँग्रे स पाटीको के ेन्द्रीय कायाालय क्षेर:

- पूवमाा सानपा चोकबाट ईन्द्रायणी मन्ल्दर पक्की सडके ,
- पन्श्चमतफा बल्ि पु लदु े ि ी मनमोहन पाकासम्म बागमती कररडोर सडक,
- उत्तरतफा चिपथ सडकको सनभसा लेन (बल्ि पु लदु े ि ी सानपा चोकसम्म) े ,
- दन्क्षणतफा ईन्द्रायणी मन्ल्दरबाट बागमती कररडोर जान पक्की सडके ,

घ) च्यासल न्स्थत नकपा (एमाले े) पाटीको केन्द्रीय कायाालय क्षेर: •

पूवमाा मनोहरा ि ोला कररडोरको झोलंगु पे लु ,

- पन्श्चमतफा च्यासल रंगशाला,
- उत्तरमा मनोहरा ि ोला,
- दन्क्षणतफा मल पोि री जान बाटो े ,

<u>२०८२/५/२४ का ननणया हरु</u>

1. नमनत २०८२/०५/२३ मा ववनभन्न समूह र पक्षहरुबाट आ-आफ्ना माग राि ी उप्यका क्षेरमा प्रदशना भएको र सो ि ममा वहंसा्मक गनतनबनि लगायत हलदु ंगा या अशान्न्त हनसक्नु र े सावजाननक

-
-
-

शान्त्त सरक्षामा असर पन ाु सक्न भएकोले े देहायको क्षेरमा लानग ननर्नित क्षेर घोर्णा े गन ा नसफाररस गनेः- देहायः

क) लनलतपर महानगरपानलका वडा नु ं.५, १३ र १४ का क्षेर,
महालक्ष्मीचोक देन्त्ि पाटन अस्पतालसम्म, पाटन
अस्पताल देन्त्ि जावलाििेल चोकसम्म,
जावलाििेल चोक देन्त्ि एकान्तकुनासम्म,

- एकान्तकुना देन्त्ि महालक्ष्मी चोकसम्म।

2. नमनत २०८२/०५/२४ गते नबहान ९:०० बजदे ेन्त्ि अको आदेश नभएसम्मका लानग स्थानीय प्रशासन ऐन, २०२८ को दफा ६क बमोन्त्जम लनलतपर न्त्जल्ला लनलतपु र महानगरपानलकाका ु देहायका क्षेरमा चार वकल्ला तोकी सो नसमाना नभर कसैले आवत जावत, वहडडल गना ु , कुन पनन ै प्रकारको भेला, जलु सु , प्रदशना, सभा, बैठक वा घेराउ गन ानपाउन गरी कफ्ये ूको आदा ेश जारी गन ा नसफाररस गनेः-

तपन्त्शलः लनलतपर महानगरपानलकाको बल्िु , ु ििोववघाट, सानपा े, एकान्तकुना, महालक्ष्मीस्थान, सातदोवाटो, ग्वाको हाँदु ै बालकुमारी पलसम्मको चिपथ क्षेर र सो नभरको सम्पु ूण ाभ-ू भाग।

२०८२/५/२४ का ननणया हरु

१. नमनत २०८२/०५/२३ मा ववनभन्न समूह र पक्षहरुवाट आ-आफ्ना माग राििी उप्यका क्षेरमा प्रदशना भएको र सो िममा वहंसा्मक गनतववनि लगायत हलदु ंगा वा अशान्त्त हनसक्नु े र सावजा ननक शान्त्त सरक्षामा ु असर पना सक्ने भएकोले देहायका क्षेर चार वकल्ला तोकी सो नसमानानभर कफ्यू ा आदेश जारी गना नसफाररस गने।

२. नमनत २०८२/०५/२४ गते ववहान ७:०० बजदे ेन्त्ि २०८२/०५/२४ गते रातीको १२:०० बजसम्मे स्थानीय प्रशासन ऐन, २०२८ को दफा ६क वमोन्त्जम लनलतपरु न्त्जल्लाको लनलतपरु महानगरपानलका, वडा नं.

•
•
•

२,४, ९, १८ र २५ नभरका देहायका क्षेरमा चार वकल्ला तोकी सो नसमाना नभर कसैले आवत जावत गना, कुनै पनन प्रकारको भेला, जलु सु , प्रदशना, सभा, बैठक वा घेराउ गना नपाउने गरी कपय ा ु आदेश जारी हनु :

देहायः

क) वडा नं. ४,१८ र २५ को भैसेपाटी क्षेरः

- पूवमाा भैसेपाटीवाट बंगमती जानु सडे क,
  पन्श्चमतफा नसजी हाउन्तजङ्ग तथा चोभार-गंल्ि ी सडक,
  उत्तरमा एकान्तकुनाको गायरी पेि ोल पम्प भन्दा तल रहेको ववष्णदु ेवी मन्ल्दर,
  दन्क्षणतफा इटनी जान ओहालो क्षेर। े

ि) वडा नं. २ सानपा न्त्स्थत इन्द्रायन्ण माग ा े आसपास क्षेरः

- पूवमाा सानपा चोकवाट ईन्द्रायणीे मन्ल्दर पक्की सडक,
- पन्श्चमतफा बल्ि पु लदु ेि ी मनमोहन पाकासम्म बागमती कररडोर सडक,
- उत्तरतफा चिपथ सडकको सनभसा लेन (बल्ि पु लदु ेि ी सानपा चोकसम्म) नभरे ,
- दन्क्षणतफा ईन्द्रायणी मन्ल्दरवाट बागमती कररडोर जान पक्की सडक क्षेरे

ग) वडा नं. ९ को च्यासल क्षेरः • पूवमाा मनोहरा ि ोला

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

कररडोरको झोलंगु पे लु ,

- पन्श्चमतफा च्यासल रंगशाला,
- उत्तरमा मनोहरा ि ोला,
- दन्क्षणतफा मल पोि री जान वाटो। े

१. ननणया नं. १ वमोन्जमको कफ्यूको अवनिमा ना पाली से ेना, नपाल प्रहरीे , सशस्त्र प्रहरी बल, नपाल तथा रावष्ट्रय अने सन्त्ि ानका ननकायवाट एकापसको ु संयोजनमा पररचालन हनु र से रक्षा ु व्यवस्था नमलाउन। े

-
-
-

<u>२०८२/५/२५ का ननणया हरु</u>

1. नमनत २०८२/०५/२३ र २४ गते ववनभन्न समूह र पक्षहरुबाट आ-आफ्ना माग रा िी उप्यका क्षेरमा भएको प्रदशना का िममा तोडफोड, आगजनी आददवाट क्षनत भएका न्जल्लान्स्थत सबै प्रहरी प्रभाग, वत्तृ , चौकी लगायतका इकाई तथा कारागार कायाालय, नख्िको ु क्षनतको यथाथ ाप्रनतवदन तयार गने र से रक्षा सु ेवा पनस्थाापना गरी यथान्शघ्र काय ाु सचारु ु गने।
2. कारागार कायाालय नख्ि, ु लनलतपरमा ु सावकको व्यवस्था बमोन्जम सरक्षा ु ननकायहरु आजैबाट िवटई कारागार क्षेरको सरक्षा ु व्यवस्था नमलाउन र त्काल के ैदीबन्दी CRC ब्लकमा राख्न कारागार प्रशासकले समन्त्वय गने।

न्जल्ला प्रशासन कायाला य न्त्चतवन

<u>२०८२/५/२३ का ननणया हरु</u>

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

१. न्तजल्ला प्रशासन कायाला यका प्रमिु न्तजल्ला अनिकारी एवं न्तजल्ला सरक्षा सनमनतका ु अध्यक्षका रुपमा आउन भएका प्रमु ि न्तजल्ला अु निकारी, श्री गणेश अयाालज्यूलाई स्वागत एवं सफल कायकाालको शभकामना प्रदान गने ननणयाु गरस्यो।

२. यस अन्घ बसेको बैठकको ननणयाहरूको कायाान्त्वयनका सन्त्दभमाा सनमक्षा गररयो। साथै न्तजल्लाको समग्र शान्न्त्त सरक्षाको अवस्था सामान्त्य रहु ेको पाइयो।

३. जने -न्तज ग्रपबाटु सञ्चालन हनुे भननएको ववरोि कायिा मको सूचना संकलन, ववश्लर्णे गरी जनशन्त्ि पररचालनलाई न्तजल्लान्त्स्थत सरक्षा ननकायहरुनबच चु स्त र िररतो समु ूह पररचालन गरी उच्च सतकाता अपनाई समन्त्वयाि्मक रुपमा रवटरवहत ु शान्न्त्त सरक्षाको व्यवस्था नमलाउनु ।े

२०८२/५/२३ का ननणया हरु

1. आज न्तजल्लामा ववनभन्न स्थानहरुमा भएका प्रदशना ननयन्त्त्रणका लानग वफल्डमा िवटएका सरक्षाकमीहरुलु े अपनाएको साविानी र संयमताका लानग सबै सरक्षाकमीहरुलाईु िन्त्यवाद ददन।े
2. अवहलेको ववर्म पररन्त्स्थनतमा भरतपर महानगरपानलका लगायतका अन्त्य सु ंवदनशील े स्थानहरुको सरक्षा प्रबन्त्ि गने।ु
3. थप पररन्त्स्थनतको समग्र ववश्लर्ण गरी तदने रुप सु रक्षा रणनीनत अवलम्बन गने।ु

२०८२/५/२४ का ननणया हरु

पनिल्लो समयमा ववकनसत घटनािमलाई मध्यनजर गरी न्तजल्लाको शान्न्त्त सरक्षाको अवस्था थपु नबग्रन नददनका लानग आज नमनत २०८२। ०५। २४ गते ववहान १२:०० बजदे ेन्त्ि लागू हनु गरीे अको आदेश नभएसम्म स्थानीय प्रशासन ऐन, २०२८ को दफा ६क बमोन्त्जम न्त्चतवन न्तजल्लाको भरतपर महानगरपानलकानभर दु ेहायका चार वकल्ला तोकी सो सीमानानभर कसैले आवत जावत गना, कुनै पनन प्रकारको भेला, जलु सु , प्रदशना, सभा, बैठक, घेराउ गन ानपाउन गरी कफ्ये ू आदा ेश जारी गने ननणया गररयो।

देहायः

क) भरतपर महानगरपानलका क्षरे्ु नभरः

पूवताफाः केन्द्रीय बस टनमनाल पन्श्चमतफाः नारायणी पल (पु लचोक) ् उत्तरतफाः पोिरा बसपाका देन्त्ि ववशालचोक दन्क्षणतफाः नरचोक (भरतपर ववमानस्थल पिाडीको चोक)् नोटः कफ्यूको आदा ेश अवनिभर अ्यावश्यक सेवाका सवारी सािनहरु, एम्बलु ेन्स, दमकल, शव वहान, स्वास्थ्यकमीका सवारी सािनहरु, सञ्चारकमीहरु, पयटा क सवारी सािनहरु, मानव अनिकार तथा कुटनीनतक ननयोगका सवारी सािनहरु र हवाई वटकटको आिारमा हवाई यारहरुको आवगमनमा् सरक्षाकमीहरुबाट सहजीकरण गने।

् २०८२/५/२५ का ननणया हरु नमनत २०८२।०५।२५ गते साँझ १७:०० बजदे ेन्त्ि नमनत २०८२।०५।२६ गतेको नबहान ०६:०० बजसम्म स्थानीय प्रशासन ऐन े २०२८ को दफा ६ (क) बमोन्त्जम न्त्चतवन न्त्जल्लाको सबै नसमानभर कसैले पनन आवत जावत गना, कुनै पनन प्रकारको भेला, जलु स प्रदशना् , सभा, बैठक, घेराउ गना नपाउन गरी कफ्ये ू कफ्या ू आदा ेश जारी गने ननणया गररयो।

न्त्जल्ला प्रशासन कायालाय काभ्रपलाञ्चोके

२०८२/५/२३ का ननणया हरु

1. आज काठमाडौंमा भएको न्त्जयनजड (े Gen Z) समहको आन्दोलनका कारण शान्त्त सु रक्षामा ् िलल पग्न गई कफ्यु ू समा ेत लगाउन पने अवस्था नसजना् ा भएको। उि आन्दोलनको प्रभाव यस न्त्जल्लामा समेत पनसाक्न सम्भावनालाई मध्यनजर रािी ्यस्ता समे हको गनतववनि र ् वियाकलापको सूचना संकलन गने, हनसक्नु े सम्भाववत जोन्त्िमको ववश्लर्ण े गने। यस आन्दोलनले नलन सक्न स्वरुपको ववश्ले र्ण गरी आवश्यक से रक्षाकमी न्त्जल्ला प्रहरी कायाा् लय र सशस्त्र प्रहरी बल नपाल ने ं १५ गण हे.क्वा. बाट पररचालन गने।
2. काठमाडौं ववश्वववद्यालय स्कुल अफ इन्त्जननयररङ् द्वारा Comparative Analysis of Aboveground Biomass and Carbon Stock Estimation Using LIDAR and Multi-spectral Derived Data न्त्शर्कामा हनु अने सन्त्िा् नका लानग बनपा नगरपानलका क्षेरमा े Drone उडान अनमनत माग गरु ेको सन्दभमाा सरक्षा सु ंवदनशीलता र व्यन्त्िगत गोपननयता एवे ं तोवकएको

शत ापालना गने गरी सरक्षा ननकायसु ाँग समन्वय र शतकाो पालना गने गरी स्वीकृनत प्रदान गने।

3. सशस्त्र द्वन्दको समयमा सशस्त्र प्रहरी बल नपालमा कायरा े त रही देश जनता र संगठनको ानतर कतव्ा य पालनाको न्शलनसलामा नमनत २०५९/१०/०२ गते यस न्जल्लाको कुशादेवीमा ववरगती प्राप्त गन भएका सशस्त्र प्रहरी हवल्दार स्व. ओम बहादा ु र शाहको ु वनलदानी योगदानको सम्मान स्वरुप यस न्जल्लाको पनौती न.पा. वडा नं. २ न्स्थत वैरामहादेव पररसरमा अमर सवहदको नसलाले ि स्थापना गने

२०८२/५/२४ का ननणया हरु

1. हालसम्म न्जल्लाको शान्न्त सरक्षाको ु अवस्था सामान्य र शान्न्तपूणा रहेको, रान्त्िएको।
2. Gen-z ले आव्हान गरेको ववरोिका कायिाम काठमाडौं उप्यकामा भएको घटनािमले यस न्जल्लामा पनन प्रयक्ष असर भई स्वस्फूत ाववरोिका कायिाम, श्रद्धाञ्जली सभाको आयोजना भई रहेको सन्दभमाा नमनत २०८२/०५/२३ गते न्जल्ला सरक्षा सनमनतमा कमाण्ड पोष्ट िड़ा गरी अवस्थाको सु क्ष्म ववश्लु र्ण गदै उच्च े सतकाता साथ सरक्षाकमी पररचालन गररएको। ु
3. न्जल्लाको शान्न्त सरक्षाको ु अवस्था ननरन्तर ननगरानी र ववश्लर्ण गदै आवश्यकता े अनसार रणतीनतक रुपमा न्जल्ला सु रक्षा सनमनतका पदानिकारी पररचानलत रहु ेको।
4. वतमाान पररन्स्थनतलाई मध्यनजर गदै िनलिु ेलमा तैनाथ श्री श्रीमेहर गण तयारी अवस्थामा रहन अनरोि गररयो। ु
5. अ्यावश्यक सेवाहरुलाई ननरन्तर सूचारु राख्दै आवश्यक अनसार तु रुन्त पररचालन ु हनु गरी तयारी अवस्थामा राि सम्बन्न्त्ित ननकायलाई अने रोि गने। ु

२०८२/५/२४ का ननणया हरु नमनत २०८२/०५/२३ गतेको Gen-Z को आन्दोलन कायिा मको िममा काठ माण्डौ उप्यका लगायत देशको ववनभन्न स्थानहरुमा भईरहेको ववरोि प्रदशना र ्यसको प्रभावबाट यस न्जल्लाको बनपा े , पनौती, िनलिु ेल, पाचाँिालगायतका स्थानहरुमा भईरहेको ववरोि प्रदशनामा ननन्स्कएको जलु स ु तथा भीडहरुबाट सावजाननक शान्न्त एवं सव्यवस्थामा िलल पु ग्नु एवे ं वहंसा्मक तथा ध्वंसा्मक घटना हन सक्नु दे ेन्त्िएकोले स्थानीय प्रशासन ऐन, २०२८ को दफा ६ (१) (क) बमोन्जम काभ्रपलाञ्चोक न्जल्लाको दे ेहायका नमनत, समय स्थानमा चार वकल्ला तोकी सो सीमाननभर कसैले

आवतजावत गना, कुनै पनन प्रकारको भेला, जलु स प्रदशना ु , सभा, बैठक, घेराउ गन ानपाउन गरी कर्फ्ये ू ा आदेश जारी गने ननणया गररयो।

कर्फ्यू लाग्ना क्षेरः े

- अरननको राजमागको साँगा भञ्ज्याङदेन्त्ि िनलिु ेल बसपाकाको दायबायाँ ाँ ५०० नमटर आसपासको क्षेर।
- बनपा नाला सडकको नाला गे म्बादु ेन्त्ि नपाल नबद्ये त प्रानिकरणचोक हु ाँदु ै रेडिसचोक, न्त्शरमेमोररयल अस्पताल र चण्डेश्वरी मन्न्त्दरको दायबायाँ ाँ ५०० नमटर आसपासको क्षेर।
- बनपा े चारदोबाटोदेन्त्ि पनौती बजार रोशीिोलासम्मको दायबायाँ ाँ ५०० नमटर आसपासको क्षेर।
- नब.पी, राजमागको काभ्रभञ्ज्याङ दे ेन्त्ि िनलिु ेलचोकसम्म र सरस्वती बजार अड्डाबजार हाँदु ै भट्टेडाँडा सम्म दायवायाँ ाँ ५०० नमटर आसपासको क्षेर।
- पाँचिाल नगरपानलका अरननको राजमागको तामाघाट पलदु ेन्त्ि न्त्जरोवकलोसम्म सडकको दायबायाँ ाँ ५०० नमटर आसपासको क्षेर।

कर्फ्यू लाग्ना नमनतः े २०८२/०५/२४ समयः ददउसो १२:१५ बजदे ेन्त्ि रानत ९:०० सम्म

१. ननणया नं १ कायाान्त्वयन गना नपाली से ेना श्री श्रीमेहर गण िनलिुेललाई अनरोि गने। ु

२. २०८२/५/२४ का ननणया हरु

३. आज नमनत २०८२/०५/२४ गतेको ननणया बाट जारी कर्फ्यू ा आदेशलाई भोली नमनत २०८२/०५/२५ गते नबहान १०:०० बजसम्मको े लागी ननरन्तरता ददन। े

४. ननणया नं. १ कायाान्त्वयन गना नपाली े सेना, श्री श्रीमेहर गण िनलिु ेललाई अनरोि गने। ु

<u>२०८२/५/२४ का ननणया हरु</u> आज नमनत २०८२/०५/२४ गते जारी भएको कर्फ्यू ा आदेश अको आदेश जारी नभए सम्मका लानग काभ्रपलाञ्चोके न्त्जल्लाभर लाग ु हनु े गरी जारी गने।

<u>२०८२/५/२४ का ननणायहरु</u> नपाले प्रहरी र सशस्त्र प्रहरी बल नपालको े न्त्जल्लाका ववनभन्न स्थानमा रहेको यननटहरुको ु जनशन्त्ि, हात हनतयार तथा गोनलगठ्ठाको अवस्था र सरक्षा ु न्त्स्थतीको ववश्लर्ण गरी आवश्यकता अनसारु उपयिु स्थानमा मजा गरी पररचालन गने।

२०८२/५/२५ का ननणया हरु

१. आज नमनत २०८२/०५/२५ गतेको ननणयाबाट न्तजल्लाको समग्र सरक्षा अवस्था सामान्त्य ु रहेको ववश्लर्ण गररयो। े

२. कारागार कायाालय ानिलु ेलमा रहेका केही कैदी ं बन्तदीहरुले कारागार नभर आगजननको घटना घटाउन े प्रयास गरेकोमा सरक्षा ु कारबाही पश्चात अवस्था ननयन्त्रणमा आएको र उि घटना घटाउन प्रयक्ष संलग्न देहाय बमोन्तजमका कैदी बन्तदीहरुलाई सरक्षाको दृवष्टकोणलु े अन्त्यन्त्र कारागारमा स्थानान्तरण गन ाउपयि हु नु हे ंदा सो नभए ु सम्म न्तजल्ला प्रहरी कायाालयको वहरासत कक्षमा सरक्षा पु ूवका राख्न ननणया े गररयो।

देहायः

(क) सागर मैनाली भन्ने राम कृष्ण मैनाली

(ि) उद्धवराज नगरर

(ग) सननल रन्त्ज्ञतकारु

(घ) न्तशवराज थापा

गण्डकी प्रदेश न्तजल्ला प्रशासन

कायाला य कास्की

२०८२/५/२२ का ननणया हरु

1. यस अगानड बसेको न्तजल्ला सरक्षा सनमनतको ननणया ु कायाान्त्वयनको सनमक्षा गररयो। सो बमोन्तजमका ननणयाहरु पूण ारुपमा कायाान्त्वयन भएको पाईयो।

2. नपाल सरकारले े नपालमा से ूचीकृत नभएका सामान्तजक सञ्जालहरुमानथ लगाएको प्रनतबन्त्िको ववरोि स्वरुप पोिरामा रहेका Zen Z, यवा ववद्याथी ु , यवा उद्यमी लगायतका समु हलु े नमनत २०८२/०५/२३ गते ववरोि प्रदशना गने कायिाम रहेको भन्ने बन्त्झन ु आएकोले न्तजल्लान्तस्थत सरक्षा ु ननकायहरुले समन्त्वयात्मक तवरले सक्षम ु रुपमा सूचनाको संकलन, ववश्लर्ण र आदनप्रदान गरी ववरोिका नाममा हे न सक्नु अवान्त्छ्ि त एवमे कान् ून ववपरीतका कायहारुलाई कारबाहीको दायरमा ल्याउन। साथै े, न्तजल्ला प्रहरी कायाालय कास्की र सशस्त्र प्रहरी

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

बल नपाल ने ं २४ है. क्रा गण कानलका मालेपाटनले संयि रुपमा रु वट रवहत सु रक्षा ु व्यवस्था नमलाउने,

3. सामान्जक सञ्जाल सञ्चालनमा प्रनतबन्त्ि लगाई अनभव्यन्त्ि स्वतन्त्रता र सूचनाको हकलाई प्रभावव पारेको भनन अन्त्य ववनभन्न संघ, संगठन, राजनीनतक दल लगायतले ज्ञापनपर/ध्यानाकर्णा पर बझाएकोलु े ्यस्ता संघ संगठनले गन ासक्न ववरोिका कायिाे म समेतको सूचना संकलन, ववश्लर्ण र आपसमा से ूचना आदनप्रदान गरी शान्त्त सरक्षाको लानग ु तयारी अवस्थामा रहने,

4. न्त्जल्ला प्रहरी कायाला य, कास्कीको नमनत २०८२/०५/१८ को परानसार कास्की न्त्जल्लामा ु रहेको पोिरा अन्तरावष्ट्रय ववमानस्थलको सरक्षा कायाालयको दरवन्त्दी स्तरोन्नती गनु पने भनन ाु तालक कायाालयमा नसफाररस गन ाु न्त्जल्ला सरक्षा सनमनतमा पु ेश भएकोमा थप संरचना र दरवन्त्दी थप गनपने औन्त्व्य सवहतको राय पठाउन पोिरा अन्तरावष्ट्रय ववमानस्थन्न नागररक ाु उड्डयन कायालायमा अनरोि गनेु ,

5. नन्त्जवकदै गरेका ववजयादशमी, ददपावली, िठपव ालगायतका ववनभन्न समदायलु े मनाउन चाडपव ाे अवनिको सरक्षा योजना तयार गरी आगामी सु रक्षा सनमनतको वु ैठकमा पेश गने,

6. ववनभन्न संघ/संस्था/समहु , व्यवसायी, राजनीनतक दलबाट हनु कायिाे ममा स्थानीय तहको अनमनत प्राप्त गन ाु लगाई स्थानीय तहको अनमती सहमनत प्राप्त भए पश्चात मार शान्त्त ु सरक्षाको प्रबन्त्ि नमलाउनु े,

7. न्त्जल्लाको समग्र शान्त्त सरक्षाको अवस्था ववश्लु र्ण गदाा न्त्जल्लाे को शान्त्त सरक्षाको अवस्था ु सामान्त्य रहेको।

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

<u>२०८२/५/२३ का ननणया हरु</u>

1. यस अगानड बसेको न्त्जल्ला सरक्षा सनमनतको ननणयाु कायाान्त्वयनको सनमक्षा गरर्यो। सो बमोन्त्जमका ननणयाहरु पूण ारुपमा कायाान्त्वयन भएको पाईयो।

2. नपाल सरकारले े नपालमा से ूचीकृत नभएका सामान्त्जक सञ्जालहरुमानथ लगाएको प्रनतबन्त्िको ववरोि स्वरुप पोिरामा रहेका Zen Z, यवा ववद्याथीु , यवा उद्यमी लगायतका समु हलु े गरेको ववरोि प्रदशना वहंसा्मक भई न्त्जल्लाको शान्त्त सरक्षाु , सावजा ननक सम्पन्त्त तथा भवनहरुमानथ क्षनत पर्याउन सक्नु सम्भावनालाई दृवष्टगत गरी अवान्त्ञ्ित गनतववनि हरु ननयन्त्रणमा नलई शान्त्त स-ु व्यवस्था अमन चयन कायम राख्दै सावजाननक सरकारी सम्पन्त्तको संरक्षण गन ा नमनत २०८२/०५/२३ गते ददनको २:०० बज े देिी कास्की न्त्जल्ला पोिरा

महानगरपानलका नभरको पूव ातफा वाई चोक, उत्तर पूव ातफा नमलनचोक, पन्श्चम तफा वैदाम वफस्टेल गटे , उत्तर तफा मालपोत कायाला य कास्की र दन्क्षण तफा राष्ट्रबैंक चोक पयटानबोडकाो कायाालय ड्यामसाईड क्षेरमा लागू हनु गरी स्थानीय प्रशासन ऐने , २०२८ संसोिन) सवहत (को दफा ६ को उपदफा) ३क (बमोन्तजम ननर्िाज्ञा जारी गनेे ,

3. कास्की न्तजल्लाका सरक्षाका वहसावलु े VIP हरु तथा अनत संवदनन्त्शल तथा से ंवदनन्त्शल े सरकारी ननवास, सरकारी तथा सावजा ननक सम्पन्त्त एवम सवारी साािनहरु तोडफोड तथा क्षनत हन नददन सबु ै सरकारी कायाालयहरु साँग समन्त्वय गरी संयि रुपमा सु रक्षाकमी पररचालन ु गरी सरक्षा ु व्यवस्था कायम गने। साथै प्रचनलत कानून ववपररतका वहंसा्मक तथा ववध्वंसा्मक काय ागने अराजक समहलाई ननयन्त्रणमा नलई कारबाही गने। ु

4. न्तजल्लाको समग्र शान्न्त सरक्षाको अवस्था ववश्लु र्ण गदाा न्तजल्लाको शान्न्त से रक्षाको अवस्था ु सामान्त्य रहेको।

२०८२/५/२४ का ननणया हरु

1. नमनत २०८२/०५/२३ देिी GEN Z समह लगायतलु े कास्की न्तजल्लामा गरेको ववरोि प्रदशना अराजक भई स्थानीय प्रशासन तथा प्रहरी (नपाल प्रहरी र सशस्त्र प्रहरी बल ने पाल) को े ननयन्त्रण बावहर गएकाले व्यन्त्िको न्तजउज्यानको सरक्षाथ ाु तथा सरकारी, सावजा ननक र व्यन्त्िगत भौनतक सम्पन्त्तहरुको सरक्षाथ ाु स्थानीय प्रशासन ऐन, २०२८ को दफा ६ को उपदफा (२) बमोन्तजम कफ्यू आदा ेशको कायाान्त्वयन माफात-न्तजल्लामा शान्न्त सव्यवस्था कायम गन ाु नपाली से ेना परानलत हन ु न्तजल्लान्त्स्थत नपाली से ेनालाई अनरोि गनु , न्तजल्ला प्रशासन कायाला य स्यातजा

२०८२/५/२३ का ननणया हरु

१. यस अन्त्घका सरक्षाु बैठकमा भएका ननणायहरुको कायाान्त्वयनको अवस्था न्तजल्लाको समग्र शान्न्त सरक्ष सम्बन्त्िमा िलफल तथा समीक्षा गररयोु , न्तजल्लाको समग्र शान्न्त सरक्षाको ु अवस्था सामान्त्य रहेको पाइयो।

२. आजको रावष्ट्रय घटनािमको सनमक्षा गदाा यस न्तजल्लाको शान्न्त सरक्षाको अवस्था सामान्त्य ु नै रहेके पाइएतापनन आगामी ददनमा जनसु कु ै समयमा ववर्म पररन्त्स्थनत नसजनाा हनसक्नु े अवस्थालाई मध्यनजर गदै सबै सरक्षा ननकायनबच प्राप्त सु ूचनाको आदान प्रदान तथा सक्ष्म ु ववष्लेर्ण र समन्त्वया्मक भमीका ननवााह गदै तयारी अवस्थामा रहनू ।े

२०८२/५/२५ का ननणया हरु

१. नमनत २०८२/५/२३ गते राष्ट्रव्यापी रुपमा भएको आन्दोलनको असर यस न्तजल्लामा सामान्त्य परेको आन्दोलनरत समहलु े न्तजल्ला प्रशासन कायाालय, स्याङ्जा, पतलीबजार ु नगरपानलकाको कायाालयको साथै नपाल े काँग्रस े र न.क.पा. े एमालेको न्तजल्ला सदरमकामन्त्स्थत ु पाटी कायाालयमा र िावफक चोकमा रहेको वव.वप. कोइरालाको शानलकसमेत तोडफोड गरी सामान्त्य क्षनत पयाामएको। न्तजल्लामा शान्त्त सु रक्षा अमनचयन ु कायम गन ासरक्षा व्यवस्था शसि बनाइएको। दु ेशको वतमाान अवस्था तथा यस न्तजल्लामा समेत आन्दोलनको प्रभावलाई मध्यनज गरी नागररकको न्तजउिन सम्पन्त्तको संरक्षण गन ा स्थानीय प्रशासन ऐन, २०२८ को संशोिनसवहत दफा ६ (क बमोन्तजम नमनत २०८२/०५/२५ गते ददनको १२:०० बज दे ेन्त्ि नमनत २०८२/०५/२६ गते ववहान ६:०० बजसम्म स्याङ्जा न्तजल्लाभर कफ्ये ू आदा ेश जारी गने।

२. हालै ववकनसत शान्त्त सरक्षामा िलल पु याउनु पररदृश्यहरु दे ेिा परेको यस अवस्थामा न्तजल्लामा रहेका सरु क्षा दृष्टीकोणले संवदनन्त्शल स्थान तथा क्षेरमा ननगरानी राि र परे ेका बित त्काल पररचान गन ासबै सरक्षा ननकाय (नु पाली से ेना, नपाल प्रहरी र सशस्त्र प्रहरी े बल) हरुको Joint Operation Cell िडा गरी कायाान्त्वयनम ल्याउन। े

२०८२/५/२५ का ननणया हरु

1. सबै सरक्षा ु ननकायबाट आज १७:०० बजसम्मको े ननरि ाझाको े अवस्था अनगमनु तथा ववष्लेर्ण गदै असरदाररुपमा पररचालन भएको पाइएकोले स्थानीय प्रशासन ऐन, २०२८ को संशोिनसवहत दफा ६ (क) बमोन्तजम आज नमनत २०८२/०५/२५ गते १७:०० बजदे ेन्त्ि भोली नमनत २०८२/०५/२६ गते नबहान ०६:०० बजसम्म स्याङ्जा न्तजल्लाभर े लागू हनु े गरी कफ्यू आदा ेश जारी गने।
2. वतमाान शान्त्त सरक्षा व्यवस्था सम्बन्त्िमा न्तजल्लामा रहु ेका सूचना संकलन, ववश्लर्ण गन ा े देहाय बमोन्तजमका पदानिकारी रहन गरी े JOC (Joint Operation Center) िडा गने।

देहायः

१. प्रशासकीय अनिकृत श्री सूय ाप्रसाद शमाा, न्तजल्ला प्रशासन कायाालय स्याङ्जा - संयोजक

२. सह-सेनानी श्री कल्याण थापा, नसंह शादूाल गल्मु , आनििोला व्याराँेक, स्यातजा -सदस्य

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

२. प्रहरी ननरीक्षक श्री कमल नपालीे , न्जल्ला प्रहरी कायाालय स्याङ्जा -सदस्य

३. अनसन्ताान अनिकुृत श्री शनसल कोइरालाु, रा.अ. न्जल्ला कायाालय स्याङ्जा -सदस्य
४. स.प्र.ननरीक्षक श्री देवराज मल्ल, स.प्र. वल नपाल नें. ३० गल्म हुे.क्वा., स्यातजा -सदस्य न्जल्ला प्रशासन

कायाला य पवता

<u>२०८२/५/२४ का ननणया हरु</u>

1. यस अन्घको बैठकका ननणया हरु कायाान्वयनको अवस्था बारे समीक्षा गररयो। ननणया हरुको कायाान्वयनको अवस्था सन्तोर्जनक रहेको पाइयो।
2. नमनत २०८२।०५।२३ गतेबाट देशका ववनभन्न स्थानमा भईरहेको Gen-Z को आन्दोलनको प्रभाव यस न्जल्लामा पनन देन्ताएकोले उि समूहले गन ा सक्न े आन्दोलनका ववववि गनतववी उपर सबै सरक्षा ननकायहरुलु े सक्षम तवरबाट ननगरानी ु रााी प्राप्त सूचना समयमै संप्रर्ण गने र प्राप्त से ूचना बमोन्जम सतकाता र सजगता अपनाउन ननणयाे गररयो।
3. न्जल्लान्स्थत सरकारी कायाालय प्रमिहरुलाई ु बदनलदो पररन्स्थनत अनरुप ु ववशर् े सतकाता सवहत कायाालय संचालन गन ाननदेशन ददन ननणयाे गररयो।
4. यस न्जल्लाको आ.व.०८२।०८३ को लानग क्षेरगत ववशर् से रक्षा योजना ु २०८२ स्वीकृत गरी कायाान्वयमा लैजान ननणयाे गररयो।
5. न्जल्लाको समग्र अवस्था शान्न्तपूण ारहेको पाइयो।

<u>२०८२/५/२४ का ननणया हरु</u>

१. वतमा ान समयमा देशका अनिकांश क्षेरमा Gen-Z को आन्दोलन र सोबाट सन्जत ृ पररन्स्थनतका कारण न्जल्लामा उ्पन्न अवस्थालाई सामान्रीकरण गदै नागररकको न्जउिनको सरक्षा न्स्थनतलाई सामान्य बनाउनको लागी नु पाली से ेनाको नते ृवमा नृ पाल प्रहरी र सशस्त्र े प्रहरी सवहतको संयि िटन पटन गन ाु आवश्यक महसश भएको हु दााँ स्थानीय प्रशासन ऐन ु २०२८ को दफा ६ को उपदफा (३क) को प्रयोग गरी संयि सु रक्षा फौु ज पररचालन गने ननणया गररयो।

लन्म्बनी प्रदु ेश न्जल्ला

प्रशासन कायालाय रुपन्न्देही

२०८२/५/२३ का ननणया हरु

1. नमनत २०८२/०५/२३ गते यस न्जल्लाको भैरहवा, बटवल क्षेरमा हु न सक्नु प्रदशनाे , जलु सु , हल दु ंगा तथा झडप आददका कारण प्रनतकूल अवस्था नसजनाा भई शान्न्त सरक्षाु भंग हन ु सक्न पररन्स्थनतलाई दृवष्टगत गरी बे टवल दु ेिी भैरहवा क्षेरनभरका संवदनन्शल क्षेरहरुमा े कफ्यू आदा ेश जारी गने।
2. कफ्यू आदा ेशको अवनिभर तोवकएको नसमाना नभर ननर्नित गनतववनिहरु ननयन्त्रणका लानग े सबै सरक्षा ननकायहरुलु े समन्त्वय र सहकाय ागरी सरक्षाु व्यवस्थापनलाई थप प्रभावकारी बनाउन। आवश्यक परे ेको िण्डमा नपाली से ेनालाई पनन पररचालन गन ाअनरोि गने। ु

२०८२/५/२४ का ननणया हरु

१. न्जल्लाको समग्र शान्न्त सरक्षाकोु अवस्थाको ववर्यमा िलफल र ववश्लर्ण भयो।
२. शान्न्त सरक्षाको हालसम्मको अवस्था उच्च सतकातायु ि र ननयन्त्रु णमा रहेको पाईयो।
३. रुपन्न्देही न्जल्लाका ववनभन्न क्षेरमा हन सक्नु प्रदशनाे , जलु सु , हल दु ंगा तथा झडप आददका कारण प्रनतकूल अवस्था नसजनाा भई शान्न्त सरक्षा भु ंग हन सक्नु े पररन्स्थनतलाई दृवष्टगत गरी नमनत २०८२/०५/२४ गते ववहान ९:३० बजदे ेन्त्ि अको आदेश नभए सम्मको लानग रुपन्न्देही न्जल्लाभर लागू हनु गरी स्थानीय प्रशासन ऐने , २०२८ (संशोिन सवहत) को दफा ६ को उपदफा ३ (क) बमोन्जम ननर्ेिाज्ञा जारी गने। े
४. ननर्ेिाज्ञाको े अवनिभर ननर्नित े गनतववनिहरु ननयन्त्रणका लानग सबै सरक्षा ु ननकायहरुले समन्त्वय र सहकाय ागरी सरक्षा व्यवस्थापनलाई थपु प्रभावकारी बनाउन। आवश्यक परे ेको िण्डमा नपाली सेेनालाई मद्दतको लानग अनरोि गने। ु

२०८२/५/२४ का ननणया हरु

१. नमनत २०८२/०५/२४ गते रुपन्न्देही न्जल्लाभर प्रदशना जलु सु , हल दु ंगा तथा झडप आददका कारण प्रनतकूल अवस्था नसजनाा भई शान्न्त सरक्षा भु ंग हनु सक्ने े पररन्स्थनतलाई दृवष्टगत गरी अको आदेश नभए सम्मका लानग कफ्यू आदा ेश जारी गने।

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

२. कर्फ्यू आदा ेशको अवनिभर तोवकएको नसमाना नभर ननर्नित गनतववनिहरु ननयन्त्रणका लानग े सबै सरक्षा ननकायहरुलु े समन्त्वय र सहकाय ागरी सरक्षा व्यवस्थापनलाई थप प्रभावकारी ु बनाउन। े

३. उि कर्फ्यू अविीभरा नपाली सेेनालाई पररचालनका लानग अनरोि गने। ु

२०८२/५/२७ का ननणया हरु

१. न्त्जल्लाको समग्र शान्न्त्त सरक्षाको अवस्थाको ववर्यमा िलफल र ववश्लु र्ण भयो। शान्न्त्त े सरक्षाको हालसम्मको अवस्था उच्च सतकातायु ि र ननयन्त्रणमा रहु ेको पाईयो।

२. रुपन्त्देही न्त्जल्लाका ववनभन्न क्षेरमा हन सक्नु प्रदशनाे , जलु सु , हल दु ंगा तथा झडप आददका कारण प्रनतकूल अवस्था नसजनाा भई शान्न्त्त सरक्षा भु ंग हन सक्नु े पररन्त्स्थनतलाई द्दवष्टगत गरी स्थानीय प्रशासन ऐन, २०२८ (संशोिन सवहत) को दफा ६ को उपदफा ३ (क) बमोन्त्जम रुपन्त्देही न्त्जल्लाभर लागू हनु गरी नमनत े २०८२/०५/२७ गते देन्त्ि अको आदेश नभए सम्मको लानग ववहान ६:०० बजदे ेन्त्ि राती १०:०० बजसम्म ननर्े ििाज्ञा र राती े १०:०० बज दे ेन्त्ि ववहान ६:०० बज सम्म कर्फ्येू आदाेश जारी गने।

३. ननर्ििाज्ञाको े अवनिभर ननर्नित े गनतववनिहरु ननयन्त्रणका लानग सबै सरक्षा ु ननकायहरुले समन्त्वय र सहकाय ागरी सरक्षाु व्यवस्थापनलाई थप प्रभावकारी बनाउन। े

४. तोवकएको अवनिभर नपाली से ेनालाई पररचालनका लानग अनरोि गने। ु न्त्जल्ला

प्रशासन कायालाय बाकेँ

<u>२०८२/५/२३ का ननणया हरु</u>

१. काठमाण्डौ लगायत देशका ववनभन्न भागहरुमा Gen-Z का नामबाट प्रदशना हरु भइरहेको वतमाान संवदनशील े अवस्था र यस न्त्जल्लाको नपालगे ंज, कोहलपर ु लगायतका स्थानहरुमा आज भएको प्रदशना समेतलाई द्दवष्टगत गदै संभाववत सरक्षा ु चनौतीको सु क्ष्म ववश्लु र्ण र प्रभावकारी से ूचना, समन्त्वय, गन्त्स्त, पेिोनलङ, माइवकङ माफात न्त्स्थनतलाई सामान्त्य बनाई राख्नव सबै सरक्षा ु ननकाय पूण ा सतकाताको अवस्थामा रहने, समन्त्वयात्मक रुपमा पररचानलत हनु र एकापसमा भरपदो से ूचना आदान-प्रदान गने।

२. ननकट भववष्यमा आइरहेका वहन्त्द ु िमाावलम्बीहरुको महत्वपूण ा चाडवाडहरुलाई सरन्त्क्षतु , शान्न्त्तपूण ार सद्भावपूण ाबनाई राि ववशर् प्राथनमकता ददने । काने ून

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

हातमा नलन े र अवान्त्ित वियाकलाप गने/गन ा िोज्ञ े व्यन्त्िहरुमानथ त्काल कानूनी कारवाहीको सनननन्श्चतता गने। ु

२०८२/५/२४ का ननणया हरु नमनत २०८२/०५/२४ गते नबहान कररव ९ बजपनि ववनभन्न व्यन्त्िहरु सन्त्म्मनलत समे हको ु प्रदशनाको दौरानमा यस बांके न्त्जल्लाको सदरमकाम नु पालगे ंज बजार क्षेर तथा आसपासका शहरी बस्तीहरुमा केही उच्ि्ृङ्गल समूहहरुले यस न्त्जल्ला न्त्स्थत नपालगे ंज उपमहानगरपानलका, कोहलपर ु नगरपानलका, न्त्जल्ला प्रशासन कायाालय, मालपोत, नापी, भन्त्सार आन्तररक राजश्व कायाालय, उच्च अदालत, न्त्जल्ला अदालत लगायत थप्रु सरकारी कायाालयै , ववनभन्न राजनैनतक दलका पाटी कायाालयहरु र ववनभन्न व्यन्त्िका ननजी घरहरु समेतमा आगजनी गरी लटपाट समु ेतका ध्वंसा्मक कायहारु गनका साथाु ै सरक्षाकमीका पोष्टहरुमा आिमण एवमु स् रक्षाकमीमानथ समु ेत आिमण गरररहेको ववद्यमान ववर्म पररन्त्स्थनतलाई ध्यानमा रािी यसबाट सजना हृ न सक्नु े अराजक, वहंस्रक, झडपपूण ा न्त्स्थनत र सरकारी, अिसारकारी कायाालय र सावजाननक संरचना तोडफोड, हलदु ंगा, अशान्त्त र थप वहंसक वकयाकलाप हन सक्नु प्रवल सम्भावना दे ेन्त्िएकोले सवसााािारणको जीउिनको सरक्षाका साथु ै शान्त्त स-ुव्यवस्था र अमनचयन, सवहष्णताु , पारस्पाररक सद्भाव र भाईचारा कायम राख्न अनत आवश्यक देन्त्िएकोले आजै रानत १० बजेदेन्त्ि अको आदेश वा व्यवस्था नभएसम्म स्थानीय प्रशासन ऐन, २०२८ बमोन्त्जम यस न्त्जल्लाको तपन्त्शल बमोन्त्जमका क्षेरमा ननर्िाज्ञा जारी गन ाे प्रमि न्त्जल्ला ु अनिकारी समक्ष नसफाररस गने ननणया गररयो।

(क) पूवमाा राप्ती नदी पलु

(ि) पन्त्श्चममाः िजरा रोड हु ाँदु ै नहर पलसम्मु

(ग) उत्तरमा रांझा चोक

(घ) दन्त्क्षणमाः जमनाहा सीमा नाकाु

(ङ) यस न्त्जल्लाको नसमा नभर पने पूवा-पन्श्चम राजमागको दवु ै तफाको ५०० नमटर सम्मको क्षेर हाल यस न्त्जल्लामा उ्पन्न ववर्म पररन्त्स्थनत, हलदु ंगा एवम अशान्त्त् को अवस्थाबाट सवसा ाि ारण नागररकको जीउिनको सरक्षा एवमु ववद्यमान ल् टपाटु , आगजनी जस्ता अराजक गनतनबनि ननयन्त्रण गरी शान्त्त सव्यवस्था कायम गन ा ु न्त्जल्ला न्त्स्थत सबै सरक्षा ननकाय सु ंयि रुपमा पररचालन हु नु । े न्त्जल्ला प्रशासन कायालाय कवपलवस्त ु

<u>२०८२/५/२० का ननणया हरु</u>

१. नमनत २०८२ भदौ १३ गतेको ननणया कायाान्त्वयनको अवस्थाको समीक्षा गररयो।

२. नमनत २०८२।०४।२८ को न्त्जल्ला सरक्षा सनमनत कवपलवस्तु को ननणया ु ानसार न्त्जल्लाको ु सरक्षा ु संवदनशीलतालाई े मध्यनजर गरी तयार गररएको क्षेरगत ववशर् े सरक्षा ु योजना, २०८२ को मस्यौदालाई पाररत गररयो।

३. नमनत २०८२।०५।२० गतेका ददन इस्लाम िमका प्रवतका हजरत मोहम्मद पैगम्बरको जन्त्म जयन्त्ती (मोहम्मद ददवस) को अवसरमा न्त्जल्लाको तौनलहवा, कृष्णनगर, चन्त्द्रौटा लगायतका स्थानहरुमा ठूलो संख्यामा मन्त्स्लम िमाावलम्वीहरु जम्मा भई िानमका ु याा ली एवं ववनभन्न कायि म आयोजना गरी िमिामका साथ मनाउनु हे ा ँदा सम्भाववत सु रक्षा चु नौतीलाई ु मध्यनजर गरी सरक्षा ननकायलु े भरपदो सरक्षा व्यवस्था नमलाउनु । े

४. न्त्जल्लाको समग्र शान्त्त सरक्षाको अवस्था सामान्त्य रहु ेको ववश्लर्ण गररयो। े

<u>२०८२/५/२३ का ननणया हरु</u>

१. नमनत २०८२ भदौ २० गतेको ननणया कायाान्त्वयनको अवस्थाको समीक्षा गररयो।

२. काठमाण्डौं लगायत देशको ववनभन्न स्थानमा भईरहेको न्त्जयनजडको प्रदशना े को असर यस न्त्जल्लामा समेत पन ासक्न भएकोले े न्त्जल्लाका सबै सरक्षा ननकायहरुलु े त्काल न्त्जल्लाको अवस्था एवं सम्भाववत सरक्षा चु नौतीलाई ववश्लु र्ण गदै से रक्षा व्यवस्था सु दृ ु ढ बनाउन। े

३. न्त्जल्लाको समग्र शान्त्त सरक्षाको अवस्था सामान्त्य रहु ेको ववश्लर्ण गररयो। े

<u>२०८२/५/२५ का ननणया हरु</u>

१. नमनत २०८२ भदौ २३ गतेको ननणया कायाान्त्वयनको अवस्थाको समीक्षा गररयो।

२. जने - जी द्वारा आव्हान गररएको आन्त्दोलन समाप्त भएको घोर्णा पश्चात पनन केही अराजक समूहबाट न्त्जल्लाका ववनभन्न स्थानमा सावजाननक एवं ननजी सम्पनतको तोडफोड, आगजनी र लटपाटको

ु प्रयास भईरहेकोले नमनत २०८२।०५।२५ गते साँझ ५:०० बज े देन्त्ि २०८२।०५।२६ गते ववहान ६:०० बजसम्म यस न्त्जल्लाभर कफ्ये ू आदा ेश जारी गने ननणया गररयो। सो अवनिभर नपाली से ेना पररचालनको लानग श्री शम्शरदल गोरुनसे ंग े कवपलवस्तलाई अनु रोि गने। ु

३. न्त्जल्लाको समग्र शान्त्त सरक्षाको अवस्था सामान्य रहु ेको ववश्लर्ण गररयो। े न्त्जल्ला प्रशासन कायाला य दाङ

<u>२०८२/५/२३ का ननणया हरु</u>

१. नमनत २०८२/०५/१५ गते बसेको न्त्जल्ला सरक्षा ु सनमनतले गरेका ननणयाहरुको कायाान्त्वयनको अवस्थाको बारेमा समीक्षा गररयो।

२. सरकारले सामान्त्जक सञ्जाल बन्त्द गरेको भनन केही समूहले ववनभन्न न्त्जल्लामा ववरोि प्रदशना र तोडफोडका घटना भई जनिनको क्षनत भएको र यस न्त्जल्लामा समेत ववरोि प्रदशना गरेको हदाँ ु ्यस्तो प्रदशना अननयन्त्न्त्रत भई सावजाननक सम्पन्त्त, सरकारी कायाालय र व्यन्त्ि्को सम्पन्त्त तोडफोड र आगजनी हन सक्नु े, संभाववत घटनालाई मध्यनजर गरी मह्वपण ा ु सावजाननक स्थानहरु, सरकारी कायाालयहरु, स्थानीय तहहरुको प्रशासननक भवन र अन्त्य संभाववत स्थानहरुमा तोडफोड, आगजनी र लटपाट जस्ता अवान्त्छत गनतववनि हु न नददन ु उच्च सरक्षा ु सतकाता अपनाई समन्त्वया्मक रुपमा सबै सरक्षा ननकाय पररचानलत भई ु भरपदो र रटी रवहत सु रक्षा व्यवस्थापन नमलाउनु । े

३. ववरोिमा सहभागी प्रदाशनकारीहरु एक स्थानबाट अको स्थान र अन्त्य न्त्जल्ला बाट प्रदेश राजिानी र प्रमि बजार क्षेरमा आउन सक्नु से ंभावनालाई दृष्टीगत गरी न्त्जल्ला प्रवश गने े मख्य नाका र सडकहरुमा चु ेकजाँचलाई कडाई गने र शंकास्पद देन्त्ि्यमा ्यस्तो समहलाई ु आवागमनमा रोक लगाउन। े

४. न्त्जल्लाको शान्त्त सरक्षालाई ु प्रभावकारी बनाउन एवककृत सरक्षा ु योजनाको क्षेरगत कायायोजना सबै सरक्षा ननकायहरुको आपसी समन्त्वयमा तजु मा गरी पा ु ेश गन ान्त्जल्ला प्रहरी कायाालय, दाङ र स.प्र.बल नपाल ने ं.२९ गण हे.क्वा. भालवाङलाई मस्यौदा तयारीका लानग ु न्त्जम्मेवारी ददएकोमा सनमनतको बैठकमा िलफल भई प्राप्त हन आएका सु झावहरुलाई समु ेत समावश गरी तयार गररएको एवकके ृत सरक्षा योजनाको क्षेरगत कायया ु ोजनालाई स्वीकृत गरी कायाान्त्वयन गने।

५. न्त्जल्लाको हालसम्मको शान्त्त सरक्षाको अवस्था सामान्त्य रहु ेको पाईयो।

२०८२/५/२४ का ननणया हरु

१. नमनत २०८२/०५/२३ गते बसेको न्त्जल्ला सरक्षा ु सनमनतले गरेका ननणयाहरुको कायाान्त्वयनको अवस्थाको बारेमा समीक्षा गररयो।

२. काठमाण्डौं लगायतका न्त्जल्लाहरुमा ववरोि प्रदशना र तोडफोडका िममा जनिनको क्षनत भएको दिद् एवु ं अकल्पनीय घटनालाई नलएर यस न्त्जल्लाको ववनभन्न स्थानमा समेत ववरोि प्रदशना, जलु स ु भईरहेकोले ्यस्तो प्रदशना जलु म ु भीड अननयन्त्ल्त्रत भई वहंसा्मक एवं ध्वंसा्मक प्रवन्त्त्त नलई सावजा ृ ननक सम्पन्त्त्त, सरकारी कायाालय र व्यन्त्ि्को सम्पन्त्त्त तोडफोड र आगजनी हन गएकोत हु ा ँदा दाङ न्त्जल्लाको दु ेहायका चार वकल्ला तोकी सो नसमा नभर कसैले आवत जावत गना, कुनै पनन प्रकारको भेला, जलु सु , प्रदशना, सभा, बैठक, घेराउ गन ा नपाउन े गरी नमनत २०८२/०५/२४ गते अपरान्त्ह ४:३० बज े देन्त्ि् अको आदेश नभएसम्मको लानग स्थानीय प्रशासन ऐन, २०२८ को दफा ६ क बमोन्त्जम दाङ न्त्जल्लाको देहायका चार वकल्ला तोकी सो नसमा नभर कसैले आवत जावत गना, कुनै पनन प्रकारको भेला, जलु सु , प्रदशना, सभा, बैठक, घेराउ गन ानपाउन गरी कफ्र्ये ू आदा ेश जारी गन ाश्रीमान ् प्रमि्रु न्त्जल्ला अनिकारीज्यू समक्ष नसफाररस गने ननणया गररयो।

देहाय

क) राप्ती गाउँपानलकान्त्स्थत प्रदेश सभा, मख्र्य मन्त्री तथा मन्त्न्त्रपररर्द ु को कायाालय रहेको क्षेर र भालवाङ बजार क्षेर नभरु

पन्त्श्चममा गोपीनाला, पूवमाा भालवाङ पु लु ि) घोराही उपमहानगरपानलका क्षेर नभर पन्त्श्चममा न्त्झगौरा चोक, दन्त्क्षणमा प्रहरी बोनडङा स्कूल देन्त्ि् गोरिा बोनडङा स्कूल नजीकको कटुवा िोला पलु , पूवमाा नमतेरी हन्त्स्पटल देन्त्ि् रझेना स्कूलसम्म र उत्तरमा फुसेकाली, ढोरेनी स्कूल देन्त्ि् सेवार िोला पलसम्मु

ग) तलसीपु र उपमहानगरपानलका क्षेर नभरु

पूवा-हात्ती िौवा, पन्त्श्चम- कृष्ण मन्त्ल्दर उत्तर आिा अस्पताल र दन्त्क्षण एयरपोटाँ

घ) लमही नगरपानलकाका क्षेर नभर

पूवमाा- अनवा ा, पन्त्श्चममा अजन िोला पा ुल र दन्त्क्षणमा कोलही पुलसम्मु

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

3. उल्लेन्त्ित बजारक्षेरमा कफ्यूको ा सूचना सवसाािारणले पाउन े गरी सरक्षा ु ननकायले माइवकङको व्यवस्था नमलाउन ननणया े गररयो। २०८२/५/२५ का ननणया हरु

१. नमनत २०८२/०५/२४ गते बसेको न्तजल्ला सरक्षा ु सनमनतले गरेका ननणयाहरुको कायाान्त्वयनको अवस्थाको बारेमा समीक्षा गररयो।
२. नमनत २०८२/०५/२४ गते अपरान्ह ४:३० बज दे ेन्त्ि अको आदेश नभएसम्मको लानग स्थानीय प्रशासन ऐन, २०२८ को दफा ६ क बमोन्तजम श्रीमान ् प्रमि ु न्तजल्ला अनिकारीज्यूबाट कफ्यू आदा ेश जारी भएकोमा कफ्यूको समयमा सवसा ाािरणको लानग अनत आवश्यक पने िाद्य सामाग्री, और्िी, िानपानीे, पेिोनलयम पदाथा, दग्िजन्त्य पदाथा ु, फलफुल तथा तरकारी ढुवानी गनपने दा ु ेन्त्िएमा आवश्यक सहजीकरण गने ननणया गररयो।

२०८२/५/२५ का ननणया हरु

1. न्तजल्ला सरक्षा सनमनत दाङको आज नमनत ु २०८२।०५।२५ गतेको ननणयाानसार न्तजल्लाको ु देहायका चार वकल्ला तोकी सो नसमा नभर कसैले आवत जावत गना, कुनै पनन प्रकारको भेला, जलु सु, प्रदशना, सभा, बैठक, घेराउ गन ानपाउन गरी नमनत े २०८२/०५/२४ गते अपरान्ह ४:३० बज दे ेन्त्ि नमनत २०८२।०५।२६ गते ववहान ६:०० बजसम्म ननरन्त्तरता े ददइएकोमा पनः नमनत ु २०८२।०५।२६ गते ववहान ९:०० बज दे ेन्त्ि मध्य राती १२:०० बज सम्मका लानग स्थानीय प्रशासन ऐने, २०२८ को दफा ६ क बमोन्तजम दाङ न्तजल्लाको देहायका चार वकल्ला तोकी सो नसमा नभर कसैले आवत जावत गना, कुनै पनन प्रकारको भेला, जलु सु, प्रदशना, सभा, बैठक, घेराउ गन ानपाउन गरी कफ्ये ू आदा ेश जारी गन ाश्रीमान ् प्रमि न्तजल्ला अनिकारीज्यु ू समक्ष नसफाररस गने ननणया गररयो।

देहाय

क. राप्ती गाउँपानलकान्त्स्थत प्रदेश सभा, मख्य मन्त्री तथा मन्त्त्रपररर्द ु को कायाालय रहेको क्षेर र भालवाङ बजार क्षेर नभरु
पन्त्श्चममा गोपीनाला, पूवमाा भालवाङु पलु

ि. घोराही उपमहानगरपानलका क्षेर नभर

पन्श्चममा- न्झगौरा चोक, दन्त्क्षणमा प्रहरी वोनडङ्गा स्कूल देन्त्ि गोरिा बोनडङ्गा स्कूल नजीकको कटुवा ििोला पलु , पूवमाा नमतेरी हन्स्पटल देन्त्ि रझेना स्कूलसम्म र उत्तरमा फुसेकाली, ढोरैनी स्कूल देन्त्ि सेवार ििोला पलसम्मु

ग. तलसीपु रु उपमहानगरपानलका क्षेर नभर

पूवा-हात्ती ििौवा, पन्श्चम- कृष्ण मन्न्दर उत्तर आिाँ अस्पताल र दन्त्क्षण एयरपोटा

घ. लमही नगरपानलकाका क्षरे नभर

पूवामा- अनवा ा, पन्श्चममा अजना ु ििोला पलु र दन्त्क्षणमा कोलही पलसम्मु

२. उल्लेन्त्ित बजार क्षेरमा कफ्यूको सूचना सवसााििारणले पाउन े गरी सरक्षा ु ननकायले माइवकङको व्यबस्था नमलाउने ननणया गररयो।

कणालाी प्रदेश न्त्जल्ला

प्रशासन कायालाय मगु ु

<u>२०८२/५/२३ का ननणया हरु</u>

१. श्री सडक नडनभजन जम्लाको ु प.सं. २०८२।८३, च.नं. ९१, नमनत २०८२। ०५। १५ गतेको परवाट सडक नडनभजन कायाालय र ननमााण व्यवसायी M/S JAGRITI/RARA TENJIN/ NORYANG JV नबच ठेक्का नं-RDJML/३३७०१११५-४/०८१/८२-३१, "Roadway Excavation for track Opening, Improvement/Upgrading of Road including २४+५००) Mugu" को ननमााण काया गनका ो लानग नमनत २०८२।०२।२२ मा ठेक्का सम्झौता भई सडक नडनभजन कायाालय जम्लाबाटु कमचा ारी ििटई वफल्ड प्रनतवदने अनसारु उि ठेक्काको ५.८४ वक.नम. सडक ििण्ड चट्टानमा बाटो ििोल्न तथा वाटो चौडा गना ननमााण व्यवसायी स्वयमको ििवा ाट मगु ुन्त्जल्लाको ििायल अगानडको कडा चट्टानमा बाटो ििोल्न तथा बाटो चौडा गना एक मार ववकल्प ववस्फोटक पदाथका ो प्रयोग रहेको साथै लागत अनमानमा ु समेत HARD ROCK को QUANTITY भएको हाँदा ु Explosive Material को ििरद, ढुवानी, भण्डारण र प्रयोगको अनमनतको ु लानग नसफाररस भई आएकोले ववस्फोटक पदाथका ो ििरद,

ओसारपोसार, सञ्चय र प्रयोगको इजाजत प्रदान गने सम्बन्त्िी कायवावनि, २०७३ बमोन्त्जम गह्ृ मन्त्रालय, लागूऔर्ि ननयन्त्रण शािालाई नसफाररस गरी पठाउन े ननणया गररयो। तपन्त्शल

नस.नं.	वववरण	पररमाण	कैवफयत
१	Gelatin	३२ kg	
२	Electric Detonator	१२६ nos	
३	Fuse Wire	१८० meter	

२. अन्त्घल्लो बैठकमा भएका ननणया हरुको समीक्षा गररयो। नपालभरे Gen-Z यवा ु पस्तालु े नपालको े हरेक क्षेरमा व्याप्त भ्रष्टाचार र अननयनमतताको ववरुद्धमा िेद प्रकट गदै ववरोि प्रदशना गरररहेको अवस्थामा मगु ु न्त्जल्लाको सदरमकामु गमगढीमा आज ववरोि प्रदशना भएको र न्त्जल्लाको शान्त्तसरक्षामा ु िलल पग्नु े िालका अवप्रय घटना नहोस ् भनन न्त्जल्ला प्रहरी कायाालय, सशस्त्र प्रहरी बल नपाले , नं ४५ गल्मु हेक्का. मगु .ु , बाट गस्ती पररचालन भएको साथै उि ववरोि प्रदशनाले वहाँसाको रुप ननलओस ् भनन सबै सरक्षा ु ननकायहरु सतका भई एक आपसमा सचना ु आदानप्रदान-, समन्त्वय र सहकाया गने।

<u>२०८२/५/२५ का ननणया हरु</u>

1. हाल Generation Z को नमनत २०८२/०५/२३ वाट देश भरी भ्रष् टाचार तथा अननयनमतताको ववर्यमा चलेको ववरोि आन्त्दोलनबाट भएको जनिनको क्षनतवाट यस न्त्जल्लामा समेत परेको असरका बारेमा व्यापक िलफल गररयो। यस ववरोि प्रदशनाबाट न्त्जल्लामा पन ासक्न नकरात्मक े तथा गलत कदमहरुलाई ननयन्त्रण गन ान्त्जल्लान्त्स्थत सबै सरक्षा ननकायहरुववच सु ूचना आदानप्रदान गने, पररन्त्स्थनतको सक्ष्म ववश्लु र्ण गने े , सयि गस्ती पररचालन गने तथा ववर्म पु ररन्त्स्थनत नसजना ा भएमा स्थानीय प्रशासन ऐन, २०२८ तथा मन्त्रालयवाट भएका पररपरको पररचालन हनु गरी न्त्जल्ला से रक्षा ु सनमनत पण ाु रुपमा तयारी गने।

२. यस ववर्म पररन्त्स्थनतबाट उत्पन्न हन सक्नु िरपकड तथा झडपबाट हे न सक्नु मानवीय क्षनत े तथा घाइतेको निटो र सलभ तररकालु े आकन्त्स्मक स्वास्थ्य सेवा उपलब्ि गराउन आवश्यक सवारी सािन

(न्जल्लान्स्थत भएका एम्बलु ेन्स तथा अन्त्य) दक्ष जनशन्त्िलाई स्वास्थ्य सेवा कायाालय तथा अन्त्य सरोकारवाला ननकायहरुले तयारी अवस्थामा राि े।

२०८२/५/२५ का ननणया हरु

१. हाल Generation Z को नमनत २०८२/०५/२३ बाट देश भरी भ्रष् टाचार तथा अननयनमतताको ववर्यमा चलेको नबरोि आन्दोलनबाट यस न्जल्लामा हन सक्नु जनिनको क्षनतलाई न्ये ूनीकरण गन ा ननरन्तर अनगमन तथा ननरीक्षण गन ा ु तथा आवश्यक सूचनाको द्रत आदान प्रदान गनका ु ा लानग न्जल्ला प्रशासन कायाालय मगु का प्रमु ि न्जल्ला अनिकारी श्री ु िडानन्द िरीको नते ृवमा सबृ ै सरक्षा ु ननकायका प्रमि सदस्य रहनु गरी न्जल्ला प्रशासन कायाालयमा े JOC गठन गने।

2. ववद्यमान ववर्म पररन्स्थतीलाई मध्यनजर गदै न्जल्लामा शान्ती तथा सव्यवस्था कायम गदै ु आन्दोलनको नाममा व्यन्त्िगत तथा सावजा ननक सम्पन्तको तोडफोड र आगजनी एवम ल् टपाट जस्ता ु घटनालाई ननयन्त्रण गन ातथा सम्भाववत अन्त्य ितरालाई समेत कूशलतापूवका व्यवस्थापन गनका लानग न्जल्लाभरर नमनत २०८२/०५/२५ गते बले की ु १७:०० बजदे ेन्त्ि २०८२/०५/२६ ववहान ६:०० बजसम्म सावजा े ननक स्थानमा ठूलो संख्यामा जम्मा नहनु गरी से ून्वत गने।

3. न्जल्लान्स्थत VIP तथा VVIP, अपराि अनसन्त्िान ु , कफ्यू, ा चाडपव ासरक्षा ु , भीड ननयन्त्रण, राजमाग ासरक्षा ु , लागऔर्ि ननयन्त्रणु , ववपद् व्यवस्थापन, सदरमकाम सु रक्षा योजनासवहतको ववशु र् े क्षेरगत सरक्षा काया ु -योजना २०८२ पाररत गने। सदु रपन्श्चम प्रदु ेश

न्जल्ला प्रशासन कायालाय कैलाली

२०८२/५/२३ का ननणया हरु

1. सरक्षा सनमनतको पु ूव ाबैठकका ननणयाहरु कायाान्त्वयनको समीक्षा गरर यो। न्जल्लाको समग्र शान्त्त सरक्षाको अवस्था ववश्लु र्ण गदाा सामान्त्य र सन्तोर्जनक रहे ेको पाइयो।
2. देशको पनिल्लो घटनाििलाई मध्यनजर गदै जन्जी े समूहले गरररहेको प्रदशना तथा ववरोिका कायािमका कारण उ्पन्न हन सक्नु ववनभन्न से रक्षा चु नौनतहरुलाई ध्यानमा रान्त्ि ु सबै सरक्षा ननकायहरुलु े समन्त्वया्मकरुपमा पररचानलत भई भरपदो सरक्षा प्रवन्त्ि नमलाउनु । े

SAMAYA SUTRA MEDIA TV CHANNEL

3. सेती प्रादेन्त्शक अस्पतालको च.नं. ३५५ नमनत २०८२।०५।२२ गतेको पर यस सनमनतमा पेश भई िलफल भयो। सो सम्बन्त्िमा कारागार व्यवस्थापन ववभाग/कायाालयसाँग समेत आवश्यक समन्त्वय गरी अनिकांश घाइते कैदीबन्दीहरुको व्यवस्थापन काय ाअन्त्तम चरणमा पगु को र सो मध्य के ेही कैदीबन्दीहरुको हकमा समेत आवश्यक समन्त्वय गरी यथाशीघ्र व्यवस्थापन गने। साथै यस प्रवियामा प्रचनलत कानून तथा नीनतअनरूप अस्पताललाई ु आवश्यक सहयोग तथा सहजीकरण गने।

२०८२/५/२४ का ननणया हरु

1. सरक्षा सनमनतको पु ूव ाबैठकका ननणयाहरु कायाान्त्वयनको समीक्षा गररयो। न्त्जल्लाको समग्र शान्न्त्त सरक्षाको अवस्था ववश्लु र्ण गदाा सामान्त्य र सन्त्तोर्जनक रहे ेको पाइयो।
2. देशको पनिल्लो घटनाक्िमलाई मध्यनजर गदै जन्त्जी े समूहले गरररहेको प्रदशना तथा ववरोिका कायिमका कारण उत्पन्न हन सक्नु पररन्त्स्थनतलाई मध्यनजर गदै हे न सक्नु े अराजक गनतवनिहरुलाई ननयन्त्रण गरी सवसािारण नागररकहरुको जनिनको सरक्षा र ु सरकारी सम्पन्त्तको संरक्षण गरी शान्त्न्त सव्यवस्था कायम गन ाु िममा काब बावहरको ु पररन्त्स्थनतमानथ उत्पन्न भएमा ननर्दित क्षेर र तते पश्चात सम् ेत न्त्स्थनत ननयन्त्रण नभए कफ्यू ा आदेश जारी गने।
3. जन्त्जी समे ूहले गरररहेको प्रदशना तथा ववरोिका कायिमले अराजकताको न्त्स्थनत सजना ृ भएकोले स्थानीय प्रशासन ऐन, २०२८ को दफा ६(२) को अबस्था सजना हृ न सक्नु े देन्त्िएकोले अको आदेश नभएसम्मका लानग स्थानीय प्रशासन ऐन, २०२८ को दफा ६ (ि) बमोन्त्जमको अनिकार प्रयोग गन ासरक्षा ननकायहरुलाई ननदेशन ददनु । े

२०८२/५/२५ का ननणया हरु

1. सरक्षा सनमनतको पु ूव ाबैठकमा गररएका ननणया हरू कायाान्त्वयनको अवस्था सनमक्षा गररयो।
2. नमनत २०८२/०५/२४ गते भएको न्त्जल्ला न्त्स्थत सरकारी कायाालयहरुको क्षनतको वववरण यवकन गरर यथान्त्शघ्र न्त्जल्ला सरक्षा सनमनतमा पु ेश गने र सेवा सचारु गन ाु आवश्यक तयारी गने।
3. न्त्जल्ला तहमा जनतामा सरक्षाको ु प्रयाभनत ु गराउन संयि ु प्रोनलतङ्ग तथा चेकपोईन्त्ट स्थापना गने।

4. ववस्तावपत भएका प्रहरी वतृ , प्रभाग, अस्थायी प्रहरी चौकीहरु ध्वस्तभई काय ासम्पादन हन ु नसक्न ठाउँहरुमा नन्तजकको उपये ि स्थान पवहचान गरर वा न्तजल्ला प्रहरी पररसरबाट काय ाु सम्पादन गने व्यवस्था नमलाउन। े

5. स्थानीय तहहरुबाट प्रवाह हनु से ेवा सचारु गन ाु प्रमि प्रसासकीय अनिकु ृतहरुले ववद्यमान अवस्था र थप गन पने व्यवस्था समाु ेत उल्लेि गरी न्तजल्ला सरक्षा सनमनतमा प्रनतवु दन पे ेश गने र सेवा सचारु गन ाु सम्भव रहेका स्थानीय तहहरुवाट सेवा सचारु गराउनु े।

6. न्तजल्ला सरु क्षा सनमनतको ननणया बमोन्तजमका अनरोिहरु कायाान्त्वयन तथा पालना गन ाु स्थानीय जनसमदायहरुलाई शान्त्तसु रक्षा कायम गरी जनजीवन सामान्त्य बनाउन अु -आफ्नो क्षेरबाट सहयोग गनहाु न अवपल गदै माईवकङ्ग गने। ु

7. न्तजल्लाको पनिल्लो सरक्षा अवस्थालाई मध्यनजर गरी अको आदु ेश जारी नभएसम्मका लानग नमनत २०८२/०५/२४ गते साँझ ०५:०० बजदे ेन्तिन्तजल्ला भरी नै लाग हु नु गरी (तीन े जनाभन्त्दा बढीको समह वनाई) कसु ैले आवत जावत गना, कुन पनन प्रकारको भै ेला, जलु सु , प्रदशना, सभा, बैठक, घेराउ गन ा नपाउन े गरी कैलाली न्तजल्लाका प्रमि ु न्तजल्ला अनिकारीज्यूबाट जारी गररएको अननन्तश्चतकानलन कफ्यू ा आदेशलाई ननरन्त्तरता ददन े र प्रभावकारी रुपमा लाग गन ाु सबै सरक्षा ननकायलु े थप आवश्यक समन्त्वय गने।

न्तजल्ला प्रशासन कायाला य कञ्च नपरु

<u>२०८२/५/२४ का ननणया हरु</u>

१. यसपूव ाबसेको न्तजल्ला सरक्षा सनमनतको बु ैठकका ननणया कायाान्त्वयनको समीक्षा गररयो। तिि ननणया हरु कायाान्त्वयन प्रभावकारी रुपमा भएको पाइयो।

२. सामान्तजक संजाल ननयमन एवं ननयन्त्रणको सन्त्दभमाा Gen Z समहको आह्वानमा काठमाडौं ु उप्यका लगायत देशका ववनभन्न शहरमा नमनत २०८२ भाद्र २३ गतेको घटना प्रनत उच्च सम्वदनशील हे ाँदु ै न्तजल्लामा हन सक्नु े ववरोि, सभा, जलु सु , अन्त्य गैर कानूनी कृयाकलाप ननयमन एवं सवसाािारणको जीउ ज्यान तथा सावजाननक सम्पन्त्तको क्षनत हन नददन सबु ै सरक्षा ननकायलु े आपसी संचार सम्पका गरी घटना घट्न घटाउन सक्न स्थानको पवहचान े गरी उच्च सतकाताका साथ Area Domination गरी गन्त्स्त, पेिोनलङ्ग गरी हन सक्नु घटनालाई े ननयन्त्रणमा नलन। े

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

३. न्जल्लाको समग्र शान्न्त सरक्षाको हालु ैको संवदनशीलतालाई मध्यनजर गरी प्रमे ि न्जल्ला ु अनिकारीको संयोजनमा देहाय अनसारको कमाण्ड पोष्ट िडा गरी दु ेहाय अनसार गने। ु • संयोजक प्रमि न्जल्ला अनिकारीु

- सदस्य प्रहरी उपरीक्षक
- सदस्य सशस्त्र प्रहरी उपरीक्षक
- सदस्य उप अन. ननदेशकु
- सदस्य सेनानी
- सदस्य सहायक प्रमि न्जल्ला अनिकारीु
- सदस्य मे.स. श्री अजु न भट्टाु

२०८२/५/२५ का ननणया हरु

1. यसपूव ाबसेको न्जल्ला सरक्षा सनमनतको बु ैठकका ननणया कायाान्वयनको समीक्षा गरर्यो।
2. हालको ववर्म पररन्स्थनतलाई मध्यनजर गरी शान्न्त सरक्षा तथा अमनचयन कायम राख्र रु अवान्न्त्ित गनतववनि ननयन्त्रण गन ानपाली से ेना साँगको आपसी समन्वयमा न्जल्ला न्स्थत नपाल प्रहरीे , सशस्त्र प्रहरी बल नपाले , राविष्ट्रय अनसन्त्िान न्जल्ला कायाालयबाट सु ंयि रुपमा पररचानलत हु नु ।े
3. नपाल सरकारे , रक्षा मन्त्रालय, नपाली से ेना, जनसम्पका तथा सूचना ननदेशनालय जङ्गी अड डा काठमाडौं नपालको नमनत े २०८२।०५।२५ गतेको ववज्ञनप्त नं. १४ को "अनानिकृत हातहनतयार तथा गोलीगठ्ठा सरक्षाकमीहरुलाई बु झाउनु हु न" का सम्बन्त्िमा ु Gen Z नते ृवको आन्दोलनको ृ िममा सरक्षाकमीु हरुबाट लवटएका/फु ेला परेका हातहनतयार, गोलीगठ्ठा, पोर्ाक एवं सरक्षा सामाग्रीहरु ु नन्जकको सरक्षा ननकाय वा सु रक्षाकमीलाई यथान्शघ्र बु झाउन हु नका साथु ै ्यस्ता हातहनतयारहरुको सम्बन्त्िमा सूचना प्राप्त गनहाु नु े व्यन्त्िहरुले सरक्षा ु ननकायहरुलाई जानकारी गराउन हन ु भनी सम्बन्न्त्ित सबैको जानकारीका लानग सूचना प्रकान्शत गने।
4. नमनत २०८२।०५।२४ गतेको आन्दोलनका िममा न्जल्ला कारागार, कञ्चनपरबाट फरार ु भएका कैदीबन्दीहरुलाई यथाशीघ्र सम्पकामा आउन भनी से ूचना प्रकाशन गने। ५. हाल न्जल्लाको समग्र शान्न्त सरक्षाको अवस्था ननयन्त्रु णमा रहेको। प्रभाव

क. हातहनतयार तथा गोलीगठ्ठा लवटएको नमनत ु २०८२।०५।२४ गतेको आन्दोलनका िममा न्जल्ला कारागार, कञ्चनपरबाट कु ैदीबन्दी भागकाले े सो घटनालाई ननयन्त्रणमा नलनका लानग भाद्र २५ गते न्जल्ला भर कुनै पनन प्रकारको भेला, जलु सु , प्रदशना, सभा, बैठक, घेराउ गना नपाउन गरी चारवकल्ला नभर कफ्ये ू आदा ेश जारी गररएको देन्त्िन्त्ि।

ि. घटनाको पूव ाआकलन नगरं ेको, गह मन्त्रीको गृ ह न्जल्ला भएकोलृ े अझ बढी अकल्पनीय रुपमा भौनतक क्षनत भएको समग्रमा सरक्षा ु संवेदनन्शलता अपनाउन े ववर्यमा कमजोरी देन्त्िएको देन्त्िन्त्ि।

न्जल्ला प्रशासन कायालाय डडेल्िरा ु

२०८२/५/२३ का ननणया हरु

1. ववगतका ननणया हरुको कायाान्त्वयनको सनमक्षा गदाा ननणया कायाान्त्वयनको अवस्था सन्तोर्जनक भएको बैठकमा मल्याइन गररयो।
2. Gen Z Movement Nepal नामक समूहका अराजक गनतववनिहरु हाल यस न्जल्लामा भए गरेको नदेन्त्िएता पनन उि समूहबाट यस न्जल्लामा हन सक्नु अराजक गनतववनिहरुलाई हे न ु नददन सूचना संकलन गरी न्जल्लामा रहेका सबै सरक्षा ननकायहरुलु े आपसी समन्त्वय गरी उच्च सतकाता अपनाई भरपदों सरक्षा व्यवस्था नमलाउनु । सो समे हका गनतववनिहरुको सु क्ष्म ु रुपमा ननगरानी राि्ी कानून ववपररत काय ा गने जो सकु ैलाई काननी ु दायरामा ल्याई आवश्यक कारवाही गन ा न्जल्ला प्रहरी कायाला य, सशस्त्र प्रहरी बल, नपाल ने ं. ५२ गल्म हु ै. क्या. डडेल्िरा ु र रावष्ट्रय अनसन्त्िान ु न्जल्ला कायाालय डडेल्िराबाट ु आपसी समन्त्वयमा आवश्यक व्यवस्थापन गने ननणया गररयो।
3. न्जल्लाको समसामवयक सरक्षा अवस्थालाई बु ैठकमा ववस्तत िलफल भयो। हाल न्जल्लाको ृ शान्त्त सरक्षाको अवस्था सामान्त्य गरु ेको बैठकमा ववश्लर्ण गररयो। े

२०८२/५/२४ का ननणया हरु

1. ववगतका ननणया हरुको कायाान्त्वयनको सनमक्षा गदाा ननणया कायाान्त्वयनको अवस्था सन्तोर्जनक भएको बैठकमा मल्याङ्कन गररयो। ु
2. देशको पनिल्लो घटनाि्मलाई मध्यनजर गदै जन्जी समूहले गरररहेको प्रदशना तथा ववरोिका कायिमका कारण उपन्न हन सक्नु पररन्स्थनतलाई मध्यनजर गदै हे न ु सक्न अराजक गनतववनिहरूलाई ननयन्त्रण गरी सवसा े ाि्िरण नागररकहरूको

जनिनको सरक्षा र सरकारी सम्पन्त्तको सु ंरक्षण गरी शान्न्त सव्यवस्था ु कायम गने िममा काब ु बावहरको पररन्त्स्थनत उपन्न भएकोले देहायको स्थानमा कफ्यू आदा ेश जारी गने।

देहाय

क. अमरगढी नगरपानलका वडा नं. ५ को बागबजार क्षेर, तफानडाडाँ ु ा क्षेर र न्त्जल्ला प्रहरी कायाालय आसपासको क्षेर।

ि. अमरगढी नगरपानलकाको वडा नं. ४ न्त्जल्ला प्रशासन कायाालय देन्त्ि टुनडिल आसपासको क्षेर।

ग. अमरगढी नगरपानलका वडा नं. ८ वकनतपारु आसपासको क्षेर।

घ. स्थानीय प्रशासन ऐन २०२८ को दफा ६ (२) को अवस्था नसजना ा भएको देन्त्िन आएकोले शान्न्त सरक्षा ु कायम गना नपालीे सेनालाई पररचालनका लानग अनरोि ु गने।

ङ. जन्त्जीे समहलु े गरररहेको प्रदशना तथा ववरोिका कायिमले अराजकताको न्त्स्थनत नसजना ा भएकोले स्थानीय प्रशासन ऐन २०२८ को दफा ६(२) को अवस्था नसजनाा हन सक्नु े देन्त्िएकोले अको आदेश नहनु बे लासम्मको लानग स्थानीय प्रशासन ऐने २०२८ को दफा ६क बमोन्त्जमको अनिकार प्रयोग गन ासरक्षा ननकायहुरुलाई ननदेशन ददन। े

पररच्िेद -१०: आयोगबाट गरेरएका भौनतक प्रमाण संकलनको सम्बन्त्िमा

१०.१. **CCTV, Audio\Video** र सञ्च ार माध्यम र सामान्त्जक सञ्च ालमा प्रकान्त्शत सामग्रीहरुको सम्बन्त्िी वववरण

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

आयोगले जाँचबझको ु िममा ववनभन्त् न ननकायहरुमा पराचार गरी प्रदशना को िममा भएका घटनाहरुको सम्बन्त्िमा ववश् लेर्ण गन ा CCTV फुटेज एवम सावजा् ननक सूचना जारी गरी प्रमाण संलग् न भएका Audio/Video समेत माग गरेरएको नथयो। साथै, सामान्त्जक सञ् जालहरुमा उपलब्ि घटना सम्बन्त्िी Audio/Video हरु समेत संकलन गरेरएको नथयो। सोको वववरण देहायबमोन्त्जम रहेको ि।

S.N.	Office	CCTV Footage	Social Media Video	Clips	Screenshots
1	Metropolitan Police Office	225		39	69
2	Samanya Prashasan Mantralaya	8		2	6
3	DAO Kaski	48		1	5
4	Nepal Police Academy	4		1	9
5	Bhatbhateni		544		317

6	Annapurna Network	11		11	4
7	Energy Ministry	37			
8	Home Ministry	9		1	4
9	Casino Pride	185		8	218
10	Hotel Tulip	1	39		16
11	Maulakali Cable Car	60		27	72
12	Dream Group	35		114	200
13	Kohalpur Municipality Internal CCTV	19		10	18
14	कोहलपर नगर प्रमु िु पण ाु आचायकको ननजी ननवासका फोटो र नभनडयोहरु		17		54
15	Nakkhu Prison	52	16	1	6
16	Shambhu Bahadur Shrestha			1	46
17	Kantipur Medai Group (KMG)		45		104
18	Bal Sudhar Griha Banke	5	4		
19	Karagar Kapilvastu	20			
20	Mina Aryal-Under Sec			12	10
21	Singhadurbar 1	400		27	79
22	CIAA			6	13
23	Napi Karyalaya Morang	14		4	15
24	Sanjeeta Rawal-Dr. Bhim Rawal	2	2	26	11
25	koteshwor Police	5	20		52
26	karagar Rautahat	34			
27	Krishna Prasad Bhattarai Aashram		30		7
28	Bindu Kumar Thapa			42	14
29	Civil Hospital	17		5	5
30	Email बाट प्राप्त	16		90	622
31	From Genz Injured			12	
32	SocialmediaVideos Links from Bigyan Sir		741		160
33	Dr. Upendra Mahato			11	45
34	भनम व्यवस्था सहकारी तथा गररबी ननवारणू मन्त्रालय	160			10
35	Drone Footage - onlinekhabar			514	
36	News Videos 24		2	1	3
37	AP1 Tv		1	4	
38	AVE NEWS			1566	

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

39	Himalayan Tv		1	57	
40	झलनाथ िनालको आवास		13		
41	Ekantipur		1	18	1
42	Sarokar TV			908	
43	Nepal Television		2		
44	From IT Directorate		248		620
45	Area Police Office Damak/Birtamod		10		41
46	CCTV Footage from Sources	2		12	19
	Total	**1369**	**1736**	**3531**	**2875**

Berkeley Protocol सम्बन्न्त्ि व्यावहाररक सीनमतता

यस आयोगले गरेको अनसन्त्ि◌ानको िममा ववनभन्न वकनसमका नडन्त्जटल सामग्री प्राप्त भएका िनु , ◌ जसमा CCTV फुटेज, पीनडत तथा सवसाि◌रणले बझाएका नभनडयोहरू◌ु , र सामान्त्जक सञ्जालबाट डाउनलोड गररएका सामग्रीहरू समावश िने । यी सामग्रीहरू ◌ Pen Drive, इमेल, म्यासेन्त्जङ एपहरू माफात आएका िन ।◌

यस व्यावहाररक अवस्थाका कारण आयोगले "Berkeley Protocol on Digital Open-Source Investigations" मा उल्लेन्त्ित केही प्राववनिक आवश्यकताहरू पूण ◌रूपमा लागू गन ◌सक्दैन । तल यसका प्रमि सीनमतता तथा स्वीकाय ◌◌ु ववकल्पहरूको सार प्रस्तत गररएको ि ।◌ु

१. पूण ◌Chain of Custody सम्भव िैन

Berkeley Protocol अनसार ननम्न कु◌ुरा अपेन्त्क्षत हन्त्ि:◌ु

- मूल फाइलहरू
- ननयन्त्रन्त्णत र कागजी प्रमाणसवहतको संकलन प्रविया
- ननरन्तर chain-of-custody

- Forensically sound transfer ववनि

तर आयोगले प्राप्त गने सामग्रीहरू पवहले नै circulate, copy, download वा forward गरिएका हन्त्िनु । ्यस् ैले:

- आयोग मूल सङ्कलक (original collector) होइन
- सामग्रीको पूवा–ह्यान्डनलङ अनभलेि उपलब्ि हाँदु ैन
- प्रारन्म्भक भण्डारण उपकरण नभेवटन े सम्भावना उच्च हन्त्िु
- फाइलहरू बझाउनु ु अन्घ नै पररवनतता भएको हनु सक्ि
- Forensic–स्तरको chain-of-custody फेरर ननमााण गन ासम्भव हाँदु ैन

यो सीनमतता तथ्य–अन्वर्ण (ेfact-finding) प्रकृनतको अनसन्त्िानमा स्वाभाववक र अपररहाुय ा हो ।

२. Metadata (EXIF, समय, उपकरण ववरण) हराइन्त्ि वा पररवतना हन्त्िु

सामान्जक सञ्जाल प्लेटफमाहरूले प्राय:

- EXIF डेटा हटाउाँिन वा पररवतना गिान ्
- नभनडयोलाई recompress र transcode गिान ्
- मूल उपकरण पवहचानहरू मेटाउाँिन ्
- GPS तथा समयसम्बन्त्िी metadata हटाउाँिन ्यस्तै WhatsApp, Messenger, Viber वा इमेलमाफात पठाइएका फाइलहरूले पनन आफ्ना मूल metadata गमाउु ाँिन ।् ्यसैले:
- आयोगले metadata मा आिाररत प्रमान्णकता परीक्षण गन ासक्दैन

- Forensic प्रयोगशालामा गररन े metadata-based validation व्यावहाररक िैन ३. AI-Generated वा Manipulated सामग्रीको प्रमान्णकता सननन्श्चत गन ाु कदठन ननम्न कुराहरू नबना:
- मूल नभनडयो न्त्िन्त्वएको उपकरण
- प्राथनमक, uncompressed फाइल • पूणा metadata ढााँचा सामान्जक सञ्जालमा देन्त्िएको नभनडयो AI-Tools, Deepfake वा अन्त्य editing प्रयोग गरेर पररवतना गरएको हो वक होइन भनर ननन्श्चत रूपमा भन्न सम्भव हे ाँदु ैन ।

सामान्जक सञ्जालको recompression प्रवियाले िेरै forensic artefact हराउाँिन ।् ्यसैले आयोगले content-based analysis मा ननभरा रहनपने हुन्त्िु , जस्तै:

- Geolocation
- Chronolocation
- भौनतक र वातावरणीय ससु ंगतता
- दृश्य तलनाु
- Cross-corroboration

यी ववनिहरू Berkeley Protocol साँग मेल िान्त्िन ।्

४. Berkeley Protocol ले िला स्रोत तथा नागररकु –बझाएका सामग्रीमा लन्त्वलोपन ददन्त्िु Protocol ले स्वीकार गरेको ि वक:

- िेरै अनसन्त्िानहरूु secondary वा open-source सामग्रीमा ननभार हन्त्िनु ्
- मूल उपकरण प्रायः उपलब्ि हाँदु ैन

- Metadata हराउन सम्भावना उच्च हे न्त्िु

- Verification ले forensic purity भन्दा ववश्लर्णमा बढी ननभराे हन्त्िु

ृयसैले आयोग Protocol को ढााँचा नभर रहेर ननम्न कुरामा ध्यान ददन सक्ि:

- Verification

- Corroboration

- Contextual analysis

- सीनमतताबारे स्पष्टता (transparency)

५. नभनडयोबाट Screenshots ननकाल्न उपयु ि र आवश्यक िु प्रनतवदनमा मे ख्य घटनाहरू स्पष्ट रूपमा प्रस्तु त गन ाु आयोगले प्राप्त नभनडयोहरूबाट screenshots ननकानलरहेको ि । यो अभ्यास अन्तरााविष्ट्रय रूपमा स्वीकाय ा ि, ववशर्तः:े

- पूरा नभनडयो प्रनतवदनमाे समावशे गना सम्भव नभएको अवस्थामा • घटनाका मख्यु क्षणहरू दृश्यात्मक रूपमा देिााउन आवश्यक परे स्पष्ट पानपने काु ुरा:

- Screenshots लाई मूल प्रमाण माननदाँ ैन

- मूल नभनडयो नै प्राथनमक स्रोत हो

- Screenshots केवल दृश्य–सन्दभका ा लानग प्रयोग गररन्त्ि

- Berkeley Protocol ले पनन documentation तथा verification को लानग keyframe प्रस्ततीकरणको अनुमनत ददन्त्िु ।

Screenshots ले:

- स्थान, समय तथा घटनाको िम स्पष्ट पाना

- ववनभन्न कोणका सामग्रीसाँग तलना ु गना

- प्रनतवदने पठनीय र सस्पष्ट ु बनाउन सहयोग गिान । ु ननष्कर् ा

आयोगको काया–पररन्स्थनतलाई हेदाा ननम्न Berkeley Protocol का प्राववनिक पक्षहरू पूण ारूपमा लागू गन ासम्भव िैन:

1. Forensic chain-of-custody

2. Metadata–आिाररत प्रमान्णकता परीक्षण

3. AI manipulation को ननन्श्चत पवहचान

4. मूल उपकरण वा primary फाइलहरूको ह्यान्डनलङ तर आयोगले Protocol का मख्य पक्षहरू पुूण ारूपमा लागू गन ासक्िः:

- सामग्री (content) को verification

- Corroboration

- Contextual analysis

- सीनमतताबारे पारदन्शता ा

- Screenshots माफात स्पष्ट र ववश्वसनीय प्रनतवदन प्रस्ते नतकरणु यो कायवावनि अन्तरााविष्ट्रय fact-finding मानकसाँग पूण ारूपमा मेल िान्िि र आयोगको ननष्कलाई ववश्वसनीय, न्यायोन्चत तथा ववनिसम्मत बनाउँि ।

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

१०.२. टेनलफोन सेवा प्रदायकहरुबाट प्राप्त ववरण (**CDR/BTS DATA**)

२०८२ साल भदौ २३ र २४ गते देशका ववनभन्न स्थानहरुमा भएका घटनाहरुमा देशभर तोडफोड एंव आगजनी, महत्वपणा ु सरकारी प्रनतष्ठान, कायाालयहरु, व्यन्त्िगत घरहरु र व्यापाररक प्रनतष्ठानहरुको

भौनतक क्षनत भएको घटना सम्बन्त्िमा त्काल घटना स्थलमा उपनस्थत माननसहरुले प्रयोग गरेका मोबाइल नम्बरहरुको (Cell ID) सम्बन्त्िी वववरण माग गररएकोमा टेनलफोन सेवा प्रदायक NTC & NCELL दबु ैबाट जम्मा १७४४२० वटा मोबाईल नम्बरहरु सम्बन्त्िी वववरण तपन्शलमा उल्लेन्त्ित ि।

ि.सं.	संकनलत प्रमाण	स्रोत	सतख्या	संकलन ववी	जाचंबझु नबी	ननतजा	कै.
१.	BTS	ववनभन्न १५ न्जल्लाका ननम्न स्थानहरु	१७४४२०	प्राववनिक पररक्षण गने टुलहरुको माध्यम बाट	I2 analysist notebook	उपनस्थत	दवु सेवा प्रदायक(Ntc & Ncell)को गरी
२.	BTS	काठमाण्डौ न्जल्ला अदालत	११०७	प्राववनिक पररक्षण गने टुलहरुको माध्यम बाट	“	उपनस्थत	Ntc & Ncell
३.	“”	संसद भवन	२२४९६	“	“	“	“
४.	“”	अदअआु टंगाल	२२७६	“	“	“	“
५.	“”	नप्रप्रे कायाला य	५२६९	“	“	“	“
६.	“”	नसंह दरवार	२६९२	“	“	“	Ntc only
७.	“”	सवोच्च अदालत	१४१७	“	“	“	“
८.	“”	नख्ि ुकारागार	५३६०	“	“	“	दवु
९.	“”	राष्ट्रपनत कायाालय	२६४४	“	“	“	“
१०.	“”	केपी शमाा ओनल ननवास	२६७४	“	“	“	“
११.	“”	शरे बहादरु देवा ननवास	२१८९	“	“	“	NCELL
१२.	“”	पष्पकमलु दाहाल	७११	“	“	“	“
१३.	“”	गगन कुमार थापा ननवास	३०२३	“	“	“	Ntc & Ncell
१४.	“”	कान्न्तपरु पन्ब्लकेसन	२१७९	“	“	“	“
१५.	“”	वहल्टन होटल	३२३५	“	“	“	“
१६.	”“”	Ncell कायाालय लैनचौर	२२०८	“	“	“	“

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

१७.	”“”	भाटभटेनन सपरु माकेट टंगाल	२१९२	“	“	“	NTC
१८.	”“”	उपन्द्रे महतो ननवास	१५३०	“	“	“	Ntc & Ncell
१९.	”“”	शिरे गोल्िा ननवास	१०९४	“	“	“	“
२०.	”“”	ववनोद चौिरी ननवास	२५९४	“	“	“	“
२१.	”“”	कान्स्क न्जल्ला अन्तगता	२२५०३	“	“	“	“
२२.	”“”	बाँकि न्जल्ला अन्तगता	१५२१८	“	“	“	“
२३.	”“”	न्वतवन न्जल्ला अन्तगता	१३५९३	“	“	“	“
२४.	”“”	झापा न्जल्ला अन्तगात	८९०७	“	“	“	“
२५.	”“”	कैलाली न्जल्ला अन्तगता	२८६०	“	“	“	“
२६.	”“”	सनसरीु न्जल्ला अन्तगता	४८०३	“	“	“	“
२७.	”“”	रपन्देही न्जल्ला अन्तगता	११६८४	“	“	“	“
२८.	”“”	कञ्चनपरु न्जल्ला अन्तगता	४६८६	“	“	“	“
२९.	”“”	मोरङ न्जल्ला अन्तगता	१४३००	“	“	“	“
३०.	“”	पसाा न्जल्ला अन्तगता	३४६४	“	“	“	“
३१.	“”	मकवानपरु न्जल्ला अन्तगता	४७५२	“	“	“	Ntc only
३२.	“”	सिंतु न्जल्ला अन्तगता	७५९	“	“	“	Ncell only

Limitations in applying full forensic reconstruction methods within the commission आयोगले प्राप्त गरेको Forensic Reconstruction Checklist ववनभन्न ववन्शवष्टकृत क्षेरहरू: Scene Reconstruction, Weapon & Ballistics, Video & Digital Evidence, Environmental Conditions, तथा Human Factors

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

साँग सम्बन्त्ित प्राववनिक कायहारू समेट्दि । यस्ता कायहारू सम्पन्न गन ा उच्चस्तरीय उपकरण, ववशर्ज्ञ , तथा Forensic प्रयोगशालाको आवश्यकता पिा । तर आयोगको उपलब्ि सानि-स्रोत तथा प्राप्त प्रमाणहरूको प्रकृनतलाई हेदाा, यी प्राववनिक कायहा रू संपूण ारूपमा सम्पन्न गन सम्भव िाु ैन । तसथा, यसका सीनमतताहरूलाई ननम्न बदागत रूपमा स्पष्ट ाँु पाररएको ि ।

Scene Reconstruction

Checklist Task	वकन आयोगले यो काय ागन ासक्दैन
Bullet impact mapping	यसका लानग मूल घटनास्थल यथान्स्थनतमा उपलब्ि हनु पिा । घटनास्थल ु पवहले नै पररवतना भइसकेकाले Scientific Mapping गन ासवकाँदैन । साथै 3D scene mapping उपकरण र Trained crime-scene technicians आयोगसाँग िैनन ् ।
Projectile trajectory tracing	Laser trajectory kit, string reconstruction tools, ballistic cones, र firearms specialists आवश्यक पिान । आयोगस् ाँग यी उपकरण वा ववशर्ज्ञ उपलब्ि े िैनन ।्
Cartridge casing plotting	यो कायका ा लानग untouched crime scene, total-station survey उपकरण, र precise grid mapping आवश्यक हन्ति । कावजहरू पवहलु े नै चलाइएका, सङ्कलन गररएका वा हराइएका हनसक्िनु ।्
Determining firing positions	फायररङ कोण (angle), elevation, र shooter positioning नाप्न 3D modelling, ballistic triangulation, र on-site measurement आवश्यक पिा । आयोगसग ाँ यस्ता उपकरण तथा ववशर्ज्ञता िा ैन ।
Crowd position & movement reconstruction	Accurate reconstruction गन ाdrone mapping, physical ground measurement, र scene grids चावहन्ति । घटना िरैे समय अगानड भइसकेकाले भीडको वास्तववक movement र layout reconstruction सम्भव िैन ।

आयोगले Full scene reconstruction गन ासक्दैन, वकनभने मूल घटनास्थल पवहलो अवस्थामै सरन्क्षत ु िैन, साथै आयोगसाँग 3D mapping उपकरण, trajectory analysis प्रणाली, laser measurement device, Crime-scene technologist जस्ता प्राववनिक स्रोतहरू उपलब्ि िैनन ् । घटना भएको िरैे समय भइसकेको कारण भौनतक पररवश पररवतना े भइसकेको ि, जसले वैज्ञाननक रूपमा Full scene reconstruction असम्भव देन्त्िन्ति । यसकारण आयोगले स्वयं भौनतक पननननमा ु ाण गन ानसकी, सम्बन्त्ित ननकायहरूले उपलब्ि गराएका नभनडयो, फोटो, तथा कागजातहरूमा आिाररत ववश्लर्णमे ै ननभरा रहन बाहु ेक ववकल्प िैन ।

२. हनतयार तथा बनलन्स्टक परीक्षण

Checklist Task	वकन आयोगले यो काय ागन ासक्दैन
हनतयारको नसरररयल नम्बर प्रमाणीकरण	Fire गररएका हनतयारहरूमा सीिा पहाँचु आयोगसाँग िैन ।
राउन्ड गणना (जारी गररएको vs चलाइएको vs फेला पाररएको)	Armoury issuance records, ballistic evidence logs, र ननयन्त्वत evidencecollection protocol आवश्यक हन्ि । आयोगसु ाँग यी व्यवस्थागत तथ्यांक र ननयन्त्रण प्रणालीमा पहाँच िु ैन ।
गोली चलाउँदा बाँकी रहन े अवशर् (े GSR) परीक्षण (Gunshot residue (GSR) testing)	GSR परीक्षण घटनापश्चात तरुन्तु ै नमना सु ंकलन गरेर प्रयोगशाला ववश्लर्ण गने पिा ाु । घटना परानो भइसकु ेकाले नमना सु ंकलन सम्भव िैन ।
Ricochet analysis	घटनाको समयमा प्रभाव परेका सतहहरू, प्रवेश/ननस्कन न्त्वन्हहरूे , र प्रभाव कोणका ढाँचाहरूको शारीररक परीक्षण आवश्यक हन्ु ििु । यद्यवप आयोगसाँग घटनास्थलको पहाँच िु , घटना ववगतमा भएको हनालु े प्रभाव परेका सतहहरू पररवतना भएका वा अव्यवन्स्थत भएका हन सक्िनु ्। साथै, आयोगसाँग वैज्ञाननक रूपमा ववश्लर्ण गन ाे आवश्यक ववशर्ज्ञ उपकरण वा ब्यानलन्स्टक ववशे र्े ज्ञहरू उपलब्ि िैनन ्।
Bullet deformation study	यस्तो परीक्षणका लानग microscopic comparison, test-firing setup, र ननयन्त्वत प्रयोगशाला प्रविया आवश्यक हन्ि ु । सबै बरामद गोलीहरू आनिकाररक बनलन्स्टक प्रयोगशालामा पठाउनै पने हन्ि । आयोग स्वयु ं microscopic परीक्षण वा comparative analysis गन ासक्दैन ।
Autopsy-to-firearm ballistic matching	यस्तो परीक्षणका लानग Medico-legal सम्बन्त्िी शवपरीक्षणका ननष्कर्हा रू, सरन्त्क्षत ु रान्त्एका गोली वा टुिाहरू, र ननयन्त्वत ब्यानलन्स्टक तलना सु ेटअप आवश्यक हन्ु िु । आयोगले सम्बन्त्ित फरेन्त्सक प्रयोगशालाले तयार गरेका आनिकाररक फरेन्त्सक प्रनतवदनहरूमा ननभरा े हनु पने दु ेन्त्िन्त्ि ।

आयोग कुनै पनन प्रकारको हनतयार वा ब्यानलन्स्टक परीक्षण गन ासक्षम िैन, वकनवक यस्तो कायका ा लानग ब्यानलन्स्टक प्रयोगशाला, ब्यानलन्स्टक ववशर्ज्ञहरूे , ननयन्त्वत प्रमाण सङ्कलन प्रविया, परीक्षण–फायररङ सवविाहरूु , र Medico Legal सम्बन्त्िी शवपरीक्षण अनभलेिको पहाँच आवश्यक पिाु । यसको पररणामस्वरूप, आयोगले सम्बन्त्िीत ननकायहरूले पेश गरेका ब्यानलन्स्टक प्रनतवदने , फरेन्त्सक कागजातहरू, र ननष्कर्हारूमा पूण ारूपमा ननभरा रहनपिाु ।

३. आयोगले गन ासक्न कायहाे रू: नडन्त्जटल प्रमाण ववश्लर्णे आयोगसाँग उपलब्ि भएका नभनडयो, CCTV, मोबाइल फुटेज, सोसल–नमनडया सामग्री, तथा अन्त्य नडन्त्जटल डकुमेन्त्टहरूको आिारमा

आयोगले सीनमत तर महत्वपूण ानडन्जटल ववश्लर्ण गन ाे सक्ि । आयोगले गन ासक्न कायहाे रू, र वकन पूण ावैज्ञाननक/प्राववनिक ववश्लर्ण सम्भव िे ैन भन्ने ववर्य देहाय वमोन्जम रहेको ि ।

३.१ CCTV Time-Sync Validation

Checklist Task	वकन आयोगले ववस्तत प्राववनिक ववश्लृर्ण गन ाेसक्दैन
ववनभन्न CCTV क्यामेराको Timestamp तलनाु	िेरैवटा नभनडयो स्रोतहरू उपलव्ि नहनु ु
ववनभन्न Angle बाट आएको CCTV फुटेज नमलान	सम्पूण ाAngle वा मन्ल्टपल स्रोत उपलब्ि नहनु ु , िेरै ठाउँको सीनमत क्यामेरा फुटेज मार उपलब्ि भएको

३.२ मोबाइल नभनडयो िायाङ्गलुेशन

Checklist Task	वकन आयोगले पूण ाियाङ्गलुेशन गन ासक्दैन
दृश्यमा देन्ति्न भवने , सडक, पोल, गट े आदद जस्ता landmark प्रयोग गरी अनमाननत स्थान पवहचानु	मूल नभनडयोको GPS डेटा, EXIF metadata, वा मूल स्रोत फाइल आयोगलाई उपलब्ि िैन, जसले सटीक स्थान ननिारण असम्भव बनाउँि ।
नभनडयोमा देन्ति्न े भीड, प्रहरी, वा वस्तहरूको ु सापक्ष े न्स्थनत (relative position) अनमान गनेु	दृश्यको केवल 2D representation उपलब्ि भएकाले 3D दूरी, direction, वा वास्तववक movement model गन ानमल्दैन ।

३.३ रोन फुटेज ववश्लर्ण

Checklist Task	वकन आयोगले पूण ारूपमा रोन–आिाररत **Forensic Reconstruction** गन ा सक्दैन
रोन फुटेजको समीक्षा	आयोगसाँग रोन फुटेज, Flight logs, GPS telemetry, वा सेन्सर डेटा उपलब्ि िैन ।

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

३.४ अनडयो ववश्लर्ण

Checklist Task	वकन आयोगले पूण ाअनडयो फरेन्न्सक गन ासक्दैन
उपलब्ि नभनडयोहरूबाट सननएका ु गोली आवाज गणना	आयोगलाई प्राप्त अनिकाशं CCTV फुटेजहरूमा अनडयो ट्र्याक न िैैन, जसकारण प्रयक्ष ध्वनन ववश्लर्ण े सम्भव हदाँु ैन । आयोगले केवल सामान्जक सञ्जालमा प्रसाररत नभनडयोहरूमै ननभरा रहनपिा ।ु
गोलीहरू बीचको समय अन्तर अनमानु	सामान्जक सञ्जालका केवह नभनडयोहरूमा गोलीको आवाज सननन्ि ु । तर सो नभनडयोहरूकै आिारमा गोलीहरू बीचको समय अन्तर अनमाु न गना सवकँदैन ।

आयोगले आिारभत नडन्जटल प्रमाण ववश्लू र्ण गन ाे सक्न क्षमता राख्ि । तर मे ूल नभनडयो/अनडयो फाइल उपलब्ि नभएकाले उन्नत फरेन्न्सक काया, ववशर्गरी याक्के ै भ–ू स्थान (precise geolocation)

ननिाारण जस्ता ववश्लर्णहरू गन ाे सम्भव हाँदु ैन । आयोगले िआारभत नडू न्जटल प्रमाण ववश्लर्ण गन ाे सक्षम ि । तर, मौनलक नमनडयाको अभावका कारण उन्नत फोरेन्न्त्सक कायहारू गन ासवकाँदैन ।

४. वातावरणीय अवस्थाहरू (**Environmental Conditions)**

Checklist Task	वकन आयोगले पूण ावातावरणीय ववश्लर्ण गन ाे सक्दैन
प्रकाशको अवस्था (िायाँ, दृश्यता)	वैज्ञाननक रूपमा सटीक िायाँ–ववश्लर्णे , प्रकाश मापन, वा क्यानलिेटेड फोटोमेविक परीक्षण गन ा आवश्यक उपकरण, मापन प्रणाली, र घटनास्थलमा On–site ववश्लर्ण े क्षमताहरू आयोगसाँग उपलब्ि िैनन । नभनडयोबाट क् ेवल सामान्य अवलोकन मार गन ा सवकन्ति ।
मौसमको अवस्था (हावा, दृश्यता, वर्ा ा)	वैज्ञाननक मौसम–पनननमाु ाण गन ाचावहन ववस्ते त मौसमृ –डाटा, Ground validation, र मोडेनलङ उपकरण आयोगसग िाँ ैन । आयोग केवल नभनडयो तथा सावजाननक स्रोतमा िआाररत अनमान मार गन ाु सक्ि ।
भीडको घन्व (Crowd Density Estimation)	सटीक भीड–मोडेनलङका लानग रोन फुटेज, व्यापक एररयल दृश्य, तथा ववशर् े सफ्टवयर चावहन्ति । आयोगसे ाँग केवल CCTV र नागररकले न्तिचेका Social Media नभनडयोहरू मार उपलब्ि िन, ् जसले गन्णतीय घन्व मापन सम्भव बनाउँदैन ।
Escape Routes वा Bottlenecks ववश्लर्णे	सटीक ववश्लर्णका लानगे घटनास्थलको 3D नक्साङ्कन, भौनतक मापन, र Advanced spatial modelling चावहन्ति । घटनापनि घटनास्थल पररवतना भइसकेको हदा ववस्ताँु त ृ अवरोि–ववश्लर्ण सम्भव िे ैन । आयोग केवल उपलब्ि नभनडयो र फोटोग्राफहरूमा िआाररत सामान्य अवलोकन गन ा सक्ि ।

आयोगले प्रकाश, मौसम, भीडको घन्व, तथा सम्भाववत Escape Routes जस्ता वातावरणीय अवस्थाहरूबारे नभनडयो र सावजा ननक रूपमा उपलब्ि सामग्रीका िआारमा सामान्य अवलोकन मार गनसा क्ि । तर िायाँ–मोडेनलङ, मौसम पनननमाु ाण, Advanced crowd simulation, वा 3D वातावरणीय Reconstructions जस्ता वैज्ञाननक तथा प्राववनिक परीक्षण गन ा चावहने उपकरण, सफ्टवयरे , र ववशर्ज्ञता आयोगसे ाँग उपलब्ि िैन । यस कारण, आयोगको वातावरणीय ववश्लर्णे Descriptive स्तरमा मार सीनमत हन्ति ।ु

५. मानव–सम्बन्तिी त्वहरू (**Human Factors)**

Checklist Task	वकन आयोगले पूण ाHuman-Factors Assessment गन ासक्दैन
अनिकारीको तनाव वा थकान मूल्याङ्कन (Officer stress or fatigue assessment)	यसका लानग मनोवैज्ञाननक मूल्याङ्कन, न्त्ववक्सकीय ररपोटा, ड्युटी–लग, र ववशर्ज्ञ े न्क्लननकल परीक्षण आवश्यक पिा ।

तानलमको समीक्षा (Review of training history)	संस्थागत प्रन्तशक्षण फाइल, प्रदशान मूल्याङ्कन, र आन्तररक अनभलेि आवश्यक पिा । आयोगलाई नपाल प्रहरी तथा सम्बन्त्ित ननकायका यस्ता गोप्य रे ेकड ा माग गरर अध्ययन गन पने हाु न्त्िु ।
SOP compliance scoring	यसका लानग आन्तररक अनशासना्मक फाइलु , सपरनभजन ररपोटाु , ऑपरेशनल नडनिफ, तथा SOP उल्लङ्घनको ववस्तत अनभलृ ेि चावहन्त्ि । नपाल प्रहरीले े औपचाररक SOP-compliance scoring प्रणाली नअपनाएकाले आयोगले स्वतन्त्ररूपमा मूल्याङ्कन गन ासक्दैन ।
मनोवैज्ञाननक वा व्यवहारगत ववश्लर्णे (Psychological or behavioural analysis)	न्त्क्लननकल इन्टरभ्यू, मनोवैज्ञाननक परीक्षण, र ववशर्ज्ञ मनोवे ैज्ञाननक आवश्यक पिा । आयोगसाँग यस्तो न्त्क्लननकल मूल्याङ्कन क्षमता िैन ।
साक्षीका बयानहरूलाई भौनतक प्रमाणसाँग तलनाु (Comparing witness statements with physical evidence)	यसका लानग बयान, नभनडयो, फरेन्त्ल्सक दस्तावेज, र अन्य उपलब्ि प्रमाणसाँग तलनाु गनपिा । ाु आयोगले पवहले न अनिकारीहरूै , पीनडतहरू, तथा साक्षीहरूबाट बयान संकलन गररसकेको ि, ्यसैले आयोगले तलना ु काय ा सम्पन्न गरी समानता, ववरोिाभास, वा स्पवष्टकरण आवश्यक पने क्षेरहरू पवहचान गन ा सक्ि ।

आयोगले मानव–सम्बन्त्िी पक्षहरू जस्तै तनाव वा थकान, प्रन्तशक्षण ववबरण, SOP Compliance व्यवहार सम्बन्त्िी ववचलनहरू स्वतन्त्र रूपमा मूल्याङ्कन गन ासक्दैन, वकनभन यस्ता मे ूल्याङ्कनका लानग गोप्य अनभलेि, संस्थागत प्रन्तशक्षण रेकडा, न्त्चवक्सा/मनोवैज्ञाननक प्रनतवदने , तथा ववशर्ज्ञ क्षमता े आवश्यक हन्त्ि । आयोगको भु नमका उपलब्िू दस्तावजहरूको समीक्षा गनेे , बयानहरू बीचका ववरोिाभासहरू पवहचान गने, र नभनडयो सामग्रीसाँग तलना गनेमा सीनमत ि । आयोगसु ाँग न्त्क्लननकल, मनोवैज्ञाननक, वा आन्तररक अनशासना्मक जाँच गने क्षमता िु ैन ।

पररच्ि ेद-११ : आयोगमा प्राप्त उजरी तथा गुनासोहरुु

यस आयोगमा प्राप्त भएका गनासोु , उजरी तथा जाहुेरीहरुको संन्त्क्षप्त ववश्ल ेशणः

यस आयोगको गठन पश्च ात भाद्र ् २३ र २४ गतेको प्रदाशनको िममा भएका घटनाहरुको सम्बन्त्िमा ववनभन्न माध्यमहरुको प्रयोग गरेर र व्यन्त्ि स्वयम आयोगमा उपन्त्स्थत भई जम्मा ् ३९ वटा उजरी तथा गुनासाहरुु नलन्त्ित रुपमा प्राप्त भएका िन। जसमा ग् ह मन्त्रालय गृ नासो ु व्यवस्थापन शािा माफात ४ वटा, प्रहरी पररसर काठमाडौमाफात १ वटा, राविष्ट्रय सतकाता केन्द्र माफात १ वटा, व्यन्त्िगत रुपमा २० वटा, इमेल माफात १० वटा, ्यसै गरी टोल उपभोिा सनमनत, वडा नं. ५, लनलतपरबाु ट 1 वटा, सयदाु

शना बचत पीनडत संघर् ासनमनतबाट १ वटा र न.क.पा. मि ेश प्रदेश सनमनतबाट १ वटा गरी जम्मा ३९ वटा उजरी तथा गु नासाहरु आयोगमा ु परेका नथए। साथै, सो गनासाहरुका िायााँप्रनत र बााँकी गु नासाहरुका वववरण प्रनतवु दनको अने सु ूची १० मा संलग्न राख्र गरी दे ेहायको तानलकामा संक्षेपमा प्रस्तत गरएको ि। ु

ि.सं.	गनासो प्राप्त नमनतु	गनासोका ु माध्यम/ननकायहरु	ननवदक/गेनसोकताु	गनासोको व्यहोराु
1.	२०८२।६।२१	न्जल्ला प्रहरी परररसर, काठमाडौंको च.नं. ५८८० को पर	परुर्ोत्तम िनतवडा ु लगायत	प्रदशना को िमिमा भएको भौनतक एवं मानवीय क्षनतको ववर्यमा मानवता र राज्य ववरुद्धको कसरमा जाहु ेरी
2.	२०८२।८।१	टोल उपभोिा सनमनत, वडा नं. ५, ललतपरु	टोलवासी	फननचार कारिाना बन्द गराइददन े सम्बन्तिमा।
3.	२०८२।८।२	ननवदने	नमनभवन, काठमाडौं बासी अनभतराज समागीका बु बाु,	आन्दोलनको िमिमा तोडफोड र आगजनी गने अपरािीलाई पिाउ गरी कारवाही गने सम्बन्तिमा।
4.	२०८२।७।९	गह मन्त्रालयको ृ च.नं. ४०९ को पर	हेलो सरकारमाफात गनासोकताु	त्कालीन प्रिानमन्त्री केपी शमाा ओली सम्बन्तिी गनासोु
5.	२०८२।९।१७	रावष्ट्रय सतकाता केन्द्रको च.नं. ८२५ को पर	ववम के.सी., भिपरु	आन्दोलनको िमिमा तोडफोड र आगजनी गने अपरािीलाई पिाउ गरी कारवाही गने सम्बन्तिमा।
6.	२०८२।६।२	ननवदने	जाटा शंकर साह कलवार, रौतहट	लटपाट र आगजनी गनेलाई कारवाही ु गने सम्बन्तिमा।
7.	-	इमेल	जगत आचाया	आन्दोलनको िमिमा भएको अननयनमतता उपर िानवववन गने सम्बन्तिमा।
8.	२०८२।८।२९	ननवदने	नवराज ढकाल	भ्रष्टाचार ववरुद्ध िानववन।
9.	२०८२।८।२४	ननवदने	िमिरा ाज नतनमन्त्सना	आन्दोलनको िमिमा भएको गैरकाननी ु गनतववनि उपर िानवववन गने सम्बन्तिमा।

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

10.	२०८२।८।२२	गह मन्त्रालयको ृ च.नं. ६६० को पर	राम पाल, कञ् चनपरु	आन्दोलनको िममा भएको ह्या सम्बन्ि◌ी ि◌ानवvन र कारवाही।
11.	२०८२।८।२३	GEN Z 2.0	अववन नलम्ब ु	आन्दोलनको िममा भएको घटना एवं पदानिकारी उपर ि◌ानववन गने सम्बन्ि◌मा।
12.	२०८२।६।२७	सयदाु शना बचत पीनडत संघर् ा सनमनत	वकरण श्रेष् ठ	सहकारी सम्बन्ि◌ी समस्यामा सहयोग।

13.	२०८२।८।२३	गह मन्त्रालृ यको च.नं. ६८० को पर	ददपनारायण चौि◌री, रौतहट	आन्दोलनको िममा तोडफोड र आगजनी वापत क्षनतपूनत ासम्बन्ि◌मा।
14.	-	इमेल	फुनलमा शमाा	व्यपारी-ववचौनलया लगायतलाई ि◌ानववन तथा कारवाही सम्बन्ि◌मा।
15.	-	इमेल	फुनलमा शमाा	व्यपारी-ववचौनलया लगायतलाई ि◌ानववन तथा कारवाही सम्बन्ि◌मा।
16.	-	इमेल	फुनलमा शमाा	संगदठत अपराि◌ र ब्ल्याकमेल सम्बन्ि◌मा।
17.	-	इमेल	समन नमश्रु	संगदठत अपराि◌ र ब्ल्याकमेल सम्बन्ि◌मा।
18.	-	इमेल	समन नमश्रु	पूव ामन्त्री प्रम आलेे सम्बन्ि◌ी।
19.	-	इमेल	समन नमश्रु	रवव लानमिान सम्बन्ि◌मा। े
20.	-	इमेल	हरक महरा	भ्रष् टाचार ववरुद्ध ि◌ानववन सम्बन्ि◌मा।
21.	२०८२।८।९	इमेल	मनमायाँ ननरौला, सनसरीु	प्रहरी चौकीमा रहेको ननजी सवारी साि◌न सम्बन्ि◌ी जानकारी नपाएको।
22.	२०८२।८।१	ननवदने	शबास मुेहता, वकतीपरु	आन्दोलनको िममा तोडफोड भएको सवारी साि◌न वापत क्षनतपनत ाु सम्बन्ि◌मा।

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

23.	२०८२।७।२८	न.क.पाे . मिश प्रदेश सनमनत	अननल नस.	सवहद अजबलाल यादवको मनत ाु लगायतमा भएको तोडफोड सम्बन्त्िमा।
24.	२०८२।६।१२	ननवदने	उमेश चन्द्र यादव	आन्दोलनको िममा भएको गैरकाननी ु गनतवववनि उपर िानववन गने सम्बन्त्िमा।
25.	२०८२।७।३०	इमेल	ववश्व न्त्जत कुमार नसन्त्हा	आन्दोलनको िममा रौतहत न्त्जल्लामा न्त्यून क्षनतमार पगु को अवस्थामा पनन े कैदीहरु फरार भएको सम्बन्त्िमा।
26.	२०८२।७।२३	ननवदने	मान बहादर गु रुङ , पोिरा	आन्दोलनको िममा तोडफोड र आगजनीमा संलग् न व्यन्त्ि बारे।
27.	२०८२।७।३०	ननवदने	ननरज िड्का, काठमाडौं	आन्दोलनको िममा गोली चलाइएको िानववन सम्बन्त्िमा।
28.	२०८२।७।१६	ननवदने	भोज प्रसाद श्रेष्ठ, बटवलु	आन्दोलनको िममा भएको गैरकाननी ु गनतवववनि उपर िानववन गने सम्बन्त्िमा।
29.	२०८२।६।	ननवदने	भोज प्रसाद श्रेष् ठ	आन्दोलनको िममा तोडफोड र आगजनी वापत क्षनतपूनत ार कारवाही सम्बन्त्िमा।
30.	२०८२।७।१६	ननवदने	परसराम मौयाा	आन्दोलनको िममा तोडफोड र आगजनी सम्बन्त्िमा।
31.	२०८२।७।२३	ननवदने	कृनत नपाले , सनसरीु	आन्दोलनको िममा भएको गैरकानूनी गनतवववनि उपर िानववन गने सम्बन्त्िमा।
32.	२०८२।७।१६	ननवदने	सौगात न्त्यनमरे	आन्दोलनको िममा भएको गैरकाननी ु गनतवववनि उपर िानववन गने सम्बन्त्िमा।
33.	२०८२।७।१६	ननवदने	ओम प्रकाश पाण्डे	आन्दोलनपश्च ात न्त्चतवन न्त्जल्लाको पयटान व्यवसायमा परेको प्रभाव सम्बन्त्िी जानकारी।
34.	२०८२।७।२१	ननवदने	न्त्जयनजेड समूह, बटवलु	INGO सेसी का ननदेशक ददपक कुमार िड्कालाई कारवाही गने सम्बन्त्िमा।

SAMAYA SUTRA
MEDIA TV CHANNEL

35.	२०८२।७।२१	ननवदने	सबास भण्डा ुरी	आन्दोलनको िममा भएको शंकास्पद गैरकाननी गनतववनि उपर िानववन गने ु सम्बन्त्िमा।
36.	२०८२।७।२०	गह मन्त्रालयको ृ च.नं. ४८ को पर	िमरा ाज नतनमन्त्त्सना	आन्दोलनको िममा भएको शंकास्पद गैरकाननी गनतववनि उपर िानववन गने ु सम्बन्त्िमा।
37.	२०८२।६।१९	ननवदने	काठमाडौ उप्यकाका वपनडत प्रहरी कमचा ारीहरु	आन्दोलनको िममा भएको शंकास्पद गैरकाननी गनतववनि उपर िानववन गने ु सम्बन्त्िमा।
38.	२०८२।६।२९	ननवदने	घाइतेतफाबाट ननरज िड्का	आन्दोलनको िममा चलेको गोली सम्बन्त्त्ि िानववन।
39.	२०८२।६।१९	ननवदने	काठमाडौ उप्यकाका पीनडत प्रहरी कमचा ारीहरु	आन्दोलनको िममा चलेको गोली सम्बन्त्िी िानववन।

भाग-३

जाचाँबझको िममा सुकनलत तथ्याँ\तथ्याङकहरुको ववश्ल ेर्ण तथा ननष्क र्ा

पररच्िेद-१२ संकनलत तथ्य\तथ्याङकहरुको ववश्ल ेर्ण

१२.१. मानवीय क्षनतको ववश्ल ेर्ण तथा ननष्क र्ा

१२.१.१. म्यृ सम्बन्त्िी वववरणको ववश्ल ु ेर्ण

भदौ २३ र २४ को घटनामा कुल ७६ जनाको म्यृ भएको नथयो। जसमध्यु े भदौ २३ गते २० जना परुर्को मु ृ्यु भएको नथयो। भदौ ु २४ गते जनाको म्यृ भएको नथयो जसमा ु २ मवहला र १८ परुर् नथए। भदौ ु २३ र २४ को घटनामा लागको चोटपटकको कारण े २४ गते पनि ववनभन्न नमनतमा ३६ जनाको म्यृ भएु को नथयो जसमा ३ मवहला र ३३ परुर् नथए। ु (मतकको वववरण ृ अनसु ची ु - २ मा रान्त्िएको)

ि.सं.	वववरण	मतकको सृ ंख्ा		
		मवहला	परुर्ु	जम्मा

१	भदौ २३ मा भएको म्यृ ु	-	२०	२०
२	भदौ २४ मा भएको म्यृ ु	२	१८	२०
३	भदौ २४ पनि भएको म्यृ ु (२३ र २४ मा भएको घाइते)	३	३३	३६
	कुल	५	७१	७६

१२.१.२. म्यृ को कारण अनु सार मु ्यृ को वववरणको ववश्ल ु ेर्ण

भदौ २३ र २४ मा भएको घटनाको कारण म्यृ ु भएका ७६ जना मध्ये ५१ जना आन्दोलनकारीको गोली लागरे , ३ जना प्रहरीको कुटवपटबाट, ववनभन्न व्यावसावयक प्रनतष्ठान एवं स्थलमा ९ जना जलेर र १ जना भारतीय नागररकको हायात होटलको चौथौ तलाको झ्यालबाट हामफालेर म्यृ भएको नथयो भनु े १ जनाको म्यृ कु े कारणले भयो भन्न ेप्रष्टसाँग िल्न सकु ेको िैन।

ि.सं.	म्यृ को कारणु	मतकको सृ ंख्या		
		मवहला	परुर्ु	जम्मा
१	गोली लागरे (आन्दोलनकारी)	१	५१	५१
२	कुटवपट(प्रहरी)	-	३	३
३	जलेर(आगलागी/ववष्फोट)	३	६	९
४	झ्यालबाट हाम फालेर(भारतीय नागररक)	१	-	१
५	निलु ेको	-	१	१
	जम्मा	५	७१	७६

१२.१.३. घटना घटेको स्थान अनसार मु ्यृ को वववरणको ववश्ल ु ेर्ण

भदौ २३ र २४ मा ववनभन्न न्जल्लामा घटना भई ७६ जनाको म्यृ भएको नथयो। जसमध्यु े काठमाण्डौमा ५४, सनसरीमा ु २, झापामा ३, कास्कीमा ३, न्त्तवनमा १, भिपरमा ु १, लनलतपरमा ु

२, बाँके (कारागार) ५, रामिाप े (कारागार) ३, िादिदङ (कारागार), २ जनाको म्यृ भएको नथयो। जसमा ु १२ जना मतकको पवहचान िृ लु ेको िैन।

SAMAYA SUTRA MEDIA | TV CHANNEL

ि.सं.	घटना घटेको स्थान	मतकको सृंख्या
१	काठमाण्डौ	५४
२	सनसरीु	२
३	झापा	३
४	कास्की	३
५	न्चतवन	१
६	भिपरु	१
७	ललतपरु	२
८	बाँके (कारागार)	५
९	रामेिाप(कारागार)	३
१०	िाददङ(कारागार)	२
	जम्मा	७६

१२.१.४. उमर समे ूह अनसार मु ्यृ को ववववरणको ववश्ल ु ेर्ण भदौ २३ र २४ मा भएको घटनाको कारण सबै भन्दा बढी १४ देन्त्ि २९ वर् ा सम्मका २ मवहला र ३३ परुर् गरी ु ३५ जनाको म्यृ भएको नथयो। ु ३० देन्त्ि ४५ वर् ा सम्मका १ मवहला र १९ परुर् गरी ु २० जनाको म्यृ भएको नथयो। ु ४६ वर् ार भन्दा मानथ उमेरका २ जना मवहला र ७ जना परुर् गरी ु ९ जनाको म्यृ भएको नथयो भनु े १२ जना मतकको पवहचान िृ ल्न सकु ेको िैन।

ि.सं.	उमर सेमूह	मतकको सृ ंख्या		
		मवहला	परुर्ु	जम्मा
१	१४ देन्त्ि २९ वर् ा सम्म	२	३३	३५
२	३० देन्त्ि ४५ वर् ा सम्म	१	१९	२०

३	४६ वर् ा र भन्दा मानथ	२	७	९
४	उमेर निलु ेको	-	-	१२
	जम्मा	५	५९	७६

<u>१२.१.५. घाइते भएका व्यन्त्िहरुको वववरण एवं ववश्ल ेर्ण</u>

नमनत २०८२।१०। २९ सम्मको तथ्याङ्क अनसार ु भदौ २३ र २४ मा भएको घटनामा प्रदशना कारी तफा १३२८ जना घाइते भएकोमा १,३२५ जना उपचार पश्च ात नडस्चाज ा भएको र ३ जना हालसम्म उपचाररत रहेका िन। स् रक्षाकमी तफा ु २०६८ जना घाइते भएकोमा सबैजना उपचार पश्च ात नडस्चाज ाभएको देन्त्िन्त्ि।उि प्रदशनाका घाइतेमध्ये २५२२ जनालाई नपाल े सरकारको तफाबाट दई वकस्ता गरी प्रनत व्यन्त्ि रु. ु ३५,०००। - उपचार/राहत रकम न्जल्ला प्रशासन कायाालयहरुमाफात प्रदान गररएको ि।जसमध्ये १७३ जना मवहला र २३४९ जना परुर् ु

िन। (घाइत् ेको ववस्तत वववरण अनृसु ूची ३ मा रान्त्िएको ि)

ि.सं.	वववरण	घाइतेको संख्या		
		मवहला	परुर्ु	जम्मा
१	घाइते	१७३	२३४९	२५२२

<u>१२.१.६. उमर समे ूह अनसार घाइतु ेको वववरणको ववश्ल ेर्ण</u> भदौ २३ र २४ मा भएको घटनाको कारणले सबै भन्दा बढी १४ देन्त्ि २९ वर् ाउमेर समूहका व्यन्त्िहरु १७४९ जना घाइते भएका िन। ्यस्त् ै १३ वर् ामननका ु २ जना, ३० देन्त्ि ४५ वर् ा सम्मका ६२० जना र ४६ वर् ा मानथका ११४ जना िन। ् ३७ जना घाइतेहरुको उमेर िलु ेको िैन।

ि.सं.	उमरे समह वगीकरणू	घाइत से ंख्या
१	१३ वर् ामननु	२
२	१४ देन्त्ि २९ सम्म	१७४९
३	३० देन्त्ि ४५ सम्म	६२०
४	४६ देन्त्ि मानथ	११४

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

५	उमेर निलु ेको	३७
	कुल	२५२२

<u>१२.१.७. प्रदेश अनसार घाइतु ेको ववरणको ववश्ल ेर्ण</u>

भदौ २३ र २४ घटनाको कारण सबैभन्दा बढी बागमती प्रदेशका १८७९ जना जसमा १७५७ परुर् र ु १२२ मवहला घाइते भएका िन। ्यस् ैगरी िमश: कोशी प्रदेशमा २२४ जना जसमा २१५ परुर् र ु ९ जना मवहला, लन्त्म्बनी प्रदु ेशमा १२९ जनामा १२५ परुर् र ु ४ मवहला, गण्डकी प्रदेशमा १३२ जनामा १०८ परुर् र ु २४ मवहला, सदु रपन्त्श्चम प्रदु ेशमा ६४ जनामा ६० परुर् र ु ४ मवहला र मिेश प्रदेशमा ५९ जनामा ५२ परुर् र ु ७ मवहला घाइते भएका िन। ्यस् ैगरी सबैभन्दा कम कणाली प्रदेशका ३५ जना जसमा ३२ जना परुर् र ु ३ जना मवहला घाइते भएका िन। ्

ि.सं.	प्रदेश	घाइतेको संख्या		
		परुर्ु	मवहला	जम्मा
१	कोशी प्रदेश	२१५	९	२२४
२	मिेश प्रदेश	५२	७	५९
३	बागमनत प्रदेश	१७५७	१२२	१८७९
४	गण्डकी प्रदेश	१०८	२४	१३२
५	लन्त्म्बनीु प्रदेश	१२५	४	१२९
६	कणााली प्रदेश	३२	३	३५
७	सदु रपन्त्श्च ुम प्रदेश	६०	४	६४
	कूल	२३४९	१७३	२५२२

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

१२.२ प्रदाशनको िममा देशभरर भएको भौनतक क्षनतको ववववरणको ववश्ल ेर्ण

भदौ २३ र २४ गतेको आन्त्दोलनको िममा मलु कमा ठु ूलो भौनतक क्षनत हन पु गु को ि। िािसगरी े सावजा ननक र ननजी भवन, व्यापाररक प्रनतष्ठानहरु,सवारी सािन, चल अचल सम्पनत, सरक्षा ननकायका

ु हातहनतयार एवं बन्दोबस्तीका सामानहरु लगायतका सामानहरुको क्षनत भएको ि। आयोग गठन भए पश्चात सावजाननक रुपमा सूचना आव्हान गरी, ववज्ञनप्त माफात, पराचारद्धारा, संवाद एवं भेटघाट लगायतका माध्यमबाट आन्दोलनबाट भएको क्षनतको वववरण माग गररएको नथयो। पराचार, ईमेल तथा प्रयक्ष रुपमा आयोगमा उपन्स्थत भई दताा भएका वववरणहरुबाट समग्र क्षनतको रकम एकीन गररएको ि। उपरोि अनसार आयोगमा प्राप्त हु न आएको क्षनतको वववरणको आिारमा भौनतक ु क्षनतको वववरणलाई देहाय बमोन्जमको आिारमा ववश्लर्ण गररएको ि। े

<u>१२.२.१. समग्र भौनतक क्षनतको वववरणको ववश्ल ेर्ण</u>

समग्रमा भौनतक क्षनतको रकम रु. ४१ अब ा८९ लाि १८ हजार ७०९ रहेको ि। जसमा सबै भन्दा बढी सरकारी/सावजा ननक क्षेरको ५७१ ननकाय एवं कायाालयको क्षनत रु. 14 अव ा७४ करोड ७२ लाि ६८६ हजार ५९7 रहेको ि। ननजी क्षेरको ८२१ व्यन्ति तथा ननकायको समग्र क्षनत रु. २२ अव ा२७ करोड ८१ लाि ३७३ हजार ३१ रहेको ि।

्यसैगरी सामदावयक तथा अन्य क्षेरको ु २४२ ननकाय वा संस्थाको रु ३ अव ा९८ करोड ३५ लाि १२ हजार ७४५ रहेको ि।

ि.सं.	क्षरे	कुल संख्या	क्षनत रकम (रु.लाि)
१.	सरकारी/सावजा ननक	५७१	14७४७२.६८६५९7
२.	ननजी	821	222781.373031
३.	सामदावयकु अन्य	२४२	39835.12745
कूल जम्मा		१६३४	410089.18709

<u>१२.२.२. क्षरे गत रुपमा भौनतक क्षनतको वववरणको ववश्ल ेर्ण</u> क्षेरगत रुपमा संवैिाननक ननकाय ८ वटाको रु. ५ अब ा२१ करोड ३१ लाि ५० हजार ९७५, अदालतहरु २५ वटाको रु. १ अवा ९७ करोड २३ लाि ९८ हजार, ७६९ संघीय १० वटा मन्त्रालयको रु. १ अवा १० लाि ५७ हजार ५८८, १४९ संघीय सरकारी कायाालयहरुको रु. १ अवा ७७ करोड ५५ लाि २० हजार ३८०, गहृ मन्त्रालय अन्तगता १३ वटा ननकायको

रु. १८ करोड ४८ लाि ८४ हजार ५२, न्जल्ला प्रशासन कायाालय २४ वटाको रु. ३३ करोड ७९ लाि ९४ हजार २३८, न्जल्ला समन्वय सनमनत १० वटाको रु. २ अब ा८३ करोड ९२ लाि ०२ हजार ८७४, १३९ स्थानीय तहको रु. ४ अवा ५१ करोड २५ लाि ५५ हजार ५१, प्रदेश कायाालयहरु ८७ को रु. ३ अवा ७२ करोड ८७ लाि १९ हजार ४७७, सरक्षा ु ननकायका ४६ वटा कायाालयहरुको ४ अव ा८१ करोड ९२ लाि ७७ हजार ३१२, सावजा ननक संस्थान ८ वटाको रु. ५ करोड ७५ हजार ६६ हजार ४५०, राजनैनतक दलका कायाला यहरु १९६ को ४६ करोड १५ लाि ५३ हजार ६९२, ४९ जना राष्ट्रसेवक कमचा ारीको रु.३ करोड ५२ लाि ९८ हजार ९६८, सरक्षा ु ननकायका कमचा ारीहरू ३२५ जनाको रु. ३ करोड ३८ लाि १८ हजार ३००, ननवाान्चत पदानिकारीहरू १७६ जनाको रु. ९ अब ा३८ करोड ७७ लाि ४५ हजार २८१, ६२ वटा व्यापाररक प्रनतष्ठानको रु. १८ अवा ५ लाि २१ हजार २९९, सहकारी संस्था ३ वटाको रु. ५३ लाि, ९ वटा शैन्क्षक संस्थाको २ अवा ९८ लाि ९ हजार ५९४, 209 जना व्यन्त्िको रु.३ अवा २६ करोड ९७ लाि २४ हजार २०८ र 34 वटा अन्य क्षेरको रु. ५३ करोड ६६ लाि ४९ हजार ४५९ क्षनत गरी कूल भौनतक क्षनतको रकम रु. ४१ अबा ८९ लाि १८ हजार ७०९ रहेको ि।

ि.सं.	क्षरे	कुल संख्या	क्षनत रकम (रु.लाि)
१.	संवैि ाननक ननकायहरु	8	5213.150975
२.	अदालतहरु	25	19723.98769
३.	संघीय मन्त्रालयहरु	10	10010.57588
४.	संघीय सरकारी कायला यहरू	149	17755.20380
५.	गहृ म. अन्तगता	13	1084.884052
६.	न्जल्ला प्रशासन कायाालहरू	24	3037.994238
७.	न्ज.स.स.	10	2839.202874

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

८.	स्थानीय तह	139	45125.55051
९.	प्रदेश कायाला यहरु	87	37287.19477
१०.	सरक्षा◌ु ननकाय	46	4819.277312
११.	सावजा ननक संस्थान	8	575.66450
१२.	राजनैनतक दलहरू	196	4615.53692
१३.	राष्ट्रसेवक कमचा ◌ारीहरू	49	352.98968
१४.	सरक्षा◌ु ननकायका कमचा ◌ारीहरू	325	338.18300
१५.	ननवाान्त्वत पदानिकारीहरू	176	9387.745281
१६.	व्यापाररक प्रनतष्ठान	62	180005.21299
१७.	सहकारी	3	53.00000
१८.	शैन्क्षक संस्था	9	29800.09594
१९.	व्यन्त्◌िगत	209	32697.24208
२०.	अन्त्य/ववववि	34	5366.49459
कूल जम्मा			410089.18709

१२.२.३. संघीय, प्रदेश कायाला यहरु र स्थानीय तहको भौनतक क्षनतको वववरणको ववश्ल ◌ेर्ण

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

संघीय कायाालयहरु २०६ वटाको क्षनत रु. ३ अवा ४७ करोड २७ लाि ८६ हजार ८४ रहेको ि। सात वटा प्रदेश अन्तगता का ८७ वटा कायाालयहरुको रु. ३ अवा ७२ करोड ८७ लाि १९ हजार ४७७ र १३९ वटा स्थानीय तहहरुको रु. ४ अवा ५१ करोड २५ लाि ५५ हजार ५१ क्षनत भएको ि।

ि.सं.	क्षरे	कुल संख्या	क्षनत रकम (रु.लाि)
१.	संघीय कायाला यहरु	२०६	34727.86084
२.	प्रदेश कायाला यहरु	87	37287.19477
३.	स्थानीय तह	139	45125.55051
	कूल जम्मा		11714.60612

१२.२.४. प्रदेश कायाला यहरुको क्षनतको ववववरणको ववश्ल ेर्ण सात वटा प्रदेश अन्तगता का प्रदेश कायाालयहरुको कूल क्षनत रु ३ अवा ७२ करोड ८७ लाि १९४ हजार ७७ रहेको ि। जसमा सबैभन्दा बढी क्षनत वाग्मती प्रदेशको रु ११ अवा २ करोड ९७ लाि ८० हजार एक रहेको ि भने सबै भन्दा कम कणााली प्रदेशको क्षनत रु ७ अब ा८१ करोड ५० लाि १५ हजार ६३५ रहेको ि। ्यसैगरी, कोशी प्रदेशको क्षनत रु. ७६ अबा ४७ करोड ९५ लाि १७ हजार ४९२, मिश प्रदेशको क्षनत रु. ६१ करोड २० लाई ९२४१ हजार ३, गण्डकी प्रदेशको क्षनत रु. ६१ करोड ३ लाि ९८ हजार ५१७, सदु ूरपन्श्चम प्रदेशको क्षनत रु. ५ अब ा३८ करोड ८९ लाि २ हजार १६६ रहेको ि।

ि.सं.	क्षरे	कुल संख्या	क्षनत रकम (रु.लाि)
१.	गण्डकी प्रदेश	१५	6103.98517
२.	कोशी प्रदेश	१२	7647.9517492
३.	बाग्मती प्रदेश	१	11029.7800001
४.	मिश प्रदेश	१७	6120.9241003
५.	सदु ूरपन्श्चम प्रदेश	२१	5380.8902166
६.	लन्म्बनी ु प्रदेश	१५	222.1619741
७.	कणााली प्रदेश	६	781.5015635
		कूल जम्मा	३७२८७.१९४७७

नोट: राविष्ट्रय योजना आयोगबाट नमनत २०८२।८। २४ मा प्रकान्शत २०८२ भदौ २३ र २४ गतेको आन्दोलनको िममा भएको सवजाननक सम्पनत, भौनतक संरचना तथा ननजी प्रनतष्ठानको क्षनतको

SAMAYA SUTRA MEDIA | TV CHANNEL

मूल्याङ्कन र सावजाननक संरचनाहरुको पनननमाु ाोण योजना सम्बन्त्िी प्रनतवदने , २०८२ अनसार ु आन्दोलनबाट भएको समग्र भौनतक क्षनत रकम रु ८४ अब ा४५ करोड ७७ लाि रहेको ि।

(श्रोत राविष्ट्रय योजना आयोग)

यस आयोगले ववनभन्न माध्यमबाट न्जयनजड आन्दोलनको िममा भएको भौनतक क्षनतको वववरण े माग गरेको नथयो। पटक पटकको ताकेताको बाबजत पनन समग्र क्षनतको ववु वरण प्राप्त हन ु नसक्न र आयोगमा वफल्ड लु ेभलमा गएर क्षनतको वववरण गने जनशन्त्िको अभाव हनु को ु कारणले राविष्ट्रय आयोजना आयोगले संकलन गरेको क्षनतको रकम भन्दा कम देन्त्िन गएको हो। ्यसकारण, राविष्ट्रय योजना आयोगले तयार गरेको क्षनतको रकमको वववरणलाई आनिकाररक माननएको ि।

१२.३ हातहनतयारको नोक्सानी तथा लटपाटको ववश्ल ुेर्ण तथा ननष्क र्ा

भाद्र २३ र २४ गते प्रदशनाका िममा प्रदशनाकारीद्वारा नपाल प्रहरीे , सशस्त्र प्रहरी बल, नपाल े जम्मा १३४२ थान हातहनतयार र ११८५२५ थान गोलीगठ्ठाहरु लटपाट भएको नु पाल प्रहरी प्रिान े कायाालय र सशस्त्र प्रहरी बल, नपाल प्रिान कायाालयबाट पे ेश भएको वववरणबाट देन्त्िएको ि। लवटएका हातहनतयार तथा गोलीगठ्ठाहरुमध्यु े जम्मा ७४५ थान हातहनतयार र २८०६८ थान गोलीहरु हालसम्म वफताा भएको वववरणमा उल्लेि गरररएको ि। लवटएका हातहनतयारहरुलु े रान्ष् िय सरक्षामा ठु ूलो चनौती िु डा गरेको ि। जसले समाजमा अपरानिक घटनाहरु जस्तै चोरी, डकैनत, वहंसा्मक गनतववनिहरु बवद्ध हृ न जानु हे न्त्ि। ववशु र् गरी ने पाले -भारत िला सीमानाका कारण ु सीमापार हनु तस्करी वा ववदे ेशी अपरािीहरुको हातमा पग् नु सक्न र रान्ष् िे य सरक्षा जोन्त्िम बढी ु रान्ष् िय सरुक्षामाु आच आउन सवकनाँ दे ेन्त्िन्त् ि। हाल लवटएका हातहनतयार तथा गोलीगठ्ठाहरु वफता ाु गने स्पष् ट कानूनी प्राविान िैन। यद्यवप, ववशर् े पररन्त्स्थनतमा सरक्षा ु ननकायले एकीकृतरुपमा हनतयार वफतााको आव् हान गरी ननन्श्च त समयमा बझाउनु लाई िे ुट ददन नीनत नलएको ि। यस्ता से रक्षा चु नौु तीहरुलाई सामना गनकाा लानग ववशर् े िोजी अनभयान, गप् तु चरी पररचालन, अवैि हातहनतयार सम्बन्त्िी कानूनको संशोिन सवहत पनरावलोकन गरी हातहनतयार लु टपाटमा सु ंलग् न व्यन्त्िहरुलाई कडा भन्दा कडा कारवाही गनपने ाु देन्त्िन्त्ि। ्यसैगरी, सीमा सरक्षामा कडाई र सामु

दावयक सहयोगमाु फात लवटएका हातहनतयार वफता ाु नलई रावष्ट्रय सरक्षा चु नौतीलाई न्त्यु ूनीकरण गन पने हाु न्त्ि। ु

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

१२.३.१. हराएको लवटएको ु हातहनतयारको ववववरण

स.न.	न्जल्ला	लामोहनतयार	ऐ.गोली	ऐ.ब्लायाङ्क राउण्ड	ऐ.म्यागन्जन	ऐ. ब्नट	ऐ.स्काईपर	ऐ.नोजलक्याप	ऐ.आयलबोतल	सटगन	ऐ.कावटाज	रबर बलट	एस.एम.जी	ऐ.म्यागन्जन	ऐ.गोली	ऐ.ब्नट	ऐ.स्काईपर	म्यासाँगन	ऐ.सल	**non-lethal multi weapon**	**pipir cartidge red**	ि◌ोटोहनतयासल रम्भलर	ऐ.गोली	ऐ.म्यागन्जन	जम्माहा.ह	जम्मागोली	म्.स गण्ड ग्रनेड	हुकडी
१		४३६	६२९४५	२०१९	३०३	१६६	६२	०	०	१०३	५९९१	४७४७	११	३०	६०७	५	५	१५१	२७३९	३०	१५०	४२३	१०४८१	७३३	११५४	८९६७९	९३	२०२०
२	झापा	७४	११०६६	१५४	१२६	२३	६०	६०	६०	६	५३४	०	६	३०	३००	३	३	१०	९०	०	०	७	३७७	७	१०३	१२५२१	०	४६
	मोरङ	१	६४५							२	४५							४	४५			१	१४	२	८	७४९		
	सनुसरी	२	१८१४		१२	१०					४८९	५२५							५०७						२	३३३५		१२२
३	सप्तरी	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१	१४	२	१	१४		
	िनर्ुा	२	१००																						२	१००		
	रौतहट		९५																					१		९५		
४	न्त्वतवन	१	८२७	०	१०						२८२												९५	१५	१	१२०४		१०
	मकवानपरु		९५																							९५		
	काभ्रे		३९५४		६																					३९५४		७
५	कास्की	३७	३०१०	१८०	५८					४	२१३	२६५		४५	८०			१	१५०			१२	२१०	२७	५४	४१०८	०	१०५
६	बाँके	२			२																				२			
८	कैलाली	१																				१			२			
	डडेल्िरु																	१							१			
९	प्र.प्र.का भण्डार शािा	१	१००	१८	१					१		५०						२	४०						४	२०८		
१०	ने.प्र.के.वव. कायदाल	०	१६४८	१०	५८							१३		१९					१२३			४	५८२	१९	४	२३७६		
११	१ नं गण नक्शाल	१	५०	०	१					१												२	३७	४	४	८७		
जम्मा		५५८	८६३४९	२३८१	५७७	१९९	१२२	६०	६०	११७	७५५४	५६००	१७	१२४	९८७	८	८	१६९	३६९४	३०	१५०	४५१	११८१०	८१०	१३४२	११८५२५	९३	२३१०

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

१२.४. प्राप्त उजरी/गु नासोहरुको ववश्ल ुेर्ण तथा ननष्क र्ा

भाद्र २३ र २४ गते जने -जी समूहबाट भएको प्रदशनाकाको पररणामस्वरुप त्कालीन सरकार पररवतना भई नया बनाँ को सरकारको सम्बन्त्िमा ननम्न े गनासाहरुः नु पाल प्रहरीका त्कालीन प्रहरी े महाननरीक्षक र अनतररि महाननरीक्षकलाई कारबाही गरी पाँउ, सामान्जक संञ्जाल लगायतमा आएका समाचार र प्रहरीका तल्लो तहका कमचाारीहरुद्वारा ननजहरुकै आदेशमा प्रहरीले सम्पूण ाकामकारबाही गरेको भन्त् न ब्यहोराको उजे रीका सम्बन्त्िु मा सो Fake रहेको, यस आयोगमा शंकास्पद गनतववनिमा संलग्नलाई त्काल कारबाही गनपनेाु , जसमा भारतको नयाँ ददल्लीन्त्स्थत बसन्त ववहारमा बस्न पे स्कर ु भण्डारीको िोरा सभार् भण्डारीलु े बानश्वरको नसद्धाथ ाे कटेजमा बसी नपाल आमाको जय होस भन्त् ने े इमेल ठेगाना बनाई नक्कली प्रहरी बनाई सोही माफात उजरी गन ाु लगाएको भनी ननवदन परे ेको सो सम्बन्त्िमा आयोगले सम्बद्ध ननकायमा आवश्यक कारबाहीको लानग पठाइएको नथयो। आयोगले कायसाम्पादनको नसलनसलामा ववनभन्त् न क्षेरका सरोकारवालासाँग िलफल समेत गरेको नथयो। िेरैजसो ननवदन े र उजरीहरुमा ु त्कालीन सरकारमा रहेका पदानिकारीहरुलाई कानून बमोन्त्जम कारबाही गनपने र अकोतफा प्रदाशन कारीहरुलाई कारबाही गनाु पने जस्ता माग रान्त्िएको ाु नथयो। साथै आयोगको काम कारबाहीको सन्त्दभ ा भन्दा फरक भ्रष्टाचारका ननवदने , सम्पन्त्त शध्दीकरणका ववर्यका ननवु दन साथै ै अराजक गनतववनिमा संलग्नहरुलाई त्काल कानून बमोन्त्जम कारबाही गनपने ववर्यहरु उल्लाु ेि भएका िन। प्रनतव् दन ले ेिनको नसलनसलामा आयोगमा परेका सम्बद्ध उजरी र गु नासोको सन्त्दभकाु ो सार वास्तवमा सावजाननक पदानिकारी र समाजका स्रभान्त व्यन्त्िहरुले अन्त्ख्तयारीको दरुपयोग ु गरेको भ्रष्टाचारको ववर्य साथै आन्दोलनको दौरान भएका गनतववनिहरुको ववर्यमा कारबाहीको लानग ननवदन प्राप् ते भएकोमा ती नलन्त्ित परेका केही उजरी ु तथा गनासोहरु सम्बन्त्न्त्ित काय ाु क्षेरमा पने ननकायमा आवश्यक कायााथ ापठाइएको ि।

१२.५. संकनलत CCTV, Audio\Video र सञ्च ार माध्यम र सामान्जक सञ्ज ालमा प्रकान्त्शत सामग्रीहरुको परीक्षण, ववश्ल ेर्ण तथा ननष्क र्ा भाद्र २३ को घटनाक्रम

ि.सं.	समय	स्थान	स्रोतहरू	घटना

१.	०८:३० - ०९:१४	माईतीघर मण्डला	Online Khabar	ववनिथहा रू पोशाकमा रावष्ट्रय झण्डा सवहत माइतीघर आसपासमा प्लेकाड ासवहत जम्मा भइ भष्ट्रचार ववरुद्ध नाराजलु स गन ाुशरु गरुेको।
२.	१०:००- १०:५२	माइतीघर मण्डला देन्त्ि नबजनलबजार ु पल सम्मु	CCTV: Bijuli bazar PTZ, YouTube Channel: EON YouTube Channel	मण्डलाको दन्क्षण सडक लेनमा प्रदशनाकारी रहेको अन्त्य लेनमा सामान्त्य अवस्थामा सवारी साािन चनलरहेको देन्त्िन्त्ि भन े १०:२७ देन्त्ि केवह प्रदशनाकारी ववजलीबजार तफा लाग्दै ु गरेको देन्त्िन्त्ि। EON YouTube Channel को अनसार ु १०:५२ मा नपाले टेनलकमको कायाालय नन्जकको पोलमा रहेको त्कानलन प्रम केपी ओलीको तन्स्वर देिेर अिोन्त्शत भई प्रदशनाकारी च्यातेको, जन घटना ु Bijuli bazarPTZ CCTV मा १०:५२ देन्त्िएको।
३.	१०:५८ - ११:००	नबजलीबजार दु ेिाी बानश्वर न्स्थत े कृष्ण टावर (नपाल प्रहरीको े ब्याररकेट सम्म)	CCTV: Bijuli Bazar PTZ , Everest Hotel PTZ	नबजली बजारपु ल हुाँदै प्रदशनाु कारीको पवहलो समूह ननर्नित े क्षेर तफा रहेको ब्याररकेट तफा बढ्दै गरेको, ११:०० मा ब्याररकेटमा सरक्षाकमीसु ाँग आमनु सामे नु भएको। े
४.	११:४०- ११:४७	एभरेष्ट होटल देन्त्ि नयाँ बानश्वर चोक े सम्म	CCTV: Everest Hotel PTZ	एभरेष्ट हन्स्पटल तफाबाट केवह प्रदशनाकारी प्रहरीको व्याररकेडको पिाडी तफा पग्िनु र सशस्त्र प्रहरीको टोलील् े हटाउिन भन े ११:४७ मा पनः सोही ददशाबाट अन्त्घल्लोपटक ु भन्दा िेरै संख्यामा प्रदशनीकारीहरुआई एउटा समूह प्रहरीको ब्याररकेड तोड्न जान्त्िन भन अको समे ूह नया ाँबानश्वर चोक े तफा अगाडी बढ्िन र ब्याररकेड तफा लागका े प्रदशनाकारीहरुले ब्याररकेड तोडी ठूलो समूह चोक तफा लाग्िन। ु
५.	११:४९ - ११:५५	नयाँ बानश्वरे	CCTV: Everest Hotel PTZ	बाइकसवहतका प्रदशनाकारीहरु नया ाँबानश्वरचोक तफा बढे ेको, प्रहरीले भीडलाई रोक्नलाई आफ्नो फमेशनमा रहन प्रयास गरेको, एउटा सानो समूह नया ाँबानश्वर चोकमा पे गु कोे , चोकमा सावजाननक तथा ननजी सवारी साािन सचारु रु हेको, भीडलाई नततरववतर पान ाप्रहरीले वाटर क्याननको प्रयोग गरेको भन े भीडले प्रहरी मानथ ढंगा प्रहार गरु ेकोमा भीडलाई ननयन्त्रण गन ाा नसकेकोले वाटर क्यानन, अश्रग्याँस प्रयोग गदै प्रहरी बानु श्वर े चोक तफा पिी हट्दै गरेको र भीडको मख्य जमात संसद ु भवनतफा अन्त्घ बढ्दै गरेको।

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

६.	११:५५	बानश्वर चोक े - संसद भवन गटे	CCTV: Baneshwor Chowk 2	सवारी सानि सचारु रहु ाँदै गदा ाप्रहरी अश्रग्याँस प्रहार गदै ु संसद भवनतफा पिी हवटरहेको भन प्रदशना ाकारी "Youth Against Corruption" लेन्त्िएको ब्यानस सवहत संसद भवन तफा बढ्दै गरेको।
७.	११:५१	संसद भवन दन्क्षण गटे	CCTV: Civil Hospital PTZ, Online-khabar news	बाइकसवार सवहतको पवहलो समूह संसद भवन गट अगाडी े पगु को दे ेन्त्िन्त्ि भने संसद भवनको मेन (दन्क्षण) गटमा रहे ेको क्यामेरा अनसार ु ११:४६ मा सो समूह पगु को दे ेन्त्िन्त्ि, onlinekhabar.com अनसार ु ११:४९ मा २० जना जनतको समूह पगु को उल्ले ेि गरेको ि।
८.	११:५४ - १२:०५	नयाँ बानश्वर चोक े -नसभल हन्स्पटल गट सम्मे	CCTV: BICC PTZ, Civil Hospital PTZ	प्रहरीद्वारा अश्रग्याँसको प्रयोग गरर भीडलाई नततरनबतर ु बनाएको, सरुमा दु ईजना प्रदशना ु कारी दन्क्षण गटमानथ चढे ेको देन्त्िन्त्ि भन े नसनभल हन्स्पटल नन्जक रहेको CCTV मा भन े १२:०५ मा पिाल चवढ दन्क्षण गट मानथ चढे ेको देन्त्िन्त्ि, नयाँ बानश्वर चोकबाट ठे ूलो संख्यामा आएको भीड संसद भवन दन्क्षणगट नन्जक जम्मा भएपिी सडकपे टीमा रहे ेको रेनलङ्ग तोडेर तेही रेनलङ्गको सहारामा प्रदशनाकारी गटमानथ चढेेको देन्त्िन्त्ि
९.	१२:०५ - १२:१०	संसद भवनको दक्षीण गटे	CCTV: Civil Hospital PTZ, Online-Khabar news, YouTube Channel: EON	ठूलो मारामा प्रदशनाकारी BICC मने (दन्क्षण)गट अगाडी े जम्मा भइसकेका हन्त्िनु ,ु BICC गटमानथ रहे ेका प्रदशनाकारीलाई लन्क्षत गरर अश्रग्याँस प्रहारु , प्रदशनाकारीद्वारा अश्रग्याँसशु ल प्रहरी तफानै प्रहारे , सोवह घटना Civil Hospital PTZ मा १२:१० मा देन्त्िएको, onlinakhabar.com र EON YouTube channel बाट समेत यस सम्बन्त्िी घटनाििम उल्लेि गररएको ि
१०.	१२:०७- १२:४१	नसनभल अस्पतालको Emergency कक्ष	CCTV: Civil Hospital Emergency	शिाको तल्लो भागमा चोट लागाँ को ववविथी पोशाकमा रहे ेको पवहलो घाइते इमेजेन्सी कक्षमा प्रवशे , १२:१७ देन्त्ि घाइतेहरु उपचाराथ ाआउन संख्यामा बे दद्दृ , १२:४१ शररको नबनभन्न अंगहरुबाट रगत आएको देन्त्िन घाइते े प्रदशनाकारीहरु एमेजेन्सी कक्षमा आउन िमे सरु ु भएको

११.	१२:३० - १२:४१	संसद भवनको दक्षीण गटे - नसनभल अस्पताल	CCTV: BICC PTZ, Nepal Commerce Campus, Onlinekhabar	न्जल्ला प्रशासन कायाालय, काठमाण्डौले १२:३० देन्त्ि लाग ु हनु गरर कफ्ये ू आदा ेश, वाइकसवारको आगमन, एकजना मेट गट तफाबाट े १२:३३ मा पट समाद्दै आएको(े संभाववत गोलीप्रहारबाट) र नसनभल अस्पतालको इमेजेन्सीको क्यामेराबाट १२:५४ मा पटबाट रगत बनगरहे ेको अवस्थामा उपचाराथ ा आएको, संसद भवन गट नन्जक आगजनीे, onlinekhabar को समाचार अनसार ु १२:३७ प्रदशना कारी ताक्दै गोली प्रहार भएको। Nepalcommerce Campus को CCTV अनसार ु १२:४१ मा दई एम्बु लु ेन्स नसनभल अस्पताल तफा गएको।
१२.	१२:३५ - १३:०१	संसद भवन दक्षीण गट वररपरे	CCTV: BICC PTZ, YouTube Channel: GCSVLOGS	प्रहरीद्धारा मेनगट वरपर जम्मा भएका प्रदशनाे कारी लन्क्षत गरर tear gas प्रहार, संसद भवन परररसरबाट गट नभरबाट पानीको े फोहोरा प्रहार, गोलीप्रहारबाट घाइतेलाई उद्धार, १२:५५ पनि गोली प्रहारबाट घाइते प्रदशनाकारीको संख्यामा ब्यापक बद्दीृ , प्रदशना कारीद्वारा प्रहरी लन्क्षत गरी मोलोटोव प्रहार, प्रहरीद्वारा मेनगट अगडीप्रदशनाे कारीको टाउकोमा गोली प्रहार गरेको देन्त्िन्त्ि जन घटना ु YouTube Channel GCSVLOGS ले राििेको नभनडयोबाट प्रष्ट देन्त्िन्त्ि। न्जल्ला प्रशासन कायाालय काठमाडौंले राष्ट्रपनतको कायाालय शीतलननवास, उपराष्ट्रपनतको कायाालय लैनचौर, नारायणवहटी दरबार संग्रहालय र नसंहदरबार क्षेर कफ्यू लाग्रा क्षेर नबस्तारे ।

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

१३.	१२:५३- १३:१५	संसद भवन दक्षीण गट वररपरे	CCTV: BICC PTZ Baneshwor Chowk 1	संसद भवनको पन्श्चम गटमा प्रदशना ि कारीहरुले सरक्षाकमीलाई ु लन्क्षत गरी ढंगामु डा गिान भनु गे ट समे ेत तोडफोड गने प्रयास गिान भन् प्रहरीले े प्रदशनाकारी मानथ अश्रग्याँस प्रहार ु गदा िन। ्पिाल चढेर रेनलङ भाच्न सरु ु , आन्दोलकारीद्वारा बानश्वरचोकमा रान्त्िएको िवफक संके ेत रहेको फलाम पोलको े प्रयोगगरी BICC को बानश्वरचोक पन्श्चम तफाको हाइपोईन्ट े तफाको पिाल फुटाउन सरु गरु ेको र केही प्रदशनाकारी संसद पररसरमा प्रवश गरे ेको, संसद भवन पररसरमा रहेको प्रहरी लन्क्षत गदै ढंगा प्रहार गदै गदा एक प्रदशना ु कारीलाई गोली लागी हातले बोकेर लनगएको, १३:३३ मा गोली प्रहारद्वारा घाइतेलाई न्व्हलचेयरमा राि ेर उद्दार गरेको देन्त्िन्त्ि
१४.	१३:१९ - १३:४३	संसद भवन दक्षीण गट वररपरे	CCTV: BICC PTZ , Civil Hospital Emergency CCTV	३५-४० को संख्यामा बाइक सवार समूहको मेनगट अगाडी े प्रवश हे न्त्ि ु , प्रदशनाकारीहरुले मेनगट अगाडी ढले ेका व्याररकेड सडकमा राि ी ब्याररकेड पिाडी पम्पलेट सवहत प्रदशना गरररहेका हन्त्िनु , यसै िममा १३:३४ मा नगर प्रहरी(City Police)को टोली गाडीबाट ननस्केर शान्त प्रदशना कारी तफा बल प्रयोग गदै बढ्ि भन अन्त्य स्थानबाट े प्रहरीद्वारा ब्यापक रुपमा अश्रग्याँसको प्रयोग गरी भीडलाई ु नततरववतर गरेको देन्त्िन्त्ि र केही घाइतेलाई एम्बलु ेन्सले उद्दार गिा, १३:३८ मा प्रदशना कारीको आिोनसत भीड एवककृत भई प्रहरीमानथ ढंगामुडा गरु ेको देन्त्िन्त्ि, १३:४३ मा घाइते प्रदशनाकारीको उद्दारका लानग दई एम्बु लु ेन्स आएको र संसद भवनको सामन्ने रहु ेको लन्म्बनन तन्दु री भोजनालय ु अगाडी एकजना घाइतलाई CPR ददद ै गरेको देन्त्िन्त्ि। online media मा परकारहरु समेत घाइते भएको समाचार आउँिि, onlinekhabar.com ले १३:४० मा नसनभल अस्पतालमा उपचारका िममा एक जनाको म्यृ भनु र भएको े उल्लेि गरेको र ratopati.com ले १३:५४ मा एक जनाको

				म्यृ र ु ७० जना घाइते भनी समाचार प्रकान्शत गदाि। Civil Hospital Emergency CCTV अनसार ु १३:०० बजे आसपासमा गम्भीर प्रकृनतका घाइतेहरुको चाप बढ्ि भन े १३:२४ मा एकजना घाइते परकार इमेजेन्सी कक्षमा उपचाराथ ाआएको देन्त्िन्त्ि।
१५.	१३:२०	ARABICA COFFEE SHOP	Arabica coffee shop CCTV	गोलीले ्यहाँको अगाडीको नससा पटु ेको देन्त्िन्त्ि भन े BICC PTZ (अन्य CCTV Camera भन्दा ४:३० से. वढलो) अनसार ु १३:१७ मा एक जना प्रदशनाकारी ि्टाामा चोट लागु र े भानगरहेको देन्त्िन्त्ि, ्यसपिी एउटा प्रदशनाकारीको समूह मेनगट नन्जक रहे ेका प्रहरीमानथ आिामक शैनलमा प्रस्तत हन्त्िनु,् Civil Hospital PTZ मा १३:२१ मा प्रदशना कारी मेनगट तफाबाटे घाइतेलाई उचालेर Arabica Coffee Shop तफा भाग्दै गरेको देन्त्िन्त्ि। Rolex Moto YouTube Channel मा समेत Arabia Coffee अगाडी प्रदशना कारीहरु गोली प्रहारबाट घाइते भएको देन्त्िन्त्ि।
१६.	१३:५६ - १४:३०	बानश्वर चोक दे ेिी नसनभल अस्पताल	CCTV:Civil Hospital PTZ, Nepal Commerce Campus, YouTube Channel: EON	Uniglobe Polyclinic रहेको भवनतफा प्रदशनाकारीले ढंुगा प्रहार गदाि, ् सशस्त्र प्रहरीको एम्बलु ेन्स मेनगट अगाडी आइपेग्ि र ु ्यसमा सवार सशस्त्र प्रहरीहरुलाई संसद पररसर नभर पठाई प्रदशनाकारीहरुले एम्बलु ेन्स आगो लगाईददन्त्ि, EON YouTube Channel अनसार बानु श्वर चोकमा े एकजना ववद्धाथीलाई टाउकोमा गोली लागको उल्ले ेि गरेको, एम्बलु ेन्सले बानश्वरचोकबाट उद्दार गदै गरे ेको देन्त्िन्त्ि भन े Civil Hospital PTZ मा एकजनालाई प्रदशना कारीद्वारा उद्दार गदै गरेको देन्त्िन्त्ि।

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

१७.	१४:१५- १४:३०	बानश्वर चोके	YouTube Channel : EON YouTube Channel , Web Khabar YouTube Channel, Hardford Consultancy , Himalayan Java CCTV: Baneshwor Chowk PTZ	EON YouTube Channel मा वविाथीलाई टाउकोमा गोली लागको देेन्त्िन्त्ि भन प्रहरी संसद भवनको पन्श्चम ढोका रे पानी ट्याङ्की ववच रहेको सडकबाट गोली प्रहार गरेको Web Khabar YouTube Channel बाट देन्त्िन्त्ि, नया ाँबानश्वर े चोक नन्त्जक दन्त्क्षण-पन्श्चममा रहेको भवनको चौंथो तल्लामा रहेको Hardford Consultancy मा १४:१८:१७ मा झ्यालको नससामा गोली लागको दे ेन्त्िन्त्ि भन नया ाँे बानश्वर चोक नन्त्जक े Havard को पूवी ददशामा भन संसद भवनको दन्त्क्षण ददशामा रहे ेको Himalayan Java मा रहेका ्यसका संचालकको घााँटीमा गोली लागकोे पाइन्त्ि, Baneshwor Chowk PTZ मा १४:१६ मा भीडहरु संसद भवनको पन्श्चमतफा नयााँ बानश्वर चोकबाट े भागको रे १४:१७ मा केवह घाइतहरुलाई बोके ेर लगको देेख्र सवकन्त्ि।
१८.	१४:२९:५२ देन्त्ि १४:३३:५०			यो समयको CCTV FOOTAGE सम्वन्त्ित कायाालयहरूबाट प्राप् त हाँदा ु FOOTAGE हरू नरहेको।
	र १४:३४:४९ देन्त्ि १४:४७:५०			
१९.	१४:५० - १५:१३	संसद भवनको दन्त्क्षण गटे नसनभल अस्पताल	CCTV: BICC PTZ	प्रदशनाकारीहरु संसद भवनको दन्त्क्षण गटबाट हवटसके ेको र नयााँ बानश्वर चोकमा के ेन्त्द्रत रवह प्रदशना गरररहेको देन्त्िन्त्ि भन ने पल प्रहरी एवं सशे स्त्र प्रहरीले संयि रुपमा नया ाँु बानश्वर तफा रहे ेका प्रदशनाकारीलाई लन्त्क्षत गरर फमेशनमा नडउटी नलएको देन्त्िन्त्ि, पन ु १५:०५ मा थाहा िवर, Arabica Coffee अगाडी रहेका केही प्रदशनाकारी मेनगट े अगाडी बढे सााँगै नयााँ बानश्वर चोकमा ठे ूलो संख्यामा रहेका प्रदशना कारीहरु समेत संसद गटमा आईपे ग्िन र सु रक्षाकमीलुे अश्रग्यााँस लगायत प्रयोग गरु ेर प्रदशनाकारीलाई नततरववतर बनाउाँि, १५:१२ ि्टामा गोलीद्वारा घाइतु े प्रदशनाकारी देन्त्िन्त्िन भने १५:१३ मा केही घाइते प्रदशनाकारीहरुलाई दई वटा एम्बुलुेन्त्सले उद्दार गरेको देन्त्िन्त्ि।

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

२०.	१५:५४ - १८:१५	बानश्वर चोक े , एभरेष्ट होटल, नसनभल अस्पताल गट पररसर वररपररे		नपाली से ेनाको टोली गाडी सवहत संसद भवनको मेनगटमा े आइपगु पिी नयााँ बाने श्वर चोकमा रहे ेका प्रदशनाकारी सरक्षाकमीहरुको सु रक्षा फमेशन तोड्दै मुेनगटमा आईपे ग्िन ु र गटमा प्रदशनाे कारी चढ्न ते था तोड्न प्रयास गरे े पिी १५:५९ मा सरक्षाकमीलु े ्यहााँ जम्मा भएको भीडलाई नततरववतर बनाउाँि, १६:०९ मा एकजना घाइते मवहला प्रदशनाकारीलाई प्रदशनाकारीहरुले बोकी नसनभत अस्पताल तफा लग्दै गरेको देन्त्िन्त्ि। सरक्षाकमीलु े संसद पररसर नन्त्जकबाट प्रदशनाकारीहरुलाई हटाइसकेको अवस्था देन्त्िन्त्ि भने, प्रदशनाकारीको समूह पनन पातलो भइसकेको र केही प्रदशनाकारी नसनभल अस्पताल तथा नपाल कमशक्ोे यापस गट े नन्त्जक रहेका देन्त्िन्त्न भन अको प्रदशनाे कारीको समूह भन े एभरेष्टहोटल अगाडी देन्त्िन्त्न। न् पाली से ेनाको टोली गाडी सवहत एभरेष्ट होटेल अगाडी आएपिी ्यहा रहाँ ेका प्रदशनाकारीलाई प्रहरीले नबजलीबजार नतर लिुेट्ि भन े १७:३० मा प्रहरी नसनभल अस्पताल गटनतर गई ्यहााँ रहे ेका प्रशनाकारीलाई प्रहरीले हटाउाँि, १८:१५ मा नयााँ बानश्वर े संसद पररसर एररयाको अवस्था सामान्य देन्त्िन्त्ि।

✞ www.onlinekhabar.com को अनसार ु नबहान ०८:२३ मा नबिाथीहरु माइतीघर आसपास प्लेकाड ासवहत भेला जम्मा हन शु रु हु न्त्िु , नबहान ०९:१४ मा थोरै संख्यामा प्रदशनाकारीहरु राविष्ट्रय झण्डा सवहत माइतीघर मण्डला एररयामा भेला हााँदु ै गरेको, भष्ट्राचार नबरुद्द नाराजलु स सवहत ववििाथी पोशाकमा रहु ेको नबिाथीहरु।

✞ नबहान १०:०० मा माइतीघर क्षेरमा प्रदशनाकारीको भीड बढ्दै जान्त्ि, नबहान १०:२५ सम्म मण्डलाको दन्त्क्षण सडक लेनमा प्रदशनाकारी रहेको अन्त्य लेनमा सामान्य अवस्थामा सवारी साािन चनलरहेको देन्त्िन्त्ि भन े १०:२७ देन्त्ि केवह प्रदशनाकारी ववजलीबजार तफा लाग्दु ै गरेको देन्त्िन्त्ि। EON YouTube Channel को अनसार ु १०:५२ मा नपालटे ेनलकमको कायालाय नन्त्जकको पोलमा रहेको त्कानलन प्रम केपी ओलीको तन्त्स्वर देिािेर

आिोन्त्शत भई प्रदशनाकारी च्यातेको, जन घटना ु BijulibazarPTZ CCTV मा १०:५२ देन्त्िएको।

- Bijuli Bazar PTZ र Everest Hotel PTZ १०:५८ मा नबजली ु बजारपल ु हाँदु ै प्रदशनाकारीको पवहलो समूह ननर्नित क्षेर तफा रहे ेको ब्याररकेट तफा बढ्दै गरेको, ११:०० मा ब्याररकेटमा सरक्षाकमीसु ाँग आमनु सामेनु भएको। े
- Everest Hotel PTZ ११:४० मा एभरेष्ट हन्त्स्पटल तफाबाट केवह प्रदशनाकारी प्रहरीको व्याररकेडको पिाडी तफा पग्िनु र सशस्त्र प्रहरीको टोलील् े हटाउिन भन े ११:४७ मा पनः सोही ददशाबाट अन्त्यल्लोपटक भन्त्दा िु ेरै संख्यामा प्रदशनीकारीहरुआई एउटा समूह प्रहरीको ब्याररकेड तोड्न जान्त्िन भन अको समे ूह नयाँ बानश्वर चोक तफा े अगाडी बढ्िन र ब्याररकेड तफा लागका प्रदशना े कारीहरुले ब्याररकेड तोडी ठूलो समूह चोक तफा लाग्िन। ु
- ११:४९ मा बाइकसवहतका प्रदशनाकारीहरु नयाँ बानश्वरचोक तफा बढे ेको, ११:५४ मा प्रहरीले भीडलाई रोक्नलाई आफ्नो फमेशनमा रहन प्रयास गरेको, एउटा सानो समूह नयाँ बानश्वर चोकमा पे गु को े , चोकमा सावजाननक तथा ननजी सवारी सािन सचारु ु रहेको, ११:५५ मा भीडलाई नततरववतर पान ाप्रहरीले वाटर क्याननको प्रयोग गरेको भन भीडले े प्रहरी मानथ ढंुगा प्रहार गरेकोमा भीडलाई ननयन्त्त्रण गन ानसकेकोले वाटर क्यानन, अश्रग्याँस प्रयोग गदै प्रहरी बानु श्वर चोक तफा पिी हट्दे ै गरेको र भीडको मख्य जमात सु ंसद भवनतफा अन्त्य बढ्दै गरेको।
- Baneshwor Chowk 2 ११:५५ मा सवारी सािन सचारु रहु ाँदै गदाा प्रहरी अश्रग्याँस ु प्रहार गदै संसद भवनतफा पिी हवटरहेको भन े प्रदशनाकारी “Youth Against Corruption” लेन्त्िएको ब्यानस सवहत संसद भवन तफा बढ्दै गरेको।
- Civil Hospital PTZ ११:५१ मा बाइकसवार सवहतको पवहलो समूह संसद भवन गट े अगाडी पगु को दे ेन्त्िन्त्ि भन से ंसद भवनको मेनगेटमा रहेको क्यामेरा अनसार ु ११:४६ मा सो समूह पगु को दे ेन्त्िन्त्ि, onlinekhabar.com अनसार ु ११:४९ मा २० जना जनतको समूह पगु को उल्ले ेि गरेको ि।
- BICC अगाडी रहेको CCTV मा ११:५४ मा प्रहरीद्वारा अश्रग्याँसको प्रयोग गरर ु भीडलाई नततरनबतर बनाएकोमा ११:५७ मा वाटरक्यानन पछ्याउँदै प्रदशनाकारी मेनगट अगाडी पे

ग्िनु , ् १२:०१ सरुमा दु ईजना प्रदशना ु कारी गटमानथ चढे ेको देन्त्िन्त्ि भन नसनभल हन्त्स्पटल नन्त्जक रहे ेको CCTV मा भन े १२:०५ मा पिाल चवढ गट े मानथ चढेको देन्त्िन्त्ि, नयाँ बानश्वर चोकबाट ठे ूलो संख्यामा आएको भीड संसद भवन गट नन्त्जक जम्मा भएपिी सडकपे ेटीमा रहेको रेनलङ्ग तोडेर तेही रेनलङ्गको सहारामा प्रदशनाकारी गटमानथ चढे ेको देन्त्िन्त्ि।

- १२:०५ BICC PTZ ठूलो मारामा प्रदशनाकारी BICC मेनगट े अगाडी जम्मा भइसकेका हन्त्िनु ,् BICC गटमानथ रहे ेका प्रदशनाकारीलाई लन्त्क्षत गरर अश्रग्याँस प्रहारु , प्रदशनाकारीद्वारा अश्रग्याँसशु ल प्रहरी तफाने ै प्रहार, सोवह घटना Civil Hospital PTZ मा १२:१० मा देन्त्िएको, onlinakhabar.com र EON YouTube channel बाट समेत यस सम्बन्त्िी घटनािम उल्लेि गररएको ि।
- Civil Hospital Emergency CCTV footage ०८:५९(-०३ घण्टा ८ नमनट) े १२:०७ मा िाको तल्लो भागमा चोट लागाँ को ववाथी पोशाकमा रहे ेको पवहलो घाइते इमेजेन्त्सी कक्षमा प्रवशे , १२:१७ देन्त्ि घाइतेहरु उपचाराथ ाआउन से ंख्यामा बदद्द , १२:४१ शररको नबनभन्न अंगहरुबाट रगत आएको देन्त्िन घाइते े प्रदशनाकारीहरु एमेजेन्त्सी कक्षमा आउन िमसे रु भएको। ु
- न्त्जल्ला प्रशासन कायाालय, काठमाण्डौले १२:३० देन्त्ि लाग हु नु गरर कफ्ये ू आदा ेश जारी गरेको, BICC PTZ CCTV मा १२:२९ मा वाइकसवारको आगमन, एकजना मेट गट तफाबाट े १२:३३ मा पेट समा्दै आएको(संभाववत गोलीप्रहारबाट) र नसनभल अस्पतालको इमेजेन्त्सीको क्यामेराबाट १२:५४ मा पेटबाट रगत बनगरहेको अवस्थामा उपचाराथ ा आएको। BICC PTZ CCTV मा १२:३४ मा BICC को गट नन्त्जक े आगजनी, onlinekhabar को समाचार अनसार ु १२:३७ प्रदशनाकारी ताक्दै गोली प्रहार भएको। Nepal Commerce Campus को CCTV अनसार ु १२:४१ मा दई एम्बु लु ेन्त्स नसनभल अस्पताल तफा गएको।
- कररव १३:१५ देन्त्ि संसद भवनको पन्त्श्चम गटमा प्रदशना े कारीहरुले सरक्षाकमीलाई ु लन्त्क्षत गरी ढंु गामडा गिान भनु गे ट समे ेत तोडफोड गने प्रयास गिान भन् प्रहरीले े प्रदशनाकारी मानथ अश्रग्यासाँ ु प्रहार गदाािन। ्
- BICC PTZ १२:३५ मा प्रहरीद्धारा मेनगट वरपर जम्मा भएका प्रदशना े कारी लन्त्क्षत गरर tear gas प्रहार, १२:४० मा संसद भवन पररसरबाट गट नभरबाट पानीको फोहोरा े प्रहार गररएको, १२:५५ मा गोलीप्रहारबाट घाइतेलाई उद्धार गररदै गररएको। १२:५५ पनि गोली

प्रहारबाट घाइते प्रदशनाकारीको संख्यामा ब्यापक बद्दीृ , १३:०१ मा प्रदशना कारीद्वारा प्रहरी लन्त्क्षत गरी मोलोटोव प्रहार, १३:०५ मा प्रहरीद्वारा मेनगट े अगडीप्रदशनाकारीको टाउकोमा गोली प्रहार गरेको देन्त्िन्त्ि जन घटना ु YouTube Channel GCSVLOGS ले रािेको नभनडयोबाट प्रष्ट देन्त्िन्त्ि।

- BICC PTZ मेनगट अगाडीको भीडको माहोल शान्त अवस्थामा रहे ेकोमा १३:१९ मा ३५-४० को संख्यामा बाइक सवार समूहको मेनगेट अगाडी प्रवश हे न्त्िु , १३:३२ मा प्रदशनाकारीहरुले मेनगट अगाडी ढले ेका ब्याररकेड सडकमा राि्ी ब्याररकेड पिाडी पम्पलेट सवहत प्रदशना गरररहेका हन्त्िनु , यसै िममा १३:३४ मा नगर प्रहरी(City Police)को टोली गाडीबाट ननस्केर शान्त प्रदशनाकारी तफा बल प्रयोग गदै बढ्ि भन े अन्त्य स्थानबाट प्रहरीद्वारा ब्यापक रुपमा अश्रग्याँसको प्रयोग गरी भीडलाई नततरववतर ु गरेको देन्त्िन्त्ि र केही घाइतेलाई एम्बलु ेन्त्सले उद्दार गि, १३:३८ मा प्रदशना कारीको ओिनसत भीड एवककृत भई प्रहरीमानथ ढंुगामडा गरु ेको देन्त्िन्त्ि, १३:४३ मा घाइते प्रदशनाकारीको उद्दारका लानग दई एम्बु लु ेन्त्स आएको र संसद भवनको सामन्ने रहु ेको लन्त्म्बनन तन्दु री भोजनालय अगाडी एकजना घाइतलाई ु CPR दददै गरेको देन्त्िन्त्ि।
- Baneshwor Chowk 1 १२:१५ मा प्रदशनाकारीको एउटा समूह बानश्वर चोकबाट े पन्त्श्चम गट े तफा लागकोे , १२:४२ मा प्रदशनाकारीद्वारा प्रहरी लन्त्क्षत ढंुगाप्रहार, १२:५३ मा पिाल चढेर रेनलङ भाच्न सरुु , १३:०९ मा आन्दोलकारीद्वारा बानश्वरचोकमा रान्त्िएको िावफक से ंकेत रहेको फलामे पोलको प्रयोगगरी BICC को बानश्वरचोक पन्त्श्चम तफाको हाइपोईन्त्ट तफाको पिाल फे ुटाउन सरु गरु ेको र केही प्रदशनाकारी संसद पररसरमा प्रवश गरे ेको, १३:१५ संसद भवन पररसरमा रहेको प्रहरी लन्त्क्षत गदै ढंुगा प्रहार गदै गदा एक प्रदशनाकारीलाई गोली लागी हातले बोकेर लनगएको, १३:३३ मा गोली प्रहारद्वारा घाइतेलाई न्त्व्हलचेयरमा राि्र उद्दार गरेको देन्त्िन्त्ि।
- १३:०० देन्त्ि लाग ु हनु े गरी न्त्जल्ला प्रशासन कायाालय काठमाडौंले राष्ट्रपनतको कायाालय शीतलननवास, उपराष्ट्रपनतको कायाालय लैनचौर, नारायणवहटी दरबार संग्रहालय र नसंहदरबार क्षेर कर्फ्यू लाा ग्र क्षेर नबस्तारे , १३:२० देन्त्ि online media मा परकारहरु समेत घाइते भएको समाचार आउँि, onlinekhabar.com ले १३:४० मा नसनभल अस्पतालमा उपचारका िममा एक जनाको म्यृ भनु र भएको उल्ले ेि गरेको र ratopati.com ले १३:५४ मा एक जनाको म्यृ र ु ७० जना घाइते भनी समाचार प्रकान्त्शत गदाि। Civil

Hospital Emergency CCTV अनसार ु १३:०० बज े आसपासमा गम्भीर प्रकृनतका घाइतेहरुको चाप बढ्ि भन े १३:२४ मा एकजना घाइते परकार इमेजेन्सी कक्षमा उपचाराथ ाआएको देन्त्िन्त्ि।

- Arabica Coffee Shop को CCTV अनसार ु १३:२० मा गोलीले ्यहााँको अगाडीको नससा पटु ेको देन्त्िन्त्ि भन े BICC PTZ (अन्त्य CCTV Camera भन्त्दा ४:३० से. वढलो) अनसार ु १३:१७ मा एक जना प्रदशनाकारी ि्ट्टामा चोट लागु र भानगरहे ेको देन्त्िन्त्ि, ्यसपिी एउटा प्रदशनाकारीको समूह मेनगट नन्त्जक रहे ेका प्रहरीमानथ आिामक शैनलमा प्रस्तत हु न्त्िनु , Civil Hospital P् TZ मा १३:२१ मा प्रदशनाकारी मेनगट े तफाबाट घाइतेलाई उचालेर Arabica Coffee Shop तफा भाग्दै गरेको देन्त्िन्त्ि। Rolex Moto YouTube Channel मा समेत Arabia Coffee अगाडी प्रदशना कारीहरु गोली प्रहारबाट घाइते भएको देन्त्िन्त्ि।
- Civil Hospital PTZ र Nepal Commerce Campus CCTV १३:५६ मा Uniglobe Polyclinic रहेको भवनतफा प्रदशनाकारीले ढंुगा प्रहार गदाि्न, BICC PTZ ् १४:२२ मा सशस्त्र प्रहरीको एम्बलु ेन्त्स मेनगट े अगाडी आइपग्ि ु र ्यसमा सवार सशस्र प्रहरीहरुलाई संसद पररसर नभर पठाई प्रदशनाकारीहरुले एम्बलु ेन्त्स आगो लगाईददन्त्िन र गेट अगाडी सडकमा रान्त्िएको मतकलाई ृ अको एम्बलु ेन्त्समा राि्िेर लगको े देन्त्िन्त्ि।
- EON YouTube Channel अनसार बानु श्वर चोकमा े १४:१५-१४:३० मा एकजना ववद्याथीलाई टाउकोमा गोली लागको उल्ले ेि् गरेकोमा Everest Hotel Baneshwor PTZ बाट १४:१४ मा केहीलाई एम्बलु ेन्त्सले बानश्वरचोके बाट उद्दार गदै गरेको देन्त्िन्त्ि भन े Civil Hospital PTZ बाट १४:२६ मा एकजनालाई प्रदशना कारीद्वारा उद्दार गदै गरेको देन्त्िन्त्ि।
- EON Youtube Channel मा वविाथीलाई टाउकोमा गोली लागको दे ेन्त्िन्त्ि भन प्रहरी े संसद भवनको पन्त्श्चम ढोका र पानी ट्याङ्की ववच रहेको सडकबाट गोली प्रहार गरेको Web Khabar YouTube Channel बाट देन्त्िन्त्ि, नयााँ बानश्वर चोक नन्त्जक दन्त्क्षणे पन्त्श्चममा रहेको भवनको चौंथो तल्लामा रहेको Hardford Consultancy मा १४:१८:१७ मा झ्यालको नससामा गोली लागेको देन्त्िन्त्ि भन नयााँ बाने श्वर चोक े नन्त्जक Havard को पूवी

ददशामा भन े संसद भवनको दन्त्क्षण ददशामा रहेको Himalayan Java मा रहेका ्यसका संचालकको घाँटीमा गोली लागको पाइन्त्िे ,

Baneshwor Chowk PTZ मा १४:१६ मा भीडहरु संसद भवनको पन्त्श्चमतफा नया ाँ बानश्वर चोकबाट भागे को र े १४:१७ मा केवह घाइतेहरुलाई बोकेर लगको दे ेख्न सवकन्त्ि।

- BICC PTZ मा १४:२९:५२ देन्त्ि १४:३३:५० र १४:३४:४९ देन्त्ि १४:४७:५० सम्मको फुटेज नरहेको र १४:५० मा प्रदशनाकारीहरु संसद भवनको दन्त्क्षण गटबाट े हवटसकेको र नयाँ बानश्वर चोकमा के ेन्त्न्द्रत रवह प्रदशना गरररहेको देन्त्िन्त्ि भन ने पल े प्रहरी एवं सशस्त्र प्रहरीले संयि रुपमा नयाँ बानु श्वर तफा े रहेका प्रदशनाकारीलाई लन्त्क्षत गरर फमेशनमा नडउटी नलएको देन्त्िन्त्ि र न्त्स्थनत ननयन्त्रणमा देन्त्िन्त्ि, BICC PTZ १५:०५ मा थाहा िवर, Arabica Coffee अगाडी रहेका केही प्रदशनाकारी मेनगट े अगाडी बढे साँगै नयाँ बानश्वर चोकमा ठे ूलो संख्यामा रहेका प्रदशनाकारीहरु समेत संसद गेटमा आईपग्िन ु र सरक्षाकमीलु े अश्रग्याँस ु लगायत प्रयोग गरेर प्रदशनाकारीलाई नततरववतर बनाउाँि, १५:१२ िट्टामा गोलीद्वारा घाइतु े प्रदशनाकारी देन्त्िन्त्िन भन े १५:१३ मा केही घाइते प्रदशनाकारीहरुलाई दई वटा एम्बु लु ेन्त्सले उद्दार गरेको देन्त्िन्त्ि।
- BICC PTZ १५:५४ मा नपा े ली सेनाको टोली गाडी सवहत संसद भवनको मेनगटमा े आइपगु पिी नयाँ बाने श्वर चोकमा रहे ेका प्रदशनाकारी सरक्षाकमीहरुको सु रक्षा फमेशन ु तोड्दै मेनगटमा आईपे ग्िन र गु टमा प्रदशना े कारी चड्न तथा तोड्ने प्रयास गरे े पिी १५:५९ मा सरक्षाकमीलु े ्यहाँ जम्मा भएको भीडलाई नततरववतर बनाउाँि, १६:०९ मा एकजना घाइते मवहला प्रदशनाकारीलाई प्रदशनाकारीहरुले बोकी नसनभत अस्पताल तफा लग्दै गरेको देन्त्िन्त्ि।
- १६:०५ सम्ममा सरक्षाकमीलु े संसद पररसर नन्त्जकबाट प्रदशनाकारीहरुलाई हटाइसकेको अवस्था देन्त्िन्त्ि भने, प्रदशनाकारीको समूह पनन पातलो भइसकेको र केही प्रदशनाकारी नसनभल अस्पताल तथा नपाल कमशक्ा े याम्पस गट नन्त्जक रहे ेका देन्त्िन्त्िन भन अको प्रदशना े कारीको समूह भन एभरे ेष्टहोटल अगाडी देन्त्िन्त्िन। ्
- १६:३४ मा नपाली से ेनाको टोली गाडी सवहत एभरेष्ट होटेल अगाडी आएपिी ्यहा ाँ रहेका प्रदशनाकारीलाई प्रहरीले नबजलीु बजार नतर लिट्ि भन े १७:३० मा प्रहरी नसनभल अस्पताल गटनतर गई ्यहाँ रहे ेका प्रशनाकारीलाई प्रहरीले हटाउाँि, १८:१५ मा नयाँ बानश्वर से ंसद पररसर एररयाको अवस्था सामान्त्य देन्त्िन्त्ि।

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

(*Source: Harddisk1/उप्यका प्रहरी कायालाय नसनसवटनभ फुटेज/CCTV Valley Police, Harddisk1/Civil hospital, Harddisk1/नबनभन्न स्रोतहरूबाट प्राप् त सोनसयल नमनडया नलंकहरू /Social Media/Arabia Coffee, Hardford, Himalayan Java https://www.onlinekhabar.com/interactive/interactive-protest-timeline.html) Youtube Channel : https://www.youtube.com/@eon_nepal

भाद्र २४ को घटनाि‍म

बानेश्वर क्षेर

ि.सं.	समय	स्थान	स्रोतहरू	घटना
१.	०७:५८ -	ससंद भवन दन्क्षण गटे , बानश्वरे	CCTV: Civil Hospital PTZ, Commerce Campus Minbhawan	आन्दोलनकारीहरू नबहानदेन्ति नै ससंद भवनको दन्क्षण गट े अगाडी जम्मा भप २३ गते भाचेको फलामे बारहरू समेत
	०८:२४			मख्य सडक ि‍ण्डमा तु ेसााई बाटो बन्द गन ाि‍ि‍ोजको े देन्त्ि‍न्ति।
२.	०९:१८	नमनभवन क्याम्पस गट जाने मे ख्य ु सडक ि‍ण्ड	CCTV: Nepal Commerce Campus Minbhawan	नमनभवनको मख्य सडक ि‍ण्डनमा आन्दोलनकारीहरू ु जम्मा भई आन्दोलन शरू गरुेको देन्त्ि‍न्ति।
३.	११:३१ - ११:५५	बबरमहल देन्ति नबजलीबजार न्स्थत ु कृष्ण टावर	CCTV: Krishna Tower PTZ	सवप्राथम आन्दोलनकारी नबजलीबजार नन्जकै रहु ेको कृष्ण टावर अगाडी जम्मा भएको र बबरमहलबाट आएको आन्दोलनकारीसाँग भेवट बानश्वर तफा अन्ध बढे ेको देन्त्ि‍न्ति।
४.	११:५८	बानश्वर चोके	CCTV:Baneshwor Chowk PTZ	बानश्वर चोकमा आन्दोलनकारीहरूले े आगजानी गरेको पश्चात नपाल प्रहरीले े नलएको नडउवटको फमेशन ि‍ि‍नड ब्याक भएको देन्त्ि‍न्ति ।
५.	१२:०० - १२:०१	च्यासल	Onlinekhabar news & onlinekhabar Drone Footage	च्यासलन्स्थत एमालेको केन्त्द्रयकायाालयमा आगजनी सरु ु भएको उल्लेि गरेको ि भन अनलाइनिबरबाट प्राप्त रोन े फुटेजमा १२:०१ मा आगजनी भईरहेको र ्यस क्षेर वरपर रहेका अन्य भवन, व्यापाररक प्रनतष्ठानहरुमा समेत आगलागी भईरहेको देन्त्ि‍न्ति।

SS SAMAYA SUTRA MEDIA | TV CHANNEL

६.	१२:११ - १३:०१	बानश्वर चोके	CCTV:Baneshwor Chowk PTZ र Everest Hotel , OnlineKhabar , Onlinekhabar बाट प्राप् त Drone Footage	बानश्वर चोकमा रहे ेको िावफक प्रहरीको आईल्याण्डमा आन्दोलनकारहरुले आगजानी गरेको देन्त्िन्त्ि, अको भीड बानश्वर चोक तफा नाराबाजी गदै अगाडी बढे ेको १३:०१ मा अनलाइनिवरबाट प्राप्त रोन फुटेज अनसार ु आन्दोलनकारीहरु नयाँ बानश्वर चोक दे ेन्त्ि पन्श्चम गट तफा े भेला भइरहेको देन्त्िन्त्ि
७.	१३:०८ - १३:१४	यातायात कायाालय बानश्वरे	Onlinekhabar news	संसद भवन नन्जकै रहेको यातायात कायाालयमा आन्दोलनकारीहरुले आगजनी गरेका िन भन् े अनलाइनिवरबाट प्राप्त रोन फुटेज सो समयमा यातायात कायाालयमा आगलागी भईरहेको र संसद भवन पररसरको मख्य गु टमा से रक्षाकमी फमेशनमा रहु ेको पररसर नभर आन्दोलनकारी नदेन्त्िएको अवस्था रहेको देन्त्िन्त्ि।
८.	१३:१४ - ०२:५६	बानश्वर चोक े लगायत संसद भवन वरीपरी	Onlinekhabar news र Onlinekhabar प्राप् त Drone	बानश्वरमा ेYouth Against Corruption को पम्पलट े सवहतको ठूलो भीड बानश्वर चोकबाट अगाडी बवढ रहे ेको देन्त्िन्त्ि, ०२:५० मा संसद भवनमा आगजनी शरु गरर ु सकेको देन्त्िन्त्ि भन े अनलाईन िबरबाट प्राप् त रोन फुटेजमा ०२:५६ मा संसद भवनमा आगो लागको े देन्त्िन्त्ि।

- Civil Hospital PTZ र Nepal Commerce Campus MinBhawan नबहान ०७:५८ देन्त्ि नै आन्दोलनकारी बानश्वर से ंसद भनव मेन गट अगाडी जम्मा भई े ०८:२४ मा अन्घल्लो ददन बाचेको फलामे बारहरू समेत मेन गट े अगाडीको बाटोमा तेसााई गाडीहरू बन्द गन ा िोजको। े
- Nepal Commerce Campus MinBhawan ०९:१८ मा नमनभवन क्याम्पस अगाडी आन्दोलनकारीहरू जम्मा भइ आन्दोलन शरु गरु ेको।
- Krishna Tower PTZ ११:३१ नमनटमा सवप्रा े थम आन्दोलनकारीहरु नबजलीबजार नन्जकु ै रहेको Krishna Tower अगाडी जम्मा हन सु रु गरी ु ११: ५५ मा बबरमहल तफाबाट आएको आन्दोलनकारीहरु साँग नमनसइ बानश्वर तफा अन्घ बढे ेको।
- Baneshwor Chowk PTZ पवहलो पल्ट ११:५८ मा बानश्वर चोकमा आन्दोलनकारीहरूले े आगजानी गरेको पश्चात नपाल प्रहरीले े नलएको नडउवटको फमेशन िोनड ब्याक भएको।

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

- www.onlinekhabar.com का अनसार ु १२:०० मा च्यासलन्स्थत एमालेको केन्त्ल्द्रयकायाालयमा आगजनी सरु भएको उल्लु ेि गरेको ि भन अनलाइनिबरबा े ट प्राप्त रोन फुटेजमा १२:०१ मा आगजनी भईरहेको र ्यस क्षेर वरपर रहेका अन्त्य भवन, व्यापाररक प्रनतष्ठानहरुमा समेत आगलागी भईरहेको देन्त्िन्त्ि।
- Baneshwor Chowk PTZ र Everest Hotel 1 आन्त्दोलनकारीहरूले १२:११ बज बाने श्वर े चोकमा रहेको िावफक प्रहरीको आईल्याण्डमा आन्त्दोलनकारहरुले आगजानी गरेको देन्त्िन्त्ि र सोही घटना www. onlinekhabar.com का अनसार ु १२:१४ मा िाफीि नबटमा आगजनी गरेको उल्लेि गरेको ि। १२:४५ मा फेरी अको भीड बानश्वर चोक तफा नाराबाजी गदै े अगाडी बढेको १३:०१ मा अनलाइनिवरबाट प्राप्त रोन फुटेज अनसार आन्त्दोलनु कारीहरु

नयााँ बानश्वर चोक देेन्त्ि पन्त्श्चम गट तफा भेेला भइरहेको देन्त्िन्त्ि।

- www.onlinekhabar.com ले उल्लेि गरे अनसार ु १३:०८ मा संसद भवन नन्त्जकै रहेको यातायात कायालायमा आन्त्दोलनकारीहरुले आगजनी गरेका िन भन् अनलाइनिवरबाट प्राप्त े रोन फुटेज सो समयमा यातायात कायालायमा आगलागी भईरहेको र संसद भवन पररसरको मख्य गु टमा से रक्षाकमी फमेशनमा रहु ेको पररसर नभर आन्त्दोलनकारी नदेन्त्िएको अवस्था रहेको देन्त्िन्त्ि।
- अनलाईन िबरबाट प्राप् त रोन फुटेजमा १३:१४ मा बानश्वरमा े Youth Against Corruption को पम्पेलट सवहतको ठूलो भीड बानश्वर चोकबा े ट अगाडी बवढ रहेको देन्त्िन्त्ि।
- www.onlinekhabar.com ले उल्लेि गरे अनसार ु ०२:५० मा संसद भवनमा आगजनी शरु ु गरर सकेको देन्त्िन्त्ि भन अनलाईन िबरबाट प्राप् ते रोन फुटेजमा ०२:५६ मा संसद भवनमा आगो लागको दे ेन्त्िन्त्ि।

(*Source: Harddisk1/उप्यका प्रहरी कायाालय नसनसवटनभ फुटेज/CCTV Valley Police/2nd Time Footage/Export 11-3-2025 1-02-38 PM/Media Player Format/Civil Hospital PTZ, Nepal Commerce Campus Minbhawan, Export 11-3-2025 1-04-23 PM/Media Player Format/Baneshwor Chowk PTZ, Everest Hotal PTZ, Krishana Tower PTZ

https://www.onlinekhabar.com/interactive/interactive-protest-timeline.html)

नसंहदरवार क्षेर

ि.सं.	समय	स्थान	स्रोतहरू	घटना

१.	१३:०२ - १३:३०	भद्रकाली देन्त्ि नसंहदरवार पन्श्चम गट े सम्म	CCTV: Bhadrakali PTZ, Singha Durbar Paschim Gate,	आन्दोलनकारीहरू नसंहदरवारको पन्श्चम गट तफा अगाडी बवढरहे ेको तथा नपाल प्रहरीको वाटर क्यानन तथा से रक्षाकमीहरू समु ेत आफ्नो फमेशनमा नडउवट नलई रहेको देन्त्िन्त्ि, नपाल प्रहरीको े Water गएको तथा आन्दोलनकारीहरू मध्य आनि जती े आन्दोलनकारीहरू प्रदशना ी माग ा तफा मोनडइ उप्यका िावफक प्रहरी अगाडी सम्म रान्त्िएका नडभाइडहरू तोडफोड गन ासरु गरु ेको देन्त्िन्त्ि , प्रदाशनी माग ा नतरवाट ठूलो संख्यामा भीड हातमा लवठ्ठ, फलाम बासहरू नलइ नसंहदरवार पन्श्चम गटमा जम्मा भए प्रहरीको ब्यारे ेक गटे समेत तोडफोड गरी मख्य बाटोमा टायरमा आगजनी गरु ेको, सरक्षाकमीहरू ु मेन गटबाट े सानो गटे तफा सरेको साथै आन्दोलनकारी पन्श्चम गटमा चवढ सके ेको. सरक्षाकमीहरु पन्श्चम गु टबाट सानो गे टमा सरे े पश्चात आन्दोलनकारीहरू पन्श्चम गट नभर नै निरर सके ेको तथा बावहरको नडउवट सम्पूण ापन्श्चम गट नभर निरे ेको देन्त्िन्त्ि।
२.	१३:४०- १३:४९	नसंहदरवार पन्श्चम गटे अगाडी	CCTV: Singha Durbar Paschim Gate,Inside VIP Gate	आन्दोलनकारी नसंहदरवार पन्श्चम गट नभर निरी े सेकेको देन्त्िन्त्ि भन अनलाइन िबरबाट प्राप् ते रोन फुटेजमा १३:४९ मा आन्दोलनकारीको भीड नसंहदरवारको पन्श्चम गट अगाडी नतर भाग्दै े गरेको देन्त्िन्त्ि, अनलाइन िबरबाट प्राप् त रोन फुटेजमा १३:४९ मा आन्दोलनकारीहरू पन्श्चम गटमा चढ्न शे रु गरु ेको देन्त्िन्त्ि,
३.	१५:०३- १५:१५	नसंहदरवार पन्श्चम गट े अगाडी	CCTV: Old Home Turning, Onlinekhabar Drone Footage	पवहलो पल्ट आन्दोलनकारीहरू प्रिानमन्त्री पररसर अगाडी पगु को े देन्त्िन्त्ि, ठूलो आगो दन्त्न्कन शरु गरु ेको देन्त्िन्त्ि तथा अनलाईन िबरबाट प्राप् त रोन फुटेज अनसार ु १५:१३ मा नसंहदरवार पररसरमा ठूलो मारामा िवा उडु ेको देन्त्िन्त्ि
४.	१४:५५	नसंहदरवार दन्क्षण गटे	CCTV: Singha Durbar Dakshin Gate	आन्दोलनकारीहरू दन्क्षण गटमा तोडफोड तथा आगजनी शे रु गरु ेको देन्त्िन्त्ि।
५.	१५:०७	प्रिानमन्त्री कायाालयको पावकाङ	CCTV: PM Parking	आन्दोलनकारीहरूले प्रिानमन्त्री कायाालयको पावकाङमा रहेको मोटरसाइकल तथा गाडीमा तोडफोड तथा आगजनी गरको।
६.	१५:०९	नसंहदरबार नभरको मख्य ु पावकाङ	CCTV:Main parking	आन्दोलनकारीहरूले पावकाङमा रहेको मोटरसाइकल तथा गाडीमा तोडफोड तथा आगजनी गरको
७.	१५:१८	न्शक्षा मन्त्रालय तथा गह पावकाङ्ग	CCTV: Sikshya Parking, Griha Parking	आन्दोलनकारीहरूको समूहले आगजनी तथा तोडफोड शरु गरु ेको देन्त्िन्त्ि।

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

- Bhadrakali PTZ भद्रकालीबाट १३:०२ नमनटमा आन्दोलनकारीहरू नसे ंहदरवारको पन्श्चम गट े तफा अगाडी बवढरहेको तथा नपाल प्रहरीको वाटर क्यानन तथा से रक्षाकमीहरू समु ेत आफ्नो फमेशनमा नडउवट नलई रहेको देन्त्िन्त्ि।
- Singha Durbar Paschim Gate PTZ पवहलो पल्ट १३:०५ नमनटमा गे ट अगाडी पे गु पश्चात े लग्तै नपाल े प्रहरीको Water गएको तथा आन्दोलनकारीहरू मध्ये आनि जती आन्दोलनकारीहरू प्रदशना ी माग ा तफा मोनडइ उप्यका िवफक प्रहरी अगाडी सम्म रान्त्िएका नडभाइडहरू तोडफोड गन ासरु गरु ेको देन्त्िन्त्ि।
- Singha Durbar Paschim Gate PTZ १३:१२ प्रदाशनी माग ानतरवाट ठूलो संख्यामा भीड हातमा लवठ्ठ, फलाम बासहरू नलइ नसंहदरवार पन्श्चम गटमा जम्मा भए प्रहरीको ब्यारे ेक गटे समेत तोडफोड गरी मख्य बाटोमा टायरमा आगजनी गरु ेको।
- Singha Durbar Paschim Gate PTZ १३:२६ नमनटमा से रक्षाकमीहरू मु ेन गेटबाट सानो गटे तफा सरेको साथै आन्दोलनकारी पन्श्चम गटमा े चवढ सकेको तथा १३:३० नमनटमा े सरक्षाु कमीहरु पन्श्चम गटबाट सानो गे टमा सरे े पश्चात आन्दोलनकारीहरू पन्श्चम गट नभर ने ै निरर सकेको तथा बावहरको नडउवट सम्पूण ापन्श्चम गट नभर निरे ेको देन्त्िन्त्ि।
- Inside of VIP Gate १३:४० बज पवहलो पल्ट आन्दोलनकारी नसे ंहदरवार पन्श्चम गट नभर े निरी सेकेको देन्त्िन्त्ि भने अनलाइन िबरबाट प्राप् त रोन फुटेजमा १३:४९ मा आन्दोलनकारीको भीड नसंहदरवारको पन्श्चम गट अगाडी नतर भाग्दे ै गरेको देन्त्िन्त्ि।
- अनलाइन िबरबाट प्राप् त रोन फुटेजमा १३:४९ मा आन्दोलनकारीहरू पन्श्चम गटमा चढ्न े शरु गरु ेको देन्त्िन्त्ि।

Old Home Affair Turning १५:०३ मा पवहलो पल्ट आन्दोलनकारीहरू प्रिानमन्त्री पररसर अगाडी पगु को े देन्त्िन्त्ि भने १५:१५ मा ठूलो आगो दन्ल्कन शरुु गरेको देन्त्िन्त्ि तथा अनलाईन िबरबाट प्राप् त रोन फुटेज अनसारु १५:१३ मा नसंहदरवार पररसरमा ठूलो मारामा िवाु उडेको देन्त्िन्त्ि।

- Singha Durbar Dakshin Gate १४:५५ आन्दोलनकारीहरू दन्क्षण गटमा तोडफोड तथा े आगजनी शरु गरु ेको देन्त्िन्त्ि।
- Main Parking १५:०९ मा आन्दोलनकारीहरूले पावकाङमा रहेको मोटरसाइकल तथा गाडीमा तोडफोड तथा आगजनी गरको।

SAMAYA SUTRA

- PM Parking १५:०७ मा आन्दोलनकारीहरूले पावकाङमा रहेको गाडीहरू आगजनी तथा तोडफोड गरेको देन्त्िन्त्ि।
- Sikshya Parking र Griha Parking १५:१८ मा आन्दोलनकारीहरूको समूहले आगजनी तथा तोडफोड शरु गरु ेको देन्त्िन्त्ि।

(*Source: HardDisk 1/नसंहदरवार/CCTV फुटेज/NVR1/PM Parking, D06,D20, D22,D23,D32,

https://www.onlinekhabar.com/interactive/interactive-protest-timeline.html) घटनाको ववश्ल

ेर्ण

२०८२ भाद्र २३ गते काठमाडौंमा भ्रष्टाचारववरुद्ध यवा ववद्याथीहरूको माइतीघर मण्डलाबाट सु रु ु भई नयाँ बानश्वर चोक हे ाँदु ै संसद भवनसम्म फैनलएको नथयो। ववनभन्न सीसीटीभी फुटेज, यट्युब ु च्यानलहरू र अनलाइन नमनडयाका आिारमा यो घटनाको िनमक ववववरण यस प्रकार ि:

प्रदशनाको सरुवात: माइतीघरमा भु लाे नबहान ८:२३ बाटै ववद्याथीहरू माइतीघर आसपास प्लेकाडसावहत भेला हन थालु ेका नथए। नबहान ९:१४ सम्म थोरै संख्यामा प्रदशनाकारीहरू राविष्ट्रय झण्डासवहत माइतीघर मण्डला क्षेरमा जम्मा भएका देन्त्िन्त्िन। ् उनीहरू भ्रष्टाचारववरुद्ध नारा लगाउँदै ववद्याथी पोसाकमा नथए। नबहान १०:०० सम्म माइतीघर क्षेरमा प्रदशनाकारीको भीड बढ्दै गयो। १०:२५ सम्म मण्डलाको दन्क्षण सडक लेनमा प्रदशनाकारीहरू नथए भन अन्त्य ले ेनमा सवारी सािनहरू सामान्त्य रूपमा चनलरहेका नथए। १०:२७ बाट केही प्रदशनाकारीहरू ववजली बजारतफा लागु का दे ेन्त्िन्त्िन। ईओएन ् यट्युब च्यानलका अनु सार ु १०:५२ मा नपाल टे ेनलकमको कायाालय नन्त्जकको पोलमा रहेको त्कालीन प्रिानमन्त्री केपी ओलीको तन्त्स्बर देिेर प्रदशनाकारीहरू आिोन्त्शत भई च्यातेक नथए, जन ु ववजली बजार पीटीजु ड सीसीटीभीमा े १०:५२ मा कैद भएको ि। ननर्नित क्षरे े तफा अन्त्घ बढ्दै प्रदशना

ववजली बजार पीटीजु ड र एभरे ेस्ट होटल पीटीजड सीसीटीभीका अने सार ु १०:५८ मा ववजली बजार ु पल हु ाँदु ै प्रदशनाकारीहरूको पवहलो समूह ननर्नित क्षेरतफा रहे ेको व्याररकेटतफा बढेका नथए। ११:०० मा उनीहरू व्याररकेटमा सरक्षाकु मीसाँग आमनसामने भएका नथए े । एभरेस्ट होटल पीटीजड सीसीटीभीमा े ११:४० मा एभरेस्ट अस्पतालतफाबाट केही प्रदशनाकारीहरू प्रहरीको व्याररकेटको

पिानडतफा पगु का दे ेन्त्िन्त्िन, ् जसलाई सशस्त्र प्रहरीको टोलीले हटाएको नथयो। ११:४७ मा पनः सोही ददशाबाट अन्त्घल्लो पटकभन्त्दा िु ेरै संख्यामा प्रदशना कारीहरू आएका नथए। एउटा समूहले प्रहरीको व्याररकेट तोड्न प्रयास गरेको नथयो भन अको समे ूह नयााँ बानश्वर चोकतफा े अन्त्घ बढेको नथयो। व्याररकेटतफा लागका प्रदशनाे कारीहरूले व्याररकेट तोडी ठूलो समूह चोकतफा लागका नथएे ।

११:४९ मा बाइकसवहतका प्रदशना कारीहरू नया ाँबानश्वर चोकतफा बढे ेका नथए। ११:५४ मा प्रहरीले भीडलाई रोक्न आफ्नो फमेसनमा रहन प्रयास गरेको नथयो। एउटा सानो समूह नयााँ बानश्वर े चोकमा पगु को नथयोे , जहााँ सावजाननक तथा ननजी सवारी साधनहरू सचारु नथए । ११:५५ मा भीडलाई नततरनबतर पान ाप्रहरीले वाटर क्यानन प्रयोग गरेको नथयो। तर, भीडले प्रहरीमानथ ढंुगा प्रहार गरेपनि प्रहरीले वाटर क्यानन र अश्रग्यास प्रयोग गदै बानु श्वर चोकतफा पनि हटे ेको नथयो। भीडको मख्य जमात सु ंसद भवनतफा अन्त्घ बढेको नथयो। बानश्वर चोक े २ सीसीटीभीमा ११:५५ मा सवारी साधनहरू सचारु रहु ाँदै गदाा प्रहरी अश्रग्यास प्रहार ु गदै संसद भवनतफा पनि हवटरहेको देन्त्िन्त्ि भन प्रदशनाे कारीहरू "Youth Against Corruption" लेन्त्िएको ब्यानरसवहत संसद भवनतफा बढेका नथए। संसद भवन गटमा पे गदु ै प्रदशनाकारीहरू नसनभल अस्पताल पीटीजड सीसीटीभीमा े ११:५१ मा बाइकसवारसवहतको पवहलो समूह संसद भवन गट अगाडी पे गु को दे ेन्त्िन्त्ि भन से ंसद भवनको मेन गटमा रहे ेको क्यामेराका अनसार ु ११:४६ मा सो समूह पगु को नथयोे । अनलाइनिबर डटकमका अनसार ु ११:४९ मा २० जना जनतको समूह पगु को उल्ले ेि ि। बीआईसीसी अगाडी रहेको सीसीटीभीमा ११:५४ मा प्रहरीद्वारा अश्रग्यास ु प्रयोग गरी भीडलाई नततरनबतर बनाएको नथयो। ११:५७ मा वाटर क्यानन पछ्याउाँदै प्रदशनाकारीहरू मेन गट अगाडी े पगु का नथए े । १२:०१ मा सरुमा दु ई जना प्रदशनाु कारीहरू गटमानथ चढे ेका देन्त्िन्त्िन भन् नसनभल े अस्पताल नन्त्जक रहेको सीसीटीभीमा १२:०५ मा पिााल चढी गटमानथ चढे ेको देन्त्िन्त्ि। नयााँ बानश्वर चोकबाट ठे ूलो संख्यामा आएको भीड संसद भवन गट नन्त्जक जम्मा भएपनि सडकपे ेटीमा रहेको रेनलङ तोडेर ्यही रेनलङको सहारामा प्रदशनाकारीहरू गटमानथ चढे ेका नथए।

१२:०५ मा बीआईसीसी पीटीजड सीसीटीभीमा ठे ूलो मारामा प्रदशनाकारीहरू बीआईसीसी मेन गट े अगाडी जम्मा भइसकेका नथए। बीआईसीसी गटमानथ े रहेका प्रदशनाकारीहरूलाई लन्त्क्षत गरी अश्रग्यास प्रहार भएको नथयो भनु प्रदशनाे कारीहरूले अश्रग्यास सु ेल प्रहरीतफा नै प्रहार गरेका नथए। सोही घटना

नसनभल अस्पताल पीटीजडमा े १२:१० मा देन्त्िएको ि। अनलाइनिबर र ईओएन यट्युब च्यानलबाट ु समेत यस सम्बन्त्िी घटनािम उल्लेि गररएको ि। घाइतेहरूको उपचार र कर्फ्यू आदा ेश नसनभल अस्पताल इमजेन्त्सी सीसीटीभी फुटेजमा १२:०७ मा टाउको तल्लो भागमा चोट लागेको े ववद्याथी पोसाकमा रहेको पवहलो घाइते इमजेन्त्सी कक्षमा प्रवश गरे ेको देन्त्िन्त्ि। १२:१७ बाट घाइतेहरू उपचाराथ ा आउन े संख्यामा ववद्ध ृ भएको नथयो भन े १२:४१ मा शरीरका ववनभन्न अंगहरूबाट रगत आएको देन्त्िन घाइते े प्रदशनाकारीहरू इमजेन्त्सी कक्षमा आउन िम से रु भएको ु नथयो। न्त्जल्ला प्रशासन कायाला य, काठमाडौंले १२:३० बाट लाग हु नु गरी कर्फ्ये ू आदा ेश जारी गरेको नथयो। बीआईसीसी पीटीजड सीसीटीभीमा े १२:२९ मा बाइकसवारको आगमन देन्त्िन्त्ि भन एक े जना मेट गटतफाबाट े १२:३३ मा पेट समाद्दै आएको (सम्भाववत गोली प्रहारबाट) र नसनभल अस्पतालको इमजेन्त्सी क्यामेराबाट १२:५४ मा पेटबाट रगत बनगरहेको अवस्थामा उपचाराथ ा आएको देन्त्िन्त्ि। बीआईसीसी पीटीजड े सीसीटीभीमा १२:३४ मा बीआईसीसीको गट े नन्त्जक आगजनी भएको नथयो भने अनलाइनिबरको समाचार अनसार ु १२:३७ मा प्रदशनाकारी ताक्दै गोली प्रहार भएको नथयो। नपाल कमस ाे क्याम्पसको सीसीटीभी अनसार ु १२:४१ मा दई एम्बु लु ेन्त्स नसनभल अस्पतालतफा गएका नथए। कररब १३:१५ बाट संसद भवनको पन्त्श्चम गटमा प्रदशनाे कारीहरूले सरक्षाकमीलाई लन्त्क्षत गरी ु ढंुगामडा गरु ेका नथए भन गे टसमे ेत तोडफोड गने प्रयास गरेका नथए। प्रहरीले प्रदशनाकारीमानथ अश्रग्यास प्रहार गरु ेको नथयो। बीआईसीसी पीटीजडमा े १२:३५ मा प्रहरीद्वारा मेन गट वरपर जम्मा भएका प्रदशनाे कारीहरूलाई लन्त्क्षत गरी वटयर ग्यास प्रहार भएको नथयो। १२:४० मा संसद भवन पररसरबाट गट नभरबाट े पानीको फोहोरा प्रहार गररएको नथयो। १२:५५ मा गोली प्रहारबाट घाइतेलाई उद्धार गदै गरेको देन्त्िन्त्ि। १२:५५ पनि गोली प्रहारबाट घाइते प्रदशनाकारीको संख्यामा व्यापक ववद्ध भएको नथयो।ृ १३:०१ मा प्रदशनाकारीद्वारा प्रहरी लन्त्क्षत गरी मोलोटोभ प्रहार भएको नथयो भन े १३:०५ मा प्रहरीद्वारा मेन गट अगाडी प्रदशनाे कारीको टाउकोमा गोली प्रहार गरेको देन्त्िन्त्ि, जन घटना यु ट्युब ु च्यानल जीसीएस व्लगले राििेको नभनडयोमा समेत प्रष्ट देन्त्िन्त्ि। प्रदशना को चरमोत्कर् ा र दमन बीआईसीसी पीटीजडमा मे ेन गट अगाडीको

भीडको माहोल शान्त अवस्थामा रहे ेकोमा १३:१९ मा ३५-४० को संख्यामा बाइकसवार समूहको मेन गट अगाडी प्रवे श भएको नथयोे । १३:३२ मा प्रदशनाकारीहरूले मेन गट अगाडी ढले ेका व्याररकेट सडकमा रािी व्याररकेट पिाडी पम्पलेटसवहत प्रदशान गरररहेका नथए। यसै िममा १३:३४ मा नगर प्रहरी (नसटी पनलस) को टोली गाडीबाट ु ननस्केर शान्त प्रदशनाकारीतफा बल प्रयोग गदै बढेको नथयो भन अन्त्य स्थानबाट प्रहरीद्वारा व्यापक े रूपमा अश्रग्यास प्रयोग गरी भीडलाई नततरनबतर गरु ेको देन्त्िन्त्ि। केही घाइतेहरूलाई एम्बलु ेन्त्सले उद्धार गरेको नथयो। १३:३८ मा प्रदशनाकारीको आिोन्त्शत भीड एकीकृत भई प्रहरीमानथ ढंुगामडा ु गरेको देन्त्िन्त्ि भन े १३:४३ मा घाइते प्रदशनाकारीको उद्धारका लानग दई एम्बु लु ेन्त्स आएका नथए। संसद भवनको सामन्ने रहु ेको लन्त्म्बनी तन्त्दु री भोजनालय अगाडी एक जना घाइतु ेलाई सीपीआर ददइँदै गरेको देन्त्िन्त्ि।

बानश्वर चोक े १ सीसीटीभीमा १२:१५ मा प्रदशनाकारीको एउटा समूह बानश्वर चोकबाट पन्त्श्चम े गटतफा लागे को नथयोे । १२:४२ मा प्रदशनाकारीद्वारा प्रहरी लन्त्क्षत ढंुगा प्रहार भएको नथयो भने १२:५३ मा पिाल चढेर रेनलङ भाँच्न सरु भएको नथयोु । १३:०९ मा आन्त्दोलनकारीद्वारा बानश्वर े चोकमा रान्त्िएको िावफक संकेत रहेको फलामे पोलको प्रयोग गरी बीआईसीसीको बानश्वर चोक े पन्त्श्चमतफाको हाइपोइन्त्टतफाको पिाल फुटाउन सरु ु गरेको नथयो र केही प्रदशनाकारी संसद पररसरमा प्रवश गरे ेका नथए। १३:१५ मा संसद भवन पररसरमा रहेको प्रहरी लन्त्क्षत गदै ढंुगा प्रहार गदै गदाा एक प्रदशनाकारीलाई गोली लागी हातले बोकेर लनगएको नथयो। १३:३३ मा गोली प्रहारद्वारा घाइतेलाई न्त्व्हलचेयरमा रािेर उद्धार गरेको देन्त्िन्त्ि।

१३:०० बाट लाग ु हनु े गरी न्त्जल्ला प्रशासन कायाालय काठमाडौंले राष्ट्रपनतको कायाालय शीतलननवास, उपराष्ट्रपनतको कायाालय लैनचौर, नारायणवहटी दरबार संग्रहालय र नसंहदरबार क्षेरमा कफ्यू क्षेर ववस्तार गरा ेको नथयो। १३:२० बाट अनलाइन नमनडयामा परकारहरू समेत घाइते भएको समाचार आएका नथए। अनलाइनिबर डटकमले १३:४० मा नसनभल अस्पतालमा उपचारका िममा एक जनाको म्यृ भएको उल्लु ेि गरेको नथयो भन रातोपाटी डटकमले े १३:५४ मा एक जनाको म्यृ र ु ७० जना घाइते भएको समाचार प्रकान्त्शत गरेको नथयो। नसनभल अस्पताल इमजेन्त्सी सीसीटीभी अनसार ु १३:०० बज आसपासमा गम्भीर प्रके ृनतका घाइतेहरूको चाप बढेको नथयो भने

१३:२४ मा एक जना घाइते परकार इमजेन्सी कक्षमा उपचाराथ ाआएको देन्त्िन्त्ि। अरेनबका कफी शपको सीसीटीभी अनसार ु १३:२० मा गोलीले ्यहााँको अगाडीको नससा फुटेको देन्त्िन्त्ि भन बीआईसीसी पीटीजे ड (अन्त्य सीसीटीभी क्यामे ेराभन्दा ४:३० सेकेन्द वढलो) अनसार ु १३:१७ मा एक जना प्रदशनाकारी िट्टामा चोटु लागर भानगरहे ेको देन्त्िन्त्ि। ्यसपनि एउटा प्रदशनाकारीको समूह मेन गट नन्त्जक रहे ेका प्रहरीमानथ आिामक शैलीमा प्रस्तत भएका नथए ु । नसनभल अस्पताल पीटीजडमा े १३:२१ मा प्रदशनाकारी मेन गटतफाबाट घाइते ेलाई उचालेर अरेनबका कफी शपतफा भाग्दै गरेको देन्त्िन्त्ि। रोलेक्स मोटो यट्युब च्यानलमा समु ेत अरेनबया कफी अगाडी प्रदशनाकारीहरू गोली प्रहारबाट घाइते भएको देन्त्िन्त्ि। प्रदशना को अन्न्त्तम चरण: आगजनी र थप गोली प्रहार

नसनभल अस्पताल पीटीजड े र नपाल े कमस ा क्याम्पस सीसीटीभीमा १३:५६ मा यननग्लोब ु पोनलन्त्क्लननक रहेको भवनतफा प्रदशनाकारीले ढं ुगा प्रहार गरेका नथए। बीआईसीसी पीटीजडमा े १४:२२ मा सशस्त्र प्रहरीको एम्बलु ेन्त्स मेन गट अगाडी आइपे गु को नथयो र ्यसमा सवार सशस्त्र े प्रहरीहरूलाई संसद पररसर नभर पठाई प्रदशनाकारीहरूले एम्बलु ेन्त्समा आगो लगाइददएका नथए। गट े अगाडी सडकमा रान्त्िएको मतकलाई अको एम्बृ लु ेन्त्समा रा िेर लगको दे ेन्त्िन्त्ि। ईओएन यट्युब च्यानल अनु सार बानु श्वर चोकमा े १४:१५-१४:३० मा एक जना ववद्याथीलाई टाउकोमा गोली लागको उल्ले ेि ि। एभरेस्ट होटल बानश्वर पीटीजे डबाट े १४:१४ मा केहीलाई एम्बलु ेन्त्सले बानश्वर चोकबाट उद्धार गदै गरे ेको देन्त्िन्त्ि भन नसनभल अस्पे ताल पीटीजडबाट े १४:२६ मा एक जनालाई प्रदशनाकारीद्वारा उद्धार गदै गरेको देन्त्िन्त्ि। ईओएन यट्युब च्यानलमा ववद्याथीलाई टाउकोमा गोली लागु को दे ेन्त्िन्त्ि भन प्रहरी से ंसद भवनको पन्श्चम ढोका र पानी ट्याङ्कीबीच रहेको सडकबाट सरक्षाकमीलु े गोली प्रहार गरेको वब िबर ये ट्यु ुब च्यानलबाट देन्त्िन्त्ि। नयााँ बानश्वर चोक नन्त्जक दन्त्क्षणे -पन्श्चममा रहेको भवनको चौंथो तल्लामा रहेको हाडफोड ाकन्त्सल्टेन्त्सीमा १४:१८:१७ मा झ्यालको नससामा गोली लागको दे ेन्त्िन्त्ि भन नया ाँे बानश्वर चोक नन्त्जक हावडाे को पा ूवी ददशामा भने संसद भवनको दन्त्क्षण ददशामा रहेको वहमालयन जाभामा रहेका ्यसका सञ्चालकको घााँटीमा गोली

लागको पाइन्त्ि। बाने श्वर चोक पीटीजे डमा े १४:१६ मा भीडहरू संसद भवनको पन्श्चमतफा नयाँ बानश्वर चोकबाट भागे ेको र १४:१७ मा केही घाइतेहरूलाई बोकेर लगको दे ेन्त्िन्त्ि।

१४:५० मा प्रदशनाकारीहरू संसद भवनको दन्क्षण गटबाट हवटे सकेका नथए र नयाँ बानश्वर चोकमा े केन्न्त्द्रत रही प्रदशना गरररहेका नथए। नपाल प्रहरी एवे ं सशस्त्र प्रहरीले संयि रूपमा नयाँ बानु श्वरतफा े रहेका प्रदशनाकारीलाई लन्क्षत गरी फमेसनमा ड्युटी नलएको देन्त्िन्त्ि र न्स्थनत ननयन्त्रणमा देन्त्िन्त्ि। बीआईसीसी पीटीजडमा े १५:०५ मा थाहा िबर, अरेनबका कफी अगाडी रहेका केही प्रदशनाकारी मेन गट अगाडी बढे े साँगै नयाँ बानश्वर चोकमा ठे ूलो संख्यामा रहेका प्रदशनाकारीहरू समेत संसद गटमा आइपे गु का नथए र से रक्षाकमीलु े अश्रग्यास लगायत प्रयोग गरु ेर प्रदशनाकारीलाई नततरनबतर बनाएका नथए। १५:१२ मा िट्टामा ु गोलीद्वारा घाइते प्रदशनाकारी देन्त्िन्त्िन ् भन े
१५:१३ मा केही घाइते प्रदशनाकारीहरूलाई दई वटा एम्बु लु ेन्त्सले उद्धार गरेको देन्त्िन्त्ि।

बीआईसीसी पीटीजडमा े १५:५४ मा नपाली से ेनाको टोली गाडीसवहत संसद भवनको मेन गटमा े आइपगु पनि नया ाँे बानश्वर चोकमा रहे ेका प्रदशनाकारी सरक्षाकमीहरूको सु रक्षा फमेसन तोड्दु ै मेन गटमा े आइपगु का े नथए। गटमा े प्रदशनाकारी चढ्न े तथा तोड्न े प्रयास गरेपनि १५:५९ मा सरक्षाकमीलु े ्यहाँ जम्मा भएको भीडलाई नततरनबतर बनाएका नथए। १६:०९ मा एक जना घाइते मवहला प्रदशनाकारीलाई प्रदशनाकारीहरूले बोकी नसनभल अस्पतालतफा लग्दै गरेको देन्त्िन्त्ि। प्रदशना को समापन: न्स्थनत सामान्त्यीकरण

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

१६:०५ सम्ममा सरक्षाकमीलु े संसद पररसर नन्त्जकबाट प्रदशनाकारीहरूलाई हटाइसकेको अवस्था देन्त्िन्त्ि भन प्रदशनाे कारीको समूह पनन पातलो भइसकेको नथयो। केही प्रदशनाकारीहरू नसनभल अस्पताल तथा नपाल कमस ाे क्याम्पस गट नन्त्जक रहे ेका देन्त्िन्त्िन भन् अको प्रदशनाे कारीको समूह भन एभरे ेस्ट होटल अगाडी देन्त्िन्त्िन। ्

१६:३४ मा नपाली े सेनाको टोली गाडीसवहत एभरेस्ट होटेल अगाडी आएपनि ्यहाँ रहेका प्रदशनाकारीहरूलाई प्रहरीले ववजलीबजारनतर लिु ेटेको नथयो। १७:३० मा प्रहरी नसनभल अस्पताल गटनतर गई ्यहाँ रहे ेका प्रदशनाकारीहरूलाई हटाएको नथयो। १८:१५ मा नयाँ बानश्वर से ंसद पररसर क्षेरको अवस्था सामान्त्य देन्त्िन्त्ि।

(*Source: Harddisk1/उप्यका प्रहरी कायाालय नसनसवटनभ फुटेज/CCTV Valley Police, Harddisk1/Civil hospital, Harddisk1/नबनभन्न स्रोतहरूबाट प्राप् त सोनसयल नमनडया नलंकहरू /Social Media/Arabia Coffee, Hardford, Himalayan Java https://www.onlinekhabar.com/interactive/interactive-protest-timeline.html)

Youtube Channel : https://www.youtube.com/@eon_nepal

Video Links : https://www.youtube.com/watch?v=8MSs6d_4rh4

<u>नपालमा अननयन्त्रत सामान्तजक सञ्जालका रणनीनतक जोन्त्िमहरूे</u> नपालको द्रे त नडन्तजटल रूपान्तरणलु े सामान्तजक लाई सावजाननक िलफल, नागररक सहभानगता, सूचनाको प्रवाह, र ववचार अनभव्यन्त्िको केन्द्रका रुपमा स्थावपत गररददएको ि । यसले अनभव्यन्त्ि, जनचेतना, र वास्तववक समयमै जानकारी प्राप्त गने अवसरहरू ववस्तार गरेको ि । Digital Technology ले अध्ययन-अध्यापन, ररसच ा तथा व्यजसाय गना, व्यवसायका ववववनिकरण र प्रचारप्रसारमा पनन सहयोग पयाएु को ि। नपाल दे ूरसञ्चार प्रानिकरणका अनसारु , देशको िडब्यान्ड पहाँच ु १३१.५१% र मोबाइल फोन पहाँच ु १३८.६२% पगु को ि । जनसे ंख्याभन्दा बढी रहेको यो पहाँचलु े सामान्तजक सञ्जाल र अनलाइन प्लेटफमहारूको व्यापक प्रभाव स्पष्ट रूपमा देिाउाँि । तर, वय सञ्जाल तथा प्लेटफमहारूको प्रभावकारी ननयमनको अभावले यी प्लेटफमहारूलाई व्यन्त्िको ववश्वसनीयता ननमााण वा ध्वस्त पाने शन्त्िशाली सािनमा पनन रूपान्तरण गररददएको ि। सावजा ननक िारणा प्रायः प्रमान्णत तथ्यभन्दा बढी योजनाबद्ध कथन, नसन्तजता भावनाात्मक सामग्री, र समन्त्वत नडन्तजटल अनभयानका आिारमा ननमााण हनु े गरेको ि, जसले नडन्तजटल हेरफेरमा सक्षम केही पक्षहरूले आफु अनकु ूल प्रयोग गन ासहयोग पयााएको ि । म्यान्मारमा परकारु , मानवअनिकार संस्थाहरू, र संयि राष्ट्रसु ंघीय तथ्य-अनसन्त्िान नमसनको अनु सन्त्िानलु े फेसबकमा व्यापक रूपमा ु घृणात्मक र उकास्न सामग्री लगातार दोहोयााइने र एल्गोररदनमक रूपमा प्रवद्धान गरररने कायवाे ाट रोवहंग्या समदाय ववरुद्ध वहु ंसा व्यापक बनको दे ेिायो । यसले हालैको इनतहासकै सबैभन्दा ठूलो शरणाथी संकटमध्ये एक ननम््यायो, जसले अननयन्त्रत नडन्तजटल प्लेटफमहारूले कनत ववनाशकारी पररणाम ननम््याउन सक्िन भन्ने स्पष्ट गिा ।् हालैका आन्तररक घटनाहरू, ववशर्गरी े Gen-Z प्रदशनाले सामान्तजक सञ्जाल माफात प्रवाह भएका

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

भ्रामक जानकारी र भावनात्मक सामग्रीले कसरी निटो तनाव बढाउन सक्ि भन्ने कुरालाई झनै प्रस्ट पारेको ि। आन्तररक तथा बाह्य स्रोतबाट प्रवद्धान गररएका गलत कथनहरू ठूलो पररमाणमा फैनलन पगु े, जसले जनसमूहको तीव्र पररचालन, सावजा ननक तथा ननजी सम्पन्ततमा क्षनत, र समग्र सामान्जक अन्स्थरता ननम््यायो। यस्ता घटनाहरूले अननयन्न्त्रत नडन्जटल सामग्री प्रवाहका कारण राज्यका संरचनालाई दबाबमा पाना, सामान्जक न्स्थरतालाई कमजोर बनाइददन, र स्थानीय असन्तवष्टलाई ु देशव्यापी संकटमा बदल्न सक्न गम्भीर जोन्त्िम रहे ेको देिाउँि । यी जोन्त्िमहरू न्यूनीकरण गन ानपालले े नडन्जटल जोन्त्िम व्यवस्थापनका लानग संस्थागत क्षमता सदृढ ु गनपिाु । यसमा सामान्जक सञ्जाल गनतववनि ननगरानी, Emerging Digital Threat पवहचान, र दष्प्रचार ु अनभयानहरूको समयमै प्रयत्तर ददन सक्षम बनाउनु गरी साइबर ब्येरोको क्षमता ववस्तार गनु अनत ाु आवश्यक ि । ्यस्तै, सामान्जक सञ्जाल-सन्जत अपरािको प्रमाण ववश्लृ र्ण गन ाे नडन्जटल फरेन्न्सक प्रयोगशालाहरूले आवश्यक उपकरण, दक्ष जनशन्त्ि, र प्राववनिक क्षमताका साथ ववश्वसनीय ववश्लर्ण े गने दक्षता कायम गन ासक्नपिा । यससु ाँगै, मध्यस्थ संस्थाको जवाफदेवहता, आपत्तीजनक/गैरकानूनी सामग्री हटाउन प्रवियाको पारदन्शताे ा, आिननक साइबर कानु नु , र राविष्ट्रय नडन्जटल साक्षरता जस्ता सिर ु अननवाय ा िन, ् तावक सामान्जक सञ्जालले लोकतान्न्त्रक न्स्थरतालाई सदृढ ु गन ा सहयोग पयााओसु

। सूचना स्वयं शन्त्ि बनको वतमाे ान पररवशमा सामान्जक सामञ्जस्ये , सावजाननक सरक्षाु , र लोकतान्न्त्रक मजबूती जोगाउन नडन्जटल प्रववनि माथी सामान्जक सदभाव कायम राख्न र व्यन्त्िको मयाादा अक्षुण राख्न व्यावहाररक हस्तक्षेप गन अ्यावश्यक ि ।ाु

आयोगका नसफाररसहरू

१. आिननक नडन्जटलु -नमनडया ननयमन प्रणाली ववकास गने अन्तरााविष्ट्रय मापदण्ड अनसार प्लु ेटफमको न्जम्मेवारी, अनलाइन हाननको व्यवस्थापन, र मध्यस्थ उत्तरदावय्व (Intermediary Liability) पररभावर्त गने अनिकार-आिाररत ननयमन ढाँचा अपनाउन । े यस ढाँचामा GDPR (General Data Protection Rule) जस्ता अन्तरााविष्ट्रय डेटा-सरक्षा नसद्धान्तका ु मूलभत त्वहरू समू ेटी प्रयोगकतााको गोपनीयता र व्यन्त्िगत डाटाको सरन्क्षत प्रवन्त्ि सु ननन्श्चत ु गररनपने ।ु

२. साइबर ब्यरोको सञ्चालन क्षमता सु   दृढ गनु सामान्जक सञ्जाल ववश्लर्णे , दष्प्रचार ु पवहचान, र नडन्जटल जोन्त्िमको समयमै प्रयत्तरका ु लानग ववशर्ीके ृत "सोसल-नमनडया इन्टेनलजन्से " इकाइ सवहत ब्यरोलाई पयााप्त स्रोत-सािनले ससन्ज्जतु र अनिकार प्राप्त बनाउने ।

३. रावष्ट्रय नडन्जटल फरेन्न्सक क्षमता ववद्ध गनृ सामान्जक सञ्जाल-सम्बन्न्त्ित नडन्जटल प्रमाणको निटो, र प्राववनिक रूपमा ववश्वसनीय ववश्लर्ण गन ाे आवश्यक उपकरण, दक्षता, र ववशर्ज्ञता ववकास गने ।े

४. प्लेटफम ान्जम्मेवारी र सहकाय ासननन्श्चत गनु नपालमा से ेवा प्रदान गने सामान्जक सञ्जाल कम्पनीहरूलाई पारदशी सामग्री व्यवस्थापन प्रविया लागू गने, हाननकारक गनतववनि ररपोटा गने, र वैिाननक अनसन्त्िानमा समयमु ै सहकाय ागन ाकाननी रूपमा ु बाध्य बनाउन।े

५. नडन्जटल साक्षरता र प्रनतरोिाात्मक क्षमता ववस्तार गने नागररकलाई गलत सूचना पवहचान गन ार सरन्क्षत रूपमा अनलाइन व्यवहारमा सु ंलग्न हन सहयोग ु गने रावष्ट्रय स्तरको नडन्जटल साक्षरता कायिाम सरु गने ।ु

६. बह-ु एजन्सी समन्वय सें रचना स्थापना गने

साइबर, सञ्चार, सरक्षाु , तथा फरेन्न्सक ननकायहरू सवहत रावष्ट्रय Computer Emergency Response Team (CERT) लाई समेट्न स्थायी समन्वय सें रचना ननमााण गने, जसले वास्तववक समय (Real Time) मा सूचना आदान–प्रदान गन ार नडन्जटल ितराहरूका ववरुद्ध एकीकृत प्रनतविया सननन्श्चत ु गन ासक्षम बनाउँि ।

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

७. पूवा-चेतावनी र द्रतु –प्रनतविया प्रणाली ववकास गने दष्प्रचार वाु गलत सूचनाको अचानक ववद्ध जस्ता हाननकारक अनलाइन ढाँचाहरू पवहचान गनाृ , र अवस्था नबनग्रन अन्घ नुै हस्तक्षेप गन ासक्न प्रणाली स्थापना गने ।े

८. बाह्य प्रभाव तथा दिल रोकथाम सदृढ गनु सामान्जक सञ्जाल प्रयोग गरेर सावजाननक िारणा हेरफेर गने वा रावष्ट्रय घटनामा हस्तक्षेप गने ववदेशी गनतववनिहरू पवहचान गरर प्रनतरोि गने ननगरानी संयन्त्र सदृढ गने ।ु ववदेशी पक्षहरुले नडन्जटल प्रववनिको प्रयोग गरर सामान्जक सञ्जाल माफात सावजाननक मत, राजनीनतक न्स्थरता, वा आन्तररक मानमलामा प्रभाव जमाउन िोज्न गनतववनि पवहचान र अवरोिे गने ननगरानी क्षमतामा सिार गने ।ु

९. अन्तराावष्ट्रय सहकायका ा लानग MLAT प्रविया प्रारम्भ गने

ववदेशमा रहेको नडन्जटल प्रमाण वैिाननक रूपमा प्राप्त गन ा Mutual Legal Assistance Treaty (MLAT) प्रवियाको ववकास सरु गने । यस प्रकारको प्रकु ृया अपनाउदा सीमा–पार अनलाइन अनसन्तिानमा प्रभावकारी सहकाय ाु सहज हनु अपे ेक्षा गन ासवकन्ति ।

References:

Amnesty International. (2022, September 29). Myanmar: Facebook’s systems promoted violence against Rohingya; Meta owes reparations – new report. https://www.amnesty.org/en/latest/news/2022/09/myanmar-facebooks-systems-promotedviolence-against-rohingya-meta-owes-reparations-new-report/

Amnesty International. (2022). The social atrocity: Meta and the right to remedy for the Rohingya (Report No. ASA 16/5933/2022). https://www.amnesty.org/en/documents/asa16/5933/2022/en/

Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. (2018, September 12). Report of the independent international fact-finding mission on Myanmar (A/HRC/39/64). https://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/FFM-Myanmar/A_HRC_39_64.pdf

Stecklow, S., & Myanmar Investigative Team. (2018, August 15). Why Facebook is losing the war on hate speech in Myanmar. Reuters. https://www.reuters.com/investigates/specialreport/myanmar-facebook-hate/

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

१२.६. **CDR/BTS Data** को ववश्ल ेर्ण तथा ननष्क र्ा

१२.६.१. **CDR** ववश्ल ेर्ण

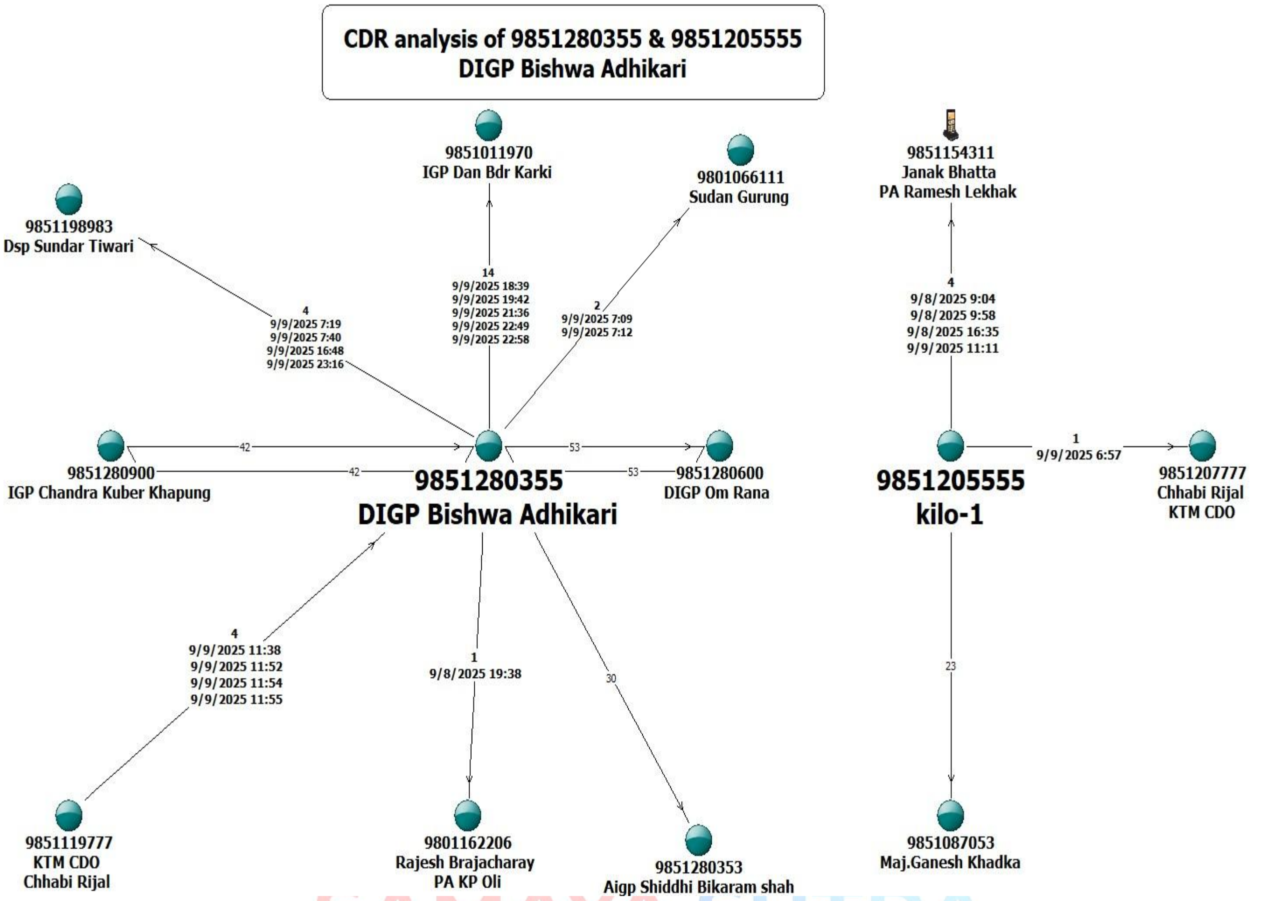

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

प्रहरी नायव महाननरीक्षक ववश्व अनिकारीको मोवाईल नम्वर 9851205555 मा भदौ २३ र २४ गते गहृ मन्त्री रमेश लेिकका वप.ए. जनक भट्टले ४ पटक सम्पका गरेको देन्त्िन्त्ि , काठमाडौंका प्रमिु न्त्जल्ला अनिकारी िवव ररजाललाई भदौ २४ गते १ पटक सम्पका गरेको देन्त्िन्त्ि , नपालीे सेनाका मेजर गणेश िड्कासाँग २३ र २४ गते २३ पटक एक अकाालेदवु कोै मोवाईल नम्वरमा सम्पका गरेको देन्त्िन्त्ि। प्रहरी नायव महाननरीक्षक ववश्व अनिकारीको मोवाईल नम्वर 9851280355 मा २४ गते सदनु गरुङलु े २ पटक फोन सम्पका गरेको देन्त्िन्त्ि, DIGP ओम राना साँग २३ र २४ गते ५३ पटक एक अकाालेदवु कैो मोवाईल नम्वरमा सम्पका गरेको देन्त्िन्त्ि , IGP दान बहादरु काकीसाँग भदौ २३ र २४ गते १४ पटक एक अकाालेदवु कैो मोवाईल नम्वरमा सम्पका गरेको देन्त्िन्त्ि, DSP सन्त्दरु नतवारीसाँग भदौ २४ गते ४ पटक एक अकाालेदवु कैो मोवाईल नम्वरमा सम्पका गरेको देन्त्िन्त्ि, पवाु IGP चन्त्र कुवरे िापङसु

ाँग भदौ २३ र २४ गते ४२ पटक एक अकाले दवु कोै मोवाईल नम्वरमा सम्पका गरेको देन्त्िन्त्ि, काठमाडौं प्रमिु न्त्जल्ला अनिकारी िवव ररजाल साँगभदौ २४ गते ४ पटक एक अकाले दवु ैको मोवाईल नम्वरमा सम्पका गरेकोदेन्त्िन्त्ि, पवाु प्रिानमन्त्री के.वप.वलीका P.A. राजशे बज्राचायला ाई भदौ २४ गते १ पटक सम्पका गरेको देन्त्िन्त्ि, AIGP नसवद्ध ववम शाहसाँग भदौ २३ र २४ गते ३० पटक एक अकाले दवु ैको मोवाईल नम्वरमा सम्पका गरेको देन्त्िन्त्ि।

उल्लेन्त्ित चाटाको अध्ययन अनसारु भाद्र २३ र २४ गते प्रहरी नायव महाननरीक्षक ववश्व अनिकारीले नबनभन्न ब्यन्त्िहरूसाँग सम्पका गरेको देन्त्िन्त्ि।

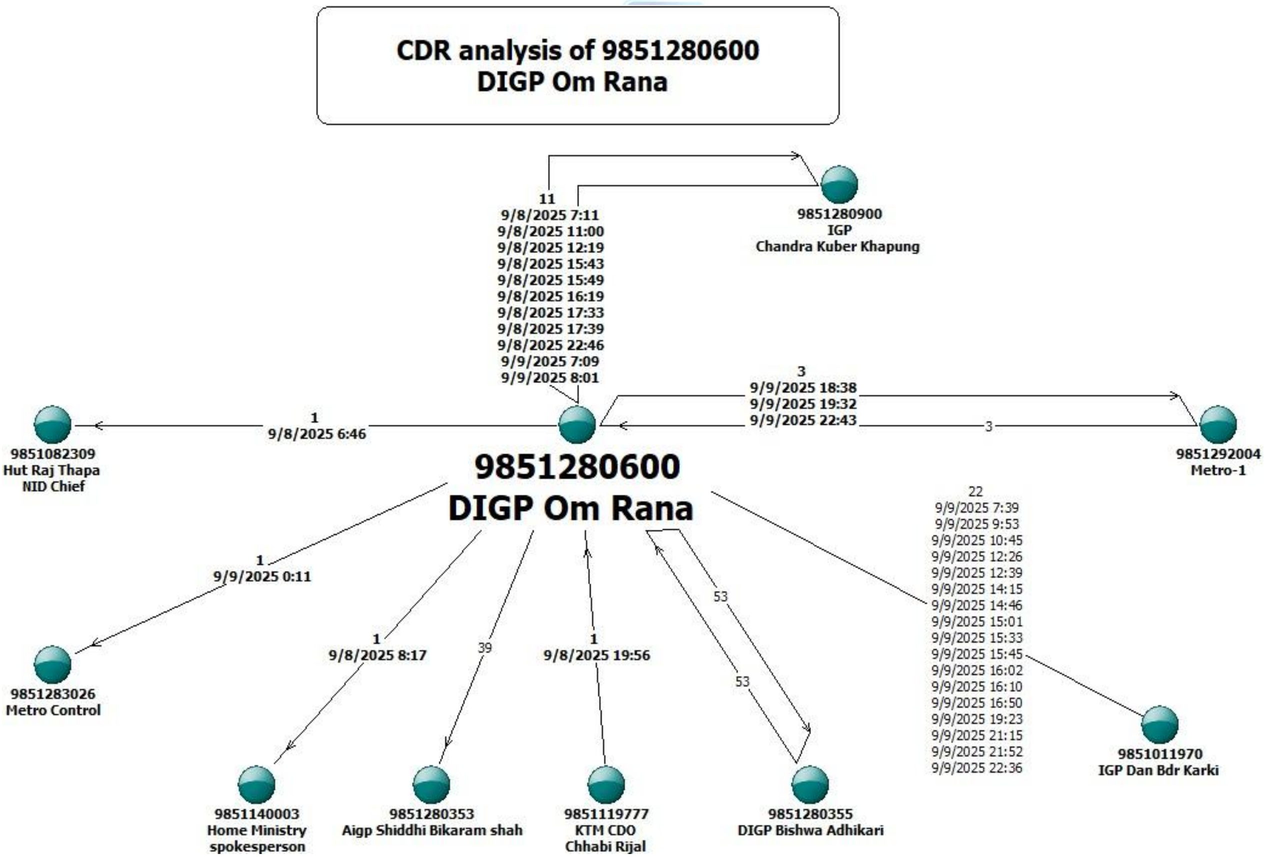

प्रहरी नायव महाननरीक्षक ओम रानाको मोवाईल नम्वर 9851280600 मा पवाु IGP चन्द्र कुवरे िापङसु ाँग भदौ २३ र २४ गते ११ पटक एक अकालाे दवु ैको मोवाईल नम्वरमा सम्पका गरेको देन्त्िन्त्ि , NID का प्रमिु हतु राज थापाले भदौ २३ गते १ पटक सम्पका गरेको देन्त्िन्त्ि , Metro Control ले भदौ २४ गते १ पटक सम्पका गरेको देन्त्िन्त्ि, Home Minister Spokesperson ले भदौ २३ गते १ पटक सम्पका

गरेको देन्त्िन्त्ि, AIGP नसवद्ध वविम शाहले भदौ २३ र २४ गते ३९ पटक एक अकाले दवु ैको मोवाईल नम्वरमा सम्पका गरेको देन्त्िन्त्ि, काठमाडौंका प्रमिु न्जल्ला अनिकारी िवव ररजालले २३ गते १ पटक सम्पका गरेको देन्त्िन्त्ि, DIGP ववश्व अनिकारीले भदौ २३ र २४ गते ५३ पटक एक अकाले दवु ैको मोवाईल नम्वरमा सम्पका गरेको देन्त्िन्त्ि, IGP दान बाहादरु काकीले भदौ २३ र २४ गते २२ पटक एक अकाले दवु ैको मोवाईल नम्वरमा सम्पका गरेको देन्त्िन्त्ि, Metro-1 सगाँ भदौ २४ गते ३ पटक एक अकाले दवु ैको मोवाईल नम्वरमा सम्पका गरेको देन्त्िन्त्ि। उल्लेन्त्ित चाटाको अध्ययन अनसारु भाद्र २३ र २४ गते प्रहरी नायव महाननरीक्षक ओम रानाले नबनभन्न ब्यन्त्िहरूसाँग सम्पका र समन्त्वय गरेको देन्त्िन्त्ि।

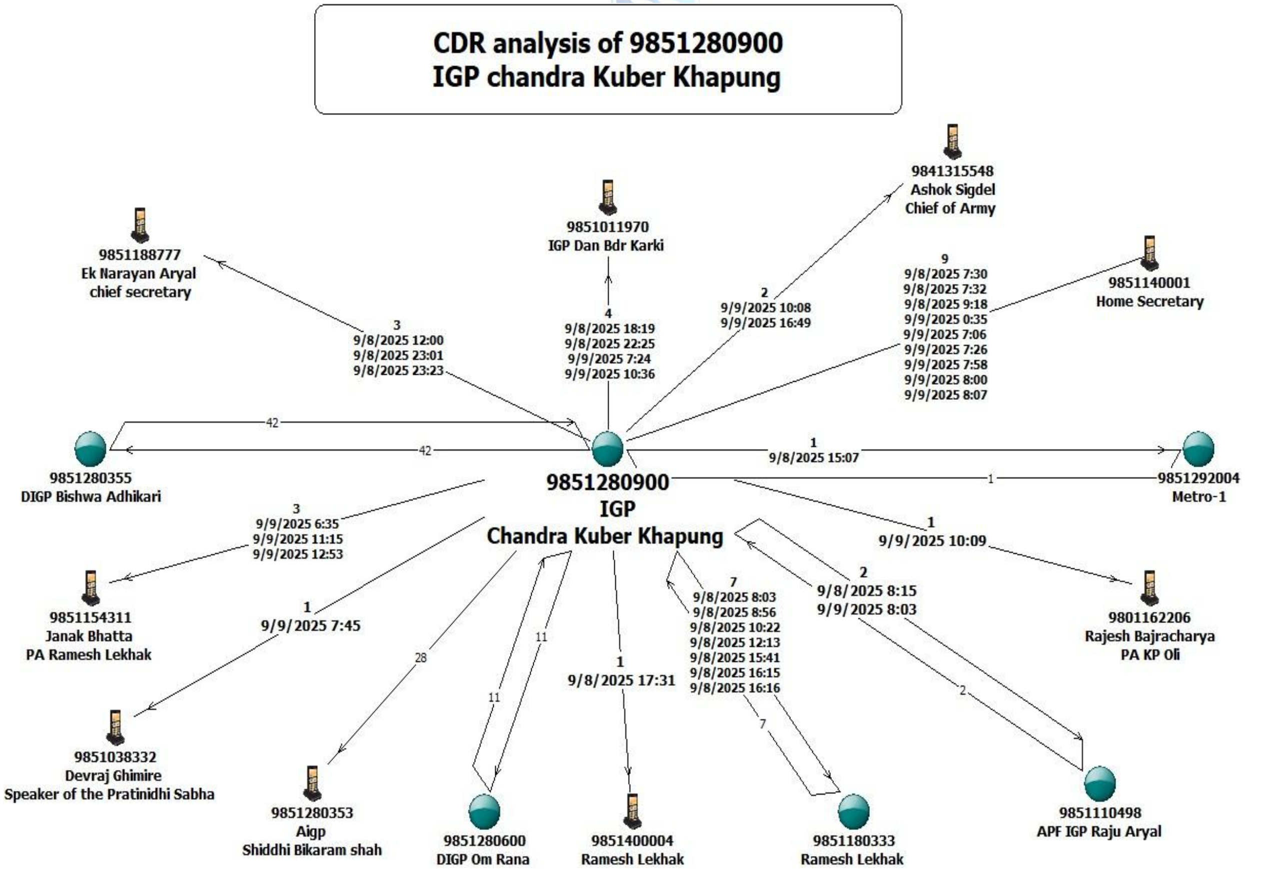

पवाु **IGP** चन्द्र कुवर िापङकोु मोवाईल नम्वर 9851280900 ले IGP दान बहादरु काकीलाई भदौ २३ र २४ गते ४ पटक सम्पका गरेको देन्त्िन्त्ि, मख्यु सन्त्चव एक नारायण अयाालालाई भदौ २३ गते ३ पटक सम्पका गरेको देन्त्िन्त्ि , DIGP ववश्व अनि कारीलाई भदौ २३ र २४ गते ४२ पटक एक अकाले दवु ैको

मोवाईल नम्वरमा सम्पका गरेको देन्त्िन्त्ि, गहृ मन्त्री रमेश लेिकका वप.ए. जनक भट्टले भदौ २४ गते ३ पटक सम्पका गरेको देन्त्िन्त्ि, देवराज न्त्घनमरे Speaker of the Pratinidi Sabha ले भदौ २४ गते १ पटक सम्पका गरेको देन्त्िन्त्ि, AIGP नसवद्ध वविम शाहसाँग भदौ २३ र २४ गते २८ पटक एक अकाालेदवु ैको मोवाईल नम्वरमा सम्पका गरेको देन्त्िन्त्ि, DIGP ओम राना साँग भदौ २३ र २४ गते ११ पटक एक अकाालेदवु ैकोमोवाईलनम्वरमा सम्पका गरेको देन्त्िन्त्ि, पवाु गहृ मन्त्री रमेश लेिकको दवु ै मोवाइलनम्वरमा भदौ २३ र २४ गते ८ पटक एक अकाालेदवु ैको मोवाईल नम्वरमा सम्पका गरेको देन्त्िन्त्ि, सशस्त्र IGP राज ु अयाालसाँग भदौ २३ र २४ गते २ पटक एक अकाालेदवु ैको मोवाईल नम्वरमा सम्पका गरेको देन्त्िन्त्ि, पवाु प्रिानमन्त्री के.वप. वलीको वप.ए. राजशे बज्रचायलाे १ पटक भदौ २४ गते सम्पका गरेको देन्त्िन्त्ि, Metro Control साँग भदौ २३ गते १ पटक सम्पका गरेको देन्त्िन्त्ि, गहृ सन्त्चव साँग भदौ २३ र २४ गते ९ पटक एक अकाालेदवु ैको मोवाईल नम्वरमा सम्पका गरेको देन्त्िन्त्ि, नपालीे सेनाको प्रमिु अशोक नसग्देलसाँग भदौ
२४ गते २ पटक सम्पका गरेको देन्त्िन्त्ि। उल्लेन्त्ित चाटाको अध्ययन अनसारु भाद्र २३ गते र २४ गते पवाु IGP चन्द्र कुवर ििापङकोु मोवाइल नम्वर नबनभन्न ब्यन्त्िहरूसाँग सम्पका गरेको देन्त्िन्त्ि।

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

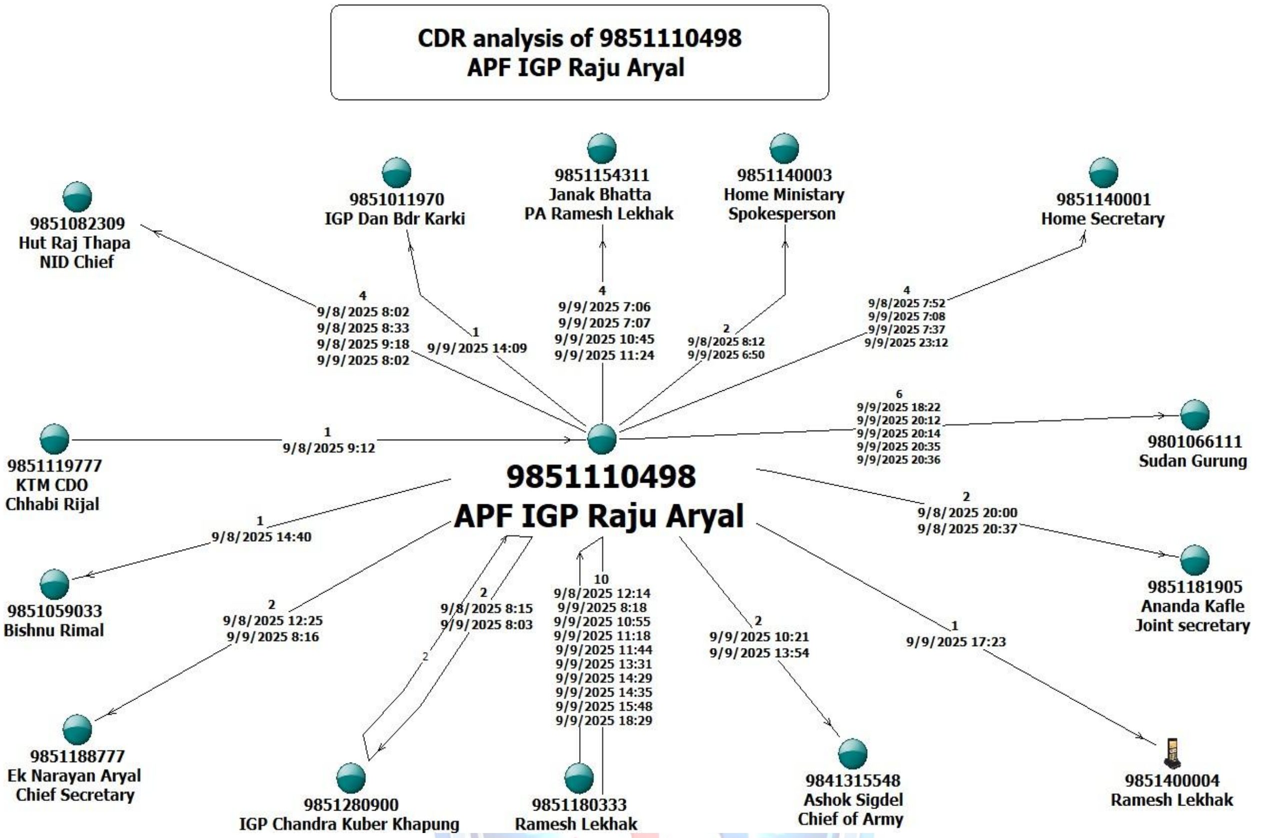

सशस्त्र प्रहरी **IGP** राज ु अयाला को मोवाइल नम्वर 9851110498 लाई काठमाडौं प्रमिु न्जल्ला अनिकारी िवव ररजाले भदौ २३ गते १ पटक सम्पका गरेको देन्त्िन्त्ि, ववष्ण ुररमालले भदौ २३ गते १ पटक सम्पका गरेको देन्त्िन्त्ि, मख्यु सन्त्चव एक नारायण अयाालसाँग भदौ २३ र २४ गते २ पटक एक अकालाे दवु ैको मोवाईल नम्वरमा सम्पका गरेको देन्त्िन्त्ि, पवा ु IGP चन्द्र कुवरे िापडङसु ाँग भदौ २३ र २४ गते २ पटक एक अकाले दवु ैको मोवाईल नम्वरमा सम्पका गरेको देन्त्िन्त्ि, पवा ु गहृ मन्त्री रमेश लेिकको दवु ै मोवाइलसाँग भदौ २३ र २४ गते ११ पटक एक अकाले दवु ैको मोवाईल नम्वरमा सम्पका गरेको देन्त्िन्त्ि, नपालीे सेनाको प्रमिु राज ुनसग्देलसाँग भदौ २४ गते २ पटक सम्पका गरेको देन्त्िन्त्ि, सह-सन्त्चव आनन्द काफ्लेले भदौ २३ गते २ पटक सम्पका गरेको देन्त्िन्त्ि, सदनु गरुङसु ाँग भदौ २४ गते ६ पटक एक अकाले दवु ैको मोवाईल नम्वरमा सम्पका गरेको देन्त्िन्त्ि, गहृ सन्त्चवसगाँ भदौ २३ र २४ गते ४ पटक एक अकालाे दवु ैको मोवाईल नम्वरमा सम्पका गरेको देन्त्िन्त्ि, गहृ प्रविासगाँ भदौ २३ र २४ गते २ पटक एक अकालाे दवु ैको मोवाईल नम्वरमा सम्पका गरेको देन्त्िन्त्ि, पवा ु गहृ मन्त्री रमेश लेिकका वप.ए. जनक भट्टले भदौ २४ गते ४ पटक सम्पका गरेको देन्त्िन्त्ि, IGP दान बहादरु काकीलाई

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

भदौ २४ गते १ पटक सम्पका गरेको देन्त्िन्त्ि, पवा ु NID Chief हतु राज थापासाँग भदौ २३ र २४ गते ४ पटक एक अकाले दवु ैको मोवाईल नम्वरमा सम्पका गरेको देन्त्िन्त्ि। उल्लेन्त्ित चाटाको अध्ययन अनसारु भाद्र २३ र २४ गते सशस्त्र प्रहरी IGP राज ु अयाालले नबनभन्न ब्यन्त्िहरूसाँग सम्पका गरेको देन्त्िन्त्ि।

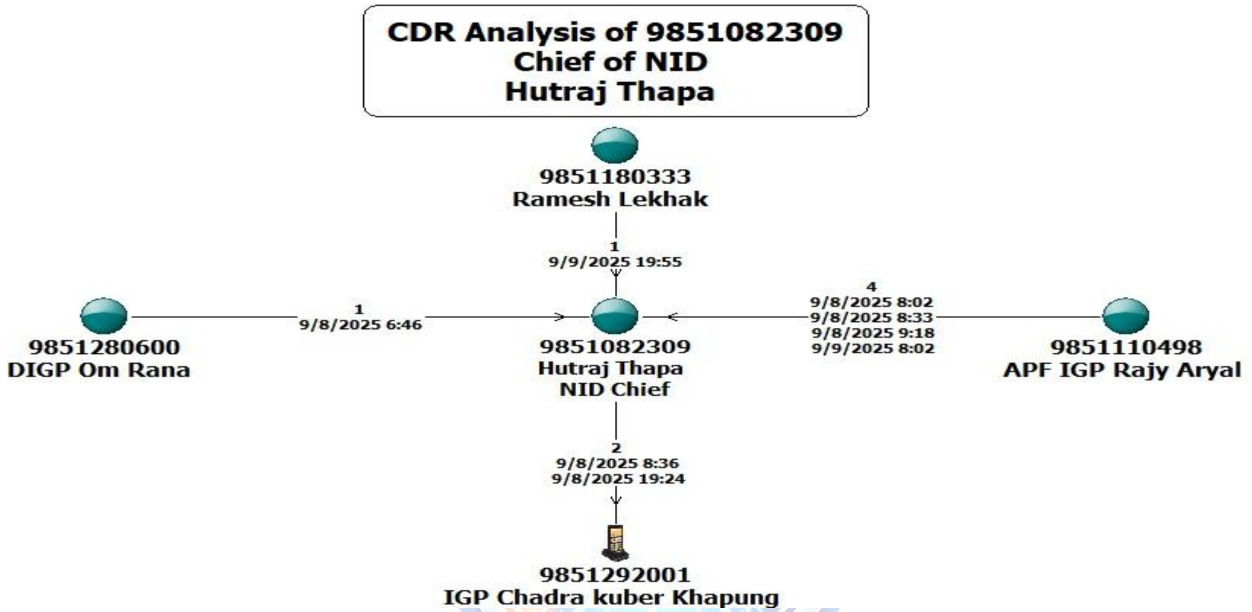

Chief of NID हतराजु थापाको मोवाइल नम्वर 9851082309 ले पवा ु गहृ मन्त्री रमेश लेिकलाई भदौ २४ गते १ पटक फोन सम्पका गरेको, पवा ु नपाले प्रहरीका IGP चन्द्र कुवराँ िापङसु ाँग भदौ २३ गते २ पटक एक अकाले दवु ैको मोवाईल नम्वरमा सम्पका गरेको देन्त्िन्त्ि, DIG ओम रानाले भदौ २३ गते १ पटक सम्पका गरेको देन्त्िन्त्ि, सशस्त्रको प्रहरीको IGP राज ुअयााल भदौ २३ र २४ गते ४ पटक एक अकाले दवु ैकोमोवाईल नम्वरमा सम्पका गरेको देन्त्िन्त्ि।

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

उल्लेन्त्ित चाटाको अध्ययन अनसारु भाद्र २३ र २४ गते Chief of NID हतराजु थापाले नबनभन्न ब्यन्त्िहरूसाँग सम्पका गरेको देन्त्िन्त्ि।

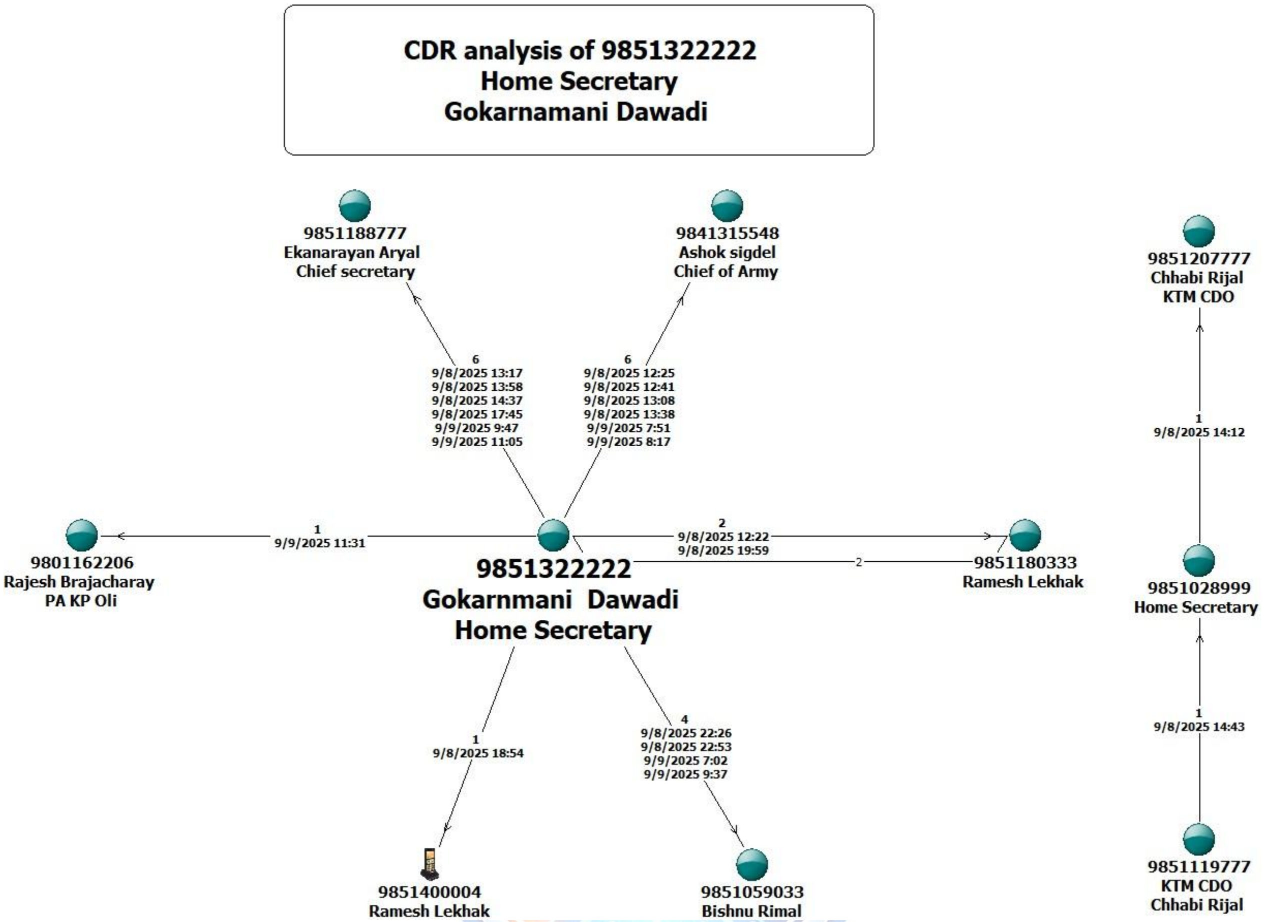

गहृ सन्त्वव गोकणमा न्तण दवानडको मोवाईल नम्वर 9851322222 ले पवा ु प्रिानमन्त्री के.वप. वलीको वप.ए. राजशे बज्रचायला ाई भदौ २४ गते १ पटक सम्पका गरेको देन्त्िन्त्ि, पवा ु गहृ मन्त्री रमेश लेिकको दवु ै मोवाइल नम्वरमा भदौ २३ गते ३ पटक एक अकाले दवु ैको मोवाईल नम्वरमा सम्पका गरेको देन्त्िन्त्ि,, ववष्ण ुररमालसाँग भदौ २३ र २४ गते ४ पटक एक अकाले दवु ैको मोवाईल नम्वरमा सम्पका गरेको देन्त्िन्त्ि, नपालीे सेनाको प्रमिु अशोक नसग्देलसाँग भदौ २३ र २४ गते ६ पटक एक अकालाे दवु ैको मोवाईल नम्वरमा सम्पका गरेको देन्त्िन्त्ि, मख्यु सन्त्वव एक नारायण अयाालसाँग भदौ २३ र २४ गते ६ पटक एक अकालाे दवु ैको मोवाईल नम्वरमा सम्पका गरेको देन्त्िन्त्ि। गहृ सन्त्वव गोकणमा न्तण दवानडको मोवाईल नम्वर 9851028999 ले काठमाडौं प्रमिु न्त्जल्ला अनिकारी िवव ररजालको दइवटु ै मोवाइल नम्वरमा भदौ२३ गते २पटक सम्पका गरेको देन्त्िन्त्ि। उल्लेन्त्ित चाटाको अध्ययन अनसारु भाद्र २३ र २४ गते गहृ सन्त्वव गोकणमा न्तण दवानडले नबनभन्न ब्यन्त्िहरूसाँग सम्पका गरेको देन्त्िन्त्ि।

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

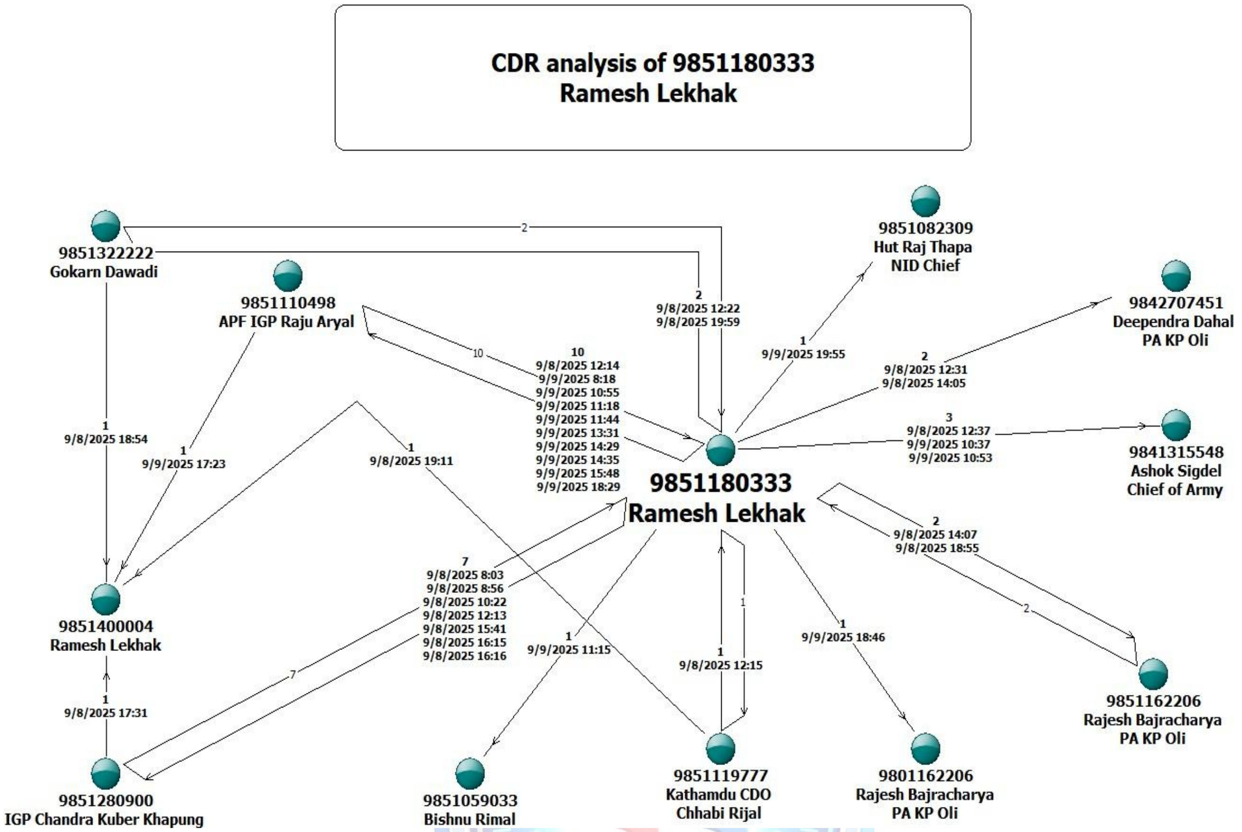

पवा‌ु गह्ृ मन्त्री रमेश लेिकको मोवाईल नम्वरहरू 9851180333, 9851400004 लाई सशस्त्र प्रहरीका IGP राज ुअयाालले भदौ २३ र २४ गते ११ पटक सम्पका गरेको देन्त्िन्त्ि, गह्ृ सन्त्त्वव गोकणमा न्त्ण दवानडले भदौ २३ गते ३ पटक सम्पका गरेको देन्त्िन्त्ि, पवा‌ु नपाले प्रहरीका IGP चन्द्र कुवरे िापङलु े भदौ २३ गते ८ पटक सम्पका गरेको देन्त्िन्त्ि, ववष्ण ुररमाललाई भदौ २४ गते १ पटक सम्पका गरेको देन्त्िन्त्ि, काठमाडौं प्रमिु न्त्जल्ला अनिकारी िवव ररजाललाई भदौ २३ गते २ पटक फोन सम्पका गरेको देन्त्िन्त्ि, पवा‌ु प्रिानमन्त्री के.पी. वलीको वप.ए. राजशे बज्रचायका ो दवु ै मोवाइल नम्वरमा भदौ २३ र २४ गते ३ पटक फोन सम्पका गरेको देन्त्िन्त्ि, नपालीे सेनाको प्रमिु राज ुनसग्देलला‌ई भदौ २३ र २४ गते ३ पटक सम्पका गरेको देन्त्िन्त्ि,पवा‌ु प्रिानमन्त्री के.वप. वलीको वप.ए. ददपेन्द्र दाहालला‌ई भदौ २३ गते २ पटक सम्पका गरेको देन्त्िन्त्ि, पवा‌ु NID प्रमिु हतराजु थापालाई भदौ २४ गते १ पटक सम्पका गरेको देन्त्िन्त्ि। उल्लेन्त्ित चाटाको अध्ययन अनसारु भाद्र २३र २४ गते पवा‌ु गह्ृ मन्त्री रमेश लेिकले नबनभन्न ब्यन्त्िहरूसाँग सम्पका गरेको देन्त्िन्त्ि l

CDR analysis of 9851119777
Kathmandu CDO
Chhabi Rijal

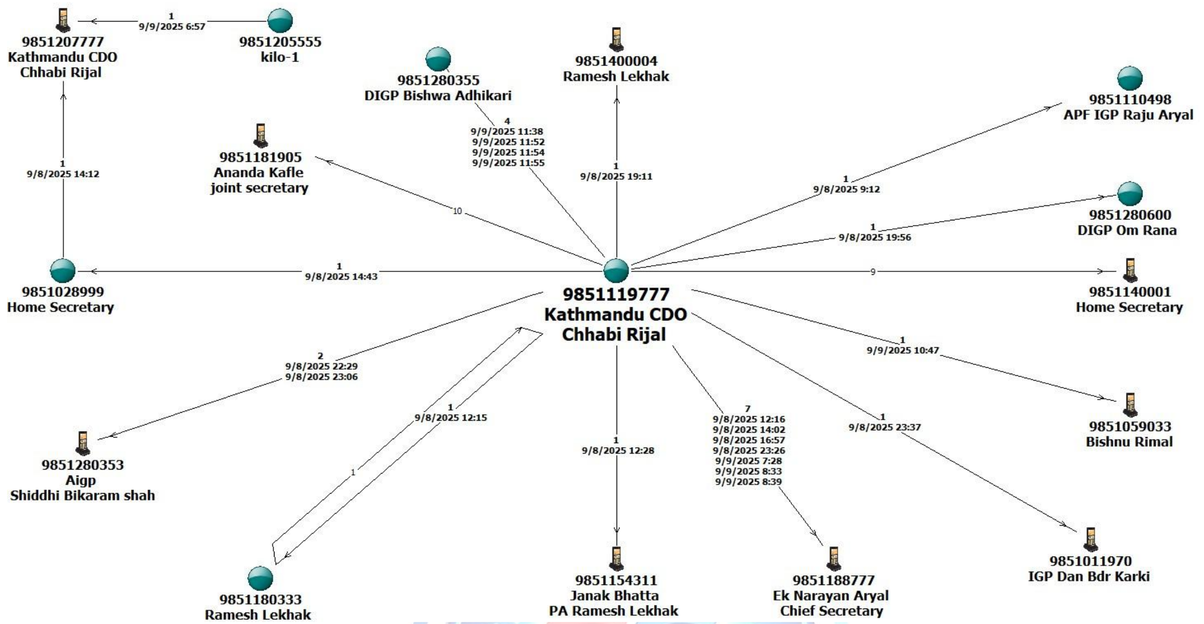

काठमाडौं प्रमिु न्तजल्ला अनिकारी िवव ररजालको मोवाईल नम्वर 9851119777 लाई पवा ु गहमन्त्री ृ रमेश लेिकले भदौ २३ गते १ पटक सम्पका गरेको देन्त्िन्त्ि, DIGP ववश्व अनिकारीले भदौ २४ गते ४ पटक सम्पका गरेको देन्त्िन्त्ि, सह-सन्त्चव आनन्द काफ्ले भदौ २३ र २४ गते १० पटक एक अकाले दवु ैको मोवाईल नम्वरमा सम्पका गरेको देन्त्िन्त्ि, गहृ सन्त्चव गोकणा मन्त्ण दवानडलाई भदौ २३ गते १ पटक फोन सम्पका गरेको देन्त्िन्त्ि, AIGP नसवद्ध ववम शाहसाँग भदौ २३ गते २ पटक सम्पका गरेको देन्त्िन्त्ि, पवा ु गहृ मन्त्री रमेश लेिकलाई भदौ २३ गते १ पटक सम्पका गरेको देन्त्िन्त्ि, पवा ु गहृ मन्त्री रमेश लेिकको वप.ए. जनक भट्टलाई भदौ २३ गते १ पटक सम्पका गरेको देन्त्िन्त्ि, मख्यु सन्त्चव एक नारायण अयाालसाँग भदौ २३ र २४ गते ७ पटक एक अकाले दवु ैको मोवाईल नम्वरमा सम्पका गरेको देन्त्िन्त्ि, IGP दान बाहादरु कावकाले भदौ २३ गते १ पटक सम्पका गरेको देन्त्िन्त्ि, ववष्ण ु ररमालले भदौ २४ गते १ पटक सम्पका गरेको देन्त्िन्त्ि, गहृ सन्त्चव गोकणा मन्त्ण दवानडसाँग भदौ २३ र २४ गते ९ पटक सम्पका गरेको देन्त्िन्त्ि, DIGP ओम रानाले भदौ २३ गते १ पटक सम्पका गरेको देवकन्त्ि, सशस्त्र IGP राज ु अयाालले भदौ २३ गते १ पटक सम्पका गरेको देन्त्िन्त्ि।

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

उल्लेन्त्ित चाटाको अध्ययन अनसारु भाद्र २३र २४ गते काठमाडौं प्रमिु न्त्जल्ला अनिकारी िवव ररजालले नबनभन्न ब्यन्त्िहरूसाँग सम्पका गरेको देन्त्िन्त्ि।

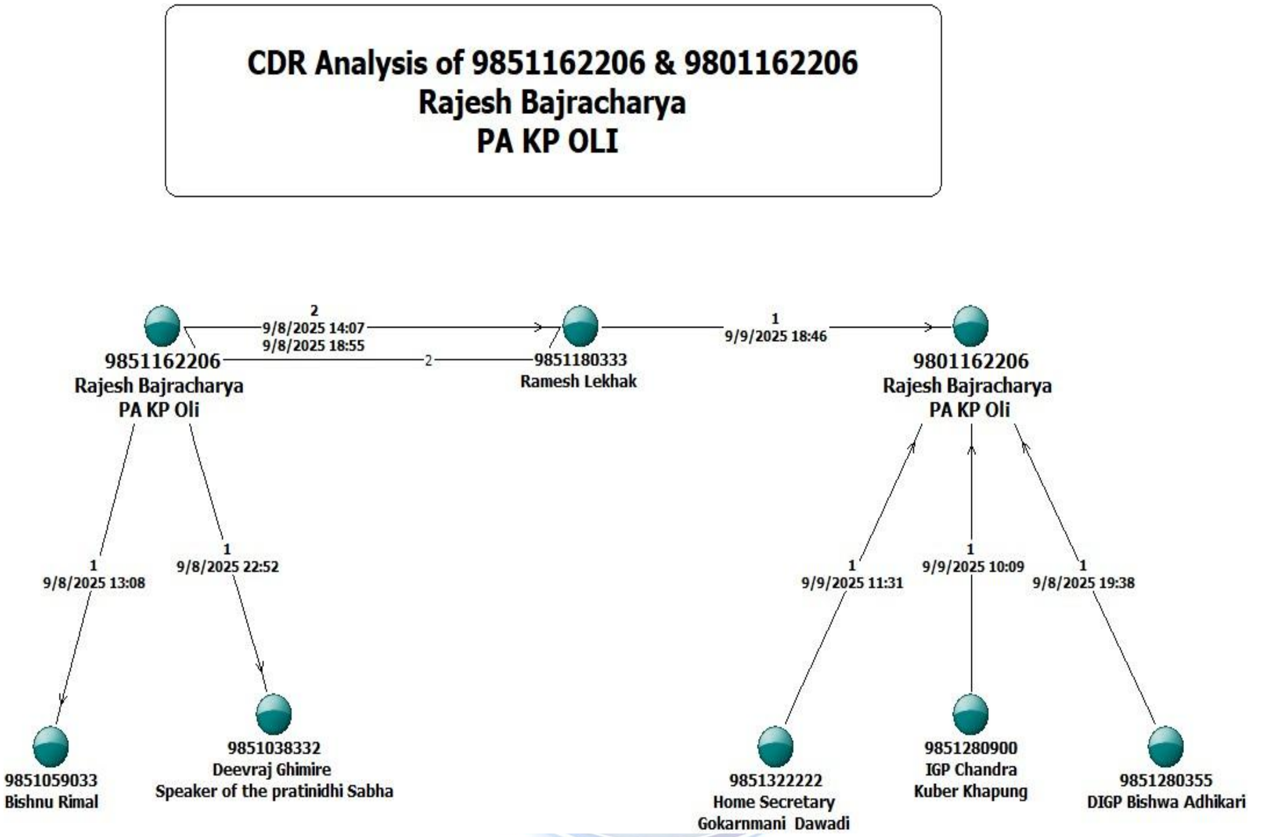

राजशे बज्रचाया (पवाु प्रिानमन्त्री के.वप. वलीको वप.ए.) को मोवाइल नम्वर 9851162206 मा पवाु गहृ मन्त्री रमेश लेिकले भदौ २३ गते २ पटक सम्पका गरेको देन्त्िन्त्ि, नबष्ण ुररमालले भदौ २३ गते १ पटक सम्पका गरेको देन्त्िन्त्ि, सभामिु देवराज न्त्घनमरेले १ पटक सम्पका गरेको देन्त्िन्त्ि। राजशे बज्रचाया (पवाु प्रिानमन्त्री के.वप. वलीको वप.ए.) को मोवाइल नम्वर 9801162206 ले पवाु गहृ मन्त्री रमेश लेिकलाई भदौ २४ गते १ पटक सम्पका गरेको देन्त्िन्त्ि, गहृ सन्त्चव गोकणा मन्त्ण दवानडलाई भदौ २४ गते १ पटक सम्पका गरेको देन्त्िन्त्ि, पवाु IGP चन्द्र कुवरे िापङलु े भदौ २४ गते १ पटक सम्पका गरेको देन्त्िन्त्ि, DIGP ववश्व अनिकारीलाई भदौ २३ गते १ पटक सम्पका गरेको देन्त्िन्त्ि। उल्लेन्त्ित चाटाको अध्ययन अनसारु भाद्र २३ र २४ गते राजशे बज्रचाया (पवाु प्रिानमन्त्री के.वप. वलीको वप.ए.) ले नबनभन्न ब्यन्त्िहरूसाँग सम्पका गरेको देन्त्िन्त्ि।

SAMAYA SUTRA MEDIA | TV CHANNEL

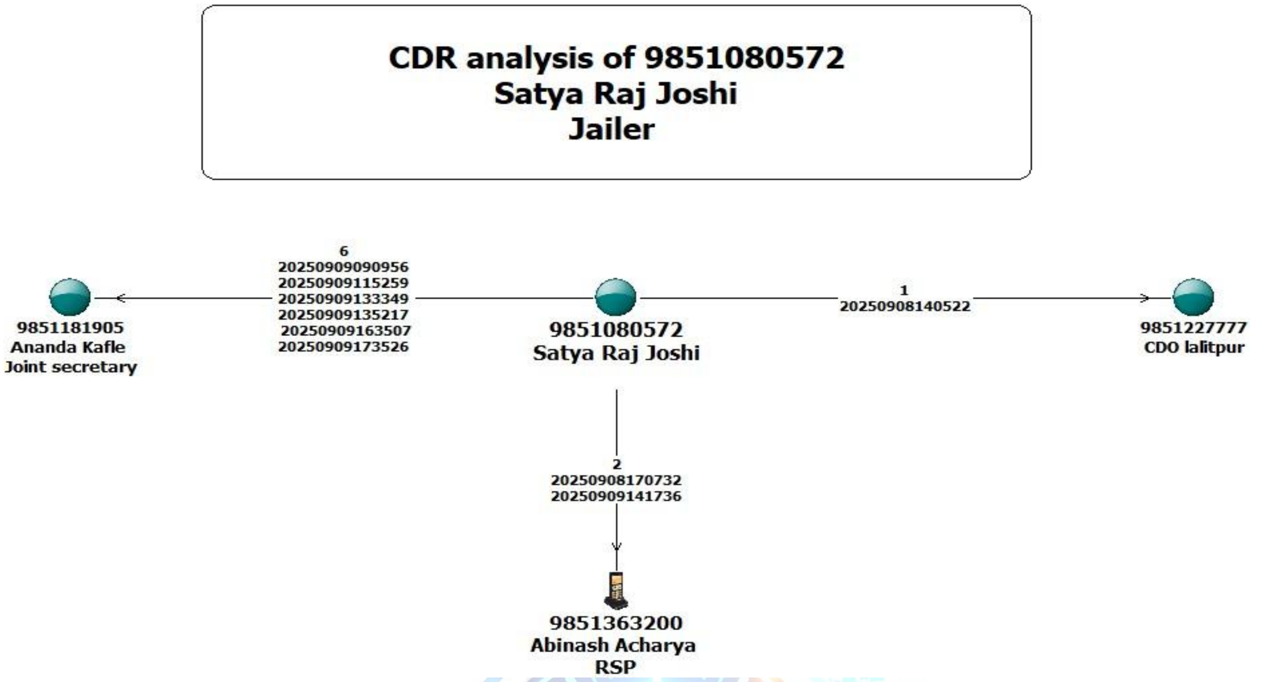

स्य राज जोशी (कारागार कायाला य नख्िका ु जलरे) को मोवाइल नम्वर 9851080572 ले सह-सन्त्वव आनन्त्द काफ्लेलाई भदौ २४ गते ६ पटक सम्पका गरेको देन्त्िन्त्ि,लनलतपरु प्रमिु न्त्जल्ला अनिकारीले भदौ २३ गते १ पटक सम्पका गरेको देन्त्िन्त्ि, अववनाश आचाया (रावष्ट्रय स्वतन्त्र पावटा) साँग भदौ २३ र २४ गते

२ पटक एक अकाले दवु ैको मोवाईल नम्वरमा सम्पका गरेको देन्त्िन्त्ि। उल्लेन्त्ित चाटाको

अध्ययन अनसारु भाद्र २३ र २४ गते स्य राज जोशी (कारागार कायाालय नख्िका ु जलरे) ले नबनभन्न

ब्यन्त्िहरूसाँग सम्पका गरेको देन्त्िन्त्ि।

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

<u>१२.६.२. **BTS Data** ववश्ल ेर्ण</u>

२०८२ साल भदौ २३ र २४ गते देशका ववनभन्न स्थानहरुमा भएका घटनाहरुमा देशभर तोडफोड एंव आगजनी, मह्वपणा ु सरकारी प्रनतष्ठान, कायाालयहरु, व्यन्त्िगत घरहरु र व्यापाररक प्रनतष्ठानहरुको भौनतक क्षनत भएको घटना सम्बन्त्िमा त्काल घटना स्थलमा उपन्त्स्थत माननसहरुले प्रयोग गरेका मोबाइल नं हरुको

(Cell ID) प्राववनिक अनसन्त्िानतफा ु ति स्थानहरुको Base Transceiver Station-BTS Analysis गररएकोमा स्थावपत तथ्यहरु ननम्नानसारु रहेको देन्त्ियो। डाटा माग गरी हेरेका मध्य देश भररका १५ न्त्जल्लाका सरकारी कायाालय, राजनैनतक दलका प्रमुि तथा नते ्ृवहरुको् ननजी ननवास, त्कानलन मन्त्रीहरुका ननजी ननवास, सवसा ाि ारणहरुका ब्यन्त्िगत सम्पती, उद्योग तथा ब्यापाररक प्रनतष्ठान आदी मख्यु -मख्यु क्षनत भएका स्थानहरु िनोट गरी सो अनसारु डाटा माग गरी हाल सम्म प्राप्त भएका डाटा NTC & NCELL दबु ै सेवा प्रदायकहरुको गरी जम्मा १७४४२० वटा मोबाईल नं हरुको ववश्लर्णे गररएको ि। तल ददईएको टेबलमा हाल सम्म प्राप्त सम्पणा ु डाटाहरुको संख्या उल्लेन्त्ित ि।

Table-1 of all latched mobile no. (NTC & NCELL)

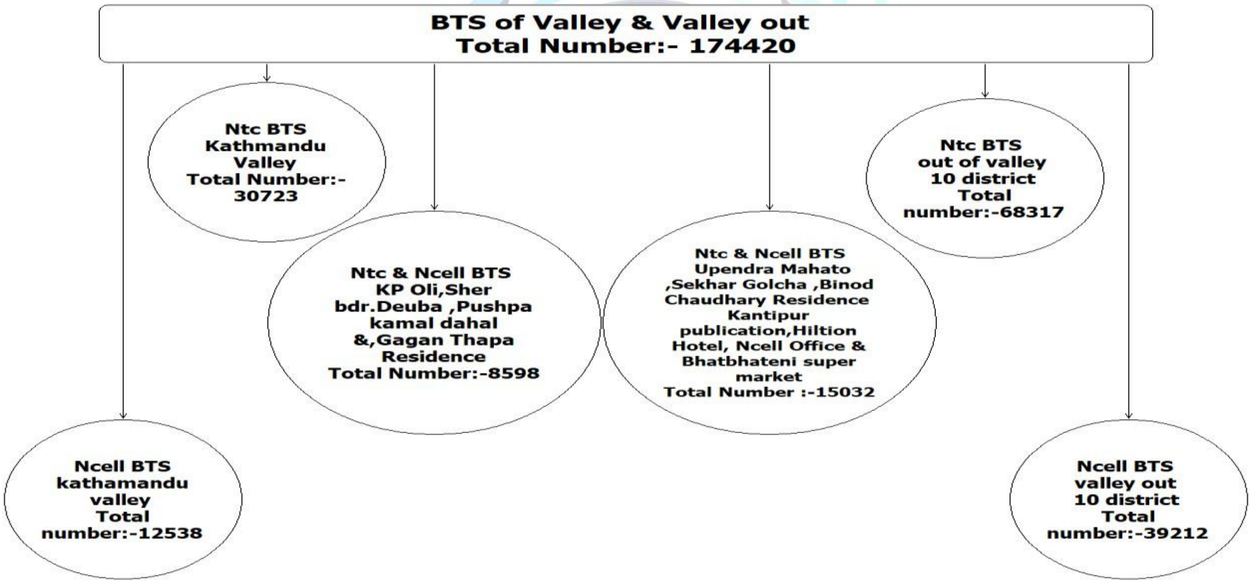

NTC BTS (काठमाण्डौ उप्यका नभरका सरकारी कायाला यहरु) काठमाण्डौ उप्यका नभर नमनत २०८२ साल भाद्र २३ (बानश्वरे न्त्स्थत संसद भवन) र २४ गतेका ददन माग गरर हेररएका मध्य तोडफोड र आगजनी भएका महत्वपणा ु सरकारी कायाला यहरु नन्त्जक रहेको Base Transceiver Station-BTS Analysis गदाा नपाे ल टेनलकमको सो स्थानमा अवन्त्स्थत नटवकाे टावरहरुको माध्यमबाट कुल ३०७२३ जना नसम प्रयोगकताले नपाले टेनलकमको मख्यु नटवकासम्मे सम्पका स्थावपत गरेका हनु । यसको अथा ३०७२३

जना नेपाल टेनलकमका प्रयोगकतााहरु घटनाको समयमा सो स्थानमा उपन्स्थत भई नपाले टेनलकमको नटवकाे बाट टेनलफोन सम्पका स्थावपत गरेका नथए।

Table-2 NTC government office BTS (Valley)

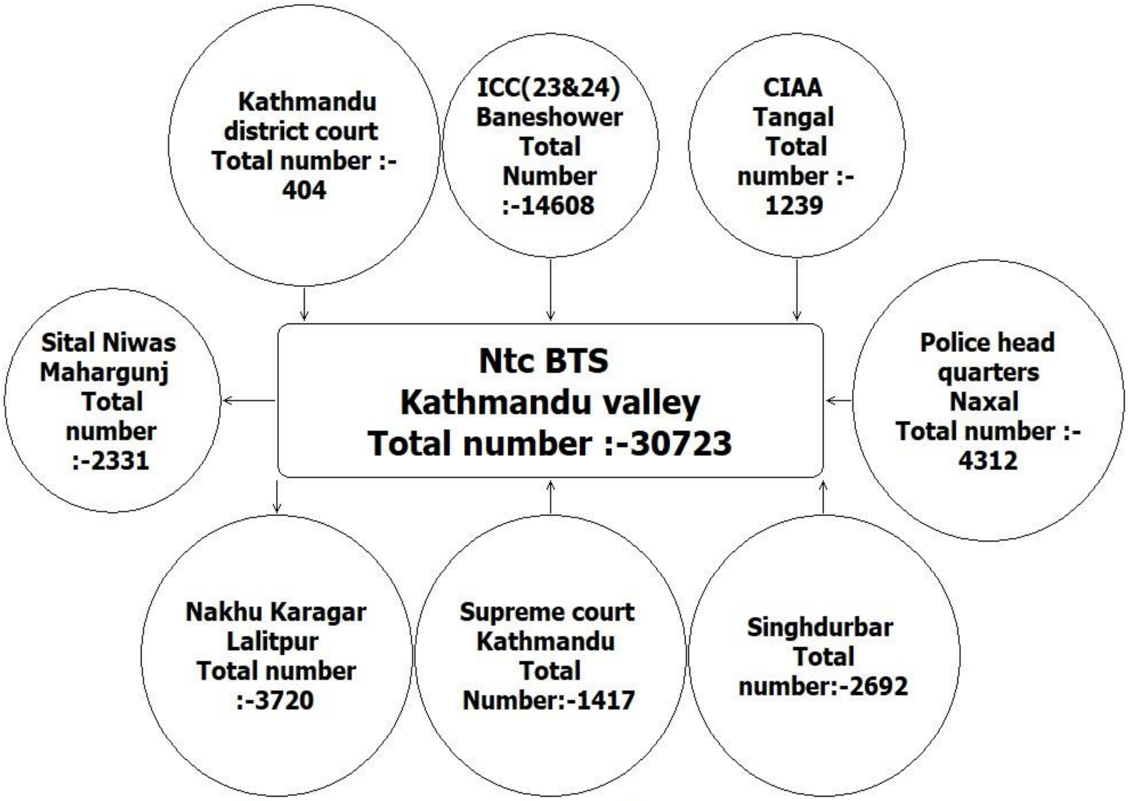

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

NCELL BTS (काठमाण्डौ उप्यका नभरका सरकारी कायाला यहरु)

काठमाण्डौ उप्यका नभर नमनत २०८२ साल भाद्र २३ (बानश्वरे न्स्थत संसद भवन) र २४ गतेका ददन माग गरर हेररएका मध्य तोडफोड र आगजनी भएका मह्वपणाु सरकारी कायाला यहरु नन्जक रहेको Base Transceiver Station-BTS Analysis गदाा NCELL को सो स्थानमा अवन्स्थत नटवकाे टावरहरुको माध्यमबाट कुल १२५३८ जना नसम प्रयोगकतााले NCELL को मख्यु नटवकासम्मे सम्पका स्थावपत गरेका हनु । यसको अथा १२५३८ जना NCELL का प्रयोगकतााहरु घटनाको समयमा सो स्थानमा उपन्स्थत भई NCELL को नटवकाे बाट टेनलफोन सम्पका स्थावपत गरेका नथए।

Table-3 NCELL government office BTS (Valley)

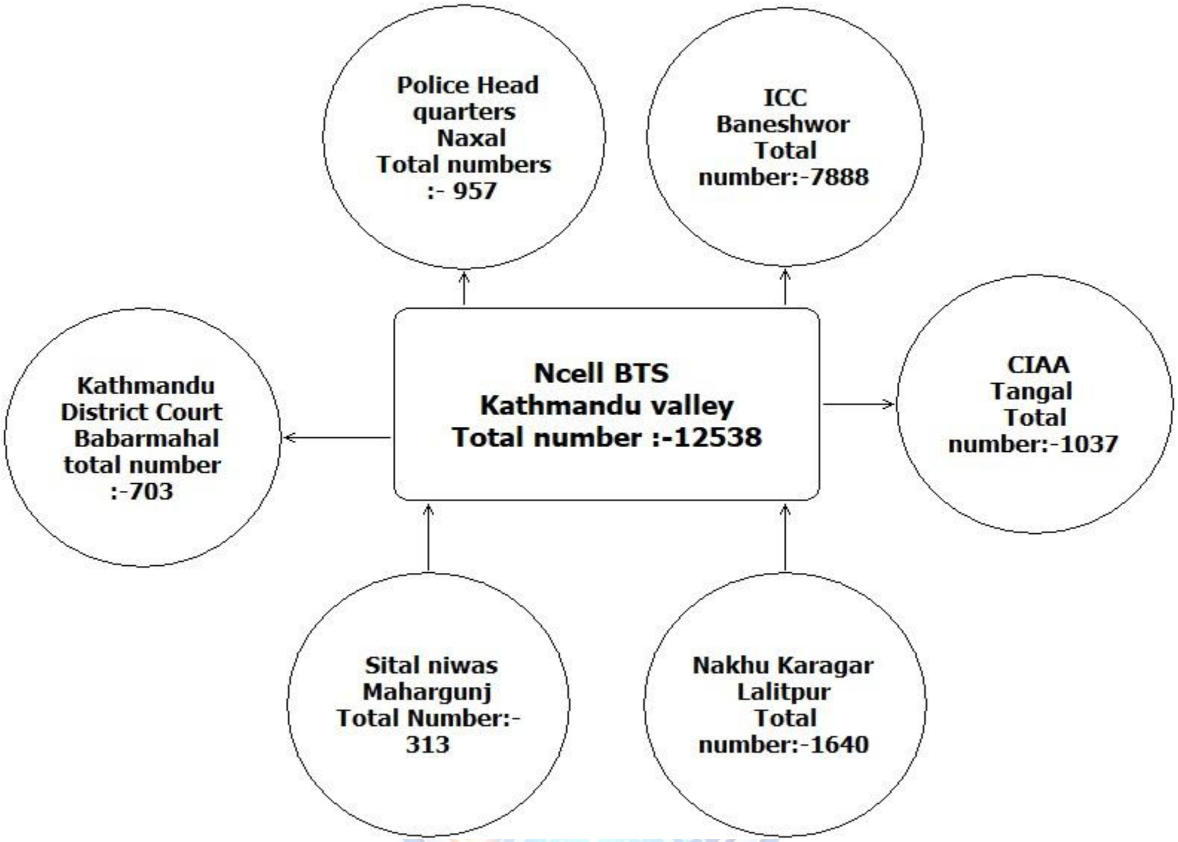

NTC\NCELL BTS (राजननतकै दलका प्रमिु तथा नते ्वहरुको॒ ननजी ननवास) काठमाण्डौ उप्यका नभर नमनत २०८२ साल भाद्र २४ गतेका ददन तोडफोड र आगजनी भएका मह्वपणा ु राजननतकै दलका प्रमिु तथा नते ्वहरुको॒ ननजी ननवास नन्जक रहेको Base Transceiver Station-BTS Analysis गदाा NTC\NCELL को सो स्थानमा अवन्स्थत नटवकाे टावरहरुको माध्यमबाट कुल ८५९८ जना नसम प्रयोगकतााले NTC\ NCELL को मख्यु नटवकासम्मे सम्पका स्थावपत गरेका हनु । यसको अथा ८५९८ जना NTC\NCELL दबु ै सेवा प्रदायकका प्रयोगकतााहरु घटनाको समयमा टेवलमा उल्लेन्त्ित स्थानमा उपन्स्थत भई सोका माध्यमबाट टेनलफोन सम्पका स्थावपत गरेका नथए। यसमा दवु ै सेवा प्रदायकहरुको डाटा समाववष्ट ि।

SAMAYA SUTRA MEDIA | TV CHANNEL

Table-4 political leaders residences NTC & NCELL

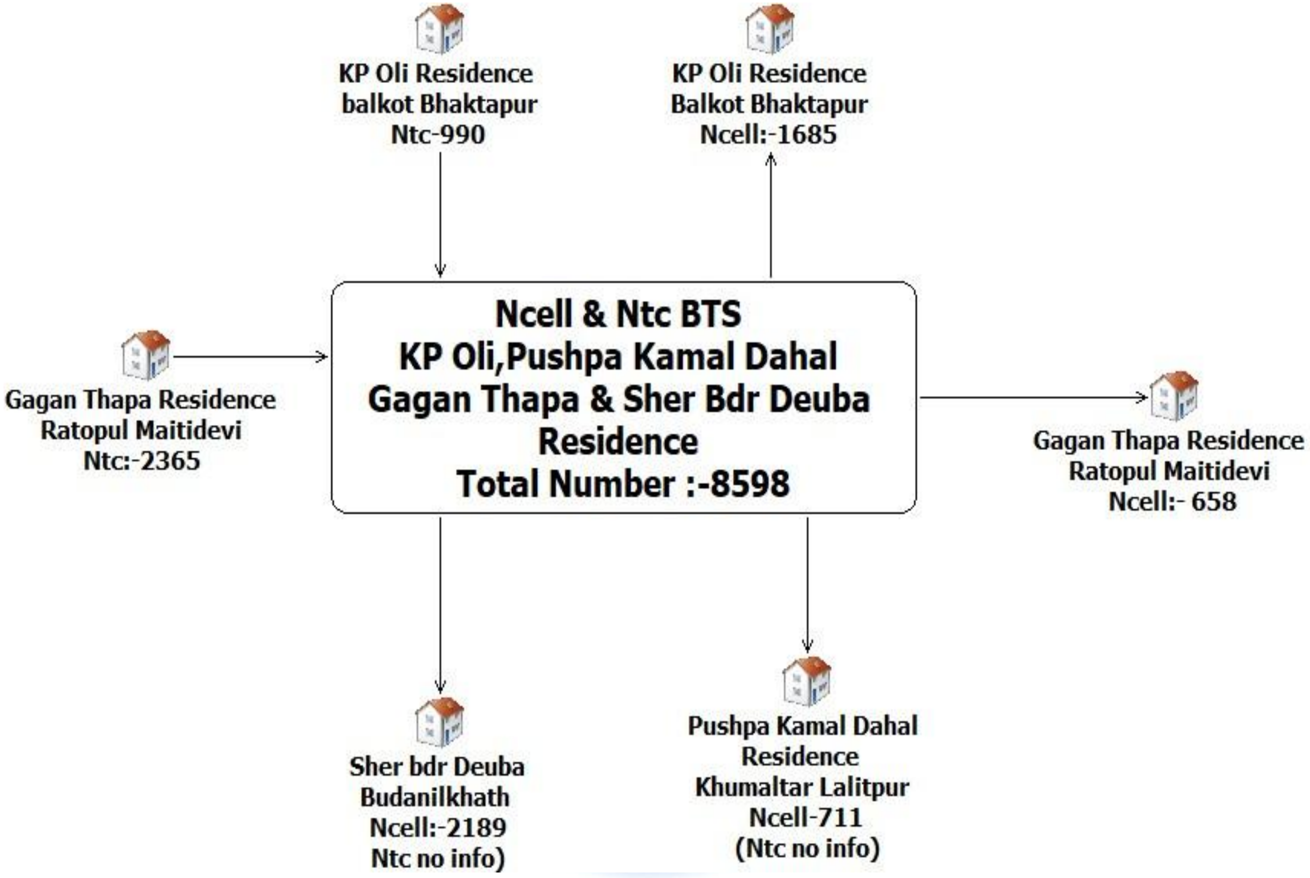

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

NTC\NCELL BTS (ब्यापाररक प्रनतष्ठान तथा व्यापाररक घरानाका ननजी ननवास)

काठमाण्डौ उप्यका नभर नमनत २०८२ साल भदौ २४ गतेका ददन तोडफोड र आगजनी भएका मह्वपणाु ब्यापाररक प्रनतष्ठान तथा व्यापाररक घरानाका ननजी ननवास नन्तजक रहेको Base Transceiver Station-BTS Analysis गदाा NTC\NCELL को सो स्थानमा अवन्स्थत नटवकाे टावरहरुको माध्यमबाट कुल १५०३२ जना नसम प्रयोगकतााले NTC\ NCELL को मख्यु नटवकासम्मे सम्पका स्थावपत गरेका हनु । यसको अथा १५०३२ जना NTC\NCELL दबुै सेवा प्रदायकका प्रयोगकतााहरु घटनाको समयमा टेबलमा

उल्लेन्त्ित स्थानमा उपन्त्स्थत भई ती सेवा प्रदायकहरुको माध्यम बाट टेनलफोन सम्पका स्थावपत गरेका नथए।

Table-5 industrial and business-related offices and residences

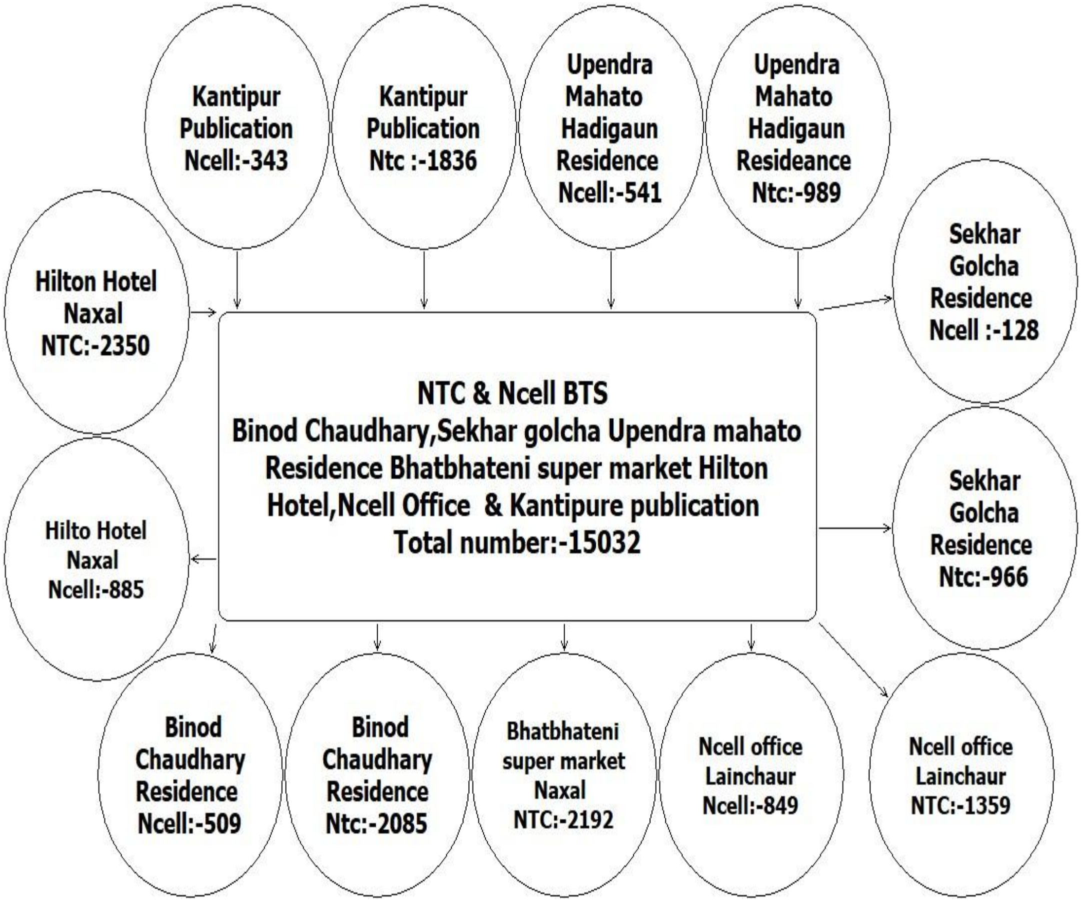

NTC BTS (उप्यका बावहरका ११ न्त्जल्ला मह्वपणा ु सरकारी प्रनतष्ठ ान, कायाला यहरु, व्यन्त्िगत घरहरु र व्यापाररक प्रनतष्ठानहरु)

काठमाण्डौ उप्यका बावहर (११ न्त्जल्लाहरु) नमनत २०८२ भाद्र २४ गतेका ददन तोडफोड र आगजनी भएका मह्वपणा ु सरकारी प्रनतष्ठ ान, कायाला यहरु, व्यन्त्िगत घरहरु र व्यापाररक प्रनतष्ठानहरु नन्त्जक रहेको Base Transceiver Station-BTS Analysis गदाा नेपाल टेनलकमको तहा स्थानमा अवन्त्स्थत नटवकाे

टावरहरुको माध्यमबाट कुल ६८३१७ जना नसम प्रयोगकताले नपाले टेनलकमको मख्यु नटवकासम्मे सम्पका स्थावपत गरेका हनु । यसको अथा ६८३१७ जना जना NTC का प्रयोगकताहरु घटनाको समयमा टेबलमा उल्लेन्त्ित स्थानमा उपन्त्स्थत भई सोको नटवकाे बाट टेनलफोन सम्पका स्थावपत गरेका नथए।

Table-6 उप्यका बावहरका न्त्जल्लाहरुमा तोडफोड आगजनन भएका मख्यु -मख्यु स्थानहरुको **NTC BTS** डाटा

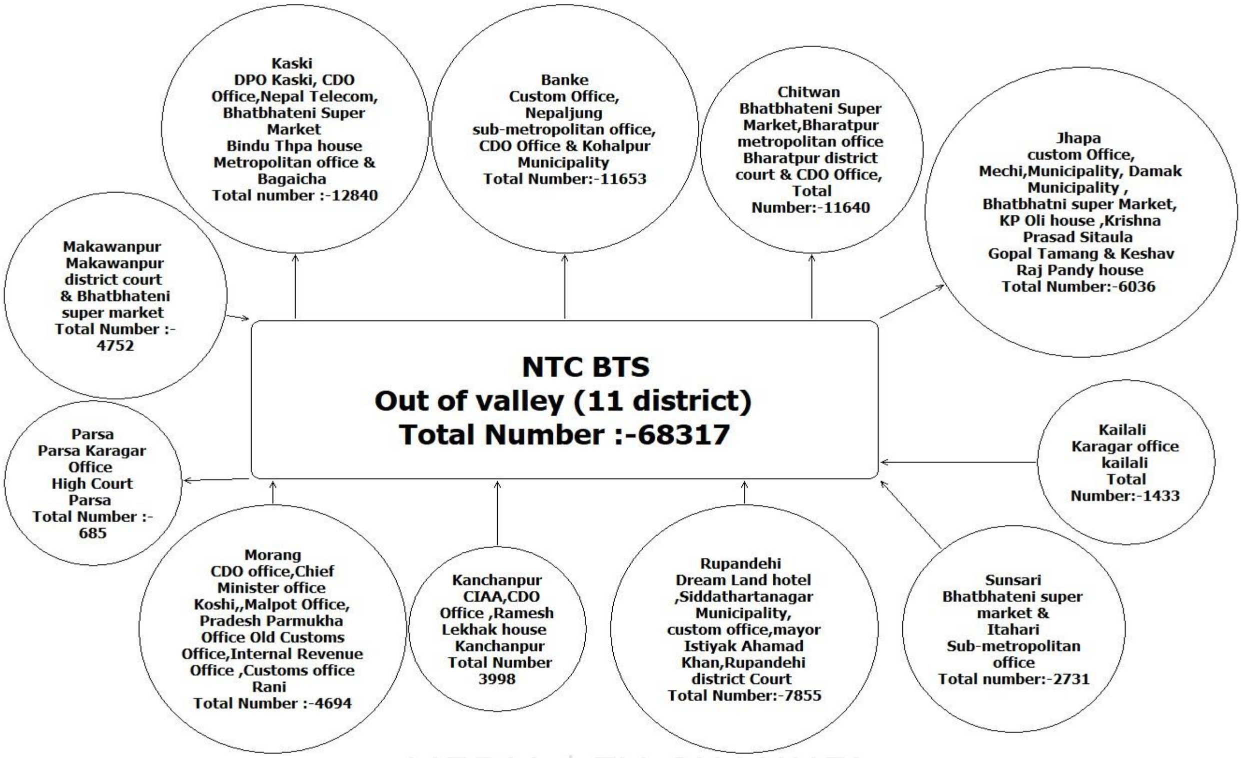

MEDIA | TV CHANNEL

NCELL BTS (उप्यका बावहरका ११ न्त्जल्ला महत्वपणा ु सरकारी प्रनतष्ठ ान, कायाला यहरु, व्यन्त्िगत घरहरु र व्यापाररक प्रनतष्ठानहरु)

काठमाण्डौ उप्यका बावहर (११ न्त्जल्लाहरु) नमनत २०८२ भाद्र २४ गतेका ददन तोडफोड र आगजनी भएका महत्वपणा ु सरकारी प्रनतष्ठ ान, कायाला यहरु, व्यन्त्िगत घरहरु र व्यापाररक प्रनतष्ठानहरु नन्त्जक रहेको Base Transceiver Station-BTS Analysis गदाा NCELL को तहा स्थानमा अवन्त्स्थत नटवकाे टावरहरुको माध्यमबाट कुल ३९२१२ जना नसम प्रयोगकताले NCELL को मख्यु नटवकासम्मे सम्पका स्थावपत गरेका

हनु । यसको अथा ३९२१२ जना NCELL प्रयोगकतााहरु घटनाको समयमा टेवलमा उल्लेन्त्ित स्थानमा उपन्स्थत भई NCELL नटवकाे बाट टेनलफोन सम्पका स्थावपत गरेका नथए।

Table-7 उप्यका बावहरका न्जल्लाहरुमा तोडफोड आगजनन भएका मख्यु -मख्यु स्थानहरुको **NCELL BTS** डाटा

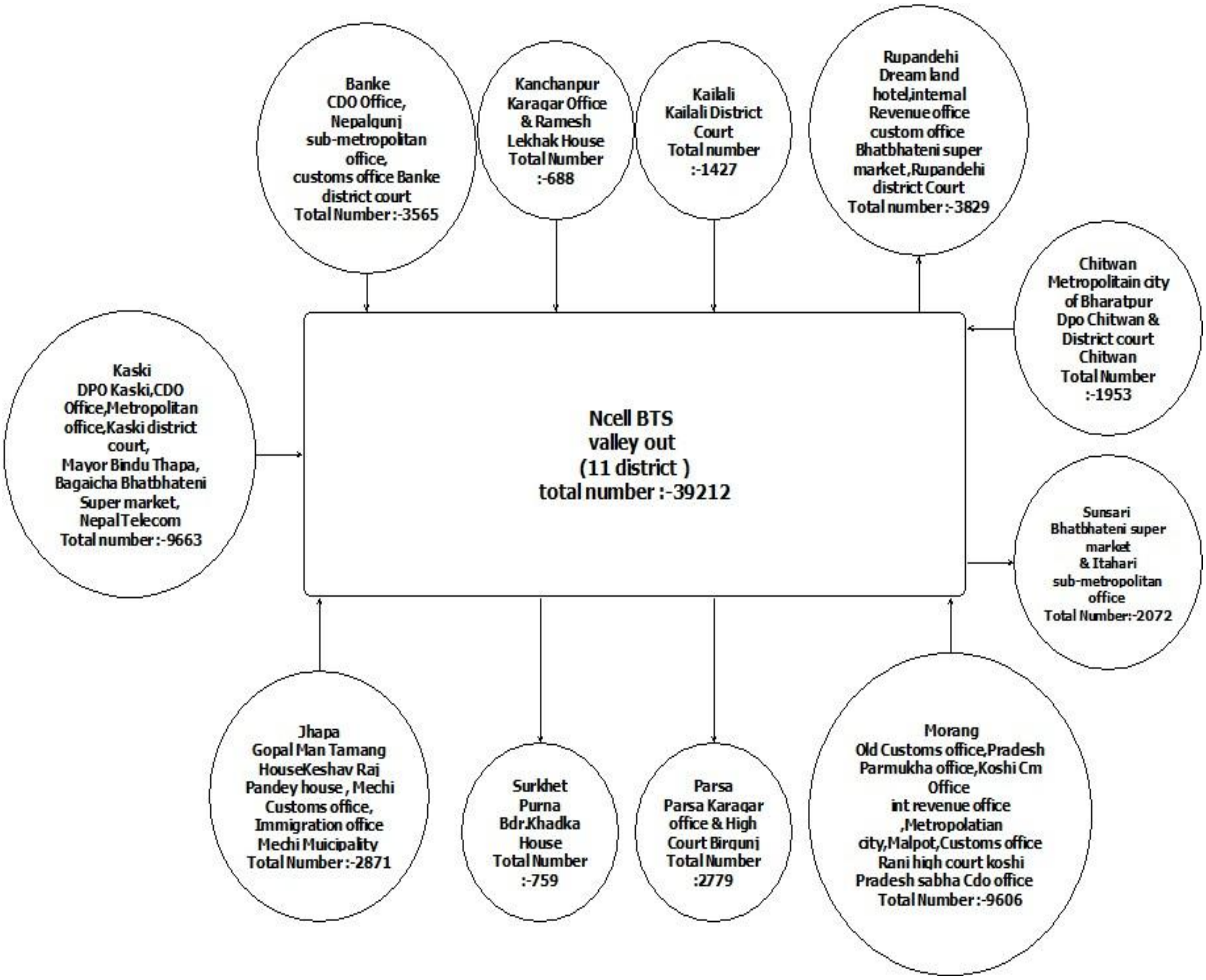

मानथ ववन्त्चते डाटा पणाु होइनन वयननहरु केही मख्यु स्थानहरुका डाटामार संग्रवहत गररएका िन, ् अनसन्त्ािनकोु िममा आवश्यक हनु े थप तथ्यांक सेवाप्रदायकहरु संग बझीु ववस्ततृ अनसन्त्ािनु गना समेत नसफाररस गररएको ि।

प्राववनिक ववश्लर्णको ि ामिमा अंक गणनामा आपसमा जोनडएका LAC & CELL आइनडहरु दोहोरो जोनडन े तथा नजोनडन ेसमेत हनु ेहाँदा ु total value समेत फरक पना सक्ने भएकोले सोही अनसारु ववश्लर्णे गना पने।

१२.७. **Autopsy/ Ballistic Report** को ववश्ल ेर्ण तथा ननष्क र्ा

गह मन्त्रालयको अनभलृ ेि अनसारु कुल ७६ जनाको म्यृ ु भएको देन्त्िन्त्ि। तीमध्ये ६४ जना मतकको पवहचान भएको ृ मा ६३ जना मतकका शव परीक्षण (ृ Autopsy) प्रनतवदन े आयोगमा प्राप्त भएका िन। ृ मतकका शव परीक्षण (ृ Autopsy) प्रनतवदन ववश्ले र्ण गदाा े प्रमिु रुपमा गोली लानग म्यृ ु भएको पाइयो। परीक्षण गररएका ६३ जनाको शव मध्ये ४८ जनाको गोली लानग म्यृ भएको पु वष्ट ु भएको देन्त्िन्त्ि। तीमध्ये िातीमा २० जना, टाउकोमा १४ जना, घाटीमा ५ जना, पेटमा ४ जना, तथा ननतम्ब (Buttock) मा १ जना, फोक्सो, िाती तथा घाटी, कााँि र जांघ (Thigh) मा एक-एक जनाको गोली लानग म्यृ भएको दु ेन्त्िन्त्ि। यसका अलावा आगलगी (Burn injuries) वाट ८ जना, चोटपटक (Blunt force injuries) का कारण ५ जना तथा ववस्फोटनका कारण १ जनाको म्यृ भएको ु देन्त्िन्त्ि। साथै १ जनाको म्यृ को कारण ननिाारण हु न ु नसकेको समेत शव परीक्षण (Autopsy) प्रनतवदने वाट देन्त्िन्त्ि।

शव परीक्षणका िममा १३ जना मतकका ृ शववाट Suspected Firearm सम्बन्त्िी Ballistic नमना ु , २ जनावाट Toxicology नमना ु , १ जनावाट Toxicology & DNA नमना ु तथा २ जनावाट DNA नमना ु संकलन गररएको नथयो। संकनलत नमनाहरु ु मध्ये ९ जना मतकका ृ शववाट ननकानलएका नमनाहरुको ु Ballistic परीक्षण प्रनतवदन आयोगमा े प्राप्त भएका िन। ृ बााँकी ५० जना मतकका ृ शरीरबाट गोली बावहर ननन्त्स्कएको (Exit wound) तथा अन्त्य कारणवाट म्यृ ु भएको हंदा ु Ballistic परीक्षण आवश्यक रहेको नदेन्त्िएको। साथै ४ जना मतकका शववाट ननकानलएका ृ नमनाहरुको ु Ballistic परीक्षण प्रनतवदन आयोगमा े प्राप्त नभएको। आयोगमा प्राप्त भएका Ballistic परीक्षण प्रनतवदने ववश्लर्ण गदाा े ९ जना मतकका शवृ वाट ननकानलएका १४ वटा नमनाहरुको ु परीक्षण गरेको देन्त्िन्त्ि। सो मध्ये 5.56 mm Caliber Rifle का ७ वटा, 12

Bore Shotgun rubber pellet का १ वटा, Disintegrated pieces of metal/lead का ५ वटा तथा 7.62 mm caliber SLR का १ वटा नमनाहरु रहु ेको देन्त्िन्त्ि।

ति घटनामा गोली लानग घाइते भएका ६२ जना वपनडतहरुका शरररवाट ननकानलएका ६७ वटा Suspected Firearm सम्बन्त्िी Ballistic नमनाु हरुको Ballistic परीक्षण प्रनतवदन आयोगमा े प्राप्त भएका िन। ति नम् नाहरुमा ु 12 Bore Shotgun rubber pellet का ३३ वटा, 5.56 mm Caliber Rifle का १६ वटा, Disintegrated pieces of metal/lead का १२ वटा, Handgun का २ वटा, 9 mm Calibre Pistol/SMG का २ वटा, 7.62 mm Calibre SLR का १ वटा, तथा 7.62 mm fired empty cartridge (SLR) का १ वटा नमना रहु ेका िन। यस घटनामा प्रयोग भएका गोलीहरु न् पालका से रक्षा ु ननकायले प्रयोग गने हनतयारसाँग मेल िान्त्ि।

१२.८. प्रिानमन्त्री तथा मन्त्त्रपररर्द्का कायालायको ननणयाहरुको ववश्ल ेर्ण

- मन्त्त्रपररर्द्को ननणया सम्बन्त्िमा त्कालीन प्रिानमन्त्री तथा मन्त्त्रपररर्द्का अध्यक्ष श्री के.पी. शमाा ओलीले सावजाननक रुपमा साथै आयोगबाट सोिपिको िममा ु २३ गतेको घटनापनि घटनाको स्यतथ्य पत्ता लगाउन जााँचबझ आयोग गठन गने साथु ै मतक र ृ घाइतेलाई उन्त्चत क्षनतपूनत ाददन ननणयाे गरररएको देन्त्ियो।
- पूव ामख्यसन्त्चव श्री एकनारायण अयाालसु ाँगको सोिपिमा समु ेत ति ददन जााँचबझ आयोग ु गठन गने र बन्त्द भएका सामान्त्जक सञ्जाल िलाउनु ननणयाे भएको देन्त्िएको।
- तर यस आयोगबाट नमनत २०८२/९/२२ गते भाद्र २३ गतेसम्म भएका मन्त्त्रपररर्द्को ननणया माग गररएकोमा प्रिानमन्त्री तथा मन्त्त्रपररर्द्को नमनत २०८२/०९/२३ गते प्राप्त परमा भाद्र २३ गतेको घटना सम्बन्त्िमा र २४ गतेको सरक्षा व्यवस्थाबारु े कुनै पनन ननणया म.प.बाट भएको देन्त्िएन।

१२.९. रावष्ट्रय सरक्षा पररर्द्का ननणयाुहरुको ववश्ल ेर्ण तथा ननष्क र्ा

- रावष्ट्रय सरक्षा पररर्द्लु े नमनत २०८२ भाद्र २३ गते बैठक बसी ववद्यमान सरक्षा चु नौतीलाई ु सम्बोिन गरी मलु कमा शान्न्त सु रक्षा र अमनचयन कायम गन ाु सबै सरक्षा ननकायलाई ु प्रभावकारी र समन्त्वयात्मक रुपमा पररचालन गने भन्ने ननणया गरेको तथावप सरक्षा न्त्स्थनतको ु संवदनशीलतालाई मध्यनजर गरी से ेना पररचालन लगायतको ववर्यमा ननणया गरेको भन े देन्त्िएन।

१२.१०. केन्द्रीय सरक्षा सनमनतका ननणयाुहरुको ववश्ल ेर्ण तथा ननष्क र्ा

- भाद्र २३ गतेदेन्त्ि जने -जी पस्तालु े आन्दोलनको आव्हान गरेकोमा उ्पन्न हन सक्नु से रक्षा ु चनौती र सोको उन्त्वत ब्यवस्थापनको सन्दभमाु ा केन्द्रीय सरक्षा सनमनतको बु ैठकबाट कुनै पनन ननणया भएको रहेनि।
- भाद्र २३ गते आन्दोलनको िममा काठमाण्डौको बानश्वरमा आन्दोलनमा उपन्स्थत भएका े व्यन्त्िहरुको प्रहरीको गोली लागी म्यृ ु भइसकेपनि पनन केन्द्रीय सरक्षा ु सनमनतको आकन्स्मक बैठक बसी कुनै ननणया भएको पाइएन।

१२.११. न्जल्ला सरक्षा सनमनतका ननणयाुहरुको ववश्ल ेर्ण तथा ननष्क र्ा

सूचना तथा संचार मन्त्रालयको नमनत २०८२ भाद्र १९ गतेको ननणयाानसार सरकारलु े सामान्जक सञ्जालमानथ रोक लगाएको देन्त्िन्त्ि। सो ननणयाको नबरुद्द यवा पु स्ताद्वारा ु २३ र २४ गते शान्न्तपूण ा आन्दोलनको घोर्णा गरेको देन्त्िन्त्ि। ववशर् गरी आन्दोलन काठमाडौं के ेन्न्द्रत हनु गरी जे न्जी े पस्ताद्वारा न्जल्ला प्रशासन कायाालयमा आन्दोलनको लानग अनु मनत नलएको दु ेन्त्िन्त्ि।

- नमनत २०८२/०५/२३ गते सरक्षा सु ंवदनशीले तालाई मध्यनजर गरी सम्भाववत गनतववनिको सक्ष्म ननगरानी गदै कु ुनै वकनसमको अवान्छ्ित गनतववनि हन नददन समन्वया्मक रुपमा ु सरक्षा व्यवस्था नमलाउनु । े
- भाद्र २३ गते हनु गरी अने मती नलएको पदाशनको व्यवस्थापनको लानग सु रक्षा सनमनतबाट ु बनाइएको सरक्षा योजनाको प्रभावकारीु कायाान्वयनका लानग नडयवटमा िवटनु अनिके ृत तथा जवानहरु सबैलाई संचार गने।
- स्थानीय प्रशासन ऐन, २०२८ को दफा ६क बमोन्जम २३ गते अपरान्ह १२:३० बजदे ेन्त्ि लाग हु नु गरी नमनत े २०८२/०५/२३ गते रातको १० बजसम्म कफ्ये ू आदा ेश जारी गने ननणया भएको र सोही ददन २३ गते अपरान्ह १:०० बजदे ेन्त्ि रानतको १० बजसम्म र े रातको १२:०० बजदे ेन्त्ि लाग हु नु गरी े २४ गते ववहान ५:०० बजसम्म कफ्ये ू आदा ेश जारी गनको लानग तेस्रो पटक ननणया भएको देन्त्िन्त्ि। भाद्र २४ गते ववहान ८:३० बजदे ेन्त्ि लाग हु नु गरी अको आदे ेश नभएसम्म कफ्यू आदा ेश जारी गरेको देन्त्िन्त्ि।

- भाद्र २३ र २४ गते प्रदशनाका सन्न्दभमाा न्त्जल्ला नभर हन सक्नु अवान्न्त्ित गनतववनि े समेतलाई मध्येनजर गदै सबै सरक्षा ननकायहरुलु े सूक्ष्म ननगरानी गरी उच्च सरक्षा सतकाता ु अपनाइएको पाइयो। भाद्र २५ गते न्त्जल्ला भर कुनै पनन प्रकारको भेला, जलु सु , प्रदशना, सभा, बैठक, घेराउ गन ानपाउन गरी चारवकल्ला नभर कफ्ये ू आदाेश जारी गररएको र समग्रमा न्त्जल्लाको शान्न्त सरक्षाको अवस्था सामान्य रहुेको देन्त्ियो।
- अन्य न्त्जल्लाका न्त्जल्ला सरक्षा सनमनतहरुबाट भाद्र ु २३ गते काठमाण्डौंमा भएको प्रदाशनबाट यवाहरुको मु ्यृ भई आन्दोलनलु े उग्र रुप नलएपिी देशैभरी यसको प्रभाव परेको र २३ गते न्त्जल्ला सरक्षा सनमनतहरुलु े बैठक बसी सरक्षा व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी बनाउनु े पहल गरेको देन्त्िन्त्ि।
- ववशर्गरी भाद्र े २३ गते काठमाण्डौंमा प्रदाशन उग्र भइसकेपिी कफा आदु ेश जारी भएको नपाली से ेनालाई सहयोग मागी सरक्षा व्यवस्थाु पनलाई प्रभावकारी बनाउन प्रयत्न भएपनन े उन्न्चत समयमा कफाको सञ्चार हु न सकु ेको पाइएन।
- काठमाण्डौ बाहेकका न्त्जल्लाहरुको हकमा समेत भाद्र २३ गते ददउसोबाट ननयनमत कफा ु आदेश लाग गरु ेपनन सोको प्रभावकारी कायाान्वयन हन सकु ेको देन्त्िएन। तसथ ाभाद्र २४ गते देशका अनिकाशं न्त्जल्लाहरुमा अ्यनिक भौनतक क्षनत हन ु पग्यो। ु साथसाथै सरक्षाकमीहरुको आफ्नु ै सरक्षा समु ेत गन ानसवकन अवस्था नसजनाे ा भयो।
- २३ गते काठमाडौमा भएको प्रदशनाको प्रभाव तथा केही प्रदशनाकारीको म्यृ घटनाको पु ूव ा आकलन नगरं ेको, गह मन्त्रीको गृ ह न्त्जल्ला भएकोलृ े अझ बढी अकल्पनीय रुपमा भौनतक क्षनत भएको समग्रमा सरक्षा सु ंवदनन्शलता अपनाउने ववर्यमा कमजोरी दे ेन्त्िएको देन्त्िन्त्ि। भाद्र २३ र २४ गते प्रदशनाका सन्न्दभमाा न्त्जल्ला नभर हन सक्नु अवान्न्त्ित गनतववनि समे ेतलाई मध्येनजर गदै उच्च सरक्षा सतकाता अपनाइएको पाइयो। भाद्र ु २५ र २६ गते न्त्जल्ला भर कुन ै पनन प्रकारको भेला, जलु सु , प्रदशना, सभा, बैठक, घेराउ गन ानपाउन गरी चारवकल्ला नभर कफ्ये ू तथा ा ननर्ि़िाज्ञा जारी गररएको र न्त्जल्ला शान्न्त से रक्षाको अवस्था समीक्षा गदाा सन्तोर्जनक रहु ेको महशस ु गररएको देन्त्िन्त्ि।

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

१२.१२. कैदी\बन्दी\थनु वा फरारबाटु उ्पन्न सरक्षा चु नौती्को ववश्ल े्ण तथा प्रभाव

2082 साल भाद्र 23 र 24 गतेको प्रदशना को िममा देशैभररका कारागार र प्रहरी वहरासतहरुबाट कैदीबन्ती/थनु वा् फरार भए। त्कानलन ववर्म पररन्स्थनतलाई मध्यनजर गदै कारागार व्यवस्थापन ववभाग, कारागार कायाालयहरु, नपाले प्रहरी प्रिान कायाालय र प्रहरी कायाालयहरुबाट ननन्श्चत समयाववन तोकी कारागार तथा वहरासतमा फकानको लानग सावजा ननक सूचना जारी गदै सरोकारवालाहरुमा सन्त्चतु गरेएको नथयो। कारागार व्यवस्थापन ववभागबाट प्राप्त वववरण अनसारु उि प्रदशना को िममा 14,555 जना कैदीबन्दी/थनु वाहरु् ववनभन्न कारागार तथा बालसिारु गहबाटृ फरार भएको जसमध्ये 3121 जनालाई पिाउ गरेएको 6603 जना सम्बन्त्ित कारागारमा आफै उपन्स्थत भएका 377 जना अन्त्य कारागारहरुमा उपन्स्थत भएका र हालसम्म 4442 जना फरार नै रहेका िन। ् अको तफा वहरासतमा रहेका थनु वाहरुमा् 1033 जना प्रदशना को िममा फरार भएकोमा 223 जनालाई पिाउ गरेएको 44 जना आफै उपन्स्थत भएकोमा 766 जना हालसम्म फरार नै रहेको तथ्याङ्क प्रहरी प्रिान कायाालयबाट उपलब्ि भयो। कारागार व्यवस्थापन ववभागको तथ्याङ्क अनसारु अनत संवदनशीले माननएका लागू और्ि मद्दाका् 1037 जना, कतव्ा य ज्यान मद्दाका् 549 जना, जबरजस्ती करणी मद्दाका् 1174, डाँका चोरी मद्दाका् 448 र हातहनतयार िरिजाना मद्दाका् 36 जना कैदीबन्दीहरु हालसम्म फरार रहेका िन। ् फरार कैदीबन्दी/थनु वाहरुबाटु आपरानिक काय/ा गनतववनिमा संलग्र भएको समाचारहरु आइरहेका िन। ् आफ्नै आमा, साथी, आफन्तहरुको ह्या गरेको कसरमा् पनु पिाउ समेत परेको नपाले प्रहरीको सूचनामा उल्लेि ि।

मानथ उल्लेन्त्ित ववर्यको ववश्लर्णे गदाा कैदीबन्दी/थनु वाहरु् िला् रुपमा रहँदा सरक्षा् जोन्त्िम अ्यन्त बवढरहेको ि। आपरानिक वियाकलापमा बढोत्तरी भइरहेको ि जसले समाजमा भय नसजना ा गरेररहेको अवस्था ववद्यमान ि। तसथा सरकारले फरार कैदीबन्दी/थनु वाहरुलाई केही थप समयाववन तोकेर कारागार तथा वहरासतमा फकााउने साथै सरक्षा् ननकायहरुनबच coordinated search operation

लाग ुगरी पिाउ गने व्यवस्था नमलाउन ु पदाि। पिाउ परेकाहरुलाई थप कडा कारबाहीको लानग कानूनी प्रबन्त्ि समेत गन ाु पदाि।

१२.१३. वहंसा्मक आन्त्दोलनमा नडसकडको भनमका बारुे संक्षपे

भाद्र २३ र २४ भएको न्त्जयनजडे (Gen-Z) आन्त्दोलन, ्यसमा प्रयोग भएको नडन्त्जटल प्लाटफम ा 'नडस्कडा' र आन्त्दोलनले नलएको वहंसा्मक मोडको ववस्तत ववश्लृ र्ण गरे ेको ि। यस लेिका मख्य ु बदाहरू यस प्रकार िनाँु :ि

१. आन्त्दोलनको केन्त्द्र: नडस्कड ा**(Discord)**

- संगठनको आिार: आन्त्दोलनको तयारी र पररचालनका लानग 'नडस्कडा' मख्य माध्यम बन्त्यो। ु ववशर्गरी े 'यथ अगु न्त्स्ट करप्सने ' र 'यवा हबु ' नामक दई सभराु हरूमा १ लाि १४ हजारभन्त्दा बढी संवादहरू भएका नथए।
- ननणया प्रविया: सोही प्लाटफममा भएको भोवटङमाफात पूवप्रािानन्त्यायािीश सशीला काकीलाई ु प्रिानमन्त्रीका रूपमा नसफाररस गने जस्ता राजनीनतक ननणयाहरू समेत गररएका नथए।
- पररचय: सरुमा नभनडयो गु म िे ेल्लहरूका लानग बनाइएको यो प्लाटफम ाे अवहले राजनीनतक र सामान्त्जक आन्त्दोलन संगदठत गन ाववश्वव्यापी रूपमा प्रयोग हन थालु ेको ि।

२. घटनािमको समयरेिा (२३ र २४ भदौ)

- २३ भदौ (शान्त्न्तपूणबाट वहंसातफा):
  - यवाहरू स्कु ुल/कलेजको यननफममाु ा माइतीघरमा भेला भएका नथए। ू बानश्वरको ननर्े नित क्षेर तोनडएपनि प्रहरीसे ाँग झडप भयो। ू प्रहरीको दमन र गोलीकाण्डमा २२ जनाको ज्यान गयो।
  - ्यही ददन अपराह्नदेन्त्ि नडस्कडमा 'मोलोटोभ ककटेल' (पेिोल बम) प्रयोग गने योजनाहरू बन्न थाले।
- २४ भदौ (ववनाश र आगजनी):
  - कफ्यु उल्लाु ंघन गदै प्रदशनाकारीहरू सडकमा उनरए।
  - शीर् ानताहरूको घरे , संसद् भवन, नसंहदरबार र सवोच्च अदालत जस्ता मह्वपूण ा संरचनाहरूमा आगजनी गररयो।

३. आगजनी र रसायनको प्रयोग **(Chemical Use)** लेिमा आगजनीका िममा सािारण पेिोल मार नभई

घातक रसायनहरू प्रयोग भएको आशंका गररएको ि:

SAMAYA SUTRA MEDIA | TV CHANNEL

- मोलोटोभ ककटेल: बोतलमा पेिोल र कपडा प्रयोग गरी बनाइन बमे , जसको चचाा नडस्कडमा ा ३५६ पटक भएको नथयो।
- सोनडयम र नपाल्म:े नडस्कड ासंवादमा 'सोनडयम' मेटल र 'नपाल्मे ' (Napalm) बनाउन से ूरहरू आदानप्रदान भएको पाइएको ि।
- तीव्र आगलागी: संसद् भवन र अन्य संरचनाहरूमा ननकै िोटो समयमा आगो फैनलनलु े 'सोनडयम' वा 'म्याग्रनसयमे ' जस्ता प्रज्वलनशील रसायनको प्रयोग भएको हन सक्नु से ंकेत गदाि।

४. प्रमि ननशानामा परु ेका क्षरेहरू

- शीर् ानताका ननवास:े पष्पकमल दाहाल (ढोलावहटी)ु , शरबहादे र दु ेउवा (बढानीलकण्ठ) र कु ेपी शमाा ओली (बालकोट) लगायतका नताहरुे को घरमा आगजनी र तोडफोड भयो।
- सरकारी संरचना: संसद् भवन (प्रनतननननसभा बैठक कक्ष), नसंहदरबारको मख्य गु ेट, सवोच्च अदालत, मन्त्री क्वाटार (भैंसीपाटी), प्रहरी कायाालय, स्थानीय पानलकाका कायाालयमा क्षनत पर् याु इयो।
- ववमानस्थल: नरभवन अन्तरााविष्ट्र्य ववमानस्थलमा ु 'न्तजलेवटन' सवहत आिमण गने प्रयासलाई सेनाले ववफल पारेको नथयो।
- व्यापाररक प्रनतष्ठानः भाटभटेनी सपर स्टोर, वहल्टन होटल लगायतका ब्यापाररक कु ेन्द्रहरुमा आगजनी

---

५. नमथ्या सूचना र घसपु ठको जोन्त्िमै

- आन्दोलनका िममा नडस्कडमा ा 'होस्टलमा बलात्कार भएको' र 'म्यृ सु ंख्या बढाइचढाइ गररएको' जस्ता नमथ्या सूचना (Misinformation) फैनलएका नथए, जसले भीडलाई थप उत्तेन्त्जत बनायो।
- आन्दोलनकारीहरू स्वयंले पनन राजनीनतक दलका कायकताा र अन्य स्वाथ ासमूहको घसपु ैठ हन सक्नु आशे ंका गरेका नथए।

<u>घटना िम **(Analytical Flowchart)**</u>

Cause → Escalation → Impact

CAUSE (प्रारन्म्भक कारण / उ ्प्र रक त्व)

सामाजिक तथा राि नीजतक असन्तुष्टि

- यवा केन्द्रित असरत न्द्रि र आक्रोश
- सावजन्दिक रूपमा असरतन्दि अन्दिव्यन्दि निआह आाि
- न्दिन्दिजटल प्लेटफमव माफवत प्रारन्दिक स मरवय

जिजिटल प्लेटफममको प्रयोग

- 'न्दिस्कोिि' लनायत अिलाइ च्यािल प्रयो न
- Yuwa Hub र Youth Against Corruption िामको Discord Server प्रयोन नररएको ।
- शान्द्रतप र्व प्रदशविको योजिा
- िालाहरू स्थाि, समय र प्रतीकात्मक नन्दत न्द्रन्दकको ललफल

भदौ २३ र २४ गते नेपालमा भएको Zen-G आन्दोलनमा प्रयोग भएका मुख्य Discord Server हरु :

Yuwa Hub

यो Server मुख्यतया भदौ २२ गते बाट नै Active भएको नथयो । यो Server बाट नबनभन्न ठाउ हरूको नाम रान्ति नबनभ न्न प्रयोजनको लागी Channel हरू बनाईएको नथयो । मुख्यतया यो Server मा नबनभन्न ब्यन्तिहरु जस्तै न पाल फटबल खिलाडि, गायक गावयका लगायत नबनभन्न क्षेरका ब्यन्तिहरूलाई Podcast नामको Channel मा सहभानग गराई आन्दोलनमा सहभागी ह न्को साथै सबै Discord मा जोनडएका Member हरूलाई सम्म आह्वान गररएको । यो Channel को Admin हरुल दई िालका Invitation Links हरू Generate गरका नथए, एउटा सवा सािारणहरूलाई Server मा जोनडनको लागी भन एउटा Server नभरका Mod handlers/Core Member हरूको लागी जसमा Core member हरु Plan Execute गने, नबनभन्न समयमा Server हरु Flush गने लगायतका गोप्य क राहरू गरर रह को नथए । यो Server मा भएका Core Member हरूलाई कन शंकास्पद िालका ब्यन्ति सम ह वा कन म्यास जहरु आएमा सबै Server नभरका Channel हरुलाई Flush गने काम सम्म गरका नथए । यो Server मा जम्मा १२, १४४ वटा सम्म message हरु पठाइएको नथयो ।

~~Youth Against Corruption:~~

यो Youth Against Corruption िामको Discord Server को Admin Hami Nepal रहके ान्दथए। यो Server िरदा पन्दहले िै िदौ २२ नते राती Yuwa Hub मा ित्वको लान्द्र तथा िदौ २३ नतेको आरदोलिको लानी के -क ि ब्यन्दि तथा स स्थाहरू बाट के कस्तो सहयोन न्दलि सन्दकरल िरि ललफलमा Hami Nepal समेतको िाम न्दलइएको न्दथयो तथा यो Hami Nepal सस्थाले िदौ २३ नते पािी लनायत medical Team मा सहयोन निआह िन्दि न्दजभमा न्दइएको न्दथयो त्यस पश्चात यो Discord Server बन्दिएको न्दथयो। िदौ २३ नते न्दहाि जब यो Discord Server को QR सन्दहतको पभपेल्ट सन्दहत ब्यन्दिहरु माईती घर मा उपन्दस्थत िए सो पश्चात यो Server मा सदस्यहरू स ख्या बढ ि थालेको हो। यो Server मा जभमा १८,०१० वटा सभमmessage हरु पठाइएको न्दथयो।

SAMAYA SUTRA

ESCALATION (उग्रता वजि हुने चरण)

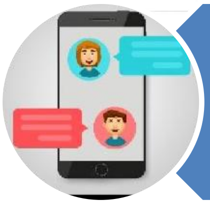

जिजिटल सदको स्वर पररवतमन

- शान्द्रतप र्व सरदेशबाट आक्रामक सरदेश तफव रूपारतरर्
- आनजिी अवरोक र न्दिि सँन ज धिि रिि न्दत बारे ललफ

भ्रामक तथा अपि सुचनाको प्रू

सामान्दजक सञ्जाल मापव त फै न्दलएका असत्य/अपि आर

- िीिको मिोन्द्वज्ञािमा िकारात्मक प्रिाव
- आवेन र आक्रोशको तीव वन्दि

माजथका दुवै Discord Server मा जिजिन्न समयमा जिजिन्न User हरू जवच िएमा के ही सवादहरू :

[सेप्टेभबर ७, २०२५ (साँझ) – शान्द्रतपर्व योजिा सू रु]ु

├─ न्द्िस्किवमा प्रदशवि योजिा: स्कु ल यन्द्िफमवमा माु इतीघर ९ बजे िेला

├─ रेकन्द्िवङ सल्लाह: HeriHair ("Make sure to record stuff up")

├─ Molotov/Napalm ललफल सरु: ुIDKEHUAIM (10:40 PM: "Guys, make Molotov..."), Joseph ("Napalm recipe"), Titool (tear gas chemical)

↓ (Infiltrators चेतावािी: Durga Prasai, Mahesh Basnet को ग्रप)ु

[सेप्टेभबर ८, २०२५ – शान्द्रतपर्व प्रदशवि ू→ झिप र २२ मत्यृ]ु

├─ न्द्िहाि: शान्द्रतपर्व िेला ू→ न्द्उँसो बाििेश्वरमा बाररके ि तोन्द्ियो, प्रहरी नोली → कर्फयव ू

├─ न्द्िस्किव escalation:

- Sukit (12:24 PM: "Curfew announced... They can shoot you")
- Stardustkis (12:43 PM: "Now we need to use Molotov")
- Rukesh (2:37 PM: "Supply Molotov"; 5:55 PM: "Make as many Molotov")
- Sagat Ji (3:55 PM: "I'm bringing Molotov")
- Kaji GQ (1:58 PM: "Throw Molotov from your side")
- Kushel ("Target Parliament Building with Molotov")

- Anonymous (7:50 PM: "Throw fire at police... surround leaders'' homes" – १५ पटक)
- Abo (8:00 PM: "We need grenades and Molotov")
- Greenish (रान्द्त: Grenades import from India/Kerala)
- Tony (false rape rumour → Global College burned)
- Chris/ARU (chemical weapons/sodium ललफल)

├─ साँझ: नहमररी रमेश लेखक राजीि◌ामा◌ृ

├─ मख्य लक्ष्य: ◌ुKP Oli, Prachanda, Deuba

↓

[सेप्टेभबर ९, २०२५ – आनजिी चरम र सरकार पति]

├─ न्द्बहाि ८:३०: कर्फयव ◌ू → प्रदशवि जारी

├─ ~१०:३० AM: Prachanda को न्द्िवास (कोलान्द्हटी) मा आनो

- Toxic (10:32 AM: "Throwing Molotov... need backup")
- Reaction (10:47 AM: "Prachanda's residence burned")

├─ न्द्उँसो: Deuba को घर (बढाि◌ीलकण्ठ) आक्रमर्/जल्यो (हन्द्◌े◌ु लकप्टर उिार)

- RicharKe (12:04 PM: "Sher's house is burning")
- AppleP (12:54 PM: "Sher... broke")
- Nocturnal (questioning delay)

├─ ~१२:२० PM: ससद िवि आनो सं रु◌ु

- Tearsok (12:20 PM: "Parliament Building is going to burn")

├─ ~२:०५ PM: न्द्सहदरबार जल्यो (बचाउि आग्रह नदावनद)◌ै◌ं

- Samu (2:01 PM: "Don't burn Singha Durbar")

- Lucifer (2:27 PM: "Save Singha Durbar")
- Diwakar Dulal (2:07 PM: Data centre बचाउि अन्द्पल – ८७ पटक)

├─ ~२:०० PM: PM KP Oli राजीिामा → बालवाटारु /न्द्शतल न्द्िवास जल्यो

- Shri 3 Jangbahadur Kunwar Rana (targets list)
- Daddy/Muffin (Baluwatar raid calls)

├─ अरय: िैसेपाटी मररी क्काटवर, सवोच्च अदालत जल्यो

(Abij/Snacks/IMnoob questions)

- Sank (loot suggestion)

├─ न्द्वमािस्थल आक्रमर् योजिा (AppleP/Vishwasthapa/Zeus) तर सिैाले रोके

ज सात्मक गजतजवजिकोक्ष त

- आनजिीतोिफोि
- पेट्रोल बम (Molotov cocktail) प्रयोन िएको आशक्का
- सक्षा न्द्िकायसँन प्रत्यक्ष झिप

MEDIA | TV CHANNEL

IMPACT (पररणाम / असर)

िौजतक र सावमिजनक क्षजत

- सरकारी तथा सावेजन्द्िक स रचिामा आनजि
- सवारीसाकि तथा सभपन्द्िमा क्षन्दत

मानवीय क्षजत र सावमिजनक सरुक्षा च नौती

- म्मृत्य तथा घाइतेको अवस्था
- कर्फ्य, बल प्रयोन , आपतकालीन सुरक्षा उपाय लान

राज्य स यन्त्रमा दिाि

- सावेजन्द्िक शान्द्त र व्यवस्थामा नभी र असर
- न्द्िन्द्िजटल प्लेटे फमको न्द्वकाि मान्द्थप्र श्न

<u>नडस्कडा (DISCORD)</u>

- जन्जी प्रदशनाे को तयारी र संचालनमा Discord प्लेटफम ाननणाायक वनको नथयो।े
- न्जल्ला प्रशासन कायाालय शान्तपण ाुग कायिाम हनु भनन े ३ समूहको ननवदन अने सार सु रक्षा ु योजना वन्यो र Discord मा आगजनी,वहाँसा्मक सन्देश र हनतयार प्रयोग वननन थालु े।
- ववशर् गरी े Video game िेल्नहरुको मन्च नडस्कडमाे ा यवा यु वा सु ंगदठत भए र ्यहीवाट भ्रष्टाचार ववरोिी आन्दोलनको माहोल तयार भईरहेको नथयो।
- "हामी नपाले " को Youth Against corruption र "यवा हवु " नाम भएका दईवटा सभराु (भचअल समाु दाय) ववढ सविय नथए।ु
- -िलफल गरेर कहााँ,कनत बला े र कसरी भेला हनु भन्ने ननणयाे गने
- -सन्त्शला काकीलाई प्रिानमन्त्रीमा पनन ु Discord कै Voting वाट िाननएको हो ।
- Discord नन:शल्क सञ्चार प्लु ेटफम ाहो, जहााँ प्रयोगकतााले सभरा (Virtual) समूह वनाएर वा सभरा मा जोनडएर TEXT, AUDIO र VIDEO CHAT गिन ।

SS SAMAYA SUTRA MEDIA | TV CHANNEL

- सन २०२५ मा अमेररकी यवाहरुलु े GAMER हरु ववच सहकाय ाग न ाननमााण गरेको यो प्लेटफम ाअवहले ववश्वका ६० करोड भन्दा बढी प्रयोगकतााहरु यो प्लेटफम ासंग आवद्ध ि न ।
- -एउटा सभरा मा ५ लाि सदस्य सम्म जोनडन सक्न,ववनभन्न नबर्यमा वे ग्ला वे ग्ले ै समूह वनाउन सक्न यो शे रुमा ु Gamer मा मार नसनमत नथयो।
- -पनि यो सामान्जक िलफल,समूह ननमााण र राजनीनतक आन्दोलन संचालनका लानग ब्यापक प्रयोग हन थाल्यो।ु
- -यस िलफलमा मार भाग नलनहरु एनोननमस (दम) पररचय के ुरा गिान।
- जन्जी आन्दोलनमा ये वाहरुलु े वटकटक,रेनडट जस्ता प्लेटफममाा "Nepo baby kids" Nepo babies जस्ता अनभयान चलाएर आन्दोलनलाई तताउन Discord लाई प्रमि ु माध्यम वनाए।
- ७ सेप्टेम्बर (भाद्र २२) को राती ९:३५ वज दे ेन्त्ि ९ सेप्टेम्बर (भाद्र २४) मध्यरात सम्म (करीव) ५० घण्टा) सभरामा कुल ६ लाि ६४ हजार पटक सम्वाद लेन्त्िएको नथयो।ववहान १०:४० मा "आई नड केह आईएमु " प्रयोगकताले गाईज मौलाटोभ नन वनाउ है ....वोतलमा भनर ले ेििका नथए।
- ७ सेप्टेम्टर (भाद्र २२) मा स्कुल-कलेजको यननफम ाु लगाएर आन्दोनमा जान,ववहान े ९ वज े माईतीघर मण्डलामा भेटन कायाि े म वन्यो। काठमाडौं वाहेक वावहर प्रमि शहरहरुमा ु पनन प्रदशना गने तयारी सम्बादमा देन्त्ियो।
- घूसपैठ प्रनत सजग रवह दगाा प्रसाई राजाबादी र दलका ववाथी यु ूननयनहरु प्रनत चनाििो रहन पनन भनका नथए।सचे ेत हनु हु ै सवै भनन
- रेकड ागरी सामाग्रीहरु अन्तरावष्ट्रय सामाचार संस्थामा पठाई घटनालाई ववश्व मन्त्वमा पयााउनु े योजना देन्त्िन्त्ि।
- "हेरी हेयर"प्रयोगकताले ७ सेप्टेम्वरमा लेििका ि न "MAKE SURE TO RECORD STUFF OF"
- Discord ववशर् गरी ने पोवे ेवी अनभव्यन्त्ि स्वन्त्रता, करदाताको पैसा दरुपयोग र राजनीनतक ु सिर लगायत ववर्यमा िलफल हु न्त्थयो ।ु
- भाद्र २३ गते सडकमा शान्न्तपूण ाआन्दोलन चनल रहाँदा पनन Discord मा संवाद,िलफल चनलरहेकै नथयो।
- ननर्नित क्षेर तोडे ेपनि नभड अननयन्न्रत बन्यो र प्रहरी संग झडप शरु भयो र व्यारीकु ेड कसले तोड्यो,वकन तोड्यो भनर े Discord मा िलफल भएका ि न ।

SAMAYA SUTRA

- कफ्य जारी भयो र का ु ुल २२ जनाको ज्यान गयो।
- -१२ बजर े २४ नमनटमा े "सवकटु " नामक प्रयोगकताले कफ्य अपाउन्त्समा ु े न्त्ट भईसक्यो,न्त्प्लज गाईज गेट द फ... आउट अफ संसद भवन। दे कयान सट यू
- सडकमा दमन प्रदशना रोकीएन\आन्दोलनलाई वहाँसा्मक बनाउन सन्त्दे ेशहरु Discord मा आउन थाले

-भाद्र २३ गते १२ वजर े ४३ नमनटमा े "स्टारडस्ट वकस" नामक प्रयोगकताले "अब Molotov (पेि ोल ककटेल बम) यज गनु पि भनन ला ु े ख्र। े

-१:५८ वज कानी न्त्जवकये ूले "हो हो अब मोलोटोभ फाल आफ्नो साईडवाट" लेि ेका नथए

-२:३७ वज रुके ेश नामक प्रयोगकताले मोलोटोभ सप्लाई हान न कसैले भनन पोष्ट गरेका िन।

-३:५५ मा "सागात जी" नामक प्रयोगकताले मोलोटोभ नलएर आउदै ि ु । म भनन लेि े

-५:५६ मा "रुकेश" ले यो मोलोटोभ जनत सक्दो वनाएर नलएर आउ सबले भनन लेि े

-आगो सल्काउन र फैलाउन प्रयोग हनु यो े "मोलोटोभ" हनतयार गैरकानूनी र प्राणघातक हन्त्ि । ु

-यस्ता उतेजना फैलाउन िबर प्रनत राज्य पक्ष बे िवर रहयो े

-कुशल नामक प्रयोगकतला े रयान्त्डम प्लेसमा होईन,नसा संसद भवन जानपा भनन लु े ि े भाद्र २३ गतेको ववरुद्ध भोनलपल्ट २४ गते प्रदशना हनु ननन्त्श्चत नथयो। प्रहरी कारवाही े

- Discord मा वहाँसा्मक सन्त्देशहरु ववढरहेका नथए

-गहमन्त्रीको राजीनामा पनि पनन नह नु तका गरररहे ेको नथए

-"रन्त्स्सयन अंकल म नामक प्रयोगकताले राजीनामा नरम सजाय हो" भनी अन्तरावष्ट्रय अदालतमा मद्दा चलाउनु माग गरे ेका नथए

बले का ु ७:५० बज एनोननमस नामक प्रयोगकतला े े राजीनामा गरेर ठुलो कुरा होईन । अब गने भनको ववयरको बोटलमा पे े ि ोल हाल्न अनन आगो लगाएर पे नलस नतर फाल्नु । जसले े गरेर पनलसहरु जलु े र मरुन। अनन न्त्प्लज संसद भवनहरु हैन ३\४ हजार भएर सानो होस यो ठ ूलो नताहरुको घर घे ेरे घर देन्त्ि ननकालेर लिट्न गाली ननकाले ेर ठोकन।पे नलस हु ेडक्वाटर जान । े आज गोली हान्न आदेश

SS SAMAYA SUTRA MEDIA | TV CHANNEL

ददनलाई घाटी.......(वहे ाँसा्मक सन्देश) न्त्प्लज वकल वपपल फ्रम द गभमेन्न्ट ु यवह सन्देश उनले दजना भन्दा ववढ पटक पठाएका िन । भाद्र २३ गते रातभर मोलोटोभ वारे वहस भएको ि ।

- ८ वज े “आबो” ले हामीलाई ग्रने ड र मोलोटोभ चावहन्त्ि लेि ेका िन
- मोलोटोभ कसरी बनाउन भन्ने ववर्यहरु पनन सववस्तार आउन थाले े
- भाद्र २४ गते ववहान ८:५९ वज जोसे ेक नभजारी नोनभक स्टानलनले मोलोटोभ बनाउन वारे े लेि ेको वहाँसा्मक संवाद ि।
- “एकज्यकयु ”ु नामक प्रयोगकतााले वनाउन नसकाउे ाँदै अनन एउटा कपडा हाली देउ वोतलको मि दु ेन्त्ि नमकचर हनु गरी। ्यसपनि मोलोटोभ रे ेडी ।
- वानश्वर न्त्स्थत से ंसद भवनमा केही यवालु े पेि ोल बम प्रहार गरररहेको नभनडयोहरुमा पनन देन्त्िन्त्ि
- Discord मा हनतयार मगाउने संवाद पनन भएको नथयो। प्रदशना केही ददन लन्त्म्बन सक्ने े उननहरुको अनमान नथयो।ु
- भाद्र २३ गते राती ११:४९ मा “नग्रननस्य”ु नामक प्रयोगकतााले फ......गनको सोलसन ु चावहयो कया।ईन्त्ण्डयावाट मगाउन सवकन े समेत लेि ेका िन । ११:५१ मा सोही प्रयोगकतााले “ईन्त्ल्डया वाट ईम्पोटा हान्त्ल्दम म” एवाउट ५० ग्रने ड आउन सक्ि समे ेत लेि ेका िन ।
- सोही प्रयोगकतााले ११:५६ मा “ईन्त्ल्डयाको केरलाको नडलरलाई न्त्चनको ि ु” भन्यो भन नलएर े आिे।
- कानतका ेय नामक प्रयोगकतााले “गन ासक्न शान्तीपे ूण ाप्रदशना नै हो” भनन पनन लेि ेका िन।
- तर नते ्व अभाव,आिोशको ठ ूलो आयातनल से ंवाद वहाँसा्मक हाँदु ै गयो।
- Discord मा भाद्र २३ गते “टोनी” नामक प्रयोगकतााले ....लोबल कलेजको होस्टलमा बला्कार भईरहेको ि” भनी दावी गरे र केही पनि केहीले ठूलो समाचार भनन िण्डन पनन गरे (मोडरेटरहरुले)
- प्रहरी ्याहा पगु को नथयो साझ तर घटना के ेही नथएन । िाली उत्तेन्त्जत र आिोन्त्शत वनाउन काम मार नथयो। तर े २४ गते ग्लोवल कलेज जलाईयो ।
- भाद्र २४ गते काठमाडौं र लनलतपरलु े चिपथ क्षेर नभर कफ्य ाु लगाएका ववर्यमा “म्याडडग” ले ह्याराहरुले कफ्य लगाएका िनाु ”
- “जस्टनडपफ्रईड” ले लेि ेका िनः-८:३० देि ी कफ्य ि।अवहाु ले पनगहालम।ु

- अको प्रयोगकताा लेिेका िनः-जब २०\३० हजार भेला हन्त्िौ। भाडमा जान्त्ि कफ्यु ाु
- कनतपयले कफ्यमा ननस्कन नहाु नु भननरहदा कनतपयले े मने की माने कफ्य आदाु ेश नमान्ने वहस गररररहेका नथए।
- काजीले लेिेका िन “कफ्य रोक्दा नन रोवकदाु ैन” जान हो। वक मि कीे माििुाम ।

श्रोतः- कान्त्तपर ु

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

नडन्जटल यगमा ु एल्गोररदम प्रभाव

Algorithm:-

Algorithm भनकोे कुनै पनन समस्या समाि ान गना वा ननन्श्चत काया सम्पादन गनका ा लागी बनाईएको चरणबद्ध ननदेशनहरूको (set of step-by-step instructions) समहु हो। आजको नडन्जटल संसारमा, ववशरे् गरी सामान्जक सञ्जालहरू (Facebook, Tik Tok, Instagram, YouTube) हरूमा एल्गोररदम (Recommended Algorithm) ले मरुदण्डकोे रुपमा काम गरी रहेको हन्त्ि नु ।् प्रयोगकतााहरूले के हेने, के सन्ने र कस्तो ि ारणा बनाउने भन्ने सक्ष्मु रुपमा ननिाारण गिान। Algorithm ले कुन कुरा स्य हो? कुन कुरा झटो ु हो भन्ने कुरासाँग सरोकार राख्दैन यसले स्यता भन्दा संग्लनता (Engagement Over Truth) साँग मार मतलब राख्दि जनु कुराले बवढ प्रयोगकतााको ध्यान ताननरहेको ि । ववनभन्न यन्त्र चल्नको लागी इन्त्ि नको आवश्यकता परे जस्तै Algorithm चल्नको लागी पनन इन्त्ि नको आवश्यकता पदाि, सो ईन्त्ि न भनकोे प्रयोगकतााको व्यन्त्ि गत Data हो। सो Data ववनभन्न स्रोतहरू जस्तै Data Mining हरू बाट पनन प्राप्त भएको हन्त्ि । ु सामान्जक सञ्जालमा **Algorithm** को मख्यु उदेश्यः-

सामान्जक सञ्जालमा Algorithm को मख्यु उदेश्य Attention Economy मा आिाररत हन्त्ि ु । Attention Economy के आिारमा हाल एप ननमााण गने कम्पनीले प्रयोगकताा समयलाई नै उनीहरुको आम्दानीको स्रोत बनाई रहेको पाईन्त्ि मानव जाती गने ध्यान नसमीत हन्त्ि ु ,एकै पटक हामीले ि रै कुरामा पूणा ध्यान ददन सक्दैनौ,नबशरे् गरी सामान्जक सन्जाल यट्युबु ,वटकटक,ईन्स्टाग्राम आददले मानव जातीको ध्यान कयाप्चर (capture) गना प्रनतस्पिाा गिान। (capture) गरे पनि यी कम्पनीहरुले हाम्रो ध्यान नबज्ञापनदाताहरुलाई नबिी गरेर नाफा आजना गिा। फेसबकु ,ईन्स्टाग्रामका (फ्री सेवा) मा रहेको ददईएको सम्पनत हाम्रो ध्यान र समय नै हो (Attention economy) नपालमाे पनन वटकटक,फेसबकु ,ईनस्टाग्राममा घण्टौ नबताउन े माननसहरुको संख्या ददन प्रनतददन ववढरहेको ि,अझ यवाहरुको ु त यस प्रनत अझ बवढ लगाव देन्त्ि न्त्ि ।जनजीे आन्दोलन जस्ता घटनामा सामान्जक संजालले कसरी Attention (ध्यान) तान्ने र spread out (फैलाउि) भन्ने नबर्य सबैलाई थाहा नै ि ।आजको नडन्जटल संसारमा सबै भन्दा ठूलो प्रनतस्पिाा पैसा होईन,ध्यान (viewers को attention) हो ।

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

Algorithm ले समान्जक सञ्जालहरूमा कसरी काम गदाि? सामान्जक सञ्जालहरूमा Algorithm मख्यतयाु Machine Learning मा आिाररत भएर काम गदाि। Machine Learning भनकोे सािारणतया, कम्प्यटरलाई कुनै काम गनका ो लानग माननसले 'स्टेप बाईस्टेप' ननदेशन (Programming) ददनपा।ु तर, मेनसन लननङ एउटा यस्तो प्रववनि हो जहााँ कम्प्यटरलाई हरेक कुरा नसकाइरहन ुपदैन। यसले परानाु तथ्याङ्क (Data) र अनभवहरूु हेरेर आफैं नसक्ि र ननणया गिा।

Social media हरूमा **Algorithm** को प्रवशे र काया प्रणाली:- सरुकाु ददनहरूमा Social Media समय अनसारु (chronologically) चल्न े गदाथ्यो अथाात सामान्जक सञ्जालमा नन्जक रहेको माननसले हालेको पोष्ट पवहले देन्त्िन्थ्यो तर सन ् २०१० पनि Algorithm को प्रवशे भयो। सो पश्चात यसले Data को आिारमा काम गना थाल्यो। यसको काया प्रणालीहरू यस प्रकार िन।

१. संलग्नताको गन्णत (Engagement Metrics): प्रयोगकतााको हरेक वियाकलापहरू जस्तै न्क्लक, लाईक, कमेन्ट र हामीले हेरेको फोटो समेतको समयको वववरणहरू राख्न े गदाि।

२. प्रडे ेन्क्टभ मोडनलङ (Predictive Modelling)

Algorithm से प्रयोगकतााको बानी समेत अध्ययन गरी ्यसलाई रेकडा गरी प्रयोगकतााको भववष्यको रुन्चको अनमानु गदाि। जस्तो प्रयोगकताा आज राती ८ बज े िानाको नभनडयो हेरेको ि भनन भोनल पल्ट दठक ८ बज े उस्को Feed िानाको नभनडयोहरुले भररन्ि।अन्ण प्रयोगकतााले ्यसलाई अझ बढी रुचीका साथ हेना थाल्दि।

३. सामाग्रीको वनगका रण (Content Categorization): Artificial Intelligence ले नभनडयोको रङ र ्यसमा प्रयोग भएका शब्दहरु समेतलाई न्चनरे सवह दशका समक्ष पराउु ााँि।

यसले सामान्जक सञ्जालका प्रयोगकताा बाट ननम्न **Data** हरू संकलन गरी रहेको हन्िु ।

१. प्रयोगकताका ो व्यवहारः- कस्तो नभनडयोहरु कनत समय सम्म हेररयो, कस्तो नभनडयो लाईक गररयो, के-कस्ता सामानग्रहरू (Status, Photo, video,) पोष्ट गररयो, कवहले कुन समयमा के-कस्तो ठाउाँमा गईयो लगायत कुराहरू।

२. सम्वन्न्ित सामाग्री:-नभनडयो क्याप्सन (Video Caption), ह्यासट्याग (#) र आवाज।

३. नडभाइस सेवटङ (**Device Setting**):- प्रयोगकताालेे प्रयोग गने भार्ा, देश र सामान्जक सञ्जालको सञ्चालन गना प्रयोग गरीएको Device को प्रकार।

४. प्रोफाईनलङ (Profiling): प्रयोगकतााको उमेर, नलङ्ग, राजनीनतक झकावु र यौननकता समेत ।

<u># सचनाको ु घराबन्दीे (**Information Siege**):-</u>

सामान्जक सञ्जाल प्रयोग कताहरूलाई ज े देख्िन/ु ज ेदेिाईन्ि प्रयोगकताहरूलाई तेवह नै वास्तववक संसार जस्तो लाग्ि।

<u>भावनाम्क म्यानपु लु ेसन (**Emotional Sentimental Manipulation**):-</u>

Algorithm ले गाहो, बौवद्धक तथा असहज प्रश्नहरूलाई पिानड िकेली सहज सन्जलो र सनसननपणाु एव ं भावनाम्क सामाग्रीहरूलाई अगाडी साने काया गि। <u>सोचको नसमा (**Boundaries of Thought**):-</u>

यस देशका नागररकहरू स्वतन्त्र जलमाे िैन तर समान्जक सञ्जालका प्रयोगकताहरूलाई ननन्श्चत घेरा नभर नसनमत रान्िएको ि र यवह ALGORITHM को सबै भन्दा ठुलो सफलता हो।

<u>**FILTER BUBBLE ECHO CHAMBER:-**</u>

<u>१) वफल्टर बबल:-</u>

Algorithm से प्रयोगकताहरूको नडन्जटल व्यवहार (Digital Behavior) लाई पणाु रुपमा अध्ययन गरी ुयसलाई ननयन्त्रण समेत गरर सकेको हाँदाु प्रयोगकताहरुलाई मनपने, चासो लाग्न े सचनाु समाचार र सामाग्रीहरु मार देिाउि। जसले गदाा प्रयोगकताहरूलाई यस्तो बबलमा थननददन्िु जहााँ प्रयोगकताले आफ्नो ववचार भन्दा फरक केवह कुरा सन्नु देख्न सक्दैन ।

<u>२)**Echo Chamber:-**</u> यस्तो एउटा अवस्था (State) जहााँ प्रयोगकताले आफ्नो ववचारको प्रनतध्वनी (Echo) मार सन्नु सक्ि ।जब प्रयोगकताले पटक-पटक एउटै ववचारको प्रनतध्वनी सन्नेु अवस्थामा पग्िु जहााँ उसको सोच\ववचार नै अन्त्य व्यन्िहरुको सोच/ववचार हो भन्ने लाग्ि। जबवक ुयो एउटा भ्रम मार हन्ि।ु

नपालमाे भएको Gen-z आन्दोलन मार नभई देशको अवहले चनाववु माहोलमा समेत यो दईवटाु प्राववनिक अविारणा (**Technical Concept)** ले सबै भन्दा ठुलो भनमकाु िेलेको नथयो र िेल्दै ि। •

Digital Proxy War (ववचार वारे मानथको आिमण):-

हाल नपालमाे सबै भन्दा प्रयोग भएको र गरएको आिमण हो Digital Proxy War । हातहनतयार गोनल गठ्ठाले शररलाई माना सक्ि तथा गलत ववचार र सचनालुे परुे पस्तालाई ननयन्त्रण गिा।

१) सचनाकोु ववर् (**Information Poison):-** सामान्जक सञ्जालका करौडा प्रयोगकतााहरूको माझ यो एक शन्त्िशाली तथा घातक यन्त्र हो। यो केवल झठु मार नभइ ध्यान भड्काउने, एक आपसमा घृणा बढाउने र आपसी ववश्वास तोड्ने काम गदाि।

२) अदृश्य शन्त्ि **(Invisible Enemy):-**

यस यद्धमाु शर ु देन्त्िदैन वकनवक, यसमा Algorithm नमर जस्तो देन्त्िन्त्ि तर व्यवहारमा यसले प्रयोगकतााको Digital

Behavior पवढ बन्झु Algorithm ले शासकको भनमकाू ननवााह गिा। शिी सन्तलनमाु बदलाव **(Shift in the Balance of Power):-** नपाले जस्तो देशमा ननत ननमााण लगायतका प्रवियाहरू ननकै सस्तु ि । संसारमा प्रववनिको नबकाश ददन प्रनतददन चौबर गणालुे बवढरहेको हाँदाु नपालमाे (Non state actors) Tech Company र Algorithm को प्रभाव सबै क्षेरमा पना थाली सकेको ि। जसका कारणले गदाा राज्यबाट शन्त्ि नबस्तारै Tech शन्त्िहरुको हातमा सदैि। चनाववु माहोल र **Engineered Popularity:-**

हाल देश चनावीु माहोलमा रहेको बलाे हामीले सामान्जक सञ्जालहरू िोल्दा हेदाा तथा समाचार समेत पढ्दा हरेको News Feed मा ववज्ञापन,व्यन्त्ि नबशरे लगायतका नबनभन्न सामाग्रीहरू देन्त्ि रहेका िौ। के नपालकोे आगामी भववष्य ससंदले लेख्ि ? वक **SOFTWARE** को **CODE** ले हो ? भन्ने अवहलेको गन्त्भर प्रश्न हनु सक्ि ? भ्रमको िेन्त्ड **(illusion 0f trend)**

१)हाल सामान्जक सञ्जालमा चनलरहेको देन्त्िने Trend हरु सिैं वास्तववक आवाज नभएर, यो िेरै जस्तो योजनाबद्ध लोक वप्रयता (Engineered Popularity) मार हनु सक्ि ।

२) ननणया को आिार (**Basis for Decision making**):- आजको नपालमा े कुन राजनननतक मद्दा ु उठ्न े र कुन दबाउने\ नदेि ाउन े कुनै तका वा बहसले हैन बरु भन्ने कुरा Algorithm िनोट ले तय गरररहेको हन्त् ि ु जसले गदाा लोकतन्त्र जरै देन्त् ि कमजोर भइरहेको ि।

• नपाले कसरी अदृश्य जले र **Digital Proxy War** को नसकार बन्दै ि ?

नबना हातहनतयार (गोलो गट्ठा बारुद) हाररन े यद्धः ु -

नपाले आज एउटा यस्तो यद्ध्ु हादैि, जसको हारको घोर्णा कवह कतै गरीएको ि ैन वकनवक यद्ध्ु शान्त, सानलन र आरामदायी ि । इनतहारामा भएका यद्धहरू ु भगोलका ु नथए तर यो यद्ध्ु माननसक क्षेरको लागी हो। हालको अवस्था पररन्स्थतीलाई नन्जकबाट ननयाल्दा हरेक व्यन्त् िको ववचार न ै यद्धको ु मैदान बनको े ि। यस यद्धको ु मख्ुय कारक त्व वा यसको प्रिानसनापती े **ALGORITIIM** हो जसले नपाललाई अदृश्य जलमा े बन्द गने प्रयास गररएको ि । अदृश्य जलः े जहााँ पिाला ि ैन, केवल अनभरुचीहरू (**PREFERENCES**) िन ् ।

नपाले एक स्वतन्त्र देश जस्तो देन्त् िएता पनन नपालका े नागररकहरू ववचार र व्यवहारमा स्वतन्त्र ि ैनन ् । यहााँका नागररकहरू

बन्त् िनमा (जलमा े) ि ैनन ् तर प्रयेक नागररकहरूको सोच नसनमत ि। यो जले पिाालले होइन, अनभरुचीहरू (Preferences) ले बनाईन्त् ि । चेतना न ै पवहलो प्रनतरोि:- नपालमा े ववचार सरन्क्षतु भएन भने राष्ट्र रावष्ट्रयता र राष्ट्रको नसमाना समेत सरन्क्षतु रहन सक्दैन। यो अदृश्य जले र Algorithm बाट बच्न े भनको े नागररक चेतना हो। यसमा सबै नपाली े लगायत नपाले सरकारको समयमा नै ध्यान जान जरुरी ि।

भाग-४

ननष्क र् ा(Conclusion) तथा राय नसफाररस

पररच् ि ेद-१३ जााँचबझ आयोगको ननष्कर् ा ु, ठहर र नसफाररस

१३.१. २०८२ साल भाद्र २३ गतेको घटनाका सम्बन्त्िमा

पष्ठ ृ भनमू

प्रयेक व्यन्त्िलाई आफ्ना िारणा व्यि गने र आफ्नो असन्तवष्टु शान्त्तपूणा तररकाबाट राख् न े अनिकार हन्त्ि ।मानवु अनिकारको ववश्वव्यापी घोर्णा (Declaration of Human Rights 1948) ले समानता, वैयन्त्िक र जीवनको स्वतन्त्रताका साथै ववचार र अनभव्यन्त्िको स्वतन्त्रता, शान्त्तपूणा सभा गने अनिकार सवहतका अन्य िेरै अनिकारहरु प्रयाभतू गरेको ि। ्यस्तै नागररक तथा राजनैनतक अनिकार सम्बन्त्िी अन्तराावष्ट्रय अनबन्त्ि ु (International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR) १९६६ र यसको ऐन्त्च्िक प्रोटोकल (The Optional Protocol to the ICCPR 1966.) १४ मे १९९१ मा र दोश्रो ऐन्त्च्िक प्रोटोकलमा

(Second Optional Protocol to the ICCPR 1966) ४ माचा १९९८ नपालले े हस्ताक्षर गर् यो। यसरी अनबन्त्ि ु र प्रोटोकलमा सही गररएका प्राविानहरु नपालको े हकमा बाध्या्मक रुपमा लागू हन्त्िनु ।् नपाले सन्त्ि ऐन २०४७ को दफा ९ ले सन्त्िको प्राविानहरु नपाली े कानूनसंग बान्झएमा बान्झएको हद सम्म नपाली े कानून ननस्प्रभावी हनु े व्यवस्था गरेबाट सन्त्िहरुको प्रिानता रहने व्यवस्था ि। यस अनवन्त्िलु े प्रयेक सन्त्ि राष्ट्रका नागररकको आफ्नो ववचार व्यि गने र भेला हनु े लगायतका अन्य मौनलक अनिकारहरुको संरक्षण गना अहम भनमका ू िेलेको ि। वयनै पववर (sacrosanct) मान्यताहरुलाई नपालको े कानूनमा पनन ववशर् े स्थान प्राप्त ि। नपालको े संवविानको िारा १७ ले नपाली े नागररकको स्वतन्त्रताको हकको व्यवस्था गरी ववचारको अनभव्यन्त्ि र ्यस्तो ववचारलाई सामवहकु रुपमा मिररतु गना ववना हातहनतयार शान्त्तपूवका भेला हनु े स्वतन्त्रताको सरक्षा ु (guarantee) गरेको ि। संवविानबाट प्रदत्त वयनै हक अनिकारको प्रयोग गरी नमनत २०८२ साल भाद्र २३ गते काठमाडौं न्त्स्थत माइतीघर मण्डला क्षेरमा शान्त्तपूणा प्रदशना गना पाउँ भनी “हामी नपाले ” नाम गरेको संस्थाका सदनु गरुङ समेतको नामबाट, अंवकत मल्ल र िेमराज साउदको नामबाट, एवं सवल गौतम र परुर्ोत्तमु यादवको नामबाट न्त्जल्ला प्रशासन कायाालय काठमाडौमा पथक ृ -पथक ृ ३ वटा ननवदने दताा भई ननवदकहरु े संग न्त्जल्ला प्रशासन कायाालयमा प्रमिु न्त्जल्ला अनिकारीसंग िलफल भै ननर्नाते क्षेर

SS SAMAYA SUTRA MEDIA | TV CHANNEL

बाहेकका स्थानमा मार प्रदशना गने र ति प्रदशना शान्न्तपूणा रुपमा हनु े मौन्त्िक सहमनत भई सोही अनसारु न्तजल्ला प्रशासन कायाालय काठमाडौंले ननजहरुलाई प्रदशना गना अनमनतु ददईएको नथयो। सोही अनरुपु नमनत २०८२ साल भाद्र २३ गते माईतीघर मण्डलामा शान्न्तपूणरुापमा प्रदशना सरुु भई सोही स्थानमा कोणसभा गने भनी पूवा स्वीकृत कायिा म अनसारु अगाडी बढ्ने योजना रहेको नथयो। भाद्र २३ गते यवाहरुलु े गने भननएको प्रदशना देशमा व्याप्त वनथनते ववरुद्ध लन्क्षत नथयो। यवाहरुलु े प्रयोग गररहेका सामान्जक संजालहरु र अन्य प्रकारका specific संजाल, समय समयमा सडकमा देन्त्िने कुशासन ववरुद्धका आन्दोलनमा यवाकोु व्यापक सहभानगताले पनन देशमा ववद्यमान वनथनते ववरुद्ध यवाहरुकोु रोर् प्रकट भइरहेको नथयो। अन्य नमनडया/परपनरकामा प्रकान्शत सरकारी कायमा ा हनु े वढलासन्त्त,ु भ्रष्टाचार र कुशासनका ववरुद्ध प्रकान्शत आलेि र सरकार संचालनका प्रकृयाका प्रनत असहमनत जनाउँदै/रोर् प्रकट गदै सामान्य व्यन्त्िहरुबाट समते सामान्जक संजालमा भएका वटप्पणी द्वारा पनन वयनै नबसंगती ववरुद्ध असन्तन्ष्टु अनभव्यि भएको पाईन्त्ि।

नपालमाे सेप्टेम्बरको शरुदु ेन्त्ि वटकटक र रेनडट लगायतका समान्जक संजालमा ह्य ासट् याग अनभयान अन्तगता राजनीनतज्ञका सन्तानले भ्रष्टाचारबाट कमाएको िनमा ववलासी जीवनशैली अपनाएको आरोप लगाइएका नभनडयो र नममहरुको व्यापक रुपमा प्रचार प्रसार गरेबाट पनन ्यस्तो असन्तवष्टु पोन्त्िएको देन्त्िन्त्ि।

भाद्र २३ गते पूवा नै भ्रष्टाचार र सामान्जक सञ्जालववरूद्ध प्रदशना गदै जनजीे आन्दोलन आह्वानकतालाे "श्रीलङ्काले गर् यो, इन्डोननसयाले े गर् यो, वफनलवपन्सले गर् यो, बंगलादेशले गर् यो अब नपालकोे पालो ! हामी गोििाली उठ्ने समय आएको ि। आवाज उठाउन ेसमय आएको ि" जस्ता पोष्टहरु प्रनसते गररएका नथए। केही अन्य प्लेटफममाा संसद भवन, नसंहदरबार लगायत सावजा ननक संरचना जलाईएको वा ववध्वंस गररएको AI-generated फोटो/नभनडयोहरूको साथै सामान्जक सञ्जालमा प्रवर्ते गररएका Netakhor.vercel.app जस्ता संजालमा शीर्ा नताहरूकोे घर म्यावपङ गरी आिमणको योजना बनाएको भन्त्ने समाचार नमनडयामा प्रकान्शत भएको देन्त्िन्त्ि।

Discord नाम गरेको संजालको पनन ववनभन्न ग्रपहरु नथए। ती मध्येको एउटा Discord group मा अराजक नगनतववनि Molotov Cocktail ननमााण गने, तोडफोड, लटपाटु र आगजनी गना सक्ने जस्ता िारणा प्रनसते गररएको नथयो। भाद्र २३ गतेका आयोजकहरुले सो कुरा थाहा पाई प्रदशना हनु अगाडी भाद्र २२ गते नै प्रहरीलाई िबर गरेको र सो रोक्न/हटाउन साइबर व्यूरोलाई अनरोि समेत गरेको भनी केही आयोजक मध्येका सदनु गरुङ्लु े आयोग समक्ष आफ्नो कुरा व्यि गरेका िन । सामान्जक संजालहरु आजको बदनलाँदो ववश्वको अनत महत्वपूणा र शसि संचारका माध्यम भएका िन। िासगरी यवा वगका ो आवाजलाई सामवहक रुपमा मिररतु गना यो माध्यम शसि रुपमा प्रस्ततु भएको देन्त्िन्त्ि। तर ती माध्यम बाट हनु े क्षनत पनन ्यनतनै निटो र व्यापक ि। ववश्वव्यापी रूपमा नडन्जटल र साइबर माध्यमबाट सरक्षा ितराहरू उत्पन्न हनु े प्रवन्त्त पनन बढेको ि। रावष्ट्रय अनसन्त्िानु ववभागको अननभज्ञता रान्ष् िय अनसन्त्िानु ववभागलाई यी सञ् जालमा व्यि गररएका messages को बारेमा ववशर्े जानकारी नथएन।रावष्ट्रय अनसन्त्िानु ववभागले यवा वगमा ा बढ्दै गएको संस्थापन (establishment) ववरोिी भावनाको कुनै ववश् लेर्ण नगरेको देन्त्िन्त्ि।न त सरकारका अन्त्य तालकु ननकायले सो सम्बन्त्िमा कुनै अध्ययन/अनसन्त्िानु गरेको देन्त्िन्त् ि। भाद्र २३ गते प्रदशना कायिा म आव्हान गने र ्यसका लानग न्जल्ला प्रशासन कायाालय काठमाडौंका प्रमिु न्जल्ला अनिकारीबाट स्वीकृती प्राप्त गने न्जएनजडे मध्येका तीन ग्रपलु े प्रदशना शान्न्त्तपणा हनु ेभननएकोमा प्रदशना सरुमा शान्न्त्तपणा रुपमा सरुभई केही समयपनि उग्र हनु थालेको देन्त्िन्त्ि। प्रदशना यसरी उग्र हन्त्ि भन्ने ववर्यमा न त आयोजक मध्येका कसैलाई कुनै आभार् नथयो न त सरकारका सरक्षा ननकायलाई नै कुन ै जानकारी नथयो। भाद्र २३ गते राजिानीको अवस्था शान्न्त्तपूणा हन्त्ि भन्ने पूवा अनमानकु ै भरमा उि ददन संघीय संसद भवनमा रावष्ट्रय सभाको बैठक बस्ने गरी कायसा ूची रहेको तथा रावष्ट्रय सभागहको ृ कायिा ममा राष्ट्रपनतको उपन्स्थनत रहेको नथयो भन्ने प्रहरी अनिकृतहरुको आकलनं रहेको देन्त्िन्त्ि। भाद्र २२ गते साँझ प्रिानमन्त्री ननवास वालवाटारमा रावष्ट्रय सरक्षा पररर्द् को बैठक बसेको नथयो। बैठकमा रावष्ट्रय अनसन्त्िानु नबभाग, नपाले प्रहरी लगायका सबै सरक्षा ननकायका प्रमिहरुबाटु भाद्र २३ गते जन्जीहरुले े शान्न्त्तपवका प्रदशना गने बारे जानकारी गराएका नथए।उि प्रदशना मा हनसक्नु े सम्भाववत वहंसाबारे जानकारी गराईएको नथएन। केही गप्तचरु रपोटामा भने भाद्र २३ गते यवा पस्ताद्वारा आयोजना गररएको प्रदशना को बारेमा शान्न्त्तपूणा

कायिा मको स्वीकृनत नलएर गररएको प्रदशना मा केवह उच्ि्ृङ्खल व्यन्त्िहरुको घसपु ैठ हनु सक्ने र न्स्थनतलाई उत्तेजक बनाउने प्रयास हनसक्नु े आंकलन नथयो तर संन्घय संसद भवनमा तोडफोड र आगजनन नै हनु सक्न ेनबश्लर्णे गररएको नथएन भन्ने रावष्ट्रय अनसन्त्ि ानु ववभागका अनिकारीको भनाई रहेको ि। प्रदशना मा ननन्श्चत उमेर समूहका यवा ु पस्ताहरु ु र ववद्याथीहरू समेत सहभागी हनु े भएकोले संयनमत हनु , शान्न्तपूणा तवरले प्रदशना हनु ेभएकोले आवश्यक सहजीकरण गना, सकभर बल प्रयोग नगना ननदेशन भएको नथयो ।त्कालीन प्रहरी महाननरीक्षक चन्द्र कुबरे ि ापङ्गबाटु ननन्श्चत उमेर समूहका यवा ु पस्ता ु सहभागी हनु े भएकोले "हेभी नडप्लोएमेन्ट" नगने र सरक्षाकमी ु ि ेरै नदेि ाउने तर जनशन्त्ि नन्जकतम ्अवन्स्थनतमा दरुस्तु राख्न े एवम ् ननर्निते क्षेर तोड्न,े सावजा ननक सम्पन्त्त नै तोडफोड र आगजनी गने जस्ता ध्वंसा्मक र वहंसा्मक गनतववनि भएमा कानून बमोन्जम नसलनसलेवार बल प्रयोग गने भन्ने समेतको ननदेशन प्रहरी महाननरीक्षकबाट मातहतका प्रहरी अनिकारीहरुलाई ददइएको नथयो भन्ने व्यहोराको न्जल्ला प्रहरी पररसर काठमाडौका त्कालीन कायाालय प्रमिु प्र.ब.उ. हाल प्र.ना.म.नन. ववश्व अनिकारीको भनाई रहेको ि। रावष्ट्रय अनसन्त्ि ानु ववभागको ररपोवटाङमा भाद्र २३ गतेको प्रदशना मा नतनहजार देन्त्ि बढीमा पाँच हजार सम्म व्यन्त्िहरु भेला हनु े आकलनं गरी सझावु ददएको पाइन्त्ि। सोही सझावलाईु आिार मानी सम्पूणा सरक्षा ु व्यवस्था अगाडी बढाइएको देन्त्िन्त्ि, जो यथेष्ट नथएन। <u>एवककृत ववशर्े सरक्षा ु योजना</u> काठमाडौका प्रमिु न्जल्ला अनिकारीले न्जयनजडे आन्दोलनको घोर्णा भएपनि न्जल्ला सरक्षा ु सनमनतको बैठक माफात सरक्षा ु ब्यवस्थालाई मजबतु तल्याउनु ु थप फौज पररचालनको लानग आ-आफ्ना तालकु ननकायसँग समयमै समन्वय गन ाु भनी ननदेशन ददएका नथए।प्रहरी प्रशासन, गप्तचरु संयन्त्र र न्जल्ला सरक्षा ु ननकायबाट प्राप्त सूचनाका आिारमा आन्दोलन सामान्जक सञ्जाल सम्बन्त्िी ववर्यमा असन्तवष्टु प्रकट गने कायिा मका रूपमा बन्झएको ु र प्रारन्म्भक चरणमा शान्न्तपूणा रहन ेअनमानु गदै आन्दोलनको सम्भाववत रुट, समय, सहभागीको अनमाननतु संख्या र संवदनशीले क्षेर पवहचान गरी एकीकृत ववशर्े सरक्षा ु योजना, २०८२ न्स्वकृत गरी सोही बमोन्जम सरक्षाकमी ु पररचालन गररएको नथयो। नमनत २०८२ साल भाद्र २२ गते काठमाडौंका प्रमिु न्जल्ला अनिकारीको अध्यक्ष्यतामा प्र.ब.उ. ववश्व अनिकारी, सह-अ.नन. ररबने कुमार गच्ि ेदार, प्रमिु सेनानी गणेश िड्का, स.प्र.उ.

जीवन केसी, स.प्र.उ. रोशन न्त्घनमरे, स.प्र.न्त्ज.अ.मन्त्िरामु ररजाल र प्र.उ. अवपलराज बोहरा समेतको न्त्जल्ला सरक्षा ु सनमनतको बैठक बनस एवककृत ववशर्े सरक्षा ु योजना न्त्स्वकृत गरी सो अनसारु सरक्षा ु व्यवस्था नमलाउने ननणया भएको नथयो। सो सरक्षा ु योजनामा कमाण्डपोष्ट स्थापना, ननर्निते क्षेर कडना , र् यालीको स्कटा,सूचना संकलन, वपकेवटङ, रोडब्लवकङ, गने र सरक्षा ु योजना बमोन्त्जमको अपगु जनशिी ब्यवस्थापन सम्बन्त्िित सरक्षा ु ननकायहरुबाट मांग गरी पूती गने भन्त् ने उल्लेि नथयो। ्यसकारण तीन तहको सरक्षा ु रणनीनत अन्तरगत सरक्षाकमीको ु भनमका ू ननददाष्ट गररएको नथयो। प्लान ‘A’ अन्तरगत पवा ु घोवर्त कायिा म तोवकएको समय र स्थानमा शन्त्न्तपूणा भएमा आयोजक संग समन्वय र सहकाया गरी सरक्षा ु र िावफक व्यवस्थापनमा सहन्त्जकरण गने। प्लान ‘B’ मा ननर्निते क्षेर वा संवदनशीले क्षेर प्रवशे गना जबरजन्त्स्त गने, लाठी ढंुगामढा ु गने, सरकारी कायाालयको काममा अवरोि नसजना ा गने वा प्रवशे गने, सावजा ननक तथा सरकारी सवारी सािनमा अवरोि गने, सावजा ननक सम्पती वा सवारी सािन तोडफोड गने, सरक्षाकमीको ु काममा दिल पयााउनु े वा मठभु ेड गने, बैंक ववन्त्तय संस्थाको कामकारवाहीमा अवरोि पयााउनु ,े कालोमोसो दल्ने वा अन्त्य अवांनित गनतववी गने र वहंसा्मक गनतववनितफा उन्मिु भएमा सम्झाई बझाईु गने, ननर्निते क्षेरको बारेमा जानकारी गराउन,े कानून बमोन्त्जम कारवाही हनु के ुरा जानकारी गराउने, नसलनसलेवार बल प्रयोग माफात अवस्थालाई ननयन्त्रणमा नलन।े प्लान ‘C’ मा ननर्निते क्षरे हरुमा प्रवशे गने वा सरक्षाकमीमानथु सांघानतक आिमण गरेमा, हातहनतयार सवहत झडप गरेमा, मह्वपूणा र ननर्निते क्षेरमा जबरजन्त्स्त प्रवशे र आगजनन गरेमा, ननिााररत कायिा म भन्दा अन्त्य कायहा रु गरी हताहत हनु े अवस्था भएमा वा न्त्स्थनत ननयन्त्रण गना कफ्यू ा लाग्ने अवस्था भएमा स्थाननय प्रशासन ऐन, २०२८ बमोन्त्जम बल प्रयोग गरी अवस्थालाई ननयन्त्रणमा नलन,े कफ्यू ा आदेश जारी हनु े तथा ननर्निते क्षेर लगायतको सरक्षामा ु न्त्जल्ला सरक्षा ु सनमनतबाट थप ननणया भई सेना पररचालनको लानग अनरोि ु गने भन्त् न ेयोजना रहेको नथयो।

उपरोि प्रकारको सरकारी ननकायबाट तयार गररएको रणनीनततफा ववचार गदाा भाद्र २२ गते साझ प्र.न्त्ज.अ. को कायका क्षमा बसेको बैठक र न्त्जल्ला सरक्षा ु सनमनतको नमनत २०८२ भाद्र २३ गते नबहान

०९:०० बजे बसेको बैठकले काठमाण्डौंको शान्न्त सरक्षाको ु न्स्थनत सन्तोर्जनक रहेको भनन ववश्लर्णे गरेको देन्त्िन्त्ि। शान्न्तपूणा रुपबाट शरु ु भएको प्रदशना उग्र भीडमा पररवतना

२३ गते ववहान कररब ९:०० बजे देन्त्ि सरु ु भएको शान्न्तपूणा हनु े भननएको प्रदशना नबहान १०:१५ सम्म सामान्त्य नै नथयो तर ददउसो ११:०० बजदे ेन्त्ि न्स्थनत िमशः ववग्रदै गयो। प्रदशना कारीहरु ववजली ु बजार ननर पगु पनि ठूलो प्रदशना मापररणतभैसकेको नथयो। भीड नबजली ु बजारतफाबाट मार आउने अनमानु भएकोले ति ददन एभरेष्ट होटल अगाडीको मख्यु मागमा ा मार प्रहरीको ब्यारररकेड रान्त्िएको र सनभसा लेन नतर ब्यारररकेड रान्त्िएको नथएन। अन्त्य मागामा ब्यारररकेड नभएको अवस्थामा एकाएक चारैनतरबाट प्रदशना कारीको प्रवशे भएपनि सरक्षा ु व्यवस्था जवटल बन्त्दै गएको नथयो।

नबजली ु बजारमा प्रदशनाकारीसाँग नमनसन गएको भीड ्यहााँ पग्नु ुअन्त्घ नै contain गने प्रयास भएको देन्त्िदैन। सरक्षा ु योजना अन्तरगतको Plan A सफल नभए पनि तरुन्त्ु ै Plan B मा जानपनु े नथयो ्यो त्काल लाग ुहनु ु पनेमा सो नभएको देन्त्िन्त्ि। िािसगरी भीड बढ्दै जााँदा ्यही अनपातमा ु सरक्षा ु पनन बढाउन ु पनेमा सो नभएको देन्त्िन्त्ि। स्कुलका ववद्याथीका साथै अन्त्य ववनभन्न ठाउाँबाट आएका व्यन्त्िहरु कररब ११:१५ बजे नयााँ बानश् वे र एभरेष्ट होटलको अगाडी पग्दा ु प्रदशनाले ननकै ठूलो भीडको रुप नलइसकेको नथयो। भीड उत्तेजक भै केही व्यन्त्िहरु अशोभनीय नाराहरु पनन लगाइरहेका नथए। सरक्षा ु ननकायसंग ति भीडलाई होटल अगाडी रोवक राख्न यथेष्ट सरक्षा ु शन्त्ि नथएन। यो कुरा प्रशासनका अनिकारीले पनन न्स्वकारेका िन। ् एभरेष्ट होटल अगाडीको प्रहरी व्यारररकेट तोड्दै भीड ननर्निते क्षरे मा प्रवशे एभरेष्ट होटल नन्जकको प्रहरी व्यारररकेट देिी िैरै पिानड सम्म प्रदशना कारीहरुको भीड नथयो। प्रदशनाकारीहरुले पिानडबाट नारा लगाउदै अगाडी बढन दबाब ददई िकेल्न थाले जसको कारण अगाडीका प्रदशना कारीहरु प्रहरी व्यारररकेट तफा बढ्न गई व्यारररकेट तोनडयो।व्यारररकेटको पिानड (बानश्वरे नतरबाट एभरेष्ट होटल तफा) बाट आएका प्रदशनाकारीले पनन व्यारररकेट ढाल्न मा सहयोग गरेको देन्त्िन्त्ि।व्यारररकेट तोडेपिी प्रहरीहरु पानीको फोहोरा, अश्रग्यासु प्रहार गदै पिानड हटे। प्रदशनाकारीहरुले प्रहरीलाई िकेल्दै अगाडी बढ्दै संघीय संसद भवन अगाडी पगु

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

।े एभरेष् ट होटल अगाडी ननर्निते क्षेर सरु ु गररएको नथयो ्यसकारण होटलको अगाडी “व्याररकेट”

िडा गररएको नथयो। यहााँननर प्रशासन/सरक्षा ु ननकायको तफा मख्यु २ कमजोरी देन्त्िन्त्ि: पवहलो सरक्षा ु ननकायको उपन्त्स्थनत कमजोर हनु , ु पररन्त्स्थनतको मूल्याङ्कन गरी प्रहरीको संख्या (तैनाथी) बढाउनपनेमा ु समयमै नबढाउन।दोश्रो ु ननर्निते क्षेर प्रवशे गना नददन िडा गररएको व्याररकेट मेनरोडमा मार लगाउनका ु साथै ्यहााँ लगाइएको व्याररकेट हल्का र परानो ु प्रकृनतको हनु । ु ्यसमा पनन एउटा मार ब्यारीकेट िडा गररन। ु यसले गदाा सनभसा लेन नतरबाट समेत आएका प्रदशना कारीको भीडको नबचमा प्रहरी पना गएको देन्त्िन्त्ि जनु सरक्षाका ु वहसाबले ननकै अस्वभाववक हो। संसद भवन पररसर वरपरको न्त्स्थनत कररब ११:४५ बजे ववहान ठूलो संख्यामा रहेको उत्तेन्त्जत भीड ढुङ्गामडा ु प्रहार गदै र प्रहरीलाई िक् का मक् का ु गदै ननर्निते क्षेर प्रवशे गरी संघीय संसद भवन (BICC Building) क्षेर नतर बढे पनि न्त्स्थनत ननयन्त्रणमा नलन प्रहरीबाट पानीको फोहोरा प्रयोग गररयो। प्रहरीले फोहोरा हान्न प्रयोग गररएको वाटर क्यानन ् (Water Cannon) मा २ वटा फोहोरा सम्म एकसाथ प्रयोग गने क्षमता नथयो। दवु ै फोहोरा प्रयोग गदाा यो जम्मा ३ नमनटे मार चल्ि र वाटर क्याननमा भएको पानी नसनिन्त्ि।नस.नस. वट.भी फुटेज हेदाा वाटर क्यानन बाट हानको े फोहोरा २ पटक प्रयोग गररयो र केही सेकेण्डका लानग सानो फोहोरा पनन प्रयोग गरेको देन्त्िन्त्ि। वाटर क्याननमा भएको पानी सवकएपिी फेरी भनपनो ु अवस्था त्काल सम्भव नथएन। प्रहरीसंग केवल एक वाटर क्यानन ् मार पानीको फोहोराको लानग उपलब्ि रहेकोमा २ पटक प्रयोग पश्चात ननस्प्रभावी भयो।सशस्त्र प्रहरीबाट पनन बानश्वरे चोकमा एक वाटर क्यानन तैनाथ गररएको नथयो तर ्यो प्रयोग नै नगरी

्यहााँबाट संसद भवनको दन्त्क्षण पट्टीको गटमा े लगरे रािेको देन्त्िन्त्ि। पानीको फोहोराको ननष्प्रभावव प्रयोगले भीडलाई नततर ववतर गनको ु सट्टा यवा ु प्रदशना कारीहरुलाई अझ उग्र बनायो र सोही स्थानमा उपलब्ि भएका ढुङ्गा, इटा, ब्लकहरु प्रयोग गरी प्रदशनाकारीहरुले सरक्षाकमीहरुमानथु प्रहार गना थाले। अन्त्य केही प्रदशना कारीहरु हातमा गलु ेली, बन्त्चरो, कुटो लगायतका घरेल ु हनतयार नलई संघीय संसदको सरक्षामा ु िवटएका सरक्षाकमीमानथु प्रहार गना थाले। केही प्रदशना कारीहरु संसद भवन कब्जा गने जस्ता प्रदशना कारीहरुको भीडलाई भडकाउन ेअनभव्यन्त्ि ददइरहेका नथए।नतमध्ये

केही वाटर क्याननमा ढुङ्गामढा‍ु गनमा ा संलग्न नथए। पानीको फोहोराको प्रयोग ननष्प्रभावव भएपी प्रहरी सरक्षाकमीहरु‍ु अनल हतास भएको जस्तो देन्त्‍ियो र सरक्षा‍ु ननयन्त्रण गना अपनाउनपनु कम घातक सा‍िनहरु ‍िमश: लाठीचाज,‍ाअश्रग्याँस,रबरको‍ु गोली प्रयोग गना थालेको देन्त्‍िन्त्‍ि।अश्रग्याँसको‍ु प्रयोग गदाा यसको प्रभावकारीता कम भएको कारण प्रदशनाकारीहरुले प्रहरीबाट हानका‍े अश्रग्याँसु हातले वटवप न्त्चसो रुमालले बरे ‍ेर सरक्षाकमीतफानु ‍ै फानलददन थालेपी संसद भवन पररसर नभर र बावहर रहेका सरक्षाकमीहरु(नु पाले प्रहरी र सशस्त्र प्रहरी) झन न्त्स्थती समहाल्न गाह्रो हनु ‍े महशसु गरररहाँदा प्रदशना कारीहरु थप आिामक भएको देन्त्‍िन्त्‍ि।

यस्तो संवदनन्त्शले समयमा वफल्डमा कायरा त प्रहरीका कमाण्डरहरुले न्त्स्थती ननयन्त्रणमा नलन बल प्रयोग भन्त्दा पनन बतााको माध्यमबाट प्रदशना कारी यवाहरुलाई सम्झाउन सकेको भए अवस्था ‍ि‍िरै हदसम्म सामान्त्यकरण तफा जान सक्ने अवस्था रहन्त्थ्यो।एकानतर सरक्षाकमीहरुमा‍ु संसद भवनमा भीड प्रवशे गना लाग्यो केही नगदाा आफुहरुमानथ दोर् लाग्न जान ‍े होकी भन्ने मनन्त्स्थतीमा नथए भने प्रदशना कारीहरु पनन हौनसएर अगाडी बवढरहेको पररन्त्स्थनतमा प्रहरी सरक्षाकमीहरुलु ‍े लाठीचाज,‍ाअश्रयासाँ र रबरको गोली प्रयोग गरेको देन्त्‍ियो।प्रहरीको यस प्रकारको कामकारवाहीबाट यवा‍ु प्रदशना कारीहरु झन आिोन्त्शत हाँदु ‍ै अगाडी बढ्न थालेको अवस्थामा ‍्यसलाई ननस्तेज (Defuse) गने संयन्त्र (Mechanism) को प्रयासको अभाव देन्त्‍ियो। शान्त्तपूणा उद्देश्य रा‍ि‍िर सरु‍ु गरएको प्रदशना दंगाको रुप नलन थाले पनि ‍्यस अवस्थालाई बझी‍ु केही प्रदशना आयोजकहरुले आन्त्दोलनकारीहरुलाई जनत सम्झाउदा बझाउ ‍ाँदा पनन नमान ‍े पनि आन्त्दोलन वफताा भएको घोर्णा समेत गरेको भन्ने भनाई “हामी नपाले ” संस्थाका अध्यक्ष सदनु गरुङ र अन्त्य साक्षीहरुको रहेको ‍ि। प्रदशना कारीको उग्र व्यवहार हेदाा सरुमा‍ु प्रदशना आयोजकहरुको ननयन्त्रणबाट भीड बावहर गइसकेको स्पष्ट देन्त्‍िन्त्‍ि।

<u>मोटर साइकल सवार व्यन्त्‍िहरुको प्रवशले ‍े भीडलाई उक्साहट</u> भाद्र २३ गते कररब १२:०० बजको‍े समयमा चाववहल ओम अस्पताल ‍ि‍िनबिोला कररडोर, गौशाला लगायतका ववनभन्न क्षेरबाट कररब १०० वटा मोटरसाइकलमा बानश् वे र, नबजलीबजारु नतरबाट आएका (‍्यसमा केही TOB लेन्त्‍िएको कालो T-shirt लगाएका) यवाहरुलु ‍े मोटरसाइकल पड्काउँदै (आवाज) र होहल्ला गरी भीडलाई थप उत्तेन्त्जत

बनाउने काया गरेको देन्त्िन्त्ि। फलस्वरुप भीड झन उग्र भै प्रहरीलाई िक् कामक् का ु गदै, पानीका बोत्तल, ढुङ्गा मडा, ु रड, इट्टा, गलु ेली आददबाट प्रहार गदै पन्श्चम गेट तफाबाट संघीय संसद भवन पररसर नभर निने कोनसस गरेको देन्त्िन्त्ि। प्रहरीले माइवकङ गरी सम्झाउँदा बझाउु ाँदा ननयन्त्रण नभएपनि बल प्रयोग गरेको भन्ने न्तजल्ला प्रहरी पररसर काठमाडौंका अपरेशन ईन्त्चाजा प्र.ना.उ. सन्तदरु नतवारी र अन्त्य प्रहरी अनिकारीहरुको भनाई रहेको ि। <u>न्तजल्ला प्रशासन कायाला य काटमाडौंका प्रमिु न्तजल्ला अनिकारीबाट कर्फ्यू ाआदेश जारी</u> भाद्र २३ गते संघीय संसद भवनको वरीपरीको पररन्त्स्थनतलाई मध्यनजर गरी ददउँसो १२:३० बजबाटे राती २२:०० बजे सम्म लाग ुहनु ेगरी काठमाण्डौका प्रमिु न्तजल्ला अनिकारीबाट बानश्वरे क्षेरमा पवहलो कर्फ्यू ा आदेश जारी भएको देन्त्िन्त्ि।(दोश्रो आदेश ददउसो १३:०० बज ेदेन्त्ि रानत २२:०० बजसम्मे न्तशतल ननवास, प्रिानमन्त्री ननवास बालवाटार, ु नसंहदरबार लगायतका ननर्नित क्षेर आसपास, तेश्रो आदेश रानत २४:०० बजे देन्त्ि भाद्र २४ गते ववहान ०५:०० बजे सम्म र चौथो आदेश भाद्र २४ गतेकै ववहान ८:३० देन्त्ि अको आदेश नभए सम्मका लानग जारी भएको नथयो।लनलतपरु र भिपरु न्तजल्लाका प्र.न्तज.अ.बाट पनन आ-आफ्नो क्षेरमा कर्फ्यू ाआदेश जारी गररएको नथयो)। ददउँसो कररब १२:०० बजको े समयमा संघीय संसद भवनको वररपरर चारैनतरबाट प्रदशनाकारीले तोडफोड र आगजनी गदै शरुमा ु दन्त्क्षण-पूवा र ततपश्चात पन्श्चम-दन्त्क्षणतफाको गटबाटे संघीय संसद भवन नभर प्रवशे गरेका नथए । वहंसा फैनलाँदै जाँदा नागररकको न्तजउ-ज्यान तथा सावजा ननक,ननजी सम्पन्त्तमा गम्भीर जोन्त्िम देन्त्िन थालेपनि न्तजल्ला सरक्षा ु सनमनत, नपाले प्रहरी, सशस्त्र प्रहरी बल,रावष्ट्रय अनसन्त्िानु नबभाग र नपाली े सेनासाँग िलफल गरी पररन्त्स्थनतको गम्भीर सनमक्षा पश्चात स्थानीय प्रशासन ऐन, २०२८ को दफा (६क) बमोन्त्जम प्रमिु न्तजल्ला अनिकारीले अन्त्न्तम ववकल्पका रूपमा, समय र क्षेर सीनमत गरी, चरणबद्ध रूपमा लागू हनु ेगरी कर्फ्यू ाआदेश जारी गररएको नथयो भन्ने काठमाडौं न्तजल्लाका प्रमिु न्तजल्ला अनिकारीको भनाई रहेको ि। भाद्र २३ गते संसद भवन पररसर वरपर रहेका प्रयक्षदशीका अनसारु कर्फ्यूको ा आदेश जारी गन ाुअन्त्घ र कर्फ्यू ाजारी भए पश्चात भीडलाई सम्झाई बझाईु गने तथा चेतावनी ददने उद्देश्यले नपाले प्रहरी र सशस्त्र प्रहरी बलले संयिु रुपमा मेगाफोन (माइवकङ)

माफात भीड ननयन्त्रण गना सानो हाते माईकले ठूलो जमातलाई सूचना ददन िोन्जरहेको देन्त्िन्त्ि।तर ्यो प्रभावकारी भएन।ति प्रदशना मा आएका िेरैजसो यवा ु प्रदशना कारीहरु त जीवनमै पवहलो पटक प्रदशना मा आएका नथए र कफ्यू ाभनको े के हो भन्ने समेत जानकारी नभएका नथए।

भाद्र २३ गते ददउँसो १२:३० बजदे ेन्त्ि कफ्यू ाआदेश जारी भएको भएता पनन ठूलो संख्यामा रहेका अराजक भीडबाट आदेशको अवज्ञा भएको नथयो। संघीय संसद भवन पररसर अगाडी प्रदशना कारीहरु मध्ये िेरैले माइकको आवाज सनी ु रहेका नथएनन ् वकनकी ठूलो भीडमा हाते माइकको प्रयोग प्रभावकारी हनु सकेको नथएन।जसका कारण ददउँसो मध्यान्हमा लागको े कफ्यू ाआदेशको जानकारी थोरै व्यन्त्िहरुलाई मार भएको नथयो।फलस्वरुप कफ्यू ाआदेश जारी भएपनि नयाँ बानश्वरे चोक र संघीय संसद भवन पररसर वरपर भएका िेरै प्रदशना कारीहरु कफ्यू ापनिको अवस्था बारे अननभज्ञ भई हताहत (casualty) को संख्या बढ्ने कारण मध्ये कफ्यू ावारे जानकारी ददन हातेमाइक प्रभावकारी नहनु ुपनन एक प्रमिु कारण नथयो।
कफ्यू ा आदेश कररब १२:३० बजनतरे लागपनि पनन न्त्स्थनत शान्त हनु सकेन।ढंुगा र बोतलले प्रहार गदै अन्त्श्लल शब्द प्रयोग गरी भीडमा आएका केही प्रदशनाकारीहरुले प्रहरीमानथ आिमण गरररहेका नथए। प्रदशना कारीलाई लन्त्क्षत गरी हाननएको अश्रग्याँु स समेत उल्टाएर प्रहरीतफा फकााइएको, अ्यनिक संख्याका प्रदशना कारी एकैपटक आिामक रुपमा प्रस्ततु भएको भन्ने व्यहोराको प्रहरी वतृ कानलमाटी कायाालयका प्रमिु प्र.ना.उ. मि ुकुमार थापा, प्र.ब.ना.नन. ज्ञान प्रसाद पराजली ु र प्र.ज.चमानु नसंह िामीको भनाई रहेको
ि।

वफल्ड कमाण्डरहरूका भनाइमा पटक–पटक माइवकङ तथा चेतावनी ददँदै भीड शान्त नभएपनि न्त्यूनतम बल प्रयोगको नसद्धान्त अनरूपु संसद भवन नन्त्जक हवाई फायर गररएको नथयो।हजारौँको संख्यामा प्रदशनाकारीले संवदनशीले संरचनामा प्रवशे गने अवस्था देन्त्िएपनि कमाण्डरका हैनसयतले ्यही स्थानमा िविटन आएका स.प्र.उ. न्त्जवन के.सी. साँग प्रयक्ष अनमनतु नलएर ६ राउन्ड SLR बाट हवाई फायर गररएको नथयो भन्त् न ेस.प्र.ना.उ.समनु चानलसेको भनाई रहेको ि। ति ददन भएको प्रदशना का

िमिमा िातकोु गोली ५२ राउण्ड, रबर गोली ४१७ राउण्ड, ११७ ब्ल्याङ्क राउण्ड र ग्यास सेल १०१७ राउण्ड प्रहार भएको प्रनतवदने नपाले प्रहरीलाई प्राप्त भएको उप्यका प्रहरी कायाालय रानीपोिरीका नननमत्त कायाालय प्रमिु प्र.ना.म.नन. ओम बहादरु रानाको भनाई रहेको ि। उि ददन भाद्र २३ गते सरुमाु करीब ३५०० र पनि ५०० थप गरी ४००० प्रहरी जनशन्त्ि काठमाडौं उप्यका भरी पररचालन गररएको नथयो तर नयाँ बानश्वरे क्षेरमा कनत जना िटाइएका नथए भन्ने यवकन िैन। (ववश्व अनिकारी) <u>प्रदशना कारीद्वारा संघीय संसद पररसरनभर प्रवशे गने प्रयास र प्रहरीबाट बल प्रयोग</u> प्रहरीको व्याररकेट तोडदै संघीय संसद भवन बानश्वरे तफा प्रदशना कारीहरु अगाडी बढे।गटे बावहर रहेका प्रहरीहरु माथी प्रदशनाकारीहरुले ढुङ्गामढाु प्रहार, लादठले आिमण शरुु गरेको देन्त्िन्त्ि। अननयन्त्त्रत भीड मध्ये केही उच्िृत िल यवाहरुु उि भवनको दन्त्क्षण पवट्टको गटकोे बाय ाँ तफाको कौसीमा चढ्ने, नारा लगाउन,े केवहले सोही ित मनीु प्रहरी अनिकृत बस्न ेकोठामा आगजनी गने, कोही दन्त्क्षण र पूवी पिाालबाट नभर प्रवशे गना िोज्न,े प्रवेश गना र केही वटकटक लगायतमा आफ्नो वहादरीु (heroism) देिाउन पनन उग्र हाँदाु अवस्था जवटल तफा मोनडन गएको देन्त्िन्त्ि। सोही स्थानमा कायरा त नपाले प्रहरीको मवहला अनिकृतले संसद भवनको दन्त्क्षण गटमाे प्रदशनाकारीहरुले ढुङ्गा लगायत ववनभन्न प्रकारले आिमण गना थाले पनि “लौ हामीलाई माना लाग्यो” भनी प्रहरीको सञ्चार सेटमा नै बोलेको रेकडकाा आिारबाट पनन प्रदशना कारीहरुले एउटा सीमापार गनाथानलसकेको संकेतपाईन्त्ि। प्रदशनाकारीहरुले घरेल ुहनतयारको प्रयोग गरी संसद भवन पररसरको चारैतफाको पिााल फोडेर (संघीय संसद भवनको पिाालमा क्षनत पयााएकोु र ४०१ भन्दा बढी स्थानमा पिााल फोडेको),पिााल र गटे नाघेर, रेनलङ भ्काएर, सेन्त्िी पोष्ट कब्जा गरी, १ नं. गटे अगाडी नै आगजनी गरेर, अनानिकृत रूपमा पटक पटक गरेर अन्दाजी ५०० को सतख्यामा प्रदशना कारीहरू प्रवशे गरेका नथए सो मध्ये दजना ौलाई ननयन्त्त्रणमा नलईएको र केहीलाई पनःु संघीय संसद भवन बावहर लिवटएको नथयो।High post हरूमा िवटएका नपाले प्रहरी ववशर्े कायदा ल (STF) का प्रहरीहरूको प्रदशनाकारीले हातहनतयार िोस्न िोजपनि सबै पोष्ट िाली गरी ग्राउण्डमा झाररएको नथयो भन्ने व्यहोराको संघीय संसद भवनमा सरक्षाथाु नडउटीमा िवटएका नबशर्े प्रहरी कायदा ल (STF) का संघीय संसद भवनमा सरक्षाथाु िवटएका कमाण्डर प्रहरी ननरीक्षक समन्नतु

अनिकारीको भनाई रहेको ि। कफ्यू ा आदेशमा भीड हटाउनको लानग मैले घडााँु मनीु रबरको गोली चलाउन ुमौन्त्िक आदेश ददएको तर अन्ल्तम बल (गोली चलाउन)े प्रयोग गने आदेश ददएको नथइन भन्ने त्कानलन काठमाडौंका प्र.न्त्ज.अ.को भनाई रहेको ि। संघीय संसद भवनको कम्पाउण्ड वाल भ्काइ सकेको, दईवटाु गटमाे आगो लगाइ सकेको, सरक्षाु पोष्टहरुमा आगो लगाइ सकेको, पिाल नाघेर संघीय संसद भवन पररसर नभर प्रवशे गरेर तोडफोड शरुु भइ सकेको अवस्थामा यदद प्रहरीले उि ददन संघीय संसद भवन पररसर सरक्षाथाु अन्ल्तम बल प्रयोग नगरेको भए ्यवह ददन संसद भवनमा तोडफोड हनु ेननन्श्चत नथयो भन्ने व्यहोराको त्कालीन प्रहरी महाननरीक्षक चन्द्र कुवरे

िापडङकोु भनाई रहेको ि।

<u>बल प्रयोग बारे कानूनी व्यवस्था</u> वफल्डमा िवटएका प्रहरीले पररन्त्स्थनतले मांग गरेमा कानून बमोन्त्जम गोली चलाउन सक्ने अनिकार राख्िन ्र ्यसका लानग प्र्यके अवस्थामा केन्द्रबाट पूवा स्वीकृनत नलनपनेु कानूनी बाध्यता िैन।Live fire पूणा रूपमा प्रनतबन्ल्त्ित गने वा cease fire को ववशर्े आदेश ददन ेअनिकार प्रहरी महाननरीक्षकलाई नभएको र आफूले नीनतगत रूपमा न्यूनतम बल प्रयोग गना मार ननदेशन ददएको भन्ने त्कानलन प्र.म.नन.चन्द्र कुबरे िापङ्कोु भनाई रहेको ि।बल प्रयोग सम्बन्त्िी ननणया व्यन्त्िगत न्त्जम्मेवारी र वफल्डमा भएको वास्तववक पररन्त्स्थनतको मूल्याङ्कन अनसारु नलन सवकने प्रकृया अनसारु नै अगाडी बढाइएको नथयो।न्यूनतम बल प्रयोग र अन्य ववकल्पहरूले न्त्स्थनत ननयन्त्रणमा नलन सक्ने सम्भावना समाप्त भइसकेको अवस्थामा ठूलो आकारको र आिामक भीडलाई ननयन्त्रण गना अन्ल्तम उपायका रूपमा गोली प्रहार गन ाु अपररहाया नथयो।मह्वपूणा प्रनतष्ठानको सरक्षाु र आ्मरक्षाको ननननमत्त कफ्यू ाआदेश जारी भइ सकेको अवस्थामा वफल्डको अवस्था हेरेर र स्थाननय प्रशासन ऐन,२०२८ अनसारु पररन्त्स्थनत हेरेर िातकोु गोली (Live ammunition) को प्रयोग सरक्षाु फौजले गना सक्ि भन्ने व्यहोराको त्कालीन प्र.म.नन.िापडङकोु भनाई रहेको देन्त्िन्त्ि।

गोली प्रहार अन्ल्तम ववकल्प (last resort) को रूपमा मार प्रयोग गरएको र ्यो पनन अ्यन्त ववर्म, सामूवहक जीवन रक्षाको अवस्था नसजना ा भएपनि आवश्यकताको नसद्धान्त (Doctrine of Necessity)

अन्तगता गररएको नथयो।यसका लानग कुनै ि्ुट्टै अनतररि नलन्त्ि्त आदेश कुन ाु्व्यवहाररक नभएको र ्यस्तो वढलाइले राज्यलाई अपूरणीय क्षनत पर्य ु ाउन सक्न े अवस्था रहेको नथयो भन्ने व्यहोराको प्र.ब.उ.हाल प्र.ना.म.नन. ववश्व अनिकारीको भनाई रहेको ि। न्स्थनत ननयन्त्रण बावहर गई संघीय संसद भवन प्रवशे गरी आगजनी तथा तोडफोड गना लागको े देि्ेर मैले प्रयक्ष अप्रशने कमाण्डरसाँग सम्पका गरी बल प्रयोगको आदेश नलएर हाम्रो टोलीले अश्रग्याँु स र हवाई फायर सम्म प्रयोग गरेको हो।हाम्रो टोलीबाट सो ददन ९५ अश्रग्याँु स सेल, INSAS बाट १७६ राउण्ड र SMG बाट २६ राउण्ड हवाई फायर भएको नथयो।हाम्रो टोलीले कुनै भीडमानथ प्रयक्ष गोली चलाइएको ि्ैन भन्ने संघीय संसद भवन सरक्षाथाु नडउटीमा िवटएको ववशर् े कायदा लका प्रमुि प्रहरी ननरीक्ष समन्नतु अनिकारीको भनाई रहेको ि। भाद्र २३ गतेको घटनामा non-lethal ववकल्प (माइवकङ, पानीको फोहरा, अश्रग्याँु स, रबर बलु ेट) सविय रूपमा प्रयोग गररएको नथयो।उि ददन भएको प्रदशना को िममा उप्यका नभर ि्ातको ु गोली ५२ राउण्ड, रबर गोली ४१७ राउण्ड, ब्ल्याङ्क राउण्ड ११७ र ग्याँस सेल १०१७ राउण्ड प्रहार भएको प्रनतवदने प्राप्त भएको नथयो भन्त् न े काठमाडौं उप्यका प्रहरी कायाालय रानीपोिरीका ननन्नमत्त कायाालय प्रमुि प्र.ना.म.नन. ओम बहादरु रानाको भनाई रहेको ि। भाद्र २३ गतेका ददन नबहान कररब ८:३० बजे सरुु भएको प्रदशना संघीय संसद भवन नयाँ बानश्वरमा े पगु न्जु ले कफ्यू ाअवज्ञा गदै अराजक भै संसद भवन नभर प्रवशे गने प्रयास गरी संसद पररसरको केही भागमा आगो लगाउन ेप्रयास गरेको देन्त्िन्त्ि।प्रहरीले भीड ननयन्त्रण गना र प्रदशना कारीको संसद पररसर नभर प्रवशे गने प्रयासलाई नबफल तल्याउनु बलको प्रयोग गरेको देन्त्िन्त्ि।यही िमका संसद भवन दन्त्क्षण/पूवा लगायतका स्थानहरुबाट संसद भवन पररसर नभर प्रवशे गरेको अिोनसत प्रदशना कारीहरुलाई प्रहरीले सम्झाइबझाई संघीय संसद भवन पररसरबाट बावहर पठाएको पनन देन्त्िन्त्ि।्यस मध्ये केही प्रदशानकारीहरुलाई वहरासतमा राख्र प्रहरी पररसर भद्रकाली काठमाडौं पठाईयो र ननजहरुलाई सोही ददन साँझ वहरासतमुि पनन गररयो। काठमाडौंमा भाद्र २३ गते १७ जना यवाहरुको ु ्यही ददन घटनास्थलमै र १२ जनाको केही ददन पनि म्यृ ु भएको संकनलत प्रमाणबाट र मतकका ृ आफन्तले ददएको वयानबाट िल्नु आएको ि।्यसका अलावा ठूलो संख्यामा प्रदशना कारी र प्रहरीहरु घाइते भएका नथए।ती मध्ये केही अझै अस्पतालहरुमा उपचाररत िन।सो ददनको

घटनामा यनत ठूलो मानवीय क्षनत र घाइतेको संख्या अ्यनिक कसरी वकन हनु पग्यो‍ु भन्त् न े संवदनशीले प्रश्न िडा भएको ि।कानूनको पूणा पररपालना नगरी कुनै नागररकको ज्यान जान ु ननजलाई संववविानको िारा १६ द्वारा प्रदत्त सम्मानपूवका बाच्न पाउने हक हनन ्हनु जान्त्ि।सो व्यवस्था ICCR को िारा ६(१) मा पनन प्रयाभतू गररएको ि। संघीय संसद पररसरको अवस्था असामान्य भै कफ्यू ा१२:३० बजे देन्त्ि लाग ुहनु े गरी प्र.न्त्ज.अ.बाट आदेश गररएको भनाई प्र.न्त्ज.अ र अन्त्य प्रहरी अनिकारीको रहेको ि तर उि संघीय संसद भवन पररसरको दन्त्क्षण पवट्ट रहेको Civil Hospital को Emergency कक्षमा रहेको CCTV footage को अध्ययन गदाा उि ददन ददउँसो १२:०७ बजे स्कुलको पोशाकमा एक जना नबद्याथी उिााँ मा चोट लानग अस्पताल पगु को े देन्त्िन्त्ि।सोही ददन १२:१७ बजे देन्त्ि घाइतेहरु उपचाराथा उि अस्पतालमा आउने िम जारी रहेको पनन CCTV footage मा देन्त्िन्त्ि। यी घटनाहरुबाट प्रष्ट हन्त्िु की कफ्यू ाआदेश जारी हनु ुभन्त्दा अगावै प्रहरीबाट बल प्रयोग गना थाली सवकएको नथयो। कुन समयदेन्त्ि रबरको गोली प्रहार गना थानलयो,कुन समय देन्त्ि अन्त्तम बल िातको ु गोली प्रहार हनु थाल्यो भनी यवकन समय वकटान गना नसवकएको अवस्था ि । रावष्ट्रय अनसन्त्िानु ववभागको टाइमलाइनमा १२:१५ बजे पवहलो फायर िोनलएको भननएको भएतापनन माथी उल्लेन्त्ित घटनाहरुले सो समय भन्त्दा अगाडी नै अ्यनिक बल प्रयोग भएको देन्त्िन्त्ि। स्थानीय प्रशासन ऐन,२०२८ को दफा ६(१)(ि) ले शान्त्त सरक्षा‍ु कायम गना नसवकन ेभै गोली चलाउन ुपने आवश्यकता परेमा सो गन ाुभन्त्दा अगाडी भीडलाई “हटदैनौ भन ेगोली चलाइनेि” भनी स्पष्ट संग सो भीडले बझ्नु े गरी चेतावनी ददने र ्यनत गदाा पनन भीड हटेन र गोली चलाउनै पर् यो भने घडााँ‍ु मनी‍ु पारी चलाउनको नननमत्त आदेश लेन्त्िददन ु पिा भनी प्र.न्त्ज.अ लाई अन्त्ख्तयार ददएको ि।तर उपरोि उल्लेन्त्ित भाद्र २३ गतेको संघीय संसद भवन अगाडीको घटनामा प्र.न्त्ज.अ. ले ददउँसो १२:३० बजे देन्त्ि लाग ुहनु े गरी कफ्यूा आदेश जारी गरेको देन्त्िन्त्ि।प्र.न्त्ज.अ. कै बयानमा घडााँ‍ु मनी‍ु रबरको गोली चलाउन आदेश ददएको तर अन्त्तमबल (गोली चलाउन) आदेशनददएको भनीउल्लेि गरेका िन।्

संकनलत प्रमाण र CCTV footage हेदाा उि ददन १२:०० बजकोे आसपासमा संघीय संसदको गट,े पिाािल लगायत बावहरी भाग मानथ आिमण सरुु भएको देन्त्िन्त्ि।तर १२:३० बजदे ेन्त्ि लाग ुहनु े गरी प्र.न्ज.अ. बाट कफ्यू ाआदेश जारी गरराएको नथयो।यदद प्रदशनाकारीहरुले संघीय संसद भवनमा हमला गदाा सरक्षाकमीबाटु संसद भवनको रक्षाथा बल प्रयोग गरराएको नथयो भन ेके बल प्रयोग गन ाुपूवा अपनाउन ुपने स्थानीय प्रशासन ऐन,२०२८ को दफा ६(१)(क) अनसारकोु नसलनसलेवार प्रकृया (graduated process) अपनाइएको नथयो भन्त् ने प्रश्न उठ्दि।

बल प्रयोग गन ाु पूवकोा प्रकृयाका बारेमा स्थानीय प्रशासन ऐन,२०२८ को दफा ६(१)(क) ले कुनै सभा जलु स,ु वहंसात्मक/ध्वंसात्मक भई शान्न्त भङ्ग हनु े देन्त्िएमा सम्झाई बझाईु शान्न्त कायम गराउने र नसकेमा प्रहरीको मद्दतले लाठी चाज,ा अश्र ु ग्याँस, पानीको फोहोरा र हवाई फायर समेत आवश्यकता र पररन्स्थनत अनसारु जे गन ाु पने बल प्रयोग गरी शान्न्त कायम गराउने व्यवस्था ि। ऐनमा गरराएको यस प्रकारको व्यवस्थालाई भाद्र २३ गतेको संघीय संसद भवन अगाडी कररब १२:०० बजे आसपासको समयमा लाठी चाजा गरेको तर प्रभावकारी हनु नसकेको देन्त्िन्त्ि।अश्र ु ग्याँसको प्रयोगले पनन भीडलाई ननयन्त्रण गना नसकेको देन्त्िन्त्ि।अश्र ुग्याँसको प्रयोग प्रभावकारी नहनु माु भीडको आकारको तलनामाु यथेष्ट मारामा अश्र ु ग्याँस उपलब्ि नहनु ुर भएका केही अश्र ुग्याँस पनन expire date भई प्रभावकारी नहनु ुहो।रबर बलु ेटको प्रयोगको बारेमा ऐन मौन रहेपनन व्यवहारमा रबर बलु ेट प्रयोग भएको देन्त्िन्त्ि।पानीको फोहोराको उपयोग प्रभावकारी नहनु मा(मानथु पनन उल्लेि गररसवकएको ि) यसको अनत न्यनु प्रयोग नै हो वकनकी एउटा मेनसन मार फोहोरा हान्नमा प्रयोग गरराएको र ्यो ३ नमनटकोे लानग मार प्रभावकारी हनु े कम क्षमताको भएकोले भीड ननयन्त्रण गना असफल रह् यो। हवाई फायरको सम्बन्त्िमा स्थाननय प्रशासन ऐन,२०२८ को दफा ६ (१) (क) ले भीड नततर नबतर (disperse) गना अपनाउन ु पने ववनिमा हवाई फायर गना सक्ने व्यवस्था गरेको ि।भाद्र २३ गते सरक्षाु कमीले हवाई फायर मार गरेको तर प्रदशना कारीहरु मानथ गोली प्रहार नगरेको आफ्नो बयानमा िलाएकाु िन । यथाथमा ा सो ददन गोली लानग ज्यान गमाएकाु व्यन्त्िहरुको शवपरीक्षण लगायत forensic examination र post-mortem report ले ज्यान गमाउनु कोु मख्यु कारण गोली लानग म्यृ ुभएको र उि

गोलीहरु सरक्षाकमीहरुलु े प्रयोग गने हनतयारसाँग मेल िान्त्ि भन्ने स्पष्ट पारेको ि। ्यस अनतररि प्रयक्षदशी र नसनभल अस्पतालमा िवटएका न्त्ववक्सकहरुको भनाई अनसारु पनन उपचारका लानग लनगएका घाइतेहरु अनिंकाशलाई सरक्षाकमीलु े प्रयोग गने बन्दककोु गोली लागको े देन्त्िन्त्ि।यस तथ्यबाट यो प्रष्ट हन्त्िु वक संघीय संसद भवन अगाडीको सावजा ननक स्थानमा हवाई फायर मार नभई घातक (lethal force) िातकोु गोलीनै प्रयोग भएको नथयो।बल प्रयोग गदाा रबर बलु ेट बढी प्रयोग गरी INSAS र SMG जस्ता बन्दकु प्रयोग नहनु ु पनेमा नतनको प्रयोग बढी भएको प्रमाणबाट पन्त्ष् टु हन्त्ि।ु भीड ननयन्त्रण कायमा ा गैह्र घातक (Non-lethal) सामाग्रीमा (pepper spray, baton launcher slippery foam, sticky foam, immobilizing foam, taser, sponge round) जस्ता आिननकु वस्तहरुकोु अ्यनिक प्रयोग गररनपिा।ु तर गैह्र घातक (Non-lethal) सामाग्रहरुको िररदका लानग सरकारी तथा सरक्षाु ननकायका पदानिकारीले ्यस तफा समयमानै उन्त्चत ध्यान ददएको देन्त्िदैन। स्थानीय प्रशासन ऐन, २०२८ को दफा ६(१)(ि) ले भीडमा गोली नै चलाउन ुपने अवस्था आएमा घडाँु मननु पारी गोली चलाउन ुपने व्यवस्था गरेको ि तर मानथको व्यहोराले संघीय संसद भवन अगाडी म्यृ ुभएको व्यन्त्िहरु मध्ये अनिकांशको शरीरको मानथल्लो भागमा गोली लानग म्यृ ुभएको,मतकहरुकोृ शव परीक्षण प्रनतबदने लगायतका प्रमाणहरुबाट प्रष् ट हन्त्ि।यसरीु हेदाा उि घटनामा <u>excessive use of force</u> प्रयोग भएको देन्त्िन्त्ि।घातक हनतयार (Lethal force) नै प्रयोग गन ाुपरे Light Arms प्रयोग हनु ुपनेमा वफल्डमा िवटएका प्रहरी कमचा ारीहरुमा िैरै कम मारमा उपलब्ि भएको देन्त्ियो।

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

यससंगै जोनडएर अको प्रश्न आउि, के सरक्षाु ननकायबाट जथाभावी गोली प्रहार (Indiscriminate Firing) नथयो? आयोग द्वारा िाननबनको िममा सम्पका गररएका व्यन्त्िहरुले ददएको बयान र आयोगको स्थलगत ननरीक्षणमा देन्त्िएका दशी प्रमाणबाट सरक्षाु ननकायबाट बल प्रयोग गदाा <u>targeted</u> नभई <u>indiscriminate use of force</u> भएको ि। यसको उदाहरण बानश् वे र चोक नन्त्जक पवहलो तल्लामा रहेको वहमालयन जावा (Himalayan Java) ्यसका संचालक सन्त कुमार मेहताको घाटीमा गोली लानग २ मवहना िमा सेन्त्टर (Trauma Center) मा बस्न ुपर् यो। सोही नन्त्जक ४ तल्ला मानथ बानश् वे र चोकमा दक्षीणपन्त्श्चम भागमा रहेको हाडफा ोडा एजकु ेशन सेन्त्टर चलाउने महेश कुमार श्रेष्ठको कायाालय कोठामा गोली लानग सोही कोठामा रहेको आलमारीमा गोलीको दाग देन्त्िएको ि।्यसै गरी नन्त्जकै रहेको Arabica café नभर सम्म प्रहरीबाट फायर भएको गोली पगु को े देन्त्िन्त्ि।घाइतेलाई rescue गना

जाँदा अको एक जनाको ज्यान गएको प्रयक्षदशीले बताएका िन।यी् प्रनतननिि घटनाहरु र यस्ता अरु घटनाहरुले प्रहरीबाट जथाभावी गोली प्रहार

(Indiscriminate Firing) प्रयोग भएको देन्त्िन्त्ि। अको नबचारणीय पक्ष ्यस ददनको घटनामा

िाितको्ु गोली प्रयोग (Live Fire) गन ाुपने पररन्स्थती ववद्यमान नथयो वानथएन भनी हेन ाुपने

हन्त्ि।ु प्रदशना कारीहरु उग्र नथए भन्ने संकनलत प्रमाणबाट देन्त्िन्त्ि तर नतनको

कृयाकलापबाट प्रहरी मानथ imminent threat नथयो भनी यवकन साथ भन्न सक्ने अवस्था भन े िैन।उदाहरणका लानग केही प्रदशना कारीहरु संघीय संसद भवन पररसर नभर प्रवशे गरेकोमा नतनलाई प्रहरीले संसद भवनको नभरी पररसरबाट सम्झाई बझ्ु ाई गदाा नमान्नेहरुलाई सामान्य बल प्रयोग गरी बावहर पठाएको देन्त्िन्त्ि।्यही ददन घाइते प्रहरीलाई नलन संघीय संसद भवन पररसर नभर जान लागको े एम्बलु ेन्स गाडीलाई संसद भवन पररसरको गटे ननर प्रदशना कारीहरुले रोकी ्यस नभर रहेका न्त्चवक्सक र अन्त्य व्यन्त्िहरुलाई बावहर ननकाली एम्बलु ेन्समा आगो लगाएको देन्त्िन्त्ि।यसरी सशस्त्र प्रहरीको एम्बलु ेन्समा सवार न्त्चवक्सक र सशस्त्र प्रहरीलाई एम्बलु ेन्सबाट प्रदशनाकारीहरुलेनै बावहर ननकाली संघीय संसद भवनको दन्त्क्षण गटबाटे संसद भवन पररसर नभर मूल गटे सम्म लनग नभर जान ददएको घटनाले पररसर वरपर रहेका सरक्षाकमीहरु ु मानथ imminent threat नथयो भन्ने कुरामा नबश्वास गने आिार देन्त्िदैन। भाद्र २३ गतेको घटनामा काठमाडौंका प्र.न्त्ज.अ.ले आफ्नो बयानमा भीड हटाउनको लानग मैले घडामाँ ु ननु रबरको गोली चलाउन मौन्त्िक आदेश ददएको ि ु तर अन्न्त्तम बल (गोली चलाउने) प्रयोगको आदेश ददएको नथएन भनी गोली चलाइएकोमा आफ्नो भनमकाू नभएको भनी आयोग समक्षको बयानमा भनका े िन।तर नबनभन्न भनाई तथा उपलब्ि प्रमाणबाट ननजले बयानमा भनको े कुरा संग मेल िादैन। भाद्र २३ गतेको संसद भवन अगाडी घटेको घटनाले अको महत्वपूणा प्रश्न उब्जाएको ि, के प्र.न्त्ज.अ. ले कफ्यू ा लगाउन ुपूवकाो अवस्थामा र कफ्यूकोा आदेश जारी गरी सकेपश्चात अन्न्त्तम बल प्रयोग गना सरक्षा ु ननकायले फेरी प्र.न्त्ज.अ. को अनमनतु नलन ुपने अननवायता ा रहन्त्ि अथवा कफ्यू ाआदेश नभर बल प्रयोग गने अनिकार सरक्षा ु अनिकारीलाई रहन्त्ि वा सरक्षाकमीलु े

आवश्यकता अनसारु आफैं गोली प्रहार गना सक्दि।स्थाननय प्रशासन ऐन,२०२८ मा कफ्यू ा आदेश जारी भएको अवस्थामा प्र.न्त्ज.अ ले गोली हान्ने आदेश समेत ददन सक्ने भन्ने ववर्यलाई प्रमिु न्त्जल्ला अनिकारीहरुले आफ्नो अनकु ुल ब्याख्या गरेको देन्त्िन्त्ि।

स्थानीय प्रशासन ऐन, २०२८ को दफा ६(१) (क) अनसारु कुनै सभा जलु सु वा भीडले वहंसा्मक वा ध्वंसा्मक भई शान्त्त भंग हनु े सम्भावना देन्त्िएमा प्रहरीद्वारा रोक्न लगाउने र प्रहरीले रोक्न नसके आफैं गई वा मातहतका अनिकृत पठाई सम्झाई शान्त्त कायम गराउने र नसकेमा प्रहरीको मद्दतले लाठी चाज,ा अश्रग्याँस,ु पानीको फोहरा र हवाईफायर समेत आवश्यकता र पररन्त्स्थनत अनसारु जो गन ाुपने बल प्रयोग गरी शान्त्त कायम गररददने भनी उल्लेि गरेको ि।

सोही ऐनको दफा ६(१) (ि) मा कुनै जलु स/ु भीड वहंसा्मक भई शान्त्त सरक्षाु कायम गना नसवकन ेभएमा भीडलाई ति स्थानबाट हट्दैनौ भने गोली चलाइनि भनी स्पष्टसंग ्यो भीडले बझ्नु ेगरी चेतावनी ददनु पिा। यदद चेतावनी दददाँ पनन भीड हटेन र गोली चलाउन ुपने नै भयो भने घडााँु मननु पारी गोली चलाउनको नननमत्त नलन्त्ित आदेश प्र.न्त्ज.अ. ले ददनपिाु भननएको ि। सो व्यवस्थाले भीडमा गोली चलाउन े अवस्था आएमा ्यसका लानग प्र.न्त्ज.अ.ले नलन्त्ितरुपमा आदेश ददन ु पने वाध्या्मक व्यवस्था गरेको ि। यसका अनतरर जनसु कु ै अवस्थामा पनन गोली चलाउन ुपूवा नसलनसलेवार प्रकृया अपनाउन ु(graduated process) पने बाध्या्मक व्यवस्था ऐनले गरेको ि। वफल्डमा िवटएका प्रहरीले पररन्त्स्थनतले माग गरेमा कानून बमोन्त्जम गोली चलाउन सक्ने अनिकार राख्िन ्र ्यसका लानग प्र्येक अवस्थामा केन्द्रबाट पूवा न्त्स्वकृनत नलन ुपने कानूनी बाध्यता िैन। गोली चलाउने ननणया वफल्डका कमाण्डरले ्काल पररन्त्स्थनत मूल्यांकन गरेर गोली प्रहार कायाान्त्वयन गना सक्ने भनन ्कानलन प्रहरी प्रमिु लगायत केही प्रहरी अनिकृतको बझाइु रहेको देन्त्ियो। प्रहरी अनिकृतहरुको यस प्रकारको बझाइु स्थानीय प्रशासन ऐन,२०२८ को व्यवस्था भन्त्दा पनन फौजदारी संवहताको दफा २६(च) का साथै दफा २४ र २५ मा गररएको "ननजी रक्षा" को अवस्थासंग बढी मेल िान्त्ि। तर ननजी रक्षाको अवस्थामा पनन "मनानसव" भन्त्दा बढी बल प्रयोग गररने िैन भनी बलको प्रयोग proportionate हनु ुपने बाध्या्मक व्यवस्था गरेको ि।

सामान्यत: कानूनमा गरएको व्यवस्थालाई हेदाा शान्न्त वहाल गना र अमन चयन कायम राख् न स्थानीय प्रशासन ऐन,२०२८ ले सम्बन्न्त्ित न्त्जल्लाको प्र.न्त्ज.अ.लाई अन्त्ख्तयारी ददएको ि। तर काठमाडौं जस्तो देशको राजिानी भएको ठाउँमा ववनभन्त् न शन्त्ि केन्द्रहरु िन ् जहााँबाट ववनभन्त् न प्रकारका आदेश/ननदेशन प्रवर्ते हन्त् िु न।् भाद्र २३ र २४ गते घटनाको बारेमा रावष्ट्रय सरक्षाु पररर्द, केन्त्द्रीय सरक्षाु सनमनत जस्ता ववन्त्शष् ट प्रकृनतका सरकारी ननकायहरुले सरक्षाु नबश्लर्णे गरेको र न्त्जल्ला सरक्षाु सनमनत पनन आफ्नो वकनसमले सरक्षाु नीनत बनाई पास गरी लाग ुगरेको नथयो। साथै भाद्र २३ गतेको घटनाका सम्बन्त्िमा प्र.न्त्ज.अ.ले गहृ सन्त्चव हाँदु ै गहृ मन्त्री र गहृ मन्त्रीले पनन प्रिानमन्त्रीलाई जानकारी गराइरहेको देन्त्िन्त्ि। साथै, प्रहरीले आफ्नो च्यानलमाफात प्रहरी महाननरीक्षक, सशस्त्र प्रहरीले सशस्त्र प्रहरी महाननरीक्षक र सेनाले प्रिानसेनापनत लाई ्यनतिर ववद्यमान अवस्था (Situation) को बारेमा जानकारी गराई आवश्यक ननदेशन नलईरहेका नथए। ववनभन्त् न प्रकारका ननणाया क ननकायहरुको ववद्यमानताले काठमाडौ प्र.न्त्ज.अ. को आदेश भाद्र २३ गते घवटरहेको घटनालाई ननयन्त्रणमा नलई शान्न्त वहाल गना समन्त्वय (Coordination) को कमी भै प्र.न्त्ज.अ.को आदेश प्रभावकारीरुपमा कायाान्वयन हनु नसकेको हनु सक्ि।तर यही कारणले मार शान्न्त स्थापना हनु नसकेको भन्त् ने ठोस आिार भने देन्त्िाँदैन। भाद्र २३ गते संसद भवन पररसरमा हनतयार सवहत नडउटी िवटएका के कुन प्रहरीले कुन समयमा घातक बल (Lethal fire) प्रहार गयो भन्ने प्रश्न मा पनन सम्बन्न्त्ित अनिकारीहरुले आयोग समक्ष ददएको बयानमा प्रष्ट यवकन साथ भन्न सकेको देन्त्िदैन।बल प्रयोगको सवह समय (Exact time) नददनमा प्रहरीले अन्त्ख्तयारी नबना बल प्रयोग गरेको नथयो भन्ने संसय हनु सक्ि।्यसभन्दा बरु जानकारी नै नददन उन्त्चत हन्त्ि ु भने सम्बन्न्त्ित अनिकारीहरुको िारणा रहेको पनन हनु सक्ि।

Ballistic Audit नहनु ुपनन प्रहरीको चरम लापरवाही र कमजोरी देन्त्िन्त्ि।प्रहरीले नडउटीमा िवटन ुपूवा के कुन हनतयार,के कनत संख्यामा गोलीगठ्ठा बझीु लनग नडउटी पराु गरी कायाालयमा वफताा आउँदा बझीु लगकोे पररणाम बमोन्त्जमको गोलीगठ्ठा बझायोु वा िचा गरेको संख्या अनसाु र गोली शस्त्रागार (Armory) मा बझाएकोु अनभलेि (record) सम्पणाु प्रहरी इकाईहरुमा रान्त्िने प्रचलन प्रहरी संगठन नभर कायाान्वयन हनु े accepted norm हो।भाद्र २३ र २४ गतेको हनतयार गोलीगठ्ठाको अनभलेि

(record) नपाले प्रहरीले भाद्र २४ गते प्रहरी इकाईहरुमा आिमण र आगजनी हुँदा ु सो अनभलेि जली नष्ट भएको भननएको सन्दभमा ा पनन मौन्त्िक रुपले नै संकलन गरी उि अनभलेि पठाउन ु पनेमा बहाना बनाई गैह्रन्तजम्मेवापूणा रुपमा नपाले प्रहरीका नते ृ्व तहको भनाई रहेको र सशस्त्र प्रहरी बल नपालको े प्रमिलु े सो उल्लेन्त्ित अनभलेि पनि पठाउँि ु भनी हाल सम्म ताकेता गदाा पनन नपठाउन ेगैह्रव्यवसावयक काम गरेको देन्त्िन्त्ि। भाद्र २३ गते बानश्व े रको घटनामा प्रमाण सरन्त्क्षतु नहनु ु भाद्र २३ गते बानश् वे र क्षेरमा भएको प्रदशना कारी र सरक्षा ु बल नबच भएको भीडन्तमा सरक्षा ु ननकायबाट घातक बल (Lethal Arms) पनन प्रयोग भएको नथयो।घटनापनि प्रमाणको रुपमा ्यहाँ प्रयोग भएका Ammunition को िोका समेतको सरन्त्क्षतु Record राख् न ु पदाथ्यो। तर रान्त्िएको देन्त्िदैंन।सो रेकडा नहु नु को ु कारणहरुमा भाद्र २३ गते साँझसम्म बान श् वेर क्षेरमा तनावको न्स्थनत रहेको र सन्त्रासको वातावरण रहेकोले पनन प्रमाण संकलन नभएको हनसक्ि।भाद्रु २४ गते नबहान संघीय संसद भवन पररसर बावहरको एररया प्रहरीले घेरी सबदु प्रमाण (Evidence) संकलन गररन ुपथ्यो। त्कालका लानग संघीय संसद भवन पररसर वरपरको Situation Control गनना ु ै सरक्षाकमीहरुको ु पवहलो प्राथनमकता रहेको हनु सक्ि।प्रमाण संकलन (Evidence collection) र संकनलत प्रमाणको संरक्षण (Evidence Preservation) दोस्रो प्राथनमकतामा परेको हनु पिा।उि क्षेरमा परकार, प्रदशना कारी र पैदल यारी, सवारी सािनहरुको Movement ले घटनास्थल सरन्त्क्षतु नभई सबदु प्रमाण Contaminate भएको पनन हनु सक्ि।सबदु प्रमाण संरक्षण (Preserve) गदाा प्रहरीले आफु नबरुद्ध प्रमाण लाग् ने डरले वास्ता नगरेको पनन हनु सक्ि।नपाले प्रहरी र सशस्त्र प्रहरी बलबाट फायर भएको हनतयार नसल (Seal) गरी Forensic जाँचका लानग सरन्त्क्षतु राख्नु पनेमा सो गरेको देन्त्िदैन।सबदु प्रमाण सरन्त्क्षतु भए नमनडया, अदालत, मानवअनिकार संस्था लगायत सरकारी आयोग र अन्त्य स्वतन्त् र ननकायले िानववन गना सक्ने तर सो अभावमा केही नहनु े भनी उल्लेन्त्ित सवदु प्रमाण संकलन नगने सरक्षा ु अनिकारीहरुको मनसाय रहेको पनन हनु सक्ि।उल्लेन्त्ित जसे कु ै कारण भएपनन प्रहरीले सबदु संकलन गना िासै ध्यान ददईएको पाईदैन। भाद्र २३ गते को कसले बोकेको कुन हनतयारबाट फायर भएको हो भनन यवकन गना उि ददन गोली चलेको प्रहरीका हनतयारहरू नसल (Seal) गरेर सरन्त्क्षतु राख्न ु पनेमा सो नबल्कुलै नगरेको र भाद्र

२३ गते मख्यु घटनास्थल रहेको संघीय संसद भवन पररसर नभर बावहर फायर भएका गोलीका ििोकाहरू संकलन गरर सरन्क्षतु राििेको अनभलेि नभएको भनन प्रहरी अनिकृतहरुले आयोग समक्ष बयानमा उल्लेि गरेको पाईन्त्ि। नपाले प्रहरी (Nepal Police) र सशस्त्र प्रहरी बल नपाले (APF) का प्रहरी महाननरीक्षकहरू संग भाद्र २३ गते संघीय संसद भवन पररसरमा कुन हातहनतयारबाट कुन प्रहरीले कनत संख्यामा गोली प्रहार गरेको हो? ननजले प्रहरी कोतबाट ति ददन के-कनत संख्यामा हात हनतयार,गोलीगठ्ठा बझ्ु े र कनत िचा गरे? सो हनतयार र बााँकी कनत गोलीगठ्ठा प्रहरी कोतमा वफताा गरे? भन्ने सम्बन्त्िमा नपाले प्रहरी र सशस्त्र प्रहरी बल नपालकाे प्रहरी महाननरीक्षकहरुले आयोग समक्ष ददएको बयानमा उल्लेि गना सकेको देन्त्िन आएन।

TOB (Tibetan Original Blood)

TOB(Tibetan Original Blood) समूह सन ् २०२४ को मध्यदेिी सविय रहेको देन्त्िन्त्ि र ्यही समय देन्त्ि इन्स्िाग्राममा “T.O.B – Blood” नामक पेजबाट र TikTok मा पनन यस सम्बन्त्ि सामाग्रीहरु भेवटन थालेको नथए।शरुमाु केही सदस्यले आफुलाई नतब्बती/भोटे साँग जोडी गवा जनाउन TOB शब्द “Tibetan Original Blood” को रुपमा प्रयोग गरेको पाईन्त्ि।यो Tibetan (बौद्ध/नतब्बती) पवहचान र आम-पररचयको संकेतका लानग प्रयोग हनु ेएउटा ट्यागलाइन हो।जहााँ यवाहरुलु े आफ्नो नतब्बती जड/रगत (Bloodline) र संस्कृनतलाई गवका ा साथ देिाउन चाहन्त्िन। सामान्यतया TOB मा हनु े भावमा असली नतब्बती हनु ,आफ्नोु अनिकार/पवहचानको लानग लड्न ुर यवाु माझ आफ्नो पवहचान/अन्स्मता संकटमा ि भन्त् ने इवङ्गत गनला ाई TOB प्रयोगमा ल्याईएको पाईन्त्ि।उननहरुको भनाईमा यो ग्रपु राजनीनतक/पथकतावादीृ नभइ सााँस्कृनतक/व्यन्त्िगत पवहचानको लानग संगदठत भएको हो। TOB समूह आफैं ले केही समय पनि पररवतना गरी “The Original Brothers” भन्त् नेनयााँनाम राििेको पाईन्त्ि।TOB मख्यतु : मोटरसाईकल प्रमी/बाे इकसा समूह हो। जसमा ववनभन्त् न जातजातीका यवाहरुकोु सहभानगता ि। Gen-Z आन्दोलनका बलाे TOB (Tibetan Original Blood) लेन्त्िएका वट-सटा लगाएका कमाण्डरले मेरो देश मरोे शान, मेरो देश मलाई वफताा देउ भन्ने आपतीजनक अनभव्यन्त्िले नतब्बती राज्य इंवकत गना िोजकोे भन्ने नबर्य पनन ननकै चचाामा रहयो। TOB भनकोे Tibetan Separatists ग्रपु हो; नपालमाे ववदेशी एजन्टे हो र एउटा वहंसा्मक समूह हो भनरे

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

पनन प्रचार-प्रसार भयो। TOB (Tibetan Original Blood) अथलाे 'Free Tibet' सम्बन्त्िी राजनीनतक गनतववनिसंग जोडेर हेना थानलयो। तर नपाले प्रहरीले हालसालै गरेको अनसन्त्िानमा TOB को राजनीनतक अथवा सेपेररवटस्ट उद्देश्य नरहेको प्रष् ट पारेको ि।

TOB समूहको अरु कुनै राजनीनतक उद्देश्य रहेको नदेन्त्िएको भएतापनन भाद्र २३ गतेको प्रदशना मा यो ग्रपु मोटरसाइकलमा चाववहल ओम अस्पताल नन्जकबाट िनबोला कररडोर हाँदु ै नबजलीबजारु नतरबाट आई भीडलाई उक्साई (Incite) उग्र बनाउने काया भन ेगरेको पाईन्त्ि।यदद भीडलाई उक्साउन ेकाया हन्त्ि भने र यसले वहंसा बढाउ भने अपरानिक काया हन्त्ि।भाद्र २३ गतेको TOB ग्रपबाटु गररएको उक्साहटको कायला ाई सामान्य काया भनी भन्त् न नमल्ने अवस्था िैन। जने जडे आन्दोलन र यथु काउन्त्सलको सवियता

"यथु काउन्त्सल" नामक गैह्र सहकारी संस्था यवा नते वृ (Youth Leadership), वटमवका (Team Work), नागररक सहभानगता (Civic Engagement), प्रजातन्त्र, (Democracy), सशासनु (Good Governance), नननतगत सम्वाद (Policy Dialogue) जस्ता ववर्य वस्तमा सकृय रहेको पाइन्त्ि।

Gen-Z आन्दोलन शहरी न्शन्क्षत यवाहरुबाटु संचानलत रहेको ि भने यथु काउन्त्सलले पनन शहरी, न्शन्क्षत यवाहरु माझनै कायि म संचालन गदै आइरहेको देन्त्िन्त्ि। "यवा काउन्त्सल" यवाहरुको क्षमता ववकाशमा अंग्रजीे भार्ा नसकाउनमा र यवालाई एउटा संजालमा आबद्ध हनु े वातावरण सजना गि। यथु काउन्त्सलले जवाफदेवहता,अनिकार र शसन्त्िकरण जस्ता मान्यता राख्दि।Gen-Z आन्दोलनकारीहरुले पनन यसै वकनसमको भार्ा प्रयोग गरेको देन्त्िन्त्ि।यस अथमा ा उनीहरुले गना िजकोे कायमा ा र उनीहरुको लक्ष्यमा एकरुपता देन्त्िन्त्ि।यस सन्दभमा ा केही यथु काउन्त्सलका यवाहरु संस्थागत रुपमा नभई व्यन्त्िगत रुपमा भाद्र २३ र २४ गतेको प्रदशना मा सामेल भएको हनु सक्दि।तर संगदठत रुपबाटै आन्दोलनमा लागकोे भन े देन्त्िदैन। यथु काउन्त्सल वैदेन्त्शक आनथका सहयोगमा आफ्ना कायि म संचालन गदै आएको देन्त्िन्त्ि। Gen-Z आन्दोलनलाई ववदेशबाट सञ् चानलत भन्त् न सवकन ेकुनै ठोस प्रमाण उपलब्ििैन।संस्था ननयमन गने सरकारी संयन्त्रहरुसंगको यस आयोगका पदानिकारीहरुको परामशबा ाट पनन यस ववर्यमा शंका गनपनो ठोस आिार उपलब्ि भएन।तथापी नपाले वैदेन्त्शक Fund आईरहदा (यो पनन िास गरेर एउटा गैह्र सरकारी

संस्थालाई Direct found आउँदा) को अवस्थामा शंका गने प्रवन्त्तृ ि र नपालको े भौगोलीक अवन्त्स्थतीका कारण शंका गन ा ुस्वभाववक पनन हो।संघ संस्थाहरु ननयमन गने सरकारी संयन्त्रहरुमा समन्त्वयको कमी, यस सम्बन्त्ि ी कानूनमा ववद्यमान अस्पष्टता,एउटा देशले नपालमा े नसिा जनस्तरमा funding गना सक्ने गरी गराएको सम्झौता,नबनभन्न श्रोतबाट आउने fund को यथाथा लेि ाजोि ा नहनु ुजस्ता कमीकम्जोरीले नबदेशबाट आउने अनदानमा ु पारदन्त्शता ाको कमी ि। यस सम्बन्त्िमा राज्यका संयन्त्रहरुले सूक्ष्मरुपमा अध्ययन अनसन्त्ि ानु गरी ठोस ् ननती ननयम बनाई ्यस्ता आनथका श्रोत सननन्त्श्चतु गना आवश्यक देन्त्िन्त्ि। भाद्र २४ गतेको घटनाका सम्बन्त्िमा

२०८२ भाद्र २३ गते जन्त्जी े यवा ु आन्त्दोलन मूलत: शान्त्तपूण,ा पररवतनामूि ी र भ्रष्टाचारका ववरुद्ध लन्त्क्षत नथयो।्यो आन्त्दोलनमा संघीय संसद पररसरको अगाडी प्रदशना कारी र सरक्षाकमी ु हरु नबच भएको भीडन्त्तमा गोली लानग १७ जनाको म्यृ ुसोही ददन र १२ जनाको केही ददनपनि म्यृ ुभएको नथयो ती मध्ये केहीको म्यृ ु ववभ्स तररकाको नथयो।यस घटनाको Live (प्रयक्ष) जानकारी सामान्त्जक संजालमाफात प्रयके घरघरमा पगु को े नथयो।जसका कारण सामान्त्य व्यन्त्िहरुमा पनन सरकारी दमन प्रनत आिोश प्रकट भई देश भररकै आम नागररकहरु भाद्र २४ गते स्वत:स्फूता रुपमा सडकमा सरकार नबरुद्ध प्रदशना गना आए। भाद्र २३ गतेको प्रदशना हनु को ु कारण सरकारले ववनभन्न २६ वटा सामान्त्जक संजालमा लगाएको रोक पनन प्रमिु कारण हो।यवह प्रनतबन्त्ि नबरुद्ध भाद्र २३ र २४ गते यवा ु लगायत आम नागररकहरु आफ्नो असन्त्तवष्टु व्यि गना प्रदशना मा उनरएका नथए।सरकारको सम्बन्त्न्त्ि त ननकायले सामान्त्जक संजालमा रोक लगाउँदा भनबष्यमा ्यसले पाना सक्ने प्रभावका बारेमा अध्ययन गरेर मार रोक लगाउन ु पनेमा ्यस सम्बन्त्िमा अध्ययन नै नगरी रोक लगाएको देन्त्िन आयो। भाद्र २३ गते संघीय संसद भवन अगाडी घटेको घटना पश्चात ्यसको दबाबमा सामान्त्जक संजाल मानथ लगाएको रोक सरकारले हटाउँदा पनन भाद्र २४ गते ्यसले देशभरी पर् या ु उन सक्ने Negativity को बारेमा सरकारको सम्बन्त्न्त्ि त ननकायले कुनै वकनसमको अध्ययन गरेको देन्त्िदैन।फलस्वरुप भाद्र २४ गतेको घटना काठमाडौं उप्यका र काठमाडौं उप्यका बावहर ववनभन्न स्थानहरुमा प्रदशना कारीहरुलाई उत्तेन्त्जत पान,ा भडकाउन, कारागारहरु तोडफोड गन,ा लटपाटु र आगजनी गराउन सामान्त्जक संजालले अहम भमीका ू िे लेको देन्त्िन्त्ि।सम्वदनशीले क्षेरको समयमै सरक्षा ु व्यवस्थापन गना नसक्न ुसरकारको गम्भीर

कमजोरी नथयो। भाद्र २३ गते संघीय संसद भवनमा गोली प्रहार भएको घटना पनिका ददनहरुमा काठमाडौं लगायत देशका ववनभन्न स्थानहरुमा भएका लटपाट,ु आगजनी, तोडफोडका घटनाहरु शान्न्तपूणा यवाु आन्दोलन नभई

्यसको आडमा भएका अपरानिक गनतववनिहरु हनु ्भन्ने आयोगको ठहर ि। भाद्र २४ गते नबहानै देन्त्ि संघीय संसद भवन वानश्वरे आसपासको क्षेरमा ठूलो संख्यामा प्रदशना कारीहरु भेला भै कर्फ्यूको‍ा अवज्ञा गदै सरक्षाबलकोु प्रनतकारका बाबजदु संसद भवन पररसरमा प्रवशे गरी नभर्ण आगजनी र तोडफोड गरे। भाद्र २४ गते तोडफोड, लटपाटु र आगजनी केवल संसद भवनसम्म मार सीनमत नभई काठमाडौं उप्यका भरी र काठमाडौं बावहर देशै भरी फैनलयो। काठमाडौं उप्यकामा संसद भवन पनि नसंहदरबार मख्यु ननशानामा परेको नथयो।नसंहदरबार नभर रहेका मन्त्रालयहरु र नसंहदरबार बावहर रहेका सवोच्च अदालत, महान्यायानिविाको कायाालय, राष् िपनत भवन न्शतलननवास, प्रिानमन्त्री ननवास बालवाटार,ु मन्त्री ननवास भैनसपाटी लनलतपर,ु उप्यका नभर र उप्यका बावहरका केही तारे होटलहरु, राजनैनतक दलका पाटी कायाालयहरु, व्यापारीक प्रनतष् ठानहरु, राजननतीकमी, राष्ट्रसेवक कमचा ारीहरु र व्यन्त्िका वासस्थानहरु काठमाडौं उप्यका लगायत देशका नबनभन्न भागमा रहेका न्जल्ला प्रहरी कायाालय, इलाका प्रहरी कायाालय, वडा प्रहरी कायाला य, प्रहरी चौकी, प्रहरी पोष्ट ववनभन्न सरकारी कायाालयहरु, व्यन्त्िगत सम्पतीहरु लगायतमा तोडफोड, लटपाटु र आगजनी गररयो।

्यही ददन सामान्जक संजाल माफात तोडफोड र लटपाटकाु घटनाहरुको असर देशमा मेची देन्त्ि महाकानल सम्मका क्षेरहरुमा फैनलयो।िसगरी १८ न्जल्लाहरुमा प्रदेश सरकारका भवनहरु,अन्य सरकारी तथा स्थानीय सरकारका भवनहरुमा बढी क्षनत हनु गएको देन्त्िन्त्ि। भाद्र २४ गतेको घटनामा प्रहरी वत्तृ र चौकीहरुमा आगजनी/तोडफोड मार भएन, ठूलो मारामा प्रहरीका हातहनतयार, गोलीगठ्ठा, असवाव, संचार सािन, सवारी सािन र प्रहरी कमचा ारीहरुको व्यन्त्िगत सम्पनत पनन लवटए।ु

भाद्र २४ गते उप्यका लगायत देशका ववनभन्न भागहरुमा यनत ठूलो संख्यामा यसरी एकै ददन भएको घटना नपालकोे ईनतहासमा पवहलो हो।भाद्र २४ गते एउटै समयमा नबनभन्न सरकारी भवन, प्रहरी पोष्ट,

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

व्यवसावयक प्रनतष्ठ ान, ननजी वासस्थान, नबनभन्न राजनैनतक दलका पाटी कायाालयहरु तोडफोड, आगजनी र लटपाटु हाँदा ु देश भरर एकैचोटी प्रहरी पररचालन गरी शान्त्त सरु क्षा कायम गना सक्न े अवस्था सम्भव नथएन र नपाले प्रहरीको सपोटाको लानग नपालीे सेना र सशस्त्र प्रहरी बल देश भररका अनिकांश स्थानहरुमा ननष्कृय देन्त्िन्थे।

सरक्षा ु ननकायहरुबाट बल प्रयोग गदाा िेरै ठूलो संख्यामा हताहत र मानवीय क्षनत समेत हनु े आकलनं गरी नपाले प्रहरीको तालकु कायाालयहरुबाट न्त्यून्तम बल प्रयोग गने, पररन्त्स्थनत नबनग्रन गए प्रहरी कमचा ारीहरु सरन्त्क्षतु भई हातहनतयार, गोलीगठ्ठा, असवावका सामानहरु समेत सरन्त्क्षतु स्थानमा लाने भनी ननदेशन आएको नथयो।सोही ननदेशन बमोन्त्जम केही स्थानका प्रहरी इकाईहरु प्रहरी कमचा ारीहरुले आफ्नै बलबतालु े सरन्त्क्षतु राख् न सकेको देन्त्िन्त्ि।काठमाडौं उप्यकाका िेरै प्रहरी इकाईहरुमा तोडफोड, आगजनी र लटपाटु हनु थालेपनि ती प्रहरी इकाईमा कायरा त प्रहरी कमचाारीहरुले वहरासत कक्षमा रहेका थनु वाहरुलाई हान्त्जरी जमानीमा िोडी हातहनतयार सरन्त्क्षतु राख् न सकेको देन्त्िन्त्ि।काठमाडौं उप्यका नभरका केही प्रहरी इकाईहरुमा भने हातहनतयार, गोलीगठ्ठा, असवाव, संचार सािन र सवारी सािन बचाउन सकेको देन्त्िदैन।प्रहरी वतृ महाराजगंज र प्रहरी प्रभाग कोटेश् वरमा प्रदशनाकारीहरुले तोडफोड, लटपाटु र आगजनी गरी प्रहरी मानथ आिमण गरी महाराजगंजमा २ जना र कोटेश् वरमा १ जना प्रहरी कमचा ारीलाई अमानवीय तररकाबाट कुटवपट गरी घाइते बनाई कतब्ा य गरी मारेको घटनास्थल प्रकृती मचु ल्का, ु लाशजाँच मचु ल्का ु र शवपरीक्षण प्रनतबदने लगायतका संकनलत प्रमाणबाट र आयोगका पदानिकारीहरुको स्थलगत अनगमनको ु िममा िलु आएको ि। उि ददन काठमाडौं उप्यका िावफक प्रहरी कायाला य लगायत ३९ प्रहरी वत, ृ प्रभाग, चौकी, पोष्टमा लटपाट, ु आगजनी र तोडफोड भयो।सोही ददन देशभरी भएको मतक, ृ घाइतेहरु र भौनतक क्षनत समेतको ववरण िमशः अनसु ूची २, ३ र ४ मा उल्लेि गरएको ि। भाद्र २४ गते नपाले प्रहरीले आफ्नो कायाला य िोडेर वहडेपनि उि क्षेरमा राज्यको प्रयक्ष उपन्त्स्थनतमा शन्त्यता ु (Vaccum) सजना ृ भयो।जसका कारणबाट भीड मनोववज्ञानमा अब हाम्रो न्त्जत भयो, हामीले जे गरेपनन हन्त्ि, ु अब कोही पनन आउँदैन भन्त् ने बनलयो आ्मववश्व ास बढ्न गएको देन्त्िन्त्ि।हतारमा प्रहरी इकाईहरु िोड्दा हातहनतयार, गोलीगठ्ठाहरुलाई

नष् ट (Destroy)/ननष् प्रभावी (Disable) नगरी असरन्न्क्षतु रुपले ि◌ोनड जााँदा Non State Actor को हातमा हातहनतयार र गोलीगठ्ठा जस्तो राज्यको एकानिकारमा रहन ◌ु पने वस्तको◌ु अनतिमण भई सावजा ननक सम्पन्न्त्त, सरकारी र ननजी संरचना तथा सरक्षा◌ु प्रनतष् ठानहरु लन्न्क्षत आिमणहरु नतव्र भई वहंसा्मक गनतववनिको ननयन्त्रणमा सरकार पूणरुपमा असफल रह् यो। सामान्यतया प्रहरीले आफ्नो कायाालय ि◌ोड्न ◌ु भनको◌े अन्न्तम ववकल्प (Last Resort) मार हनु पनेु हो। ननश्च य पनन ववशर्◌े पररन्न्स्थनत ननमााण भएमा प्रहरी कमचा ◌ारीहरुको ज्यू-ज्यानको सरक्षा,◌ु थनु वाको◌ु सरक्षाको◌ु ववर्यमा वैकन्न्ल्पक सरक्षा◌ु योजना त्कालै बनाई आफु संगसंगै थनु वा◌ु र हातहनतयार, गोलीगठ्ठा सरन्न्क्षतु गनपनो◌ु पेशागत मान्यता हो।◌्यस्तै हातहनतयार नलएर जान संभवै भएन भनपनने हातहनतयार, गोलीगठ्ठाहरुलाई ननष्प्रभावी वा नष् ट गरी अपरा◌ि◌ीको हातमा जानबाट रोक्न ◌ुप्रहरीको अको मह्वपूणा कतव्◌ा य पनन हो।भाद्र २४ गते प्रहरी कायाालय ि◌ोड्ने ननणया त्कानलन पररन्न्स्थनतजन्य जोन्त्◌िमसंग सम्बन्न्त्◌ित भएपनन ◌्यसको कारणबाट सजना◌ृ हनु ◌े संकटबारे गवहररएर पूवअ◌ानमान,◌ु पूवा योजना र जोन्त्◌िम मूल्याङ्कन गरेको देन्त्◌िदैन।

प्रहरी कायाालय पररयाग गने ननणयाले त्कानलन संकट व्यवस्थापनलाई सरल बनाएकोले मानववय क्षनत पनन कम हनु गएको भन्त् ने प्रहरी अनिकृतहरुको अनमानलाई सही मान्ने हो भने पनन प्रहरीले स्टेशन ि◌ोड्दा सवसा ◌ा◌ि◌ारण नागररक र स्वयं प्रहरीहरु समेत त्काल संरक्षणववहीन अवस्थामा पगु को◌े देन्त्◌िन्त्◌ि। यसको पररणाम स्वरुप प्रहरी मानथ आिमण बढ्नका◌ु साथै ननजी सम्पन्न्त्तहरु मानथ लटपाट,◌ु सरकारी र ननजी सम्पनतमा आगजनी हनु गयो, जसले गदाा प्र्येक नागररकमा अब त कोही पनन सरन्न्क्षतु ि◌ैन भन्त् न ◌ेडर पैदा हनु गई भय र रासको वातावरण सजना◌ृ भई नागररक सरक्षा,◌ु हातहनतयार ननयन्त्रण र राज्य प्रनतको ववश्व ◌ासमा गन्त्म्भर र दीघका ◌ानलन असर गरेको महससु सवसाा◌ि◌ारणले गरेको पाइन्त्◌ि।

भाद्र २४ गते सबैसरक्षा◌ु ननकायहरु आ-आफ्नै chain of command मा चले तर unified command को अभाव देन्त्◌ियो।सरक्षा◌ु संयन्त्रले कुन ठाउाँ जोगाउन,◌े कुन ठाउाँ ि◌ोड्न ◌े भन्ने प्राथनमकता नलस्ट (asset protection list) नहााँदा◌ु भाद्र २४ गते १०:०० बजबाटे प्रहरी जनशन्त्◌ि प्रहरी कायाालयहरुमा मार

सीनमत भएको तर ती स्थान पनन पनि िोडेको हाँदा ु देशमा एक वकनसमको सरक्षा ु शन्यता ु (Security Vacuum) भई अराजकताको न्त्स्थनत श्रृजना हनु गयो र अपरानिक प्रवन्त्तृ भएका व्यन्त्िहरुले लटपाटु र आगजनी गने अवसर पाए। भाद्र २४ गतेको आिमणका सहभानगहरु भाद्र २४ गतेको देशभरी घटेका घटनाहरु ववनभन्त् न प्रकारका व्यन्त्िहरुको संलग्नता रहेको जाँचबझु आयोग समक्ष बयान ददएका व्यन्त्िहरु र आयोगका पदानिकारीबाट गरएको ववनभन्त् न न्त्जल्लाको स्थलगत ननरीक्षण एवं भ्रमणको िममा सरोकारवाला व्यन्त्िहरुसंग गररएको अन्तरवियाबाट बन्झएको ु ि। भाद्र २३ गतेको सन्त्दभमा ा काठमाडौंमा भएको प्रदशना सरुमा ु ववशद्ध ु शान्त्तपूणा रहने वकनसमले गररएको र सरकारलेसशासनु ददन नसकेको र भ्रष् टाचारकाववरुद्ध लन्त्क्षत नथयो।तर बानश् वे रचोकसम्म पग् दा ु प्रदशना अ्यनिक ठूलो भै भीडमा पररण हनु पग्य ु ो र उग्र पनन हनु पग्यो। ु भीड उग्र हाँदा ु प्रहरीले चलाएको गोलीबाट हताहतको र घाइतेहरुको संख्या ननकै बढ्न गयो। भाद्र २४ गतेको प्रदशान सरुमा ु भाद्र २३ गते माररएका यवाहरुको ु समथना मा सरकारको नबरोिमा सरु ु भएको नथयो तर केही समय पनिन ै यसमा अपरानिक प्रवनतका ृ व्यन्त्िहरु (Criminal Elements) पनन सामेल हनु पगु ।्यसे ददन व्यन्त्िका घर, Shopping Mall, सरकारी कायाालयहरु, ब्यापारीक प्रनतष्ठानहरु, होटलहरु लट्नु ,े तोडफोड गने, आगजनी गने, प्रहरीका हनतयार लट्नु े र प्रहरी माथी आिमण गने, आगो लगाउन ेर नबनभन्न राजनैनतक दलका व्यन्त्िहरु मानथ आिमण गने जस्ता काया अपरानिक मनोवन्त्तबाट ृ प्रभाववत भएको देन्त्िन्त्ि। CCTV फुटेज र व्यन्त्िहरुसंगको सोिपिबाटु यसमा केही Street Vendor देन्त्ि कवाडी संकलन गने, ग्यारेजमा काम गने माननसहरु, बस, िक लगायतका सवारी सािनहरुका चालक, सह-चालकहरु, उप्यका बावहरबाट आएका ननमााण कायमा ा संलग्न व्यन्त्िहरु, वकाशपमा काम गने व्यन्त्िहरु, सकु ुम्बासी सम्मका व्यन्त्िहरुको संलग्न ता रहेको देन्त्िन्त्ि। कारागारबाट भागकाे र प्रहरीको वहरासत कक्षबाट िुटेका केही व्यन्त्िहरुको पनन यसमा सहभानगता रहेको नथयो। केही स्थानहरुमा राजनीनतक प्रनतशोि साध्न र अन्त्य केही ठाउँमा व्यन्त्िगत ररसइवी साध् न पनन अकााको

घरमा आगजनी गने काया गरेको देन्त्िन्त्ि। केही संख्यामा उरन्ठयाउाँला जन्जीे यवाहरुु प्रदशना मा सहभानग भएको तर तोडफोड,लटपाटु र आगजनी गने जस्ता मनसाय नहाँदाु नहाँदु ै पनन भीडको लहलहैमा लानग आवगमाे आई अपरानिक कायमा ा समावशे भएको र ठूलो संख्यामा नते ्वृ ववववहन, उदेश्य ववववहन, ददग्भ्रनमत यवाहरुकोु पनन संलग्नता नथयो जसलाई व्यन्त्िगत सम्पनत जलाउन ुहदु ैन, सावजा ननक सम्पनत सबैको सााँझा सम्पनत हो र वयनलाई नष्ट गररन ुहदु ैन भन्ने पनन सामान्त्य हेक्का नथएन।यसै बीच केही यवाु प्रदशना कारीहरु तोडफोड आगलागी गना हाँदु ैन भन्दै गदाा उननहरुलाई सम्झाई बझाइु गरररहेको दृश्यहरु पनन देन्त्िन्त्थ्यो।

नसंहदरबार, संघीय संसद भवन, सवोच्च अदालत,राष् िपनत भवन जस्ता Vital Installation जलाउनमा ववशर्े प्रज्वलनशील पदाथका ा प्रयोग गररएको नथयो। केही ववशर्े प्रकारका कागजात भएका ठाउाँमा target गरेर आगो लगाइएको नथयो।िासगरी आयोगको स्थलगत भ्रमणका िममा प्राय सबै ठाउाँमा आिमणको कायशाैली एकै प्रकारको देन्त्िन्त्ि।कुनै कायाालय/ घरमा आिमण गदाा सबभन्दा पवहला CCTV ध्वस्त गने, पानीको ट्यांकी िाली गरी भ्काउन,े सरकारी कायाालयहरुमा रहेको Data Centre भ्काउने र Computer कक्षमा आिमण गने, ततपश्चात कागजातहरु जलाउन,े लटपाटु गने, अन्त्् यमा ती भवनहरुमा ग्याँस नसनलण्डरमा आगजनी गरी भवन नभर फाल्न े सो उपलब्ि नभएमा बोतलमा पेिोल हाली घर नभर फ्याकी आगो लगाउन ेगरेको पाईन्त्ि। नसंहदरबार पररसर नभर ववनभन्न मन्त्रालहरुमा रहेका फायरएक्सवटङगईसरु (fire extinguisher) िोलेर ्यसमा भएको केनमकल फाल्ने गरेको देन्त्ियो। कम्पाउण्ड नभर पावकाङ्ग एररयामा रािीएका सवारी सािनहरुमा आगो लगाउने प्रकृया सबै स्थानहरुमा एउटै प्रकारको देन्त्िन्त्ि।तर नसंहदरबार, सवोच्च अदालत, राष्ट्रपनत भवन न्त्शलत ननवास,व्यापाररका गोदाम घरहरु, भाटभटेनी स्टोरहरु, कान्त्तपरु पन्त्ब्लकेशन, वहल्टन होटल, हायात लगायतका होटल जस्ता ठाउाँहरुमा भने रसायन, पेिोल बम (Molotov Cocktail) लगायत अनत प्रज्वलनशील पदाथा प्रयोग गरेको पाईन्त्ि। केही आवास घर र भाटभटेनीमा लटपाटु गरी आगजनी गरी लटपाटु गना िोज्दा केही लटु ेराहरु ननन्त्स्कन नसकी जलेर म्यृ ु भएको पनन देन्त्िन्त्ि।

अनसन्त्िानकाु लानग सरकारी कायाालयहरुका CCTV footage ननकै उपयोगी हनु सक्ने तर प्रायःजसो आिमण गररएका सरकारी कायाालयहरुका अनभलेि (record) गने सामाग्रीहरु फोनडएको तथा आगजनी

गरी नष्ट गररएको ि। भाद्र २४ गते सम्पणा ुघटनाहरुलाई एक एक गरी बहतृ रुपमा अनसन्त्िानु गररन ुपदाि। भाद्र २४ गते घटनामा संलग् न भएका व्यन्त्िहरुको सम्बन्त्िमा ननक्यौल गना आयोगलाई अवहलेसम्मको िानववनबाट अनभयोजनको लानग नसफाररस गना नमल्न े गरी ठोस सबदु प्रमाण संकलन गना सवकएको

िैन।आयोगलाई सहयोग पग् न ुे गरी कुनै intelligence report सरकारी वा गैह्र सरकारी ननकायबाट हाल सम्म प्राप् त हनु सकेको िैन। आयोगलाई प्राप्त कायाादेश ननन्श्चत तर िोटो अवनिको लानग रहेकोले देशभरीका घटनाहरु ववस्ततरुपमा ृिानववन गने त्काल कोही कसैलाई दोर्ी प्रमान्णत गना समय र जनशन्त्ि अभावका कारणले आयोगले सकेन। तथावप आयोगले भाद्र २४ गतेको संघीय संसद भवन, नसंहदरबार, राष्ट्रपनत भवन, सवोच्च अदालत, ननजी ब्यापाररक प्रनतष्ठानहरू, सरकारी तथा ननजी भवन तथा नबनभन्न पाटी कायाालयहरू लगायतका स्थानहरू उि ददन घटना हाँदाको ुसमयमा सोही स्थानहरूका टेनलफोन टावरहरूमा उपलब्ि BTS DATA का आिारमा भौनतक रूपमा उपन्स्थत भएका ब्यिीहरूको टेनलफोन नम्बरहरू नपाले दरसु ंचार र NCell बाट मांग गरर ्यस Raw data लाई अध्ययन गरर स्थानगत टेनलफोन नम्बरहरू प्रनतबदनमा े उल्लेि गरेका िौ। अब सरकारले ववज्ञ सवहतको अनसु न्त्िान टोली गठन गरर उपलब्ि अन्य प्रमाणहरू (CCTV footage, Social media, वपनडत र अन्त स्रोतहरू बाट प्राप्त video clips जस्ता प्रमाणहरू) संग नभडाई त्कालै अनभयिु सम्म पग्नु बस्तीतृ अनसन्त्िानु गना आवश्यक रहेको देन्त्िन्त्ि।

भाद्र २४गते घटेका घटनामा देशभरका नबनभन्नप्रहरी कायाालयहरूबाट आफ्नो ज्यान भन्दा पनन प्यारो गरर हनतयार गोलीगठ्ठा सरन्क्षतु राख्न ुपिा भनन नपाले प्रहरी र सशस्त्र प्रहरी बल नपालका े नबनभन्न कायाला यहरुबाट बारम्बार प्रन्शक्षण पाईरहेको नबर्य अपरािीहरूले लटीलगु को े सम्बन्धमा प्रहरी ऐन २०१२, सशस्त्र प्रहरी ऐन,२०५८ र प्रहरी ननयमावली,२०७१,सशस्त्र प्रहरी ननयमावली,२०७२ ननयम बमोन्जम आवश्यक िाननबन गररएको ररपोटा आगजनी लगायत नबनभन्न कारण देिाई उपलब्ि नगराएको हाँदा ुननजहरूलाई सचेत गदै हनतयार गोलीगठ्ठा जस्तो राज्यको एकान्घकार नबर्य हल्का नबर्य नठानन राज्यले त्कालै गह मन्त्रालयको नते ्वमा ृववज्ञहरू सवहतको सशि अनसु न्त्िान टोली बनाई भाद्र २३ गतेको दबु ै प्रहरी संगठनहरुका के कुन नाम,दजााका अनिकृत/जवानबाट के कनत कारणले कुन अवस्थामा के-कनत गोलीगठ्ठा प्रयोग गरर िचा गरेको हो भन्ने नबर्य एवकन गरर ग़लत र गैर-न्जम्मेवार भई

िचा गरेको हो भन्ने स-प्रमाण पष्टी‍ु भई ठहर भएमा काननु बमोन्जम कारबाहीलाई नसफाररश गररनपा।‍ु साथै के-कुन पररन्स्थनतमा हातहनतयार, गोलीगठ्ठाहरू लवटएका‍ु हनु ? यस्मा कुन प्रहरी अनिकृत जवानले समयमा नै सरन्क्षतु स्थानमा स्थानान्तरण गरर हनतयार बचाउन पहल गरेको वा हेलचियाई गरेको हो सो सम्बन्त्िमा अनसन्त्ि‍ानु गरी दोर्‍ी देन्त्िए कारवाहीको लानग समेत नसफाररस गने।

प्रहरी आफु कायाालयबाट Tactical withdrawal हाँदा‍ु के-कनत कारणले आफ्नो साथमा हनतयार नलएर जान सके सकेनन? हनतयार गोलीगठ्ठा आफुसाथमा नलएर जाने अवस्था नरहदा गैर राज्य पक्ष अपराघीको कब्जामा हनतयार नपाना हनतयार नष्ट (weapon destroy) हनतयार ननष्प्रभावी (weapon disable) गने काम भयो/भएन ? हनतयार गोलीगठ्ठा लवटु लगकोमा‍े प्रहरीको हेलचियाई र लापरवाही देन्त्ियो भने संलग्न तल्लो तह देन्त्ि मानथल्लो तह सम्मका न्जम्मेवार प्रहरी अनिकृत तथा जवानहरूलाई सम्बन्त्ित ऐन ननयम बमोन्जम कारवाहीको लागी नपाले सरकार समक्ष नसफाररश गररन ‍ुपा। भाद्र २३ गते प्रहरीले अनिकांश ननहथा यवा‍ु प्रदशना कारी मानथ अ्यनिक बल प्रयोग (Over action) गरेको र भाद्र २४ गते उप्यका प्रहरी कायाालय (Victor control) र देशभररनै प्रहरी प्रिान कायाालय (Police Headquarters control) बाट वहम्मत साथ डटेर कायाालयमा सरन्क्षतु बसी आिमण गना आएमा सकभर कम बल प्रयोग गदै आवश्यकता अनसारु काननु बमोन्जम ननिक्का अन्त्तम बल प्रयोग गने, पररन्स्थनत प्रनतकुल भएमा हवाई उद्धार समेत हनु‍े भनन वफल्डमा िवटएका कायरा त प्रहरीहरूको मनोबल उच्च राख्न‍े गने गरर आदेश ननदेशन ददन ‍ुपनेमा सो नगरी ्यसको दठक नबपररत सकभर बल प्रयोग नगने, गनै परे पनन अश्रग्यासु बाहेक केही नगने, हातहनतयार, सवारी सािन, संचार सेट सरन्क्षतु गने, थनु वाको‍ु नलस्ट तयार गरर िोनडददन‍ेर सरन्क्षतु रहनेभननकवहल्यैनसोचेको आएको आदेशले सम्पणा‍ु प्रहरीहरूमा डटेरसामना गनेभन्ने मनोववज्ञाननै मरेर गएको र अप्यारो परेमा पनन आदेश वकन नमानको‍े भनन उल्टै गाली िान‍ेर कारवाहीमा समेत पना सक्ने हाँदा‍ु निटो-निटो कसरी हन्त्ि‍ु प्रहरी कायाालयहरुबाट सरन्क्षतु स्थानमा जाने भन्ने तयारीमा निटपटु केही कमाण्डर बाहेक लागपनि प्रहरी कायाालयहरू तोडफोड, सरकारी र प्रहरी कमचा‍ारीहरूको ब्यिीगत सम्पती र हातहनतयार, असवाव, संचार सािन, लटपाटु ,आगजनी र राष्ट्रसेवक प्रहरी कमचा‍ारी मानथ आिमण हनु गई (ि‍ैरै स्थानहरूमा िोनडएको थनु वाको‍ु प्रयक्ष अगवाईमा)‍ु

समेत आिमण भयो। प्रहरीको अनपुन्स्थनतलु े प्रदशना कारी ्यसमा पनन आपरानिक मनोभावना भएका र बदलाको भावनाले गनस्रत ब्यिीहरूको मनोवल बढयो र देश भररनै नागररकले राती १०:०० बजे नपालीे सेना पररचालन नहन्ुज लसम्मे अनभभावक नबवहन महससु गरर असरन्क्षतु रहेको र आफुमानथ कसैले आिमण गना आएमा कोही पनन सहयोगमा आउने िैन भनन ठूलो डररासमा नबताए। राज्य नबवहन यस्तो अवस्था देशभररकै नपालीे नागररकले प्रयक्ष महससु गरेको सायद पवहलो पटक हो। उि घटनाले प्रहरी संगठन नागररक सरक्षालाई साह्रै मह्वपूणा सरक्षाु संयन्त्र रहेि जसको अनपुन्स्थु तले नागररक कनत सरक्षाु सहारा नबवहन हाँदाु रहेिन भन्ने प्रष्टयाउँि। यस्तो संबदनन्शले नबर्यमा समेत ध्यान नददई सरन्क्षतु हनु प्रहरी स्टेशन अप्रयक्ष रूपमा िाली गर भन्ने प्रहरी हावकमका आदेशले माओबादी संग नबना कसैको सहारा एक्लै ६ बर्ा डटेर मक़ाबलाु गने प्रहरी संगठनको नबश्वसननयतामा समेत प्रश्न उठयो। हनु त आदेश आए पनन उप्यका लगायत देश नभरका केही प्रहरी स्टेशनले/कायाालयले, हातहनतयार र आफ्नो सरक्षाु गना डटेर लड़े जनु सबरा प्रशंसा पनन भएको ि। प्रहरी नबना हामी असरन्क्षतु हनु े रहेिौ भनी आम नागररकहरुले भाद्र २४ गते आगजनी, तोड़फोड़, लटपाटु भएको प्रहरी कायाला यहरूको स्थाननयकै अग्रसरताले रकम संकलन गरर ममता सम्भार, पनःु ननमााण भईसकेको र कनतको अझैपनन भईरहेकोले नबर्यले प्रहरी र नागररक सरक्षाु नबच अन्त्योन्त्यान्श्रत सम्बन्त्ि रहेको प्रस्ट्याउि। हनु त नबर्म पररन्स्थनत, संकटको समयमा असल मनसायले त्काल ननणया भएको रणनीनत फुसदाको बलामाे नबश्लर्ण गरे जस्तो पक्कै हदु ैन। ्यसबलाे असल मनसाय सवहत प्रदशना कारी तफा र प्रहरी तफा पनन क्षती कम होस भनरे यो ननणया गररएको पक्कै होला तर सबै प्रहरीले आ-आफ्ना प्रहरी स्टेशनमा बसेर सामना गरेको भए सायद प्रहरी उच्च पदमा बसेका अनिकृतहरूले सोचे जस्तो क्षनत नहनु सक्दथ्यो भन्ने कुरा केही प्रहरी अन्त्घकृतहरूले आफ्नै स्टेशनमा बसी प्रनतकार गरर कायाालय र हातहनतयार,गोलीगठ्ठा,असवाव,संचार सेट,सवारी सािनहरु समेत बचाएको साहसीक कायलाे पनन प्रमान्णत गिा। सबै प्रहरी स्टेशनहरूले प्रनतकार गरेको भएननश्चयपनन केहीस्थानहरूमा हताहतको संख्या बवढ हन्त्ुथयोु होला तर प्रहरी उच्चमनोबलका साथ प्रनतकार गरररहन्त्ुथयो पनन। एक ठाउको प्रहरी कायाला य मानथ आिमणको िबर लाई warning को रूपमा नलएर सशि ढङ्गले सामना गना तयारी गन ाु पने ठाउँमा आदेशले कनत निटो

आफ्नो कायाला य िोड़ने मनःन्त्स्थनतमा प्रहरी पगु को े देन्त्िन्त्ि। एक ठाउँ पनि अको प्रहरी स्टेशन क़ब्जा गदै हातहनतयार असवाव समेत लटनु ब्यस्त अपरािीहरू को त मनोबल बाटोमा भेवटएको सबै प्रहरीलाई नामोननशान नराख्ने मनोववज्ञानले हौसला बढदै गयो। एक ठाउँको कब्जाको िबर सामान्त्जक संजालबाट फैनलन गई देश भररकै

िरै प्रहरी कायाालयहरूमा आिमण समेत भयो। यदद उप्यकामा प्रहरीले नबहानैबाट डटेर सामना गरेको भए, आिमणकारीहरूको मनोबल पनन बढन े नथएन। एक ठाउमा आिमण गरर नबजय पाए पनि प्रदशना कारीहरूको मनोबल बढदै गई प्रहरी लगायत सरकारी र ब्यिीगत सम्पतीमा समेत लटपाटु , आगजनी गना नबनभन्न स्थानबाट यस्ता तोडफोड आगजनी गदै ननन्त्श्चत स्थानमा एवककृत भई ठुला सरकारी भवनहरू, प्रहरी भवनहरू, ननजी ब्यापाररक प्रनतष्ठान, तारे होटेलहरू मा आगजनी, लटपाटु गना सफल भए। यदद प्रहरीले प्रहरी वतृ मालीगाउ, दठमीमा झै प्रनतकार गना डटेर बसेको भए ठाउँ ठाउँमा प्रदशना कारीहरू प्रहरीसंग सामना गरररहेको हाँदा ु एकीकृत भई ठुला आिमण गना भेला हनु े अवसर र हौसला बढन सक्ने अवस्था नरहन ेहाँदा ु भाद्र २४ गते जस्तों security vacuum कम हनु गई हातहनतयार नलवटनु े, थनु वाहरू ु िोडेर उपन्न समस्या पनन नहनु सक्ने र राज्यले शान्त्न्त सरक्षाको ु केही हदसम्म नागररकलाई अनभु नतू गराउन सफल हनु े अवस्था रहन्त्थ्यो। प्रदशनाकारीहरुले प्रहरी कायाालयमा आिमण गरेको भए प्रहरीले अन्त्न्तम बल प्रयोग गरेको नबर्यमा पनन भाद्र २३ गते जस्तो आरोप नलाग्न, े बरू प्रहरी कायाालयमा आिमण गना जाने नबरूद्ध प्रहरीले गरेको कामलाई काननी ु र नागररक स्तरबाट पनन सरक्षा ु (protection) हनु े सम्भावना रहन्त्थयो। <u>भाद्र २४ गते नख्ि ुकारागार कायाला य ललतपरु र अन्त्य कारागारहरुको अवस्था</u> भाद्र २४ गते भवनहरु र प्रनतष्ठ ानहरुमार जलेनन,् कारागारमा पनन आिमण भयो।नख्ि ु कारागार कायाालय लनलतपरमा ु रान्त्ष्ि य स्वतन्त्त्र पाटीका केन्त्द्रीय सभापनत रवव लानमिान ेठगी तथा संगदठत अपराि मद्दा ु मा रुपन्त्देही न्त्जल्ला अदालतको आदेशानसारु पपक्षा ु को लानग बन्त्दीको रुपमा सोही कारागारमा रहदै आएका नथए।भाद्र २४ गते ननज रनब लानमिानलाई िोड्न ुपने न्त्जवकर गदै प्रदशना कारीहरु ददउँसो अन्त्दाजी १५:३० बजे नतर नख्ि ुकारागारको मलु गटे अगाडी जम्मा भई भीड बढ्दै गई सो भीड कारागार पररसरमा प्रवशे गरी रनब लानमिानलाई िोड्न कारागार प्रशासनलाई दबाब

ददन थाले।उि भीडले कारागारमा िआमण गने डर रासले सो कारागारका प्रमिलु े रनब लानमिनको े सरक्षाथा ु बन्दी कोठा नभरबाट न्झकी कारागार पररसर नभरको माननसक अस्पतालमा ल्याए। भीड बढ्न थालेपनि रनब लानमिनले े भीडलाई शान्त रहन पटक-पटक आग्रह गदै यस्तो पररबशमा े कारागार र यहााँका कमचा ारीहरुलाई बचाउने मेरो पनन न्जम्मेवारी हो भनपनि प्रहरीले ररनब लानमिनलाई कारगार पररसर नभरै रहेको भीड समक्ष प्रस्ततु गरे भन्ने जलरको े आयोग समक्ष ददएको बयानमा उल्लेि गरेका िन।भीडले रनब लानमिनलाई बावहर लग्न िोज्दा न्त्यावयक वहरासतमा बसेकोले कारागार प्रशासनको मलाई बावहर जाने अनमनतु पर नभई बावहर नजान े भनपनि ननजका समथकाले सो कारागारका कारागार प्रमिसु ाँग रनब लानमिनलाई कारागारबाट बावहर िानडएको भन्ने नबर्यमा आनिकारीक पर नलई ननज रनब लानमिने कारागारबाट िुटेको भन्ने आयोगको िाननबनबाट देन्त्िएको ि।रनब लानमिनलाई कारगारबाट िानडएको भन्ने नबर्यको परमा केही व्यन्त्िले करकापमा पारी मसंग सहीिाप गराएको भनी नख्ि ु कारागार प्रमिको ु आयोग समक्ष ददएको बयानमा ननजको भनाई रहेको ि। कारागार प्रमिलु े नबनिवत रुपमा दस्तित सहीिाप गरर ददएको पर प्राप्त गरे पश्चात मार ननज रनब लानमिने गाडीमा चढी कारागारबाट वहडेको यस आयोगबाट िानववनको िममा देन्त्िन्त्ि।

रनब लानमिन ेबावहर ननन्स्कएको केही समयपनि ठूलो भीड आई जलमा े िआमण गरी कैदीहरुलाई बावहर ननकाल्न ेकाया भएको देन्त्िन्त्ि।यो समाचार सामान्जक संजालमा प्रन्त्शते भएपनि काठमाडौं लगायत देशका अन्त्य भागमा पनन जले िआमणको नसलनसला सरु ु भयो।नख्ि ुकारागारको घटनापनि अन्त्य ठाउाँहरुमा पनन जले तोडफोड गने, आगजनी गने र कैदी/बन्दी भगाउने तथा कैदी/बन्दी आफैं भाग्न े काया भएको संकनलत प्रमाणबाट देन्त्िन्त्ि।

्यस ददन देश भरीका कारागारहरुबाट १२४४० जना कैदी/वन्दी भागका े कारागार प्रशासनवाट जानकारी प्राप्त भएको ि। सयौं कैदी/बन्दी एकै चोटी कारागारबाट भाग्दा यस्ले ठूलो सरक्षा ु चनौनतु िडा गर् यो। यो सामान्त्य घटना नथएन र अझै समाजमा डरको वातावरण रहेको ि।कारागारबाट फरार भएका मध्ये २०८२ माघ ११ गतेसम्म ८२९४ जना कैदी/वन्दी कोही आफैं र कोही प्रहरीले पिाउ गरी कारागारमा वफताा

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

ल्याएको ि। बाँकी ४१४६ जना कैदी/वन्दी अझै फरार िन।कारगारबाट् कैदी/बन्दी भगाउनमा भनमका ू िेल्ने व्यन्त्िहरु वारे व्यापक अनसन्त्िानु गरी कानूनको दायरामा ल्याईन ुपदाि।

भाद्र २३ र २४ गतेको घटनामा नपालीे सेनाको भनमका ू भाद्र २३ गते संघीय संसद भवन पररसर वरपरको घटनामा सेना पररचालन सम्बन्त्िमा काठमाडौं न्त्जल्लाका प्र.न्त्ज.अ.ले कफ्यू ा जारी गरी सकेपनि सेना सहयोगमा आइ सरक्षाु न्त्स्थनत सद्दढु हनु े अपेक्षा गरर‌एकोमा सेनाबाट सहयोग प्राप्त नभएको भनकाे िन।स्थानीय प्रशासन ऐन, २०२८ को दफा ६ (२) ले कुनै ठाउँमा गम्भीर अशान्त्त भएको ि र सो रोक्न प्रहरीको मद्दतबाट मार सम्भव िैन भन्ने प्र.न्त्ज.अ.लाई लागमाे यस सम्बन्त्िी कारण र आिार िलाई ननजले स्थानीय वा नन्त्जकको सशस्त्र प्रहरी वा अवस्थानसारु नपालीे सेनाको मद्दत माग्न सक्ने व्यवस्था गरेको ि। भाद्र २३ गतेको घटनालाई ववचार गरी ३ चरणको सरक्षाु योजना न्त्जल्ला सरक्षाु सनमनतले तयार गरी तेश्रो चरणको अवस्थाको लानग सेनाको सहयोग नलन सवकन े कुरा पनन उि योजनामा भएको देन्त्िन्त्ि।भाद्र २२ गते साँझ र २३ गते नबहान ९:०० बजे सम्म शान्त्त सरक्षाु सामान्य रहेको सनमनतको ननणया मा उल्लेि ि तर भाद्र 23 गते ददउंसो १२:०० बजकोे ननणया मा पररन्त्स्थनत काब ुभन्त् दा बावहर जान लागकोे भन्त् दै सेनाको सहयोगको लानग पराचार गरर‌एकोमा नपालीे सेनाको सहयोग प्राप्त नभएको देन्त्िन्त्ि।

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

नपालीे सेनाका अनसारु संघीय संसद भवन तफा नसंहदरबार न्त्स्थत नरनसंह दलबाट १२:४५ बजकोे समयमा नै नपालीे सेना प्रहरीको सहयोगाथा मभु गरेको तर प्रदशना कारीहरु नपालीे सेना सवार रहेको िकको चक्कामनन ु सनतु कररब ३:०० बजमारे संघीय संसद भवन कम्पाउण्डमा प्रवशे गरेको भन्त् न े ि।यसमा नपालीे सेनाले िकमनन ु सत ु ेका यवाु प्रदशना कारीहरुलाई सम्झाइबझाु ई हटाई िक अगाडी लान सक्थ्यो अथवा गाडीबाट Dismount भै पैदलनै संघीय संसद भवन पररसरमा जान सक्थ्यो तर यी दवु ै काया नगरी प्रहरीको Escort को लानग पिी रह्यो भन्ने प्रहरीहरुको भनाई र कररब ३:०० बजे ददउँसोको समयमा मार संघीय संसद भवन प्रवशे गरेको देन्त्िन्त्ि।सेनाको टुकडी संसद भवन पररसरमा पगीु रानत ्यही रहेको र दोश्रो ददन भाद्र २४ गते प्रदशनाकारीहरुले संन्त्घय संसद भवनमा आगजनी गना थाले पनि

संसद भवनबाट ननस्की गएको भनी प्रहरी र प्र्य क्षदशीले बताएका िन।् सेनाको प्रनतननिि पनन न्त्जल्ला सरक्षाु सनमनतको सदस्य रहने गरेको र भाद्र २३ गते न्त्जल्ला सरक्षाु सनमनत, काठमाडौंको बैठक नबहानै देन्त्ि प्र.न्त्ज.अ.को कायका क्षमा बनसरहेको नथयो। नपालीे सेनाका प्रनतननिलाई ्यस ददन ववकनसत हाँदु ै गएको न्त्स्थनत बारे जानकारी हाँदाु पनन स्थानीय प्रशासनले मांग गरेको सहयोग समयमानै प्राप् त हनु सकेन।फलस्वरुप भीड ननयन्त्रण नभई बल प्रयोग गदाा िेैरैजनाको म्यृ ुभयो, अन्त्य सयौं जना घाइते समेत हनु पगु ।े

भाद्र २४ गतेनसंहदरबारमा भएको आगजनी र सोही ददन राष्ट्रपनत भवन, न्त्शतलननवासमा भएको आगजनी र लटपाटमाु पनन नपालीे सेनाको ननस्कृय भनमकालाई नलएर ननकै वटका वटप्पणी भएका िन।् नसंहदरबार पररसर नभर लामो समय देन्त्ि सेनाले सरक्षाु प्रदान गदै आइरहेको ि।भाद्र २४ गतेको घटनाको शरुमाु सेनाले नसंहदरबार नभर प्रवेश गरेका आिोन्त्शत प्रदशना कारीलाई प्रहरी संगै नमली पररसर बावहर पठाएको देन्त्िन्त्ि तर दोश्रो पटक प्रदशना कारीहरु नभर प्रवशे गदाा नपालीे सेना नव ननननमता गह्र मन्त्रालयको भवन तफा जाने बाटो ननर उनभई प्राय ननस्कृय अवस्थामा रहेको प्रयक्षदशी,अन्त्य सरक्षाकमीहरुलु े आयोग समक्ष गरेको बयान र उपलब्ि CCTV footage बाट प्रष्ट देन्त्िएको ि। नपालकोे संववविनको िारा २६७ (२) बमोन्त्जम राष्ट्रपनत नपालीे सेनाको परमानिपनत हो भनी स्पष्ट व्यवस्था गररएको ि।राष्ट्रको िरोहर राष्ट्रपनत भवनको ववशर्े मह्व हन्त्ि।राष्ट्रपनतु र राष्ट्रपनत बस्ने भवनको सरक्षाु समेत नपालीे सेनाको न्त्जम्मामा रहन्त्ि तर भाद्र २४ गते ददन केही प्रदशना कारीहरु राष्ट्रपनत भवन नभर अनानिकृत रुपमा प्रवशे गना िोज्दा सरक्षाथाु िवटएका सरक्षाकमीहरुलु े शरुमाु सम्झाई बझाईु गदाा पनन प्रदशना कारीहरु सरक्षाकमीहरुकोु कुरा नमानी जबरजस्ती न्त्शतल ननवासको पवपाु ट्टीको मूल गटबाटे नभर प्रवशे गदाा नपालीे सेनाका सकल दजााका अवफसर र जवानले प्रभावकारी रुपले प्रनतरोि नगदाा ऐनतहानसक राष्ट्रपनत भवन न्त्शतल ननवासको परातान्त््वकु भवनमा आगजनी भई ऐनतहानसक भवन लगायत दस्तावजे हरु समेत जलेर नष्ट भए। नसंहदरबार र न्त्शतल ननवासका भवनहरु मार होईनन ् ती त परातान्त््वकु मह्वका Monuments र जनताको आस्थाका केन्त्द्र नबन्त्द ुपनन हन।ु यी भवनहरु मानथको आिमणले नपालीे सेना प्रनत नपालीे नागररकहरुको आस्था र ववश्वास डगमगाएको ि।नसंहदरबार र राष्ट्रपनत भवन न्त्शतल ननवास जस्ता मह्वपूणा भवनहरुमा चारैतफा

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

नपालीे सेनाको बख्तरबन्द गाडी सवहत नपालीे सेनाको तैनाथी समयमान ै पररचालन भएको भए प्रदशनाकारीहरुलाई प्रहरीले नभर प्रवशे गना नददई बावहरनै रोकी उि िरोहरहरु सरन्क्षतु राख्न गना सक्ने बनलयो सम्भावना नथयो।तर सरक्षाको ु सम्पणा ु जम्मेवारी नलएको नपालीे सेनाले समयमानै पररचानलत गना सकेको देन्त्िएन। उि घटना रोक्न नसक्नमा ु नपालीे सेनाका अनिकारीहरुको आफ्नै तका रहेको ि।ती अनिकारीहरुका अनसारु अिोन्त्शत प्रदशना कारीहरु मानथ नपालीे सेनाले कारवाही गदाा अ्यनिक मारामा प्रदशना कारीको हताहत तथा घाइते हनु सक्ने प्रबल सम्भावना रहेकोले नपालीे सेनाले हनतयारको प्रयोग गरेन।नपालीे सेनाले life over property को नसद्धान्तलाई अवलम्बन गरी ब्यापक मानववय क्षनत हनु नददन हर सम्भव प्रयास गरेको भनी आयोग समक्ष आफ्नो वयानमा उल्लेि गरेका िन। नपालीे सेनाका अनिकारीहरुका अनसारु भाद्र २४ गते ववहान ८:३० बजकोे सट्टा नबहान ५ बजे देन्त्ि नै कफ्यूलाई ननरन्तरता ददई समयमान ै सबै सरक्षाकमीहरु ु पररचालन गने भनी भाद्र २३ गते राती सम्पणा ु सरक्षाकमीहरु ु नबच समझदारी भएको भएतापनन भाद्र २४ गते नबहान ८:३० बजबाटे मार कफ्यू ाआदेश जारी गदाा ठूलो संख्यामा प्रदशना कारीहरु उप्यकाका सडकहरुमा आईसकेको हाँदा ु कफ्यू ा व्यवस्था प्रभावकारी भएन र नपालीे सेनाको पररचालन गन ा ु पने र पररचानलत नपालीे सेनाको कामकारवाही पनन प्रभावकारी नहनु े अवस्था सजना ृ हनु गयो। नपालीे सेनाका अनसारु भाद्र २४ गते नबहान ५ बजबाटे ै कफ्यू ाआदेश जारी भई सरक्षाकमी ु पररचानलत भएको भए सवसा ाििरण नागररकहरु सडकमा आउन सक्न े अवस्था हनु े नथएन। भाद्र २४ गतेको घटना नघट्न पनन सक्थ्यो भन्ने भनाई रहेको ि। नसंहदरबार र न्त्शतल ननवासमा नपालीे सेना तैनाथ नथयो नतनको रक्षा गन ा ु नपालीे सेनाको कतव्ा य हो तर कायाान्वयन गरेको देन्त्िएन। नसंहदरबार न्त्स्थत नरनसंह दलका कमाण्डर र राष्ट्रपनत भवन न्त्शतल ननवासका कमाण्डर र संघीय संसद भवन पररसर वानश्वरे तथा प्रिानमन्त्री ननवास बालवाटारमा ु सरक्षाथा ु िवटएका नपालीे सेनाको कमाण्डरहरुले आफ्नो कतव्ा य परा ु गरेको देन्त्िएन। भाद्र २४ गतेको घटनाका सम्बन्त्िमा उप्यका बावहरका न्त्जल्लामा पनन सेनाका प्रनतनननि न्त्जल्ला सरक्षा ु सनमनतको सदस्यमा रहने कानूनी व्यवस्था भएको र सोही व्यवस्था बमोन्त्जम नपालीे सेना न्त्जल्ला सरक्षा ु सनमनतको ननणया हरुमा पनन प्रयक्ष रुपमा सहभानग हाँदु ै आएको ि। भाद्र २३ र २४ गते शान्न्त सरक्षाको ु अवस्था प्रहरी ननयन्त्रण भन्दा बावहर गएको अवस्थामा स्थाननय प्रशासन ऐन,२०२८ बमोन्त्जम

न्जल्ला सरक्षा ु सनमतको ननणया अनसारु प्रमिु न्जल्ला अनिकारीहरुले नपाली े सेनाको सहयोग माग्दा समेत सहयोग नपाएको गनासो ु काठमाडौं लगायत बावहर न्जल्लाका प्र.न्ज.अ. र प्रहरी सरक्षा ु अनिकारीहरुले ननरीक्षण एवं अनगमनको ु िममा आयोगका पदानिकारीहरु संगको भेटमा िलु ेर भनका े िन। माग भएको अवस्थामा नपाली े सेना हनतयार असवाव सवहत प्रदशना कारीको अगाडी आई पररचानलत भएको भए पनन सेनाको उपन्स्थतीले िेरैहद सम्म प्रदशना कारीहरुमा डर पैदा भई थप क्षनत (damage control) रोक्न सक्न ेअवस्था हन्थ्यो ु भन्त् ने भनाई समेत आयोग समक्ष व्यि गरेका िन। ् भाद्र २४ गते अन्दाजी १३:३० बजे देन्त् ि प्रिानमन्त्री ननवास बालवाटारको ु पवपा ु ट्री रहेको मूल गटे बावहरी प्रदशना कारीहरु आई जम्मा भई त्कालीन प्रिानमन्त्री के.पी.शमाा ओली नबरुद्ध नाराबाजी गदै आिोन्त्शत उि भीड प्रिानमन्त्री ननवास नभर प्रवशे गना िोज्दा गटमा े सरक्षा ु था िवटएका सरक्षाकमीहरुलु े प्रदशना कारीहरुलाई सम्झाई बझाईु गरी रोक्न ेप्रयास गरेका नथए।तर उि भीडमा प्रदशना कारीहरुको संख्या बढ्दै गएको कारणबाट सरक्षाकमीहरुलु े मार थेग्न सक्न ेअवस्था नरहाँदा बल प्रयोग गन ा ुपने अवस्था आएको हाँदा ु सरक्षाकमीहरुलु े बल प्रयोग नगरी उि स्थान िाडी गए पश्चात प्रदशना कारीहरु मलगु ेटबाट नभर प्रवशे गरी मलगु टे िेउाँमा रहेको भवनमा तोडफोड आगजनी गदै नभर रहेका अन्त्य भवन तथा सवारी सािनहरुमा क्षनत पयााउदु ै प्रिानमन्त्री बस्ने मूल आवास भवन तफा बढीरहदा उि समयमा सरक्षाकमी ु हरुले बल प्रयोग नबना सरक्षा ु प्रदान गरी थप क्षनत हनबाटु रोक्न सक्न ेअवस्था नथएन। प्रिानमनरी ननवासको सरक्षाको ु सम्पणा ु न्जम्मेवारी नलएका नपाली े सेनाले िवटएका अन्त्य सरक्षाकमीहरुलाई ु आवश्यक सहयोग गरी भीडको अनानिकृत प्रवशलाई रोक्न ुपनेमा सो नगरी प्रदशनाकारीहरुलाई ननवाािि रुपले प्रवशे गना ददई प्रिानमन्त्री ननवास नभर रहेका भवन लगायत अन्त्य सामाग्रीहरु समेतमा आगजनी, तोडफोड तथा लटपाटु हनु ददएको घटनामा मौन बसी सरक्षाको ु मूल न्जम्मेवारी नलईएको नपाली े सेनाका त्कालीन कमाण्डरले आफ्नो कतब् ा य परा ु गरेको देन्त् िएन र राज्यले ठूलो क्षनत व्यहोन ा ुपरेको नथयो। भाद्र २३ गते कफ्यू ाआदेश जारी भए पश्चात संघीय संसद भवनमा प्रदशना कारीहरु र सरक्षाकमीहरुको ु नबचमा भईरहेको झडपमा न्जल्ला सरक्षा ु सनमनत काठमाडौंको अनरोिमा ु सरक्षा ु प्रदान गनका ो ननननमत्त नरनसंह दल नसंहदरवारबाट अन्दाजी १२:४५ बजको े समयमा दईवटा ु सवारी सािनमा नपाली े

सेना संघीय संसद भवन (BICC) को कररब ३०० नमटर पूवपाट्टी रहेको थापा गाउँमा पग्दा ु प्रदशनाकारीहरुले नपालीे सेना सवार रहेको गाडीलाई रोकी अवरोि गरे पश्चात प्रहरीको सहयोगमा अन्दाजी १५:०० बजकोे समयमा संघीय संसद भवन पररसरमा प्रवशे गरी ग संसद भवनको चारै तफा प्रदशनाकारीहरुसंग मकाबला ु गरीरहेका प्रहरीहरुलाई ठोस रुपमा आस्वस्त हनु े गरी सहयोग नगरेको भनी ताँहा पररसरमा नडउटी िवटएका प्रहरी अनिकृतले आयोग समक्ष गरेको वयानमा उल्लेि गरेका िन। भाद्र २३ गते राती उि नपालीे सेनाको टोलीले संघीय संसद भवन पररसर नभर बसी सरक्षा ु प्रदान गरेको देन्त्िन्त्ि र दोश्रो ददन भाद्र २४ गते नबहान प्रदशनाकारीहरुले संघीय संसद भवन पररसरमा प्रवशे गरी आगजनी र तोडफोड गना शरु ु गरेको केवह बरमाने ै नपालीे सेनाको उि टुकडी संघीय संसद भवन पररसरबाट बावहर ननन्त्स्कएको तहाँ िवटएका प्रहरी र प्रयक्षदशीहरुले बताएका िन। दबु ै ददन नरनसंह दल नसंहदरबाट संघीय संसद भवन सरक्षाथा ु िवटएका नपालीे सेनाको टोलीले आफ्नो संघीय संसद भवन कतव्ा य पूणा रुपमा ननवााह गरेको देन्त्िएन। तर नपालीे सेनाले केही गदै नगरेको भने होइन।भाद्र २४ गतेको घटनामा नपालीे सेनाले नबन्त्शष्ट व्यन्त्िहरु (VIP) को सरक्षालाई मह्व ददई ववनभन्त् न ठाउँबाट उद्धार गरी सरन्त्क्षतु स्थानमा लगकोे नथयो।प्रहरी वतृ महारागंजको ितमा फसेका प्रहरीहरुको उद्धार सेनाको हेनलकप्टरबाट गररएको नथयो।भाद्र २४ गते साँझ देन्त्ि देश भरी शान्त्त सरु क्षा कायम गनमा ा सेनाले नै मह्वपूणा भनमका ू िलेको देन्त्िन्त्ि। यद्यपी भाद्र २४ गते राती १०:०० बजे पनि नपालीे सेना व्यारेकबाट बावहर आउँदा उि ददन त्कालीन प्रिानमन्त्रीले रान्त्जनामा ददंदा साथ वकन सेना पररचालन भई शान्त्त सरक्षा ु कायम गना अग्रसर भएन भनी प्रश्न पनन नउठेको होइन।भाद्र २४ गते साँझ २२:०० बजे देन्त्ि नपालीे सेना पररचालन नभएको भए भाद्र २५ गते देशभरर झन ठूलो िनजनको क्षनत मार नभई राविष्ट्रय अन्त्स्त्वनै संकटमा पना सक्दथ्यो।नपालीे सेनाले राष्ट्र जोगाएको नबर्यमा सवरा प्रशंसा पनन भएको ि। त्कानलन प्रिानमन्त्री के.पी.शमाा ओली नपालले े अंनगकार गरेको शासन प्रणालीमा प्रिानमन्त्री यस व्यवस्थाको नमयोको रुपमा रहेको हन्त्ि ु र कायका ारी प्रमिु हन्त्ि।मन्त्रीमण्डलु र कमचा ारी तन्त्र ननजलाई सपोटा गने अंगहरु हन।मु लु कनभरु भएका राम्रो कामको जस नलने र नराम्रा कामको अपजस नलने न्त्जम्मा पनन प्रिानमन्त्री कै भागमा पना जान्त्ि। नपाले सरकारको प्रिानमन्त्री भएका कारण आफ्नो मातहतका ननकायको काम

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

कारवाहीको न्तजम्मा ननजको रहन्त्ि।त्कालीन प्रिानमन्त्री के.पी.शमाा ओलीको कायका ालमा रावष्ट्रय अनसन्त्िानु ववभाग गहृ मन्त्रालयबाट प्रिानमन्त्रीको प्रयक्ष ननगरानीमा रहन े गरी पवहलो पटक प्रिानमन्त्री तथा मन्त्रीपररर्दको कायाालय मातहत रहने व्यवस्था गररयो। रावष्ट्रय अनसन्त्िानु ववभागको मख्यु न्तजम्मेवारी भनको े ववनभन्न श्रोतबाट सूचना संकलन गरी ्यसको ववश् लेर्ण गने र सरकारका तालकु ननकायर सबै सरक्षाु ननकायलाई सम्भाववत घटना तथा ितराका बारेमा अवगत गराउन ेहो।यस जाँचबझु आयोगले गरेको िानववनबाट उि ववभाग र आफ्नो काया सम्पादन गना आवश्यक पने उपकरणहरु (Tool) प्रयोग गनमा ा, सूचना संकलन गनमा ा र साइबर सूचना ववश्लर्णमा े ननकै कमजोर रहेको देन्त्िन्त्ि। भाद्र २३ गतेको सरक्षाु प्रवन्त्ि रावष्ट्रय अनसन्त्िानु ववभागले नबनभन्न श्रोतवाट जम्मा गरेको सूचनाको आिारमा तयार गररएको नथयो जस अनसारु ३ देिी ५ हजार जनत माननस सामेल हनु सक्ने आकलनं नथयो जो गलत सानबत भयो। रावष्ट्रय अनसन्त्िानु नबभाग जस्तो मह्वपूणा ननकायलाई सशि र सक्षम बनाउन प्रिानमन्त्री तथा मन्त्रीपररर्दको कायाालयबाट ठोस पहल नभएको देन्त्िन्त्ि। भाद्र २३ गते साँझ रान्त्ष्ट्िय सरक्षाु पररर्दको बैठकमा ददउँसोको ववभ्स घटनापनि अको ददन भाद्र २४ गते देन्त्ि हनु े सम्भाववत सरक्षाु जोन्त्िमको वास्तववक मूल्याङ्कन सवहत सरक्षाु अंगहरुको योजनाबद्ध प्रभावकारी पररचालन र घटनाको वास्तववकता बारे िानववन गना उच्चस्तरीय िानववन सनमनत गठन गनपनेमााु हल्का तथा मौन्त्िक ननणया मार गररएको तर कुनै नलन्त्ित ननणया नगररएकोले घटनालाई सामान्त्य ढंगले नलएको देन्त्िन्त्ि।

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

सरकारले २६ वटा सामान्तजक सञ् जालका प्लेटफमहारु माथी रोक लगाउदा ्यस्ले ननम््याउन सक्ने प्रभावका वारेमा कुनै अध्ययन गररएको नथएन। ती सामान्तजक सञ्जाल मानथको रोक िलाउ ाँदा औपचाररक ननणया नबना संचार मन्त्रीले मौन्त्िकरुपमा आदेश ददई िलाईयो।यसु नबर्यमा अको ददनबाट देश भरीनै हनु सक्ने सम्भाववत सरक्षाु चनौनतलाईु ख्याल गरेको पनन देन्त्िएन।यवाकोु माग पराु गररयो भन्त् ने जस्तो सामान्त्य सोच नलएर प्रनतबन्त्ि फुकुवाले पाना सक्ने थप समस्याबारे रोक िलाउनु अन्त्घ िलफल/नबवचना/ववश् ले ेर्ण गरेको पाइदैन।

्यनत मार नभई भाद्र २३ गते साँझ बसेको रावष्ट्रय सरक्षाु पररर्द् को बैठकमा समेत भाद्र २४ गते संकटकाल लगाई शान्त्त सरक्षाु कायम गराउन नपालीे सेना पररचालन गना सवकन े ववकल्प (option) नथयो।्यस नबर्यमा कुनै ठोस ननणया नलइएन। न त भाद्र २४ गते हनु सक्ने सम्भाववत पररणामका बारेमा पररर्दले अन्त्य कुनै ठोस ननणया नलयो।जस्को फलस्वरुप भाद्र २३ गते मार नभई भाद्र २४ गते देशले कवहल्यै नभोगकोे घटना घट्न गई जनिनको क्षनत हनु पग्यो।ु सबैभन्त्दा मह्पूणा पक्ष के ि भने भाद्र २३ गते संघीय संसद भवन अगाडी काठमाडौंका प्र.न्त्ज.अ.ले १२:३० बज ेकफ्यू ाजारी गरेको केही समय अगाडी देन्त्ि प्रदशना कारी र सरक्षाु ननकाय नबच भीडन्त सरुु भएको र सो िम कररब चार घण्टा सम्म चलेको देन्त्िन्त्ि।यस कुराको ररपोवटाङ्ग (Reporting) सरकारी संयन्त्र माफात सरकारका उच्च ननकायहरु र प्रिानमन्त्री समेतलाई गरररएको नथयो।्यस ददनको घटनाको सम्बन्त्िमा प्रिानमन्त्रीलाई अवगत गराईएको नथयो भनी त्कालीन गहमन्त्रीलृ े आफ्नो वयानमा उल्लेि गरेका

िन।सो समाचार सामान्त्जक संजालमा पनन व्यापक रुपमा प्रशाररत भईरहेको नथयो। नबनग्रदै गएको पररन्त्स्थतीलाई मध्य नजर गरी प्रिानमन्त्री जस्तो न्त्जम्मेवारीमा बसेको व्यन्त्िबाट ्यसलाई समाििान गना अथवा जोन्त्िम न्त्यूनीकरण (Harm Minimize) गना सरक्षाु ननकाय नबच समन्त्वय गरी प्रभावकारी सरक्षाकमीकोु पररचालन गनपनेाु , त्काल फायर रोक्न नसज फायर (Cease Fire) पहल गनपने,ाु सैननक मख्यालयु संग समन्त्वय गरी नपालीे सेनासंग सहयोग नलई प्रदशना ा्मक असर (Demonstrative effect) को लानग नपालीे सेना पररचालन गना सवकएको भए हताहतको संख्या कम हनु सक्थ्यो।सरक्षाु न्त्स्थनत बारे जानकारी हाँदाु पनन प्रिानमन्त्रीबाट समयमानै आवश्यक पहल भएको देन्त्िदैन।

<u>त्कालीन गहमन्त्रीृ रमशे लेिक</u> गहमन्त्रीृ देशमा शान्त्त सरक्षाु र अमन चयन कायम गनपनेाु न्त्जम्मेवारीपूणा पद हो र मन्त्रीमण्डलको मह्पूणा सदस्य पनन हो।ननजको न्त्जम्मेवारी सरक्षाु ननकायको दैनान्त्दीनको गनतववनिको जानकारी नलनमाे मार सीनमत नभएर ती ननकायहरु कनत प्रभावकारी तररकाबाट आफ्नो काया गरररहेका िन ्भनन मूल्याङ्कन गने र िैनन ् भने के-कनत कारणले सवकरहेका िैनन ्भनी सो पत्ता लगाई आवश्यक पने कानूनी सिारु देिी लन्त्जन्त्स्टक सपोटा र समय

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

सहाउ ाँदो हातहनतयार/गोलीगठ्ठा उपलब्ि गराउन े पनन रहन्त्ि।यस सन्दभमा ा त्कालीन गहमन्त्रीृ रमेश लेिकले कानूनी सिारु तफा केही प्रयास गना िोजकोे देन्त्िन्त्ि तर ठोस रुपबाट काया भएको पाइदैन। भाद्र २३ गते संघीय संसद भवन पररसर वरपर घटेको घटनाका सम्बन्त्िमा पूवा सूचनाको संकलनको कमी, सरक्षाु ननकायका भीड ननयन्त्रणमा संलग्न अनिकारीहरुमा आवश्यक तानलमको कमी, भीड ननयन्त्रण गना आवश्यक पने गैर घातक लगायतका सािन (tool) समय सापेक्ष नहनु ,ु घातक हनतयार (lethal force) को अनावश्यक प्रयोग, सरक्षाु ननकाय नबच भीड ननयन्त्रण गने सम्बन्त्िमा उन्त्चत समन्त्वय नहनु ,ु सरक्षाु ननकायहरुको उन्त्चत समयमा सही तररकाबाट पररचालन गना कानूनमा देन्त्िएको कमी, सरकारी संयन्त्र प्रनतको जन अववश्व ास आदद कारणले गदाा उि घटना घट्न गएको हो। वय सबै कमी कमजोरी हनु माु त्कालीन सरकारको न्त्जम्मेवारी रहन्त्ि।सरकारको सम्बन्त्न्त्ित मन्त्रालयको मन्त्रीको हैनसयतले गहमन्त्रीकोृ पनन न्त्जम्मेवारी रहन्त्ि। प्रहरी कमचा ारीहरुमा दक्षताको कमी, तानलमको अभाव, यथेष्ट र समय सहाउदोु हातहनतयारको कमी र नयााँ गैह्रघातक/कम घातक हातहनतयारको आयातका लानग अग्रसरता ननलन,ु २०८२ साल चैर १५ गते कोटेश्वर काठमाडौंको घटनाबाट पाठ नसकी सरक्षाु संयन्त्र नबच समन्त्वय गना आवश्यक कानूनी व्यवस्था नगन ाुर भाद्र २३ गतेको घटनामा हताहतको संख्या अ्यनिक हनु माु र घाइतेहरुको संख् या बढ्नमाु पदीय दावय्वको वहसाबले गहमन्त्रीकोृ न्त्जम्मेवारी रहन्त्ि। भाद्र २३ गते संघीय संसद पररसरमा प्रहरी र प्रदशना कारीहरु नबच झडप शरुु भईसक्दा पनन गहमन्त्रीृ जस्तो न्त्जम्मेवार पदानिकारी राज्य ब्यवस्था सनमनतको िलफलमा ब्यस्त रहनलु े उि घटनालाई गन्त्म्भरतापूवका नलएको देन्त्िन आएन। भाद्र २३ गतेको घटनामा नपाले प्रहरी र सशस्त्र प्रहरी बल नबच वफल्डमा समन्त्वयको ठूलो कमी देन्त्िएको ि।उि कुरा सरक्षाु अनिकारीहरुले न्त्स्वकार गरेका िन ्र सरक्षाु ववज्ञहरुले आयोग संगको अन्त्तवियामा समेत दईु संगठन नबचको प्रभावकारी Operation tactics नभएको भनी औल्याएका िन।् सबैभन्त्दा महत्वपूणा पक्ष हो भाद्र २३ गते कररब १२:०० बजे ददउाँसोको समयमा सरुु भएको प्रदशना कारी र प्रहरीनबचको चार घण्टा सम्म चलेको झडपमा गहमन्त्रीलृ े सरक्षाु ननकाय नबच समन्त्वय गरी प्रहरी पररचालनमा

प्रभावकारीता गना ननदेशन र नसज फायर (Cease Fire) आदेश ददई तनाव कम गरी पररन्स्थनत ननयन्त्रण हनु सक्थ्यो।गहमन्त्री ृ जस्तो न्तजम्मेवारीमा बसेको व्यन्त्िबाट सरक्षा ु अवस्थालाई सामान्यीकरण गरी ्यसलाई समािान गना, जोन्त्िम न्यूनीकरण (Harm Minimize) गना प्रिानमन्त्री माफात सरक्षा ु ननकाय नबच समन्त्वय गरी बढी जनशन्त्ि पठाउन ुपने अथवा सैननक मख्यालयु संग समन्त्वय गरी नपालीे सेनासंग सहयोग नलई प्रदशना ा्मक असर (Demonstrative effect) को लानग सेना पररचालन गना सवकएको भए हताहतको संख्या कम हनु सक्थ्यो। सरक्षा ु न्स्थनत बारे जानकारी हाँदा ु पनन गहमन्त्री ृ जस्तो न्तजम्मेवार व्यन्त्िबाट समयमानै आवश्यक पहल नभएको देन्त्िन्त्ि। त्कालीन गहसन्त्चवृ गोकणमा णी दवाडीु गहृ सन्त्चव गहृ मन्त्रालयको प्रशासननक प्रमिु हो। गहृ मन्त्रालयलाई आवश्यक पने नीनत बनाउने न्तजम्मेवारी पनन ननजको हो। मन्त्रालय अन्त्तगता प्रहरीका संगठनहरुमा देन्त्िएका कानूनी र समन्त्वयका (Coordination) समस्याहरुलाई समािान गने तफा त्परता देिाउनपनेु न्तजम्मेवारी पनन सन्त्चवको रहन्त्ि। गहृ मन्त्रालय अन्त्तगता पने नपाले प्रहरी र सशस्त्र प्रहरी बललाई आवश्यक पने गैरघातक हनतयार, Logistic Support र ती संगठनहरुले प्रस्ताव गरेका आवश्यक वस्तकोु ननकाशका लानग सम्बन्त्न्त्ित मन्त्रालयसंग समन्त्वय गने काया पनन सन्त्चवको हो। गहृ सन्त्चव ७७ वटै न्तजल्लामा रहेका प्रमिु न्तजल्ला अनिकारीको Reporting Officer पनन हो। भाद्र २३ गते काठमाडौंको प्रमिु न्तजल्ला अनिकारीले संघीय संसद भवन पररसरको वरपरको घटनाको बारेमा जानकारी गराउँदा तरुन्त्तु तालकु ननकाय संग समन्त्वय गरी पररन्स्थनत (Situation) लाई नबग्रन (Aggravate) नददई सामान्यीकरण (Normalize) गने प्रयन्त गररन ुपदाथ्यो।लगातार प्रदशना कारी र प्रहरी नबच चलेको मठभु ेडका बारे काठमाडौं न्तजल्लाका प्रमिु न्तजल्ला अनिकारीले गहृ सन्त्चवलाई जानकारी गराएको आयोग समक्षको वयानमा भनकाे िन। प्र.न्त.ज.अ.ले जानकारी गराएपनि थप बल पर् याु उन सब ै सरक्षा ु ननकायसंग समन्त्वय गरी सरक्षा ु बढाउनपनेु न्तजम्मेवारी त्कानलन गहृ सन्त्चवको पननहो तर ननजले ्यस्तो संवदनशीले अवस्थामा सविय भई काया गना ु पनेमा सो नगरी कररब चार घण्टा सम्म चलेको मठभु ेडमा मकदशका ु झै भएको हाँदा ु न्तजम्मेवारीबाट नबमिु रहेको देन्त्िन्त्ि।

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

भाद्र २३ गते कररब १२:०० बजकोे समयमा सरुु भएको प्रदशना कारी र प्रहरीनबचको चार घण्टा सम्म चलेको झडपमा गहृ सन्त्चवले सरक्षाु ननकाय नबच समन्त्वय गरी तनाव कम गरी पररन्त्स्थनत ननयन्त्त्रण हनु सक्थ्यो। गहृ सन्त्चव जस्तो न्त्जम्मेवारीमा बसेको व्यन्त्ि बाट ्यसलाई समाि ान गना अथवा जोन्त्िम न्त्यूनीकरण (Harm Minimize) गना सरक्षाु ननकाय नबच समन्त्वय र नसज फायर (Cease Fire) गरी अन्त्य बैकन्त्ल्पक माध्याम अपनाएको भए हताहतको संख्या कम हनु सक्थ्यो।चार घण्टा सम्म चलेको ति घटना रोकी ननजले समयमै पररन्त्स्थती ननयन्त्त्रणमा नलई मानववय क्षनत न्त्यूनीकरणका लानग गहमन्त्रीलाई आवश्यक सझाव ु ददनपनेमाु सो नगरी सरक्षाु न्त्स्थनत बारे जानकारी हाँदाु पनन गहृ सन्त्चव जस्तो न्त्जम्मेवार व्यन्त्ि बाट समयमानै आवश्यक पहल नगरी कतव्ा यबाट बमिु भएको देन्त्िन्त्ि। <u>त्कालीन काठमाडौं न्त्जल्लाका प्रमिु न्त्जल्ला अनिकारी िववराज ररजाल</u> प्रमिु न्त्जल्ला अनिकारीलाई न्त्स्थनत अशान्त भएपनि कफ्यू ालगाउने अन्त्ख्तयारी स्थाननय प्रशासन ऐन,२०२८ ले ददएको ि तर एकचोटी अन्त्ख्तयारी ददइसकेपनि ननजको न्त्जम्मेवारी समाप्त हाँदु ैन।कफ्यू ाजारी गरे पनिको अवस्थामा ननरन्त्तर पररन्त्स्थनतको अनगमनु (monitor) गरी राख् न ुपने र आवश्यकता अनसारु थप बल पठाई न्त्स्थनत ननयन्त्त्रण मा ल्याउन हर सम्भव कोनसस गरी राख् न ुपने ननजको दावयत्व हो। भीड बढ्दै जाँदा ्यसलाई रोक्न एभरेष्ट होटल अगाडी प्रहरीको व्यारीकेटमा पयााप्त सरक्षाकमीु पररचालन नगन,ाु नसलनसलेवार रुपमा बल प्रयोग गना आदेश ददन ुअन्त्य Water Cannon, Tear gas जस्ता गैरघातक हनतयारहरुको अवस्था, उपलब्िता, व्यवस्थापन र कफ्यू ाघोर्णापनि माइवकङ गदाा माइकको प्रभावकाररता, संघीय संसद भवन पररसर बावहरबाट ्यहााँ नभरका सरक्षाकमी,ु भौनतक संचरनामा आिमण हाँदाु आवश्यक पने चावहन ेसरक्षाु योजना जस्ता गन्त्म्भर ववर्यमा उन्त्चत ध्यान ददएको देन्त्िएन। भाद्र २३ गते प्रहरी र प्रदशना कारी नबच कररब १२:०० बजकोे आसपासबाट मठभु ेड सरुु हन्त्ि ।ु १२:३० बज ेदेन्त्ि कफ्यू ाआदेश जारी हन्त्ि ।यसु िममा दजना ौं प्रहरीलाई चोट पटक लाग्ि । दजना ौं प्रदशना कारीहरु र केही मठभु ेडको दृष्य हेरररहेका रनमतेहरु पनन प्रहरीबाट फायर भएको गोली लानग घाइते हन्त्िन ु ्र ्यस घटनामा ्यही ददन १७ जनाकोर केही ददन पनि १२ जनाको म्यृ ुहन्त्ि ।ु यो मठभु ेडको िम

करीब चार घण्टा सम्म ति क्षेर रणमैदान बनी रहाँदा सम्म प्रमि ुन्तजल्ला अनिकारीले प्रदशना को िमिमा चनलरहेको गोली प्रहार रोक्न, नसज फायर (Cease Fire) गना पहल नगरेको र न्तस्थती ननयन्त्रण गना नडउटीमा िवटएका र थप मद्दतमा िवट आएका नपाले प्रहरी र सशस्त्र प्रहरी बलको सरक्षाकमी ु हरु प्रभावकारी रुपमा पररचानलत

(deploy) गररएको देन्त्िएन।

संघीय संसद पररसर बावहर सावजा ननक स्थलमा मानववय हताहत हाँदा ु समेत प्रमि ुन्तजल्ला अनिकारीले आफ्नो मातहत रहेका सरक्षा ु ननकायहरुलाई सवसा ािािरण नागररकको सरक्षाका ु लानग प्रभावकारी ननदेशन ददई हताहत रोक्न पहल गनपनेमाा ु सो गरेको देन्त्िएन। काठमाडौंिा प्र.न्तज.अ. ले कफ्यू ा आदेश जारी गन ा ु अन्य मानथल्लो ननकायसंग वस्त ु न्तस्थनतको जानकारी गराएको र संघीय संसद भवन पररसर वरपरको अवस्था हेरी कफ्यू ालगाउन ननजलाई सझाव ु ददएको देन्त्िन्त्ि तर कफ्यू ाआदेश जारी भए पश्च ात मानथल्लो तहमा अनरोि ु गरी सरक्षाका ु लानग थप कदम चाल्न ननतजामी ु प्रयास नगरेको देन्त्िन्त्ि। संघीय संसद भवन पररसर वरपर ४ घण्टासम्म रणमैदान भइरहाँदा ्यसलाई तनाव कम गरी न्तस्थतीलाई ननयन्त्रणमा नलन प्रभावकारी बैकन्त्ल्प प्रयासहरु गरेको देन्त्िएन। <u>सशस्त्र प्रहरी प्रमि ुराज ुअयाला</u> सशस्त्र प्रहरी प्रमि ुसशस्त्र प्रहरी बल नपालको े संगठन प्रमि ुहो। सशस्त्र प्रहरी बललाई समयानक ुल तानलम ददई दक्ष बनाउने र समय सापेक्ष नयाँ प्रववनि नभत्र्याउन ववशर् े भनमका ू िेल्न ुपने दावय्व रहन्त्ि। भाद्र २३ गतेको घटनामा शरुमा ु प्रदशना कारीहरुलाई Contain गनमा ा सशस्त्र प्रहरी बलको संलग् नता नथयो। पररन्त्स्थनत नबनग्रदै जााँदा सशस्त्र प्रहरीको तफाबाट बल प्रयोग भई SLR तथा INSAS जस्ता हनतयार प्रयोग भएको तर हवाई फायर मार भएको भन्त् ने सशस्त्र प्रहरीका अनिकारीहरुको भनाई रहेको ि।संकनलत प्रमाणको आिारमा मूल्याङ्कन गदाा ति ददन सशस्त्र प्रहरी बल बाट पनन Excessive र Indiscriminate रुपमा बल प्रयोग भएको पाइन्त्ि। सशस्त्र प्रहरी हनतयार चलाउने सरक्षाकमी ु भएकोले हनतयार कुन-कुन अवस्थामा कसरी चलाउने भन्ने ववर्यहरु स्पष् ट हनु े गरी Rules of Engagement (ROE) बनाई Scenario based तानलम र Mock Drill गराइरहन ुअ्यावश्यक

हन्त्ि।ु ROE नबना वफल्डको कमाण्डर दद्ववविामा हनु ेहाँदाु बल प्रयोग गना असहज हनु सक्ि, मातहत जवान/अनिकृतहरु समेत confusion मा पना सक्िन ्र chain of command भन्त््कन गई एकले अकाालाई आरोप-प्रयारोप गने काया हनु सक्ि। ROE ले बल प्रयोगको आवश्यकता (necessity), अनपानतकताु (proportionality) र बल प्रयोगलाई अन्त्तम उपायकारुपमा (last resort) कसरी प्रयोग गने भनी ननन्श्च त मापदण्ड तयार गिा र प्रयोगका अवस्थाहरु (stages) ननिाारण गदाि। जसबाट अनावश्यक रुपमा बल प्रयोगमा ननयन्त्रण भई मतकृ र घाइतेहरुको संख्या घटाउनमा मद्दत पग् दु ि र मानव अनिकार उल्लंघनको आरोपबाट पनन प्रहरी संगठनलाई बचाउन मद्दत गिा। यनत मह्वपूणा ववर्यमा सशस्त्र प्रहरी महाननरीक्षकले ROE को व्यवस्था सशस्त्र प्रहरीमा लाग ुगना स्पष् ट ननदेशन ददन ुपनेमा सो नददई भाद्र २३ गतेको घटनामा disproportionate रुपमा बल प्रयोग भई हताहतको संख्या बढेको देन्त्िन्त्ि। घण्टौ सम्म प्रदशानकारी र सरक्षाकमीहरुनबचु भएको मडभु ेडको न्त्स्थनतलाई ननयन्त्रण गना तनाव कम गरी िाातकोु गोली प्रहार रोक्न नसज फायर (Cease Fire) लगायतका उपायहरु अवलम्बन गना तफा पनन अग्रसरता नलएको देन्त्िएन।

्यस अनतररि संघीय संसद भवन अगाडी ४ घण्टासम्म चलेको मठभु ेडलाई ननस्तेज गना संगठनको प्रमिकोु हैनसयतलेले समन्त्वय गनपनेमााु ति न्त्जम्मेवारी पराु नगरेको देन्त्िन्त्ि।भाद्र २३ गते एभरेष् ट होटल अगाडी रहेको प्रहरीको ब्याररकेड तोडेको घटनामा पनि गएर सशस्त्र प्रहरीबाट पूणा सहयोग प्राप् त नभएको र नपाले प्रहरीको नयाँ बानश् वे र चोकमा भीडसंग सामना (deal) गना ननकै अप्ठयारो न्त्स्थनत रहेको भन्ने वफल्डमा

िवटएका नपाले प्रहरीका कमाण्डरहरुको भनाई र CCTV Footage ले प्रष्ट पािा। भाद्र २४ गते

काठमाडौंमा मार नभई देशका अन्त्य भागमा भएका घटनाहरुमा पनन सशस्त्र प्रहरी बलको सकृय सहयोग प्राप्त नभएको भन्ने जाँचबझु आयोगका अनिकारीहरु समक्ष वफल्डमा िवटएका सरक्षाकमीु र अन्त्य प्रशासन प्रमिहरुलु े िलस्तु रुपमा व्यि गरेका िन। न्त्जल्ला सरक्षाु सनमनतमा सशस्त्रको पनन प्रनतननिि रहन,े केन्त्द्रीय सरक्षाु सनमनतमा सशस्त्र प्रहरी प्रमिु रहने कानूनी व्यवस्थाले सशस्त्र बलको पनन भीड

ननयन्त्रणमा सकृय भै शान्त्त सरक्षा ु गन ा ुपने ननजको अननवाया दावय्व नभर पि। भाद्र २४ गते प्रहरी वतृ नयााँ वानश्वरे अगाडीको पलमा ु नडउटीमा तैनाथ सशस्त्र प्रहरी बलले उि प्रहरी वतृ आिमण गना जान लागका े प्रदशना कारीहरुलाई नरोकी वतमा ृ रहेका प्रहरी कमचा ारीहरु मानथ आिमण हााँदा ु पनन सहयोग नगरी पन्त्त्िएर वहडेको भन्ने नपाले प्रहरीका अनिकृत जवानहरुको वयानमा उल्लेि ि।यो प्रनतननि घटना नथयो यस्ता घटना देशभरर नै भई सशस्त्र प्रहरी मकदशका ु भएको भन्ने भनाई आयोगलाई प्राप्त भएको ि। केन्द्रीय स्तरमा सशस्त्र प्रहरी लगायतका सबै सरक्षा ु ननकायका प्रमिहरु ु एक ठाउाँमा बसी समन्त्वय गरेको भनी आ-आफ्नो आयोग समक्षको वयानमा उल्लेि गने तर यथाथा वफल्डमा तल्लो तहसम्मको समन्त्वयमा ननतान्त्त अभाव रहेको देन्त्िियो।भाद्र २४ गते सशस्त्र प्रहरी बलका प्रमिलु े आफ्नो मातहत प्रहरी बललाई देश भरर घटेका घटनाहरुमा सशस्त्र प्रहरी बललाई स्पष्ट ननदेशन सवहत उन्त्चत तरिकाले समन्त्वय गरी समयाम पररचालन नगदाा काठमाडौं उपत्यका लगायत देश भररनै लटपाटु र आगजनी जस्ता घटनाहरु ब्यापक रुपमा घटेको देन्त्िन्त्ि।

भाद्र २३ गते संन्त्घय संसद भवन पररसरमा सशस्त्र प्रहरी बलले गरेको अ्यनिक बल (excessive force) प्रयोगले हताहतको र घाइतेहरुको संख्य ा बढ्न गएको र भाद्र २४ गतेको घटनाहरुमा सशस्त्र प्रहरी बलले आफ्नो दावय्व राम्ररी बहन गना नसकेको देन्त्िन्त्ि।सशस्त्र प्रहरी बललाई उन्त्चत प्रन्त्शक्षणको अभाव देन्त्ियो र सशस्त्र प्रहरी बलको प्रमिको ु हैनसयतले समयमानै यस्ता मह्वपणा ु नबर्यहरुको सिारु गना समयमानै प्रयास गरेको देन्त्िएन। सशस्त्र प्रमिलु े भाद्र २३ गतेमा संघीय संसद भवन अगाडी अन्त्न्त्तम बल प्रयोग पनि न्त्स्थनत िमैसंग ननयन्त्रणमा आएको न्त्जवकर नलन ुभएको ि। तर ्यस ददनको CCTV फुटेज हेदाा गोली प्रहार पनि न्त्स्थनत झन तनावपूणा भएको देन्त्िन्त्ि। यसबाट ननजको भनाई यथाथपा रक देन्त्िंदैन। हनतयारबाट गोली प्रहार गने प्रहरी अनिकृत वा जवानबाट प्रयोग हनु े हनतयार र गोली गठ्ठाको व्यन्त्िगत अनभलेिीकरणको ब्यवस्था अननवाया रुपमा हन्त्ि।यसबाटु गोली प्रहार गने सरक्षाकमीको ु पवहचान गरी थप अनसन्त्िानु गना सहयोग नमल्ि।भाद्र २३ र २४ गते गोली गठ्ठा िचा गने प्रहरी अनिकृत तथा जवानहरुमध्ये ननयनमत प्रयोग हनु ेहनतयार र गोली गठ्ठाको व्यन्त्िगत अनभलेि

ववविरण आयोग समक्ष बयान गदाा पनि पेश गनेि‍ु भनी भनकोे तर पटक पटक ताकेता गदाा पनन उपलब्ि नगरेको हाँदा‍ु गोली िचा गने सशस्त्र प्रहरी अनिकृत तथा जवानहरुको यवकन पवहचान हनु नसकेको र यस्तो संवदनशीले वविर्यमा अनभलेि दरुस्तु नहनु ‍ु र उपलब्ि नगराउन ‍ुभनकोे सशस्त्र प्रहरी बलको संगठन प्रमिको‍ु गैह्रन्तजम्मेवारी र लापरवाहीपूणा काया हो। चाँदामारीमा उ्कृष् ठ ठहररएका सरक्षाकमीलाई मार हनतयार सवहतको ड्यूटी िटाउन ेप्राविान सशस्त्र प्रहरी बलमा नभएको भनी हनतयार प्रयोग गने जस्तो संवदनशीले वविर्यमा संगठन नते ‍ृवृ गम्भीर नभएको देन्त्िन्त्ि। भाद्र २३ र २४ गतेको घटनाहरुका सम्बन्त्िमा सशस्त्र प्रहरी नभरको सूचना संकलन इकाई (Information Collection Unit) लाई आवश्यक जानकारी नहनु लु े यसको प्रभावकारी पररचालनमा सशस्त्र प्रहरी प्रमि‍ु चकु ेको देन्त्िन्त्ि।

भाद्र २३ र २४ गतेको उप्यका लगायत देश भररको सशस्त्र प्रहरी सूचना आदान प्रदान हनु े संचारको Voice Log तथ्य पता लगाउने एउटा बनलयो आिार हो ।सोही कारण आयोगबाट Voice Log पटक पटक मांग गदाा सशस्त्र प्रहरी बल नपालले े उपलब्िगराएन।Voice Log उपलब्ि गराउँदा आफु ववरुद्धप्रमाणलाग्न े भयले उपलब्ि नगराएको हनु सक्ि। Voice log उपलब्ि नगराई सशस्त्र प्रहरी बलको प्रमि‍ु ले जाँचबझ्ु आयोगलाई सहयोग गरेको देन्त्िएन। भाद्र २३ गते कररब १२:०० ददउँसोको समयमा सरु‍ु भएको प्रदशना कारी र प्रहरीनबचको चार घण्टा सम्म चलेको झडपमा सशस्त्र प्रहरी बल नपालकोे संगठन प्रमिको‍ु नाताले ननजले सरक्षा‍ु ननकाय नबच समन्वय गरी जोन्त्िम न्यूनीकरण (Harm Minimize) गोली प्रहार रोक्न नसज फायर (Cease Fire) लगायत आफ्नो मातहत र अन्य सरक्षा‍ु ननकाय नबच समन्वय गरेको भए हताहतको संख्या कम हनु सक्थ्यो। सशस्त्र प्रहरी बल नपाले को प्रमिको‍ु मह्वपणा‍ु न्तजम्मेवारी सम्हालेका व्यन्त्िबाट समयमानै जोन्त्िम न्यूनीकरण गना आवश्यक पहल गरेको देन्त्िएन। मलु कमा‍ु शान्न्त सव्यवस्था‍ु कायम गना तथा अपरानिक वियाकलाप ननरुसावहत गना प्रयोग गररन े सशस्त्र प्रहरी बलका हातहनतयार आफ्नो कायाालयबाट भाद्र २४ गते प्रदशनाकारीहरुले लटु ेर लगकोे हाँदा‍ु समयमै पररन्स्थनतको मूल्याङ्कन गरी हातहनतयार, गोलीगठ्ठा र असवावहरु सरन्क्षतु स्थानमा राख् ने प्रयास वकन गररएन? हातहनतयार, गोलीगठ्ठा जस्ता अनत संवदनशीले सामाग्रीहरु समयमानै सरन्क्षतु स्थानमा लगी सरन्क्षतु गना सक्ने अवस्था नथएन भने नतनलाई त्काले ननस्कृय/नष् ट गरी लटु ेराहरुको हातमा जानबाट रोक्न सवकन्थ्यो तर सो काया गरेको देन्त्िएन। हातहनतयार

लवटसकु ेको अवस्थामा के-कनत कारणले लवटए,ु वकन बचाउन सवकएन, बचाउन नसक्न ेअवस्था भए वकन नष् ट गना सवकएन र यी सबै कायहा रुमा संलग्न सशस्त्र प्रहरी र तीनका ननकटस्थ कमाण्डरहरुको के-कस्तो भनमका ू रह्यो भन्त् न ेसम्बन्त्िमा नबश्लर्ण गरी सशस्त्र प्रहरी ऐन,२०५८ को दफा २८ बमोन्त्जम नबशर् े अदालत गठन गरी अनसन्त्ि ानु एवं कारवाही हनु पनेमा ु सो गररएको भए सो को जानकारी आयोग समक्षको बयानमा उल्लेि नगरेको र कुनै वकनसमको नलन्त्ित जानकारी आयोगलाई नगराईएको नबर्य सशस्त्र प्रहरी बलको प्रमिको ु सो काया लापरवाही एवं गैह्रवयसावयक देन्त्िन आयो।

त्कालीन रावष्ट्रय अनसन्त्ि ा ु न ववभागका प्रमिु हतराजु थापा गप् तु चर संस्था राज्यको ननकै मह्वपूणा अंग हो। रावष्ट्रय सरक्षाका ु लानग आसन्न सरक्षा ु ितराहरु पवहचान गन, ा ववश् लेर्ण गरी तीनको समयमानै समाि ानका लानग रणनीनत तयार गरी राज्यका अन्त्य सरक्षा ु संयन्त्रहरुलाई सम्प्रवर्त गरी राष्ट्रको सावभा ौनमकता,अिण्डतालाई रक्षा गना प्रमिु भनमका ू ि ेल् ने एउटा मह्वपूणा संस्था हो।यस्तो राज्यको संवदनन्त्शले इकाई (Agency) ले जटील जानकारी सरकार सम्बद्ध ननकाय समक्ष समयमै पर्य ु ाई देशमा न्त्स्थरता सननन्त्श्च ु त गना मेरुदण्डको रुपमा काया गिान।ि ासगरी गप् तु चर ननकायले सम्भाववत ितरा र अवसरहरुको बारेमा चेतावनी ददन,े प्रस्तावववत नीनत ववकल् पहरुको सम्भाववत पररणामहरुको मल्याङ्कनु गने, ववदेशी अनिकारी/ननकायहरुको गप् तु चरी कायमा ा ननगरानी गने र सरक्षा ु ितराहरुको बारेमा जानकारी ददने प्रमिु न्त्जम्मेवारी हो। भाद्र २३ गतेको घटनामा ३ हजार देन्त्ि ५ हजारसम्म प्रदशना कारीहरु जम्मा हनु े नपालको े गप्तचरु संस्था रावष्ट्रय अनसन्त्ि ानु ववभागको आकलनकां भरमा सबै सरक्षा ु ननकायहरुले आवश्यक सरक्षा ु योजना तयार गरी कायाान्त्वयन गरेको भनी काठमाडौंका प्रमिु न्त्जल्ला अनिकारी र प्रहरी अनिकारीहरुले आयोग समक्षको बयानमा उल्लेि गरेका िन।प्राप्त सूचना (information) र वास्तववक नबच ठूलो अन्तर हनु मा ु रावष्ट्रय अनसन्त्ि ानु ववभागको ठूलो व्यवसावयक कमजोरी भएको कुरामा कुनै नबबाद ि ैन।रावष्ट्रय अनसन्त्ि ानु ववभागका त्कानलन प्रमिु ले ववभागसंग सूचना संकलन (information collect) गने आन्तररक संयन्त्रहरुको नसनमतता वारे उल्लेि गरेका िन ।उनको भनाइमा प्रदशना हनु ु पूवा र प्रदशना पनि ऐक्यबध्यता जनाउन े ववनभन्त् न व्यन्त्ि, समूहहरुको

सामान्जक सञ् जालका गनतववनिहरुका अलावा नबरोिमा रहेका ववनभन्त् न पक्ष र समूहको भेला, बैठक, अन्तरवियाको मननटररङ्ग गररएको नथयो।तर नडन्जटल असन्तन्ष् टु का संकेतहरु ियाक गने प्रववनि, उपकरण तथा दक्ष कमचा ारीहरुका साथै कानूनी अड्चनका कारण ियावकङ गना नसवकएको ववभागमा साइबर टेक्नोलोजी स्थापना गना पटक पटक सरकार संग अनरोिु गररएको भएतापनन बजटे अभावमा स्थापना गना नसवकएको भन्त् ने भनाई त्कालीन रा.अ.नब.प्रमिु थापाको रहेको ि। भाद्र २३ गतेको प्रदशना अन्त्य जनजीे मभमु ेन्त् टमा संलग्न हनु हरुले े प्रयोग गने ववनभन्त् न सामान्जक सञ् जालको ववर्यमा ववभागका प्रमिलाु ई सामान्त्य जानकारी मार रहेको बताएर राज्यको एउटा संबदननसले गप्तचरु संस्थाका प्रमिु आफ्नो व्यवसावयक िमबा ाट पन्त्िन िोजकोे देन्त्िन्त्ि।तर सामान्जक सञ् जालमा प्रयोग हनु े ववनभन्त् न नडन्जटल प्लेटफमहारु र ्यसमा पनन एउटै प्रकारको प्लेटफमा िेरै ग्रपलु े प्रयोग गरी फरक-फरक information share गररराििेको अवस्थाको बारेमा ववभागलाई जानकारी भएन भन्नु उनले आफ्नो पदीय दावय्व पूणरुपमा ननवााह गरेको पाईएन।सरकारले प्रनतबन्त्ि नगरेको Tiktok, X, you tube जस्ता open source वा अन्त्य प्लेटफममा उपलब्ि सामाग्रीहरुलाई समेत सामान्त्य अनगमनु समेत गरेको देन्त्िएन। भाद्र २३ गते राती त्कालीन सरकारले सरक्षाु ननकायहरुसंग कुनै राय परामशा नगरी जन्त्जीे प्रदशना कारीहरुको मांग सम्बोिन गने भनी सामान्जक सञ् जाल मानथको प्रनतबन्त्ि हटाएको कारणबाट सरक्षाु जोन्त्िम बढ्न सक्ने भनन प्रनतबन्त्ि फुकुवा अगावै यसले पाना सक्ने सरक्षाु चनौतीु वारे ठोस प्रमाणहरु सवहत नपाले सरकारलाई राज्य र आम नागररकहरुको सरक्षाकोु िानतर जानकारी सवहत नबश्वास ददलाई प्रनतबन्त्ि कायमै राख्न ु पने कायका ो नते ्वदायीृ भनमकाू ननवााह नगरी सरकारको ननणया लाई चपचापु न्त्शरोिाया गरी राष्ट्रलाई अपरणीयु क्षनत पयााएकोु देन्त्िन आयो। काठमाडौं उप्यका बावहर कायरा त रहेका रावष्ट्रय अनसन्त्िानु नबभागका अनिकृतहरुसंग सामान्जक सञ् जालहरुमा सरकार प्रनतको असन्तन्ष् टु का ववर्यमा सामान्त्य जानकारी रहेको तर नबस्ततृ जानकारी नभएको भनी आयोगका पदानिकारीलाई स्थलगत अनगमनु तथा अन्तरवियाको िममा जानकारी भयो। न्त्जल्लाका गप्तचरु अनिकृतहरुमा उन्त्चत प्रन्त्शक्षण र मनोबलको अभाव देन्त्ियो जसलाई संगठन प्रमिकोु नाताले समयमानै सम्बोिन गरी आफ्ना मातहतका संयन्त्रहरुलाई

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

चस्तु दरुस्तु राख्न नसकेको उनको कमजोरी देन्त्ियो। रावष्ट्रय अनसन्त्ि ानु ववभाग जस्तो मह्वपूणा अंगको रुपमा रहेको ननकायबाट भाद्र २३ र २४ गतेको घटनाको बारेमा सही ढंगबाट सूचना (information) संकनलत नभई राज्यका अन्त्य अंगहरुले पररन्त्स्थनतको सही आकलनं गना नसक्दा देशले ठूलो जनिनको क्षनत/हानी ब्यहोन ा ुपर्य ो।ववभागको प्रमिको ु हैनसयतले रान्त्ष् िय अनसन्त्ि ानु ववभागका त्कानलन प्रमिलु े आफ्नो न्त्जम्मेवारी पूणा रुपमा बहन गरेको देन्त्िएन। त्कानलन प्रहरी महाननरीक्षक चन्द्र कुवरे ि ापङ्गु

नपाले प्रहरी प्रमिु प्रहरी संगठनको command structure मा सबैभन्त्दा मानथल्लो तहको अनिकृत (Officer) भएकोले प्रहरी संगठनलाई प्रभावकारी र जनता माझ ववश्वसनीय बनाई राख्न ुपने ननजको दावय्व हन्त्ि । ु ्यस अनतरिर आफ्नो मातहत प्रहरी इकाईहरुलाई चावहन े Logistic Support पनन उपलब्ि गराउन भगीरथ प्रय्न गन ा ुपने हन्त्ि । ु नागररकहरुसंग प्रयक्ष सम्पकामा रहने नपाले प्रहरी संगठनका त्कालीन प्रमिलु े प्रभावकारी सरक्षा ु ब्यवस्थाका लानग संगठन नभर र अन्त्य सरक्षा ु ननकाय (intra-organizational and interorganizational) संग आवश्यकता अनसारु समन्त्वय (Coordination) गन ा ुपने दावय्व पनन संगठन प्रमिकु ै रहन्त्ि ।

भाद्र २३ गते प्रदशनाकारीहरुले ननर्नित क्षेर तोडी संघीय संसद भवन पररसरमा आईपगु को े केही समय पनि न्त्जल्ला प्रशासन कायाालय काठमाडौंले कफ्यू ा आदेश जारी गरी सके पश्चात ददउँसो १२:४० बजको े समयमा त्कालीन प्रहरी प्रमिु आफैंले "कफ्यू ालानग सकेकोले आदेश माग गरी राख्न ुनपने आवश्यक बल प्रयोग गने" प्रहरी संचार सेटबाट नडउटीमा िवटएका प्रहरीहरुलाई ननदेशन ददएको नपाले प्रहरी प्रिान कायाालयबाट प्राप्त हनु आएको Time Line बाट पष्टी ु हन्त्ि । ु एकातफा कफ्यूको ा आदेश जारी भै सकेपनि ्यस्को आफ्नै प्रकृया र ववनि हन्त्ि ु ्यसमा प्रहरी प्रमिको ु भनमका ू रहदैन भन्त् ने कुरा आयोग समक्ष गरेको बयानमा उल्लेि गरेका िन र अको तफा "कफ्यू ालानग सकेकोले आदेश माग गरी राख्न ुनपने आवश्यक बल प्रयोग गने" भनी प्रहरी संचार सेटबाट नडउटीमा िवटएका प्रहरीलाई ननदेशन ददईएको कुराले उनले आवश्यक परे अन्त्तम बल प्रयोग गना प्रहरी अनिकृतहरुलाई संकेत गरेको देन्त्िन्त्ि ।जनु कुरा न्त्जल्ला प्रहरी पररसर काठमाडौंका त्कालीन प्रमिु हाल प्र.ना.म.नन.ववश्व अनिकारीको भनाई समेतले पष्टी ु गदाि । भाद्र २३ गते संघीय संसद भवन पररसर वरपर घटेका घटनामा सरक्षा ु ननकायबाट भएको

अ्यनिक बल प्रयोगबाट १७ जना प्रदशना कारीहरुको ्यही ददन र १२ जनाको केही ददन पनि ज्यान गएको र सयौंको संख् यामा प्रहरी र प्रदशना कारीहरु घाइते हनु पगु ेको यथाथा हो।यो घटना घटनको ु ववनभन्न कारणहरु मध्ये प्रहरीलाई भीड ननयन्त्रण प्रन्शक्षण प्रभावकारी नभएको, नबगत िेरै बर्ा देन्त्ि भीड ननयन्त्रणमा प्रहरीले गने गोली प्रहारमा घरमा बसेको,सडकमा वहनडरहेको पैदल यारी जस्ता ननह्था नागररकहरुलाई गोली लानग म्यृ /ुघाइते भएको नबनभन्न घटना र यसबाट मानवअनिकारको हनन भई नबश्व जगतमा नपालको े िनबमा प्रनतकुल असर पना गएको घटनाहरुबाट पाठ नसकेको देन्त्िएन। चाँदमारीमा उ्कृष् टहरुलाई मार प्रदशना मा हातहनतयार प्रयोग गना ददन ुपने नीनत बनाउन ुपने र ्यसका लानग प्रहरी प्रमिलु े initiative नलनपनेमा ु सो वारे केही पहल नगरेको देन्त्िन्त्ि।भीड ननयन्त्रणमा आवश्यक पने अ्यािननकु गैह्र घातक सामाग्रीहरु (Pepper spray, Baton launcher, slippery foam, Sticky foam, Immobilizing foam, Taser, sponge round) ननकासा गराउन प्रभावकारी पहल गरेको देन्त्िएन।भाद्र २३ गते भीड ननयन्त्रणमा गैह्र घातक सामाग्रीहरुको संख्यामा प्रशस्तै कमी,उपलब्ि गैह्र घातक सामाग्रीहरु पनन प्रभावकारी नभएकोले प्रहरीले निट्टै घातक हनतयार प्रयोग गरेको देन्त्िन्त्ि।गैह्र घातक हनतयार र सामाग्रीहरुको समयमा नै उन्त्वत भण्डारण (Stock) मा समेत प्रहरी प्रमिलु े ध्यान ददएको देन्त्िएन। प्रहरी प्रमिलु े गैह्र घातक सामाग्रीहरुको आपनतमा ु ा समयमा ध्यान नपर् या ुउाँदा भाद्र २३ गते संघीय संसद पररसरमा िवटएका प्रहरी अनिकृत तथा जवानहरुले घातक (Lethal Weapon) प्रयोग गना बाध्य भई अनिकांश ननह्था ववद्याथी तथा यवा ु प्रदशका ारीहरुको हताहत र घाइतेहरुको संख्य ा बढ्न गयो। वफल्डमा िवटएका कमाण्डरहरुबाटसंघीय संसद भवन पररसर नभर र बावहर भइरहेका प्रदशना को बारेमाप्रहरीसंचार र मोबाईल लगायतका माध्यमहरुबाट प्रहरी प्रमिु ले जानकारी पाईरहेका हन्त्िन।ु घटना बारे नबस्ततृ अवगत भएका त्कालीन प्रहरी प्रमिलु े प्रदशना कारीहरु मानथ सकभर न्त्यूनतम बल प्रयोग गन ाुर आवश्यक परे अन्त्तम बल प्रयोग गना ननदेशन ददइरहेको भनी प्रहरी अनिकृतहरुले आयोग समक्ष बयान ददएका िन।प्रदशना को संबदनन्शले घडीमा अन्त्य सरक्षा ु ननकायहरुसंग आवश्यक समन्त्वय गरी संघीय संसद भवन पररसरमा नबनग्रदो शान्त्त सरक्षाको ु न्त्स्थनत सिारु गने तफा कुनै ठोस पहल गरेको देन्त्िएन।कररब चार घण्टा सम्म प्रदशना कारी र प्रहरी नबच भएको तनावपूणा पररन्त्स्थतीलाई ननयन्त्रण गना प्रहरी प्रमिलु े सविय भनमका ू
िेलेको देन्त्िदैन। भाद्र २३ र २४ गतेको घटनाका सम्बन्त्िमा नपाले प्रहरी नभरको सूचना संयन्त्रलाई केही जानकारी नहनु लु े पनन यसको प्रभावकारी पररचालनमा नपाले प्रहरीका त्कालीन प्रमिु चकु ेको

देन्त्िन्त्ि।प्रहरी प्रमिलु े आफ्नो वयानमा उि ददनको प्रदशना आिामक हनु सक्न े ववश् लेर्ण नथएन भनको े िन ् तर

X/Discord/TikTok जस्ता सञ् जाल िला ु नथए जसबाट प्रदशना का बारे प्रशस्त जानकारी प्राप्त गना सवकन्त्थ्यो ननज प्र.म.नन.ले सो प्रदशना बारे आफ्ना मातहतका सूचना संयन्त्रलाई पररचालन गरी ननगरानी राख्न लगाई भाद्र २३ गतेको घटना सम्बन्त्िमा उन्त्चत सरक्षा ु कदम चालेको देन्त्िन आएन।प्रहरी महाननरररक्षक िापङलु े Discord सम्बन्त्िी आफुलाई जानकारी भएको भनी बयानमा िलाएको ु देन्त्िन्त्ि तर ्यस्तो संबदनन्त्शले सूचना आफ्ना मातहत प्रहरी प्रमिहरुलाई समयमा जानकारीनै नगराई मौनबसी प्रभावकारी सरक्षा ु योजना बनाउन सम्बन्त्न्त्ित न्त्जल्ला प्रहरी प्रमिहरुलाई आवश्यक ननदेशन ददएको देन्त्िएन।ननजको ननस्कृयताले मूलकलु े ठूलो िनजनको क्षनत व्यहोन ाु पयो। ववनभन्त् न स्थानबाट ननर्निते क्षेरमा प्रदशना कारीहरु प्रवशे वकन भयो भनी प्रश्न गरेको सन्त्दभमा ा त्कानलन प्रहरी प्रमिलु े पूवा आकलनं र तयारीमा न्त्जल्ला सरक्षा ु सनमनतको केही कमजोरी देन्त्िन्त्ि र यो नपाले प्रहरीको मार न्त्जम्मेवारी नरहेको भन्त् ने अनभव्यन्त्ि ददएका िन ् ।यो भनाईबाट उनी प्रहरी प्रमिु को न्त्जम्मेवारीबाट पन्त्न्त्िन िोजको े देन्त्िन्त्ि।

संघीय संसद भवन परररसर अगाडी आिामक प्रदशना कारीहरुसंग प्रहरीले सामना गरी रहन ुपदाा प्रहरीबाट भएको बल प्रयोग भने प्रदशना कारीले सरक्षाकमी ु तफा प्रयोग गरेको ढुङ्गा,िड,लाठी र नससाका बोतलको तलनामा ु प्रहरीको बल प्रयोग अनपानतकु (Proportionate) नथएन।सरक्षाकमी ु बाट प्रयोग भएको अन्त्न्त्तम बल अपराि गने व्यन्त्ि वा समूह प्रनत लन्त्क्षत हनु पनेमा ु (targeted) भएन र जथाभावी (Indiscriminate) नथयो भन्त् ने वपनडतर प्रयक्षदशीलेआयोग समक्ष ददएको वयान कागजमा उल्लेि ि। आयोगले भाद्र २३ गते Field मा िवटएका कमचा ारीको नामावली नपाले प्रहरी प्रिान कायाला य नक्सलाबाट नलन्त्ित रुपमा माग्दा सो को जवाफ २२ ददन पनि मार पठाएको कारण आयोगको काया सम्पादनमा बाँिा पग् नु गएको नथयो।्यस्तै भाद्र २३ र २४ गतेको घटनामा के कनत हातहनतयार,गोलीगठ्ठा को कसले के कनत संख्यामा बझी ु के कनत िचा गरी प्रहरी कोतगाडमा ा वफताा गयो भन्ने प्रहरी कमचा ारीहरुको नामावली र दजाा सवहतको अनभलेि आगजनीमा जली नष्ट भएको कारण देिाई उपलब्ि गराउन आनाकानी गरी प्रहरी

प्रिान कायाालयले पठाउँि भनी बहाना बनाई आयोगमा ददएको बयानमा समेत निलाई त्कानलन प्रहरी प्रमिु ले आफ्नो न्तजम्मेवारीबाट पन्त्िन िोजकोे देन्त्िन्त्ि।यस्तो अनभलेिले गोली प्रहार गने सरक्षाकमीहरुु को सहजै पवहचान हनु े र थप अनसन्त्िाु न काया गना सहयोग हनु े हन्त्ि।हातहनतयार,गोलीगठ्ठाकोु अनभलेिीकरण नहनु ु लापरवाही हो जसको भागीदार प्रहरी नते ृ्व हन्त्ि।ु

भाद्र २३ गते प्रहरीले गैह्र घातक (non-lethal) हनतयारको अपयााप्तताका कारण घातक हनतयार (lethal force) प्रयोग गन ाुपरेको बाध्यकारी अवस्थाका सम्बन्त्िमा त्कानलन प्रहरी प्रमिलु े ननजलाई यस्को यकीन जानकारी नभएको भन्त् ने भनाई रहेको ि।प्रहरी प्रमिु जस्तो मह्वपूणा संगठनको न्तजम्मेवारीमा रहेको अनिकारीले संगठनलाई चावहने आवश्यक सामाग्री उपलब्ि गराउन गह्र मन्त्री/प्रिानमन्त्री साँग आवश्यक पहल गन ाुपने हन्त्िु । प्रहरी प्रमिलु े यस वर्यमा पहल गरी समयमा नै उपलब्ि गराउन सकेको देन्त्िएन। नपाले प्रहरीले भीड ननयन्त्रण लगायत अन्य सरक्षाु कायहा रुमा हनतयारको प्रयोग गदाा कुन-कुन अवस्थामा कसरी चलाउने भन्ने वर्यहरु स्पष् ट हनु े गरी Rules of Engagement (ROE) बनाई mock drill सवहतको Scenario based तानलम ददइन ुपदाि। ROE नबना वफल्डको कमाण्डर दद्ववविामा हनु े हाँदाु बल प्रयोग गना असहज हनु सक्ि, मातहत जवान/अनिकृतहरु समेत confusion मा पना सक्िन ्र chain of command भन्त््कन गई एकले अकाालाई आरोप-प्रयारोप गने काया हनु सक्ि। ROE ले बल प्रयोगको आवश्यकता

(necessity), अनपानतकताु (proportionality) र बल प्रयोगलाई अन्त्तम उपाय (last resort) का रुपमा कसरी प्रयोग गने भनी ननन्त्श्चत मापदण्ड तयार गिा र प्रयोगका अवस्थाहरु (stages) ननिाारण गदाि।जसबाट अनावश्यक रुपबाट बल प्रयोग हनबाटु बचाई मतकृ र घाइतेहरुको संख्या घटाउनमा मद्दत पग् दु ि र मानव अनिकार उल्लंघनको आरोपबाट पनन प्रहरीलाई बचाउन मद्दत गिा।यनत मह्वपूणा वर्यमा प्रहरी प्रमिलु े ROE को व्यवस्था नपाले प्रहरीमा लाग ु गना स्पष् ट ननदेशन ददनपनेमाु सो नददई भाद्र २३ गतेको घटनामा जथाभावी (disproportionate) रुपमा बल प्रयोग भई हताहतको संख्या बढेको देन्त्िन्त्ि। प्रहरी ववशर्े कायदा ल STF (Special Task Force) नपाले प्रहरी मातहतको संगठन

हो।जसलाई संघीय संसद भवन सरन्त्क्षतु राख्र े न्त्जम्मेवारी ददईएको नथयो। STF नपाले प्रहरीको अनभन्त् न अंग हो ्यसलाई केकसरी पररचालन गने भन्त् ने सम्बन्त्िमा स्पष् ट Rules Of Engagement (ROE) हनु पनुे नथयो सो नबनाई संघीय संसद भवनमा िटाउदा STF लाई बल प्रयोग बारे ननन्त्श्च त ननदेशन भएन र STF लगायत ्याँहा िवटएका नपाले प्रहरीका हनतयार बोक्ने अन्त्य सरक्षाकमीहरु् दद्ववविामा परर आवश्यकता भन्त्दा बढी बल प्रयोग हनु गएको देन्त्िन्त्ि। भाद्र २३ गतेको घटनामा कररब ४ घण्टासम्म प्रदशना कारी र प्रहरीबीच मठभु ेडमा अन्त्ल्तम बलको प्रयोग भएको पनन देन्त्िन्त्ि। यसरी “चार घण्टा” सम्म बलको प्रयोग भईरहाँदा ्यसलाई बातााा लगायत अन्त्य बैकन्त्ल्पक उपायहरुको प्रयोग गरी तनाव कम गना त्काल गोली प्रहार रोकी नसज फायर (Cease fire) गराउन ेप्रयास प्रहरी प्रमिबाटु भएको पाइदैन।भाद्र २३ गते संघीय संसद भवन वरपर अन्त्ल्तम बल प्रयोग को कसले कहााँबाट कनत बजको े समयमा शरुु भयो भन्नेे एवकन तथ्याङ्क संगठन प्रमिसु ााँग नहनु ु पनन ननजको कमजोरी हो। कफायू लानग सकेपनि बल प्रयोग गना आदेश कुन ाुपदैन भनी प्रहरीको रेनडयो संचार सेटबाट आदेश ददन े त्कालीन प्रहरी प्रमिलु े संघीय संसद भवन अगाडी प्रहरी र प्रदशना कारी नबच चलेको मडभु ेडमा ठूलो संख्यामा प्रदशना कारीहरु हताहत र घाइते हाँदाु बल प्रयोग गना आदेश ददने व्यन्त्िले अन्त्ल्तम बलको प्रयोग रोकी बातााा लगायतका तनाव कम गने अन्त्य बैकन्त्ल्पक उपायहरु अपनाई न्त्स्थतीलाई ननयन्त्रण गरी थप हताहत र घाइते हनु गना नददन कुनै कदम चालेको देन्त्िएन। त्कालीन प्रहरी माहननरीक्षकले न्त्स्थतीलाई ननयन्त्रणमा नलई शान्त्न्त सरक्षाु कायम राख्न मानथल्लो ननकायमा जाहेर गरी सल्लाह/परामशा गरेको देन्त्िन आएन वा गहमन्त्रीृ /प्रिानमन्त्री बाट कुनै वकनसमको ननदेशन प्राप्त भएको भनी आयोग समक्ष ददएको वयानमा िलाएनन।ु मलु कमाु शान्त्न्त सव्यवस्थाु कायम गना तथा अपरानिक वियाकलाप ननरुसावहत गना प्रयोग गररन ेप्रहरीका हातहनतयार भाद्र २४ गते घवटत घटनाका िममा लवटनु गई प्रहरीको ननयन्त्रणबाट बावहररएको अवस्था रहेको ि।यहााँ स्वभाववक प्रश्न उठ्ि वकन समयमै पररन्त्स्थनतको मूल्याङ्कन गरी हातहनतयार, गोलीगठ्ठा र असवावहरु सरन्त्क्षतु राख् ने प्रयास गररएन। हातहनतयार, गोलीगठ्ठा जस्ता अनत संवदनशीले सामाग्रीहरु यदद प्रहरीबाट अन्त्य ठाउाँ लगी सरन्त्क्षतु गना सक्ने अवस्था नथएन भने नतनलाई त्कालै नष् ट (Destroy) ननस्प्रभावी

(Disable) गरी लटु ेराहरुको हातमा जानबाट रोक्न सवकन्थ्यो।सो काया गरेको देन्त्िएन। हातहनतयार लवटसकु ेको अवस्थामा के-कनत कारणले लवटए , वकन बचाउन सवकएन, बचाउन नसक्ने अवस्थामा वकन नष् ट/ननस्प्रभावी गना सवकएन र यी सबै कायहा रुमा संलग् न प्रहरी र तीनका ननकटस्थ कमाण्डरहरुको के भनमका ू रह्यो भन्त् ने सम्बन्त्िमा ववश् लेर्ण गरी प्रहरी ऐन,२०१२ को दफा ३६ बमोन्त्जम नबशर्े अदालत गठन गरी अनसन्त्िानु एवं कारवाही हनु पनु मा सो गरएको कुरा ननजले आयोग समक्षको बयानमा िलाएको ु पाईएन। हातहनतयार, गोलीगठ्ठा प्रदशनाकारीहरुले लटी ु लगको े सरक्षा ु संबदननसलताको े नबर्यलाई हल्का रुपमा नलई लापरवाही गरेको स्पष्ट देन्त्िन्त्ि। भाद्र २४ गते प्रहरीहरु प्रायःजसो वफल्डमा नथए, कायाालयमा अशि, स्कु ेरी मवहला,केही सेन्त्िी र अपराि अनसन्त्िानमा ु काम गने सादा पोशाकका प्रहरी कमचा ारीहरु मार नथए। सो ददन वहंसा्मक आिमणको िममा केही प्रहरी कायाालयमा आगजनी भई वहरासतमा रहेका थनु वाहरुको ु ज्यान ्काल ितरामा परेको अवस्थामा नतनको अनभलेि राि ी ि ोजको े बित उपन्त्स्थत हनु े सतमा ा थनु वा ु ि ोड्ने ननदेशन सीनमत र ववशर्े अवस्थामा मार गने भनी आफुसंगै नपाली े सेनाको मख्यालयु भद्रकालीमा संगै रहेका ्कालीन प्र.म.नन.चन्द्र कुबरे ि ापङ्को ु ननदेशन बमोन्त्जम Victor control लाई मातहत सबै station लाई ररले गना भननएको भनी ्कालीन काठमाडौं उप्यका प्रहरी कायाालय रानीपोिरीका प्रमिु प्र.अ.म.नन. हाल प्रहरी महाननरीक्षक काकीको भनाई रहेको ि। तर यथाथमा ा Blanket रुपमा आदेश प्रवाह गरेका कारणबाट ि ेरै प्रहरी कमचा ारीहरुको मनोबल नगरी प्रहरी वत,ृ प्रभाग, चौकी, नबट ि ोडी गएको देन्त्िन्त्ि।प्रहरीको मनोबल निन्त्स्कन े गरी आफ्नो कायाालयमा बसी प्रनतकार गदाा प्रहरी मानथ आिमण हनु े र हनतयार लटनु सक्ने सम्भावना देन्त्िएमा मार लगत राि ी थनु वाहरुलाई हान्त्जर जमानीमा ि ोडी आिमणकारीहरुसंग प्रनतकार गने र प्रनतकार गदाा गदै थप मद्दत आउन नसक्ने अवस्था नभएमा र आफुसंग भएको गोलीगठ्ठा पनन सवकदै जाने पररन्त्स्थती सजना ृ भएमा मार आफु र हनतयार सरन्त्क्षतु हनु ेगरी Tactical Withdrawal गने भन्ने ्कालीन प्र.म.नन.ि ापङ्गलु े मातहत प्रहरी इकाईहरुलाई स्पष्ट आदेश ददन ुपनेमा सो गरेको देन्त्िएन।जसका कारणले मूलकलु े ठूलो िनजनको क्षनत ब्यहोन ा ुपयो र भाद्र २४ गते नपाली े सेना पररचालन नहन्त्जु ले सम्म डर रासमा नबताउन ुपयो र उप्यकामा ३ जना प्रहरी कमचा ारीहरुको म्यृ र सयौं संख्यामा घाइते हनु गएको प्रहरीको हातहनतयार प्रदशनाकारीहरुले लटी ु लगको,आगजनी े गरेको

घटनाको उपज त्कालीन प्रहरी महाननरीक्षकको आदेश बमोन्जम प्रहरीले कम बल प्रयोग गना बाध्य भई आ्मसमपणा गन ाुपरेको घटनाको न्जम्मेवारी त्कालीन प्रहरी महाननरीक्षकले नलनु पिा।

<u>त्कानलन प्रहरी अनतररि महाननरीक्षक हाल प्रहरी महाननरीक्षक दान बहादरु काकी</u> हालका प्रहरी महाननरीक्षक दान बहादरु काकी भाद्र २३ र २४ गते प्रहरी अनतररि महाननरीक्षक नथए। भाद्र २३ गते उनी नपाले प्रहरी प्रिान कायाालय नक्सालको मानवश्रोत ववकाश ववभागको प्रमिको ु रुपमा कायरा त नथए।नपाले सरकार मन्त्रीपररर्दको ननणयाानसारु ननज मानवश्रोत ववकाश नबभागवाट काठमाडौं उप्यका प्रहरी कायाालय रानीपोिरीको प्रमिको ु रुपमा सरुवा भई नमनत २०८२ साल भाद्र २४ गते ववहान ९:०० बज े देन्त्ि काठमाडौं उप्यका प्रहरी कायाालय रानीपोिरीको न्जम्मेवारी सम्ह ालेको देन्त्िन्त्ि। न्जम्मेवारी सम्हालेको केही क्षणमै गह् मन्त्रालयबाट बोलावट भएपनि प्रिानमन्त्री ननवास बालवाटार,ु सैननक मख्यालयु लगायत उच्चस्तरीय सरक्षाु बैठकहरुमा सहभानग भई ननरन्तर ररपोवटाङ, समन्त्वय र ननदेशनको भनमकामाू सकृय रहेको ननजको भनाई ि। भाद्र २४ गते काठमाडौं उप्यका लगायत देश भररका ववनभन्न स्थानहरुमा सरकारी कायाालयहरु, प्रहरी कायाालयहरु, व्यन्त्िहरुको ननजी ननवास तथा व्यापाररक प्रनतष्ठानहरुमा एकैसाथ आिमण भएको नथयो। उि पररन्स्थनतमा प्रहरी कायाालय/वत,ृ पोष्ट, ववट बचाउन सक्न े अवस्था नहाँदाु प्रहरी इकाईहरुमा वहरासतमा रहेका थनु वाहरुलाई बचाउन, प्रहरीलाई सरन्क्षतु राख् न र ्यहााँ भएका हातहनतयार पनन सरन्क्षतु राख् न र प्रहरीले आिमणकारी मानथ बल प्रयोग गदाा िेरै ठूलो संख्यामा मानवीय क्षनत हनु े भएकाले थनु वाु
िोड्न र हातहनतयार बचाउन त्कालीन प्रहरी महाननरीक्षकको ननदेशनमा Victor Control को आदेश उप्यका न्स्थत सबै प्रहरी कायाालयहरुलाई ररले गरेको देन्त्िन्त्ि। भाद्र २४ गतेको घटनामा काठमाडौं उप्यकामा रहेका प्रहरी वतृ र चौकीमा तैनाथ प्रहरीहरुले ददएको बयानमा Victor Control को आदेशमा प्रहरी पोष् ट िोडेको, थनु वाहरुु िोंडेको र हातहनतयार लनग सरन्क्षतु स्थाननतर गएको भन्त् ने रहेको ि।उि ददनको अवस्था वास्तवमै सामान्त्य नथएन र ्यस अवस्थामा सरक्षाु उपाय अपनाउन आवश्यक कदम चाल् न जरुरी नथयो।आयोग पदानिकारीको वफल्ड अनगमनु तथा ननरीक्षणको िममा

िेरै प्रहरी इकाईका प्रहरीहरुले हातहनतयार बचाउन सफल भएको देन्त्िन्त्ि।केही प्रहरी इकाईबाट प्रहरीका हातहनतयार लवटएका ु र केही स्थानमा जलेर नष्ट भएका देन्त्ियो। भाद्र २४ गते प्रहरीहरु प्रायःजसो वफल्डमा नथए, कायाालयमा अशि, स्कु ेरी मवहला, केही सेन्त्िी र अपराि अनसन्त्िानमा ु काम गने सादा पोशाकका प्रहरी कमचा ारीहरु मार नथए । सो ददन वहंसा्मक आिमणको िममा केही प्रहरी कायाालयमा आगजनी भई वहरासतमा रहेका थनु वाहरुको ु ज्यान त्काल ितरामा परेको अवस्थामा नतनको अनभलेि राििी िोजको े बित उपन्त्स्थत हनु े सतमा ा थनु वा ु िोड्ने ननदेशन सीनमत र ववशर्ेे अवस्थामामार ददइएको नथयोभन्ने त्कालीन प्र.अ.म.नन. हालप्रहरी महाननरीक्षक काकीकोभनाई रहेको ि तर यथाथमा ा Blanket रुपमा आदेश प्रवाह गरेका कारणबाट िेरै प्रहरी कमचा ारीहरुको मनोबल नगरी प्रहरी वत,ृ प्रभाग, नबट, चौकी िोडी गएको देन्त्िन्त्ि। सबै प्रहरी इकाईहरुलाई प्रहरीको मनोबल निन्त्स्कने गरी आफ्नो कायाालय मानथ आिमण हनु े र हनतयार लटनु सक्ने सम्भावना देन्त्िएमा सो को लगत राििी थनु वाहरुलाई हान्जर जमानीमा िोडी आिमणकारीहरु संग प्रनतकार गने र प्रनतकार गदाा गदै थप मद्दत आउन नसक्ने अवस्था भएमा र आफुसंग भएको गोलीगठ्ठा पनन सवकदै जाने पररन्त्स्थती सजनाृ भएमा मार आफु र हनतयार सरन्त्क्षतु हनु े गरी Tactical Withdrawal गने भन्ने मातहत प्रहरी इकाईहरुलाई स्पष्ट आदेश ददन ु पनेमा सो गरेको देन्त्िएन।जसका कारण उप्यकामा केही घण्टा नभरै ठूलो संख्यामा आगजनी, तोडफोड, हनतयार, गोलीगठ्ठा, िन सम्पनत लटपाटु भयो। यसमा आदेश ददने त्कालीन काठमाडौं उप्यका प्रहरी कायाालय प्रमिु प्र.अ.म.नन. हाल प्रहरी महाननरीक्षकको रणननतीक कमजोरी देन्त्िन्त्ि। मूलकमा ु शान्त्त सव्यवस्था ु कायम गना तथा अपरानिक वियाकलाप ननरुसावहत गना प्रयोग गररन ेप्रहरीका हातहनतयारहरु भाद्र २४ गते घवटत घटनाका िममा लवटनु गई प्रहरीको ननयन्त्रणबाट बावहररएको अवस्था रहेको नथयो। हनतयार लवटनु ुर जलाईन ुसामान्त्य कुरा होईन। यहााँ स्वभाववक प्रश्न उठ्ि वकन समयमै पररन्त्स्थनतको मूल्याङ्कन गरी हातहनतयार, गोलीगठ्ठा र असवावहरु सरन्त्क्षतु राख् न ेप्रयास गररएन। हातहनतयार, गोलीगठ्ठा जस्ता अनत संवदनशीले सामाग्रीहरु यदद प्रहरीबाट अन्त्य ठाउाँ लगी सरन्त्क्षतु गना सक्ने अवस्था नथएन भने नतनलाई त्कालै नष् ट/ननन्त्ष्िय गरी लटु ेराहरुको हातमा जानबाट रोक्न सवकन्त्थ्यो। सो

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

काया गरेको देन्त्िएन।हातहनतयार लवटसकु ेको अवस्थामा के-कनत कारणले लवटए,ु वकन बचाउन सवकएन, बचाउन नसक्ने अवस्थामा वकन नष् ट गना सवकएन र यी सबै कायहा रुमा संलग् न मातहत प्रहरी कमचा ारी र तीनका ननकटष्थ कमाण्डरहरुको के भनमकाू रह्यो भन्त् न े सम्बन्त्िमा आन्तररक अनसन्त्िानु र ववश् लेर्ण हनु पनेमाु त्कालीन प्र.अ.म.नन. हाल प्रहरी महाननरीक्षक काकीबाट सो गररएको देन्त्िएन। प्रहरी इकाई िाली गरी सरन्त्क्षतु स्थानमा जाने भनी त्कालीन प्रहरी महाननरीक्षले आदेश ननदेशन ददएको भएतापनन काठमाडौं उप्यका प्रहरी कायाालयका प्रमिकाु हैनसयतले सो आदेशको आन्त्शकं कायन्त्ा वयन गरी ्यसको प्रभाव हेरेर मार उप्यका प्रहरी कायाालय रानीपोिरीका मातहत प्रहरी कायाालयहरुमा आवश्यिा अनसारु सो आदेश कायन्त्ा वयन गना ननदेशन ददन ुपनेमा सो गरेको देन्त्िएन। भाद्र २३ र २४ गतेको प्रदशना को ववर्म पररन्त्स्थनतमा कायाालय िोडी भागका,े कतव्ायच्यूत भएका, गैह्रन्त्जम्मेवार अनिकृतहरुलाई केही नहनु े तर न्त्जउ-ज्यानका परवाह नगरी काम गने राष्ट्रसेवक प्रहरी कमचा ारीहरुलाई Grill गदाा सरक्षाकमीहु रुमा नकरा्मक प्रभाव पने तफा सतका हनु जरुरी ि भन्त् ने प्रहरी महाननरीक्षक काकीको भनाई रहेको ि।यसरी कतवायच्यूत हनु े प्रहरी कमचा ारीहरुलाई प्रचनलत ननयम कानून बमोन्त्जम कारवाही गरेको पनन ननज प्र.म.नन.ले उल्लेि गरेको देन्त्िदैन।यस्तो अवस्थामा हनतयार,गोलीगठ्ठा,असवाव िोडी जाने प्रहरी कमचा ारीहरु मानथ प्रहरी ऐन २०१२ को दफा ३६ बमोन्त्जम नबशर्े अदालत गठन गरी अनसन्त्िानु गन ाु पनेमा सो आवश्यक नरहेको भनी आयोगमा ददएको वयानमा उल्लेि गरेको देन्त्िन्त्ि।यसरी हनतयार, गोलीगठ्ठा, असवाव िोडी जान े प्रहरी कमचा ारीहरुलाई कारवाही नगररएबाट प्र.म.नन.काकी अनसन्त्िानु गना उदानसन रहेको देन्त्िन्त्ि। प्रहरी अनतररि महाननरीक्षक नसद्धी ववक्रम शाह भाद्र २३ गतेको प्रदशना का िममा माइतीघर मण्डला देन्त्ि नयााँ बानश् वे र क्षेर सम्मको सरक्षाु अवस्थाका ववर्यमा आफु नबहानै देन्त्ि वफल्डमा गएर प्र्य क्ष अवलोकन गरेको र कम जनशन्त्ि रहेको ठाउाँमा अनतररि प्रहरी पठाउन ेव्यवस्था नमलाएको प्र.अ.म.नन. शाहले बताए। काठमाडौंका प्रमिु न्त्जल्ला अनिकारी, न्त्जल्ला प्रहरी पररसर प्रमिु तथा अन्त्य बररष्ठ प्रहरी अनिकृतहरुसंग सम्पकामा रहेको भएतापनन िरैे जसो ननणाया हरु प्रयक्ष रुपमा प्रहरी महाननरीक्षकबाट सोझै वफल्डमा िवटएकाहरुलाई ननदेशन जान ेव्यवस्था नथयो।

यसका कारण कायवावभाग प्रमिको‌ु भनमका‌ू अपेक्षाकृत समन्त्वयमै सीनमत रहेको उनको भनाई ि।उनको यो भनाई आफैमा गैह्रव्यवसावयक र नपाले प्रहरी प्रिान कायाालय काया नबभागको प्रमिु जस्तो नबन्त्शष्ठ श्रेणीका प्रहरी अनिकृतले आफ्नो दजाागत न्त्जम्मेवारीबाट पन्त्न्त्िन िोजको‌े देन्त्िन्त्ि। नसि वफल्डमा िवटएका प्रहरी कमचा ारीहरुलाई नसि सम्पका गरी ननदेशन ददने गररहेको सम्बन्त्िमा त्कालीन प्रहरी महाननरीक्षलाई ्यसो नगरी Chain of command अनसारु आफ्नो भनमकलाई‌ू पनन Minimized नगना भनी सझावु ददएको कतै देन्त्िएन।यसमा ननज प्र.अ.म.नन.को कमजोरी देन्त्िन्त्ि। भाद्र २४ गतेको सन्त्दभमा ा गोली नचलाउने आदेश, प्रहरी सरन्त्क्षतु हनु ,‌े वहरासतमा रहेका थनु वाहरुको‌ु नलस्ट तयार पारी िोड्ने भन्ने त्कानलन victor-1 को प्रहरी रेनडयो संचार सेटमा िबर आएको हो भन्त् ने प्र.अ.म.नन. शाहको भनाई रहेको ि। मूलकमा‌ु शान्त्न्त सव्यवस्था‌ु कायम गना तथा अपरानिक वियाकलाप ननरुसावहत गना प्रयोग गररन ेप्रहरीका हातहनतयारहरु भाद्र २४ गते घवटत घटनाका िममा लवटनु गई प्रहरीको ननयन्त्त्रणबाट बावहररएको अवस्था रहेको नथयो। हनतयार लवटनु ुर जलाईन ुसामान्त्य कुरा होईन। यहााँ स्वभाववक प्रश्न उठ्ि वकन समयमै पररन्त्स्थनतको मूल्याङ्कन गरी हातहनतयार, गोलीगठ्ठा र असवावहरु सरन्त्क्षतु राख् न ेप्रयास गररएन। हातहनतयार, गोलीगठ्ठा जस्ता अनत संवदनशीले सामाग्रीहरु यदद प्रहरीबाट अन्त्य ठाउाँ लगी सरन्त्क्षतु गना सक्ने अवस्था नथएन भने नतनलाई त्कालै नष् ट/ननन्त्ष्िय गरी लटु ेराहरु प्रदशना कारीहरुको हातमा जानबाट रोक्न सवकन्त्थ्यो। सो काया गरेको देन्त्िएन।हातहनतयार लवटसकु ेको अवस्थामा के-कनत कारणले लवटए,‌ु वकन बचाउन सवकएन, बचाउन नसक्ने अवस्थामा वकन नष् ट गना सवकएन र यी सबै कायहा रुमा संलग् न मातहत प्रहरी कमचा ारी र तीनका ननकटस्थ कमाण्डरहरुको के भनमका‌ू रह्यो भन्त् न ेसम्बन्त्िमा आन्तररक अनसन्त्िानु र ववश् लेर्ण हनु पनेमा‌ु नपाले प्रहरी प्रिान कायाालय काया नबभाग प्रमिको‌ु न्त्जम्मेवारी हन्त्ि।त्कालीनु काया नबभाग प्रमिु प्र.अ.म.नन. शाहबाट उि न्त्जम्मेवारी परा‌ु गररएको देन्त्िएन।

प्र.अ.म.नन. शाह भाद्र २३ गते नपाले प्रहरी प्रिान कायाालय काया ववभाग प्रमिु (Operation Chief) जस्तो मह्वपूणा न्त्जम्मेवारीमा नथए। ्यस अनतररि प्र.अ.म.नन. शाह संघीय संसद भवन बानश् वे रमा िवटएको

ववशर्ेु प्रहरी काया दल (STF) को पनन Ultimate Commander नथए। STF ले भीड हटाउन बल प्रयोग गरेको ्यहााँ ावटएको कमाण्डरको भनाई रहेको ा। आफनो मातहतको संगठनले बल प्रयोग गदाा ्यसको जानकारी प्र.अ.म.नन. शाहलाई Chain of command बाट गएको प्रष् ट ा। ननजले भाद्र २३ गते संघीय संसद भवन पररसर वरपर ददउाँसो कररब १२:०० बजे देन्त्ा प्रदशना कारी र सरक्षा ु बल नबच झडप भई कररब ४ घण्टासम्म अ्यनिक बल प्रयोग भई हताहतको संख्या अ्यनिक हााँदा ु तनाव कम गरी न्स्थतीलाई ननयन्त्रणमा नलन गोली प्रहारलाई रोकी (Cease Fire) गरी मानववय क्षनत कम गना आवश्यक भनमका ू ाेलेको देन्त्ाएन।ननजले प्र.अ.म.नन.ले संघीय संसद भवन पररसरमा भईरहेको प्रहरी र प्रदशना कारीहरु नबचको कररब चार घण्टाको मडभु ेडको बलामा ेु त्कालीन प्रहरी महाननरीक्षलाई कुनै सल्लाह सझाव ु पनन ददईएको देन्त्ाएन।यो पनन उनको गैह्रव्यवसाववयक कृयाकलाप हो। नपाले प्रहरी नभर हातहनतयारबाट ससन्त्ज्ज ु त संगठन भएकोले हनतयार कुन-कुन अवस्थामा कसरी चलाउन े भन्ने वववयहरु स्पष् ट हनु े गरी Rules of Engagement (ROE) बनाई Scenario based तानलम ददइन ु अ्यावश्यक ा। ROE नबना वफल्डको कमाण्डर दद्ववविामा हनु े हााँदा ु बल प्रयोग गना असहज हनु सक्ा, मातहत अनिकृत/जवानहरु समेत भ्रम (confusion) मा पना सक्ान ् र chain of command भन्त्ुकन गई एकले अकाला ाई आरोप-प्र्यारोप लगाउने काया हनु सक्ा। ROE ले बल प्रयोगको आवश्यकता

(necessity), अनपानतकता ु (proportionality) र बल प्रयोगलाई अन्न्तम उपाय (last resort) का रुपमा कसरी प्रयोग गने भनी ननन्श्च त मापदण्ड तयार गा र प्रयोगका अवस्थाहरु (stages) ननिाारण गदाा।जसबाट अनावश्यक रुपबाट बल प्रयोग हनबाट ु बचाई मतक ृ र घाइतेहरुको संख्या घटाउनमा मद्दत पग् दु ा र मानव अनिकार उल्लंघनको आरोपबाट पनन प्रहरी कमचा ारीहरुलाई बचाउन सहयोग गा। नपाले प्रहरी प्रिान कायाला य काया नबभागका प्रमि ु प्रहरी अनतररि महाननरीक्षक जस्तो न्जम्मेवारीपूणा पद सम्हालेको अनिकारीले ROE को व्यवस्था लाग ु गना आवश्यक पहल गन ाु पनेमा सो नगरेको कारणबाट वफल्डमा ावटन ेप्रहरी कमचा ारीहरुमा हनु ुपने व्यवसाववयिाको कमीले र स्पष्ट ननदेशनको अभावमा भाद्र २३ गतेको घटनामा जथाभावी (disproportionate) रुपमा बल प्रयोग भई हताहतको संख्या बढेको

देन्त्िन्त्ि। संघीय संसद भवन सरक्षाथा ु िवटएको STF (प्रहरी ववशर्े काया दल) टोनललाई हनतयार प्रयोगबारे स्पष्ट नलन्त्ित ननदेशन (ROE)उपलब्ि नगराउन ुप्र.अ.म.नन. शाहको कमजोरी देन्त्िन्त्ि। व्यवसावयक प्रहरी अनिकृतले आफ्नो न्त्जम्मेवारी राम्ररी बझु ेर व्यवसावयक ढङ्गले नै सम्पादन गररररहेको हन्त्ि।पवहलो ु फाएर कहााँबाट कसले िोल्यो भन्ने सूचना नहनु ुर सबै ररपोवटाङ प्रहरी महाननररक्षकसाँग हनु े भएकोले मेरो भनमका ु न्त्यून रहने भनाई प्र.अ.म.नन. शाहको भनाई न्त्जम्मेवारपूणा देन्त्िदैन। भाद्र २४ गते टङ्गाल न्त्स्थत भाटभटेनी र नक्सालको वहल्टन होटल जलाई आिमणकारीहरु नपाले प्रहरी प्रिान कायाालय नक्सालमा आिमण गना िोज्दा काया नबभाग प्रमिु प्र.अ.म.नन.शाहले आिमणकारीहरुलाई मलु गटे नभर प्रवशे गना नददई नते ृवदायी ृ भनमका ू ननवााह गरी नपाले प्रहरी प्रिान कायाालय नक्साललाई पूणा रुपमा सरन्त्क्षतु राख्न सफल भएको हााँदा ु उनलाई प्रहरी प्रिान कायाालयले परस्कु ृत गन ाुपने पनन देन्त्िन्त्ि। <u>सशस्त्र प्रहरी अनतररि महाननरीक्षक नारायणदत्त पौडेल</u> भाद्र २३ गते ववहान देन्त्ि नै उप्यकामा भीड नतव्रता पूवका बढ्दै जााँदा स.प्र.अ.म.नन. पौडेल सशस्त्र प्रहरी प्रिान कायाला य काया ववभागको प्रमिको ु हैनसयतमा व्यवस्थावपवकय समन्त्वयमा सीनमत रहेको उल्लेि गिान।ृ वफल्डमा िवटएका सशस्त्र प्रहरी अनिकृतहरुलाई स्थानीय ननकायसंग समन्त्वय गरी न्त्यूनतम बल प्रयोग गना ननदेशन ददएको उनको न्त्जवकर ि।उनको भनाइमा सशस्त्र प्रहरीबाट १९ राउण्ड हवाई फायर मार भएको भन्ने ि।तर पोष्टमाटाम ररपोटा र घाइतेहरुले ददएको वयानबाट ्यस घटनामा ठूलो संख्यामा प्रदशना कारीहरु हताहत भै सयौं व्यन्त्ि सरक्षाकमीको ु गोली लानग घाइते भएको स्पष्ट देन्त्िन्त्ि।्सय कारण स.प्र.अ.म.नन. पौडेलको भनाई तथ्यपरक देन्त्िदैन।

स.प्र.अ.म.नन. पौडेल सशस्त्र प्रहरी बल नपाले प्रिान कायाालयको काया ववभाग प्रमिु (Operation Chief) जस्तो महत्वपूणा न्त्जम्मेवारीमा नथए।ननज पौडेलले भाद्र २३ गते संघीय संसद भवन परररसर वरपर ददउाँसोको कररब १२:०० बजे देन्त्ि प्रदशना कारी र सरक्षा ु बल नबच झडप भई ४ घण्टासम्म अ्यनिक बल प्रयोग भई हताहतको संख्या अ्यनिक हााँदा ु ्यसलाई रोक्न (Damage Control) गना आवश्यक भनमका ू िेलेको देन्त्िएन।घटनाको तनावलाई कम गरी न्त्स्थतीलाई ननयन्त्रणमा नलन र गोली प्रहार (Cease fire)

रोक्न नडउटीमा िवटएका सशस्त्र प्रहरी बलका अनिकृत जवानहरुलाई कुनै ननदेशन ददएको देन्त्िदैन। सशस्त्र प्रहरी बल हनतयारबाट ससन्त्जतु संगठन भएकोले हनतयार कुन-कुन अवस्थामा कसरी चलाउन ेभन्ने ववर्यहरु स्पष् ट हनु े गरी Rules of Engagement (ROE) बनाई Scenario based तानलम ददइन ुर Mock drill अ्यावश्यक ि। ROE नबना वफल्डको कमाण्डर दद्ववविामा हनु े हाँदा ु बल प्रयोग गना असहज हनु सक्ि, मातहत जवान/अनिकृतहरु समेत भ्रम(confusion) मा पना सक्िन ् र chain of command भन्त्ृकन गई एकले अकाला ाई आरोप-प्र्यारोप लगाउने काया हनु सक्ि। ROE ले बल प्रयोगको आवश्यकता (necessity),अनपानतकता ु (proportionality) र बल प्रयोगलाई अन्त्तम उपायकारुपमा कसरी प्रयोग गने भनी ननन्श्च त मापदण्ड तयार गिा र प्रयोगका अवस्थाहरु (stages) ननिाारण गदाि।अनावश्यक रुपबाट बल प्रयोग हनबाटु बचाई मतकृ र घाइतेहरुको संख्या घटाउनमा मद्दत पग् दु ि र मानव अनिकार उल्लंघनको आरोपबाट पनन सशस्त्र प्रहरी कमचा ारीहरुलाई बचाउन सहयोग गिा। यनत मह्वपूणा सशस्त्र प्रहरी बल प्रिान कायाालय काया नबभागका प्रमिु भई कायरा त रहेका सशस्त्र प्रहरी अनतररि महाननरीक्षक जस्तो न्त्जम्मेवारीपूणा पद सम्हालेको अनिकारीले ROE को व्यवस्था लाग ु गना आवश्यक पहल गन ाु पनेमा सो नगरेको कारणबाट वफल्डमा िवटन े सशस्त्र प्रहरी कमचा ारीहरुमा हनु ु पने व्यवसावयिाको कमीले र स्पष्ट ननदेशनको अभावमा भाद्र २३ गतेको घटनामा जथाभावी (disproportionate) रुपमा बल प्रयोग भई हताहत र घाइतेहरुको संख्या बढेको देन्त्िन्त्ि। भाद्र २४ गते सशस्त्र प्रहरी बलले नपाले प्रहरीलाई कुनै सहयोग नगरेको भनी प्रहरी अनिकृतहरुले आयोग समक्ष गरेको बयानबाट पनन ननजको Command मा रहेको उप्यका नभरको सशस्त्र प्रहरीहरुलाई नपाले प्रहरीलाई सहयोग र समन्त्वय गना ननजले स्पष्ट ननदेशन ददएको देन्त्िएन। <u>प्रहरी नायव महाननरीक्षक ओम बहादरु राना</u> प्र.ना.म.नन. ओम बहादरु राना भाद्र २३ गते सम्म काठमाडौं उप्यका प्रहरी कायाालय रानीपोिरीको नननमत्त कायाालय प्रमिको ु न्त्जम्मेवारीमा नथए। भाद्र २३ गते संघीय संसद भवन पररसर नन्त्जक पूवा कल्पना भन्दा बावहरको न्त्स्थनत श्रृजना भई भीडले ढुङ्गामडा, ु लाठी, साबेल, घन जस्ता सामाग्री प्रयोग गदै संघीय संसद भवन तफा बढी सरक्षाकमीमाथी ु लगातार प्रहार गना थाले।यसैनबच काठमाडौं प्रशासनले जारी गरेको कफ्यू ाआदेश लाई रटी ु रवहत ढंगले आदेशपालना गना आफुले आदेश ददएको

भनीप्र.ना.म.नन. ओम बहादरु रानाको भनाई रहेको ि।उनको भनाईलाई पष्टी ु गदै “आवश्यकता अनसारु अवस्था ननयन्त्रणमा नलन फायर िोल्न”ु भनी उप्यका प्रहरी कायाालय रानीपोिरीका नननमत्त कायाालय प्रमिलु े भनको े सनु को े भनी काठमाडौंका प्र.न्त्ज.अ.ले आफ्नो वयानमा उल्लेि गरेका िन। भाद्र २३ गते प्र.ना.म.नन. रानाले कर्फ्यू ालानग सकेपनि आवश्यिा अनसारु बल प्रयोग गना ननदेशन ददईएको देन्त्िन्त्ि। अन्त्त्तम बल (ाितको ु गोली) प्रयोग कनत बजको े समयमा सरुु भई कनत जान प्रदशना कारीहरु हताहत र घाइते भए भनरे लेिाजोिा नगरेको र “चार घण्टा” सम्म प्रहरी र प्रदशना कारी नबच भईरहेको मडभु ेड भईरहदा तनाव कम गरी न्त्स्थतीलाई ननयन्त्रणमा नलन फायर रोकी (Cease fire) घातक बलको प्रयोग भै रहाँदा थप हताहत र घाइते हनु नददन कुनै प्रयास गरेको देन्त्िदैन। <u>त्कालीन न्त्जल्ला प्रहरी पररसर, काठमाडौं प्रमिु प्रहरी बररष्ठ उपरीक्षक हाल प्रहरी नायब महाननरीक्षक ववश्व अनिकारी</u>

भाद्र २२ गते गहृ मन्त्रालयमा केन्त्रीय सरक्षाु सनमनतको बैठकमा काठमाडौंका प्र.न्त्ज.अ.,उप्यका प्रहरी कायाालय रानीपोिरीका प्र.ना.म.नन. र प्र.ब.उ.अनिकारी सहभानग नथए।्यहााँ प्रदशना कारी ३००० देन्त्ि ५००० सम्म हनु ेआकलनं भएको र प्रदशना मा िेरै जसो यवाु पस्ताु सामेल हनु े भएकोले त्कानलन प्र.ब.उ. हाल प्र.ना.म.नन.बाट Heavy deployment नगने र सरक्षाकमीु िेरै नदेिाउने तर तोडफोड र ध्वंसा्मक नगनतववनि भएमा कानून बमोन्त्जम नसलनसलेवार बल प्रयोग गने भन्ने ननदेशन नथयो।भाद्र २३ गते संघीय संसद भवन पररसरको अगाडीको न्त्स्थनत ननकै तनावपूणा रहेकोले सरक्षाु योजना कायाान्त्वयन गररएको भन्ने उनको भनाई रहेको ि।यस्तो अवस्थामा सबै सरक्षाु ननकायले आफ्नो तालकु ननकाय संगको समन्त्वय र गहृ मन्त्रालयको सहमनतमा स्थानीय प्रशासन ऐन, २०२८ बमोन्त्जम कर्फ्यू ाआदेश जारी गररएको नथयो। अनत ववर्म पररन्त्स्थनतमा अन्त्त्तम ववकल्पको रुपमा मार गोली प्रहार गररएको नथयो भन्ने उनको भनाई रहेको ि।एभरेष्ट होटल अगाडी रहेको प्रहरी ब्यारीकेटको संख्या कम हनुु्यहााँ नडउटीमा िवटएका प्रहरीको संख्या पनन प्रदशना कारीहरुको अनपातमाु कम र थोरै संख्यामा पररचालन गरी सरक्षामाु ब्यवस्थामा कमजोरी हनु गई ठूलो संख्यामा मानववय क्षनत प्रनत उनन उत्तरदायी हनु ु पिा।एभरेष्ट होटल अगाडीको प्रहरी ब्यारीकेटमा पिाडी बसी होहल्ला गदै ब्यारीकेट तोडन उस्काउन े व्यन्त्िहरु,मोटरसाईकलमा सवार TOB र अन्त्य समूहहरुलाई समयमानै ननयन्त्रणमा नलन नसक्न

ुननजको ठूलो कमजोरी देन्त्िन्त्ि।संघीय संसद भवन वरपर वानश्वरे क्षेरमा रहेका अग्ला भवनहरुको नबहानै बाट Security clearance गन ाुपनेमा नगरेको भनी संघीय संसद भवन सरक्षाु जस्तो अनतसंबदननसले नबर्यमा काठमाडौं न्तजल्ला पररसरका कायाालय प्रमिु जस्तो न्तजम्मेवारी सम्हालेको प्रहरी अनिकृत गैह्रव्यवसावयक रहेको देन्त्िन्त्ि

भाद्र २३ गते Petar-1 को आदेश पश्चात ददउसो १२:४६ बजे संचार सेटबाट संघीय संसद भवन पररसरमा िवटएका कमाण्डरहरुलाई ननदेशन बमोन्तजम काम नगरेकोले त्काल आवश्यक कामकारवाही गना र सशस्त्र प्रहरी बल (APF) लाई मानथबाट आदेश आइसकेकोले समन्त्वय गरी संयिु रुपमा बल प्रयोग गने भनी ननज Kilo1 बाट आदेश ददएको देन्त्िन्त्ि। ननज अनिकारीको बयानमा प्रदशना कारीको म्यृ ुभएको समाचार सञ्चार सेटबाट कररब २:३० बजे जानकारी पाएको भन्त् ने उल्लेि गररएको ि।मह्वपूणा स्थानमा बसी भाद्र २३ गतेको आन्दोलनमा िवटएका सरक्षाकमीकोु संचालन गरररहेको व्यन्त्िले सूचना प्रणाली (information Channel) दरुस्तु रािी तरुन्तु संचार प्रवाह (instant communication) गरी पररन्त्स्थनतको मूल्याङ्कन गरी पररन्त्स्थनत ननयन्त्रणमा नलनपनेमाु प्रदशना कारीहरुको म्यृ ुभएको समाचार वढला गरी प्राप् त गरेको भन्त् न ेभनाइले यस्मा गम्भीर कनमकमजोरी रहेको देन्त्िन्त्ि।यस प्रकारका कनमकमजोरीको लानग कमाण्ड सम्हालेको व्यन्त्िले न्तजम्मेवारी नलन ु पने हन्त्ि।ु

त्कालीन प्र.ब.उ. हाल प्र.ना.म.नन. अनिकारीले भाद्र २३ गतेको आन्दोलनलाई contain गना तहगत रक्षा (Layered Defense) नरहेको भनरे आफ्नो बयानमा उल्लेि गरेका िन।क् ुनै पनन प्रदशना हाँदाु सम्भाववत जोन्त्िमलाई दृन्त्ष् टगत गरी Layered Defense हनु पनेु आवश्यक प्रकृया हो। ्यस ददन Layered Defense नै नभएको भन्त् ने भनाई गैह्र न्तजम्मेवारपूणा देन्त्िन्त्ि।

भाद्र २३ गतेका ददन TOB को गनतववनिको बारेमा शरुदु ेन्त्ि नै अनगमनु (Monitor) गरी उनीहरुको Movement कसरी भइरहेको ि भनरे ननगरानी गरी सम्भाववत जोन्त्िम न्त्यून गना सवकन्त्थ्यो।्यस प्रनत कुन ै अग्रसरता नलएको देन्त्िदैन। न्तजल्लाको आफ्नो सूचना संयन्त्रलाई प्रभावकारी रुपमा पररचालन गना नसक्न ुपनन उनको कमजोरी रहेको देन्त्िन्त्ि।

प्र.ना.म.नन. अनिकारी भाद्र २३ गते काठमाडौं न्त्जल्लाको नते ्वृ तहमा नथए। भाद्र २३ गते बल प्रयोगको सम्बन्त्िमा Peter-1 (त्कालीन प्रहरी महाननरीक्ष) को हवाला ददद‍ैं कफ्यू ा लानगसकेको अवस्थामा फेरी आदेश मानग रहन ुनपने भएकोले संघीय संसद भवन अगाडीको न्त्स्थनत ननयन्त्रण गना बल प्रयोग गने भन्त् ने V2 (Metro Chief) कोआदेश रहेकोभन्त् ने ववनभन्न प्रहरीअनिकृतहरुकोबयानबाट िल्नु आएकोि। भाद्र २३ गते संघीय संसद भवन पररसर वरपर ददउँसोको कररब १२:०० बजे देन्त्ि प्रदशानकारी र सरक्षा ु कमीहरु नबच झडप भई कररब चार घण्टासम्म गोली चली हताहतको संख्या अ्यनिक हाँदा ु नसज फायर (Cease Fire) गरी वाताा सवहत ्यसलाई रोक्न (Damage Control) आवश्यक भनमका ू िेलेको देन्त्िएन। ति घटना रोकी ननजले समयमै पररन्त्स्थती ननयन्त्रणमा नलई मानववय क्षनत न्त्यूनीकरणका लानग काठमाडौं उप्यका प्रहरी कायाालय रानीपोिरीका प्रमिु लाई आवश्यक सझावु ददनपनेमा ु सो नगरी सरक्षा ु न्त्स्थनत बारे जानकारी हाँदा ु पनन न्त्जल्ला प्रहरी पररसर काठमाडौंको प्रमिु जस्तो न्त्जम्मेवार व्यन्त्िबाट समयमानै आवश्यक पहल नगरी कतव्ा यबाट बमिु भएको देन्त्िन्त्ि। भाद्र २३ गते संघीय संसद भवन पररसर वरपर हवाइ फाएर मार गररएको भन्ने ननज प्र.ना.म.नन अनिकारीको न्त्जवकर यथाथपा रक देन्त्िदैन।्यस ददनको संघीय संसद भवन नभर बावहर रहेका प्रहरीहरुलाई प्रभावकारी ढङ्गले पररचालन गना नसकेको स्पष्ट देन्त्िन्त्ि। भाद्र २४ गते मलु कमा ु शान्त्त सव्यवस्था ु कायम गना तथा अपरानिक वियाकलाप ननरुसावहत गना प्रयोग गररने प्रहरीका हातहनतयार प्रदशनाकारीहरुले लटी ु प्रहरीको ननयन्त्रणबाट बावहररएको नथयो।समयमै पररन्त्स्थनतको मूल्याङ्कन गरी काठमाडौं उप्यका प्रहरी कायाालय र मातहत प्रहरी कायाालयहरुमा रहेका हातहनतयार, गोलीगठ्ठा, सवारी सािन, संचार सेट र असवावहरु सरन्त्क्षतु राख् न समयमानै प्रयास गरेको देन्त्िएन। हातहनतयार, गोलीगठ्ठा जस्ता अनत संवदनशीले सामग्रीहरु अन्त्यर स्थानमा लनग सरन्त्क्षतु गना सक्न े अवस्था नथएन भने नतनलाई त्कालै नष् ट/ननन्त्ष्िय गरी लटु ेराहरु प्रदशना कारीहरुको हातमा जानबाट रोक्न सवकन्त्थ्यो।ति समयमा ननज प्र.ना.म.नन. उप्यका प्रहरी कायाालय पररसर नभरै रहाँदा पनन हातहनतयार, गोलीगठ्ठा, सवारी सािन, संचार सेट, असवावका समानहरु लवटनु र आगजनी हनु नददन समयमानै ननणया नगरी हातहनतयार समेत लटाएको ु देन्त्िन्त्ि।हातहनतयार लवटसकु ेको अवस्थामा के-कनत कारणले लवटए ु , वकन बचाउन सवकएन, बचाउन नसक्ने अवस्थामा वकन नष् ट गना सवकएन र यी सबै कायहा रुमा संलग् न आफु कायरा त उप्यका प्रहरी कायाालय मातहत प्रहरी र तीनका ननकटष्थ कमाण्डरहरुको के भनमका ू रह्यो भन्त् न े सम्बन्त्िमा ववश् लेर्ण गरी प्रहरी ऐन,२०१२ को दफा ३६ बमोन्त्जम नबशर् े अदालत गठन गरी अनसन्त्िानु एवं कारवाही हनु पनेमा ु प्र.ना.म.नन.रानाबाट सो गररएको देन्त्िएन।

प्रहरी ववशर्े कायदा ल STF (Special Task Force)नपाले प्रहरी मातहतको संगठन हो।जसलाई संघीय संसद भवन सरन्त्क्षतु राख्र े न्त्जम्मेवारी ददईएको नथयो।STF नेपाल प्रहरीको अनभन्त् न अंग हो ्यसलाई के-कसरी पररचालन गने भन्त् नेसम्बन्त्िमा स्पष् ट Rules Of Engagement (ROE) हनु पनुे नथयो सो नबनाई संघीय संसद भवनमा िटाउदा STF लाई बल प्रयोग बारे ननन्त्श्च त ननदेशन भएन र STF लगायत ्याँहा िवटएका नपाले प्रहरीका हनतयार बोक्ने अन्त्य सरक्षाकमीहरु ुदद्ववविामा पपरर आवश्यकता भन्त्दा बढी बल प्रयोग हनु गएको देन्त्िन्त्ि।

नपाले प्रहरी हनतयारबाट ससन्त्ज्जतु संगठन भएकोले हनतयार कुन-कुन अवस्थामा कसरी चलाउने भन्ने ववर्यहरु स्पष् ट हनु े गरी Rules of Engagement (ROE) बनाई Scenario based तानलम ददइन ुअ्यावश्यक ि। ROE नबना वफल्डको कमाण्डर दद्ववविामा हनु े हाँदा ुबल प्रयोग गना असहज हनु सक्ि, मातहत जवान/अनिकृतहरु समेत भ्रम (confusion) मा पना सक्िन ् र chain of command भन्त््कन गई एकले अकाालाई आरोप-प्रयारोप लगाउने काया हनु सक्ि। ROE ले बल प्रयोगको आवश्यकता (necessity), अनपानतकता ु(proportionality) र बल प्रयोगलाई अन्त्न्त्तम उपायका रुप (last resort) मा कसरी प्रयोग गने भनी ननन्त्श्च त मापदण्ड तयार गिा र प्रयोगका अवस्थाहरु (stages) ननिाारण गदाि।जसबाट अनावश्यक रुपबाट बल प्रयोग हनबाटु बचाई मतृ क र घाइतेहरुको संख्या घटाउनमा मद्दत पग् दु ि र मानव अनिकार उल्लंघनको आरोपबाट पनन सरक्षाकमीहरुलाई बचाउन सहयोग पग्ि।ु यनत मह्वपूणा ववर्यमा काठमाडौं उप्यका प्रहरी कायाालय रानीपोिरीका नननमत्त कायाालय प्रमिु भई कायरा त रहेका प्रहरी नायब महाननरीक्षक जस्तो न्त्जम्मेवारीपूणा पद सम्हालेको अनिकारीले ROE को व्यवस्था लाग ुगना आवश्यक पहल गन ाुपनेमा सो नगरेको कारणबाट वफल्डमा िवटन ेप्रहरी कमचा ारीहरुमा हनु ुपने व्यवसाववयिाको कमीले र स्पष्ट ननदेशनको अभावमा भाद्र २३ गतेको घटनामा जथाभावी (disproportionate) रुपमा बल प्रयोग भई हताहतको संख्या बढेको देन्त्िन्त्ि।

<u>सशस्त्र प्रहरी नायब महाननरीक्षक सरुेश कुमार श्रेष्ठ</u>

स.प्र.ना.म.नन. सरुेश कुमार श्रेष्ठ सशस्त्र प्रहरीको उप्यका प्रमिु जस्तो महत्वपूणा न्तजम्मेवारीमा रहेको र ननजले भाद्र २३ गते संघीय संसद भवन पररसर वरपर ददउँसोको अन्दाजी १२:०० बजे देन्त्ि प्रदशनाकारी र सरक्षाु बल नबच झडप भई कररब ४ घण्टासम्म चली हताहतको संख्या अ्यनिक हाँदाु ्यसलाई रोक्न

(Damage Control) आवश्यक भनमकाू ििेलेको देन्त्िएन। मलु कमाु शान्न्त सव्यवस्थाु कायम गना तथा अपरानिक वियाकलाप ननरुसावहत गना प्रयोग गररन े सशस्त्र प्रहरी बलका हातहनतयार भाद्र २४ गते सशस्त्र सरक्षाु बशे नमन भवन,काठमाडौंबाट लवटनु गई सशस्त्र प्रहरीको ननयन्त्रणबाट बावहररएकोअवस्थारहेको ि।यहाँ स्वभाववकप्रश्न उठ्ि वकन समयमै पररन्स्थनतको मूल्याङ्कन गरी हातहनतयार, गोलीगठ्ठा र असवावहरु सरन्क्षतु राख्न े प्रयास गररएन।हातहनतयार, गोलीगठ्ठा जस्ता अनत संवदनशीले सामाग्रीहरु यदद सशस्त्र प्रहरीबाट अन्य ठाउँ लगी सरन्क्षतु गना सक्ने अवस्था नथएन भने नतनलाई त्कालै नष् ट/ननष्कृय गरी लटु ेराहरुको हातमा जानबाट रोक्न सवकन्थ्यो।सो काया गरेको देन्त्िएन।हातहनतयार लवटु सकेको अवस्थामा के-कनत कारणले लवटएु , वकन बचाउन सवकएन, बचाउन नसक्न े अवस्थामा वकन नष्ट गना सवकएन र यी सबै कायहा रुमा संलग् न सशस्त्र प्रहरी र तीनका ननकटष्थ कमाण्डरहरुको के भनमकाू रह्यो भन्त् ने सम्बन्त्िमा आफ्नो मातहत रहेका संगठनमा आन्तररक अनसन्त्िानु र ववश् लेर्ण समयमा नै हनु पनेमाु स.प्र.ना.म.नन.श्रेष्ठबाट सो गररएको देन्त्िएन। सशस्त्र प्रहरी बल हनतयार चलाउने संगठन भएकोले हनतयार कुन-कुन अवस्थामा कसरी चलाउने भन्ने ववर्यहरु स्पष् ट हनु े गरी Rules of Engagement (ROE) बनाई Scenario based तानलम ददइन ुअ्यावश्यक ि। ROE नबना वफल्डको कमाण्डर दद्ववविामा हनु े हाँदाु बल प्रयोग गना असहज हनु सक्ि, मातहत जवान/अनिकृतहरु समेत भ्रम (confusion) मा पना सक्िन ् र chain of command भन्त््कन गई एकले अकाालाई आरोप-प्रयारोप लगाउने काया हनु सक्ि।ROE ले बल प्रयोगको आवश्यकता (necessity), अनपाु नतकता (proportionality) र बल प्रयोगलाई अन्न्तम उपाय (last resort)

का रुपमा कसरी प्रयोग गने भनी ननन्श्च त मापदण्ड तयार गिा र प्रयोगका अवस्थाहरु (stages) ननिाारण गदाि।जसबाट अनावश्यक रुपबाट बल प्रयोग हनबाटु बचाई मतकृ र घाइतेहरुको संख्या घटाउनमा मद्दत पग् दु ि र मानव अनिकार उल्लंघनको आरोपबाट पनन संगठनलाई बचाउन मद्दत गिा। सशस्त्र प्रहरी बल काठमाडौं उप्यकाका प्रमिु भई कायरा त रहेका सशस्त्र प्रहरी नायब महाननरीक्षक जस्तो न्तजम्मेवारीपूणा पद सम्हालेको अनिकारीले ROE को व्यवस्था लाग ु गना आवश्यक पहल गन ाु पनेमा सो नगरेको र वफल्डमा िविटने सशस्त्र प्रहरी कमचा ारीहरुमा हनु ुपने व्यवसावयिाको कमीले र स्पष्ट ननदेशनको अभावमा भाद्र २३ गतेको घटनामा जथाभावी (disproportionate) रुपमा बल प्रयोग भई हताहतको संख्या बढेको देन्त्िन्त्ि।आफ्नो मातहतका सशस्त्र प्रहरी अनिकृतहरुलाई अन्त्तम बल प्रयोग रोकी न्तस्थती ननयन्त्रणमा नलने अन्त्य गैह्र घातक उपायहरु अबलम्बन गना संघीय संसद भवन पररसरमा िविटएको सशस्त्र प्रहरी बल र नपाले प्रहरी नबच समन्त्वयात्मक ढङ्गले अगाडी बढाउन र प्रहरीबाट बल प्रयोग भए पनि न्तस्थतीलाई ननयन्त्रणमा नलई तनाव कम गन,ा गोली फायर रोक्न (Cease fire) गना केही प्रयास गरेको देन्त्िएन।भाद्र २४ गते सशस्त्र प्रहरी बलले नपाले प्रहरीलाई कुनै सहयोग नगरेको भनी प्रहरी अनिकृतहरुले आयोग समक्ष गरेको बयानबाट पनन ननजको Command मा रहेको उप्यका नभरको सशस्त्र प्रहरीहरुलाई नपाले प्रहरीलाई सहयोग र समन्त्वय गना ननजले स्पष्ट ननदेशन ददएको देन्त्िएन। <u>त्कालीन रावष्ट्रय अनसन्त्िानु नबभागको उप्यका अनभयान महाशािा प्रमिु सह-ननदेशक कृष्णप्रसाद िनाल</u> भाद्र २३ र २४ गतेको घटनाको बारेमा महाशािा प्रमिु िनालले आफु र आफ्नो संस्थाले न्तजम्मेवारीपूणा दावयत्व ननभाएको न्तजवकर गरेतापनन सवह आकलनं नगरेको कारण अन्त्य सरक्षाु संयन्त्रहरुले ववभागबाट उपलब्ि गराईएको जानकारीको आिारमा सरक्षाु रणननती बनाउँदा िासगरी उि ददनको घटनामा सरक्षाु ब्यवस्थामा हनु गएको कनमबाट अनिकांश ननह्था यवाु प्रदशना कारीहरुको हताहत तथा घाइतेहरुको संख्या बढ्न गएको हाँदाु सह-ननदेशक िनाल उप्यका अनभयान महाशािा प्रमिु ले ननवााह गनपनेाु

न्तजम्मेवारीमा चकु ेको देन्त्िन्त्ि। भाद्र २३ गते प्रदशना अन्त्य जनजीे मभमु ेन्त् टमा संलग्न हनु हरुले े प्रयोग गने सामान्त्जक सञ् जालमा प्रयोग हनु े ववनभन्त् न नडन्त्जटल प्लेटफमहारु र ्यसमा पनन एउटै प्रकारको प्लेटफमा िेरै ग्रपलु े प्रयोग गरी फरक फरक information share गरररािेको अवस्थाको बारेमा ववभागलाई जानकारी नथएन। सरकारले प्रनतबन्त्ि नगरेको Tiktok जस्ता open source वा अन्त्य प्लेटफममाा उपलब्ि सामग्रीहरुलाई समेत ननजले सामान्त्य अनगमनु समेत गरेको देन्त्िएन। भाद्र २३ र २४ गतेको घटनाको बारेमा रावष्ट्रय अनसन्त्िानु ववभाग जस्तो महत्वपूणा ननकायबाट सही ढंगबाट सूचना (information) संकनलत नभई राज्यका अन्त्य अंगहरुले पररन्त्स्थनतको सही आकलनं गना नसक्दा देशले ठूलो जनिनको क्षनत/हानी बहोने ाुपयो।रान्त्ष् िय अनसन्त्िानु ववभागका त्कानलन उप्यका अनभयान जस्तो प्रमिलु े आफ्नो न्तजम्मेवारी सही ढंगले पालना गरेको देन्त्िएन। रावष्ट्रय अनसन्त्िानु नबभागको त्कालीन काठमाडौं न्तजल्ला प्रमिु श्री ररबने कुमार गच्िेदार माइतीघर मण्डलामा कायिा म गने भननएतापनन जलु सकोु रुपमा भीड बानश्वरे संघीय संसद भवनतफा जाने र सोही ठाउँ प्रदशना गने भनी सरक्षाु सनमनतमा एक ददन पवहले नै जानकारी गराइएको र व्याररकेट तोडेर संसदभवन अगाडी प्रदशना गना प्रयासरत रहने बारे सबै सरक्षाु ननकायहरु जानकार नै रहेको। आन्त्दोलनमा घसपु ैठ भई भीडलाई उत्तेन्त्जत पाने र अराजक बनाउन सक्ने तफा पनन सबै सरक्षाु ननकाय जानकार नै रहेको भन्ने जस्ता उनको अनभब्यन्त्ि गैह्रन्त्जम्मेवारपूणा रहेको देन्त्िन्त्ि। गत चैर १५ गतेदेन्त्ि नै ववनभन्न आन्त्दोलन व्यहोररसकेको सरक्षाु सनमनतले यन्त्त सम्म आकलनं गना कदठन नथएन।्यसैले यो आकलनमां काठमाण्डौ एन. आइ. डी. (NID) मार नभइ कुनै पनन सरक्षाु ननकाय चकु ेको िैन भन्ने गैह्र न्तजम्मेवारी भनाई रावष्ट्रय अनसन्त्िानु नबभागको काठमाडौं न्तजल्ला प्रमिु ररबने कुमार गच्िेदारको रहेको देन्त्िन्त्ि । भाद्र २३ गते रा.अ.नब. काठमाडौंको न्तजल्ला प्रमिु रहेका गच्िेदार न्तजल्ला सरक्षाु सनमनतको पनन पद्देन सदस्य नथए ।उनले ्यस समयमा आफु कयब्ा य परायण रहेको र आफ्नो

न्तजम्मेवारीमा नचकु ेको बताएका िन। तर संकनलत प्रमणबाट ननज र ननजको नबभागबाट न्तस्थतीको सवह आकलनं नगरेको कारण अन्त्य सरक्षा ु संयन्त्रहरुले ववभागबाट उपलब्ि गराईएको जानकारीको आिारमा सरक्षा ु रणननती बनाउँदा िासगरी भाद्र २३ गतेको घटनामा सरक्षा ु ब्यवस्थामा हनु गएको कनमबाट हताहतको संख्या उल्लेख्य रुपमा बढ्न गएको नथयो।्यसकारण त्कालीन रा.अ.नब.का काठमाडौं न्तजल्ला प्रमिको ु न्तजम्मेवारीमा रही कायरा त रहेकोले ननज आफ्नो कतव्ा य पालनमा चकु ेको देन्त्िन्त्ि। भाद्र २३ गते प्रदशना अन्त्घ जन्त्जीे मभमु ेन्त् टमा संलग्न हनु हरुले े प्रयोग गने सामान्त्जक सञ् जालमा प्रयोग हनु े ववनभन्त् न नडन्त्जटल प्लेटफमहारु र ्यसमा पनन एउटै प्रकारको प्लेटफमा िेरै ग्रपलु े प्रयोग गरी फरक-फरक information share गरररािेको अवस्थाको बारेमा ववभागलाई जानकारी नथएन।सरकारले प्रनतबन्त्ि नगरेको X,Tiktok,youtube जस्ता open source र अन्त्य प्लेटफममाा उपलब्ि सामग्रीहरुलाई समेत सामान्त्य अनगमनु गरेको देन्त्िएन। भाद्र २३ र २४ गतेको घटनाको बारेमा रावष्ट्रय अनसन्त्िानु ववभाग जस्तो मह्वपूणा ननकायबाट सही ढंगबाट सूचना (information) संकनलत नभई राज्यका अन्त्य अंगहरुले पररन्त्स्थनतको सही आकलनं गना नसक्दा देशले ठूलो जनिनको क्षनत/हानी बहोने ाु पयो।रान्त्ष्िय अनसन्त्िानु ववभाग त्कानलन काठमाडौं न्तजल्लाका प्रमिलु े आफ्नो न्तजम्मेवारी सही ढंगले पालना गरेको देन्त्िएन। <u>प्रहरी वररष्ठ उपरीक्षक दीप शमशरे ज.व.रा.</u>

न्तस्थनत तनावपूणा रहेपिी ददनको १२:३० बजकोे समयमा स्थाननय प्रशासनबाट कफ्यू ाआदेश जारी भयो। प्रहरीबाट ग्याँस सेल, डनम राउण्ड, रबर बलु ेट लगायत गैह्र घातक (Non-lethal) हनतयार प्रयोग गरी पररन्त्स्थतीलाई ननयन्त्रण गने प्रयास गरररएको नथयो।तर पररन्त्स्थती एक्कासी ननयन्त्रण भन्त्दा बावहर गएको र ननन्त्श्चत स्थानमा िेवटएका प्रहरी टुकनडलाई ियापमा पारी आगलानग गने, घरेल ु हातहनतयार पेिोलबम आदीले आिमण गदै माने सम्मको अवस्था नसजना ा भए पिी आ्म रक्षाको लानग प्रहरीले नसलनसलेवार रुपमा हवाई फायर समेतको बल प्रयोग गरेको नथयो भन्ने उनको न्तजवकर रहेको ि।तर पोष्टमाटाम ररपोटा र घाइतेहरुले आयोग समक्ष ददएको वयानबाट ्यस घटनामा ठूलो संख्यामा प्रदशना

कारीहरु हताहतभई सयौं प्रदशना कारीहरु सरक्षाकमीको ु गोली लानग घाइते भएको स्पष्ट देन्त्िन आएको हाँदा ु प्र.ब.उ. ददप सम्शरे ज.ब.रा. को भनाई तथ्यपरक देन्त्िदैन। भाद्र २३ गते ननज प्र.ब.उ. संघीय संसद भवन पररसर नभरको नते ृवृ गने प्रहरी कमाण्डर नथए।संघीय संसद भवन पररसरमा तैनाथ रहेको नपाले प्रहरीको जनशन्त्ि र हातहनतयार असवाव सम्बन्त्िमा ननजले पूववात रुपमा यथेष्ट जानकारी नलएको देन्त्िएन।प्रहरीले अन्ल्तम बल प्रयोग गदाा को-कसले,के कुन समयमा के कुन पररन्त्स्थतीमा कुन स्थानबाट फायर गरेको हो भनी जानकारी ननजसंग नहनु मा ु ननजको नते ृवदायीृ भनमका ू ननवााह गना नसकेको स्पष्ट हन्त्ि। ु संघीय संसद भवन नभर रहेका करीब ४०० प्रहरी फोसला ाई व्यवन्त्स्थत रुपले समयमै पररसर वावहर ल्याई तहगत सरक्षा ु प्रणाली (layers defiance systems) लाग ुगरी पररचालन गना उनन असफल भएको देन्त्िन्त्ि। संघीय संसद भवनमा कायरा त ववशर्े प्रहरी कायदा ल (STF), सशस्त्र प्रहरी बल र नपाले प्रहरीको नबचमा समन्त्वयात्मक भनमका ू िेली प्रभावकारी प्रहरी पररचालन ननजले गनपनेमाा ु सो गना नसकी संसद भवन पररसरको शान्ल्त सरक्षाको ु अवस्था ननयन्त्रण गना नसकी जथाभावी बल प्रयोग हाँदा ु प्रदशना कारीहरुको हताहत तथा घाइतेहरुको संख्या बढ्नमा ु कमाण्डरको हैनसयतले ननजको न्त्जम्मवारी पनन रहन्त्ि। भाद्र २३ गते संघीय संसद भवन पररसर वरपर ददउँसोको कररब १२:०० बजे देन्त्ि प्रदशना कारी र सरक्षा ु बल नबच झडप भई कररब चार घण्टासम्म गोली चली हताहतको संख्या अ्यनिक हाँदा ु तनाव कम गना गोली प्रहार

(Cease Fire) रोकी बाताा गना कुनै भनमका ू िेलेको देन्त्िएन। प्र.ब.उ. ददप शम्शरे ज.ब.रा.संघीय संसद भवन नभर रहेको नपाले प्रहरीको STF, नपाले प्रहरी र सशस्त्र प्रहरी बललाई प्रदशनाकारीहरुले प्रहरीको ब्यारीकेट तोडेर आईसके पनि संघीय संसद पररसर बावहर तहगत सरक्षा ु प्रणालीको ब्यवस्था गरी प्रदशना कारीहरुलाई contain गन ाु पनेमा सो नगदाा प्रदशना कारीहरु सहजै रुपमा संसद भवन पररसर नन्त्जक आउन सफल भई सरक्षाको ु न्त्स्थती नबग्रन गयो।प्र.ब.उ. ज.ब.रा.ले व्यवसावयक कौशलता प्रदशना गना सकेको देन्त्िएन। <u>नबशर्े प्रहरी काया दल (STF) प्रमिु प्रहरी उपरीक्षक ऋवर्राम काँडेल</u> प्र.उ. ऋवर्राम काँडेलको नते ृवमा ृ संघीय संसद भवन पररसरको सरक्षाथा ु िवटएको नबशर्े कायदालले प्र.व.उ. दीप शमशरे ज.व.रा.को आदेशमा भीड नततर नबतर गराउन बल प्रयोग गरेको तर Live Fire प्रयोग नगरेको भन्ने

प्र.उ. काँडेलको भनाई रहेको ि। ति ददनको घटनामा भएको हताहतको संख्या र उपलब्ि मतकहरुकोृ शव परीक्षण प्रनतवदन,े घाइतेहरुको कागज, अस्पतालको ररपोटा आदद समेतबाट लाईभ (Live) फायर गरेको देन्त्िन्त्ि ्यस कारण ननज प्र.उ. कडेलको भनाई तथ्यपरक देन्त्िदैन।

संघीय संसद भवनको सरक्षाकोु लानग आवश्यक पने Rule of Engagement (ROE) को अभावमा नै STF तहााँ तैनाथ भएको देन्त्िन्त्ि।तर संघीय संसद भवन जस्तो देशकै संवदनशीले ठाउाँमा तैनाथ (Deploy) गन ाु भन्दा अगाडी चावहने आवश्यक ROE बनाइ Scenario Based प्रन्शक्षण सवहत Mock Drill गरररहनपनु हन्त्ि।ु STF को कमाण्डरले बल प्रयोग गना चावहन े ROE बनाई लाग ुगनका ो लानग सम्बन्न्त्ित ननकायलाई घचघचाई बनाउन ुपनेमा सो गरेको देन्त्िएन।संघीय संसद भवनमा सरक्षाथाु िवटन े STF को संचार सेट संग नपाले प्रहरीको सम्पका नहनु े भनी आयोग समक्ष ददएको बयान कागजले पनन STF र स्थाननय प्रहरीहरु नबच सहकायमा ा काम गना असन्त्जलो हनु े नबर्यलाई समाििान गना उप्यका प्रहरी कायाालय रानीपोिरीका संग समन्त्वय हनु े संचार सेट उपलब्ि गना गराउन कुनै पहल गरेको देन्त्िएन। सशस्त्र प्रहरी उपररक्षक न्त्जवन के.सी

सशस्त्र प्रहरी बल काठमाडौं न्त्जल्लाको Overall Commander को हैनसयतले सम्पूणा अवस्था ननयन्त्रणमा राख् न नसवकएको मख्यु कारण सीनमत सािन र जनशन्त्ि, अनन ्यस ददनको नबर्म पररन्त्स्थनतमा थप मानववय क्षनत रोक्न न्त्यूनतम बल प्रयोगको नसद्धान्त अनसारु नै Field Commander पररचालन भएको हो भन्त् न ेस.प्र.उ. के.सी.को न्त्जवकर रहेको ि।भाद्र २४ गतेको घटनामा नपाले प्रहरीका अनिकारीहरुले सशस्त्र प्रहरीबाट आवश्यक सहयोग नपाएको भन्ने गनासोु गरेकोमा स.प्र.उ. के.सी. भाद्र २३ गतेको घटनामा संघीय संसद भवन पररसरमा िवटएर पनन नपाले प्रहरीसंग वफल्डमा ननजको व्यवसायीक कमजोरीका कारण प्रभावकारी समन्त्वय नहााँदाु सरक्षाु संयन्त्र कम्जोर हनु गई प्रदशना कारी यवाहरुकोु हताहत र घाइतेको संख्या बढ्न गएको नथयो।

आफैं वफल्डमा गई Direct Command सम्हालेको अवस्थामा संघीय संसद भवन पररसरमा घवटरहेका घटनाको सही मूल्याङ्कन गरी सही समयमा सही ननणया नलनपनु ननजको दावय्व नथयो।्यसमा उनको

कमाण्डमा भएको सशस्त्र प्रहरी बलले हवाई फायर मार गरेको भन्त् ने ननजको न्तजवकर रहेको र वफल्डमा हताहत र घाइतेहरुको संख्या हेदाा हवाई फायर मार गररएको भन्त् ने भनाई तकासंगत देन्त्िदैन।बल जथाभावी (indiscriminate) तररकाबाट प्रहार भएको नथयो।

भाद्र २३ गते संसद भवन पररसर वरपर ददउँसोको कररब १२:०० बजे देन्त्ि प्रदशना कारी र सरक्षाु बल नबच झडप भई कररब चार घण्टासम्म गोली चली हताहतको संख्या बवद्धृ भईरहाँदा तनाव कम गरी न्त्स्थतीलाई ननयन्त्रणमा नलन गोली प्रहार (Cease Fire) रोकी बाताा गना ननजले कुनै आवश्यक पहल गरेको देन्त्िएन।ननज वफल्डमै िटी वास्तववक सरक्षाु न्त्स्थनत बारे जानकारी भईरहदा पनन न्त्स्थतीलाई ननयन्त्रणमा नलन आवश्यक पहल गनपनेमााु सो नगरी कतव्ा यबाट नबमिु भएको देन्त्िन्त्ि।

१३.२. २०८२ भदौ २३ र २४ गतेको घटनाको सम्बन्त्िमा ववनभन्न पदानिकारीहरुको दावय्वको ववश्लर्ण र पे रस्कार नसफाररसु

२०८२ भदौ २३ र २४ को घटना सम्बन्त्िमा राजनीनतक पदानिकारीहरु त्कालीन प्रिानमन्त्री र गह मन्त्री,सृ रक्षाु र प्रहरी पदानिकारीहरु समत मानथ हे नु पने कानु ूनी कारबाही सम्बन्त्िमा

जने -जी यवा समु ूहको २०८२ भदौ २३ गतेको आन्दोलन र २४ गतेको घटना सम्बन्त्िमा नपालको े ववद्यमान कानूनी व्यवस्था अन्तरराविष्ट्रय कानून समेतमा के के प्राविानहरु रहेिन भन्ने सम्बन्त्िमा ह् ेन ाु पने हन आयो।ु (२०८२ भदौ २३ र २४ गतेका घटनाको चचा ार ववश्लर्ेण गदा ाठाउँ ठाउँमा २४ गतेको घटनाका प्रसंग उठेतापनन त्कालीन गहृमन्त्री रमेश लेिकको हकमा भन े२३ गतेको ददनसम्मका घटनामा मार उहाकाँ ो सरोकार र जवाफदेहीता हनु आउँि।)

नपालको े संववनिले प्रयाभत ू गरेका जनताका आिारभत ू मौनलक अनिकार एवम ् प्रचनलत लोकतान्न्त्त्रक हक प्रयोग गरी यवाहरुबाट ु शान्न्त्तपूण ाजनप्रदशना बाट सरु भु ै पनि उग्र हाँदा ु ्यसमा सरक्षा ननकायलु े हस्तक्षेप गरी अ्यनिक बल प्रयोग गदाा राष्ट्रमा अपूरणीय मानवीय क्षनत हन ु गयो।्यसप्रकारको क्षनत, ज्यादती एवम ् शन्त्िको दरुपयोग तथा मानवु अनिकार उल्लंघनका लानग न्त्जम्मेदार ठहररएका त्कालीन प्रिानमन्त्री र गहमन्त्रीृ , राष्ट्र सेवामा रहेका ववनभन्न सरक्षा ननकायका ु अनिकारीहरु, लगायतहरुको घटनाका सम्बन्त्िमा के कस्तो भनमका रहू ेको नथयो भन्ने सम्बन्त्िमा मानथ ववववचना भईसके ेको ि। दण्डहीनताको अवस्था सजना नहोसृ ् र् भववष्यमा पनन संववनिद्वारा प्रदत्त स्वतन्त्रता, मानव अनिकारका प्रचनलत नसद्धान्त तथा लोकतान्न्त्त्रक पद्धनतलाई नष्ट गने काय ाहन ु नपाओस भन्नका् लानग अववलम्व कानून बमोन्त्जम सम्बन्न्त्त्ित दोर्ीमानथ उपयि कारवाहीु हनु ु र

गररन ु पने हन्त्ि।मु ख्यत: भदौ ु २३ र २४ गतेका घटनामा सरक्षाकु मी देन्त्ि सरकार प्रमिमा रहु ेका पदानिकारीसम्मलाई फौजदारी अनभयोग लाग्न सक्न हो होइन भन्नेनतर हे ेदाा ननम्न अवस्था देन्त्ि न आयो:

संवविानको ि ारा १६ बमोन्त्जम प्रयेक नागररकको जीवनको अनिकार सरन्त्क्षत गने गराउनु कतव् ा े य राज्यका यी सवै पदानिकारीमा रहेको पाइन्त्ि। ्यसको लानग सरक्षा ननकायलाई कानु ून बमोन्त्जम ननदेशन ददन कत्तब् ा े य राज्यको शासन गने पदमा रहेकाहरुमा रहेकोमा ववववाद ि ैन।

२०८२ भदौ २३ गते अपरान्ह संसदपररसर क्षेरमा मानवीय क्षनत हन थालु ेपनि काठमाडौँका प्रन्त्जअ, न्त्जल्ला सरक्षा सनमनत,ु गह मन्त्रालयका सन्त्चव,ृ प्रहरीका महाननरीक्षकहरु र गहमन्त्रीलगायत सरकार ृ प्रमिबीच अब कु े गने ? कसरी सल्झाउनु ? थप गोली प्रहार रोके ेर सरक्षा कायम ु कसरी गराउन र े बढी मानवीय क्षनत हन नददनु ननणया े गन पनेमा ाु कुनै पदानिकारीलेपनन क्षनत रोक्ननतर यथे ेष्ट प्रयास नगरेको देन्त्िन्त्ि।

देशको शासन व्यवस्था चलाउनहरुमा हताहतको से ंख्या न्त्यून गरी शान्त्न्त कायम गराउननतर ि लफल े र सरसल्लाह हनु पने हो।तर भएको दु ेन्त्िएन। पवहलो गोली कसले कहााँबाट कनत बज चलायो भन्ने े संवदनशील ववर्यमा समे ेत कसैलाई यवकन थाहा नहनु मा सु रक्षा ननकायको लापरबाही रहु ेको भन्ने प्रष्ट हन्त्ि।सरु कार प्रमि र सरकारको गु हमन्त्री त द ेश र आम जनताका रक्षक र अनभभावक माननन्त्िन। अनभभावकल् े आफ्ना सन्तान गोली लागर मररहे ेकामा चासो नलन पनेमा सो नलएको ु देन्त्िन आएन।

गोली चलेर प्रदशनाकारीको म्यृ भइसकु ेपनि शान्त्न्त सरक्षा हु ेने गह ृ मन्त्रालयले प्रन्त्जअलाई के ननदेशन ददयो त भन्ने प्रश्न उठ्दि।गहमृ न्त्रालयमै संगै रहेका दई प्रहरीका ु महाननरीक्षकहरु र प्रन्त्जअलाई गहमन्त्रीलृ े शान्त्न्त बहालीको लानग केही नयााँ ननदेशन ददएको र ्यस सम्बन्त्िमा कुनै कुरा गरेको देन्त्िदैन।गहमन्त्री ृ रमेश लेिकिले पवहलो गोलीले मानवीय क्षनत भएपनि प्रिानमन्त्री,रक्षा मन्त्री, सेना प्रमि सु रक्षा ननकाय प्रमु िहरुसु ंग ि लफल गरेकोसम्म आफ्नो बयानमा उल्लेि गन ाु भएकोि।के ि लफल गररयो ? शान्त्न्त सरक्षा कायम गराउन ु ठोस कदम चाल्नेनतर भन े कुनै ननणया नलन सकेको पाइदैन। स्थानीय प्रशासन ऐन,२०२८ को दफा ६ १घ १क अनसार शान्त्न्तु सरक्षा कायम गने सम्बन्त्िमा ु भए गरेका काम कारबाहीको जानकारी प्रन्त्जअले गह ृ मन्त्रालयलाई तरुन्त ददनु पनेि ु र सो सम्बन्त्िमा गह ृ

मन्त्रालयले ददएको ननदेशनको पालना गन प्रमा ु ि न्तजल्ला अनिकारीको कतव् ा ु य हनु ि े भन्ने कानूनी प्राविान अनसार प्रन्तजअलु े ददएको जानकारी अनसार गु ह मन्त्रालयलृ े कुनै ननदेशन ददएको भन्ने िानवववनको िमिा देन्त्िन आएन। भदौ २३ गते बानश्वर े एभरेष्ट होटल अगानड सरक्षा ु ननकायले राििेको ब्याररकेड तोडेर प्रदशनाकारीहरु संसदपरररसरको दन्त्क्षण ढोका बावहर पगु र े नबरोि गन ा थाले।प्रहरीहरुले प्रदशना कारीहरुलाई अश्रग्याँस प्रहार गन ा ु थालेपनि उनीहरुले पनन ड्युटीमा रहेका प्रहरीहरुलाई ढं ुगामढा गन ा ु थाले।प्रहरीले पानीका फोहरा, लाठीचाज,ा अश्रग्याँस प्रहार प्रहार गरु े।दई थरी बीच ु भीडन्त हन था ु ल्यो। ्यसैबीच संसदभवनको गेट भाँच्न दे ेन्त्ि गटसे ंगैको प्रहरीको कोठामा आगो लगाइयो।शरुको अवस्थामा प्रहरीलु े अश्रग्याँस प्रहार गरी न्त्स्थनत ननयन्त्रणमा नलन प्रयास गरु ेको देन्त्िन्त्ि तर प्रदशनाकारीहरुले अश्रग्याँसलाइ ु नभजको े रुमालले वटपेर प्रहरीतफानै फ्याँकी प्रहरीहरुलाईनै अप्ठेरो पारेका प्रयक्षदशीको बयानवाट िल्न आयो। ु प्रहरीको न्तजउ ज्याननै ितरामा पन ाथालेपनि गोली चलाइएको भन्ने सरक्षा ननकाय र सरकारका ु न्तजम्मेवार व्यन्त्िहरुको तका रहेको ि। ्यस ददनको घटनामा संसदपरररसर बावहर रहेका प्रदशनाकारीले परररसर नभर रहेका प्रहरीको ज्यान नै नलन अवस्था नथयो वक नथएन भन्ने प्रश्न े उठ्दि।संसद भवन परररसर बावहर रहेका प्रदशनाकारीलाइ गोली लागको यथाथ ाे हो। ्यसददन त परररसर नभर पसेका प्रदशनाकारीलाइ गोली नै लागेको पाइँदैन।शरुमा सु ंसदभवन अगानड झण्डाको लाइनसम्म त केही प्रदशनाकारीहरु गएका र उनीहरुलाइ सरक्षाकमीलु े सामान्य बल प्रयोग गरेर संसद भवन परररसरबाट बावहर ननकालेपनि दोस्रो कुनै टोली (प्रदशनाकारी)संसद भवनमा प्रवश हे न ु सकेनन। प्रदशना् कारीहरुलाई संसदभवन परररसरबाट बावहर ननकालेको अवस्थामा सरकारी भवन रक्षाको लानग गोली चलाएको भन्ने तका वफतलो देन्त्िन्त्ि। ्यसकारण न्तजउ ज्यानकै सरक्षाकोलानग ु बल प्रयोग गन ापाउन काने ूनी व्यवस्था भए पनन आफ्नो न्तजउको रक्षा र सरकारी भवनको रक्षाको लानग गोली चलाएको भन्ने पवष्ट हु न आउु ाँदैन।

संसदभवन परररसर वरपर केही केही उग्र व्यन्त्िहरु पनन नभडमा सामेल नथए।केहीको हातमा ढुङ्गा नथयो त केहीको हातमा न्त्चसो रुमाल, संसद भवनको दन्त्क्षणतफाको ढोकामा एक दईु वटा पेिोल बम Molotov cocktail प्रयोग भएको पनन देन्त्ियो।अपरानिक मनोवन्त्त भएका र ृ Molotov cocktail बोक्ने

प्रदशनाकारीहरुलाइ ताकेर बल प्रयोग गन पनेमा प्रदशनाा ु कारीहरुमानथ िैरै जसो जथाभावी गोली प्रहार गररयो।

प्रदशनाकारीले सशस्त्र प्रहरीको पानीको फोहरा(Water cannon) गाडीका चालकहरुलाइ आिमण गरेका नथएनन, सो गानड न् ै वफताा लनगयो।्यस्तै गोली चलेपनि १४:२२ बजे सशस्त्र प्रहरीकै एम्बलु ेन्स संसदभवनको दन्त्क्षण गट बावहर पे गु को नथयो। एम्बे लु ेन्त्सका चालक,डाक्टर र नसहारुलाइ प्रदशनाकारीहरुले संसदभवन पररसरनभर सरन्त्क्षु तसाथ पठाए पनि एम्बलु ेन्त्स आगजनी गरेको देन्त्िन्त्ि।सरक्षाकमीहरूलाई सु रन्त्क्षत साथ सु ंसद भवन नभर जान ददएको घटनाले प्रहरीहरुको जीबन रक्षाको अबस्था सजना भएकोलृ े (Doctrine of necessity) गोली प्रहार गरेको भन्ने सरक्षाकमी ु को दाबी साँचो देन्त्िन आएन।प्रदशनाकारीहरुले प्रहरीलाइ मान ाचाहेको भए त एम्बलु ेन्त्स नभर रहेका सशस्त्रका सरक्षाकमीहरुलाई ्यवहु ाँ नै हातपात गरी उनीहरुले ज चाहे ेका नथए ्यही गन ासक्न अवस्था पनन े नथयो ्यनतिर।

दन्त्क्षण गटमा े लगभग १२:१५ नतर गोली चल्यो। प्रदशना कारीहरु पररसरको पिाल बावहरबाट प्रहरीलाइ इटा ढंुगा हान्त्िन।स् ंसद भवन पररसरनभरबाट प्रदशनाकारीहरु उपर प्रहरीले गोली प्रहार गिा।कररब लगभग ४ घण्टा प्रदशनाकारी र प्रहरीबीच नभडन्त हन्त्ि।जनत गोली लागु को ि,े सवै संसदभवन पररसरको बाउण्री पिालभन्दा बावहर सावजाननक नागररक वहड्ने सडक र पेटीमा रहेका प्रदशनाकारीलाइ गोली लागको ि।यसरी गोली लागे काहरु सवे ै संसद भवन पररसर बावहरनै रहेकामा ववववाद पाइदैन।अझ गोली त पररसर दन्त्क्षण सडकको दन्त्क्षणपवट्ट रहेको स्टाण्डड ाचाटाड ाबैंकको पन्त्िमको घरमा रहेको वहमालयन जाभा कफीसपको झ्यालबाट प्रदशना हेरररहेका सो कफीसपका सन्त्चालक सनसरीका सन्तकु ुमार मेहतालाई घाँटीमा गोली लाग्न पगु कोि।्यस्ते ै सो भन्दा केही पन्त्िमको हाटाफोड ाएडुकेशन सेन्टर चलाउन महे ेशकुमार श्रेष्ठको घरको चौथो तलाको कोठाको झ्यालमा गोली लागकोि।झ्यालको न्त्शशामा गोली लागे र कोठा नभरको आलमारीमा समे ेत गोली निरेको पाइयो।्यस्तै ्यही ननरको ीँ ARABIC café नभर गोली लागको ि।बाने श्वर चोकके ै शंिमूल जान बाटो सडक पे ेटी िेउकै पन्त्िम पवट्टको फलामे ढोकामा गोली लानग नभत्ताबाट गोली फकेर ्यही नसलाई गरीँ ेर बसेका एक जना नसलाईकमी भीमबहादर दमाईलाइ पनन पाि ु रामा गोली लागु को े पाइयो।

गोली हवाइ फायरमार गरेको भन्ने वफल्डमा िवटएका नपाल प्रहरी र सशस्त्र प्रहरी बल ने पालका े प्रहरी जवान,वफल्डमा िवटएका दवु ैका प्रहरी कमाण्डरहरुको भनाई रहेको ि।्यस्तै प्रहरीका महाननरीक्षकहरुलेसमेत प्रहरीबाटै घातक गोली फायर भएर प्रदशनाकारीको म्यृ भएकोमा अनु नभज्ञता जनाएका िन।् भदौ २४ गते भन े संसद पररसरको दन्त्क्षणपवट्टको मूल गटको े सडक दन्त्क्षणकै थाहा िवरको गाडहारुको चेन्ल्त्जङ रुममा गोली लागर रे ेसमा समेत प्वाल परेको सरक्षा गाड ा ु वकशोर न्त्घनमरेको भनाई पाइयो।्यस्तै २४ गते गौशाला प्रहरी पररशर सडक दन्त्क्षणको घरको चौथो तलाको कौशीबाट सडकमा नभनडयो न्त्िन्त्वरहेको अवस्थामा वर् ा१९ की ननवकता गौतमको गोली लागेर म्यृ ु हन्त्ि। सु ंगै रहेका कुमार उपाध्याय गोली लागर घाइते े हन्त्िनु , ् उपचार पनि ननको भएका िन।हवाइ फायर भननएको प्रहरीको गोली सडक पारी कफीसप, आवासीय घरको ित् लगायतमा समेत लाग्न पगु को दे ेन्त्िन्त्ि।

आफूले ददएको आदेश भन्दा बावहर गएर आफ् नो मातहतका कुनै पनन सरक्षा अनिकारीलु े रवटपु ूण ा काम कारवाही गरेको भन्न सकेको पाइदैन।आफ्नै िअनका सरक्षा कमीलु े गरेको अनिक बल प्रयोगका लानग मन्त्लपररर्द, जवाफदेहीववहीन भन्न र मान्न सवकदैन।२३ गतेको घटना थाहा पाएर पनन २४ गतेको लानग प्रभावकारी सरक्षा पररचालनमा नु पाल े सरकारको गम्भीर लापरबाही मान्नु पिा।

सरकार प्रमि र गु ह ृ मन्त्रालय प्रमिलु े आफूलाई केही थाहा नभएको भनरे दावव्य पन्त्िाउन ु िाेज्ञलु े फौजदारी लापरवाही (Criminal Negligence) पवष्ट ु हन ु आउाँदि।गोली चलेको घटनामा प्रािनमन्त्री, गहमृ ंरी, गह्र सन्त्चव र प्रन्त्जअले थाहा िैन भन्न नमल्दैन।राज्य चलाउन े पदानिकारीहरु र सरक्षा ु अनिकारीहरुले स्वतः थाहा पाउन अवस्था े हन्त्िु ।

गत २०८१ चैर १५ गतेको कोटेश्वर तीन कुन घटनाको सम्बन्त्िमा के ुनै िानववन जााँचबझ ु गराइएन।्यनतबला े सरकार अथाात प्रहरी प्रशासनको कमजोरी क् े के नथयो भनी पत्ता लगाउन े कोन्त्शस नै गररएन।सामान्त्य घटनाको रुपमा नलएको देन्त्िन आयो।गल्तीबाट न्त्शक्षा नलन ने पालमा े प्रचलन नै रहेको पाइाँदैन।२०४६ सालको आन्त्दोलन,२०६३ सालको आन्त्दोलन र मिेश आन्त्दोलनका राय सझावको अवलम्वन र ववनभन्न ु घटना सन्त्दभमाा राष्ट्र संघीय मानव अनिकार आयोगको प्रनतवदनले े भीड ननयन्त्रणमा सरकारी कमजोरी, प्रहरीका कमजोरी, सािनको अभाव लगायतका कमजोरीहरु औल्याएको पाइन्त्ि।तर ती कमजोरी सीँ िार गनेनतर ववनभन्न काल िण्डका ु सरकारको ववशर् पहल

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

दे ेन्त्िएन।ती ववनभन्न समयहरुमा घटेका घटनाहरुमा सझाव ददएका ववर्यहरु ु यस आयोगले नसफाररश गने सझावहरु पनन झण्डु ै सोही ववर्यवस्तमा कु ेन्ल्द्रत िन।यसल् े ववनभन्न समयमा गठन भएका आयोगहरुले मेहनत गरी तयार गरेको दस्तावजलाई राज्य से ंचालन गनेले िासै मह्व नददएको देन्त्िन्त्ि।

स्थानीय प्रशासनले गरेको कायबा ाट राजनीनतक नते ्वलाइ जवाफद्द ेही बनाउन नमल्दैन भन्ने जस्तो वयान गरी प्रिानमन्त्री केपी ओलीसमेतले आफूले सो घटनाको न्त्जम्मेवारी ननलई स्थानीय प्रशासनलाई नै जवाफदेही बनाउन िोजको भए पनन त्कालीे न प्रिानमन्त्री समेतको मानथका ववनभन्न प्रकरणहरूमा देिाइएका वियाकलाप समेतले ववास्तापे ूणा व्यवहार र अनन्त्चत वकनसमबाट गरु ेको दमनको नीनतले नै देशले व्यापक मानवीय क्षनत व्यहोन ावाध्य हन पु गु को न्त्स्थनत नसजनाे ा हन आएको ु ि।

भदौ २३ गतेको सरक्षा न्त्स्थनत र वातावरणलाई मु ूल्याङकन गरेर २४ गते सवै ७७ न्त्जल्लामा दंगाग्रस्त क्षेर घोर्णा गररददएको भए देशभरका अनिकांश स्थानमा लटपाट, आगजनीु हनु र ्यस्तो े क्षनत हनु न्त्स्थनत आउन नसक्ने नतर े गह ृ मन्त्रालय र नपाल सरकारका से रक्षा ननकायका उच्च ु पदानिकारीहरुले पटक्कै ध्यान ददएको देन्त्िन आएन। भदौ २३ गते रानत सामान्त्जक सञ्जाल मानथको प्रनतबन्त्ि हटाइयो। सामान्त्जक सन्त्जाल मानथको प्रनतवन्त्ि हटाउन अगानड ्यसलु े पाने प्रभाव र ननतजानतर त्कालीन सन्त्चारमन्त्री पथ्वीसृ ब्बा गु रुङ र ु मख्य सन्त्चव एकनारायण अयाालु े देशको असहज न्त्स्थनतको मूल्याङ्कन गरेको देन्त्िन आएन।पररणाम के भयो त भन्दा सामान्त्जक सञ्जाल सविय गररददएको कारणबाट २४ गते राजिानीमा मार होइन देशभरी नै थप वहंसा, आगजनी, तोडफोड हन गएको आयोगको ठम्याई ि।ु राज्य सन्त्चालन गने राजनैनतक लगायत पदानिकारीहरुले सामान्त्जक सन्त्जाल िोली ददएका कारणबाट उ्पन्न हन सक्नु से रक्षा चु नौती वारु े सरक्षा प्रमु ि र ववज्ञहरुसु ंगका सरसल्लाह बगर के ुनै मूल्याङ्कन नगरी हचवाका भरमा जु नजीको माग पे ूरा गररददएको सोचे। तर ्यसले ल्याउन प्रनतके ूलतानतर सोच ववचारनै गररएन।अनन देशनै आगजनी,तोडफोड,लटपाट र भागाभागको न्त्स्थनतलु े ववध्वंशमा पररणत हन पु ग्यो। ु

भदौ २३ गते ददउँसो बानश्वरमा े भीडको आकार बढ्न थाल्यो।एकानतर संसदभवन नभर प्रदशनाकारीहरुलाई कुनैपनन हालतमा प्रवश गन ाे नददन फौजी ननदेशन अको तफा से रक्षा ननयन्त्रण ु हामी सरक्षाकमीको हातबाट बावहर गएमा ्यसको अपजस सवु ै सरक्षाकमीहरुलु े नलन पने भन्ने ेु मनोवैज्ञाननक दवावले हनतयारिरी सरक्षाकमीमानथ थप तनाव बढ्न थाल्यो ु ।गैर घातक

हनतयारहरुका ववकल्पहरु न्यून र कमजोर नथए।मानथको कमाण्ड प्रष्ट नथएन। अब के गने भन्नेमा नै अन्यौलजस्तो नथयो।्यस ददन संसद भवन पररसरनभर रहेका कररव ५०० भन्दा बढी प्रहरी जनशन्त्िलाइ संसदभवन पररसर बावहर ल्याई व्यवन्स्थत र प्रभावकारी ढंगले तहगत सरक्षाु व्यवस्थापन गनेनतर लागको दे ेन्त्िएन।संसदभवन पररसरनभर रहेका ती सरक्षाकमीलाई उन्त्चत आदु ेश ददएर पररचालन गन ा सकेको भए मानवीय क्षनतमा न्यूननकरण हन सक्थ्यो भन्ने पनन उन्त्चत कदम चालु ेको देन्त्िएन।

रावष्ट्रय कानूनी प्राविान र व्यवस्थानतर हेदा:ा मलु की अपराि सु ंवहता 2074 को दफा 6 ले कानून बमोन्जम गन पने वा कानाु ूनले क्षम्य मानको े कामलाई कसूर माननन िे ैन भनी फौजदारी न्यायका सामान्य नसद्धान्त मध्ये एक मानको ि।े यो नसध्दान्त अनसार ु २०८२ भदौ २३ गतेको घटनामा के सरक्षाकमी र सरकारी पदानिकारीहरु यस ु प्राविान अनसार पु ूणारुपमा उन्त्मन्त्ि पाउनु अवस्थामा रहे ेका हनु त भन्ने प्रश्न उठ्ि। ् संवहताको दफा २४ ले ननजी रक्षाको व्यवस्था गरेको ि। यस दफा अन्तरगत प्रयेक व्यन्त्िलाई आफ्नो वा अरु कसैको न्जउ, ज्यान वा सम्पन्त्त कुनै गैरकानूनी क्षनतबाट बचाउन े अनिकार हनु ि। े तर ननजी रक्षाको अनिकार प्रयोग गदाा त्काल कुनै काम नगरेमा आफ्नो वा अरु कसैको ज्यू, ज्यान वा सम्पन्त्तलाई कुनै गैर कानूनी क्षनतबाट बचाउन सवकदैन भन्त् ने मनानसव ववश्वास भएमा वा ववश्वास गन पने मनानसाु व कारण भएमा मार प्रयोग गन पने व्यवस्था गराु ेको ि। सोही संवहताको दफा २५ ले भन ननजी रक्षाको अनिकारलाइ से ंकुन्त्चत बनाएको ि।मानथ दफा २४ मा जनसु कु ै कुरा लेन्त्िएको भए तापनन ववनभन्न अवस्थामा ननजी रक्षाको अनिकार प्राप्त हन नसक्नु े गरेको ि। यसै संवहताको दफा 25 को उपदफा (३) ले बल प्रयोग गदाा आवश्यक पने मनानसब बल भन्दा बढी बल प्रयोग गनामा रोक लगाएको ि।ननजी रक्षाको अनिकार प्रयोग गदाा ्यस्तो रक्षा गनका ो लानग आवश्यक पने

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

मनानसव बलभन्दा बढी बल प्रयोग गन ानसवकन गरी रोक लगाएको ि।े संवहताको दफा 26 ले ननजी रक्षाको अनिकार प्रयोग गदाा कसैलाई कसैको ज्यान नलन अनिकार े नहनु े गरी उपदफा (१)मा व्यवस्था गरेको ि।तर यसका केही प्राविानहरु िन जस अन्तरगत ् अरुको ज्यान जान सक्ि। यस दफाको उपदफा (२) को (क) देन्त्ि (च) सम्म ्यस्तो व्यवस्था गरएको ि। िासगरी (च) मा कुनै व्यन्त्िको व्यन्त्िगत सरक्षा वा नु पाल सरकारे , प्रदेश सरकार वा स्थानीय तहको पूण ावा अनिकांश स्वानम्व वा ननयन्त्रणमा भएको संगदठत संस्थाको सम्पन्त्त वा सावजाननक सम्पन्त्तको सरक्षाका लानग अनिकार प्राप् तु अनिकारीको आदेशबाट िवटएको सरक्षाकमीलु े ्यस्तो व्यन्त्ि वा सम्पन्त्त ववरुद्ध भएको आिमण रोक्न त्काल प्रनतकार गन पराु ेमा कसैको ज्यान गएमा ्यस्तो काम कसूर माननन िे ैन भनी उल्लेि गरेको ि।यस प्राविान आवश्यक वस्त सु ंरक्षण ऐन २०१२ संग नमल्दो रुपमा रहेकोि।यो ऐनमा पनन िमश: घडामु नी गोली हानी अशि ु

(Incapacitated) गराउन भन्नेि। मे ्यृ वरण हु नु गरी गोली प्रहार त अन्त्तम सहारा मार हो।े भदौ २३ गते बानश्वरको से ंसदभवन पररसर बावहर प्रहरीको गोली प्रहारबाट प्रदशनाकारीको म्यृ हु न ु गएकोमा अपराि संवहताको दफा २६ को उपदफा(२) अन्तगता का ननजी रक्षाको अनिकार प्रयोग गरेर बचाउको प्राविान अनसार सरकारी पक्षबाट गोली प्रहार भएको अवस्था दु ेन्त्िन र पवष्ट हु न ु आएन।

मानथ उल्लेि गररए अनसार सु ंवहताकै दफा २६ को उपदफा (१)ले ननजी रक्षाको अनिकार प्रयोग गदा ाकसैलाई कसैको ज्यान नलन ेअनिकार हनु ेिैन भनी संवविानको िारा १६ ले प्रदान गरेको प्रयेक व्यन्त्िको बाँच्न पाउन अनिकारलाई यस काने ूनी प्राविानले पनन प्र्याभत गरूेको ि।

संवविानको ि◌ारा १६ ले प्रदान गरेको बाँच्ने पाउन अनिकार र ि◌ारा े◌ १७ ले प्रदान गरेको नबना हनतयार शान्ल्त्तपूव ◌ाभेला हनु स्वतन्त्रतालाइ सरकारले े◌ मिररत गनु पनेमा भदौ ◌ा◌ु २३ गते सरकारको काम कारबाहीबाट नागरररकको ति अनिकारहरु अपहरण हन पु गु कोि◌। े◌

भदौ २३ गते संसदभवन क्षेर बानेश्वरमा कनलला वालवानलका समेतलाइ गोली हानर मान ◌ाे◌ लगाएको आम आरोप लानगरहेकोमा त्कालीन प्रिानमन्त्री र गह मन्त्रीलृ े◌ आफूहरुले गोली हान्ने आदेश ददएको ि◌ैन भन्दै आइरहन भएको पाइन्त्ि◌। प्रिानमन्त्री र गु ह मन्त्री लगायत कृ ◌ुन पनन राजनीनतक ै◌ पदानिकारी तथा अन्त्य प्रशासननक अनिकारीलाई समेत शान्ल्त्तसरक्षा कायम गराउन गोली हान्ने ◌ु अनिकार कुनैं कानूनले प्रदान गरेको देन्त्ि◌दैन।उनीहरुकै आदेशले गोली हाननएको भन्ने पनन होइन।

नपालको ववद्यमान काने ◌ून अनसार पनन स्थानीय प्रशासन ऐन, ◌ु २०२८ ले प्रमि न्त्जल्ला अनिकारीलाइ ◌ु मार गोली हान्ने आदेश ददन सक्न अनिकार प्रदान गरे े◌को ि◌।गोली हान्ने अनिकारको आदेश बमोन्त्जम अन्ल्त्तम कायाान्त्वयन भन वफल्डमा रहे े◌का हनतयारिरी प्रहरी अनिकृत तथा जवानहरुले गदाि◌न।◌्

प्रहरी सरक्षाकमीहरु र प्रशासकीय अनिकारीहरु प्रिानमन्त्री अन्त्तगता◌ु गह मन्त्रालय र प्रिानमन्त्री ◌ृ स्वयंको प्रयक्ष ननयन्त्रणमा हन्त्ि◌नु ।गोली चल्न श् रु भएपनि गु हमन्त्री रमृ े◌श लेि◌किले प्रिानमन्त्री समेतलाइ ि◌वर गरेको भनका ि◌ने ।◌् १२:१५ बज लगभग गोली शे रु भएपनि झण्डु ै◌ ४ घण्टा गोली चनलरह्यो।◌्यो पनन संसद भवन परररसर वरररपरर। गोली लागका ववरामीले े◌ नसनभल अस्पताल, ि◌मा सेण्टर, वीर अस्पताल, केएमसी, एभरेष्ट अस्पताल भरररएर ववरामी राख्न े◌ ठाउँ नथएन।तमाम नमनडयाबाट ि◌वर प्रशाररत नथए। तर सरकार प्रमि प्रिानमन्त्री र उनको गु हमन्त्रीलृ े◌ भन गोली े◌ रोक्ननतर के ◌ुनै प्रयास गरेको देन्त्ि◌न आएन।

गोली हान्न आदेश नददएको भन्ने त्कालीन प्रिानमन्त्री र गहमन्त्रीलृ े◌ संसदभवन परररसर क्षेरमा चार घण्टा भन्दा बढी सम्म गोली चनल रहँदा पनन बल रोक्न प्रयास गरे े◌को देन्त्ि◌दैन।

ननजहरुले शासकीय अनिकार प्रयोगमा देि◌ाएको उदाशीनतालाई के कस्तो ि◌ालको कसूर हो भनी हेन पने हा◌ु न आयो।ननजहरुमानथ कु े◌ कस्तो अनभयोग लाग्न सक्न हो वा े◌ अनभयोग नै लाग्न नसक्न े◌ भन्नेनतर हेदाा ननम्न अवस्था देन्त्ि◌न आयो:

बानश्वर से ◌ंसदपरररसर सडक पेटीमा जनजी प्रदशना े◌ कारीहरु र प्रहरीबीच भीडन्त भइरहेको नथयो। ◌्यस बलामा े◌ प्रहरीहरुको ज्यान ि◌तरामा पन ◌ा लाग्यो भन्ने सेटबाट ि◌वर पाए पनि "कफ्य ◌ा◌ुलानग

SAMAYA SUTRA MEDIA | TV CHANNEL

सकेको,आदेश माग गरी राख्न ुनपने, आवश्यक बल प्रयोग गने” भनी भाद्र २३ गते १२:४० बज े प्रहरीको PETER 1 सन्त्चार सेटबाट त्कालीन प्रहरी महाननरीक्षक चन्द्रकुबेर िापङलु े (सज २७) आदेश ददएका नथए। उनकै आदेश पश्चात सरक्षाकमीहरु अन्त्तम बल प्रयोग गन ाु अग्रसर देन्त्िए, ्यसको अनसरण गदै काठमाडौँ न्त्जल्ला प्रहरी प्रमिलु े समेत Kilo 1 सन्त्चार सेटबाट पटक पटक बल प्रयोग गन ाआदेश ददए।उप्यका प्रहरी कायाालय रानीपोिरीका कायबााहक प्रमि रहु ेका डीआइजी ओमबहादर रानालु े पनन सेटबाट बल प्रयोग गन ाआदेश ददए। एकानतर प्रहरी महाननरीक्षकको बल प्रयोग वारे कुनै भनमका नरहनू र काने ूनी अनिकार पनन नभएको भनी वयान ददाँन तर भदौ े २३ गते सन्त्चार सेटबाट उनले आदेश ददएपनि नै बल प्रयोग हन ु थाल्यो।अनन घातक गोली चलेर प्रदशनाकारीहरुको म्यृ तथा घाइतु ेको संख्या बढेको देन्त्िन्त्ि।

भदौ २४ मा उप्यका नभर र उप्यका बावहरका ववनभन्न प्रहरी कायाालय तोडफोड,आगजनी र प्रहरी कायाालयमानथ आिमण हाँदा र हनतयार लु ट्न लाग्दा प्रहरीहरुलाई डटु ेर मकानबला गर नभनी ु सरन्त्क्षत भएर रहन तथा वल प्रयोग गन ाु परे अश्रग्याँस सम्म प्रयोग गन ाु र थनु वाहरुलाइ लगत राि ु ेर िानड ददन आदेश ददए पनि नै प्रहरीहरु कमजोर हन थालु े।ठाउँठाउँमा प्रहरी मानथ आिमण हन ु थाले।कायाालयहरु जलाउन थानलयो र हनतयार लवटयो। दु ेशनै राज्य ववहीनको अवस्थामा पगु को े नथयो।

यस्तो आदेश ददनमा त्कालीन प्रहरी महाननरीक्षक िापे ङ नु ै नथए।प्रहरी, प्रहरी कायाालय र हनतयार सरन्त्क्षत रहन नसक्नु मा वयनको पननु भनमका दू ेन्त्िन आयो ।

प्रिानमन्त्री भनको त दे ेश चलाउन राजने ता हो। दे ेशमा कहााँ के भइरहेको ि र वकन भईरहेको ि ? भन्ने जान्न ेअनिकार रहेका पदानिकारी हनु उनी।द् ेशमा कहााँ के भइरहेको ि भनर ते रुन्त्तु ै सूचना पाउाँन पवहलो अनिकारीमा पदाि ने उनी।्यस् ैपनन प्रिानमन्त्रीले देश ववदेशमा के भइरहेको ि भनी सूचना पाउाँदिन।झन् न् पालको हकमा त दे ेशको एकमार गप्तचरी ननकाय रावष्ट्रय अनु सन्त्िान ववभाग ु प्रयक्ष उनकै मातहतमा रान्त्िएको ि।्यसैले प्रिानमन्त्री बानश्वरमा से ंसदभवन पररसरबाट गोली प्रहार भएर १७ जनाको म्यृ भइसकु ेको र हजारौँ प्रदशनाकारी घाइते भएकोमा जानकार रहेको मान्नु पदाि।्यनतका प्रदशनाकारीहरुको म्यृ र घाइतु े भइसक्दा पनन रोक्न यथे ेष्ट प्रयास गरेको देन्त्िदैन।

यो घटनामा गोली प्रहारबाट अनिकांश ननह्था प्रदशनाकारीहरुको म्यृ ु भएकोमा अन्तररावष्ट्रय कानूनले के भन्दि त भनी हेदाा ननम्न अवस्था देन्त्िन आउाँि:

<u>मानवानिकार सम्बन्त्िी अन्तरावाष्ट्रय कानूनहरुः</u>

क) मानव अनिकार सम्बन्त्िी ववश्वव्यापी घोर्णापर **(UDHR)** १९४८ को िारा १९ ववचार तथा अनभव्यन्त्िको स्वतन्त्रता र िारा २०(१) शान्न्तपूवका भेला हनु अनिकारे रहेको ि। ती अनिकारको पनन यो घटनामा मानव अनिकार सम्बन्त्िी ववश्वव्यापी घोर्णापर (UDHR) १९४८ का मानथ लेन्त्िएका िाराहरुको उल्लंघन गररएको ि।

ि) नागररक तथा राजनीनतक अनिकार सम्बन्त्िी अन्तरावाष्ट्रय अनभसन्न्ि/प्रनतज्ञापर **(ICCPR)** १९६६ को िारा ६ ले जीवनको अनिकार, िारा १९ ले अनभव्यन्त्िको स्वतन्त्रता र िारा २१ ले शान्न्तपवूका भेला हनु ेअनिकारको प्र्याभनत गरूेको पाइन्त्ि।

ृयस्तै नागररक तथा राजनीनतक अनिकार सम्बन्त्िी अन्तरावाष्ट्रय अनभसन्न्ि/प्रनतज्ञापर **(ICCPR)** १९६६ को मानथ उल्लेन्त्ित िारा ६,१९,२१ को पनन उल्लंघन भएकोि।

नपालको से ंवविानको िारा ५१ राज्यका नीनतहरु मध्य उपरािारा क (े यी मध्य के ेहीको पररपालनामा कमी भएको), ृयस्तै ववशर्तः उपिारा (िे)(२)) मानव अनिकारको संरक्षण र संविना गदै ववनिको शासन कायम राख्न व्यवस्थाको पालना नभएको े भन्ने तफा हेदाा नपाल सरकारको भदौ े २३ गते संसदभवन पररसर बावहरका अनिकांश ननह्था प्रदशना कारी मानथको गोली प्रहारबाट ववनिको शासन कायम राख्न नसकेको देन्त्िन्त्ि।

संयि राष्ट्र सु ंघीय मानव अनिकार सनमनतको सामान्य वटप्पणी नं. ३१ अनसार ु नपालले े ननम्न दावयहरू पूरा गनैपने मान्यता स्थावपत गरेको देन्त्िन्त्ि:

General Comment No. 31 [80]
The Nature of the General Legal Obligation Imposed on States Parties to the Covenant Adopted on 29 March 2004 (2187th meeting)

- सरक्षा ननकायहरूद्वारा हु नु उल्लङ्घनहरू रोक्ने पनु।
- ह्या भएका घटनाहरूको निटो र स्वतन्त्र रूपमा अनसन्त्िान गनु पनेाु।
- दोर्ी व्यन्त्िहरूलाई अनभयोजन वा अनशासनात्मक कारबाही गनु पनेाु।
- पीनडतका पररवारलाई प्रभावकारी उपचार (remedies) प्रदान गनपनेाु।

घटना घटेको बलाको सरकार प्रमे ि प्रिानमन्त्रीलु े राजीनामा ददई हवटसकेकाले ्यो सरकारले िनववन गराउने अवस्था नै भएन।पनि बनको सरकारले े भदौ २४ को घटनामा केही पनि अनभयोजन गराउन थाल्यो।जाँचबझ आयोग तु रुन्तु ै गठन गरेर घटनाको िानववन यस आयोगले गरररहेको ि। मानथ उल्लेन्त्ित प्राविानहरु प्रिानमन्त्री, गहमन्त्री ृ वा अन्य उच्च पदस्थ अनिकारीहरूले प्रयक्ष रुपमा बल प्रयोग वा गोली हान्न आदेश नददएको अवस्थामा पनन लागू हन्त्ि।ु

मानथ उन्त्ल्लन्त्ित प्राविान अनसार ु सरक्षा ननकायहरूद्वारा ु ती प्राविानहरुको उल्लङ्घन प्रयक्षरुपमा न ै हन गएको ि।ु घाईतेहरुको सरकारले नन:शल्क उपचार गरायो।भदौ ु २३ र २४ गतेका घटनाका पीनडत र मतकका पररवारहरुसृ ंग सम्झौता गरी ननश्चत आनथका सहयोग उपलब्ि गरायो।जने जीहरुसंग १० बदाँु े सम्झौता गरेको ि।जने -जी पररर्द गठन गरेको ि।भदौ २३ गतेकै के पी ओली मन्त्त्रिपररर्दको वैठकबाट २३ गतेको घटनाको िानववन गन ान्त्यावयक जाँचबझ आयोग गठन ु गने ननणया भएको भननदै आएको पाइन्त्ि।तर ्यसददनको मन्त्रीपररर्दको वैठकको ननणयामा न्त्यावयक आयोग गठन गने सम्बन्त्िी ननणया गरेको देन्त्िएन।

ह्याको अनसन्त्िान ु र अनभयोजननतर नयाँ सरकारले पनन सरुमा ु ध्यान ददएन।यसै जाँचबझ ु आयोगको प्रनतवदनपनि भदौ े २३ र २४ गतेको घटनाको अनसन्त्िान तहवककात गररनु भने र े सरकारले ववज्ञनप्त ननकाल्यो।फौजदारी वारदातमा अनसन्त्िान तहवकु कात गन ा र अनभयोजन गन ा आयोगको प्रनतवदन के ुन ानपने भनर यस आयोगले े २०८२ असोज २१ गते सरकारलाई त्कालै जानकारी गराएको नथयो।्यसपनि केही अनसन्त्िान तहवककात भएको पनन पाइन्त्ि।तर सरकारको ु अनसन्त्िान शु ैलीप्रनत आमनागररकहरु ननकै सशंवकत पायौँ।शरुमा पिाउ परु ेका संददग्ि अनभयिहरु ु पनन केही ददनपनि हान्त्जर जमानीमा िुटे। जन रावष्ट्रय र अन्तरराावष्ट्रय कानु ूनको ववपरीत ि।प्रहरीले अनसन्त्िान र अनभयोजन नगरीनु ै ती अनभयिहरुलाइ िानडददु ाँदा ववनिको शासनको ठूलो उपहास हन ु गएको ि।यसमा सरकारको पूण ालापरबाही देन्त्ियो।

जब राज्यका कायाकारी प्रमिहरू अनु माननत हानन रोक्न सक्दु ैनन, ् अिीनस्थहरूलाई ननयन्त्रण गदैनन ् र जवाफदेवहता सननन्त्श्चत गदैननु , ् जसले गदाा वहंसाको अवनिमा नागररकहरूको सरक्षा गने आफ्नो ु मौनलक कतव्ा यको उल्लंघन हन जाु न्त्ि अनन दाय्व सरु हु न्त्िु ।भदौ २३ को घटनालाइ अन्तररावष्ट्रय संस्था Human Rights Watch ले यसरी वटप्पणी गरेको पाइन्त्ि

Police in Nepal used excessive, unlawful, and lethal force against "Gen Z" protesters in September 2025, resulting in at least 19 deaths and hundreds of injuries. Demonstrations erupted over corruption, a social media ban, and economic frustration. Watchdogs demand immediate, independent investigation.

Human Rights Watch found that police indiscriminately fired on protesters multiple times over three hours, killing seventeen people in Kathmandu who had been demonstrating against corruption in politics and a sweeping social media ban imposed four days earlier at a "Gen Z" protest in the capital, Kathmandu, on September 8. This sparked a second day of violence on September 9, but security forces appeared to fail to act when groups of people, some apparently not linked to the Gen Z protest, set fire to prominent government buildings; assaulted politicians, journalists, and others; and attacked schools, businesses, and media companies. (Human Rights Watch. November 19, 2025)

भाद्र २३ गते संसद पररसर वरपर भएको घटनामा राज्यबाट ननम्न रवट भएको पा ु इन्त्ि:

- अनिकांश प्रदशनाकारीहरु ननशस्त्र हनु ु ।
- बन्दक जस्तो गम्भी ु र हनतयारको प्रयोग हनु र ु िितको ु गोली चल्न ु ।
- हनतयार प्रयोग हनु अन्त्य ु सवैले सन्रे गरी प्रभावकारी रुपमा चु ेतावनी नददइन, ु गोली चलाउन ु अन्त्घ अन्त्य नरम उपाय (पानीको फोहरा, लाठी, व्याररकेड, हवाइ फायर,वाताा आदद) ठीकसंग र पयााप्त मारामा नअपनाउन। ु
- राज्यद्वारा मानवानिकारप्रनतको उत्तरदावय्वको उल्लंघन (प्रहरी, सशस्त्र प्रहरी, सेना, प्रशासननक नते ृव, कायकारी नते ृव) ृ हनु । ु

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

- यी मानथ उल्लेन्त्ित चार कारणहरुमा प्रदशना कारीहरु अपवाद बाहेक ननशस्त्र नथए। प्रहरीबाट बन्दक जस्तो गम्भी ु र हनतयारको प्रयोग भएर गोली चलेको नथयो। संसद भवन सरक्षाथ ा ु िवटएको नपाल े प्रहरीको स्पेशल टास्क फोसा STF, को (ROI) Rule of Engagement जस्ता हनतयारिरीले पालना गनपने ा ु ववनि र प्रकृया न ै नअपनाएको पाइयो।राज्यद्वारा मानवानिकारप्रनतको उत्तरदावय्वको उल्लंघन देििदेिी भएको पाइयो।

भदौ २३ गतेको घटनामा जवाफदेहीताको सवालहरुः

ववरोि प्रदशनाको स्वरुप सरुमा शान्न्तपु ूण ानै नथयो। बानश्वरमा ब्याररके ेड तोडेर जलु स सु ंसद पररसरको दन्त्क्षण ढोकामा पगु पनि भने प्रहरीको पानीको फोहरा, अश्रे ग्यासाँु र रबरको गोलीको बदलामा प्रदशनाकारीहरुले सरक्षाकमीहरुमानथ इटा ढु ंुगा प्रहार गन ाथाले।

संसद पररसरबावहरका प्रदशनाकारी मानथ कफ्य लाग्नाु अगावु ै कररब १२:१५ बजबाट बल प्रयोग े हन थाल्यो।घटनास्थल नन्जकु ै रहेको नसनभल अस्पतालमा पवहलो घाइते १२:०७ बजमा र अन्त्य े घाइतेहरु १२:१५ बजबाट े आउन थालेको भन्ने नसनभल अस्पतालको CCTV footage र न्त्चवक्सकहरुको भनाई देन्त्िन्त्ि।बाह्र बज पश्चाते न् कै ेही प्रदशनाकारी हताहत र घाइते भइ सकेको र ववनभन्न अस्पतालमा गोली लागका े सयौं घाइतेलाई उपचाराथ ा पराई ु सकेको िबर सन्त्चार माध्यमबाट बावहरी सकेको नथयो।

्यसरी प्रहरीको गोली लागर मे ्यृ भएको र सयौं घाइतु े भएकोमा सरकारी ननकाय न्त्जल्ला सरक्षा ु सनमनत,केन्द्रीय सरक्षा सनमनत, रावष्ट्रय सु रक्षा पररर्द कु ुनै पनन अंगले रोक्न लगाउन, बढी मानवीय े क्षनत हन नददनु तफा ददे ाँउँसै कुनै कदम चालेको पाइदैन।काठमाडौँका प्रन्त्जअ,गह सन्त्वृ व, दई प्रहरी ु महाननरीक्षकहरु, रावष्ट्रय अनसन्त्िान प्रमु ि, गु हमन्त्री र प्रिानमन्त्री बीच मानवीय क्षनत कसरी रोक्नृ े भन्ने नतर कुनै सल्लाह परामश ाभएको देन्त्िन आउँदैन।अ्यनिक गोली प्रहार रोक्ननतर चासो नै नदेिाएर उदासीन रहेकाले पनन राजनीनतक नते ्व र प्रशासननक ृ तथा प्रहरी अनिकारीहरु समेत पूणरुपमा २०८२ भदौ २३ मा संसदपररसर क्षेरमा भएको मानवीय हताहत र घाइते हनु अवस्था े आउनमा न्त्जम्मेवार माननन अवस्था ि। े

प्रिानमन्त्री र गहमन्त्री जस्ता न्त्जम्मृ ेवार व्यन्त्िहरुले २३ गतेको घटनामा मेरो “प्रयक्ष आदेश नथएन” भन्नु बचाउको कारण हनु सिैन वकनभनः े नपाली े संवैिाननक, कानूनी र नपालले े अनमोदन ु गरेको अन्तरावष्ट्रय मानवअनिकार सम्बन्त्िी मानथ उल्लेन्त्ित कानूनी मापदण्डअनसार कायकाु ारी र अन्त्य ्अिीनस्थ नते ्वहरु यसकारण न्त्जम्मृ ेवार हन्त्िनु ः्

○ पररणामहरू अनमान गन ाु सवकन अवस्थामा े रहेको नथयो। ○
प्रहरीको सशस्त्र बललाई ननयन्त्रण गन ासरकार असफल रहेको नथयो।

आयोगलाई प्राप्त कायाादेश अन्तगता नमनत २०८२ भदौ २३ गते जन्जीे (Gen-Z) यवा पु स्ताद्वारा ु सञ्चानलत प्रदशना को िमिमा भएको घटनाबाट हन गएको मानवीु य क्षनतमा मानव अनिकारको उल्लंघनको काय ासमेत भएको देन्त्िन आएकोि।सो ददनको घटना र मानवीय क्षनतसमेत स्यतथ्य पत्ता लगाउन पने ु यस आयोगको काय ारहेकोि।

मानव अनिकार माननसलाई माननस भएर मयाादददत रुपमा बााँच्नका लानग आवश्यक पने अनिकार हनु ।् ्यस्ता अनिकारहरुलाई मानव जानतको अन्तननवाहत, जन्मनसद्ध र अहरणीय अनिकारका रुपमा नलइन्त्ि।यस अन्तगता माननसका ववनभन्न नागररक, राजनीनतक, आनथका, सामान्त्जक, सांस्कृनतक आदद अनिकारहरु पदाािन।हाम्रो मानव अनिकार् आयोग ऐन, २०५३ ले मानव अनिकारलाई "व्यन्त्िको जीवन, स्वतन्त्रता, समानता र मयाादासंग सम्बन्त्त्ित संवविान तथा अन्य प्रचनलत कानूनद्वारा प्रदान गररएका अनिकार तथा नपाल पक्ष भएको मानव अनिकार सम्बन्त्िी अन्तराावष्ट्रये सन्त्त्ि-सम्झौतामा ननवहत अनिकार सम्झन पिा" भनी पररभाववर्त गरु ेको ि।मानव अनिकारलाई प्राकृनतक अनिकार, मौनलक अनिकार, संवैिाननक अनिकार, कानूनी अनिकार, नैसनगका अनिकार इ्याददद जनसु कु ै नाममा पररभाववर्त गररएतापनन यसको केन्द्र ववन्द भनु को मानवीय मे ूल्य, मान्यता र जीवनको अनिकारनै हो। यस अथमा ा मानवलाई मानवीय मूल्य र मयाादामा बााँच्नको लानग चावहन आिारभे त अनिकार नू ै मानव अनिकार हो भन्न सवकन्त्ि । अभ्यासका िमिमा ्यस्ता अनिकारहरुलाई वहपक्षीयु , दई पक्षीयु , अन्तराावष्ट्रय, क्षेत्रीय स्तरका ववनभन्न घोर्णा एवं सन्त्त्ि-सम्झौता, सहमनत परद्वारा उदघोववर्त गदै लेिबद्ध गररएको पाइन्त्ि।साथै रावष्ट्रय स्तरमा संवविान र कानूनद्वारा पनन ती अनिकारलाई सम्बोिन गरेको पाईन्त्ि।

प्रयेक नपाली नागररकको आिारभे त मानव ू अनिकार सरन्त्क्षत गरी स्वतन्त्रता र समानताकोु आिारमा नपाली जनताका बीच भ्राते ्व र एकता कायम गने लक्ष सवहत तयार्र भएको नपालको से ंवविानको भाग ३ अन्तगता िारा १६ देन्त्ि ४५ सम्म ३० वटा मानव अनिकारका कुराहरुलाई सबैिाननक प्रयाभनत प्रदान गररू एकोि।ती हकको हनन भएमा् संवैिाननक उपचार पाउन व्यवस्थासमे ेत िारा ४६ ले गरेको ि ।जसमा िारा १७ ले कानून वमोन्त्जम बाहेक कुनै पनन व्यन्त्िको वैयन्त्िक स्वतन्त्रताको अपहरण नहनु े, सोही िारा अन्तगात ववचार र अनभव्यन्त्िको स्वतन्त्रता,ववना हातहनतयार शान्त्तपूवका भेला हनु स्वतन्त्रता, ने पालकोे कुनै पनन भागमा आवतजावत गने स्वतन्त्रता आदद परेका िन।िारा ् १८ ले समानताको हक,िारा १९ ले सञ्चारको हक प्रदान गरेको ि।जसमा िापािाना र पर पनरका सम्बन्त्िी हक, िारा २० ले न्याय सम्बन्त्िी हक, १४ ले फौजदारी न्याय सम्बन्त्िी हक, िारा १५ ले ननवारक नजरबन्द ववरुद्धको हक, िारा १६ ले सूचनाको हक, िारा २५ ले सम्पन्त्त सम्बन्त्िी हक, िारा १८ ले संस्कृनत तथा न्त्शक्षा सम्बन्त्िी हक, िारा २५ ले िानमाक स्वतन्त्रताको हक, िारा २९ ले शोर्ण ववरुद्धको हक, िारा ४५ ले देश ननकाला ववरुद्धको हक, आददको प्रयाभनत प्रदान ू गरेको ि ।

्यस्तै, नागररक अनिकार ऐन, २०१२, मानव अनिकार आयोग ऐन, २०५३, रावष्ट्रय मानव अनिकार आयोग (उजरीु , कारवाही तथा क्षनतपूनत ाननिाारण) ननयमावली, २०५७, यातना सम्बन्त्िी क्षनतपूनत ाऐन, २०५३, बालबानलका सम्बन्त्िी ऐन, २०४८, कारागार ऐन, २०१९ ले पनन मानव अनिकार संरक्षणको सम्बन्त्िमा ववववि व्यवस्था गरेको पाईन्त्ि।यसको अलावा १८ वटा अन्तराावष्ट्रय मानव अनिकार सम्वन्त्िी सन्त्त्िहरु, ९ वटा अन्तराावष्ट्रय श्रम संगठनका महासन्त्त्िहरु, २२ वटा साका राष्ट्र बीचको सन्त्त्िहरुको नपाल े पक्ष बनको ि।सन्त्त्िहरुको काने ून ववर्यक १९६९ को नभयना सन्त्त्िको िारा २६ ले सन्त्त्िका पक्ष राष्ट्रलाई सन्त्त्िको इमान्दारीपूवका पालना गन पनोु दावय्व तोवकददनका साथु ै ऐ. सन्त्त्िको िारा ४६ मा रावष्ट्रय कानूनको व्यवस्थासंग बान्झएको आिारमा अन्तराावष्ट्रय सन्त्त्िलाई अवैि घोवर्त गना पाइँदैन भन्ने उल्लेि ि। ्यसै गरी नपाल सन्त्त्ि ऐने , २०४७ को दफा ९ ले नपालको े कानूनसंग बान्झएमा सन्त्त्िको प्रचलनको लानग नपाल काने ून अमान्त्य हनु े भएकाले सन्त्त्िको व्यवस्था नै नपाल काने ून सरह लागू हनु व्यवस्था गरे ेको ि।यसबाट व्यन्त्िको जीवन, स्वतन्त्रता, समानता, मयाादद त र सम्मानपूवका रहन पाउन ु नै मानवको मानव अनिकारको मूलभत क्षेर रही आएको ू देन्त्िन्त्ि ।हाम्रो देश अथाात राज्यल् े मानव अनिकारलाई कनत मह्व ददएको ि भन्ने यसबाट प्रष्ट हन आउु ाँि।

नपालको से ंववानको िारा १७(२)(ि) ले प्रदान गरेको शान्त्तपूवका भेला हनु र आफ्ना ववचारहरु े व्यि गन ापाउन मौनलक मानव अनिकार अने रुपु जने -जी पस्ताु हरुद्वारा भ्रष्टाचार र सामान्जक सन्त्जाल बन्द ववरुध्द २०८२ भदौ २३ गते आन्दोलन गररएको भन्नेमा ववववाद गन पने ाु अवस्था देन्त्िदैन।

राज्य पक्षद्वारा अनिकांश ननशस्त्र प्रदशना कारीमानथ ज्यादती भयो भन्ने कुरा रावष्ट्रय मानव अनिकार आयोगको भदौ २३ र २४ गतेको घटना सम्बन्त्िी िानववनको प्रारन्त्भक प्रनतवदन मे ूल्यांकनबाट समेत देन्त्िन आएको ि ।

शान्त्तपणू ाजलुसुमानथ सरुक्षाकमीहरुद्वारा व्यापक रुपमा गोली, अश्रग्ुयासाँ, लाठी प्रहार गररएको र जनिनको क्षनत हनु गएको ि।जसको फलस्वरुप प्रदशनामा भाग नलएका १७ जना संसदपररसर बावहर ्यसै ददन र राजिानी बावहर २ व्यन्त्िहरुको राज्यद्वारा गैर कानूनी तवरले ह्या गररएको आरोप लागको पाइन्त्ि। सोही ददन घाइते भएका १२ जनाको पनि मृ्य ुभएको नथयो।काठमाडौँ उप्यकामा ३७ जना प्रदशनाकारीको मृ्य ुभएको नथयो।

सरक्षाकमीको गोली लानग वा अन्त्य कारणलु े १०८४ प्रदशनाकारी घाइते भएका नथए।भदौ २३ र २४ को घटनामा १६१८ प्रहरीहरु घाइते भएका नथए भन े ३ जना प्रहरी कमचा ारीको प्रदशना कारीबाट नशृ ंशरुपले ह्या भएको नथयो।ववनभन्न प्रकारका हनतयारबाट ७८७३ राउण्ड गोली िच ा भएको नथयो।एसएलआर अिस्ा वचानलत हनतयारबाट १०८१ गोली फायर भएको नथयो।

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

टाउको,िानत र पेटमा घातक गोली लागर प्रदशनाे कारीको म्यृ भएको शव परीक्षणबाट ु िल्न ु आएको ि।गोली लानग मने र घाइते हनु मा जे नजी पे स्ताका वकशोरहरु समु त रे हेका िन। ् ्यसरी अ्यनिक मारामा नागररकहरु घाइते भएको र ती मध्ये गोली प्रहारबाट घाइते भएको अवस्था समेत देन्त्िन आएबाट कफ्यू र ननर्ा नित क्षेर उल्ले ंघन गररएको भन्ने बहानामा चरम दमन भएको न्त्स्थनत समेत प्राप्त तथ्यको ववश्लर्ण र श्रव्य दृष्यको सामग्रीहरुबाट समे ेत देन्त्िन आएको ि।कफ्यमा समाु ेत गोली प्रहार गन ाप्रन्त्जअले आदेश समेत ददन सक्ने भन्ने िारणा र ठम्याईले गोली हान्ने आदेश मैले ददएको िैन भनी प्रन्त्जअले बयान गरेको पाइन्त्ि।कसको आदेशमा गोली प्रहार भएको भनी कुन ै प्रहरी र अनिकृतसमेतले भनको पाइ ाँदैन।

राज्यद्वारा गररएका हरेक कृयाकलाप राज्यको मूल नीनत अन्तगता पने हन्त्िनु ।राज्यमा् घटेका प्र्येक जस अपजसको जवाफदेवहता र न्त्जम्मेदारी पनन राज्य संचालनको न्त्जम्मा नलन नीनत ननमााणकताा र े ्यसलाई कायाान्त्वयन गने शासनको शीर् ातहसम्म रहन जान्त्ि।्यस्तो जवाफदेवहता राज्य संचालन गने नीनत ननमााणकतााहरु सामूवहक रुपमा र आफ् नो तहवाट गरेको कायकाो सम्वन्त्िमा पदीय वहसावले व्यन्त्िगत रुपमा समेत न्त्जम्मेदार हन्त्िनु । ्

यस पररप्रक्ष्यमा े नमनत २०८२ भदौ २३ गते देशमा भएको जनिनको क्षनत, मानव अनिकार उल्लंघनका घटनामा राज्य सञ्चालक तहमा रहेका त्कालीन सरकारका प्रिानमन्त्री के पी ओली र गहमन्त्री रमृ ेश लेिकसंग आयोगले उपयिनाु सार राज्यद्वाराु गररएको मानव अनिकार उल्लंघन लगायत संसद भवन पररसरबावहर २३ भदौमा चलेको गोलीका सम्बन्त्िमा सोिपूि गरेको नथयो। सो सोिपूिमा आफूहरुले गोली हान्न ददन काने ून नै नभएको, गोली हान्न आदेश नददएको र थाहा नभएको भनी जवाफ ददन भएको ु पाइन्त्ि।बानश्वेर एभरेष्ट होटल अगानड प्रहरीको ब्याररकेड तोडेपनि

गहृमन्त्रीले नसलनसलेवार रुपमा वल प्रयोगगरी न्त्स्थनत ननयन्त्रण गन ूाभनी ननदेशन आफूलाई ददन ुभएको

भनी प्रन्त्जअ िववराज ररजालले यस आयोगमा ददएको बयानमा उल्लेि गरेका िन। ्

कानून कायाान्त्वयन गने अनिकारीले गने वल तथा गोली गठ्ठाको प्रयोग सम्बन्त्िी राष्ट्र संघीय आिारभत नसद्धान्त्, १९९० ले व्यवस्था गरेका अन्तरााविष्ट्रय मान्त्यता र प्रचनलत राविष्ट्रय कानूनले व्यवस्था गरेका प्रकृया र ववनि समेतको नपाल सरकार र से रक्षा ननकायहरुलु े पालना गरेको पाइएन।

राजनीनतक पदानिकारीहरु, सरक्षासु ंग सम्बन्त्त्ित प्रशासननक पदानिकारीहरु र नपाल प्रहरी, सशस्त्र े प्रहरी बल नपाल र राविष्ट्रय अने सन्त्िान ववभाग लगायतका प्रमु ि, मातहतका अनिकु ृत र प्रहरी जवानहरुसमेतको सो घटनामा काम कारबाही र अपनाउन ु पने सतकाता लगायतका कमी कमजोरीहरुको मानथ नै ववचना गररसवकएकोि। े

२०८२ भदौ २३ गतेको संसद पररसर क्षेर बानेश्वरमा घटेका घटनामा जवाफदेही हनु हरु उपर े कुन अनभयोग लाग्न सक्न अवस्था ि र के ु न कानून लाग्न हो भन्ने सम्बन्त्ि मा हे ेन पने हा ु न आयो। ु ्यसनतर हेदाा ह्या र अवि बल प्रयोगका लानग ै केही पदानिकारीहरुका सम्बन्त्ि मा मलु की अपरा ि ु संवहता अन्तगताका कसूरहरु आकवर्ता हन आउनु दे ेन्त्ि यो।

२०८२ भदौ २३ गतेको संसदभवन पररसर क्षेर बानश्वरमा भएको यो घटनामा मे ख्यत: ती ु पदानिकारीहरुको लापरबाहीपूण ा(**Reckless)** र हेलचक्र्याई े (**Negligence)** को कारणले म्यृ हु न ु गएको देन्त्ि न आयो। संवहतामा रहेको लापरबाहीपूण ा(**Reckless**) र हेलचक्र्याई े (**Negligence)** को पररभार् ा के रहे ि भनी हेदाा पवहलो शब्द लापरबाही (***Reckless)*** का सम्बन्त्ि मा मलु की अपरा ि सु ंवहतामा भएका कानूनी व्यवस्थानतर हेदाा मलु की अपरा ि सु ंवहता,२०७४ को दफा १८१ मा लापरबाहीपणू ा***Reckless*** काम गरी ज्यान मान ानहनु े प्राविान रहेको ि। लापरबाही भनको के े हो भनी हेदाा ननम्न अनसार पररभार् ा ु गरेको देन्त्ि न आयो:

लापरबाहीको शान्ब्दक अथा **(Dictionary Meaning of Recklessness)**

नपाली वे हतृ शब्दकोशः् कस्तो कायलााई लापरबाही भननन्त्ि त भनी हेदाा पबााह नहनाको भाव वा ु अवस्था, मनानसबु मावफकको होनसयारी वा ववक नभएको अवस्था भनी ने पाल प्रज्ञा प्रनतष्ठानको े नपाली वे हतृ शब्दकोशल् े अथ ाबताएको ि।

Advanced Oxford Dictionary: एडभान्स अक्सफोड ाशब्दकोशले नबशर्णको रुपमा े "लापरवाह" शब्दको अथ ाकुनै कायको पररणामको बारेमा पूण ारूपमा बवास्ता गने , ा ु साविानी नअपनाउन, ु ितराको बारेमा लापरवाह हनु भन्ने हु न्त्ि। यसका पयाायवाची शब्दहरु ु ; अववकी े , लापरवाह, ितरापवट्ट ध्यान नददने, ननतजातफा पटक्कै ध्यान नददन भनी अथ ा े लगाएको ि।

न्त्यावयक दृवष्टकोणः

Duckers v. Lynch को मद्दामा ु "लापरवाह" के हो भन्ने सम्बन्त्ि मा ब्याख्या गरेको पाईन्त्ि। यसमा लापरबाहको अथ ा जोन्त्िमको वहसाब नगने, बेवास्ता गने, आफूले गरेको कामबाट आउनसक्न े ितरनाक पररणामप्रनत उदासीन रहन भने को ि। लापरवाहको आचरण भने को जीवन वा से रक्षाको ु लानग ितरा हनु पररन्त्स्थनतमा आउनसक्ने पररणाममा बे वास्ता गने वा उदासीनता दे ेिाउन हे न्त्ि ु यद्यवप कुनै हाननको उद्देश्य भन नहे न सक्ि। ु

Boswell v. State को मद्दामा ु “लापरवाह” भनको स्वे च्िाले े अनन्त्वत वा गलत काय ा् गन, लापरवाह ा् ढाँगले अरूको अनिकारको उपेक्षा गन, ववद्यमान अवस्थाको ज्ञान हा् ा ँदाहु दु ैपनन उन्त्वत वा ववववकपे ूण ा काय ागनबााट स्वच्िाले े रोक लगाउन, जसको कारण आफु ूले गनपने का् ुन पनन है ेरचाहको पूण ा्याग गदाि, र ्यसबाट उ्पन्न हनु जोन्त्िमये िु पररणामप्रनत बवास्ता गरी दे घटा् ना गने उद्देश्य नबना नैं दघटा् ना हनु मौका से जना हृ न्त्ि ।ु[111]

Pape v. Time को मद्दामा प्रनतवादीलु े आफ्नो प्रकाशनको स्यताको बारेमा गम्भीर शंका व्यि गरेको ननष्कर् ा ननकाल्न पयााप्त प्रमाण उपलब्ि भएमा वा सूचनादाताको स्यता वा उसको प्रनतवदनको े शद्धतामा ु शंका गने स्पष्ट कारणहरू भएमा, प्रकाशनमा वास्तववक द्वेर् देिाउन "लापरवाह अवहेलना" आकवर्ता हनु दे ेन्त्िन्त्ि।[216]

दोस्रो शब्द <u>हेलचेक्र्याईको शान्त्ब्दक अथा ((Dictionary Meaning of Negligence)</u> यस प्रकार पाइयो: नपाली वे हतृ शब्दकोशः् अनसार ु हेलचेक्र्याई अथाात अंग्र् जीमा े (Negligence) भनको के े हो त भनी हेदाा नपाल प्रज्ञा प्रनतष्ठानबाट प्रकान्त्शत े यस शब्दकोश अनसार ु हेलचेक्याई भन्नाले जरुरी काम कुरामा पनन ध्यान नददन ेप्रवन्त्ृत्त, उपक्षो, बवोस्ता, हेप्र ेकाम वा बानी, अटेयाई भनी अथ ा लगाएको पाइन्त्ि।

Black's Law Dictionary: Black Law Dictionary का अनसार हु ेलचेक्याई शब्दले ्यो काननी ु अपराि लाई जनाउाँि जन कु ुनै व्यन्त्िले आफूले देिाउनपने हु ेरचाह प्रदशना गन ाअसफल हाँदा हु नु े गदाि, चाहे ्यो सानो, सािारण होस वा ठ ूलो होस । यसमा म् ख्यतया अनजानु , ववचारहीनता, बवास्ताे , र यस्तै प्रकारका ववशर्ताहरू हे न्त्िनु जबवक "मन नलाग्र् " वा "लापरवाही" भने को जानाजानी े गररन्त्ि । हेलचेक्याईको कानून ननन्त्श्चत अस्थाका सबै पररन्त्स्थनतहरूमा उन्त्वत आचरण वा उन्त्वत हेरचाहमा आिाररत ि। हेलचेक्याईको नसद्धान्त प्र्येक व्यन्त्िको कतव्ायमा ननवहत ि वक उसले अरूलाई चोट लाग्नबाट जोगाउन आफ्नो व्यवहारमा उन्त्वत साविानी अपनाउन पिा ।ु

न्यावयक दृवष्टकोणः

---

[111] Boswell v. State, 250 Ind. 607, 238 N.E.2d 283, 286 [216] Pape v. Time, Inc., D.C.Ill., 294 F.Supp. 1087, 1088.

Amoco Chemical Corp. v. Hill, Del को मद्दामा ु “हेलचेक्र्याई” (Negligence) शब्दको पररभार्ा गरेको ि । हेलचेक्र्याई भनको ्यस्तो हे ेरचाह प्रयोग गन ाअसफल हनु हो जु न ववव ु की र होनसयार े व्यन्त्िले समान पररन्स्थनतमा उन्त्वत रूपमा प्रयोग गदाथ्यो वा यो ्यस्तो कुनै काय ागन हो जा ु न ु सामान्त्य नबबकको े व्यन्त्िले समान पररन्स्थनतमा गने नथएन वा समान पररन्स्थनतमा सामान्त्य वववकको े व्यन्त्िले गने काम गन ाअसफल हनु नैं हु ेलचेक्र्याई हो ।[112]

U.S. v. Ohio Barge Lines को मद्दामा अरूको सु रक्षाको लानग कानु ूनद्वारा स्थावपत मापदण्डभन्त्दा कमसल मानवीय आचरण वा ब्यबहारको कारण उत्पन्न जोन्त्िमबाट अनन्त्वत ु हानन हनु ु नैं “हेलचेक्र्याई” हो भनी पररभार्ा गररएको ि । “हेलचेक्र्याई” भनको ्यस्ते ै पररन्स्थनतमा सामान्त्य नबबकी व्यन्त्िसे ााँग उन्त्वत रूपमा अपेक्षा गन ासवकन आचरणमा आएको ववचलन हो ।े [113]

Halsbury's Laws of England मा हेलचक्र्याइाँ के हो भन्त् ने सम्बन्त्िमा ववश् लेर्ण गदाा हेलचेक्र्याई नबशर् प्रके ृनतको अपराि (पीडा) हो, जन नबशु र् अबस्थामा नबशे ेर् पररन्स्थनतले माग गरेको हेरचाह पयााउन नसक्नु को उपज घटना हु न जान्त्ि । कु ुन हद सम्मको हेलचेक्र्याई हो भन्ने कुरा प्रयेक वववादcase को तथ्यमा ननभरा गदाि । यसमा कुनै गनपने काम नगना ु , एउटा वहसाबला ु े गनपने काम ा ु फरक तररकाले गन, वा पटक्का ु ै नगनपने काम गना ु जस्ता का ु ुराहरु समावश हे न्त्िनु भनी उल्ल् ेि गरेको पाइन्त् ि ।[114]

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

Jacob Mathew Vs. State of Punjab भएको मद्दामा ु हेलचेक्र्याई हनाको ु लानग ३ वटा घटकहरु, कताब्य (Duty), उल्लंघन (Breach), क्षेनत (Resulting Damage) आबश्यक हन्त्िनु । ् पीनडतप्रनत प्रनतवादीको स्वानम्वमा रहेको हेरचाह गने कतव्ायको अन्त्स्त्व, कानूनद्वारा तोवकएको हेरचाह गनपने ा ु स्तरको न्त्जम्मेवारी पूरा गना असफल भएमा, जसले गदाा ्यस्तो ननभाउनपनु कतव्ा यको उल्लंघन हन्त्ि,

---

[112] Amoco Chemical Corp. v. Hill, Del.Super., 318 A.2d 614, 617.

[113] *U.S. v. Ohio Barge Lines, Inc., 607 F.2d 624, 632.*

[114] *Halsbury's Laws of England (4th Edition)*

ु क्षनत, जनु कसैले कतब्ाय उल्लङ्घन गरेको कारण पीनडतले भोगकोे ि र कानूनद्वारा मान्यता प्राप्त पनन ि भन्त् न े उल्लेि गरेको पाइन्त्ि ।

केही पदानिकारीहरुका हकमा ननजहरुका सम्बन्त्त्ित सेवा सम्बन्त्िी कानून बमोन्तजम कारबाही गन ाु पने अवस्था देन्त्िन आयो।ननजहरुको हकमा तल िलाइएकोि।ु

मानथ उल्लेन्त्ित जने -जी समूहले आयोजना गरेको प्रदशनाको िममा भएको मानवीय ह्या सम्बन्त्िमा कुन पदानिकारीमानथ कुन कानूनको आिारमा आरोप लगाउन सवकन हो र के ुन कानून अनसार ु कारबाहीको नसफाररश गन ाु पने हो भन्ने सम्बन्त्िमा प्रयेक पदानिकारीको ओहदा अनसारको ु न्तजम्मेवारी,दावय्व,सम्पादन गरेको काय,ाघटनामा संलग्नताको गाम्भीयताा समतको आिारमा पद र े न्तजम्मेवारी अनसार कारबाहीको लानग ननम्नानु सार नसफाररश गररएको ि।ु

१ कायकाारी प्रमि ु त्कालीन प्रिानमन्त्री श्री के पी शमा ाओली,
२ त्कालीन गहृमन्त्री श्री रमेश लेिक र
३ त्कालीन प्रहरी महाननरीक्षक श्री चन्द्रकुबरे ििापडु हकमा

सरकार ववरोिी वा कुनै पनन प्रदशनामा अन्त्तम बल प्रयोग (िातको गोली प्रहार) लाई अन्त्तम ु ववकल्पको रुपमा मार नलन पने गहन दावय्वपनन उनीहरुकु ै हो।

कतब्ा यको जानाजानी उल्लंघन भयो।घण्टौसम्म Live Firing हाँदा रोक्नु प्रयास नगरी मौन बसे ेको हाँदा ु अन्त्तम बल प्रयोग गन पदाा अनाु पानतक(ु Proportionately) र आवश्यकता (Necessity)को नसध्दान्तलाई राम्ररी पालना नगरेको आयोगबाट संकनलत प्रमाणबाट देन्त्िन्त्ि।अन्त्तम बल प्रयोग गदाा िातकोु गोली प्रहार रोक्न से िाराम्क आदु ेश (Corrective order) ददनतफा प्रयास ने ै नगरेको देन्त्ियो।
२३ गते मार १७ जना संसद पररशर बावहर माररएकामा आफूलाई घटनाहरुका सम्बन्त्िमा थाहा नभएको भनी दावय्वबाट पन्त्त्िन िोज्र नसद्धान्ततः नमल्नु दे ेन्त्िएन। संववानले ग्यारेण्टी गररएको सवसा ाििरण जनताको जीउ ज्यानको सरक्षा,ु शान्त्तपूण ा ननशस्त्र भेला प्रदशनाहरू गन ा पाउन े अनिकारको मयाादा, मान्यता र राज्यबाट संरक्षण हनु े ववश्वासमा ननन्त्स्कएका शान्त्तपूण ाजलु सहरूमाु समेत आवश्यक भन्दा बढी बलको प्रयोग भएको देन्त्िन आएकोि।

नपालमा से ंसदीय राजनीनतक प्रणाली ि।यो प्रिानमन्त्रीय प्रणाली हो।प्रिानमन्त्रीले संसद भवन पररसर बावहर लगभग ४ घण्टा गोली चनलरहाँदा पनन केहीको म्यृ र सयौं सु ंख्यामा घाइते भईसकेको अवस्थामा

पनन राज्यका सवै नागररकको अनभभावकको न्तजम्मेवारी र दावव्व भएका पदानिकारीको हैनसयतले थप मानवीय क्षनतलाई रोक्न प्रयास नगन प्रिानमन्त्री (अनभभावक)को ठा ु ूलो कमजोरी हो।

त्कालीन प्रिानमन्त्री के पी ओलीले यसै घटनाका सम्बन्त्िमा जाँचबझको िममा आयोगलु े सोि िेको घटना सम्बन्त्ििी सवै प्रश्नहरुको जवाफ ददन भएन।एसईईका वव्द्याथी र वफल्डका प्रहरीलाइ सोध्नु े प्रश्न भनर जवाफ ददन असहयोग गने भयो। ाु

गह प्रशासन, सृ रक्षा ननकायका प्रमु िहरु र समग्रमा शान्त्त सु रक्षाको सम्पु ूण ादावव्व भएका गहृ मन्त्री रमेश लेिक र देशको कायकाररणी प्रमि रहु ेका प्रिामन्त्री केपी ओलीले २३ गते ददउँसोनै बढी मानवीय क्षनत रोक्ननतर के ुनै पहलको प्रयाससम्म गरेको देन्त्िन आएन।भाद्र २३ गते घटना भएको ददउँसो २ बजने ै बैठक बोलाइए पनन प्रिानमन्त्रीले राती १० बज पनि मार राविष्ट्रय सरक्षा पररर्दको ु वैठक बसालेको देन्त्ियो।जवकी ददउँसो १ बजने ै थप्रु ै मानवीय क्षनत भईसकेको नथयो।नन्त्जकका अस्पतालहरु गोली लागका सयौँ घाइते ेले भररइसकेका नथए।

मानथ वववचना र ववश्ले र्ण गररए अने सार गोली हान्न आदु ेश नददएको, पूव ामनसाय राि िेरै ह्या गरेको ििलको वारदात नभए तापनन सरक्षा बललु े गोली चलाएर केही प्रदशनाकारीको हताहत र घाइते भए पनि गोली फायर रोक्न रोकाउने नतर प्रयास ने ै नगरी ननजहरुको लापरबाहीपणू ाकाय ागरेको कारणले वकशोर वकशोरीहरुको समेत ज्यान मन ागएको देन्त्िन आयो ।

्यसैले भदौ २३ को घटनामा लापरबाही र हेलचेक्र्याई गरेको कारणले वकशोर वकशोरीहरुको समेत ज्यान मन ा मराउन गएकोमा उहाँहरु न्तजम्मेवार देन्त्िन आयो।

भदौ २३ गते संसदभवन पररसरनभर प्रदशानकारीले भदौ २४ गतेमा जस्तो प्रहरीमानथ आिमण गरेको, हनतयार िििसेको र संसदभवनमा आगो नै लगाएको अवस्था नथएन।संसदभवन पररसर बावहर सवसाािरण वहाँड्न सावजा े ननक स्थानहरुमा रहेका प्रदशनाकारीले इटा ढंुगा प्रहार गरेका र संसद भवनको दन्त्क्षण ढोकासंगैको कोठामा आगो लगाएका नथए।संसदभवन आगो लगाउन अगानड बढेका पनन नथएनन।् ्यस्तो अवस्थामा सरक्षाु का अन्त्य प्रकृयाहरु अपनाएर जान पने नथयो।ु गोली चलेर हताहत हन थालु ेपनि शान्त्त र व्यवस्था कायम गराउन अन्त्य कदम चाल्ननतर लागे को दे ेन्त्िन आएन।

परररणामत: ्यसैददन १७ जना र ्यही स्थानमा गोली लागका े १२ जनाको पनि म्यृ हु न ु गयो।भदौ २३ गतेकै जरररयाले २४ गतेको घटना घट्न गयो।यो घटनामा जम्मा ७६ जनाको म्यृ ु हन गयो।दु ेश जल्न, लुटपाट हु नु र मु ्यृ हु न जानु को कारण नु ै सरकारले २३ गतेको घटनामा गोली हान्न नरोक्न र ु २४ गतेको लानग पनन सरक्षाका कदम नचाल्नु बाटु नै सवै घटना नसलनसलेबार रुपमा घटन गएका देन्त्िन आए। भदौ २३ गते गोली प्रहारबाट केहीको म्यृ भइसकु ेपनि पनन गोली रोक्ननतर त्कालीन प्रिानमन्त्री लगायत कुन पनन पदानिकारीहरु अग्रसर नभई ै लापरबाही पणा ू र हेलचक्र्याई पूण ाकृयाकलाप र व्यवहार गरेका कारणलेनै अ्यनिक मानवीय क्षनत हन गयो।ु

२०८२ भदौ २३ गते बानश्वर से ंसदपरररसर बावहर प्रहरीको गोलीबाट प्रदशनाकारीहरुको म्यृ भएको ु सम्बन्त्िमा मानथ ववववचना गरररसवकएके ै ि। मलु की अपराि सु ंवहता,२०७४ को दफा १८१ को उपदफा (१)मा कसैले लापरबाहीपूण ा(**Reckless**) काम गरी कसैको ज्यान मान ाहाँदु ैन भन्ने कानूनी व्यवस्था रहेकोि।उपदफा (२)मा उपदफा(१) बमोन्तजमको कसूर गने व्यन्त्िलाई दफा १७७(ज्यान माने ननयतले कुनै काम गन ानहनु)े ,१७८(ज्यान जान सक्न काम गन ाे नहनु)े र १७९(गम्भीर उत्तेजना वा रीसको आवेशबाट ज्यान नलन नहनु)े यी तीन अवस्थामा बाहेक केही मानथ उल्लेन्त्ित तीन पदानिकारीहरुको सम्बन्त्िमा यो दफा १८१ को प्राविान अनसार लापरबाही र सोही सु ंवहताको दफा १८२ अनसार ु "हेलचेक्र्याई" (Negligence)गरी ज्यान मान ानहनु प्राविान अने सार प्रहरीको ु गोलीले जने -जी प्रदशनाकारीहरुको ज्यान मन ाथाले पनि झण्डै चार घण्टासम्म गोली नरोकेर "हेलचेक्र्याई" (Negligence) पूण ाकृयाकलाप गरेको पनन अवस्था पनन देन्त्िन आयो।

अत: कायकाारी प्रमि ु त्कालीन प्रिानमन्त्री श्री के पी शमा ाओली, त्कालीन गहृमन्त्री श्री रमेश लेिक र त्कालीन प्रहरी महाननरीक्षक श्री चन्द्रकुबरे िापडु सवहत उहााँहरु तीन जनालाई मलु की ु अपराि संवहता,२०७४ को दफा १८१ को उपदफा (१) र सोही संवहता,२०७४ को दफा १८२ अनसार कसु ूर हेरेर अनसन्त्िान तहवकककात र अनभयोजन गन ाु गराउन नपाल सरकारलाइ नसफारररश गरी पठाउने ननणया े गररयो।

<u>गह सन्त्ववसमृ ेत ४ जना उपर फौ.सं १८२ बमोन्तजम कारबाही नसफारररश</u>

२०८२ भदौ २३ गते संसदपरररसर क्षेरमा घटेका घटना सम्बन्त्िमा राजनीनतक पदानिकारीहरु, सरक्षासु ंग सम्बन्त्ित प्रशासननक पदानिकारीहरु र नपाल प्रहरी, सशस्त्र प्रहरी बल ने पाल र रावष्ट्रय े अनसन्त्िान

ववभाग लगायतका प्रमु ि, मातहतका अनिकु ृत र प्रहरी जवानहरुसमेतको सो घटनामा काम कारबाही र अपनाउन पने उन्त्चत सतकाता लगायतका, रु वट, बु वास्ता, कमी कमजोरीहरु,व्यन्त्ि े व्यन्त्िको कृयाकलाप र भनमकाको सम्बन्त्िमा मानथनू ै ववववचना गररसवकएकोि। े ननम्न चार जना पदानिकारीहरुको हकमा नबचार गन पने हा ु न आयो:ु

१ त्कालीन गह सन्त्चव श्री गोकणमा ृ न्त्ण दवाडी।ु
२ सशस्त्र बल नपालका महाननरीक्षक श्री राजे अयााल ु
३ त्कालीन प्रमि हु तराज थापा, रावष्ट्रय अनुसन्त्िान ववभाग ।ु
४ त्कालीन प्रन्त्जअ श्री ि़ववलाल ररजाल, न्त्जल्ला प्रशासन कायाला य काठमाडौँ।

मानथ उल्लेन्त्ित जनजी समे ूहले आयोजना गरेको प्रदशनाको िममा भएको मानवीय ह्या सम्बन्त्िमा कुन पदानिकारीमानथ कुन कानूनको आिारमा आरोप लगाउन सवकन भन्ने सम्बन्त्िमा के ुन कानून अनसार कारबाहीको नसफाररश गनु पने हो भन्ने सम्बन्त्िमा प्रया ु ेक पदानिकारीको ओहदा अनसारको ु न्त्जम्मेवारी,दावय्व,सम्पादन गरेको काय ासमेतको आिारमा पद र न्त्जम्मेवारी अनसार जवाफदु ेही हनु ु पने न्त्स्थनत देन्त्िन आयो।

उनीहरुले गरेको हेलचेक्र्याई (**Negligence)** पूण ाआदेश लगायत काम कारबाही गरेकोबाट ज्यान माने मराउन कायमाे ा संलग्न रहेको देन्त्िन आयो। ्यसपनिका घटनामा संसदभवन पररसर क्षेरमा लगभग ४ घण्टासम्म प्रदशनाकारी र प्रहरीबीचको भीडन्त हाँदा गोली फायर रोक्न लगाएर शान्त्त र ु व्यवस्था कायम गराउन सक्न शासकीय अनिकारको उन्त्चत प्रयोगप्रनत उदासीन रहे ेर अप्रयक्षरुपमा प्रहरीको बल प्रयोगलाइ समथना गरेको देन्त्ियो।२३ गते गोली प्रहारबाट केहीको म्यृ भइसकु ेपनि पनन गोली रोक्न अग्रसर नभएकाले शान्त्त कायम गराउननतर े कुनै पनन पदानिकारीहरु लागको े देन्त्िन आएन। सरक्षा बललु े गोली चलाएर केही प्रदशनाकारीको हताहत र घाइते भए पनि गोली फायर रोक्ने रोकाउन े नतर प्रयास नै नगरी ज्यान माने मराउन े कायमाा देशको कायकाारी प्रमित्कालीन ु प्रिानमन्त्री र त्कालीन गहमन्त्री लगायत पदानिकारीहरुलृ े समेत पराउनु पने होनसयारी नपु राएका ु कारण हेलचेक्र्याई (Negligence) गरी ज्यान मान ामराउन कायमाे ा पूण ारुपमा सहयोग र सहमनत भएको देन्त्िन आयो।

२०८२ भदौ २३ गतेको संसद पररसर क्षेर बानेश्वरमा घटेका घटनामा जवाफदेही हनु हरु उपर े कुन अनभयोग लाग्न सक्न अवस्था ि र के ुन कानून लाग्न हो भन्ने सम्बन्त्िमा हे ेन पने हा ु न आयो। ु ्यसनतर

हेदाा ह्या र अवि बल प्रयोगका लानग ै केही पदानिकारीहरुका सम्बन्त्िमा मलु की अपराि ु संवहता अन्तगताको हेलचक्र्याई (**Negligence)** कसूरहरु आकवर्ात हन आउनु दे ेन्त्ियो। हेलचेक्र्याईको सम्बन्त्िमा मानथ नै वववचना भइसके ेकोि।

मलु की अपराि सु ंवहता,२०७४ को दफा १८२ मा हेलचक्र्याई े (**Negligence)**पूण ाकुन काम गरीै कसैको ज्यान मान ा हदाँ ुैन भन्ने प्राविान रहेकोि।

मानथ ववचना गररए अने सार ु “हेलचेक्र्याई” (Negligence)गरी ज्यान मान ानहनु प्राविान अने सार ु प्रहरीको गोलीले जनजी प्रदशनाे कारीहरुको ज्यान मन ाथाले पनि झण्डै चार घण्टासम्म गोली नरोकेर ज्यान मानमाा सहमत रहेर “हेलचेक्र्याई” (Negligence) पूण ाकृयाकलाप गरेको देन्त्िन आयो।

मलु की अपराि सु ंवहता,२०७४ को दफा १८२ मा “हेलचेक्र्याई” (Negligence) गरी दफा १७९ को अवस्थामा बाहेक ज्यान मान ानहनुे प्राविान रहेकोि।दफा १७९ मा गम्भीर उत्तेजना वा रीसको आवशबाट ज्यान नलन नहे नु भन्ने रहे ेकोमा भदौ २३ गते संसदभवन पररसर क्षेरमा प्रहरी कारबाही हाँदा गम्भीर आवु श वा रीसको आवे गमा भएे को भन्ने देन्त्िन आएन।

भदौ २३ गते संसदभवन पररसरनभर प्रदशनाकारीले भदौ २४ गतेमा जस्तो प्रहरीमानथ आिमण गरेको, हनतयार िोसेको र संसदभवनमा आगो नै लगाएको अवस्था नथएन।संसदभवन पररसर बावहर सवसाािारण वहाँड्न सावजाे ननक स्थानहरुमा रहेका प्रदशनाकारीले इटा ढंुगा प्रहार गरेका र संसद भवनको दन्त्क्षण ढोकासंगैको कोठामा आगो लगाएका नथए भननन्त्ि।संसदभवन आगो लगाउन अगानड बढेका पनन नथएनन।् यस्तो अवस्थामा सरक्षाु का अन्त्य प्रकृया अपनाएर जान पने नथयो।ु तर शान्त्त सरक्षा कायम गराउनु अन्त्य ववकल्प अपनाएर कदम चाल्ने नतर सोच्दे ै सोन्त्चएन।्यसको पररणाम न ै मानवीय क्षनत रोवकन सकेन।

पररणामत: ्यसैददन १७ जना र ्यही स्थानमा गोली लागका े १२ जनाको पनि म्यृ हु न ु गयो।भदौ २३ गतेकै जररयाले २४ गतेको घटना घट्न गयो।यो घटनामा जम्मा ७६ जनाको म्यृ ु हन गयो।दु ेश जल्न, लु टपाट हु नु र मु ्यृ हु न जानु को कारण नु ै सरकारले २३ गतेको घटनामा गोली हान्न नरोक्न र ु २४ गतेको लानग पनन सरक्षाका कदम नचाल्नु बाट नु ै सवै घटना नसलनसलेबार रुपमा घटन गएका देन्त्िन आए। भदौ २३ गते गोली प्रहारबाट केहीको म्यृ भइसकु ेपनि पनन गोली रोक्ननतर त्कालीन प्रिानमन्त्री लगायत कुनै

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

पनन पदानिकारीहरु अग्रसर नभई “हेलचक्र्याईं ”पूण ाकृयाकलाप र व्यवहार गरेका कारणलेनै अ्यनिक मानवीय क्षनत हन गयो।ु

मानथको वववचना अने सार ज्यान मान ाु र मराउन सहमनत जनाएको देन्त्िन र पवष्ट हु न आएकालु े २०८२ भदौ २३ गतेको घटनामा न्तजम्मेवार रहेका ननम्न पदानिकारीहरुका “हेलचक्र्याईं ”

(Negligence) पूण ाकाम, व्यवहार र कृयाकलापको कारणलेनै मानथ उल्लेि भए अनसार मानवीय ु क्षनत हन गयो: ु

१ त्कालीन गह सन्त्वव श्री गोकणमाृ न्त्ण दवाडी।ु
२ सशस्त्र बल नपालका महाननरीक्षक श्री राजे अयााल ु
३ त्कालीन प्रमि हु तराज थापा रावष्ट्रय अनुसन्त्िान ववभाग ।ु
४ त्कालीन प्रन्तजअ श्री िववलाल ररजाल न्तजल्ला प्रशासन कायाला य काठमाडौँ।

अत: मानथ उल्लेन्त्ित यी पदानिकारीहरुकै *“हेलचेक्र्याई” **(Negligence)*** पणू ाकाम कारबाहीको कारणले वकशोर वकशोरीहरुकोसमेत ज्यान मन ामराउन गएकोमा यी पदानिकारीहरु मानथ मलु की ु अपराि संवहता, २०७४ को दफा १८२ को उपदफा (१) अनसार कानु ून बमोन्त्जम अनसन्त्िान ु तहवककात गरी गराई अनभयोजन गन ागराउन नपाल सरकारलाई नसफाररश गने ठहि। े

- २०८२ भदौ २४ गतेको घटनामा ्यनतबलाका काठमाडौँ उप्यका प्रहरी कायाालयको े प्रमिमा ु िवटएका अनतररि प्रहरी महाननरीक्षक एवं हालका प्रहरी महाननरीक्षक श्री दानबहादर काकीको सम्बन्त्िमा।ु

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

२०८२ भदौ २३ गते ननज प्रहरी प्रिान कायाालय मानव स्रोत ववकास ववभागमा एआइजी रहन ु भएको।भदौ २३ गतेको घटनापनि राती बसेको मन्त्त्रपररर्दको वैठकले काठमाडौ उप्यका प्रहरी कायाालयको ररि एआइजीमा सरुवा गरेको। भदौ २४ गते ववहान ९ बज मे ेिो प्रहरी कायाालयमा हान्तजर भए पनि गह मन्त्रालयमा बोलाएपी ृ ्यही पगु र ददनभर प्रहरी महाननरीक्षक चन्द्रके ुबर िापे ङ, अन्त्य सु रक्षा ननकाय प्रमु िहरुसु ंगै पनि सैननक मख्यालयमा रहु ेका। सोही समयमा आन्त्दोलनले उग्ररुप नलन थालेको।केही प्रहरी पररसरमा आिमण हन थालु े पनि थनवाको नलष्ट तयार पाने र ्यस्तो अवस्था आएमा थु नु वा िोनड ददनु । आफ्नो हनतयार,सन्त्चार े सेट,भेइकल र आफू सरन्त्क्षत रहनु , वटयर ग्यास बाहे ेक अन्त्य बल प्रयोग नगने भन्ने आफ्नो सेट नभक्टोर कन्त्टोल Victor Control माफात उहााँको आदेश भएको । थनु वा िाड्नु आदे ेश पनन सवै प्रहरीलाइ ददएको होइन । Blanket होइन।भन्ने समेत ननजको

बयानबाट देन्त्िन आयो।महाराजगन्ज प्रहरी पररसरमा आिमणकारीहरुले ३ जना प्रहरीको ननममातापूव ाह्या गरेपनि बााँकी प्रहरीको सेनाको हेनलकप्टरबाट उध्दार गराउन काम पनन ननजले े गरेको देन्त्िन आयो। सरक्षा प्रमु िहरु सवहत सु ैननक मख्यालयमा बसु ेको बलामा प्रहरी महाननदेशकको ननदेशनमा ननजको े नभक्टोर कन्टोल Victor Control सेट बाट ददएको आदेशलाइ ननजको स्वच्िाले ददएको आदेश भन्न नमलेन। हाइराकीमा चल्न प्रहरीमा आइजीपी को आदे ेश एआइजीले मान्नु पने हन्त्ि।ु आदेशको ननतजा Result हेररदैन।प्रश्न गन ापाइदैन। गरेमा प्रहरी कानून लाग्न हे न्त्ि।ु प्रहरी महाननदेशकको ननदेशनमा ददएको आदेशबाट वयनलाइमार उत्तरदायी बनाउन नमलेन।्यनतबलाको न्त्स्थनतमा प्रहरी े महाननरीक्षक चन्द्रकुबर िापे ङको आदु ेशमा काम गरेकाले वयनले आफ्नै स्वेच्िाले आदेश ददएको देन्त्िन आएन। साथै हातहनतयार गोली गठ्ठा उप्यका प्रहरी कायाालय र मातहत कायाालयबाट प्रदशनाकारीहरुले लवट ु लगको े सन्न्दभमाा २४ गते नबहानबाटै न्त्स्थनत असामान्य हाँदु ै गएकोले सरन्क्षत ु थानमा हातहनतयार लैजान, नलएर जान नसकु े ननष्कृय वा नष्ट गरी जान ु जसका कारणबाट हनतयार गैह्र राज्य पक्ष(अपराि)को हातमा पन ाजान नथएन।यस तफा ववचार नपे राएकोमा ननजको सम्बन्त्िमा ु मानथ नै ववविना भइसके ेकोि। प्रहरी महाननरीक्षकसंगै बसेर आदेश ददएका कारणले प्रहरी कायाालयहरु जलाइएका, हनतयार लवटन ु गएको समेत अवस्था देन्त्िन आएकाले हालका प्रहरी महाननरीक्षक श्री दानबहादर ु काकीको सम्बन्त्िमा प्रहरी ऐन, २०१२ तथा प्रहरी ननयमावली २०७१ को ननयम १०९ को उपननयम (क)

(२) अनसार कारबाही गन ाु गराउन नपाल सरकार समक्ष नसफाररश गररएकोि।े

कारबाही नसफाररश नपाल प्रहरी, सशस्त्र प्रहरी र राविय अने सन्त्िाु न ववभागतफा

२०८२ भदौ २३ र २४ गतेका घटना सम्बन्त्िमा नपाल प्रहरी, सशस्त्र प्रहरी बल ने पाल र े राविय अनसन्त्िान ववभागु का केही पदानिकारीहरुका हकमा ननजहरुका सम्बन्त्न्त्ित सेवा सम्बन्त्िी कानून बमोन्जम कारबाही गन पने अवस्था दाु ेन्त्िन आयो।

कारबाही नसफाररश गररएका नपाे ल प्रहरीका पदानिकारीहरु:

१ प्र.अ.म.नन.श्री नसदद्ववविम शाह, नपाल प्रहरी प्रिान कायाालय, काय ाे नभाग, अपरेशन प्रमि, ु नक्साल काठमाडौं।

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

२ प्रहरी नायव महानिरीक्षक श्री ओमबहादुर राना, तत्कालीन कायवा ाहक प्रमिु

काठमाडौँ उप्यका प्रहरी कायाालय, रानीपोिरी,काठमाडौँ।

३ त्कालीन काठमाडौं न्त्जल्ला प्रहरी पररसर, कायाालय प्रमि हाल प्र.ना.म.नन. श्री

ववश्व अनिकारी ।

४ काठमाडौं उप्यका प्रहरी कायाालय रानीपोिरीमा त्कालीन कायरा त प्रहरी बररष्ठ उपरीक्षक श्री दीप शम्शर ज.ब.रा. ।

५ प्रहरी उपरीक्षक श्री ऋवर्राम काँडेल, नपाल प्रहरी ववशे र् कायदा ल, संसद भवन। यी पदानिकारीहरुको भदौ २३ र २४ गतेको घटना सम्बन्त्िमा ननजहरुले सम्पादन गरेको काय ार कृया कलाप सम्बन्त्िमा मानथ ववश्लर्ण र ववव चना भइसके ेको ि। नतनै ववश्लर्ण र ववव चनाको े आिारमा ननजहरुले कतब्ायपालनामा देि ाएको कमजोरी र ननवााह गरेको भनमकाका ू लानग ननजहरुलाइ कारबाहीको नसफाररश गन पने हा न आयो।

२०८२ भदौ २३ गते संसद पररसरबाट गोली चलेर ्यही ददन १७ जना र ्यसै ददन गोली लागका े १२ जना आन्दोलनकारीहरुको पनि म्यृ भएको दु ेन्त्िन्त्ि। २४ गते पनन रावष्ट्रय सम्पदा लगायत सरकारी भवनहरु र देशभर आगजनी र लटपाट भएको ि।

२०८२ भदौ २३ र २४ गते न्त्जम्मेवारीमा रहेका यी पदानिकारीहरुले आफ्नो कतब्ायपालनमा चकु ेकासमेत कारणले मानथ उल्लेन्त्ित पदानिकारीहरुलाइ प्रहरी ऐन, २०१२ को दफा ९ को उपदफा (४) तथा प्रहरी ननयमावली २०७१ को ननयम १०९ अनसार कारबाही गना गराउन नपाल े सरकार समक्ष नसफाररश गररएकोि।

<u>सशस्त्र प्रहरी मानथ कारबाही नसफाररश</u>

कारबाही गराउन पने सशस्त्र प्रहरी बल नु पालका मानथल्ला अनिके ृतहरु ननम्न बमोन्त्जम रहेका:

१ सशस्त्र प्रहरी प्रिान कायाालय हल्चोक काठमाडौंका त्कालीन अपरेशन कमाण्डर स.प्र.अ.म.नन.श्री नारायणदत्त पौडेल।

२ स.प्र.ना.म.नन.श्री सरुेश कुमार श्रेष्ठ सशस्त्र वावहनीपनत,काठमाडौं
३ सशस्त्र प्रहरीका एसपी, श्री जीवन केसी ववपद उध्दार, नसनामङ्गल

सशस्त्र प्रहरीका मानथ उन्त्ल्लन्त्ित अनिकृतहरुको काम कारबाही सम्बन्त्िमा मानथ नै वववचना े गररसवकएको ि।सो ववश्लर्ण र ववव े चनाको आिारमा ननजहरु उपर सशस्त्र प्रहरी ऐन,े २०५८ र सशस्त्र प्रहरी ननयमावली २०७२ को ननयम ११२ बमोन्त्जम कारबाही गन ागराउनको लानग नपाल े सरकार समक्ष नसफाररश गररएकोि।

<u>२०८२ भदौ २४ गते हनतयार र प्रहरी कायालायहरु जोगाएको</u>

्यस ददन प्रहरी प्रिान कायाालय नक्साल र सशस्त्र प्रहरीको प्रिान कायाालय हलचोक, प्रहरी परररसर भद्रकाली, लगायत उप्यका नभर र उप्यका बावहरका प्रहरी (नपाल े प्रहरी तथा सशस्त्र प्रहरी)कायाालयहरु र प्रहरी कमचाारीहरुको समेत आफ्नो ज्यान हकेलामा राि ेर अपराि ीहरुबाट बचाउन प्रहरी े अनिकृत एवं सवसाि ारण नागररकलाई समेत परस्कु ृत गररन पने।यस सम्बन्त्िमा ु नपाल सरकार गे ह मन्त्रालयलृ े टोली गठन गरेर ि ानववन गन ागराउन नपाल सरकार समक्ष े नसफाररश गररएकोि।

<u>रावष्ट्रय अनसन्त्ि ा ु न ववभाग</u>

२०८२ भदौ २३ र २४ गतेका घटना सम्बन्त्िमा ठीक रुपमा सही समयमा सूचना ददएको देन्त्िन आएन।जनकु ुरा मानथ नै वववचना े गररसवकएकोि।सो ववभागका ननम्न अनिकारीलाई ननम्नानसार कारबाही गनु पने दा ु ेन्त्ियो:
१ सह ननदेशक श्री कृष्णप्रसाद िनाल, उप्यका अनभयान महाशाि ा ।
२ काठमाडौ न्त्जल्ला प्रमि, सह अनु सन्त्ि ान ननदेशक श्री ररबुन केुमार गच्िदार

नपाल ववशे र् से ेवा ऐन,२०४२ र नपाल ववशे र् से ेवा ननयमावली (१९ औ सीँ ंशोिन सवहत)२०४४ को ननयम १०.२ बमोन्त्जम ननजहरुलाई कारबाही गन ागराउन नपाल सरकार समक्ष नसफाररश े गररएकोि।

<u>मह्वपूण ाचार स्थान(**Vital Installations**)को सरक्षामा चु कु ेका सैननक पदानिकारीमानथ र वटओबी (**TOB**) ग्रपलाई कारबाही नसफाररशु</u>

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

सरक्षाको लानग नु पाली सेेनाको तफाबाट िवटएको चार स्थलहरु:

१ राष्ट्रपनत भवन शीतल ननवासमा सरक्षाको लानग नु पाली से ेनाको तफाबाट िवटएको सरक्षा ु टोलीको प्रमि सहायक रथी श्री मनोज बु ैदवार ।

२ प्रिानमन्त्री ननवास बालवाटारमा सु रक्षाको लानग नु पाली से ेनाको तफाबाट िवटएको सरक्षा ु टोलीको प्रमि, प्रमु ि सु ेनानी श्री ददवाकर िड्का।

३ नसंहदरबार सन्त्त्चवालयमा सरक्षाको लानग नु पाली से ेनाको तफाबाट िवटएको सरक्षा टोलीको ु प्रमि, प्रमु ि सु ेनानी श्री गणेश िड्का।(न्त्जल्ला सरक्षा सनमनतको सदस्य समु त े रहेका)

४ संसदभवन, अन्तरराविष्ट्रय सम्मेलन केन्द्र भवन पररसर बानश्वरमा से रक्षाको लानग नु पाली से ेनाको तफाबाट िवटएको सरक्षा टोलीको प्रमु ि, सु ेनानी श्री सन्तोर् ढुङ्गेल ।

मानथ उल्लेन्त्ित चार स्थलहरुको सरक्षा गन ा ु नसकेकोमा ती पररसरमा सरक्षाको लानग िवटएका ु नपाे ली सेनाका कमाण्डरहरु उपर कानूनी कारबाहीको लानग सैननक ऐन, २०६३ को दफा १०५ आकवर्ता हन आउनु दे ेन्त्िन आयो ।

दफा १०५ मा हेदाा सो दफामा ववभागीय सजायसम्बन्त्िी प्राविान रहेकोि। पररच्िेद ८ (सैननक अदालतको गठन तथा अनिकार क्षेर)मा जनसु कु ै कुरा लेन्त्िएको भए तापनन यस ऐनको क्षेरानिकारनभर पने देहायका दजााका व्यन्त्िले यस ऐन बमोन्त्जम कसूर गरेमा कसूरको गाम्भीयताा हेरी ननजहरुलाई सैननक अदालत नबोलाई देहाय बमोन्त्जमको अनिकारीले देहाय बमोन्त्जम ववभागीय सजायको आदेश ददन सक्नि। उपदफा े (१) को देहाय (क) मा कमान्त्ण्डङ्ग अनिकृत वा सो सरहका कमाण्डर वा नपोल सरकारको स्वीकृनत नलई प्रिानसेनापनतले तोकेको अन्त्य अनिकृतले ववभागीय सजायको आदेश ददन सक्न ेकानूनी प्राविान रहेको ि।

यस अनसार ु कमान्त्ण्डङ्ग अनिकृत भनको के ुन तहको अनिकृत रहेि भनी हेदाा यसै ऐनको दफा २ को (ि)(१) ले "कमान्त्ण्डङ्ग अनिकृत" भन्नाले यननु ट,सवयननटको तालु कवाला भनी पररभार्ा गरु ेको पाइन्त्ि। यस पररभार्ा अनसार ु २०८२ भदौ २४ गते राष्ट्रपनत कायाालय शीतल ननवास, नसंहदरबार

सन्त्ववालय, प्रिानमन्त्री ननवास र संसद सन्त्ववालय अन्तररावष्ट्रय सम्मेलन केन्द्र भवनमा सरक्षाको ु लानग िवटएका नपाली से ेनाका कमाण्डरहरुलाइ कमान्त्ण्डङ्ग अनिकृतको रुपमा नलन नमल्न दे ेन्त्िन आयो।

भदौ २४ गतेका ददन आफू िवटएको देशका महत्वपूण ाचार स्थान(Vital Installations) राष्ट्रपनत भवन शीतल ननवास, प्रिानमन्त्री ननवास बालवाटार, ु नसंहदरबार सन्त्ववालय पररसर र संसदभवन,अन्तररावष्ट्रय सम्मेलन केन्द्र भवन पररसर बानश्वरमा से रक्षाको लानग िवटएका नु पाली े सेनाका मानथ उल्लेन्त्ित ४ जना कमाण्डर अनिकृतहरुले सरक्षा ु ददन ददलाउन नसकेकाले ननजहरुलाई सैननक ऐन,२०६३ को दफा १०५ को उपदफा (१)को देहाय (क) (७) बमोन्त्जम नपाली से ेनाबाट कानूनी रीत पराएर कारबाही गन ा ु गराउन नपाल सरकार समे क्ष नसफाररश गररएको ि।

<u>वटओबी **(TOB)** ग्रपलाई कारबाही नसफाररशु</u>

भाद्र २३ गतेको प्रदशनामा वटओबी (TOB) ग्रपका व्यन्त्िहरु मोटरसाइकलमा चाववहल ओम ु अस्पताल नन्त्जकबाट िोबी िोला कोररडर हाँदु ै नबजलीबजारनतरबाट आई नयाँ बानु श्वरमा जीएनजे ड े प्रदशनाकारीहरु लगायतको ठूलो नभडलाई उक्साई उग्र बनाउन र शान्त्त भे ंग गराउन काय ाे गरेकाले ती ग्रपको ु सम्बन्त्िमा अनसन्त्िान ु तहवककात गरेर दोर्ी मानथ फौजदारी संवहताको दफा ३५ अनसारको कारबाही गन ा ु गराउन नपाल सरकार समक्ष नसफाररश गररएकोि। े

<u>२०८२ भदौ २३ गते संसदभवन पररसर क्षरेमा गोली चलेको सम्बन्त्िमा नपाल प्रहरी र सशस्त्र प्रहरीका जवाफदेही अनिकृत र जवानहरुको सम्बन्त्िमा र त्कालीन काग्रंस सभापनत शरबहादे रु देउवाको घरनभर फेला परेको रकमको सम्बन्त्िमा कारबाहीको प्रकृया:</u> भाद्र २४ गतेका घटनामा अनसन्त्िान गराउन नसफाररशु

- भदौ २४ गतेका ददन पूव ाप्रिानमन्त्री शर बहादे र दु ेउवा लगायत अन्त्य ब्यन्त्िहरुको घरमा आिमण हाँदा जलु ेको वा नजलेको अवस्थामा भेवटएको रकमवारे कानून बमोन्त्जम नबस्तत ृ अनसन्त्िान हु नु पने।ु
- भाद्र २४ गतेको वहंसात्मक गनतनबनिहरुलाई भाद्र २३ गते त्कालीन सरकारबाट अनिकांश ननहत्था यवा प्रदशना ु कारीहरुमानथ भएको ह्या र दमन ववरुद्धको सावजा ननक आिोश हो भनर मार भन्नु न्त्यायोन्त्चत हे ाँदु ैन।आयोगले भाद्र २४ गतेको घटनाको सम्बन्त्िमा नबनभन्न सरकारी, सावजा

ननक तथा ननजी स्थानहरुको CCTV Footage ,श्रव्य दृष्य सामग्रीहरु, नपाल े टेनलकम, एनसेल लगायतका टेनलफोन सेवा प्रदायक ननकायबाट प्राप्त हन आएको ु BTS data संकलन गरी गहन ढङ्गले गररएको िानववनलाई आिरमानी थप गहन अनसन्त्िान ु गरी नपाल सरकारले े कानून बमोन्जम गनपने दा ु ेन्त्िन्त्ि।्यस्तै राजनीनतक दलमा सम्बद्ध नता तथा कायकाे ताहरु ति ददन जन्जी प्रदशनाे मा सहभागी भई तोडफोड, लटपाट र ु आगजनीमा संलग्न भएकालाई कानून बमोन्जम कारवाही गनपिा भनी नबनभन्न राजनीनतक ा ु दलका त्कालीन प्रमिहरुलु े आयोग समक्ष आफ्नो बयान कागजमा उल्लेि गरर ददएबाट अनसन्त्िान गने ननकायलाई थप अनु सन्त्िान गरी अनभयु ि सम्म पु ग्न सहज हु नु नबश्वास े गररएको ि।अतः नपाल े सरकारले आयोगको प्रनतबदन े प्राप्त भए पश्चात सो लाई आिरमानी नबस्तत अनृ सन्त्िान एवु ं कारवाहीको लानग समेत आयोग नसफाररश गदाि।

२०८२ भदौ २३ गते संघीय संसद भवन पररसर वरपर गोली प्रहार भएको सम्बन्त्िमा र भाद्र २४ गते नपाल प्रहरी र सशस्त्र प्रहरी बलका कायालाे यबाट <u>हातहनतयार,असवाव लवटएका सम्बन्त्िमा ु कारवाही प्रविया:</u>

भाद्र २३ गते नपाल प्रहरी र सशस्त्र प्रहरी बलका प्रहरी महाननरीक्षकहरूसे ंग संघीय संसद भवन पररसरमा के-कुन हातहनतयारबाट कुन दजााको प्रहरीले कनत संख्यामा गोली प्रहार गरेको हो ? ननजहरुले ति ददन प्रहरी कोतबाट के-कनत संख्यामा गोली बझु ेका नथए र के कनत गोली िच ागरी बाँवक के कनत प्रहरी कोतमा वफताा गरेको भन्ने सम्बन्त्िमा आयोगको बयानमा सोिपि गदाा यवकन ु तथ्याङ्क त्काल निलाई पनि उपलब्ि गराउ ु भनी बयानमा उल्लेि गरेको तर हाल सम्म दबु ै प्रहरी संगठनका प्रमिहरुबाट कु ु नै जवाफ प्राप्त नभएबाट ननजहरु हातहनतयार जस्तो साँबदननसल े नबर्यमा समेत पूणताया न्जम्मेवार रहेको माननन अबस्था रहे ेन। साथै भाद्र २३ गते को-कसले बोकेको कुन हनतयारबाट फायर भएको हो भनन यवकन गन ाति ददन गोली चलेको हनतयारहरु र संघीय संसद भबन पररसर नभर बावहर फायर भएका गोलीका िोकाहरू समेत नपाल प्रहरी र सशस्त्र प्रहरी बल दे बु ैले संकलन एवं नसल (Seal) गरी सरन्क्षत राििी निट्टु ै ववशर्ज्ञ समक्ष फरे ेन्न्सक जाँचको लानग पठाउन पनेमा नबनभन्न कारणलु े सो

को संकलन,नसल नगरेको र पररक्षणको लानग पनन नपठाएको भनी आयोग समक्ष गरेको वयानमा दबु ै संगठनका प्रमिहरुलु े उल्लेि गरेको देन्त्िन्त्ि।

ति प्रमाणहरुको अभावमा आयोगले २०८२ भदौ २३ गते संघीय संसद भवन पररसर बानश्वरमा े प्रहरीले चलाएको गोली लागर प्रदशना े कारीहरुको म्यृ हु न गएको सम्बन्त्िमा को ु -कसले गोली चलाएको हो भन्ने तथ्य उपलब्ि प्रमाणका आिारमा यवकन गन ा कदठनाई भएको। भदौ २४ गतेको घटनामा उप्यका प्रहरी कायाालय रानीपोिरी, न्त्जल्ला प्रहरी पररसर, न्त्जल्ला प्रहरी कायाालय, प्रहरी वतृ , ईलाका प्रहरी कायाालय, प्रहरी प्रभाग, प्रहरी चौकी, प्रहरी नबट, कारागार सरक्षा ु , सशस्त्र प्रहरी बलको सरक्षा बु शहरुमा समे ेत आगजनी, तोडफोड गरी हातहनतयार, गोली गठ्ठा, असवाव,सवारी सािन,संचार सेट प्रदशनाकारीहरुले लवट लगु को सम्बन्त्िमा ती घटनाहरु के े-कसरी हन गएु , कारण के-के नथए र न्त्जम्मेवार को-को हन भन्ने सम्बन्त्िमा ववस्तु त अनृ सन्त्िान गन ा ु आवश्यक देन्त्िन्त्ि।

अतः भाद्र २३ र २४ गतेका घटनाहरुमा नपाले प्रहरी र सशस्त्र प्रहरी बलबाट हन गएका ु कमीकमजोरीहरु तथा कानूनले ननददाष्ट गरेको न्त्जम्मेवारीभन्दा बावहर गई गररएका कायहारु उपर ववस्तत अनृ सन्त्िान गरी आवश्यक कारवाही गन ा ु यो आयोग नपाल सरकार समक्ष नसफाररश गदाि।े

ooooo

<u>प्रहरी कायालाय र हनतयार बचाउन प्रहरीलाई परस्कु ृत गन ानसफाररश</u>

२०८२ भदौ २३ र २४ गते न्त्जएनजी आन्दोलनको िममा आफ्नो प्रहरी कायाालय, हनतयार र पररसरसमेतमा आन्दोलनकारी अपराििहरुले आिमण गन ाथालेपनि डटेर मकानबला गरी बचाउनु े ननम्न प्रहरी अनिकृतहरुलाई परस्कु ृत गरेर हौसला प्रदान गन पने भएकाला ु े परस्कु ृत गनकाो लानग नपाल सरकार समक्ष नसफाररश गररएको ि। े

१ श्री हररबहादर बस्नु ते , प्रहरी नायव उपरीक्षक, न्त्जल्ला प्रहरी कायाालय कास्की
२ श्री मि थापा, प्रहरी नायव उपरीक्षक, प्रहरी कालीमाटी काठमाडौँ ु
३ सनील शाह, प्रहरी नायव उपरीक्षक, प्रहरी वु त्त मालीगाउ ुाँ काठमाडौँ
४ श्री न्त्वनीमाया तामाङ, प्रहरी नायव उपरीक्षक,रावष्ट्रय प्रहरी प्रन्त्शक्षण प्रनतष्ठान
५ श्री कृष्णकुमार चन्द प्रहरी नायव उपरीक्षक,प्रहरी वत्त जनसृ ेवा काठमाडौँ,

िमासेण्ट जलाउन लागकोमा भदौ े २३ गते राती बचाएको। ६ श्री नवराज ढंुगाना प्रहरी नायव उपरीक्षक, प्रहरी वत्त दठमी ृ

प्रहरी बचाउन ननम्न दे ई नागररकहरुलाई ुपरस्कु ृत गनपनेाु :

१ न्त्शवराम बाँाँडा, होटल स्वन्त्णमा एण्ड गष्ट हाउे ाँस कोटेश्वर।

नमनत २०८२ साल भाद्र २४ गते प्रदशनाकारीहरुले प्रहरी प्रभाग कोटेश्वरमा तोडफोड र आगजनी गरी प्रहरी कमचा ारीहरुलाई कुटवपट गरी ईट्टा, ढुङ्गा, िाररलो हनतयार समेतले प्रहार गरी घाईते बनाई ह्या समेत गन ाि िोज्दा प्रहरी कमचाारीहरु अिनाङ्गन अवस्थामा भाग्दै कोटेश्वर न्त्स्थत होटल स्वन्त्णमा एण्ड गष्ट हाउे ाँसमा जााँदा सो होटलका संचालक न्त्जल्ला रामेिाप गोकुलगंगा गाउाँपानलका वडा नं.१ घर भई हाल काठमाडौं न्त्जल्ला काठमाडौं महानगरपानलका वडा नं.३२ कोटेश्वरमा बस्न वटकाराम े बााँडाको िोरा बर् ा४९ को न्त्शवराम बााँडाले आफ्नो होटलको कौशीबाट ननजहरुलाई प्रवश गराई े नबनभन्न कोठाहरुमा लकाई मु ूल ढोका र कौशीको ढोकामा ताला लगाई पनि िाना िवाई कपडा ु समेत िररद गरी ददई ननजहरुको ज्यान बचाएकोले सो होटलका संचालक न्त्शवराम बााँडालाई परस्कु ृत गनपने।ाु

२ नगता कुमारी साह, घडी पसल सन्त्चालक कोटेश्वर ।

नमनत २०८२ साल भाद्र २४ गते प्रदशनाकारीहरुले प्रहरी प्रभाग कोटेश्वरमा तोडफोड र आगजनी गरी सोही वतमा कायराृ त प्रहरी हवल्दार न्त्वज कुमार कुमाललाई चारै नतरबाट घेराहाली िाररलो हनतयार,ढुङ्गा,लाठी,लाती मक्का समु ेतले प्रहार गरी मान ाििोजको दे ेन्त्ि सोही नन्त्जक न्त्जल्ला सप्तरी कन्त्चनरुप नगरपानलका वडा नं.०८ मा घर भई हाल काठमाडौं न्त्जल्ला काठमाडौं महानगरपानलका वडा नं.३२ कोटेश्वर चोकमा घडी पसल संचालन गरी बस्न भोला शाहको िोरी बर् ाे ४८ की नगता कुमारी साहले देिी सो स्थानमा गई प्रहरीलाई बचाउन िोज्दा प्रदशनाकारीहरुले आगो पेिोल जस्तो तरल पदाथ ाननज प्र.ह. र नगता कुमारी शाहलाई लन्त्क्षत हनु गरी फाले ेकोमा ननज नगता कुमारी शाहको न्त्जउमा परी ननजको शरररमा आगो लानग जली घाईते भई आफ्नो ज्यानको बाजी लगाई ननज प्र.ह.को ज्यान

बचाउन सफल भएकी घडी पसलकी संचालक नगता कुमारी शाहलाई परस्कु ृत गररनपने ।ु <u>जनजी आन्दोलनकी घाइते े काड ान ं १६५ की सश्री एकता शाहकोु सम्बन्त्िमा नसफाररश गररएको:</u>

२०८२ भदौ २३ गते जनजी आन्दोलनमा बाने श्वरमाे संसद सन्त्ववालयको दन्त्क्षण गट अगानड े प्रदशनामा बसेकीमा वयनको बायाँ घडामा गोली लागाँु ेर घाइते भएकी। पनि एम्बलु ेन्त्सको स्िेचरमा बसेर एमबीबीएसको इन्त्िान्त्स परीक्षा ददइिन। ृ ५७.५ प्रनतशत अङ्क ल्याएर उत्तीण ा भएकी । ननज आन्दोलनकी घाइते, मवहला,मिैशी र ि्टा अशिताु को कारण लगायत सवै ववरण िलाई ु एमबीबीएसमा यसै शैन्त्क्षक वर्मा िारवन्त्तमा ृ भनााको लानग यस आयोगले नपाल े सरकारसंग २०८२।१०।१५।५ ननणया गरी अनरोि गरु ेको नथयो।भनाा गराउन प्रके ृयामा नपाल सरकार े रहेको भन्ने बन्त्झन आयो।ु

<u>आयोगको काममा उत्कृष्ट काम गने कमचाारीलाइ परस्कु ृत गन ानसफाररश</u>

यस जााँचबझ आयोगमा िवटरएर उत्कु ृष्ट काय ागने देहायका कमचाारीहरुलाइ मानपदवी लगायत नगद परस्कारबाट पु रस्कु ृत गन ागराउन नपाल सरकार समक्ष नसफाररश गररएकोि:े

सहसन्त्चव श्री प्रकाश पौडेल, गह मन्त्रालय।ृ
उप सन्त्चव श्री कमल पाण्डे, गह मन्त्राृ लय।
कम्प्यटर अप्रु टर ज्ञाने थापा, गु ह
मन्त्रालय।ृ

प्रहरी नायव उपरीक्षक श्री नबष्णप्रसाद सोती, प्रहरी प्रिान कायाालय।ु
प्रहरी नायव उपरीक्षक श्री मकु ेशकुमार नतवारी, प्रहरी प्रिान कायाालय।
प्रहरी ननरीक्षक श्री गजन्द्र रावल, प्रहरी प्रिान कायाालय।े
प्रहरी हवलदार श्री जयवकशन प्रसाद कुमी, प्रहरी प्रिान कायाालय।एक तह बढुवा गन पने।ाु प्रहरी
सहायक हवलदार श्री नवराज नपाली, प्रहरी प्रिान कायाालय।एक तह बढे ुवा गन पने।ाु प्रहरी
सहायक हवलदार श्री हररप्रसाद जैशी, प्रहरी प्रिान कायाालय।एक तह बढुवा गन पनो।ु ।

पररच्िेद – १४: शासकीय सिरका लानग ु आयोगको सझाव/नसफाररसु

राज्य सञ् चालनको दशकौंको अनभव र अध्ययन अनु सन्त्िानहरुको ननष्कर् ा ु बमोन्तजम श्रोतसािन ववननयोजनको तलनामा ववकास र पररवतना ु को ननतजा पयााप्त नदेन्त्िनको मु ख्य कारण कमजोर ु शासकीय पद्धनत वा कुशासन हो। यो कुरा हालैको न्तजयनजड ये वाहरुको ववद्रोहलु े थप पवष्ट गरु ेको ि। तसथा, मलु कको राजकीय शन्त्ि र उपलव्ि सािनको न्त्यावयक तथा जवाफदु ेवहपूण ाप्रयोग र गणस्तरीय प्रनतफलका लानग वतमा ु ान शासकीय पद्धनतमा व्यापक पररवतना जरुरी ि। बतमाान कायपाद्धनतले आम जनताले अपेक्षा गरेको ननतजा ददन सक्दैन। राजनीनतक दलहरु आफ्ना बाचा पूरा नगने, प्रशासन संयन्त्र जवाफदेही र न्त्यावयक नहनु े, ननजी क्षेर, सहकारी साथै गैर सरकारी संस्थाहरुका काममा अपारदन्त्शताा हावी भएको ि। भ्रष्टाचार बढ्दै गएको ि। िान्त्सपरेन्त्सी इन्त्टरनशनलले े फेिअरी ु २०२५ मा सावजाननक गरेको ररपोटा अनसार ु १८० देशमध्ये नपालले े १०० मा ३४ अंक मार प्राप् त गरी १०७ औ स्थानमा रहीँ ेको देिाएको ि। नपालको रावष्ट्रय गरी े बीको रेिामनन रहु ेको जनसतख्या २०.२७% रहेको ि (नपाल जीवनस्तर सवेक्षणे , २०७९/८०)। प्रदेशगत आिारमा सदु ूरपन्त्िम प्रदेशमा सबैभन्दा िेरै ३४.१६% र गण्डकी प्रदेशमा सबैभन्दा कम ११.८८% गरी बी रहेको ि। यवा बु रोजगारी दर पनन उल्ले ेख्य रुपमा बवढरहेको ि। नपालको े श्रम शन्त्ि सवेक्षण अनसार बु रोजगारी दर े १२.६% पगु को जसमा ये वा बु रोजगारी दर अझ उच्च े कररब २०.३६% रहेको ि। रोजगारी अबसरका लानग यवा पलायन भइरहनु , े अथतान्त्र ववप्रर्णमा े चल्ने, द्वन्त्दहरु झनै बढ्न जस्ता अवस्थालाई गम्भीरतापे ूवका सम्बोिन गन जरुरी ि। यसको लानग ा ु राजनीनतक दल र राज्य संयन्त्र (कायपाानलका, व्यवस्थावपका, न्त्यायपानलका) तथा प्रदेश र स्थानीय सरकार सञ् चालनको मूल्य मान्त्यता र पद्धनतमा आमूल पररवतना जरुरी ि। ववनिको शासन र जवाफदेवहतालाई संस्थागत र ननतजामिी बनाउनु आवश्यक ि। ु तसथा, भववष् यमा २०८२ साल भाद्र २३ र २४ गते जस्ता घटनाहरु दोहोररन नददन शासकीय पद्धनतका अवयवहरुमा देन्त्िएका समस्या र समािानका लानग नसफाररस गरी एका सझावु हरुको कायाान्त्वयन अननवाय ागनपने हा ु न्त्ि। ु

१४.१. राजनीनतक दल र ननवाचा न प्रणाली:

जहाननयाँ राणा शासन लगायत नपाली जनताद्वारा पटक पटक भएका राजसे ंस्थाको ननरंकुशता ववरोिी जनआन्त्दोलन र बनलदानीपूवका संघर्बााट हालको व्यवस्था आएको कुरा सववाददतै ि। जहाननयाँ राणा शासनदेन्त्ि शाहवंशीय केन्त्द्रीकृत व्यवस्था हाँदु ै वव.सं. २०४७ सालपनि बहदलमा आिाररत ु प्रजातन्त्र र १० वर्े माओवादी संघर् ाभई २०६२/६३ सालको जनआन्त्दोलनको बलबाट समावशी े सवहतको पूण ागणतन्त्रात्मक शासन व्यवस्था आएको सव ाववददतै ि। लामो संघर्पानि वव.सं. २०७२ सालमा

संविविानसभाद्वारा संविविान जारी गरी नपालमा से ंघीय लोकतान्त्नत्रक गणतन्त्रण सवहतको शासन व्यवस्था अङ्गीकार गरेको ि।नपालको से ंवविानको भाग ४ मा राज्यका ननदेशक नसद्धान्त नीनत तथा दावय्वको व्यवस्था गरेको ि।जसमा राजनैनतक उद्देश्य अनरुप बहु दलीय ु व्यवस्था साथै समानपानतक ु समावशीताको े आिारलाई महत्वपूण ा रुपमा रान्त्िएको ि।तर समानपानतक ननवााचन प्रणाली र नु पाली समाजको बनोटको आिारमा के ुनै एउटै राजनैनतक दलले पूण ाबहमतको आिारमा शासन सञ् चा ु लन गन ासवकन अवस्था रहे ेको देन्त्िदैन। जसका कारण शासन सञ् चालनमा राजनैनतक गठजोड अननवाय ाजस्तै देन्त्िन आएकोि। फलस्वरुप यसले नीनतगत रुपमा जनचाहना र ववकास केन्द्रीत भन्दा पनन पदपूनत ार औपचाररक शासनलाई मार प्रनतववन्त्म्वत गरी एको अनभवलु े देििाउँि। तथावप, पनिल्लो शासन व्यवस्थासम्म आइपग्दा जनजागरणमा बढोत्तरी भई ु नागरी क आवाजहरु मिररत भएका िनु । ्

२३८ वर्षा म्म प्रयक्ष परोक्ष रुपमा शासन सत्ताको सञ् चालन गरेको राजतन्त्रात्मक शासन व्यवस्था हटाएको जनसंघर्षको पाठबाट पटक पटकका संघर्षा वहमायती राजनीनतक दलका नते ्व ृ र शासनसत्ताको बागडोर सम्हालेर बसेका नते ्वलृ े ववगतबाट पाठ नसक्नपने नथयो। तरु , नपालका े राजनीनतक दलहरु न त आन्तररक लोकतन्त्रमा लाग न त से शासनको ददशामा अगानड रहु े। देशमा सशासन कायम गनु पने प्रमा ु ि दावय्व राजनु ैनतक नते ्वको नृ ै हो।

०४६ को जनआन्दोलनले प्रजातन्त्र पनु स्थापना गरेपनिका ३५ वर्षा यो देशले ३० जना प्रिानमन्त्री पायो । तर, कसैले पनन पाँचवर्् े कायकाल पूरा गन ासकेनन ्। यस अवनिमा दल र नताहरूका राजनीनतक नतकडमले े सरकार बन्ने र ढल्न चि चनलरह्यो े । ्यनत मार होइन, जनताले बहमत ददएर नसु ंहदरबार पठाएका दलले पनन आन्तररक वकचलोका कारण संसद् ववघटन गरेर देशलाई मध्याववनिमा िकेले । सरकार चलाउन दलहरूका वि याकलापले नागररकमा बढाउँदै लगको ननराशा गत े २३ भदौसम्म आइपग्दा उत्कर्षा ु ा पग्यो ु । न्त्जयनजडे पस्ता नु ै ववद्रोहमा उनरएपनि दई ठु ुला दल कांग्रस र एमाले ेले चलाइरहेको सरकार ढल्यो। आन्दोलनको मागअनसारु संसद् ववघटन गरेरयो र २१ फागनमा ु आमननवााचन हाँदु ै ि। नयाँ जनादेशपनि देशले प्रजातन्त्र पनस्र्थापनापनिको ु ३१औ प्रिानमन्त्री ीँ पाउनि । यी ३५ वर्षा कांग्रस ने ताद्वय नगररजाप्रसाद कोइराला र शे रबहादे र दु ेउवा सबैभन्दा िेरै पाँचपाँचपटक प्रिानमन्त्री बन े। एमाले अध्यक्ष केपी ओलीले चारपटक र त्कालीन माओवादी अध्यक्ष (हाल

नके पाका संयोजक) पष्पकमल दाहालु प्रचण्डले तीनपटक देशको नते ृव गर्के े। कृष्णप्रसाद भट्टराई, सूयबाहादरु थापा र लोकेन्द्रबहादर चन्दलु े दई -दईपटक सरकार चलाए । भट्टराईले ०४६ को जनआन्दोलनपनि चनावी ु सरकारको नते ृव ृ पनन गरेका नथए। ्यसबाहेक मनमोहन अनिकारी, माििवकुमार नपाले , झलनाथ िनाल, बाबराम भट्टराई , सशील कोइराला ु , न्त्िलराज रेग्मी र अवहले सशीला काकी ु सवहतले एक-एकपटक सरकारको नते ृवृ मा रहे। यस अवनिमा सत्ताका लानग ववकृत िििलहरू पनन भए। सरकार ढाल्न र बनाउन सांसद वकनबचदे ेन्त्ि आफ्नै पाटीको सरकार ढाल्नसम्मका गनतववनि भएे । कनतसम्म भन ेठुला दलहरूको न्त्िचातानीमा ११ नसट भएको त्कालीन राप्रपाका सूयबाहादर थापा रु आठ नसट भएको राप्रपा (चन्द)का नता े लोकेन्द्रबहादर चन्द कांग्रु से , एमाले, त्कालीन मालेको पालैपालो काँिँ चढेर प्रिानमन्त्रीको कुसीमा पगु े । यही राजनीनतक अन्त्स्थरताको फाइदा उठाउँदै त्कालीन राजा ज्ञानेन्द्र शाहले े पनन दईपटक ु सत्ता ह्याएर प्रयक्ष शासन गरे। अन्त्स्थरताको फाइदा उठाउँदै त्कालीन राजा ज्ञानेन्द्र शाहले े पनन दईपटक प्रयक्ष शासन गरु े जनताले बहमत ददु ाँदा पनन थेग्न सकेनन, ् नबचमै संसद् ववघटन गरेर देश मध्यावनिमा िकेले दलहरूले जनताले ददएको बहमतको समु ेत अपमान गरे। पाटीको आन्तररक वकचलोका कारण बहमतप्राप्त सरकारलु े संसद् ववघटन गरेर देशलाई मध्यावनिमा पनन िकेले। ०४८ मा कांग्रसले े संसद्का २०५ मध्ये ११० नसट न्त्जतेर बहमतको सरकार बनायो ु । तर, आन्तररक वकचलोले प्रिानमन्त्री नगररजाप्रसाद कोइरालाले २६ असार ०५१ मै संसद् ववघटन गरेर मध्यावनि चनाव ु गराए। दोस्रोपटक कम्यननस्ट पाटीहरूलाई जनतालु े बहमत ददए । ०७४ मा एमाले र त्कालीन माओवादी गठबन्त्िन गरेर चनावमा ु गएका नथए। एमालेले प्रयक्षतफा ८० र समानपानतकु ४१ गरी १२१ र माओवादीले प्रयक्षतफा ३६ र समानपानतकतफा ु १७ गरी ५३ नसट न्त्जते। सात मवहनापनि दवु ै पाटी एकता गरेर नपाल कम्ये ननस्ट पाटी बनाए । यो पाटी १७४ नसटसवहत संसद्मा झन्डै दईनतहाइनन्त्जक ु पग्यो ु । तर, पाटीनभरको वकचलोले प्रिानमन्त्री केपी ओलीले दईपटक सु ंसद् ववघटन गरे। दवु ैपटक सवोच्चले पनस्र्थापना गरररददयो ु । यो सव हनु को कारण त हाम्रा राजनु ैनतक दल र ननतनका नते ृव गनेहरुकृ ै कृयाकलाप र व्यवहारले भएको हो।ती कमजोरी सिार गने नतर कवहल्यु ै नलागको कारण न्त्जएनजे ड आन्दोलन हे न गएको ु हो।अब पनन चेतना नआउन हो भने के े होला भन्ने प्रश्न उठ्दि। नपालका राजनीनतक दलहरु

आनिकारीक दस्तावे जमा नागररे क हक, सामान्तजक न्याय र ववकासको ववर्यमा प्रनतवद्ध देन्त्िन्त्िन। उनीहरुको दस्ताव् ज र व्यवहारमा समान्तजस्यता पाइदे ैन। बदनलदो शासकीय प्रणालीमा पनन जनअपेक्षा अनरुपका काय ाु हन नसक्नु को मु ख्य कारण मध्यु ेनै राजनैनतक दल र ननवाािचन प्रणालीको अप्रभावकाररता पनन एक हो। वव.सं. 2082 साल भाद्र २३ र २४ गते न्तजयनजड े पस्ताको ु आन्दोलनको जड समेत राजनैनतक प्रणालीप्रनत जन आिोश र राजनैनतक दलनभरको आन्तररक सशासन कायम हु न नसक्नु र वतमाु ान ननवाािचन प्रणाली कारकका रुपमा रहेको देन्त्िन्त्ि। हाल नपालको े राजनैनतक दल र ननवाािचन प्रणालीमा देन्त्िएका समस्या र समािानको लानग गनपने कामहरु दाु ेहायबमोन्तजम रहेका देन्त्िन्त्िन। ्

वतमाान राजननतक सैंयन्त्रमा देन्त्िएका समस्या :

- दल र सरकारमा बारम्बार नते ्वमा ृ एउटै व्यन्त्ि रहन ु -नते ्वमा ृ नसन्त्न्डकेट,
- राजनैनतक दलका सदस्यहरुको नैनतक िरातल िन्त्स्कन,ु
- प्रनतशोिको राजनीनतले प्रश्रय पाउन,ु
- पाटीको आन्तररक ननवाािचन प्रणाली प्रजातान्त्न्त्रक र सदृढ नहु नु ,ु
- राजनीनतको हस्तान्तरण र पस्तान्तरणलाई स्वीकाु न ानसक्न,ु
- राजनीनतक नते ्वको तडकभडकपृ ूण ाजीवनशैली,
- स्वाथ ासमूहसाँगको अप्राकृनतक सञ्जालीकरण,
- गरी बीमानथ राजनीनत गने परम्परागत संस्कृनत हावी,
- राजनीनतक नते ्वको डर तथा भय रास र िम्कीपृ ूण ाव्यवहार,
- राज्य सञ् चालनका सम्पूणा अवयवहरुमा राजनीनतक दलको हस्तक्षपे,
- आन्तररक र ननवाािचन िचकाो सावजाननकीकरण नगन,ाु
- राजनीनतकमीले सम्पन्त्त वववरण समयमै पेश नगन,ाु
- राजनैनतक दलका नताले े issuance नगरी राज्यमा व्ययभार थप्न। ु
- नीनतगत ननणयाको नाममा ठूला ठेक्कापट्टा र िररदनबीमा सरकार डुब्न। ु
- अनन्त्चत काय ाु अन्त्ख्तयारको कायक्षार से ंवविानबाटै हटाइ ददन। ु

समानपानतक ु प्रणालीले गदाा बहमतको ु स्थायी सरकार आउन े अवस्था नभएकाले ्यो प्राविानलाइ उपयि सु ंशोिन गरेर प्रनतनननिसभामा ननवाान्त्चत बहमतको सरकार आउनु नतर े सोन्त्चन पदाि। ्यही अनु सार सु ंवैिाननक प्रवन्त्ि गरी न पदाि। ु ननवाचा न प्रणालीमा रहेका समस्या ः

- िन्त्वलो ननवााचन पद्धनत/प्रणाली अवलम्बन हनु यो ववर्य ननवाा ु चनमा संलग्न उम्मेदवारले गने िच ासोचनीय सीमाभन्दा बढी हनु , ु जन ववर्य ननवााचन पश् चा ु त स्वयम उम्म् ेदवारहरुले नै घोर्णा गने गरेको,
- ननवााचन प्रणाली तथा व्यवस्थापनमा पारदशी (ननवााचन) रुपमा सञ् चालन नहनु ,ु
- आचारसंवहता समयावनि तोवकन र दे ेिाउन आकर्णाि मा मार सीनमत रहन,ु
- ननवााचनमा हनु िाार्ँ े िली, बथ कब्जा जस्ता अप्राकु ृनतक गनतववनिहरु यद्यवप कायम रहन,ु
- नीनतमा आिाररत घोर्णापर मार जारी हनु व्यवहाररक आशा जनतामा प्रवाह गन ा ु नसवकन,ु
- सामान्त्जक चेतनामा बढोत्तरी हन नसकु ेको कारण जनसु कु ै पररन्त्स्थनतमा साम, दाम, दण्ड र भेदको नीनत अवलम्बन गन ासक्न उम्मे ेदवारले मार न्त्जत्न पे द्धनत कायम हनु , ु
- कुनै पनन ननवााचनमा पटक पटक एउटै व्यन्त्ि उम्मेदवार हन पाउनु व्यवस्था कायम रहने ,ु
- E- voting को सबै ननवााचन बथमा प्रभावकारी प्रयोग नहु नु ,ु
- नेपाली डायस्पोरालाई भोवटङ अनिकार स-ु ननन्त्श्चत गन ानसवकन। ु समािानको लानग सझाव ु ः

- ससु ंस्कारयि राजनु ैनतक प्रणाली ववकास गनका साथाु ै राजनैनतक ननतकता र सदाचाररता ै प्रवद्धानको लानग राजनीनतक दलहरुले आफ्नो दलको स शासनको िाका अननवाय ाु रुपमा तयार गरी नते ्वद ेन्त्ि सदस्यसम्म सबैलाई दीन्त्क्षत गने, व्यवहारमा लाग गने ु , सो अनसार ु भए नभएको समय समयमा मूल्यांकन गरी सशासनको कामलाई अझ प्रभावकारी बनाउनु ु पदाि। यस्तो ववर्य राजनैनतक दल सञ्च ालन सम्बन्त्िी नीनतमा समावश गरी प्रभावकारी े कायाान्त्वयन गने गराउन। राजनीनतक ने ते ्व आफ ै सशासनको क्षेरमा अब्बल भए मार ु उसले सशासनको कु ुरा गने नैनतक हैनसयत राख्दि र राज्यका ननकायहरुलाई सकारा्मक प्रभाव पान ा सक्दि।

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

-

- ननन्श्चत समयावनिनभर राजनैनतक दलनभर आन्तररक ननवााचन गने कानूनी व्यवस्था गने साथै ननन्श्चत शैन्क्षक उपाि◌ी हानसल गरेका व्यन्त्◌िहरुलाई मार ननन्श्चत पदमा ननवााचनमा उठ्न पाउन व्यवस्था गने। े
- सरकारलाई कसरी प्रभावकारी बनाउने, शासकीय पद्धनत के हो, ्यसमा सिार गनु पने क्षेर का◌ु े के िन आददद जस्ता ववर्यको ि◌ोजी गरी राजनीनतक दलका सदस्यद् ेन्त्◌ि नते ्वसम्मलाई ृ समय समयमा दीन्क्षत गनको लानग प्रन्शक्षण संयन्त्र बनाउन जरुरी हु न्त्◌िु ।
- ननवाान्चत हनु जनप्रनतननिहरुलाई सरकारी कायपा े द्धनत, संवैि◌ाननक तथा कानूनी व्यवस्था, शासकीय पद्धनत उनीहरुको न्जम्मेवारी अनसारको ववर्यको ज्ञानु , जवाफदेवहता वारेमा कन्त्मतमा २ मवहनाको तानलम वा प्रन्शक्षणको व्यवस्था नमलाउन ु जरुरी ि। यस्तो अध्ययन ववश्व ववद्यालय वा व्यावसावयक अध्ययन संस्थाहरु माफात गराउन सवकन्त्◌ि। अध्ययन सकेपनि मार सम्बन्त्◌ित पदको सपथग्रहण गराई न्जम्मेवारी हस्तान्तरण गने कानूनी व्यवस्था नमलाउन पदाि। ु
- ननवााचन िचकाो वस्तननष्ठ सावजा◌ु ननकरणको कानूनी व्यवस्थालाई थप प्रभावकारी बनाउन ननवााचन पश्च ◌ातको 1 मवहना नभर अननवाय ◌ाि◌च ◌ासावजाननकरण गनपने साथा◌ु ै सो उपर सावजाननक रुपमा उजरी/गु नासो ददनु से ◌ंयन्त्रको ववकास गने र गनासो सम्बन्त्◌िमा स्पष्ट ु नपारेमा वा तोवकएको सीमाभन्दा बढी िच ◌ागरेको पाइएमा कारबाहीको संयन्त्र ववकास गने। यसो गरेमा ननवााचनमा बथ कब्जा◌ु , ि◌ाि◌ली, भोट वकन्ने अप्राकृनतक परम्परा अन्त््य भई ननवााचन स्वच्ि प्रनतस्पिाा्मक र पारदशी हन जानु का साथु ै ववजयी उम्मेद्वारले ननवााचन िच ◌ा उठाउन गने भ्रष्टाचारमा समेत न्यूनीकरण हन जान्त्◌ि। ु
- कुनै पनन राजनैनतक प्रनतननि सावजाननक ओहोदाको पदमा ननवााचन भएको नमनतले 1 मवहनानभर र वावर्का रुपमा व्यन्त्◌िगत र पाररवाररक सम्पन्त्त वववववरण सशासन आयोगमा पु ेश गने र सो आयोगमाफात सावजाननक समेत गने कानूनी व्यवस्था गने।
- संघ र प्रदेश सभामा ननवाान्चत सदस्य मन्त्री बन्न नपाउन काने ूनी व्यवस्था गनपदाि। ◌ाु ननवाान्चत संसदको काम नीनत ननमााण गने र कानून बनाउन होे ,्यसैले सासंदलाई ववियक भननन्त्◌ि र संसदलाई वविावयका भननन गरे ेको हो। तसथा, संसदलाई कायकाारी पदमा जान नपाउन व्यवस्थाले े शन्त्◌िको ननयन्त्रण र सन्तलनलाई थप प्रभावकारी बनाउु ◌ाँदि।
- ि◌ासमा संसदीय व्यवस्था भनको े बलायतबाट आएको प्रणाली हो। से ◌ंसदको काम कानून बनाउन हो। ्यसे ैले संसदलाई वविावयका र सांसदलाई ववियक भननन्त्◌ि। अवहले नपालमा े सांसदको काम कानून बनाउन भन्दा अन्त्य काम जस्तोकी आफ्नो ननवााचन क्षेरमा से ◌ंसदीय

ववकास कोर् वा पूवााि ार ववकास कायिम वा कुनै नामले कुस्त बजट ले ैजान। मन्त्री र े अन्त्य शासकीय पदमा बस्न र के ुस्त कमाउन आदद अन्त्य काममे ै व्यस्त रहन गरे ेको पाइन्त्ि। एउटा वविेयक ५ वर्साम्म पाररत गरी दैन। ्यसैले वविायक अथाात सांसदलाइ ् कानून वा ववनि ननमााणमा मार सीनमत गराउन पदाि। ु यसो गनााले भ्रष्टाचार गने गराउन े दूराशयले सांसद बन्ने उ्कटता हराउनि।े संसदमा जवहल्यै कोरम नपगु र वे ठक स्थनगत है नु े गरेको पाइन्त्ि। सांसदहरु हाउस र सनमनतका वैठकमा भन्त्दा वाह्य काममा व्यस्त रहन े गरेको देन्त्िन्त्ि। वविेयकमा रौँन्त्चरा िलफल गरी दैँन। दलीय ह्वीपको आिारमा पाररत गरी न्त्ि। वविेयकमा भएका गण दोर्का ववर्यमा प्राय: िलफल नु ै गरी दैन।

सांसदहरुबाट मन्त्री बन्न नपाउन गरी से ंवैिाननक व्यवस्था गरी एमा सांसद हन तिाडमिाड ु पने िैन। वटकटको लानग मोलमोलाई र लेनदेन हनु िे ैन। ववचौनलया,व्यापारी लगायतले पैसा लगानी गरेर सांसद हाँदु ै मन्त्री भएको त देन्त्िएकै हो। यसो गरी एमा कानून बनाउन सांसद हन क्षमतावान र योग्य व्यन्त्िमार अन्त्घ सने िनु । ्यस् ैले अवहलेको मख्य ववकु ृनत र भ्रष्टाचारको जड समाप्त हनु ि। सांसदबाट मन्त्री हे न नपाउनु गरी से ंवविानमा संशोिन हनु नु ै अवहलेको मख्य समस्याको समािान हो। सांसद मन्त्री हु नु हो भे न सांसद पदबाट राजीनामा े गन पदाि। यसो गरी एमा प्रिानमन्त्रीला ु े योग्य व्यन्त्िहरुलाइ मन्त्रीमा ल्याउन सहज हनु ि। े

- राजनीनतक दलको िचको लेिापरीक्षण महालेिापरीक्षकबाट गराउन काने ूनी व्यवस्था गने।
- राजनीनतक दल र दलका कुनैपनन व्यन्त्िले कुनैपनन श्रोतबाट चन्त्दा वा दान नलन नपाउन े कानून बनाउन। े
- ववद्युतीय भोवटङ्गको प्रयोग अननवाय ा ु गने। तर यसरी ववद्युतीय भोवटङ्गमा प्रयोग गने मु ेनसनको शद्धताको लानग वु ैज्ञाननक परीक्षण अननवाय ागरी मार लाग गने। ु
- त्काले नपाली डायस्पोरा भोवटङ्ग राईट से ननन्त्श्चत हु न नसक्नु अवस्था े भएमा पनन ननन्त्श्चत समयाविन अथाात अको आम च् नावु मा गन ासवकन गरी ननवााचन आयोगे , सरकार र अन्त्य ननकायहरुले काम गने वातावरण नमलाउन।े
- सांसदले प्रिानमन्त्री चयन गने र ननवाान्त्चत सांसदको न्त्जम्मेवारी मलु कलाई आबश्यक पने ऐनु कानन बनाउनु तर मन्त्न्त्रमण्डलको सदस्य े हन नपाउनु े ब्यबस्था गनपने जसला ु े चनावमा हु नु े आनथका चलिेललाई घटाउँि । प्रिानमंरीले नबज्ञताको आिारमा सामान्त्जक क्षेरका स्वच्ि ब्यन्त्िहरूलाई मन्त्रीमण्डलमा समाबश गने गरी से ंनबिान संशोिन सवहतको कानूनी ब्यबस्था हनु पनेु ।

•

१४.२. संसद र संसदीय सनमनतः

नपालको से ंववािन 2072 मा शन्त्ि पथकीकरण , सन्तलन र ननयन्त्रण प्रणालीको प्रभावकारी ु व्यवस्थापन हनु प्रबन्त्ि गरे ेको ि। लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक शासन प्राणालीमा संसदको भनमका ू भनको नीनत ननमााण गने साथाु ै नीनत कायाान्वयनको अनगमन गनु हो। तर नाु पालमा भने से ंसद र संसदीय सनमनतहरु औपचाररकतामा मार सीनमत भएका िन। िि ेरैजसो कानून ननमााणको िममा संसदका भनाइहरु त हास्यास्पद सननन्त्िनु । द ेशको भगोल र जनसू ंख्याको अनपातमा सांसदको ु संख्या नै िेरै ि। त्काल कायम भएका न्जल्लाहरुमा हचवाको भरमा कु ुनै वैज्ञाननक आिारनबना ननवााचन क्षेर तोवकन,(ु नपालको े ननवााचन क्षेर ननिाारण आयोग(Constituency Delimitation Commission) को प्रनतवदनको अने सार ननवााचन क्षेरको सु ंख्या प्रनतननसिभा (Federal): मलु कभर ु १६५ वटा ननवााचन क्षेर ननिाारण गरी एको ि। प्रदेशसभा (Provincial): सात प्रदेशमा गरी कूल ३३० वटा ननवााचन क्षेर कायम गरी एको ि (एक प्रनतननसिभा क्षेर बराबर दई प्रदु ेशसभा क्षेर) क्षेर ननिाारणको मख्य आिार: आयोगलु े ९०% जनसंख्या र १०% भगोललाई मू ख्य आिार मानी ु क्षेर ननिाारण गरेको ि) यस आयोगको अध्ययनले संसदमा देन्त्िएका मख्य समस्या ु र समािानका उपायहरु देहायबमोन्जम सझाएको ि। ु

- संसदमा उम्मेद्वारी ददन व्यन्त्िको के ुनै ननन्श्चत मापदण्ड नहाँदा जस्तोसु कु ै क्षमता भएका व्यन्त्ि पनन सांसद हनु पद्दनत रहने ,ु
- संसद र संसदीय सनमनतको ननन्श्चत क्यालेन्डर नहनु ,ु
- कानून ननमााणमा भन्दा अन्य काममा सांसद लाग्ने प्रवन्त्त ृ ,
- संसदीय सनमनतबाट हनु अने गमन र मु ूल्याङ्कनको काम नाम मारको हनु ,ु
- संसद मन्त्री बन्ने व्यवस्थाले गदाा संसदीय मयाादानभर रही कानून नीनत ननमााण भन्दा पनन मन्त्री बन्ने होडमा सांसदहरु रहन,ु
- सांसदहरुले अध्ययन र अनसन्त्िान नहु ाँदा कानु ून ननमााण हचवाको भरमा गने पद्धनत हावी ु हनु ,ु
- सांसदहरुले वविेयक पढेकै नथइएन, िलफलनै गराइएन,वविेयक सम्बन्त्िमा राम्रै जानकारी नै ददइएन वा हामीलाई झक्काएर कानु ून ल्याइयो वा पावटाको दह्रपको पालना गनैपने जस्ता

गैरन्त्जम्मेवार अनभव्यन्त्ि ददाँदै वहड्नलु े संसदको योग्यता अनशा ु सन र उत्तरदावय्व जस्ता ववर्यहरुको अवस्था र संसदमा रहेको समस्या स्वतः मिररत हु न्त्ि ु ,

- समानपानतक समावु शी सांसद प्रनतननन्विमा े Elite capture (समाजका टाठाबाठा बग)ा भएकोले वास्तववक समावशी वगका े ो प्रनतननन्वि हन नसक्नु ,ु
- कानून ननमााणमा सांसदहरु स्वाथ ासमूहहरुसाँग साठगाठ गने साथै अनन्त्वत बाह्य हस्तक्षपेु मा परी स्वाथ ाबान्झन काने ून बनाउन, ु
- स्वाथ ाबान्झन सांसदहरुलाइने ै ववनभन्न सनमनतको नते ृव ददनृ र सदस्यमा राख्नु ।न्त्शक्षा ववि ेयक, बावफया,सहकारी आदद ववियकमा ननजी स्कूल सन्त्चालक, वैंकस,ा सहकारी सन्त्चालकहरु हावी भएर राज्यलाइ हानी हनु गरी काने ून बनाइए।
- कानून ननमााणमा जनसहभानगतामूलक ववनि अवलम्बन नगन। ा ु समस्या समािानका लानग

सझावु :

- सवप्राथम त संसदको संख्या घटाउनको लानग ननवााचन क्षेरको पनः सु ंरचना गरी नपदाि जो ु भगोलववद् र अन्त्य ववर्यका ववशू ्ईबाट अध्ययन गराएर से झावु नलएर संवविान संशोिन गनपदाि। ा ु

  संसद र संसदीय सनमनतहरुलाई कानूनको ननमााण गने ननन्त्श्चत क्यालेन्त्डर ननमााण र सोको प्रभावकारी कायाान्त्वयन गने तोवकएको अवनिनभर संसदीय सनमनतबाट िलफल भई सझाव ु प्रस्तत ु नभएमा ्यस्ता सनमनतमा रहेका व्यन्त्िहरुलाई न्त्जम्मेवारीबाट हटाउन े व्यवस्था सवहतको कायवावनि ननमााण र पररपालना गने साथै हरेक अनिवशनको अन्त््यमा क्याले ेण्डर बमोन्त्जम के कनत काम भयो भएन भनी नागरी कहरुलाई जानकारी गराउन आम माननसलाई े संसदले मह्वपूण ाकाम गरेको ि भन्त् ने अनभु त गराउनू । प्रदे ेश संसदको हकमा पनन यस्तै गने।
- संसदहरुलाई ननवाान्त्चत भइसकेपनि कानून ननमााणको सन्त्दभमाा अननवाय ा तानलमको व्यवस्थाको लानग ववद्यमान कानून आयोग वा कानून ननमााण अध्ययन अनसन्त्िान कु ेन्त्द्र स्थापना गरी तानलमको व्यवस्था नमलाउनपिा। ु
- राविय सदाचार नीनत ननमााण गरी संसदको आचारसंवहता कायम गने गराउन सन्त्दभमा े ा िुट्टै आचार संवहता कायम गरी पररपालना गराउन व्यवस्था नमलाउने । े
- संसदहरु मन्त्री बन्ने प्राविान हटाउन पदाि। जसलु े गदाा ववनि ननमााण अथाात कान् ून ननमााणमा मार संसदलाई लगाउन पदाि। ु

-
- राजनैनतक दल भन्दा मानथ उठेर कानून ननमााण गने वातावरणको लानग वविेयक उपरको मतदानमा राजनीनतक दलको ह्वीप लगाउन प्रवे न्त्त कानृ ूनी आिारमा नै अन्त्ृय गनपदााि।ाु गोप्य मतदान हनु पदाि।ु
- ववकास ननमााण साथै योजनाको अनगमन मु ूल्याङ्कन संसदहरुको अनगमन सनमनतबाट ननन्श्चत ु सूचक तोकेर गने गराउने व्यवस्था गने साथै अनगमन सनमनतको समु ेत अनगमन सु शासन ु आयोगको ववज्ञ टोलीबाट गने व्यवस्था नमलाउन। े
- अब समानपानतक ु प्रणालीमा यवाहरुको ु अननवाय ा सहभानगता सननन्श्चत ु हनु े गरी कानूनी व्यवस्था गरी संसदमा यवा प्रनतननन्िव बढाउनु पदाि। ु
- कानून ननमााणमा स्वाथका वववाद हन नददन सो सम्बु न्त्िी कानून पवहला बनाई पूण ाकायाान्वन गनपदाि। ाु
- संवविान वमोन्त्जम संवैिाननक ननकायहरुले पेशगरेका प्रनतवदनहरु से ंसदमा पग्दिनु । तर ् संसदमा ती प्रनतवदनकफो अध्ययनने गरी दै ैन। संवैिाननक ननकायलाइ उनीहरुले सम्पादन गरेका कामकारबाही सम्बन्त्िमा सोिपूि नै गरराँदैन।
- एउटै वविेयक ५ वर्साम्म पाररत हाँदु ैन। अन्त्ख्तयार सम्बन्त्िी वविेयक नीनतगत ननणया सम्बन्त्िमा उपसनमनतले गरेको संशोिनलाई नलएर एमाले र नपाली े कांग्रसले े रोकेर रािेकोि। मन्त्त्रपररर्द्ले नीनतगत ननणयाको नाममा भ्रष्टाचार गन ारोवकन डरले े रोवकन पगु को ि।े
- संसदमा उपन्त्स्थनत र हान्त्जरी सम्बन्त्िी कानूनी प्राविानलाई कडाई गरी न पदाि।सु ंसदमा संवविान र कानूनको पालना गरेर उपन्त्स्थत नहनु लाई सांसदमा बस्न इच्िा नगरे ेको भनर े ननष्काशन गने कडा संवैिाननक प्राविान ल्याइन पदाि।ु

लोकतान्त्त्रक राज्य व्यवस्थामा सरकार र संसदले नीनत तथा कानून बनाउँदा आम नागरी क तथा सरोकारवालाहरुलाई सहभागी गराउन े र सो प्रवकया तथा ्यसबाट बन्ने नीनत तथा कानूनमा उनीहरुको स्वानम्व कायम गरी न पिा। हाल नीनत तथा कानु ून ननमााण कायमाा सरकार हावी ि। कानून ननमााण प्रवियामा आमूल पररवतना गरी न पिा। सरकारमा कु ुन ववर्यमा के कानून जावश्यक पयो वा कुन कानून संसोिन गनपयो र वकन पयो भन्त् नाु ववर्यको प्रस्ताव से ंसदमा पेश गरी न पदाि। सु ंसदले आफैंले पनन अ्यावश्यक ववर्यमाको कानून बनाउन वविेयक मस्यौदा गने, नागरी क र सरोकारवालाहरुसाँग िलफल गने सरकारको सझाव नलनु र पास गने गे न पदाि। वविाु ेयकको मस्यौदा आवश्यकतानसार ववज्ञहरुबाट गराएर सावजाु ननक रुपमा पनन िलफल गराएर वविायनको प्रकृयामा लैजान पदाि। ु

१४.३. न्यायालय र न्याय क्षरे :

लोकतान्त्त्रक शासन प्रणालीको प्रमि पु ूव ासत ास्वतन्त्र सक्षम न्यायपानलका हो। लोककल्याणकारी राज्य व्यवस्थामा सरकारको तफाबाट जनतालाई पराउनु पने सु ेवा सबै नागरी कलाई सहज र समान रुपमा ददनपदाि अझु ै न्यायमा त सबैको सहज पहाँच हु नु अननवाय ाु नै हन्त्ि। सनु ् २०२५ को जलाई ु सम्म नपालका सबे ै अदालतहरुमा १ लाि ४८ हजार मद्धाहरु ववचाराििीनु रहेका नथए। सवोच्च अदालतमा मारै २८ हजार भन्त्दा बढी मद्धा ु नथए। वव.सं.2082 साल भाद्र २३ र २४ गते भएको न्त्जयनजड पे स्ताको आन्त्दोलनको कारण मध्यु े न्याय क्षेरमा भएको अनत राजनीनतकरण र िन्त्चलाो न्याय प्रणाली पनन हो। नपालको न्यायालय र न्याय क्षेरमा भएका समस्या र समाििानका लानग े पहल गनपने बाु दाहरु दाँु ेहायबमोन्त्जम रहेका िन। ् मख्यत: सवोच्च अदालतमा मु द्दामा वढलाई भएकोमा व्यापक जन गु नासो रहु ेकोि। १० वर् ा भन्त्दा पराना ु मद्दालु े गदाा जन आस्थाको प्रश्न उठेको ि। ववगतका केही प्रिानन्त्यायाििीशहरुका कृयाकलापले पनन सवोच्च अदालत बढी आलोन्त्चत हन पु गु ेकोि। प्रिानन्त्यायाििीशले मद्दा तोक्दानु ै बञ्च से ेवटङको आरोप लागर अरु न्यायाििीशबाट पनन ववरोि भएपनि त्कालीन प्रिानन्त्यायाििीश े चोलेन्त्द्र शंसेरको पालामा गोला प्रथाबाट सवै अदालतमा मद्दा तोक्नु गरी यो। े सरकारी िररदनबिी र ठूलठूला ठेक्कापट्टा सम्बन्त्ििी मद्दा सम्बु न्त्त्ित कानूनी प्रकृया बावहर ररट

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

क्षेरबाट सवोच्च र उच्च अदालतमा जान रे ठेक्का नपाउनको से ेवटङमा वर्ौवर् ाननणया नभै ददनाले ववकासको काममा अनावश्यक वाि ा अडचन पररररहेको कुरा सरकारी संयन्त्रले गनासो गने गरु ेको पाइयो। यस्ता वववादमा निटो ननणया हनु पनेनतर ु हेररन पदाि।ु अन्तररम आदेश जारी भएकोमा वा नभएकोमा र ठेक्कापट्टा लगायत आनथका कारोबार सम्बन्त्िी मद्दा अननवायरुु पमा प्रथम सनु वाईमु े वा बढीमा ६ मवहनानभर टुङ्गो लगाउन प्रणालीको ववकास गरी ने पदाि। ु संवैिाननक पदानिकारी ननयन्त्ि र मन्त्लपरररदमा समु ेत त्कालीन प्रिानन्त्यायाििीशले भाग नलएको देन्त्िन आयो।

- सवोच्च अदालतका फरक इजलासहरुले एउटै ववर्यमा फरक फरक व्याख्या गरेकोमा आलोचना भएको पाइन्त्ि। ववनभन्न मद्दामा सु ेवटङको आरोप सावजाननक भएको पाइन्त्ि। ५२ संवैिाननक पदानिकारीको ननयन्त्ि ववरुध्द सभामु ि अग्नी सापकोटासमु ेत ववरुध्द प्रिानमन्त्रीसमेत भएको उत्प्रर्ण े समेत(०७७-WO-०७११) लगायत १५ वटा ररट ननवदनमा े २०८२ असार १८ मा ननणया हाँदा सु ंववान र कानूनको गलत व्याख्या गरी यो भनी सवोच्च अदालत संवैिाननक इजलास िरै आलोन्त्वत हन पु गु कोि। सवोच्च े अदालतले मद्दामा ु वढलाइ गदाा न्त्याय नददन ु जस्तो हन ु जान्त्ि भनर े वटप्पन्त्ण हनु े गरेकोि।
- पूण ाइजलासमा ७ भन्दा बढी वा सवै १९ जनासम्म न्त्यायाििीशको इजलासले कुन ै वववादको निनोफानो गरेको पाइन्त्ि।तर संवैिाननक इजलास ५ जना न्त्यायाििीशको मार गठन हन्त्ि।ु ५ जनामा राय बाझेमा ३ जनाको ननणया वा आदेश फैसला सरह हन्त्ि।सु ंवैिाननक इजलासको ननणयामा पनरावु दन नलाग्ने वा दोहाराउने वा पे नरावलोकन ु नहनु से ंवैिाननक प्राविानले गदाा ठूलो इजलासले हेन ानै पाउँदैन।३ जना न्त्यायाििीशको ननणया अन्त्तम हन्त्ि। ु ्यसैले यो संवैिाननक इजलासको बनोट रवटपु ूण ा भएकाले संववानमा संशोिन गरेर सिार गरी ु न पदाि।न्त्यायपानलका सु िारमामा यी सवु ै कुरा ववचार गन पने हाु न्त्ि। ु
- उच्च अदालत र न्त्जल्ला अदालतहरुको न्त्याय सम्पादनमा पनन बला बे लामा आलोचना े हनु गरे ेको पाइन्त्ि।वकन आलोचना भएको हो भन्नेनतर प्रिानन्त्यायाििीशको ध्यान तरुन्त्ु ै जान प्रणाली ववकास गरी ने पदाि।ु
- न्त्याय सम्पादन समयमा नै हन नसक्नु :ु Justice delayed Justice denied भननन्त्ि। वढलो न्त्याय सम्पादन गन पनन अन्त्याय गनाु सरह हो भन्त् नाु े न्त्यावयक नसद्धान्त ि। नपालको

े न्यायालयबाट कुनैपनन मद्धा तोवकएको समयमा सम्पादन हु न नसक्नु कु ुशासनको प्रमि ु कारण हो। अदालतहरुमा जनशन्त् ि प्रयााप्त हाँदाहु ाँदु ै पनन समयमा कायसाम्पादन नहनु ु नपालको नबडम्बना ने ै हो यसको नराकरणका लानग अदालतमा ववचारािीन मद्दा समय ु वकटान गरेर निन्ने र नया ाँमद्धा दताा भएको ननन्श्चत मवहना वा वर्मा ु ा निन्नैपने वाध्यात्मक व्यवस्था गने र ्यसो नगनेलाई कारवाहीको कानूनी व्यवस्था गरी न पदाि ु । यसको लानग आवश्यक जनशन्त् ि र श्रोतसािनको व्यवस्था नमलाउन पदाि ु ।

- न्यायालय राजनीनतक चंगलमा रहनु :ु नपालमा के ुनपनन दलको सदस्य भएको वा दलको े तफाबाट न्जम्मेवारी नलएका व्यन्त् िलाई ववनभन्त् न राजनैनतक दलका कोटा प्रणाली माफात न्यायािीश बनाउन े प्रचलनले गदाा न्याय प्रणालीप्रनत जनववश्वास घटेको हो। साथै न्यायािीशहरुले न्याय सम्पादन गदाा सरकारको िारणाबाट प्रभाववत हनु गरे ेको आरोप लाग्दै आएको ि। यसरी स्वतन्त्र रुपमा रहनपने सक्षम र सबु ैको भरोसाको केन्द्र न्यायालय समेत राजनीनतक चंगलमा ु फस्दा लोकतन्त्र कमजोर भएको महसस आम ु नागरी कले गदै आएका िन। ्
- न्यावयक ननकायप्रनत घट्दो जनववश्वास: न्यायालयले गरेका कामको बारेमा जनमूल्याङ्कनबाट यसको ववश्वासको अवस्था मापन गन ासवकन्त् ि। नपालमा स्वच् ि न्याय े पाइन्त् ि भन्ने अनभु नत ू आम माननसमा गराउन े प्रयत्न नै गरी दैन। न्याय स्वच् ि,स्वतन्त्र,वकफायती,ननष्पक्ष र निटो हनु पनेमा वववाद नु ै िैन। तर ्यसरी भएको अनभु नत न्यायका उपभोिालू े गन ासकेका िैनन। नागरी कहरु ि् ेरै वदिन्त् ि मद्धा ु िाइरहेका िन, ् कनतको जीवनयापन कदठन भएको ि भन े कनतको ज्यान समेत गइसक्यो। राजनीनतक प्रभाव र आस्थाका आिारमा कुनै सावजाननक चासोको मद्धा ु तरुन्त ननरुपण हु न्त् ि भनु के ुनैको बर् ौ पालो आउँदैन जसका कारण आम नागरी कले न्यायको अनभु नत गन ाू नसकेकोले न्यायालयप्रनत जनववश्वास िस्काँदै गएको ि। न्यायालय भनको न्यायको े मन्त्दर, अनभभावक, जनताको हकको संरक्षक माननन्त् ि। आकाशै िसे पनन हामी न्याय मन ाददाँदैनौ भन्ने म्याग्नाकाटााको सन ् १२१५ को अनभव्यन्त् िलाई हाम्रो न्यायालयले पनन हबहु ु अनशरण ु गन ाु पनेमा बलाबे लामा े आलोन्त्वत हन ु पगु कोि।न्यायपानलका े उपरको आलोचनालाई सवोच्च अदालतलेनै आवश्यक परे संवविानमा समेत संशोिन गराएर सिर गन ाु वढलाई गन हाु ाँदु ैन।

- न्याय ननरुपण र सलभ न्यायको लानग वकालती पु ेशा गने ववकलहरुको फी नै कुन ै ननिाररत मापदण्डमा नभएकोले मनपरी शल्क उठाउनु गरी न्त्ि। सवसा ै ािारणले सामान्य ननवदन पनन ले ेिाउन नसक्न अवस्था ि। तसथ ा ै यसको लानग ननयमनकारी ननकायले सूचकको आिारमा ननयमन गने साथै सवसाािारणको एकरुपताको लानग कामबमोन्जमको एकीकृत शल्क ननिारण गरी कायाान्वयन गने/गराउनु गने पदाि। ाु
- कुनै पनन मद्धाको गाम्भीयताु ालाई हेरी प्रकाउ पूजी जारी गने ववर्यमा अनसन्त्िान गने ु ननकायलाई स्वायत्त बनाउन गरी फौजदारी ै संवहतामा संशोिन गनपने। ाु
- न्यायालय सिार अध्ययन सु झाव कायदाु लका सझाव कायाान्वयन हु न नसक्नु ः भ्रष्टाचार र ु वनथनत अन्त्् य गरी न्याय से ेवा प्रभावकारी बनाउन र न्यायालयप्रनत जनववश्वास बढाउन सवोच्च अदालतकै न्यायािीश हररकृष्ण काकी अध्ययन सनमनत, नपाल े बार एशोनसयसनबाट गराएको अध्ययन सनमनत, सवोच्चकै न्यायािीश प्रकाश वस्तीको नबचौनलया सम्बन्त्िी लगायतका अन्य अध्ययन सनमनत र कायदालबाट सझाइएका ु सझावलाई कायाान्वयन गने गराउनु । सवोच्च अदालतके ै न्यायािीश हररकृष्ण काकीको अध्यक्षतामा गदठत अध्ययन र सझाव सनमनतु लगायतका सनमनतहरुले ददएका सझाव ु कायाान्वयन गरी एमा समग्रमा न्यायपानलकाको ववकृनत र ववसंगनतलाइ घटाउन सवकन्त्ि।
- न्यायािीशहरुको ननयन्त्ि र कारबाही गने सु ंवैिाननक ननकाय न्यायपररर्द्को बनोटनै दलीय भागबण्डामा ननयन्त्ि हु नु पररपाटीको भएकाले े सो आयोग दलीय हस्तक्षेप बावहर स्वतन्त्र हनु पदाि। यसको लानग न्यायािीश ननयु न्त्ि र कारबाही गने कामको लानग ु भारतमा जस्तो कलेन्जयमको तररकाबाट गनपदाि। यसको लानग पनन साु ंवविानमा नै संशोिन गरी न पदाि। ु
- अदालतहरुमा मद्दाको भार बढी भएको ि भनु ओ एण्ड एम अथाात स् ंस्थाको व्यवस्थापन सम्बन्त्िी अध्ययन गराएर आवश्यक मारामा न्यायािीश र कमचारी थप गरी न पदाि। ु सवोच्च अदालतमै १० वर् ापराना मु द्दा बााँकी दु ेन्त्िएकाले संवविानमै संशोिन गरेर आवश्यकतानसार ु प्रिानन्यायािीशले अस्थायी न्यायािीश ननयन्त्ि ु गन ासक्न े प्राविान संवविनमा रान्त्िन पदाि। यसरी इजलाु स बढाएर पराना मु द्दा फच्छ्यौट गराइनु पदाि। ु जसबाट मद्दामा वढलाईको आरोपबाट मु न्त्ि नमल्दि। ु न्यायपानलकामा मद्दा वढलो भया ु भनर आलोचना हे ााँदा कु ुनै पनन प्रिानन्यायािीशले सिार नतर हु ेरेनन।फ

ूलकोटाले पनन कुन ै बाटो नलन सकेको पाइदैन।न्यायपानलकाको सिारको लानग सु वोच्च अदालतमै न्यायाि◌ीश थपेर इजलास बढाएर मद्दा निटो फछ्यौट गन ाु सवकन नथयो।अन्त्य अदालतमा पनन े न्यायाि◌ीश र कमचािरी बढाएर काम निटो गन ासवकन नथयो। न्यायपररर्द लगायतमा े सिार ु गन ा संवविान संशोिन गर भनर े सरकार र संसदलाइ ननन्श्चत अवनि ददन ु पदाथ्यो।्यो ननन्श्चत अवनिमा सिार नगरु ेमा संवविान बमोन्जम जनताको न्यावयक हक रक्षाकोलानग भनर सवोच्च अदालतको सवे ै न्यायाि◌ीशको पूण ाइजलासले संवविान र कानून आफैँ ले संशोिन गरेर गन ासक्न पदाि।भारतमा जनताको न्यावयक स्वतन्त्रता ु रक्षाको लानग सवोच्च अदालत आफैँ ले संसदले बनाएको न्यायाि◌ीश ननयन्ति सम्बन्ति◌ी ु कानून संशोिन गरेर कलेन्जयम पध्दनत ल्याए जस्तै गन ाु पदाि।सरकारले संसदले नगरेको कायबााट न्याय मन ामन ाददन हु ाँदु ैन।न्यावयक स्वतन्त्रता अपहरण हनु ददनु ु हाँदु ैन।

- आफ्नो संस्थामा सिार गन ाु आफैँ अन्त्य सन पदाि। ्यसको लानग न्यायाु पानलकामा सिारको लानग सवोच्च अदालतबाटनु ै आफ्नै न्यायाि◌ीशको अध्यक्षतामा एक आयोग गठन गरेर सिारका लानग सु झाव नलएर काम गरी नु पदाि। ु
- न्यायपानलकाप्रनतको ववतष्णा हटाउनृ , न्याय स्वच्ि, िररतो र वकफायती बनाउन सवोच्च अदालतनै अग्रसर हनु पदाि। ु
- मद्दा निटो िररतोु गन ागराउन मद्दामा वकीललु े हटाउने, बन्त्च रोज्ने (े Bench shooping) कुप्रवन्त्त हटाउनृ पने। एउटु ै मद्दामा ु ५० सौँ वकील राि◌ेर प्रवचन ददन काम गराउने ु भएन। वववादको तथ्य एक जना वकीलले प्रस्तत गरु ेपनि नलड लयरले कानूनी रवटमा ु मार बहस गराउने प्रणाली अपनाउन पु दाि। घण्टौ बहस गरेर इजलासको समय बरबाद गन ारोक्न पदाि। ु
- न्याय सलभ पान ाु वकीलको फी लगायत ववकृनत र ववसंगनत फाड्ाँन तथा न्यायलाई े वकीलहरुको स्वग ा (Lawler's Paradise)हनबाट बचाउनु पदाि। ु
- सवसााि◌ारणको न्यायमा पहाँच नहु नु ः नु पाली नागरी कले े सलभ तररु काले न्याय पाउन सक्न न्त्स्थनत िे ैन भननन्ति। पहाँच र पु ैसा नहनु को लानग न्याय िे ेरै टाढाको ववर्य भएको ि। पक्षको तफाबाट वहस गनपने ववकल त यनत िन्त्चलाु ा िन की साि◌ारण ननव् दन े लेन्तिददएको मार पनन हजारौ असूल गदािन। लोकतन्त्रको स् न्दरताको प्रमु ि पक्ष ु न्यावयक ववर्यमानथ आम सवासाि◌ारणको पहाँ च नहु ाँदाु न्यायपानलकाप्रनत सवसा

ाििारण रुष्ट हन ु पगु को े देन्त्िन्त्ि। प्रयेक मद्दामा ु वकील राििेपनि वकालतनामा रान्त्िन्त्ि।सो वकालतनामासंगै वकीलको फी (मद्दा लु ेििेको, साक्षी बकाएको, मद्दा स्थनगत भएमा पनन ु अध्ययन गरेको भनर नलइने फी,बहस फी, अन्त्य ननवे दन ले ेििेको फी आदद प्रयक े कामको फी)को सूची अननवाय ा रुपमा रान्त्िन े गरी कानूनी प्रणाली ववकास गररन ु पदाि।देििाउन डाटा र नलने फीमा नभन्नता हे नु हु ाँदु ैन।

- न्यायप्रनत अदालतको ववश्वास कायम गने गराउन काममा सवोच्च अदालत ने ै अग्रसर हनु ु पदाि।
- फैसला कायाान्त्वयन निटो िररतो गराउन अन्त्तम फैसलापनि पक्षले ननवदन ददन नपने े गरी कानून संशोिन गराउन सवोच्च अलदालतले पहल गन पदाि। फा ु ैसला कायाान्त्वयन वढला भएकोमा न्यायपानलकाको आलोचना हनु भएकाले े कानून सिरमा पनन सवोच्चलु े सरकार र वविावयकाको ध्यान आकर्णा गन पदाि। ा ु
- पवहलेका फैसला कायाान्त्वयन १ वर्नाभर सक्न गरी कायिो े म बनाउन पदाि। ु
- सवोच्च र अन्त्य अदालतबाट भएका फैसला नपाल सरकारले े कायाान्त्वयन गन पनेमा पनन ा ु दशौँ वर्साम्म कायाान्त्वयन नगरेको देन्त्िन आएको ि। अदालतको फैसला र आदेश कायाान्त्वयन नहाँदा अदालतप्रनत जनववश्वास कु म हन जानु भएकाले े अदालतनै तेतानतर सकृय हनु पदाि। ्यस्तोमा पनन सवोच्च अदालतलु े ननन्त्श्चत म्याद तोकेर कायाान्त्वयन गन ा गराउन सरकारलाई ननदेश जारी गन पदाि।ा ु
- सवोच्च अदालतले फैसला कायाान्त्वयनमा गरेको वढलाई र सरकारी ४३ रोपनी जग्गालाई गठीको ठहराएर गरु ेको ननणया चचाामा आएको पाइयो।
- पूण ाइजलासबाट हालको वक.नं ३६५ को क्षेरफल ४३-५-३—० जग्गा गठीको कायम ु नहनु नेपाल सरकारको हे नु फे ैसला भएको नथयो। फैसला नमनत २०६७।०१।०२।५ प ृ ३७६७ ननणया नं. ८३३८ न.का.प े २०६७ अङ्क ४ सवोच्च अदालत, पूण ाइजलास संवत ् २०६४ सालको NE-००५९।
- सो फैसला पनि गठी प्रशासकबाट नु ै मोही कायम गराउन अको मद्दा ररटको रुपमा ु सवोच्चमा दताा गररयो।मोही र उनका मनतयारहरुको प्रलोभनमा गठी सु ंस्थानका प्रशासक र संस्थान नै नमलेर पूण ाइजलासको फैसला पनि र्डयन्त्र गरेर मद्दा ररट ननवु दन ददए े सरकारी जग्गालाइ गठीको कायम गराउन ।ु

- २०६७।१।२ मा पूण ाइजलासबाट सरकारी ठहराएको ्यही जग्गालाई गठी सु ंस्थान अन्तगताको पशपनत सदावत ाु गठी कायम गरी (तु ैनाथी)जग्गाािनी प्रमाण पूजाा ददन भनी ु मालपोत कायाला यको नाममा नमनत २०७४ कानतका १४ गते रोज ३ मा संयि ु इजलासबाट परमादेश आदेश जारी भएको ।
- सवोच्च अदालतले १६ वर्षा नि २०८२।१०।१२ मा मार पूण ाइजलासको फैसलाको जनाउ मालपोत कायाालयमा ददएको। यसरी न्यायपानलकाको आस्था र गररमालाई नष्ट गने काम बला बे लामा हे नु गरे ेको ि। अव यस्तोववकृनत सिार कसरी गने गराउनु भन्ने े नतर सवैले सोच्न पदाु ि।

१४.४. संविाननक आयोगहरुको स्वतन्त्रता र प्रभावकारीताः ै

संवविानमा नै व्यवस्था भएका आयोग तथा ननकायहरु संवैिाननक ननकायहरु हनु । ् नपालको े संवविानले राज्यका ननकायहरुले आफूलाई प्राप्त न्जम्मेवारी पूरा गरे नगरेको ननगरानी गन ार अन्ख्तयार दरुपयोग ु गरे आवश्यक कारवाही गन ा वा नसफाररश गन ा 13 बटा संवैिाननक आयोगहरुको व्यवस्था भएको ि। ती सबै संबैिाननक ननकायहरु संववान बमोन्जम तोवकएको काम गन ास्वतन्त्र हनु पदाि। यसमा कायपाु ानलका तथा व्यवस्थावपकाको प्रभाव वा ननयन्त्रण रहन हु ाँदु ैन। वव.सं. 2082 साल भाद्र २३ र २४ गते न्जएनजडे पस्ताद्वारा गरी एको आन्दोलनको कारण समु ेत स्वतन्त्र संवैिाननक ननकायहरुमा भएको ननयन्त्ि ु प्रवियाको साथै यस्ता आयोगबाट तोवकएको अनिकारबमोन्जम प्रभावकारी रुपबाट काय ासम्पादन नहनु पनन रहु ेको देन्त्िन्त्ि। नपालको से ंवैिाननक आयोगहरुमा हाल देन्त्िएका समस्या र समािानका उपायहरु देहायबमोन्जम प्रस्तत गरी एको ि। ु संविाननक आयोगहरुमा दै ेन्त्िएका समस्याहरुः

- संवैिाननक ननकायमा हनु ननये न्त्िमा सरकारी तथा राजनीनतक प्रभाव रहनु साथु ै कुनैपनन प्रनतस्पिाात्मक परीक्षा प्रणाली अवलम्बन नगरी न। राजनीनतक दलको तफाबाट भागबण्डामा ु कोटा प्रणाली जसरी आयोगका अध्यक्ष र सदस्यहरुको ननयन्त्िलु े प्रभावकारी, स्वतन्त्र र तटस्थ काय ासम्पादनको अपेक्षा समेत गन ासवकदैन।
- संवैिाननक ननकायहरुमा कायरात कमचाारी ववन्त्शवष्टकृत नगरी न जसलु े गदाा स्वाथ ाबान्झन जान साथे ै काय ाप्रवियामा समेत प्रभावकाररता नहनु दे ेन्त्िन्त्ि।

- नेपालको संविधानमा नबना अध्ययन राजनैनतक स्वाथकाो लानग िेरै संख्यामा संवैिाननक ननकायहरुको व्यवस्था भएको देन्त्िन्त्ि। यस्ता केही आयोगहरुको न्त्जम्मेवारी नै स्पष्ट िैन वा कायाादेशमा नै दोहोरोपना देन्त्िन्त्ि। नववनतम मान्यता अन् सार िररतो प्रशासन र सीनमत ु सरकारको अविारणा अनसार ु काय ा गनपनेमा ाु संविधानमा नै व्यवस्था गरी अनावश्यक संख्यामा आयोगहरु स्थापना गरी न भद्दा साशकीय पररपावटलु े पश्रय पाउन नु हो। े
- अन्त्ख्तयार दरुपयोग अनु सन्त्िान आयोगको क्षेरानिकार अ्यन्तु ै िेरै ि। ववशर् र नीनतगत े भ्रष्टाचार न्त्यूनीकरणमा मार आयोगलाई केन्त्द्रीत गन ा नसक्नलु े भ्रष्टाचारको व्यापकतामा न्त्यूनीकरण हन सवकरहु ेको िैन।

सिरको लानग सुझाबहरुु :

- संवैिाननक आयोगमा नते ्वको ननयृ न्त्ि लोकसु ेवा आयोग र सशासन आयोगको सु ंयि परीक्षा ु प्रणाली अन्तगता ननन्त्श्चत मापदण्डको आिारमा प्रनतस्पिाा्मक रुपमा हनु पु दाि।
- सवै संवैिाननक आयोगहरुलाई ज्ञान, सीप, प्रववनि र स्वतन्त्र रुपमा काम गने गरी ववन्त्शवष्टकृत गन ाु पदाि। संवैिाननक आयोगमा मार काम गने िुट्टै कमचाारी सेवा बनाइनपदाि। ु आयोगको उद्देश्य र काम बमोन्त्जमको तानलम व्यवस्था समेत तय गरी नपदाि। ु
- संवैिाननक पररर्दलाई पनन दलीय भागबण्डाबाट बावहर राख्न पदाि। ्यसको पु नसंरचना गरी ु नपदाि र यसका लानग सु ंविधान नै संशोिन गन पने ाु हन्त्ि। ु
- संवैिाननक आयोगहरुलाइ पनन दलीय भागबण्डाबाट बावहर राख्न पदाि। ्यस्ता आयोगहरुको ु काययोजना र कायिाम अनसार ु आवश्यक बजट े सरकारले ददन ु पदाि। संवैिाननक आयोगको लानग आवश्यक बजट सम्बन्त्िमा से ंसदमा िुट्टै िलफल गरी कायिाम मूलक रुपमा बजट पाररत गरी ने पदाि। नबना कायिाु म यनत उनत प्रनतशत बजट भनी माग गने र े ददन प्रके ृया ठीक होइन।
- अन्त्ख्तयार दरुपयोग ु अनसन्त्िान ु आयोगको क्षेरानिकार ववशर् े र नीनतगत भ्रष्टाचार न्त्यूनीकरणमा केन्त्द्रीत गनपदाि दाु ैननक प्रशासननक तहमा हनु भ्रष्टाचारे , अनन्त्चत काय ाु र सिरा्मक पु ष्टपोर्णका कायहाृ रु सशासन आयोगलु े गने व्यवस्था गनपदाि। जसलाु े गदाा भ्रष्टाचारको तहकीकरण िुवट्टन र न्त्ये ूनीकरण गन ासमेत सहज हन्त्ि।ु

SAMAYA SUTRA MEDIA | TV CHANNEL

१४.५. सावजाननक सवा प्रवाहे :

राज्यको तफाबाट जनतालाई ददन से ेवा न सावजा ै ननक सेवा हो। लोककल्याणकारी राज्य व्यवस्थाको मूल सूचक नै प्रभावकारी सावजाननक सेवा प्रवाह हो। संववविान र संघीयताको बस्तननष्ठ कायाान्वयन ु गरेमा मार सावजाननक सेवा प्रवाह अपेक्षाकृत हन ु जान्त्ि। हाल सरकारप्रनत देन्त्िएको जन असन्तवष्टको एउटा कारण सावजा ु ननक सेवा प्रवाहमा हनु झन्झटे , मौलाउँदो भ्रष्टाचार र कमचाारीहरुको काम चोर काय ाप्रवनत रहृ ेको देन्त्िन्त्ि। नपालको सावजा े ननक सेवा प्रवाहमा ववद्यमान समस्या र समाििानको उपायहरु देहायबमोन्जम रहेका िन। ्

सावजाननक सवा प्रवाहमा देेन्त्िएका समस्याहरु :

- दैननक सावजाननक सेवा प्रवाहको सन्दभमाा नमलेमतो घस ु ररसवत जस्ता गैरकानूनी वियाकलाप हनु , ु अमक व्यन्त्ि र समु ूह सेवा वकनबचमा से ंलग्न हनु । कनमशन प्रथा ु लगायतका भ्रष्टाचारको व्यापकता हनु सावजा ु ननक सेवा प्रवाह र प्रशासनप्रनत जनववश्वाश क्षयीकरण हदु ै जानको प्रमु ि कारण हो। ु
- सावजाननक सेवा प्रवाह कानूनी आिारमा हन्त्ि। सु ेवा ववतरण गने ववर्यगत कानून कायवाववनि र मापदण्ड पनन बनाईरहेकै पाईन्त्ि। तथावप, कायाान्वयनको पाटोमा भन काने ून पालनामा उदानसनता रहेको हन्त्ि। परम्परागत का ु यशाली साथै ै स्वयम प्रशासकहरु कान् ूनको अननभज्ञ रहाँदा र लाभको आिारमा मार कायसाम्पादन गने प्रवनतलृ े कानून पालनामा उदानसनता रहेको देन्त्िन्त्ि।
- गणस्तरीय ददगो र प्रभावकारी सु ेवा प्राप् त गन ापाउन नागरी कको अनिकार हो। नु पालमा े सावजाननक सेवा प्रवाहको अप्रभाकाररता हनु वफतलो प्रशासन सु ंयन्त्रको द्योतकको रुपमा रहेको ि।
- नेपालले हाल संघीयताको मम ा अनरुपको ु सावजाननक सेवाको प्रवाहको संयन्त्र बनाई कायाान्वयन गरी रहेको ि। यद्यवप, तीन तहका सरकारबीच अझैपनन स्पष्ट प्रशासननक काय ा ववव वरणको ववभाजन हन नसकी काममा दोहोरोपना ु देन्त्िएको ि। यसैगरी अन्तर ननकायगत दोहोरोपना समेत समस्याको रुपमा रहेको ि।
- नागरी कलाई ददनपने सु ेवा तोवकएको संस्थाबाट तोवकएको न्त्जम्मेवार पदानिकाररद्वारा ददनपने ु हन्त्ि यद्यवप स्पष्ट काय ा ु ववभाजनको अभाव दण्ड र परस्कार प्रणालीप्रनत

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

उदानसनता जस्ता ु ववर्यले सावाजननक सेवा प्रवाहमा न्जम्मेवारी पन्त्िाउन प्रवे नत हावी ि। यस्तो प्रवृ नतलृ े जनअपेक्षा बमोन्त्जमको सेवा प्रवाह हन सकु ेको िैन।

- संवहताबद्ध कानूनको अभाव, एकीकृत सेवा ववतरण मापदण्ड नहनु ु , नागरी क बडापर देिाउन फोटोमा मार सीनमत रहने , ु सेवा प्रानप्तमा कागजी संकलन गनपने बाध्यता साथाु ै संगठन संरचना सेवा प्रवाहमिी नह नु जस्ता झन्झवटलो काय ाु प्रविया सावजाननक सेवा प्रवाहको समस्या हो।
- सिररएको सावजाु ननक सेवा जनमैरी, जनननकटस्थ र जनभावना केन्द्रीत हनु पनेमा प्रशासकको ु आ्म केन्द्रीत व्यवहारले यसको अप्रभाकाररता बढाएको ि।
- सेवाग्राहीलाई बोझ सम्झन प्रवे नतृ , स्पष्ट बझाउन र सु ूचना ददन नसक्न, ु झकान ररसाउने र े गाली गने जस्ता सेवाग्राहीप्रनतको सम्मानजनक व्यवहारमा हनु कमी पनन सावजाे ननक सेवा प्रवाहको समस्या हो।
- राजनीनत र प्रशासनबीच काय ार जवाफदेवहताको सीमांकनको प्रभावकारी कायन्त्ावयन नहनु । ु राजनीनतक नते ्व सरकारी कायकाृ ारी ननणयाकताा हन्त्क। तीनलु े गरेको ननणया कायाान्त्वयन कमचाारी संयन्त्रले गदाि न। राजनीनतक न् ते ्वलृ े कानूनबमोन्त्जम आदेश ददन कमचाे ारीले कायाान्त्वयन गने र पनि कुनै समस्या आए कमचाारीमार फस्न राजनीनते क नते ्व चोन्त्िनृ े अवस्था ि। ठूला भ्रष्टाचार र अननयनमताको काम राजनीनतक नते ्वको जानकारी ृ वा आशीवााद नबना हन कठीन ि। ु
- संघीय प्रादेन्त्शक र स्थानीय तहको सेवा प्रभावकाररता अनभवददृ्धका लानग एकीकृ ृत प्रयास हन ु नसक्न। ु
- ननजामती कमचा ारी प्रशासन, सावजाननक संस्थान लगायतका सावजाननक सेवा प्रवाह गने संयन्त्रहरुमा दलीय िेड यननयनको व्यवस्था कानु ून बमोन्त्जम नै स्थावपत रहाँदा स्पष्ट प्रयक्ष राजनैनतक हस्तक्षेप देन्त्िन्त्ि। राजनीनतक दलीय आस्थाको आिारमा िोनलएका र सरकारले अनमती ददएका ननजामती कमचाु ारीको संगठन बन्त्द गरी नपदाि। तु सथा, पेशागत हक र वहतको लानग मार सरकारी ननकायमा कुन नामको एक मार स्वतन्त्र कमचाै ारी संगठनको अनिकार ददन पदाि। कारिनामा जस्तो िु ेड यननयन होइन। ु
- पारदन्त्शता ा, उत्तरदावय्व, व्यवसावयकता जस्ता सावजाननक सेवा प्रवाहका सन्त्दर पक्षहरुमा ु देन्त्िएको अभावको कारणले यसलाई प्रभाववहन बनाएको देन्त्िन्त्ि।

सिरका लानग सुझावहरुु :

- सावजाननक प्रशासनबाट व्यवस्थापनमा जानपने ु साथै सेवा ववतरणको एकद्वार नीनतलाई अवलम्बन गनपने ा ु भनी समय समयमा गदठत प्रशासन सिार ु सनमनतहरुको सझावलाई ु कायर्योजना बनाई कायाान्त्वयन गनपने। ा ु
- सेवा र सेवाग्राहीप्रनत उत्तरदायी सावजाननक प्रशासन बनाउन कायसाम्पादनको आिारमा वन्त्तववकासको अवसर्क्र , कामको अनगमनपनि मार कायसा ु म्पादन मूल्याङ्कन गने प्रणालीको ववकास गने प्रणालीको कायाान्त्वयन गने।
- न्त्जल्ला प्रशासन कायाालयहरुबाट प्रवाह हनु े नागरी कता, पासपोटा, रावष्ट्रय पररचयपर लगायतका सेवाहरुमा िेरै सिार भएको ि। नागरी कलु े निटो र प्रभावकारी सेवा पाउन थालेको महशस गन ा ु थानलएको ि। पासपोटा र रावष्ट्रय पररचयपरको काड ावव‍वतरणमा १ मवहना लाग्न गरे ेको ि। १५ ददननभरै पाउन व्यवस्था गरी ने पि। ु
- सवारी चालक अनमु नत परमा िेरै सिार गनु पने अवस्था दा ु ेन्त्िन्त्ि।
- पवहलो कुरा नलन्त्ित परीक्षामै िाा ँिली हनु के ृयालाइ पूण ारुपमा हटाइन पदाि। ु
- िायल सेन्त्टरहरुले जबरजस्ती घस ख्वाउन वाध्य पाररनु गरे ेकोि। िायलमा आफ्नो बाइक वा गानड लगर िायल गन ा े ददइँदैन। सेवटङ नगरेको वा घूस नख्वाएको परीक्षाथीलाई सवारी सानिको क्लच र आइनसलेटर नबगारेर िायल गन ाददएर फेल गराइन्त्ि।
- ्यसैले ननवदकलाई आफ्ने सवारी सानिमा िायल टै े ष्ट गरी न व्यवस्था गरी ने पदाि। यही ु कारणले सरकारको कृयाकलाप मानथ व्यापक जन गनासो आउनु गरे ेको पाइन्त्ि। जन कु ुरा यातायात मन्त्रीले िायलसेन्त्टरका नबचौनलयको प्रलोभनमा सिार गन ा ु नै ददएका िैनन। ्
- फ्रन्त्टलाईनबाट ददइन सरकारी से ेवामा प्रभावकाररता बढाउन नागरी क सहायता कक्ष बनाउन े जसमा परकार र बारलाई राख्न। सानानतना काम जस्ते ै फोटोकपी, स्क्यान, फोटो नथन्ने जस्ता कामहरु एकद्वार प्रणालीबाट ्यही टेबलबाट गरी ददन व्यवस्था नमलाउने । े
- नागरी क सेवामा वकयाशील कमचारीहरुमा शासकीय दम्भ नराि ी सेवाग्राहीप्रनत ववनम्र, सहयोगी हन सु ेवकको भावना हनु पने। कारणवस सु ेवाग्राहीको कुनै काम हन नसक्नु भएमा े ननजलाई राम्ररी बझाउनु र ्यो काम कहााँ े , कवहले र कसरी हन्त्ि भन्त् नु व्यहोरा ले ेिर ददन े पद्धनत बनाउन र आवश्यक सहजीकरण गरी ददने । तोवकएको कायन्त्ा े

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

जम्मेवारीपूवका पूरा नगने कमचाारीलाई ववभागीय प्रमिलु े नै कारबाही गन ासक्न काने ूनी प्रबन्त्ि गने।

- मालपोत कायाालयबाट जग्गा नामसारी र रान्त्जनामा गदाा िेरै झण्झट व्यहोन ाु पदाि। ववचौनलया नबना काम नहनु गरे ेकोि। आफ्नो बाब आमा स्वगे भएपि उत्तरानिकारी ु सन्तानको नाममा नामसारीमा गदाा पनन घूस िवाउनु ु पदाि। जग्गा पाररत गरराँदा वकत्ताकाटमा पनन नापीमा घूस िवाउनु पदाि। मालपोतमा दताा गने नबन्त्तकु ै अटोमेशनबाट काम गराइन पदाि। कु ुनै कुरा ननमलेको भए यो यो नमलाएर वा यो यो प्रमाण नलएर आएमा काम हन्त्ि भनी नलन्त्ित ददनु प्रणाली ववकास गने पदाि। ाु
- जग्गा पाररत गरराँदा राजस्व कम गन ामालपोतका कमचाारीसंगको नमलेमतोमा नबचौनलयाले नै नसकाउाँन। लाभकरमा राजस्व ग्माइनु गरे ेकोि। राजस्व कुनै पनन वकनसमले लोप गने, कम गने कृया बन्त्द गराइन पदाि। राजस्व लोप नहु नु सफ्टवे यर ववकास गरी ने पदाि। ु
- नागरी क सेवामा अ्यनिक िच ा होईन प्रभावकारी सपरीवु क्षण े र अनगमन ु व्यवस्था गनपिा। साु लभ नागरी क सु ेवा स्थावपत गराउननतर सरकारको ध्यान जान पदाि। ु
- संघीय शासन प्रणालीमा तीन तहका सरकार संघ,प्रदेश र स्थानीय सरकारमा कमचाारीको पूण ा व्यवस्थापन गन ात्काल संघीय ननजामती सेवा ऐन जारी गनपदाि। ाु
- सरकारी तहमा हनु काममा राजनीनतक तह र कमचाे ारीको जवाफदेवहता स्पष्ट पाररन पदाि। ु एकआपसमा अहस्तक्षेपको लानग प्रभावकारी कायाान्त्वयनमा जोड ददन पदाि। ु
- संघीय गणतन्त्रको भावना र नसद्धान्त्तलाई कायाान्त्वयन गन ाआवश्यक संरचना, कमचाारी संख्या, आवश्यक ज्ञान सीप र उ्प्रेरणाे, व्यावसाववयकताको अनभववद्धृ, उच्च मनोवल कायम हनु गरी े कमचा ारी व्यवस्थापन, उनीहरुको वन्त्त ववकास र वृ ैज्ञाननक कायसाम्पादन मूल्यांकन गने प्रणालीलाई दण्ड र परस्कारसु ाँग जोड्न। े
- कमचाारी सरुवालाई वैज्ञाननक र अनगमनयोग्य ु बनाउन ऐन बमोन्त्जमको कायवावनिगत सरलीकरण गरी कायाान्त्वयन गने।
- कमचाारीको क्षमता ववकास गन ासवै सरकारी कमचाारीलाई सशासनु, Integrity, नागरी क सेवा, सेवकको भनमका र अन्त्य मागमा आिाररत र आवश्यकताको पवहचान गरी तानलम ू प्रदान गने।
- हालको रावष्ट्रय सतकाता केन्त्द्रको पनसंरचना गरी िररतो र प्रभावकारी सु शासन आयोग ु बनाउन। यसको ने ते ृव सृ ंसारका सशासनको असल अभ्यासहरुको ज्ञान भएको ववज्ञलाई ु

गराउन र पदानिकारी े चयन गदाा ननन्श्चत मापदण्डको प्रनतस्पिाा्मक ववनिबाट गनपने। साथा ु ै यसमा वररष्ठ सरकारी अनिकारीहरु पनन समावश गने। यसले े तीनै तहका सरकारका सबै ननकायहरुको पारदन्शता ा, सेवा प्रवाह, जवाफदेवहताको अनगमन गने र आवश्यक सहजीकरण ु गने कायाादेश कानूनमा तोकेरै ददन। यसले े सबै तहका सरकारका सशासनको कामलाई ु अनभयानको रुपमा सञ् चालन गन ा एकीकृत काययाोजना बनाउन े र कायाान्वयन गने। आयोगले सबै ननकायको कामलाई प्रभावकारी बनाउन सूचक सवहतको अनगमन मु ूल्याङ्कन गने प्रणाली ववकास गने। जसबाट सबै तहका सरकारी संयन्त्रहरुलाई वास्तववक दण्ड र परस्कार पद्धनतमा आवद्ध गने न्तजम्मु ेवारी बहन गदाि।

- सावजाननक क्षेरमा काम गने कमचाारीबाट सेवा नलन व्यन्त्िले े सेवाको गणस्तरको बारु ेमा त्काल मूल्यांकन प्रणाली सरु गने। उदाहरणको लानग ु Indrive चढेर गन्तव्यमा पगु पनि े डाईभरको मूल्यांकनको लानग सूचना एपले मूल्यांकन गदै यस ववर्यलाई कमचाारीको कायसाम्पादनको वहस्सा बनाइन पदाि। प्रवाह गरु ेको सेवाको आिारमा दण्ड र परस्कारको ु व्यवस्था गरी न पदाि। ु
- उ्प्ररणाको वस्ते गत मागन्त्ाु चर बनाउन एवे ं उ्प्ररणाका ववर्य र शासकीय प्रणालीलाई आवद्ध े गने। कमचा ारीको न्त्यूनतम तलब बजार म् ूल्य अनरुप कायम गन ाु समय समयमा तलब पनरावलोकन सनमनतलु े ददएका सझावको कायाान्वयन गने। ु
- राजनैनतक हस्तक्षेप हावी हनु नहु नु । अने गमनयोग्य सरुवा बढु ुवा प्रणालीको ववकास हनु ु पदाि।
- कमााचारीको िेड यननयन िारु ेज गरी न पदाि। िु ेड यननयनहरुलु े दलीय रुपमा शासननै चलाउन र भ्रष्टाचारमा सहभानगता जनाउने गरे ेकाले राजनीनतक दल बावहरको एउटैमार यननयनको रुपमा कमचाु ारी संगठन ददलाइन पदाि। ु
- कमचाारीको व्यवसावयकता अनभववद्ध ृ गन ा देहायका ववर्य समावश े भएको आचारसंवहता कायाान्वयन गने/गराउन। े
- सेवाप्रनत समपणा
- राजनीनतमा तटस्थता
- समयप्रनतको अनशासनु
- समयमै काया सम्पादन गने प्रणाली
- कतव्ा य परायणता

- सेवाग्राहीप्रनत उच्च सम्मान
- सबै सरकारी काममा प्रववनिको प्रयोग गरेर सरकारी कामको लागत कम गराउन र से ेवा प्रवाहको समय बचाउने, सेवाको गणस्तर र प्रभाकाररता बढाउ न। से ेवा नलनको लानग नागरी कको समय र िच ाकम गने उपाय अवलम्बन गराउन। सबे ै सरकारी भिानीहरु ु नगदमा नभई नडन्जटल भिानी (ु Cashless) र सेवा प्रदायक र सेवा प्राप् त गने व्यन्त्ि भेट्न नपने (ु Faceless) व्यवस्थाको ववकास गने।
- प्रशासन केन्द्रीत शासनबाट नागरी क केन्द्रीत शासनमा ववकास गने।
- सरकारी सवारी साानिको दरुपयोग रोक्नु पने।ु कुन कुन पदानिकारीले सवारी साानि पाउन भन्ने प्रष्ट हे नु पने। सवु ै कायाालयमा बाइक भरमार वकनर बाँनडएको ि। ििस े पररचर,राइभर र सरकारीकामको लानग मार बाइक राििर व्यन्त्िलाइ ददएको बाइक नबी गरददन। जथाभावी बाइक िररद नगने नीनत पालना हे नु पदाि।मन्त्रहरुलाइ ु कनतवटा गाडी ददन े भन्ने प्रष्ट कानूनी व्यवस्था हनु ु पदाि। आयोजनाका गाडी प्रभावशालीलाइ बाड्न हु ाँदु ैन। पराना गाडी बाइक सवु ै ६ मवहनानभर नललाम नबी गन ाु पदाि।प्रयेक मन्त्रालयमा अपरझट कामको लानग भन के ेही गाडी जगडामा रान्त्िने ु पदाि।
- १ तोवकएका अनिकारीलाइ बाहेक अन्य कमचारीलाइ गानड सववाि नददनु । शन्त्िको े भरमा तलका अनिकृत र सहायकले समेत सरकारी गानड ननजी नम्बर प्लेट राििर प्रयोग गने गरेको पाइन्त्ि। जसमा सरकारी इन्त्िन र मरमत िच ाहनु गरे ेकोि। गानड सववाि ु ददन हो भने सरकारबाट ननणया े गराएर ददइन पदाि। होइन भनु ्यस्ता गाडी प्रयोगमा े रोक लगाइन पदाि। ु
- केन्द्रीय सन्त्चवलयमा बसबाट कमचारी आवतजावतको सववाि सवु ै मन्त्रालय र ववभागले गरेको पाइन्त्ि। तथापी जथाभावी मोटर साइकल र स्कुटर िररद गरेर मनलाग्दी रुपमा प्रयोग गराएको पाइन्त्ि। इन्त्िन र ममतामा अपार रकम िच ाहनु गरे ेकोि।
- कामको लानग प्रयोग गन पने बाइक वा स्काु ुटर चालक, पाले पहरा, बगैचे आददको लानग ननन्श्चत संख्यामा राििे पग्ि। यसपाला नसु ंबदरबार र प्रदेश तथा बावहरका कायाालयमा जलाइएका बाइक र स्कुटरको संख्या हेदाा अनावश्यकक अनिक संख्यामा देन्त्िन आयो। जथाभावी गानड लगायत बाइक िररद गन ाननर्ि गने पदाि। ाु

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

- वैदेन्त्शक सहयोगको सम्झौता गदाा पनन जथाभावी गानड िररद मन्त्री र प्रभावशालीलाइ बाड्न ददन भएन। मु ेलम्ची लगायत ठूला आयोजनाका दजनौ गानड दरूपयोग भएको ु देन्त्िएकै ि।
- मन्त्रीहरुलाइ पनन आयोजना र संस्थानका गानड दरपयोग गन ा ु रोक्न पदाि। मन्त्रीका ु पररवार पत्नीको लानग समेत पवहलेनै तोकेर२। ३ वटा साना कार ददइन पदाि। ु मन्त्रीको लानग न्त्जल्ला घम्न भारतीय पजु रो अथााते स्कारवपयो ददए ह् न्त्ि।ु २। ४ करोड मोलका जापानी गानड िररद बन्द गन पदाि। ननवााचन सवकए पनि भारतबाट प्राप्त ा ु भएका केही स्कारवपयो भन नयााँ मन्त्रीहरुका िे ुट्याएर रान्त्ि ददन पदाि। अन्तगता ु संस्थान र आयोजनाका गानड प्रयोग गरेमा कारबाही गरी न पध्दनत वनाइने पदाि। ु
- गानड ममतामा पनन व्यापक चहावट हु नु गरे ेकोि। ्यतानतर पनन सरकारको ध्यान जान ु पिा। ममतामा अनावश्यक सरकारी बजेट दरुपयोग रोक्नु पदाि। ु
- पराना ममता ु नहनु र कवानड गानड ननयनमत रुपमा नललाम गराइने पदाि। अननिकु ृत अनिकारीले चढ्न गरे ेका गानड नडप्रनसएसन कटाएर चाहेमा सरकार अनिकृतलाइ नबिी गरेमा राम्रो हनु ि। पन्त्वाे यतकालमा एक पटक सवै बाइक न्त्िचेर ्यनतबला े २०३० सालनतर उपसन्त्चवलाइ जेष्ठताको आिारमा गह मन्त्रालय अन्तगता ृ को नसंहदरबार मोटर ग्यारेजबाट नबिी गरी एको नथयो।
- गत भदौ २४ गते जलाइएका कवानड गानड र अन्य सामान पनन लट लट गरेर नललाम नबिी गरेर फोहर सफाइनतर लाग्न पदाि ु ।
- मोटरसाइकल मोनडफाई गरी ध्वनी प्रदर्ण ु गराउन े कायमाा रोक लगाउनका ु साथै आगामी ददनमा हनु के ुन पनन प्रदशना े मा मोटरसाईकल यानलमा पणरूा ु पमा रोक लगाउन ु पने ।
- २४ गते काठमांडूको घटना सामान्त्जक संजालमा आउदा उप्यका बाहीरका प्रहरीहरूको मनोबलमा नराम्रो प्रभाब परेकोले देशको एउटा स्थानमाहनु घटनाले े अरु स्थानमा समेत असरगने भएकोले सो नबर्यमा ध्यान केन्त्न्द्रत गरी आबश्यक कदम चाल्नपने ।ु
- संसद भवन लगायत नपाल सरकारका मन्त्रालये , सबोच्च अदालत, उच्च अदालत, न्त्जल्ला अदालत, राजस्व/ भंसार कायाालय तथा ऐनतहानसक िरोहरमा कायरात नपाल े सरकारतफाका प्रमिलाई अननबाय ा ु रूपमा कायाालयको layered defense system सवहत

SAMAYA SUTRA MEDIA | TV CHANNEL

समग्र सरक्षाबारु े प्रन्शक्षण ददईनपनु र कायाालयको बजेटबाट सरक्षाको लानग चावहनु े मापदण्ड पूरा गनपने ा ु ।

- समग्र शान्न्त सरक्षाको ु नबर्य गम्भीर र संवदनशील भएकोले े गह मन्त्रा ृ लयमा प्र.न्ज.अ. को रुपमा ि टाउन Ministerial cadre को रूपमा जनशन्त् ि ब्यबस्थापन गरररनपने । ु
- नपाले सरकारले नागरीकलाई ददन से ेवा प्रबाहलाई सकभर एकद्वार प्रणालीव्दारा online प्रनबनिको नबकास गरी सरलीकरण गनपने ।ा ु
- NGO\INGO को अनगमनगन ा ु समाज कल्याण पररर्द (SWC) वा कुनै स्वतन्त्र ननकायको ननमााण ि ल्ला प्रनतस्पिाा ु व्दारा पूणरूपमा दक्ष जनशन्त् ि सवहत हनु पनु ।
- नबश्वब्यापी रूपमा नडन्जटल र साईबर माध्यमबाट सरक्षा ु ि तराहरू उत्पन्न भईरहेको पररन्स्थनतमा NID मा आन्तररक र बाह्य सचना ु संकलन र प्रनत जासूसीका लानग अ्या ि ननु क प्रनबनि सवहतको संयन्त्र र अन्त्य सरक्षा ु ननकायहरूमा समेत सामान्जक संजालमा आउन े Misinformation, Disinformation, सरक्षा ु जोि ि ीमहरूका पब ा ु संकेतहरूको early tracking, source identification र गवहरो पवाानु मान ु गनसाक्न े अ्या ि ननक ु साईबर तथा Technical intelligence संरचनाहरूको स्थापना र यसको समयानकु ू ल अध्याबनिक (update) हनु प्रणाली त्काल लागे ह नु पनु , NID मा Cyber unit समेत नभएकोले सो को ब्यबस्थापन गनपने ।ा ु
- PM को मातहतमा रहन गरी े Inter-Agency Information Sharing Center को त्काल ननमााण हनु पनु ।
- नागरीकका गनासा ु तथा असन्तवष्ु र ओिास लाई समयमा नै ब्यबस्थापन गना प्रिानमन्त्री कायाालय मातहत Research team 24/7 वियाशील हनु पने ु ।
- सवसा ाि ि ारण नागरीकहरूको ननबाा ि आवागमनमा अबरो ि हनु गरी े कुनैपनी कायिा म संचालनलाई अनमनत नददनु ब्यबस्था गने पनो ु । यसका लानग सरकारले ननन्श्चत स्थानहरू तोवकददन पने। ु
- सबै प्रकारका ननजी तथा सरकारी भबन र संपन्त्तहरूको अननबाया नबमा गनपनो ु कानूनी ब्यबस्था हनु पने ु र नबमा कम्पनीले नबनभन्न बहानामा भिानन ु रोक्न े प्रबनत ृ रोक्न ननयमनकारी ननकायलाई सविय गराईनपने ु ।

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

- आगजनीमा प्रयोग हनसक्नु े सोनडयम, फोस्फोरस, पेिोल, ग्यासोनलन, एनसटोन, नथनर लगायतका रसायननक पदाथहारूको वकनबचमा राज्यसे ंयन्त्रको पहच हु नु प्रणाली ननमााण े गनपनो ु ।
- देशनभरका सबै तहका अदालतहरूले नबकास ननमााण,कर तथा राजस्व िनलका मध्दाहरू ु फैसला गन ा बर्ौ बर् ा लगाउदा सेवा पाउन े सबसाािारणलाई नकारा्मक असर र राज्यलाई पनन आनथका वहसाबले नोक्सानी हनु े हाँदा यस्ता मु ध्दाहरू ु Fast track बाट टुतग्याउन े कानूनी ब्यबस्था हनु पने ।
- अदालतमा न्यायाििीशहरूको ननयन्त्िु मा स्वच्ि िनबको ब्यन्त्िको ननयन्त्िु हनसक्नु े ििालको पारदन्त्शता ा र न्याय पररर्दमा राजनीनतक गन्त्ि नआउन गरी न्याये पररर्दलाई पनगाु ठन गरीनपिा।ु
- प्रदेश सरकारलाई केन्द्रको देििानसकी नगरी प्रदेशका नबनबि नबर्यहरूमा ििोज तथा अनसन्त्िान गने कु ेन्द्र (Research center) र सानो जनउत्तरदायी प्रभावकारी Smart Government बनाईन पिा।ु
- नपाे लमा रहेका नतब्बनतयने , भटानी र रोहीू गा लगायतका नबनभन्न मं लु कहरूबाट आएका ु शरणााथीहरूको गनतनबनिमा सक्षम ननगरानी गन ाु राज्य संयन्त्र वियाशील हनु ु पदाि।
- मदरसा,िमिशा ाला,गम्बाु ,चच ार िम ापरररबतना गने गराउन त्वहरूको से क्षम ननगरानी ु अ्याबश्यक भईसकेको ि । समयमा नै ध्यान नददएमा यसले रावष्ट्रय सरक्षा (ु National Security) मा गम्भीर असर पाने ननन्श्चत ि ।
- नपाले राष्ट्रप्रनत आदर, माया र सम्मान गन ाउ्प्रररत गने गरी सानो कक्षा दे ेन्त्ि नै पायिममा ब्यबस्था, ननम्न माध्यनमक तह देन्त्ि नै अध्ययन संग संगै रोजगार पाउन े प्राववनिक न्त्शक्षा तथा नैननतक न्त्शक्षाको अननबाय ाब्यबस्था गन पदाि।ाु
- सवसा ाििारण नागरीकको संपन्त्तको सरक्षाु ग्यारेन्टी र स्बदेशी तथा नबदेशी लगानीकतााहरूलाई लगानी गने बाताबरण सजना गरी लािौ नृ पालीहरूलाई दे ेशनभर नै रोजगार ददन ननजी क्षेरको आ्मबल बढाई प्रो्साहन गन ा भाद्र २४ गतेबाट पाठ नसकी सरकारले ननजी सम्पन्त्त, ब्यापाररक प्रनतष्ठानहरू माथी आगजनी गने ब्यिीलाई प्रहरीले कसैको आदेश नबना नै Shoot At Sight गरी ननन्त्श्िय पान ा र भागी गएको अबस्थामा प्रमाणको आिारमा पिाउ गरी जघन्त्य अपराि बमोन्त्जम सजाय र सहयोगीहरूलाई पनन कड़ा दण्ड हनु गरी त्काल काने नको तजु मा गनाु पिाु ।

- ननजी बैंकहरूको नबकासमा सरकारको नबशर्े सवियता जरूरी ि। बैंक नभर हनु े आनथका अपचलनमा सरकार र ननयमक ननकाय तथा राष्ट्र बैंकको नबशेर् अनगमन र ु ननगरानी आवश्यक हनु े ।
- सामाजीक संजाललाई ब्यबन्स्थत गन ाजनत वढलो भयो समाजमा एक अका प्रनत घृणा देर् उ्पन्न भई सामाजीक सरक्षामा गम्भीर असर पनु हाँदा यसलाई स्वस्थ र मयादादत बनाउन नपाल सरकारले े त्कालै ऐन, ननयमको तजमा गना ु पनो ु ।
- नपाले सरकारको सबै मन्त्रालय, नबभाग र संस्थानहरूमा जनशन्त्िको उपलब्िता र कायभा ार (Job load) को बास्तनबक अबस्था पत्ता लगाउन एउटा स्वतन्त्र कनमटी (Independent Committee) बनाई कनमटीको राय अनसार कमचा ु ारी संख्या ननिाारण सवहत ननजहरूसंग Performance Based Contract अननवाय ा गरी Contract बमोजीम काम सम्पादन नगने कमचा ारीलाई कारबाही गने कानूनी ब्यबस्था हनु पनु ।
- भाद्र २३ गते प्रदशना मा संसद भबन पररसर बावहर जन्जीे यवालाई आिोन्शत पाना र आफ्नो अनभष्ट पररपनता ु गन ाकेही आपरानिक समह र अबसरबादी राजनी ु नतक पक्षहरूको समेत घसपु ैठ भएको देन्त्िन्ति । यस्ता प्रदशनाहरूमा घसपु ैठको पवहचान र ननयन्त्रण गन ा नबशर् प्रनबनि सवहतको सबसाे ाििरणले नदेख्न गरी े concealed CCTV को जडान, drone द्वारा ररयल टाइम फोटोग्राफ गरी control room मा देन्त्िन प्रणाली र प्रदशनाे कारी नभरैबाट सचना प्राप्त गने सु ंयन्त्रको नबकास र पररचालन हन जरूरी ि। कनतपय ु समयमा प्रहरीलाई प्राप्त हनु एउटा से ूचना पनन हजारौ प्रहरी पररचालन भन्दा बवढ प्रभावकारी पनन हन ु सक्दि।तसथ ा प्रहरीलाई सचना ु संकलन र नबश्लर्णका े लागी आबश्यक पने रकमको ब्यबस्था गन ासरकार वहन्त्च्कचाउन हदु ैन ।
- सरकारी सेवा प्रदायक कार्यालयका कमचा ारीहरूलाई people first theory, communication skill, primary role of civil servant सम्बन्त्िी बला बे लामा बजे टबाट िच ाे नहनु गरी े on the job training ददईरहन पने।ु official update सरकारी च्यानल र सामाजीक संजालबाट गने, Misinformation र Disinformation का लागी counter team वियान्शल गने। independent oversight panel with young energetic people को स्थापना गने। प्र्येक मन्त्रालय/ नबभाग/ शाििाको आन्तररक अनगमन इकाईलाई स्वतन्त्र ु रूपमा अनगमन गन ाु powerful mandate सवहत प्र्येक सरकारी सेवा प्रदायक को Ethics/ Discipline/performance analysis

गन ा सक्षम बनाउदै जादा सेवा प्रदायकको काय ा पररणाम र गणस्तर सम्बन्त्िी अन्ततयारीमा पने उजु रीको सु ंख्यामा िेरै हदसम्म ननयन्त्रण हन जान्त्ि।ु

- पररणाममा आिाररत मूल्यांकन (Result-based evaluation) हनु पने। उजु री ब्यबस्थापन ु प्रणाली (Grievance Redress mechanism) प्रभावकारी बनाउन।े सेवा प्रबाहबारे सावजाननक सनवाई र सु झाव सु ंकलन गने अननबाय ाब्यबस्था गने। सेवाग्राही सन्तष्टी ु सवेक्षण अननबाय ा रूपमा गने। Record keeping मा सरन्त्क्षत नडन्त्जटल प्रणालीको प्रयोग ु गने। मोबाईल एपद्धारा प्रबाह गने सरकारी सेवा बारे जानकारी गने। दक्ष, ननष्पक्ष र राजनीनतक हस्तक्षेप मि ननजामती सु ेवा प्रशाशनको ननमााण गने ।
- नपालीे सेनाले National Security literacy campaign (Digital)सम्बन्त्िी कायिाम संचालन गने,नागरीक, यवा र सामु दावयक सु ंस्थाहरूसंग समन्त्वय राख्र Civil Military Liasion Desk स्थापना गने, सावजा ननक स्थानहरूमा Disaster, Rescue, Medical readiness Demo प्रदशना गने, नबश्वनबध्यालय लगायत नबनभन्न संस्थाहरूमा youth Engagement & Military Education Partnership कायिाम संचालन गने,बला बे लामा े Drone units, Cyber defense command, Humanitarian engineering corps बारे आफ्नो ब्यबसायीकता प्रस्तत गरी ु आम नागरीकलाई सेनासंग आश्वस्त हनु बाताबरण ननमााण गने। ने पाली से ेनामा भनत ाभई देश सेवा गन ानपाली ये वाहरूलाई आकवर्ता ु गने नबनबि कायिामहरू ल्याउन उपयु ि ाु हन्त्िु ।
- नपालीे सेनाको आकार, भनमका र काठमाण्डौ तराई द्रु तमाग ाु जस्ता सड़क ननमर्ााण कायको न्त्जम्मेवारी नलन सन्त्दभ ाे बारे संगठनको सबोतम वहतका लागी स्वतन्त्र रणनीनतक सनमक्षा गरीनपि। नु पाली से ेनाले साईबर सरक्षा र प्रनबनि आिाररत ु सरक्षा प्रणालीको ु नबकास गनपि। नाु पाली से ेनाले नपाल राष्ट्रको से रक्षाको लागी ददिकाु ालीन राष्ट्रीय सरक्षा ु रणननती स्पस्ट र अध्याबनिक बनाउन नबशर् भे नमका ननबााह गनु पने। रक्षा िरीद ाु प्रवियालाई सकेसम्म सावजाननक जानकारीमा ल्याउन। से ेनामा आउन उजे री दताा र ु ििानबीन पारदशी हनु पनेु ।
- अन्ततयार, सम्पन्त्त शन्त्ध्दकरण नबभागु , राष्ट्रीय सतकाता केन्त्द्र र केन्त्द्रीय अनसु ंिान ब्यूरो जस्ता ननकायहरूलाई पनसंरचना गरी स्वतन्त्र ढु ंगले काम गने बनाउन।े

- सबै सरकारी सेवा प्रबाह गने कायाालयम ् e-governance (अनलाईन आबदने , ियावकड़, नडन्त्जटल भिानीु) लाग ु गने। सरकारी कायाालको प्रकान्शत योग्य तथ्याड़हरू सबसाािारण नपाली नागरीकको जानकारीको लानग सावजाे ननक गनपने । ाु
- सेना र न्यायािीशहरू लाई उनीहरूको कामको सम्बन्त्िमा immunity ददईन पिा जसका ु कारण उनीहरूले स्वतन्त्रतापबका ु आफ्नो कतब्ाय ननबााह गन ासकुन। आनथका पक्षमा अनसन्त्िान गन ाु अन्ततयार दरुपयोग अनु सन्त्िान नबभागलु े न्यायपररर्द र सेना मख्यालयको ु स्वीकृनत नलई अनसन्त्िान तहक़ीक़ात गन ाु सक्न ब्यबस्था गने पने।ाु
- डायस्पोरामा रहेका नपालीहरूलाई लगानीको अनकु ूल बाताबरण सजना ृ गरी आफ्नो मलु ककोु नबकासमा प्रयक्ष सहभागी गराउन े प्रणाली बनाउनपनु ।
- राज्यको दीिका ालीन सरक्षाकोु लागी नपाले सरकारले Chinese WeChat जस्तै “All in One” एप बनाउनपनु , तर यसको ददगोपन (Sustainability) को लागी ठुलो लगानी, बनलयो र सरन्क्षत ु प्रनबनि, िेरै प्रयोगकताा चावहन्त्ि। ्यसैले त्कालका लागी ववद्यमान वालेट,च्याट, सरकारी सेवा एकीकृत गने,ननजी क्षेर र सरकार नमलेर “Nepal Super App” बनाउने,QR मा आिाररत भिानीलाई अझ व्यापक बनाउनु र सामान्त्जक से ंजालको प्रभावकारी अनगमन र ननयमन गन ाु सशि वटम बनाउनपने ।ु
- अनत नबन्त्शष्ट ब्यन्त्िको (VVIP) सरक्षाका लागी एकल कमाण्ड प्रणाली प्रभावकारी हु नु े हाँदा सोही अनु सारको कायनाु बनि बन्नुपने।
- अननवाया रूपमा नागरीक एपमा प्र्येक नपालीले े संम्पती घोर्णा गरी हरेक बर्ा नबबरण अध्याबनिक गनपनोु अननबाया कानूनी ब्यबस्था हनु पने।ु
- भाद्र २३ र २४ गतेको नबर्म पररन्त्स्थनतमा डराई कायस्ा थलबाट भागकाे , कतब्ायच्यूत भएका सरक्षा सु ंगठनका अनिकृत तथा जवानहरूलाई पवहचान गरी सबै सरक्षा ननकायलु े सतत कानूनी कारबाही र वहम्मत साथ मैदानमा बसी साहसपूवका काम गनेहरू एकजना पनन नुिटन गरी उनीहरूले े सम्पादन गरेको कामको गहनताको आिारमा परस्कु ृत गरीनपने।ु
- प्रहरी लगायतका राज्यका अन्त्य ननकाय र कायाालयहरुमा रहेका सवारी सािनहरुको समयमा नै नललाम गन ासरकारले त्काल कदम चाल्नपने ु ।

SAMAYA SUTRA MEDIA | TV CHANNEL

१४.६. ननजी क्षरे ाः

नपालले े सामान्जक न्याय र समवद्ध ृ हानसल गन ा उदारीकरणको नीनत अन्तगता ननजी क्षेरको सहभानगता अनभववद्धलाई सृ -ु ननन्श्चत गने र सीनमत शासनको अविरणा अनसार शासकीय साझु ेदारको रुपमा ननजी क्षेरलाई अगानड बढाएको ि। कुनै पनन देशको ववकास, उ्पादन र उ्पादक्व अनभववद्धृ, रोजगारी नसजनाा र उद्यमशीलता अनभववद्ध ननजी क्षेरको ववकासबाट मार सृ ंभव हन्त्ि। ु नमनत 2082 भाद्र २३ र २४ गते भ्रष्टाचार अन्त्ृयको माग राि्ी न्जयनजड पे स्ताद्वारा गरी एको ु आन्दोलनको िममा देशका औद्योनगक घराना, उद्योग र ननजी व्यापाररक प्रनतष्ठानहरुमा उच्ि्ृङ्िल समूहबाट भएको ननयोन्जत घटनाबाट देशले ननकै ि्ेरै आनथका श्रोत त गमायो नु ै ननजी क्षेरको लगानी आकर्णा र मनोबल पनन तहसनहस बनायो। कुनै पनन अवस्थामा ननजी व्यापाररक प्रनतष्ठानहरुमा भएको आिमण ठीक नभएको आभास सबैले गदै आएका िन। ् अकोतफा शासकीय साझेदारको रुपमा रहेको ननजी क्षेर ननजीकृत हन सकु ेको ि्ैन। राजन् ैनतक संरक्षणमा कालो बजारी गने साथै व्यन्त्ि र अमूक समूहकोमार अनकु ूलका कानून र नीनत ननमााणमा राजनैनतक नते ्वसृ ाँग नमलेमतो गरेको आरोप ननजी क्षेरमानथ लाग्न गरे ेको ि। यद्यवप, नपालको ननजी े क्षेरमा देन्त्िएका र महसस गरी एका समस्या र सु शासन कायम गने सन्दभमाु ा ननजी क्षेरको व्यवसावयकता बढाउन गनपने काम तल प्रस्ताु त गरी एको ि। ु

ननजी क्षरेमा देन्त्िएका समस्याहरुः

- ननजी क्षेरले आफू अनकु ूल कानून बनाउन सांसद, मन्त्री साथै कमचाारीतन्त्रसाँग साँठगाँठ गने गरेको। पैसा िच ागरेर राजनीनतक दलको सदस्यता नलन से ंसद बन्ने, मन्त्री बन्ने र स्वाथ ा बान्झएका कानून ननमााण गन ातन्त्ल्लन हन उद्दत दु ेन्त्िनलु े प्रभावकारी र व्यवसावयक ननजी क्षेरमानथ प्रश्न उदठरहेको ि।
- व्यवसावयक सामान्जक उत्तरदावय्व बहन गन ानसक्नलु े व्यवसायप्रनत सामान्जक द्रवष्टकोण नकारा्मक असर बवढरहेको ि।

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

- ननरन्तरको मूल्य ववद्ध हृ नु को कारण अप्रनतु ष्पिाा्मक बजार, एकानिकार, कालोबजारी र नमलेमतो जस्ता अप्राकृनतक ववर्यहरु हनु मा ननजी क्षेरको सु ंस्थागत सशासन अप्रभावकारी ु भयो।
- ननजी क्षेरका लानग लगानीमैरी वातावरण नहनु , ु लगानी सरक्षा साथु ै व्यवसायीहरुमानथको सरक्षा राज्यद्वारा प्रयाभु नत गन ाू नसवकन ु पनन ननजी क्षेरको ववकासमा देन्त्िएको समस्या हो।
- जवटल अथता न्त्रको प्रभाव ननजी क्षेरमानथ ि। स्टाटा अप, नवजागरण,नवउद्यमी र नवपवतानलई ननजी क्षेर आफैँ ले स्थान नददन साथु ै राज्यबाट प्रो्साहन नगदाा व्यापाररक औद्योनगक नव ववचार पलायन हनु अवस्था ि। े
- नेपालमा लगानी श्रोतको अभाव हनु , ु प्रयक्ष वैदेन्त्शक लगानी नभत्र्याउनको लानग कानूनी र कूटनीनतक वहसाबले राज्य सविय िैन। शान्त्त सरक्षाको मजबु त न्त्स्थनत साथु ै प्रो्साहन िुट सहनलयतको प्याकु ेज नै िैन।
- औद्योनगक श्रमको सहसम्बन्त्ि प्रभावकारी नहाँदा ु अपेन्त्क्षत रुपमा उ्पादन उ्पादक्क अनभववद्ध हृ न सवकरहु ेको िैन।

समाििानका लानग सझावहरुः

- ननजी क्षेरको व्यवसावयकता र उद्यमशीलता बढाउन ननजी क्षेरको ननजीकृत पूव ाशत ाहो। तसथ ाराजनैनतक प्रशासननक र अन्त्य प्रभाव हटाउन स्वाथकाो द्वन्त्द सम्बन्त्िी कानून बनाई कायाान्त्वयन गने/गराउन। े
- बजार मागको आिारमा उ्पादन अनभववद्ध र सामान्त्जक मागको आिारमा उत्तरदावय्व बहन ृ गने वातावरण बनमा मार समाजले े ननजी क्षेरको सरक्षा स्वयमु गदाि। ्
- प्रनतष्पिाा्मक बजार, पारदन्त्शता ा, सन्त्तलन बजार र कच्चा पदाथकाु ो उ्पादनमा सहयोगी हनु े जस्ता ववर्यहरु कायम गरी ननजी क्षेरको संस्थागत सशासन प्रभावकारी बनाउनु पदाि। ु
- राज्य सञ् चालनको प्रमि ु साशकीय साझेदारका रुपमा रहेको ननजी क्षेरलाई उकास्न राजनैनतक प्रनतबद्धता, प्रशासननक सरलता र सरकारले सरक्षा ग्यारु ेन्त्टी गन पदाि। साु रक्षाको ु लानग राज्यले ननजी प्रनतष्ठान रक्षा र औद्योनगक बलको रुपमा सरक्षा सु ंयन्त्रको पररचालन गन ा सक्दि।

SAMAYA SUTRA MEDIA | TV CHANNEL

- नगरेको ननजी क्षेरको मनोबल र लगानीप्रनतको ववकर्णा हटाउन सरकारले क्षनतको उन्त्चत क्षनतपूनत ाददन व्यवस्था नमलाउने । साथै ननजी र औद्योनगक प्रनतष्ठानहरुमा आगलानग र आिमण गनेहरुलाई कानूनी कारबाहीको दायरामा अननवाय ाल्याउन। े
- नवपवता न र स्टाटा अपको लानग सरल कजाा,न्यून ब्याजदरको नीनत अवलम्बन गनका साथाु ै काम र उ्पादनको ववश् लेर्ण गरी अनदान ददनु व्यवस्था नीनतगत रुपमा नेै गरी नपदाि। ु
- ननजी क्षेर फस्टाउन नसकेको कमजोर ननयमन प्रभाकाररताले हो तसथा, सरकारले ननयमनलाई प्रभावकारी बनाउन र यसलाई दण्ड पे रस्कार प्रणालीसु ाँग अननवाय ाजोड्नपदाि। ु
- प्रयक्ष वैदेन्त्शक लगानी प्रवद्धान गन ालगानी सरक्षा वातावरण ननमााण गनेु , एकद्वार प्रणालीलाई प्रभावकारी बनाउने, नाफा लैजान पाउन सरल वातावरण ननमााण गनेे , जनशन्त्ि व्यवस्थापनको लानग प्रभावकारी औद्योनगक श्रम सहसम्बन्त्िमा जोड ददनको साथुै एन आर एन माफात लगानी नभराउन से ंयन्त्रको ववकास गरी नपदाि। ु
- यवा व्यवसायी र कु ृर्कहरुलाई थप प्रोसाहनका कायिाम लाग गनु पदाि। ाु
- साथै बैवकङ्ग क्षेरको प्रभावकाररताको लानग देहायबमोन्त्जम गनपने दाु ेन्त्िन्त्ि। १४.७ बैवकङ्ग क्षरेः

ववनभन्त् न आन्तररक तथा बाह्य उतारचढावका बीच नपालको बे ैवकङ्ग क्षेर फड्को मादै दन्त्क्षण एनसयामा राम्रो स्थानमा रहेको ि। २०७२ सालको महाभकम्प जाँदा होसू वा ् २०७६ सालका कोभीड महामारीको बलामा बे ैवकङ्ग सेवा एक ददन पनन अवरुद्ध नभइ बैङ्कका कमचाारीहरु अग्रपन्त्िमा रही ग्राहकहरुलाइ सेवा प्रदान गदै आइरहेको हामी माझ अवगत नै ि। पनिल्ला २/३ वर्मा नडन्त्जटल बैवकङ्गले ठूलो फड्को मारेको ि। हाल प्रनत महीना कररब रु 110 अबका ो कारोबार QR माफात हनु गरे ेको ि। नडन्त्जटल बैवकंङ्गको ििान्त्तले ग्राहकलाई कारोबार गन ा अ्यन्त सहज भएको ि।

नपाल राष्ट्र बे ैङ्कले नलएको कदम र व्यवस्थाहरुले नपालका बे ैङ्कहरु कनतपय दृवष्टकोणमा अन्तराावष्ट्रय मानकमा समेत अब्बल भएका िन। रणनीनतक स् िार तथा ववत्तीय स्थावय्वका लानग लागु गरी ु एका ववनभन्त् न प्राविान तथा ननयमहरुले बैङ्कहरु अझ बढी सबल, सक्षम र पूँजीका वहसाबले पनन ठूला भएका िन। ् अ्यन्त पारदशी र प्रभावकारी ननयमनका बीच रहका बैंवकङ्ग क्षेर उपर ववनभन्त् न व्यन्त्ि तथा

अराजक समूहहरुले पनिल्लो समय पटक- पटक प्रहार गदै आइरहका िन। ववश् गरी े २०७९ साल पश्च ात यस्ता उच्िृ ृङ्खल गनतववनिहरु बढ्दै गइरहेका िन। सवसा ्ािारण आम जनताले नमवहनत गरे ेर जम्मा गरेको ननक्षेप संकलन गरेर सोही रकम बैङ्कले कजाा प्रवाह गने हो। तथावप, ऋण नलए पश्च ात ननतने, नपाल राष्ट्र बे ैङ्कको ननदेशन तथा बैङ्क र ववत्तीय संस्था ऐनले ददएको अनिकार प्रयोग गरी असूली गदाा बैङ्कका कमचाारीहरु उपर दव्यवाु हार गने, िम्क्याउने, लगायत ववनभन्त् न अराजक गनतववनिहरु पनिल्ला समय बढ्दै गइरहेका िन। ्

ववद्यमान चनौतीहरुःु

बैवकङ्ग क्षेरमा हाल देन्त्िएका केही प्रमि चु नौतीहरु ननम्नानुसार िनः ु

१. न्यून कजाकोो मागः यस आ.ब.को झण्डै 6 मवहना नबत्न लाग्दा कजााको बवद्धदर 2 प्रनतशत ृ भन्दा कम नै रहेको ि। कजााको ब्याजदर इनतहासकै न्यून नबन्दमा रहु ाँदा समेत कजााको माग अ्यन्तै कम रहेकोले तरलता व्यवस्थापनमा समेत ठूलो सकस परेको अवस्था ि।

२. बढ्दो िराब कजाःा गत वर् ादेन्त्ि नै बढ्दै गईरहेको िराब कजाा यस आ.ब.को पनिल्लो रैमानसकमा 4.86 प्रनतशत रहेको ि। मलु को ववद्यमान पररन्स्थनत र व्यापार व्यवसायमा दु ेन्त्िएको सस्तताको कारण आगामी ददनहरुमा यो अझु ै बढ्न दे ेन्त्िन्त्ि।

३. कजा ाअसलीमा चु नौतीःु समस्त मागमा देन्त्िएको संकुचन, व्यापार/व्यवसायमा देन्त्िएका सस्तताु , ववनभन्त् न अराजक समूहहरुले ददएको भड्काउ अनभव्यन्त्ि, लगायतका कारणले कजाा असूलीमा उल्लेिनीय नगरावट आएको ि।

४. बढ्दो गैर बैवकङ्ग सम्पन्त्तः पनिल्लो समय बैङ्कहरुमा गैर बैंवकङ्ग सम्पन्त्त बढ्दै गईरहेको ि। हाल कररब रु.५२ अबका गैर-बैंवकङ्ग सम्पन्त्त थवप्रएर ु बसेको अवस्था ि। यसको उन्त्चत व्यवस्थापन नभएको िण्डमा यसले समस्त बैंवकङ्ग क्षेरलाई नै ठूलो नकारा्मक प्रभाव पान ाजान्त्ि।

५. घटदो नाफाः उपरोि चनौतीहरुको प्र्यक्ष प्रभाव बु ैङ्कहरुको नाफामा परेको ि। यस आ.ब.को प्रथम रैमानसक ववववरण अनसार सञ् चाु लनमा रहेका 20 वटा बान्त्णज्य बैङ्कहरु मध्ये 12 वटा बैङ्कहरुको ववतरण योग्य मनाफा नकारा्मक रहु ेको ि। यस अवनिमा बैङ्कहरुले जम्मा रु 13 अब ा

िद नाफा गरु ेका नथए, जन अन्त्यल्लो आ.ब.को सोही समयको तु लननामा रु ३ अबला ु े कम हो।

न्त्जयनजड आन्दोलन र ्यस पनिको बे ैवकङ्ग पररन्त्स्थनत:

जन्त्जी आन्दोलन र ्यसपनि उ्पन्न पररन्त्स्थनतले े देशको समग्र अवस्थामा प्रनतकूल असर गरेको कुरामा दईमत िु ैन। भदौ ् २३-२४ का घटना लगत्तै नपाल बे ैङ्कस ासंघले सो समयमा सम्प्रर्ण े गरेको वववरण अनसार ु ८७३ ऋणीहरु प्र्यक्ष प्रभाववत भएको र ती ऋणीहरुको करब रु ३७ अबाको नोक्सान भएको अवस्था नथयो। उि घटना पनि बैवकङ्ग क्षेरमा कजाा असूलीमा उल्लेिनीय नगरावट आएको ि। आन्दोलनका कारण कनतपय व्यवसाय बन्द हनु े, ढुवानी अवरुद्ध हनु उ्पादन े र नबिी घट्न जस्ता अवस्थाले े ऋणीहरुको नगद प्रवाह कमजोर बनाउन पग्यो ु , फलस्वरुप, समयमै कजााको वकस्ता र ब्याज नतन ानसक्न अवस्था नसजना े ा भयो र यसले बैङ्कहरुलाइ कजाा पनसरा ु ंचना तथा पनताानलवककरण गन ा ु बाध्य बनायो। ववशर्गरी साना मझौला उद्योगे , होटल-पयटा न, ननमााण र ढुवानी क्षेरका कजााहरु बढी प्रभाववत भएका िन, ् जसका कारण असूली हन नसकु ेको ब्याज उल्लेिनीय रुपमा बढेर बैङ्कहरुको तरलतामा दवाव नसजनाा हन पु गु का िे , भन प्रनतके ूल पररन्त्स्थनतका कारण कजाा प्रवाहमा संकुचन आउनाले बैङ्कहरु नया कजाा प्रवाहमा सतका बन्न पने अवस्था नसजनाँ ा भएको ि। आन्दोलन र यसबाट उ्पन्न पररन्त्स्थनतबाट जोन्त्िम बढेको अवस्था ि। ्यस्तै िराब कजााको अनपात बढ्नु , े िराब कजाा अनपात बढु ेसंगै ननयामक प्राविान अनसार बु ैङ्कहरुले थप कजाा नोक्सानी व्यवस्था गनपने ि। जसका कारण बा ु ेङ्कहरुको नाफामा उल्लेख्य नगरावट आएको जसले देशको समग्र अथ ाव्यवस्थामा न्त्शनथलता देिा पन ागएको ि। लगानीका बाटोहरु निल्दा ननक्षेप ु पररचालनमा समस्या उ्पन्न भएको ि। बजारमा पैसा चलायमान नहाँदा अवश्यपनन दु ेशमा अथतान्त्र नै िरासायी बन्ने अवस्थामा पग्न सक्नु सम्भावना बढदे ै गएको ि। समग्रमा भन्दा भाँइचालो ु ्यसपनि कोराना महामारी लगायतका अन्त्य ववनभन्न चरणहरु पार गदै आउँदा अब ववस्तारै अथ ा व्यवस्था लयमा फवकाएला वक भन्ने आशा पलाईरहको समयमा फेरर न्त्जयनजड आन्दोलन र ्यसपनि े उ्पन्न पररन्त्स्थनतले देशको समग्र अथतान्त्रलाइ गवहरो असर पारेको ि।

आगामी कायदादशाः

१. स्थानीय प्रशासनको सहयोगः हाल बैङ्क तथा ववत्तीय संस्थाहरुलाइ घर-बाटो नसफाररश, नललामी प्रवकया, लगायत कायहारुमा स्थानीय वडा तहबाट नै अ्यन्त असहयोग हाँदु े आइरहको गनासो ि। ु ऐन ननयममा

रहेका व्यवस्था बमोन्तजम काय ागन ाििोज्दा असहयोग िम्की आइरहको हनालु े, कानूनले ददएका अनिकार/काय ागन ास्थानीय तहबाट समेत सहयोग पग्नु वातावरण बनाे उन पने। ु

२. प्रहरी प्रशासनको सहयोगः पनिल्लो २-३ वर् ायता बैङ्क तथा ववत्तीय संस्थाका कमचाारीहरु प्रनत लन्क्षत गरी आिमण/िम्कीपूण ाव्यवहार हाँदु ै आइरहेका िन। द् रु -दराजमा कायरा त कमचा ारीहरुको सरक्षामा पनन चु नौती थवपदु ै गएको ि र कमचाारीहरुको मनोबल नगदो िममा ि। अतः मलकको ु कुनै पनन क्षेरमा कुनै घटना घटन अवस्था श्रे ृजना भएमा प्रहरी केन्द्रीय काया़ालय लगायत नन्जकको प्रहरी/प्रशासन समक्ष ति घटना बारे तरुन्त िबर पु ग्नु गरी एक स्थायी से ंयन्त्र ननमााण गनपने। ा ु

३. बैवकङ्ग कसर ऐन सशोिनः ु ववद्यमान बैवकङ्ग कसर ऐनमा व्यापक पररमाजना ु गरी न पने। ु ननदोर्लाइ कुनै वकनसमको अन्याय पन ानहनु तथा दोर्ी िे ुटन नपाउन तथा े “पवहला सनु अनन थनु ” को नसद्धान्त लाग ु हनु े गरी ऐन पररमाजना हनु पने। ु

४. बैङ्क तथा ववत्तीय संस्था ऐन संशोिनः केही समय अन्त्यसम्म तीि रुपमा िलफल भइरहेको बैङ्क तथा ववत्तीय संस्था ऐन संशोिनका ववर्यलाइ तीिता ददइ बैवकङ्ग क्षेरलाइ थप पारदशी, सबल र स्थावय्वका लानग समय-सापेक्ष सशोिनहरु यथाशीघ्र गनपने। ा ु

५. मलकको ु ग्र-े नलस्ट सम्बन्त्िमाः मूलक अवहले FATIF को ग्र-े नलस्टमा परी आवश्यक कानून/ननयमको संशोिन सवहत अन्त्य कायहारु तीि रुपमा अन्त्य बढी रहेको पररप्रक्षमा बे ैवङ्कङ्ग क्षेरको समेत सहयोग नलइ अन्त्य कमजोर देन्त्िएका क्षरहरुमा आवश्यक सिार पवियाहरु अगानड ु बढाउन काय ाे क्षेर र समयसीमा सवहत तोवक अन्त्य बढ्नपने। ु

६. भ्रामक समाचार सम्प्रर्णः े पनिल्लो समय केही अनलाइन सचार माध्यमहरुले व्यन्त्ि/संस्था लन्क्षत भ्रामक, गलत र तथ्यहीन समाचारहरु सम्पेर्ण गदै आइरहेको र यसले आम-जनमानसमा बैवकङ्ग क्षेरप्रनत नकारा्मक प्रभाव पदै गएको ि। तसथा, एक ननन्श्चत मापदण्ड तोकी अनलाइन सञ् चार माध्यमहरुको अनगमन हु नु का साथु ै ती संस्थाहरुलाइ प्रदान गरी न ववज्ञापन िचमाे ा समेत मापदण्ड तोवकन पने। ु

७. अन्त्यः बैवकङ्ग क्षेरलाइ अझ मजबत बनाइ मु लकको आनथका ु ववकासमा समेत टेवा पूरा उनको ननन्त्त अन्त्य ववववि पक्षलाइ समेत सिार गरी नु पनु - वैिाननक तररका माफात ववप्रर्ण नभनरने े वातावरण बनाइ हण्डी कारोवारलाइ न्त्यु ूननकरण गदै जाने; हाल ननक्षेपको ब्याजदर अ्यन्त कम भएको अवस्थामा

पजी पलायन हाँ ु नु सम्भावना बढ्ने हे नालु े आवश्यक सतकाता अपनाउन पनेु ; नडन्न्जटल बैवकङ्गले नलएको तीि गनत र उल्लेख्य कारोवार नडन्न्जटल माध्ययमबाट हाँदु ै गइरहेको पररप्रक्षमा ठे ूला कारोवार गने PSP/PSO को ननगरानी बढाई ती संस्थाहरुलाई थप सरन्क्षत बनाउनु ु पने। अन्तमा मलकको अथता ु न्त्रलाई सबल बनाउन र नपाल सरकारले े नलएको आनथका बवद्ध लक्ष हानसल ृ गन ाबैवङ्कङ्ग क्षेरको समेत अहम भ् नमका रहन्त्ि। बू ैवकङ्ग क्षेरले ववगतमा िरै आरोह-अवरोह पार गदै आएको ि। देशमा हनु हरे ेक आनथका, राजनीनतक तथा संरचनागत पररवतनासाँग यो क्षेर कवहले उकालो लाग्ि त कवहले ओरालो झिा, तर यस्ता वववि पररन्स्थनतका बाबजद पनन यो क्षेरलु े आफ्ना सम्पूण ागनतववनि ननयमनकारी ननकायको कडा अनगमन र नु पाल राष्ट्र बे ैकको ननदेशन अनरुप सञ्च ु ालन गदै आएको ि। आज देशमा सबैभन्दा बढी ननयमन, पारदन्शता ा र उत्तरदावय्व सवहत सञ् चालन भइरहेको क्षेर भनको बे ैवकङ्ग क्षरे नै हो। वतमाान अवस्थामा बैङ्कहरुले आफ्ना ववत्तीय सूचकहरुलाइ बनलया रणनीनतक, संरचनागत तथा व्यवस्थापकीय सवै वकनसमका उपायहरु अपनाउन आवश्यक ि। ववशर्गरी िराब कजाा व्यवस्थापनलाइ उच्च प्राथनमकतामा राख्दे ै ऋणीको वास्तववक क्षमता र नगद प्रवाहका आिारमा कजाा प्रवाह सननन्श्चत गन ा ु अपररहाय ारहको ि। कजाा ववस्तारका सन्दभमा ा साना तथा मझौला व्यवसाय, उ्पादनमूलक क्षेर र सम्भावनायि क्षेरमा ु बैङ्कहरुले सविय भनमका िू ेल्न सक्िन। ् आजको यग नडन्न्जटल यु ग भएकालु े बैवकङ्ग सेवाको नडन्न्जटल ववस्तार र यसको सरक्षा अपररहाय ा ु भइसकेको ि। यससंगै साइबर जोन्त्िम, डाटा सरक्षा र प्रववनिजन्य चु नौतीहरु पनन बवढरहु ेका िन, ् ्यसैले यस्ता जोन्त्िम न्यून गन ाअ्याििननक रक्षा्मक उपायहरुको िोजी र कायाान्वयनमा बु

ैङ्कहरुले ववशर् ध्यान ददने पिा। दीघका ु ालीन रुपमा हेदाा, ववनभन्त् न संरचना माफात गैर-बैवकङ्ग सम्पन्त्तको प्रभावकारी व्यवस्थापन गन ासकेमा बैङ्कहरुले आफ्ना वासलात थप बनलयो बनाउन, जोन्त्िम घटाउन र नयााँ कजाा प्रवाहको क्षमता बढाउन सक्िन। अन्त्् यमा् , ववत्तीय सूचकहरु बनलया बनाउँदै, कजाा प्रवाहलाई सन्तनलत र न्त्जम्मु ेवार बनाउँदै तथा गैर-बैवकङ्ग सम्पन्त्तको प्रभावकारी व्यवस्थापन गदै अन्घ बढेमा बैवङ्कङ्ग क्षेरले वतमाान चनौतीहरु पार गदै अथता ु न्त्रको स्थावय्व र ववकासमा अझ सशि भनमका ननवााह गन ा ू सक्ि।

१४.८. नागरीक समाजः

समाजमा आवाज नहनु हरुको आवाज बे लन्द गने स्वतन्त्र ननष्पक्ष र तटस्थ नागरी कहरुको समु ूह नागरी क समाज हो। राज्यको स्वच्िाचाररता रोक्न सरकार पे ग्र नसकु ेका क्षेरहरुमा पग्र साथु ै सकारा्मक पक्षको पैरवी गदै नराम्रा व्यवहारहरुलाई न्त्चन ाबदनलदो समयमा शासकीय साझेदारको रुपमा रहनपदाि नागरी क समाज। ठु ूला राजनैनतक पररवतना र समाजका घटनाहरुमा नागरी क समाजको िारणालाई बढो मह्वका साथ हेररन्त्ि। वव.सं. २०८२ साल भाद्र २३ र २४ गते न्त्जयनजड पे स्ताको सामान्त्जक सञ् जाु ल बन्द गने सरकारको ननणया साथै भ्रष्टाचारको ववरोिमा भएको प्रदाशनमा समेत नागरी क समाजको िारणालाई समाजमा ननकै ध्यान पर् याु एको नथयो। तथावप, नपालमा नागरी क समाज पनन नाममारको रहे ेको स्वतन्त्र ननष्पक्ष र तटस्थ हन नसकु ेको साथै गैरसरकारी संस्थामा आबद्ध भएको भन्त् ने आम जनगनासो व्याप्त ि। नागरी क समाज नभर ु देन्त्िएका समस्या र समािानको लानग सझावहरु दु ेहायबमोन्त्जम रहेका िन ्

नागरीक समाजमा देन्त्िएका समस्याहरुः

- राजनैनतक दलमा आबद्ध व्यन्त्िहरु नागरी क समाजका अगवा रहु ेकोले राजनैनतक दोर्ी चस्माले समाजलाई हेने गरेको।
- समाजका आवाज ववववहनहरुको आवाज बोल्न सक्ने क्षमता हराउँदै गएको नागरी क समाज सहर केन्त्द्रीत भएका।
- गैरसरकारी संस्थाका सञ्चालकहरु नागरी क समाजमा लागको। े
- तटस्थ र ननष्पक्ष आवाज ददन नसक्न। ु
- सामान्त्जक सवहष्णता कायम गन ाु स्वयम नागरी क समाज न् ैनतक र उच्च आचरणयि ु हनु पनेमा सो गु ण थोरु ै मार सामान्त्जक अनभयन्त्तामा रहेको।
- सकारा्मक कामको पैरवी र नकारा्मक कामको लानग सचेत गराउन पनेमा सो काय ाु गन ा नसकेको।

समािानका लानग सझावहरुुः

- नागरीक समाज आवाज ववववहनहरुको आवाज बन्नुपदाि। जसको लानग स्वतन्त्र ननष्पक्ष र तटस्थ व्यन्त्ि मार नागरीक समाजको अगवा बन्नुपने कानु ूनी व्यवस्था नैं गनपदाि। ाु

SS
SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

- गैरसरकारी संस्था नबल्कुलै सामान्तजक सवहष्णता अनभवु वद्ध गने र सरकारको स्वृ च्ि ाचाररता े रोक्न काममा लाग्ने पदाि ु, ्यस्ता व्यन्त्िहरु वैदेन्त्शक सहयोगबाट चल्न से ंस्थामा आबद्ध हनु े त कल्पनासम्म समेत गन ासवकँदैन। अन्त्य संस्थामा आबद्ध व्यन्त्ि नागरीक समाजमा नरहन े व्यवस्था गने।
- स्वाथकाो द्वन्द्ध सम्बन्त्िी कानून सबै क्षेरमा जस्तो नागरीक समाजलाईसमेत प्रभावकारी बनाउन लाग गनु पने। ाु
- २०८२ भदौ २३ र २४ गतेको जस्तो प्रदाशन र सरकारसाँगको ववमतीका ववर्यमा हनु सबे ै वववादको ननरुपणको लानग दबु ै पक्ष सन्त्मनलत िलफलमा नागरीक समाज मध्यस्थताको भनमकामा रहनू पने कायवाु वनिगत व्यवस्था हनु पयो। ु

१४.९. सहकारी क्षरेः

समदायमा आिाररत सु ंगठनहरु जसले ववशर् गरी ग्रामीण अथताे न्त्लाई मजबत बनाउन सहयोग ु पयााउु ाँदिन ् ्यस्ता संस्थाहरु सहकारी हनु । ् सदस्यता पररचालनबाट बचत ववद्धृ , लगानी पररचालनबाट सदस्यहरुकै वहत अनभववद्ध गनृे , वस्त तथा सु ेवाको उ्पादन गने र स्थानीय स्तरमा रोजगारी नसजनाा गने जस्ता वियाकलाप सहकारीले गनपदाि। स्थानीय उ्पादन र साु ेवा मूलक भन्त्दा ऋण र वचत सहकारीमै िोल्नै मै जोड ददइन गरे ेको घटनाले देिाइरहेको ि। नपालमा े ग्रामीण क्षेरमा भन्त्दा शहरी क्षेरमा सहकारीको व्यापकता रहन, ु सदस्यहरुको बचत वहनानमना गने, बैङ्कमा भन्त्दा पनन बढी लगानी सहकारीमा हनु साथै े अनौपचाररक ववत्तको रुपमा सहकारीको बचत पररचालन हनु जस्ता समस्याहे रु देन्त्िएका िन। ववगत क ेही समयदेन्त्ि सहकारी पीनडतहरुको आन्त्दोलन र ववरोिका कायिमहरु ननरन्त्तर भईरहेका िन। सहकारीमा द ेन्त्िएका समस्या यनत व्यापक भए की सरकारले सहकारी समस्या समािानको लानग सझाव ददन ु २०७० सालमै आयोग बनायो। आयोगले सहकारी ऐनको मस्यौदा सवहत ननयमनमा कडाई गन पने साु झाव ु ददयो। तर ऐन बनाउँदा नै सहकारीलाइ ननयमनमा िकु ुलो बनाइयो। जसको कारण जीबी राई जस्ताले आि दजना बढी सहकारी िोलेर सवसािारणको अबौ रुपैयाँ वहनानमना गरे, डुबाई ददए। सरकारी ननकाय समग्रमा सरकार मूक दशका भएर बस्यो। सोही कारणले हजारौँ वचत पीनडतहरु सडकमा आईरहेका िन। सहकारीको ननयमनलाई प्रभावकारी बनाउन सहकारी ननयमन प्रानिकरण ् बनाईयो। तर ठनगएका वचतकतााको वचत वफताा गराउननतर प्रानिकरणलाई के ुनै अनिकार न ै ददइएन। वचतकताकाो आवाज कसैले नसनु के ै कारणले वचतकताा

सदैव जलु स गरी रहु ेका िन। ् वचतकताको राहतको लानग अवहले फेरर २०८२ माघमा सरकारले सायद चौथो सहकारी जाँचबझ ु आयोग गठन गरेको ि। आयोग गठन र सझाव भन्दा पनन डु ुबको वचत रकम शीघ्र वफता ाे ददलाईन पने हो। अबत कु ेही होला वक भन्ने आशाको ्यान्द्रो बाँकी ि। सहकारी क्षेरमा भएको अननयनमतता पनन भाद्र २३ र २४ को जन जी पे स्ताको आन्दोलनको कारण त नथयो सहकारीमा ु कुशासन झाङनगन। सहकारी क्षेरमा व्याप्त समास्याको समािानका लानग सहकारी जाँचबु झ आयोग ु २०७० ले ्यसपनिका आयोग र सझाव सनमनतलु े ददएका सझावको अक्षंरस कायाान्वयन गनु पदाि। ाु साथै सहकारीको ननयमन लाई प्रभावकारी बनाउन सहकारी ननयमन प्रानिकरण लाई थप सशि बनाउनपदाि। ु

१४.१०. परकार र सञ्च ार जगतः

राज्य सञ् चालनको चौथो अंगको रुपमा रहेको परकार र सञ् चार जगत व्यवसावयक भए मार आम जनता ससु ूत्त्वत हन्त्िनु । सरकारको स्व् च्िाचाररता रोक्ने , शासकीय कायहारुबाट हनु अपारदशी कायाे शैली र उत्तरदावय्व वववहनतालाई न्त्चन ापरकाररता जगत आफै व्यवसावयक र मूल्य मान्यतामा आिाररत रहनपदाि। ु भ्रष्टाचारजन्त्य गनतववनिको न्त्यूनीकरण गनमा वा ठूलाठूला राजनैनतक पररवतनामा नपाली परकार र नमनडया हाउसहरुले े ििेलेको भनमका प्रशू ंसा लायक ि। तथावप, पनिल्लो समयमा भएको सूचना प्रववनिको प्रयोग र ववशर् े गरी सामान्त्जक सञ् जालको बढ्दो व्यावसायीकरणसाँगै सञ् चार क्षेरमा भएको नकारा्मक पररवतनाले सामान्त्जक रुपमा नै असवहष्णता ु ननम्ताएको ि। नपालमा परकाररताको िम ाे हराउँदै गएको,प्रख्यानतको लानग श्रोतनबनाका समाज भड्काउन से माचार र सूचना प्रशारण हदा द्धेर् फु ैनलदै गएको पनन पाईन्त्ि। राजनैनतक दल अनसारका परकारका सु ंगठन सोही बमोन्त्जम समाचार प्रशारण गदाा राजनैनतक तटस्थता पनन देन्त्िएको पाइदैन। वव.सं. २०८२ साल भाद्र २३ र २४ गते न्त्जयनजड पे स्ताको सामान्त्जक सञ् जाु ल बन्द गने सरकारको ननणया र भ्रष्टाचार ववरोिी आन्दोलनको िममा अराजकता ननन्त्म्तनमा यु -ु ट्युव च्यानल संचालक, सञ् चार जगतका केही व्यन्त्िहरु र सामान्त्जक सञ् जालमा भएको अपष्ट ु र नकारा्मक सन्त्देशको प्रवाह भएको ववज्ञ र सञ् चार जगतकै वररष्ट व्यन्त्िहरुले समेत न्त्स्वकारेका िन। पनिल्लो समय न् पाले मा सामान्त्जक सञ् जालमा देशको स्वतन्त्रता सावभौमसत्ता भौगोनलक अिण्डता स्वानिनतालाई िलल पग्र्ु वकनसमका अनभव्यन्त्िहरु साथै ै कुनै व्यन्त्ि औद्योनगक घराना र सावजाननक पदानिकारीहरुलाई िलु ेआम िम्काउन ह्या गने चे ेतावनी ददन जस्ता समाजलाई अराजक े बनाउन वियाकलापहरुे सामान्त्जक सञ्

जालमा राख्र साथे ै अनलाईन नमनडयाहरुले समेत समाचार बनाई प्रशारण गने गरेको पाइएको ि। यस पररप्रक्षमा साइबर अपराििको ननयन्त्रण पनन प्रभावकारी े हन सकु ेको िैन। साथै सामान्त्जक सञ् जाल र सञ् चार जगतलाई न्त्यूनतम अनशासनमा बाध्न यथु ेष्ट कानून र ननयमन गने ननकाय प्राय ननष्कृय िन। ननयमन नह् नु हो। ु

नपालको सञ्च े ार माध्यम र नमनडया हाउसमा भएका समस्या समािानका लानग सझाव दु ेहाय

बमोन्त्जम िन। ्

1) परकाररता र सञ् चार जगतको अनगमन मु ूल्याङ्कन गरी प्रभावकारी रुपमा सञ् चालन गने न्त्जम्मा पाएको प्रस काउन्न्त्सलमा हे नु ननये न्त्िलाई पारदशीु , प्रभावकारी र स्वाथरा वहतताको आिारमा सञ् चालन गने गराउन। े

2) हरेक परकार सन्त्चारकमी हनु , ् तर हरेक सन्त्चारकमी परकार हाँदु ैनन, ् होइनन। ्यस् ैले सन्त्चारकमी र परकारको स्पष्ट पररभार्ा हनु वान्त्िनीय ि। ु

3) परकार बन्नका ननन्त्म्त ननन्त्श्चत योग्यता एवम शत ा् ननिाारण गरी न पदाि। ु

4) परकारहरुमा ननम्न योग्यता अननवाय ागने कानूनी प्राविान गनपने दा ु ेन्त्िन्त्ि।

- कन्त्म्तमा स्नातक हनु पने। ु
- कन्त्म्तमा १५ वर्ा म्म सम्वाददाता, स्तम्भकार, अन्तरवातााकार, सहायक सम्पादक भै काम गरेको हनु पने। (यस अवनि मा प्रन्त्शन्त्क्षत परकारको रूपमा मान्त्यता रहन) े
- कन्त्म्तमा नपाली भार्ामा शे द्धु , स्पष्ट, सन्त्देशमूलक र रवटरवहत लु ेिन क्षमता रहेको हनु पने। ु
- कन्त्म्तमा पच्चीस वर् ाउमेर पूरा भएको हनु पने। ु
- फौजदारी अनभयोग लानग सजाय पाएको हन नहु नु । े
- रावष्ट्रय सरक्षा र राष्ट्रवहु तप्रनत सदा न्त्जम्मेवार र सम्बदनशील भई पे ेशागत कममाा वियाशील भएको हनु पने। ु
- राष्ट्रको साबभा ौनमकता, अिण्डता, सामान्त्जक सद्भाव र एकताका पक्षमा उनभएको हनु पने। ु जातीय , क्षेरीय, भावर्क, लैवङ्गक र मानबीय दृवष्टले अनन्त्चत कु ुनैपनन प्रकार र स्तरका साम्प्रदावयक गनतववनिमा सामेल नभएको हनु पने। ु

SAMAYA SUTRA

- समाचार, लेि तथा अन्त्य सामाग्रीको असर र प्रभावको ववश् लेर्ण गनसाक्न क्षमता हे नु पने। ु

- आनथका द्दवष्टले पारदशी हनु पने। ु
- अपारदशी लगानी, नबदेशी लगानीका गैरसरकारी सस्था तथा कुनैपनन राजनीनतक दलसङ्गको आबद्धता नरहेको हनु पनेु ।
- सरकारी, गैरसरकारी, अिसा रकारी या ननजी क्षेर सम्बद्ध कम्पनीमा (ननयनमत तलब भत्ता पेन्त्सन उपदान आदद सनबिा नलनु गरी) आबद्ध रही कमचाे ारीका रूपमा कायरात रहेको हन ु नहनु । े

(५) न्त्जम्मेवार परकाररता र ननजी सन्त्चार सेवाबीचका अन्तर स्पष्ट गरी नभन्न नभन्न कानून आकवर्ता हनु े ब्यबस्था गनपने। आम ाु सन्त्चारमाध्यम्लाई न्त्जम्मेवार परकाररताको पररभार्ा नभर राख्न े र सामान्त्जक सन्त्जालका रूपमा न्त्वननन ये ट्युबु, फेसबूक, ह्वाट्सप, मेसेन्त्जर, इन्त्स्िाग्राम, एक्स, वीच्याट, वटकटक आददलाई ननजी सन्त्चार सािन / सािकका रूपमा पररभावर्त गन वान्त्िनीय दाु ेन्त्िन्त्ि।

न्त्जम्मवारे परकाररता र नमनडया हाउसहरुको लानग शत ाबन्त्देजहरू

- ननन्त्श्चत स्थानमा मापदण्ड अनरुपको कायाालय हु नु पने र कायाालयमा साइनबोड ाु अननवाय ा रूपमा हनु पने। ु
- ननयमानसार सम्बद्ध सरकारी कायाालयमा नबनिवतु दताा भ्ै प्रमाणपर प्राप् त गरेको हनु पने। ु
- ननयमानसार लाग्नु सरकारी दस्ते र बु झाएको हु नु पने। ु
- सम्पादक प्रकाशकको नाम, ठेगाना र फोन नम्बर स्पष्ट रूपले उल्लेि भएको हनु पने ु
- नबदेशी लगानी तथा अपारदशी लगानीबाट पूण ारूपले मि रहु ेको हनु पने। ु
- सम्प्रवर्त सामाग्रीप्रनत सिे ै न्त्जम्मेवारी नलइन व्यहोरा सन्त्चार माध्यममे ै ननयनमत उल्लेि गरेको हनु पने। ु
- परकाररता सम्बद्ध सस्थामा कायरात परकार बाहेकका ब्यन्त्िलाई सन्त्चारकमीका रूपमा बझ्नु े – बझाउनु ब्यबस्था हे नु उपयु ि हु नु ि। ननजी सन्त्चार सािकहरूलाई सामान्त्य नागरी े क कानून ननयम अनसार काु रबाही हनु र परकारलाई चावहे ाँ सूचना, सन्त्चार तथा परकाररता कानून अनसार कारबाही हु नु ब्यबस्था गरी ने पने। ु

नपाे लमा सामान्त्जक सञ्ज ालको प्रभावकारी ननयमन र व्यवस्थापन :

नपालको े द्रत ु नडन्त्जटल रूपान्तरणले सामान्त्जक सन्त्जाललाई सावजाननक िलफल, नागरी क सहभानगता, सूचनाको प्रवाह, र ववचार अनभव्यन्त्िको केन्द्रका रुपमा स्थावपत गरी ददएको ि। यसले अनभव्यन्त्ि, जनचेतना, र वास्तववक समयमै जानकारी प्राप् त गने अवसरहरू ववस्तार गरेको ि। Digital Technology ले अध्ययन-अध्यापन, ररसच ा तथा व्यवसाय गना, व्यवसायलाई ववववनिकरण र प्रचार-प्रसारमा पनन सहयोग पर् या ु एको ि। नपाल दे ूरसञ् चार प्रानिकरणका अनसारु , देशको िडब्यान्ड पहाँच ु १३१.५१% र मोबाइल फोन पहाँच ु १३८.६२% पगु को ि। जनसे ंख्याभन्दा बढी रहेको यो पहाँचलु े सामान्त्जक सञ् जाल र अनलाइन प्लेटफमहारूको व्यापक प्रभाव स्पष्ट रूपमा देिाउाँि। तर, यी सञ् जाल तथा प्लेटफमहारूको प्रभावकारी ननयमनको अभावले यी प्लेटफमहारूलाई व्यन्त्िको ववश्वसनीयता ननमााण वा ध्वस्त पाने शन्त्िशाली सािनमा पनन रूपान्तरण गरी ददएको ि। सावजा ननक िारणा प्रायः प्रमान्णत तथ्यभन्दा बढी योजनाबद्ध कथन, नसन्त्जता भावनात्मक सामग्री, र समन्न्वत नडन्त्जटल अनभयानका आिारमा ननमााण हनु े गरेको ि, जसले नडन्त्जटल हेरफेरमा सक्षम केही पक्षहरूले आफू अनकु ूल प्रयोग गन ासहयोग पर्य ु ाएको ि। म्यान्मारमा परकार, मानवअनिकार संस्थाहरू, र संयि राष्ट्रसु ंघीय तथ्य-अनसन्त्िान नमसनको अनु सन्त्िानलु े फेसबकमा व्यापक रूपमा ु घृणात्मक र उकास्न सामग्री लगातार दोहोयााइने र एल्गोररदनमको रूपमा प्रवद्धान गरी ने कायबाे ाट रोवहंग्या समदाय ववरुद्ध वहु ंसा व्यापक बनको दे ेिायो। यसले हालैको इनतहासकै सबैभन्दा ठूलो शरणाथी संकटमध्ये एक ननम्त्यायो, जसले अननयन्न्त्रत नडन्त्जटल प्लेटफमहारूले कनत ववनाशकारी पररणाम ननम्त्याउन सक्िन भन्त् न्े स्पष्ट गिा। हालैका आन्तररक घटनाहरू, ववशर्गरी न्त्जयनजे डे प्रदशनाले सामान्त्जक सञ् जाल माफात प्रवाह भएका भ्रामक जानकारी र भावनात्मक सामग्रीले कसरी निटो तनाव बढाउन सक्ि भन्न े कुरालाई झनै प्रस्ट पारेको ि। आन्तररक तथा बाह्य स्रोतबाट प्रवद्धान गरी एका गलत कथनहरू ठूलो पररमाणमा फैनलन पगु , े जसले जनसमूहको तीव्र पररचालन, सावजा ननक तथा ननजी सम्पन्त्तमा क्षनत, र समग्र सामान्त्जक अन्त्स्थरता ननम्त्यायो। यस्ता घटनाहरूले अननयन्न्त्रत नडन्त्जटल सामग्री प्रवाहका कारण राज्यका संरचनालाई दवावमा पाना, सामान्त्जक न्त्स्थरतालाई कमजोर बनाइददन, र स्थानीय असन्तवष्टलाई दु ेशव्यापी संकटमा बदल्न सक्न गम्भीर जोन्त्िम रहे ेको देिाउाँि। यी जोन्त्िमहरू न्यूनीकरण गन ानपालले े नडन्त्जटल जोन्त्िम व्यवस्थापनका लानग संस्थागत क्षमता सदृढ ु गनपिाु ; यसमा सामान्त्जक सञ् जाल गनतववनि ननगरानी, Emerging Digital Threat पवहचान, र दष्प्रचार ु अनभयानहरूको समयमै प्रयत्तर ददन सक्षम बनाउनु गरी साइबर ब्यु ूरोको क्षमता ववस्तार गन अनत ाु आवश्यक ि ्यस्तै, सामान्त्जक सञ् जाल-सन्त्जत अपराि को प्रमाण ववश् लृ ेर्ण गन ानडन्त्जटल फरेन्न्त्सक प्रयोगशालाहरूले आवश्यक उपकरण, दक्ष जनशन्त्ि, र प्राववनिक क्षमताका साथ ववश्वसनीय

ववश् लेर्ण गने दक्षता कायम गन ा सक्नपिा। ु यससाँगै, मध्यस्थ संस्थाको जवाफदेवहता, आपन्त्तजनक/गैरकानूनी सामग्री हटाउन प्रवियाको पारदन्त्शताे ा, आिननक साइबर कानु ून, र रावष्ट्रय नडन्त्जटल साक्षरता जस्ता सिार अननवायाु िन, ् तावक सामान्त्जक सञ् जालले लोकतान्त्न्त्रक न्त्स्थरतालाई सदृढ गन ाु सहयोग पयााओस। ु सूचना स्वयं शन्त्ि बनको वतमाे ान पररवशमा सामान्त्जक सामञ्जस्ये , सावजाननक सरक्षाु , र लोकतान्त्न्त्रक मजबूती जोगाउन नडन्त्जटल प्रववनिमानथ सामान्त्जक सद्भाव कायम राख्न र व्यन्त्िको मयाादा अक्षुण राख्न व्यावहाररक हस्तक्षेप गन ाु अ्यावश्यक ि। हाल नपालमा े सामान्त्जक सञ् जालको प्रभावकारी व्यवस्थापन गदै आिननक प्रववनिको प्रयोगमाफात सु ूचनाको प्रवाह गरी शासकीय प्रणालीका सबै क्षेरहरुमा प्रभावकाररता अनभववद्ध गने कानृ ूनी र संस्थागत प्रबन्त्ि देहायबमोन्त्जम गरेको ि।

- नपालको से ंववािनको ििारा-19को व्यवस्था बमोन्त्जम कुनै श्रब्य, श्रव्यदृश्य वा ववद्युतीय ु उपकरणको माध्यमबाट कुनै समाचार, लेि रचना प्रकाशन प्रशारण गरेबापत ििापा वा अन्त्य सञ् चार माध्यमलाई दताा िारेज वा ्यस्तो सामाग्री जफत गरी न िे ैन तर यस्ता उपकरणको ननयमन गन ाऐन बनाउन बन्त्देज लगाएको माननन िे ैन भन्त् ने व्यवस्था रहेको।
- नेपालको सूचना प्रववनि ऐन वव. सं. २०६३ ले साइबर अपराि र अनलाइन सरक्षा सु ननन्त्श्चत ु गनका ा लानग ववनभन्त् न प्राविानहरू बनाएको ि। यस ऐनले साइबर अपराि जस्तै ह्यावकंग, अनलाइन ठगी, गोपनीयता उल्लङ्घन र अननिकृत पहुँच जस्ता गनतववनिहरूको ननयन्त्रण ु गनकाा लानग कानूनी दायरा तोक्ि।
- नेपाल नमनडया काउन्त्न्त्सल ऐन,2074 ले नमनडयामा ववज्ञापन, समाचार र सामग्रीको साँचोपन र पारदन्त्शताा सननन्त्श्चत गनकाु ा लानग बनाइएको हो। यस अन्त्तगात अनलाइन नमनडयाको ननगरानी गन ार गलत सूचना प्रसारणलाई ननयन्त्रण गनकाा लानग न्त्जम्मेवारी तय गरी एको ि।
- रावष्ट्रय ववज्ञान प्रववनि तथा नव-प्रवतना नीनत २०७६ मा सामान्त्जक सञ् जालको सही उपयोग गनका ा लानग आम माननसलाई नडन्त्जटल साक्षरताका कायिा महरू सञ् चालन गरी नपने ु व्यवस्था। यसका माध्यमबाट माननसहरूलाई सामान्त्जक सञ् जालको सरन्त्क्षत र न्त्जम्मु ेवार तररकाले सदपयोगबारु े महत्त्व बझाइनु ि। सामान्त्जक सञ् जाे ललाई ननयमन गनका ा लानग कानूनी ढाँचा र कानूनी प्रविया तयार गरी नपाल सरकारे , ननजी क्षेर र सामान्त्जक सञ् जाल प्रदायक कम्पनीहरूको सहकाय ा आवश्यक हनु ि। े कानूनी नीनत अनसार ु सामान्त्जक सञ् जालको सकाराम्क प्रयोगलाई प्रवद्धान गन ा पनन ध्यान ददन जरुरी ि। यसमा न्त्शक्षा, स्वास्थ्य, र

सामान्जक ववकासको क्षेरमा नयााँ अवसरहरूको नसजना ा गनला ाई प्रोसाहन गने। अन्तराावष्ट्रय स्तरमा सामान्जक सञ् जाल र सूचना प्रववनिका दरुपयोगको रोकु थामका लानग सहकाय ार सूचना आदान प्रदानका उपायहरू अपनाउन। यस नीनत अन्तगता े, नपाल सरकारले े सामान्जक सञ् जाललाई व्यवन्स्थत र ननयन्त्रण गने प्रयास गरेको ि। जसले अनलाइन सञ् जालमा सकाराम्क पररवतना र सरक्षा सु ननन्श्चत गने अपु ेक्षा रहेको ि।

- साइबर सरक्षा ु नीनत 2०८० ले अनलाइन सरक्षा ु र साइबर अपरा िको क्षेरमा नया ाँ मानकहरू स्थावपत गरेको ि। यसमा साइबर अपरा ि, अनलाइन दव्यवा ु हार, र नडन्जटल गोपनीयताको उल्लङ्घन गदाा के कस्ता सजायहरू लाग्न के ुरा स्पष्ट गरी एको ि।
- सामान्जक सञ् जाल ननयमन ननदेन्शका २०८०, नपाल े सरकारले सामान्जक सञ् जालको प्रयोगलाई ननयन्त्रण र व्यवन्स्थत गनकाा लानग लाग गरु ेको एक महत्त्वपूण ाकानूनी पहल हो। यस ननदेन्शकाको मख्य उद्देश्य भनु को सोसल नमनडयामा फे ैनलरहेको गलत जानकारी, भ्रामक समाचार, व्यन्त् िको आचरणमा हानी पूरा उन सामग्री तथा अनलाइन अपरा िलाई े ननयन्त्रण गन हो। साथा ु ै अनलाइन प्लेटफमको दरुपयोग हु न नददन र कु ुन पनन वकनसमका ै साइबर अपरा िलाई कम गन हो। का ु ुनै पनन व्यन्त् िको नडन्जटल अनिकारको सरक्षा गनु र ा ु गोपनीयताको सनननन्श्चतता गनु पनन हो। जसला ु े गदाा सोसल नमनडयाको दरुपयोग र अनु ैनतक गनतववनिहरूको ननयन्त्रण गन ासहयोग पग्नु ि। े
- नेपाल सरकारको सूचना र सञ् चार मन्त्रालयले सामान्जक सञ् जालको सामग्रीमा ननगरानी राख्नका लानग मापदण्ड र ननदेन्शका तयार पाने प्रविया शरु गरु ेको ि। यसमा अनलाइन नमनडया र सामान्जक सञ्ज ाल प्लेटफमहारूले कुन पनन प्रकारको नकाराम्कता फै ैलाउन, े व्यन्त् िगत गोपनीयता उल्लङ्घन गने र अन्त्य हाननकारक सामग्री प्रसार गन ानपाउन प्राविान े ि।
- यस्तो व्यवस्था हाँदाहु ाँदु ै पनन अपेक्षाकृत रुपमा सामान्जक सञ् जालको प्रभावकारी ननयमन हन ु नसकेको कारण सामान्जक असवहष्णता फु ैनलने, व्यन्त् िगत गोपननयता भङ्ग हनु , े साइबर बनलङ्गु , साइबर स्कवटङ्ग सेक्सट्टासना र एक्सटासना जस्ता गनतववनिको व्यापकतामा झनै ववद्ध हृ दु ै गइरहेको ि। गोपनीयता र अनभव्यन्त् ि स्वतन्त्रता ,प्रववनिको द्रत ववकासु , गलत सूचना र अफवाहको व्यवस्थापन जस्ता चनौतीहरु हटाउ ाँदै आिननक सु ूचना प्रववनिको समन्त्वत प्रयोग ु गदै प्रभावकारी ननयमन माफात सामान्जक सञ् जाल व्यवस्थापन गन ादेहायबमोन्जम गनपने ा ु हन्त् ि। ु

- अन्तरााविष्ट्रय मापदण्ड अनसार ु प्लेटफमकाो न्तजम्मेवारी, अनलाइन हाननको व्यवस्थापन, र मध्यस्थ उत्तरदाववत्व (Intermediary Liability) पररभाववत गने अनिकार-आिाररत ननयमन ढाँचा अपनाउन। यस ढाँचामा े GDPR (General Data Protection Rule) जस्ता अन्तरााविष्ट्रय डेटा-सरक्षा नसद्धान्तका मु ूलभत त्वहरू समू ेटी प्रयोगकतााको गोपनीयता र व्यन्त्िगत डाटाको सरन्क्षत प्रवन्त्ि सु ननन्श्चत गरी नु पने। ु
- सामान्जक सञ् जाल ववश् लेर्ण, दष्प्रचार पवहचा ु न, र नडन्जटल जोन्त्िमको समयमै प्रयत्तरका ु लानग ववशर्ीके ृत "सोसल-नमनडया इन्टेनलजन्से " इकाइसवहत ब्यूरोलाई पयाप्ता स्रोत-सानिले ससन्त्ज्जतु र अनिकार प्राप्त बनाउन। े
- सामान्जक सञ् जाल-सम्बन्त्ित नडन्जटल प्रमाणको निटो, र प्राववनिक रूपमा ववश्व सनीय ववश् लेर्ण गन ा आवश्यक उपकरण, दक्षता, र ववशर्ज्ञता ववकास गने। े
- नेपालमा सेवा प्रदान गने सामान्जक सञ् जाल कम्पनीहरूलाई पारदशी सामग्री व्यवस्थापन प्रविया लाग गनु , हाननकारक गनतववनि ररपोटा गने, र वैिाननक अनसन्त्िानमा समयमु ै सहकाय ा गन ाकानूनी रूपमा बाध्य बनाउन। े
- नागरी कलाई गलत सूचना पवहचान गन ार सरन्क्षत रूपमा अनलाइन व्यवहारमा सु ंलग्न हन ु सहयोग गने राविष्ट्रय स्तरको नडन्जटल साक्षरता कायिाम सरु गने। ु
- साइबर, सञ् चार, सरक्षा ु , तथा फरेन्न्सक ननकायहरू सवहत राविष्ट्रय Cmputer Emergency Response Team (CERT) लाई समेट्न स्था े यी समन्वय संरचना ननमााण गने, जसले वास्तववक समय (Real Time) मा सूचना आदान-प्रदान गन ार नडन्जटल ितराहरूका ववरुद्ध एकीकृत प्रनतविया सनननन्श्चत गन ा ु सक्षम बनाउँि।
- दष्प्रचार वा गलत सु ूचनाको अचानक ववद्ध जस्ता हाननकारक अनलाइन ढाँचाहरू पवहचान ृ गना, र अवस्था नबनग्रन अन्घ नु ै हस्तक्षेप गन ासक्न प्रणाली स्थापना गने। े
- सामान्जक सञ् जाल प्रयोग गरेर सावजाननक िारणा हेरफेर गने वा राविष्ट्रय घटनामा हस्तक्षेप गने ववदेशी गनतववनिहरू पवहचान गरी प्रनतरोि गने ननगरानी संयन्त्र सदृढ गने। ु
- ववदेशी पक्षहरुले नडन्जटल प्रववनिको प्रयोग गरी सामान्जक सञ् जाल माफात सावजा ननक मत, राजनीनतक न्स्थरता, वा आन्तररक मानमलामा प्रभाव जमाउन िोज्न गनतववनि पवहचान र े अवरोि गने ननगरानी क्षमतामा सिार गने। ु

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

- ववदेशमा रहेको नडन्जटल प्रमाण वैिाननक रूपमा प्राप् त गन ाMutual Legal Assistance Treaty (MLAT) प्रवियाको ववकास सरु गने। यस प्रकारको प्रकु ृया अपनाउँदा सीमा-पार अनलाइन अनसन्त्िानमा प्रभावकारी सहकाय ाु सहज हनु अपे ेक्षा गन ासवकन्त्ि।
- कडा ननगरानी र एआई प्रववनिको प्रयोग माफात गलत जानकारी र आपन्त्तजनक सामग्रीलाई चाँडो हटाउन सक्षम नसस्टम बनाउन आवश्यक ि।
- समाजले अपनाउन नयाँ प्रवविन (े technolयgy) ले राम्रा र केही नराम्रा पक्ष पनन नलएर आएको हन्त्ि। सामान्त्जक सञ् जाु लमा आम नागरी कको पंहचलु े समाजका तल्लो वग ासम्मका व्यन्त्िलाई सूचनाको पहंच सस्तो मु ूल्यमा, सरल तररकाबाट र निटो िररतो रुपमा पूरा एको ि तर यसका केही अस्वीकाय ापक्ष पनन िन यसल् े समाजमा गलत सन्त्देश सञ् चार गरी माननसलाई भ्रनमत गरेका िेरै उदाहरण पाइन्त्िन। साथ् ै सामान्त्जक सञ् जालको दरुपयोगबाट ु सामान्त्जक आपरानिक रणमा समेत ववद्ध भइरह ेको ि।
- नडस्कडमा ा ववनभन्त् न प्रकारका (केही स्य केही भ्रामक) प्रचारहरु भए। नडस्कडमा ा भएका सन्त्देशहरूले नपाली े नते ृव ृ ववरुद्ध वहंसाको वकालत गयो। नडस्कडमाा रणनीनतक िलफलहरूमा ‘मोलोटोभ ककटेल’को िररद र प्रयोग, प्रहरी स्टेशनहरूबाट गोला बारुद जफत गने सझावहरू समावु श नथए। प्रहरीको प्रनतवियाले े १९ जनाको म्यृ भएपनिु , केही नडस्कडा सभराका आयोजकहरूले ववद्यानथहारूलाई कक्षाहरू बन्त्द गन ाभन। सरकारले े म्यृ को ु लानग जवाफदेवहता स्वीकार नगरेसम्म उनीहरूले कलेज र स्कुलहरू अननन्श्चतकालीन बन्त्द गन ाआह्वान गरे। प्रदशनाकारीहरूले सामान्त्जक सञ् जाल प्रनतबन्त्िबाट बच्न VPN प्रयोग गरे र QR कोडहरू भएका फ्लायरहरू पोस्ट गरे।
- (Cyabra) द्वारा तयार पाररएको : नपाल प्रोटे ेस्ट्स सन ् २०२५ “अनलाइन न्यारेवटभ्स एन्त्ड फेक प्रोफाइल इन्त्फ्लएन्त्सु ” नामक प्रनतवदनले े सन ् २०२५ को सेप्टेम्बर ६ देन्त्ि ९ ताररसम्म नपालमा भएको े ‘न्त्जएनजडे ’ (न्त्जयनजडे) को ववरोि प्रदशना को सामान्त्जक सञ् जाल (X), फेसबकु , वटकटकमा भएको िलफलको ववश्ल ेर्ण गरेको ि। प्रनतवदनका अने सार ु अनलाइन संवाद मख्यतया तीन वव्यवस्तु मा कु ेन्त्द्रीत नथयो। यवाु -नते ृवको प्रजातान्त्त्रक ृ सङ्घर् ा प्रहरी दमन र राज्य वहंसाको आरोप, र बढ्दो राजनीनतक तथा नते ृव सङ्कट ववरुद्ध ृ लन्त्क्षत रहेको देिाउँि। यस अध्ययनले एक्स(X) मा ववश् लेर्ण गरी एका कूल प्रोफाइलहरूमध्ये ३४% नक्कली वा ‘इनअथेन्त्न्टक’ रहेको बताएको ि। यसले सामान्त्जक

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

सञ् जालले वास्तववक पररचालनमा मद्दत गरे पनन यो नक्कली गनतववनि (fake activity) द्वारा हेरफेरको जोन्त्िममा रहेको देिाउाँि। तर यो प्रनतवेदन ववशर्गरी यसको कायप्राे णाली र ननष्कर्हा रूको व्याख्याको सन्दभमा ा नडन्त्जटल ववज्ञहरू र सञ् चार माध्यमहरूबाट आलोचनामा परेको ि। यसको कायप्राणालीमा अस्पष्टता (Lack of Methodological Transparency) ि। प्रनतवदनमा प्रयोग गरी एको ववश् ले ेर्ण ववनि, नमूना िनोट (sampling method), तथ्याङ्क सेट (dataset), र कुन प्रकारको (AI) प्रयोग गरी एको नथयो भन्त् ने बारेमा स्पष्ट ववවरण र पारदन्त्शतााको कमी रहेको ि। यसले स्वतःस्फूत ा(spontaneus) अनलाइन गनतववनि र समन्त्त्वत नक्कली व्यवहार (Cordinated inauthentic behavior) बीचको नभन्नता स्पष्ट रूपमा िुट्याउन सकेको िैन।

- रावष्ट्रय तथ्यांक ववभागले March 20२४ मा गरेको सभे अनसार नु पालमा 76%े husehold ले smart phone प्रयोग गरी रहेका िन। ् Center for Media Report का अनसार सामान्त्जक र ु राजनीनतक समाचारहरुमध्ये 75% misinformation हन्त्ि। यी मध्यु े 76.17% Media र social media बाट riginate हन्त्िनु । ् Fake news प्रायजसो sensational, emotional अथवा indecent language प्रयोग गरी गरी एका हन्त्िनु , जसले समाजमा तरुन्त प्रचार पाउ ाँि।
- नेपालमा ठूलो जनसंख्यासाँग मोबाइल रहेको ि। सामान्त्जक सञ् जालमा आउन े भ्रामक समाचारले जनसंख्याको ठूलो वहस्सालाई त्कालै instant असर गदाि र यसको नकरा्मक प्रचारले ठूलो क्षनत पनन ननम्् याउन सक्ि जो भाद्र २३ र २४ गतेको घटनाहरुमा देन्त्ियो।
- २३ भाद्र काठमाडौं बावहर शान्त रहेको नपाल े २४ गते पूवदाेन्त्ि पन्त्श्चमसम्म आगजनी र तोडफोडको चपेटमा आई अवौ रुपैंया ाँबराबरको सावजा ननक र व्यन्त्िगत सम्पन्त्त िरानी बनाउन वा तोडफोड गनमाा सामान्त्जक सञ्जालको प्रचार िैरै हदसम्म न्त्जम्मेवार ि। ्यसको फाइदा नलई अन्त्य आपरानिक ग्रपहरु पनन सु ंलग्न हन पु गु को प्रष्ट दे ेन्त्िन्त्ि।

अन्त्य भ्रामक प्रचारहरु जस्तै २३ गतेको घटनामा चच्चु ेपाटीन्त्स्थत भाटभटेनी मा ३५ शवको कंकाल भेवटएको भनी प्रचार गरी यो। ्यस्तै ३२ जना हराइरहेका प्रदशनाकारी बानेश्वर संसद भवननभर मत ृ अवस्थामा भेवटए भनी २४ गते प्रचार गरी यो। यस्तो प्रचार गनमाा सोसल नमनडया इन्त्फ्लन्त्सर टु ंक ढकाल, सजन ढकालु , न्त्शव पररयार, वहमेस पन्त र भाग्य न्त्यौपान जस्ता व्यन्त्िहरु से ंलग्न रहेको पाइन्त्ि। अको एक Air Hostess (ववमान पररचाररका) ले वहमालयन एयरलाइन्त्सबाट प्रिानमन्त्री के.पी.ओली भागर दे वई पु गु को र उनले े आफैं देिेको भ्रामक प्रचार गरीन। वहमालय एयरलाइन्त्सल् े यसको िण्डन गरी प्रस विव्य ने ै जारी गनपयोु । ्यस्तै एउटा अको नमनडयामा नपाली कांग्रे सका े महामन्त्री गगन थापालाई

भीडले न्त्यसारेर वपवटरहेको प्रचार गयो, ्यो गलत प्रचार नथयो। उपप्रिानमन्त्री तथा अथमान्त्री ववष्णप्रसाद ु पौडेल भीडबाट बच्न नदीमा भानगरहेका र केही व्यन्त्िहरुले उनलाई वपवटरहेको दृष्य नभनडयोमा देिाइएको नथयो। ्यस्तैपूव ारााजालाई स्वागत गन ार फेरी राजा बनाउन नारायणवहटी दरवार सफा गरराँदैि भन्त् ने समाचार पनन सामान्त्जक सञ्जालमा प्रवर्त े गरी यो। परकार ददलभर्ण पाठकलू े केही समय अन्त्य वहल्टन होटलमा शरबहादे र र आरजु ु देउवाका िोरा जयववर नसं देउवाको लगानी ि भनी तथ्यहीन प्रचार गदाा वहल्टन होटल जल्न गएको ि। यसले नपालमा वे ैदेन्त्शक लगानी ननरुसावहत हन गु ै ठूलो क्षनत हन पु गु को ि। े

१४.११. गरसरकारी सै ंस्था (**NGO/INGO)** व्यवस्थापनः

नपाल जस्ता आनथका े रुपले कमजोर तथा ववकासोन्मि राष्ट्रहरूमा ु NGO/INGO ले प्रारन्त्म्भक सहयोगका नाममा कसरी दीघकाालीन प्रभाव जमाउाँिन भन्त् न् े ववर्यमा देहायबमोन्त्जम व्यावहाररक ववश् लेर्ण प्रस्तत गरी एको ि। ववत्तीय ननभराु ता, नीनत-ननदेशन, प्राववनिक हस्तक्षेप, सूचना ननयन्त्रण, तथा Soft-Power को प्रयोग माफात राज्यका ननणया-प्रविया, जनमानस र संस्थागत क्षमता कसरी प्रभाववत हन्त्िनु ् भन्त् नबारे े ववस्तत ृ ववववचना े गरी समस्या समािानको बाटोमा लाग्न ु अपररहाय ा देन्त्िन्त्ि। साथै, रावष्ट्रय वहत, नीनत-स्वायत्तता, तथा दीघका ालीन राज्य-क्षमता सरन्त्क्षत गने उद्देश्यलु े नपालले े अवलम्बन गनपने रणनीनतहरुको पवहचान र लागाु ु गनपने आवश्यकता ि। ाु वास्तवमा गैर सरकारी संस्था सरकारका शासकीय साझेदार हन। सरकार पु ग्न नसकु ेका र सरकारले गनै पने भनी नतोवकएका ववर्यहरु साथै सरकारका र ननजी क्षेरका कामहरुमा सहयोगी भनमकाको रुपमा काम गनू पने हाु न्त्ि। नु पालमा पनिल्लो समय गे ैर सरकारी संस्थाहरुले समानान्त्तर रुपमा सरकार चलाउन िोज्न,े रावष्ट्रय नीनतमानथ हाबी हनु साथे ै यस्ता संस्थामा कायरात कमचाारी र संयोजकहरु नै राजनीनतक र सरकारको नते ृ्वमा रहनृ लु े पनन यस्ता संस्थाको पारदन्त्शताा र कामको प्रभावकाररतामा रररता उ्पन्न भएको ि। ववनभन्त् न सञ् चार क्षेर र ननयामक ननकायहरुको तथ्याङ्कको आिारमा नपालमा े िम ा पररवतना गराउन े अशान्त्न्त फैलाउन े र आन्तररक गोप्य सूचनाहरुको प्रयोग गरी रावष्ट्रयतामानथ नै िलल पयााउनु जस्ता कायमा े ा गैरसरकारी संस्थाहरु तन्त्ल्लन भएको आरोप लाग्दै आएको ि। यद्यवप, भौगोनलक रुपमा ववकट स्थान र सीमान्त्तकृत समदायमा ु भन उ्थानशील र सशन्त्िकरणका कामहरु

SS SAMAYA SUTRA MEDIA | TV CHANNEL

भने गदै आएको पाइन्त्ि। े नपालजस्तो े राजनीनतक रूपमा नाजक ु तथा ववकासोन्तमि ु राज्यमा बाह्य ववकास साझेदारहरू (NGO/INGO) ले सेवा ववतरण, नीनत-ननमााण, क्षमता ववकास र सावजा ननक िारणा ननमााणमा उल्लेिनीय प्रभाव पाने गरेका िन। यद्यवप् , यस्ता योगदानहरू उपयोगी भए पनन, अननयन्न्त्रत वा असंगदठत संलग्नताले राज्यका संस्थाहरू कमजोर बनाउने, रावष्ट्रय प्राथनमकता ववचनलत पाने, र सावभा ौनमकता तथा नीनत-स्वायत्ततामा असर पूरा उने जोन्त्िम रहन्त्ि।

नपालको ननयामक से ंरचना अझ जवटल बनको िे , वकनवक NGO/INGO प्रवशका लानग े one-door mechanism िैन। केही संस्थाहरू Social Welfare Council (SWC) माफात दताा हन्त्िनु भन् िे ेरैले मन्त्रालयहरूको सीिा पहाँच प्रयोग गिानु । यसल् े ननयमन कमजोर पाने, पररयोजना दोहोरो हनु े, पारदन्शताा घटाउन, े र संवेदनशील क्षेरहरूमा बाह्य प्रभाव बढाउन अवस्था नसजना े ा गिा। यसलाई ननयन्त्रणमा राख्दै, रावष्ट्रय वहत, नीनत स्वायत्तता, र संस्थागत क्षमता सरन्क्षत गन ाु नपालले े स्पष्ट, एकीकृत, र प्रभावकारी रावष्ट्रय रणनीनत अवलम्बन गन ाआवश्यक ि। यस्तो रणनीनतले बाह्य सहयोगलाई ननयमन गदै राज्य-प्रणालीलाई बनलयो बनाउन र बाह्य प्रभावलाई न्जम्मे ेवार ढंगले Harness गने सननन्श्चत गदाि। ु नमनत वव.सं.2082 साल भाद्र २३ र २४ गते सामान्जक सञ् जाल बन्द र भ्रष्टाचारको ववरोिमा न्जयनजड े पस्ताद्वारा ु भएको आन्दोलनमा समेत गैरसरकारी क्षेरमा सविय रहेका व्यन्त्िहरुले अननिकृत रुपमा प्रवश गरी वहे ंसात्मक घटना घटाएको जस्ता नकारात्मक प्रभावको ववर्यमा आम सञ् चार माध्यम, सामान्जक सञ् जाल साथै नागरी क समूहहरुमा समेत ननकै चचाा भएको ि। यस आयोगबाट नपालमा े NGO/INGO को प्रवश प्रणाली े , ननयमन संरचना, ववत्तीय पारदन्शता ा, नीनतननमााणमा प्रभाव, तथा संस्थागत क्षमतामा परेको असरबारे गरेको ववस्तत ववश् लृ ेर्णका आिारमा नपालमा े गैरसरकारी क्षेरमा भएका समग्र समस्या र सोको प्रभावकारी व्यवस्थापनको लानग सझावहरु दु ेहायबमोन्जम उल्लेि गरी एको ि। नपालमा े **NGO/INGO** को व्यवस्थापनमा देन्त्िएका समस्याहरु:

- नपालमा कनत े NGO/INGO िन ् — एकीकृत अनभलेि नै िैन। ्
- कमजोर राष्ट्रहरूमा स्वास्थ्य, न्शक्षा, प्रकोप उद्धार, सामान्जक कायि म, तथा अन्य सेवा सञ् चालनका लानग पयााप्त आन्तररक स्रोत हाँदु ैन। यस्तो अवस्थामा NGO/INGO ले अनदानु ,

प्राववनिक सहयोग, ववशर्ज्ञता तथा पररयोजना सञ् चाे लन माफात प्र्यक्ष प्रभाव जमाउाँ ि न यसरी ् ववन्त्तय ननभरातामा पनपने अवस्था राज्यको ि। नाु पालमा ननयमतः गे ैर सरकारी संस्थाहरुको दताा र ननयमन गने ननकाय र कानूनहरु नभएका होइनन तथावप् , प्रभावकारी ननयमन र पारदशी लेिापरीक्षणको अभाव साथै स्पष्ट राविष्ट्रय रणनीनतको अभावले ,दात-ृ ननकायको प्राथनमकता राविष्ट्रय नीनतमा हावी हदु ै गएको ,राज्यको संरचनागत रूपमा शतसावहतको बावहरी स्रोतमा ननभराता साथै दाताले श्रोत रोकावट गरी ददए कायिाम नै ढल्न अवस्था रहे ेको ि। यसको प्रमि कारण राविष्ट्रय नीु नत-स्वायत्तता कमजोर हनु हो। ु

- दात ननकायहरुलृ े आफ्नै प्राथनमकता अगानड राख्िन, ् जस्तै:लैवङ्गक समानताको वर्य, जलवाय ु पररवतना को क्षेर, र आप्रवासन व्यवस्थापनको क्षेर व्यवस्थापन सम्बन्त्िी कायिा महरुमा प्राथनमकता राख् न सवमाु ान्त्य हन्त्ि। यस्ता तमामु क्षेर् मा गैरसरकारी संस्थाले उल्लेिनीय काम गरेकै िन। ् तर नपालमा े कायरात गैर सरकारी संस्थाहरुले देशको स्वानिनता, सावभा ौमसत्ता, भौगोनलक अिण्डता, स्वन्त्रता र देशको कूटनीनतमा समेत शत ा बमोन्त्जम कायिा महरु सञ् चालन गरेको पाईन्त्ि। देशका प्रमि ववर्यहरु राविष्ट्रय सु रक्षाु र लोकतन्त्रको सघननकरणको नाममा प्रयक्ष रुपमा संलग्नता जनाउन कायिाे म सञ् चालनको फलस्वरूप, देशको वास्तववक आवश्यकता होइन, दाताको प्राथनमकता अनसार नीनत बन्ने अवस्था उपन्न ु हन्त्ि। ु

- राज्य संयन्त्रले गनपने कायहााु रु Policy draft देख्न, Law े बनाउने, Budget formulation मा सहयोग गने, Impact evaluation गने जस्ता सरकारका प्रमि कायहाु रुमा समेत NGO, INGO हरुले प्रभ्व जमाउनु गरे ेको।
- नेपालजस्ता आनथका रुपमा कमजोर राष्ट्रमा ववशर्ज्ञे , नीनत-ववश्लर्के , डाटा-ववशर्ज्ञे , र अनगमन ु तथा मूल्यांकन टोलीको अभाव हन्त्ि।ु गैरसरकारी संस्थाले प्राववनिक ववशर्ज्ञता कब्जा े (Technical Expertise Capture) गरेका हन्त्िनु । ्
- िेरै NGO कायिामले ववद्यालय, स्वास्थ्य सेवा, कृवर् ववस्तार, र ववपद् उद्धार जस्ता सेवा सीिै सञ् चालन गिान। सरकारका स् ंयन्त्रद्वारा च्यानलाइज भई नआउाँदा सेवा राज्यले होइन NGO ले ददएको िारणा बनाउाँि यसले गदाा राज्यको वैिता कमजोर हन्त्ि र दीघकाु ालमा राज्यको क्षमता ववकास न रोवकन्त्ि। ै
- कुनै पनन ववर्यको Survey, mapping, vulnerability index, HR report, ethnic assessment जस्ता डाटा यदद बावहरी Actor को ननयन्त्रणमा रह्यो भन भे -ू राजनीनतक समझ दातासाँग बढी हन्त्िु ,

नीनत-ननमााणमा उनीहरूको “Evidence” हाबी हन्त्ि नु पालमा पनन े Data ownership & Informatin Central गैरसरकारी संस्थाको अिीनमा रहेको सतहमा नै देन्त्िएको ि।

- NGO/INGO मा काम गरेका व्यन्त्िहरू पनि सरकारमा Advisor, Secretary, Technical Expert बन्दै जान्त्िन। यसल् े: Doner agenda मा रावष्ट्रय नीनत वन्ने जोन्त्िम, Elite alignment र Institutinal influence ववद्ध गराउ ाँि। यसलाई Elite Capture and Revolving Door भननन्त्ि।
- कनतपय NGO/INGO ले स्थानीय तहको औपचाररक स्वीकृनत ननलई आफ्न ढै ंगले कायिाम सञ् चालन गने गरेका िन। यसल् े स्थानीय सरकारको भनमकालाई कमजोर बनाई ननम्न ू समस्या उत्पन्न गरी रहेको िः

SS
SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

-
-
- स्थानीय तहलाई पररयोजनाको उद्देश्य, बजेट, वा गनतववनिबारे जानकारी नहनु े Monitring र evaluation गन ानसक्न अवस्था े

  राज्य संरचनालाई िलेर समानान्तर सेवा-प्रणाली ननमााण हनु े
- स्थानीय सरकार र नागरी कबीचको ववश्वास कमजोर हनु े
- स्थानीय शासन संरचना कमजोर बन्ने र NGO-केन्द्रीत सेवा प्रणाली बढ्दै गइरहेको। समस्या समािानका उपायहरु

- NGO वा INGO जनसु कु ै प्रकृनतको भए पनन नपाल प्रवे श गन ा े र कायिाम सञ् चालन गन ा अननवाय ा रुपमा Social Welfare Council (SWC) माफात दताा तथा अनमोदन प्राप् तु गनपने ा ु व्यवस्था कानूनी रूपमा अननवाय ाबनाउन। यसो गदाा सबे ै NGO/INGO का लानग एक-द्वार प्रणाली (One Door Mechanism)अननवाय ाहन जान्त्ि। ु
- हाल िेरै संस्थाहरू मन्त्रालयमाफात सीिै प्रवश गिाने जसल् े oversight कमजोर पाि ा, duplications बढाउाँि, र उत्तरदावयव वविन्ण्डत हन्त्ि। ु एकीकृत एक-द्वार प्रणालीले पारदन्शताा र रावष्ट्रय स्तरको समन्वय सननन्श्चत गिा। ु
- समाज कल्याण पररर्द् (SWC) को क्षमता, संरचना र अनिकार सद्दढ र बनलयो बनाउनु पने ु जसले केन्द्रीकृत रावष्ट्रय डेटाबस मानके , vetting प्रविया, Due-diligence परीक्षण, Compliance monitoring, बजेट तथा क्षेत्रीय oversight प्रभावकारी रूपमा सञ् चालन गन ासवकयोस। ्
- हरेक NGO/INGO को दताा वावर्का रूपमा नवीकरण हनु पनेु, जसको आिारमा प्रमान्णत अनडट प्रनतवदने , प्रदशना मूल्यांकन ,ववत्तीय पारदन्शता ा, रावष्ट्रय प्राथनमकतासाँगको मेल र स्थानीय सरकारको प्रनतविया सवहतको नसफाररसपर अननवाय ागनपने। यसला ु े गैर-सविय, गैर-उत्तरदायी वा राजनीनतक रूपमा उद्देश्यप्रररत सें स्थाहरूलाई वफल्टर गन ामद्दत गिा।
- नेपालमा आउन े सबै ववदेशी आनथका सहयोगका लानग स्रोत, रकम, उद्देश्यको िलासा ु ,पररयोजना-आिाररत िच ा प्रनतवदने , वास्तववक लाभाथीको सूची लगायतका वववर्यहरु पूवशातकाा रुपमा रान्त्िनपने तर राजनीनतक वा वकालतु -सम्बन्त्िी ववदेशी सहयोगमा ववशर्

•

•

•

ि प्रनतबन्त्ि कानूनी रूपमा अननवाय ागरी नपा। जसलु े गदाा गैरसरकारी संस्थाका आफू केन्द्रीत

लकु ेका एजन्डाे , राजनीनतक प्रभाव, र ववत्तीय अपारदन्त्शतााबाट राज्यलाई सरन्क्षत राख्ि। ु

✞ कुनै पनन मन्त्रालयले SWC बाट स्वीकृनत ननलई NGO/INGO लाई सम्झौता गने, कायाि मअनमोदन गने र पररयोजना सञ् चाु लन गन ाददन नपाउन गे री कानून कडा बनाउन आवश्यक रहेको। यसले backdoor entry बन्द गिा र सबै पररयोजना एकीकृत ननयमनमा ल्याउाँि।

✞ ननम्न क्षेरहरूलाई गैरसरकारी क्षेरको ववन्त्तय तथा अन्त्य प्राववनिक सहयोगको लानग

"Restricted Sectors" घोर्णा गरी सोही बमोन्त्जम कायाान्त्वयन गनपने। ाु

• सीमा तथा सीमा-प्रदेश

रावष्ट्रय पवहचान

प्रणाली जलववद्युत ्

कोररडोर Critical infrastructure

- सरक्षाु ननकाय
- Migratoin/Labour intelligence
- Conflict/security mapping

यी क्षेरमा कुनै पनन बाह्य हस्तक्षेप मन्त्रपररर्द्को अनमोदन नबना ननर्ु ि गरी ने पदाि। ु

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

✞ Advocacy NGO र Service Delivery NGO का लानग िुट्टाुिट्टै इजाजतपर प्रणाली ववकास गन ाआवश्यक देन्त्िन्त्ि। यसो गदाा हाल गैर सरकारी संस्थाद्वारा Service Delivery को नाममा राजनीनतक प्रभाव वा नीनत-ननदेशन गने गनतववनि रोक्न प्रभावकारी हन्त्ि। ु

✞ कुनै पनन काममा ववदेशी ववशर्ज्ञहे रु िोटो समयको लानग कम संख्यामा कायक्षाेर स्पष्ट गरी गोपनीय राख् नपनु , संवदनशील तथ्याङ्कमा पहे ाँच प्रनतबन्त्ि गरी मार नलनु पिा। यस्तो व्यवस्था ु कानूनमा नै स्पष्ट पररभावर्त गरी कायाान्त्वयन गन ाआवश्यक रहेको।

•

•

•

✞ सबै NGO/INGO ले आफ्नो कायिाम सरकार माफात सञ् चालन गनपनो ु , स्वयं शासन संरचना ननमााण गन ानपाउन व्यवस्था नमलाउने पने यसलु े राज्यको legitimacy थप सद्दढ बनाउु ाँ ि।

✞ NGO/INGO ले संकलन गरेको सबै Raw data नपालमे ै भण्डारण, External Server मा राख्न नपाइने, बावहर पठाउन सरकारी स्वीकृनत अननवाय ागने र संवदनशील से ूचनाको ववशर् से रक्षा ु गने व्यवस्था कानूनी रूपमा अननवाय।ा यसका लानग त्काल डेटा सावभौनमकता तथा सरक्षा ु ऐन (Data Sovereignty Law) ल्याउन। े

✞ हाल गैरसरकारी संस्थाका गनतववनिहरुको अनगमन ववनभन्त् नु ननकायहरुबाट हाँदा अनु गमनको ु प्रभावकाररता वफतलो देन्त्िएको ि। तसथ ा गैरसरकारी संस्थाको Field verification, Technical audits, Cmpliance certification, Results-based monitoring गन ा एक स्वतन्त्र प्रानिकरण स्थापना उपररहाय ारहेको देन्त्िन्त्ि।

✞ आवश्यकता र मागको आिारमा सम्बन्त्न्त्ित संघीय मन्त्रालय, प्रदेश र कायिाम हनु स्था े नीय तहसाँगको समन्त्वयमा सबै पररयोजना मार सञ् चालन गने।

✞ Foreign-supported policy, law reform, sectoral strategy लाई National Policy Review Booard बाट अनमोदन अननवाय।ा ु

✞ Media, youth groups, activist networks लाई ववदेशी अनदान कडाइका साथ ननयमनु , ववशर् े गरी ननवााचन िचा, आन्त्दोलनकाल, संवदनशील राजनीनतक अवनिमा गे ैरसरकारी संस्थाको अनदान र कायिा ु म रोक्न गरी े NGO/INGO firewall अवनि तोक्नपने। ु

✞ NGO को आन्त्तररक सशासन (ु Internal Governance) मजबत बनाउनु दे ेहायबमोन्त्जम गनेः

- Board मा स्थानीय प्रनतननन्त्ि
  Conflict of interest disclosure सबै क्षेरमा जस्तै, वावर्का

  external audit,

  Administrative िच ा र तलब सावजा ननक disclosure, आदद।

-
-
-
- National technical experts
- अनसन्त्ि◌ानु तथा नीनत संस्थान

✣ रावष्ट्रय क्षमता ववकासका देहायका क्षेरमा गैरसरकारी संस्थाको उपयोग गने

- सरकारी तानलम प्रनतष्ठान
- Digital/data infrastructure
- Service delivery प्रणालीमा दीघका ◌लीन लगानी। तर यस्तो सहयोग नलएर ननन्श्चत समयावनिनभर प्रनतस्थापन गने रणनीनत नलनपने। राष्ट्र बनलयो भयो भनु बाह्य े influence स्वतः घट्ि।

✣ हरेक पररयोजनामा Exit Strategy, Handover plan र Sustainability Plan अननवाय ◌ागने कानूनी व्यवस्था नमलाउन। े

✣ NGO/INGO ले ननम्न काय ◌ागन ◌ानपाउन काने ◌ूनी व्यवस्था अपररहाय ◌ाि।

- राजनीनतक अनभयान
- नीनत-ननमााणमा सीि◌ा हस्तक्षेप
- चनावु प्रभाव
- सरक्षा◌ु -संवदनशीले Mapping
- Covert data transfer
- Anti-state activities
- Disinformation/Misinformation campaign

✣ नेपालमा शासन, ववकास, र सेवा प्रवाहलाई प्रभावकारी बनाउन NGO/INGO लाई हटाउन े होइन, तर नतनीहरूलाई रावष्ट्रय वहतसाँग मेल ि◌ान तररकाले े सञ् चालन गराउन मे ख्य उद्देश्य ◌ु राख् नपदाि। राष्ट्र बनलयो भएपनि ु, बाह्य प्रभाव स्वाभाववक रूपमा घट्दै जान्त्ि।

✣ गैरसरकारी संस्था NGO/INGO को काम कारबाही र प्रभावकाररता तथा सामान्तजक सेवा पररर्दको काम कारबाही वारे अध्ययन गराउन पने अवस्था आएको ि। नु पालमा सामान्तजक े सेवामा NGO/INGO लाई कसरी प्रभावकारी बनाउन े ? उनीहरुबाट आउन रकम र कायिा े म पनन एक द्वारबाट सरकारी यन्त्र (अथ ◌ामन्त्रालय)मा सून्त्चकृत हनु गने पदाि। सामान्तजक ◌ा◌ु सेवा पररर्दले केही ◌्यस्ता संस्थाको ननयमन गने गरेको देन्त्ि◌न आयो। केहीको हकमा संस्था दताा ऐन २०३४ अनसार प्रयु ेक न्तजल्लाका प्रमि न्तजल्ला अनिकारीलु े हेने गरेको देन्त्ि◌न आयो। केहीमा रावष्ट्रय

-
-
-

ननदेशन ऐन २०१८ अनसार दताा हु नु र कसे ैले अनगमनसम्म ु नगने गरेको पनन देन्त्िन आयो। ववनभन्न मन्त्रालयहरुले आआफैले ती संस्था चलाउन ददन र े बजट ल्याउन ददने गरे ेको पनन पाइयो। तर अनगमन र ननयमननतर भनु कसे ैको ध्यान

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

गएको पाइएन। सामान्जक सेवा पररर्द् पनन NGO/INGO को काम कारबाही र अनगमन ु तथा ननयमन सम्बन्त्िमा प्रभावकारी हन सकु ेको पाइएन। समाज कल्याण पररर्दमाफात ६० अब ारुपैयाँको कायिाम आएकोफ देन्त्ियो। तर सरकारमा नदेन्त्िन गरी े ८८ अब ारुपैयाँका योजना आए NGO/INGO ले चलाएको भन्ने देन्त्ियो। अब एउटै ढोकाबाट मार NGO/INGOहरु दताा, अनगमन र ननयमन गराउनु काने ूनी व्यवस्था गराउन पदाि। समाज ु कल्याण पररर्दलाइ पनन प्रभावकारी पाररन पदाि। समाजकल्याण पररर्दमा प्रनतस्पिाािका ु आिारमा पारदशीरुपले पदानिकारीहरुको ननयन्त्ि गररु न पदाि।ु

- यसको लानग नपालमा े NGO/INGO गैरसरकारी संस्था संचालन लगायत प्रभावकारी ननयमन गराउन लगायत समाज कल्याण पररर्दको समे ेत पनसंरचना सम्बन्त्िमा अब कु े कस्तो कानूनी व्यवस्था गन पने हो सवाु ै ववर्यमा ववज्ञहरु सवहतको सनमनत गठन गराएर ्यसले ददएको सझावको कायाान्त्वयननतर सरकार लाग्नु पदाि।ु

१४.१२. आयोजना व्यवस्थापन

नपालमा व्याप्त के ुशासानको कारण मध्येको एक आयोजना/पररयोजना व्यवस्थापन प्रभावकारी रुपमा नहनु पनन हो। सु ंघीय शासन प्रणालीमा आयोजनाको वगीकरण िनोट, कायाान्त्वयन, र अनगमन ु मूल्याङ्कन जस्ता आयोजनाका व्यवस्थापनका सबै चरणहरुमा कमी कमजोरीहरु रहेका िन। ् उ्पादन उ्पादक्साँग जोनडएका जनताको दैननकीसाँग सम्बन्त्ित ठूला आयोजनाहरु समयमा न ै सम्पन्त् न नहनु ठु ेकेदार र कम्पनीसाँग सरकारको नमलेमतोले जनअसन्तवष्ट बवढरहु ेको कुरा सववावददतै ि। तसथा, आयोजनाको प्रभावकारी व्यवस्थापन हनु आवश्यक ि। नु पालमा आयोजनाका रुपमा े रावष्ट्रय गौरव, रुपान्तरणकारी, प्राथनमकता प्राप्त लगायतका आयोजना सञ् चालनमा िन। न् पालमा े संचानलत आयोजनालाई तोवकएको ववनि, समय, लागत र गणस्तरमा सम्पन्त् नु गने सन्त्दभमाा रहेका समस्याको कारणले नागरी क असन्तवष्ट माग नभई अववश् वु सननयता समेत बढेको साथै सरकारको सशासनप्रनत लु गाव नभएको आभार् भइरहेकै ि। सन ् २०३० सम्म ददगो ववकास लक्ष पूरा गन ाकन्त्स्तमा बावर्का २५ िब ापूजीगत िच ााँ गनपिा। ाु जब वक नपालको से ंघीय वावर्का बजट ने ै करीब १९ िवका ो ि जहााँ करीव ४ िब ामार पूजीगत ााँ बजट ि। रावष्ट्रय योजना आयोगले े प्रकाशन गरेको तथ्यांक बमोन्त्जम २४ वटा रावष्ट्रय प्राथनमकता प्राप् त पररयोजनको समय र लागत ववद्ध अस्वाभाववक ि ृ १०

वर्माा सवकन लक्ष भएका आयोजना े २० औ वर् ा ं लाग्न अनन एउटे ै आयोजनाले अरु २, ४ वटा आयोजना बनाउन पग्नु बजे ट िपत े भएका िन। यसल् े एकानतर आयोजना अ्यन्तै महंगा भएका िन भन् अकोतफा े ती आयोजनाबाट समयमा उन्त्चत प्रनतफल पाउन सवकएको िैन। ्यस्तै आन्तररक ऋणको कामबाट पनन प्रनतफल ननराशाजनक नै िन। न् पालको के ूल ऋण २७ िव ानान्त्घसक्यो जन कु ूल ग्राहस्थ उ्पादनको ४४ प्रनतशत हनआउ ाँि। प्र्यक ने पालीको भागमा करीव े ९० हजार ऋणभार पगु को ि। यी रकम े कहााँ िच ाभएका िन, ् ननतजा के ि भन्त् ने कुराको पारदन्त्शताा र जवाफदेवहतालाई बनलयो बनाउन ु पदाि। नपालमा बन्ने पे ूवाि ा रहरुको design लागत लाभ ववश् लेर्ण (Cost-Benefit Analysis), आनथका उपादेयता, गणस्तर आददको वारु ेमा आम नागरी कमा सूचना प्रवाह गनपिा। ु उदाहरणको लानग बबई नसंचाई आयोजनाको गरुयोजना वव.स.ु २०२४ सालमा बन्यो, २०४० सालमा संभाव्यता अध्ययन भयो, २०५८ मा पवहलो भागको काम सवकयो। दोश्रो चरणको काम २०५८ सालमा शरु भयो र अझु ै सवकएको िैन। मेलम्ची िानपानी आयोजना सम्पन्त् ने हन ु २२ वर् ा लाग्यो। सबैजसो पूवाािार आयोजनाहरु तोवकएको अवनिमा सवकएका िैनन। बन् का पे ूवाािारले पनन तोवकएको समयसम्म सेवा दददैनन। एउट् ै आयोजनालाई पटक पटक बजट िे ुट्याउनपिा र िु ेरै माननस सेवाबाट बन्त्त्चत हनु पिा। यसलु े आयोजनाबाट उ्पाददत बस्त तथा सु ेवाको लागत िेरैगना ु बढाएको ि, यो बढेको रकमले अन्त्य कैयौ आयोजना बन्नसक्थे। समयमा नै सवकएका भए ती आयोजनाहरुले नागरी कलाई िेरै सेवा ददन्त्थे र अथतान्त्रमा योगदान गदाथे। हामी यी सवैबाट बन्त्त्चत भयौं र देशको ऋण बढ्दै गयो। अव यस्तो अवस्थाको अन्त् ्य गरी नपिा। हाल नु पालको े आयोजनाका चरणहरुमा देन्त्िएका समस्या र समािानका सझावहरु दु ेहायबमोन्त्जम िन। ्

समस्याहरु

- जनताका माग बमोन्त्जमका आयोजनाहरुको िनोट नहनु , ु तथ्यपरक भन्दा पनन हचवाका भरमा ु िनौट गरी नलु े रुग्ण आयोजनाको बढ्ढोतरी भइरहेको। आन्तररक र बाह्य ऋणको प्रयोग गरी तयार गरी एका पोिरा र भैरहवा ववमानस्थलको अवस्थाले सबै ववर्यवस्त न्त्चनरत ु गदाि।
- राजनैनतक प्रभाव र दवावका आिारमा महत्वकांक्षी आयोजना िनोट हनु जन सहभानगतालाई ु बढोत्तरी गन ानसवकन। ु

- IEE, EIA, DPR, जग्गा प्रानप्त, रुि कटान, स्रोतसाििनको सननश्चतता ु, प्रनतफलको आकलनको ं ववश्लष्णे, लाभ लागत तथा जोन्त्िम ववश्लष्ण जस्ता पे ूव ातयारी नगरी आयोजना िनोट गरी कायाान्त्वयनमा लैजान। ु
- आयोजना िनोटपनि सावजाननक रुपमा सूचना प्रकान्त्शत गरी आयोजनाको कायाान्त्वयनको लानग ठेक्का प्रविया अगानड बढाएको जस्तो देन्त्िए पनन कुनै कायाान्त्वयन कायवाविन र मापडण्ड नबनाउन, ु बजार प्रनतष्पिाालाई संकुन्त्चत पाने गरी ठेक्का िोल्न प्रवे नतृ , िररद प्रकृया नै झन्त्झवटलो रहन। ु
- जनशन्त्ि पररचालन तथा आयोजना व्यवस्थापन कमजोर हनु । ु सरकार पररवतना हाँदा ु आयोजना प्रमिको सरुवा हु नु परम्पराले े आयोजनाको कायाान्त्वयनमा अप्रभावकाररता बढ्दै गईरहेको ि।
- सरोकारवालासाँग िलफल, संवाद, सहभानगतालाई प्रभावकारी नगराइन। आयोजनामा काम ु गने कामदारहरुको दैननक ज्याला समेत समयमानै भिानी हु न नसकु ेको गनासो व्यापक ु ि। यसको कारण सूचकसवहतको अनगमन मु ूल्यमाङ्कन र सपररवु क्षण प्रणाली यथावते रहन् ु हो।
- अध्ययन अनसन्त्िानमा लगानी गरी नवप्रवतना ु र नसजनाशीलतालाई प्रवदान गन ानसक्न। ु
- बैदेन्त्शक सहयोग पररचालनमा वाताा र संझौता क्षमता ननकै कमजोर। बैदेन्त्शक सहयोगमा सञ् चालन हनु आयोजनामा दाताका अनावश्यक शत ाे र हस्तक्षेप रहन गरे ेका।

सिरका लानग सुझावहरु ु :

- माग र आपूनत ावीच सामाञ्जस्यता कायम गन ाजनताको माग, आबश्यकता र लाभ लागत ववश् लेर्ण गरी उच्च प्रनतफलयिु, उ्पादनशील आयोजनामा स्वदेशी तथा नबदेशी ननजी लगानी आकावर्त गने।
- वस्तननष्ट आिारु, प्रमाण तथ्याङ्क तथा मापदण्डमा आिाररत तथ्यपरक आयोजना िनौट गन ा अध्ययन अनसन्त्िान तथा नवप्रवता ु न र नसजनान्त्शलतामा लगानी गने।
- आयोजना िनौटलाई जनताको सविय र साथका सहभानगता गराई मागमा आिाररत कायन्त्ा वयन योग्य, यथाथपारक र ननतजामूलक बनाउन। े
- कायाान्त्वयन पूवतायारी गरेर मार आयोजना िनौट गने,जसका लानग पूव ासंभाव्यता अध्ययन ववश् लेर्ण, वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन, आयोजना बैङ्क प्रयोग, जग्गा प्रानप्त, रुि िटान, श्रोतसाििनको सननन्त्श्चतता (सरकारी ु, ननजी, बैदेन्त्शक सहायता) गरी Need based आयोजना िनौट गने।

- कायाान्वयन कायवावनि र मापदण्डको तजमा गरी लागा ु गने। ु
- आयोजना प्रमिसु ा ँगको ज्ञान, सीप, क्षमताको आिारमा िनौट गरी काय ा सम्पादन करार सम्झौता गने।
- िररद प्रवियालाई सरलीकरण गरी समयसीमा तोकेर सम्झौता गने।
- ननमााण व्यवसायीको कायका ुशलता, व्यवसावयकता तथा कायाा्मक क्षमताको ववश् लेर्ण गरी ठेक्का ददन। े
- श्रोतसाािनको कुशल पररचालनका लानग जनशन्त्िको क्षमता ववकासमा जोडददन। े
- आन्तररक ननयन्त्रण प्रणालीलाई बनलयो बनाउँदै ववतीय सशासनलाई प्रवद्धानमा जोड ददनु । े
- साझेदार र सरोकारवालाको सहयोग, सहकाय ार समन्त्वयलाई जोड नडन। े
- सहभानगतामूलक, ननतजामूलक र सूचकमा आदाररत अनगमन ु योजना वनाई अनगमन ु मूल्याङकन गने।
- आयोजना कायाान्त्वयमा गने ननकायबीच बनलयो सहयोग, समन्त्वय र सहकाय ागने संस्कृनतको ववकास गने।
- आयोजनाका सवै चरणमा प्रकृयामा सावजाननक सनु वाई , सामान्त्जक लेिािापरीक्षण र Managing for Development Results (MFDR) जस्ता ववर्य प्रयोगमा ल्याउन। े
- आयोजना कायाान्त्वयन, अनगमन ु र मूल्यांकनका साथै समग्र आयोजना अनशासन ु र व्यवस्थापनमा सिार गने। ु
- आयोजनाको अनगमन मु ूल्यांकन र अनसन्त्िािानका ववर्यलाई प्रभावकारी ु , ननतजामा आिाररत बनाउन हालको औपचाररकताको अन्त््य गने। े
- वाताा र संझौता क्षमता ववकासमा लगानी गनपने। ा ु
- आयोजनाको मध्यकानलन िच ासंरचना, वावर्का कायिाम र बजेटबीच सहसम्बन्त्ि हनु पने गरी ु कायवावनि तयार गरी कायान्त्ा वयन गने।
- आयोजना बगीकरण सम्वन्त्िी मापदण्ड, बहवर्ीय ु ठेक्का सम्वन्त्िी मापदण्ड र अनगमन ु मूल्यांकन ऐन २०८० को प्रभावकारी कायाान्त्वयन गने।

१४.१३. सरक्षा ु संयन्त्रहरुतफाको समस्या र सिारका लानग सुझावः ु

क.रावष्ट्रय सरक्षा पररर्दको काय ा ु प्रभावकाररता अनभववद्ध गनृ पने।ा ु रावष्ट्रय सरक्षा पररर्द (ु NSC) राष्ट्रको सवोच्च संस्था हो। जसले यसको महत्वपूण ावहतका आिारमा यसको महत्वपूण ासरक्षा कायहा ु रूलाई

सम्बोिन गदाि। रावष्ट्र्य सरक्षा सिैं ववश् वु का सबै राष्ट्रहरूको लानग प्राथनमकताको क्षेर बनको ि। यद्यवपे, यससग सम्बन्ल्त्ि ति माँ द्दाहरू राष्ट्र अनु सार फरक ु हन्त्िनु । एउटा राष्ट्रल् े सामना गने चनौतीहरू अनु सार मु द्दाहरूलाई प्राथनमकता ददनु मार हु ाँदु ैन, तर आफ्नो क्षमता अनसार चु नौतीहरूको सामना गन ाु पनन आफूलाई तयार पान पिा। िाु ेरै राष्ट्रहरूले सरकारको उच्चतम स्तरमा आनिकाररक प्राविनहरू सवहतको NSC जस्तो ननकाय स्थापना गरेका िन। न् पालमा समे ेत रावष्ट्र्य सरक्षा व्यवस्थापन साथु ै चनौतीहरुको सामना गन ाु NSC रहेको ि। यद्यवप, रावष्ट्र्य सरक्षा र जानकारी सु ंकलन साथै सरकारलाई राय सझावका महत्वपु ूण ाकाम भन्दा पनन तदथ ाननणया साथै काममा मार सीनमत भएको देन्त्ियो। पनिल्लो समयमा भएका आन्दोलन/प्रदशान मा भएको अ्यनिक िनजनको क्षनत र सरक्षा पररचालनको ववर्यलाई नलएर िु ेरै नै पश्न उठेको ि। वव.सं. 2082 भाद्र २३ र २४ मा भएको जन जे ड समे ूहको आन्दोलनमा २३ गते संसद भवनमा प्रवश गनाे िोजका जे नजे ेड मानथ प्रहरीले गोली चलाउँदा 19 जनाको म्यृ भएकोमा आम नागरी ु क, सञ् चार जगत र नागरी क समाज साथै मानव अनिकार आयोग र सम्बद्ध संस्थाहरुले समेत सरकार र सरक्षा ु संयन्त्रमानथ आिोश र असन्तवष्ट ु जनाउँदै आएका िन। ् एकीकृत सरक्षा ु पररचालनमा रावष्ट्र्य सरक्षा पररर्द्को भु नमका प्रभावकारी नभएकोलू े नपाल प्रहरीे, सशस्त्र प्रहरी बल नपाले का साथै नपाली से ेनाको अहन िटनको अवस्था वफतलो रहेको सरक्षा ववज्ञको सु झाव साथु ै जाँचबझ र अनु सन्त्िानबाट दु ेन्त्िन आयो। भाद्र २४ गतेको घटनाको पूवाानमान हु ाँदाहु ाँदु ै सेना पररचालनको ववर्यमा ननणया नहनु नु े Vital installation हरुमा क्षनत हनु एउटा कारणको रुपमा ु रहेको अनसन्त्िान र जाँचबु झबाट दु ेन्त्िन आयो। रावष्ट्र्य सरक्षा पररर्द्को स्थापना गदाा नु ै आन्तररक सरक्षालाई प्रभावकारी बनाउन सु ूचनाको प्रानप्त साथै सरक्षा ननकायको प्रभाकाररता अनभवु वद्ध गनाृ कानून र नीनतगत व्यवस्थामा सरकारलाई सझाव ददनु र से ेना पररचालनको ववर्यमा ननणया गने गरी कायवाववरण तोवकएको हो। तथावप, समयमा नै यो पररर्द्ले ननणया नगदा ाठूला घटनाहरु घट्न गएको देन्त्िन्त्ि। सरक्षा पररर्द्को पु नसंरचना र सु िार आवश्यक रहु ेको देन्त्िन्त्ि। तसथा, नपाे लको संवविानले व्यवस्था गरेको सरक्षा पररर्दको प्रभावकाररता अनभवु वद्ध द ेहायबमोन्त्जम गन पने हाु न्त्ि। ु नपालको रावष्ट्र्य से रक्षा पररर्द्ु :

नपालको से ंवविान 2072को िारा-266मा देहायबमोन्त्जम रावष्ट्र्य सरक्षा पररर्द् रहनु व्यवस्था ि। े

- प्रिानमन्त्री – अध्यक्ष
- रक्षामन्त्री – सदस्य
- गहमन्त्री ृ – सदस्य
- परराष्ट्रमन्त्री -सदस्य
- अथ ा मन्त्री – सदस्य
- नेपाल सरकारका मख्यसन्त्ववु - सदस्य
- प्रिानसेनापती -सदस्य
- रक्षा सन्त्वव- सदस्य सन्त्वव रावष्ट्रय सरक्षा पररर्द (ु NCC) का दई मु ख्य उद्देश्यहरू भए पननु , यसको क्षेर र ध्यान सेनासाँग सम्बन्त्न्त्ित मानमलाहरूमा सीनमत रहन्त्ि, अथाात, ् पररचालन र ननयन्त्रण। समग्र रावष्ट्रय वहत, सरक्षा र ु रक्षामा नीनत ननमााण सम्बन्त्िी अन्त्य मानमलाहरूमा थोरै ध्यान ददइन्त्ि।

रावष्ट्रय सरक्षा पररर्दको सन्त्ववालयमा सबु ै संगठनहरुबाट उम्दा जनशन्त्ि व्यवस्थापन गन पनेमा ा ु ्यसो हन ु नसकेकोले यो संस्थाप्रनत सरकारको कम चासो रहेको देन्त्िन्त्ि। रावष्ट्रय सरक्षाजस्तो ु महत्वपूण ा ववर्यको नीनत ननमााण जस्तो भनमकामा ू रहेको सरक्षा ु पररर्दले आन्तररक सरक्षा व्यवस्थापनको नीनतगत व्यवस्थाको लानग सरकार गठन भएदु ेन्त्ि नै आवश्यकता महसस गरी एका चचाा भएको सु ननएपनन बस्तु ननष्ठ तररकालु े कायाान्त्वयन पक्षलाई ध्यान ददएको पाइएन। तसथा,यसको प्रभावकाररताको लानग देहायका काय ागनपने हा ु न्त्ि। ु

- रावष्ट्रय सरक्षा पररर्दको सन्त्ववालयमा सन्त्ववको नु ते ्वमा सन्त्ववालयको व्यवस्था गनृ पनो ु ।
- रावष्ट्रय सरक्षा पररर्दको सन्त्ववालयमा रहनु से न्त्वव गह मन्त्रालय र रक्षा मन्त्रालयमा काम ृ गरी सकेको वा लामो समय यी दई मन्त्रालयमा कायरा ु त रही बढुवा भएको सन्त्ववलाई राख् नपनेु ।
- रावष्ट्रय सरक्षा पररर्दलु े एकीकृत सरक्षा पररचालन सम्बन्त्िी कानु ून बनाउन नसफाररस गने जसमा Inter agency operation system लाई कानून बमोन्त्जम पररचालन हनु े व्यवस्था नमलाउन जसले े गदाा नपाल प्रहरी सशस्त्र प्रहरी बल ने पाल र ने पाली से ेना अवस्थाअनसार ु स्वःपररचानलत हन्त्िु ।

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

- अन्तरावष्ट्रय सम्बन्त्ि,आनथका कूटनीनत ,र connectivity को ववर्यलाई रावष्ट्रय सरक्षाको ु मूल ववर्यसाँग Tie-up गने ववर्यलाई मख्यु रुपमा सल्लाहकारको रुपमा रावष्ट्रय सरक्षा पररर्दलाई ु राख् नपने हु न्त्ि ु ।
- सरक्षा ननकायहरुमा आवश्यक कानु ूनी, संस्थागत, श्रोत सािनगत व्यवस्थामा पररमाजना वा सिार गन ाु आवश्यक भएमा सोको गवहरो अध्ययन गरी सरकार समक्ष राय सझाव प्रस्तु त ु गने जसका लानग तत तत् स् रक्षा ननकायहरु ु साँग आवश्यक राय परामश ासन्ने सु ंयन्त्रको रुपमा समेत सरक्षा पररर्दलाई ववकास गनु पदािाु ।
- हाल गह मन्त्रालय अन्तगता ् रहेको रावष्ट्रय अनसन्त्िान ववभागलाई रावष्ट्रय सु रक्षा पररर्द ु मातहत राख्न सवकन जसले े गदाा सरक्षा सु ंवदनशीलताका से ूचनाहरुको प्रानप्त र प्रयोगमा प्रभाकाररता बढ्न जान्त्ि।

नपाल प्रहरी तफा से िारः ु नपाल प्रहरीको इनतहास प्राचीे न नलच्िववकालको दण्डनायक प्रणालीदेन्त्ि आिननक प्रहरी प्रणाली ु सम्म ि जसमा सन 1950 को राणा शासन पनि उल्ल् ेिनीय रुपमा ववकाश भएको ि। सन ् 2012 सालको प्रहरी ऐन अन्तगता प्रहरी फोसका ो औपचाररक स्थापना भएको पाइन्त्ि। नपालको े संवविान 2072 को भाग 28 मा रावष्ट्रय सरक्षा सम्बन्त्िी व्यवस्था गरी एको ि। उि भागको ु िारा 266 मा रावष्ट्रय सरक्षा पररर्दको व्यवस्था ि। साथु ै िारा 268 ले नपाल प्रहरीे , सशस्त्र प्रहरी बल, नपाल रावष्ट्रय अने सन्त्िाु न संगठन सम्बन्त्िी व्यवस्था गरेको ि जसको उपिारा (१) मा नपाल प्रहरी लगायत अन्य सशस्त्र र रावष्ट्रय अने सन्त्िान ववभाग रहनु व्यवस्था गरे ेको ि। हाल अन्स्त्वमा रहेको प्रहरी ऐन 2012 (संसोिन 2072) लाई संवविानको उपरोि उन्ल्लन्त्ित व्यवस्थाले कानूनी िरातल प्रदान गरेको ि। प्रहरी ऐनको दफा 15 ले प्रहरी कमचाारीको कतव्ायको बारेमा enumerate गरेको ि जस अन्तगता अनिकार प्राप् त अनिकारीले ददएको आदेश पालना गन/तामाु ेल गन, ाु शान्न्त र व्यवस्थालाई असर पाने िालको िबर संकलन गन र मानथल्लो ाु अनिकारीलाई जानकारी ददन, ु अपराािको रोकथाम गन, ाु अपरािी पत्ता लगाउन, ु कानून बमोन्जम दोर्ीलाई पिन, ु असहायलाई सहयोग गन, ाु थनु वा/कु ैदी ववरामी भएमा सहयोग गन, ाु आगोबाट बचाउन सहयोग गन, ाु जनतालाई दघटाु ना वा ितराबाट बचाउन सकभर कोनसस गन आदी िनाु । ऐनको दफा ् 13 ले प्रहरी कमचाारीले यो ऐन वा अन्य प्रचनलत ऐनबाट पाएको अन्ख्तयार भन्दा बढी अन्ख्तयार प्रयोग गन ानपाउन

काने ूनी व्यवस्था गरेको ि। ऐनको दफा 33 र 34 ले प्रहरी कमचाारीले कानून ववपरीत काय ागरेमा हनु सजायको व्यवस्था गरे ेको ि तर दफा 37 ले कतव्ाय पालना गदा ा असल ननयतले काम गरेमा दोर्ी नहनु व्यवस्था गरे ेको ि। उि दफामा भननएको ि "प्रमि ु न्त्जल्ला अनिकारी वा प्रहरी कमचाारीले यस ऐन वा अरु प्रचनलत ऐन बमोन्त्जम गन पने कतव्ाा ु य पालना गदाा वा पाएको अन्त्ख्तयार प्रयोग गदाा वा अदालतले ददएको वा जारी गरेको आज्ञनप्त, आदेश वा वारेण्ट तामेल गदाा असल ननयतले गरेकोमा सजायको र हजााना नतने भागी हाँदु ैन"। यस ऐन लगायतका अन्त्य नपाल काने ूनले ददएको अनिकार तथा कतव्ायको अिीन रही अनिकार प्राप् त अनिकारी वा superir को ननदेशनमा/आदेशको पालना गने दावय्व प्रहरी कमचाारीमा रहेको ि। यसका साथै प्रहरी ननयमावली 2071 (संसोनित 2078) को ननयम 66 ले पनन प्रहरी कमचाारीको काम कतव्ाय र अनिकारको बारेमा प्रष्ट पारेको ि। साथै दफा 67 ले प्रचनलत कानून बमोन्त्जम नपाल प्रहरीले े सरक्षा प्रदान गने भनी तोवकएका कु ुनै ववन्त्शष्ट व्यन्त्ि वा मह्वपूण ासंरचना, भवन वा संस्थाको सरक्षाका लानग वा नु पाल प्रहरीला े ई प्राप् त सूचनाका आिारमा अन्त्य कुनै ववन्त्शष्ट व्यन्त्ि वा संरचनाको सरक्षा उपरको ितराको मु ूल्यांकन गरी आवश्यकता अनसार प्रहरी पोसाक वा सादा ु पोसाकमा प्रहरी िटाउन सक्न व्यवस्था गरे ेको ि। ननयम 68 ले प्रहरीको अनशासनु , आन्तररक व्यवस्था र अपराि अनसन्त्िानको कु ुरामा बाहेक न्त्जल्लाका सम्पूण ाप्रहरी कमचाारीहरु प्रमि न्त्जल्ला अनिकारीको सामान्त्य रु ेिदेि र ननयन्त्त्रणमा रहन े व्यवस्था गरेको ि। सोही ननयमावलीको ननयम 72 ले गैर कानूनी जमात, साम्प्रदावयक वा राजनीनतक जलु सको सामना ु गदाा न्त्जल्ला प्रहरी कायाालय वा महानगरीय प्रहरी पररसरको प्रमिलु े प्रमि न्त्जल्ला अनिकारीको पु ूव ा ननदेशन प्राप्त गन पनेि। शान्त्त साु व्यवस्था िलल हु नु दे ेन्त्िएमा न्त्जल्ला प्रहरी कायाालय प्रमि वा ु महानगरीय परीसर प्रमिलु े प्रमि न्त्जल्ला अनिकारीलाई प्रनतवु दन गरी उपये ि ननदेशनको नननमत्त ु अनरोि गनु पनेि। ाु आवश्यक वस्त सु ंरक्षण ऐन 2012 (संसोिन 2048) को दफा 2 ले "आवश्यक वस्त" ु भनी पररभार्ा गरी दश प्रकारका वस्त तथा सु ेवालाई सून्त्चकृत (enumerate) गरेको ि र अन्तमा "नपाल े सरकारले नपाल राजपरमा से ूचना प्रकान्त्शत गरी तोवकददएको जनसु कु ै वस्त"ु भनी सरकारले अन्त्य आवश्यक वस्तलाु ई पनन यस ऐनको परीभार्ामा राििेको देन्त्िन्त्ि। तर vital installations जस्तै

नसंहदरबार, सवोच्च अदालत, संसद भवन, राष्ट्रपनत भवन जस्ता संरचनाहरु राजपरमा "अन्त्य आवश्यक वस्त" ु भनी उल्लेि भएको भन सरकारी ननकायहरुे साँग सम्पका गदाा भेवटएन। यस ऐनको दफा 6 ले यस ऐनले ननर्ि गरे ेको काय ागने व्यन्त्िलाई पिाउ गन ाििोज्दा हल हु ज्जत गरी भाग्न/उम्कन ु िोज्यो अथवा ्यसै भाग्न िोज्यो भन भरसक घे डा मु नी हातहनतयार चलाई वा गोली हानी पिाउ ु गन पिा। पिाउ गन ाा ु िोज्दा माननस मन ागएमा समेत सम्बन्त्ित कमचाारीलाई वात लाग्न िे ैन भन्त् न व्यवस्था गरे ेको ि। उपरोि उल्लेन्त्ित संवविानको अिीनरही बनका ऐन ननयमहरुले े प्रहरीलाई शान्त्त व्यवस्था गने अनिकार ददएको पाइन्त्ि। नपाल प्रहरीको अन्त्य बल भन्दा वे हत भृ नमका दू ेन्त्िन्त्ि। यो समूदायसाँग का दैनन्त्ल्दनका गनतववनिमा संलग्न हन्त्ि र समाजको स्थानीय स्तर सम्म ु शान्त्त स्थापना गन ा समदायु साँग नमलेर बसेको ि। साथै शहरमा पनन समदाय स्तरमु ै काम गन पने न्तजम्मा ु ेवारी रहेको ि। तर केही दशकदेन्त्ि नपाली समाजमा पररवतना े भैरहेको ि। माननस सहर केन्द्रीत हाँदु ै गइरहेका िन। गाउ् ाँ पनन शहरोन्मि िनु । यसरी माननसहरु आफ्नो ठाउ् ाँ िोडेर नयााँ ठाउमा आई वस्ती सराई गदाा social fabric जसले गाउाँले समाजलाई बााँिेर रािेको नथयो अव टुटेको अवस्था ि। प्रववनि (Technology) र सामान्त्जक सञ् जालले यवा पु स्तालाई ननकु ै प्रभावमा पारी उनका महत्वकांक्षा पनन बढाएको ि। यवाहरुको ववदु ेश पलायनले समाजमा आनथका रुपमा केही सिार ु देन्त्िएको ि तर यसले िेरै पाररवारमा ववघण्डन पनन ल्याएको ि। ्यसकारण प्रहरीले सामना गन ाु पने चनौती पनन थवपएका िनु । प्रहरीलाई समयान् कु ूल चस्त दु रुस्त रािी समयानु सार तानलमु , Logistic support, organizational structure मा सिारु , सवविाको उपलब्िता हु नु पु थ्यो ्यो भएको देन्त्िदैन। यो भाद्र २३ र २४ गते भएका घटनाहरुमा पनन प्रस्ट देन्त्ियो।

भाद्र २३ गते माइनतघरबाट सरु भएको जु ने -जी समूहको प्रदशान ननर्नित क्षरेे पार गरी कसरी अनत संवदनशील माननएको से ंसद भवन पररसरमा प्रवश गरे े र सो क्षेरमा सरक्षाकमीबाट बल प्रयोु ग गरी यवाहरुको ु म्यृ ु र िेरै संख्यामा घाइते भए भन्त् न प्रश्न े सबै साम ु आईरहेको अवस्था ि। सरक्षाकमीलु े अनावश्यक बल प्रयोग गरेको भनी आलोचना समेत भयो। अको ददन भाद्र २४ गते सरक्षाकमी(ववशु र् गरी ने पाल प्रहरी) का पररसरे , वत्तृ तथा अस्थायी चौकीहरुमा आन्दोलनकारीहरुको नाममा आगजनी, तोडफोड भयो। साथै सरक्षाकमीका हनतयारहरु िोसी ु सरक्षाकमी ु मानथनै आिमण गरी 3 जना प्रहरीको ज्यान

समेत गयो र २०६८ जना प्रहरी घाइते भएको तथ्याङ्कबाट देन्त्िन्त्ि। प्रहरीहरुकोनै ज्यान जोगाउन पने अवस्था नसजना‍ु ा भई सरक्षा प्रदान गन ा‍ु नसक्दा देश नै सरक्षा ु वववहनताको अवस्थामा पग्यो। सुरक्षा व्यवस्था कमजोर र व्यवन्त्स्थत हु न नसक्नु मा अन्त्य सु रक्षा ु ननकायका साथै नपाल प्रहरीमा े पनन ननम्न बमोन्त्जम समस्या देन्त्िएका िन ् ।

समस्या

- गप्तचरको ु reporting को आिारमा प्रहरी लगायत सरकारका सरोकारवाला अंगहरुले नया ा ँ आइरहेको अथवा आउने समस्याका बारेमा आकलन गरी ्यही अनं रुप रणनीनत बनाउनु े गिन। ् भाद्र २३ र २४ गतेको घटनाका सम्बन्त्िमा गप्तचर अथवा अन्त्य ननकायबाट ु information collection मा ठूलो कमी हनु गई २३ गतेको घटनामा आवश्यक तयारी नपगु को प्रस्ट दे ेन्त्िन्त्ि।
- नेपाल प्रहरी, सशस्त्र प्रहरी र सेनाको ववचमा समन्त्वयको कमी देन्त्िएको ि। कुन force लाई कनतिर mobilize गने भन्त् ने सम्बन्त्िमा प्रस्ट ननदेश सम्बन्त्िीत ऐन, ननयममा उल्लेि गरी एको देन्त्िदैन। स्थानीय प्रशासन ऐन, प्रहरी ऐन, सैननक ऐन सशस्त्र प्रहरी ऐनमा categorically कसरी force प्रयोग गने भन्त् न स्पष्टताको अभाव िे ।
- प्रहरी बललाई आवश्यक पने non-lethal सामाग्री यथेष्ट नभएको अनसन्त्िानको प्रकु ृयामा थाहा हनु आएको ि। २३ गते नागरी क हताहत हनु मा एउटा ु मख्य कारण यो पनन नथयो‍ु । Non lethal हनतयारको कमीले यस घटनामा घातक हनतयारको अनिक प्रयोग भएको देन्त्िन्त्ि। जबवक वटयरग्याँस र रबर बलु ेट जस्ता सािनको कमी रहेको देन्त्ियो।
- प्रहरीलाई यथेष्ट मारामा Training भएको केही सरक्षा प्रु मिको दावी रहु े पनन २३ गतेको घटनामा ्यो देन्त्िएन। चाँदमारी Training एकदमै न्त्यून हनु गरे ेको ि।
- Crowd control skill को पनन कमी रहेको २३ गतेको घटनाबाट देन्त्िन्त्ि।
- सामान्त्जक संरचना बदनलदै जाँदा ्यसलाई coup गन ा नयाँ Technology को आयत नपालमा े पनन गररन पथ्यो ्यो भएको दु ेन्त्िदैन। वयनको उपलब्िता भएको भए casualty न्त्यूनीकरणमा सहयोग पग्न सक्थ्यो‍ु ।
- प्रहरी ननयमावलीमा ििे रै व्यवस्थाहरु रवटु पूण ािन।् ननयम 67 मा भएको व्यवस्था र पररच्िेद 6 अन्त्तगता ननयम 53 देन्त्ि 66 को व्यवस्था जसमा प्रहरी कमचा ारीका ववनभन्त् न ननकायको काम कतव्ाय र अनिकारको व्यवस्था रवटु पूण ाि। अनिकार र कतव्ाय कुनै पनन statutory law मा substantioal part माननन्त्ि जन ऐनमु ै स्पष्टसाँग उल्लेि भएको हनु पिा‍ु ।

ननयममा त केबल procedure को कुरा लेन्त्ि न पिाु । यो कानून शानसत राज्यमा अपनाइन ु पने सामान्त्य नसद्धान्त हो। ननयम 67 (२) मा भएको व्यवस्था जसमा प्रहरीले आफुले सरक्षा ददनु पने व्यन्त्ि ु , संरचना, भवन वा संस्थाको सरक्षा वा बचाउ गन ाु वा आफ्नो जीउको सरक्षा गन ाु आवश्यक बल प्रयोग गन ासक्न अनिकार ददएको िे । यो substantive law को अनभन्न अंग बनाइन पिा ननयमबाट ननदेन्त्शत गरी नु हु दु ैन।

- ✞ रावष्ट्रय सरक्षा पररर्द्ाु सरक्षाका सबु ै अंगको प्रनतननन्िव िैन। प्रनतननन्िव हनु नसके पनन आमन्त्न्त्रत गने व्यवस्था गरी न पिाु ।
- ✞ प्रमि न्त्जल्ला अनिकारीलु े कफ्यूको आदा ेश ददएपनि पररन्त्स्थनत ववनग्रदै जाँदा सरक्षा ननकायलु े गोली चलाउन अवस्था आए गोली चलाउन प्र.े न्त्ज.अ. बाट थप आदेश नलन पिा वा ु कफ्यू ा लागपनि स्वत: गोली चलाउन पनन आदे ेश ददएको माननन्त्ि भन्त् ने सम्बन्त्िमा सरक्षा ननकाय र ु प्रशासन ववच मतैक्यता िैन।
- ✞ स्थानीय प्रमि न्त्जल्ला अनिकारीबाट ु कफ्यू ा जारर भै न्त्स्थनत ननयन्त्रण गन ानसवक रहेको अवस्थामा प्र.न्त्ज.अ. ले "नपाली से ेनाको मद्दत माग्न सक्ने" भन्त् न स्थानीय प्रशासन ऐनको े दफा ६(२) को व्यवस्थाले सेनाको सविय सहभानगता माग गरेको हो अथवा demonstrative effect को लानग मार माग गरी न हो भन्त् ने े कुरा स्पष्ट िैन। यसले गदाा आवश्यक परेको अवस्थामा सरक्षा घु ेरा (Layer) कुन प्रकारको रहन भन्त् ने े संवदनशील प्रश् ने प िडा गरेको ि।
- ✞ भाद्र २३ र २४ को घटनामा प्रहरी पोस्ट कब्जा गरी ठूलो मारामा नपाल प्रे हरीको र केही सशस्त्र प्रहरीको हातहनतयार लवटएका िनु । ् सबै गरेर उि ददनको घटनामा १३४२ हातहनतयार लवटएको आयोगलाई प्राप् तु ररपोटमा देिाउँि ्यसमध्ये ७४५ हातहनतयार वफता ा आईसकेको र बाँकी ५९७ हातहनतयार अझै प्राप्त गन ा बाँकी ि। आयोगले ननरीक्षणको िममा प्रहरी चौकीहरुमा राििेका हातहनतयार िेरै सरन्त्क्षत गरु ेर नरािेको देन्त्ियो।

समािान

- ववशर् गरी ने पालको से रक्षा सु ंयन्त्रको अग्रपंन्त्ततमा रहन ने पाल प्रहरीको े प्रभाकाररता अनभववद्धृ गन ार जनतामा ददगो शान्त्न्त्तको भरोसा जगाउनका साथै भीड ननयन्त्रणलाई व्यवन्त्स्थत ढङ्गबाट समािान गना र नपाल प्रहरी फोसमाे ा देन्त्िएका समस्या र तीनको समािानका उपायहरु देहायबमोन्त्जम सझााु इएको ि :
- रावष्ट्रय सरक्षा नीनतमाु स्पष्ट कायक्षा ेर पररभावर्त गरी सरक्षाु संगठनहरुको कानूनको तजमाु , पररमाजना तथा सो बमोन्त्जम सरक्षा ननकायलाई सञ् चाु लन र पररचालन गरी न पनु े; नपाल े

प्रहरी र सशस्त्र प्रहरी बल, नपालको से रक्षासु सग सम्बन्त्िी कनतपय कायक्षा ेरहरुमा दोहोरो पन ाँ हनु गरे ेको र एउटै प्रकृनतको काममा दई ु संगठनको समानान्तर पररचालन गदाा असमझदारी, गैह्र व्यवसावयक प्रनतस्पिा ाहनु का ु साथै स्पष्ट कमाण्डको अभाव देन्त्िएकोले अन्तर ननकायगत समन्वय स्थापना हनु गरी स्पष्ट कायवा े वभाजन र न्त्जम्मेवारी ननिाारण कानून बमोन्त्जम गने।

- राज्यको आवश्यकता र सरक्षा प्रभावकाररता अनभु ववद्धृ गने हेतलु े नपाल प्रहरी र शसस्त्र प्रहरी े बल नपाल दे बु ैको पनःसु ंरचना गन आवश्यक िा ु । काया ववभाजन साथै कमाण्डको व्यवस्था समेत कानूनमा नै गनपनो ु ।
- नेपाल प्रहरीको सेवा शत ासववा सम्बन्त्िी ववन्त्शवष्टकु ृत ऐन 2012 सालमा जारी भएको र हालसम्म पनन सोही कायाान्वयनमा रहेकोले बदनलदो शासकीय पररवशमा ने यााँ प्रहरी ऐन त्काल जारी गरी कायाान्वयनमा लैजानपनेु । नयााँ प्रहरी ऐनमा प्रहरीको सेवा शत ासववाका ु साथै प्रहरी सेवाका मागनानदेशक नसद्धान्तका रुपमा अन्तरााविष्ट्रय रूपमा मान्यता प्राप् त लोकतान्न्त्रक प्रहरी सेवा (Democratic Policing) का तीन प्रमि नसद्धान्त ु – प्रनतननन्िव (Representative), उत्तरदायी (Responsive), र जवाफदेही (Accountable) साथै व्यवसावयकता , नागरी कमैरी र पारदशीता जस्ता पेशागत दक्षता अनभववद्धृ का वर्यहरु समावश हे नु पिा ु , जसले संवविानमा पररभावर्त मानव सरक्षा ु , नागरी क सम्पन्त्त र जीववकोपाजना को अनिकारलाई प्रभावकारी रूपमा संरक्षण गने साथै सवसाािारण नागरी कको ववश्वास न्त्जत्न र उनीहरूको हकअनिकारको संरक्षण गन ाकाम गनपिाा ु , जसले समाजमा न्यायको अनभु नत ददलाउन मद्दत ू गि। लोकतान्न्त्रक प्रहरी प्रणालीले कानूनको शासन, मानव अनिकारको सम्मान, र सरक्षा ु सेवाको ननष्पक्षता सननन्श्चत गदाि ु , जसले नागरी क-प्रहरी सम्बन्त्िलाई सदृढ पान ा ननणाायक ु भनमका ि ू ेल्ि। साथै संघीय संरचनामा नपाल प्रहरीको समायोजन गन ा े अनत सघन अध्ययन र ववश् लेर्ण जरुरी हन्त्िु ।
- प्रहरी सेवालाई गणस्तररयु , व्यवसावयक र ववश्वसनीय बनाउन तथा राजनीनतक हस्तक्षेप रोक्न एक स्वतन्त्र सपररवु क्षकीय अंगको व्यवस्था हे नु ु सैद्धान्न्त्तक र व्यवहाररक रुपले समत े आवश्यक देन्त्िन्त्ि। यस्तो सपररवु क्षकीय अंग नागरी के , आन्तररक वा बाह्य प्रकारको हनु सक्ि र यसले प्रहरी कमचारीहरुलाई आफ्नो सेवा र जनताप्रनत जवाफदेही बनाउन मद्धत प-ुयाउाँि। यसका लानग संगठनले अवलम्बन गरेको नीनत र प्रहरी कचाारीहरुबाट भए गरेका गलत कायहारुको बारेमा आन्तररक र बाह्य लेिाजोिा वा अध्ययन अनसन्त्िान ु गरी प्रहरीलाई आफ्नो काम, कतव्ा

य, अनिकार र व्यवसावयकताको कसीमा िरो उरन प्रनतवद्ध र उ्प्ररत गदाि ि । साथै ननयमनको प्रभावकाररता समेत बढ्दि।

- प्रहरीले सम्पादन गने अपराि अनसन्त्िाु न, प्रहरी कारवाही र सरुवा- बढुवा तथा बन्त्त ृ ववकाससाँग सम्बन्त्ित कायको सपररवु क्षण गने अनिकारीले े कानून बमोन्जम बाहेक कुन ै आदेश तथा ननदेशन ददन नपाइन/नहे नु व्यवस्था गरी ने पनेु ।
- भीड ननयन्त्रणमा िवटाँदा सशस्त्र र नपाल प्रहरी एउटे ै व्यारीकेडमा नभएर अलग अलग पररन्त्स्थनतको न्त्जम्मेवार बनाउन आवश्यक ि।
- प्रहरी सेवाको ववन्त्शवष्टकरण र मानवअनिकार तथा कानून ननदेशनालयको व्यवस्था;
- बढ्दो जनसंख्या, शहर केन्त्द्रीत अब्यबन्त्स्थत बसोबास, बढ्दो बरोजगारी े , ववज्ञान तथा प्रववनिमा भएको ववकास, सञ् चार प्रववनिमा आएको अकल्पनीय ववकास र यसमा जनताको सरल पहाँचु , उपभोगतावादी जीवन शैली, बढ्दो अपराििकायहारुको रोकथाम तथा ननयन्त्रण गन ानपाल े प्रहरीले प्रहरी सेवालाई समयानकु ूल ववन्त्शवष्टकृत गदै यसलाई चस्त र भरपदो बनाु उाँदै लैजान ु अपररहाय ा ि। यसका लानग ननम्न प्रहरी कायहारुलाई सेवा ववन्त्शवष्टकृत गदै लैजान आवश्यक
ि ;
- कानून समूहमा िुट्टै भना ानलन र यसरी ननये ि भएका प्रहरी कमचाु ारीको बन्त्तववकासको ृ सननन्त्श्चतता गरी उनीहरुलाई ननयु न्त्ि दु ेन्त्ि अवकाशसम्म कानून समूहमा नै राख्न। े
- प्राववनिक प्रहरी समूहमा (न्त्चवक्सा ववज्ञान, इन्त्जननयररङ्ग, सूचना तथा सञ् चार, ववनिववज्ञान समूहको)िुट्टै भनाा नलन र यसरी ननये ि भएका प्रहरी कमचाु ारी ननयन्त्िदु ेन्त्ि अवकाशसम्म प्राववनिक समूहमा नै राख्न। े
- कानून र प्राववनिक समूह वाहेक अन्त्य समूहका नननमत्त भनाा भएका प्रहरी कमचाारीहरुलाई ननजको शैन्त्क्षक योग्यता र आिारभत तानलममा प्रदशना ू गरेको क्षमताको आिारमा जनपद प्रहरी र सशस्त्र प्रहरी समूहका समूह तथा उपसमूहहरुमा िटाउन व्यवस्था गने े ।
- जनपद र सशस्त्र समूह, उपसमूहमा कायरात प्रहरी अको समूह वा उपसमूहमा सरुवा हनु का लानग तोवकए बमोन्त्जमको मापदण्ड पूरा गन पनोु ।
- समूह तथा उपसमूहहरूमा रहेका प्रहरी कमचा ारीसम्बन्त्िी अन्त्य व्यवस्था तोवकए बमोन्त्जम हनु े।
- प्रहरीमा ननजामती (Civilian) कमचा ारी भनाा गने सम्वन्त्िी

- प्रशासन, लेि◌ा तथा अपराि अनसन्त्ि◌ान सम्बु न्त्ि◌ी कायमाा सहयोगीका रुपमा ि◌वटन प्रहरी े◌ ननजामती सेवा समूहको व्यवस्था गने।

एकीकृत भनाा ि◌नौट प्रणाली:

- नपाल सरकार मातहतका प्रशासनतफाका◌े शाि◌ा अनिकृत, प्रहरी ननरीक्षक र सशस्त्र प्रहरी ननरीक्षकको नयााँ भनाा गदाा एउटै ि◌नौट प्रकृयाबाट गने। यसरी प्रहरी अनिकृत र शाि◌ा अनिकृतको एउटै परीक्षाबाट ि◌नौट गदाा, संघीय ननजामती अनिकृत र प्रहरी अनिकृतहरुको कायक्षा मता र कायदा क्षतामा समान मानकीकरण (Standardization) हनु र उननहरुबी◌े च काय ा क्षेरमा समन्त्वय, सहकाया, भात्वभाव र आपसी ववश्वासको वातावरण हृ नु का साथु ै◌ कमचाारी भनाा ि◌नौट कायमाा नपाल सरकारलाई आनथका◌े व्ययभार समेत कम हनु । े◌
- मौजदा प्रणाली अनु सार प्लस टु ु (१२ कक्षा) पास गरेका नपाली नागरी कले े◌ ननजामती सेवामा ना.स. मा ि◌ु ल्ला प्रनतयोनगताबाट नयााँ भना ाु गरी न तर ने पाल प्रहरीमा प्रहरी सहायक े◌ ननरीक्षकमा (ि◌ररदार सरह) रहेकोमा अब प्रहरी नायव ननरीक्षकमा नयााँ भनाा गरी न पने। ु
- हाल साि◌ारण लेि◌पढ (सा.ले.प.) गन ाजान्ने नेपाली नागरी कले प्रहरी जवानमा नयााँ भनाामा प्रनतस्पिाा गन ापाउन व्यवस्था रहे े◌कोमा बदनलदो पररन्त्स्थनतमा सा. ले. प. शैन्त्क्षक योग्यता भएका प्रहरी जवानबाट समयानकु ूल काय ासम्पादन गन ाअपयााप्त हनु भएकोले े◌ अबोपरान्त कन्त्म्तमा SEE उतीण ाशैन्त्क्षक योग्यता राख्न पनेु ।
- प्रहरी कमचाारीहरुको बन्त्तववकास व्यवस्थापनको लानग कायसा ृ म्पादन व्यवस्थापन प्रणाली (Performance Management System) लागु गरी बु न्त्तववकास प्रणालीलाई वृ ै◌ज्ञाननक, पारदशी र अनगमु नयोग्य बनाउन। े◌
- नेपाल प्रहरीको मौजदा तानलमु , प्रन्त्शक्षण ववनि र प्रणालीको समयानकु ूल पनरावलोकन र ु पररमाजना गने। ्यसै गरी तानलम आवश्यकताको ववश् लेर्ण गदै सरोकारवाला तथा सेवाग्राही (नागरी क) को समेत पष्ठपोशण र सृ झावहरुलाई समु े◌त समावश गदै तानलम ववकास गने। े◌
- आयिी◌ु य प्रहरी प्रणाली (Commissionerate police system) को व्यवस्था ि◌े◌रै जनसंख्या भएका शहरहरुको आफ्न ववशै र्ता हे न्त्ि◌नु । ज्याद ै◌ जन घन्वमा रहन वववि प्रके ृनत र प्रवनतका (ृ Hetergeneus) माननसहरुको वसोवास गने, बहद आनथका ृ गनतववनि, महत्वपूण ाव्यन्त्ि तथा प्रनतष्ठानको सघनता आदी कारणले गदाा ्यस्ता शहरहरुमा शान्त्त सरक्षा र अपराि◌को ु रोकथाम तथा अनसन्त्ि◌ानमा ववन्त्शष्ट चु नौतीहरु रहु े◌का हन्त्ि◌न। ु ती चनौतीहरुको सामना गन ाु

सामान्य प्रहरी पररचालन (General policing) को पद्दनतले कदठनाई हनु हे नालु े ठूलो जनसंख्या भएका Metropolitan शहरहरुमा र Sub-metropoolitan शहरहरुमा Commissionerate Poplice System राख्न व्यवस्था पन्श्चमा दे ेशहरु र साथै ववश् वमा बढदै गएको ि। एनसयाली देशहरु र हाम्रो निमेकी राष्ट्रमा पनन सवै ठूला शहरहरुमा ववगदेन्त्ि नै Commissionerate Police System लाग भु ै रहेको ि।

- गह मृ ंरालयमा समन्वयको लानग मन्त्रालयमा प्र.म.नन.को कायकाक्ष राििी प्रहरी सम्बन्त्ििी प्रस्तावहरु नसैि मन्त्री र सन्त्चव समक्ष पेश गने व्यवस्था गने।
- ननजी सरक्षा प्रदायकको मापदण्ड बनाउनु े, प्रन्त्शक्षण मापदण्ड, नपाल प्रहरीको अने रोिमा ु सहयोगीको भनमकाको व्यबस्था। ू
- नेपाल प्रहरी र प्रदेश प्रहरी (काय ासञ्च ालन, सपररवु क्षण र समन्त्वय) ऐने , २०७६ को दफा २२ को उपदफा २(ग) बमोन्त्जम "ननजी क्षेरका सरक्षा ु प्रदायक र ्यस्तो सरक्षा ु प्रदायकबाट उपलव्ि गराइन से रक्षा सु ेवा सम्बन्त्ििी मापदण्ड बनाई लाग गनु " न्त्जम्मेवारी नपाल प्रहरीलाई ददएकोले े ननजी क्षेरका सरक्षा प्रदायक सु ंस्थाहरुबाट उपलव्ि गराइन से रु क्षा सेवा सम्बन्त्ििी मापदण्ड तयार गन पने। यस्तो मापदण्डमा आवश्यकता अनाु सार रावष्ट्रय ु सरक्षाका सवालमा एवककु ृत रुपमा पररचालन गन ासवकन व्यवस्था गने पने। ाु समग्र सरक्षाको प्रभावकाररु ताको लानग देहायबमोन्त्जम गने

- उच्च नैनतक व्यावसावयक र दक्ष जनशन्त्िको पररचालन (Deployment of More Ethical and Professionally More Competent Personnel): मानव संसािनमा "उन्त्चत व्यन्त्ि उन्त्चत स्थानमा" पक्षलाई महत्वपूण ामानननन्त्ि। सरक्षा ननकायहरूलु े राजिानी र जनघन्व बढी भएका र सरक्षा सु ंवदने शील िेरै भएका स्थानहरुको सरक्षाका लानग तु लनामु क रूपमा उच्च नैनतकवान, व्यवसावयक र क्षमतायि कमाण्डर तथा जनशन्त्िको मनोनयन र पररचालन ु सनननन्श्चत गनु पिाु । मनोननत सबै कमाण्डरहरूलाई आफ्ना उच्च ननकायबाट औपचाररक िानववन (vetting) तथा अनमोदन गरी नु पिाु , तावक उनीहरूको इमानदारी, जवाफदेवहता र कायगात उत्कृष्टता सनननन्श्चत होसु । ्
- नफ्रीमा पूणताा (Troops in Full Strength): काठमाडौं उप्यका र िेरै जनिन भएका शहरहरुमा सरक्षाका लानग न्त्जम्मु ेवारी पाएका सबै इकाइहरूलाई सरक्षाको सु ंवदनशीलता र े रावष्ट्रय स्तरका महत्वपूण ापूवाािारको एकीकृत उपन्त्स्थनतका कारण उत्तम कायगात क्षमता

(optimal operational strength) मा कायम रान्त्िन आवश्यक िु । यसका लानग सबै सरक्षा ु ननकायका सम्बन्त्ित मख्यालयहरूलु े ननरन्तररूपमा जनशन्त्ि पूण ाभएको सननन्श्चत गनु पिाु ,
जसले संकटका बला तयारी र प्रनतवियात्मक क्षमतालाई मजबे त बनाउ ाँि। आवश्यक परे कम प्राथनमकताका क्षरेहरूबाट जनशन्त्ि स्थानान्तरण गरी राजिानीका महत्वपूण ा स्थानहरूमा सदृढीकरण गन ाु सवकन्त्ि।

- रणनीनतक इन्टेनलजन्सको े सदृढीकरण ु (Strengthen Strategic Intelligence): सरक्षा ु ननकायहरू—नपाल े प्रहरी, सशस्त्र प्रहरी बल (APF), नपाली े सेना (NA) तथा राविय अनसन्त्िान ववभाग (ु NID)—ले रणनीनतक गोप्य सूचनाको संकलनलाई प्राथनमकता ददनपिाु । संकटमा-आिाररत Priority Informatin Requirements (PIR) तथा Commander's Critical Informatin Requirements (CCIR) स्पष्ट रूपमा पररभावर्त गरी विगर पोइन्ट (Trigger Point) र फ्ल्यास पोइन्ट (Flash Point) लाई पवहचान गरेर जोन्त्िम तथा ितरा सम्बन्त्िी समयमै उपयोगी र कायाान्वयनयोग्य मूल्यांकन तयार गनपनेिाु । यी पररन्स्थनतगत मूल्यांकनहरू सबै सरोकारवाला ननकायहरू (ववशर्गरी प्रमे ि न्जल्ला अनिकारी (ु CDO) कायाालयसवहत) मा निटो र व्यवन्स्थत रूपमा साझा गरी नपिाु , तावक समन्न्वत र गोप्य-सूचनामा आिाररत ननणया-ननमााण गन ासवकयोस।ु
- Multi-Agency Intelligence Fusion Center को व्यवस्था: संयि राष्ट्र सु ंघको Joint Mission Assessment Center (JMAC) मोडेलअनसार एक सु ंयि गोप्य सु ूचना फ्यजन कु ेन्द्र स्थापना गरी पूण ारूपमा सञ्चालनमा ल्याउनपिाु , जसले नेपाल प्रहरी, APF, नपाली से ेना तथा NID बीच वास्तववक-समय (real-time) समन्वय सननन्श्चत ु गिा। आवश्यक भएमा ववर्य ववज्ञहरूलाई करारमा संलग्न गन ासवकन्त्ि, र कायरात जनशन्त्िलाई डेपटु ेशनमा पठाई यसको कायगा त, प्रशासननक तथा व्यवस्थापन सम्बन्त्िी कायहा रूमा पररचालन गन ा सवकन्त्ि।
- Open Source Intelligence (OSINT) तथा Digital Intelligence क्षमताको ववकास: सामान्जक सञ्जाल, अनलाइन पररचालन, तथा जनभावनाको वास्तववक-समय ननगरानीका लानग SINT तथा Digital Intelligence (D-INT) प्रणालीलाई सदृढ गनु पिाु । द्रत ु भीडभाड, तीव्र सवियता, तथा बदनलाँदो प्रदशनाका ढाँचाहरू पवहचान गन ा AI-सक्षम Early-Warning उपकरण अवलम्बन गनपिाु । यवा सञ्जाु ल, प्रभावशाली व्यन्त्िहरू, जनगनासोु , तथा नडन्जटल

विगरको अद्यावनिक ववश् लेर्ण कायम गरी preventive & proactive intervention लाई समथना गनपिाा ु ।

Integrated Security operations Center (ISC):

क) गह मन्त्रालय अन्तगता ृ संयि राष्ट्रसु ंघको Joint operations Center (JOC) ढाँचामा आिररत Integrated Security operatins Center (ISOC) स्थापना गरी पूण ारूपमा सञ् चालनयोग्य बनाउनपिा। ु यसले सबै सरक्षा पररचालनहरूको कु ेन्द्रीय कमाण्ड, ननयन्त्रण, तथा समन्वय केन्द्रको रूपमा काय ा गनेि। ISC ले एकीकृत पररन्स्थनतगत चेतना (situational awareness), सरक्षा बलको सु ंयि तु ैनाथी, तथा ववकनसत भइरहेको संकट व्यवस्थापनका लानग समयमै ननणया-ननमााण सननन्श्चत ु काय ा गनेि।

ि) कानून बमोन्जम हनु ेगरी एकै मान्य कमाण्ड संरचना कायम राख् नपिा ु , जसले वास्तववक-समय अवस्थाको नक्सा, नभनडयो, प्रनतवदन तथा जोन्ि्मको ननरन्तर पे नमु ूल्यांकन सा ननन्श्चत गिा। कमाण्डको ु ननरन्तरता तथा स्पष्ट प्रनतवदन माग ाे (reproting channels) सननन्श्चु त हनु पिा। ु

ग) ISC ले केन्द्र, प्रदेश तथा न्जल्ला तहमा रहेका सबै सरक्षा सनमनतहरूका कायला ु ाई पनन समन्वय र सहजीकरण गनपिाा ु , जसबाट Integrated Security Plan को एकीकृत कायाान्वयन र अन्तरननकायगत सहकाय ासहज बनोस। ु

शान्न्त तथा सरक्षा अपरु ेशनहरू **(Peace and Security operations):**

क) एकीकृत सरक्षा गनतववनिहरू (ु Integrated operational Activities): सबै सरक्षा तथा प्रशासननक ु ननकायहरूले Integrated Security Plan अनसार आवश्यक सु रक्षा गनतववनिहरू एकु ैसाथ समन्वय गदै कायाान्वयन गनपिा। ाु

ि) फौज सदृढीकरण (ु Reinforcement) संयन्त्र: फौज-सदृढीकरण स्पष्ट र कानु ूनी प्रोटोकल अनसार ु हनु पिा। उच्चु -तीव्रताका सावजाननक सरक्षा अवस्थाहरूमा ु Nepal Police लाई न्स्थरता ददलाउन सशस्त्र प्रहरी बल (APF) ले संरन्त्चत सहयोग उपलब्ि गराउनि। अवस्था अ्यन्त ववर्म भएमा े , APF लाई थप सरक्षा क्षमता ु ददन तथा समग्र कायगात ननयन्त्रण कायम राख्न नपाली से ेना पररचानलत हनु ि। े

ग) समदायु साँग को संलग्नता तथा मध्यस्थता (Community Engagement and Mediation): प्रमि ु न्तजल्ला अनिकारी (CDO) ले न्तजल्ला सरक्षा सनमनतको सहयोगमा प्रभावकारी नागरी क सु ंलग्नता, संवाद सहजीकरण, तथा समदायु -स्तरीय मध्यस्थता उपयि र निटो माध्यमु -ववनि प्रयोग गरेर सञ् चालन गनपिाु , तावक तनाव घटाउन र शान्न्तपूण ासमाि ानलाई समथना गन ासवकयोस। ्

घ) प्रमाण संरक्षण तथा पारदशी अनभलेि न (Evidence Preservation & Transparent Recording): यो नीनत अनसार ु Body-Warn Camera, सवारी साि नका क्यामेरा तथा अन्त्य अनभलेि उपकरण प्रयोग गरी जवाफदेवहता सननन्श्चत गनु पि। उपलब्ि सबाु ै मन्त्ल्टनमनडया सामग्री तथा प्रयक्षदशी विव्य सरन्क्षत राख् नु पि। ु

ववशर् से रक्षा तथा सु ंरक्षण ववभाग (**Special Safety and Security Department)** को गठन:

क) संयि राष्ट्रसु ंघको Department of Safety and Security मोडेलअनसार गु ह मन्त्रालय अन्तगताृ ववशर् से रक्षा तथा सु ंरक्षण ववभाग स्थापना गरी पूण ारूपमा सञ् चालनमा ल्याउनपिु , जसले नसंहदरबार पररसरको भौनतक सरक्षा तथा सु ंरक्षणलाई सननन्श्चत गि। ु

ि) कम्पनी प्लसको नवफ्रमा ववशर् फौजहरू ने पाल प्रहरीे , सशस्त्र प्रहरी बल, नपाल र ने पाली े सेनाबाट ननयि गरी पठाइनु तथा से रक्षा ववज्ञहरू र ववर्य ववज्ञहरूलाई करार सु ेवामा रहने गरी ववशर् से रक्षा तथा सु ंरक्षण ववभाग अन्तगता पररचालन र व्यवस्थापन गनपि। यस अन्तगताु फायर कन्त्ि ोल कम्पनी पनन रहनपि। ु

ग) ववभागले सामान्त्य अवस्थामा र संकटको अवस्थामा दबु ै समयमा UN मोडेलअनसार ु Minimum operating Security Standards (MOSS) लाग गनु पिाु , तावक ननरन्तर र ववश्व सनीय सरक्षा अवस्था ु कायम रहोस। ्

After-Action Review (AAR):

क) सबै प्रमि सरोकारवालाहरू ु —कायगा त इकाइहरू, कानूनी सल्लाहकार, स्वास्थ्य टोली, तथा समदाय ु प्रनतननननिहरू—सवहत संरन्त्चत तथा व्यवन्त्स्थत After-Action Review (AAR) सञ् चालन गनपिाा ु , जसले घटनाहरूको ववश् लेर्ण तथा व्यावहाररक सिारका प्राथनमकता ननिाारण गन ाा मद्दत गिा।

ि) AAR ले जवाफदेवहता, समन्त्वयका कमजोरी, तथा संस्थागत सिारमा जोड ददनु पिा। समीक्षापनि ु संवदनशील से ूचना सरन्त्क्षत राख्दु ै तर संस्थागत ववश् वसनीयता तथा सावजाननक ववश्वास बढाउन गरी े सम्पाददत प्रनतवदन तयार पाने पिा। ाा केस स्टडी तथा नसकाइहरू (**Case Studies and Lessons Learned):**

क) नपाली से ेना, APF, नपाल प्रहरी े , NID तथा CDO कायाालयसवहत सबै सरक्षा ननकायहरूलु े Gen Z Movement 2025 का रणनीनतक प्रभाव तथा पररणाम सम्बन्त्िि केस स्टडी तयार गरी सम्बन्त्ित मन्त्रालयमा पेश गनपिा। ाा

रक्षात्मक संरचना र सरक्षा िािका (ु **Defensive Cnstruction & Posture):**

क) तहगत (layered) रक्षात्मक ढाँचा अवलम्बन गनपिाा ु , जसमा िनमक प्रनतविया मोडेल लाग ु हन्त्िु —पवहलो घेरा (outer perimeter) मा नपाल प्रहरी े , दोस्रो घेरामा (intermediate layer) सशस्त्र प्रहरी बल (APF), र (यदद आदेन्त्शत भएमा) सबैभन्दा नभरी घेरामा नपाली से ेना, जसले सरक्षा ु -गवहराइ (security in depth) सननन्त्श्चत गिा। ु

ि) यो बह-ुतह व्यवस्था एकीकृत तैनाथी रणनीनतद्वारा समनथता हनु पिाु , जहाँ सबै सरक्षा ननकायहरूलु े ननयनमत पूवााभ्यास (rehearsal) र संयि अभ्यास (ु joint exercises) सञ् चालन गरी कायगा त तयारी तथा अन्तर-सञ् चालन क्षमता (interoperability) सदृढ गनु पिा। ाा

ववशर् सेरक्षात्मक हनतयारु , गोलाबारुद तथा उपकरणहरू (**Special Protective Arms, Ammunitions and Equipment):**

क) सबै सरक्षा ननकायहरूका लानग सु रक्षा्मक सामा ु ग्री, गैर-घातक उपकरण, सञ् चार प्रणाली, तथा गनतशीलता (mobility) सम्बन्त्िी सानिहरू आिननक ु प्रदशना-व्यवस्थापन आवश्यकताअनसार ु स्तरीकरण (standardization) र उन्नत गरी नपा। ु

ि) दीघकाालीन तैनाथीका लानग आवश्यक लन्जन्स्टक भण्डार तथा हाइरेसन सामग्री, न्त्चवक्सा वकट, यातायात व्यवस्था, र राहत सामग्री पयााप्त मारामा उपलब्ि रान्त्िनपा। ु

नडन्जटल लनगन्स्टक्स ट्र्यावकङ प्लेटफम ा(**Digital Logistics Tracking Platforms):**

क) अ्यािननक नडन्जटल लनगन्स्टक्सु -ट्र्यावकङ प्लेटफम ाप्रयोग गरी आपूनतकाो वास्तववक-समय ननगरानी, संसािन व्यवस्थापनका सबै तहमा पारदन्शताा तथा जवाफदेवहता ववद्धृ , र ननयनमत तथा संकटकालीन दबु ै अवस्थामा द्रत र डु ेटा-आिररत पररचालन सनन्न्श्चत गनु पा। ाु

ि) GPS-सक्षम ड्यासबोडा, भण्डारण-ट्र्यावकङ सफ्टवयरे , तथा एकीकृत लनगन्स्टक्स सूचना प्रणाली जस्ता आिननक ु नडन्जटल प्रणालीहरूको प्रयोगमा जोड ददनपा ु , जसले संसािनको अवन्स्थनत, उपलब्िता, तथा आवागमनको प्रभावकारी ननगरानी गन ा मद्दत गा।

ग) यस प्लेटफमला े समन्त्वय सदृढ गा ु , वढलाइ घटाउँि, सामग्रीको दरुपयोग वा क्षनत रोक्ि ु , र उच्च-दवावयि कायगा ु त अवस्थाहरूमा समयमै ननणया-ननमााणलाई सहयोग पूरा उँि।

- ववशर् एकीके ृत तानलम केन्द्र स्थापना (Institutionalize Integrated Security Training): गह मन्त्रालय अन्तगता ृ ववशर् एकीके ृत तानलम केन्द्र स्थापना गरी नागरी क अशान्न्त व्यवस्थापन, दंगा तथा भीड ननयन्त्रण, भीड मनोववज्ञान, वाताा, र तनाव न्यूनीकरणमा संयि ु तानलम प्रदान गरी न पा ु —संयि राष्ट्र शान्न्तरक्षण मानक अनु सारु । यस केन्द्रले नपाली े सेना, नपाल े प्रहरी, सशस्त्र प्रहरी बल, र गह ृ मन्त्रालयको नागरी क प्रशासननक कमचाारीहरूलाई तानलम ददनै । आवश्यक परे ववशर्ज्ञ व्यन्त्िहरूलाई अने बन्त्ि वा ु डेपटु ेशनमा संलग्न गरी न सक्ि।
- संयि ु अन्तर-ननकाय तानलम मोड्युलहरू (Introduce Joint Inter-Agency Training Modules): नपाल प्रहरी े , सशस्त्र प्रहरी बल, राविय अनसन्त्िान ववभागु , प्रमि न्जल्ला ु अनिकारी (CDO) क्याडर, र नपाली से ेनाका लानग संयि तानलम कायिा ु म ववकास र कायाान्वयन गरी नपा। यी मोड्युलु हरूले नागरी क सहभानगता, मानवतावादी समन्त्वय, द्वन्द्व संवदनशीलता े , र सांस्कृनतक

रूपले उपयि सञ् चा ु रमा ध्यान केन्द्रीत गनपिा। ा ु यसका लानग उपयि ववशु र्ज्ञे , अनभवी स्रोत व्यन्त्ि ु , र ववश्वानसलो नथंक-ट्यांकहरूको परामश ा नलन सवकन्त्ि।

- ननयनमत अनकरणात्मक ु अभ्यास (Simulation-Based Exercises) सञ् चालन: स्थानीय सरकार, ववद्याथी, नागरी क समाज संस्था र समदाय नु ताहरूलाई समे ेटेर समय-समयमा अभ्यास र पररदृश्य आिाररत अभ्यास आयोजना गरी नपा ु । यसले सहकायाात्मक समस्या समािान, संकट समन्वय क्षमता, र समदाय कु ेन्द्रीत सरक्षा तया ु रीलाई सदृढ ु पानेि। आवश्यक परे ववशर्ज्ञे , अनभवी स्रोत व्यन्त्ि ु , र नथंक-ट्यांकहरूको परामश ा नलन सवकन्त्ि।
- राविष्ट्रय र अन्तरााविष्ट्रय ज्ञान आदान-प्रदान (Facilitate National and International Knowledge Exchange): एकीकृत तानलम केन्द्र, नपालमा से ंयि राष्ट्र शान्न्तरक्षण तानलम संस्था, र अन्तरााविष्ट्रय साझेदारबीच संरन्त्चत आदान-प्रदान र अध्ययन भ्रमण कायिा म प्रविना गन ा ु पिा। यसले समदाय ु सहभानगता, न्स्थरीकरण, र आिननक ु सरक्षा ु व्यवस्थापनमा ववश्व व्यापी अभ्यास नसक्न ननरन्तर अवसर ददनेि।
- यवा ु -केन्द्रीत सहभानगता र सचेतना कायिामहरू (Integrate Youth-Focused Engagement and Awareness Programs): राविष्ट्रय वहत, देशभन्त्ि, सावजाननक सरक्षा ु , अपराि रोकथाम, समदाय प्रहरी ु , यातायात र सडक सरक्षा व्यवस्थापनु , आतंकवाद, Border Security र ववद्रोह ववरोिी सचेतना जस्ता ववर्यमा लन्क्षत यवा कायशा ु ालाहरू सञ् चालन गरी नपा ु । िोटो अवनिका कायशा ाला (१-२ हप्ताका) माध्यनमक र उच्च माध्यनमक ववद्याथीका लानग Semester Term Break Period मा सञ् चालन गन ा सवकन्त्ि। यसका लानग ववशर्ज्ञे , अनभवी स्रोत व्यन्त्ि ु , र नथंक-ट्यांकहरूको परामश ा नलन सवकन्त्ि।
- बजट ववननयोजन (े Budget Allocation): सरक्षा सञ् चा ु लन, आवश्यक स्रोत र ववशर् तानलम े वा क्षमता ववकासका लानग पयााप्त बजट से ननन्श्चत गन ा ु प्राथनमकता ददनपा ु ।
- प्रदशना-सङ्गत बजवटङ े (Performance-linked Budgeting): सावजा ननक आन्दोलन व्यवस्थापन र समदाय सहभानगता गनतु ववनिहरूका लानग प्रदशना-सङ्गत बजट प्रणाली े लाग ु गनपिाा ु ।
- समदाय सल्लाहकार बोड ा ु (Community Advisory Board): स्थानीय भावना मूल्याङ्कन, जोन्त्िम संकेतक अनगमन ु , र प्रारन्म्भक हस्तक्षपे संयन्त्रलाई समथना गन ा समदाय ु सल्लाहकार बोडहरू स्थापना र संस्थागत गनपा ु िा। प्रादेन्शक र स्थानीय सरकार, ववश्व

ववद्यालय, र समदाय सु ंस्थासाँग सहकाय ासदृढ पानु पिाा ु । आवश्यक परे ववशर्ज्ञे , अनभवी स्रोत व्यन्त्िु , र नथंक-ट्यांकहरूको परामश ा नलन सवकन्त्ि।

- नागरीक न्त्शक्षा (Civic Education): रावष्ट्रय वहतको संरक्षण, सरक्षा ु महत्त्व, कानूनी प्रदशना का ननयम, सामूवहक न्त्जम्मेवारी, र शान्त्तपूण ानागरी क सहभानगताको मह्वमा आिाररत नागरी क न्त्शक्षा र जनचेतना कायिाम प्रविना गनपिाा ु । आवश्यक परे
  ववशर्ज्ञे , अनभवी स्रोत व्यन्त्िु , र नथंक-ट्यांकहरूको परामश ा नलन सवकन्त्ि। सन ्

२०२५ को Nepal’s Gen Z आन्दोलनले स्पष्ट पारेको ि वक नपालको से रक्षा वातावरणमा ु Technology Enabled यवा आन्दोलन र ववकनसत नागरी क अपु ेक्षाहरूका कारण गवहरो पररवतना भइरहेको ि। रावष्ट्रय न्त्स्थरता कायम राख्न र लोकतान्त्रिक प्रवियाको सरक्षा गना ु , नपालको से रक्षा ु ननकायहरूले Agility, Professionalism, र Strategic Foresight अपनाउन आवश्यक ि। ु यी रणनीनतक सझावहरूलु े रावष्ट्रय प्राथनमकता, ववश्व व्यापी मापदण्ड, र २०२५ का अनभवहरूमा ु आिाररत—नसद्धान्त सदृढ पानु , समन्त्वय बढाउने, र जनववश्वास सदृढ गने व्यापक रूपरु ेिा प्रदान गदािन। भववष्यमा अशान्त्त ् रोक्न, न्यायसग त र कानाँ ूनी प्रनतवियाहरू सनननन्श्चत गना ु , र नपालको े दीघका ालीन शान्त्त तथा न्त्स्थरता कायम राख्न पारदशी, Technologically Advanced, र Community Responsive सरक्षा सु ंरचना अपररहाय ाहनु ि। े भाद्र २३ र २४ को घटनामा प्रहरीका हातहनतयारहरु लवटनु मा ु िासगरी हातहनतयार सरन्त्क्षत राख्नु े ठाउँ र तररका नै अनत असरन्त्क्षत दु ेन्त्ियो। यसको समािानका लानग हाल construction phase मा रहेका र भववष्यमा बन्ने प्रहरीको चौकी तथा भवनहरुका पेररनमट बनलयो बनाउन पने र प्रयु क े चौकी तथा भवनहरुमा एउटा कंविट ढलान गरेको र बाक्लो फलामको ढोका भएको कोतभण्डारको लानग ‘strong Armour room’ बनाइनपने ।ु

यसका साथै भदौ २३ र २४ गतेको जस्तो घटना दोहोररन नददन राज्यको अनग्रम स्थानमा िवटने प्रहरीको सदृढीकरणको लानग दु ेहाय बमोन्त्जमका थप कायहारु तततत ननकायले गनपने दा ु ेिीन्त्ि ।

नपाल ेसरकारको भनमू का

- नपाल सरकारले े प्रहरीलाई न्त्यावयक अनिकार सवहतको संस्था बनाउन पिा ु । सािन श्रोत र प्रववनि सम्पन्न नबनाइ यसको सिरको ु गन्त्जाइसु िैन। सेवा,शत ार सवविामा ु सनननन्श्चतता ु

र थप नीनतगत स्पष्टता आवश्यक ि। असल ननयतबाट गरीएका कायहा रूको सन्दभमा ा मूल्याङ्कन र ्यही अनपातमा उत्तरदायी बनाउनु समु ेत जरुरी ि । यसका साथै प्रववनि, आवश्यक जनशन्त्ि, तानलम, हातहनतयार र असवाभ लगायतका सािन स्रोतको पयााप्त उपलब्िता तथा Capacity Building का अवसरहरुको सनननन्श्चतता ु समेत गरीन पदाि। ु

- नपाले जस्तो राष्ट्रमा सावभा ौमसत्ताको संरक्षण नागरीक प्रहरीको क्षमतामा अ्यनिक ननभरा हनु े भएकोले प्रहरी व्यवस्था र क्षमता सम्बन्त्िी कानून, नीनत र सािनश्रोत समेतको द्दवष्टकोणबाट सक्षम र सद्दढु प्रहरी प्रणालीको सनननन्श्चतता ु गना प्रहरी सञ्चालन र व्यवस्थापनको लानग ववद्यमान कानूनी व्यवस्थाहरूको सामवयक पनरावलोकनु लगायतका माध्यमबाट प्रहरी व्यवस्थामा आवश्यक सिारु गनपनो ु ।
- प्रहरी महाननरीक्षकलाई प्रहरी संगठनको Operational Autonomy ददईन गरी े कानूनी रुपमा नैं हस्तक्षेपमिु , पारदशी, मेररट प्रणालीमा आिाररत बढुवा प्रणालीको सवहतको प्रहरर ऐन, २०१२ लाई नबस्थावपत गरी नया प्रहरी ऐन ल्याउनपने ।ु
- देशको कुनै स्थान वा जेन्जी प्रदशनाको जस्तो वहसा्मक अबस्थाहरूमा सामान्जक संजाल प्रनतबन्त्ि गने, ननन्ष्िय गने वा प्रनतबन्त्ि फुकुवा गनेजस्तो संवदनशील राे वष्ट्रय सरक्षा ु का नबर्यमा कुनै ब्यन्त्िनबशर् भन्दा पनन से रक्षा ननकाय प्रमु िु हरूसंग अननबाय ापरामश ार स्वीकृनत नलन ब्यबस्था हे नु पनेु ।
- तल्लो स्तरसम्म राज्यको प्रनतननन्िवगने नपाल े प्रहरीको सूचना संकलन र ववश्लर्णे को क्षमताको अनभववद्ध गनृ पा ु ने ।
- नपाल प्रहरीको प्रयोग वा पररचालन े ववनिसम्मत रूपमा मार गने पररपाटी बसाल्नपनेु । यसको बारेमा राजनैनतक, प्रशासननक तथा जनसु कु ै ननकाय पूणरूापमा स्पष्ट हनु पने ।ु
- काठमाडौं महानगरपानलका र १० लाि भन्दा बढी जनसंख्या भएका शहरहरूमा अन्य देशहरूमा झै अिन्त्ायायीक अनिकार सवहतको महानगरीय प्रहरी (Metropolitan Nepal Police) प्रणाली आरम्भ गरी नपाल प्रहरीलाई ववगतमा काठमाडौं उप्यकानभर लागू गन ा िोन्त्जएको तर नबनभन्न स्वाथका ा कारणबाट रोवकएको अिन्त्ा यावयक अनिकार सवहतको महानगरीय प्रहरीको अविारणालाई आिारमानी त्काल कायाान्वयनमा ल्याउनपने । ु
- नपाल प्रहरीलाई कायगाे त स्वायत्तता सवहत अनिकार सम्पन्न बनाई पररचानलत गररएमा सावजाननक सरक्षा ु , कानन कायाान्वयनु , नभड ननयन्त्रण लगायतका काम-कारबाहीहरूमा प्रभावकाररता आउने ।

- रावष्ट्रय सरक्षा पररर्दमा नु पाल प्रहरीे प्रमिु को प्रनतननिन्व हनु पने ।ु
- प्रहरी व्यवस्थाको क्षमता वा असफलता राज्य र सरकारकै क्षमता र असफलतासाँग प्रयक्ष जोनडएको वर्वय भएकोले, नपाल प्रहरीको क्षमता अनभवे वद्धका लानग सानिश्रोत ृ लगायतका वर्वयहरूमा नपाल सरकारले े सकारा्मक पहल नलइनपनु ।
- प्रहरी मनोबल उकास्नका लानग आिारभत सू ववविहरूमा वु वद्ध गनृ पने र पारदशी एवमाु ् अनमान योग्यु वन्त्त ववकाृ स प्रणाली लागू गनपने । ाु
- शान्त्त सव्यवस्थाको मु ेरुदण्ड नै नागरीक प्रहरी हनु भएकोले े भववष्यमा समेत हन सक्नु े अ्यन्त ठूला र वहंसा्मक प्रकृनतका समेत नभड र दंगाहरूको प्रभावकारी ननयन्त्रण गन ासक्ने क्षमता नपाल प्रहरीमा ववकास गने पने ।ाु प्रनबनिमा आिाररत प्रहरी बनाउन नीनत नलने पने । ु
- भाद्र २३ र २४ गतेको घटनाले राज्यको सरक्षा ननकायहरूको सु ंचालन नबी र प्रविया ध्वस्त भएको संकेत गदाि। राजनननतक हस्तक्षपेले ्यी संयन्त्रहरूलाई गैरब्याबसावयक वनाउदै अनशासनु को पक्षमा समेत ह्रास आई प्रभाववहन हदु ै काननको पालु ना र नागरीकको ज्यूज्यानको रक्षामा समेत प्रनतकुल असर पन ाथालेको सवसाािारण नागरीकहरूले महसस गन ाु थालेको देन्त्िन्त्ि । तसथ ानपाल े प्रहरी, जस्तो राज्यको मह्वपूण ाएबं संवदनशील ननकायमा े पूणरूा पमा राजनीनतक प्रणालीको हस्तक्षपे ननर्ि गनाे नपाल सरकारले े ्काल आबश्यक कानन ननमााणु को लानग पहल गनपने । ाु
- काननतःप्रहरी सु ंगठनमा प्रहरी स्वयंसेवक (Police volunteer) को ब्यबस्था गरीनपनु जसले प्रहरीप्रनतको नागररकको आकर्णा बढनका साथु ै प्रहरी कमचाारीहरूमा गनपने स्थायी प्रकारका ाु बजट नबननयोजनमा कमीे आई प्रहरी सेवा ब्याबसावयक हन मध्दत पु ग्नु जाने ।
- Cyber/Forensics/Intelligence/Financial crime Investigation/CID, Riot control लगायतका ईकाईहरूलाई ONM को आिारमा आबश्यकताको आिारमा specialized Unit बनाईनपनु ।
- स्थाननय सरकारसंगको सहकायमाा सामदावयक प्रहरी सु ेवा (Community Policing)लाई रावष्ट्रय नीनतमा समाबश गरी नबकाे स र नबस्तार गनपने ाु ।
- रावष्ट्रय सरक्षासु ाँग जोनडन अध्यागमनमा प्रहरीको उपन्त्स्थनते ्काल गनेगरी कानूनी ब्यबस्था गराउन ु पने।

SAMAYA SUTRA MEDIA | TV CHANNEL

- No security No development सेना, प्रहरी र िबर संकलक NID मा गरीने िच ानभै लगानी हो र जनत सरक्षा ब्यबस्था मजबु त हु न्त्ि ्यनतकु ै नबकास ननमााण लगायत राष्ट्र ननमााणको काम गने वातावरण बन्न गई रोजगारको सजना र रा ृ ष्ट्र आनथका वहसाबले समध्द ह्व न जानु े हाँदा यी ु ननकायहरूमा बजट नबननयोजनमा सरकारले े कुनै कन्त्जस्याई गन ा ु नहनु । े
- भाद्र २४ गतेको लटपाटु , तोड़फोड़ र आगजनीमा संलग्न ब्यन्त्िहरूको पवहचान गरी कारबाहीको दायरामा नल्याउन्त्जलसम्म सवसा े ाििरण नागरीकको राज्यप्रनतको नबश्वासमा झन गवहरो ििडल बन्न जाने हाँदा दण्डवहनताको अन्त् ्यका लानगु राज्यले प्रहरी लगायतका अनसन्त्िानगने ननकायहरूलाई थप ब्यबन्त्स्थु त, सा िनस्रोत सम्पन्न गरी MISSION को रूपमा वियाशील गराउनपने। ु
- प्रहरीको कामकारबाही, आचरण ब्यबहार, भ्रष्टाचारबारे अनगमन गना ु त्काल Independent Civilian Oversight Commission (ICOC) गठन गनपने ु ।
- सरक्षाको पवहलो घु ेरामा िवटन ने पाल प्रहरीको मनोबल बढाउनका लागी े स्पष्ट कानूनी व्यवस्था, नीनतगत स्पष्टता, सरकारको संरक्षण, आवश्यक जनशन्त्ि, सवारी सा िन, सञ्चार उपकरण, Anti-riot Gear लगायतका पयाप्त श्रोत सा िनको उपलब्िता, जोन्त्िम भत्ता, राशनमा सिार ल्याई समानता गनु पने लगायतका आनथका ु प्रोत्साहनको सननन्त्श्चतता ु गरीन पने ु ।

गह मन्त्रालयको ृ

भनमका ू

- नपाल सरकारको मापदण्ड े ववपरीत नपाल प्रहरी र सशस्त्र प्रहरी बलका गानडे , चालक, भान्त्िे लगायतका जनताको सेवामा प्रयोग हनु पने ु प्रहरी जनशन्त्ि तथा सा िन श्रोत मानथ पूव ाववन्त्शष्ट पदानिकारीहरू, गह मन्त्रालयका ृ ववनभन्न तह थप्काका कमचा ारीहरूबाट सरकारी र व्यन्त्िगत कायमाा समेत हनु गरे ेको दरुपयोगको रोकथाम गनु पने । ा ु
- Civil Supremacy को नाममा bureaucratic Supremacy भैरहेको हालको अबस्थालाई त्काल रोकी मन्त्रालयले Facilitator को भनमका ननवााह गनू पने । ा ु
- शा िा अनिकृतहरूलाई समेत अननवाय ा नभड ननयन्त्रणको आिारभत ू जानकारी र अनभमीकरणु (व्यवहाररक अभ्यास समेत) तानलम अननबाय ा रुपमा ददइनपने । ु

- नपाले प्रहरीमा भएको राजनीनतकरण र स्वच्ि ाचारीे रूपमा हनु े बढुवा लगायतका वन्त्तववकासका ृ प्रवियाहरू पारदशी, अनमानयोग्यु र योग्यतामा आिाररत नभएसम्म प्रहरी मनोबल लगायतका क्षमताहरूमा ह्रास आईरहने र सामान्त्य स्तरका घटना पररघटनाहरूको व्यवस्थापनगने दावय्वबाट ववमिु हनु सक्ने वा असक्षम हनसक्नु े जोन्त्िम रहने भएकोले नपाले प्रहरी संगठनको सांगठननक कायगा त स्वायत्ततालाई संरक्षण र प्रविना का नीनतगत प्रयासहरू र अभ्यासहरू नबकास गनपने । ाु
- नपाले प्रहरीमा नते ृ्व ववकास, पदोन्ननत, कमाण्डका न्त्जम्मेवारीहरूमा प्रहरी नते ृ्वलाई नै स्वायत्तता प्रदान गने तथा कमी कमजोरीहरूको सन्त्दभमा ा जवाफदेही र न्त्जम्मेवारपनन प्रहरी नते ृ्वलाई ृ बनाउनपनु े । मह्वपूणा र सम्वदेनन्त्शले न्त्जम्मेवारीहरूमा पनन प्रहरी नते ृ्व बाहेकको ननणया को प्रभाव ननणाायक हनु ेपद्धनत र अभ्यासलाई पररवतना गरी प्रहरी नते ृ्वलाई नै न्त्जम्मेवार र अनिकारको स्वतन्त्र प्रयोगको वातावरण ननमााण गनपनेाु ।
- Finger print, Facial data, Criminal profile, Ballistic database, Missing persons, Stolen property, Motor vehicle, Fraud, corruption crime लगायतको database प्रहरी प्रिान कायाालयमा स्थापना हनु पने।ु प्रमि न्त्जल्ला अनिकारीु

- नपाल े प्रहरीको दईवटा ु Core Function मध्यको एउटा अपराि ननयन्त्रणमा प्रमि न्त्जल्ला ु अनिकारीको ननयन्त्रण हन्त्ि तथाु पी ववनभन्न कदठन समयमा जवाफदेवहता कसको हनु भन्न ेे सम्बन्त्िमा प्रहरी र प्रमि न्त्जल्ला अनिकारी बीच नबबाद सु जना हृ नु गरे ेको देन्त्िन्त्ि । यसको प्रयक्ष असर वफल्डमा िवटन से रक्षा कमचाु ारीको मनोबल र Chain of Command मा परेको ि । नभड ननयन्त्रणमा बल प्रयोगको आदेश ददन अे निकार नपाल प्रहरीको सम्बन्त्न्त्ित वफल्ड े कमान्त्डर वा न्त्जल्ला प्रहरी प्रमिलाई नु ै ददाँदा उन्त्चत हनु ।े
- आफ्नो न्त्जल्ला अन्त्तगताको प्रहरीको मनोबल उच्च गन ार साििान श्रोत सम्पन्न गन ाप्रमि ु न्त्जल्ला अनिकारीले सविय भनमका ननबााह गनू पने । ाु
- नपाल प्रहरी र सशस्त्र प्रहे रीको भनमका नबान्त्झनू गरी पररचालन गररने पने, एउटु ै प्रकृनतको प्रहरी काम कारबावहमा दोहोरो रुपमा निटाउन । े

- अपराि ननयन्त्रणका लानग प्रहरीको सूचना संयन्त्रलाई प्रभावकारी बनाउन अहम भनमका ू िेल्नपने । ु
- न्त्जल्ला न्त्स्थत सरकारी तथा गैर सरकारी ननकायहरुको अनगमनको लानगु प्रहरीको सहयोग नलन।े
- न्त्जल्ला न्त्स्थत रहेका चच,ा मदरसा, गम्बा, िमशाु ाला, लगायत नबनभन्न मलु कबाट आई बसु ेका शरणानथहारुको सक्ष्म अनु गमनका लानग नु पाल प्रहरीको प्रभावकारी पररचालन गने ।े

नपाल प्रहरी र सशस्त्र प्रहरी बल ने पालको े पररचालन सम्बन्त्िमा

नसद्धान्तत: नागरीक प्रहरी र अि ासैननक बल बीचको अन्तर काय ा ववभाजनको प्रष्टता एवम ् जबाफदेही कायप्राणालीको व्यवस्था गन ाु अपररहाय ा ि । सरक्षा ु सम्बन्त्िी गनतववनि तथा कायिा महरूमा पररचालन भएका सरक्षाकमीहरूु बीच एउटै िारणा, दृवष्टकोण र सामूवहक भावना तथा सामूवहक न्त्जम्मेवारी बोि हनु पने हो तर कु ुन अवस्थामा कसले के गने भन्ने कुराको बारेमा स्पष्ट न्त्जम्मेवारी काननमु ै उल्लेि नभएका कारण पनन वफल्डमा समन्त्वयको कमी भएको देन्त्िन्त्ि । दवु ै संगठनका सदस्यहरूलाई एउटै प्रकृनतको ड्युवटमा िटाउन हो भने दे ई अलग अलग सु ंगठन राख्न ु समस्या मार हन्त्ि । एक अकााकोु बाटो हेने न्त्स्थनत आउन कारण समस्या समाि ानमा कदठनाइ े थवपन्त्ि । यसको लानग सशस्त्र प्रहरी बल नपाल र ने पाल प्रहरीको पररचालनलाई थप व्यवन्त्स्थत े गन जरुरी दाु ेन्त्िन्त्ि । यसको लानग देहायका कायहारू गरीन पदाि ।ु

- स्थानीय प्रशासन ऐन २०२८ मा नै दबु ै संगठनको काम कतव्ाय स्पष्ट गरीन पदाि ु ।
- दबु ै ननकाय बीच प्रस्ट रूपमा काय ाववभाजन हन जरुरी ि ।ु
- साँगै िवटन अबस्था भएमा े Dual Command Structure हटाइन ुपदाि ।
- नपाल प्रहरी र सशस्त्र प्रहरी बीे च स्पस्ट कायनाबभाजन भई नभड़ ननयन्त्रण कायमाा नपाल े प्रहरी नभरकै सशस्त्र प्रहरी गणहरूलाई प्रयााप्त जनशन्त्ि र नबनभन्न प्रकारका ग़रघातकै (Non Lethal) सामग्रीहरू सवहत ससन्त्ज्जत गरीनु पने ु ।
- सशस्त्र प्रहरीलाई नबपद उद्दार, vital installation security, Anti\Counter Terrorism र Hostage rescue/ negotiation मा नबशर् प्रन्त्शक्षण सवहे त आिननक प्रनबनि र सामाग्रीहरूलु े ससन्त्ज्जत गनु पनेाु ।
- प्रहरी र सशस्त्र प्रहरीलाई बग्ला बे ग्ले ै वकनसमको हातहनतयार उपलब्ि गराउन पिा जसु का कारण कस्ले गोली प्रहार गरेको हो भनी यवकन गन ासहज हन्त्िु । आगामी ददनमा दबु ै

संगठनले प्र्येक बर् ासंगठन नभर बह्ृ त रुपमा चाँादमारी प्रनतयोनगता अननबाय ारूपमा संचालन गरी नभड़ ननयन्त्रण लगायत अन्त्य प्रहरी कारबाहीमा अननबाय ा रूपमा चाँादमारीमा अब्बल प्रहरी अनिकृतहरूलाई मार हनतयार सवहत ड्यूटी िटाउन ब्यबस्था गने पनो ु ।

- मह्वपूण ाप्रनतष्ठाको सरक्षा सशस्त्र प्रहरीबाट गराइनु पु ने । अपराि अनसन्त्िान ु

- प्रहरीको दईवटा ु Core Function मध्यको अको मह्वपूण ाकाय ाअपराि अनसन्त्िान हो । ु यस कायमाा प्रहरी अनसन्त्िानको ननयन्त्रण महान्त्यायानिवा कायाालय र सो मातहतको ु सरकारी ववकल कायालायहरूको रहेको देन्त्िन्त्ि तर यसको नागरीक तहबाट अपजस र वफल्डको चनौती प्रहरीको काँाँिमा हु न्त्ि जसको कारण दु बु ै साँगठनले गरेका कमजोरीको अपजसको आिोस समाजसाँग नन्त्जक रहेर काम गने नपाल प्रहरीमानथ आईपा । े

- राज्यको व्यवस्थावपकाले चेक बाउन्त्स जस्ता देवानी प्रकृनतका मद्दालाई ु सरकारवादी फौजदारी मद्दा दज ाु गराई Criminalize गने काय ागरेकोले फौजदारी मद्दा िु ेप्रहरुको अथाह े साँख्यापनन यो समाजको लानग भार बनको ि भने हरे ेक साबजाननक कायािममा अपरािी र प्रहरी एकसाथ जस्तो देन्त्िन्त्ि, जन कु ुरा प्रहरीलाई थाहा नैं हदु ैन, ्यसको तस्बीरहरु सामान्त्जक सन्त्जालमा आउि जसका कारणबाट अपरािीसाँग प्रहरीको साँाँठगाँाँठ ि भनी एकानतर समाजले प्रहरी प्रनत नकारा्मक िारणा बनाउि भन अकोनतर व्यापाररक सामानको े नबीमा प्रयोग हनु चे ेकको मद्दा दताा गनु पने र सो माु ै रुमल्ली रहन ु पने काय ा प्रहरीलाई बोझ मार नभएर कृनतम अपरािीहरू उ्पादन गने थलो जस्तो देन्त्िन्त्ि । अनिकांश न्त्जल्ला सरकारी ववकल कायाालयको ध्यानपनन यस्तै मद्दाहरूमा िु ेरै हन्त्ि, वकनभनु यसमा रकमे कलमको मोलमोलाई हन्त्ि, जसबाट उ्पन्न हु नु नकारा्मकताको पररणामको बोझ प्रहरी े साँगठनले उठाउन पररहु ेको ि । बढदो आनथका कारोबार तथा ्यसबाट सन्त्जत आनथका् अपराको ननबदन े प्रहरी कायाालयहरूमा अ्यानिक संख्यामा आउदा प्रहरीको अपराि अनसन्त्िानको अनिकांश सािनस्रोत र समय आनथकाु अपरािमा नै िन्त्त्वना पररहु ेकोले अन्त्य अपराि र सामान्त्जक शान्त्तीसरक्षातफा ध्यान कम जानसक्नु से ंम्भाबना बढदै गएको र अनसन्त्िानमा ु संगठन नभरैका हावकमहरू बाट समेत स्वाथप्रारेरत े दबाब आउन े बतमाान अबस्थामा प्रहररनभर आनथका अपराि हेनकाो लानग CIB र राष्ट्र बैंकको संयि सु ंयन्त्त्र बनाई मद्दा प्रविया नबना नु ै टुङग्याउन से ंयन्त्त्र िडा गनपदाि, माु द्दामा जानु पने अबस्थामा चु ेक अनादर (देवानी) मद्दा प्रविया अा कवर्ता गनपदाि । ाु

- अतः नागरीकका अपेक्षाहरू पूरा गन ायी कमकाण्डी कानूनी तजववजीबाट मन्त्ि पाउनु पने ु देन्त्िन्त्ि । यसको लानग ववद्यमान काननका कु ेही प्रयोजनहरूमा संशोिन गरी ववगतका असल कानूनी प्राविानहरू (प्रहरी अनसन्त्िान ु प्रनतवदन े अदालतमा मद्दा ु दायर गदााको अवस्थामा नमनसल संलग्न हनु पनेु , म्याद थप सोझै अदालतबाट हनु पनेु , ...चालू नमनसलहरुको अबस्थाहेदाा अनिकांशमा सरकारी ववकलको नलन्त्ित ननदेशन नहनु े गरेको हाँदा ु नलन्त्ित ननदेशनमार मान्य हनु पने गरी कानु ूनमा संशोिन हनु पने...) लाई पु नस्थाावपत गनु पने दा ु ेन्त्िन्त्ि ।
- प्रहरी ननयमावलीमा पररभावर्त कायलााई पूरागने हेत आबश्यक ननदेशीकाहरु जारी गने ु अनिकार गह मन्त्रालय पठाउन नपने गरी प्रहरी प्रमृ िलाई ददईनु पने ।ु
- सबै अि ान्त्यावयक ननकायमा दताा भएका मद्दाहरुको एकीकु ृत Database नपाल प्रहरी प्रिान े कायाालयमा राख्न ेगरी कानूनी ब्यबस्था गरीनपने । ु
- अनसु ूची-१ अन्तगताका मद्दाहरुको अनु सन्त्िानको लानग आबश्यकपने ु National ID Card, टेनलकम सेवा प्रदायक, यातायात ब्यबस्था नबभाग लगायतका ननकायका Data हरुमा

अनसन्त्िान प्रयोजनको लानग प्रहरीको सीिा पहुाँच हु नु काने ूनी ब्यबस्था गरीनपने । ु

नभड ब्यबस्थापनको लानग गनपने कायहाा ु रुः

- नबशर् से रक्षाकालानगु िवटन नबशे र् प्रहरी कायदा े ल (STF) र अन्त्य प्रहरी कारबावहमा पररचालन हाँदा स्पस्ट ु Standard Operating Procedure (SOP) र Rules Of Engagement (ROE) को अननबाय ाब्यबस्था हनु पने।ु
- बल प्रयोग गदाा अपनाउन पने साबिानीबारु े प्रन्त्शक्षणमा नबशर् े जोड ददन, े De-escalation skill, बाताा लगायतका महत्वपूण ा नबर्यहरू प्रहरीको नभडननयन्त्रणको पायिममा रािी नसकाई गराईनपने । ु
- प्रदशना स्थल वरपर हनु े अग्ला अग्ला भबनको सरक्षा जााँच गने सम्बन्त्िी कानु ूनी ब्यबस्था स्थाननय प्रशासन ऐनमै रान्त्िनपने । ु

- भदौ २३ गते संसद भबनतफा ब्यारकेड तोडेर आएका प्रदशनाकारीहरूलाई पानीको फोहरा (Water Cannon) प्रहार गरेपनि न्त्स्थनत ननयन्त्रणमा नलन प्रहरी शरूमा अलमल्ल परु ेको देन्त्ियो र प्रदशनाकारीहरूलाई रोक्न अन्त्य कुनै तहगत सरु क्षा ब्याररयरहरू नहाँदा ु प्रदशनाकारीहरू एकैपल्ट नबना रोकटोक संसद भवनको नन्जक बानश्वर चोकसम्म ननबााि े रूपले आएको देन्त्िन्त्ि। ति अबस्थामा प्रहरी कमाण्डरले सझबु झ ु पयााई ु प्रदशनाकारीहरूलाई शान्त रहन आग्रह गरी सरक्षा कायमगन ाु एकहद सम्म सफल हन ु सक्दथे, तर Planned Layered Security Management र संसद भबनमा िवटएका प्रहरी कमाण्डरहरूमा Proper Chain of Command Quality को अभाबले प्रहरी सबै हतास अबस्थामा पगु कोे र संसद भबन आिमण हन थाल्यो भन्ने ु डरको मनोनबज्ञानले अन्त्िािन्त्ि लाठी चाजाु , अश्रग्याँु स र रबरको गोली प्रहार गन ाथालेको देन्त्िन्त्ि, जसका कारण प्रदशनाकारीहरू घाईते भई हताहतीको संख्या बढन थालेपनि उनीहरू आिमक भई प्रहरी रक्षात्मक अबस्थामा पग्न ु बाध्य भएको देन्त्िन्त्ि । "Stitch In Time Saves Nine" अथाात समयमा न ै होनसयारीपबकाु सझबु झपु ण ाु काम भएमा पनि आउने घैरै क्षनतहरूलाई रोक्न सवकन्त्ि भन्ने हो । आगामी ददनमा नभडको ब्यबस्थापनगदाा यसमा सिार गनु पने दाु ेन्त्िन्त्ि ।
- प्रहरीले प्रदशनाकारीमानथ ननगरानी राििी घसपु ैदठया र उत्तेजना फैलाउन े ब्यन्त्िहरूलाई जनतसक्दो चाँडो Arrest गनपाु दाि, यसले माहोल नबथोल्न िोज्नहरूको मनोबल घटीे उपरान्त हनु थप क्षेनत रोवकन्त्ि े ।
- भाद्र २४ गते संसद भबन, सबोच्च अदालत, नसंहदरबार, न्त्शतल ननबास, कान्त्तपर ु पन्त्ब्लकेशनको भबन, भाटभटेनी सपरमाकेटु , वहल्टन होटेल लगायत नबनभन्न होटेलहरू, ननजी ब्यापाररक प्रनतष्ठानहरुमा भएका आगजनीहरूमा प्रयोग भएको रसायन जाँच गन ानपाे ल नभर कुनै प्रयोगशाला नभएकोले नमरराि भारतमा जाँच गन ा पठाईएको र ननतजा हालसम्म पनन प्राप्त नभएको यथाथताामा नपाल प्रहरीको के ेन्त्द्रय नबनि नबज्ञान प्रयोग शालाको स्तरोन्नत गरी नबज्ञ (Expert) सवहतको ब्यबस्थापन गरीनपने । ु
- भदौ २४ गतेको Victor control को आदेश पश्चात प्रहरीको मनोबल घंटेको र प्रहरीबाट िोनसएका/लवटएका ु संचार सािनबाट जानकारी पाई प्रदशना कारी तथा घसपु ैदठया लटु ेराहरूको आत्मबल बढ्नगई आिमणको Volume एक्कासी बढेको देन्त्िन्त्ि । आगामी ददनमा यस्ता

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

संवदनशील े नबर्यहरू सकभर सन्त्चारबाट आदेश नददई सम्बन्ल्त्ित कमाण्डरलाई कोड भार्ामा सचना ददनु सु रन्त्क्षतु हनु । े

- भदौ २३ गते ब्यारीकेड रहेको पिाडीबाट (Everest hospital नतरबाट) प्रदशना कारीहरू संसद भबन र प्रहरी ब्याररकेड तफा आउन सफल भएको देन्त्िन्त्ि । आगामी ददनमा ननर्नित क्षेर नभरकाे एररयाहरुको सरक्षा योजना बना ु उँदा स-साना बाटा तथा गल्लीहरूमा पनन Full Proof Security राख्नपने ु ।
- नपाल प्रहरीलाई आवश्यके पने ढाल, अश्रग्यासु , Body Gears लगायतका Non-Lethal Equipment हरुको अभाव र अपयााप्तताको कारणपनन प्रदशनाकारीहरु प्रहरी मानथ हाबी हनु े गदािन जसको कारण ् Confrontation शरु हु न्त्ि र ु Lethal Weapon को प्रयोग हाँदा मानवीय ु क्षेनत बढी हन जान्त्ि ु । यसको लानग त्काल Non-Lethal Equipment हरुको प्रयाप्त ब्यबस्था गररन पदाि । ु

प्रहरीलाई **Core Function** मा असर पयाउा ु न कानेनहरू सुंशोिन तथा प्रनतस्थापन सम्बन्त्िमा

- नपालको से ंविवानको भाग-२८, िारा २६८ (२) र (३) को ब्यबस्थाबारे प्रयाप्त िलफल भई पननबचा ु ार गरीनपने ।ु
- प्रहरी कमचा ारी समायोजन ऐन, २०७६
- स्थानीय प्रशासन ऐन, २०२८ (सरक्षाकनमला ु े कपमा गोली प्रहार गन ाा ु सक्न नसक्ने बारे े स्पस्ट ब्याख्या हनु पनेु लगायत.....)
- आवश्यक वस्त सु ंरक्षण ऐन, २०१२
- प्रहरी ऐन, २०१२ त्काल प्रनतस्थापन गरीनपने । ु
- मलु की अपराि सु ंवहता, २०७४

प्रहरी कायाला यहरू ननमाणा सम्बन्त्िमा

- जनजी आन्त्दोलनका िममा क्षनत पे गु का े ४५९ वटा प्रहरी कायाालयहरूको यथाशीघ्र पन: ु ननमााण गरीनपने ।ु

- नपाल प्रहरीलाई थप सबले र सक्षम बनाउनका लानग आवश्यकता अनसार न्जल्ला सु रक्षा ु सनमनतको ननणया अनसार नयाँ माग भएका ु ९८५ र स्तरबवद्ध गनृ पने ाु ४५८ वटा प्रहरी कायाालयहरुलाई प्राथनमकताकासाथ स्थापना एवं स्तरोन्ननत गनपने ।ाु

प्रहरी र सशस्त्र प्रहरर कमचा ारीका व्यन्त्िगत सवारी सािन तथा लत्ता कपडाको क्षनतपूनता सम्बन्त्िमा

- जनजी आन्दोलनका िममा क्षनत भएका े प्रहरी कमचा ारीका व्यन्त्िगत सवारी सािन तथा लत्ता कपडा प्रहरी कायाालयहरूमा जली नष्ट भएको सम्बन्त्िमा सरकारबाट क्षनतपूनतको आवश्यक व्यवस्था गनपने ।ाु
- जन्त्जी आन्दोलनमा क्षनत भएका तर नबे मा नगरीएका सरक्षाकनमाु , ननजामती कमचा ारी र सवसाािारण नागरीकहरूको संपनतको यथोन्त्वत क्षनतपूनतकाा लागी त्काल सरकारको नबशर् े पहल हनु पनु े।

सेवा प्रवाहमा प्रहरीले चाल्नपने कदमहरुःु

- प्रहरीमा प्राप्त ननबदन तथा जाहे ेरी दरिास्त, crime trend, Disciplinary action, community service लगायतका नबर्यहरूमा सम्बन्त्ित प्रहरी ईकाइहरूले सबसाािारणले सहज जानकारी पाउन उद्देश्यले े "Open Police Data" Dashboard राख्नपने ।ु
- Front line मा काम गने प्रहरी अनिकृत र जवानलाई Trauma support का लानग Psychological debrief गनपनेाु ।
- नपाल प्रहरीको े service delivery मा response time target को बारेमा नागरीक अबगत हनु पने।

ु Elderly/ women and children/ cyber complain desk को ७७ न्जल्लामा नबस्तार गनपनेाु ।

शान्त्तपूण ाववरोि प्रदशना र यसको सहजीकरण

नपालको से ंवविानमा उल्लेन्त्ित नागररक, राजनीनतक, आनथका, सामान्त्जक र सांस्कृनतक अनिकारहरूको पूण ाउपभोग र प्रानप्तलाई सक्षम बनाउन शान्त्तपूण ाभेला हनु स्वतन्त्रताको अनिकार प्रयाभे त गररएको ू ि । यो अनिकार लोकतन्त्रलाई कायम राख्न, न्यायपूण ार शान्त्तपूण ासमाज

सनननन्ध्चत गन ाु र ववकासलाई चलायमान बनाउनको लानग महत्त्वपूण ाि।शान्न्तपूण ाववरोि गन ाु भेला हनु ु स्वतन्त्रताको एक महत्त्वपूण ारूप हो । राज्यका कानून कायाान्वयन गने एजन्सीहरू े ले शान्न्तपूण ाभेलाहरूमा सहभागीहरु सरन्क्षत रूपमा ु आफ्ना गनतववनिहरू सञ्चालन गन ासकुन भन्ने कुरा सनननन्ध्चत गनु पदाा ु ि ।राज्यले कुनै ववशर् भे ेलाको ननर्िलाई अन्न्तम उपायको रूपमा मार प्रयोग गने पदाि ।ाु ववरोि प्रदशना को सहजीकरणका लानग ननम्न प्रकृया अपनाउन आवश्यक देन्ि्न्ि ।

- राज्यले स्वतन्त्र, लोकतान्न्त्रक र व्यावसावयक, कानून कायन्ि्ावयन एजन्सीहरू स्थापना े गनपिा जाु न राजनीु नतक दबाबबाट स्वतन्त्र हनु पिा ।ु
- कानून कायाान्वयन एजन्सीहरूले े सविय रूपमा अथपा ूण ार दीघकाालीन समदायु -उन्मि ु प्रहरी रणनीनतहरू ववकास गनपिा र समा ु दाय र नागररक समाजसु ाँग ववश्वास स्थावपत र ननमााण गन ाििोन्न्नपिा। यस्तो सञ्चार कु ुनै पनन ववशर् ववरोिको का े यिामभन्दा िेरै अगानड हनु पिा।ु
- ववरोि आयोजकहरू र सहभागीहरूसाँग सहकाय ार ववश्वास स्थावपत गने प्रयासले शान्न्तपूण ा ववरोिको सहजीकरणमा सहयोग गन ा सक्ि। यस्ता िलफलहरूको सन्न्दभमा ा, कानून कायाान्वयन अनिकारीहरू र प्रदशना आयोजकहरू र सहभागीहरूले आपसी समझदारीमा ववरोिको ननन्ध्चत मापदण्ड modus operandi अपनाउन प्रयत्न गनपिा ।ाु
- कानून कायाान्वयन अनिकारीहरूलाई समदायको ु गनतशीलता, गनासोु , सरक्षा ु आवश्यकताहरू र सांस्कृनतक र अन्य संवदनशीलताहरूको राम्रो जानकारी हे नु पिाु , जन ु ववरोिको सन्न्दभमा ा ववचार गन ा आवश्यक ि।
- कानून कायाान्वयन अनिकारीहरूले संवादको लानग च्यानलहरू स्थापना गन ा प्रमि ु सरोकारवालाहरूसाँग अनग्रम सञ्चार र सूचना आदानप्रदानलाई प्राथनमकता ददनपिा।ु
- ववरोि प्रदशनाको प्रभावकारी सहजीकरणको लानग कानून कायाान्वयन अनिकारीहरूको प्रारन्म्भक र ननरन्तर मानव अनिकार-उन्मि र लु ैवङ्गक-समावशी तानलम आवश्यक ि। े ववशर् गरी कमान्न्डङ अवफसरहरूका लानग व्यवहाररक प्रन्शक्षण उपलब्ि े गराइनपिा ु र उपयि प्रवीणता मापदण्ड अननवाय ाु गरननपिाु । यस्तो परीक्षा उत्तीण ा नगने अनिकारीहरू ववरोि प्रदशनाको सहजीकरणमा संलग्न राख् न हाँदु ैन।

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

- कानून कायाान्वयन अनिकारीहरुले पररन्स्थनत अनसार बल प्रयोगको ववकल्पहरु सु ननन्श्चत ु गन ावफल्डमा रणनीनतक ननणयाहरु गन ासक्न क्षमता भएका अपरे ेशनल कमाण्डरहरु तैनाथ गनपिा।ाु
- कानून कायाान्वयन अनिकारीले तनावपूण ा वातावरणमा काम गदाा त्काल गररएका ननणयामा रवटहरू गनु जोन्त्िम हन्त्ि। कमाण्डरहरूलु े वफल्डमा िटीन े अनिकारीहरूको स्वास्थ्य र सरक्षाु सननन्श् चु त गनपिा र आवश्यक लन्जन्स्टक सपोटाको साथाु ै िानवपनको उन्चत व्यवस्था गनपिा ।ाु
- कानून कायाान्वयन एजन्सीहरूले े प्रदशना को आयोजनाका ववर्यमा ननरन्तर जानकारी सङ्कलन गनपिा जाु सका आिारमा समयानरुप आवश्यक रणनीनत तयार गन ाु सवकन्त्ि र ववरोिलाई Contain गन ासक्ि न ।यसो हाँदाु सम्भाववत जोन्त्िमहरूको अनमान गु ना र ्यसको रोकथाम र न्यूनीकरणको लानग ठोस उपायहरू अपनाउन सवकन्त्ि।
- कानून कायाान्वयन अनिकारीहरूले ववरोिको बारेमा जानकारी आदानप्रदान गना र आवश्यक पदाा उनीहरूको द्रत सहयोग सु ननन्श्चत गन ाु अन्त्य ननयामक अनिकारीहरूसाँग अन्तर एजन्सी सञ्चारको लानग रणनीनतहरू ववकास गने पिाु ।
- कानून कायन्त्ावयन अनिकारीहरुले समयमै, पूवा-प्रभावकारी र उपयि ु नड-एस्केलेसन रणनीनतहरु प्रयोग गरेर ववरोिको सन्त्दभमाा हनु े कुनै पनन तनाव वा वहंसालाई रोक्न र कम गन प्रयत्नरत रहनाु पदाि ।ु
- कानून कायाान्वयन अनिकारीहरुले तनाव र वहंसा कम गन ाउपयि प्रववनिहरुको प्रयोगमा ु ध्यान ददनपिा ।ु
- कानून कायाान्वयन अनिकारीहरुले वहंसा भड्काउन े वा वहंसा्मक वा अपरानिक व्यवहारमा संलग्न व्यन्त्िहरु वा समूहहरु पवहचान गनपिा ।ाु
- कानून कायाान्वयन अनिकारीहरुले "केटनलंङ" (kettling) (पनलस ु द्वारा व्यन्त्िहरुको समहलाई एक ननन्श्चत ठाउमा ु Contain गन)ाु जस्ता ननयन्त्रण रणनीनतहरु वास्तववक वहंसा वा आसन्न ितरालाई सम्बोिन गन ाआवश्यक हाँदा मार प्रयोग गनाु पिा ।
- कानून कायाान्वयन अनिकारीहरूले ववरोि सहभागीहरूलाई प्रनतववरोि प्रदशना कारीहरू वा अन्त्य वहंसा्मक त्वहरूबाट सरन्क्षत ु गने उद्देश्यले सरक्षा रणनीनतहरू ववकास गनु पिा।ाु
- प्रदशना कारीहरुलाई नततरनबतर पाने काम अन्त्तम उपायको रूपमा गररनपिाु , पररन्स्थनत अब शान्त्तपूण ािैन वा वहंसाको आसन्न व्यापक ितरा ि र बल प्रयोग नगरी भीडलाई

नततरनबतर पाना सवकदैन भन मार प्रदशनाे कारीलाई नततरनबतर गन पिा ।ाु कानून कायाान्वयन स्पष्ट, तररकाले प्रदशनालाई नततरनबतर पाने ननणयाको बारेमा सहभागीहरूलाई जानकारी गराउनपिा।ु

- सबै समयमा, कानून कायाान्वयन अनिकारीहरूले (Law enforcement officer) साविानी अपनाउन पिा ।ु जसको लानग ववरोिको सन्दभमा ा प्रहरीको बल प्रयोग रोक्न सबै सम्भाववत कदमहरू चाल्न ु का साथै सम्भाववत ववकल्पहरू ववचार गन आवश्यक ि। ाु बल प्रयोग गने कुनै पनन ननणयाले वैिता, आवश्यकता, समानपानतकताु र साविानी, अपनाउन पिा ।ु
- कानून कायाान्वयन अनिकारीहरूले बल प्रयोग गन अन्घ थपाु जनशन्त्िहरू र पयााप्त उपकरणहरूको तैनाथी र वास्तववक ितराको अनपातमा कानु ून कायाान्वयन फोसका ो उपन्स्थनतको स्तरमा िनमक ववद्धृ गन पने काु ुरामा ध्यान ददन पिा ।ु
- ववरोि प्रदशनाको सन्दभमाा कुनै पनन व्यन्त्ि र समूहहरूबाट हन सक्नु हानीे बाट जोगाउन कानून कायाान्वयन अनिकारीहरूले अनतररि साविानी अपनाउनपिा।ु
- कानून कायाान्वयन अनिकारीहरूले बल प्रयोगको लानग माउन्टेड (mounted police) (k9 unit) वा क्यानाइन यननटहरू प्रयोगु गन ा सक्िन जो कम घातक माननन्त्िन ।
- बल प्रयोगमा उपकरणहरुको प्रयोग प्रन्शन्क्षत कानून कायाान्वयन अनिकारीहरू मार तैनाथ गररन पिा ।ु
- बल प्रयोग गदाा कुनै पनन घाइते वा प्रभाववत व्यन्त्िहरूलाई सकेसम्म चाँडो सहायता र न्त्ववक्सा सहायता प्रदान गररन पिा ु ।यसको सनननन्श्चतता सम्बन्न्त्ित अनिकारीलु े गन पिा ाु ।
- कानून कायाान्वयन अनिकारीहरूले (Law enforcement officer) रबर बलु ेट सवहत अन्य ्यस्तै हनतयार प्रयोग गदाा कवहल्यै पनन भीडमा अन्त्िािन्त्ि प्रहार नगररयोसु ,् भनी सनननन्श्चत ु गनपिा ।ाु कुनै व्यन्त्िको टाउको वा ढाड़मा लन्क्षत प्रहारलाई हर सम्भव Avoid गन ा प्रयत्न रत हनु पिाु ।
- कानून कायाान्वयन अनिकारीहरूले बन्दक वा अन्य घातक हनतयारहरू ववरोि प्रदशनाु मा प्रयोग नगररयोस,् भनन सनननन्श्चत गनु पिा ।ाु बन्दकहरू कु ेवल आफ्नो वा अरूको जीवनमा आसन्न ितराबाट जोगाउन प्रयोग गन ा सवकन्त्ि ।
- ववरोि प्रदशनाको रोकथामको लानग लनगएका हातहनतयार, गोलीगठ्ठा, संचार सािन सवहतका उपकरण वफता ा गदाा, कानून कायाान्वयन एजन्सीहरूले े घटनापूव ारेकडहारूको ववरुद्ध

सूची संगै नमलान गरी प्रमान्णत गनपिा ाु । सरक्षाकमीहरु ु वफताा गररएका हातहनतयार लगायतका वस्तहरूको ु संख्यामा कुनै पनन बमे ेल भएमा स्थावपत अनशासना्मक र अन्त्य अनु सन्त्िान गररनु पिा।ु

- कानून कायाान्त्वयन एजन्सीहरूले े (Law enforcement officer) कानून कायाान्त्वयन अपरेशनमा देन्त्िएका रटी ु वा लन्त्जन्स्टक रवटहरू र लागु ू रणनीनतहरूको प्रभावहरूको समीक्षा र मूल्याङ्कन गना प्रयेक ववरोि प्रदशना पनि नडिीवफङ गनपिा।ाु प्रदशना सहजीकरणमा िवटन सबै सरक्षा ु अनिकारीहरूलाई उनीहरूको व्यावसायीक ढंगले काम गने ननदेश गनपिा। ाु
- ववरोि प्रदशनाको सन्त्दभमाा गैरकानूनी बल प्रयोग वा अन्त्य दव्यवाु हार वा यातना को आरोप वा उन्त्चत शंका भएमा ननष्पक्ष, पूण ार द्रत अनु सन्त्िान गररनु पिा। बल वा ु बन्दकको प्रयोगबाट हु नु चोटपटक वा मे ृयु को कु ुनै पनन घटनालाई प्रभावकारी र स्वतन्त्र रूपमा ररपोटा र अनसन्त्िान गररनु पिा। जानाजानी र लापरवाहीपु ूण ाकाय ावा ननन्त्ष्ियत सम्बन्त्िमा आएको/भएको आदेशको पनन अनसन्त्िान गररनु पिा।ु
- वररष्ठ अनिकारीहरूलाई उनीहरूको ननणयाहरूको लानग वा यदद उनीहरूले बल वा बन्दकको गु ैरकानूनी प्रयोग रोक्न, दबाउन वा ररपोटा गन ाआफूले कुनै प्रय्न गरेनन ् र उनीहरूलाई थाहा नथयो वक उनीहरूको कमान्त्डमा कानून कायाान्त्वयन अनिकारीहरू ्यस्ता दव्याु वहारमा संलग्न नथए भन े वररष्ठ सरक्षा अनिकारी ु जवाफदेही हनु पिा।ु
- नभड ननयन्त्रण सन्त्दभमाा तोवकएको भनमकाको लानगू सबै सम्बद्ध सरक्षा कमीहरुु उन्त्चत रूपमा ससन्त्ज्जत हु नु पिाु ।कवहले काही अ्यानिक ससन्त्ज्ञत हु ंदा पननु तनावको स्तर बढाउन सक्ि। ्यसकारण प्रदशना को िममा प्रयोग गररन उपकरण वा हातहनतयार े िररद गन अन्त्य ाु Need Assessment गरेर मारै िररद गन उन्त्चत हाु न्त्ि र ्यस्तो िररद ु प्रकृया transparent हनु पिाु ।

(सहजीकरण नोट “Model protocol for Law Enforcement officials to promote and protect Human Rights in the context of peaceful protests” को संक्षेवपकृत रुप हो। Model Protocol Human Rights Council (fifty-fifth session 26 Feb-5 Apr.2024) मा प्रस्तत गररएको नथयो। यस ु protocol मा गररएका व्यवस्था बाध्यकारी िैन तर guidelines को रुपमा प्रयोग गन ा सवकन्त्ि।)

सशस्त्र प्रहरी बल तफा सिारःु

नपालमा सशस्त्र बल (े Armed Police Force APF) को इनतहास सन 2001 मा माओवादी ववद्रोह ् ननयन्त्रण र आन्तररक सरक्षा मजबु त पान ाु स्थापन भएको हो। सशस्त्र प्रहरीबल नपालको स्थापना े 2058 कानतका 8 गते (octber २४ 2001) मा भएको हो। ्यसताका देशमा बढ्दो माओवादी ववद्रोह, सशस्त्र संघर् ार आपरानिक गनतववनि ननयन्त्रण गन ातथा नागरी क प्रहरी र सेनालाई सहयोग गन ायसको गठन गरी एको नथयो। यो मूलत: अि ासैननक बल हो जसले सीमा सरक्षाु , आतंकवाद ननयन्त्रण दैवव प्रकोप उद्धार र VIP सरक्षा जस्ता कायहाु रु गदाि। सशस्त्र प्रहरी ऐन 2058 (संसोिन 2074) अन्तगता यसको सञ् चालन हन्त्ि। ति ऐनको दफा ु 6 ले नपाल सरकारले े देशको कुनै भागमा भएको वा हन सक्नु सशस्त्र से ंघर् ावा पथकतावादी ृ गनतववनि वा आतंककारी गनतववनि ननयन्त्रण गना, दङ्गा ननयन्त्रण गना, दैवव प्रकोप वा महामारीबाट पीनडतको उद्धारमा सहयोग पर् याु उन, अपहररत व्यन्त्िको उद्धार गना, बाह्य आिमण भएमा नपाली े सेनाको मातहत रही काय ा गना, सरकारले तोकेका सावजाननक महत्वका भवन, संरचना र अन्त्य स्थल आदीको रक्षा गना, सरकारले सरक्षा ददनु पने भनी ठहु राएका व्यन्त्ि र तोकेको संस्था आदीको रक्षा गन ार नपाल सरकारले े समय समयमा तोकेका अन्त्य काय ागना, अन्त्य प्रचनलत कानून बमोन्त्जम तोवकएका कायहारु गने गरी सशस्त्र प्रहरीको न्त्जम्मवारी तोवकददएको ि। दे ेशको कुनै भागमा शान्न्त्त र सव्यवस्था कायम गने प्रयोजनका लानग नु पाली से ेना सञ् चालन भएको अवस्थामा सम्बन्न्त्ित ठाउँको सशस्त्र प्रहरी नपाली से ेनाको command मा रहन िने भनी ऐनको दफा 8 ल् े व्यवस्था गरेको ि। सशस्त्र प्रहरी पररचालन गने प्रयोजनको लानग सरकारलाई सझाव ददन गु हमन्त्री वा राज्यमन्त्री ृ अध्यक्ष रहन गरी से ेनाका बलानिकृत, रक्षा मन्त्रालयका सन्त्चव, गह मन्त्रालयृ का सन्त्चव, प्रहरी महाननरीक्षक, सशस्त्र प्रहरी महाननरीक्षक, राविय अनसन्त्िान प्रमु ि सदस्यहरु रहनु र सहे -सन्त्चव (गह ृ मन्त्रालय) सदस्य सन्त्चव रहन गरी एक के ेन्द्रीय सरक्षा सनमनतको व्यवस्था ऐनको दफा 7 लु े गरेको ि।

राविय सरक्षा पररर्दबाट पाररत राविय सु रक्षाु नीनत 2073 को दफा 3.4.2 ले सशस्त्र प्रहरी बलले बहन गनपने न्त्जम्माु ेवारीका सम्बन्त्िमा स्पष्ट गरेको ि। जस अन्तगता अन्त्य कायका अनतररि दङ्गा ननयन्त्रण गन ाआवश्यकतानसार पररचानलत हु नु ।साथै नपाल सरकाले े सरक्षा ददनु पने ठहु राइएका

व्यन्त्ि, सावजा ननक महत्वका भवन, संरचना र अन्त्य स्थलको सरक्षा गनेु, नपालको से ंववािन तथा प्रचनलत कानून बमोन्त्जम नपाल सरकारले े तोकेको अन्त्य काय ाआदद सशस्त्र प्रहरीको न्त्जम्मेवारी नभर पदाि। स्थानीय प्रशासन ऐनको 2028 को दफा ६(२) ले प्रमि न्त्जल्ला अनिकारीलाई आफ्नो ु कायक्षा ेरनभर गम्भीर अशान्त्त भएको ि र सो रोक्न प्रहरीको मद्धतबाट मार सम्भव िैन भन्त् ने प्रमि न्त्जल्ला अनिकारीलाई लागु मा यस सम्बन्त्िी कारण तथा आिार िे लाई ननजलु े नन्त्जकको सशस्त्र प्रहरीको मद्धत माग्न सक्न व्यवस्था गरे ेको ि। प्रमि न्त्जल्ला अनिकारीको यस प्रकारको ु मद्धतलाई उपरोि उन्त्ल्लन्त्ित रावष्ट्रय सरक्षा नीनत (जसमा ु "अन्त्य काय ा गना" पनन पदाि) अन्त्तगता पन ा सक्न दे ेन्त्िन्त्ि यद्यपी "अन्त्य काया" लाई पररभावर्त भन गरे ेको िैन।

२३ र २४ भाद्रको घटनाका सम्बन्त्िमा स्थानीय ऐन अन्त्तगता दङ्गा ननयन्त्रणको लानग प्रमि न्त्जल्ला ु अनिकारीले सशस्त्र प्रहरीको सहयोग माग्न सक्न व्यवस्था गरे ेको ि। २३ गतेको संसद भवन पररसरको नन्त्जकको क्षेरलाई नै दंगाग्रस्त क्षेर भनी declare गरी एको नथयो भन्त् न प्रश्न े भन ननन्त्श्चत े िैन। व्यवहाररक दृवष्टकोणबाट हेदाा २३ गतेको घटनामा सशस्त्र प्रहरी mobilize भएको देन्त्िन्त्ि। जब बानश्वर न्त्स्थे त संसद भवन पररसरमा ववनभन्त् न अलग अलग ददशाबाट attack भयो ्यस पनि भन े सशस्त्र प्रहरी बल केही समय संसद् पररसर वररपरीको क्षेरमा िवटएका नपाल प्रहरीे साँग सहकाय ा गरी ववचैमा उि क्षेर िोडेर गएको देन्त्िन्त्ि। २४ गतेको काठमाडौं लगायत देश भरीका घटनाहरुमा सशस्त्र प्रहरीको उपन्त्स्थनत र सहयोग एकदमै न्त्यून तथा नगन्त्य रहेको देन्त्िन्त्ि। यस प्रकारको सशस्त्र प्रहरीको व्यवहार कानून सम्मत मार नभई आफ्नो न्त्जम्मेवारीबाट पनन चकु ेको देन्त्िन्त्ि।

समस्या

- यहााँ प्रश्न उठ्न सक्ि जन स्वभाववक पनन हो वक वकन सशस्त्र प्रहरीको पु ूण ासहयोग प्रहरीलाई भएन। भाद्र २३ र २४ को घटनाहरुमा सशस्त्र प्रहरी र नपाल प्रहरी से रक्षा ु ननकायहरु बीच िासगरी coordination (समन्त्वय) को ठूलो कमी देन्त्ियो। गह मन्त्रालय ृ श्रृजनशील र समन्त्वयकारी भनमका ू िेल्न ु पथ्यो तर ्यो हनु सकेको देन्त्िदैन। Coordination वकन हनु सकेन भन्त् न प्रे श्न अनत्तररत िु । अस्पष्ट समन्त्वयले कुनै पनन आपतकालीन पररन्त्स्थनतमा प्रनतविया वढलो वा असामान्त्य हनु सक्न सम्भावना रहन्त्िे ।

- नेपाल प्रहरी र सशस्त्र प्रहरी बल बीच Inter-agency working procedure (SP) बन्न सकेको देन्त्िदैन। यी दई सु ंस्थाका बीच कायगा त एकरुपता ल्याउन SP बनाई दवु ैको काय ास्पष्ट गरीन पथ्यो ्यो भएको दु ेन्त्िदैन।
- सशस्त्र प्रहरी बल कहााँ कहााँ प्रयोग गरी न हो ्यो े clear देन्त्िदैन। सशस्त्र प्रहरी ऐनको दफा 6 मा सशस्त्रको काय ास्पष्ट पान ाििोन्तजए पनन सोही दफामा नपाल सरकारले े समय समयमा तोकेको अन्त्य काय ागन ार अन्त्य प्रचनलत कानून बमोन्तजम तोवकएका काय ागने, भन्त् न े व्यवस्थाले सशस्त्रको कायक्षाेर ववस्तत ृ हनु गई अस्पष्टता श्रृजना गरेको देन्त्िन्त्ि।
- नेपाल प्रहरी र सशस्त्र प्रहरीसाँग संगै काय ागने अविारणा सही पररपाटी होइन। दवु ै सरक्षा ु ननकायका ववच पररचालन नीनतहरुमा स्पष्टता आवश्यक ि।
- सरक्षा उपकरणको कमीका कारण प्रहरी बललु े अनावश्यक रुपमा lethal weapon प्रयोग गन ाु परेको ि। जसका कारण casualty बढी हनु गरे ेको पाइन्त्ि।
- भौनतक सवविाको सशस्त्र प्रहरी लगायत सबु ै सरक्षा एजु न्त्सहरुमा कमी ि जसका कारण े प्रहरीमा Motivation को कमी ि।
- समािानका लानग सझावः ु
- सशस्त्र प्रहरी बलमा थप जनशन्त्िको आवश्यकता ि, यसले सरक्षा व्यवस्थापनमा अझ बढी ु प्रभावकारी भनमका ू ििेन्, आपतकालीन न्त्स्थनतमा निटो प्रनतकृया ददन र जोन्त्िमपूण ा कायहा रुमा सक्षम हनु मद्दत ि।
- प्रववनिमा पनन समयानूकूल update हनु पिा जसलु े गदाा प्रहरी बललाई Technology friendly, efficient र smart बनाउन सहयोग पग्नु ििे ।
- संगठनको पनसा ु ंरचना गरी सशस्त्र प्रहरी बललाई ननन्श्चत काममा engage गन ा specific कायाादेश कानूनमा स्पष्ट लेन्त्िन ु पिा। सरक्षा ु ननकाय ववच ससु ंगठन, समन्त्वय र न्त्जम्मेवारीहरु स्पष्ट गरी न जरुरी ि ु ।
- सरक्षा बलका सदस्यहरुको मनोबल उच्च राख्न सु ेवा, सववि र रासनको आपु ूनतमाा सिार हु नु ु पिा।
- सरक्षाकमीलाई पररचालन गने न्त्जम्मु ेवारी पाएका प्रमि न्त्जल्ला अनिकारीहरुलाई सु रक्षा ु संयन्त्र पररचालनमा कानूनले तोकेका सीमाको बारेमा र गह प्रशासन राम्रृ री बझ्ु ेको व्यन्त्ि हनु जरुरी ि। प्र.न्त्ज.अ. लाई पनन periodic training हनु जरुरी ि।

- गह प्रशासनलाई एक ि ृ ुट्टैं सेवा र क्यारीयर क्याडेटको रुपमा ववकाश गन पने आवश्यकता ा ु ि। यसले सरक्षाकमीको दक्षता र पु ेशागत स्तरलाई बढाउनमा सहयोग पग्नु िे ।
- सूचना प्रणाली चस्तु दरुस्त राख्नत एक अलगु ै यनीट िडा गरी नु पिा र ्यसलु े अन्त्य सरक्षा ु अंगसाँग सूचना आदान प्रदान गन पने व्यवस्था नमलाउना ु पिा ु ।
- सशस्त्र प्रहरीलाई चावहन आवश्यक हातहनतयार से रक्षा उपकरण र ननगरानी प्रणाली उपलब्ि ु गराईन पिा तर ्यस्ता हातहनतयार िरीद गनु ा ु अन्त्य ्यसको Need assessment हनु जरुरी ु ि।
- ननजामती र सरक्षाकमीको उच्च मनोबल कायम राख्न प्रन्त्शक्षणु , क्यारीयर सरक्षा र वु नत ृ ववकास सननन्श्चत गनु पिाा ु ।
- कतब्ि्य पालनका िममा म्यृ भएमा वा चोटपटक लागु मा उन्त्चत क्षनतपे ूनतकाो व्यवस्था हनु पिा ु , सामान्त्जक सरक्षा ु र न्त्जवन ववमा अननवाय ागरी नपिा ु ।
- वावर्का तानलका अनसार फायररङ ,चााँदमारी र Non-lethal हनतयारको बढी प्रयोग, Crowd Cntrol र Disaster Management जस्ता प्रन्त्शक्षण अननवाय ागरी नपिा ु ।
- सरक्षा अभ्यासमा ु Layered Security, contingency Planning, evacuation Rute पूणा तयारी अभ्यासलाई समावश गराइने पिा ु ।
- सरक्षा ननकायलाई पयााप्त हातहनतयारु ,गोनलगठ्ठा, Non-Lethal उपकरण, सरक्षा ढालु , अश्रग्यााँसु , पाननको फोहोरा हान्ने मनसनको साथै Crowd Dispose गने तथा प्रववनिका सामान पनन उपलब्ि गराइनपिा ु ।
- सूचना प्रणानलमा ववन्त्स्तत अध्यायन र आिननक ु प्रणालीको प्रयोगलाई चस्त ु दरुस्त ु बनाइनपिा ु ।
- सरक्षा ननकायबीच समयमु ै सूचना आदानप्रदान साझा अनभयान, स्पष्ट न्त्जम्मवारीको बााँडफाड े सूननन्श्चत गरी नपिा ु ।
- सामान्त्जक सञ् जाल अनगमनु ,संकटपूण ाचेतावनी प्रणाली र ताजा सरक्षा सु ूचना प्रणालीको ववकास गरी नपिा ु ।
- सरक्षा ननकायको िचा ु , श्रोत व्यवस्थापन, ठेक्का पट्टा र ननणया प्रकृयामा पारदन्त्शताा सननु न्श्चत गरी नपिा ु ।

- संवदने शील संरचनाहरु वरपर Layered defense र सरन्क्षत माग ाु सननन्श्चत गरी नु पिाु । प्रन्शक्षणको पररणाम र दक्षता मूल्याङ्कन गरी हातहनतयार ववतरण,ड्यूटी िटाई Field Assignment मा प्रनतनबन्म्बत गन ा आवश्यक व्यवस्था गरी ननपिा।
- अनभलेन्त्िकरण, Inventry management, हनतयार तथा गोला -बारुदको Individual Accuntability सननन्श्चत गनेु । ✣ Infrastructure: Training Centre, simulation Lab, Shooting

Range Logistics Hb जस्ता संरचना सिार गरी नु पिाु ।

- प्रहरीको मनोबल उच्च राख्न परस्कारु , सम्मान र कररयर प्रोत्साहन प्रणाली लाग गनेु ।
- सञ् चार, सामान्तजक संञ्जाल अनगमन र घटना ररपोवटाङ्ग प्रणाली सु िार गरी ु रवटु रवहत सूचना प्रवाह गने। रावष्ट्रय अनसन्त्िान तफाु को सिारःु

राज्य संयन्त्रको एक महत्वपूण ाअंगको रुपमा गप्तचर सु ंस्थाहरु प्रान्त्वनकालदेिी रहंदै आएका िन। ्आिननक यु गमा राज्य सत्ताको काम कारवाही जटील बन्दु ै जााँदा यस्ता गप्तचर सु ंस्थाहरुको भनमका ू अझ बहत हृ दु े गएको ि। प्रववनिको ववकाससाँग सामान्तजक जवटलता थवपदै गएका िन। ्यही ्अनपातु मा सामान्तजक ववश्रृङिलता पनन बढ्दो ि। रावष्ट्रय अनसन्त्िान ववभाग (ु NID) िडा गरी एको नथयो जो वव.सं. २००८ नपाल प्रहरी मातहत े नथयो। राजा महेन्द्रको पालामा यसलाई प्रहरी प्रिान कायालायबाट अलग गरी यो जसलाई नपाल े गप्तचर ववभाग भननु यो। २०४२ सालमा कानूनी रुपमा नै व्यवन्स्थत गन ानपाल ववशे र् ऐन े २०४२ जारी गरी नपाल जनसम्पका कायाला े यको नाम ददइयो। २०४६ मा जनसम्पका प्रिान कायाालय क र ि भनर दे ईवटा ननकाय बनाइयो। (क) लु े आन्तररक गप्तचरीको काम र (ि) लु े प्रनतजाससी र ु बाह्य गप्तचरी हु ेने काम गन ाथाल्यो। तर प्रजातन्त्र आएपनि नताहरुले े गप्तचरी सु ंस्थाप्रनत बि द्वष्ट राििकै कारण यो फस्टाउन सकेन। िासगरी पञ्चायत कालको समयमा यो ननकायले नताहरू मानथ े ननगरानी बढाएको कारण यसको सिारमा िासु ै ध्यान ददएको दन्त्िदैन। अन्तररम सरकारले २०४७ सालमा नपाल ववशे र् से ेवा ऐनमा पवहलो संशोिन गरी रावष्ट्रय अनसन्त्िान ववभाग नामक सु ंस्था िडा गयो। यवहबाट ववदेशी गनतववनि हेन ाबग्ले ै बनाइएको संस्थालाई ्यही ीँ तहाइयो। ्यसपनि नु पालमा े प्रनत-जाससी इकाई कवहल्यु ै बन्न सकेन। रावष्ट्रय अनसन्त्िान ववभाग (एनआइडी) मा दरिस्त ददएर ु राजनीनतक भती हनु परम्परा से रु भई कायकाु ताा भनाा गने स्थलको रुपमा ववकास भई यसको साि एकदमै नगन ागयो। चरोटको बट्टामा तोक लागु र भनाा गरी एका

राजनीनतक कायकाे तालााई पनि नपाल प्रहरीमा समानपदमा सरुवा गरी यो र प्रहरीको मोराल डाउन गरी यो। े देशनभर मार होइन वाह्य जगतले पनन आफ्ना निमेकीहरुमा र अन्त्य देशमा नयाँ प्रववनिको प्रयोग गरी जनमतलाई प्रभाव (influence) गने तथा यही प्रववनिको प्रयोग गरी अको देशको राजनैनतक जीवनमा प्रयक्ष वा परोक्ष प्रभाव पारररहेका िन र यसमा हामी मानथ पनन यस प्रकारको हस्तक्षेप ् प्रकट हनु गिा। आफ्नो प्रभाव र शन्त्ि पररचालने गरी नपालको आन्तररक ववशे ्र गरी राजने ैनतक मामलामा बला बित असर पररहे ेको देन्त्िन्त्ि। कवहले कवहले सरकार बनाउन र ढाल्ने काममा े पनन केही देशका गप्तचर सु ंस्थाहरु संलग्न रहेको नततो अनभव ि। राजनु ैनतक दल फुटाएको र नमलाएको घटनाहरुमा पनन प्रयक्ष र अप्रयक्ष भनमका िू ेलेको व्यवहारबाट देन्त्िन्त्ि। मलु कको ु सरक्षा सु ंयन्त्र र प्रशासन तन्त्रमा पनन घूसपैठको प्रयास भएको हन सक्ि। हाम्रो जस्तो तु लनात्मक ु वहसाबले पद्दती नबनससकेको मलु कमा त उनीहरु सहजु ै प्रवश पाउन सक्िने । साथ् ै परकार बौवद्धक वग ा आददलाई ववनभन्त् न माध्यमबाट प्रभावमा पान ालानगपरेका हन्त्िनु । उनीहरूको अको स्वाथ ा् चावहाँ आफ्नो प्रनतस्पिी मलु कहरूको गनतववनिको ननगरानी गनु मा पनन का ु ेन्द्रीत रहन्त्ि। बाह्य देशका ववनभन्त् न जाससी सु ंस्थाहरु नपालमा रहे ेका आफ्ना agent माफात अको देशको जाससीमा पनन सकु ृय रहेको ववगतको अनभवलु े देििाउाँि। यस्तो वकन भै रहेको ि भन हाम्रो दे ेशमा ववदेशी जासूसको बारेमा केन्द्रीत रहेर ननगरानी गने संस्था िैन।

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

काठमाडौँ उप्यकानभरका डाँडाहरूमा बनाइएका ववशाल र आनलसान गम्बाहरूको पनन नु पाल े सरकारले राम्ररी अनगमन गनु पने दाु ेन्त्िन्त्ि। साथै मदरसा तथा चचहा रुमा आउन फण्ड र तीनका े गनतववनिको monitoring गन ाजरुरी ि। उपरोि उल्लेन्त्ित ववर्य वस्तलु े रावष्ट्रय सरक्षामा ननकु ै ठूलो असर पाने हाँदा मु लु कलु े आफ्नो गप्तचरी क्षमता बढाउन त्काल आवश्यक भइसकु ेको ि। भाद्र २३ गते संसद भवन पररसरमा घटेको घटनालाई अरु बढी उत्तेन्त्जत बनाउन Tibetan Origin Blood का मोटरसाइकल सवार यवाहरूको गनतववनिलु े नपाललाई मार होइन चीनलाई पनन बढी े ससंवकत बनाएको ि। निमेवक देशहरु ववरुद्ध नपालको भे मी प्रयोग भयो भनू यसले े नपाललाई े अप्ठेरो न्त्स्थनत श्रृजना गन ासक्ि। नपाल सरकारे साँग ववगत देन्त्ि नै पटक पटक ववभागमा साइबर टेक्नोलोजी

स्थावपत गन ानसवकएको अवस्था ि। नडन्त्जटल system मा ियाक गने प्रववनि तथा उपकरण र ्यसको लानग चावहन दक्ष े जनशन्त्िको अभावमा ि।

िासगरी 2082 भाद्र २३ र २४ गतेको घटनाबाट NID को वास्तववक स्वरुप जनतासाम आएको ु ि। २३/२४ गतेको र ्यस पूवकाा गनतववनभ NID ले ियाक गन ानसकेको देन्त्िन्त्ि। यस घटनामा NID को गवहरो अध्ययन ववनाको सामान्य प्रकारको तर superficial अध्ययनले २३ गते तीन देन्त्ि पाच हजार जनत प्रदशनाकारी उपन्त्स्थत हन्त्िनु । भन्त् न् े अनमानका आिारमा राविय सु रक्षा ु पररर्द देिी नलएर न्त्जल्ला प्रशासन कायाालय समेतले रणनीनत तयार गरी लाग गरु ेको देन्त्िन्त्ि। ्यसै अनरुप प्रहरी पनन पररचालन भएको दु ेन्त्िन्त्ि। तर वास्तववकता एकदमै नभन्न देन्त्ियो। NID लाई शान्त्तसरक्षाको अवस्था यो हद सम्म पु ग्ला भन्त् नु े सामान्य अनमान पनन नथएन। ु २४ गतेको घटना र ्यसलाई ववध्वंसको स्तर सम्म पूरा उन प्रयोग भएका ववनभन्त् न सामान्त्जक सञ् जाल र ववध्वंसको बारेमा कुनै ज्ञान नथएन। ज नथयो ्यो नगन्त्य नथयो। े

<u>समस्या</u> अब प्रश्न उठ्ि NID जस्तो संस्था जो चस्त दु रुस्त रहनु पने हो। वकन यसरी कमजोर हु न पयो ु ?

यसमा िासगरी ननम्न कारण देन्त्िन्त्िन :्

- राविय अनसन्त्िान ववभा ु ग मलु कको एकमार इन्त्टु ेनलजन्त्स से ंस्था हो। यस संस्थालाई समय सापेक्ष सबल, सक्षम र व्यवसावयक बनाउन ववभागीय रुपमा पटकपटक पहल गरी एतापनन हरेक पररवतना पनि बनका सरकारले े ववास्ता गरे ेका कारण समयिम संगै यसको ववकास हनु सकेको िैन।
- राज्यमा चरम दलीयकरण भयो राम्रो होइन हाम्रो भन्त् ने कुसंस्कृनतले यस संस्थालाई पनन नराम्रोसाँग नगजोलेको ि। कुनै पनन राष्ट्रले राज्य सञ्च ालनको लानग इन्त्टेनलजन्त्सलाई े मेरुदण्डको रुपमा नलई प्राथनमकका साथ संस्थाको संरचनागत, नीनतगत, प्राववनिक क्षमताको अनभववद्ध ृ गन ाबर्ेनी लगानीमा ववद्ध ृ गरेको पाईन्त्ि। नपालको े इन्त्टेनलजन्त्स े ननकायको ववद्यमान अवस्थालाई हेदाा हाल कररब २२ सय कमचाारीमा सीनमत यस संस्थाको पनिल्लो २० वर् ायता नत: कुन जनशन्त्ि थप भएको ि नत: बजै टमा बढोत्तरी गरी एको िे । राष्ट्रको कूल बजटको े ०.१ प्रनतशत र सरक्षा ननकायको ु कूल बजटको े १.० प्रनतशत बजट े यस संस्थामा ववननयोन्त्जत भएको अवस्था ि।

- राज्यको अपेक्षा सदैव अन्तराावष्ट्रय गप्तचर ननकायहरुलु े सम्पादन गरी एको कायहा रुको जस्तो हनु तर राज्यको लगानी प्राथनमकतामा नपने भएकाले े राज्यको अपेक्षा र लगानी वीचको तालमेल ववपरीत रवमा रहु ेको अवस्था ि। अको तफा ४० वर् ाअगानड बनको ऐनको े आिारमा संस्था सञ् चालनमा रहेको ि भन ववश् वे पररवशे मा बढ दै गइरहेको काउन्टर इन्टेनलजन्स सञ् चाे लन गनबााट संस्थालाई बन्ल्त्वत गरी दै आएको ि।
- पेशाको मम ाअनरूप ववगतमा अभ्यासमा रहु ेको ल्याटरल इन्ल्त्ि बन्द हाँदा कोर इन्टु ेनलजन्स े काय ा सञ् चालन गन ा कदठनाइ भएको ि। प्रववनिको द्रत ु ववकाससंगै इन्टेनलजन्सका े आयामहरु बहत र जवटल बन्दै गएपनन सो अनरुपको जनशन्त्ि तयार तथा प्रववनि उपयोग ु गन ा नसवकएको अवस्था ि। भारत बाहेक अन्य मलु कमा कु ूटनीनतक आवरणमा इन्टेनलजन्स े पररचालन नहाँदा वाह्य क्षत्रे ु मा रहेका सूचना प्रानप्त र समन्वय हनु नसकेको अवस्था ि।
- नेपाल ववशर् से ेवा ननयमावली, २०४४ मा इन्टेनलजन्स भत्ताको व्यवस्था भएता पनन पनिल्लो े समयमा प्राप् त गन ासवकएको िैन।
- Hard Core Intelligence प्रानप्तका अ्यािननक उपकरणहरूको अभाव रहु ेको तथा अझै पनन टेन्क्नकल इन्टेनलजन्स भन्दा ह्यु ूमन इन्टेनलजन्समा ननभराे रहन सु ंस्थागत वाध्यता रहेको ि।
- Social Media मानथ Proper Monitor भएन र हेलचियाई गरी यो। आएका सूचनाहरुको पनन सही मूल्यांकन भएन र जे जनत मूल्यांकन भएपनन ्यसलाई in depth नलन काय ाे मातहत ननकायले नलएन। रावष्ट्रय अननन्त्िानले ददन े strategic information मार हेरेर ज े जनत information आएको नथयो ्यसको पनन यथेष्ट study भएन/भएको भएपनन वफतलो भयो।
- यस संस्थामा कररब 2000 जनत कमचाारीहरु िन तर तीनको लानग न उपय् ि तानलमको ु व्यवस्था ि नत Technology नै ि। ज ि ्यो पनन अनत े पूरा नो ि र समय सापेक्ष िैन।

<u>सिारका प्रयासु</u>

केही समय अन्घ यसमा समसामवयक सिार गने प्रयास भनु नभएको होइन तर जबे जब यस्तो ननकाय बनाउन थानलन्त्ि अनन चको ववरोि पनन आउन थाल्ि। २०७६ सालमा त्कालीन सरकारले नपाल ववशे र् से ेवाको गठन र सञ् चालन सम्बन्त्िी कानूनलाई संशोिन र एकीकरण गन ा बनको ववे ि ेयक सदनमा प्रस्तत गयो। रावष्ट्रय सभाबाट पाररत भई उि ववि ु ेयक प्रनतननि सभामा पग्यो तर ववरोि हु न थाल्यो। पनि

SAMAYA SUTRA MEDIA | TV CHANNEL

शु रबहादे र दु ेउवा प्रिानमन्त्री हाँदा ति ववि ुेयक नै वफतााा नलए। केपी ओलीको सरकारले यसलाई पनःसु ंरचना गन ाप्रयास गरेको नथयो। सोअनसार सरकारलु े जाससी ु संरचनालाई प्रभावकारी बनाउन प्रयास गयो र रावष्ट्रय गप्तचर ऐन ु २०८२ शीर्काको एउटा वविेयक तजमा गरा ु ेको नथयो। वविेयकमा गप्तचर सु ेवामा साि ारण समूह, प्राववनिक समूह र ववशर् समे ूह गरी तीनवटा समूहको व्यवस्था गरी एको नथयो। वविेयकमा यसका कमचाारीहरू र एजन्त्टहरु मे लु क ु बावहर पनन राख्न सक्न व्यवस्था गरी एको नथयो। जसलाई िे ुट्टै र ववन्त्शष्टकृत रुपमा राख्न प्रस्ताव गरी एको नथयो। जन एनआइडी कु ै रुपमा एउटा स्पेनसफाइड यननटको रुपमा रहनु व्यवस्था गरी े एको ि। तर यी सबै प्रयासहरु सफल हन सकु ेका िैनन। ् रावष्ट्रय गप्तचर ऐनमा सु ंसोिन हन नसक्नु को मु ख्य कारण यो ऐन माफात सरकार ववरोिी र ु नमनडयामा अनावश्यक ननयन्त्रण गनेि भन्त् ने एक प्रकारको रास राजनैनतक वत र नमनडयामा रहनृ नु ै हो। फरक अवस्थामा प्रस्तत भएका ववि ुेयकहरूमा ववरोि हनु को िास कारण भनु यसमा रहे ेको फोन टेवपङ लगायत इन्त्टरसेप्सनको प्राविान हो। यस्ता वववाददत वविेयकलाई थप प्रस्ट्याउँदै आम नागरी कको अनिकार कसरी सननन्त्श्चत गने भन्त् नु े ववर्यमा थप अन्तरविया हन आवश्यक दु ेन्त्िन्त्ि। सबै पक्षको सहमनतमा यस प्रकारका वविेयकलाई पररचालन गरी नपदाि। ु समाििान प्रववनिको दरुपु योग गरी आपरानिक कृयाकलाप बवद्ध भृ ै रहेको यस यगमा ु cyber crime तथा digital crime मा उल्लेख्य ववद्ध भएको ि। यस पररप्र क्षमा ने पालमा पनन रावष्ट्रय अने सन्त्िान ववभाग (ु NID) मा न्त्जम्मेवारी थवपन गएको ि। ्यसकारण देशलाई एक सक्षम र आिननक प्रववनिबाट सु सन्त्ज्जत ु अनसन्त्िाु न ववभाग अपररहाय ाआवश्यकता हन पु गु को ि। यसको समाििानका लानग ननम्न प्रकारका े उपायहरु अवलम्बन गन ा जरुरी ि :

- समयमै यदद राज्यबाट संस्थाको ववद्यमान कानूनी तथा नीनतगत सिारु , सांगठननक पनः ु संरचना जनशन्त्ि तथा श्रोत सािन उन्त्चत व्यवस्थापन, समय सापेक्ष सूचना प्रववनिको उपलब्िता र प्रनत-गप्तचरीको सु ंस्थागत सरुवातलाई जोड ददएको िण्डमा ु NID लाई त्काल राज्यका अपक्षा बमोन्त्जमका से ूचना प्राप्त गने एक सबल, सक्षम र व्यवसावयक संगठनको रुपमा स्थावपत गन ासवकन्त्ि जन वतमाु ान पररवशमा अ्यावश्यक र अपररहाय ाे पनन ि। यसै नसलनसलामा समय सापेक्ष ववभानगय सिार एवु ं कायक्षाेर सहन्त्जकरणका लानग “रावष्ट्रय

गप्तचर ु (इन्टेनलजन्स) े तथा अनसन्त्ि ानका ु सम्बन्त्िमा व्यवस्था गन ा बनको े ववियेक”
यथाशीघ्र सम्बन्त्ित सरोकारवाला सबै ननकायबाट पाररत गरी लाग गन ा ु अपररहाय ारहेको
ि ।

- आगामी ददनहरुमा यस्ता घटना हनु नददन मलु ुकको एक मार इन्टु ेजीजन्स से ंस्था लगायत सबै सरक्षा ननकायहरुमा प्रयाप्त श्रोत ववननयोजन आवश्यक रह ेको ि ।
- रावष्ट्रय सरक्षा ु साँग संबन्त्ित सबै सरक्षा ननकायलाई प्रववनिमु ैरी बनाई सो बाट प्राप् त हनु े सूचनालाई सबै सरक्षा ननकायको पहु ंचमा पु यााउनका लानगु कायकाारी प्रमिको मातहतमा ु रहन गरी एक उच्च स्तरको े Inter Agency Information Sharing Centre को ननमााण गरी न ु पने देन्त्िन्त्ि। यसरी स्थावपत unit लाई प्राप् त सूचनाहरु त्काल न्त्जम्मेवार ननकायहरुमा share गरी घटनालाई न्त्यनीकरण एवु ं ननस्तेज गन ान्त्जम्मेवार बनाउन पु िा।
- नेपालमा अवकाश प्राप्त अनिकारीहरुलाई राज्यले सविय रुपमा engage गने प्रचलन िैन। ्यस्ता व्यन्त्िहरुले आजना गरेको न्त्शपलाई र गोप्य सामाग्रीको गोपनीयता बचाई राख्ा पनन तीनलाई कुनै न कुनै रुपमा संलग्न गराइन पिा ु ।
- रावष्ट्रय सरक्षा पररद्मा ु De-motivated मान्त्िे पठाइएको ि। ्यहााँ सबैभन्दा बढी motivated मान्त्िे हनु पने ठाउु ाँ हो। ्यो अनसन्त्ि ानको ठाउु ाँ पनन हनु पने हो ु । सरक्षा सल्लाहकारु , ववशर्ज्ञ हे नु पनेमा राजनीनतु साँग सम्बद्ध माननस राख्न चलनले े संस्थालाई कमजोर गरेको ि। यसमा व्यापक सिार गरी ननस्पक्ष रुपबा ु ट सक्षम व्यन्त्िहरु यस संस्थामा पठाउन व्यवस्था े अववलम्ब गरी नपिा ु ।
- ववनभन्त् न प्रकारका संघ/संगठनहरु/ग्रपलु े गने सभा सम्मेलनको बारेमा सूचना संकलन गन ा जरुरी ि। यसको आिारमा further strategy बनाइनपिा ु । सम्बन्त्ित ठाउाँमा सूचना पग्नु पिा ु । ्यसमा तरुन्त पहल ु पनन गरी न पिा ु । Real Time information sharing हनु पिा ु ।
- सूचना संकलन गन ातथा नयााँ प्रववनिको प्रयोग गन ाप्राववनिज्ञ उपलब्ि गराइनपिा र ्यस ु सम्बन्त्िमा तानलम पनन उपलब्ि गराइनपिा ु । ववनभन्न श्रोतबाट उपलब्ि सूचनलाई एक ठाउाँबाट संकलन गरेर ववश्लर्ण गने व्यवस्था े हनु पिा ु ।
- Inter-agency coordination राम्रो हनु जरुरी ि ु ।
- Social Media मा आउन े disinformation मा लगातार ननगरानी गरेर ननयन्त्रण पनन गनपिाा ु ।
- MDH (Misinformation, Disinformation, Hate speech) को ववरुद्दमा counter narrative

राज्यले गन पि ताा ु वक जनतामा सही सूचना पूरा उन सवकयोस। ् यो प्रचलन अन्त्य देशमा पनन ि। सरकारले यस प्रकारको mechanism बनाउन र यसमा लगानी गन ा अनत आवश्यक ि।

- सूचनामा कमजोर रहेको रावष्ट्रय अनसन्त्ि ान ववभागलु े पठाएको नसलवन्दी ि ामहरु प्रिानमन्त्री कायाालयमा ि ोनलएन भन्ने समाचार देन्त्ियो। मख्यु सन्त्ववको तोडफोड भएको परानो ु कायका क्षमा २०८२ असारमा ववभागले पठाएका नसलवन्दी ि ाम त हामीले आयोगको कायाालय ्यहााँ राख्दा फेला पारेका नथयौं। यसबाट गप्तचरलु े पठाएको सूचना पनन नहेररन े गरेको देन्त्िन आयो।

ङ. नपाली से ेना: संवविानको ि ारा २६६ ले नपा े लको समग्र रावष्ट्रय वहत, सरक्षा र प्रनतरक्षा सम्बन्त्ि नीु नत तजमा गन ा ा ु तथा नपाली से ेनाको पररचालन वा ननयन्त्रण गनका ा लानग मन्त्न्त्रपररर्दलाई नसफाररस गन ा प्रिानमन्त्री अध्यक्ष र रक्षा मन्त्री, गह मन्त्रीृ , परराष्ट्रमन्त्री, अथमा न्त्री, मख्य सन्त्वव र प्रिान सु ेनापनत सदस्य रहन े गरी रावष्ट्रय सरक्षा पररर्दको व्यवस्था गरु ेको ि।

ि ारा २६७ अन्त्तगता नपालको स्वतन्त्रता े , सावभा ौमसत्ता, भौगोनलक अिण्डता, स्वानिनता र रावष्ट्रय एकताको रक्षाको लानग नपाली से ेनाको गठन गरेको ि। सोही ि ाराको उपिारा (६) मा नपालको े सावभा ौमसत्ता, भौगोनलक अिण्डता वा कुनै भागको सरक्षामा यु द्धु , वाह्य आिमण, सशस्त्र ववद्रोह वा चरम आनथका ववश्रंृ िलताको कारणले गम्भीर संकट उत्पन्न भएमा रावष्ट्रय सरक्षा ु पररर्दको नसफाररसमा मन्त्न्त्रपररर्दको ननणया बमोन्त्जम राष्ट्रपनतबाट नपाली से ेना पररचालनको घोर्णा गन ासक्न े व्यवस्था उल्लेि गरी एको ि। उपरोि उन्त्ल्लन्त्ित संवैि ाननक प्राविानको अिीनमा रही नपाली से ेना सम्बन्त्ि ी कानून हाल सैननक ऐन २०६३ अन्त्स्तत्वमा रहेको ि। ऐनको दफा ४ मा नपाली से ेनाको स्थापना र व्यवस्थाको बारेमा स्पष्ट पादै नपालको े स्वतन्त्रता, सावभा ौमसत्ता, भौगोनलक अिण्डता, स्वाि ीनता र रावष्ट्रय एकताको रक्षाको लानग नपाली से ेनाको स्थापना गरी न ि भनी प्रस्ट उल्ले ेि गरेको ि।

सैननक ऐन २०६३ को दफा ६ (३)(क) ले नपालको से ंवविानमा उल्लेन्त्ित कामको अनतररि रावष्ट्रय सरक्षा पररर्दलु े नपाली से ेनाको पररचालन, सञ् चालन र प्रयोग सम्बन्त्ि नीनत, योजना तथा कायिम तयार गरी नपाल सरकार समक्ष पे ेश गने समेत उल्लेि गरेको ि। भाद्र २३ गते सरु भएको ु Gen-Z समूहको शान्त्न्त्तपूण ाहनु भनने एको आन्त्दोलन मण्डलामा सरु भु ै एभरेष्ट होटेल बानश्वर पे ग्दा अशान्त भु ै सकेको

नथयो। शान्न्तपूण ाप्रदशनाको प्रकृनत र आंकलन फेरररदै र बढ्दै गएपनि यो भीडमा पररवतना हन ु गई अननयन्न्रत हन ु पग्यो। ु पररन्स्थनतको गाम्भीयताालाई बझी कु ेही Gen-Z नताले े आन्दोलन वफताा नलएको घोर्णा पनन गरे। ्यसपनि पनन आन्दोलन शान्त हनु को ु सट्टा झन उग्र बन्दै गयो र बानश्वर चौकमा पे गु न्जु ल चारे ैनतरबाट ववनभन्त् न ग्रपहरु सामु ेल हन पु गु र से ंसद पररसरमा आिमणको प्रयास सरु भयो। प्रहरीलु े यसलाई ननयन्त्रण गन ाIbarricade राख्र दे ेन्त्ि, पाननका फोहर हान्ने, Tear gas हान्ने र हवाईफायर गदाा पनन भीड control नहनु दे ेिर फायर नै िल्यो। पररन्स्थनतको गाम्भीयताालाई ध्यानमा राििर काठमाडौंका प्रमि ु न्जल्ला अनिकारीले कफ्यू लगाउन आदा ेश ददएको देन्त्िन्त्ि। यस घटनामा िासगरी संसद भवन वरपर पररन्स्थनत ववनग्रएपनि सेनाका जवान २ िकमा आएको तर सैननकहरु िक वावहर ननस्कन नसवक वफताा गएको र पनि प्रहरीले escort गरी साँझनतर ल्याएको र रातभरर सेना संसद पररसरमा रहेको देन्त्िन्त्ि। सामान्यतया सेनाको स्थानीय प्रनतननिि पनन न्जल्ला सरक्षा सनमनतमा रहनु व्यवस्था स्थानीय प्रशासन े ऐनको दफा ६(७) मा रहेको र कफ्यू लागा पनि से ेना पररचालन भई शान्न्त सरक्षामा सहयोग पु ग्यु े गरेको ववगतको प्रचलनले देिाउँि। २०४६ सालमा पनन (गह ृ मन्त्री कमल थापा रहँदा) प्रमि ु न्जल्ला अनिकारीले कफ्यू आदा ेश जारी गरेपनि सेना पररचालन भएको इनतहास ि। कररब ९ ददन चलेको ्यस घटनामा पनन १९ जना व्यन्त्िले ज्यान गमाएका नथए। भाद्र ु २३ गतेको घटनामा

सेनाको यथेष्ट सहयोग वकन प्राप् त भएन भन्त् न प्रश्न े अनत्तररत नु ै रहेको ि।

दोश्रो ददन २४ भाद्रमा पनन कफ्यू जारी गरी एको नथयो ्यस ददन पनन सा ेना पररचालन भएन फलस्वरुप नपालले े इनतहासमै नभोगको दे ेशभर आगजनी, लटपाट र तोडफोडको घटनाहरु भए। ु २४ गते ववध्वंसको घटनाहरुमा सेनाकै संरक्षणमा रहेका नसंहदरबार पररसर र राष्ट्रपनत भवन समेत आगजनी तोडफोड भई क्षतववक्षत हाँदा सम्म सु ेनाको भनमका कररब ननस्कू ृय जस्तै रह्यो। देश अनत कष्टकर समयबाट गन्ज्ररहु ेको समयमा सेनाबाट शान्न्त सरक्षा स्थापनामा ठु ूलो सहयोग पग्नु जन े अपेक्षा नथयो तर सेनाबाट सहयोग समयमै प्राप् त नहाँदा दु ेशले ठूलो क्षनत बहोने पयोा ु भन्त् न जन े गनासो ि। ु सरक्षा नीनत 2073 को दफा 2.3.2.4 मा सु ेनाले गनपने कायहाा ु रु मध्ये आवश्यकता अनसार ु महत्वपूण ार संवदनशील स्थानहरुको से रक्षा गने भनी स्पष्ट पारु ेको ि। नसंहदरबार र राष्ट्रपनत भवन महत्वपूण ार संवदनशील स्थाने हनु । वयनको स् रक्षा गना ु सेना तैनाथ गरी एको ि। २४ गतेको घटनामा सेनाले ती महत्वपूण

ास्थान लागायत अन्त्य मह्वपूण ासरकारी संरचनाहरुको सरक्षा गन ा ु नसकेको देन्त्िन्त्ि। स्थानीय प्रशासन ऐन २०२८ को दफा ६(२) ले प्रमि न्त्जल्ला अनिकारीलाई आफ्नो कायक्षा ु ेरनभर कुनै वहंसा्मक काय ावा हलदङ्गा ु हनु आसे ंका भएमा ्यसलाई रोक्न graduated process अपनाई रोक्न प्रयास गनपिा। ्यसका लानग प्रहरी पररचालन गन ा ा ु सक्ि। न्त्स्थनत ववनग्रदै गएमा सम्झाई बझाई गनु , नसकेमा अश्रग्ज्ञासु , फोहरा हान्ने, ्यसले पनन शान्न्त कायम नभए घडामु ूनी गोली चलाउन आदेश ददन सक्ि तर गम्भीर अशान्न्त भएको ि र सो रोक्न प्रहरीको मद्दतबाट मार सम्भव िैन भन्त् न प्रमे ि न्त्जल्ला अनिकारीलाई लागु मा यस सम्बन्त्िी कारण तथ आिार िे लाई ननजलु े स्थानीय वा नन्त्जकको सशस्त्र प्रहरी वा अवस्था अनसार नु पाली से ेनाको मद्दत माग्न सक्न व्यवस्था गरे ेको ि। यसले स्थानीय प्रशासन ऐन को दफा ६(२) दंगाग्रस्त क्षेरमा प्रहरी र सशस्त्र प्रहरीले शान्न्त स्थापन गन ानसक्न भएमा े "सेनाको सहयोग नलन सक्ने" भन्त् न व्यवस्थाले े कुन हद सम्म सेनाको संलग्नता सननन्त्स्थत गिा भन्त् नु प्रष्ट हे न नसकु ेको देन्त्िन्त्ि। तर दंगाग्रस्त क्षेर भन घोर्णा गे री एको नथएन।

संवैिाननक व्यवस्था अनसार ु Army लाई संकटकालमा मार प्रयोग गन ासवकन्त्ि। तर स्थानीय प्रशासन ऐनमा नपाली से ेनाको सहयोग नलन सक्न प्राविनले े सेनाको भनमू का िकु ुलो गरेको देन्त्िन्त्ि। यो व्यवस्था संवविानमा गरी एको व्यवस्थाको पूरक ि अथवा संवविानको भावना ववपरीत ि स्पष्ट गरी न जरुरी ि। यसका लानग ऐनमा सु ंशोिन गन ाजरुरी ि।

्यस्तै सैननक ऐनको दफा 6(3)क मा नपालको से ंवविानमा उल्लेन्त्ित कामको अनतररि राविृय सरक्षा पररर्दको काम कतव् ा ु य तथा अनिकार अन्तगता नपाली से ेनाको पररचालन, सञ्चालन र प्रयोगमा सम्बन्न्त्ित नीनत, योजना, तथा कायिम तयार गरी नपाल सरकार समक्ष पे ेश गने व्यवस्था गरी एको ि। सैननक ऐनको यही व्यवस्था अनसार पररर्दलु े राविृय सरक्षा नीनत 2073 बनाई कायाान्त्वयन ु गरेको ि। उि सरक्षा नीनत 2073 को दफा 3.3.2.1मा स्थानीय प्रशासनको ननयन्त्रण भन्दा ु बावहरको पररन्त्स्थनत उ्पन्न भएमा आन्तररक सरक्षा कायम गन ा ु सहयोग गने भन्त् ने उल्लेि गरी एको ि तर यस ननदेन्त्शकामा पनन सैननकले गने सहयोगको स्वरुप कस्तो हनु भन्त् ने े स्पष्ट नभएकोले सेनाले कस्तो प्रकारका सहयोग गने भन्त् ने स्पष्ट व्यवस्था हन जरुरी ि। ु <u>ववद्यमान समस्या</u>

- २३ र २४ गते भाद्रको घटनाहरुमा सरक्षा सु ंयन्त्रका तीनवटै अंगहरु ववच coordination (समन्त्वय) को ठूलो समस्या देन्त्ियो। यस अस्पष्टता (ambiguity) का कारण राज्य र जनताले ठूलो मूल्य चकाउनु परु ेको ि।

- २३ गतेको घटनापनि सोही साँझ बसेको सरक्षा पररर्द्को बु ैठकले संकटकाल घोर्णा गन ा नसक्न ठु ूलो गल्ती नथयो। प्रिानमन्त्रीले सरक्षा पररर्द्लाई ु seriously ननलाँदाको पररणाम समयमै इमजेन्सी लाग ु गरी एन र भाद्र २४ गते देशभर ठूलो िनजनको क्षनत हनु पग्यो ु । कानूनमा स्पष्ट उल्लेि ि वक रावष्ट्रय सरक्षा पररर्द्को नसफाररसमा मन्त्री मण्डलको ननु णया मा राष्ट्रपनतले emergency घोर्णा गन ासक्दिन। ् प्रिानमन्त्रीको एकल ननदेशनमा सेना पररचालन नहनु के ुरा संवविानमा नै ननदाष्ट ि यद्धवप, यस्ता ववर्यमा प्रिानमन्त्रीको भनमका अहम ू हन्त्िु ।
- भदौ २३ ददउँसोको घटना पनि राती बसेको रावष्ट्रय सरक्षा पररर्द्को वु ैठक पनि सेनाको आग्रह बमोन्त्जम २४ गते नबहान ५ बजदे े न्त्िनै कफ्यू लगाउना सहमती भएकोमा नबहान े ५ बजसम्म े मार कफ्यू ा लगाइयो। कफ्यूमा ा ननरन्तरता नगरी एकाले नबहानदेन्त्िन ै प्रदशनाकारीहरु सवैनतर जम्मा हन थालु ेका। अनन मार ८। ३० बजबाट कफ्ये ू लगाइएको ा कारणले २४ गतेको सेना नबहानबाट ननस्कन पाएन भन्ने सेनाको भनाइ रहेको पाइयो।
- संवविानको िारा २६६ (३) मा सरक्षा पररर्द्लु े आफ्नो वावर्का प्रनतवदन राष्ट्रपनत समक्ष े पेश गन ार राष्ट्रपनतले उि प्रनतवदन प्रिानमन्त्री माफात से ंघीय संसदमा पेश गन ालगाउने व्यवस्था ि। तर वकन देशको प्रनतननि संस्था राज्य व्यवस्था सनमनतमा कवहल्यै उि प्रनतवदनमानथ िलफल हे ाँदु ैन। यस्ता document िलफल हाँदा आवश्यक र समयानु कु ूल सिार गन ाु सवकन्त्ि।
- सरक्षा व्यवस्थाको ु audit system पनन िैन।
- नसंहदरबार नभर एउटा operational center पनन िैन।
- Vital installation को outer boundary को सरक्षा (िासगरी नसु ंहदरबार र राष्ट्रपनत भवन) सेना को हो। २४ भाद्र को घटनामा यी installations जलाइयो र ्यहाँ भएका महत्पूण ा कागजात र सामान जलाइयो। वयनको सरक्षा ु हनु सकेन यसमा सेना आफ्नो न्त्जम्मेवारीमा चकु ेको भन्ने आरोप लागको पाइन्त्िे ।

<u>सझाबहरु ु</u>

- रावष्ट्रय सरक्षा पररर्द्माु सरक्षा सम्बन्त्िी ु research cell को व्यवस्था हनु पिाु । साथै एकजना अनभवी सु रक्षा ववशु र्ज्ञलाई से रक्षा सल्लाहकार को रुपमा ननयु ि गरी नु पिाु । “सरक्षा ु

सल्लाहकार" एक महत्वपूण ापदको रुपमा स्थावपत गरी नपिाु । रावष्ट्रय सरक्षा पररर्दलु े नलन े ननणयामा सरक्षा सल्लाहकारको भु नमका महत्वपू ूण ाहन्त्ुि ।

- सरक्षाको सवालमा सु ेना र प्रहरीको एक अकाासाँग अन्तसम्ाबन्त्ि हन्त्ुि । प्रहरीले प्रभावकारी भनमू का िेल्न सक्यो भन से ेनाको Role िासगरी आन्तररक सरक्षामा िु ेरै कम हन्त्ुि । प्रहरीलाई सवलीकरण गन ासेना र प्रहरी officers को joint training को व्यवस्था हनु पिाु । सेनाले प्रहरीका जवानलाई पनन तानलम ददन प्रबन्त्ि नमलाइने पिाु ।
- सेना पररचालन सम्बन्त्िमा "स्पष्ट सरक्षा नीनतु " रावष्ट्रय सरक्षा पररर्दलु े बनाउन पिाु । रावष्ट्रय चनौती भनी सु रक्षाु नीनतले इंनगत गरेका ववर्यमा मार सेना पररचालन गरी न पिाु ।
- सेना संकटकालमा मार 'Mobilize' हन्त्ुि । सेना Mobilize हाँदा ु बन्दक ु िोल्न े गरी ननन्त्स्कन्त्ि। तर कवहले काही सेना सरक्षाको लानग पनन ु 'Deploy' गरी न्त्ि। सेना Deploy गरी दा सेनाले आफ्नो आ्म रक्षाको लानग बाहेक गोली चलाउदैन। यसरी deploy गरी दा ्यसको demonstrative effect भै शान्त्त स्थापनामा मदत पग्न जान्त्ुि । यदद स्थानीय प्रशासन ऐनमा सेनाको सहयोगको ता्पय ाI demonstrative effect को लानग मार हो भन सो के ुरा ऐनमा स्पष्ट उल्लेि हनु पिाु ।
- Cyber security बैवकङ्ग क्षेर अथवा सरकारको data protection मार नभएर रणनीनतक वहसाबले पनन महत्वपूण ाि। नपालमा े Army/Police साँग cyber defensive mechanism िैन ज जनत ि ्यो यथे ेष्ट िैन। रावष्ट्रय सरक्षाको लानग ु Army र Police, Armed Police ले बढीमा 150 जना जनतको प्रन्त्शन्त्क्षत (well trained) cyber manpower तयार गन पिाु । यस प्रकारको प्रन्त्शन्त्क्षत जनशन्त्ि तयार हाँदा आउनु ददनमा से रक्षामा दु ेन्त्िएका चनौती समयमु ै पवहचान गन ा र तीनका ननदानका उपाय suggest गनमाा ठूलो मदत पग्न जानु हे न्त्ुि ।
- नेपालमा Joint Management Assessment Centre (JMAC) को व्यवस्था िैन। यो व्यवस्थाले नपालको से रक्षा व्यवस्थामा ु integrated approach अपनाई सरक्षा चु नौतीको समयानु कु ूल मूल्यांकन गरी आवश्यक रणनीनत तयार गन ासक्ि।
- स्थानीय प्रशासन ऐन 2028 को दफा ६(२) मा सेनाको सहयोग नलन सक्न र से ंवविानको िारा २६७(६) को वीचको अस्पष्टलाई सस्पष्ट पाररनु पिाु ।
- सरक्षाका तीनु ै अंगववच हनु पने सहकायमाु ा देन्त्िएको अस्पष्टताले ननम््याएको भाद्र २३ र २४ गतेका घटनाहरुमा हनु पगु को िनजनको क्षनतबाट पाठ नसक्दे ै अवका आउन ददनमा

े यस्तो नहोस र राज्यका Security apparatus लाई समयमै mobilize गन ासवकयोस भ् न्नका लानग कुन कुन अवस्थामा प्रहरी, सशस्त्र प्रहरी र सेना पररचालन हनु र के ुन अवस्थामा कस्को कमाण्ड हनु भन्त् ने े स्पष्ट व्यवस्था हनु पिा र यसका लानग एक ु standard operating procedure (SOP) लाग गरी नु पिाु ।

- सरक्षा व्यवस्थाको ु Audit हनु पिाु ।
- नसंहदरबार नभर एउटा operational center पनन हनु पिाु ।
- सेनाले सरक्षा ददनु से ंवदनशील ठाउे ाँ र मह्वपूण ाठाउँ कुनकुन हनु प्रष्ट पाररनपिा र ती ृ Vital installations मा सैननकले ददन से रक्षाको हद(ु Limit) कनत सम्मको हो भनी कानूनमै स्पष्ट व्यवस्था गरी नपिाु ।
- सेनाले स्थानीय प्रशासनको ननयन्त्रण भन्दा बावहरको पररन्त्स्थनतमा स्थानीय प्रशासनले सेनाको सहयोगमा माग गरेमा आन्तररक सरक्षा कायम गन ाु के कस्तो सहयोग गने भन्त् ने स्पष्ट रुपमा सरक्षा नीनतमा उल्लु ेि हनु पिाु । सैननक ऐनमा नै यो व्यवस्था स्पष्ट रुपमा व्यवस्था गने हो भन अे झ स्पाँ ष्ट हनु दे ेन्त्िन्त्ि।
- सबै सरक्षा ननकायको र सु ंयन्त्रको वारेमा ववस्तत ृ अयध्यन गरी सरक्षाका सवु ै अंग, गह ृ प्रशासन, रक्षा मन्त्रालयका प्रनतननिि र रक्षा ववशर्ज्ञहरु सन्त्म्मनलत एक कायदाे ल गठन गरी उि कायदालले ददन से रक्षानसत सम्बन्त्न्त्ित सु झाव कायाान्वयन गन ाु आवश्यक देन्त्िन्त्ि।

<u>प्रमि न्त्जल्ला अनिकारीु को काम कतव्ा य र अनिकारको सम्बन्त्िमा:</u> स्थानीय प्रशासन ऐन 2028 को दफा 5 ले प्रमि न्त्जल्ला अनिकारीको काम कतव्ा य र ु अनिकारहरुमध्ये "न्त्जल्लाको शान्त्न्त, व्यवस्था र सरक्षा कायम राख् नु े" भनी वहतृ अनिकार प्रदान गरेको ि। ्यस अनतररि नपाले सरकारले समय समयमा ददएको आदेश वा ननदेशन अनसारु अन्त्य काम कारबाही गने भनी प्र.न्त्ज.अ. ले गने कायकाो दायरा अझ फरावकलो गरेको ि। सोही ऐनको दफा 6 ले न्त्जल्लामा फरक फरक प्रकारका शान्त्न्त सरक्षाु साँग सम्बन्त्न्त्ित situation साँग deal गन ाा ववनभन्त् न प्रकारका आदेश जारी गन ासक्न र से रक्षाका ववनभन्त् नु अंगसाँग ननन्त्श्चत अवस्थामा सहयोग नलन सक्न व्यवस्था गरे ेको ि। उि ऐनको दफा 6 (१)(क) मा कुनै सभा, जलु स वहु ंसा्मक/ववध्वंसा्मक भई शान्त्न्त भंग हनु े सम्भावना देन्त्िएमा प्रहरीद्वारा रोक्न लगाउन र प्रहरीले े ननयन्त्रण गन ानसकेमा सम्बन्त्न्त्ित ठाउँमा आफैं गई वा आफू मातहतका अनिकृत पठाई सम्झाई बझाई शान्त्न्त कायम गराउनु र नसके ेमा प्रहरीको मद्दतले लाठी चाजा, अश्र ग्याँसु , फोहरा र हवाई

फायर समेत आवश्यकता र पररन्स्थनत अनसार जु गने पने बल प्रयोग गरी शान्न्त कायम गराउना ु भनी प्र.न्जे .अ लाई व्यापक अनिकार ददइएको ि।

्यसैगरी दफा 6 (१)(ि) मा शान्न्त सरक्षा कायम गन ा ु नसवकन दे ेन्त्िएमा र गोली चलाउन पने ु आवश्यकता परेमा सो गन भन्दा अगानड भीडलाई हटदा ु ैनौ भन गोलीचलाइने ि भनी स्पष्ट साँग सो भीडले बझ्नु गरी चे ेतावनी ददन र ्यनत गदाा पनन भीड हटे ेन र गोली चलाउन पने नु ै भयो भन े घडामाँ ु नी पारी गोली ु चलाउनको नननमत्त आदेश लेिी सही गरी ददन पने भन्त् नु े व्यहोराको अनिकार प्र.न्ज.अ. लाई ददइएको ि। यदद समयले नभ्याई मौन्त्िक आदेश ददन परु ेमा समय पाउना साथ बढीमा २४ घण्टा नभर सो आदेशलाई नलन्त्ित रुपमा समथना गन पने प्राविाा ु न सोही दफाको उपदफा (घ) मा उल्लेन्त्ित ि। दफा 6 १)(ङ) ले न्जल्लामा शान्न्त सरक्षा कायम गने कायका ु ा लानग न्जल्ला प्रहरी कायाालयले प्रमि न्जल्ला अनिकारीको प्रयक्ष ननयन्त्रण र ननदेशनमा रही काम गनु पने व्यवस्था गरा ु ेबाट शान्न्त सरक्षाका सवालमा प्रहरी प्र.जु .अ. को प्रयक्ष ननयन्त्रणमा रहेको प्रष्ट ि। उि ऐनको दफा 6(े २) मा आफ्नो अनिकार क्षेर नभरको कुनै ठाउँमा गम्भीर अशान्न्त भएको ि वा हनु सम्भावना ि र सो ठाउे ाँमा भै रहेको अशान्न्त रोक्न वा अशान्न्त हन नददन अन्य प्रहरीको ु मदतबाट मार सम्भव िैन भन्त् ने प्रमिु न्जल्ला अनिकारीलाई लागमा यस सम्बन्त्िी कारण तथा े अनिकार िलाई ननजलु े स्थानीयबाट नन्जकको सशस्त्र प्रहरी वा अवस्था अनसार नु पाली से ेनाको मद्दत माग्न सक्नि भनी प्र.न्जे .अ.लाई थप अन्त्ख्तयारी ददएको ि। ्यसरी सशस्त्र प्रहरी वा नपाली े सेनाको मद्दत मागकोमा मन्त्रालयलाई चौे ववस घण्टा नभर सबैभन्दा निटो सािनद्वारा ्यसको सूचना ददनपने ु Mandatory व्यवस्था गरेको ि। सोही ऐनको दफा 6 को उपदफा 7 ले प्रयेक न्जल्लामा शान्न्त सरक्षा र सु व्यवस्था गने काममा ु सहयोग पर् या ु उन प्रमि न्जल्ला अनिकारी अध्यक्ष र नु पाली से ेनाको स्थानीय प्रमिु , न्जल्ला प्रहरी कायाालयको प्रमिु , सशस्त्र प्रहरी कायाालयको स्थानीय प्रमिु , रावष्ट्रय अनसन्त्िान ववभागको न्जल्ला ु न्स्थत कायालाय प्रमि सदस्य रहनु र सहायक प्रमे ि न्जल्ला अनिकारी सदस्य सन्त्यु व रहन े गरी न्जल्ला सरक्षा सनमनत रहनु व्यवस्था गरे ेको ि। उि सनमनत शान्न्त सरक्षा र सु व्यवस्था गने ु काममा सहयोग पूरा उन े उद्देश्यले गठन गरी एको भनी उि दफा मा नै स्पष्ट उल्लेि गरी एको

ि।

ऐनको दफा 6क(१) मा न्त्जल्ला नभर कुनै ठाउँमा आन्दोलन वा हलदङ्गा भई शान्न्त भु ंग हन जानु े देन्त्िएमा पररन्त्स्थनतको ववचार गरी आवश्यक भएमा सीमाना तोकी कसैले आवत जावत गना, भेलाहन ु र तोकेको अन्य काम गन ानपाउन गरी कर्फ्ये ू लगाउन सक्ना आदे ेश प्र.न्त्ज.अ. लाई ददएको ि। ्यसैगरी कर्फ्यूको आदा ेश दददा प्र.न्त्ज.अ.ले सो आदेश, कर्फ्यू लाग्ना क्षेर र सो वररपररका क्षेरका े सवसााििरण जनताको जानकारीको लानग प्रचार गन ाु पदाि। ऐनको दफा 6 क (४) मा कर्फ्यूको न्त्स्थनतलाई ननयन्त्रणमा राख् ना कर्फ्यू तोड्ना व्यन्त्ि वा े जमातलाई गोली चलाउन प्रहरीलाई आदेश समेत ददन सक्न अनिकार प्र.न्त्ज.अ. लाई ददइएको ि। े ्यस्तो न्त्स्थनतमा प्रहरीलाई गोली चलाउन आवश्यक परेमा गोली चलाउन भन्दा अगानड कर्फ्यु ू ा तोड्न े व्यन्त्ि वा जमातलाई प्रहरीले पररन्त्स्थनत अनसार लाठी चाजा ु , अश्रग्याँसु , फोहरा वा हवाई फायर गन ाु पनेि। ्यनत गदाा पनन कर्फ्यू तोड्ना व्यन्त्ि वा जमात हटे ेन भन ्यस्तो व्यन्त्ि वा जमातलाई े हट्दैनौ भन गोली चलाइने ि भनी स्पष्ट साँग बन्झनु गरी चे ेतावनी ददन ु पनेि। ्यसरी चेतावनी ददाँदा पनन कर्फ्यू तोड्ना व्यन्त्ि वा जमात हटे ेन भन प्रहरीले े गोली चलाउन सक्नि भनी अन्त्ख्तयारी ददएको े ि। कर्फ्यू तोड्ना व्यन्त्ि वा जमातलाई दे ेख् ने ववन्त्तकै गोली हान्ने आदेश ददन बािा पर् या ु एको नमाननन पनन व्यवस्था गरे

ेको ि। ऐनको दफा 6 ि(१) ले कुनै क्षेरमा जलु सु , भीड वा संगदठत समूहले हातहनतयार समेत नलई वा ननलई लटवपट ु गने, घर वा पसलमा आगो लगाउन े सावजाननक सम्पन्त्त तोडफोड गने जस्ता वहंसा्मक वा ववध्वंसा्मक काय ागने न्त्स्थनत देन्त्िएमा र यसको रोकथाम सामान्य प्रहरी कारबाही द्वारा हन सक्दु ैन भन्त् ने लागमा प्र.न्त्जे .अ.ले उि क्षेरलाई दंगाग्रस्त क्षेर घोवर्त गन ासक्न अन्त्ख्तयारी े ददएको ि। दंगाग्रस्त क्षेर घोवर्त गरी सकेपनि ्यस्तो क्षेरमा लटपाट गने वा पसलमा आगो ु लगाउन, े सावजाननक सम्पन्त्त तोडफोड गने वा अन्य वकनसमको वहंसा्मक वा ववध्वंसा्मक काय ा गने व्यन्त्िलाई देख्न ववन्त्तके ै गोली प्रहार गने अन्त्ख्तयारी ददएको ि (दफा ६ ि (१) (ि))। ्यस्तो क्षेरमा कर्फ्यू लगाउन आदा ेश ददन सक्न र ्यस्तो गनतववनि रोक्न आवश्यक दे ेििेमा नपाली से ेनाको सहयोग नलन व्यवस्था पनन उि दफामा गरी एको ि। (दफा े ६ ि (१)(झ) आवश्यक वस्त सु ंरक्षण ऐन 2012 (संसोिन 2048) को दफा 6 ले यस ऐनले ननर्ि गरे ेको काय ागने व्यन्त्िलाई प्रिाउ गन ाििोज्दा हल हु ज्जत गरी भाग्न उम्कन ििोज्यो भनु भरसक घे डा ाँु मनी हातहनतयार चलाई वा गोली हानी प्रिाउ गनु पि भनी उल्ला ु ेन्त्ित ि। “यसरी पिाउ गना ििोज्दा माननस मना गएमा समेत सम्बन्त्ित सरकारी कमचा ारीलाई बात लाग्न े िैन” भन्त् न े व्यवस्था गरेको ि।

मलु की अपराि सु ंवहता 2074 को दफा 6 ले कानून बमोन्त्जम गन पने वा काना ु ूनले क्षम्य मानको े कामलाई कसूर माननन िे ैन भनी फौजदारी न्यायका सामान्त्य नसद्धान्त मध्ये एक मानको ि। े संवहताको दफा २४ ले ननजी रक्षाको व्यवस्था गरेको ि। यस दफा अन्तगात प्रयेक व्यन्त्िलाई आफ्नो वा अरु कसैको जीउ, ज्यान वा सम्पन्त्त कुनै गैरकानूनी क्षनतबाट बचाउन े अनिकार हनु ि। े तर ननजी रक्षाको अनिकार प्रयोग गदाा त्काल कुनै काम नगरेमा आफ्नो वा अरु कसैको जीउ, ज्यान वा सम्पन्त्तलाई कुनै गैर कानूनी क्षनतबाट बचाउन सवकदैन भन्त् ने मनानसव ववश्वास भएमा वा ववश्वास गन पने मनानसक कारण भएमा मार प्रयोग गना ु पने व्यवस्था गरा ु ेको ि। बल प्रयोग गदाा आवश्यक पने मनानसब बल भन्त्दा बढी बल प्रयोगमा भन दफा 25 े को उपदफा (३) ले रोक लगाएको ि। संवहताको दफा 26 ले ननजीरक्षाको अनिकार प्रयोग गदाा कसैलाई कसैको ज्यान नलन अनिकार े नहनु उल्ले ेि गरेको ि तर यसका केही प्राविानहरु िन जस अन्तगता् केही अरुको ज्यान जान सक्ि। यस दफा को उपदफा (२) को क देन्त्ि च सम्म ्यस्तो व्यवस्था गरी एको ि। िासगरी (च) मा कुनै व्यन्त्िको व्यन्त्िगत सरक्षा वा नु पाल सरकारे , प्रदेश सरकार वा स्थानीय तहको पूण ा वा अनिकांश स्वानम्व वा ननयन्त्रणमा भएको संगदठत संस्थाको सम्पन्त्त वा सावजाननक सम्पन्त्तको सरक्षाका लानग अनिकार प्राप् तु अनिकारीको आदेशबाट िवटएको सरक्षाकमीलु े ्यस्तो व्यन्त्ि वा सम्पन्त्त ववरुद्ध भएको आिमण रोक्न त्काल प्रनतकार गन परा ु ेमा कसैको ज्यान गएमा ्यस्तो काम कसूर माननन िे ैन भनी उल्लेि गरेको ि। <u>स्थानीय प्रशासन ऐनमा लगायत अन्त्य ऐनमा देन्त्िएका अस्पष्टता</u>

- स्थानीय प्रशासन ऐन 2028 को दफा ६(१)(क) मा शान्त्त कायम गराउन सम्झाई बझाई गराउ ाँदा पनन शान्त्त कायम हन नसकु े प्रहरीको मदतले लाठी चाजा, अश्रग्याँसु , फोहरा र हवाई फायर समेत आवश्यकता र पररन्त्स्थनत अनसार ु "ज गने पनो ु " बल प्रयोग गरी भन्त् ने वाक्यांस प्रयोग भएको ि। यस वाक्यांशले पररन्त्स्थनत अनसार ु मानथ सझाइएका बल प्रयोगको ु modality मध्ये कुनै एउटा वा एक भन्त्दा बढी प्रकारका बल प्रयोगका सािन प्रयोग गने भन्त् ने बन्त्झन्त्ि। तर कु ुन पररन्त्स्थनतमा सम्झाउन बे झाउनु काय ाे गने कुन पररन्त्स्थनतमा लाठी चाज ागने, कुन पररन्त्स्थनतमा फोहरा हान्ने र कुन अवस्थामा हवाई फायर गने भन्त् ने स्पष्ट

ननदेशन ददइन पनेमा सो नददएको दु ेन्त्िन्त्ि। पररणाम स्वरुप बल कायाान्त्वयन इकाईलाई कुन अवस्थामा कुन प्रकारको बल प्रयोग गने भन्न स्पष्ट नभई अन्त्योलको न्त्स्थनत हन सक्ि। ु

- सोही-ऐनको दफा ६(१)(ि) मा शान्न्त्त सरक्षा कायम गन ाु नसवकन भे ै गोली चलाउन ु पने आवश्यकता परेमा सो गन भन्त्दा अगानड भीडलाई ाु "हटदैनौ भन गोली चलाइने िे " भनी स्पष्टसाँग सो भीडले बझ्नु गरी चे ेतावनी ददन र ्यन्त्त गदाा पनन भीड हटे ेन र गोली चलाउन पर् योु भन े "घडामनी पारी गोली चलाउनको नननमत्त आदु ेश लेन्त्िददन पिाु " भनी प्र.न्त्ज.अ.लाई अन्त्ख्तयार ददएको ि। यहा दफा ६ (१)(क) को अवस्था पनि मार दफा ६(१)(ि) को अवस्था लाग हु नु हो अथवा दे वु ै स्वतन्त्त्र रुपमा लाग हु न्त्िनु भन्त् न् े ऐनमा स्पष्ट रुपमा उल्लेि नभएता पनन बल कायाान्त्वयन गने अनिकारीले (क) मा गरी एको व्यवस्था अनसार न्त्स्थनत ननयन्त्त्रणमा नआए मार (ि) कोु व्यवस्था लाग हु नु भन्त् ने े बझी ु सोही अनसार ऐनको उि दफाहरु लागु गने गरु ेको पाइन्त्ि। अत: शान्न्त्त सरक्षाको ु प्रदशना /भीडका ववनभन्त् न अवस्थालाई आकलन गरी कं ुन बल कस्तो अवस्थामा प्रयोग गने भन्त् ने स्पष्ट कानूनी व्यवस्था हन जरुरी ि। ु
- उि ऐनको दफा ६(१)(ङ) ले शान्न्त्त सरक्षा कायम गनकाु ा लानग न्त्जल्ला प्रहरी कायाालयले "प्रमि न्त्जल्ला अनिकारीको प्रयक्ष ननयन्त्त्रण र ननदेशनु" मा रही काम गन ाु पने व्यवस्था गरेको ि। यस प्रकारको व्यवस्थाले न्त्जल्लाको सरक्षा कायम गने सवालमा ु अरु कसैको भन्त्दा पनन प्र.न्त्ज.अ. को आदेश सवोपरी रहन भन्त् ने बे न्त्झन्त्ि। यसरी हु ेदाा प्रहरीको कमाण्ड स्िक्चर भन्त्दा प्रहरीको आदेश prevail रहन काने ूनी व्यवस्था रहेको बझ्नु पने हु न आउ ााँि।
- सोही ऐनको दफा ६(२) मा आफ्नो क्षेरानिकार नभर कुनै ठाउाँमा गम्भीर अशान्न्त्त भएमा वा हन सक्नु भएमा ्यस्तो न्त्स्थनत प्रे हरीले मार ननयन्त्त्रण गन ानसक्न भएमा े प्र.न्त्ज.अ ले नन्त्जकको सशस्त्र प्रहरी वा अवस्था अनसार नु पाली से ेनाको "मदत माग्न सक्न िे " भनी उल्लेि भएको ि। यहााँ यो उल्लेि गन ाआवश्यक ि की सशस्त्र प्रहरीको सहयोग माग्दा र प्रहरी सहयोगमा आउाँदा ्यस्को command structure कस्तो हनु पने भन्त् नु स्पष्ट उल्ले ेि हनु पने ्यो कु ुरा ऐनमा देन्त्िदैन। अको सेनाको मदत माग्न सक्न भन्त् ने े शब्दावली प्रयोग भएको ि तर सेनाको सहयोगको modus operandi के हनु ु पने हो भन्त् ने ननन्त्श्चत गरी एको देन्त्िदैन। सेना सामान्त्यतया emergency घोर्णा भएपनि मार full force मा आउाँि तर ऐनमा गरी एको उपरोि व्यवस्थाले कुन प्रकारको सहयोगको अपेक्षा गरेको हो र प्र.न्त्ज.अ ले अपक्षा गरे ेको ्यस्तो सहयोग सेनालाई

बाध्यकारी ि अथवा िैन भन्त् ने कुरा ऐनमा स्पष्ट गरी न जरुरी ि। ु

- ऐनको दफा ६(७) ले प्रयेक न्त्जल्लामा शान्त्त "सरक्षा ु र सव्यवस्था गने काममा सहयोग ु पर् या ु उन" न्त्जल्ला सरक्षा सनमनत रहनु व्यवस्था गरे ेको ि। सामान्यतया व्यवहारमा हेदाा न्त्जल्लामा शान्त्त सरक्षा सम्बन्त्िी समस्या आउदा प्र.न्त्ज.अ को कायका ु क्षमा सवै न्त्जल्ला सरक्षा प्रमु ि तथा तीनलु े िटाएका व्यन्त्िहरु संगै बसी पररन्त्स्थनतको आकलन गरी ं प्र.न्त्ज.अ द्वारा ननणया गने गरी न्त्ि र सबै सरक्षा अंगको उि ु decision मा tacit consent देन्त्िन्त्ि। तर कानूनी रुपमा हेदाा न्त्जल्ला सरक्षा सनमनत एक ु Advisry cmmittee जस्तो मार देन्त्िन्त्ि। यस उपदफामा "सहयोग" भन्नाले कुन कुन अवस्थामा कस्तो सहयोग प्र.न्त्ज.अ. लाई ददन े भन्त् ने स्पष्ट देन्त्िदैन। यो स्पष्ट गरी प्रयेक सरक्षा ु ननकायको न्त्जम्मेवारी ननन्त्श्चत गरी न पिा। उि सु रक्षा सनमनतमा रहनु सशस्त्र प्रहरी र से ेनाका प्रनतननिले आफ्नो superior command बाट पनन समथना नलन पने भएकोलु े सो व्यवस्था पनन स्पष्ट रुपमा ऐनमा उल्लेि गरी पररन्त्स्थनत सहाउ ाँदो ननकास सरक्षा ननकायहरुबाट ु real time मा पाउन गरी व्यवस्था गन ाे जरुरी ि।
- न्त्जल्ला प्रशासन ऐन 2028 मा गोली नै चलाउन पर् यो ु भन न्त्शलनसले ेवार तरीका

  (grauated pr0cess) अपनाइन पने बाध्याि्मक व्यवस्था ि तर गोली ु self protection मा मार चलाउन पाउन भन्त् ने े कही उल्लेि गरी एको िैन। अन्त्य Jurisdiction मा नागरी क मानथ गोली चलाउदा self defense (आि्म रक्षा) मा मार गोली चलाउन पाउन े बाध्याि्मक व्यवस्था ि। आि्मरक्षा भन्नाले कुनै व्यन्त्ि मानथ वा ननजको संरक्षणमा रहेको अन्त्य कुनै व्यन्त्ि वा ननजले संरक्षण गरी रहेको सम्पन्त्त/ववन्त्ल्डङ आदी नास हनु े अवस्थामा गोली चलाउन पाउन अवस्थालाई जनाउे ाँि। न्त्जल्ला प्रशासन ऐनमा शान्त्त व्यवस्था कायम राख्न गोली चलाउन सक्न े सम्मको अनिकार ददएको ि। तर आि्मरक्षामा गोली चलाउन भन्त् ने े स्पष्ट व्यवस्था िैन। यसको अथ ाउि ऐनले self defense मा मार गोली चलाउन पाउन भन्त् ने े condition राििेको िैन।

- मलु की अपराि सु ंवहताको दफा २४ ले आि्मरक्षा भन्त् ने शब्दावली प्रयोग नगरी "ननजी रक्षा" भनी व्यवस्था गरेको ि। जस अन्त्तगता प्रयक व्यन्त्िलाई आफ्नो वा अरु कसे ैको ज्यान वा सम्पन्त्त कुनै गैरकानूनी क्षनतबाट बचाउन अनिकार हे नेंि भन्त् नु े व्यवस्थाले "ननजी रक्षा" को पररभार्ालाई ववस्तत रुपमा आि्मसात गर्क्र ेको ि। यस दफामा गरी एको व्वस्थाले imminent

threat को नसद्धान्तलाई पनन न्स्वकारेको ि। बल प्रयोग गदा ाI proportionate (मनानसव) रुपमा मार लाग गनु पने व्या् वस्था सोही ऐनको दफा 25 मा ि।

- मलु की अपराि सु ंवहताको दफा २६(२)(च) र आवश्यक वस्त सु ंरक्षण ऐन 2012 को दफा ६ को व्यवस्थाले सरकारी वा सरकारको स्वानम्वमा भएका अिसारकारी वा सरकारको ननयन्त्रणमा रहेको सावजाननक सम्पन्त्तको सरक्षाका लानग अनिकार प्राप् तु अनिकारीको आदेशबाट िवटएको सरक्षाकमीलु े ्यस्तो सम्पन्त्त ववरुद्ध भएको अिमण रोक्न त्काल प्रनतकार गदाा कसैको ज्यान गएमा ्यस्तो काम कसूर माननन िे ैन भनी उल्लेि गरेको ि। संवहताको र आवश्यक वस्त सु ंरक्षण ऐनको उपरोि दफाहरुमा नभन्नता के मार ि भन से ंवहताको प्राविान कुनै व्यन्त्िको सरक्षामा पनन लागु हु न्त्ि भनु े आवश्यक वस्त सु ंरक्षण ऐन आवश्यक वस्त भनी वकटान गरी एका वस्तु को सु ंरक्षणमा मार लाग हु न्त्ि। मानथ उल्लु ेि गरी एका कानूनी प्राविानलाई अिार बनाई २३ भाद्रमा काठमाडौंका प्र.न्त्ज.अ. र २४ गते देशै भरीका प्र.न्त्ज.अ हरु र सरक्षा् ननकायले ववनभन्त् न कारवाही गरेको देन्त्िन्त्ि।

2062/63 को जनआन्दोलन, तराई/मिश आन्दोलन लगायतका अन्त्य प्रदशनाको सम्बन्त्िमा नपालन्त्स्थत से ंयि राष्ट्रसु ंघीय आयोगको नसफाररस कायान्त्ावयनको अवस्था: नपालमा 2062/2063 सालमा भएको जनआन्दोलन जे न राजतन्त्र र त्कालीन राज्यु व्यवस्था ववरोिी नथयो। साथै त्कालीन राज्य सत्ता ववरोिी मिश आन्दोलन र अन्त्य जन प्रदशनाको िममा स्यतथ्य पत्ता लगाउनको लानग नपालन्त्स्थत से ंयि राष्ट्रसु ंघीय आयोगले गरेको नसफाररस बमोन्त्जम उल्लेन्त्ित आन्दोलनमा पनन सरक्षा ननकायहरुलु े नसलनसलेबार बल प्रयोगको नसद्धान्तको पालना नगरेको, न्त्जम्मेवारी बहनको ववर्यमा साथै देहायगत रुपमा ननकायगत सिरका क्षेरहरु नसफाररस ् गरेको नथयो।

- नपालका से रक्षा ननकायहरुमा भीड ननयन्त्रण गन ा् अनभवको कमी् , सरक्षाकमीको सु ंख्यामा कमी, तानलमको कमी र अ्यावश्यक सािनको कमी भएको।
- प्रदशना को िममा भीड ननयन्त्रणमा िवटएको सरक्षाकमीहरुलु े जथाभावी रबरको गोली प्रहार गरेको। 14 वर् ामननका नाबालकलाई समु ेत गोली लानग घाइते भएको र घटनामा ज्यादनत भएको।
- शन्त्ि प्रयोग गरी माननसको म्यृ भएमा मानथल्लो अनिकारीलाई तु रुन्त जाहु ेर गनपनेमा ा् गरेको नपाइएको।

- सरक्षा ननकायबीच समन्त्वयको अभावु , गह मन्त्रालयलाई सृ ूचना समयमा नददएको।
- गोली हान्नु पूव ासरक्षाका सबु ै प्रकृया पूरा नगरेको, प्र.न्त्ज.अ.बाट आदेश ननलएको।
- स्थानीय प्रशासन ऐन, 2028। आवश्यक वस्त सु ंरक्षण ऐन,2012 को प्रयोगमा भएका कमजोरीहरुको सिार गनु पने। ाु
- मानव अनिकार उल्लङ्घन र जवाफदेवहता रहेको।
- अनावश्यक रुपमा घातक हनतयारको प्रयोग भएको भनी सिारको लानग नसफारीस गरीएको। ु नमनत 2082 साल भाद्र 23 र 24 गते भएको आन्त्दोलनको िममा समेत मानथ उल्लेन्त्ित नसफाररसहरु बमोन्त्जमका कमजोरीहरुनै देन्त्िएका िन। ् त्कालीन समयमा सावजाननक उत्तरदावयत्वमा रहेका व्यन्त्िहरुसाँगको सोिपि/बयानबाट समु ेत उि ववर्य प्रष्ट भएको ि। तसथा, ववगतमा आयोगले गरेका नसफाररसहरु 10 वर्सम्म कायाान्त्वयन नहनु लु े हालसम्म पनन अपेन्त्क्षत रुपमा सिार हु न सकु ेको देन्त्िदैन।

१४.१४. भ्रष्ट ाचार ननयन्त्रणको लानग गनपने अन्त्य ाु सझावहरु ु

<u>(क). नीनतगत भ्रष्ट ाचारको व्यापकीकरण रोक्नपनेः ु</u> गणतन्त्र स्थापना र २०७२ मा संघीय लोकतान्त्न्त्रक गणतन्त्र नपालको से ंववान लाग भएपनि ु संघीय सरकारमा पन्त्चवस भन्त्दा बढी मन्त्री बनाउन नपाइन से ंवैिाननक व्यवस्थाका कारण सीनमत हन पु ग्यो। सु ंववान अनरुप दु ई ु पटक संघीय र स्थानीय सरकारको ननवााचन भइसकेको ि। नयााँ संवैिाननक प्राविान अनसार अब ु ८८४ सांसदको भार बहोने पने अकोनतर सा ु ंववानले दई सदनात्मक ु प्रणालीको व्यवस्था गरेको ि। प्रनतननिसभा जस्तै अको सभा, राविष्ट्रयसभा रहेको ि। यो सभामा ५९ जना सदस्य रहनिने । ् ७ सय ५३ स्थानीय सरकारका पदानिकारी समेत कुनै न कुन ै तवरबाट राज्यको लाभ नलन पदका रुपमा रहे ेकोले राविष्ट्रय बोझ भएको आलोचना हनु गरे ेको ि। गणतन्त्र स्थापनापनि भ्रष्टाचार कम हनु आशा गरी ए पनन ्यस्तो हे न सकु ेको िैन। अझ भ्रष्टाचार बढेको देन्त्िन्त्ि र बन्त्झन्त्ि। कायाान्त्वु यन तहमा त भ्रष्टाचार कम भएन भएन नीनतगत तहमा समेत भ्रष्टाचार व्यापक हदु ै गएको िला बहसको ववर्य बन्नु दु िको कु ुरा हो। अरु त अरु यस अवनिमा भ्रष्टाचार ननयन्त्रणका लानग काम गने अन्त्ख्तयार दरुपयोग ु अनसन्त्िान ु आयोगकै पदानिकारी भ्रष्टाचारको मद्दामा सजाय पाएर कारा ु बास पगु का घटनाले े दराचारको आयतन स्पष्ट गि। ु

अकाानतर राजनीनतक दलका तल्ला इकाइका माननसहरु समेत कनमसनका भानगदार बन्दै गएका िन। मानथल्ला र ठ् ूला पदहरु िररद-नबिी हनु गरे ेको न्त्वया पसल र गन्त्ल्लगन्त्ल्लमा सन्न पाइन्त्ि। ु भ्रष्टाचार ननयन्त्रणका िानतर स्थापना गरी एको स्वयं अन्त्ख्तयार दरुपयोग अनु सन्त्िान आयोगका ु पदानिकारी सेवा ननवत्त भएपनि , ननयन्त्ि पाउनु अन्त्घ र पदमा रहु ाँदा गरेका भ्रष्टाचारका कारण कानूनको फन्दामा परेका घटनाले ननयन्त्ि प्रविया र भ्रष्टाचारको जालोलु े कहााँसम्म जले ेको ि भन्त् ने स्पष्ट गिा। एकजना आयि त पदमा बु हाल रहेकै बला पिाउ पने आफैं मा आश्चयकाा ु ो ववर्य बन्यो। शून्य भ्रष्टाचार ददन ने ताहरुको नाराले े जनतालाई जनत आशा ददन्त्ि उनीहरुकै जीवनशैली र जीवनमा देन्त्िएको पररवतनाले ्यसको कयौं गणा बढी ननराशा थप्नु गरे ेको ि।

वव.सं. 2082 साल भाद्र २३ र २४ गते जने -जी पस्ता ु ले गरेको प्रदाशनको िास कारण नै देशका सबै क्षेरमा व्याप्त सञ्जालीकृत र नीनतगत भ्रष् टाचार नै हो। आम जनतामाझ नैरास्यता स्थावपत गने िालका पनिल्लो समय सञ् चार माध्यममा श्रृिलाबद्धरुपमा प्रकान्त्शत लनलता ननवास जग्गा काण्ड, नरभवन अन्तरावष्ट्रय ववमानस्थल सा ु थै स्थल मागबााट बारम्बार हनु अवे ैि सन ु ओसारपसार, रिचन्त्दन तस्करी, सपारी तस्करी ु , यनत होन्त्ल्डंग्सका ववनभन्त् न प्रकरणहरु, नक्कली भटानी शरणाथी काण्डु , वाइडबडी जहाज, नगररबन्त्ि टी स्टु ेट, सहकारी वहनानमनाका घटना, लडाकुको रकम वहनानमना, एनसेल, आयल ननगमको जग्गा िररद, नागरी क उड्डयन प्रानिकरणसाँग जोनडएका पोिरा अन्तरावष्ट्रय ववमानस्थल ननमााण, भैरहवा अन्तरावष्ट्रय ववमानस्थल ननमााण साथै ननलनचोक हेनलप्याड ननमााण र नभन्त्जट नभसा काण्ड जस्ता चचाामा आएका, कारबाहीको िममा रहेका वा कारबाही भइसकेका मार होइन अन्त्ख्तयारको िानववनमा रहेका स्थानीय ननकायका सयौं मद्धा अनन उजु र नु ै नपरेका र पन ानसकेका, नमलेमतोमा गरी एका सहमनत वा भागवण्डामा गरी एका नीनतगत भ्रष्टाचारका ववर्यहरु नै मलु कमा कु ुशासन कायम गने र जनतामा असन्तवष्टु बढाउन साथे ै अपेन्त्क्षत ववकास हन नददनु र नसवकने ववर्यहरु हे न। ु नीनतगत भ्रष् टाचारको अको रुप व्यापारी, ननमााण व्यवशायी, उद्योगपनतसाँग बसेर राजनैनतक दलका नता तथा ववचौनलयाहरुले े कुनै अमक ठु ेक्काको ववर्यमा सम्बन्त्न्त्ित रहेर कानूनमा संशोिन गन ा नसफाररस गने, सोही आिारमा कानूनमा संशोिन नै गरेर तोवकएको व्यन्त्क्तलाई ठेक्का पने/पाने र सब ै नमलेर कनमसनको बाडाँचड गने गरु ेको साथै ववकास ननमााणका कामका ्यसिममा हनु कनमसनको

े जालो र तीनको गणस्तरमा हु नु कमे सलपन र ननयामक ननकायले ठूला आयोजनाहरुको अनगमनको ु कमकााण्डी प्रकृया मार गने परम्परा हो। नातावाद, दल मार होइन दल नभरका गटु , योग्यताको कदर भन्दा भागबण्डा, रकमको चलिल र मूल ववर्य भन्दा अनतररि कुरा ननयन्त्ि सरुवा बढु ुवाका आिार बननरहेको चचाा हन्त्ि र ्यसलाई ु ण्डिन गने भन्दा प्रमान्त्णत गने आिारहरु बढी भेवटन दु िको कु ुरा बाहेक केही होइन। एउटा सन्त्चव, सहसन्त्चव वा मह्वपूण ास्थानमा रहेको कमचाारी वर्मा कनतपटक के कारण सरुवा गरी न्त्ि अरु कुनै आिार देन्त्िदैन मार नातावाद, कृपावाद र अनतररि आजनाका कुरा अनमान गरी न्त्ि। ु स्थायी सरकार भननन कमचाे ारी संयन्त्र यसरी ननरीह ननकम्मा र भ्रष्ट बननरहेको ि। दण्डहीनताले पश्रय पाउन पनन नीनतगत भ्रष् टाु चारको कारण हो। पनिल्लो समय दण्डहीनताको अवस्थाको उदाहरण देहायका घटनाबाट सन्त्जलै अनमान गन ाु सवकन्त्ि। पनिल्लो समयमा सामान्त्जक सञ् जाल, न्त्चया पसल, रेष्टुराँमा हनु चचाा मार होइन मत ननमल्ना साथ े न्त्जम्मेवार नताहरुबाट समे ेत आपसमा भ्रष्टाचारको आरोप प्रयारोप हनु े गरेको ि। वव. सं. २०५४ मा एमाले नता झलनाथ िनाल सञ् चाे रमन्त्री भएका बित उहााँकै दल ननकटस्थ वररष्ठ परकारले गोरिपर संस्थानको महाप्रवन्त्िक बन्न पन्त्र लाि रुपैयााँ मागको आरोप लगाए। नत सो आरोप े कतैबाट पवष्ट भयो नत आरोप लगाउनु लाई कारबाही ने ै भयो। यसैगरी पूवा प्रिानमन्त्री डाक्टर बाबराम भट्टराईलु े आफ्नो कायकाालमा शरु गरु ेको बढी गण्डकी ु जलववद्यत पररयोजनामा उहााँकु ै समकक्षी के.पी.शमाा ओली, पष्पकमल दाहाल प्रचण्ड र शु रबहादे र ु देउवाले नौ अब ारुपैयााँ कनमसन नलएको सावजाननक समारोहमा नै बताउन भएको नथयो। ्यनत मार ु नभई आबश्यक परे सोको प्रमाण समेत ददन तयार रहेको भट्टराईले बताउन भएको नथयो। तर न ु कसैले प्रमाण िोजर कारबाही गयो नत झे टो आरोप लगाएकोमा मु द्धा नु ै चल्यो। मन्त्री भइसकेका अकाा नता िड्गबहादे र ववश् वु कमााले अध्यक्ष प्रचण्डका नाउँमा दवईमा एकचालीस ु अब ा रकम लगानी ि भनी सावजाननक रूपमा दावी गरेका नथए। यसरी आरोप प्रमान्त्णत पनन गन ाु नपने र मत नमल्नासाथ ्यो ववर्य सामसम हु नालु े कारबाही गने सबैिाले ननकायलाई समेत अन्त्यौलमा पाने गरेको प्रष्ट बन्त्झन्त्ि। यसको अथ ाु जसले जसलाई जे भन पनन हे नु अबस्था नसजनाे ा भएकोले भ्रष्टाचार

जस्तो गम्भीर अपराि सामान्यीकरण हाँदु ै गएको ि। समयिममा भ्रष्टाचारका ववर्यले जस्केलोबाट मार होइन मूल ढोकाबाटै दण्डहीनताका कारण मौलाउन अवसर पाएको े देन्त्िन्त्ि।

भ्रष्टाचार ननयन्त्रणसाँग सरोकार राििेर दजना भन्दा बढी कानून बनाइएका िन। भ्रष्टाचार ननयन्त्रणका ् लानग अन्त्ख्तयार, महालेिा परीक्षक, ववशर् अदालते , सम्पनत शवद्धकरणु , राजश्व अनसन्त्िानु , प्रहरी मातहतमा नसआइबी, रावष्ट्रय सतकाता केन्त्द्र जस्ता शन्त्िशाली ननकाय र ववशर् न्त्यायालय समे त े स्थावपत िन। भ्रष्टाचार ननयन्त्रणका िानतर ग् ैरसरकारी क्षेरबाट पनन प्रयासहरु नभएका होइनन। ् तर पनन यसमा कनम आएको िैन। ्यसैले भन्न सवकन्त्ि कानून र संयन्त्रको अभावले समस्या परेको होइन तलदेन्त्ि मानथसम्मको आचरण र इच्िा शन्त्ि कारक ि। राज्य, राजनीनतक दलहरू दण्डहीनताले गााँन्त्जएका िन र ननयन्त्रण गने दाववा नलएकाहरू न् ै संरक्षक बनका िने । यसल् े नीनतगत भ्रष् टाचारलाई थप प्रश्रय ददएको ि।

नसद्धान्तहीन एवं नाटकीय गठबन्त्िन र अन्त्स्थर सरकारका कारण राजनीनतक तथा प्रशासननक भ्रष्टाचार एवं आनथका अननयनमतताको असीनमत हाँदु ै गएको महालेिा पररक्षक, अन्त्ख्तयार दरुपयोग ु अनसन्त्िान आयोग र िाु न्त्स्परेन्त्सी इन्त्टरनशनलका प्रनतवे ेदनहरुले देिाइरहेका िन। ् तसथा, नीनतगत भ्रष् टाचार नरोवकाँदासम्म देशको शासन, ववकास र सेवा प्रवाह प्रभावकारी हन ु सक्दैन। यसको ननवारणको लानग त्कालै देहायबमोन्त्जम गनपने। ाु भ्रष् टाचार ननवारणको लानग स्थावपत संस्थाहरुलाई स्वतन्त्र, ननष्पक्ष बनाउन ्यहााँ ननयन्त्ि योग्यताु र क्षमतामा आिाररत बनाउन। ती से ंस्थाहरु िेरै हदसम्म राजनीनतको औजार भएका िन। ती ् ननकायहरुलाई पनु संरचना गने र कानूनहरुलाई समायानकु ूल पररमाजना गरी प्रभावकारी बनाउन। े

- स्वाथका ो द्वन्द्व बााँन्त्झन ववर्यलाई से ंवोिन गन ासो सम्बन्त्िी कानून पारीत गरी अननवाय ा कायाान्त्वयन गने गराउने।
- सबै क्षेरमा हनु दलीयकरण र राजनीनतकरणलाई हटाउने ु पने।
- सबै क्षेरलाई समेट्न गरी रावष्ट्रय सदाचार नीनत जारी गरी कायाान्त्वयन गने े ।
- शासकीय साझेदारहरुको ननयमनलाई प्रभावकारी बनाउनका साथु ै काय ावातावरणको लानग अनकु ूल हनु बााँन्त्झएका कानूनहरुलाई संवहताबद्ध गने।

- सावजाननक िररद ऐन 2063 र ननयमावली 2064 मा स्वाथवाश पटक पटक हनु से ंशोिन रोवकन पनेआददु ।

(ि). सावजाननक न्तजम्मवारीमा रहेेकाहरुको सम्पनत ििनववन:

राजनीनतक दलका सबै तहका पदानिकारीहरु, सरकार र संसदमा भएका राजनीनतक नते ्वहरु् , राजनीनतक पदमा ननयन्त्ि हु नु व्यन्त्िहरु न्त्यायाे लयका न्त्यायाििीश र कमचा ारीहरु, र सरकारी कमचा ारी (ननजामती सैननक, प्रहरी, न्तशक्षक तथा वैतननक वा अवैतननक रुपमा सावजाननक न्तजम्मेबारीमा रहेका व्यन्त्िहरुको) सम्पनत वववरण सावजाननक गरी नपदाि र ्यसको अनु गमन र ु कारबाही स्वतन्त्र संवैििाननक ननकायले गनपदाि। ाु २०४६ यताका ्यस्ता पदमा बस्नेहरुको सम्पन्त्त ििनववन गनेमा े प्रचारमार भयो। तर शन्त्िशाली आयोग गठन गरेर ्यनतबला न्त्या भे ैरवप्रसाद लम्सालको जस्तो आयोग गठन गरेर ििनववन गराउन गराउनु पदाि। ु (ग). सावजा ननक िररद व्यवस्थापन:

भ्रष्टाचारको अको क्षेर िररद र करार व्यवस्थापन हो। मन्त्रपररर्दको ननणया अन्तख्तयार दरुपयोग ु अनसन्त्ििान आयोगको कायक्षाु ेरनभर नपने कारणले ििैरैजसो ठूला िररद र ठेक्कापट्टाका ननणया नीनतगत ननणयाको नाममा मन्त्रपररर्दबाट गराउन चलन ि। यसको अन्त्ये गरी नपदाि। मन्त्रपररर्दको ु नीनतगत ननमााणको सीमा वकटान गरी सबै िररद र ठेक्का तोवकएको अनिकारीबाट गराइन र नने जलाई नै जवाफदेही बनाइन व्यवस्था काने ूनबमोन्तजम नै नमलाउन। े (घ). भ्रष्टाचार ववरुद्ध सामान्तजक अनभयान:

आम नागरी क, नागरी क समाज तथा इमान्त्दार राजनीनतज्ञहरुले भ्रष्टलाई सामान्तजक बवहष्कार गने र मतदान नगने अनभयान चलाइन पिा। ु

(ङ). सावजाननक संगठनहरुको ननतकतामा आिाररत ववननमााणै (Deconstruction) :

जनतालाई सशासनको प्र्याभु नत ददलाउनू , भ्रष् टाचारको अन्त्य गदै सेवा प्रवाह र ववकासलाई थप प्रभावकारी बनाउँदै सरकारप्रनतको जनववश्वास अनभववद्धृ गन ा सबै शासकीय अवयवहरुका संगठनहरुलाई नैनतक संगठनका रुपमा ववननमााण गन आवश्यक ि। सबाु ै सावजाननक ननजी,

सहकारी र सामदावयक सु ंगठनहरु जसले सशासनलाई कु ेन्द्रनबन्त्दमा रा िु ेर काम गदा िन। ववनि्, व्यवहार, वववक र वातावरणसम्मे त संगठनहरुको ननमााण गनेः

- राजनैनतक संगठनहरुलाई नैनतक बनाउन आन्तररक लोकतन्त्र र समग्र ननवााचन प्रणालीलाई प्रभावकारी बनाउने।
- सूचना प्रववनिको प्रयोगमा जोड ददनपनु । बदनलदो ववश्व पररवशे , ववश्व व्यापीकरणले बढाएका चनौती र स्थानीयकरणु साँग गनपने आबद्धताला ु ई सूचना प्रववनिको मह्वम प्रयोगल् े मार संबो िन गन ासक्दि।
- प्रभावकारी सञ् चारको अभावमा सूचनाहरुको आदानप्रदान राम्रो हनु नसकेकोले जनचाहना बमोन्त्जमका सेवाको उ्पादन र यसलाई प्रभावकारी बढाउन सूचना संयन्त्रलाई ववश् वसनीय बनाउन। े
- अन्तरननकायगत समन्त्वयको अभावले काममा दोहोरोपना हनु नददन ननकायगत स्पष्ट कायवावभाजन अननवाय ा गने।
- सावजाननक कोर्को पूण ासदपयोगको लानग उत्तरदावय्वमा आिाररत िच ा ु अन्त्ख्तयारी मार ददन से ंयन्त्रको ववकास गने। ववशर् गरी आयोजनाहरुमा यस्तो व्यवस्था गदाा प्रभावकाररता े झनै बढ्न जान्त्ि।

(च). प्रभावकारी सामान्त्जक पूवाि िा ार ववकास र ददगो सामान्त्जक सरक्षाको व्यवस्थाः ु

सरकारी सेवा प्रवाहको वढलासस्तीको कारण नागरी कहरु नन न्त्श्च त रकम घस ददएर आफु ् नो काम सम्पन्त् न गराउन वाध्य हनु पने न्त्स्थनत ु ि। न्त्शक्षा, स्वास्थ्य, जीववकोपाजना जस्ता आिारभत सू ेवा ि िेरै महंगो ि। भष्टाचारको एउटा मख्य कारण कमजोर सामान्त्जक सु रक्षा प्रणाली हो। सामान्त्जक सु रक्षा ु प्रणाली राम्रो भएका देशहरु वफनल्याण्ड, नवे, डेनमाका, न्त्यन्त्जल्याण्ड आदद दु ेशमा िष्टाचार शून्त्यप्राय ि। जहााँ समान्त्जक सरक्षा प्रणाली कमजोरु भएका मलु कहरु ु अफगाननस्तान, नपाल जस्ता े देशहरुमा भ्रष्टाचार ि िेरै ि। यसको लानग न्त्शक्षा, स्वास्थ्य, सावजाननक यातायात र माननसको दैननक न्त्जववकासाँग जोनडएका सेवाहरुलाई सलभ र भरपदो बनाउनु । े

1. न्त्शक्षामा सिारः ु

नपालको से ंववान 2072 को ि िारा 31 मा मौनलक हकका रुपमा न्त्शक्षालाई रा ि िेको ि। आिारभत न्त्शक्षा ननशू ल्कः ु रुपमा हनु े, पूण ासाक्षर र न्त्शक्षामा समान पहचु ा ँ साथै गणस्तरीय सवसा ु लभ ु

र जीवनउपयोगी न्त्शक्षालाई जोड ददएको ि। सामान्त्जक पूवााििारको मख्य ि्म्बाको ववर्य नु ै न्त्शक्षा हो। नपालको न्त्शक्षा प्रणाली से ैद्धान्त्तक मार ि जन व्यवहाररक र जीवनु उपयोगी िैन। जसल् े गदाा शैन्त्क्षक बरोजगारको से ंख्या ददनानददन बढ्दु ै गइरहेको ि भन नसपये ि र उच्च प्रववनिका ु जनशन्त्िहरुको उ्पादन नहाँदा शासकीय प्रणालीमा प्रनतष्पिी र सक्षम मानव पु ून्त्जाँ को अभाव ि्टकदै गएको ि। नीनतगत रुपमा ववश् लेर्ण गदाा नपालको े न्त्शक्षा प्रणालीमा एकरुपता देन्त्िए पनन व्यवहाररक रुपमा सामदावयक र ननजी गरी दु ई िारमा प्रणाली सञ् चा ु लन भएको देन्त्िन्त्ि। सरकारी र सावजा ननक ववद्यालय र ववश्व ववद्यालयमा स्थायी रुपमा ननयि भएका न्त्शक्षकहरुलु े लगानी र समय नददन गदाा सरकारी शे ैन्त्क्षक संस्थाहरुको गणस्तर िन्त्स्कदु ै गएको आम गनासो सु ननदु ै र भोनगदै आएको ि।

प्र्येक सरकारी ववश् वववद्यालयको कुलपनतका रुपमा प्रिानमन्त्री रहन प्राविानले े न्त्शक्षामा राजनीनतको प्रतक्ष हस्तक्षेपको नमना दु ेिाउँदि। अकोतफा ववश्व ववद्यालयहरुमा ववनभन्त् न राजनैनतक दलका भात ृ साँगठनका रुपमा पढ्न उमे ेर भन्त्दा बढीका व्यन्त्िहरु कुन सै ंकायमा भनाा हनु र राजनीनत गने गदाा े शैन्त्क्षक वियाकलापहरुलाई त असर पिा नै न्त्शक्षा क्षेरका प्रान्त्ज्ञक व्यन्त्िहरुको व्यवसावयकता प्रवद्धानमा समेत बािा पयााउदु ै आएको ि। नपालको से ंवविान बमोन्त्जम संघीय शासन प्रणालीमा न्त्शक्षा सम्बन्त्िी अनिकार तीन वटै तहका सरकारलाई ददएको ि। माध्यनमक तह सम्मको न्त्शक्षा स्थानीय तहलाई ददएको ि। तर स्थानीय तहहरुमा न्त्शक्षा क्षेरलाई प्रभावकारी बनाउन स्पष्ट काययाे ोजना देन्त्िदैन अझ न्त्शक्षकहरुको िला ु राजनीनतक सवियताले त वादवववाद समेत ननम््याएको पनन पाइन्त्ि। यद्यवप, केही स्थानीय तहहरुमा भन न्त्शे क्षा क्षेर सन्त्तोर्जनक रुपमा ववकास भएको ि। जहाँ सामदावयक ववद्यालयहरुको ु गमु ेको शैन्त्क्षक गणस्तर कायम हु नु का साथु ै दीघकाालीन न्त्शक्षा सिारका योजनाहरुसमु ेत लाग ु भएका

िन। ् न्त्शक्षामा ववचौनलया हावी हनु , ु संन्त्घय संरचनामा अनकु ूलन हनु गरी न्त्शक्षा ऐन जारी नहे नु जस्ता ु समस्याले पटक पटक न्त्शक्षकहरुका आन्त्दोलन समेत भएको सन्त्दभ ासाथै अ्यनिक महङ्गो न्त्शक्षा प्रणालीले न्त्शक्षा ववशद्ध नाफामु ूलक व्यापारका रुपमा पररणत भएको ि। वव.सं. 2082 साल भाद्र २३ र २४ गते जन े जी पस्ताको ु आन्त्दोलनको कारण न्त्शक्षा क्षेरमा भएको अनैनतकता र भ्रष् टाचारजन्त्य

गनतववनिप्रनतको रुष्टता पनन हो भन्न सवकन्त्ि। नपालको न्त्शक्षा प्रणालीलाई प्रभावकारी े बनाउन देहायबमोन्त्जमका सिरका उपायहरु अवलम्बन गनु पदाििःाु

- न्त्शक्षालाई देशको श्रोत र सािनसग जोड्न गरी न्त्शक्षा नीनत ल्याउने पनु ।
- न्त्शक्षा क्षेरमा देशमा रहेको सक्षम व्यन्त्िको हातमा कायकाारी पदको न्त्जम्मा ददन काने ूनी व्यवस्था नमलाउन पने गरी न्त्शक्षा ऐन ल्याउनु े।
- सरकारले न्त्शक्षामा ददन अने दानलाई पु ूण ाप्रभावकारी बनाउने। ववद्यालय न्त्शक्षा 1-10 कक्षालाई ननःशल्क बनाउनु े।
- ववद्यालय र ववश्व ववद्यालयहरुमा कमचाारी संघ-संगठन, प्रध्यापक सघ-संगठन ििरेज गरी कमचाारीहरुको वहत र अध्ययन अनसन्त्िानु साँग सम्वन्त्न्त्ित यननयन मार राख् नु पनु ।
- ववश्व ववद्यालयहरुको वगीकरण गरी क्षेरगत वविामा ववश्व मानन्त्चरमा न्त्चननन र प्रनतस्पिी े गन ासक्न ववश् वे ववद्यालयको ननमााण गने।
- न्त्शक्षा क्षेरमा देन्त्िएको अनत व्यापारीकरण रोक्न स्वाथकाो कानून बााँन्त्झन ववर्यहरु प्रष्टे साँग समावश गन ाे Umbrella Act तरुन्त कायाान्त्वयन गनु , जसको कारण ननजीस्तरमा ववश्व ववद्यालय िोल्न ववर्यलाई समे ेत समेट्न सकोस।
- स्कुल, कलेज र ववश् ववववद्यालयहरुमा नपालमे ै उपादन भएको पोर्ाक अननवाय ागराउन। े
- हरेक प्रदेशमा एउटा अनसन्त्िान कु ेन्द्रको स्थापना गने।
- ववश्व ववद्यालय स्तरको न्त्शक्षा पूरा गनाासाथ हरेक ववद्याथीहरु स्वरोजगार गन ासक्न सीे पमूलक क्षमताको बदद्वृ गने।
- न्त्शक्षकहरुलाई तानलमको व्यवस्था गरी हरेक ३ वर्मा ा उनीहरुको ज्ञान र क्षमताको परीक्षा प्रणाली माध्ययमद्वारा Grade ववद्ध गने वा नगने व्यवस्था गनृ ।
- न्त्शक्षालाई समदायु , ननजी क्षेर साथै सरकारको संयि समन्त्वयमा सञ् चाु लन गने। एकीकृत ववद्यालय न्त्शक्षा लाग ु गने। यो ववर्य न्त्शक्षा ऐनमा नै समावश हे नु पनु ।
- सामदावयक ु ववद्यालयको प्रभावकाररता बढाउन न्त्शक्षकहरुलाई राजनीनतबाट अलग राख्न कानूनमा स्पष्ट व्यवस्था गने।
- नागरी क न्त्शक्षा, उ्प्ररण जगाउन नागरी क न्त्शक्षा र समाज सम्बन्त्िी ज्ञान र आबश्यक े तानलम ददन व्यबस्था गने े । रावष्ट्रयता बारे ज्ञान ददन पायिमको ववकास गरी े लाग ु गने।

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

- न्शिक्षासाँग उद्यमशीलता र न्यायपूण ापजी ननमााण ाँु हनु सक्न तररकाले े पायिमको ववकास गने।
- न्शिक्षालाई प्रववनिसाँग जोड्ने। परम्परागत प्रववनिको ववकास साथै आिननक प्रववनिको प्रयोग ु माफात न्शिक्षा क्षेरलाई नडन्त्जटलाईजशन गनेे ।
- अध्ययन गनकाो लानग सरल र सलभ बु ैवङ्कङ्क सवविाको व्यु वस्था गने।
- जम्मा न्शिक्षामा बजटको े १० प्रनतशत भनर तोक्ने भन्दा पनन कायिा ु म र योजना अनसार ु अध्ययन, अनसन्त्िान र आववष्कारु को कामको लानग बजट उपलब्ि गराउने व्यवस्था गनेे ।
- ववश्वववद्यालय वपच्िे िुट्टा िुट्टै ऐनको सट्टा ववर्यगत रुपमा ववश्वववद्यालय ऐन पररमाजना गरी एवककृत ऐन बनाउन। े
- ववश्वववद्यालको उपकुलपनतमा लब्ि प्रनतवष्ठत ्यही ववर्यको प्राध्यापकलाइ ननयि गराउनु े गरी कानून संशोिन गने। उपकुलपनत िनौटको लानग बढीमा पााँच ५ जनाको एक उच्चस्तरीय सनमनतको व्यवस्था ऐनमै गराउन। े
- मवहनौसम्म ववश्वववद्यालयमा ताला वन्दी गराउन ववद्याथीहरुलाई कानेू नी कारबाही गराउन। े ववश्वववद्यालयले पनन कानून बमोन्त्जम ववद्याथीहरुलाइ सेवा सहनलयत ददलाउनु । े

2.स्वास्थ्य क्षेरमा सिारः ु

नपालको से ंवविान 2072 ले स्वास्थ्य सम्बन्त्िी मौनलक हकको व्यवस्था गरेको ि। जसमा स्वास्थ्यमा सवसालभ र समान ु पहाँ च हु नु पने साथु ै स्वास्थ्य ववमा कायिमलाई थप प्रभावकारी बनाउदै लैजान लक्ष्य राि े ेको ि। तथावप, िन्त्चालो र अप्रभावकारी स्वास्थ्य सेवा असमान पहाँ च र न्त्यु ून गणस्तरका कारणलु े आम जनताले ववशर्गरी सावजाे ननक स्वास्थ्य सेवामा ववश्वास गन ासक्न अवस्था े िैन। अको् तफा ननयमन नबनाको ननजी क्षेरको स्वास्थ्य क्षेरमा हनु लगानी र न्त्ये ून आय भएका वगकाो पहाँच भन्दा टाढाको ववर्यलु े गदाा स्वास्थ्य क्षरे अपेन्त्क्षत रुपमा प्रभावकारी हन सकु ेको िैन। तसथा, आम नागरी कको स्वास्थ्य सेवामा पहाँ च बढाउन साथु ै स्वास्थ्य प्रणालीको प्रभाकाररता अनभववद्धृ गन ादेहायबमोन्त्जम गनपदाि। ाु

नीनतगत तथा कानूनी सिारः ु

- नपालको से ंवविानमा नै मौनलक हकको रुपमा व्यवस्था भएको स्वास्थ्य सम्बन्त्िी हक िारा 35 का प्राविानलाई व्यवहारमा लाग ु गन ाववर्यगत कानूनहरुलाई संवहताबद्ध गरी लाग ु गनपनेाु ।

- स्वास्थ्य क्षेरमा सावजाननक लगानी र उत्तरदावयत्व बढाउन साथै ननजी क्षेरको लगानी र सञ् चालन ननयमनलाई प्रभावकारी बनाउन स्वास्थ्य नीनत तजे मा र कायाान्वयन गनो ।
- स्वास्थ न्त्शक्षालाई व्यापक र सवसाािारणको पहाँचयोग्य बनाउन सरकारी न्त्शक्षण सु ंस्थाहरुमा कोटा प्रणालीलाई ववद्धृ गने र ननजी क्षेरबाट सञ्चानलत न्त्चवक्सा न्त्शक्षा अध्ययन संस्थाहरुलाई सञ् चालन सहजता र प्रभावकारी ननयमन/अनगमन प्रणाली सवहतको कानु ूनी संरचना बनाई लाग गने ।
- स्वास्थ्य सेवालाई पहाँचयोग्य सवसा लभ बनाउन स्वास्थ्य नबमा कायिा मलाई अननवाय ागने। यसका लानग कायवावनि सरलीकरण गनपनो । साथै गरी ब र ववपन्न पररवारलाई अननवाय ा स्वास्थ्य नबमा कायिममा समावश गन ाे सरकारले नै ववशर् कायिाे म सञ् चालन गने।
- समावशी स्वास्थ्य नीनत लागे गने जसमा सामान्त्जक सु रक्षामा आबद्ध हु नु गरी भौगोनलक रुपमा े ववकट र ववपन्न समदायको स्वास्थ्य सु ेवा सनननन्श्चत गने ।

स्वास्थ्य क्षरेमा संरचनागत सिार :

- देशले अवलम्बन गरेको सघीय शासन व्यवस्थामा संघ, प्रदेश र स्थानीय तहहरुमा स्वास्थ्य सेवाको पहाँच ववस्तार गन ा संरचनागत सिार साथु ै स्वास्थ्य उपकरणहरुको व्यवस्था गने। यसो गदाा अनमानयोग्य स्वास्थ्य सेवाको स्तर ननिाारण गरी नपदाि । जस्तैः स्थानीय तहनभरका स्वास्थ्य संस्थामा पाइन से ेवा आम नागरी कलाई पूव ाजानकारी होस। ् हाल सबै स्थानीय तहहरुमा अननवाय ा 15 शैय्याको अस्पताल बनाउन े नीनत ि। तर, ्यसको सञ् चालनको लानग चावहन े स्वास्थ्यकमी, और्िी र आवश्यक उपकरणहरुको अभावमा जनताले सेवा पाउन सवकरहेको अवस्था िैन। तसथा, हालका न्त्जल्ला अस्पतालहरुमा न्त्यूनतम स्रोत साि न सम्पन्त् न बनाउन र स्थानीय स्तरमा से ेवा प्रसार र ववद्धृ गने रणनीनत नलनपदाि ।
- देशका ठूला अस्पताल साथै प्रदेशस्तरमा अवन्त्स्थत अस्पतालमा सेवाको गणस्तर अनभवु वद्धृ गन ा उपकरण र भौनतक संरचना समेत थप गने। <u>नडन्त्जटल स्वास्थ्य इ-हेल्थको प्रविान(प्रववनिको प्रयोग) :</u>

- नपालमा सबे ैभन्दा द्रत गनतमा ववकास भएको क्षेर सञ् चा र क्षेर हो। यसको उपयोग गरेर ववनभन्त् न स्वास्थ्य एप ननमााण गने, ववरानमको स्वास्थ्य उपचारको सरुदु ेन्त्ि कै सबै रेकड ाएकै ठाउँबाट हेन ासवकन तथा ववरानमको हे ेल्थ प्रोफाइल ननमााण गरी थोरै िचमाा प्राववनिमैरी उपचार ववनि उपलब्ि गराउन सवकन्त्ि।

- प्रववनिको प्रयोगले टेनलमेनडनसनको प्रयोगलाई प्रोसाहन गनपिा तावक ग्रामीण र दा ु गमा ु क्षेरमा बस्न नागरी कलाई ववशे ई डाक्टरे साँग परामश ानलन सन्तजलो होस। ् साथै अस्पताल र स्वास्थ्य केन्द्रहरूमा नडन्तजटल स्वास्थ्य रेकड ाप्रणाली लाग ु गरी , डाक्टर र नबरामी बीचको सञ् जाललाई सरल र निटो बनाउन सवकन्त्ि।

स्वास्थ्य क्षरे मा दक्ष्य, सक्षम र जनउत्तरदायी जनशन्त्ि व्यवस्थापनः

- नपालमा स्वास्थ्य कमीहरूको कमी त िदे ै ि भएका जनशन्त्िमा समेत व्यावसावयकता अभाव देन्त्िन्त्ि। प्रन्तशक्षणमा सिारको ु आवश्यकता ि। यसका लानग डाक्टर, नसा, फामाानसस्ट, र अन्त्य स्वास्थ्य कमचाारीहरूको संख्या थप गन ास्वास्थ्य मन्त्रालय र अन्त्य सम्बन्त्न्त्ित ननकायहरुले संगठन व्यवस्थापन सभे गरी दरवन्त्दी थप गने। तानलम र दक्षता सिार गना ु , ननयनमत क्याम्प र कायशा ालाहरू सञ् चालन गनपिाा ु ।
- ववज्ञ र सेवा ननवत न्त्ववक्सकहरु र स्वास्थ्यकमीको उपयोग रणनीनत तय गरी् सामदावयक ु स्वास्थ्य सेवा नलन व्यवस्था नमलाउे न। े
- जनशन्त्ि व्यवस्थापनसाँग सम्बन्त्न्त्ित ऐन, ननयम प्रभावकारी नै िन। ् कायाान्त्वयन वफतलो भयो वा पहाँचको भरमा सरुवा काज सु ववािलु े प्रभाव पायो अवहले ग्रानमण तथा दगमा ु क्षेरका अनिकांश स्वास्थ्य क्षेरमा दरवन्त्दी अनसारको स्वास्थ्य जनशन्त्ि नहु ाँदा आम नागरी क ु सामान्त्य स्वास्थ्य सेवाबाट समेत ववमि ु हनु परेको अवस्था ि। यसको प्रभावकारी व्यवस्थापनको लानग २४ घण्टा नै िवटई काम गनपने ा ु र जोन्त्िममा काम गने कमचा ाररहरुको तलब, भत्ता यथेष्ठ र सहाउदो ददनु े, थप प्रोसाहन सववाि ददनु े साथै सरुवा र काज प्रणालीलाई व्यवन्त्स्थत र प्रभावकारी बनाउन मापदण्ड बनाई लाग ु गने।
- सावजाननक स्वास्थ्य संस्थामा कायरात न्त्ववक्सकलाई तोवकएको समयमा ननजी संस्थामा काम गन ानपाउन व्यवस्था नमलाउने े।

और्निको गणस्तरु , सामदावयक स्वास्थ्य र वुकन्त्ल्पक स्वास्थ्यःै

- और्िी सस्तो र गणस्तरीय बनाउन आवश्यक ि ु । साथै, और्िीको ववतरण प्रणालीलाई पारदशी र प्रभावकारी बनाउन पिा। असाध्य रोग लागका नबरामीहरुको लानग स्वास्थ्य नबमा े कायिामबाट उपचारलाई सलभ बनाउनु जसले े गदा ारोग लागपनि सबे ै सवकन्त्ि भन्त् ने आम नागरी कहरुको रास हट्दि।

- सामदावयक ु स्वास्थलाई प्रभावकारी बनाउन सवसाािारणलाई प्राथनमक स्वास्थ्य सेवा र सरन्क्षत स्वास्थ्य अभ्यासका बारु ेमा जानकारी ददन जसका लानग स्थानीय तहहरुले े वावर्का कायिा म बनाई पोर्ण, सरन्क्षत पानी र सरसफाइु , माननसक स्वास्थ्य, सने र नसने रोगहरूको कारण र रोकथामका उपायहरु समेत समावश गनेे ।
- मात र न्श्ृ श मु ्यृ दर कम गन ाु अस्पताल र स्वास्थ्य केन्द्रहरूमा उच्च स्तरको प्रसव सेवा उपलब्ि गराउनका लानग तानलमप्राप् त र अनभवी स्वास्थ्यकमी साथु ै न्यूनतम उपकरणहरूको व्यवस्था गने। हाल सञ्चानलत राष्ट्रपनत स्कु ेरी उद्धार कायिमलाई थप प्रभावकारी बनाउदै अ्यन्त ववकट र आपतकालीन अवस्थामा सववाि उपलब्ि गराउनु े।
- प्राथनमक तहदेन्ि माध्यनमक तहसम्मको पायिममा अननवाय ारुपमा स्वास्थ्य ववर्य समावश े भएको पाइदैन। स्वस्थ्य जस्तो अनत संवदनशीे ल ववर्यलाई अननवाय ा ववर्यको रुपमा रािी प्राथनमक उपचार ववनि, िानवपन व्यावहार, परम्परागत रुपमा गदै आएका घरेल उपचार ु ववनिसवहतको पायिम ननिाारण गरी अननवाय ा रुपमा लाग ु गने। व्यन्तिगत, पाररवाररक र सामदावयक स्वास्थ्य सचु ेतनाले िेरै हदसम्म स्वास्थ्य क्षेरमा प्रभाकाररता अनभववद्धृ गदाि।
- बैकन्ल्पक उपचार पद्धती अन्तगता प्रभावकारी रुपमा देन्िएको आयवेद र प्राकु ृनतक न्त्ववक्सा पद्धनतको ववकास अनसन्िानमा जोड ददनु पनु । स्थानीय तहको वडास्तरसम्मनै स्वास्थ्यचौकी त पगु को ि तर ग्रानमण क्षेरमा स्वास्थ्यचौकीको और्िी भन्दा घरे ेल तथा जनडबु टीजन्य ु और्िी बढी ववश्वानसलो लाग्ि ्यस्ता और्िीले शरररमा हानननोक्सानी पनन कम गिा। ्यसैले आयवेददकु संस्थाबाट प्रमान्णत भएका जनडबटीजन्य ु और्िीलाई समदायस्तरका ु स्वास्थ्यचौवकबाटै उपलब्ि गराउन तथा परामश ाे ददन िलको स्वास्थ्य साझे ेदारी कायिाम सञ् चालन गने। स्वास्थ्य नबमा
- नपालको े रावष्ट्रय स्वास्थ्य ववमा कायिममा अवहले िेरै चनौतीहरु ु रहेका िन। बीमा कायिाम गम्भीर आनथका संकटतफा गएको भनर े स्वास्थ ववज्ञ,अस्पताल,सरकारका अनिकारीहरुले भन्दै आएका िन । सो कारण अस्पताललाई नपाल सरकारले े अबौ रुपैया नतन ाबाँकी रहेको देन्िन्ि । यसका मख्य कारणहरुमा नबमालाई कमाई िानु भाँडोकोे रुपमा स्वस्थ्य संस्थाहरुले प्रयोग गरेको पाईन्ि । सो को पवष्टगने आिारहरु दु ेहाय बमोन्जम रहेको भनी नबनभन्न क्षेरका नबज्ञहरुले बताउदै आएको पाईन्ि ।
-

- ववरामीलाई नचावहन जाँच गराई िे ेरै ददन उपचार गराउन र वीमावाट अनाबश्यक पे ैसा नलन े

(over-treatment fraud) प्रचलन रहेको।

- नक्कली ववल बनाएर वीमाबाट पैसा नलन ववरामीलाई सानो उपचार गरे े पनन कागजमा ठूलो उपचार गरेको देिाएर ववल वढाउन ।े
- सानो समस्या भएपनन X-Ray, CT-scan, MRI लगायतका Unnecessary Test (अनावश्यक जाँच) गराई वीमा रकम दाबी गराउन । े
- सस्तो और्िी ददन तर कागजमाे महाँगो और्िी देिाई fake claim fraud गने ।
- और्िी ववरामीसंग नगदमा वकन्न लगाउन तरपी सोवह और्िीको नक्कली नबल पे ेश गरी नबमा भिानन नलई दोहोरा फाईदा नलनु । े
- वास्तववक उपचार नभएका ववरामीलाई (face patient claim) कागजमा उपचार गरेको देिाएर र कवहलेकाही परानो ववरामीु को नाम प्रयोग गरी वीमामा दावी गरी भिानी नलनु ।े
- नबमा बोडमाा राजनैनतक ननयन्त्ि र हस्तक्षेपका कारण उल्लु ेन्त्ित समस्याहरु प्रमि रुपमा ु रहेका िन। सझावहरुः ु

- उल्लेन्त्ित समस्याहरु ननमल गन ाु नपाल सरकारले े Digital verification गनपने, ननग्रानी ाु प्रणाली प्रभावकारी बनाउन, पे ेश गरेका कागजात मानथ अनसन्त्िान गन ाु स्वतन्त्र ननयमन ननकाय बनाईनपने, नबमा बोडकाु ा पदानिकारीको ननयन्त्ि पारदशी ढु ाँगले गनपने र उल्लाु ेन्त्ित काय ामाफात ठगी गने ब्यन्त्ि तथा सँस्थाहरुलाई फौजदारी कानून बमोन्त्जम कडा कारबावह गनपने । ाु

अन्त्यः

- ववन्त्शष्ट पदमा आनसन भएका र रहेका व्यन्त्िहरुलाई राज्यकोर्बाट उपचारको लानग जनत पनन िच ा गने। आम नागरी क नसटामोलको गोली नपाएर मनपने प्रणालीको अन्त्य गन ाु ववन्त्शष्ट व्यन्त्िको उपचारको नबमा गने। ववदेशमा गरी न उपचार िच ाे राज्यकोर्बाट नददन े कानूनी प्राविान जरुरी ि।
- स्वास्थ्य क्षेरमा भ्रष्टाचार र अननयनमततनतहरूको ननयन्त्रण गन ाकठोर कदम चाल्न आवश्यक ु ि। स्वास्थ्य सेवामा पारदन्त्शताा र जवाफदेही प्रणाली लाग ु गनपिााु ।

SAMAYA SUTRA MEDIA TV CHANNEL

- ववश्व महामारीको रुपमा दे ा परेको कोरोना लगायत क्षेरगत रुपमा महामारीको रुपमा फैलन जोन्त् म भएका े झाडापिला, डेंग साथु ै अन्त्य सरुवा रोगजन्त्य महामारीको प्रभावकारी व्यवस्थापनको लानग और् ी लगायतका अन्त्य आवश्यक प्रबन्त् सवहतको पूवतायारी गन ार आपूनत ाश्रृं िला सिान ाु आवश्यक ि।
- काठमाडौं उप्यका लगायत मख्य सहरी क्षेरमा भएका सु विवासम्पन्त् नु ठूला अस्पतालमा सामान्त्य िालको सजरी गनको लानग ैर दद्न पनिको पालो कुनपाने अवस्था ि। अनल जवटल िालको सजरी गनपराु ेमा मवहनौ कुनपने तर अनल पहाु ाँचवाला व्यान्त् हरुलु े भनसनको ु भरमा तरुन्तु ै पालो पाइहाल्न प्रवे नत द ेन्त् न्त् । यस्तो समस्याले पहाँचनबवहन सवसाु ासारण झन बढी मकाामा परेका िन। ् सबै स्वास्थ्य संस्थमा सबैको समान पहाँ च स्थावपत गन ाु पारदशी टोकन प्रणाली लाग गनेु , नबरामीको अवस्था हेरी वगीकरण र प्राथनमवककरण गन ा कायवावनि बनाई ब्यबहाररक रुपमा कायाान्त्वयन गनपनेाु ।
- स्वास्थ्य क्षेरमा देन्त् एको अपारदशी कायप्राणाली, स्वाथ ाबान्झन काने ूनको अभावमा सावजाननक क्षेरमा कायरा त व्यन्त् हरुको ननजी स्वास्थ्य प्रनतष्ठानमा लगानी र आबद्धता, उत्तरदावय्वको अभाव साथै स्वास्थ्य सम्बन्त् ी उपकरण र और् ी िररद साथै संरचना ननमााणमा देन्त् न े व्यापक भ्रष् टाचारलाई रोक्न अन्त्य क्षेरमा जस्तै स्वाथ ा बाँन्झन काने ून बनाई लाग ु गने। उत्तरदावय्वबाट पन्त्त् न नददन स्पष्ट काय ा वववरणको व्यवस्था र सोको जानकारी नबरामी र उसका आफन्तलाई पनन गराउन कायवा े वनिगत व्यवस्था गने।

स्वास्थ्य वीमा पध्दनतमा समयानकु ूल पररवतना गरेर सकेसम्म सवै अस्पतालबाट सेवा नलन व्यवस्था े गराउन। सरकारले े िच ाभइसकेको रकम पनन शो भनाा नगरेकाले वीमा सेवा ववनभन्न अस्पतालले बन्त्द गरेको तफा सरकारले उन्त्चत नीनत बनाउन र कायाान्त्वयन गनु पदाि। ाु सरकारी वीमा पनन वीमा कम्पनीबाट गराउननतर पनन सोन्त्चने पदाि। ु

<u>(ि). आननक ज्ञानु , प्रववनि र सािनको समन्त्चत प्रयोग :ु</u> नपालका सवे ैजसो आवनिक योजना, नीनत, कायिम आदीमा सशासनलाई प्राथनमकतामा रान्त् एको ु पाइन्त् । केही प्रयास पनन भएका िन। तर ती प्राथनमकता व्यवहारमा उन्त्चत मारामा आउन ् सकेको ैन। सशासनको गनत जु न मारामा हु नु पने सो हु न सकु ेको ैन। देशले अंगीकार गरेको र नागरी कले अनभु त गन ाू ोजको गे णस्तरीय सु ेवा प्रवाह गने शासकीय पद्धनत बसाल्न आवश्यक ज्ञान, सीप, संस्कार, मूल्य मान्त्यता, प्रववनि र श्रोतसािनको

पयाप्तता िैन। अबको यग प्रववनिमु ैरी यग हो। नु पालमा सामान्त्य प्रववनिको समे ेत प्रयोग गन ानसवकदा सशासन ु प्रवद्धान गन ासवकएको िैन। उदाहरणको लानग ् वव.सं. २०७९ वैशाािमा सम्पन्त् न स्थानीय तहको ननवााचनको मतगणना सम्पन्त् न गन ाहप्ता लाग्यो प्रववनिको प्रयोगले राजनीनतक तह र राज्यका ननकायहरुमा शासकीय पद्धनतको बारेमा आवश्यकता अनसारको ज्ञानसीप ववकास गन ाु सवकएकोम िैन, यसको लानग आवश्यक श्रोतसाािनको पनन व्यवस्था हन ु सकेको िैन। तसथा, शासन सञ् चालनका सबै क्षेत्रहरुमा आिननक प्रववनिको समु न्त्चत प्रयोग र सोको ववकासको लानग आवश्यक ु श्रोतको उन्त्चत प्रबन्त्ि गरी नपदाि। ु

१४.१५. कारागारका समस्या र गनपने साु िारु मानव सभ्यताको ववकाससँगै कारागारको

अविारणाको ववकास भएको पाइन्त्ि। प्रारम्भमा कारागारहरु प्रायः म्यृ वा दास्वको जीवनको सजाय हु नु अन्त्घु अस्थायी स्टपग्यापको रुपमा प्रयोग गरी न्त्थ्यो। सजाय पाएका वा संददग्ि अपराीहरुलाई राख् नको अनतररि कारागारहरु प्रायः ु राजनीनतक वन्त्दीहरु, राज्यका शरहरु र यु द्धका वन्त्दीहरुलाई राख्न थानलयो। समय नब्दु ै जाँदा सभ्यताको थप ववकास भयो र कारागारहरुलाई दण्ड ददन से ंस्थाबाट सिाराम्क सु ंस्थाको रुपमा रुपान्त्तरण गन ाथानलयो। फलतः कैदीहरुको कारावास अवनि पनिको पनवाास र उनीहरुको भावी ु जीवन सिारको अविारणा लागु गु न ा थानलयो। कारागारहरुको प्रारन्त्म्भक अनभलेिहरु मेसोपोटानमया र इन्त्जप्टको सभ्यताबाट आएको पाइन्त्ि। ्यसबला े कारागारहरु प्रायः भनमगत ू कालकोठरीको रुपमा रहन्त्थे। १९औ ं शताब्दीमा आएर इङल्याण्डमा िैरै कारागारहरुमा सिार सु रु भयो। ु २०औ शताब्दीको मध्यबाट िं ला कारागार र ु प्रोवशनसे ेवाको अविारणाको थालनी भएको पाइन्त्ि। नपालमा कारागार (जे ल)को इनतहास वव.से ं.१९७१ बाट सरु भएको पाइन्त्ि। नु पालको पवहलो े

कारागार हालको कारागार कायाालय, जगन्नाथदेवल, काठमाडौं हो। यसलाई सरुमा सदर जु ल े भननन्थ्यो। पवहले जल मे न्ख्तयारको मातहतमा रहन्थ्यो र ्यु सको प्रमि ु "रोलवाला जनेल" रहने व्यवस्था नथयो। २००७ साल पश्च ात कारागार प्रशासन गह मन्त्रालय अन्तगता् रहन व्यवस्था े भयो। काठमाडौँ उप्यकाका कारागारहरुको उप्यका अंचल कनमशनर र न्जल्लान्स्थत कारागारहरुको प्रशासन बडाहावकमको प्रयक्ष ननदेशन र ननयन्त्रणमा सञ् चालन हन ु थालेको देन्त्िन्त्ि।

चौि अन्चल र पचहत्तर न्जल्लामा नपालको प्रशासननक ववभाजन भए पश्च े ात कारागार स्थानीय प्रशासनको ननयन्त्रण र ननदेशनमा संञ्चालन हन थालु ेको पाइन्त्ि। २०१९ सालमा कारागारसम्बन्त्िी व्यवस्था गन ा कारागार ऐन, २०१९ ननमााण भयो। हाल कारागार ऐन, २०१९ िारेज भई कारागार ऐन, 2079 नमनत २०७९ असोज ९ गतेदेन्त्ि लाग भएको ि। कारागार ऐनु , 2079ले ददएको अनिकार प्रयोग गरी कारागार प्रशासनलाई व्यवन्स्थत र ननयनमत गन ा कारागार ननयमावली, २०२० को पन्त्रौ संशोिन तजमा भई नमनत ा ु २०७९असोज१८ गतेदेन्त्ि लाग भएको ि। गु ह मन्त्रा् लयको कारागार व्यवस्थापन महाशािाद्वारा सम्पादन भई आएको कारागार व्यवस्थापन तथा प्रशासनसम्बन्त्िी कायहारू प्रभावकारी एवम सबल बनाउन ् २०५० साल श्रावण १ गतेदेन्त्ि गह मन्त्रालय अन्तगता् केन्द्रीय तहमा कारागार व्यवस्थापन ववभागको स्थापना भएको हो। त्यश्चात कारागार ् व्यवस्थापन र प्रशासनसम्बन्त्िी काम कारागार व्यवस्थापन ववभाग अन्तगता हाँदु ै आएको ि। स्थानीय स्तरमा कारागार कायाालय सम्बन्त्ित न्जल्लाको प्रमि न्जल्ला अनिकारीको प्रयक्ष ननदेशन र ननयन्त्रणमा ु रहन व्यवस्था ि। े नपालमा हाल 77 न्जल्लामध्ये े 7२ जल्लामा 75 वटा कारागारहरु रहेका िन। न् पालमा कारागार े प्रशासनमा समय समयमा ववनभन्त् न समस्याहरु देन्त्िदै आएका िन। ् पटक पटक भएका आन्दोलनहरुमा कारागार तोड्न के ैदीवन्दीहरुलाई गैरकानूनी तबरबाट ननकाल्न र आन्दोलनमा े सररक बनाई डर अराजकता पैदा गरी माग पूरा गराउन उद्धत देन्त्िएको पाइन्त्ि। 208२ साल भाद्र २३ र २४ गते जने -जी पस्ताद्वारा गरी एको सामान्जक सञ् जा ु ल बन्द र भ्रष् टाचार नबरोनि आन्दोलनमा ववशर् े गरी २४ गते भएका वहंसा्मक र गैरकानूनी वियाकलापहरुको एउटा कारण समेत ववनभन्त् न कारागारहरुबाट जल तोडे ेर ननन्स्कएका कैदीवन्दीहरुको कारण भएको अनमान गरी ु एको ि। कारागारहरुको भौनतक संरचना जीण ार पूरा ना हनु , ु उप्रररत कमचा े ारी र सरक्षाकमीहरु ु कारागारमा नरहन, ु हाल आन्तररक रुपमा व्यवस्थापकीय

कायहा रु गदै आएको आन्तररक प्रशासनमा रहन व्यन्त्िहरुको मनोमानी चल्ने साथु ै कैदीवन्त्दीहरुको वगीकरण गरी व्यवस्थापन गन ा नसक्दा कारागारमा समस्या उ्पन्न हनु गरे ेको देन्त्िन्त्ि। देशका कारागारहरुमा हाल ववद्यमान समस्या र समाििानका उपायहरु देहायबमोन्त्जम सझाु इएको ि।

<u>कारागार भवन नीनत आवश्यकता:</u> देशमा पटक पटक भएका कारागार नभरका घटनाको दौरान साथै 2082 साल भाद्र २३ र २४ गते जने -जी पस्ताद्वारा भएको सामान्त्जक सञ् जाु ल बन्त्द र भ्रष् टाचार ववरोिी आन्त्दोलनमा ववनभन्त् न कारागारका कैदीवन्त्दीहरु गैरकानूनी रुपमा कारागारबाट बावहर ननस्की आन्त्दोलनलाई उत्तेन्त्जत तल्याएको सम्बन्त्िमा कारागार नभर बावहरी माननसको प्रवु श र के ैदीवन्त्दीहरुले कारागार तोडेको ववर्य भौनतक रुपमा बनलयो र रणनैनतक व्यवस्थापनमा भएको कमजोरी समेत हो। ति घटनामा १४५५५ जना कैदी भागको अने सन्त्ििनबाट दु ेन्त्िन्त्ि। ्यसमध्ये १०१०१ जना कैदी कारागार वफताा भएको र ४४४२ जना वफताा हन बाँकी रहु ेको देन्त्िन्त्ि जसले गदाा शान्त्न्त सरक्षाको न्त्स्थनतमा ु असर गरेको ि। तसथा, कारागारहरुको प्रभावकारी व्यवस्थापन गन ा कारागार भवनको सन्त्दभमा ा देहायबमोन्त्जम गदाा प्रभावकारी हन्त्ि। ु

- देशभररका कारागारहरुको संरचना एउटै नहाँदा समग्र कारागार सु रक्षा व्यवस्थापन साथु ै कैदीवन्त्दीहरुको व्यवस्थापनमा चनौती ु थवपन े भएको ि। तसथ ा देशैभरका कारागारको भौनतक संरचनाको नडजाइन र सञ् चालन तौरतररका समान हनु गरी कारागारको भवन नीनत े बनाई सोही बमोन्त्जम कायाान्त्वयन गनपने दाु ेन्त्िन्त्ि।
- हाल सञ् चालनमा आई सकेको साथै ननमााणािीन समेत रहेको भननएको केन्त्द्रीय कारागार नवाकोटको ु वन्त्दी क्षमता ७००० भननएको ि। यनत ठूलो संख्यामा वन्त्दीहरु एकै ठाउँमा राख्दा व्यवस्थापनमा ननकै कदठनाई हनु े, प्रकोपको समयमा प्रभावकारी उद्दार काय ाहनु नसकी िनजनको क्षनत हनु सक्ने, वन्त्दीहरु प्रायः गहन्त्जल्ला वा ननकटस्थ न्त्जल्लामा बस्न ृ चाहन भएबाट के ेन्त्द्रीय कारागार जान उ्प्रररत नहे नु जस्ता जवटलताहरु आउे ाँन सक्दिन। ् यसरी मलु कभरका ु वन्त्दीहरु मध्ये धिाा भन्त्दा बढी एकै ठाउँमा राख्दा उपयि नहु नु े भएकोले कारागार ननमााण योजना पररवतना गरी बढीमा ५००० वन्त्दी मार राख्न नमल्न े बनाउन र बचत हे नु रकमले े अन्त्यर न्त्जल्लामा २००० सम्म वन्त्दी राख्न सवकन गरी भवन े बनाउन गदाा उपये ि हु नु दे ेन्त्िन्त्ि।
- केही नयाँ कारागार बन्ने िममा िन यी भवनहरु ज्याद ै िन्त्वलाा, ठूला संरचनामा बन्ने गरेको पाइन्त्ि। प्रकोप साथै हालजस्तो आन्त्दोलनको समयमा यी भवन आफै जोन्त्िम बन्न सक्न े न्त्स्थनत ि। भवनमा हनु े बढी ब्ययलाई नमतब्ययी बनाउन सवकएमा बचत भएको रकमले नयाँ भवन

वनाउन, अन्त्य संरचना थप गन ावा वन्दीहरुको थप सवविाको व्यवस्था गन ाु पनन सहज हनु दे ेन्त्िन्त्ि। यसैले ठूलो क्षेरफलमा बनलयो कम्पाउण्डवाल बनाई सस्ता, हल्का, समान्त्यतया एकतले भवन/घरहरु ननमााण गन ाउपयि हु नु े।

- कारागारको बगीकरण अनसार कु ुन बगमाा कस्ता भवन बनाउन भन्त् ने के ेन्त्द्रीय नीनत तथा नडजाइन तय गरी देशैभरर सोही बमोन्त्जमका भवन बनाउन वाञ्िनीय हु नु े।
- केही स्थानमा त्काल वन्दी राख्न सवकन गरी आिे ननक भवन बु ननसकेको भए पनन दरवन्दी, सञ् चालन िच ासमेतको अभावमा वन्दी राख्न सकेको पाइएन। भववष्यमा यस्तो समस्या आउन नददन भवन ननमााण योजनामा नै सञ् चालन िच ासमावश गने र सोही समयमा ने ै दरवन्दी व्यवस्थापन हनु हो ्यसको टे ुङ्गो लगाउने।

<u>सीपमूलक कायहारु सञ्च ालनमा बढोत्तरी गनेः</u> ववनिवत दताा भएको उद्योगमा काम गर् े वापत वन्दी कामदारले पाररश्रनमकका साथै ननन्श्चत अवनि कैद ि ुट पाउन व्यवस्था ि तर यो से ववा हाल कु ेन्त्द्रीय कारागार जगन्नाथदेवलमा मार उपलब्ि हनु गरे ेको देन्त्िन्त्ि। हाल िोरैजसो कारागारहरुमा उल्लेख्य संख्यामा कैदीवन्दीहरु मढा बु न्ने , गलैचा बन्ने , पोते बन्ने , ववनभन्त् न काष्ठ सामाग्रीहरु बनाउने, बत्ती कात्न लगायतका सीपमे ूलक कायमाा संलग्न भएको पाइन्त्ि। यसरी सबै कारगारहरुमा कुनै न कुनै सीपमूलक काय ाहनु गरे ेको देन्त्िए तापनन उद्योग दताा नहनालु े वन्दीहरुले कैद ि ुटको सववा पाउन सकु ेका िैनन। फलस्वरुप सब् ै वन्दीहरु काममा संलग्न भएको पाइदैन।

- कारागारहरुमा मढा बु न्ने काम ि ु ेरै भएको देन्त्िन्त्ि। यसरी एकै वस्तको उ्पादन बढी भएमा ु बजारीकरणको समस्या पने देन्त्िन्त्ि। ववगत वर्हारुमा मढाको मु ख्य बजार नमर राष्ट्र चीन ु भएकोमा हाल चीनबाट मढा िररद गने काय ाु रोवकएको ि।
- स्थान र कच्चा पदाथकोा सहज आपूनत ाहनु नसक्दा काम गन ाइच्ि ुक कैदीवन्दीहरुलाई प्रभावकारी रुपमा काममा लगाउन नसवकन अवस्था एकानतर ि भने अकोतफा के ैद ि ुटको व्यवस्था नहाँदा उदासीनता दु ेन्त्िन्त्ि।
- ज्याला वस्तननष्ठ नहु ाँदा काम गने र आय गनेबीचको तादा ु ्म्यता नरहेको। सोको लानग न्यूनतम ज्याला तोवकददन प्राविान नहे ाँदा वास्तववक श्रनमक ु वन्दीले श्रम बमोन्त्जमको आय प्राप् त गने न्त्स्थनत नरहेको अवस्था देन्त्ियो।

सझ्ञावहरुः ु -

- कैदीवन्दीले उ्पादन गरेका सामाग्रीहरुको उन्त्चत मूल्य सवहत बजारीकरण गने व्यवस्था सरकारले गनपनो ु । कैदीवन्दीबाट ननमााण भएको प्रमान्णत गरी उ्पाददत वस्तको रावष्ट्रयु , अन्तरावष्ट्रय क्षेरमा पनन बजारीकरण गने व्यवस्था गरी ददन उपयु ि हु नु े।
- वन्दीहरुलाई बढी भन्दा बढी काममा तल्लीन गराउन सके उनीहरुमा सकारा्मक पररवतना हनु े, केही रकम आन्जता हनु सक्न र के ैद ि ुटको व्यवस्था भएमा काम गन ाबढी अनभप्रररत े हनु दे ेन्त्िन्त्ि। सक्षम वन्दी सबैलाई काममा लगाउन सकेमा िेर गएको ठूलो जनशन्त्ि सदपयोग हु नु पनन दे ेन्त्िन्त्ि।
- वन्दीहरुको श्रम शोर्ण हनु नददन न्जल्ला दररेट ननिाारण सनमनतबाट तत तत् न्जल्लाका ् कारागारमा उ्पादन हनु वस्ते बमोन्जमको ज्याला दररु ेट ननिाारण गने व्यवस्था नमलाउने।
- अलग अलग कारागारहरुमा बजारको माग बमोन्जम अलग अलग वस्तहरु उ्पादन गने ु व्यवस्था नमलाउन सके नबीीको समस्या नहनु े।
- उ्पादनमूलक कायकाो लानग कच्चा पदाथकाो सहज आपूनता कारागार व्यवस्थापन ववभाग र सम्बन्त्ि त कारागारले नमलाइददन पनेु ।
- कारागारहरुमा सञ् चालन हनु उद्योग दताको लानग से ंन्क्षप्त कायवावनि बनाउने। उद्योग ववभाग, घरेल, ु स्थानीय ननकाय समेतमा प्रकृनत हेरी उद्योग दता गने व्यवस्था नमलाउन वा कारागार े व्यवस्थापन ववभागले भइरहेको सीपमूलक कामहरुको आिारमा व्यवसाय सूचीकरण गरी सोही आिारमा कैद ि ुट ददन व्यवस्था नमलाउने े।
- प्र.न्त्ज.अ को अध्यक्षतामा जलरे , घरेल ु उद्योगको स्थानीय प्रमुि , स्थानीय तहको प्रमि ु प्रशासकीय अनिकृत समेतको सनमनत बनाई ननयनमत अनगमनु , कामदार र कायाववनि समेतको प्रमाणीकरण गने व्यवस्था नमलाउने।
- हाल सीपमूलक तानलमको आन्तररक रुपमा केही हदसम्म व्यवस्था गरी एको भए तापनन इच्ि ुक सबैलाई मढा बु न्ने , गलैचा बन्ने , प्लन्म्बङ, मोवाईल ममता, कपडा नसलाउने, पोते बन्ने , नबवाहमा लगाउन िराउ बनाउने साथै ढाका बन्ने लगायतका माग बमोन्जमका ु सीपमूलक तानलम अननवाय ाददनपने दु ेन्त्िन्त्ि।

िला कारागार सञ्च ा ु लन त्काल िला ु कारागार कायवावनि ननमााण गन ा गह ृ मन्त्रालयले

अग्रसरता नलन। े कायवावनिमा

देहायबमोन्जमको प्राविान समावश गरी के ैदीवन्दीहरुलाई िला कारागारमा राख् नुपने दुेन्त्िन्त्ि-

- लामो समय कारावासको सजाय पाएका कैदीवन्दीहरुलाई कारागार नभरै गलैचा, मढाु , फननचार, स्वटर र कपडा बे न्नेसाथु ै अन्त्य कुवटर उद्योगमा संलग्न गराउने। यस बापत उनीहरुलाई श्रम बमोन्जमको ज्याला उपलब्ि गराउने।
- असल चालचलन भएका र लामो समय कारागारमा सजाय भोग्न पने कु ैदीहरुको लानग सरकारी जग्गामा तरकारी, फलफूल र अन्त्य िाद्यान्न बाली लगाउन र पशे पालन गने ु व्यवस्था नमलाउने। यसको लानग तराई क्षेरमा न्त्यूनतम १० ववघा जग्गा उपलब्ि गराई आन्तररक प्रशासनको प्रयक्ष ननगरानीमा काममा लगाउन र े बावहरी सरक्षा घु ेरा न्त्यूनतम सरक्षाकमीबाट गने व्यवस्था नमलाउनु े।
- असल चालचलन भएका र लामो समय कारागारमा वन्दी जीवन नबताई सकेका कैदीहरुलाई राविष्ट्रय प्राथनमकता योजना, औद्योनगक क्षेरमा िला रुपमा काममा लगाउनु े।
- उल्लेन्त्ित क, ि र ग मा राख्र के ैदीहरुको सरक्षा व्यवस्था िमशः दु ेहाय अनसार दु ेिाउने।
- लामो समय कारागारको सजाय पाएका नकारा्मक सूचीको मद्दाका कु ैदी कारागार नभरै सञ् चालन गरी न सीपमे ूलक कायमाा लगाई उनीहरुलाई कारागार नभरैको सरक्षामा राख्नु । े
- आचरण असल भएका लामो समय सजाय तोवकएका कैदीहरुलाई कारागारको कम्पाउण्ड नभर ठूलो क्षेरमा कृवर् आदद कायमाा लगाउने, कैदीलाई चौकीदार, नाइके , सहनाइकेको ननगरानीमा न्त्यूनतम सरक्षा कमीलु े सरक्षा ददनु े।
- िला कारागार अन्तगता कामु मा िवटन के ैदीवन्दीलाई मद्दाको आिारमा ननन्श्चत अवनिको ु लानग कैद िुटको व्यवस्था गदाा झनै प्रभावकारी हनु जान हे न्त्िु ।
- वस्तननष्ठु , व्यवहाररक र कायाान्वयनयोग्य कायवावनि ननमााण र िला कारागार सञ् चाु लन पूव ा कारागार व्यवस्थापन ववभाग अन्तगका ा कमचा ारीहरुलाई तानलम, अध्ययन तथा अवलोकनको लानग अन्त्य देशहरुमा समेत पठाउन पनेु ।

SAMAYA SUTRA

- कनतपय ठूला आयोजना स्थलमा अस्थायी िला कारागार तोकी न्त्यु ूनतम सरक्षा प्रबन्त्ि ु नमलाई योजना अवनिभर पनन काममा लगाउन सवकने।

<u>प्रोवशन र प्यारोलको प्रभाकाररता वेवद्धृ गने</u>

हाल फौजदारी कसर सजाय ननिाा ु रण तथा कायान्त्ा वयन ऐन, २०७६ मा व्यवस्था भएको प्यारोल तथा प्रोवशनमा े कैदीवन्त्दीहरुलाई राख्न े सम्बन्त्िी कानूनी प्राविानलाई कायाान्त्वयन गन ाकेन्त्द्रीय प्यारोल वोडला े मापदण्ड ननमााण गरी कायाान्त्वयन गरी रहेकोमा प्यारोल तथा प्रोवशनमा े कैदीवन्त्दीहरुलाई राख्न आगामी ददनमा देहायबमोन्त्जम गदाा प्रभावकारी हनु दे ेन्त्िन्त्ि-

- प्यारोल ववनिलाई थप प्रभावकारी बनाउन प्यारोल वोडमा ा सवोच्च अदालतका प्रनतननिि रहन े व्यवस्था हनु सके समयमै प्यारोल ववनिको पूण ाकायाान्त्वयन गन ासवकन दे ेन्त्िन्त्ि। यस प्रयोजनका लानग कानूनमा संशोिन आवश्यक भए सो समेत गने।
- प्यारोलमा रहन पाउन नकारात्मक मे द्दाको सु ूचीलाई घटाई सकभर िेरै मद्दाका ु वन्त्दीहरुलाई प्यारोल रहन पाउन व्यवस्था नमलाउने पने दु ेन्त्िन्त्ि। यस्तो गदाा कैद अवनिलाई आिार मानी सोही बमोन्त्जम फरक मद्दाको फरक प्रनतशतका दरमा कु ैद भिान भएकालाई प्यारोलमा ु राख्न सवकने।

<u>आन्त्तररक प्रशासनमा हाल देन्त्िएका समस्याहरुः</u> कारागारहरुमा आन्त्तररक प्रशासनमा भएका समस्यका कारण कैदीवन्त्दीहरुमा माननसक तथा शारररक भय रहेको आयोगबाट अवलोकन गरी एका उप्यका लगायत अन्त्य न्त्जल्लाका केही कारागारबाट जानकारी भएको नथयो। आन्त्तररक प्रशासनका वारेमा सञ् चारमा आएका सूचनाहरु र कैद भिान गरी थु ना मु ि भएका वन्त्दीहरुबाट पाएको सु ूचना अनसार जु लनभर दे ेहाय अनसारका ु ववववि समस्या रहेको बन्त्झएको िःु -

- आन्त्तररक प्रशासनले सञ्च ालन गने आन्त्तररक कोर्को रकम दरुपयोग हु नु गरे ेको, िच ा पारदशी नरहेको।
- वतमाान कानूनले एक वर् ा भन्त्दा बढी चौकीदार हनु नपाउन भए पनन प्रकारान्त्तरले े यो सववि ा ु ननयनमत नलन े गरेको। सोझो वा आफ्नो पकडको व्यन्त्िलाई चौकीदार बनाई िा ाँया चौकीदारको रुपमा पूरा नै चौकीदारले काम गने गरेको।

✞

✞ दैननक उपभोग्य सामानको नबिी ववतरणमा अनिक शल्क ु नलन े गरेको। कारागारनभर सञ् चालन गरी एका पसलहरुमा मूल्यसूची राि्ेको पाइए तापनन सो अनरुप ववी ववतरण ु गने नगरी एको।

चौकीदार, नाइके , सहनाइकेको ननयन्त्ि पारदशी र सहभानगतामु ूलक रुपमा नगरी एको।

✞ कारागार प्रशासन र सरक्षाकमीहरु समु ेत प्रलोभनमा पने गरेको फलस्वरुप नमलेमतोमा कानूनले बन्त्जता गरेका वस्तहरु पनन कारागार नभर प्रवु श गने े, गराउन गरे ेको।

<u>समाि्ानका उपायहरुः</u> मानथ उल्लेन्त्ित समस्याहरु आन्तररक प्रशासन संचालकहरुबाट मार सन्त्जत होइननृ । कारागार ् व्यवस्थापनमा संलग्न ववनभन्त् न ननकायसग ाँ सम्वन्त्ित व्यन्त्िहरुको पनन उनतकै भनमका ू रहेको पाइन्त्ि। मख्य रुपमा कारागार दु ेिा पने समस्याहरुको वारेमा जल प्रशासके , सरक्षा प्रमु ि र ु मातहत कमचारीको कुन न कै ुन रुपमा सै ंलग्नता, समस्या प्रनत उदानसनता, ननवहत स्वाथ ासमेत गानसएको देन्त्िन्त्ि। यी नै सम्वन्त्िमा आन्तररक प्रशासनलाई व्यवन्त्स्थत बनाउन देहायका सझावहरु ु प्रस्तत गरी एको िःु -

✞ सम्पूण ापक्षको सिार असल नु ते ्वमा भरपने हृ नालु े कारागार प्रशासक, सरक्षा प्रमु िकोु िटनपटनमा ववशर् ध्यान पे र् याु उन जरुरी ि। ववगतमा ननजहरुले सम्पादनको गरेको काम, आचरण, नते ्व क्षमता समृ ेतको मूल्याङ्कनलाई आिार बनाई ्यस्ता सक्षम र इमान्दार कमचाारी वा सरक्षाकमीको पदस्थापन गनु ।

✞ अन्त्य ववर्यमा जस्तै आन्तररक प्रशासन सञ्चालकको ननयन्त्ि ु दवावयि रहु ेको पाइन्त्ि। मख्यतः तीव्र राजनीनतक दवावको कारणलु े यो व्यवन्त्स्थत हनु नसकेकोले पनन राजनैनतक दवावमा नपने नते ्व िनोट गनृे ।

✞ चौकीदार नसफाररसको सम्बन्त्िमा ववनभन्त् न सनमनतहरुबाट ददइएका सझाव साथु ै मापदण्डको प्रभावकारी कायाान्वयन गनपनोु ।

✞ आन्तररक प्रशासनमा ननयन्त्ि हु नु े वन्दीहरुलाई उनीहरुको न्त्जम्मेवारी, अनिकार, उत्तरदावय्व र कारबाही समेतको सम्बन्त्िमा ननयनमत रुपमा प्रन्त्शन्त्क्षत गने व्यवस्था प्रमि ु न्त्जल्ला अनिकारी, कारागार व्यवस्थापन ववभाग र कारागार प्रशासकले गने।

✞ आन्तररक प्रशासनमा रहन े वन्दीहरु अननवाय ासमावश हे नु गरी मनोसामान्त्जक परामशा े, योग र ध्यानका कायि म सञ् चालन गनपने र योग गाु रुलाई पनन नाइकु ेको सववाि उपलब्ि

- गराउन ु उपयि हु नु । े यसो गदाा सकारा्मक सोचको ववकास भई गैरकानूनी र लाभका कायमाा न्यूनीकरण हनु जान दे ेन्त्िन्त्ि।
- हाल ववनभन्त् न कायिा म, अध्ययन आददको बहानामा कारागारमा आवागमन बढी भएको पाइन्त्ि। टाढाको नाता वा असम्बन्त्त्ि त व्यन्त्िले पनन वन्दीहरुलाई भेट्न े कायलााई दरुसाहन गरी भु ेटघाटलाई पातलो बनाउन। े सामान्यतया कारागारमा काम गने उदेश्य रािी दताा भएका गैरसरकारी संस्थाबाट मार कायिाम गने गराउन व्यवस्था नमलाउने े। कारागार प्रशासक, सरक्षा ननकाय र प्रमु ि न्जल्ला अनिकारीबाट आन्तररक प्रशासन र ु कारागारको ननयनमत र प्रभावकारी अनगमनको व्यु वस्था गरी सोको प्रनतवदन ननयनमत रुपमे ै कारागार व्यवस्थापन ववभागमा पठाउन व्यवस्था नमलाउने े।

<u>सरक्षाकमी र कमचाुारीको उ्प्ररणाे</u>

- नपाल प्रहरीको स्थायी दरे वन्दी रहेको भए तापनन दरवन्दी बमोन्जम कमचाारी पूनत ाहनु सकेको देन्त्िदैन। सरक्षाकमी ु रहन े व्यारेकको अवस्था नाजक ु रहेको ि। कुनै कुन ै कारागारहरुमा प्रहरी ब्यारेक नै नरहेकोले सरक्षा व्यवस्थापन गन ाु कदठनाई र चनौतीपु ूण ा रहेको देन्त्िन्त्ि।
- िेरै कारागारहरुमा नसनसवटभीको जडान गरी एको िैन कनतपय नसनसटीभी जडान भएका कारागारका नसनसटीभी काम नलाग्न पे ूराना र ममता गनपनेाु अवस्थामा िन। ् नसनसवटभी जडान भएका कारागारहरुमा पनन ननयन्त्रण कक्ष कारागार प्रशासनमा रहेकाले सरक्षाकमीलाई ु जानकारी हदु ैन।
- लामो समयसम्म सरक्षाकमी पररवतनाु नहाँदा सु रक्षा व्यवस्थापन वफतलो ु हनु सक्न अवस्था े रहेको ि। कुनै कुनै कारागारहरुमा त सरक्षाकमीकु ै सहयोगमा कारागारनभर अवैि वस्त ु नभनरन गरे ेका घटनाहरु घटेको बलाे -बलामा जानकारीमा आउने गरे ेको ि।
- नेपाल प्रहरी र सशस्त्र प्रहरीबलबीच समय-समयमा समन्तवया्मक िलफल, कायवावभाजन र अनभमीकरण नहु ाँदा अनिकारको ववर्यमा मनमु टाव ु हनु सक्न र से रक्षा वफतलो ु हनु सक्न े सम्भावनालाई पनन नकान ासवकदैन।
- नयाँ कारागारहरु पनन ननन्श्चत सरक्षा मापदण्ड अनु सार ननमााण भएको पाइदु ैन। भवन नडजाइन ननमााण हाँदा सुरक्षा ननकायु , न्जल्ला सरक्षा सनमनत र ववज्ञ साँग समन्वय भएको पाइदैन।

✞

✞ प्रायःसबै जसो कारागारमा आकन्स्मक संकटको व्यवस्थापन योजना बनाएको देन्त्िदैन। भकम्पू , आगलानग, महामारीको समयमा वन्दीहरु कसरी सरन्क्षत राख्नु भन्त् ने े हालसम्म सोचाइ भएको पाइदैन।

✞ कारागार कायाालयहरुमा प्रयााप्त शौचालयको व्यवस्था नरहेको, कम्पाउण्ड नरहेको, कायाालयमा आवश्यक िआननक प्रववनिको अभावु , आवश्यक पने कम्प्यूटर लगायतका उपकरणहरु पूरा ना र अप्रयााप्त रहेकोले कमचाारीहरुलाई काम गने वातावरण कमजोर रहेको भनी करागारमा कायरात कमचाारी साथै कारागारसाँग सरोकार राख्न व्यन्त्िहरुबाट जानकरी भएकोे ।

✞ ननजामती प्रशासनमा कारागार कायाालयहरु कमचाारीको रोजाइमा रहेको देन्त्िदैन। मन्त्रालय अन्तगता कारागार व्यवस्थापन ववभाग र कारागार कायाालयहरुको सेवा सववािको ववर्य ु प्राथनमकतामा नरहन हे ाँदा कमचा ु ारीहरुको मनोबल पनन उच्च देन्त्िदैन। ्यसमानथ पनन

SS
SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

कारागारहरुमा चौबीसै घन्टा सतका रही िवटन ु पने कमचारी र सरक्षाकमीहरुलाई ु प्रोसाहनको लानग थप सववु िाहरु उपलब्ि गराएको देन्त्िदैन।

<u>सझावहरु:ु -</u>

- Safety First को नसद्धान्त अनसार पवहला सु रक्षाकमीहरु सु रन्क्षत रहनु पदाु । यसका लानग रहन बस्ने ब्यारे ेकहरु उन्त्वत मापदण्डका र सवविा सम्पन्त् नु हनु पदाु । सरक्षा कमीहरुलाई ु शारीररक, माननसक र भौनतक रुपले स्वस्थ राख्न ववववि कायिमहरु संञ्चालन गन ाअननवाय ा देन्त्िन्त्ि।
- कारागारनभर लैजान वस्ते हरुको परीक्षण पनन िामु ेर, परम्परागत रुपमा गनपने अवस्थाको ाु अन्त्यका लानग अननवाय ारुपमा मेटल नडटेक्टर लागायत सरक्षा जाचु ाँ कक्षको व्यवस्था गन ा आवश्यक देन्त्िन्त्ि।
- कारागारमा कैदीवन्दीको संख्या र सरक्षा सु ंवदनशीलताको आिारमा े X-RAY Machine र Walk Thrugh Gate व्यवस्था गनपनेु ।
- नभरी पेररनमटरको पिालमा आवश्यक संख्यामा मजबत ु सरक्षा ु बजाा ु ननमााण गने र फोवटावफकेशनको लानग कन्त्सेन्त्टना तारले घेने व्यवस्था नमलाउने। रारीकालीन सरु क्षाका लानग प्रयााप्त ह्यालोन्त्जन फोकस लाइटको व्यवस्था नमलाउन अनत आवश्यक िे ।
- प्रयेक कारागारहरुमा अन्त्ग्न शमक यन्त्र (Fire Extinguisher) को अननवाय ा व्यवस्था गनपनेु ।
- कारागारमा िवटन से रक्षाकमीहरुलाई कारागार सु रक्षामा जानु पु ूव ाकारागार र सोको सरक्षाु वववयमा तानलम र अनभमीु करण अननवाय ा गने।
- दईवटा सु रक्षा ननकाय रहनु कारागारहरुमा ने पाल प्रहरी र शसस्त्र प्रहरी बललाई स्पष्ट े कायक्षा ेर (TR) तोवकनपनेु । अन्त्यथा कामको दोहोरोपनाले सरक्षा न्त्जम्मु ेवारी नलन नचाहन र े मनमटाव नसजनाु ा हनु े संभावना रहन जान्त्ि।
- प्रयेक कारागारहरुमा आगलानग, भकम्प ू, महामारीजन्त्य आपतकालीन सरक्षा काययाु ोजना तयार गरी राख्न। े
- कारागार व्यवस्थापन ववभागले ननरन्त्तर रुपमा कारागारको अवलोकन, अनगमन गरी समयु समयमा सिरका ु योजनाहरु तयार गन ा आवश्यक देन्त्िन्त्ि। यसका लानग आवश्यक जनशन्त्िको व्यवस्था गरी चावहन उपकरण उपलब्ि गराउन र प्रयााप्त बजे ट ववननयोजन गन ाे आवश्यक देन्त्िन्त्ि।

- कारागार कायाालयमा कायरा त कारागार प्रशासक लगायत अन्त्य कमचा ारीहरुलाई सरक्षाकमीहरुलु े पाए सरहको राशन भत्ता, तानलम लगायत अन्त्य सववाि उपलब्ि गराउनु ु आवश्यक देन्त्िन्त्ि।
- हाल कारागार कायाालयहरूमा िवटएका सरक्षा ननकायहरूलाई नमन्त्श्रत न्त्जम्मु ेवारी ददइएको, फरक फरक तहको अनिकृतबाट नते ृव हृ नु गरे ेको तथा एकरूपता नभई फरक फरक प्रकृनतको काय ान्त्जम्मेवारी ददइएको देन्त्िएको सन्त्दभमाा भदौ २४ को घटना र सोको प्रकृनत समेतलाई ववचार गदाा एउटा व्यवन्त्स्थत अध्ययन गरी केन्द्रीय तहबाटै काय ान्त्जम्मेवारी वकटान गरी एकरूपता हनु गरी आवश्यकताका आिारमा न्त्जम्मे ेवारी ददई सरक्षा ननकाय ु पररचालन गन ाउन्त्चत हनु दे ेन्त्िन्त्ि । कारागारमा दोहोरो कमाण्ड हटाउनपने । ु
- कारागार सरक्षाका लानग सबु ैभन्त्दा महत्वपूण ाभनमका भौनतक सू ंरचनाको रहन हे ाँदा हालको ु अवस्थामा क्षमताभन्त्दा िेरै गणा बढी थु नु वा र कु ैदी बन्त्दी रहेकोमा यथाशीघ्र भौनतक संरचनाहरूको ननमााण गरी व्यवस्थापन गनपने । ाु अपराि को बनगकारण अनसार बन्त्दीगु हहरू ृ ननमााण गरीनपिाु ।
- ववश्वका ववनभन्न देशहरूले कारागारमा रहेका थनु वा ु र कैदीबन्त्दीहरुको सरक्षा ु तथा ननगरानीको लानग अवलम्बन गरेका प्रणालीहरूको अवलोकन तथा अध्ययन गरी आिननकीकरणतफा आवश्यक काय ाु गनपने ।ाु
- कारागारमा रहेका थनु वा ु र कैदीबन्त्दीहरुको सामान्त्जकीकरण, सीप कलाको ववकास र आनथका उपाजनाको सन्त्दभमाा कानन बनाई रोजगार उन्त्मु ि, उत्पादनमु ूलक वियाकलापमा सहभागी गराउनपने ु । ववश्वका कनतपय मलु कमा ु जस्तै स्वरोजगारबाट कैदी बन्त्दीको भरणपोर्णगने िालको पररपाटी बनाएमा राज्यलाई वावर्का रूपमा पन ा जान े आनथका व्ययभार कम गन ासवकन ।े
- कारागारमा राजनीनतक र जघन्त्य अपराि का थनु वाु \कैदीबन्त्दी बग्लाबे ेग्लै स्थानहरूमा राख्नपने।ु
- कारागारमा चैर २४ गते देन्त्िएको काबभन्त्दाु बावहरको पररन्त्स्थनतमा समेत के गने,के नगने, कसरी गने भन्ने सबै नबर्यहरू नलन्त्ित रुपमा स्पस्ट हनु पने।ु सबै कारागारहरूमा Standing Operating Procedure समयानकु ुल अध्याबनिक गरी समय समयमा scenario base exercise, Mock drill गने अननबाय ाब्यबस्था हनु पने।ु

- कारागार नभर रहेका थनु वा ु बन्दीहरूको अबस्था र ननजहरूको गनासा ु सन्ने ु संयन्त्र प्रभावकारी नभएकोले सरकारको यस नबर्यमा नबशर् ध्यान जाने जरूरी ि ु ।
-

कैद नमनाहा, ि ुट, आम माफीलाई पारदशी र कानूनसंम्मत बना् उनपनु नपालको े संवविानको भाग 32 को ि ारा 276 मा राष्ट्रपनतले कुनै अदालत, न्यावयक तथा अिन्त् ायावयक ननकाय वा प्रशासकीय पदानिकारी वा ननकायले गरेको सजायलाई कानून बमोन्त्जम माफी, मल्तबी ु , पररवतना वा कम गन ासक्न े व्यवस्था रहेको ि। यस्तो कैद ि ुट प्रचनलत कानूनले ननिाारण गरेको प्रविया र आिारमा ददन ुपने। हाल कैदकट्टा ननयमावली २०७६ बमोन्त्जम ननन्त्श्चत मद्दामा ु ५० प्रनतशत कैद भिानु भएका कैदीवन्दीहरुलाई गणतन्त्र ददवस, संवविान ददवस र प्रजातन्त्र ददवसको अवसरमा कैद ि ुट र माफी, नमनाहा ददने प्रचलन रहेको ि। कैद ि ुट र माफी नमनाहाले राजनैनतक प्रनतशोिमा परेका साथै कानूनबमोन्त्जमको न्त्यूनतम कैद भिान गरु ेका वन्दीहरुको बाँकी जीवनमा सकारा्मकता नसजना भई समाजमा उल्लेख्य योगदान ददन सक्न े र पाररवाररक, सामान्त्जक पनःस्थापनामा समु ेत सघाउ पर् या ु उन सक्न न्त्स्थनत रहन्त्ि यस्तो प्राविानको आड नलई जानीजानी आपरानिक वियाकलापमा संलग्न वन्दीहरु पनन माफी नमनाहामा पने, कैद ठेवकइसकेपनि पनन कानूनको पररपालना नगरी कारागारमै नगएका दोर्ीहरु र राजनीनतक पहाँचका व्यन्त्िहरुलु े उन्त्मन्त्ि ु पाउने, कैद ि ुट र माफी नमनाहामा संलग्न ननकायका व्यन्त्िहरु प्रलोभनमा परी नसफाररस गने जस्ता केही अभ्यासले पीनडतलाई न्त्यायको अनभु नत र क्षनतपू ूनत ानपाएको जस्ता आम गनासाहरु सु ननएको ु पाइन्त्ि।

संवविान बाहेक पनन मलु की ु फौजदारी कायवाविनि संवहता २०७४, फौजदारी कसर ु कैद कट्टा ननयमावली २०७६, ज्यष्ठ नागरी कसम्बन्त्िी ऐने , सवोच्च अदालतबाट ववनभन्त् न समयमा भएका आदेशहरु समेतको आिारमा अदालत, न्त्यावयक/अिन्त् ा यावयक ननकाय, प्रशासकीय ननकाय वा अनिकारीले गरेको सजायलाई माफी, मल्तबी ु , पररवतना वा कम गना, कैद कट्टा गन ासक्न व्यवस्था े भएको देन्त्िन्त्ि। तथावप, यो व्वस्थाको कायाान्त्वयनको सन्त्दभमा देन्त्िएका समस्या र समाििानका उपायहरु देहायबमोन्त्जम िन। ् कैद ि ुट गदा ाहाल देन्त्िएका समस्या र समाििानका उपायहरु

समस्याहरु कैद कट्टी गनेकम/ गने, िोट्याउने वा नमनाहा ददने जस्ता काम कारवाही र ननणया गदाा कानूननद्वारा ननिाारत प्रनतशतको सीमा बन्देजका अनतररि पीनडतको हक संरन्क्षत रहन े गरी ननजको सहमनत मञ्जुरी समेत नलई, पीनडतलाई सामान्जक पनःस्थापना ु र क्षनतपूनता सवहतको न्याय प्राप्त भएको अवस्था सननन्श्चत गरी गनपनो ु आदेश सम्माननत अदालतबाट भएकोमा हालसम्म सोको कायवावनि बनको े देन्त्िदैन। वन्दीको असल चालचलन र व्यवहार रहेको भनी मापन गने आिारहरुसूचकहरु/ स्पष्ट नरहेको, हालसम्म एकीकृत सूचना प्रणाली व्यवन्स्थत नभएको, अनभलेि अद्यावनिक नभएको।

कैद भिानका ु िममा वन्दीहरुको चालचलन र व्यवहारको ननयनमत रुपमा मूल्याङ्कन, प्रनतवदने र अनभलेिन गने प्रणालीको व्यवस्था हनु नसकेको। कारागार प्रशासक र प्रमिु न्जल्ला अनिकारीको नसफाररस सवहतको वववरण फौजदारी कसूर (कैदकट्टा) ननयमावली २०७६ को अनसु ूची ३ को ढाँचामा तयार हनु े गरेको जसमा कैदकट्टा गना उपयिु भएनभएको/ ववर्य ि वा िैन भनी उल्लेि गरी ने व्यवस्था रहेको। यसमा ववश् लेर्णको आिारमा व्याख्यात्मक रुपमा राख्न ेव्यवस्था नभएको। समािानका उपायहरु अदालतबाट कैद ननिाारण भई कारागार नै नवसेका अनभयिहरुको ु पनन माफी नमनाहा नसफाररस भई कैद िुट भएको जानकारी भएकोले ्यस्ता अनभयिहरुलाई माफी नमनाहाको लानग नसफाररस नगने। वदननयतपूवका नसफाररस गने व्यन्त्िलाई कानूनी कारवाहीको दायरामा ल्याउन।े वन्दीको आचरणको ववर्यलाई सकभर वस्तननष्ठ बनाउन कारागार प्रशासकले ननयनमत रुपमा देहायको सूचकको आिारमा अनभलेि रािी सोही बमोन्जम प्रनतवदने र नसफाररस गनपने।ाु उल्लेन्त्ित कायवावनि तयार गदाा कैदकट्टमा संलग्न हनु े ननकाय कारागार) व्यवस्थापन ववभाग र प्र(अ.न्ज. को साथका सहभानगता हनु आवश्यक देन्त्िन्त्ि। नकारा्मक सूची अन्तगता मद्दाहरु ु बढी समावशे गरी एको गनासो ु आउने गरेकोले यस्तो सूचीबाट मद्दाको ु संख्या घटाउने तफा आवश्यक पहल गनपनो ु देन्त्िन्त्ि। कैद िुटको सन्दभा र जने -जी आन्दोलनमा भएका कारागारका घटनाको सन्दभमा ा आन्दोलनको दौरान जानीजानी फाइदा उठाएर जले तोडेर गएका कैदीवन्दी, कदठन पररन्स्थनतमा पनन कारागारको ननयम मानरे जलमे

ै बसेका कैदीवन्दी, कारागार व्यवस्थापन ववभाग र सम्बन्न्त्ित कारागारबाट आह्वान भएपनि स्वयम ् उपन्स्थत भएका कैदीवन्दी र तोवकएको समयमा फकेर नआई र प्रहरीद्वारा प्रकाउ भएका कैदीवन्दीको लानग फरक -फरक मापदण्ड बनाई लाग ुगनपने।ाु कारागारमा रहेका पूणरुापमा अन्त्िा, पूरै पारालाइनसस भएका, अनतवध्दलाई कृ ैद िुट ददएर िुटाउन ु पने। ्यस्तालाई कारागारमा राख्न भन्दा घर पठाउनु नु ै उन्त्चत देन्त्िन्त्ि। <u>बालसिाु र गहृ</u>

देशै भरमा हाल नौ वटा बालसिार गु हमा 1214 बाल वन्दी रहृ ेका िन। यी बालस् िार गु हहरुको ृ व्यवस्थापन गह मन्त्रालय र मवहलाृ , बालबानलका तथा ज्येष्ठ नागरी क मन्त्रालयबाट हाँदु ै आएको ि।गह ृ मन्त्रालयले हनतयार, पोशाक नबनाका केही प्रहरी िटाई सरक्षा ु प्रदान गनकााु साथै कैदीबन्दीहरुलाई नसिा उपलब्ि गराउाँि भन मवहलाे , बालबानलका तथा ज्यष्ठ नागरी क मन्त्रालयले े व्यवस्थापनको लानग कमचा ारीको िटन, उपचार, मनोववमश ा लगायतका कायहा रु गदाि। बाल नबज्याइमा परी सिार गु हमा रान्त्िएका अनिकांश अठार वर् ाृ नाघेर बानलग भएका िन। हाल ्
२७/२८ वर् ासम्मका वन्दी बालसिार गु हमा रहृ ेको देन्त्िन्त्ि। बानलग भइसकेका वन्दीहरु ननयन्त्रण बावहर गई प्रायः कुटपीट र झडपमा संलग्न हनु े, साना उमेरका बालवन्दीमानथ शोर्ण गने साथै न्त्जम्मेवार पदानिकारी, सरक्षाकमी समु ेतलाई हातपात गने तथा तथानाम गाली गने गरेको घटना पनन सम्वन्न्त्ित सरक्षा प्रमु िबाट जानकारी हु न आएको ववर्यु ववगतमा पनन सननदु ै र पवढदै आइएको ि। नमनत2082 साल भाद्र २३ र २४ गतेको जने -जी पस्ताको आन्दोलनको दौरान समु ेत बााँके न्त्जल्लामा भाग्र िममा 4 जना बाल नबज्याे इकतााहरुको ज्यान गएको नथयो। यस अन्घ पनन रुपन्देही, बीरगंज र बााँके नौवस्ता न्स्थत बालसिार गु हबाट ृ पटक पटक बालवन्दी (१८ वर् ानाघेका) फरार भएको पनन देन्त्िन्त्ि। यसरी बालसिार गु हमा ददन ृ प्रनतददन सरक्षा चु नौती थवपदु ै गएको पाइन्त्ि।

बाल नबज्याइमा परेका बालबानलकालाई उनीहरुको माननसकतामा असर नपरोस ् भनी जिन्त्य अपराििमा संलग्न पाका वन्दीहरुसाँग नरािी बालसिार ु गहमा ृ रािेर ववववि सरक्षा ु गनतववनि, बालववकासका वियाकलापमा संलग्न गराई बालबानलकाको माननसकतामा सकारात्मक प्रवन्त्त ववकास ृ गराउन नीनत नलइएको भए तापनन सो अने सारको उपलब्िी प्राप् तु भएको देन्त्िदैन। यसरी फलतः बालसिार गु ह सृ

ंञ्चालन नीनत र बालबानलका सम्बन्त्िी ऐन नै पररवतना गनपने दा ु ेन्त्िन्त्ि। सझावहरु ु

बालसिार गु हलाई थप व्यवन्त्स्थत बनाउनृ सम्बन्त्िमा दे ेहायका सझावहरु प्रस्तु त गरी एको िः ु -

- बानलग भइसकेका बालसिार गु हका ृ वन्दीहरुलाई त्काल अन्त्य कारागारहरुमा स्थानान्तरण गने। जसका लानग हाल कायाान्त्वयनमा रहेको बालबानलका सम्बन्त्िी ऐनमा समेत संशोिन गनपने हा ु न्त्ि ु ।
- बालसिार गु ह सञ् चा ृ लनको सम्पूण ान्त्जम्मेवारी कुनै एउटा ननकाय वा मन्त्रालयलाई मार ददने। हाल बालसिार गु ह मवहला बालबानलका तथा ज्यृ ष्ठ नागरी क मन्त्रालयले े व्यवस्थापन गने तर एक बालसिा ु र गहबाट ृ अको बालसिार ु गहमा ृ स्थानान्तरण गदाा कारागार व्यवस्थापन ववभागको ननणया हनु पने साथु ै सरक्षाकमीको व्यवस्थापन गु ह मन्त्रालयलृ े गदाा झनै अव्यवन्त्स्थत भएकोले यसको सम्पूण ाव्यवस्थापन गह मन्त्रालयलृ े नलनपनेु ।
- बालसिार गु ह सञ् चा ृ लनको प्रणाली पररवतना गरी देहाय अनसार गनेः ु - ○ बालबानलकालाई सजाय स्वरुप कैद बसेको आभास नहनु गरी र बालववकासका े सम्पूण ावियाकलाप संकुचन नहनु गरी िारावास प्रणालीमा से ंञ्चालन गने। अथवा
  - ○ देश वावहर जान प्रनतबन्त्ि लगाइ अनभभावकको न्त्जम्मामा राख्न, े ननन्श्चत समयमा ननकटको स्थानीय ननकायमा ननयनमत जानकारी ददन व्यवस्था अनभभावक माफाते ् नमलाउन। े
- १८ वर् ाउमेर नपगु का बाल बानलकाहरूलाई े राख्न भनी बनाएका बाल सिार कु ेन्द्रहरूमा हाल कररब एक नतहाइ भन्दा बढी बालनबज्याईकताहरू १८ वर् ाभन्दा बढी उमेरका रहेकाले सरक्षा ु चनौती ु भैरहेकोमा ववद्यमान काननलाई ु यथाशीघ्र संशोिन गरी उमेर पगु काहरुलाई वयस्क थनु वा र कु ैदीबन्दीहरुलाई राख्न े कारागारमा पठाउन व्यवस्था े गनपने ाु । बाल सिार गु हलाई प्रभावकारी बनाउन बालबानलका ऐनृ , २०७५ मा संशोिन लगायत अन्त्य नीनतगत सिार समु ेत हन आवश्यक दु ेन्त्िन्त्ि ।
- हाल बालसिार गु हहरुृ मा न्त्शक्षा, स्वास्थ्य र मनोरञ्जनको यथोन्त्चत प्रबन्त्ि नभएको हाँदा ु यथाशीघ्र सो को व्यवस्था नमलाउनपने ।ु
-

अन्त्य समस्या र सझाव ु

- कारागार व्यवस्थापन नबभागको अनभलेिमा जबरजस्ती करणी मद्दाका कु ैदीवन्त्दीहरु सबै भन्त्दा बढी रहेका िन। ् वयनीहरु मध्ये वद्धृ , दीघ ा नबरामी र दवु ै आिाँ नदेख्न पनन रहे ेको पाइयो। ्यस्तै दोस्रो संख्यामा लाग और्िसम्बन्त्िी कु ैदीवन्त्दीहरु रहेको देन्त्िन्त्ि। सानो पररमाणको लाग ु और्िको कारोवार गने वा लाग और्ि सु ेवन गने वा दरुसाहान गनेलाई ु पनन बढी भन्त्दा बढी सजाय भएको देन्त्िएकाले यस ववर्यमा कसूरलाई बगीकरण गने र यस्ता मद्दाको सामान्त्जक पक्षको समु ेत अध्ययन गरी कानूनमा संशोिन हनु आवश्यक देन्त्िन्त्ि।
- पनस्ा ु थापना केन्त्द्रको शल्क अ्यन्त बढी भई पररवारलु े उि रकम नतन ानसकी पररवाररक सल्लाहमा कारागारमा पठाउन गरी मे द्दाको तयारी हु नु गरे ेको गनासाहरु पनन िु ेरै ठााँउमा सन्नु मा आएका, पच्चीस वर्को आजीवन कारावासको सजाय िेरै भएको गनासो रहु ेको र कानूनहरु सिरा्मक भन्त्दा दण्डा्मक हु दु ै गएको पनन पाइन्त्ि। सानो गल्तीमा हदै सम्मको सजाय होस भन्त् न् े समाजको मनोववज्ञान देन्त्िन्त्ि। अनिकारवादीहरु समच्चा न्त्यायको लानग ु भन्त्दा पनन आफ्नो पक्षको पष्ठपोर्णमा एकाङ्गी भएर लागृ को पनन पाइन्त्िे । यी ववर्यहरुले मद्दाको उठानदु ेन्त्ि फैसलाको तहसम्म कही न कही प्र्यक्ष, अप्र्यक्ष प्रभाव पारेको ववर्य नकान ासवकदैन। यसैले वतमाान कानूनको प्रभाव, असर समाजको मनोववज्ञान समेतको अध्ययन गरी कानून तथा दण्ड व्यवस्थामा सिर ु हनु पने दु ेन्त्िन्त्ि।
- कारागारमा वन्त्दीको संख्या अनिक देन्त्िन्त्ि। लामो समयसम्म मद्दा फु ैसला नहनालु े वन्त्दी तथा पररवारजन अन्त्यौल जन्त्मन गएको। थनामा रहु ेको व्यन्त्िको हकमा अग्रानिकार ददई सनु वाइ हु नु व्यवस्था जरुरी दे ेन्त्िन्त्ि।
- माननसक रोगी वन्त्दीको मद्दा फु ैसला हनु समय लाग्न दे ेन्त्ियो। रोग पवहचानको लानग वन्त्दीलाई लामो समय ननगरानीमा राख् नपने भएबाट ननजको मु द्दाको समयमु ै वकनारा हनु सक्न न्त्स्थनत रहे ेन। यस ववर्यमा ववज्ञहरुसग परामश ााँ गन आवश्यक रहाु ेको।
- ववदेशीहरु ओभर-स्टे मद्दामा जरीवाना नतन ाु नसकी कारागारमा रहेको देन्त्िएको। यस्ताको हकमा सम्वन्त्न्त्ित दूतावाससाँग समन्त्वय गरी जरीवाना नतन ालगाउने। अथवा उमेर, शाररररक र माननसक अवस्था, ननजको नपाल बस्दाको चालचलन समे ेतका आिारमा केही वा पूरै जरीवाना नमनाहा गरी नडपोट गदाा यस्ता कैदी व्यवस्थापनमा हनु गरे ेको राज्यको िनरान्त्श बचत हनु । े

- कारागारको प्रभावकारी व्यवस्थापनको लानग समय समयमा गदठत आयोग र सनमनतहरुको नसफाररस अक्षरसः कायाान्वयन गने/गराउने।

१४.१६. सशासन कायम गनका ुा लानग अन्त्य सझावु

(क) संघीयताको प्रभावकारी कायान्त्ावयन नपालले े संघीय लोकतान्त्त्रक, गणतन्त्रात्मक शासन प्रणाली अवलम्वन गरेको ि। नेपालको संवविान 2072मा राज्यको संरचनालाई तीन तह संघ, प्रदेश र स्थानीयमा ववभाजन गरी अनसु ूची ५ देन्त्ि ९ सम्मका एकल र साझा अनिकारका सूची बमोन्त्जम राज्यशन्त्ि, श्रोत साािन, न्त्जम्मेवारी र प्रशासनको साझेदारी अनरुप सहकाररतामा आािररत सु ंघीयताको संवैिाननक सनननन्त्श्चतता प्रदाु न गरेको ि। तीनै तहका सरकारलाई कायमाूलक बनाउन समन्त्वय, सहकाय ा तथा सहअन्त्स्त्वको नसद्धान्त बमोन्त्जम सञ्चालन तथा व्यवस्थापनको काय ाभइरहेको ि। तीनै तहमा राजनीनतक, ववत्तीय, प्रशासननक, न्त्यावयक, सेवाप्रवाह र सूचनाको आदानप्रदान र अन्तरआवद्धता कायम नीनत, योजना, कानून, जनशन्त्ि, प्रववनि लगायतको व्यवस्था ि। यद्यवप, संवैिाननक, कानूनी तथा संघीयताको मम ाबमोन्त्जम संघीय ईकाइहरु वियाशील नहाँदा आशानतत उपलब्िी प्राप् तु स हन सकु ेको िैन। जसको कारण केन्द्रको केन्त्ल्द्रकृत माननसकता, सोच, शैली तथा काय ाव्यवहार, प्रदेशका संरचनाहरु उद्धेश्यअनरुप ु functinal नभएको र स्थानीय तहको सेवा प्रवाहमा प्रभाकाररता नदेन्त्िाँदा जनताले शासनमा अपन्व, स्वानम्व सवहतको अनभु नतयोग्य सन्तू वष्ट प्राप् तु नभएको जनगनासो रहु ेको ि। प्रयास र उपलब्िीवीचको िाडललाई पूरा गन ाथप रुपान्तरणकारी प्रयास आवश्यक ि। वतमाानको यवा जनलहरु हरुले संघको कायपाानलकाको संरचना, प्रदेशको भनमका तथा स्थानीय तहको क्षमतामानथ ू नै प्रश्न न्त्वन्ह िडा भएको अबस्था नसजनाा भएको ि। ववश् व व्यापी शासकीय भनमकामा आएको ू पररवतना, सूचना प्रववनिको तीव्रत्तर ववकास र ववस्तार, जनताका चनलदााँ आकांक्षा लगायतु ले शासन व्यवस्थाको पनवोिको आवश्यकता औु ल्याइएको ि। 2072 सालमा नीँ पालको से ंवविान जारी भएपनि 2 पटक ननवााचन भई जनप्रनतनननिहरुले काम गरी सक्दा समेत संघीयताले आफ्नो प्रारुप बमोन्त्जम काम गन ानसक्न र सु ंघीय संरचनाका ईकाईहरुलाई भ्रष् टाचारको केन्द्र ववकेन्त्द्रीकरणका रुपमा जनताले पररभावर्त गन जस्ता समस्या साथाु ै स्थानीय तहमा हनु अनत राजनीनतकरणको े प्रभावको

कारण सरकारको वैद्यता कायम गदै जनववश्वास उकास्न हाल संन्घय शासन व्यवस्थामा देन्त्िएका मूलभत समस्या र सोको समाििानका उपायहरु दू ेहायबमोन्जम सझाु इएको ि। संघीयता कायान्त्ावयनमा देन्त्िएका समस्याहरु

- संवविानले संघ, प्रदेश र स्थानीय तहबीच अनिकार बाँडफाँड गरे पनन व्यवहारमा िेरै अनिकारहरू अस्पष्ट िन। ् साझा अनिकार (Concurrent powers) को प्रयोगमा द्वन्द्ध र दोहोरोपना देन्त्िन्त्ि, जसले नीनत कायाान्त्वयनलाई कमजोर बनाएको ि।
- संवैिाननक तथा संघीयता अनकु ूलका कानूनहरु तजमा भई कायाान्त्वयन भएपननाु , ्यसको पररपालना, कायाान्त्वयनको समीक्षा पश्चाcत पूष्ठपोर्ण नलई एकल तथा साझा अनिकारका कानूनहरुको पनरावलोकन तथा आबश्यक ु कानून तजमा गने ववर्यमा सम्बन्ल्त्ित ननकायकोाु न्त्यून प्राथनमकतामा रहेको।
- सहकाररतामूलक संघीयता बमोन्जम तीनै तहवीच समन्त्वय, सहकाय ा तथा सहअन्त्स्त्वको नसद्धान्तलाई अनशरण गरी शासन व्यवस्था सञ्चाुलन तथा व्यवस्थापन हु नु पनेमा कु ेन्द्रको केन्द्रीकृत माननसकता, प्रदेशले थप स्वायत्त भनमकाको माग र स्थानीय तहमा स्यायत्तता र ू स्वशासनको दम्भमा रुपनलाँदा एक अकााको अन्त्स्त्व नै नस्वीकाने प्रवनत रह ेको ि।
- तीनै तहका राजनीनतक नते ्ववीचको ववश्वासृ , न्त्जम्मेवारी लोकतन्त्रलाई संस्थागत गने ववर्य, ववनिको शासन अनसार नीनतु , नते ्व तथा नृ ैनतकतावीच िाडल देन्त्िन्त्ि। राजनीनतक दलको आन्तररक लोकतन्त्र कमजोर, िन्त्वला ो ननवााचन प्रणाली, कुशासनयि ु व्यवहार, शासनमा राजनीनतकरण तथा दलीयकरणको समस्या देन्त्िन्त्ि।
- प्रदेश र स्थानीय तहहरू राजस्वमा अ्यनिक रूपमा संघ सरकारमा ननभरा िन। ् आन्तररक स्रोत सीनमत ि र राजस्व बाँडफाँड प्रणाली पारदशी तथा प्रभावकारी िैन। यसले ववकास िच ार सेवा प्रवाहमा समस्या ल्याएको ि। िचकाो न्त्जम्मेवारी तथा ववत्तीय क्षमतावीच

  िाडल रहाँदा vertical and horizontal fiscal gap रहेको, संघले गने ववत्तीय हस्तान्तरण सन्तनलतु , पारदशी तथा समसमावयक नरहेको, प्राकृनतक श्रोत सािनको लगानी र प्रनतफल वापतको न्त्यूनतापूनत ागन ाआन्तररक ऋण उठाएर िच ागन ासकेका िैनन। ्
- प्रदेश र स्थानीय तहमा प्रन्त्शन्त्क्षत जनशन्त्ि, अनभव र सु ंस्थागत क्षमता कमजोर ि। कमचाारी व्यवस्थापन अझै संघमिी सोचमा आिाररत िु , जसले संघीय अभ्यासलाई अवरोि गरेको ि। कायकाो न्त्जम्मेवारी बमोन्जमका तीनै तहको प्रशासननक संरचना, दरवन्दी, प्रशासन सञ्चाालन तथा

व्यवस्थापन प्रभावकारी नहाँदा ु ववकास, सेवाप्रवाह र शासनमा ननतजा, जवाफदेवहता, नैनतकता र उत्तरदावय्वको अवस्था कमजोर देन्त्िन्त्ि।

- संघ, प्रदेश र स्थानीय तहबीच संस्थागत समन्वय संयन्त्र प्रभावकारी िैन। नीनतगत समन्वयको अभावले दोहोरोपन र स्रोतको दरुु पयोग बढाएको ि।
- शासकीय पार र साझेदारवीच समन्वय, सहकाय ार साझेदारी कमजोर, ववश्वानसको संकट, न्त्जम्मेवारी तथा जवाफदेवहता कमजोर रहाँदा शासन, ववकास र सेवा elite capture भई लन्त्क्षत वगकाो साथका र सविय पहाँचु , पवहचान र प्रनतनननि्व हनु नसकेको।
- सेवा प्रवाहमा नवप्रवतना, नसजना शीलता, सूचना प्रववनिमा आिाररत भन्दा पनन परम्परागत, प्रवियामिी र काम पन्त्िाउनु प्रवे नतलृ े सेवा प्रवाहलाई तथ्यपरक, ननतजामूलक, गणस्तरीयु , पारदशी, जवाफदेही र जनमिी बनाउन नसवकएको ु ।
- संघीयतालाई महाँगो शासन प्रणाली भनर प्रस्ते त गरी नु राजनीनतक रे सामान्त्जक भाष्य बनलयो हाँदु ै गएको ि, जसले यसको वैिाननकता कमजोर पाने िेतरा ि।
- सिारको बाटोु
- अनिकार क्षेरवीच स्पष्टता र समान बझाु ईका लानग रावष्ट्रय समन्वय पररर्द्को बैठक बसी संवाद र समीक्षाका आिारमा संवविानको अनसु ून्त्च ९ मा भएको तीन तहको साझा

अनिकारलाई कायाान्त्वयन गन ाकाय ाववस्ततीकरण प्रनतवृदनलाई स्पष्ट बनाई कायाान्त्वयन गने े ।

- अनिकार सूचीहरूको व्याख्या स्पष्ट हनु गरी काने ूनी संशोिन साझा अनिकारका ववर्यमा कायवावनि र मापदण्ड ननमााण गन ासंघीय ववववाद समािान संयन्त्रहरुलाई प्रभावकारी बनाउने।
- नननमता कानूनको पररपालना, समीक्षा, उपलब्िीका आिारमा सिार ु गन ाएकल र साझा अनिकारको सूचीमा रहेका कानूनलाई सम्बन्त्न्त्ित तहले तजमा गरी कायाान्त्वयन गने जस्ताु ै संघीय ननजामती सेवा ऐन, प्रहरी ऐन, न्त्शक्षा ऐन लगायतका कानूनहरु संघले तजमा गनाु पनेु ।
- केन्द्रले केन्द्रीकृत सोचलाई ्यागी, प्रदेश र स्थानीय तहको संवैिाननक भनमकालाई ननभाउन ू स्वायत्तता तथा ननयमनमा जोड ददनपिाु । प्रदेशले र स्थानीयले कायाा्मक क्षमता बढाई वियाशील रहनपिाु ।
- संघमा मन्त्रालयको संख्या १०-१२ मा झाने। २०७५ सालको सावजा ननक िच ा पनरावलोकन आयोगको प्रनतवु दन कायाा े न्त्वयन गने।

- प्रदेशमा ५ मन्त्रालयको व्यवस्था गने। प्रदेशलाई नीनत ननमााण गने गरी SMART बनाउन। े िेरै कायााकारी भनमका भन्दा सू ंघ र स्थानीय तहसग ाँ को पलका रुपमा काम गने र ु प्रदेशस्तरीय आयोजना व्यवस्थापन गने गरी ववकास गने।
- संघीयताको प्रभावकारी कायाान्वयन गन ार वववाद ननरुपण गन ासंघीय मानमला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयलाई ननकायगत रुपमा सूचक सवहतको न्जम्मेवारी तोक्न कायाान्वयन गन ाे आवश्यक कामको काययाोजना बनाई कायाान्वयन गन ा सहजीकरण गने।
- हाल प्रदेशको संयोजन प्रिानमन्त्री कायाालय र स्थानीय तहसग ाँ समन्वय गन ासंघीय मानमला तथा सामान्य मन्त्रालयबाट भएकोमा वय दवु ै ननकायको संयोजन एउटै ननकायबाट गने।
- िचको न्जम्मेवारी र ववत्तीय क्षमताका अनरुप ु प्रदेश र स्थानीय तहमा ववत्तीय हस्तान्तरणलाई ननतजामूलक बनाउन रावष्ट्रय प्राकृनतक श्रोत तथा ववत्त आयोगको नसफाररस, आिार र ढाँचा बमोन्जम बाडफाड गने। आयोगको संस्थागत क्षमता ववद्ध गरी पारदशीृ , सन्तनलत र समन्यावयक रुपमा ववत्त हस्तान्तरण गन ाु अध्ययन, अनसन्ि्ान र क्षमता ववकास ु तानलममा जोड ददने। कर अनिकारको व्यावहाररक पनरावलोकनु , राजस्व बाँडफाँड प्रणालीलाई पारदशी र पूवाानमान योग्य बनाउनु े, प्रदेश तथा स्थानीय तहमा आनथका स्रोत पररचालन क्षमता ववकास, तीनै तहमा राजश्वय संकलन पररचालन गन ाएकीकृत राजश्व योजना बनाई लाग ु गने।
- प्रदेश र स्थानीय तहलाई उ्पादनमूलक क्षेरमा लगानी गरी उ्पादन तथा उ्पादक्व ववद्धका लानगृ सावजाननक ऋण नलन र िच ाे गने क्षमता बढाउने।
- प्राकृनतक (सेवा) श्रोत सािनको प्रनतफल र लगानीको न्यायोन्त्वत ववतरणका लानग रोयल्टी बाँडफाँडको एकीकृत कानून बनाई लाग ु गने।
- ववत्तीय सशासन कायम गन ाु यसको बाँडफाँड, कायाान्वयन तथा प्रनतफलको प्रनतवदनमा से ूचना प्रववनिको प्रयोग गरी सूचना व्यवस्थापन प्रणालीलाई स्वचानलत तथा तथ्यपरक र ववश् वसनीय बनाउन.े
- संघमा िररतो नीनतगत तहमा काम गने सक्षम प्रशासननक संरचना बनाउन पनेु । पदेशमा ववकासा्मक गनतववनि सञ् चालन गने प्रशासननक संरचना र स्थानीय तहमा आिारभत सू ेवा प्रवाह गने िालको बहसीपयु ि कमचाु ारीहरु रहेको प्रशासननक संगठन संरचना आबश्यक रहेको ि। संघीय ननजामती सेवा ऐन समयमा तजमा गरी तीनाु ै तहमा कमचाारी प्रशासन व्यवस्थापन सम्बन्धी काय ागरी संघीयताका लाभहरु जनतालाई अनभु त गने गरी प्रदान गने ू

कमचाारी संयन्त्रको पररचालन माफात प्रदेश र स्थानीय तहमा पररणाममिमी ु , जनमैरी र उत्तरदायी प्रशासननक संस्कृनत ववकास गने।

- शासनका साझेदार, ननजी क्षेर, गैर सरकारी क्षेर, नागरी क समाज, अन्तरााविष्ट्रय ववकास साझेदारवीच समन्त्वय, सहकाय ातथा साझेदारी गन ाएक आपसमा संवाद तथा सहमनत कायम गन ासरकारले सहजकारी, प्रवद्धानकारी र ननयमनकारी भनमका ननवााह गनू पदाि ाु ।
- नागरी क, ननगरानी, संसदीय ननगरानी, ननगरानी ननकायको, सञ्चार जगतको ननगरानी लगायतका प्रयक्ष, अप्रयक्ष उत्तरदावय्वको औजारहरुको प्रयोग गरी सरकारलाई पारदशी, जवाफदेही र उत्तरदायी बनाउनपदाि ु ।
- नेपालमा संघीयताको समस्या यसको अविारणामा होइन, कायाान्त्वयनको कमजोरीमा ननवहत ि। अनिकार स्पष्टता, ववत्तीय आ्मननभरा ता, सक्षम प्रशासन, राजनीनतक प्रनतबद्धता र रणनीनतक सोच सवहत संघीयतालाई संस्थागत गरी लाग ु गरी एमा समावशी लोकतन्त्रे , सन्तनलत ववका ु स र राज्यको स्थावय्वको आिार बनलयो बनी समद्द नृ पाल से िाी नु पालीको े दीघका ालीन आकाक्षं ा पूरा हनु िे ।
- संघीयता कायाान्त्वयनको १० बर् ापगु को िे । यस अवनिमा भएका असल अभ्यासहरु, नसकाइहरु र संघीयतालाई थप प्रभावकारी बनाउन सिार गनु पने क्षेरहरु पवहचान गनकाा ु ो लानग ववश्व ववद्यालय वा कुनै स्वतन्त्र ननकायलाई संघीयताको कायसाम्पादनको मूल्यांकन र भववष्यमा गनपने सा ु िारहरुको पवहचान गने गरी न्त्जम्मु ेवारी ददई मूल्यांकन गने। यसको नते ्व प्रिानमन्त्री कायाालयलृ े गने। अध्यनको सझावको आिारमा सु ंघीयता सवलीकरणको रणनीनत र कायका म बनाई कायाान्त्वयन गने।

(ि) <u>सबल कूटनीनत ननमाणा ः</u> नपालको से ंवविान 2072 को िारा-५ मा नपालको राविष्ट्रय वहतका आिारभे त ववर्यहरु उल्लू ेि गरेको ि। राज्यको ननदेशक नसद्धान्तमा नपालको स्वतन्त्रता े, भौगोनलक अिण्डता स्वाि ीनता र राविष्ट्रय वहतको रक्षा गदै सावभा ौनमक समानताका आिारमा अन्तरााविष्ट्रय सम्बन्ि कायम गरी ववश्व समदायमा राविष्ट्रय सम्मानको अनभबु वद्ध गने तफा राज्यको अन्तरााविष्ट्रय सम्बन्ि ननदेन्त्शत हृ नु उद्दे ेश्य नलएको ि।

्यसै गरी नपालको सावभा े ौमसत्ता, भौगोनलक अिण्डता स्वाि ीनता र राविष्ट्रय वहतको रक्षा गन ासंयि ु राष्ट्रसंघको बडापर, असंलग्नता, पञ्चशीलको नसद्धान्त, अन्तरााविष्ट्रय कानून र ववश् वशान्त्तको मान्यताका आिारमा राष्ट्रको सवोपरी वहतलाई ध्यानमा राि ी स्वतन्त्र परराष्ट्र नीनत अबलम्वन गने र ववगतमा भएका

सन्त्िहरुको पनरावलोकन गदै समानता ु मा र पारस्पाररक वहतको आिारमा सन्त्ि सम्झौताहरु गने नीनत अङ्गीकार गरेको ि। नीनतगत तथा कानूनी रुपमा परराष्ट्र नीनत २०७७, प्रनतरक्षा नीनत २०७७ लगायत अन्तराावष्ट्रय सन्त्ि सम्झौताको कायाान्वयन परराष्ट्र मन्त्रालय, प्रिानमन्त्री तथा मन्त्न्त्रपररर्द्को कायाालय र रक्षा मन्त्रालय लगायतबाट भइरहेको ि। परराष्ट्र सम्बन्त्िका लानग प्रिानमन्त्री अन्तगता एक िुट्टै ननकाय बनाउन े अभ्यास पनन सरू भएको ि। ु नपालको परराष्ट्र नीनतलाई राजनीनतके , सामान्त्जक, सांस्कृनतक, आनथका लगायतका पक्ष वा तीनका आयामले प्रभाववत पादै ल्याएको बझ्नु सवकन्त्ि। वतमाानसम्ममा उन्त्ल्लन्त्ित आयामनभर अनक े व्यावहाररक उतारचढाव वा पररवतना उपन्न हाँदु ै आइरहेका िन। े नपालको परराष्ट्र सम्बन्त्िमा सबे ैभन्दा महत्त्वपूण ापक्ष २ वटा िन ती ह् नु े नपाल भारत सम्बन्त्ि र े नपाल चीन सम्बन्त्ि। ्यसमा पनन ने पाल भारत बीच अ्यन्ते ै नन्त्जकको जनस्तरको सम्बन्त्ि भएको हाँदा यसमा बु ला बे लामा उतार चढाव हरू आउने गरे ेका िन। साथ् ै नपालको परराष्ट्र नीनतका े सन्त्दभमाा दई परस्पर ववरोिी राजनीनतक दशना ु मा आिाररत व्यवस्था अपनाएका भारत र चीनले भपररवू वष्ठत ने पाललाई आआफ्नो से रक्षा रणनीनतनभर राि ु ेर हेरेका हन्त्िनु र ्यसबाट जोनगइरहन् े दूरदन्त्शतापूण ापरराष्ट्र नीनत चावहन्त्ि। यो प्रश्न नपालको े परराष्ट्र नीनतका सम्बन्त्िमा सबैभन्दा महत्त्वपूण ा देन्त्िन्त्ि। राष्ट्र ननमााता पथ्वीनारायण शाहलृ े भौगोनलक एवं प्रशासननक एकीकरणको महत्त्वपूण ाचरण पूरा गरी सकेपनि भनका नथए े, ‘यो राज्य दूई ढं ुगाको तरुल जस्तो रहेि। तर पथ्वीनारायण शाहको यस भनाइ ृ
(ददव्योपदेश) को मम ानपालको े ‘राविष्ट्रय अन्त्स्त्व को हो। नपालको राविष्ट्रय अन्त्स्त्व सिैंका लानग से ंकटरवहत अवस्थामा रवहरहनपि भन्त् नु े महसस गरी अथाात ु े नपालको भे राजनीनतक अवस्थाप्रनत दू ूरगामी न्त्चन्तन गरी उनले ्यसो भनका नथए। यस यथाथला े ाई कवहल्यै नबसना सवकँदैन। नपाललाई आनथका े दृवष्टले दइटा मु लु कबीचको व्यापाररक मागा ु , पल वा ु ओहोरदोहोर गदाा नबसाउने चौतारो (िन्त्जट) का रूपमा मार बझ्नु प्रयत्न गने पा ु थ्वीनारायण शाहको ृ भनाइको अन्त्तयला ाई गौण सम्झनजस्तो हु नु दे ेन्त्िन्त्ि। ्यसको ता्पय ाराविष्ट्रय अन्त्स्त्वलाई गौण ठान्नुसरह हन जान्त्ि। ु

हाम्रो राविष्ट्रय अन्त्स्त्वका दृवष्टले हेदाा हाम्रो परराष्ट्र नीनतका दईवु टा तह िन। े पवहलो तह रणनीनतक। दोस्रो तह राजनीनतक र केही हदमा आनथका पनन। नपालको भारत र चीने नसतको सम्बन्त्ि रणनीनतक ि। पन्त्श्चमी शन्त्िहरूले पनन नपाललाई रणनीनतक तहमे ै रािेका िन र े नपाललाई प्रयोग गन ाे

सक्िन। यस सम्बन्त्िमा न् पालको तफाबाट हे नु गल्तीले े नपालको अन्स्त्व ने ै समाप् त पाररददन सक्ि। रावष्ट्रयतालाई केन्द्रववन्दमा राि्ु ेर निमेकी वा अन्य राष्ट्रनसतको सम्बन्त्ि ववस्तार वा अवलम्बनको नीनत नपालले े नलनपि भन्त् नु े रहेको महसस गरी एको ि। अन्तराावष्ट्रय ु सम्बन्त्ि तजमा गदाा रावष्ट्रय वहतलाई का ु ेन्द्रमा रान्त्िनपने एवु ं शन्त्िसम्पन्त् न राष्ट्रहरूको स्वाथबा ाट मलु कलाई जोगाइराख्न तदनु सारको परराष्ट्र नीनत बनाई का ु याान्वयन गनपिा भन्त् ना ु नेै रहेको देन्त्िन्त्ि। नपालमा पटक पटक भएका आन्दोलन साथेै भाद्र २३ र २४ गते जने -जी पस्ताद्वारा गरी एको ु भ्रष् टाचार नबरोिी र सामान्जक सञ् जाल बन्द गने सरकारको ननणया लाई नलएर भएको आन्दोलनपनि समेत आन्तररक सरक्षाको प्रभावकाररता साथु ै देशको अवन्स्थनतलाई मध्यनजगर गदै निमेकी देशसाँग को सम्बन्त्ि र समग्र कूटनीनतलाई प्रभावकारी बनाउनपने ु आवाजहरु उठेका िन। ् िासगरी नपालको निमे ेकी देशसाँग को सम्बन्त्ि र समग्र कूटनीनत पथक पृ थक रहनृ पने वा नपने बहस समु ेत समय समयमा उठेको पाइन्त्ि। नपालमा े नागरी कको आवश्यकता अनसारको ु ववकास तथा अथतान्त्रको सदृढीकरण गनका ु ो लानग वैदेन्शक सहयोग, ननयाात प्रवद्धान, व्यवसावयक सीप ज्ञान र प्रववनिको प्रानप्त आदद जस्ता ववर्यमा मैरी राष्ट्रहरु, व्यापारीक क्षेर, अन्तरावष्ट्रय संस्थाहरुसग आपसी ाँ वहतको ववर्यमा संवाद र सहकाय ागनको लानग आनथका कूटनीनतलाई प्रभावकारी बनाउन पदाि। ु नपालको े कूटनीनतक सम्बन्त्िलाई प्रभावकारी बनाउदै आन्तररक सरक्षा ु लगायतका ववर्यहरुमा फाइदा नलन हाल कूटनीनतक क्षेरमा देन्त्िएका समस्या र समािानका लानग सझावहरु दु ेहायबमोन्जम प्रस्तत गरी एको ि। ु

समस्याहरु

- नपालको े कूटनीनतक सम्बन्त्िलाई मजबत बनाउनु प्रमे ि न्तजम्मा नलएका राजदु तावास र ु कूटनीनतक ननयोगहरुमा राजदतको ु ननयन्त्िु गदाा दलीय कोटाबाट हनु े गरेकाले सबल कूटनीनत ननमााणमा सहयोगीनसद्ध हनु सकेको िैन।
- परराष्ट्र मन्त्रालयमा Think Tank को व्यवस्था गरी कूटनीनतमा रहेका समस्याहरुको Real Time सिर ु Initiation हनु सकेको िैन।
- सेवा ननवत्त कृ ूटनीनतकमीहरूलाई Track-2 Diplomacy मा उपयोग गने नीनतगत व्यवस्था हनु सकेको िैन।

SAMAYA SUTRA MEDIA | TV CHANNEL

- कूटनीनत सम्बन्त्ि सिार सम्बन्त्िी समय समयमा गदठत आयोग र सनमनतहरुलु े देशको कूटनीनत Issue strategic र Country specific बनाउन पने भनी ददएको सु झावको उन्त्चत ु कायाान्त्वयन हनु सकेको देन्त्िदैन।
- आन्तररक रुपमा नसजनाा हनु सरकार गठनका ववर्य , ननयन्त्िका ववर्य साथु ै पररयोजना सञ् चालनका ववर्य समेत अन्त्य देशहरुबाट ररमोटका आिारमा हनु भनी आलोचना िो ेपेका ववगतका उदाहरणहरुबाट पाठ नसकी आन्तररक वववादलाई देश नभर नै समािान िोज्न नसक्न पनन एक कमजोरी रहु ेको ि।
- कूटनीनतक सम्बन्त्ि पाटी र नताअने रुप फरक फरक हु नु नभई तटस्थ र रावष्ट्रयता के ेन्त्द्रीत हनु पनेमा सरकारमा पटक पटक जानु ववनभन्न े दलका नता र राजने ैनतक नते ्वलृ े आफू अनकु ूल ब्याख्या गने गदाा देशको िवी नै नबग्रदै गइरहेको ि।
- नेपाल र भारतबीचको िला ु सीमानाका कारण लागऔर्िु , भन्त्सार िली, मानब बचववन े जस्ता जघन्त्य अपराििरु समेत सन्त्जलै हनु गरे ेको ि, जसबाट दबु ै देशलाई सरक्षा चु नौती ु हनु े भएतापनन कूटनीनतक पहलबाट िला ु सीमा व्यवस्थापनमा चासो ददएर काम गरेको पाइदैन।
- नेपाल-भारत सीमा वववाद कालापानी, नलपलु ेक र नलन्त्म्पयािरा क्षेरलाई नलएर दु वु े देशबीच लामो समयदेन्त्ि वववाद रहदै आएको ि। यसले रावष्ट्रय भावनामा असर पानका साथाु ै कूटनीनतक तनाव बढाएको ि।
- नेपाल व्यापार, इन्त्िन र पारवहन जस्ता आनथका मामलामा भारतमानथ िोरै ननभरा ि। नाकावन्त्दी जस्ता घटनाले नपाली जनजीवनमा गम्भीर असर पारे ेका उदाहरणहरू िन वयनको ् Divercification हनु सकेको िैन।
- भौगोनलक कदठनाइ, यातायात समस्या र वहमाली भेगका कारण सडक, रेल तथा व्यापाररक मागको ववकास चनौतीपु ूण ाि, जसले चीनसग ाँ आपसी व्यापार र आवागमनलाई सीनमत बनाएको ि।
- आनथका कूटनीनतमा MCC (Millennium Challenage Corporation), BRI (Belt and Road Initiative), र BIPPA (Bialateral Investment Promotion and Protection Agreement) सम्झौता जस्ता ववर्यमा जनतालाई राम्ररी नबझाउदा र कु ुनैकुनै ववर्यमा गलत िारणा राजनैनतक दलका नताबाट समे ेत ददन गरे ेकोले रावष्ट्रय कूटनीनतमा समस्या नसजनाा हनु े गरेको।

SAMAYA SUTRA MEDIA | TV CHANNEL

- सरक्षा ननकायको प्रभाकाररता अनभवु वद्धृ गन ादई निमु ेकी मलु क भारत र चीनको सु रक्षा ु ननकायसाँग समन्त्वयात्मक प्रन्तशक्षण कायिा म गन ा गराउन कूटनीनतक पहल हनु नसकेको।
- नेपालको आन्तररक राजनीनत र नीनत ननमााणमा निमेकी मलु कको प्रभाव रहनु र रहे ेको भन्त् ने िारणा नपालमा व्यापक िे ।
- भ-ूराजनीनतक संवदनशीलता ने पाले -चीन र नपाले -भारत सम्बन्त्िलाई नलएर क्षेरीय शन्त्ि सन्तलन (ववशु र् गरी भारते -चीन प्रनतस्पिाा) को असर पने सम्भावना रहन्त्ि।
- भारत र चीनसाँग भएका सम्झौता र पररयोजनाहरू (पूवाािार, लगानी आदद) समयमा सम्पन्त् न नहनु सम्बन्त्िको व्यवहारिक पक्षमा समस्या बनु को िे ।
- सीनमत जनस्तरीय सम्पका भारतसाँग तलना गदाा चीनु सग जनस्तरको आवागमनाँ , सांस्कृनतक आदान-प्रदान र पाररवाररक सम्बन्त्ि कम िन। ्
- अन्तरावष्ट्रय मञ्चहरुमा अनतकम ववकनसत मलु क ु र भ-ू पररववष्ठत े मलु कलु े प्राप् त गनपने ाु सववािाको ववर्यमा यथु ेष्ट रुपमा वहस पैरवी नहदााँ नु पालले े पाउन से ववािमा कमी आएको ु ि।
- कूटनीनतक सफलताको लानग अन्तरावष्ट्रय मञ्च र कायिा महरुमा ववज्ञहरुको उपन्त्स्थनत अननवाय ाहो तथावप नपालको प्रे नतनननन्िवमा हाम्रा र राम्राले मार अवसर पाउन परम्पराले े ्यसमा पनन अनाबश्यक रुपमा जम्वो टोली लान प्रबे नतलृ े गदाा सबल कूटनीनत ननमााण हनु सवकरहेको िैन। ्

सिारका लानग सु झावहरुु

- नपालको के ूटनीनतक सम्बन्त्िलाई मजबत बनाउन राजदु तावास र कु ूटनीनतक ननयोगहरुमा राजदतको ननयु न्त्िु गदाा दनलय कोटाबाट नभई योग्य सक्षम र प्रभावशील व्यन्त्ि्वलाई बनाउनपदाु । यसका लानग कलेन्त्जयमको व्यवस्थाबाट वा परराष्ट्र ववज्ञबाट मार िनोट गने प्राविान राख्न नीनत नलने पदाु । परराष्ट्र मन्त्रालयबाट ८० प्रनतशत र बााँकी २० प्रनतशतको रेन्त्शयोमा नमलाइन पदाु ।
- परराष्ट्र मन्त्रालयमा सबल कूटनीनत ननमााणको लानग ववज्ञहरुको समूह Think Tank को व्यवस्था गरी कूटनीनतमा रहेका समस्याहरुको Real Time सिारमा सु झावबमोन्त्जम ु अग्रसरता (Initiation) नलन पिाु ।
- सेवा ननवत्त कृ ूटनीनतकमीहरूलाई Track-2 Diplomacy मा उपयोग गने नीनतगत व्यवस्था गरी न पदाु ।

- नेपालको भ-ू राजनीनतक अवस्थाको कारणले पनन कूटनीनत Issue strategic र Country specific बनाउन पने हु न्त्ि जसलु े गदाा सबल कूटनीनत ननमााण हनु सक्दि। जसका लानग अवस्था हेरी नीनतमा पररमाजना गरी न पदाि्ु ।
- आन्तररक रुपमा नसजाना हनु सरकार गठनका वर्ये , ननयन्त्िका वर्य साथु ै पररयोजना सञ् चालनका वर्य समेत अन्त्य देशहरुबाट ररमोटका आिारमा हनु भनी आलोचना िे ेपेका ववगतका उदाहरणहरुबाट पाठ नसकी आन्तररक वववादलाई देश नभर नै समािान िोज्न र े बाह्य हस्तक्षेप ननर्ि गने पदाििु । थैलीको मि बन्त्द ु भए चोरीबाट बन्त्चन्त्ि र कसैलाई दोर् लगाउन पदैनु ।
- सरकारमा रहाँदा एकथरी सम्बन्त्ि र नरहाँदा अकै हनु पने ु भन्न े राजनैनतक नते ृवको ृ सावजा ननक अनभव्यन्त्ि ददन प्रथा अन्त्ृय गन ाे यो सम्बन्त्िी आचारसंवहता नै लाग ु गनपनो ु । कूटनीनतक सम्बन्त्ि पाटी र नताअने रुप फरक फरु क हनु नभई तटस्थ र रावष्ट्रयता के ेन्त्द्रीत बनाउन राजनैनतक बतमा सहमनत हृ नु पिा ु ।
- नेपाल सरकारले सीमा वववादको कूटनीनतक समािान सीमा समस्यालाई भावनाि्मक र आन्तररक रुपमा भार्ण गरेर होइन की ऐनतहानसक प्रमाण, नक्सा र कूटनैनतक संवादबाट वववाद समािानको प्रयास गनपदाििु ।
- नेपाल-भारत सीमा वववाद कालापानी, नलपलु ेक र नलन्त्म्पयािरा क्षेरलाई नलएर दु वु ै देशबीच लामो समयदेन्त्ि वववाद रहाँदै आएकोमा सरकार-सरकार बीच सबल कूटनीनतबाट समािान

िोन्त्जनपदाि्ु ।

- नेपाल चीन सम्बन्त्िलाई प्रगाढ बनाउन र रावष्ट्रय सरक्षालाई प्रभावकारी बनाउन दु ई दु ेशको पूवाािार कनन्त्क्टनभटी जस्ते ै यातायात, रेलमाग ार हवाईमागका ो ववकास गने गरी वद्धपक्षीय सम्झौता गने र भएको सम्झौता तदारुकताकासाथ अगानड बढाइन पिा ु ।
- आनथका कूटनीनतमा MCC (Millennium Challenage Corporation), BRI (Belt and Road Initiative), र BIPPA (Bialateral Investment Promotion and Protection Agreement) सम्झौता जस्ता वर्यमा जनतालाई राम्ररी बझाउनु े देशको सावभौमसत्ता, स्वतन्त्रता र रावष्ट्रय अिण्डता अक्षुण रहन गरी सम्झौता गने पिाा ु ।
- सरक्षा ननकायको प्रभाकाररता अनभु ववद्धृ गन ादई निमु ेकी मलु क भारत र चीनको ु सरक्षा ु ननकायसाँग समन्त्वयाि्मक प्रन्त्शक्षण कायिा म गन ा गराउन कूटनीनतक पहल गने।

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

- भ-ूराजनीनतक संवदनशीलता ने पाले -चीन र नपाले -भारत सम्बन्त्िलाई नलएर क्षेरीय शन्त्ि सन्तलन (ववशु र् गरी भारते -चीन प्रनतस्पिाा) को असर पने सम्भावना रहन्त्ि।
- सीनमत जनस्तरीय सम्पका भारतसाँग तलना गदाा चीनु सग जनस्तरको आवागमनाँ , सांस्कृनतक आदान-प्रदान र पाररवाररक सम्बन्त्ि कम िन। ृ
- अन्तरावष्ट्रय मञ्चहरुमा अनतकम ववकनसत मलु क ु र भ-ू पररववष्ठत े मलु कलु े प्राप् त गनपने ाु सववािको ु ववर्यमा वहस पैरवी गने। अध्ययन अनसन्त्िान ु नबना कूटनीनत सम्बन्त्िमा पनरावु न्त्तृ नगने।
- कूटनीनतक सफलताको लानग अन्तरावष्ट्रय मञ्च र कायिा महरुमा ववज्ञ हरुको उपन्त्स्थनत अननवाय ा गने।
- आनथका ववववनिकरण नपालले े कुनै एक देशमानथको अ्यनिक ननभराता घटाउाँदै अन्त्य देशसाँग पनन व्यापार, पारवहन र ऊजाा सहकाय ाववस्तार गनपिााु ।
- सन्त्त्ि-सम्झौताहरूको पनरावलोकन समयअनु कु ूल नभएका सन्त्त्िहरूलाई आपसी सहमनतमा संशोिन वा पनरावलोकन गनु आवश्यक िाु ।
- जनस्तरको सम्बन्त्ि सदृढीकरण न्त्शक्षाु , संस्कृनत, पयटान र यवा आदानु -प्रदान कायिा ममाफात जनस्तरको ववश्वास अझ बनलयो बनाउन सवकन्त्ि।
- ननयनमत उच्चस्तरीय संवाद समस्यालाई थवप्रन नददई ननयनमत वाताा र सु ंवादमाफात समािान िोज्नपिाु ।
- दद्वदेशीय सम्बन्त्ि सावभौम समानता, शान्त्तपूण ासहअन्त्स्त्व, सद्भावना, पारस्पररक ववश्वास, समझदारीमा आिाररत वनाई दद्वपक्षीय सम्बन्त्िका ववववि क्षेरमा सहकाय ागन ापरामश ासंयन्त्र स्थापना गरी ्यस्ता संयन्त्रबाट आपसी सहयोग र साझेदारी बढाउन सहज वनाउन पदािु ।
- नेपालको जलववद्यतु उ्पादनको अथाह क्षमताको सम् न्त्चत उपयोगलु े हाम्रो क्षेरको ववकास पररदृष्यलाई स्वच्ि ऊजाामा पररवतना गन ा सक्ि। व्यापार र पारवहनलाई सहज बनाउन सीमापार सम्पका सञ् जाल ववस्तार भइरहेको ि। हामीले यो सञ् जाललाई थप ववस्तार र सिार गन ाु आवश्यक ि।
- दवु ै देशले आपसी व्यापारलाई लाभदायक बनाउन उपाय िोज्ने पनु , नपालको ननयाातको े आिार सीनमत भएकाले व्यापार घाटा बढ्दै गएको तथा भारत र अन्त्य देशसाँग को व्यापार ववस्तार गन ा उ्पादनशील क्षेरमा थप लगानी आवश्यक रहेको ि। नपालमा सञ्चानलत े बहरावष्ट्रय

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

कम्पनीहरुलु े आफ्नो लगानीबाट मनग्य रकम वफताा लैजान नपाललाई लगानीको े आकर्का गन्तव्य बनाई लगानीमैरी वातावरणको सननन्श्चता गन ाु नीनतगत तथा राजनैनतक न्स्थरता आबश्यक रहेको ि।

- सूचना प्रववनिको क्षेरमा पनन नपाल र भारतबीच सहकायकाे ा प्रशस्त सम्भावना रहेका िन ् सूचना प्रववनिको वववववनिकरण गरी यवा जमातलाई यसतफा आकवर्ता ु गन ान्शक्षा, ववज्ञान र प्रववनिको क्षेरमा पनन ववनभन्त् न देशहरुसाँग सहकाय ा आवश्यक ि।
- पूवाािार ववकासमा सहकाय ा सडक, रेल (िान्स-वहमालयन रेलवे), सख्िा बन्दरगाह र नाका ु स्तरोन्ननतमा सहकाय ाबढाउनपिा ु ।
- जनस्तरको सम्बन्त्ि ववस्तार न्शक्षा, िरवन्त्तृ , भार्ा अध्ययन, पयटान र सांस्कृनतक कायाि ममाफात जनस्तरीय सम्बन्त्ि बनलयो बनाउन सवकन्त्ि।
- सन्तनलत परराष्ट्र नीनत नु पालले े चीनसाँग सम्बन्त्ि ववस्तार गदाा अन्त्य निमेकीसंसाँग को सम्बन्त्िलाई सन्तलनमा राख्दु ै स्वतन्त्र परराष्ट्र नीनत अपनाउनपिा ु ।
- जलवाय ु पररवतना र वातावरण संरक्षणमा नपालले े ववकनसत र काबना उ्सजना गने देशहरुसाँग सहकाय ागरेर साझा चनौतीहरूको समािान गन ाु सक्ि। वहमालयको संरक्षण, ददगो ववकास, र वातावरणीय व्यवस्थापनका क्षेरमा संयि प्रयास गन ाु सवकन्त्ि। यसबाट दवु ै देशले जलवाय ु पररवतनाका नकारा्मक प्रभावहरूको सामना गन ा सक्न े िन ् र ददगो अभ्यासहरूलाई प्रवद्धान गन ामद्दत नमल्ने । यस्तो सहकायला े दवु ै राष्ट्रको वातावरणीय समवद्धमा योगदान ददनृ िे । ववश्व व्यापी गनतशीलतामा पररवतनाको रूपमा नपालले े चीन र भारत दवु ैसाँग को सम्बन्त्िलाई सन्तलनमा ु राख्न सक्दि। दवु ै निमेकीहरूसग को ााँ सहकायबााट लाभ उठाउँदै आफ्नो सावभौनमकता र स्वतन्त्रतालाई कायम राख्न सक्ि।

<u>यस्तै समग्रमा परराष्ट्र नीनतमाफात रावष्ट्रय स्वानभमान र सक्षमता बढाउन देहायबमोन्जम गने</u>

- "सगरमाथा संवाद" जस्ता अन्तरााावष्ट्रय जगतमा नपालको नभन्जनबनलटी बढाउने माध्यमहरूलाई े थप उन्नत र प्रविना गने नीनतगत व्यवस्था गरी नपिा ु ।
- परराष्ट्र नीनत सञ् चालनका आािारहरूअन्तगता आठवटा बदाहरू िनाँ ु । ् जलवाय पररवतना ु लगायतका ववर्यलाई समेट्न नवौँ नम्बरमा थपी नेपालीहरू मारै ववदेशमा अध्ययन गन ाजान े अवस्थाको अन्त््य गदै जलवाय पररवतना ु लगायतका ववर्यमा ववदेशी ववद्याथीहरूलाई नपालमा े अध्ययन गन ाआउन वातावरण बनाउने पिा ु ।

- ववदेशमा नपाली उ्पादन र से ंस्कृनतको प्रविना गन ानपाली सांस्के ृनतक केन्द्रको ननमााण तथा ववदेशी सञ् चार माध्यममाफात नपाली इनतहास तथा से ंस्कृनतको प्रचारप्रसार हनु वातावरण े ननमााण गनपिाा ु ।
- परराष्ट्र नीनतले आनथका तथा सावजाननक कूटनीनतलाई प्राथनमकता ददनपदाि र नु पालमा े प्रयक्ष बैदेन्त्शक लगानी ल्याउन पहल गने र नेपालमा पयटा न पबद्धा न गने काय ा पनन कूटनीनतको मख्य आिार बनाउनु पिा ु ।
- परराष्ट्र नीनतको मूल ध्येय – नपालको सावभा े ौमसत्ताको रक्षा र रावष्ट्रय वहतको प्रविना – लाई केन्द्रमा राि ी हामी कुन अवस्थामा िौँ, हाम्रा चनौती कु े के हनु ् र तीनलाई कसरी सम्बोिन गन ासवकन्त्ि भन्त् ने वववर्यमा केन्द्रीत भएर परराष्ट्र नीनत बनाउन पदाि ु ।
- नीनतमा केही अपररवतनाीय पक्षहरू िन तीनलाई प्रविना् गदै पररवतनाीय वववर्यवस्तहरूलाई ु भन बदनले ाँदो पररवश र ्यसले े ननम्ा्याएका आवश्यकताका आिारमा समयानकु ूल बनाउँदै जानपिा ु ।
- ववज्ञान प्रववनि, रावष्ट्रय सरक्षा ु , कृनरम बवद्धमता (ु artificial intelligence) लगायतका वववर्य पनन नपालमा नभराउने गरी परराष्ट्र नीनतमा थप्ने पदाि ु ।
- परराष्ट्र नीनतको प्रभावकारी कायाान्त्वयनका लानग आनथका स्रोत, जनशन्त्ि तथा क्षमता ववकासमा जोड ददनपदाि ु । कूटनीनतक ननयोगमा िवटनला े ई सेना, प्रहरी, अनसन्त्िान ु ववभागलगायतबाट ननन्त्श्चत अवनिको तानलम ददएर मारै पठाउन व्यवस्था गने पदािा ु ।
- नेपालबाट बावहर गएर गैरआवसीय नपाली बने का सम्मलाई नीनतले े जसोतसो समेटेको ि। तर, उनीहरूका सन्तानहरलाई समेट्न नीनत बने को ि े ैन, यतातफा पनन ध्यान जान जरुरी ि।
- परराष्ट्र नीनत कायाान्त्वयनको सन्त्दभमाा राजनीनतक दलहरूको प्रनतबद्धता कसरी सननन्त्श्चतता गने ु भन्त् ने चनौती ि ु । यसको नीनतगत समाि ान िोन्त्जन पिा। ु
- बाह्य राष्ट्र जोनडएका जनसु कु े मन्त्रालयले गने काममा परराष्ट्रले समन्त्वय गने व्यवस्था हनु पदाि ु ।
- नेपालको सौम्य शन्त्िको (Soft power) प्रविनाका लानग अन्त्तराावष्ट्रय स्तरका सम्मेलन गन ा सवकन पे ूवाािारहरूको ववकास गदै Summit Diplomacy लाई रणनीनतक योजनामा समावश े गरी कायाान्त्वयनमा लैजान पदाि ु ।
- सरक्षा कु ूटनीनत र सैननक कूटनीनतको वववर्यलाई पनन नीनतले समेट्न आवश्यक ि।

(ग) अ्यानिक भीडभाड हनु सावजाे ननक ननकायहरुको सवामा से िारु न्त्जल्ला प्रशासन कायाालय, मालपोत कायाालय,यातायात कायाालय,राहदानी ववभाग,स्थानीय तह ववशर् ेगरी वडा तह र ददनानददन जनसम्पका हु नु साथे ै अ्यनिक भीडभाड हनु कायाालयहरुमा जनताको े काम तोवकएको समयमा नहनु के मचाारीहरुले न्त्स्पड मनी नलन साथे ै नबचौनलयाहरु माफात मार काम सम्पन्न गन ासवकन जस्ता आरोपहरु ववद्यमान रहे ेका िन। यस्ता समस्याहरु स् िार गरी जनकु ेन्त्न्द्रत र जनववश्वासी सेवा प्रवाहको लानग देहायबमोन्त्जमका सिार गनु पने हा ु न्त्ि। ु

- सेवाको वनगकारण गरी समय र लागत तोकेर सावजाननक रुपमा जनतालाई ससु ून्त्चत बनाउन। े
- क्षनतपूतीसवहतको नागरी क बडापरको प्रभावकारी कायाान्वयन अननवाय ागने/गराउन। े
- सेवा प्रवाहलाई सकभर नडन्त्जटलाईजशन गरी फे ेसलेस, पेपरलेस बनाउन यदी पे ूण ारुपमा सम्भव नभएमा भीड व्यवस्थापनको लानग टोकन प्रणालीको प्रभावकारी व्यवस्थापन अननवाय ा गने। फारम भनेदेन्त्ि दस्तर नतनेसम्मका सबु ै काम अनलाइनबाटै हनु पिा। नागरी क एप ु (Nagarik App) लाई कायाालयहरुको सफ्टवयरसे ााँग पूण ारूपमा एकीकृत गरी घरबाटै आवदन े ददन नमल्न बनाउने पिा। ु
- कुन सेवाग्राही कनत बज आउने भन्नेे Time Slot पवहल्यै बक गने व्यवस्था हु नु पिा। यसलु े कायाालयमा हनु अनावश्यक भीडलाई े ८०% सम्म कम गिा।
- सेवाको गणस्तर अनभवु द्धी गन ाृ साथै जनसम्पकालाई प्रभावकारी र ववश्वसननय बनाउन नागरी क समाज,ववकल,परकार र यवा ु सन्त्म्मनलत एक नागरी क संयन्त्रको ववकास गरी कायाालयमा डेक्स स्थापना गन ासवकन्त्ि।
- नागरी कता,राहदानी, लाइसन्त्स,जग्गा दताा लगायतका कायका ो लानग स्थानीय तहको नसफाररस भएपिी ननवदन ले ेख्र/लु ेिाउनपने अनावश्यक झन्त्झट हटाउनु पने। ु
- जनताको काम हनु नहे नु एवकन अननवाय ाे गने। नहनु भएमा के े कती कारणले नहनु हो े कारण सवहत कागजातको चेकनलस्ट बनाई ददनपने प्राविानको ववकास गने/गराउनु । े
- Seamless bureaucracy को प्रयोगमा जोड ददन। जसले े गदाा कमचाारी आफ्नो तोवकएको न्त्जम्मेवारी र दाववबाट पन्त्न्त्िन नसकोस। ्
- सावजाननक सनु वाई र नागरी क सु परस्वु क्षणलाई प्रभावकारी बनाउने । े

- अनलाइन ननवदन साथे ै सोको ियाावकङ प्रणालीलाई अननवाय ालाग गने गराउनु े
- सेवा प्रवाह अ्यनिक हनु े कायाालयहरुमा कमचाारी अभाव प्रमि कारणका रुपमा रहु ेकोले सेवाग्राहीको चााँपको आिारमा ओ एण्ड एम सभे गरी कमचारी व्यवस्थापनमा जोड ददन। े
- राहदानी, जग्गािनी पजाा जस्ताु व्यन्त्िगत डकुमेन्टहरु हलाक सु ेवा माफात जनताको घर दैलोमै पयााउनु व्यवस्था नमलाउने । जसका लानग हे लाक सु ेवाको प्रभाकाररता अनभबद्धी गने। ृ
- नागरी कको ववबरण (Biometrics) एक पटक रावष्ट्रय पररचयपर (National ID Card) मा दताा भइसकेपनि, मालपोत वा राहदानी ववभागले पनः ु सोही ववबरण मानगरहन ु पने झन्झट हटाउनपिा। ु जसका लानग सेन्त्िलाइज्ड डाटाबस अननवाय ाे आवश्यकता रहेको ि।
- सरकारी सेवा भन्ने नबन्त्तकै हनु े "वढलासस्तीु " र रुििो" व्यवहार" लाई Private Sector-like Professionalism मा बदल्नपिा। ु कमचाारीहरूलाई आिननकु उपकरण चलाउने तानलम र ‘Customer-First’ सोचको ववकास गराउन ुजरुरी ि।

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

(घ) महत्वपण ाा् प्रनतष्ठानहरुको सरक्षा ु

- महत्वपूण ाप्रनतष्ठानहरूलाई समेत सामररक द्दवष्टकोणले अ्यन्त महत्वपूण ाप्रनतष्ठानहरू र अन्त्य प्रनतष्ठानहरूको रूपमा वगीकरण गनपने ाा ु र प्रनतष्ठानको संवदनशीलता े अनरूप ु ्यसको सरक्षाको लानग ु शून्त्य सहनशीलता समेतका नीनतहरू अवलम्बन गरी सरक्षा ननकायहरूलाई ु जनसु कु ै पररन्त्स्थनतमा पनन सामररक द्दवष्टकोणले अ्यन्त महत्वपूण ाप्रनतष्ठानहरूको संरक्षण गनपने दावय्व र सोही अना ु रूपको अनिकारु र कानन बमोन्त्जमको बल प्रयोगमा ु कानूनी संरक्षणको प्रबन्त्ि गनपने । ाा ु
- नसंहदरबार, नसतल ननवास, प्रिानमन्त्री ननवास, संसद भवन लगायतका स्थानहरुमा राज्यद्धारा सरक्षाकमी िटाई सु रक्षा ददनु पने ु महत्वपूण ाप्रनतष्ठानको सरक्षा ु Protocol अनसार भौनतक ु पूवाा िार एबं वफल्ड फोवटावफकेशन, नसनस क्यामेरा, सरक्षाकमीको आवास, वाक थ्रु गु ेट, नसनसवटनभ सवहतको कन्त्िोल रुम, अ्यािननक रुरक्षा प्रनबनि सवहतको यथोन्त्चत प्रबन्त्ि नमलाई ु ति ननकायको सरक्षा बजु टलाई सोही कायमा े ा प्रयोग गनपने ।ाा ु
- VVIP/VIP हरुको कायाालय तथा ननवासको िनौटगदाा सरक्षा मापदण्डको ु पूण ापालना हनु े गरी पनरावलोकन गरीनु पनु ।
- प्रहरी पररचालन सम्बन्त्िमा नलन्त्ित SOP (Standard Operating Procedure) र (ROE) Rule Of Engagement बनाएर मार पररचालन गरीन पनु ।
- सामररक द्दवष्टकोणले अ्यन्त सम्वदनन्त्शले प्रनतष्ठानहरू र क्षेरहरूको वनगका रण अनसारु ्यसमानथ हनु े कुनैपनन प्रकारको भौनतक आिमण वा अनतिमणलाई गम्भीर अपराि को रूपमा व्याख्या गरी सोही अनरूपु सजायको प्राविान गनपना ु । जस्तो सकु ै पररन्त्स्थनतमा पनन राज्यका महत्वपूणा प्रशासननक भवन, तथ्याङ्क र सामररक द्दवष्टकोणले सम्वदनन्त्शले प्रनतष्ठानहरूको सरक्षामानथको ु चनौनतलाई ननरुसावहत गना र संरक्षणका लानग आवश्यक नीनतगत, कानूनी र अन्त्य व्यवस्थाहरू गनपना ु ।

(ङ) सम्पत्ती सद्दढीकरण अनुसन्त्िान सम्बन्त्िी ु :

- सम्पन्त्त शद्धीकरण तथा आतु ंकवादी गनतववनिसम्बन्त्िी मानमलामा ननगरानी राख्ने अन्तरााविष्ट्रय े संस्था एफएटीएफ अन्तगताको एनसया प्यानसवफक ग्रप (एपीजी) लु े नपाललाई े २००८ देन्त्ि २०१४ सम्म र २०२५ मा गरी दई पटक ु 'ग्र नलस्टमा रान्त्िसके ेको ि।काठमाडौँ सम्पन्त्त शद्धीकरणसम्बन्त्िी अपराि ननयन्त्रणका लानग सु ंरचनागत व्यवस्था गरी एको लामो

समय भइसक्दा नतनको प्रभावकारी कायाान्त्वयनमा नपालले े अन्तराावष्ट्रय मञ्चमा गरेको प्रनतबद्धताअनसार पनन काम गन ाु सकेको िैन ।

- गैरकानूनी माध्यमबाट आन्तजता सम्पन्त्त शद्धीकरण गने ववरुद्ध अनु सन्त्िान र अनभयोजन गन ाु सरकारले २०६४ माघ १० मै 'सम्पन्त्त शद्धीकरण (मनी लाउन्डररङ) ननवारण ऐन ल्याएको ु नथयो ।तर ऐनबमोन्त्जम अनसन्त्िान र अनभयोजन गने सु ंयन्त्र गठन नगदाा सम्पन्त्त शद्धीकरण ु तथा आतंकवादी गनतववनिसम्बन्त्िी मानमलामा ननगरानी राख्न अन्तराावष्ट्रय से ंस्था 'फाइनान्त्ल्सयल एक्सन टास्क फोस ा(एफएटीएफ) अन्तगताको एनसया प्यानसवफक ग्रप (एपीजी) लु े नपाललाई े २००८ (२०६५ साल) मा 'ग्र नलस्टमा राि े ेको नथयो ।
- एफएटीएफ, ववश्व बैंक, अन्तराावष्ट्रय मद्रा कोर्ु , संयि राष्ट्रसु ंघअन्तगताका सम्बद्ध ननकायले सम्पन्त्त शद्धीकरणसम्बन्त्िी अपराििववरुद्ध प्रभावकारी काम गन ाु पटक-पटक सचेत गराउँदै आएका िन ् ।
- सम्पन्त्त शद्धीकरण अनु सन्त्िान ववु भाग स्थापनापनि अवहलेसम्म सावजाननक भएका नक्कली भटानी शरणाथी प्रकरणु , लनलता ननवास जग्गा वहनानमना, भाटभटेनी सपरमाकेटको नक्कली ु नबलबीजक/करिली प्रकरणमा मनिएका नु तािे, कमचा ारी, व्यापारी/ नबचौनलयामानथ सम्पन्त्त शद्धीकरणमा ु अनसन्त्िान ु गन ा ववभागले चासै ददएको िैन । लनलता ननवासको जग्गा वहनानमनामा अन्त्ख्तयार दरुपयोग अनु सन्त्िान आयोगबाट दायर भएर ववु शर् अदालतले े १ सय ३१ जनालाई दोर्ी ठहर गरी सक्दा पनन ्यस प्रकरणमा जोनडएको सम्पन्त्त शद्धीकरणको ु अनसन्त्िान जहाँको ्यहीु िीँ ।
- नेपाल राष्ट्र बैंकको ननयमनभन्दा बावहर रहेको सहकारीमानथ सरकारले सक्षम ननयमन गन ाु सकेको िैन । िबौं रुपैयाँको लगानी सहकारीमा भए पनन यसको स्रोत के हो भनर े िोजनबन भएको िैन ।सहकारी अकुत सम्पन्त्त लकाउनु से ंस्थागत साँयन्त्रका रुपमा मार प्रयोग भइरहेको ि।
- बसेनन ववनभन्न मलु कबाट नु पालमा सामान्त्जक र ववकास कायाे को आवरणमा अन्तराावष्ट्रय गैरसरकारी संस्थाबाट नभनरन अबौं रुपे ैयाँको िच ार यसको पारदन्त्शताामा पनन प्रश्न उठ्दै आएको ि ।
- आईएनजीओले कुन स्रोतबाट कसरी नपालमा रकम नभत्र्याए र यसको सदे पयोग राज्यको ु प्राथनमकताअनसार भएको ि/िु ैन भन्नेमा पनन िोजिबर हन सकु ेको िैन ।

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

- यस अवनिमा सनचाँदी लगायत बहु मु ूल्य िातको कारोबार गने व्यन्त् ि तथा सु ंस्थामानथ ननगरानी गन ापनन सरकार चकु ेको ि । ्यसमध्ये तस्करीको सन नु पालमा पनन िपत हे नु े गरेको प्रहरी अनसन्त्िानबाटु ै िनलसकु े पनन यसमानथ नमवहन अनसन्त्िान हु नु ै सकेको िैन ।
- गैरकानूनी सम्पन्त्तबाट आन्त्जता कालोिन लगानी हनु अको जोन्त्िमये ि क्षेरमा ु ‘ररयल इस्टेट (घरजग्गा कारोबार) लाई पनन रान्त्िएको ि । उल्टै स्वाथाको द्वन्द्व बान्झन गरी ररयल े इस्टेट कारोबारमा आबद्ध व्यापारीहरू कानन ु बनाउन े थलोमै पगु का े िन ्। स्वाथका ो द्वन्द्वसम्बन्त्िी कानन ल्याउन ववु गतदेन्त्ि नै पटक-पटक कुरा उठ्दै आएको ि। यसमा दलहरू गम्भीर देन्त्िएका िैनन ्।
- अपराििबाट आन्त्जता सम्पन्त्त शद्धीकरण गने जोन्त्िमयु ि क्षेरका रूपमा क्यानसनोलाई पनन ु रान्त्िएको ि । क्यानसनोमानथको अनगमन वफतलो हु ाँदा पनन एफएटीएफअन्त्तगता ु को एनसया प्यानसवफक ग्रप (एपीजी) लु े प्रश्न उठाउँदै आएको ि ।
- न्त्यावयक प्रवियाबाट टंुनगएको कसरजन्त्य ु सम्पन्त्त जफत गरी ्यसको व्यवस्थापन गन ा कसरजन्त्य सम्पन्त्त तथा सािन (रोक्का ु , ननयन्त्रण र जफत) ऐन २०७० मा जारी भएको नथयो । ऐन आएको ७ वर्पानि मारै २०७७ मा ननयमावली आयो ।्यसको अको वर् ा बल्ल २०७८ असोज ५ मा कसरजन्त्य सम्पन्त्त व्यवस्थापन ववभाग गठन भएको नथयो ु । गह ृ मन्त्रालय मातहत रािेर यही ववभागबाटै कसरजन्त्य सम्पु न्त्त जफत, रोक्का र ननयन्त्रणको सबै अनिकार ददइएकामा ्यसको पनन कायाान्त्वयन हन सकुेको िैन ।
- पनिल्लो पटक मलु क ु ‘ग्र नलस्टमा पने को एउटा पा ु क्ष कसरजन्त्यु सम्पन्त्त जफत, रोक्का र ननयन्त्रण हन नसक्नु लाई पनन नलइएको ि ु । कसरजन्त्य सम्पन्त्त सरकारीकरण गने मारा ु न्त्यून र कमजोर रहेको एपीजीले नै औल्याएको िं ।
- यसैगरी, राज्यवादी भएर चलाइएका ववनभन्न कसरसम्बद्ध अपराििको एकीकु ृत अनभलेि प्रणाली पनन सरकारले बनाउन सकेको िैन ।
- आतंकवादी वियाकलापमा ववत्तीय लगानीववरुद्ध पनन नपालले े ठोस उपलन्त्ब्ि हानसल गन ा नसकेको एपीजीकै प्रनतवदनले े औल्याएको िं ।
- आतंकवादी गनतववनिमा संलग्न व्यन्त्ि तथा संस्थालाई नपालमा े कुनै पनन वकनसमको गनतववनि गन ानददन भनी ने पालले े अन्त्तरााविष्ट्रय मञ्चमा ववश्वस्त पान ासकेको िैन । यसका लानग सम्पन्त्त शद्धीकरण तथा आतु ंकवादी वियाकलापमा ववत्तीय लगानी ननयन्त्रणववरुद्ध

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

ल्याइएका रणनीनत पनन प्रभावकारी बन्न सकेको िैन ।्यस्तै, नपाले -भारत िला नसमानाको ु ननयमन र ननगरानी नपगु को वर्वय उठे ेको ि ।

- कागजमा कानन बनलु यो देन्त्िए पनन अन्तराावष्ट्रय समदाय (ु FATF/APG) ले नपालको े "कानूनी प्रभावकाररता" (Effectiveness) मा प्रश्न उठाइरहेको ि। कानन बनु पनि कनत जनालाई े कारबाही भयो, कनत सम्पन्त्त जफत गरी यो र ठूला ववत्तीय अपराि्ीहरूलाई सजाय भयो वक भएन भन्ने कुराले नपाल ग्रे नलस्टमा े रहन वा नरहने ननिाारण गनेि।े
- ग्र नलस्टमा परे ेपनि पनन जनसु कु ै पाटीको नते ्वमा सरकार बनृ पनन सम्पन्त्त शे द्धीकरण ु ननवारणमा प्राथनमकता ददएको पाइँदैन । सरकारले ग्र नलस्टबाट बावहे ररन सबपा क्षीय िलफल तथा ववज्ञ समूह िलफल गरेको पनन िैन जसले हालसम्मका सबै सरकारको उदानसनता पष्टी गदाि।ु

सझ्ाावहरुु

- सम्पन्त्त शद्धीकरण अनु सन्त्िानलाई प्रभावकारी बनाउदु ै अन्तरावष्ट्रय स्तरमा राष्ट्रको िवी उचो बनाउन आगामी ददनमा सरकारले कानूनी, संरचनागत र कायप्राणालीगत सद्दढीकरणमा ध्यान ु ददनपने हु न्त्ि।साथु ै मानथ उन्त्लन्त्ित समस्याहरुको
- सन र ु बहमु ल्य िातु हरुको आयत र नबिी पु ूण ारुपमा नडन्त्जटल रुपमा हनु पने र ननयमनकारी ु ननकायमा ्यसको वास्तववक नबल नबजकको अनभलेि अननवाय ारहनपने।ु

- कानूनको संशोिन एवपजीबाट तोवकएबमोन्त्जम नभई कर नतरेपी अपराि्बाट उन्त्मी हु नु े वकनसमबाट भएको देन्त्िन्त्ि।तसथ ाअपराि घटाइसकेपी अननवाय ामद्धा अनभयोजन हु नु गरी े कानूनी व्यवस्था गरी नपदाि।ु

- सम्पन्त्त शद्धीकरण अनु सन्त्िान ववभागलाई सु ंबैिाननक आयोगका रुपमा स्थावपत गरी ननरन्तर रुपमा सिरका कायहाु रु गन अपररहाय ााु ि।

विष्टोकरेन्सी अनसन्त्ाान तथा नडन्जटल सम्पन्त्त व्यवस्थापनु

नपालमाे विष्टोकरेन्सी तथा बवटङ े सम्बन्त्ाी कारोबार काननी ु रूपमा ननर्ि े गररएको ि ।
विष्टोकरेन्सी तथा बवटङ अने सन्त्ानका िममा सु ंलग्न व्यन्त्िहरूलाई पिाउ गदाा उनीहरूको
मोबाइल वा अन्य नडन्जटल उपकरणमा विष्टो वालेट एपहरू फेला पन सामान्य बन्दा ु ै गएको ि । विष्टो
वालेट एपहरूले Private key वा ररकभरी फ्रेज प्रयोग गरी ब्लकचेनमा अनभलेन्त्ित नडन्जटल सम्पन्त्तमा
पहाँचु , ननयन्त्रण तथा स्थानान्तरण गने अनिकार प्रदान गिान । ्यस् ैले अनभयिको ु उपकरण (Mobile,
Laptop) जफत गरे पनन वास्तववक सम्पन्त्त अनलाइनमै रहन्त्ि र उि Private key थाहा भएको व्यन्त्िले
जनसु कु ै स्थानबाट पनन रकम स्थानान्तरण गन ासक्ि । साथै, नपाल े सरकारसाँग हालसम्म सरकारी
ननयन्त्रणमा रहन आनिकाररक विष्टो वाले ेट वा नडन्जटल सम्पन्त्त जम्मा गने संरचना नभएकाले यस्ता
रकमलाई सरकारी कोर्मा नसै स्थानान्तरण गन ासम्भव हाँदु ैन। शंकास्पद व्यन्त्िको सहयोगी वा सह-
अनभयिलु े टाढैबाट पनन रकम अन्त्यर सान ासक्न सम्भावनाको े कारण अनसन्त्ानका िममा थप
जोन्त्िम उ्पन्न गिा ु , जसले प्रमाण र अपरािबाट प्राप्त सम्पन्त्त दबु ै गम्न सक्ि । यस पररन्त्स्थनतलाई
प्रभावकारी रूपमा व्यवस्थापन गन ा ु नपाल सरकाे रले सरकारी ननयन्त्रणमा रहन से रन्क्षत नडन्जटल
वालु ेटको व्यवस्था गन अ्यावश्यक दा ु े न्त्न्त्ि । अनसन्त्ान वा ु पिाउको िममा शंकास्पद
व्यन्त्िको उपकरण जफत हनु नबन्त्तकै ै ननिाररत कायवावनि अनसार उि ु वालेटमा रहेका नडन्जटल
सम्पन्त्तहरूलाई सरकारी वालेटमा तरुन्त स्थाना ु न्तरण गने प्रणाली ववकास गनपिा । यस्तो सा ु ंरचना
लागू भएमा सह-अनभयि वा तु ेस्रो पक्षबाट अनानिकृत रूपमा रकम स्थानान्तरण हनु सम्भावना न्त्ये ून भई
नडन्जटल सम्पन्त्तको संरक्षण, प्रमाणको ववश्वसनीयता तथा सरकारी राजस्व व्यवस्थापन थप सदृढ हु न
सक्ि । ु

नपालसे ाँग Mutual Legal Assistance Treaty (MLAT) को अभाव रहेको अवस्थामा ववदेशी एक्सचेन्ज
वा सेवा प्रदायकबाट िाता ववरण, प्रयोगकताा पवहचान, तथा सम्पन्त्त फ्रीज गने कायमा ा वढलाइ वा
काननी जवटलता उ्पन्न हु न सक्ि । फलस्वरूपु , शंकास्पद व्यन्त्िले ववदेशी प्लेटफम ामाफात
नडन्जटल सम्पन्त्त स्थानान्तरण वा लकाउनु सम्भावना बढ्िे , जसले अनसन्त्ान र प्रमाण सु ंकलन

प्रवियामा बाि ा पर् या ु उाँि । विप्टोकरेन्सी सम्बन्त्ि ी कारोबार अन्तराावष्ट्रय एक्सचेन्ज तथा ववदेशी सेवा प्रदायक माफात सञ्चालन हनु भएकाले े पारस्पररक कानूनी सहयाता ऐन, २०७० अनसार नु पाल े सरकारले नमर राष्ट्रहरुसाँग नडन्जटल सम्पन्तको प्रभावकारी ननयन्त्रण र अनसन्त्ि ानका लानग सु ंझौता गन पने दा ु े न्त्ि न्त्ि । हाल, त्कालका लानग नपाल राष्ट्र बैंकले े नपाल सरकारका लानग सरकारी े वालेट ि ोल्न तथा अनभये ि पिउ पने नबत्तकु ै ननजको ि ातामा रहेको नडन्जटल सम्पन्तहरूलाई सरकारी वालेटमा स्थानान्तरण गन ाआवश्यक कायवावनि तयार गने । यो कायवावनि त्काल तयार नगने हो भन यसको असरले े रावष्ट्रय सरक्षामा नु ै असर पग्न जानु दे े न्त्ि न्त्ि । <u>(च) हलाक सु ेवाको प्रभावकाररता सम्बन्त्ि मा:</u>

सरकारी सेवालाई थप प्रभावकारी र जनअपेन्क्षत बनाउन साथै घरदैलोमा सेवा पयााउनको लानग पनन ु हाल सस्ताएको हु लाक सु ेवाको प्रभावकाररता अननवाय ाशत ाहो। हलाक सु ेवाको व्यावसावयकताले ननजी क्षेरसाँग प्रनतस्पिाा गन ासक्दा सरकारी सेवाको ववश्वासलाई समेत बढाउाँदि। नपाली हे लाक ु सेवा (Nepal Post) लाई आिननक र प्रभावकारी बनाउन ु ननम्नबमोन्जम गनपने हा ु न्त्ि। ु नडन्जटलाइजसन र से ूचना प्रववनि (ICT): हलाकका सबु ै कामहरू नडन्जटल माध्यमबाट गने गरी 'स्माटा पोस्ट अवफस' (Smart Post Office) अविारणा लागू गनपिा ा ु यसमा ट्रयावकङ प्रणाली

(Tracking System) र काउन्टर अटोमेसन (Counter Automation) समावश हे नु पिा ु
ई-कमस ा (e-Commerce) मा आबद्धता: हलाक सु ेवालाई अनलाइन सवपङ वा ई-कमस ाडेनलभरी प्लेटफमको रूपमा ववकनसत गनपिा यसला ु े हलाकलाई नाफामु ूलक संस्था बनाउन मद्दत गिा। गाउाँ-गाउाँसम्म फैनलएको हलाकको सञ्जाललाई ननजी ई -कमस ाकम्पनीहरू (जस्तै: दराज वा अन्य अनलाइन पसल) साँग जोडेर अन्न्तम ववन्दसम्मको डु ेनलभरी (Last-mile delivery) सेवा ददन सवकन्त्ि। पोस्टल बैंवकङ (Postal Banking) को ववस्तार: हलाक ु बचत बैंकलाई थप आिननक ु बनाई रेनमटयान्स, मोबाइल भिानी र नडन्जटल वालु ेट (जस्तै: ि ल्ती वा ई-सेवा) साँग जोडेर ग्रामीण क्षेरमा ववत्तीय पहाँच पु र्य ु ाउन सवकन्त्ि।

सरकारी कागजातको घरदैलो सेवा: राहदानी, लाइसेन्स वा रावष्ट्रय पररचयपर नलन सरकारी कायाालयमा लाइन बस्नपने बाध्यता हटाउन हु लाकमाफात सु रन्क्षत घरमु ै पर् या ु उन व्यवस्था (े Home Delivery) प्रभावकारी हन्त्ि। ु

ठेगाना प्रणालीमा सिार (ु Address System): न्त्चट्ठी-पर र पासला सही ठाउँमा पर् या ु उन Google Plus Codes वा आिननक नडन्त्जटल एरु ेनसङ प्रणाली लागू गनपाि। ा ु ननजी क्षेरसँग प्रनतस्पिाा: ननजी कुररयर सेवाहरूसँग प्रनतस्पिाा गनका लानग सेवालाई निटो, िररतो र भरपदो बनाउन आवश्यक ि। ु

ररयल-टाइम ट्र्यावकङ (Real-time Tracking): ग्राहकले आफ्नो सामान कहाँ आइपग्यो ु भनर े मोबाइलबाटै हेन ानमल्न गरीे नपाल हे लाकको ट्र्यावकङ प्रणालीलाई थप भरपदो बनाउनु पिा। ु

समयको सननन्श्चतता (ु Reliability): ननजी कुररयरले 'भोनलपल्टै डेनलभरी' को ग्यारेन्टी ददन्त्िन। ् हलाकलु े पनन आफ्नो Express Mail Service (EMS) लाई थप निटो र समयसीमा नभरै पर् या ु उन े (Time-bound delivery) बनाउनपिा। ु सेवाको पहाँच र व्यावसावयकता:ु पूण ाननजीकरण गदाा दगमा ु क्षेरमा सेवा महँगो हन सक्ि वा ु नाफा नहनु ठाउे ाँमा सेवा नै रोवकन सक्ि। तर PPP मोडल अपनाउँदा, सरकारी पूवााििार (भवन र सञ्जाल) र ननजी क्षेरको व्यवस्थापकीय कुशलता एवं लगानीको सही नमश्रण हन्त्ि। ु <u>(ि) सावजाननक िेच ापनरावलोकन आयोगको नसफाररस कायान्त्ा ु वयन सम्बन्त्िमा</u> सावजा ननक िेचा पनरावलोकनु आयोग, २०७५ ले सरकारी िेचला ाई नमतव्ययी र प्रभावकारी बनाउन तल उन्त्ल्लीत ववनभन्न क्षेरगत सिारको ु लानग नसफाररसहरू गरेको नथयो। ती नसफाररसहरुको प्रभावकारी कायाान्त्वयन नभएकोले हालसम्म पनन अपेक्षाकृत सिारु हनु सकेको िैन।

नमनत 2082 भाद्र 23 र 24 गते न्त्जयनजडे पस्ताद्धा ु रा भएको आन्दोलनको गवहरो कारण समेत सावजा ननक सेवा प्रवाहमा रहेको अप्रभावकाररता,कायशाैली,सरकारी िेचका ो अप्रभाकाररता साथै संरचनागत रुपमा रहेको समस्या नै हो। तसथा आगामी ददनमा जनताको असन्तोर् न्त्वदै सरकारप्रती ववश्वास

अनभवद्धीृ गना सावजा ननक िचा पनरावलोकनु आयोगबाट सझाइएकाु देहाय बमोन्तजमका क्षेरहरुमा सिारु गना आबश्यक देन्त्िन्त्ि।

संगठनात्मक स्वरूपमा सिारु **(Organizational Reform)**

देश संघीयतामा गइसकेपिी दोहोरो कायक्षा ेर भएका ववभाग, बोडा, सनमनत र केन्द्रहरूलाई िारेज गरी वा गाभी अनाबश्यक ननकायहरुको कटौती गने। कूल रावष्ट्रय बजटमा ै प्रशासननक िचका ो वहस्सालाई ननन्श्चत सीमानभर राख्र ेर ववकास कायमा ा बाििा पग्रु े गरी दरबन्दी नथप्र। े

संस्थागत तथा कानूनी व्यवस्थामा सिारु)**Institutional & Legal Reforms)**

बजटे अनशासनु कायम गनका ा लानग बजटमा ै नतोवकएका काििा ममा रकमान्तर गने र आनथका वर्का ो अन्त्ययमा जथाभावी िचा गने पररपाटीलाई रोक्न कानूनको पररपालनामा कडाइ गने। योजना र बजटलाई वास्तववक बनाउन MTEF लाई प्रभावकारी रूपमा लागू गने। ठेक्का व्यवस्थापन र िररद प्रवियामा हनु े वढलाइ हटाउन सावजा ननक िररद कानूनमा सिारु गने।

िचा व्यवस्थापन र कायशाली ै)**Spending Patterns)** चाल ुिचका ो पनरावलोकनु गनका ा लानग सरकारी बैठक भत्ता, अनतररि समय भत्ता, र भ्रमण िचा जस्ता सवविाहरूलाईु कायसा म्पादनमा आिाररत)Performance-based) बनाउन े वा अनावश्यक क्षेरमा कटौती गने। सरकारी सवारी सािनको िररदमा एकरूपता ल्याउने र ममता िचला ाई नमतव्ययी बनाउन ‘एकमष्टु ममता िचा’ (Lump sum maintenance) को मोडल अपनाउन। ननतजामे िािु िचाका लानग िचला ाई केवल अंकमा मार नहेरी ्यसबाट प्राप्त हनु े भौनतक प्रगनतसगाँ जोड्न। फजे लु िचा ननयन्त्रण गना प्रशासननक र अन्पादकु क्षेरमा हनु े िचा कटौती गरी पजीाँु ननमााणमा लगानी बढाउन। े

संरचनागत सिारु र संघीयता)**Structural Adjustments)**

तीन तहको काया स्पष्टता ल्याउनका लानग संघले ठूला आयोजना)Mega Projects), प्रदेशले मझौला र स्थानीय तहले सेवा प्रवाह र साना योजनाहरू मार सञ्चालन गने गरी स्रोतको बाँडफाँड गने। शता रवहत अनदानु लाई प्रदेश र स्थानीय तहलाई ददइने सशता अनदानु)Conditional Grant) भन्दा समानीकरण अनदानु)Equalization Grant) लाई प्राथनमकता ददने तावक तल्लो तहले आफ्नै प्राथनमकतामा िचा गना सकून। ् संघीय इकाईहरुमा आन्तररक राजस्व योजनामाफात राजस्व संकलन तथा िचा गने क्षमता बढाई केन्द्रमिी ु प्रवनतको ृ अन्त्य गने।

सामान्जक सरक्षा ु र अनदानमा ु कुशलता)**Social Security & Subsidies)**

दोहोरोपनको अन्त् ्य गनका ा लानग सामान्जक सरक्षा ु भत्ता पाउने व्यन्त् िहरूको एकीकृत डाटाबेस तयार गरी एकै व्यन्त् िले ववनभन्न शीर्का मा भत्ता पाउने अवस्था)Duplicate payments) अन्त् ्य गना बैंवकङ प्रणालीमा सबै प्रकारका सामान्जक सरक्षा ु र आनथका सहायता अननवाया रूपमा बैंक िातामाफात मार ववतरण गने। उ् पादनमा आिाररत अनदानु प्रदान गना कृवर् वा अन्त्य क्षेरमा ददइने अनदानु "इनपटु " मल), बीउ(मा मार नभई "आउटपटु " (उ् पादन) को आिारमा ददन। े

एकीकृत सूचना प्रणाली)**Integrated Information System)**

प्रणालीको एकीकरण गनका ा लानग मन्त्रालयगत बजटे व्यवस्थापन सूचना प्रणाली)LMBIS) र बजटे व्यवस्थापन सूचना प्रणाली)BMIS) लाई एकीकृत गरी िचका ो वास्तववक अवस्था ररयल" टाइम" मा प्रक्षेपण गना सवकने बनाउनपने। एकलु िाता कोर् प्रणाली)TSA) लाई थप पररष्कृत गरी बजटे िचका ो पारदशी र निटो अनगमनु गने संयन्त्र बनाउन। े

मध्यमकालीन िचा संरचना)**MTEF)** र बजटे ननमाणा

बजटलाई हचवाका ु भरमा नभई आगामी तीन वर्का ो स्रोत र आवश्यकताको प्रक्षेपण गरेर मार ननमााण गनपने। योजनाा ु र बजटको े तादा्म्य कायम गना आवनिक योजना)Periodic Plan) ले तोकेका लक्ष्यहरू हानसल हनु े गरी मार वावर्का बजटे र कायिा म तजमाा ु गने। िचला ाई केवल शीर्का मा मार नबाँडी,

्यसबाट प्राप्त हनु ेप्रनतफल)Outcome) को आिारमा ववननयोजन गने। आयोजना िनोट र पूवा-तयारी)**Project Selection & Readiness)**

तयारी नबनाका योजनालाई बजटे शून्यमा राििेर जग्गा प्रानप्त, वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन)EIA/IEE) र ववस्ततृ पररयोजना प्रनतवदने)DPR) नभएका आयोजनालाई बजटमाे समावशे नगरी रावष्ट्रय योजना आयोगले 'आयोजना बैंक' बाट मार आयोजनाहरू िनोट गने प्रणाली अननवाया बनाउन। े बजटे ववननयोजन र अन्ख्तयारी)**Budgetary Allocation)**

बजटे भार्ण लगत्तै साउन १ गतेदेन्ि नै िचा गने अन्ख्तयारी स्वतः जाने व्यवस्थालाई पूणा कायाान्वयन गने। बहवर्ीयु ठेक्काको सीमा तोक्नका लानग स्रोतको सननन्श्चततााु नभई ठेक्का लगाउने र पनि बजटे अभावमा काम रोवकन ेअवस्था अन्त्य गना बहवर्ीयु ठेक्काको कडा मापदण्ड बनाउन। े

असारे िचा ननयन्त्रण र गणस्तरु)**Quality Control)**

हरेक मन्त्रालयले रैमानसक रूपमा िचका ो लक्ष्य तोक्नपनु े र लक्ष्य पूरा नभए बजटे रोक्का गनेसम्मको व्यवस्था गने। असारको भिानीमाु सीमा लगाउन आनथका वर्का ो अन्न्तम मवहना (असार) मा हनु ेिचका ो सीमा कुल बजटकोे १०-१५ प्रनतशतभन्दा बढी हनु नददन। े सावजा ननक ववत्त व्यवस्थापन)**Public Financial Management – PFM)**

बजटकोे अनशासनु र पारदन्शता ा कायम गना बजटे तजमादाु ेन्ि भिानीसम्मकाु लानग LMBIS, PAMS, र TSA जस्ता प्रणालीहरूको प्रभावकारी प्रयोग गने।

ववत्तीय जवाफदेवहता प्रबदान गनका ा लानग िचा गने अनिकारीलाई ववत्तीय उत्तरदावयत्व वहन गराउन। े

भिानीु प्रणालीमा सिारु)**Payment System)**

ननमााण व्यवसायी वा सेवा प्रदायकले नबल पेश गरेको १५ दनननभर अननवाया रूपमा भिानीु पाउन ेवा ननजको बैंक िातामा रकम जम्मा हनु े व्यवस्था गनपने। योु व्यवस्था सननन्श्चतु गना आनथका

कायवाविनि ऐन, ननजामती सेवा ऐन र ननमााण कायसाँग सम्बन्त्ित अन्त्य कानूनहरूमा आवश्यक संशोिन गनपने। ाु

अनगमनु र मूल्याङ्कन प्रणालीलाई ननतजामूलक बनाउन े

अनगमनलाई केवल औपचाररकतामा मार सीनमत नरािी ननतजामीु बनाउन आयोजनाको कायाालय तहमा दैननक कायप्रा गनत र प्राववनिक गणस्तरकोु प्रयक्ष अनगमनु गने।

बढ्दो बरुजे ुर ननयन्त्रण

नपालकोे संवविानमा महालेिापररक्षक एक संबैिाननक ननकायका रुपमा रहेको ि। ननयनमतता, नमतव्यवयता, कायदा क्षता, प्रभावकाररता र औन्त्व्यसमतकोे ववचार गरी महालेिापरीक्षकबाट लेिापरीक्षण हनु े व्यवस्था ि। संघीय काननबमोन्जमु महालेिापरीक्षकले तोकेको ढाँचामा लेिा राि्े एवं अन्त्य कुनै कायाालय लेिापरीक्षण गनपनोु गरी संघीय काननमाु व्यवस्था गना सवकन ेप्राविान ि। संवविानको अनतररि लेिापरीक्षण ऐन, २०४८ ले पनन महालेिापरीक्षकलाई लेिापरीक्षणसम्बन्त्िी तररका, क्षेर पद्धनत ननिाारण गने र ननयनमतताः नमतव्यवयता, कायदा क्षता प्रभावकाररता र औन्त्व्यसमेत ववचार गरी परीक्षण गने न्जम्मेवारी सम्पु ेको ि। महालेिापरीक्षकबाट उठाइएको बरुजे कोु प्रकृनत अध्ययन गदाा सैद्धान्त्तक प्रकृनतको बरुजे ुप्रमिु रूपमा उठेको देन्त्िन्त्ि। बरुजे कोु रकम कलमको सन्त्दभमा ा मख्यतु ३ प्रकारको देन्त्िन्त्ि। (१) असूल गनपनोु (२) ननयनमत गनपनोु र (३) पेश्कीसम्बन्त्िी असूल गनपनोु बरुजे ुकायाालयहरूले सम्बन्त्ित पदानिकारी तथा संघ संस्थासाँग असूल उपर गनपनोु रकम देन्त्िन्त्ि। ननयनमत गनपनोु बरुजे ु चार प्रकारको देन्त्िन्त्ि। सवप्रा थम अननयनमत भएको बरुजे कोु अनिकार प्राप्त अनिकारीवाट ननयनमत गराउन ुपने प्रकृनतको रहेको ि भने प्रमाण कागजात पेश नभएको वरुजे ु अकों प्रकृनतको बरुजे ु रहेको ि। लेिा कागजातको प्रमाण कागजात नपन्त्याई ििा गने र प्रमाण कागजात गोश्वारा भौचर साथ संलग्न नगरेको प्रकृनतको बरुजे ुयसमा पदाि।

वरुजे ुबढ ने प्रमिु कारणमा प्रयेक वर्ा औल्याइएको रवटलाई सिारु नगरी अननयनमत कामको ननरन्तरताले बरूजे ू बढ्दै जाने समस्या देन्त्िएको ि। यसले सरकारको ववत्तीय उत्तरदावयवको न्त्स्थनत कमजोर तल्याएको ु ि। तालकु मन्त्रालयहरूको कमजोर आन्तररक ननयन्त्रण प्रणाली र मलेननका मातहतका कोलेननकाहरूको अप्रभावकारी आन्तररक लेिािपरीक्षण प्रणाली समस्याको रूपमा देन्त्िन्त्ि। ्यस्तै, आनथका कायवावनि तया िररदलगायतका काननमा ु रहेका प्रकृयाजन्य जवटलता, अपयाप्ता ता एवं पालनामा कमी रहेकोले पनन वरुजे ुबढाएको देन्त्िन्त्ि। आनथका कायवावनि कानूनले सबै प्रकारको सहायता बजटमा े समावशे गरी कायाान्त्वयन गनपनो ु प्राविान गरेको भएता पनन सोझै भिानीको ु वववरण समावशे भएको देन्त्िदैन। ्यस्तै, प्राववनिक सहायतासम्बन्त्िी वववरण केन्त्रीय आनथका वववरणमा समावशे गनपनेमाा ु नगरेकोले सरकारको समग्र आय व्ययको न्त्चरण हनु ्सकेको िैन। अननयनमत कायमा ा संलग्न व्यन्त्ि उपर न्त्यून मारामा कारवाही भई दण्डहीनताले प्रश्रय पाएको ि। अतः ववत्तीय न्त्जम्मेवारी पालनाको मूल्याङ्कन गरी प्रोसावहत गने प्रभावकारी व्यवस्था िैन। तसथा मानथ उन्त्ल्लन्त्ित बरुजे ुबद्धी ृ का कारणहरुको समािानतफा ठोस पहल गनपनो ु आवश्यकता रहेको ि। सरकारको िचका ो दावय्व वद्धृका कारणहरू

सावजा ननक िचा पनरावलोकनु आयोगले नपालमा े आयोजना व्यवस्थापनको सन्त्दभमा ा सरकारी दावय्व बद्धी ृ हनु े देहायबमोन्त्जमका कारणहरु र समािानका देहायबमोन्त्जमका उपायहरु सझाएको ु नथयो। यद्यपी हालसम्म प्रभावकारी रुपमा नत कारणहरुको समािान हनु भने सकेको िैन।

- तयारी नबना आयोजना शरु गनेः ननमााणस्थलको उपलन्त्ब्ि तथा ववस्तु त सम्भाव्यता अध्ययन ृ नभरकै भौनतक संरचना ननमााणको लानग एकैपल्ट ठेकापट्टा गने प्रकृया बढ दै गए को ि। यस्ता संरचनाहरुमा भौनतक पूवााििारहरूका सडक, िानपानी नसे ंचाइका स-साना आयोजनादेन्त्ि ठूला ठूला पररयोजनासम्म पदािन। यसल् े गदाा आयोजनाको तयारीमै आयोजनाको प्रारन्त्म्भक अवनि साथै पटक पटक आयोजना अवनि थवपन र लागत अने मान पनन िु ेरै लानग बजटमा े भार थप्न आम प्रवे न्त्त्त बनृ को े ि।

- कमजोर करार प्रशासनः वजटमा समावे श भई करार सम्झौता गरे ेपनि तोवकएको लागत र समयनभर ठेक्कापट्टा पूरा गने न्तजम्मेवारी सम्बन्त्ित आयोजना प्रमिको हो। अनु शासनमा ु आयोजना प्रमि रहनु पदाि। तर ननजलाई न्तजम्मु वार बनाउने र काय ाे नगनेलाई समयवद्ध दण्ड ददन प्रणालीे अवलम्बन भएको पाइदैन। म्याद थप गने पद्धनत बढेर गएको ि। समयमा यस्तो काय ाबढी हनु गरे ेको ि। भेरर एसन आदेश ददने, मूल्य समायोजनको रकम भिानी गने प्रमाण कागजात समयमा उपलब्ि नगराउनु र करारको अको पक्षको दावी े उपर समयमा प्रनतउत्तर नददन र अनभले ेि नराख्न उपरे पनन कारवाही नगरी न दे ेन्त्िएको ि। यस्ता कारणले पनन सरकारले िदु िच ाभन्दा बढी बजट व्यवस्था गने पने अवस्था आई ाु दावयत्व बहन गएको ि। औन्त्व्यपूण ार सिन कारण नभए पनन करारको आयोजना प्रमि को बारम्बार हनु सरुवा समे ेत आयोजना असफलता साथै आयोजनामा थप दावयत्व नसजना ाको एक कारण हो।
- निटो-निटो सरकार पररवतना ः सरकारको निटो निटो पररवतना पनन दावयत्व नसजना ाको कारक हो। आय व्ययको सावजा ननक विव्यबाट श्रावण १ देन्त्ि आएको बजटलाई ्यवह े वर् ा आएका बजटले े नयााँ नया ााँ आयोजना पनन थप्रे गरी एको ि। यसवाट बजट े कायाान्त्वयनको अवनि थोरै हनु तर बजे ट रकम िे ेरै भई अनके रकम लनगन प्रथा पनन े झााँनगएर गएको ि। साथै, एकपल्ट शरु गरु ेपनि ्यसपनिका वर्हारूमा पनन बजट राि े पने ु अवस्थाले गदाा आयोजनामा बजट ववननयोजन गे नपनेाु र परानो आयोजना पनन िोड्न नसवकनु े अवस्थामा वजटको आकार र दावयत्व बढ्न गएको ि भने े स्रोतको अभावमा आयोजनाहरू समयमा सम्पन्न नहनु अवस्था से ृजना भएको ि।
- बजट स्रोतको से ननन्त्श्चतता र बहु वर् ीय ठु ेक्काः मानथ भनका यी दे वु ैमा टेकेर गरी एको आयोजन सञ्चालनबाट बजेट ववननयोजनमा ननकै ठूलो दावयत्व नसजनाा भएको देन्त्िन्त्ि। नाम मारको रूपमा बजट समावे श गरी (े बन्त्स्त्व राि ी) पनि आयोजनाको रूपमा ववकास गने प्रवन्त्तः ववनभन्न कायहा ृ रूको लानग भनन थोरै थोरै बजेट ववननयोजन गरी थोरै रकम राि ी बजेट िने प्रवन्त्त ववद्यमान ि। सडक ननमााणको काम सडक ववभागृ , सहरी ववकास तथा भवन ववभाग, डोनलडार, नसंचाइ ववभाग ववद्यत ववकास कु ेन्द्र स्थानीय तह इ्याददबाट भइरहेको ि।
- रकमान्तर तया स्रोतान्तरः मानथ उल्लेि गरे झै कम रकम ववननयोजन गने र पिानड रकमान्तर गरी पूरा गने आयोजनाको नाम व्यय अनमानको वववरण पु न्त्स्तकामा पाने र ु आ.व.को मध्य वा अन्तनतर अन्त्य आयोजनाबाट रकमान्तर/श्रोतान्तर गरी थप रकम जोगाड गने/गराउने, पूव

ासहमनत अनसार वावर्का ु बजटमा थोरे ै रकम रा िी आयोजना िाता िोल्न े पररपाटी ववकनसत भएको ि। यसले भावी दावय्व नसजनाामा एउटा महत्वपूण ाकारकको रूपमा काम गरेको

- िररएको बनदान ु कायिामः कृवर्, स्वास्थ्य लगायत ववनभन्न क्षेरमा ववनभन्न नाममा अनदानमाफात रकम ववतरण गने गदाा स्रोतको दोहोरो पने र लन्क्षत वगला ु े सववाि नपाउनु े अवस्था देन्त्िन्त्ि। के कनत रुपैयाको दावय्व नसजनाा भएको ि वा हनु ि भन्ने पे ूवाानमान ु नगदाा वा गन ानसवकंदा भावव दावय्व ववद्ध हृ दु ै जाने सम्भावना ि।
- सामान्तजक सरक्षाका काया ु कमहरू िररनः सामान्तजक सु रक्षासु ाँग जोनडएका ४० भन्दा बढी ववनभन्न कल्याणकारी शीर्का हरूमा ववनभन्न मन्त्रालय मातहत कायाािमहरू सञ्चालन गरी बजट े िररएको पाइन्त्ि। समन्त्वय समेतको अभावमा यस्ता सववािहरू दोहोररनु र पाउने लाई पनन े पयााप्त रकम नहाँदा यो प्रणाली प्रभावकारी ु भएको पाइदैन।
- ननवत्तभरणः अवकाश उमृ ेर र जीवनभर ननवत्तभरण ददनृ वतमा े ान व्यवस्थाले कुल बजटको े ठूलै अंश भावी दावय्वका रूपमा थवपदै गएको ि र यसले राज्यले िाान्न नसक्न अवस्थाको े नसजनाा हन सक्नु सम्मभावना ि। े

अतः मानथ उल्लेन्त्ित सरकारको थप दावय्व नसजना ा हनु ेकारणहरुको ननराकरण गरी काया सम्पादन गरेमा मार सरकारी बजटको े प्रभाकाररता अनभववद्धृ हन्त्ि। यसु आयोगले पनन मानथ उन्त्ल्लन्त्ित सावजा ननक िचा पनरावलोकनु आयोगको नसफाररसहरुको कायाान्त्वयन गना समेत सझावु ददन्त्ि। १४.१७. स्य ननरुपण तथा मलनमलाप सम्बन्त्ििी े व्यवस्थाः

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

इनतहासको कालिण्डमा ववनभन्त् न समाज एक वा अको स्वरूपको द्वन्द्वबाट प्रभाववत भएका िन। ् द्वन्द्व हनु को कारण समाज र राष्ट्रमा ववध्यमान ववनभन्त् नु प्रकारका ववसंगनत न्तजम्मेवार हन्त्िनु । ती ् ववसंगनत समयमा नै सम्बोिन गन ानसक्दा राजनैनतक दघटा ु नाहरू भएको ववनभन्त् न उदाहरणबाट पवष्ट ु भएका िन। साथ् ै द्वन्द्वले नसजनाा गरेका अवशर्लाई उन्त्चत तररकाले े ननराकरण गन ावा सम्बोिन गन ासवकएन भन पे नः समाजमा द्वन्द्व दोहोररनु प्रबल सम्भावना हे न्त्ि। द्वन्द्वबाट श्रृ ृन्तजत पररन्त्स्थनतलाई शान्त्न्तपूण ाउपायबाट सम्बोिन गन ासवकएमार समाजमा स्थावय्व र मेलनमलाप कायम हन्त्ि। ु ्यसकारण द्वन्द्वको समयमा भएका घटनाहरूको िानववन र अनसन्त्िान गरी दोर्ीलाई कारबाही गने ु र पीनडतलाई उन्त्चत पररपूरण ददन नीनत अवलम्बन गन ाे जरुरी हन्त्ि। ु द्वन्द्व र यद्धको समयमा भएका मानव अनिकारका उल्लु ंघन तथा मानवीय पीडालाई ददगोरूपमा सम्बोिन गन

ासंिमणकालीन न्यायको अविारणा ववकास भएको हो। संिमणकालीन न्यायलाई व्यवहारमा लाग गनकाु ा लानग अन्तराावष्ट्रयस्तरमा ववनभन्त् न प्रकारका सैद्धान्त्तक तथा व्यावहाररक अविारणाहरू ववकास भएका िन। ् यी अविारणालाई दण्डा्मक व्यवस्थादेन्त्ि मेलनमलापका उपायका रुपमा समेवटएको ि। अन्तराावष्ट्रय अनभव र अभ्यासलाई ववश् लु ेर्ण गदाा पररपूरण र मेलनमलापको माग ाअवलम्बन गरी एका देशहरूमा द्वन्द्व व्यवस्थापनको काय ाबढी प्रभावकारी भएको देन्त्िन्त्ि। आन्तररक रूपमा राजनीनतक मेलनमलाप र स्थावय्वका लानग िानववन पश्च ात द्वन्द्वको प्रकृनत हेरी सामान्य प्रकृनतका अपराििमा संलग्न व्यन्त्िहरुलाई माफी ददइएको पनन देन्त्िन्त्ि। स्य ननरुपण तथा मेलनमलाप संयन्त्रको व्यवस्था अन्तराावष्ट्रय रुपमा एक स्थावपत प्रकृया हो। यो प्रकृया ववनभन्त् न देशहरुमा ववनभन्त् न समय िममा नभन्न तर माफीयोग्य प्रकृनतका पीडाहरुलाई समािान गन ागठन गरी कायन्त्ावयनमा ल्याइएका िन। यी मध्ि् े चाड, कोलन्त्म्बया, न्त्चली, गान्त्म्बया, घाना, ग्वाटेमाला, होण्डुरस, केन्त्या, मोरक्को, नाइजररे या, पनामा, पारग्वे, पेरु, दन्त्क्षण अवफ्रका, दन्त्क्षण कोररया, श्रीलङ्का, वटमोर लेस्टे, ट्युनननसया प्रमि िनु । ् नपालमा ववे .सं. 2052 देन्त्ि वव.सं. 2063 सम्म सशस्त्र द्वन्द्वका िममा सरकारी र ववद्रोही पक्षबाट भएका गम्भीर मानव अनिकार उलंघन तथा मानवता ववरुद्धका अपराि सम्बन्त्िी घटना र ्यस्तो घटनामा संलग्न व्यन्त्िहरुको बारेमा स्य अन्त्वर्ण गरी वास्तववक तथ्य जन समक्ष ल्याउने े, समाजमा मेलनमलाप कायम गराई पारसपररक सदभाव र सवहष्णताको भावना अनभवु वद्ध गनेृ , ददगो शान्त्त तथा मेलनमलापको वातावरण ननमााण गने, द्वन्द्वबाट पीनडत व्यन्त्िहरुलाई पररपूरणको व्यवस्था गने र गम्भीर अपराििमा संलग्न व्यन्त्िहरुलाई कानूनी कारवाहीको नसफाररस गने उद्देश्यले स्य ननरुपण तथ मेलनमलाप आयोगहरु स्थापना गरी एको पाइन्त्ि।

वपत्ता पाररएका व्यन्त्िहरुको िानववने , स्य ननरुपण तथ मेल नमलाप आयोग ऐन 2071 (तेश्रो संसोिन 2081) ले यस प्रकृयालाई व्यवन्त्स्थत रुपमा मेलनमलापको मान्यतालाई मूतरुा प ददन िोजको दे ेन्त्िन्त्ि यद्यपी यसमा केही कमी कमजोरी रहेका िन। ् ववगत भाद्र २३ र २४ गते घटेका घटनाहरु मध्ये केही जघन्य प्रकृनतका िन भन् के ेही सामान्य प्रकृनतका देन्त्िन्त्िन। जघन्य प्रक् ृनतका केसमा प्रयक्ष रुपमा संलग्न व्यन्त्िहरु प्रचनलत अनभयोजनको प्रकृयाबाट अदालनत प्रकृयामा जान पने हु न्त्ि। तर सामान्त्यु प्रकृनतका केसमा संलग्न व्यन्त्िहरुलाई मेलनमलापको प्रकृयामा सामेल गराई आवश्यक पने उन्त्चत प्रकृया अपनाई न्यायसंगत रुपमा पीडक र पीनडतलाई उन्त्चत संयन्त्र स्थापना गरी न्याय ननरुपण गन वान्त्िनीय हाु न्त्ि। यस प्रस्तावववत ु संयन्त्रले हाल मेलनमलाप आयोगलाई भएसरहको ननम्न बमोन्त्जमका काय ागने गरी कायाादेश तोवकन ु उपयि हु न्त्िःु

(क) मानव अनिकारको गम्भीर उल्लंघनसम्बन्त्ि ी घटनाको ि ानववन, स्य अन्त्वर्ण तथा अनभले े ि न गरी वास्तववक तथ्य जनसमक्ष ल्याउने,

(ि) पीनडत तथा पीडकको यवकन गने,

(ग) पीडक र पीनडतबीच मेलनमलाप गराउन पहल गने तथा मेलनमलाप गराउने,

(घ) पीनडत वा ननजको पररवारका सदस्यलाई उपलब्ि गराउनपने पररपु ूरणको सम्बन्त्िमा नसफाररस गने,

(च) पीनडतलाई पररचयपर उपलब्ि गराउन र ि ानववनको आिारमा नलइएको ननणयाे को जानकारी ददने,

(ङ) ववस्तत ि ानववनको काम सम्पन्त् नृ भइसकेपनि पीडकलाई केसको प्रकृनत (severity) हेरी आवश्यक भए अनभयोजनको लानग नसफाररस गने। उपरोि प्रकारका कायाादेश भाद्र २३ र २४ गतेको घटनाहरुको ि ानववन गने तथा मेलनमलाप गराउन गरी काने ून ननमााण गन ािु २ ददनमा घटेका घटनाहरुको समग्रतालाई दृवष्टगत गरी एक नयाँ संयन्त्र गठन गरी न्त्जम्मेवारी तोक्न सक्न गरी व्यवस्था गन ाे सवकन्त्ि।

SAMAYA SUTRA

भाग – ५ सझाव कायान्त् ाुवयनको काययाोजना

ि.स.	वियाकलापहरु	न्त्जम्मवार े ननकाय	सहयोगी ननकाय	समयसीमा	लागत	अपन्त्क्षत उपलन्त्ब्ि े

1.	सरक्षा ननकायहरुको ु प्रभावकारीता अनभबवद्ध गनेृ -नपाल प्रहरी े र सशस्त्र प्रहरीको कायाववभाजन स्पष्ट गरी सोही बमोन्जम कायवाववरण ददन।े -नपाली से ेनाको पररचालन सम्बन्ि्मा कानूनी प्राविान -स्थानीय प्रशासन ऐन 2028 मा संशोिन गने।	-नपाल सरकार े प्रिानमन्त्री तथा मन्त्रपररर्द् कायाालय -गह मन्त्रालयृ -रक्षा मन्त्रालय -कानून मन्त्रालय	-नपाल प्रहरीे प्रिान कायाालय -सशस्त्र प्रहरी बल प्रिान कायाालय -रावष्ट्रय अनसन्ि्ान ववभागु -नपाली से ेना मख्यालयु	1 वर्ा	माग बमोन्जम	-सरक्षा ननकायको ु पररचालन र कायवाववरणमा स्पष्टता आई प्रभावकारी सरक्षा पररचालन हुनु ।े -स्थानीय प्रशासन ऐन 2028 मा भएका सरक्षा ु पररचालन सम्बन्ि्ी वद्धवविाहरु हटी कानूनबमोन्जम सरक्षा ु पररचालन हुनु । काने ूनले नै उत्तरदावयत्व र न्जम्मेवारी तोवकन।े
2.	-संवविान बमोन्जमको नयाँ नपाल प्रहरी ऐन जारी गने।े	-गह मन्त्रालयृ	-नपाल प्रहरी े प्रिान कायाालय -प्रदेशका आन्तररक मानमला तथा कानून मन्त्रालयहरु	1 वर्ा	माग बमोन्जम	-नयाँ प्रहरी ऐन जारी भई संघीयता बमोन्जम प्रहरी समायोजन भई संवविानको कायाान्वयन समेत हुनु ।े
3.	-E-voting system लाग ु गने। -Diaspora voting सनननन्ित गने।	-नपाल सरकार े प्रिानमन्त्री तथा मन्त्रपररर्द्को कायाालय -ननवााचन आयोग	-गह मन्त्रालयृ -राजनैनतक दलहरु -न्शक्षा,ववज्ञान तथा प्रववनि मन्त्रालय	-6मवहना -अको ननवााचन सम्म	माग बमोन्जम	-कम िन्चला ो, पारदशी ननवााचन हुनु ।े -सबै नपाली नागरी े कहरुको मतानिकार सननन्ित भई वास्तववक ु जनप्रनतननि िनोट हुनु ।े
4.	-ननवााचन क्षेर पनरावलोकन ु गने गरी संवविानमा संशोिन गने।	-नपाल सरकारे	-राजनैनतक दलहरु -ववज्ञ समूह	अको ननवााचन सम्म	माग बमोन्जम	-भौगोनलक र जानसांन्ख्यक अनपातमा संसदको संख्या ु ननिाारण हुनु । अनावश्यक े संसदको संख्यामा कटौनत समेत हुनु ।े

SAMAYA SUTRA MEDIA | TV CHANNEL

5.	-न्यायाििीशको ननयन्त्ि ु कलेन्जयममा आिररत र पारदशी बनाउन े -न्यायालयमा हनु े मद्दा निटो संपादन गन ाा ु न्यायाििीश र कमचा ारीको संख्या बढाउन ।े सवोच्च अदालतमा पनन अस्थायी न्यायाििीश बढाउन र न्यायपररर्द लगायतमा सिार गन ाा ु संवविान संशोिन गराउन पने।ु वढलासस्ती हटाउनु र े सवसााििारणको पहाँ च ु सनननन्श्चतता गने/ गराउनु।े	-नपाल सरकारे - सवोच्च अदालत -न्याय पररर्द	- उच्च र न्जल्ला अदालतहरु -महान्यानिविा र अन्तगता का सरकारी ववकल कायाालयहरु -नपाल प्रहरी र े अन्त्य अनसन्त्िानमा ु सलग्न ननकायहरु	त्काल सरु गनु	माग बमोन्जम	-राजनैनतक कोटाको आिारमा हनु न्यायाििीश े ननयन्त्ि हटी जनतामा ु न्यायलयप्रनतको ववश्वास अनभववद्ध हृ नु ।े -न्यायालयमा सवसााििारणको सहज पहाँच ु स्थावपत हनु ।े
6.	-आयोजना व्यवस्थापनको प्रभावकाररता बढाउन।े -तजमाु , कायाान्वयन,अनगमन ु मूल्याङ्कनका सबै चरणहरुलाई पारदशी र जनसहभानगतामूलक बनाउन।े -सूचकको ननिाारण गरी सोको आिारमा अनगमन ु मूल्याङ्कन गने -परस्कार र दण्ड प्रणालीलाई ु आयोजना व्यवस्थापनसाँग जोड्ने -आयोजना प्रमिलाई नै ु आयोजना व्यवस्थापनको सबै न्जम्मा ददन।े	-राष्ट्रय योजना आयोग	-तीन तहका सरकार र मातहतका कायाालयहरु	त्काल सरु गरी ु ननरन्तर	माग बमोन्जम	-आयोजनाको प्रभावकारीता अनभबवद्ध भई उपादन ृ उपादक ववद्ध हृ नु ।े

7.	-संवैिाननक ननकायमा हनु े ननयन्त्िलाई पारदशी र ु प्रनतस्पी बनाउन।े -संवैिाननक आयोगहरुको पनरावलोकन गरी यथोन्त्वत ु संख्यामा ननिाारण गने।	-नपाल सरकारे	-संवैिाननक ननकायहरु -राजनैनतक दलहरु -ववज्ञ ननकाय	1 वर्ा	माग बमोन्त्जम	-संवैिाननक आयोगको ननयन्त्ि पारदशी भई काय ाु प्रभावकाररता अनभववद्ध ृ हनु ।े -आवश्यक संख्याका संवैिाननक आयोगहरु मार अन्त्स्तत्वमा रहन।े

8.	-ननजामती लगायतका प्रशासननक संयन्त्रहरुको सद्दढीकरण ु -संघीय ननजामती सेवा ऐन जारी गने। -तीन तहका सरकारबीच हनु े दोहरोपना हट्न गरी े संस्थागत िरेजी वा गाभ्न।े -संगठन तथा व्यवस्थापन सभे गने। -एकीकृत सेवा प्रणाली अवलम्बन गने।	-संघीय मानमला तथा सामान्त्य प्रशासन मन्त्त्रालय	-तीनै तहका सरकारहरु -ववज्ञ समूह	1 वर्ा	माग बमोन्त्जम	-प्रशासननक संघीयताको प्रभावकारी कायाान्त्वयन भई जनअपक्षा अने सार सु ेवा प्रवाह हनु ।े
9.	ननजी क्षेरको सद्दढीकरण ु -conflict of interest सम्बन्त्िी कानून बनाई कायाान्त्वयन गने। -लगानीमैरी वातावरण बनाउन।े -FDI आकर्णा गन ाNRN लाई माध्यमका रुपमा नलन।े	-नपाल सरकारे	-उद्योग मन्त्त्रालय -लगानी बोडा -FNCCI -CNI -राजनैनतक दलहरु	1 वर् ा र ननरन्त्तर	माग बमोन्त्जम	-लगानी अनभववद्ध भई ृ आनथका संमवद्ध ह ृ नु ।े
10.	सहकारी क्षेरको ननयमन र व्यवस्थापन -सहकारी समस्या समािान आयोगबाट ददइएको सझावको कायान्त्ाुवयन गने।	-नपाल सरकारे	-सहकारी ननयमन प्रानिकरण	तरुन्त्तै	माग बमोन्त्जम	-सहकारी क्षेरका समस्या समािान हनु ।े

SAMAYA SUTRA MEDIA | TV CHANNEL

11.	कारागारको प्रभावकारी व्यवस्थापन -आन्तररक प्रशासनमा हनु े ननयन्त्िलाई पारदशी र ु प्रभावकारी बनाउन।े -कारागार भवन र पररनमटर े एकरुपता कायम गने। -िला कारागार सञ् चा ुलन -प्यारोल प्रोवशन लगायतका े वर्वयलाई प्रभावकारी बनाउन कारागार सिर कायदा ु लले पश गरे ेको प्रनतवदनको े कायाान्वयन गने।	-गह मन्त्रालयृ	-कारागार व्यवस्थापन ववभाग -कारागार कायाालयहरु -नपाल प्रहरीे -सशस्त्र प्रहरी बल नपाले	अध्ययन कायदा ल को प्रनतवदन े बमोन्जम को समय	माग बमोन्जम	-कारागारको प्रभावकारी व्यवस्थापन भएको हनु ।े -कैदीवन्दीहरुको सामान्जकीकरण साथै आनथका उपाजना मा संलग्नता भई राज्यको दावय्व कम हनु ।े
12.	सबल कूटनीनत ननमाणा र कायान्वयन -सावभा ौनमक समानताको आिारमा राविष्ट्रय एकता र भौगोनलक अिण्डता कायम गने। -असमान सन्त्न्िहरुको पनरावलोकन गरी राविष्ट्रय ु स्वतन्त्रता अनभववृद्ध गने।ृ	-परराष्ट्र मन्त्रालय	-नपाल सरकारे -राजनैनतक दलहरु -ननजी क्षेर -NRN	ननरन्तर	माग बमोन्जम	-प्रभावकारी कूटनीनत स्थावपत भई निमेकी देश र ववश्व पररवशसे ाँग समिु र सम्बन्त्ि कायम ु भई सावभा ौनमकता र भौगोनलक अिण्डताको रक्षा हनु साथै लगानी े अनभववृद्ध माफात आनथका ृ ववकासमा टेवा पगु्ु ।े

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

उपसंहार

भाद्र २३ र २४ गते सम्पन्त् न जने -जी आन्त्दोलन तथा ्यससाँग सम्बन्त्त्ित घटनाहरूको सम्बन्त्िमा यस जााँचबझ आयोगलु े त्कालीन समयमा राज्य सञ् चालनको न्त्जम्मेवारीमा रहेका व्यन्त्िहरुसाँग गरी एका बयान कागजात, घटना वववरण, संस्थागत रुपमा भए गरेका ननणया, माग गरी एका अन्त्य कागजात, सम्बन्त्त्ित ननकायका वववरण, सरोकारवालासाँग गरी एको िलफल तथा स्थलगत ननरीक्षणका आिारमा समग्र िानवववन र जााँचबझ ु सम्पन्त् न गरेको हो। िानवववन का िममा आन्त्दोलनको पष्ठभृ नमू , घटनािम, सरक्षा व्यवस्थापनु , प्रशासननक ननणया प्रविया, सरक्षा पररचालन साथु ै न्त्जम्मेवार र सरोकारवाला पक्षहरूको भनमका साथसाथू ै उि घटनामा क्षनत भएका मानवीय र भौनतक क्षनतको वववरणको मूल्याङ्कन गरी एको ि। वास्तवमा जने -जी पस्ताको आन्त्दोलनको कारण त्कालीक रुपमा सरकारलु े सामान्त्जक सञ् जाल मानथ लगाएको रोक भननएता पनन गवहरो रुपमा ववश् लेर्ण गदाा लामो समयदेन्त्ि देशमा व्याप्त भ्रष्टाचार, राजनैनतक केही ननन्त्श्चत दल र सरकारमा रहेका व्यन्त्िहरुको हालीमहालीु , बढ्दो बरोजगारी े साथै ववकासको गनत सस्त रहनु र कु ुशासनको कारण रहेको पवष्ट हु न्त्ि। यद्यवपु , भाद्र २४ गते भएको वव्ध्वंसा्मक वियाकलाप, सरकारी, ननजी र व्यवसावयक घरानामानथको बवरातापूण ाआगजनी, तोडफोड, लटपाट र चोरी जस्ता आपरानिक माननसकता साथु ै प्रनतशोिबाट नसन्त्जता घटनाको रुपमा देन्त्िएको ि। यस आयोगलाई प्राप् त तथ्य र तथ्याङ्कको वववरण ववश् लेर्ण साथै जााँचबझ र िानवववनबाट कु े देन्त्िन्त्ि भन भाद्र े २३ गतेका ददन काठमाडौंको माइतीघरबाट सरु भएको आन्त्दोलन प्रारन्त्म्भक चरणमा ु शान्त्न्त्तपूण ारहे तापनन सबै क्षेरबाट भीड जम्मा भएपनि बानश् वे रमा पगु पनि िमशः बहे नु ते ्व वा ृ नते ्व वववहनताको अवस्थामा पृ गु कोे , सूचना व्यवस्थापनमा कमजोरी, अन्त्तर-ननकाय समन्त्वयको अभाव भएको र संसद भवनमा पगु पनि अ्यन्त्त आिोन्त्शत रुपमा पे गु को दे ेन्त्िन्त्ि। काठमाडौं न्त्जल्ला प्रशासन कायाालयबाट शान्त्न्त्तपूण ाआन्त्दोलन र र् यालीको लानग अनमनत नलएको ु जने -जी आन्त्दोलन कुन हदसम्म पग्न सक्ि भन्त् नु े ववर्यमासमेत न्त्जल्ला सरक्षा सनमनत र सम्बन्त्त्ित ु सरक्षा ननकायबाट अपनाइएका उपायहरू त्कालीन अवस्था व्यवस्थापनतफा कु ेन्त्ल्द्रत रहे पनन पूव ा तयारी, जोन्त्िम ववश् लेर्ण तथा अन्त्तर ननकायगत र आन्त्दोलनरत

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

पक्षसाँगको संवाद संयन्त्र पयाााप्त प्रभावकारी नरहेको देन्त्िएको ि। भाद्र २३ गते भएको आन्दोलनको िममा आन्दोलनकारी पक्षबाट न्तजल्ला प्रशासन कायाालयमा माग भएबमोन्तजम शान्न्तपूण ाप्रदशनाको मयाादा उल्लङ्घन भएको, संसद भवनमा र सरक्षाथ ाु िवटएका सरक्षाकमीमानथ ु असर पाने अवस्था नसजनाा भएको तथ्य पनन

िानववनबाट उजागर भएको ि। यद्यवप, नपालको े संववविान बमोन्तजम शान्न्तपूण ा रुपमा भेला जम्मा हन ु पाउन े नागरी कको अनिकारलाई मध्यनजर गदै पूवसाम्बाद, मागको सनु वाइ ु नभएको वफल्डमा सरक्षाकमीको ु कायसाम्पादन मानवअनिकारको पूण ारक्षाको लानग भएको नदेन्त्िएको, समानपानतकता तथा न्त्यु ूनतम बल प्रयोगको नसद्धान्तसाँग सदृढ रूपमा सु रक्षा सु ंयन्त्रको पररचालन हन नसकी िासगरी ु २३ गते संसद भवन पररसर बावहरको क्षेरमा अ्यनिक बल प्रयोग भई समानपानतकताको नसद्धान्त अवलम्बन ु गरेको नदेन्त्िएको तथ्यगत ववश् लेर्णबाट पवष्ट हु न आएको ि। ु अकोतफा भाद्र २४ गते सरक्षाकमीहरुमानथ भएको बवरा ु तापूण ाहमला, प्रहरीको बदी र उपकरण लटु ेर सावजा ननक रुपमा प्रदशना गररन साथु ै जनताको सावभाौम ननकायका रुपमा रहेका संसद भवन, प्रशासननक केन्द्र नसहंदरबार र न्त्यायको मन्न्दर सवोच्च अदालत लगायतका सावजाननक ननकायहरुमानथको आिमण, घूसपैठ र आपरानिक माननसकताको सननयोन्तजत ु उपजका रुपमा देन्त्िएको ि। भाद्र २३ र २४ गते भएको न्तजयनजड े आन्दोलन तथा ्यससाँग सम्बन्न्त्ित घटनाहरूको िानववन, ववनभन्त् न क्षेरका ववज्ञहरुको राय सझाव साथु ै तथ्य र तथ्याङ्कको ववश् लेर्णबाट यस आयोगले सरक्षा ननकायहरुको हालको वस्तु न्तस्थनत ववद्यमान समस्या र समाािानको लानग गनु पने ाु मह्वपूण ासझावहरु ु प्रस्तत गरु ेको ि। ्यसका अनतरर दीघकाालीन समस्याको रुपमा देन्त्िएको सबै शासकीय क्षेरहरुमा रहेका समस्या र सझावहरु समु ेत ववस्तत रुपमा प्रस्तृ त गरु ेको ि। वस्तननष्ठ रुपमा नसफाररस गदाा सावजा ु ननक भेला तथा आन्दोलन व्यवस्थापनको ववर्यमा सरक्षा ु ननकायहरुको पररचालन सम्बन्त्िी ववद्यमान कानूनी, संस्थागत तथा कायाान्वयनगत कमजोरीहरू उजागर भएका िन। यस आयोगको ननष्कर् ा् अनसार सु ंववविान प्रदत्त शान्न्तपूण ाभेला तथा अनभव्यन्त्ि स्वतन्त्रताको संरक्षण गदै सावजाननक शान्न्त र सव्यवस्था कायम राख्न सु रक्षा ननकायहरुबीचको ु प्रभावकारी तथा समन्वयकारी पररचालनको सन्दभमाा ववद्यमान नीनत तथा अभ्यासमा सिार ु अ्यावश्यक देन्त्िएको ि।

SAMAYA SUTRA
MEDIA | TV CHANNEL

यस सन्त्दभमाा आयोगले भववष्यमा यस्ता प्रकृनतका घटनाको पनरावु न्त्त नहोसृ भन्नका लानग न् पाल े प्रहरी, सशस्त्र प्रहरी बल नपाले , रावष्ट्रय अनसन्त्ि◌ान ववभाग र नु पाली से ेना समेतको पररचालन साथै ननकायगत रुपमा स्पष्ट न्त्जम्मेवारी र उत्तरदावय्व तोवकन गरी स्पष्ट काने ूनी व्यवस्था र मानक कायवावनि (Standard Operating Procedures) तजमा तथा प्रभावकारी कायाान्त्वयन गन ाा◌ु नसफाररस गरेको ि◌।

साथै, अन्त्तर-ननकायगत सरक्षा समन्त्वयु , पूवसाूचना तथा जोन्त्ि◌म ववश् लेर्ण प्रणालीलाई पूवअ◌ानमानयोग्य र सु ंस्थागत गदै समयमै संवाद र सहजीकरणमाफात सबै वकनसमका भेला, भीड र आन्त्दोलन व्यवस्थापन गने व्यवस्था सदृढ गन ा◌ु एकै प्रकारको नभई आन्त्दोलनको प्रकृनत बमोन्त्जमको सरक्षा रणनीनत तय गरी कायाान्त्वयन गनु पने आवश्यक दा◌ु ेन्त्ि◌न्त्ि◌। आयोगले सरक्षा ननकायको कायसा◌ु म्पादन मानवअनिकार, आवश्यकता र समानपानतकताको नसद्धान्त्तमा ◌ु आिाररत बनाउन ननयनमत तानलम, अनगमन तथा उत्तरदावय्व सु ननन्त्श्चत गने सु ंयन्त्त्रलाई सदृढ गन ा◌ु नसफाररस गदाि◌। साथै, आन्त्दोलनकारी पक्षलाई शान्त्तपूण ाप्रदशनाको मयादाा, प्रचनलत कानून र सावजाननक सम्पन्त्तको संरक्षणप्रनत सचेत गराउन civic education सचेतनामूलक तथा संवादा्मक उपाय अवलम्बन गनपने दा◌ु ेन्त्ि◌न्त्ि◌। अन्त्ततः, उि घटनाबाट प्राप् त अनभव र नसकाइलाई आिार मानी सावजा◌ु ननक शान्त्त, सव्यवस्था र ◌ु लोकतान्त्त्रक अनिकारबीच सन्त्तलन ◌ु कायम गदै राज्य संयन्त्त्रलाई थप प्रभावकारी, उत्तरदायी र ववश्वासयोग्य बनाउन ददशामा ठोस से ि◌ारा्मक कदम चानलनु आवश्यक दु ेन्त्ि◌न्त्ि◌। आयोगले सरक्षा ◌ु पररचालन साथै आन्त्दोलनरत पक्षबाटसमेत उल्लङ्घन भएका कानून तथा कायवावनिको सम्बन्त्ि◌मा तथ्य र प्रमाणका आिारमा उत्तरदावय्व ननिाारण गरी त्कालीन समयमा राज्य संयन्त्त्रको मह्वपूण ा न्त्जम्मेवारीमा रहेका व्यन्त्ि◌हरुलाई आवश्यक कानूनी तथा प्रशासननक कारबाही गना, प्राप् त तथ्यगत ववश् लेर्ण आिारमा नीनत, कानून र संस्थागत संरचनामा सिार गदै सावजा◌ु ननक ववश्वास अनभववद्ध गन ा◌ृ सरकारलाई नसफाररस गने ननष्कर्माा पगु को ि◌।े

SAMAYA SUTRA MEDIA | TV CHANNEL